

ALFONSI
SALMERONIS
TOLETANI,
E SOCIETATE IESV
THEOLOGI,

DISPVTATIONVM IN EPISTOlas Diui Pauli tomus TERTIVS; in ordine autem

TOMVS XV.

In quo alij tres Libri continentur.

SEXTVS IN EPISTOLAS AD GAlatas, ad Ephesios, ad Philipp. ad Colossenses, & in vtramq; ad Thessalonicenses. Septimus in vtramq; ad Timotheum, ad Titum, & Philemonem. Octauus in Epistolam ad Hebræos.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Apud Antonium Hierat, & Ioannem Gymnicum, sub Monocerote.

ANNO M. DC. XV.

Cum gratia & Priuileg. Sacræ Cæsar. Maiest. speciali.

INDEX DISPVTATIONVM QVI IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

DISPVTATIONVM IN EPISTOLAS B. PAVLI IN EPISTOLam ad Galatas LIB. VI.

IN EPIST. AD EPHESOS DISPVTATIONES.

Dispu-

DISPVTATIONES IN PAVLI EPISTOLAM ad Philippenses.

DISPVTATIONES IN EPISTOLAM ad Colossenses

DISPVTATIONVM IN PRIOREM EPISTOLAM ad Thessalonicenses.

DISPVTATIONES IN POSTERIOREM EPIstolam ad Thessalonicenses.

DISPVTATIONES IN OBSCVRIORES LOCOS prioris Epistolæ ad Timotheum.

LIBER VII.

DISPVTATIONES IN OBSCVRIORES LOCOS
Epiſtolæ ſecundæ ad Timotheum.

DISPVTATIONES IN EPIST. AD TITVM.

DISPVTATIONES IN EPISTOLAM B.
Pauli ad Philemonem.

DISPVTATIONVM IN EPISTOLAS B. PAVLI APOSTOLI
liber poſtremus: in quo peculiariter Epiſtola ad Hebræos extnienda eſt, & explicanda.

Finis Disputationum.

R. P. ALFONSI SALMERONIS TOLETANI THEOLOGI E SOCIETATE IESV, DISPVTATIONVM IN EPISTOLAS B. PAVLI,

LIBER VI.

IN EPISTOLAM AD GALATAS.

DISPVTATIO PRIMA.

Qui sint Galatæ, & vnde originem duxerint, & vbi sedes acceperint; & quæ fuerit Apostoli mens & scopus in huius Epistolæ conscriptione: Quæ omnia instar esse poterunt proœmij & argumenti.

QVARTA In ordine est Epistola ad Galatas, & in argumĕto quod edisserit, illi ad Romanos proxima; obscura tamen, & multis nodis, ac difficultatibus implicita: in qua explicanda olim Lutherus magnam impiarum, & hæreticarum opinationum syluam attulit. Vt in ea non minus verum sit Apostolorum principis dictum, quàm in primaria illa ad Romanos: *In quibus*, inquit, *sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles deprauāt, sicut & cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Proinde diligentiori disputationis cura nobis est interpretanda, & à prauis & detortis Hæreticorum sensibus vindicanda, & catholicis expositionibus illustranda. (2. Petr. 3.)

(Galatia, seu Gallogræcia quid. Strabo lib. 12. Geogra. circa finem.)

Galatia, quæ priùs alio nomine Gallogræcia vocata est teste Strabone, prouincia inclyta est in Asia minori, vnde & multis ecclesijs decorata erat ob eius amplitudinem, vt rectè Apostolus plurali numero dixerit: *Ecclesijs Galatiæ.* Cæterùm vt olim Orientis, & Græciæ examina, ad Occidentis vltima peruenerant, vt doctè tradit Hieronymus noster: vnde & Massiliam Phocæi condiderunt; quos ait Varro trilingues fuisse: quòd & Græcè loquerentur, & Latinè, & Gallicè. Oppidum etiam Rhoda coloni Rhodiorum locauerūt, vnde omnis Rhodanus nomen accepit, & Carthaginis conditores extiterunt: & in Hispania Saguntum Græci ex insula Zazyntho profecti condiderunt, & oppidū Tartesson, quod nunc vocatur Carteia, Ionas Græci homines locasse referuntur: & ipsa Italia à Græcis populis occupata, maior quondam Græcia nuncupata est: & Romani de Æneæ Asiani hominis stirpe, quod negari non potest, generati sunt: Ita etiam è contrario, Occidentales Gallorum populos, tantis terrarum spatijs prætermissis, in Orientis plaga consedisse memorant. Et dictos esse Galatas à Gallis, vt peculiariter Cæsar in suis testatur commentariis, asferens tertiam partem Galliæ dictam esse lingua illorum Celtas, Romana autem Gallos. Hi igitur, qui ad Rhenum vsque protenduntur, vt autor est Raphaël Volaterranus, ante Annibalis in Italiam aduētum, pluries Alpes traiecerunt. Primò quidem dulcedine vini allecti, duce Belleuaso, & Mediolanum ædificarunt; Deinde Celitonio duce, & Bellouaso fauente, iterum irruperunt, & Brixiæ, & Veronæ loca tenuerunt: Rursus posteà cùm intra Padum, & Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus traiecto non modò Hetruscos, sed & Vmbros de sedibus suis expulerunt, & intra Apenninum sese tenuerunt: Postremò Sennones etiam potentissimi ad mare Adriaticum Breno duce, Senarum vrbem incoluêre, & ab Vfente fluuio ad Athesim loca tenuerunt, & vrbem obsederunt: & nisi Camillus libertatem vindicasset, Romam tenuissent. Sed illi posteà à Romanis expulsi, in Græciam traijciĕntes; Delphos spoliare conati sunt: sed imbre, grandineque, Phœbo quodammodò vltore, vt putabatur, extincti sunt. Et vt Strabo ait, Qui reliqui fuerunt ex illis, Gallogræci, siue Galatæ dicti sunt. Hi Paphlagonibus, & Phrygiæ vicini sunt cis Halim. Et tres eorum gentes præcipuè extiterunt, Trogini; Tolistobogi à ducibus dicti,

(Orientales populi qui, quas sedes in Occidente tenuerint. D. Hieron. in præfatio 2. libri in epi. ad Galat. prope init. tom. 9. M. Varro.)

(Galatæ à Gallis denominati. C. Cæsar.)

(Galli quinquies Alpes traiecere: quas vrbes condiderint, & occupauerint. Raphael Volaterra lib. 3. Geogra.)

(Vbi tandem consederint, & Galatæ, seu Gallogræci nominati.)

(Strabo lib. præscripta.)

Galatæ, in tres olim populos, & linguas fuere diuisi. *Plin. c. vlt.*

Tectosagi à gente Gallica: tresque habuerunt nobilissimas ciuitates, vt ait Plinius lib. 5. Tanium, Pessinuntem, & Ancyram. Deinde res à tribus principibus delata est ad vnum regem Deiotarum à Pompeio institutum, cui successit Amyntas, qui pro Antonio in castris fuit, deinde ad Augustũ confugit: quo extincto, à Romanis simul Galatia cum Cappadocia, & Ponto, prouincia Populi Romani instituta est.

Eorum pristina virtus quanta, & vnde degenerauerit.

Et à principio quidem Galatę tanta potentia floruerunt inter vicinos imbelles, vt magna Asiæ pars esset illis tributaria. Sed exolescente propria virtute, & Asiaticis delicijs se dedentes degenerarunt. Et ita à Cn. Manlio Consule, quòd Antiochum iuuissent, prælio facilè debellati sunt, & superati. Lege Liuium libro octauo, belli Macedonici. Pauli igitur tempore sub Romanis degebant; de quibus Hieronymus: Galatæ, inquit, excepto sermone Græco, quo omnis Oriens loquitur, propriam linguam eandem penè habêt quam Treuiri, etiamsi aliquas voces deinde corruperint.

QuandoRomanis seruierint. *Liuius.*

B. Hiero loco prædict. in fin.

Iustin. Gallorum mira fœcunditas.

Placet autem subijcere testimonium Iustini historici de fortitudine horum populorum libro 25. *Gallorum*, inquit, *ea tempestate tanta fœcunditatu iuuentus fuit, vt Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique neque Reges Orientis sine mercenario Gallorum exercitu vlla bella gesserunt, neque pulsi regno ad alios quàm ad Gallos confugerunt. Tantus terror Gallici nominis, siue armorum inuicta felicitas erat, vt aliter neque maiestatem suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitrarentur. Itaque in auxilium à Bithynia Rege inuocati, regnum cum eo parta victoria diuiserunt, eamque regionem Gallogræciam cognominauerunt*, Hæc ille.

Cùm igitur ad hos populos Paulus euangelizando peruenisset, atque eos ad syncerem Christi fidem perduxisset; in his, vt in agro optimè culto, inuidus atque inimicus homo superseminauit zizania. Nam quorundam hominum prauè sentientium opinionibus infecti, Christum, ac eius Fidem sine circumcisione, & legis Mosaicæ cæremonijs nihil valere existimabant. Asserebant enim pseudoapostoli, Petrum, Iacobum, & Ioannem, & totas Iudææ ecclesias Euangelium Christi cum lege veteri miscuisse, ipsum autem Paulum aliud in Iudæa facere, aliud Gentibus prædicare, & frustrà eos in Christum credere crucifixum, si id negligerent quòd Apostolorum principes obseruarent; cùm tamen Galatæ Gentiles essent, & nihil ad eos lex pertinuisset. Vrgebant etiam Paulum,

Matth. 13.

Galatæ seducti quid alienum à Christi fide, & Pauli doctrina, dignitateque sentirent.

Actor. 16.

quòd Timotheum circuncidisset, & vocabant eum non Apostolum CHRISTI, sed Apostolorum discipulum. Sed hoc vbi primùm ad aures Apostoli peruenit, vehementissimè, vt par erat, commotus est, & ad illos hanc sua manu conscripsit Epistolam, suamque doctrinam, & autoritatem præter morem à se obseruatum plurimum commendauit, & doctrinam quidem suam nō se ab aliquo homine, sed à Iesu Christo accepisse, & se post multos annos Euangelium quod antè prædicauerat, cum columnis, id est, cum primariis Apostolis, Petro, Ioanne, & Iacobo contulisse, illosque suo calculo id comprobauisse, vt anathema esse dicat omnem qui diuersum senserit, etiamsi ille Angelus sit, nec se ipsum vltioni eximat, si ipse aliter traderet. Parem quoque cum Apostolis à CHRISTO se accepisse autoritatem ostendit: vnde nec fallacibus suis fratribus sese vnquam submisisse, neque Titum propter eorum metum circumcidere voluisse. Tradit propterea, Euangelium Gentium sibi concessum fuisse, quemadmodum Iudæorum anteà Petro fuerat à Christo creditum: & ideo beato Petro quòd mensas Hentilium vitaret, palam Antiochiæ contradixisse, illumque de ea dissimulatione publicè reprehendisse. Quæ omnia non vt inflatus sese in eos efferat, recenset, sed magis vt doctrinam quam habebat, non ab vllis hominibus, vel ab ipsis Apostolis, sed à Deo sibi traditam indicaret, suamque autoritatem cum reliquorum Apostolorum autoritate parem esse demonstraret, quò Galatæ sibi tanquàm Christi Apostolo crederēt, & vt ijs quæ de extinctione Circumcisionis, & aliarum cæremoniarum legis prædicauerat, fidem haberent. Deinde solidis rationibus, & gravibus Scripturarum testimonijs, & exemplis Epistolam exornat, vt sola Iesu Christi fide, ablegatis legis obseruantijs & cæremonijs, homines iustificari ostendat.

Postremam verò Epistolæ partem optimis vitæ institutis, & præceptis refersit, suamque eximiam aduersus eos charitatem incredibili animi affectu, atque syncera pietate declarat, quò eos ab errore ad Euangelicam libertatem citius reuocaret. Quamobrem eos liberiùs reprehendit, insensatos vocat, & fascinatos, & vt filiolos suos se eos reparturire affirmat. Attestatur denique huius Epistolæ difficultati, quòd doctissimus Origenes quinque propria volumina in hanc Epistolam dictauerit, & decimum librum Strommatum suorum commatico super explanatione

Quomodo Paulus in hac Epistola pro sua sapientia, ab errore ad veritatis viā illos studeat reuocare. *Galat. 1. Infrà 2.*

Suprà 1.

Infrà 2. Ibidem 5.

Ibidem.

Ibidem.

Idem Apostolus alioqui modestissimus cur Galatis sui proferat, & ostentet Apostolatus insignia.

Galat. 3. Infrà 4.

Veteres Patres hāc Epistolam quia ā suis sententijs illustrarint.

eius ſermone compleuerit. Marius etiam Victorinus, ſicut Didymus Laodicenus, Euſebius Emiſenus, & Theodorus Heracleota nonnullos in hanc Epiſtolam commentarios ediderunt. Vt nihil dicam de Chryſoſtomo, Theodoreto, Oecumenio, & Theophylacto, & noſtris Ambroſio, Hieronymo, & Auguſtiuo. *Scit*, inquit Hieronymus, *mecum qui vidit Ancyram metropolim Galatiæ ciuitatem, quot nunc vſque ſchiſmatibus declarata ſit: quot dogmatum varietatibus conſtuprata: Omitto Cataphrygas, Ophitas, Borboritas, & Manichæos. Nota enim iam hæc humanæ calamitatis vocabula ſunt. Quis vnquàm Paſſalorincitas, & Aſcodrobos, & Artotyritas, & cætera magis portenta quàm nomina in aliqua parte Romani orbis audiuit: Antiquæ ſtultitiæ vſque hodie manent veſtigia.* Hæc ille.

B. Hieron. in fine præfat. libri 2. in hanc epiſtolam. Qualia commemoret in Galatia olim extitiſſe Hæreticorū portenta Hieronymus.

Apoſtolicæ Synodi Act. 15. habitæ de lege Moſis nō obſeruanda decretū, ad Galatas quoque pertinuiſſe. Nō eoſdem quibus B. Petrus, & illos quibus Paulus ſcripſit, Galatas eſſe.

Decretum porrò ab Apoſtolis in Ieruſalem congregatis editū, ne videlicet Gentiles legis Moſaicæ ſarcina, & iugo importabili grauarētur; deſtinatum peculiariter fuit ad fratres qui erant in Antiochia Syriæ, & in Cilicia; à qua cùm non procul abeſſent Galatæ, in illis comprehenſos eſſe intelligimus. Porrò, ne ſcrupulus vllus te cruciet, bone Lector, aduerte, Petrum Apoſtolum ſcripſiſſe literas ad ſparſos, ſiue ſparſim incolentes Iudæos Pontum, Galatiam, Cappadociam, Aſiam, & Bithyniam; Paulum verò non ad Iudæos, ſed ad Gentiles, qui Galatiam incolebant, literas has direxiſſe: Alioqui firma Apoſtoli argumenta non eſſent, ſi Galatarum nomine venirent Iudæi incolentes Galatiam.

Quoniam verò in tota hac Epiſtola iuſtificationis articulus præcipuè excutitur, atque explanatur, non putaui ab re fore, ſi paucis diſputationibus Tractationem hāc diligentius, & luculentiùs excuſſero, vt ſit inſtar, vt diximus, cuiuſdam prolegomeni, ad ſententias huius Epiſtolæ, & illius ad Romanos planiùs accipiendas. Itaque antequam ad Textum explicandum accedamus, de iuſtificatione vberiùs, & pleniùs diſſerendum erit.

DISPVTATIO II.

In qua de iuſtificatione quid & re, & nomine ſit, & quotuplex, diſſeritur.

Cauſæ expoſitur huius ſuſceptæ diſputationis.

QVONIAM ſuperiùs Apoſtolus, præſertim in Epiſtola ad Romanos, paucis verbis multa de iuſtification complexus eſt, plura etiam ſuper hoc eodem argumento in ſecundo, & tertio; & quarto Capitibus huius Epiſtolæ attingit, comprobando iuſtificationem ex fide oriri; quàm plurima verò ſunt quæ ab Hæreticis noſtri ſeculi, & præſertim à Martino Luthero, atque eius diſcipulis contra ſenſum Eccleſiæ Catholicæ impiè & perperam diſputata ſunt; cogor de toto hoc articulo vberius, & ſubtilius diſſerere, & quæ in eo ſunt obſcuriora, illuſtrare, dolos autem, & prauos Hæreticorum ſenſus iugilare.

Eius ſeries, & ordo.

Dicemus igitur primò quid & re, & nomine iuſtificatio ſit; Deinde, quo magis eius naturam, & eſſentiam comprehendamus, quæ ſint cauſæ quæ ad eam concurrunt, latiùs à nobis explicabitur: Tertiò loco quid ſit, ex fide iuſtificari, quid item Gratis iuſtificari, quid denique ſine operibus legis, vel ſimpliciter ſine operibus iuſtificari, diſtinctè tradendum erit. Nam propter hæc tria Apoſtoli verba magni tumultus, & tragœdiæ noſtro ſeculo dæmonum opera, & hominum proteruia excitatæ ſunt, vt propter eos compeſcendos, & fideles in veritate Fidei inſtruendos, atque Hæreticos reprimēdos, meritò ſancta Synodus Oecumenica Tridentina fuerit noſtra ætate coacta. Ex quibus liquidum, vt ſpero, reddetur, an axioma illud ab Hæreticis noſtri temporis decātatum, nimirum, Sola fides iuſtificat, verum aliquo modo exiſtat.

Quid ſit nomine iuſtificatio.

Vt igitur ad primum accedamus, iuſtificatio, quod ad nomen ſpectat, non eſt aliud quàm iuſti effectio, ſiue quod idem eſt, iuſtitiæ adeptio: quemadmodum ſanctificatio, & magnificatio aliud non ſunt, quàm ſanctitatis, & magnitudinis adeptiones. Eſt autem hic motus iuſtificationis duplex, actiuus videlicet, & paſſiuus: nam iuſtificans, actione ſua iuſtum facit; & iuſtitiam ſuſcipiens, dicitur iuſtus effectus: non ſecùs atque calefactionis motus, quæ & actio eſt calefecientis, & ſimul paſſio quam ſuſcipit ſubiectum calefactionis capax, quod calefactum eſt. Deus ſiquidem ratione præditam creaturam iuſtificare dicitur, dum peccatum remittit, & peccatorem ſibi per gratiam reconciliat, & donum iuſtitiæ, qua legem poſſit ſeruare, & ad præmium æternum contendere, largitur: Homo verò iuſtificari dicitur, & iuſtificationem percipere, quatenus Deo reconciliatur, & tantæ iuſtitiæ donum adipiſcitur.

Eius duplex motus exiſtit.

Quomodo iuſtificet hominē Deus, homo verò iuſtificetur.

Æquiuoca prius diſtinguenda, quā definiēda, teſte Philoſopho.

Et quoniam voces æquiuocæ, iuxta Philoſophi doctrinam, prius veniunt diſtinguendæ, quàm definiendæ; idcirco cùm iuſtificari, à verbo actiuo iuſtificare de-

Ariſt lib. 2. Elench. ca. 2. tom 1. ſub fin

Triplex modus iuſtificationis.

ſcendat, quod non eſt aliud quàm iuſtum & rectum facere eum quem iuſtificat: proptereà dicendum eſt tot modis dici aliquẽ iuſtificari, quot etiam actiuè aliquis alterum iuſtificat. Prima ergo, & propria, & cognata ſuæ vocis etymologię ſignificatio, eſt effectio iuſti, ſiue adeptio iuſtitiæ, cum quis videlicet ex non iuſto, vel ex iniuſto iuſtus efficitur: & ex hac cæteræ ſignificationes originem ducunt. Nam ſicut propriè dicitur fieri quod nondum erat, ita propriè dicimus aliquid fieri tale, quod tale anteà non erat: & de hac ſignificatione potiſſimum hic eſt ſermo, & in Epiſtola ad Romanos.

I. maximè proprius.

Secundus.

Deinde quia illud quod conſeruatur, & augetur, aliquo modo dicitur fieri, ob id etiam iuſtificari, ſignificat ampliorem iuſtitiam acquirere, & in illa perfici. Qui enim in iuſtitia proficit, nouum aliquem iuſtitiæ gradum acquirit: non ſecùs ac ille, qui ex paupere locupletatur, & qui ex diuite, ampliùs deteſcit. Ideo ſcriptum eſt: *Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc: & qui ſanctus, ſanctificetur adhuc:* &, *Ne verearis vſq; ad mortem iuſtificari.*

Apoc. vlt. Eccli. 18.

Tertius.

Denique, quia id quod eſſe nõdum apparet, videtur quodammodo non eſſe, & cùm manifeſtum redditur, aliquo modo dicitur fieri: hinc tertius iuſtificationis modus oritur, cùm quis videlicet vel pronunciatur, vel declaratur, vel habetur iuſtus: & in hoc ſenſu iuſtificari, verbum eſt forenſe. Iuſtificantur enim, qui ab impoſitis criminibus per legitimos iudices abſoluuntur. Hęc autem pronunciatio ſi à Deo fiat, cùm nihil illum lateat, nec falli, aut fallere poſſit: profectò ille iuſtus eſt, quem Deus iuſtum eſſe pronunciat. Et vt Apoſtolus ait: *Non qui ſe ipſum commendat, ille probatus eſt: ſed quem Deus commendat.* Hinc & ait idem Apoſtolus: *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum: ſed factores legis iuſtificabuntur:* id eſt, in iudicio illo incorrupto iuſti à DEO declarabuntur. Si verò à iudice, vel à quouis homine fiat, qui interiora hominis non nouit, poteſt abſque culpa, & errore illum iuſtum pronunciare qui reuera non eſt; cùm omnes coniecturę, & humanæ probationes eò tendant, vt illum iuſtum iudicent, & comprobent, qui non eſt reuera. Rurſus cùm homo poſſit prudens, & volens aberrare, & peccare; contingere poteſt, vt quem facilè iuſtum deprehenderit, pronuntiet iniuſtum; aut etiã quem iniuſtum inuenit, pronunciet iuſtum. Vnde hæc ab homine iuſtificatio, poteſt eſſe abominatio apud Deũ. Hinc Scriptura tales qui ſeipſos, vel alios iuſtificant,

Verè iuſtus apud Deum quis.

2. Cor. 10.

Rom. 2.

Homo homine iuſt ficat alıter quam Deus.

Luc. 16.

Se, vel alios temerè iuſtificantes Scriptura condẽnat.

ſolet reprehendere. Vnde Eſaias: *Væ*, inquit, *qui iuſtificatis impium pro muneribus;* & Iob, *ſi iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me:* & Salomon; *Qui iuſtificat impiũ, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum:* & in Euangelio, *Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus: Deus autem nouit corda veſtra.* Et quidem Iuriſperitus volens iuſtificare ſe ipſum dixit: *Et quis eſt proximus meus?* Ait etiam Apoſtolus: *Nihil mihi conſcius ſum: ſed non in hoc iuſtificatus ſum.* Id eſt: Non proptereà manifeſtum eſt me eſſe iuſtum: quia non eſt meum de me iudicare. Qui autem iudicauit me, Dominus eſt: id eſt, Qui habet poteſtatẽ pronunciandi me iuſtum, Dominus eſt, cuius ſententiam omnes probare habent. Vnde rectè ſubiungit: *Nolite ergo ante tempus iudicare.* In bono autem ſenſu ait Dauid: *Humilem & pauperem iuſtificate;* & iterum, *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis:* Luc. 17. *Omnis populus audiens, & publicani iuſtificauerũt Deũ:* &, *Iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis,* id eſt iuſta declarata. Eſt ergo, quod ad vocem attinet, iuſtificatio, iuſti effectio, & auctio, & declaratio.

Eſai 5. Iob. 9. Prouer. 17. Luc. 16. Suprà 10.

1. Cor. 4.

Quid illud Apoſtoli: Nihil mihi conſcius ſum: ſed non in hoc iuſtificatus ſum.

Ibidem.

Pſal. 81. Pſal. 50. Rom. 3. Luc. 7. Ibidem 35.

Actiua verò Dei iuſtificatio eſt, qua aliquem ex non iuſto vel iniuſto iuſtum facit; vel ex iuſto iuſtiorem reddit, vel iuſtũ ſua ſententia pronunciat. Paſſiua verò eſt, vel adeptio iuſtitiæ, vel amplioris iuſtitiæ, vel declaratio iuſtitiæ: & hæc de voce dixiſſe ſit ſatis.

Quid ſit re iuſtificatio.

Quò verò rem luculentiùs explicare valeamus; cùm iuſtificatio, motus ſit, quo iuſtitiam adipiſcimur, & multiplex inueniatur iuſtitia: hinc eſt, vt non vna tantùm ratione dicatur homo iuſtificari. Et quia voces prius ſignificant res infimas, & humanas, quàm diuinas, & cœleſtes; idcirco in genere loquendo, iuſtum, ſiue iuſtitia, exacta quædam eſt ad regulam ſuam conformitas: ſiue iuſtus deſcendat à iure quod iuſtus ſeruat, ſiue ab aduerbio iuxtà, id eſt propè, ſeu ſecùs: quia in cuiuſque rei appropinquatione ad ſuam regulam dicitur iuſta, & in declinatione ab ea dicitur iniuſta. Hinc veſtitus, & calceus, qui conuenit illi cui factus eſt, iuſtus dicitur: iuſtus item paries, qui à regula ab architecto adhibita non declinat: iuſta item, & recta via, quæ non declinat à termino ſuo. Denique metaphoricè qui ad regulam quam Deus præſcripſit, vitam ſuam componit, iuſtus dicitur: & qui ab ea aberrat, iniuſtus. Duplicem porrò accepit homo regulã à Deo, alteram humanam, quæ conſtat legibus humanis, quibus qui ſe conformem redderet, iuſtificaretur iuſtitia humana, ſiue

Iuſtum, ſiue iuſtitia quid: iuſti nomen vnde deſcendat.

Iuſtus impropriè quis dicatur, & iniuſtus.

Duplex regula homini à Deo tradita.

illa

illa sit iustitia particularis; quæ in commutatiuam, & distributiuam distinguitur; siue vniuersalis, & legalis, quæ omnis virtus ab Aristotele nuncupatur: nam amplectitur Ethicam, Oeconomicam, & Politicam iustitiam, quibus homo tum in se ipso rectè componitur, vt motus cupiditatum in rationem insurgentium reprimat, tùm quia, quod ad externa attinet, regitur secundùm quod quieti, & paci, vel domus, vel Reipublicæ expedit. Vniuersa porrò hæc iustitia satis quidem esset ad iustificandum coram hominibus, etiamsi daremus post peccatum illam fieri, & obseruari à nobis posse sine Christi fide, aut eius gratia; non tamen ad iustificandum coram Deo, quemadmodum sordidi, & inciuiles mores rustici alicuius villam colentis, aulico, vel politico viro, vel nobilissimi principis filio minimè congruentes essent. Præter humanam illam ergo habet homo alteram diuinam regulam, siue legem, ad quam sese debet homo accommodare: quæ tùm in veteri, tum in nouo Testamento exigitur, & mandatur. Quòd si obseruantia veteris legis à fide, & gratia non oriretur, vt ponit Paulus ad Galat. 3. iustificabat quidem coram hominibus, & seruantes iustos reddebat in hoc, quod declinabant pœnas à lege in transgressores præscriptas, & temporalia bona in præmium proposita assequebantur, iuxta illud Esaiæ: *Si volueritis, & audieritis me: bona terræ comeditis. Quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.*

Humana iustitia particularis duplex est.
Philosoph lib. 6. Ethico. c. 1. infra. tom. 2.
Iustitia item humana vniuersalis triplex.
Natura hæc iustitia corā Deo efficit iustū: & qualis possit videri.
Altera regula, diuina videlicet.
Lex vetus quatenus iustificaret.
Esai. 1.

Est tamen iustitia legis magna ex parte eadem omninò cum iustitia morali, quam lex naturæ præscribit, & quæ ab humana virtute proficiscitur, & sola ratione ab illa differt, qua iusta, fortia, & temperata operantes fiunt iusti, fortes, & temperati: quæ opera licet materia, officio, & obiecto recta sint, fine tamen debito destituuntur, secundum Augustinum libr. 4. contra Iulianum, cap. 3. & lib. 5. de Ciuit. Dei, cap. 12. & libr. 19. cap. 25. & peculiariter lib. 14. c. 4. docet, quòd viuere secùndùm hominem, est, viuere non secundùm Deum, & similem esse diabolo. De hac lege iustitiæ Apostolus ad Romanos verba faciens, ait: *Si Abraham ex operibus legis iustificatus est: habet gloriam, sed non apud Deum.* Et rursus, *Moyses scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est qui fecerit homo, viuet in ea.* Et ad Philippen. *Non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Iesu.* Hæc ergo tā parua erat iustitia, vt coram Deo iustos non efficeret, nec peccata remitteret, nec eum Deo reconciliaret, nec renouaret mentem eam

Iustitia legis Mosaicæ eadem, siue moralis tantùm, in quo differat.
B. Aug. to. 7. à med.
Idem tom. 5.
Viuere secundum homines quid, teste August.
Rom. 4.
Infrà 10.
Leuit. 18.
Philip. 3.
Antiquæ legis impotentia.

habentis, vt Apostolus inculcat.

Altera diuina regula, est Noui Testamenti lex, quam qui obseruat, iustus est coram Deo, à peccato mundatur, & renouatur spiritu mentis suæ. Et quoniam iuxta Dei sapientiam attemperata est infantiæ, & imbecillitati hominis viatoris, lex noua impossibilis ei non est. Cæterùm cùm hæc exigat ab homine fidem, spem, charitatem, legis Dei obseruantiam, egredi de Ægypto, & intrare Terram promissionis, exuere veterem hominem, & induere nouum; Mortificare membra nostra super terram, & viuificare spiritum; Mori peccato, & concupiscentijs eius cum Christo, & ad vitam nouam suscitari: Quæ opera non solùm sunt supra naturam peccato Adæ infectam, & additis proprijs, & personalibus delictis debilitatam, sed etiam supra sanam, & integram naturam, in qua hæc exhibere ex nobis non possemus, nec illam nobis comparare, nisi Deus pro sua bonitate creaturæ suæ per gratiam opem ferret. Idcirco opus est vt hæc iustitia à Deo nobis donetur, & in cordibus nostris infundatur, qua non solùm extinguitur in nobis peccatum, sed etiam peculiari Dei ope adiuuamur, vt possimus diuinæ legi facere satis. Atque ad hunc modum iustificari non est aliud quàm diuinæ iustitiæ donum à Deo percipere. Vnde Augustinus lib. de Spiritu & litera: *Iustus, inquit, ex fide viuit. Hæc est iustitia Dei, quæ in Testamento veteri velata, in nouo reuelatur: quæ ideo iustitia Dei dicitur: quòd impartiendo eam iustos facit.*

Euangelicæ legis efficacia: eadē quæ requirat.
Ephes. 4.
Matth. 19.
Psal. 13.
Ephes. 4.
Coloss. 3.
Rom. 6.
Hanc legem sine gratia diuina siue iustitia non posse seruari.
B. Aug. lib. de spiritu & lit. c. 11. to. 3. circa fin.
Habac. 2.

Quòd verò complectatur plenam omnis legis custodiam, explicauit Dominus, cùm dixit: *Nisi abūdauerit iustitia vestra plusquàm Scribarum, & Pharisæorum:* exponens iustitiam esse plura mandata de non occidendo, non mœchando, non peierādo, de vxore nō repudianda, de mutuo gratis dando, de inimicorum dilectione, de eleemosyna, oratione, & ieiunio. Et subiunxit: *Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius;* quam explicauerat esse vniuersam virtutem, & omnem mandatorum Dei obseruantiam.

Iustitia Dei cur dicatur lex Euangelica, teste Augustino.
Eandem omnis legis obseruantiam requirere, vnde manifestū fit.
Matth. 5.
Ibidem. 41.
Infrà 6.

Iam verò cùm nobile, ac pretiosum existat hoc Christianæ iustitię donum, par est vt eius opes ac dignitates detegamus atque enarremus. Complectitur siquidem reconciliationem, per quam homo in gratiam cum Deo redit: quandoquidem homo per peccatum iustam Dei indignationem, & odium incurrerat. Odio namq; sunt Deo, impius, & impietas eius. Ad dum iustificamur, amicitiā cum Deo resancimus, & per

Diuinæ iustitiæ ingentes opes atq; virtutes enarrātur.
Leius vtilitas.
Sapien. 14.

2.Cor. 5.
Secunda.

gratiam reconciliamur, iuxta illud; *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.*

Deinde comprehendit remissionẽ peccatorum, quod attinet ad culpam, & reatũ eius, & pœnam mortiferæ culpæ quadrantem, id est æternam. Et quia metaphoricè peccata iniuriæ Deo illatæ sunt, & tenebræ sunt noctis spiritualis, vincula, captiuitas, perditio, mors, sordes, obliquitas, & deflexus à recta regula, iuxta illud; *Peccatum est iniquitas, damnatio, maledictio,* secundum id; *Maledicti qui declinant à mãdatis tuis*: hinc est, vt de his qui iustificantur, dicatur Deus illis non imputare peccatum, illos illuminare, vocare in admirabile lumen suum, sanare, liberare, siue redimere, saluum reddere, viuificare, suscitare, leuare, & mundare, in viam reducere, absoluere, benedicere. Quia etiam peccata maculant, & sordidant animam, tardamque, & instabilem ad bonum, procliuem verò ad malum, & ad resistendum tentationibus languidam, & debilem reddunt; hinc iustificatio, renouatio dicitur, qua animus pulcher, clarus, & ornatus redditur. Vt enim cœlum terræ, & spiritus corpori, & æternitas tempori longè præcellit; ita vita gratiæ spiritualis antecellit naturalem, & pulchritudo illa animæ interior corporis gratiã, & venustatem vincit. Facilè autem esset has loquẽdi formas illustrare Scripturis, nisi cuique exercitato, & prudenti lectori obuiæ essent, & manifestę. Adhęc, hoc iustitiæ donum continet filiorum Dei adoptionem, & mirabile naturæ diuinæ consortium, quo iustus sine propriæ factura & amissiõe ad tantam filiorum Dei dignitatem euchitur. Quemadmodum enim ferrum in igne positum, & nihil suæ naturæ congruũ perdens, præclaras ignis dotes, vt lucem, calorem, molliciem, & raritatem acquirit: ita nos hoc munere ornati dicimur generari, & regenerari, spiritum adoptionis recipere, ex Deo nasci, & renasci, consortes diuinæ naturæ fieri, noua creatura, initiũ creaturæ, factura Dei, creati in Christo Iesu, membra Christi, domus Dei, templa Spiritus sancti nos inhabitantis, vasa misericordiæ, & honoris, & vasa vtilia, fratres, amici, filij, & sponsæ, & vnus cum Deo spiritus. Postremò, dictum iustitiæ donum potentem efficit hominem, vt possit legi Dei satisfacere, & illi tanquàm diuinæ regulæ conformari: qua ratione propriè iusti efficimur, dicimur, & sumus. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, redditum est per Christi dona non solùm possibile, sed & facile, vt ita iustificatio legis impleretur in nobis: ingũque eius per Spiritum sanctum sit suaue, & onus leue, vt antè per Prophetam promiserat: *Dabo vobis,* inquit, *cor nouum, & spiritum meum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.*

Quid sint peccata: eorundem appellationes.
1.Ioan. 3.
Psal. 118.
Psal. 21.
1.Petr. 2.
Illorum effectus.
Qui iustificãtur, cur dicantur renouari.
Spiritalis etiã animæ vita quanto sit naturali vita præstantior.
III. vtilitas iustitiæ diuinæ.
2. Petr. 1.
Quales simus per adoptionem Dei.
Ioan 3.
1. Petr. 1.
Rom. 8.
Galat. 4.
1. Ioan. 3.
2. Petr. 1.
2. Cor. 5.
Galat. 6.
Iacob. 1.
Ephes. 2.
Ibidem.
2. Cor. 6.
Hebr. 3.
1. Cor. 3.
Rom. 9.
2. Tim. 2.
1. Cor. 6.
IV. vtilitas, seu efficacia.
Rom. 8.
Ibidem.
Matth. 11.
Ezech. 36.

Quoniam verò qui hoc tanto iustitiæ munere gaudet, ius habet ad præmium legis consequẽdum, hoc est vitam æternam; ideo iustificatio hæc dicitur beatitudo ab Apostolo, & iusti, vocantur beati apud Matthæum, & Iacobus frater Domini; *Hic,* inquit, *beatus in facto suo erit,* id est, iustus. Dicitur etiam hæreditas, iuxta illud: *Vt iustificati gratia ipsius, heredes simus secundùm spem vitæ æternæ.* Denique nuncupatur vita ęterna: ait enim Dominus: *Qui credit in Filium Dei, habet vitam æternam,* id est Christi iustitiam, quæ initium vitæ æternæ est, & gustus quidam ac dignus, & in ea vt in semine est ius ad comparãdam vitam æternam: *Gratia Dei,* ait Apostolus, *vita æterna.* Et hactenùs quidem de nomine iustificationis & re ipsa, & quàm sit pretiosum, & excellens charisma, disseruimus: explicata quoque est triplex iustificationis ratio, & humanæ, & Mosaicæ, & Euangelicæ.

Iustificatio beatitudo, hæreditas, & vita æterna ab Apostolo nominatur.
Rom. 4.
Matth. 5.
Iacob. 1.
Tit. 3.
Ioan. 3.
Rom. 6.

Cùm autem Concilium Trident. Sess. 6. definit, iustificationem impij esse translationem ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ, & adoptionis filiorum Dei per Iesum Christum, manifestè est sermo de prima iustificatione, quę communiter in Baptismo cõtingit.

Trid. syn. c. 4.
Iustificationis à synodo Tridentina tradita definitio, vt sit accipienda.

DISPVTATIO III.

In qua agitur de omnibus causis, quæ ad iustificationem concurrunt.

SVPEREST bone lector, vt de illis causis disseramus, quæ in articulum iustificationis incidunt: ita enim fiet, vt hæc quæstio maius explicationis lumẽ accipiat. Quoniam enim res perfectè non cognoscitur nisi benè cognitis, & compertis eius causis illęque quatuor existant, nimirum efficiẽs, forma, materia, & finis; cogimur de illis non sine fructu disserere. Nam verbi gratia, in tabula depicta, pictor, est efficiens causa: materia, siue subiectum, ipsa tabula: forma, ipsa pictura: finis verò, repræsentatio rei alicuius, & quædam in oblectatio ac iocunditas. Ita in mysterio iustificationis statuendum est.

Quæ causæ concurrant ad iustificationem.

Nam Deus Trinus & Vnus in primis

Quis sit qui iustificat.

causa

Rom. 3.
Ephes. 2.
Psal. 63.
Iob. 14.
Marc. 2.

causa est efficiens qui iustificat circumcisionem ex fide,& pręputium per fidem; & qui donum iustitiæ confert,vt ad Ephes.2. dicitur, & cuius gratia iustificamur; & qui solus dat gratiam, & gloriam; & solus facit mundum de immundo conceptum semine;solus remittit peccata,quæ Dei sunt iniuriæ,& offensæ:quis potest dimittere peccata,nisi solus Deus?

Quod solius Dei sit peccata remittere.

I. Ratio.

Esai. 43.

Ratio quoque idem porrigit: quia infinitam culpam, & Dei offensam solus ille potest remittere, qui offensus est. *Ego sum,* ait Dominus per Esaiam,*ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Macula quoque animæ suo modo infinita, à solo Deo purgari potest: sicut etiam à dæmone captiuante nemo potest liberare, nisi fortior superueniens vicerit eum. Quia non est super terram potestas quæ comparetur ei. Deinde nullus potest adoptare aliquem in filiũ alterius; at iustificatus adoptatur in Dei filium; Deus ergo solus id efficit: vnde & hæreditatem dare potest tanquam filijs.

Luc. 11.
Iob. 41.
II. Ratio.

Tertia.

Quarta.

Tertiò, creare facilius est, quàm creata restaurare;& tamen solus Deus creare potest; ergo etiam saluare, & iustificare. Quartò, finis iustificationis est supernaturalis, quia tendit in Dei gloriam; ergo & principium supernaturale erit,vt sit illi par, & æquale.

Rom. 4.
Infrà 8.

Quis sit autor,causa ve meritoria iustitiæ nostræ.
1. Cor. 1.
Ierem 23.
Dan. 9.
Apoc. 1.
Esai 53.
Ibidem.
Rom. 5.

Ad hanc caussam efficientem redicitur causa meritoria, id est Christus iustitia nostra, hoc est iustitiæ nostræ autor,vt dicitur 1.Corinth.1.& Ierem. 23. Dicitur etiam iustitia sempiterna à Daniele: Dilexit etiam nos,& lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo: Attritus est propter scelera nostra, & liuore eius sanati sumus, & de eo dixit Propheta: *In scientia sua iustificabit ipse iustus meus multos;* & Paulus: *Sicut per vnius delictũ in homines in condemnationem: sic & per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ.* Nam propter CHRISTVM Deus peccata nobis non imputat: & propter eius naturalem dignitatem,hoc est prærogatiuam Filij Dei, assumimur nos in filios Dei adoptiuos. Et in Christo sunt simul iustitia, & misericordia. Et quia vnus demerito suo, non audiendo vocem Dei nos perdidit; ita conueniebat vt vnus merito suæ obedientiæ redimeret.

Naturalis Christi dignitas quænam sit,nobisque quid cõferat.

Genes. 3.
Rom. 5.
Sancti vel viuentes, vel mortui, causa nostræ iustitiæ impropriè sunt, & dicuntur.
Matth 9.
Actor. 7.

Impropriè autem caussa meritoria est quisque sanctus, siue beatus sit,siue viator, illam suis precibus, aut meritis impetrans. Vnde Iesus videns fidem illorum (qui scilicet portabant paralyticum) dixit: Confide fili,remittuntur tibi peccata tua; & propter Stephani preces Paulum habuit Ecclesia, & ob lacrymas sanctæ Monicæ, diuum Augustinum. Sed hi non tam mereri iustificationem aliorum, quàm impetrare dicuntur: impetratio autem soli diuinæ liberalitati nititur,non iustitiæ. At Christus ad condiguum promeruit nobis iustificationem, & vitam æternam. Secundò reducitur ad hanc causam instrumentalis causa, quæ est Minister verbi, & Sacramenti, & verbum ipsum,& Sacramentum.Nam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ,saluabit animã eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum; & B. Paulus: *Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis,* & ad Timoth. *Attende tibi, & doctrinæ: ista in illis: Hoc enim faciens: & te ipsum saluum facies,& eos qui te audiunt.* & ad Corinth. *Omnibus omnia factus sum: vt omnes facerem saluos.* De verbo verò dicitur:*In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras:* rursus, *Posuit in nobis verbum reconciliationis,* & Dominus ad discipulos: *Vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis,*item Apostolus: *Non erubesco Euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti.* De Sacramento Baptismi dicitur. *Mundans eam*(scilicet Ecclesiam) *lauacro aquæ in verbo vitæ,* ac rursus: *Secundùm suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis,& renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè.* De Sacramento verò Pœnitentiæ dicitur: *Quorum remiseritis peccata, remittũtur eis:& dedit nobis ministerium reconciliationis;* & infra: *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.*

Aug. ser 3 de S. Stepha. iuxta fin. to. 10, à medio.
Idem li 3. Cõfess c. 11 tom. 1. init.
Peccatoris iustificationem non tam merentur,quam impetrant sancti.
Instrumenta iustificationis quæ sint.
Iacob. 5.
Rom. 11.
1. Tim. 4.
1. Cor 9.
Iacob. 1.
2. Cor. 5.
Ioan. 15.
Rom. 1.
Ephes. 5.
Tit 3.
Ioan. 20.
2. Cor. 5.
Ibidem.

Quod Christus sit exemplar nostræ iustificationis.

Tertiò reducitur ad efficientem causa idealis,siue exemplaris, siue qua agens ratione præditum non operatur: hæc autem est Christus homo. Etsi enim diuina essentia sit prima idea omnium creaturarum,in quam Deus respiciens mundum creat, & omnia restaurat: tamen quia in ea est iustitia, & gloria, & gratia Christi, & ad illius rationem nos componere studet; hinc est vt causa idealis nostræ iustificationis dicatur. Vnde prædestinauit nos cõformes fieri imaginis Filij sui; Qui propterea dicitur Primogenitus omnis creaturæ. Adhæc filiatio adoptiõis deriuata est à naturali quæ est in Christo: at iustificatio, adoptio quædam est, de qua Apostolus: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginẽ cęlestis. Tertiò, eius resurrectio, imago est quædã nostræ immutationis corporis: nã reformabit corpus humilitatis nostræ, cõfiguratum corpori claritatis suæ. Quartò,in

Rom 8.
Coloss. 1.
II. Ratio.
1. Cor. 15.
Tertia.
Philip 3.
Quarta.

Rom 8. Quinta. Axioma Philosophorum.

tò, in gloria æternæ felicitatis inuenimur socij, & consortes. Ita enim dixit Apostolus, Hæredes quidem Dei; cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Quintò, ex Philosophia petimus illud axioma: *Primum in quolibet genere esse metrum, & mensuram omnium contentorum sub eo genere:* Vt omnium lucidorum est Sol, & ignis calidorum. Ad eum modum iustitia, & beatitudo Christi cùm sint primæ, & summę, ac nobilissimę, erunt idea, & exemplar aliorum. Et hactenus de efficienti.

Finis iustificationis quis & quotuplex. 2.Cor.6. Ephes. 2.

Dicendum deinde de causa finali: quæ immediata est & mediata. Immediata quidem ipsorum bonorum operum fructus, quos iustificati producũt. Vnde Paulus ait: *Obsecro vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Et ad Ephes. *Ipsius enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus,* quẽadmodùm fructus bonus finis est arboris bonæ. Porrò operum finis, gloria est, de quo dicitur: *quos iustificauit, illos & glorificauit,* & iterum: *Gratia Dei, vita æterna.* Porrò vitæ æternæ finis vltimus, Christus est, ac Deus benedictus, ac laudandus in seculis sempiternis: *Ego sum,* inquit, *ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me:* & Salomon: *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus: &, ego sum Alpha & Omega, principium, & finis.* Et de Christo ait Apostolus: *Decebat enim eum propter quẽ omnia, & per quem omnia.* Vnde & nobis dicitur: *Omnia in gloriam Dei facite.* Et de passione, quæ nostram promeruit iustitiam dicitur: *Propter quod & Deus exaltauit illum. & donauit illi nomen, quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Rom 8. Supra 6. Esai. 43. Prouer. 16. Apoc. 1. Esai. 48. Hebr. 2. 1.Cor 10. Coloss. 3. Philip. 2.

Naturalis membrorũ instinctus. 2.Cor.5.

Adhæc membra sunt propter caput, & pro gloria capitis tuenda morti se debẽt exponere, vt ciues pro Rege. Vnde ait Apostolus: *Pro omnibus mortuus est: vt & qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.* Finis igitur intrinsecus, est operum fructus bonorum, & satisfacere lege Dei, & beatitudo; extrinsecùs verò vltimus finis Deus est Pater, Filius, & Spiritus sanctus; non vltimus autem, Christi hominis gloria, & honor. Et sic non sequitur, aliquid extrinsecum esse causam voluntatis diuinæ, quia vt finis intrinsecus (vt dixi) iustificationis nostræ est beatitudo: ita nec diuinæ voluntatis causa extrinseca, erit gloria nominis Christi, licèt sit finis iustificationis nostræ.

Quæ sit forma iustificationis. Ezech 36. Iostitiæ Euãgelicæ appellationes variæ, & ratio illarum. Rom. 1. B Aug ser. 2. de ver. Domini, & sæpe alibi, tom 10. Rom. 4. Philip. 3. Rom 10. Hebr. 11. Rom 5. Infrà 8. Ibidem.

Tertiò agendum de forma: hæc autem est donum infusum à Deo in animam, quo remissis peccatis Deo reconciliamur, & in filios adoptamur, & spiritum præstandi legem, & ius ad vitam æterna consequimur. Hæc igitur iustitia Euangelica varias nomenclaturus sortitur. Nam simpliciter iustitia dicitur, quia sola absolutè, & verè iustum facit: & iustitia Dei ad Roman. 1. quia illam Deus Impertitur, vt exponit Augustinus: & iustitia fidei, quia per fidem accipitur. Vnde alibi vocatur iustitia ex fide, quemadmodum ad Philip. 3. & Roman. 10. & iustitia per fidem, Hebr. 11. & iustificatio vitæ, quia vitam gratiæ donat, & ad vitam æternam perducit, ad Roman. 5. & iustificatio legis, quia intenta, & promissa à lege, sed non præstita, ad Roman. 8. & lex spiritus vitæ, quę liberat à lege peccati, & à morte, ibidem. Est autem controuersum inter Doctores, quodnam sit, & quale hoc donũ. Nam quidem hæc omnia tribuunt tribus illis virtutibus, Fidei; Spęi, & Charitati. Sed nescio quidnã absurdi inde oriretur: quia cùm Scriptura dicat fide, vel per fidem accipi iustitiam, si fides esset pars iustitiæ, iustitiam per iustitiam homo apprehenderet. Thomas verò intelligit iustitiã metaphoricam, quæ est impropria, & ad se ipsum, qua sensus rationi paret, & caro spiritui: de qua Aristoteles lib. 5. Ethicor. & Plato libr. de Legibus, & quam Deus donauit primis parentibus.

Quodnam & quale donũ Dei sit iustificatio. I. opinio quæ reiicitur. Secunda B. Thom 1. 2 q. 96. art 7. ad 2 & sæpe alias. to. 1 p 2. Arist tom 2. Plato.

Quod sanè esse nequit: tùm quia vel loquitur de acquisita tali iustitia, & quis est qui illam vnquam potuit comparare. Et eo posito quòd ab aliquo sit acquisita, non iustificaret coram Deo. Vel iustitia infusa à Deo; at illa non restituit dominium mentis, & partium inferiorum subiectionem, cùm multos motus concupiscentiæ perferant iustificati. Adhæc talis iustitia in voluntate erat, ergo non in toto homine; alioqui idem accidens esset in diuersis subiectis. Prætereà qui iustificatur à Christo, verè est iustus; veram ergo, & non metaphoricam, vel impropriam habet iustitiam.

Eccli 19. Huius opinionis incõmoda. Iustitia Dei infusa concupiscentia fomitem non tollit.

Alij verisimilius loquentes, donum hoc tanta præstans officia, existimant esse Dei gratiam, quam gratuita sua bonitate Deus in nobis infundit, & gratos nos, & opera nostra coram Deo facit, iuxta illud: *Iustificati gratis per gratiam ipsius;* & iterum, *Nam iudicium quidem ex vno, in condemnationem: gratia autem ex multis delictis, in iustificationem. Et, Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominũ nostrum Iesum Christum: per quem accessum habemus per fidem in*

III. Opinio minus improbabilis. Rom. 3. Supra 3. Infrà 5. Ibidem.

gratiam istam in qua stamus. Veruntamen vt quod sentio apertè explicem, mirificè semper mihi placuit B. Augustini sententia, qui tradit, hoc donum aliud nō esse quam charitatem, siue spiritum charitatis. Nam lib. de Natura, & Gratia, id non semel asseruit, cap. 38. *Charitas*, inquit, *est, qua vna, iustus est, quicunque iustus est.* Cap. 42. *Ipsa charitas verissima, plenissima, perfectissimaque est iustitia.* Cap. 43. *Ex qua fide etiam ante eius passionem iustos vixisse non dubium est: qui præstat Spiritum sanctum qui datus est nobis, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris: quia vna iusti sunt, quicunque iusti sunt.* Cap. 60. *Charitas ergo inchoata, inchoata iustitia est: charitas prouecta, prouecta iustitia est: charitas perfecta, perfecta iustitia est.* Et libro quæstionum octoginta trium: *Iustitia, qua per cætera diffunditur membra, est dilectio Dei, & proximi.* Idem est lib. 1. de doctr. Christ. cap. 27. *Ille iuste, & sancte viuit, qui rerum integer æstimator est. Ipse est autem, qui ordinatam dilectionem habet.*

Hoc etiam rationibus comprobatur: Primò, quia charitas, hoc est amor diuinitus infusus, reconciliat cum Deo, quia est amicitia inter Deum, & homines, & inter ipsos homines: Dimittit peccata, quia vniuersa delicta operit charitas: Illa totum hominem innouat, & illum nouam creaturā facit: Illa implet Legem, quoniam Plenitudo Legis, est dilectio; & Finis præcepti, est charitas; &, *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.* Illa est quæ dat esse filiorum: *Videte*, inquit, *qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* Illa, teste Augustino, distinguit inter filios regni, & perditionis. Denique hæc est vestis illa nuptialis, qua induti ius habent ad conuiuium cœleste. Vnde iustis, id est, habentibus opera charitatis, Matth. 25. datur æternæ beatitudinis gloria. Secundò, iustitia est virtus, reddens vnicuique ius suum, quod lex iubet: at nulla profectò virtus cœlitùs infusa hoc efficere potest, nisi sola charitas, quæ efficit vt homo Dominum ex toto corde diligat, & proximum sicut seipsum; & se ipsum vt creaturam Dei per Christum restauratam: atque ita reddit quod suum est Deo, proximo, ac sibi. Tertiò, iustitia maximum est donum, quo iusti, & grati corám Deo reddimur; ergo est charitas, quia sine ea omnia alia nihil prosunt: vt Apostolus 1. Corinth. 13. docet; sed hæc virtutes omnes viuificat: ac Deo placere facit. Quartò, ab actibus probatur. Nullus est enim charitatis actus, qui non sit iustitiæ: nec rursus vllus est iustitiæ actus, quin ex charitate procedat. Vnde Augustinus in Enchiridio testatur, hominem simpliciter esse bonum à charitate.

IV. B. Augustini cæteris longè probabilior.
B. Aug. to. 6. circa med.
Idem.
Idem.
Rom. 5.
Idem.
Idem q. to. 4.
Idem com. 3. initio.
Iustè & sanctè viuat quis secundum Augustin.
Idoneis hæc opinio rationibus confirmatur.
Ratio I. ab effectibus charitatis.
Prouer. 10.
1. Petr. 4.
Galat. 6.
Ephes. 4.
2. Cor 5.
Rom. 13.
1. Tim. 1.
Ioan. 14.
1 Ioan 3.
B. Aug ser. 1. de fide, spe & charit. siue de temp. ser. 43 init. tom 10.
Matth. 22.
Infrà 25.
II. ratio à definitione iustitiæ.
Deut. 6.
Matth. 22.
III. Ratio.
1 Cor. 13.
IV. ab actib. eiusdem.
B. Aug. in Enchir. c. 117. to. 3. sub initium

Porrò quòd charitas à Gratia Dei non distinguatur nisi tātùm ratione, ex multis possumus ostendere. Primò ab effectibus: quicquid enim facit Gratia, facit & charitas. Nam Gratia, teste Apostolo, iustificat; at charitas pellit peccatum, & per eam Deo placemus. Ait enim idem Apostolus: Regnum immobile suscipientes, habemus gratiam; per quam seruiamus placentes Deo. Dat etiam charitas esse filij: at idem præstet & gratia. Gratia, inquit, Dei sum id quod sum. Amor Dei separat inter filios regni, & perditionis: alias quis simul esse iustus, & iniustus? at ipsum efficit gratia. Charitas condit omnes virtutes, similiter & gratia. Vnde Petrus dixit: *Sperate in eam quæ offertur vobis gratiam.* Charitas est maius omnibus donis, teste Apostolo; at nulla virtus est maior gratia Dei, aut iustitia Dei, alioqui Apostolus non diceret; Manent tria hæc. Cùm ergo non sint multiplicandæ formæ, vbi pauciores possumus constituere; superest vt vna & eadem sit virtus gratiæ, & charitatis.

Secundò accedunt Patres, non tantùm Scholastici, vt Alexander de Hales, Bonauentura, & Scotus, verumetiam ipse Augustinus, q[illegible]bro de Spiritu, & litera dicit: *Constat gratiam Dei promissam esse Testamento Nouo, etiam per Prophetam: eandemq. gratiam in eo definitam, vt scribantur leges Dei in cordibus hominum, perueniantq. ad eam cognitionem Dei.* Et subdit: *Hoc donum Spiritus sancti est, quo diffunditur charitas in cordibus nostris. Charitas non qualibet, sed charitas Dei de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: ex qua iustus in hac peregrinatione viuens, ad speciem quoque perducitur post speculum, & ænigmata.* Hic vides gratiam appellari charitatem diffusam in corde, & Sermon. 2. de verbis Domini: *Hæc est iustitia Dei: quomodo dicitur: Domini est salus, non qua saluus est Dominus, sed quam dat eis quos saluos facit. Sic & Dei gratia per Iesum Christum Dominum nostrum, iustitia Dei dicitur non qua iustus est Dominus, sed quia iustificat eos, quos ex impijs iustos facit.* Ecce hic gratiam Dei vocat iustitiam Dei, siue charitatem, vt alibi explicat. Et lib. de Natura & Grat. cùm dixisset: *Charitas ergo inchoata, inchoata iustitia est: charitas prouecta, prouecta iustitia est: charitas magna, magna iustitia est: charitas perfecta, perfecta iustitia est;* subiunxit: *Ipsa enim est gratia per Iesum Christum Dominum nostrū.* Sic ille, affirmans charitatem esse iustitiam, & gratiam Dei. Et lib. de Gratia & libero arbitr. *Gratia nos facit legis dilectores.* Et infrà: *Cùm dicitur: Diligamus inuicem,*

Charitatem à Gratia Dei sola ratione differre.
I. ratio ab effectibus.
Rom. 5.
Hebr. 12.
1. Cor. 15.
1. Petr. 1.
1. Cor. 13.
II. Ratio ab autoritate.
Alex. Halen.
Bonauent.
Scotus.
B Aug lib. de Spir. & lit ca. 28 tom 3.
Ierem 31.
Ibidem.
Rom 5.
1. Tim. 1.
1. Cor. 13.
Idem tom. 10. in princ.
Psal 3.
Idem c. 70. libri de Natur. & grat. co. 7.
Idem lib. de Gratia & li arbit c. 18. an te med. eod com. 7 sub fin.

1.Ioan.4.
Cap 12. init.
Rom.10.

lex est : Cùm dicitur: Quia dilectio ex Deo est, gratia est. Et ante ista interpretans illud; *Iustitiæ Dei non sunt subiecti*, ait, *id est, gratia Dei.*

III. Ratio.
Quos tãtum amemus.

Tertiò à vi nominis : quia gratia idem est quod amor: non enim amamus, nisi quos gratos habemus: nec rursus gratiosos habemus, nisi quos amamus : nec maiorem gratiam facere possumus alicui, quàm donare illi amorem. Ideò indifferenter dicitur lex Euangelica, lex amoris, vel gratiæ, quia idem sunt.

IV. ab inseparabili vnione.

Quartò, si essent res distinctæ, potentia Dei separari possent : at hoc fieri nequit, quia esset manifesta contradictio. Quia aliquis esset in gratia sine charitate, vel diligens Deum sine gratia : & simul esset quis filius Dei, & filius iræ: & aliquis sine charitate aliquid esset corã Deo: quod docet Apostolus falsum & absurdũ.

Ephes.2.
1.Cor.13.
V. Ratio.

Quintò, in humanis, si diligenter expendas, vna est & eadem amicitia qua diligimur ab amicis, & diligimus eos. Item Thomas prima secundæ: *Gratia est*, inquit, *qua formaliter iustificamur, & est homine nobilior.* Charitas etiam apud eundem formaliter iustificat, vt docet in Secunda secundæ: non sunt autem duæ causæ formales, si vna sufficit.

B. Th prima secũda, q. 28. art 2. tom.11. part.1.
Idem in 2.2. q.23.10.eod. par.2.

Obiectio illa quorũdã: Natura prius perficiẽda est in se ipsa, quam eius potentię per virtutes diluitur.

Nec obstat quod quidam dicunt, naturam priùs perfici oportere in se ipsa, quàm potentias per virtutes: quia quemadmodũ ad virtutes acquisitas, satis est lumen naturale sine aliqua essentię animi perfectione; ita ad infusas satis est lumẽ diuinum fidei. & ipsa natura ex se satis capax est, vt obedientialiter euehatur. Adhæc August. lib. de prædestinat. sanctor. testatur nos habere esse Christianũ, quod est supernaturale, per fidem. Et Thomas per fidem ait eleuari hominem supra naturam suam. Adde ꝙ natura, seu essentia animæ per peccatum læsa non fuit, vt indigeat aliqua perfectione eleuante, sed potentiæ ipsæ læsæ sunt, & ad malum propensæ.

B. Aug. lib. de prædest. sanct. c 5. tom.7. sub finem.
D. Thom. 2.2 q.6. art. 1.
Peccatum vt lęserit hominem.
Genes 6.

Quo sensu charitatem à gratia præuenire dixerit Augustinus.

Quod verò aliquando docuit B. Augustinus, charitatem à gratia fluere, & quod gratia pręuenit charitatem. Intellige à gratiosa Dei voluntate: nam verè nihil à se ipso profluit; & quod aliud præuenit, aliud est ab eo quod præuenitur. Vnde perspicies, quòd interdũ gratia capitur pro gratiosa Dei voluntate, iuxta illud : *Inuenisti gratiam apud Deum*; & de Moyse Dominus testatur; *Inuenisti gratiam coram me*, & ab illa cuncta doña procedunt. Ita igitur gratia, charitas, & iustitia idem sunt. Gratia quidem, quia gratis datur, & gratos facit, charitas verò, quia principium diligendi: iustitia verò, quia habitus mentem disponens iusta operandi. ¶ Hæc tamen probabiliter nobis sint dicta : quia etsi charitas à gratia distingueretur, vt vult B. Thomas, nunquam tamen sine gratia esse potest ob Dei voluntatem.

Luc 1.
Exod.33.

Materia iustificationis.

Quarta causa materialis breuiter est expendenda. Hæc autem est anima siue liberum arbitrium, quod mens, seu cor, siue Spiritus vocatur in Scripturis: quem Deus modò ante corpus restauratum iùstificat. *Renouamini*, inquit, *spiritu mentis vestra: Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: Regnũ Dei intra vos est: charitas Dei diffusa est in cordibus nostris.*

Ephes 4.
Coloss 3.
Luc. 17.
Rom. 5.

Primò autem sanatur mens, quia priùs corrupta in Adam, quã eius corpus. Deinde quia magis præcipua, & præ illa cõtemnendum corruptibile corpus; quod tamen nos insipienter animæ præferimus. Tertiò, vt assimilemur Christo iusto, & sancto; mortali tamen, & passibili. Quartò, vt sit locus fidei futuræ immortalitatis, & glorię, & ita quod tollitur corpori, adiungitur animæ, & spiritui.

Ad hanc causam reducuntur causæ disponentes, de quibus inferiùs. Et hactenus de causis Iustificationis disseruimus.

DISPVTATIO IV.

In qua est sermo de varijs Fidei acceptionibus, & quæ sit propria, & germana eius significatio, dum Paulus ait, iustificationem ex fide oriri, disseritur.

Paulinæ hæreticorum interpretationes ac sensus quam debili fundamento consistant.

QVemadmodum falsæ conclusiones non nisi ex falsis principijs colliguntur, & vbi desunt solida domus fundamenta, quicquid superædificatur, casui, & ruinę est expositum : ita sanè hęreticę B. Pauli explanationes nonnisi ex alienis, & violentis vocabulorum acceptionibus cõcipiuntur. Fides namq; cùm vox sit ambigua, & multa complectatur, priùs erat in sua significata apertè distinguenda, ne in ęquiuoco, vt dici solet, laboraretur, & disputatio inanis redderetur. Quare in huius descriptionis limine ad illis explicãdas, ac detegendas accingimur.

Variæ fidei acceptiones.

Varia est igitur vocis fidei, & in Scripturis, & in sacris, ac profanis autoribus significatio. Et in primis Fides est idẽ quod Fidelitas, quæ opponitur fraudulentiæ: vt ille fideliter agere dicatur, qui sine fraude agit, & sine negligentia. De qua dixit Dicero lib.1. Offic. *Fundamentum est autem iustitiæ fides, id est, dictorum, conuentorumq; constãtia, & veritas. Ex quo, quanquam hoc videbitur fortasse cuipiam durius: tamen audeamus imi-*

Prima.
Fidelis quis ille.

tari

Fidei definitionem Ciceto à Stoicis tiaditam cur sequatur.

Psal. 144. 1. Cor. 10. 1. Tim. 1. Infrà 3. Apoc. 1. Psal. 144. Psal. 32.

tari Stoicos, qui studiosè exquirunt vnde verba sint ducta: credamusque, quia fiat quod dictum est, appellatam fidem. Sic ille. Ab hac fide sic sumpta dicitur Deus fidelis, idest, verax, & à Paulo, fidelis sermo, id est, verus & constans; & Christus in Apocalypsi dicitur testis fidelis, & Dauid: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis*; & rursum: *Quia rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide:* Id est, Quæcunque ille loquitur, vera sunt, & minimè dolo, aut fuco contecta. Et in tali significatu accipitur apud Paulum Galat. 5. fides, quando enumerat fructus Spiritus, vbi inter alias morales virtutes percensetur fides, cùm ait: Benignitas, bonitas, longaminitas, mansuetudo, fides, &c.

Galat. 5.

Est enim fides, virtus, qua promissa seruantur, & deposita redduntur sine fraude. Huic proxima est significatio fidei pro sponsione, siue promissione, siue iuramento, quo aliquid facere adstringimur. Hinc Poëta.

Fides pro sponsione.

Virg. 8. Aen.

Accipe, daq; fidem.

Dare fidem quid, & recipere.

Est enim dare fidem, cùm aliquid in nos recipimus, quod fixum & ratum fore pollicemur: ille verò, cui damus, dicitur recipere, quia certum, & ratum fore sperat, quod sibi promittitur. Dicuntur ad fidem liberare, quia fecerunt quod promiserunt, & præstiterunt, & fidem patriæ, vel parentibus, vel principibus, vel amicis datam liberarunt, qui debita pietatis, aut amòris, aut fœderis officia in illos contulerunt: & Apostolus ad Rom. *Nunquid incredulitas illorum, fidem Dei enacuauit? Absit.* Vbi fidem Dei vocat promissionem, quia subdit: Est autem Deus verax: omnis autē homo mendax. Et alio loco de viduis loquens, testatur illas damnationem habere, quia primā fidem irritam fecerunt; id est pacta, & nuncupata castitatis vota, & hi apud Latinos dicuntur fidem deserere, aut fallere, vel à fide deficere, id est, prodere officium.

Fidem liberate.

Rom. 3.

Psal. 115. 1 Tim. 5.

Primam fidē irritam facere, quid.

Secunda acceptio.

Terentius.

Secundò accipitur Fides pro fiducia. Ita enim Comicus in Phormione ait:

Itáne mihi paruam fidem esse apud te?

Id est: Tam parum mihi fides? Et Cicero pro Ligario: *Cuius ego causam, animaduertite quæso qua fide defendam, dum probo meam: id est, quanta fiducia, vel potius fidelitate.* Quoniam enim ijs quibus fidē habemus, vel quę certò persuademus nobis vera esse, si modò bona sunt & vtilia; veluti si sint promissiones, affectum, & cor accommodare solemus, & eorum fiduciam in nobis cōcipere, translatum est Fidei vocabulum ad significandam fiduciam erga promittentes. In Scripturis autem aliquando hoc modo accipitur, sed maximè in illis verbis, vbi est sermo de oratione ex fide fundenda, vel de promissione circa aliquam rem impetrandam à Deo. Ita enim Iacob. 1. dicitur: *Postulet in fide, nihil hæsitans*, & Matth. 14. *Modica fidei, quare dubitasti?* &, *Habete fiduciam: ego sum, nolite timere.* Vbi dubitatio non tam intellectui opponitur, quam timori, & imbecillitati voluntatis, quia timuit Petrus, & cœpit mergi, & paralytico dixit; Confide fili, remittuntur tibi peccata tua: & Hemorrhoyssæ: *Fides, inquit, tua te saluam fecit.* Vbi fidem, Confidentiam vocare videtur. ¶ Ita etiam verbum Credendi, pro verbo Fidendi vsurpatur; vt ibi, *Quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis*, id est, fidete. Illud quoque Prophetæ: *Credo videre bona Domini in Terra viuentium:* idem est, ac, spero. Vnde Augustinus in Enchiridio: *Cùm bona nobis futura esse creduntur, nihil aliud quā sperantur.* Sic ille. Et si ibi Augustinus non sentiat idem esse fidem, & spem, quas ibidem inter se distinguit: sed credere, accepit pro sperare, vel præsumere. Ibi etiam: *Ipse Iesus non credebat semetipsum eis*; id est nō fidebat, & Apostolus; *Alius enim credit se manducare omnia*; Idem est, ac dicere, Fidit se tuta conscientia de omnibus edere posse; quanquam istos locos alij aliter interpretentur.

Illa vnde ducta.

Vbi potissimùm Scriptura fidem accipiat pro fiducia.

Matth 14. Ibidem.

Suprà 9. Ibidem.

Credere, pro Fidere.

Marc. 11. Psal. 26.

B. Aug in Enchi. c. 8. propè fin. tom. 3 sub init.

Ioan 2.

Rom. 14.

Tertiò contendunt quidā, fidem accipi pro conscientia, vt apud Cic. pro M. Cœlio. Et apud Paulum: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*; id est, Quicquid fit reclamāte conscientia. Vnde Theophylactus: *Cùm enim fuerit confisus, neque crediderit vllum esse cibū, sed gustauit ipsum praua conscientia, omninò peccauit.* Quanquam ille locus Pauli aliā ab Origine & B. Augustino expositionem accipiat. Hinc Iurisperitis Bonæ fidei possessor est; qui bona conscientia tenet quod possidet, contrà, Malæ fidei, qui sciens esse alienum, cōtra conscientiam possidet. Vtcunq; tamen sit, non est admodū vsurpata à bonis autoribus in hac acceptione fides.

Tertia fidei acceptio parū frequens.

M. Tull. Rom. 14. Theophylact.

Orig. ibid. & 2. Aug libr. 1. contra 2 epi. Pelag c 3 in fin tom. 7.

Bonę, vel malæ fidei possessor quis apud Iurisperitos.

Quartò, sumi frequēter consueuit pro credulitate, siue persuasione, quam definiunt Theologi, Fidem esse assensum firmum, & certum, sed obscurum & minimè euidentem, de quo Poëta:

Quarta acceptio satis frequens.

Virg. lib. 4. Aeneid.

Credo quidem, nec vana fides.

Et Cicero lib. de Diuinatione: *Adhibenda fides somniantium visis non est.* Liuius etiam *Hæc Romulo regnante militia, domiq; gesta, quorum nil absurdam fidei* (id est incredibile) *diuinæ originis diuinitatis post mortem credita fuit.* ¶ Falsū ergo est dicere, apud bonos autores fidem non capi pro credulitatę: sed multò peius id negare in Scripturis.

Tull 2 de Diuinatio.

Fidei Christianæ definitio traditur.

Est igitur Fides, firma animi persuasio, qua rebus neque visis, neq; ratione euidenti, & necessario argumento cõclusis assentimur. Etsi interdum fides largè accipiatur ad significandam omnem mentis assensionem, siue illa orta sit à sensibus, vnde aspectus, & auditus fidem facit: *Quia vidisti me Thoma*, inquit, *credidisti*: siue ratione, & argumentis efficiatur, vnde dicitur: *Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum*. Etsi omnis notitiæ via, qua aliquid habemus animo comprehensum, fidem facere dicatur, propriè tamen fides ab euidentia, & opinione discernitur: nec enim tam sensibus, & argumentis, quàm dicentis authoritate continetur, & vim firmam ex eius cui cedit authoritate consequatur. Quare Plato in libris de Republ. differre ait sciẽtiam à fide, quod scientiam habeat sapiens qui rem per causas cognoscit, fidem verò is qui aliquid nouerit edoctus à sapiente, & verace.

Ioan 20.

Dictũ Theologorum.

Plato lib. 10. de Republ.

Fidem à sciẽtia vt Plato distinguat.

Est autem hæc fides media inter scientiam, & opinionem, & cum vtraque conuenit, & ab vtraque discernitur. Constantia, & stabilitate, est scientiæ æqualis: cum opinione habet commune, quod euidentia caret. Differt à scientia, quòd non argumentis explicatis, & causis à principio constitutis, sed sola autoritate nititur. Ab opinione verò discernitur constantia, & fortitudine: quod fides sit assensus firmus, opinatio verò, imbecilla, & infirma assensio. Ita dicitur habere, aut præstare, aut adhibere, aut accommodare, aut adiungere fidem alicui, cũ aliquid cuiuspiam moti autoritate sine dubitatione credimus. Rursus fidem facimus, cùm persuademus nullam in verbis nostris subesse vanitatem, aut fraudem, aut mendacium.

Fides Christiana quid cõmune habeat cũ scientia, & opinione, quid differat.

Mirum verò est, illum cœli & terræ censorem Laurentium Vallam, receptissimam hanc fidei acceptionem vt loco moueretur, postulasse, & pro Fide Christiana, persuasionis Christianæ vocem substituendã, quasi πίστις non benè vertatur per nomen fidei; cùm tamen sit vetus illud verbum: Ἀκίνητα μὴ κινεῖν, id est, Non mouenda ne moueris: quod prouerbium in vera religione, si semel de eius veritate constiterit, voluit Plato potissimum valere. Sed ille ait: Fides probationem significat; at fides nostra probatione non vtitur, sed persuasione. Sed mirum est, totam Ecclesiam Spiritu sancto eruditam, & Patres tot doctissimos, & Scripturarum interpretes in re tam præcipua aberrasse. Sed audiamus quæso Quintilianum, qui libro 5. de argumentis disserens, in Laurentium ita loquitur: *Hæc*

Fidẽ pro persuasione, & probatione Latinis frequenter vsurpari contra Laurentium Vallam.

Nõ mouẽda ne moueris: prouerbium Platoni efficax.

Quint. ca 10. prope initiũ.

omnia, inquit, *generaliter* πίστεις *appellant quod etsi propria interpretatione dicere fidem possumus, apertius tamen probationem interpretabimur*. Hæc ille: πίστις ergo propria interpretatione fides est, & probationem significat. Nihil autem meminit de persuasione. Etsi reuera credens persuasus sit, alioqui fidem non haberet. Et deriuatur à πέπεισμαι, quod est, Persuasus sum, vel persuasum habeo. Vnde Dea persuadendi, quam Ennius Suadam vocat, & Horatius Suadelam, à Græcis Πειθὼ appellatur. Et sicut πίστις propriè est persuasio, siue credulitas; sic vox opposita, ἀπιστία, impersuasibilitatem significat. Adhæc multæ sunt religionis nostræ probationes: vt tot Scripturæ testimonia, tot Prophetarum oracula, tot miracula, tot millia Martyrum: an non certæ demonstrationes, & argumenta sunt fidei? Vnde ergo Theologicæ literæ probant fidem nostram? & vnde Eusebius edidit tot libros demonstra. Euangelicarum?

Suada, vel Suadela, persuadendi dea olim habita.

Christi Fidẽ, & religionem suis probationibus & argumentis minimè destitui.

Eusfeb. Cæsar. tom. 1.

Sed vt ad rem redeamus, cùm de iustificatione fidei instituitur disputatio, in postrema hac significatione fides est accipiẽda: quæ definitur ab Apostolo, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, & subdit: Fide, intelligimus aptata esse secula verbo Dei; & de Abraam in typo iustificatorum dicitur: *Credidit Abraham Deo* (dicent, *Suspice cœlum, & numera stellas, si potes, &c. sic erit semen tuum*,) *& reputatum est illi ad iustitiam*; & Dominus: *Creditis quia hoc possum facere vobis?* &, *Beati qui non viderunt, & crediderunt*. Ex quibus locis colligimus, fidem accipi pro assensu mentis certo, siue pro credulitate. Cui cõsonat Augustinus: *Fides est credere quod nondum vides, cuius fidei merces est videre quod credis*. Et iterum lib. de Spiritu & litera: *De hac fide nunc loquimur quam adhibemus cùm aliquid credimus, nõ quam damus, cum aliquid pollicemur: nam & ipsa dicitur fides. Sed aliter dicimus: Non mihi habuit fidem: aliter autem, Non mihi seruauit fidem. Nam illud est: Non credidit quod dixi: illud: Non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles sumus Deo: secundum illam verò qua fit quod promittitur, etiam Deus ipse fidelis est nobis*. Hæc ille, doctè discernens inter illas duas fidei rationes.

Fides quid Apostolo. Hebr. 11.

Genes. 15. Infrà 15. Rom. 4. Ibidem. Matth. 9.

B. Aug. serm. 29. de verb. Apost. initio. tom. 10. ante med.

Fidei merces quæ.

Idem lib. de Spir. & lit. c. 30 sub fin.

Habere fidẽ, & seruare fidem, vt differant secundũ Augustinũ.

Cùm autem fidem habeamus & hominibus, & Deo per se, vel per suos ministros loquenti; hic proculdubio loquimur de fide, quam Deo vel eius ministris in nomine Dei loquentibus habemus. Porrò sicut voluntatis nomine & ipsa facultas, siue potentia volendi, & eius actus, & eius obiectum quod volumus, intelligitur; ita hic

De qua hic fit sermo, & quã variè accipiatur.

Primus significatus.

fides dicitur habitus diuinus à Deo infusus, de quo: *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc.* Nam actus qui transeunt, manere non possunt, sed habitus qui infunduntur in baptizatis. Vocatur enim actus fidei, siue credulitas, vt in Euangelio; *Fides tua te saluam fecit.* Tertiò, illud quod fide creditur, rectè fides nũcupatur. Vnde ab Apostolo dicitur: *Vna fides, vnum baptisma*; & ad Titum: *Paulus Tito dilecto filio secũdum communem fidem*, id est, quam omnes complectuntur, & profitentur, & Athanas. *Hæc est fides Catholica, vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur. Est ergo Fides recta, vt credamus & confiteamur, quia Dominus noster Iesus Christus Dei Filius, Deus, & homo est.* Id est, articulus Trinitatis, & Incarnationis fide Catholica, & recta est accipiendus. Denique capitur Fides pro statu Noui Testamenti, & legis Euangelicæ, in qua præcipuè eminet fides, & eius membra fideles vocantur. Hinc Paulus ad Galatas ait: *Vbi venit Fides, iam nõ sumus sub pædagogo.* Id est, Vbi Euangelij status splenduit, non amplius agnoscimus Moysen. ¶ Sed hi quatuor significatus postremi per analogiam quandam dicuntur ad rationem fidei, qua credimus Deo per se, vel per Ecclesiam ea quæ credenda sunt, loquenti, & reuelanti: per quam fidem iustificamur, vt dicemus. Quomodo autem Hæretici Fidei vocabulo abutantur, vt sibi ipsis, & alijs tenebras offundant; sequenti disputatione explicabitur.

1. Cor. 13.

Secundus. Luc. 7.

Tertius.

Ephes. 4. Tit. 1.

Athanas. in Symbol.

Quartus.

Galat. 3.

De his quatuor fidei acceptionibus quid sentiendum.

DISPVTATIO V.

In qua multiplices Hæreticorum sensus illius dicti Paulini, nempè iustificari ex fide, & proponuntur, & vt falsi & hæretici refelluntur: sed in primis sententia Lutheri confutatur.

IAM tempus est, vt hæreticorum nostri seculi opiniones, quibus Pauli verba, nempè hominem ex fide iustificari, explicare conantur, excutiamus: quæ cum multæ sint, ac nouæ, Ecclesiæque ignotæ, atque sibi ipsis aduersentur, & repugnent, planè se produnt de errore, & falsitate suspectas. Quis enim nesciat, his proximis retro annis Augustum Saxoniæ Ducem concordiæ ineundæ desiderio, magnam eorum qui inter hæreticos eminebant, magistrorum, ac doctorum turbam ad se conuocasse, vt certam aliquam doctrinæ consensionem circa articulum iustificationis inuenirent, ac traderent? Conuenerunt in vnum & acriter inter se decertârunt, & multos menses pro sua quisque sententia, quasi pro aris, & focis dimicantes, nullam concordiæ rationem inire potuerunt. Quanquam autem Princeps precibus, & imperio, ac minis eos vrgeret; vt præscripto tempore in vnum sensum, & sententiam responderẽt; simulatam quandam inter se consensionẽ, quo Principi in speciem satisfacere viderentur, exhibuerunt. Et soluto conuentu, quælibet pars ad suam priorem sentẽtiam redierunt, ac nouis, & contumeliosis scriptis in se inuicem decertârunt. Vnde toti Ecclesiæ Dei, quàm bellè inter se conciliati sint, indicârũt, qui in vnum & idem doctrinæ corpus minimè conuenire potuerunt.

Lutheranæ nescio cuius in Saxonia coactę Synodi super iustificationis articulo exitus sanè leuis, & contemnendus.

Prima igitur Lutheri expositio in epistolam ad Galatas, & Melanchthonis, & multorum, qui se eorum discipulos profitentur, est, quòd fides, id est, fiducia diuinæ misericordiæ, ante charitatis aduentum hominem iustificat. Quæ sententia duos intolerabiles inuoluit errores: alterum, quòd in disputationibus Pauli de iustificatione fides significat fiduciam diuinæ bonitati, & misericordiæ innixam. Nam etsi interdum vox Fidei fiduciam significaret; non propterea tamen cõsequeretur, fidem illam fiduciam perpetuò significare. Vnde Lutherus in Dominicam secundam Quadragesimæ: *Fides*, inquit, *est certa, altissimaque animæ insidens diuinæ bonitatis per verbum Dei cognitæ ac manifestæ fiducia.* Et Mclãchthon libro, in quo disputat de exclusiua sola: *Fides, est fiducia misericordiæ propter Christum promissa.* Alterum verò, quòd ipsa diuina misericordiæ fiducia sit iustitia Christiana ante aduentum charitatis.

Primus sensus Lutheri, ac Melanchthonis.

Fidei Lutheranę definitio.

Sed contra primum errorem multa occurrunt, & illud ante omnia: quia Paulus non semel distinguit fidem à fiducia. Nam ad Eph. 3. ait: *In quo habemus fiduciam, & accessum in cõfidentia, per fidem eius.* Vbi Theophylact. annotat, fiduciam oriri ex fide, & Dominus Matth. 9. *Confide filia, fides tua te saluam fecit.* Vbi similiter ostẽdit, fiduciam ortum habere ex fide, ex eo quòd ob fidem iubet illam confidere. Sed apertissimè ad Timotheum scribit Apostol. *Qui enim benè ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu.* Vbi apertè fiducia à fide distinguitur. Cùm etiam Petrus ait: *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est spe, & fide*; & Paulus: *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc*, his in locis apertè fides à spe distinguitur. Idẽ & profani autores indicare possunt. Nam Liuius libr. 4. de bello Punico: *Consciorum*, inquit, *nemo*

Fidem apud Paulum iustificantem nõ significare fiduciam, vel spem diuinæ bonitatis. I. locus à Scripturis.

Ephes. 3. Theophylact. Matth. 9. 1. Tim. 3.

1. Pet. 3.

1. Cor. 13.

Liuius.

cùm diu socius cōsily torqueretur, aut latuit, aut fugit: tantùm illi iu virtute, ac fide Theodori fiducia fuit. Ita ille. Indicans, fiduciam ortam ex virtute, ac fide alterius. At spes, & fiducia, aut eadem est virtus, aut certè fiducia spei vicina, & proxima: est enim fiducia ipsius spei robur. Vnde Seneca ad Lucilium scribit: *Dicam tamen sententiam, quòd iam de te spem habeam, nondum fiduciam.* Ex quibus habes, fiduciam aliquid maius esse spe, & vtramque ad voluntatem spectare, non ad intellectum. Vnde Thomas fiduciam vult esse spem roboratam ex firma opinione. Et Cicero: *Confidentia, est certa spes animi perducendi ad finem rem iuchoatam.* Augustinus quoque in Enchiridio distinguit inter fidem, & spem: quòd illa sit præteritorum, & futurorum bonorum, & malorum; spes verò futurorum tantùm, & nō nisi bonorum. Vnde & Poëtam reprehendit abutentem verbo sperandi, & pro verbo Timendi vsurpantem.

Spes & fiducia quā inter se virtutes sint cognatæ atq; finitimę.
Seneca ep. 16. initio.
B. Thom. 2. 2. q. 129. art. 6. tom 9. p 2.
Fiducia Thomas, & Tullius cōfidentiam vti definiant.
M. Tull. lib. 2 Rhetor.
Fidem & spē vt distinguat Augustinus.
B. Aug in Enchir c. 7. & 8. to 3. sub init.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma;
At sperate deos memores fandi, atque nefandi.

Et alio loco:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Verg. 1 Æneï. procul à med.
Idem lib. 4. Æneid.
Terent.

& Dauus in Andria simili licentia est vsus. *Quod tu speras,* inquit, *propulsabo facilè;* Id est, Quod tu times. Deinde fiducia non potest esse substantia rerum sperandarum (id est, prima basis, quæ est in intellectu) & argumentum non apparentium: quæ verba de actu credendi, & non fidendi Patres interpretantur: vt Basil. in Psalm. 115. Theophyl. in eum locum Apostoli, & August. lib. 50. Homiliarum, hom. 32. & Bernard. ep. 190. Rursus Apostolus per illam tradit accepisse testimonium Abel, vt esset iustus, & sine qua impossibile est placere Deo. Quanquam Erasmus eo loco dicat accipi fidem pro fiducia; vt verum sit Erasmum posuisse oua, Lutherum exclusisse. Subdit ibidem Erasmus: Illa verba non tam esse fidei definitionem, quàm laudem, & commendationem eius. Sed cōtra hoc est, quia subdit: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei: at fiducia non intelligit, cùm sit in voluntate, nec respicit præterita, sed futura.* Idem colligimus ex definitionibus Patrum fidem describētium. Ait enim Augustinus: *Fides, est credere quod non vides; cuius fidei merces est videre quod credis.* Et lib. de Prædestinat. Sanctorum: *Credere nil aliud est, quàm cum assensione cogitare.* Et lib. de Spiritu & litera: *Quid est enim credere, nisi consentire verum esse quod dicitur?* Et in epist. ad Consentium: *Habet fides oculos suos, quibus quodāmodò videt, & quibus certissimè videt nondum se videre quod credit.*

II. locus.
Hebr. 11.
Basil tom. 1. ante med.
Theophylact.
D. Aug. tom. 10 ante medium.
Hebr 11.
Genes. 4.
Matth. 23.
Contra Erasmum Roterodamum.
Genes. 1.
III locus ab autoritate Patrum.
B Aug. ser 29 de verb. Apostol init. to. 10
Idem lib. 2 de prædest sanct. c 2. circ. med. tom 7 sub fin.
Idē lib. de spi. & lit. c 30 to. 3 finè versus.
Idem epist. 6. in prin. to. 2.

Basilius quoque lib. de vera, ac pia fide: *Est igitur fides, eorum quæ dicta sunt, assentiens approbatio sine vlla hæsitatione cum summa animi persuasione de eorum veritate, quæ Dei munere sunt prædicata.* Et Chrysostomus ait: *Hoc est vera fides, non quærere causas eorum quæ verè præcipiuntur, sed suaderi solùm ab eis.* Idem in expositione Symboli, fidei virtutem commendans: *Fides,* inquit, *religionis Catholicæ lumen est, animæ ostium, vitæ fundamentum, salutis fides. Lampas est, quia sicut lampas illuminat domum, ita fides animam.* Et Leo Papa serm. de Epiphania: *Hoc enim est quod iustificat impios, hoc est, quod ex peccatoribus facit sanctos, si in eodemq; Domino nostro Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur Humanitas.* Hugo lib. de Sacramentis: *Fides est certitudo animi de rebus absentibus supra opinionem, & infra scientiam constituta. Infra scientiam, non quoad meritum, sed quoad cognitionem: nec simpliciter quoad cognitionis certitudinem, sed quoad euidentiam.*

Basil. tom. 2. initio ferè.
Chrysost. in Matth.
Idem tom 5.
Fidei encomium ex Chrysost.
Leo PP. ser de Epiph. propè initium.
Hugo lib 1. de Sacr. p. 2. c. 1.

Habes igitur, tùm ex Paulo, tùm ex alijs Patribus, fidem esse illam, quæ intellectum informat, & illuminat: quod fiduciæ quadrare non potest.

Fides quomodo sit infra scientiam.

Tertiò, idem probatur ex actibus vtriusque virtutis diuersis, & ab obiectis, & à subiectis, & à contrarijs, & ab Etymologijs, & à ratione syllabarum. Nam in primis fides facit fideles, siue credentes, fiducia confidentes: *Tu,* inquit frater Domini, *credis quoniam vnus est Deus. Benè facis: & dæmones credunt, & contremiscunt. Et, Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit:* at credere Deum esse, vel vnum esse, vel remuneratorem, nō est fiduciæ, sed fidei. Deinde obiectum fidei est omnis veritas à Deo reuelata; vt, mundum esse ex nihilo conditum, Adam peccasse, Deum eduxisse populum Israël de Ægypto: dedisse illi legem, Messiam iam venisse, & rursum venturum iudicem viuorum & mortuorum. At obiectum fiduciæ non est quæuis veritas, præsertim præterita, aut futura, sed diuinæ bonitatis misericordia, magnificentia, veracitas, & constantia in promissis.

III. locus à multiplici earundem virtutum, fidei nēpè, & fiduciæ, inter se discrimine.
Primum.
Iacob 2.
Hebr. 11.
Secundum.
Genes. 1.
Infrà 3.
Exod 14.
Infrà 19.
Act 10.
2. Tim 4.
Rom. 14.

Tertiò, differunt subiectis: Nam fides intellectum ornat, & illi inhæret: vnde & captiuare dicitur omnem intellectum in obsequium Christi. Dicitur homo fide ornatus intelligere, Plenissimè scire, & videre: *videmus nunc,* inquit, *per speculum in ænigmate; Et, Philippe, qui videt me, videt & Patrem;* Cognoscere ex parte: *Nunc cognosco ex parte,* ait Apostolus: *tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.* Subiectum verò fiduciæ est illud ipsum, quod spei, id est, voluntas, quæ ex timida, & vacillante corroboratur,

III. discrimē.
2. Cor. 10.
Hebr. 11.
Rom. 4.
1 Cor. 13.
Ioan 14
1. Cor. 13.

Hebr. 6.

boratur, & stabilitur: vt illam Apostolus anchoram animæ tutam, ac firmam vocet: sicut fides vocatur scientia, ad quam Ioannes missus est, iuxta illud: *Ad dandam scientiam salutis plebi eius:* id est, ad præparandum populum, vt suscipiat fidem Messię, quę salutis est scientia.

Luc. 1.
Quæ sit salutis scientia.
IV. discrimē.

Differunt prætereà contrarijs: nam fidei opponitur incredulitas, siue infidelitas: fiducia verò oppositum est diffidentia, siue desperatio, & voluntatis vacillatio. At incredulitas, & diffidentia, non sunt vnum & idem, sed diuersa.

V. discrimen.

Quintò differunt vocibus Græcis, & Hebræis. Nam πίστις persuasio est, quæ propriè est intellectus operatio; at πεποίθησις, est fiducia, à verbo diuersę significationis. Hebraicè prætereà emuna fides est, à verbo aman, quod est certum facere. Vnde & amen, id est, verè, vel, fiat, vel ita sit: & emuna perinde est ac, si ita loq liceat, certificatio.

Emuna, Amā, & amen, Hebręis quid.

Quare Aristoteles in Topicis: *Fides est*, inquit, *vehemens opinio:* at opinio ad intellectum, non ad voluntatem facit. Fiducia verò Hebræis est betach, à verbo batach; quod est confidere.

Arist. 4. Topic. tom. 1.
M. Tullius.
VI. discrimē.

Denique fides dicta est à Latinis ab eo quod fiat quod dicitur, vt tradit Cicero. Et primam syllabam breuem habet; iuxta illud: *Credo equidem (nec vana fides.)* At fiducia ab homine fido, vel à verbo fidendi descendit: quare & primam lōgam habet; ait enim Poeta:

Idē lib. 1. Offic. prope init.

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

Virg. lib. 4. Æne. in prin.
Fides, & fiducia vnde Latinis denominentur.
Idem lib. 1. prope init.

Cùm igitur tot modis hæ voces distinguātur, stultissimum erit, & insaniæ proximum illas in vnum significatum contrahere, & contra omnes Patres, & Ecclesiam asserere, germanam significationem fidei esse fiduciam; & Ecclesiam totam, & Patres, & rationem vni Luthero, & Melanchthoni subijcere. Etsi igitur iustificatio sine diuinæ misericordiæ fiducia cuiquam non contingat: non tamē est illa fides decantatā in Scripturis, & B. Paulo, ex qua dicimur iustificari, sed est firma ac certa assensio, siue persuasio eorū quæ ad credendum proponuntur.

Fides fiduciā diuinæ bonitatis necessario includit, & sine ea nemo iustificatur.
Rom. 3.
Galat. 2.

Posterior error erat, quòd fides ante aduētum charitatis iustum efficeret. In quem multa, & grauia occurrunt & ex Scripturis, & Patribus argumenta. Nam in primis est argumentum ex Textu peccatricis, in quo habetur: *Fides tua te saluam fecit:* & tamen præmiserat: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm.* Ex quo sequitur, non fuisse illam fidem sine multis, & illis quidem præclaris charitatis officijs.

Fidem ante aduentū charitatis minimè iustificare.
I. argum.
Luc. 7.

Deinde Apostolus non sine caussa dixit: *Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro: si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem non habuero, nihil sum:* nulla ergo est iustitia quæ charitatem præcedat. Nam si fides iustum efficeret, multùm prodesset. Nec est sermo de fide non vera, ait enim Theophylactus: *Loquitur de fide integra, & syncera. Deinde subiungit: Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc: quod si de fide non vera loquitur, ergo nec de charitate vera.*

II. argum.
1. Cor. 12.
Infrà 13.
Theophylact. ibidem.

Rursus sermo non est de re impossibili, vt quidam putant, per hyperbolicam quandam Apostoli locutionem: quia possunt multi signa edere per fidem, dæmonia eijcere, prophetare; & tamen à Domino dicuntur operarij iniquitatis, Luc. 13. & ille qui eijciebat dæmones, Luc. 9. & Dominum non sequebatur, certè fidem aliquam habebat, charitatem nullam: ergo impossibile non est fidem esse sine charitate: quod Theophylactus in illa verba Apostoli ostendit, & Augustinus: *Sine charitate quidem potest esse fides, sed non prodesse.* Et libro contra Donatistas: *Quid ergo prodest homini vel sana fides, vel sanum fortasse solum fidei Sacramentum, vbi lethali vulnere schismatis perempta est sanitas charitatis, per cuius solius peremptionem etiam illa integra trahuntur ad mortem?* & vt alio loco habet: *Sola charitas diuidit inter filios Dei, & filios diaboli; & inter filios lucis, & tenebrarum.*

Fides sine charitate potest cōsistere.
Matth. 7.
Luc. 13.
Supra 9.
Theophylact.
B. Aug. lib. 15. de Trin. c. 18. initio, tom. 3. Idē lib. 1. contra Donatist. c. 8 sub fin. to. 7 ante med. Idem ser. 1. de fid. spe. & charit. sive de tempore. ser. 53. init. tom. 10. paulò ante medium.

Tertiò, multi credidisse in nomine Domini leguntur, quibus tamen Christus non credebat semetipsum; & ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei. Potest ergò esse fides sine charitate: quòd si per fidem iusti fierent, non reprehenderet eos Scriptura.

III. argum.
Ioan. 2.
Infra 12.

Quartò, iustificatio nihil aliud esse videtur, quàm quædam peccatoris reconciliatio cum Deo: impossibile est autem quempiam sine charitate reconciliari, quia reconciliatio, est charitatis, & amicitiæ resarcitio, & mutui amoris restitutio: quod fieri non potest per fidem ante charitatem. Hinc Iacobus Apostolus dixit: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est.*

IV. à definitione iustificationis.
Iacob. 2.
Genes. 15.

Quintò, si fides est tota iustitia Christiana: cùm Christus fide caruerit, aut non esset iustus, aut certè alia ratione nos essemus iusti, atque ille: nam nos fide, ille verò charitate, aut alia re esset iustus; cùm tamen scriptum sit: *Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est.*

V. argum.
Christus fidē non habuit.
1 Ioan. 3.

Sextò, beati ad gloriam illam cœlestem euecti, iusti sunt, & tamen fide destituuntur, sicut Angeli: nam visio fidem excludit: ergo essentia iustitiæ vel iustitia non est fides, sed alia virtus distincta.

VI. argum:
1 Cor. 13.
& 2. Cor. 5.

stincta. Impossibile autem est hominem iustum esse absque iustitia, sicut prudētem esse sine prudentia, vel fortem sine fortitudine.

VII. argum.

Septimò, sicut iustitia legis non est lex, ita nec iustitia fidei est fides: sed sicut per legis obseruantiam veniebat iustitia Mosaica, ita per fidei obseruantiam venit iustitia Christiana. Hinc Apostolus ad Philip. 3. dixit: *Non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Iesu.* Non dixit: Quæ est fides Christi Iesu, sed quæ fide Christi Iesu comparatur, & alitur.

Philip. 3.

VIII. argum. *Ioan. 1.*

Octauò, credentibus in nomine eius, dedit Deus potestatem filios Dei fieri; at per charitatem sumus filij, vt testatur Dilectus: *Videte*, ait, *qualem charitatem dedit nobis Pater, vt Filij Dei nominemur, & simus:* & pulchrè depingit formam, siue habitum charitatis, qui esse dat rei, & denominationem.

1. Ioan. 3. Filij Dei sumus per charitatem.

IX. argum. *Rom. 4.*

Nonò, fides dicitur ab Apostolo reputari ad iustitiam: at quod reputatur ad iustitiam apud Deum, ex gratia est: ergo fides per se non est iustitia, quæ iure suo obliget, & debitorem sibi Deum constituat.

X. argum. & vltimum. *Infrà 9.*

Postremò, teste Apostolo, Gentes per fidem apprehenderunt iustitiam; ergo aliud fides quā accipimus, aliud iustitiam quam accipimus. Nam si vnum & idem esset, idem apprehenderet seipsum; quod falsum est & absurdum.

Qua ratione sancti fidem asserant nostram esse iustitiam. *Euseb. tom. 1.* *Antoninus.* *Habac. 2.* *Rom 1.* *D. Hilarius.* *Idem.*

Si quando ergo Patres dicunt fidem esse nostram iustitiam, vt Eusebius Cæsariēsis lib. 12. de præparat. Euang. cap. 1. eam fidem non iniuria perfecta iustitia nominare possumus. Et Antoninus antiquus autor in epistola ad Arcadium Imperatorem: *Iustitia tua, fides tua est: quia iustus ex fide sua viuet.* Hilarius libr. 10. de Trinit. prope fin. *Pietas est, non ambigere, & iustitia est credere, salus est confiteri.* Rursus paulò pòst: *In simplicitate itaque fides est, in fide iustitia est, in confessione pietas est.* Ad hæc Gregorius in illud Psal. *Exultabit lingua mea iustitiam tuam: Si iusti vita fides est, consequens est eandem fidem esse iustitiam, sine qua quisq; esse iustus nō potest.* Item Gregorius Nazianzenus orat. 21. *Siquidem credere solùm iustitia est.* Hæ, & similes sententiæ si quando in Patribus reperiuntur, Catholicè sunt interpretandæ: vt fides accipiatur pro viua fide & charitate informata; vel Metonymicè, vt causa ponatur pro effectu. Ita enim credere est causa, & principium, & radix iustitiæ Christianæ. Et hactenus contra primum sensum Lutheri.

B. Greg in Psal. 2. to. 2.

D. Gregor. Nazianz.

DISPVTATIO VI.

In qua impugnatur sententia Caluini, Buceri, & aliorum, qui eos sunt secuti in Iustificationis articulo.

ALIAM rationem qua fides iustificet, sectatus est Caluinus, aliam Bucerus, aliam Melanchthon, & aliam alij. Dicebat enim Melanchthon, quòd etsi ad iustificationem concurrant alia præter fidem, vt spes, charitas, gratia, quæ à fide viua inseparabiles sunt, de qua se loqui interpretantur; illam tamē solam respicit Deus, propter quam nos iustos, & filios efficiat. Hæc sunt verba Melanchthonis proposit. 17. & 21. quas edidit anno M. D. XLV. *Vera est, ait, propositio, & in quarto modo dicendi per se: Sola voluntate volumus, etiamsi voluntas nunquam sit sola, sed semper sit cum intellectu coniuncta. Ita verò est propositio: Sola fide sumus iusti, id est accepti, & reconciliati, etiamsi fides nunquam est sola.*

Melāchthonis de iustificatione sententia.

Fidem à spe, & charitate non esse inseparabilem ostenditur.

Ratio prima ab Scripturis. *Ioan. 2.*

Sed in primis falsum est quod præmittit, illa scilicet, dona esse à fide inseperabilia. Nam Ioan. 2. *Multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat: ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis:* & cap. 12. *Ex principibus multi crediderūt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur. Dilexerūt enim gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei.* Et cap. 15. ponit Christus palmitem in se manentem per fidem, non tamen fructum proferentem bonorum operum, seu charitatis. Ex quibus colligimus, fidem esse posse sine charitate. 1. quoque Corinth. 13. idem docet Apostolus, & Dilectus in Apocalypsi, capite 2. Habeo aduersum te pauca, quòd charitatem tuam primam reliquisti. Adhæc dæmones, qui longè sunt à charitate, credunt tamen, & contremiscunt. Sunt etiam fideles peccatores, pro quibus tamen Ecclesia preces fundit, vt remittantur eis peccata, & charitatē Deus illius impertiat. Et cùm scire possimus nos fidem habere, teste Augustino; consequenter cognosceremus, nos habere charitatem, & iustitiam, si inseparabiles sunt. Prætereà à regno excluduntur homines habentes fidem sine charitatis operibus, vt patet in parabola pastoris, & hœdorum, & ouium. Virgines quoque fatuæ per fidem habent lampades sine oleo charitatis: & inter inuitatos ad nuptias, ingressus est quidam sine veste nuptiali charitatis. Est igitur charitas à fide separabilis. Secundò, si fides sine charitate esse non posset, periret eorum dogma tanta pertinacia defensum de sola fide. Nam

Infrà 12. *Infrà 15.* *1. Cor. 13.* *Apocal. 2.* *Iacob. 2.* Charitas atque iustitia latent suos possessores, vt Augustinus tradit. *B. Aug lib 11. de Trin. c. 1. tom. 3.* *Matth. 25.* *Ibidem.* *Suprà 22.*

II. ratio.

si sine

si fine charitate fides non est, proculdubiò falsò dicunt sola fide nos iustificari.

III. ratio. Tertiò, si quis in rebus simul coniunctis inuestigare vellet, quid sit inter illa quod facit peculiarem effectum, deberet ea ab se inuicem separare, & ita deprehenderet quodnam simul coniunctorum id operetur. Verbi gratia, in anima humana, & rationali inueniuntur facultates vegetandi, intelligendi, & sentiendi coniunctæ: si quis hæsitaret an intellectio proficiscatur à sensu, an à vegetatione, an à ratione, deberet per se vnamquamque separare, & ita deprehenderet, vegetantem solam, quæ est in plantis, & terræ nascentibus, nullam sensus habere rationem, nedum intellectus. Deinde in animantibus, quæ sensu vigent, nullam inueniet ratiocinationem. At si separatas intelligentias consideret, deprehendet intellectionem opus esse rationalis animi, quia conuenit substantiæ separatæ. Similiter si quis in accensæ lampadis flamma, in qua simul sunt lux, siccitas, raritas, & calor, inquireret quid sit illud quod in illa vrit, deberet separatim lucida experiri, & per se sicca, & rara, & nihil deprehenderet illorum vim habere vrendi: at verò si sola calida consuleret, vel ferrum ignitum, vel laterem calefactum, agnoscet solum calidum esse quod vim habet vrendi, & dicet: Calor est qui in lampade vrit. Si quis ergo (vt proposito nostro exemplum accommodemus) inquirat, quodnam ex coniunctis duobus, fide videlicet, & charitate, iustum efficiat, intelliget, fidem in dæmonibus credentibus, & contremiscentibus non iustificare, neque in peccatoribus fidelibus à regno exclusis, Matth. 25. at iustos certè non excluderet à vita æterna. Si verò consulas solam charitatem in Christo, qui fide caruit, & in Angelis, & beatis Deo fruentibus, quorum fidem visio euacuauit, inuenies illos per charitatem iustos esse, quia charitas nunquam excidit; vel asserendum esset; beatos iustitia carere: quod falsissimum esse constat; cùm beatitudo nihil sit aliud, quàm consummata iustitia. Quartò, quia omnis fides, etiam montes transferens, teste Apostolo, sine charitate nihil prodest, & homo sine charitate nihil est: ergo non tam fidem, quàm charitatē respicit Deus. Et licèt vtramque respiciat: multò tamen magis charitatem, quæ est excellentior via, & maior fide & spe dicitur; & vinculum perfectionis vocatur, & plenitudo legis, & finis præcepti. Ridiculum planè est Bernardini Senensis transfugæ argumentum: *Adamas*, inquit, *est pretiosior, & maior cunctis medicinis, ergo præstantius sanat, quàm omnes medicinæ*: Quasi nos ita ratiocinaremur, cùm hæc vana sit & inefficax collectio: at firmum, & validum erit, si in hunc modum ratio formetur: nulla medicina sine adamante sanat, ergo multò magis adamas. Nam vt habet regula Topica: *Propter quod vnumquodque tale est, & illud magis.* Ita etiam fides, & reliquæ virtutes Deo placent, & iustum Deo acceptum reddunt propter charitatem, ergo potiùs ipsa per se placebit charitas.

Iacob. 2.

1. Cor. 13. *Ibidem 8.* Beatitudo cō summata iustitia à Theologis vocatur

IV. ratio. *1 Cor. 13.* Charitatis præstantia. *Supra 12.* *Infrà 13.* *Coloss 3.* *Rom. 3.* *1 Tim 1.* Inepta quædam atq; ridicula Bernardini Ochini ratiocinatio.

Ad argumentum Melanchthonis initio propositum respondemus, quòd etsi sola voluntate volumus, non tamen sola fide iusti sumus: sed verum est, sola fide formaliter credimus. At credere, non est iustum esse, sed iustum fieri, vt dicemus infra, maximè si non excludat pœnitentiam, & alios bonos motus, qui disponunt ad iustitiam accipiendam. Nec rursus credere, est iustum esse, quia dæmones credunt, & contremiscunt: & Angeli, & beati omnes, imò Christus iustus fuit, nec tamen fide ornati fuerunt.

Illud Melāchthonis: Sicut sola voluntate volumus, sic sola fide iusti sumus, diluitur.

Iacob. 2.

Quòd si quis opponat: Fides sine operibus mortua est; perinde ergo vt homo mortuus non est homo, ita fides sine dilectione erit mortua, ac proinde amplius fides non erit. Respondemus, fidem informem vocari mortuam, nōn quòd sit, sed quòd animæ mortem non tollat, sicut absque charitate nil sum, scilicet, in esse diuino, non in humano. Ita aqua dicitur mortua, quæ fonti non coniungitur, nec fluit: pecunia item dicitur mortua, quæ non exponitur mensæ ad lucrum: & brachium paralyticum dicitur mortuum, quia immobile. Quemadmodùm hominem tardum, & pigrum, mortuum vocamus metaphoricè. Et Iacobus non dixit. Vt homo sine spiritu mortuus est, ita & fides; sed, sicut corpus sine spiritu mortuum est, nō tamen viuum, aut animatum. Vnde August. libr. de cognitione veræ vitæ: *Fides*, inquit, *spe nutritur, vt corpus cibo reficitur: dilectione animatur, vt corpus anima viuificatur: dilectio autem operatione comprobatur, vnde fides sine operibus mortua esse affirmatur.* Hæc ille. Rectè ergo fides mortua dicitur, quæ vitam non confert: quemadmodùm lex per Moysen data, vocatur lex mortis ad Roman. 8. adhæc dicitur occidere, iuxta illud: *Litera occidit, Spiritus autem viuificat:* appellatur Ministratio mortis, quia vitæ spiritum non conferebat, & mortem peccati non tollebat: & hactenus contra secundum sensum pugnauimus.

Id dictum Iacobi: Fides sine operibus mortua est, quomodo accipiendum.

1. Cor. 13.

Homo sine charitate vt nihil sit.

Mortua quæ dicantur impropriè.

B Aug. lib. de cogn vera vita, c. 37. to. 9. inter mediū & fin. *Iacob. 2.*

Rom 8. *2 Cor. 3.* *Ibidem 7.*

Tertiò, ergo interpretantur quidam, fi-

III. sensus hæreticorum fidem esse dispositionē solam à Deo requisitam ad nostram iustificationem dicentiū impugnatur.

Luc. 7. Infrà 18. Infrà 19. Eccles. 1. Marc. 1. Infra 16. B. Aug. lib. 1. Homil. hom. 1 tom. 10.

dem iustificare, id est, fidem solam esse dispositionem, quam Deus ex parte nostra ad nos iustificandum requirit. Sed hoc falsum esse, multa sacrarum literarum testimonia confirmant, vbi præter fidem multa alia exiguntur. Nam peccatrix præter fidem, contritionem, & lachrymas attulit: Publicanus humilem confessionem, & orationem: Zachæus eleëmosynas, & ablati in quadruplo restitutionem. Adhæc Spiritus sanctus ait: *Qui sine amore est, non poterit iustificari:* & Dominus, *Pœnitemini, & credite Euangelio:* Rursus, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit:* & Augustin. *Omnis,* inquit, *qui iā sua voluntatis arbiter constitutus est, cùm accedit ad Sacramenta fidelium, nisi eū pœniteat vita veteris, nouam nō potest inchoare.* Deniq; superiùs multa contra hoc dogma dicta sunt, multa etiam inferiùs dicentur.

IV. Buceri, de fide iustificante.

Quartò, Martinus Bucerus, fide nos iustificari à Deo docet, non quidem quatenus ex illa gignitur charitas, vt indiuidua comes eius, studiumq; bonorum operum, sed quatenus apprehendit misericordiam Dei per Christum peccata nobis gratuitò remittentis, & vitam donantis. Hæc ille. Non ergo fides sola, sed fides & misericordia Dei continet iustificationem nostram, id est, remissionem peccatorum, & vitam æternam.

Illam nō esse apprehensionem diuinæ misericordię de remissione peccatorū acceptā.

Quod ergo dicitur: Fide apprehendimus misericordiam; sed id quod promissum est, quòd sumus toti sanandi, apprehendamus adeptione reali à Deo misericordiam obtinendo, qua & à peccatis purgamur, & nouæ vitæ restituimur, vt anima, & corpus sana fiant per misericordiam exhibitam, & impetratam: sicut canes dicuntur apprehendisse prædam, cùm eam dentibus tenent: sic se, inquam, intelligit: respondemus, quòd si rei promissæ sponsionem fide apprehendamus: rem tamen promissam non aliter assequimur, & apprehendimus, quàm Dei traditione, & nostra acceptione, quæ manibus demùm apprehendatur, & non sola fide. Nec enim

Exemplum.

qui credit amico fide promittenti, continuò habet quod promittitur, sed accepturus est, si ille steterit pollicitis, at non sola fide. Nam etsi dum speratur, & in expectatione est, sola fide apprehendatur, quia fides est substantia rerum sperādarum: cùm tamen res exhibetur, & res rei iungitur, fides iam suo defuncta est officio. Et ita fides non dicitur apprehendere misericordiam, sed ad misericordiam apprehendendam pręparasse. Et ita euacuata fide in gloria, charitatem tenebimus, vt ait Paulus. Si ergo nunquam viuentibus iustificatio exhiberetur, sed maneret in promissis, & speraretur tantùm, non absurdè diceretur fide apprehendi: at cùm certo constet, eos, quos Deus vocauit, iustificare, & non tantùm promissis, & arrhabone alere, sed re ipsa gratiam iustitiæ exhibere voluisse: iniuriam profectò facit diuinæ veritati, qui se sola fide apprehendisse misericordiam olim promissam, nunc verò exhibitam asserit. Nam reuera dat gratiam pro gratia, id est, vitam æternam pro bonis operibus. Interim verò quod iam datum est, non fide tenemus, sed re. Et idcircò falsum est apprehendisse fide tantùm quod re accepimus: nam fide apprehendisse in hoc sensu, idem est quasi nōdum acceperis, sed adhuc expectes.

Hebr. 11. 1. Cor. 13. Rom. 8. Ioan. 1. Date gratiā pro gratia, quid sit.

Obiectio diluitur.

Quòd si dicant, ideò fide apprehendi misericordiam, quòd fide ducamur ad apprehendendam illam, & non fide tenere, sed fide interueniente tanquam instrumēto assequi, verū esset; sed periret iam energia, & emphasis verbi Apprehēdere, quam illi tribuunt. Quòd si dicant, misericordiā continere remissionem peccatorum, & vitam æternam, quam nondum re ipsa percepimus, & propterea rectè dici posse, viuentes non nisi fide apprehendere Dei misericordiam: remissionem autem peccatorum, quia priuatio quædam est deformitatis in anima, reali apprehensione comprehendi non posse, quia non est habitus, sed priuatio: qui sic loqueretur, certè res ipsas confunderet. Nullus enim Catholicus sensit, sub iustificatione comprehendi vitam æternam, sed vitam nouam per gratiam: & illa duo Paulus distinxit, dicens: *Quos iustificauit, illos & glorificauit.* Etsi in iustificatione datur vita ęterna, quid superest dandum in glorificatione? Et quid magis præposterum, quàm ante cursum dari brauium, & ante militiam coronam? Et si fide apprehendimus vitam æternam (nihil enim certius, quàm quod fide apprehendimus,) quare Petrus ait: *Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis?* Tam certa enim erat vita æterna, quàm Deum esse, cùm vna sit credendi ratio, quæ in vno labefactata, in cæteris quoque corruit. Et si datur in primo ingressu fidei vita ęterna, non erit opus ire de virtute in virtutem, vt videatur Deus deorum in Sion; & Paulus ait, in illa die retributurum iustum iudicem sibi. Si etiam fides æternam vitam apprehēdit, quare hortatur Corinthios ad diuinæ munificentiæ brauium assequendum, & non potiùs ad iā adeptum retinendum? Sed iam satis est dictum contra istum sensum.

Nequaquam fidem, seu iustificationem in se actu cōtinere vitam æternam.

Rom. 8. 1. Cor. 9. 2 Tim. 2. Iis quæ fide apprehendū- tur, certius nihil. 2. Pet. 1. Psalm 83. 2. Tim. 4.

Quintò,

V. sensus Lutheri & aliorũ quorundam.

Quintò, aliter adstruere quidam videntur ex dictis hæreticorum. Ait enim Lutherus libr. de Fide, & operibus: *Fides nullo modo esse potest, nisi sit viuax quædã, & indubitata opinio, qua homo super omnem certitudinẽ certus est se placere Deo in omnibus quæ fecerit, aut gesserit propitium in bonu, ignoscentem in malu.* Cui subscribit Confessio Augustiniana part. 4. A. E. *Fides est*, inquit, *qua credimus nos in gratiã recipi, & peccata remitti per Christum.* Et Philippus in Apologia: *Fides specialis est, qua credit vnusquisq; sibi remitti peccata, & credit nobis Deum esse placatum propter Christum: qua iustificat, & qua aduocat nobis Spiritum sanctũ.* Et Caluinus lib. de Inst relig. *Fides, est diuina erga nos beneuolentiæ firma, certaq; cognitio, quæ gratuita in Christi promissione virtute, per Spiritum sanctum reuelatur in mentibus nostris, & cordibus obsignatur.* Hæc ille. Ex his ergo colligunt, iustificari ex Fide: nihil aliud esse, quam per certum assensum diuinæ erga nos beneuolentiæ gratis nobis peccata propter Christum donari.

Augustana Confessio. *Philipp. Melanchton.* *Ioan Caluin. lib. de Institu. religio. c. 4.*

I. ratio ad probandũ fideles se filios Dei esse, nequaquam ad credendum adstringi. Secunda.

Sed isti noui magistri in re ipsa ludunt, & in voce Fidei fucum faciunt. Non enim Catholicam Fidem cum Paulo definiunt, sed nouitiam quandam & specialem à seipsis excogitatam, & inuentam. Deinde plures sunt in gratia Dei, qui illa de seipsis nõ credunt. Nam Paulus timebat, cùm alijs prędicaret, ipse reprobus fieri: suadet etiam alijs, vt cum metu, & tremore salutem suam operentur: & si Deus naturalibus ramis nõ pepercit, ne fortè tibi parcat: & rursus, *Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauiũ. Sic currite vt cõprehendatis: qui se existimat stare, videat ne cadat.* Adhæc si omnes illud credere deberent, multi fallerentur, possetque illi Fidei subesse falsum. Præterea hæreticus idem credens certò agnosceret se esse in gratia, quod est absurdum, & à ratione alienum. Denique merito hic articulus Lutheri damnatus est primùm à Leone X. & deinde à sancta Synodo Tridentina. Nam Fides Catholica ad hęc obiecta, quæ à Scripturis, vel ab Ecclesia non proponuntur credenda, per se primò non extenditur: & promissiones Dei de danda iustitia, & remissione peccatorum, aut de donanda perseuerantia, aut de reddenda vita æterna, non simpliciter in Scripturis proponuntur, sed sub certis conditionibus præter solam fidem, vt postea ostendemus.

1. Cor 9. Philip. 2. Rom. 11. 1. Cor 9. Infrà 10.

Tertia & quarta.

V. atque postrema. *Leo X. Concil. Trid. sess. 6. can. 13.*

DISPVTATIO VII.

In qua disseritur in Osiandrum, Theodorum Bezam, & alios Theologos Saxonicos, qui sententias Pauli de fide iustificante referunt ad eum sensum vt per Fidem apprehendamus iustitiam imputatam, hoc est, Christum.

VI. sensus hęreticorum.

POSTREMÒ disceptandum est contra eos, qui iustitiam imputatam per Fidem apprehendi constituunt. Quos inter Albertus Pighius, vir alioqui benè de Catholica Ecclesia meritus, & egregius orthodoxæ Fidei propugnator; à Bucero deceptus, docuit, Fidem, & charitatem, & totam nostram iustitiam inhærentem non satis esse ad salutem, & ad vitam æternam comparandam: quia deficiens est, & peccata admittit, & Scriptura reclamat, cùm per Esaiam ait: *Quasi pãnus menstruatæ vniuersa iustitia nostra*, nisi simul apprehendamus iustitiam CHRISTI nobis imputatam, cui soli vt integræ, & perfectæ nitendum est, vt verè simus coram Deo iusti.

Albertus Pighius, pius & Catholicus nostri seculi scriptor. *Esai 64.*

Idem etiam dixerunt Doctores Colonienses Academiæ in Antididagmate contra Bucerum Secutus est hanc sententiam mordicus Theodorus Beza in præclaris illis suis Commentarijs, quibus epistolam ad Romanos obscurabit. Postremò Saxonici Theologi, qui ante paucos annos in vnũ simul conuenerunt, præcipiente Duce Saxoniæ, vt in articulo iustificationis consensionem aliquam inirent, iustificationem nostram nõ tam per dona infusa & inhærentia, quam per Christi iustitiam imputatam consurgere statuentes. Aiunt enim isti in libro à se edito: *Iustitia peccatoris corã Deo est ipsa passio, & tota obedientia Christi, seu legis impletio à Christo perfectissime loco generis humani præstita: quæ gratis donatur, & imputatur credenti in eũ.* Et folio 173. *Iustitia nostra est opus Christi, quo legem pro nobis faciendo, & obediẽdo impleuit.* Et iterum: *Iustitia nostra imputatio iustitiæ Christi passione, & obedientia sua acquisita, hoc est opus Christi.* Hęc illi. Osiander etiam Norimbergensis deterius est ausus pronunciare, dum per essentialem Dei iustitiam, quę in ipso est, nos iustificari affirmat.

Doctores colonienses. Osiandri figmentum.

Sed vt agnoscas, hæc omnia ex officina Lutheri prodijsse, audi quid ille prim⁹ tragediarum excitator scripserit in epistolam ad Galat. cap. 2. *Fides apprehendit Christum,*

Falsa hęreticorum & impia omnis hęc de iustificatione do-

ctrina ab uno Luthero manauit. Catholici & orthodoxi. Sophistæ Luthero.

stam, qui est forma, quæ fidem ornat, & informat, ut calor parietem. Et sicut Sophistæ dicunt. (intelligit hic magnus nebulo Catholicos, & orthodoxos) *charitatem informare, & imbuere fidem, vel formam esse fidei. Ergo Christus fide apprehensus, & in corde habitans, iustitia Christiana est, propter quam nos Deus reputat iustos, & donat vitam æternam. Ibi certè nullum est opus, nulla dilectio, sed longè alia iustitia, & nouus quidam mundus extra, & supra legē, Christus enim, vel fides non est lex, vel opus legis.* Hæc ille, qui cæteris videtur palmam aliquid noui cogitandi præripuisse.

Confutatio.

Contra hanc profanam vocum nouitatem tela nobis suppeditat Scriptura, quę in eam iaculemur. Et in primis reuera nullibi Scriptura, aut Ecclesia, aut Patres, aut vllum Oecumenicum Conciliū tradit, quod ipsa Christi passio, mors, & obedientia ita nobis imputentur ad iustitiam per fidem, vt sint ipsa res, qua nos coram Deo iustificamur.

Et de Scripturis quidem id apertè illi testantur, quamuis dicant, rem ipsam alijs verbis conceptam extare, vt cùm dicitur: Fides Abrahæ reputata est ad iustitiam: & sim liter aliorum qui credunt, fidem imputandam. Sed nullibi Apostolus dixit, ad Christi iustitiam fidem Abrahæ imputari: nec imputatio quæ fit per fidē, vel propter fidem, vnquam dicitur fieri ad Christi iustitiam. Nam cùm fides dicitur imputari ad iustitiam; id significatur, fidem non minoris haberi, aut æstimari apud Deum, quam iustitiam. Nam cùm ex duobus vnum imputatur ad alterum, illa (quod ad eam rem, de qua agitur, attinet) paria sunt, & esse dicuntur. Quod si dicerent, iustitiam nobis imputari propter fidē, à Pauli sensu nō differrent, dūmodo nomine iustitię illa personalis Christi iustitia nō intelligatur. Iā verò cùm dicitur iustitiam per fidem imputari, etsi totū Pauli sensum, quem illis verbis expressit. *Fides imputatur ad iustitiam*, non explicet, id tamen dicitur quod verū est, quia fides origo est & causa, & modus iustitiæ nobis imputandæ.

Gen 15. Rom. 4. Ibidem.

Quid sit fidē imputari ad iustitiam.

Imputare quid propriè.

Quò verò magis hæc illustrentur, perpēde, Imputare, siue verbū Grecū λογίζεσθαι nil aliud esse quam gratis, aut ob aliquā infitam causam id in quo res, vel persona deficit, perinde habere atq; æstimare, siue ad mercedem, siue ad vindictam, ac si aliud φ reuera non adfuit, verę adfuisset, seruata aliqua proportionis lege, vt id nunquam alicui vel adscribatur, vel imputetur, vel ad præmium consequendum, vel ad pœnam subeundā, quod adesse nec debuit, nec potuit. Quam verbi significationem expressit Pauli interpres alia voce simili, etsi Græca semper sit eadem. Ait enim ad Romanos: *Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.*

Rom. 4. Psal. 31.

Est enim acceptum ferre apud Iurisconsultos, id habere pro persoluto, quod reuerà non est persolutum. Ita fides dicitur imputari ad iustitiam, quam sua dignitate nō promerebatur. Exemplis hæc illuminemus. Vt quis fiat Christi membrum, opus habet fide: sed cùm infans præ ætate fidem adferre non possit, baptizatur, & fidei Sacramentum per gratuitam imputationem est perindeac fides quam adferunt adulti. Sic etiam quod vni membro fit, capiti fieri imputatur: *Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Et iniuria vni paruulo Christi facta, fit ipsi Christo, secundū illud: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Et, *Qui vos spernit, me spernit.* Et Iacob dixit ad Ioseph: *Duo filij tui, &c. mei erunt. Ephraim & Manasses, sicut Ruben & Simeon reputabuntur mihi*, quantum videlicet attinet ad portiones Terræ promissæ accipiendas. Denique vnius hominis f. ctum maius reputatur, ac dignius: quemadmodum proiectio duorum minutorum viduæ in Gazophylacium, eidem imputata est pro maiori munere, quam fuerit illud quod alij diuites obtulēre. Offerenti ergo pauca, imputatur ac si obtulisset multa, & plura quā alij. Ex quo postremò imputationis genere est hæc imputatio, de qua agimus. Fides enim, qua credimus per Dei gratiam nos iustificari, actio nostra est, quæ per Christum pro nobis mortuum imputatur nobis pro actione maioris pretij, quam ipsa in seipsa reuerà sit. Cùm enim Deus hominem iustitia ornatum condidisset, & ad imaginem suam, vt iustè operaretur, vt ita cum Angelis in cœlo beatitudine frueretur: & cùm per transgressionem diuini pacti se deiecisset, vt iustitiam ipse facere non posset: assumpta carne, inuenit nouum iustitiæ modum.

Acceptū ferre apud Iuriscōsultos quid significet.

Imputationis exempla.

Matth. 25.

Act. 9.

Luc. 10. Gen. 48.

Luc. 21.

De qua hoc loco imputatione sit sermo.

Eccli 17. Gen. 1. Homo cur conditus. Gen 3. Osea 6.

Nam cùm ipse omnem Dei legem impleuisset, & omnem iustitiam præstitisset, promeruit, vt fides in cum daretur suis fratribus, & ea imputaretur ad iustitiam, non quidem illam Christi, sed ad illam, quæ ab ipsis hominibus, si non peccassent, facienda erat ad vitam æternam possidendam. Qua in re duplici fuit opus imputatione: altera, vt fides haberetur nostra iustitia, cùm ex nobis non sit, sed ex Deo: altera, vt illa per charitatem operans haberetur plena nostra iustitia, cui nihil desit, vel animo, vel factis: etiam si corpus nostrū liberum non sit à concupiscentia: *Quia ego*

Matth. 5. Supra 3. Homini in statu innocētiæ fides quā ad iustitiam fuisset imputata. Idem post lapsum duplici opus habuit imputatione iustitiæ.

Galat 5.
Rom. 6

ipse, ait Apostolus, *mente seruio legi Dei: carne autem legi peccati.*

Propriam & personalem Christi iustitiam minimè nobis imputari.

I. ratio.
Supra 3.

Etsi igitur mors Christi, & obedientia in legis impletione pro nobis præstita nobis inhærentem iustitiam pepererit, & promouerit: ipsa tamen non est iustitia illa nobis imputata. Quia in primis derogaret Christi gloriæ, de qua ad Romanos Apostolus: *Quem proposuit*, inquit, *Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ.* Et rursus: *Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est*: non tam certè illa, qua ipse per se iustus est, & peccatorũ vltor, quam illa, qua impios iustificat. Nam iustitia, quam definit Apostolus, quæ reuelatur in Euangelio, ex fide in fidem, est iusta, quã gloriam Dei vocat: quia dando illam nobis, Deus glorificatur. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Quomodo ergo hæc DEI iustitia, & gloria manifestata est? an cùm ex eo quod soli Christo, quatenùs homo est, illam donat, quæ tamen alijs omnibus absque alia iustitia ipsis inhærente per solam Fidem imputetur? An potiùs quod propter CHRISTI potentissimam iustitiam singulis quibusque membris Christi iustitia propria coram Deo donetur, quæ hoc potissimùm tempore manifesta reddita est? Nam si tantùm ponitur in Christo hæc iustitia Dei, qua iustificat impios, certè tenuis, & exilis erit, & parùm seipsam prodet, parumque gloriam Dei commendabit, quia nihil minùs in illo genere fieri potuit: nam non potuerunt pauciores personas numerare quibus insit, quam in illo solo. Deinde cùm illa vnius Christi iustitia eadem sit formalis omnium nostrũ iustitia, & res qua cæteri iustificamur, & adoptamur in filios: certè excogitari nõ poterat, quæ minùs propria Christi esset: Cùm tamen conceptionem ex Virgine illi propropriam fateamur, & ipsum pro nobis mortuum, surrexisse, & ascendisse in cœlum propria virtute: & tamen iustitiam non ipsius solam, sed nostram fatemur, non per solam participationem illius, vt veritas Catholica habet, sed per imputationem, nostram essentialem faciunt iustitiam: quod certè parum est Christo honorificum, & gloriosum. Tertiò, cùm Dei iustitia vni tantùm insit, & tamen omnibus in eadem forma communis esse statuatur, & per solam fidem imputetur nobis, profectò non poterat tenuiori modo, & ratione exiliori nobis adscribi, vt ita & Christo, & nobis permultam auferant iustitiæ veritatem de cordibus, solam imputationem relinquentes: cùm veriùs, & gloriosius nos doceamus, propter Christi meritum, & obedientiam, aliam à Deo nobis donari, per quam iusti fimus, & nouæ creaturæ efficimur. Quartò, obedientia, passio, mors Christi, impletio legis ab illo pro nobis præstita, est personalis Verbi incarnati iustitia, quæ est propitiatio pro peccatis totius mundi, & mediationis siue reconciliationis officium exercet: sed hæc iustitia nulli mortalium per fidem adscribi, vel imputari potest, nec redemptio mundi, & reconciliatio humani generis, imò vnio cum persona Verbi alteri cuiquã per fidem imputetur. Qui enim separat iustitiam à Verbo quod Caro factum est, vnà cum Nestorio diuidit Christum, & ex vno duos facit. Nam imputaret nobis partem iustitiæ suæ, id est mortem & impletionem legis, non vnionem cum Verbo, & mediationis officium: quod qui dixerit, Christum diuidet. Et reuerà non tantùm pro nobis mortuus est Christus, & legem præstitit, sed etiam incarnatus est. *Qui propter nos homines* (cantat Ecclesia) *& propter nostram salutem descendit de cælo, & incarnatus est, &c.* & Esaias, *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Erimus ergo iam naturales & proprij filij, perinde ac Christus ipse. Quintò, si imputaretur per fidem nobis mors, & obedientia Christi, nos quoque apud Deum haberemur in ratione mercedis capiendæ in eo loco, in quo & ipse Dei Filius est habitus. Hæc est enim natura imputationis, vt quanquam is, cui fit imputatio, ab eo, ad quod imputatur, multum differat in fine: tamen in ipso effectu, qui rem consequitur, eandem prorsus vim cum eo, ad quod imputatur, obtineat. Vt Israëlitæ ob sua primogenita conseruata eo tempore quo Angelus percussit Ægyptum, debebant Deo offerre sua primogenita: sed illam obligationẽ in aliam Leuitarum gratiam commutauit. Numer. 18. vt oblatas sibi decimarum primitias, vellet sibi illas imputari in oblationem primogenitorum. Et Paulus docet, Præputium legem obseruans, in circumcisionem reputari: ex quo fit, vt licet aliud sit circuncisio, aliud legis consummatio: tamen quicunq; effectus fuit Sacramenti circumcisionis, idem quoque esse debuerit & Gentilis legem obseruantis.

Si ergo per fidem nobis imputatur tota Christi iustitia, & obedientia in percipienda mercede à Deo eodem loco habebimus, in quo & Christus: nos ergo pares Christo in gloria habebimus dexteram Patris, Nomen super omne nomen, Iudicium viuorũ & mortuorum. Verùm quẽadmo-

dum

Ibidem 21.

Quã definit Apostolus iustitiam, quænam insit: eandẽ cur vocet gloriam Dei.

Rom 3.
Infrà 3.

Eadem iustitia quomodo manifestata.

Si quæ tantũ impios iustificat poneretur in Christo iustitia Dei, illa qualis esset.

II ratio.

Christi hominis propria.

Esa. 7.
Matth. 1.
Rom. 4.
Infrà 5.
Ibidem.
Ephes. 4.

III. ratio.

Philip. 2.
2. Cor. 5.
Galat. 6.
Ephes 4.

IV. ratio.

Quæ sit personalis incarnati Verbi iustitia.

1. Ioan 2.
1 Tim. 2.

Cum Nestorio Christum qui diuidant.
Ioan. 1.

Esa. 9.

V. ratio.

Ratio imputationis, & natura.

Exod. 13.

Num. 18.

Rom. 2.

Si tota nobis imputaretur Christi iusti tia, quid inde.

Marc. vlt.
Philip 2.
Act. 10.

Rom. 14. 2. Tim 4.

dum Deo honorificum, aliquos quadam participatione deos efficere, sed non suam naturalem diuinitatem illis per fidem imputare, (ait enim: Gloriam meam alteri nō dabo (sic gloriosum est Christo, alios participatione suæ iustitiæ habere iustos, sed non suam naturalem iustitiam illis per fidem imputare, ne eò progrediamur, vt anima quoque Christi, in qua inhæret iustitia, per fidem quoque nobis imputetur, & ita duplicem animam habeamus.

Esai 42. & 44.

VI. ratio.

Sextò, in omni genere imputationis, id quod imputatur velut ab aliquo factum, res eiusmodi est, quæ ab eodem homine fieri poterat, nisi culpa sua obstitisset, vel quæ ad mercedem inde percipiendam præstanda esset, nisi Deus eam rem in aliam commutasset. Nam etiam Leuitæ poterant sua primogenita Deo obtulisse nō secùs ac cęteri Israelitæ: & debebant, nisi Deus oblationem primitiarū in primogenitorū oblationem imputasset. Iterum poterāt Gentiles qui legem seruabant, esse circumcisi, non secùs ac Iudæi, vt tanquam proselyti ad reliquum populum Dei aggregarentur, nisi Deus consummationem legis in circumcisionem illis imputasset. Abraham quoque & omnes homines poterant operari iustitiam, si non peccassent, & debebant præstare, & non peccare, vt in æternum viuerent, nisi Deus illis fidem ad iustitiam imputaret: At Christi iustitiam nullus præstare potest, neque debebat, ergo neque per fidem illā alicui imputat.

Num. 18.

Gen. 2.

VII. ratio.

Illud: Excolātes culicē, camelum autē glutientes, quam Lutheranis conueniat.

Septimò, pugnat hæc sententia alijs eorum dogmatibus: quia Sanctos negāt pro nobis intercedere, ne vllam officij mediatoris partem illis tribuant, qui tamen nunc totam mediatoris iustitiam singulis fidelibus per fidem tribuunt, nec verentur in eo peccare: vt verè de illis dici possit: *Excolantes culicem, camelum autem glutientes*: & qui horrent dicere Sanctos pro nobis orare, non tamen horrent seruos Domini sui gloriam sibi vsurpare.

Matth. 23.

Quadruplex gradus iustitiæ.

Prima ergò iustitia Dei, est æterna: proxima deinde, iustitia Christi sine mensura Spiritus: tertia iustitia, eorum qui iustificantur per fidem secundùm mensuram donationis Christi: quarta, est originalis iustitia, quæ olim Adæ data est, quæ tunc non est in hominibus, sed fides ad illam iustitiam originalem reputatur: quia imputatio fieri solet ad id, quod inesse vel poterat, vel debebat, & non ad id, quod omnium hominum vires perpetuò superabat.

Ioan. 3. Ephes. 4. Eccli 17.

Ad quid fieri soleat imputatio.

Dicere verò, iustitiam inhærentem esse imperfectā, & minimè talem, cui tutò niti possimus, falsum omninò est, & ex principijs falsis depromptum.

Iustitiam nostrā inhærentē sine imputatiua Christi iustitia satis esse ad salutem, contra Bucerum, & Albertum Pighium.

Tum quia opus Dei est, & à Christo comparatum margaritæ, & thesauro, & vesti nuptiali. Tū quia Petrus ait: *Per quem maxima, & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hac efficiamini diuinæ consortes naturæ*. Et dilectus: *Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est*. Quomodo ergo deficit hæc iustitia, si maxima est, si pretiosa, si perfecta, imò si vinculum est perfectionis? Nam perfectum illud dicitur, cui nihil deest.

Matth. 3. Ibidem 44. Infrà 22. 2. Petr. 1. 1 Ioan. 4. Coloss. 3.

Perfectum quid sit, & dicatur.

Adhæc superfluè ponitur hæc iustitia imputata, cùm satis sit inhærens, & decentiùs res fiat per vnam formam: vt videmus in omnibus rebus naturalibus, quæ contentæ sunt vna simplici forma. Idem etiam in supernaturalibus apparet.

II. ratio.

Vnica enim sapientia nobis à Deo infusa sine alterius sapientiæ Christi imputatione sapientes sumus. Quin etiam in Scripturis per has duas iustitias dicimur iustificari: sed nō vno, & simplici modo, sed inhęrente vt forma: imputata verò Christi longè alio excellentiori sensu id fieri traditur.

Inhærens nostra iustitia vnde sit.

Nam illa Christi iustitia, causa est meritoria, Roman. 3. nostræ inhærentis, & quicquid in nobis facit, nonnisi per mediam inhærentem iustitiam efficit: Siquidem cùm vult nos augere, aut perficere in iustitia imputata, quæ Christus est, auget & perficit inhærentem: quæ quia Christi meritis comparata est, scribit de ea Apostolus, quasi de causa meritoria, Roman. 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius*. Ecce vides iustitiam inhærentem. Subiungit de meritoria Christi causa: Per redemptionem qua est in Christo Iesu. Et ad Roman. 5. *Si vnius delicto mors regnauit per vnum: multò magis abundantiā gratiæ & donationis, & iustitiæ accipiētes in vita regnabūt per vnū Iesum Christum*. Vbi etiam vides iustitiam inhærētem ab illa Iesu Christi proficisci, vt à causa sua.

Quo modo nos Christus augeat, & perficiat in iustitia.

Rom. 3.

Infrà 5.

III. ratio.

Deinde absurdum est, & contra omnem rectam rationem, & Philosophiam, rem esse, aut talem denominari per causam meritoriam, vel per formam extrinsecam, quæ rei non inhæret: quia hoc vt dogma Platonicum, non semel Aristoteles confutauit.

IV. ratio.

Item si iustitia imputata ex parte supplet vices inhærentis iustitię: quid impedit quominùs dicamus illam imputari ad supplendos omnes gradus eius, ita vt inhærente non sit opus? Quòd si omnes suppleret defectus inhærentis, clarum est quod vltra vires inhærentis tenderet eam supplendo: non ergo esset ratio diuersarum mansionū, sed omnes pares essent in gloria, quod est absurdum.

Ioan. 14.

Quæ igitur ex Scripturis producunt

ad

Scripturarũ quę obijciuntur testimonijs respondetur.

ad hoc dogma statuendum, leuia sunt. Nã quod dicitur 1. Corinth. 1. *Factus est nobis sapiẽtia, & iustitia, & sanctificatio, & redẽptio:* hoc secundùm prædicationem quam vocant casualem, intelligendum est: quemadmodum dicitur Spiritus sanctus remissio peccatorum ab Ecclesia, eo quòd eam efficiat. Et maluit Apostolus dicere: *Factus est sapientia, & iustitia,* quam, Fecit sapientes, & iustos, vt muneris liberalitatem significaret. Quemadmodum idem Apostolus in alio loco de nobis scripsit: *Eum qui non nouerat peccatũ, pro nobis peccatũ fecit,* (hoc est oblationem pro peccato) *Vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso,* id est excellẽter iusti. Ita dicitur pax nostra, qui fecit vtraque vnum: dicitur vita, & resurrectio, id est, autor vitæ, & resurrectionis.

I. Loc⁹. *1. Cor. 1.* Cui potiùs Paulus dixerit Christũ factum iustitiã nostram, &c. quam fecisse nos iustos, & sapientes, &c. *2. Cor 5.* *Ephes. 2.* *Ioan 11.*

Quod dicitur: *Non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens:* Primùm respondeo, simpliciter verum non esse, quod in conspectu Dei nemo sit iustus, cùm Zacharias, & Elizabeth, iusti ante Deum dicantur, & Abel testimonium habuit à Deo quòd esset iustus. Sensus ergo ex Titulo Psalmi, & ex circumstantibus est venandus. Nam Titulus Psalmi iuxta 70. Interpretes est: *Psalmus Dauid, quando persequebatur eum filius suus.* Ex quo habemus, quòd pœnitentialis sit Psalmus: nam Absalon filius, Deo permittente ob peccatum adulterij, & homicidij, eum persequebatur: quare in hoc Psalmo personam peccatoris induit Dauid. Et postquam precatus est exaudiri orationem suam, subdit: Et non intres in iudicium cum seruo tuo: id est (vt exponit Augustinus) Omnis viuens in Adam, & peccator, nedum illi mortuus, at iustificatus, in quo viuit Christus, iuxta illud: *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Christus,* ante tribunal Christi comparére non formidat. Idem epist. 21. ad Hieronymum, & Hieronymus epist. 1. ad Ctesiphontem, & lib. 1. aduersus Iouin. B. tamen Augustinus lib. de Peccat. mer. & remiss. interpretatur, neminem dũ viuit, iustificari plenè ante Deum propter leuia, & venialia peccata, quibus quantumlibet iusti vita nunc inficitur. Verùm alia est ratio, quando comparebimus ante tribunal Christi iam purgati ab omni affectu peccati, & non solùm sine macula, verùmetiam sine ruga.

II. Locus. *Psal. 140.* *Luc 1.* *Hebr. 11.* *Gen. 4.* *Matth. 23.* Id Psalmi 142. Non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuẽs, qualem sensum habeat. *2 Reg 12.* *Suprà 11.* *Ibidem.* *Aug. in prædictum. Psalm. tom. 8.* *Galat. 2.* *2. Cor. 5.* *Idem to. 2.* *Hier. to 2. circa finem.* *Idem eod prope initium.* *Aug lib. 2 de Peccato. mer. & remiss. c. 19. to. 7. parũ à medio.*

Hieronymus verò in illud ad Ephes. 1. *Elegit nos in ipso ante mũdi constitutione, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate,* scribens, ait: *Quomodo, cũ scriptũ sit: Nõ iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuẽs?* Et dupliciter soluit: Primò, vt omnis viuens sit per totam vitam suam: nemo est enim, qui totam vitam suam ducat sine peccato. Secundò soluit, dicens: Non enim, inquit, dixit, Non iustificabitur in conspectu tuo quisquam viuens; sed, omnis: id est non iustificabuntur omnes, sed aliqui.

Ephes 5. *B Hier. to. 9.* *Supra 2.* Huius sentẽtiæ: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: duplex Hieronymi intelligentia.

Tertiò, obijcitur sententia Esa. 64. *Et facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersa iustitia nostra: & cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos.* Quæ sentẽtia dupliciter potest resolui. Vel enim hęc dicta sunt propter veniales, & leues culpas vitę iustorum, & sanctorum virorum; vel, quod magis insinuatur in ipsis verbis Esaiæ, dicuntur de homine per peccatum Adæ infecto. Vnde ait Propheta, quòd cecidimus vniuersi velut folium: Arefacta enim radice, hoc est Adam parente, nos quoque vniuersi cecidimus à virore diuinæ gratiæ, & fructu bonorum operum: at restaurati per Christum, ipsi per baptismũ, & alia Sacramenta abluti sunt, & purificati ab omni sorde menstruatæ, iuxta illud: *Erit fons patens domus Dauid, & habitantibus Ierusalem, in ablutione peccatorũ, & menstruatæ.*

III. locus. *Esai. 64.* Propheticum illud: quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ: habet duplicem sensum. *Zach 13.*

Lutherus tamen in Esaiam, eam pertractans sententiam, nihil hoc pertinere ad iustitiam nostram asserit, an pura, vel impura sit: & recantat quoòd illum versum aliquando secùs vsurpauerit. *Et quia Propheta,* inquit, *videns optimos viros in captiuitatem duci, in eadem detineri seruitute ob aliorum impietatẽ, dolet quod omnes sint habiti tanquã impij, cùm Dominus Sodomæ pepercisset propter paucos iustos, & nũc omnes esse reputatos tãquam immũdos, & iniustos, & eorum pœnã ferentes. Vnde exponit immundos factos, non vera immũditia subsistentia, sed imputatione Dei, qui sæpè vindicat in cõmunitate scelera paucorum.* Sic ille.

De eodẽ loco Lutherus rectè quid senserit. *Gen. 17.* Deus sæpè in cõmunitate vindicat scelera paucorum.

Similiter etiam illud Prophetæ expediendũ est: *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?* Nam loquitur Propheta de operibus sine Christo redemptore factis, de quo subdit: *Quia apud te propitiatio est, & propter legẽ tuã sustinui te Domine: Et, Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.* Illud quoq; Prouerb. 20. *Quis potest dicere, Mundum est cor meum, & purus sum à peccato?* Vbi 70. habẽt: *Cùm sederit Rex in throno Maiestatis suæ, quis gloriabitur mundum se habere cor?* Sed ad id hoc respondet Chrysostomus in quadã homilia, quòd nemo ex seipso, aut viribus suis, id de se valeat testari: secùs ex Dei benignitate, & misericordia, quibus dixit: *Vos iam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis:* & Petrus, *Fide purificans*

IV. locus. *Psal. 130.* In quem sensum dicatur: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit. V. locus: *Prouerb 20.* *B Chrys. hom. in Psal 143 in prin to. 1 prope finem.* *Ioan. 15.*

corda

Act. 15. 1. Cor. 6. Esai. 38.

corda eorum: & Paulus, *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis:* & Ezechias de seipso dicebat: *Obsecro Domine, memento, quaeso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* Paulus etiam: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui.*

2. Tim. 4.

Rationes in contrarium diluuntur.

I. ratio.

Præter Scripturas, obijciunt quasdam rationes. Inter quas primo loco aiunt, practicè loquendo in die iudicij iustos de sua iustitia formidaturos coram Deo, si opera sua conspiciāt: quia etsi modò nō expediat multū ad benefacta nostra respicere, tum ne latenti vanæ gloriæ veneno inficiamur; tum vt augeamur in virtute humilitatis tātùm à Christo celebratæ, & quę omnes virtutes cōdit, & auget, tùm quod status pręsens requirit esuriem, & sitim iustitiæ, vt qui iustus est, iustificetur adhuc, vt more viatorum non tam retrò aspiciamus, quàm cum Paulo quæ retrò sunt, obliuiscamur, & ad anteriora cōuertamus nos ipsos: tùm denique quia quę nūc habemus bona, possumus illa perdere; & ideò qui se existimat stare, videat ne cadat: ea tamen die alijs oculis conspiciemus opera nostra. Nam stabūt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum, & Ioannes, *Nunc filioli manete in eo, vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur in aduentu eius.* Item Salomon; *Iustus, quasi leo confidens absque terrore erit.* Iterum: *Non contristabit iustū quicquid ei acciderit.* Vides ergo quanta confidentia acturi sunt iusti in die iudicij, ita vt minimè formidini remaneat locus.

Cur nobis modò parùm sit expediens propriorū cōsideratio meritorum. Matth. 5. Apoc. vlt. Philip. 3. Sapient. 5. 1. Ioan. 2. Prouerb. 28. Supra 12.

II. ratio.

Secundò obijciunt: totam pręsentem sanctorum iustitiam admistam esse multis maculis, & defectibus, ita vt Bernardus vocet iustitiā nostram impuram. Ait enim ser. 5. de verbis Esaiæ: *Cernere est quàm sit iustitia illa sublimis, quam sicut montes Dei Propheta miratur. Nostra enim (si qua est) humilis iustitia, recta forsitan, sed non pura. Nisi fortè meliores nos esse credimus, quam patres nostros, qui non minus veraciter, quàm humiliter aiebant: Omnes iustitia nostra tanquam pānus menstruata mulieris. Quomodo enim pura iustitia, vbi adhuc non potest culpa deesse? Recta proinde interim videri potest iustitia hominum, si tamen peccato non consentiant, vt non regnet in eorum mortali corpore. Nam primi hominis in initio quidem non modò recta, sed etiam pura fuit, quando ei datum est nec sentire peccatum. Caterū & hac ipsa quoniam firma non fuit, & puritatem facile perdidit, & ne ipsam quoque retinuit rectitudinem suam.*

Psal. 35. Esai. 64.

Recta hominum iustitia quādo sit teste Bernardo.

Rom. 6.

Hactenùs ille. Dicendum est igitur, nostram hanc præsenti vitæ accommodam iustitiam peccata leuia, & venialia non respuere, & per illa iustitiam non tolli. Nec enim, vt Hieronymus ait, ferula dignum vitium, gladio vidicandum est, nec gladio dignum scelus, ferula coërcendum. Nemo etiam sapiens abijcit lapidē pretiosum propter admixtum aliquid scoriæ, sed exurit: nec pulchram imaginem ob pulueres, qui abstergi possunt. Nec verum est quod hæretici putant, ob quodlibet, vel minimum peccatum Deum damnare nos posse secundùm regulas Euangelicas: quia peccatum lethale, & veniale secundùm speciem, & genus moris ab se inuicem distinguuntur; & non ex varia Dei imputatione. Quid autem Deus absolutè possit facere, an iustum damnare, & iniustum saluum facere, curiosum est magis inquirere, quam nobis vtile. Habitus etiam, iuxta Philosophum, non tollitur per quamuis deuitationem à regula; sicut nec temperantia, nec fides, nec charitas. Idem in Ethicis. *Non est*, inquit, *vituperandus, qui non multum exorbitauerit.* Et rursus: *Non statim iniustus est, qui iniustū aliquid facit, Nam qui ex ignorantia vel infirmitate, vel ad dānum vitandū, iniustum facit non est iniustus.* Et Augustinus lib. de Ciuitate Dei, docet non omnia peccata facere filios diaboli, sed criminalia tantùm. Ideò rectè Hieronymus in Dialogo contra Pelagium: *Ezechias, inquit, non ex hoc quod parua peccauit, iustitiæ nomen amisit: sed ex eo quod multa opera bona fecit, iusti vocabulum possidet. Hoc totum dico, vt Scripturarum sanctarum testimonijs comprobetur, non ex eo peccatores esse iustos, quod aliquando peccauerint, sed ex eo iustos permanere, quod multis virtutibus floreant.*

Nostra hæc vitæ præsenti iustitia qualis iustitia sit.

B. Hier. lib. 1. aduersus Pelagia paullò ante med. to. 2. inter med. & fin.

Solo nos peccato mortifero constitui æternę damnationis reos contra Lutherum.

Sap. 12.

Arist. lib. 2. Ethic.

Idem eod. lib. c. 9. sub fin. Idē lib. 6. c. 6.

B. Aug. li. 20. de Ciui. Dei. c. 27.

Filios diaboli grauiora tātū peccata constituerunt.

B. Hier. lib. 2. aduer. Pelag. procul à med. to. 2. circa fin.

Hæc ille. Similia docet Augustinus Epistola ad Hilarium, & libr. 1. de Ciuitat. Dei, capit. 10. & libr. 21. capit. 25. *Vnde Abel dicitur iustus, similiter Zacharias, & Elizabeth, qui non sine peccatis vixêre.* Et lib. de Ecclesiasticis dogmatibus. *Nullus*, inquit, *sanctus, & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus, vel sanctus, cū affectu teneat sanctitatem.* Idē epistola ad Hieronymū, reprehendit quosdam, quòd dicerēt, eos, qui iustitiam perfectam seruarent, nomen & rationem iustorum habere: aitq; esse dogma Stoicorum, dicens: *Mihi videntur Stoici falli, quòd hominem in sapientia, & virtute proficientem, nolint habere sapientiam, & virtutem, sed tunc primū, cū in ea omninò perfectus fuerit.*

B. Aug. epist. 89. to. 2. Idem to. 5. Matth. 23. Luc. 1. Idem ib. de Ecclesia dogma. c. 86. Idem epist. 29. to. 2.

Sapientē, & perfectū Stoici quem solū definisēt, sed falsò.

III. ratio.

Tertiò obijcitur sententia Augustini libr. 9. Confess. cap. 13. initio: *Væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam.* Sed dicendum est, quod loquitur de vita iusti, remota pietate, & misericordia, quæ si remoueatur, tollitur à iusto gratia inhæ-

B. Aug. to. 1. initio.

Illud Augustini: Væ etiā laudabili vitę hominum, si remota misericordia dis-

cutias eam: quomodo ac cipiendum. *1.Cor.13. Matth. 25.*

inhærens, Chriſti paſſio, & Dei benignum de remunerandis bonis operibus pactum: & ita ſolùm remanerent opera ſecundùm ſuam naturam, quæ nihil reuerà ſunt apud Deum: ſecùs eſt ſi charitate, & gratia, & Spiritus Dei coniuncta conſtituantur: quibus Deus nõ væ, ſed euge pronunciat: *Euge* inquit, *ſerue bone, & fidelis: quia in pauca fuiſti fidelis, &c.* Hæc & his ſimilia producuntur argumenta ab his, qui iuſtitiam imputatam ad ſupplendum defectus iuſtitiæ inhęrentis tuentur: quæ reuerà parui ſunt momenti.

Noſtrã inhęrentẽ iuſtitiã non eſſe Dei ſubſtantialẽ iuſtitiam contra Oſiandrũ. Hæreticorũ leuitas, & inconſtantia.

Præter ſenſus productos eſt & alius poſtremus Oſiandri Norimbergenſis, qui iuſtitiam noſtram voluit eſſe eſſentialem diuinam, quam triginta & amplius Scripturarum locis comprobare tentauit, ſed violenter, & detortè productis: vnde damnata fuit à Wittembergenſibus ob vnum tantũ Philippi Melanchtonis verbum: probata verò fuit illa ſententia à Wittembergenſibus, vbi Brencius docebat; vt videas hæreticorum inconſtantiam, & factiones. Sed hanc ſententiã enarraſſe, impugnaſſe quoque ſit. Indignum quippe eſt, vt ſumma ſubſtantia, & infinita efficiatur qualitas, ſiue forma accidentaria in nobis: & omnes eſſemus æquè iuſti, atque Deus ipſe: nec eſſet per quid vnus eſſet maior in iuſtitia quã alter. Non proſequor pluribus varios ſenſus Lutheranorum impugnare, qui propè ad viginti duas opiniones de iuſtificatione inter ſe peruenerunt, ſicut ad trigintaſex in articulo de vtraq; ſpecie, vt intelligas quãto ſpiritu vnitatis illi viri dicantur. Quiſq; enim ſua ſomnia pertinaciter defendit, & negotium alijs faceſſit, vt nunquam inter ſe conuenire queant. Sed iam tempus eſt vt Catholicum, & orthodoxum ſenſum explicemus illius ſententiæ, qua dicimur ex Fide iuſtificari: quod proxima diſputatione præſtabimus.

Idem in quot de iuſtificatione ſentẽtias diſſecti fuerint.

DISPVTATIO VIII.

In qua Catholicus, & verus ſenſus eius ſententia, qua dicimur ex fide iuſtificari, & proponitur, & latè explicatur.

POSTQVAM ſatis hæreticorum opiniones de Fide iuſtificante iugulauimus, & alienas à Pauli, & à Chriſti ſenſu oſtendimus, ſupereſt vt orthodoxum, & Catholicum ſenſum illius ſententiæ tradamus, & apertè explicemus. Sed in primis quædam præmittemus omne acceptione digna. Cũ enim donum illud iuſtitiæ nec noſtris operibus efficere, nec noſtris meritis comparare poſſimus, cùm diuinum ſit, & ſupra naturam, meritò dubitatur, cur non omnibus conferatur à Deo.

Quare nõ omnes iuſtificentur.

Dicendum eſt, hoc defectu dantis non poſſe contingere: nam ille Deus eſt, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & neminẽ vult perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti, & illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sed hoc vitio hominum venire dubitandum non eſt: nam homines hoc donum neque ambiunt, neque affectant, neq; ad illud recipiendum ſe præparant; vt meritò Deus mundum iudicare habeat. Sicut enim in naturalibus formæ non infunduntur ſubiecto, aut materię niſi illa diſpoſita, & propinqua agenti: nec enim ignis lignũ incendere poſſet, niſi tollerentur ab eo humiditates igni contrariæ, & propinquum ſibi redderetur: nec medicina niſi in rectè diſpoſito operabitur ſanitatem. Ita in iuſtificationis forma, ſed ad quam omnis homo ex ſe indiſpoſitus inuenitur, quia peccator eſt, & filius irę, opus eſt eam hominem operari, per quæ duritiem ſuam & indiſpoſitionem auferat. Quia verò nullus hominum hoc præſtare poterat, pręſtitit Filius Dei, qui obedientia ſua, & iuſtitia omnem noſtram inobedientiam, & peccata deglutiuit, & fecit omnes homines iuſtitiæ ſuæ capaces, & omnia peccata remiſſibilia, & expiabilia, partim quidem in potentia, & partim in actu, dum Chriſtus applicatur: vltra capacitatem autem opus fuit applicatione agentis ad ſubiectum. Et quia longè ſunt à Deo peccatores, vt ait Dauid, nec poſſunt ad iuſtificatorem niſi tracti venire, ideò prior ipſe dignatus eſt nobis appropinquare, & ſua miſericordia nos pręuenire, vocare, & trahere. Vnde clamat: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnũ cælorum: Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: Accedite ad eum, & illuminamini: Si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illũ, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum.*

1 Tim.2. 2 Petr.4 Ioan.1.

Formę naturales quando tantũ aduenĩant ſubiecto.

Ephes 2. Obedientiæ & iuſtitiæ Chriſti neceſſitas.

Philip 2. Rom 5.

Iuſtitia ac peccatorum remiſſio per Chriſtũ comparatur dupliciter.

Pſalm.118.

1.Ioan.4. Rom.8, Ioan. 6. Matth. 4. Iacob 4. Pſal.33. Apoc. 3.

Appropinquamus autem per conſenſum liberi arbitrij, & cooperationem noſtrã, & præparationem animi noſtri. Quod hæretici nolentes intelligere, vt benè agerent, in abſurdiſſimos, & intolerabilẽs errores ſub prætextu amplificandæ gloriæ Chriſti præcipites ierunt: volentes enim Deo omnia dare, & homini nihil tribuere, patenter aberrârunt. Vnde Lutherus ait, quòd contritio facit hypocritam: quod liberum arbitrium, quando facit quod in ſe eſt, peccat. Et Melanchton tradit, terrores, quibus territi peccatores confugiunt ad fidem, eſſe peccata. Et Bucerus libro

Vt nos Deo appropinquemus.

Pſal 31.

Hominis ad iuſtificationẽ cõcurſum Lutherani negãtes, in quænã falſa, & impia dogmata corruerint.

Reformationis Ecclesiæ Coloniensis, ait: Omnes præparationes, antequam adsit gratia, non esse aliud quam peccata. Et quid aliud poterant dicere hostes gratię Christi: nisi quod illæ preciosæ margaritæ proijciātur in porcos, & sanctum illud detur canibus?

Matth. 7.

Præparationis siue dispositionis ad iustitiam verbū in Scripturis esse vsitatum & receptum, contra Lutheranos.

Sed immeritò quidem vocem præparationis, vel dispositionis oderunt, quæ frequens est in Scripturis. Ioannes etiam erat vox clamantis in deserto. *Parate viam Domini: Hominis est animam præparare: Ierusalem præparare in occursum Dei tui Israel: Et, Quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias.*

Matth 3. Esa. 40. Prouerb. 16. Amos 4. Matth. 25.

Iustificationis præuias dispositiones vt illi negantur peccata non esse.

Zach. 1. Ierem 3. Matth. 11. Ioan. 7. Esa. 1. Ezech 18. Iacob 4.

¶ Secundò, à falsissimè dicunt, omnes tales præparationes esse peccata: quia cùm Deus ad illas cohortetur, si illa peccata sint certè ad peccatum cohortaretur. *Conuertimini, inquit, ad me, & conuertar ad vos: Conuertimini filij reuertentes. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: Quiescite agere peruersè, discite benefacere, &c. & venite, & arguite me, dicit Dominus: Si auerterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, & fecerit iudiciū, & iustitiā, ipse animam suam viuificabit. Emūdate manus, peccatores, & purificate corda, duplices animo.*

II. ratio.

Deinde si illa peccata essent, per illa redderetur homo magis peccator, & indignior Dei gratia: vt quò quis plus apponit aquæ in ligno, eò minùs incēditur.

III. ratio. *Iona 3. 3 Reg 21. Luc 18. Supra 15.*

Quòd si Deus his conferret gratiam; pro peccatis actis largiretur suam iustitiam. Præterea Deus dicitur respexisse ad opera Niniuitarū ieiunantium, & precantiū, vt ab illis imminens flagellum auerteret: respexit ad Achab humiliatum, & ad orationem Publicani non audentis oculos eleuare in cœlū: & ad bonos motus peccatoris adolescentis, qui in regionem longinquam profectus erat, accurrit pater Euangelicus, vt illum complecteretur, & osculo exciperet: & in vniuersum dicitur: *Respexit in oratienē humiliū, & non spreuit preces eorum.*

Psalm. 101. IV. ratio.

Quartò, tales boni motus præparantes ad Dei iustitiam suscipiēdam, & fidei, timoris, pœnitentiæ, & desiderij salutis; à gratia excitante nascuntur: vt innumeri loci Scripturæ testantur. Et quia causa prima plus influit in effectum causę secundæ; sequeretur quod Deus non solùm hortaretur ad peccatum, vel illud approbaret, sed etiam faceret.

Eiusmodi præparationes peccatoris ad iustitiā si peccata essent, quid inde.

Illud Pauli quod obijciunt si gratia iā non ex operibus, nihil esse facere. *Rom. 11.*

Nec obstat argumentum quo hæretici excęcati sunt, & vim omnem videndi amiserunt: Si gratia, inquiunt, iam non ex operibus: quia aliud est præcedere meritum, quod tolleret omnem rationem gratiæ; aliud dispositionem, vel præparationē, quæ non solùm non tollit, sed auget gratiam. Non tollit, inquam, quia perinde atq; mendicus extendens manus ad eleemosynam, quæ offertur, eam propterea non promeretur: alioqui alter peccaret non dando. Ita nec dispositio facit gratiam, vel à Deo illam meretur, cùm homo adhuc sit peccator, ac proinde indignus pane quo vescitur. Auget verò gratiam, quia illa dispositio nonnisi vt motus quidam præuenientis auxilij Dei in nobis nascitur.

Peccatores se ad gratiam accipiendam disponentes, quid agere videantur.

Matth. 7. Eius quē iustificare vult, cooperationē cur Domin' requirat.

Deus enim nolens proijcere margaritas in porcos, nec sanitatem nisi illam optanti, conferre, nec imprimere sigillum gratiæ suæ nisi in corde, tanquam cera molli, & disposita. Hinc prius præuenit nos per specialis auxilij fauorem, vt ita daturus vnam gratiam, sed maiorem præueniat nos dando minorem: vt Diaconatus pręcedit Presbyterium. Atq; ita omnia referenda sunt accepta ipsi gratię.

Eadē veritas Patrum testimonio cōfirmatur. *B. Aug. 10. 8. Idem 10. 7. prope init. B. Chrys ho mil 3. in Ioan.*

Hęc est enim doctrina Ecclesiæ, & Patrū: quos inter Augustinus in Psal. 114. & lib. 3. Hypognosticon docet: *In omni opere sancto prior est voluntas Dei, posterior liberi arbitrij: id est, operatur Deus, cooperatur homo.* Et Chrysostom. *Deus semper in omnibus beneficijs priores partes sibi vendicat.* Gregor. item in Iob: *Si superna gratia nocentem non præuenit, nunquam profectò inueniet, quem remuneret innocentem.* Hæc illi Patres.

Deinde præmittimus, primam dispositionem, & ex qua omnes alię oriuntur, ad habendum dictum donum iustitiæ, Fidem esse; de qua quatuor ordine suo sunt dicenda. Primum, dictam scilicet Fidem actum fidei, non habitum: Deinde quomodo hęc excitatur à Deo in nobis, & infunditur: Tertiò, quid illud sit, quod illa fide qua iustificamur, eredatur: Postremò quare illi magis quam alteri à Paulo iustificatio tribuatur.

Fidē primam esse dispositionē ad iustificationem probatur.

I. ratio. ab Scipturis. *Ioan. 1. Gen 15. Hebr. 11. Rom. 4. Luc. 7. Matth. 9.*

Quod igitur fides sit prima dispositio, siue actus eius, multa ostendunt. Nā Ioan. 1. dicitur: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, Et, Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiā: Credere oportet accedentē ad Deū, quia est, & inquirentibus se remunerator sit: Credenti in eum, qui iustificat impiū, reputatur fides eius ad iustitiā.* Vbi vides, actui credendi iustitiam adscribi. Item quod in Euangelio dicitur: *Fides tua te saluam fecit: vade in pace, Et, Videns fidem illorum, ait paralytico;* id est, videns actū credendi. Deus enim ad actus, non ad habitus respicit. Vnde cùm pueri Fidem afferre non possint, patrini qui pro pueris respondent, credunt, proque eis Fidem adferunt.

Fidē in nobis excitet, & infundat quomodo Deus *Ephes 2.*

Deinde cōsiderandum, hanc Fidem quæ donum Dei est, excitari quidem in nobis à Deo illustrante intellectum, & adiu-

uante

uante voluntatem, vt propoſitis à nobis articulis aſſentiamur. Nullus enim ex viribus naturalibus Fidei actum poteſt elicere, quia credibilia obiecta captum humanum ſuperant, & animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei, imò illa ex ſe iudicat ſtulta: quamobrem donum Dei eſſe oportet. Eſt autem non ſine nobis, ac per hoc libera fides eſt. Nam etſi intellectus ſit facultas naturalis, & minimè libera, qualis eſt voluntas: tamen quia credenda ex ſe nō habent euidentiam, & claritatem, ad ea fide accipienda, pia affectio requiritur: vt tradit beatus Auguſtinus ſermone 17. tomo 19. in principio de verbis Domini prope initium his verbis: *Poſt parum tempus poſtquam ab oculis mortalibus receſſit, vt firmaretur fides in cordibus, quicunque crediderunt, nō videntes crediderunt, & magnum meritum habuit fides eorum, cue fides comparanda cor tantū admouerunt pium, & non palpantem manum.* Hæc ille.

1. Cor. 2.

Hanc vnde cōſtet liberā eſſe, minimeque coactam

B. Auguſt.

Ideò Fides participatione libera eſt. Nam vt eleganter idem dixit Auguſtinus in Ioannem: *Intrare quiſquam Eccleſiam poteſt nolens, accedere ad altare poteſt nolens, accipere poteſt Sacramentum nolens, credere non poteſt niſi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus: ſed non corpore creditur ad iuſtitiā, Apoſtolum audi dicentem: Corde creditur ad iuſtitiam. Et quid ſequitur? Ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Et alibi: *Qui ergo fecit te ſine te, non te iuſtificat ſine te: ergo fecit neſcientem iuſtificat volentem.* Ob eandem cauſam vituperantur increduli. Mirabatur Chriſtus, quod ei prædicanti non crederent Nazareni: laudantur credentes, & vni ex illis dicitur, *Fides tua te ſaluā fecit: vade, & ſicut credidiſti fiat tibi, &, O mulier, magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis.* ¶ Præter hunc autem Dei fauorem, & voluntatis noſtræ aſſenſum, & famulatum, opus eſt ad hanc Fidem concipiendam præcedere prædicationem, vel Catechiſmum, ſiue ille immediatè à Deo deſcendat, ſiue per Angelos, ſiue per Apoſtolos, & homines à Deo ad prædicandum miſſos, de quo Apoſtolus ait: *Quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo verò prædicabunt niſi mittantur: Ergo fides ex auditu, auditus autem per Verbum Dei.* Ita Dominus mittit Apoſtolos, dicens: *Euntes docete oēs gentes, baptizantes eos in nomine Patris, &c.* Ita Petrus inſtruxit Cornelium, Philippus Eunuchū, quem baptizauit; Ananias Paulum; quem prius Deus per ſe inſtruxerat; quem etiam baptiſmo intinxit. Hinc eſt, vt prædicatores dicantur miniſtri Dei, cooperatores Dei.

Idē tract. 26. in Ioan. iuxt. princ. tom. 9.

Rom. 10. Idem ſer. 15. de verbis Apoſtolor aliquā to poſt med. tom. 10.

Marc. 6. Matth. 9. Suprà 8. Infrà 15.

Neceſſariò ſidem externa prædicatio, ſeu doctrina præcurrit.

Rom. 10.

Matth vlt. Act. 10. Suprà 8. Infrà 9. Ibidem.

Debet autem iſte catechiſmus habere authoritatem in dicente, vel rationes probabiles, vel interdum etiam miracula, quò magis perſuadeat, & credibilia reddat quæ proponit credenda.

Inſtitutio hæc, ſeu doctrina quæ requirat.

Tertiò quātum attinet ad obiectū, quod is qui iuſtificatur, credere debet, exiſtimant quidam opus eſſe Fide propitiatoris Chriſti; & ſpeciali fide noti, qua fide concepta iuſtitiam aſſequitur. Verum Iacobus Latomus libro de Fide & operibus, & Pighius controuerſia ſecunda, & pleriq; alij docent ſatis eſſe quodcunque propoſitū à Deo per ſe, vel miniſtrum eius ad credendū, ſiue ſit hiſtoria, vel comminatio, ſiue prophetia, & promiſſio. Nam de hiſtoria ait Ioannes: *Hæc ſcripta ſunt vt credatis, quia Ieſus eſt Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius,* & Apoſtolus; *Si confitearis in ore tuo Dominum Ieſum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris.* Et Eunuchus credens Hiſtoriæ Euangelizatæ per Philippum, eſt iuſtificatus. De cōminatione habemus exemplum in Raab, quę timuit, & elangauit cor eius auditis Ægyptiorum flagellis, vnde Fidem concepit: & in Noë, qui aptauit arcā in ſalutem, certa fide apprehendens futurum diluuium: & in Niniuitis, qui crediderunt Domino ad cōminatoriam prophetiam Ionæ ruinam ciuitatis prædicantis. ¶ De promiſſione verò dicitur: *Credidit Abraham Deo,* promittenti ſcilicet ſibi ſeminis multiplicationē. Interdum etiam peculiaria quibus indigebant dona præſtabat, vt ſanitatem paralytici, liberationem dæmonis in Chananæa, & liberationem à fluxu ſanguinis, vt in Hæmorrhoyſſa. Nunc verò ordinario Catechiſmo proponitur Symbolum Apoſtolorū, & Adæ lapſus, & reparatio per Chriſtum, & B. Thomas docet, obiectum Fidei eſſe Deum iuſtificatorem per Chriſtum explicitum, vel implicitum: quod eſt longè probabilius, quam quod quidam tradiderunt, opus fuiſſe ſemper Chriſto explicito quia etſi hæc Fides meritò exigeretur ab illis, quibus Chriſtus eſſet reuelatus, cùm hoc pauciſſimis contigerit, pauciſſimi eſſent ſalui: atq; hic defectus non eſſet homini adſcribendus, quia per illum non ſtetit, quod non crediderit, niſi tunc pænas fuiſſe explicitè communiter prędicatum, quod nullus dixit. Videtur tamen Fides ſemper aliquā promiſſionē Dei continere, vt illa Abrahę: *Ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis:* & teſte Apoſtolo: *Credere oportet accedentem ad Deū, quia eſt & inquirentibus ſe remunerator ſit:* in quibus vt docet Thomas, implicitè Trinitatis, & Incarnationis myſteria continentur.

Quod ſit obiectum fidei iuſtificantis. Lopinio.

Ioan. 20. Rom. 10. Act. 2.

Ioſu. 2. Hebr. 11.

Iona 3.

Gen. 15.

Matth. 9. Infrà 15. Suprà 9.

Secunda opinio, ac tertia quorundam minus probabilis.

B. Tho. 1. 2. q. 113. art. 4. ad 3. & 1. par. 1.

Fides aliquā promiſſionē Dei ſemper habet annexam.

Gen. 15. Hebr. 11. D. Tho. ibid.

Fructus fidei iustificantis quinam. Prima.

Quartò statuendnm, Fidem, multos bonos motus producere in eo qui illam concipit, antequam iustificetur. Nam quia Fides ostendit Deum delictorum vltorem, & iustū in peccata vindicem, inde timor Dei (Eccles.) salutaris oritur, sine quo nemo potest iustificari. (Secundum.) Deinde oritur pœnitentia, qua de peccatis vltionem sumere proponimus, & quam exigebat Ioannes, dum diceret: (Matth. 3.) *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Adhæc, quia Fides Denm ostendit benignum, & liberalem, & sua charitate, & (Tertium.) beneficentia nostra peccata expugnantem; ex eo oritur fiduciæ motus, qua quis sperat Deum erga se futurū propitium, & misericordem. Quartò ex illo auxilio speciali Dei (Quartum.) ac fiducia, oritur nōnullus amor, aut certè (Quintum.) desiderium amandi tam benignum Dominum, & liberalem redemptorem. Quia verò Fides ostendit etiam Deū sapientem, & iustas leges ferentem cis, quos ad iustitiam adipiscendam vocat, & inter alias legē baptismi in eis qui nondum in corpus Christi ingressi sunt, vel legem Sacramenti Pœnitentiæ, & Reconciliationis, in his qui semel Christum ingressi, per peccatum retrocesserunt, hinc Fides facit, vt concipiamus votū Sacramenti subeundi, vt iustificemur, & desideriū pręstandę diuinę legis, postquam semel adepti fuerimus iustitiam; & deniq; votum nouæ vitæ, & perseuerantiæ vsq; in finem.

Quomodo fides iustificet.

His vbicunq; premissis, & explicatis, iam facilè erit declarare quomodo fides iustificat: quia videlicet est prima dispositio quæ hominem perducit ad iustitiā; qua tāquam mann quadam inhęrentem iustitiā apprehendimus, id est gratiam iustificātem, siue charitatem, siue ipsum Spiritum adoptantem, siue peccatorum rēmissionem, & reconciliationem cum Deo.

Duę in iustificatione viæ cōsiderantur.

Quod vt magis percipias, finge obsecro duplicem esse viam, alteram à peccato ad gratiam, & charitatem, alteram verò à gratia, & charitate, qua peruenire ad vitam æternam valemus. (Quænam à charitate ortū habeant.) Vt igitur in secundo progressu omnia bona opera, quæ æternæ vitæ mercedem promerentur, & sunt obedientia legis, & tolerantia passionum, & in finem vsque perseuerantia à charitate pro- (Prima ratio vsus verbi apprehendendi in hac materia.) manant, & ab ea vim sortiuntur, vt timor Dei, pœnitentia, fiducia, nouæ vitæ votum, donec apprehendat Dei iustitiam. Li- (Act. 10.) benter enim hoc verbo vtimur, non quòd illo frequenter abutantur hæretici, sed quod familiare sit Paulo. Apprehendimus siquidem per fidem remissionem peccatorum, vt habetur Actor. 10. *Huic omnes Propheta testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in enm.* Hac etiam apprehendimus (II. ratio.) (Rom. 9.) Christi iustitiam, vt ad Roman. 9. *Quid ergo dicemus: Quod Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam aūt quæ ex fide est: Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare: Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Et Actor. 26. (Act. 26.) *Vt accipiant*, inquit, *remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos per fidem, quæ est in me.* Et ad Galat. 3. *Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictnm;* (Galat. 3.) (quia scriptum est: *Maledictus homo qui pendet in ligno*) (Deut. 21.) *vt in Gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu, vt pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem.*

Fieri & esse vt inter se differant.

Et quemadmodum Philosophi docent, aliud est fieri, aliud esse; & fieri ipsum terminatur in esse; ac proinde aliud est sanum effici, aliud esse: diuitem fieri, aliud esse: doctum item euadere aliud est, aliud verò esse: Non efficimur sani medicina sumpta, sumus sanè formaliter per sanitatem ex illa medicina partam: Fimus opulenti per industriam, & labores in conquirendis diuitijs positos; sumus diuites ipsis opibus partis. Docti euadimus per assiduum studium, & operam in bonis præceptoribus, & libis collocatam: sumus verò docti per scientiam, & sapientiam comparatam. Ita sanè in pręsenti negocio, aliud (Fide nos efficimur, charitate sumus iusti.) est effici iustnm; quod facit fides, quæ est dispositio hominem efficaciter perducens ad iustitiam: ideò dicitur saluare, iustifica- (1. Cor. 15.) re, purificare cor, dare potestatem efficien- (1. Ioan. 3.) di filios Dei: sumus autem iusti, & filij per gratiam, siue charitatem, de qua: *Gratia Dei sum id quod snm. Et, Videte qualē charitatē dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & simus.* Quia igitur ille Fidci actus saltem natura, & sæpè etiam tempore charitatem præcedit, sicut fieri pręcedit esse: nondum tamen adiunctā habet charitatem, siue iustitiam, quia ex illa non oritur, sed in illam terminatur (vt labor, & medicina terminantur in diuitias, & sanitatem, & studium in scientiam) idcireo per illum credendi actum dicimur accipere remissionem peccatorum, & pollicitationem Spiritus, & iustitiam, & charitatem. Nam si in illo actu fidei esset iustitia, iam profectò ipsa fides esset iustitia, & homo iustificatus primam iustitiam amplius non acciperet.

Sic etiam dicitur Ezech. 18. (Ezech. 18.) *Cum auerterit se impius ab impietate sua quā operatus est,* (Quomodo peccator agēdo pœnitentiā, saluet animam suam.) *& fecerit iudiciū, & iustitiā, ipse animam suam viuificabit*: non quidem efficienter, aut meritoriè, aut formaliter, sed quia idoneè, & efficaciter se præparauit ad acceptandam iustitiam, & iliam sua pœnitentia effecit:

Ibidem.
Ierem.4.

Sic etiam dicitur: *Facite vobis cor nouum, & Spiritum nouum, Et, Nouate vobis nouale*, non ob aliam causam, nisi ob efficaciam dispositionum.

Sola fides teste Apostolo per charitatē operās si hominē iustificat, quomodo fides ante charitatē nūc proponitur iustificans.
Galat.5.

Obijcies: Fides ergo informis, vel mortua iustificat, si sine charitate hunc effectū prętat, contra Apostolū, qui ait in Christo Iesu non valere pręputiū, nec circumcisionem, sed fidem, quę per charitatem operatur. Dicendum est, hoc testimonium nō de quouis homine iusto intelligi posse, sed de iusto existēte in Christo. Ait enim Apostol. *In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides qua per charitatem operatur.*

Mortuū quid sit propriè.
Quę peccatorē ad iustitiam dispoit ac præparat qualis sit fides.

Ad rem igitur respondeo, illam Fidem non posse dici mortuam, quia mortuum est, quod caret vita quam habuit: licet communiter dicatur mortua, quatenùs nō habet charitatem, quæ illam perfectè viuificet, sed est semiformata, vel semiuiua: & auxilio Dei, à quo proficiscitur, animata: nec naturæ illius actus comperit vita vt viuificet, sicut nec tabellæ necessaria est pictura vt pingatur: sed est quidem viua ea vita, quæ efficaciter operatur ad iustitiam, estque vt embryon vita aliqua viuens, id est, sensitiua, & paratus viuere vita rationali, cū infunditur. Neque Fides illa apprehendens donum iustitię, potest vocari mortua, aut informis: quia terminatur in ipsam vitam, siue charitatem quæ omnia viuificat. Fides ergo etsi non prodeat ex charitate, terminatur tamen in charitatem, sine qua non est aut iustitia, aut iusta vita, vt multi docent, & præsertim F. Adamus Sasbut in verba Pauli Apostoli cap.3. ad Roman. Arbitramur iustificari hominem per Fdem sine operibus legis, & Ambrosius Catharinus in Tractatu quodam de iustificatione. Colligimus ergo, illi actui Fidei tribui iustificationem: quia, vt Concilium Tridentinum exposuit, Fides est initium, radix, & fundamentum iustitiæ, id est, efficax, & idonea dispositio.

F. Adamus.
Rom.3.
Amb. Catharinus.
Trid. Syno. sess.5.

II. ratio.
Rom.10.
III. ratio.
B. Aug. tract. 10. in Ioan. to. 9. initio.

Secundò probatur, quia Fides dicitur imputari ad iustitiam ex gratia: non autem imputaretur ex gratia, si opus esset iustitiæ ex charitate profectæ. Tertiò, quia per Fidem gignitur charitas: & Augustinus opus Fidei vocat dilectionem: per Fidem namque ostenditur Deus, & Christus summum bonum nostrum, summè amabilè, & summus amans, & pater prior in amore, & dans esse ad imaginem, & similitudinem suam, & pro nobis Filium dedisse ad mortem, & Spiritum sanctum in Paracletum, & doctorem, & omnia propter nos fecisse. Si hæc tanta, & talia Fides ostendit: mirum non est si in tali meditatione non exardescat ignis.

Quæ doceat fides.
1. Ioan.4.
Gen 1.
Rom.8.
Ioan 14.
Psal.30.

IV. ratio.
Ioan.1.
Rom. 4.
Infrà 5.

Quartò, credentibus in nomine eius, datur potestas filios Dei fieri; & credenti in eum qui iustificat impium, reputatur Fides eius ad iustitiam: ergo Fides illa nondum adhuc charitatem habet, sed habemus per illam accessum in gratiam istam, in qua stamus.

V. ab autoritate Patrum.
B. Ign. epi. 14.

Atque hunc sensum, præter grauissimam Concilij Tridentini authoritatem, confirmant Patres. Ait enim Ignatius Epistola ad Ephesios: *Principium vita, fides: finis verò, est dilectio: ambæ verò simul hominem Dei perficiunt.*

Orig. tom.2.

Origenes in quartum caput ad Roman. *Puto quod prima salutis initia, & ipsa fundamēta, fides est: profectus verò, & augmenta ædificij, spes est: perfectio autem, & culmen totius operis, charitas.* Ambrosius epist. ad Clementianū: *Lex, pædagogus est: pædagogus ad magistrum ducit: magister noster, solus est Christus pædagogus timetur: magister viam salutis ostendit. Timor ergo ad libertatem perducit, libertas ad fidem, fides ad charitatem, charitas acquirit adoptionē, adoptio hæreditatem.*

B. Ambr. lib. 9 epi.73 à medio to.3. circa finem.
Galat 3.
Matth. 23.
Ioan.13.

Idem Epist. sequenti ad Horontianum: *Quo fides velut præuia charitatis occupat animam, & præparat semitam venturæ dilectioni. Sic omnis fides est, vbi perfectio charitatis est.* Idem libr. de vocatione Gentium, siue potius Prosper Aquitaniæ Episcopus: *Abundè*, inquit, *quantum arbitror, his testimonijs demonstratum est, fidem, qua iustificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi: eāque nullis meritis præcedentibus tribui, sed ad hoc donari, vt principium possit esse meritorium: vt cùm ipsa data fuerit, non petita, ipsius iam petitionibus bona cætera consequantur.* Ad hæc Augustinus libr. contra duas Epistolas Pelagianorum: *Fides se accusans, & Deū laudans, accipit remissionem peccatorū, & dilectionem.* Et lib. de spiritu, & litera. *Lex fidei impetrat spiritū charitatis, & dilectiones.* Et infra: *Per fidem impetratio gratiæ contra peccatum: per gratiam sanatio animæ à vitio peccati: per animæ sanitatem libertas arbitrij: per liberum arbitrium iustitiæ dilectio: per iustitiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc sicut lex non euacuatur, sed statuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam, qua lex impleatur: ita liberum arbitrium non euacuatur per gratiam, sed statuitur. quia gratia sanat voluntatem, quia iustitia liberè diligatur.*

Prosper Aquitanicus apud Ambros. libr. de vocatio. Gen c 9. init. to 2. in princ.
D. Aug. lib.3 contra 2. epi Pelagiano c 4. to 7. à med.
Idē lib de spiritu. & lit. c. 13 à med to. 3 circa fin.
Cap 30.
Pulchra Augustini gradatio.
Rom.3.

Idem ad Sixtum: *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit iustificatus meritò fidei humiliatus, quoniam qui se humiliat, exaltabitur,*

Idē epi.105. nō procul ab init. tom. 2.
Luc.10.
Ibidem 14.

Et statim infra: *Restat vt fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, &c.* Idem rursus lib. de prædestinatione sanctorum: *Ex fide autem*

Idē lib. de prædestinat. sancto c.7. in pri. to 7. sub fin.

ideo dicit iustificari hominem, non ex operibus: quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ propriè opera nuncupantur, in quibus iuste viuitur. Et Epistola ad Anastasium de cõmendatione charitatis: *Fides*, inquit, *impetrat spiritum largiorem: spiritus diffundit charitatem, charitas implet legẽ.* Chrysostomus etiam serm. de Fide, Spe &, Charitate, vocat Fidem originem iustitię. Et Clemens lib. 2. Stromatum, primã ad salutem inclinationem. Et profert ex libro Pastoris dictum quoddam: Præcedit quidem Fides, timor aũt ædificat, perficit autem dilectio. Denique Maximus Centu. 1. *Fides*, inquit, *basis eorum, quæ post ipsam, spei dico, & dilectionis: firmiter enim veritatem sustentat. Spes autem summorum est virtus, dilectionis scilicet, & fidei: dilectio verò omnium est complementum,*

Idẽ epist. 144. prope initium tom. 2.

B. Chry to. 2.

Clem. Alex. tom. 2.

B. Maximus Episcopus.

Atque hic modum ponam in citandis Doctoribus, & colligo meritò, Fidei tali tribui iustificationem: quia initium, radix, & fundamentum, & efficax dispositio iustitiæ: & quia illam impetrat, & aliquo modo, vt Augustinus dixit, illam promeretur. Secundò, tribuitur Fidei iustificatio: quia cæteri boni motus quibus tribuitur iustitia, vt effectus, ex Fide oriuntur, & vim iustificandi habent, vt diximus.

I. ratio, cur fides iustificet.

Secunda.

Tertiò, quia Fides per se necessaria fuit tam Angelo, quam homini innocenti ante peccatum ad sui iustificationem, siue etiam homini habenti solùm originale peccatũ, vel originale cum alijs personalibus, & iusto, vt amplius iustificetur: quia virtus fidei ad omnia bona opera dirigẽda se extendit: cætera verò, vt timor, & pœnitentia, obicẽ remouent peccati, & actu non sunt semper necessaria, vt in his qui peccato destituti iustificantur, vt Adam, & Angelus, & Christus, & illi, de quibus: *Qui iustus est iustificetur adhuc.*

Tertia.

In quibus timor & pœnitentia ad iustificationem haud necessariò requiruntur.

Apoc. vlt.

Quartò, credendi actus nobilissimus est & Deo sacrificat potiorem hominis partẽ, id est, rationalem facultatem, immò totum hominẽ: quia ęgritudo peccati infecit intellectum, voluntatem, & facultates, quę executioni deseruiunt. Ad eum modum Fides sanat intellectum, quem in obsequiũ Christi captiuat, & aures credulas dæmoni non præstat, vt Adam: voluntatem quoq;, sine qua actus credendi non existit: nec timet contristare suas delicias, id est, carnem, quemadmodum olim Adam timuit Euam contristare. Vires quoque præparat fides, vt ore, & opere confiteatur quod credit, quemadmodum Adam per contrarium abusus est vxore, vt cum excommunicato Satana loqueretur, & vetitum sibi pomum gustaret. Nec se excusat amplius cum Adam, sed accusat seipsum, & vestiri cupit à Deo non frondibus ficus, sed pellibus animalis mortui, hoc est agni, id est, Christi crucifixi iustitia, vt ita omnia contraria complectatur his quæ primus homo in peccato stultè operatus est, vt ita inueniat iustitiæ stolam, qua coram Deo indutus appareat.

IV. ratio.

Fides animæ facultates peccato lęsas sanat, ac perficit

2. Cor. 10.

Gen. 3.

Rom. 10.

Gen. 3.

Suprà 2.
Infrà 3.

DISPVTATIO IX.

In qua obiectiones quædam quæ fiunt contra catholicum sensum prædictũ prorsus diluendæ sunt atque euacuandæ.

QVÆDAM sunt quæ prædictæ sententiæ in speciem repugnare videntur, & à sectarijs contra nos vrgentur; sed si quis animum intendat, facilè resoluuntur. Vérò enim omnia, vt Philosophus dixit, consonant.

Vero consonant omnia,

Primùm ergo arguit Caluinus in decretum 6. Sessionis Concilij Tridentini, in quo est sermo de iustificatione, & arguit contra id quod stabilitum est, Fidem esse initium, radicem, & fundamentum nostræ iustificationis. Et contexit argumentum in hunc modum: *Quoniam quod dicitur Abrahæ fides imputari ad iustitiam apud Moysen, non tam de prima, quam de secunda iustificatione est sermo. Hec enim gestũ narratur Gen. XV. at anteà cap. XII. ex fide reliquerat patriam, & secutus Dei vocem, profectus erat in Chanaan. Dicitur enim ad Hebr. XI. Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exijt, nesciens, quò iret.* Hæc ibi.

Arist 1. Ethi. c. 8 initio. to. 2. & 1. Post. sect. 3. to. 1.

I. argum. Caluini.

Gen. 15.
Rom 4.

Gen. 12.
Hebr. 11.

Dicendum est, quod etsi ibi sit sermo de augmento iustitiæ, quia tamen tam initiũ, quam augmentum, & consummatio iustificationis ex Fide consurgit, & ex operibus quæ Fides producit, non mirum est, si cùm Fidei adscribatur iustificationis augmentum, initium quoque tribuatur. Et sacra synodus Tridentina non tantùm dixit, Fidem esse initium iustificationis, sed addidit, radicem, & fundamentum. Constat aurum, fundamentum toti fabricę substare, & radicem totam arborem alere. Et quanquam scopus Pauli in illo loco sit, ostendere, impium ex Fide iustificari, docet tamen hac occasione, omnem iustificationem esse ex Fide, & nullam ex naturali hominis virtute, & cognitione. Eadem ferè, aut simili ratione Fides, quæ Abrahæ dicitur reputata ad iustitiam, dicitur de Phinees à Dauide: *Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio. Et reputatum est ei in iustitiam,*

Id Genesis: Credidit Abrahã Deo, &c. quo modo ad primã pertineat iustificationẽ.

Psalm. 105.
Num. 25.

tiam, à generatione in generationem in sempiternum. Vbi videtur, quòd in opere charitatis est locus imputationi fidei ad iustitiam. Quod etiam de Abraham explicat Apostolus ad Rom. 4. *In repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: Plenissimè sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. Ideò & reputatum est illi ad iustitiam.* Vbi de promissione facta tempore immolationis Isaac, quando iam Abraham erat iustificatus, videtur esse sermo. Quod apertiùs Iacobus cap. 2. expressit, dicens: *Abraham pater noster nónne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est, & suppleta est Scriptura, dicens: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est.* Et 1. Machab. 11. apertius dicitur: *Abraham nonne in tentatione inuentus est fidelis, & reputatum est ei ad iustitiam?* Sed Prophetæ in testimonio de Phinees allato constat, quòd non sit sermo de merito gloriæ pro se, sed de cessatione plagæ populo inferendæ, & de sacerdotio temporali & sibi & suis posterius obtinendo: ad quæ, quia ex communi Dei pacto non acceptantur opera charitatis; alioqui omnes iusti affluere deberent opibus, & illas promereri, quod falsum esse experientia demonstrat, cùm similia bona obtinent, ex imputatione DEI sit acceptantis opera nostra etiam ad ea obtinenda. De Abraham verò, qui typus est iustificatorum, rectè dicitur quòd in repromissione reputatum est illi ad iustitiam. Nam prima promissio facta est Genes. 12. secunda Genes. 15. quæ dici potest repromissio: tertia, quando obtulit filium suum super altare, vt apertè Iacobus, & liber Machabæorum tradunt: in qua locum habet imputatio, vel ob naturam nudam, cui data gratia comparatur; vel quia fortassis maiora dona sunt collata, quam exigebat illa, quam tunc habebat gratia: inter quæ dona summum est Messiæ aduentus ex semine suo: vel quia promissa sunt ei temporalia, quæ opera à gratia prodeuntia ex se ordinariè non promerentur, quia non sunt ad id à Deo ordinata.

Rom. 4. — Genes. 22. — Iacob. 2. — 1. Machab. 2. — Zel⁹ Phinees ad quã sit iustitiam reputatus. — Fides Abrahæ in repromissione cur sit reputata ad iustitiam, teste Apostolo. — I. ratio. — II. ratio. — III. ratio.

Ad illud verò Iacobi dici potest, quòd tunc impleta est illa Scriptura, quando defectus, qui erat in re per eam significata (nempe in iustitia Abrahæ) ablatus est: quod tunc fuit, quando ablata est imputatio illo iam iustificato, & præmium merente. Sicut enim lex quantum ad ceremonias simul impleta, & ablata est: ita hic tunc impleta est imputatio Dei ad iustitiam, quando fuit ablata.

Quomodo verum sit, Abraham, tũc cũ filiũ suum immolauit, teste Iacobo, suppletã fuisse Scripturã, quod credidit.

Secundò argumentantur quidam, iustificationem non tantùm promitti fidei, sed pœnitentiæ, vt Act. 8. *Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua: & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.* Et Paulus 2. Corinth. 7. *Quæ enim secundùm Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* Item Apocalyp. 2. *Memor esto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac*, & Salomon: *Dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam:* Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam: vita viuet, & non morietur: omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor.* Respondendum est, in his testimonijs prolatis non excludi fidem, sine qua pœnitentia infructuosa est: quemadmodùm neque quando Paulus tribuit iustificationem fidei, non facta mentione pœnitentiæ, vel operum, non excludit pœnitentiam, aut opera, quæ ex illa fide oriuntur. Et vt hoc magis percipias, cùm Paulus ad Romanos ait: *Hoc est verbum fidei quod prædicamus*, profectò illud verbum, quod est propriè in corde, & in ore ad confitendum, vt dicitur Deuteron. 30. non est aliud quàm verbum pœnitentiæ ad reuertendum ad Dominum toto corde, & animo; vt videas, apud Paulum fidem, cui iustificationem tribuit, complecti in se verbum pœnitentiæ. Vtrumque tamen complexus est Dominus, cum dixit: *Pœnitemini, & credite Euangelio;* & Petrus Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrùm in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum. In nomine*, inquit, *Iesu Christi*, corde scilicet credito, & ore confesso, & Apostolus Act. 20. *Testificans Iudæis atq; Gentibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum.* Ecce igitur ad opus iustificationis peccatoris quomodo concurrat pœnitentia & fides. Probabilius autem est, pœnitẽtiam esse causam immediatam remissionis peccati: fides tamen præ cæteris dicitur necessaria, & magis principalis causa, quæ pœnitentiam, & reliquos omnes motus excitat ad iustificationem disponentes.

II. argum. — Act. 8. — 2. Cor. 7. — Apocal. 2. — Sapient. 11. — Ezech. 18. — Qui loci Scripturarum iustificationem non fidei, sed pœnitentiæ tribuũt, quomodò accipiendi sint. — Rom. 10. — Quid verbũ fidei prædicatũ, Apostolo. — Deut. 30. — Rom. 10. — Marc. 1. — Actor. 2. — Rom. 1. — Qualis pœnitẽtiæ, qualis verò fidei sit ad iustificationem concursus.

Illud postremo loco explicãdum, quomodò fides & donum Dei est, & per quam dicitur Deus nos iustificare, secundùm illud: *Vnus est Deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem:* tamen illa fides dicitur nostra, secundum illud: *Fides tua te saluam fecit:* & dicimur per eam accipere remissionem peccatorum, & iustitiam apprehendere. Rursus dicitur de Deo:

III. argum. — Ephes. 2. — Rom. 3.

Matth. 9. Actor. 15. Iacob 4. Ezech. 30. Suprà 10. Philip. 2.

Fide purificans corda eorum; cùm tamen de nobis dicatur: *Emundate manus, peccatores; & purificate corda, duplices animo.* Dicitur prætereà Deus dare cor nouum: *Et dabo*, inquit, *vobis cor nouum*: ac rursus ex opposito dicitur: *Facite vobis cor nouum.* Adhæc opera bona dicuntur Dei, qui operatur in nobis & velle, & perficere, pro bona volũtate; & Esaias: *Omnia opera nostra operatus es nobis Domine.* Cùm tamen Christus asserat, nostra esse bona opera: *Vt videant*, inquit, *opera vestra bona*; & Paulus: *Reddere vnicuique secundùm patientiam sui operis.* Promissio Dei est: *Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum.* Et vicissim nobis dictum est: *Nolite obdurare corda vestra*: & iterum; *Secundùm duritiam tuam, & impœnitẽs cor, thesaurizas tibi iram in die iræ.* Respondemus, tã in primas illas excitationes, vocationes, & illustrationes cordis, quàm dona ipsa infusa, fidei, spei, & charitatis, & gratiæ, solius Dei esse: at acceptatio ipsorum donorum, quibus præuenimur à Deo, vel quibus tanquam diuinis habitibus, & formis exornamur, tum ipsorum auctio, perfectio, & perseuerantia Dei, sunt pariter in nobis & nostra.

Esai. 26. Matth. 5. Rom. 2. Ezech 36. Psalm 94. Hebr. 3. Rom. 2.

Fides, & opera bona quẽadmodũ tota & Dei sint, & nostra.

Nec ènim in his partem priorem Deus habet, nos posteriorem, vel econtrariò: sed integra donorum acceptatio, & vsus totus est à Dei gratia vt principali agente; & totus est à libero arbitrio assentiente, & cooperante.

Exemplum huius rei.

Quẽadmodùm omnes arboris fructus à terra sunt, etsi remotè, ab arbore verò immediatè: & literæ omnes, siue characteres Epistolæ conscriptę toti sunt calami, vt instrumenti, & toti scriptoris, vt principalis agentis.

B. Aug. lib 1. Retract c 23. circa mediũ. tom. 1 initio. Idem proposi. 60. à med. to. 4. prope fin.

Hanc Catholicam doctrinam à Patribus hausimus, quos inter B. Augustinus libro Retractionum, retractat quod olim dixerat in expositione epistolæ ad Romanos: *Quod ergo credimus, nostrum est: quod autem bonum operamur: illius est qui credentibus dat Spiritum sanctum. Profectò non dicerem, si iam scirem, etiam ipsam fidem inter Dei munera reperiri, quæ dantur in eodem spiritu. Vtrumque ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis: & vtrumque tamen datum est per spiritum fidei, & charitatis.*

1. Cor. 12.

Idem epi. 107. paulò ante dimid. tom. 2.

Et epist. ad Vitalem Pelagianum: *Ita fit, vt neque fideles fiant, nisi libero arbitrio, & tamen illius gratia fideles fiant, qui eorum à potestate tenebrarum liberauit arbitrium. Sic & Dei gratia non negatur, sed sine vllis humanis præcedentibus meritis vera monstratur: & liberum ita defenditur, vt humilitate solidetur, non elatione præcipitetur arbitrium.*

B. Hier ep. ad Rom. de explicatione symboli. to. 4. Manichæus, & Iouinian' de libero arbitrio æquè malè quid senserint, teste Hieron. Idem tom. 2.

Idem docet Hieronym. scribens ad Damasum: *Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus semper Dei indigere auxilio, & tam illos errare, qui cum Manichæo dicunt, hominem peccatum vitare non posse, quàm illos, qui cum Iouiniano asserunt, hominem non posse peccare: vterque enim tollit arbitrij libertatem. Nos verò dicimus hominem semper & peccare, & non peccare posse, vt semper nos liberi confiteamur arbitrij.* Idem in Ierem. caput 18. *Nec statim totum erit hominis quod eueniet, sed eius gratiæ, qui cuncta largitus est. Ita enim libertas arbitrij reseruanda est, vt in omnibus excellat gratia largitoris, iuxta illud Propheticum: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Et reliq.*

Idem tom. 5.

Idem ad Ctesiphontem aduersus Pelagianos: *Frustrà blasphemas, & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare: damnetur ille qui damnat. Cæterùm non ex eo differimus à brutis animalibus, quòd liberi arbitrij conditi sumus, sed ipsum, vt diximus, liberum arbitrium Dei nititur auxilio, illiusq. per singula ope indiget, quod vos non vultis, sed id vultis, vt qui semel habet liberum arbitrium, Deo adiutore non egeat.*

B. Ambr. lib. de vocat. gẽt. c. 9 initio, to. 11. in princ.

Quomodo gratia tanquam famulã, & receptricem donorũ præparet voluntatem.

His accedit Ambrosius libr. de vocatione Gentium, vel potius Prosper Aquitanus: *Gratia quidem Dei in omnibus iustificationibus principaliter præeminet, suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis; dando intellectum, inspirando consilium, corq. ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo. Sed etiam voluntas hominis subiungitur ei atque coniungitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsidijs, vt diuino in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum, quod superno semine concepit ad studium: de sua habens mutabilitate, si deficit, de gratiæ opitulatione, si proficit. Quæ opitulatio per innumeros modos, siue occultos, siue manifestos omnibus adhibetur: & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitiæ; quod autem à multis suscipitur, & gratia est Diuina, & voluntatis humana. Siue igitur initia, siue profectus fidelium, siue vsque in finem perseuerantium cogitemus genus, nulla species cuiusquam virtutis occurrit, quæ vel sine dono diuinæ gratiæ, vel sine consensu nostræ voluntatis habeantur.* Hæc ille.

S. Bernard.

Gratiæ, & liberi arbitrij propriæ functiones, ex D. Bernardo.

Accedit Bernardus libr. de Libero arbitrio: *Ipsa* (scilicet gratia) *excitat liberum arbitrium, cùm seminat cogitatum: sanat, cùm immutat affectum: roborat, vt perducat ad actum: seruat, ne sentiat defectum. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, vt tantùm illud in primo præueniat, in cæteris comitetur: ad hoc vtique præueniens, vt iam sibi deinceps cooperetur, non partim gratia, & partim liberum arbitrium, sed totum singula, opere indiuiduo peragũt. Totum quidem hoc, & totum illa. Sed vt totum in illo, sic totum ex illa.* Chrysostomus in illud Apostoli ad Philippenses: *Deus est qui operatur in vobis & velle, & perficere: si ergo ipse*

D. Chrysost. hom. 6 circa init tom. 4. Philip. 2.

inope-

inoperatur, oportet vt nos voluntatem exhibeamus ſimul applaudentem, complectentem, & minimè effuſam. Si verò voluntatem in nobis ipſe operatur, quomodo nos adhortaris? Etenim ſi, vt velimus, ipſe facit, fruſtrà nobis dicis, Obedite: non enim obedimus. Fruſtrà dicis, in timore, ac tremore: nam totum Dei eſt. Non ad hoc dixi, Deum eſſe operantem in vobis, & vt velitis, & vt operemini, ſed vt ſolicitudinem veſtram reuelarem. Si volueris, nunc operabitur voluntatem. Et promptitudinem ipſe nobis dat & operandi efficaciam. Quando enim voluerimus, voluntatem noſtram poſtea adauget. Hæc ille, coniungens gratiæ liberum arbitrium.

B. Greg. ho. 9. ſuper Ezech. inst 10. tom. 2. non procul à princ.

Et Gregorius ſuper Ezechielem: *Sciendum eſt*, inquit, *quia mala noſtra, ſolummodò noſtra ſunt: bona autem noſtra, & omnipotentis Dei ſunt, & noſtra: quia ipſe aſpirando nos præuenit vt velimus, qui adiuuando ſubſequitur ne inaniter velimus, ſed poſſimus implere quæ volumus. Præueniente ergo gratia, & bona voluntate ſubſequente, hoc quod Omnipotentis Dei donum eſt, fit meritum noſtrum.*

Cõcil. Arauſica. 2. tom. 1. conciliorum.

Poſtremò produco Conſilium Arauſicànum II. in quo quædam ſententiæ ſelectæ tranſmiſſæ ſunt ex nomine Leonis Papæ, & probatæ. Canone igitur 9. dicitur: *Quoties bona agimus, Deus in nobis, atque nobiſcum vt operemur, operatur.* Et Canone 20. *Multa in homine bona fiunt, quæ non facit homo: nulla verò bona facit homo, quæ non Deus præſtet vt faciat homo.* His igitur Patrum teſtimonijs euictum reliquimus, omnia bona noſtra & à libero arbitrio proficiſci, & in primis à diuina gratia ortum habere, quam nobis comparuit Dominus noſter Ieſus Chriſtus.

DISPVTATIO X.

In qua diſſeritur quid ſit, Gratis iuſtificari, apud Apoſtolum.

NONNVLLIS ſuperioribus diſputationibus oſtendimus quis ſit verus & Catholicus ſenſus illius ſententiæ: Iuſtificari ex fide, vel per fidem: explicandum ſecundo loco, quid ſit, Gratis iuſtificari: quod malè Hæretici accipientes, & interpretantes, rectam Pauli intelligentiam nõ ſunt aſſecuti. Dixit enim Melanchthõ, iuſtificari gratis, eſſe, ſine alijs operibus quæ vel præcedant, vel ſequantur, vel comitentur, ſed tantùm per ſolam fidem. Et clamant: Si non placet ſola fides, tollatur, gratis, & abſque vllis operibus. Et in hoc ipſum producunt aliquot Patres veteres, qui per ſolam fidem teſtantur nos iuſtificari. Sed in hunc ſenſum facere videtur ratio ipſius vocis. Nam Latinè, gratis, ſiue

1. Senſus Melanchthonis.

Confutatur.

Quid ſit propriè verbum Gratis.

Græcè δωρεὰν, ſiue Hebraicè Chinàm, aduerbium eſt ſignificans id quod quis facit abſque debito vllo; vel merito alterius facere, vel ſi quiſpiam debeat, ex parte tamen recipientis ſit indebitum; vt ſacerdos, cui dictum eſt: *Gratis accepiſtis, gratis date.* Hinc Geneſ. 29. *Num quia frater meus es, gratis ſeruies mihi? dic quid mercedis accipias.* Vbi gratis opponitur iuſto, ac meritorio miniſterio: non autem ſignificat, fruſtrà, vel ſine cauſa, vel ſine fructu, vt accipitur in quibuſdam locis. Dicitur enim: *Odio habuerunt me gratis*; Et, *Principes me perſecuti ſunt gratis*: & Paulus, *Ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.* Id eſt, fruſtrà. Iuſtificari igitur gratis, nihil aliud erit quàm, nullum eſſe meritum, aut debitum ex parte recipientis vt iuſtificetur. Et ita explicat Scriptura, cùm ait: *Gratis venundati eſtis, & ſine argento redimemini.* Et iterum: *Omnes ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite: venite, emite abſque argento, & abſq; vlla commutatione vinum, & lac.* Vbi metaphoricè ad gratiam Euangelicam inuitat aquæ, & vini, & lactis nomine, & ſymbolo: & per Catachreſin emendi voce abutitur: quia ſine pretio nihil emitur, nec venditur. Ita etiam intelligit Apoſtolus, cùm ait: *Si gratia: iam non ex operibus* (hoc eſt meritis) *alioquin gratia iam non eſt gratia.* Repugnat ſiquidem iuſtificari gratis, ſiue ex gratia, & iuſtificari ex meritis, ſiue ex operibus. Nam ei qui operatur, merces non imputatur ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm debitum. Et Paulus diſtinguit inter iuſtificari per fidem, & iuſtificari gratis: ergo non ſunt idem, ſed diſtincta. Ariſtoteles quoque lib. 2. artis Rhetoricæ cap. 7. de Gratia: *Sit gratia*, inquit, *per quam dicuntur rogati gratis aliquid facere: non pro re aliqua, nec vt ſibi quicquam qui faciunt, ſubueniant, ſed vt cui faciunt. Magna verò ait, aut quia rogantes egeant nimium, aut quia magna, & difficilia rogant, aut quia in temporibus huiuſmodi, aut quia ſolus, aut quia primus, aut quia maximè.* Et infrà: *Nam aut quoniam ſui cauſa faciunt, aut fecerunt, quod gratia non erat: aut quoniam fortè incidit vt facerent, aut quoniam coacti fecerunt, aut quoniam reddiderunt, non dederunt, ſiue ſciuerunt, ſiue non: vtraque enim modò quid pro quo, quare nec ſic vlla erit gratia.* Hæc ille.

Matth 10.
Geneſ. 29.
Idem aduerbium gratis, vbi Scripturarũ tantùm fruſtra ſignificet.
Pſalm 68.
Pſalm 34.
Ioan. 15.
Pſalm. 118.
Galat. 2.
Eſai 55.
Rom. 11.
Supra 4.
Ariſt. tom. 2 propè init.

Suetonius de claris oratoribus: *Tredecim temporibus Syllanis proſcriptorum liberos gratis & ſine mercede vlla in diſciplinam recepit.* Vbi gratis explicatur ſine mercede.

Trid. Synod.

Et ita Concilium Tridentinum Seſſione 6. cap. 8. accepit hanc vocem: *Gratis autem*, inquit, *iuſtificari ideò dicimur; quia nihil eorum quæ iuſtificationem præcedunt, ſiue fides, ſiue opera, ipſam iuſtificationis gratiam promeretur.*

promeretur. Hactenus synodus, & ita exponunt Patres, præsertim verò Ambrosius, qui in cap. 3. ad Romanos habet: *Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes, neq; vicem reddentes, sola fide iustificati sunt dono Dei.*

B. Amb. tom 3. circa fin.

Et Hierony. libr. 2. aduersus Pelagianos: *Pro nihilo saluos facies illos, haud dubium quin iustos, qui non proprio merito, sed Dei saluantur clementia.*

Hier tom. 2. sub fin.

Augustinus etiam libr. Hypognosticon agens in Pelagianos: *Audi gratis, & tace de meritis.* Idem interpretans illud Psalmi 30. *In tua iustitia libera me Domine: Quis est,* inq̃t, *qui saluatur gratis? In quo non inuenit Saluator quod coronet, sed quod damnet: In quo non inuenit merita bonorum operum, sed suppliciorum.*

Aug. li. 6. Hypognost ante med tom. 7. in fin. Idem tom 8.

Gregorius quoque lib. 3. in 1. Reg. c. 7. *Ab ea vtique iniustitia omnes contra meritum liberamur. Vnde & Paulus dicit: Iustificati gratis per gratiam ipsius.*

B. Greg. tom. 2. prope fin. Rom. 3.

Bernardus sermone 67. super Cantica: *Deest gratia quicquid meritis deputas. Nolo meritum quod gratiam excludat. Horreo quicquid de meo est, vt sim meus, nisi quòd illud magis forsitã meum est, quod me meum facit. Gratia reddit me mihi iustificatum gratis, & sic liberatum à seruitute peccati.* Hæc ille.

D. Bern sub fin. sermonis.

Philippus tamen in locis communibus, cap. de Euangelio, ait: *Particula, Gratis, non excludit fidem, sed conditionem nostra dignitatis, & transfert causam beneficij à notis in Christum. Itaque neque obedientiam nostram excludit, sed tantùm causam beneficij à dignitate nostra obedientiæ transfert in Christum, vt beneficium sit certum.* Hæc ille, qui Catholicè videtur interpretari, quod aliàs malè erat interpretatus.

Melãchthonis alia sanior intelligentia verbi propositi.

Quod ergo olim Patres, & alio tempore liberiùs, & securiùs loquebantur, dicentes homines iustificari per solam fidem, vt habet Ambros. super 3. & 4. caput ad Rom. & Hilarius in Matthæum can. 9. & Theophylactus in epistolam ad Galat. c. 3. & Eusebius lib. 3. hist. Eccles. cap. 27. & Bernardus serm. 22. super Cantica: *Quisquis,* ait, *pro peccatis compũctus esurit, & sitit iustitiam, credat in te qui iustificas impium: & solam iustificatus per fidem, pacem habebit ad Deum.*

In quem sensum a Patribus dicantur homines iustificari per solam fidem. Ambros. Hilar. Euseb. tom 1. Bernard. Rom 4. Infrà 5.

Et Basilius Magnus homilia de humilitate: *Ea demùm perfecta, & omnimoda gloriatio est in Deo, quando neq; propter suam quis iustitiam extollitur, sed agnoscit se quidẽ vera destitui iustitia, verùm sola in Christum fide iustificatum esse.* Quin & ipse B. Thomas in c. 2. epistolæ ad Galat. scribens, ait: *Si quis autem in veteri lege iusti erant, non erant iusti ex operibus legis, sed solam ex fide Christi, quẽ Deus proposuit propitiatorem per fidem:* Hoc, inquam, Patrum dictum Catholicè intelligendum est, & ad bonum sensum trahendum. Vel enim intelligunt excludi sacramentorum externas in articulo necessitatis cæremonias, & iudicia legis à fructu iustificationis separant, vt docet Bern. in Epist. ad Hugonem de S. Victore; vel opera, quæ fiunt ante fidem per liberum arbitrium, vel opera meritoria iustificationis; vel alias sectas, & religiones præter Christianam separant: Quia, vt ait Chrysost. serm. de Fide: *Fides per se ipsam plena est operibus, & vbi credimus, nisi eam impediamus, opera statim sequuntur.* Hinc Patres omnia quæ fidem comitantur, vel quæ iustificationi vt necessaria deseruiunt, nomine fidei comprehendunt, & ipsa sola nos iustificari tradunt, quia ipsa per se, vel per alia, quæ in nobis efficit, iusticat. Sicut Origenes docet in caput 3. epistolæ ad Rom. explicans illa verba: *Arbitramur hominem iustificari per fidem, &c.* Ait enim: *Dicit Apostolus sufficere solius fidei iustificationem, ita vt credens quis tantummodò iustificetur, etiamsi nihil ab eo operis fuerit expletũ.* Et sola fide sine operibus ait Latronem iusticatum, & Peccatrici ob nullum legis opus, sed ob solam fidem dixisse Christum: *Remittuntur tibi peccata.* Et subdit: *Vbi verò fides non est quæ credentem iustificet, etiamsi opera quis habeat ex lege, tamen quia non sunt ædificata supra fundamentum fidei, quamuis videantur esse bona, operatorem suum iustificare non possunt.* Vbi apertè Origenes excludit opera ante fidem, vel sine fide ad iusticationem.

Basil. ho. 22. ante med. to. 2. post med. 2 Cor. 10. Vera quę perfectaque sit in Deo gloriatio B. Thom. lect. 4 sub init. tom. 10. Rom 3.

B. Bern. ep. 87 prope init.

B. Chrys to. 3. à med.

Orig. tom. 2.

Luc. 23. Supra 7.

Constat enim ex Patribus tres grauissimos errores circa fidem à dæmone olim fuisse excitatos. Primus quidem Iudęorum fuit, qui se absque fide in Iesum saluari, & iustificari putabant per legis obseruantiam: in quo nunc Iudæi perseuerant, de quo Apostolus ad Rom. 9. *Quid ergo dicemus? Quod Israël sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit? Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Et cap. 10. *Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei* (hoc est, gratiæ Dei, vt exponit Augustinus) *non sunt subiecti. Finis enim legis, Christus, ad iustitiam omni credenti.* Secundus error eorum, qui cum Euangelio Sabbata & cæremonias legales adiungendas contẽdebant: de quo errore Act. 15. dicitur: *Quidam descendentes de Iudea, docebant fratres, Quia nisi circuncidamini secundùm morẽ Moysi, non potestis saluari.* Hoc errore detinebantur & Galatæ seducti ab pseudoapostolis, quos insensatos, & fascinatos ca. 2. Apostolus vocat: & ait, non iustificari hominem ex operibus legis, nisi per fidẽ: vbi particula, Nisi, non est accipienda cõditionaliter, pro eo ꝙ est, si nõ, vel præterquam, quia ita Paulus errorẽ Galatarum nõ improbaret, sed probaret potius. Nam in Scripturis ex propositione conditionali negatiua infertur

Triplex Iudæorum error circa iustificationem. Primus.

Rom. 9.

Infrà 10.

B. Aug. lib de Grat. & libe. arbit. cap 12. to 10 sub fin. Secundus.

Act. 15.

Galat. 5.

Dictio, Nisi, in Scripturis vbi conditionalis non sit.

Genes. 43.

tur conditionalis affirmatiua. Vt Gen. 43. *Nõvidebitis faciem meam, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum:* ex qua colligitur hæc affirmatio: Sed videbitis faciem meam, si fratrem vestrum adduxeritis vobiscum. Similiter: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei:* Colligitur ergo; Si quis renascatur ex aqua, & Spiritu, potest introire. Ita: *Non iustificabitur homo ex operibus legis, nisi per fidem:* ergo si adsit fides, iustificabitur ex operibus legis, & ita Apostolus non sibi cõstabit, qui omninò legis ceremonias conatur abolere, & illos contentos esse debere Euangelio, dum ait: *State; & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Restat ergo, vt, nisi, capiatur aduersatiuè, pro particula, sed: vt sit sensus, non iustificabitur homo ex operibus legis, sed per fidem: quomodo frequẽter accipi consueuit. Vt ibi, *Nemo nouit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis nouit, nisi Filius, &c. De die autem illa, & hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi solus Pater: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis.* Nemo, idem est ac, nullus homo, vt etymologia indicat, id est, Ne homo. Pater autem, qui solus nouit Filium, & qui nouit iudicij diem, nõ est vllus homo, vt excipiatur à voce nemo: & Filius qui descendit de cęlo, non erat tunc homo, vt excipiatur à reliquis hominibus, quando descendit de cœlo. Sed sensus est: Nemo nouit Patrem, sed Filius: Nemo nouit diem iudicij, sed solus Pater. Et ita in illa sententia: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, nisi ex fide Iesu Christi,* pro eo quod est, sed per fidem Iesu Christi.

Ioan. 3.

Galat. 5.

Matth 11.
Infrà 24.
Ioan. 3.
Nemo quid significet.

III. Error.

Tertius error fuit superborum quorũdam Iudæorum, qui meritis bonorum operum legis ad gratiam Euangelicam se peruenisse gloriabantur; & ideò reliquos Christianos Gentiles præ se ipsis despiciebant: de quibus lege caput vigesimum octauum D. Augustini de spiritu, & litera: Dicebant enim, Nos de stirpe sancta, nos circumcisi, nos populus electus legem accepimus: non est æquum vt vos nobiscum æquemini, qui heri idola reliquistis, sed potiùs in proselytorum locum ex legis vsu deputandi estis. De quo errore Augustinus lib. octoginta trium quæstiouum, qu. 75. contra quos Paulus ad Roma. 3. scribit: *Non est distinctio Iudæi, neq; Græci. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei iustificati gratis per gratiam ipsius.* Et paulò pòst: *Vbi est ergo gloriatio tua? exclusa est. Per quã legem? factorum? Non, sed per legem fidei. Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis.*

B. Aug. to. 3. longe à med.
Iudæorũ arrogantia aduersus Gẽtes.

Idem tom. 4.

Rom. 3.

Ibidem.

Cùm igitur eo tempore eundem esset obuiam à Patribus contra hos errores, rectè solam fidem sine operibus prædicabãt; vt negotium iustificationis, & salutis integrũ Christo tribueretur, & fidei in ipsum: sed fides non excludit dispositiones quas ipsa efficit, & quibus vim tribuit vt ad iustificationem homines perueniant. Impius Beza in suis scholijs, vel potius scopulis epistolæ ad Roman. mirificè, vt solet, debacchatur in Originem, tamquam impurum Pauli interpretem, quòd suam Synecdochen inuexerit in Pauli locum, quo asserit, nos fide iustificari: quia negat esse solam, cùm virtutum officia contineat, & grauida sit bonis operibus: qua explicatione asserit euerti totam Apostoli mentem. Melanchthon etiam in responsione ad articulos Bauaricos, inquisitione 33. *Homo,* inquit, *iustificatur sola fide, scilicet, coram Deo, & particula exclusiua expressa est à Paulo vocabulo gratis,* & infrà: *Denique qui non retinent particulam exclusiuam, dilabuntur in Synecdochen Origenicam, aut Papisticam.* Hæc ille infelix rhetorculus: non videns, Origenem nullius Synecdoches fecisse mentionem, sed Catholicè cum reliquis Patribus explanasse, fidem, qua primò ex impijs iustificamur, solam esse non posse, quia complectitur Dei timorem, pœnitentiam, sacramentum re, aut voto susceptum, & promissionem obseruantiæ diuinorum mandatorum, & ita charitatem apprehendit, qua vna iustus est quisquis iustus est. Si autem sit sermo de secunda iustificatione, qua qui iustus est, iustificatur adhuc; cùm fides charitate informata sit eius principium, certum est, non esse solum, sed, vt dixit Apostolus, in Christo Iesu neq; circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Sed egregij sunt isti viri, qui synecdochen insectantur, vbi maximè est opus, & vbi minimè est necessaria, illam affingunt, vt cùm Act. 2. fideles dicuntur perseuerare in communicatione fractionis panis, sub nomine panis comprehendentes etiam calicem per illam figuram, quod importunum est, & falsum: sicut etiam Luc. vltim. vbi tantùm communicauit pane cũtes in Emaus, similem tropum attexentes. Fides ergo iustificans nõ excludit ea opera & adiumẽta quæ ipsamet excitat & gignit, sed ea quę ante fidem, vel quæ propriè merita vocantur. Nã vt hæc exemplo aliquo illustremus, si quis diceret, solum Regem Philippum exercitum Turcicum profligasse, non significaret solam personam Philippi, nec excluderet eius copias, aut arma, aut pecuniam,

Fidẽ reliquas etiã dispositiones ab ipsa prodeuntes, necessariò includere, quo fiat exẽplo manifestum, atq; perspicuum.

quæ

quæ belli neruus esse solet; sed tantùm excluderet eos qui olim sibi erant confœderati, aut fauorem Regis Galliæ, aut Venetorum. Igitur illa propositio, quæ propter verbum illud, sola, dubium mentibus ingerit sensum, & hæreticum, meritò damnata est à sancta Synodo Tridentina, etiamsi olim sancti Patres liberiùs loquentes in sensu Catholico, vt explicuimus, dicerent solam fidem iustificare: quam nunquam Paulus suis scriptis adhibuit: neque fidem solam nominauit, cùm Theologiæ potiùs nocere, quàm deseruire possit. Sed hoc accidit Ecclesię temporis beneficio, vt ad declinandas profanas vocum nouitates, quibus vtuntur Hæretici, certis quibusdam vocibus, & phrasibus suis legibus nobis Ecclesia interdiceret, ne vel verbis cōmunionem vllam nos cum Hæreticis haberemus, & vt velut tessera quadam ab illis distinguamur.

Concil. Trid. Sess 5. ca. 7. & 11.

Hāc propositionē: Sola fides iustificat, nunc Ecclesia quare damnauerit.

1. Tim. 6.

Altera ratio.

Fuit etiam olim tempore Apostolorum hæc propositio suspecta, vt testatur Augustinus libr. de Fide, & operibus, dicens: *Nam etiam temporibus Apostolorum, non intellectis quibusdam subobscuris sententiis Apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere, Faciamus mala, vt veniant bona: Quia lex subintrauit, vt abundaret delictum: Vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia.* Et infrà: *Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta, aliæ Apostolicæ Epistolæ, Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maximè dirigunt intentionem, vt vehementer astruant fidem sine operibus nihil prodesse: sicut etiam ipse Paulus non quamlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem, planeq; Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt. Vnde illam fidem, quæ sufficere ad salutem quibusdam videtur, ita nihil prodesse asseuerat, vt dicat; Si habeam omnem fidem, vt etiam montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.* Hæc magnus Augustinus. Est ergo hęc profana vocum nouitas diligenter à nostris sermonibus vitanda. Et hæc satis sint ad explicandum verbum Paulinum.

B Aug lib. de fide & oper. c. 14. initio, to 3. in princ.

Rom. 3.

Infrà 5.

Galat. 5.

1. Cor. 13.

Illud tantùm occurrit hic considerandum, à Concilio Tridentino meritum iustificationis excludi: nam nec ipsam fidem, neque reliquas dispositiones illam promereri asserit. Et intellige merita condigna, siue iustitiæ: nam merita congruentiæ, siue decentiæ, quæ soli Dei liberalitati nituntur, multi agnouerunt.

Trid Syno loco præscripto.

Meritū cougrui à Patribus agnitū, & assertum.

Et in primis ipse Augustinus epistola ad Sixtum: *Neque enim,* inquit, *nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat; Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit iustificatus merito fidei humiliatus.* Idem Augustinus, & Alipius ad Bonifacium: *Si quis autem dixerit quòd gratiam benè operandi fides mereatur: negare nō possumus, imò verò gratissimè cōfitemur.* Et rursus ibidem aliquanto post. *Cùm ergo fides impetrat iustificationem, sicut vnicuique Deus partitus est etiam ipsius mensuram fidei, non gratiam Dei aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur perfici, comitante, non ducente, pedissequa, non præuia voluntate.*

B Aug. ep. 105 non procul à princ. tom. 2.

Luc. 18.

Idem ep. 106. circa princ.

Rom. 12.

Hæc ille, loquens de gratia vt complectitur non solùm iustificationem, sed etiam gratis datam, siue nos præuenientem, ante quam nullum est meritum: ita vt in operibus liberi arbitrij nullo fauore DEI excitatis, nullum constituat meritum Augustinus. Et lib. 83. Quæstionum, qu. 76. *Præcedit, ait, in peccatoribus, quod quamuis nondum sunt iustificati, digni tamen efficiuntur iustificatione.* Intellige dignos dignitate cōgruentiæ potius, quàm iustitiæ.

Idem tom. 4.

Cùm ergo Augustinus pluries asserat fidem mereri, non est putandus illud retractasse, vt quidam existimant: quia libr. de prædestinat. sanct. cap. 3. expressè tradit fide inchoari in nobis meritum, & misericordiam præcedenti fidei merito tribui: & solùm ibi contendit initium fidei, & meritum esse Dei donum.

B Thom p. 2. q 114. art. 5. ad 1. 10. 11. p. 2.

Ipse tamen Augustin. lib. 1. ad Simplicianum, q. 2. optimè Catholicam fidem tuetur, cùm ait: *Quæritur autem, vtrùm vel fides mereatur hominis iustificationem; an verò nec fidei merita præcedant misericordiam Dei, sed & fides ipsa inter dona gratiæ numeretur, quia & hoc loco cùm dixisset: Non ex operibus, non ait, sed ex fide dictum est ei, quia maior seruiet minori, ait autem, sed ex vocante. Nemo enim credit qui non vocatur: misericors autem Deus vocat nullis hoc vel fidei meritis largiens, quia merita fidei sequuntur vocationem potius quàm præcedunt.* Hæc ille.

Aug. tom. 7. circa finem.

Proinde quod Augustinus libr. 1. Retract. cap. 14. retractauit illa verba: *Non ergo elegit Deus opera cuiusquam in præscientia, quæ ipse daturus est, sed fidē elegit in præscientia.* Et illa etiam verba: *Quòd credimus, nostrum est: quòd autem bonum operamur, illius est, qui credentibus in se dat Spiritum sanctum.* Et subdit: *Sicut enim in iis quos elegit Deus, non opera, sed fides inchoat meritum, vt per munus Dei benè operētur: sic in iis quos damnat infidelitas, & impietas inchoat pœnæ meritū, vt per ipsam pœnam etiam malè operentur:* Illud tantùm retractat, quòd fidei meritum non putauerit esse Dei donum, sed nostrum, nec putauit esse à Deo quærendum. Et libro de Quæstionib. Euangel. prodigum post longa spatia remeantem ad patrem, osculum charitatis meruisse tradit. Rursus in libr. de fide, & operibus: *Hoc itaque prodest in Deum recta fide credere, vt benè viuendi ab illo sit nobis auxilium, & si peccauerimus, ab illo indulgentiā*

Idem tom 1. in princ.

Proposit. 60. in epist ad Rom. tom. 4. prope fin.

Ioan. 7.

Augustinus in suo illo dicto: Quod credimus, nostrum est: quid retractauerit.

Ephes 2.

Idē lib 2 qu. Euang q 33. tom 4.

Luc. 15.

Idē lib de fide & oper. c 22. circa fin. tom. 4. init.

merea-

mereamur. non in factu qua odit, securi perseuerantes: sed abeu recedentes, eiq; diceutes: *Ego dixi, Domiue, miserere mei: sana aumam meam quoniam peccaui tibi.* Et in Psalmum 50. *De incerto pœnitentiam egerũt Niniuita: misericordiam certã meruerunt, prostrauerunt se, gemuerunt, fleuerunt, pepercit Deus.* Et rursus: *Respondeant lapsi, respondeant cum Dauide, vt misericordiam mereantur cum Dauide.* Idem rursus ad Hilarium scribit: *Si se esse peccatores fateutur, vt Dei misericordiam possint mereri, compescant se ab alijs etiam decipiendis, quibus hanc superbiam persuadere conantur.* Quòd igitur Augustinus merita simpliciter excludit à iustificatione: non quæcunq; excludit, sed illa tantum, quę vocantur de condigno, & quæ iustitiæ nostræ nituntur, non quæ ex Dei benignitate, & liberalitate procedunt, & soli Dei gratiæ nituntur. Similem doctrinam agnosco in alijs veteribus Patribus. Nam Hieronymus in caput quartum Danielis: *Ad preces,* inquit, *Ezechiæ, & Niniue, Dei sententia commutata est, nou vanitate iudicij, sed eorum conuersione, qui meruere indulgentiam.* Idem ad Damasum de filio prodigo: *Nulla maior iustitia Dei, quàm ignosci pœnitentibus: filium suscipere redeuntem.* Quam sententiã ita exponit Bonauentura: *Nulla maior iustitia, id est, bonitatis Dei dicẽtia.* Præterea ex Augustino ad Roman. 5. illud producitur, quia in illa verba: *Iustificati ergo ex fide, ait: Deus respicit confugientes ad se aliter in eo esset iniquitas:* quæ verba eodem modo veniunt interpretanda. Ait enim B. Anselmus cap. 10. Prosologion: *Cùm punis malos, iustum est: quia illorum meritis conuenit. Cùm verò parcis malis, iustum est, non quia illorum meritis, sed quia bonitati tuæ condecens est.* Rursus Hieronymus libro 2. contra Pelagium: *Qui peccata,* inquit, *simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Saluatoris.* Eodem modo locutus est Ambrosius. Nam lib. 7. in Lucam, cap. 29. ait: Deus facilè reconciliatur, quando impensè rogatur. Et infrà in illud: *Iam non sum dignus vocari Filius tuus: Deiectus enim se exaltare non debet, vt merito suæ possit humilitatis attolli.* Et sermon. 44. de latrone: *Deinde illud ad gratiam eius maioris est meriti, quod Christum in cruce positum crediderit.* Et sermon. 45. de eodem latrone: *Plenioris est meriti veniam sperasse de Domino, quàm culpam contraxisse de mundo.* Idem illud Luc. 22. *Egressus foras fleuit amarè,* loquens de Petro: *Lacryma,* inquit, *veniam non postulant, sed merentur. Et tu si veniam vis mereri, dilue culpam lacrymis tuam: eodem momento, eodem tempore respicit te Christus.* Idem in cap. 1. ad Ephes. *Redempti hæredes designati sunt, si in regeneratione perdurent: vt fides prima veniam, sancta verò conuersatio perdurans cum fide coronam mereatur.*

Psal. 40.
Idem tom. 6. Ion. 3.
Idem ep. 89. in prim. to. 2.
Iustificationem in meritum de condigno tantùm cadere negat Augustinus, non in meritum de congruo.
B. Hier. tom. 5 prope fin.
Esai 38.
Ion. 3.
Idem ep. 146. à med. tom. 3.
B. Bonauen. 2 sent. dist. 27.
Rom. 5.
August.
B. Ansel 10. vltim.
Hier. tom. 2. prope finem.
Ambr. tom. 5
Idem.
Luc. 15.
Idem tom. 3. in fine.
Infrà 23.
Idem.
Idem li. 10. in Luc c. 13 à med. to. a. 5.
Idem to. eod.

Et sermon. 30. de eleemosyna: *Emat peccator sibi quodammodo innocentiam, qui sibi emerat aliquando peccatum. Dicit enim Dominus ad discipulos suos: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Vides ergo quæ sit misericordiæ gratia, quæ vna, & sola virtus cunctorũ est remissio peccatorum.* Idem lib. de Penitentia: *Tam citò veniam meretur filius prodigus, vt venienti, & adhuc longè posito occurrat pater, & osculum tribuat.*

Hilarius super Psalmum 2. *Pœnam deuitata, & cõtempta bonitatis adiecit Deus, vt cum libertatem nobis voluntatis ad bonitatem promerendam reliquisset, quia meritum necessitas natura non haberet, libertatem ipsam quotidie propositus è contrario pœna terror argueret.* Cyprianus frequenter hanc loquendi rationem vsurpat, & meritum in bonis dispositionibus, quæ gratiam iustificantem præcedunt, & constituit. Ait enim sermone orationis Dominicæ de Publicano: *Cùm sibi Pharisæus placeret, sanctificari hic magis meruit* (videlicet Publicanus) *qui sic rogauit: qui spem salutis non fiducia innocentiæ suæ posuit, cùm innocens nemo sit, sed peccata confessus, humiliter orauit, & exaudiuit orantem qui humilibus ignoscit.* Et sermone de Eleemosyna sub initium: *Neque promereri misericordiam Domini poterit, qui misericors ipse non fuerit.*

Ibidem tradit, misericordiæ meritis peccata purgari, & operationibus iustis Deo satisfieri. Item sermone de passione Christi, Latronem confessione Christi indulgentiam promeruisse scribit. Et libr. 3. Epist. 18. initio: *Pœnitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiens, & sacerdotibus Dei obtemperans, obsequijs suis, & operibus iustis Dominum promeretur.* Idem Epist. 19. *Hoc cùm debemus omnes esse* (nempe humiles, quieti, & trementes, ad sermones Dei) *cur huiusmodi illi esse debent, quibus laborandum est, vt post grauem lapsum vera pœnitentia, & humilitate promereri Dominum possint.* Et epistola 25. de sacrificio cordis contribulati loquens: *Hoc est enim,* inquit, *quod præcipuè Deo placeat, hoc est in quo maioribus meritis ad promerendam Dei voluntatem opera nostra perueniant.* Demum sermone de passione Domini: *Sic in cruce Latro confitens non tantùm indulgentiam meruit, sed Christi familiaris effectus, promissus est in paradisum, & factus est particeps regni, per cõfessionem factus collega martyrij.* Hæc ille.

Adde Tertullianum, qui lib. quarto in Marcionem: *Achab Rex,* inquit, *maritus Iezabel, reus idololatriæ, & sanguinis Naboth, veniam meruit pœnitentiæ nomine. Rursus illius peccatricis fœminæ argumentum eò pertinebat, vt cùm pedibus Domini oscula figeret, veniam meretur.*

Ad hæc Origenes in cap. quarto ad Romanos: *Scriptum est de filiis Israel, quòd credi-*

Idem tom 3. sub fin.
Luc. 11.
Diuinæ gratiæ misericordię quãta sit.
Idem lib. 2 de pœnit. c. 9 prope fin. tom. 1. post med.
Luc. 15.
B. Hilarius.
D. Cyp. iuxta sermonis prin
Luc. 18.
Exod. 24.
Idem.
Nullus immisericors misericordiam Domini promeretur, teste Cyprian.
Idem.
Luc. 23.
Agat quis pœnitentiam.
Idem.
Esai. 66.
Idem.
Psal. 50.
Idem.
Luc. 23.
Tertullian.
3. Reg. 21.
Ibidem 20.
Luc. 7.
Orig. part. 2.

Exod. 14. Genes. 15. Rom. 4.

derunt Deo, & famulo eius Moysi, nec tamen additur, quod de Abraham scriptum est, quia reputatum est illis ad iustitiam: ob hoc arbitror, quòd non illis erat, sicut in Abraham docuimus, ex multis partibus fidei in vnum cõseruata perfectio, quæ mereretur ad iustitiam reputari. Et *infrà: Vide si fortè potest iste ordo in anima vna, eademq́, intelligi: vt quia initium est conuersionis animæ mala derelinquere, pro hoc iniquitatum remissionem mereatur accipere. Item: Deo credidit Abraham, ac iustificari meruit.* Rursus paullò post: *Si hi qui ex lege, sunt ipsi heredes, erunt repromissionis illius quam per fidem meruit Abraham, euacuabitur illud quod ex fide iustificatus est Abraham, &c. Certum est enim quod si ex lege Moysi præstatur hereditas, vt euacuetur illud quod scribitur Abraham fidei credulitate meruisse.* Ex homilia 3. in Leuitieum: *Dixi: Pronunciabo aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem cordis mei.* Vides quia pronunciare peccatum, remissionem peccati meretur.

Initium conuersionis animæ est mala derelinquere

Genes. 15. Rom. 4.

Ibidem.

Idem. tom. 1. Psal. 31.

B. Dionys. de Eccle hierar. ca. 7. par. 3. Matth. 6. Luc 6. Ios. 6. Beda in Luc. c. 72. prope fi. Luc. 18. Cassian. c. 15. initio. Actor. 10.

Adhæc Dionysius Areopag. lib. Ecclesiasticæ hierarchiæ: *Homo*, inquit, *dimittendo, & dando, meretur sibi remitti debita, reddiq́, promissa. Idem: Rahab per opera misericordiæ, & officium hospitalitatis cum periculo vitæ suæ meruit à peccatis iustificari.* Adde Bedam, qui super Lucæ caput 18. ita scribit: *Phariseus superbiendo recessit humiliatus, alter lamentando appropinquare meruit exaltatus.* Et Cassianus collat. 13. *Cornelio precibus, & eleemosynis iugiter insistenti, velut remunerationis vice via salutis ostenditur.* Item Bernardus sermone 78. super Cantica: *Quid Saulo Paratius, qui supplici iam & mente, & voce clamauerat: Domine quid me vis facere? Nec minus Cornelius, qui eleemosynis, & orationibus suis, Domino quidem eas sibi inspirante, promeruit peruenire ad fidem?* Et Chrysost. hom. de Pœnitentia: *Publicanus humilibus consentiens, fructum iustitiæ suscepit, neque vllo sub labore pressus iustificatus est: verba dedit, res accepit.* Hieronymus lib. 2. aduersus Iouinianum: *Cornelius Centurio, vt Spiritum sanctum acciperet, antequam baptisma, eleemosynis meruit, crebrisq́, ieiuniis.* Chrysostomus lib. de Fide, & lege Naturę: *Testimonium bonum habuit Cornelius de eleemosyna, & precibus, sed Christum ignorabit: Deum quidem credens, Dei autem sermonem nondum edoctus. Et quia opera erant bona, & admirabilia (placebant enim bonorum remuneratori, & amatori Deo) vidit quidem bona opera, sed mortua, eò quòd fidem non haberent: & mittit quidem diuinum Angelum operibus ad præmia acquirenda ministrantem, ita vt benè certando ob fidem coronari possit.*

B. Bernard. Actor. 9.

Chrys. ho. de pæn sub init. to. 5. versus fi. Hier. tom 2. initio fere.

Chrys. tom. 5. longè à med.

Qualia Cornelij Centurionis opera Chrysost.

Gregorius homil. 9. super Ezechielem: *Præueniente gratia, & bona voluntate subsequente, hoc quod Omnipotentis Dei donum est, fit meritum nostrum.* Et libro 3. in 1. Reg. capite 6. *Dum Niniuita velut pro difficili reconciliatione, graui pœnitentia se deiciunt, Omnipotentis Dei misericordiam facilè meruerunt.* Denique pauci sunt ex veteribus, qui illud meritum congrui non agnouerint. Quia tamen exile est, & diminutum, & soli gratiæ Dei nixum, simpliciter ab operibus quæ præcedunt iustificationem, illud excludimus, & non admittimus nisi cum adiectione congruitatis, aut decentiæ euiusdam.

Greg Rom. to. 2. non procul à princ.

Idem eodem prope fin. Iona 3.

Meritum cõgrui quã paruũ, ac tenue illud sit.

Certè Roffensis art. 1. in Lutherum ait, nos per fidem iustificari, quia fides meretur gratiam, qua foal iustificainur.

B. Roffensis martyr.

Quod ad Seholasticos Doctores attinet, dubium non est, nobiliores quosque inter eos hoc cõgrui meritum & agnouisse, & tradidisse. Vt Thomas in Quartò, distin. 15. qu. 1. artie. 3. & in Tertio dist. 18. art. 2. & in Secundo dist. 26. artie. 4. ad quartum, B. item Bonauentura in Quarto dist. 15. q. 5. & in Seeundo dist. 28. q. 2. art. 1. & in Primo distinct. 43. q. 1. art. 1. apertè tradit, quòd gratia cadit sub merito congrui. Et horum duorum præceptor Alexander de Hales Tertia parte quæstio. 69. membr. 5. artic. 2. & ante eos omnes Gulielmus Parisiensis lib. de meritis, & retributionibus, vt interim à cæteris citandis me contineam.

Hoc meritũ sacræ scholæ Theologi tradunt omnes.

B. Tho. 10. 4. Idem ibidem.

B. Bonauent.

Alex Halen.

Guliel Paris.

DISPVTATIO XI.

Vbi de vero illorum verborum Pauli sensu agitur, cùm ait, hominem ex operibus legis nõ iustificari, vt habes Rom. 3. & Galat 2 & 3. Rursus quid simpliciter sit, hominem ex operibus iustificari, aut ex operibus iustitia iustificari, quod non infrequens est apud Apostolum.

POSTREMO loco tertia illa Pauli sententia, ac toties repetita, Non iustificari hominem ex operibus legis, vel simpliciter ex operibus, in disceptationem venit: reiectisque falsis sectariorum explanationibus, explicanda est, & in Catholico sensu declaranda, cùm indubium sit, fidem opus esse, & dispositiones quæ illam comitantur, vt timores, pœnitentiæ, fiduciæ, & voti seruandi legem, nil aliud esse, quam actiones quasdam, siue operationes hominis iustificandi. Sunt autem hæc distinctè elucidanda.

Ad primum igitur expediendum, expende

Primus sensus: Quid o-

[Opera legis significent.]
Hieronym. Ambros. Theophylact.

pende bone lector, per opera legis, veterum Patrum permultos, vt Hieronymum, Ambrosium, Theopbylactum, ceremonias, & iudicia intelligere: ita vt omnia opera legis præter Decalogum, & moralia, à virtute iustificandi excludant. Nam decalogus ante legem est, & post tempus legis elapsum.

I. ratio confutationis.

Sed hæc limitatio quibusdam non placet. Primò, quia vbi Paulus limitat, dicendo se intelligere de ceremonijs, aut iudicijs à lege perscriptis, nec nos debemus limitare. Secundò, quia vbi dicit: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo*, statim subdit: *Per legem enim cognitio peccati*, quod proculdubio morale est. Et Roman. 7. cùm diceret: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces*, manifestè de morali præcepto loquitur. Et Luc. 10. Charitas Dei & proximi inter opera legis computantur: & 2. Cor. 3. ait Apostolus: *Idoneos nos fecit ministros, non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, Spiritus autem viuificat. Quòd si ministerio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, &c.* Constat autem, legem Decalogi in tabulis lapideis scriptam fuisse. Tertiò Augustinus lib. de Spiritu & litera, pluries contendit, inter opera legis, quæ non iustificant, primo loco connumeranda moralia. Quartò, quia præcipua legis pars sunt moralia: ergo cùm lex excluditur à vi iustificandi, etiam moralia in ea includuntur. Quemadmodùm cùm ad Roman. 3. ait Apostolus: *Legem ergo destruimus per fidem. Absit: sed legem statuimus*: propter moralia præcipuè dicitur. Et cùm ad Roman. 2. dicitur de Gentibus, quòd ostendunt opus legis scriptum in cordibus eorum: de Decalogo tantùm videtur accipiendum, quē lex Naturæ præscribit: nam Gentiles iudicia, & ceremonias prorsus ignorabant, nec nisi diuinando præstare poterant. Quintò, quia hæc Paulus non solùm Iudæis, sed etiam Gentibus, quia in operibus suis gloriabantur, loquebatur: opera ergo legis omnia, quæ in Moyse præcepta sunt intelliguntur.

II. Ratio. *Rom. 3.*
Infrà 7. Exod. 20. Deut. 5. Luc. 10.
2. Cor. 3.
Exod 31.
III. Ratio. *Augu. lib. de spir. & lit. c. 8. 11. 14. & 29*
IV. Ratio.
Rom. 3.
Suprà 2.
V. Ratio.

Quare opera legis minimè iustificarēt, secūdum Apostolum.

Quare ergo hæc opera à iustificando excludat, in promptu est ratio: Quia hæc opera legis vt talia sunt, non fiunt nisi vt præcepta à legislatore Moyse; & vt homo per illa assequatur præmia à lege promissa, & supplicia ab ea interminata declinet. Finis igitur, seu radix operandi diuersa, facit vt vnum & idem opus in substantia sit, vel Mahometicum, vel Mosaicum, vel Christianum: nam idem baptismus præceptus ab his tribus legislatoribus, facit vt opus sit vel Mahometi, vel Moysis, vel Christi.

Lex Mosi vt iustificaret.

Et lex quidem Moysi seruata, vt ab eo lata est, iustificabat coram hominibus secundùm iustitiam, quæ in lege est conuersatos sine querela: & iustitiam quæ in lege est, qui fecerit homo, viuet in eo, non autem coram Deo, quia non prodibant talia opera ex principio fidei. Quod Paulus ipse nos apertè docet, cùm ad Galat. 3. ait: *Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deū, manifestum est, quia iustus ex fide viuit. Lex autem non ex fide: sed qui fecerit ea, viuet in illis.* Et iterum: *Priusquam veniret fides: sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat.* Et alio loco: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Et ad Roman. 9. *Israël sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare: Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Rursus: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, hoc est defectus in moribus. Quia ergo talia opera sine fide, vel ante fidem, à filio iræ proficiscebantur, tantùm ad præmia consequenda legis, & obedientiam legi præstandam coram hominibus iustificabant. Adhæc Iacobus Apostolus asserens Abraham, & Rahab iustificatos ex operibus fidei, capite 2. suæ epistolæ declarat, apertè Paulum reiecisse à iustificatione opera quæ non prodeunt à fide. Opponit ergo Paulus gratiæ, & fidei, nostra, & legis opera; non autem gratiæ, & fidei opera.

Philip. 3. Leuit. 18. Rom. 10.
Galat. 3.
Habac. 2. Galat. 3.
Hebr. 11. Rom. 9.
Infrà 14. Ephes. 2.
Iacob. 2. Genes. 22. Ios. 2.

Qualis Iudæorum Domino, & Moysi seruo eius credentiū fides extiterit.

Quòd si fortè arguas, Exod. 14. dictum: *Crediderunt filij Israel Domino, & Moysi seruo eius*: tamen quia illa fides non erat Euangelica, de qua dictum est: *Creditis in Deum, & in me credite*, cum Deo non recōciliabat. Illa igitur fides erat quidem in Deum, & in Moysen, sed de temporalibus: hæc verò nostra in Deum, & in Christum mediatorem, & de æternis, ac spiritualibus bonis. Hinc definitur; *Fides, est sperandum substantia rerum.* Etsi autem Iudæi Messiam cognoscerent in genere; & illum expectarent; tamen quia secundùm carnem illum expectabant, hoc est, liberatorem tantùm Iudæorum, & à captiuitate tantum temporali; ideò Messias sic agnitus non iustificabat. Hinc Paulus ait: *Etsi cognouimus secundùm carnem Christum: sed nunc iam non nouimus. Si qua ergo in Christo non creatura: vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua.*

Exod. 14. Ioan 12.
Hebr. 11.
Iudæi Messiā tantùm carnalem expectabant.
2 Cor. 5.

Cur opera legis secundū se non iustificarent.

Quòd ergo opera legis, vt talia non iustificent, in causa est, quia ante fidem, & sine fide Euangelica perficiebantur. Quòd si eiusmodi opera constituamus ab auxilio Dei speciali, & fide proficisci, disponerent quidem ad iustitiam olim: si vero non tantùm ex fide, sed etiam ex charitate, profectò iustitiam magis augerent, & sicut scriptum est, Factores legis iustificabantur;

Rom. 2.

bantur; & ex fide Chriſti facta, iam non amplius legis, ſed opera fidei eſſent, quia non Moyſen legiſlatorem, ſed Deum per Chriſtum: & non humana, aut temporalia præmia, ſed æterna reſpiciunt. [II. Ratio.] Deinde non poterant ſeruari propter concupiſcētiam dominantem. [Tertia.] Tertiò, quia lex illa iram & maledictum operabatur. Scriptum eſt enim: *Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea.* [*Rom. 4. Galat. 3. Deut. 21.*] [Quarta.] Quartò, ſi via iuſtificationis lex eſſet, Dei bonitas, & miſericordia reſtringerentur, & Deus eſſet Iudæorum tantùm & non Gentium. [*Rom. 3.*] [Quinta.] Quintò: Homo per fidem, vt ait Scriptura, iuſtificatur, ergo non ex operibus. [*Infrà 5.*] [Sexta.] Sextò: quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo. [*Hebr. 11.*] [Septima.] Septimò: quia Abraham per fidem iuſtificatus eſt. [*Rom. 4.*] [Octaua.] Deniqueper legem tantùm cognitio peccati, non tamen ſanitas, neque expulſio morbi.

[Opus & meritum, ſicut operari & mereri eidē apud Paulum ſignificare.] Quomodo verò Apoſtolus Paulus abſolutè opera excludit: vt cùm ad Roman. 4. loquitur de Abraham, & ad Epheſ. 2. nō ex operibus: nā nec Abraham, nec Epheſij legem nouerunt: & Tito, qui Gentilis erat, ſcripſit: *Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundùm ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit*: [*Galat. 2. 2. Tim. 3.*] [I. argum.] Dicendum eſt, opus ſimpliciter apud Paulum, & in Scripturis ſignificare actionem aliquam, quàm præſtans, facit ſibi debitam ex iuſtitia aliquam mercedem: Vnde dicitur: *Eſt merces operi tuo: Non eſt iniuſtus Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri, & dilectionis: Et, Reddit vnicuique ſecundùm opera eius.* [*Ierem. 31. Hebr. 6 Matth. 16.*] Deinde Paulus: *Et*, inquit, *qui operatur, merces non operatur ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm debitum.* [II. argum.] [*Rom. 4*] Vnde operari eſt mereri, iuxta illud: *Æternum gloriæ pondus operatur in nobis: &, Operatus eſt ſalutē in medio terræ*: id eſt, Redemptionem promeruit. [*2. Cor. 4. Pſal. 73.*] Et, *Voca operarios*, id eſt mercenarios, quibus laborantibus certa merces debetur. [*Matth. 20.*] A coniugatis igitur, ſi Operari, apud Paulum eſt, Iuſtè mereri, & Operarius, mercenarius, id eſt, qui mercedem ſibi debitam facit; ergo opus ſignificat meritum. [III. argum.] Tertiò, idem oſtenditur: quia ſit gratia, inquit Apoſtolus, iam non ex operibus: at gratia non ſimpliciter opponitur operibus, ſed meritis, quæ debitum conſtituunt. [*Rom. 11.*] Et alio loco: *Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos*, id eſt, ex meritis: [*Tit. 3.*] & Timotheo: *Qui nos*, inquit, *liberauit, & vocauit vocatione ſua ſancta, non ſecundùm opera noſtra, ſed ſecūdùm propoſitum ſuum, & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu.* [*2. Tim. 1.*] [IV. argum.] Quartò, idem eſt dicere, iuſtificari gratis, & iuſtificari ſine operibus, & pro eodem aſſumit Apoſtolus. Nam vt gratis non excludit fidem, vel alias diſpoſitiones, ſed tantùm tollit ab eis dignitatem, & rationem debiti, ſiue meriti; ita cùm dicit, ſiue operibus iuſtificari, non tollit diſpoſitiones nos ad iuſtitiam præparantes, ſed tantùm adimit meriti rationem. Non enim eſt debitum, quin Paulus diuina vòce vocatus & credidit, & timore proſtratus eſt in terram, & audita illa voce: *Ego ſum Ieſus Nazarenus quem tu perſequeris*: [*Actor. 9.*] cœpit fidere, & ſe Chriſto credere, deteſtatus eſt peccata ſua, & perſecutionem, & baptizatus eſt ab Anania: [*Ibidem.*] ſed hæc omnia non agnouit vt merita gratiæ, & iuſtitiæ Chriſtianæ, ſed vt dona præuenientis gratiæ Dei. Nam ſi Princeps, verbi gratia, pro minimo vnius horulæ miniſterio ſibi impenſo ab aliquo mille aureos ei numeraret, non diceretur niſi gratis dediſſe tantum auri pondus; [Simile.] ſecùs verò eſſet, ſi viginti, aut triginta annis ſeruitutem ſuam illi impendiſſet: ita ſimiliter non repugnat diuinæ gratiæ ſeruitium illud breui tempore impenſum, repugnaret autem, ſi illi ineſſet meritum.

[Iacobus Apoſtolus Abraā ex operibus iuſtificatum, Paulus verò ex fide dicentes, vt inter ſe conueniant.] Sed iam ſurgit dubium circa Abraham, quomodò conciliandus ſit Paulus cum Iacobo: hic enim iuſtificatum ponit ex operibus, quod Paulus negat. Verumenimuerò quia hęretici luci diſtinctionum acquieſcere nolunt, in Cymmerias; ac plus quàm Ægyptias tenebras incidunt, [*Exod. 10.*] non intelligentes, neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant. [*1. Tim. 1.*] [Prima ſolutio hæreticorum damnabilis.] Nec enim credendum eſt, Apoſtolos ſibi inuicem contradixiſſe, ne Spiritum ſanctum illos agentem ſibi repugnaſſe recipiamus. Et in Apoſtolis non fuit Eſt, & Non, id eſt diuerſa, & contraria doctrina. [*2. Cor. 1.*] [Altera eorundem audax & temeraria.] Secundò, nec reijcienda erat propterea epiſtola Iacobi à Luthero tanquam ſtraminea, & non habens maieſtatem Apoſtolicam, nec tantùm Hebraiſmi, vt aſſerit; cùm tamen omnis antiquitas, & Patres, & Concilia vniuerſalia illam, vt Canonicam receperint.

[Tertia vera, atque Catholica.] Vt igitur propoſitum dubium diluamus, explicandum eſt, triplicia eſſe operū genera: alia quidem, quæ prodeunt in lumine Naturæ ſine vlla fide, quæ nec iuſtificant, nec ad iuſtificationem diſponunt niſi longè, & valde remotè. [Triplex genus operum.] Qui enim operibus moralibus aſſueſceret, minùs eſſet indiſpoſitus, & minus reſiſteret diuinæ gratiæ, & vocationi: vt lignum minus humidū citiùs incenderetur. Et talia erant opera legis, quæ ſine fide perficiebantur, vt declarat Hieronymus ad Galat. 2. & Auguſtinus cap. 19. libri de Spiritu & litera. [*B. Hieron. tom. 9 B. Aug. to. 3.*]

Nec

Fides venturi Messiæ prioris testamenti homines iustificauit. *Actor. 15.* *Suprà 10.*

Nec his obstat, multos iustos olim in natura, & in veteri lege extitisse, quia illi ad fidem, & gratiam Noui Testamenti pertinebant, & vt ait Petrus, Per gratiam Iesu Christi credimus saluari, quemadmodùm & illi. Nam Cornelius Centurio etsi Gentilis esset, iustus tamen esset, & religiosus, ac timens Deũ cum omni domo sua: quod non contigit sine fide. *Ibidem.* Eius etiam orationes ascenderunt ad Deum delatæ per Angelos; ergo in fide orabat. *Ibidem.* Et cùm Petrus dixit: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi:* At iniustus non est, qui operatur iustitiam. *Aug. li. de prædest. sanct. c. 7 to. 7. circ. fin.* Augustinus libro de Prædestinatione sanctorum: *Non tamen* (scilicet Cornelius) *sine aliqua fide donabat, & orabat. Nam quomodo inuocabat: in quem non crediderat?* *Rom 10.* *Idem tom 3. sub init.* Idem docet lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 51. & libr. 1. Quæstionum ad Simplicianum, quæst. 11. *Idem tom. 4. circa med.* Et in expositione inchoata epistolæ ad Romanos, *Idem ibid. non procul à prin.* & lib. Quæstionum in Leuiticum, quæstio. 84. in fin. *Idem to. eod. sub init.* Hieronymus in caput 3. epistolæ ad Galat. *Hiero. tom. 9.* ita habet: *Consideremus autem diligenter quia non dixerit: Volo à vobis discere, vtrum ex operibus Spiritum accepistis: sed adiecerit, ex operibus legis. Sciebat enim & Cornelium Centurionem Spiritum ex operibus accepisse, sed non ex operibus legis quam nesciebat.* *Cornelius Centurio vnde Spiritum sanctum habuerit.* *Si autem e contrario dicitur: Ergo & sine auditione fidei accipi Spiritus potest. Nos respondebimus, accepisse quidem eum spiritum, sed ex auditu fidei, & naturali lege, quæ loquitur in cordibus nostris, bona quoque facienda, & vitanda mala, per quam dudum quoque Abraham, Moysen, & cæteros sanctos iustificatos retulimus.* *Psal. 33.* *1. Petr. 3.* Hęc ille; qui tribuit Cornelio iustificationem ex fide, & iam iustum fuisse. *B. Thom.* Ita etiam B. Thomas secunda secundæ, quæst. 10. articul. 4. ad 3. tradit, Cornelium prius credidisse in Deum, sed posteà explicitè in Christum, vt potentius assequeretur salutem.

B. Hier. epi. 1. prope fin. to. 1. init. Non negauerim tamen, Hieronymum in epistola ad Heliodorum scripsisse: *Cornelius Centurio adhuc Ethnicus dono sancti Spiritus donatur.* *Idem tom. 2.* Et idem libro 2. in Iouinianum. Id ipsum videtur insinuare Cassianus collatio 13. capite 15. & Bernardus sermone 78. super Cantica: quos paullò antè produximus. *D. Chry. tom. 2. post med.* Et Chrysostomus libro de Fide, & lege Naturæ, & sancto Spiritu: *Vis plane videre, inquit, quòd opera sine fide non vivificant: Testimonium bonum habuit Cornelius de eleemosyna, & precibus. sed Christum ignorabat, Deum quidem credens, Dei autem sermonem nondum edoctus. Et quia opera erant bona, & admirabilia. Placebat enim bonorum remuneratori, & amatori Deo. Sed quia magnus ille iustitiæ, & veritatis oculus, iustus, inquam, ille iudex, personarum respectum nesciens, vidit bona quidem opera, sed mortua, eò quod fidem non habeant: mittit diuinum Angelum operibus ad præmia acquirenda ministrantem, ita vt benè certando ob fidem coronari possit.* *Cornelij Centurionis opera ante baptismum mortua minimè fuisse.* Hæc ille. Sed profectò nescio, qui possint dici opera mortua, quæ in cœlum ascendarãt, & grata Deo extiterant; *Actor. 10.* aut qui dici possit illum mortuum, qui religiosus erat, ac timens Deum cum omni domo sua. *Ibidem.*

Quod verò promisit Angelus: *Accersi Simonem quendam, qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi verba, in quibus saluus eris tu, & vniuersa domus tua:* *Infrà 11.* non dicitur quasi opera eius fuissent infirma ad salutem, sed quod ad summam & magnam vocaretur salutis rationem. *Cur missus ad Corneliũ Petrus, si iustus & fidelis erat?*

Sed ad rem, opera primi generis, quia sine fide, & iustificationem non faciunt; *Opera quæ nõ iustificẽt, quæ verò tãtùm impropriè.* secundum genus operum à lumine fidei proficiscitur, ante charitatem tamẽ, & gratiam: & talia acceptantur à Deo, vt dispositiones ad iustificandum sufficientes: quia lumine illo fidei, siue auxilij specialis præueniuntur, & ad accipiendum donum iustitiæ ex Dei ordinatione requiruntur. *Huius iustificationis exempla.* In illis tamen non est propriè meritum iustitiæ, vt diximus; est tamen præparatio, & interpretatio gratiæ, & meritum congrui, vt dixit Augustinus epist. 105. ad Sixtum. *Aug. tom. 2.* Ita respexit Deus ad opera Niniuitarum, & placatus est, *Iona 3.* & bonus pater ad prodigi fletum, dolorem, & verecundam confessionem, & reditum ad se respiciens, reconciliatus est cum eo: *Luc. 15.* ad eum modum oratio Publicani percutientis cor suum corã Deo, promeruit vt descenderet iustificatus præ Pharisæo: *Infrà 18.* & Eunuchi peregrinatio ad templum sanctum, & lectio Esaiæ in curru, & auditus Philippi concionantis, perduxit eum ad baptismum, & iustitiam. *Actor. 18.* Tertium genus operum, à fide per charitatem operante prodit, & à iam iustificato: *Opera quæ verè & propriè iustificent.* quæ propriè prima iustificatione non iustificant, quia iam homo inuenitur iustus; augetur tamen, & perficitur in iustitia. *Galat 5.* De quo Apostolus: *Multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ.* *2. Cor. 9.* Hæc sunt illa opera, quæ meriti rationem habent, & quæ augent & perficiunt iustitiam.

De quibus hoc loco nihil aliud addimus, quia de illis latè inferiùs est nobis differendum.

DISPVTATIO XII.

In qua est sermo de secunda iustificatione, qua quis, qui erat insitus Christo & per peccatum relapsus fuerat, rursus in gratiam Dei recipitur & iustificatur.

Duplex hominis status.

QVONIAM homines in duplici statu possunt considerari, in Adam scilicet veteri, antequam Christi corpori per baptismum inserantur, & in Christo nouo Adamo, sed qui post agnitam veritatem in peccatum relapsi sunt, à quo tamen Dei misericordia possunt resurgere, & denuò iusti effici: idcircò duplex est stabilienda iustificatio, altera eius qui primò in Christum ingreditur, altera verò eius qui decidit ab illa dignitate, & posteà in eam rursus erigitur: non quidem amplius per leuem, & facilem aquæ ablutionem, sed per alterum laboriosum lacrymarum baptismum.

Iustificatio duplex inde consurgens.

Hominē iustificatū posse peccare, contra Iouinianum.

Quæ quò faciliùs percipiantur, & luculentior sit de iustificatione doctrina, statuendum est in primis, iustum à gratia adepta excidere posse, vt Scripturæ apertè tradunt, & ipsa experientia docet, & exempla quamplurima sanctorum, vt Dauidis, Manasse, Petri, peccatricis, & prodigi de longinqua regione reuertentis, & Corinthij incestuosi, & aliorum non obscurè testantur: & oppositam doctrinam falsò statuit Iouinianus à quibusdam Scripturę locis prauè, peruerseq; intellectis: sed damnatus est, & ab Ecclesia profligatus.

2 Reg 11. 4 Reg 21. Matth. 26. Luc. 7. Infrà 15. 1. Cor. 5.

Peccatorē denuò per pœnitentiā posse iustificari, contra Nouatianos.

Deinde constituendum est, lapsos homines posse rursus per fidem, & Sacramentum Pœnitentiæ restaurari, & in gratiam priorem, & interdum etiam in maiorē restitui: qua de re nulla vnquam fuit in Ecclesia cōtrouersia, nisi cum Nouatianis, & Catharis, qui lapsis post baptismum reliquam nullam esse putabant pœnitentiā ad salutem, neq; vllos ministros, qui reconciliationis ministerio fungerentur; etsi non negarēt Deum posse, si vellet, eorum pœnitentiam ad reconciliationem admittere. Sed expugnati sunt, ac dissipati, & stabilitū ministerium reconciliationis, ac remittendi, ac retinendi peccata, siue ligandi & soluendi in Ecclesia Dei tribunal. Non enim satis dignitati, & nomini Mediatoris Christi respondisset, si tantùm modum & viam parandæ salutis per baptismum instituisset, & non etiam (pro his qui cooptati sunt in corpore eius) de alio remedio prospexisset, præsertim cū nō ignoraret, homines, sicut in Adam primò necessariò esse peccatores, ita etiam in secundo inueniri iustos, qui peccare, & ab adepta iustitia prolabi valerēt: Non esset etiam aliàs meritis sanguinis Christi satisfactum, si filij Dei, qui per peccatum pereunt, non possent recuperare, etsi Dei misericordia tantoperè in Scripturis celebrata, ad hūc gratiæ, & clementiæ effectum non sese exeruisset. Vnde dicebat per Prophetam *Quare moriemini domus Israel?* &, *Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus Deus, reuertimini, & viuite.* Et Petrus de Deo testatur: *Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.*

2. Cor. 5. Ioan. 20. Matth. 16. Infrà 18.

Quod factū si Pœnitētiæ Sacramentū Ecclesiæ defuisset.

Ezech 33. Supra 18.

2 Petr. 3.

I. Ratio cur hoc Sacramētum pœnitētiæ illo baptismi esse debuerit durius & laboriosius.

Tertiò præmittendum, viam structiorem, & durius pactum esse illis à Deo propositum, qui post agnitam veritatem delinquunt: idque cum iusto Dei iudicio, & cum ęquitate coniunctum fuisse. Nec enim facilitas veniæ fomēta præberet multiplicandi peccata, maximè id iustitiæ consonum fuit. Deinde quoniam ante veritatis Euangelicæ viam notam, imbecillitate quadam, & naturę lapsæ languore facilè in peccata delabebatur: idcircò per ignorantiam & fragilitatem delinquenti, de facili, & minimè aspero medicamento prospexit, id est de fide & baptismo. At postquam in Sacramento regenerationis certa Dei, & Euangelij veritas plenè donatur, & gratia Dei hominem stabiliens, & ad resistendum peccato, ac dæmoni, atque propriæ concupiscentiæ fortem reddens, cœlesti munere conferantur: æquum profectò nō fuit, eodem prorsus modo peccata tam diuersa puniri. Nam qui per ignorantiam, aut per infirmitatē naturæ delinquunt, veniam inuenire facilè solent, iuxtà illud: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*: Qui verò scientes, & prudentes peccant, & qui nulla carnis cupiditate tracti, sed ex habitu, & malè affectata voluntate peccatum amplectuntur, vix digni sunt misericordia, nisi aliquas prius dederint pro delictis suis pœnas, vt ita peccatum verè horreant, & quasi à facie colubri, vt ait Sapiens, fugiant. Hinc factum est, vt secundam hanc recuperandæ iustitiæ viam, & duriorem, & difficiliorem in Sacramento pœnitentiæ positam, salubriter instituerit. Neque aliud Apostolus scribens ad Hebræos significauit, cùm impossibile esse dixit, eos qui semel sunt illuminati, & gustauerunt bonum Dei verbum, &c. & prolapsi sunt, iterum renouari ad pœnitentiam. Quamquam Chrysostomus cum sectatoribus suis interpretatur, pœnitentiam non posse peruenire ad præstandum baptismi fructū, id est vitę toti' renouationem.

II. Ratio.

Pœnitentiæ virtus, & efficacia.

Quænam peccata potissimū indigeant pœnitentia.

Psal. 24.

Eccl. 21.

Hebr. 6.

B. Chrysost. 9 in epist. ad Hebr paulò ante med. tomo. 4.

Pœnitentia quid minus habeat baptismi Sacramento, secundùm Chrysostomum.

Secunda post naufragium miseris tabula cur à Patribus appelletur.

nem. Exigit siquidem confessionem, & satisfactionem de peccato in præsenti vita, siue in futura, cùm hic non licuit satisfacere. Et hoc ipsum est: quod à Patribus dici solet: *Pœnitentia, est secūda tabula post naufragium.* Sicut enim fracta naui necessarium est, si quis velit liber euadere, alicui hærede tabulę, & non sine periculo natare, & ad portum peruenire: ita post amissam baptismi innocentiam, superest tabula pœnitentiæ, in qua durior est & strictior ratio salutis comparandæ. Idem præterea veteres Patres indicarunt, dum pœnitentiam, laboriosum baptisma vocarunt, & lachrymarum baptisma. Ita enim tradit Gregorius Nazianzenus Oratione in Epiphaniæ luminа, & Damascenus lib. 4. de Fide orthodox. cap. 10. in fine, & Theodoritus lib. Diuinorum decretorum cap. de Pœnitentia. cuius hæc sunt verba: *Qui autem baptismatis donum est assecutus, Patrem vocat Deum, vt qui in gratiæ filiorum ordinem sit allectus. Is ergo iussi sunt dicere: Dimitte nobis debita nostra. Sicut ergo medicabilia etiam quæ post baptismum fiunt vulnera: medicabilia autem, non vt olim per solam fidem data remissione, sed per multas lacrymas & fletus, & luctus, & ieiunium, & orationem, & laborem facti peccati quantitati commoderatum. Qui enim non sic affecti sunt, nec admittere quidem dicimus, nec diuina sunt eis manu impertienda.* Hæc ille satis eleganter.

B Greg. Nazian. Damascen. Theodo. libr. 5 diuin. decr. c. pen. in fi. 10. 2. Matth. 6.

Pœnitentia & baptismus in quibus differant. I discrimen.

Quartò iam explicandum quæ sint illa, in quibus durum huius secundæ iustificationis pactum præ illo priori consistit. Primum enim, quod ad fidem attinet, nõnihil est strictius; nã etsi in hoc perinde necessaria sit fides, atque in priori fuit; difficiliùs tamen est creditu, vbi de nostro exigitur fletus, & peccatorum displicentia, cõscientiæ denudatio corã Sacerdote per enumerationem peccatorum: Sacerdotem hominem loco Dei absoluere, & remittere peccatum, vt iudicem à Deo institutum: obedire Sacerdoti præscriptam aliquam pœnitentiam in satisfactionem imponenti: quę omnia in priori via necessaria non erant, sed satis erat quicunque de peccatis pœnitentiæ dolor, & susceptio baptismi. Deinde, quantum ad dispositionem spectat, in baptismo satis erat obicem non ponere, & admissa peccata detestari: hic verò opus est perfectus dolor atque contritio de his delictis, quibus iustam Dei iram atque vindictam prouocauimus. Tertiò, cęremonia lõgè est diuersa: ibi enim satis erat simplex, & facilis aquæ baptismatis susceptio, hic verò dura criminum suorum cõfessio, & plagarum omnium denudatio corã homine Dei locum sustinente: quod semper continet verecundiam quandam, & humiliationem, & integram sui ipsius victoriam. Quartò, in Baptismo nullus est locus satisfactioni, in quo omnia gratis donantur: at in pœnitentia nullus absoluitur, cui nõ debeat ex Christi instituto aliqua iniungi satisfactio, quam dum viuit, hic luere debet, vel præuentus morte in purgatorio: in quo tamen locus est ex Dei misericordia aliorum viuentium suffragijs, aut Missę sacrificio, aut precibus aliorum, aut indulgentijs ex Ecclesiæ thesauro depromptis: ita vt sit locus communioni Sanctorum, de qua scriptum est: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Dum ergo viuimus, possumus satisfacere, non quidem Deo tanquàm iudici iustè cõtra nos indignato, sed vt amãtissimo Patri, & per gratiam absolutionis iam nobis placato: & non pro culpa, siue pro pœna æterna, quæ sola Dei misericordia condõnatur, & peccato respondebat vt erat ab infinito Deo auersio, sed tantùm pro pœna temporali, quæ peccatis commissis debebatur ea, ratione quà conuertit hominem ad ample ctendam, & perfruendam creaturam, & nõ tantùm pro eiusmodi pęna temporaria sustinenda, quatenùs per illam redditur cautior à futuris peccatis, vel vt satisfaciat disciplinæ Ecclesiæ læsæ, sed etiam intuitu pœnæ, quã diuinę iustitiæ in foro suo pro peccato suo debet. Est autem satisfacere pro culpa, & pęna æterna, Christo soli propriũ, qui infinita & merendi, & satisfaciendi virtute viget: at pro pęna temporaria possunt filij Dei, & Christi membra, cooperante in eis Christi virtute, satisfacere Deo Patri omnis pietatis & clementiæ fonti. Et vt Comicus dixit:

II discrimen. III discrimē. IV discrimen. Psal. 118.

Qualem Deo pro nostris peccatis satisfactionē possumus impēdere.

Propria quæ tantùm sit Christi satisfactio.

Pro maximo delicto paulum supplicij satis est patri. Terentius.

Ad secūdam iustificationē iam dictam quænam necessariò requirantur.

Indiget ergo hęc secunda iustificationis ratio & fide vt omnium fundamento, & peccati contritione, & laboriosa confessione, & absolutionis, siue reconciliationis Sacramento, & integra per opera laboriosa satisfactione. Et in fide, aliqua est differentia inter paruulos & adultos, qui primò per baptismum iustificantur: aliquod etiam discrimen inter eos, qui primùm per baptismum, & inter eos, qui per pœnitentiæ Sacramentum secundò iustificantur. Nam in his qui primò ingrediuntur in Christum, si adulti sunt, fidei motu ad Christum amplectendũ, & humiliter suscipiendum baptismum excitantur: & in illius susceptione habitus fidei, spei, & charitatis à Deo infundũtur, quibus animus baptizati nobilitatur, ac locupletatur, vt connaturaliter

Aliā ab adultis, & aliam à pueris fidem requiri ad baptismi Sacramentum.

Theologicæ virtutes tres illæ quid con

ferant baptizato.

aliter præstare diuina opera possit: paruuli verò, cùm nullũ habeant propriè fidei motum, prius suscipiunt diuinos illos charismatũ habitus, ac deinde vbi accesserit vsus rationis, & ætas liberi arbitrij, actus credendi, sperandi, & amandi producunt. Quanquàm maiores pro minoribus ex traditione Apostolorum, dum paruuli intinguntur, actum fidei exhibeant, & exerant, & fidem illis suam mutuent quodammodò: quæ non minus à Domino acceptatur, quã olim adferentiam ad se paralyticum fidem Christus gratam habuit. At in Sacramento pœnitentiæ, cuius tantùm capaces esse possunt adulti, opus est excitare otiosum, & sopitum fidei habitum, vt in actum credendi prodeat. Nisi fortè quis per hæresim, siue infidelitatem peccasset, & fidei naufragiũ fecisset: nam solo illo peccato fides amitti potest, cùm charitas quouis peccato mortifero amitti soleat. Conandum est ergo hæretico resipiscenti, vt non tantùm ad charitatem, sed etiam ad fidem recuperandam aspiret: reliquis verò peccatoribus satis est in iustitiam amissam, siue charitatẽ, qua vna iustus est, quicunque iustus est, & qua ipsa etiam fides mortua vitam recipit, & per quam omnia bona merita lethali peccato extincta reuiuiscunt, & viuificantur, recuperet.

Maiorũ pro minoribus fidem, vt dici tur, illis ad salutem sufficere.

Matth. 9.

Peccator in pœnitẽtiæ Sacramẽto tantùm charitatis, hæreticus verò etiã cũ illa fidei iactoram resarcire debent.

B. August.

Definitio ergo quæ tribuitur in Concilio Tridentino iustificationi sess. 6. nempè quòd sit translatio hominis ab statu in quo homo nascitur filius Adę, in statum gratię, & adoptionis filiorum per secundũ Adam IesumChristum, nõ quadrat nisi primę iustificationi, quę obtinetur per Baptismum, non secundę isti, quando homo post baptismum peccauit, & resurgit: quia non transfertur ab illo statu, in quo posuit illum Adam, sed ab illo in quẽ ipsa sua sponte coniecit: & de illa priori iustificationis ratione agebat Apostolus ad Coloss. 1. ex quo sancta Synodus illa verba accepit. Non conuenit ei alteri iustificationi, qua fit auctior iustitia ipsa, & gratia per bona operum merita: quia in ista nulla fit de statu vno in alterum translatio. Et hæc satis esse possunt pro loci huius ratione ad secundam viam iustificationis stabiliendam. Quę verò hoc loco diximus de horum Sacramentorum distinctione, de pacto pœnitentiæ duriori, de tribus partibus pęnitentiæ, contritione, confessione, absolutione, satisfactione, purgatorio, & indulgentiis, & similibus à Luthero in primis impudenter in suam, & suorum perniciem negata, & ab eius sectatoribus contra apertam Patrum omnium veterum Traditionem, & Concilia Generalia, & contra ipsas diuinas Scripturas quę oppositum testantur, & denique in sancta Synodo Tridẽtina, præsertim sess. 6. & 14. iugulata, atq; multis anathematismis damnata, atque profligata; à nobis verò libro 11. Euangelicarum explanationum in permultis Tractatibus disputata, atque expugnata: ea iterum differere, nihil aliud sit prorsus quàm actum agere. Satis est lectori locum indicasse, qui eius legendi desiderio tenebitur.

Iustificationis definitio à Tridentina Synodo tradita, cui tãtùm iustificationi conuenit.

Triden. Syno. sess. 6. c. 4.

Vndenã illa definitio desumpta videatur.

Coloss. 1.

Lutherus cũ suis salutares & Catholicas Ecclesiæ veritates de pęnitentia, quas negaerit in felix.

DISPVTATIO XIII.

In qua est sermo de tertia, & quarta ratione iustificandi hominem, non tam impium & peccatorem, sed pium & iustum.

HOMO iam iustificatus, siue prima iustitia per baptismum, siue secunda per pœnitentiæ Sacramentum, ad duo præsertim arctatur. Primũ est, ad seruandam iustitiam semel adeptã: quod non contingit nisi per vigilantem custodiam, assiduam precationem, Sacramentorũ frequentationem, & per augmentum ipsius iustitiæ partæ: quæ quò magis corroboratur, & augetur, eò minus est amissioni, & prædæ dæmonum exposita. Alterum est, ad diuinæ legis obseruationem, qua etiam incrementum accipere iustitia solet. Quare de his duobus hac disputatione agere intendimus.

Iustificatus duo præstare debet.

Vnde semel, vel denuò parta conseruetur augeturq; iustitia.

Primum ergo breuibus expediri potest. Sunt enim Scripturæ manifestæ, & nõ tantùm probabiles, sed & solidæ rationes, quæ hoc genus iustificationis comprobatum relinquunt. Ait enim dilectus Domini discipulus: *Qui nocet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc.* Et videtur esse sermo de quibusdã à Deo derelictis, & reprobatis, in prima sentẽtia, qua les erant Pharao, & Antiochus: & in secunda, de quibusdã insigniter electis, qui vitã suam totam componũt, vt indies auctiora reddant dona Dei quę receperunt, & talẽta sibi tradita multiplicent. Qui ergo iustus est per fidẽ, iustificetur adhuc per opera: quod indicant verba subiunctã: *Ecce merces mea mecũ est, reddere vnicuiq; secundùm opera sua:* & falsus est atque hęreticus sensus: Qui iustificat' est corã Deo, det operã vt iustificetur corã hominibus: quia ambiguè, & æquiuocè vteretur verbo Iustificãdi: & quia subdit: *Merces mea mecum est, reddere vnicuique*

Operũ iustificatio probatur dupliciter.

I. locus ex Scripturis.

Apoc. vlt.

Dicti illius: Qui iust' est, iustificetur adhuc, quidã sensus reiicitur.

secun-

ſecundùm opera ſua: nam pluribus numero operibus, & virtute excellẽtioribus maius præmij pondus Dominus reponit: & opera in gratiam hominum facta Deus non remunerat, ſed deteſtatur dicens; *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem veſtrum qui in cœlis eſt: & iterum: Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus: Deus autem nouit corda veſtra.* Deinde idem Dilectus: *Filioli, nemo vos ſeducat* (dicendo ſcilicet iuſtitiam totam pendere à fide, nullam ab operibus, quales ſeductores nunc ſunt Lutherani) *qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt. ſicut & ille iuſtus eſt:* quibus verbis inſinuat, nomine iuſtitiæ intelligi opera iuſta, iuxta illud: *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum, aut Phariſæorũ: Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus:* & enumerat opera iuſtitię, id eſt miſericordiam, ſiue eleemoſynam, ieiunium & orationem. Et quod ait: *Sicut & ille iuſtus eſt*, inſinuat, in veritate, & corã Deo iuſtum eſſe qui iuſta operatur: nec enim Deus iudicio hominũ, aut coram oculis hominũ, ſed in primis in oculis ſuis. Tertiò, Dominus incrementũ iuſtitiæ fieri per opera bona oſtendit cũ dixit: *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quam Scribarum, aut Phariſæorum: & Apoſtolus: Potens eſt Deus omnem gratiam abũdare facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.* Et quid eſt aliud, abũdare in omne opus bonum, niſi augmẽtum iuſtitiæ facere? Quod & noſtris arbitrij viribus tribuitur à Domino, cùm hortatur: *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra:* & Apoſtolus diuinę ac potenti gratiæ Dei tribuit, cùm ait: *Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu: quoniam ex vtroq; procedit. Quartò, Apoſtolus ait: Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei:* at ſanctificatio non perficitur niſi reprimendo motus concupiſcentiæ carnis, & abundando in bonis virtutum officijs, quibus Deum, ac proximũ nobis demeremur. Quintò, Eccli. 17. *Non impediaris orare ſemper, & ne verearis vſque ad mortem iuſtificari: quoniam merces Dei manet in æternum:* quaſi toto tẽpore quo viuimus, liceat incrementum iuſtitiæ per bona opera perficere, & orationibus incumbere. Nõ ignoro Græcè legi: *Nõ impediaris reddere tẽpeſtiuè, & ne expectes vſq; ad mortem iuſtificari:* nam etſi ἰυχεῖν, pro oratione acceperit interpres: tamen quia ſequitur verbum δικαιωθῆναι, oſtendit potiùs votum interpretandum. Contrà quæ duo grauiter peccãt qui tardant reddere vota promiſſa, & opera ſalutis, & iuſtificationis augendæ in tempus mortis differunt. Et vt intelligeres de operibus bonis quibus augetur iuſtitia ſubdit immediatè: quoniam merces Dei manet in ęternum, id eſt, pro tẽporali redditione voti, & augmento iuſtitię ad tẽpus, habes pręmiũ æternum. Sextò, legimus apud Iacobũ: *Abraham pater noſter nónne ex operibus iuſtificatus eſt, offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare. Vides quoniã fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt: & ſuppleta eſt Scriptura dicens, Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt. Videtis quoniam ex operibus iuſtificetur homo, & non ex fide tantùm. Similiter & Rahab meretrix nónne ex operibus iuſtificata eſt, ſuſcipiens nuntios, & alia via eyciens?* Hæc ille, explicans præter fidei iuſtificationem quam accepit Abraham à Deo, habuiſſe iuſtificationem ex operibus nõ quidem legis, ſed fidei, & charitatis, offerendo chariſſimum filium ſuum in holocauſtum pro honore, & obedientia Dei: ſicut etiam Rahab ex opere charitatis ſeruans exploratores iuſtificata eſt. Nec eſt quòd quiſquam fingat, duorum Apoſtolorum, Pauli & Iacobi, ſententias eſſe contrarias, cùm vnus dicit, Iuſtificari hominẽ per fidem ſine operibus, & alius dicit inanem eſſe fidem ſine operibus: quia ille dicit de operibus quæ fidem præcedũt, iſte de his quæ fidem ſequuntur: ſicut & ipſe Paulus multis locis oſtendit: hoc enim modo, & his verbis cõciliat Auguſtinus lib. octaginta trium quęſtionum q. 76.

Nec valet expoſitio hęreticorum, quam tribuunt illi ſententiæ: *Videtis quoniã ex operibus iuſtificetur homo: & non ex fide tantùm.* Tenẽt enim, idem eſſe iuſtificari, quod eſt oſtendi iuſtificatum: vt iuſtificatio eſt fide ſit, fidei autẽ & iuſtificationis probatio, atque oſtenſio ex operibus. Sed hæc eſt parua, & detorta expoſitio. Erat enim manifeſta mens Apoſtoli fratris Domini, non vt indicaret quomodo iuſtificatio compararetur, ſed ne ad iuſtificationem perfectam, quæ promouet ad ſalutẽ, nullus exiſtimaret ſolam fidem ſufficere, & ſibi per illam blandiretur. Oportet ſiquidem impleri, & conſummari fidem per opera. Vnde dixit: *Et ex operibus fides conſummata eſt*, id eſt, perfecta, & placens Deo reddita: non ſterilis & infructuoſa: & ſubiunxit: *Et ſuppleta eſt Scriptura dicens: Credidit Abraham Deo, &c.* quia ex illo opere fides impleta eſt, & ſuppleta Scriptura, quę iuſtificationem Abrahæ teſtificata eſt. Si enim iuſtificatio ex fide ſola proceſſit, non erat plena, quia ſolùm introducit ad certamen, & victoriam; ſecunda verò introducit ad triumphum, & ad palmam.

Quo in loco aduerte, Paulũ vt manife-

ſtum

Opera bona quænam indigna receptatione diuina atq; mercede. *Matth. 6.*

II. Locus. *1. Ioan 3.*

Lutheranos vnde poſſis ſeductores agnoſcere. *Matth. 5.* *Infrà 4.*

III. locus.

2. Cor. 9.

Philip. 1.

IV. locus. *2. Cor. 7.*

V. locus. *Eccli. 10.*

Eo in loco: Ne verearis vſq; ad mortem iuſtificari, de iuſtitiæ augmẽto per opera; vnde conſtet eſſe ſermonem.

VI. locus. *Iacob 2*

Geneſ. 22.

Suprà 15.

Ioſ. 2.

Iacobus hominẽ ex operibus, Paulus vero ex fide vt aſſerant iuſtificari.

B. Aug. to. 4.

Dicti illius B. Iacobi: Videtis quoniã ex operibus iuſtificetur homo, & non ex fide tantùm? hæreticorum interpretatio minus idónea.

Abrahę fides perfecta, & cõſummata per opera.

Rahab meretrix vnde primâ & ſecundam iuſtificationem ſibi comparuerit. *Exod. 7. vſq; ad 15.*

ſtum conſtituere, poſſe quidem eſſe fidem ſecundùm ſui ſubſtantiam, ac perfectam rationem abſque operibus, ſed non prodeſſe: quemadmodum illam quæ eſt abſq; fructibus arida. In exemplo Rahab producto expende, illam mulierem prius audiuiſſe admirabilia quæ Deus fecerat in gratiam illius populi Iſraëlitici, & fidem cõcepiſſe, & credidiſſe promiſſionib. Dei ad Abraham factis, ac ſibi narratis, vt habes Ioſuæ 2. Porrò fide iuſtificata excepit nuntios exercitus Dei, & aſtutè emiſit eos, nihil verita periculnm vitæ, & bonorum ſuorum, vt placeret Deo: & iſto opere charitatis ſeruantis illos ſecũdo iuſtificata eſt. Poſſem hoc loco multos alios diuinarum literarum locos producere, & ex eis comprobare iuſtificationem ex operibus: ſed his paucis ſum contentus.

Ioſ. 2.

I. Ratio pro confirmatione iam dictæ veritatis.

Rationes quoque ad idem confirmandum non deſunt, quarum prima ſit: Omni habitui naturale eſt ſe per opera ſua frequẽtata augere, ſiue ſit artis, ſiue intellectus, ſiue virtutis. Omni enim habenti dabitur, & abundabit: qui accepit quinque talenta, dixit: *Ecce alia quinq; ſuperlucratus ſum. Et augebit*, inquit, *incremeta frugum iuſtitia veſtra:* Et ad Philippen. *Charitas veſtra magis ac magis abundet.* Et Auguſtinus: *Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Idem: Intelligamus, ait, habere Spiritum ſanctum, qui diligit, & habendo mereri vt plus habeat, & plus habendo plus diligat.* Hęc ille. Deinde iuſtificatio, eſt regeneratio quædam, vel renaſcẽtia, iuxta illud: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto: &, Sicut modò geniti infantes, rationabile, & ſine dono lac concupiſcite: vt in eo creſcatis in ſalutem.* Naturale eſt autem nato ſe perficere, & augere: hinc dicimur iuueneſcere, renouari, & grandeſcere in Chriſto. Adhæc, ſi iuſti poſſunt perdere gratiam, ergo in ea proficere: aliàs dura eſſet principis conditio, ſi eius ſubditi poſſent per tranſgreſſionem amittere gratiam principis, & per obedientiam non poſſent conſeruare, & augere. Alioqui lex iuſto in ruinam poſita eſſet. Quartò, Paulus quoſdam parturit, quoſdam lacte alit, & quoſdam ſolido cibo: & ſapientiam loquitur inter perfectos: &, *Quicunque*, inquit, *perfecti ſumus, hoc ſentiamus.* In quo videtur gradus creſcentis iuſtitiæ deſcribere. Quintò, Eccleſia orat: *Omnipotens ſempiterne Deus, da nobis fidei, ſpei, & charitatis augmentum.* Demùm, charitatis opus facit augmentum ſuum, non quidem efficienter, ſed meritoriè, ſed, ſi augmentum charitatis intelligatur fieri per additionem gradus ad gradum: quòd ſi fiat per maiorem in ſubiecto radicationem, vt B. Thomas docet, etiam efficienter illud augmentum præſtaret. Quo modo autem contingat, non eſt præſentis loci diſceptare.

Matth. 25. Ibidem. 2. Cor. 9. Philip. 1.

D. Aug. epiſt. 106. tom. 2. Idẽ tract. 74 in Ioan. circa med. tom. 9.

II. Ratio. *Ioan. 3. 1. Petr. 2.*

III. Ratio.

IV. Ratio. *Galat. 4. 1. Cor. 3. Ibidem. Supra 2.*

V. Ratio.

VI. atque poſtrema.

Quartũ Iuſtificationis genus Scripturis frequẽtiſſimum.

Sed iam perſpice, bone lector, quartam iuſtificationis rationem, & diſtinctam ab alij. Vna eſt enim iuſtificatio, qua quis ex non iuſto, ſiue ex iniuſto fit iuſtus: quæ in primam & ſecundam fuit diſtincta. Tertia verò illa eſt, qua quis ex iuſto fit magis iuſtus: & de hac ſuperius diſputatum eſt. Eſt & alia quarta, cùm quis ſentẽtia iudicis abſoluitur ab obiectis criminibus, & pronunciatur iuſtus. Et quia Deus hanc propoſuit aliquando fieri in Chriſto ſummo viuorũ, & mortuorum iudice, & cui Deus pater omne iudicium dedit; idcirco de hac nõnullæ extant Scripturæ interpretandæ. In hũc enim ſenſum accipiendum eſt illud Prophetæ dictum ad iudices: *Humilem, & pauperem iuſtificate: eripite pauperem, & egenum, &c. & Prouer. 17. Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum. Eſai. 5. Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem. Qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti auffertis ab eo.* Quæ omnia de iniquis iudicibus dicuntur. Apoſtolus autem ad Rom. 2. habet: *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum: ſed factores legis iuſtificabuntur.* Vbi non eſt ſenſus: Iuſti habebuntur apud homines, ſed apud Deum, vt præceſſit in clauſula præcedenti, & aduerſatiua particula. Sed, exigere videtur: & ſignificat: Qui iuſtificati ſunt, & aſſiduè benè operantur, tandem aliquando pronunciabuntur iuſti à iudice incorrupto, & coram omnibus gentibus magna eorum gloria apparebit, quæ etiam torquebit impios, & excruciabit, qui dicent: *Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt.* Sequitur etiam: *Teſtimonium reddente illis cõſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationũ accuſantium, aut etiam defendẽtium, in die cum iudicabit Deus, &c.* Vbi apertè eſt ſermo de iuſtificatione Chriſti, qua filios, & ſeruos ſuos iuſtos eſt pronũciaturus. Ad hanc reſpexit Dominus, cũ Matth. 25. propoſuit ſe iudicem vẽturum, & iuſtis regnũ in præmium largiturum: *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnũ à conſtitutione mundi:* & paullò ante dicitur: *Euge ſerue bone & fidelis: quia in pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: intra in gaudium domini tui.* Tertio de hoc iuſtificationis genere agit alibi Apoſtolus, *Mihi pro minimo eſt vt à nobis iudicer, aut ab humano die: ſed neque me ipſum iudico. Nihil enim mihi conſcius ſum: ſed non in hoc iuſtificatus ſum,*

Actor. 17. Ioan. 5.

Pſal. 81. Prouer. 17.

Eſai. 5.

Rom. 2. Dicti Apoſtolici: Nõ enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum: ſed factores legis iuſtificabuntur, hæretica refellitur intelligentia.

Sapien. 5.

Rom. 2.

Matth. 25.

Ibidem.

1. Cor. 4.

ſcili-

scilicet illa postrema iustificationis specie, de qua subdit: *Qui autem iudicat me Dominus est*: qui tunc iustificat, cùm præmium æternæ vitæ pendit. Vnde subiungit: *Itaq; nolite ante tẽpus iudicare, quoadusq; veniat Dominus.* Loquitur denique de hac eadem iustificatione, 2. Timoth. 4. cùm ait: *Bonum certamẽ certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex.* Coronam vocat iustitiæ, nõ misericordiæ: &, quam reddet, nõ ait, donabit, quia iusta ex meritis consurgit: & iustus iudex, non misericors pater, pronuntiãdo omnes, qui eius aduentum dilexerunt, & in finem vsque perseuerarunt in studio pietatis, & legitimè certarunt in stadio cõtra aëreas potestates, iustos esse, iustificatos, & præmio æterno dignos in secula seculorum. Amen.

2. Tim. 4. Eo Apostoli in loco: Bonũ certamen certaui, & reliq. quæ sunt expendenda.

Suprà 2. 1. Cor. 9. Ephes. 6.

(∴)

DISPVTATIO XIV.

In qua iusti, siue iustificati ostenduntur subesse legi Dei, & obligari ad eã seruandam, & posse eos (si ipsi velint) legi Dei, quatenus obligat, satisfacere.

Christianos nolli penitùs legi subesse, docuit Diaboli mancipium Lutherus.

IMPIA prorsus, & perniciosa fuit vox Martini Lutheri in libro de Libertate Christiana (melius dixissem Diabolica) Christanum credentem in Christum, liberum esse ab omni lege, & præcepto: nihil illum damnare posse, nisi incredulitatem: nihil illum iuuare nisi solam fidem. Quod stultissimum, & falsissimum dogma ita mordicus retinuit, vt nulli moneti cesserit: nulli contra se scribenti, & errorem indicanti parere voluerit, sed obstinatissimo animo in eo permanserit, & mortuus fuerit infelix. In sermone etiam de Moyse. *Ex textu, inquit, clarè habemus, quòd etiam decem Præcepta ad nos non pertinent. Non enim nos, sed solos Iudæos eduxit Dominus de AEgypto.* Et in Præfatione Noui Testamenti: *Non est aliquod in Euangelio præceptum à Deo.* Et in sermone de piscatura Petri *Erga Deũ nullis operibus, sed nuda indigemus fide. Debemus enim cum solo Isaac venire, hoc est cum fide: seruos & asinos (hoc est opera) deorsum dimittere oportet.* Ex quibus verbis, bone lector, mentem impiam huius hominis agnoscere poteris.

Exod. 20.

Christianos igitur diuinæ legi, imò & Ecclesiasticæ, & ciuili, imò etiam & regulari ac monasticæ subiectos esse, indicauit Dominus, qui vbi dixisset Matth. 28. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, subiũgit: *Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.*

Confutatur hoc dogma multis argumentis. I. argum. Matth. vlt.

Ecce vbi baptizatis, & baptismo mundis, & iustificatus in Christo legis mandata ad seruandnm verbo Christi proponuntur. Deinde, Dominus Apostolis mundis propter sermonem, & iustificatis per baptismũ legem in monte declarauit; & ideo vocatur Rex, Legifer, & legislator, & in cœna legem Euangelicam credendi, sperandi, & diligendi tulit. Dicebat enim: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos: &, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem: Hæc mãdo vobis, vt diligatis inuicem. Et rursus adolescenti petenti, Magister bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam? respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: at adolescens iustus erat, vt testantur Basilius, & Chrysostomus: quia aliàs eum non dilexisset, vt Marcus testatur: nec addidisset: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me. Tertiò, quia vt circumcisio olim erat ostiũ legis, adeò vt testetur Apostolus: Testificor omni homini circũcidenti se, quoniã debitor est vniuersæ legis faciẽdæ: ita baptismus porta est legis Euãgelicæ, & possum simul cum Paulo dicere: Testificor omni homini baptismũ suscipienti, quoniã debitor est vniuersæ legis Euãgelicæ implendæ. Quartò, quia vbi non est lex, nec præuaricatio, quia peccatũ est dictum, vel factum, vel cõcupitum contra legem Dei: Iusti ergo si nõ sub sunt vlli legi, nec peccare lethaliter possent: quod tamen aduersatur ipsis Scripturis, vniuersis Patribus, atque adeò hæreticis ipsis, & experientiæ. Scripturis quidem quia testantur post renouationem esse peccata: impossibile enim est, eos qui semel sunt illuminati, &c. & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam. Et iterum: Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia: & Dilectus: Sed etsi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem. Et Dominus sanato Paralytico dixit: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Petrus item, Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Adulteræ etiam dixit Dominus, Vade, & iam ampliùs noli peccare. Quorsum etiã instituisset Christus recon-

II. argũm. Ioan. 15.

Ibidem. Suprà 13. Infrà 15. Matth 19.

B. Basil hom. 6. in diuites auaros, initio tom. 1. Chrysost. homil. 64 in Matth. in princ. Marc. 10. III. argum. Galat. 5 IV. argum. Rom. 4.

Peccatum quid.

Baptizatos adhuc tamẽ subiacere peccato probatur qu. duplicter. Hebr. 7. Infrà 10. 1. Ioan. 2.

Ioan. 5.

2. Petr. 2.

Ioan 8. 2. Cor. 5. Pœnitentiæ, & Euchari-

stiæ Sacramẽta ad quid instituta.

reconciliationis ministerium, & tribunal remittendi peccata,& Sacramentum absolutionis, si in Nouo Testamento nulla erant futura peccata? & quorsum Eucharisticum sacrificium offerretur in Ecclesia,si nullum peccatum existeret? Pugnat etiam cum vniuersis Patribus, qui adhortantur ad legis custodiam, & minantur in transgressores æterna gehennæ supplicia. Hinc hæresis Iouiniani teste Hieronymo libro 3. aduersus Pelagianos, & Augustino libr. ad Quod vult deum hæresi 84. Dogmatizabat enim, neminem à charitate, siue gratia posse excidere. Repugnat tertiò ipsis hæreticis tradẽtibus iustos in omni suo etiam bono opere peccare. Denique ipsa experientia indicat quotidianas transgressiones, peccata, delictaque:& Paulus clamitat, *Nolite errare: neq; fornicarij, neq; idolis seruientes, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neque auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces regnum Dei possidebunt.*

Christianos esse impeccabiles dicebat Iouinianus magnus ille peccator.
B Hier. to. 2.
D. Aug. tom 6. in princ.
1. Cor. 6.
Luc. 10.

Seruus quoque qui cognouit voluntatem domini sui,& non se præparauit,& nõ fecit secundùm voluntatem eius, vapulabit multis: & Matth. 25. habentes fidem sine charitate, & bonis operibus, in ignem æternum detruduntur. Quintò, generaliter præcepta traduntur in Euangelio & nõ magis ad hos credentes, quàm ad illos, perfectos, siue imperfectos: quare ergo tu restringis, vbi Legislator non restrinxit? Dixit enim: *Hoc est maximum, & primum mandatum*, nemo ergo sine maximi, & primi mandati obseruantia saluabitur. Certè iusti magis tenẽtur ad præcepta, quia cui multum datum est, multum quæretur ab eo: & quia seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens, vapulabit multis: & deniq; in omni delicti genere plus peccat Christianus, quàm Gentilis. Sextò: Apostolus Paulus Roman. 3. dixit: *Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.* Quin de se iusto ait: *Væ mihi est, si non Euangelizauero.* Et infrà, se sub lege esse profitetur: Iis qui sine lege erãt, tanquàm sine lege essem: cũ sine lege Dei non essem. Si non esset lex, nec esset obediẽtia, nec meritum, nec laus, nec corona, nec beatitudo: quia omnia hęc de medio tollerentur: & velle sine lege esse, aut viuere, est verè Satanicum, & vsurpare id quod Dei proprium est, scilicet nulli subesse legi, vel suæ, vel alterius. Hinc in Scripturis dicuntur viri Belial, id est, exleges, & similes illis qui dicebant: Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum. Postremò, Christus ipse iustus iustorum, & Sanctus sanctorũ, sine lege non fuit: vnde Apostolus vocat

Matth. 25.
V. argum.
Supra 22.
Luc. 12.
Ibidem 47.
VI. argum.
Rom 3.
1. Cor 9.
Ibidem 20.
Christiani si nulli legi subessent, quid inde.
Quinam sint viri Belial.
Psal. 2.
Christus verus autor libertatis, an Dei Filius,

eum factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret: & Dominus, *Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio: &, Qui misit me Pater, ipse mihi mãdatum dedit, quid dicam, & quid loquar.* Iterum, *Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Adam etiam primus homo iustus fuit, de quo Salomon: *Fecit Deus hominem rectum*: & tamen lẽgem accepit de non gustando ligno Paradisi: *In quocunque*, inquit, *die comederis ex eo morte morieris.* Ecclesiasti. 15. dicitur: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui.* Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Et c. 17. Creato homini dixit: *Attendite ab homine iniquo.* Et mandauit illis vnicuique de proximo suo. Tam ergo primo Adę, quam secundo dedit legem, & in illis omnibus iustis datam colligimus, secundum illud: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Non tantùm ergo iustus in Euangelio parere debet legi, sed etiam Ecclesiæ: *Obedite*, inquit, *præpositis vestris, & subiacete eis*: & ciuili magistratui, siue legi Imperatoris: *Omnis anima*, inquit, *potestatibus sublimioribus subdita sit.*

mandatũ tamen Patris habuit, quod & seruauit.
Galat. 4.
Ioan. 14.
Suprà 12.
Suprà 6.
Eccl. 7.
Genes. 2.
Eccli. 15.
Infrà 17.
Psal. 118.
Hebr 14.
Rom. 13.

Sed fiunt nonnulla argumenta contra superiùs asserta, & primum est: quia Christus non tulit legem, sed Euangelium: per primum, id est legem, exigitur obedientia bonorum operum: per secundum, tantùm fides, qua credimus cęlestibus promissis per Christum promulgatis. Sed hoc est in limine errare, & hæc duo non tantùm dissonãt inter se, vt simul coire non possint: & reuera Euangelium non est tantùm nuda promissio, sed vallata conditione bonorum operum: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis: Hæredes quidem Dei: cohæredes autem Christi: Si tamen compatimur, vt & conglorificemur: Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, &c. &, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Christus præterea non tantùm Euangelista nominatur à Prophetis, sed & Rex, & Legifer noster; &, eius legem Insulę expectabunt: etenim benedictionem dabit Legislator: & ideo ille vt legislator dicebat: *Ego autem dico vobis: Hæc mando vobis: hoc est præceptum meum: Si præcepta mea seruaueritis, &c. Mandatum nouum do vobis: & Apostolus: Præcipio non ego, sed Dominus. Iterum: Et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ*: Non ergo tantùm credentibus, sed maximè obedientiam suis legibus, & mandatis præstantibus. Secundò adijciunt sententiam Apostoli. *Lex iusto non est posita, sed iniustis*: quo loco excæcatus fuit Lutherus. Sed facilè resoluitur: Siquidem eo

Hæreticorũ in contrariũ, argumentis respondetur.
I. argum.
Ioan. 15.
Rom. 8.
Matth. 7.
Infrà 17.
Christum & Euangelistã esse, & legislatorem Scripturæ testantes.
Esai. 42.
Psal 83.
Matth. 5.
Ioan. 15.
Ibidem.
Ibidem 10.
Supra 13.
1. Cor 7.
Hebr. 5.
II. argum.
1. Tim. 1.

loco

Lex quę non sit posita iustis, sed iniustis, vt ait Apostolus. *Rom. 8.*

Genes. 2. Legem iustis quam Deus dederit. *Psalm. 134.* *1. Pet. 1.*

Rom. 3. *1. Cor. 9.* *Rom. 13.*

1. Pet. 2. Spiritu timoris potissimũ Iudæi legem Moysi seruabant. *Rom. 8.*

Ibidem.

loco Apostolus de lege Moysis sermonem habebat, de qua præcedit: *Scimus quia bona est lex, si quis ea legitimè vtatur*: at talis coërcens timore, & ad benè operandũ trahens, non est posita iusto, qui accepit Spiritum adoptionis, sed iniusto Iudæo, timore virgæ, & seruili animo operanti. Habent tamen iusti, vt primus Adam habuit, & Angelus, imò Christus, & Apostoli, & omnes Christiani, legem dirigẽtem eos, ac docentem de Dei voluntate, prohibentem mala, præcipientem bona, minantem gehennæ supplicia transgressoribus: at obseruatoribus vitæ æternæ regnum pollicentem. Vnde vel ipse Paulus dicit se legem non destruere per fidem, sed legẽ statuere: & quod non erat sine lege: & Romanos vult principibus suis subiacere, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Petrus quoq; fideles hortatur: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: siue Regi, quasi præcellenti; siue ducibus, tanquàm ab eo missis.

Benè autem liber est à lege terrente, & terrore ad obseruantiam cogente: quia lex spiritus vitæ, ait Apostolus, in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, & mortis. Quãuis autem iustis insit nonnullus timor: tamen præcipuè iusti aguntur Spiritu Dei, & amore iustitiæ.

III. argum. *Galat. 5.* *Suprà 3.* *2. Cor. 3.*

Mira hæreticorum inscitia, & negligentia.

Tertiò habetur in hac epistola: *Quod si Spiritu ducemini; non estis sub lege.* Rursus: *Christus nos redemit de maledicto legis.* Et rursus: *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* Respondeo, duo priora testimonia manifestè agere de lege Moysis. Et mirificè seipsos Hæretici decipiunt, non distinguentes veterem legem à lege noua, primam iustificationem à secunda iustificatione, timorem seruilem à sancto, statu peccati à statu gratiæ, opera ante gratiam, ab operibus post gratiam, libertatem spiritus à libertate carnali, lethiferum peccatum à peccato veniali; informem fidem à formata; mandata vetera à mandatis nouis; perfectionem viæ à perfectione patriæ.

Hier. in c. 1. ad Gal. to. 9.

Galat. 5. *Suprà 4.* *Matth. 22.* Illud Apostoli: Vbi Spiritus Domini, ibi libertas, quomodo intelligatur.

Galatæ igitur defecerant ab Euangelio ad Iudaismum, vt contextus satis apertè docet, & Hieronymus, & Patres declarant. Vnde & dixit: Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Et rursus: Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Non ait: Si dilexeris Deum ex toto corde tuo: Si amaueris proximum sicut te ipsum: si legem seruaueris: si mihi, & humilis fueris. Aliàs est velle spontè cęcutire. In tertij verò testimonij verbis est sermo de libertate à peccato. Satana, prauæ concupiscentiæ dominatu, carne, mundo, & ignorantia, sed non à lege Dei, vel præceptis eiusdem: quia in Christo Iesu circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei: & vbi etiam est Spiritus Domini, ibi libertas à lege coërciua: quia homo per donũ Spiritus spontè operatur, & seruat mandata, non motus ab extrinseco aliquo principio. Et hactenùs de lege posita iustis.

1. Cor. 7.

Alter sensus.

Diuinam legem & Euangelicam à fidelibus perfici posse, nec esse impossibilem.

Duplex eius implendæ potestas.

I. locus.

Iam secundò ostendendum, leges latas à Christo tales esse, vt iusti illis valeant satisfacere. Ad quod explicandum præmittere oportet, in iustis duplices inueniri vires, & præstandæ legis facultates. Nam aliæ sunt naturales, & quæ ex virtute nudi liberi arbitrij proficiscuntur: & tales quidem infirmæ sunt, ac imbecillæ ad præcepta diuinæ legis obseruanda: & si quod præceptum illis viribus posset seruari, Deo non placeret, nec seruaretur lex ad mentem legislatoris. Aliæ verò sunt naturæ vires vigore gratiæ, & diuinæ virtutis affectæ: & cum his præsidijs obseruare potest, ac debet iustus totam diuinam legem: quod ex Scripturis firmare possumus. Nam primo loco de Adam Ecclesiastici 15. dicitur: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata, & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare.* Subdit: *Apposuit tibi aquam, & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita, & mors: bonum, & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.* Constat autem, hominem in natura integra gratiam, & iustitiam originalem habuisse, & potuisse, si vellet, diuinam legem præstare. Deinde idem probamus à verbo Christi: *Venite*, inquit, *ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Et subdit: *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue*: Quomodo iugum suaue, & onus leue, nisi præcederet Christi refectio per gratiam largiens voluntatem, & vires ad seruandum? Quomodo idem dixisset Dilectus: *Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus: & mãdata eius grauia non sunt*, scilicet, amanti: quòd si non sunt grauia, minus erunt impossibilia. Quomodo item Paulus producto testimonio ex lege: *Propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus.* Et Septuaginta habent; *Propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo: & in manibus tuis.* Ergo verbum fidei non propè, sed longè à nobis esset, si esset impossibile. Et fuisset vt lex Moysi iugum fuit, quod neque Patres nostri, vt ait Petrus, neque nos portare potuimus. Tertiò, cùm Christus legem tulerit: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem: Hoc est præceptum meum: Si vis ad vitam*

Eccles. 15. *Genes. 3.*

II. locus. *Matth. 11.*

1. Ioan. 5.

Rom. 10. *Deut. 30.*

III. locus. *Ioan. 15.* *Ibidem.*

Matth. 19. Ioan. 14.

ingredi, serua mãdata: Et, *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit*: An ergo seruari possunt mandata Christi, aut legem nobis dedit non pro præsenti mundo, sed pro futuro, vbi minimè est opus. Nam ibi tempus victoriæ, & triumphi, non malitiæ, pręmij, non meriti.

IV. locus. *Ezech 36.*

Quartò, promissio Domini fuit se daturum Spiritum ad legem complendam. Habetur enim Ezechiel. 36. *Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri: & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.* Vides certam promissionem Dei? Audi iam per Christum impletum. Ait enim Apostolus: *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem* (scilicet nostram) *Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.*

Rom. 8.

V. locus. *Suprà 5. Hebr 11.*

Quintò, multos obseruasse legimus & ante Euangelium per Dei gratiam, & post Euangelium per Spiritum sanctum in corda diffusum. De Henoch enim legimus, quod placuit Deo, & ambulauit cum eo, id est, legem obseruauit ad mentem præcipientis: Noë etiam, qui vir iustus, atq; perfectus dicitur in generationibus suis: & Abrahæ dicitur, *Ambula coram me, & esto perfectus*: & rursus, *Eo quòd obedierit Abraham voci meæ, & custodierit præcepta mea, & mandata mea, & cæremonias, legesquè seruauerit.* Iob hoc elogio ornatur: *Vir simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.* Dauid, vir secundùm cor Dei, mandata seruabat. Vnde cecinit: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam? & custodiam illam in toto corde meo: Deduc me* (per gratiam) *in semita mandatorũ tuorum: quia ipsam volui.* Rursus: *Seruaui mandata tua, & testimonia tua: quia quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Iterum: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Ezechias Rex: *Obsecro Domine*, inquit, *memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* De Elisabetha, & Zacharia legimus: *Erant autem iusti ambo ante Deũ, incedetes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Idem de Apostolis omnibus, & de Paulo peculiariter, qui ait: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui.* Et Martyres omnes supremum charitatis diuinæ gradum attigerunt, nempè illum, de quo Dominus: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Hoc tamen autem omnes Martyres Dei præstiterunt.

Genes 5. Infrà 6. Infra 17. Infrà 26. Supra 22. Iob. 1. 1. Reg: 13. Psalm. 118. Ibidem 31. Ibidem 10. Ibidem. Esai. 38. Luc. 1. 2. Tim. 4. Ioan. 15.

VI. locus, ab absurdis.

Sextò, si lex seruari non posse ab his qui Dei gratia, & Spiritu ornantur, continuò peccaremus, & Christus, vt dixit Apostolus, peccati esset minister, & gratis seu frustrà esset Christus mortuus: & lex Euangelica non diceretur iugum suaue, & onus leue præ illo legis importabili: & iustus adhuc nullus esset, & Deus exigens impossibile, iniustus & crudelis videretur. Vnde vel lumine naturæ solo instructi Israëlitæ vociferabantur quòd iniustè opprimerentur, quòd impossibilia ab eis exigerentur: & iudicium Dei iustum nullum esset futurum, nec iusta suppliciorum gehennæ executio.

Galat. 2. Ibidem. Matth. 11. Actor. 15. Iudæi legem Moysi ferre vix poterant.

VII. locus, à Patribus. *B. Hieron. in explicat. Symboli ad Damasum, to. 4.*

Septimò, Patres etiam repugnant. Ait enim Hieronymus ad Damasum: *Execramur eorum blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini à Deo præceptum esse, & mandata Dei non à singulis, sed ab omnibus posse seruari. Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio, & tam illos errare qui cum Manichæo dicunt hominem vitare peccatum non posse, quàm qui cum Ioniniano asserunt, hominem non peccare posse. Vterque enim tollit arbitrij libertatem. Nos autem dicimus hominem & peccare, & nõ posse, vt nos semper liberi confiteamur arbitrij.* Augustinus libro de Natura & gratia: *Quis enim*, inquit, *eum nescit sanum, & inculpabilem factum, & libero arbitrio, atque ad iustè viuendum potestate libera constitutum? Sed nunc de illo agitur, quem semiuiuum latrones in via reliquerunt, qui grauibus saucius confossusq; vulneribus, non ita potest ad iustitiæ culmen ascendere, sicut potuit inde descendere. Qui etiam si iam in stabulo est, adhuc curatur. Non igitur Deus impossibilia iubet, sed iubendo admonet & facere quod possis, & petere quod non possis.* Et cap. sexagesimo nono. *Omnia fiunt facilia charitati, cui Christi sarcina leuis est, aut ea vna est sarcina ipsa quæ leuis est.*

B. August. de Natu & gra. cap. 43. 69. *Luc. 10.* Per se lapsus homo non potest erigi. *Idem.* Charitas leue facit iugũ.

Hæreticorũ diluuntur obiecta. *Deut 6. Matth. 22.*

Sed in hanc secundam conclusionem obijciunt pauca. Primum: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Sed certè non præcipitur homini sic illum amare, vt alios nõ amemus. Præcepit enim diligere proximos, parẽtes, filios & vxorẽ: nec sic, vt sine intermissione non accessimus à dilectione, cùm id sit viribus nostris imbecillibus impossibile: quia præcepit etiam laborare, præcepit prædicare, & alia multa, quibus intenti non possumus ita amori Dei incumbere perpetuò, vt verba sonare prima facie videntur: sed sic nunc in præsentia ama Deum, vt posteà merearis eum in præmium perpetuò in patria diligere: sed sic ama, vt nihil contra eum ames, nihil supra eum, nihil æquè atq; illum diligamus, iuxta illud: *Hæc est charitas Dei,*

Quomodo Deum ex toto corde, & ex omnibus viribus diligere debeamus.

vt man-

1. Ioan. 5.

vt mandata eius custodiamus. Nec Dominus sapiẽtissimus exigit à nobis perfectum patriæ amorem: quia stultũ est exigere, quod præstari non potest. Hinc Augustinus rectè dixit in lib. de Perfectione iustitiæ: *Alia perfectio currentis, alia peruenientis.* Vnde ridiculus esset, qui à puero eas actiones exigeret, quæ à solo viro robusto præstari possunt. Ideirco hoc præceptũ quatenus vim obligãdi habet, & seruari potest, & ab omnibus iustis seruatur, eo videlicet sensu, vt nihil diuino amori præferamus.

Aug. in responsio. ad 16. ratiocinationẽ, sed in sensu, to. 7. in fin.

II. obiectio.

Secundum argumẽtum de nono, & decimo Præceptis: *Non concupisces,* quod videtur propter naturam nostram sauciatam, & semper concupiscentem, seruari nõ posse. Sed respondendum, non esse sensum, Non habeas fomitem: quia hoc perinde nobis est impossibile, atque si præciperetur, Noli nasum habere. Rursus non est sensus: Noli habere primos motus concupiscentiæ, qui videlicet rationem præueniunt: quia tales dormientibus insunt, & humani motus nõ sunt, & sæpè contra rationem, & consensum prodeunt. Non enim, ait Paulus, quod volo, bonum illud facio; sed quod odi malum, hoc ago. Vnde subdit: *Nihil ergo nunc damnationis est ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant.* Sensus ergo verus est: O homo, siue oratio, quæ præcipua pars hominis es, nõ concupisces, id est, non acquiesces motibus concupiscentiæ, nec cedes carni pellicienti te, & ad peccatum inuitanti. Quod alijs verbis apertiùs dicitur Eccl. 18. *Post concupiscentias tuas non eas:* & Apostolus, *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.* In illa verò ad Romanos, ita expressit: *Non ergo regnet peccatum* (id est, motus concupiscentiæ) *in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius.*

Illud: Nõ cõcupisces, quo modo accipiendum sit.

Rom. 7.

Infrà 8.

Eccles. 18.
Galat. 5.

Rom. 6.

III. obiectio.

Tertium argumentum conflatur ex peccatis leuioribus, quæ indies perpetramus, quibus nõ tantùm offuscari, sed etiam obscurari videtur nostra iustitia, & obseruantia diuinæ legis: vnde & peccatores nominamur, & sumus.

Peccata leuiora, quæ vocãt venialia, cum iustitię perfectione posse consistere.

Respondendum est, per hęc venialia delicta neque charitatem extingui, etsi eius feruor impediatur, neque iustitiam Christianam tolli, neque filiorum Dei dignitatem amitti, neque denique perfectionem nostram imminui: quãdoquidem viri perfecti, & sancti charitate flagrantes, & consummati, etsi sceleribus, flagitijs, & criminibus careant: non tamen omnibus peccatis, aut delictis, neque per illa simpliciter censemur peccatores: sed κᾶτι. Vnde insigniter iniquitati, & flagitijs vacãtes, peccatores vocantur: *Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat magister vester?* & Dominus apud Lucam: *Etsi mutuum,* inquit, *dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiantur æqualia.* Et Publicanus dicebat, *Deus propitius esto mihi peccatori.* Est enim peccator, qui artem, habitum, & exercitium profitetur peccandi: iusti autem, aut sancti, aut perfecti, non dicuntur peccatores, nec nomen iustorum, aut sanctorum amittunt. Notauit hoc Augustinus pluribus in locis: iusti enim multi extiterunt, & tamen sine peccato non fuerunt. Et Hieronymus ad Ctesiphontem quosdam arguit, qui per singulos eundo næuos & maculas in corpore pulcherrimo, illud vituperabãt. Ideò iusti verè dicunt, *Dimitte nobis debita nostra;* & frater Domini. *In multis offendimus omnes;* Ioannes item, *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Non ait: & humilitas in nobis non est. Ideo Iob iustus reprehendit seipsum: & Dauid in numeratione populi grauiter est reprehensus, ac punitus: Zacharias etiam de incredulitate, & Petrus à Paulo arguitur, quòd non ambularet ad veritatem Euangelij. Si quando patres asserãt nos legem imperfectè adimplere: rectè intelligendum est. Id enim asserunt vel respectu impletionis diuinæ legis quæ erit in patria, vel ratione status innocentiæ, in qua nulla fuisset imperfectio, aut defectus corporis, vel animæ, vel denique propter nęuos peccatorum venialium, quę etiam à perfectis, & sanctis vitari non possunt. Et de his hactenùs.

Peccatores qui propriè sint, & dicantur.
Matth. 9.

Luc. 6.

Infrà 18.

B. Hier. to. 2.

Matth. 6.
Iacob. 3.
1. Ioan. 1.

Iob. 4.

2. Reg. vlt.
Luc. 1.
Galat. 2.
Quo sensu Patres dicunt legem imperfectè nos dicãt implere.

DISPVTATIO XV.

In qua differitur de ratione meritorũ in operibus bonis quæ à iustis prodeunt, constituenda.

QVI semel sunt in Christi corpus per fidem & Sacramentum insiti, multis sanè cohonestantur priuilegijs, & fauoribus. Nam in primis non solùm ad iustitiam suscipiendam se possunt præparare, & illam pręparatione sua impetrare, & fidem, & gratiam acceptam seruare, & in bono inchoato persistere, sed etiam iustitiam adeptam augere, eamq́ue perficere per bonorum operum fructus valent, vt superioribus disputationibus comprobatum reliquimus. Deinde legi Dei, quatenus obligationem inducit, si per eos non steterit, satisfacere possunt, idq́; innumeræ docent Scripturæ: vt risu dignum dogma sit Lutheranorũ principis, Iustum in omni bono

Iustificati quibus per Christũ gaudeant priuilegijs.
Primum.

Secundum.

Tertium.

opere peccare. Tertiò, possunt filij Dei pro peccatis admissis satisfacere coram diuina iustitia: vt alio loco à nobis est demonstratum. Nam qui æterna, & spiritualia bona consequi possunt, mirum nō est si Deo Patri pro pœnis temporalibus, quibus obnoxij sunt tam ipsi, quàm alij, satisfacere valeant. Quartò, possunt etiam iusti in bonis operibus meritum æternæ vitæ habere, vt passim, & palàm tradunt sacræ literæ. Quod quia peculiariter Hæretici tanquàm Pelagianum, & falsum insectātur, eo quòd homines tumidos, & elatos reddat, ideo peculiari ratione tractandum fuit.

Lib. II. elucidarum euangelicarum.

Quartum.

Meritum, bona & mala opera Latinis significat.

Sed in primis considerandum est, nomen meriti apud bonos autores nō solùm tribui bonis, sed etiā malis operibus. Hinc Ouidius:

Ouid. epist. 5.

Leniter ex merito quicquid patiare, ferendum est;
Quæ venit indignè (id est, sine merito) *pœna dolenda venit.*

Et iterum:

Estq; pati pœnam, quàm meruisse minus.

Idem lib. 1. de Ponto eleg. 1.

Et Vatinius ad Ciceronem: *Nescio quomodo obtrectatores inuenerim non meo me herclè merito*, id est, de merito. In Scripturis frequenter habetur; Iram Domini mereri, & deteriora mereri supplicia, & similia dicebat sanctus Iob; *Vtinam appenderentur peccata me, quibus iram merui.* Sed non est hic sermo de tali merito supplicij, nec de merito improprio, cui videlicet non ex debito iustitiæ respondet præmium, sed ex mera bonitate, & liberalitate dantis. Nam hac ratione Cyprianus scribit, infantes fide, & ratione carentes, in ipso statim ortu plorantes, ac flentes, diuinam misericordiam mereri. At Gregorius Nazianzen. de Ioanne Baptista scribit in Monodia Basilij: *Ille Christi præco fieri meruit.* Et Epiphanius hæresi 50. Petro tribuit, quòd meruerit, vel dignus factus fuerit princeps esse Apostolorum, & claues habere regni cœlorum. Ita dicitur promereri, qui precibus, & fauoribus aliquid impetrauit. Vnde & Ecclesia rogat: *Te mereamur protegente eripi, te liberante saluari*, nimirum ab imminentibus peccatorum nostrorum periculis.

Iob. 6.
Meritū hoc loco quid.

B. Cypr. libr. 3 epi. 8. in fin.

Greg. Naziā.

B. Epiphan. Matth. 16.

Iam verò vt his missis, quod ad rem facit, explicemus ad propriam meriti rationem opus est libertate, & vt opus ex sua natura, vel ex lege præmium aliquod promereatur: quia lex facere potest paria, quæ ex sua natura sunt in paria. Vnde Rex Saul tulit legē, vt qui vellet decertare cū Goliad, fieret gener Regis, & domus eius ditaretur diuitijs magnis, & fieret absque tributo. Deinde consideranda ratio, per quā opera nostra tantā dignitatem habeant. In primis igitur desumitur ratio meriti à persona operante, quæ grata est: nam videmus vnum & idem obsequiū gratius & acceptabilius esse, si à persona dilecta impendatur, quàm ab extranea. Nam vt Comicus dixit:

Ad meritum duo requirūtur.

1. Reg. 17.

Rationes meriti quinque.

I. ratio.

Abs quiuis homine (cùm est opus) *beneficiū accipere gaudeas.*

Terent. in Adelphis, Act. 2 scen. 3. in princip.

Verumenimuerò id demùm iuuat, si quem æquum est benefacere, is facit. Secundò, solet haberi intuitus ad opus ipsum, si est vtile: vt si quis alicui plantet vineam, aut domum ædificet, aut conferat sanitatem. Ideo datur actio vtiliter gerenti alterius negotium: vel si opus nō sit vtile, sit saltem pretiosum: vt si quis pulchram imaginem pingeret, vel sculperet alteri, etiamsi nullius sit vtilitatis. Solet tertiò principium considerari vnde prodit opus: vt si spontè, & volens operatus est, an nolens, & inuitus, an amore simplici; an verò intuitu mercenario. Quartò, solet respici in factum contractum, vt si tanti inter contrahentes æstimatum sit opus, quantum valeat, etiamsi ex se tanta mercede non sit dignum. Velut qui currunt ad brauium præoccupandum, vel in certamine luctantur, maiori afficiuntur præmio, quàm ex se valeant, vel cursus, vel pugna.

II. ratio.

III. ratio.

IV. ratio.

Primùm igitur si respiciatur personæ dignitas, etsi nos ob peccatum simus serui, & multis beneficijs obligati ad præstanda opera nostra Deo sine noua aliqua mercede; ac proinde ius non habeamus ad meritum cum Deo comparandum: quia tamen dignatus est nos liberare à seruitute: iuxta illud: *Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis*, & debita beneficiorum collatorum cōdonauit tanquàm fœnerator, vel potiùs creditor (id enim significat verbum δανειστής, Luc. 7. vbi dicitur: *Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque*, vt talentis gratiarum, & beneficiorum tanquàm nostris vtamur) certè promereri possumus coram Domino ratione personæ, quia liberati, & donis aucti, & filij Dei effecti; ac per hoc hæredes, imò Christi membra eius Spiritum habentia. Ideo Christus à dignitate personæ, quia infinita, infinitè merebatur: quia respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.

Iustificatos posse apud Deū promereri ratione personæ.

Ioan. 8.

Ibidem.

Rom. 8.
1. Cor. 6.
Genes. 4.

Secundò attendendum opus remanēs, vt ædificium, vel vineæ cultura, vel quid simile: hic autem est cordis puritas, & munditia Deo placens, de qua: *Hæc est gloria nostra, testimonium conscientiæ nostræ*, &, *Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt.* Et cùm Iudæi petijssent à Domino: *Quid faciemus, vt operemur opera Dei?* (id est, Deo

Quale sit opus quod in merito spectari consueuit.

2. Cor. 1.

Matth. 5.

grata)

Ioan. 6.

grata) respondit: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille, & per sermonem Dei fide receptum, cor mundum illi exhibeatis.* Vnde

Act. 15. Iacob 4. Ezech. 18.

Act. 15. Petrus dixit: *Fide purificans corda eorum*; & Frater Domini; *Purificate corda, duplices animo*; Ezechiel verò, *Facite vobis cor nouum.* Non est autem cor purum, aut nouum sine fidei operibus, cùm absque illis conscientia tuta esse nequeat.

Qua ratione opera nostra nullius sint meriti apud Deum.

Esai. 64.

Si ergo considerentur opera nostra in statu peccati ante Christum fide susceptũ, certè ex nulla radice habent meriti rationem; neq; à dignitate personæ, quia arbor mala sumus: neque ratione operis, quòd sit vile, vel pretiosum, quia teste Propheta, quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ: neq; ratione pacti, quia nullum peccatori commercium est cum Deo: neque ratione finis quẽ quis intuetur, quia nemo hominum ex se operatur nisi propter seipsum.

Eadẽ vt fiant Deo grata, & accepta.

Si verò consideremur in statu instaurationis, omnes causæ prædictæ promerendi vim habent & à persona, & ab opere, quod post operam, siue operationem remanet, nempè cor mundum, cui meritò redditur

Matth. 5.

in pręmium Dei visio. Est etiam vtile Deo, quia etsi Deus bonorum nostrorum non egeat, & vt ait Iob; *Porrò si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* & Apostolus. *Quis prior dedit illi: & retribuetur ei?*

Psalm. 15. Iob. 35. Rom. 11.

ac proinde nec opera nostra illi vtilia esse possint: Fecit tamen se hominem, vt primò ei in persona, deinde in membris suis vsque ad iudicium vtiles esse possemus, & nobis dicere posset, *Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Et in

Matth. 25. 2. Timot. 2.

posteriori ad Timotheum ait Apostolus, *Erit vas in honorem sanctificatum, & vtile Domino, ad omne opus paratum.*

Pretiũ operis seu laboris gloriæ cœlestis mercedẽ non adęquare.

Adhæc si consideremus substantiam operis, & laborem, certè ea ratione dicitur à Paulo, non esse condignas passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, & merces propterea dicitur

Rom. 8. Matth. 5. Luc. 6.

magna, & copiosa; & alio loco Christus vocat mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem. Item Paulus;

2. Cor. 4.

Id quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ; supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Atq;

Beatitudinẽ Paulus brauio, & coronæ cui comparet.

hac ratione beatitudinem donum Dei esse dicimus, cùm in immensum excedat operum valorem, ac pretium.

Quia tamen nõ est purum donum, nec pura merces, nec pura hæreditas, nec purum præmium: quia non datur nisi laborantibus, & certantibus; ideo à Paulo brauio, & coronæ comparatur, quæ his qui

1 Cor. 9. 2. Tim. 2.

currunt, & legitimè in agone contendunt, dari solent supra operis valorem. Quartò,

Meritũ etiã operum colligitur ex quadruplici finis seu principij ratione. I. ratio.

æstimatur opus à fine, vt si fiat amore obedientiæ, & simplici oculo placẽdi Deo. Hic autem etsi non adæquet præmij valorem, tamen circumstantia est talis, quæ cum ipsius beneplacito statuentis creat operis dignitatem, & opus dignum præmio reddit: & ita voluntas operans quia diuina est per gratiam, promeretur gloriam. Et vt Paulus ait: *Si voluntas prõpta est, secundùm id quod habet, accepta est*, scilicet, ad meritum. Accedit etiam gratia, quæ teste Ioanne, semen

2 Cor. 8. II ratio. 1. Ioan. 3.

est quoddam gloriæ, & cui naturalissimum est producere fructus. Est etiam fons aquæ

Ioan. 4.

viuæ salicus per operationes in vitam æternam. Tertiò, prouehuntur hæc opera

III. ratio.

à Spiritu sancto iustos inhabitante, & mouente. Non enim impar est Spiritus sanctus ad beatitudinis præmium adipiscendum: quamobrem cum illo vniti vnus Spiritus efficiuntur ad operandum, & promerẽdum. Quòd si obijcias, peccatorem

1. Cor. 6.

Duplex Spiritus sancti motio in iustificatione peccatoris longè diuersa.

moueri à Spiritu sancto, vt à peccato resurgat; ac per hoc cõdignè, & iustè promereri peccatorum remissionem: Respondeo, permagni referre, an Spiritus sanctus vt inhabitator moueat nos, an vt principium extrinsecum ad pœnitentiam impellens, de quo: *Ecce enim sto ad ostium, & pulso*, sic enim

Apocal. 3.

est cũ peccatoribus: nam cùm iustis Christus non est in ostio, sed habitat in corde per fidem. Vnde Augustinus epist. 105. ad Sixtum presbyterũ: *Omnia hæc* (scilicet charitatem, fidem, & orationem) *operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens propria vnicuique vt vult, quia Spiritus vbi vult spirat, sed quod fatendum est, aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans adiuuat vt sint fideles, quod est ergo meritũ hominis ante gratiam? Quo merito percipiat gratiã, cùm omne bonum meritum nostrum nõ in nobis faciat nisi gratia & Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat quàm munera sua?* Hæc ille.

Aug tom. 2. 1. Cor. 12. Ioan. 3.

Quarta & vltima ratio.

Postremò, est alia etiam ratio principij ad promerendum: quia Christus comparatur capiti operanti in nobis tamquàm in membris suis. Nam vt caput naturale mẽbra omnia viuificat per influxum vitalem, ita Christus vocatur caput à Paulo Rom. 12. Eph. 4. Coloss. 2. & 1. Cor. 12. illiq; proinde nostræ actiones tribuuntur. Vnde dicebat Apostolus: *Viuo ego, iam non ego: viuit verò in me Christus*, & Christus, *Qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Rursus Paulus, *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus?* Iterum: *Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit Christus.*

Bona opera nostra Christi sunt in nobis operãtis.

Galat. 2. Ioan. 6. 2 Cor. 13. Rom. 15.

Vides igitur quomodo illi & vita, & verba, & facta nostra tribuantur? ¶ Similiter

Eadẽ quæ patimur, fiunt propria.

etiam passiones nostræ eius sunt; dixit enim, *Saule, Saule, quid me persequeris? Qui vos spernit, me spernit. Vado Romam iterum crucifigi.* Et Apostolus Galatis, *Christus*, inquit, *in vobis crucifixus est*, proculdubiò in eorũ cruciatibus, & tormentis. Apud Ioanem comparat se viti, & nos palmitibus: sicut ergo palmes non potest fructicare, nisi suum alimentum; & virtutem ab ipsa vite deriuet, ita nec nos, nisi Christo capiti, & viti hæreamus, & in eo maneamus per fidẽ, & charitatem fructificare non possumus. Et sicut vitis per palmites operatur, ita Christus per nos, ac proinde ipse principaliter in nobis meretur, nos secundariò, & vt organa viua coniuncta, & libera. Ita vt nos perinde ac Paulus dicebat: Viuo ego, iam non ego, ita dicere possumus, Operor ego, iam nõ ego, sed operatur in me Christus. Mereor ego, iam non ego; sed meretur in me Christus.

Act. 9. *Luc 10.* *Galat 3.* *Ioan. 15.* *Galat. 2.*

Ratio quinta meritorũ, scilicet, ex pacto & repromissione.

¶ Quintò, cõsiderandum opus ratione pacti, & repromissionis: nam eo modo opera condigna æterna gloria inueniuntur, non secùs atque moneta quam Rex cudit, quæ tanti æstimatur, quãti eam voluit ipse æstimari, vt parabola operariorum missorum in vineam ostendit, facta prius conuentione de denario diurno. Et quod, inquit, iustum fuerit, dabo vobis. Licèt enim donũ, & gratia Dei sit, quòd tale pactum inierit nobiscum, tanti faciens opera nostra supra suam dignitatem, tamen postquàm nobiscum contraxit, pro magnificentia sua obligatus remanet, & iustitiæ est quod pepigit reddere: & vt Apostolus ait, Non enim iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, &c. Debitorque constituitur nobis ex eo, quia sibi est debitor: is enim qui promisit, obligatur fideliter agere.

Matth. 20. *Hebr. 6.*

Epilogus prædictorum.

Meretur ergo fidelis apud Deum, & ratione dignitatis personæ, quia filius, hæres, amicus, membrum: & ratione operis manentis post operam, id est, cordis mundi; & ratione vtilitatis, sibi in suis exhibitæ; & ratione principij, id est, diuinæ cuiusdam voluntatis, qua sumus donati; & gratiæ, quæ seminarium est gloriæ; & propter Spiritum sanctum in nobis operantem; & propter Christum, qui vt caput in nobis viuit, & opera nostra perficit, denique ratione pacti & promissionis nobiscum factæ.

Vijs seu rationibus septem bonorũ operũ merita demonstrantur.

His igitur sic positis, & cõstitutis, comprobantur merita bonorum, atq; id multiplici ratione: & refellentur quæ in contrarium obijci possunt. Prima igitur via à lege, siue legislatore desumitur. Constat enim, cuiusuis rectę legis, & benè compositæ esse, vt tradunt sapientes in libris Digestorum, præcipere, & vetare, benefacta præmio afficere, & iniqua opera iusta multa punire: si hæc insuut hominum legibus, & legi Moysis, quantò magis id statuendum est in Christi lege perfectissima? Hinc Christus in mõte sedens, quasi legislator expositurus veterem, & inuecturus nouam legem, in primis Paupertatem beatificauit, Luctum, Mititatem, Esuriem iustitiæ, Misericordiam, cordis munditiem, Pacificentiam, & persecutionem, Tolerantiam. Has omnes heroicas virtutes, & earũ actiones æternæ beatitudinis mercede honestauit: at hoc quid est aliud quã promeruisse, id est, eas dignas extitisse, quib. merces retribuatur? Ideo conclusit, dicens: *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est: ipse intrabit in regnũ cælorum.* Et rursus, *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm Scribarũ, & Pariscorum, non intrabitis in regnum cælorum, Et, Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* Et cùm interrogasset adolescens, *Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* respõdit Dominus: *Si vis ad vitã ingredi, serua mãdata.* Et alteri Iurisperito explicanti præceptũ dilectionis Dei, & Proximi, dixit, *Hoc fac & viues*, & Frater Domini, *Qui autẽ prospexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.*

I. ratio. *Matth. 5.* *Infra 7.* *Supra 2.* *Luc. 11.* *Matth 19.* *Luc. 10.* *Iacob. 1.*

Sed hæretici confugiunt ad inanem distinctionem legis ab Euangelio, quasi Euangelium non sit lex, aut quasi lex nequeat obscurari: quorum vtrumque falsum est, & pluries confutatum.

Euangelium non esse à lege distinguẽdum, vt hæretici faciunt.

Secũda via desumitur nõ solùm à Christo legislatore per viam iustitiæ distributiuæ statuentis prẽmia, sed etiam ab eodem coadiutore operum nostrorum, vt pacto suo nobis reddatur debitor per viam iustitiæ commutatiuæ. Dixit enim: *Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Vide ergo quãta in ea parabola rationi meritorũ suffragẽtur. Primũ enim ait, *Ite & vos in vineam meam, & quod iustum fuerit, dabo vobis. Et conuentione facta cum operarijs de denario diurno, misit eos in vineam.* Rursus: *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Operarios vocat eos, qui laborando mercedem promeruerunt, & mercenarij sunt. Et, redde, inquit, non, dona: Et mercedem, id est, pactam pecuniam, ac debitam, nõ indebitum aliquod munus. Et murmuranti ait, *Tolle quod tuum est, & vade*; id est, quod debitũ est tibi ex iustitia, & pacto. ¶ Quòd si dicas, Deum nulli obligari, aut debitorem reddi posse. Sed certè Apostolus iniustum vocat Deum, si non redderet; &, *Operanti merces,*

II. ratio. *Luc 6.* *Matth 20.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Ibidem.*

In illud. Deũ debitorem nobis esse non potest.

non

Heb. 6. Rom. 4.

non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.

Theophylactus explicans illud: *Vobis datum est pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini*, ita scribit: *Si mortuos suscitauerim, proculdubio fuerim hoc tanto beneficio maximum in modum obstrictus: si vero pro Christo pœnas subierim, hoc ipsum habuerim obligatum & debitorem. O rem mirandam. Largitur ille, & debitor mihi obstringitur.*

Phil. 1.

B. Aug. conc. 1. in Psal. 32. to. 8.

Et Augustinus in illud Psalmi: *Omnia opera eius in fide: Fidelis, inquit, homo est credens promittenti Deo: fidelis Deus est exhibens quod promisit homini. Teneamus fidelissimum debitorē, quia tenemus misericordissimum promissorem. Neque enim aliquid ei commodauimus, aut mutuum commendauimus, vt teneamus eum debitorem, cum ab illo habeamus quicquid illi offerimus, & ex illo sit quicquid boni sumus. Omnia bona quibus gaudemus, ab illo sunt: Quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia Ergo non ei aliquid dedimus, & tenemus debitorem. Vnde debitorem? Quia promissor est. Non dicimus Deo, Domine, redde quod accepisti, sed, Redde quod promisisti, quoniam rectus est sermo Domini, & omnia opera eius in fide.*

Deum cur nobis teneamus debitorem, teste Augustino.

Rom. 11.

Idem to. 10. circa princ.

Et sermone 16. de verbis Apostoli: *In his quæ iam habemus, laudamus Deum largitorem: in his quæ non habemus, tenemus Deum debitorem. Debitor enim nobis factus est, nō aliquid à nobis recipiendo, sed quod ei placuit, promittendo.* Hæc ille. Ex quibus habemus, qua ratione Deus (de quo scriptum est: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei*) possit pro sua bonitate, & magnificentia nobis debitor fieri.

Ibidem 35.

III. ratio.

Tertia via sit, à ratione iudicij vniuersalis. Omne siquidem iudicium sine acceptione personarum iudicans merita cuiusque vel demerita respicit, & pro eis reddit, quod quisque promeruit. Hinc Matth. 25. expressa est forma iudicij: *Venite*, inquit, *benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Et, Discedite à me maledicti in ignem æternum. Esuriui enim, & nō dedistis mihi manducare.*

Matth. 25.

Rom. 2.

Cum enim iudicium Dei sit secundùm veritatem: sicut reuera opera damnatorum merentur ignem æternum; ita iustorum opera æternam beatitudinem: vt indicat particula causalis, enim. Alioqui Dominus redderet causam pro non causa.

Buceri argumentis in cōtrarium respondetur.

Sed euadere conatur Bucerus vim huius argumenti: Superstitionum, inquit, defensores ex hoc loco volunt ponere merita bonorum operum: & notat esse dictum, *Benedicti patris mei*, vt felicitas benedictionis Dei sit, non ipsorum. Hæc ille. Sed vnde probat, quod non ipsorum meriti? Et si hæc ratio valet, nec Christus meruit, qui summè fuit benedictus ab æterno. Tertiò, ait: *Possidete regnū vobis paratū à cōstitutione mundi*: ex quo colligit, illam sub meritū nō cadere. Quod certè verum non esset, si præparet illis Deus absq; operibus, & meritis: & simile esset, ac si per hoc quod Rex præparasset coronam ante certamen, asseratur quod nullos possit illā promereri. Et sanè regnū non aliter est nobis paratum, q̃ fuit Christo, qui per passionem in illud introiuit. Et certè non est discipulus supra magistrum, nec seruus super dominum suum.

I. & II. arg.

III. argum.

Matth. 10.

Quartum.

Quartò annotat græcè legi κλήρον μήσατε, hoc est, hæreditate possidete: quo significatur regnum dari per gratiam, non propter meritum: vt gratia sit adoptantis, non merces operum. Sed certè malè infert. Est hæreditas, ergo non est merces: esset enim verum, si hæreditas purè in testamento relinqueretur; cùm tamen Paulus asserat: *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Et quidem Apostolus ad Colos. iungit hæreditatem cū mercede: *Quodcunque*, inquit: *facitis, ex animo operamini sicut Domino, & nō hominibus: scientes quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis.* Et Christus non meruisset gloriam, quia dictum est: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.*

Rom. 8.

Coloss. 3.

V. argum. Illud Euangelicū: Esuriui enim, & dedistis mihi mādu-care, & reliqua, necessariō bonorum operū mercedē cumcere.

Quintò testatur Bucerus illud, *Esuriui enim, & nō dedistis mihi mādu-care, &c.* non esse ita accipiendum, quasi propter hæc opera Christus sit electos ad possessionem regni vocaturus: sed quia opera illud testātur, eos benedictos Patris ad possessionem regni fuisse ante mundum conditum electos. Sed quali autoritate istud comprobat Bucerus? planè hęretica, cùm sint verba clarissima, & particula enim; causalis sit, & rationem exponat. Adhęc si propter bona opera merces nō datur, ergo nec propter mala detruduntur impij in gehennā, sed quia signa sunt tantū cordis iniqui. Sed quis ferat has nouitates, & violentiam inferre textui Euangelico? Et isti ex duabus Euangelij partibus & peccatorū, & iustorum illā reijciūt, in qua est meritum, & præmium iustorum in suam sempiternam pernicien. Audi etiam Apost. ad Roman. 2. testificantem: *Deus reddet vnicuique secundū opera eius. Iis quidem qui secundū patientiā boni operis, gloriā & honorem, & incorruptionē quærunt, vitā æternā. Iis autem qui sunt ex contentione, & non acquiescūt veritati, credunt autē iniquitati, ira & indignatio, tribulatio, & angustia in omnē animam hominis operātis malū.* Idē 2. ad Thes. 1. *Nos ipsi in nobis gloriamur in Ecclesijs Dei, pro patientia vestra, & fide, & in omnibus persecutioni. vestris & tribulationib. quas sustinetis, in exemplū iusti iudicij Dei, vt digni habeamini regno Dei, pro quo*

Rom. 2.

2. Thess. 1.

Ioan 5. 2. Tim 4. Ea Pauli sententia in reliquo reposita est mihi corona iustitię, quam reddet &c ponderatur.

& patimini. Si tamen iustum est apud meum retribuere tributionem ijs qui vos tribulant, &c Et Ioan. 5. *Procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerint, in resurrectionem iudicij.* Nescio quid his testimonijs clarius, aut apertius dici possit. Sed audi inuictum, & solidum testimonium Pauli de se ipso loquentis: *Ego*, inquit, *iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonū certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex, non solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.*

Psal 102. B. Ansel. in eū locū, to. 2.

Expende verbum, *In reliquo* : quia hoc reliquum est, & consequens ad bene operantem, vt sibi sit reposita corona iustitiæ, non puræ misericordiæ: & quam reddet, non, donabit: &, iustus iudex, non misericors pater: &. in illa die iustitiæ, non in die misericordiæ. Et quamuis potuisset dicere, corona gratiæ, vel misericordiæ, quemadmodum & alias Spiritus sanctus dixerat: *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus*: potiùs tamen dixit, *Corona iustitiæ*, vt id quod ex gratia promissum fuit, etiam secūdū iustitiā accipi manifestet. Et subdit: *Non solū autem mihi, sed ijs qui diligunt aduentum eius*; ne quis putet apud Deum locum esse acceptionis personarum. Et vt Anselmus interpretatur, id est, *Etiam omnibus, qui de bona sua operatione sunt conscij. Aduentum enim iudicis non diligunt, nisi qui in causa sua habere se iustitiæ meritum sciunt. Et ideò quisquis non diligit, corrigat vitam suam, vt bonam habens causam possit, vt veniat, desiderare, & coronam ab eo, non damnationem sperare.* Hæc ille.

IV. ratio. Gen. 15. Rom. 4. Quid illud: Ambula corā me, & esto perfectus. Gen. 17. Iacob. 2. Gen. 22. Hebr. 6. Gen 22. Ioan. 8. Iudęi in Terrā promissę possessionem quibus eorū meritis fuerint introducti.

Quartò colliguntur merita à typo Abrahæ, & filiorum Israel egredientium de Ægypto, & maximè ab exemplo Christi capitis nostri. Constat enim Abraham fuisse typum iustificatorum, iuxta illud: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam: at illa iustificatio ad regnum satis non fuit, sed exegit adhuc Dominus illud; *Ambula coram me, & esto perfectus*: quod non est aliud; quam eius mandatis parere. Vnde & Apostolus Iacobus dixit. *Abraham pater noster, nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare*: & B. Paulus: *Abraham longanimiter ferens, adeptus est repromissionem*, & Dominus: *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite*: vt videlicet nō tantū fide iusti sitis, sed & mercede illa digni habeamini, de qua dixit: *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.* Adhæc q. educti sunt ex Ægypto, non statim post mortem agni, & transitum Maris rubri Terram promissam obtinuerunt, sed si viam deserti ambularent, & præeunte Domino legitimè pugnarent. Sub hac enim conditione sæpè illis Terra est promis. Hæc autem omnia figura nostri fuerunt, quibus non satis est credere agnum pro nobis immolatum, & per baptismum nunciū mittere Ægypto nisi per viā deserti ac pugnæ, hoc est meritorū obedientiæ, & patientiæ contendamus in patriam intrare: alias quod illis iureiurando affirmauit, *si introibunt* (id est non introibunt) *in requiem meā*, idem nobis eueniet.

Gen. 15. Exod. 14. Supra 12. Christianis per obedientiā & patientiam necessariò in cęlestē patriā contēdendum est. Psal. 94. Hebr. 3. Matth. 7. Christiani quomodo se Christo debeāt cōformare vt salui fiāt. Philip. 2. Ibidem. Matt 19. Ioan. 13. Infrà 15. Luc. 22. Quēadmodū disposuerit Christo pater suus regnum, vt ipse dixit. Apoc. 3. 1 Ioan. 2. Ad vitā ęternam promerendā, hortatoriæ Pauli voces. 2 Tim 2. Ibidem 12. Rom. 6. Philip 3.

Festinemus igitur ingredi in illam requiem, & contendamus intrare per angustam portam. Adhæc Christus caput est, & exemplar nostrum, cui tanquam membra configurari debemus: at vt ille etsi Filius Dei esset, meritis tamen obedientiæ, & passionis promeruit exaltari, & possidere nomen quod est super omne nomen: ita nos humilitate, obedientia, & carnis maceratione certare debemus, vt in regnum perueniamus. Dixit enim: *Non est discipulus super magistrum, nec seruuus super Dominum suum.* Et iterum: *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum*, (nempe per viam meritorum) *vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo*, Et iterum: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecū in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius*, Et dilectus: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare*, perseuerando videlicet in iustitia, & sanctæ vitæ meritis. Denique voces sunt illę generales, quæ nos ad hoc ipsum adhortantur: *Si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinebimus, & conregnabimus. Et, Si complantati facti sumus similitudini mortis eius: simul & resurrectionis erimus.* Item: *Configuratus morti eius, si quomodo occurram ad resurrectionē quæ est ex mortuis.*

DISPVTATIO XVI.

In qua etiam disseritur de merito quod in bonis iustorum operibus à Catholicis constituitur.

V. ratio meritorum. Hæretici quales sint.

PRÆTER quatuor vias iam dictas, etiam alię multę rationes ad bona merita statuenda suppetunt. Quintò igitur bona operum merita ab ipsis vocibus, quibus Scriptura diuina referta est, comprobantur, vt dicere cogantur, aut Deum impropriè, & metaphoricè semper nobiscum locutum; aut si propriè, vt ostendemus, nouos istos magistros, qui tanto ausu se meritis opponunt, magnos esse nugatores, & sycophantas, & qui perpetuò, pro more suo, nodum in scirpo quærant.

Meriti nomē vt etiā verba quæ sequuntur Scripturas, non obhorrere.
Eccli 16.
Rabanus.

Est igitur in primis vox Meriti, Eccli. 6. *Omnis*, inquit, *misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius*, vel vt quidam codices habent, & Rabanus ostendit se legisse, *secundum meritum peregrinationis ipsius*. Id est, iuxta ea quę promeruit, dum esset peregrinus, & tenderet ad patriam. Etsi autem Græca litera nomen meriti non habeat; habet tamen ęquiualens, nimirum κατὰ τὰ ἔργα, quod Græco respondet κατ᾽ ἀξίαν, quod est, pro dignitate (vt Cicero vertere solet) siue pro merito. Est etiam verbum promerendi apud Paulum Hebr. 13. *Talibus enim hostijs promeretur Deus*: quod alij vertunt, demeretur, vel conciliatur, vel placetur Deo. Adhæc nomē operis simpliciter pro merito apud Paulum accipitur, & quod relatiuū est mercedis. Nā ait: *Si gratia, iam non ex operibus*. Et Ierem. 31. *Est merces operi tuo*; & iterum Apostolus: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum meritum, vel debitum.*

M. Tull.
Promereri.
Hebr. vlt.
Opus.
Rom. 11.
Ierem 31.
Rom 4.

Reddere, & retribuere.

Deinde frequentissimum est verbum reddendi, & retribuendi. Vt enim donare, est actus liberalitatis; ita græcis ἀποδοῦναι, siue reddere, actus est iustitiæ. Et quia reddere secūdùm opera, nihil est aliud, quam pensatis eius meritis, vel demeritis, cōdignam suis operibus remunerationem retribuere; ex illo verbo (nisi extortis, & peruersis glossis offuscetur) semper colligimus rationem meritorum.

Impius Bucerus circa illius verbi sensum reddet vnicuique secundū opera sua, triplicē Catholicis calumniam statuit: quę repellitur Matth. 7.
Primum.

Quanquam vafer ille Bucerus: *Hanc*, inquit, *sententiam, qua redditur vnicuique iuxta opera sua, diuexant adulatores Romani Pontificis, volentes inde probare, operibus nostris nos iustificari, atque damnari, non animaduertentes stolidi, & arborem iudicari secundum fructus, non tamen à fructibus esse, vt huiusmodi arbor sit, sed ab arbore vt huiusmodi fructus sint.* Hæc ille, colore rhetorico concitans odiū in Romanum Pontificem, vt ita incipiat lector affectum ba intuitu veritatis auertere.

Quasi verò B. Augustinus, & alij veteres Patres, qui hac sententia probari manifestè volunt, vitam æternam reddi bonis operibus, adulatores extiterint Romani Pontificis; aut quasi hoc pertineat ad adulandum, si sit malus, vt illi furiosi clamitant: nā hoc potius ad illum deterrendum faceret. Deinde ait, diuexari hanc sententiam à Catholicis; cum nihil potuerit dici simplicius, syncerius, & apertius. Et ipsi potius reuera diuexant, qui improprijs & violentis glossis voces propria sua significatione spoliant, & peregrinis, & alienis induunt. Tertiò, vocat nos stolidos, qui nō aduertimus à fructibus non esse arborem. Sed quid opus erat in causa pessima calumniari? Cæterùm quis non videat ab arbore esse fructus, & non contra? Et secundum fructus ferre iudicium de arbore. Verum quorsum hæc? vt obstetur fructibus bonæ arboris, quæ merita sunt, & quæ in iudicio pensantur, & iudicantur. Cuncta enim quę fiunt, adducet Deus in iudicium: & Christus qui scrutator est cordium, & renum, non eget testimonijs externis, qui nouit figmentum nostrum, & quid erat in homine & scit arborem quam plantauit antequam fructificet. Quasi non puniatur adulteriū vel homicidium, nisi quia testatur quod operans sit malus. Quid his putidius, aut magis à Scripturis dissonum, quę testantur quod vnusquisque referet prout gessit in corpore?

Secundum.
Tertium.
Ecclef. 12.
Psal 7.
Psalm. 102.
Ioan. 2.

Eiusdē sententiæ vana eiusdē, insulsque dignissima interpretatio reijcitur.

Illud rediculum, quod quidam author ignobilis scripto commendauit: *Quoties* inquit, *Scriptura dicit quod reddet vnicuique secūdū opera, intellige fidē, quia idē sunt, fides, & opera* Sed isti spontè & sibi, & alijs imponūt, cùm inter fidem, & opera tantùm intersit, teste Paulo.

Merces.
Matth. 5.
Infrà 6.
Apoc. vlt.

Tertiò, est vox mercedis, ita enim frequenter vocatur vita æterna. *Merces*, inquit, *vestra copiosa est in cœlis: Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in cœlis est.* Et Ioannes in secunda sua canonica: *Videte vosmetipsos ne perdatis quæ operati estis, sed vt mercedem plenam accipiatis*: Et rursus: *Qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc. Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua*: at merces, vt natura relatiuorū poscit, meritum respicit, & è contrario. Et ipsa Grammatica poterat eos docere, quia merces dicitur à merendo. Tam absurdum igitur esset vocare beatitudinem mercedem, quam ipsa opera merita.

Mercedis denominatio Lutheranis fuit vt videtur incognita.

Operibus bonis tēporaneā tantū mercedē deberi, cōtendit Melanchton.

Melanchton videns bonis operibus reddi mercedem, affirmauit, non æternam, sed temporalem reddi, libro de locis communibus, quem postremò edidit, cap. de operum præmijs. Et in disputatione de bonis operibus, dixit: *Bona opera merentur multa præmia spiritualia, & corporalia, quæ dantur tum in hac vita, tum post hanc vitam, vt multæ tristes pœnæ publicæ, & priuatæ mitigentur propter pœnitentiam, & bona opera aliquorum in Ecclesia.*

Hāc eius doctrinā Caluinus non recipit, & quare.

Quod reprehendit Caluinus cum multa præfatione: *Non recipio*, inquit, *à doctis, alioqui, & pijs viris positam distinctionē: merito-ria esse opera earum, quæ nobis hic conferuntur, gratiarū, solius fidei præmiū esse æternā salutem. Mercedem enim laborum, & certaminum coronā in cœlo semper Dominus collocat*, & subiungit:

Placere

Placere quidem Deo bona opera, & suis auctoribus non sinit esse infructuosa: quia magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referũt, non quia id mereantur, sed quia diuina benignitas ex se ipsa hoc illis pretium statuit. Quæ autem est ista malignitas, non contentos illa Dei largitate, qua nihil tale merentia opera indebitis præmijs muneratur, sacrilega ambitione vltra contendere, vt meritis operum debeatur rependi, quod diuinæ est totum beneficentiæ. Hæc ille: quæ & nos ingenuè confitemur, dicentes: illa ex benigno Dei pacto vim habere promerendi. Sed illud quod paulo ante dixerat, nullum extitisse pij operis meritum, quod si vero Dei iudicio examinaretur, non esset damnabile: dignũ est reprehensione. Absurdum quippe est, quod opera ex se dãnabilia, faciat meritoria vitæ æternæ. Hæc Caluinus in Philippum.

Melanchtonianti illius dogma ut cõfuto au.

Sed sanè ego hanc Melanchtonis doctrinam prorsus vt falsam & hæreticam damno. Nam opera bona iustorum, quæ per gratiam Dei proferuntur, rationem, & proportionem habent ad vitam æternam, non ad præmia temporalia, vel spiritualia, nisi illa spiritualia contineant augmentum gratiæ, & iustitiæ; & iuxta Doctorum Scholasticorum sententiam, non spectant talia opera aliquod temporale præmium, directè & per se, sed æternum tantùm. Nam sæpè filij Dei inopia rerum temporalium premuntur, & sanitate corporis indigent, etiamsi multa, & præclara vitæ æternæ merita habeant: quibus tamen neque ab infirmitate, neque à paupertate liberantur: nec euehuntur in Apostolatum, aut Episcopatum, aut ad similes alias Ecclesiæ temporales dignitates.

Tria quoque Buceri dogmata confutantur.

Bucerus verò: *Nemo verò simpliciter cùm audiat mercedem, putet nos, cùm etiam pro Euãgelio vitam fuderimus, quicquam posse apud Deum mereri, hoc est, facere, cui Deus quicquam debeat. Ante quidem toti Dei sumus, ipse nos, & bona omnia nostra finxit: ipse operatur in nobis, & vt velimus, & vt operemur.* Hæc ille.

Primum.

Philip. 2.

Sed quis negat quod Dei sumus, & quod illi omnia debemus? Sed non propterea tollitur ratio meriti, cùm & hoc etiam contulerit, vt mereri possimus apud Deum. Errat etiam putando, quod cùm ille operetur in nobis, auferatur meritum, cùm potiùs ex eo, quod ipse operantibus cooperatur, surgat meritum. Errat adhuc dicendo, quod nihil nos possumus operari ad quod non teneamur: quod tollit opera supererogationis. Subdit etiam, mercedem dari operibus, non quia mereãtur, sed quia opera consequuntur, vt pater dat vestem filio gnauiter literis vacanti, non quod mereatur, sed quod post operam sequatur. Sed hæc confusa sunt, & perplexa, & nihil succi habent, & ad obscurandam veritatem excogitata.

Secundum.

Tertium.

Dignus. *Luc. 7.*

Quartò, est vox illa, Dignus, de qua Lucæ 7. *Dignus est vt hoc illi præstes* (id est, promeretur hanc gratiam abs te) *Diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis.* Et Apoca. 3. *Ambulabunt mecum in albis quia digni sunt.* Luc. 20. *Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias. Illi verò qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis,* (id est, qui meruerint seculum illud, & resurrectionem ex mortuis consequi) *neq; nubent, neque ducent vxores.* Et infrà: *Vigilate vtique, omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.*

Apoc. 3. *Luc. 20.* *Infrà 21.*

Græca habent καταξιωθῆτε, id est, mereamini. Paulus quoque 2. ad Thessalon. 2. *Gloriamur*, inquit, *in Ecclesijs Dei, pro patientia vestra, & fide, & in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus quas sustinetis, in exẽplũ iusti iudicij Dei, vt digni habeamini regno Dei.* Et sapien. 3. *Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se.* Cùm contra de alijs dicatur: *Quibus dignus non erat mundus*, Et, *Obsecro vos vt ambuletis dignè Deo, & vocatione qua vocati estis.* Et cùm dixit, inuitatos ad cœnam, & non venientes, non fuisse dignos, tacitè innuit, eos qui venerunt, dignos fuisse. Dominus quoque dixit: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus:* Qui ergo à contrario sensu Christũ amant plus quam patrem aut matrem, digni sunt Christo, & promerentur apud eum manere, & in eius familiaritate & consortio.

2. Thess. 1. *Sapient. 3.* *Hebr. 11.* *Coloss. 1.* *Ephes. 4.* *Matth. 22.* *Supra 10.*

Aut igitur opus est has omnes voces corrumpere, aut in bonis operibus iustorum meritum constituere. Est igitur vita æterna merces bonorum operum, & bonorum laborum gloriosus fructus, & operarum in vinea denarius diurnus, & præmium bonum per eleemosynas thesaurizantium, & fructus seminantium ad iustitiam, & corona militantium, & corona vitæ patienter ferentium tribulationes, & brauium currentium, & corona iustitiæ cursum consummantis Pauli.

Vita æterna quibus comparata.

Matth. 20. *Suprà 6.* *Iacob. 3.* *2 Tim 2.* *Apoc. 2.* *1. Cor. 9.* *2. Tim. 4.*

VI. ratio. ab incommodis.

Sextò, argumentamur ab absurdis, quæ sublatis meritis consequerentur. Nam in primis illis sublatis refrigesceret animus, & feruor operandi: otiabimur itaque, & abundabit iniquitas, & ad bona torpebimus. Deinde si nullum est meritum, quis se macerabit ieiunio? Quis preces fundet ad Deum? Quis laborabit in seruandis Dei, vel Ecclesiæ mandatis? Et aperiretur ostium magnum Satanæ; & Deus promptior esset ad vindicem iustitiam, quam ad gratiam: quia puniret malos, & non remuneraret bonos. Tertiò, quia committitur

Matth. 24.

I. ac II.

Tertia.

pecca-

Gebr. 11. Ibidem 6.
Deus quomodo se inquirētibus remunerator sit.

peccatum in Spritum sanctum, expectando gloriam sine meritis. Est enim Fides, substantia rerum sperandarum, & respicit Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Et quid est Deum inquirere, nisi bonis operibus, & sanctæ vitæ meritis promereri Dominum? Et quid est remunerator, nisi munerum, & mercedum redditor, qui Græcè dicitur Μισθαποδότης. Est

Munerare, & remunerare, quis.

enim munerare, nullius prioris officij, aut beneficij accepti compensandi respectum aliquem sibi demereri: at remunerat, qui acceptum beneficium, aut quod sibi velut impensum tulit, aliquo præmio compensat.

Spei definitio *D. Tho. 2. 2. q. 17. art. 1. 2. & alibi, 10. 21. Luc. 13.*

Spes præterea definitur à Theologis, præsertim à B. Thoma, quod sit certa expectatio futuræ beatitudinis, ex gratia, & meritis præueniens: at sine meritis arrogās essent, & temeraria. Vnde cum Fide excluduntur à regno operarij iniquitatis: quod etiam ostendunt virgines fatuæ vanè exspectantes, & dicentes *Domine, Domine, aperi nobis.*

Matt. 25.

Denique hæc opinio tolleret varia hominum merita, ac per hoc varias mansiones in domo Patris: nam si sola consideres Christi merita, & illa omnia quisque sua fide apprehendat, eadem profectò, & paria erunt omnium merita, etiam puerorum.

Ioan 14.
VII. ratio, ac via.

Septimò: constant merita ex diuturno vsu Ecclesiæ, & cultu Dei. Meritis, inquit, & precibus B. Mariæ semper Virginis, & omnium sanctorum: vt amborum, scilicet Apostolorum Petri & Pauli meritis æternitatis gloriam consequamur. Et in die omnium sanctorum: *Omnipotens sempiterne Deus, qui nos omnium sanctorum tuorum merita sub vna tribuisti celebritate venerari.* Item in Hymno decantari solito:

Sanctorum meritis inclyta gaudia,
Pangamus socij, gestaq; fortia.

In Hymno de dicat. eccles.

In alio Hymno dicitur:

Et virtute meritorum
Illuc introducitur
Omnis qui ob Christi nomen
Hic in mundo premitur.

& rursus: *Deus fidelium remunerator animarum.* Et feria quarta Dominicę 4. Quadragesimæ: *Deus qui & iustis præmia meritorum, & peccatoribus per ieiunium veniam præbes.* Et rursus: *Vt quibus fidei Christianæ meritum contulisti, dones & præmium.* Et sexcenta alia huiusmodi in diuino officio. Quis ferat autem orantem, vt dixit Innocen. I. non hominibus, sed Deo mentiri?

Innoc I.
Sanctorū Patrū de meritia bonorū operum testimonia.
B. Dionys.

Idem etiam ex traditione Patrum ostenditur. Ait enim in primis Dionysius vltim capit. de Ecclesiastica Hierarchia

Pontifex seu sacerdos qualis Dionysio.

Diuinus Pontifex, vt aiunt Scripturæ, eorum interpres, quæ à Deo iustè fiunt. Est enim Domini Dei præpotentis nuntius. Didicit ergo ex Scripturis quæ diuinitus prodita sunt, eis qui sanctè vixerint, splendidissimam, diuinamque vitam pro meritis æquissima trutina esse reddendam. Hæc ille.

Vbi verbo κατ᾽ἀξίαν vtitur, id est pro eo ac meritus est. Et istam varietatem meritorum tradit Dionysius ex Scripturis esse acceptam. Deinde Basilius in oratione de Quadraginta Martyribus: *Omnes inter se similes, pares sententia, pares certamine, ob eamque causam eiusde gloriæ coronis digni sunt iudicati* (vel, easdē gloriæ coronas meriti sunt) *Quæ tandem horum merita explicare posset oratio? nec quadraginta quidē linguæ tantorū virorum.* Hæc in sensu Basilius. Idem in oratione in diuites, ad eos faciens apostrophen, inquit: *Quæro abs te, vtrius tandem temporis mercedem repetiturus es? quod in vita tibi datū est, an eius quod vitam consequitur: Atqui eo tēpore cùm viueres, vitam ita voluptuariam egisti, vt delicijs diffluens, ne inopes quidem intueri sustineres. Mortui autem, quæ tandem actio commemorari potest, aut quod operis præmium, seu operæpretium ei debetur? Exhibe opera, ac tua denique præmia exige.*

B. Bas. ho. 15. in prin. to. 1.

Idem ho. 8. to. eodem.

Greg Naz.

Adhæc Gregorius Nazianzenus in Monodia, vbi Basilium confert cum Ioanne Baptista: *Hic etiam*, inquit, *Christi præco fieri meruit, etsi non præcursor.* Augustinus libro de Natura, & Gratia: *Excepta itaque, ait, sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem: vnde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.*

Aug. lib. de nat. & gra. c. 30 to. 7. circa med.
Esa. 53.
1. Petr. 2.

Expende in tanto Doctore constitui in Diua Maria meritum, quo Mater Dei esse posset. Chrysostomus in posteriorem epistolam ad Corinthios ita scribit: *A te autem quæro, sit ne iustus hic Deus, & num vnicuique tribuat pro dignitate, an contra iniustos homines velit vitam in voluptatibus degere, bonos autem supplicijs affici. Certe, non, inquies: hæc enim nec nomine quidem ei conuenire possunt.*

B. Chrys.

Et ibidem enarrans illa verba: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi: An tu*, inquit, *leue putas supplicium in choro illo annumerari: Non indignum iudicari gloria, quæ nulla oratione explicari potest.* Hæc ille ferè.

Idem ho. 11.
2 Cor. 5.

Accedit his Cyprianus, qui libro 4. epistola 6. his verbis vtitur: *O dies ille qualis & quantus adueniet, fratres dilectissimi, cum cæperit populum suum Dominus recensere & diuinæ cognitionis exāine singulorū merita cognoscere, mittere in gehennā nocentes, &c.* Et paulò in-

B Cyprian.

Idem,

lò infrà : *Hac sit armorum nostrorum praeparatio, hac diurna, ac nocturna meditatio, ante oculos habere, & cogitatione semper, ac sensibus voluere iniquorum supplicia, & praemia ac merita iustorum.*

Idem.

Luc.21.

Idem in serm. de eleemosyna, loquens de vidua, quae in Gazophylacium dona misit : *Multum*, inquit, *beata mulier, & gloriosa, qua etiã ante diẽ iudicij meruit iudicis voce laudari.* Et infrà in fine sermonis : *Si expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes, dies nos vel redditionis, vel persecutionis inuenerit, nusquam Dominus meritis nostris ac praemiũ deerit. In pace coronam vincentibus candidã pro operibus dabit, in persecutione purpureã pro passione germinabit.* Et libro de vnitate Ecclesiae : *Praeceptis eius & monitis obtemperandum est, vt accipiant merita nostra mercedem.* Lactantius quoque libr. 7. cap. vltim. sub initium : *Vniuersos oportet operam dare, vt se quamprimum ad rectam viam dirigant, vt susceptis operatisque virtutibus, huius vita laboribus patenter exactis, consolatorẽ Deum habere mereãtur.* Tertullianus de exhortatione ad castitatẽ: *Promereri nolle, delinquere est.* Hilarius in secundum Psalmum de Deo loquens, ait: *Amari se à nobis exigit, non vtique amoris in se nostri fructum aliquem sine causa ipse percipiens, sed amore ipso potius, qui enim amabimus, profuturo. Nam amari se, sibique nos obsequi idcircò à nobis expetit, vt digni beatitudinis suae, ac bonitatis munere per meritum amoris sui, & obsequij iudicemur.* Sic ille, & multa quae inferius subiungit, quae merita nostra commendant.

Idem.

Lactant,

Tertull.

Hilar.

Amari Deus à nobis cur velit.

Idẽ can.7. in Matt sub fin.

Idem super illud Matt. 7. *Multi dicent mihi in illa die, Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus* : ita loquitur : *De nostro igitur est beata illa aeternitas promerenda, praestandumque est aliquid ex proprio, vt bonũ velimus, malum omne vitemus, totoque affectu praeceptis caelestibus obtemperemus, ac talibus officijs cogniti Deo simus, agamusque potius quod vult, quam quod potest, gloriemur.*

Amb ser 39. sub fin. tom. 3. circa fin.

Ambrosius sermone de ieiunijs, & eleemosynis: *Tributi enim*, inquit, *redditio illi praestat beneficium qui accipit : eleemosyna autem operatio sibi confert meritum qui ministrat.* Et paulò infra : *Latus ergo & hilaris est, qui pauperibus subministrat. Rectè plane est, quia per nummulos paucos, aeternos thesauros sibi caelestes acquirit.*

Idem.

Idem to. 5.

Christũ qui sequantur.

Et in caput tertium ad Philippenses : *Qui intelligit sui causa Christum hominem factum, & passum, & victa morte resurrexisse, contemptis, & spretis omnibus, hunc sequitur, cuius praesidio videt se à morte liberatum, quaerens causas ad promerendum eum, vt vel in aliquo illi vicem possit reddere, vt adhuc maiora consequi mereatur promissa in resurrectione.*

Idem. to. 2. à medio.

Et libro de viduis : *Nec inflatur Domini mater quasi secura de meritis, sed quo meritũ maius agnouit, eò votũ vberius exoluit, officium etiam copiosius detulit, nimius religiosius vexit, mysticum tempus impleuit.*

Idẽ lib. 2. de voca. gent. c. 2. circa med. to. 2 init.

Item libro de vocatione Gentium: *Datur vnicuique sine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante vllum laborem, vnde quisque mercedem accipiat secundum suum laborẽ.* Rursus ibidem : *Deus ergo ijs quos eligit sine meritis, dat vnde ornentur & meritis. Et frustrà dicitur quod ratio operandi non sit in electis, cũ etiam ad hoc operentur vt electi sint.* Infra : *Quamuis ergo quod statuit Deus, nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orandi, nec per electionis propositum liberi arbitrij deuotio relaxatur, cùm implenda voluntatis Diuinitatis sit praeordinatus effectus, vt per laborem operũ, per instantiam supplicationum, per exercitia virtutum, fiant incrementa meritorum : & qui bona gesserint, non solùm secundum propositum Dei, sed etiam secundum sua merita coronentur.* Haec ille, asserens merita non praeiudicare electioni, aut praedestinationi Dei. Quanquam hae duae autoritates Ambrosij, magis tribuendae sunt Prospero Aquitaniae, qui autor creditur illorum librorum. Hieronymus quoque merita confitetur, nam lib. 2. aduersus Iouinianum, probat in caelo non esse omnium sanctorum aequalem mercedem, totusque ille liber pro nobis est. Et inter caetera sic ait : *Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis* (scilicet Pauli :) *Et dispar meritum aequali mercede compenset.*

1. Cor. 3.

Idẽ c. vlt. eiusdem libri circa fin.

Diuina praeordinatio opera nostra nequaquam tollit.

B. Hier. to 2. sub init.

Hebr. 6.

Idem epist.

Et ad Saluinam de viduitate seruanda : *Sacra narrat historia, Cornelium Centurionem cohortis Italicae iu tantũ acceptum Deo, vt Angelum ad eum mitteret, & omne mysterium, quo Petrus de circumcisionis angustijs transferebatur ad praeputij latitudinem, ad illius merita pertineret: qui primus ab Apostolo baptizatus, salutem Gentium dedicauit.*

Act. 10.

Cornelius Centurio primus à Petro baptizatus, salutẽ Gentiũ dedicauit.

Adhec Gregorius explicans illud Iobis: *Saluabitur innocens, saluabitur autem in munditia manuum suarum* : *Quia enim* inquit, *diuina nos bonitas, vt innocentes faciat, praeuenit, Paulus ait: Gratia autem Dei sum id quod sum. Et quia eadem gratiam nostrum liberum arbitrium sequitur: adiungit : & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Qui dum se de se nihil esse conspiceret, ait: Non autem ego. Et tamen quia se esse aliquid cum gratia inuenit, adiunxit : Sed gratia Dei mecum. Non enim diceret, mecum, si cum praeueniente gratia subsequens liberum arbitrium non haberet. Vt ergo se sine gratia nihil esse ostenderet, ait : Non ego. Vt verò se cum gratia operatum esse per liberum arbitrium demonstraret, adiunxit, sed gratia Dei mecum. Munditia itaque manuum suarum innocens saluabitur : quia qui hic praeuenitur dono, vt innocens fiat, vt cùm ad iudicium ducitur, ex merito remunerabitur.*

Iob 22.

Greg. lib. 16. Mor. c. 12. initio, to. 1.

1. Cor. 15.

Paulinũ illud Gratia Dei sum id, quod sum, &c. doctè & acutè Greg. expendit.

Bern ser. 67. in Cantica.

Item Bernar. *Nolo meritũ, quod gratiã ex-*

Greg.to.2.

cludit. Admittit ergo Bernardus meritum qnod oritur ex gratia. Rursus Gregorius bomilia 9.in Ezech. *Praueniente gratia, & bona voluntate subseqnente, hoc quod omnipotentis Dei donum est, fit meritum nostrum.*

Aug.to.7.circa med.

Idẽ epi.46. paulò à med.

Rom.3.

Augustinus verò, qui tantopere insectatus est Pelagianos, nunquam negauit merita, sed illa post Fidem, & gratiam statuit. Vnde in præfatione libri ad Valentinum de Gratia, & libero arbitrio: *Non negamus*, inquit, *quod sit meritum, vel bonum piorũ, vel malum impiorum: Alioquin quomodo Deus iudicabit mundum. Sed misericordia & gratia Vbi, vt iustificetur impius, hoc est, ex impio fiat iustus, & incipiat habere meritum bonum, quod Deus coronabit, quando iudicabitur mundus.*

Augustini in Pelagianã hæresim triplex de iustificatione doctrina.

Tres igitur conclusiones Augustinus tuetur contra Pelagianos. Prima earum est quod sine Fide & gratia nulla possunt esse bona opera, nec per consequens merita: quæ tamen Pelagiani constituebant in viribus naturæ: vt promereri possimus, & gratiam, & gloriam. Secunda est, quod bona opera incipiunt ex fide, & gratia: & sic incipiunt esse vitæ æternæ coram Deo meritoria. Tertia, quod etsi bonis operibus reddatur vita æterna, non propterea minùs gratia, & donum Dei sunt: eò quod cũ remunerat merita nostra, non coronat nisi dona sua, & cap.1.asserit, per gratiam Dei nos liberari à nostris malis meritis, & acquirere bona, per quæ perueniamus ad vitam. In quarto cap. ait, vitæ bonæ & piæ deberi vitam æternam. In sexto docet, Paulum post merita bona habuisse coronam iustitiæ; quia post merita mala consecutus est gratiam, & misericordiam. In septimo ait: Si Dei dona sunt bona merita; tamen Deus nõ tam coronat illa vt merita nostra, quam vt dona sua. Idem August. in Psal.81. *Malis operibus quid debetur nisi damnatio: Bonis operibus quid debetur nisi regnum cœlorum.* Et Epistola ad Sixtum: *Non frustrà Deo cantatur: Et misericordia eius præueniet in me: & misericorda eius subsequetur me. Vnde & ipsa vita æterna, quæ vtique in fine habebitur, & ideò meritis præcedentibus redditur: tamen quia eadem merita quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud nisi quia gratis datur: nec ideò quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur. Vbi autem inuenimus etiam vitam æternam gratiam nuncupari, habemus apud eundem gratiæ magnificũ defensorem Apostolum Paulum: Stipendium, inquit, peccati mors est, gratia autem Dei, vita æterna, in Christo Iesu Domino nostro. Vbi nota, quod cùm dixisset, Stipendium peccati, mors, quis non congruentissimè, & consequenter addere iudicaret: Stipendium iustitiæ, vita æterna? Et verum est, quia sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ, tanquam stipendum vita æterna. Aut si vollet dicere, iustitia, diceret fides, quoniam iustus ex fide viuit. Vnde etiam & merces appellatur plurimis sanctarum Scripturarum locis: nunquam porrò dicta est merces iustitia, vel fides, quia iustitiæ, vel fidei redditur merces. Quod est autem merces operanti, hoc militanti stipendium. Sed beatus Apostolus elationem, quæ vsque adeò magis tentat irrepere, vt & sibi propter ipsum dicat datum Angelum Satanæ à quo colaphizaretur, ne verticem præsumptionis erigeret. Aduersus hanc ergo elationis pestem vigilantissimè militans: Stipendium, inquit, peccati, mors. Rectè stipendium, quia debetur, quia dignè retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne iustitia de humano se extolleret bono merito, sicut humanum meritum malũ non dubitatur esse peccatum, non à contrario retulit, dicens: Stipendium iustitiæ vita æterna. Et hac, ne præter mediatorẽ aliqua alia via quæreretur, adiecit: In Christo Iesu Domino nostro.* Hæc ille, eleganter locum Pauli expendens.

Idem to. 8.

Idẽ epi.105 ante med.to.2.

Psal.58.

Psalm. 22.

Rom 6.

Apostolicum dictũ: Stipendium peccati mors: Gratia autem Dei, vita æterna: perpendit Augustinus.

Habac,2.

Rom.1.

Fides vel iustitia cur merces nũquam appelletur.

2.Cor.12.

Mors cur stipẽdiũ peccati

Idẽ lib.14. de Trin.c.15 ini. tom 3.

Idẽ lib. de Morib Eccl.c.25. to.1.prope fin.

Deut 6.

Matth.22.

Idem Augustinus libr. de Trinitate: *Quid animam faciet beatam nisi meritum suũ, & præmium Domini sui? Sed & meritum eius gratia est illius, cuius præmium erit beatitudo eius.*

Idem libro de Moribus Ecclesiæ: *Diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, quicunque ad vitam æternam peruenire proposuimus. Vita enim æterna est totũ præmium, cuius promissione gaudemus: nec præmium potest præcedere merita, & prius homini dari quam dignus est. Quid enim hoc iniustius, & quid iustius Deo? Non ergo debemus poscere præmium, antequam mereamur accipere.*

Celestin Pap.

His adiungam testimonium Celestini Papæ, qui epistol. 1. Can. 12. inquit: *Tanta erga omnes homines est bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona, & pro his quæ largitus est, æterna præmia sit laturus.*

Conc. Arausi. II.c.18.to.conciliar.

Conc. Tolet. IV.c 1.to 2.

Et Concilium Arausicanum II. *Debetur*, inquit, *merces bonis operibus, si fiant.* Et Concil. Toleta. IV. *Percepturi sumus ab ipso* (scilicet Christo) *alij pro iustitia meritis vitã æternam, alij pro peccatis supplicij æterni sententiam.* Cùm igitur tot Patrum sententijs corroboratam relinquamus bonorum meritorum assertionem, superest, vt, nisi inertes, & ignaui esse velimus, gratia Dei in nobis merita multiplicare enitamur, quo excellentiorem coronam apud iustum iudicem adipisci valeamus, ipso eodem Domino nostro Iesu Christo præstante, & nostris laboribus benè fauente.

DISPVTATIO XVII.

In qua Hæreticorum obiectiones refelluntur, qui meriti rationem in bonis operibus iustorum inficiantur.

Duo veritas requirit.

QVONIAM non satis est Catholicam veritatem asserere, & confirmare, nisi etiam illam ab argumentis quæ in eam infringendam fiunt, propugnemus, ac vindicemus: obiectiones, quæ contra tam perspicuum, & patens dogma constantur, in medium sunt producendæ, & pro virili resoluendæ, ac reuincendæ. Posito enim hoc fundamento, quod mereri, nihil est aliud, quam operari apud aliquem, quod dignum sit aliquo pretio, & mercede, & quod merces operanti reddatur recompensationis gratia ab eo pro quo operatus est, primum argumentum colligitur à persona merente apud Deum, quod non sit vllum meritum.

I. argum.

Inter eos enim non potest constare ratio meriti, inter quos nulla inuenitur ratio iusti: quandoquidem in æquo fundatur ratio meriti: at inter Deum & nos ratio iusti nulla fingi potest, cùm simus ad illum comparati, sicut lutum ad figulum, (atque etiam minus, dicente Domino: *Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel*) quid potest prætendere lutum à figulo? Nunquid dicit, Quid facit aut, Quid me me fecisti sic.

Meritū ęquo innititur.

Ierem. 18.

Rom. 9.

Si enim in humanis legibus non inuenitur iustum inter seruum & dominum suū; quantò minus inter creaturam, & Deum Dominum? Quod si comparemur ad Deū, non vt creatorem, sed quasi benefactorem & redemptorem; quid possumus illi impēdere non debitum? Nam si quod sumus, & quicquid valemus, Deo debemus: quomodo illi præstando debita, & quod iussit faciēdo, mereri poterimus, cum scriptū sit: *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.*

Luc 27.

Solutio.

Per gratiam filij Dei sumus.

Respondemus, vera esse hæc omnia, si cōsideremur secundùm naturam nostram, in qua conditi sumus: secus est si gratiam Dei respiciamus: quia nobis dictum est: *Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes,* Et nos sumus illi consortes diuinæ naturæ, vt ait Petrus: quomodo ergo lutum, si Dei filij? Et non confunditur nos vocare fratres; dixit: Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Nō sumus ergo lutum, qui tantum thesaurum habemus in vasis fictilibus, domos luteas corporis huius gestantes: quanuis & illæ reseruandæ sint configuratę corpori claritatis Christi. Etsi ergo opera talia vt creaturæ sint debita; ob charitatem tamen à qua prodeunt, sunt gratuita. Et sicut ratio debiti vt creaturæ non tollit rationem gratuiti vt filij Dei, ita nec rationem meriti.

Psal. 81.

Ioan. 10.

2. Cor. 4.

Philip. 3.

II. argum.

Secundò arguunt ex ratione operis ipsius: Nam si malum sit, potiùs mortem, quam vitam promerebitur. Vnde dixit Lutherus: *Omne opus quantumuis pij & iusti esse damnabile coram Deo*: quia facti sumus vt immundi omnes nos, Esaias inquit, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ, & Iob: *Verè scio quod non iustificetur homo compositus Deo.* Deinde etsi bonum sit opus, non tamen satis est vt mereatur à quoquam, nisi ei sit bonum, à quo exigitur meritum, & apud quem dicimus mercedem promereri: At si iustè egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet? Præterea, vt merces operi debeatur, opus est æquale esse meritum in valore ipsi mercedi: at vita æterna longè excedit operum dignitatem, cùm scriptū sit: *Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.*

Lutheri blasphemia.

Esai. 64.

Iob 9.

Infrà 35.

Rom. 8.

Denique quicquid boni operis operari contingat, impurum est & imperfectum, & multis masculis & culpis respersum. Nemo enim implet totam legem, quia in multis offendimus omnes: porrò qui in vno offenderit, factus est omnium reus: &, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

Iacob. 3.

Suprà 2.

Deut. 21.

Galat. 2.

Solutio.

Adhæc omnia dicendum est; illud Lutheri dogma, opus cuiusuis iusti esse, damnabile esse coram Deo, reprobatum est, & ab omnibus sanis mentibus tanquam insanum explosum. Quod verò ex Esaia producit: *Quasi pānus menstruata vniuersæ iustitiæ nostræ*: de operibus nostris in statu naturæ corruptæ intelligendum est, nam illæ verè sunt nostræ. At quæ in statu gratiæ operamur, Dei sunt. Vnde & opera Abel dicuntur iusta à dilecto discipulo, & Moyses ait: *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius*: & de Ezechia scriptum est quod in veritate, & in corde perfecto ambulauerit, & quod bonum est in oculis Dei benefecerit.

Quid illud: quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ.

1. Ioan. 3.

Gen. 4.

Esa. 38.

Quod verò ex libro Iob producitur: Verè scio quod non iustificetur homo compositus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille: sed meum iudicem deprecabor: profectò nemo est qui nesciat, hominem Deo compositum, non iustificari coram illo, & quod si voluerit iudicio contendere, non poterit ei respondere. Sed aliud est cum eo contendere, aliud sperare in promissis bonorum

Illud Iobis: verè scio quod non iustificetur homo cōpositus Deo, vt sit accipiendum.

operum

1 Ioan. 3.

operum. Et vt ait Dilectus: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Ipse etiam non vult iudicio contendere nobiscum, quia eius mandatis paruimus. Etsi in multis imperfecti fumus; consolatur nos verbum Ambrosij dicentis: *Bonum Dominum habemus.* Itaque confidenter poterimus Domino dicere quod Iob ipse aiebat, qui vbi multa pro Deo contra se dixisset, subiunxit, quod etsi lotus esset quasi aquis niuium, id est, à peccatis baptizatus, & fulsissent manus suæ veluti mundissimæ; id est, quod etiam ab omni opere prauo abstinuisset: tamen sordibus intingere eum posset Deus, eò quod inquinarent eum vestimenta sua, & abominarentur. Quæ sunt ista vestimenta, & sordes, nisi caro peccati, in qua non est bonũ, sed malum? quia resistit spiritui, vt non quæcunque volumus bona, illa faciamus. Sed nunquid homo in Christo existens, dignus est damnatione? Absit. Certè si imputare vellet quæ sunt in hac veste nostra, id est, in corpore mortis huius, quæ non sunt imputabilia, quia nec voluntaria, nemo posset cum eo iudicio contendere. Et subdit rationem: *Neque enim viro qui similis mei est, respondebo, nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri. Non est qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum suã in ambobus.* Et subdit: *Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat. Loquar, & non timebo eum: neque enim possum metuens respondere.*

Deus cur noluit iudicio cõtendere nobiscum.

Iob. 9.

Quid significet: Si lotus fuero quasi aquis niuiũ, & fulserint velut mũdissimæ manus meæ. Vestimenta Iobis inquinarũt, quid mysticè.

Rom. 7. *Galat. 5.* *Rom. 8.* *Supra 7.*

Homo iustus iudicio cum Deo contendere quando non possit.

Quibus verbis ostendit se habere quod illi respondere, si velit amonere virgam potentiæ suæ, & stare dictis, quæ Iesus filius eius enunciauit, qui dixit: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo.* Nihil igitur his terroribus commouemur, cùm respicimus ad Christũ qui serenauit omnia, & pacatum nobis reddidit Patrem suum, accessumque præbuit ad Deum per fidem in gratiam istam, in qua stamus: per quam nihil est damnationis ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundũ carnem ambulant. Ad secundum dicitur: verum esse, nihil Deo cõferri posse per bona opera nostra; & tamen nihil prohibet eundem ex gratia perinde nostra opera accipere, ac si illi essent vtilia. Ipse enim tantam per Iesum nobiscum cognationẽ contraxit, vt quodcunque nobis ipsis conferimus boni, quasi in se collatum recipiat. Nã de muliere illa dixit: *Opus bonum operata est in me. Et, Vade, & tu fac similiter.* Quod si ipse non agat, egent membra sua, de quibus dicit: *Qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit.* Et iterum: *Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.*

Ioan. 14. *Coloss. 1.* *Rom. 5.* *Rom. 8.*

Cur Deo opera nostra, et si licet inutilia, sint tamen accepta.

Dei in nos mira benignitas.

Matth. 26. *Luc. 10.*

Matt. 18. *Infrà 25.*

Ad tertium respondeo: quod etsi meritum non æquiualeat mercedi gloriæ, maximè si passiones nostræ, & opera ex se cõsiderentur; tamen si attendamus Dei pacta & placita, quod hoc præmio dignarus sit illa afficere, vt de condigno mereantur, inueniemus illa præmio æterno digna. Nã ipse dixit: *Beati estis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, &c. gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.*

Merita nostra æterne vt mercedi respondeant.

Rom. 8.

Et in posteriori ad Thessalonicenses de passionibus toleratis Apostolus ait: *Vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini;* quod vltimò dicitur, imperfecta esse opera nostra, & multis maculis aspersa: non est absolutè verum. Quod si quis de se assereret, aut de manentibus in communi gratia, libenter illud audiremus: at de viris sanctissimis, qui pleni spiritu sancto, & fortitudine animas suas pro Christo tradiderunt, hoc non est ferendum. Quam enim isti possunt maiorem charitatem inuenire, quam ponere animas suas pro Christo? Et quid exigit Deus amplius ab eo, qui de se ait: *Viuo ego, iam non ego?* Et ab his, qui carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs? Non inficiamur tamen, non carere aliqua imperfectione sanctorum opera, si ad perfectionem, quæ in patria est, comparentur: sed illam patriæ perfectionem Deus à viatore non exigit. Nec etiam negamus si etiam ad quoddam perfectum quod fuisset in statu innocentiæ, ipsa iustorum opera conferamus, imperfecta esse propter pugnas carnis in Spiritum, & Spiritus in carnem: tamen hæc imperfectio cùm sit Christi sanguine purgata, non imputatur nobis à Deo. Adhæc fatemur, multa iustorum opera, si strictiùs exigantur, nonnihil mereri correctionis, & emendationis: sed non propterea sunt damnabilia ex eo, quod ex feruenti charitate Dei non prodeunt.

Supra 5. *2. Thess. 1.*

Quatenus admittendũ opera iustorũ multos habere defectus.

I. Solutio.

Ioan 15. *Galat. 2.* *Infrà 5.*

II. Solutio.

Ibidem.

III. Solutio.

Quod dicitur: *In multis offendimus omnes: Et, Qui offenderit in vno, factus est omnium reus: Et, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis:* Respondemus, peccatum mortiferũ, quod in Scriptura præuaricatio, vel transgressio, vel crimen, vel iniquitas vocatur, non potest simul esse cum gratia: veniale verò non solùm cum gratia, sed etiam cum iustitiæ perfectione stare potest: vt erant in Ioanne Baptista, & Apostolis. Deinde præuaricatio legis Moseos confestim recipiebat iustam retributionem, & maledicto subiectus erat qui non seruabat: sed illud maledictum non erat super æternis bonis, quia hæc pendebant ex susceptione Christi:

Iacob. 3. *Suprà 2.* *Deut. 27.* *Galat. 3.*

De illo Apostoli dicto: In multis offendimus oẽs, qd sentiendum. Illud Maledictus omnis qui nõ permãserit in omnibus &c. aliter legi veteri, aliter nouæ & Euãgelicæ cõuenire dupliciter.

Ezech. 3. Suprà 18. Heb. 6. Matth. 25.

Cur peccatũ veniale maledictionē Christi nõ mereatur æternam. Propria hu[9] vitæ iustitia, & impeccantia qualis.

B. Aug. l. 7. à medio. Idem 10. 3. 2. Cor. 1. Ibidem 9.

Christi: ideò illud maledictum ad Iudæos tantùm pertinebat, non ad nos. Tertiò, in lege Euangelij non fertur maledictum, statim ac quis est præuaricatus, sed si in præuaricatione perseuerat. Hoc enim legis gratiæ beneficium est. *Nolo mortē impij*, Dicit Dominus Deus, *sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat*. Et terra proferens spinas, reproba est, & maledicto proxima, nondum maledicta. Nam Christus in finem seruat maledictionem, cùm dicit: *Discedite à me maledicti in ignem æternum*, Postremò, maledictio Christi non venit à peccato leui, & veniali, à quo non possumus nos in vniuersum custodire: quod oratione, & alijs bonis operibus dispungitur. Ita etsi fortè non detur nobis viuere sine peccato, detur tamen viuere sine crimine, & fortasse etiam sine peccato: quia peccata venialia neque gratiæ, neque perfectioni iustitiæ repugnant, vt Augustinus sæpè docet, maximè libro 4. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 6. & de Spiritu, & litera, cap. 28. Sunt autem Pauli voces huiusmodi: *Qui & confirmabit vos vsque in finem sine crimine, in die aduentus Domini nostri Iesu Christi: Fidelis Deus, per quē vocati estis in societatem filij eius Iesu Christi Domini nostri:: Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima, & corpus sine querela, in aduentu Domini nostri Iesu Christi seruetur: Fidelis est qui vocauit vos, qui etiam faciet*. Et Petrus: *Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam suam gloriā in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitq; &c.*

1. Thess. 5. 1. Petr. 5.

III. argum.

A. Aug. multis in locis.

Tertiò argumentantur ab opere meritorio, quod cùm ex libero arbitrio procedat, illud nõ potest esse tale principium, cum omni conatu suo, vt valeat ascendere ad promerendam vitum æternam: Quia liberum arbitrium, teste Augustino, nil nisi ad peccandum valet, si lateat veritatis via. Neque etiam opus vt ex gratia procedit, meritorium esse valet: quia opus ex gratia, vt tale est, non est nostrum, sed Dei operantis in nobis. Dicendum est, liberum arbitrium nulla gratia informatum, vim promerendi beatitudinem non habere: vt tamen gratia ornatum est, sanum redditur, & placens DEO, & quæ ab ipso procedunt opera, tanquam fructus bonæ arboris acceptos habet. Vnde quæ inde adueniunt, etiam nostra dicuntur, nõ quia à libero arbitrio producta, sed quia à gratia: quæ cùm data sit nobis, & adiecta, nostra est, vt ita dictum sit: *Vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est*.

Liberũ hominis arbitrium qua tantũ ratione vitam promereatur æternam.

Matth. 5.

Neque ab illis duòbus procedunt opera tanquam à duobus distinctis principijs, sed tanquam ab vno: quia gratia, & liberum arbitrium vnum sunt, sicut corpus & anima vnum sunt. Et ob eam causam dixit Augustinus, Deum, cùm remunerat merita nostra, non coronare nisi dona sua. Quare stultum est quod asserunt Hæretici, Deum ita operari in nobis, vt ipse solus per nos operetur quasi per insensibilia instrumenta: quod est hominis naturam negare. Etsi enim Deus vt prima causa, & omnium effectiua sit; non tamen omnium immediata, & proxima causa. Nam voluit pro bonitate sua creaturas rationales habere virtutem operandi, vt simul secum coefficiant, & cooperentur. Ideò indistinctè verum est, Deum cuncta operari quæ nos operamur: nam cuncta creata sunt, teste Scriptura, vt operarentur. Sed sicut hominis finis duplex est, alter naturalis, in quem Adam natura sua conditus est, alter verò supernaturalis, quo homo gratia Dei filius constituitur: ita duplicia sunt opera eius, alia videlicet consona naturæ, alia conformia gratiæ. Et licet illa quę gratiæ sunt, homo dicere possit sua esse: magis tamen illa quæ sunt naturæ, quia prodeũt ex principijs homini debitis. Quæ autem gratiæ sunt, minùs nostra sunt, quia ex gratis datis principijs, & non ex debito proficiscuntur.

B. Aug. in Psal. 70. & 102. & 39. circa med. se. 8.

Hominē liberè & voluntariè cum Deo ad operandum concurrere, contra Hæreticos.

Gen. 2. Sapient. 1.

Finis hominis duplex quinam.

Gen. 1.

Opera eiusdē duplicia.

IV. argum.

Quartò, tale conflant argumentum: Bona opera quæ facimus, cùm sint actiones bonæ voluntatis transeuntes, nihil videtur in eis permanere, quod dignum prę mio videatur: pro actu autem transitorio indignum videtur dare vitam ęternã. Dicendum est, non deesse aliquod opus permanens, cui iure debeatur ista corona: hoc est autem cor nouum, & mundum à Deo purificatum, per Fidem & Charitatem, quod per assidua opera bona amplius indies renouatur, & purificatur: Et hoc est opus Dei, cui redditur meritum visionis, de quo Dominus: *Beati mundo corde: quoniã ipsi Deum videbunt*. Et hæc cordis munditia, vestis est nuptialis, quæ meretur ingressum ad nuptias. Ideò Paulus nolebat expoliari, sed superuestiri: Si tamen, inquit, vestiti, & non nudi inueniamur. Manet ergo opus Dei, & nostrum quod coronandum est, ita vt propterea dicatur: Opera enim illorum sequuntur illos, qui in Domino videlicet moriuntur. Nec hoc fugit Aristotelem, qui in libris Ethicorum ait: *Rationi consentaneum est, Dominum eo gaudere quod est optimũ, maximèque sibi cognatum, hoc autem fuerit ipsa mens, & in eos qui hoc maximè amant, atque honorant, benefi-*

Quid in bono opere semper maneat æterno præmio dignum.

Ezech. 36. Matth. 5. Act. 15. 2. Cor. 4. Matth. 5. Infrà 22. 2. Cor. 5. Ibidem 5. Apoc. 14. Arist. lib. 10. Ethic. c. 8. to. 2.

cia vicissim conferre, tanquam curam ijs, quæ sibi sunt chara. Sic ille, lumine tantum naturæ suffultus.

V. argum.

Quid iustum sit & dicatur.

Quintò, ex parte Dei mercedem reddentis, argumentum petitur. Si enim ratio meriti in iusto consistit, Iustum autem legem superiorem ponat (id enim iustum est quod legem superiorem ponit) quæ rogo lex erit voluntate Dei superior? Non ergo potest in Deum cadere iusti ratio, q̃ sub nulla lege est. Respondemus, ita fuisse futurum, nisi ipse sua volũtate hoc iustum constituisset. Eleuans enim nos in conditionem sublimiorem, vt cum eo commercium habere possimus, nobiscum pactum inijt legem sibi præscribens: & mirifico iureiurando, cui volens se subiecit, confirmauit: iurauit autem per se, quia nõ habuit maiorem per quem iuraret, vt notat Paulus: quod pactum si Deus non obseruaret, iniustus esset; quod veritus non est Paulus asserere. Sed profectò impossibile fuit illud eum non seruare, quod æterna voluntate, & in æternum promisit, qui fidelis est in omnibus verbis suis, & quia sine pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei: & non seruauit pactum quasi coactus à lege superiori, sed tanquam ipse condens iustum, cui se propensissima voluntate subdidit: Et cùm hoc seruat, se ipsum seruat. Hinc dixit Apostolus. *Negare se ipsum non potest.* Cùm ergo reddit nobis promissa, sibi reddit in Filio suo, & in nobis, vel potiùs Filio suo, & nobis in seipso.

In eo quod opera nostra supra meritũ ipsorum à Deo remunerantur, ratio iusti vti conseruetur.

Deus cur iurauit per seipsum, teste Paulo.
Hebr. 6.
Ibidem.
Psal. 144.
Rom. 11.
2. Tim. 2.

VI. argum.

Sextò, si bona merita ad vitam exiguntur æternam, quid dicemus de pueris, qui nec operari, ac proinde promereri potuerunt? an ne isti spoliandi sunt regno cœlorum? Sufficiunt ergo nobis Christi merita. Respondemns, pueris patere regnum cœlorum; sed vt illis absque propria credulitate fides suppletur per maiores, & imputatur illis à Deo perinde ac si credidissent, ita & opera supplentur. quia non possunt per se operari: Christi enim merita illis applicantur in baptismo. De adultis verò aliud est iudicium: quia si noluerint operari, vt debent, cum derisione mittentur in forum, vt emant sibi oleum: *Ite potius,* aiunt prudentes fatuis virginibus, *ad vendentes, & emite vobis:* & interim clauduntur ianuæ, quia fatuè se gesserunt. Quod si præuenti morte operari nequeant; recipitur à Deo bonum votum, & animi promptitudo. At pueris qui pro seipsis operari nequeunt, applicantur merita Christi; & propterea vltimum gradum beatitudinis possident. Et inter hos pueros qui confirmationis Sacramentum Baptismo addiderunt, dubium non est celsiorem locum illos possidere.

Pueri quorũ virtute meritorum seruentur.

Ab adultis cur opera exigantur, & merita.
Matth. 25.

Quando illi seruari sine suis meritis possint.

VII. argum.

Septimò, si nostra opera necessaria sunt ad promerendum regnum, consequi videtur, Christum Dominum nobis illud nõ promeruisse, aut saltem non satis idoneè, si opus fuit vt eius meritis nostra adiungamus: quod dignitati Christi derogare videtur. Dicendum est, nostra, & Christi merita pariter requiri, quia ita voluit. Nec propterea Christi meritis derogatur: non enim exiguntur quasi sua non suffecerint, sed quia decens non erat, vt absque nullo nostro opere Christi merita nobis applicarentur. Nam quia assimilandi illi eramus in gloria, par erat vt & in gratia configuremur, & inueniretur misericordia, & veritas in hac via Domini. Amplitudo igitur meritorum Christi in hoc consistit, quod ea à se habuit, & solus promeruit merita nostra: non enim fit diminutio meritorum Christi, sed potiùs accretio, siquidem nostra merita cum Christi meritis non concurrũt quasi de pari, vt mereantur, sed illa Christi præcedunt; & in hoc valent, vt & nos mereri quoque possimus: quod ex meritis eius accepimus gratiam, vnde veniant & bona opera, & merita nostra. Itaque in Christi meritis continentur nostra, vt cum eo sobriè in Domino gloriemnr, non in nobis, quasi in nobis, sed in illo existentibus. Quare Bernardus super Cantica rectè dixit: Sufficit ad meritum, scire quod non sufficiant merita. Sed vt ad meritum satis est de meritis non præsumere; sic carere meritis, satis ad iudicium est. Porrò infantium renatorum neminem carere meritis, sed Christi habere merita. Quibus se tamen indignos reddunt, si sua iungere non nequiuerint, sed neglexerint: quod quidem periculum iam adultæ ætatis est. Merita proinde habere cures: habita, data noneris: fructum speraueris Dei misericordiã. Hæc ille. Ex qua sententia perspicuum redditur quod tam præsumere de meritis, siue proprijs arroganter, siue Christi ipsius tantùm sine proprijs, vituperabile est, & reprehendendum.

Prẹter Christi cui etiã necessaria sint merita nostra.

Rom 8.

Psal 84.
Nihil merita iustorũ quæ ponuntur gloriæ meritorum Christi derogare, imo etiam arrogare.

2. Cor. 1.
1. Cor. 1.
B. Ber. ser. 68. super Cantica sub fin.

Ad meritum quid satis sit, & quid ad iudicium, teste Bernardo.

VIII. argum.

Octauò, illa opinio quæ magis ad humiliandum hominem facit, vt agnoscat homo quod nihil est, venit ei præferenda quæ hominem tumidum, & elarum facit: sed sententia quæ docet, hominem gratis iustificari coram Deo, tollit opera, hoc est merita, vt non iustificetur omnis caro cotam illo; &, si operibus, iam non ex gratia. Tollit etiam rationem meritorum à iustis, quorum opera dicuntur reputari ad iustitiam, vt testatur Paulus ad

Rom 3.
Infrà 11.

Suprà 4.
Psalm. 105.
Num. 25.

Romanos capite 4. & Iacobus capite 2. & de Phinees ait Dauid, quod actus ille, quo fornicantes puniuit, reputatus sit illi ad iustitiam: ergo iusti opera non minùs sunt gratiosa, quam quæ ad iustitiam disponunt. Dicendum est, hic non esse sermonem de fide, vel alijs præparationibus, quæ ad percipiendam gratiam disponunt: constat enim in illis nullum esse iustitiæ meritum, quanquam tenue quoddam, & diminutum meritum, quod congrui dicitur, in illis admiserimus: cæterùm opera iam iustificatorum veram meriti rationem habent.

Opera iustorū quæ sola verè habeant meriti rationem.

Asserētes iustificationem ex operib. in suis, magis in Deo, quā in seipsis gloriādi occasionē porrigere.

Nec propterea minùs humilem reddit iustum hæc opinio: quia quicquid iustitiæ est, à gratia Dei ortum habet. Et amplius est quod nos docemus, quam quod illi: nō tantùm enim dicimus nobis dari coronas, sed etiam merita, in quibus coronam cōparemus: quod certè celsius est & magnificentius.

Gloriari tantū in Domino concedit Apostolus.
Psalm. 31.
2. Thess. 1.

¶ Nec prohibet simpliciter Apostolus gloriari; sed in nobis, sicut idem docet. Ait enim Propheta: *Letamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.* Et iterum Apostolus: *Oramus semper pro vobis, vt dignetur nos vocatione sua Deus, & impleat omnem voluntatem bonitatis suæ, & opus fidei in virtute, vt clarificetur nomē Domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo.*

Bona opera si iustificant, cur dicuntur ad iustitiam imputari.

Quod verò opera iustorum dicantur reputari ad iustitiam: hoc dictum est, quoniam vel reputantur ad aliquem gradum gratiæ, vel gloriæ, cuius ex se non erant meritoria; vel ad consequenda bona temporalia, ad quæ eiusmodi merita non sunt ordinata. Vel melius dicendum, illa reputari, quatenus natura nuda, & vires liberi arbitrij, vnde proficiscuntur, considerantur. Nam vt Fides, & dispositiones cum ea præcedentes ex gratia reputantur ad iustitiam supra naturam, & vim liberi arbitrij, ita opera semel iustificatorum si inspiciantur, vt à iustis Dei gratia insignitis prodeunt, merita sunt. Si verò, vt à libero arbitrio, & ab humana natura prodeunt, dici possunt imputari ex gratia ad vitam æternam: quemadmodum etiam dicuntur non esse condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam in nobis reuelandam.

I. Solutio.
Altera congruentia.
Rom. 8.

IX. argum.
Luc. 23.
Matt. 20.

Nonò, ex Lattone petitur argumentum, qui admissus est ad regnum vndecima hora vocatus, non solùm nulla merita bona habens, sed multa mala merita. Respondeo: Latronem absque proprijs meritis nec illis quidem exiguis, quanquam modico tempore exactis, cœlum non obtinuisse: nam confessus est Christum Dominum nostrum, & illum quidem crucifixum: professus est suam prauitatem, & iustum suum supplicium: professus est Christi innocentiam, & regnum: correxit alterū latronem blasphemantem, & libenter propriam crucem pro Christo, & cum Christo sustinuit. Vnde Ecclesia egregium suorum meritorum encomium pronunciat, dum quinta feria Hebdomadæ sanctæ precatur, dicens: *Deus, à quo & Iudas proditor reatus sui pœnam, & confessionis suæ Latro præmium sumpsit: concede nobis tuæ propitiationis effectum, vt sicut in passione sua Iesus Christus Dominus noster diuersa vtrisque intulit stipendia meritorum, &c.*

Bonus latro quibus meritis sibi regnū cœleste comparauerit.
Infrà 27.

X argum.
Rom. 8.
Suprà 4.

Decimò, ex Paulo argumentantur: *Si filij, & heredes. Heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, Et, Gratia Dei, vita æterna:* Sed certum est, per gratiam nos ius hebere ad gloriam; est enim hæres qui ius hebet ad hæreditatem: ergo ad vitam æternam ante omnia merita ius habemus. Dicendum est, per gratiam verè nos hæredes reddi: sed non absolutè, quia subiungit: *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Quia testamentum conditionatum existit his qui seruat testamentum eius, & memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. *Hereditate*, ait Dauid, *acquisiui testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt*; Et iustis dicitur: *Possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, & reliqua.*

Hæres quis.
Quatenus per gratiam Dei simus hæredes.
Psalm. 102.
Psal. 118.
Matth. 25.

Cœlestis hæreditas habetur duplicitèr.

Quibus in locis ostenditur, hæreditatem adiri non tantùm ratione filiationis, sed etiam ratioue obedientiæ, & meritorum. Quemadmodum etiam corporis gloria debita erat Christo Domino, quia Filius Dei erat, illam tamen passione sua, & morte promeruit. Quia oportuit pati CHRISTVM; & ita intrare in gloriā suam, id est, sibi debitam.

Philip. 2.
Luc. vlt.

Præterea, aliud est vita æterna, aliud possessio vitæ æternæ: quemadmodum aliud erat Terra promissa, aliud ius ad illam: sed vt ius, & titulum Terræ illius filijs Israel dono dedit DEVS, ad cuius tamen possessionem non sunt ingressi, nisi fortiter debellando inimicos, & eos de Terra expellendo, ita in gratia quæ gratis data, datur quidem ius, & actio ad gloriam simul cum gratia, at ingressum in vitam æternam, & regni cœlestis possessionem, nemo nisi bonorum operum, & patientiæ meritis consequi potest. Et quod Apostolus dixit: Gratia Dei, vita æterna, cùm posset dicere, Stipendium iustitiæ, vita æterna: superius expositum est ex doctri-

Qua lege Iudæis Terram Chanaan, & nobis cœlestē hæreditatem promiserit Deus.
Disput. I.

D. August.

doctrina beati Augustini, lib. de Gratia, & lib. arb. cap. 8. tomo 7. prope finem, dicentis, ipsa bona opera, quibus æterna redditur vita, ad ipsam gratiam pertinere. Nec cùm remunerat merita nostra, aliud remunerat quàm dona sua. Et vt quidam ex nostris cecinit:

Quicquid habes meriti, preuenitrix gratia donat.
Nil Deus in nobis, preter sua dona coronat.

Et Ecclesia precatur: *Vt quibus fidei Christiana meritum contulisti, doues & præmium.*

DISPVTATIO XVIII

In qua differitur, an liceat quoquo modo in bonis operum meritis fidere, & an liceat iustis legem Dei obseruantibus ad æternam vitæ mercedem aspicere.

XI. argum.

DVo adhuc supersunt argumenta, quibus Sectarij validè se putant contra bonorum operum merita agere. Colligunt enim primùm: Si meritum est in bonis operibus iustificatorum, possent iusti in bonis operibus confidere, & gloriari, quoniam per illa gloriam assequi possent: At hoc periculosum planè videtur, & Pelagianum, atque Pharisaicum, & contra verbum Christi dicentis: *Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus*; & illud, *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?* & sanctus Iob, *Verebar*, inquit, *omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti. Vbi nunc ergo est gloriatio tua? exclusa est. Per quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei.*

Luc. 17.
Psalm. 129.
Iob. 9.
Rom. 3.

Duodecimũ argum. & vltimum.

Deinde, argumentantur: Si meritum admittimus liceret proculdubiò iustis in operibus suis ad ęternę vitæ remunerationem spectare; hoc autem mercenariorum est proprium, & seruorum potiùs quàm filiorum; ac proinde sanctis, ac iustis Dei seruis illiberale, & minimè conueniens.

Ad primum. Primum ac præcipuum spei, & fiduciæ nostræ fundamentũ Deus est.

Sed vt hæc omnia luculentiùs dissoluantur, statuendum est in primis, proram, & puppim, & anchoram Spei nostræ potissimùm in Deo, & in Christo filio Dei, & mediatore nostro, vt in primo principio, & vltimo fine esse collocandum, & in eo gradu velle in alia re fidere, profectò Deo suum tolleremus honorem, & gloriam. At quia ipse constituit nobis consecutionem salutis per fidem, & gratiam, & sacramenta, & bona opera, possumus, & debemus in illis, vt medijs, & adiumentis niti, & fidere: & in hoc sensu defendimus confidentiam in sanctis charitatis operibus, & bonis meritis, quasi in Dei donis, & adminiculis ad palmam promerendam constitutis.

Secũdariam spem, ac fiduciam nostræ salutis in operibus bonis consistere.

Primus locus ex Scripturis.

Hoc autem innumerę tradunt Scripturæ, & rationes confirmant, & Patres docent. Ait enim Paulus (vt ab eo exordiar) *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem: Bonum certamen certaui, cursum consummaui. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ:* Quæ sunt certissimæ confidentiæ verba, ex vita sanctè acta, & conscientiæ testimonio profecta.

2. Tim 1.
Infrà 4.

II. locus.
Esai. 38.
4. Reg. 20.
2. Paral. 32.

Deinde accedit Ezechias Rex, qui in oratione ad Dominum dixit: *Obsecro Domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* Quis non putaret hæc verba ab aliquo Pelagiano profecta? Sed alta non sunt, vt ait Gregorius, quæ humili corde dicuntur. Exauditus est enim Ezechias, ne quis putaret aliquo verbo displicuisse Domino preces suas.

B. Greg. lib. Moral.

III. locus.
Psalm. 7.
Psalm. 131.
Psalm. 17.

Adhæc Dauid ita orabat: *Iudica me Domine secundùm iustitiam meam, & secundũ innocentiam meam super me.* Et iterum: *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Et iterum: *Retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam, & secundùm puritatem manuum mearum retribuet mihi: Quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo. Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustitias eius non repuli à me.*

IV. locus.
1. Ioan. 2.
Infrà 3.

Adhæc Beatus Ioannes: *Et nunc filioli manete in eo, vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduẽtu eius.* Et rursus: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus.*

Orandi fiducia vnde oriatur.

V. locus.

Expende, fiduciam in fundendis precibus, & impetrandis donis Dei, ab obseruantia mandatorum proficisci. Item in Euangelio legimus: *Omnis qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* Vides opera bona præstare confidentiam, vt iustus quoduis lumen, aut iudicium non formidet. Quod pluribus etiam Scripturæ locis indicatur. Nam Tobias capite quarto, inquit: *Fiducia magna erit coram Deo, eleemosyna omnibus facientibus eam.* Et Paulus Hebræorum duodecimo vocat bona opera, Confidentiam.

Ioan. 3.
Tob. 4.
Hebr. 12.

2.Ioan. 8.

Nolite (ait) *amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem.* Et Dilectus, *Videte vosmetipsos, ne perdatis quæ operati estis; sed vt mercedem plenā accipiatis.* Beatus item

1.Pet. 4.

Petrus: *Et si iustus*, inquit, *vix saluatur, impius & peccator vbi parebunt?* Itaque & hi qui patiuntur secundùm voluntatem Dei; fideli Creatori commendent animas suas in benefactis, siue, vt Græcè dicitur, in bonis operibus.

Prima ratio ad idem cōprobandum.

Idem etiam rationibus euincitur: Quia sine bonis operibus esset prȩsumptio, & arrogantia, imò irritatio Diuinæ misericordiæ, sperare gloriam. Et ad Romanos 5. declarat Paulus illam spem non confundere, quæ nascitur ex tribulationibus patienter toleratis: & ad Titum ait: *Vt sobriè, & iustè, ac piè viuamus in hoc seculo, spectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magnæ Dei.* Idem ad Hebræos capite sexto, illam spem, quasi anchoram firmam animæ statuit, quæ ex patiētia persecutionum propter Christum descendit.

Rom. 5. Quæ spes nō confundat teste Paulo. Tit. 2. Hebr. 6.

II. ratio.

Secundò, quia aliàs virtus Spei de medio tolleretur, quæ est de bonis arduis, & quæ difficilè comparantur: ideo eget sudoribus, & laboribus. Vnde Augustinus tom. 8. in Psalmum 31. *Ille sperat, qui bonam conscientiam gerit: quem verò pungit mala conscientia, retrahit se ab spe, & non sibi sperat nisi damnationem.* Vt ergo speret regnum, habeat conscientiam, credat, & operetur. Hinc Apostolus ad Philippenses: *Scio*, inquit, *quia hoc mihi proueniet ad salutē, &c. secundùm expectationem, & spem meam, quia in nullo confundar.*

B. August. Speret quis secundū Augustinum. Philip. 1.

III. ratio.

Tertiò, talis confidentia non collocatur nisi in promissione Dei, qui per gratiam, & magnificentiam suam proposuit tantam operibus coronam: ideo in illis fidere, est gratiæ confidere, quæ illa donat. Vnde Paulus dicebat; Exhortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Cùm ergo sint signa Diuinæ beneuolentiæ, profectò non possunt non gignere fiduciam: quemadmodum opera mala pariūt desperationem. De quibus Apostolus: *Qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam.* Contra verò, vt diximus, fiduciam pariunt bona opera, iuxta illud, *Fratres magis satagite, vt per bona opera certam nostram vocationem & electionem faciatis.*

2.Cor. 6. Mala opera desperationē bona verò spem pariūt. Ephes. 4. 2. Pet. 1.

Patrum traditio.

Idem Patres confirmant. Nam Hieronymus tomo primo à medio, in vita Magni Hilarionis testatur, quod cùm esset proximus morti, dicebat: *Egredere, quid times? egredere anima mea, quid dubitas? Septuaginta propè annis seruiuisti Christo, & mortem times?* Id ipsum tradit Augustinus in Psalmum trigesimum primum iam citatus. Et Chrysostomus homilia 5. in Matthæum: *Vnusquisq; nostrum*, inquit, *non in alia re spem suam, nisi post Dei misericordiam, in morum honestate constituat.* Idem in illud: *Non est meum dare vobis: illos compellebat in gratia Dei primùm, deinde laboribus proprijs omnem salutem, & gloriæ spem reponere.*

B. Aug. to. 8. D. Chrysost. Idē hom. 66. paulò à med.

B. Gregor.

Item Beatus Gregorius libro 8. Moral. cap. 7. initio, tom. 1. in illud Iobis: *Sicut dies mercenarij, dies eius, ait: Sciēdum est, quòd mercenarius solicitè curat inspicere, ne vnquam dies vacuus labatur ab opere: & expectatus finis temporis, ne inanis veniat ad remunerationem. In laboris namque studio conspicit, quòd percipere in tempore remunerationis possit. Nam cùm opus crescit, præmij fiducia proficit: cùm verò opus torpuerit, spes à remuneratione lacescit. Vnde & electus quisque vitam suam quasi mercenarij dies pensans, tantò fidentius spe tendit ad præmium, quantò nunc robustius perdurat ad laboris incrementum.* Et infrà: *Sancti igitur viri quot labores nunc veritati commendantes exhibent, tot iam remunerationis suæ pignora, intra spei cubiculum clausa tenent.* Hactenùs ille.

Idem.

Vt sit tantum homini expediēs propriorum consideratio meritorum.

Ex his perspicuum euadit, necessarium esse in genere in bonis operibus confidere. ¶ Sed aliud est quærere, an iusto cuique, dum viuit, expediat merita sua considerare: hoc enim non semper expedit, nisi omninò Dei dona recognoscas, & tuam paupertatem, & tenuitatem non ignores.

In hoc sex modis peccatur. I. modus. Luc. 18.

Pluries ergo contingit in eiusmodi consideratione aberrare. Primò, si quis bonis operibus destitutus, opera sua mala iactet, vt faciebat ille Pharisæus in templo, qui non se agnoscens peccatorem, gratias agebat de ieiunijs, & decimis persolutis: & non tantùm sui commendator, sed Publicani etiam accusator extitit. Deinde grauiter erraret ille, qui bona faceret, & illa ex Deo profecta non agnosceret, sed immemor gratiæ gloriaretur de illis quasi non accepisset. Vult enim Deus, ne gratuita naturalia putemus: & Princeps molestè ferret, si poculum aureum alicui à se datum, reputaretur ab eo quasi argenteum. Ita Pelagiani quod erat gratiæ dabant naturæ contra illud Pauli: *Si autem accepisti* (gratuitò supra naturam scilicet) *quid gloriaris quasi non acceperis? nisi perinde atque naturam?* Hinc Pharisæus dicebat: *Non sum*, quasi dicat ex me, & viribus meis sum, cùm Paulus dicat, *Gratia Dei sum id quod sum.*

Secundus. 1.Cor. 4. Pelagianorū error. Ibidem. Luc. 18. 1.Cor. 15.

III. modus.

Tertiò aberraret, qui substantiam operum suorum inspiceret, & non videret excessum, & magnificentiam doni: hic enim

iniu-

2.Cor.4.

iniurius esset diuinæ bonitati, & extenuaret donum quod supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus promeretur.

Quartus.

Cur sancti & agnoscant, & fateantur se peccatores.

Iudith 7.
Dan.3.
Infrà 9.
Eccles. 5.
Matth.6.

Quartò, error esset, si homo tantùm respiceret ad bona opera, & non etiam ad id quod deliquit, vel perpetuo deliquit. Quare sancti oculos apertos habebant ad priora peccata, etiam condonata, & eorum intuitu se peccatores confitebantur. *Peccauimus*, inquit, *cum patribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus*, &, *De propitiato peccato noli esse sine metu*; &, *Dimitte nobis peccata nostra*. Peccarent enim, nisi Deus perseueraret gratia sua: & ideo reputant se fecisse, quod nisi Deus tenuisset, fecissent. Et ideo verax humilitas, & humilis veritas non peccare merebatur.

De hac re exemplum Apostoli.

1.Tim.1.

Ibidem.

Quàm rectè, dictum sit à Paulo de præsenti: Quorũ (scilicet peccatorũ) primus ego sum.

1.Cor.4.
2.Cor.1.
1.Cor.15.

In hac ergo peregrinatione, pars meriti consistit in non considerandis meritis suis, sed potiùs demeritis quæ actu facit, vel quæ fecisset, nisi Deus gratia sua seruasset. Atque in hoc sensu Apostolus se maximum, & primum peccatorum vocauit: *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus; quòd Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus*, inquit, *ego sum*. Non dixit autem, fui, vel eram: quod si etiam dixisset, difficultate non carebat, cùm ignorans fecisset in incredulitate, & zelator pro Deo extitisset, ac proinde misericordiam fuisset consecutus: sed de præsenti dixit; *Quorum primus ego sum*, computando se inter peccatores non quidem actu peccantes, qui alibi dixit: *Nihil mihi conscius sum*; *Et, Gloria nostra hac est, testimonium conscientiæ nostræ*, *Et, Gratia Dei sum id quod sum; & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantiùs illis omnibus laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum*: sed quod ex se erat, si Deus illum sibimet dimisisset.

V.modus.

Philip. 3.
Matth.5.

Apocal. 3.

2.Tim.4.

Quid illud eiusdem: Ego enim iam delibor.

B.Gregor.

Quintò, aberrant, qui retrò aspiciens, satis se fecisse arbitrantur, & ipsa sua merita in cursu, & certamine ponderent, nec se ad interiora cum Paulo ostendunt: nec intelligunt quòd sumus in via, vbi oportet esurire, & sitire iustitiam, & in qua non progredi, est regredi. His periculosè agentibus dicitur: *Vtinam frigidus esses, aut calidus. Sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus; incipiam te euomere ex ore meo*. Nulli ergo debet esse satis quod operatus est, nisi bolocaustum cum Paulo perficiat: *Ego enim iam delibor*, inquit, Græcè *σπένδομαι*, hoc est; Totum me Deo sacrifico, vt sim hostia perfecta. De hoc Beatus Gregorius tomo primo, libro 22. Moralium, cap. 6. egregiè philosophatur, his verbis: *More itaque viatorum, nequaquàm debemus inspicere quantum iam iter egimus, sed quantum superest vt peragamus, vt paulisper fiat præteritum, quod indesinenter, & timidè adhuc attenditur futurum. Amplius igitur debemus inspicere, quæ bona necdum fecimus, quàm ea quæ iam nos fecisse gaudemus. Sed habet hoc humana infirmitas proprium, vt plus ei intueri libeat, quod sibi in se placet, quàm quod sibi in se displicet.* Et infrà: *Sed si verè electi sunt, ab eo in quo sibi placent, mentis oculos diuertunt, omnem in se peractis bonis lætitiam deprimũt, & de his, quæ se minus gessisse intelligunt, tristitiam requirunt. Hinc est, quod Paulus dum expleta in se bona postponeret, & sola adhuc reliqua quæ essent explenda, cogitaret, dixit: Ego me non arbitror apprehendisse. Hinc est, quod vt posset se de bonis quæ agebat, humiliare, studebat ad animum præterita mala reducere, dicens: Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & contumeliosus.* Et infrà subdit: *Qui etsi aliquando dixit: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, intuendum summoperè est, quia eo illud tempore intulit, quo iam ex corpore discessurum se esse cognouit. Ibi quippe præmisit dicens: Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Tunc ergo ad memoriam perfectionem reduxit operis, cùm iam prævidit ad largitatis spatium minimè subesse tempus operationis. Sicut enim dum viuimus, debemus bona nostra à memoria repellere, ne extollant: ita appropinquante exitu, plerumque ea ad memoriam iustè reuocamus, vt videlicet fiduciam præbeant, & desperatum timorem premant*, Hactenùs ille gloriosus Doctor, & eleganter, & piè.

Quid humanæ infirmitatis sit proprium.

Philip. 3.

1.Timot.1.
Cap.7. initio.
2.Tim. 4.

Ibidem.

Sextus modus, ac vltimus, propriè hæreticorũ.

Rom.8.
Galat.4.
2.Cor.1.

1.Cor.2.

Sextò: erraret homo, qui certò iactaret se esse in gratia Dei (vt faciunt nostri seculi Hæretici) ac per hoc indubitatè crederet opera sua esse accepta, & gratia Deo: quod cùm euidenter scire, aut Catholica fide apprehendere non valeamus, nõ possumus id certò asseuerare, ac ob id nec certò fidere; sed sicut ex signis quibusdam, & testimonio Spiritus, vel conscientiæ, aut ex gustu diuinarum virtutum credo me gratiam habere, ita etiam de operibus bonis cogitãdum. Nam Spiritum qui ex Deo est, accepimus, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, ac proinde nos pro illis gratos exhibeamus.

Iidem sex malè in bonis operibus confidendi modi perstinguntur breuiter.

His ergo ablatis erroribus, ne videlicet quis glorietur in malis operibus, nec in bonis quasi suis, & ex se, nec vt in fine, sed vt in adiumentis, & medijs fidamus; nec vt non videamus peccata multa quæ facimus; nec vt prætereà segnescamus in operando; nec vt certò nos statuamus per illa mereri, sed probabiliter, & per coniecturas, & Spiritus sancti vnctionem gratum est Deo opera nostra respicere, & pro illis humiliari, & gratias agere, & per illa contra tentationes diffidentiæ,

& alia

& alia peccata armari vtile est, & Euangelicum, & Christi doctrinæ consonum.

Ex Scripturis obiecta diluuntur. I. locus. B. Ambr. lib. 8. in Luc. c. 5. in fin tom. 5.

Quod ergo ait: *Dicite, Serui inutiles sumus:* intellige, ex nobis ipsis: secùs ex Deo, & gratia eius. Nam vt rectè ibi Ambrosius interpretatur, Agnoscenda est gratia, sed non ignoranda natura.

II. locus.

Ad illud: *Si iniquitates obseruaueris Domine, &c.* respondeo: Nihil timebimus, si ille pacta & iuramẽta quæ nobiscum inijt, seruauerit.

Tertius.

Ad id: *Verebar omnia opera mea:* Tantummodò docet attendendum esse ad defectus qui sunt in operibus, & non ad bonum quod in eis est, ne insolescamus. Quod vero Ecclesia ait: *Deus qui conspicis, quia ex nulla nostra virtute subsistimus, vel confidimus:* intellige de nostra, quæ ex nobis est, & à libero nostro arbitrio profecta, & coram Deo docet nos humiliari, & agnoscere quid simus ex nobis ipsis.

Quartus.

Quintus.

Ad illud de gloriatione in bonis operibus, dicendum est, Christum, aut Paulum non abstulisse gloriationem iusto, aut iustificato, sed tantùm in se ipso, & quasi non acceperit. *Non glorietur*, inquit Ieremias, *sapiens in sapientia sua.* Ante verba enim illa: *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est*, præmiserat, *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Et Dauid; *Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde*, scilicet, in Domino non tantùm Creatore, sed iustificatore, & adiutore. Et in textu illo ad Romanos 3. tollit Iudæo gloriationem in lege, quæ ex proprijs viribus consurgebat: & dicit exclusam, siue ablatam per legem fidei, quia qui in CHRISTO sunt, in illo gloriari meritò possunt, & exultare. Hinc ad Romanos 5. *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Et vana esset spes, si bonis operibus non esset coniuncta. Vnde subdit: *Sed & gloriamur in tribulationibus*, Et rursus: *Gloriamur in Deo, tanquàm in bonorum omnium nostrorum autore, à quo accepimus Christum: Spiritum fidem, spem, & patientiam in tribulationibus.* Etsi ergo nõ possit gloriari omnis caro (scilicet, nullus homo ex se ipso) coram illo; potest tamen creatura noua gloriari in Deo. Imò etiam Apostolus docet: *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete.* Et in alijs quos ad fidem trahebat, gloriabatur Apostolus; qui etiam Corinthijs, *Multa*, inquit, *mihi gloriatio pro vobis.* Idem vult alios gloriari, dum ait: *Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis: vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde.* Hoc est, vt Oecumenius interpretatur; Ad hos sermones venimus, non nos

Ierem. 9. 2. Cor. 10. Psalm. 31. Sextus. Quam tollat Iudæis gloriationem Apostolus. Rom. 5. Ibidem. Rom. 3. Philip. 4. 2. Cor. 7. Suprà 5. Oecum ca. 7. in posteriorẽ ad Corinth. initio.

ipsos commendantes, hoc est extollentes, aut collaudantes, sed vobis occasionẽ præbentes gloriandi de nobis aduersus pseudoapostolos. Nam quia illi detrahunt nobis, vt vos possitis de nobis gloriari, ad hos, inquit, veni sermones.

Bonorũ communicationẽ fidelium inter se, improbat Lutherus & damnat.

Lutherus in libro de Abroganda Missa priuata, acriori oratione arguit eos qui dicunt: Ecce do tibi quicquid boni feci in vita mea: cõfidentes in suis operibus, quasi prosint non solùm sibi, sed etiam alijs ad salutem: quod tamen solius est Christi, vt ait. Sed certè hęc communicatio bonorum operum, qua inter se inuicem fideles bona sua suppeditant, rationem habet in articulo Symboli, qui habet: *Sãctorum communionem:* & olim Dauid dicebat. *Particeps ego sum omniũ timentium te, & custodientium mãdata tua;* & Petrus: *Vnusquisq; nostrûm sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrãtes.* Ad quã communionem iudicãdam Dominus ita cõtexuit orationem Dominicam, vt dũ pro nobis oramus, pro alijs quoque preces fundamus: *Pater noster: Panem nostrũ quotidianũ: Dimitte nobis debita nostra.* Rursus, vt in corpore naturali nõ tantùm membrum communicat virtutem suam cæteris membris, sed etiam membra, præsertim præcipua, vt cor, hepar, stomachus vim suam, & spiritus inferioribus membris communicare inueniuntur: eritne igitur perfectior membrorũ corporalium habitudo, quàm spiritualium? Prosunt igitur vnius membri merita alteri. Hic promiscuè oramus pro viuis, & pro mortuis, & orationes Sanctorum qui in cœlo regnant cum Christo, nobis suffragantur: & sacrificium Missæ pro omnibus indifferenter offertur. Non tantũ ergo vnus potest alteri promereri bona temporalia, sed etiã bona spiritualia impetrare, sed merito imminuto, siue merito cõgrui, quod diuinæ bonitati, ac liberalitati nititur. Decet enim diuinam bonitatem, vt filij in charitate manentes, & orãtes, siue pro alijs operantes exaudiantur. Potest etiam vnum membrum pro altero satisfacere, si hoc patitur æquitas humana, vt quis pro altero detento in carcere ciuili soluit: multò magis apud æquissimum tribunal Dei, in quo membra viua sibi inuicem suffragari possunt, & pro eis qui in purgatorio carcere detinentur, & qui sibi ipsis iuuamen aliquod adferre non possunt, vt ab alijs subleuari, & adiuuari valeant: tanta est Dei dignatio, & sitis nostræ salutis, & meritum Iesu Christi Domini nostri.

Triplici ratione hæc ostenditur cõtra Lutherũ. Psalm. 118. 1. Pet. 4. Matth. 6. II. ratio à simili desumpta. Bona temporalia mereri, & spiritualia fidelibus quaten' possint. III. ratio, itẽ à simili.

Ad secundũ argumẽtum.

Alterum argumentum erat: Per hanc doctrinam, quòd opera sint meritoria, homines fieri mercenarios, & intuitu præmij

operantes: quod mercenariorum est,& nõ filiorum, quorum est ob dilectionem sine vlla spe pręmij operari:& charitas nõ quærit quæ sua sunt,vt Apostolus docet.

1.Cor 13.

Amor Dei, amoris proximi fundamentum est.

Sed vt hæc meliùs elucidentur, statuendum est in primis, præceptum diligendi Deum,dilectioni qua Deus nos diligit, esse subnixum: Nam vt ait dilectus Discipulus: *In hoc est charitas: nõ quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.* Ideo nostrum est, non tam Deum amare,quàm redamare. Deinde præmittendum, præceptum diligẽdi Deum super omnia, nequaquàm dilectionẽ sui ipsius prohibere, imò includere potiùs. Vt enim Deus diligit nos ad bona gloriæ, ita ad eadem nos debemus diligere: inimò hic sui ipsius amor cùm insitus sit in qualibet creatura, & naturalis, de eo præceptum non datur, sed ponitur vt mensura, & regula amandi proximos. *Diliges*, inquit, *proximum tuum sicut teipsum*, *Et, Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines* (scilicet rationabili voluntate) *ita & vos facite illis.* Tertiò statuendum, amorem sui ipsius, cùm sit naturalis, & à Deo profectus, malum non esse, nec tolli per aduenientem charitatem: sed benè corrigi, ne immoderatus,aut inordinatus existat. Pręter ordinem enim est, amare se hominem ad bona tãtùm temporalia, & ad bona sensus: & isti vituperantur à Philosopho libro 9. Ethicor. & dicuntur philautiam colere, quia ad meliorem sui partem nõ se amant. Deinde inordinatum est, vt quis se diligat ad bona rationis,& virtutis, ita vt figat oculos in donis, & sistat in illis, & ad autorem donorum amorem suum non erigat: nam bona omnia nostra, atque adeò nos ipsos propter Deum diligere debemus. Quartò præmittẽdum, quòd vt Deus per naturam est sibiipsi summum bonum, & sufficientissimum, adeò vt quando nos amat, nihil vtilitatis expectet ex nostro amore; ita etiam è contrario, quia nos sumus creaturæ ex nihilo conditæ, & in nihilum ex nobis reuerteremur: ideo indigentissimi donorũ Dei inuenimur,nec possumus ex ęquo cõtendere in officijs charitatis cum illo. Hinc amor noster non est sine fructu, & vtilitate, etiamsi ipse sit dignus quouis amore sine præmio. Vnde Dominus dicit: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.*

1.Ioan. 4.

Quod amor sui ipsius amori Dei minimè repugnet.

Matth. 22.

Suprà 13.

Nostri ipsorũ amor vnde bonus sit.

Hic dupliciter inordinatus existit.

Arist.

Nostri ad Deũ amoris necessitas.

Iob. 9.

Ioan. 14.

Ex quibus deducimus conclusionem Catholicam, posse nos, ac debere, sapienter tamen, operari propter mercedem, & præmij tanti intuitu ad benè operandum accendi. Et probatur ex eo, quòd Christianus dicitur mercenarius, vel operarius pro mercede denarij diurni conductus in vineam: Proprium est autem mercenariorũ, prǽmium propositum considerare,& illius memoria laborem, & operis tædium fallere, & propter illud durare: alioqui vana esset spei virtus, si præmium non liceret inspicere. Nam vt charitas respicit Deum, vt bonum in se, & amore dignum: ita spes Deum respicit vt bonũ mihi summè vtile, & salutare. Tum etiam, quia esset contemptus Dei,& bonorum eius: imò summa superbia, nolle indigentiam suam agnoscere, & nolle quicquam ab eo expectare in præmium, vt potiùs illi videantur velle donare, quàm recipere. Adhæc licet operari, & pati laborem, vt alij vitam æternam consequantur, iuxta illud: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Et iterum: *Omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutem consequantur quæ est in Christo Iesu, cum gloria cælesti.* Item: *Bonus pastor animam suã ponit pro ouibus suis.* Et Iacobus: *Orate pro inuicem vt saluemini.* Igitur, si pro aliorum gloria adipiscenda laborare licet, multò magis & propter propriam licebit: quia iubemur diligere proximos sicut nosipsos. Præterea in scandalum proposuisset nobis Scriptura mercedem, denarium, brauium, præmiũ, vitam, coronam, nisi propter illam consequendam laborare nobis licitum esset. Vnde Christus dicebat: *Quærite primùm regnum Dei: Et, Ecce merces vestra copiosa est in cælis: Et, Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi:* Conqueritur etiam de Iudæis, quòd gloriam quæ à solo Deo est, non quærerent: Dicebat: *Sunt eunuchi qui se castrauerũt propter regnum cælorum.* Paulus verò: *Iis qui secundùm patientiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, promittit vitam æternam.* Idem sobriè, & piè, & iustè viuentes, vult nos expectare beatam spem, hoc est speratam beatitudinem: hortatur etiam; *Sic currite, vt comprehendatis. Et debet in spe qui arat, arare:* quod non tantùm licitum, sed debitum esse ostendit. Alibi ait: *Qui parcè seminat, parcè & metet: Tempore suo metemus non deficientes: Et, Non coronabitur nisi legitimè certauerit.* Quibus testimonijs, & alijs penè innumeris ad assiduum bonorum operum studium proposito tãto præmio excitamur & accendimur. Adhæc perfecti, & sanctissimi viri in sacris litteris cõmendantur, quòd ad præmium in operando respexerint. Dixit enim Abraham ad Dominum: *Quid dabis mihi?* & Moyses laudatur à Paulo quòd respexerit ad remunerationem. Dauid dicebat: *Vnam petij à Domino, hanc requiram: vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ: Inclinaui cor*

Licere nobis atque adeò etiam expedite, diuinæ ob spem mercedis benefacere, exemplo Sanctorum.

Matth. 20.

II. ratio.

III. ratio.

Coloss. 1.

2.Timot. 2.

Ioan. 10.

Iacob. vlt.

Matth. 22.

IV. ratio.

Suprà 6.

Suprà 5.

Infrà 6.

Ioan. 5.

Matth. 19.

Rom. 2.

Tit. 2.

1. Cor. 9.

2 Cor. 9.

Galat. 6.

2. Tim. 2.

V. ratio.

Genes. 15.

Hebr 11.

Psalm. 26.

meum

Psalm. 118. Matth. 19. *meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum propter retributionem.* Petrus quoq; dixit: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Et non tantùm non reprehenduntur Apostoli, sed etiam spes illorum confirmatur: Ibidem 28. *Vos,* inquit, *qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël.* Dixit Apostolus: Philip. 3. *Omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam.* Et infrà: *Quæ quidem retrò sunt obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora, extendens meipsum. Ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu.* VI. ratio. Deinde Christus ipse, qui puritas est & mera Charitas, quam isti volunt vincere, Hebr. 12. pro proposito sibi gaudio (ita enim Græca habent) sustinuit crucem, confusione contempta. Vides igitur quàm constanter ad præmium aspicerent Sancti? Ita etiam nobis Infra 13. pugnãdum est, donec vincamus vt coronemur. Non enim habemus manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. VII. & postrema. Amplius, sicut ingrati animi vitium est, pro iã acceptis beneficijs gratias nõ agere, & gratuitis operibus nõ rependere beneficium: ita pro promissis, ac futuris beneficijs operibus bonis non decertare. B. August. epist. 119. c. 9. tom. 2. Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarij: *Quia,* inquit, *sanctificauit Deus diem septimũ, in quo requiescit: tertio legis præcepto insinuatur quod scriptũ* Exod. 20. Genes. 2. *est de obseruatione Sabbati, nõ vt iam in ista vita nos quiescere existimemus, sed vt omnia quæ benè operamur, non habeant intentionem, nisi in futuram requiem sempiternam.* B. Martial. Episcop. Ad hæc B. Martialis epist. ad Burdegalenses, cap. vlt. *Euigilate in operibus fructuosis: & maximè labore propter spem remunerationis: quia magna promissio est vobis in cælis.* Hæc illi.

Solutur illud: Intuitus mercedis homines reddit mercenarios. Quod ergo in oppositum dictum est, intuitũ mercedis facere mercenarios: quia ille intuitus ex charitate primò fertur in Deum, quasi filij in parentem, deinde in eũ quasi remuneratorem: certè aut non facit mercenarium; aut si facit, non vituperabilem, & reprehensibilem. B. Ambr. lib. 7. in Lucam, c. 29 sub initium, tom. 5. Luc. 15. Vnde Ambrosius in illud: *Fac me sicut vnum de mercenarijs tuis: & quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus? Mercenarij,* inquit, *qui sunt, nisi qui ad mercedem seruiunt? At verò filius, qui habet sancti Spiritus pignus in corde, seculari mercedis lucella non quærit, qui ius seruat hæredis.* Mercenarij qui secundũ Ambrosium. *Sunt etiam mercenarij qui conducuntur ad vi-* Matth. 20. *neam. Bonus mercenarius Petrus, Ioannes, &* Suprà 4. Ioan 6. *Iacobus, quibus dicitur: Venite, faciam vos piscatores hominum. Isti non siliquis, sed panibus abundabant. Denique & collegerunt fragmentorum cophinos duodecim. O si nos quoque, bone* Matth. 20. *Iesu, mercenarios digneris conducere, licèt serò venientes. Nam & vndecima conducis hora, & æqualem dignaris mercedem soluere, æqualem mercedem vitæ, non gloriæ.* Hæc ille. Sunt ergo laudabiles mercenarij, qui propter vitam æternam operantur: vituperabiles verò, & illiberales, qui ad sordidum, & temporalem quæstum operas suas locãt. Quod dicitur, filiorum non esse respicere ad præmium, sed tantùm ex dilectione operari: respondetur, primario oculo illos intueri patris beneplacitum, & gloriam: secundariò verò, ne promissa hæreditate contingat priuari, quam sibi ex charitate propter Deum diligere debent. Ad id: Filiorum est ex dilectione tantùm operari, non propter mercedem.

1. Cor. 13. Quomodo accipiendum sit: Charitas non quærit quę sua sunt. Ad id, Charitas nõ quærit quæ sua sunt, sed quę aliorum: dicimus, Charitatem non eripere nobis naturales affectus, & à Deo in natura plantatos. Et vt citra omne peccatum possumus nobis velle bona fortunæ, & corporis, & pro illis consequendis laborare: ita etiam pro bonis animæ, siue gratiæ, siue gloriæ, quæ nobis velle ex charitate debemus, laborare possumus. Non ergo charitas quærit quæ sua sunt, vt in ipsis sistat, sed vt per ea tendat in Deum, ac seipsũ, & dona, & bona opera diligat propter Deum, & vt in aliorum vtilitatem & salutem possit effundere. His pręmissis, iam ad Textum explicandum accedamus.

DISPVTATIO XIX.

In Apostoli verba, Cap. 1. ad Galat.

Miror quòd sic tam citò trãsferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euangelium: Quod non est aliud nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere Euãgelium Christi. Sed licèt nos, aut Angelus de cælo euangelizet vobis præterquàm quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizauerit, &c.

QVONIAM primo libro inter alia Prolegomena, huius epistolæ inscriptionem siue salutationem cum omnibus quæ ei connectuntur, vsque ad hæc verba, explicatam reliquimus, superest vt ea quæ proposita sunt interpretãdo persequamur. Disput. 15. Sunt verò quędam in his verbis dubitatione minimè indigna, & primum quare Apostolus morem suum non seruauerit: 1. dubit. solet enim post salutationem, epistolam exordiri à Dei benedictione, seu gratiarũ actione, vel à precibus quas pro illis ad quos scribat, fundebat: Hic verò à vehementi

repre-

Secunda.

reprehensione eorum, qui à pseudapostolis fuerant seducti, initium dicendi sumit. Deinde dubium est, quid est illud aliud Euangelium, vel cõuertere, siui interuertere Euangelium Christi, cùm non sit nisi vnũ tantum Euangelium.

Tertia.

Tertio loco ambigitur, qua ratione Paulus non tantum in se ipsum, & in alios Apostolos, sed etiam in ipsos Angelos aliter docentes, excommunicationis sententiam pronuntiauerit: cùm tamen constet, Apostolum in Angelos nullam penitus habuisse autoritatem, sicut nec in seipsum, & multò minus in alios Apostolos, qui pari potestate cum illo præditi erant, & in Euãgelio priore antecessoresq́; vt ipse in hac epistola eos vocat: at regula Iuris habet: *Par in parem non habet imperium.*

Galat. 1. Apostoli, ac eorum Princeps Petrus præcipuè, si aliter euangelizarent, vnde à Paulo excommunicari nequiuerint. *Ioan. 21.*

Immò verò ipsemet Petrus Apostolorum Princeps, etsi in Apostolico munere par esset Paulo: Pastoratus tamen autoritate superior erat, vt non minus Paulus vt ouis Christi subiectus esset Petro, quam reliqui Apostoli, cùm illi soli dictum fuisset: *Pasce oues meas.*

Quarta.

Quartò in dubitationẽ venit, quomodo ille sit anathema, qui aliquid plusquàm Paulus prædicauit, euangelizauit, cùm per Ecclesiam Dei cõstet multas indies veritates detegi euangelicas, & multa prærerea de integro institui ad Euangelica Sacramenta venerabiliter suscipienda, vel ad ieiunia celebranda, vel ad dies festos instituendos, vel ad disciplinam Ecclesiæ retinendam.

V. dubit.

Postremò ambigitur, quorsum Apostolus excõmunicationis sententiam repetat, cum satis videri posset illa superior? & addendum, quomodo Lutherani his Apostuli sententijs abutantur.

Huius argumentum epistolæ.

Sed antequam his dubitationibus faciamus satis, perpende, Apostolum in primis reprehendere eorum mutationem tam citam à vero Euangelio ad falsum. Deinde eius mutationis autores anathema percutere, & suam stabilire autoritatem, etiam illam cõparando ad alios Apostolos. Deinde Euangelicam à se prædicatam doctrinam confirmat, & à solo Deo se illam accepisse tradit: postea verò tractatum de iustificatione ingreditur, quam fide, non lege, aut vllis legis obseruantijs contingere docet. Denique post longam de Scripturis disputationem, de damno sibi ipsis illato protestatur, si in errore perstiterint: *Si circumcidamini,* inquit, *Christus vobis nihil proderit.*

Galat. 5.

Ad I. dubitũ. Cur Paulus hanc epistolã ab obiurgatione Galatarum fuerit exorsus.

His positis, primæ dubitationi in promptu est satisfacere. Solent siquidem indignati, & iusto aliquo zelo permoti, à longiori beneuolentiæ captandæ sermone abstinere, sed protinùs rem ipsam vrgentes exordiuntur, vt citò aduersarij in quos indignã tur, resipiscant, & ab errore quo tenebãtur, ad lucem veritatis emergant. Consultò igitur Apostolus hoc loco à precibus, vel à gratiarum actione non putauit sibi inchoandum, vt in cæteris fecit epistolis, præterquã in illa ad Hebræos: quæ etiam salutatione Apostolica caret; qua tamẽ hæc plane non destituitur. Loco ergo precum, & gratiarũ actionis, vehementem suam proponit admirationem, dicens: Miror quòd sic tam citò transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euangelium, Hoc est: Mirum est quòd vos à me rectè in fide, & Christi beneficio instituti, transferri vos tam citò patiamini in aliud Euangelium. Græca litera in quibusdam exemplaribus non habet, *Sic,* nec legit illam particulam Hieronymus, nec Chrysostomus. Et quod ait, in alterum, vel aliud Euangelium, abundat, alterum, nisi sit epitasis.

B. Hieronym' hoc loco to 9. Chrysost. ibi. tom. 4.

Huius sentẽtiæ: Miror quòd sic tam citò trãsferimini in aliud Euãgelium, I. sensus sed ineptus.

Nec est sensus: Cur nuper à me instituti in vera doctrina Christi, sinitis vos transferri? quæ expositio non aggrauat, sed alleuat Galatarum populum, magis autem aggrauaret, si post multum temporis quàm edocti essent, defecissent à fide.

Alter sensus germanus & verus.

Ideo sensus est: Cur tam citò, id est ad primum insultum, seu ad primã pseudoapostolorum irruptionem vos deflistis? Verecundiam ergo illis ingerit, quòd post tantam libertatem currant ad iugum seruitutis: & simul ostendit se de illis non vulgarem habuisse opinionem.

Quid Paulus de Galatis se sentire ostenderit verbo Mirandi.

Nam si eos de turba, aut plebe, cui facilè imponitur, iudicasset, non ita illud quod acciderat, adminaretur: quod satis erat ad eos reuocandos.

Cur grauis Galatarum à fide defectio.

Et certè teste Hieronymo, non eiusdem reatus est transferri ab aliquo difficulter, & citò transferri; vt in martyrio non eadem pœna plectitur, qui absque colluctatione & tormentis statim prosiliuit ad negandum; vt ille qui inter aculeos, fidiculas, ignesq́; distortus, compulsus est quod credebat, negare.

B. Hieron. Fidem Martyres abnogãtes quinã grauiori digni supplicio, q minori.

Matth. 8 *Infrà 15.* *Marc. 6*

Et vt Christus fidem in Centurione, & Chananæa admirabatur, & incredulitatem Nazarenorum suorum conciuium admiratus est; ita Paulus Christi discipulus, in Galatis fidei defectum, & inconstantiam admiratione prosequitur.

Idem. Vnde Galatæ Græcis denominentur & quid significent.

In voce verò Translationis testatur Hieronymus allusisse Apostolum ad vocem Galatiæ: Græca enim ligua Galatæ dicuntur ἀπὸ τ̃ γάλακτος, id est, lacte; & ita Galata, lacteus interpretatur, hoc est tener, & facilè recipiens allenam impressionem: vt faciunt illi qui fascinantur. Galli etiam, ex quibus Galatæ prodierunt, à lacteo colore nominantur.

Gallorum denominatio. *Lactan. Firm*

Vt propterea Lactantius ad Pobũ scribens annotauerit, Poëtam celebrem

Virgil. 8. Æn. finem versus.

Galatæ in aliud translati Euangelium quibus similes Apostolo.

de Gallis scripsisse: *Tum lactea colla Auro innectuntur*: cũ potuisset dicere: *Tũ cãdida colla*: Sed vt insinuaret ipsa voce Gallos, dixit, Lactea. Alludit etiã ad plautas ex vno loco in alterũ traslatas: quę etsi sint vnius speciei cum alijs, tamen quia alio succo pascuntur, aliam quodammodò naturam induunt.

Cur Paulus Galatas trãsferri dixerit, non esse trãslatos. *B. Chrysost.*

Tertiò ait de præsenti: *Trãsferimini*, vt ponderat Chrysostomus, & non dixit, Translati estis, ad significandum, rem esse in fieri, & circumuentionem nõdum perpetratam, vt possit citò remedium adhiberi. Quemadmodũ in morbis accidit: nam vt rectè quidam dixit.

Nuid lib 1. de Remed. Amo

Principijs obsta: serò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuêre moras.

Transferendi verbum, ad corpus, & ad animum aptè transfertur. *Genes. 5. Hebr. 11. 3. Reg. 21.*

Verbum autem transferendi, notum est, & Gręcè dicitur μετάθεσις; quod non minus de rebus corporeis accipi cõsueuit: vt illud de Henoch: *Placuit Henoch Deo, & non inueniebatur, quia transtulit eum Deus.* Ita legunt Septuaginta, & Paulus; quàm de mutatione mentis & voluntatis, iuxtà illud: *Transtulit Iezabel Achab à Dei cultu ad idola*, vt etiam habent 70. & Sapientes huius seculi eos, qui de vno dogmate transferuntur in alterum, Translatos appellant, vt testis est Hieronymus.

Quinã transl. lati Hieronymo.

Galatas Deus Pater vocauit in gratiam Christi.

Ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euangelium. Non dixit, A me, vt ab homine quocunque, sed quod horribilius est, & ad incutiẽdum terrorem plurimum valet, à Deo Patre, qui eos per Apostolicam prædicationem ab idolorum cultu traduxerat ad Christi gratiam participãdam, vt ita per baptismi Sacramentum & Patris efficerentur filij, & Christi membra, atq; per hanc communicatam gratiam da immensa vnionis hypostaticæ gratia Christo donata participes redderentur. Et aptiùs refertur ad Patrem illud: *Ab eo qui vos vocauit*, vt faciũt Theodoritus, Chrysost. Theophyl. Oecum. & Haymo, quàm ad Christum, vt fecit Erasmus. Nam Paulus vbique vocationem Patri tribuit, vt infrà, cùm ait: *Cùm placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ & vocauit per gratiam suam, &c.*

Idẽ quomodo, & quando vocauerit.

Quod dicitur: Ab eo qui vos vocauit, Deo Patri, quã Christo rectius conuenire. *Theodo. 10. 2. Chrysostom. Theophylact. Oecumen. Haymo.*

Ad secũdum dubium. Galatas Paulus in quod liud Euangelium dicat fuisse translatos.

Quod secundo loco propositum est, dissoluitur, explicando, vocari aliud Euangelium, id est diuersum, & quod cum eo, quòd à Paulo prædicatum prius fuit, non consentiret. Et reuerà aliud non erat Euangeliũ, nisi nomine tenus, & pseudoapostolis tantũ, idcircò addidit: Quod non est aliud. Estque ἐπανόρθωσις, qua corrigit dictum suum, si in voce, Euangelium, fuit Catachresis, aut si pseudoapostolis vocabatur Euangelium. Quod enim falsum est, vt ait Hieronymus, non subsistit, & quod veritati contrarium, non est. Omnis præterea hæresis nouum condit Christum, nouum Spiritum prodit, nouum Euangelium prędicat: vt habes 2. Corinth. 11. Verum Euangelium non est nisi vnum tantùm: quia vna spes, vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Mediator Dei, & hominũ. Vt enim optimũ vinum si aliquo liquore acescat, vel corrumpatur, vinum non est vocandum: ita nec purum Christi Euangelium remanet, si aliquid contrarium illi adiungas. Hinc præclarè à Hieronymo dictum est: *Grande periculum est in Ecclesia loqui, ne fortè interpretatione peruersa, de Euãgelio Christi, hominis fiat Euangelium, aut quod peius est diaboli.* Hæc ille. Idcirco Euangelium ab Apostolo Ioanne vocatur æternũ, & Testamentum æternum. Lex siquidem promittens bona tẽporalia, Euangelij nomen non promeretur: imò Euangelica doctrina per legem vitiatur.

Hieronym. hoc loco.

Falsi natura. Hæresis proprium vniuscuiusque. *2. Cor. 11. Ephes. 4. 1. Tim. 2.*

Impurum quod fit Euangelium.

Idem.

Euangelium cur Apostol⁹ æternum, & testamẽtũ vocet æternum ecclesiasticus *Apoc. 14 Eccli. 45.*

Pessimè autem Marcionistæ ratiocinati sunt, ansam ex hoc loco arripientes dogmatiyandi, non esse nisi vnũ tantùm Euãgelium: vnde reliqua omnia præter Lucæ Euangeliũ proscribebant: & illud quidem non integrũ, sed mutilatum. Sed isti ignorabant, quòd etsi sint mille Euangelistæ eadem scribentes, non est nisi vnicum Euangelium. Sicut è contrario, si vel vnus scriptor sit, & sibi contraria scriberet, non esset vnum Euangelium, sed plura. Qua ratione Euangelium Catholicæ, & Romanæ Ecclesiæ diuersum est ab illo Lutheri, & Caluini ab vtroque, & Anabaptistarum ab illis tribus, quia vnumquodq; illorum alijs contradicit, & aduersatur.

Contra Marcionistas vnicum dumtaxat esse Euangelium, Lucę nimitũ, hinc dogmatizantes.

Hæreticorũ nostri seculi Euãgelia vnde plura, atq; diuersa.

Præterea à Chrysostomo acutè fuit hoc loco annotatum, Hæreticos non repentè suum prodere venenum, sed paulatim consueuisse discipulos à rebus ipsis transferre, retentis prioribus vocibus, & nominibus. Nam diaboli fraus non est nudos proponere laqueos, quibus animos depræhendetur & in suam trahat nassam. Nec enim isti à Christo, & fide ei⁹ desciscere persuadebãt, sed legem tantùm tanquam necessariã addebant sine qua Christus non prodesset.

Hæretici vt sese mẽtibus auditorũ insinuent ad persuasionem erroris. *B. Chrysost.*

Ita nunc Lutherani, cùm plerumque in vocibus cum Catholicis conueniant, sensu tamen maximè ab illis distuncti sunt. Nam ecce illi confitentur vnum Mediatorem, sed qui Matris sanctissimæ preces, aut Sanctos interpellantes non admittant. Admittunt baptismum, & Sacramenta, sed quibus vis iustificandi, aut gratiam conferendi non insit. Profitentur Eucharistiam, sed in nudo pane & vino tantùm, veram, &

In quibus hodie Lutherani cũ Catholicis conueniant, in quibus dissentiant.

tealem

realem Christi substantiam excludentes. Prædicant vt nos Ecclesiam Catholicam, etiam Romanam, sed intelligunt eos esse Catholicos,qui secum consentiunt, &Romę sua dogmata amplectūtur,ita vt omnia plena sunt fucis,ac dolis. Denique seipsos Euangelicos,& Paulinos Theologos iactitant: qui à verò Euangelij & Pauli intellectu quàm longissimè disiuncti sunt.

Iidem quam dolosi, & fallaces, & quales se venditent.

Sequitur: *Nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere Euangelium Christi.* Hic primùm expende, quòd dixit,Sunt aliqui:pepercit illis nomina ipsorum supprimēs, ne ex inuidia agere videretur: & vt Christianam ostenderet modestiam,& charitatem; & ne aditum occluderet pęnitentiæ, si fortè resipiscerent.

Quare Paul' Galatarum seductores nō expresserit nominatim.

Obserua etiam, Paulum alleuiare culpam Galatarum, dum illos nō à seipsis in hæresim incidisse insinuat, sed fraude,& aliorum circumuentione. Ne enim illos leuitatis, & inconstātiæ damnare videretur, facti culpam in pseudoapostolos reijcit.

Idem etiam Galatarum apostasiā eu minuat, ac deprimat.

Vocat autem eos conturbatos, sumpta metaphora ab oculo turbato, qui vnum pro alio cernit, vel ab aqua clara, quæ per terræ in eam proiectionem turbatur,vt nihil in ea turbata spectari possit.

Galatæ quo modo conturbati.

Ita mens prauis cupiditatibus agitata, ac vitiata,non potēst rectè iudicare, sed vnum pro alio accipit.Hac eadem metaphora vsus est Lucas loquens de hæreticis Act.15. *Audiuimus*, inquit, *quia quidam ex nobis exeūtes,turbauerunt vos verbis, euertentes animas vestras.* Et infrà: *Vtinam & abscindantur qui vos conturbant.*

Quando animus conturbetur. *Actor. 15.*

Particula, *nisi*, capienda est pro aduersatiua, sed,vt sit sensus: Sed sunt aliqui qui vos conturbant. Aut, quod probabiliùs videtur, non aduersatur, sed excipit, si referatur ad ea quæ sunt à principio ipso dicta:nimirum:*Miror quòd sic tam citò transferimini,nisi sint aliqui qui vos cōturbant.*Hoc est: Admiratione dignum esset,si ex vobis ipsis solis moueremini, & non potius aliorum autoritate pulsi.

Illud: Nisi sunt aliqui qui vos conturbant: dupliciter accipitur.

Conuertere verò Euangelium, verbo Græco dicitur: μετατρέψαι, quod Chrysostomus putat positum pro ἀνατρέψαι, vel καταστρέψαι,hoc est,subuertere: vt in moneta regia,si paululùm sit imago amputata,totum numisma fit adulterinum.Itaquisquis sanæ fidei vel minimam particulam prauè interpretetur,Euangelium subuertit : quia deficiens in vno articulo, factus est omniū reus.

Quid cōuertere Euangelium Christi. I. Sēsus Chrysostomi.

Hieronymus tamen propriè accipit verbum pro eo, quod est transuertere, siue interuertere,siue præposterè vertere: Vt si quis quod in facie est, post tergum faciat; & quæ post tergum,in facie reponat. Est enim Euangelium, libertas à lege Mosaica: hi verò quantum in ipsis erat, ponebant in obseruatione legis, & quod erat ad finem, vt finem constituebant. Iudaismus siquidē ad Euangelium tendebat, vt adueniente Euangelio cessaret lex, non autem è conuerso. Nam hoc esset à solido cibo reuocari ad lac, & à summa Euangelij perfectione,deduci ad summam imperfectionem,& infirmitatem.

Alter Hieronymi.

Quid ab Euāgelio ad legē transferri.

Iam ad tertium dissoluendum accedamus. *Sed licet nos, aut Angelus de cœlo euangelizet vobis præterquàm quod euāgelizauimus vobis,anathema sit.*Pauli prædicationi obijciebatur (vt testantur Hieronymus, & Chrysostomus)quòd reliqui Apostoli aliter docerent quàm Paulus: qui incōstanter agere videbatur, quòd in Iudæa seruaret legales cęremonias,foris verò eas abnegaret.Hinc ipse in Spiritu euectus, anathematis.& extremæ detestationis sententiam pronunciat in quoscunque qui alter atq; ipse prædicassent.Quasi dicat:Nullus me autoritate,aut exemplo Apostolorum premat, aut vrgeat:quia in Spiritu dico,siue ille sit Angelus, siue Apostolus, siue quiuis magnus Doctor, detestatione extrema dignus est quicunque aliter docuerit.

Ad tertium dubium. Cur Apostolus alter euāgelizantes anathemate percutiat. *Hieronym. Chrysost.*

Vocabulum hoc anathematis Græcum est, cui in lingua Iudęorum respondet vox Horma. Et propriè extremam detestationem,& abominationem significat. Alij verò propriè significari putant suspensum, & dicatum Deo, quasi à communi, & profano vsu separatum: vt ita per oppositum significet ea, quæ communi hominum societate arcentur vt impia, & abominanda, vt erant bona,quę erant in Iericho,Iosu.6. & Nume. 21. terræ quæ erant subiectæ Regi Arad Chananæo. Et ita anathematizari illi dicuntur, qui à communi hominum societate vt abominabiles & pestiferi pręscinduntur, & excluduntur, ne cum alijs versentur.

Anathema Græcis (horma Hebræis quid sit.) Alter significatus.

Iosu.6. Num. 21.

Sed dubium est, qua autoritate hoc Paulus sit ausus,vt homines quoscūque, etiam Apostolos,& Angelos, quod maius est,excommnnicatione percellat. Respondent quidam hoc factum esse autoritate Euangelica, quæ diuina prorsus est, & super Apostolos,& Angelos,quia & Angeli mutabiles sunt, & de cœlo ceciderunt, vt Lucifer,de quo Dominus: *Videbam Satanā sicut fulgur de cælo cadentem.* Apostolus verò, ne reprobus efficiatur, corpus suum castigat, & in seruitutem redigit. Hinc Tertullianus in Apellem,& eius virginem Philumenen, quam diaboli spiritus Angelus impleuerat, scribit hunc esse Angelum, quem Spiritus sanctus mnltò ante tempore per

Quomodo Paulus omnibus, etiā Angelis,& Apostolis alter euangelizantibus, anathema dicere potuerit. I. solutio. *Esai. 14. Luc. 10. 1.Cor. 9. Tertullian.*

Improbatur dupliciter.

Paulum anathematizauerat. Verùm hæc expositio violenta est, & falsa: tum quia Paulus ait, Angelus de cœlo, id est, bonus & electus Angelus, & in cœlo habitans: at illi sancti Angeli, & electi, cùm sint cũ Deo summa beatitudiue coniuncti, excommunicationi subesse non possunt.

Cur dixit Apostolus, Angelus de cœlo, teste Chrysostomo. *Malach. 2.* *Rom. 8.* Alia ratio, cur Apostoli excommunicati non possint.

Chrysostomus quoque annotat dictum, Angelus de cœlo, propter Sacerdotem, qui Angelus Domini exercituum vocatur: vel propter Angelos in dæmones sua volũtate conuersos. Apostoli verò in gratia Dei confirmati, cùm in fide errare haud possent, cùm in eorum persona dixerit Paulus: Certus sum quia neque mors, neque vita, &c. neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu, anathemate percuti minimè debuerunt. Vt missas faciã rationes quas superiùs attigi, nimirum: Parem in parem nõ habere imperium, nec in seipsum, nec in superiorem Pastoris Petri personam.

II. Solutio Hieronymi præstantior.

Quare meliùs resoluitur hæc quæstio, si cum B. Hieronymo dicamus, esse hyperbolicam locutionem, nõ autem esse verba potestatem exercentis, sed certã veritatis notitiam exprimentis. Constat enim, non fuisse ei in seipsum datam potestatem, nec in Angelos: & tamẽ in seipsum, si aliter euangelicet, anathema pronũciat. Enunciatiua ergo est hæc oratio, & conditionalis, ac vera, quoniam posito impossibili, quod ipse, vel alius Apostolus, vel Angelus aliter euãgelizasset, absq; dubio anathema fuisset.

Hypotheticę propositiõis natura.

Hoc & optare se Paulus indicat, & comprobare, si ita euenire posset. Est autem conditionalis propositio vera, quamuis tam antecedens, quàm cõsequens sit impossibile, vt tradunt Dialectici.

Hęreticos omnes iure diuino excõmunicatos existere.

Cæterùm hęretici ipso iure diuino excommunicatione digni sunt, quia aduersarios Dei se constituunt: vsque adeo, vt Papa hæreticus, ab aliquibus nõ habeatur ampliùs Papa, sed anathema quare nulla vrget necessitas vt deponatur, sed vt iam à Deo sic esse depositus pronũcietur, iuxta illud: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi* (nempè per Ecclesiæ sententiam) *sicut ethicus, & Publicanus, & anathema.* *Quæcunque enim alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo.* Et Paulus, *Hæreticum hominem post vnam, & secundam corruptionem* (scilicet Ecclesiæ) *deuita*, per Ecclesiæ sententiam latam: & Dilectus, *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis.*

Matth. 18. *Ibidem.* *Tit. 3.* *Ioan. 2.* *Leuit. 13.*

Quid olim leprosus extra castra eiiciendus significauerit.

In cuius rei figuram leprosus in lege eiicitur extra castra, ne conuersatione, id est contractu, vel anhelitu, id est sermone, qui serpit vt cancer, alios corrumpat. Nam *Morbida facta pecus totum corrumpit ouile.*

2. Tim. 2. Papa vel Episcopus excõmunicati nullam iurisdictionem habent, neque possunt conferre.

Quòd si ipso facto hæreticus etiam occultus esset depositus, siue sit Papa, siue Episcopus, antequàm ab Ecclesia damnatus pronuntietur, nil ratum faceret, nec obligaret, nec solueret, nec excommunicaret, nec beneficia conferre, aut leges condere posset: & si resipisceret, noua electione indigeret. Idcirco Ambrosius hoc loco tradit, Apostolum præcepisse, vt pseudoapostolus anathematizetur: & Theophylactus id, *Anathema sit*, interpretari videtur, id est, anathemati subijciatur. Sicut Augustinus in illis verbis: *Sit tibi sicut ethnicus, & publicanus*, scribit præceptum esse, vt inobedientes, & contumaces Ecclesiæ per suam sententiã à communione fidelium separet. Hinc prodiit tantus in Conciliis vsus anathematum contra pertinaces, & refractarios.

B. Ambr. to. 5 *Theophylact.* *B. August.*

Vsus anathematũ in Conciliis vnde.

Ad quartum dubium. An aliquid supra Euãgelium docẽtes anathemati subiaceant.

Ad illud quod quarto loco obiectum fuit, non esse aliam doctrinam prædicandã quàm Christi Euangelium, & Apostolorũ epistolas: dicendum est, nihil aliud esse docendum nisi Euangelium, & nihil quod eius substantiam lædat, aut ei aduersetur. & id significat illa præpositio Græca παρὰ, qua vtitur Apostolus, id est pręter, vel contra.

I. & II. argu. in contrariũ.

Deinde, Euangelium vt prius fuit factum, ita & viua voce prius fuit prædicatũ, quàm scriptum: & non omnia prædicata scripto sunt consignata, vt Ioannes dicat: *Sunt & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros. Et Act. 1. Præbuit seipsum viuum in multis argumentis, per dies quadraginta apparens Apostolis, & loquens de regno Dei*: nec tamen vllus Apostolorum expressit quæ sint illa quæ locutus est ad eos.

Ioan. vlt. *Act. 1.* *2. Thess. 2.*

III. argum.

Paulus quoque ad Thessalonicen. *State*, inquit, *& tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.* Adhæc Euangelium est: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: &, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.*

Luc 10. *Hebr. vlt.*

Quę res Euãgelio minimè contẽtæ, à superioribus traditæ, pro Euangelio tamẽ sint habendæ.

Si ergo conformia Euangelio seruando imperent Præpositi, audiendi sunt, & ea quæ docent, tanquam pars Euangelij accipienda: Vt si quicquam statuãt de ieiunio, oratione, confessione, communione, & similibus. Quare Augustinus Tractatu 99. in Ioannem rectè est hunc locum interpretatus: *Admonitio*, inquit, *beatissimi Apostoli de vestris cordibus non recedat. Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepistis, anathema sit. Non ait, plusquàm accepistis: sed, præterquàm quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipsi præiudicaret, qui cupiebat venire ad Thessalonicenses, vt suppleret quæ illorum fidei defuerunt. Sed qui supplet, quod minus erat, addit, non quod inerat, tollit. Qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in*

B. Aug. in fin tract. tom. 9. Si nihil præterquã quod ipse tradidisset, Paulus accipi tradive nollet, quid inde. *1. Thess. 3.* Quid sit supplere.

via,

via, sed recedit in via. Hæc ille. Et confirmãs ea quę dicta sunt, ne putarent per hyperbolem asserta, aut ex ira, impetuque sermonis effusa (nam qui sic loquuntur, mox eos dicti sui pœnitere solet) subiungit: *Sicut prædiximus* (scilicet olim cùm prædicarem vobis, vel paulò antè in superiori sententia) *& nunc iterū dico, Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.* Si quis, inquit, siue Apostolus sit, siue Angel⁹: quo verbo omnem hominem dignitatem comprehendit: & quia inclusit seipsum, etiam familiaritatem, & germanitatem est complexus. Quasi dicat: Ne ergo mihi dixeris: Collegæ, & socij tui Apostoli aliter prædicant, & qui nec mihi ipsi parcunt, si diuersa prædicem, nec alijs etiam parcam. Ex quo collige, non esse cuiusuis prædicare, ac docere, sed eius tantùm, qui de veritate fidei plenissimè est persuasus, iuxta illud: *Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: & alibi, Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri.* Et paulò antè: *Da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum.* Ait etiam Dauid: *Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa.* Aliàs frigidè docens suspectam reddit Euangelij veritatem, quam tradit.

Quæ causa sit repetiti anathematis sicut prædiximus, & nunc iterum dico, &c.

Ad quos tantùmodo spectet concionandi, docendique munus. *Ioan. 3. Actor. 4.*

Ibidem. Psal. 67. Frigidè in Ecclesia docentes quid faciant.

Vanissimi porrò hęretici habendi sunt, qui hoc loco Pauli abutuntur ad suam pertinaciā tuendam. Audent enim in hac Pauli cōfidentia eos, qui à seipsis aliter vel docent, vel credunt, excommunicare. Et Pauli exemplo aiūt: Siue Cyprianus, siue Ambrosius, siue Hieronymus, siue Augustinus siue Chrysostomus, imò etiam si Paulus ipse, vel Ioannes aliter quàm nos euangelizauerint, anathema sit. Sed profectò intolerabilis est tanta hominum arrogantia, quasi pàr & equa conditio illis sit cum Apostolo. An dicent isti aliquando. Non ab hominibus, neque per hominem, sed per Ipsum Christum? An signa sui Apostolatus, ac legationis ostenderunt in vllis signis & miraculis, ac varijs Spiritus sancti distributionibus? An eorum sudaria & semicinctia expulerunt dæmonia? An contulerunt isti Euangelium cum his qui videbantur esse columnæ, ne fortè in vacuum currerent, aut cucurrissent, vt fecit Paulus? An vnquam Apostolus Paulus Petri iudicium, aut Concilij Oecumenici tribunal horruit? Illud certè magis verū est, Lutheranos in Zuinglium, & eius sectatores excōmunicationis pronuntiasse sententias: & rursus qui Caluinū, & Zuingliū sectantur, excommunicasse Lutheranos, & vtrosq; Anabaptistas.

Lutherani omnium arrogantissimi, Pauli anathematismos hodiè in Catholicos quā sacrilega imitatione conuertant.

Quam sint illi Paolo dissimiles, quàntoque inferiores in omnibus. *Galat. 1. 1. Cor. 12.*

Act. 19. Galat. 2. Ibidem.

Mutui Hæreticorum inter se anathematismi.

Sed aiunt: Ita loquūtur Scripturæ, quarum autoritate anathematicamus. Sed vnde scimus ita Scripturas dicere, cùm aliter per mille, & plures quam quingentos annos instructi simus à Patribus, & Doctoribus Ecclesiam & credere, & docere? Est enim circa libros Canonicos duplex in Ecclesia Dei potestas necessaria, quam qui nō agnouit, & perpetuò veneratus est seditionis, & discordiæ concitator semper extitit: altera quidem de numero librorum canonicorum, qui verū Dei verbum, & syncerū complectūtur: qua vtitur Ecclesia, ne quid germano Dei verbo addatur à quoquam. Quod Manicheus nō obtinuit, qui in libro suo, quem Epistolam. Fundamenti appellauit, in eius statim initio sic scripsit: *Manichæus Apostolus Iesu Christi prouidētia Dei Patris.* Qui se Apostolū nominat, totum id quod loquitur, diuina illustratiōe accepisse videri voluit, ac non sua, sed Dei verba annuntiare. Ne quid etiam à Dei verbis adimi possit: quòd crebrò, & audacter Manichæi fecerunt, in sanctos libros à Catholicis inductos, falsatos esse codices, & corruptos dictitando: vt nunc hæretici nostri faciunt, qui libros Manichæorum, & Iacobi Apostoli epistolam, & illā ad Hebræos, & Ioānis Apocalypsim proscribunt. Quare ista potestate Ecclesiæ ministri vtentes, faciunt vt verbis Dei nihil addatur, nihilq; ex eis adimatur. Altera potestas non minus necessaria est, iudicandi de veris verbi Dei interpretationibus, & explanationibus: at nisi hæc potestas Ecclesiæ collata esset, quomodo controuersiæ, & lites, quę de earum vt plurimum vero intellectu pendent, derimerentur? quomodo alioqui qui Scripturas docendo detorquent, & ouium Christi pascua inficiunt à bonis magistris, & veris pastoribus internoscerentur, & vt lupi rapaces arcerētur? Hac potestate Christus omnium primus est vsus, qui accusatus de violato Sabbati cultu, respondit, suos accusatores non fuisse bonos diuini verbi interpretes, qui laborantibus in Sabbato medebantur, & ouem cadentem in foueam licere docebant educere. Vsi sunt etiam Apostoli hac autoritate, in Concilio Ierosolymitano aduersus eos, qui ex verbo Dei persuadebant necesse circumcidi, & seruare legalia ad salutem parandam: quos inter Petrus id remouens improbauit, statuens ne patribus quidem ex iugo legis intolerabili, sed fide, & gratia Christi cōtigisse salutem. Ideo discāt hæretici, iudicium de Scripturis sacris, & Canonicis, atque de earum recto, & germano intellectu ad se minimè pertinere, sed ad Ecclesiā. Et hæc satis sint de hac Disputatione.

In dictum illorum: ita loquuntur Scripturæ, quarū autoritate anathematizamus.

Ecclesiæ duplex de libris sacris iudicādi potestas. Prima, quæ quidem duo præstat.

Qualem Manichæus se impius vendicaret infelix. *B. August. c. 5 contra epist. Manich. init. tom. 6. circa princ.*

Manichæorū circa diuinos codices impietas sacrilega. Eorum se filios Lutherani vt prodāt.

Potestas altera.

Hæc contra hæreticos quantum valeat.

Matth. 7. Eadē à Christo sumpsit exordium. *Infrà 12.*

Actor. 15. Apostoli eandem vsurparunt.

Ibidem.

Quid cauendum Lutheranis.

DISPVTATIO XX.

In illa verba Apostoli : ***Modo enim hominibus suadeo, an Deo? An quaro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nõ essem. Notum enim vobis facio, fratres Euangelium quod euãgelizatum est à me, quia non est secundum hominem, &c.*** **vsque ad:** ***Deinde post annos tres veni Ierosolymam,*** **& reliqua.**

I. dubit.

IN his verbis nõ desunt scrupuli, & quidem multi, qui digni sunt, vt ab epistolę enarratore adimantur. Et primus quidem, quia non est facilè explicare, quid sibi velit illud, *Modo enim hominibus suadeo, an Deo?* & quorsum dicatur. Secundò, quid illud sit: *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nõ essem*, cùm ipse alibi scribat: *Ego per omnia omnibus placeo.* Tertiò, quorsum tam seriò, & longo sermone de Euangelio sibi reuelato verba faciat. Quartò, quomodo fuerit segregatus ex vtero matris suę, & quæ fuit illa eius mater. Quintò, quomodo asserit se expugnasse Ecclesiam, de qua Christus dixit: *Partæ inferi non praualebũt aduersus eam?* Sextò, quid est: *Continuò non acquieui carni, & sanguini: Neque veni Ierosolymam ad antessores meos Apostolos.* Videtur enim Apostolos facere carnem, & sanguinẽ, cùm essent spirituales, & omnem carnem & sanguinem & exuissent, cum Christum per baptismum induissent. Videtur postremò Apostolus his verbis gloriari, & faustũ ostẽtare, quòd non didicerit ab aliis, iuxta illud Sapientis: *Vidisti hominem sapientem sibi videri: magis illo spem habebit insipiens.* Non ergo sibi ipsi Apostolus cõsonare videtur, quui aliter docet, (Non plus, inquit, saperè quàm oportet sapere ad sobrietatem) & aliter faciat. Adhæc ea quæ subdit de profectione sua in Arabiam, non consonant cum his quæ habentur Actor. 9. vbi dicitur, postquam per dies multos Euangelium Damasci docuisset, factas fuisse ei insidias, & per murum demissum venisse in Ierusalem, & tentasse se iungere cum Apostolis. Vrgent etiam Hæretici: Ecce quomodo exemplo Pauli, qui prędicauit in Damasco & Arabia sine Petri facultate, ita nos sine Pontificia autoritate in Germania docemus. Hæc omnia paulatim sunt expedienda.

Secunda. Tertia. Quarta. Quinta. Matth. 16. Sexta. Septima. Prouer. 26. Rom. 12. Actor. 9.

Ad I. dubiũ. Quid sit illud: Modo enim hominibus suadeo an Deo?

Et circa primũ scrupulũ expende, Gręcè legi, Αρτι γὰρ πείθω τοὺς ἀνθρώπους τὸν Θεόν, & Erasmus, & alij putarunt vertendum per accusatiuum, Num homines suadeo, an Deum? estque sensus : Nam humana suadeo, an diuina? qui durus, & insolens seosus videtur. Idcirco ignorandum non est, Græcum verbum πείθειν significare & morem gerere, siue parere : qua ratione dandi casum semper regit teste Chrysostomo. Significat etiam suadere, & tunc tam Accusandi, quàm Dandi casum regere solet: vt ex ipso Paulo constare potest. Nam 2. Corinthiorum 5. habetur: *Scientes ergo timorem Domini hominibus suademus*, Græcè est ἀνθρώπους in Accusatiuo. Frequens est etiam illa phrasis apud Herodianum historicum, atqua Ita Chrysostomus Græcæ linguæ peritissimus, interpretatur in Dandi casu, quamadmodum etiam noster interpres vertit. Vt sit sensus: An ego causam apud homines ago? Id est, Quod dico in expurgationem mei, & defensionem in pseudoapostolos, qui variis modis me apud vos traduxerunt, agam, & dicam non vt apud homines iudices, sed vt apud Dei tribunal. Reddit ergo Apostolus tanti sui zeli & confidentiæ rationem, qua etiam aliter docentes anathematizauerat : eò quòd ipse non respicit in sua prædicatione homines, vt aliud agat apud Iudæos, aliud doceat in Gẽtibus, sed spectat Deum, & eius gloriam, & in illum vnum intuens, tam grauem anathematis sententiam profert. Et eandem rursus interrogationem apertiùs explicans, subdit: *An quaro hominibus placere?* Solent enim Oratores, qui aliquid quibusdam persuadere volunt, iis primùm blandiri, seseque illis insinuare, & illorum auribus magnam sui sermonis partem dare, Et rectè ait, Modò, quasi diceret, Nunc, siue modò, postquàm factus sum Apostolus, an anteà, cùm essem æmulator paternarum mearum traditionum, probare me hominibus studeo, & in gratiam Pontificum Christianos in vincula trahebam.

B. Chrysost. 2. Cor. 5. Herodian. Chrysost.

Paulinæ prędicationis copus, Dei gloria.

Oratoriã Paulus insinuationem minimè affectabat propterea.

Galat. 1. Actor. 9.

Intendit igitur Apostolus probare, ex eo quod soli Deo placere studebat, se tantùm vera prædicasse. Quod quidem dictum in sententia Domini fulcotatur: *Qui quærit*, inquit, *gloriam eius qui misit illum, hic verax est, & iniustitia in illo non est.* At è contrario, qui quærit gratiam hominum, id est suam, vel aliorum, hic mendax est. Porrò non est mendax, qui casu nesciens mendacium dicit, sed qui sciens, & volens, & ex habitu mendacium dicit, illo delectatur, & illud cognitum tuetur, & vt Propheta dixit. *Omnis homo* (vt talis, & natura sua) *mendax est.*

Hæc Apostoli doctrina quam Christo cõformis.

Ioan. 7.

Qui sit propriè mendax

Psal. 115.

Verax quis ille.

Verax etiam non est, qui casu semel, aut bis veritatem dicit, sed qui affectu quodam veritatem complectitur, & eam, etiamsi nouerit odium sibi conflaturam, prædicat, & pro illa contra mundum vana, & mendacia quærentem, decertat. Et in fine epistolæ Apostolus subdit: *Quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantũ vt crucis Christi persecutionem non patiantur.* Conta verò Apostolus, cum prædicando odium hominum multorum in se concitaret, ostendebat se non hominum, sed Dei gloriam quærere.

Galat. vlt.
Galatarum pseudapostoli, quare mendaces, Paulus autem verax

Quod verò obie&cum fuit ex hac sententia: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem: non pugnat cum eo quod 1. Corint. 10. affirmauit: *Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, & Ecclesia Dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est est, sed quod multis, vt salui fiant.* Et alio loco: *Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.* Respondemus igitur, Apostolum hoc loco homines in malam partem accepisse, quos prudentia carnis Deo inimica regit. Et alibi: *Cùm sit inter vos vos zelus & contentio, nónne carnales estis, & secundum hominem* (scilicet veterem) *ambulatis?* Hinc Deus homini opponitur, quemadmodum ibi: *Non sapis ea quæ hominum.* Et in priori ad Thessalonicen, *Ita loquimur: non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.* Et Dominus apud Lucam: *Quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.* Item Prouerb. 30. *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum.* Vbi 70. Interpretes, & Clemens libr. 5. Strom. legunt: *Prudentia hominis non est in me, Deus autem dat mihi sapientiam.* Cùm ergo Deus & homo in sapientia & præceptis non magis inter se consentiant quàm ignis, & aqua, non potest homo simul esse seruus Dei, & hominum: *Non potestis,* inquit, *Deo seruire & Mammonæ.*

Ad II dubiũ Quomodo accipiendum Si adhuc hominibus placerem, &c. cũ aliud verbo, & facto alibi idem ostendat Apostol⁹
1. Cor. 10.
Rom. 15.
Homines in Scripturis quid sonent.
Supra 8.
1. Cor. 3.
Matth. 16.
1. Petr. 2.
Luc. 16.
Prouer. 3.
Clem. parum à medio.
Deus & homo vt secum vt pugnent.
Matth. 6.
Ibidem.

Quod verò alibi ait: *Ego per omnia omnibus placeo,* non dixit hominibus. Et addidit: *Non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis: vt salui fiant.* qui autem quærit quod alios saluos faceret, id quærit quod Deo est curæ, & eius voluntati placet.

Ad illud respondetur: Ego per omnia omnibus placeo.

Cum etiam dixit: *Omnibus omnia factus sum,* subiunxit: *Vt omnes facerem saluos.* sicut etiam ad illud: *Vnusquisq; vestrum proximo suo placeat,* adiecit, in bonum, &, ad ædificationem.

1. Cor. 9.
De eo: Omnibus omnia factus sum.

Extremum ergo est placere solùm hominibus, & non Deo, quorũ ossa, teste Propheta, Deus dissipauit. Aliud extremũ est, placere velle soli Deo, & displicere hominibus; cùm tamẽ illis placere debeamus, vt Paulus suo exemplo nos docet. Medium verò est, velle Deo placere propter se, & hominibus propter Deum. Vnde sic habet Augustinus: *Homo non placet vtiliter, nisi cum propter Deum placet: id est, vt Deus placeat, & glorificetur, cùm dona eius attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur. Cùm autem sic homo placet, non iam homo, sed Deus placet.* Et ita secundus scrupulus est ademptus.

Placendi hominibus extrema quę vitanda, quod mediam tenendum.
Psal. 52.
B. August in c. 1 huius epistol. tom. 4. circa finem
Homo homini quando vtiliter placeat teste Augustino.

Ex quo habes, doctrinam Lutheri, & Caluini falsam esse, quia placet hominib⁹, hoc est carni, sensui, & genio vacantibus. Repugnat spiritualibus, & omnia dura, & difficilia tollit, vt confessionem, ieiuniorum præcepta, ciborum delectum, monasteria, & cœlibatum, & omne illud quod carni incommodum esse videtur.

Quid arguat Lutheranam doctrinam & Caluinistam esse mendacẽ & impiam.

Iam de tertio scrupulo euacuando subiungit: *Notum enim vobis facio fratres Euangelium, quod prædicatum est à me.* Vbi primum ab Euangelio per eum prædicato non esse discedendum probat, quia diuinum est, & à Deo immediatè acceptum: & quod iustè tulerit anathematis sentẽtiam in aliter docentes. Quia Euangelium quod accepit prædicandum, non est secundùm hominem, id est, secundùm spiritum, & sapientiam humanã, & indicat eius materia, quia continet multa contraria sensui: & autor Deus à quo habuit, is est, cuius cogitationes, ait Propheta exaltantur supra nostras, sicut exaltatur cęlum à terra. Et ita vt suum Apostolatum esse à Deo ostendat, Euangelium, quod per Apostolatus ministeriũ exercere debebat, à Deo profectum esse ostendit. Quare declarans quid sit suum Euangelium non esse secundùm hominem, subdit: *Neque enim ab homine ego accepi illud.* Rectè autem Os aureum ponderans hæc verba, adiecit: *Paulus vera miracula, & prodigia, aut mortis pericula omnibus veris Apostolis communia non allegat, quæ alio loco propter pseudoapostolos producit.* Nam 2. Corin. 12. *Nihil,* inquit, *minus feci ab ijs qui sunt supra modũ Apostoli: tametsi nihil sum. Signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, & prodigijs, & virtutibus:* sed ea tantùm quę sibi propria erant, & q̃ cęteris Apostolis communia nõ erãt. Probatq; se sine intermedio homine didicisse. Non enim ex superiori cõtraria conuersatione tã repentè mutatus fuisset, nisi Deus luce gratię suę affulsisset. Qui enim ab hominibus docentur, & tempore, & acri studio, & ætate matura indigẽt: sed Deus vt aliquem sapientẽ faciat, nullo horum opus habet, vt constat in Salomone, & Prophetis, & Apostolis. Et idcò dixit: *Neque ab homine accepi,* vt magi-

Ad III. dubi. De causa sui Euangelij à Paulo tantopere commẽdati.
Euangelium quid esse secundum hominem
Esai. 55.
B. Chrysost.
2. Cor. 12.
Quomodo Paulus sese à reliquis Apostolis distinguat.
Aliter Deus hominem docet, aliter homo.
3. Reg. 3.

Qui tantùm edocti diuinitus.

ſtro per ſenſum diſciplinæ, neque didici per me ipſum humana inuentione; vt excludat omnem humanum conatum ſcientiæ acquiſitæ per ſenſum auditus, aut per ſenſum viſus: non enim tale quid eſt Euangelium, vt diſciplina, vel inuentione apprehendi poſſit: *Sed per reuelationem Ieſu Chriſti.*

Apocalypſis vox propria Scripturarũ, teſte Hieronymo, quid ſignificet.

Tradit Hieronymus vocem Ἀποκαλύψεως propriam eſſe Scripturarum, & à nullo huius ſeculi ſapiente, ſed à ſolis 70. Interpretibus vſurpatam, vt vim peregrini ſermonis Hebræi exprimerent, noua verbis nouis rebus fingentes: ſonatque id quod tectum & opertum erat, & ablato velo, ſiue operculo detegitur, & in lucem profertur. Velum autem, quo diuina nobis teguntur, ac celantur, aliud non eſt, quàm naturalis mẽtis cæcitas; quàm Chriſtus Dei ſapientia per ſe tollit, & eluminat oculos, vt videamus mirabilia de lege Dei. *Audiſtis enim conuerſationem meam aliquãdo in Iudaiſmo, quoniam ſupra modum perſequebar Eccleſiam Dei, & expugnabam illam.* Annectit rationes, quibus oſtendat ſe ante conuerſionem ſuam ab aliquo non didiciſſe Euangelium, quia erat eius apertus inimicus, & perſecutor. Et non pudet errores ſuos in Chriſti gloriam confiteri. Et rectè ait, Audiſtis: quia Galatę non viderant. Sed Paulus tam inſignis Euangelij hoſtis fuit, vt ſermo eius perſecutionis ad Galatas dimanaſſet. Poterat autem hic ſermo multum prodeſſe Galatis. Nam ſi ille, qui à parua ætate Phariſæorum inſtitutus eſt diſciplinis, qui omnes coætaneos in Iudaica traditione tuenda ſuperabat, nunc defendit Eccleſiam, quàm olim validiſſimè perſequebatur: & magis Chriſti gratiam, & nouitatem vult habere cum omnium inuidia, quàm vetuſtatem legis cum laude multorum: quid nos facere oportet, qui è Gentilitate eſſe cœpimus Chriſtiani?

Mẽtis noſtræ velum quod, à quo tollatur.
2. Cor. 3.
Pſal. 118.

Cur ſuæ Apoſtolus in Eccleſiam perſecutionis meminerit.

Idem ad Galatas cur dicat conuerſionem ſuam in Iudaiſmo audiſſe.

Ad V. dubiũ. Quomodo expugnauerit Dei Eccleſiam Paulus per ſe inexpugnabilem.

Et non tantùm ait, quòd perſequebatur Eccleſiam, ſed etiam ſupra modum: nec ſatis illi fuit dicere impugnabam, ſed etiam expugnabam. ¶ Ad id qui verum eſſe poſſet, ſuperius dubitatum eſt; cùm potiùs illis perſecutionibus Eccleſiæ creſceret, quàm rueret?

Prima ſolutio Laurentij Vallæ: quæ reijcitur.

Valla legit, Oppugnabam. Et contumeliã eſſe putabat, quòd Eccleſia Chriſti vaſtaretur. Sed certè Græca vox habet ἐπόρθουν, quæ expugnabam, ſiue deuaſtabam, ſiue animo euertebam, ſignificat. Eſtq; propriũ verbum depopulantium captas armis vrbes; vinciendo homines, & mittendo illos vinctos in Ieruſalem.

Expugnandi metaphora vnde ducta.
Actor. 9.

Altera longè ſolidior.

Sed præſtat dicere, morem Scripturæ ſeruaſſe Apoſtolum, vt dicatur expugnare eò quod illa agebat, & moliebatur in Eccleſiam Dei, vnde eius deuaſtatio, & expugnatio ex natura rei ſequebatur, quia potens ad id erat, niſi Deus miraculo eam ſuſtinuiſſet. Hinc illud legimus, in perſona Chriſti, ſiue Eccleſiæ dictum: *Sæpè expugnauerunt meà iuuentute mea, dicat nunc Iſrael:* id eſt; Id egerunt, quod ad expugnationem ſatis erat. Et ſubdit: *Etenim non potuerunt mihi:* id eſt, Dei virtute euaſi, in qua Dei virtus, & potentia perſeuerans elucet. Act. 9. legitur; *Nonne hic eſt qui expugnabat in Ieruſalem eos, qui inuocabant nomen iſtud?* Et in fine capitis huius; *Nunc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat.* Subdit: *Et proficiebã in Iudaiſmo ſupra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum.* His verbis inſinuat ſe in Ieruſalem literis vacaſſe, & non mediocres profectus feciſſe ſupra multos coætaneos in genere ſuo, hoc eſt inter Iudæos, non inter proſelytos. Deinde docet, quòd ſi quicquam contra Eccleſiam fecit, non humano affectu, aut errore, ſed zelo feciſſet. Vocat autem paternas traditiones, ipſas Moyſis leges traditas de Circumciſione, Sabbato, & ſacrificiis, de quibus de moliendis à Chriſto, fuit accuſatus Stephanus Act. 6. Erant autem tunc bonæ, & ſanctæ, & ex fide obſeruatæ iuſtificabãt: de quibus Petrus, *Redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paterna traditionis:* id eſt, de lege Moſaica. Poſt Chriſti verò aduentum inutiles erant, & omninò pernicioſæ: quia iam omninò mortua lex erat. Aliæ verò erant traditiones ſeniorum, de quibus Matth. 15. & Marc. 7. quæ & ocioſæ erant, & inutiles.

Pſal. 128.

Act. 9.

Quos vocet nunc Paulus coætaneos in genere ſuo.

Idẽ quas nominet paternas ſuas traditiones.

Act. 6.
Illæ quatenus iuſtificarent.
1. Petr. 1.

Traditiones ſeniorum quales.
Matth. 15.
Marc. 7.

Tertiò, aliæ erant traditiones Phariſæorum, quæ pugnabant apertè cum Dei verbo, & erant propriè traditiones hominum. Similiter in Eccleſia Dei aliæ ſunt diuinæ traditiones, id eſt, verba Dei, de quibus 1. Cor. 11. & 15. & ad ſalutem neceſſariæ, ſiue ſint ſcriptæ canonicè, ſiue non. Aliæ verò traditiones ſunt Pontificum, & Patrum, quæ ab Spiritu ſancto ſunt: quarum nonnullæ poſſunt eſſe abrogatæ, vt de ſuffocato, & ſanguine, & de modo communicandi poſt cœnam, & de vigiliis per totam noctem celebrãdis ad ſanctos: aliæ verò propriæ ſunt hominum etiam apud nos, Chriſto contrariæ; quales ſunt, de tuendo honore, & de referenda iniuria, & ſimiles multæ. Et qui nõ diſtinguit inter has, & illas, inquinatur, & eſt animal non ruminans, nec diuidens vngulam.

Traditiones Phariſæorum quænã eſſent.
Traditiones diuinæ quæ.
1. Cor. 11.
Infrà 15.

Traditiones Põtificiæ, vnde ſint, quæ mutabiles.
Act. 15.
1. Cor. 11.
Hominũ mũdive traditiones damnabiles quæ.

Et vt probauit; quòd ante conuerſionem non didicit ab homine Euangelium, ita

Vnde probat Apoſtolus ſe poſt conuer-

nem suam non ab homine Euangelium accepisse.

ita etiam quòd nec post conuersionem. Nam quamprimùm ad fidem conuersus fuit, continuò per Deum ipsum immediatè instructus fuit. Et notat tempus, quo Deo placuit illum illuminare: quia & sine vllis meritis fuit, imò etiam cùm maximis demeritis, quando ipse vt prædator, & vastator furebat in Ecclesiam; vt maiorem bonitatem conciperemus, & ipse posteà pro gratia Dei tuenda exaltanda fortius pugnaret.

Actor. 9.

Ait ergo: *Cùm placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris mea, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus, continuò non acquieui carni, & sanguini. Neque veni Ierosolymam ad antecessores meos Apostolos: sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum.* Hic etiam alter scrupulus eximendus est, nimirùm à qua matre fuerit segregatus.

Ad IV. dub.

De matre, à qua segregauit Paulum Deus.

1. Sensus.

Aliqui ergo intelligunt à matre carnali vocata Theocrica, vt quidam volunt, quæ Paulum peperit: qui per multos annos extitit Iudæus, & Pharisæus, atque eo tempore à carne & sanguine nō fuerat segregatus. Rursus alij dicunt, segregatum ab Ecclesia Antiochena, in qua Spiritus sanctus dixit: *Segregate mihi Saulum, & Barnabam, in opus ad quod assumpsi eos.* Sed hoc non est probabile, quia per plus quam vndecim annos Christum nouerat, & in multis prouinciis prædicauerat, etsi tunc peculiarirer ad Gentes vna cum Barnaba collega Apostolus missus fuerit. Non ergo tam citò, vt prima habet sententia, neque tam tardè, vt secunda opinio tradit, sed intermedio quodam tempore. Ita vt per matrem, ex cuius vtero, & consortio fuit segregatus, intelligamns Synagogam, siue Agar ancillam. Nam Ecclesia, & Sara, mater libera, ac Domina. Quia ergo ab vtero alterius non est segregatus, etiamsi in prædestinatione ab vtero, & ante vterum segregatus fuerit; intelligimus nō tantùm separatum à cætera perditionis massa, in qua erat Synagoga, sed etiam à cæteris Noui Testamenti ministris, & ab his ad ouile Gētium peculiariter destinatum, denique à cæteris etiam sanctis negotijs, & occupationibus seiunctum, vt melius Euangelio posset incumbere:

Alter parum probabilis.

Actor. 13.

Tertius admodum probabilis.

Galat. 4.

Triplex Pauli segregatio.

Vt enim infans in obscuro, & angusto matris ventre delitescens, in alios visum intendere non potest, nec in stricto loco spaciari, sed post egressum de vtero vtrumque efficere valet: ita Paulus in obscuro synagogæ vtero conclusus, Euangelicæ veritatis lumen intueri non poterat, nec in veritatis Christi libertate spatiari.

Quomodo Paulus in Synagogæ matris suæ vtero teneretur inclusus.

Loquitur ergo de segregatione, & vocatione Actor. 9. ad Ananiam: *Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram Gen-Gentibus, & Regibus, & filijs Israel*: nam eo tempore quasi segregatus ex vtero, reuelatus est ipsi lumen Gentium Christus, & à reliquis Iudæis segregatus, vt mandatum acciperet Gentibus prædicandi, & ad Gentes euangelizandi gratia spatiatus est. Subdit: *Et vocauit per gratiam suam.* Quia natus Paulus, posset aliquis dicere, poterat aliquid boni operis, aut meriti habuisse, per quod promereretur talem vocationem; ideò subiungit, quòd non solùm segregatio est causa, sed etiam vocatio. Et vocatio non tantum fuit externa, *Saule, Saule, quid me persequeris?* sed etiam interna per diuinum lumen, quia quos prædestinauit, hos & vocauit. Et per gratiam suam singularum, ac sanctam vocauit; quia non solùm peccator erat, vt reliqui, sed Spiritu sancto resisteus, & Christum persequens.

Actor. 9.

Quando primum ille fuerit segregatus.

Luc. 2.

Vocatum se per gratiam Dei cur asserat.

Duplex Pauli vocatio.

Actor. 9.

Rom 8.

Et vocatio quidem eò tendebat, vt reuelaret Filium suum in illo, tollendo velamen cordis, quod habebant omnes Iudæi, teste Paulo, ne Iesum Messiam, & Filium Dei agnoscant. Et dixit: *In me*, quia non tantùm verbis, vt ait Chrysostomus, sed copioso lumine Spiritus de Christo fuit edoctus. Hieronymus verò in hęc verba scripsit: *Cui quid reuelatur, huic illud potest reuelari, quod ante in eo non erat. In quo verò reuelatur, illud reuelatur quod prius fuit in eo, & postea reuelatum est. (Erat enim in omnibus Iudæis fides, & spes venturi Messia, sed crassis animi perturbationibus iacebat elanguida illa fides, & egebat spes illa reuelatione, vt accenderetur.) Simile est illud in Euangelio: Medius in vobis quem vos nescitis. Et alibi: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ex quo (ait) perspicuum fit, natura omnibus Dei inesse notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, & non habere semina in se sapienta, & iustitiæ, reliquarúmque virtutum. Vnde multi absque fide, & Euangelio Christi, vel sapienter aliqua faciunt, vel sanctè, vt parentibus obsequantur, vt inopi manum porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiant, magisque iudicio Dei obnoxij fiant, quod habentes in se principia virtutum, & Dei semina; non credunt in eo, sine quo esse non possunt.* Hæc ille: quæ libenter retuli, vt interpretaret.

Quare vocatus.

1. *Cor.* 3.

Expenditur illud: Vt reuelaret Filium suum in me.

B Chrysost.

Hieronym.

Reuelari qd alicui, & reuelari in eo, nō idem esse Hieronymo.

Cùm ergo ait: Sine fide, & Euangelio Christi, aliqua sanctè, & sapienter agere homines; intelligo, sine fide explicita, non autem sine implicita illorum duorum articulorum, quos lex naturæ prædicat,

Hieronymi dictū: Quod multi absq; fide & Euangelio Christi vel sanctè, vel sapienter aliqua faciāt quomodo verum.

Quia

Hebr. 11.
Vnde sanctè aliquid agat homines.

Quia est, & inquirentibus se remunerator sit.

Quod verò sanctè aliquid agant, non est sine gratia Dei, quæ nunquam defuit vlli, qui suæ salutis desiderio teneretur.

Explicatur illud eiusdem: Natura Dei in omnibus inesse notitiam, omniūq; semina virtutum.

Quod ait, principia virtutum, ae Dei semina à natura nos habere; profectò naturæ humanæ per Adæ peccatum vitiatæ repugnat: nisi intelligas multi extrinsecè esse à Deo nobis insita, vt ad fidem explicitam trahamur.

Rom. 11.

Subdit Apostolus: *Vt euangelizarem illū in Gentibus.* Hoc est, inter Gentes, quarum erat peculiaris Apostolus. Et reuelatus est filius Dei mihi non tantùm, vt ego eum agnoscerem ac fide reciperem, sed vt etiam Gentibus prædicatione eum manifestum redderem: nec tātùm verbo, sed etiam vita, signis, & passionum tolerantia. Nam ipse stigmata Domini Iesu portabat in corpore suo, vt inferiùs dicetur.

Paulo cur Filius Dei fuerit reuelatus, vsq; illum euangelizauerit.
Galat. 6.

Ad VI. dub. De dictoillo: Continuò nō acquieui carni, & sangui ni.

Venio ad sextum scrupulum amouendum. *Continuò, inquit, non acquieui carni, & sanguini. Neque veni Ierosolymam ad antecessores meos Apostolos: sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum.* Verbum, Acquieui, Græcis est προσανεθέμην, quod significantius Hieronymus vertit, Contuli, vel communicaui; quod etiam Interpres cap. 2. bis dixit: *Contuli*, inquit, *cum illis Euangelium.* Et infrà: *Nihil mihi contulerunt*; hoc est communicauerunt. Significat enim vox Græca, in sinum amicorum adferre communi consilio probando, vel improbando. ¶ Per carnem verò, & sanguinem putauit Chrysostomus occultè hic notari Apostolos. Sed in eum sensum insurgit, & meritò quidem Hieronymus, quòd illa vox in malam capitur partem in Scripturis, & quia Apostoli iam de mundo selecti erant, vt iam facti vnus cum Deo Spiritus, non esset amplius caro & sanguis. Deinde cùm mox de Apostolis loquatur: *Neque veni Ierosolymam ad antecessores meos Apostolos*, quorsum repeteret, si iam id dixisset?

Hieron.
Ibidem.
Cōferre, vel communicare, quid.

Carnis & sanguinis appellatione Apostolos nequaquam intelligi.
Chrysost.
Hieronym.

1. Cor. 6.
Altera ratio.

Quid propriè hic caro, & sanguis significent.

Per carnem ergo, & sanguinem intelligi voluit huius mundi carnales, qui secundùm carnem ambulant; vel Iudæos cognatos, & propinquos secundùm carnem, vt Augustinus annotat, quod etiam in idem recidit. ¶ Et meritò sanè eum illis non contulit, ne canibus sanctum daret, aut margaritas suas in porcos proiiceret: nō ignorans quòd inimici hominis, domestici eius esse solent.

B. Aug. sub fi nem expofit. huius primi capitis.
Cur Paulus non acquieuerit carni, & sanguini.
Matth. 7.
Infrà 10.
Matth. 7.

Caro ergo, & sanguis, periphrasis hominis esse solent, aut hominis in nuda natura constituti: vt Hebr. 2. vbi dicitur: *Pueri communicauerunt carni, & sanguini* (id est, homines erant) *& ipse participauit eisdem*, id est, eandem assumpsit naturam humanem: & Dominus Petro dixit: *Caro & sanguis non reuelauit tibi.* Paulus etiam, *Non est, ait, nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem*, id est, aduersus homines. Significat etiam humanam naturā vitiatam, & corruptam, vt eam ab Adam recipimus, iuxta illud: *Caro, & sanguis regnū Dei possidere non possunt, neq; corruptio in corruptelam.* Id est, caro corrupta virtute sua ad incorruptionem non peruenint. Cùm ergo ait: *Non contuli carni & sanguini: neq; veni Ierosolymam ad antecessores meos Apostolos*: perinde est ac si dixisset: Non veni ad carnales magistros legis, neq; ad spirituales Apostolos, vt ab eis discerem, aut eruditer.

Hebr. 2.
Matth. 16.
Ephes. vlt.
Caro item & sanguis quid denotent.
1. Cor. 15.

Postremo vero dubio respondemus, teste Chrysostomo, hæc verba arrogantiam & fastum non spirare; quia non opus est in Scripturis nuda tantùm verba expendere, sed mentem, & animùm quo illa proferuntur, attendendum. Ecce, verbi gratia, illa verba Pharisæi: *Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic Publicanus. Ieiuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ possideo.* Hæc prima facie si spectentur, sancta, & humilia & elatione dicta sunt; vt superba à Deo reiecta sunt, nec ab eo exaudita. Contra verò Ezechias Rex dixit: *Obsecro Domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis, fecerim.* Apparebant quidem hæc magnifica, & excelsa, sed quia bono & recto animo, plenoque humilitatis ab eo pronunciata sunt, accepta fuere Deo, atq; ab illo exaudita. Et Grego. ponderans hæc verba Ezechiæ, dixit: *Omnipotens Deus singulorum verba à cogitationibus pensat, & in eius auribus superba non sunt, quæ humili corde proferuntur.*

Ad vlt. dub. A a Paulus arroganter dixerit se carni & sanguini non acquieuisse.
B. Chrysost.
Luc 18.
Duo in verbis loquētū in Scriptura sunt consideranda.
Esai 38.
B. Greg li. 12. Moral. ca. 16. tom. 1.

Ita de his Apostoli verbis dicendū. Causa siquidem ita confidenter loquēdi erant pseudoapostoli, qui dicebant, illis Apostolis esse adhærendum, qui ista legalia non prohibebant. *Sed abij*, inquit, *in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum.* In Arabiam concessit Apostolus, vt per Absentiam suam persecutionis in se factæ conceptam iracundiam extingueret, & vt doceret se ibi prædicasse, nullo Apostolorum consulto. Et quia fortè Spiritus sanctus vetuit eum ibi prædicare ob eorum demeritum, quia nondum erant maturi ad Euangelium audiendum; reuersus est quamprimum Damascum. Vbi cognitis insidiis quas sibi instruebant, post multos dies, vt habetur Actor. 9. id est post triennium, venit in Ierusalem,

Cur illa verba pronunciarit Apostolus.
Cur Abiit in Arabiam.
Quare Damascum redierit.

Quòd

Pauli in Arabiam profectionis à Luca prætermissę duplex causa adfertur.
B. Hieronym.
D. Chrysost.

Quòd verò Lucas enarrans Pauli gesta, profectionem in Arabiam omiserit; putat Hieronymus id factum, quia nihil Apostolatu dignum ediderit. Chrysostomus. verò arbitratur, multa & præclara cum ibi gessisse, quæ modestiæ gratia silentio premuntur.

Nihil Paulū in Arabia sine Petro prædicantem Lutheranis absque Papæ authoritate in Germania docentibus patrocinari.

Quòd verò hæretici abutuntur hoc loco, vt suas partes tueantur, mirum non est, aut nouum; quia omnes Scripturas ad victoriam detorquent. Aiunt enim: Pulus hausta à Christo doctrina, protinus prædicauit, nec adiuit Apostolos, qui eam prius probarent: quid igitur mirum, si ipsi exemplo Pauli docent, nihil morati præceptum Pontificium? Quasi verò istos Deus pari miraculo segregauerit, quo B. Paulum, vt similiter sint ipsi electionis vasa, aut quasi Paulus in ea missione quicquam noui attulerit, aut quicquam aduersus Apostolicam doctrinam prædicauerit. Sed certè Paulus non multò pòst tempore ad B. Petrum se contulit, vt cum eius benedictione Euangelicum ministerium persequeretur.

Actor. 9.
Galat. 1.

DISPVTATIO XXI.

In illa verba: *Deinde post annos tres veni Ierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ. Eram autem ignotus faciei Ecclesiis Iudææ quæ erāt in Christo,* vsque in finem capitis.

Primum dubium.
Secundum.
Tertium.
Quartum.
Quintum.
Sextum.

PRIMVM in dubium venit, vnde sint computendi hi tres anni, quos Apostolus attingit in prima clausula. Deinde quid est quod ait, Videre Petrū, quod Grecè dicitur ἱστορῆσαι Πέτρον, & quis fuerit finis eius aduentus ad eum. Tertiò, cur non mansit apud eum nisi tantùm dies quindecim, cùm eo tempore cum Græcis disputaret Ierosolymis. Quartò quorsum ait, *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrē Domini.* Quintò, quis est Apostolus Iacobus frater Domini, diligentissimè inuestigandum, ob multas & varias sententias, quæ de ea circunferuntur. Sextò, qua ratione Paulus venerit in partes Syriæ, & Ciliciæ. Hæc enim omnia peculiares habent difficultates, & Delio indigent natatore.

Ad I. dubiū. Vt constet illud trienniū

Primæ quæstioni respōdemus, tres annos fluxisse à prædicationis suæ initio vsque ad aduentum suum in Ierusalem, vt nouerint vniuersi, quòd non ascenderit, vt à Petro aliquid disceret. Ante comparatam siquidem idoneam Fidei doctrinam, non est cuiquam temerè attentandū prædicationis munus. Atque istos tres annos magna ex parte in Damasco exegit, vbi & prędicabat, & disputabat cum Iudæis, & Græcis Actor. 9. & de isto triennio docet Lucas loco citato: *Cùm implerentur dies multi.* Vnde & in Arabia paruo tempore mansit: sed ex reditu ex illa in Damascum vixit vsque ad triennium. Et quia nunc insidiæ illi instruebantur, Damascum reliquit, demissus per murum in sporta: & ita euasit, & venit Ierosolymam videre Petrum.

aduētus Pauli in Ierusalē.
Quando quis in Ecclē sia ad docendum se comparet exemplo Pauli.
Actor. 9.
Ibidem.
Ibidem.

Secundæ dubitationi de animo quo venit videre Petrum, satisfacere possumus, dicendo, non venisse disciplinæ percipiendæ gratia, neq; solatij causa, vt Hieronymus testatur, nimirùm vt oculos, genas, vultūque eius aspiceret, vtrùm macilentus, an pinguis, adunco naso esset, an recto; & vtrùm frontem vestiret coma: an (vt Clemens in Periodis eius refert) caluitiem haberet in capite. Nec puto Apostolicæ fuisse grauitatis, vt post tantam triennij præparationem, aliquid humanum voluerit aspicerę. Nec etiā eò venit, vt Petrum tanquam Episcopum Ierosolymitanum inuiserit: quia Petrus illud ministerium non de communi Apostolorum consensu in Iacobum fratrem Domini transtulerat; sed venit ad Petrum tanquam ad summum Christi Apostolum, & omnium Christi Pastorem honorandum. Vnde Ambrosius; *Dignum fuit, vt cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, cui delegauerat Saluator curam Ecclesiarum: non vtiq; vt ab eo aliquid disceret, qui iam ab autore didicerat, à quo & ipse Petrus fuerat instructus, sed propter affectū apostolatus, & vt sciret Petrus hanc illi datam licentiā, quam & ipse acceperat.* Similiter Hieron. *Nō discendi studio, qui & ipse eundem prædicationis haberet autorem, sed honoris priori Apostolo deferendi.* Chrysostomus etiam: *Ascendit,* inquit, *velut ad maiorem, ac seniorem, solusq; Petri conspectus commouit illum, vt eo proficisceretur.* Et paulò pòst: *Sicut enim nunc multi fratrum nostrorum ad viros sanctos proficiscuntur, eodem affectu tunc Paulus profectus est.* Ponderat etiam ibidem hic Pater, quod nō dixerit ἰδεῖν, idest, vt cernerē Petrū, sed ἱστορῆσαι; id est, vt viderem: quomodo loqui solent, qui magnas ac splendidas vrbes inuisunt, cognoscendi gratia. Ita hoc verbo insinuat aliquid eminens, & insigne habuisse Petrū præ cæteris: quod Scriptura, & Patres asserunt, & ipsa ratio, quòd esset Apostolorum princeps confirmat. Et quamuis tantùm

Ad II dubiū. Cur venerit Paulus Ierosolymam videre Petrum.
B. Hieron.
Clem. Rom.
Ioan. vlt.
B. Amb in s.
Hieronym.
B. Chrysost.
Idem.
Quid Paulus verbo videndi Petrum insinuauerit.

Non tantum vt Petrus videret, sed vt eum eo etiã loquentur, illum Hierosolymã venisse.

tùm dicatur venisse ad videndum; postquã tamen mansisse apud eum per tot dies narratur, intelligimus eum allocutum, & de summa Euangelij inter eos frequentissimum fuisse sermonem, & longissimum. Quid enim alioqui tot diebus egissent tãti Christi Apostoli? Nihil tamen Paulus cum Petro egit, aut contulit, quasi dubius, & incertus de fide venisset.

Ad III. dubi. Cur tantum dies quindecim apud Petrum fuerit cõmoratus.

Tertiæ dubitationi de mansione Pauli apud Petrum diebus quindecim, respondemus, ob id allatum ab Apostolo fuisse, ne quisquam posset cogitare aduentus sui causam extitisse, vt addisceret, vel instituetur à Petro: tam breue enim dierum spatium illud euincit. Nullæ enim bonæ disciplinæ humanitùs addiscuntur tam breui tẽporis periodo, nec nisi concors, & in Euangelio vnanimis tanto tempore eius hospitio vsus esset, nec id permisisset Petrus, nec alij Apostoli, si eum pseudoapostolum reputassent, qui in more habeant Hæreticorum commertia declinare, & longè eorum familiaritatem, & colloqui fugere: vt fecit Ioannes Euangelista cum Cherynto, & Polycarpus Romæ cum Marcione. Potuit etiam de mysterij Ogdoadis, & hebdoadis, id est, Noui, & Veteris Testamenti disserere. Septima enim signum est legis præcipiens Sabbati custodiam; sicut Octaua Noui Testamenti est symbolum, quia in ea surrexit Dominus. Habuit igitur Paulus plenam, & consummatam scientiam de illis.

Apostoli nihil cum hæreticis habebant commune.

Quindenarij facramentũ numeri.

Exod. 20.

Ad IV. dubi. Quare Paul. dixerit, aliũ Apostolorũ se vidisse neminem, nisi Iacobum fratrẽ Domini. Eo tempore reliqui Apostoli vbi versarentur.

Quarta dubitatio erat, quorsum addiderit, *Alium autem Apostolorum vidi neminem nisi Iacobum.* Cùm enim Paulus nouisset ob ijci sibi posse ab aliquo; Si non à Petro didicisti, saltèm ab alijs Apostolis; propterea prudenter adiunxit: *Alium Apostolorum vidi neminem.* Quòd si quæras; Vbi ergo tunc alij Apostoli erant? Respondeo: Erant per vicina oppida Iudææ tam dispersi, quẽadmodum Christus illis mandauerat, vt intra duodecim primos annos ex vrbe Ierosolyma, & oppidis vicinis Iudææ non discederent.

Petrum & Iacobum nihil Paulo docuisse Ierosolymis commorãtis, quid arguat.

Quòd verò Paulus neque à Petro, neque à Iacobo didicerit, illud solidum est argumentum, quia continuò cœpit loqui Gentibus, & disputare cum Græcis, id est, cum Iudæis qui alibi nati fuerant, & vixerant inter Gentes eiusque gentes vbi vixerant, lingua loquebantur. Porrò hi Græci, qui non Ἕλληνες, sed Ἑλληνισταὶ dicuntur, cùm non valerent eum disputatione superare, tentabant eum occidere; atque hæc causa fuit vt Paulus per quindecim tantum dies Ierosolymis permanserit, & cur etiam in partes Syriæ & Ciliciæ consilio Apostolorum profectus.

Ad V. dub. Iacobus frater Domini quis ille.

Quinta fuit dubitatio, quis fuerit hic Iacobus frater Domini? de quo duo controuerterunt. Primùm, cuius matris filius extiterit; deinde quot numero fuerint Iacobi nomine insigniti in Euangelio, & in Apostolica doctrina. Et quod ad primum attinet fuit sententia Heluidij, quam in eum scribens confutat Hieronymus, fuisse filium sanctissimæ Mariæ Deiparæ, & Ioseph sposi, ac proinde Christi fratrem. Sed hoc impium est omninò, & iniurium Christo & Virgini matri, atque adeo ipsis Ioseph; denique vniuersis Patribus aduersatur, & toti Ecclesiæ prædicanti tantum articulum Fidei, Mariam Deiparam semper Virginem extitisse: & in re aperta consultò plura verba non profundimus.

I. Opinio Heluidij planè audax, & impia. *B. Hieron. ho. in princ.* Confutatur Mariæ scilicet Christi matris filiumnõ fuisse.

II. Opinio quod scilicet fuerit filius Ioseph. ex priori coniuge, refellitur.

Secundò Caetanus secutus sententiam Ambrosij, Hilarij, Eusebij, & aliorum, asseruit, Iacobum hunc filium esse Iosephi, ex alia tamen vxore, quam sibi prius matrimonio coniunxerat, & sanctus Anastasius Antiochenus in libro inscripto ὁδηγὸς asserit, quòd sicut ad celandum partũ Virginis Iudæis homicidis, Ioseph vocabatur œconomicè Pater Iesu, sic Maria eadem ratione & cõsilio vocaretur, vt est in Euangelio aliquandò mater Iacobi, & mater filiorum Ioseph fabri: vnde aiebant Iudæi: *Nonne hic est filius fabri, & mater Maria dicitur, & fratres eius, Iacobus, Ioseph, Simon, & Iudas.* Sed & hoc falsum videtur Hieronymo in libro aduersus Heluidium, & Augustino in sermone quodam, & B. Thomæ, & alijs, qui affirmant, Iosephum quoque virginitatis, & cœlibatus fuisse cultorem, in gratiam virginis sponsæ aliquando futuræ. Qui enim iam grandæuam Virginem de cruce non nisi Virgini commendauerat, quomodo sponsam & iuniorem Virginem corrupto tradidisset custodiendam? Sed hoc argumentum alibi latissimè prosecutus sum. Secundò Matth. 10. & Marc. 3. & Act. 1, legitur: Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου: quod est iuxta Græcam, & Hebræam phrasim, Iacobus Alphæi filius. Sicut etiam Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, Iacobum Zebedæi filium denotat. Vt & in Marcum scribens annotauit Caietanus. Cum ergo quis duorum parentum filius esse non queat; si est filius Alphæi, non est Iosephi; nisi quis ex certis, & constantibus historijs doceat, Alphæum, & Iosephum eundem esse. Tertiò quia est filius alterius Mariæ quæ viuebat Matthæ. 27. & Marc. 15. vocatur Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater: quę si verasũt, vt sunt, seque

I. ratio confutat. *D. Hiern. to. 4. B. August. Thom. p. q. 28 ar. vlt. to. 12.*

Ioan. 19.

Lib. 11. explic. Euangelica. II. Ratio. *Matth. 10. Marc. 3. Actor. 1.*

Caiet. in cap. Marc. 3.

III. Ratio. *Matth. 27. Marc. 15.*

sequeretur, quòd eodem tempore sanctus Iosephus duas simul habuerit vxores, hanc scilicet, Mariam Iacobi minoris, & Mariam Iesu matrem, & non solùm duas vxores, sed etiam duas inuicem sorores. Quia hæc Maria Ioan. 19. dicitur Cleophæ filia, & soror Mariæ matris Iesu; vel quod dum accepit Mariam Iesu, alteram Mariam repudiauerit, ex qua tamen, teste Epiphanio in Antidicomarianitas, filios sustulerat, quos dicebat fratres Domini in Euangelio appellari: quæ planè sunt absurdissima, & minimè Catholicis ferenda. Vnde Hieronymus super caput 12. Matthæi: *Quidam, inquit, fratres Domini de alia vxore Ioseph filios suspicantur, sequentes deliramenta apocryphorum, & à quadam Escha muliercula confingentes.* Et Augustinus libr. contra Cresconium Grammaticum ait, Apostolum Iacobum primùm Ierosolymitanam Ecclesiam Episcopatu suo rexisse. Et hæc sint satis de priori quæstione.

Ioan. 19.
Epiphan. hæresi 78. ante medium.
B. Hier. tom. 9. initio.
B. Aug. lib. 2. cōtra Cresco. c. 37. tom. 7.

I. Opinio Erasmiana.

In secunda verò maior est labor in conciliandis Patrum sententijs. Fuit igitur Erasmi sententia, qui in peregrinatione Petri & Pauli, & in annotationibus Noui Testamenti quintæ editionis scribens, affirmat tres fuisse Iacobos. Primum Zebedæi filium, & Ioannis Euangelistæ fratrem, alterum verò Iacobum Alphæi, de quo Matthæi 10. Marc. 13. & Act. 1. tertium hunc Iacobum minorem fratrem Domini, cognomento Iustum, Episcopum Ierosolymæ, & fratrem Simonis & Iudæ, & Ioseph, siue Ioses, & qui epistolam primam Canonicam conscripsit, & qui vnus extra numerum 12. Apostolorum est.

Matth. 4.
Infra 10. Marc. 3. Actor. 1.

I. argum. eorum qui volūt tres fuisse Iacobos.
Clem. Rom.

Quod quidem in primis confirmatur autoritate Clementis Romani, qui libr. 1. Recognit. in consultatione quadam introducit loquentes duos priores Iacobos, & tertium fratrem Domini, quem Archiepiscopum Ierosolymorum vocat. Idem in libr. 6. de constitutionibus Apostolicis. cap. 12. in principio, & fine capitis: *Nos, inquit, cum duodecim conuenissemus Ierosolymis, vnà cum Iacobo fratre Domini deliberabamus, quid faciendum esset.* Et rursus cap. 14. in initio enumeratis duodecim Apostolis, subdit: *Iacobus frater Domini, Ierosolymarum Episcopus, & Paulus Doctor Gētium, vas electionis.* Et idem in alijs locis eiusdem libri tradit. Distinctus est ergo Iacobus frater Domini à duobus alijs, qui numero duodenario continentur. Deinde idem probatur autoritate Hippolyti martyris in lib. de duodecim Apostolis, & 72. discipulis, qui distinctum ab alijs duobus Iacobum fratrem Domini in numero discipulorum collocat, quemadmodùm etiam Dorotheus in Synopsi, & Cyrillus Ierosolymitanus Catechesi 14. ait: *Si vni testi non credis, habes duodecim testes. Si illis duodecim non credunt* (scilicet Christum suscitatum) *quingentes testes recipiant. Posteà visus est à Iacobo fratre suo, primo huius parœcia Episcopo.* Hieronymus quoque scribens in caput vnum Epistolæ ad Galat. & in caput 17. Esaiæ tradit, quosdam ex veteribus sensisse, quatuordecim esse Apostolos, & præter duodecim recenset Iacobum extra numerum duodecim ponendum, & Paulum Apostolum. Idem etiam firmari videtur autoritate Pauli, qui 1. Corinth. 15. scribit, Christum suscitatum visum fuisse Cephæ, & post hoc vndecim. Deinde visus est plus quàm quingētis fratribus simul. Deinde visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus: quo in loco cum præcedat apparitio facta vndecim Apostolis, & altera facta plus quàm quingentis fratribus: illa facta Iacobo si est distincta, fuit facta alicui extra numerum Apostolorum. Præterea Ecclesia Orientalis in Kalendario tres Iacobos solenniter colit, & celebrat. Adde, quòd apud Clementem libro 5. c. 8. in fine iubet Diataxis in honore habere martyres: *Quemadmodùm & apud nos, inquit, in honore habiti fuerunt, beatus Iacobus Episcopus, & sanctus noster cōdiaconus Stephanus.* Et tamen lib. 8. præcipit celebrandas esse Apostolorum memorias. Si ergo Iacobus ex Apostolis fuisset, celebratio memoriæ eius non esset posita in Diataxi de Martyribus, sed satis fuisset positam esse in generali Diataxi Apostolorum. Item Nicolaus I. ad consulta Bulgarorum c. 92.

Idem.
Idem.
1. Tim. 2. Act. 9.
II. argum.
Hippolyt. martyr.
Doroth. Epis. Cyril Ierosol. inter mediū, & finem Catechesios.
1. Cor. 15.
B. Hieron. tom 9.
Idem tom. 1. initio.
III argum.
1. Cor. 15.
IV. argum.
V. argum.
Clem. Rom.
Idem cap. 39. in fine.
VI. argum. *Nicol. I.*

Probatur Iacobos duos fuisse tātummodò.

His tamen non obstantibus, probabilius multo mihi visum est, duos tantum extitisse Iacobos, & vtrumque in numero Apostolorum duodenario reponendum. Primò, quia Apostolus ad Galat. 1. cum dixisset se Petri videndi causa Ierosolymam venisse, subiunxit: *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini.* Ex quo loco elicimus, Iacobum fratrem Domini in numero duodecim contineri. Quod enim dicit, Alium, non potest ad aliud genus Apostolorum quam ad id quod præcessit referri: præcessit autem nemo alius præter Petrū. Vnde de illo gradu Apostolorum loquitur, in quo erat Petrus, & cùm subiungat: *Nisi Iacobum fratrem Domini,* & exceptio semper à regula fieri debeat, fuit ergo Iacobus ex supremo gradu Apostolorū de quo solo erat sermo. Quod verò quidam affirmant (vt Hieronymus indicat ad Gal. 1. Apostolos dici discipulos, qui Dominum in carne viuentem viderunt,

I. ratio. *Galat. 1.*
Apostolos qui in carne Dominū vidisse leguntur, duodecim tantùm intelligi.
I. argum.

debili

debili nituntur fundamento. Nam Græcè non simpliciter dicitur, Apostolorum, sed cum articulo τῶν ἀποστόλων: quo verbo excellentes, & eximios Apostolos denotat: quemadmodùm alibi vocat eos supra modum Apostolos. Alij verò dicebantur quidem Apostoli Ecclesiarū, non quòd Christum in carne viderint, sed quòd ad ecclesias quasdam Euangelico margarito locupletandas primi missi sunt: vt Martialis, & Dionysius, Galliarum Apostoli appellantur. Et ad Philippens. commendans Epaphroditum: *Fratrem*, inquit, *& cooperatorē, & commilitonem meum, vestrum autem Apostolum*. Quæ vox caret articulo. Et in genere 2. Cor. 8. ait; *Siue fratres nostri, Apostoli Ecclesiarum, gloria Christi*. Qui sic vocantur à Paulo sine articulo, vt distinguãtur ab his, qui supra modum erant Apostoli. At hæc ratio Apostolatus Iacobo fratri Domini non potest competere, si distinctus esset à numero duodecim Apostolorum: quia & Dominus in carne prior Ierosolymitanam prædicando instruxit Ecclesiam, & Duodecim in ea verbum Dei post Christi resurrectionem prædicãrunt, & postremus Iacobus ad illam docendam accessit.

2. Cor. 12. Supra 8. Quinā Apostoli ecclesiarum. Philip 2. 2. Cor 8.

II. argum. Deinde, si Apostoli sunt qui viderunt Dominum in carne, non solum Iacobum, sed etiam multos alios eius generis Apostolos, Paulum Ierosolymis vidisse longe est probabilissimum, præsertim cùm ipse scribat, Dominum suscitatum visum fuisse plus quàm quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt. (1. Cor. 15.)

III. argum. Adhæc, quod subiungit Apostolus cap. 2. ad Galat. oppositum euincit. *Iacobus*, inquit, *& Cephas, & Ioannes qui videbantur columnæ esse, &c* quia coniungens Iacobum cum Cepha, & cum Ioanne, non de minoris notæ Apostolis, sed de summis, & maximis sermonem se habere ostendit.

IV. argum. Præterea Nicephorus Callistus ex Clemente Stromatico producit hæc verba; *Duo autem fuere Iacobi: alter Iustus, qui ex templi pinnaculo deiectus, & à fullone fuste ad necem vsque cæsus est, alter autem, qui capite est ab Herode plexus. Iusti porrò istius & Paulus mentionem facit, scribens: Alium autem ex Apostolis quenquam nō vidi, præter Iacobum fratrem Domini*: quæ etiam verba Eusebius libro 2. hist. eccles. cap. 1. recitat. Ex quibus colligere potes, Iacobum Apostolum, verum Apostolum fuisse. Et ita Pauli verba ad Galatas, non de alio inferioris gradus Apostolo, sed de maximo & supremo intellecta fuisse.

Niceph. Call. lib. 2. Eccles. hist. c 3. init. Clem. lib 6. disposit. Actor 12. Euseb. Cæsar. tom. 1.

II. ratio. Deinde vt probemus Iacobum fratrem Domini Apostolum ex duodecim extitisse, in hunc modum argumentamur: Si Iacobus frater Domini vnus ex duodecim non extitisset, quomodo post Petrum primus ausus fuisset sententiam dicere inter Apostolos in controuersia illa de lege à Gentibus seruanda cum Euangelio, Act. 15. præsertim cùm ibi adessent Paulus, & Barnabas, & alij Apostoli & presbyteri, vt textus expressè habet? quomodo igitur primùm posuisset Apostolos in Ecclesia, si alij eos præcederent.

Actor. 15. Ibidem. 1. Cor. 12. Ephes. 4.

III. ratio. Tertiò loco inde argumentamur, quòd Lucas cap. 6. vocat Iudam Iacobi, scilicet, fratrem: quod & ipse Iudas in epistola canonica satis ostēdit: *Iudas*, inquit, *Iesu Christi seruus, frater autem Iacobi*. Si enim ille Iacobus frater Domini, Apostolus non erat, profectò Lucas Iudam verum Apostolum non denominasset ab eo qui ipso inferior erat, & ipsemet Iudas in epistola canonica non se vocasset fratrem Iacobi, qui Apostolus non erat: nam proculdubio ab eo qui se minor erat & meritis, & Apostolica dignitate: se ipsum denominasset: quod etsi beneuolentia, & amore illius ipsemet fecisset; non tamen Lucas historicus narrasset illo modo, aut eum cognominasset. Nec enim cum ratione coniunctum est, vt verus Apostolus Christi à fratre suo qui Apostolus non erat, cognomentum acciperet. (Luc. 6.)

Denominatio à nobiliori tantū parte fieri debet.

Nec potest fingi dictus Iudas Iacobi ad differentiam Iudæ Iscariotæ: quia poterat aliter ab eo distingui, vocando eum, vt Matth. 10. Iudam Thaddæum, vel, vt alij legunt, Lebbæum, & non opus fuisset ad Iacobum confugere fratrem Domini. (Matth. 10.)

IV. ratio. Quartò, conflatur tale argumentum: Scribitur Act. 21. *Cùm venissemus Ierosolymā, libenter exceperunt nos fratres, sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnesq́, collecti sunt seniores. Quos cùm salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius*. Quia ergo ad illum vnum aggregabantur omnes, atque adeò ipse Paulus Apostolus, non est nisi cum ratione & æquitate consentaneum, Iacobum non solùm Episcopum, sed & Apostolum extitisse: alioqui ipse potius Iacobus cum suis ad Paulum venire debuisset, tanquam inferiores gradu ad magnum Gentium Apostolum, & Apostolicæ functionis dignitate, & vitæ sanctitate cumulatiorem. (Act. 21.)

V. ratio. Quintò, constat ex Martyrologio Romano, & diuinis officijs, Ecclesiam Latinam non agnoscere nisi duos tantùm Iacobos, Zebedæi, scilicet, & Alphæi filios: & hunc vocatum fratrem Domini tanquam tertium distinctum ignorat, quia de eo pe-

culiare

culiare aliquod officium non celebrat: & in Litanijs, quas seruat Ecclesia Romana, mentio de illo nulla est. Imò Kalendis Maij Philippi & Iacobi fratris Domini Apostolorum solemnitatem celebrans, illam sententiam ostendit se non agnoscere: quare fieret, vt Ecclesia vnius Apostoli, nempe Iacobi Alphæi, memoriam non celebraret: quod planè per absurdum videtur. Et vbi illud: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus; nimis confortatus est principatus eorum?*

Nisi Iacobus Alphæi frater Domini vnus esset ex 12. quid sequeretur.

Psalm. 138.

VI. ratio.

Marc. 15.

Sextò, ex Euangelica historia confirmatur hæc assertio. Ait enim Marcus adstitisse Cruci de longe aspicientes mulieres, inter quas erat Maria Magdalenæ, & Maria Iacobi minoris: Maior autem, & minor vt rectè argumentatur Hieronymus, non inter tres, sed inter duos solet præbere distantiam: præsertim cum ad Gal. 1. Iacobus frater Domini Apostolus nuncupetur.

Maior & minor, ait Hieronymus, tantùm inter duos solent præbere distantiam. *Hieron. lib. 2. aduer. Heluі. aliquãto post medium.*

VII. ratio.

Clem. Rom.

Septimò, argumentum sumitur ex prima ad Iacobum Clementis epistola, quem fratrem Domini vocat, & Episcoporum Episcopum; & regentem non tantùm sanctam Ierosolymorum Ecclesiam, sed & omnes quoque Ecclesias, quæ vbique Dei prouidentia fundatæ sunt: at hic tantus titulus, & præsertim à Clemente Petri successore attributus, illi quadrare non posset nisi ratione Apostolatus, quæ summa est in Ecclesia dignitas ex his quæ pluribus conuenire possent: & eius exercitium extenditur in omnes Ecclesias, vt docet exemplum Apostolorum.

Quanta Apostolatus dignitas in Ecclesia.

VIII. ratio.

Octauò, Apostolos sapientissimos, & Spiritu sancto refertos non est verisimile Ecclesiæ Ierosolymitanæ regendæ in discessu suo ad Gentes commisisse aliquem discipulum relinquere voluisse; sed eum, qui dignitatem summam Apostolatus obtineret, & qui sanguine Christo iunctus esset, vt magis placeret, & qui ab initio prædicationis Christi illi conuixisset, vt omnia scire præsumi posset, & qui denique vitæ sanctitate apud eos, & doctrina præfulgeret: quæ omnia in Iacobo Apostolo Alphæi filio, & fratre Domini, & Iusti cognomentum habente ob eximiam sanctitatem eius toti populo compertam, summa extiterunt. Nam certatim fimbriam vestimenti eius cupiebant attingere, vt testis est Hieronymus: cùm præsertim Christo fratri defuncto semen suscitare deberet ex sponsa sua Ierosolymitana, vt tueri posset & fidem, & charitatem, & Euangelicam paupertatem, & reliquas insignes, & heroicas virtutes, quas tum Christus prædicando, tum sanguinem suum pro ea fundendo disseminauit: & rectè dictum sit:

Nõ nisi Apostolũ ab Apostolis Ierosolymitanę Ecclesiæ præfici debuisse, eoque munere hunc Iacobũ fuisse dignissimum.

Quãta fuerit eius sanctitatis apud Iudæos opinio.

Hier. hoc loco Deut. 25. Matth. 22. Idẽ Christo fratri suo vt semen suscitaret.

Non minor est virtus, quàm quærere parta tueri.

Ouid. 2. de Arte.

His omnibus rationibus adiungam tantùm testimonium Theodoriti, qui in hæc Apostoli verba hæc scripta reliquit: *Vocatur quidem frater Domini, sed non erat natura, sed nec Iosephi filius, vt quidam existimarunt, ex priori matrimonio natus, sed erat quidem Cleophæ filius; Domini autem consobrinus. Habuit enim matrem Matris Domini sororem.* Hæc quia solidiora esse existimo, & magis probabiliora, me in hanc sententiam adduxerunt.

B. Theodorit. tom. 2.

Prioris sententię argumenta soluuntur.

I. argum.

Ad ea verò, quæ pro priori sententia diximus, etsi laboriosum sit, conabor tamen pro ingenij tenuitate respondere. Clementi etenim Romano, & Dorotheo, opponimus alios Doctores, qui certiùs rem hanc indagati sunt, vt Clementem Alexandrinum, Eusebium, Hieronymum, Augustinum, Theodoritum. Posset etiam ad libros Clementis peculiariter responderi, illos non esse satis receptos in Ecclesia vt legitimos, & germanos: & secundùm Canonem sextæ Synodi hos libros Constitutionum Apostolicarum tanquam vitiatos ab Hæreticis, ac deprauatos notatos.

Clem. Alex. Euseb. Hieron. August. Theodorit.

II. Solutio.

III. Solutio.

Fortassis etiam quòd frater Domini extra numerum duodecim ponitur, non ob id factum est, quòd alius esset Iacobus Alphæi, alius Iacobus frater Domini, sed quòd vna & eadem esset persona ob Apostolatum, & ob Ecclesiæ Ierosolymitanæ Episcopatum sibi creditum, & ideò non semel, sed bis numeratur. Quemadmodum cùm Angelus mittens mulieres, dixit: *Ite, dicite discipulis eius, & Petro*; cùm non minus Petrus fuerit Christi discipulus, atque alij; & Poeta cùm dixit;

Petri prærogatiua non obscurè ab Angelo insinuata.

Relliquias Danaum, atque immitis Achilli.

Virg. 3. Æn.

non quòd Achilles Danaus non fuerit, sed quòd inter Danaos princeps fortissimus haberetur. Ad Dorotheum verò responderi posset, eo posito quòd liber sit germanus, & non suppositititius, vt quidam opinantur, quòd cùm ipse in Catalogo Apostolorum tres Simones enumeret, nimirùm Simonem Petrùm, & Simonem Chananæum Zelotem, distinctum à Iuda Iacobi (qui & Thaddæus, & Lebbæus dicitur) & tertium Simonem, qui Iudas cognominatus est, qui & post Iacobum Episcopus Ierosolymorum factus est, ac posteà subdit: *Arbitror eum esse Iacobũ filium Alphæi, sub Traiano Rege cruci alligatum, & occisum.* Hæc Dorotheus. Si hæc vera sunt, Iacobus Alphæi successisset in Episcopatu Iacobo fra-

II. argum. ex Dorotheo.

Matth. 10.

Duo tantùm Simones Apostoli in Euangelio memorantur.

tri Domini, id est, idem sibi ipsi (& non sunt nisi duo tantùm Simones, Simon Petrus, & Simon Chananeus) vel si distinctus est, Apostolus vnus ex duodecim successisset in Episcopatu Iacobo fratri Domini non Apostolo: quod quàm sit absurdum, nemo est qui non videat.

De Cyrillo Ierosolymitano producto.

Ad Cyrillum Ierosolymitanum dicendum, illum eius fuisse sententiæ; quemadmodum & Hieronymum in Esaiæ caput 17. qui quatuodecim constituens Apostolos, præter duodecim enumerat Iacobum fratrem Domini, & Paulum. Sed hoc ex sententia aliorum fecit Hieronymus, & violentam vocat expositionem. Ait enim: *Pia quidem voluntas interpretantium, sed non seruans ordinem historia.*

Ad Hieronymũ respõdetur, Iacobum fratrẽ Domini extra numerum 12. constituente. *Idem tom. 2. initio.*

Quid verò senserit Hieronymus in libro contra Heluidium, explicat, cuius hæc sunt verba: *Nulli dubium est, duos fuisse Apostolos, Iacobi vocabulo nuncupatos, Iacobum Zebedai, & Iacobum Alphai. Istum, nescio quem minorem Iacobum, quem Maria filium, nec tamen Matris Domini, Scriptura commemorat, Apostolum vis esse, an non? Si Apostolus est, Alphai filius erit: & credidit in Iesum, & non erit de illis fratribus, de quibus scriptum est: Neque enim fratres eius credebant in eum. Si non est Apostolus, sed tertius nescio quis Iacobus; quomodo est frater Domini putandus? Et quomodo tertius ad distinctionem maioris appellabitur minor? cùm maior, & minor non inter tres, sed inter duos soleant prabere distantiam, & frater Domini Apostolus sit, Paulo dicente: Deinde post triennium veni Ierusalem videre Petrum, & mansi apud illum diebus quindecim. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini. Et in eadem Epistola: Et cognita gratia qua data est mihi, Petrus, & Iacobus, & Ioannes, qui videbantur columna esse. Ne autem hunc putes Iacobum filium Zebedai, lege Actus Apostolorum. Iam ab Herode fuerat interemptus.* Hactenus Hieronymus. Ad quem locum idem scribens in hæc verba ad Galatas, Lectorem mittit, & verba Apostolica de Iacobo fratre Domini, & Apostolo interpretatur.

Rectius ille hac de re quàd senserit.

Ioan. 7.

Galat. 2.

Actor. 12.
Idem tom. 9.

Nequaquam Hieronymum Erasmi de tribus Iacobis probasse sententiam.

Quare quod citauit Erasmus in Annotationibus quintæ editionis in Nouum testamentum, & in peregrinatione Petri, & Pauli: in quibus locis tres Iacobos ex sententia Hieronymi tuetur, vehementer hallucinatus est, dum Hieronymo impingit, hunc Iacobum fratrem Domini quosdam existimasse fuisse de numero duodecim; cùm re vera nihil tale Hieronymus dicat, sed potiùs asserat vehementer errasse eum qui arbitratus est Iacobum hunc de Euangelio esse Apostolum fratrem Ioannis: quem constat post Stephanum iuxta fidem Actuum Apostolorum

Actor. 7.
Infra 12.

sanguinem fudisse pro Christo. Hæc Hieronymus.

Solutio IV. argumenti. Græco Romanũ Kalendarium cur præferendum.

Ad id quod allatum est ex Kalendario Orientalis Ecclesiæ, dicendum est, certiora multò esse, quæ Ecclesia Latina celebrat, & obseruat, & per eam vtpote in fide & moribus ab Spiritu sancto magis instructam (quia à fide defecit nunquam, & ob vniuersalem Pastorem ei præsidentem nunquam errauit) discernenda sunt, quæ in Ecclesia Græca traduntur, & non è conuerso.

V. argumenti Solutio. Apostolorũ memoria recolenda duplici nomine.

Quod verò apud Clementem Iacobi fratris Domini simul cum Stephano celebranda memoria Martyrum tradatur; Apostolatum illi non adimit, cùm Apostoli omnes martyres extiterint, & illis vtriusque & martyrij, & Apostolatus gratia memoria debeatur.

Ad id quod obijcitur: Iacobũ fratrem Domini, quia ab Apostolis ordinatum, ideo Apostolũ non fuisse.

Porrò quod Iacobus frater Domini promotus sit, & ordinatus Ierosolymorum Episcopus à Petro, & Ioanne: non probat fratrem Domini non fuisse Apostolum, vt quasi repugnet esse Apostolum, & esse promotum ab Apostolis: nam verisimile est omnes Apostolos à Petro fuisse ordinatos, vt etiam quidam ex Patribus asseruerunt: quod intellige, si Christo viuente in carne, aut suscitato præuenti non fuerunt: sed id minimè vsquam legitur. Constat etiam Paulum, & Barnabam insignes Apostolos ad ordinem promotos fuisse à non Apostolis, quod maius est, vt habes Actor. 13. in principio.

Apostoli à nõ Apostolis ordinati qui. *Actor. 13.*

Nouum porrò est asserere, Apostolos omnes promotionis gradum suscepisse, quando descendit Spiritus sanctus in linguis igneis super eos, ita vt linguæ fuerint instar libri Euangeliorum aperti, qui ex more Apostolico super caput Episcopi ordinandi ponitur, vt tradit Dionysius libr. de Ecclesiastica hierarchia. Nam cùm essent ferè centum viginti, super quos venit Spiritus sanctus in die Pentecostes, cum fratribus Iesu, & mulieribus, omnes fuissent indiscriminatim promoti ad sacerdotium: quod mihi, vt verum fatear, incredibile videtur, etiamsi aliqui sanctorum id senserint.

Incredibile videri, Apostolos in die Pentecostes ordinatos fuisse, vt quidam asserunt. *Suprà 2.* *B. Dionys. c. 5. part. 3. libri de Eccles. hierarch.* *Suprà 1.*

Solutio VI. argumenti.

Ad illud verò, quod 1. Corint. 15. ex Apostolo allatum est de apparitione facta Iacobo, quam vltimo loco narrat ante suam: planè dici potest; aut Paulum seruasse rationem ordinis in tempore siti, & tunc hæc apparitio, cùm narretur post illam factam plus quàm quingentis fratribus simul, proculdubiò accidit postquam Christus ascendit ad cœlos: quemadmodùm & illa, de qua subiungit: *Nouissimè autem om-*

nium

nium tanquam abortiuo visus est & mihi. Et hoc nihil probaret, quòd alicui Iacobo nō Apostolo facta sit apparitio, cùm constet & Paulo, & Petro interdum apparuisse. Paulo siquidem apparuit Act. 25. & 2. Tim. 4. & Petro exeunti de vrbe occurrit Dominus, dicens: *Vado Romam iterum crucifigi.* Si autem temporis ordinem negligamus, & hæc apparitio contigit prima die resurrectionis, vt est rationi consentaneum, sicut apparuit Cephæ; non probatur quod esset extra numerum Apostolorum, quia eo die Cephæ apparuit solitario, & postea illi cum vndecim Apostolis, ita & soli Iacobo apparere potuit, & illi ipsi cum vndecim: Maximè si vera sunt quæ Hieronymus scribit in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, nempè quòd Iacobus iurasset, se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem à mortuis, quod accepisse testatur ex Euangelio secundùm Hebræos.

Peculiares duæ Petro & Paulo post ascensionē Domini apparitiones factæ. *Luc. 24. Ibidem. Marc. vlt. B. Hier. to. 1. post med.*

Ad VI. argumentum ex Nicolao.

Ad Nicolaum verò vltimo loco propositum respondemus, tantùm Anacleti verba ex Epistola 2. citasse: in quibus non negat Iacobum fratrem Domini vocatum, Apostolum fuisse; sed tantùm narrat à Petro, & Iacobo, & Ioanne ordinatum in formam aliorum, qui in futurum ordinandi erant.

Breuis & compendiaria de Iacobo fratre Domini doctrina traditur. *Photius apud Oecum. Chrysost.*

Fuit igitur, vt disputationi finem imponamus, hic Apostolus Iacobus filius Mariæ sororis Matris Domini, & patris Alphæi, frater Domini ob cōsanguinitatem, & similitudinem. Et vt ait Photius post B. Chrysostomum, frater Domini non erat, sed putabatur, à vitæ sanctitate dictus Iustus: ab officio peculiari, Episcopus Ierusalem, Mater verò eius dicitur Maria Cleophæ à patre, à filijs vocata est Maria Iacobi, & Ioses: à consanguinitate dicta est soror Matris Iesu: à viro dici poterat Maria Alphei, etiamsi hāc appellationem nullibi ei tradat Euangelium.

Malum non esse insiutandum, docet Apostolus.

Sequitur in Textu: *Quæ autem scribo vobis: ecce coram Deo, quia non mentior.* Hoc est: Nihil horum quæ scribo, me fingere, testis est ipse Deus. Vel, vt Ambrosius ait, iuro per Deum. Non est ergo iurisiurandi religio, quasi mala, per se declinanda, quam Apostolus, vbi rei grauitas poscit, libenter assumit.

Ad VI. dubitationem. Cur Paulus venerit in partes Syriæ & Ciliciæ.

Deinde veni in partes Syriæ, & Ciliciæ. Hoc loco venit dissoluendum postremum dubium, cur videlicet post quindecim dies mansionis in Ierusalem venerit in partes Syriç & Ciliciæ. Quia non minus Græci religionis Iudaicæ cultores, quàm alij Gentiles quærebant eum interficere. Ex disputatione enim, qua apertissimè demonstrabat Iesum esse verum Patribus promissum Messiam, tantum odium concipiebant. Et ideò vt olim prophetare erat periculosum antiquis viatibus (quorum vnus dixit: *Formido & laqueus facta est nobis vaticinatio, & contritio*) ita etiam Apostolis Christum euangelizare. Hinc Dominus: *Eritis*, inquit, *odio omnibus gētibus propter nomen meū.* Et vt Lucas refert, primùm venit Cæsaream, inde in Tarsum patriam; ex quo rursus quæsitus à Barnaba, venit in Antiochiam Syriæ. Et subdit: *Eram autem ignotus facie ecclesijs Iudææ quæ erant in Christo.* Quod secundùm Hieronymum eò tendit, vt indicet tam breue fuisse tempus mansionis suæ in Iudæa, vt etiam credentibus in Christum facie esset ignotus; ac proinde à nullo Apostolo didicisse: vel vt discant Galatæ se Iudæis circumcisionem; aut legem minimè prædicasse, sed nec de facie illis fuisse notum, aut commercium vllum cum illis habuisse. Et de his hactenus.

Actor. 9. Thren. 3. Matth. 24. Act. 9. Ibidem. Infrà 11.

Apostolus se ignotū facie ecclesijs Iudææ quorsum dixerit. *Hieron.*

DISPVTATIO XXII.

In illa verba Cap. 2. ***Deinde post annos quatuordecim iterum ascēdi Ierosolymam cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autem secundùm reuelationem, & contuli cum illis Euangelium quod prædico in Gentibus, seorsum autem ijs qui videbantur aliquid esse: ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem. Sed neque Titus***, & reliqua vsque ad illum locum: ***Cùm autem venisset Petrus Antiochiam.***

PLVRES, & meo quidem iudicio graues circa hoc secundum caput insurgunt dubitationes. Ac in propositis quidem verbis prima dubitatio est, inuestigare quò tendat in hac narratione mens Apostoli. Deinde quomodo hi quatuordecim anni computandi sint, an à conuersione sua, & prædicatione facta in Damasco, an verò ab eo tempore, quo secedens ex Ierosolyma, venit in partes Syriæ, & Ciliciæ. Tertiò quorsum comitatus venit cum Barnaba & Tito ad tribunal Apostolorum; & an missus ab aliquo, an sua sponte venerit. Quartò, quid est: *Ascendi autem secundùm reuelationem*, cùm missus dicatur ab Antiochenis, vt Actuum 13. habetur. Quintò, quid est quod ait contulisse Euangelium cum illis qui videbantur aliquid esse.

Quæstio I. Secunda. Tertia. Quarta. *Actor 13.* Quinta.

Sexta. esse. Sextò, quid significat; *Ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem*: nũquid Paulus incertus fuit suæ prædicationis, vt propterea ea verba dixerit? Septima. Septimò, quo tendit sermo de Tito Gentili, qui circumcidi coactus non fuit: videtur ergo, si Iudæus fuisset, quòd ad circumcisionem compelli, debuisset. Octaua. Octauò, quid est illud; *Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, &c.* Nam eratio hæc & in verborum structura, & in sensu videtur valdè obscura. Nona. Nonò dubitatur, an legendum sit negatiuè, vt habemus: *Quibus neq; ad horam cessimus subiectioni.* vt habet Textus Græcus, & noster Interpres; an verò affirmatiuè, vt Ambrosius, & alij Patres legunt. Decima. Decimò, quid est illud; Quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Videtur enim contemptim de Apostolis sentire. Vndecima. Postremò, quid est illud: *Sed econtra cùm vidissent*: quo videtur indicare non solùm Apostolos nihil sibi contulisse, sed potius Paulum aliquid illis impertijsse. Hæc igitur suos scrupulos habent, & disputationis cote indigere videntur.

Ad I. quæst. De scopo narrationis Apostolicæ. Prima dubitatio euacuatur, dicendo, multos falsos Apostolos apud Galatas criminari solitos fuisse in Paulo, quod videlicet de sua legatione & Euangelio magnificentius loqueretur, ac se proinde iactaret; qui tamen neque ius legationis, neque Euangelium à Christo Domino vnquam accepisset. Qua de re hactenus egregiè se expurgauit, & se Christi Apostolum, & immediatè ab eo Euangelium accepisse explicuit.

De quibus etiam Apostolum Galatæ calumniarentur. Deinde criminabantur, quòd in quæstione legis, & Euangelij non idem atque vnum cum primarijs Apostolis, de quibus inter omnes constabat, quod à Christo Domino fuissent instructi, sentiret, quodque eius verba rebus essent contraria: legem verò abrogabat, & Timotheum circumcidebant; Act. 16. cæremonijs, detrahebat, & ipse in Cenchreis rasit capillum, & ipse etiam Ierosolymis cum quatuor alijs viris, Suprà 21. Ibidem. autore Iacobo, ex legis consuetudine expiatus fuit. Obiectis ille vt enim nibus respondeat. Hanc calumniam iam incipit reprobare; & sicut suam doctrinam diuinam esse contra Pseudoapostolos indicauit, ita illam hic per collationem, & contentionem cum cæteris Apostolis, à quibus fuerat confirmata, incipit comprobare, nihilque fuisse in ea ab illis correctum: Galat. 2. quin potius ipsum Apostolorum principem non rectè ad Euangelij veritatem ambulantem à se admonitum, atque correctum fuisse.

Ad II. quæst. De ratione annorũ quatuordecim. I. supputatio. Accedo ad secundam dubitationem. Quidam, vt Beda, & Beatus Thomas, & Caietanus atque alij, censent, hos quatuordecim annos computandos à die conuersionis suæ, & vocationis: quia si, vt inquiunt, computarentur à primo Pauli aduentu in Ierusalem, quando venit videre Petrum, fuissent ferè decem & septem anni, Beda tom. 5. B. Thom. Caietanus. & vnus alter, qui ferè præcessit à Christo assumpto in cœlum ad conuersionem eius: & ita si in summam redigas, fuissent quasi decem & octo: quibus si addas viginti quinq; annos, quibus Romanam cathedram Petrus tenuit, sequeretur, Petrum, & Paulum post Dominum in cœlum assumptum, vixisse quadraginta tres annos; cùm tamen à decimooctauò Tiberij, quo Christi mors accidit, ad decimumquartum Neronis, non sint nisi triginta septem, vel triginta octo anni.

Altera supputatio. B. Hieron. Dicendum tamen, reuera hos quatuordecim annos supputandos esse post alios tres priores: vt B. Hieronymus apertissimè eos in vnum colligit, & ait fuisse decem & septem. Haymo Episc. Catharinus Episcopus. Quam supputandi rationem sequuntur Haymo, Catharinus, & alij eruditi, & hac ratione stabiliri potest. Ab omnibus enim historicis communi sensu refertur, Quando Petrus Romam venerit. Petrum Apostolum Romam venisse anno secundo, vel tertio Claudij Imperatoris, hoc est decimo tertio anno post Domini Ascensionem. Quòd si statim Roma reuersus fuisset ad celebrandam Ierosolymitanam Synodum, cui teste Luca, Actor. 15. & interfuit, & præfuit, vix per anni spatium Romæ hæsisset; & non ita tempus habuisset cum Simone Mago decertandi, neque prædicandi Euangelium, neque stabiliendi Ecclesiam Romę inchoatam. Idcircò expedit dicere, eum aliquot annos Romæ hæsisse, & vt minimum quinque, vt tradit Paulus Orosius his verbis: Paulus Oros. lib. 7. cap. 6. propè fin. *Anno eiusdem nono, expulsos per Claudium vrbe Iudæos, Iosephus refert.* Ioseph. lib. 2. Antiq. Si ergo anno nono expulsus est vrbe Petrus cum reliquis Iudæis, & Aquila, & Priscilla, Actor. 18. Actor. 18. sequitur, Petrum Romæ mansisse quinque annos, aut paulò plures, & ita potuisse Synodo celebrandæ interesse, & inueniri à Paulo Ierosolymis.

Cõfirmatur hęc posterior supputandi ratio. Alia etiam ratio occurrit: quia si decimoquinto anno post Christi mortem celebratum fuit illud Concilium; & Mariæ in cœlum assumptio eo tempore incidisset, vt Eusebius in Chronico ex quorundam reuelatione refert, Euseb. Cæsar. tom. 2. falsa essent quæ Dionysius scribit de se, & de Hierotheo, quòd Matris Domini morti, & funeri, & assumptioni adfuerit. Dionys. c. 3 libri de diuin. nomin. At constat, Dionysiũ

Dionyſius Areop. quando ad Chriſtum conuerſus. *Act. 17.*

nonniſi poſt quinque, aut plures annos ab illo Concilij tempore conuerſum fuiſſe ad Chriſtum, vt habes Act. 17. & paulò poſt Hierotheum. Cùm tamen concilium illud coactum fuerit, & celebratum, Act. 15.

Quomodo verũ, quinq; & vigintu annis Petrũ Romę ſediſſe. *B. Epiph. in Hæreſin. 27. paulò à med.* Paſtoris officium.

Quòd verò Petrus tenuerit Cathedram Romanam per vigintiquinque annos, non intelligas Petrum perpetuò Romæ hęſiſſe: Nam vt docet Epiphanius cõtra Carpocratitarum hæreſim, ſolitus erat Petrus, etſi Epiſcopus Romanus, excurſiones facere tanquam Apoſtolus, & vt ſummus Paſtor viſitare alias eccleſias.

Verba Epiphanij ſunt hæc: *Veruntamen etiam hic potuit* (id eſt Cletus) *ſuperſtitibus adhuc Apoſtolis, Petro videlicet ac Paulo, alios Epiſcopos conſtituere, propterea quod Apoſtoli ſæpe ad alias terras ablegebantur propter Chriſti prædicationem: non potuit autem vrbs Roma ſine Epiſcopo eſſe. Paulus enim in Hiſpaniã profectus eſt, Petrus verò ſæpe Pontum, & Bithyniam viſitauit.* Hæc ille. Prior ergò illa ratio ſupputandi deficit, quia annos nonnullos, quos Petrus Romæ exegerat; detrahit à ſumma annorum vigintiquinque: & ille pro munere ſui Apoſtolatus nunc Romæ, nunc Ieroſolymis, nunc Bithyniæ, nunc alibi fuiſſet.

Prioris ſupputationis incommodum.

Poſterior Pauli aduẽtus in Ieruſalẽ quomodo accipiendus. *Act. 9.*

Quod verò ait: *Iterum aſcendi Ieroſolymã*, non debes cogitare, hunc aſcenſum præciſè fuiſſe ſecundum, quia poſt illum Actor. 9. & ante iſtum, de quo eſt ſermo, fuit alius aſcenſus, cùm eleemoſynas in Græcia, & Antiochia per Eccleſias collectas, ipſe cum Barnaba pertulit ad Sanctos, qui erant in Ieruſalem: de quo aduentu habes Actor. 11. in fine, & reditus in Antiochiam refertur Act. 12. in fine. Ita vt hi duo Apoſtoli, Paulus & Barnabas, & decollationi Apoſtoli Iacobi interfuerint, & Herodiano Petri carceri.

Infrà 12. Ibidem 4.

Ad III. dub. Quare Paul⁹ cũ Barnaba & Tito Ieroſolymã venerit ad Apoſtolos

Ad tertium dubium dicendum, Apoſtolum comitatum fuiſſe Barnaba Hebręo, & Tito Gentili, qui erant omni exceptione maiores; vt oſtenderet ambos conueniſſe in veritatem Euangelij, & non ſecutos honorem carnis; &, vt, ſi quod de eo extitiſſet ſcandalum, eorum teſtimonio tolleretur: vt ſi Apoſtoli, vel Iudæi dicerent non rectè illum in Gentibus prædicaſſe, iſtorum teſtimonio ſe tueretur, qui teſtarentur eum vnum omninò & eundem prędicationis tenorem quem cæteri Apoſtoli, tenuiſſe.

Actor. 15.

Et ait: *Aſſumpto & Tito.* Qui Act. 15. includitur in illis alijs qui comitati ſunt Apoſtolos, etiamſi de Tito non ſit facta expreſſa mentio. Illa verò coniunctio, Et, emphaſim ſuam habet; vt dicat, Auſus ſum in circumciſum hominem ad Apoſtolos Iudæos adducere, qui tamen nõ coegerunt illum circumcidi, cùm ſine illa circumciſione conſtet ſalus.

Deut. 9. Matth. 18. Act. 15.

Adduxit ergo Paulus Titum, & Barnabam, vt in ore duorum vel triũ ſtaret omne verbum, & intelligeremus illam eandẽ fuiſſe legationem, quam Lucas recenſet Acto: 15. de qua dicitur. *Et quidam deſcendentes de Iudæa, docebant fratres, Quia niſi circumcidamini ſecundum morẽ Moyſi, non poteſtis ſaluari.* Facta ergo ſeditione non minima Paulo & Barnabæ aduerſus illos, ſtatuerunt vt aſcẽderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ex illis, ad Apoſtolos, & preſbyteros in Ieruſalem, ſuper hac quæſtione.

Ad IV. dub. Quid quod Paulus Ieroſolymã aſcendiſſe dicitur ſecundùm reuelationem.

Er addit in hoc loco Paulus, quòd aſcenderit ſecũdùm reuelationem, id eſt, per reuelationem; vt nõ tantùm fuerit legãtium eos autoritas, ſed & ſpiritus ſancti peculiaris reuelatio ad hoc ipſum impellẽs, ne hęc facta eſſe crederentur humano tantùm ſpiritu. Ex quo elicimus, quòd nõ fuerit commotus aliqua dubitatione de Euangelio ꝙ prædicabat, de quo erat certiſſimus; quaſi enim omnes motus, & actus Apoſtolorum ab Spiritu ſancto erant.

Mira circa Apoſtolos Spiritus ſancti prouidentia.

Quis ille docens fratres, quia niſi circũcidamini, &c. Petriq; & Pauli Apoſtoli capitalis inimicus. *Actor. 21. Act 10. Suprà 11.*

Fuit autem ille deſcendens de Iudęa, & docens fratres: *Quia niſi circumcidamini ſecundum morem Moyſi, non poteſtis ſaluari;* Cherintus Iudæus, qui paulò poſt in templo magnam excitauit Apoſtolo ſeditionẽ Actor. 21. dicendo, *Hic eſt homo qui aduerſus populum, & Legem, & locum hunc, omnes vbique docens, inſuper & Gentiles induxit in templum, & violauit ſanctum locum iſtum.*

Hic idem eſt Cherintus, qui Petro ex reuelatione admonito, vt alloqueretur Cornelium, quem poſtea baptizauit, ſe ipſum oppoſuit in Ieruſalẽ, excitãs alios, ac dicẽs: *Quare introiſti ad viros præputium habentes, & manducaſti cum illis.* Hæc omnia accepimus ab Epiphanio Hereſi 28. contra Cherintianos. Nam etſi Chryſoſtomus dicat, aliam eſſe hiſtoriam Actor. 15. & aliam quæ hic ſcribitur: quia prior inquit. præceſſit, hæc ſubſecuta eſt: ſed ſolidum eſſe non videtur, cùm multa præcipua conueniant, & nihil conturbet. Imò ſi, vt volũt, illa multo prior fuit, iam quæſtio de lege ſeruanda, quod ad Gentes attinet, deciſa fuiſſet, nec B. Petrus quicquam aduerſus manifeſta decreta concilij commiſiſſet: & Beda, & Hieronymus cò videntur propendere. Nec obſtat, hic non fieri mentionem niſi Petri, Ioannis, & Iacobi, ibi verò totius Eccleſię congregatę: verùm in illis capitibus intelligitur Eccleſia tota.

B. Epiphan. Quę hoc loco, & illã quæ act. 15. habetur, vnã & eandẽ eſſe narrationem. *B Chryſ.*

Beda 10. 5. Hieron.

Si vna & eadẽ (aiũt aduerſarij) hæc hiſtoria eſt, cur tantùm.

Ad quintam dubitationem, circa ver-

hic ponam, Ioanne & Iacobum commemorat Paulus.

Ad V. Dub. De eo quod Paulus contulit cum illis Euãgelium, qui videbantur esse aliquid.

B. Aug. to. 4. prope fin.

B. Hieron.

ba illa: *Contuli cum illis Euangelium quod prædico in Gentibus*, id est prædicare non cesso, quod omninò liberum erat à circumcisione, & cæteris legis cæremonijs, seorsum autem ijs qui videbantur aliquid esse: illud, aliquid, contendunt nonnulli, adiectũ fuisse ad Textum, ex eo quod oratio non videretur esse perfecta: & volunt expungi, quia nec in Græco textu habetur, nec in veteribus Patribus. Augustinus enim id non legit, Hieronymus id non agnoscit, sed tantùm τοῖς δοκοῦσιν, id est probatis, & in pretio habitis veris.

Interpretatur autem Hieronymus: Solicitus requirebam quidnam esset quod diceret, qui videbantur: sed nunc me omni scrupulo liberauit adijciens. Qui videbantur columnæ esse. Et Augustinus tantùm legit, qui videbantur, id est, cum ijs qui eminebant in Ecclesia. Erasmus vertit simpliciter, cum his qui erant in pretio. Nam absolutè dicũtur δοκοῦντες, qui sunt magnæ existimationis, & autoritatis. Cum præcipuis ergo, & in magno pretio habitis contulit Euangelium. Quod mox velut explicans se ipsum, subdit: Qui videbantur columnæ esse. Nam ille sermo: *Qui videbantur esse aliquid*, illis tribui solet, quibus volumus parùm, aut nihil tribui. Illud verò: Qui videbantur sibi aliquid, de illis vsurpamus, qui alioqui nullius sunt pretij, sed sua duntaxat opinione.

Erasmus.

Videri esse aliquid, & videri sibi aliquid non idem sonant.

Ambrosius tamen illam habet lectionem, & videtur valde prauata; vel si ita legit interpres in Textu Græco, non est quasi cũ despectu legendum, aut accipiendum, vt Latina verba sonant. Nam tropo quodam aliquid, magnum quid sonat in sacris literis, vt Act. 8. Simon magus dicebat se esse aliquem magnum.

B. Amb. to. 5. Apostolos illo Pauli verbo: Qui videbãtur esse aliquid, minimè notati. *Act. 8.*

Contulit ergò Euangelium cum his qui magnæ autoritatis erant, vt Petro, Iacobo, & Ioanne, præsentibus Barnaba, & Tito. Exponendo etiam quædam, quæ vulgò etiam credentibus non licuisset proponere: nempe Iudæos liberos esse à circumcisione, & omnis legis Mosaicæ obseruantia. Et verbum *Contuli*, expendit Hieronymus. Ea enim quæ nouimus, conferimus cum amico, & quasi in sinum eius & conscientiam reponimus, vt pari consilio vel probanda sint, vel improbanda quæ nouimus. Aliud est autem conferre, aliud discere. Inter conferentes æqualitas est: inter docentem, & discentem, minor est ille qui discit. Hinc locus iste non pugnat cum superi dicto: *Continuò non acquieui carni & sanguini.* Ab initio enim cum nemine mortalium contulit, imò nec nunc quidem eo animo vt disceret, sed vt ipse collatione planum faceret se vera docuisse.

Conferre Euangelium quid. *B. Hieron.*

Non idem esse cõferre, & discere B. Hieronymo. *Galat. 1.*

Sextum dubium fuit: *Ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.* Currere, Apostolica phrasis est: & nihil aliud significat, quã officio suo quenquam fungi. Et maximè Prophetis, seu legatis, & Apostolis proprium est currere, quò indicent se ad eos festinare, ad quos destinantur: vnde expeditos & promptos esse oportet ad ea exequenda, quæ in mandatis habent. Tamen Poëtæ Mercurium cum alis talaribus componunt. Vnde & alibi pulchri pedes vocantur ad currendum, & euangelizandum pacem, & bona. Et ita Paulus ministerium suum vocat cursum, cùm ait: *Nihil horum vereor, &c. dummodo consummem cursum meum, & ministeriũ verbi quod accepi à Domino Iesu.* & alibi: *cursum consummaui.* Et de Ioanne Baptista, *cum impleret cursum suum.* Itcrum: *Sic curro, non quasi in incertũ.* De his verò qui sibi legationem propheticam arrogabant, ait Dominus; *Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant.*

Ad VI. quæstionem. Circa illud: Ne fortè in vacuum currerẽ, aut cucurrissem. Quinã curere in scripturis dicantur: cursus ille quid significet.

Esa. 52. *Rom. 10.* *Act. 20.* *2. Tim. 4.* *Act. 13.* *1. Cor. 9.* *Ierem. 23.*

Cauendum est autem, ne existimemus hoc dictũ fuisse à Paulo propter se ipsum, quasi ipse dubitaret de Euangelio quod prædicabat, aut super eo testimonium ab hominibus quæreret, aut vacillaret, quasi minùs fidei Dei reuelationi habuisset. Sed id quod ait: ne fortè, seu, ne quouis modo (vt Græca commodiùs habent μήπως) propter alios tantum dixit: qui audiebant, ne in vacuum currerem: quia dubijs & suspectis conscientijs inutile est verbi ministerium. Quia tunc frustra curritur, cùm inutiliter laboratur: nõ enim sequitur ea quæ debet fidelium ædificatio. Minori enim fide suscepissent eius prædicationem, si visus fuisset ab alijs discrepare, aut cũ illis qui in tanta erant existimatione, non conuenire, qui Ecclesiæ primariæ columnæ vocabantur, penes quos autoritas probandi doctrinas residebat. Simili propemodùm ratione vtitur Dominus Ioan. 5. vbi etsi dicat; *Ego non ab homine testimonium accipio.* Et infra: *Ego habeo testimonium maius Ioanne.* Hoc est: Quanquam ego propter me testimonium non accipio; sed hoc dico quod ab eo accepi, vt vos eius de me testimonio, cui multi defertis, salui sitis.

Quonã Apostolus id sensu protulerit.

In vacuum currat prędicator quando.

Si de suo Paulus Euãgelio dubitasset, quid inde.

Ioan. 5. Apostolica hæc phrasis Christi verbo firmatur.

Atque hoc loco aduerte, multa declarari, & probari ab Ecclesia, non quasi sint incerta his, qui eiusmodi declaratione possunt, sed vt fiant alijs certa ad ædificationem ipsorum. Quòd si tanto Christi Apostolo opus fuit suum conferre Euangelium cum Apostolis, & Petro; quantò erat magis necessarium, vt Lutherus, & Caluinus

Hæreticorum principes notantur ob suum non cum Romano Pontifice.

Euangelium collatum.

fua Euangelia ad ſedem Apoſtolicam conſulendam attuliſſent?

Quod aiunt illi: Nihil ſe de ſuo Euangelio dubitaſſe, tanquam verò atque legitimo: vanum prorſus videri.

Neque ſatis conuenienter reſpondent, cùm aiunt: Nos certi ſumus ſupra omnem certitudinem, quod purum putum Euangelium ſit illud quod enarramus. Quis enim hæreticorum non hac rima elabatur? Sed vt eos vrgeamus, cum quibus Eccleſiæ columnis illud contulerunt, vt Paulus fecit? aut quo ſignô vllo probauerūt, qui nec ad Sedem Apoſtolicam, & Romanam Eccleſiam omnium eccleſiarum matrem, nec ad Concilium œcumenicum ipſorum ſalutis gratia coactum, & apertum, & eos benignè inuitans, & ſub fide publica ad veniendum prouocans, nunquam ſibi perſuadere potuerunt, vt vel ad conferendum accederent? Certè in hoc, doctrinæ, & exemplo Apoſtolico aduerſantur; cùm tamen Paulini Theologi & haberi, & vocari velint. Videiam quid magnus Auguſtinus lib. contra Fauſtum ſcripſerit. *Cum ipſe Apoſtolus Paulus poſt aſcenſionem Domini de cœlo vocatus, ſi non inueniret in carne Apoſtolos, quibus communicando, & cum quibus conferendo Euãgelium, eiuſdem ſocietatis eſſe appareret, Eccleſia illi omnino non crederet. Sed cum cognouiſſent eum hoc annunciantem, quod etiam illi annunciabãt, & in eorum communione atque vnitate viuentem, accedentibus etiam per eũ talibus ſignis, qualia & illi operabantur: ita eum Domino cõmendante, meruit autoritatem, vt verba eius hodie ſic audiantur in Eccleſia, tanquam in illo Chriſtus, ſicut ipſe veriſſimè dixit, locutus audiatur.* Hactenùs ille.

Illis ſuũ cum Eccleſia Euãgeliũ conferẽdi occaſiones oblatæ, ſed fruſtra.

Iidem Paulinos Theologos quam vere ſe prodant. *B. Aug. li. 20 cõtra Fauſtũ c. 4. ſub fi. 10. o*

Act. 9. Quid ſuum cũ Apoſtolis cõferendo Euangeliũ Paulus, teſte Auguſtino, ſit conſecutus. *2. Cor. 13.*

Ad ſeptimum dubium: Producitur in medium Titus non compulſus circumcidi, vt probet quæ fuerit eius cõcilij definitio. Non tantum enim verbis cæremonias legis non eſſe neceſſarias Gentili baptizato definitum eſt, ſed etiam ipſo facto, & in iudicio contentioſo Titum Gentilem ad circumciſionem non compulſum. Nam ſi neceſſaria foret circumciſio homini Chriſtiano, non eſſet vllus incircũciſus ab Apoſtolis receptus vt Chriſtianus, ſed compelleretur & ipſe circumcidi, qui non tantum vt Chriſtianus, ſed etiam vt Epiſcopus Cretenſis eſt ab Apoſtolo acceptus. Id etiam in contentione ſtatutum eſt, cùm aliter fieri poſtularent Pſeudoapoſtoli.

De Tito non circũciſo ad Apoſtolos introducto.

¶ Et ait: *Cum eſſet Gentilis*, quaſi dicat, ſecùs eſſet, ſi Iudæus fuiſſet. Sed quis tuebitur, Iudæum circumcidendum omninò fuiſſe, cum circumciſionis obſeruantia adueniente veritate ceſſare debuiſſet(.

Dixit ergo Paulus: *Cum eſſet Gentilis*: non quod, vt Iudæus, deberet compelli, ſi nollet, ſed potiùs tolerari, ſi vellet. Gentilis ergo non ſolùm vllo modo compelli poterat, ſi nollet, ſed nec prorſus tolerari, ſi vellet: & tamen etiam Iudæus aliquis propter alios infirmos, ne ſcandalum aliquod paterentur, cogi omninò potuiſſet ad illam inutilem obſeruantiam; quemadmodum Timotheus circumciſus eſt à Paulo. Et idcircò maiorum præcepta pro loco & tempore ſeruanda ſunt. Vnde & ſynodi Apoſtolicæ decreto Gentiles compulſi ſunt abſtinere ad tempus à ſanguine, & ſuffocato.

Qua ratione Iudæus etiam fidelis tũc ad circũciſionẽ cogi poterat. *Act. 16.* Superiorum leges vt obligent. *Suprà 13.*

Ex quo eluceſcit ſuauiſſima Dei cum Iudæis, & Gentibus prouidentia. In Gentibus quidem; ne introducerentur alienæ, & inutiles cæremoniæ, quibus nunquam fuerunt allegati, ne rurſus captaretur negotiũ eas recedendi. Quis enim velit quenquam vllis cæremonijs aſſueſcere, quibus cùm ſit aſſuetus, deſueſcere tamẽ poſtea oporteat? In Iudæis verò obſeruantias illas ad tempus tolerabat Deus, licet iam mortuas: quia olim his Iudæi aſſueti fuerant, nec tam facilè poterant, quaſi à lacte infantibus familiari, amoueri. Erant ſiquidem illæ ceremoniæ, non aliud quam cadauer quoddã dum effertur ad ſepulchrum, à quo qui carnem ſapiunt, ſtolidi, & infirmi, vt erant Iudæi, diuelli non poterant: Vnde & carni aliquid fuit condonandum, ſed diutiùs ferendum non fuit, vbi cadauer fœtere cœpit: tùm ſepulchro fuit concludendum, vt ſenſim poſtea eſt factum.

Quonam Dei conſilio Gẽtes Iudaicis ritibus, & cæremonijs nõ fuerint mancipandę.

Iudæi Chriſtiani illas aliquandiu cur ſeruare permiſſi.

Quales illæ videri potuerunt, & quandiu permittendæ.

Lutherus ex his Pauli verbis liberam facit circumciſionem, ſi quis ea vti velit in Euangelio Chriſti: ita vt aſſerat poſſe hominem circumcidi, quia Paulus ait, Titum non fuiſſe compulſum; ac ſi permiſerit, modò coactus non petijſſet, nec in ea re fiduciam collocaſſet. Sed certè hoc ipſe Moyſes prohibet, cùm ſub illis ſymbolis dixit: *Non ſeres vineam tuam altero ſemine, ne & ſementis quam feciſti, & quæ naſcuntur ex vinea, pariter ſanctificentur. Non arabis in boue ſimul & aſino. Non indueris veſtimento quod ex lana, linoq; contextum eſt*,

Chriſtianos etiam nunc poſſe circumcidi, Luther' contendit.

Prima ratio cõfutationis.

Deinde qualis eſſet admixtio illa legis, & Euangelij, quam Lutherani peculiari, & proprio dogmate abhorrent? Adhæc quomodò volunt poſſe circumcidi Chriſtianũ? an quia lex Moyſi id præcipit? quomodo ergo volunt obſeruari, quod eſt iam abolitũ? An volunt ſeruare, quia eſt ex Patribus, vt Chriſtus dixit Ioan. 7. Profectò non fuit data Gentibus, ſed ijs ſolùm, qui ſunt ex ſemine Abrahæ, ad quos Gentes non pertinent, quanquam quatenùs etiam venit ex patribus, per circumciſionis ſpiritualis aduentum abolita eſt. Falſum ergo, & horrendum

II. ratio.

Tertia.

Ioan. 7. Gen. 17. Iudæis circumciſio data tantummodo non Gentibus.

rendum est, liberam facere velle modò circumcisionem: quæ non solùm est mortua, verùmetiam mortifera.

Cōtra Eleutherobaptistas Lutheranum fœtum.

Ex hac pestifera Lutheri doctrina nati sunt Eleutherobaptistæ, qui liberum faciunt aquæ baptismum; quia eadem est caussa Circumcisionis, & baptismi apud eos. Nam si licet homini circumcidi, licet & nō baptizari; quia præter fidem nihil est homini ad salutem necessarium, ait Lutherus. Sed hæc doctrina sua se prodit improbabilitate, & falsitate, nec maiori indiget confutatione.

Ad octauum dubium.

Ad octauam accedimus dubitationem, vbi dicitur: *Sed propter subintroductos falsos fratres, &c.* quam clausulam duram videri diximus, tū propter verborum structuram, tum ob sensum obscurum. Possunt tamen hæc verba dupliciter copulari, aut cùm superioribus, vt sit sensus: Titus non est compulsus circumcidi propter subintroductos falsos fratres, id est: Non tantùm valuerunt efficere id petentes, vt Titus circumcideretur: & ita particula illa, Sed, quæ Græcè dicitur δὲ, abundaret, siue superflueret, & quā ex more præcedere deberet altera illi opposita, quæ Græcè μὲν, Latinè dicitur Quidem.

Prima illorū acceptio, seu ordinatio.

Quare non probetur.

Sed profectò, vt alibi annotaui, non semper post μὲν, sequitur δὲ, neq; particula δὲ, vel Autē, semper requirit vt præcedat quidem, vel μὲν. Rectè enim dixeris: Rhetorica non est ars. Medicina autem est ars. Ad hæc δὲ, vel Autem amplificat orationem interdum: Vt, *Ascendi autem secundum reuelationem,* pro Ascendi quidem. Et subdit: *Seorsum autem ijs qui videbantur,* id est, atque adeò ijs qui videbantur.

Galat. 2.

Ita hoc loco, Titus non est compulsus circumcidi; sed, i(d est) quod plus est. Ita Theophylactus, Hieronymus verò hoc loco habet: *Sciendum quod, Autem coniunctio, quæ in præsenti loco ponitur: Propter subintroductos autem falsos fratres, superflua sit: & si legatur, non habet quod ei respondeat, illamque concludat: sed esse ordinem lectionis & sensus: sed neque Titus qui mecum erat, cùm esset ex Gentibus, compulsus est circumcidi, statimque subiungat qua caussa fuerit, vt ad Circumcisionem impelleretur inuitus: Propter subintroductos,* inquit, *falsos fratres, &c.* Similiter Theodoritus ait, particulam illam esse superuacaneam, Beatus Augustinus tomo quarto circa finem, particulam, Autem, nō reijcit: sed retinet, in alio tamen sensu. Ait enim: *Quamuis Græcus esset, & nulla eum consuetudo, aut cognatio parentum circumcidi cogeret, sicut Timotheum, facilè tamen etiam istum circumcidi permisisset Apostolus: Non enim talis Circumcisione salutem docebat auferri, sed si in ea constitueretur spes salutis, hoc esse contra salutem ostendebat. Poterat ergo vt superfluam æquo animo tolerare, secundum sententiam, quam alibi dixit: Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei, Propter subintroductos autem falsos fratres, non est compulsus Titus circumcidi, id est, non ei potuit extorqueri, vt circumcideretur.* Hæc ille.

Theophyl.
Hieron.

Theodorit. par. 2.
B. Aug.

Act. 16.

1. Cor. 7.

Hæc dictio: Propter subintroductos aūt falsos fratres, qualis Augustino.

Vbi Augustinus exponit particulam, Autem, vt habeat officium extenuandi; Vt, Percussisti hunc, sed prouocatus, & irritatus. Tito non potuit extorqueri vt circumcideretur, sed propter falsos fratres ab eo extorqueri non potuit: quia ea occasione docuissent, Circumcisionem esse illi ad salutem necessariam, etiā ipsius Pauli consensione.

Altera solutio.

Deinde possumus, litera retenta, & aliquid supplendo, sensum bonum elicere. Ita enim contigit in his, qui sententijs magis quā verbis abundant, in hunc mundū: noli mirari hoc venisse in quæstionem, an scilicet Titus esset circumcidendus: sed id accidit propter subintroductos falsos fratres. Nam cùm dixisset, non esse Titum coactū circūcidi, manifestè arguit ille sermo, fuisse quosdam, qui eum ad circumcisionem cogere vellent; & hunc fuisse Cherintum cum suis, docet B. Epiphanius Hæresi 28. qui sustinebat ad literam per omnia Moysi legem esse seruandam, & interim simulabat se esse Christianum.

Quis Titum voluerit circumcidi.

Subintroductus quid.

Nomen, Subintroductos, quod Græcè dicitur παρεισάκτους, significat, vt Hesychius testis est, ἀλλότριον, id est alienū, submissum, irreptitium, & propriè subintroductitium: Tertullianus libro quinto in Marcion. capit. de epistol. ad Galatas, vocat superinductitios: estque nomen, non participium. *Qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu,* (id est, quam habemus Christiani) *vt nos in seruitutem redigerent. Quibus neque ad horā cessimus subiectioni; vt veritas Euāgelij permaneat apud vos* Singula hæc verba suum pondus habent. Verbum, Subintroierunt dolum, & animum fallendi eorum denotat. Verbum Explorādi, teste beato Chrysostomo verbum est bellicum, siue militare, quo eorum insidias declarauit. Exploratorum autem munus est, vt cognitis rebus aduersariorum, ipsi sibi facillimū aditum parent ad expugnandum. Et posuit Infinitiuum pro Gerundio, more Græco, Subintroierunt explorare, pro, ad explorandum.

Tertull.

Subintroeundi, & explorandi verbis quid Paulus significet.
B. Chrys.
Græci infinitiuū pro Gerundio vsurpant.
Quid per libertatem Christianam hoc loco.

Libertatem Christianam vocat, eam, quam à subiectione legis, & infinitis legis oneri-

Ad nonã dubitationem. Negatiuè, an affirmatiuè legẽdum sit. Quibus neq; ad horam cessimus subiectioni.

oneribus, quibus plena erat, & quam Christus suo sanguine nobis comparauit, assecuti sumus.

In verbis sequentibus: *Quibus neque ad horam cessimus subiectioni*, annotant beatus Hieronymus, & Ambrosius, Latinos codices legere affirmatiuè. *Quibus ad horam cessimus*: sicut etiam diuus Irenæus libro quarto, capite decimotertio in fine. Estque sensus iuxta beatum Ambrosium: Quibus inquit, ad horam cessimus: & hoc dictum propter Timotheum circumcisum à Paulo. Vel est solutio argumenti, vbi Paulus cessit infirmitati Iudæorum, quasi diceret: Narras factum Titi, quod non coactus fuerit circumcidi, interim Timotheum tu circumcidisti, vel circumcidi permisisti, Græco patre natum. Verum est: sed coactⁱ hoc feci, propter subintroductos falsos fratres, propter quos cessimus ad horam subiectioni, id est, ad tempus legi nos subijcimus. Et ita ab illo loco: *Sed propter subintroductos falsos fratres*, noua periodi inchoatio est, vsq; ad: *Vt veritas Euangelij permaneat ad vos*. Et particulam aduersatiuam, *Sed* facit opponendo factum Timothei aduersari facto Titi.

Posterior lectio, scilicet, Quibus ad horam cessimus, &c. qd significet. *Act. 16.*

Hieronymus tamen lectionem illam reprehendit, quia sic Titus esset circumcisus contra illud quod paulò antè dixerat. Et quæ esset ista veritas Euangelij, hypocrysi Iudæorum cedere? Repugnat etiam sensui epistolæ, qua Paulus nititur Galatas à circumcisione, & alijs legis oneribus reuocare. Nam quomodo speraret Galatas se posse reuocare, qui ne vnum quidem Titum Gentilẽ à circũcisione retinere potuiss.? Non erat ergo in tam grauibus, & noxis attendendum infirmorum scandalum: quia si Gentilis ad hoc adducebatur, veritas Euangelij, quæ purè erat illis tradenda, obscurabatur.

Cur illa Hieronymo non probetur.

Ideò ait: *Nec ad horam cessimus subiectioni*, id est, subijciendo nos legi; sicut pro Iudæis cessit ad tempus in Timotheo circumciso. Et ratio est; quia Apostolus testificatur omni homini circũcidenti se, quoniã debitor est vniuersæ legis faciendæ. Paulus verò seruans legalia Act. 18. & 21. non subiectioni Iudæorum, sed consuetudini cedebat. Tertiò sequitur lectionem cum negatione Tertullianus lib. 5. aduersus Marcionẽ, loquens de epistola ad Galatas, sicut Syriacus codex, & Textus Græcus, quem modo habemus.

Prior lectio probatur: quem sensum habeat.

Galat. 5. Quando Paulus iudaizauit, quid fecit subiectioni Iudæorum si non cessit.

Ab ijs autem qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Deus enim personam hominis non accipit) mihi enim, qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. Id est: Dixi quidem de comite mei itineris Tito homine Gentili, quid sit actum apud Apostolos Ierosolymis: nũc dicam de meo Euangelio post meam collationem. Ab ijs ergo qui videbantur, siue, qui erant in pretio, nihil collatum est, vel, nihil sum adiutus: id enim adiecturus erat, quod iam propter parenthesim omiserat: & patet ex repetitione. Mihi enim qui videbantur aliquid (id est, qui erant in pretio habiti) quales aliquando fuerint, nihil mea interest; id est, nihil attinet commemorare, quales ante Apostolatum fuerint, cùm nondum primitias Spiritus recepissent, id est, illeterati, idiotæ, piscatores, abiecti, & nullo in pretio habiti. Ita beatus Ambrosius interpretatur. Ipse verò eruditus ad pedes Gamalielis, nobilis, & iuxta legem irreprehensibilis.

Ad decimam quæstionem. De illis verbis: Quales aliquando fuerint, nihil mea interest, quid significent. Primus sensus.

Alter B. Ambrosij. *Act. 22.*

Augustinus verò illud, Quales aliquãdo fuerint, ad vitam refert, hoc sensu: Quales olim fuerint, boni ne, an mali, nil mea refert: suspectum me haberi volunt, & obijciunt quod persecutor fuerim Ecclesiæ. *Deus enim personam hominis non accipit.* Causam dicti reddit: Nihil enim refert vitæ cõditiones cõmemorare, quare Deus vocatione sua gratuita quosdam ad fidem vocet & magnos faciat ministros. Non respicit ad vllam conditionem, aut qualitatem, sed omnia agit pro suo beneplacito.

Tertius Augustini.

1. Tim. 1.

Chrysostomus, & Hieronymus in alium sensum hæc verba referunt, id est ad qualitatem doctrinæ: Quales aliquando extiterint in permittenda circumcisione, quã iam coruscante Euangelio non permittunt, ipsi Deo redditur i sunt rationem. Deus enim personam hominis non accipit: quia magnos & eminentes potestate viros, si secùs atque oportuit, docuerint, non continuò dissimulabit, aut comprobabit eorum facta. Et hoc dixit propter Petrum, vel propter Iacobum fratrem Domini, qui eminentiores videbantur in legis cæremonijs tolerandis. Nec oportet arguere ab homum celsitudine ad veritatem; quia Deus personam non accipit, sed cui vult, dona sua concedit, & Deo personam non accipienti, rationem sui Euangelij ita prædicati reddit. Ita olim dixit; Non est meum dare vobis, nempe ambitiosis, & consanguineis, & opera negligentibus. *Sed è contra cùm vidissent quod creditum mihi Euangelium præputij, sicut & Petro Circumcisionis, &c.* Non tantùm illi nihil mihi contulerunt, sed contra ego illis contuli. Quam intelligentiam Chrysostomus impugnat: quia Apostoli alij, vtpote perfecti, nihil fuerunt à Paulo edocti. ¶Mitior ergo est expositio

Quartus B. Chrysostomi atq; Hieronymi.

Quare Deus non accipiat personam hominis.

Matt 20. Ad vndecimam quæstionem. An eo verbo: Sed è contra cũ vidissent, &c. Apostolⁱ significet, se à Petro, Ioanne, & Iacobo.

uedũ accepiſſe, verumetiã eis aliquid contuliſſe. B.Chryſo. Alter ſenſus Probabilior. D.Hieron.

ſitio: Non ſolùm illi nihil contulerunt, addendo, aut detrahendo, aut corrigẽdo, ſed etiam facto comprobarnnt: quæ quidem comprobatio cõtraria eſt accuſationi. Cõtra illorum ergo opinionem, qui aſcenderunt contra me in Ieruſalem, nihil actum eſt, & Hieronymus putat eſſe hyperbaton longum in eo quod ait: Non ſolùm non contulerunt, ſed etiam dexteras ſocietatis mihi, & Barnabæ dederunt. *Cum vidiſſent quod creditum eſt mihi Euangelium præputij.* Ex collatione, & prouidentia Dei videre potuerunt, quod alius Apoſtolus datus ſit circumciſis, qui legis vmbris ad tempus acquieſceret, alius verò Gentibus; quę Euangelij gratiam non putarent eſſe ſeruitium coactum, ſed liberam fidem. Et cognouiſſent donum, ſiue chariſma mihi à Chriſto immadiatè collatum. Videre autem potuerunt ex operibus in Gentibus, ex fructu prædicationis, & ex ſignis admirandis. Per circumciſionem, & per pręputium Iudæos hac nocte diſtinctos à Gentibus intellige: eſtque figura quæ vocatur Notatio, quoties nominamus rem non ſuo nomine, ſed ex aliquo accidenti. *Qui enim operatus eſt Petro in apoſtolatũ, &c.* Significat operatus quoq; & in me: quia prępoſitio eſt in verbo ἐνεργήσας. Nec ſimpliciter eſt operat⁹, ſed vim & efficaciam ſuã oſtendit, tum in ſermonis efficacia, tum virtute ſignorum. Idẽ ergo efficax fuit in me; atque in Petro. *Et cũ cognouiſſent gratiam quæ data eſt mihi, Iacobus & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe.* Coniunctio illa, Et, per exegeſim, quæ vim habet explicandi, accipienda eſt, Et, id eſt, Etiam.

Tres illi Apoſtoli vnde viderint Paulo creditum eſſe Euangelium præputij.

Notatio qd ſit, eius vſus hoc loco.

Quomodo Chriſtus Petro & Paulo in apoſtolatũ operatus ſit.

Et pro etiam interdum accipitur.

Quare Paul⁹ Petrum, Ioannem, & Iacobum columnas appellet. Apoc. 3.

¶ Columnas verò eos vocat: quia ad eos ſpectabat totam Eccleſiæ fabricam ſuſtinere, & infirmitates omnium ferre, vt omnium parentes. Qua metaphora vſus eſt Dominus in Apocalypſi: *Qui vicerit,* inquit, *faciam illum columnam in templo Dei mei.*

Prima ratio huius affectati ſermonis: Qui videbantur eſſe columnæ. B.Hieron. D.Chryſ. Altera.

Dices; Quare dixit potiùs, videbantur, & non, erant. Reſpondet Hieronymus, & Chryſoſtomus: Quia ſuperiùs dixerat, *Qui videbantur eſſe aliquid,* vel ſimpliciter, qui videbantur, id eſt, Qui in magno erant pretio, & auctoritate. Deinde, vt ſignificaret, non tantùm fuiſſe tales, ſed ab hominibus etiam fuiſſe tales habitos. *Dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis, vt nos in Gentes, ipſi autem in Circumciſionem, tantũ vt pauperum memores eſſemus: quod etiam ſolicitus fui hoc ipſum ſeruare.* Hoc eſt, Dextras ſociales dederunt, hoc ſigno declarantes nos cum ipſis per omnia conuenire, & conſpirare in idem Euangelicæ doctrinæ corpus, & illud ſignificatur metaphora tactus dexteræ, iuxta illud Poëtæ:

Dare dextras ſocietatis, quid ſignificet.

Pars mihi pacis erit, dexteram tetigiſſe tyranni.

Virgil.

Et vt alios Petro iunxit, ita ſibi iungit Barnabam.

Quod verò ſequitur: Vt nos in Gentes, ipſi autem in circumciſionem, ſupplendũ eſt verbum aliquod, videlicet, Apoſtolico munere fungeremur. In prępoſitio accipitur pro, inter, vel erga, vel apud, apud Circiſos, vel apud Gentiles. In verbo quod ſequitur: Tantùm vt pauperum memores eſſemus, particula Tantùm, referenda eſt ad ſequentia, non ad præcedentia: & ſubintelligendum eſt verbum aliquod: Tantùm ſcilicet admonuerunt, vel, Tantũ mandàrunt id eſt: Nihil de Circumciſione prædicanda Gentibus edixerut, ſed tantùm rogârunt, vt inter Gentes prædicantes Euangelium, pauperum memores eſſemus.

Illud: Vt nos in Gẽtes, ipſi autẽ in circũciſionẽ, quomodo ſit accipiendum.

Quid ſit: Tãtũ vt pauperum memores eſſemus.

¶ Et pauperes vocat Chryſoſtomus illos, qui in Paleſtina propter fidei profeſſionem è poſſeſſionibus ſuis erant deiecti, & facultatibus omnibus exuti: de quibus Hebr. 10. *Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis.* Hieronymus verò, eos, qui Ieroſolymis allatis poſſeſſionum pretijs ante pedes Apoſtolorum, egebãt. Et quod ſubdit: *Quod etiam ſolicitus fui hoc ipſum ſeruare:* ſatis indicant epiſtolæ ad Romanos, & ad Corinthios, & liber Actuum Apoſtolorũ: vbi pluries aſcendit Ieruſalem, portans eleemoſynas pro ſanctis. Et de his hactenùs.

Pauperes qui Chryſoſtomo. Hebr. 10. Alter ſenſus Hieronymi. Act. 4. Rom. 15. 1. Cor. vlt.

DISPVTATIO XXIII.

In illa verba: *Cùm autem veniſſet Petrus Antiochiam, in faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat. Prius enim quam venirent quidam à Iacobo, cum Gentibus edebat: cùm autem veniſſent, ſubtrahebat, & ſegregabat, timens eos qui ex Circumciſione erant. Et ſimulationi eius conſenſerunt cæteri Iudæi, ita vt Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem. Sed cùm vidiſſem quod nõ rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu Iudæus cùm ſis, Gentiliter viuis, & non Iudaicè, quomodo Gentes cogis iudaizare.*

INGREDIMVR locum difficillimum in hac epiſtola, ad quem olim explicandum, quidam, vt à difficultatibus ſe expedirent

Aduerſus illos qui dicunt Cepham, de

dirent

quo hic agitur, Petrum Apostolum non fuisse.

dirent, finxerunt, hunc Cepham, cui Paulus in faciem restitit, non fuisse Petrum Apostolum, sed alium quempiam ex septuaginta duobus discipulis ita nominatum.

B. Hieron.

Quam opinationem, vt frigidam, & commentitiam reijcit Hieronymus, cùm res apertè doceat, sermonem hunc ad Petrum, & reliquos Apostolos Iacobum & Ioãnem esse referendum. Et negat apertè, vllum Cepham in Euangelio, & alijs epistolis extare, præter Apostolorum principem Petrum, qui Syrorum lingua dicitur Cephas, id est, Petra. Et in textu Græco Petrus dicitur venisse Antiochiam, non Cephas. Et infra: *Dixi Cephæ coram omnibus.* Habent etiam Græca, Dixi Petro. Cùm etiam dixit, Petrum, & Iacobum, & Ioannem, qui videbantur columnæ esse, manifestè ostendit de magno Petro, non de aliquo vulgari Cepha se loqui.

Argumenta ex textu de prompta pro hac veritate.

Illorum obiectio diluitur, de hac videlicet historia à B. Luca in Actibus prætermissa.

Nec obstat, Petrum Antiochæ decertasse cum Paulo, nullibi Lucam in libro Actorũ testari: quia permulta alia quæ Paulus se sustinuisse replicat, prætermisit. Et non statim est cõtrarius, si quod vnus dignum relatu putauit, alius inter cætera suppressit. Deniq; primus Episcopus Antiochenæ Ecclesiæ fuisse Petrus refertur, & inde in Romanam Ecclesiam translatus: quod Lucas penitùs omisit, sicut etiam eius è Damasco in Arabiam recessum, & reditum. Vnde Hieronymus subiungit: *Si propter Porphyrij blasphemiam (qua asserebat, aut Petrum errasse, aut Paulum procaciter Apostolorum principem reprehẽdisse) alius nobis fingendus est Cephas, ne Petrus putetur errasse, infinita de Scripturis erũt radenda diuinis, quæ ille, quia non intelligit, criminatur.* Hæc ille.

De Petro Apostolo quid tacuerit idem Euangelista Lucas.

Contra Porphyriũ, alium Cepham cõfingentẽ, ne Petrus putaretur errasse.

De tẽpore huius Paulinæ narrationis.

Eo verò posito, vt hic locus loquatur de B. Petro, dubium secundum est, quando euenerit hæc historia. Respondeo: Cùm Apostolus superiori historiæ, quæ Ierosolymis de Titio circumcidendo accidit, proximè adiungat hanc narrationem in Antiochena Ecclesia, intelligimus in reditu Pauli & Barnabæ ad Antiochiam cum Iuda, & Sila, quos Apostoli comites illis dederunt, consignatis literis dicitur: *Iudas autẽ, & Silas & ipsi cùm essent Prophetæ, verbo plurimo cõsolati sunt fratres, & confirmauerunt. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace à fratribus ad eos qui miserãt illos. Visum est aũt Silæ ibi remanere, &c.* Et infra: *Post aliquod autem dies dixit ad Barnabam Paulus, reuertẽtes visitemus fratres per vniuersas ciuitates, in quibus prædicatum est verbũ Domini, quomodo se habeant.* Atque eo tempore antequam ab se inuicem separarentur Paulus, & Barnabas, accidit hæc historia à Paulo solo literis consignata. Quia verò aderat Petrus, qui

Act. 15.

Ibidem.

Antiochæ erat Episcopus, & quia prima facie non est admodum Paulo reprehendenti, aut Petro reprehenso gloriosa; idcircò fortassis eam Lucas prætermisit, & Paulo ipsi, qui eam optimè nouerat, describenda relicta fuit.

Alia ratio cur Lucas hanc narrationem omiserit.

His præmissis, circa verba Apostoli proposita primum dubium surgit, quò tendat ista narratio. Secundò, circa illa verba: In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat, grauissimum dubium agitatur inter Hieronymum & Augustinum, multis vltro citroque literis datis: quòd in duas quæstiones diuidi potest: altera est de cessatione legaliũ cæremoniarum, vtrum videlicet post Christi mortem licitum aliquando fuerit seruare legis ceremonias; altera de intellectu eius quod dixit Paulus, se in faciem Petro restitisse, an videlicet Petrus tanquam errori alicui aut lapsui obnoxius, verè, & ex animo sit à Paulo reprehensus, vt vult Augustinus; an tantùm secundùm simulationẽ, aut externam quandam cõpositionem, vt contendit Hieronymus etiam ex istis verbis Apostoli deducere. Iam his dubitationibus satisfaciamus.

Prima dubitatio in textum propositum. Secunda.

Ad primũ dubium respõdemus, Apostolum eò tendere adhuc, quòd non aliud Euangelium doceat, sed illud ipsum quod Petrus. Quasi diceret. Exposui vobis quid actũ sit in ea cõmunicatione quam habui cum Apostolis ascendendo in Ierusalem, nunc exponam quanta efficacia Euangelicæ gratiæ libertatem, quam Gentibus prædico, Antiochiæ defenderim; etiã cum nõnulla Petri obiurgatione: quæ ab ipso patienter tolerata ostendit, meam doctrinam nũquam fuisse ab Apostolis improbatam, & non tantùm Apostolos nihil mihi contulisse in priori historia, sed etiam me in hac secunda aliquid eis contulisse.

Ad primũ dubitationem. Quorsum hæc à Paulo instituta narratio.

Ad secundi dubij priorem partem dicimus, Augustinus epist. 19. ad Hieronymũ, cum eo disputat, & triplicem temporis cõstitui differentiã: vt legales cæremoniæ ante Euangelium viuæ extiterint, & vim obligãdi habuerint: à morte verò Christi mortuæ fuerint, id est, virtute, & fructu suo spoliatæ, & vi amplius obligãdi prorsus destitutæ: potuisse tamen à Iudæis tantùm, non a Gẽtibus eo tempore obseruari tradit, modò spem in iis vllam non ponerent, sed in vno Christo Saluatore. Tertia temporis differentia est ab Euangelio diuulgato, id est post quadraginta annos à Christo in cælum assumpto: nam ab eo tempore nõ tantùm mortuæ, sed etiam mortiferæ tam Iudæis, quam Gentibus fuerunt legis cæremoniæ. Hanc sententiã confirmat Augustinus partim

Ad secũdam dubitationẽ. De tempore, abrogatę Mosaicæ legis, & cæremoniarũ sub Christo. Opinio B. Augustin. *Aug. to. 2.* Triplex temporis differentia. Probatur hęc opinio

duplici ratione.

partim ex eo quòd sacrę literę passim testātur, Petrum, & Paulum obseruasse à morte Christi vetera Moysi Sacramenta: partim vt aliquid esset discriminis inter sacrificia Iudæorum, & Gentiū, & illa quę prioribus temporibus in vmbris rerū futurarū Deus fieri instituerat, tanquam gentilium idololatriam damnare videretur, si statim ea relinquere cogerentur. Fuit ergo Dei prouidentia ob Iudęorū infirmitatem ita dispositū, vt lex & Synagoga cum honore deduci ad sepulchrum videretur. Quanquam hoc egregiū Augustini dictum risu siue irrisione insipienter exceperit censor mundi Erasmus. Nam cum fletu erat deducenda ad tumulū Lex: sicut fleuerunt Moysen in cāpestribus Moab triginta diebus, & Dominus secretè sepeliuit eum, ne eius memoria vnquam appareret. Iosue autē typū Christi, & Euangelicæ legis, non fleuerunt: quia lex Euangelica ęterna est, & nunquam morietur. Nec obstat, quòd durante illo intermedio tempore à passione, ad plenam Euangelij diuulgationem, prodierit Apostolicū edictum Act.15. etiam Gentes arctans, vt abstinerent à sanguine & suffocato: quia hoc non est sancitum propter legem, aut cęremonias à Gentibus obseruādas, sed vt Gētes cum Iudæis simul habitantibus coalescerent; & ad tempus tantùm pro pacifico cōuictu stabilitum fuit, & paulò post etiam Pauli Apostoli literis abrogatum. Et quod in illo edicto dicitur: Quam hæc necessaria intellige, ad charitatem retinendam, non ad salutem simpliciter: nam alias etiam nūc seruarentur.

Quod Augustinus legē veterē & Synagogā cadaueri cōfertē post Christū honorificè sepeliēdo: contra Erasmum defenditur.

Deut vlt.

In eo quod mortuū Moysen, nō autē Iosue planxerūt Israelitæ, quid fuerit significatum nobis.

Iosu. vlt.

Legalia Moysi si nō erant Gentibus obseruanda, cur abstinere iubētur à sanguine, & suffocato?

Act.15.

Apostolici illius obseruantia decreti quomodo necessaria Gētiū item à lege Moysi libertas quomodo possit cū illa ciborū legis Rom 14. licita manducatione vel nō manducatione consistere.

Nec secundò obstat, quòd ad Roman.14. dicitur: *Qui sapit diē, Domino sapit. Et qui mādcat, Domino mādcat, gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat:* quia ibi est sermo de his, qui arctabantur seruare legis cæremonias, quandiu veritas non erat idoneæ promulgata. Ideò illi habentes conscientiam seruandas sibi esse, illas obseruare debebant: sicut & nunc dictāte conscientia deleuanda festuca, eam leuare debemus. Hæc fuit Augustini mens, & sententia.

Rom.14.

Matth.7.

Porrò Hieronymus duplicem tantùm obseruauit temporis differentiam, alteram ante mortem Christi, quo legis obseruantiæ fructum suum, & vim ligandi habebāt: alteram post mortem Christi, per quem facta est legis impletio, non tantùm mortuas sed & mortiferas extitisse. Idcircò non nisi per dispensationem, id est per quādam dissimulationem, qua potiùs occultabant suā sententiam, & sese ad Iudæorum captum accommodabant, obseruasse illas Apostolos: prętertim vbi iā edocti essent per Christi mortē extinctam, & sublatā fuisse legē.

Altera opinio Hieronymi, duas tantū differētias temporis agnoscentis.

Supra.

Atq; hæc contendit euincere Hieronymus Scripturis, quæ testantur, legis Sacramenta vmbras fuisse, typos, & exemplaria gratiæ illius per Christi mortem pręstitę. Nam lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Adhæc agit Scripturis, quæ tradunt, Christum implesse legem, iuxta illud: *Non veni soluere legem, sed implere: Et, Finis legis, Christus, ad iustitiam omni credenti.*

Eius argumentum ex Scripturis.

Ioan.1.

Alterum.

Matth.5.

Rom.10.

Testatur ergò vterq; post mortem Christi Apostolos obseruasse ceremonias, & Sacramenta legis: sed Augustinus contendit, eos illas obseruasse animo seruandi legem: Hieronymus verò nonnisi per dissimulationem quandam œcumenicam: quod nō est seruare legem, sed ob aliam causam facere id quod lex iubet. Sicut si quis ob lassitudinem, non ob legem quiescat in Sabbato: & propter sanitatem auferat pelliculam, vel etiam abstineat à non ruminantibus, vel piscibus non habentibus squamas ex medici præscripto.

Apostoli sub Euangelio quomodo Iudaizauerint, verè ne, an secus.

Exemplum.

Leuit.11.

Deut.14.

Non videntur tamen hæ sententiæ tam diuersæ, vt inuicem componi non possint. Certè illam Augustini vt meliorem pręrulit Concilium Florentinum, quod illam producit, & quā sequitur bona pars Theologorum scholæ, cum illa triplici temporis differentia. Et certè conueniens nō erat de vno extremo ad aliud deuenire sine medio Lex ante Christum seruabatur solùm cum Sabbato, & circuncisione: postea sola Christo lex sine dictis ceremonijs. Inter mediū ergo tempus quod fluxit à morte Christi, ad completam Euangelij promulgationem lex obseruata est cum Euangelio, circumcisio cum baptismo, & Sabbatum cū Dominica die. Postremò videtur purior, & syncerior Augustini sententia: quia etiam post Christum in cęlum assumptum, Apostoli ceremonias seruabant, antequam de legis cessatione reuelationem acciperent: quam primus Petrus Act.10. accepit. Nam cùm Dominus in visione diceret ei, *Occide, & manduca*: respondit, *Absit Domine, quia nūquā manducaui omne commune & immundū*, & verisimile est idem contigisse reliquis Apostolis, & alijs Christianis ante illam reuelationem: vbi verò hoc plenè nouerūt, seruabant quidem legem, non ponentes in ea vllam spem. Ex quo licet colligere, quod à morte Christi legis ceremoniæ non protinùs fuerint mortiferæ.

Augustini sententia quā Hieronymi magis probatur ob tria.

Floren. Syno.

II. ratio.

Tertia.

Act.10.

Primitiui fideles, etiam Apostoli, aliter ante, aliter post Euangelij promulgationē legem obseruarunt. Petrus verè, an fictè à Paulo fuerit reprehensus.

Ad secundam partem dubitationis, quæ est de intellectu huius loci, quæ multò grauior est ac difficilior, omninò afferendum est,

est, saluo semper meliori iudicio, interpretationem Augustini præstare illi, quã amplectitur Hieronymus. Asserit siquidem Hieronymus, sicut Petrum, ita & Paulũ liberum ab omni peccato extitisse: Petrum etiam negat aliquid egisse dignum reprehensione, cùm Paulus ipse aliquoties legis cere monias exercuerit ob Iudæorum vitãdam seditionem. Nam rasit caput in Cenchreis, circuncidit Timotheum, & in tẽplo more Iudæorũ se purificauit: & 1. Cor. 9. gloriatur se factũ fuisse tanquam Iudęum Iudęis. Ex quibus colligit, hanc Pauli reprehensionẽ simulatam fuisse, & non ex animo, sed ex composito factam.

Hieronymi sententia quibus rationibus innixa.

Actor. 21. *Infrà 16.* *Infrà 21.* *1. Cor. 9.*

Obiectioni respondetur.

Quòd si asseras Petrum peccasse, & reprehensione dignũ extitisse, ꝙ ex eius dissimulatione scandalũ Gẽtibus daretur quid dices de scandalo, quod apud infirmos Iudæos oriturum erat, si illis Petrus non se accommodasset, & à Gentibus se segregasset? Quare cùm Petrus esset Iudęorũ Apostolus, videri non potuisse imputari Petro scãdalum Gentium, quo redimit scandalum Iudęorum. Adhęc verisimile nõ est, Petrũ a Gentibus se subduxisse ob aduentum Iudęorum, non satis prius exposita Gentibus causa quare Iudęis se accommodaret vt ita minùs scandalizarentur. Præterea apertè inferiùs ait, cęteros Iudęos, & Barnabã cõsensisse in Petri simulationem. Erat ergo Petri simulatio, qua vsus est, in subducẽdo se à Gentibus, & in accõmodãdo se Iudæis. Quod autem liceat simulare docuit Christus, qui finxit se longius ire: & Dauid corã rege Achis se finxit stultum, vt euaderet, & Paulus aliorum personam inducens: *Hæc inquit, fratres, trãsfiguraui in me & Apollo, pro pter vos*: & in bello licet struere insidias, & vti stratagemate, & vt ille dixit,

Rationes ex ipso cõtextu.

Bonę simulatiõis exẽpla. *Luc 24* *1. Reg. 21.* *1. Cor 4.*

Virgil.

Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?

Item acerba hæc Petri reprehensio potuit graue offendiculum parere apud auditores si quid omninò peccatum esset à Petro. Pauli tamen munus erat, Petrum Apostolorum Principem, priuatim, & cum modestia reprehendere. Postremò, durum videtur in Apostolo in gratia Dei confirmato peccatũ ponere, vel quod error fidei in ipsum Petrum Ecclesiæ caput cadere potuerit: vt olim obijciebat Porphyrius, & nunc impudenter nobis obijciunt Sectarij, vt potestatem successoris Petri infirmẽt. Hæ sunt rationes pro Hieronymo, qui septem veteres Patres pro suę sententię cõfirmatione allegabat. Et exponens Textum, dicebat: *In faciem ei restiti*, quod Grǽcè dicitur κατ' πρόσωπον, id est, ad literam, iuxta faciem, siue ex composito, & cõmuni consilio placuit nobis ita agere. Cùm enim videremus, hãc simulationem, quę propter Iudæos erat necessaria, vrgere in Gentium periculum, vt Petrus pateretur (aduersus suã simulationẽ quæ reprehensibilis nõ erat; etsi videretur) me disputare, vt per illam dispensatoriam reprehensionem corrigerentur Iudæi, qui alia de causa seruabant legem, quam Petrus & Gentium scandalum tolleretur: vt ita hypocrysis Petri, quæ valebat ad retinendos Iudęorum animos, cùm nõ parùm obesset Gentibus, hypochrysi Pauli moderaretur, quæ pro Gentibus faciebat, & in Iudęorũ præiudicium instruebatur, vt sic amborum simul collecta simulatio retineret tam Iudæos, quam Gẽtes in Christo. Quod enim liceat officio è simulare, sacris literis testatum superius reliquimus. Atq; in eũ modum Chrysostomus, & sui sequaces interpretantur κατ' πρόσωπον, id est, in speciem, siue apparenter, non reuera restiti, aut reprehendi, sed schema tantùm eius rei exhibui. Et ita alij loci Pauli huic sensui fauere videntur: vt 2. Corinth. 10. Quæ secũdùm faciem sunt, videte; vbi etiam haber κατ' πρόσωπον, hoc est, ea quę potiùs habent ostentationẽ, quàm rem ipsam, Et. c. 5. eiusdem epistolæ: *Vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & nõ in corde*. Hactenùs sententiam Hieronymi explicuimus, quæ multum probabilitatis nõ paucis habere videtur: quia & alijs Scripturis non destituitur, & interpretatione Patrum nititur.

Porphyrij in Petrum blasphemia, & Lutheranorum.

Argumentũ ab autoritate Patrum, Illud: In faciẽ ei restiti, quid Hieronymo.

Simulata vel ficta illa Petri reprehensio quo tenderet secũdùm eũ.

B. Chry. to 4. Sensus Hieronymi in speciem quid nuet. *2. Cor. 10.*

Supra 5.

In hunc tamen sensum Augustinus insurgit validis quibusdam rationibus armatus. Primò, quia si admittimus Paulũ ficto animo, & simulato in Petro reprehendendo vsum fuisse, duo sequerentur absurda: alterũ, peccauisse illum in simulando, quoniam simulatio ista non poterat sine culpa fieri, cùm sub mendacio contineatur. Omne autem mendacium malum est, nec sunt facienda mala, vt veniãt bona, vel ipso Paulo teste. Et quomodo est verisimile, Apostolum in propriã doctrinam peccasse? Alterum absurdum est, quia nõ solùm Paulus id agens conuinceretur de mendacio, verũ etiam (quod nulla ratione asserere licet,) Scriptura ipsa mendacij coargueretur. Ait enim quòd Petro restitit in faciẽ: si aũt nõ verè restitit illi, sed simulatè, falsa inueniretur Scriptura, quę ait quòd Petro in faciem restitit. Resistere namque simulatè, non est resistere: & ita bis mendax inueniretur Paulus, qui à principio protestatus erat, Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior. Deinde subiungit Paulus: *Quia reprehensiblis erat*: eo ergo posito, quod Textus Græcus ita habeat, faciunt

Augustini sẽtẽtia longè probabilior. I. ratio à duplici incõmodo sanè grauissimo. *Rom. 3.*

Galat. 1. II. ratio.

hæc verba contra illud quod asseritur videlicet simulatè reprehensum. Si enim verè erat reprehensibilis, cur simulatè, & non verè reprehenditur? Alioqui reprehensibilis verè iudicabitur, qui onus suscipit alterum reprehendendi, nō tamen seriò reprehendat verè reprehēsibilem.

III. ratio. *Infrà 2.*

Tertiò subdit ibidem Apostolus: *Cùm vidissem quod non rectè ambularēt ad veritatem Euangelij*: Iā quęro an sit verum dictū Pauli, an falsum? Si falsum, mentitur ergo, (quod horreo dicere) vel Scriptnra, vel ipse tantus Apostolus iterum periurus inuenitur, qui iureiurando testatus est se nō mentiri. Si autem verū est nō ambulasse eos ad veritatēEuāgelij quomodò eos, qui tali in errore versabantur, simulatoriè tantùm reprehēdebat, qui digni erāt grauissima & acerbissima reprehensione?

IV. ratio.

Quartò, si talis Hieronymi interpretatio esset recipienda in illa verba: *In faciem ei restiti*, id est, in speciē, & simulatoriè, reuera hæc expositio militaret contra B. Pauli conatum, qui maximè eò tendebat, vt Gentibus inutilitatem circuncisionis, & ceremoniarum legis ostenderet. Quòd si de ea re Petrum fictè reprehendisset, nō solùm eam abrogari non debere, sed potiùs suo exemplo seruari persuasisset, & ita hic intellectus totius epistolæ neruum infringeret. Nam quæ esset tantæ epistolæ, & tanti viri grauitas, in quo loquebatur Christus & ipse corā Deo se loqui testatur, si confessus esset simulationem suam, & simul illam B. Petri cōprobasset? Ac per hoc absurdissimū quidam inferremus, fidem nostram, siue fidei nostrę initia nōnisi simulationibus cōstare & firmari. Nūquid ergo Deus nostro mendacio indiget, vt pro illo loquamur dolos?

2. Cor. 13. *Iob. 13.* V. ratio.

Quintò, res ipsa, & ratio, & eorum quæ in epistola sequūtur, complexio illi sensui nō quadrantium, satis euincunt, maiorem ac prudentiorē aliquāto circūspectionē fuisse desideratatam, dum facto suo atq; exemplo cogeret gentes iudaizare: quod erat periculosum, & minimè ferendum.

Ad I. argum. Hieronymi.

Quare argumenta Hieronymi facilè refelluntur. Nam illud in primis quo tantopere vrget, κατὰ πρόσωπον, etiamsi alijs in locis ad significet quod in speciem, siue iuxta externum schema; hic tamen idem est ac dicere, in publico, seu coram alijs: quod ita esse interpretandū, apertè Paulus ipse declarat. Dum enim narrat causam reprehensionia, subdit: *Prius enim quam venirent quidā à Iacobo, cum Gentibus edebat*. Et postea: *Sed cum vidissem quod non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus*. Expende quid sit dicere coram omnibus, ἔμπροσθεν πάντων, hoc est quod ait, restiti in faciem, id est, palam, & coram alijs.

OEcum. Expenditur illud: Dixi Cephæ corā omnibus.

Ponderat OEcumenius, ob id dixisse. *Coram omnibus*, non vt Petrum condemnaret, sed vt ijs qui ex Circumcisione erant, prodesset. Hęc ille. Hanc etiam locutionem alibi in hoc sensu idem Paulus vsurpat.

2. Cor. 10.

Nam 2. Cor. 10. habet: *Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mā suetudinem, & modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis*. Vbi in facie, id est, præsens, opponit absenti, & ita significat præsentiam,

Act. 25.

& Act. 25. *Non est*, inquit, *Romanis consuetudo donare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores*. Græca non habent, præsentes, sed κατὰ πρόσωπον, hoc est, palam, & coram omnibua.

Vnde Pseudo apostolos ignauos, Pauiū verò fortē ac magnanimū iudicare possis.

Pseudoapostoli reprehendebant Paulum, ac ei obtrectabant, non palam, sed clam, & in angulis, ipso absente: Paulus verò non detraxit clam Petro, sed cum videret ipsum esse reprehensione dignum, apertè redarguit. Hæc est enim ingenua virtus. Nā sordidi sunt, & ignaui, qui alterum à tergo gladio aggrediuntur: fortes, qui hostem aperto marte petunt.

Ad II. argum.

Secundò, non iuuat causam Hieronymi, quod quidā non legunt: *Quia reprehensiblis erat*: quę tamen lectio valde est probabilia, & probabile Interpretem legisse κατεγνωσμένος, id est, dignus reprehensione, & quidem publica, nō priuata; vt omnes Iudęi illius obiurgatione sanarentur. Non enim satis erat errorem, qui palam nocebat, priuatim corrigere.

Defenditur hæc lectio: quia, reprehēsibilis erat.

B. Amb. to 5

Non, inquam, iuuat, quod Ambrosius & Gręci legunt per participiū κατεγνωσμένος, id est, reprehensus: quia etiam hęc lectio in eūdē sensum cū priori reddit. Esset enim sensus secundū Ambrosium: Quia reprehensus erat à veritate Euangelij, cui factum hoc aduersabatur.

Nequaquam Petrum à Iudæis, vt vult Caietanus, sed ab ipso Paulo fuisse reprehēsum. *Rom. 16.* *Infrà 11.*

At Caietanus addit, Petrū à Iudęis reprehēsum de hoc quod cū Gentilibus, hoc est cū Cornelio Centurione, & suis mādncasset. Sed certè nō video qua nam consequentia ideò illi fuerit in faciē resistendum, quia illum iniuria reprehenderant Iudęi. Dura etiam videtur expositio, ex eo fuisse reprehensum, quia malè de illo iudicabant, etsi reprehensibilis non esset, Et qualis esset verborum consequentia: Quia ille iniuria reprehensus fuerat; ideò ego eum ficto & simulato animo reprehendi.

Altera eius verbi: Quia reprehēsibilis erat, interpretatio nō minꝰ inepta. Aptior eiusdem intelligentia.

Verior ergo expositio est: Ideò restiti in faciē, quia iam à Gentibus prius fuerat reprehensus. Verisimile enim admodum videtur, nonnullos ex Gentibus, cum quibua ederat ante aduentum Iudæorum, propter quos se à Gentibus postea subduxit, illum admonuisse cur ita ageret, & cur faueret ce-

remonijs,

B. Hieron.

remonijs: cũ certò sciret, & sic assereret corã Gentibus, eas vtpote extinctas, amplius non prodesse. Quod verò hæc non iuuent sensum Hieronymi, ipsemet in cõmentarijs legit, Reprehensibilis, & interpretatur ad hunc modum: *Quod autem ait, reprehensibilis erat, propterea medie temperauit: vt intelligamus non tam à Paulo eum fuisse reprehensibilem, quam his fratribus, cum quibus ante edens se ab eis postea separabat.* Hæc ille.

Cõfirmatur illa vel ipsius Hieronymi testimonio.

Hebræi participio passiuo frequenter loco nominis vti consueuerunt. Exempla nonnulla. *2. Reg. 1.*

Porrò hoc loco nõ prætermittam quod eruditi viri annotarũt, participium passiuũ pro nomine poni solitum iuxta Hebræam phrasim: vt reprehensus, pro, reprehensibilis: benedictus, pro, benedicẽdus, siue, vt ita dicam, benedicibilis, id est benedictione dignus: laudatus, pro, laudabilis. Quod vt vno, aut altero exemplo illustremus, ecce. 2. Regum 1. habetur: *Saul & Ionathas amabiles, & decori valde.* Hebræi habent participium Niphal, id est, verbi passiui: nam ibi habent, Amati, siue dilecti: quem Hebraismum seruantes Septuaginta, verterunt, *ἠγαπημένοι*, id est, dilecti. Et Psalm. 138. *Mirabilia opera tua*: in Hebræo est idem participium Niphal. Psalm. 47. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis*: ad verbum Hebræa habẽt, *Laudatus nimis*. quia ergo frequẽter participia verbi passiui habeant significationẽ nominum desinentium in bilis, & bile; Ideò mirum non est, si interpres noster, & Hieronymus, qui fortè legerunt in Græcis codicibus *κατεγνωσμένος*, legerint tamen, & interpretati sint, reprehensibilis. Idcircò Hebræi distinguunt inter participia quæ verè sunt participia, & significant actum tantùm, & inter participia quæ habent vim nominum, & signant actum: qua ratione eruditè, & præclarè defenditur lectio nostra, cui etiam Syriacus codex fauet, qui habet: *In faciem ipsius illum coargui, quoniam offendebantur in eo.* Idem est aũt dicere: *Reprehensibilis erat*, Et, *offendebantur in eo.*

Psal. 138.

Psal. 47.

Ea forsitan ratione ab interprete dictum: quia reprehensibilis erat.

Syriaca lectio

Ad III. arg.

Tertiò, pro Hieronymo faciebat, quod infrà nominatur Pauli simulatio, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem: videtur ergò quòd fuerit simulata, & ficta reprehensio, non vera.

Sed profectò ex eo non colligitur Paulum simulasse, qui illam simulationem, qua fingebant se ad legem teneri, cùm amplius non tenerentur, reprehenderit, quòd videret ex illa oriri scandalum. Nam etsi interdum liceat ad doctrinam, & vtilitatem auditorum aliquid fingere, vt in Comœdijs, & in Tragœdijs, & in Apologis, & in Parabolis: magis tamen docemus, & grauius, cùm seriò & verè agimus: & illa fictio non est licita, quę cum peccato mendacij est cõiuncta: Et certè nõ magis mentimur verbis aliud dicentes, quam in corde habeamus, quam factis: quod mendacium dicitur hypocrisis.

Veritate magis, & re ipsa, quam fictione docentur homines dupliciter.

Quę fictio sit non bona nec licita.

Ad IV.

Quartò non valet: Petrus Apostolus circumcisionis ea fictione Iudæorũ infirmorum scandalum redemit, etiamsi per accidens secutũ sit Gentiũ scandalũ. Dicendũ est hoc Gentiũ scandalum maius fuisse malum, & illi magis obuiam cũdem & ex charitate medẽdum fuisse: maximè cùm idem Apostolus dixerit, Non esse malum faciendum, vt inde bonum sequatur.

Rom. 3.

AdV. argum.

Quintò, quod Petrus non se subduxerit à Gentibus, nisi prius exposita illis causa, & reddita ratione subductionis, non satis est ad tuendum Petri factum immune omninò extitisse à peccato: quia ex facto eius, quod plus affirmabat quam verbum, coacti sunt Gentiles ad scandalum accipiendum.

Ad VI.

Sextò quòd Paulus legem obseruauerit aliquando, respondendum est per singula. Nam quod caput dicitur totondisse suum in Cenchreis, vt vouerat: ad literam lõgè melius applicatur ad Aquilam, qui id votum nuncupauerat.

Act. 18.

Cur Paulus se purificauerit more Iudæorum.

Quòd verò in templo hortatu Iacobi Apostoli se purificauerit Acto. 21. ad nullum pertinet Gentium scandalum: propter Iudæos enim id fecit, citra vllum Gentium offendiculum: & omnibus est omnia factus vt omnes lucrifaceret: quod bene fieri posse tũc temporis ignorabat. Quòd verò Timotheum circumciderit, qui erat exparte Gentili, quod de Tito factum non est: Respondemus. non sine causa dictum esse, illum habuisse matrem Hebræã, ob religionis fauorem insinuandum. Proles siquidẽ religiosum sequitur parẽtem, vt colligitur ex illo 1. Cor. 7. vbi coniux, siue ille sit vir, siue mulier infidelis, dicitur sanctificari per partem alteram fidelem. Tunc etiam nondum reprobata erat synagoga, sed in Moyse sola reputabatur, & in Christo etiam tũc Gentilitatem præcedebat. Ideò computatus est Timotheus inter Iudæos. Quod videtur etiam ex eo colligi, quòd, vt Paulus ait, ab infantia sacras didicerat, & quem Apostolus nunquam asserit Gentilem fuisse. Titus verò merè Gentilis erat ex vtroq; parente; ideò non est cõpulsus circumcidi, vt hic docet Paulus. Et addit rationem: Cũ esset Gentilis, quòd si fuisset Hebræus, cõpulsus fuisset, vt cum honore deferetur synagoga.

1. Cor. 9.

Timotheum quare circumcident natũ patre Gẽtili.

Act. 16.

1. Cor. 7.

Altera ratio.

2. Tim. 3.

Quamobrẽ Titus non fuerit circumcisus.

Galat. 2.

Ad VII. arg.

Septimò, quòd acerba videatur Pauli increpatio erga superiorem suum Petrum,

Petrũ cur Paulus publicè redarguerit.

quem secretò, & cum modestia corripere debuit, nihil euincit, delictũ enim erat publicum, & publicam correptionem exigebat: & potiùs fuit resistentia, vt ipse Paulus vocat, quam correptio. Et cum zelo, & cõfidentia agendum est, quando de summa rerum agitur, id est de fide, & animarũ periculo.

Ad VIII. dictum ex Patribus. De Apollinari Laodiceno Alexandro, Origine ac Didymo. quid sentiat Augustinus. *Ambr. to 5. Cyprian.* Scripturæ nunquam mendaces.

Octauò: septem præclaros veteres Ecclesiæ Patres pro suæ sententiæ interpretatione producit Hieronymus. Sed excipit Augustinus quatuor ex illis fuisse de Fide suspectos: nimirùm Apollinarem Laodicenum, Alexandrum, Originem, ac Didymum: alijs verò tribus opponit tres, qui secum tenebant, & cum ipso sentiebant, videlicet Ambrosium Cyprianum, & ipsum Paulum, qui manifestè ait: *Quia reprehensibilis erat.* Quòd si nefas est asserere aliquod mendacium in Scripturis contineri: non erit fas dicere reprehensibilem non fuisse.

Ecclesiastici doctores quatenus testes adhibendi, teste August.

Illud etiam diligenter attendendum, nõ satis esse, ad aliquod dogma stabiliendum, aut ad aliquem sensum Scripturæ tribuendũ, quòd nonnulli Doctores producantur illũ sensum, aut dogma statuere, nisi fuerint Catholici, & in Ecclesia recepti, & in pretio habiti: vt hoc loco nos docet Augustinus. Et Hieronym. in Heluidium agens, cũ contra se allegasset Tertullianum, *De hoc* inquit, *nihil amplius dico, quam Ecclesiæ hominem non fuisse.*

B. Hier. to. 2. in prin. Hieronymi de Tertul. iudicium. Ad vltimum

Postremò durum videtur quibusdam, Apostolorum Principem Petrum in gratia Dei confirmatum, aut in Fide errasse, aut tam oscitanter in re tanti mométi spectasse nam inde Porphyrius, & Iulianus hoc nobis obijciebant. Dicendum tamen, errorem Fidei non fuisse, nec graue aliquod, aut mortiferum delictum, sed leue admodum, & veniale fuisse: & hoc ex imprudentia quadam, qua nimis adhæsit vni parti Iudæorum, contractum, & ad vitandam potiùs eorum scandalum, ne infirmos, & dilectos Iudæos offenderet. Sed de hoc peccato inferiùs latius disputabitur.

Petri simulatio à Paulo reprehensa qua le peccatum fuerit.

Pax quę negligẽda & minimè curanda.

Super est, vt finem disputationi imponamus; si tamen prius quædam verba Textus expenderimus. *Prius enim quam venirent quidam à Iacobo, cum Gentibus edebat.* Fratres illi vel erant missi à Iacobo propter bonum pacis. Sed certè erat attendenda pax, quæ contra veritatem pugnabat, & pax, quę maiorem erat distensionem paritura. Et benè ait, Quidam, quasi nomine indigni: quia erant falsi fratres. Et idem est, venisse à Iacobo, ac dicere, venisse à Ierosolymis, vbi pedem fixerat Iacobus, à quo fortassis nõ fuerant missi. Quare Petrus nimis ab eis metuens, cùm prius cũ Gentibus more Gentili conuersaretur, & non discerneret iuxta legis decreta; illis aduentantibus, cœpit à Gentibus Petrus se subtrahere: & ad moré Iudaicum reuerti: quo facto, scandalum, & quidem maius oriebatur, quia suo exéplo cogebat Gentes iudaizare, ita vt cæteri Iudæi, de veritate instructi, imò & Barnabas, de quo minimè putandum erat, quia satis ab ipso Paulo comite suo & collega eruditus fuerat, & oppositũ etiã docuerat, & seruauerat; consenserit simulationi Petri. Ita enim vocat fictionem illã, qua non ex animo, sed vt Iudæos retineret, legẽ seruabat. Et Græcè vocat illam, hypocrisin, per Catachrasis figuram, quæ non habentibus nomen proprium, accomodat, quod in proximo est. Et vt dici solet, Dissimulamus quod sumus: Simulamus quod non sumus. Vel: Dissimulamus quod nescimus; Simulamus quod scimus. Hinc Petrus simulabat se legis cultorem, & non erat. Quia ergo Petri simulatin in seruandis legis ceremonijs, offendebat Gentes: ideò in illam Paulus verè insurrexit. Quandoquidem rectè dictum est à Cicerone homine ethnico: *Quod si Aquiliana definitio vera est, ex omni vita simulatio, dissimulatioq; tollenda est.*

Quinam illi, qui venisse à Iacobo dicũ-tur hoc loco.

Petrus cur sese à Gẽtibus subtraheret segregaretq;

Catachrasis quid; eius vsus hoc loco.

Simulare & dissimulare differunt.

M Tul lib 3. de offi c. Quæ iudicanda sunt & alibi.

Sed cum viderem quod non rectè ambularent ad veritatem Euangelij. Verbum Græcum est, ὀρθοποδοῦσι, quod propriè significat claudicare, & non sano gressu, seu non recto pede incedere. Vnde Hieronymus tàm hic, quàm in epistola aduersus Pelagium vertit. Non recto pede incederent Ambrosius verò hoc loco: *Non recta via incedunt.* Videbantur enim Petrus, & eius sectatores in vtramque partem claudicare, cùm prius ante aduentum Iudæorum Gentiliter viuerent, post Gentilium verò aduentum Iudaicè. Vnde & Augustinus hoc vehementer vrget: *Cum viderem,* inquit, *quia non rectè ingrediuntur ad veritate Euãgelij:* id est, Non satis in defendenda, & declaranda Euangelij veritate firmi essent, & constantes, sed tanquam claudicantes, & vacillantes, modo Gentibus se iungerent, & legem negligerent, modò contrà à Gentium commercio abstinerent, & cum Iudæis legem seruarent.

Nõ ambulate ad veritaté Euangelij: quid. *B Hieron. Ambr. to. 5.*

Aug. ep. 9. & 19 paulo ante med. to 2 in 19.

Absurdũ porrò videtur eorum qui Hieronymum tuentur, commentum, qui nolunt hoc dici de Petro, sed de alijs qui cum Petro simulabant, vt quasi ille dissimularet potiùs, quam simularet. Isti verò putabant aliquid admissum cõtra bonos mores cùm sese coniungerent cum Gentibus, hoc

Minimè Petrũ, verum Iudęos qui cũ eo erãt, simulasse cum Hieronymo quidã vnde probare cõtẽdãt.

sensu

sensu: Cum vidissent Iudæi, quorum causa Petrus simulabat, cum legem serua, non rectè ambulare in viam veritatis, sed in legis necessaria obseruatione pertinaciter insistere: ex composito contra Cepham disputaui, & in eius simulationem, tanquam directè tendentem in offensionem: non vt Petrum arguerem, sed vt illi, quorum causa ea simulatione vti cogebatur, corrigerentur, & Gentium scandalum tolleretur.

Triplici ratione hic sensus refellitur.

Sed profectò, si hoc verum est, cur disertè non excipitur Petrus? & cur apertè præteritis cæteris, in eum solùm fertur reprehensio?

Denique quorsum historia ista commemoratur, si Petrus ipse, qui aliquid esse videbatur: & columna erat, non est à Paulo, & quidem iure reprehensus? Sequitur: *Dixi Cephæ coram omnibus, Si tu Iudæus cum sis, Gentiliter viuis, & non Iudaice: quomodo Gentes cogis Iudaizare?* Id est: Si tu, qui natur Iudæus es, octauo die circumcisus, & legis præcepta seruans, & non ignorans illa esse per CHRISTI mortem abrogata, nequaquam, vt antea, seruas legem, sed indifferenter quibusuis cibis vteris, & mensa communi Gentibus ad Fidem conuersis: quomodò eos qui ex Gentibus crediderunt, hoc tuo facto, & exemplo cogis Iudæos fieri, & legis abrogatæ effici æmulatores? Qui secundùm iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & habitantes in ea. Nam plus credimus oculis quàm verbis, & efficaciora sunt sermonibus exempla. Et vt Seneca ait: *Longum iter est per præcepta, breue, & efficax per exempla.* Et vtitur argumento à minori ad maius, in hunc modum: Si tu cum sis Iudæus, non obseruas legem, quod longè fortiùs est: quia lex non Gentibus, sed Iudæis data est: & hoc non potes licitè facere, nisi scires solutam esse legem, & in CHRISTO non esse Iudæum, aut Græcum, sed nouam creaturam, instructus à Deo per visionem, Actorum capit. 10. *Quod Deus*, inquit, *purificauit, tu commune ne dixeris*: Quomodo ergo cogis Gentes ad Iudaismum, quibus nihil est, vel fuit commune cum Moyse, ita vt putent legalia ad salutem necessaria? Iniquus ergo es erga Gentes, si eas ad seruandam legem adigas, à qua solutus ipse esse velis. Nam præterquam quòd seruare debet legem, quam quis alijs præscribit: tamen Gentes ad Iudaismum ipse Iudæus cogebat, qui sibi libertatem promittebat.

Petrus cur natura Iudæus. *Genes. 17. Leuit. 12.*

Eccles. 10.

Vis exemplorum.

Seneca lib. 1. epist. 6. prope fin.

Galat. 3.

Actor. 10.

Legislatoris officium.

Et licèt in alio loco Apostoli, Gentiliter viuere, capiatur in malam partem, vt cum ait: Sciat vnusquisque vestrûm vas suum possidere in sanctificationem: non in passione desiderij, sicut & Gentes quæ ignorant Deum: hic tamen in bonam portem accipitur, vt opponat Apostolus Gentiliter viuere, ad, Iudaice viuere, id est, cum obligatione ad legis cibos concessos. Et cum discipuli eius essent in eodem errore, tacitè illos quoque reprehendit, quasi diceret: Imitamini Doctorem, qui cum Iudæus sit, more Gentium prius viueret.

Gẽtiliter viuat quis malè: *1 Thess. 4.*

Gẽtiliter viuere hoc loco quid.

Porrò Petrus introducitur mutus, & elinguis, & non respondens, aut Paulo contradicens: vt alij emendarentur.

Petri taciturnitas.

Quod verò Augustinus scripsit in hæc verba: Petrus cum venisset Antiochiam, obiurgatus est à Paulo, non quia conseruabat consuetudinem Iudæorum, in qua natus, atque educatus erat, quanquam apud Gentes eam non seruaret, sed obiurgatus est, quia Gentibus eam volebat imponere: rectè est intelligendum. Non enim animo intendebat Gentes cogere ad Iudaismum, sed deceptus opinione sua, dum vult Iudæis opem ferre, secutum est præter eius mentem scandalum Gentium. Homines enim vel sanctissimi aliquando falluntur, ita vt non volentes, sed inuiti labantur.

B. Aug. to. 4. prope fin. Petrũ à Paulo reprehẽsum non ob conseruatam cõsuetudinem Iudæorum, sed quia Gẽtibus eã volebat imponere, quo sensu dicat Augustinus.

Hic autem locus amplissimam porrigit ansam ad indicandum quanti momenti sint maiorum exempla, & quam efficacia ad permouendum populum, siue in bonum, siue in malum. Nam id significat verbum illud: Cogis Gentes Iudaizare. Sed de his satis.

Quantũ valeãt in vtrãque partem exempla superiorum, quo verbo Paulus ostendat.

DISPVTATIO XXIV.

Circa eadem Apostoli verba, & reprehensionem Petri à Paulo factam: ex quibus Sectarij nostri seculi nonnulla hæretica, & pestifera dogmata in suam, & aliorum perditionem eliciunt.

CIRCA hanc reprehensionem magna quædam, & excellens virtus, atque adeò zelus pro gloria Dei vindicanda, atque illustranda resplenduit in Apostolo Paulo, qui in ipsum Apostolorum Principem non est veritus publicam reprehensionem iactare. Quo tanto exemplo nobis insinuare

Pauli zelus Petrum publicè reprehẽdentis, quid doceat nos.

voluit, poſſe nos, ac debere, vbi in ſimile fidei periculum inciderimus, maiores noſtros liberè, & confidenter corrigere. Sed profectò non minus eminuit Petri ſanctitas, & ingenij eius leuitas, qui tam patienti, ac miti animo talem reprehenſionem ſuſtinuit, non reſponſans, nec contendens, aut Spiritui Dei per Paulum loquenti contradicens. Multos ſanè pro CHRISTI honore, & doctrina zelantes videre liceat, qui publicè in ſuperiores aliter ſentientes, ac docentes, quam deberent, inſurgere audeant: pauciſſimos verò, qui æquo animo Petri exemplo adhibitam correctionem ſuſtineant. Quàm benè ſcriptum eſt: *Si corripueris ſapientem, intelliget diſciplinam.* Ecce Petrus à Paulo reprchenſus, mirificum de illo teſtimonium poſteà exhibuit, dicens: *Propter quod chariſſimi hæc expectantes, ſatagite, immaculati, & inuiolati* (ſiue vt Græca habent, irreprehenſibiles) *ei inueniri in pace: & Domini noſtri Ieſu Chriſti longanimitatem ſalutem arbitremini, ſicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis: ſicut & in omnibus epiſtolis, loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras Scripturas, ad ſuam ipſorum perditionem.*

Petri humilitas, & patientia ſingularis.

Petri exemplum quàm Pauli, pauciores imitantur.

Prouerb. 19.

Idem de epiſtolis Pauli quid ſenſerit.

2. Pet. vlt.

Perpende, Petrum reprehenſum reprehenſorem ſuum commendare, & chariſſimum fratrem vocare, vt oſtendat ſe in eius reprehenſione non modò non indignatum, aut in eum permotum fuiſſe, ſed etiam ad eum magis amandum excitatum. Deinde vocat eius ſapientiam de cœlo datam: ac proinde in reprehenſione Petri, ſiue in epiſtolis, in quibus eam deſcripſit, nullum errorem contineri: etiamſi indocti & inſtabiles homines eam reprehẽſionem in hæreticos, & falſos ſenſus detorqueant. Audi quid magnum Eccleſiæ lumen in epiſtola ad Quintum, Cyprianus dicat: *Nam nec Petrus, quem primum Dominus elegit, & ſuper quem ædificauit Eccleſiam ſuam, cum ſecum Paulus de circumciſione poſtmodum diſputaret, vindicauit ſibi aliquid inſolenter, aut arroganter aſſumpſit, vt diceret ſe primatum tenere, & obtemperari à nouellis & poſteris ſibi potius oportere. Nec deſpexit Paulũ, quod Eccleſiæ prius perſecutor fuiſſet, ſed conſilium veritatis adminiſtrationi legitimæ quam Paulus vindicabat, facilè conſenſit, documentum, ſcilicet, nobis & concordiæ, & patientiæ tribuens, vt non pertinaciter noſtra amemus, ſed quæ aliquando à fratribus & collegis noſtris vtiliter, & ſalubriter ſuggeruntur, ſi ſint vera & legitima, ipſa potius noſtra ducamus.* Hæc Cyprianus, quæ vtinam ſuperiores ac Præpoſiti ſemper ante oculos ſuos haberent.

Quare Petrus Paulum, chariſſimum fratrem ſuum appellauerit.

Eiuſdem ſapientiam de cœlo datam cur nominet.

Matth. 16.

Mira Petri aduerſus Paulũ modeſtia, ex D. Cypriano.

Ecce, noſtri ſeculi hęretici ex hac reprehenſione nonnulla peruerſa dogmata colligunt.

Lutherani nunquã ſatis reprehenſi, ex Petri hiſt. à Paulo reprehẽſi, quot hauſerint errores.

Primum enim arguunt, Petrum inter Apoſtolos primatum non habuiſſe, & vrgent illud: *Iacobus & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe:* nam ibi primo loco nominatur Iacobus ante Petrum: quod nõ fuiſſet, ſi Petrus Princeps Apoſtolorum fuiſſet: & abſurdum perinde videretur, ac ſi nunc Cardinalis aliquis ante Papam nominaretur.

Prima.

Deinde aiunt patere ex hac hiſtoria, Petrum non fuiſſe Eccleſiæ vniuerſalis Epiſcopum: quia Petro creditus eſt Apoſtolatus Circumciſionis, ſicut Paulo Apoſtolatus Præputij.

Secunda.

Tertiò, quia Petrus à Paulo reprehenſus eſt, & minoris non eſt maiorem reprehendere, præſertim eũ qui ſummus erat: colligunt, Petrum pontificatum non habuiſſe.

Tertia.

Quartò, alij cæteris minimè nequiores, Petrum in fide apertè errauiſſe contendunt, vt ſimili, vel maiori ratione deducant, multo magis Papam errare poſſe: cuius tamen contrarium in vniuerſum à Catholicis definitur.

Quarta.

Quintò, ex his omnibus inferunt, Concilium eſſe ſupra Papam: quare & in primo Apoſtolorum, & preſbyterorum Concilio Iacobum confirmaſſe Petri ſententiam: & ipſe affirmat ſe iudicare, & ipſa pronunciatio non nomine Petri ſolum, ſed totius Concilij authoritate fit.

Quinta.

Actor. 15.

Sed non erit difficile paucas has obiectiones, quæ in ſpeciem præclaræ videntur, & quibus ſibi hæretici blandiuntur diſſoluere.

Ad primam enim dicimus: Si idcircò Petrus non habuit primatum, quia illi beatus Iacobus præponitur, colligeremus, Chriſtum non fuiſſe ſuperiorem reſpectu Pauli, Apollo, & Cephæ, quia ſimiliter illis tribus poſtponitur. 1. Corinth. 1. vbi dicitur: *Ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Chriſti.* Et in Actis Apoſtolicis B. Virgo poſt omnes Apoſtolos commemoratur.

Ex eo quod Iacobus ante Cepham nominatur Petri primatum minime tolli.

1. Cor. 1.

Actor. 1.

Sed impugnant hanc ſolutionem Eraſmus, Lutherus, & eorum diſcipuli, dicentes: Cur ergo vos ſimili argumento ſtatuitis Petri primatum? Nam quia in Catalogo Apoſtolorum Matth. 10. primus ponitur Petrus, inde tribuitis illi primatum. Sed iſti veritatem diſſimulant, aut videre non volunt quod nos videmus. Non enim ex eo tantùm quòd enumeratur primus, conſtituimus eius primatum, ſed potius ex eo, quòd cum primo loco enumeretur, etiam dicitur primus. Ait enim Euan-

Quod Matt. 10. Petrus Apoſtolorum ponitur primus, hoc cõtra eundem Petri primatum ineptè retorqueri.

Matth. 10.

gelista: *Primus, Simo qui dicitur Petrus.* Aliud enim est primo loco poni in narratione, aliud asseri primum in dignitate, & in iurisdictione. Nam si primus poneretur numeraliter; sequeretur secūdus, tertius, & quartus, &c. quod tamen Euangelista non fecit. Primus igitur, designat primatū, & dignitatem maximam inter Apostolos.

Quare Paul' Iacobū priori loco quā Petrum nominauit.

Porrò hoc loco Petrus Iacobo præfertur, nō absolutè, sed vt Petrus erat Cephas; id est, non vt erat Petrus & Papa, sed vt erat Apostolus circumcisionis: quoniam Iacobus, Episcopus erat Ierosolymitanus, & in hoc Petro maior non considerato eius primatu. Non enim sine causa Paulus nomen mutauit, vt nunc Gentiliter Petrum, modò Syriacè Cepham appellauerit: quòd errori occasionem præbuit. Nam inde quidam hunc Cepham putauerunt fuisse quēdam discipulum, non Petrum Apostolum, vt sic à blasphemijs potius, quàm argumentis Porphyrij euadere possent. Obijciebat enim ille contra Paulum, quod in superiorem Petrum insurrexisset. Sed profectò minimè opus fuit ad illud commentum confugere, quod ex nullo Scripturæ loco fulciri potest.

Vnde quibosdam visum fuerit, Cephā Petrum Apostolum non fuisse.

Sed mirum non est, si in principio in fauorem Iudæorum nōdum reprobatorum, & necdum Petri cathedra stabilita, Iacobus olim Episcopus ea prærogatiua donatus fuerit: propter quam etiam causam inter septem Catholicas Iacobi epistola primum locum sibi vendicauit: vt iure Hieronymus in eos succensuerit, qui inuertentes dictum ordinem epistolas B. Petri præposuerunt epistolæ Iacobi, propter eminentem Petri autoritatem; non intelligentes mysterium. Dicebat enim, Iudæos prius doceri ab Episcopo suo, quóniam ipsi priores in donis esse debebant: sicut & in Euangelica doctrina primum fuit Matthæi Euangelium Hebraicis literis, siue Syriacis conscriptum. Paulus verò Doctor Gentium postposuit Hebræos Gentibus, vt agnosceremus mysterium ab ipso Paulo iudicatum. *Postquam,* inquit, *plenitudo Gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet.*

Iacobi epistola reliquis epistolis canonicis quare præponatur. *B. Hieron. in præfatione super epistolas canonicas.*

Rom. 11.

Ad secundam dubitationem respondemus: B. Paulum nequaquam se cum Petro contulisse in autoritate, & iurisdictione, sed in Apostolatus officio, & prædicationis cura per Dei prouidentiam illis distributa. Nam Act. 13. Paulus destinatur Gentibus, vt magna inter eas operaretur: sicut Petrus inter Iudæos mansit, vt excelsos inter eos efficeret. Nec enim fieri poterat, vt Petrus vbique prædicaret, quare necessarium fuit, vt curam Apostolatus alijs Petrus imperti-

Ex eo quod Petrus Circuncisionis Apostolus fuit, vt Paul' Præputij Petrū Ecclesiæ vniuersalem non fuisse pastorē, inepte deduci. *Actor. 13.*

retur: per quam distributionem, primariam iurisdictionem sui Apostolatus à se non auocabat. Paulus igitur Cepham, id est, illum vt peculiarē Iudæorum Apostolum, & nimis pro illis zelantem reprehendit, non vt Petrum, id est, vt Papam omnibus superiorem datum.

Paulus vt Cepham obiurgauerit.

Ad tertium, nihil prohibet minorem autoritate, maiorem sapientia & prudentia interdum superare. Nam hac circumspectione dantur multi doctores, & aduocati scientia multis iudicibus, & iuri dicundo præfectis superiores; nec tamen illis sunt potestate, aut iurisdictione inferiores. Ita Paulus Petrum reprehendit, non quòd præcelleret scientia, sed vt circumspectior, & ad legitimum scientiæ vsum rectius ambulans.

Quā absurdum sit, quia Petrus à Paulo se minori reprehensus fuit, dicere eū Pontificem fuisse.

Quòd si Porphyrius argueret Paulum de arrogantia, quod non videretur eius esse munus, eum qui est maiori autoritate fultus, reprehendere, præsertim cum tanta acerbitate, & resistendo illi in faciem.

Paulū se maiorem Petrū obiurgando; arrogantem non fuisse. contra Porphyrium.

Respondemus: Imò verò & potest, & debet fieri à persona idonea, cū res in manifestum fidei præiudiciū vergit, eo namq; tempore omnes reddimur pares. Quamobrem Deus Summo Pontifici voluit graues viros assistere, qui scientia, & consilijs ornati essent, vt eorum vti opera, consilio, & scientia posset: & qui dum rem grauioris periculi cernunt, duriùs illi obsistant, & zelo Spiritus S. accensi in faciem resistant. Cuius rei insigne exemplum volens nobis relinquere, hoc pro sua sapientia in magnis Apostolis Petro & Paulo euenire permisit, vt Paulus zeli sui, & fidei etiam ad corrigēdum superiorem documentum præberet; Petrus verò humilitatis, & resipiscentiæ ad recipiendam ab inferiore correctionem, & ad mutandam scientiam.

Rom Pontificis consiliarij quid præstare debeāt.

Dices; Non omnes sunt Petrus, qui māsuetè audiant bona consilia. Verùm est: intelligant tamen omnes illud; *Argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina;* Et, *Væ mihi, quia tacui.* Quæ quidem excusatio nō rarò est declinans in peccatum: paucissimi sunt qui audiant veritatem: plures verò sunt, qui veritatem Dei in iniustitia detinent: assentatorum verò infinitus est numerus.

Soluitur illud: Non omnes Romani Pōtifices Petri instar, bōnis consilijs acquiescunt: *2. Tim 4. Esai. 6.*

Illud etiam expende contra Hæreticos, Porphyrium in sua disputatione contra Paulum, illud notum, & receptum præmisisse, Petrum Apostolorum principem extitisse: quod Hæretici impudenter nunc negant: & audent asserere, hunc primatum fuisse ab Imperatoribus Rom. cōstitutum;

Quanto melius ethnicus homo Porphyrius dē Petri primatu sensit, quam perfidi Lutherani.

cum

cum ante Porphyrium Imperator Christianus extitisset nullus.

Petri factum e[n]gentis Iudaizare, errorem Fidei nõ fuisse.

Ad quartam dubitationem, qua traditur Petrum in fide errauisse, ac proinde Papam errare posse: distinguẽdum putamus, quò hęc melius capi possint. Et primo quidem loco de persona Petri dicendum, ab eo tempore quo factus est Ecclesię vniuersalis Papa, deinde de quocunque alio summo Pontifice. Petrus ergo ex quo fuit, fidem amittere non potuit; quia Dominus dixit, *Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua.* Et ne existimares rogasse pro sede illa tantùm, & non pro Petri persona; vocauit illū nomine suo antiquo, & vt Græcè habetur, geminato, *Simon, Simon, ecce Satan expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum.* Pro te, inquit, Simone peculiariter, vt non deficiat fides tua. Et certè cum æquitate, & ratione coniunctum erat, vt qui primus eligebatur Christi vicarius, super quem fundanda erat ecclesia, nequaquam à fide posset deficere, imò etiam nec errare in fide, aliquam falsam assertionem, quæ spectaret ad fidem, tenendo. Aliud enim est in fide errare, aliud deficere à fide, vel in fide. Deficit sane homo à fide, vel in fide, cum infidelis efficitur, & fidem ipsam abiurat: errare autem in fide etiam fidelis potest, dum tamen non sit in errore pertinax. Et licèt ita res habeat; non tamen verisimile est, Petrum errare in fide potuisse, cū esset à Domino fidei magister constitutus, & initio oportuerit perfectū magistrum, ac pastorem statui, quæ fidei sunt, optimè tenētem: quia ex eius ore omnes oportebat illa accipere. Imò de omnibus Apostolis hoc piè, ac magna cum ratione putandum est, vt nō solùm deficere non potuerint, sed nec errare in fide: quandoquidem prouisus erat illis Spiritus sanctus affuturus, omnem eos veritatem docens.

Expenditur illud de Petro dictum: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.
Luc. 22.
Ibidem.
Quam conueniens atq; adeo necessarium fuerit, Petrum deficere à fide non posse.
Errare in fide, & deficere a fide, vt differant.
Petrus fidei magister à Christo constitutus.
Admodum credibile videri, omnes etiam Apostolos nec à fide deficiendi, nec in fide errandi priuilegium accepisse.
Ioan 16.

Adhæc errare, est falsa pro veris approbare, vt testis est Augustinus: at Petrus omnia quæ ad legem spectabant, optimè nouerat, & peculiariter subditur, quòd non ambularent ad veritatem Euangelij: non dixit, Non intelligebant veritatem; *Sed operibus non ambulabant iuxta notam veritatem.* Et hoc est adeò certū, vt vel ipse Beza, homo insigniter hæreticus, hoc agnoscens, dixerit in scholijs suis 2. cap. ad Gal. *Petrus hoc loco non peccat in doctrina, sed in certo facto: quod videlicet dum Iudæorum infirmitati cupit consultum, Euangelicam libertatem adducit in discrimen.* Hæc ille. Peccatum est ergo non in doctrina, nec in ipso facto simpliciter, sed in facti circumstantijs non satis ab eo prudenter consideratis.

Quid sit errare.
B. Aug. c. 17. enchiridij, in tiro 3 circa principium.
Petrus Iudaizās quomodo errauerit, secundum Bezam.

Tertio loco adiungo, in gestis & actis B. Petri esse aliquid, sicut verè fuit, quod non esset secundum scientiam suæ fidei, vnde posset aliquid scandali cōtrahi, & erroris in alijs circa ea, quæ sunt fidei: vt in proposito euentu accidit. Sciebat enim Petrus, legem vniuersaliter esse per Christum impletam, & consequenter abrogatas ceremonias; nam de hac re in visione lintei instructus fuerat à Domino: sed cum hac scientia illud quoque nouerat, ad tempus esse Iudæos tolerandos, & non velut pueros repentè ablactandos, vt synagoga cum honore, & cum fletu ad tumulū deferri posset. Cum ergo Petrus hæc optimè nosset; quò vitaret tamen scandalum, ferebat Iudæos in carnali legis obseruantia manentes, ne ob inueteratam in illis cæremonijs cōsuetudinem, repentina mutatio infirmæ illorū fidei noceret: vnde se cum illis quodammodo legis obseruatorem ostendebat.

Petrum eo facto Iudaizandi verè simulasse, vnde perspicuū fiat.
Actor. 10.
Petrus cum Iudæis Iudaizans quare simulauerit.

Sed in hoc versatus fuit errore, dum hāc pietatem, & indulgentiam, plusquam ratio exigeret, eis præstaret, non considerauit ex altera parte manifestum scandalum Gentibus à se porrigi, à quibus se subtrahebat, quantumuis fictè ac simulate, cum ipse talis esset, ad quem omnes respicere, & exemplum capere debebant. Ostendebat ergo ipso facto atque exemplo, legis integritatem, & vigorem ipsis Gentibus obseruandum, cum viderent Principem fidei sibi nō communicare, ob id quod legem non obseruarent: ob quam in circumspectionem natus est in alijs error fidei, etsi non ipso B. Petro. Cumq; nō esset hoc tolerabile, mox à Domino prospectū fuit per B. Paulum: qui huic malo publicè resistendo occurrit. In Petro ergo non fuit error vllus fidei, sed cuiusdam in circumspectionis, ex quo tamen magnus in Gentibus error oriebatur: quem tamen eo tempore Petrus, & Iacob. minimè aduerterunt, quia toti erāt intenti in curandis peculiariter Iudæis.

Petri error ille simulantis in quo consisteret.
Eiusmodi erroris per Paulum corrigendi necessitas.
Hunc errorē cur Petrus inciderit.

Neque potuit tale delictum graue esse in Petro: quia in circūspectio humana fuit, & in cogitantia ex radice charitatis profecta. Et si quis piè illa Petri gesta interpretari voluerit, non mirabitur Petrum eò progressum, si quidem frequenter euenire solet, vt dum quis perfectius & diligentius vnum aliquod malum cuitare laborat, vt in aliud nōnunquam improuidus incidat, & prolabatur: & talis ex rei angustia excusatur. Eò enim res erat deducta, vt alterum necessariò euenire oporteret ob quorundā Iudæorum curiositatem, & audaciam, qui iam explorabant, & scrutabantur Christianam Apostolorum libertatem.

Eundem quę res imminuant, & excusent.
Hac in re quid Petro videatur accidisse.
Iudæorum importunitas Petri extitit erroris occasio.

Petri factum illud Iudaizantis in quo etiam videri potuerit laudabile, & gratum Deo.

Excuſabilius ergo B. Petro fuit in eam partem propendere, ne illi quorum peculiarem curam gerabat, ſcandalum paterentur: quare vel nullum fuit Petri peccatum, vel admodum leue, & venia digniſſimum. Imò cũ ex mera charitate, & ſalutis Iudæorum deſiderio omnia Petrus ageret, nõ dubium quin ea parte quoque meruerit apud Deum; ne dicamus Deum fuiſſe munificẽtiorem erga obſtetrices Ægypti, quæ ex officioſo mendacio laudem & præmia retulerunt; non quidem de mendacio, ſed de officio, cui tamen coniunctum erat mendacium; quàm fuerit cum B. Petro, qui totus charitate flagrabat, & ex mera inconſideratione defecit. Sed quia illud eius factũ magnum adferebat præiudicium veritati Fidei in Gentibus; oportuit illum per Paulum fuiſſe reprehẽſum. Et hæc de B. Petro.

Exod. 1.

Niſi hoc verum eſſet, de diuina bonitate quid male ſentire quis poſſet.

Sũmus Pontifex Petri Vicarius in fide errare, atque deficere poteſt, vt priuata perſona.

Alb. Pighius.

De quocunq; autem alio Papa eius ſucceſſore, aſſerẽdum, nihil prohibere, ipſum quoque vt priuatum errare poſſe, & in fide, deficere: etſi noui quidam ſcriptores aliud defendere tẽtauerint præter communem Doctorum ſenſum. Verùm noſtra ſapientia non ſunt fingenda priuilegia, vbi non ſunt neceſſaria. Hi verò periclitari fidem putarunt, ſi cõtingeret in Fide Papam errare poſſe: quod proculdubio à vero alienũ eſt. Non enim quiſq; tenetur credere quæ ipſe Papa credit, ſed quod profitetur, docet, ac mandat omnibus legitimè credẽdum. Imò cùm hoc eueniret, Papa in hæreſim lapſus nõ tantũ Fidem, ſed etiã cum ea Papatũ proculdubio amitteret, vt ſapiẽtes probant: quia infidelitas repugnat ſubſtantiæ tanti ſacerdotij. Poteſt aũt ſe gerere pro Papa, etiam coram hominibus, donec manifeſtetur hereſis vt deponatur. Et hic euẽtus eſt, ob quẽ Papa deponi valet: qua quidem ſententia non à Papatu excluditur (à quo ob perfidiam exciderat, ſed ab adminiſtratione, etiamſi ſi Okam in Dialog. & Caietan. lib. de autor. Papæ & Concilij aliter definierint. Verùm poſtea Caietan. ſentẽtiam ſuã retractauit, & rectiùs ſcripſit in Opuſculo de Primatu Petri ad Leonem X.

...pa infide- & hæreti- ...s quandiu vt talem habere va- ...at.

Deinde aſſerimus, quòd Papa vt Papa, id eſt, ſedens in Cathedra, & legitimè claue ſcientiæ ſibi ſingulariter credita vtens, & rem fidei determinans, errare non poteſt, ita vt definiat quicquam contra fidem: atque hoc priuilegium habet ob ſingularem Dei prouidentiam, cauentem ne vcrus Papa aliquid determinet credendum de fide, quod error eſſet. Eſtq; hæc prærogatiua Sedis illius, non perſonæ, & data ei non propter eum, ſed propter Eccleſiam, quæ eius vt paſtoris vocem lege ſequi tenetur. Sicut quilibet ſacerdos ſacrificãs, ſi ſeruet ritum ab Eccleſia præſtitum, intendens id facere quod facit eccleſiæ, etiamſi fuerit hæreticus, vel infidelis, conficiet, & ſacrificabit.

...pa vt talis ...errare in ...e non po- ...,& quare.

...e ei priui- ...um qua- ...us colla- ...mpla.

Determinatio duobus modis fit.

Tertiò perpende, dupliciter fieri poſſe determinationem; vel verbo, vel ſcripto, vt lege; vel facto, vt exemplo; quale illud eſt quod conſuetudine firmatur. Et quia nulla lex robur habet, aut vim præcepti, niſi iã firmata ſit; aſſerimus, errorem eſſe nõ poſſe in re determinata circa fidem, quando ita ſit determinata expreſſis verbis in modum ſententiæ, vel conſuetudine munitum, vt clarè, vel tacitè appareat hoc præceptum quod omnes credere, & ſentire debeant, ſicut eſt determinatum. ¶ Quamobrem in propoſito, qnia illud Petri factũ, ſi diutins fuiſſet toleratum, & ſic verſum in conſuetudinem, tanquam vim legis obtinuiſſet, quia id ab eo paſtore fiebat, cuius erat declarare credenda; idcircò nõ permiſit Deus tranſire incorrectũ, ne inde ſumeretur exemplum, & efficax argumentũ, pro re falſa in fide, etiamſi reuera illud non fecerit Petrus vt vniuerſalis paſtor, intendens fideles obligare, & ipſo facto determinare id eſſe verum, quod eſſe falſum ſciebat: ſed qnia ex illo exẽplo aliquo modo colligi potuiſſet ille error ad fidem ſpectãs, ideò Dominus ille occurrit per Apoſtolum Paulum. Qua in re ſatis declaratur magna Dei prouidentia, ne vllus poſſit in eccleſiam error obrepere circa fidem tanquam à Papa definitus. Quamobrem hic locus aduerſarijs non fauet, ſed contra potius in noſtrum fauorem conuertitur, qui falſam à Pontifice dari determinationem inficiamur.

Papa aliquid de fide ſine errore determinat.

Magno Dei conſilio Petrum Iudaizanti occurrendum fuiſſe.

Diuina circa Eccleſiam prouidentia.

Ad poſtremum verò dubiũ de antiquo illo Cõcilio producto reſpondemus, nihil concludere cõtra Petri cathedram. Neque obſtat dictum B. Petri à Iacobo confirmatum: quia illa confirmatio inter diſputandum fuit, non autem poſt ſententiam, & definitionem datam.

Contra illud Iacobus Petri ſententiam confirmauit; ergo Concilium eſt ſupra Papam.

Nec obſtat Iacobum dixiſſe, *Ego iudico*, quia duplex iudicium eſt alterum poteſtatis, & autoritatis; alterum verò certæ ſcientiæ: atq; hoc poſterius in multis potuit eſſe qui non ſunt Petrus, id eſt, Papa. Imò non infrequenter vſu venire ſolet, vt dari poſſint Epiſcopo Romano longo doctiores, qui ſcientiam maiorem & clariorem habeãt, vt poſſint cognoſcere, iudicare quod verum eſt.

Duplex iudicium.

Papa etſi oẽs autoritate antecellat non tamen ſcientia.

Nec propterea habet clauẽ ſcientię, quę ſecũ fert decernẽdi poteſtatẽ: alioqui, ſi cũ dixit. Ego iudico, ſignificaret iudiciũ iuriſdictionis, profectò id iã Iacobo deferrent, ac tribuerẽt quod derogãt Petro. Nã quærerem

Iacobi iudicium illud ſi fuiſſet poteſtatis, quid inde.

rerem

rerem quando, & vbi accepit hanc potestatem Iacobus, vt iudicaret super alios?

II. ratio.

Ad hæc patet, sententiam vniuersæ synodi nomine latam, nec id præiudicat B. Petri autoritati: & in omni legitima synodo est omnis autoritas, quia in ea Petrus est semper, & à Petro tanquam à capite proficiscitur.

Actor 18.

Petri primatus quomodo cum sui & Ioannis in Samariam missione cõsistere possit.

Quemadmodum illud, quòd Petrus missus est ab Apostolis Samariam, debile est ad probandum, Apostolorum collegium maioris fuisse autoritatis, quàm Petrum ab illo missum. Mittere enim, maioritatem, & autoritatem quandam in mittente ponit, & inferioritatem in misso.

Idonea, & probabilis solutio.

Nam responsio solida est, si dicamus, Petrum multipliciter considerari posse, videlicèt vt homo est, vt ouis Christi, & vt quoddam membrum spectans ad Ecclesiam: qua ratione subijcitur synodo Petrus, & Paulus, quia sibi ipsi: & sic missus fuit Petrus à semetipso aliter atque aliter considerato. Et Papa, dum peccata sua confitetur sacerdoti, autoritatem audiendi peccata, & absoluendi illi confert super se ipsum, minor est in ea re ipso sacerdote audiente, & absoluente, ac seipso, vt Papa est.

III. ratio.

Actor. 15.

Illud Petri in Ierosolymitano Concilio dictum: Viri fratres, Deus in nobis elegit per os meũ, &c. acutè & doctè perpenditur.

Rom 11.

1. Tim 2.

Denique quæ loquutus est in ea synodo Petrus, apertè eius primatum probant, & magisterium, cùm dixerit: *Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire Gentes verbum Euangelij, & credere.* Quid hoc alius poterat dicere? Nam si alius id potuisset asserere, cur ille hoc sibi singulariter vendicauit, de se affirmans, Per os meum, & non dixit, per os nostrum? Cur beatus Paulus hoc audiens, tacuit, & ministerium suum honorare neglexit? cum tamen esset Doctor, & Apostolus Gentium? Et cur non restitit illi in faciem, qui falso sibi vni autoritatem decernendi absolutam arrogabat? An verisimile sit in ea synodo talem vel ignorantiã, vel metum, vel assentationem erga Petrum fuisse, vt nullus prorsus Petri errorem corrigere auderet?

Ierosolymitana synodus illa quãtum Petro detulerit.

Idcircò dicendũ, ea, quæ B. Petrus proferebat ad iurisdictionem sui Papatus, & Pastoratus pertinentia, recenti memoria Apostolos recoluisse, & totam Ecclesiam optimè nouisse. Ideò assensere omnes penitus, & Petri determinationem amplexi, epistolam ad Gentes miserunt. Et hactenus de his dubitationibus.

DISPVTATIO XXV.

In illa verba: *Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus, peccatores. Scientes autem quòd non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quòd si quærentes iustificari in Christo, inuenti sumus & ipsi peccatores; nunquid Christus peccati minister est? Absit. Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico præuaricatorem me constituo,* & cætera in finem vsque secundi capitis.

CIRCA hæc perobscura ac difficillima verba multi occurrunt scrupuli, quos de mente Lectorum adimere, nõ potest nõ esse magnum operæpretium: Tentabo igitur ope diuina fretus id efficere. Quæstio prima.

Primus est, ad quos hæc verba dirigat Apostolus, an ad Galatas, ad quos scribebat epistolam, an ad huc Paulus cum Petro agat, & sermonem continuet. Secundus Secunda. scrupulus est, quomodo asserit Paulus, *Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus, peccatores,* insinuans Iudæos peccatores non esse; cùm tamen alibi Apostolus apertè testetur: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei;* & iterum, *Eramus natura filij iræ, sicut & cæteri.* Omnes enim natiuitate sua peccatores in lucem eduntur. *Rom. 3.* *Ephes 2.* *Psalm. 50.* Tertius est, quomodò dicitur: Tertia. *Sciẽtes autem quòd non iustificatur homo;* quia dura videtur illa coniunctionis, Autem, interpositio, & sine illa melius flueret oratio, & sensus facilius caperetur. Quartus, Quarta. quid est, non iustificari ex operibus; Quid est ex operibus legis; & an intelligat de operibus legis præstitis, an non præstitis: quia dicitur Deus reddere vnicuiq; secundùm opera sua, *Rom. 2.* ex æquo enim est meritum & præmium, corona & iustitia. Quintus, Quinta. quid significat illa particula, *Nisi per fidem Iesu Christi.* Innuitur enim per illam particulam exceptiuam; Nisi, quòd opera vim iustificandi haberent, si accederet fides Iesu Christi. Sextus, cur repetitur præcedens Sexta. sententia: *Propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro;* & quid est illud, *Propter quòd,* Græce διότι, & quid significet. Septimus, Septima. quò tendit, & quid probat cùm ait: *Quòd si quærentes iustificari in Christo, inuenti sumus & ipsi peccatores; nunquid Christus peccati minister est?* Nam etiam iusti, & iusti-

ficati

ficati per Christum se debeant peccatores agnoscere, & ex lege Domini dicere habent, *Dimitte nobis debita nostra*, & non tantum de leuibus, sed etiã de magnis peccatis. Nam alioqui ad quid instituit alterum Reconciliationis Sacramẽtũ, nisi propter peccata quæ nouerat in Nouo Testamento perficienda.

Octauus, quomodò ædificans quæ destruxit, præuaricatorem se constituit, cùm Paulus fidem, quam impugnando destruxerat, iterum prædicando reædificaret? erat ergò præuaricator Paulus? Deinde interdum benè reædificamus quæ destruximus: vt faciunt omnes verè pœnitentes, qui virtutes, & bona operum merita, quæ per peccatum mortificauerant, & destruxerant, denuò ædificare, & per gratiam Dei viuificare, omni industria, & conatu contendunt. Nonus scrupulus; Dicit se destruxisse ceremonias legis; at hoc quomodò dicere poterat, qui alibi ait: *Legem ergo destruimus per fidem. Absit: sed legem statuimus.* Dicimus: Quomodò ait, *Viuo ego: iam non ego: viuit verò in me Christus*, nam si in eo Christus viuebat, quomodò subdit: *Quod autem viuo in carne, in fide viuo filij Dei:* quæ quidem inter se pugnare videntur, nempè, *Viuit in me Christus*, & viuo ego in carne, & viuo in fide. Postremus scrupulus est circa id: *Si enim per legem iustitia: gratis Christus mortuus est:* & infrà cap. 3. *Si data esset lex, quæ posset viuificare: verè ex lege esset iustitia.* Quomodo enim in lege non erat iustitia, in qua viuentes multi, iusti appellantur, & Deus odorem sacrificiorum quæ offerebant, odorari dicitur in signum quod sibi placerent, & obedientia, quam diuinæ legi perficiendæ præstabant, non poterat Deo non esse grata, & accepta: quemadmodum transgressio, & inobedientia legis ingrata & exosa. In lege item erant iustificationes Dei, de quibus: *Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.* Et in illis erat vita gratiæ. Ait etiam David, *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas: quia in istis viuificasti me.* Erat etiam promissum illis vitæ æternæ, iuxta illud; *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem*, id est, propter æternam retributionem. Denique in illis seruitus erat cor immaculatũ, ac proinde iustum, & viuum, gratiæ Dei, vnde dicitur: *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis: vt non confundar.*

Ad hæc iam distinctè, & suo ordine est respondendum. Ad primum dubium, asserimus, aliquos putasse ab hoc loco Paulũ conuertere sermonem ad Galatas, cùm prius Petrum, quem corripiebat, allocutus sit, vt OEcumenius, & alij tradunt.

Sed si perspicaciter attẽdamus, Petrum adhuc alloquitur Paulus, & suæ reprehensionis rationem reddit, vt ait Caietanus; & ideò in plurali loquitur, se cum Petro coniungens: *Nos*, inquit, *natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores, & scientes, & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur.* Et suauius in Petro quem corripiebat, Galatas quoque reprehendit. Denique vsque in finem capitis sermo est Apostoli cum Petro; à capite verò tertio incipit Galatas alloqui: *O*, inquit, *insensati Galatæ, quis vos fascinauit.* Denique apertè B. Hieronymus hoc loco, & Chrysostomus testificantur, in illis verbis, *Nos natura Iudæi*, & sequentibus, *Quod si quærentes iustificari in Christo, inuenti sumus peccatores*, adhuc Paulum verba facere ad Petrum. Et hæc de primo.

Ad secundum dicendum, Apostolum natura Iudæos appellasse, ad differentiam proselytorum, vt ait Chrysostomus. Neque dixit, Nos natura iusti, & non ex Gentibus, peccatores, quia falsum dixisset, cum probatum sit illos quoque fuisse peccato obnoxios: sed Iudæi hoc priuilegio gaudebant, quod legis erant obseruatores à circumcisione, quæ post octauum diem à natiuitate suscipiebatur. Et ita, natura, interpretandum puto, ortu, siue natiuitate: quemadmodum ad Ephes. 2. dixit: *Eramus natura filij iræ.* Nec enim Deus à principio nos filios iræ condidit: sed homine præceptum Dei transgrediente, & omnes concipimur, & natiuitate peccatores efficimur: Nos ergo iuxta propagationem carnalem Iudæi, ad quos maximè spectabat obseruatio legis, nisi esset abolita, non ex impiis & profanis Gentibus progeniti, quia sine Dei cognitione, & lege viuentes, nihil nisi peccatores erant. Et quia peccatum sæpè sumitur pro infidelitate per Antonomasiam, iuxta illud, Arguet mũdum de peccato, quia non crediderunt in me; meritò dicuntur peccatores. Vnde & Christus cum esset Gentibus tradendus, Matth. 26. *Tradetur*, inquit, *in manus peccatorum*, Idem & Luc. 6. *Nam peccatores peccatoribus fœnerantur.* ¶ Augustinus tamen in hæc verba, *Peccatorum*, inquit, *nomen Gentibus imposuerant Iudæi iam vetusta quadam superbia, tanquam ipsi iusti essent, videndo stipulam in oculo alieno, & non trabem in suo.* Erant enim peccatores, infideles, quia arte, & habitu, & consuetudine peccarunt: præ quibus Iudæi, qui veritatem nouerant, non tam peccatores, quàm peccantes appellari pote-

Marginalia (left): Matth. 6. | 2. Cor. 5. | Octaua. | Nona. | Rom. 3. Decima. | Vndecima. | Galat. 3. | Genes. 8. | Psal. 118. | Idem. | Idem. | Idem. | Ad primum dubium dicit. Verba Nos natura Iudæi, &c. aliqua, ad Petrum, ad Galatas, ab Apostolo di-

Marginalia (right): Oecum. cap. 3 | Alter sensus congruẽtior. | Hier. tom. 9. Chrys. tom. 4 | Ad secũdam quæstionẽ. Quomodo verum illud sit: Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores. | Genes. 17. Leuit. 12. | Ephes. 2. | Genes. 3. | Infideles qua re peccatores vocentur. | Ioan. 16. | Matth. 26. Luc. 6. Iudæorum aduersus Gẽtes arrogantia. | Matth. 7. | Aliter Gentes, aliter Iudæi erant peccatores.

Sapien. 12. Chananæorum, vt ait Salamon, militia quomodo naturalis.

poterant. Quare Sap. 12. habetur: *Nequam est natio eorum* (loquitur de Chananæis) *& naturalis malitia ipsorum*. Porrò dicitur naturalis malitia, propter consuetudinem, quæ est altera natura: quia quod naturale est, difficilè tollitur, secundum illud:

Horat. lib. 10. epist. 10. circa med.

Naturam expellas furca, tamen vsque recurret.

Ierem. 13.

Ideò subiungit: *Et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.* hoc est valde arduum & difficile erat eos in bonum mutari. Quod aliis pulchris verbis expressit Dominus Ierem. 13. *Si mutare potest AEthiops pellem suam, & pardus varietates suas: & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum.*

Ad tertiam quæst. De illa particula, Autem: scientes autē, &c. an superfluat, nec ne. Prima solutio.

Ad tertium asserendum, coniunctionem illam. Autem, non esse in codicibus Græcis, nec esse necessariam, nisi in superiori parte subaudias, sumus; vt cōsuetum verbum substantiuum vbique, & suppleri solet apud Hebræos. Vt ita legamus: *Nos sumus natura Iudai, & non ex Gentibus, peccatores: scientes autem, &c.* pro quo verbo Græcè habemus, τιδοτες, id est cùm nouerimus præterà. Et hæc posterior solutio videtur priori præstare: quanquam familiare sit Scripturæ, præsertim Paulo, præpositionibus & coniunctionibus abuti, & vnam pro altera vsurpare, & interdum superfluè addere. Et vim suam habet quod ait, nouerimus, de præterito, id est, Hoc agimus ex certa scientia, & notitia, quòd lex inanis est, & inefficax ad iustificationem, & quod fides hoc ipsum præstat.

Altera magis accommoda

Ad quartam quæst. Quid ex operibus legis iustificant.

Ad quartum, Apostolus opera absolutè, vel opera legis à iustificando excludit. Vocat autem opera legis ea quæ à principio legis terrentis minis temporalibus, vel allicientib. præmijs præmissis à lege, fiebāt: hæc sunt propriè opera legis: quæ simpliciter non iustificant ante fidem, quia ex fide non prodeunt. Quod ipsum comprobat ipse Apostolus capite sequenti, his verbis, *Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est, quoniam iustus ex fide viuit. Lex autem non ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in illis*, id est. Poterit iustificari ad assequenda præmia legis, quæ vitam temporalem sustentant, non autem ad iustificationem simpliciter, & ad præmia vitæ æternæ comparanda, ad quæ fides perducit. Isti autem Galatæ, in quos agit Apostolus; maximè vrgebāt legem pro ea parte, quę in ceremonijs, & sacrificiis, circumcisione, & Sabbato sita erat: quare veteres Patres Pauli verba de ceremoniis legalibus scienter interpretati sunt, cùm non ignorarent gratis iustificari hominem, &

Opera legis quęnam illa, & cur sine fide iustificarent. *Galat. 3. Habac. 2. Leuit. 10.* Explicatur id: Qui fecerit ea, viuet in illis.

Per legem Galatæ iustificantem quid intelligerent, quid verò Patres.

nihil interesse ad rationem Iustificationis inter opera moralia, & legalia. Cùm verò simpliciter opera excludit (quod hoc in loco non facit Apostolus, quia semper addit verbum Legis) ea intelligit, quibus iure debetur merces, vt explicauit ad Rom, 4. & 9. Si gratia, inquit, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. At iustificatio non est merces operis, sed merè gratuitum donum à Deo gratis impensum.

Rom. 4. Infrà 11.

Quamobrem etsi in iustificatione multi boni motus, & actiones concurrant ad iustitiam disponentes; merita tamen propria non sunt, siue opera, quibus iure debeatur merces. Et hic est rectus, & syncerus sensus Apostoli excludentis opera legis, siue opera simpliciter à iustificationis negotio.

Peccatoris ad iustitiam dispositiones minimè iustificant.

Neque refert, si dicas, Ex operibus legis non iustificatur homo, quia nemo est, qui ea præstare valeat, secundùm illud; *Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem?* an dicas, Ex operibus legis non iustificatur homo, etiamsi maximè Iudæus illa completè præstaret, & multi erant, qui sibi certò persuadebant, ad vnguem se legi satisfacere. Imò quo plenior & firmior sit doctrina Pauli, ponit, hominem ex operibus legis non iustificari, cùm maximè legem perficiat.

Tam nō implere legem, quam illa implete, vtrumperinde apud Paulum à iustificando excluditur. *Ioan. 7.*

Nec obstat, quòd Deus reddet secundùm opera sua: quia apostolus in præsenti epistola, & in illa ad Romanos, de prima iustificatione, qua ex impiis, & peccatoribus pij, & iusti efficimur, disputationem instituit, non autem de secunda illa, qua iustiores efficimur ad præmia vitæ æternæ consequenda; quia ex operibus, & bonorū operum meritis colligitur, vt aït Iacobus Apostolus. Quanquàm hæc omnia bona merita nō sunt natura, sed ex fide, & gratia, vt etiam possit aliquo in sensu dici gratis fieri illam secundam iustificationem, & consecutionē vitę æternę, quia ex laborib⁹ prodeūt, quos quis cū diuina sapientia cooperans præstitit, illam vim habent. Hinc Sapient. 9. pulcherrimè dicitur; *Mitte illam* (scilicet sapientiam) *de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tua vt mecum sit, & mecum laboret, vt sciam quid acceptum sit apud te, scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis sobriè, & custodiet me in sua potentia, & erunt accepta opera mea.*

Quomodo reddet vnicuique Deus iuxta opera sua si operibus homo non iustificetur.

Iacob 2. Secunda iustificatio ex operibus, scilicet quomodo etiam gratuita dici valeat.

Sapient 9.

Diuinæ effectus sapientiæ.

Vide igitur in hoc tanto testimonio labores fidelium vnde oriantur, & vnde vim habeāt vt accepti sint, & æterno digni præmio habeantur.

Ad quintam quæst. De sensu illi⁹ particulæ.

Accedo ad quintum dubium explican-

Nisi per fidē Iesu Christi.

dum,

Prima ſolutio minimè probabilis propter duo

dum, Quid ſcilicet ſit: Niſi per fidem Ieſu Chriſti. Et in primis ſi vim vocum quis vrgere, iuxta rationem Grammatices ſenſus eſſet: Non iuſtificetur homo ex operibus legis, niſi adiuncta fide: ex qua expoſitione licet inferre, hominem partim iuſtificari ex fide, & partim ex operibus: & opera legis ex fide facta virtutem iuſtificandi etiam nunc ſortiri. Quæ expoſitio falſa eſt, quia conſtat Apoſtolum de impij agere iuſtificatione, quæ prorſus gratuita eſt, & non de ea, qua iuſtus in ſemel adepta gratia fit auctior in iuſtitia. Adhæc Iudaizantium error, quem impugnare Apoſtolus intendit, non in hoc ſitus erat, quòd reijcerent fidem, ſed quòd illa non contenti, adiungebant legis opera, timentes quòd fides non ſufficeret.

Iudæorum hoc loco: Apoſtolus quem confutet errorem.

Altera longè probabilior.

Idcircò dicendum, Apoſtolum abuſum fuiſſe illa particula, Niſi, & iuxta phraſim Hebræam poſuiſſe pro aduerſatiua, Sed, in hunc modum: Non iuſtificabitur homo ex operibus legis, ſed per fidem Ieſu Chriſti. Ita explicauit Hieronymus, etſi rationem iſtius particulæ, an ſit ex Hebræa, vel Græca lingua, non expreſſerit. Exempla tamen non deſunt; *Nemo nouit Filium niſi Pater, neque Patrem niſi Filius: & Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cælo Filius hominis, &, De die autem illa & hora nemo ſcit, neque Angeli cœlorum, niſi ſolus Pater.*

Hier. tom. 9.

Matth. 11.

Ioan. 3.

Matth. 24.

Certum in his tribus ſententijs, quod nullus homo (vnde etiam vox Nemo cõponitur, quaſi ne homo) exceptio Patris, vel Filij, vt Deus eſt ſuaptè natura, & non homo niſi filius ex gratia, explicanda eſt ad proprietatem linguæ ſeruandam per aduerſatiuam particulam. Sed Matth. quoque 12. narratur, Dauidem ediſſe panes Propoſitionis, quos non licebat edere, neque his qui cum eo erant, niſi ſolis ſacerdotibus: pro eo quod eſt, Sed ſacerdotibus ſolis. Et ita ſuperius capit. 1. dixit: *Niſi ſunt quidam qui vos conturbant:* pro eo quod eſt, ſed ſunt quidam, vt annotatum reliquimus. Et Apocal. 21. habemus apertum teſtimonium: *Non intrabit in eam* (ſupple ciuitatem cœleſtem) *aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium: niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.* Vbi εἰ μὴ pro ἀλλὰ id eſt. Sed, ponitur. Alioqui ſcripti in Libro vitæ continerentur inter abominationem facientes & mendacium; nam ab illis apertè fit exceptio. Accipit & illam particulam in eum ſenſum Terentius in Andria:

Matth. 12.

1 Reg. 21.

Galat. 1.

Apoc. 21.

Terentius.

Neſcio, niſi mihi deos ſcio fuiſſe iratos qui auſcultauerim.

Tertia ſolu-

Adde etiam Syriacum interpretem, qui per verbis illis Græcis, ἐὰν μὴ vertit אלא pro aduerſatiua Græca ἀλλὰ: quam Græcam vocem, & vt ſuam vſurpat. ¶ Adamus tamen inſigniter eruditus, non pœnitendam aliam proponit ſolutionem.

tio non incommoda.

Adamus in hæc Pauli verba.

Eſt enim Hebræis familiare, negationes quæ præceſſerunt in ſuperioribus, in conſequentibus non negligere, & pro repetitis habere per figuram à communi ſenſu. Illuminabo exemplis, tam profanis, quàm ſacris. Nam in illa ſententia Virgiliana:

Virg. lib. 10. AEn.

Neſcia mens hominum fati, ſortiſq́, futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.

In poſteriori verſu repetenda eſt ex ſuperiori nomen, neſcia: quia etiam neſcia ſeruare modum in rebus ſecundis. Ex ſacris verò multa patent exempla. Nam Pſalm. 1. *Non reſurgunt impij in iudicio, & peccatores in conſilio iuſtorum.* Ita habent Hebræa ad literam, & ſupplenda eſt negotia ex ſuperiori per figuram ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Pſalm. 19. *Non in finem obliuio erit pauperis. Patientia pauperis peribit in finem,* Vbi Hieronymus & 70. *Non auertas faciem tuam à me: & ſimilis ero deſcendentibus in lacum:* pro eo quod eſt: Non ero ſimilis illis qui pereunt. Pſalm. 43. *Non receſſit retro cor noſtrum, & declinaſti ſemitas noſtras à via tua,* & ſupplendum ex ſuperioribus, Non declinaſti, &c. Ad eum modum accedens Apoſtolus ad Hebream phraſim, dixit: Non iuſtificatur homo ex operibus legis, & ſupplendo negationem accedum, Non niſi per fidem Ieſu Chriſti: & ita, niſi, accipitur propriè, & perinde valet atque aduerſatiua, ſed.

Illius figuræ à communi ſenſu dictæ, exempla ſcripturarum.

Pſal. 1.

Pſal. 19.

B. Hiero. to. 8.

Pſal. 142.

Pſal. 43.

Si eutem petas, an ex iſta propoſitione: Homo iuſtificatur non niſi per fiedm, rectè inferatur: ergò ſola fide iuſtificatur: admittendum eſt: ſola enim fides hoc loco nec excludit bonos mores liberi arbitij ad iuſtitiam diſponentes, vt timorem, pœnitentiam, fiduciam, votum ſacramenti, nec ſecundò excludit opera fidei, & ſpiritus, quę illa in iam iuſtificatio profert: ſed tantùm excluderet opera legis, & merita: & in eo ſenſu vera eſt, & catholica propoſitio. Si verò diſpoſitiones illas dictas, quas ſecum adfert fides, excluderet, eſſet hæretica propoſitio, & meritò in Concilio Tridentino damnata, vbi Canon nonus ſextæ ſeſſionis ita habet: *Si quis dixerit, ſola fide impium iuſtificari, ita vt intelligat nihil aliud requiri, quod ad iuſtificationis gratiam cõſequendam cooperetur, & nulla ex parte neceſſe eſſe eum ſuæ voluntatis motu præparari, atque diſponi, anathema ſit.*

An verum ſit hoc dictum: Homo iuſtificatur non niſi per fidem iuſtificatur.

Duo fides includit apud Paulum.

Quomodo ſit falſum.

Ad rem igitur: *Scientes quòd non iuſtificetur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu*

Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.

Ad sextam quæst. De causa repetitionis huius sententiæ: Propter quod ex operibus legis non iustificatur omnis caro.

Ad sextam dubitationem circa illud: *propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro*, cur scilicet hæc sententia reputatur, dicendum est: Paulum, ad aliquid certò affirmandum, solitum esse more Hebræorum affirmatione, & negatione vti, secundùm illud: *Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Infrà: *Qui credit in eum, non iudicatur, qui autem nō credit, iam iudicatus est.* Et cap. 3. ad Rom. vbi idem iustificationis saxum voluebat, vtramque propositionem stabiliuit, & negatiuam; *Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo*: & affirmatiuam paulò pòst: *Arbitramur enim iustificari hominem per fidem fine operibus legis*, Et vt ibi negatio præcedit affirmationem, ita etiā hoc loco.

Ioan. 3. Ibidem. Rom. 3.

Quid significet.

Iam quærendum quis est sensus huius sententiæ. Et breuiter possumus & expeditè respondere, sensum esse, Ex operibus legis nulla caro, seu nullus peccator iustificatur: ita vt sit Hebraismus, sicut illud, *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, id est nullum verbum, &c, *Nunquam manducaui omne commune, & immundum*, id est, nullum immudum, &, *Vt omnis qui credit in eum, non pareat*, id est, nullus pereat. Et Genes. 4. *Posuit Dominus in Cain signum, vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum*, id est, nemo. Quare admiratione dignum est, doctissimum Hieronymum, non agnita dialecto Hebræa, quæ notissima, & frequentissima est, dixisse: *Iustificabatur quondam ex lege non omnis caro, sed tantum hi homines qui in Palæstina erant, hoc est Iudæi.* Vide etiam, doctissimis & eminentissimis interdum viris quædam memoriæ defectu excidere. Ex operibus, inquit, legis, id est, ex his quæ vel sine fide fiunt, vel ex his tanquam ex operum legis meritis, etiam si cōplectatur Decalogum. Verùm hic ad Moysaycę legis opera, ceremonias & iudicia magis Paulus spectabat.

Luc. 1. Actor. 10. Ioan 3. Genes. 4.

Alter sensus B. Hieronymi, tamen incongruus.

Memoriæ lapsus in Hieronymo.

Iam quærimus quid sit illa particula, *Propter quod*, siue διότι, quam vocem ad Roma. 5. vertit Interpretes, quasi esset causalis. Quoniam: hoc verò loco ponitur vt illatiua. Cæterùm si præcedentia rectè inspicias, non videtur esse locus vlli illationi. Nam illud quod præcedit, *Non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Iesu Christi*, & illud, *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro*, idem omninò sunt, & idem pollēt: idem autem ex eodem inferri nequit.

Rom. 5.

Non esse illationem vnde constet. Qui secus opinantur, quid pro se adferant.

Sed respondent ad hoc qui dicunt esse illatiuam, præcedentem clausulam indefinitam esse, & dici propriè de Iudæis: in posteriori generaliter inferri, Propterea non iustificabitur. Id est: Cùm nos Iudæi per opera legis non possimus iustificari, sed tantum per fidem; consequitur, nullum prorsus posse iustificari, etiam nondum Iudæum, ex operibus legis. Sed contra hoc facit, quod propositiones infinitæ in scripturis pro vniuersalibus capiuntur. ¶ Erasmus vertit, Causaliter, & dixit: *Propterea quod.* Sed & hoc minus est probabile; nisi fortè sit causalis nō sententiæ prioris, quia tunc idē probaretur per se ipsum; sed proximæ sententiæ quæ præcessit, nimirum: *Et nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis. Quandoquidem* (ita vertitur in Syriaco codice) *ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Ideò alij afferunt non esse causalem, vel illatiuam, sed epiphonematicam, quæ id quod præcessit, augere solet, & confirmare, vt Psal. 86. *Memor fui operum Domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.* Vbi Hebræa ad verbum habēt: *Memor ero, quia memor ero mirabilium tuorum*, id est, Memor ero, atque adeò memor ero. Ita hic idem repetit puod dixerat per acclamationem, siue epiphonema, quasi dicat, Prorsus, vel vsq; adeò ex operibus legis non iustificabitur vlla caro.

Refellitur illorum sententia.

Non esse causalem particulam, vt sentit Erasmus.

Tertia solutio probabilis admodū.

Psal. 76.

Ad septimam difficultatem circa id; *Quod si quærentes iustificari in Christo: inuenti sumus & ipsi peccatores, &c.* In quibus verbis dubitatum erat, quoniam iusti, & iustificati per Christū se debēt agnoscere peccatores, & dicere, *Dimitte nobis debita nostra.* Et in Nouo Testamento non viuunt homines absque mortifero peccato, postquā ad illud abolendum instituit Sacramētum Reconciliationis. Verum prius interpretabimur textum propositum, deinde satisfaciemus obiectis. Format igitur Apostolus argumentum aduersus simulationem Petri: Quòd si quærentes, inquit, iustificari in Christo, siue per Christum, nos Iudæi, qui ab vtero ferè sanctificati in Christum transiuimus, quò iustitia, qua peccata extinguuntur, & Dei præcepta implentur, & charitatis mandatum perficitur, rei tamen cēsemur & polluti, & velut ipsi etiam Gentiles peccatores (id enim significat illud & ipsi) quia reliquimus legem; Dicemúsne Christū autorē peccati nostri esse, vt lex olim erat, & cogemus iterū ad legem relictā cōfugere? Hoc est argumentū. Et cū debuisset inferre: Ergò Christus peccati minister est; reuerētius locutus per interrogationē dixit: *Nunquid Christus peccati minister est.*

Ad septimā quæstionē. De veritate huius dicti: Quod si quærentes iustificari in Christo, inuenti sumus & ipsi peccatores.

Tria præstat Christi iustitia.

Quare Paul. negando potius, quam inferendo dixerit, Nunquid Christ. peccati minister est.

Hoc autem vt absurdum, & contra Scripturas reliquit, dicens: *Absit:* Quia scriptum erat per Esaiam: *Veniet ex Sion qui eripiat: & auertat impietatem à Iacob: & hoc illis à me testamentum, cùm abstulero peccata eorum:* & per Ieremiam: *Sed hoc erit actum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam:* & per Ezecbielem: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor carneum, & Spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio vestri: & faciam vt in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.*

Esai. 59.
Rom. 11.
Ierem. 31.
Hebr. 8.
Ezech 36.

Christus cur non sit peccati minister.

Quia ergò Christus iustificat, & peccatum aufert, & gratiam, & facultatem bene operandi confert, peccati minister esse nō potest. Et ita hoc loco iugulantur Lutherani, qui volunt in baptismo peccatum nō tolli, sed solùm non imputari.

Nec obstant quæ obiectà sunt à principio, quia peccata venialia iustitiā vel perfectionem non adimunt: imò agnoscere illa, & profiteri debemus, vt eorum remissionem assequamur, iuxta illud; *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

1. Ioan. 1.

Ad quid reconciliationis in ecclesia sacramentum Christus instituit.

Quod verò instituit Pœnitentiæ Sacramentum, non pro iis peccatis redimendis, quæ per baptismū deleta sunt, sed pro nouis est institutum, quæ qui in Christo sunt, si relabantur, admittunt. Id etiam arguit, Christum nō esse peccati ministrum: quia de remedio peccati nostri prospexit, vt ita peccati minister dici non possit. Peccatum enim nostrum est, illius verò remedium Christi est.

Alia ratio cur Christus non sit peccati minister.

Ad octauam quæst. De eo: Si enim quæ destruxi, iterū hæc ædifico, præuaricatorem me constituo.

Ad octauum dubium: *Si enim quæ destruxi, iterum hæc ædifico, præuaricatorem me constituo.* Argumentatur enim ad ostendendum, non opus esse reuerti ad legem semel relictam, & posset hæc ratio cum præcedēti iungi, vel noua est per se ratio. Est autem planus & perspicuus sensus: si ergo ad legem, & circumcisionē, & alias ceremonias, quas Christi magisterio imbutus semel deserui, rursus redíero, apertè re ipsa declaro, quod fui præuaricator aliquot annis, quibus legem posthabui: declaro etiam, me nō credere amplius in Christum, & gratiam eius obiicere. Hoc autem pro magno absurdo relinquit Paulus, vt Apostoli modo asserant, modo negent; nunc ædificent, nunc destruant.

Apostolorum doctrinā semper constās fuit atq; perpetua.

Potest & hic sensus profundior produci: si ego quæ per fidem destruxi in sacramento, scilicet præcedētia peccata, quæ destructa sunt in Baptismo, & consequenter legis onera, quę illi statui conueniebant, & iterū hæc ædifico, quid necesse mihi est, si non iustificor ex fide, & mente non reuocor, vt possim peccata cauere, & peccato domināti resistere; ac propterea in opera praua iterum atque iterum relabi? certè præuaricatorem me constituo, qui in legē mihi præscriptam cōmitto: & præuaricationem sequitur mors & damnatio. Et ita Christus qui venit vitam daturus, inuenietur peccati minister.

Alter sensus.

Præuaricationis fructus quis.

Neque obstant quæ in contrarium obiecimus. Primum erat, ꝙ Paulus fidē, quam impugnando destruebat, iterum prædicādo reædificabat: præuaricator ergò fuit. Verū profectò qui rem falsam quæ destrui potest, & debet, semel euerterit, si eā iterū ædificat, præuaricator esset. Fides autē non potest destrui, licèt possit impugnari. Etsi ergò Paulus prius fidem destrueret, & postea eam ædificare conaretur; non tamen præuaricator erat. Similiter qui per pœnitentiam ædificat virtutes & gratiam, quæ prius per peccatum labefactauerat, ille inter præuaricatores non est habendus, quia ædificat, quæ malè destruxerat.

Quomodo Paulus eandē quam impugnando destruebat, prædicatione reędificando nō fuerit præuaricator.

Ad illud verò quod Apostolus ait: *Legē ergo destruimus per fidem? Absit: Sed legem statuimus:* respōdemus, id nequaquam ab his quæ modo tradit, dissentire. Nam dupliciter dicitur quis legē destruere: primo modo, qui eam in statu suo ante Christi incarnationem dicit inutilem, nec à Deo datam esse, nec habere vim obligandi: qua ratione Paulus legem nō destruebat, imò stabiliebat, dum per Christi fidem & gratiam docebat impleri. Sicut etiam Christus dixit: *Nō veni soluere legem, sed adimplere.* Alio modo dicitur destruere, qui eam probat, & ostendit per Christum destructam, & abolitam quantū attinet ad ceremonias, & iudicia, quemadmodum ipsa lex futurum fore aliquando prædixerat. Et ita Paulus dicebat; *Si circumdamini, Christus vobis nihil proderit,* & ad Roma. 7. ostendit, legem Christianis mortuam esse. Et confirmans hanc superiorem rationem, subdit, *Ego enim per legem, legi mortuus sum.* Ostendit, quòd secundum veritatem non inueniūtur Iudæi peccatores, propterea quòd legis ceremonias deseruerint, & ad Christum sint conuersi. Ego siquidem secutus autoritatem legis ipsius Mosaicæ, eā dimisi, ac illi mortuus sum. Dixit enim Moyses; *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies,* & Ier. 31.

Ad nonum dubium, Si legem Paulus, vt ipse dixit, non destruit per fidē cur illam hoc loco se destruere affirmat.

Matth. 5.
Galat. 5.
Rom. 7.
Galat 2.

Quid illud Apostoli: Ego per legem legi mortuus sum.

Deut. 18.
Ierem. 31.

Hebr. 8.

Consummabo super domum Israel, & super regnum Iuda testamentum nouum.

Quatenus etiam Decalogo, ne dũ ceremonijs, & iudicijs, mortuus esset.

Mortuus sum autem legi, non tantum vt habet iudicia, & ceremonias, sed etiam quatenus comprehendit Decalogum, & vt Decalogus à Moyse promulgatus est: & præsertim si respicias certos effectus, vt sũt, Detinere sub se seruiliter homines, facere, abundare peccatum, atque damnare.

Sensus ille quorundam: Ego per legẽ euangelicam mortu⁹ sum Moysi legi, quare non probatur. Infrà 8. Galat. 6.

Non ignoro aliquos exponere: Ego per legem gratiæ Euangelicæ, mortuus suum Mosis legi, secundum illud: *Lex Spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, & mortis.* Sed quia Paulus per legem absolutè accipere solet legem Moysis, & non Euangelicam nisi cum aliquo adito, vt, *Lex Spiritus, & lex vitæ*, & alio loco, *Lex Christi*, non ita quadrare videtur. Sed prior sensus illustrior, & præstantior mihi videtur. Sequitur: *Vt Deo viuã Christo cõfixus sum cum cruci.* Id est: Vt in futurum non viuam legi, aut Moysi, aut proprijs concupiscentijs, & desiderijs quæ per legem efficacia erant: sed vt Deo viuam, nõ tanquam vindici, & exactori, sed vt benemerito, & amantissimo Patri.

Quid sit: Vt Deo viuam, Christo confixus sum cruci.

Paulus vt legi mortuus fuerit secundum Lutherum.

At Lutherus hæreticè exponit hunc locum; asserens quòd per legem gratiæ, & fidei mortuus erat simpliciter omni legi: qa Nouum Testamentum propter pactũ gratiæ nõ vult esse legem, sed nudam promissionem, & eius per fidem apprehensionẽ. Quod tamen per Prophetas iugulatur, qui promittunt legislatorem, & legem nouam, siue testamẽtum nouum. Et apertè Paulus vocat legẽ nouam, legẽ Spiritus vitæ, quæ præcipit Dei, & Proximi charitatem: sed ita imperat, vt Spiritus veritatis id efficiat in corde nostro. Mortuus sum ergo legi, ac proinde peccato, & morti quæ consequitur, vt ita possim Deo viuere: quoniam cõformatus sum Christo in cruce, qui mortuus est vt Deo viueret, id est in gloriam eius, per ingenuum & liberale charitatis obsequiũ bona opera præstando. *Christo confixus sum cruci.* Et crucis mysterio quasi ex quadam figura rem totam hanc explicat Paulus. Talis enim est homo ante acceptã iustitiam, quod ad peccati, & mortis conditionem attinet, qualis Christus antequã cruci suffigeretur, respectu vitæ corruptibilis, & mortalis. Nam Christus gessit typũ peccatoris, qui dum vixit, expositus fuit passionib⁹ carnis, & corruptioni vitę mortalis: & post mortem, & crucem fuit immortalis, & incorruptibilis. Ita quisque homo in statu naturæ lapsæ viuit peccato, & morti fructificat ad damnationem: at postquam per fidem & Sacramentum Christo crucifigitur, ac peccato moritur, sed regnat in eius gloriam. Et simile ex illud ad Roman. 7. quod dicitur, *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem:* & infra: *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur.* Et vt ibi à morte ad sepulturam, ita hic à morte ad crucem transit.

Sensus ille refellitur. Ierem. 31. Ezech 36.

Rom 8.

Qualis homo sit ante iustificationem.

Qualis post illam.

Rom. 7. Supra 6.

Ibidem.

Ad decimã quęst. De illorum sensu verborum. Viuo ego iam non ego, viuit vero in me Christus.

Decima dubitatio erat circa illa verba: *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Christus.* Ad quod explicandum illud assumo: In quolibet homine esse duplicem Adamum considerandum, veterem priorem, & carnalem, & posteriorem nouum ac spiritualem.

Quid esse in veteri, Adamo, quid in nouo.

Quamdiu ergò homo est in veteri Adam, operatur ea quæ sunt concupiscentiæ, peccati, & mortis, & viuit vitam veteris hominis: at vbi semel Christum crucifixum induit, mortuus inuenitur vetus homo, & ipse nouus homo inuenitur, & noua creatura, & viuit in eo per gratiæ, siue charitatis principium, quam misit in eum Christus secundus Adam, sicut vitis in palmitem. Et ita explicatur quomodo est ipse, & non ipse, id est non talis, in quo operetur homo vetus prior, sed homo nouus in Christo, & in quo CHRISTVS ipse viuit. Qui enim in CHRISTO est aliquo modo, nimirum per fidem, & dilectionem, & CHRISTVS in eo est per donum Spiritus viuificantis, de quo dixit Dominus; *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt. Vos autem videtis me: quia ego viuo, & vos viuitis*: id est, per me vitam, & per Spiritum vitæ vobis à me donatum viuetis.

2. Cor. 5. Galat. 6.

1. Cor. 15.

Vt simus in Christo, & Christus in nobis.

Ioan. 14.

Atque hoc loco potes apertè colligere, opera iustorum non tam ipsorũ esse, quam Christi, siue Spiritus inhabitantis ipsorum mentes.

Iustorum opera cuius potissimum sint.

Et addit: *Quòd autem nunc viuo in carne: in fide viuo Filij Dei.* Rectè hoc est præcedentibus subiunctum. Videbatur enim, hominem, dum in his corporis angustiis inclusus est, vitam gratiæ habere non posse; quia caro cum carnalia concupiscat, non est huius vitæ spiritualis susceptibilis. Ad homo qui adhæret Domino; vnus Spiritus est. Et in carne ista adhuc concupiscente fit potius; qui tamen per Spiritum mortificatus est; non viuit in eius concupiscẽtia, sed in fide Filij Dei. Ex fide enim, super quam ædificatur charitas, Deo iungitur spiritus noster, vt vnus sit cum illo: & ita non est in carne, sed in spiritu. Essentia namque nostra ex ea parte iudicatur, quæ vincit. Si in homine caro vincit, dicitur esse in carne, & dicitur caro: si

Homo cur partim caro, partim Spiritus nominetur.

Spiritus

Rom. 8.

Spiritus, dicitur esse in Spiritu, & Spiritus. Ita enim ad Roman. 8. loquitur Paulus: *Qui in carne sunt, Deo placere nō possunt. Vos autem in carne non estis, sed in Spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.*

Esse in carne vbi malum significet.
Lib 3. in epist ad Rom.
Rom. 7.

Vbi etiam illud (quod alias annotauimus) omittendum non est, esse in carne, ęquiuocum esse, & nunc in malam, nunc in bonam partem accipi. Nam in loco Rom. 8. & ibi: *Cùm essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in mēbris nostris, vt fructificarent morti,* malè sonat.

Esse in carne vel viuere, vel manere, quid hic significet.
Philip 1.
2. Cor. 10.

Benè autem sonat hoc loco cùm ait: *Quòd autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei.* Esse enim in carne, vel viuere in carne, vel manere in carne, est more viatorū manere in carne mortali. Vnde Paulus ad Philippē. dixit: *Permanere autem in carne: necessarium propter vos,* & alio loco, *In carne ambulantes, non secundùm carnem militamus.*

Habac. 2.

Et hic locus apertè idem porrigit, & videtur alludere ad verba Pnophetæ: *Iustus in fide sua viuet,* & hic declarat, in qua fide nimirum de morte Filij Dei; qui pro nobis motuus fuit, vt nos viueremus, & de quo subiungit: *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Vbi declarat eximiam, & internam charitatē Christi, & externā sui ipsius in ara Crucis oblationem, quemadmodum Ioannes in Apocalypsi dixit: *Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.*

Duplex Christi erga homines dilectio.

Apoc. 1.

Chrysostomus negat hæc verba cuius posse cōpetere, sed propria esse Pauli: quod aliquo modo verū est, nō autem in vniuersum. Nam si de eo solo ageret, hæc ad præsentem disputationem non adferret. In se ergò alios iustos repræsentat. Et Christus Dominus etsi pro omnibus hominibus se ipsum tradiderit immolandum, & propriū effuderit sanguinem: tanta tamē charitate hoc pro omnibus præstitit, ac si pro singulo quoq; nostrum id effecisset. Nihil enim mihi detractum est per hoc quòd non tantum pro me solo, sed etiam pro alijs hoc beneficium contulerit. Imò ob eam gratiā magis me obstrictum reliquit, qui fratrū meorum, & proximorum, quos ego non secus ac me ipsum diligere habeo, curam egit.

Pauli verba: Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me, soli Paulo qua tantum ratione conueniat Quā ta Christus charitate pro omnibus mortuus sit.

Hinc Oecumenius: *Quod commune est,* inquit, *proprium facit: ostendens tantum gratiarum actionis quemq; debere Christo, ac si propter ipsum solum homo factus fuisset.* Et Augustinus lib. Confess. *O tu bone Omnipotens, qui sic curas vnumquemq; nostrum, tanquam solum cures, & sic omnes tanquam singulos.* Chrysostomus item lib. de Compunctio. cordis. *Hic est affectus serui fidelis, vt beneficia Domini sui, quæ communiter data sunt omnibus, quasi sibi soli præstare reputet, & quasi ipse sit omnium debitor, & pro omnibus ipse solus habeatur obnoxius.* Et statim producit hæc Apostoli verba.

Oecum. cap. 3 in fin.
B. Aug lib 3. Confess. ca. 9. to 1. circ. pri.
Chrys li 2 de Compunctio. cord. circ. fin.

Sequitur: *Nō obijcio gratiam Dei* (siue nō reiicio.) Ambrosius legit: *Non sum ingratus gratiæ Dei:* Augustinus verò, *Nō irritam facio gratiam Dei.* Estq; pulcher sensus: Gratiam Dei vitam mihi conferentem sine meis meritis non reiicio; siue, Non confido in lege, vel Moyse, vt assequar iustitiam: quia esset abiicere gratiam Dei, quæ quidē gratis nobis per Christū obuenit. Nā lex per Moysen data est, gratia & veritat per Iesum Christum facta est.

Huius loci: Non obiiciò gratiam Dei, variæ lectiones.
B. Amb to 5.
Quid abiicere gratiā Dei.

Ad postremā dubitationem respondendum est circa illa verba: *Si per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.* Id est: Si lex operib. suis posset iustificationem tribuere, Christus frustra, & sine iusta, vel idonea causa fuisset mortuus. Sed hoc nemo sani capitis de infinita Dei sapientia fatebitur: ex legis ergò factis nemo iustitiam adipiscitur,

Si lex vetus minimè iustificabat, vnde esse habuit iustos illos quos memorat.

Ad illud verò quod in contrarium adiectū est, multos iustos olim fuisse, qui & legi Dei fecerunt satis, & in sacrificiis litarunt, & per obedientiam Deo placuerunt: dicendum, aliud esse in lege fuisse iustitiam, aliud verò ex lege, id est ex vi & efficacia, seu merito legis. Hoc secundum frequēter negat Paulus, primum verò sępè admittit, nempe fuisse iustos, sed ex fide Christi mediatoris.

Esse ex lege iustitiam, quid sit.

¶ Simili ratione soluitur illud; *Regnum meū non est de hoc mundo.* Erat quidem Christi regnum in hoc mundo per fidem, spem, ac charitatem: sed non ex hoc mundo regnū illud, quoniam fides supra mundum erat; sicut spes & charitas, quæ sunt dona Dei gratuita, sicut & ipse Messias supra naturam omnem est, & suprà legem.

Explicatur id: Regnum meum nō est de hoc mundo.
Ioan. 18.

Ad alterū verò obiectū, quòd in Psalmo 118. frequens mentio fiat iustificationum Dei, quibus sanctus Dauid immaculatus reddebatur, & in ipsis ait se viuificatū: dicēdum est, legem in lapidib. latam, qualis illa Mosis extitit, legem, & ministrationē mortis fuisse, & literam quę occidebat, ideò neminem viuificare potuisse: Cæterum quia illa erat pædagogus ad Christum; viri sancti & spirituales ex fidei, & charitatis donis illā obseruātes, vitā, & ampliorē iustitia quę à Christo erat, accipiebant. Nā etsi opera veteris legis ex fide in Nouo Testamento amplius nō liceat obseruare, quia per Christū reddita sunt mortifera; poterāt tamē olim cum fidei operibus computari, quia tunc viuebant in ratione obligandi, etsi non in ratione iustificandi. Hinc Hilarius in illud; *In æternū nō obliuiscar iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me: Scit,* inquit, *Propheta*

Si etiam non erat per legē iustitia, quid tam assidua iustificationū Domini in lege memoria.
Exod. 31.
2. Cor 3.
Galat. 3.

Antiquæ legis opera, fidei opera quomodo dici possent.
B. Hilar in Psal 118. in lit. lamo.

Psal. 118. Rom. 10. Habac. 2. Rom. 7. Leuit. 18. Galat. 3.

secundum Apostolum, finem legis esse Christum, in qua iustificationum obseruatio constituta est: scit & in Euangelia crediturus legem esse pædagogam: scit & iustum ex fide viuere, scit & legem spiritualem esse, scit quod qui ea quæ in lege sunt fecerit, viuet: & idcirco ait, In seculum non obliuiscar iustificationum tuarum, quia in ipsis viuificasti me. Hæc ille.

Altera solutio propositæ obiectionis, de iustificationibus legis.

Possumus & aliter respõdere, Dauidem & alios sanctos precari solitos Deum, vt à lege veteri, quæ peccati, & mortis erat, eos reuocaret ad legem Euangelicam, quã non ignorabant aliquando ab eo instituendam; quæ quidem viam cuiusque iustificationis coram Deo continebat, & sacramenta, quę gratiam Dei, & iustitiam conferunt, comprehẽdebat: & hæc sunt, quæ hic Hebraicè dicũtur חקות hu quoth, Gręcè δικαιώματα, quæ vox propriè denotat statutũ, siue præceptum ceremoniale, quod solum ex legislatoris volũtate vim habet satisfaciendi. At statuta, siue iustificationes legis carnales erant, & ab immunditiis tantùm carnis liberabant: vnde Hebr. 9. Paulus vocat iustitias ad tempus correctionis impositas: secus est de Euangelicis Sacramentis. Vnde & precabatur sanctus Propheta; *Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper.* In quæ verba idem Hilarius in hunc modum scriptum reliquit: *Lex erat iustificationem per Moysem scripta, & hanc Propheta operibus exercebat. Non ergo hãc statui sibi orat, quæ iam statuta erat, & ab eo religiosè agebatur: sed eam, quam optat inquirere. Quid ergò optat inquirere. Finem scilicet legis. Et quis erit finis legis? Apostolum audiamus. Finis enim legis Christus est. Sed per has iustificationũ vias, quibus statuta lex fuerit: finem legis optat exquirere. neq; solum exquirere, sed semper exquirere.* Augustinus quoque in eundem locum docet, legem iusto non esse positam, sed nõ iustis, & non subditis: de quorum numero ipse non erat, qui dixerat: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.*

Hebr. 9. — Psal. 118. — Hilar. in eundem Psal. lit. Hebr. — Quam legẽ Dauid sibi à Deo vellet imponi. — Rom. 10. — B. Au. concio. 11. in. Psal. 118. prope initiũ tom. 8. — 1. Tim. 1. — Psal. 118. — 2. Cor. 3.

Petit ergo legem sibi iusto poni, non quomodò posita populo contumaci in tabulis lapideis, sed sicut sanctis filijs liberè in tabulis cordis carnalibus, Spiritu sancto tanquam digito Dei scriptis. Quia ergò litera occidit, Spiritus autem viuificat, orat vt per Spiritum sanctum faciat, quod per literam sciebat; ne per sententiam mandati non obseruati etiam prçuaricatiònis ei crimen accedat. Et hęc sint satis dicta ad scrupulos secundi capitis, qui multi sunt & in sensibus, & in verbis, vt diximus.

(·:·)

DISPVTATIO XXVI.

In illa verba Capit. 3. *O insensati Galatæ, quis nos fascinauit non obedire veritati, ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus? Hoc solùm à vobis volo discere, ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic stulti estis, vt cum Spiritu cœperitis, nunc carne consummamini, &c.* vsque ad, *Fratres, secundum hominem dico.*

PRÆCLARE sanè difficultates in hoc tertio Capite resoluendæ se obiiciunt. Prima est, quò tendat Apostolus hac acriori reprehensione, ac argumentorum mole quam subtexit: nam eo ignorato, quò rationes iaculetur, non caperemus. Secunda, quomodò Apostolus contra Domini verbum, Insensatos Galatas vocat: *Qui dixerit,* inquit, *fratri suo, Fatue reus erit gehennæ ignis.* Tertia, qua ratione Apostolus vulgarem fascini vocem vsurpat? nam id inane, & vanum, ac prorsus inutile à multis est existimatum. Quartum, quomodò Christus dicitur in Galatis prçscriptus, siue proscriptus: nam id multos sensus recipit. Quinta, an priores quatuor rationes, quibus in Galatas agit Apostolus, solidæ sint, & ad id probandum, ad quod producuntur, firmæ. Sexta est circa illud quod ait Apostolus: *Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est: quia iustus ex fide viuit:* Posset enim obiici, multos in lege iustos fuisse, & sanctitate conspicuos. Addit deinde Apostolus, *Lex autem non est ex fide:* contra quam sententiam multa occurrunt, & illud primo loco, quod præceptum primũ in lege, fidei erat. *Ego,* inquit, *sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.* Deinde quomodò lex non est ex fide, cum scriptum sit: *Crediderunt Domino, & Moysi seruo eius?* Tertiò, quomodo lex non est ex fide, cum præcesserit fides in Abel, Noe, & Abraham, cuius Circumcisio signaculum iustitiæ fidei fuit teste Apostolo. Septima difficultas, quorsũ adfertur illud: *Sed qui fecerit ea, viuet in illis:* nam & in bonis temporalibus expectandis nonnulla erat fides. Postrema difficultas est, quomodò subiungat, Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum? & quid probet illo testimonio: *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* & an bene proferatur à Paulo hoc testimonium.

1. Dubium. — Secundum. — Matth. 5. — Tertium. — Quartum. — Quintum. — Sextum. — Habac. 2. — Exod. 20. — Suprà 14. — Hebr. 11. — Ibidem. — Rom. 4. — Septimum. — Octauum.

Respon-

Respondemus, priores quatuor dubitationes expeditam posse suscipere resolutionẽ: posteriores verò quatuor obscuriores, & impeditiones esse videntur: sed ingenij nerui intendẽdi sunt, quò pro tenuitate nostra illis satisfaciamus.

Ad I. dubit. Quis Pauli scopus in hoc capite.

Ad primam igitur difficultatem dicim' hactenus Apostolum contra pseudapostolos calumniãtes suam autoritatem, & prædicati à se Euangelij veritatem strenue tutatum fuisse, & per occasionẽ controuersię quam habuit cum Petro, ostendisse, legem non esse iustitiam: nũc verò omisso Petro, & ad Galatas conuerso sermone, omnibus viribus ostendere contendit, fidẽ in Christum semel professis nihil opus esse lege, aut Circumcisione: ad quod melius euincendum tot congerit argumẽta. Et hęc de primò.

Ad secũdam. De illa appellatione: O insensati Galatæ, an Domini verbo repugnet, Fratrem suum fatuum nõ appellandi. *Luc. vlt. Matth. 15. Mag. Greg. li. 12. Moral. ca. 10. tom. 1.*

Ad secundum respõdemus, ea verba: *O insensati Galatæ*, conuitium non esse, sed instæ reprehẽsionis verbum, & correctionis, quasi magistri suos tardiores discipulos instruentis: nõ absimile ab eo verbo, quo Dominus per gẽtes discipulos in Emmaus correctionis gratia vocauit, *O stulti, & tardi corde ad credendum*? & alibi ad Apostolos, *Adhuc & vos sine intellectu estis*? Sicut enim teste Magno Grego. superba non sunt, quæ humili corde proferuntur: ita conuitia non sunt, quæ ex charitate sanandi, & corrigendi gratia proficiscuntur, etiamsi aliquam contumeliæ speciem præseferre videantur.

Quid significet: O insensati Galatæ.

Stultos porrò, siue insensatos, siue dementes, ad quod Gręca vox magis accedit, ἀνόητοι, Galatas vocat, id est leues, inconstãtes, & inconsideratos: quia & natura rudiores erant, nempe ex ferocioribus Galliarum partibus oriundi: & quia à melioribus exorsi, ad peiora sine certa ratione prolapsi fuerant Hieronymus vult esse allusionem ad vocem & etymon Galatarum, quasi essent arte transmutati: *Ob id*, inquit, *insensatos Galatas appellat, quod vnaquaq; prouincia suas habeat proprietates Cretenses semper mendaces, malas bestias, ventres pigros, vere ab Epimenide poeta dictos, Apostolus comprobat. Vanos Mauros, & feroces: Dalmatas, Latinus pulsat historicus. Timodos Phrygas, omnes poetæ lacerant. Græcos leues, apud C. Cæsarem suggillat Tullius, dicens: Aut leuium Græcorum, aut immanium Barbarorum: & pro Flacco: Ingenita, inquit, leuitas, & erudita vanitas. Ipsum Israel, graui corde, & dura ceruice, omnes Scripturæ arguunt. In hunc ergo modum arbitror & Apostolum Galatas regionis suæ proprietate pulsasse.* Hæc Hieronymus.

Alter sensus. *B. Hiero hoc loco tom. 9.*

Tit. 1.

Variorum nationum proprietates, ex Hieronymo. *Tullius.*

Idem.

Psal. 4. Actor. 7.

Ad tertiam dubitationẽ. De vsu verbi Fascinandi

Ad tertiam propositam quæstionẽ dicimus in primis, Fascini vocem, & verbum Fascinandi, à Gręca voce descendere. Dicitur enim βασκανία & βασκαίνειν: vnde elemẽto, β, commutato in literam f, vt interdum solet, dicitur fascinum & fascinatio. Quod ad rem attinet, propriè fascinare, est oculo malefico, vel aspectu maligno alteri nocere: quod facere solebant fęminæ quædã, quæ pestiferis, & liuidis oculis infantes, quos conspicabantur, inficiebant, & paulatim ad tabem, & mortem deducebãt: & ita fascinum, species erat maleficij. Hinc illud Pastoris apud Poetam dictum:

parum recepto Latinis scriptoribus. Vnde ductũ fuerit, quid significet.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Virg. eclo 3. prope fin.

Scripturæ verò sacræ non semper certis, & indubitatis argumentis agũt, sed etiam vulgaribus, & protritis, quæ apud plebem versantur. Spiritualiter verò, quasi oculo inuido & maligno alios fascinant, qui pestifera doctrina alijs nocent, & à veritate suscepta in errores inducũt. Et quia hęc fascini passio propria est puerorũ. quę ab his qui malignos habẽt oculos, infertur, ita ij, qui pueri sunt sensibus, ab oculis hęreticorum, qui malitia sunt fortiores, facilè inficiũtur: idcircò diligenter sibi quisque ab oculis hæreticorũ, siue ab eorũ libris, in quibus fascinum suum reponunt, si sapit; cauere debet. Nam vt homo fascinatus, & præstigiũ oculorum recipiens, aliter iudicat de rebus atque prius iudicabat: ad eũ modũ hæreseos fascinationẽ percipiens, aliã de fide sententiam formare solet. Vt verum sit illud Sap. 4. *Fascinatio nugacitatis obscurat bona.* Sunt enim hæretici nugaces, & multiloquij cultores. Chrysostomus annotat, verbũ Græcum præter suum significatum, sonare idẽ quod inuidere. Ita vt sit sensus: Quis vobis inuidit, vt à libertate ad legis seruitutem reuocaret? Vel: Quis vos incãtauit, & pręstigijs quibusdam quasi magica cantione imposuit? Vnde & sequitur: Ante quorum oculos Christus proscriptus est, vt de oculis præstigio delusis loqui videatur.

Fascinare qd mysticè.

Qui propriè fascinentur. *1. Cor. 14.*

Hæretici dupliciter fascinant.

Sapien. 4. Hæreticorũ proprium. *B. Chrysost.*

Fascinare etiam Chrysostomo.

Ad quartum dicendum, verbum Græcum προεγράφη dupliciter verti posse. Nam à Chrysostomo, & eius sectatorib' legitur: Ante quorum oculos Iesus est pręscriptus; idest, Quibus per meam prędicationem sic est descriptus, & quasi fictus Christus, & omnium ab oculos expositus, tãquam si inter vos esset crucifixus (Hęc est enim vis fidei, vt procul distantia, quasi præsentia cernat:) quãdo sãcto baptismi mysterio initiati fuistis. In eo.n. Sacramento cum Christo in crucem agimur, & cum eo crucifigimur. Sic enim alibi ait: *Quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus.*

Ad IV. dubi. Quid illud: ante quorum oculos Iesus Christus proscriptus est. I. Sensus. Fidei efficacia.

Rom. 6.

Hieronymus aliter hanc literam interpretatur: Præscriptus, id est, ante scriptus, nẽpe à Prophetis: quia non solum ex Euan-

Alter sensus. B. Hierony.

gelio,

Rom. 15.

Quid incommodi habeat

gelio, sed etiam ex Prophetis Christum nouerant. Ita enim ad Rom. 15. habetur iuxta Gręcam literã: Quæcunq; pręscripta sunt, ad nostram doctrinam præscripta sunt.

III. sensus. Quiuam proscriberentur

Sed huic seusui obstat, quod cum Galatæ essent Gentiles, & rudes, non est verisimile illos in lectione veterum Prophetarũ fuisse exercitatos. Alia verò lectio habet Proscriptus: proscribebantur autem illi, quorum nomina publicè proponebantur scripta quo impunè liceret eos de medio tollere: & hic sensus tam à Græca, quàm à Latina voce admittitur. Nam qui fascinabant Galatas, ac dementabant, Iesum proscribebant, & eiiciebant de sua possessione, hoc est ex Galatis ipsis, quam possessionem ipse sibi Iesus cruce, & sanguine comparauerat. Et ita interpretantur Ambrosius & Augustinus. Iesum enim ceu purum hominem, & ad iustificandum inefficacem, & ex meritis criminum damnationi datum reiiciebat, & damnabant. *Et in vobis crucifixus:* id est, non solum præscriptus, sed etiam in vobis crucifixus, vt non viuat, neque resurgat. Et ita alludit ad id, Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis scandalum, Gentibus stultitiam.

B Amb. to 5. D. Aug to 4. props finem.

1. Cor. 1.

Ad V. dubit. An idoneę contra Galatas argumentetur Apostolus.

Quale hoc sit primum argumentũ. Ex operibus legis Spiritũ accepistis, an ex auditu fidei.

Ad quintum dicendum, valida, esse argumenta quę assumit, ac solidè inferre quę volũt. Primùm: *Hoc solùm à vobis volo discere:* hoc est, Vt nunc alia solidiore prætermittã illud mihi satis erit ad vestram leuitatem, & stupiditatem demonstrandam. *Ex operib. legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Videtur ad hunc modum Paulus syllogizare: Amentis est putare, aliquid esse necessariũ consequendæ alicuius gratiæ, quod tamen apparet sine illa iam esse obtentum: at Galatæ ponuntur quærere salutem, & vitã quę est ab spiritu qui viuificat & salutis compotem hominem facit, quæ & in veritate linguarum, & in prophetia, & in signis edẽdis sese exerebat.

Quærit igitur, an Spiritum adoptionis, quo vno omnia illa consecuti fuerant, accepissent ex operib. legis, an ex auditu fidei? Et subaudiendum est, non ex priori, sed ex posteriori.

Galatarum insignis argumentum stultitiæ.

Concludendum ergo, insignẽ fuisse illorum stultitiam, quam honoris gratia suppressit. Nam constabat, ab eo tempore quo Christus cœpit prędicare, hunc Spiritũ apparere cępisse, aut Galatis communicatum fuisse: ante quem Moysis legem ignorabãt. Et addit, perfectam stultitiam illorum ab ordinis peruersitate ortam: *Sic*, inquit, *stulti estis vt cum Spiritu cœperitis, carne cõsummamini?* Hic est enim ordo rectus, vt à carne in Spiritum transeatur, non è contrario.

Galatæ ordinis perturbatores.

1. Cor. 15.

Lex carni cur data, non spiritui.

Vt 1. Cor. 15. dixit: *Non prius quod spirituale est, sed quod animale*; & lex eo pacto data est carni, vt proficeret in Spiritum, non autem lex data Spiritui, quia lex iusto non est posita, hoc est iusto dominans, & minitãs; sed, vt ipse subiunxit, iniustis. Quorsum ergo nunc ab spiritu adoptionis ad spiritum seruitutis redire vultis; & ex amore Euangelij ad timorem legis? & corroborat rationem, nam cũ Galatę grauissime ab Euangelij oppugnatoribus fuissent afflicti, vt etiam ex Philippensibus cap. 1. constat; propterea sequenti interrogatione omnem patientiæ superioris fructum asserit illos cum magno suo dedecore perdidisse. *Tanta*, inquit, *passi estis* (scilicet ab Euãgelij aduersarijs) *sine causa*: id est, inutiliter & frustra. *Si tamen sine causa.* Vbi mitigat acerbitatem dictæ amissionis fructus patientiæ, quàm comminatus erat: hoc est; Potest esse sine causa, si vos ab errore vestro resipiscatis, ac posthac in veritate Euãgelij stabiles permanseritis.

1. Tim. 1.

Quomodo Galatæ, cum spiritu cępissent, nũc carne consummarentur.

Philip. 1.

Galatę à quibus tanta passi essent, & cur sine causa, vt ait Apostolus.

II. argum. Apostoli.

Secundum conflat argumentum simile priori: & interrogatione vtitur, quò grauius eos vulneret: *Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?* Prius ab ijs qui Spiritũ acceperant, argumẽtum contexuerat, iam ab ipso datore Spiritus ratiocinantur. Etsi enim Spiritus sit dator munerũ, per homines tamen illa dat velut per ministros, & organa, sua. Ille, qui vobis tribuit Spiritum, & virtutes (verecundè semetipsum insinuans suppressa sua persona) qui operabatur magnas virtutes inter Gentes, nõ à legis obseruantia, sed ab prædicatione fidei: quia ipse audiuit, & credidit, propter quod & locutus est. Et probat testimonio Scripturę, quę habet: *Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Etsi possit hic locus referri ad Deum, qui ad Spiritum contulit in Apostolus, & in Gentes, vt talia ederent charismata in Ecclesiæ vtilitatem. Ac subdit: *Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ.* Sustẽtatur hæc ratio in eo, quòd Spiritus & hæreditas Abrahæ filiis sint repromissa. Et ne seducerentur, putãtes illam filiorum dignitatem esse secundùm carnem intelligendam, subdit: *Cognoscite ergo, &c.* Id est Apprehendite, & fidei oculis intuemini, Abraham ex fide factum esse patrem eorum, qui per fidem illum imitarentur: & ij soli sunt filij Abrahæ, qui ex fide sunt, & non tantùm Iudæi.

Spiritus quatenus donetur.

Quomodo tribuerit Paulus Spiritum Galatis, & aliis.

2. Cor. 4.

Psal. 115.

Genes. 15.

De quo etiã dicatur: Qui vobis tribuit Spiritum.

Actor. 2.

Esse ex fide, quid.

Ioan. 18.

Rom. 2.

Esse ex fide, phrasis est Hebræa, sicut esse ex veritate, esse ex Deo, esse ex lege, esse ex cõtentione. Esse ergo ex fide, est dignitatem suã ex fide obtinuisse, vt sit quodam modo noua creatura: sicut etiam Abraham

ex fide

Genes. 22. III. argum.

ex fide iustitiam est adeptus: *Prouidēs autem Scriptura quia ex fide iustificet Gētes Deus prænunciauit Abrahæ, Quia benedicentur in te omnes gentes.* Tertium cōficit argumentum, in hunc modum: Ij sunt filij Abrahæ, ad quos pertinet illa Abrahæ data benedictio: illa autem pertinet ad omnes omniū nationū gentes, quę consideratę sunt in ipso: sed nō erāt omnes gentes proditurę ex Abraham secundùm carnem, sed vna gens tantùm, nimirum Iudæorum; ergo considerandi sunt eius filij secūdùm spiritum, qui datus est Abrahę, vt esset pater multarum gentiū. Datus est autem illi non ex operibus legis, quæ nondum erāt in rerum natura: ergo ex fide tantū iustificātur. Hic est Pauli discursus: verba facilè accommodātur. *Prouidens Scriptura*: id est Spiritus sanctus autor Scripturæ, quod per figuram Metonymiæ dictum est, *Quia ex fide* (Euāgelij scilicet) *iustificat* (vel iustificaturus esset) *gētes Deus* (nam quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi Spiritus Dei) *prænunciauit Abrahæ*, vel vt Grecū verbum sonat, προευηγγελίσατο, id est preeuāgelizauit, hoc est, felix, faustumq; nuntiū lōngè prius quàm perficeretur, Abrahæ præsignificauit, quæ illis paucis continentur: Benedicētur in te omnes gentes. In te, hoc est in semine tuo Christo, vt paulò pòst eadem epistola explicat.

Gen. 17 *Rom. 4.* Prouidens Scriptura quid. *1. Cor. 2.* *Galat. 3.*

Possumus & alio modo explicare præsentem locum, licet in idem recidere videatur: Autor Scripturæ Deus prouidēs quomodò, c. 15. Genesis iustitiam cōsequerētur omnes per fidem, voluit c. 12. pręmittere aliquid eo pertinens, & ante euangelizans: *Quia*, inquit, *benedicentur in te omnes gētes*, id est Omnes homines. Verū, vt Cyrill. in lib. 2. cōmentationes de Cultu, qui est in Spiritu, & veritate, interpretatur (vt producit eū hoc loco Oecumen.) *In te*, significat, ad imitationē tui, ac similitudinem, vt sit sensus. Quicūq; crediderint, vt tu credis, illi benedicētur. Est enim Abraham tanquā typus, & exemplar omniū iustificandorū & Ambrosius expresse habet: *Hoc dicit, quia forma est Abrahā omniū credentiū*, &c. Et ita perspice Spiritus sancti œconomiam ab Apostolo animaduersam, vt quisq; illorū locorum explicet alterum. In te credente benedicētur omnes: & id, Abraham credidit Deo, ad omnes eo modo credentes extenditur.

Altera interpretatio huius sententiæ. Prouidens Scriptura quia ex fide iustificat gentes Deus. &c *Gen 12.* *D. Cyrillus apud Oecumenium c. 3. in fi* *B. Ambr. to. 5* Spiritus sancti circa Scripturam prouidentia.

Subdit Apostolus: *Quicūq; enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sūt: scriptū est enim, Maledictus omnis qui non permāserit, &c.* His verbis quartam cōflat ratiocinationē ab opposito eius quod concluserat. Dixerat enim *Qui fide nitūtur, benedicētur cum Abrahā*: quicūq; ergo ex operib. legis sunt, & illi nitūtur maledictioni ęternę erūt obnoxij: quia nullus est benedictus, nisi qui totā legē impleuerit, & vniuersa perfecerit mandata: at nullus implet legem, nisi qui Spiritū Christi adipiscitur. Quod Apostolus cōprobatū reliquit ex his quæ ad Romanos cap. 3. disputauit, vbi dixit, Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, & ex his quæ dixi Dominus Ioan. cap. 7. *Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem*, scilicet proprio marte, & viribus suis.

Deut. 27. IV. argum. *Rom 3.* *Psal 13.* *Ioan 7.*

Etsi verò in lectione Hebręa vnde sumptum est hoc testimonium, non habeatur illud, Omnis, &, in omnib. sicut nec in trāslatione Aquilæ, aut Symmachi, aut Theodotionis habēt tamē 70. Interpretes, quos secutus est Paulus Suspicatur tamē Hieronymus ex Hebræis codicibus verba illa erasa fuisse: & reddēs rationem huius dicti, ait; *In hanc me suspicionē illa res stimulat, quod verbum, Omnis, &, omnibus, quasi sensui suo necessarium ad probādum illud, quod quicunq; ex operibus legis sunt, sub maledicto sint, Apostolus vir Hebrææ peritiæ, & in lege doctissimus, nunquam protulisset, nisi in Hebrais voluminibus haberetur*, Hæc ille.

Hunc locum Deuteronomij: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, &c cum aliter in Hebræo habeatur, à Iudæis fuisse corruptum, Hieronymus ostendit.

Nec valet si quis dicat, debile esse Hieronymi argumentū: quia sæpè Apostolus citat nō verba, sed sensum, & in Scripturis indefinitæ propositiones accipiuntur pro vniuersalib. Verùm hę duę obiectiones cōtra Hieronymum nihil euincunt: Tū quia hoc loco non videtur citasse sensum, sed ipsa verba, quæ & sunt in 70. & fuisse credūtur in Hebræo, antequā dolo Iudęorū eradentur. Deinde etsi indefinitæ propositiones vniuersalibus æquipolleant interdum, consueuit tamen Scriptura ipsis vniuersalibus ad maiorem vti exaggerationem. Et quāquam nō diceret Textus, in omnibus; facile tamen erat illud subintelligere: quia qui vnum trāsgreditur præceptum, factus est omnium reus.

Duo in Hieronymū obijciuntur à quibusdam, sed facilè refelluntur. *Iacob 2.*

Iam verò perspice in hominis reparatione pulcherrimum diuinæ prouidentiæ ordinem. Primò enim debuit homo pręparari, vt agnosceret seipsum peccatorem, & ad omne bonum infirmū. Deinde præparauit nobis redemptorem, & medicum, qui vnctione sua ab ea infirmitate sanaret, modò medicum agnosceret, & inuocaret, Tertiò perspice hominem natura superbum, & sibi ipsi mirabiliter ignotū: vnde fit, vt de se, & suis viribus grandia, & magnifica præsumat, vt putet se sanum, ac medio non indigere. Idcircò cum data illi esset lex seruanda, clamarunt cuncti vna voce: *Omnia quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes.* Et postquam exposita fuerūt eis male-

Ad hominis reparationē necessaria fuerunt quatuor. Secundum. Tertium. *Exod. 24.* Iudæorū su-

perbia, & inobedientia.

dicta legis, qui legem non seruarent, similiter clamauerunt omnes; *Amen.* Nouerat enim Deus eos legem nõ seruaturos, & sub maledicto legis constituendos. Conclusit ergo eos sub maledicto legis, vt ita misericorditer ad Christum traheret.

Quartum.

Quartò, sub malecto legis constitutos, atque sub peccato inclusos inuitauit ad pęnitentiam, per quam ex illo maledicto Christi gratia ab eo redimerentur. Qui si rursus auersi essent à nouo mandato, & à Christo, tunc Moyses inuocat testes cœlum & terram, & comminatur obnoxios fore maledicto, nõ amplius tẽporali legis, sed æterno Christi, qui dicet: *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Quamobrem Möyses dixit: *Prædico tibi hodie quod pereas, & paruo tempore moreris in terra, ad quam Iordane transmisso ingredieris possidẽdam.*

Deut. 30.
Matth. 25.
Deut. 30.

Spiritualibus Iudæis Christum mysticè terrã per Iordanis baptismum ingressis eũ postea negligẽtibus quid eueniat.

Qui enim semel in terram benedictam, id est Christum, receptus est Iordane transmisso, id est post baptismum, si Christum respuat per infidelitatem, vel mala opera: non deerit ei certa damnatio æterna. Et ita absoluimus quartam dubitationem: & quintam, quatuor videlicet illas rationes Apostoli, quibus legem spoliat virtute iustificandi coram Deo, firmas esse ac validas.

Ad VI. dub. Quo modo in lege nemo iustificatur, cum plerique in ea extiterint iusti.

Ad sextam dubitationem explicandam accingimur. Et primò obiectũ fuit, falsum videri quod ait, quòd nemo in lege apud Deum iustificetur: quia multi iusti in illa fuerunt. Sed hoc fuit sæpius à nobis expeditum: fuisse quidem multos iustos, sed non ex vi legis, sed ex fide Christi. Et quod Apostolus ait: *Quoniam autem in lege nemo iustificatur:* accipienda est illa præpositio, in, pro altera, ex: vt idem sit, in lege, quod ex lege, hoc est ex vi, & merito, siue potentia legis interminantis pœnas ad tempus, vel pollicentis temporalia præmia, quæ lex illa tantum nouerat.

Vt verũ sit: In omni lege homines saluari, vt vero falsum.

Hæc etiam propositio: In omni lege homines saluantur vera est, si, in, tempus significet, etiã legis naturæ. Falsa verò esset si in, significaret, ex omni lege prodire salutem: hoc enim prorsus esset hæreticum, cum omnis iustus nonnisi ex fide Christi explicita, vel implicita, quocunque vixerit tempore, iustitiam & salutem, consequi poterit.

Qua fide iustus viuat, teste Propheta.
Galat. 2.

Probat autem, salutem ex fide pendere, testimonio Habacuc: Iustus ex fide viuit. Intellige: Ex fide æternorum bonorum. Et lex pręcedit fidem in homine: nam post legem venit fides. Lex enim non dicit: Qui fecerit legem, habebit vitam æternam: sed hoc dicit fides, quæ est substãtia rerum sperandarum. Nam si lex proposuisset æterna bona, quid opus fuisset Christo, & fide in

Hebr. 11.

illum? Moyses enim omnia præstitisset. Subsecuta ergo legem est fides, vt quod lex non potuit, perficiat Euangelij gratia, quæ fide accipitur.

Si lex non est ex fide, cur primum Iudæis Deo præceptum vt crederent.
Exod. 14.

Secunda obiectio fuit: Quorsum Apostolus dicat: Lex autem non est ex fide, cum primum præceptum in lege fidei fuerit, & dictum sit: *Crediderunt Domino, & Moysi seruo eius?* Nonne etiam ab initio mũdi fuit fides in Adam, Abel, Noe, Abraham & aliis? Respondemus, fuisse quidem fidem post Adæ peccatum de Christo venturo, etiam ante legem Moysi: sed Apostolus rei naturam, & ordinem à se seruatum per mediatorem Moysen docet: quia cum essent in AEgypto seruati, & vociferati essent ad Dominum: respondit se velle educere eos per Moysen de AEgypto, etsi renitentem, ac dicentem: *Obsecro Domine, mitte quem missurus es,* In qua eductione de Ægypto solũ temporaria promittuntur, & terra illa Chanaam: & in hoc constituitur Moyses Deus Pharaonis: quem decem plagis afflixit, & tandem in mari demersit.

Exod. 3.
Infrà 4.
Infrà 7.
Ibidem.

Denique post multas murmurationes, & tẽtationes tulit illis legem in monte Sina, nihil mãdans de fide adhuc, quæ propriè respicit æterna bona: tantùm temporales promissiones, & carnales felicitates promisit legem obseruantibus, & contrà legis transgressoribus supplicia temporalia, & pęnas vitæ huius Non est ergo lex ex fide, & ideò inutilis est ad consequenda bona æterna, ad quæ respicit fides. Omne enim quod non est ex fide, aut vanum est, aut etiam peccatum.

Infrà 19.

Qualia legis præmia, qualiave essent supplicia obedientibus, vel inobedientibus proposita.
Rom. 14.
Deut. 18.
Ibidem.

Ideò apertè constat legem præcessisse, fidem subsecutam fuisse: nã post hæc omnia Moyses non amplius vt legislator, sed vt Propheta annũtiat de Christo vẽturo, & eum audiendum esse monstrat, quia lex gratiæ à Christo est, nõ à Moyse: & est postrema lex, quia illam nulla alia consequitur, & ita carnalia priora sunt spiritualibus, & figuræ præcedunt veritatem, & pædagogus anterior est perfecto magistro. Quamobrẽ lex, quæ Christi pædagogus fuit, & vmbra futurorũ, nec valuit quenquam ad perfectum adducere: quin potius operata est peccatum, & maledictum, præcedere debuit fidem Christi, qui ab illis redemit.

Galat. 3.
Hebr. 10.
Suprà 7.

Illud Exodi: Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxit te de terra Ægypti, perpenditur.

Quod igitur obiectum fuit, præceptum primum legis fidei fuisse: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra Aegypti: &, Crediderunt Domino, & Moysi seruo eius:* pondera, illam fidem fuisse Iudaicam, non de ęternis bonis consequendis, aut malis sempiternis vitãdis. Et ideo dixit, Eduxi te de terra Ægypti, non, de peccato, & potestate dæmonis. Neque dixit, Crediderũt Patri, & Filio

Id etiam: Crediderunt.

eius

Domino, & Moysi sãuo eius, expenditur.
Genes. 17.
Rom. 4.
Ioan. 7
B Amb. to. s.

eius mediatori, id Deo, & Moysi seruo eius. Et præcessit fides quidem in patribus, sed non ex alia lege quàm à Christo. Præcessit etiam Circumcisio Abrahæ, quia signaculum iustitiæ fidei, vt ait Apostolus: sed non vt ex Moyse, sed vt ex patribus data. Ambrosius tractans illa verba: *Lex non est ex fide*, exponit: *Quia nihil mandat credendum. Omnia enim eius manifesta sunt, vt seruans legem, viuat.*

Ad septimã dubitationẽ. Quare additum à Paulo: sed qui fecerit homo, viuet in illis.

Ad septimam dubitationem de subiunctis verbis: *Sed qui fecerit ea, viuet in illis*: dicendum, solutionem esse tacitæ obiectionis. Posset enim quis objicere: Si lex non iustificat, nullum ergo præmium statuebat seruanti legem. Et respondet, quòd etsi iustificationem coram Deo non operaretur, & vitam gratiæ, promittebat tamen vitam præsentem: quia qui fecerit ea, viuet in illis. Et talis est vita, qualis debetur mundanæ iustitiæ, vt quis, scilicet, sit longæuus super terram, & ipsius terræ diuitijs fruatur. *Si audieritis*, inquit, *me, bona terræ comedetis*: at Fidei præmium æterna vita est, de qua per futurum dixit Propheta: Iustus in fide sua viuet.

Lex Moysi qualẽ tantũ vitã conferret cultorib⁹ suis.
Esai. 1.
Habac. 2.

Ad octauum dubium. Quorsum illud: Christus nos redemit de maledicto legis, &c.
Rom. 4.
Propriè redimat quis, teste Hieronymo.
Infrà 5.
Ephes. 2.

Ad postremum: cur subiungat Apostolus; *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*: dicendum, quòd quia lex iram operabatur, non poterat non maledicto Legis subiacere eius præuaricator. Qui verò redimit, teste Hieronymo, id emit propriè quid suum fuit, & suum esse desiuit. Eramus enim Christi ante omne peccatum: sed postmodum traditi fuimus Satanæ sub maledicto. Maledictum enim commune fuit cum Adam, in quo nos omnes homines peccauimus, & eramus natura filij iræ. Sed & illis qui sub Lege erant, adiungebatur aliud maledictum Legis non seruantibus eam; & de vtroque maledicto Christus liberat. Sed præcipuè hic mentionem facit maledicti legis: dixerat enim: *Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt*; vt intelligamus, Iudæos esse à suo peculiari maledicto liberatos, licèt in eis abundaret peccatum. Et quod ait: Redemit nos: intellige præsertim Iudæos. Et quia ad Gentiles lex moralis pertinebat, & illis quoque maledictionem intulit: quia omnis lex sine fide, & spiritu abundare facit peccatum; ad eos etiam consequenter, & secundariò extenditur.

De quo maximè maledicto sit sermo.
Rom. 5.
Infrà 7.
Cor etiã maledictio Gentes obnoxiæ.
Deut. 21.
Ouid. li. 3. Amorũ eleg. 4.

Quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno; vt in Gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu: vt pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem. Quia nitimur in vetitum semper, cupimusq; negata, & vis verbi redemendi propriè significat captiui soluto pretio liberationem: subdit modum, quo Christus nos à peccato, diabolo, & lege, pretio numerato liberauit, dicendo, *Factus pro nobis maledictum*, hoc est, maledictio, siue hostia execrationis eorum qui non permanserant in omnibus verbis legis. Ita Ambrosius interpretatur, vt sit idẽ tropus, qui in posteriori ad Corinthios. Eum qui non nouerat, peccatum, pro nobis peccatum fuit.

Quomodo Christus redemerit nos de maledicto legis.
B. Ambros.
2. Cor. 5.

Circa hunc locum attende primò, Septuaginta vertisse: *Maledictus à Deo omnis qui pendet in ligno*: Aquila verò & Theodotion, *Maledictio Dei est qui suspensus est*. & sic habet nunc Hebraicus textus. Et vt Gentes dicũtur præputium, & Iudæi circumcisio, quia Gentes præputium gestabant, & Iudæi circumcisi erant; ita Christus, in quem cecidit omnis nostra maledictio, maledictio à Deo vocatus est, dum causam nostram, qui maledictioni eramus obnoxij, in se transtulit, & scelera nostra in se suscepit castiganda.

Loci Deuteronomij: Maledictus omnis qui pendet in ligno, proponuntur variæ lectiones.
Galat. 2.
Quomodo sit Christus à Deo maledictam, seu maledictio.
Esai. 53.
1. Pet. 2.

Symmachus verò hunc locum vertit: Propter blasphemiã Dei suspensus est. Alij verò, vt Hebion hæresiarches, & semichristianus: Iniuria, siue contumelia Dei est suspensus. Alij; Conuicium Dei est suspẽsus. Cum Symmacho verò conueniunt inter Hebræos Rabbi Dauid Kimhi, & apud Latinos, Santes Pagninus: iuxta quorum sententiam, Suspensus est prædicatum. *Sepelietur*, inquit, *iste hac eadem die: quia propter blasphemiam Dei, siue maledictionem Dei est suspẽsus*. Sed certè apud Paulum, suspensus, subiectum est, non prædicatum. Omnis enim suspensus in ligno est maledictum.

Quænã ex illis interpretationes inter se conueniunt.
Impugnãtur.

Deinde perpende, quòd quoties quis peccaret plectendus morte, & adiudicatus patibulo, non permittebatur manere cadauer eius in ligno, sed eadem die sepeliri debebat, quia maledictus à Deo erat, qui pẽdebat in ligno; & ne cõtaminaretur Terra quæ data erat illi populo possidenda. Hoc præceptum ad literam intellectum, nihil præclarum continet: quid enim mali habet permittere vt remaneat suspensus in ligno, aut quæ propterea cõtaminatio Terræ inde accidebat, nam & hodiè multi permittuntur per multos dies suspensi; nec à patibulo mouentur. Sed quia hoc erat in figuram futurorum scriptum; ideo locum illum iuxta spiritum de Christo intelligendum docet Apostolus: quia non permissus est Christus manere in ligno, sed cadẽ die sublatus & sepultus est, vt eius corpus sepulturæ datum tangeret ossa mortuorum sepulchris reconditorum, & viuificaret ea, vt corpus Helisæi fecerat: quemadmodum

Deut. 21.
Hanc historiam pendentis in ligno eadem die sepeliendi, propriè & ad literam de Christo ac literam de Christo accipi debere.
Ioan. 19.

4. Reg. 13. *Zachar. 9.*

etiam Helisæi nostri anima sanctorum animas de limbo eduxit. Allegoricè enim corpus Christi factum peccatum, & maledictum pro nobis est, quia eorum typus erat, & cum eo crucifixum: & extinctum, ac mortuum peccatum nostrum, non debet vlteriùs manere super terram, sed per sepulturam à conspectu hominum auferri. Atq; ita significatur, nostrum peccatum, ac nostrã maledictionem debere cũ Christo mori suspendio, & sepeliri, ne videatur cadauer, aut fętor eius coram Deo sentiatur.

Suspẽsi cadaueris deponẽdi, ac sepel ẽdi mysteriũ.

Alter sensus B. Hieronymi minus probabilis.

Etsi non ignorem, Hieronymum dixisse hoc loco, sensum verborũ Moysi (id est, maledictus omnis qui pendet in ligno) ad Christum nõ pertinere secundùm literam, quia innocens suspensus est, sed mihi prior intelligentia magis arridet.

An rectè hũc locũ Deuteronomij Paulus protulerit.

I. Opinio B. Hieronymi.

Miratur tertiò Hieronymus hoc loco, cur Apostolus reliquerit particulã, à Deo, & adiecerit, omnis, cùm non ita sit in Hebræo, nec in Septuaginta. Suspicatur autẽ, Hebræos in inuidiam, & in iniuriam Christianorum addidisse particulam, à Deo, vt putaretur prophetia de Christo, quòd esset maledictus à Deo, cùm in Scripturis nõ legatur quisquam à Deo maledictus.

Altera opinio probabilior.

Sed certè, si verum amamus, non est verendum, hoc peculiariter de Christo dici, cùm ipse sumpserit omnium peccatorum personam, & nostrorum delictorum reatum, vt rectè dici possit maledictus à Deo: quod tamẽ ad maximam eius gloriam spectat. Vnde in eius reuerentiam mandat, vt cadauer eius eadẽ die detur sepulturæ: hoc est, postquàm cruce sua glorificauit Deum, & satisfecit pro peccato nostro, tunc sepultura, & quidem honorifica cẽsuit illustrandum, ne ampliùs putaretur maledictum. Ob hoc enim maximè est benedictus, & benedicendus in perpetuum, quia ex charitate maledictum nostrum in se transtulit, & supplicio illo affectus extinxit.

Esai. 11.

Vbi scriptura tatũ legamus à Deo quempiam maledictum.

Eccles. 3. *Malach. 2.*

Nec desunt in Scripturis loci, in quibus dicitur quis maledictus à Deo. Nam Eccl. 3. habetur; *Maledictus à Deo qui exasperat matrem*, & Malach. 2. *Maledicam benedictionibus vestris*.

Quòd verò addiderit, *Omnis*, sensum non vitiat: nam hæc omnia subintelliguntur. Et qui simpliciter dicitur maledictus, intelligitur maledictus à Deo, qui vera est & perfecta maledictio.

Pro quibus maledictum, pro quibus verò peccatũ factus sit Christus.

2. Cor. 5.

Expende etiam, quòd Christus à Paulo dicitur factus maledictio pro Iudæis, pro Gentibus, 2. Corinth. 5. dicitur factus peccatum; vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Benedictio verò Abrahæ fuit secundùm spiritum in omnes gentes: non autem fuit restricta in Iudæos solos, sed sine personarũ acceptione in omnes, etiam Gentiles, modò sese illi accipiendæ adaptarent, eamque sibi per fidem applicarent, sicut ipse Abraham eam sibi per fidem deriuauit.

Quid illud ad literam: vt in Gentibus benedictio fieret, &c.

Quidam pro eo quod habemus, in Gẽtibus, legunt, *in Gentes*, quia Græcè ponitur præpositio εἰς, quæ seruit accusandi casui. Sed frequens est henallage præpositionis (εἰς) pro præpositione (ἐν) Nam 2. Thessal. 2. dicitur de Antichristo; *Ita vt in templum Dei sedeat*, iuxta Græcam literam, pro ita vt templo Dei sedeat: de quo alibi latiùs disputauimus. Et concludit: *Vt pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem*. Hoc est: vt promissionem de Spiritu sancto factam Iudæi & Gentes per fidem accipiamus, & non per legem, sicut quod paullò antè dixit: *Vt in Gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu*: intelligendum est per Christum Iesum, & non per Moysen.

2. Thess. 2.

Lib. 1. enarrationum euangelica.

Explicatur hoc: Vt pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem.

DISPVTATIO XXVII.

In illa verba Pauli: *Frater (secundùm hominem dico) tamen hominis confirmatum testamẽtum nemo spernit, aut superordinat Abrahæ dicta sunt promissiones, & semini eius. Non dicit, in seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico, testamentum confirmatũ à Deo: quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, nõ irritum facit ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus.*

IMPEDITA, & perplexa videntur hæc Pauli verba, vtpotè in disputatione aduersus Galatas iactata; idcirco diligentiori discussione, & indagatione indigent, ad lucem illis quoquo modo ingerendam.

I. Dubitatio.

Primò ergo dubium exoritur, quorsum hæc ratio producatur, & an sit à priori distincta, nec ne. Deinde quid sit secundùm hominem loqui de testamento. Tertiò, quomodo dicitur hominis testamentũ neminem spernere, vel superordinare, cùm sæpè reijciatur hominis testamentum sua solennitate carens: interdum si iniustè abdicentur filij à parente, vel sine caussa, lex

Secunda. Tertia.

per-

permittat iudici corrigere testamentum & si dubia sit voluntas testatoris, interpretari: & Pontifex Romanus in legatis ad pias caussas, hoc est vel pauperum, vel religionis Christianæ, possit commutare, & in alia pia opera transferre. Quartò, quæ sunt istæ promissiones Abrahæ factæ, & semini eius. Quintò, videtur Paulus confundere promissionem, siue pactum Dei cum testamento: cùm tamen constet inter se esse distincta, & varia illas voces significata habere. Sextò, quomodo Apostolus distinguit inter Deum autorem promissionis, & Moysen autorem Legis, cùm perinde Deus sit autor legis Mosaicæ, atque promissionis. Septimò, an illa Pauli consideratio veritati nitatur, cùm ponderat dictum esse, semini, in singulari, & non seminibus, in plurali. Videtur enim minus circumspectè facta, cùm in sacris literis nunquàm inueniatur illa, nisi tantùm in singulari: etiamsi Hieronymus hoc excusare contendat, dicens quod ad crassos Galatas vsus sit leuioribus ac vilioribus argumentis; quæ tamen possent (nisi præmisisset, secundùm hominem dico) prudentibus displicere. Octauò, quomodo computãdi sint illi quadringenti triginta anni, qui fluxêre à promissione Dei ad legem Moysis. Postremò, qui valeat illa consequentia: Si ex lege hæreditas, iam non ex promissione, cùm nos & ex lege Euangelica obseruata, & pacto Dei, Diuinam cõsequamur hæreditatem, vt patet Matth. 25. vbi iustis, & opera charitatis habentibus, quibus promissio facta est, regnum cœleste largitur.

[Margin: Quarta. Quinta. Sexta. Septima. B. Hieron. Octaua. Nona. Matth. 25.]

Ad primum igitur dicẽdum, quòd quia Galatæ authoritate legis Mosaicæ seducebantur, consultò Paulus argumenta, & rationes à lege profectas multiplicat, ad legis autoritatem eleuandam, & fidei excellentiam ostendendam: atque id ex contentis tantùm in Pentateucho facit. Et quoniam promissionem Abrahæ factam attulerat; ab excellentia illius nititur demõstrare, legem Moysis in aduentu Christi esse finitã, nec ad illam ampliùs seruandam Iudæos, quibus solis erat data, obstringi. Est itaque noua ratio ex his, quæ prius disseruit, desumpta: nam promissionem in Christo impleri (in quo impleta est lex) apertè demõstrat, & ad omnes tam Iudæos, quàm Gentiles extendi; cùm tamen lex solos Iudæos obligaret. Et hæc de primo.

[Margin: Ad I. dubitationem. De ratione Apostoli pro dicta de testamento in mortuis confirmato, quo tendat. Illa vnde pẽdeat.]

Ad secundum: Quod ait, Secundùm hominem dico, non aliud significat, quàm secundùm humanam traditionem, siue, secundùm vsum & consuetudinem humanam, quæ rationabiliter facta creditur, & ab omnibus approbatur. Nam si quis audiens terrena, non credat, quomodo, vt dixit Dominus Nicodemo, cœlestia fide complectetur?

[Margin: Ad II. dubiũ. De eo: Secundum hominẽ dico, quid significet. Ioan. 3.]

Et vocat eos, fratres, quos prius stultos, seu insensatos appellauerat. Oportet quidem nunc asperè perstringere, nunc verò mitem, & dulcem se præstare. Præmittit ergo futuræ rationi, quod hominis testamẽtum nemo spernit, aut superordinat. Et est sensus: Testamẽtum humanum etsi ab homine infirmæ voluntatis conditum sit, nemo tamen aliquid reijcit ex eo, aut aliquid adijcit; nemo illi demit, nemo addit; nemo illi derogat, nemo arrogat (modò morte confirmatum sit) quantò magis ergo id oportet in testamentis, & promissionibus Dei seruari, vt prorsus sint incommutabiles, & stabiles? Et subdit: *Hoc autem dico, testamentum*, ac si dicat, Hoc volo intelligi, citando istam crassam similitudinem, &c.

[Margin: Galatas Paulus cur vocet fratres. Quid sit, testamentũ in mortuis confirmatũ nemine sperne-te, aut superordinare. Applicatio similitudinis.]

Ad tertium dicendum est, firmum esse & immutabile hominis testamentum, vt ait Apostolus. Quòd verò in contrarium obiecimus contra illud, quòd hominis testamentũ sæpè mutetur ab homine, & magistratu; dicendum est: Testamentum hominis sua constans solemnitate, vt debet, & in quo nihil iniustè disponatur à testatore, & vbi nulla subest de testatoris mente dubitatio; stabile est & firmũ, & nulla hominum, etiam superiorum voluntate mutabile: at verò si desinat debita inesse solemnitas, nullum reputatur à iure, & perinde est ac si non fuisset conditum. Vbi verò aliquid iniustitiæ contineret, si pater filios sine causa ab adeunda hæreditate reijciat, corrigitur à magistratu per legis facultatem. Similiter si dubia existat mens, ac voluntas testantis, possunt etiam iudices illam interpretari, non tamen variare, aut mutare. Porrò Christi Vicarius cùm pater sit, & tutor pauperum, & præsit operibus pijs, potest omnia legata ad pias causas non solùm interpretari, sed etiam in meliora, & magis pia opera commutare pro sua potestate, quam à Christo habet: nec solùm id efficere rogantibus hæredibus, vt legatum in vnum, in alterum commutetur, sed etiam nullo rogante, aut postulante, sed pro sua prudentia, & arbitrio, si id magis expedire cognouerit. Quanquàm in his debeat dare operam, vt id ita fiat, vt ex ea ædificatio communis sequatur, & non aperiatur ostium ad recondendum omnia in suos loculos. Ita enim Paulus restrinxit Apostolicam potestatem, Quam dedit nobis Dominus, inquit, in ædificationem, & non in destructionem.

[Margin: Ad III. dub. Si hominis testamentũ nemo spernit, aut superordinat, cur illud sæpè mutari contingit. Illud mutatur tripliciter. Summus Põtifex circa hoc quãtam habeat potestatem. Ea vtendum quatenus.]

Ad IV. dub. De promissionibus Abrahæ factis, & semini ei⁹, quænã illæ. Cur dictæ promissiones, non autẽ promissio.

Ad quartum: Dictæ sunt Abrahæ promissiones, & semini eius. Dictas dixit promissiones pro, factas, more Hebræo: & est sensus; Disposuit Deus testamentum Abrahæ, & semini eius, quia illi promisit & semini dispositione testamentaria. Vocauit autem in plurali promissiones: quia multæ fuerunt; & quia carnalibus promissis admixta est bonorum spiritualium pollicitatio. Nam Genes. 12. implicitè factæ sunt promissiones Abrahæ & semini eius: at Genes. 15. 17. & 22. etiam expresso semine, in quo implendæ erant promissiones. In ipso exgo Abraham omnis fidei doctrinæ typo promissiones elucent: nam in illo cœperunt carnalium, & spiritualium promissa donorum, quia illi sunt facta, & semini eius, hoc est, de multiplicatione seminis secundùm carnem, & secundùm spiritum: quia verum Iudam Christum, & populum Iudæorum ex se erat propagaturus, & adhuc veros per fidem spirituales filios; & de possessione terræ secũdùm carnem, & spiritum: quia illa terra Chanaan, vera promissionis terra, quæ est Christus, nostraque cœlestis hæreditas promissa est.

Abrahæ primò cur factæ sint promissiones.

Quare semini eius, & q̃ semen illud.

Semini autem secundùm carnalem intellectum, promissa est carnis multiplicatio. In Isaac enim seminis fundamentum constituitur, ex quo ortus est ille populus, & spiritualis Christi propagatio: & huic promissa est terra Gentium, & filius eius, quorũ possessio est ipsemet Christus. Huic ergo semini promissa est, quoniam omnes in Christo vnum sumus: ne quis diuersos, & diuersarum legum populos velit effingere. Nam ipse est qui vnius moris facit habitare omnes in eadem domo. Et hoc fuit testamentum, patrem, scilicet, illum futurum non vnius populi tantùm, sed multarum gentium, vt omnes gentes comprehẽderentur in semine vno qui est Christus. In Christo autem omnes posteros benedicendos esse, hoc erat testamentum Abrahæ, sicut vnum omnes semen efficimur, eodemque spiritu in vnum conflati. Porrò hoc testamentum adhibito iureiurando confirmatum est propter insignem Abrahæ obedientiam.

Psalm. 57.

Genes. 17.
Rom. 4.

Galat. 3.
Quod sit testamentum Abrahæ: idẽ cur Dei iuramento firmatum.
Genes. 22.

Ad V. An rectè Paulus pactum, seu promissionem significauerit voce testamẽti.
B. Hieron. hoc loco.

Ad quintum: Paulus pro eodem vsurpat pactum, siue promissionem, & testamentum: cùm tamen, vt dixi, inter se res longè diuersæ esse videantur. At quod attendens Hieronymus, hoc loco scripsit: *Si quis*, inquit, *diligenter Hebræa volumina, & cæteras editiones cum Septuaginta interpretum translatione contulerit, inueniet, vbi testamentum scriptum est, non testamentum sonare, sed pactum: quod Hebræo sermone dicitur* ברית *berith. Vnde manifestum est id fecisse Apostolum quod promisit: nec reconditum ad Galatas vsum esse sensibus, sed quotidianis, & vilibus, & quæ possent (nisi præmisisset, Secundùm hominem dico) prudentibus displicere.* Hæc ille. Profectò si reliquas editiones consulamus, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis, omnes vocem Hebræam berith, verterunt nomine Græco συνθήκης, soli Septuaginta interpretati sunt per vocem διαθήκης, id est, testamenti, & qua in præsenti loco vsus est Paulus. Et vt vult Hieronymus, διαθήκη non vnius est significationis, sed præter testamentum, pactum etiam significare tradit, & conuentum, & pollicitationem: quod etiam Budæus in Commentarijs linguæ Græcæ, idoneis exemplis productis ex Demosthene, & Aristophane declarat, & confirmat. Imò dum illa vox significat morituri hominis testamentum, verè semper in plurali numero vsurpari tradit. Adhæc textus ipse Scripturæ ostendit non semper significare testamentum, sed etiam pactum: vt Psalm. 72. Simul aduersum te testamentum disposuerunt: id est, vniuersæ vicinæ nationes aduersum te inierunt fœdus, & vno animo contra te conspirarunt. Et Genes. 26. *Videntes vidimus quia Dominus est tecum, & disponemus tecum testamentum.* Ita hunc locum producit Augustinus, & annotauit libro Locutionum de Genesi, hic non significare testamentum. Vnde ait: Amant Scripturæ pro pacto ponere testamentum. Nec tãtùm Septuaginta, sed Lucas linguę Græcæ peritissimus in hac significatione videtur vsurpare διαθήκην. Actor. 3. *Vos estis filij Prophetarum, & testamenti quod disposuit Deus ad patres nostros:* id est, promissionis, siue fœderis, & Lucæ 1. *Et memorari testamenti sui sancti.*

Pactum Hebræis, vel Græcis quomodo dicatur.

Hieronym.
Testamentũ duo significat.
Budæus.

Vbi Scripturarum testamentum pro pacto sumatur.
Psalm. 82.

Genes. 26.

B. Aug c 93. tom. 3. prope initium.

Actor. 3.

Luc. 1.

Sed quicquid sit de his omnibus, nemo profectò negauerit accipi pro testamento proximè morituri, quod vbi confirmatum est aut iuramento, aut morte, nemo reijcit, aut superordinat: secùs verò, si pactum esset, aut promissum, quę multis modis rescindi possunt. Ideo mirandum est, B. Hieronymum tantũ ausum fuisse non tantùm contra 70. interpretes, quorum interpretatio & sacrosancta est, & ipsa antiquitate veneranda, sed etiam contra ipsum B. Paulum, in quo loquebatur Christus.

Rectissimè Apostolũ testamenti nomẽ vsurpasse.

Notatur Hieronymus.

2. Cor. 13.

Nec valet illa leuis excusatio, ad crassos Galatas fuisse locutum: nec tanti Apostoli scripta crassa dicenda sunt propter aliorum crassitiem, ad quos mittebantur. Nec sunt vlli per inania argumenta ad

Eius ratio diluitur: Paulũ scilicet crassis apud crassos Galatas vsum fuisse sermonibus.

fidem

ideoq; abusum voce testamenti.

fidem ducẽdi, maximè ab Apostolis: quod si daretur, suspecta redderetur fides apud credentes potiùs quàm confirmaretur, quod quidem permagnum esset inconueniens.

Vnde cõstet, nomen Hebræum berith denotare nõ tantum pactum, sed etiã testamẽtum: & vtrumque hic locum habere.

Doctissimi ergo Rabbini testantur, vocem Hebræam berith vtrumque significare, & pactum, & testamentum. Et cùm verè concurrat, hæreditatem per pactum, promitti; hoc erit simul & pactum, & testamentum: quod certè sic fuit. Ipse enim Deus testatus est, ipse promisit Abrahæ, & semini eius, id est, Christo, & sibi ipsi. (Nã qui in eo sunt, vnum sunt) ipsam hæreditatem, paternam substantiam, vitam æternam. Et vt in alijs accidit, ad stabiliendum verè testamentum, oportere vt effectum sortiatur post mortem testatoris: sic quoque in Christo fuit, quia mortuus est Christus, & morte eius firmatum testamentum: at cùm viueret, pacto promisit hereditatem, & ea ratione rectè dicitur pactum.

Quando stabile sit testamentum.

Confirmatio testamenti duplex.

Et quia Apostolus testatur, testamentum confirmatum ante legem latam, quo tempore nondum mors eius intercesserat; dicendum est, duplicem esse confirmationem, vt quid reddatur immobile, & irreuocabile: altera est iurisiurandi, de qua Genes. 22. & de qua Zacharias apud Lucam: *iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum*: secunda, est mors, vt adiri possit hæreditas. De prima confirmatione loquitur Apostolus hoc loco, de secunda verò ad Hebr. 9. vt ibi annotatum reliquimus. Olim etiam hereditates pacto acquirebantur, emptione per æs & libram: & ritus antiquus viguit, vt nulla reconciliationum fœdera sine medio sanguine inirentur, & Poeta dixit:

Genes. 22. *Luc. 1.* De qua hoc loco confirmatione sit sermo. *Hebr. 9.* Hæreditates accipiendi, atq; paciscéo di vetus mos.

Stabant, & cæsa iungebant fœdera porca.

Virg. lib. Æneid. *Genes. 15.*

& Genes. 15. percussit Deus fœdus cũ Abraham per vaccam, & capram trimam mortuas. Et satis nobis est præsens locus, & ille ad Hebræos 9. ad euincendum contra omnes Nouatores, & Rabbinos, apertissimè Paulum, & in Paulo Spiritum sanctum, accepisse berith pro testamento. Neque erat quòd illa epistola ad Hebræos de albo librorum canonicorum reijceretur ob eam causam. Nam si illa vera essent, debebat quoque & epistola ad Romanos, & hæc ad Galatas, & liber Actuum Apostolorum à numero canonis abijci. Imò miratus sum, quòd isti non considerârunt, Dominum Iesum in verbis consecrationis calicis sub noui Testamẽti nomine pactum hoc explicuisse: *Hic est calix*, inquit, *nouum Testamentum in sanguine meo*; siue vt

Eadẽ ratione (acceptæ scilicet vocis berith pro testamẽto) epistolã ad Heb. minimè reijciendam fuisse. Negãtes nomine berith testamentum significari, Christum ip sum, oedum Paulũ notare videntur insciciæ.

Syriaca lectio habet: *Hu est calix noui testamenti*: vbi planè vocem διαθήκης Græcam in lingua Syriaca vsurpauit. Vbi qui aliter sentiunt, intelligant non tantùm sibi negotium esse cum Paulo, sed etiam cum ipso Christo.

Luc. 22.

Sextæ dubitationi respondemus, hos duos autores Legis, & Noui testamenti, siue promissionum factarum Abrahæ, diuersos esse. Nam autor legis, est Moyses, noui verò Testamenti est Christus, qui dixit ad Abraham, *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis*. Et quia hæres designatus est; ne turberis quòd lex videatur data à Deo, & sic eundemmet autorem cum illo promissionis habere Deum. Etsi omnia sint à Deo, tanquàm primaria causa, & origine: differunt tamen inter se. Sunt enim quædam quæ veniunt à Deo nullo intermedio, alia verò per alium intermedium, & sequestrem. Ecce est baptismus Ioannis, & est baptismus Christi: sed ille est à Ioanne immediatè, alter verò à Christo. Et tamen dicitur venisse etiam à Deo ille Ioannis, sed alia ratione, ac fine. Ita etiam lex, & gratia tanquàm diuersorum autorum proponuntur: Lex quidem à Moyse ministrata est, Gratia verò à Christo, vt Ioan. 1. dicitur: *Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Vbi pondera, legem dici datam, non factam: non enim erat Moseos facere legem, sed solùm enunciare: Gratia verò facta dicitur, quia CHRISTVS eam creat, & infundit illam in cordibus nostris: & vt dixit Apostolus, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quanquàm hæc ponderatio, quòd gratia facta dicatur, & lex data, instantia huius loci perimi videatur: quia dicitur; Post quadringentos & triginta annos facta est lex, &c. Licèt dici possit, legem factam à Deo fuisse, quia illam condidit, & digito suo scripsit: posteà verò per Moysen data est, & administrata ad populum.

Ad VI. dub. De eo quod autorẽ promissionis Deum ab autore legis, id est Moyse, distinguit Apostolus, cùm Deus etiam autor legis extiterit. *Genes. 15.* Deus omnium rerum est causa duplicitèr. Exemplum. *Matth. 21.* *Luc. 7.*

Ioan. 1. Expeditur illud: Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. *2. Cor. 3.* Si lex data, & gratia dicitur facta, vt inquit Ioannes: quomodo hic Paul° legẽ factam affirmat. *Exod. 19.* *Infrà 31.* *Infrà 34.*

Ad septimum, quòd illa Pauli consideratio, qua ponderat dictum esse, semini, in singulari, non seminibus, videtur minus circumspectè facta, cùm hæc vox in singulari numero tantùm, in plurali nunquàm inueniatur: imò nomen Hebræum zerah numero plurali careat. Adde, quòd semen in singulari numero frequenter ad multos pertinet: vt Genes. 12. *Semini tuo dabo terram hanc*, id est, toti tuæ posteritati. Et Genes. 15. *Suspice cœlum, & numera stellas, si potes. Sic erit semen tuum*; id est, posteritas tua erit innumerabilis. Non solidum videtur, quòd hic Hieronymus re-

Ad VII. dub. Circa illud Apostoli: Nõ dixit, & seminibus, quasi in multis, &c. quàm sit idoneum, & efficax. *Genes. 12.* *Infrà 15.*

I. Solutio, Hieronymi scilicet.

spondet, excusando Apostolum, quòd ad simpliciores Galatas vsus sit vilioribus argumentis, vt de testamento bominis, & de testatoris morte,& præsertim quia subiungit: Noo dicit, & seminibus, quasi in multis, sed quasi in voo, & semini tuo, qui est Christus. Sed salua pace tanti Doctoris, & tantoperè de ecclesia Catholica benemeriti, graue scandalom iudicandum esset, si admitteremus, Paulom fidei veritatem infirmis argumentis probare voluisse, eo præsertim tempore, quo infestos habebat acres illos falsos fratres Pseudoapostolos, quorum perniciosas opiniones frequentissimis, & sordidissimis rationibus de mentibus Galatarum euelli oportebat, & de quibus infrà ait: *Vtinam & abscindantur qui vos conturbant.* Adhæc num Christus, vel Spiritus sanctus per eum loqueos,ea exprimebat quæ prudentibus displicebant? Quasi verò apud Galatas deessent legis doctores, & viri prudentes, qui hæc improbare oescirent,aut quasi hæc etiam posteris non scriberentur, ipso Spiritu sancto prospiciente, ne quid inepti, aut iosulsi, aut indocti in eius scriptis inueniretur.

Primum eius incōmodū.

Galat. 5. Alterum incommodū.

Quod verò illud: *Secundùm hominem dico*, interpretatur à se præmissum, quasi inualidis argumentis vtatur, quis æquo animo ferat? Absurdum est enim quòd Paulus hoc profiteatur se velle secundùm hominem loqui, id est, minus idoneè ad ea persuadenda quæ velit. Egregium probandi genus,ac persuadendi est admonere,se velle leuibus, & puerilibus rationibus vti. Sed illud seruandum est,quę ioterdum magnis viris accidunt, ne propter vnum aut alterum leuius dictum,sanctos omnes propterea deserendos esse putemus: vel ne propter multa bona quæ dicunt, eorum apertos lapsus tueamur.

Ad Hieronymi ratiooem pro se inde deductā: Secundū hominem dico: respondetur.

Duo in testimonijs Patrū probādis, vel improbādis, extrema vitanda.

Sed certè argumentum de semine contra Pauli ponderationem inane est, nisi & hoc qooque probetur, simul appellatiooe seminis io Scripturis plura semioa alicubi venire,quod probabitur nuoquàm: & hoc autoritate Pauli fretus affirmo. Nec enim valet, si nullo loco Scripturæ iouenlatur in plurali, ideo non potuisse & in plurali dici, si illud vsu valuisset:at valuisset,si plura potuisset semina, quibus esset promissum. Vnde & 1. Cor. 15. *Dedit vnicuique seminum proprium corpus.* Nam si Philosopho fingere licet nomina, quando ea omninò desunt, quibus animorum exprimantur coonceptus;cur non Spiritui sancto licuisset numero vti multitudinis in bac vocę? Et nonne ipse Paulus plurali vtitur, dicendo; Non dicit; & seminibus? & nonoe ipse Apostolus ad Roman. 4. plura esse semina indicare videtur, dum ait, *Vt secundùm gratiam firma sit promissio omni semini* id est, toti & iotegro semini, ne plura semina contra Apostolum intelligamus? Vnum enim est semen Christus, io quo omnes coocluduotur qui sunt ex fide, siue sint Iudæi, siue Gentiles.

Quā illud leue: leuiter Apostolū de semine argumentatum fuisse, quòd ea voce in numero multitudinis Scripturæ nunq̄ vtantur. Quibus fingere voces permissum, & quatenus.

Plura esse semina vnde constet apud Paulum. Rom. 4.

Altera solutio nō inepta.

Dicere etiam possumus, Apostolum nō ad numeros Grammaticos respicere, sed ad res ipsas: nam semen in Scriptura complectitur nunc multos, nunc vnum tātùm: idque oon ex oumero, sed ex circumstantijs locorum indicari videtur. Quando illæ coguot, vt pro multitudine intelligatur, tunc semen accipitur pro multis: quando verò coguot, vt vnus quispiam singulariter intelligatur, tunc pro vno accipitur.

Semen in Scripturis quādo plura, quando vnū tantùm significet.

Cùm igitur de terra Palæstina possidenda promissio fiat, tuoc semen pro posteritate capitur. Quaodo verò hoc loco dicitur: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes*, quia est sermo de benedictione opposita maledictioni quæ venit per voum homioem, pro vno aliquo, id est, Christo, accipienda erat: quod arguit id quod sequitur: Benedicentur omnes gentes. De vno ergo tantū accipitur, qui Christus est, nō Moyses, id est, fides, non lex: per Metonymiam ergo, per semeo tuum, intelligimus fidem seminis tui. Fides autem oec tollit promissionis donū, sicut nec extensio manus pauperis ad eleēmosynám quæ porrigitur, capiendam, eleēmosyuam ipsam promeretur. Quamobrē Chaldæa paraphrasis iustè venit reprehendenda, quæ pro illis verbis, *& semini tuo, dabo terram hanc*, vertit, *& filys tuis dabo terram hanc*, & euertit totam hanc Pauli pōderationem, nisi intelligat primò & præcipuè vni Christo, qui est semen Abrahæ, promissam, & in eo secūdariò quoque filijs suis. Illud leuiculum, dixisse, *Semini tuo qui est Christus*, relatiuum assignans Christo, & oon semioi, vt aliàs facit.

Genes. 22.

Quid semen Abrahæ.

Ad octauum descendendum est, & explicanda vis illius argumentationis, quam facit de lege, ad probandum non potuisse post quadragintos & triginta annos irritam facere promissionem. Est enim conclusio propositæ ratiocinatioois, promissionem quæ tanto tempore præcessit, non posse per legem Moysis infirmari, aut cassam, & nullam reddi. Res enim per promissionem primò donatur, quia omne promissum dubitum. Nam postquàm tam multo tempore robur habuit promissio, nempè per annos 430. oon est verisimile reuocasse suam promissionem: &

Ad VIII. dubium. Deum post 430. annos factæ legis non irritam fecisse promissionem, quàm solidè probetur.

inter

In pactis ferè têporis mora negligi consueuit.

inter pacta,& pactorum conditiones, non solent cõmuniter paciscentes tempus expectare.

Illa ratio annorũ 400.& 30.quomodo constet.

Act.7. *Gen.15.* *Exod.19.*

Iam dicendum quomodo spacium quadringentorum & triginta annorum computandum sit ab ipsa promissione facta Abrahæ.Sed certè Actor.7. testatur Stephanus quadringentos annos seruituros Abrahæ filios in Ægypto, sicut etiam Genes.15. ac postea à seruitute alienarum Gentium eripiendos. Hîc verò dicitur, post 430. annos legem datam: quòd quibusdam inexplicabile videtur, & ignorant qua ratione hi loci dissentientes concilientur.

Altera solutio lõgè probabilior.

Verùm his non obstantibus, non est censenda controuersia inexplicabilis.Nam cùm dicitur per annos 400. peregrinum fore semen eius, quòd cœpit in Isaac promissio Genes.15.tunc fluxerunt anni quadringenti, & paulò plures, at enumeratio ista annorum in Paulo, incipienda est in prima promissione facta ante natum Isaac,& terminanda in monte Sina, vbi data est lex secundo anno egressionis filiorum de Ægypto, & ita inuenies alios ferè triginta annos. Et confirmantur hæc non solùm auctoritate Pauli,sed etiam Augustini;,qui libro 16.de Ciuitate Dei, capite 24. à medio, in hunc modum scribit: *Quod dictum est ad Abraham: Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria,& in seruitutem redigent eos, & affligent eos quadringentis annis: de populo Israel, qui fuerat in Aegypto seruiturus, apertissime prophetatum est:* Non quod in eadem seruitute *sub Aegyptijs affligentibus quadringentos annos ille populus fuerat peracturus,sed in ipsis quadringentis annis prænuntiatum est hoc futurum. Quemadmodum enim scriptum est de Thara patre Abrahæ: Et fuerunt dies Thara in Charra quinque & ducenti anni: non quia ibi omnes acti sunt,sed quia ibi completi sunt: ita & hic,propterea interpositum est: Et in seruitutem redigẽt eos,& affligent eos quadringentis annis: quoniã iste numerus in eadem afflictione completus est, non quia ibi vniuersus peractus est. Quadringẽti sane dicuntur anni propter numeri plenitudinem, quamuis aliquanto amplius sint: siue ex hoc tempore computentur, quo ista promittebantur Abrahæ, siue ex quo natus est Isaac propter semen Abrahæ, de quo ista prædicuntur. Computantur enim sicut superius iam diximus, ab anno septuagesimo & quinto Abrahæ* (quando scilicet profectus ex Charran veniebat in Chanaan) *quando ad eum facta est prima promissio, vsque ad exitum Israel de Aegypto quadringenti & triginta anni: quorum Apostolus ita meminit. Hoc autem dico, inquit, testamentum confirmatum à Deo, qua post quadringentos & triginta annos facta est lex, non infirmat ad euacuandam promissionem. Iam ergo isti quadringenti & triginta anni, quadringenti poterant nuncupari: quia non sunt multo amplius, quanto magis cum aliquot iam ex isto numero præterijssent, quãdo illa in visu demonstrata, & dicta sunt Abrahæ, vel quãdo Isaac natus est cẽtenario patri suo à prima promissione post vigintiquinque annos, cùm iam ex istis quadringentis & & triginta, quadringenti, & quinque remanerẽt, quos Deus voluit nominare, & cætera quæ sequuntur in verbis prænuntiãtis Dei, nullus dubitauerit ad Israeliticum populum pertinere.* Hæc ille, egregiè omnem euacuans dubitationem.

B. Aug.to.5. *Gen.15.* *Suprà 11.* *Infrà 12.* *Supra 12.* *Exod.14.*

Hęc de annorũ numero vnde Paulus desumpserit. *Exod.12.*

Accepit autem Apostolus hunc annorum numerum ex libro Exodi, c.12. vbi dicitur: *Habitatio autem filiorum Israel, quæ manserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Quibus expletis, eadem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Aegypti.*

Moysi in testimonio ab Apostolo producto quid obseruandũ.

Vbi duo annotanda sunt: Primum, opus esse asserere, Moysen synecdoche vsum, ponendo totum pro parte, maximè quia Apostolus hoc loco 430. annos enumerat à prima promissione Abrahæ facta, ad legem vsque in monte Sina datam: alias enim plures non inuenies, quam 215. annorum, quibus manserunt in Ægypto: reliqui anni, id est, 215. enumerãdi sunt in mansione qua Abraham cum suis posteris mansit in terra Chanaan ante ingressum Ægypti.

Exod.20.

In eo 70. interpretes quid addiderint & quarè.

Secundò perpende 70. interpretes in illis verbis Exodi citatis, nempe: *Habitatio autem filiorum Israel quæ manserunt in Aegypto*, doctissimè de suo addidisse, καὶ ἐν γῇ χαναὰν, explicandi gratia,.& veluti scholium apponentes, quò illa verba claram haberent intelligentiam. Nam habitârunt in Ægypto,& prius in terra Chanaan per quadringentos annos:& ita omnia dissoluuntur.

Hęc quadringẽtorũ & triginta annorũ supputatio quomodo partienda.

Gen.12. *Infrà 21.* *Infrà 25.* *Infrà 30.* *Exod. 2.* *Philo.* *Infra 14.* *Infra 20.*

Si autem velis hanc computationem per partes efficere, attende, à septuagesimo quinto anno Abrahæ, quo peruenit in terram Chanaan, vbi primam accepit promissionem, ad natum vsque Isaac, fluxisse vigintiquinque annos: deinde ab Isaac ad natum vsque Iacob fluxisse sexaginta; tertiò à Iacob vsque ad Ioseph fluxisse nonaginta: quartò Ioseph vixit centum decem annos, Genes.50. quintò post mortem Ioseph vsq; ad natum Mosen effluxisse sexagintaquinque. Moyses verò secùndùm Philonem,& veritatem, octoginta annos natus eduxit populum de Ægypto,& post alterum annum dedit legem. Porrò si hos numeros simul coniungas, inuenies dictam summam quadringentorum triginta annorum.

Ad IX. dub. De huius efficacia ratio- nis; Si ex lege hereditas, iam nō ex promissione. Abrahæ autē, &c.

Ad postremum dubium circa illa verba: *Si ex lege hæreditas, iam non ex promissione, Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus:* dubitabatur quomodo esset solida ista cōsequentia: id est, si hæreditas vitæ æternæ ex merito seruatę legis contingit; iam non ex promissione, id est propter semen quod est Christus, gratuitò, & sine meritis promisit Abrahæ hæreditatem: at verò cōstat ex Genesis testimonio, quòd Deus dono dedit hæreditatem Abrahæ, igitur non ex lege. Vrget ergo Apostolus, quòd promissiones sint absolutę: deinde quòd sint promissæ semini. Vetus, inquit, Scriptura benedictionem istam, quæ continet prophetiam de articulo iustificationis, describit tanquā describendæ viæ, & titulo promissionis. Vnde subdit: *Abrahæ autem per repromissionē donauit Deus,* ne putares quòd lex posterior limitasset promissionem priorem, addendo scilicet, ita vt esset ex lege seruata adeunda hæreditas: excludere hoc volens, addidit, quod dono dedit Abrahæ per repromissionem irreuocabili dono absque eiusmodi conditione.

Promissionē hæreditatis posse cum bonorum operum meritis (quod negāt Lutherani) consistere. *Psal. 2.*

Neq; tamen, vt argumentati sumus, repugnat promissioni hæreditatis, quòd homo adiungat merita bonorū operum: quia ex ipsa gratia sunt, & pars hæreditatis promissę. Etsi enim dono detur hęreditas, via tñ ad eam perueniendi explicatur: cùm dicitur: *Postula à me, & dabo tibi Gētes hæreditatē tuam.* Ecce hic promittitur, & promissionem sequitur postulatio. Et ita non repugnat per legis Euangelicæ obedientiam ex fide progredi ad hæreditatem.

Quo fiat id exemplo manifestum.

Nam ecce, vt exemplo accommodato rem hanc illustrem, filijs Israel donauit Deus Terram promissam, & illi ius habebant gratuitum ad eam, etsi actu non possiderent: postea tamen ad possessionem capiendam vsi sunt gladio, & fortitudine bellica. Ita etiam hæres dicitur paruulus, qui actu ius habet ad hęreditatem, etsi actu eam non possideat. Si tamen quis litem intenderet, deberet se viriliter opponere aduersarijs, qui illi obstrepunt, ne adeat hæreditatem. Ad eum modum nobis gratis in Baptismo donatur gratia reconciliationis, & adoptio, & amicitia cum Deo, datur etiam corona vitæ æternæ, quod attinet ad titulum, & iis: quia si filij, & hæredes, & alio loco dicitur: *Secundum spem vitæ æternæ:* at in captanda possessione vitæ æternæ, pro virili contendendum tum obedientia mandatorum Dei, & charitate, tum patientia in aduersitatibus, & perseuerantia in bonis operibus vsque in finem. Ita enim tandem pertingimus ad coronam salutis, quia nemo coronabitur, nisi legitimè certauerit, &, *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Atque ita Apostolus alijs Scripturæ locis, ac sibi ipsi non contradicit, quibus meritis bonorum operum reddi vitam æternam, affirmat.

Quando primā cœlestis promissionē capiamus hęreditatis. *Rom. 8.*

Illa nobis quomodo comparanda.

2. Tim. 2. Matth. 24.

DISPVTATIO XXVIII.

In illa verba: *Quid igitur lex? Propter transgreßionem posita est, donec veniret semen cui promiserat: ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Mediator autem, vnius non est: Deus autem vnus est. Lex ergo aduersus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare: verè ex lege esset iustitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato: vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Prius autem quā veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaq; lex, pædagogus noster fuit in Christo, &c. &c.* vsque in finem cap.

NON paucæ, neq; vulgares dubitationes ex verbis propositis, & sequentibus vsq; in finem capitis disputandę, & discutiendæ occurrunt. Et in primis quò tendat Apostolus ista interrogatione: Quid igitur lex? Deinde quid est, legem esse positam ob transgressionem, donec veniret semen. Rursus quid, ordinatam esse per Angelos in manu mediatoris. Adhæc quid est: *Mediator autem, vnius non est, Deus autē vnus est;* quæ verba obscurum sensum continere videntur. Præterea quòd interrogat: *Lex ergo aduersus promissa Dei?* suam habet difficultatem. Illud item, quo legem vocat pædagogum nostrum in Christo, peculiarem meretur considerationem. Denique quod ait: *Vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo,* dubium est, cur videlicet dicitur venisse fides, quæ omni tempore fuit, & omnibus seculis resplenduit, vt ostendit Apostolus in 11. c. ad Hebr.

I. Difficultas. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta. Sexta. Septima.

Ad primum, non est difficilis ratio huius contextus, & connexionis cum superioribus. Hac enim interrogatione vult arguere, fidem videri superfluam. Nam si non viuificabat, & benedictio, siue hæreditas promissa contingebat titulo promissionis, & non meritò legis seruatę, quid igitur officij, & vtilitatis adferebat lex; & in

Ad I. diffic. Ad quod illud: Quid igitur lex?

Quo inte hęreditas cœlestis Iudæis obuenıret.

in quem finem la.a? Nō enim affirmare licet, temerè,& fine fructu vllo esse latam Iudæis.Et hæc de primo.

Ad II.diffic. Quo modo lex posita dicatur propter trāsgressionē; donec veniret semen.

Ad secundum respondet Apostolus: Propter transgressionem posita est, fine adiecta, vel apposita, vt græca litera habet, id est, obiter adiecta post promissionem Abrahæ factam. Quod verò adiungitur: Propter transgressionem: duplicem sensum efficere potest, alterum Chrysostomi,& Hieronymi: propter transgressionem puniendam atque coercendam, etsi per accidens secutum sit auctius peccatum. Ad vindicanda ergo peccata culpa prius digesta quasi malo humore, quæ per Christi gratiam vt efficacem medicinam euacuata erat; & vt in lege occupati Iudæi non idololatrarent: quamobrem occasione idololatriæ commissæ, & non primaria intentione Iudæis quasi pueris inquietis, mandata sunt sacrificia, & ceremoniæ. Hinc Hierem. 7. *Non sum locutus cum Patribus vestris,& non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum,& victimarum*: Sed hoc verbum præcepi eis, dicens: *Audite vocē meā, & ero vobis Deus*: quia per se, & immediatè non præcepit, sed per Moysen administrum & post peccatum idololatriæ: quæ mandata sacrificandi, Ezech. 20. dicuntur præcepta non bona, id est, ad auferendā culpam inutilia: quia impossibile erat, vt ait Apostolus, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata.

I sensus. *Chrys. to 4.* *Hier. to. 9.*

Iudęi ad idolatriā valde propensi.

Ierem. 7.

Vt verū sit, Deū nō præcepisse Iudęis de verbo holocaustomatum,& victimarum.

Ezech. 20.

Quęnam & quare dicantur præcepta non bona apud Ezechielem.

Hebr. 10.

Alter sensus est Augustini optimus, interpretantis legem latam ad transgressiones agnascendas. Nā vt Apostolus dixit ad Roman. Per legem cognitio peccati, &, Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces; vt homo peccator agnosceret, se non posse non concupiscere, & peccare,& cogeretur ad Deum confugere pro medela obtinenda.

II sensus. *Aug to. 4. prope fin.* *Rom. 3.* *Infrà 7.* *Exod. 20.*

Addit: *Donec veniret semen*. Hoc est Christus, in quo erant benedicendæ omnes gētes,& non tantùm Iudæi; & qui medicamentum futurus erat contra omnia peccata, secundùm illud Esaiæ: *Veniet ex Sion qui eripiat,& auertat impietatē à Iacob. Et hoc illis à me testamentum, cùm abstulero peccata eorū.* Promiserat autem non ipsi Christo in se, sed in patre Abraham existenti, in quo erat, quod ad matris lineam attinet. Data ergo fuit Lex non in sempiternum, sed interim dū veniret Christus, cui promissum erat benedicere Gentibus. Proinde si ad aduentum vsque Christi data est lex, cur ergo eam vos Galatæ vltra tempus suum prorogatis? Sed cur opus fuit expectare semen? Quia Iudæi tunc eius aduentus capaces non erant, quia fomes adhuc viridis, & potens erat; & satis erat eo tempore Moyses pædagogus, ne essent adeò neophyti.

Esa. 59. *Rom. 11.*

Vt fuerit semini, id est, Christo: promissa gētium benedictio.

Gen. 12.

Semen cur fuerit expectandum.

Ad III. diffic. Circa illud: Ordinata per Angelos in manu mediatoris.

Ad tertium dubium, subdit. *Ordinata per Angelos in manu Mediatoris*. Non dixit, Dicta per Angelos, sed, Ordinata: quia non loquitur de decem præceptis, quæ digito Dei scripta in duabus tabulis à Deo donata fuerunt, quę tamen Angeli voce sua pronuntiârunt, non autem Moyses, qui tantùm recepit illas tabulas à Deo. Aliam autem legem in ceremonijs,& in iudicijs positam, ipse ab Angelis accepit ac tulit. Et quia Græcè dicitur διαταγεὶς: declarantur Angeli ministri, nō autores legis: nam præpositio διά, instrumentum significat, non primariam causam efficientem. Et verbum, Ordinata, idem est, quod certo tempore,& certo loco, ac certo modo per Angelos disposita,& exhibita. Ordine etiam optimo inter legem Naturæ, & Euangelij, dispensata est Mosaica lex per Angelos, vt etiam Stephanus dixit Actor. 7. *Accepistis*, inquit, *legem in dispositione Angelorum*, vt, homines per eam conuincerentur de infirmitate naturæ; qua cognita compellerentur ad gratiam Dei confugere. Vbi quod dicitur, in dispositione, εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, pro eo dixit, quod est, εἰς διακονίας, hoc est, in ministerio Angelorum. Illi siquidē propriè non fuerunt autores, sed ministri, testes,& internuntij. Aptissimo etiam loco exhibita fuit lex, nempe in monte Sina, qui extra Terram promissam existit, hoc est in Arabia, terra barbara. Terribili etiam modo data, ad incutiendum populo carnali terrorem, Angeli etiam medij sunt inter Mosen, & Filium Dei. Et ita insinuatur hæc lex omnibus humanis legibus pręstantior: quia per Angelos, & Moysee illuminatum,& dilectum à Deo dispensata fuit: aliæ verò leges per puros homines legislatores. Longè tamen inferior promissione facta à Deo Abrahæ,& semini eius, quantò sunt Angeli Deo, qui promissionem fecit, inferiores.

Exod. 31. *Infrà 34.*

Quid illud: Ordinata, lex scilicet.

Act. 7. Cur data lex.

Vbi data. *Exod 19.* *Galat 4.* *Exod. 19.* *Infra 20.*

Lex Moysi quantū alijs legibus humanis antecellat omnibus.

Quantū illa; Abrahę & semini eius promissione diuina minor sit.

Semen aūt promissum aliam altiorem legem populo capaciorem ferre debebat, quia ille erat legislator, de quo Dauid: *Etenim benedictionem dabit legislator* (hoc est fidem & gratiam) *Ibunt de virtute in virtutē videbitur Deus deorum in Sion*: hoc est, progrediendo à virtute inchoata in eandē perfectiorem,& solidiorem, donec lumine gloriæ illustrati Deum videant.

Legis Euangelicę per Christum ferendę conditio.

Psalm. 83.

Explicatur id, Ibūt de virtute in virtutem.

Et subiungit: *In manu mediatoris*: Caietanus ausus est interpretari, in manu, hoc est in opere mediatoris, hoc est dimidiatoris.

Ille sensus Caietani: In manu mediato-

Lex

ris, id est. In opere dimidiatoris, quare non probetur.

Lex siquidem dimidiauit humanum genus segregando à reliquis vniuersis hominibus solos Israëlitas. Sed reuera vox dimidiatoris noua est, & auribus Latinis ignota, deinde etiam, vt puto, falsa. Non enim Græcè ἡμιμεσίτης, id est, dimidiator, à verbo ἡμισεύειν, inuenitur, de quo Dauid: *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos*: & deriuatur à nomine ἥμισυ, quod est dimidium, siue dimidia pars. Veruntamen græcè habemus μεσίτης, quæ vox mediatorem, & conciliatorem, & omnem, qui inter duas partes se medium interponit, significat. Erasmus vertit, intercessorem & conciliatorem: quę vox non satis conuenit Christo, quia Latinè dicitur propriè intercedere, qui se alteri opponit, & ei aduersatur: quemadmodum Tribuni plebis aut Senatui, aut Consulibus intercedere soliti erant. Cùm igitur textus non habeat dimidiatorem, nec aliquis ex Patribus Græcis illum sensum excogitauerit: deserendus est. Nam neq; mẽs Dei dantis leges, aut Moysis fuit mundum dimidiare, sed proponere, & disponere gẽtem Iudaicam ad recipiendum Messiam, ita vt alij Gentiles eos sequerentur: vt ita etsi aliquo modo segregauerit, id factum sit, vt magis coniungeret. Et hactenùs de voce.

Psalm. 54.

Erasmiana lectio illa: In manu intercessoris reijcitur.

Quòd Moyses legẽ ferendo spectauerit.

Porrò nomen mediatoris dupliciter hic hic accipitur. A quibusdã enim asseritur, semen Christi fuisse manũ, siue organũ, ad illam legem proponendã. In eius ergo potestate data est lex, qui est Dominus etiã Sabbati, & verus legislator: idcircò abrogare & complere eam poterit: quemadmodum iuuentus abrogat infantiã addẽdo perfectionem. In hunc modum exponunt Chrysost. Theophylactus, & Oecum.

Mediator quis ille, secundum aliquos.

Matth. 12.

Chrysost. Theophylact. Oecum. c. 7. in hæc verba.

Alter verò sensus, ac melior esse videtur: vt quia superiùs dixerat de semine, cui promissum fuerat, id est, Christo, hæc manus mediatoris non sit ipse Christus, sed Moses inter Deum & populum, imò qui inter Deũ promittentem, & Christum cui promisit, mediator extitit. Bene, inquit, omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrũ suorũ. Atq; hic sensus confirmatur ex verbis Moysi Deut. 5. dicentis: *Ego sequester & medius fui inter Dominũ & vos in tempore illo, vt annũtiarem vobis verba eius.* Hebræa habent, Steti עמד. Est autem stare, proprium apparitorum munus, qui Principibus assistunt, vt eis pro ministris, & in tormentis inseruiant. Moyses enim illius Testamenti, quod inueterauit, mediator extitit, sicut Christus noui Testamenti. Nam qualis differentia est inter testamentum, & testamentum, talis & inter mediatorem, & mediatorem. Quod Apostolus ad Heb. 8. rectè explicauit, cùm de Christo dixit: *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est.*

Alij quẽ mediatorẽ intelligant probabilius.

Deut. 18.

Deut. 5.

Qui stent propriè.

Heb. 8.

Deinde hunc sensum sequitur Epiphanius, qui agens in Manichæos: *Lex*, inquit, *data in manu mediatoris per fidelẽ seruũ Mosen.* Gennadius item apud Oecumenium, paulò post producendus, hanc expositionem amplectitur.

B. Epiph. in Hæresi 66.

Gennad.

Ad quartum dubium circa illa verba: *Mediator autem, vnius non est: Deus autem vnus est*: dicendum est locum esse valde obscurum in tanta concisione verborum, etsi nonnulli eum prætermittant vt clarum: & qui eum tractant, varios intellectus illi assignant.

Ad III. diffic. Quo sensu dicatur: Mediator aũt vnius nõ est, Deus aũt vnus est.

Etsi ergo Mediatoris vox varios sensus recipere possit, probabile tamen est quòd hic sit Moyses: vt intelligamus Deum tulisse legem, Angelos administrasse, atq; ipsos vsos fuisse administro Moyse, qui fuit medius, tãquam interpres & internuntius, etiamsi postea alterius rationis mediatione vsus fuerit, vt ita dicam, nimirum quando orauit: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti*: Qua etiam ratione dicitur Christus Noui Testamenti mediator, id est, conciliator, Hebr. 8. & 9. capitibus, ac 12. dum ait: *Melioris testamenti mediator est.* Ita vt Christus non sit veteris Testamenti mediator, neque Moyses noui: Nam lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et ita Moysi quadrat quod dicit: In manu mediatoris, id est, per manum, siue operam, quemadmodum Agg. 1. *Factum est verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ, &c.* Et Act. 7. dicitur de Moyse. *Existimabat autem intelligere fratres, quoniã Deus per manum ipsius daret salutem illis.* Et infra: *Hunc Moysen, quem negauerunt, dicentes: Quis te constituit principem, & iudicem?* hunc Deus principem, & redemptorem misit, cũ manu Angeli qui apparuit illi in rubo. Significans prodigia quæ Moyses in egressu de Ægypto fecit: idcircò dicitur manus, id est organum, & instrumentum. Nam cùm leuaret virgam super mare Rubrum, habebat Angelum paratum, qui diuideret aquas. Et idem de alijs signis est intelligendum. Et licet hoc oppositum videatur, quòd Moyses vsus sit manu Angeli: vtrunque tamen verum videtur. Nam & Angeli Moysis organo in quibus poterant, vtebantur, & vicissim Moyses Angeli manu in his ad quæ illius potestas non se poterat extendere.

Moses dupliciter mediator extitit.

Exod. 32.

Christus noui testamenti vt fuerit mediator.

Hebr. 8.

Infrà 9.

Infrà 12.

Ioan. 1.

Quid significet: In manu scilicet mediatoris.

Aggæi. 1.

Act. 7.

Ibidem.

Exod. 3.

Suprà 3.

Rectè Moses manus vocatur.

Infra 14.

An rectè dicatur, Angeli manu Mosen vsum fuisse.

Possu-

QuodMoses ideo mediator à Paulo sit appellatus, quod verè ille ac perfect° mediator non fuerit. I.ratio. *Ephes 2.*

Possumus fortasse sensum magis acutũ & illustrem producere: : Nam cùm Apostolus mediatorem Mosen vocauerit, ostendere voluit, illum perfectum & verum mediatorem non extitisse. Omnis enim mediator vnius esse non potest, sed necesse est duos dari, inter quos mediare possit. Et ita tacitè ponit hanc mediationem inter Deum & omnes gentes, quia omnes sub ira Dei erant, & satis non erat Mosen fungi officio mediatoris inter Deum, & illum Iudæorum populum: quia non vnus populus ceciderat, & indigebat gratia Dei, sed vniuersum genus humanum, quod omnibus Gentibus constat, indigebat. Quod sic probat: quia Deus vnus est, & consequenter omnium Deus est, non solius populi Iudæorum: quo fit, vt & verus mediator pro omnibus intercedere dicatur, & nõ pro vno populo tantùm. Hunc autem intellectum porrigit ipse Paulus, qui alio loco ex eo quod omnium hominum Deus vnus est, probat, illum velle omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: & ex eodem principio deducit, quod vnus sit mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Rectè etiam Moyses mediatoris officio fungi nequit: nam oportet me diatorem vtriq; extremo adhærere, & conglutinari: vt & valeat apud illum, apud quẽ intercedit, & misereatur, ac amore ingenti prosequatur eum, pro quo intercedit: ad quod præstandum, multum ipsa natura iuuat. Idcircò Christus geminam habuit naturam, vt id efficeret: Moyses autem purus extitit homo, & ideò à plena ratione mediatoris deficit. Hæc tamen ratio hoc loco non tangitur, rectè autem prior exprimitur.

Rom. 3. *Ibidem.*

Cõfirmatur hęc ratio Pauli altero testimonio. *1. Tim. 2.*

II. ratio.

Genna. apud Oecum. c. 7. in hanc epist.

Gaudio autem non mediocri perfusus sum, quòd apud Oecumenium inuenerim Gennadium antiquum scriptorem, & Catholicum, ita hunc locum interpretantem, cuius hæc sunt verba: *Dicit ergo quod Moses quidem mediator fuerit ad dationẽ legis, sed vni soli genti mediator fuit: oportet autem eum qui vere mediator futurus est erga vnum Deum omnium gentium, creari non super mediationem vnius gentis, sed omnium gentium, quãdoquidem etiam omnium gentium vnus est Deus. Hunc autem esse oportet non nudum hominẽ, qualis erat Moses, sed Christum filium Dei, qui idem simul verè Deus est, & verè homo: & cognatione quam ad vtrumque habet, vtrumque in se ipso coniungit.*

Rom. 3.

Si Deus in Christo mundum sibi reconciliauit, qua ratione mediator dicatur Christ°. *2. Cor. 5.*

Nec conciliationi aut mediationi Christi Filij Dei repugnat illud: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: quia Pater dicitur reconciliare per Christum, quatenùs ipse nobis dedit mediatorem, & conciliatorem, & ipsum interpellãtem pro nobis exaudit.

I ratio ad probandũ Christũ hic mediatorem accipi non posse. II. ratio.

Quòd igitur hic locus, de Christo mediatore non intelligatur, vt Theophylactus, & Oecumenius, & Chrysostomus dixerunt, suadet in primis autoritas Epiphanij in Manichęos, & Gennadij apud Oecumenium. Deinde, quòd etsi Deus nonnisi se patefecerit, hæc tamen locutio, in manu Mediatoris, non summam, neque primariam aliquam denotat potestatem, sed operam potiùs ac ministerium: ideò non videtur posse Filio Dei tribui, nisi quatenùs homo est factus: at in lege ferenda, nihil nisi terrifica, & summa illa Dei maiestas eminebat, & qualis erit secundus Christi aduentus. Tertiò, quia hic agitur de lege, & non simpliciter, sed vt opponitur promissioni: quæ lex non modò non viuificat, sed etiam occidit; & eius ministratio dicitur mortis à Paulo. Ita vt primariã sanctionem Christo commodè tribuere non possimus, quem vt promissionis Dei vnicum mediatorem videtur Apostolus ex diametro pacto legis opponere. Quartò, si de Christo hęc interpreteris, quæ manifestè ad legem pertinent, qua ratione sequentia connectes? & quomodo à veteri pacto tam citò ad nouum transit Apostolus, sequentem clausulam: (Mediator autem, vnius non est) si de officio Christi interpreteris, id est de munere Deum cũ hominibus conciliandi? Quintò, cùm ait: *Mediator autem vnius non est*, ex ipso ferendæ legis modò Apostolus indicat, legem non modò non esse vinculum nostræ cum Deo coniunctionis, sed etiam certissimum abalienationis ab illo signum. Nam cùm in ferenda lege quæsierunt, vel petierunt internuntium. (dicentes Moysi, Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur (quia Deum vt terribilem, & formidabilem legislatorem ferre nequibant. Ideò lex non est medium, quo Israel iungitur Deo, sed quo deterritus internuntium requirit. Et possumus aliter interpretari hoc, quod dicitur mediator non esse vnius, id est, non indigere mediatore eum, cui prorsus cum eo conuenit, cum quo agit: siquidem intermedijs apud eos egemus, quibus cum apud ipsos conuenire non possumus, vel si nos inuitant, non audemus, sed vt minimum duorum est, vt quidem inter se dissidentium. Nam omnibus linguis notũ est, vt qui se inuicem amant, vnũm esse dicantur: vt Ioan. 17. *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus*: Et Paulus: *Qui adhæret Domino, vnus spiritus est*. Et ita subiungit: *Deus autem*

Exod 19. Infrà 20. III. ratio.

1. Cor 3. Ibidem 7.

IV. ratio.

V. ratio.

Exod. 20.

Hęc etiã sententia: Mediator aũt vnius nõ est, quem sensum admittat idoneum.

Amotis propriũ quid sit.

Ioan. 17. 1. Cor. 6.

vnus

Rom.3. Ephes.4. 1.Tim.2.

vnus est. Ex quo concludit alibi, quòd sit Deus non tantùm Iudęorũ, sed etiam aliarum gentium: & vnam esse fidem, & vnum mediatorem. Sed quibusdam videtur melius hic dici vnum, per Antanaclasis figurã, quæ est eiusdem verbi contraria significatio, de qua Quintil. lib. 9. c. 3. Cùm enim vocem vnius in vno sensu accepisset, subdit posteà in alio: *Deus autem vnus est*, id est, qui sui sit semper similis, & idem, & qui nihil eorum quæ promisit, mutauerit. *Ego*, inquit, *Dominus, & non mutor.* Per eandem figuram alibi dixit: *Et de peccato damnaret peccatum:* & iterum: *Eũ qui nõ nouerat peccatũ, pro nobis peccatũ fecit.* Ita hoc loco aliter atque aliter eâdem voce vtitur. Quare huic consonus, opponit: Num Deus legẽ ferendo à seipso dissenserat, postquã cõtraria lex est promissioni? Idcircò subiungit: *Lex ergo aduersus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia.* Arguit igitur Apostolus in prędicta, in hũc modũ: Si enim lex non solùm nõ viuificat, sed etiam exundare facit peccata, cùm dicas positam propter transgressionem: esset igitur contra promissa Dei: nam præuaricationum abundantia videtur contra salutẽ quę promittitur, operari. Sed cùm hoc dici de lege non posse videatur, vt videlicet sit contra Dei promissa: dicetur potiùs legi inesse vim viuificandi.

Quintil. inter medium cap. & finem.

Malach. 3.

Rom. 8. 2. Cor. 5.

Ad V. diffic. Circa id: Lex ergo aduersus promissa Dei, &c. quid sibi velit hæc ratiocinatio.

Rom. 5. Infrà 7.

Si lex Moysi viuificaret, quid inde cõsequeretur.

Sed hoc consequens reprobat Apostolus, quod lex viuificat. Nam si hoc lex præstare posset, verè ex lege orietur iustitia, & frustra Christus mortuus esset, Prophetarũ quoq; oracula conciderent, & falsa inuenirentur, quę per Christum promittuntur de remissione peccatorum, & de iustitia sempiterna adducenda, Dan. 9. Adhæc nullam vim argumento reliquit negans exũdantiã peccatorũ, & infidelitatis promissionibus Dei obstitisse: imò bonitatẽ Dei eo magis ad misericordiam exercendàm prouocari, quò atrociùs inualuit peccatum: Nam vbi abundauit delictũ, superabundauit & gratia. Nam prima iustificationis gratia nõ solùm peccato non impeditur, imò potiùs prouocatur: quia priora peccata admissa sub veteri Testamento excusabilia sunt, vtpotè ante gratiam Dei, & lumen diuinum admissa, ac proinde faciliorem aditum pręb ent ad gratiã adipiscendã. Ideò subiungit: *Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credẽtibus.* Ac si diceret, necessarium fuisse permittere peccatum in omnibus Iudæis & Gentibus, ad agnoscendum morbum, & ad desideriũ medici morbum sanantis excitandum. Et hoc est quod hic ait, Scripturam, siue Deũ. scilicet per Scripturam loquentem, cõclusisse omnia sub peccato, vt etiam dicitur ad Rom. 11.

Dan. 9.

Rom. 5. Vnde probatur, primã iustificationem peccato impediri minimè potuisse.

Explicatur hoc: Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesv Christi daretur credentibus.

Rom. 11.

Sed eos non sic permisit, vt ibi sisterent, sed vt promissio Iesu Christi redimentis à peccatis, & iustos efficientis, & gratiam, & gloriã donantis credentibus cõcederetur, quò homines peccatis deterriti, ad vnã promissionem Abrahæ factam confugerent, & crederent ad eum modum quo ipse Abraham crediderat.

Omnia verò, dixit, id est, omnes homines: & maior est emphasis, quàm si dixisset omnes. Est autem vrgens Pauli δεινότης, siue vis tot enthymematum. Nam meritis operum legis, opponit promissionem, fidẽ, Iesum Christum, & verbum dandi, & credendi. Est autem promissio per Metonymiam res promissa.

Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex, pædagogus noster fuit in Christo. Quoniam dicturi erant pseudapostoli: Etsi iustitia ex lege non promanaret, sed ex gratuita in Christo promissione: cũ tamẽ Deus qui semper est sui similis, œconomiam illã Mosaicam instituerit, q̃ ad Christũm adduceret, quò iure vis illam nunc abolere? Et quid iniquitatis habet, si cum Christo legem iungamus?

Pseudapostolorum legem Moysi cũ Euangelio miscere volẽtiũ obiectionis Solutio.

Respõdet Apostolus, temporariam fuisse illam œconomiam, & ideò illam comparat pædagogo, qui ad tempus destinatur. Vocat autem hoc loco fidem, nõ quamuis, sed illam explicitam, & apertam de Iesu Christo, cuius comparatione prior fides fidei rationem vix habebat, cùm nõ cõtineret certam præmiorum æternorũ mercedem; & Iesum detectum atq; explicitum. Dicitur autem venire fides per Prosopopœiam: fingit enim Apostolus fidem, & legem, quasi duas personas. Sine figura autem dixisset: Prius quam prædicaretur Christus incarnatus, & crucifixus. Et similiter quod ait: *Sub lege custodiebamur*, per eandem figuram fingit legem quasi personam quæ custodię Iudæorum esset deputata.

Ad VI. difficultatem. Quẽadmodũ venisse dicatur fides, quæ antea semper in omni lege fuit.

Prosopopœię vsus hoc loco

Custodiebamur autem vt pueri, & in hoc erat custodia, quòd vt pueri, ab alijs nationibus separati erant, ne fluerent in idololatriam, & veluti muro quodam continebat nos, ac veluti cancellis certis arcebat, ne præcipites ferremur in vitia. Et subdit: *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo* (legendum, *ad Christum*, vel exponendum, *in Christo, hoc est, ad Christum*, vt Gręca litera habet) *vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iàm non sumus sub pædagogo.* Rectè lex cõparata est pædagogo. Primò, quia ille non consti-

Quonã modo Iudæi, & quare sub lege custodirẽtur conclusi vsq; ad fidei aduentum.

Ad VII diffi. I ratio cur lex pędagogo cõparetur à Paulo.

constituitur in totamvitã, ſed in pueritiam tantũ destinatur: vt patet ex etymologia vocis. Etenim pędagogus, qui ducit, vel agit pueros. Deinde pædagogus puerum instituendo, eò ſpectat, vt rudimentis puerilib. ad maiora pręparetur. Tertiò, paruulis aſſignatur, vt ætatem laſciuientem, & ad vitia pronam timore refrænet. Et vt Grammaticus puerum ſua cura formatum tradit in eius manum, qui altioribus diſciplinis expolire queat: ita lex tanquam elementaris quædam Grammatica Iudæum ducebat ad Christum, Theologiæ principẽ, à quo perfecta ſcientia fidei imbuendus erat. Et ideò ait, ad Christum. Vbi ergò fides, & Ieſus perfectus Doctor perfecti mandati venit, non ſumus iam amplius ſub pædagogo, id eſt, etiam ſub Decalogo quatenus à Moſe tradito, & timore ad ſui obſeruantiam cogit: Quòd ſi argumẽtarentur Galatę: Lex, pędagogus fuit ducens ad Christum: nos nõ fuimus ſub pędago; ergo ad Christum nõ pertinemus: Reſpõdet Apoſtolus: *Omnes enim filij Dei eſtis per fidem quæ eſt in Christo Ieſu*, Quaſi diceret: Nihil mouere vos debet, ꝙ non fueritis ſub pædagogia legis: quia ſine magiſterio, & instructione conſecuti eſtis fidem, & per eam perinde eſtis filij Dei, atque Iudæus credens. Fide enim efficimur filij Dei, iuxta illud: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Et hoc probat: *Quicunque enim in Christo baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, Non eſt Iudæus, neq; Græcus, &c.* Quemadmodum enim Chriſtus cum baptizatus fuit, omnes induit, vt totum illum veterem hominem aquis immergeret, ita & nos in baptiſmo illum induimus, vt cum illo veterem hominem exuamus, & vitam nouam cum ipſo adipiſcamur.

II. ratio.

III. ratio.

Quid eſſe ſub pędagogo:

Galatæ quomodo pertinebant ad Chriſtũ, qui tamen ſub legis pædagogia fuerant nunquam.

Quid nos faciat Dei filios

Ioan. 1.

Matth. 3. Baptizati vt Chriſtum induant.

Annotauit Baſilius hom. 2. de baptiſmo natos indigere indumento vt amiciantur: noſter autem amictus eſt Chriſtus, cum illũ lingua, mores noſtri, & opera in nobis viuere teſtantur. Hoc veſtimentum traditur in baptiſmo, cum dicitur baptizato, *Accipe veſtem candidam, & immaculatã, &c.* Vno enim Chriſto à nuditatis noſtræ verecundia protegimur, à frigore, calore, & alijs iniurijs defendimur, & veſte nuptiali ornamur. Et in hoc perſonarum acceptio nõ eſt in Chriſto, ſiue quis ſit Iudęus, ſiue Gręcus, ſiue liber, ſiue ſeruus, &c. Vigebãt olim perſonarum, & populorũ diſcrimina: quę in Chriſto penitùs ſunt ſublata. Et ideò ſubiungit: *Omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu.* Id eſt, vnum corpus eſtis. Gręcè dicitur *εἷς*, id eſt, vnus, hoc eſt vnius hominis inſtar, vt ſumma coniunctio denotetur: quia omnes homines vnius ſpeciei participatione vnus homo ſunt, vt docet Porphyrius: nõ autem vnus, quaſi vnum tantùm ſit indiuiduum. Et tandem ſubiungit: *Si aũt vos Chriſti, ergo ſemẽ Abrahæ eſtis, ſecũdùm promiſſionẽ hæredes.* Non dignitate vlla corporum, ſed excellentia fidei. Si enim ſemẽ Abrahę eſt Chriſtus: quicunque in illo ſunt, in ſemine illo, cui hæreditas repromiſſa eſt, inueniuntur. Illius ergo nos ipſi hæreditas ſumus, iuxta illud: Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam: & ille rurſus nobis eſt noſtra hęreditas feliciſſima in cœlo repoſita, niſi nos hæreditatis extorres noſtris peccatis conſtituamus.

B. Baſil. to. 1. Baptiſmatis huius indumẽti neceſſitas & vtilitas.

Non eſſe in Chriſto neq; Iudęũ, neque græcum, &c. quid.

Quẽadmodũ Chriſti fideles vnum ſint.

Porphyr. in prædicabilib.

Quomodo credẽtes ſint ſemẽ Abrahę.

Pſal. 2.

DISPVTATIO XXIX.

In illa verba Cap. 4. *Dico autem, quãto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit Dominus omnium: ſed ſub tutoribus & actoribus eſt vſque ad præfinitum tempus à patre. Ita & nos, cùm eſſemus paruuli, ſub elementis mundi eramus ſeruientes. At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege: vt eos qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem eſtis filij Dei, miſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra, clamantem, Abba, Pater*, & reliqua vſque ad: *Dicite mihi qui ſub lege vultis eſſe.*

Quæſtio I.

CIRCA verba propoſita primùm venari oportet mentem Apoſtoli in hac prima ſententia, quæ de paruulo hærede, qui nihil differt à ſeruo, loquitur. Deinde quænam ſit hæc ſimilitudo ſumpta à re ciuili, & qui ſunt iſti tutores, & actores. Tertium dubium eſt, quomodò ſit hæc ſimilitudo applicanda, & quæ ſunt illa elementa, ſub quibus ſeruiebamus, & quomodò erant mundi huius elementa illa, quæ à Deo ſunt tradita. Quartum eſt, quia etiam opponi poſſet Apoſtolo, quòd nos Chriſti cultores paruuli, & inſtar ſeruorum ſub tutoribus & curatoribus ſuimus: quia lac nobis potus datus eſt, non eſca: & dicitur ad Epheſios: *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.* Quintum, quæ ſit illa plenitudo temporis in Scripturis decantata, & vnde, & quò, & quomodò miſſus Dei fi-

Secunda.

Tertia.

Quarta.

1. Cor. 3.

Epheſ. 4.

Quinta.

lins: nam ait, *Factum ex muliere, factum sub lege.* Sextum dubium inde consurgit: *Misit Deus spiritũ filij sui in corda vestra clamantem, Abba Pater*: quia potius videbatur dicendum, ex Spiritu venisse adoptionem, cùm omnis renascentia ab illo veniat, iuxta illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto*: & sic filiationem Dei; quam econtrario ex filiatione venisse Spiritum. Non enim possunt filij Dei censeri, absque Spiritu: & quomodo dicitur Spiritus clamare, cùm alibi dicat, quod in Spiritu clamamus, *Abba Pater*? Quomodò etiam heredes per Deum? Septimum est dubium, quomodo cogniti scimus à Deo, quasi De incipiat nos agnoscere, quando incipimus in ipsum credere. Octauum, quid sit conuerti ad infirma, & egena elementa: nunquid ea quę olim talia fuerunt, an quę modò talia sunt? Nonò circa illud: *Estote sicut ego, quia & ego sicut vos*, cùm verba sunt concisa, & Laconica, & necessariò supplendum sit aliquid ad integritatem sensus, dubium est quid sit supplendum. Postremò dubium est, quid significet. Per infirmitatem carnis euangelizare, & singula verba ob multitudinem rationum quibus vrget Galatas, & affectuum, quibus illos ad Christum inuitat, suis difficultatibus non carent. Nos verò operam dabimus, Christo bene fauente, quo hæc omnia plana & illuminata reddantur.

Sexta.
Ioan. 3.
Rom. 8.
Septima.
Octaua.
Nona.
Decima.

Ad primum igitur, probauerat Paulus, Abraham, & semini eius promissam hæreditatem, & semen illud fuerat interpretatus Christum: videri ergo potuisset populus ille derelictus à Deo, & fine eius prouidentia, ac fide, quod ad salutem attinet eorum, qui præcesserunt Christi Domini adnentum, præsertim cùm legem esse ex fide inficiatus fuerit, atque illam veniente fide cessare docuerit. Possemus igitur in hunc modum argumentari: Aut ille populus fide destruebatur, aut illam habebat. Si fine fide erat, damnatus est, quia fine fide impossibile est placere Deo. Si autem fidem habuit, debuit ergò habentibus fidem lex cessasse. quibus iam Christus aduenerat. Respondet autem Apostolus apposito exemplo, qualis esset tunc mundus, nimirùm vt puer, qui licet ea ætate institutus sit hæres bonorum à patre, hæreditate tamen nõ potitur, sed est sub tutoribus & actoribus, donec impleat præfinitum tempus à patre. Etsi verò similitudines rem per se dubiam, & in controuersia positam non probent, nec confirmant: solent tamen rem an te iam probatam clarissimè explicare, & illustrare. Et qui prius vsus est exemplo testamenti, & pædagogi; nunc à paruulis agentibus sub tutoribus, & œconomis com parationem accipit. Et cùm proponat: Dico autem, quanto tempore hęres paruulus est, ea loquendi formula & charactare declarat Apostolus se interpretari, & dilucidius explicare, quæ superiùs dixerat. Vnde accipimus, nõ esse nouam rationem, sed ampliorem, & dilucidiorem à se ante dicto rum explicationem, quasi diceret; Illud autem quod asserui, nunc dico, id est explico, & magis aperio, sicut superius: *Hoc autem dico*, testamentum confirmatum à Deo. Et pluries hanc ratione dicendi vsurpat, quãdo aliquid magis declarare intendit. Ita dixit: *Sacramentum hoc magnum est, Ego autem dico, in Christo, & in Ecclesia*, id est explico, de Christo, & Ecclesia esse intelligenda. Et hęc de primo.

Ad I. quæst. De Pauli pro posito in præsenti disputatione.
Apostolica ratiocinatio.
Hebr. 11.
Eius dissolutio.
Similitudines ad quid valeant.
Galat. 3.
Hoc loquẽdi genere Paul. Hoc aũt dico quando solet vti.
Ephes. 5.

Ad secundum: Similitudo hæc est de pueris infantibus, qui pupilli & orphani ante ætatem legitimam a parentibus relinquuntur, quibus prudentes eorum progenitores solent de tutoribus & actoribus, siue vt Græca litera habet, œconomis, siue dispensatoribus, qui sunt domestici eorum expensarum curatores, prospicere, donec pueri adolescant in maturam ætatem. Et primò quidem tutela ad decimumquartũ annum protenditur, quo tempore qui tutor est, curam & personæ, & rerum gerit omnium: deinde exactis alijs vndeciũ annis more Romano, tutor habebat curationem rerum, & facultatum, nõ amplius personę, quæ libera remanet, vt possit de se disponere sed accedente vigesimo quinto anno hæres & sui, & bonorũ suorum recipit administrationem. Illo ergo tempore quo paruulus est, nihil differt à seruo, quantum ad vitæ rationem: quia videlicet alieno regitur arbitrio, quomodo seruus, dicitur que ei, *Fac hoc, vade illuc*; quòd si resistat, potest compelli, aut flagellis cædi, etiam si ad eum pertineat hæreditas, & bonorum omnium dominium. Producit ergo Apostolus iuris Ciuilis decisiones, quæ habentur in l. filiusfamilias, & l. seruus, ff. de testam. & l. 1. ff. de tutel. & rat. distrah. quibus decretum est, paruulo, quanquam bonorum domino, illorum dispensationem non fore demandandam, donec adoleuerit. Quas sanè sanctiones Paulus non citasset, si impiò, & conscientiarum carnificinæ forent, vt hæretici blaterant; & simili ratione alibi Apostolus producit testimonia ex Arato, Menandro, & Epimenide. Atq; hoc quidem vsq; ad prǽfinitum tempus à patre. Græcè legitur προθεσμία, quod est, diem præscriptam, ad quam vsque dies alicuius

Ad II. quæst. De qualitate similitudinis ab Apostolo inductæ, de paruulis, atq; tutoribus.
Tẽpus tutelę paruuli hæredis.
Tempus curationis bonorũ eiusdẽ tãtummodo.
Hæres quandiu paruulus est, aut nihil differat à seruo.
Matth. 8.

Tutelę tēpus cur præfinitatur etiā à lege

alicuius durat, deinde verò ſpirat, & euaneſcit. Et nihil refert,ſiue præfinitio fiat à patre,ſiue à lege,quæ pupillis perinde ac ſi pater adeſſet,voluit eſſe cōſultum. Et quāquam plures modi ſint,quibus tutela finitur,vt tradunt Iuriſconſulti:hic tamen ſolus modus quem tradit Apoſtolus, per patris ordinationem, congruebat ſimilitudini Pauli,& ideò illum ſolnm profert:

Ad III.quęſt. Quam rectè Pauli inſtituto deſeruiat ſimilitudo propoſita.

Ad tertium,explicanda eſt explicatio,& propoſito accommodanda, de quo ait Apoſtolus: *Ita & nos cùm eſſemus paruuli, ſub elementis mundi eramus ſeruientes.* His paucis verbis videtur explicari ſimilitudo propoſita. Et in primis redit ad primam perſonā, de qua ſuperius dixit: : *At vbi Fides, iam non ſumus ſub pædagogo:* ita & nos, cùm eſſemus paruuli, Tales erant Iudæi(ante Chriſtum videlicet)vt hęres paruulus inſtitutus ad adeundam hæreditatem Abrahæ: & ſub lege,& Prophetis,tanquam ſub tutoribus, & actoribus ſeruabantur ad tempus à Deo præſtitutum.

Paruulus ille ſub tutorib⁹ & actorib⁹ agēs,quis ille.

Tutores,& actores quinā Hieronymo.

Hieronymus per tutores intelligit Angelos Dei, per quos etiam regebantur antiqui Patres, & docebantur per elementa mundi, vt nonnullam veritatem aſſequi poſſent: ſicque multi ſalui facti ſunt ex ipſis Gentibus per Angelorum miniſterium, teſte Dionyſio. Verba Hieronymi hęc ſunt: *Tutores, & actores, poſſunt & Prophetæ accipi, quorum verbis quotidie in aduentum Saluatoris erudiebamur: ſicut pædagoga Moyſi lex ſupra diſſerta eſt, & Angeli paruulorum, qui quotidie vident faciem Patris, & interpellant pro eis. De quibus dictum eſt: Immittet Angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eruet eos. Rectè hi ſub tutoribus & actoribus eſſe dicūtur, qui habentes Spiritum timoris, necdum meruēre ſpiritū libertatis & adoptionis accipere. Aetas enim infantiæ ad peccata formidat: pædagogū meruit, nō cōfidit eſſe ſe liberā, licet per naturam domina ſit.* Hęc ille. Et quantum ad hoc ſpectat, nihil diſtabant à ſeruis, quoniam perinde erant ac illi, qui in ſeruitutem ſunt redacti. Tales enim erant omnes homines, qui in peccato naſcuntur, nimirùm vt pueri: deficiebantq; cognitione, & affectu, Patrē non agnoſcentes, nec amantes.

B. Dion. lib. cœleſt. hierar. c. 9.

Alter ſenſus eiuſdem, Galat. 3.

Matth. 18.

Pſalm. 33.

Rom. 8.

Infantilis proprium ætatis quid.

Paruuli etiā qui myſticè.

Quę ſint mūdi elementa, ſub quibus eramus ſeruientes:

Subdit: *Sub elementis mundi eramus ſeruientes.* Quidam hoc loco per elementa intelligunt quatuor illa phyſica, & ſatis nota elementa, ignis, aquę, aëris & terræ, ſolem, lunam, & ſtellas, & ita hoc referunt ad Gentes, quæ illa colebant; à quibus, cùm Chriſti venit plenitudo, liberati ſumus. Quod genus expoſitionis minimè eſt probandum, quia hic locus Iudæos non attingeret, de quibus ſolis erat ſermo, ſed tantùm Gentiles.

Primus ſenſus minimè aptus & congruus.

Alter congruentior.

Ideò melius intelligimus per Elementa, Moyſis legem, & eloquia Prophetarum: quòd per hæc quaſi per initia, & exordia literarū, Dei timorem, qui ſapientiæ eſt principium ſuſcipiamus. Vt enim per Elementa ſyllabæ iunguntur, & per ſyllabas dictiones integræ, & per dictiones oratio connectitur, & non tam ſui, quam alterius rei vtilitate diſcuntur, nimirùm, vt poſſimus orationem legere contextam, in qua ſenſus magis quam Elementorum, aut verborum ordo conſiderantur: ita etiam illa ænigmata, figuræ, & vmbræ, atq; elementa legis, ac Prophetarum propter ſe non erant, ſed propter Chriſtum, & Euangelium, ad quod ducebant: traditaq; non ab homine, ſed à Deo per Moſen, vt vel ex effectis ex parte Deum agnoſcamus.

Pſal. 110.

Eccli. 1.

Ratio cōparationis Apoſtolicæ.

Cū lex & eloquia Prophetarū Chriſtū pręfigurarēt, cur dicuntur elementa.

Si dicas, Cur mundi elementa vocat, cùm ſpiritualem haberent ſignificationē? Reſpondeo, perinde eſſe ac ſi dixiſſet, Non habemus nudam veritatem, ſed corporeis, ac terrenis huius mundi rudimentis implicitam: nam peritura erant, & per ſe cōſcientiam iuſtificare nōn poterat. Quia ergo corporea, & externa erant, ex mundo dicuntur fuiſſe, etiamſi in illis ſubeſſet cœleſte myſterium. Talia erant Circumciſio, Sabbatum, Neomenia, Sacrificia, Paſcha. De his elementis ſcribit ad Heb. 5. *Etenim cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſum indigetis, vt vos doceamus quæ ſint elementa exordij ſermonum Dei.*

Hebr. 5.

De quib⁹ elemētis Apoſtolus in epiſtola ad Coloſſ. loquatur.

Quòd ſi obijcias, Apoſtolum ad Coloſ. 2. aliter vſurpare elementa mundi, cùm ait: *Videte, ne quis vos decipiat per Philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum Elementa mundi.* Dicendum eſt, Apoſtolum adiunxiſſe ibidem, vt id declararet: Per philoſophiam, & inanem fallaciam, &c. & non ſecundū Chriſtum. Vbi planè oſtendit nō eſſe elementa apud Galatas, & apud Coloſſenſes: nam illa huius epiſtolæ referuntur ad ſymbola: & figuras legis, à quibus aperta veritate redimūtur; illa verò ad Coloſ. ad homines mendaces, & fallaces referenda ſunt, vt illa principia, quibus Ariſtoteles ęternitatem mūdi probare ſibi videtur, & ex illo principio: *Ex nihilo nihil fit*: colligebat mundum nō eſſe creatum, atq; ex illo: *A priuatione ad habitum non eſt egreſſus*, poſſet negari corporum reſurrectio. Iſta ſunt elementa hominum, & pernicioſa, & in errores ducentia: Et cùm vera ſapientia deſurſum deſcendat; hæc, vtpote falſa, per elementā mundi aſcendit ad ea quæ Dei ſunt, & ſola fide apprehendi poſſunt, temerè iudicando.

Ariſtoteles falſa ſecundū fidem principia quæ.

Diuinę ſapiētię ab humana diſcrimē.

Ad IV. quęſt.

Poſtremò, ſi quis obijciebat id. de quo

Quam verè Paulus ac sibi conscienter à voce paruuli excipiat Christianos.

quarto loco dubitatum fuit, quòd etiam in statu Euangelico sint paruuli, instar eorum, qui degunt sub tutoribus, & curatoribus, quibus conuenire illud possit: Lac vobis potum dedi, non escam, & capite præsenti Apostolus Galatas cōparat infantibus, cùm ait: *Filioli mei quos iterum parturio*, ita vt inter Christianos & Iudęos nullū in hoc appareat discrimen: Respondendum est, in istis nunc productis testimonijs agi de singulis quibusq; hominibus, & priuata cuiusq; fide. Sunt enim inter Christianos & paruuli, & adolescentes, & patres, idest incipientes, proficientes, & perfecti: hic verò tractatur de statu Veteris, & Noui Testamenti. Nam illud ex vi legis puerorum erat; at hic status noster, virorum est, qui iam maturi & perfecti sunt. Vt etiam alibi hanc differentiam indicans, dixerit: *Cùm essem paruulus, loquebar, sapiebam vt paruulus: quando autem factus sum vir, euacuaui, quæ erant paruuli.*

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

Si paruuli Iudęi prę Christianis fuerunt, quid de insigni Abrahę & Prophetarum sanctitate sentiendum.

Soluitur etiam alia obiectio: quia incōparabilis fuit Abrahæ fides, & obedientia, Prophetę magna intelligentiæ luce præfulserunt: quis ergo audeat nos illis conferre, nedum præferre? quibus si componamur, inueniemur nani cum gigantibus, & infirmi pueri cum fortissimis hæroibus collati: Respondemus enim, illos ad Nouum Testamentum spectasse. Et vt non negemus illos in Veteri Testamento floruisse; non tamen deest solida argumenti solutio. Nam vt status virginū vincit dignitate eos, qui in coniugio degunt, sed tamen inueniuntur coniugatæ, quæ sanctitate vitæ multas virgines superant: ita etsi Vetus testamentum, quod ad statum attinet eius, inferius esset statu Noui testamenti, nihil tamen vetat quosdam illius inferioris status anteuertisse multos, qui in Nouo degunt Testamento.

Veteris testamenti fideles cum illis noui, in quibus conueniant.

Respiciendum igitur, qualis fuerit Dei œconomia in illis, & nostris gubernandis & quid inter nos conueniat, & quid differat. Nam primò eandem hæreditatis spem Patres sub veteri habuerunt, quam nos hodie habemus: quia eiusdem adoptionis participes extiterunt, etsi illud fuerit tempus pueritiæ, hoc autem adultæ & perectę ętatis. Et hæc de quarto.

Ad V. quæst. Hęc Pauli verba: At vbi venit plenitudo tēporis, misit Deus filium suum, &c. quo tendere videantur.

Ad quintum de illis verbis: *At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, &c.* dicendum in primis, Apostolum progredi in producta similitudine: & tempus definitum à Patre explicat, dicens: Tempore pueritiæ, & ante Christi cognitionem, & prædicationem, & missionem Spiritus sancti, lex tutor noster erat præscribens facienda, agens, & impellens ad ea, quæ seruanda, & vitanda erant, erudiens, & castigans, & spe sola mancipationis ducens. Vbi verò nobis proposita est Abrahæ hæreditas promissa, & prædicatio Euangelij splenduit, & Christus venit, & Spiritus sanctus adest, reddimur à lege omninò liberi, & re ipsa hæreditatem possidere incipimus.

Quæ sit illa temporis plenitudo.

Quare plenitudo temporis, vel tempus plenum, ætatem qua venit Messias, denotat; in qua Deus impleuit promissa Abrahæ, & prædicta à Moyse, & Prophetis. Impleuit mūdum sua pręsentia, quia plena est omnis terra gloria eius. Impleuit etiā homines gratia, & veritate, quibus ipse plenus erat: quia de eius qui apparuit plenitudine, omnes accepimus, & gratiam pro gratia; id est, gloriam quæ gratia est cōsummata, pro benefactis ex Dei gratia.

Esai. 6.

Ioan. 1.

Accipere gratiam pro gratia, quid sit.

Et quod ait, *Misit*, Gręcè est ἐξαπέστειλεν, id est emisit, hoc est extra se, & sinum suum in mundum legauit. Vnde Dominus dixit: *Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me. Ego enim ex Deo processi & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit.* Misit autem, non vbi prius non esset, qui omnia implet, sed vt nouo quodam modo, ac noua ratione homo etiam esset qui antea Deus erat tantùm.

Infrà 8.
Quomodo qui cœlum & terram implebat, missus dicitur Filius Dei.

Subdit quomodo miserit: *Factum ex muliere.* Vt enim ex muliere initium factum est pęccati, & per illam omnes morimur, ita per mulierem venire debuit initum salutis, & vitæ. Et in primis Paulus allusit ad illud: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius.* Et est sensus: Naturam nostram induit humanam, & hoc est nouo modo venisse: atque id multò cūdentiùs dixit, quam si dixisset factū hominem. Voluit enim indicare: Christū assumpsisse carnem suam de substantia sanctissimæ virginis. Et non dixit, factum per mulierem: quod Marcion, Valentinus, & Apelles volebant, qui putatiuam, vel phansticam, vel cœlestem Christi carnem asserebant; sed, factum ex muliere. Non rursus natum, vt quidam legunt, sed factum: quia eadem vox γενόμενον ponitur in hoc verbo, & in sequenti, factum sub lege. Et per verbum, factum, discernitur Christus à reliquis hominibus; quia ipse ex semine solo fœminæ creatus est Spiritus sancti virtute, non ex viri & mulieris semine, vt nos omnes.

Ierem. 23.
Idē cur fact⁹ ex muliere.
Ecclesi. 25.
Gen. 3.
Factum ex muliere, non, Factum hominem, & ex muliere, non per mulierē, cur dixerit Paulus.

Christi priuilegium à Paulo insinuatum hoc loco.

Tertiò aduerte, Lutherum hoc loco Virgini matri iniuriam extitisse. Scripsit enim: Hoc loco Paulus, vt apparet, quasi per contumeliam, Virginem matrem filij Dei, mulierem tantùm appellat, quòd si verum

Nequaquā Apostolum, vt impudēter ei Lutherus imposuit & cōtumeliosè virginē matrē in eius cōtumeliā mulierē appellasse.

esset Christus quoq; matri suę iniurius extitisset, cui in nuptijs Cana Galileæ dixit aliquid asperius; *Quid mihi & tibi est mulier?* Et in Cruce, vbi afflictissimæ parenti dixit: *Mulier ecce filius tuus.*

Sed certè verius multò dici posset, Lutherum per contumeliam hoc Paulo tribuisse. Certè Hieronym. aliter scripsit: *Quod Apostolus sanctam, & beatam matrē Domini, mulierem, non virginem nominauit: hoc idem & in Euangelio κατὰ Ματθαῖον scriptum est: quando vxor appellatur Ioseph, & ab ipso Domino quasi mulier increpatur. Non enim necesse erat semper quasi caute, & timide virginem dicere, cùm mulier sexum magis significet, quam copulam viri, & secundum intelligentiam Græcitatis γυνὴ tam vxor, quam mulier valeat interpretari.* Augustinus verò hęc verba interpretans dixit, *Mulierē pro fœmina posuit more locutionis Hebræorum:* Et producit illud de Eua dictum, *Formauit eam Deus in mulierem:* Vbi sermo est de Eua Virgine & intacta viro. Tertullianus verò lib. de velandis virginib. docet, mulieris nomen in Scripturis his etiam cōpetere fœminis, quę viros passę non sunt, & ad sexum ipsum, nō ad gradum sexus pertinere: quo nomine etiam virgines censeantur. Vnde cū Gabriel Angelus mulierem sciret dici pro virgine, Mariam quāuis virginem inter mulieres benedictā salutauit. Ita Prophetæ etiam Mariam nominare solent iuxta illud: *Mulierem fortem quis inueniet?* & Ierem. *Creauit Dominus nouum super terram: mulier (γυνὴ) circundabit virum.* Deniq; Orig. hō. 8. in Leuit. *Si rectè*, inquit, *dicitur vir ille pro sola temporis ætate, etiam si qui nullius admixtionem fœminæ nouerit, quomodo non eadem consequentia etiam virgo quæ intemerata permansit, pro sola ætatis maturitate mulier nominetur.*

Matth. 1. Ioan. 2. B. Aug. to 4. prope fin. Gen. 2. Vbi scriptura tum mulier significet incorruptam. Luc. 1. Prouer. vlt. Ierem. 31. Orig. circa prin. homilia. tom. 1.

Subdit deinde, *Factum sub lege, vt eos qui sub lege erāt, redimeret.* Describitur Christi officium. Christus enim Filius Dei qui ab omni subiectione, & legis dominio fuit immunis, legi tamen voluit esse subiectus, cū circumcisus est, cùm oblatus, cùm in templum ventitabat, & Pascha cum discipulis celebrabat: cuius obedientiæ, & subiectionis fructus, emancipatio fuit à lege, & adoptatio in filios, & particularis quædam pro Iudæis, qui erant sub legis maledicto, requirebatur redemptio. Est enim, esse sub lege, sentire vim & dominium, tyrannidem, & accusationem legis. Finem subiungit: *Vt adoptionem filiorum reciperemus.* Coniungit iam Gentes Iudæis, & priores facit Iudæos Gentibus in redemptione, sicut ad Roma. 2. dixit: *Iudæo primum & Græco.* Et hanc rationem liberandi Iudæos à lege, expressit ad Roman. 8. *Nam quod*, inquit, *impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misit filium suum, &c. & de peccato damnauit peccatum in carne.* Et de adoptione etiam ibidem subiūgit: *Non enim accepistis Spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater.* Et sicut ibidem ait: *Si autem filij, & heredes*: Ita infrà: *Quod si filius & hæres, per Deum.* Erat quidem nonnulla adoptionis species in lege, sed vmbratilis, ac typica, de qua Rom. 9. dixit: *Quorum adoptio est filiorum*: sed illa præ ista Euangelica vera non erat, & vix eo nomine digna. Cùm igitur in Adam essemus natura filij iræ, & in Mòse filij maledictionis promeritę per legis trāsgressionem: ita misso filio suo prędicante, & moriente pro nobis, dedit omnibus credentibus potestatem filios Dei fieri.

Luc. 2. Ibidem. Ibidem. Infra 22. Quid esse sub lege. Cur filius Dei missus in mundum. Rom. 2. Quomodo à lege liberati Iudæi. Infra 8. Ibidem. Ibidem. Rom. 9. Ephes. 2.

Et declarans qua ratione accipiamus filiorum adoptionem, subiungit: *Quoniā autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, Abba pater.* Qui Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei, vt alibi dixit, & Spiritus tum Dei, tum Filij dicitur, qui ab vtroque procedit, & vtrique est ὁμοούσιος. Et non tantùm dicitur loquens, sed clamans magna fiducia. Abba Iudæus clamabat, Pater Gentilis. Et clamans ait, id est clamare faciens; sicut postulat pro nobis, id est, postulantes facit. Idem est ergò clamare Spiritum, & nos per Spiritum clamare: quemadmodùm rectè dicitur, Homo videt, & oculus videt. Videt enim propriè ipse homo, sed per oculum. Quod attentè expendendum est propter eos, qui volunt, in nobis Deum facere, & operari omnia sine nobis. Hieronymus in hæc verba ait: *Notandū quia clamor in Scripturis, non magna vocis emissio, sed scientia intelligatur, & dogmatū magnitudo. Nam & in Exodo respōdet Dominus ad Moysen: Quid clamas ad me? cū penitus Moysi vox nulla præcesserit, Verùm cōpunctum cor, & populo lacrymabiliter ingemiscēs, Scriptura clamorem vocauit.* Hæc ille.

Ioan. 1. Rom. 8. Spiritus sanctus cur Patris, & filij Spiritus nominetur. Ibidem. Aduersus Lutheranos, cū Deo vim coopera di humano tollentes arbitrio. B. Hier. to. 8. Exod. 14. Mosis clamor tacitus qui sit ille.

Porrò vocabulum peregrinum, Abba, Hebræis, Syrisque commune, interpretatur verbo Græco Pater: quia mos est in Scripturis, teste Hieronymo, Hebræis vocibus adiungere interpretationem Græcam. Ita dicitur Bar-timæus, id est filius Timæi, & Tabitha quæ interpretatur Dorcas. Et Pater ponitur in Nominandi casu. Quibusdam tamen in annotat. super caput 8. ad Romanos magis probatur esse figuram Anadiplosis, id est, geminationem, ad emphasis affectum in oratione significandum qui loquendi color Hebręis est familiaris, qui eandem vocem sæpe iterant, vel aliam

De voce Abba, vnde sit, & quid significet. Marc. 10. Act 9. In his verbis Abba, pater Erasmus quæ agnoscat Hebraismos.

Matth. 7. Ierem. 24. Supra 2. Psal. 8. Psal. 62. Psalm. 21. Matth. 27.

æquipollentem Epitasis gratia reddunt, iuxta illud: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine,* Et, *Quid tu vides Ieremias? Ficus, ficus bonas, bonas valde, & malas, malas valde,* Et, *Foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas*: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra*: Et, *Deus Deus meus ad te de luce vigilo,* iterum, *Deus Deus meus, respice in me.* ὁ Πατὴρ, Nominatiuus pro vocatiuo atticè ponitur: & Augustini Epistola 188. est deprauata, vbi Abba, dicit vocem esse Græcam, Pater verò Latinam, cùm alibi aliter doceat.

Hac Pauli sententia de spiritu S. in cordibus fidelium clamante Abba Pater, abutuntur Lutherani aduersus patrocinia sanctorum.

Spiritus S. vt doceat nos orare:

Vana est etiam Hæreticorum annotatio, Spiritum sanctum nō clamare in cordibus fidelium: S. Petre, ora pro nobis, &, S. Maria, ora pro nobis. Quasi verò Spiritus sanctus odiū gerat erga Matrē Dei, aut in sanctos, aut quasi hic spiritus verus Matrem Dei, & sanctos non diligat, & honorificet. Et eodem orare docente Ecclesiam, qua scilicet humilitate debeamus ad Patrē æternum preces fundere post sanctissimæ Trinitatis inuocationem, & diuinæ misericordiæ postulationem, impellit, vt per B. virginis Matris interpellationem, & Angelorum, & sanctorum Apostolorum, & Martyrum, ac virginum preces, diuinam imploremus opem, & subsidium, & Spiritus submissionem nostram, & humilitatem, qua nos indignos reputamus; qui ad Deum per nos ipsos accedamus, vehementer commendat, ac probat.

Ad VI. quæst. De ratione adoptionis filiorum Dei quæ Iudæis in lege, & illa quę cōpetit Christianis in Euāgelio.

Sextæ dubitationi respondemus, non vno tantummodò dici filios Dei. Erāt enim Iudæi filij, sed paruuli qui non differebant à seruis, & qui nondum Spiritum perfectionis habebant, quo clamatur Abba Pater. Est enim quodammodò filius, & non est, qui nescit adhuc inuocare Patrem. Sunt etiam alij filij secundū potentiam, quia erant iam quasi candidati oēs ad recipiendā adoptionē. Alio modo secundū actū, in quo est perfectio. Itaq; iam, inquit, nō est seruus (vt prius erat sub tutoribus, & curatoribus) sed filius; quòd si filius, & hęres per Deū, id est, Christum, ex quo omnis est gratia. Codices Græci habent, per Christum Iesum, nō, per Deum, vt interpres vertit. Sed nondū adhuc perfectè filij, quoniam ambulamus in spe, quandiu peregrinamur à Domino. Et expende duas Domini de Christo promissiones, q̄ nomine veniunt hæreditatis: alteram, quæ pertinet ad substantiā gratię præsentis, quam in donis fidei, spei, & charitatis obtinuimus, de qua dicitur; Hęredes simus secūdùm spem vitæ æternæ: altera verò pertinet ad substantiam futuræ gloriæ,

Quomodo hęres per Deū

Rom. 8.

Duplex hæreditas fidelib⁹ promissa.

Tit. 3.

& hāc expectamus, nobisq; eam operamur per patientiam in tribulationibus. Ideò nobis dicitur; Cum metu & tremore vestram salutem operamini.

Philip. 2.

Ad septimum, cùm dicitur: *Sed tunc quidem ignoātes Deum, ijs qui natura non sunt dij, seruiebatis. Nunc autē cum cognoueritis Deum, imò cogniti sitis à Deo, quomodo conuertimini iterū ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis?* Quibus in verbis duo dubiola euacuanda sunt, Sed primò magnum Dei beneficium fuisse ostendit Apostolus ab infelicissimo statu in optimum redegi: & ea ratione insignem esse stultiam eorum, qui reuerti ad statum pristinum contendebant, quod erat retrocedere. Vt rectè Petrus dixerit: *Melius erat illis non cognoscere viā iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti.* Tunc ergo ignorantes Deum, antequam ad fidem accederetis, necdum in cognitione veri Dei, sed in cultu falsorū deorum versabamini, qui natura non sunt Dij, Verus enim Deus natura est ex se, & non ex placito hominum: qui verò participant deitatem, vt & ipsi dij aliquo modo dici possint, ab ipso Deo habent, non ex hominibus *Nunc autem cum cognoueritis Deū, imò cogniti sitis à Deo.* Corrigit quod dixerat, vt magis Dei gratiam agnoscant. Non enim vos vestro labore Deum inuenistis, sed ille vos, cùm in erroris tenebris versaremini, cognouit, siue dilexit: ex quo factum est, vt & vos agnoueritis, & dilexeritis Deum. Et reuera confitendum est, nos ab eo tempore quo credimus, peculiari ratione cōgnosci, id est, diligi à Deo, nisi ad illud confugiamus, quod sicut dicitur postulare pro nobis, quando facit nos postulantes, ita cognoscit nos, quando præstat nobis sui cognitionem, & ita est euacuatum primum dubium.

Galatę quā stulti, quāq; Deo ingrati.

2. Petr. 2.

Veri Dei nota.

Ad vij. quęst. Vt verum sit, nos cognitos esse à Deo, postquam Deū ipsi co...umus.

Rom. 8.

Alterum est circa illud: *Quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa, quibus denuo seruire vultis?* Nam cùm Galatæ Gentiles essent, & legem Moysi nunquam seruassent; quomodo dici possunt ad eam reuerti, quam nunquam professi fuerant? Dicendum est, non curasse Paulum vti verbo Reuertendi in omni sua proprietate, quia nunquam Galatæ sub illis ceremonijs fuerant, & tamen significat tam absurdum esse ab Euangelio ad legem reuerti, ac si Galatæ prius sponte se lege abdicassent, vt profiterentur Euangelium, & ab illo postea relapsi essent ad legem, quod est libertatem cum seruitute permutare, & lac cum solido cibo, & vmbras confundere cum veritate.

Ad 8. quęst. Quid sit ad infima, & egena elemēta conuerti.

Galatę denuò legi Mosaicæ seruire volētes, quid agere viderentur.

Et perpende, quod vt superius dicens:

Sub elementis mundi eramus seruientes, vmbras & figuras denotans;ita hic easdem vocat elementa: Quæ sanè erant infirma & egena, vtpote omnis gratiæ fructus prorsus expertia, & iam per Euangelij lucem explosa fuerant, & superstitiosa reddita, tanquàm mendacia. Et explicans istas obseruantias Iudaicas,subdit: *Dies obseruatis, & menses;& tempora, & annos.* Dierum obseruatio erat in Sabbatis & neomenijs,id est,primo quoque die mensis: mensium obseruatio erat in primo mense Nissan ob Pascha, & in secũdo ob Pẽtecosten, & in septimo ob Scenopegiam, & in vndecimo ob Encœnia. Temporum obseruatio erat: quia omnis masculus ter in anno Ierosolymam venire cogebatur ad oblationem faciendam. Annorum verò obseruatio sita erat circa septimum remissionis, & quinquagesimum iubilæi annum.

Quomodo dies & mẽses & tẽpora, & annos Iudæi obseruarent.

Exod 34. 2. Paral.8.

Quæ verò hæretici ex his Apostoli verbis deducunt contra obseruationem dierũ festorum ab Ecclesia institutam, & exemplũ Victoris Papæ, qui Orientales propter diem Paschę celebrandum excommunicauit: atque eam excommunicationem Irenæus reprehendit, quòd ob rem leuiculam sit illa excommunicationis sententia iactata:nonnisi pertinaciter,& malitiosè ab hæreticis obijciuntur; cùm hoc loco Apostolus non reprehendat nisi eos, qui obseruãtias Iudaicas iam extinctas,tanquàm iudaizantes obseruare volebant.

His verbis quẽadmodũ Lutherani abutantur.

B. Irena. apud Eusebi. Casariens lib 5. histor Eccle c. 24. circa med. tom. 1.

Postremò respondebimus ad ea quæ supersunt,quę in cũ locum congessimus:quę breui explicatione patebunt. *Timeo*,inquit, *vos ne fortè sine causa laborauerim in vobis.* Hoc est: De vobis timeo, ne frustrà laborasse in vobis videar, tanquàm in vinea, & ædificio Domini. Et sine causa,dixit interpres pro eo quod est, frustrà, id est, ne tantos labores meos reddatis inanes. Et circa verbum, ne fortè,quidam omittunt fortè, quia Græcè est μήπως:& sæpè πῶς est parelcon, & ornatus gratia additur. Et tamen Chrysostom. hoc verbum põderat,dicens: *Cùm autem dicit, Metuo, & addit, ne fortè; simul & desperationem illis inicit, & in bonam spem erexit. Non enim dixit, Frustrà laboraui, sed,ne fortè. Nondum,inquit,accidit naufragiũ, sed adhuc tempestatem hanc hoc parturientem cerno, propterea metuo, non despero. Vobis enim in manu est totum hoc corrigere,& ad pristinam redire tranquillitatem.*

Quid sine causa Apostolum in Galatis laborasse.

In his verbis Metuo ne fortè, &c. quid obseruet Chrysostomus.

Hieronymus quoq; hoc loco idem verbum expendit,ne fortè; vt ita nemo admiretur interpretem, quem nonnulli ex nouatoribus hac de causa flocci faciunt. Sequitur: *Estote sicut ego, quia & ego sicut vos.* Inuitantur ab Apostolo Galatæ, vt ad sui imitationem se gerant in libertate; quia & ipse aliquando fuerat in seruitute constitutus. Alij verò putant, hortari eos ad negligenda legalia: ipse enim etsi Iudæus esset, erat tamen velut ex illis Gentibus vnus: liber ab illis elementis. Vel: Estote liberi à iugo legis sicut ego, quia ego ero sicut vos; id est,similis vobis in non seruanda lege,ad differentiam eorum qui simulant se seruare legem. Et subdit: *Fratres,obsecro vos.* Id est. Hæc dico magis obsecrando, quàm imperando. Vt discant Prælati leniter cum subditis agere, & non cum supercilio & austeritate, & exerto excommunicationis mucrone increpare. *Nihil me læsistis.* Emollitio est acerbioris sermonis, quò vsus est suprà vocando eos insensatos. Nemo ergo me à vobis læsum vel offensum existimet; atque ob eam causam me animo vindictæ, atque exulcerato vos obiurgasse. *Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iam pridem, & tentationem vestram in carne mea non spreuistis, neque respuistis.* Amplificat, & exaggerat quod dixerat: Nihil me læsistis; hoc est,Non solùm non me offendistis,sed etiam multam exhibuistis beneuolentiam, vt fieri nequeat erga tam benemeritos me maleuolo animo agere. Illud; *per infirmitatem carnis*, explicans Hieronymus ait: *Tradunt Apostolum grauissimum capitis dolorem sæpè perpessum, & hunc esse Angelum Satanæ, qui appositus ei sit, vt eum colaphizaret in carne, ne extolleretur. Hæc infirmitas, & languor hic corporis,apud eos quibus annunciabatur Euangelium; tentatio fuit: an contemnerent eum sublimia promittentem, quem languoribus corporis subiectum videbant.* Alio modo, per infirmitatem carnis euangelizare, interpretatur esse, inefficaciter docere propter carnalitatem non suam, sed audientium. Cui interpretationi non congruunt, quæ sequuntur: *Et tentationem meam in carne mea non spreuistis.* Quare testibus Chrysostomo, & eodem Hieronymo, dicendum; euangelizare per infirmitatem carnis, aliud non esse, quàm per contumelias, & plagas, ac persecutiones, quæ alienare vos poterant ab Euangelio. Eijciebar enim, flagellabar, mortes mille sustinebam, prædicans vobis: & sic contemptus, & flagellationibus agitatus; non fui à vobis despectus, nec me concionantem spreuistis, etsi ex me afflicto tentaremini.

B Hieron.

Ad nonam quæstionem.

Huic locutioni quid desit, Estote sicut ego,quia & ego sicut vos

Pauli lenitas Præpositis imitanda.

Ad decimam quæstionem. Quid euãgelizare per infirmitatem carnis.

2. Cor. 12.

Alter sensus eiusdẽ Hieronymi incongruus.

Pseudoapostoli in speciem maiorem habebãt autoritatẽ apud Galatas, quàm Paulus:ex qua permoti Galatæ, eos præferebãt Apostolo. *Sed sicut Angelum Dei excepistis me, sicut Christũ Iesum.* Iuxta illud; *Qui vos audit, me audit.* Hanc ergo vestram, quam vobis

Galatæ maiorem Pseudoapostolis quã Paulo cur fidem haberẽt. *Luc. 10.*

porrigebat caro mea afflicta, tentationem tulistis. Excepisti etiam me vt Angelum (id est, vt nuncium) Dei, per quem Deus vobis loquitur. Et vt per Angelos gratias distribuit, ita per Doctores, & pastores æternæ salutis doctrinam. *Vbi est ergo beatitudo vestra?* (vel Græcè; *Quæ tunc erat beatitudo vestra.*) Hoc est, In quo tum vestrum bonum positum erat, quando me tanto affectu, & honore tanquàm Angelum Dei accepistis? vtrùm in me infirme, & abiecto, an in verbo veritatis? Certè non in me, qui nihil eram, & nihil me esse ostendebam. Ergo in verbo veritatis. *Testimonium enim perhibeo vobis quasi fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi.* Oculis nihil possumus habere carius, aut pretiosius. Cùm ergo hęc omnia quę prędicarem, causa essent tanti vestri erga me affectus. *Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?* Debent hæc interroganter pronūtiari. Laudat eos, vt excitet ad sui amorem; & vt sibi persuadeant, quæ superiùs dixit, non ex odio, sed charitatis affectu scripsisse. Denique concludit: *Aemulantur vos non benè, sed excludere vos volunt, vt illos æmulemini.* His verbis omnem culpam huius rei, & causam in Pseudoapostolos reijcit. Et æmulatio, tam in bono, quam in malo poni solet. Et significat æmulari, studio magno aliquid conari: vt perficias. Iudaizantes ergo hoc agunt, vt vestros animos sibi concilient, & vos sibi deditos efficiant. Sed non benè: quia captant vos, non vt ad meliora proficiatis, sed vt vos à libertate Euangelica excludant, & inuoluant seruituti Mosaicæ, quia per illam exclusionem etiam ab Ecclesia, & Apostolorum consortio vos segregant. Modestè autem de se ipso loquens dicit in tertia persona: *Bonum autem æmulamini in bono semper.* Bonum ait, æmulamini, scilicet, ministrum, ac doctorem; non in re qualibet, sed, in bono, id est, in re tantùm bona: nec ad tempus, sed semper. Nec enim satis est sectari bonum doctorem, sed imitari ipsum in bono tantùm. Subdit; *Et non tantùm cùm præsens sum apud vos.* Ac si dicat: Sectati estis bonum doctorem in bono, sed non semper, sed cùm præsens fui apud vos duntaxat. Atq; hoc est studium hæreticorum, excludere populos ab Ecclesia, vt magistros suos cogantur æmulari, id est, per æmulationem illis hærere; & eorum partes, & factiones tueri. Et de his hactenùs.

Ijdem quomodo Paulū exceperint sicut Angelum Dei.

Galatarū caritas in Paulū singularis.

Eam cur cōmendet Apostolus.

Æmulari quid sit.

Pseudoapostoli cur Galatas æmularentur, & nō benè.

Bonū ęmulari in bono semper quid.

Qualis hæreticorū æmulatio.

DISPVTATIO XXX

In illa verba: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Vellem autē esse apud vos modò, & mutare vocem meam: quoniā confundor in vobis. Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem nō legistis? Scriptum est enim quoniā Abraham duos filios habuit,* & reliq in finem capitis 4.

His verbis Apostoli mira vis, & affectus efficacia inesse videtur, & nouæ rationi, qua vtitur ad eos ab errore reuocandos, nonnihil adfert obscuritatis. Nam in primis dubium est, quo per hanc rationem tendat Apostolus, & cur tam blanda, & charitate plena vtatur præfatione. Secùdò dubitatur, cur Apostolus argumentum petat ex allegoria, quod solet leue, & inefficax iudicari, cùm sola argumenta ex litera collecta virtutem habeant demonstrandi. Tertiò, dubium magnum est, quomodo mons Sinai sit coniunctus cum Ierusalem, vel cum monte Sion, cùm tanto inter se spatio distent illi montes, vt Geographi tradunt. Quartò ambigitur, an rectè, & ad literam producatur locus Esaiæ ex 54. cap. quia in illis verbis, *Lætare sterilis quæ non paris*, videtur de Gentibus esse sermo. Quintò dubitatur, cum nullibi in Scripturis cōtineatur, quòd Ismael persecutus sit Isaac, quomodo Paulus afferat eum fratrem minorem Isaac persecutum fuisse. Sextò, an rectè loquantur hæretici, qui ex illo verbo: *Ita & nunc*, colligūt, sibi ipsis hoc idē nunc vsuuenire: Nos, inquiunt, hoc tempore tāquàm Isaac persecutionem patimur, qui salutarem Euangelij doctrinam amplectimur. Quibus conuitijs, inquiunt, non iactamur? quibus plagis non vexamur? quibus locis non extrudimur? qua morte non afficimur? Vocamur cum Christo seditiosi, cū Paulo, & Sila turbulenti cōcitatores, & perturbatores orbis. Ita illi causam suam perorant, & sibi testimonium reddunt. Postremò ad illud testimonium: *Ejice ancillam, & filium eius, &c.* videndum est. an rectè, & ad literam sit productum, an mysticè, & secundùm spiritum. His omnibus propositis difficultatibus facere satis conabimur, si modò nobis benefaueat Christus, à quò est omnis lux, & sufficientia nostra.

I. dubitatio.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Ioan. 7.

Actor. 16.

Septima.

2. Cor. 3.

Ad primum igitur respondemus, Apostolum in omnem se transformare affectū,

Ad primam dubitationē

&c in

De his verbis tam dulcibus & amicis: Filioli mei quos iterum parturio,&c. quibus vtitur Paulus.

Quoties ille diuinus noster Proteus se transformauerit.

1. Thess. 2.

Quanta diuinæ charitatis vis.

& in omnem se personam conuertere, quo Galatas ab errore reuocare queat. Nunc enim assumit personam magistri docentis, & nunc Censoris obiurgantis, & conuicia ex charitate iactantis; nunc personam parētis per Euangelium gignentis; interdum verò in nutricis personam se transfundit. Ita enim in priori ad Thessalonicenses ait: *Facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquàm si nutrix foueat filios suos*: nunc verò blandissimum,& maternum induit affectum, cùm ait: *Filioli mei, quos iterum parturio*. Tanta est enim Diuinę charitatis potentia, vt in omnem personam permutet hominem. Nam si cęcus amor carnis & sensus Iouem potuit mutare, vt fabulantur Poëtæ, nunc in taurum, nunc in aquilam, ad scelera perpetrāda: certè purissimus Dei amor, quem charitatem vocamus, non debebat esse sterilis, aut parcus, sed vt Dei Filium in verum hominem transmutauit, ita ministros eius, & præsertim Apostolos, debuit in veros parentes orbis transformare, quò patris, & matris dulcissima munera nobis exhiberent. Dixerat Dominus in Euangelio: *Quicunq; fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, & mater est*. In eo frater, vt possit etiam pater esse: in eo soror, vt valeat etiam mater effici. Christus omnium pater fuit, & futuri seculi pater apud Prophetam appellatus est. Nam vt sacerdos,& doctor genuit nos verbo veritatis. Sed vt pro nobis patiens fuit in corpore suo, matris vicem nobis rependit, qui doloribus suis non parturiuit. Ad eum modū Paulus Galatis se matrem exhibet, qui eos iterum per lachrymas, suspiria, per preces, & anxiam de eis solicitudinem, deniq; per hanc epistolam rogando, & increpando parturiebat. Subdit: *Donec formetur Christus in vobis*. Hoc est: Donec per fidem & charitatem suam formam in vobis habeat Christus: quæ non est aliud, quàm vt solus sine lege Moysis sufficiat ad salutem. Hunc matris affectū sentiebat ille, qui dolens dicebat; Nunquid ego cōcepi omnem hāc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi, Porta eos in sinu tuo sicut portare solet nutrix infantulum? &c. Ob eandem causam Ecclesia dicitur mater nostra, quia lacrymis & gemitibus assiduè nos parturit, vt tandem aliquando pariat, & fętum perfectum in lucem edat. *Vellem autem esse apud vos modò, & mutare vocem meam, quoniam cōfundor in vobis*. Mirabilē affectus vim indicat Apostolus. Cuperem, inquit, apud vos nunc esse, vt in omnem habitū vocem meā formare possem,& nunc blandiri, nūc obtestari, nunc obiurgare, modò humiliare, modò verò exaltare vocem meam: quod per epistolam, quæ vnius tenoris est, facere nequeo. Habet enim nescio quid latentis energiæ viua vox, & in aures discipuli de autoris ore transfusa fortiùs sonat, vt magnus ait Hieronymus. Scriptura ergo ad vim vocis attingere nō potest. Subdit: *Quoniam cōfundor in vobis*. Id est, de vestra retrocessione erubesco, Græcè dicitur, ἀπορῶμαι, quod est hæreo, inops sum animi, & indigeo consilio, perplexus sum. Discant Prælati ex his verbis Apostoli, quomodo se gerant ad subditos suos. Hieron. hunc locum disserens, ait: *Vellem apud vos nunc adesse, & literarum vocem præsens ipse proferre: quia indigeo vobis. Non quippe habeo fructus, quos solent de discipulis habere doctores, & sine causa semen iactum est doctrinarum, cum penitùs in vobis patiar egestatem, ita vt Ieremiæ possim voce prorumpere: Non profui, neq; profuit mihi quisquam*. Et hæc de primo.

Ad secundum: Postquàm Apostolus blanditijs, & precibus eorum cor emolliuit; denuò redit ad contentionem, & incipit vrgere interrogando, & nouum argumentum proponendo, ad quod nequeat sibi responderi. Erant autem tunc temporis argumenta, quæ ex allegoria desumebantur, grauia & firma, & tamen nunc ab hæreticis nostris parui fiunt; à quibus vel hoc signo intelligitur abesse Spiritus, quo medullas ipsas Scripturarū penetrare possint, & intelligere.

Nec tamen ignarus fuit Apostolus huius tam friuolæ sententiæ? Hoc loco tamē, & alibi Hebręos, allegorijs potenter decertat, tum vt nos doceat illarum effici studiosos, & illis quasi telis firmis contra Iudæos, vel hæreticos dimicare: tum vt Patres, qui frequenter eas etiā in pugna contra aduersarios vsurpant, commendatas reddat: tum vt Galatas literam,& historiæ corticem legentes, inducat ad sensus, qui sub historijs, & vmbris delitescunt inquirendos.

Dixi autem, eo tempore pręsertim: quia Apostoli signis,& vitæ sanctitate, & singulari sapientia præditi, commendabiles reddebant omnes suas interpretationes, tanquàm veras, & ab Spiritu sancto profectas. Adhæc illorum munus proprium erat, ostendere quòd tota erat in medio rotæ, & propheticas Scripturas ad Euāgelicas veritates accommodare, & toti mūdo aperire. Deniq; si illud semel constituamus, quod lex erat vmbra quędā, & delineatio Euangelij, & quòd omnia in figura contingebāt illis, hos spirituales sensus recipere cogimur: quia nec sapientes semper demōstrationibus agunt, & topicæ rationes interdū

Impudicij Iouis fabulosæ mutationes.

Apostoli quales esse debuerint.

Matth. 13.

Patris & matris Christus quādo munera præstitent.

Esai. 9.

Iacob. 1.

Quomodo Paolus Galatas matris instar iterum parturiret.

Explicatur id: Donec formetur Christus in vobis.

Num. 11.

Ecclesia cur sit, & dicatur mater nostra.

Quare Paul' vt ipse ait, apud Galatas esse vellet, & mutare vocē suam.

B. Hier. epist. 103. ad Paulinū prope init. to. 3. in princ.

Præpostuorū mun' quod.

Ibid. tom. 10.

Ierem. 15.

Ad secundā dubitationē.

De argumento Apostoli ab allegoria desumpto, an sit firmū, & efficax.

Tribus de causis potissimum Paolus allegorijs est vsus.

I. Ratio cur tēpore Apostolum præsertim viguerit hęc per allegorias argumentandi ratio.

Secunda.

Tertia.

Hebr. 10.

1. Cor. 10.

ad populo persuadendum magis valeant. Vt illud prætermittam, quòd symbola, & similitudines, parabolæ, & ænigmata, suam quandam præbent lectoribus delectationem. Soluimus secundam dubitationem.

Quid esse sub lege.

Ad tertiam melius explicandum, percurrenda est prius historia quæ proponitur, vt nodus magis appareat, & eius solutio degustetur ampliùs. Ait ergo: *Dicite mihi qui sub lege vultis esse*. Id est, Sub onere, & seruitute legis quasi ad salutem necessariæ.

Genes. 16. Infrà 21.

¶ Legem non legistis? seu vt Græca habent, non audistis? Nam etsi ex Gentibus sitis ad Christum conuersi, non dubito tamen, libros Mosaicos vel auditu vobis esse cõpertos. *Scriptũ est enim* (scilicet in Pẽtateucho) *quod Abraham duos filios habuit*. Id est, Quod attinet ad huius loci scopum, & rei quam tractamus significationem, duos filios habuit. Nam reliqui quos post mortẽ Saræ ex Cetura babuit, ad hanc rem non spectant: gerũt enim hæreticorum typum, & Ismael figura fuit eorũ, qui sub lege sunt: at Isaac eos denotat, qui sunt in Euãgelio. *Vnum de ancilla, & vnum de libera*. Hoc est Ismaelem quem suscepit ex muliere nõ libera, sed ancilla: quæ dicitur secundùm carnem natus, id est, iuxta naturæ ordinẽ, & carnis vires. Id enim babet natura, vt ex puella fęcunda in ætate virẽti, senex liberos generare possit: & lex in illo significata nihil supernaturale habuit; secùs Christianus qui ex Deo nascitur. De Isaac verò additur, natum esse per repromissionem, id est, iteratã promissionem, quia sæpè promissus est. Et hoc significat, quia præter vires naturæ ex dono, & in virtute promittentis sit genitus. Repugnat enim naturæ, vt senex ex anu, & illa quidem sterili, filios procreet.

Infrà 25. Abrahæ filij ex Cetura geniti quos denotent, quos Ismael, quos verò Isaac præfigurauerint.

Ismael quare secundũ carnem natus.

Isaac cur per repromissionem.

Vbi expende, opera immediata Dei perfectiora esse his quæ sunt naturæ: & Deum perfectiora in nobis voluisse operari, ne quouis modo illa nobis tribuamus. Hinc magni viri dono Dei plerunque de sterilibus fœminis nati sunt. Respice etiam, Isaac typum Christi nati ex Virgine, & natura per se sterili, verum extitiss. *Quæ sunt per Allegoriam dicta*. Græcè; Ἅτινα ἐστὶν ἀλληγορούμενα. Non ait, facta, sed dicta: nam etsi aliqua facta sint, & cùm fierent, ad significandum ordinata; non tamen omnia. Cùm autem scripta sunt, ea intentione fortassis primaria conscripta, vt signa essent rerum præstantiorum.

Qualia Dei opera per se ipsum facta.

Isaac vt Christum adumbrauerit.

Porrò duplex est Allegoria, alia verborum, quæ communis est Scripturis cũ Poëtis, & Oratoribus, alia rerum, quæ propria est Scripturarum. Est autem allegoria, cùm aliud verbis dicitur, & aliud intelligitur: quæ solet dici metaphora continuata, siue perpetua, de qua Cicero in Bruto suo. *Iam cùm fluxerant continuæ plures translationes, alia planè fit oratio, itaque genus hoc græci appellant ἀλληγορίαν nomine recto genere, melius iste, qui ista omnia translationes vocat*. Hæc ille. Secunda verò est, cùm aliud rebus ipsis & agi, & dici videtur, aliud per illas res gestas, siue dictas intelligitur.

Duplex allegoria, verborũ, & rerũ: quid sit vtraque.

Hæc enim sunt duo testamẽta, Græcè αὗται, & refertur ad ancillam Agar, & ad liberam Saram, vt ait Chrysostomus tomo quarto, qui notat, Sunt, positum pro, significat, vt verbum Allegoriæ præcedẽs requirit. Sunt ergo duo testamenta, quorum alterum traditum est in monte Sina, vel, vt Græca habent, à monte Sina, scilicet, incboatum, vel profectum, generans populum seruituti obnoxium per legem datam seruis, & acceptam in Spiritu seruitutis, & timoris, *Quæ est Agar*. Græcè habetur, ἥτις, & refertur ad verbum Græcum διαθήκη, id est, testamentum, quod Græcè est fœminini generis. At verò Augustinus & Ambrosius, quia testamentum Latinis est neutrum, rectè dixerunt; Quod est Agar. Et sequitur in Græca litera quod in nostra non habetur: Τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ. Agar enim Sina, mons est in Arabia, scilicet, Petræa. Et teste Chrysostomo, mons Sina dicebatur, qui coniunctus est, siue conterminus, aut coordinatus ei quæ nunc est Ierusalem: atque hic supplendum esset altetum membrum oppositum, scilicet, alterum testamentum in monte Sion, in libertatem generans. Vnde sequitur: *Ierusalem quæ est mater nostra*, in Nouo testamento generans in libertatem.

Illud: Hæc enim sunt duo testamẽta. Vnũ quidem in monte Sina, &c. quomodo accipiendũ sit ad literam. B. Chrysost. Exod. 19.

Rom. 8. Altera interpretatio.

August. to. 4. prope fin. Ambros. to. 3.

Mons Sina in qua Arabia situs sit.

Vetus ergo testamentum, pactum est de Terræ hæreditate seruantibus cæremonias legis, & mala temporalia interminans transgressoribus: & scriptum foris, & dictum in tabulis lapideis, non intus in cordibus digito Dei scriptum: Nouum verò de cœlesti hæreditate credentibus, & ore, & opere confitẽtibus Christum, & in cordibus per gratiam Dei conscriptum. Ideo pauci vitio nostro hodiè ad Nouum testamentum pertinemus: multi verò ad vetus etiam Iudæis inferiores spectare dignoscuntur, qui temporalibus bonis, & huius seculi honoribus aucupandis inhiant, & sensus est facilis.

Quid vetus sit, quid nouum testamentum. 2. Cor. 3.

Rom. 10.

Iudæi qui ad nouũ & Christiani ad vetus pertinent testamẽtum.

Sed in litera est aliquid expendendum. In Abraham enim primò habemus, eum patrem multarum gẽtium: huic duæ copulantur ad generandum vxores, nimirum Agar Ægyptia, ancilla, & Sara liber. Agar

Genes. 17. Rom. 4.

ancilla

ancilla vi, & potētia carnis Ismaelem concipit, & parit; Sara verò, cùm esset anus, & natura sterilis, ex promissione vim concipiendi, & pariendi Isaac concepit. In his duabus mulieribus duo testamenta designantur, Vetus in Agar, Nouum in Sara. Et quia Vetus natum est ex Sina mōte, qui dictus est Agar; apposite in Agar ancilla designatum est, quia & ipsa seruit cum filiis suis. At mons Sion, & Ierusalem, vnde exiuit lex, & verbum Domini, teste Esaia, dominabatur. Et sic ista ad literam ordinantur in textu Latino: *Hæc enim sunt duo testamenta, vnum quidem in monte Sina in seruitutem generans: quæ est Agar. (Sina enim, mons est in Arabia; qui coniunctus est ei quæ nunc est Ierusalem) & seruit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est: quæ est mater nostra.* Græca paulò aliter habent: Αὗται γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθῆκαι, Μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ. Τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλὴμ δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Quibus in verbis tres videntur esse inter Græcam lectionem & Latinam differentiæ. Prima est circa id: *Vnum quidem in monte Sina generans.* Græca habent, *à monte Sina*, Scilicet, profectum & inchoatum, vt superiùs annotatum est. Vt etiam de Euangelica dixerit Esaias: De Sion exibit lex (scilicet Euangelica) & verbum Domini de Ierusalem. Et hanc lectionem probant vetusti codices Latini, & textus Syriacus. Deinde Latinum habet: *Quod est Agar*; id est, Testamētum traditum in monte Sina, adumbratur typicè, & significatur in Agar, & per Agar. Aliter verò habent Græca: quia post illud, Quod est Agar, subditur: Nam Agar Sina mons est in Arabia: vbi secundò repetitur Agar, & semper Agar est subiectum, Sina verò prędicatum. Et ita habent exemplaria Græca omnia, & Chrysostomus cū Theophylacto, & Oecumenio ita interpretantur, & ex Latinis Ambros. quanquàm non repetat verbū Agar, sed tantùm habeat; Sina enim, mons est in Arabia, etsi apertè indicet se legisse, *Agar enim, mons est in Arabia.* Hæc enim sunt eius verba: *Causam Agar significare dicit Ierusalem terrenam.* Ex quo videtur Ambrosius subaudire nomen Agar, quod Græci constanter exprimunt.

Codex verò Syriacus ita habet: *Nam Agar, mons est Sinas, qui est in Arabia, confinis autem ipsi Ierusalem, & seruit seruitutem ipsa, & filij eius:* asseruntque interpretes, Sina montem Arabię, Arabicè dictum Agat. Ita vt Agar referat Vetus Testamentum non tantùm in hoc, quod ancilla est, verùm etiam per suam nomenclaturam, quia nomine suo exprimit montem Sina, vbi data est lex. At Latinus Interpres habet, Sina pro subiecto, quia non repetitur Agar in Latino textu; & prædicatum est, mons est in Arabia. Et quidam vrgent etymologiam Arabiæ, quæ significat humilitatem, depressionem, siue occasum, quo per allegoriam denotaret, quòd generaret populum humilem, afflictum, ac depressum, siue seruū. Alij verò non vrgent etymologiam Arabiæ: sed rem ipsam, & regionis situm. Sina enim, mons est in Arabia: quæ regio est, extra situm Terræ promissæ; & ideo Vetus testamentum propriè non est. Alij verò pondus argumenti collocāt in illis verbis: *Et seruit cum filiis suis*: quasi dicat, Sina, est mons Arabię, seruiens cum populo suo, vt ex qualitate montis colligat cōditionem Iudæorum seruientium. Quam tamen lectionem nostri veteris interpretis Theodor. Beza, etsi hæreticus homo, magis probat. Nam quia mentionem fecerat montis Sina, declarandum erat hoc nomen, non quòd eius situm Galatæ nescirēt, aut quòd legem ibi datam ignorarent, sed quòd in ipso situ eius aliquod mysterium lateret. Erat enim extra limites terræ illius, quæ symbolum erat æternæ hæreditatis.

In lectionem verò Græcam, & expositionem eius, nonnullis rationibus insurgit. Primò, quia nullius idonei Scriptoris autoritate ostenditur montem Sina dici solitum Agar. Sed fortè satis est autoritas Chrysostomi, & aliorum Græcorum, qui eo tempore id nosse poterant. Deinde etiam Raphaël Volaterranus ex Dione libr. 23. Antropologiæ in Traiano scribit, *Addit verò Dion, Traianum contra Agarenos, qui vnà cum cæteris defecerant, profectum in Arabiam: quos cùm diù obsedisset, eorumq́; oppidum Agaram mœnibus nudasset, nunquam tamen superare potuisse, tempestate cœli quasi diuinitùs diremptos. Itaque re infecta rediisse.*

Deinde arguit: Quorsum, inquit, montem Agar cū ancilla eiusdem nominis confunderet? Respondere possēt: Vt magis allegoria confirmetur, qua per Agar montē, in quo data est vetus lex, & ancillam sic dictam, vnum & idem significetur.

Tertiò obijcit: Si hic esset sensus, inter Agar & Sina inserendum esset relatiuum ὁ, hoc modo: Nam Agar, siue Sina, mons est, quæ ratio indicat Agar redundare, & ex margine in textum irrepsisse. Dico opus non fuisse illa particula: & satis erat quòd Agar sit subiectum, de quo prædicatur Sina mons Arabię. Et est sensus, vt textus Syriacus habet: *Nam Agar, mons est in Sina, qui est in Arabia.* Et intellige esse montem Sina

per

Agar cur Vetus, Sara Nouum testamētum significent.

Esai. 2.

Græca lectio & Latina in tribus discrepant.

I. discrimen.

Esai. 2.

II. discrimen.

D. Chrys. to. 4. Oecum. c. 9. Ambr. to. 5

Agar Vetus testamētum designat dupliciter.

Exod. 19. Vbi potissimū ratio huius Allegoriæ consistat, triplex opinio.

Arabia quid sonet.

Theod. Beza Latinam lectionem cur sequatur.

Eius contrà Gręcā lectionem: (scilicet illam: Nam Agar Sina mons est in Arabia) rationes proponuntur, ac diluuntur.

I. ratio.

Raph. Volater. initio fērè libri.

II. ratio.

III. ratio.

per Metonymiam, hoc est exhibita in mõte Sina.

III. discrimẽ.

Sequitur tertia differentia inter codices Græcos & Latinos, quæ maiorem videtur habere difficultatem. Latinus enim textus habet: *Qui coniunctus est ei quæ nunc est Ierusalem*. Intelligunt quidam: Per radices, & ramenta ipsam spectat Ierusalem, siue cõiungitur per Arabiam: quę Arabia, in qua situs est mons Sina, contingit Iudæã versus Meridiem, & per Iudæam confinis est ipsi Ierusalem. Vel, vt etiam exponit Thomas, coniunctus est non loci vicinia, sed itineris continuatione, quòd filij Israël inde proficiscentes, in Ierusalem venerunt. Caietanus verò interpretatur: Qui contendit in eam quæ nunc est Ierusalem: & dicit, illud verbũ significare, ordinatè procedere, non progressu itineris, sed progressu similitudinis. Indicat ergo qualitates similitudinũ, & cõiunctionem montis Sina cũ Ierusalẽ, quia ei comparatur, & proportione quadã similis est: quia vt in illa lex virtutis tradita est, ita in Ierusalẽ, & in monte Sion lex Euangelica promulgata, iuxta illud Esai. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalẽ*: alioqui quod ad locorum interuallum spectat, Sina mons multis millibus passuũ dissitus est, nempè itinere octo dierũ, vt quidã tradunt. Alij verò vocem σύστοιχα, id est, cognata, vel confinis similitudine allegorię interpretantur. Nam sicut mons Sina, vel lex in eo data, generauit populũ carnalem in seruitutem, in terrena Ierusalẽ generat populum seruituti obnoxium, & seruit figuris, & vmbris legis, imò etiam populo Romano, tanquàm seruus Domino, paret.

I. sensus horũ verborũ: Qui coniunctus est ei qui nunc est Ierusalem.

B. Thom. lect. 8. circa medium, 10. 16.

II. Caietani.

Quartus ac postremus.

Σύστοιχοι verò dicuntur, qui in eadem acie siue serie collocantur in longum, ita vt secundus primo immineat à tergo, secundo tertius, & ita series porrigitur in longum: sicut ζυγαὶ, ordine à leuo cornu instructo ad dextrum per latus.

I. modus applicandi allegoriam parũ aptus.

Si ergo Sina, & Ierusalem pro duabus matribus accipias, quæ sint paris conditionis, & filios seruos similiter gignant: nõ satis respõdebit allegoriæ, cùm vna sit Agar, quæ vetus pactum adumbrat, vt Sara nouum. Quòd si dicas, Sinam, & præsentem Ierusalem (ne vnis & eisdem filijs diuersas matres tribuamus) nomine tantùm non iam re ipsa differre, iam non erunt amplius σύστοιχα, sed συνώνυμα: filios autem & matres eorum potiùs συστόιχους appellaueris. Est & aliud genus diuersum συστοίχων, quæ ita diffinit Alexander Aphrodisæus in libr. 1. Topicorum: *Quæ eandem habent ad aliqua rationem, quæ etiam deriuata esse possunt: cuiusmodi sunt scientia, & sensus. Vtrumque enim similem ad ea rationem habent, quæ sunt ipsi subiecta. Huiusmodi sunt etiam, quod sensibus percipi, & quod scientia cõprehendi potest. Vtrumq; enim eandem rationem habet ad ea, quorũ sunt* σύστοιχα. Hactenùs ille: quę hunc locum illustrare valent. Inde translatum pro quauis serie, siue ordine rerum, & cognatione naturæ. Σύστοιχα, id est, conuenientia, & affinia dicuntur ignis & aër, aqua & terra, quæ in vna qualitate conueniunt. Simili ratione σύστοιχα fuerint Sina, & Ierusalem, quia quam habet rationẽ Sina ad seruos filios, eandem habet Ierusalem ad filios suos ingenuos. Idemq; de filijs est iudicium communi matrum ad filios, & filiorum ad matres rationis consideratione.

Alter etiam ineptus.

Exemplũ in elementis.

Sin verò propriè singulorum laterum rationes per se considerraueris, deinde verò inuicem comparueris, vt posteà facit Paulus, nõ erunt amplius σύστοιχα, sed ἀντίστοιχα, ita enim comparabitur seruitus cum libertate, atq; ita duplex nascitur argumentum, quod seorsim tractat Paulus: alterum, si Agar à Sina, id est, pacto veteri gignit filios sui similes, Sara ex Ierusalem, id est, nouo pacto gignet sibi similes filios: nã sunt σύστοιχα, Sina & Ierusalem. Alterum est: Si ancillæ filij sunt serui, ergo liberæ filij sunt ingenui, quia sunt ἀντίστοιχα: ergo vtrobique eadem Ierusalem intelligenda est Sinæ monti vtrinque collata, deinde verò opposita.

Neque Ierusalem significare potest Iudęos, sed alterũ pactum nouum priori collatum. Ideo σύστοιχα, verti possunt, ea quæ pari serie sibi respondent. Συστοιχεῖν verò, vt Budæus docet in Græcis commentarijs, significat per metaphoram, consentire in natura, vel in proprietate ingenij, vel in alia quapiam qualitate: atque ea ratione dicimus vitia esse cognata. ¶ Dixit porrò: *Et quæ nunc est Ierusalem*: vt ei, quæ olim fuit, opponat, cùm legis vmbris, obscurata non appareret. Quare frigidum videri posset Erasmi dictum, quod loquitur de Ierusalem, quæ olim alijs vocibus nuncupata est, vt Salem, & Iebus. Nec enim dicitur, quæ nunc vocatur Ierusalem, sed, quæ nunc est.

Budæus.

Cur dictũ sit: Ei quæ nunc est Ierusalẽ, contra Erasmum.

Quod verò subdit: *Et seruit cum filijs suis*, nulla indiget parenthesi, quia optimè cohæret, vt dicamus: Sina coordinatur cum Ierusalem, & seruit Sina cum filijs suis, vt explicet Agar à monte Sina, id est, à pacto legis, gignere seruos filios: partus enim sequitur ventrẽ. Et hic subiungendũ erat alterum membrũ oppositum, nimirum alterum testamentũ in, vel à monte Sion in libertatẽ generãs: quod propter Pauli eclipsin & breuitatem cõsuetam supplendũ est.

Quid in illis verbis supplendum.

Quænam illa Ierusalem libera, mater nostra.

Et subiungit declarans quæ sit illa Ierusalem: *Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Postulat sanè locus oppositionis, vt sicut Sina vetus pactũ, ita Ierusalem nouum repræsentet, ex qua gignuntur filij liberæ, id est Ecclesiæ verè Christianę. Nam Isaac natus est ex Sara, cui respondet Ismael natus ex ancilla Agar: & ita Paulus duas matres, Agar, & Sarã, totidẽ pacta adumbrare dixit: quarum vnam sine nomine, alteram verò nomine Ierusalem designatam reliquit ab ijs locis, in quibus publicè inita, & sancita fuerunt pacta.

Apostol. quare non Saræ meminerit.

Sed dubium est, cur Saram perinde vt Agar non nominauerit? Respondeo: quia res erat satis nota, & oppositionum mẽbra contraria per se satis intelliguntur, etiam si non exprimantur. Alioqui, vt superius dixerat, μία μὲν, hoc est, Vnum quidem testamentum, addendũ erat, vt distributio constaret: Μία δὲ ἥτις ἐστὶν Σάῤῥα ἀπὸ τῆς ἄνω Ιερουσαλὴμ. Vocat verò Ierusalem quæ sursum est, vt exponunt aliqui, è cœlo velut delapsa veniens, vt Ioannes Apoc. 21. explicauit. Hæc etsi vera sit expositio, non tamen satis verbis Apostoli conueniens. Primò, quia Ierusalem non designat Ecclesiam, sed nouum pactum, ex quo veluti nata est Ecclesia, & oppositio montis Sinà illi respõdeat. Deinde Apostolus non dixit, ἡ ἄνωθεν, id est quæ de sursum est, sed ἡ ἄνω, id est quæ sursum est, & sursum per fidem habitat. Sed boc non tam aptè dicitur, quia Ierusalem non tam Ecclesiam, quàm nouum denotat pactum, seu Euangelium, quod est veluti mater Ecclesiæ. Ergo ἡ ἄνω significat sublime, & altum pactum quod dicitur, vt mõs monti opponatur, sicut passim in Scripturis celebratur, & opponitur Sinæ monti, vt Heb. 12. vbi dicitur Ierusalem ciuitas cœlestis, quasi in cœlis ipsis condita. Deinde sub Ierusalem, eminentiam eius adumbrauit, sicut situs mons Sinai in Arabia extra terram promissam, legis seruitutem, & alienã ab bæreditate consequenda conditionem designat. Postremò videtur Paulus alludere ad ea, quæ Esai. 2. dicuntur: Erit, inquit in nouissimis diebus, præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et cùm Paulus dicat: *Ei quæ nunc est Ierusalem,* nouissimos illos dies venisse iudicauit. Et cũ ait: *Illa quæ sursum est Ierusalẽ:* perinde est ac si diceret Ierusalem illam, quam nunc celso, & eminenti loco positam aspicimus, vt Propheta prædixit. *Libera est.* Quia filios ingenuos, & adoptionis parit: & mater est omnium nostrum: quoniam hæc generatio tota est cęlestis, de qua dixit

Primus sensus huius dicti: Quæ sursum est, scilicet Ierusalẽ, sed ineptus, propter duo. *Apoc. 21.*

Ierusalẽ hoc loco quid propriè significet.

Alter sensus verior, & accõmodatior.

Hebr. 12.

II. Ratio.

III. Ratio.

Esai. 2.

Iis verbis Apostolus, Ei quæ nunc est Ierusalem, quid significauerit.

Ierusalẽ illa cur dicatur libera.

Abrahæ Deus: *Suspice cœlum, & numera stellas, si potes: Sic erit semen tuum.* Et in Euangelio frequenter dicitur regnum cœlorum. Et hactenus in loco difficillimo illuminãdo satis laboratum sit.

Genes. 15.

Ad quartam dubitationẽ circa illa verba: *Lætare sterilis quæ non paris, &c.* respondemus, rectè productũ in sensu allegorico, si ad literam de Sara sterili, & deserta eo tempore à viro, quod ad torum attinet, postquã Agar accepit in vxorem, esset sermo: reuera tamen verba Esaiæ, vt ex cõtextu patet, ad literam referuntur ad innumerabilẽ generationem filiorum spiritualium ex sterili Ierusalem, id est Ecclesia noua: fuerat enim tanto tempore ante Christum sterilis. Melior tamẽ sensus est: Ecclesia primitiua, quę ea parte qua ex Gentibus constat hactenus sterilis fuisti, & nullos Deo peperisti filios, sed dæmoni pariebas: lætare iam, & erumpe in vocem gaudij præ lætitia. Vbi illud aduerte, imperatiuum more Hebræo sępè poni pro futuro, & è contrario, vt alibi latius diximus. Et est sensus; Letaberis postquam pepereris. Erumpe, & clama, id est, quandoque sanctè cruciaberis, vt parias: quod nunc non facis. In eum sensum dicitur: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua,* quæ per futurum tempus interpretatur Apostolus Act. vlt. *Aure, inquit, audietis, & nõ intelligetis, & videntes videbitis, & non percipietis.* Secundò perspice, nomen positiuum sępè poni pro comparatiuo, more Hebręo: maximè si addatur magis, vel plusquam, vel aliquid simile. Vnde Ag. 2. dicitur: *Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquam primæ,* id est, maior erit. Ita hoc loco: *Multi filij desertæ magis,* id est plures filij desertæ, & sterilis: quibus opponuntur filij secundum carnem, quia non sunt hæredes, sed seruiunt. Atque ex hoc loco Esaiæ fortassis totam hanc allegoriam deprõpsit Apostolus. Et deserta dicitur, quæ non habet virũ, aut filium; sicut deserta ciuitas vocatur, in qua nemo habitat, & quæ suo Principe quasi marito destituta est. Primitiua etiam Ecclesia per sterilem virginitatem exaltata est vt antea matrimonio nobilitata erat, & habebat virum Moysen. At Ecclesia modò quæ caret viro, per Christum est fœcundata. Et subdit: *Nos autem fratres secundùm Isaac, promissionis filij sumus.* Id est, exemplo Isaac, qui liberæ, & hæredis Ecclesiæ est veluti primogenitus (sicut Ismael, seruus primogenitus fuit Synagogæ) filij promissionis sumus. Promissio verò Dei fuit: *Ero Deus tuus, & seminis tui.* Super quo verbo Hieronym. hoc loco scripsit: *Quia Origenes hũc locum edisserens, ita Apostolũ posuit exemplum.*

Ad IV. dubi. De loco Esaiæ: Lætare sterilis quæ non paris, an ad rem faciat.

I. Solutio.

Altera magis probabilis.

Hebręi imperatiuo pro futuro, & contra, vtuntur sæpissimæ.

Ls. 1. enarrat. euangelica.

Esai. 6.

Actor. 28.

Ijdem præsertim positiuũ pro comparatiuo quando accipiant.

Agga. 2.

Ecclesia ex Gentibus cur deserta.

Quando primum illa sterilis esse desierit, atque peperit lætabunda.

Christiani secũdum Isaac promissionis vt sint filij: quæ fuerit item illa promissio.

Hieronym.

Orig. tom. 2.

Galatæ si stulti, quomodo secūdū Isaac. *Galat. 3.*

Vos autem fratres, secundùm Isaac promissionis filij estis, quæritur quo modo Galatas, quos stultos appellarat, & incœpisse dixerat Spiritu, carne finiri: nunc secundùm Isaac filios repromissionis vocet. Dicimus itaque, Apostolum ideò eos appellare secundùm Isaac filios repromissionis; quia non penitus eorum desperet salutem, & rursum eos ad Spiritum quo cœperant, æstimet reuersuros: fiantq; filij liberæ. Qui si carne fuerint consummati, filij sint ancillæ.

Ad V. dubit. De eo quod Ismael persequebatur Isaac: quod nullibi Scripturarum exprimitur. *Hieronym. Genes. 21.* Vnde hoc Paulus cognouerit, secūdum Hieronymum. *Actor. 22.*

Quintum dubium fuit circa illud: *Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc.* Affirmat enim Hieronymus nullibi legi, quòd Ismael persecutus fuerit Isaac, sed tantum illud, quod cum filius Ægyptiæ, qui maior natu erat, luderet eum Isaac, indignata sit Sara, & dixerit ad Abraham: *Eijce ancillam hanc, & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Et subdit Hieronymus: *Vtique simplex lusus inter infantes, expulsione, & abdicatione indignus est. Verum Apostolus quasi Hebræus ex Hebræis, & ad pedes magistri Gamalielis edoctus: qui quondam furentes aduersus Deū Pharisæos consilio refrænarat, ex verbis Saræ dicentis: Non enim hæreditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac, intellexit, lusum illum simplicem non fuisse.* Idem Hieronymus quæstionibus Hebraicis illud edisserens: *Et vidit Sara filium Agar AEgyptiæ, quem peperit Abrahæ, ludentem,* scribit: *Dupliciter hoc ab Hebræis exponitur: siue quod idola ludo fecerit, iuxta illud quod alibi scriptum est: Sedit populus mādducare, & bibere, & surrexerunt ludere, siue quod aduersum Isaac, quasi maioris ætatis, ioco sibi & ludo primogenita vindicaret.* Haymo verò in hunc locum: *De ludo puerorum Ismael & Isaac, Iudæi varia disseruut. Quidam enim dicunt, quia volebat quodam genere ludi prouocare ad saltum, tenens perticam in manu, vbi optabat eum ita debilitari, vt indignus fieret honore primogeniti, & hæreditate paterna. Quidam etiam dicunt, quia volebat ei suadere quibusdam turpitudinibus misceri pro quo notabilis, & despectui haberetur patri & matri, & (vt diximus) indignus fieret honore primogeniti.* Hæc ille.

Idem tom. 3. Genes. 21.

Exod 32.

II. Solutio. *Haymo Alberstatten. Episcopus.* Hoc de Ismaelis lusu cum Isaac, duplex Iudæorū opinio.

III. Solutio. Certior ac probabilior, à duplici significatu verbi ludendi apud Hebræos. *Esai. 57.*

Sed quoniam hæc omnia incerta sunt, dicendum est aliquid solidius. Ludere enim inter alia significat illudere, siue subsannare: & est proprium carnalium, qui illudere solent his qui proficiunt in spiritu, & in hoc sensu dicitur Esai. 57. *Super quem lusistis? super quem dilatastis os, & eiecistis linguam?* Id est: Super quem irrisiones, & illusiones perpetrastis? Et ita Ismael fratrem suum minorē Isaac sannis, & irrisione prosecutus est. Deinde ludere, per Hebraismū idem est quod dimicare: & hoc sensu in Scripturis accipitur. Nam 2. Reg. 2. dicitur: *Surgant pueri, & ludant coram nobis:* & tamē gladijs lusus peractus est, & viginti duo interfecti. Eccl. etiam 47. de Dauide dicitur: *Cum leonibus lusit quasi cum agnis:* at lusus ille fuit, quod Leonem, & vrsum interfecerit. Ita accepit Paulus hoc loco. Et lusus ille Isaac significat illusiones Iudæorum cōtra Christum, & persecutiones eorum in Ecclesiam: Nam certant de primogenitura, sicut & hæretici de Scripturis. Fuit etiam ille lusus symbolum dimicationis carnis in spiritum: quæ porrigens dulcia, ac sensui, & genio accommoda, spiritum captiuare solet in lege peccati.

2 Reg. 2.

Eccl 47.
2 Reg. 17.

Lusus Ismaelis cum Isaac quid mysticè.

Rom. 7.

Ad VI. dubi. Ad his verbis Ita & nunc: Lutherani iniustam Ecclesiæ persecutionē quam patiuntur, rectè tueantur.

Sextum erat dubium super illud: *Ita & nunc:* vbi hęretici conqueruntur, quòd nos illos persequamur, & in carceres detrudamus & viuos exuramus. Cur respondemus nō esse Ecclesiæ propriū, persecutionē vllā mouere in filios suos, sed nunc eius est dulciter attrahere, rationibus suadere, & autoritate, quam à Deo habet, etiam premere. Quòd si contumaces persliterint, castigat ad correctionem, & disciplinam tuendam. Quòd si hoc quoq; nō profuerit, etiam foras a cōsortio filiorum suorū eos expellit, ne suo contagio reliquos inficiant. Quod vel ex hoc loco dedicitur: nā Ismaelem persequentē Isaac, dum esset minor, iussit Sara eijci foras tanquam indignum spe filiorum & hucusque Ecclesia excandescit in hæreticos. Et ita eiectus est ille populus extra Ecclesiam, seruiens donec iterum humiliatus reuertatur ad eam. Et certè nō sine dolore magno Abraham, Ismael eiectus fuit, & ita Christus fleuit super ciuitatem Ierusalem: & Paulus optabat anathema esse à Christo pro fratribus suis.

Quomodo corripiat Ecclesia delinquentes, & quare.

Genes 21.
Luc. 19.

Rom 9.

Quòd si quis obijciat, hæreticos capite plecti, & exuri: Respondemus, hoc nō esse ex Euangelio, vel ex Ecclesia, quæ curię secculari, & potestati magistratus tantùm hæreticos tradit, vt ille pro ratione politię prę stet munus suū. Illorum enim est, homines noxios de medio tollere, vt infrà etiā Apostolus ait: *Vtinam & abscindantur qui vos cōturbant.* Euangelium siquidem potestatem regiā non tollit, sed confirmat, & iubet dari Cæsari quæ sunt Cæsaris. Et alio loco: *Nō sine causa gladium portat.* Hinc Augustinus epist. ad Bonifacium Comitem: *Si boni, & sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantūmodo patiuntur: cuius putant esse in Psalmo vocem, vbi legitur: Persequar inimicos meos, & cōprehendam illos: & non conuertar, donec deficiant? Si verum dicere, vel agnoscere volumus, est persecutio iniusta, quam faciunt impij Ecclesiæ Christi. Ista itaq; beata est, persecutionem patitur propter iustitiam: illi verò miseri, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, Proinde ista persequitur diligendo, illa sæuiendo. Ista vt corrigat: illi, vt euertant. Ista, vt reuocet ab errore*

Si non persequitur Ecclesia Lutherano, cur eos de medio tollit.

Galat. 5.

Matth 22.
Rom. 13.
B. Aug. ep 50. paulo remotius à princ. tom 2.
Psal. 17.

Aliter hæretici à Catholicis, aliter Catholici ab hæreticis persecutionem patiuntur.

Matth. 5.

errore, illi vt pracipitent in errorem. Denique ista persequitur inimicos, & comprehendit, donec deficiant in vanitate, vt veritate proficiant. illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis consulimus ad aeternam salutem, etiam temporalem nobis . *nantur auferre.* Hæc ille magnus in Ecclesia Dei Pater. Qui etiam ad hunc Pauli locum aspiciens in Epistola ad Vincentium ait; *Dua mulieres, Sara & Agar, & duo filij earum, Isaac & Ismael, pro spiritalibus, & carnalibus figurentur. Et cum legamus, ancillam, & filium eius à Sara passos graues molestias: Paulus tamen Apostolus dicit, quod ab Ismaele persecutionem sit passus Isaac. Sed sicut tunc, inquit, ille qui erat secundùm carnem, persequebatur eum qui erat secundum spiritum: ita & nunc: vt possunt, intelligant, magis Ecclesiam Catholicam persecutionem pati superbia, & impietate carnalium, quos temporalibus molestijs atque terroribus emendare conantur. Quicquid ergo facit vera & legitima mater, etiamsi asperum, amarumque sentiatur, non malum pro malo reddit, sed bonum disciplinae expellendo malum iniquitatis apponit, non odio nocendi, sed dilectione sanandi.* Hactenus Augustinus. Cuius plane aurea sunt verba, & diligenter contra hæreticos annotanda.

Psal. 34.
Psal. 37.
Idem epi. 48. circa princ.
Ecclesiæ in contumacibus filius corripiendis seueritas quanta cum benignitate coniuncta.

Ad postremum dubium circa illa verba: *Ejjce ancillam, & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ:* respondemus, hoc ab Apostolo citatū fuisse in sensu mystico, siue allegorico. Constat enim ad literam, Agar cum filio suo de domo Abrahæ eiectam fuisse: Sed in Spiritu significatum est vetus Testamentum aliquando eijciendum, vt non sit eius vsus in populo Dei. Eiectus est etiam eius filius, in signū quòd omnes qui legem Moysi, & ceremonias sectantur, hæreditatem Abrahæ promissam non sint participaturi. Et proinde hortatur, vt quoniam id in nobis situm est, contempta lege, & cæcis Iudæis, per fidē Christi in corpus eius cooptemur: vt ita ex ancillę filijs, Saræ liberæ filij reddamur. Et de his hactenus.

Ad VII. dub. illud: Eijce ancillam, & filium eius, quo Paulus sensu protulerit.
Genes. 21.
Eiectio illa ancillæ cum filio Ismaele de domo Abrahæ, quid significauit.

DISPVTATIO XXXI.

In illa verba Cap. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini circumcidēti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini: à gratia excidistis. Nos enim Spiritu, ex fide, spem iustitiæ expectamus. Nam in Christo Iesu neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur.* Et reliqua in finem vsque capitis.

PAVCA Sunt, quæ in hoc Capite magnam adferunt dubitationem: nonnullas tamen excitabimus quæstiuncu las, quo lucidior reddatur Apostolicus contextus. Primò igitur quæritur, qumodo exhortetur ad libertatem Apostolus eos, quos nouerat iugo Euāgelij esse subiectos aut quomodo deprecatur seruitutem, qui vult nos esse seruos iustitiæ? Deinde quæritur, quomodo Circumcisio nihil prodesset in Christo, de qua alio loco dixerat: *Circumcisio quidem prodest si legē obserues.* Tertiò qua ratione Circumcisio cogebat ad totam legem seruandam, cum Indi & AEtiopes modo se circumcidant, nec ad legem tamen se obligant seruandam. Quartò, quomodo Circumcisio, & Præputiū nihil sint, sed fides quę per charitatem operatur; cùm potius charitas per fidem operari dicenda sit, cùm principalior & nobilior habitus cæteris imperet, & ad actiones moueat. Quintò quid est: *Modicum fermentum totam massam corrumpit, vel fermentat.* Sextò quęritur, quid est illud: *Vtinam & abscindantur qui vos conturbant?* an forte membra genitalia sunt abscindenda? an spiritualiter per excommunicationem erant secandi, ac segregandi? an per Reges, & Principes, hæreticos debitis pœnis plectentes? Videtur etiam verbum maledicentiæ hominibus malum imprecantis, contra suum præceptum: Benedicite, & nolite maledicere. Septimò in quæstionem venit illud: *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, &c.* nam multi ambulantes spiritu, in carnis desideria incidunt, & qui fieri potest, vt caro concupiscat sine anima, aut spiritu? Octauò quid est illud: Si Spiritu ducimini, non estis sub lege: nūquid qui Christi sunt, legem non habent, aut lege Euangelica non arctantur? Postremò, quid est quod ait: Manifesta sunt autem opera carnis? & tamen multa, quæ nō sunt carnis, enumerat, vt iras, rixas, sexas. Quorsum etiam nō dixit: Opera Spiritus, sed fructus Spiritus; aut, si dicendum erat, fructus Spiritus, cur non dixit; fructus carnis. Hæc & his similia, quæ obscuriora sunt in hoc Capite, breuiter sunt illuminanda, & expedienda.

I. Difficultas.
Rom. 6.
Secunda.
Suprà 2.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.
Rom. 12.
Septima.
Octaua.
Nona.

Ad primam quæstionē respondeo, Terminauerat Apostolus præcedētē quęstionē illo,

Ad I. diffic. Cum Galatæ serui esse deberent iustitiæ, cur eos Paulus hortatur ad libertatem.

Galat. 4.

illo dicto: Itaq;, frates, non sumus ancillæ filij, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberauit, aut donauit; iam ad eam retinendam per duo integra capita sequentia Galatas cohortatur, dicens: *State, & nolite iterũ iugo seruitutis cõtineri:* vel vt Græca habent, quæ à superiori clausula incipiũt caput: In libertate ergo qua Christus vos liberauit, state: quanquam etiam Latinam lectionem sequatur editio Cõplutensis, & Patres, Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus. Et rectè leuibus Galatis ait, State, permanentes in adepta libertate, ne quouis modo contingat vos excidere, iuxta illud; *Qui se existimat stare, videat ne cadat.*

Duplex lectio huius loci.

Complutén. aditio. Amb. Hiero. Augu.

1. Cor. 10.

Et nolite iterum iugo seruitutis cõtineri, Nõ solùm à seruitute quam peccatum inducit, sed etiam à seruitute legis & ceremoniarũ, quæ sic premebant, vt iustis nocerent, ex eo quòd spiritum suffocabant. Nam ceremoniæ sunt velut folia in arbore, quæ si nimis densa sunt, calorem fructibus adimũt vt nequeant fructus maturare: & si nulla folia sint, fructus à Solis, & pluuiæ iniuriæ non seruant. Et quod ait iterum, indicat, Gentiles suas habuisse ineptas, & seruiles ceremonias. Et vt ait Hieronymus, idololatriæ iugum graue fuit. Ad eundem etiam modum superius dixit: *Quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa, quibus denuò seruire vultis:* & Romanis, qui magna ex parte erant Gentiles: *Non accepistis,* inquit, *spiritum seruitutis iterum in timore.* Considera etiam, quòd pro iugo importabili legis, positum est iugum suaue; & pro graui onere, onus leue. Ita enim hoc loco Chrysostomus phylosophatur. Etenim cũ iugum legis detraxisset; ne subsilirẽt, aliud illis imponit iugum, nimirum charitatis, illo validius, sed multo leuius ac iocundius. Et sicut duplex est iugum, ita duplex est seruitus, quarum altera cum lege, altera cum iustitia connectit: de qua secunda loquitur Paulus ad Rom. cum ait; *An nescitis, quoniã cui exhibuistis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam.* Et subiungit. *Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.* Et inferius in hoc ipso capite; *Vos in libertatem vocati estis fratres: tantùm ne libertatem in eo occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicem.* Hinc Augustinus in Ioannem pulchre ait: *Sicut duo sunt timores, qui faciunt duo genera timentium: sic duæ sunt seruitutes, quæ faciunt duo genera seruientium. Est timor, quem perfecta charitas foras mittit, & est alius timor castus permanens in seculum seculi. Illum timorem qui non est in charitate, attendebat Apostolus, cum dicebat: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore.*

Ceremoniæ legis quales.

Eo verbo: Et nolite iterũ, &c. quid Paulus insinuet.

B. Hiero. hoc loco.

Galat. 3.

Rom. 8.

Iugum legis ab illo Euangelij quam diuersum.

Act. 15.

Matth. 11.

B. Chrysost. tom. 4.

Seruitus duplex.

Rom. 6.

Ibidem.

Galat. 5.

B. Aug. trac. 85. in Ioã circa med. to. 9.

Legalis seruitutis cum seruitute euangelica elegãs sane comparatio Augustini.

Illum autem timorem castum attendebat, cum dicebat, Noli altum sapere, sed time. In illo timore quem foras charitas mittit, est etiam seruitus simul foras cum ipso timore mittenda: vtrũque enim iunxit Apostolus, hoc est seruitutem, & timorem, dicendo: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Ad hanc seruitutem seruum pertinentem intuebatur & Dominus, dicens, Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quod faciat dominus eius: non vtique ille seruus pertinens ad timorem castum, cui dicitur: Euge serue bone, intra in gaudium Domini tui: sed ille seruus pertinens ad timorem, foras à charitate mittendus. Hæc ille. Ergo homo per iustificationem liberatur à mala seruitute, & à seruili timore, & comparat sibi libertatem à peccato, & metu illo: imò potius commutat ignobilem seruiturem, & vanũ timorẽ in veram iustitiæ seruitutẽ, & in timorem castum, & sanctum. Vt qui à catena, & seruitute Turcica liber euaderet, & fieret Regis familiaris, & gestaret torquẽ auream, & vestimentum purpureum, ille seruitutem non amitteret, sed turpem & sordidam in ingenuam, & honestam seruitutem permutaret. Denique ille dicitur liber, qui illi seruitutem impendit, cui seruire, & quem reuereri, rationi, & honestati est cõsonum. Ideò Princeps quidam ethnicus sapienrer dixit: Ideo legum serui sumus, vt liberi esse valeamus.

1. Ioan. 4.

Psal. 10.

Rom. 8.

Infrà 15.

Ioan. 15.

Matth. 25.

Quid homine asserat in libertatem.

Exemplum Christianæ seruitutis per elegans. Liber verè quis vt quidam sapiens pronũciauit.

Ad secundam quæstionem: *Si circumcidamini Christus vobis nihil proderit.* Id est apertè explico, & Apostolica autoritate edico, quòd etiamsi olim circumcisio vt erat signaculum iustitiæ fidei, Iudæis profuerit, si bona opera illi adijcerentur: tamen post Christum mortuum, & suscitatum, vana facta est, & inutilis. Gentibus autem semper fuit noxia, quanquam Iudæis ob fidei eorum infirmitatẽ, ad tempus tolerata sit, dum synagoga cum honore sepeliretur, & ea ratione, ne spem salutis in ea ponerent, putando esse necessariam ad salutem: qua ratione etiam Paulus Timotheum circumcidit. Ac subdit: *Christus vobis nihil proderit.* Id est, fides in Christum, vel gratia Christi nihil proderit: & ab hoc opere detrahere poterat negotij difficultas. Nam circumcisio periculosa est vitæ humanæ: importabile quoque, & difficile iugum seruitutis secum adferebat, quia signum erat vniuersæ legis à circumcisis præstandæ.

Ad II. difficultatem.

Quam verũ sit Christum se circumcidentibus nihil prodesse, cum alibi legẽ obseruantibus dicatur prodesse circumcisio.

Rom. 4.

Actor. 16.

Circumcisionis incommodum.

Actor. 15.

Ad tertiũ de Æthiopibus & Indis, qui se circumcidunt, nec putant se ad legis onera obligari: Dicẽdum est, aut factum illorum præposterum esse, & omnino damnandum aut si ille error, ne sit noxius, condonandus est dici posset, illos non ea se gratia circũcidere, quasi ex lege ad eã teneãtur, aut vt ea

Ad III. difficultatem.

De eo quod Indi, & Æthiopes vllo sine legis onere se circumcidunt.

vtantur

Cur id faciāt & quidē male, tametsi bono animo.

vtātur quasi quodam sacramento, vt velint prenunciare Christum venturum, sed tantùm ad solam Christi imitationem ex deuotione eam suscipere. In duo tamen non leuiter erratur: quia non omnis Christi actio nostra est instructio. Ipse enim se circumcidit, vt sua circumcisione circumcisioni illius populi, cuius eo vsque vsus fuerat vigorem conferret, atque illi finem imponeret: sicut & agnum phase mãducauit, vt vetus testamentum impleret, nō vt talia faciendi exemplum nobis præberet. Subiungit; *Euacuati estis à Christo*, id est fructu Christi. *Qui lex lege iustificamini*: id est, queritis iustificationem. *A gratia excidistis*. Quia diffiditis gratię, & aliunde quā ab ea queritis iustificationem, & gratiæ ipsi vos ingratos præbetis. *Nos enim spiritu*, siue spirituali circumcisione, *qua per charitatem est: spem iustitiæ*, id est separatā iustitiam, ac desideratā, *siue coronam gloriæ expectamus*.

Circumcisionis Christi causa. *Luc. 2.*

Infrà 22. Euacuari à Christo, ex lege iustificari, & à gratia excidere, quid.

Circa illud: Neq; circumcisio aliquid valet neque præputium. &c.

Ad quartum, ait: *Neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputiū, &c.* Id est: In Christi Euangelio neq; circūcisio, in qua Iudæi olim gloriabantur, & quę aduentu Baptismi iam euanuit: neque pręputium, in quo Gentiles nonnulli se iactabant, aliquid iā valet. Prius quidem quā veniret Christus, ac fides eius explicata, aliquid valebat circumcisio, quæ erat signaculum iustitiæ fidei Christi venturi: sed iam Christo exhibito, cognito, & per baptismum induto, tantum fides ad salutem valet, & expletionem spei nostrę, nō quidē quæcunq; aut sola, & nuda & informis, & otiosa, vt Hæretici volunt, sed illa, quæ per charitatem operatur, id est quę viua est & efficax, & dilectionis opera producit. Ita vt quoties fides commēdatur ab Apostolis, non de mortua, aut informi sit accipiendū, sed de illa, quæ viuentes nos gratiæ Dei reddit, & ad bonorum operum merita proferenda nos impellit. Hæc autem fides communis est circumcisis, & in circūcisis: & non est in corpore, vt circumcisio, & præputium, sed in anima.

Quando profuerit circumcisio. *Rom. 4.*

Quæ fides in Christo Iesu tātum valeat

Hæreticorū fides qualis.

Apostolicæ fidei proprietates.

Iam illud in controuersiam venit, quomodo fides per dilectionem operetur: non enim affirmandum est operari per charitatem tanquam per instrumentum, vt volūt Hæretici: quia charitas etsi Dei sit instrumentum, non tamen fidei, quia fidei habitus minor est charitate, vt 1. Cor. 13. docet Apostolus. Deinde dici non potest, quòd fides operatur per charitatem tāquam per fructum, siue effectum à se prolatum: quia arbor nihil operatur per fructum.

Huius sententiæ: sed fides quæ per charitatem operatur, I. sensus sed falsus.

1. Cor. 13. Alter, & ipse ineptus.

Dicendū ergo, quòd fides operetur per dilectionem tāquam per formam suam & perfectionem, ex qua etiam ipsa fidem vim suam totam habet, & in iustificando, & in impetrando, & in promerēdo. Ita enim dicimus: Homo per animam suam intelligit, aut ratiocinatur, cum anima sit forma substantialis homini. Ita viua fides salutē operatur per dilectionem. Certe Bernardus serm. 2. de Resurrectione initio ita habet: *Sicut corporis huius vitam ex motu suo dignoscimus: ita & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis est anima, per quam mouetur, & sentit: vita verò fidei charitas est, quia per illam operatur: sicut in Apostolo legis, Fides quæ per dilectionem operatur. Vnde & refrigescente charitate fides moritur, sicut corpus anima recedente.* Consule reliqua. Græca tamen habent: πίςις δι᾽ ἀγάπης ἐνεργυμένη: & participium illud cum sit mediæ coniugationis, potest & actiue, & passiue interpretari: & quæ effecta, siue, vt ita dicam, operata est, à verbo Opero operas, si extaret: quemadmodum verbum Consolandi vsurpat Scriptura passiue: ita quidam volunt hoc loco accipi participium ἐνεργυμένη, vt illa fides in Christo valeat, quæ per dilectionem operanda est exercēda. Et ita sensus esset, quòd fides facta, siue imperata à dilectione, quæ facit fidem operari: non autem fides per dilectionem operatur quia semper præstantissima forma per alias inferiores operatur; & adhunc modum charitas omnibus virtutibus, actionibus, & passionibus vim & vitā confert. Obseruarunt enim quidam, cum participium, siue verbum medium absolutè, & intransitiuè dicitur, hoc est sine casu actiuæ constructionis, semper in significatione passiua accipiēdum. Vnde ἐνεργούμενοι simpliciter dicuntur, qui à dæmonibus vexantur, siue patiuntur. Puto tamen, etiam lectionem nostram retinendam esse, quia etiam ἐνεργυμένη absolute actiue accipitur. Vnde illud Iacobi vltimo; Multū valet deprecatio iusti assidua. Græca habent, δέησις δικαίου ἐνεργυμένη, id est precatio iusti efficax. Quod interpretans Oecumenius, habet: *Efficax est iusti oratio, quādo is pro quo peccatur, spirituali afflictione iuuerit eum qui precatur.* Sic ille. Estque sermo hoc loco, non quomodo ex impio fiat quis iustus; quia hoc satis superius est declaratum, cap. 2. & 3. & quia ad illam primò adipiscendam inducit fides: quæ etsi à charitate non excitetur (nam ita ante fidem esset iustus) terminatur tamen in charitatis apprehensionē, quæ iustitia est Christiana. Sed loquitur de fide hominis iam iustificati. Ita enim præcessit: *In Christo Iesu* (scilicet existentibus) *neq; circumcisio, &c.* Et superius dixit: *Qua libertate Christus nos liberauit.* Est ergo fides ad ingressum in Christum necessaria, quæ non excitatur à charitate, licet in eam ter-

III. germanus & verus.

B. Bernard. Charitas fidei vita est teste Bernardo.

Fides quando moriatur.

Verbum operandi, sicut & cõsolandi, in Scripturis interdum passiue est significationis. *Esai. 49.*

Quo sensu passiuè dicatur: Fides quę per charitatē operatur.

Verbum, seu Participium medium quādo vim tantum patiendi significet.

Eandē sententiam non incommode actiuam, admittere significationem. *Iacob. 5.* *Oecum. ca. 7. in epist. B Iacobi, in fine.* Quando sit efficax iusti oratio, teste Oecumenio.

Galat. 4.

minetur: alia verò est fides ad progressus in Christo faciẽdos, & hæc à charitatis habitu excitatur. Fides autem peccatorum, ac dæmonnm, qui credunt & contremiscunt: nec à charitate inchoatur, nec in eam terminatur; & est fides mortua, siue informis, quæ nullius est fructus, nisi denuò accendatur charitate: Hinc Ambrosius ait: *Neq; præputium valet quicquam, neque circumcisio, sed sola fides opus est in charitate ad iustificationem. Fides enim charitate fraterna debet muniri, vt perfectio sit credentis.* Et Oecumenius; *Neque satis est Christo credidisse, sed oportet hanc (scilicet fidem) operari, & custodiri, & veluti excitari per dilectionem erga Christum. Hic autem indicatur, quod qui crediderunt, sed non diligunt Christum, ad legem transfugiunt.* Hæc illi Patres.

Peccatorum ac dęmonũ fides qualis sit.
Iacob. 2.
B. Amb. to. 5.

Oecum. c. 10. in ep. ad Gal. initio.
Fidẽ habẽtes sine charitate, quid faciãt.

Subdit Apostolus: *Currebatis bene: quis vos impediuit veritati non obedire?* Laudat cursum, sed cessationem, vel retrocessionem vituperat: quasi diceret; Nemini ad cessationem persuadenti assensum præstetis. Etiamsi in Græcis & Latinis emendatis exemplaribus non habeamus illa verba: Nemini consenseritis. Nam persuasio talis nõ est à Deo qui vos vocauit, sed à dæmone qui seiũgit à vocante: sed tacitè innuit esse à dæmone homine inimico, super seminãte zizania.

Galatis quis persuaserit veritati non obedire.

Modicum fermentum totam massam corrumpit. In his verbis quintam quæstiunculam dissoluemus. Et breuiter dicendum est, esse vocum allegoriam, & perinde esse ac si dixisset; Paruum errorem inficere totam substantiam religionis, illamque euertere, etiamsi solam cum Euangelio misceatis circumcisionem: quia qui se circumcidit, debitor est vniuersæ legis faciendæ: quemadmodum olim obseruantia Paschę more Iudæorum, contra morem Ecclesię Romanę magnas tragœdias in Ecclesia excitauit: & ante ætatem nostram vsus calicis Bohemos ab Ecclesia præcidit. Nam hæc quidem etsi modica sint in se ipsis, paulatim tamen omnia euertunt, vt rectè dictum sit: *Qui spernit modica, paulatim decidet*, vt ostendit vsus vtriusque speciei, quem vrgentes Hæretici in principio, in omnium hæreseon colluuiem illos pertraxit. Verum enim est quod qui in vno fidei articulo inuertendo pertinax est, nihil verè credit in reliquis: nam etsi sibi maximè credere videatur, fidem tamen non habet, sed opinionem. Et ratio est in promptu: quia discrepans ab Ecclesia, spernit eam; quæ est columna, & firmamentum veritatis, & cui soli innitendum erat, & non prudentiæ suæ. Fermentum verò, significat malam doctrinam, iuxta illud; *Intuemini, & cauete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum.* Et potest etiam extendi ad magistros reprobatæ doctrinæ, quia hi non secus atque quoddam fermentum Catholicos corrumpunt. Nõ negauerim tamen, fermentum pro peccato accipi ab Apostolo in alio loco, cum ait: Itaque epulemur: non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & uequitiæ; quamquam & hic locus de fermento Iudaico accipi possit, quia sequitur: *Sed in azymis syncerітatis, & veritatis.* *Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis: qui autem conturbat vos, portabit iudiciũ, quicunq; est ille.* In, pro, de, poni solet interdum. Confido ergo in Domino de vobis. Neque loquitur Apostolus propheticè, sed cohortatur eos nunc vt timorem concipiant, nunc verò vt confidentiam habeãt, vt metu, & spe à verbo mendacij auertãtur. Qui autem, inquit vos cõturbat: qui sanè aliquis insignis pseudapostolus erat, & fortassis Cherintus, de quo supra diximus. Non est autem Petrus Apostolus (quod horrendum est vel cogitare) hic, inquam, portabit iudicium, id est, dabit pœnas suæ temeritatis: quia etsi actus culpæ transeat, manet tamen eius reatus. *Ego autem fratres, si circũcisionem adhuc prædico: quid persecutionem patior.* Calũniabantur Apostolum hoc nomine, quòd diuersis in locis aliud & aliud doceret: quod apud Iudæos pro Mose, apud Gẽtes contra Mosen staret. Et calumniã amolitur, cùm inquit: Adhuc Iudæi obstinatis odijs insectari me pergunt. Et insinuat Iudæos se non persecuturos, si voluisset permittere legẽ Moysi, etiamsi Christum prædicaret, & cessabat scandalum crucis: nam Iudæi ad prædicationem crucis Christi, offendiculum pati solebant: per quem tamen prædico legem abolitam esse.

Matth. 13.
Ad V. diffic. De sensu huius dicti: Modicũ fermentum totam massam corrumpit.
1. Cor. 5.
Quomodo olim Iudæi, & nuper Bohemi sinceræ fidei massam quasi fermentauerint.

Eccl. 19.

Eum qui vel vnum fidei articulum nõ plene recipiat, neque reliquos receptum omnino
1. Tim. 3.
Fermentum hoc loco quid.
Matth. 16.

Vbi fermentum peccatum significet apud Paulum.
1. Cor. 5.

Confidere in Domino quid.

Galatas conturbans quis ille: quomodo portabit iudicium.

Vnum Christum se vbique prædicare, nunquam Mosen, aut circumcisionem, vnde probet Apostolus.

1. Cor. 1.

Ad sexto loco quæsitum in illo verbo: *Vtinam & abscindantur qui vos cõturbant*, vel vt Gręca habent, *qui vos labefactant*, vel, *vos loco summouent*: dicẽdum est, ostendisse Augustinum, & Hieronymum hanc imprecationem Apostoli; cuius tamen exemplum Dauid pluries dederat, & ipse Paulus, qui in fine posterioris ad Timotheum dixit, *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit: reddat illi Dominus secundum opera eius*, & ad Elymam magum dixit; *O plene omni dolo & omni fallacia fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subuertere vias Domini rectas, &c.* Quare ad hunc scopulum Augustinus effugiat, interpretatur abscindi, id est spadones fieri iuxta illud; *Qui se castrauerunt propter regnum cælorum*: Quasi Paulus istis non male, sed bene precetur. Sed si zelum iustitię quo sancti vtuntur, & interdum loquuntur, cõ-

Ad VI. diffic. Quid his verbis: Vtinã & abscindantur qui vos conturbant precetur Apostolus.
B. Augu. to. 2 prope fin.
B. Hiero. to. 9.
2. Tim. 4.
Act. 13.

I. Sensus.

Matth. 19.
Minime probatur.

sideras-

ſideraſſent, nihil in his verbis reprehenſione dignum inueniſſent. Neque dixit Apoſtolus, Vtinam abſcindantur illorum membra pudẽda, quorum occaſione delinquebant in circumciſo gloriabundi præputio: ſed certe dignitatem, & autoritatem Apoſtolicam hic ſenſus minimè decebat. Sed optat vt abſcindantur à corpore, & conturbernio Eccleſiæ, idq; gladio anathematis: quod deſiderium ſanctum erat ex charitate profectum, quò totum corpus ſaluum fieri poſſet. Sicut in circumciſione Chriſti illa pelliculæ abſciſſio, præcidẽdos Iudæos carnem ſuam à benedicto corpore ſuo ſignificauit.

Alter longe probabilior.

Luc. 2.

Quid caro Chriſti in circumciſione abſciſſa præſignauerit.

An verò gladio Magiſtratuum & Regum Hæreticos puniri optauerit, non eſt vſquequaque certum, cum eo tempore necdum Reges ad Chriſtum veniſſent: dubium tamen mihi non eſt, quin id exoptaſſet Apoſtolus, ſi extitiſſet vlli Principes ad fidem conuerſi.

Et ſubdit Apoſtolus: *Vos enim in libertatem vocati eſtis fratres: tantùm ne libertatem in occaſionẽm detis carnis.* Hæc verba noſtri ſeculi Hæretici frequenter in ore habent, & illa pro ſe contra nos producũt: ſed certè malè intelligunt, ſeque ipſos, & ſuos diſcipulos in præcipitium æternæ gehennæ deturbant. Nam ſumus quidem à peccato, Sathana gehenna, & à lege timoris, cui olim ſeruiebamus, liberati, ſed ſerui facti ſumus iuſtitiæ. Contrà iſti facti liberi à peccato, & ab illa lege quæ congruebat peccatori iuſtitiæ ſerui fieri per charitatem nolunt, ſed caro aliam libertatẽm non nouit quàm illam, quæ liberum hominem facit à Iuſtitia. Et cũ illis dicimus, Serua vota tua, quæ deſtrinxerunt labia tua; reſpondent; Nos in libertatem vocati ſumus. Similiter cum illis obijcimus; Serua indicta ab Eccleſia ieiunia, pronuncia peccata tua, & cõfitere coram ſacerdote; cãdem cantionem nobis occidunt.

Hæc verba Lutherani: vos in libertatem vocati eſtis fratres, quomodo detorqueant infœlices.

Rom. 6.

Quam illi agnoſcant, & colunt tantũmodo libertatem.

Pſal. 65.

Iiſdem Apoſtoli verbis iiſdem nebulones à quib⁹ Catholicorũ obiectis ſeſe facile expediant, & abſoluant.

Origines per Hieronymum productus interpretatur, ita eos debere libertatem profiteri Chriſtianam, vt propterea non darent ſcandalum carni, id eſt infirmis in fide. Verus quidem ſenſus, & Catholicus, ſed ad rem minimè faciens, vel ad ſcopum Apoſtoli. *Sed per charitatem ſpiritus ſerui inuicem.* Seruitutis eatenus mala eſt, quatenus opera mala edit; eatenus autem bona, quatenus bona edit. Sed charitas nonniſi bona opera, & non coacta, ſed prompta, & alacris proferre ſolet. Et probat: quia *Omnis lex*, vel melius, vniuerſa lex (eſt enim tantùm vna lex CHRISTI, non plures) *in vno ſermone impletur, Diliges*

Originis ſenſus illorum verborum incongruus.

Seruit⁹ quatenus mala, & bona ſit: proprium charitatis.

Leuit. 19.
Matth. 22.

proximum tuum ſicut teipſum. Ex quo apertè inferre potes, libertatem Euangelicam non eſſe, liberari à lege naturæ. Seruire enim inuicem per charitatem, munus eſt Euangelicæ libertatis: & diligere proximum ſicut ſeipſum, non eſt aliud quàm amore amicitiæ diligere proximum propter ſeipſum: ſicut & nos ipſos diligimus propter nos ipſos.

Nequaquam euangelicam libertatẽ in liberatione à lege naturæ conſiſtere.

Quid diligere proximũ ſicut ſeipsũ.

Quod ſi inuicem mordetis, & comeditis, videte ne inuicem conſumamini. In dilectione proximi omnia charitatis, & miſericordiæ erga proximum officia continentur, & præcepta etiam negatiua non offendẽdi eum: quorum minora detrimenta morſu; maiora, deuoratione, ſiue comeſtione ſignificantur. Mordetis, per mutuas obtrectationes; comeditis, vos ipſos, deuorando, & odio mutuo perſequendo. Eſt autem viſitata metaphora, comedere pro, detrahere, iuxta illud; *Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis:* & Michææ 3. *Qui comederunt carnem populi mei.* Et detractio peculiariter contraria eſt charitati, & per eam bonum à fratre intercidutur, quod eſt inter externa, & humana maximum, hoc eſt fama, & bona opinio. Et comparatur detractor cani mordaci, & ſerpenti in ſilentio mordenti. Et incurritur hoc crimen, etiam ſi vera depromantur vitia, ſed occulta: quia etſi nihil de virtute eius derogetur; detrahitur tamen de exiſtimatione, & bono nomine.

Galatæ quomodo morderent ſe inuicem, atque comederent.

Vbi ſcripturarũ comedere, ſit trahere.

Pſal. 13.
Michææ 3.

Detractio quam malum ſit.

Detractor qualis.
Eccleſ. 10.

Detractio dupliciter contingit.

Septimæ quæſtioni reſpondemus circa illud: *Dico autem in Chriſto, ſpiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, &c.* Ne putarent ſemel ſuſceptum Chriſtum ſemper in eis permanſurum, & ipſos non peccaturos; quomodo id obtinere queant, nempe ambulando in ſpiritu.

Ad VII. difficultatem. An ſpiritu ambulare, & deſideria carnis non perficere, ſibi cõtradicant.

Ambroſius & Hieronymus explicant quod Paulò antè dixerat: *Tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis*, manifeſtando modum, quo libertas Euangelica ſit ſeruanda. *Spiritu*, inquit, *ambulate*, hoc eſt in Spiritu ſancto, de quo inferius eſt mentio, cum ait: *Si ſpiritu ducimini, &c. Fructus autem ſpiritus.* Et eſt ſenſus; libertas Euangelica, eſt libertas Spiritus, de qua, *Nihil ergo nunc damnationis eſt ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulãt: & infra: Vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecũdum Spiritum:* ambulare autem Spiritu, eſt exigere vitam quotidianam iuxta doctrinam ſpiritus, vel iuxta inſtinctum Spiritus ſancti in quo qui ambulat, nõ abutitur libertate Euangelica ad vitæ licentiam.

Ambr. to 3.
Hier. tom. 9.

Rom. 8.

Ibidem.

Ambulare ſpiritu quid.

Desideria carnis non perficere quid sit.

Subdit: *Et desideria carnis non perficietis.* Quo verbo non pollicetur, extinctas iri omnes concupiscentias carnis: non enim ait, desideria carnis non habebitis: quoniam carere carnis concupiscentia, non est hominis mortalis, sed non perficere consensu, aut executioni mandare. Nam hoc opus est iusti, & habentis Spiritum sanctum, nam qui sunt CHRISTI, carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs Consentire verò concupiscentijs, & in eis morose delectari, aut opere perficere, hominis est gratia, & Spiritu Dei destituti, siue cum sensu pugnet, vt Iudæus incontinens, siue sine sensu, vt Gentilis intemperatus. At secundùm communem charitatem, impossibile est crucifixam esse omnino omnem concupiscentiam, sed satis est non obtinere dominatum, aut regnum: vt Apostolus docet, cum ait: Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscẽtijs eius.

Quorum illud sit tantũmodo.
Galat. 5.
Desideria carnis qui perficiant.
Propria tantum huius vitæ perfectio qualis, secundum Apostolum.
Rom. 6.

Caro enim concupiscit aduersus Spiritum: Spiritus autem aduersus carnem. Probat quare sit ambulandum in Spiritu, ne desideria carnis perficiamus, ostendendo efficaciam contrarietatis inter carnem, & spiritum, quæ contraria inter se desideria habent. Et est sermo non de carne in primęua creatione, in qua Adam, & Eua nudi existentes non erubescebant, sed de carne peccato originali infecta: nec tantùm de ea, sed etiam de illa, quæ per Baptismum liberata est à peccato, quod ad animum attinet: sed non omnino quantum ad corpus, quod ad omnes eius spectat effectus. Vnde inest illi erubescentia à nuditate, & concupiscẽtiæ turpitudo.

Quæ caro concupiscat aduersus spiritum, cõtra Manichæos.
Genes. 2.
Hominis caro baptizati qualem duntaxat à concupiscentia libertatem assequatur.

Hoc autem prouenit ex relicta post peccatum propensione ad ea, quæ cuique parti sunt commoda, & amica. Hinc caro quę sua sunt, desiderat, & ad illa vehementer accenditur: contra verò Spiritus quæ spiritualia sunt, & virtuti, & honestati consentanea, expetit. Sed in hac pugna caro, quæ ciuis mundi est, hospitem spiritum vincit. Nam ille dixit;

Vnde illa carnis oriatur contra Spiritum concupiscentia.
Carnis & spiritus pugnæ, Cur victrix caro.

Mens aliud suadet: video meliora, proboq́;
Deteriora sequor.

Ouid lib. 7. Metamorph.
Arist.

Et in Ethnicis Aristoteles dixit: *Ratio dictat, caro verò agit.* Et Augustinus contra Iulianum ait, extitisse Hæreticos quosdam Paternianos & Venustianos nominatos, Manichæi similes, qui dicebant, à lumbis vsque ad pedes diabolum corpus hominis condidisse, superiores verò partes Deum velut supra basim aliquam collocasse. Adduntq́ue nihil ab hominis studio requiri, quam vt anima, quam stomacho, & capite contineri dicebant, munda seruetur. Pubẽ verò, si omnibus flagitiorũ oblinatur sordibus, ad suam non pertinere curam, ita vt semper ipsi libidini turpiter seruiat, titulũ ci proprię potestatis affingunt. Hæc illi impuritatis protectores; cùm tamen non minus partes corporis superiores libidini multipliciter seruiant.

Aug. lib. 5. cõtra Iulian. c. 5. tom. 7.
Paterniani atque Venustiani hominem quia tãtum parte dicerẽt seruire cõcupiscentijs. Eorum confutatio.

Licèt ergo caro nequaquam dominetur; concupiscit tamen, vt non rarò contingat ea omnia facere quæ nolletis, hoc enim est quod ait: Vt non quæcunque vultis (scilicet bona) illa faciatis, nempè assiduè Deo hærere, orare, & vnum illud necessarium bonum meditari. Et hoc est, quod ad Roman. 7. dicebat Apostolus; *Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio, non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, &c.* Quomodo ergo carni tribuitur actus concupiscendi, qui est proprius animæ? Respondeo: Caro dicitur concupiscere, Augustino teste, quatenus anima secundùm carnem affecta concupiscit; sicut oculus dicitur videre, cum potius ipse homo videat per oculos: per se verò concupiscit anima in sapientia, & meditatione diuinorum.

Quæ bona velimus, nec tamẽ obmutuam Spiritus cum carne repugnantiam, omnia faciamus.
Rom. 7.
Si propriè concupiscit anima, cur dicitur Spiritus concupiscere.

Quòd si caro concupiscit per spiritum, quomodo concupiscit aduersus Spiritum? Dicendum: In eo quod concupiscentia carnis impedit illam spiritus. Quamdiu enim in sensibilibus bonis intenta moratur, reuocatur à superioribus quæ sunt spiritus.

Caro vt contra spiritum concupiscat, cum nonnisi per Spiritum concupiscat.

Adhæc si spiritus concupiscit aduersus carnem, si hic sit Spiritus sanctus, & concupiscentia Spiritus sancti sit cõtra omnia mala: consequitur, carnem, contra quam pugnat Spiritus, malam esse, & ita stabit error Manichæi, quòd caro suaptè natura mala sit. Respondemus, Spiritum non cõcupiscere aduersus naturam carnis, sed aduersus superflua carnis desideria ex peccato orta, de quibus superiùs dixit: Desideria carnis non perficietis. At in necessarijs carni superius non contradicit carni, quia nemo carnẽ suam odio habuit. Nec propterea tollitur liberum arbitrium: nam libertas arbitrij in illis est, quæ subsunt electioni, non autem omnia quæ in nobis sunt, subsunt electioni nostræ simpliciter, sed secundùm quid. Nam in speciem possunt vitare hunc, vel illum concupiscentiæ, vel iracundię motum; at generatim omnes iræ, vel concupiscentiæ motus euadere nõ possumus propter concupiscentiam fomitis ex peccato relictam.

Si caro bona est, contra illam quare spiritus concupiscit.
In quibus minime contra carnem Spiritus concupiscat.
Ephes. 5.
Cum hac carnis cum spiritu, vel spiritus cũ carne repugnantia liberum hominis arbitrium posse consistere.

Ad VIII. difficultatem. Quam verũ sit, eos qui Spiritu ducuntur, non esse sub lege. Contra Lutherum suæ Christianæ libertatis, id est diabolicæ propugnatorem. *Rom. 6.*

Ad octauum: *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege.* Ex his verbis Lutherus colligebat, hominem renatum nulli legi esse obnoxium: quod prorsus falsum est, & cum scripturis ipsis pugnans. Si quis ergo attendat, quid sit esse sub lege, facilè intelliget, iustum, qui sub Spiritu ducitur, sub legis Mosaicæ dominio non esse: nam illa mortua est, & Christianus illi legi, etiam ipse Decalogus quatenus à Moyse latus est. Ad Apostolus, qui Spiritu ducebatur, affirmat se in lege CHRISTI esse, & peccatum sibi non dominari, & CHRISTVM iustum factum esse sub lege.

Galat. 4. In eos, qui se vitare peccatum affirmãt non posse. *Rom. 2.*

Quare qui sentiunt se à peccato abstinere non posse, non considerant illam infirmitatem sua culpa contractam, & ad cumulum damnationis addunt cordis duritiam, & fructus pœnitentiæ non edunt, quibus reparentur. Hinc colligitur, paucissimos esse vere Christianos. *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, &c.*

Ad IX. difficultatem. De eo quod iras, rixas, & cõtentiones, &c. Paulus inter opera carnis enumerat.

In his verbis postremum continebatur dubium. Cuius solutionem vt melius percipias, aduerte, Apostolum duo contraria proposuisse, nempe carnem, & Spiritum, inuicem pugnantia: & ne esset hæsitatio inter illa, discernit cuiusque opera.

Quæ sint opera carnis Apostolo.

Et in primis opera carnis vocat, quæ anima quatenus carni fauet, & illam diligit, operatur. Porrò anima carnalis intelligenda, non tantùm quæ operatur aliquid per carnem, siue per carnis sensus, sed quatenus operatur ex corruptione quadam per Adam deriuata.

Caro quid hoc loco, secundum Patres.

Et ita debere accipi carnem, illud declarat, quòd inter opera carnis connumerat sectas, inuidias, quæ potius sunt animæ, quam carnis vitia. Ideo per carnem, intelligit hominem carnalem.

B. Augu. to. 5.

Quod annotatum reliquit Augustinus libro decimo quarto, de Ciuitate Dei, capit. 2. & 3. ostendens carnem dici hominem carnalem, qui ex corruptione naturæ secundùm amorem sui ipsius viuit.

B. Cypr. c. 64.

Dicuntur ergo opera carnis, quæ auferunt spiritum, & gratiam, siue quæ mortẽ pariunt, & Cyprianus libro 3. ad Quirinum docet.

Enumerat autem quindecim, vel decem & septem opera carnis; de quibus non censui esse disputandum, quia facilè quisque per se intelligere illa potest.

Opera carnis perficientes, cum illorum quædam sint leuissima, quomodo verũ, regnũ Dei non consecuturos.

Illud in fine subdit dubitatione dignum: quòd qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Nam obijcies, quædam illorum quæ proponuntur, non esse peccata mortifera, & à regno consequendo non excludere nisi peccata lethalia.

In vitijs & peccatis duo sunt consideranda.

Respondeo: Hæc omnia vitia intelligenda sunt cum duabus conditionibus, quæ in materia morali semper subintelliguntur. Altera ex parte formæ, vt ex intentione, & deliberatione illa opera fiant: altera verò est ex parte materiæ, quæ tam parua esse potest, vt parũ noceat, & excuset à mortifero peccato: sed de his tantum quæ in tali materia notabiliter noceant vel mihi, vel proximo:

Æmulationes quod noceant proximo.

& æmulationes ex se ad impediendum proximum valent, ne ad id quod desiderat, perueniat. Nam etsi æmulatio interdum sit virtutis; vt Cicero ait: quandoque tamen est animi ægritudo, qua quis ne alius eo quod desiderat, potiatur. ipse se opponit.

M. T. 4. Tusc.

B. Chrys. to. 4. Quare potiꝰ dictum: qui talia agunt, quam, qui talia patiuntur &c.

Ponderat Chrysostomus, Apostolum dicere. *Qui talia agunt*: non ait, qui patiuntur: quia non ad ea quæ sunt naturæ malæ, sed ad ea quæ sunt voluntatis prauæ, pertinent. *Quæ prædico vobis sicut prædixi.* Ostendit se constantem sua doctrina. Et præteritum prædixi, ostendit, præsens Prædico, esse tertiæ coniugationis.

Fructus spiritus qui dicantur.

Fructus autem spiritus, est charitas gaudium, pax, &c. Fructus spiritus vocat opera renati, siue iustificati, siue eius qui per fidem, & charitatem factus est vnus cum Deo Spiritus.

1. Cor. 6. *Clem. Alex. inter Princ. & Med.*

Et fructus Spiritus opponit operibus in sensu prædicto, vt ostendit Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum.

Cur eos Paulus sic nominet. *B. Chrysost.*

Vocat autem Spiritus fructus (ait hoc loco Chrysostomus) *quoniam mala ex nobis solis oriuntur: vnde & opera vocat. Bona verò non tantùm egent nostra cura, verum etiam opus habent diuina benignitate.* Hæc ille.

Pluraliter opera, & spiritus singulariter cur dixerit.

Item opera dixit in plurali, in singulari verò fructus καρπὸς, quia malum contingit ex singularibus defectibus, bonum autem nonnisi ex integra causa.

Quomodo fructus, & opera distinguantur.

Differunt etiã fructus, & opera: quia opera nõ expectantur, vt fructus expectari solent; ad significandum, illa præter intentionem autoris naturæ tanquam ex necessitate materiæ prouenire, fructus autẽ tanquam ex intẽtione diuina proficisci ab homine, ceu ex arbore quadam generosa, de qua scriptum est quod fructum suum dabit in tempore suo.

Psal. 1.

Quid charitas hoc loco, & spiritus significet.

Quòd autem posuit primo loco tanquam antesignanam charitatem, superfluum videri posset: quia ipsa charitas est Spiritus. Nisi dicas charitatem accipi pro actu. Et per Spiritum possumus intelligere etiam ipsum largitorem, qui per charitatem suam, cum sit in nobis, quodam ineffabili modo parit nostram charitatem.

Fides fructus ſpiritus quænam illa.
Cic. li. 1. de offic. prope init.

Fidem hic accepit pro virtute humana, qua promiſſa ſeruantur, & citra vllam fraudem depoſita redduntur: eſtque iuſtitiæ, teſte Cicerone fundamentum.

Tres autem illæ voces Latinæ, Modeſtia, Continentia, Caſtitas, vni Græcæ voci reſpondent ἐγκράτεια, hoc eſt, temperantia, quæ communis eſt virtus, & omnibus modum, & ordinem præſtituit.

Quare aduerſus edentes opera Spiritus nō ſit lex.

Subdit: *Aduerſus huiuſmodi non eſt lex*, Frigidum eſſet dicere, Aduerſus huiuſmodi neutro genere, hoc eſt in præclaras illas virtutes legem non eſſe. Ideò ſenſus eſt: Aduerſus eos qui tales ſunt, & qui hæc & huiuſmodi bona operantur, non eſt lex accuſans, aut damnans, quæ contra inique facta tantùm datur. Quòd ſi ij qui Spiritu Dei aguntur, omnia inique facta oderunt, illis profectò lex ocioſa eſt. Hinc Chryſoſtomus eleganter ait: *Quid enim aliquis præcipiat illi, qui omnia in ſe habeat, etiam perfectam philoſophia magiſtrã charitatem. Quemadmodum enim equi freno morigeri, omniaque ex ſeſe facientes, non opus habent ſcutica: ſic & anima, quæ impulſu ſpiritus recta facit, non eget admonitrice lege.* Ita ille.

Rom. 8.
B. Chryſoſt. hoc loco.
Qualis illi Chryſoſtomo videantur.

Aduerſus quos ſit lex teſte Apoſt. *1. Tim. 1.*

Quòd ſi lex non eſt contra edentes opera Spiritus; erit ergo aduerſus eos qui à charitate exciderunt, & præuaricatores ſunt conſtituti Apoſtolus non negat legem eſſe poſitam iuſtis qui Spiritu dicuntur; ſed docet, cum ſit illis lex poſita, non eſſe illis aduerſantem qui eam cuſtodiunt, & ſeruare contendunt.

Illud: Quid autem ſunt Christi, &c. quomodo accipiendũ ad literam.

Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs ſiue affectibus & concupiſcentijs. Græca habent, οἱ δὲ, quod nonnulli accipiunt, οἱ γὰρ, hoc eſt, qui enim CHRISTI ſunt, &c. Alij verò vertunt, hi autem. Et particulam δὲ volunt eſſe redundãtem, ſiue parelcon, vt ſit ſenſus: hi ſunt qui carnẽ ſuam crucifixerunt. Cùm enim dixiſſet, *Aduerſus huiuſmodi non eſt lex*, declarat. *Hi ſunt qui carnem ſuam crucifixerunt*. Et ita interpretatur Clemens libro quinto Informationum.

Poteſt etiam retineri particula δὲ, vt ſignificet. Hi autem aduerſus quod lex non eſt, ſunt qui carnem ſuam crucifixerunt, &c. Et ſubdit, quòd vt ſolo ſpiritu viuimus coram Deo, illo & incedamus. gratia, & non lege Moyſi ſaluari quærentes, & hactenus de toto capite.

(∵)

DISPVTATIO XXXII.
Et poſtrema.

In illa Apoſtoli verba: *Fratres, etſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans te ipſum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti.* Et reliqua in finem vſque Capitis.

Quæſt. I.

PAuca atque illa quidem leuia dubia in hoc capite inueniuntur: ne tamen nihil in illis dubitemus, conſideranda eſt in primis connexio cum præcedentibus, & quorſum loquitur de correptione, & qua ratione ſit accipienda. Deinde cur tranſitum facit à plurali verbo, Huiuſmodi inſtruite, ad ſingulare Conſiderans teipſum, (Secunda.)

Tertiò dubitatur, quid ſit ferre alterum alterius onera, & quomodo in ea re impletur lex Chriſti; & quomodo ad illa verba conſequatur: *Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit.* Quartò, quomodo dicitur vnuſquiſque onus ſuum portare, ſi poteſt quiſque per ſuffragia in Purgatorio exiſtẽti exhibita illi opitulari, & ſi poteſt Eccleſia iuuare defunctos ad portanda ſua onera per apertionem theſauri indulgentiarum. Deinde quomodo hoc cõuenit cum præcedentibus: *Alter alterius onera portate:* Adhæc quomodo verum ſit: *Vnuſquiſque onus ſuum portauit:* cum dicat Propheta: *Sanguinem eius de manu tua requiram?* non ergo proprium tantùm onus, ſed etiam aliorum aliqui portabunt. Quintò, quid eſt: communicet is qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat, in omnibus bonis: quid enim ſi catechizans non egeat, vel non egeat, niſi parte aliqua bonorum? Sextò, cur adhortẽtur ad benefaciendum omnibus, ſed præcipuè ad domeſticos fidei: quid enim ſi alij infideles magis indigeant opera noſtra. Septimò de illo verbo dubitatur; *Videte qualibus literis ſcripſi vobis:* & quid plus præ cæteris habuit hæc Apoſtoli epiſtola, quam reliquæ ad alias Eccleſias deſtinatæ. Octauò, quid eſt quod ait; *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri:* & quomodo Paulus mundus erat crucifixus, qui tamen omnibus modis vt viuus perſequebatur Paulũ? Poſtremò quid eſt quod ait: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.*

Tertia. Quarta. *Ezech. 33.* Quinta. Sexta. Septima. Octaua. Nona.

Ad I. quæſt. De ordine, ſeu continuatione contextus.

Ad primum dicendum, Apoſtolum cœpiſſe ad ea, quæ ad mores componẽdos faciunt, adhortari, tradendo illis charitatis

præ-

præceptum, & ab illis magnis pestibus, nimirum, detractionis, prouocationis, & inuidiæ vitijs, dehortari. Videturque hòc caput esse epitome quædam decimiquarti, & decimiquinti capitum ad Romanos.

Hieronymi sensus præstantior.

Præstat antem cum Hieronymo hæc verba connectere cum superioribus, de his videlicet, qui per Pseudoapostolos fuerant seducti: nam sæpè contingit, vt scrupulis Satanæ, vel eorum, qui eius organa sunt, aliquos à fide deficere. Iam eorũ curam agens, docet alios sanos, & spirituales (quales vt plurimum debent esse pastores, & præpositi) quomodo se in fraterna correctione exhibenda præstare debeant. Fratres, inquit, si quis seductus fuerit à falsis magistratibus, & retrocesserit ad Iudaisn.ũ corripite eum, sed leniter. Alij verò hanc correptionem volunt à Paulo tribui patribus spiritualibus, qui venientes ad se, & peccata cõfitẽtes, debebant blandè, & leniter admoneri: & adhibito ministerio recõciliationis, & impositione satisfactionis, peccatores consolandi erant, & à peccatis reuocandi. Vterq; sensus Catholicus est, & charitatem ædificat. Præoccupatus autem dicitur, qui aliquo impetu, aut infirmitate, aut ignorantia præuenitur, antequam in obstinatam; malitiam incidat. Et dicitur homo, propter humanam infirmitatem. *Homo sum*, aiebat Terentianus ille, *humani nihil à me alienum puto.*

Ecclesię pastorũ officiũ.

Quib' fraterna adhibẽda correptio secundũ Apostolum, subditis an prælatis.

Pręoccupat' quis, cur homo dictus.

Terent.

Subdit: *In aliquo delicto*, siue vt Græcum verbum sonat, παραπτώματι, hoc est lapsu, quando aliquis impingit non volens. *Vos qui spirituales estis.* Id est sacerdotes, & patres aliorum spirituales, quorum regimini creditæ sunt animæ fidelium. Roman. verò 15. dicitur; *Debemus nos firmiores, &c.* Et qui hic dicitur homo, Roman. 14. vocatur infirmus in fide. *Huiusmodi instruite.* Hoc est, instaurate, siue reficite, vel perficite, addentes quod deest in fide, siue in moribus. *In spiritu lenitatis.* Non asperè, ac rigidè, sed seruata mansuetudine Christiana. Et ita hodie agendum esset cum his qui seducti sunt ab Hæreticis, & nec sunt plenè obstinati. *Considerans teipsum, ne & tu tenteris.* Soluitur secundum dubium de conuersione à plurali ad singularem numerum: quod Hieronymus tribuit in Apostolo imperitiæ sermonis: quod non tam modestiæ causa factum est, quam ex veritate. Sed probabilius est, asserere non esse solœcismum, sed à Paulo arte quadam factum: quòd singularis numerus magis est aptus ad alloquendam, & compungendam cuiusque conscientiam, quia vnusquisque id sibi vt singulariter dictum accipit, quod in singulari ponitur. Adde etiam exempla Scripturæ. Nam Dominus cùm dixit; *Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes*, statim saltat ad singulare: *Tu autem cum ieiunas:* insinuans paucos benè ieiunare. Ita Apostolus insinuauit paucos benè corripere fratrem nouisse. Dauid quoq; à plurali ad singulare saltat, cum ait; *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem*, & alibi: *Iustus vt palma florebit, &c.*

Spirituales qui debeãt in spiritu lenitatis instruere.
Rom. 15.
Supra 14.

Quid instruite hoc loco & quid in spiritu lenitatis.
In spiritu lenitatis quinam potissimum instruendi.
Ad II. quęst.
Quid illa pluralis numeri ad singularẽ translatio: Huiusmodi instruite, &c. considerans teipsum, &c.

Exempla huius translationis.
Matth. 16.

Psal. 124.

Et subdit: *Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt.* Aliquando verò è contrario à singulari ad pluralem numerum oratio contexitur. Nam vbi Dauid dixisset: *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus*, statim per plurium numerum subiungit: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt.* Sed de hac re alibi latius diximus.

Psalm. 91.
Vbi contra singularis numeri ad pluralẽ trãsit' fiat.
Psal. 13.

Lib. 1. Explanatio euangelica.

Vult autem Apostolus, vt qui alium corripit ex charitate, prius seipsum consideret, qualis in illo vitio olim extiterit, & qualis nunc inueniatur. Nam si se inuenerit illo vitio aliquando inuolutum, debet cum charitate, & misericordia corripere. Si verò actu existat in eo delicto, quod in alio corripit; ne ficta, & simulata correptio videatur, debet seipsum excitare simul cum alio, & admonere ad meliorem, & communem frugem. Si verò nunquam illi peccato subditus fuit, agnoscat se saltem talem esse, cui aliquando subesse potuerit: agnoscat saltem gratiam Dei qua stetit: & humilis in seipso ad fratrem corripiendum accedat, vt solum Christo lucrifaciendum corrigat, ne in tẽtationem elatus incidat inanis gloriæ, aut præferendi se alteri.

Corripiẽs alterũ ex charitate, duo seruare debet.

Qualis homo suapte natura sit.

Et videntur nonnulli notari, qui pręzelo indignabantur, & irritabant peccantes: quod erat de alieni vulneris curatione grauius vulnus suscipere. Et rediens ad plurale ait: *Alter alterius onera portate.* In quibus verbis tertium dubium propositum soluendum est. Quia blandè ac leniter sunt aliorum vulnera contrectanda; & aliqui fortè rigidos, & austeros se præbebant, modestè eos tangens, ait; *Alter alterius onera portate.* Est autem onus, peccatum, animam deprimens vsque ad profundum inferni, & grauans conscientiam per remorsum, & sudare faciens ipsum portantem, & nostris demum humeris importabile, & solis CHRISTI viribus gestabile. Vt propterea dictum sit: *Dominus transtulit peccatum tuum:* quia à nostris debilissimis humeris in illos Christi luendum transfertur

In hoc fratrẽ corripiẽdi ea charitate præceptum olim qui peccarẽt.
Ad III. quęst.
De modo quo alter alterius onera ferre debem'.
Peccatũ cur onus dicatur.

2. Reg. 12.
Quid illud: Dominus transtulit peccatum tuum.

Oneris pro peccato aceptio in scripturis frequens.
1. Petr. 2.
Esai 53.
Psal. 37.
Hebr. 12.
Onus quid etiam in scripturis.

fertur. Vnde dictum est per Nathan prophetam; *Dominus transtulit peccatum tuum:* & Petrus inquit; *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* Denique oneris voce peccatum designatur, iuxta illud: *Quoniã iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: & sicut onus graue grauatæ sunt super me:* & Apostolus; *Deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum.* Significantur etiam oneris nomine miseriæ, pœnæ, infirmitates humanæ, & casus aduersi qui accidunt, & conscientiæ scrupuli, & labores, quibus premimur, sudamus, & aliorum auxilio subleuari indigemus: de quo Dominus; *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis.* Tertiò, onus significat legem, secundùm illud; *Onus meum leue est*; & alibi, *Alligant onera grauia, & importabilia.* Et fortassis Apostolus in plurali dixit onera, propter hæc tam varia illius vocis significata.

Matth. 11.
III. Significatus.
Ibidem.
Infrà 23.

Alter alterius onera ferre debeamus.
Suprà 10.

Subiungit: *Alter alterius:* quia non satis est iusto vnus proprium ferre, de quo: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Vel quod inferius dicet Apostolus. *Vnusquisque onus suum portabit:* quod quomodo sit intelligẽdum explicabitur suo loco.

Portate quid propriè: quæ tantũ onera portentur.

Tertiò, expende verbum, *portare*, quod Basilius in regulis breuioribus ait Græcè haberi βαςάζετε, quod verbum vulgare est, & vsurpatum ab agrestibus hominibus: & illi respondet verbum Latinum Baiulare: quod de magnis tantum dicitur oneribus. Hinc illud, *Iesus baiulans sibi crucem exiuit.* Iam igitur onera delictorum, quibus proximi grauantur, à nobis ferenda sunt propter Christum, fundendo pro eis preces, corrigendo vt resipiscant, exhortando ad bonum, & exemplo suo prouocando, & ad Christum eum portando: vt illi qui cæcos, aut paralyticos ad eum adducebant, vt sanarentur. Sacerdos verò fert pœnitentis onera, quando verbis efficacibus eum ad resipiscentiam exhortatur, & charitate blanditur, & absolutione consolatur, & pœnitenti collachrymatur, vt Ambrosium facere solitum in audiendis confessionibus, testatur Paulinus: qui promittebat se pro illis rationem redditurum. Pœnas verò, & miserias, quibus tanquam oneribus grauantur proximi, tunc portamus, quando eas commiseramur, visitamus, eleemosynis adiuuamus, & quoad possumus, aut verbis, aut factis subleuamus.

Basil. interroga. & respon. 60. tom 2.
Ioan. 19.
Proximorũ quomodo nobis ferenda sint onera delictorum.
Matth. 12.
Suprà 9.
Sacerdotes quando portent onera pœnitentiũ, vt magnus Ambrosius faciebat.
Eorundem pœnas proximorum quando portemus.

Illos rursus ad onus legis portandũ quando iuuemus.

Ad onus verò legis portandum adiuuamus, quando exemplo seruatæ legis eos ad idem prouocamus, atq; pro eis precamur, vt Dominus conferat illis spiritum, quo perfici queat, vt ita onus graue leue reddatur. Atque ita portamus onera aliorum, si oculos conijciamus in Christum, qui instar Samaritani imposuit in iumentum suum eum qui incidit in latrones, à quibus plagas graues acceperat: qui etiam instar pastoris ouem perditam humeris suis imposuit: & qui tanquam aduocatus noster causas nostras apud Patrem agendas suscepit. Et ad hanc nos mutuam ferendi onera aliena charitatem hortatur Apostolus, cùm ait: Supportantes inuicem, non secus atque lapis lapidem in ædificio sustentare solet. Clemens etiam libro 2. de Apostolicis constitutionibus. *Si, inquit, fieri potest, transferat in se Episcopus peccatum, & dicat ei qui peccauit, Tu modo conuertere, & ego mortem debitam tibi, in me suscipio, vt Dominus mortem nobis, & omnibus debitam, in se suscepit.*

Luc. 10.
Infrà 15.
Vt nos supportare inuicem debeamus, teste Paulo.
Ephes. 5.
Clem. Rom. cap. 24.

Lux mundi qualis.
Genes. 3.

Quod autem sequitur: *& sic adimplebitis legem Christi:* aduerte, legem mundi esse proiicere onera in alios, vt fecit Adam, qui culpam reiecit in Euam, Eua in serpentem, & quisque se excusando, in socios, filios consuetudinem, vel dæmonem peccata sua reijcit. Vt rectè dictum sit: *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.* Ita seniores illi presbyteri cum à Susanna impetrare non possent quod volebant; insurrexerunt in eam velut impudicam, vt se inuasores alienæ impudicitiæ regerent, & vt seipsos quasi osores tanti peccati iustificarent. At verò lex Christi contraria est illi quam mundus profitetur: hæc est charitas, qua Christus onera peccatorum nostrorum in se suscepit, & reatum illorum, ac pœnas pro nobis sustulit, & legem è nobis ferendam prior ipse adimpleuit: & ita peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.

Psal. 140.
Dan. 13.
Lex Christi quænam sit.

Beatus Augustinus libro octogintatrium quęstionum hãc legem ita explicat: *Hanc Christi legem dicere intelligitur, quia ipse Dominus præcepit, vt nos inuicem diligamus, tantùm in ea sententia præcepti pondus constituens, vt diceret: in hoc cognoscitur quoniam discipuli mei estis, si vos inuicem diligatis. Huius autem dilectionis officium est inuicem onera nostra portare. Sed hoc officium quod sempiternum non est, perducet sanè ad beatitudinem æternam, in qua nulla erũt nostra onera, quæ inuicem portare iubeamur. Nunc verò cum in hac vita, id est in hac via sumus, onera inuicem nostra portemus, vt ad eam vitam, quæ caret omni onere, peruenire possimus. Sicut enim de ceruis nonnulli talium cognitionum, studiosi scripserunt, cum fretum ad insulam transeunt pascuarum gratia, sic se ordinent, vt onera capitum*

1. Petr 2.
Esai. 53.
B. Aug. q 71. initio, tom. 7.
Ioan. 13.
Proximi dilectionis Christi præceptum quãdo impleamus.
Pli. li. 8. c. 32
Ceruí alter alterius onera vt portent teste August.

suarum,

ſuorum, quæ geſtant in cornibus, ſuper inuicem portent, ita vt poſterior ſuper anteriorem ceruice proiecta caput collocet. Et quia neceſſe eſt vnum eſſe, qui cæteros præcedens non ante ſe habeat cui caput inclinet; vicibus id agere dicuntur, vt laſſatus ſui capitis onere, ille qui præcedit, poſt omnes redeat, & eiſuccedat, cuius ferebat, caput, cum ipſe præiret: ita inuicem onera ſua portantes, fretum tranſeunt, donec veniant ad terræ ſtabilitatem. Hæc ille.

Explicatur hoc: Si quis exiſtimat ſe aliquid eſſe cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit.

Sequitur in Paulo: *Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit; ipſe ſe ſeducit.* Hoc eſt: Qui alterius comparitione, quem videt non poſſe perfectè à Iudaiſmo ad Chriſtianiſmum pertranſire, putat ſe perfectum Chriſtianũ; iſte ſeipſum, ſiue vt Græca habent, mentem ſuam decipit; quia hoc ipſo quod ſibi placet, nihil eſt. Et in genere omnes qui comparant ſe ad alios, ac ſe ſanctiores, ſiue humiliores, & caſtiores exiſtimant, atque inde ſibi placent, inhumanius agunt cum fratre, & ſic mentitur iniquitas ſibi, & fallit animum ſuum. Hinc Ieſus filius Sirac; *Peccator homo vitabit correptionem, & ſecundum voluntatem ſuam inueniet comparationem.* Eſt ergo homo durus, immitis, & immiſericors erga proximum, qui ignorat ſe ipſum, & in ſeipſo ſibi complacet, quaſi non ſit peccator, nec vlla habeat onera, à quibus per alios debeat ſubleuari.

Aliorum præ ſe contemtores quid agant. *Pſalm. 26.* *Eccleſ. 32.*

Quid propriè exiſtimare ſe aliquid eſſe. *Actor 17.* Obſcuri huius dicti: Op' ſuum probet vnuſquiſque & ſic in ſemetipſo tantum gloriam habebit, & nõ in altero. I. ſenſus. *Oecum. ca. 9.* *Luc. 16.*

Qui ergo exiſtimat ſe aliquid eſſe, quaſi ex ſe ſit quod eſt (hoc enim propriè ſignificat eſſe, nimirum per ſe eſſe, quod eſt proprium Dei; cum tamen nihil habeat quod non acceperit, & in illo viuamus, moueamur, ac ſimus) ipſe ſe ſeducit. Quare hortatur, vt opus ſuum probet vnuſquiſque, vt ſic tantùm habeat gloriam in ſemetipſo, & non in altero. Annotat OEcumenius, hoc non eſſe ſtatuentis, ſed dimittentis. *Et enim non oportet*, inquit, *gloriari: ſin minus: ſaltem nõ vt Phariſæus, ait, aduerſus proximum glorieris, ſed aduerſus temetipſum. Alio modo.* Secunda. *Quod ſi omnino gloriari velis, inquit, tuam ipſius vitam circumſpice: & ſi irreprehenſibilem inueneris, apud teipſum illam iactita, ſi hoc ſane te facere oporteat.* Sic OEcumenius. Tertia. Vel docet Apoſtolus, quomodo quis poſſit eſſe vere glorioſus in opere ſuo, ſiue doctrinæ, ſiue vitæ ſanctæ, & in officijs virtutum exercitæ. Probet, inquit, opus ſuum, & non de malo aliorum opere tãquam comparatione quadam exultet, quòd ea non admittat flagitia, quæ alij, vel opera ſua bona aliorum operibus pluris faciat. Quòd ſi tanta gratia præditus eſt, vt nihil mali operetur: tunc non minus clemens, & miſericors debet eſſe in alios, quibus non eſt tanta gratia collata. Nam homo gratus, ait

Hominis Deo grati ob eius accepta beneficia ſignum quod.

Auguſtinus quodam loco, deputare debet quod nõ fuerit Dei gratia admiſſum. Qui verò alijs ſeipſum confert, eſt illi Phariſæo ſimilis, qui in eo gloriam ſuam ſtatuebat, quòd non eſſet velut ille Publicanus, & cęteri homines; probet ſeipſum, exploret, & expendat, an quid egerit ob inanem gloriam, vel fictionem, vel odium; & tunc poterit in ſemetipſo gloriari. Quòd ſi obijcias Apoſtolum alibi dicere: *Vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius: Et, Non qui ſeipſum cõmendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat:* Dicendum: Gloriari in ſeipſo, opponit Apoſtolus ei quod eſt gloriari in alterum, vel per comparationem ad alterũ, vel, vt Græca habent, καὶ οὐκ εἰς ἕτερον, id eſt, non contra alterum, vt Phariſæus faciebat: Non autem vt excludat gratiam Dei, à quo omne bonum quod habet, accepit. Vel, in ſeipſo, id eſt, in conſcientia ſua gloriari poteſt, iuxta illud: *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quæ non eſt niſi in Spiritu ſancto.*

B. Auguſt. Qui gloriantur in altero, quales illi. Si eſt tantum in Domino gloriandum, quomodo licet in ſeipſo gloriari. *1. Cor. 1.* *2. Cor. 10.* *Luc. 18.* Gloriari in ſeipſo quid. *2. Cor. 1.*

Poteſt etiam hic locus intelligi de his, qui opera ſua probant, non vt in ſeipſis ſunt, ſed qualia alijs videntur, vt ſic ſe aliorum iudicio probent: quæ ſanè nõ eſt probatio legitima: nõ enim qui ſeipſum commẽdat, ille probatur, ſed quem Deus commendat.

Quartus ſenſus.

Caietanus verò putat ironicè dictum: *Et ſic in ſemetipſo tantùm gloriam habebit*, ſicut inſinuauit OEcumenius. Quamobrem ſubdit: *Vnuſquiſque enim onus ſuum portabit.* Rationem reddere videtur, cur nullus gloriationem ſit habiturus in ſemetipſo: quia vnuſquiſq; proprij peccati onus portabit iudicandus à Chriſto in poſtremo die. Neque per alterius opus, ſi alius benefecerit, aut per alterius iudicium, ſi alius de eo bene ſentiat, quiſquam exonerabitur, ſed ipſius tantum Dei ſententia.

Caietanus de hoc loco quid ſenſerit. Ad quartam quæſt. De eo quod vnuſquiſque onus ſuum portabit, quomodo id ſtare poſſit cum ſuffragijs defunctorum.

Nec pugnant hæc verba cũm ſuperioribus: *Alter alterius onera portate*: nam in illis verbis eſt ſermo de onere ſuſtinendæ alienæ infirmitatis: hic verò de onere reddendæ rationis, quod quilibet per ſe portabit, ſiue ſit onus præmij, ſiue pœnæ. Nam etiam æternę vitæ gloria, onus dicitur, iuxta illud: *Aeternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Si alter alterius debet onera portare, vt verum illud, vnuſquiſq; onus ſuũ portabit. *2. Cor. 4.*

Si verò dicantur alij reddere rationem pro alijs, vt Paſtores pro ſubditis ouibus, quarum ſanguinem Chriſtus de manu ſpeculatorum requirit, & Apoſtolus, *Ipſi enim peruigilant quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri*: Apoſtoli verbo non contradicit. Quia pręlati pro aliorum peccatis ipſi non puniuntur, ſed pro proprijs, quæ in cuſto-

Paſtores animarum quatenus Deo reddituri ſint rationem. *Ezech. 33.* *Hebr. 13.*

dia ouium ſibi creditarum admiſerunt.

Bullingeri rationem ex Hieronymo aduerſ. mortuorum ſuffragia, nullam eſſe. *Ezech. 14.*

Quod verò ex B. Hieronymo producit Bullingerus homo hæreticus: *Obſcurè licèt, docemur per hanc ſententiolam nouum dogma quod latitat: dum in præſenti ſeculo ſumus, ſiue orationibus, ſiue conſilijs inuicem poſſe nos coadiuuari. Cum autem ante tribunal Chriſti venerimus, non Iob, non Daniel, nec Noë rogare poſſe pro quoquam, ſed vnumquenque onus ſuum portare.* Hæc ille. Et addit Bullingerus: *Quaſi ibi loquatur Apoſtolus de ſuffragijs, & Miſſæ ſacrificijs pro mortuis.* Sed certe hoc dogma tempore Hieronymi minimè latitabat, ſed Eccleſiæ traditione conſpicuum erat, & maniſeſtum. Et Hieronymus ſatis indicat, dogma latitans, aduerſus quos illa diceret, Originis fuiſſe hæreſim tunc ſerpentem, qui volebat, omnes aliquando & homines, & Angelos malos ſalutem adepturos: quę hęreſis eo tempore latitabat. Nam erant eo tempore aliquot Originis defenſores, qui clam ea ſecum muſſitarent: quos Sanctus ille zelo fidei vellicabat.

Quodnam hoc loco Origenis dogma Latitans Hieronymus appellet.

Ad V. quæſt. Quo ſenſu dicatur: Cómunicet is qui catechizatur verbo ei qui ſe catechizat, in omnibus bonis.

Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat, in omnibus bonis. Hoc præceptum magnam habet connexionem cum antecedente ſententia. Præcipitur enim, vt qui in Euangelio inſtruitur, & ipſe viciſſim participem faciat illum bonorum ſuorum, vt ita quiſque & magiſter, & diſcipulus ſuum munus exerceat, & onus ſuum portet: in quo tamen alter alterius onus portare dignoſcitur. Et cathecumeni dicuntur, qui voce, ſiue verbo inſtruuntur: non enim audebant myſteria ſcriptis committere. Et intellige participem facere omnium bonorum ſuorum, id eſt, eorum quibus indiget, quæcunque illa ſint. Nec propterea alij magis indigenti ſubtrahēda eſt miſericordia: ſed vt ait Dominus, omni petenti te tribue. Sed cæteris paribus ſemper pręferendus eſt Doctor Euangelicus, ſi eget, qui diſpenſat ſpiritualia: qui cùm diues ſit verbo, pauper autem bonis illis, quæ ad vitæ commoda, & ſuſtentationem ſpectant, naſcebatur quædam æqualitas, & per charitatem mutuam, qui minus, & qui plus collegiſſent, æquabantur. Et quia nonnulli duriores erant, nec putabant ſe obligari ad communicandum de ſuis bonis ſuo Doctori, addit: *Nolite errare, Deus non irridetur.* Id eſt; Intelligant Chriſti eſſe præceptum, qui dixit, Dignus eſt operarius mercede ſua. Et caueãt, ne, dum prætextus quærunt vt nihil dent, alios quidem homines irridere poſſint, minimè autem Deum. Irridetur enim vel ignarus, qui decipitur, vel impotens, qui non valet irriſionem vlciſci. Et ita euacuatum eſt quintum dubium.

Qui ſint catechumeni.

Quomodo in omnibus bonis communicandũ, & cur Doctori magis quã alteri.

Huiuſmodi communicationẽ bonorũ vnde conſtat diuinum eſſe præceptum. *Luc. 10.*

Qui ſoleant irrideri.

Subiungit: *Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet.* Vt ſeminaueris, ita metes: & reddet Deus vnicuique iuxta opera ſua. Vt ſeminare, ſit labor operum, meſſis, ſit fructus, ſiue merces laborum. Et in carne ſeminat, qui opera carnis præſtat, de quibus ſuperiùs dixit: *Manifeſta ſunt opera carnis, &c.* In Spiritu verò, qui enumeratos ſuperiùs fructus Spiritus ediderit, ex quibus colliget vitam æternam. Etiamſi Tacianus antiquus hæreticus ex his Pauli verbis hæreſim prohibitarum nuptiarum elicuerit, aſſeuerans nuptiarum opera eſſe in carne ſeminare. Verùm ille toto cœlo aberrabat. Nihil enim eſt ſecundùm carnem dicendum, quod volente, & iubente Deo fit, qui per ſeipſum Adæ & Euæ matrimonium conciliauit, & qui nuptias ſua pręſentia honorauit, & qui illas peculiari Sacramento ſanctificauit. Prætereà Paulus non dixit: *Qui ſeminat in carne,* ſed, in carne ſua: nemo autem ſecum concumbit, vt generet.

Rom. 2.

Qui ſeminẽt in carne, & qui in ſpiritu *Galat. 5.*

Male Tacianum ex his Apoſtoli verbis in carne ſua ſeminandi, nuptias cõdemnaſſe.

Geneſ. 2. Matth 19. Ioan. 2 Epheſ. 5.

Vides hoc loco apertiſſima merita æternæ vitæ? Mirificum eſt hæreticorum ſilentium de hac re. Et ſicut nullibi tanta de fide loquitur Apoſtolus, atque in hac epiſtola, ita nullibi tanta de operum dignitate, ac merito.

Inuictum de bonorũ operum meritis Pauli teſtimoniũ contra Lutheranos.

Et cohortans ad ſtudium perſeuerãtiæ, quæ ſola obtinet coronam, ſubiungit: *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domeſticos fidei.* Tempus habere dicimur, quando eſt ad vſum noſtrum: nam tempus veniet, de quo: Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. Et vt tempus ſementis, eſt hyems moleſta, frigida, & horrida: ita nunc tempus eſt beneſaciendi, & cum labore etiam bene patiendi, & in proferendo bono opere perſeuerandi. Tempus verò meſſis eſt æſtas gloriæ, & vitæ æternæ, in quo exultandum eſt, ſecundùm illud: *Qui ſeminant in lacrymis, in exultatione metent.* Et vt in ſeminibus vis adeſt productiua fructus; ita in bonis operibus virtus adeſt ad vitam æternam promerendam. Denique vt ſemen quò coaleſcet, terra contegi oportet, ita bona opera abſcondenda ſunt, & ſolum Deum ſpectare debent. Hortatur igitur, vt ad omnes, quoad eius fieri poſſit, benefici ſimus, maximè verò ad fidei domeſticos, qui per periphraſim ſunt Chriſtiani, de quibus alio loco loquitur Apoſtolus: *Ergo iam non eſtis hoſpites, & aduenæ, ſed eſtis ciues Sanctorum, & domeſtici Dei.* Et alibi: *Hæc tibi ſcribo fili Timothee, vt ſcias quomodò oporteat te in domo Dei conuerſari, &c.* Idem quoque: *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet: fidem negauit, & eſt infideli*

Ad VI. quæſt. De hac hortatoria Pauli voce: Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, &c.

Pſalm. 74.

Tempus habeat quis.

Pſalm. 125.

Bona opera quomodo abſcondẽda.

Fidei domeſtici qui ſint.

Epheſ. 2.

1. Timot. 3.

Infrà 5.

deterior.

deterior. Et ita remanet euacuatum sextum dubium.

Ad VII. qu. Circa illud: Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu, quid significet.
Lib. 1. in Paulum disput.
Galatas quãti faceret Paulus.

Ad septimum ait Apostolus: *Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu.* Dicendum est, Apostolum volentem eos allicere, & ad Christum trahere, cùm cæteras epistolas tantùm subscriberet, hanc etiam propria manu totam & integram scripsisse, & subscripsisse: quę alio in loco explicata reliquimus, ad quem locum lectorem mittimus, ne actum agamus. Et hoc pręcipuè factum est, vt erga eos peculiarem ostenderet amorem, & ne quisquam inter illos causari posset epistolam suppositìtiam. Addit & rationem validam, quam consulto vltimò loco proponendam seruauit. *Quicunq; enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantùm vt crucis Christi persecutionem non patiantur.*

Eosdẽ Pseudapostoli Iudaizantes cur cogerent circumcidi.

Qui, inquit, prædicant necessariam circumcisionem ad salutem, non hoc agunt zelo legis seruandæ, quia ipsi eam non obseruant, sed vt apud alios possint gloriari de tot proselytis à se factis, & commendari à Iudæis. Isti autem videntur fuisse Gentiles, qui Iudęorum voluntati seruire studebant. Id etiam faciebant, ne Crucis Christi persecutionem paterentur. Nam Crucis Christi persecutio, & à Iudæis, & à Gentibus erat.

Gentes quib. Iudæis minime essent infensæ.

Gentes porrò non sæuiebant in Iudæos, quia patrijs ritibus, & legibus à C. Cæsare, Tiberio, & Augusto editis permissi erant viuere. Qui verò in præputio manebant, non poterant eo iure vti; hinc vndique crucis persecutionem habebant.

Illorum hypocrisis Iudaizantium manifestissima.

Quod autem ea causa circumcidantur, quia volunt placere in carne, & pati persecutiones nolunt, vel ex eo liquidum reddi testatur Apostolus; quoniam etiam circumcisi legem custodire non curant. Solum ergo Circumcisionis prætextu velut quodam clypeo protegi à persecutionibus volunt. Et subdit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.*

Ad VIII. qu. Hæc verba: Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, & reliq. quẽ sensum habeant.

Hic octauum dubium dissoluendum est, & proposita verba interpretanda. Est autem hæc oratio aduersatiua. Hoc est: Illi gloriantur, quod habeant vos discipulos Circumcisionis, at à me procul absit hæc gloriatio, vt alia in re gloriari mihi nunquam contingat, quàm in Cruce Domini, quæ incredulis videtur esse opprobrium.

Paulus gloriabatur nũquam sine cruce.
1. Cor. 15.
2. Cor. 12.

Certè Apostolus aliquando in successu discipulorum gloriabatur: sed ita, vt ab illa gloriatione crux non abesset. Nam ad illum pertinebat dicere: *Quotidie morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro: Et, Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi:* ac rursus; *Bonum est mihi magis mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet: Et, Gloria nostra* (seu gloriatio) *hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Sed omnis illa gloriatio ad crucem refertur. Crucis enim est quicquid fit, quod ob passionem, & Crucem Domini quisque perpetitur. Et subiungit: *Per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mũdo.*

1. Cor. 9.
2. Cor. 1.

Pauli Apost. gloriatio in cruce quam perfecta.

Facilè enim est gloriari in Christi Cruce: sed non ita est facilè cum eo affectu, vt mundus mihi sit mortuus, & ego illi. Mundum vocat, omnes res temporarias, gloriam, laudem ex hominibus, famulitium, opes, & legales obseruationes: quia subdit: *In Christo enim Iesu neque Circumcisio aliquid valet, neque præputium.* Et ita mundum sumit pro vniuersis rebus corporeis, vt distinguuntur à spiritualibus.

Quid esse illi mundum crucifixum, & ipsum mundo.

Crucis Christi efficacia.

Facit ergo Christi Crux, vt mundus sit mihi miseria, mors, vituperium, maledictum, non secus atque Crucifixus homo omnibus est abominabilis: & è conuerso, vt ego sim mundo crucifixus, hoc est mortuus despicabilis, abominandus, ac detestandus. Nec illa me capere possunt, ait Chrysostomus, neq; manibus iniectis captiuum ducere, quippe semel mihi mortua, neque ego illorum cupidine teneri, quippe mortuus illis. Est enim Christus crucifixus Iudæis scãdalum, Gentibus stultitia, ipsis autem vocatis, Iudæis atq; Græcis, Christus Dei virtus, & Dei sapiẽtia Relatiuum, per quem, referendum est aut ad Christum, aut potius ad Crucẽ, quæ Græcè est masculini generis, nempè σταυρός. Et sequitur: *In Christo enim Iesu neque Circumcisio aliquid valet, neq; præputiũ, sed noua creatura.*

B. Chrys. hoc loco tom. 4.
1. Cor. 1.

Quid noua creatura in Christo Iesu tantùm valens.

Non est sermo de iustificandis, sed de vita iam iustificatorum. Qui enim est in Christo, non est quòd petat circumcisionem, aut quòd timeat præputium: hæc enim nihil valẽt in Christo, sed noua Creatura per resurrectionem, vt Christus, id est, noua quam præstamus fides per dilectionem effecta, & efficax. *Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israël Dei.* Id est, exposui hactenus veram de iustificatione, & vita Christiana doctrinam: quicunque ergo fuerint Christo contenti, & Moysen nõ accersunt, pax cõscientiæ super illos continget, & misericordia illa quotidiana qua opus est vt maneat quisq; in fide, & quæ necessaria est ad quotidiana delicta condonanda.

Super Christianæ fidei regulam sequentes quæ sit pax & misericordia.

Et (pro id est, per epexesin) *super Israël Dei.* Id est: Alio nomine vocari possunt Israël Dei, siue secundùm Spiritum: quæ periphrasis est Christianorum: Nam isti præ cæteris fide Deum vident, & fortes facti sunt cũ Deo,

Christianos Paulus cur vocet Israel Dei.
Genes. 32.

sicut vox ipsa designat, vt habes Genes. 32. *De cætero*, inquit, *nemo mihi molestus sit.* Vult dicere: Posthac nemo negotium mihi facessat, asserens me esse magnum Circumcisionis obseruatorem: verbis non est opus.

Ad IX. & vltimam qu. De huius verbi intelligentia ego stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.

Ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto. Sensus est: En reuera stigmatibus in toto corpore impressis apertè doceo quem sequar, Moysen, an Christum: liuores, plagæ, vulnera, quæ propter Crucis Christi prædicationem passus sum, & indies perpetior, apertè me produnt Christi cultorem. Et non dixit, Stigmata habeo, sed porto, tanquam de trophæis & signis regijs gloriaretur. Et alludit ad corpora seruilia, quæ notari solent per inustionem ferri candentis aut in facie, aut in corpore, ne fortè fuga se à dominis serui subducant. Receperat enim Paulus quinquies quadragenas, vna minus, à Iudæis, ter virgis cæsus fuerat more Romanorum, semel lapidatus, & pro mortuo derelictus. Nam qui acerba propter CHRISTVM patiuntur, eo magis pro eo desiderant perpeti.

Stigmata quorum propria.

2. Cor 11. Ibidem 25. Ibidem & Actor. 14.

Impius Beza Theodorus, notis cõpunctus dæmoniacis, grauẽ B. Francisci stigmatibus cõtumeliam inurit.

Addit hoc loco impius Beza; horrendum esse illud stigmaticum idolum, & idoli, siue vera, siue fictitia sint vulnera, nihil interesse, quanquam ficta magis esse constet. Hæc ille, molestè ferens quòd ad beati Francisci stigmata applicent hæc Apostoli verba Fratres Minores. Sed profectò nouum non est, Deum mirabilem esse in sanctis suis, & suam Crucem sanctis communicare. Nam Petro, Andreæ, Philippo & Bartholomæo illam dilargitus est, & olim illam mentibus Prophetarum impressit: *Foderunt*, inquit Dauid, *manus meas, & pedes meos.* Et Zacharias; *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* Communicauit illam Simoni Cyrinensi, vt secum Crucem ferret: faciei suæ cruentatam imaginem in linteo à religiosa fœmina Veronica exhibito impressit. Et cum iam defunctus, in Sindone Nicodemi esset inuolutus, vtrãque totius sui corporis effigiem, anteriorem, scilicet, & posteriorem ita expressit, vt vix quisquam illustrium pictorum penicillo & coloribus tam elegantem formam exprimere, aut delineare posset. Hæc Sindon Turini non sine miraculo asseruatur, & cum veneratione spectanda proponitur, & ab spectatoribus veræ deuotionis sensum & lachrymas exculpere solet. Præterea Paulus gloriatur in stigmatibus, id est, notis corpori impressis. Quid igitur mirum, si in beato Francisco insigni & Apostolico viro, aut in alijs sibi deuotis eam restaurauit? Certè Alexander IIII. Roman. Pont. proprijs oculis se spectasse hæc stigmata in B. Francisci mortuo corpore testatus est cum concionaretur: ex cuius verbis B. Bonauentura proprijs auribus hoc audiuit. Deinde si Christus seruauit ad gloriam, & triumphum stigmata sua pro nobis suscepta, & illa dedit contrectanda Apostolis: quid aliud significauit, quàm seruos eius in stigmatibus, & alijs notis propter Christum maximè gloriari debere? vt Paulus nunc gloriatur, & Apostoli qui ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati? Valeant ergo hæretici inimici Crucis Christi; & si quidem resipiscere nolunt, & hæc Crucis Christi stigmata venerari detractant, quæ Ecclesia semper & credidit, & venerata est, abeant in malam crucem.

Quinam olim stigmata Domini Iesu veluti portauerint, eiusque eius effecti participes.

Psalm. 21. Zachar. 13. Luc. 22.

Graue summi eiusdem Pontificis ac fide dignissimum de stigmatis D. Francisci testimonium.

Luc. vlt. Ioan 20.

Actor. 15.

Demum concludit: *Gratia Domini nostri Iesu Christi cum Spiritu vestro fratres, Amen.* Quod apud Paulum perinde est ac dicere, Valete. Ita enim reliquas omnes epistolas terminare solet. Et hactenus in hanc epistolam sit dictum.

Philip. 3. Hæretici quales Apostolo teste.

(·:·)

Finis Epistolæ Pauli ad Galatas.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS DISPV-TATIONES.

PRIMA DISPVTATIO.

De præstantia Epistolæ ad Ephesios, deq́; eius argumento.

Qualis ciuitas Ephesus.

Plin. lib. 5. c. 29. in fin. Eam vrbem Amazones condidere: vnde onundæ: cur sic dictæ.

Iustin. lib 2. & Plin. loco citato. *Euseb. tom. 2.*

Ephesus quãdo condita eiusq́; templũ eximiam Dianæ dedicatũ, quã celebre.

EPHESVS, Celeberrima fuit totius Asiæ minoris metropolis, emporiũ præclarum, & portus inclytus, quã Plinius alterum Asiæ lumẽ vocat. Opus fuit Amazonum teste Iustino, quæ ex Scythis genus duxerunt: sic vocatæ à præcisa dextera mamilla, abiecto à se virorum consortio, & nonnisi certo anni tẽpore admisso: quæ tempore Penthesileæ opem, & auxilium Troianis tulerunt. Et vt Eusebius in Chronico tradit, condita est Ephesus anno 28. Dauidis Regis. Erat in hac vrbe templum toto orbe decantatissimum, & inter septem orbis miracula relatum, Dianæ Ephesiæ dicatum, non quidem venatrici, quę arcum tenet atque pharetram, & succincta semper incedit, & cothurno induta, quæ ob virginitatis amorem fertur hominum fugisse consortia, & paucarum virginum comitatu contenta, syluas & nemora venando incolebat: vnde & syluarum, & nemorum dea putabatur: sed Dianæ Multimãmiæ, quam Græci vocant Πολυμασθὸν: à tota Asia annis 220. ædificatũm, cum 227. columnis à singulis Regibus structis: atq; vt Plinius autor est, in solo id palustri facere, ne terræmotus, aut hiatus timeret: rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, ante calcatis ea substrauêre carbonibus, deinde velleribus lanæ. Huic vni templo Xerxes, cum omnia Asiatica templa igni dedisset, pepercit, quæ Xerxis clementia, sacram ædem non diu à malo vindicauit. Namq; Herostratus, vt nomẽ memoriæ celebris extenderet, incendium nobilis fabricę manu sua struxit, sicut ipse fassus est, voto famæ amplioris. Et annotandum est, ea die conflagrauisse templum Ephesi, qua Alexander Magnus Pellæ natus est. Et vt Strabo refert, aliud præstantius extructum est mulierũ ornamẽtis, & multis opibus ad id collatis, refectisq; prioribus columnis: ac decretum, vt autoris tanti facinoris nomen perpetuò silẽtio supprimeretur, ac obliuiõis tumulo sepeliretur. Huius templi fit mentio Actor. 19. in fin. ob quod Paulus ferè de vita periclitatus est, ob controuersiã ortam cum Demetrio argẽtario, & Iudæis. Habuit hæc ciuitas temporum progressu varia nomina: nam Alopes dicta est cum pugnatum est apud Troiam: mox Ortygia, & Morges vocata est, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion Ptelis, siue Ptelea. Ex hac vrbe multi inclyti Philosophi orti sunt, vt Heraclitus Scotin. & Thermodorus: pictores illustres Parrasius, & Apelles, Alexand. Orator, & Iudæus Theodotion, qui scripturas sacras ex Hebræis fontibus in Græcum conuertit, seu potius peruertit eloquium. Et vt testis est Chrysost. in argumento epistolæ huius, ex Epheso prodijt Pythagoras, & tota Ionica schola ibi sedem habuit cum Parmenide, Zenone, & Democrito. Imò etiam vt Cic. in lib. de Nat. deor. asserit, multi illam sedem Ephesi habuerunt.

Eiusdem tẽpli situs qualis: quot anni exædificatũ: à quo incensum: & quæ te: eiusdem pœna. *Plin. lib 36. c. 14.*

Strabo li. 14. sub initium.

Quot olim appellata nominibus Ephesus: eadẽ quibus ingenijs illustris, & clara. *Plin. lib. 5. c. 29 ante mediũ & Strabo lib. 14. prope initium.*

Chrys. tom. 4.

M. T. lib 3. de Nat. deor.

In hac ergo Vrbe cultui dæmonum, & superstitiosis artibus dedita, & varijs Philosophorũ opinionibus imbuta prędicauit Apostolus (etsi nõ primus) per tres mẽses, & bienniũ in schola Tyranni cuiusdã Act. 19. quo tempore oẽs ferè qui ex Asia erant, tam Iudæi, quàm Gẽtiles, verbum Dei audierũt. Fuit enim magno diuinę prouidentiæ cõsilio dispositum, vt Apostoli ad prædicationem Euangelij per totũ orbẽ destinati, in primarijs Prouinciarũ ciuitatibus, quas metropoles vocamus, Euangelicam prędictionem inchoarẽt: quemadmodũ in Prouincia Idææ prælecta est Ierosolyma, vt in ea exordirẽtur munus Euangelicum: in Syria, vrbs Antiochia, in Græcia Corinthus, in Ægypto Alexandria, in Italia, Roma, in Asia minori Ephesus, vt destructa arce idololatriæ, quæ ibi potissimum vigebat facilè minorum vrbium tẽpla, in Christi, & Ecclesiæ domicilia conuerterentur, & hominum multitudines ad salutem suã aspirantes caperentur. In ea etiam ciuitate præclara edidit miracula Apost. Paulus, ita vt eius sudaria, & semicinctia circumferrẽtur, & sanarent multos infirmos: & multi credentium, qui curiosas, & superstitiosas artes sectati fuerant, veniebant confitentes, & annunciantes actus suos: & contulerunt libros (scilicet superstitiosos) & combusserunt

Ephesi Paulus quãdiu prædicauerit.

Actor 19.

Qua Dei sapientia factũ sit in primarijs orbis vrbibus vt primùm Apostoli Euangelium prædicarent.

Actor. 19.

Ibidem.

Quæ Paulus fecerit Ephesi memorabilia.

busserunt eos coram omnibus: & computatis pretijs illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium; hoc est, si ad monetam nostram reducamus, quinque millia aureorum. Vbi primum legimus, cęptum fuisse morem, vt fideles baptizati qui deliquerant, venirent non quidem ad iterandum baptisma, sed ad reconciliationis, & confessionis Sacramentum: quemadmodum Antiochię primum discipuli dici cœperunt Christiani. Voluit autem Apostolus libros magicarum artium exuri: vt omnes agnoscerent, Christianam religionem alienam esse ab omni magia, & vana astrologiæ superstitione.

Actor. 19. Libros ille magicæ artis cur iusserit cōburendos.

Eò iterum reuersus fuit Apostolus ex Macedonia, cum in Spiritu vinctus duceretur in Ierusalem, & ad eos Mileti congregatos orationem habuit: *Vos*, inquit, *scitis à prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, seruiens Domino cum omni humilitate, & lachrymis, & tẽtationibus quæ mihi acciderũt ex insidijs Iudæorum, Quomodo nihil subtraxerim vobis vtiliũ, quo minus annuntiarem vobis, & docerem vos publicè, & per domos, testificans Iudæis, atque Gentibus in Deum pœnitẽtiam, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum.* & reliqua.

Infrà 20.

Ibidem. Eiusdem ad Epheseos fideles à se dimittendos oratio pietatis, amorisque plenissima.

Quę vbi audissent, fletu, & osculo prosecuti procubuerunt super collum eius, & deosculabantur eum, & deduxerunt eum ad nauem. Posteà misit ad eos loco sui Timotheum, vt priori ad eum epistola indicat: *Sicut rogaui te*, inquit, *vt remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, vt denũtiares quibusdam, ne aliter docerent, neque intenderent fabulis, & genealogijs interminatis, quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem Dei, quæ est in fide.* Fuit igitur eius ciuitatis pastor, & Episcopus Timotheus, Pauli charissimus filius. In ea etiam bonam vitæ suæ partem exegit Ioannes Euangelista, vbi, vt fertur ab historicis Ecclesiasticis, rogatus ab Episcopis Asiæ, postremo loco conscripsit Euangelium. Adfuit etiam Apollos nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, potens in scripturis: qui prius ab Aquila & Priscilla diligenter edoctus viam Domini, posteà, vt est probabile, ciuitatem doctrina sua, & prædicatione illustrauit. Vt mirum esse non debeat, ciuitatem à tam magnis, & præclaris Apostolis eruditam, tam magnos progressus in Euangelio fecisse, vt & perfecti euaserint; & digni habiti sint, ad quos tanta, & tam sublimis Apostoli Pauli epistola daretur.

Ibidem. Timotheus Ephesinæ vrbis Episcop⁹ ab eodem Apostolo constitutus.

1. Tim. 1.

Quantũ Ioannes Euangelista eam vrbem honestauerit.

Actor. 18.

Ephesi vnde tam perfecti euaserint Christiani.

Accedit & illud, quòd cum Domino patiente, terræmotus magnus extiterit, inter duodecim Asiæ vrbes vna nocte prostratas, primo loco enumeratur Ephesus. Vnde Plinius lib. 2. c. 84. *Maximus terræ*, inquit, *memoria mortalium extitit motus, Tiberij Cæsaris principatu duodecim vrbibus Asiæ cum nocte prostratis; quarum nomina sunt Ephesus, Magnesia, Sardis, &c.* Vt igitur Atheniensibus ara ignoto Deo collocata propter eclipsim, & Solis deliquium apparens, dum Dominus penderet in patibulo crucis, introductio quædam fuit, & isagoge ad accipiendam fidem Christi suo tempore per Paulum prædicandam; ita terræmotus ille in Christi morte, quo concidit vrbs Ephesina, symbolum fuit aliquando subuertendæ idololatriæ, & cultus superstitiosæ illius ciuitatis: quod Paulo prædicante amplissimè completum fuit.

Ephesinæ vrbis quæ tempore Dominicæ passionis corruit,

quod terræmotus præsignauerit. *Matth. 27.*

Actor. 17. Aræ ignoto Deo Atheois dedicatę mysterium.

Etsi verò libr. 2. Meteolorogico. scribat Aristoteles, fortissimos fieri terræmotus, vbi mare flexibile sit, aut vbi est regio spongiosa, subantrosaque: propter quod circa Hellespontum, Achaiam, Siciliam, & circa etiam Eubœæ loca terræmotus fiunt maximi propter angustiam loci; quæ vera esse non diffitebor: hic tamen terræmotus, qui tempore Passionis accidit, & non tantùm Iudæam, sed & lōgè positas ciuitates comprehendit, caussam naturalem habuit nullam; sed à Deo immediatè fuit ille terræmotus. Adde, quòd in epistola priori ad Corinth. cap. 15. ipse testatur se Ephesi ad bestias pugnasse: quod etsi quidam referant ad negotium Demetrij argentarij, & Iudæorum: probabilius tamen est, quod Nicephorus libr. 2. cap. 25. scribit in hunc sensum: Paulum Ephesi prædicantem liberiùs, eo tẽpore quo Hieronymus principalem locũ obtinebat plebem per insolentiam Paulo compedibus iniectis in carcerem inclusisse, vt leonibus deuorandum obijceret. Ibi tum Eubula, & Artemilla clarorum Ephesi virorum coniuges, fidem edoctæ à Paulo (nocte enim ad eum veniebant) diuini lauacri gratiam ab eo petunt, & Paulus ferreis compedibus liberatus, illas diuino baptismo ad littus maris initiat: & nemine eorum qui custodiebant sentiẽte, ad vincula sua redijsse. Cumque immanissimus leo illi obiectus fuisset in arena, statim ad pedes eius consedit. Cumque aliæ immanes feræ immitterentur, ne tangere quidem sacrum illud Pauli corpus ad orationem erectum, & compositum sustinuerunt. Quibus peractis, repentè fragore multo grando vehemens multorum simul & virorum, & ferorum animalium comminuit capita; ipsius etiã Hieronymi principis aurẽ amputauit: qui deinde per Paulum Deo reconciliatus, salutiferum suscepit lauacrum. Et addit, mirandum non esse:

Arist. tom. 2. Quibus locis Philosopho teste terræmotos maximi fiant. Eum qui cōtigit Domino patiente, diuinitus extitisse.

1. Cor. 15. Loci illius Apostoli: Si ad bestias pugnaui Ephesi, certior atque commodior explicatio Niceph.

Ephesi Paulos in carcerẽ coniectus duas ibi primarias fœminas non sine miraculo baptizat, & Ephesium quendã Hieronymum conuertit.

Cur Lucas hanc Pauli cũ belluis Ephesi pugnã inter eius acta non retulerit.
Ioan. 11.
Supra 9.

esse, Lucam hãc Pauli cum belluis pugnam reliquis eius actis nõ inseruisse: nã ex Euagelistis solus Ioannes Lazari resuscitationem, & restitutionem visus cœco nato commemorat; & hanc historiam ipse Paulus apertis verbis enarrat: non propterea tamen de fide, veritateq; harum rerum est ambigendũ. Scimus enim, non omnes omnia scribere, credere; & nosse. Sed de Apostoli loco superiùs disputatum est.

Epistolę ad Ephesios, nimirũ prę stãtissimę, prima conditio ab ei⁹ autore.
Act. 9.
Gen. 49.
Psal. 67.
2. Cor. 12.

Est igitur hæc epistola multis priuilegijs insignis. Nam vt omittã, quòd ab autore tãto prodierit, qui vas electionis à Domino est commemoratus, & de quo scriptum est: *Beniamin lupus rapax, Ibi* (id est, inter Apostolos, de quibus; *Principes Zabulon, & principes Nephtali*) *Ben-iamin adolescentulus in mentis excessu*: quia raptus vsq; ad tertiũ cœlum, audiuit arcana verba, quæ nõ licet homini loqui; & qui vltimus inter fratres natus fuit mortua matre Rachel, à qua nõ Beniamin, sed Benoni, id est filius doloris; à patre verò Ben-iamin, id est, filius dexteræ, nuncupatus est. Qui mane comedit prædam, & vespere diuisit spolia: quia iuuenis, & vltimus Apostolorum vocatus est: vnde & se sanctorum minimum vocauit, & vix dignũ vocari Apostolum; & natus est ad Apostolatũ moriente Synagoga, cuius exequias, & sepulchrum ipse præparauit, fuitque ob id matri suę, hoc est Synagogę, nihil aliud quã filius doloris; sed à Patre Deo nihil aliud quam dexteræ nominatus est, ob spiritus robur, & fortitudinem; quandoquidem in disputatione cõfundebat Iudęos, & cõualescebat in prędicatione verbi Dei à Gentibus putabatur Mercurius: in scribẽdo, plura præ cæteris Apostolis monimentis suis cõsignauit: in patientia, & martyrio inclytus fuit, quia Romę decollatus est, & caput trũcatũ trinum edidit saltũ, & tres salutaris aquę fontes effudit: in amando etiam vehementer eminebat, & optabat anathema esse à Christo pro fratribus suis: in gubernando magnum se prodidit pastorem, quia in eius humero reciderat cura, & solicitudo omnium Ecclesiarum. Meritò ergò filius dexteræ Paulus vocari potuit. Hic vt lupus rapax mane comedit prædam, persequens, & deuorans Christianos: vespere verò diuisit spolia, quando tot prouincias obiuit, easq; Euangelico margarito locupletauit, & ad Christum traduxit. ¶ Sed quia hoc priuilegium hic epistolæ cũ cæteris est commune: secundùm sit: quia hanc epistolam dictauit in vinculis, & iam morti vicinior: nam solent esse excellentiora, & maturiora, quæ à senibus proficiscuntur, quam quę à seipsis iunioribus sunt edita, vt cãdela mox extinguenda lucem proferre solet ampliorẽ. Talia sunt quæ Christus agnus morti proximus in cœna pronunciauit: nam certa ratione alijs à se traditis eminere videntur.

Paul⁹ quomodo Benoni, id est filius doloris dici potuerit. Vt etiã lup⁹ rapax, quãdo comederit mane præda, vt vespere diuiserit spolia.
1. Cor. 15.
Ephes. 3.
Idẽ cur Beniamin, id est filius dexteræ nuncupetur.
Act. 9.
Infrà 14.
Rom. 9.
2. Cor. 11.
Idẽ rursus tãquam lupus rapax, quando mane comederit prædam, & vespere diuiserit spolia.
II. conditio.

III. conditio.
1. Cor. 2.
Heb. 5.

Tertium priuilegium est, quod ab vrbe Romana; & mundi domina iam in fide edocta, ad Ephesios homines in fide firmos, spe cõstantes, & charitate perfectos hęc epistola conscripta fuit: ita vt si vnquam Apostolus pręstitit opere quod promiserat, sapientiam loquimur inter perfectos, id in hac vna impleuisse videatur. Est siquidem perfectorũ solidus cibus, eorũ qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni, ac mali. Tertullianus refert li. 5. in Marcio. Marcionem epistolã hanc ab Apostolo conscriptam ad Laodicenos sensisse, sed cõtra Ecclesię traditionẽ. Et subdit: *Nihil autem de titulis interest, cum ad omnes Apostolus scripserit, dum ad quosdam.* Proinde tanquam perfectos Ephesios instituit, vt de acceptis à Deo beneficijs gratias agant: ad perseuerantiam in studio cursus ad finem vsque vitæ exhortatur, & ad pacem, & mutuam concordiam inter se seruandam: de iustitiæ & charitatis incremento loquitur, πανοπλίαν, suppeditat, qua eos contra hostes spirituales armare intendit. Vnde & Ephesij Græcè desiderabiles solent interpretari. Est enim ἔρως, desiderium. Tales enim nos desiderat Deus, vt perfectionem amplectamur: tales & nos deberemus omnes alios, & nos ipsos perfectos, & integros pręstare. Vnde Ignatius epist. ad Ephes. alludens ad hanc significationẽ: *Suscepi*, inquit, *vestrum in Domino multum desiderabile nomen, quod possidetis natura iusta secundum fidem, & dilectionem in Christo Iesu Saluatore nostro, cùm sitis imitatores humanitatis Dei, vt viuificati in sanguine Christi regenerationis, charitatis genitinum opus cõsummate, audientes me de Syria vinctum pro Christo, spe cõmuni confidentem orationibus vestris, vt merear Romæ cũ bestijs dimicare, vt per martyrium possim discipulus eius esse, qui per mortem sese obtulit Deo hostiam & oblationem in odorem bonæ suauitatis.* Hæc Ignatius.

Ad quos scripta epistola ad Ephesios, iuxta Marcionẽ, sed falsò.
B. Ignati. epi. 14. initio.
Quantum Ephesijs tribuat B. Ignati⁹.
Hebr. 9.
Ephesus Hebræis quid significet teste Hieronymo.

Iuxta Hebræum verò Ephesus (teste Hieronymo in Prooemio Commentariorum tertij libri in hanc epistolam) Latinam in linguã interpretatur, voluntas, siue consilium meum in ea, vel certè, anima mea in ea. Voluntas, & consilium, & anima Dei in eo est, qui potest dicere: Ipse enim dedit mihi notitiam omnium: & cum incerta, & occulta sapientiæ illi fuerint reuelata, testimonium consequetur loquentis: Inueni Dauid de Bethleem, Filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Hæc ille insinuans,

Sap. 7.
Psalm. 50.
Actor. 13.
1. Reg. 13.
Quibus verbis Hebræum

Illud etymon Ephesi insinuauerit Esaias. *Esai. 62.*

Ephesios sic vocatos, quòd digni fuerint, qui tot mysteria Apostolus reuelauerit. Et videtur Esaias propheta hanc dictam etymologiam capite. 62. expressisse. Alloquens enim Ecclesiam Gentilium, ait: *Non vocaberis vltra derelicta, & terra tua non vocabitur amplius Desolata, sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua inhabitabitur.* Addit præterea Hieronymus in Procœmio primi libri in fine, quòd sicut Ioannes mysterium Natiuitatis, atque Domini relaturus, in pectus eius recubuit, & de purissimo fonte hausit riuulum doctrinarum: ita & Ephesij in abeuntis Pauli collum ruentes, osculis atque complexibus suis indicauerunt vnum se cum eo scientiæ habere thesaurum, & magistri desiderium lacrymis contestati sunt.

In eo quod Ioanes supra pect⁹ Domini recubuit in cœna, & Ephesij in abeuntis Pauli collū protuerūt, quid fuerit indicatū. *Ioan. 13. Actor. 20.*

IV. & vlt. cōditio ab eius argumēto & diuisione.

Quartum prærogatiuum consistit in explicando argumento epistolæ, & eius partitione. Ephesij igitur cùm essent à Paulo edocti, atque instituti de Christi Euangelio, eos ad cōstantiam pia hac epistola adhortatur. Verebatur etiā, ne discipuli sui ob afflictionē & vincula sua, quę pro Euangelij prędicatione patiebantur, à semel suscepta fide deficerent, nec ad finem vsq; persisterent. Quare primis tribus capitibus versatur in commendanda Dei gratia, ostendens non esse nouum aliquod mysterium quod erga nos actum est, sed ab initio ante mundi cōstitutionem hoc fuisse decretum, vt pro nobis Christus veniret. Idcircò à principio de gratuita Dei electione, & prædestinatione edisserit, vt se propterea vocatos in regnum Dei agnoscant: quia gratuita Dei beneficentia destinati erant ad vitam, & quia tardiores sunt hominum mentes ad tam sublime arcanum capiendū; precatur vt Deus oculos Ephesiorum ad plenam beneficiorum agnitionem illuminet. Secundo capite, ne de Dei electione, & vocatione insolescant, quales, & quam miseri ante eam extiterint. Tertio capite suum Apostolatum peculiariter ad Gentes destinatum declarat, vt qui extranei diuturno tempore fuissent, nunc demū in Dei populū inserantur: vbi de vocatione, & iustificatione verba facit. Reliquis trib. capitulis instituit mores, & de vitæ sanctimonia edisserit, quantaq; cū constantia, & concordia debeant inter se cōnecti, & incrementum in iustitia, & charitate facere. Nec tantùm in genere quæ debeat esse Christianorum vita, agit, sed etiā peculiares præceptiones pro ratione vniuscuiusque status, & vocatione admiscet, capitibus quarto, & quinto: postremò verò Ephesios armat panoplia spirituali, ostenditque multos, & fortes, & omni militia, & versutia refertos hostes, quibus cum nobis decertandum sit.

Paulus Deū illuminatos cordis oculos Ephesijs vt daret, cur rogauerit.

Epistola hæc ad Ephesios quā perfecta, suisq; numeris absoluta.

Est ergo hęc epistola multis rationib. perfecta tū propter iustitiam, & charitatē perfectam quā exigit: tum propter incrementum in sanctitate, siquidē nullus est ita perfectus dū viuit, vt nō possit ampliores progressus in ea facere: tum quia à Paulo iam sene, & maturo, & in Christo perfecto profecta est hæc epistola, & ad Ephesios iā perfectos, siue ad perfectionem adspirantes cō scripta, & in numero capitum perfectō, hoc est senario per Ecclesiam distincta, & non nisi à perfecto doctore enarranda, nec nisi à perfectionis auidis discipulis audienda. Quæ missa fuit per Tychycum, quem vocat charissimum fratrem, & fidelem ministrum in Domino: quod etiam Hieronymo teste, mysterio non caret. Interpretatur enim Tychycus, silens: non enim proijcit margaritas ante porcos, nec dat sanctū canibus, sed ait: *In corde meo abscōdi eloquia tua, vt non peccē tibi.* Denique vt finiam, perdifficilis est præsens epistola ob mysteriorū altitudinem, & multitudinem, ob Hebraismos frequentes, ob negligentiam sermonis, id est ob hyperbata, eclipses, & diuersos tropos quos rebus difficillimis explicandis adhibere solet, & vt Haymo tradit, penè omnibus epistolis difficilior est: quia sicut cor in medio ventris, ita ista in medio epistolarum consistit.

Ephes. vlt. Quid quod illa fuit missa per Tychycum, vti Hieronymus obseruauit. *Matth. 7. Psalm. 118.*

Eiusdē causæ difficultatis & obscuritatis exponuntur.

DISPVTATIO II.

In illa verba: *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.*

QVONIAM Alio loco explicatam reliquimus huius epistolæ salutationem, non est cur in ea excutienda aliquid disputemus, nec actum agere videamur. Primum igitur in dubium vocamus Grammaticam huius primæ periodi: non enim satis detegitur verbum eius principale: adde etiam voces obscuras, & ambiguas: & qualiter inculcat, *Nos*, cùm ait: *Benedixit nos, elegit nos, prædestinauit nos, gratificauit nos*: & postea subdit: *in quo & vos*: quæ certè obscuritate sua non carent. Deinde quæritur, cur à benedictione Dei exordium desumat hæc epistola, & cur subdat Apostolus: *Qui benedixit nos, & omni benedictione, & spirituali, & in cœlestibus, & in Christo.* Tertiò quid est

Lib. 2. Disput.

I. Dubitatio.

II. Dubitatio

III.

est dicere, *Sicut elegit nos in Christo*: & quid pr opriè est Deum eligere nos, & eligere ante mundi cōstitutionem, cùm ipsi electi re ipsa nondum essent; & quia ante mundum constitutum non sit ante, nec post, quę sunt temporis differentiæ: maximè cum Dominus dixerit: *Ego elegi vos de mundo*. Et cùm apud Matthæum pronuntians extremam sententiam dicat: *Venite benedicti patris mei, possidete paratū vobis regnū à cōstitutione mūdi*: si ante mundi constitutionem, non ergò à mundi constitutione. Quartò dubitatur in eo quod ait, Deum elegisse, cùm electio nō sit nisi quando vnum præ alijs seligimus, & cęteris pręferimus: cùm tamen scriptum sit: *Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*. Quintò in disputationem venit, an hæc electio sit ex meritis vllis. Adhæc omnia ordine proposito seruato, quo ad eius fieri per nos poterit, respōdendum erit. Est enim in primis magnificentissimum, & amplissimum procemium, & fortassis illo ad Romanos, aut illo ad Hebræos (si quis magnitudinem mysteriorum de quibus edisserit, perpendat) nō inferius. Certè Apostolus magnificis vt plurimum procemijs, & rebus, de quibus est disserendum, consonis, & paulò longioribus vti solet: quem in hac parte imitatus est B. Ignatius.

Ioan. 15. *Matth. 25.*

IIII.

1. Tim. 2.

Quale exordiū hui° epistolę ad Ephesios, vt ferè, Apostoli cæterarum.

Quantum igitur ad Grammaticam spectat, perpende, vnam tantùm esse periodū, à principio epistolæ vsq; ad illa verba, quæ longè posita sunt, nempe: Propterea & ego audiens fidem vestram, quæ est in Christo Iesu, &c. Tantis siquidem mysteriorū molibus erat Apostolicū pectus refertū, vt eōmuni loquendi ratione hęc explicare non valeret, vt interdum eius verba obscurū sensum efficiant. Nec mirū esse debet: nam vel in Cicerone periti annotarunt, primas orationum suarum periodos productiores cōtexi solitas; & ob id ampliores, & obscuriores esse. Facit etiam obscuram hanc periodū, quod quater dixerit, *Nos: Benedixit nos, elegit nos, prædestinauit nos: in quo & nos sorte prædestinati*: semel tantùm ait: *In qua & vos*. Et cùm ait: *Nos*, seipsum, & alios Apostolos intelligi voluit, quibus demandata per vniuersum orbem fuit Euangelij prædicatio, quos ad eam functionem nō cū paucis, sed cum quamplurimis; nec tantùm communibus, sed etiam potiorib. & excellentioribus donis ornari oportuit. Et id denotat, cùm ait: Benedixit nos in omni benedictione spirituali; & rursus: Secundùm diuitias gratiæ, quæ superabundauit in nobis in omni sapientia & prudētia, vt notum faceret nobis Sacramentum voluntatis suę. Hoc enim

Primę solutio dubitationis. De constructione primæ periodi.

Qualia ferè, secūdū eruditos, orationū Ciceronis exordia, siue periodi.

Illud: Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cęlestibus, &c. vnde cōster maximè Apostolis conuenire.

proprium est Apostolorum, qui tanta sapientia locupletati sunt.

Quod verò sequitur: *Elegit nos in ipso*, ad maiorē claritatē expressum fuit pronomen Nos, sicut & illud: *Qui prædestinauit nos*: vel saltem per figuram dictam πλεονασμὸς explicantur: quæ figura perinde in sacris, atq; profanis autoribus frequens est. Ait enim Dauid: Mons, in quo beneplacitū Deo habitare in eo. Ad quartum verò illud: *In quo & nos sorte vocati sumus*. Græcè non habetur pronomen Nos, & purior videtur lectio, nisi velimus dictū tueri per superiorē figuram. Et idcircò his omnibus opponit: In quo & vos, cùm audissetis verbū veritatis. Ad eum propè modū frequenter repetitur in hac priori clausula: *in Christo*, siue, *in ipso*, in delecto, & in quo: quod etiam orationē perturbat, *elegit nos*, inquit, *in ipso*, scilicet, Christo: nam ipse electus in gloriam Patris nos quoq; elegit in gratiam, & in gloriam Christi, & gratificauit in dilecto. Et possumus explicare, *in quo*, pro eo quod est dicere in eōdem, habemus redemptionem, & eōdē instaurare voluit omnia, &c, *in quo & nos sorte vocati sumus*: in quo vos, cū audissetis verbum Euangelij: in quo & credentes. Nam his omnibus in locis poterat exprimi illo verbo, in eōdem.

Hæc phrasis: elegit nos in ipso, dupliciter explicatur.

Psal. 67.

Eadē illa cui alteri phrasi respondeat.

Hæc autem repetitio non frustra facta est. Duas enim hæreses iugulare videtur, alteram Pharisæorum, & Iudæorum, qui in obseruantia, & operibus legis puppim, & prorā salutis suę collocabant, Christo, eiusque fide neglecta: alterā verò Simonis Magi, & Cherintianorum, atq; Gnosticorum, qui Simonis sectatores, & discipuli fuerunt. Nam cùm se virtutem magnā esse profiteretur, in felix salutem hominum in se, & in suo baptismo collocatam asserebat, & Angelos salutis mediatores dogmatizabat, nō Christum, nam vt Apostolus dixit: Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Idcireò toties inculcat in Christo, in ipso, &c. Et hactenùs de Grammatica.

Hæc etiā Pauli repetitione nimirum in quo (scilicet Christo) elegit nos in ipso, quæ duo impia dogmata cōfutētur. *Act. 8.*

Ad secundum. A Dei benedictione exorditur, quod perpetuum est Paulo in omnibus ferè epistolis: cùm enim enarrare soleat maxima Dei in se, & in totū henus humanū beneficia collata, prius gratias agit, vt cum grati animi significatione gratias quas à Deo accepimus, depromamus, vt ita ad locum, vnde exeunt flumina, reuertantur, vt iterum fluant. Hoc autem primus ipse Christus docuit, qui excitaturus Lazarum; gratias prius egit; sicut & de prospero in pręd icatione Apostolorum successu, cùm ait: *Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quia*

Solutio secūdę quæstionis. A benedictione cur Paulus hāc epistolā inchoārit. *Eccl. 1.* *Ioan. 11.*

Matth. 11.

abscondisti

Quorũ fit maximè proprium Deo benedicere. *Pfal. 80.*

abfcondifti hæc à fapientibus, & prudentibus, & reuelafti ea paruulis. Eft autem hoc munus agendi gratias beatorum proprium, qui mifericordias Domini in ęternum cantabũt, atq; adeò inftorũ Noui Teftamenti, in quo innumeris mifericordiæ opibus, & fapiĕtię thefauris obruimur: & fapientes effecti beneficia naturæ, & gratię propter nos effundi agnofcimus, & nobis incumbere, pro alijs qni ceffant, inceffantes gratias & mente habere, & lingua agere: Non aũt opere poffumus referre, quia ille bonorũ noftrorum non eget. Eft enim, vt Ecclefia canit, verè dignum & iuftum, ęquum & falutare hoc agendi gratias debitum, quod foluendo in dies magis crefcit: quia etiam de ipfa gratiarum actione Deo rectè impensè ad nouas gratias agendas arctamur.

Pfalm. 15.

Huius dicti: Benedict⁹ fit Deus, & Pater Domini noftri Iefu Chrifti, fenfus duplex.

Et Gręca vox eft ευλογητός, quod nomẽ eft fubftantiuum, nõ participium paffiuũ, quod minus fignificat. ¶ Eft ergò Deus vniuerforum conditor benedictione laudũ, præconijs, & gratiarum actione dignus. Eft & Pater Domini noftri Iefu Chrifti, quatenùs homo eft, & Pater Chrifti in quantum Deus, iuxta illud quod ipfe fufcitatus dixit: *Afcendo ad Patrem meum, & Patrem veftrum, Deum meum, & Deum veftrum.* Et fubdit: *Qui benedixit nos in omni benedictione fpirituali, in cœleftibus, in Chrifto.* Et aliter quidem benedicit creatura Creatori, cùm ei de fua potentia, & fapientia, & beatitudine congratulatur: vel cum laudibus celebrat eius magnificentiam, & præclara opera, vel cùm gratias de acceptis beneficijs agit. At Creator benedicit creaturæ, illi benefaciendo, & dona maiora largiendo, & ea ratione minor eft qui à meliore benedicitur, hoc eft beneficium recipit, quia Beatius eft magis dare, quam accipere. Nec poteft ille quicquam velle vt fiat, quin continuò factum fit.

Ioan 20.

Deo quẽadmodũ homo homini vero Deus benedicat.

Hebr. 7.

Actor. 20.

In fpirituali, nõ aũt tẽporali benedictione, cur dicamur nos à Deo benedicti.

Et fi verò beneficium à Deo ad nos defcendat, tam corporeum, quam fpirituale, & tam naturale, quam fupernaturale: hic tamen non de quolibet, fed de fpirituali loquitur, & fupernaturali, quod homini foli proprium eft: nam corporale cõmune homini eft cum belluis, & quo plerunq; impij magis quam pij in hoc feculo abundare folent. Dixi autem, proprium effe homini fpirituale bonum: quia Deus fpiritus eft, & homo etiam fpiritus; idcircò fpiritualia, & æterna magis animo immortali, & fpirituali conueniunt, ac Deum fpiritualem, & æternum magis fempiterna, & fpiritualia bona cõmunicare decet, & inftar Alexandri magni, imò multò magis fe habere. Nam pauperi roganti eleemofynam, amplam ciuitatem largitus eft, non tam ad petentem, quam ad fe, & fuam munificentiam refpiciens. Deinde rectè dictum eft, fpirituali: quia in Nouo Teftamento fpiritualia principaliter dantur, aut promittuntur, temporalia verò adijciũtur pijs Dei feruis, & quòd ait: *In omni:* non tam refertur ad fpiritualia, & temporalia beneficia, quam ad multitudinem donorum fpiritualium, & ad integritatem, & perfectionem eorum. Deniq; dixit, In omni benedictione fpirituali: quia quod fpirituale eft, facilè cõmunicatur, cũ fine diminutione pluribus communicari poffit. Vt exẽpli gratia, lux, & vox, quę pluribus ex æquo diffunduntur: corporea verò angufta & fua natura funt, & vni cõmunicata, in alios non fine detrimento difpenfantur. Et hinc patet eorum infœlicitas, qui fpiritualia bona, & epifcopatum, animarũ regimen, diuini verbi prædicationẽ, & beneficia ecclefiaftica, fuo vitio temporalia, & corporea faciunt, qum quęftum faciũt pietatem, gloriam, & ventrem, vt alibi dixit Apoftolus.

I. ratio. *Ioan 4.*

II. ratio. *Matth. 6.*

Quomodo in omni benedictione fpirituali nos benedixerit Deus.

Quanto meliora fpiritus quã corporis & fortunę bona, illa etiam fpiritualia in hęc tẽporalia qui cõuertãt. *1. Tim. 6.* *Philip. 3.*

Addit: *In celeftibus*, hoc eft, nõ in perituris, & temporalibus bonis, quę olim Deus veteri populo per Moyfi legem promittebat: quia cęleftium, & fpiritualium bonorũ pollicitationem nõ caperent, aut faltem nõ omnes intelligerent: nunc verò in cœleftib. & fempiternis bonis, quæ in cœlo feruãtur benedicimur. Et nihil refert, quòd, in cœleftibus, referatur ad loca, ficut infra dicitur: *Confedere fecit in cæleftibus*; & rurfus, *Contra fpiritualia nequitia in cæleftibus.* Vt fenfus fit: Benedixit nos, vt tandem cœlum, & cœleftia dona poffideamus.

Illud: in cæleftib⁹ (fcilicet benedixit eos) quid fignificet.

Ephef. 4. *Infra 6.*

Ac de præterito ait, *Benedixit:* ob certum & immobile decretum ex parte Dei, & ex parte Chrifti, qui dicturus eft: Venite benedicti Patris mei, poffidete paratum vobis regnum; fiue quòd iam actu hæc cœperant impleri, cùm hæc fcriberet. Poteft etiam referri ad cœleftes, & æternas benedictiones, per quas fit vt homo Dei nõ fit de hoc mundo, quia cõuerfatio noftra in cœlis eft, & quę furfum funt quęrimus, & fapimus; & quia depofita Adæ terreni imagine, portamus imaginem cęleftis; & iam, iuxta Chrifti pręceptum, thefaurizamus nobis thefauros in cœlo, & non in terra, & inuocamus eum, qui in cœlis eft Patrem; & matrẽ, eam quæ furfum eft Ierufalem: & quia more peregrinorum præfens feculum pro exilio agnofcimus, & patriam inquirimus, ciuitatem nempe illam, cuius artifex, & conditor eft Deus.

Cur dictum de præterito benedixit. *Matth. 25.*

Quo etiam modo benedixerit nos Deus in cœleftibus. *Phil. 3.* *Coloff. 3.* *1. Cor. 15.* *Matth 6.* *Ibidem.* *Galat. 4.* *Hebr. 13.*

Subdit: *In Chrifto.* Vbi aduerte, Græcè non haberi prępofitionem, *In*, fed tantũ in

Hęc gręca lectio: Benedixit nos Deus omni benedictione fpirituali in cœleftibus, Chrifto, quẽ fenfum habeat.

Dandi

Dandi casu, Christo; id est in gloriam & honorem Iesu Christi Filij sui, ob quem corde & lingua, & vita, & morte illustrandam, eiusmodi nobis omnia dona confirmantur. Lectio tamen cum præpositione, *In*, veterum Patrum est, & eam sequuntur Chrysostomus, & Theophylactus, Ambrosius, & Hieronymus; nec facile semper per Græcos codices corrigendi sunt Latini, vt quidam volunt.

Chrys. ser. 2. in hanc ep. int to. 4. Theoph. ibidem. Amb. to. 5. Hier. li. 1. sub init. to. 9.

Latinę lectionis: Benedixit nos, &c. in cœlestibus, in Christo, quorundam intelligentia.

Sensus ergò erit iuxta quorundam sententiã: Benedixit nos in omni benedictione spirituali, & cœlesti, non quidem in nobis ipsis adhuc, sed in ipso capite nostro Christo, cuius dona vt capitis, in nos, hoc est in corporis sui membra censet iam peruenisse; quemadmodum quod capite secundo huius epistolæ scribit: *Et cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus*, (nõ quidẽ in nobis ipsis adhuc, sed, vt subdit) *in Christo*. Quanquam ille sensus non sit negligendus, quo, in Christo, dicimus, id est per Christum, de quo Abrahę pronũtiatũ fuit: *In te benedicentur vniuersæ cognationes terræ*: quæ verba Petrus Actor. 3. producẽs de Messia explicat, *Vobis*, inquit, *Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicentem vobis, vt cõuertat se vnusquisque à nequitia sua*. Et hactenus de secundo.

Ephes. 2.

Altera alio tũ non contemnenda.

Gen. 12.

Ad III. dub. De sensu huius dicti, elegit nos in Christo ante mũdi cõstitutionem. Christus quomodo, & cur elect' à Deo.

Ad tertium dubium propositum in illa verba: *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionẽ*. respondendum est in primis, sensum literæ esse hunc: Quemadmodum per Christum Deus gratis contulit nobis hæc spiritualia dona, ita gratis per eũdem Christum ante secula elegit nos. Ex quibus primùm elicimus, Christum ante, & super omnes electum in Deo patre, hoc est, in gratiam, & gloriam Patris sui, & cum eo cęteros Apostolos, & quotquot ei in hoc munere similes extiterunt, electi fuerunt in Christo, id est, in gratiam, & gloriam Christi. Caput enim viri Christus est, vt Deus, teste Apostolo, Christi est caput: ita per eius merita electi, & prædestinati sunt. Et hæc phrasis similis essę videtur alteri, de qua ad Colossen. *In quo condita sunt vniuersa siue quæ in terris; siue quæ in cœlis sunt*. Sicut enim Dominus meritis suis à Deo præuisis nobis fidem, gratiam, & gloriã promeruit, ita & illam primam prædestinationis gratiam, quæ sine Christo nequit intelligi. Scripsit enim ad Romanos: *Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui*. Et paulò post in hac epistola ait: *Prædestinauit nos in adoptionem filiorũ Dei*. Quare multò magis per eius merita creationem Angelorum, & hominum, & totius mundi constitutionem promeruit, si vera est topica regula: *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis*. Nam si nos propter illum euecti, & prædestinati sumus; & ipse magis, qui ob eam causam electus pręmillibus vocatur. Rursus: *Ab initio, & ante secula creata sum, & vsque ad futurum seculum non desinam, Et Dominus possedit me in initio viarum suarũ, antequam quicquam faceret à principio*. Est ergò præ omnibus, & ante omnes electus; etiam nullo existente peccato, vt mihi cum multis pium est credere: nam alioqui Christus plus nobis deberet, si sine peccato nostro nunquam futurus esset, quam nos ipsi illi debeamus. Et tantùm illi deberemus ibicis remotionem, id est peccati remissionem, non autem gratiam, aut gloriam; cùm tamen dicat Apostolus de sapientia, quam principes huius seculi non cognouerunt: *Quam prædestinauit* inquit, *Deus ante secula, in gloriam nostram*. Homo etiam integer in statu primæuo capite suo, & exemplari, quod ad benè operandum excitaret, indigebat, & obiecto etiam gloriæ corporis: quoniam reformaturus erat Deus corpus humilitatis nostrę, configuratum corpori claritatis suæ.

1. Cor. 11. Coloss. 1. Rom. 8. Ephes. 1. Cant. 5. Eccles. 24. Prouerb. 8.

Nisi Christus vel ante peccatum Adæ præuisum à Deo fuisset electꝰ, quid cõsequeretur.

1 Cor. 2. Philip. 3. Aug. li. de prædestin sancto. c. 1. 5. to 7. circa fin.

Prędestinatiõnẽ electorũ, tã Angelorũ, quã hominũ Christi meritis inboctes. quare probabilius opinetur.

Non ignoro tamen quosdam asserere, prædestinationem, & electionem eorum qui salutem consequentur, non esse ex vllo Christi merito, sicut nec eius incarnatio fuit. Tamen prior sententia congruentior est Apostoli verbis, quę apertè nostram illi tribuunt prædestinationem, & electionem, imò etiam nostrã vocationem, iustificationẽ, & glorificationem. Quod & B. Ignatius in epistola sua ad Ephesios insinuare videtur. Ait enim, *Ignatius qui & Theophorus: Benedicta in magnitudin. Dei Patris, & prædestinata ante secula, vt sit semper in singulari gloria inconuertibilis, & adunata, & electa in passione vera in voluntate Dei Patris, & Domini nostri Iesu Christi Saluatoris, Ecclesiæ beatitudine dignæ, quæ est Ephesi in Asia plurimum in Christo Iesu, & immaculato gaudio salutem*. Hæc ille, vocans Ecclesiam Ephesiorum electam in passione vera, & in voluntate Dei patris, & Domini Iesu Christi.

D. Ignati. epi. 14. init.

Ecclesię Ephesiorũ quã honorifica cognomẽta ab Ignatio tradita.

Quid sit propriè eligere.

Iam notandum est eligere, nil aliud esse quam, quibusdam dimissis, & refutatis, aliud assumere, siue pręferre. Estq; opus liberrimũ ipsius voluntatis, ita vt electio nostra nõ solum sit post maturũ, & prouidum cõsilium, & post iudicium cautũ, & circũspectum, sed etiam post clarum, & certũ intellectus mandatũ. Electio igitur alia res est à consilio, & iudicio, & à mandato. Vnde & Aristoteles libr. 3. Ethicorum, tres habitus statuit, qui præcedũt electionem, nimirum

Arist. to. 4.

Triplex habitus ad ele-

ἐυβυλείαν

ctionē requisitus secundū Aristotelem, quomodo sit in Deo.

ἐνβουλείαν,id est,bonum consiliū, *σύνεσιν*,id est prudens consilium,& *γνῶμην*,id est præceptū,siue imperiū.Hęc tamen tria in Deo vnus sunt simplex actus, qui præmissis illis tribus æquiualet,&modo quodam atq; ordine,&ratione illos continet,& exercet,nō secus ac si distinguerentur in eo.

Electio quænā ex meritis & iustitia pendeat.

Quòd verò in electione seruāda sit iustitia,& cuiusq; merita pensanda, vt id quod præstat,seligatur,& alijs præferatur: id fortassis ad hominem eligētem referendū est, qui diuina lege ad meliores præferēdos arctatur,secūdū illud: *Omnia probate,quod bonum est*(id est melius,positiuū pro comparatiuo more Hebræo)*est tenete,& Maria optimam partem elegit*, Gręcè quoq; ibi *καλὴν* id est,bonū ponitur pro,meliorem.Sec⁹ verò est,si electio referatur ad Deum,qui pro liberrima sua voluntate in his quos eligit præ alijs,&exaltat,siue etiā ad vitā ęternam prędestinat,a'd vlla nostra merita,aut opera nostra nō respicit,sed ad gratiā,& bonitatem suā. Vnde alibi ait.*Nō vos me eligistis, sed ego elegi vos*, hoc est,vocatio vestra meę munificentiæ est,nō vestrę volūtatis,aut meriti & Deu.7.*Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram*.Nō quia cūctas gentes numero vincebatis,vobis iunctus estDominus,&elegit vos,cū omnibus sitis populis pauciores;sed quia dilexit vos Dominus,& custodiuit iuramentū quod iurauit patribus vestris. Vides,electionē Iudęorū tribui electioni,& dilectioni Dei, non libero arbitrio, aut nostrę iustitię? Sed hoc ille facit, quia nulla superioris lege constringitur, vt illo modo,vel illo eligat,Rursus quos eligit,sua ipsa electione dignos facit,& idoneos ad id muneris ad quod eligit,vt Apostolus dixit: Qui & idoneos nos fecit ministros noui Testamenti:non litera,sed spiritu. Vnde rectè quidam eruditus Poeta dixit.

1.Thess. 5.

Ioan. 15.

Deut. 7.
Cur electi Iudæi.

Electio Dei quam libera, absolutaq; sit

2.Cor 3.

Quanquam sat digni,si quos dignatur amare,
Qui quos non dignos inuenit,ipse facit.

Hominis electio quid requirat.

At homo & lege superioris cōstringitur ad meliores eligendos:& vbi illos minus idoneos elegit,idoneos facere nō potest. Ideò non semper Deus meliores inter alios eligit.Dixi autem,nō semper:quia ipse interdum huic regulæ nobis à se præfixæ sępè se accommodat. Nam Petrum non sine causa in pastorem Ecclesiæ præ omnib. alijs elegit:quod nimirum cæteris Apostolis plus diligeret Dominum.Et cùm per Ecclesiam meliorem pręcipit eligere,ipse magis in ecclesia eliganter eligit omnis bonæ electionis autor:& sæpè ex duobus iustis,siue beatis,qui melior est, & maiora opera iustitiæ edidit,maiori iustitiæ siue beatitudinis cumulo ornari solet.

Vnde nā Petr⁹ Ecclesię toti⁹ meruerit principatum.
Ioan. 21.

Sequitur aliud verbum quod in eadem dubitatione propositum fuit, quod ait : *Ante mundi constitutionem*; siue vt Græca litera habet, *πρό καταβολῆς τοῦ κόσμου*.id est ante iacta mundi fundamenta. Et vt diligentèr perpendunt Hieronym. Chrysostom.metaphora sumpta est ab his, qui ex alto,&edito loco,aperto iam fundamento lapides, & saxa deijciunt.In quo verbo primum Plato , qui ex schola Ionica prodijt, confutatur, qui inter alia Deum res omnes condidisse ex materia sibi coæterna edocuit : in quod tamen facit quod Apostolus hic ait.Et per fundamenta intelligo illud:*In principio creauit Deus cælum, & terram*, quam terram periphrasi explicās addit:*Terra autem erat inanis,& vacua,& tenebræ erant super faciē abyssi,&c.* Vbi apertè ostendit,ipsam materiam, quam Plato ingenitam ponebat,conditam ex nihilo fuisse,de qua Sap.9.dicitur: Non enim impossibilis erat manus tua, quæ creauit orbem terræ ex materia inuisa,& ita non fauet hic locus Platoni.

Quomodo elegerit nos Deus ante mūdi cōstitutionē, qui nō dū eramus.

B. Chrys. loco supra dicto.

Gen. 1.

Cōtra Platonē, materiam primā ponētē ingenitam.
Sapient. 11.

Deinde dicendum, quosdam sensisse, hanc electionem iustam fuisse , & ex præcedentibus meritis,ponentes,ante hūc visibilem mundum fuisse Angelos, & spirituales creaturas,quas inter animæ quoque conditæ erant, quarum quædam extra corpus peccantes reprobatæ sunt,aliæ verò electæ.Rursus missæ sunt in hunc mundum bonæ, & malæ,vt corpora acciperent : & quæ malæ erant,per aliam prędicationem, vt Pauli, & aliorum Apostolorum erudirentur ad pœnitentiam, quò iterum ad priora loca redirent. Sed hoc merum fuit Origenis commentum,& absque vllis scripturis,& Patrum autoritatibus antiquorū exeogitatum,& inuentum. Et ad absurdū sacrarum literarum,quæ in speciem porrigere videntur electionem, & reprobationem ex merito Dei beneplacito,saluādum constitutū,cōtra quod tamēApostolus tela suppeditauit,dicens : *Cum enim nondum nati fuissent,aut aliquid boni egissent aut mali, non ex operibus,sed ex vocante dictum est ei, Iacob dilexi,Esau autem odio habui*. Adde quod illa opinio ponit omnes animas simul conditas;cùm tamen scriptum sit:*Qui finxit sigillatim corda eorum*;& animę nonnisi cùm corporibus infunduntur,creātur. Et si verum extitisset,haud dubiè quam animæ reminiscerentur eorum , quæ ante ingressum in corpora egerunt.Corpora etiam non odio habent animæ tanquam carcerem , sed vt ait Apostolus:*Nemo vnquam carnem suam odio habuit,sed nutrit,& fouet eam.* Quare cū hæc omnia absurda sint,& veritati minimè consen-

Qualem sine bonorū electionis, sine malorū reprobationis ante mūdi cōstitutionē Origenistę rationē confinxerint.
I. ratio. in cōtrarium ex Paulo desumpta.

Rom. 9.

Gen. 25.
Malach. 1.

II. ratio. item ex Dauide.

Psal. 32.

Ephes. 5.

consentanea, multò magis & illud principium, ex quo sustinentur: quare euanescit hæc opinio.

III. mod⁹ explicandi illud elegit nos in ipso ante mũdi constitutionem.

Tertio loco sunt alij, qui dixerunt, electionem hanc in Deo fieri, & sic in mente sua æterna, quæ dici potest electio ante omne tempus, quò intelligamus tempore etiam non existente, nec vlla mundi creatura constituta, Deum ipsum fuisse, ex his qui ante erant creandi, quos volebat, eligẽtem, & alios suæ volũtati dimittentem; & ob id dictum esse, ante mundi constitutionem. Quæ enim Deus agit, in sua æternitate operatur.

Impugnatur Deus scilicet aliquos ex æternitate, vt prędestinare, ita alios reprobare constituisse.

¶ Verùm magnopere videtur absurdum Deum aliquem odio habuisse, illumq; ante mundi constitutionem damnasse: & similiratione ęterno Dei odio perire, quotquot pereunt, cùm scriptum sit: *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorũ quæ fecisti.* Deinde Dominus in die iudicij dicturus est iustis: *Accipite paratum vobis regnum à constitutione mundi:* cur non dixit: ante constitutionem mũdi? Et in parabola sagenę legimus: *Quam, cù impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos aũt foras miserunt.* Ecce, in fine mundi bonos eligi, & malos reprobari, & non ante mundi cõstitutionem. Tertiò contra hoc facit, quòd in die iudicij Dominus alloquens reprobos, nequaquam dicet: *Ite in ignem æternum paratum vobis ante constitutionem mundi, sed paratum diabolo, & Angelis eius.* Adhæc molestissimum est audire, Deum tam multos absque vllis demeritis præcedentibus reprobasse, & æternis gehennę supplicijs cruciandos addixisse.

Sapient. 11.
II. argum.
Sap. 15.
III. argum.
Infra 25.
IV. atq; postremum.

Quartus sententiæ prædestinationis nõ mitũ, & reprobationis causam esse asserentium præscientiam meritorum.

Quartò, secuti sunt alij, qui alia ratione hoc dogma tuerentur. Aiunt enim, Deum ab æterno præsciuisse futura Pauli merita, ac proinde illum elegisse: & è conuerso Iudæ demerita præuidisse, & his ante mũdi constitutionem eum reprobasse. Hanc tamen sententiam multis Scripturarum testimonijs, & rationum monumentis quidã improbant, etiamsi fuerit multorum sanctorum Patrum, qui ætatem Augustini pręcessêre, vt Irenæi, Origenis, Tertulliani, Ambrosij, Hieronymi, Chrysostomi, idem etiam duo Episcopi, Prosper, & Hilarius Arelatensis, proprijs epistolis ad beatum Augustinum scriptis apertè testati sunt. Nihilominus Augustinus vt dogma Pelagianum insectatur. Et ex hoc loco: *Elegit nos in ipso, vt essemus sancti, & immaculati,* falsum comprobat libr. 1. de Prædestinatione sanctorum, cap. 18. & 19. *Non,* inquit, *quia futuros tales nos esse præsciuit, sed vt essemus tales per ipsam electionem gratiæ suæ, qua gratificauit nos in dilecto filio suo: cum ergo nos prædestinauit,*

Id qui sensêrint Antiquorum.

Tom. 7. proxulà med.

Hoc dogma refellit Augustin. ex Paulo.

opus suum præsciuit, quo nos sanctos, & immaculatos facit.

Rom. 9.

Ita etiam ex capite octauo ad Romanos deducit, & ex capite nono, cùm dixit Apostolus: *Cum nondũ nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali:* non igitur propter pręuisa opera quisquam eligitur, vel reprobatur, sed ipsa electio omnem sanctificationem, & bonorum operum electionem pręcedit. Si ergò primaria electio non potest ex vllis meritis à Deo præuisis oriri in doctrina B. Thomæ, & B. Augustini, qua æquitate quosdam ex multis eligit ad vitam, quosdam autem dimittit, ac deserit, stante illa sententia Apostolica: *Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Equidem circa electos minus esset scrupuli, vbi necessarium non est, electionem, quæ in sola Dei gratia innititur, ex meritis prouenire. Posset siquidem Deus de bono alterius conquerenti respondere: *Non licet mihi quod volo facere? an oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* At alios esse reprobatos ad æternas gehennæ flammas, nullo eorum præcedente peccato, præsertim in tanta hominũ multitudine, durum videtur, & diuinæ æquitati minimè consonum.

Gen. 25.

D. Tho. q. 6. de verit. art. 6. & sæpe alibi to. 8.
1. Tim. 2.
Æternam reprobationẽ impiorũ ante eorum demerita prę̃uisa, diuinę maximę bonitati repugnare.
Matth. 20.

Quinto loco, ad hanc duritiam mitigandam, quidam excogitârunt, satis esse, si huius iudicij causa in antiquam peccati primorum parentum vltionem reijciatur, Deumque velle pro illo inobedientiæ delicto multos puniri ob id quod in massa perditionis dimittuntur, vt hac ratione de iniustitia vindicetur Deus, qui supplicium non punit nisi pro meritis. Verùmtamen si rectè diuinas Scripturas consulamus, illis aduersari videntur. Nam Patris profusam misericordiam, & pretiosum Christi sanguinem pro toto mundo sanctificando impensum, decantatamq; Spiritus sancti bonitatem, & in omnem carnem effusam perpetuò celebrant. Est etiam in naturam peccati illius primi, quod non est gehennæ supplicijs dignum, quemadmodum personale peccatum: sed tantùm carentia visionis Dei castigatur: nam damnationis sententia nisi pro actuali, & personali peccato non infligitur. Vnde illud: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, &c. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare,* & reliq. & Paulus *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum,* Rursus *Vnusquisque onus suum portabit.* Etsi Deus facile peccatum ex ignorantia, & infirmitate carnis perpetratum condonat, cur non illud, quod peccatum erat potius naturæ, quam ipsorum?

Quinta sententia eorum scilicet qui massam perditionis inducunt.
Prima ratio cõtra illam.

II. ratio.

Matt. 25.

2. Cor. 5.

Galat. 6.

III. ratio. *Rom. 11.* Quarta.

Adhæc, si radici, hoc est Adæ proprio, & personali delicto peccanti Deus pepercit, cur nō etiam rami, qui aliena volūtate peccârunt, liberabuntur? Repugnat præterea sapientiæ prudentis patisfamilias, quòd velit habere plures latrones in carcere, quā nobiles, aut filios in suo palatio, præsertim, cùm scriptum sit: *In multitudine populi dignitas Regis*; & alibi: *Non enim necessarij sunt ij homines impij*, & infra; *Nō enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium, & inutiliū.* Rursus cur permitteret Deus, vt qui sunt in massa perditionis, vocarētur, aut quorsum vocati venirent ad Christum, nisi ad maiorem damnationem, cùm scriptum sit: *Nemini mādauit impiè agere, & nemini dedit spatium peccandi?* Nec propriè tales viatores essent, quia non possent in patriam cōtendere: neque Deum ex charitate, quę nititur in communicatione æternæ gloriæ omnibus promissæ, diligere obligarentur. Et vocando illos ad nuptias, vel illuderet, cùm ad illas peruenire non possent, vel ad maius supplicium vocare. Et miseri essent, si vocationi non acquiescerent, & miseriores si acquiescerent, cùm eam retinere non valeāt. Et vt Petrus docet; *Melius erat illis non cognoscere viā iustitiæ, quā post agnitionem retrorsum cōuerti ab eo quod illis traditū erat sancto mandato.* Denique gratia Christi Adæ peccatum non vinceret, contra Apostolū; quamobrem probabile non est, damnationis æternæ rationem in reprobis, à peccati originis macula prodire.

Prouerb. 14. Eccl. 15. Ibidem. Quinta. *Ibidem.* Sexta. *2. Petr. 2.* Septima atq; postrema. *Rom 5.*

IV. solutio quæstionis. Si omnium salutē vult De⁹, cur non omnes elegit.

Postremò, vt ad quartum dubiū respondeamus, alij hanc electionis, & prędestinationis ad vitam æternam rationem alio modo interpretantur, ita vt aliorum saluti nō præiudicet, & ratione, qua possint ad veritatis agnitionem venire, & salui fieri, non repugnet. Permittunt enim in primis, varias esse, & diuersas electiones, & hic tātùm sermo instituitur de electione, quæ est ad vitam æternam. Liquidum enim est, nullos in cœleste regnum intraturos, nisi illi fuerint electi: & in hoc ipsum diuersum est, & varium eligendi genus. Est enim electio, quæ omnia merita præcedit: est & electio, quæ merita subsequitur; nō enim omnium est æqualis electio. Prima enim, ac summa, & in qua cæteræ omnes cōsistunt, est Christi merè gratuita electio, quatenus homo est: nam in quātum Deus, eligens, siue prædestinans est, de quo Esaias; *Ecce puer meus electus*, & Matthæus addit, *Quem elegi*, & Cātic. 5. Electus ex millibus vocatur. Petrus etiam Christum præcognitum vocat, id est, prædilectum, & prælectum ante mundi constitutionem. Similiter beata Virgo post Filium, & per Filium. Electa vocatur: *Vna est*, inquit, *columba mea, perfecta mea, electa genitrici suæ.* Hanc electionem, consequitur illa Ioannis Baptistæ, & Apostolorum, quos hic dicitur elegisse ante mundi constitutionem. Et de Paulo in Apostolorum persona dicitur: *Vas electionis est* (pro erit) *mihi iste.*

Duplex electio, quęnam illa. *Esai 42. Matth. 21. 1. Petr. 1*

Primę electionis grad⁹ tres. *Cant. 6.* *Act. 9.*

Mundus pro mūdanis, more Scripturæ. *Ioan. 3.* *Infrà 15. 2. Cor. 5.*

Est autem mundus, vniuersum hominum genus, quos Deus in sua prouidentia creare instituit, de quo. *Sic Deus dilexit mūdum*, qui solus dilectionis est capax, & alibi, *Ego elegi vos de mundo*, id est, à reliquis hominibus selegi; &, *Deus erat in Christo, mūdum reconcilians sibi.* Ex quibus testimonijs habes, salutem mundo promitti, & non solis de mundo electis. Et rursus, *Pater alium Paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere.* Alium dixit, id est, diuersum ab eo, qui mundo datus est, sed peculiarem, & perfectum, qui electorum est amor, quem mundus, id est, qui in communi sorte relinquuntur, & veluti in secunda classe, non potest accipere. Non enim erat quæstio, an cœlum, terra, & elementa, quæ nomine mundi veniunt; vel an impij, & infideles possent tantùm Spiritum accipere, sed an communiter alij omnes præter electos, qui tanti Spiritus in plenitudine donorum promissi non erant capaces, etiamsi alioqui sint pij, & fideles. Hi igitur sunt electi ante mundi constitutionem.

Ioan 14. Explicatur illud: Pater aliū Paracletū dabit vobis, quē mundus non potest accipere.

Hęc glossa: elegit nos De⁹ ante mundi cōstitutionē, id est, ante mūdū creatū cur inepta. *Ioan. 15. Infrà 17.*

Nec est sensus, ante mundum creatum; quia falsum redderetur, ipsos de mundo fuisse electos, vt Dominus apud Ioannem dixit; sed sensus est, antequam esset in oculo suo mundus. Et iterum; *Non pro eis autem rogo tantum*; id est, pro Apostolis quos dedisti mihi, vt omninò & certò salutem assequamur; *Sed & pro ijs qui credituri sunt per verbum eorum in me: Vt omnes vnum sint, &c. Vt credat mundus* (id est illi, qui sunt de secunda classe, siue de mundo) *quia tu me misisti.* Hinc rectè Hieronymus expendit vocem, *ante constitutionem*, siue πρὸ καταβολῆς, id est, ante iacta fundamenta mundi: quod rectè ac commodè interpretari possumus de his qui in secunda classe relinquuntur, & mundi voce veniunt, & in mente Dei, siue in prouidentia certa suæ salutis exordia adhuc non habebant. Nam præter illa, ante electionis gratiam est communis alia cæterorum electio ad gloriam, quæ non est ante, sed post mundi constitutionem, id est, post iam iacta salutis suæ fundamenta, imò post cursum cōsummatum, de quo dixit Dominus, *In consummatione seculi exibunt*

Longè aptior Hieronymi sensus.

Vtraq; electio iam dicta multis illustratur testimonijs scripturarum. *2 Tim. 4. 1. Cor. 9.*

Matth. 13.

Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & paulò ante: *Elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt*, & iterum: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi*. Non ait, ante mundum, vt

II. locus.

prior electio, quę merè gratuita est, nec possunt à fine excidere ob Dei illos protegentis assistentiam. Aliorum verò electio iusta est, ac debita eorum, qui in fine vitę eligun-tur: nam tales excidere potuerunt, & non exciderunt, quia non certò, & immobiliter à Deo determinati ad gloriam.

2. Petr. 1.

¶ Quod confirmat princeps Apostolorum Petrus, dicens: *Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionē faciatis*. Quod si isti per bona opera certam faciunt electionem; ante opera ergò certa non erat. Quòd etiam ex eo rursus confirmatur: quia Deus olim elegit Iudæos. Deuteron. 7. & tamen non propterea odio habebat Gentes, quarum salutem per Angelorum ministerium, & lumen rationis procurabat. Matth. quoque 20. multi dicūtur vocati, pauci verò electi. Ex quo testimonio elicimus, electos non opponi semper reprobatis, sed alijs qui vocati dicuntur & in illa parabola denarium salutis consequuntur.

Gētiū salutē Deus promouit dupliciter. Deut. 7. Matth. 20.

III. locus.

¶ Ponit etiā Apostolus duos gradus eorum, qui ad salutem perueniunt, in epistola

2. Tim. 2.

ad Timotheum, dicens: *Sed firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc; Cognouit Dominus qui sunt eius*. Infra: *Si quis ergo*

Ibidem.

emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum Domino. Vbi ostendit, alios sanctificari, etiāsi non sint ex illis, qui habeant signaculum illud. Adde, quòd Ecclesia de B. Matre, & de alijs virginibus canere solet: Elegit eam Deus, & præelegit: indicās, quosdam ex electis præ alijs seligi ad maiorem gratiam; quemadmodum & illud Iesu filij Sirach; *Inter benedictos benedicetur*.

IV. locus, ab Ecclesia.

Eccles. 24.

V. locus.

¶ Idem docet verbū Amandi: quia Ioannem pre cæteris dilexit; nec tamen sequitur alios Apostolos propterea odisse. Imò vt odio habere, est interdum minus amare, iuxta illud; *Si quis venit ad me, & non odit patrem suū, & matrem, & vxorem*, & reliqua: ad eum modum amare aliquem, est præ alijs illum diligere. Vt ea ratione illud verbum, quod asperum, & terribile apparet: Iacob dilexi, Esau autem odio habui; suauem recipiat sensum. Est enim sensus: Esau odio habui, id est minori dilectione prosecutus sum Esau, quam Iacob: & sensus humanus censet ac vocat odium, cùm quis in pari causa alterum sibi præponi videt, & Scriptura se nobis in loquendo accommodat.

Luc. 4.

Malach. 1. Rom. 9.

Illud: Iacob dilexi, Esau autem odio habui, quid propriè significet.

VI. Locus.

¶ Adde etiam verbum Prædestinandi, quod est prę alijs destinare: nam si tantùm temporis ante egressionem signare vellet, quid opus erat dicere, prędestinare ante mūdi constitutionē, vt hic dicitur; vel prę-cognosci ante mundi cōstitutionem?, vt 1. Petr. 1. Id est enim, præ, quod ante. Vnde probabilius est, poni pro gradu maiori, & altiori. Hinc Augustinus libro 7. de Ciuitate Dei cap. 1. Tertulliani sententiam irridet, qui disputans contra Varronē in Deos Gentilium electos, colligebat inde, alios esse reiectos, & reprobatos, alios verò electos, quam consequentiam insectatur Augustinus tanquam minùs bonam, ac minùs solidam; cùm tamen ex Canonicis Ecclesiæ electis vnus inter eos eligatur in Episcopum; & inter saxa multa necessaria ad domus constitutionem quædam nobiliora seliguntur, quæ in nobilioribus domus partibus, & quæ frequenter sub oculos incurrunt, collocantur.

1. Petr. 1.

B. Aug. to. 5. Dictū Tertulliani: Si dij eliguntur vt buli, vtiq; cęteri reprobātur falsum colligit Augustin.

Obijciet quis; Quare non omnes eodē modo diligit, ac eligit, atq; prædestinat? respondebo: Cur vni commisit quinque talenta, alteri duo, alteri verò vnum? & cur in domo suæ Ecclesiæ voluit esse vasa aurea & argentea, alia lignea, & fictilia, & alia quidem in honorem, alia verò in contumeliā; nisi vt intelligamus, inter vasa honoris gradus varios. Aurea enim, dici possunt electi ante mundi constitutionem; argentea verò & lignea, & fictilia sunt electi à constitutione mundi, qui bonis operibus certam vocationem, & electionem reddiderunt. Vasa verò in contumeliam, sunt ij, qui in secunda classe relinquuntur: qui cum possint salutem assequi, sicut alij eiusdem classis fecerunt, suis peccatis, & c. obstinatione vasa dedecoris, & contumeliæ se reddiderunt. Vnde subiungit Apostolus: *Qui ergo emundauerit se ab istis, &c.* ostendens in hominis volun tate situm, vt possit se per Dei gratiam, & pœnitentiam à peccato emundare.

Respondetur huic obiectioni: Cur omnium nō est par, & ęqualis electio, & prędestinatio diuina.

Matt. 25. 2. Tim. 2.

Prędixit etiā Paulus, in omni benedictione spirituali, vt intelligeremus, omnē gradum salutem consequendi nobis à Christo relictū. Nam ad Rom. dixit: *Quomodo nō etiā cum illo omnia nobis donauit?* id est omne doni genus, quod decebat, & oportebat esse in Ecclesia. Vt sicut Ecclesiæ malè esset, si deesset ille gradus electorum ante mundi cōstitutionem, ita male esset illi consultum si pręter illos alter electorum à mundi constitutione gradus non esset.

VII. Locus.

Rom. 8.

Quòd verò Apostoli essent ex prima classe insigniter electi, exigebat Apostolatus officium, & doctrinæ communicandæ, & sapientis architecti munus, quod est po-

Electionis Apostolorū firmissimè causa, & reprobationis Iudæ quęnam illa.

Ioan. 6.

Act. 6.

nere in fundamento fortissimos lapides, ne ruat ædificium illis cadentibus. Quòd verò aliquem ex Apostolorum numero cadere permiserit, sicut & Iudam inter coapostolos, & vnum ex Diaconis Nicolaum; id diuino consilio factum est, ne quis de dignitate, aut dono superbiat, quasi labi nõ possit. Vnde & Paulus timebat ne reprobus efficeretur.

Etiã ex illis, qui nõ sunt prędestinati, & electi, aliquos reipsa seruari.

Matth. 20.

Quòd verò quidam ex his, qui in secunda classe relinquuntur, salutem æternã attingat, nemo prudens negauerit: cùm tam vocati, quàm electi Matth. 20. denarium mercedis accipiant: nullum reipsa ad palmam peruenire, nullo certo argumento colligi potest; & absurdum est, Deũ vnum aliquem ordinem assequendæ salutis constituisse, in quo sint innumerabiles myriades myriadum animarum, & vnicuiq; idoneè ad salutem sit prospectum; & tamen asserere, nullum peruenisse: quia hoc non tam est frustrari homine᷉ fine suo sibi præstituto, quam ipsum quodammodò Deum suo fine defraudare, quem illo ordine spectabat. Quòd si Angeli absque vlla prædestinatione, vel electione, quæ nulla fuit, vt magnus docuit Augustinus (quanquã Thomas eum non sequatur) plures salui facti sunt, quam damnati, cur id non multò magis saltem propter Christum, asseramus in hominibus contigisse? Denique vt paterfamilias filio primogenito largitur primogenituram, & partem duplicem, quæ illi olim contingebat, reliquorum autem filiorum curam non deserit, sed eos aut Sacerdotes, aut Doctores, aut aulicos efficit, & Abrahã filio Isaac ius primogenituræ reliquit, cæteris autem concubinarum filijs dedit munera: ita Deus Christum, & quosdam prædestinatos, quasi primogenitos prædestinat & ad summum electionis gradum prouehit, reliquos tamen omnes non deserit, sed diligit pro sua bonitate, atq; illis de necessarijs ad vitam æternam adipiscendam prospicit. Non enim vnam tantum benedictionem habet magnus ille Parens noster, & nostri amantissimus Deus.

Angelos non prędestinauit Deus secũdũ Augustinum.

B Aug. lib. de corrept. & gra. c. 10 & 11. to. 4

D. Tho. 1. par. q. 23. art. 1. ad 3. & alibi 10.

VIII. locus, & vltimus, ab exemplo.

Gen. 25.

Refellitur prędicta sententia.

At hæc tam longa diuersarum electionum distinctio noua est, & multa inuoluit discussione digna. Vnde enim factum est, vt ante mundi constitutionem quidam electi sint ad gratiam & gloriam, alijs dimissis, & hi liberi maneant, vt possint, & reipsa obtenturi sint gratiam & gloriam, ad quã non fuerunt electi ante mundi constitutionem? Aut nunquid Deus non potuit hos, qui saluandi sunt, cum illis eligere? quòd si potuit, cur non elegit? vna ergo est electio eorum, qui consecuti sunt gloriam, de qua hoc loco Paulus: & qua non electi nequaquam obtinebunt gloriam: vt super epistolam ad Rom. latiùs diximus.

Apostoli interdum Christianos eus vocẽt electos & dilectos à Deo.

Non est tamen negandum, interdum in Scriptura Christianos omnes simpliciter vocari electos: quia vel primario, vel secundario modo electi sunt ad vitam: & quia omnes Christiani selecti sunt à Paganis, & Iudæis, & Gentibus per fidei externam confessionem, & sensibilia Sacramentorum symbola: quemadmodum & olim omnes Iudæi qui legem profitebantur, & circumcisionem, vocabantur electi. Hinc Apostolus: *Induite vos sicut sancti, & electi Dei viscera misericordiæ.* Et ad Thessalonicens. *Scientes fratres dilecti à Deo vocationẽ vestram.* Et Apostolorum princeps: *Vos estis genus electum, regale Sacerdotium:* & alio loco: *Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis.* Et hactenùs de his dubitationibus probabiliter disputatum sit.

Coloss. 3.

1. Thess. 1.

1. Petr. 2.
Exod. 19.
2. Petr. 1.

DISPVTATIO III.

In illa verba: *Vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, secundùm propositũ voluntatis suæ in laudẽ gloriæ gratiæ suæ in qua gratificauit nos in dilecto Filio suo*, &c. vsque in finem.

I. Dubium.

GRAVIORES huius capitis dubitationes priori disputatione absoluimus: iam de nonnullis alijs non erit inutile dubitare. Primò igitur quæritur, an electio Dei sit ex meritis vllis præuisis. Id enim multi Patres tradiderunt; cùm tamen in Paulo obstare videatur quod ait: *Vt essemus sancti & immaculati.* Secundò dubitatur, vebum illud ambiguum, in charitate, ad quid sit referendum, an ad verbum præcedens, elegit, an ad illud: *Vt essemus sancti, per charitatem.* Tertiò, quorsum verbo eligendi addidit aliud verbum: *Qui prædestinauit nos:* & quid sit prædestinare in adoptionem: & quomodo se habeant illa tria Apostoli verba: *Dilexit, elegit, prædestinauit.* Quartò, quid est gratificare in dilecto. Quintò, quomodo in Christo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum. Sextò, quid est quod ait: *Vt notum facere nobis Sacramentũ voluntatis suæ secundũ beneplacitum eius quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis tẽporũ instaurare omnia in Christo quæ in cœlis, & quæ in terra sunt, in ipso:* nũquid

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Sextum.

Chri-

Septimum. Christus sicut homines,ita etiam dęmones qui ceciderunt,instaurauit? Septimò, cur

Octauum. repetit:*Sorte vocati sumus, & prędestinati secundum propositum eius,&c.* Octauò, quid est quod ait:*Nos qui ante sperauimus in Christo:* & quid refert illud,*nos*.

Ad I. dub. An electio in electis ponat merita necne. Primam dubitationem superiori disputatione excussam reliquimus: apertè enim tradit Scriptura, diuinæ prædestinationis electionem ex meritis nostris etiam prænisis non pendere, sed ipsam esse meritorum causam. Quare non dixit:Elegit nos, quia eramus sancti, & immaculati, sed vt essemus sancti,respiciens ad finem electionis,vt assequamur munditiam à peccatis,& sanctitatem virtutum,& simus immaculati,siue irreprehensibiles,siue,vt Græca litera habet,*ἀμώμοι*, id est illi, quos nec ipse Deus Momus,id est diabolus,de aliquo gra ui vitio, aut crimine queat reprehendere. Nam & alibi cùm ministros ordinandos,elig it non ait:Si quis sine peccato est, quod

Tit.1. inueniri non posset:sed, *Si sine quis crimine est*,quòd vtique posset,vt Augustinus & alij expendunt. Vt etiam simus sancti non tantùm coram hominibus, quorum oculis facile est imponere,& auribus verba dare, sed,vt subdit,in conspectu eius,sine coram ipso Deo,cuius oculis,si placebimus,nō est

Propriū noui Testamenti quid. quòd hominum linguas,& liuidos oculos, aut manus contra nos excitemus. Hęc est enim noui Testamenti perfectio,vt cū benè,ac rectè feceris in Christo,malum referas.Idem dogma videtur confirmare Apostolus sequentibus verbis: Qui prędestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum,in ipsum secundùm propositum voluntatis suæ,in laudem gloriæ gratiæ. Vbi omnium operum præuisionem videtur excludere:& rursus subdit:*In quo etiam nos sorte vocati sumus,prædestinati secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*:& nisi in epistola ad Romanos de hac re latiùs disputassem, multa tum ex testimonijs Scripturarum, tum ex Patribus,tum ex rationib. suppeterent argumenta ad dictam sententiam corroborandam.

Prædestinatos nō saluari sine meritis, probatur exemplis. Illud tantùm admonendum putaui, quòd etsi Deus prędestinat sine meritis vllis; non tamen glorificat, aut coronat sine illis. Quemadmodum homini,qui in puteum profundum incidit,gratis dimittitur funis,quo possit liberari, non tamen sine

2. Tim. 2. conatu,& cooperatione sua inde educitur. Dux etiam conscribit milites quos vult, etiamsi nullum opus præcedens illorum videat: non tamen soluit stipendium quia adscripti sunt,sed quia legitimè certàrunt, atque strenuè se gesserunt.

Differunt autem sancti,& irreprehensibiles:quòd sanctus is quoq; immaculatus sit,vt ait Hieronymus,non autem è contra rio:nam pueri irreprehensibiles sunt, quia nullum committunt peccatum;non sancti quia sanctitas studio, & virtute comparatur. Et immaculatus, est is qui declinat à malo sanctus,qui facit bonum.Græca scholia habent:*Vt essemus sancti fide,& irreprehensibiles vita.* — Qui sancti, qui verò, sint irreprehensibiles. Psal. 33. 1. Petr. 3.

Ad alterum dubium de voce,*In charitate*, dicendum est esse ambiguam, teste Hieronymo,& accommodari suauiter posse verbis proximis,nempè:*Vt essemus sancti & immaculati in cōspectu Dei*.& indicat,per charitatem tales nos effici posse qua induti omne virtutis officium præstamus:quia charitas patiens est,benigna est,nō ęmulatur,nō agit perperam,nō inflatur,non est ambitiosa,non quærit quæ sua sunt. Omnia suffert, omnia credit,omnia sperat,omnia sustinet & sola post hanc vitam exuta fide, & spe, nos comitatur:quia charitas nunquam excidit. Eadem etiam charitas à Satana accusatore,& à mundo, & ab ipsa conscientia irreprehensibiles reddit:quia vniuersa delicta operit charitas:&, *Dilectio proximi malum non operatur:* & iustis dilectionis opera erga proximum exercentibus,dicetur in die iudicij:Venite benedicti Patris mei. Et ita Apostolus vanam esse fiduciam indicat eorum,qui in electione sua gloriantur,nisi sanctitas,& vita irreprehensa, & dilectio, quæ est legis plenitudo,adsit. — Sol.II. quęst. Illud:In charitate,superiora ne,an inferiora verba respiciat. Hier. to. 9. Charitatis insignia. 1. Cor. 13. Ibidem. Prouer. 10. 1. Petr. 4. Rom. 13. Matth. 25. Contra fiduciarios hæreticos. Rom. 13.

Alter sensus est:vt verbum, *In charitate*, coniungatur cum verbo,*elegit* :& intelligitur de diuina,& increata dilectione,nō autem de dono charitatis nobis à Deo infuso,vt in priori intelligentia. Itaque sensus erit in dilectione,vel,per charitatem suam perpetuam qua dilexit nos; vt ita dilectio diuina causa sit electionis:vt etiam Moyses Deut.7.facit. Vocat enim filios Israël electos à Deo,quia dilexit eos,& patres eorū. Et ad Roman. 8. vbi Paulus dixisset: *Quos præsciuit*,siue prædilexit,continuò subiungit:*& prædestinauit*. Electio autem,& prædestinatio,aut idem sunt omninò,aut certè,à seipsis inuicem inseparabiles: & Petrus in priori epistola electos vocat aduenas secundùm præscientiam;quæ nihil est aliud quam prędilectio,vt alibi ad persuasionem ostendi. Omnium enim operum,quæ extra se Deus operatur, siue mundum cōden do,siue conseruando,& gubernando, siue homines sanctificando, & prædestinando, principiū,& fons est ipsa Dei charitas,&dilectio,de qua Propheta dixit: *Zelus Domini* — II.Solutio. Deut. 7. Rom. 8. Electio& prędestinatio necessariò; sunt simul. 1 Petr. 1. Diuinę charitatis & dilectionis effectus.

Esa.9.

exercituum faciet hoc. Est autem zelus, ardens & consortij impatiens amor.

Posterior solutio quid incōmodi habeat.

Ne quid tamen dissimulare videar, etsi hic sensus elegans sit, & verus, & Scripturis consonus; paulò durius tamen cōiungi videtur primum verbum clausulæ, elegit, cū vltimo, in charitate. Posset tamen non incommodè hæc particula, in charitate, iungi cum verbo sequenti: *Qui prædestinauit nos*, & Græca litera id facilius indicat; ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν, hoc est: Qui dilectione prædestinauit nos in adoptionem & hæc electio mihi mirificè placet, etiam plusquam prior: & in idem recidit, dicere: Elegit in charitate, &, Qui prędestinauit in charitate.

III. Solutio cōgruentior.

Tertia soluitur dub. Cur Paulus nos non solū electos, sed etiam dicāt prædestinatos fuisse.

Ad tertiam dubitationem: Verbo eligendi, adiunxit Paulus alterum prædestinandi; vt hac ratione magis explicaret beneficia electorū. Non enim solùm elegit nos Deus, & discrenit ab alijs per eximia sua dona, sed etiam firma, & immobili voluntate destinauit nos ad gloriam cōsequendam; quòd plus esse videtur quam eligere. Quoniam verò prædestinatio pars est diuinæ prouidentiæ, & omnes creaturæ à Deo ad snos fines destinantur, & prouidentia sua ordinantur: propriè tamen illud verbū restringitur ad creatnras ratione præditas, & non ad alios fines vel humanos, & temporales, vel etiam supernaturales & æternos, sed prę sertim ad summum illarum finem, id est æternam, & beatam vitam. Et vt dixit Apostolus: *Nunquid de bobus est cura Deo?* nō quidem negare volens diuinam prouidentiam ad boues extendi, sed quod ob diuinā procurationem erga hominem nullam videatur curam boum gerere: Ad hunc modum prædestinatio electorum, qui mundi huius fructus Deo accepti sunt, talis est, vt nullā aliorum curam gerere videatur. Et ita prædestinare, est præ alijs, & ante alios ad salutē perducere, à qua nequeant excidere: quæ vocis notio non excludit alios à salutis notione, sed etiam includit alios saluari posse etiamsi sub conditione sit illis gloria proposita, & ab ea possint excidere.

1.Cor. 9. Quo modo à Paulo negetur Deus de bobus curam habere.

Illud verò quod ait: *In adoptionem filiorum* Græcè est υἱοθεσίαν, quæ ad literam est positiofiliorum, siue factitia filiorum positio, ad differentiam naturalis generationis. Et quia solus est Christus naturalis Dei filius, cui ex asse debetur hæreditas; propterea citra eius voluntatem, & cōsensum nemo in filium adoptatur. Ideò meritò subiungit: Prædestinauit in adoptionem per Iesum Christū. Ille enim est, per qnem, & in cuius gratiam, & ad cuius conformitatem prædestinamur, vt ad Rom.8. explicauit Apostolus: *conformes fieri imaginis filij sui*: quia adoptio naturam imitatur. Et decuit eū, qui se nobis assimilauit per carnē, vt & nos sibi pariter per spiritū redderet similes, & vt pro carne, quā de nostro accepit, de suo nobis spiritū redderet. Etsi verò dū sumus in corpore, quod corrūpitur, & aggrauat animā, hæc Dei adoptio non videatur, sicut nec in Christo dum esset in corpore mortali, & passibili apparuit: debemus tamen, quantū ad spiritum attinet, post baptismum gerere nos ꝓ adoptatis, & agnoscere quod ex filijs iræ, & gehennæ translati sumus in filios Dei sperantes hæreditatem, & Patrem inuocantes, & mandatis eius, & cōsilijs acquiescētes, & præcipuè fratris nostri primogeniti vestigia sectantes, vt digni reddamur, qui aliquando in æternæ hæreditatis possessionem ingredi valemus.

Rom.8.

Sap.9.

Ephes.2. Matth 6. Rom.8. Galat.4.

Quid significet: Prędestinauit nos in adoptionē filiorū, per Iesum Christū, in ipsum.

Sequitur illud: *in ipsum*, siue vt alij vertunt ad ipsum. Græcè εἰς αὐτόν. Et interpretatur Occumenius: *Ad quam*, inquit, *adoptionem?* ad eam. quæ ducit ad ipsum Deum. Potest & passiuè legi, in sese, vel in semetipsum, quia est pronomen reciprocum, & non videtur referendum ad verbum prædestinare, sed melius ad Christum, in cuius gloriā electi sumus: nam gloria Filij non est aliud quam Patris gloria.

Explicatur etiā illud: Secudū propositum voluntatis suæ.

Subdit: *Secundum propositum volūtatis suæ.* Hoc est: Quia sic immobiliter, & certò disposuit diuina voluntas, quæ quia est omnis lex, rectissima, & obliquitatis totius nescia, malè quicquam disponere non potest: quē admodum plerumq; facit creata volontas. Græca tamen litera verbum significantius, & elegantius habet, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, id est secundum beneplacitum voluntatis suæ, siue vt Ambrosius, & Hieronymus legunt, secundùm placitum volūtatis. Est enim εὐδοκία, noua vox in Græco idiomate efficta à 72. Interpretibus ad exprimendam vocem Hebræam רצה & significat, teste Chrysostomo; primariam illā volūtatem bonam, & propensam erga nos cū flagranti desiderio salutis coniunctam. qua nos omnes vnlt salnos fieri, & ad agnitionē veritatis venire: & ad hoc adipiscendū donat nobis gratiam, & reliqua ad salutem necessaria. Hæc aūt vox in Scripturis tribuitur non tantùm Deo, sed etiam hominibus vt alibi ostendi contra Erasmum: nam & Apostolus ad Rom. 10. sibi illam adscribit.

B. Amb. to. 5. circa finem. Hier. to 9.

Chrys. ser. 1. sub initium.

1.Tim. 2.

Lib. 3. disput.

Huic quęstioni respōdetur: quare elegit nos Deꝰ ac prædestinauit.

Si quæratur ergò ratio, cur Deus elegerit, vel prædestinauerit; respōdendum est, quia illi placuit de suo ita facere; & non solùm placuit, sed etiam beneplacuit. Et hoc cōfirmat quod subdit. Vt simus in laudem gloriæ eius, id est vt prædicaretur, &

lauda-

laudaretur per nos gratia sua, & gloriosa inter homines efficeretur, quam merè gratis Deus impertiuit. Etsi enim Deus omni felicitate, & gloria plenus sit, & in se ipso plenè contentus, & in ea gloria nullum incrementum capere valeat: vult tamen non tam propter se, quàm propter nos glorificari à nobis, quò rursus maiores gratiæ suæ opes in nos valeat effundere, & perfectos nos per eas efficere, & vt simus ipsius Dei imitatores seipsum perfectè glorificantis, & ipsius Christi filij sui, cuius vita fuit Patrem suum glorificare: *Ego*, inquit, *honorifico Patrem meũ*: & rursus, *Ego quæ placita sunt ei, facio semper*: & vt imitemur Angelos, & beatos, quorum voces sunt: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Quanquam verò multa sint in Deo, quæ nostram promerentur gratiarum actionem & assiduam glorificationẽ, vt sunt potentia, sapientia, bonitas, iustitia, misericordia, prouidẽtia, pulchritudo, infinitas, simplicitas, æternitas, & alia, potissimùm tamen de gratuita sua beneuolentia erga nos celebrari, & commendari voluit, Nam ex gratia sua nos eligit, prædestinat, creat, redimit, vocat, iustificat, adoptat, saluat & coronat. Nã sicut nullus promereri valuit vt crearetur, cùm non esset; ita nullus instaurari, & recreari promereri potuit.

Omnia Christus referebat in Patrem.

Ioan. 8.
Ibidem.

Esai. 6.

Quid in Deo super omnia nostra gratiarum actione dignissimũ.

Dices fortasse: Quomodo igitur cõparandæ vitæ æternæ merita habebimus? Sed certè merita non nisi ex dono gratiæ adipiscimur, si bona operamur, & diuinæ legi obtemperamus, munificẽtia Dei est: si perseueramus, dono Dei stamus: si iniurias, & contumelias rectè patimur, idipsum donũ Dei est. Vobis donatũ est pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini. Præuidentia igitur meritorum cõsequitur prædestinationẽ Dei: quia vocatio, & iustificatio, ex qua bona opera promanãt, effectus sunt prædestinationis: gratiæ autem ratio est beneplacitum Dei: beneplaciti autem Dei ratio est laus gloriæ suæ. Si dixeris; Cur Deus vult de bonitate sua in electos gloriam? Respondetur: quia bonus est, & iustus, & sibi hoc debet, nec tu, si Deus esses, aliter faceres. Si rursus importunè agas, & dicas, Quare Deus est bonus, & iustus erga nos? Respondeo, hoc nõ nisi stultè quæritur, & quærenti imponendum est silẽtium. Nam primùm ens, & primum bonũ causam non habet, sed est omnis causa per seipsum, & efficiens, & finis.

Si nil fuit vnquam in nobis, aut est diuina gratia dignũ: vnde nos vitam æternam poterimus promereri.

Philip. 1.

Quinam sint effectus prædestinatiõis.

Hisce duab' quæstionib. respondetur: Cur Deus de bonitate in electos gloriam quærit? Idem cur bonus erga nos & iustus est.

Ad quartam dubitationem, cùm ait: *Gratificauit nos in dilecto filio suo*, dicendum, B. Paulum his verbis explicare omnis gratiæ, & prærogatiuæ fundamenta: & Græcè non habetur, Filio suo, sed simpliciter in dilecto, vt Hieronymus annotauit, & Christus dicitur hoc loco ἠγαπημένος, etsi alibi vtatur nomine substantino, ἀγαπητὸς, vt Matth. 3. & 17. *Hic est*, inquit, *Filius meus*, ἀγαπητὸς: & idem Hieronymus in epistolam ad Philomonẽ testatur, inter has duas voces, priorem ἠγαπημένον, id est, dilectum, & alteram ἀγαπητὸν, hoc est diligibilẽ, hoc interesse: quod dilectus appellari potest ille, qui dilectionem non meretur: diligibilis verò is tantùm est qui dilectionem promeretur. Deinde producit titulum Psalm. 44. qui inscribitur, *Pro dilecto*. Et Esai. 5. *Vinea facta est Dilecto meo*, & in vtroque haberi ἀγαπητὸν.

Soluitur IV. dubium.

De sensu horũ verborũ: Gratificauit nos in dilecto filio suo.

Hier. tom. 9.

Matth. 3.
Infrà 17.

Esai. 5.

Hic ergo intellige dilectum Patris præ omnibus, & propter quem cæteri & diliguntur, & eliguntur, gratificantur, & adoptãtur, deniq; de cuius plenitudine omnes accepimus, q̃a Mediator est omniũ. Quod ait: *Gratificauit*, Græcum verbum est ἐχαρίτωσεν, id est, charos, & gratos sibi reddidit: nã Latinè propriè gratificari, est aliquid in gratiã alterius facere. Quanto verò in pretio habẽda sit hæc tanta Dei gratia, id ostẽdit, si tantoperè gratiam Principũ & ambimus, & quærimus. Certè Deus eos quos sic charos habet, obliuisci vnquam nõ potest, quos instar filiorum habet, & vt ille dixit:

Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.

Atque ex hoc loco acceperunt Theologi, gratiam distingui in gratis datam, quæ etiam cum peccato stare potest; & in gratum facientem, quæ omne expellit peccatum, & secum adfert iustitiam, & Dei adoptionem.

Christus quam dilect' filius Patris.

Ioan. 1.

Gratificari propriè quid Gratia Dei à nobis quanti facienda.

Virg. in Æn.

Gratiæ gratis datæ, & gratiæ gratum faciẽtis Theologicũ discrimen à Paulo sumptum.

Quia ergo tanta nobis adfert bona hæc gratificatio; subdit, & quintum dubium resoluit in illis verbis: *In quo habemus redẽptionem per sanguinem eius*. Non tãtùm enim Filium pro suis inimicis donauit, sed etiam ad mortem, quod stupendum est, & maximum inter dona, quæ pro amico præstare quis potest. Purus enim homo non poterat satisfacere ad condignum, quia omnis homo peccator erat. Adhæc Angelus etiam creatura erat, & eius est soluere qui debitum contraxit: Angelus verò nihil debebat: & si Angelus id operis præstitisset, homo super dignitatẽ angelorum in Christo euectus non fuisset. Poterat enim Deus si voluisset, citra Christum, & eius mortẽ, peccata hominibus remittere. Oportuit igitur, vt is qui posset, & deberet, Deus esset, & homo, & vt, qui per vnum omnes collapsi eramus, in vno Christo instauraremur. Ac Deũ quidẽ esse oportuit, vt iustè redimeremur; hominẽ verò, vt posset no-

Ad V. dubit. De eo quod in Christo habere dicimur redemptionem peccatorum per sanguinem eius.

Christus seruator noster cur debuerit vtraq; natura, diuina simul & humana constare.

bis affici, & lapsum nostrum commiserari. Deum item, vt eius opera infinitam vim promerendi, & pro nobis satisfaciendi sortirentur: hominem, vt posset pro nobis mortem corporis sustinere. Nec tantùm effudit pro nobis dilectis sanguinem, sed etiam, vt ait Dilectus, pro mundo: ipse est enim propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi. Et redemptio quantum ad animum, affert liberationem à seruitute peccati, & iugo Pharaonis, & in illa habemus spem, & ius, & titulum ad perfectam & animæ, & corporis redemptionem: habemus etiam pretium redemptionis, id enim significat ἀπολύτρωσις, etiam nunc de præsenti in Sacramentis salutaribus repositam, quæ omnibus vt fluuius inundans aquas salutares suppeditant: ex quibus haurimus quantum volumus. Et alludit hoc verbo Apostolus ad expiationem legis naturæ, vt Abel, Noë, Abraham, quæ sanguine animalium constabat. Commemorat etiam legis Mosaicæ sacrificia, in qua penè omnia in sanguine mundantur, vt testis est Paulus. Alludit & ad nostrum nouæ legis sacrificium, quod in carne Christi manducanda, & sanguine Christi oblato à nobis potando consistit. Et ob id subiungit: *Remissionem peccatorum secundùm diuitias gratiæ eius.* Deus in omnibus suis attributis, siue perfectionibus diues est, quia infinitus & immensus, de quo alibi ait: Diues in omnes qui inuocant illum: præ quo omnis creatura pauperrima est, quia finita, & limitibus circumscripta, ideò diuinæ gratiæ, quæ non tantùm abundat, sed superabundat in nobis, diuitiæ sunt, quod omne peccatum, etsi maximum, & grauissimum, expellunt: omne donum salutare conferunt, & omnem captus nostri modum, & desideria excedunt: denique omnem amorem & diuinæ legis obedientiam exsculpere à nobis deberent. Estque Deus diues in gratia, & misericordia, quam omnibus ex se offert: & quia dando non exhauritur, abúdauit, & exuberauit in nobis: quia etsi Dei gratia omnibus apparuerit, in solis tamen fidelibus eam acceptantibus aucta est. In Apostolis verò supremo modo declaratur, vt eos qui fonti, & fundamento sunt proximi, & eorum ministerio alij audiãt Christum, cognoscant Patrem, & per nos iam in gratia confirmatos, & pastores Ecclesiæ constitutos, alij corroborentur, & salutifero doctrinæ pabulo pascantur.

Pro quibus fuderit sanguinẽ Christus.
1. Ioan. 2.

In Christo qualem redẽptionem habeamus per sanguinem eius.

His in verbis quò Paulus videtur spectasse.
Genes 4.
Infrà 8.
Infrà 15.
Hebr. 9.

Diues cur Deus in omnibus donis suis.
Rom. 10.

Quænã sint diuitiæ gratiæ Dei.

Tit. 2.
De gratiæ diuinę fonte qui super omnes hauserint.

Addit: *In omni sapiẽtia & prudẽtia.* Phrasis est Hebræa pro eo quod est, cùm omni sapientia, & prudentia; quæ quidem virtutes non omnium sunt qui salutem adipiscuntur, sed electorum propriæ, vt similes Christo, quo ad eius fieri possit, fiant; qui primò prædestinatus fuit in gloriam ipsorum, & ipsi prædestinati sint in aliorũ gloriam tanquam adiutores, & cooperatores Dei, & Euangelij pacis pro nobis administri: quoniam ea ratione superabundant gratia, & scientia, & prudentia, vt possint alijs impertiri, & dicere: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi sum.

Diuitias gratiæ diuinæ in omni sapientia, & prudẽtia qui propriè accipiãt, & quare.

1. Cor. 11.

Et sapientia quidem versatur circa veritatem æternarum rerum, vt distinctionis personarum, vnitatis Diuinæ substantiæ, Incarnationis, & mortis Filij Dei, Sacramentorum hominem sanctificantium, Resurrectionis, & aliorum, quæ captum hominum excedunt. Nam per sapientiam Deus agnoscitur, qua nota, omnia per eum tanquam per veram, & adęquatam vniuersalissimam, & particularissimam caussam cognoscuntur. Prudentia verò est recta ratio rerum agibilium: & in actibus omnium virtutum versatur, vt in illis seruetur finis, rectus ordo, tempus, modus, & aliæ circumstantiæ: & sapientia simplices efficimur vt columbæ, prudentia cauti, & circumspecti, vt serpentes, velut serpens in cruce exaltatus. Hinc Bernard. serm. 84. super Cantica: *Vbi amor est, labor non est, sed sapor: & fortè sapientia à sapore denominatur. Nec dixerim reprehendendum, si quis sapientiam, saporem boni definiat: & si quis sapientiam amorem veritatis definierit, non mihi videtur à vero deuiare. Et nunc assiduè sapientia vincit malitiam in mentibus ad quas intrauerat; quia saporem quem illa inuexit, sapore exterminat meliore.*

Quid sapientia.

Quid prudẽtia: vtriusque virtutis effectus.

Matth. 10.
Ioan. 3.
Num. 21.

Sapientiam quomodo definiat Bernardus.

Et ait: *In omni sapientia:* non quòd plures sunt sapientiæ diuinæ, cùm vna sit tantùm, malæ verò plures sunt sapientiæ, nimirùm terrena, seu animalis, carnalis, & diabolica. Nam cùm vna sit veritas, ab ea tamen contingit pluribus modis deuiare, sicut ab vna sanitate innumeris modis accidit deficere, sed in omni sapientia, id est, perfecta, & plena, & etiam ad illam quam habuerunt Prophetæ, superiori.

Si vna est tãtùm sapientia, cur dicitur: In omni sapientia.
Iacob. 3.
Rom. 8.

Sed obijcies: Quomodo perfecta sapientia, cùm scriptum sit: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus? Respondeo, omnem sapientiam, quæ hic habetur, comparatam ad eam quæ in gloria possidebitur, habere se tanquam scintillam ad magnum ignem, vel aquę guttam ad ipsum mare, aut candelam ad Solem, aut partem ad totum. Est ergo sapientia plena, quam capere possunt viatores, vt vestis parua, quæ puero accõmodata, dicitur

Si in omni sapientia diuites facti sumus, cur alibi imperfectã dicimus habere sapientiam.

1. Cor. 13.

esse

Cur prius in omni sapientia, quàm prudentia dicamur diuites facti.

esse perfecta: quòd si longior, aut amplior, aut breuior quàm par est, iam perfecta non esset. Præcedit verò sapientia prudentiam: quia gustus Dei, per quem capimus diuina, est causa benè se gerendi in actione. Et quia prius ad Deum ordinamur per sapientiam, quàm per prudētiam ad proximum; & quia sapientia perfectorum est de bonis persequendis, prudentia verò imperfectorum de malo cauendo.

VI dubij dissolutio. Circa illud: Vt notum faceret nobis sacramētum voluntatis suæ, & reliq.

Ad sextum explicandum, expende, nostrum interpretem vertisse: *Vt notum faceret Sacramentum*; Alios verò: *Qui notum fecit nobis*, vel patefacto nobis Sacramento; at Hieronymus vertit: *Notum faciens Sacramentum voluntatis suæ*, quod proposuit in eo, vel in ipso, vel in se ipso: vt quando ipsi videretur tempus, mundo per electos eius notitiam proderet: vel in eo, subaudi Christus compleret mysterium, id est, arcanum, & secretum: nam sic sæpè aliàs verti solet; etiam si quibusdam magis placuisset Græcam vocem relinqui, ad vitandam homonymiam vocis Sacramenti. Hæc est autem summa sapientia, scire quid de nobis Deus ab æterno decreuerit. Etenim cùm Apostoli futuri essent Euangelij buccinatores vsque ad vltimum terræ, operæpretium fuit eos plenos esse sapientia, & prudentia, quibus notum redderetur hoc diuinæ voluntatis mysterium. Et rursus excludens merita, addit: *Secundùm beneplacitum eius*: Grecè κατ' εὐδοκίαν, hoc est bonam, & propensam erga nos Dei voluntatem. Vnde Incarnationis beneficium nō nisi promissum est Adæ peccatori, Genes. 3. & Achab impio & infideli Regi Iuda, & Deum tentanti, Esai. 7. Quòd si quid meriti in patribus ex charitate orantibus, ac dicentibus: Emitte agnum Domine, dominatorem terræ; &, Vtinam dirumperes cœlos, & descenderes: si quid etiam dignitatis fuit in Abraham, ob cuius obedientiam promissa fuit etiam cum iureiurādo incarnatio: denique si fides Deiparæ Virginis quicquam meruit, vt de ea præcinat Ecclesia; *Quia quē meruisti portare, &c.* Hæc omnia merita Christi Incarnationi futuræ nitebantur; cùm tamen nec ipse Christus Incarnationem suam promeruerit, sicut nec nos electionem nostram ante primam gratiam. Quòd si obijceres verbum Scripturæ dictum ad Abraham: *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me: Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, &c. Possidebit semē tuum portas inimicorū suorum: Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ*: Quæ verba manifestam meriti condigni rationem includere videntur, & Messiam mundo datum propter obediētiam Abrahæ: Respondendum est, opera, quæ rationem meriti habent apud Deum, ex se non ordinari, nisi ad meritum amplioris gratiæ, & vitæ æternæ. Quòd verò interdum Deus illa acceptet ad bona temporaria, vel ad Messiæ dandi promissionem, id gratuito Dei munere factum est, ex acceptatione, & imputatione Diuina magis, quàm ex vllo operum merito, aut dignitate.

Quænam illa, quā à Deo accepimus, summa sapientia.

Quodnā fuerit beneplacitum Dei.

Genes. 3.

Esai. 7. Patriarchæ, & Prophetæ, & alij iusti, vndenam filij Dei incarnationem meruerint. Infra 16.

Genes. 22.

Si Abraham illud nō promeruit, cur ei cœlitus dictum fuit: Quia fecisti hanc rē, &c. benedicētur in semine tuo omnes gentes? Ibidem.

Ad rem igitur redeundo, Diuinæ volūtatis mysterium in incarnatione notum factum est Apostolis, ita vt pro illo prędicando, ac tuendo, mortem quantumuis atrocem subire non detrectauerint, & confidenter affirmauerint: Non possumus quæ vidimus, & audiuimus, non loqui: quibus etiam dixerat Dominus: *Dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri*; & iterum, *Vos dixi amicos: quia omnia quæcunq; audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Dicitur autem incarnatio Filij Dei, & aduentus, & salutaris mors, mysterium voluntatis: nunquam enim homines tale arcanum concipere, aut conceptum & cogitatum desiderare, & petere sine peculiari Dei dare volentis reuelatione auderet, nec Apostoli illud mundo prædicare; quod est corrigiam calceamenti soluere. Causa ergo tanti doni fuit Dei erga nos, & gratia, & dilectio, de qua Filius dixit; *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium vnigenitum daret.* Hinc opus esse dicitur Spiritus sancti: quod in lege non nisi tenuiter, & occultè, & paucis tantùm insinuatum fuit, vnde de Moyse dixit Dominus; *De me enim ille scripsit.* Et tunc maioris cognitionis mundus capax nō erat, si modò post exhibitum beneficium, & post lumen tantùm patefactum, solum factum esse cognoscitur. Quantum autē, & quale, & quando factum sit, etiam Angelis, & Beatis naturaliter est incomprehensum. Satanas verò suis dolis, & machinis obscurare tātum mysterium conatur, & ne illud fide susciperetur ab hominibus, impedire: & fingit zelare se pro Dei gloria, quo magis mentes nostras corrumpat: dicens, non decere Diuinam Filij Dei puritatem, & maiestatem, tuam vilem, putridam hominis carnem, & peccati similitudinem habentem sibi copulare. Sed hoc sanè mihi ridiculum videtur; quasi verò tabernaculum Moysi, aut nubes, aut ardens rubus, puriora essent, ac digniora creatura ratione præditā, aut quasi Deus nō olim frequenter loqueretur per Prophetas suos, quasi in eis habitaret, quò per humanitatē assumptam indi-

Incarnationis filij Dei Sacramentū quo modo Apostolis innotuerit. Actor. 4.

Luc. 21.

Ioan. 15.

Cur illa voce tur mysteriū voluntatis Dei.

Ioan. 1. Quid soluere Christi corrigiam calceamenti. Infrà 8.

Infrà 5.

Hanc tātam incarnati verbi veritatem, quomodo Satan obscurare, & mundo occultare tētauerit. Rom. 8. Quid opponendum veteratori.

Exod. 40. Suprà 16. Supra 8.

indicaret se nos aliquando allocuturum: *Propter hoc sciet populus meus* (ait ille per Esaiam) *nomen meum in die illo: quia ego ipse qui loquebar*; scilicet per Prophetas, *ecce adsum.* *Esai. 52.*

Hæc verba: In dispensatione plenitudinis temporũ habent duplicem sensum.

Sequitur: *In dispẽsatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terra sunt, in ipso.* Hoc est, illis euolutis temporibus, quæ ab æterno ad hoc ipsum exhibendum præstituit; Vel in plenitudine temporis dispensati, & ordinati à Deo, vt in eo non amplius teneamus secretum, & occultum tantum mysterium, sed vt per prædicationem toti mundo dispensemus, & nõ dicamus, vt olim quidam Propheta: *Secretum meũ mihi, secretum meum mihi.* Quemadmodùm enim secundùm Salomonem omni negotio tempus est & opportunitas, ita Deus pro sua sapientia congruum & perfectum tempus cuique rei faciendæ dispensauit. Est autem cuiusque rei plenum, & congruum tempus in beneplacito Diuinæ voluntatis positum. Aliam enim temporis plenitudinem dispẽsauit pro circuncisione Abrahæ danda, aliam pro lege Moysis, aliam pro Messiæ promissione per Prophetas, aliam denique pro eius aduentu, & præsentia. Porrò Incarnationis & aduentus Filij Dei tempus, vocatur plenitudo temporis: quia in ea æternitas, quæ omnia tempora continet, in tempus venit, & Spiritus in tẽpus, & Deus in hominem: & quia in eo pretium salutis omnium hominũ in eundem Christum concurrerunt, idq; tempus ab Angelis & hominibus diu desideratum & expectatum fuit. Vnde de Abraham testatur Dominus: *Abraham exultauit vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.* In eo quoque impleta sunt omnia in lege adumbrata, & in Prophetis promissa, & prænuntiata. Adde, quòd in eo Christum impleuit gratia & veritate; & per Christum repleuit B. Deiparam, & Apostolos, & omnes qui ante se fuerunt Prophetas: quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. Denique in hoc tempore ad æternitatem eleuamur, primùm quidem Spiritu, deinde verò corpore suscitato: estque sexta mundi ætas, & dies nouissimi, & hora nouissima.

Esai. 24. *Eccles. 8.*

Quatuor de causis Apostolus Christi incarnationem, plenitudinem temporis appellauit.

Ioan. 8. *Suprà 1.* *Ibidem 16.* *1. Tim. 3.* *1. Ioan. 2.*

Huius loci: Instaurare omnia in Christo, &c. lectio prima.

Pro verbo Instaurandi, Græca litera habet, *ἀνακεφαλαιώσαι*, quod propriè est ea, quæ sparsim, & fusius dicta sunt, summatim repetere, ac breuiter recolligere, & partes disiunctas, & diuulsas in vnum veluti corpus coniungere: vt faciunt oratores in fine, nam illi in epilogis, vel ante epilogos propter memoriam iudicum, & eorũ quæ audiere negotia recordationẽ, anacephalæosin solent facere, & vnusquisque recordari eorum incipit, quæ fusius dixerat. Estque metaphora sumpta ab his, qui calculos subducũt, & singula in vnam summam reuocant. Et ad eum modum Quintilianus *ἀνακεφαλαιώσις* figuram vocat enumerationem. Hieronymus verò contendit legendum esse recapitulare: quam lectionem etiam veteres Patres non ignorarunt, vt Irenæus lib. 1. cap. 1. & lib. 3. c. 20. in principio: Ostendimus enim quia tunc non cœpit Filius Dei existens, à Patre descendens, & incarnatus, & homo factus, longam hominum expositionem in se ipso recapitulauit, in compendio nobis salutem præstans, vt quod perdideramus in Adam, id est, secundùm imaginem, & similitudinem esse Dei, hoc in Christo Iesu reciperemus: & Tertullian. in Marcionem asserit, verbum hoc in Græco sonare, recapitulare, ad initium redigere, vel ab initio recẽsere. B. Augustinus tamen & Ambrosius non abhorrent à lectione nostra, licèt hic proximo illi verbo vtatur restaurandi, tam in versione, quàm in interpretatione.

Quintil. li. 7. c. 1. in princ. Altera lectio. *B. Hier. hoc loco, tom. 9.* *B. Irenæus.*

Tertul. lib. 5. aduer. Marc. *Aug in Ench. c. 62. tom. 3.* *sub init.* *Ambr. tom. 5. circa fin.*

Posterioris lectionis nimirũm: Recapitulare omnia in Christo, &c. prior intellectus Hieronymi.

Nos igitur secundùm varias huius verbi significationes sensum producemus, vt prudens lector pro suo arbitrio quem velit, magis sequatur. Si ergo legamus: Recapitulare, sensus duplex esse potest: alter Hieronymi dicentis: Quæcunque erant in sacris literis, & Christum figurabant, in ipsum tanquam ad certum caput sunt redacta, & recapitulata, id est, homines, & Angeli. Ita vt ipse sit vtrumque caput constitutus, sicut infrà apertè declarat, cùm ait: Ipsum dedit caput supra omnẽ Ecclesiam. In eius namque obedientia, charitate, omnia naturæ præcepta, quæ moralia vocantur, recapitulata sunt, in eius cruce, & oblato sui ipsius sacrificio omnes victimæ & hostiæ: in eius Crucis supplicio quo omne genus tormẽti, & opprobrij patienter pertulit, omnia legis iudicia completa sunt: in eius precibus & oblatione omnes psalmi, cantica, & orationes: in eius exhibitione omnia sanctorum gesta, omnes benedictiones, & promissa facta Prophetis, exitũ suũ habuerunt, ita vt ipse sit verbum abbreuiatum, quod fecit Dominus super terram.

Ephes. 1. *Esai. 10.* *Rom. 9.*

Posterior aliorum. *Psalm. 8.* *Hebr. 2.*

Alter sensus esse potest, quòd vt Adæ peccato omnia non solùm terrestria, sed etiam cœlestia mutata sunt: ita mutato Christo ob Angelis minorato, omnia inuersa sunt; per passionem tamẽ nouum ius acquisiuit, vt fieret caput omniũ, sicut fuerat à principio in Dei dispositione destinatum. Et sic sunt instaurata, & reparata omnia, vt sub eodem capite inueniantur, & destruatur omnis potestas, & principatus

Tertull.

tus etiam in cęlis. Terrestria quoque in eaput suum redegit, reducendo homines ad statum primæuum innocentiæ, & sic omnes inueniuntur sub vno Christo capite,& per eum,& cũ eo sub vno capite Deo. Hũc sensum confirmat Tertullianus libro de Monogamia, his verbis: *Dicit & Apostolus in Epistola ad Ephesios: Deum proposuisse in semetipso ad dispensationem adimpletionis temporum, ad caput, id est, ad initium reciprocare vniuersa in Christo, quæ sunt super cælos, & super terras in ipso. Sic & duas Græciæ literas, summam, & vltimam, sibi induit Dominus, initij, & finis concurrentium in se figuras: vti quemadmodum α ad ω vsque voluitur, & rursus ω ad α replicatur, ita vt ostenderet in se esse & initij decursum ad finem,& finis recursum ad initium, vt omnis dispositio in eum desinens per quem cœpta est, per sermonem, scilicet, Dei qui caro factus est, proinde desinat, quemadmodum & cœpit. Et adeò in Christo omnia reuocantur ad initium, vt & fides reuersa sit à circumcisione ad integritatem carnis illius, sicut ab initio fuit, & libertas ciborum, & sanguinis solius abstinẽtia, sicut ab initio fuit: & matrimonij individuitas, sicut ab initio fuit, & repudij cohibitio, quod ab initio non fuit: & postremò totus homo in Paradisum reuocatur, vbi ab initio fuit.* Hactenus ille. Et ad hunc sensum reducitur verbum restaurandi. Est enim restaurare, ad similitudinem prioris status aliquam rem, quæ lapsa fuerat, reuocare.

Alpha, & omega, quomodo Christus Tertul. *Apocal. 1. Esai. 44. Ioan. 1.*

III. Sensus Augustini in id: Instaurare omnia in Christo, & reliq.

Augustinus verò in lib. Enchirid. ca. 62. hoc modo interpretatur: *Nouerunt sancti Angeli docti à Deo cuius veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementum de genere humano integritas illius ciuitatis expectet. Propter quod ait Apostolus, instaurari omnia in Christo, quæ in cælis sunt, & quæ in terris. In ipso quippe instaurantur quæ in cælis sunt, cùm id quod inde in angelis lapsum, ex hominibus redditur. Instaurantur autem quæ in terris sunt, cùm ipsi homines, qui prædestinati sunt ad æternam vitam, à corruptionis vetustate renouantur.* Hæc ille.

IV. Origenis minimè recipiendos. *Lib. 1 periarch. c. 6. circa med. 10 1. Matth. 25.*

Fugiendus tamen Origenis sensus, qui ex hoc loco colligebat, Angelos qui ceciderant, aliquando restaurandos, contra illud Christi verbum: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Adhæc dæmones inde deturbati non dicuntur esse amplius in cœlo: satis autem omnia cœlestia restaurantur, reparato genere humano, in quo Angelorum gaudium instauratũ est: quia multi homines ad honores, & sedes Angelorum euehuntur.

Quid cęli per Christum instaurandi, secundùm aliquos, sed incongruè.

Sunt qui cœlos animas interpretentur; terram verò corpora: Alij cœlos, Iudæos, qui cœlestia præcepta habuerunt, & terram Gentiles affirmant. Sed mysticè potiùs hæc videntur, quàm ad literam dicta, & quia ait: Quæ in cœlis,& quę in terra, videntur habitatores cœli, & terræ designari, cùm alibi cœlorum,& terræ nomine per Metonymiam Angeli, & homines exprimantur, vt Deut. 32. & Esai. 1. *Audite cæli quæ loquor, audiat terra verba oris mei:* & ad Coloss. 1. Vniuersa quæ in cœlis,& quæ in terra sunt, declarans ait, *Visibilia, & inuisibilia,* id est, homines, & Angeli. Et rursus subdit: *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt.*

Deut. 32. Esai. 1. Coloss. 1.

IV. Sensus.

Aliqui verò referunt ad animas hominum, qui iam sunt in cœlo,& regnant cum Christo, quæ suo tempore assumptis corporibus per Christum restaurabuntur.

V. & vlt.

Certè de Angelis non incongruè, nec incommodè dicere possumus instauratos, & seruatos in Christo, teste Bernardo super Cantica: quia seruati sunt non caderent: sicut etiam saluatam asserimus sanctissimam Deiparam per gratiam præseruantem, non autem à peccato contracto subleuantem. Vt hac ratione Angeli quoque Christo incarnato suam referre debeãt salutem, etsi sanguine Christi non eguerint, quia non peccarunt: sicut & nos si peccatum non admisissemus, eius sanguine non egeremus. Ita inuenitur Christus totius mediator creaturæ, sed quorundam per incarnationem tantum, vt Angelorum. Et quod ait: *In ipso,* scilicet, Christo, vel est Pleonasmos, vel inculcatio, propter Simonem Magum,& Menandrum, qui inducebant alios mediatores.

Bern. ser. 22. nõ longè à pr. Alter Angeli, alter homines per Christum rẽdempti, teste Bernardo.

VII. Solutio quæstionis. De causa huius repetitionis: In quo & nos sorte vocati sumus.

Ad septimum, cur scilicet, repetat: *In quo & nos sorte vocati sumus, prædestinati secũdum propositum eius qui operatur omnia, &c.* Vbi primum pronomẽ, *Nos,* Hieronymus non legit, nec habetur in Græcis codicibus, & necessarium non videtur: ne sit nugatio, aut battologia,& sensum potius obscurat, quàm elucidet.

Verbum: *Sorte vocati sumus,* Græcè dicitur ἐκληρώθημεν, quod verbum ancipitis est significationis: quia κλῆρος sortem, & hæreditatem denotat, & hanc significationem sequitur OEcumenius: in quo, vel per quem, inquit, in hæreditatem asciti sumus. Sed quoniam hæreditas sortis est magis, quàm virtutis: corrigit illud, subdens: *Prædestinati secundùm propositum eius, &c.*

Oecum. c. 1.

Ad quod potius significatum allusisse Apostolus videatur. *Rom. 11.*

Sed meo iudicio præstat hoc loco, vt à sorte defendat verbum, vt si passiuè dicamus: sortiti sumus, id est, sorte vocati, aut sorte electi sumus: quia ex nullo iustitiæ debito, quæ posset in homine inueniri, descendit. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? sed ex mero DEI beneplacito,

Pauli, aliorũque Apostolorũ vocationem fuisse gratuitam. *Actor. 9.*

cito & voluntate venit, quòd hic eligatur, & alius non eligatur. Certè constat in Paulo, nulla merita inuenta fuisse in eo ad tantam dignitatem promerendam: quia dum plus quàm Vatiniano odio Ecclesiã Christi persequeretur, spirans minas & cædes in discipulos Domini, assumptus est in Apostolum. Sic etiam sorte fuerunt Apostoli reliqui vocati, quia elegit quos voluit ipse, & fecit vt cum eo essent duodecim: non quòd essent meliores, aut sanctiores reliquis vniuersi orbis hominibus: vnde & Iudas Iscariotes dicitur sortitus sortem ministerij, & excidisse à sorte sua: quod enim sorte fit, ex Dei beneplacito pendere videtur. Nec alia fuit sors Matthiam nominantium per suffragia in Apostolum, quàm dispositio, & electio patrisfamilias de cœlo veniens. Quamobrem ipsa hæreditas, quæ dispositione & placito patrisfamilias venit, eadem voce Græca *κληρονομίας* exprimitur. Et confirmatur hic sensus Augustini testimonio sumpto ex tractatu in Psalmum 30. Quare sortis nomine appellat gratiam Dei? Quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Nam vbi dicitur: Iste fecit, iste non fecit, merita considerantur: & vbi merita cõsiderantur, electio est, non sors. Quando autem Deus nulla merita nostra inuenit, sorte voluntatis suæ nos saluos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus. Hæc est sors.

Marc. 3. Luc. 6. Actor. 1.

Ibidem.

Cur Paulus sortẽ, gratiã Dei appellauerit, secundum August. *B. Aug. cõc. 2. sub fin. tom. 8.*

Quid significet: Prædestinati secundùm propositum Dei.

Subdit: *Prædestinati secundùm propositum eius.* Id est, destinati ad consortium Christi in gloria cœlesti, & ad cõformitatem Christi in via patiendo, & sustinendo pro alijs deducendis ad gloriam, vt Christus pro omnibus mortem perpessus est. Ne quis ergo existimaret, sorte, aut casu factam esse Apostolorum vocationem, quia dixerat: *Sorte vocati sumus,* corrigit, ait Theophylactus, dicens, illam ex Dei firma, deliberataque sententia, & à nulla creatura impedibili processisse. Ideò additum est: Eius qui cuncta operatur, & moderatur pro suo arbitrio, vel consilio, quia nihil Deus stultè, aut minus sapienter agere cõsueuit. Et cõsilio per metaphoram dicitur agere: quia nihil ignorat, nihil illum fugit, nulla dubitatione tenetur, vt homines qui propterea cum consilio operantur, si rectè quicquam volunt constituere, ac propterea ad consilium amplectendum obligantur, Dei autem voluntatem nullum consilium arctare potest, ita vt si illud non præstaret, peccet. Sicut accidit in omni creatura rationali, quæ legem habet superiorem inditam, & quam sine culpa nequit trãsgredi: sed Deo omnis voluntas sua consilium est, & ab alio quoquam consilium non mendicat, sed à se solo. Vnde Esaias dixit: *Quis enim adiuuit Spiritum Domini? aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi?* & Christus dicitur magni consilij Angelus. Omniaque summa cum sapientia, & consilio operatur. Et subdit: *Vt simus in laudem gloriæ eius nos, qui ante sperauimus in Christo.* Id est: Vt contendamus fide, lingua, actionibus, & passionibus nostris Christum glorificare, & alij videntes, Deum Patrem laudibus celebrent: *Videant*, inquit, *opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Hinc est, vt discipuli auditis, quæ per Paulum, & Barnabam Deus operatus erat in Gentibus, glorificauerint Deum.

Theophylact.

Deus quomodo operetur omnia secũdùm consilium voluntatis suæ.

Esai. 40. Sapien. 9. Rom. 11. Esai. 9.

Matth. 5.

Ad postremum dubium: *Nos qui ante sperauimus in Christo,* dicendum est, quosdam esse, qui hæc verba periphrasim esse credẽtium interpretantur: & in verbo, *Sperauimus*, dicunt esse henallagen temporis, pro eo quod est, speramus, non ignotam Hebræis. Sed obstat præpositio præ, quę vertitur, ante, in qua explicanda, nonnulli laborant. Sed melius faciunt, quæ hæc referunt ad Iudæos, qui priores vocati sunt ad fidẽ, & priores in Christum crediderunt, deinde secutæ sunt Gentes, inter quos erant Ephesij. Cui sententiæ fauet, quod subdit: In quo & vos, quod videtur opponi priori clausulæ, in quo & nos. Adde, quòd hic sensus probatur ab Ambrosio, & Tertulliano, & à veritate ipsa: quia Iudæi sperabãt in Messiam venturum. Et hæc sint satis.

Solut. VIII. quæstiunis. De sensu horũ verborũ: Nos qui antè sperauimus in Christo.

Altera solutio probabilior.

Tertul. li. 5. in Marcionem.

DISPVTATIO IIII.

In illa verba: *In quo & vos, cùm audissetis verbum veritatis (Euangelium salutis vestræ) in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, Qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. Propterea & ego audiens fidem vestram, quæ est in Christo Iesu, & dilectionem in omnes sanctos*, & cætera in finem vsque capitis.

IN his primis verbis dubitamus, quò tendat Paulus, & de prima clausula, quæ nullum habet verbum complens orationem. Deinde à quibus acceperant Ephesij auditum Euangelicæ doctrinæ, & quorsum appelletur verbum veritatis, & Euangelium salutis. Tertiò, quid est obsignari Spiritu promissionis sancto. Quartò, in

I. Dubitatio.

Secunda.

Tertia, & Quarta.

tò, an pignus.an arrhabo hæreditatis ſit legendum, & quomodo duæ illæ voces diſtinguuntur; & quid eſt dicere, In redemptionem acquiſitionis; videtur enim obſcurius dictum. Quintò in illis verbis: *Et ego audiens fidem veſtram quæ eſt in Chriſto Ieſu, & dilectionem in omnes ſanctos*, quare dicit ſe audiſſe quod ipſemet viderat, & eorum doctor, & concionator multò tempore extiterat, & quare diſtinguit fidem, & dilectionem, vt prior ſit in Chriſtum, poſterior in omnes ſanctos, cùm & dilectio ſit in Chriſtum, & fides in ſanctos: & cur dixit de charitate in omnes ſanctos, cùm charitas tendat in omnes Chriſtianos, & in omnem proximum, etiam inimicum, imò etiam in omnes paganos, & Iudæos: & cur dicit ſe non ceſſare à gratiarum actione pro eis. Sextò in illis verbis: *Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater gloriæ, det vobis Spiritum ſapientiæ, & reuelationis, in agnitionem eius*, dubitatur, quomodo ſint illa verba connectenda, & intelligenda, & quomodo diſtinguatur ſpiritus ſapientiæ ab ſpiritu reuelationis; & quomodo petit intellectum rerum, quę in patria cognoſcenda ſeruantur in præmium, cùm illa modo capi nequeant? & addit, *In agnitionem*, & non dixit, in cognitionem: cur item auferendi caſu dixit, in agnitione, & in accuſandi caſu, illuminatos oculos. Septimò dubitatur, cur deſideret illos cognoſcere, & quæ ſit ſpes vocationis eorum, & quæ diuitiæ hæreditatis, & quæ ſupereminens magnitudo virtutis, cùm vitæ æternæ corona ſit ſpes vocationis, & infinitus gloriæ theſaurus eſſe non ignoretur. Octauò, quomodo dicatur Chriſtus ſedere ad dexterã, cum Deus & ſiniſtra, & dextera careat, vtpote incorporeus. Nonò quærit Hieronymus; vnde Paulus nouerit hæc tot Angelorum nomina, & quid eſt quod ait: *Omne nomen quod nominatur*: cùm conſtet, nominibus ſuis omnia nominari? Decimò in dubium venit, quomodo dicatur Deus Chriſto omnia ſubieciſſe ſub pedibus eius, nũquid hoſtes Chriſti ſunt in cœlo, de quibus dicitur: Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? & rurſus grauius dubium oritur, quomodo hic dicat Apoſtolus omnia ſubiecta eſſe ſub pedibus eius, cùm ad Hebr. 2. ſcribat: *Nunc autem necdum videmus omnia ſubiecta ei*: & 1. Cor. 15. *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius.*

Quinta. — *Matth. 5.* — Sexta. — Septima. — Octaua. — Nona. — Decima. — *Pſal. 109.* — *Hebr. 2. 1. Cor. 15.*

Vndecimò dubitatur de eo quod ait, ipſum poſitum eſſe ſupra omnem Eccleſiam, ſunt ne multæ Eccleſiæ an vna tantùm? nam vna eſt columba tantùm, & vnũ ouile, & vnus Paſtor. Poſtremò, quomodo Eccleſia corpus eius dicitur, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur, vel, vt alij legunt, adimplet. Etſi verò quædam facilè ex iſtis reſolui poſſent; ponderanda tamen ſunt, & dulciùs ſapiant.

Vndecima. — *Cant. 6.* — *Ioan. 10.* — XII. & vlt.

Scopus igitur in primis obſcurus non eſt. Dixerat Apoſtolos, ſiue Iudæos vocatos ad Chriſtum, & prædeſtinatos, vt Epheſij ſe excluſos putarent: addit etiam, Gentiles mero Dei beneplacito, & gratia aſcitos eſſe credito Euangelio, & ſignatos eſſe Spiritu ſancto, per quem etiam habent æternæ hæreditatis arrham. Et ita confirmat eos præſenti oratione in fide Chriſti, conſtantiáque eius dilectione, oſtenditque ſolicitudinem, & paternum affectum erga eos, dum pro donorum ſuorum augmento precatur, & gratias agit.

Propoſitum Apoſtoli explicatur in verbis propoſitis.

Ad primum igitur dubium ſubaudiendum eſt verbum aliquod, quo primæ clauſulæ eclipſis ſuppleatur. Et more Hebræo ſolet verbum ſubſtantiuum, fuiſtis, vel eſtis, vel ex proximè præcedenti periodo, nempe: *nos qui ante ſperauimus in Chriſtum*, ſubintelligendum eſt: in quo & vos ſperatis in Chriſto, nam Græcè habetur: ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον; id eſt, in quo & vos poſtquam audiſtis Euangelium, aptati eſtis, & vniti capiti veſtro Chriſto per fidẽ, & dilectionem: & hoc quaſi ſecundo loco per nos, & poſt nos, id eſt per noſtrũ prædicationis miniſterium, quo factum eſt vt verbum Dei audieritis: quia fides ex auditu eſt, non ex viſu. Eſt enim fides, teſte Auguſtino, credere quod non vides. Et quia pauci habebant aures ad audiendum, perpauci ex Iudæis credebant, quibus præciſæ ſunt aures, vt in Malcho deſignatum fuit. Aggrauauerant etiam aures ſuas, & ob id de eis dictum: *Domine quis credidit auditui noſtro?* Nam vt olim vocem Dei in Sina per Angelum intermedium loquentis audire recuſarunt, ita nec Chriſti vocẽ per triennium ipſis prædicantis audire voluerunt; cùm tamen audierint Patris pręceptum dicentis; *Ipſum audite.* Ita etiam nec vocẽ Spiritus ſancti per Apoſtolos pŗdicãtis, quos ad mortem Iudæi perſequebantur, præceperuntque ne amplius prædicarent in nomine Ieſu Chriſti, Acto. 4. at illi reſponderunt: *Non poſſumus quæ vidimus, & audiuimus, non loqui.*

I. Dubitationis ſolutio. Hæc clauſula: In quo & vos cùm audiſſetis verbum veritatis, &c. vnde egatur.

Rom. 10. — *Aug. ſerm. de fide, ſpe, charitate, initio, tom. 10.* — Cur increduli Iudæi. — *Luc. 22.* — *Eſai. 6.* — *Infrà 13.* — *Exod. 20.* — *Matth. 17.* — *Act. 4.* — *Ibidem 20.*

Ad ſecundum: Epheſij Euangelicã doctrinam audierunt, non quidem à Chriſto immediatè, ſed à pręclaris magiſtris, id eſt à Paulo, qui per biennium in ea ciuitate docuit: & Timotheo Pauli diſcipulo, & eius

Ad II Dubit. A quo Epheſij audierunt verbum veritatis. — *Actor. 19.*

1.Tim.1.

vrbis Epiſcopo, & à Ioanne dilecto Ieſu diſcipulo, qui eam Eccleſiam & illi proximas ciuitates commendauerat, & longo tempore rexerat; habuerant etiam aliquos Apoſtolicos viros, & inter eos Apollo virum Alexandrinum in Scripturis potentẽ & eloquentiſſimum.

Actor. 18.

Doctrinam Chriſti Apoſtolus cur vocet Euangeliũ veritatis.

Porrò doctrinam Chriſti, verbum vocat veritatis, in quo eius detegitur excellẽtia. Dicitur enim verbum veritatis, non falſitatis, aut mendacij, quod prius erat in cultu deorum, & ſuperſtitionibus, & in fallacibus dæmonum oraculis. Verbum item veritatis, non imaginis, aut adumbratæ figuræ, vt audierunt olim in Sina Iudæi: quia omnia in figuris contingebant illis. Verbum etiam non participatæ veritatis, quale erat verbum Philoſophorum, & ſapientum huius ſeculi, ſed ipſius increatæ veritatis, hoc eſt Verbi æterni Ieſu Chriſti, qui eſt ipſa veritatis, qui falli, aut fallere nequit, quique de ſuo verbo dixit: *Cælum, & terra tranſibunt: verba autem mea non præteribunt*, Et non cuiuſcunq; veritatis, ſed vtiliſſimę, & ſaluberrimæ, quia non tantùm eſt verbũ veritatis, ſed etiam Euangelium ſalutis veſtræ, & promittitur à Deo, per quem ab ira Dei, & ſeruitute peccati, & tyrannide dæmonis, & carnis fomite in primis liberamur. Deinde etiam poſt animũ liberatum, redemptio quoque ac liberatio à morte, ac omnibus huius vitæ incommodis promittitur. Eſtque non ſolùm ſimpliciter propoſitum Euangelium ſalutis, ſed etiam Propheticis ſcripturis declaratum, admirandis ſignis, ac prodigijs, Apoſtolica vita, & Martyrum ſanguine, aduentu Spiritus ſancti in credentibus conſummatum.

Exod. 20.
1.Cor. 10.
Ioan. 14.
Matth 24.

Chriſti doctrina cuiuſnã ſit verbũ veritatis: eiuſdẽ virtus, & efficacia.

III. Soluitur quæſtio. De eo quod credentes ſignati dicuntur Spiritu promiſſionis ſancto.

Hiero tom. 9.

Ad tertium dubium, quomodo credẽtes Spiritu promiſſionis ſancto ſint ſignati, dicendum eſt in primis, particulam, in quo, ſecundùm Hieronymum ſuperfluere, vt ſit planus ſenſus: in quo & vos audito verbo veritatis, Euangelio ſalutis veſtræ credentis ſignati eſtis. Et ita conſtaret integra illius clauſulæ grammatica, & non opus eſſet quicquã ſubaudire. Si tamen quis contendat ſupplendum eſſe verbum: Speratis, aut aliquid huiuſmodi, neceſſaria eſſet particula, *In quo*: hoc enim ex nimio charitatis affectu Paulus patiebatur, vt eum quem diligeret, ſemper nominaret, & exprimeret, etiam violata grammaticæ ratione. Et credentes, Grecè πιστεύσαντες, hoc eſt qui credidiſtis, de præterito. Et addit: *Signati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto.* Vbi ſpiritus dicitur promiſſionis: quia primum per Prophetas mundo promiſſus fuit: Effundam, inquit, de Spiritu meo ſuper omnem

Spiritus ſanctus, cur Spiritus promiſſionis.

Ioel. 2.

carnem. Deinde per Chriſtum frequens eſt facta ſponſio: vt expectarent promiſſionem Patris, quam audiſtis, inquit, per os meum. Et ita promiſſus, vt ad eius fruſuoſam ſuſceptionem digni homines redderentur, & præpararentur.

Act. 2.
Supra 1.

Obſignare quid.

Verbum autem, ſignati, vel obſignati, vt aliqui vertunt, Grecè eſt ἐσφραγίσθητε, & duplicem ſenſum habere poteſt. Eſt enim obſignare, ſignaculi impreſſione literas occludere, & munire, vt annulo Regis, aut aliquo alio proprio ſignaculo, vel inſtrumento; metaphora ſumpta à tabulis, vel literis quas obſignamus, partim vt cognoſcantur eſſe noſtræ, partim, vt quod illis committimus, tectum, & abſconditum veniat, neq; quibuſuis pateat: Ad eum modũ nos ſignati ſumus Spiritu: quia ipſe Spiritus teſtimonium reddit Spiritui noſtro quòd ſumus filij Dei: quia accepiſſe nos Spiritũ, innoteſcit nobis per victorias, quas in nobis operatur aduerſus carnem, & ſanguinẽ hic Spiritus. Niſi enim eſſemus in Chriſto, nunquam mũdum vincere poſſemus. Obſignat etiam, & ſigillat in nobis dona Spiritus, cùm dicat Dilectus: *Nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, & videbimus eum ſicuti eſt: & Paulus, Vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Et ita obſignat, manifeſtando nos, vt ſimus de Chriſti ſorte, & hæreditate, & ex alia parte abſcondendo dona ſua alijs, quę in nobis poſuit. Deus ergo eſt obſignans: homo, maximè quod ad partem ſpiritus attinet, obſignatus: & Spiritus ſanctus eſt ipſum ſigillum, & ſignaculum, quo diſtinguimur à gẽtibus infidelibus, & à filijs Satanæ, deinde à Iudęis, qui inſtar pecorum, & belluarum in carne ſignati ſunt per circumciſionem: Tertiò imprimitur character, ſiue ſimilitudo Filij Dei Ieſu Chriſti, quæ olim Adæ peccato amiſſa fuit, & nunc reſtaurata per eundem: vt ſicut portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginem cœleſtis. Hæc autem fit per Spiritum ſanctum, quo plenus fuit Chriſtus, & quẽ nos debemus participare: vt ſicut ille homo Chriſtus conceptus dicitur de Spiritu ſancto, ita & nos in vtero Eccleſiæ concepti geramus eius imaginem. Et vt ille clamabat, *Abba Pater*; & exultauit in Spiritu ſancto, & per eum ſe obtulit ad mortẽ, & per eum ſuſcitatus eſt; ita & nos in eodem clamemus, & exultemus, & offeramus Deo corpora noſtra hoſtiam viuẽtem, ſanctam, Deo placentem, & reſurrectionis gratiam promereamur. Et ſicut Chriſtus dicitur à Patre ſignatus, vt agnus Dei, ita & nos vt

Quemadmodum ſancto ſignemur Spiritu.
Rom. 8.

Quo etiã modo nos ſignemur.
1.Ioan. 3.
Coloſſ. 3.

A quo ſignetur homo, & quatenus. Ita preſtat Spiritus ſancti ſigillum.

Geneſ. 1.
Infrà 3.
1.Cor. 15.

Chriſtus cur plenus fuerit Spiritu ſan.

Ioan. 1.
Marc. 14.
Luc 10.
Hebr. 9.
Rom. 12.
Ioan. 6.

oues

Suprà 1.

oues pascuæ eius, & agni simplices agnoscamus eum cuius sumus, & sciamus ad cuius pastoris regimen spectamus, & à quo nobis omnia bona speranda sunt. Et sicut Christus signatus est à Patre, Ioan. 6. quia est character hypostasis paternæ, & imago Dei inuisibilis; ita & nos obsignemur in Christo, & nouum hominem per spiritum induamus, qui secundùm Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis; denique vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris, vt notum fiat quòd verè pertineamus ad populum Dei, adeoque ad promissiones illi factas, cum visibili specie effuderit super nos Spiritum sanctum.

Christũ eut Pater signauit Deus. *Coloss. 1.* *Ephes. 4.* *2. Cor. 4.* *Actor. 2.*

Soluitur III. dubitatio. Legendũ ne: Spiritus est pignus, an arrhabo hæreditatis nostræ. *2. Cor. 1.* *Infrà 5.* *B. Irenæus.*

Ad quartum dubium, quomodo esset legendum, pignus, an arrha hæreditatis, dicimus: Augustinum sermone de visione Dei annotasse, melius habere codices qui habent arrham, quàm qui pignus, & Græcè legi arrhabonem, non pignus, & interpretem posuisse pignus pro arrhabone, vt etiam fecit 2. Cor. 1. *Qui & signauit nos,* inquit, *& dedit pignus Spiritus.* Et rursus 2. Corint. 5. *Deus qui dedit nobis Spiritus:* & Irenæus ita legit lib. 5. c. 8. Quia vtrumque poni solet pro certitudine, & securitate contractus. Differunt tamen inter se: nam pignus datur pro mutuata pecunia: arrhabo futuræ emptioni quasi quoddam testimonium, & obligamentum datur. Primum Græcè dicitur ἐνέχυρον, secundum verò ἀῤῥαβών. Deinde reddita pecunia mutuo accepta restituitur pignus, arrha autem soluto integro pretio non redditur: quia est pars pretij ipsius. Vnde Græcæ literæ, & interpretibus Græcis magis conuenit hoc loco nomen arrhabonis, & rei etiam ipsi, quia Spiritus sanctus cœlestis hæreditatis arrha non redditur, quemadmodum arrha reddi non solet. Ideò Dominus dixit: *Dabo vobis Spiritum sanctum paracletũ, vt maneat vobiscum in æternum.*

Pignus, & arrha in duob' differunt. *Ioan. 14.*

Quà ratione Spiritus sanctus sit pign' hæreditatis, & arrha. *1. Cor. 13.*

Potest tamẽ aliquo modo Spiritus sanctus dici pignus hæreditatis, quantum ad fidem, & spem: quæ virtutes in gloria euacuantur: quantum ad charitatem verò quę nunquam excidit, rectius dicitur arrha. Et C. de iure gentium, l. fina. *Pignus debet semper plus valere, quàm pecunia sub pignore tradita.* Et ostendit Deus quantum nos diligat, cùm Spiritum sanctum sub pignore tradat ad certitudinem futuræ hęreditattis in nobis ingenerandã. Et vt eleganter ait Chrysostomus: *Cum Gentes bello inter se confligunt, obsides exhibent: ita & Deus filium suum, atque qui ex ipso est, Spiritum sanctum pacis, ac fœderum pignus dedit.*

In eo q Deus dedit nobis pignus Spiritus, quid indicauerit. *Chrys. hom. 2 non procul à princ. tom. 4.*

Expende etiam, quòd relatiuum, *Qui,* Græcè est masculini generis, ὃς, & refertur non ad Christum, sed ad Spiritum sanctũ, non quantum attinet ad grammaticam, quia nomen Spiritus, Græcè est nutrius generis πνεῦμα, sed quantum ad rem, quia Spiritus sanctus est Deus: & relatiua sæpè, quod ad genus attinet, concordant cum consequenti nomine, nõ autem cum præcedenti: arrhabo autem Græcè est masculini generis; ideò potest de Spiritu sancto intelligi, non obstante generis differentia. Et confirmatur Pauli testimonio, qui 2. Corint. 1. & 5. vocat pignus Spiritus, vbi apertè Spiritus sanctus dicitur arrha, siue pignus. Nomẽ etiam Spiritus vicinius est, & propinquius relatiuo, quàm Christus. Si ergo Spiritus sanctus est arrha, quæ est prima pars solutionis, quam in anima modò percipimus; per eam insinuatur subsequens cooperatio nostra ad hæreditatem consequendam, & possessionem hæreditatis accipiendam: si verò referatur ad Christum designatum in particula, In quo, vt quidam volunt, ipse verè est arrha initium redemptionis acquisitę hæreditatis nostrę. Nam etsi sit integrum, & sufficientissimum pretium: nobis tamen post baptismum in hac via cõmunicatur vt arrhabo, quia exigit cooperationes nostras, & labores ad æternam hęreditatem consequendam. Prior tamen sensus videtur magis accedere ad mentem Apostoli.

Illud: Qui est pignus, &c. ad Spiritum sanctum, nõ ad Christum esse referendum. *2. Cor. 1.*

Quo sensu idem valeat ad Christum referri.

Datus ergo Spiritus, qui bonitas, & charitas, & communicatio est, in arrham, cùm nos pro ea comparanda vniuersa quæ habemus, vendere deberemus, atque adeò nos ipsos in perpetuos seruos tradere, vt tantum thesaurum, & tale margaritum acquirere possemus. Et sicut arrha est certitudo rei emptæ, & omninò possidendæ; ita Spiritus certos efficit, quòd dabit amicis, & filijs, qui in vinea laborauerunt, integrum denarium. Et si per Spiritum sanctum liberauit animam à tyrannide peccati, & à Satanæ seruitute, cur non etiam corpus restituat? Et si per Spiritum dedit inchoatum esse diuinum, & vitam Filio in flatu illo diuino insufflauit in Apostolos; cur nõ complebit opus quod in nobis cœpit operari, ne de eo dicatur: *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare?* Si dedit illum in specie linguæ, vt sapiamus, & degustemus diuina; cur non dabit edere super mensam suam in regno suo, & torrente voluptatis inebriabit? Et si modò non obstante ænigmate fidei dedit Spiritum, vt agnoscamus omnem veritatem, cur non ablato fidei ænigmate dabit in patria,

Pignus Spiritus nobis datum, quale, & quantum donũ Dei sit. *Matth. 13.* *Infrà 20.* Quanta per Spiritum sanctum in hac vita nobis bona collata, & in alia conferenda. *Ioan. 20.* *Luc. 14.* *Act. 2.* *Infrà 22.* *Psalm. 35.* *1 Ioan. 3.*

vt videamus eum sicuti est? Et si ita modò consolatur, & gaudium parit in eis, qui illum excipiunt; quanta erũt cœlestis illius patriæ gaudia, quæ diciur hæreditas, quia filijs datur: vocatur denarius, quia seruis frugi, & laborantibus in vinea tribuitur: nostra autem est, id est credentium, & recipientium arrham Spiritus.

Bona cœlestia, hæreditatis, denarij que nomine cur veniant. *Matth. 20.*

B. Athanas. tom. 1.

Athanas. lib. de incarnat. eleganter Deum esse probat Spiritum sanctum, quia ipse est hæreditas; ait enim lib. de Incarnat. Christi: vbi Apostolus docet Spiritum sanctum esse arrhabonem hæreditatis nostræ: ibi Dauid ait, Dominum esse hæreditatem nostram: *Dominus*, inquit, *pars hæreditatis mea, & calicis mei.* Et alibi rursum: *Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* Ieremias item: *Qui formauit omnia, ipse est: Et Israel hæreditas eius. Dominus exercituum nomen illi.* Vbi Prophetæ affirmant, Dominum hæreditatem sanctorum esse, ibi Paulus ait: Spiritum sanctum hanc hæreditatem esse: *In quo*, inquit, *credentes, signati sumus Spiritu illo repromissionis, qui est arrha nostra hæreditatis.* Hæc ille.

Psal. 15. *Psal. 141.* *Ierem. 10.*

Quid illud: In redemptionem acquisitionis.

Addit: *In redemptione acquisitionis*, Non adoptionis, vt quidam Textus habebant, teste Hieronymo, sed Græcè legitur; τῆς περιποιήσεως, id est possessionis, vel acquisitę hęreditatis. Estque sensus: Vt certò scirent. populum Christianum in perfectam aliquando libertatem afferendum, & ita redemptio non est à peccatis, quam iam assecuti sumus, sed ab omni concupiscentiæ fomite causa peccati, & ab omni corruptione, & morte, de qua dicitur: *Leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra*, & iterum: *Expectantes redemptionem corporis nostri.* Nomine ergo acquisitionis ipsa possessio intelligitur, quam Christus magnis sudoribus, & sanguine suo sibi acquisiuit: quę nihil aliud esse videtur, quam populus Christianus.

Luc. 21. *Rom. 8.*

Deus dando nobis Spiritum in pignus cœlestis hæreditatis, quid fecisse videatur.

Subdit: *In laudem gloriæ ipsius.* Id est, vt eius gratia gloriosa appareat, & laudibus celebretur, vt si fortè Rex Hispaniæ nuntiũ cum literis suo sigillo munitis & manu scriptis ad te mitteret, quibus declararet se pro munificentia sua velle te in filium adoptare, & in totius regni sui hæredem euehere; certè ad illum ire non detrectares: quod si Principem, hoc est, hæredem institueret, tùm de successione, & possessione regni magis certus reddereris. Ad eum sanè modum Christus Apostolos legatos suos, & nuntios ad nos misit cum literis regijs, & authenticis, hoc est Scripturarum, & signorum testimonio, & iam nobis credentibus impertitur Spiritum sanctum in certam cœlestis hæreditatis arrham. Quis ergo à fide tanti boni, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, vel à tanta confidentia tos modis cortoborata suo vitio & pusillanimitate excidere velit.

Soluitur V. difficultas. Cur Apostolus audire se dicit Ephesiorum fidem, quã ipse perspexerat.

Ad quintum, in illa verba: *Propterea & ego audiens fidem vestram: quæ est in Christo Iesu, & dilectionem in omnes sanctos:* respondemus inprimis, illud, Propterea, expendendum esse. Est enim sensus: Eo quòd audistis fidem, & obsignati estis spiritu, & ego vinctus sum pro vobis, & pater, & apostolus vester audiens fidem vestram eo affectu, quo parentes audiunt noua filiorum suorum benè agentium, & eo gaudio quo Princeps audit sui exercitus victoriam: denique ea dulcedine, quam persentiscit magister, quando agnouerit discipulos suos magnos progressus facere in literis, quæ summa esse solebat. Vnde Ioannes dicebat: *Maiorem horum non habeo gratiam, quàm vt audiam discipulos meos in veritate ambulare.* Fama siquidem fidei, & euidentis sanctitatis, & charitatis Ephesiorum Romam vsq; perueneraț: quia ignis nequit se abscondere, & bonus odor etiam delitescens exterius se prodit. Præcipuè verò eos laudat de fide, quæ etsi Dei dantis, est tamen etiam hominis acceptantis.

Ioan. 3. Boni propriũ, nõ posse occultari. *Ephes. 2.*

EphesiosPaulus cur laudet de fide, quæ est in Christo Iesu. *Hebr. 11.* *Exod. 14.*

At addit: *Quæ est in Christo Iesu:* ad differentiam fidei, quę fuit in lege Naturæ, qua credebant homines quia Deus est, & inquirentibus se remunerator sit: Ad differentiam etiam fidei circumcisorum, quæ fuit in Deo, & in Moyse seruo eius, & de bonis terrenis, nostra verò in Deo, & in Iesu Christo filio eius, & de bonis æternis, vt ita esset hæc fides in vncto Messia homine, & in Iesu Deo Saluatore: quę sanè inexpugnabilis est, quia in Christo petra nititur. Vnde Ioannes: *Hæc est victoria qua vincit mũdum, fides nostra:* & Petrus ait: *Cui* (scilicet diabolo) *resistite fortes in fide.* Deinde laudat eos de dilectione stante, operante, & perseuerante in omnes sanctos. Et si enim charitas Deum maximè, & Christum, qui proximus est nobis, respiciat, & propter Christum in fratres omnes se extendat, expressit tamẽ, Ephesios illã exercere in sanctos, quia in eis non nisi Christus diligitur. Et quia amor Dei bonorum nostrorum non egentis fingi potest, non autem amor in proximos. Qui enim fratrem quem videt, non diligit, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? Quanquam charitas oẽs etiam inimicos respiciat, vt Christus explicauit: fortior tamen, & intensior esse solet in sanctos, & credentes: nam in eis

Christi fides quam firma. *1. Cor. 10.* *1. Ioan. 5.* *1. Petr. 5.*

Quare eosdẽ commendet à dilectione in omnes Sanctos.

Supra 4.

Quã latè pateat charitas Christiana. *Matth. 5.*

videre

videre potest quis plures diligendi rationes; & quia fratres sumus in Adam, & rursus fratres in Christo, & vocati ad participium eiusdem gloriæ. Vnde qui tales non diligit, nec alios proximos diligere censetur. Nam qui suorum, ait Paulus, & maximè domesticorum curam non habet, fidē negauit, & est infideli deterior; & alibi: *Operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.* Præcedit autem fides charitatem, quia incognitum diligi non potest, & fides ostendit, quis & qua ratione sit diligendus. Sequitur etiam charitas: quia fides etiā montes transferens, sine charitate esse maximè potest; vt indicauit Apostolus.

1. Tim. 5. — Galat. vlt. — Cur prior fides charitate — 1. Cor. 13.

Subdit: *Non cesso gratias agens pro vobis,* Græca phrasis est, pro eo quod est, Non cesso gratias agere: Græci enim participijs pro infinitiuis sæpè vtuntur. Et non cesso gratias agere horis congruis deprecando, & obsecrãdo in gratiarum actioonem: quia Deus etiam non cessat dona sua in nobis conseruare. Quia etiam video innatum in hominibus ingratitudinis vitium, ideò ego qui pater sum, gratias pro vobis filijs meis Deo pendo, non ignorans hęc omnia vos à Deo habere. Noui etiam Satanæ inuidiam qua vtitur: nàm iuxta parabolam seminantis, volucres cœli semina in cordibus hominum iacta furantur. Cùm igitur ego vos in Christo genuerim, paternæ solicitudinis est, quatenus possum vos cōseruare: quod mirificè pręstat officium precationis cum gratiarum. Hinc 2. Thes. 2. scriptum est: *Nos debemus gratias agere Deo semper pro vobis fratres.*

Qualis hæc phrasis: Non cesso gratias agens pro vobis. — Cur Paulus Deo gratias ageret pro Ephesijs sine intermissione. — Matth. 13. — 2. Thess. 2.

Memoriam vestri faciens in orationibus meis. Perpende studium Pauli in frequentanda deprecatione, quod mirum esse debet nobis in vita tam laboriosa, & peregrinationibus plena: stupenda etiam Pauli memoria, in eo quod tot Ecclesiarum, ciuitatum & hominum capax erat, & tenax: ingens quoque Dei donum, quòd illi oranti omnes accurrerent, & proximus quoque esset Christi memoriæ, qui omnium fidelium præteritorum, præsentium, ac futurorum in orationibus suis, quas toto tempore vitæ suæ ad Patrem fundebat, recordaretur, maximè verò in Cruce, vbi cruciatus, & confusiones à nobis illatæ, & pro nobis toleratæ non potuerunt recordationem nostri illi eripere, sed magis quodammodo eum accenderunt, vt nostri memoriam seruaret.

Pauli mira precandi assiduitas.

Ad sextum, in illa verba: *Vt Deus Domini nostri Iesu Christi pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri:* dicimus, dubitationes illas non esse admodum arduas. Explicat siquidem, quid precibus suis consequi à Deo nitereretur, nimirùm vt Pater Iesu Christi, & Pater gloriæ, vel melius fortè, vt Deus gloriæ, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, det nobis, &c. Et primo modo dicitur Pater Deus Christi, quia singulari sua prouidentia in eum respicit, & ab eo vnicè respectus est: vt nulla pietas vel patris in filium, vel filij in patrem possit illi comparari. Vnde de se orabat: *De ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris à me. Et rursus: Deus Deus meus respice in me.*

VI solu. dub. De constructione horū verborū: Vt Deus Domini nostri Iesu Christi, & reliq. — Deus quomodo Pater Christi. — Psalm. 21. Ibidem.

Pater verò gloriæ exponitur Pater gloriosus phrasi Hebræa, vel Pater Christi, qui est Patris sui gloria, de quo: *Exurge gloria mea, exurge Psalterium, & cithara: &, Gloria patris est filius sapiens.* Nam per Christum Pater est glorificatus, qui est Deus humanitatis, & Pater gloriæ, id est Diuinitatis.

Idem vt Pater gloriæ dicatur. — Psal. 56.

Det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis. Donat gratis nobis, & iustè dat propter Christum. Et Dei proprium est dare, qui nunquam recipit: sicut materię primę tantùm proprium est recipere: reliqua omnia intermedia inter Deum, & materiam primam, & dant, & recipiunt, & qui parum, aut nihil donant, proximi sunt materiæ primę, & nihilo: qui verò multa, aut plura dāt, Deo sunt quam simillimi.

Dei propriū quid sit: quid verò primæ materiæ, eidem qui similes.

Et non petit sapientiam humanam, sed agnitionis in reuelatione ipsius. Quandoque enim datur sapientia obscura, vt Prophetis, quandoque detecta, vt Apostolis: & hanc precatur, cùm ait: Reuelationis in agnitione eius, scilicet Dei; quia sapientia circa Deum versatur. Et per appositionem illa explicans ait: Illuminatos oculos cordis vestri. Vt rectè dictum sit: *Sapientis oculi in capite eius.* Petit igitur Spiritum sapientiæ, hoc est ipsum Spiritum sanctum, qui postulat in nobis, & pro nobis, & postulatur per Christum à Patre, & ita datur à seipso, & à Patre, & Filio, ex quibus procedit, de quo alio loco habes: *Diuidens singulis prout vult, rursus: Quanto magis Pater vester cœlestis debit Spiritum bonum petentibus se?* Datus quoque est Apostolis orantibus Actor. 2. Datur autem ad varios effectus, iuxta illud Esaiæ: *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, &c.* Quæ duo primaria, & nobilissima dona sunt, quæ hic precatur Apostolus Ephesijs largiri. Et per donum sapientię homo Deum agnoscit, & in eo omnia, qui est prima, & summa causa generalissima, & singularissima. Et agnoscit quis Deum vt Christi Patrem clementissimum, & nostrum, ac pro-

Spiritū sapiētię, & reuelationis quem oret Apostolus Ephesijs dari. — Eccles. 2. — Rom. 8. — 1. Cor. 12. — Luc. 11. — Actor. 2. — Esai. 11. — Precipua sancti Spiritus quæ muneta duo. — Per sapientiā Deus quomodo ab homine cognoscatur.

inde gustat, ac sapit Deum in se, & in omnibus creatis, & in Scripturis omnibus, in secundis, & in aduersis casibus, agnoscit Christum vt mediatorem, aduocatum, sponsum, medicum, & fratrem amantissimum. Agnoscit item Spiritum sanctum, ac sapit tãquam viuificatorem, doctorem, instructorem, & cõsolatorem, sapit & cœlestes promissiones, vt cœlestia, & solida bona, ac digna, quæ totis desideriorum medullis amplectamur: cognoscit, ac sapit Christi legem, ac Sacras literas, de quibus quidam sapiens dicebat: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo: &, Desiderabilia super aurũ, & lapidem pretiosum multùm, & dulciora super mel, & fauũ.* & alius sapiẽs adhortatur: *Quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite.* Tantùm peccata, quæ olim sapiebant, fellea, & amara reddit, mundum, cum suis omnibus bonis insipidum, & tanquam desertum horribile efficit.

Effectus diuinæ sapientiæ multiplices.

Psal. 118.
Psalm. 18.
Coloss. 3.

Alterum donum erat, Spiritus reuelationis, id est, ablationis velaminis, qui est donum intellectus, qui sequitur sapientiã; de quo dictum est: *Gustate, & videte quoniã suauis est Dominus*: Gustate per sapientiam, & videte per donum intellectus: &, *Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, &c. & manifestabo ei me ipsum*; & iterum: *Si non credideritis* (fide nimirum per charitatem operãte) *non intelligetis.* Est enim naturale velum, quo nobis ea quæ suprà naturam sunt, teguntur. Est & pelum peccati, quod etiam cognitionem naturalem debilitat, & ad ea ad quæ intellectus posset pertingere, vitijs obcæcatus non potest. Est demùm velum figurarum, & vmbrarum legis veteris: vnde Moyses ponebat velamen ante faciem, quo etiam hodie Iudæi in lectione Moysis vtuntur, vt ait Paulus. Veris autẽ Christianis apertus est sensus vt intelligerent Scripturas.

Quid Spiritus reuelationis.
Psal. 33.
Ioan. 14.
Esai. 7.
Velum multiplex inuenitur.
Exod. 34.
2. Cor. 3.

Iste tamen Spiritus intellectus, siue reuelationis fidem non tollit, quam sola visio Dei beans in patria euacuat. Vnde scriptum est: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: &, Declaratio sermonem tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.*

Cũ dono intellectus, & reuelationis potest fides consistere.
Psal. 92.
Psal. 118.

Quod ait: *In agnitione eius*, expendendũ est: Græcè enim legitur, εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, est agnitionem, non autem εἰς γνῶσιν, id est, cognitionem: nam agnoscimus olim cognita, & quæ fide noueramus, intellectu cõprehendimus, & tota æternæ gloriæ beatitudo est agnoscere Deum, & quem misit Iesum Christum: sicut gehenna est illius visione priuari: & peccatum est ignorare, vel non considerare illum quem offendimus. Sunt ergo sapientia, & intellectus, oculi spirituales mentis nostræ, qui sicut corporei sine luce nihil vident, ita opus est vt Deus pro sua munificentia conseruet lucem gratiæ in nobis, & panem verbi sui, quibus Dei dona & sapiamus, & intelligamus.

Agnoscere, & cognoscere, distinguũtur.
Ioan. 17.
Spirituales oculi duo qui.

Septimę dubitationi respondemus: Ad tria Dei munera cognoscenda, expetere Paulum Spiritum sapientię, & intellectus, & oculos cordis illuminatos. Primum est: *Vt sciatis quæ sit spes vocationis eius*, hoc est quãta sit sperata gloria cœlestis, & ad quam sua die possidẽdam vocati estis: & interim dum in hoc turbulento mundi mari nauigamus, tenẽda est nobis spei anchora: quia, vt alibi ait: *Spe salui facti sumus.* Et hoc multùm scire nobis refert, ne ignorantes putemus sperandum esse nobis in hac vita, & nõ in futura: in hac enim & aduersa, & flagalla, & omnia mala deuoranda sunt, in futura verò omne bonum solidum, ac desiderabile nos manet.

Ad VII. dub. Quid significet: Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ.
Rom. 8.
Hebr. 6.

Alterum est: *Quæ sint diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis.* Non sat nobis esse debet, quòd spes tendat ad bona vitæ futuræ, sed etiam quæ sunt diuitiæ gloriæ hæreditatis in sanctis; id est, ne fallamur putantes nos in alia vita inuenturos bona terrenis istis persimilia; sed diuitias esse spirituales, nimirùm gloriæ præparatæ in hæreditatem sanctis, id est his qui mundi erunt, & nihil iniquinatum habebunt. Nec enim aliquid profanum, aut immundũ, aut abominationem faciens, & mendacium, intrabit in illã ciuitatem: aberitq; non tantùm iniquitas, quod est lethale delictum, sed etiam minutum, & veniale, fomes coucupiscentiæ, & mortalitas omnis, atque corruptio. Maximè autem homo diuitias appetit, & sapientiam, & quærit gloriam, & perpetuitatem, & securitatem, & bonã ac suauem cum gaudio societatem. Sed hęc omnia bona abũdè nobis à Deo suppetent, quia mensuram bonã, & confertam, & coagitatã, & supereffluentem dabit Deus in sinum nostrũ: pro qua diuitiarum copia hic perpeti debemus omnem inopiam, & pro gloria illa nullum non opprobrium, & tædiũ, ac dedecus deglutire, & pro tali hęreditate perpetuo manẽte exilium carcerem, & totius patrimonij iacturã libenter ferre. Id enim quod in præsenti est momentaneũ & leue tribulationis nostrę, supra modũ in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

Explicatur etiam illud: Quæ sint diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis.
Apoc. 21.
Eiusmodi diuitias gloriæ à Deo nobis mioimè defuturas: illæ quomodo parandæ.
Luc. 6.
2. Cor. 4.

Tertium erat: *Quæ sit supereminans magnitudo virtutis eius in nos qui credimus secundùm operationes potentiæ virtutis eius.* Agnoscenda quoq; est per Spiritum sapientiæ & reuelationis gloria corporis nostri post re-

Hoc etiã declaratur: Quę sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, &c.

surre-

ſurrectionem itaque ſecundum ſpectat ad gloriã animę, tertium ad gloriam corporis. Et immortalem corporis noſtri gloriã deſcribit, vt effectum ſuperexcedentis magnitudinis potentię diuinę, quam in nobis qui credimus, Deus operatus eſt: quoniam tam magnus effectus, vt corpus mortale, imò mortuum, & incineratũ, ad vitam non ſolũ reuocetur, ſed etiam ad vitam immortalẽ, & glorioſam, dignũ eſt admiratione, & ſtupore. Nec tantùm affert diuinam potentiã, quæ cõmunis eſt omnibus operib⁹ naturæ, ſed etiã magnitudinẽ potentiæ diuinę, quę communis eſt omnibus operibus mirabilibus, & ſuper omnem naturę facultatem factis. Et ne incredibilis huiuſmodi magnitudo potentiæ in nos exercenda credatur; explicat eam in ſimili efficacia, quã iam in Chriſto ſuſcitando exercuit: nam reformauit corpus humilitatis noſtræ cõfiguratum corpori claritatis ſuæ. Et loco operationis Græca vox habet, ἐνέργειαν, ſiue efficaciam. *Potentiæ virtutis*, id eſt potentis fortitudinis eius, quam exercuit in ſuſcitando Chriſto à mortuis, & collocando in dextera ſua in cœlo. Et dictum eſt: *in nos qui credidimus*, ad deſignãdum iuſtorũ reſurrectionem: quia non ſolùm reſurgent incorrupti, ſed etiam immutabuntur. Communis enim bonis & malis erit reſurrectio, & incorruptio: ſed immutatio quæ fit per dotes glorioſas, non omnibus, ſed tantùm pijs, & iuſtis continget, iuxta illud: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.

Pſalm. 103. *Eccl. 1.* *Philip. 3.* Quænam potentia virtutis Dei: & cur illa in nos qui credidimus, dicitur declarata. *1. Cor. 15.* *Ibidem.*

Non ignoro, alios intelligere hæc verba de potenti virtute Dei, qua homines cęcos, ac miſeros, & fœdis libidinibus, atque atrociſſimis delictis contaminatos educere potuit, vt iam vim ſibi ipſis faciant, omnibuſque fœdis voluptatibus nuntium mittant, & omnia virtutum officia &, magna alacritate amplectantur, & organa fiant Spiritus ſancti, ad omni bonum opus parata. Hoc enim potentiſſimum Dei in nobis operantis arguit efficaciam, & ab ea quam exercuit in Chriſto ſuſcitando, non diſſimilem: quod in ſe quiſque experietur, ſi præſentem vitam cùm ante acta conferat. Quòd ſi quis contendat intelligendum eſſe de vtraq; reſurrectione, ſpiritus, & corporis, meo iudicio nõ falletur, & Dilectus dixit: Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima: quia habebit etiam ius ad ſecundam, quæ eſt immutatio iuſtorum. Vtraque enim infinitam Dei detegit potentiam: & prior quidem maiorem habet difficultatem, quia in ea poteſt noſtri liberi arbitrij inuenire reſiſtentiam, nõ autem in corpore glorificando.

Alter ſenſus eorundẽ verborum: quæ ſcilicet potẽtia virtutis. *2. Tim. 2.* Tertius ſenſus, nec ille incongruus. *Apoc. 20.*

Ad octauum dicendum, metaphoricum eſſe quod Chriſtus in cœlo ſedeat ad dexteram Patris, cũ Deus incorporeus ſit: & tantùm ſignificat eſſe in ſummis gloriæ bonis, & quietè regnare cum Patre in conſortio honoris, & regni. Vnde in eodem Pſalmo, vbi Chriſtus dicitur ſedere ad dexteram Patris, rurſus Pater eſt à dextris Filij. Ait enim: *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ ſuæ Reges.* Stare tamen interdum dicitur, ad opem nobis certantibus conferendã, & preces noſtras exaudiẽdas. Præterquàm quòd ſeſſio non eſt ad reuelandam corporis laſſitudinem, quæ nulla erit. Et ita ſeſſio, quæ promittitur à Chriſto in Apocalypſi: *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecũ in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum Patre meo in throno eius*, ad honorem tantùm ſpectat & gloriam.

Solutio octauæ quæſt. Chriſti ſeſſio ad dexteram Patris quomodo accipienda. *Pſal. 103.* *Actor. 7.* Quid etiam ſtare Chriſti à dextris Dei. *Apoc. 3.*

Ad nonam dubitationem: *Cõſtituit eum ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur*: reſpondemus, horum Angelorũ nomina Paulum hauſiſſe teſte Hieronymo, vel ex traditionibus Iudæorum, vel de Scripturis ſublimiùs intellectis: vel Paulus habuit hoc, quãdo raptus fuit in tertiũ cęlum, de quibus poſtea docuit Dionyſium Areopagitam diſcipulum, qui citat eum in cœleſti hierarchia. Chriſtus ergo Princeps principũ, Poteſtas poteſtatum, Virtus virtutum, Dominatio dominationũ: ſicut dicitur Rex regũ, & Dominus dominantiũ. Et ad cõprehendendos ſpiritus omnes Angelorum, adiungit: *Et omne nomẽ quod nominatur non ſolùm in hoc ſeculo, ſed etiã in futuro*: id eſt perſonam nominatam, aut nominabilem, ad differentiam Dei, qui cũ vno nomine nominari nequeat, omnium rerũ nominibus exprimitur: & ad differentiam nominis ineffabilis quadriliteri. Deus enim in Theologia affirmatiua paucis tãtùm, & illis quidẽ perfectionẽ continentibus nominibus appellatur: in myſtica verò, ſiue negatiua Theologia nullum habet certũ nomẽ, ſed ſilentio tantũ colitur: in ſymbolica verò omnium rerum nominibus exprimitur propter aliquã ſimilitudinem: nulla ſiquidem res eſt, quæ in aliquo Deũ non referat. Et vt Ieſus eſt ſuper omnes principatus, & poteſtates effectus, &c. item Matrem ſanctiſſimã exaltauit ſuper omnes choros Angelorum: ita nomen eius Ieſus eſt ſuper omne nomen, ad quod proſternitur omne genu, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum.

Solutio IX. quęſt. Vnde Paulus nouerit tot Angelorum quæ recenſet nomina. *2 Cor. 12.* *Dionyſ. cap. 6 cœleſtis hier. circa med.* Chriſti prærogatiuæ. *1. Tim. 6.* *Apoc. 17.* *Infrà 19.* Cur additum illud ab Apoſtolo: Et omne nomen quod nominatur nõ ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro. Triplex gen⁹ nominũ Dei. *Philip. 2.*

Ad decimum reſpondetur, hic dici, omnia ſubieciſſe Deum ſub pedibus eius: quia non ſolùm Chriſtus eſt cæteris dignitate prior, ſed etiã poteſtate maior, de qua dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo

Ad X. dubiũ. Deũ quid ſit, pedibus Chriſti omnia ſubieciſſe. *Matth. 28.*

& non vulgari aliquo modo, sed illo quo maior cogitari nequit, nimirum expressus illo verbo, Sub pedibus eius. Vnde viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas coram Agno. ¶Neq; huic assertioni repugnat, quod Dauid dixit: *Donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorū:* nunquid ergo Angeli sunt inimici? nunquid quia verum est, Deum illi subiecisse omnia præter eum, qui illi omnia subiecit, & dicuntur esse sub pedibus eius, propterea habendi sunt pro hostibus, & ipsos pedibus est conculcaturus? Sed dicendum est, quia sponte, & ex magna charitate, & animi submissione illi subditi erunt, & illum vt Dominum suum & caput, & Regem agnoscent, ac verebuntur, non pro hostibus, sed pro amicis habebit: & sanctis illis humanitatis pedibus, quorum caput Deus est, omnem latriæ adorationem debemus: nam illis pedibus appropinquauit ad nos Verbum Dei, & visitauit nos oriens ex alto, & quæsiuit ouem errantem, & viam suorum pedum vestigijs impressam nobis reliquit.

Apoc. 5.

Quo modo etiam Angeli qui tamē nō sunt inimici, Christo sub iecti sint. *Psal. 109.*

1. Cor. 15.

Pedes Christi cur digni latria. *1. Cor. 11.* *Luc 1.*

Nec obstat quod alibi ait: *Necdum videmus omnia subiecta ei:* quia loquitur Apostolus, vt ait Hieronymus, de decreto, & præscientia Dei, in qua quæ futura sunt, iam ante cum sunt facta. Et in posteriori testimonio loquitur de hostibus eius, id est dæmonibus, Gentibus, Iudæis, qui vel inuiti subdentur, & nouissimè inimica mors destruetur, & destruitur, dū vel inuita seruit Christo, & electis eius.

Si Deus omnia iam Christo subiecit, quid alibi dicitur necdū omnia illi esse subiecta. *Hebr. 2.* *B. Hier. to. 9.* *1. Cor. 15.*

Ad vndecimum, circa id: Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, vt congruat cū præcedentibus. Et, pro quia, accipiendum esse videtur. Caput autem sumi potest metaphoricè pro principe & primario, vt dicitur mulieris caput vir, viri Christi Deus: hoc autem loco magis congruit vt pro naturali capite accipiatur, & nō pro metaphorico, quia nullius collegij, ciuitatis, aut regni caput vim aliquam habet influendi: solùm de Christo dicitur: *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* Vt enim caput in membra nihil diffundit, nisi sibi vniantur, & vnita inueniantur: ita nec nos, nisi fide, & Sacramento illi hæreamus. Atque hinc Theologi constituunt in Christo nō tantùm gratiam singularem, sed etiam gratiam capitis.

XI. sol. dubi. De eo quod Deus dicitur Christum dedisse caput supra omnem Ecclesiam. *1. Cor. 11.*

Duplex caput, metaphoricum, & naturale. *Ioan. 1.*

Est autem caput dignissimum totius corporis membrū, situ altius, & super omnia alia, & omnia illi subsunt: ita Christus Ecclesiæ est caput homogeneum ob eminentiam naturalem, quia conceptus de Spiritu sancto, & omnes fideles illi subijciuntur. Capitis etiam est omnia membra incolumia seruare: ita Christus est Iesus, & saluator corporis sui. Caput etiam honestius est membrum, cuius potior pars, id est facies, nuda manet sine velo: quia peccatum nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nos autem eius membra vestimento, & ornamento indigemus cum Adam, & Eua parentibus. Solus Christus etiam nudus in Cruce Patri placuit. In capite præterea sunt omnes sensus, & omnis motus, & omnis corporis directio: ita dicitur hic, Christum esse super omnia membra, siue visibilia, siue sub aspectum nō cadētia, vel super omnia bona, quæ nobis obuenire possunt, vt officia, gradus, munera, quęcunque illa sint, quæ ad Ecclesiam rectè administrandam spectant.

Duplex Christi gratia secundū Theologos. Prima etiā ratio cur Christus caput Ecclesiæ dicatur.

Luc. 1. *Matth. 1.* II. Ratio.

1. Petr. 1. *Esai 53*

III. Ratio.

Subdit: *Quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius.* Ecclesiam vocat corpus Christi, mysticum scilicet, & homogeneum, quo Christus per naturam, & gratiam nobiscum vnitur: quatenus verò Deus est, per naturam, & gratiam cum Angelis coniungitur. Et corpus quidem varium erit, ac pulchrum, robustum, & protectum ab eo. *Et plenitudo eius.* Græcè dicitur, quæ est corpus. Et appositiuè plenitudo eius, id est plenitudine vniuersarum partium illi respondens, qui implet omnia in omnibus. Ecclesia ergo est velut plenum ex omnib⁹ partibus corpus, quod implet Christus, non secùs atque anima implet omnes partes corporis, & nihil vacui relinquit.

Ecclesia qua le corpus Christi sit.

Vt sit plenitudo eiusdem.

Ad postremum dicendum, vtramque lectionem posse consistere, quia est participiū mediæ cōiugationis, & Græca scholia vtroq; modo interpretantur: habēt enim: Ἥτις ἐστὶν τὸ σῶμα αὐτοῦ τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου; id est, quæ Ecclesia est corpus ipsius, & implementū eius, qui omnia in omnibus adimplet, vel adimpletur. Actiuè quidem significat Paul⁹ Ecclesiam esse corpus eius, qui verè Deus est, & in quo diuino modo viuimus, mouemur, & sumus: qui sermo magnam fidelium exprimit dignitatem, & cognationē cum Christo. Est enim Dei proprium implere omnia, iuxta illud: *Cœlum, & terram ego impleo.* Et ita ostenditur hoc verbo Christi diuinitas, qui implet omnia in omnibus: sicut etiam diuinitas Spiritus sancti detegitur illo verbo: Spiritus Domini repleuit orbē terrarum. Et ita legit Augustinus, adimplet, lib. 22. de ciuit. Dei cap. 18.

Soluitur XII. dub. De ratione huius grammaticæ Pauline: Quę (ecclesia) est corpus ipsius, &c. qui omnia in omnibus adimpletur.

Actor. 17. Quis sensus actiuæ lectionis: Qui omnia in omnib⁹ adimplet. *Ierem. 23.*

Si verò passiuè legamus, adimpletur, videtur quibusdam esse ecclisis Attica, visitata in Scripturis: desideratur enim præpositio κατὰ, quæ sæpè relinquitur. Et sensus erit: Christus secūdùm omnia in omnibus

Sapient. 1. *D. Aug. to. 5.* Passiuę lectionis: Qui omnia in omnibus adimpletur, quæ sententia.

corpo-

corporis membris adimpletur. Et hic sensus præstare alteri videtur, quia passiue verbum accipitur inferiùs cap.3. cùm ait: *Vt impleamini in omnem plenitudinē Dei.* Et Col. 1. *In ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare.* & cap. 2. *In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Est autem plenitudo, siue implementum, hoc loco, non id, quod implet, sed quod impletur; sicut ait: plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur. Nos enim sumus, qui Dei donis, ac gratijs, atque adeò ipso Deo, & Christo, & spiritu eius implemur. Vnde Christus inhabitat per fidem corda nostra, & per baptismum induimus Christum, & Spiritu sancto repleti sunt omnes Apostoli, & omnes fideles: ita enim promisit Christus: Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Implemur etiam Christo, dum sacræ mensæ accumbimus, & panem cœli gustamus, de quo Propheta; Adipe frumenti satiat se.

Ephes. 3. *Coloss. 1.* *Infrà 2.* Explicatur magis, quomodo Ecclesia sit plenitudo Christi, &c. *Ephes. 3.* *Galat. 3.* *Act. 2.* *Ioan 14.* *Psal 147.*

Plenitudinem hoc loco quidam interpretantur esse illā, de qua ad Col. 2. dicitur: *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Desunt enim eius instituto, quod est ad salutem nostrā promouendam, ea quæ complenda reliquit nobis: vt sunt prædicatio, deprecatio, adhortatio, Sacramentorum administratio, & susceptio, sine quibus non applicatur nobis meritum passionis Christi, & nobis illa facientibus, ipse facere in nobis dicitur, & implere vt anima implet corpus, vt granum spicā, vt liquor pretiosus vasculum, vt ensis vaginam. Hinc dicitur, Christum dare dona hominibus, & accipere dona in hominibus, donatq; cuique vitam pro gradu suo, vt anima vitam impertit digito pro ratione digiti, & oculo pro ratione oculi vitam suppeditat, & illa paulatim auget, & complet, & in nobis cōpletur & perficitur; vt verum sit verbum Euangelistæ: Iesus proficiebat sapientia, & ætate. Ita ipse in omni fideli, & membro suo augetur, & impletur, atqne ad eum modum in nobis dona accipientibus, ipse, qui donat, impletur, vt pater in filijs, & magister in discipulis. Et totum bonum in via, est Christo impleri, & Spiritu suo, qui vasa cordium nostrorum vacua implent: nam vbi sunt plena, sistit oleum diuinæ gratiæ. Et quia humiles semper sunt in oculis suis vacui: idcirco illos magis implet: nam esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Petite, inquit, & accipietis (humilibus scilicet precibus) vt gaudium vestrum sit plenum; &, Dilata os tuū, inquit Deus, & implebo illud, scilicet animæ desideriū, quia ille est qui replet in bonis desiderium nostrum, vt legem Dei impleamus, quæ per charitatem, quæ est plenitudo legis, impletur.

Quid alijs plenitudo significet. *Colos 1.* Quæ nobis Christus implenda reliquerit. *Ephes. 4.* *Psalm. 67.* *Luc. 2.* Christo, & Spiritu eius impleri cur debeant cordiū vasa nostrorum. *Luc. 1.* *Ioan. 16.* *Psal. 8.* Os nostrum vt ait Propheta, quomodo dilatemus. *Psal 120.* *Rom. 13.*

DISPVTATIO V.

In illa verba Cap. 2. *Et vos cum essetis mortui delictis, & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundùm seculum mundi huius, secūdùm principē potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filios diffidentiæ, in quibus & nos omnes aliquando, &c.*

PRIMVM, Quò tendat Paulus in hoc capite, dubium est, & cur per, Et, copulam incipiat sermonem, dicendo, *Et vos:* Et cùm sermo sit eclipticus, quoduā verbum sit supplendum ad integritatem clausulæ. Deinde quid est esse mortuos in delictis, & peccatis, & an idē sit quod mori peccatis ac delictis; & quid item intersit inter delicta, & peccata. Tertiò dubitatur quid sit ambulare secundùm seculum mundi huius, nunquid sunt plures mundi? & quid ambulare secundùm principem potestatis aeris huius Spiritus, qui nunc operatur in filios diffidētiæ: quomodo enim princeps dicitur, qui iam à principatu deturbatus est? & vniuersa eius spolia à fortiori Christo sublata, & nunquid spiritus maligni corporeo aëre constant, vt innuere videntur illa verba, aëris huius spiritus, & quidam dogmatizare nō verentur? Quo modo item explicandi illi tres Genitiui, potestatis, aëris, spiritus; imò & quartus: nam quod dicitur: *Qui nunc operatur in filios diffidentiæ,* Genitiuus est Græcè. Quartò, quorsum addit: *In quibus & nos aliquando cōuersati sumus:* nunquid omnes Iudęi tales erant? Et quod subdit: Eramus natura filij iræ, nunquid tales non indicat à Deo cōditos esse? nam scriptum est: *Fecit Deus hominem rectū:* & Paulus alio loco, *Nos natura Iudæi, & non ex Gētibus peccatores.* Quintò, quid est quod ait: Propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, &c. conuiuificauit nos. Omne enim nimium vitiosum esse videtur: quomodo igitur de nimio laudatur? Quomodo item verum est quod couiuificauit, & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus, cùm tantùm horum primum hoc tempore assecuti simus, reliqua duo necdū accepimus? Hæc pauca dubia præsenti disputatione absoluemus.

I. dubitatio. Secunda. Tertia. *Ioan 12.* Quarta. *Eccles 7.* *Galat. 2.* Quinta.

Ad I. dubit. Quo tendat Apostolus in hoc capite.

Quòd ad scopum attinet, cùm hactenùs Paulus cõfirmasset erga Ephesios charitatem suam tot & tantorum bonorum, & charismatum quæ enumerauit, largitione: hoc præsenti capite confirmat eos respectu veteris status in quo fuerunt, antequam ad Christum vocati essent. Refert enim quàmplurimum prudentiæ oculis non solum præuidere futura, sed etiam ea quæ præterierunt, tùm ad humilitatem cõparandam, vt Apostolus se humilians dicebat: *Qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus, &c.* & iterum: *Ego sum minimus Apostolorum: qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.* Deus etiam frequenter reducebat in memoriam Iudæorum, quòd eduxisset eos de terra Ægypti, & de domo seruitutis, & de Pharaonis tyrannide: tùm ad pœnitentiam de peccatis concipiendam. *Memor,* inquit, *esto vnde cecideritis, & prima opera fac:* & prodigus filius recordatus paternæ domus, resipuit: *Quanti mercenarij in domo patris mei abundãt panibus, ego autem hic fame pereo.* Vtile etiam est ad progrediendum in via Dei: qua ratione Paulus ad Hebræos scribit: *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum:* & iterũ: *Videte vosmetipsos ne perdatis quæ operati estis, sed vt mercedem plenam accipiatis.* Cùm ergo Paulus indicasset, Ephesios multa recepisse beneficia, ne in tumorem erigerẽtur quasi sua essent, aut sibi blandientes, suis meritis illa tribuerent, aut in donorum exercitio segnescerent, in memoriam redigit pristinum statum, in quo fuerant antequam ad fidem vocarentur.

1. Tim. 1.
1. Cor. 15.
Exod. 20.
Apoc. 2.
Luc 15.
Hebr. 10.
2. Ioan.

Hæc sententia: Et vos cũ essetis mortui delictis, &c. quomodo cõplenda. Hier. tom. 19.

Ad illud de verbi defectu, respõdemus, clausulam esse eclipticam, & necessariò in ea aliquod verbum supplendũ: id quod arguit casus accusandi, in quo ponuntur illa verba: ὑμᾶς ὄντας νεκρούς. Ad hoc respõdet in primis B. Hieronymus, dicens referenda esse ad verbũ inferius, Conuiuificauit: & illa omnia; *In quibus aliquando ambulastis*, vsq; ad illud: *Deus autẽ qui diues est in misericordia,* per parẽthesim interserenda: & post illa ad caput orationis rediens, repetit quod antè dixerat: *Et vos cùm essetis mortui delictis.* Et vtitur particula δὲ, quę teste Hieronymo, ponitur pro γὰρ, id est autem, pro, enim: sicut è conuerso vsurpari solet γὰρ, pro δὲ; & solet esse nota redeuntis à digressione, maximè apud Apostolum: nam etsi fit lõgum hyperbaton inter, Et vos cùm mortui essetis delictis, & conuiuificauit; solet tamen interdũ Apostolus in res ipsas raptus negligere sermonem & vti parenthesi, quæ facit orationẽ duram, & vix intelligibilẽ. Facit

Paulus cur vti soleret hyperbatis, teste Hieronymo.

etiam ad rem verbũ, Viuificauit, ad præcedentia verba, quæ est corpus, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur: sicut etiam exprimitur ad Coloss. 2. cùm ait: *Et vos cùm mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, cõuiuificauit, &c.* Ipse enim mortuos peccatis vitę gratię impleuit, quod est conuiuificauit. Et cùm ait: *Et vos cùm essetis mortui delictis:* positum est pro eo quod est: Et vos cùm mortui essetis in delictis. Alij non probantes tam longum hyperbaton, & parenthesim, & distinguendo inter illa duo: Et vos cũ essetis mortui delictis, subaudiuit aliquod proximum verbum præteritum, nempè implet, vel impleuit: ita vt præsens caput nõ videatur illis fuisse distinguendum à pręcedenti, saltem in hoc loco. Et sensus esset: qui omnia in omnibus adimpleuit, sicut & vos impleuit, cùm essetis mortui per delicta, & peccata.

Coloss. 2.

II. Solutio.

Erasmus tamen, & Caietanus referunt ad verbum superius: Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam. Et super vos etiã mortuos delictis, &c. Sed certè si hic esset sensus, longius à se positum verbum referret: & non dixit Textus: *Et super vos cùm essetis mortui delictis, &c.*

III. Solutio, quę reiicitur. V. & vlt. probabilior.

Quòd verò quędam exemplaria à principio clausulæ habeant: Et vos cùm essetis mortui delictis, conuiuificauit, (& sanè ita tolleretur eclipsis) tolerari posset, nisi vniuersa Gręcorum exemplaria repugnarent, quæ illo verbo carent. Idcirco faciliùs esset dicere, hæc verba vnam esse cum præcedẽtibus sentẽtiam. Et quod Deus Pater in Filio præstitit Apostolis, idem etiam, & Gentibus largitus est.

Ad II. dubit. Quid sit, mortuos esse in delictis, & peccatis. Ezech. 18. Ioan. 8. Ezech. 18.

Ad secundam quæstionem asserimus, aliud esse, mortuum esse in peccatis, & delictis in Ablatiuo, hoc est per peccata, & delicta, quia anima quæ peccauerit, ipsa morietur, & de qua Dominus: Nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro; & iterum Ezechiel: *Cùm auerterit se iustus à iustitia sua: & fecerit iniquitatem, morietur in eis, in iniustitia quã operatus est, morietur.* Et paulò antè: In præuaricatione quæ pręuaricatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur. Et idem sæpè repetit. Paulus etiam ad Coloss. Et vos cùm mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo.

Coloss. 2.

Mori autem peccatis in dandi casu, longè aliud est; quia est nõ amplius viuere peccatis, nec illis vlterius incumbere, vt prius. Et simile est mori legi, & crucifigi mundo, ad homo mortuus mundo: de quo ad Roman. 6. dicitur; *Si enim mortui sumus peccato, quomodo viuemus in illo. Infra, Ita & nos existi-*

Quid, Mori peccatis.

Rom. 6.

Ibidem.
1. Petr. 2.
Galat 2.
Infra 6.

mate, vos mortuos quidem eſſe peccato, viuentes autem Deo in Chriſto Ieſu. Petrus etiam : Vt peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus , & ad Galat. Ego per legem legi mortuus ſum : Rurſus, Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. At hic in priori ſenſu loquitur Apoſtolus: *Et vos cùm eſſetis mortui delictis, & peccatis veſtris, & rurſus: Cùm eſſemus mortui in peccatis.* Idem ergo eſt mori in peccatis, & mori peccatis; & idcirco homonyma, & æquiuoca vox eſt apud Paulum.

Quid mors corporis, quid animæ.
Act. 59.
Coloſſ 3.

Vt autem mors, eſt ſeparatio animæ à corpore: ita mors ſpiritus ſeparatio eſt Dei ab ſpiritu noſtro. Idcirco dicuntur iniquitates diuiſiſſe inter nos, & Deum noſtrum, & animus noſter ſine Deo non viuit , nec operatur amando, & quæ ſurſum ſunt ſapiendo, ſed remanet inſtar cadaueris abſque viuis & bonis operibus, tenditque ſua grauitate in cẽtrum inferni, & per malum vitæ exemplũ alijs fœtet, durus eſt ad cœleſtes inſpirationes, frigidus ad Dei, & proximi dilectionem, cibuſque redditur vermium, qui iam hic per cõſcientiæ corroſionem animum mordent. Quod ſi ita corporis mortem horremus, & ita cupidè vitam quærimus: quantò magis horrendũ eſt peccatum, quod animæ mors eſt, & ius habet ad æternam mortem, ſecundùm illud, *Stimulus mortis* (ſcilicet ſecundæ) *peccatum eſt?* Et dixit, *in delictis, & in peccatis.* Delicta, quę Gręcè παραπτώματα vocantur , ſunt leues lapſus à verbo πίπτω, quod eſt cado, de quibus: Delicta quis intelligit ? Peccatũ verò, ſiue ἁμαρτία, eſt ipſum conſummatum vitium. Sed non eſt perpetua hæc differentia in Scriptura: nam ad Roman. 4. voce παραπτώματος vtitur Apoſtolus, cùm ait, Chriſtum traditum eſſe propter delicta noſtra, & alibi; *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, nõ reputans illis delicta ipſorum.* Quibus in locis crimina, & iniquitates intelligit. Hoc autem loco forſitan primum verbum ponitur pro peccato quo omittitur id, quod neceſſariò agendum erat: alterum pro peccato, quod contra Dei voluntatem committimus : & mandatum Dei eſt: Declina à malo, & fac bonum.

Mors animæ quam exhorreſcenda.
1. Cor. 15.
Delicta, & peccata quomodo diſtinguantur.
Pſalmi. 0.
Vbi Paulus hæc inter ſe confundat.
Rom. 4.
2. Cor. 5.
Hoc loco diſtinguit.
Pſal 33.
1. Reg. 1.

Ad tertium declaranda eſt parentheſis, cùm ait: *In quibus aliquando ambulaſtis*, progreſſum faciendo de vno peccato in alterũ nam præceptum quod per pœnitentiam non deletur , ſuo pondere ad aliud trahit, vt qui in ſordibus eſt ſordeſcat adhuc. Etſi ergo homo per fragilitatem cadat, non debet tamen perpetuò in peccato iacere. Ambulant verò ad malum, qui occaluerunt in peccato, & quouis flatu mundi, aut dæmonis, in priora prolabuntur,

In peccatis olim Epheſij quomodo ambulauerint.
Apoc. vlt.

Et ſubdit de quo dubitatum fuit: *Secundum ſeculum mundi huius, ſecundùm principem poteſtatis aeris huius, &c.* In prima clauſula perpende, ſeculum certã eſſe temporis mẽſuram, ſiue centum, ſiue mille annorum, vnde carmen dictum ſeculare. Significat & contenta, ſiue menſurata tali temporis menſura. Et quia homines ex naturæ corruptæ vitio & præſens ſeculũ, & bona eius diligunt, nec de futuro ſeculo, aut bonis eius, qui in eo ſeruantur in præmium iuſtis danda, minimè curant ſed illis cœleſtibus renunciant; ideo ſeculũ capitur in malam partem. Exempla ſuppetunt in Scripturis. Hinc illa: *Vt eriperet nos de præſenti ſeculo nequam, &: Demas me reliquit, diligens hoc ſeculum.* Et filij huius ſeculi in malam partem accipiuntur. Legimus etiam , diuites huius ſeculi; ſecularia deſideria, negotia ſecularia, & triſtitiam huius ſeculi, quę mortem operatur ; & rurſus immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo: quæ omnia manifeſtè malè ſonant.

Seculum duo ſignificat. Interdum Scriptura ſeculũ in malo ſenſu cur accipiat, & vbi.
Galat. 1.
2 Tim 4.
Luc. 16.
1. Tim. 6.
Tit. 4.
2 Tim 2.
2. Cor. 7.
Iacob. 1.

Mũdus autem , hunc locum terreſtrem denotat, quem inhabitamus, vnde dicitur; *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, &, ingrediens mundum, dicit: Hoſtiã, & oblationem noluiſti.* Signat etiam illa vox Sona , quæ in mundo hoc habentur, iuxta illud; *Omne quod eſt in mundo , concupiſcentia carnis eſt*, &c. Denique homines qui in veteri Adam ſunt, & diligunt, atq; admirantur bona iſta, mundi nomine veniũt. Hinc illud; *Vos de mundo hoc eſtis: ego non ſum de hoc mundo: &, Teſtimonium perhibeo de mũdo, quod opera eius mala ſunt:* & Dilectus, *Mundus totus in maligno poſitus eſt.*

Mundus trifariam accipitur in Scripturis.
Ioan. 1.
Hebr. 10.
Pſal 39.
1. Ioan. 2.
Ioan 8.
1. Ioan 5.

Ambulare igitur ſecundùm ſeculum mundi huius, nihil eſt aliud quam pro carnis noſtræ, & naturæ deprauatæ arbitrio, & cupiditate ambulare in ſpe præſentium bonorum, nulla habita ratione futuræ vitæ: cuius argumẽtum erat, quod Gentes in fama, & autoritate huius mundi felicitatẽ collocabant. Fideles ergo qui in Chriſto ſunt, de hoc mundi trãſlati ſunt, & vt Chriſtus dixit: *Nõ ſum de hoc mundo*, & Dilectus, *Si quis diligit mundum, nõ eſt charitas Patris in eo.* Etſi enim corpore ſint in mundo; non tamen corde , ſed quæ ſurſum ſunt quærunt, & quæ ſurſum ſunt ſapiunt : quia qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs, & illis mundus eſt crucifixus, qui inſtar Chriſti crucifixi damnatus eſt, & abominandis. Tranſlati ſunt ergo à Deo, de hoc mũdo in regnũ Filij dilectionis ſuæ ; & , Conuerſatio eorum in cœlis eſt: guſtãt virtutes venturi ſeculi, habent partem futuri ſeculi: non ſunt

Ad III: dubi. Quid ſit ambulare ſecundum mundi huius.
Qui ita non ambulẽt, ſed ambulent digne.
Coloſſ 3.
Galat. 5.
Galat. 6.
Coloſſ. 1.
Philip. 3.
Hebr. 6.
Epheſ 1.

filij

filij huius seculi, nec tenebrarum, sed filij lucis.

Esse plures mūdos, hinc ineptè deduci.

Stultè autem quidam colligunt ex hoc loco, plures esse mundos, vt Clemens in epistola sua citatus à Hieronymo asserebat: *Oceanus*, inquit, *& mundi qui trans mundum sunt*: quia sæpè aliàs ita loquitur. *Illuminat*, inquit, *omnem hominem venientē in hūc mundum, &, Vos de hoc mundo estis, ego non sum de hoc mundo.* Rectè autem quis eliceret plura esse secula: nam est seculum naturę, dein de legis, & tertium Christi, & quartum futurum. Non sunt ergo plures mundi; nisi fortè quis afferat, alium esse mundum futurum post istū; quia præsens innouatus erit quodammodò alius ab eo qui nunc est.

Ioan. 1. *Infrà 6.*

Quatuor secula inueniū tur, & quænā.

Quid itē ambulare secundū principē potestatis aeris huius.

Secunda pars illius clausulæ erat: *Secundùm principem potestatu aëru huius.* Id est, Iuxta volūtatem & imperium Satanæ, qui est spiritus reprobus, sicut Christiani ambulant secundùm seculum alterius mundi, & secundùm principem, & imperium Spiritus sancti, cuius ductu, & voluntate aguntur. Et vnum, & insignem principem nominat dæmonem, Satanam, diabolum, serpentem tortuosum, qui dicitur princeps potestatis aëris huius, quia est princeps omnium Angelorum, qui de cœlo deturbati sunt: quorum omnis potestas cùm sit ad malum, quasi vna sit, singulari numero denotetur. Et ita nomen potestatis nō est nomen generale, sed peculiare, significās spirituales substātias Angelorum qui ceciderunt, vt loci similes alibi ostēdunt, & cap. 1. dixit: *Supra omnem principatum, & potestatē, &c.* & cap. 6. *Colluctatio est nobis aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum*, & ad Coloss. 2. *Qui est caput omnis principatus & potestatis.* Vbi potestatis nomen, quod est ἐξουσίας, est substātiæ spiritualis. Hic ergo significat totum dæmonum cœtum.

Rom. 8.

Apoc. 12.

Ephes. 1. *Infrà 6.*

Coloss. 2.

Cacodæmon cur potestas aeris huius nominetur.

Dicitur autem potestas aëris: quia in hoc aëre exercent hanc potestatem: vt Romani sunt, qui Romam colunt, etsi in vrbe nati non sint. Cœlestes verò sunt, qui cœlum colunt, etsi in cœlo non versentur, etsi interim à summo cœlo exules, & residuum damnationis expectent, cùm in infernum detrudentur. Ideo quidam ex illis rogabant, ne mitterentur in abyssum; & alius, *Quid nobis, & tibi Iesu Fili Dei: venisti huc ante tempus torquere nos.* Interum hunc aërem colunt ad opera malitiæ suæ perficienda, vt cruciatus duriores in gehenna referant, vt exerceant bonos, & spirituales Christi seruos, & ab eis dante Christo, eorū capita cōterantur, sicut Christus contriuit, & vt testis est Bernardus, hunc aerem mediū inter cœlum & terram, colunt dæmones, vt tanquàm lacrunculi quidam obsideāt, ne dona Dei ad nos descendant, & ne preces nostræ, & gratiarum actiones ad cęlum ascendant; sicut Angelus dixit Tobiæ, & Cornelio, preces scilicet & eleëmosynas eorum in cœlum ascendisse.

Luc. 8. *Matth. 8.*

Aeriarum potestarum officiam.

Genes. 3.

Tob. 12. *Act. 10.*

Aerij spiritus (vt Bernard[o] dixit) quomodo impediant, ne munera ad nos diuina descēdant.

Quòd antem dicantur impedire, vel descēsum donorum ad nos, vel nostrorum orationum ad Deum ascēsum, cautè est accipiendum: nam id faciunt, quādo suis insidijs, & tentationibus nos in peccatum impellūt, vt indigni simus recipere dona Dei, vel ad eum preces fundere.

Dæmones qua etiam ratione aerij nominentur.

Possunt etiam Angeli, ac dæmones aërei dici, eo quòd interdum corpora aërea assumunt, & in eis apparent, quò commodius imponāt. Ita enim Hesiodus antiquus Poëta scripsit:

Ἠέρα ἑσσάμενοι πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἶαν.

Hesiodus.

Hoc est:

Aëre vestiti totum frequentant orbem.

Ita etiam Angeli, dum ad nos veniunt, corpora sumunt.

Quibus rationibus dæmones esse corporeos Caietanus ostendit.

Illud tamen prorsus à veritate Christiana, & bonorum dogmatum Philosophiæ dissonum videtur, quòd Caietanus secutus Origenem, & Platonem, atq; adeò ipsum Augustinum, hoc loco scripsit, dæmonia scilicet aëris constare, & subtilibus corporibus, vt ita dicatur potestas aëris huius spiritus. Nititur autem quibusdam ratiunculis id demonstrare. Primò, inquit, si inuenitur vegetatiuum sine sensitiuo, & sensitiuum sine eo, quod secundùm locum mouetur: vt cōstat de spongia: ita & intellectiuū sine eo quod est ad locum motiuum: ita inuenietur secundùm locum motiuum sine sensitiuo; & ita aërij spiritus constarent intellectiuo, & secundùm locum motiuo, id est progressiuum sine sensitiuo. Sed mirum est, hominem Peripateticæ sectæ alumnum, ita facilè in Platonicam academiam transformatum. Certè contrarium docet Scripturæ sacræ textus, qui dæmones sæpè vocat spiritus, non corpora. Dedit enim Apostolis Dominus potestatem spirituum immundorū: cùm immūdus spiritus exierit ab homine, & infrà in hac epistola: Aduersus spiritualia nequitiæ, in cœlestibus, & vt Dominus ponderauit: *Palpate, & videte: quia spiritus carnem, & ossa non habet.* Et vt illud dixit, ita dicere poterat: Spiritus nullo corpore simplici, & materia corporea constat. Deinde liquidum est, Angelos à principio in cœlo fuisse, nec tūc vlla corpora habuisse: quia nobilior creatura condita in principio spiritualis fuit, & cœli nomine expressa, vt Græci Patres tra-

I. argum. in contrarium.

Matth. 10. *Infrà 12.* *Ephes. 2.*

Luc. 4.

II. argum.

Genes. 1.

tradunt: nec ergò modo corpora habebũt. Alioquin Angeli corporei fuissent, & materiales. Quod Gregorius Nazianzenus Orat.2.de Theologia refutat, quando probat Deum esse incorporeum, & habere corpus Angelorũ corporibus quàm simile: Sin aliquod, inquit, Deo corpus tribuant; præter illud quintum, verbi gratia Angelicũ, scire libet vnde constet Angelis esse corpora? qualia quæso erunt illa? Nihilne Deus eximiũ supra Angelos habebit, cùm illis Deus ministris vtatur? Hęc ille ferè. Tertiò, si dęmones corporib. constarẽt aërijs, quomodò legio dæmonis, id est, 6666. in vno corpusculo humano esse potuissent? Quartò, iuxta Thomæ doctrinam, otiosum est ponere vllam corporis formam tantùm propter motum, cùm semper melius, ac nobilius natura intendat: nobilius autem est extrinsecè mouere, quàm intrinsecè vt formam. Hinc Angeli cœlos mouent vt extrinseci motores, non vt forma. ¶ Ratio etiam eius minus est solida: quia si velit secũdùm locum motiuum ponere sine sensitiuo, ita oportet inuenire sensitiuum sine vegetatiuo, quod tamen est paradoxum. Sic enim gradus se habent teste Aristotele in libro de Anima, vt se habent figurę: nam Trigonum in Tetragono est, non è contrario, tetragonum in trigono.

Greg. Nazia. inter princ. & medium.

Psalm. 103. Hebr. 1. III. & IIII.

D. Tho. 1. p. q. 70.

Diluitur ratio Caietani.

Quatuor autem illi prædicti Genitiui cum articulo designati, nimirùm τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, id est, potestatis aëris, & spiritus, & nunc operantis in filios diffidentiæ; sic sunt secundùm Græcos ordinandi: Secundùm principem qui dominatur potestatibus spirituum, quæ in hoc aëre versantur; vel secundùm principem illum, qui potentiam habet super aërios spiritus, hoc est cultores, & habitatiores aëris, & eius spiritus maligni, ac principis, qui nunc operatur instigando, & suggerendo in cordibus hominũ, quo possit templa Dei contaminare, & Spiritum sanctum suo domicilio spoliare, vt ipse inhabitet, & operetur. Athanasius lib. de Incarnatione Verbi: *Dominus venit, vt diabolum præcipitaret, & aërem purificaret, & viam ad cœlum nobis muniret.* Infra: *Solus in aëre moritur, qui in cruce vitam finit. Ideò aërem purgauit ab omni diabolica aliorumq́; dæmonum infestatione.*

Horum quatuor genitiuorum: Potestatis aëris, & spiritus, & operantis in filios diffidẽtiæ constructio qualis sit.

Christus cur in aëre crucifixus.

Mag. Athan. tom. 1.

Vocat filios diffidentiæ, siue potius incredulitatis, & inobedietiæ, qui nec sinunt se persuaderi, sed rebelles & immorigeros diuinæ legi præstant. Cyprianus legit, filijs cõtumacibus: nam sola incredulitas, & inobedientia facit vasa dæmonis, & mãcipia.

Quinam filij diffidentiæ.

B. Cyprian.

Ad illud dubiũ; quomodo dicitur princeps aëris huius, cũ legamus eum esse principatu spoliatum, atque deiectum? respondemus, dęmonem reuera per Christũ principatum amisisse: sed nõnulli sunt, quibus annuntiata est libertas: qui noluerunt tamen credere, & libertatem oblatam recusarunt; & ideò adhuc manent sub eius imperio. Nonnulli etiam post acceptum Euangelium, rursus per insidias, & tentationes diaboli seducti succumbunt, diligentes hoc seculũ, & bona mundi huius: & in hos etiam resumit Satanas dominiũ iuxta Domini parabolam: *Cùm immundus spiritus exierit ab homine, &c. Tunc dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & reliq.* Est ergò illa principis illius virga confracta, & sceptrum exactoris contritum, ita vt nihil possit in vllum credentem: & reductus est homo fidelis per fidem hærens Christo, ad primæuũ innocentię statum. Vt enim tunc non dominabatur, sed facultatem tantum habebat tentandi: ita modò in generatos regnum non habet, sed permissionem tentãdi, vt in Christum habuit. Qui ergò succumbit propria ignauia, sponte videtur accersere dæmonem, & eius dominium.

Si dęmonem Christus eiũ di destruit principatu, cur etiã nunc princeps aëris huius vocatur?

Ioan. 12.

Matth. 12. Dæmonis impotẽtia, & in quos habeat ille tantùmodo potestatẽ.

Esai. 12.

Ad quartum dubium soluendum, explicanda est altera pars parẽthesis: *In quibus,* inquit, *& nos omnes aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, facientes volũtatem carnis, & cogitationũ, & eramus natura filij iræ, sicut & cæteri.* Primùm verbum est, In quib. scilicèt peccatis, ac delictis nos quoque mortui fuimus, & aliquando ambulauimus. Vel, in quibus, id est, inter quos filios inobedientiæ, & incredulitatis inuenti sumus peccatores; & ob beneficium Christi, non vllis meritis nostris, sed mera Dei gratia peruenimus. Non est autem ignotũ, quantum ipse Paulus Christo restiterit, & quomodò alligaret omnes Iudæos qui per ciuitatem profitebantur Christi dona. ¶ Et dubitatũ fuit, quomodò dicat, nos omnes, cùm cõstet multos iustos, & prophetas extitisse, qui ad Christum aspirabant, & sanctæ vitæ exemplo cæteris prælucebant.

Quid significet: In quib. & nos omnes aliquando cõuersati sum⁹ in desiderijs carnis nostrę.

Actor. 9. Ad IV. Dubitationem. Paulus quam verè Iudæos omnes facit peccatores, è quibus tamẽ iusti plurimi fuisse memorantur.

Dicendũ tamen est, omnes Iudæos quãdo in Moyse erant; tales ex se fuisse, nec aliud quàm peccatores esse poterãt, quia lex iram operatur, donec quis inueniatur in Christo, in quo existens verus est Iudæus, à Christo verò Iuda denominatus. Ideò addit, aliquando, id est, tẽpore noctis, & pueritiæ. *Facientes*, inquit, *voluntatem.* Græcè elegantiùs habetur, θελήματα, id est, voluntates, affectus, appetitiones, & suggestiones carnis ad gulam, ebrietatem, & luxuriam spectantes. Et hæc sunt peccata carnis.

Rom. 4.

Quid, facere voluntatem carnis.

Quid verò, voluntatẽ cogitationũ facere: quorũq; sit hoc maxime proprium. *Hier tom.9.*

Addit: *Et cogitationum*, id est, peccata spiritus, vt odium, inuidiam, blasphemiam. Et prima sunt peccata: secundùm seculum mundi huius; secunda verò secũdum Principẽ potestatis aëris huius, vt hætetici, qui propriè faciunt voluntatem cogitationum teste Hieronymo, & noua dogmata fidei contraria fabricantur. Contrà, alij faciunt voluntates carnis, nõ cogitationum, siue vt Græca vox sonat, mẽtium, siue vt Ambrosius vertit, consiliorum.

Ambr. tom 5. sub fin.

In id: Et eramus natura filij iræ, duo ad literam obseruanda.

Sequitur: *Et eramus natura filij iræ*. In quibus etiam verbis aliquid dubitatum fuit. Sed in primis pondera illam coniunctionem, Et, quæ cõmodè causam reddit præcedentium, vt sit causalis. Deinde expende verbũ præteriti imperfecti, Eramus, quasi dicat, Amplius non sumus.

Huius loci duplex hæreticorũ intelligentia confutatur.

Considerandum prætereà quòd ait, natura, quod rectè est interpretandum. Non enim sic conditi, aut creati sumus ab initio à Deo, qui fecit, hominem rectum, & inexterminabilem, & vidit cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Manichæus tamen dixit, hominem natura malum, naturaliter peccare. Sed vtrumque falsum est. Peccat enim libero arbitrio, & voluntate, non natura, & malus quidem est homo, sed suo vitio, non tamen ita à Deo conditus. Sed intellige, natura, id est, naturali inclinatione post Adæ peccatum: quia inuenimur iustitia, & gratia Dei spoliati. Vel etiã aliter interpretari possumus, & quidem aptè, & ad rem, natura, id est, natiuitate, & sorte nascendi à talibus parentibus: quẽadmodùm serui natura dicuntur, quia contingit eorũ progenitores seruos fuisse; & ideò nascuntur serui. Hinc August. lib. 1. Retractation. *Qualis sine vitio primitus condita est ipsa verè, ac propriè natura hominis dicitur. Trãslato autem verbo vtimur, vt naturam dicamus, &c. etiam qualis nascitur homo, secundùm quam locutionem dicit Apostolus; Fuimus & nos aliquando natura filij iræ, sicut & cæteri.*

Eccles. 7.
Sapien. 2.
Genes. 1.

Einsdẽ duo catholici sensus producuntur.

Theophylacti tertius adiungitur.

Theophylactus autem exponit: Natura filij iræ, id est, verè, & propriè quemadmodùm homo natura dicitur miser, id est, ita addictus miseriæ, vt nolit effugere, etiamsi possit interdum. Aduerbialiter igitur positum *πύσεῖ*, id est quod, prorsus, vel omninò, vt hoc loco tradit Hieron. Basilius in regulis breuioribus interrogat. 268. Scire ait, illud conuenit, filium contumaciæ, & filium iræ idem esse: cùm sententiam Domini habeamus, quòd qui contumax est in filium, nõ videbit vitam æternam, sed ira Dei manet super eum. Non ait, manebit, sed manet ira prior, quæ fuit in Adam, & eius posteros, ait Augustinus tract. in Psalm. 52.

Basilius to. 2. quod filius iræ, & filius contumaciæ idem sit Basilio.

Ioan. 3.

B. Aug. to. 8.

Quartò addit: *Filij iræ*. Et phrasis est Hebræa, vt filij mortis, filij gehennæ, id est, digni morte, gehenna, siue vindicta: sicut plerunque accipitur ira, vt eo loco: *Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Et nota rectè dictum filij iræ, vel iracundiæ, vt Tertullianus vertit; non furoris: quia dæmones, & damnati sunt, quia non possunt respicere: secus homines dum viatores sunt. Quod verò ait, *Sicut & cæteri*, Paganos, Gentiles, & idolorum cultores denotat.

Quomodo loquendi dicamur filij iræ.
Rom. 13.
Quare filij iræ, non furoris (vt ait Tertulian.) potius nominemur.

Ad dubium verò propositum. *Quomodo eramus natura filij iræ, sicut & cæteri, qui lege, & circumcisione carent*, cum Galat. 2. distinguat Iudæos à Gentibus, cùm ait: *Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores:* falsum ergò videtur; eodem modo fuisse filios iræ Iudæos atq; Gentes. Respondemus, populum illum Abrahæ filium à Deo benigno oculo respectum propter circũcisionem, quæ fuit remedium peccati, & legem, quæ morbi, & medicinæ notitiam porrigebat. Etsi ille ergò à natiuitate peccator erat, & filius iræ nascebatur, & egebat remedio peccati, quia nõ generabat vt circumcisus, sicut nec Christianus vt talis est, alios gignit; non tamen per illa remedia perstabat Iudæus, quia lex iram operatur, & mandatũ auxerat peccatum. Idcircò Apostolus ex Propheta dixit: *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, &c.* Vt propterea Iudæi filij iræ, & semen nequam appellentur, non quidem natura, sed quia à fide parentis Abrahæ degenerarunt.

Si omnes eramus natura filij iræ: cur alibi dicitur: Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores.
Galat. 2.

Quid lex Mosi præstaret.
Rom. 3.

Infrà 4.
Infrà 7.
Suprà 3.
Psalm 13.
Iudæi cur semẽ nequam appellentur à Propheta.

Deus autem, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos. Hactenus durauit parẽthesis secundũ Hieronymum, & redit à digressione ad priorẽ orationem. Et quod ait: *Deus autem*, Hieronymus legit: *Deus ergò*, in quem scilicet peccata admittuntur, cuius est illa condonare. Alij verò legũt, *Sed Deus qui diues est in misericordia:* & non tantum misericors. Est enim Deus plenus & infinitus misericordia, qua replet cęlum, supra condignũ iustos remunerans, implens etiam infernum, citra condignum puniens peccatores. Replet quoq; terram, peccatores iustificãdo, & iustificatos relapsos; ad pęnitentiã expectando: reuertẽtibus etiam ad se, vt filio prodigo occurrendo cum amplexu, & vestimẽto stolæ primæ. Diues quoque est in omnes iustos, qui inuocãt illum, eorũ vota, & preces implendo, & supra ea omnia quę nostra mente concipere poteramus, carnẽ assumendo, & pro nobis in cruce animã ponendo. Qui nec magnitudine peccati vincitur: quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, ma-

Duplex lectio huius loci: Deus autẽ qui diues est in misericordia.

Deus quã sit diues in misericordia.

Luc. 15.

1. Ioan. 3.

ior est Deus corde nostro. Nec multitudine iniquitatũ obruitur: quia iam sunt plures eius miserationes: *Minor sum*, inquit, *cunctis miserationibus tuis*. Nec diuturnitate obstinationis in peccato à munificentia sua impeditur, quia diuturnior eius misericordia, de qua canit Propheta: *Misericordia Domini ab æterno & vsque in æternum super timentes eum. Vbique est Deus, & omnia implet, vt possit promptè quemcunque beneficentiæ, & misericordiæ effectum exercere.* Denique superiori caret, ac proinde non cogitur de misericordia sua rationem reddere, cùm Dominus in omnium.

Gene∫. 32. Psalm. 102. Ierem. 23.

Addit: *Propter nimiam charitatem suã qua dilexit nos.* Explicat omnes misericordię effectus, & affectus erga nos ex eius immensa charitate qua hominem diligit, oriri: & nimiam vocat, Græcè πολλὴν, hoc est multam. Solet autem interpres positiuum per superlatiuum frequenter interpretari, vt aliàs annotaui. Et aduerbium, Nimis; accipitur pro, valde, & vehementer. Dilexerat enim Deus hominem, mundum creando, tot naturæ bona, animæ, & corporis, & creaturarum communicando: maiorem ostendit sub Moyse, liberando ab Ægypti seruitute dando legem, & terram promissam, & Prophetas vaticinantes de aduentu Messiæ: maximè verò indicauit in eo quòd misit ad nos Filium suum in incarnatione, vt esset velut vnus ex nobis: ad doctrinam nostram, vt esset magister: ad mortem, vt esset Saluator, & redemptor; ad cibandum nos, vt esset pastor; ad iudicium, vt sit noster remunerator, & corona. Et hanc Dei misericordiam magnã expressit interpres per vocem, nimiam, vt responderet verbis illis, Qui diues est in misericordia. Misericordia autem secum implicat omnipotentiam, vt rectè ait Thomas, quia ille dando non exhauritur; & maiorem misericordiæ effectum prębtitit incarnatus, quam creando olim quia omnia quæ creauit, finita sunt, & terminata; & ideò in modo agendi ex nihilo, infinitum ostendit potentiæ suæ argumentum. Ibi nil fuit, quod Deo resisteret; in redemptione verò non solum in modo, sed etiam re ipsa omnipotentiam declarauit: nam Christus Deus & homo infinita res condita fuit, & in illius ad nos ipsos applicatione infinito modo agit nobiscum, vt ex nolentibus volẽtes faciat, quod & maius est.

Ad V. Dub. Quomodo non vitiosa, si nimia charitas Dei.

Diuinæ gradus dilectionis mũdo declaratæ.

Deus cur diues in misericordia.

1. Tho. lect 2 in c. 2. ad Ephes. sem. 16.

Qua ratione maior sit Dei misericordia redimentis, quã creantis.

Sequitur: *Et cùm essemus mortui peccatis.* Et, pro, etiam, accipe bone lector. Et cùm dicendum fuisset, quasi repetendo prima verba: *Et vos cùm essetis mortui delictis*, &c. tamen quia præcesserat, Qui dilexit nos, Iudæos cum Gentibus coniungens in remedio peccatorum accipiendo, sicut fuerant pares in perpetratione delictorum, dixit: Et nos, non, & vos: atque hæc dicimus, vt Hieronymi sententiam tueamur. Estque sensus: Etiam cùm per peccata nostra mortui essemus Deo, & gratiæ eius, & viuerent in nobis peccatum, ac dæmon, vt bellum aduersus Deũ gereremus, vt persequemur Christum, qui est gradus maximus (mori scilicèt pro impijs, & inimicis, vt ponderat ad Rom. 5.) & cùm vos Gentiles idolis seruitutis cultum præstaretis, & fœdis, ac horrendis criminibus contaminati essetis: hoc tamen beneficium misericordię impendit, quod tribus verbis sequentibus expressit.

Horũ sensus verborum: Et cum essemus mortui peccatis, quinam sit.

Conuiuificauit, & conresuscitauit, & consedere fecit in cælestibus, in Christo. Ecce diuitias misericordiæ, & nimiæ charitatis Dei erga nos gradum. Et primum verbum rectè respondet: Cùm mortui essetis peccatis, conuiuificauit, ad diuinam vitam suam nobis communicandam. Et cùm dixisset: *Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam*; hoc etiam respondet, quia capitis est influere vitam in membra quorum est caput, id est, Iudæorum, & Gentilium.

Et quæ à diuitiæ misericordię, & charitatis Dei erga nos ostensæ.

Et admonet Gentes per parenthesim post hoc verbum: (gratia estis saluati) de salute in spe, nondum re ipsa. Et quod ad solas Gentes hoc dirigat in secunda persona, factum est prudenter, ad differentiam illam inter salutem Iudæorum, & Gentium iudicandum: quàm explicauit ad Romanos, cùm dixit, Christum fuisse ministrum circumcisionis ad implendas promissiones patrum, Gentes autem super misericordia honorare Deum. Gentium enim salus merè gratuita est, & indebita; Iudæorum verò nonnihil habet iustitiæ ex promissione facta patribus.

Ratio huius apostrophes ad Gentes: Gratia estis saluati, &c. quænam sit. Rom. 15.

Deinde diligenter perpende, hominem per peccatum amisisse vitam Spiritus; deinde vitam corporis, quia incidit in necessitatem moriendi, quia per peccatum mors: amisit etiam cœlum, seu spem, in illud ascendendi: vnde & in eius rei symbolum Adam de paradiso fuit expulsus. Christus autem, qui est vita, & resurrectio nostra, & qui in cœlo est ad Patris dextram, restituit quidem vitam per fidem, & charitatem inchoatam, per quam nos Spiritus inhabitat, qui est vita per essentiam: restituet etiam vitam corporis in resurrectione vniuersali per dotes animæ glorificatę, quę impassibile, agibile, subtile, & lucidum corpus nostrum efficient: restituet denique cœlestem paradisum, quia dixit: *Vbi sum ego, illic & minister meus erit*; &

Homo peccans duplicẽ mortem incurrit. Gene∫. 3. Rom. 5.

Ioan. 11. Ab vtraque morte quare nos per Christum fuerit liberatus. Philip. 3.

1. Theß. 4. Ioan. 12.

Apostolus, *Simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra*,& sic semper cum Domino erimus.

Quō verum hoc sit: & cōresuscitauit nos, & consedere fecit in cœlestibus, &c.

Et dicuntur de præterito hæc facta ab Apostolo, etsi vnum tantùm hactenus acceperimus, reliqua verò certa spe expectemus suo die non de futura. Sed si Apostolus scripsit, vt ostenderet se propheticè loqui cum patribus: illi enim dicunt iam facta, quæ iam decreto immobili Dei futura esse destinata sunt. Vt enim æterno Deo, ita nihil illis futurum est, de quo ait Scriptura: *Qui fecit quæ futura sunt.* Et præterita eius naturæ sunt, vt Philosophi etiam docent, vt infecta fieri non possint. Quare quæ certissima significare Prophetæ voluerunt, ea vt præterita cecinerunt, vt, *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, Et, In omnem terram exiuit sonus eorum.* Deinde dicuntur facta, quia in capite nostro, & honorabili collo eius, hoc est in Christo, & in Beata Virgine, cernimus iam impleta: & quòd in illorum corporibus gestum est, vtique & in membris eorum certò fiet. De resurrectione enim dixit alibi Paulus, reformaturum corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suę. Et vt Adam peccante, censiti, & visi sumus omnes in illo peccasse, quia ille omnium membrorum, & filiorum suorum ex pacto Dei personam gerebat: ita de secundo Adam Christo dicendum; quicquid enim ille fecit, censentur & membra fecisse. Et vt illo mortuo mortui sunt omnes, & illo suscitato resuscitati; ita etiam illo ascendente ascendisse; & sedente ad dexteram Patris, & nos quoque sedisse censemur. Ita ascendit vt pastor in humeros ouem perditam referens. Et quod capite primo dixerat de Christo capite factum; modò ad omnia membra sua, & electos transfert Apostolus.

Esai 9. Psalm. 18. Rom. 10.

Altera solutio.

Philip. 3.

Genes. 3. Rom. 5.

1. Cor. 12.

Luc. 15.

Tertiò dici potest, quod ait: Consedere fecit in cœlestibus, in Christo, non de membris intelligi, sed de Christo capite: humano siquidem more loquitur. Nam si vnus de cognatione mea euectus esset, vel ad Papatum, vel Imperium, omnes eius consanguinei censerentur, & gloriarentur, quòd Papatus sit, vel Imperium in domo sua, & quasi Papatum administrarent, vel Imperium, habentur: atque istæ sunt benedictiones cœlestes, de quibus à principio dixit, quòd benedixit in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo.

Tertia solutio.

Alij denique hæc interpretantur in hac vita veritatem habere: quia horum omnium arrham habemus. Nam vitæ gratiam persentiunt in effectibus, & fructibus eius; vitæ etiam gloriosæ dantur quidam dulcissimi gustus, & prolibationes, de quibus Apostolus: *Gustarunt*, inquit, *bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi.* Datur etiam certa immortalitatis spes, ablato mortis timore, & donato Spiritu illo, de quo Paulus dicebat, Cupio dissolui, & esse cū Christo: certo etiam sede promissa, de qua Dominus dixit: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.* Si autem sequamur priorem modum dicendi, illud, In Christo, interpretandum est, per Christum.

Quarta solutio.

Hebr. 6.

Apocal. 3.

Addit: *Vt ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ, in bonitate super nos.* Ne quis putaret iam esse perfectū, quod in spe, & arrha habemus; ostendit illud futurum aliquando, quod nunc velatū & obsignatum est. Per fidem enim ambulamus, & nō per speciem. Tunc autem manifestato Deo, & Christo, omnia detegentur: *Cum apparuerit*, inquit, *similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est.*

Abundantes diuitiæ gratiæ Dei nobis quando manifestandæ.

2. Cor. 5.

1. Ioan. 3.

Per secula superuentura, denotat ea, quæ in cęlesti gloria erunt: in illa siquidem omnia secula simul in æternitate consistunt. Vocat etiam abundantes gratię diuitias, diuitem & copiosam hæreditatem, ad quam vt filij ingrediemur possidendam, etsi modò ius ad illam habeamus. Pater autem cœlestis perinde agit nobiscum, atq; eum filijs paruis, in quorum manibus dum adhuc infantes sunt, hæreditas non ponitur dispensanda, sed aut tutor, aut procurator illis cōstituitur, qui facultates administret. Quandò verò grandiores euaserimus, quod erit post mortem, & confirmati in gratia, hęreditate abuti non poterimus, omnia nostro arbitrio committentur.

Quid secula superuenientia: quid abūdantes diuitiæ gratiæ Dei.

Galat. 4.

Addit: *In bonitate super nos in Christo Iesu:* id est, in benignitate, quæ non meritum, vel iustitiam nostram respicit, per quā gloriam comparauimus, sed benè in Christo Iesu, id est, eius meritis, & sanguine pro nobis effuso. Vel, in Christo Iesu, hoc est ad similitudinem Christi, quē sicut euexit, honorauit, suscitauit, & ad dexteræ suæ consessum collocauit, ita & nos pro ratione nostra honestaturus est, & magnificaturus. Quis ergò nostrum ad tantam gratiam, & munificentiam promissam, non nisi ingratissimus esse potest, si illam nostro vitio deseramus, aut contemnamus? & cur non sit nobis de tanti doni magnitudine stupescēdum atque insaniendum? quid non tormentorum, & laborum (etiamsi mille animas, & mille corpora possideremus) pro tāta gloriæ corona perpetiendū? O Christia-

Illæ diuitiæ gratiæ Dei, cur in bonitate super nos in Christo Iesu ostēdendæ sint.

nos per beatos, si tantas bonitatis Dei diuitias agnoscant.

Alijs quid sint secula superuenientia.

Non ignoro quosdam per secula superuenientia intelligere hæc nostra extrema tempora legis Euangelicæ, quæ consequuntur priora secula Moysi nã in his Deus patefacit excellentem suæ gratiæ exuberantiam. Est enim vsque adeò superminens Dei bonitas, vt pręmagnitudine sua vix fidem inueniat, vt Propheta dicat: *Domine quis credidit auditui nostro:* Nam Maniche i incarnatione Filij Dei, & incorporatione offenduntur: Basilides eius eruce, & humilitate irritatus est, & eam negauit, cùm ad amorē eius, & gratiarum actionem magis accendi debuisset: Gentiles tanquam stultitia quadam, & Iudæi tanquam scandalo quodam perturbantur: nostri seculi Sacramentarij eius transubstantiatione (culpa tamen sua) vehementer offenduntur ac perturbantur. Et de his hactenus.

Esai. 53. Quos quæ Christi mysteria scandalizauerint infelices. 1. Cor. 1.

DISPVTATIO VI.

In illa verba: *Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis, (Dei enim donum est) non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Propter quod memores estote, quod aliquando vos qui eratis Gētes in carne, qui dicebamini Præputium, ab ea quæ dicitur Circumcisio in carne*, & reliqua ad finem vsque capitis.

Primum dubium.

SCOPO declarato, in primis dubitatur, cur repetat hanc sententiam quam paulò antè attigerat. Dixerat enim: Conuiuificauit, cuius gratia estis saluati. Deinde in dubium reuocatur, cur dicat nos esse saluatos, & hoc non ex nobis, cùm cōstet, fidem esse nostram, & ex libero arbitrio nostro perfectam: & cur ait, per fidem, & non per alios bonos motus, vt pœnitentię, & timorem Dei, & fiduciam de diuina misericordia, quæ fidem comitantur. Et quomodò non ex operibus, si fides, vt dicitur Ioan. 6. opus Dei est, & tantum, vt ei tribuatur iustificationis gratia, & salutis; & cur ait: *Vt ne quis glorietur*, cum gloriari in Domino prohibitum non sit. Tertiò, cùm subdit: *Ipsius enim factura*, dubitari potest de qua factura sit sermo. Et cùm ait: *In operibus bonis*, vel opera bona, videtur in speciem aduersari præcedentibus, dixerat enim: Non ex operibus, vt ne quis glorietur: & quomodo dicuntur opera bona pręparata nobis ad ambulādum. Quartò, cur reducit in memoriā prioris vitæ conditionem, & statū, cum ait, Propter quod memores estote, quòd aliquando vos eratis Gentes, &c. cū id paulò antè iā, vt vidimus, in præcedēti disputatio ne abūdè præstitisset? Quomodò item ait, fuisse sine Christo, & sine Deo, cū Christus pro omnibus venerit; & scriptum sit: An Iudæorum Deus tantū? nonne & Gentiū? imò & Gentium? Quomodò item longè erant à Deo, cùm ipse Deus cœlum, & terram impleat? & vt Apostolus alio loco dicit, non longè sit ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Quomodò item per sanguinem Christi facti sint propè Ephesij, cùm hic sanguis iniustè fusus per Iudæos, eos potius abalienarit à Christo, quam coniunxerit. Quintò, dubitatur, quomodò Christus sit pax nostra, & quid sit ille medius paries maceriæ, quē abstulit, qui Græcè μεσότοιχος dicitur, & ad quid fiat allusio: nūquid ad peccatum quod diuisit inter nos, & Deum: nunquid ad legem Moysis, quæ nondum est soluta, cum adhuc electis seruiat in Christo. Nam cùm Paulus dixit: *Legē ergò destruimus per fidē? Absit: sed legē statuimus.* An ad inimicitias Iudæorum inter se, & Gentilium, vt alij volunt. Sextò, dubitatur, cur dicat: *Iam nō estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei*: cùm B. Petrus dicat; *Obsecro vos tāquam aduenas, & peregrinos.* Septimò, quid illud: *Superædificati supra fundamentum Apostolorū, & Prophetarū, cùm fundamētum aliud nemo possit ponere præter id quod positū est, quod est Christus Iesus.* Octauò, quis est summus lapis angularis, in quo tota fabrica innititur, & in quo omnis ædificatio constructa crescit in templū in Domino. Hęc sunt dubia, quæ aliquā charitatē poscere videntur.

Secundum. Ioan. 6. Tertium dubium. Quartum dubium. Rom. 3. Ierem. 23. Actor. 17. Quintum dubium. Esai. 59. Rom. 3. Sextum dubium. Septimū dubium. Octauum dubium.

Quòd tendat Apostolus in proposita sententia.

Quod ad primum attinet, cùm dixisset Apostolus, Deum seculis superuenientib. gratiæ suæ, & munificentiæ diuitias mūdo ostensurum, iam illas explicare incipit, cum ait: Gratia enim estis saluati per fidem hoc autem obtinuimus: tum quòd præcipua pars hominis sit mens, siue spiritus, quia hic reparatur, & renouatur per fidei, & charitatis virtutes, & animus liberatur à miseria tenebrarum, & ignorātiæ, & à proprij amoris vitio, quo nos supra Deum ipsum diligimus, & à pernicioso odio aliorum: tum etiam quòd per gratiam certam spem æternę salutis, & ius ad gloriam, & arrham Spiritus S. & gustum quendam futurorum bonorum habemus. In Christo etiam ipso quasi præcursore, & procuratore nostro, salutem iam completā, & omnibus numeris absolutam accepimus, vt Adam post peccatū mortuus fuit, (etsi nō statim,

Genes. 3.

quia vixit per nongentos annos, & eo amplius sed tamẽ quia debitum huius mortis contraxit, mortuus esse censetur.

Ad primã dubitationem. Denuò cur Apostolus dicat, Ephesios seruatos fuisse per fidem Christi. *Luc. 18.*

Causa etiam, cur hanc sententiam secũdò repetierit Apostolus, illa est, quia per multum refert meminisse, & perpendere quantum Christo redemptori debeamus, ne aurum supernaturalium, & gratuitorũ Dei donorum tanquam naturalium beneficiorum, argentum æstimemus, vt faciebat ille Pharisæus. Repetit etiam, vt aliquid addat, vel declaret. Dixit enim: Cuius gratia estis saluati: nõ autem expressit, an cum fide, an sine illa, an cum meritis bonorum operum, an sine illis.

Cur magis Ephesios, quã Iudæos asserat fuisse saluatos. *Rom 11. Hebr. 11. Ibidem.*

Et ait: Vos Gentiles saluati estis præcipuè, quibus nihil erat promissum: secus Iudæis, quia charissimi erant propter patres. Addit: *Per fidem, & hoc non ex vobis*, id est, non sine aliqua re ex parte vestra, nimirum fide, sine qua impossibile est placere Deo, & quæ est substãtia rerum sperandarum, & argumentum non apparentium, & per quã tãquam per patentem portam ingredimur in ipsam salutem, quæ libera est, & voluntarium sacrificium, & in ea meritum esse potest: nõ autem per opinionem, quæ formidinem habet; neque per scientiam euidenter demonstrantem, quæ capere meritum non posset. Per fidem etiam, per quam fit quod dixit Christus. *De mundo non estis*, & appetitum sciendi bonum, & malum in primo parente à diabolo suscitatum mortificamus, & per eam etiam fidei genetricis Euæ diabolo tentanti malè habitæ, ac dicenti, Eritis sicut dij sciẽtes bonum & malum, satisfacimus.

Ioan 15. Genes. 3.

Fidem Deo, & hominib. summoperè conuenire.

Summè etiam Deo est cõueniens fides, cuius dictis etiam sine vlla ratione, aut probatione auscultare, & pium, & debitum est. Porrò nobis summe etiã congruit hæc virtus, quia omnia humana negotia & cõtractus fide celebramus, & per fidem datam & acceptam viuere cõsueuimus. Ita vt homo sine fide non semina frumenti terræ committat, nec se quisquam nauigationi dedat sine fide, nec vir vxorem accipiat, aut vxor virum sine mutua fide: neq; rursus filij parentes, aut parentes filios suos nisi per fidem non agnoscant. Sumus etiam tardissimi ad addiscendas scientias practicas, vel speculatiuas: & nisi præuia fide, & administra, non facilè discimus.

Quatuor de causis fides est ad salutẽ necessaria.

¶ Fides igitur accommodata est consequendæ salutis porta: tũ propter Deum, & Mediatorem Christum, cum quibus nobis agẽdum est: quos nisi fide agnoscere quis queat? tum ob finem æternę vitæ, ad quem vocamur, quem fide tantùm apprehendimus; tum ob instrumenta, & adminicula illius apprehendi, ad quem nisi fide nos illuminante non possemus pertingere; tum denique propter labem peccati, quod ex Adam contraximus, & alios personales spirituales morbos; quos prauis nostris operibus accersimus, & propter dæmones, qui nobis se aduersarios, & insidiatores prestant, & cum quibus est luctandum; cùm sub aspectum tamen non cadãt, nec possimus alio lumine quàm fidei illos agnoscere.

Illud Saluati estis per fidẽ, & hoc nõ ex vobis, quem sensum habeat.

Quod ergò ait, vt ad rẽ redeamus: *Et hoc non ex vobis*, nihil aliud excludit quam meritum operum, aut ipsius fidei neque enim fidei actus computatur in meritis, vt ex eo, quasi ex merito quis iustificetur, sed Deus pro sua gratia, & munificentia imputat ad iustitiã. Subdit: *Dei enim donum est*. Scilicet, saluari per gratiam, quæ idem est cum charitate, & iustitia, qua formaliter iusti sumus, aut non sine illis. Vel est sermo de inchoata salute, quæ donum Dei est, non de perfecta, quæ erit in cęlo. Alij verò non incommodè de ipsa fide, qua iustificamur, interpretantur: quod etiam verum est, quia fidei initium, incrementum eius, & perfectio à Deo est, secundùm illud: *Vobis datum est pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed vt etiam pro illa patiamini*, & Apostoli dixerunt Domino, *Adauge nobis fidem.*

Hæc verba: Dei enim donum est. accipiuntur dupliciter.

Philip. 1.

Luc. 17.

Ad I. Dubiũ Si fides ab humanę voluntatis pendet arbitrio, cur Dei donum appelletur. *Luc 7. Rom. 1.*

Quòd si quis objiciat; Actus primus fidei etsi sit à Deo illuminante intellectum, & mouente cor ad credendum; elicitur tamen à libero voluntatis arbitrio, ex quo iustificamur: dicendum est, donum Dei esse, sed non purum, quia non est sine nostro assensu, & voluntate; & ideò etiam mens, secundùm illud: *Fides tua te saluum fecit*, Et, *Fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.* Quòd autem ex nobis sit, non tollit quin donum Dei quoq; sit: quoniam fides eiusmodi non est eius dignitatis in homine adhuc iniusto, vt gratiam promereatur, sed ad eam disponit, eam impetrat, vt ad iustitiam imputetur ex gratia.

Soluitur secunda dubitatio. Quare potius per fidẽ quã per pœnitentiam, & timorem, & fiduciam de Deo, Paulus dicat Ephesios esse saluatos.

Ad secundum dubium, quomodò, scilicèt ait, non ex operibus, cùm ipsa fides sine alijs bonis motibus non inueniatur, vt timore, pœnitentia, fiducia, & proposito legis Dei seruandæ, & voto Sacramenti, respondemus, hæc omnia à fide vim suam, & pretium habere: & cum etiam cum his omnibus contingat, vt homo nondùm fit iustus, donec infundatur donum gratiæ Dei; propterea in numero operum nõn ponuntur, sicut nec ipsa fides: quia per opera Paulus intelligit ea merita, quæ ex debito iustitiæ vim habent. Et hæc ante fidem ipsam, vel etiam cum ipsa adhuc

merita

merita non sunt, sed sequuntur merita, nō præcedunt iustificatum, vt infra subdit: Ipsius enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis. Etsi enim credulitas, & motus pœnitentiæ, & timoris, in substantia sint liberi arbitrij operationes, & actiones quædam, non sunt tamen opera, quibus Paulus opponit gratiam, cùm ait: *Si gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia*: Et iterum: *& qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.*

Num. 11.

Supra 4.

I. solutio huius obiectionis: Si fides Dei donū est cur Christus dicit, opus Dei esse, vt credamus in ipsū. *Ioan. 6.*

Si quis iterum objiciat verbum Domini apud Ioannem: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quē misit ille*: & ergo fides est opus Dei, ergò meritum iustificationis. Respondemus, sermonem esse de fide, quæ charitate est ornata, & tanquam Iudæi habere debebant, vt promptè Christum reciperent. Dici etiam verè potest, non tantum esse opera Dei, quæ ab homine iustificato progrediuntur, ad meritum vitę ęternę, sed etiam intus fidei gratiæ habitu destitutæ, & pœnitentiæ, & Dei timoris: nam hi omnes motus & à Deo inspirante prodeunt, & in adipiscenda iustitia, siue charitate terminantur.

Cur hic Paulus negat non bis esse gloriandum, qui alibi iubet nos in Domino gloriari. *2. Cor. 10.* *Psal. 31.*

Ad illud verò quod obiectum est: *vt ne quis glorietur*, dicendum est, non prohiberi gloriationem in Domino, de qua noster Apostolus ait: *Qui gloriatur, in domino glorietur.* & rursus: *Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde*: Sed hoc dictum est ad elationem, & tumorem proprium reprimendum, ad quem sumus natura propensissimi: Neque decebat sanè, præsertim post peccatum relinqui cuiquā istam gloriationem, vt posset mereri suam in Christo instaurationem, cùm esset omninò à Deo alienatus. Neque sic etiam ab initio cōdidit hominem, ac dedit illi ex mera gratia permulta dona, neque exp. ctauit hominis opera, quibus ea sibi possint bona meritò comparare, ne in semetipso gloriaretur. Nam si ante peccatum hoc sapientissimè obseruatum est, multò magis post peccatum: non solùm quia gratia excedens ordinem naturalem, sua præstanti dignitate nō compatiebatur, vt humanis operum meritis comparari posset, verumetiam quia ipsum delictum obstabat, ne possemus facere opera homine digna, ne dum digna, & grata Deo.

Hominis & ante, & post peccatū, omnē occasionē in seipso gloriandi meritò fuisse præceptam.

III. dubitationis solut Dei Apostolus qualem dicat nos esse facturam.

Ad tertium dubium, cùm ait: *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu.* Vbi in primis probat, nulli licere gloriari in seipso, quia ipsi non fecimus nos ipsos iustos, sed ab alio, id est à Deo tales facti sumus. Deinde loquitur Apostolus in persona eorum, qui in Christo generati sunt, & facti per baptismū noua creatura. Nam vt in statu naturæ puræ nemo seipsum potuit creare, ita vt qui nō erat, esset: ad eum modum in statu gratię nullus potest seipsum iustum efficere, qui prius iniustus erat. Quicunque ergò sunt in Christo noua creatura, oportet esse creatos nō à seipsis, vel per vlla ipsorū opera, sed per Christum à Deo, qui suscitat mortuos: quod etiam sacræ literæ apertè testantur. Ait enim Dauid: *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius,* Alioquin quis negare posset, quòd homo seipsum non condiderit: quia ita esset antequam esset. Et cùm ibi adhortetur adiubilandum in Domino, & ad seruiendū Deo in timore, & exultandum cū tremore, manifestè indicat se loqui de creatione nō naturali qua sumus, sed gratuita, & supernaturali, qua iusti sumus. Nec tamen hæc omninò sine nobis fiunt. Ait enim Dominus per Ieremiam. *Nouate nobis nouale*; & per Ezechielem, *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum*; & Paulus: *Renouamini spiritu mētis vestræ, & induite nouum hominem.* Cooperamur ergò ad hæc omnia; sed in cooperatione ex debito iustitiæ nihil promeremur quod ad primam iustificationem.

2. Cor. 5. *Galat. vlt.*

Rom. 4.

Psal. 99.

Vnde cōstet à Deo nos non à nobis ipsis conditos fuisse. *Psal. 2.*

Ierem. 4. *Ezech. 18.*

Ephes 4.

Pondera item quod ait: *Ipsius enim sumus factura*, Græca vox est ποίημα, hoc est poema. Ambrosius tom. 5. sub finem vertit figmentū: quod verbum magis cōgruit primę hominis conditioni, quia è terra factus est à Deo tanquam figulo, quā secundæ cōditioni, in qua iustificatur, & ex aqua, & Spiritu sancto regeneratur.

Quomodo vt legit Ambrosius, sim' figmentum. *D. Ambros.* *Gen. 2.* *Ioan. 3.*

Quod ergò vocamur poema, non est negligendum: designat enim, Deum hominem condidisse in mensura, certo numero & pondere, & in quo nihil deficit, & nihil superfluit: quemadmodum etiam in versu nullus pes redundat, aut deficit. Et vt Poetę ad laudem, & gloriam sibi cōciliandam carmina condunt, vel ad iucunditatem, & voluptatem lectoribus impertiendam: simili modo homo creatus, & vbi perditus fuit etiam redemptus, vt Deus ipse ex opere excellenti commendaretur; & laudibus perpetuis celebraretur à cunctis intellectu prę ditis creaturis hominem suam ad imaginē & similitudinem condidit.

Hominem quoddam esse poema. *Sapient. 11.*

Addidit: *In Christo Iesu* Vt ostendat opus incarnationis, per quod ipse Deus homo factus est, vt per dulcissimum poema omnes creaturas post se traheret, si Orpheus, & Amphion celebrantur, quòd quercus, lapides, & animalia ratione carentia, dulcisona lyra ad se cōuerterēt. Carmina etiam

Paulus cur adiecit in Christo nos esse facturam, seu poema.

na etiam laudantur, quòd vim miram habeant homines mutandi in feras bestias. Ita enim quidam cecinit:

Virgil lib.1. Æneid.

Carminibus Circes socios mutauit Vlyssis,

Habent etiam vim, eam cœlo inferendi, nam ita dixit quidam:

Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.

Christus quale carmen fuerit.

Christus verò carmen fuit, quod homines belluarum more viuentes in Angelos conuertit, & suo dulci modulamine Patrē placauit, & Spiritū sanctum de cœlo in terras pertraxit, & adeò violentos homines fecit, vt vim etiam ipsi cœlo intulerint.

Dicti Apostolici: In operibus bonis, quæ præparauit Deus, &c. prius sensus sed incongruus. Alter non ineptus.

Ad illud verò: *In operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus*: respōdemus, quosdā nō satis Catholicè, nec ad mentem Apostoli interpretatos esse hæc verba. Dicunt enim: In operibus bonis quæ fecimus aut facturi sumus; est hoc sit manifestè contra Apostolicū sensum, nam paulò ante dixerat: *Non ex operibus, & hoc non ex vobis.* Alij verò verò vertūt ex litera Grçca: *ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις*, id est, opera bona, vel, in opera bona, vt Ambrosius, & Chrysostomus, & Erasmus legunt: & ἐπὶ cū Datiuo designat potiùs finem, quam materiam, aut instrumentū. Ita vt dicat Apostolus, quod & sine operibus vllis, & dono tantū Dei iusti efficimur, nimirum ad bene, rectèq; viuendū, & bonos operum fructus edendos, quibus apud Deū promereamur, & proximos nostros inuicem ædificemus, & acceptā iustitiam augeamus, non autem ad immūditias aut carnis voluptates consectandos. Vt rectè alibi dixerit Apostolus: *Vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populū acceptabilem, sectatorem bonorū operum.* Ex quo etiam colligere licet, ante gratiā nulla bona merita nos habere, & ad id maximè prçstādum iustificari: quia iam Dei filij, Christi fratres: amici, & membra euasimus, mirum esse non debet, si apud Deum promereri possumus. Hinc Ambros hoc loco scribit: *Redempti hæredes designati sunt, si in regeneratione perdurent, vt fides prima veniam, sancta verò conuersatio perdurans cum fide coronam mereatur.* Et iterum: *Non est gloriandum nobis, in nobis ipsis, sed in Deo, quia nos regenerauit natiuitate cœlesti per fidem Christi ad hoc, vt bonis operibus exercitati, quæ Deus nobis iam renatis decreuit, promissa mereamur accipere.* Hæc ille.

Ambros. Chrysost. Erasmus.

Tit.2.

Omnis bene operandi radix est gratia diuina, secundū Apostolū.

Amb. in c.2. ad Ephesios.

Idem in c.2.

Quemadmodū opera bona præparauerit nobis.

Præparauit autem nobis Deus hæc opera non tantùm prædestinando, vocando, & iustificando, sed etiam dona Spiritus, & habitus conferendo, quibus illa perficere valeamus.

III. Sensus.

Tertiò sensus esse posset stante litera nostra: Ipsius sumus factura, & creati in Christo Iesu, & in operibus bonis, non nostris, sed Christi: nam etsi hæc iustitiæ adeptio sine nostris sit operibus, non tamen sine illis Christi, cuius meritis nos redemit Deus, sicut & per ipsum prius nos condidit, & in restaurando, singulari charitatis ratione vsus est. Dedit enim mortalem suam vitam, quò nobis vitā gratiæ, cui mortui eramus, restitueret; & gloriam suam abijciendo, amissam nobis gloriam recuperaret. Itaque impij iustificatio respectu nostri mera est gratia, respectu Christi, qui illā bonis suis operibus nobis promeruit, iustitia est, ac debitum. Et hæc nobis Deus præparauit, tanquam quædam exempla, ad quæ respicientes nos discipuli operaremur. & vestigia sectando Christi magistri nostri ambularemus. *Exemplum*, inquit, *enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis*, Et, *Discite à me quia mitis sum, & humilis corde*; & Dilectus: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Hoc ergò in operibus bonis ambulare, proficere; siue progressus facere: quia dum sumus in stadio, sic currendum, vt brauiū cōprehendamus: sic in vinea laborandū vsq; ad vesperam, vt mereamur denariū accipere, sic deniq; certandum, vt coronam tandem assequamur.

Ioan. 13.

Matth. 11. Ioan. 2.

Quid ambulare in operibus bonis.

1. Cor. 9. Matth. 20.

Ad VI. dub. De eo quod Apostolus Ephesios iterū memores esse vult suę pristinę infidelitatis.

Quartò loco dubitatum fuit, cur Apostolus reuocet in memoriam, quales olim Ephesij extiterint: *Propter quod*, inquit, *memores estote, quod aliquando vos, qui eratis Gentes in carne, &c.* breuiter dicendum. Qui tenuiores sunt fortunæ, dū in aliquem excelsum gradum conscendunt, vel ex obscuro gradu in lucem emergunt, prioris vitæ cōditionis & obliuiscuntur, ita vt fiāt superbi: inhumani, intolerabiles: idcircò proponit ea Apostolus, vnde spiritum humiliationis & gratiarū actionis, comitatis, & ciuilitatis, cū alijs eliciat. Hinc olim prçcipiebat Deus: *Aduenam non contristabis, neque affliges eum: Aduenæ enim & ipsi fuistis in terra Aegypti.* Ita Apostolus ait: *Memores estote quod aliquā do vos qui eratis Gentes*, quorum alij nō sunt dij, quam dæmonia, vt Dauid ait: *Omnes dij Gentium dæmonia.* Et ita tacitè innuit, Ephesios dæmoniorum cultores fuisse, imò locū celeberrimum dæmonis cuiusdam, hoc est Dianç Ephesiæ, omnibus adorandum constituisse.

Exod. 22.

Psalm. 95.

Quid esse in carne.

Addit: *In carne*: Esse in, apud Apostolum plerunq; rem illā dominari in homines ostendit. Ita enim dicimus. Esse in peccato, esse in Christo, esse in spiritu. Homo aūt est in carne, quādo caro dominatur spiritui, & suggerit cogitationes, verba & operationes pro voluntate carnis, eiusq; cōcupiscentijs seruit absq; spirit' reluctātia: Ideò alibi ex-

plicat

Rom. 7.

plicat Apoſtolus quid ſit eſſe in carne. *Cum eſſemus*, inquit, *in carne, paſſiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, vt fructificarent morti.*

Iudæ Gentes cur præputiũ appellarent.

Subdit: *Qui dicebamini præputiũ ab ea quæ dicitur Circumciſio in carne.* Siquidem in dedecus, & ignominiã ſoliti erant Iudæi Gẽtiles vocare pręputiũ. Ita Gen. 34. *Non poſſumus dare ſororem noſtram homini incircumciſo:* & Dauid de gigante Goliath: *Philiſthæus hic incircumciſus, quaſi vnus ex eis: Et, Ne exultent filij incircũciſorũ. Ab ea quæ dicitur circumciſio in carne.* Id eſt, à Iudæis: nam more Hebræo ponitur abſtractũ pro cõcreto: Circũciſio pro circũciſis, & præputiũ pro Gentilibus: & illud, *ab ea*, ponitur pro, *præ ea*, ſiue, eius cõparatione, id enim ſignificat, à, vel ab interdum: vt, *Deſcendit hic iuſtificatus ab illo*, id eſt præ illo. &, *Exiſtimo nihil me minus feciſſe à magnis Apoſtolis*: id eſt collatione facta ad Apoſtolos. Et ſubiungit: *Ab ea quæ dicitur circumciſio*: quaſi dicat: nõ eſt amplius, quia in carne eſt tantùm manufacta: & ita deprimit Gentes præ Iudæis propter obtuſionẽ cordis, & aurium. Obliq; tamen tangit Iudęos, ne ſe putarent perfectos, & ſibi prę Gentib. blandirẽtur, quoniam ipſi necdum perfectam circumciſionem conſecuti erant, quę per petram viuam Chriſtũ non gladio corporeo fieri debet, & non manu, ſed digito Dei, id eſt ſpiritu ſancto.

Gen. 34.

1. Reg. 17.
2. Reg. 1.

Qualis Hæc norma loquendi: Dicebamini ab ea quæ dicitur Circũciſio in carne.

Luc. 18.
2. Cor. 11.

Ijs verbis quomodo noctetur Iudęi ab Apoſtolo.

Aduerte etiã, Iudęos olim ſolitos cõtumelię gratia obijcere Gentib. quòd eſſent incircumciſi; cõtra verò Gentiles Iudęis obijciebant vitij loco circũciſionem: nam eos Verpas, Appellas, & Recutitos vocabant, vt conſtare poteſt apud Poetas antiquos.

Mutua Iudęorũ in Gẽtiles, & horũ in Iudęos cõtum̃a.

Ad illud de quo dubitatũ fuit: *Qui eratis illo in tẽpore ſine Chriſto, & ſine Deo in hoc mũdo, &c.* Quod ſic intelligendũ eſt, ſine Chriſti notitia, & fide, ſaltẽ expreſſa, & explicita: quia Ieſus Chriſtus heri, & hodie, ipſe & in ſecula. Eius tamen promiſſio Iudæis tãtùm facta erat, qui ſine Chriſto ob fidẽ, & ſpem conceptam omninò non erant.

Epheſij olim vt fuerint ſine Chriſto in hoc mundo.

Cogita ergò quid ſit eſſe ſine Chriſto, nimirum eſſe abſq; ſpe medici, vbi morbo inſanabili laboratur: ſicut eſſe ſine Ieſu, eſt eſſe ſine ſalute, cũ aliud nomẽ ſub cœlo datũ hominibus non ſit, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Alienati, ſiue alieni à cõuerſatione Iſrael, hoc eſt à politia, ſiue ciuilitate ac proinde à conuerſatione Iſraelis, non tam illa, quæ ſecũdùm carnẽ eſt, ſed potiùs ſecundũ ſpiritum, de qua alio loco dixit: *Conuerſatio ſiue ciuilitas noſtra in cælis eſt*: Quoniam ad cœlum, ſiue patriam ſuſpirant in cœlo poſiti: & hunc mundum nõ pro alio, quam pro horrida via deſerti habent.

Heb. 13.

Sine Chriſto eſſe quantũ malum.

Act. 4.
Epheſij dupli ci ratione à cõuerſatione Iſrael fuerũt alienati.
Philip. 3.

Erant etiã Epheſij alieni à politia carnali Iſrael: quia non licebat Iudæis cõuerſari cũ Gentib. vt Deut. 7. & Ioan. 4. *Non coutuntur Iudæi Samaritanis.* Nõ poterant etiam ſignificare, licet bene dare pecuniam pro ſacrificio, nec ingredi cũ Iudæis certũ locũ mundorum, ſed bene ad quendam certum locũ ſeparatum vt orarent.

Deut. 7.
Ioan. 4.

Hoſpites teſtamentorum. Id eſt extranei, & expertes pactorũ, ſiue teſtamentorũ: quia nec Vetus, nec Nouũ ad eos pertinuit. Nõ quidẽ Vetus, quod duplex erat, alterũ imperfectis Iudæis datũ in mõte Sina Exo. 20: alterũ perfectius datũ in Cãpeſtrib. Moab Deu. 29. *Promiſſionis ſpem non habentes.* Promiſſiones ęternorũ ſpei virtute ſuſcipiuntur, i. ſermo de promiſſione Chriſti facta Abrahę: de qua: *Benedicẽtur in ſemine tuo omnes gentes terræ*, & factæ Dauidi, ſecundùm illud: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, &c. De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Sine Deo in hoc mundo.* Quod intelligendũ eſt: quia Deus nullũ pactũ cũ illis, aut commerciũ habebat, nec vllũ colloquiũ, vti cũ Iudęis, quib. Deus reſpõdebat de tabernaculo, & per Ephod, & per Prophetas: ideò relicti erãt in pura naturę cõditione; habẽtes tãtũ librũ creaturarũ ad cognoſcẽdum Deũ, ſi quomodo eũ attrectare, & inuenire poſſent, vt alibi tradit Apoſt. nõ. n. illis Deus omninò deerat, de quo idẽ Paulus. *An Iudæorũ Deus tantũ? nõne & Gentiũ? Imò & Gentiũ.* Vnde & miniſterio Angelorũ vſus eſt Deus ad illorũ ſalutẽ promouendam, vt teſtis eſt Dionyſ. Areopag. Malum autem ingẽs eſt homini ſine Deo eſſe nauem in medio mari ſine nauis gubernatore, vel eſſe militẽ in bello ſine Imperatore, vel eſſe in exilio ſine vllo conſolatore. Subdit etiam: *Nunc autem in Chriſto Ieſu vos qui aliquando eratis longè, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti.* Chriſti dixit, more Hebræo, pro, in ſanguine eius: quia pronomen propriũ pro relatiuo ponere ſolet. Hæc eſt autem Dei gratia, & omni gratiarum actione condigna. Et aduerbio nunc tempus Noui teſtamenti denotat, vt alias ſæpè annotauimus.

Ijdẽ cur hoſpites teſtamentorum.

Exod. 20.
Deut. 29.
Quare promiſſionis ſpẽ nõ haberent.
Gen. 22.

Pſal. 131.
2. Reg. 7.

Epheſij etiã quare ſine Deo in hoc mũdo fuiſſe dicantur.

Act. 17.
Rom. 3.

B. Dionyſ. c. 9. caleſtis hierarch.

Hebræi pro nomine proprio pro relatiuo vtuntur ſępenumerò.

Hic ſoluitur quod dubitatũ eſt, quomodo ſcilicet à Deo longè eſſent, cũ Paulus dixerit: *Nõ longè eſt ab vnoquoque noſtrũ, Et, cœlũ, & terram ego impleo*: & paulò ante: *Putas ne Deus è vicino ego ſum, dicit Dominus, & non Deus de longè?* Dicendum eſt ergò, non eſſe intelligenda hęc de diſtãtia loci, ſed de morũ ſimilitudine, vt dulce diſtat ab amaro, & albũ à nigro, & iuſtus à peccatore, deniq; quiſq; diſtat à contrario, vel hoſte ſuo: Ita filius prodigius abijſſe dicitur in regionem longinquam: & Propheta, *Longè à peccatori-*

Epheſij quomodo erant lõgè à Deo, à quib. tamen nõ lõgè Deus aberat.
Act. 17.
Ierem. 23.
Ibidem. 23.

Luc. 15.

bus ſa-

Que lōgè à peccatoribus ſalus teſte Propheta. Eſa.29. Matth.15.

bus ſalm, hoc eſt Ieſus, qui operatur ſalutem in nobis. Corde ergò, & moribus diſtabant multũ à Deo Epheſij, de quibus poterat dicere: *Cor eorum longè eſt à me*, facti ergò ſunt prope per Chriſti ſanguinem, & eſt ſermo de appropinquatione per gratiam, & beneuolentiam: quia eſſentia, potentia, & præſentia adeſt ſemper omnibus Deus, imò eſt in omnibus. Et ampliãdo beneficij magnitudinem, addit, *In ſanguine Chriſti*, id eſt per ſanguinem in cruce fuſum, & Deo datũ in pretiũ reconciliationis. Facitq; fratres inuicem, atq; eiuſdẽ hæreditatis cœleſtis participes, & tã inuicẽ coniunctos, perinde atq; id quod eſt nobis Chriſtus, ſit quoq; proximus quicunq; ille ſit, ſiue Gentilis, ſiue Iudæus: quia, vt ait Dominus, *Quamdiu vni ex his fratribus meis minimis feceſtis, mihi feciſtis*. Quòd ſi quiſquã ſit, qui alterũ horreat propter ſanguinẽ alterius nationis, aut gentis à ſua; hi imperfecti ſunt, & nondum plenè veterem hominem exuerunt.

Quid eſt Epheſios factos eſſe prope in ſanguine Chriſti. 1.Petr.1.

Matt.25.

Epheſ 4. V. ſolu. dub. De modo quo Chriſtus eſt pax noſtra faciens vtra que vnam.

Ad quintum reſpondemus, illud: *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum*, nihil aliud eſſe, quam Chriſtũ eſſe autorẽ noſtræ mutuæ pacis. Probat enim Chriſtũ pacificatorem ab effectu, quia fecit vtraq; vnũ, id eſt, duos diſſidentes populos in vnum cõpegit, & cõſtauit. Verbi gratia, pone duas ſtatuas, argenteã alteram, & alterã plumbeam, & opere fuſorio vtramq; fieri aureã; intelliges, qua ratione argenteus Iudæus, & Geutilis plumbeus, ac ſeruus ignorans, ac fugiens Deum, fiant vna ſtatua aurea per fidem charitate operantem.

Hebręi abſtractis pro concretis delectantur. 1.Cor.1. Ioan. 11.

Nota hic eiuſmodi locutiones: cũ Chriſtus dicitur aut pax, aut iuſtitia, art ſapiẽtia, aut ſanctificatio, & redẽptio, aut vita & reſurrectio, explicãdas eſſe quomodo hic explicat Chriſtum eſſe pacem, hoc eſt, ponendo abſtractum pro cõcreto: autorem pacis, iuſtitiæ, ſapientiæ, ſanctificationis, redemptionis, vitæ, & reſurrectionis. Ita dicitur propitiatio pro peccatis noſtris; &, *Ego ſum via, & veritas, & vita*, & de Noë, quòd in tẽpore iracundię factus eſt recõciliatio: & eccleſia de Spiritu ſancto in oratione quadã canit, quia ipſe eſt remiſſio omnium peccatorum. Sunt enim eiuſmodi phraſes eadem ratione intelligendæ, & explicandæ.

Exẽpla hui⁹ locutionis.

.1Ioan.2 Ioan 14. Eccleſ 44. Gen 6.

Iudęos Chriſti ſanguis Gẽtib⁹, adæquauit ſecundum Apoſtolum. Galat 3. Coloſſ.2. Rom.1. Infra 2.

Contendit aũt Apoſtolus omnes prærogatiuas, quibus Iudęus pręcellebat Gentili, adimere, & oẽs æquatos eſſe in Chriſto, oſtendere, in quo non eſt Iudæus, neq; Gentilis, neq; Barbarus, neq; maſculus, neq; fœmina, neq; liber, aut ſeruus, neq; ſapiẽs, aut inſipiens, ſed ſolùm noua creatura: quanquam ſint gradus in Chriſto, vt alibi dixit: *Iudæo primum & Græco*,

Quid medi⁹ paries maceriæ, quẽ Chriſtus ſoluit.

In hoc etiã dubio quęſitũ fuit circa illud quod ait: Et mediũ parietẽ maceriæ ſoluẽs, vel ſoluit de præterito inimicitas in carne ſua, legẽ mandatorũ decretis euacuãs, quid ſignificet. Et in primis illud, &, cauſam reddit: & participia ſoluens, & euacuãs, per pręteritum Græcè exprimuntur, id eſt, diruit & antiquauit. Medius autem paries macerię primùm explicãdus eſt ad quid alludat, & què vſum præſtaret, & quomodo ad rẽ ſuã Apoſtolus applicet. Erat aũt medius paries maceriæ, i. ipſa maceria, quæ alio modo vocatur ſepes, hoc eſt lapides ſine calce, luto, cœmento appoſiti: hic lapis Gręcè dicitur μεσότειχος φραγμῶ, Latinè autore Feſto, dicitur intergerinus, & ſolet diuidere in agro quidem vineam à vinea, vel à via, iuxta illud: Deſtruxiſti maceriã eius, & vindemiãt eã oẽs, qui prętergrediuntur viã: vel hortũ ab horto finitimo, vel domũ à domo vicina: & ablata maceria fit vnus hortus vel vna domus. Vnde Terent. Denicã introducit loquentẽ: *Acque hãc in horto maceriã iube dirui. Quantum poteſt, hac transfer, vnã fac domum*. His poſitis, rectè accõmodat Apoſtolus huius maceriæ vſum. Erat enim in atrio locus, in quo preces fundebant Iudæi: erat & alter locus diſtinctus, & ſeparatus per mutũ quendã à mundis Iudæis, qui in proximo orabant: quãdoquidem in dedicatione templi illius rogauerat Salomon Deum, vt Gentes in templum venientes, & orãtes exaudirentur. Vnde legimus Gentiles confluxiſſe adorandi gratia ad templũ Ioan.12. & Act.8. venit Eunuchus Candacis Reginę Æthiopũ. Chriſtus ergò diuidit medium illũ parietem, ſiue maceriã facientẽ diuerſa atria, & ſublato interſtitio remanſit vna vinea, vna domus, vnũ ouile, & vnus hortus.

Maceriæ, ſeu Intergerini lapidis officium. Feſtus.

Pſalm. 29.

Teren. in Adelph Act. 5. [illegible] initio. Vnde Paulus hãc metaphoram ſumpſiſſe videatur.

3.Reg 8.

Ioan 12. Act.8.

Et per appoſitionem ſudit: *Inimicitias in carne ſua euacuauit, ſiue antiquauit*. Quia.n. maceria interdũ fit, & interſtitiũ pro pace finitimorũ cõſtruitur, quandoq; verò pro inimicitia fouenda ad tollendã cõmunicationẽ hinc inde; declarat Apoſt. ꝙ hæc maceria fuiſſet inimicitiarũ cauſa conſtructa, ne videlicet Iudæus cõmerciũ vllũ cũ Ethnico aut Gẽtili haberet, nec Gentiles cũ Iudæis familiaritatẽ vllã: idcircò dixit; *Inimicitias in carne*, & vltra progreſſus Apoſtolus, explicans parietẽ macerię, & illas inimicitias, ſubiũgit, quò tẽdat, & explicat fuiſſe legẽ Moſaicã, cũ ait: *Legẽ mãdatorũ euacuauit*. Erat.n. reuera lex illa veluti quoddã interſtitiũ maceriæ, q̃ ſeparabat Iudæũ à Gẽtili, ne coleret idola, vt illi colebãt: prohibebat ſculptilia, & imagines fieri; quarũ vſus erat frequẽs inter Gẽtes. Diuidebat ẽt. quod attinet ad ſacrificia, quia diuerſa erãt quę ab

Cur hoc addiũ ab Apoſtolo inimicitias in carne ſua, ſcilicet ſoluit. Medi⁹ ille paries maceriæ cur conditus

Lex Moyſi Iudęos à Gẽtib⁹ tã ſaniam diuidebat. Exod.20.

vtriſque

Supra 8. Gen. 17. Rom 4. Leuit. 11. Num. 15. Matth. 23.

vtrisq; immolabãtur. Vnde Israëlitæ Exo. 8. Abominationes Ægyptiorum immolabimus domino Deo nostro? Distinguebat item Iudęs à Gentib. per signaculũ circumcisionis, delectum ciborũ, & vsum vestium cum fimbrijs, & phylacterijs, & alia multa illi populo peculiaria.

In qua carne Christ' Iudæi populi, & Gẽtilis soluerit inimicitias.

Iam interpretandũ est quid illud, in carne sua, qua fouebãtur inimicitiæ; cur itẽ dicatur lex Mosi io decretis euacuata: & ad hæc in prõptu est respõsio. Nã carnẽ vocat corpus Christi crucifixũ, per quem inimicitiæ sunt sublatę. Vnde Herodes, & Pilatus, i. Iudæus, & Gentilis, facti sunt amici in Christi sanguine, cũ prius fuissent inimici. Et hoc corpus, siue hanc carnem ita in peregrinatione sua gestauit, vt etsi genere esset Hebręus, nõ horruerit tamen conuersari cum peccatoribus, & publicanis, atq; adeò cum Gentib. Nam biduũ mansit Samariæ prædicando verbũ Dei. Chananęã clamantem exaudiuit, & Centurionis filio contulit sanitatem, & leprosum Samaritanum à lepra sanauit, eiusq; iam mundati gratiarũ actioes non sine commendatione admisit.

Luc. 23. Herodes rex. & Pilat' quid quod Domino patiẽte amici sunt sibi inuicẽ facti. Matth 9. Ioan. 4. Matth. 15. Luc. 16.

Quid rursus illa caro Christi significet. Rom. 11.

Possumus etiam per carnem Iudæos intelligere, qui caro Christi erant: quos alibi Paulus eodem verbo expressit, cùm dixit: *Si quo modo prouocẽ carnem meã, & saluos faciã aliquos ex illis.* Tertius sit intellectus, vt sermo sit de carne vtriusq; populi, quę fomentum prębuit omnis dissensionis. Nam pręter conuitia præputij, & Circũcisionis, quæ passim in seipsos alteruter iactabat; oẽs tamen lites & cõtentiones ex carne oriuntur. Vnde & Apostolus inter opera carnis enumerat iras, rixas, sectas, dissensiones: & frater Domini: *Vnde bella & lites in vobis? nonne ex concupiscentijs vestris, quæ militant in membris vestris?* Hic tamen intellectus etsi verus sit, aduersatur tamen Gręcę literę, quæ habet, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, non aũt, αὐτῶν, vt necessarium erat: quare duo priores sensus probabiliores videntur.

III. Sensus.

Galat. 5. Iacob. 4. Ille nõ probatur ex parte.

Legẽ verò mandatorũ vocat, hoc est imperiosam, & minacẽ, & innumera præcepta cõtinẽtem: quam iugũ importabile Petrus vocauit, & Paulus ad Rom. 3. legem factorum: nam solũ imperabat: & nõ adiuuabat: & ideò erat instar maceriæ: nam vt illa fundamento & calce caret, ita lex erat sine glutino Spiritus, aut gratiæ. Et vt maceria ad tempus durare solet, ita lex illa data, donec veniret semen cui promissum est. Nã Christo in cruce moriente lex cessauit, & velum templi scissum est in duas partes, vt omnib. pateat ingressus ad sancta sanctorum, & omnes sub vna fide, & baptismo eundem agnum Christum immolemus.

Lex Moysi quare lex mandatorum dicatur. Actor. 15. Rom 3.

Illa lex macerię cõparatur dupliciter.

Galat. 3. Matth. 27.

I. sensus hui' verbi. Legem mãdatorũ in decretis euacuans: qui reijcitur.

Quòd aũt ait; *In decretis*, nõ facilè expeditur, quomodò in decretis euacuata sit lex: nam plures sensus accipere potest. Quidam enim interpretãtur, legẽ Moysi solutã per decreta Euãgelij, vt pręposition ἐν ponatur pro præpositione διὰ, & ita explicant Chrysostomus, & Hieronymus. *Decretũ*, ait Chrysostomus, *dixit: nã sola fide nos saluamur: aut decreta intellexit, quæ Christus sanciuit in Euãgelio.* Hæc ille ferè. Estq; henallage numeri, decreta pro fide in singulari ponere. Eundem sensum sequuntur Theophylactus, & Oecumen. ex Græcis.

Chrys. ser. 10. 4. B. Hier to. 9.

Alter sensus proprius huius loci.

Sed reuera durum videtur vocare Euangelicam legem, dogmata, vel decreta, vel edicta, quo verbo leges positiuæ explicari solent à Paulo, vt Act. 15. & 16. Proinde alij interpretantur legem in decretis euacuatam, non quidẽ in mandatis moralibus, vel præceptis ad naturæ legem spectantibus: quæ sicut ante legem Mosaicam fuerunt, ita & post illam remanserunt intacta, imò magis solida, quia io Euangelio datur Spiritus ad ea implenda: sed in ea parte, quæ in ceremonijs, & iudicijs consistebat: hęc. n. sunt decreta euacuata. Et sensus est: Legem mãdatorum in decretis, scilicet sitam euacuauit: quam expositionem sequitur Ambrosius, Erasmus, & Caietanus. Etsi in eo videantur peccasse, quòd in versione in textu ipso verbum, sitam, addiderunt: quod etsi enarratori declaratione textus liceat supplere: non tamen interpreti, cum textum Scripturæ vertit.

Ezech. 36.

Bonus Scripturæ interpres quid cauere debeat.

Hieron. quoq; hãc attigit expositionem, dicens: *Circũcisio, & Sabbatismus, qui relictus est populo Dei, & Pascha, & Pentecoste, & nõ apparere in conspectu Dei vacuũ, sunt altius intellecta quam resonant: & ab occidente litera recedentes, cœpimus viuificantem spiritum sequi.* Hæc ille.

Heb. 4. 2. Cor. 3.

Hic etiã intellectus apertè cõuincitur ex testimooio epistolæ ad Collos. c. 2. vbi ait: *Delens quod aduersus nos chirographum decreti:* vbi debretum explicat esse vetus Testamentum. Et magis explicans inferius, subdit: *Quid adhuc tanquã viuentes mundo decernitis? Ne tetigeris, neque gustaueris, neque cõtractaueris.* Vbi vides verbum, decernitis: siue Græcè δογματίζεσθε, ad ceremonias explicãdas spectare, quæ propriè dogmata; siue decreta, siue placita vocantur: quia ex aliquo emergente facto, aut aliqua ratione interponuntur: nõ quòd aliquod honestũ, aut turpe in se cõtineant. Nam si quis quærat, quare his vesceris cibis, illis verò abstines? quare hoc vel illud animali immolas? quare magis hoc tempore, aut tali modo sacrificas? respondebitur, Deum sic voluisse.

Coloss. 2.

Legis ceremonię cur decreta seu placita vocẽtur.

Si

Quędã super Gręco huius loci cõtextu: Legẽ mandatorum in decretis euacuans soluitur.

Si rursus obijcias, Græcè legi, *τον νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας*, & nõ dixisse, *τῶν ἐν δόγμασι*, vel *τῶν ἐντολῶν τῶν ἐν δόγμασι*, nam ita clarus esset sensus, & aperta litera: significaret enim, legem mandatorum, quæ est in decretis, vel præceptorum, quæ sunt in decretis. Dicendum tamen est, Apostolum ob congeriem tot aliorum articulorum, reliquisse illum articulũ, ne bis idem dici videretur: & nomen mandatorũ iungendum cum sequenti verbo, hoc modo: Quæ scilicet sunt in decretis. Deinde respondebo, non esse appositum articulũ, vt posset nomen legis iungi cum verbo euacuauit: Itaq; legem præceptorem euacuauit, nõ simpliciter, sed in decretis, quę sunt ceremoniæ, & iudicia: nam moralia præcepta, & dilectio, quæ sunt neruus legis, & finis Christus, & spiritualis intelligentia legis, non sunt abrogata vt dixit Christus, & Paulus. *Non veni soluere legem, sed adimplere: Et, legẽ ergo destruimus per fidem? Absit, sed legẽ statuimus.* Nec rursus illa legalia decreta antiquata sunt, sed ipsa per se ad finem suum peruenerunt, quę nec pro vlteriori tempore concessa erant: sicut per cœlestem gloriã non euacuabitur lex Euangelica, quia neruus ipsius, id est cognitio Dei, & dilectio, & Spiritus, quæ sunt præcipua capita Euangelij, permanent. Et hactenùs de hac dubitatione.

Altera solut.

Rom. 10.

Matth. 5.

Legalia decreta cur euacuata, nõ aũt abrogata dixerit Apost.

Illud non supprimam, quosdam patres, vt Origenem lib. 4. in c. 5. ad Rom. per medium parietem maceriæ intellexisse peccata, quibus inimicitias cum Deo contraximus: & Athanasius lib. quęst. ad Antioch. q. 143. sicut etiam Elias Cretensis in oratione Gregorij Nazianzeni de pace, primam eodem accipit modo, & alij nonnulli. Sed isti considerabant peccatum, quatenùs diuidit inter nos, & Deum nostrum, non aũt quatenùs diuidit inter Iudæos, & Gentiles. Et ita intelligendæ sunt inimicitiæ inter illos duos populos dissidentes, & non inter Deũ & homines.

Quid medius paries maceriæ Origeni, & Athanasio.
Orig. to. 2.
Magnus Athan. to. vlt.
Esai 59.
Illorũ Patrũ explicatur sententia.

Iam quæ sequuntur, plus habent verborum, quam rerum copiæ: nec sine causa, vt fusiùs explicet obscuriùs scripta. Nouerat enim Apostolus multos cõtra hanc Ecclesiæ pacem, & vnitatem venturos, qui illam diuidere conarentur, vt hæretici omnes, & schismatici, & qui mũdi legibus de nobilitate, & mundiori carne ad honorẽ reipublicæ, & ad dignitates ecclesiasticas, & ad matrimonia ineunda decertant. Cùm ergò superius dixisset: *Qui fecit vtraq; vnum*, modò adiungit: *vt duos populos* (nempe dissidẽtes) *condat in semetipso*, id est per se, nõ per alium, *in vno nouo homine*, qui scilicet Christus est, qui vnus est per hypostasim Verbi, & nouus homo, quia Deus & homo innocẽtissimus est, omnis peccati expers, & de Spiritu sancto conceptus, & nos omnes vnum hominem efficiẽs per fidem, & charitatem, quia idem sentimus, & idẽ mutuo amore sumus & vnius pastoris Ecclesiæ obedientiam agnoscimus in terris. Ita enim sumus credẽtes cor vnum, & animus vnus, Subdit: *Faciens pacem.* Hoc replicat ob memoriam intellectus, & voluntatis excitationem: quia dulcissimũ est nomen pacis cũ Deo, & cum hominẽ. *Vt recõciliet ambos in vno corpore*, scilicet mystico, quod Spiritu suo animatum est & viuificatum. *Deo per Crucem.* Christus enim reconciliauit Deo homines, & recõciliauit illos inter se, & hoc per crucis suæ oblationem, & victimam. *Interficiens inimicitias in semetipso.* Prius dixerat: Abrogauit, siue euacuauit: nunc amplificans orationem, addit, interfecisse inimicitias mutuas populorum inter se, ne quouis modo possint resurgere, & repullulare. Et hoc, in semetipso hoc est, in sanguine suo, vel vt Græcè habetur, *ἐν αὐτῷ*, sine aspiratione, & significat, in ipsa cruce: nam ipsa Crux Græcè *σταυρὸς* vocatur, & masculini generis est.

Tam copiosa hoc loco de pace, & vnitate doctrina à Paolo cur tradita.

Quid est Christũ duos populos cõdere in semet ipso in vno nouo homine.

Matth. 1.
Luc. 1.

Act 4.
Cur denuò dicatur Christ' inter duos populos, Iudęũ, & Gẽtilẽ pacẽ fecisse, & quid eos Deo recõciliasse in vno corpore per crucem.

Idẽ cur Christ' eorudẽ populorũ inimicitias interfecerit in semetipso.

Contra hoc præceptum grauiter delinquere vidẽtur, qui odio certas nationes habent, quæ vel ex Iudæorum, vel Mahometanorum sanguine ad Christũ vocatę sunt, & illas quoad possunt, non tantùm linguis maledicis prosequuntur, sed etiam omni honore externæ Reipublicæ siue Ecclesiasticæ, siue coniugij spoliare intendunt. *Et veniens euangelizauit pacem vobis qui longè fuistis, & pacem ijs qui propè.* Veniens intelligo post interfectas inimicitias in cruce, & post resurrectionem in Spiritu sancto venit, & euangelizauit per ora suorum Apostolorũ, vel euangelizare præcepit, iuxta illud: *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangeliũ omni creaturæ.* Et Apostolus: *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: Obsecramus pro Christo, recõciliamini Deo.*

Iudęi rursum & Gẽtilis populorũ inimicitias per Christum interfectas, & extinctas nunc denuò quinam exuscitent.
Veniẽs quã Christ' euãgelizauerit pacem, & quomodo.

Marc. vlt.
2. Cor. 5.

Talia enim sunt illa: *Ipse spiritus postulat pro nobis.* id est, postulantes facit; & clamat, Abba Pater, id est, clamantes facit: &, *Triũphat nos in Christo Iesu*, id est, triumphantes reddit. Iudas etiam possedit agrum de mercede iniquitatis, id est, possidere fecit. Ita hic: Euangelistas mittendo: qui annunciant pacem his qui longè, & pacem ijs qui propè. Iudæi aũt non longè erant à regno Dei, quia lege, & prophetis, & promissione Messiæ illi coniuncti erant, Gentes verò nihil horum habebant. Et natus Christus vocauit pastores ex propinquo loco per Angelos, & Magos ex longinquo ab oriente

Rom. 4.
Gal. 4.
Rom. 8.
2. Cor. 2.
Quinã ij qui prope, & qui lõgè, quibus Christus pacẽ euangelizauit.

Luc. 2.
Matth. 2.

per

Euseb c. 1. to. 2. in princ.

Tertull. c. de epist ad Laodicenos paulò remotius à princ.

per stellã. Et hic locus illustratur per verbũ Esa. c. 33. *Audite qui lõgè estis, quæ fecerim & cognoscite vicini fortitudinẽ meam.* Et vt annotauit Euseb. Cæs. in Procem. li. de de præparat: Euãgelica, in illo Esaiæ testimonio, paulò superius locutus fuerat Esaias de resurre. Domini, & exaltatione. Tertul. li. 5. aduers: Martionẽ ait: *Meminerat Apostolus ita prædicatũ de Nationum vocatione ex longinquo vocandarum: Qui longè erant à me, appropinquauerunt iustitiæ meæ. Quoniã per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem.*

Qualem per Christũ Iudæi & Gẽtiles habeant accessum ad Deũ.

Per ipsum, inquit, tanquã per mediatorẽ & reconciliatorẽ ambo populi in vno spiritu adoptionis accessum habemus ad Deum non vt inexorabilem, ac seuerissimum iudicem, sed vt ad clementissimũ patrem bona exorantes, & mala deprecantes, vt ita ad misericordiam impetrandam exaudiamur.

Quo tendat hęc Ephesiorũ adhortatio Pauli: Ergo iã nõ estis hospites & aduenæ, &c.

Ad sextũ dubitatum fuit in illis verbis: *Iam nõ estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei:* sed interpretatione dilucida reddentur dubia. Adiungit igitur adhortationem Apostolus, in qua indicat ad quantam dignitatem ascenderint Ephesij, postquam Christum induerunt. Olim enim Gentiles in templum adorandi gratia veniebant, & recedebant: & si qui fortè cõuertebantur ad Iudaismum, proselyti, & aduenę dicebantur: nam in his & multis alijs, natura Iudæis inferiores erant. Nũc autem omnis hospitalitatis, & aduenarum ratio per Christum sublata est. Iam, inquit, id est hactenùs tempore legis; secùs nunc, id est, tempore Christi aduentus, non estis hospites, & aduenæ: *Sed estis*, inquit, *ciues sanctorũ, & domestici Dei:* id est, eiusdem iuris, ac dignitatis in ciuitate Dei, non carnalis Israelis, sed Ierusalem, quæ de cœlo descendit. ¶ Vel estis ciues, siue conciues, vt Græca vox sonat *συμπολῖται*, respectu militantis Ecclesiæ, & in iure, & titulo respectu cœlestis. Estis quoq; domestici respectu cœtus triumphantis.

Quid ciues esse sanctorũ & domesticos Dei.

Eiusmodi ciues quã fiot fœlices, & fortunati.

Rom. 8.

Ciuitatis sanctorũ, Ecclesię nimirũ vel triumphãtis, vel militãtis, pulchra descriptio.

Cùm ergò ait: *Estis ciues sanctorum*, sensus est: Facitis vnam rempublicam cum Apostolis, & cum cæteris sanctis carne, & Spiritu circumcisis, vtrisque Iudæis. Est autẽ incredibilis dignitas, ex filijs iræ, & seruis peccati, & Babylonis ciuibus fieri ciuem cælestis Ierusalem: cuius reipublicæ Christus est rector, & caput, summa sapientia, & clemẽtia præditus, quiq; omnia bona sua amplissima illis donauit. Estque eorum legislator, Doctor, Redemptor, Paracletus, & Protector. Cuius ciuitatis custodes, & milites sunt Angeli, Dæmones verò serui, & lictores. Est in hac ciuitate antiquitas; de qua: *Memor esto congregationis tuæ quã possedisti ab initio.* Est filiorum Dei nobilitas, quia dicetur illis: Filij Dei viuentis estis vos. Relucet sapientia in ea: Erunt omnes, inquit, docibiles Dei. Illustrantur iustitia, de qua: *Orietur in diebus eius iustitia.* Munitur fortitudine: quia dixit Dominus suis: *Confidite, ego vici mundum.* Vnitate conseruatur: quia credentium erat cor vnum, & anima vna. Honestatur ordine, qui conseruat respublicas: Terribilis, inquit, vt castrorum acies ordinata. Gestit gaudio, & lætitia hæc ciuitas, de qua. *Sicut lætantium omnium habitatio est in te:* Inuenitur in ea communicatio bonorum in se inuicem, de qua intelligitur illud: *Nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia:* Et Apostolus: *Necessitatibus sanctorũ cõmunicantes.* Ornatur etiã amplitudine: quia per vniuersum orbem est Ecclesia Catholica diffusa, ita vt à Solis ortu vsq; ad Occasum, laudabile sit nomen Domini. Deniq; est in ea officiorũ, graduum, munerũ dignitas inexplicabilis, cui illud cõuenire potest: *Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato circũdata varietate: Et, Fecit nos regnum, & Sacerdotes Deo, & Patri suo,* & Petrus cõmendans fideles, ait: *Vos autem genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum.*

Osea 2. Rom. 9. Esai. 54. Ierem. 31. Ioan. 6. Psal 71. Ioan. 16.

Cant. 6 Psal 86.

Act. 4.

Rom 12.

Psal. 112.

Psal. 44.

Apoc. 1. Infra 1. 1. Petr. 2.

Deinde adiũgit, *Et domestici Dei.* Qua metaphora explicatur Ecclesia tanquã domus quædam, quæ columna est, & firmamentũ veritatis: hoc est, Deo plus familiares, & arctiore necessitudine coniuncti quàm ciues & plus fixi in domo non abolendi cultus, quam olim in tabernaculo: quemadmodũ qui domestici sunt, magis sunt familiares, & domus secreta magis agnoscentes, & illis gaudentes, in qua domo sunt vasa aurea, & argẽtea, lignea, & fictilia ad vsum eius. Huius domus paterfamilias est Deus, proferẽs noua, & vetera: mẽsa, & cibus, Christus est, ministri parentes vitulum saginatum, Angeli, & Apostoli: lectus, vbi quies sumitur, pax, & gaudium in Spiritu sancto: cubicula variæ mansiones, & gradus; penaria cella, ipse paradisus, in quo torrẽte voluptatis inebriãtur, imò ipsum Christi pectus, ex quo omnis gloriæ fons hauritur indeficiens. Omnis igitur domestici, consanguinei estis, nobiles, securi, quę vnanimes, magnifici, & splendidi, & omni virtutum dono circumfluentes.

Ecclesia quã rectè, & sapiẽter Dei domus appellatur. & Christiani domestice Dei.

1. Tim. 3.

2. Tim. 2.

Matth. 13. Luc. 15.

Ioan. 14. Rom. 14.

Psalm. 35.

Quod autem obiectũ fuit, Christianos esse aduenas & peregrinos: soluitur. Quia illa verba Petri intelliguntur respectu huius mũdi, & bonorum quę in eo sunt; quorum ratione dicuntur aduenę & peregrini,

Ad VI dub. De eo quod Petrus Christianos aduenas & peregrinos esse dicit, Paulus.

verò negat, sed esse ciues sanctorum & domesticos Dei. 1.Petr 2. Hebr.11. Quomodo coniungat Christianos ob esse amplius ciues sanctorũ & domesticos Dei.

quia illis non hærent, sed transeunt per hęc bona terrena, aspirantes ad patriam, & ad ciuitatem illam, cuius artifex, & cōditor est Deus. Et vt nemo ciuiũ Rom. poterat aliã ciuilitatem assumere, & hoc ipso quòd in aliam se conferret, vt adscriberetur numero ciuiũ illius vrbis, ius omne ciuilitatis Romanę amittebat: ita qui ciues sunt sanctorũ & ciuitatis Dei, si se ciuitati huius mundi adiungant, & bonis huius seculi inhient, dignitatem cœlestis ciuitatis amittunt.

VII. dubit. solut. Quid illud: Superædificati supra fundamentum Apostolorũ & Prophetarũ. Qualis hæc phrasis. Esai. 40. Ioan 1. Impij sacrilegiũ Martionis. Tertull loco prædicto. Ephes. 4. 1.Cor.12. Vnde sumpta ab Apostolo metaphora lapidis angularis. Psalm. 117. Matth. 21. Si Christ⁹ est ecclesię fundamentũ, quomodo Apostoli & Prophetæ fundamentum appellantur. 1.Cor.12. Matth.16.

Ad septimum respondemus, id quod ait Apostolus: *Superædificati supra fundamentum Apostolum, & Prophetarum*, rectè esse intelligendum. Id est: Vos estis lapides viui murorum ciuitatis, ac domus istius: quod non est de alijs peccato mortuis, sicut Christus est Dominus vrbis, & domus, & tamen viuum fundamentum, & angularis lapis eius.

Et ad illud fundamentũ Apostolorum, & Prophetarum dicendum est, orationem esse intransitiuam, vt vocant Grammatici. Sunt enim Apostoli, & Prophetæ fundamenta omnium credentiũ: quemadmodũ dicimus: *Vox clamãtis in deserto*, pro eo quod est, vox clamans, & nõ alterius quam ipsius Ioannis. Tertul. lib. 5. in Marcionem. *Abstulit*, inquit, *hereticus* (scilicet Martion) *& Prophetarũ, oblitus Dominum posuisse in ecclesia sicut Apostolos, ita & Prophetas. Timuit scilicet ne & super veterũ Prophetarum fundamentum ædificatio nostra constaret in Christo, cum ipse Apostolus vbique nos de Prophetis extruere nõ cesset. Vnde enim accepit summũ lapidem angularẽ dicere Christũ, nisi de Psalmi significatione: Lapis quẽ reprobauerunt ædificantes, iste factus est in summo anguli?* Nec obstat, Christum dici fundamentum, extra quod nemo alius potest ponere. hoc est diuersum, & contrariũ: secus verò in eo, & sub eo, vt sunt Apostoli, & Prophetæ, & præsertim Christi Vicarius, & in sede Apostolica Petri successor, cui Dominus dixit: *Super hanc petram* (id est super te firmum, meaque gratia stabilitum, & solidum) *ædificabo ecclesiam meam.* Sunt ergò Apostoli fundamenta, sed sub Christo fundamento, in quo proximè ipsi Apostoli nituntur, eiusq; virtute, & vice substant Ecclesiæ fabricæ. Vnde Apocal. 21. ponuntur duodecim fundamenta ciuitatis cœlestis Ierusalem, & statim enumerãtur duodecim Apostoli. ¶ His tamen verbis alius sensus subesse potest, vt Christus Dominus, siue fides eius, quæ suo tempore fuit in Prophetis, & deindè in Apostolis, sit ipsum fundamentum Apostolorum, & Prophetarum: & idcircò singulari numero dixit fundamentum, non fundamenta: quemadmodũ Apoc. 21. dixit in plurali, & Dauid, *Fundamenta eius in montibus sanctis*: & est fides vna tantùm hypostasis rerum sperandarum. Et in alijs quidem ædificijs non omnes lapides tangunt fundamentum re ipsa, sed virtute tantùm; re ipsa tamen alios lapides attingunt, Tamen Christus ita est fundamentũ, vt omnes lapides fide, & amore illum attingant, etsi intermedio ministerio Apostolorum, & prædicantium, & Sacramenta administrantium.

Apoc.21. Altera solut. Apoc.21. Psal 86. Heb.11.

Quare Paul⁹ prius Apostolos quã prophetas nominauerit. Ephes 4. 1.Cor.12.

Prǽponuntur verò Apostoli Prophetis, quia nobiliorem locum, & primariũ sortiti sunt. Dicitur enim inferius c. 4. & 1. Cor. 12. *Ipse dedit quosdã quidẽ Apostolos, quosdã aũt Prophetas*: nam etsi tempore posteriores sint Apostoli: tamen iuxta parabolã Euangelicã, facti sunt nouissimi primi, & primi nouissimi. Ambrosius verò in hunc locum cōtendit, non esse sermonem de Prophetis antiquis, qui disponebant, & præparabant, lapides ad implendum hoc fundamentum, in quo primùm Apostoli sunt fundati, sed de Noui Testamenti prophetis, qui Scripturas interpretantur propheticas, quod nõ minus est, quã fundere prophetias: de quibus fit mentio Act. 13. & ad Rom. 12. vbi dicitur: *Siue prophetiam secundũ rationem fidei:* & 1. Cor. 12. & 14. *Spiritus*, inquit, *Prophetarũ Prophetis subiecti sunt*: & quorum dicta ibi iubet examinari à duobus, vel tribus, reliquis tacentibus: & ideò isti meritò nõ prǽcedũt, sed sequuntur Apostolos. Deinde, quia Apostoli à Gentibus prius cogniti fuerunt, & per eos habita est fides prophetis, quos non agnoscebant. Tertiò, quia Prophetæ multos ex Iudæis, paucos ex Gentibus conuerterunt: ècontrario Apostoli reliquias Iudæorum tantùm, Gentium verò innumerabiles multitudines ad Christum pertraxerunt. Et magnum quid est, homines sine Deo, Prophetarum & Iudæorum Deum colentium socios fieri, & Apostolorum, id est, eorum qui tetigerunt manibus ipsis veritatem, de quibus vnus dixit: *Et manus nostra contrectauerunt de verbo vitæ.*

Matth. 20. Ratio B. Ambrosij ad probãdũ de Prophetis noui Testamẽti, nõ veteris, hic esse sermonem. Rom.12. 1.Cor.14. II. ratio. III. ratio. 1.Ioan 1.

VIII soluitur dub. De lapide angulari quid sit.

Ad postremum dubium, quis sit iste summus lapis angularis, dicendum Græcè ὄντος ἀκρογωνιαίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, hoc est, existẽti angulari lapide Iesu Christo: quia per absolutã clausulam reddendi fuerũt isti Genitiui Græci, quanquam participium ὄντος non soleat Latinè verti, sed communiter suppletur. Sensus ergo est: Ipso summo angulari lapide Iesu Christo existente. Et significatur, fundamentũ Apostolorum, & Prophetarum esse ipsum summum angularem lapidem Iesum Christum, qui solet esse in summitate alta ædificij. Legi quendam nostri seculi doctum scriptorem, qui hũc lo-

Vnde plenior ac certior (vt quidam nouus autor.

cum

scribit) huius loci Apostolici de lapide angulari intelligentia accipi posset.

cùm enarrans, apertè fatetur, quòd si posset haberi perspectum, quis fuisset olim vsus angularis lapidis, plenius Apostolica Pauli verba intelligeremus. Huius viri verba me vehementer incenderunt, vt diligentius inuestigarem, an aliquid lucis ex Scripturis, vel ex Patribus, aut ex ipsa ædificandi arte præsenti Pauli loco explicando, & illuminando afferre possem: verba etiam Augustini, qui in tractat. 86. Psalmi de hac re nonnihil subtiliter edisserit: ait enim: *Si ergo Sacramenta cogites, Christus Sanctus sanctorum: Si gregem subditum, pastor pastorũ: si fabricam cogites: Christus fundamentum fundamentorum. In ædificijs istis non potest esse lapis in imo, & in summo: Si fuerit in imo, in summo non erit: & si in summo fuerit, in imo non erit, Angustias enim omnia pene corpora patiuntur, nec vbique esse possunt, nec semper. Diuinitas autem, quæ vbique præsto est, vndique ad eam potest duci similitudo, & totum potest esse in similitudinibus, quia nihil eorum est in proprietatibus. Nunquid Christus est ianua, quemadmodum videmus ianuas factas à fabro? Non vtique, & tamen dixit: Ego sum ianua. Aut nunquid sic est pastor, quomodo videmus pastores illos præpositos pecorum? Et tamen dixit: Ego sum pastor. Et vno loco ambas res dixit. In Euangelio dixit: quia pastor per ianuam intrat: & ibi dixit, Ego sum pastor bonus. Et ibi dixit: Ego sum ianua. Pastor intrat per ianuam. Et quis est pastor qui intrat per ianuam? Ego sum pastor bonus. Quæ est ergo ianua qua intras tu pastor bone, Ego sum ianua, Quomodo ergo tu omnia? Quomodo ergo per te omnia? Verbi gratia cum Paulus intrat per ianuam, nonne Christus intrat per ianuam? Quare? Non quia Paulus Christus, sed quia in Paulo Christus, & per Christum Paulus. Ipse dicit: An experimentum eius vultis accipere, qui in me loquitur Christus? Cum sancti eius, & fideles eius intrant per ianuam, nonne Christus intrat per ianuam? Quomodo probamus? Quia ipsos sanctos eius persequebatur Saulus, nondum Paulus, quãdo ei clamauit ei de cœlo, Saule Saule, quid me persequeris? Ergo fundamentum & lapis angularis ipse est ab imo surgens, si tamen ab imo. Eterum origo fundamenti huius summitatem tenet. Et quemadmodum fundamentum corporeæ fabricæ in imo est sic fundamentum spiritualis fabricæ in summo est. Si ad terram ædificaremur in imo nobis ponendum erat fundamentũ, Quia cœlestis fabrica est, & ad cœlos præcessit fundamentum nostrum.* Hæc magnus August.

Aug. so. 8.
Dan. 9.
Quid proprium corporum quid verò diuinitatis.
Ioan. 10.
Ibidem. 11.
2. Cor. 13.
Act. 9.
Ibidem. 4.
Alter corporalis ædificij alter spiritualis est locus fundamenti secundum Augustinum.

Dicam igitur quod inueni, & alijs iudicandum relinquam. Vox igitur ipsa in primis ἀκρογωνιαῖος à solis LXX. Interpretibus excogitata est, & habetur Esa. 28. & hoc loco, & apud Petrum in prioris suæ Catholicæ. 2. c. & alludunt tres Euãgelistæ, cùm tractant locum Prophetæ de lapide angulari facto in caput anguli. Significat autem ad literam, summangularis, & supplendum est nomen lapidis, qui Græcè λίθος dicitur. Cũ autem Apostolus in docendo soleat se accommodare illis, ad quos scribit, & Ephesij superbissimum, & toto orbe celeberrimum haberent templum, prudenter ad eos scribens, vtitur metaphora sumpta ex arte ędificandi. Et vt paulò ante allusit ad structuram maceriæ, siue ad medium parietem; ita hoc loco alludit ad lapidem angularẽ. Duabus enim de causis fit vna domus, aut tollẽdo medium parietem maceriæ, aut duabus domibus idem tectum supponendo, & lapidem angularem applicãdo, vt domus distinctæ fiant vna, Et sanè si locũ Iobis consulamus c. 38. aliquid lucis huic sententiæ inuehemus. Ait enim: *Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ? Super quo bases illius solidatæ sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius?* Vel vt 70. legunt. *Lapidem angulare super eam.* Ex quo elicimus, aliud fuisse fundamentum, aliud lapidem angularem, etsi vtrisq; esset sustentare, & constabilire fabricam: sed à parte inferiori fundamentum à parte autem superiori lapis angularis. Vnde ecclesia vtrumq; connectens tradit:

Angularis fundamentum,
Lapis Christus missus est,
Qui compage parietem, &c.

Vsus erat olim in fabricis lapidis angularis, qui capiti, & alicui duorũ parietum sursum tendentiũ superponi solebat, qui cõnectebat vtrumq; parietẽ. Quod vt exempli gratia explicetur. Si domus colũnis niteretur ex vtraque columna prodit paries in semicirculi figuram, & terminari solet in angulũ acutum, & interdũ in obtusum. Et illis colligãdis additur saxũ magnum affabre perpolitũ, quod hodie Italica lingua Latomi vocãt La Chiaue, qui vtramq; columnã connectebat, & solidabat, tam inferiorem structurã columnæ, quàm superiorem, si fortè erigeretur super columnas. Id etiam apertum reddi potest hodie in constructione portarum templorũ, & domorũ Principũ. Et vt lapis angularis iacens in terra, lignis erectis & funib. exaltatur, & in locũ propriũ, quo coniungunt duos muros descendit: ad cum modũ Christus ab ædificantibus Iudęis reprobatus, qui in cruce, ad quã fuerat exaltatus, contigit Dei sapientia, & consilio, vt factus sit in caput anguli, hoc est in robur, & fortitudinem vt Deo hęreãt, & in perpetuũ viuant tam Iudæi, quam Gentiles, tanquam duo parietes. Et vt lapidis fundamẽti virtute omnia sustinentur: nã in ipso cõdita sunt vniuersa in cœlis, & in terra: ita quoq; occisus ab origine mundi Christus, virtute lapis summus & angularis, quia prę est ædificio vt eius ornamentum, & saluans ab omni corruptione, quæ præcedit ab in-

Esa. 28.
1. Petr. 2.
Matth. 21.
Marc. 12.
Luc. 20.
Paulus cur vsus hac artis fabricandi metaphora apud Ephesios.
Dom⁹ vna ex duab⁹ dupliciter coalescit.
Iob 38.
Lapis & angularis, & fundamentum esse diuersa, probatur ex Iobo.
In f. ſto Dedicat. Ecclesiæ.
Qualis olim vsus lapidis angularis.
I. ratio cur Christus lapis dicitur angularis.
Psalm. 117.
II. ratio.
Coloss. 1.
Apoc. 13.

Ill.tatio.

trinseco,& tectum vniens,ac protegens vmnes ab extrinseco. Et in fine ædificij ponitur,& præsens venit in fine vtriusq; parietis,id est,idololatriæ,& Iudaismi. Est etiam vtriusque naturæ,diuinæ, & humanæ vinculum,& animæ,& corporis in suscitā-

1.Cor.3.

do quolibet homine. Et vtitur aptissima hac metaphora,vt videatur doctrina Apostolica,siue in tollenda medij parietis maceria,siue in construendo lapide angulari, quo vniuersæ ædes vna fiunt, tota versari,

Lib.1.p.2.

& dicere possit Apostolus: Vt sapiens architectus fundamentum posui. Multa de hoc lapide angulari præfatus sum in Prolegomenis Pauli, quæ perinde ac si essent hoc loco dicta haberi volumus, & ad illa mittimus lectorem.

Quid significet: In quo omnis ædificatio cōstructa crescit in templū sanctum in Domino.

Subdit Apostolus: In quo omnis ædificatio constructa,crescit in templum sanctū in Domino. In quo Apostolorum fundamento,siue lapide summo angulari omnis ædificatio,siue integrum, & totum ædificium Iudæorum,& Gentilium ante Christum,& post Christum cōstructum, vel de præsenti cōstruitur,& coaptatur,siue coagmentatur per calcem fidei,& charitatis: nec tantùm consistit,sed etiā crescit,nō in profanum aliquod ædificium, sed in templum Deo dicatū,firmum,ac sanctū. Nam Deus in Ecclesia,velut in templo suo colitur, & tanquā verus Deus adoratur. Et explicans, in quo crescit,addit: In Domino. Non, inquit,in mundi delicijs,diuitijs, aut gloria, quoniā in his semper decrescit,sed, in Domino per fidei,spei,& charitatis augmētū. In quo & vos coædificamini in habitaculū Dei in Spiritu sancto. Vos,inquit, Ephesij & à Deo,& à nobis,vt eius ministris,coædificamini in habitaculū Dei. Quod antè dixerat templū,nunc vocat habitaculū,iuxta

Leuit. 26. 2.Cor.6. Quam vtilis Dei mansio in nobis: & honorifica.

illud: Inhabitabo in illis,& ambulabo ante eos,& ero illorum Deus,& ipsi erunt mihi populus. Inhabitatio autem ad vtilitatem spectat habitatæ domus. Et si in nobis tantus Deus habitat,quantam putas inde dignitatem,& vtilitatem in nos diriuari?

Spirituali ecclesię ędificio tria cōfert spiritus sanctus.

Subdit: In spiritu sancto. Græcè non est, sancto,nec in Ambrosio, nec in Hieronymo. Et opus spiritus est colligare inuicem membra,vt facit spiritus humanus, & libenter ferre per patientiam alios,secūdùm illud: *Alter alterius onera portate.* Facit quoque Spiritus, vt lapides se inuicem defendant,& sibi inuicem sint ornamento tanquam lapides pretiosi. In eodem etiam Spiritu quo magis crescimus, eò magis in carne deficimus.

Gal.6.

DISPVTATIO VII.

In illa verba: Cap. 3. *Huius rei gratia ego Paulus vinctus Christi Iesu, pro vobis Gentibus: Si tamē audistis dispensationem gratiæ Dei,quæ data est mihi in vobis. Quoniam secundum reuelationem notum mihi factū est Sacramentum,sicut supra in breui: prout potestis legētes intelligere prudentiam meam in ministerio Christi quod alijs,&c.*

PRIMÒ scrutabimur quò tendat in hoc capite Apostolus,& cur se vinctū Christi appellet,& quę sit huius primę clausulæ parum sibi cohærentis grammatica: vsq; adeò vt Hieronymus imperitiā sermonis Apostolo tribuere videatur. Tertiò videtur Paulus sibi vendicare prudentiam,& intellectum,ac nōnihil de illis se iactare: quod parum cōsonat tantæ humilitati quā Paulus profitebatur,ac deinde nomini suo, quod modicum,& exiguum significat, aduersari videtur. Quartò in dubiū reuocatur, quomodò asserat,mysterium vocationis Gentium,filijs hominum ignotum tot seculis extitisse: cùm tamen illud Angeli benè nouerint,& Prophetæ nō ignorauerint, cùm de eo vaticinati sint. Dictū enim fuit Abrahæ: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ*: & Deus ad eundem: *Patrē multarū gentium constitui te*: & Iob de Messia: *Ipse* inquit, *erit expectatio gentium*: Aggæus etiam: *Veniet desideratus cunctis gentibus*: Dauid quoq;: *Adorabunt eū oēs tribus terræ,oēs gentes seruient ei.* Quintò dubitatur,qua ratione Apostolus se vocet omnium sanctorum minimū,cùm propter humilitatem mendacium dicere non liceat,& alibi asserat se nihil minus fecisse à magnis Apostolis, vel ab ijs,qui supra modū erant Apostoli,ac scribat, *Abundantius illis omnibus laboraui.* Sextò, quomodo innotuit principatibus, & potestatibus multiformis sapientia Dei per Ecclesiam, cum Dionys. Areopag. testetur c. 4. de cęlesti hierar. Prophetas diuinæ gratię mysteria cognouisse per Angelos. Postremò dubiū est quod ait,habere nos fiduciam, & accessum in confidentia per fidem. Videntur enim hæc verba idem sonare,& battologiam esse verborum.

I. dubitatio. Secunda. Tertia. Quarta. Gen 22. Supra 17. Infrà 49. Aggæi.2. Psal 71. Quinta. 2.Cor.11. Infrà 12. 1. Cor 15. Sexta. Dionys Areo. Septima.

Ad I. dubiū. Quò spectet Apostolus in hoc capite.

Vt primum expediamus, dicimus Apostolum postquā Ephesios multitudine beneficiorum Dei,& ab obscuritate, & vilitate prioris status, in quo fuerant, confirmasset,& inde in gradum conciuium sanctorum,& domesticorū Dei euexisset, idē

Præueniẽtis in nos diuini amoris effectus.
1.Ioan. 4.
Ierem. 31.

hoc tertio capite præstare contendit, proponendo mysterium vocationis & iustificationis Gentiū non esse nouū, aut heri natum, sed ab æterno à Deo præuisum, & præordinatū, qui tamen in sui dispositione nō fallitur, nec desinit ex equi quod facere destinauit. Plurimū enim reuera corroborat fidem nostrā, quòd prior dilexerit nos, & in perpetua charitate attraxerit nos, miserans nostri. Proponit etiam quæ ipse pro Ephesijs in vinculis patiebatur, vt vndiq; & ratione Dei prędestinantis, & intuitu ministri, tanta pro eis sustinentis, & tanta charitate eorum salutem & perfectionem sitientis, in accepta fide perseuerarent.

Fideles à' quibus ædificandi in tēplum seu habitaculum sanctū in Domino.

Ait ergò: *Huius rei gratia.* Nempe vt vos coędificamini in habitaculū Dei in Spiritu. Et quia vos qui longè fuistis, à nobis Apostolis ædificandi estis, & in ciuitatē militantis Ecclesiæ introducēdi, et ciuilitatē accipiatis, & in domū triumphantis adducendi tanquā domestici ad conuiuiū glorię: quēadmodū per Philippum Apostolū Gentes deductæ sunt ad Christū Ioan. 12. & per alios seruos vocantes eos, qui inuitati erant ad nuptias. *Ego Paulus vinctus Christi Iesu, pro vobis Gentibus:* Ego, inquam, qui olim eram Saulus, Christi, & Ecclesiæ persecutor: sicut olim Dauidem, & domum eius persecutus est Saul Rex. Nam ita Saul, spirans minas & cædes in discipulos Domini, vinciebat quotquot Christi nomen profitebantur: nunc verò Paulus, id est modicus, & quietus, & præ alijs Apostolis laborans, & patiens pro Christo, & pro eius domo amplificanda: & vinctus Christi qui olim alios vinciebat, nunc etiam Euangelici verbi reti auditores allegans, & spirans dulcia, & blāda Dei verba, quæ salutem & vitā afferunt: nunc etiam laborans, & ędificans tanquam sapiens architectus, & pro salute Gentium zelans. Hæc omnia, respicientes ad voces Pauli variam etymologiam, expendimus. Et gloriosum sibi ducit illum titulum vincti Christi pro nobis Gentibus: etsi enim alligari, sit res despicabilis, & erubescenda, quia sonat priuationem libertatis, & alligare ciuem Romanum, facinus erat indignū, teste Cicerone: tamen in quod addit, *Vinctus Christi*, rem efficit illustrem, & perhonorificam. Quid enim gloriosius quam allegari pro Christo, & pro vestra gloria, & salute? Certè Ignatius martyr in sanctis vinculis suis perinde atq; Paulus gloriatur. Et vt is dicitur martyr Christi, qui pro Christo testimonium reddit: ita vinctus Christi, tanquam alligatus à nō homines, sed Christus & eius amor. Estq; summum Dei donū vinciri pro Christo, quia ex hoc Christiana libertas, & dominium comparatur.

Ioan. 12.
Matth. 22.
Sauli olim persequētis in Paulū vinctum Christ. Iesu diuina mutatio.
Act. 9.
1. Cor. 15.
Pauli etymologiæ.
Supra 3.
Vinctū esse Christi Iesu, rem esse perhonorificā.
Cic. act. 4. in Verr.
Martyr Christi quis, & vinctus Christi.

Talibus etiam catenis, quib. Paulus vinctus fuit, soluuntur peccatorū nostrorū, ac dæmonū; affectuū quoq; carnis, ac mundi vincula, imò etiā ipsius perhorrescēdę mortis, & animus ipse liberrimè in cœlis spatiatur, & cum Angelis extra mundū nunc fluctuantem conuersatur, & non secus in illis gloriatur vinculis, quam miles in plagis pro gloria domini sui acceptis. Vnde & in vinculis Romā venit alligatus, quemadmodū etiam B. Ignatius ad bestias damnatus Romam duodecim leopardis comitatus venit. Vincula etiā fuerunt in causa, vt in omni prætorio fides & doctrina Christi prædicarentur, vt habes ad Philip. 1. Vt etiam nonnulli confidentius Christum prædicarent: quia qui verè amant, tempore persecutionis se produnt. In vinculis quoq; genuit Onesimum in Christo, quem ad Philemonem remisit.

Christi, qui-; bus ille Paulū & nos vincit, quā salutaria sint vincula.
Act. vlt.
Eadem quid Paulo contulerint.
Philip. 1.

Addit: *Pro vobis gentibus*, hoc est pro doctrina, quę vobis Gētib. impēditur. Estque Romæ Paulus omniū gētiū procurator. Erat enim Iudæis odiosus Pauli titulus, quo se prædicabat Gentiū Apostolū: ob q̄ causam Romā vinctus perductus est, vt ex eo illo discerent Gentes omnē patientiā in Euangelio, & moueātur subditi ad sustinendū pro Christo. Et hoc verbo captat apud Ephesios beneuolētiā, vt nō tantum oraret pro eis, aut ad eos scriberet, & doceret, sed etiam pro illis pateretur, quod est summū amoris argumentum.

Paulus cur vinctus Christi pro Gentib., & cur talē se nominet.
Act. 20.

Iam agendū de grammatica huius clausulæ: videtur enim Ecclipticus sermo, & verbū principale deesse. Hinc scripsit Hieron. *Iste igitur qui solœcismos in verbis facit: qui non potest hyperbaton reddere, sententiā que concludere, audacter sibi vendicat sapientiā.* Hæc ille, postquam illam Pauli sententiā attulisset: *Etsi imperitus sermone, non tamē scientia.* Et subdit Hiero. sic esse cōtexendam orationem: *Huius rei gratia ego Paulus vinctus Christi Iesu, & vinctus pro vobis qui estis ex Gētibus, cognoui mysteriū, vt vobis quoq; illud traderē: sicut in hac eadem epistola ante paululum sum locutus.*

Ad II dubit. Quo modo constet hæc clausula. Ego Paulus vinct. Chr. sti Iesu pro vobis Gētibus, & reliqua.
Hier. to. 9.
2. Cor. 11.
I solutio, sed incommoda.

Sed in hanc Hieronymi sententiam facit aduerbium. *Quoniam*, quod impedire videtur illam verborum contextionem. Addit tamen Hieronymus verbum, quod mihi mirificè placuit: Si verò quis, inquit, potest etiā iuxta sermonis, & eloquij contextū docere, Apostolū fuisse perfectum, & in artis grammaticæ vitia nō incurrisse, ille potius auscultādus est. Subdit idem: Nos quotiescunq; solœcismos, aut talem quid annotamus, non Apostolum pulsamus, vt malevoli criminantur, sed magis Apostoli asser-

Hieronymi modestia.

Paul⁹ quomodo ad Christi fidē totū cõuerterit orbē. *1.Cor.2.*

tores sumus: quod Hebreus ex Hebręis absque rhetorici nitore sermonis, & verborū cõpositione, & eloquij venustate, nūquam ad fidem Christi totū mundū transducere valuisset, nisi euangelizasset eum non in sapientia verbi, sed in virtute Dei. Erasmus tamen in annotationib. suis proposita sententia Hieronymi, subiungit:

Altera solut. Erasmi, minimè probabilis.

Potest & hoc modo tolli sermonis imperfecti incõmodum, si subaudias verbum substantiuum, Sum, in hūc sensum: Ego Paulus Dei gratia sum vinctus Iesu Christi, quam sententiam alij plures sequuntur, asserentes verbū substantiuū more Græco, & Hebræo frequenter suppleri solitum. Sed profectò illa verbi substantiui subanditio solida non est: nam vinctus apud Paulum, non est participium, sed substantiuum nomen, & habet articulum ὁ δέσμιος, qui ferè semper nō additur prædicato. Ita Ioan. 1. cum dicitur:

Ioan.1.

Et Deus erat verbum, ex articulo addito voci verbum, constat, Verbum esse subiectum, & Deus prædicatum. Similiter Ioan.4. habetur: *Spiritus est Deus*: vbi etiam Spiritus est prędicatum quod attribuitur, Deus verò subijcitur πνεῦμα, inquit, ὁ ΘΕΟΣ.

Infrà 4.

Tertia solut.

Alij verò ad hunc modum supplent hāc clausulam: Ego vinctus pro Christo legatione fungor: idque ex Ambrosij colligunt commentarijs. Et quia in fine capitis Apostolus ait: huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem, &c. colligunt, verbum principale ibi redditum esse, vt tota reliqua pars ab eo loco (*Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei*, vsq; ad id, *Huius rei gratia, &c.*) sit per parenthesim dicta. Verùm nō mirabitur aliquis de tam grādi parenthesi, vel hyperbato, si attenderit ad maxima illa mysteria, quibus Pauli mens referta erat, quorum copia obrutus non potuit communem sermonis cursum tenere, vt superius annotatum reliquimus.

2.Cor.5.

Quarta solu. Oecumenij.

OEcumenius in hunc locum aliā porrigit euasionem, dicendo, fieri ἀνανταπόδοτον, hoc est, repetitionem in illis verbis: *Mihi enim sanctorum minimo.* Nec mirum, ait, mutasse Apostolū rectū in obliquum, cùm id in eiusmodi circuitionibus sibi permittant etiam excellentissimi Oratores, vt Thucydides, & Demosthenes multis in locis.

Thucydides etiā, & Demosthenes henallages figurā frequenter vsurpant.

Vt sit sensus: Huius rei gratia mihi Paulo, qui vinctus sum pro vobis, mihi, inquam, notū factum est Sacramentū: & illa quę sequuntur, (Si tamen audistis dispensationē gratię Dei, quæ data est mihi in vobis) per parenthesim sunt legenda, & aduerbiū *quoniam*, redūdat, vt alia sæpè superfluere solet. Et ita: Ego Paulus ponitur pro, Mihi Paulo, qui Hebraismus est. Nam simile quid Gen. 24. habetur: *Dixit Eliezer: Deus perduxit me recto itinere.* Hebræa habent ad literam: *Ego in via deduxit me Deus*, hoc est, Cùm iter facerē, deductus sum à Deo in domum fratris Domini mei. Rursus Zachar.7. Hebræa habēt ad literam: *Nunquid ieiunium ieiunastis ego?* pro eo quod dicendum erat, mihi, sicut habet vulgata editio, & Chaldæus interpres: *Nunquid ieiuniū ieiunastis corā me* Et hæc de grammatica huius loci.

Gen.24.

Zach.7.

Ephesij vnde audierunt dispensationē gratiæ Dei: & in quo illa consistat.

Ad tertiū in illis verbis: *Si tamen audistis dispēsationē gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis.* Pro quib. alij vertūt, siquidē, quia res erat nota, & omnibus cõperta. *Audistis.* Ex cõmuni fama, siquidē vidistis œconomiā, vel dispensationē gratię Dei, quę cõsistit in Euangelico ministerio vobis impēdendo, & hic incipit prædicta parenthesis: *Quoniā secundū reuelationē notū mihi factū est Sacramētum siue mysterium*, quòd Gētes pertinent ad beneficiū Christi, & spiritualem benedictionem Abrahę olim prædictā: quod quia erat olim penitus incognitū, & inexpectātū; ideò de eo iure vehementur sunt admirati Iudæi, & obiurgarunt Petrū: *Quare introisti ad viros præputiū habentes, & mādncasti cum illis* Et dixerunt: *Ergo & Gētibus pœnitentiā dedit Deus ad vitā.* Vocat œconomiā, siue dispensationē: siquidem cum ratione administrabat his doctrinā & fidem alis Sacramenta ad sanctificationē, alijs de ministris Ecclesiæ prospiciebat alijs temporalia, & alijs spiritualia, & remissionem peccatorum præstabat: alljs vt pueris lac; alijs vt infirmis olus; alijs verò perfectis solidū cibum; alijs beneficia sanitatum; alijs signa edebat pro ratione temporis, loci, & personarum.

Secūdū reuelationē, vt ipse ait, notum Paulo quod factū fuerit sacramentū.

Gen.22.

Act.11.

Ibidem.

Cur vocet dispensationē Apostolus. *1 Cor. 3.* *Rom 14.* *2 .Cor.3.*

Et subdit: *Sicut suprascripsi in breui*, id est, paucis verbis, aut succinctis, vocādo Gētiles, cõciues sanctorum, & Dei domesticos. *Prout potestis legentes intelligere.* Non scripsi, prout ipsa rei dignitas, & maiestas poscebat, sed me attemperans vestro captui, vt vos possetis intelligere. *Prudentiā meā in ministerio Christi.* Græca vox significat intelligentiam, hoc est, meā circa hoc mysteriū, quod ad ordinem prouidentiæ in vocatione, & electione suorum spectat, cognitionē. Non enim Deus mundum deseruit, quia Deus est omnium; & Christus mediator, & frater omnium, & sanguis eius fusus extra portā fuit pro omnium salute, & Spiritus effunditur super omnem carnem.

Deū Ephesiorum, vt omnium, salutis rationem habuisse.

Hebr.13.

Ioel.2. *Act.2.*

Vocat autem se sapientem, & doctū, nō iactanter, sed vt alias facere solet: tum vt apud eos autoritatem sibi conciliet; tum vt non audiant pseudapostolos, & Ephesij gaudeant de tanto magistro, & Apostolo: & vitium non est hæc dicere; quia in eorū bonum, & salutem dicta sunt, & quia nihil

2. Pet. 3.
1. Cor. 2.
Cur Gentes Paulum, & Petrū Iudæi Apostol⁹ nacti fuerint.
Suprà c.

plus sibi tribuit, quàm sibi Petrus dedisset, cū dixit: *Sicut & charissimus frater noster Paulus secundùm datam sibi sapientiam scripsit vobis.* Ipse enim dixerat: *Nos autem nō spiritum huius mundi accepimus; sed Spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis.* Et congruè Apostolus Gentium sapientissimus datus est Gentibus, quæ sapientiam quærebant; Iudæis autem princeps Apostolorum signis, & prodigijs conspicuus, quia signa quęrebant iuxta illud: *Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt.* Quare B. Petrus signis illos inter oēs iuuit, quemadmodum Paulus Gentes sapientia, & ministerio prædicandi.

Ibidem.

Ad IV. dubitationem. Quam verū sit dictū Apostoli, mysterium vocationis Gentium alijs generationibus agnitum non fuisse.

Quartum dubium propositum fuit de mysterio abditissimo, quod in alijs generationibus non est agnitum filijs hominum. *Sicuti nunc reuelatum est sanctis Apostolis, & Prophetis in Spiritu.* Quæsitum est ergò, qua ratione asserat non fuisse cognitum in alijs generationibus, cùm Angelis ignotum nō fuerit, nec hominibus sanctis, qui à Prophetis acceperunt. Sed Apostolus in primis non negat Angelis cognitum: quia non dixit textus Græcus de alijs generationibus, sed seculis siue ætatibus præcedentibus, vt Ambrosius vertit. Et non ait, Patriarchis, aut Prophetis fuisse ignotum; sed filijs hominum, id est, hominibus Spiritu Dei destitutis, & vulgaribus, quibus tāquam porcis non erant proiectæ istæ margaritæ, nec reuelata tanta mysteria. Aut ergò cū Montano sentiendum est, Prophetas in extasi nescijsse quid eis à Deo reuelaretur: quod ridiculum est: quia spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt; & intelligentia opus est in visione prophetica: aut dicēdum est, acutè Paulum dixisse, incognitum esse filijs hominum, quia illa vox in malā partem accipitur, pro Adæ filijs, & peccatoribus. At Prophetæ qui nouerunt, filij Dei erant, iuxta illud, *Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes.* Ita in malam partem accipitur: *Filij hominū vsquequo graui corde, Et, Vani filij hominum: mendaces filij hominum in stateris,* Item, *Non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominū.* Hæc est solutio Hieronymi, & Chrysostomi. Quæ si videtur extorta, ait Chrysostomus, reddit aliam sequentem, nimirū Prophetas sciuisse vocandas esse nationes, & Gentes ad Christum verùm quod cum Iudæis ex æquo futuræ essent diuinę gratię hæredes, & comparticipes, non ita vsquequaq; apertū erat. Nam magnum quid est extraneos, & peregrinos fieri cohæredes; maius autē est, & separatos fieri concorporales maius omnibus, spē Gētes promissionis spem non habētes, fieri comparticipes

Ambr. tom. 5.
Per filios hominum quid soleat denotare Scriptura.

Matth. 7.
Montani de Prophetis blasphemia.
1. Cor. 14.
Dan. 10.

Psalm. 81.
Ioan. 19.
Psalm. 4.
Psalm. 61.
Matth. 16.
II. Solutio.
Hier. tom. 9.
Chrys. ser. 6. circa medi.
Prophetę mysterium Vocationis Gentium vtique nouerunt.

promissionum Dei per fidem in Christo.

Ecclesi.

Ex quo colligimus, nullos esse despiciēdos, siue sint Turcæ, siue Iudæi, siue Indi: quia facilè est in oculis Dei subitò honestare pauperem.

III. Solutio.

Additur & tertia solutio. Quia non in vniuersum asserit ignotum fuisse hoc mysterium, sed eo modo, quo nunc reuelatum est, id est, clarè, apertè, explicitè, & sine velo, & in particulari, & quòd omnes Gentes essent vocandæ; & ad tantam dignitatem, & gloriam etiā sine circumcisione, & Sabbato, vel lege, simul cū alijs Iudæis euehendæ. Aliud enim est per Spiritū ventura præcognoscere, aliud opere completa cernere, etiam cum peculiaribus circumstātijs: quæ rem illustrant. Hinc enim Ioannes dicitur plusquam propheta, quia digito ostendit Messiam. Et in hunc sensum dicitur: *Multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, &c.* Et B. Petrus Apostolorum Coryphęus etiam post acceptum Spiritum sanctum, mysterium vocationis Gentium ignorauit; donec per lintei visionem intellexit, & audiuit, Surge Petre, occide, & manduca. Ex quo Iudæi admirati sunt, & de prædicatione Petri, & de Spiritu sancto Gentibus donato in domo Cornelij. *Sicuti nunc,* inquit, *reuelatum est sanctis Apostolis, & Prophetis.* Id est, Christi legatis ad huius mysterij annūtiationem in die resurrectionis missis: Euntes, inquit, in mūdum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. ¶ Et Prophetas post Apostolos numerat: qui non sunt qui futura prædicebant, sed illi maximè qui Scripturas interpretātur, in quibus centies hoc mysterium continetur. Nam certè enucleare sacras literas, ac illas docere, minus non est, quàm ipsum futura prædicere: & ad vtrunq; præstandum certè opus est Spiritu sancto.

Ioannes Baptista quare plusquam propheta.
Matth. 11.
Luc. 10.
Actor. 10.
Quandiu Apostolorum princeps Petrus vocationem Gentiū non agnouerit.
Infrà 11.
Marc. vlt.

Ac tria dicit de Gentibus, quòd sint hęredes & concorporales, & comparticipes promissionis. Quæ verò intercedunt, per parenthesim sunt legenda, vt eleganter ait Hieronymus, cuius hæc sunt verba: *Scio appositionem coniunctionis eius, per quam dicitur, hæredes, & concorporales, & comparticipes, indecoram facere in Latino sermone sententiam. Sed quia ita habetur in Græco, & singuli sermones, syllabæ, apices, punctæ in diuinis Scripturis plena sunt sensibus propterea magis volumus in compositione, structuraq; verborum, quàm intelligentia periclitari.* Hæc ille.

Quibus nam Prophetis mysteriū vocationis Gentiū nunc dicitur reuelatū.

Tria ergò dicit: *Cohæredes,* respectu futurorū bonorū: concorporales, respectu præsentium: cōparticipes, respectu vtrorumq; Cohæredes ergò sunt qui capiūt opulētam hæreditatem cum Christo, quæ hæreditas

Quid Gentes factus esse cohæredes, & concorporales, & cōparticipes pro-

Deus est: *Dominus*, inq t, *pars hæreditatis mea*, quam arrham iam tenemus vt filij: Cōcorporales vnius corporis Christi mystici corporis membra sunt; & quidem varia, quibus corpus perficitur, & cuius Christus est caput. Sumus etiam comparticipes: nā etsi Gentes ad Iudaismum vocatæ partem in terra illa Israël habere non possent; in Euangelio tamen partem habent in gratia, & sanguine Christi, partem etiam, & portionem in terra viuentium.

Paulus cur se asserat factū esse ministrū Euangelij secūdum donū gratiæ Dei.

Subdit: *Cuius factus sum ego minister secūdùm donum gratia Dei.* Non autor Euangelij, vt falsò putabant Corinthij, sed minister: & de hoc secundùm donū gratiæ Dei, quæ data erat illi secundùm operationem virtutis eius. Ita vt primò insinuet se accepisse donum ad ministerium Euangelij, deinde addit, quòd efficaciter motus, & impulsus fuerit ad illud administrandum: docens nos non tantùm agere Diuina gratia, sed etiam quod illa accepta modum satis erat ad bene administrandum munus suum, nisi per Spiritum semel acceptum efficaciter moueatur ad operationem.

Quinta soluitur dubitatio.

Quī vere Apostolus Paulus talis ac tātus se vocet omnium sanctorum minimum.

Quintò, dubitatum fuit circa illud verbum: *Mihi omnium sanctorū minimo data est gratia hac:* qua ratione tā submissè de se sentiat, & loquatur Apostolus, cū humilitatis non sit mendaciter de se sentire, aut dicere. Sed hoc Dominus in Euangelio docuit. *Quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus*, quod diuinus Paulus opere compleuit, cum ad Corinthios scripserit de se, & alijs Apostolis: *Puto quòd Deus nō Apostolos nouissimos ostendit tāquam morti destinatos.* Vt enim Christus dicebat, *Ego in medio vestrū sum sicut qui ministrat*, Et, *Qui minor est in regno cælorū, maior est illo*, nēpè Ioanne Baptista: ita Apostolus se omnibus, qui Christum consectamur, minorem profitebatur. Qua etiam ratione se deprimēs Pręcursor, se vocem clamantis, & qui calceamēta Domini portaret, indignum confessus est. Ita Paulus vltimo loco vocatus: *Ego sum*, inquit *minimus Apostolorum; qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiā Dei*, & paulò antè se vocat abortiuum, sed quia se sanctorum, & non tantum Apostolorum, sed omnium minimū appellat, ideò aliter dicendum, quòd Paulus hoc de se in corde suo sentiebat, quod esset omniū minimus, de Dei gratia in se non dubitās, sed de suis meritis respectu gratiæ adeptæ. Et talis se quisque putare debet iuxta Christi verbū: *Cum feceritis*, inquit, *omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus.* Pharisæus verò meliorē omnibus se putat, cum

Matth. 20.

1. Cor. 4.

Matth. 20.
Suprà 11.

Matth 3.

1. Cor. 15.

Altera solutio congruētior.

Luc. 17.
Infra 18.

diceret, *Non sum sicut cæteri hominum.* Atque hoc dictum est, ne quisquā putet ex donis acceptis eum in superbiam efferri cum per illa magis humiliari conueniat: vt arbor, quæ quò pluribus, & maioribus fructibus abundat, eò magis rami tendunt deorsum.

Humiles quibus similes.

Et ad hunc sensum censeo accipiēdum illud aliud Apostoli verbum: *Peccatorum primus ego sum*: quia de se indicat, vt est in corde suo, non vt est re ipsa: nam hoc non spectat ad suum, sed ad Domini tribunal, secundùm illud: *Sed neque me ipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum, qui autem iudicat me, Dominus est.* Quia ergò peccata nostra nobis sunt propinquiora, ac proinde notiora, quam aliena, quæ seruari non debemus; hinc est, vt quisque se omnibus deteriorem, & maiorem peccatorem iudicare debeat, & hac ratione in mensa Domini sedere in vltimo conuiuij loco, etsi re ipsa corpore non sedeat. Et illo loco citato. Paulus se vocat primum peccatorem, accipiēdo primum pro excellenti, siue magno, vt alibi accipitur. Nam Daniel. 10. legimus Michaëlem vnū de principibus primis, & Apostolus alibi: *Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi*, & Dominus, *Fiunt nouissimi primi.*

Paulus etiam cur peccatorum primum se nominet.
1. Tim. 1.

1. Cor. 4.

Idem quoq; nobis cur de nobis meritò sentiendum.

Luc. 14.

Dan. 10.
1. Thess. 4.
Matth. 20.

Mira Apostoli modestia.

Expende autem singularem Apostoli submissionem: quia inter peccatores primum & inter sanctos postremum se enumerat, & considera Græcè legi ἐλαχιστοτέρῳ, qui est cōparatiuus ex superlatiuo formatus; quem fingere voluit, vt se magis deprimeret; ac diceret, vt sic loquar, Mihi omnium postremiori, vel minori.

Addit: *Data est gracia Dei.* Id est, prouincia euangelizandi inter Gentes imperuestigabiles diuitias Christi: non quòd id, quod mysterium secretum est, omninò aperiret, sed vt ea quæ sunt natura imperuestigabilia, hæc Deo per Apostolum prædicantem fierent alijs cognita. Aliud enim est propria curiositate & facultate ad secretum apprehendendum peruenire, quod vbi noueris, desinet esse imperuestigabile; aliud propria intelligentia non posse apprehendere, sed per Dei gratiam peruenire ad eius notitiam: quod cū noueris, & alijs patefeceris, adhuc tamen imperuestigabile perseuerat, dum fuit quantum in te erat, antequam detegeretur occultum.

Qua ratione Apostolus euangelizare potuerit inuestigabiles Christi diuitias.

Et diuitias Christi intelligit futura bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit; vel præterita, quia non est aliud nomen sub cęlo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri; vel etiam pręsentia, quæ in Deo vel in Christo siue eius verbis, & Sacramētis degustantur. *Et illuminare omnes, quæ sit dispen-*

Quænā illæ inuestigabiles Christi diuitiæ.
Actor 4.

Aliter Deus, aliter Apostoli illuminant. *Infrà 13.* *Esai. 49.*

dispensatio Sacramenti absconditi à seculis in Deo. Illuminat Deus vt ipsa lux,& autor lucis: illuminant Apostoli vt ministri,& tanquam radij ipsius lucis, de quibus Apostolus illud intellexit: Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.Illuminat autem corda,quæ nõ clauserunt fenestram boni desiderij.Luce quoque Christi,& Apostolorum,legis tenebræ discussæ sunt,& illuminatæ;sicut & dęmonum tenebræ,qui vt magis seducãt,in Angelos lucis se transfigurant.

Quorũ corda illuminẽtur tantummodo. *2. Cor. 11.*

Quid dispẽsatio sacramenti abscõditi à seculis in Deo.

Quæ sit, inquit, *dispensatio Sacramenti absconditi à seculis in Deo.* Id est, quò tendat, & quid sibi velit hæc generalis dispensatio, vel generalis communio mysterij Christi; nam Græci quidam codices habent *οἰκονομία*, alij verò *κοινωνία*, hoc est communicatio mysterij, quod olim Deus sibi soli retinebat;posteà verò Prophetis;& per eos Iudæis, & postremò Gentibus per Apostolos communicauit, nunc verò sapienter suo tempore exhibitum, & dispensatum. *Qui omnia creauit.* Ideò nouit quid magis expediat. Probat igitur,quòd Deus totum mũdum voluerit participare de bonitate sua: quia per Christum omnia creauit, & propter illum.

Ad sextã dubitationem. Quid principatus,& potestates, quibus per Ecclesiam innotuit multiformis Dei sapientia.

Sequitur illud, quod sexto loco dubitatum fuit: *Vt innotescat principatibus, & potestatibus,in cœlestibus,per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem seculorũ quam fecit in Christo Iesu Domino nostro.* Dubium enim fuit,qui sint principatus & potestates, quia variè exponitur: & quomodò potuerũt Angeli discere per Ecclesiam, quod nonnisi per Angelos Ecclesiæ est reuelatum?Ambrosius igitur & alij,per principes, & potestates intelligunt dæmones, qui ex illis ordinibus potestatum, & principatuum ceciderunt: qui dicuntur esse in cœlestibus,quia in aëre hoc caliginoso versantur: nam volucres cęli in eo sensu vocãtur, & de Deo dicitur: *Qui operit cœlum nubibus*,hoc est aërem.

Matth. 13. *Psalm. 146.*

Sed certè bis superius dixit, in cœlestibus,vbi nõ accipitur pro aëre, atq; ita Hieronymus,& Græci Patres eã expositionem non probant, nec dæmones digni fuerunt, quibus hoc mysteriũ detegeretur, nisi fortè in maius eorum malum, & tormentum. Melius ergò de sanctis Angelis, & potestatibus intelligitur secundùm Gregorium Nyssenum citatum ab OEcumenio,in homilia. 8.Interpretationis Cãticorum.Nam mundo, & Angelis, & hominibus Apostoli erant spectaculum facti.

Alter sensus probabilior, Oecumenij cap. 4. *1. Cor. 4.*

Quòd si dicas, Prophetas Angelorum discipulos hæc nouissè, ac prædixisse, & conscripsisse ad vtilitatem Ecclesiæ; quomodò ergò per Ecclesiam illis innotuerunt? Respondeo, sermonem esse Apostoli de cognitione intuitiua, & experimentali: multum enim interest reuelatione cognoscere futura, & ea proprijs oculis spectare dum fiunt, sicut qui comœdias legerunt,cum tamen audiunt in scenam deduci vt agantur,spectandi gratia libenter omnes accedunt, vt eas oculis perspiciant. Et multa particularia antè reuelata mirificè afficiunt, ac delectant, & maioribus nos concutiunt affectibus.

Si per Angelos Ecclesiæ multiformis sapiẽtia Dei, eadem quomodo per Ecclesiam illis innotuit.

Hinc Dominus, *Multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.* Ad eum modum dicuntur Angeli multa didicisse à Iesu, vt testatur Dionys.c.7.cęlestis hierarchiæ: *Istud nempè Theologi*, inquit, *apertius indicant, inferiores, scilicet, cœlestium spirituum ordines, à superioribus diuinorum operum scientiam honestissimè discere; qui verò celsiores omnibus sunt, à Deitate ipsa (vt fas est, seorsum) sacratius erudiri. Quosdam enim ex ipsis inducunt, à prioribus Sacramenta perdiscere, Dominumque cœlestium virtutum esse ac regem gloriæ (qui humana forma assumptas esset in cœlum) alijs docentibus nosse. Quosdam item ad Iesu ipsius hæsitantes aspectum, diuinique illius operis, & pro nobis assumptæ carnis scientiam discere cupientes, quos ipse Iesus per se doceat, eximiamq; benignitatem suam primò ipsis insinuet. Ego enim, inquit, loquor iustitiam, & iudicium salutaris.* Hæc beatus Dionysius, alludens ad 63.caput Esaiæ, vbi præ rei nouitate Angeli admirabundi dicebant: *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, &c. Quare ergò rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari?*

Luc 10. *Esai 63.*

Angeli quæ, à quibus mysteria percipiant, & discant iuxta Dionysium.

Psalm. 23.

Et in superioribus verbis alludit ad Psalmum 23. vbi Angeli dicunt: *Attollite portas principes vestras*, & principes respondent: *Quis iste Rex gloriæ?* Ita sanè diuus Thomas prima part.quæst.57.articul.5.ait, nouissimè in generali mysterium Incarnationis tanquam commune principium, ad quod omnia eorum officia ordinantur: quia in ministerium mittuntur propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Illud autem mysterium quantum ad speciales conditiones non omninò nouisse, sed à Iesu, & Ecclesia accepisse,& Apostolos distinctius, & clarius nonnulla percepisse, quàm Prophetas ipsos,qui illa prædixerant. *Per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei.* Id est, Per opera Ecclesię,pręsertim Gentium,cui Deus tanta dona concessit,tot in ea gradus, & ordines collocauit.

B. Tho. to. 16.

Angeli incarnationis mysteriũ quatenus nouerint

Hebr. 1.

Multiformis sapiẽtia quid Dei.

Et dicitur sapiẽtia multiformis, vel multifaria, vt Tertullianus vertit li. 5. aduersus

Tertull. de epist. ad

Marcio-

Laodicenos circa med.

Marcionem, seu multiuaria. Ita enim Græcè vocatur πολυποίκιλος, id maximè varia, siue παμποίκιλος, id est, omnibus modis varia. Nam si vna sit Dei voluntas, legimus tamen in plurali, Exquisita omnes voluntates eius. Ita etsi vna tantum sit misericordia legimus tamen in Psalmo 24. *Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum quæ à seculo sunt.* Eadem ratione vna est tantùm Dei sapientia, in effectibus tamen multiuaria, vt vestis polymita Ioseph. De qua pulchrè Gregor. Theologus supra citatus ita scripsit: *Nunc per dispensationem erga Ecclesiam, & humanum genus tam non solum simplex, sed & vehementer varia cognita est Dei sapientia, quæ cōtraria per contraria efficeret per mortem, vitam: per ignobilitatem, gloriam: per crucem, trophæum: per omnia abiecta, ea quæ Deum decerent. Per dispensationem ergo circa nos quæ facta est in incarnatione, cognita est vehementer varia Dei sapientia, & potentia cælestibus potestatibus.* Hæc ille apud OEcumenium.

Psalm. 111. — Psalm. 24. — Genes. 37. — Greg. Nysse.

Quā præfinitionē seculorum Deus fecerit in Christo Iesu.

Et hoc: *Secundùm præfinitionem seculorum quam fecit in Christo Iesu Domino nostro.* Græca vox πρόθεσιν habet, id est, propositum, siue præpositionem veterū populorum destinatam in mente sua, & quæ nunc impleta est, & consummata in Christo. Et subdit: *quam fecit*: Hieronymus refert ad sapientiā variam, & multiformem, quæ fuit in Christo: alij referunt ad Ecclesiam, quàm similiter fecit in Christo ex eius osse, & carne, quasi alteram Euam, dum dormiret in cruce, vt illius vitam, & mores imitaretur. Sed hæ relationes longiùs petitæ videntur. Quare propinquiùs referri posset ad vocem πρόθεσιν, siue præfinitionem, vt dixit noster interpres. Et hoc videtur congruentius: quia immediatè præcessit. Et quod ait, fecit, vel constituit, non longè est à vernaculo sermone, quo dicere solemus, aliquē certam aliquam deliberationē fecisse. Vel: fecit, posset intelligi, id est, præstitit. Denique alius sensus illustris erui posset. Nam sicut Christus in mundo ætate varius fuit secundùm veritatem existentiæ suæ: ab initio enim incarnationis fuit in vtero, inde egressus, & natus est, postea octauo die circumcisus, fugit in Ægyptum, duodecim annorum se cœpit prodere in templo: deinde puer latuit domi, subditus parentibus, & silens vsque ad tricesimum annum, & matura ætate baptizatus in Iordane, misit manum ad fortia, prædicauit, edidit signa, passus est, tandem suscitatus ascendit in cœlum & sedet ad dexteram Patris: ita secula ipsa mundi fuerunt disposita: quia sine Christo, qui occisus dicitur ab origine mundi, nunquam fuerunt. Quodam enim

Prior sensus D. Hieronymi, & alter aliorum. — Genes. 2. — Non probatur. — III. Probabilior. — Matth. 1. — Esai. 7. — Luc. 2. — Ibidem. — Matth. 2. — Luc. 2. — Ibidem 50. — Infrà 3. — Infra 4. — Marc 16. — Actor. 1. — Apocal. 13.

seculo in vtero continebatur, vt ætate Patriarcharum ab Adam ad Abraham: quædam secula prodiderunt quasi natum per fidem eius explicitam: circumcisus fuit in huius sacramenti præceptum datum Abrahæ, & semini eius, quasi domui eius, siue familiæ: Puer fuit Hebræus, & quasi in Ægypto, quando Hebræi oppressi sunt à Pharaone, sicut puer Christus persecutionem passus ab Herode: Post septennium cœpit se ostendere, quando Deus populum Israëlem eduxit de Ægypto, & introduxit in Terram promissam, & dedit illi legem in monte Sinai, & proficiebat sapientia, & fide Hebræorum: Cœpit disputare, & sapientiam suam declarare, cùm per duo decim Prophetas magnum lumen sapientiæ prodidit.

Genes. 17. — Exod. 1. — Matth. 2. — Exod. 16.

Erat subditus parentibus, & siluit, vsq; ad tricesimum annum, quando a transmigratione defecerunt. Prophetæ, ac siluerunt. Tempus autem virilis ætatis maturū, designat Nouum Testamentum: & quæ fecit Christus à tricesimo anno ad mortē, typus sunt vitæ Christianæ. Nam in doctrina, vita, & morte, resurrectione, & ascensione in cœlum, discimus quid credendum, quid imitandum, quid, & quantum nobis patienter ferendum est, quid item in alia vita sperandum, nimirum glorificatio animorum, & corporum, & cœlestis gloriæ locus, & sempiterna quies.

Solutio VII. quæstionis. De sensu horū verborum In quo habemus fiduciā, & accessum in confidentia per fidem eius.

Ad postremum quod dubitatum est: *In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia, per fidem eius*: breuiter dicimus, non esse verborum repetitionem, & battologiam. Est enim sensus, in quo, vel per quē Christum dedit nobis dispensandum, siue communicandum mysterium à seculis, habemus fiduciam, siue vt verbum Grecum habet, παῤῥησίαν, hoc est libertatem, & audaciam liberè loquendi. Vnde & Ambrosius vertit libertatem; & alij audaciam, propter rei certitudinem, & plenam persuasionem, de qua Apostoli dixerunt: *Non possumus quæ vidimus, & audiuimus, non loqui*; & Propheta, *Credidi propter quod locutus sum*: Nihil enim timidius animo sibi male conscio, & nutanti, & dubitanti: vt Philosophus dixerit, intelligentis esse posse docere. Et explicans quò tendat illa fiducia, siue libertas, addit: *Et accessum*, scilicet, ad vos Gentes, vt possim vos Christo incorporare, & euangelio illuminare; quia vobis cōstitutus sum prædicator & Apostolus, Doctor Gētium in fide, & veritate. Atque hoc in confidentia, seu certa spe, quod accessus meus ad vos non frustrabitur: quia hæc confidentia per fidem est, qua ego Christo dicenti

B. Ambros. — Actor. 4. — Psalm. 115. — Arist lib 1. Metaph. 10. t. — 1. Timot. 2.

credidi:

Actor 22. credidi: *Vade quoniam ego in Nationes longe mittam te.* Atque hic sensus mihi valde literæ consonus videtur, etsi non ignorem alios aliter interpretari: nempe nos in Christo habere fiduciam, siue libertatem à iugo legis, & à dæmonis seruitute, & à peccato, de qua dictum est: *Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis.* Habemus etiã per Christum accessum ad Deum per cõfidentiam, quam parit fides, quod non frustra preces ad eum fundimus, sed certi, & confidentes quod à Patre clementissimo exaudiemur.

Ioan. 8.

Eius incommodum. Sed hic sensus, etsi verus, non ita mihi literæ consonus videtur sicut prior: nam & sequentia: Ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quas pro officio Gentibus prædicandi sustineo: & præcedentia de dispensatione, siue communicatione mysterij absconditi à seculo, magis cum libertate prædicandi, & accessu ad eos fructuoso per munus Apostolicum, quam cum libertate à iugo legis, & accessu ad Deum cohærere videtur.

Fidẽ & Fiduciã sed confidentiã inter se differre, contra Lutheranos. Habes autem ex hoc loco, fidem non esse fiduciam, vel cõfidentiam, quæ Græcè & παῤῥησία, & πεποίθησις dicũtur, vt Hæretici noui volunt, sed rem ab ea longe distinctã. Sed hæreticis mos est tum in alijs, tum præcipuè in iustificationis articulo omnes voces, & res cõfundere, nimirum legem cum lege, statum cum statu, iustificationem cũ iustificatione, mandata cum mandatis, & peccata cum peccatis, & perfectionẽ præceptorum, cum perfectione consiliorum; denique fidem quæ est argumentum non apparentium; cũ fide diuinæ bonitatis peruertere, & commiscere. Et de his satis.

DISPVTATIO VIII.

In illa verba: *Propter quod peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrẽ Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur, vt det vobis secundũ diuitias gloriæ suæ, virtutem corroborari per Spiritum eius in interiori homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, &c.* vsque in finem capitis.

Quæstio I. IN his paucis verbis quæ supersunt huius capitis, primùm explorato, & declarato scopo, dubitatur quæ sunt istæ tribulationes, quas dicit se pro Ephesijs sustinuisse, & adhuc sustinere: Et quomodo asserat illas tribulationes esse gloriam Ephesiorũ, & quomodo seruata ratione Grammaticæ potuit dicere: *Quæ est gloria vestra*, cum dicendum esset, quæ sunt gloria vestra, & an legendum sit Gloria, an Gloriatio, vt quidam volunt. Secundò, quæ sint genua quæ Apostolus se flectere dicit ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, an corporis, an Spiritus, an vtraque, spiritualia, & corporalia. Tertiò, in illud; *Ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur*, dubiũ est propter nouos interpretes an legẽdum sit paternitas, an patria, siue familia, siue cognatio, & quis sensus ex vtraque litera colligi potest. Quartò, quid sit corroborari per Spiritum in interiori homine, & habitare Christum per fidem in cordibus, & quomodo dicat, in charitate radicati, & fundati; & de qua charitate sit sermo, an Dei erga nos, an nostra erga Deum; cum fides sit sperãdarum rerum fundamentum, & radix iustificationis, nõ charitas: Grammatica etiam eorum verborum in Nominandi casu, *In charitate radicati, & fundati*, à Photio viro docto, solœcismus vocatur. Quintò, quid sit comprehendere cum omnibus sanctis latitudinem, & longitudinem, sublimitatem, & profundum, &c. Sextò, quid est quod ait, Scire supereminentem scientię charitatem Christi, de qua charitate hoc est accipiendum: nam etiam hoc varios sensus à Patribus accepit. Septimò, quomodo ait: *Vt impleamini in omnem plenitudinẽ Dei*, cum impleri hic nullus possit, sed semper sit nobis esuriendum, & ad viteriora tendendnm. Postremò, in verbis illis: Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quàm petimus, nonnihil & difficultatis, & in litera, & in sensu, vt suo loco videbimus.

Secunda. Tertia. Quartã. *Hebr. 11.* Quinta. Sexta. Septima. Octaua.

Ad I. quæstionem. Quò tendat Apostolus propositis in verbis. Ad primum respondemus, Apostolum in præcedentibus proposuisse munus suum euangelizandi Gentibus, ad quod vocatus fuerat: quod cũ magnis difficultatibus esset plenum, & nosset Deum etiam pro his quæ nobis pollicitus est, nostris precib. velle pulsari, atque exorari; ideo conuertit se ad Ephesios, vt eorũ suffragijs aditus posset omnia impedimẽta superare, & eorum qui se opponũt, & obsistunt veritati, conatus perrũpere. Deinde verò explicat quantis desiderijs, & orationib. eorum salutem, & perfectionem sitiret, & vt in dies ad maiora progrederentur. Petit ergo pro se preces fieri, & suas pro Ephesijs pollicetur:

Ab Ephesijs, pro se semper vt orarent, Paulus cur peteret. Ait ergò: *Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis.* Vbi innuit se nouisse quòd eorũ precũ suffragijs inuaretur;

tur; sed petit carum cõtinuationem, & perseuerãtiam, quia illæ sunt, quæ dona à Deo impetrant, & extorquent.

Pauli tribulationes quot, & quantæ.
2. Cor. 15.
Actor vlt.
Suprà 14.
Infrà 23.
2. Cor. 11.

Et ait in plurali, *Tribulationes*: quia partim à Satana, partim à mundo opprimebatur à Iudæis, & Gẽtibus, à bestijs, cum quibus pugnauit Ephesi, & à vipera, à qua inuasus est in Melite insula; & palam ab ijs, qui eum lapidarunt, & occulte, & per insidias ab his qui deuouerant se eum interfecturos; ab ignotis, & notis, & falsis fratribus, in siti, in esurie, in dolosè corporis, in fama, scientia: vnde illi obiectũ fuit, Quid vult σπερμολόγος hic dicere? *In anima*, vnde dicebat, *Foris pugnæ*, intus timores; in instãtia quotidiana, & solicitudine omnium ecclesiarum; & in luctu, in quo erat propter eos, qui de peccatis non agebant pœnitentiam. Atque hæ quidem continuę fuerunt, à tempore quo demissus est per murum in sporta, vsque ad diem, quo hanc ex vinculis conscripsit Epistolam.

Actor. 17.
1. Cor. 7.
Infrà 11.
Infrà 12.
Actor. 9.

Pauli in tribulationib. cõstantia. & patientia: & cur eas pro Ephesijs pateretur.
2. Cor. 1.

Et, *meis*, inquit, id est, à me vt Dei donis amplexatis: & meis, quas possideo per Dei gratiam, & ab eis nõ possideor, vel vincor. Et sunt hæ afflictiones, siue tribulationes pro vobis: quia in eis consolationem recipiebat, & exhortabatur alios ob eorum bonum, vt dixit ad Corinthios: *Siue tribulamur, pro vestra exhortatione, & salute: siue consolamur, pro vestra consolatione: siue exhortamur, pro vestra exhortatione, & salute.* Et alibi dixit; *Omnia sustineo propter electos; vt & ipsi salutem consequantur*; & in eis Ephesios parturiebat. Deinde erat vinctus ob id quòd Gentibus prædicaret: qui sensus maximè est literæ congruus.

2. Tim. 2.

Obsecro igitur ne deficiatis, aut animo consternemini ob afflictiones meas. Verisimile est enim tentari discipulos in afflictione magistri, iuxta illud: *Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.* Et non deficiatis à bono incepto, tepescendo, aut mãna paradisi tam carè à Christo redẽptum, id est, virtutem orationis, in qua Dei suauitas percipitur, deserendo, ne Deus vos euomat ex ore suo.

Zachar. 13.
Matth. 26.
Apocal. 3.

Qualis hæc grammatica: in tribulationibus meis, quæ est gloria vestra.

Subdit: *Quæ est gloria vestra.* Solœcismum testatur esse Hieronymus, & vt imperitus loquitur. Verùm si exactiùs linguarum idiomata, & phrases cognitas habeamus, nulla erit Grãmaticæ imperitia: quia phrasis est Attica, & elegans, similis illi quæ habetur, 1. Corint. 2. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim est illi*, pro eo quod est, stultitia enim, vel stulta sunt illi. Ita ad Philip. 1. *Et in nullo terreamini ab aduersarijs, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis.* Vbi Græcè legimus non

1. Cor. 2.
Philip. 1.

ὅπερ, vel ὅτι, sed ἥτις αὐτοῖς μέν ἐστιν ἔνδειξις ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας. Id est, quod illis quidem perditionis est indicium, siue testimonium, vobis autem salutis. Ita etiam hoc loco habemus, ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν. Est etiam trita apud Hebræos regula, relatiuũ inter duo nomina positum cum alterutro illorum promiscuè congruere; & ita relatiuum, quę est non refert tribulationes: sed refertur ad gloriam quæ sequitur. Sicut etiam ad Philip. 1. Quæ illis est causa salutis, non refertur ad aduersarios, de quibus erat sermo, sed ad nomen ἔνδειξις, id est, iudicium, de quo diximus.

Hebręorum canon de relatiuo.

Quid significet ad literã: Quæ est gloria vestra.
1. Cor. 15.

Verbum autem, gloria, Græcè est, δόξα, non καύχησις, id est, gloriatio: in quo sensu aliàs interpres gloriam accipere solet, dixit enim: *Quotidie morior per vestrã gloriam*, qui est iurantis sermo, vt intelligunt qui Gręcè norunt. Ita etiam 2. Cor. 1. *Gloria mea hæc est, testimonium cõscientiæ nostræ*, pro Gloriatio. Et paulò post, *Gloria vestra sumus, sicut & vos nostra.* Vbi Græcè habetur καύχημα, & ad Heb. 3. *Si fiduciam, & gloriam spei vsque ad finem, firmam retineamus*, vbi eadem vox repetitur. Nam etsi Apostoli ibant gaudẽtes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu cõtumeliam pati: tamen gloriatio est non tantum Pauli, qui se gloriari dicit in infirmitatibus, sed etiam discipulorum. Et iniurias quidem, atq; cõtumelias proprias persentiscimus ob dedecus, & doloris sensum alienas verò, & eorũ qui nobis coniuncti sunt, tantum ob dedecus percipimus. Sed hoc erat illorũ gloriatio, quod haberent magistrum socium passionum Christi, & dignũ pro nomine Iesu contumeliam pati, & qui non tantum verbis, sed etiam factis, & laborũ, & aduersorũ tolerantia doctrinam Euangelicam cõfirmaret, ac corroboraret. Atq; hoc loco finita est parẽthesis superior, quæ in hunc vsq; locum durauit secundùm Hieronymum.

2. Cor. 1.
Hebr. 3.
Actor. 5.
2. Cor. 12.

Quomodo Ephesij in Pauli tribulationibus gloriarentur.

Ad II. dub. De sensu horũ verborum Hui⁹ rei gratia flecto genua mea ad Patrem, &c.

Ad illud verò: *Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrẽ Domini nostri Iesu Christi*, in quo aliquid fuit dubitatum, respondemus, primò explicando literã. Est enim sensus: Huius rei gratia, quia estis ciues sanctorum, & domestici Dei, cogor Deum deprecari pro augmento, & perfectione vestra. Et quod ait: *Ad Patrẽ Domini nostri Iesu Christi*, annotat Hieronymus tantùm Græcè haberi, ad Patrem absolutè; vt Patris nomẽ omnibus creaturis ratione præditis coaptetur. Si autẽ legendum sit, ad primam personam, quę Pater est Filij Dei, & omniũ nostrũ, orationẽ dirigit, & fiduciã orandi pręstat, cognoscere nos Patrem habere, à quo tãtum donum perseuerantię, & virtutum augmentũ

Hieron.
Alter sensus.
Ioan. 15.

in

in nomine Iesu Christi petimus, secundùm illud: Quodcunq; petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Deũ precantes, quo modo se componant.

Flecto, inquit, *genua*. Qui preces fundit, ante Deum se debet constituere, submisso corpore, & animo: vt qui ante conspectum magni Principis consistit aliquid rogaturus. Et Christus quidem orãdo legitur flexisse genua, & procidisse in faciem suam: & Stephani genua posuit, dũ pro lapidãtibus deprecatus est: ita etiam Paulus flexis genibus orabat. Et exterior corporis geniculatio signum est submissionis animi, & quòd homo non confidat proprijs meritis: nam stando robur, & propriam virtutem indicamus: sicut etiam stãtes pugnamus. Dum curuamus autem genu, imbecillitatem nostram prodimus, & profitemur, vt citiùs exoremus. Cùm verò pro alijs preces fundimus, aut pro magnis rebus, præcipuè flectenda sunt corporum genua, vt Christus. Stephanus, & Paulus fecerunt; qui modus orandi spectantes ædificat: sed præcipuè flectenda sunt genua cordis, quando non licet illa corporis flectere. Sicut enim sunt oculi mẽtis, de quibus superiùs dixit, Deus det illuminatos oculos cordis vestri: & lũbos mentis succinctos legimus apud Petrum, & aures spiritus, secundùm illud; *Qui habet aures audiendi, audiat*: ita sunt genua cordis, siue spiritus, de quibus Esaias: *Mihi flectetur omne genu*: & Apostolus, *In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorũ*. Cœlestia enim, & inferna, hoc est Angeli electi, & reprobi genu corporeum non habent.

Matth 26.
Actor 7.
Genuflexione quid testetur orantes.

Quando in primis, quorum exẽplo, & quæ maximè sint genua flectẽda.
Ephes. 1.
1. Petr. 1.
Matth. 13.
Apoc. 2.
Esai. 45.
Rom. 14.
Philip. 2.

III. Solutio quæst.
An commoda sit hæc lectio: Ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur.
Rom. 11.
Iacob. 1.

Tertium dubium in ordine erat illud: *Ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur*. Et dubitatum est de voce paternitatis. Sed priùs perpende particulã, ex quo, vel à quo, nam omnia sunt ex Patre per Filium in Spiritu sancto: & ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Nam Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendẽs à Patra luminum, hoc est Filij, & Spiritus sancti, & Aegelorũ & hominum.

Et quo ait, *Paternitas*, Græcè habetur, πατριά, id est familia, parentela, cognatio, affinitas, & congregatio, quæ caput habet, & vnum summum parentem, sub quo sunt particularia capita, quæ Hebraicè mischchaphath dicuntur teste Hieronymo: & huius vocis vsus frequens est in libro Numerorum. Nam capite primo dicitur: *Iuxta summam omnis synagogæ Israel, iuxta cognationes, & populos, & domus paternitatum*. Et statim subdit: *Hi sunt electi synagogæ, principes tribuum, iuxta paternitates suas duces Israel.* Ita enim legunt 70. Interpretes. Quòd si hanc literam sequamur, vt etiam sequitur Hieronymus, pondera, Apostolũ nõ dixisse: Ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra genita est, vel nata, sed tãtùm nominatur: aliud est enim appellationem paternitatis mereri, aliud naturæ habere consortium. Et reuera si quis quærat; an in cœlis, an in terra sit paternitas, negandum non est. In terris siquidem sunt parentes secundùm carnem, & secundùm spiritum. Nam Apostolus ait: *Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo Iesu: sed non multos patres. Nam in Christo Iesu, per Euangelium ego vos genui.* In cœlis etiam est suo modo paternitas: non quod Angelus alterum generet, vt quidam Arabes philosophi de intelligentijs confinxerunt; vt Auicenna, Algazel, & autor libri de Causis; sed quia nõnulli Angeli alios ad aliquem vitæ actum, vt ad intelligendum, ad amandum, ad benè operandum inducunt. Paternitas enim tantùm est in viuentibus, & cognoscentibus. Ideo isti, patres aliorum dici possunt: & hoc non tãtùm natura, sed etiam gratia, quia vnus Angelus alterum purgat, illuminat: atque etiam perficit: qui & eius pater dici potest, quemadmodum magister pater est discipuli.

Hieron. hoc loco.
Num. 1.

Expenditur hæc lectio:

Ex quo omnis paternitas, &c. nominatur.

In cœlis, & in terra esse paternitatem.
1. Cor. 4.

Qualis sit paternitas in Angelis.

B. Dionys.

Vnde Dionysius cap. 2. de Diuinis nominibus hoc comprobat, dicens: *Sed hactenus omnis nostri spiritualis operatio progreditur, quod diuina omnis patris, ac filij notio, ex transcendente omnia Patris, ac Filij principatu, & nobis, & cælestibus est indulta virtutibus, ex quo & dij, & deorum filij, deorumq; patres spiritus diuina effigie insignes, & fiunt, & dicuntur, eo scilicet patris ac filij spiritaliter exacto munere, id est incorporaliter, non materialiter, intelligibiliter ipso quidem diuino Spiritu immateriale omne, ac diuinum superne eminẽte, Patreque, & Filio ab omni & patre, & filio diuino Patris, & Filij munere excellenter exceptis.* Hæc ille, docens, paternitatis, & filiationis rationem inueniri in naturis cœlestibus, in quibus & deorum patres & fiunt, & nominantur. Quibus in verbis videtur alludere Dionysius ad hęc Pauli verba. Et expende, nomen paternitatis, filiationis & processionis, non esse ex nobis ad sacram illam diuinitatem translatum, sed contrà, vt diuinus ait Apostolus: inde nobis traductum, vt tradit Damascenus libro primo, de fide orthodoxa capit. nono.

B. Tho. lect. 4 in hunc locum tom. 16.
Aliã in Deo, aliã in creaturis esse paternitatem.

B. Thomas ponderat, paternitatem, qua Pàter totam naturam suam integram absque omni imperfectione Filio dilargitur. Nec quisquam miretur à diuina, ac fontali paternitate reliquas omnes oriri: quia

etsi diuinæ paternitatis ratio, quatenus significat cõceptũ nostræ mentis rem ipsam exprimentis, prius inueniatur in creatura, quàm in Deo: tamen secundùm rem ipsam nominatam prius, & principalius inuenitur in Deo, à quo est omnis nostra virtus generandi. Nam ipse dixit: *Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam: si ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero.* Hieronymus scribens contra Heluidium testatur, Latinos paternitates vocare, quas Græci πατριὰς, quando scilicet ex vna radice, vna generis turba diffunditur.

Esa. vlt.
Hier. tom. 2. initio.

Hæc vox variè conuersa est à nostro interprete. Nam aliquando vertit paternitates, vt hoc loco, vt seruaret in Græcis vocibus paronomasiam: interdùm verò interpretatur familias, vt Num. 1. frequenter Hieronymus interpretatur Græcam vocẽ πατριὰς, & Psalm. 21. *Adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ Gentium.* Et in Psal. 106. & Luc. 2. habemus de Ioseph, quòd esset de domo, & familia Dauid: sicut in priori testimonio legitur, *Patriæ Gentium.* Interdum verò intactum nomẽ reliquit, iuxta illud; *Afferte Domino patriæ Gentium, afferte Domino gloriam, & honorem.*

Psal. 21.
Psal. 106.
Luc. 2.

Expenditur versio illa quorundam: Ex quo omnis familia vel cognatio nominatur.
2. Petr. 1.
Esai. 9.
Ioan. 13.

Si verò, vt quidam contendunt, verti potuisset, familia, vel cognatio, & nos ita legamus; monet Apostolus, quòd omnis diuina cognatio, de qua Petrus dixit, quod sumus Diuinæ naturæ consortes, & Christus, qui Pater futuri seculi ab Esaia dicitur, & discipulos vocat filiolos suos. Et quod paulò antè dixerat: Estis ciues sanctorum, & domestici Dei: ab vno eodemque parente Deo deducta est. Et de familia loquitur adoptata, & adoptionis gratiam explicat Paulus cœlestibus spiritibus, & hominibus esse communem.

Familia quid Apostolo: & quid eã in cœlis & in terra nominari.

Voce familiæ intelligit omnes sodalitates, & congregationes, etiam regulares, in quibus qui præsunt, Patres vocantur, & Abbates: particulares etiã ecclesias, in quibus Episcopi personam parentum gerunt. Et vt cap. 1. dixit, *Super omne nomen quod nominatur,* id est celebratur; ita hic, nominatur, id est digna nomine est, & commendatione, & laude. Ita etiã Dilectus; *Videte,* ait, *qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.*

1. Ioan. 3.

Ad IV. dub.

Quid sit virtutem corroborari per Spiritũ eius in interiori homini.

Iam videamus quid petat, ait enim: *Det nobis secundùm diuitias gloriæ suæ, virtutem corroborari per Spiritum eius, in interiori homine.* Virtute, legendum in Auferendi, & non in accusandi casu δύναμιν, non autem ἀρετὴν, quæ virtus moralis est: sed virtus, siue robur, cui opponitur imbecillitas, & infirmitas. Et idem est virtute roborari, atque potenter confirmari. Diuitias gloriæ vocat copiosam gratiam suam, de qua alibi dixit: *Omnes peccarunt, & egent gloria Dei,* id est gratia, per quam Deus glorificatur, & ipse qui eam possidet, dignus redditur æterna glorificatione. Vel secundùm diuitias gloriæ, id est, maiestatis, non secundùm strictum, & angustum cor creaturæ, sed pro sua munificentia, & magnitudine. Non etiam secundùm merita nostra, aut dignitatem nostram, sed secundùm Spiritum in nobis, & pro nobis postulantem, & secũdùm dignitatem, qua membra sumus Christi.

Diuitiæ gloriæ quæ dicantur.
Rom. 3.
Infrà 8.

Et ait, *det, & donet.* Nam etsi ex pacto reddat, quia promisit; tamen quia initum est pactum ex Dei misericordia preces nostras acceptãtis, & quia dat supra quam petimus, aut intelligimus, meritò dixit, det, nõ reddat. Prçterquàm quòd ita magis humiliamur, & grati sumus Deo. Adhæc accedit, quòd preces pro aliis minimè dispositis exaudire non obligatur. Addit: *In interiori homine,* ad differentiam exterioris, qui sub sensum cadit, & qui corrumpitur secũdùm desideria erroris, qui caro interdum, & vetus homo appellatur, quique est indies exuendus, ac deponendus. Dicitur & corpus mortis, & animalis homo. Exterior dicitur, quia caro est, & visum non effugit; & qui crucifigendus venit cum vitijs, & concupiscentijs. Dicitur corpus mortis, quia non minus ad illã spiritus, nisi reprimatur, quàm corporis tendit. Dicitur, Animalis homo, quia præsentia sensibilia bona quærit, & gustat. Vetus est, quia antiquus, & ab Adam hæreditario iure acceptus. Interior verò, quia non videtur Spiritus noster cum Deo per fidem, & charitatem coniunctus, & quia renouatur de die in diem. Nouus vocatur, & cœlestis quotidiè induendus, de quo Petrus dixit; *Sed qui absconditus est cordis homo:* & Paulus, *Sed vita vestra abscondita est cũ Christo in Deo.* Hic habet suum ducem Deum, membra virtutis, vestes, & arma lucis, & præmium in cœlis. Sicut exterior habet pro duce principem tenebrarum; pro membris varia vitia, & peccata; pro vestibus hypocrisin, & simulationem, pro prçmio commoda carnis, vel præsentis vitæ habet. Et vt medicorum est, & hominum genio suo vacantium, corroborare hunc exteriorem hominem, & illi nihil quod ad voluptatem & suauitatem spectet denegare, & mortem corporis omnibus rationibus euadere tanquàm rem perhorrescendam; ita Christi, & Apostolorum, & Episcoporum, qui illis successerunt, munus est hunc interiorem homi-

Quare dictũ sit: Vt Deus det, non autem, reddat, secundũ diuitias gloriæ.

Virtutẽ corroborari Paulus cur velit in interiori homine.
Ephes. 4.
Rom. 6.
Rom. 7.
1. Cor. 2.
Galat. 5.
Exterioris hominis appellationes variæ apud Paulum, earũq; rationes.

2. Cor. 4.

Nouus homo, & vetus homo quã sibi inuicem aduersentur.
1. Petr. 3.
Coloss. 3.

Vtriusq; hominis corroborandi contrariæ rationes, & adminicula.

hominem fouere, & corroborare: quia adhuc sunt certamina veteris hominis nondum mortui, & pugnantis contra eum, & necdum expulsus est Iebusæus. Et hic super omnia spiritualia amplectitur remedia quibus confirmatur, & super omnia mortem spiritus exhorret, & quantum potest, fugit.

Iosu. 15.

Quid habitare Christum per fidem in cordibus nostris.

Addit: *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Id est, concedat etiam nobis nō solùm vt Christus hospitetur in vobis, sed & Christum tanquam habitatorem in vobis permanere; vt ita Christo, & Spiritu sancto corroborati cum victore mundi, & dæmonum nihil sit quod timere debeatis. Vel roborari vos per Spiritum, non est aliud, quàm habitare Christum in cordibus vestris non tantùm per fidem mortuam in intellectu, sed etiam in cordibus, siue affectibus vestris per viuam fidem. Et precatur ea quæ iam inerant Ephesijs, sed ampliora, & maiora. Qui enim diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et cùm fidem eius habemus in cordibus, ipsum habere videmur: quod eo proficit, vt securi simus de auxilio eius & fauore, quia non deserit se quærentes, sed semper adest propter fidem, & fiduciam, quem de eo concepimus. Idcirco danda est opera, vt cordis cubiculum Christo præparemus, quemadmodum Sunamitis Elisæo præparauit: in quo sit lectus quietis, & pacis, candelabrum fidei lucentis, mensa charitatis, qua pascitur sella fiduciæ, vel spei, cui insidet. Et viri mortis sunt, qui non custodiunt Christum Domini; ne malè tractatus, iratus à nobis recedat.

Ioan. 14.

Fidei effect⁹ in nobis. Christi etiā à nobis causa recessus.

4. Reg. 4.

1. Reg. 26.

Photius hāc orationē, vt videtur, vitiosam: In charitate radicati, & fundati, explicet excusat. Photius apud Oecum.

Subdit: *In charitate radicati, & fundati: vt possitis comprehendere, &c.* Cùm hæc verba in nominandi casu ponantur, cùm per Accusatiuum dici oportuisset: aut scriptoris lapsus est, ait Photius; aut, si hoc nō recipitur, more veteris ordinationis literæ vsus est Paulus participali Nominatiuo pro Accusatiuo. Est autem frequens apud externos scriptores huiusmodi schema, & præsertim apud Thucydidem, vt ipsemet tradit. Vnde vertit: *Fixis in charitate radicibus, iactoq; fundamento. Quòd si etiam,* inquit, *oporteat Nominatiuum ad Nominatiuum accipere, & non per Antiptosim: hoc quoque modo consecutio seruabitur, si reddamus literæ ordinem per hyberbaton: quo etiam schemate maximè vsus fuisse deprehenditur diuus Paulus: puta vt hoc modo ordinarium sit dictū: vt in charitate fixas habentes radices, iactumq; fundamentum, valeatis assequi cum omnibus sanctis qua sit latitudo, &c.* Hactenùs Photius.

Quodnam schema fami liarissimum Apostolo.

Cuius posteriorem solutionem sequuntur aliquot Latini: vt Augustinus epist. 120. ad Honoratum de Gratia Noui Testamenti cap. 26. his verbis: *In interiori,* inquit, *homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris: vt in charitate radicati, & fundati, præualeatis comprehendere cum omnibus sanctis. Et infrà: Ibi enim radicati, ibi sumus fundati: radicati propter agriculturam, fundati propter ædificationem. Quæ quoniam non est ab homine, dicit alio loco idem Apostolus: Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Similiter etiam Ambrosius legit, & adiungit: *Hoc præstare dicit habitantem Spiritum, vel Christū in nobis, vt fundati simus in charitate Dei deuincti beneficijs eius.* Sic ille. Et hactenùs de grammatica huius loci.

D. Aug. 10. 2.

In charitate quomodo simus radicati & fundati secundum Augustinum.

1. Cor. 3.

B. Amb. 10. 5. circa finem.

Quod ad sensum attinet, duabus metaphoris describit charitatem: altera, in charitate fixis radicibus, altera verò, iactoque fundamento. Siquidem in vita actiua charitas radix est, quæ à nemine eradicari potest nolentibus nobis, & scriptum est: *Charitas nunquam excidit: &, Quis nos separabit à charitate Christi.* Et vt radix immediatè trahit succum à terra, vitam sibi, & omnibus ramis arboris communicando: ita charitas proximè à Deo cui hæret, deriuat sibi vitam, vt viuat truncus rectus bonę intentionis sursum tendentis, cortex patientiæ, vigor spei, flores boni odoris, boniqúe exempli, folia etiam verborum ædificantium, & fructus bonorū operum; quia charitas patiens est, benigna est, &c.

Quare in charitate radicati esse debeamus.

1. Cor. 13.

Rom. 8.

1. Cor. 13.

Addit etiam: *Fundati,* sumpta metaphora à domo, quæ solet protegere habitantes in ea, & illi in ea quiescunt per vitam contemplatiuam. Facit autem hoc fundamentum, vt Christus simul sustentet domum nostram, etsi veniant venti, irruant flumina, & pluuiæ descendant. Facit etiam opera superædificata stabilia, & quæ possint diuini ignis examen sustinere, & argentum, & lapides pretiosos, hoc est sapientiam, eloquentiam, & bona merita quæ à charitate sustentantur.

Cur etiam in charitate fundati.

Matth. 7.

Argentum & lapides pretiosos superædificate, quid mysticè apud Paulum

1. Cor. 3.

Hic est dubium, de qua charitate sit sermo: de nostra erga Deum, an de Dei erga nos. Sed etsi dici possit de hac secunda esse sermonem, quia nostra illi Dei innititur, vt radici, & fundamento, tamen vt dixit Christum habitare per fidem nostram, ita de dilectione nostra videtur esse sermo, cùm ait: In charitate radicati, & fundati. Et quia paulò post subiungit de dilectione Christi erga nos: Scire etiam supereminentem scientię charitatem Christi. Et meritò dicitur dilectio Christi, radix, & fundamentum

De qua charitate, creata, an increata hic loquatur Apostolus.

Radix & fundamentum

cur dicitur Christi dilectio.

damentum: quia ex ea reliquæ virtutes oriuntur,& vt fundamẽtum sustentat vitam spiritus,& bona me[illegible] quæ agendo,&patiendo comparamus.

Vt dicimur esse in charitate fundati, cũ charitatis sit fundamẽtum fides. *1. Cor. 3. Hebr. 11.*

Quòd si quis dicat, quomodo asserat nos in charitate fundari, cùm fides sit fundamentum, super,quod nemo aliud ponere potest, & fides est substantia, vel hypostasis rerum sperandarum? Tamen quia hic est sermo de fide per charitatẽ operante meritò tribuit illi rationem fundamenti: nam fides vt intellectus est fundamentum,ita charitas voluntatis.

Solutio V. dubitionis. Circa illa verba: Vt possitis cõprehẽdere cũ omnib⁹ sanctis, quæ sit latitudo & sublimitas,& profundum.

Ad quintum dubium quid sit comprehendere cum omnibus sanctis,quę sit longitudo, latitudo,&c.respondemus,difficilem,& obscurum locum esse,explicandum tamen quid Patres in hũc locum dixerint: & cùm multa dicãtur,quis sensus magis sit congruus Apostolicæ literæ.

Deum quasi corporeum Scripturæ nobis cur ponãt ante oculos. *Coloss. 2. Suprà 1. Iob. 11.*

Præmittimus ergo, quòd cùm omnis nostra cognitio à sensibus oriatur, & Scriptura se nobis in loquendo attemperet, Deum ac diuina mysteria explicare volẽs, sub corporeis dimensionibus illa depingit. Hinc Apostolus alio loco explicans dixit: *In quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*, id est plenè in omni mensura longitudinis,latitudinis,&altitudinis. Iob quoque capite 11. Dum describens, inquit: *Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies. Excelsior cœlo est, & quid facies: profundior inferno, & vnde cognosces. Longior terra mensura eius, & latior mari.* Quasi diceret; Omnia præter se fecit in numero, mensura, & pondere. Quare quidam sapiens definiuit Deum esse intelligibilem sphœram, quæ caret principio, & fine, cuius centrum est vbique,circumferentia nusquam. Ne verò ex sermone Pauli cogitare possemus Deũ verè esse corporeum, non tantùm tribus dimensionibus illum metitur, vt solet omne corpus,sed quatuor. Longitudo tribuitur tam corpori,quàm magnitudini,& respondet lineæ, quæ est longitudo sine latitudine: superficies verò est latitudo cum longitudine, citra tamen crassitiem,&altitudinem: corpus verò trina dimensione constat, longitudine, latitudine, & crassitie, siue profunditate. Vbi & explicãdum, quòd altitudo, siue sublimitas non sunt re ipsa distincta à profunditate, sed ratione tantùm: dicimus enim altitudinem respectu eius qui est in infimo loco, & sursum respicit: sicut profunditas accipi solet respectu eius qui est in alto loco, & respicit deorsum. Hæ autem dimensiones frequenter tribuuntur in Scripturis varijs rebus, vt arcæ Noe, Tabernaculo, mensæ Propositionis, Propitiatorio, & arcæ fœderis, templo Salomonis, & alijs rebus multis. Maximè verò hac vitur metaphora apud Ephesios, tanquàm sapiens architectus, qui docet alios per ea quæ ante oculos habent. Habebant enim templum magnificentissimum Dianę,in quo hę dimensiones erant omnibus præ oculis. Et ita suprà vsus est metaphora medij parietis materia diuidentis, & lapidis angularis connectentis.

Quatuor, & non tantùm tres dimẽsiones cur Deo Paulus accõmodet.

Altitudo, & profunditas quando distinguantur.

Genes. 6. Exod. 26. 2 Reg. 6.

1. Cor. 3.

Comprehendere quid sit.

Deinde præmittendum, comprehendere, nihil aliud esse, quàm post insecutionẽ & cursum apprehendere: vt facit canis venaticus cũ prædã assequitur,&pedibus,aut dentibus apprehẽdit. Sicut Gen. 31. Laban comprehendit Iacob in monte Galaad: & Dan. 13. *Nunc ergo dic mihi sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi.* Ita etiam scriptũ est: *Persequar inimicos meos, & comprehendam eos*, & Paulus, *Sic currite, vt comprehendatis*: & alibi, *Sequor autem, si quo modo comprehẽdam*, id est separatam gloriam attingã, & perueniam ad palmam, qua comprehensa, cessat motus, & conatus hominis. Et quia præmium vitæ æternæ in cœlis est propositum nobis; nemo dum viuit, censetur esse comprehensor, quia adhuc peregrinatur, & laborat, vt veluti fugientem gloriæ palmam assequatur: quia Regnum cœlorum vim patitur,& violenti rapiunt illud;&; *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.*

Genes. 31. Dan. 13.

Psal. 17. 1 Cor. 9. Philip 3.

Cur nemo in hac vita comprehensor.

Matth. 11. 2. Tim 2.

1. argum. pro primo hoc sensu.

Atque ita Patres veteres hunc locum de beatitudine cęlestis gloriæ interpretantur, vt Hieronymus, Bernardus, Anselmus, & alij. Et huic sensui fauet vox ipsa comprehensionis,quia tunc reuera comprehenditur, quando possidetur per gloriam. Fauet secundò quod ait: *Cum omnibus sanctis*, qui scilicet iam peruenerunt,ac possident;cùm sancti,qui in hoc seculo peregrinantur,vix ad aliquam,etsi paruã notitiam, & tenuem beatitudinis gustũ peruenire possint: quia videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autẽ facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte;tũc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Tertiò ad diem facit quod subdit: *Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei*: quod magis spectat ad futurum seculum, quàm ad præsens.

Secundum.

1. Cor. 13.

Tertium.

Idem confirmatur etiam ex eo, quod cùm superiùs cap. 1. & 2. rogasset Deum pro præsentis vitæ bonis; nun pro perseuerantia in finem, & cõfirmatione in terminum vsq; vitæ;& quæ futura est in æternum, deprecatur. Postremò doxologia quæ sequitur: Ei autẽ, qui suprà vota, & intellectum exaudit, spectat potiùs ad cœlestis gloriæ

Quartum.

Quintum.

dona

dona,quàm ad munera gratiæ: ſicut & gratiarum actio in omnis generationes ſeculi ſeculorum. Amen. Quibus completis addit exhortationem cap. 4. quò dignus nos præpararet ad illa bona, & vt digne ambulemus vocatione qua vocati ſumus.

Quid ſit Theologis Scholaſticis comprehendere.

Eſt autem apud Scholaſticos Theologos quoddã comprehendere,quod eſt rem aliquam cognoſcere, quãtum cognoſci poteſt: atq; hoc modo nemo, homo, vel Angelus,Deum comprehendit,ſed tãtùm à ſe ipſo comprehenditur: quia immenſum eſt ſubſtantiæ pelagus, quod exiguum cordis humani vaſculum capere non valet. Hinc Eccli.43.*Exultantes eum replemini virtute,Ne laboretis: non enim comprehendetis.* Hinc Oecumenius põderans has quatuor dimenſiones,& nulli alicui rei applicatas,Cuiuſnam eſt illa latitudo, & longitudo, & profunditas,ac ſublimitas?aut myſterij,vt dictum ſit per defectum, aut etiam ſine defectu, ſed per hyperbaton:vt valeatis,inquit aſſequi quæ ſit latitudo, ac longitudo,& ſublimitas, ac profunditas cognitionis Chriſti, & cognoſcere excellentem erga nos charitatem ipſius, &c.

Eccli. 43.

Oecum. c.6. in ep ad Eph. circa med.

Cum quibus ſanctis Deũ poſſimus cõprehendere. *B. Amb. 10. 3. ſub finem.*

Aliud autem eſt intelligentia per fidem illuſtrata hæc tanta futura bona apprehendere, & aliquo modo deguſtare, & de hac intelligit Ambroſius, cùm dicit : *Et poſſimus cum ſanctis, qui fuit Apoſtoli, & Prophetæ, immenſum, & ineſtimabilem cognoſcere Deum omnia excedentem maieſtate virtutis ſua. Cum enim dicit, latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum : hoc vtique ſignificat, vt ſicut in ſphæra tanta longitudo eſt,quanta latitudo, & tanta altitudo, quantum & profundum,ita & in Deo omnia æqualia ſunt immenſitate infinitatis.Sphæra enim definito modo concluditur,Deus autem non ſolùm implet omnia, ſed & excedit.* Hæc ille.

Quàm Deus ſphœræ ſimilis ſecundum Ambroſium, in quo ſuperior illa.

Ierem. 23.

Quare Deus explicari videtur hoc loco ſub ratione ſphœræ, quæ eſt corpus perfectum, & in qua illæ quatuor dimenſiones inueniuntur. Nam ab Oriente in Occidentem eſt longitudo, latitudo à polo in polum,altitudo à terra in cœlum, profundum à terra in abyſſum. Huius ſenſus ante omnes meminit Dionyſius Areopagit. cap.nono,de Diuin.nom.dicens. *Etſi velis triplices figuras corporum ei qui tactum figurãque refugit, Deo applicare, latitudo diuina dicenda, ampliſſima Dei ad cuncta progreſſio: longitudo verò, virtus peruagans omnia: profundũ autem, abdita illi virtus , atque ignoratio , his (qua ſunt) omnibus incomprehenſibilis.* Hæc ille, admonens ſe in ſymbolica,Theologia latiùs hæc tractaſſe. Chryſoſtomus verò hæc verba ediſſerens: *Quid ſtatim*, inquit, *exorſus precatus eſt , idem precatur & nunc. Quid autem, & in principio illis optauit. Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, inquit, & Pater gloriæ, det vobis Spiritum ſapientiæ, ac reuelationis in cognitione ipſius, illuminatos,videlicet, oculos cordium veſtrorum , vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis ipſius , & quam opulenta gloria hæreditatis ipſius in ſanctis , & quæ ſit excellens magnitudo potentiæ ipſius in nos, qui credimus. Et nunc idem dicit , vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis , quæ ſit latitudo, quæ longitudo , & profunditas, & ſublimitas.*

Dion. Areop. Alter ſenſus.

Chryſ ſerm.7 ante mediũ, tom. 4.

Longitudine ergo æternitas eius exprimitur,quia Antiquus dierum,& ipſe eſt ante omnia, per quem Deus fecit & ſecula, & dies ſeculi ipſe dinumerauit. Latitudo, eſt eius potentia, quæ nihil non poteſt in cœlo, & interra, in mari,& in omnibus abyſſis : ſub quo etiam curuantur omnes qui portant orbem, & ille, quem adorant dominationes,& tremunt poteſtates. Profunditas, & ſapientiæ ſuæ inſcrutabilis altitudo,& de qua dicitur : *Qui cognouit ſenſum Domini: aut quis conſiliarius eius fuit: &, Iudicia Domini abyſſus multa* Et qui ſuæ prædicationis ſtultitia ſapientem reddidit mũdum. Denique altitudo, ſeu ſublimitas, quod idem eſt , Diuinæ eſſentiæ maieſtas, quæ omnibus præſidet,& ſupereminet,intelligitur.

Longitudo, latitudo, profunditas, & Altitudo Dei quę myſticè. *Dan 7. Eccleſ 1. Hebr 1. Eccle.1. Pſal. 134. Iob. 9. Rom. 11. Ibidem. Eſai 40. Pſal 35. 1. Cor. 1.*

Beatus Hieronymus aliter hæc interpretatur, ait enim : Latitudo cœli iſtius,& terræ, id eſt totius mundi, ab Oriente vſque ad Occidentem : longitudo à Meridie ad Septentrionem: profundum, in abyſſis, & inferno : altitudo, quæ ſupra cœleſtia ſublimatur. Sed quoniam à pleriſque iuxta Eccleſiaſticen cœlum affirmatur retundum , & in ſphœræ modum volui, nulla autem retunditas latitudinem, & longitudinem habet,altitudinem quoque, & profundum,ſed ex vniuerſis partibus coæqualis eſt ; neceſſitate compellimur altitudinem Angelos intelligere; ſuperaſque virtutes; profundum verò, inferos,& ſiuæ infra eos ſunt : longitudinem autem, & latitudinem, media quæ inter ſuperos, inferoſque conſiſtunt. Et quia conſequens eſt, aut ſuperis aliquem, aut inferis eſſe vicinum: quæcumque incipiunt, & meliora proficere , & ad cœleſtia, & ad alta conſurgere, longitudo appellentur: quæ verò inferiori parti proxima ſunt, & ad vitia delabũtur, his latitudinis nomen impoſitum ſit. Lata quippe & ſpatioſa via quæ ducit ad mortem. Hic ſenſus magis myſticus videtur, quam literæ accommodatus.

III. Senſus D. Hieronymi.

Eccl 1.

Matth. 7.

Bernardus autem libr. 5. de conſideratione ad Eugenium, hæc ad literã de beata viſione

III. Senſus D.Bernardi.

viſione interpretatur. Vnde poſitis his verbis ſubiungit: *Comprehendere dixit, non cognoſcere: vt non curioſitate contenti ſcientiæ, tota cura fructui inhiemus. Non in cognitione eſt fructus, ſed in comprehenſione. Alioquin ſcienti bonum facere, & non facienti (vt ait quidam) peccatum eſt ei. Et ipſe Paulus alio loco: ſic currite, inquit, vt comprehendatis. Quid igitur eſt Deus: longitudo inquam: Quid ipſa, æternitas. Hæc tam longa, vt non habeat terminum, non magis loci, quàm temporis. Eſt & latitudo. Et ipſa quid, charitas. Quibus & iſta terminis anguſtetur in Deo, qui nihil horum quæ fecerit, oderit. Denique ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos, Ergo & inimicos concludit ſinus ille. Quid item Deus: ſublimitas, & profundum. In altero ſupra omnia, in altero infra omnia. Liquet in Deitate nuſquam claudicare æqualitatem, ſtare eam vndique firmiter, conſtare immobiliter ſibi. Sublime potentiam, profundum ſapientiam eius conſidera. Infrà: Res vna, effectus multiplex, operationeſque diuerſæ. Et illa vna res eſt longitudo propter æternitatem, latitudo propter charitatem, ſublimitas propter maieſtatem, profunditas propter ſapientiam. Nouimus hæc. Num ideo & arbitramur nos comprehendiſſe. Non ea diſputatio comprehendit, ſed ſanctitas: ſi quo modo tamen comprehendi poteſt, quod incomprehenſibile eſt. At niſi poſſet, non dixiſſet Apoſtolus: vt comprehendamus cum omnibus ſanctis, ſancti igitur comprehendunt.* Hactenùs Bernardus.

Iacob. 4.
2. Cor. 9.
Quid Deus Bernardo.
Suprà 11.
Matth. 5.
Quid item Deus.

V. eiuſdem intellectus.

Idem libro ſecundo de conſideratione, alteram profert ſententiam huius loci moribus inſtituendis accommodatam: *Dico hæc*, inquit, *planius, ne me putes eo loqui, quæ Apoſtolus comprehendere hortatur cum omnibus ſanctis, longitudinem, latitudinem, ſublimitatem, & profundum, quod alterius erit, & diſputationis, & temporis. Nunc autem longum dico, cùm ſibi homo longiorem promittit vitam. Latum, cùm in ſuperfluas animus diſtenditur curas. Altum cùm de ſe plus præſumit. Profundum, cùm ſe plus deijcit. Qui ergo longa ſibi metitur tempora, non verè ingreditur iter extermini, tranſiens vitæ terminos productiori ſolicitudine. Inde eſt quod homines in præſentia ſeſe exules per obliuionem, in alia per inanem ſolicitudinem migrant ſecula, non præfutura, imò nec futura. Similiter animus diſtentus in multa, multis laceretur curis neceſſe eſt. Nempè immoderata extenſio extenuationem, & extenuatio nimia ſciſſionem facit. Iam verò alta præſumptio: quid niſi ruinoſa præcipitatio eſt, legiſti namque: Ante ruinam exaltatur cor. Quid è regione nimiæ puſillanimitatis deiectio, niſi deſperata quædam abſorptio eſt. In hanc fortis non deijcitur. Prudens, longioris vitæ non abducetur incerto, Modeſtus moderabitur curas, temperabit à ſuperfluis, non deerit neceſſarijs. Porrò iuſtus altiora ſe non præſumet, ſed loquetur cum iuſto: ſi iuſtus fuero, non leuabo caput. Tu ergo in hac conſideratione tui cautè ambules, & tota æquitate verſeris: vt nec plus vero tibi tribuas, nec plus iuſto parcas. Porrò plus vero tribuis, non modò arrogando tibi quod non habes bonum, ſed & quod habes, adſcribendo.*

Prouer. 16.
Eccle. 4.
Iob. 10.

Præter hos ſenſus eſt etiam & alius de lõgitudine, latitudine, ſublimitate, & profundo charitatis noſtræ erga Deum: quia de ea videtur præcedere, & ſubſequi ſermo. Rurſus Gregorius Nyſſenus, & poſt eum Hieronymus, & Auguſtinus hæc verba de Crucis myſterio enarrant. Nam Gregorius Nyſſenus oratione prima de Chriſti reſurrectione propoſitis Apoſtoli verbis, ſubdit: Non enim temerè diuinus ille oculus Apoſtoli figuram crucis animaduertit, ſed per hoc etiam clarè oſtendit, quòd omnibus ignorantiæ ſquamis ab oculis detractis in ipſam clarè intuetur rerum veritatem. Vidit quòd hęc figura, quatuor prominentijs ab ea quæ in medio eſt, commiſſura, diſpertita atque deducta, eius qui in ea apparuit, virtutem, ac prouidentiam per omnia permanantem, & in omnes partes ſe diffundentem ſignificat, & idcirco vnamquamque prominentiam proprijs vocabulis appellat, profunditatem dicens id quòd à medio deorſum pertinet: altitudinem, quòd ſuprà eſt: latitudinem verò, ac longitudinem, quod vtrinque ex tranſuerſo diſtenditur à commiſſura. Vt id quod ab vna parte medij eſt, latitudo, quod ab altera parte eſt, longitudo appelletur.

VI. Senſus.
Greg. Nyſſ.
Hieronym.
Auguſt. inferius cit andi
Crucis dimẽſiones explicantur.

Et ſubiungit: *Si cogitas mente ſupra cœlos, infra terram extende ad obliqua, & extrema conſtitutionis rerum vniuerſarum. Cogita etiam quæ virtus, & nodus hæc vniuerſa contineat: & videbis quòd in mente tua figuram crucis expreſſeris, de qua Dauid etiam dixit: Quò ibo à ſpiritu tuo: & quò à facie tua fugiam: Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ecce altitudo. Si deſcendere in infernum (hæc eſt profunditas) ſi aſſumpſero alas meas ad diluculum, qui eſt ortus Solis (hæc eſt latitudo: Si diuertero ad extrema maris: Ita enim Occaſum nominat: hæc eſt longitudo.*

Illud Prophetæ: Si aſcendero in cœlum, tu illic es, & reliq. præſenti Apoſtoli loco Niſſenus accommodat.
Pſalm. 138.

Ita ille magis in ſenſu, quam verbis. Et aſſerit, iota cum virgula tranſuerſa crucis effigiem perficere: quia myſterium Crucis cœlis ipſis, & terra ſtabilius eſt & durabilius; nam cœlum & terra, ait Dominus, tranſibunt; verba autem mea non præteribunt.

Myſterij crucis firmitas, & perpetuitas.
Matth. 24.

Addiditque, hoc ex nautis nos poſſe diſcere: nam malus in naui lignum eſt rectũ, in quo trãſuerſa per obliquum ducitur antenna, quę Gręcis dicitur κεραία, ex qua velum explicatur.

Et videtur alluſiſſe ad verba Euangelica: *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Hieronymus etiam in

Supra 5.
Hiero. com. 9.

Psal. 60.
Ephes. 4.

hunc locum scribit: *Hæc vniuersa, & in cruce Domini nostri Iesu Christi intelligi queunt. Ascendens quippe in altum, captiuam duxit captiuitatem, & descendit in inferiora terræ. Et post altitudinem, & profundum, in omnem terram exijt prædicatio crucis.*

Aug tom. 3. & tom. 2.

Augustinus verò lib. 2. de doctr. Christiana cap. 41. & epist. 130. ad Honoratum, cap. 26. & in Ioannem tract. 118. etiam de cruce interpretatur. In medio tamen loco hæc sunt eius verba: *In hoc mysterio figura crucis ostenditur: qui enim quia voluit, mortuus est: quomodo voluit, mortuus est. Non frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi in eo quoque latitudinis huius, & longitudinis, & altitudinis, & profunditatis magister existeret. Nam latitudo, est in eo ligno quod transuersum desuper figitur, Hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno vsque ad terram conspicuum est: ibi enim quodammodo statur, id est persistitur, & perseueratur, quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illo quod transuersum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est ad caput crucifixi: quia bene sperantium superna expectatio est. Iam verò illud ex ligno quod non apparet, quod fixum occultatur, vnde totum illud exurgit, profunditatem significat gratuitæ gratiæ: in quo multorum ingenia conteruntur id vestigare conantia, vt ad extremum eis dicatur: O homo, tu quis es qui respondeas Deo.* Sic Augustinus.

Quare Christus, secundũ Augustinũ, mortem crucis.

Rom. 9.

Vltimus sensus.
Greg. tom. 2.

Alium intellectum tribuit his verbis Gregorius homil. 7. in Ezechielem, in fine. Hos omnes Patres producere volui, vt constet de loci obscuritate, & quàm varias, & pulchras interpretationes Spiritus sanctus per varios Doctores contulerit, vt & in his etiam Deus appareat immensus & infinitus.

VI soluitur dubitatio. Quænam supereminens scientiæ charitas Christi.
B. Amb. to. 5.

Ad sextum respondemus, sermonem esse de charitate Christi erga nos, vt apertis verbis exprimitur, nam de illa ait: *Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem.* Ait enim Ambrosius: *Post Dei Patris infinitam, incomprehensibilem cognitionem, & inenarrabilem clementiam, Christi quoque agnoscere nos vult charitatem, quia supereminentis est scientiæ, & subintelligitur humanæ, vt super scientiã hominum habeatur dilectio Christi.*

Impugnatur hæc solutio.

Sed certè Græca litera habet γνῶναι τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην χριστοῦ. Vbi verbum, Supereminentem, iungitur cum CHRISTI charitate in Accusandi casu, & non cum nomine cognitionis, vel scientię, quę est in Gignendi casu.

B. Aug. tract. 118. tom 9.
1. Cor. 13.
Supra 12.

Non ignoro, Augustinum in dicto loco interpretari, charitatem Christi excellere fidei, & cognitione cuicunque, iuxta illud; *Maior horum est charitas: &, Æmulamini charismata meliora,* nimirùm charitatem, de qua sermonem habet longum per totum cap. 13. & ita Augustinus accepit, Scientiæ, in Dandi casu, cùm apertè Græcè sit casus Genitiui, vt etiam articulus denotat.

Est igitur sensus literæ cõgruens, quòd oportet illos agnoscere charitatem Christi, quæ super omnem captum nostrum est, & intelligentiam.

Rom. 5.

Theophylactus simpliciter explicat: Desiderat illos agnoscere charitatem Christi, quæ vincit cognitionem humanam, & captum nostrum. Nulla enim intellectualis creatura cogitare posset: quòd Deus posset fieri homo pro hominis salute, & mori in cruce pro inimicis, & quòd potuerit carnibus, & sanguine suo nos pascere pro sua charitate. Vt verè dictum sit de illo: *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.*

Ioan. 13.

Altera solutio Hieronymi textui cõgruentior.

Psal. 1.

Præter hunc sensum, videtur Hieronymus alium attingere his verbis: *Vt non simplex charitas, sed supereminens nota sit nobis: nec ipse sit terminus, habere notitiam supereminentis charitatis Christi, nisi addamus & aliud, vt supereminentem charitatem scientia consequamur. Ex quo animaduertendum, quia grandem & immensam Christus scientia habet charitatem, id est eorum, qui se scire desiderant: qui in lege eius meditantur die ac nocte: quia verba vertunt in opera, & quod ore meditantur, consummant manu. Qui autem talis est, vt dignus sit per scientiam suam habere Christi supereminentem charitatem, ille nihil debet aliud præter scientiam cogitare.* Hæc ille.

Solutio septimæ dubit. ubi hortatur Ephesios Paulus vt impleantur in omnẽ plenitudinẽ Dei, cum hoc in loco tantùm valeat obtineri.
Ephes. 1.

Ad septimum, cùm ait: Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei; respondemus, quòd si est sermo de felicitate vitæ futurę, non est obscurum intelligere, quomodo omnes animæ facultates Deo implebuntur. Nam cor hominis implere, ac satiare, solius Dei est proprium. Si verò de præsenti tempore hoc accipiamus, sicut accipi potest, nam superius dixit, Ecclesiam esse corpus, & plenitudinem Dei, qui omnia in omnibus adimplet, vel adimpletur: ita bona Dei, & virtutes cœlitus infusæ, hominem implent, ita vt nullum vacuum vanitatis in eo remaneat, & vt habeant plenitudinem, ex qua possint in alios effundere.

Octauæ quæstionis solut. De sensu, & cõstitutione huius sententię: Ei autem qui potẽs est; omnia facere, & reliq.

Ad vltimum dicendum: *Ei autem qui potens est omnia facere superabundantur quàm petimus, aut intelligimus, secundùm virtutẽ quæ operatur in nobis. Ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu in omnes generationes seculi seculorum, Amen.*

Hoc est Deo Patri, quia omnia potest abundãtius elargiri. Nam ita Hieronymus, Ambrosius, & Augustins legũt, siue potiùs explicant illud, Superabundanter, vel cumulatè, vltra, aut supra quàm petimus, aut intelligimus.

Vbi ostendit Deum exaudire petitiones nostras supra vota, & intelligentias nostras. *Luc. 23.* Vt patet in Latrone, qui cùm memoriam tantùm sui in regno Christi postulasset, audiuit: *Hodie mecum eris in Paradiso*: & in Simeone, *Supra 2.* qui præter Christi visionem accepit eum in vlnas suas: nam ipse nouit quæ nobis sint vtilia, & quando, & quomodo danda.

Quænam virtus Dei operãs in nobis. Addit: *Secundùm virtutem qua operatur in nobis.* Græca vox non tam est actiua, quàm passiua, id est virtutem perfectam, & effectam in nobis à Deo. Siue secundùm Spiritum nobis donatum, & impellentem, *Rom. 8.* & interpellantem pro nobis apud Patrem.

Quod verò præcessit, Ei autem, & subdit, Ipsi gloria, alterum illorum superfluit. *Hebraismus.* Et more Hebræo per figuram Pleonasmos hæ voces repetuntur, vt sæpè est dictum. Ipsi ergo Patri gloria in Ecclesia est in Christo, & distincta ab alijs congregationibus: *Ephes. 1. Coloss. 1.* vel in Ecclesia vt in corpore suo, & in Christo vt in capite. Et gloria quæ redditur Patri ab Ecclesia, nõnisi perpetuis seculis exhibenda est.

DISPVTATIO IX.

In Apostoli verba cap. 4 ***Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis,*** **& reliq.**

Apostolicus scopus proponitur. APOSTOLVS hactenus de grauissimis Fidei nostræ arcanis disseruit: nunc Ephesios instruit de operibus sanctis, & ad salutem necessarijs, ne quisquam sibi applaudat, & contentus sit nuda, & sterili fide, ac bonorum operum studio, quę pietas, & charitas, & fides exigunt, nuntium mittat. Hortatur ergo ad complectendam charitatis vnitatem, & mutuã cum pace Christi concordiam, quæ mirificè homines etiã debilissimos conseruat, sicut discordia fortissimos dissoluit.

Sunt autem nonnullæ dubitationes in hoc capite, & aliæ quidem maioris momenti, aliæ verò minoris ponderis, & de singulis aliquid dicendum. *Prima difficultas.* Et prima quæ occurrit in verbo Obsecro, vel adhortor, est, cùm Apostolus non præceperit, aut mandauerit, vt olim Prophetæ faciebant; sed adhortatur tantùm, & rogat. *Secunda.* Deinde quid est dignè ambulare vocatione, qua quis vocatus est: & si quis hoc explicet, nimirùm cum virtutibus quas subiungit: *Cum omni humilitate, patientia, &c.* dubium est, an tantus virtutum chorus sit ad salutem necessarius. *Tertia.* Tertiò dubitatur, quomodo vnum corpus, & vnus spiritus efficimur, cùm certum sit, quemlibet constare suo corpore, & suo spiritu. Quomodò item vnus Dominus, cùm non ignoraretur, hoc dominium spectare ad Patrem, Filium, & spiritum sanctum, qui sunt tres hypostases; cùm certum sit, vnumquenque fidelium habitum fidei distinctum à quolibet alio alterius sortitum esse. Quomodò item vnum baptisma, cùm sit triplex, Fluminis, Flaminis, & sanguinis. Quomodò item vnus Deus Pater, cùm superius dixerit, multos esse in cœlis, & in terra patres? *Quarta.* Quartò, quomodo asserit datam nobis gratiam secundùm mensuram donationis Christi, cùm Matth. 25. dicat Dominus datum vnicuique secũdùm propriam virtutem: & cur producit hunc Psalmum, quem multi contendunt non esse ad literam scriptum de Messia? *Quinta.* Quintò, cur pro verbo secundæ personæ, Accepisti dona in hominibus, quod est apud Dauidem, Paulus tamen in tertia persona dixerit, Dedit dona hominibus? qua item ratione verbum Accipiendi conuertit in verbum Dandi? *Sexta.* Postremò ambigitur, quomodò distribuit dona hominibus in die Ascensionis, cùm ante Patriarchis, Prophetis, & iustis eo vsque dona multa dedisset. Et quomodò item nobis dedit dona, qui eo tempore quo ascendit, non fuimus? Hæc pauca dubia absoluemus præsenti disputatione.

Primæ solut. quæstionis. De eo quod Apostolus præter Prophetarũ morẽ Ephesios obsecrat maluit potius & hortari, quã iubere. Ad primum igitur, cùm Deus sit naturæ liberrimæ, & libertate quã vocant complacentiæ in his quæ intus, & ad se operatur, cùm sit finis vltimus, libertate verò contigentiæ in his quæ extra se operari dignatur (quia media sunt ad finem, & nõ finis quem necessariò volumus) præditus sit: obsequia tamen libera, & voluntaria sibi impendi postulat. Natura etiam, & ratio naturalis, quia libera est, magis vult allici, quam trahi: quare etsi quandoq; comminationib⁹, & flagellis nobiscũ agat, vt à regno dęmonis nos abigat, & in regnũ cœlorũ introducat; suasionibus tamẽ, precibus, & promissionib. vrgere cõsu cuit, laudibus, stimulis amoris, & multis beneficijs decerta re. Hic illę voces, *Si quis vult post me venire: si quis voluerit voluntatẽ Patris mei facere: &c. Si* *Matth. 16. Ioan. 7.*

quis

Ibidem. Matth 19. Miniſtrorũ quid propriũ Noui Teſtamenti.

quis ſitit, veniat ad me, & bibat: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Quamobrem miniſtri Noui Teſtamenti, vt Apoſtoli, hoc nõ ignorantes, vt ſe Domino ſuo accommodarent, & ſe ſeruos eſſe animorum, non dominus oſtenderent, conſultò rogabant, laudabant, blandis verbis, & amorem ſpirantibus vtebantur, quanquam alioqui in hæreticos, & tyrannos duros, & imperterritos ſe exhiberent, iuxta illud; Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum: & Apoſtolus ad Titum: Increpa illos durè. Olim etiam ſub lege timoris Moſes, & Prophetæ præceptis Dei cogebant, ſupplicia comminabantur, & terroribus obedientiam exculpebant, & cum imperio dicebant: *Hæc dicit Dominus exercituum.*

Ezech 3. Tit. 1.

Paulus ergo hortatur, & obſecrat, quia Noui Teſtamenti eſt idoneus miniſter: *Obſecramus, ait, pro Chriſto, reconciliamini Deo, &, Obſecro vos fratres per miſericordiam Dei,* & alibi de ſe ſcribit; *Per triennium nocte & die non ceſſaui, cùm lacrymis monens vnumquemque veſtrum.* Nec tamen à nobis Apoſtoli quicquam impetrant, ſed nos eorum blandiſſimis verbis nos duros, & ſurdos exhibemus.

2. Cor. 5. Infrà 5. Rom. 12. Actor. 20.

Pauli in vinculis gloriatio quã iuſta.

Et exorditur: *Obſecro iterum*; vt memores tot beneficiorum, vos mihi exorati eſſe velitis, vt à nobis deprecantibus pro vobis Deus exoretur. Et vocat ſe vinctum in Domino. Idem eſt ergo, Vinctus Chriſti Ieſu, & vinctus in Domino, ſiue propter Dominum. Et ideò quia à confeſſione nominis Chriſti non recedit, & permanet in teſtimonio veritatis, & alios in Domino vinciens reti prædicationis Euangelicæ, meritò gloriatur in vinculis, vt olim Imperatores Romani in prouincijs à ſe domitis glorioſos titulos aſſumebant, & in illis gloriabantur: vt Africanus, Parthicus, Germanicus, &c: Et hi in triumphũ agebant multos à ſe victos, vt Poeta dixerit:

Virg. lib 8. Aeneid.

Incedunt victæ longo ordine gentes.

Martyrium Chriſti vinctorum quãta tandem ſit illa gloriatio.

At in Chriſto victi, & vincti, & trucidati, magis in Domino triumphant, & in eo gloriantur, iuxta illud: *Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, & iterum: Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti.* Atq; hoc illuſtrius eſt & honorificentius quàm conſulatu, aut Regno potiri; & Chryſoſtomo teſte dignius quàm eſſe Apoſtolum, Euangeliſtam, & rapi vſq; ad tertium cœlum. Vinctus pro Chriſtio felicius currit, neque catenæ impediunt, ſed illuſtrant, & exornant Euangelij doctrinam. Prædixit autem Eſaias de his vinctis: *Poſt te ambulabunt, vincti manibus pergent, & te adorabunt, teq; deprecabuntur*: vt fuerunt Paulus, Ignatius, & alij plures Martyres, qui longas peregrinationes ſubire coacti ſunt, vt Chriſto ſanguine ſuo teſtimonium redderent, & delictorum vinculis illaqueatas animas liberarent.

Galat 6. 2. Cor. 12. B. Chryſoſt. ſerm. 8. to. 4. Eſai 45.

Poſt Chriſtũ ambulauerunt, vincti manibus pertexerũt, maximè qui iuxta Prophetã.

Secundæ dubitationis ſolutio. Quid dignè ambulare ſua vocatione.

Ad ſecundam difficultatem: Ambulare dignè vocatione ſua: reſpondemus nihil aliud eſſe, quàm vitam inſtituere, prout dignitas, & celſitudo ſtatus Noui Teſtamenti à ſuis profeſſoribus exigit. Nam vt ætas grauior, & maturior aliam vitam, vt Comicus dixit, & alios mores poſtulat, quam poſtularet infantis, aut pueri ratio: ita vocatos ex Gentibus fideles, qui ſunt ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, & cohæredes, & concorporales, & comparticipes cum ſummis Iudæis, qui ex Abrahæ ſanguine, & fide orti ſunt, decent ornatiſſimi mores, & vita irreprehenſa, vt ſuæ vocationi ſatisfaciant.

Epheſ 2. Infra 3.

Dignè ambulandum vocatione noſtra quæ eſt omni humilitate.

Explicans autem quid ſit dignè ambulare vocatione ſua, ſubdit: *Cum omni humilitate, & manſuetudine, cum patientia, ſupportantes inuicem in charitate, ſoliciti ſeruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.* Anteſignanã virtutem, quæ digna eſt vocatione noſtra, nominat humilitatem; quia enim altiſſima eſt vocatio ad cœleſtem gloriam, periculum eſt ſuperbiæ veritatem ignorantibus: ne videlicet quis ſibi tribuat quod Dei, vel Chriſti eſt. Ideò opus eſt humilitate, vt agnoſcamus omnia eſſe ex vocante, & non ex operibus noſtris. Humilitate etiam opus eſt, ne alijs nos præferamus, & ſanctiores nos iudicemus, ſed vt honore inuicem præueniamus: quia qui ſe humiliat, exaltabitur. Nam vbi multos pietatis fructus ediderimus, nobis ita ſentiendum eſt, & loquendum, *Serui inutiles ſumus,* & *Quæ retro ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora, extendo me ipſum.* Et ad id tum verba Chriſti, tum facta & exempla ſeruiunt, dicit enim: *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde:, &, Exemplum dedi vobis*: & Petrus; *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamur veſtigia eius.* Id etiam Spiritus ſanctus docet, qui vt ignis nos inflammat, & in cinerem vilitatis nos redigit, & Paulus, cùm ſe vocat omnium ſanctorum minimum. ¶ Et ait: *Cum omni,* id eſt perfecta, & integra verbo, & facto, intus, & extra. Nam eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo, nimirum ad captandam gloriam etiam ex ipſa humiliatione. ¶ Omni etiam humilitate: quæ Deo, & hominibus, maioribus

Rom 9. Infrà 12. Luc. 14. Infrà 18. Supra 17. Philip. 3.

Ad humilitatem quę nos & hortentur, & inuitant, atque etiam impellant.

Matth. 11. Ioan 13. 1. Petr. 2. Epheſ. 3.

Quid ambulare eſt omni humilitate.

Eccleſ. 19.

&mi-

Matth 3.

& minoribus, & æqualibus debetur. Ita enim decet nos implere omnem iuſtitiam, cum Domino, & Præcurſore. In proſperis item, & aduerſis; in malo vitando, & in bono faciendo.

Quare cum omni etiam manſuetudine indigne vocatione noſtra debeamus ambulare.

Nominat etiam ſecundo loco manſuetudinem: quia ſicut vocatio eſt alta, & proinde indiget humilitate, ita etiã quia difficilis eſt, & ardua, mititate iodiget. Et vt humilis eſt, qui ſe ex humo proditum agnoſcit, & in ſe ipſo deprimitur; ita manſuetus eſt, manu aſſuetus, id eſt facilis, tractabilis, & dulcis, & qui poſſidet terram cordis ſui. Dæmones verò, & eorum membra peccatores plerunq; nos ad iram prouocant: ſed Charitas non irritatur, teſte Paulo, & Deus, & ſui nos probare non ceſſant, vt vndique puncti manſuetos nos exhibeamus vt oues, & agoos. Cumque alta mundi vocatio ad regnum, vel imperium, feritatem, & intractabilem tyrannidem ſecum adducat: vocatio tamen in Chriſto, in reprimendo vindictæ appetitu mititatem poſcit, & clementiam, quæ acerbitatem ſuppliciorum moderatur. Et quia hæc virtus parum mundo cognita eſt; ideò dixit Dominus: *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis: &, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.*

1. Cor. 13.

Qualẽ Chriſtiana vocatio manſuetudinem requirat.

Luc. 9.
Matth. 11.

Cur itẽ cum patientia velit nos Apoſtolus ambulare noſtra digne vocatione.

Addit tertio loco patientiam, quæ tanquam iumentum portat Chriſtum in corpore ſuo. Et præceſſit manſuetudo; quia anima prius ſe tractari depoſita feritate permittit. Deiode opus eſt patientia ad fortiter portanda onera aduerſitatem: quoniam Chriſtianus ad Crucem, & ad perſecutiones vocatur, quas vel Deus, vel dæmon, caro, & mundus vndique imponunt, vt onere oppreſſi per impatientiam labamur. Quare à Petro rectè cautum fuit: *Si quid patimini propter iuſtitiam, beati*, & à Chriſto, *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*, à Iacobo item, *Patientia opus perfectum habet.* Quod idem eſt cum eo quod Dominus dixit: *Merces veſtra* (qui ſcilicet perſecutiones patimini propter iuſtitiam) *copioſa eſt in cœlis.* Et vt alijs patientiæ relinquamus exemplum, ſicut Chriſtus nobis pror reliquit. Eſtque patientia tempeſtas, quæ nauem animæ noſtræ in portum gloriæ ducit, flante aduerſo vento perſecutionis in molle velum, hoc eſt, io corpus quod vexat.

1 Petr. 3.
Luc 21.
Iacob. 1.
Matth. 5.
Patiẽtia qualis ſit.

Vt ſupportemus nos inuicem.

Quartò loco ſubdit: *Supportantes inuicem in charitate.* Hoc eſt humoris charitatis nos inuicem ferentes, & mutuò iuuantes precibus, & patientiæ exemplo non fictæ: neq; pro terreno commodo, vt facit mundus in hac parte patiẽtiſſim⁹; ſed in charitate quæ omnia ſuffert, & omnia ſuſtinet, & qua Chriſtus impoſuit ſuper humores ouem perditam, id eſt pondus peccatorum noſtrorum, vt Paulus dicat, Alter alterius onera portate; & ſic adimplebitis legẽ Chriſti, id eſt proximi incommoda, & importunitates: nam lex mundi huius omnia onera in aliorum humeros reijcit.

1. Cor. 13.

Galat. 6.

Lex Chriſti, & lex mundi quam diſpares, atq; diſſimiles.

Epheſ. 4.

Quintò addit: *Solliciti ſeruare vnitatẽ Spiritus in vinculo pacis.* Deus pro ſua bonitate dona nobis cumulatè dilargitur, conſeruat autem non ſine noſtra cooperatione, & ita dicimus cũ Propheta: *Conſerua me Domine, quoniã ſperaui in te.* Vult ergo nos ſolicitos, id eſt ſtudioſos, & diligenter intentos in ſeruanda vnitate Spiritus: nam vt Spiritus ſanctus corda fidelium in vnum ſenſum, & amorem coniungere ſolet: & ita legimus credentium in Chriſtum fuiſſe cor vnum, & animam vnam, & Spiritus ſanctus diuinas perſonas inter ſe connectit: ita in terra corda electorum in vinculo, ſiue vnione pacis colligat. Eſt enim pax vnio voluntatum in vnum ſenſum.

Actor. 4.

Ad tertiam quęſt.

De modo, quo vnũ corpus omnes eſſe debemus.

1 Cor. 12.

Ad tertium in promptu eſt reſponſio, Apoſtolum adhortantem ad ſeruandã vnitatẽ Spiritus, exempla proponere familiaria. Primum eſt: *Vnũ corpus*, ſcilicet eſſe debetis, quod eſt corpus Chriſti myſticũ, etſi ex multis membris, & eundem actum non habentibus coaleſcat: alienum ergo eſt, ſi inuicem mẽbra diſtrahãtur à ſuo corpore.

Quo etiã modo ſimus vnus ſpiritus.

B. Aug. to. 10.

Secundum exemplum: *Vnus Spiritus*, ſcilicet eſtis, vel eſſe debetis, vt non cogitemus, Eccleſiam eſſe corpus mortuum, ſed viuum Spiritu ſancto, vt explicat Auguſtinus ſermone primo in die Pentecoſtes. Et ſicut ſpiritus hominis membra omnia in vnum corpus connectit; ita Spiritus ſanctus vos omnes cõiungit. Non ergo oportet diſſidere, & pugnare vnumquemque pro ſua ſententia tuenda: quia iam non eſſet vnus Spiritus, ſed plures. De qua re admonuit Dilectus: Chariſſimi, nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint. Qui enim ex Deo non eſt, procul dubio à Satana eſt. *Sicuti vocati eſtis in ſpe vocationis veſtræ.* Deus vos, inquit, ad eadẽ pręmia ſperata vocauit; omnibus immortalitatem promiſit, & vitam æternam; omnibus fraternitatem, & hæreditatem propoſuit. Qui ergo tantam in ſpiritualibus habetis communicationem, debetis charitatis glutino vnum corpus efficere. Et vnam ſpem dicit, quam alibi vocat beatam ſpem, id eſt ſpei noſtræ obiectum. Etſi ergo vna ſit beatitudo quam ſperamus; in ea tamen manſiones multæ ſunt; & ob id non eſt aut illa ſuperbia eorum qui nobiliorem lo-

1. Ioan. 4.

Ioan. 8.

Quid Epheſios eſſe vocatos in vna ſpe vocationis ſuæ.

Tit. 2.

Felicitatis æternæ conditio.

Ioan 14.

cum

cum occupant, nec inuidia eorum, qui minorem, ſed omnes vno charitatis glutino coniunguntur.

Cur vnus Dominus, & quomodo.

Matth. 6. Ioan. 11. 1. Petr. 1.

1. Cor. 8.

Subdit: *Vnus Dominus.* Qui pretio dato ſanguinis ſui, nos omnes à peccati ſeruitute redemit. Et verè nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Hinc Gentes quæ varios deos colebant, diſperſi dicuntur à Ioanne 12.9. & Petrus ſcribit epiſtolam ad Diſperſos Ponti, Galatiæ, & Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ. Paulus quoque teſtatur: *Et ſi ſunt qui dicantur dij, ſiue in cœlo, ſiue in terra,* (ſiquidem ſunt dij multi, & domini multi) *nobis tamen vnus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illo, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, &c.* & licèt Athanaſius in Symbolo teſtetur: *Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus ſanctus:* explicans tamen ſubiungit: *Et tamen non tres Domini, ſed vnus eſt Dominus:* quia & vna eſt & eadem trium perſonarum natura, vna voluntas, vna ſapientia, & virtus, & ita vnum dominium.

Vt ſit vna fides.

Vna fides. Vt ſpes paulò antè poſita eſt pro re ſperata, & ſupra promiſſio pro re promiſſa, & oblatio pro re oblata, & teſtamentum pro re in teſtamento legata; ita fides pro obiectis, ſiue articulis Fidei qui creduntur, & qui ijdem ſunt apud omnes. Nam etſi plures numero exiſtant, omnes tamen referuntur ad vnum Chriſtum Deum & hominem cum corpore eius, quod eſt Eccleſia. Quia ergo poterat eſſe vnus Dominus, & varia teſte quæ credenda ſunt diuerſis hominibus propoſita: nam poteſt paterfamilias vni familiæ committere tẽporalia, alteri verò ſecreta ſua, & alteri vxorem, & alteri curam, & directionem domus; vt olim Iudæi credebant, quæ per Prophetas accipiebant, aliud verò Gentes: modò tamen eadem fides omnibus manifeſtẽ proponitur, & idem Euangelium omnibus annuntiatur, ita vt dicat Apoſtolus:

Galat. 1.

Quo etiam modo dicatur vna fides.

Si quis euangelizauerit vobis præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Poteſt etiam dici vna fides, vnus habitus fidei, non numero, quia quiſque habitum ſuum ab alijs diſtinctum habet, ſed vt multi qui idem ſentiunt, dicuntur habere vnam ſententiam, & multi qui idem volunt, dicuntur habere vnam voluntatem: ita multi qui vnum & idem credunt, videntur habere vnam fidem, in quibus tamen eſt cui dici poteſt, *Magna eſt fides tua*; eſt & ille cui dicitur, Modicę fidei quare dubitaſti?

Baptiſma quid ſignificet.

Sequitur: *Vnum Baptiſma.* Quod eſt ſymbolum profeſſionis, & proteſtationis quo ſignamur, & quo circumciſio carnis abrogata eſt. Vnum ergo baptiſma, non plura, vt olim in lege erant, in qua frequenter baptizabantur Marc. 7. & in Æthiopia quotannis baptizantur, cæremonia quadam repræſentandi quod Chriſtus fecit, & non ponendo in illa vllam ſpem, vt tradunt qui de illis ſcripſerunt.

Marc. 7.

Quos penes non vnum ſit baptiſma, ſed plura.

Non duo etiam baptiſmata, quæ habuit Valentinus, & hodie in Germania qui rebaptizãtur: quia ſemel tantùm mortuus eſt, & ſepultus Chriſtus, & ſemel tantùm applicatur virtus paſſionis, per Sacramentum aquę, & Spiritus ſancti ad effectum regenerationis. Originale etiam peccatum ſemel per baptiſmum remiſſum nunquam redit, ſed vnum baptiſma, vt Nicenum concilium declarauit: *Cõfiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorũ.*

Eccleſia baptiſma vnde ſuã accipiat vnitatem.

Et dicitur vnum ab vnitate materiæ, quæ eſt aqua quæcunque, ſiue non ſacra, vbi nõ eſſet ſacræ copia, quæ ex præcepto Eccleſiæ tantùm adhibetur. Vna etiam ab vnitate formæ. nam: *Ego te baptizo, &, Baptizetur ſeruus Chriſti in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti,* idem eſt.

Matth vlt. Ioan. 1.

Vnum etiam ab vnitate baptizantis, qui eſt Chriſtus, de quo ſcriptum eſt: *Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto.*

Baptiſma qui conferant.

Miniſter autem homo eſt, ſiue maſculus, ſiue fœmina, ſiue fidelis, ſiue Paganus, ſiue Iudæus, dummodò intendat facere quod Eccleſia facit, ita vt bonitas miniſtri plus nihil conferat, nec eius malitia aliquid detrahat. Vnum etiam ab vnitate Eccleſię, in qua eſt fons patens domui Dauid: quia Sacramenta extra Eccleſiam poſſunt eſſe, ſed non prodeſſe ei, qui recedente fictione ad Eccleſiam reuertitur.

Zachar. 13.

Quibus proſint ſacramẽta tantummodo.

Matth. 12.

Vnum etiam baptiſma per trinam immerſionem collatum ob profitendam fidem Trinitatis, & tridui ſepulturæ Chriſti. Vnum etiam eſt in aqua, & ſanguine, & Spiritu: nam vbi deeſt aqua, & adeſt ſanguis, ſatis eſt: & ſi vtrumque deſit, ſatis eſt baptiſmus ſpiritus, & votũ eius ad ſalutẽ, etſi non omninò eoſdem fructus pariat hoc tertium genus baptiſmi, non enim euaderet expiatorias pœnas Purgatorij, vt ex Auguſtino, ſeu potiùs Fulgentio docet B. Thom. in 4. *Baptizatis,* inquit ille, *tantùm iter eſſe ſalutis credimus, nullũ catechumenum, quamuis in bonis operibus defunctum, vitã æternam habere credimus, excepto martyrio, vbi tota baptiſmi Sacramenta complentur.* Sic ille.

Triplex baptiſma.

Apoſtoli pro vnitate nobis ſeruanda rationes ſeptẽ.

Poſtremò etiam addit: *Vnus eſt Deus, & Pater omnium, qui ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Mira eſt Apoſtoli Pauli dialectica tot rationes adinueniens, vt ſeruemus vnitatem, & exuberans doctrina. Probauit etiam ſeruandam vnitatem Spiritus primò ab vnitate corporis, deinde ab vnitate Spiritus; tertiò ab vnitate ſpei, ad quam vocamur; quartò ab vnitate Domini; quintò ab vnitate fidei, ſextò ab

Cur vnus Deus & Pater omnium.

vnitate ceremoniæ baptismi; septimò ab vnitate eiusdem Dei, & Patris. Impossibile siquidem est plures esse Deos omnipotentes, quia in aliquo differrent, & vnus aliquid haberet, quo alter careret. Vnus etiam, creando vniuersa, & illis prouidendo, & à quo omnia fluxerunt, & per eundem conseruantur. Vnus etiam est Pater omnium, non tātùm natura, sed etiam gratia. Vnde apud Poëtas legimus:

ΠΑΤΗΡ ἀνδρῶν, ϗ θεῶν τε.

Diuum Pater, atq; hominum Rex.

Deut. 32.

Scriptura quoque testatur: *Nunquid non ipse est Pater tuus qui possedit te, & fecit, & creauit te?* Et vt de patrefamilias habente quinque filios, & totidem seruos dicere possumus: Hic est pater, & dominus horum decem; intelligimus illum quod ad filios attinet, patrem; quod ad seruos, dominum: ita hoc loco Deus omnium creator, & Dominus, & Pater, de quo subdit: *Qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Et ambigua est Græca vox ad genus masculinū, & fœmininum. Sed quia manifestè dicitur, In omnibus nobis, masculine, quadrat vt cętera masculine accipiamus, vt etiam legit Ambrosius, & Hieronym. Est enim Deus super omnes eminentia essentiæ, & maiestatis. Est & per omnia efficacia suæ potentiæ. & prouidentiam enim habet omnium rerum. Quòd ait: *In omnibus nobis*: interior penetratio D E I penetrantis designatur. Deus namque per omnia permeat, & in omnibus rebus est, Qui cœlum & terram implet, & Poëta dixit:

Deus qua ratione idē sit & Dominus & Pater.

Quare super omnes, & per omnes, vel per omnia.

Ambros. Hieron.

Quid quod Deus esse dicitur in omnibus nobis.

Ierem. 23.

Virg. in Eclo.

Deum namque ire per omneis
Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum.

Deꝰ cur in fidelibus, non autem infidelibus insit.

Et cùm ait, *In omnibus nobis*: intellige, fidelibus, qui confitemur Deum: non autem in Paganis: quia Pater Christi ab illis esse negatur, vt ait Ambrosius: & diuersitatem loquendi ponderans Hieronymus, ait Patrem esse super omnes, quia autor omniū; Per omnes est Filius, quia ad cuncta transcurrit: in omnibus Spiritus sanctus, quia nihil absque eo. ¶ Qui ergo tot rationibus in vnum iuncti sumus, quomodo diuidet nos vlla creatura ab Ecclesia, quę est Christi corpus, & in qua est spiritus sanctus nos vniens, & in qua vnus est Dominus, cuius serui sumus. Si credentes, vnitate tantùm fidei: Si renati, vnitate eiusdem baptismi: Si creati, & tendentes ad eandem felicitatem: si filij sumus, vnitate eiusdem Patris nos adoptantis.

Ambros. Hieron.

Coloss. 1.

Ephes. 1.

Pauli Apostoli hęc de mēsura donatio

Ad quartum dubium, quod multa scitu digna dubia inuoluit, ante omnia explicabimus scopum, propter quē dicta sunt. Cùm enim superiùs dixisset, Deum esse in omnibus nobis: addit, gratiam iuxta mensuram credentibus dari: & ita occurrit obiectioni: Ne enim quis putaret donorum multiplicationem, & variarum functionū distributionem cum Ecclesiæ vnitate pugnare; ostendit vocibus illam eo nomine illustriorem & ornatiorem reddi secùdùm illud: *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate.* Est ergo vna, & multiplex Ecclesia: vna fide & vna Christo in cœlo, & Vicario eius in terris: varia verò, & multiplex charismatum, & munerum diuersitate distincta.

nis Christi doctrinaque tendat.

Psal. 44.

Vna quomodo Ecclesia, & multiplex.

Ad illud verò, quomodo dicat, gratiam dari pro mensura Christi, intelligendum est in primis Apostolū vsurpare metaphoram Hebræorum, qui terram promissam, & hæreditates, quæ singulis obueniebant, funibus metiebantur, secundùm illud: *Funes ceciderunt mihi in preclaris: etenim hæreditas mea preclara est mihi*: & alibi; *Sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.* Ad hunc modum loquitur Apostolꝰ, dona videlicet spiritualia distribui pro mensura donationis Christi, alludendo ad mensuras funiculorum: sicut & Ioan. 3. cùm ait sanctus Præcursor: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum*, eodem alludere videtur.

Paulus iis in verbis quem morem Hebræorum videatur alludere.

Psal. 15.

Psal. 77.

Ioan. 3.

Quòd igitur charismata donentur pro mensura Christi, sapientiam donantis ostēdit, ac proinde fine vlla vnitatis confusione. Nam quia gratia iustificans datur pro mensura doni, vel charismatis, ad quod Deus hominem assumit, hinc fit, vt quisq; dono suo benè vtatur, & ad finem, ad quē à Christo est collatum. Vnde tollitur confusio, & seruatur vnitas. Et quod vocat mensuram, perinde est ac dicere, pro captu vasculorum recipiētium liquorem gratiæ. Sed eam capacitatem, quæ est per fidē, & alias dispositiones, & proprium conatum, Deus ipse pro sua bonitate communicat. De quo Hieronymus scribit: Non, inquit, quòd ad mēsuram Spiritum, & gratiam tribuat Deus: magnificentiæ enim eius nō est finis: sed quod iuxta mensuram vasculorum infundat liquorem, tantùm muneris largiens, quantum potest ille cui donatur accipere. Hoc, in quam, non repugnat mensuræ, quia illam etiam Christus donat, & alij per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientię, secundùm eundem Spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij prophetia, alij diiudicatio spirituum, alij gratia linguarum, alij donatio curationum. Deinde non pugnat quod Matth. 25. dicitur vnicuique datum talentum secundùm

Quid diuinorum munerū & charismatum largitio iuxta mensuram donationis Christi significet.

D. Hieron.

Psalm. 144.

1. Cor. 12.

Ad IV. dub. Si vnicuique datur gratia secundū mē-

ſuram donationis Chriſti, cui vnum vni, alij duo, alij quinque, vnicuique ſecũdùm propriam virtutem, talenta donantur.
Matth 25.
Ariſt.
Sapien. 8.
Sors quid.

dùm propriam virtutem: quia propria virtus, vel diſpoſitio, eſt capacitas, quam homini à principio conceptionis Deus contulit: & Ariſtoteles lib. 3. de Anima ex Homero producit, Talem eſſe intellectum cuiuſlibet, qualem in die dedit diuum pater, & hominum Rex. Et Salomon Sap. 7. de ſe ait: *Puer eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam,* id eſt, intellectum perfectum.

Per ſortem autem accipimus, quod non eſt in poteſtate noſtra, ſed pendet ex alio: & ideò donum Dei eſt: Et hæc dicimus de naturalibus, quæ ſuo modo extendenda ſunt ad munera gratuita, de quibus hic eſt ſermo. Vt enim cum vult donare animam perfectiorem in naturalibus, ampliorem corporis terminantis capacitatem animæ, donat: ita cum Deus vult maiorem infundere gratiam in his, quæ ſupra naturam ſunt, maiorem efficit diſpoſitionem, qua illam recipiat.

Corpus vt terminet virtutẽ animæ.

Dixi autem, corpus terminare virtutem animæ: nam cum animæ natura ſit communicabilis, non eſt vllis proprijs terminis circumſcripta, & limitata, quia ens actu, & per ſe nunquam communicatur: ſed anima cùm non ſit ens completum, cùm pars ſpeciei humanæ: idcircò cùm vnitur corpori, ab eo accipit terminos ſuos, & pro qualitate diſpoſitionum, quæ tunc in corpore inueniuntur: at diſpoſitiones poſteà aduenientes, quantum ad melius, vel deterius, nihil faciunt ad gradum & perfectionem animæ, quæ ſemel accepit eſſe determinatũ, quod perdere nequit, quæ incorruptibilis eſt, ſicut & modus, & manſura exiſtendi, mutari nequit. Quòd ſi diſpoſitiones meliores poſteà adueniant, anima melioris, aut maioris gradus non efficitur, ſed faciunt perfectionem accidentalem, ſecũdùm illum gradum animæ poſſibilem. Prauæ autem diſpoſitiones non minuunt gradum animæ, ſed manet idem gradus animę, qui impeditur in operationibus ſuis. Atq; ita primum donum quod Deus confert homini, eſt capacitas animæ, quæ eſt menſura aliorum donorum ſequentium, vt acutè perpendit Epiſcopus Abulenſis.

Anima quomodo creſcat, aut minuat.

Epiſc. Abul. q. 133. in cap. Matth. 25.

Et addit, bona externa, vt opes, gloria, bona fama, magiſtratus, non dantur iuxta quantitatem corporis, vel animi: ideò indignis, & bene vti neſcientibus communicantur. Quare ſcriptum eſt: *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi:* & multi regnant, & opibus abundant, qui fatui ſunt. Sunt enim hæc bona minima, & præ alijs viliori in pretio habenda. Intrinſeca autem bona corpori, vel animo noſtro poſt doctrinam, & exercitium vir-

Bona fortunæ, ſeu externa, quatenus donantur: & quatenus bona interna.
Iob. 34.

tutum aduenientia, dantur pro diſpoſitione, quæ tunc ineſt homini. Et cùm Deus illa augere vult, auget ipſam diſpoſitionem, vt ſcientiam, intellectum, virtutem, & chariſmata, quæ gratis data vocantur. Porrò gratia gratum Deo reddens hominem, primùm data eſt ſecundùm naturalem diſpoſitionem, & conatum fidei, Angelis, vt docet Thomas, quos tradit pro ratione naturalis virtutis, gratiam accepiſſe: augmentum verò gratiæ Dei pro captu habitus gratiæ, & conatu quam quis adhibet. Et ita ſemper dat iuxta præſentem virtutem, & capacitatem, quam diſponendo ipſe facit. Et non eſt auarus Deus, vt diſpoſitioni plenè nõ reſpondeat, etiam cùm amplius largiri velit, maiorem efficiat virtutem & diſpoſitionem, ita vt omnia ad amorem Dei excitent: & dantis immenſitas, & liberalitas, cùm gratis donat, & donorum valor, & pretium: quia gratia eſt diuinæ naturæ participatio: & ſapientia dantis, quia cum menſura communicat omnibus: nam ſolus Chriſtus eſt, qui accepit ſine menſura, vt in omnes effunderet: & generalitas quoque dantis, quia ſine vitio acceptionis perſonarum munera impertit: ideò ait: Vnicuique. Et ſubdit: *Noſtrum,* ſcilicet, credentium, & in corpore Chriſti exiſtẽtium. Et ita hunc locum interpretatur Ambroſius his verbis: *Vnicuique autem tanquam dicit dari gratia, quantum dignatus fuerit donare Dominus, non tantùm ſine æquitatis menſura, quia vnicuique pro viribus tribuit, vt tantum hauriat, quantum ſitit.* Hæc ille.

Qua menſura gratiam Deus donet.
B. Thom. 1. p. q. 62. art. 6. tom. 10.

Gratia Dei quid ſit: eam Chriſtus cur accepent ſine menſura.
Ioan. 3.
Suprà 1.

Quibus tantùm gratia donetur.
B. Amb. to. 3.

Poteſt quoq; ſenſus eſſe: Vnicuiq; dari gratiam ſecundùm menſuram donationis Chriſti, id eſt, ſicut fuit donatum Chriſto pro membris ſuis. Prior tamen ſenſus mihi præferendus videtur, Chriſtum videlicet prout ſibi libuit dare gratiam, & ſecundùm illam menſuram, quæ illi placuit. Aduerte etiam, hic dici: dari gratiam ſecundùm mẽſuram donationis Chriſti: Ἑκάστῳ δὲ ὑμῶν ἐδόθη χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ: at verò cap. 12. ad Romanos oppoſitum dicere videtur: Ἔχοντες χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα: hoc eſt, habentes dona, ſiue charismata ſecundùm gratiam nobis donatam. Tamen, etſi in ſpeciem videatur, reuera non eſt contrarium: habemus enim chariſmata, ac dona differentia pro ratione gratiæ iuſtificantis nobis datæ, & habemus ipſam gratiam pro menſura doni à Chriſto nobis collati: hæc enim conuertũtur inter ſe, & non pugnant: maximè ſi per menſuram donationis intelligamus Chriſti voluntatem, aut paſſiuè accipiamus menſuram reſpectu Chriſti, hoc

II. Senſus, q d ſcilicet ſit, dari gratiam ſecundum mẽſuram donationis Chriſti.

Huic loco alterum ad Roman. Habentes donationes ſecundũ gratiam quæ data eſt nobis, differentes, minimè repugnarè.
Rom. 12.

Menſura hoc loco quid.

est pro mensura, qua Deus mensus est Christus capiti pro membris suis. Prior tamen solutio solidior videtur, vt mensura actiuè accipiatur pro voluntate, qua donare voluit nobis. Quod comprobat Apostolus subdens: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, &c.*

Si iuxta mensuram donationis Christi gratia donatur, cur interdum minorib. maior quàm maioribus gratia conceditur?

Quòd si quis objiciat, multos esse in Ecclesia in excelsis gradibus constitutos, vt Pontifices, Episcopos, Abbates, quorum gratia, aut charitas minor sit, quàm in plerisque simplicibus laicis Christianis, aut in alijs ministris inferioris gradus, ac proinde gratiam non dari pro mensura donationis Christi, vt hic dicitur: Respondendum est, hoc vitio ipsorum prouenire, qui ad gratiam Dei promerendam, non ita se præparant ac deberent, & ita fit plerumque vt fide, & gratia à subditis suis vincantur. Si verò illi vitam sanctiorem instituerent, & feruentius conarentur, pro ea gratia comparanda, quam functio sui gradus requireret, alios sanctitatis gratia præcellerent.

I. opinio Caietani, scilicet, an hic locus Psal. 67. Ascendens in altum, &c. ad literam, an mysticè de Messia sit à Paulo productus.

Ad aliud verò: Propter quod dicit: *Ascendens in altū, captiuam duxit captiuitatem*, dubitatum est, an hic Psalmus ad literam ad Messiam pertineat. Nam Caietanus in mystico sensu productum ab Apostolo insinuat, & ad literam intelligit de Moyse, sicut & Chaldęus Paraphrastes interpretatur: quanquam Caietanus in eum Psalmū scribens melius senserit, hæc ad literā de Christo intelligens.

II. Rabbinorum.

Rabbini verò volunt, Psalmum hunc sexagesimum septimum epinicion esse pro victoria Dauidis de Syris habita, quæ habetur 2. Reg. 8. Sed reuera statuendum est, hunc Psalmum ad literam de Christi aduentu specialiter intelligi, vt testis est Hieronymus. Theodoritus verò hunc Psalmum editum recenset pro celeberrimo Messiæ aduentu. Athanasius verò in libro ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum, affirmat, nullum esse Psalmum tātæ virtutis in Nouo, & in Veteri Testamēto, quantæ est iste: quomodo autem posset esse tantæ virtutis super alios, nisi Messiæ gesta in eo celebrarentur? Ideò relinquendi sunt nobis Rabbini, tanquam cæci, & duces cæcorum, & amplectendus Paulus, tāquam optimus Scripturarum interpres.

III. opinio Doctorum vera, & omni acceptione digna. *Tom. 2. Tom 3.*

I. ratio ad eā comprobandam.

Et certè ratio suffragatur: quia verba huius Psalmi de ascensione, ad Dauidem referri non possent, vt patet ex sequētibus & præcedentibus. Etiamsi impius Dauid Kimhi non agnito vero sensu, ad Deum referat, qui è terra in cœlum non migrauerit. Probatur etiam de Ascensione intelligendum, quia vbi dixit: *Ascendens in altum, cepisti captiuitatē*, gratias agit pro beneficio assumptionis Messiæ, dicens: *Benedictus Dominus die quotidie, prosperū iter faciet nobis, &c.* prophetans nos quoque in cœlum ascensuros, & prosperum illud iter, ac felicissimum nos eius beneficio assecuturos. Comprobat etiam, quòd in fine Psalmi repetit mysterium assumptionis: *Psallite*, inquit, *Deo, qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem.* Comprobāt quoque Patres, & præsertim Gregor. homil. 2. in Euangelia.

II. ratio.

Tertia & postrema. *Tom. 2.*

Christus in altum ascendēs, quomodo iuxta Paulum dedit dona hominibus, si iuxta Prophetam accepit dona in hominib.

Dubitatum quoque fuit, quomodo pro verbo secundæ personæ in Psalmo: *Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem*, quod & in Hebræa veritate, & in lectione 70. habetur, reddens Apostolus in tertia persona: *Ascendens* (scilicet Christus) *in altum, captiuam duxit captiuitatem: Et, dedit dona hominibus*, & pro verbo accipiendi, quod est in secunda persona apud Dauidem, posuerit Apostolus verbum dandi in tertia? Respondemus, Paulum interdum non tam verba Prophetarum citare, quàm sensum. Et vt acutè annotauit Hieronymus, posuit, dedisti, pro accepisti, quia tempore Pauli iam in ascēsione sua impleuerat Dominus hæc verba, & Spiritum sanctum in varijs donis distribuerat. Verbum etiam Dandi, & Accipiendi, cùm sint relatiua, ad eādem actionem referuntur: nam ipse vt Deus est, dedit, & donat: ipse etiam vt homo est, & caput nostrum, accepit in nobis, vel accepit in se pro membris suis: quēadmodùm pater qui longo tempore fideliter inseruiuit Regi, accipit in filijs beneficia regia, quæ illis propter patrem elargitur: quomodo etiam Christus dicitur accipere quodcunque beneficium vni ex fratribus suis minimis confertur.

Hieron. Actor. 2.

Altera solutio.

Propheta ergo quæ longè futura erant, in Spiritu præuidens, de præterito vaticinatus est quæ suo tempore ventura erant, & eum per apostrophen alloquens, *Ascendisti*, inquit, *in altum*. Non in montem Capitolinum, siue in arcem Capitolinam, vt olim Imperatores Romani, cùm triūpharent, soliti erant, de quo Poëta:

Matth. 21. Cur Dauid ad Messiam, Ascendisti, inquit, non Ascendes, in altum.

Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum.

Virg lib. 6. Æn. sub fin.

Et rursus:

Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat.

Idem lib. 8. circa finem.

sed in altum simpliciter, id est, in locum cęli Empyrei supremum. Quanquam Chaldæa lectio habeat, firmamentum, hoc est cœlum stellatum. ¶ Accepisti etiam dona in hominibus: nam post paucos dies à resurrectione, & ascensione sua ad Patrem, quasi in triumpho canuntur manubiæ, & spolia,

In quod altū Messias dicitur ascendisse.

Actor. 2.

Quare in sono aduenientis spiritus vehementis, descenderit Spiritus sanctus.

spolia, siue donatiua populo suo facta: ideò sono aduenientis Spiritus vehementis, descẽdit Spiritus sanctus in forma ignis, cùm prius occultè, & secretè daretur. Et in eo quod dixit: Cepisti captiuitatem, videtur alludere ad morem triumphantium, qui ante se ducebant victos, & vinctos, siue captiuos: nam ita dixit magnus Poëta de Augusti triumpho:

Virg. lib. 8. Æn. in fin.

Incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tam vestis, & armis.

Quid captiuam duxisse captiuitatẽ.

Et captiuitatem accepit pro captiuorum multitudine, more Hebręo ponens abstractum pro concreto: & vt Hieronymus, liberatos nos liquet per nouam captiuitatẽ è captiuitate veteri: & erutos secum duxit in cœlum. Nam ita Deut. 21. vbi habemus: *Captiuosq́; duxeris, & videris in numero captiuorum mulierem pulchram, &c.* Hebræa cum 70. habent, captiuaueris captiuitatem: & 2. Paral. 28. pro illis verbis: *Reducite captiuos quos adduxistis de fratribus vestris*, similiter Hebræus textus, & 70. habent: *Reducite captiuitatem, quam captiuam adduxistis.*

Deut. 21.
2. Paral. 28.

Ad V. dub. Cùm ante Patriarchis, & Prophetis iã dederit munera Christ' quomodo ea in ascẽsione dicitur dedisse, alisq; deinceps.

Ad postremum dubitatum fuit, quomodo in ascensione sua hæc dona dedit, cùm anteà & Patriarchis, & Prophetis dedisset, & posteà martyribus, & iustis omnibus, qui post Ascensionem Domini extiterunt, plurima charismata communicauerit: dicendum est, Christum morte sua, & obedientia omnia munera corpori suo donanda promeruisse: hoc autem debuit esse notum & exploratum in nouo Testamento, vt quisque agnosceret fontem, vnde illa sibi deriuauerit. Quamobrem ab ipsa die Ascensionis cępit effundere hæc dona in Ecclesiam, & Spiritum sanctum in credentes deriuare: & hoc in omnes, & manifestè, cùm antea occultè, & parcè, & non nisi perpaucis distribueretur: tunc autem manifestè, & magna cum profusione, vt de ea prædixerit Propheta; *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem*: & Ioannes Euangelista: *Nondum, ait, erat Spiritus datus, quia Iesus nõdum erat glorificatus*; Non quod tunc tãtùm dederit dona: sed quòd omnibus præteritis, & futuris virtute suæ mortis promeritus sit & ipse ascendere, & sua omnia membra donis Spiritus exaltare. Atque hic sit finis huius disputationis.

Actor. 2.
Ioel. 2.
Actor 2.
Ioan 7.

(∵)

DISPVTATIO X.

In verba Apostoli: ***Quod autem ascendit, quid est nisi quia & descendit primùm in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est, & qui ascendit supra omnes cælos, vt adimpleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alias verò Euangelistas, alios autem pastores, & doctores ad cõsummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Donec occurramus omnes in vnitatẽ fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*** **Et reliq.**

Quæstio I.

EXPLICATO instituto Apostoli, primum dubium occurit super illis verbis: *Qui descendit, ipse est, & qui ascendit supra omnes cælos*, vt adimpleret omnia, an scilicet, Christus ascenderit supra cœli empyrei conuexum, vt quidam contendunt; & videntur proposita verba insinuare: Rursus quomodo dicitur Christus descẽdisse de cœlo: nam secundùm naturam diuinam nullus prorsus fuit descensus, aut mutatio: secundùm autem naturam humanam non potuit descendere de cœlo, cùm ibi nunquam anteà fuerit: & quid est quod ait: Vt adimpleret omnia: Christi enim corpus tam parua quantitate circumscriptum, quomodo potuit cœlos implere immensos? Secundò, dubitantur nonnulla super illis verbis: Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores, & doctores: in primis quomodo dicitur dedisse Christus, cùm tamen id Patri tribuatur, vt 1. Cor. 12. *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, secundò Prophetas, &c.* Idem quoque tribuitur Spiritui sancto, de quo ibidem dicitur: *Diuidit singulis prout vult.* Secundum dubium est: quia si Christus, aut Deus, aut Spiritus sanctus Prophetas ponere in Ecclesia sua, aut dare dicitur, & hoc vsque ad consummationem sanctorum, quæ futura est in dię iudicij, consequeretur, Episcopos, & Apostolico munere fungentes, & Sacerdotes, & alios ministros, iuris esse diuini; & per Ecclesiam munere suo spoliari non posse; aut in ministerio non posse restringi: quia nulla est potestas contra id quod Christus per se ipsum contulit. Tertiò, in dubium vocatur, cur Paulus Apo-

Quæstio II. bimembris.
1. Cor. 12.
Ibidem.
Tertia.

stolos præferat Prophetis, cùm prius tamẽ dederit Prophetas, quã Apostolos.

Quarta.

Quartò, dubitatur quos vocet Euãgelistas, quia præter Apostolos non sunt nisi duo qui conscripserunt Euangelium. Si verò per Euangelistas intelligas Diaconos, vt facit Ambrosius, mirum esset, cur reliquisset presbyteros, qui sunt superioris ordinis. Si verò intelligat euangelizantes omnes, iuxta illud: *Opus fac Euangelista, ministerium tuum imple*, certè Euangelistæ concurrerẽt cum Apostolis & Prophetis, qui similiter euangelizarunt.

2. Tim. 4.

Quinta.

Quintò, dubium est, cur Apostolus pastores & doctores coniunxerit: nam & hoc munus pastorum, & doctorum tam Apostoli, quàm Prophetæ præstitisse videntur.

Sexta.

Sextò, nouum dubium emergit, cur in hac enumeratione graduum Ecclesiasticorum Christi Domini, & capitis nostri nusquam meminerit: cùm tamen caput nobilissimum corporis sit membrũ.

Septima.

Septimò, insurgit Beza homo hæreticus, asserens, Apostolum Paulum nullam hic mentionem Papatus fecisse, aut Romani Põtificis in hac charismatum enumeratione, ac proinde nugas esse quę de illius summo pastoratu credimus.

Octaua.

Octauò, quæritur, qui sint illi tres fructus, ad quos omnia ministeria hæc ordinantur; nimirùm cõsummatio Sanctorum, opus ministerij, ędificatio corporis Christi.

Nona & vlt.

Nonò, explicãda sunt illa quæ consequuntur, quæ difficultatem habent, nempe, *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*: & præsertim si hic sermo sit de resurrectione corporum, an de perfectione spirituali animarum.

Pauli scopus quis in proposita sententia.

Ad horum singula respondentes, primò præmittimus, propositũ Apostoli esse, quòd cùm dixisset ex testimonio Psalmi: Ascendens in altum; atque ex illo verbo ascensionis insinuasset prius ipsum descendisse de cœlo, illud vt notum principium assumit, quòd eorum omnium qui sunt seculi ciues, & terram hãc tanquam patriam habent, nullus habet facultatem tantam, vt in cœlum ipsum queat ascendere: nam Poëta Latinus dixit:

Virg. in 6. Æn. sub init.

Facilis descensus Auerni:
Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.

Ioan. 3.

& Euãgelista Ioannes capite tertio dixit: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Et ascendit, præteriti temporis est, significatque: nemo habuit ius & facultatem conscindendi cœlum, nisi qui de cœlo descendit: estque cœlorum incola, & ciuis, quique inde recedit, & adhuc tamen sit in cœlo: & hic est Christus solus. Ponderat igitur verbum Ascensionis, & asserit inuoluere anteriorem descensum.

In quas inferiores partes terræ Christus descenderit.

Vocat inferiores partes terræ, vel hunc mundum, qui respectu cœlorum est cæteris elementis inferius, vel potius denotat inferorum loca: siquidem triũphato peccato: & Satana, in atrium dæmonis descendit, vt eum præda spoliaret, & inde eduxit amicos suos, qui captiui detinebantur in limbo, siue in purgatorio: nec enim decens erat, vt in tanta victoria, & tam recẽti gaudio amicos suos in dolore relinqueret. Ideò dictum est à Petro: *Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Quare intellige solutos dolores inferni in membris suis, quę ex illo lacu sine aqua educta sunt.

Actor. 2.
Quo sensu Petrus dixerit Christũ à Deo suscitatum solutis doloribus inferni.

Zachar. 6.
I quæst. sol.
Superiorem, an inferiorẽ cœli Empyrei partem Christus ascenderit.

Ad primam verò dubitationem, quidã sentiũt, Christum humanitatem suam extulisse supra conuexam vltimi cœli Empyrei partem, putantes hoc ad dignitatem Christi spectare, quòd sit super omnes corporeos cœlos. Sed alij huic se sententiæ opponunt, dicentes, quòd supra cœlos locus vllus non datur: ita enim Aristoteles definiuit: Supra cœlum nihil est, neq; vacuum neq; plenum. Vbi enim non est locus, nec loci differentia vlla, hoc est supra, vel infra, &c.

I. opinio, quę reijcitur multiplici rõne.
Arist. lib. 1. de cælo.

II. ratio.

Deinde durum est dicere, quòd in eo loco non sit Christus, vbi tamen est Pater: nam ita dicimus, *Pater noster qui es in cœlis: Et, Honorificabit eum Pater meus qui est in cœlis.* Non intelligo autem, quòd sit in cœlis, quasi sit illis circumscriptus: cùm tamẽ ipse & cœlos & omnia impleat, & omnem orbem suis brachijs complectatur.

Matth. 6.
Ioan. 12.

III. ratio.

Tertiò, Christus dicitur sedere ad dexteram Patris in cœlestibus: non ait, supra cœlestia.

IV. ratio.

Quartò, satis est Christum eò redire, vnde descendit: descendit autem de cœlo, nõ autem de loco super cœlum.

V. ratio.

Quintò, si haberet plantam pedis super conuexam partem cœli Empyrei, sanè nec se, nec alio oculo corporeo videre posset, cùm visio fiat per medium diaphanum, quod extra cœlum non est: nisi multiplicemus miracula, & dicamus, supra naturæ ordinem corpus Christi locatum supra conuexum cœli supremi, & super naturæ facultatem exercere ibi Christum vsum oculorum: & beatos ipsos nonnisi eodem miraculo Christum existentem supra crassitiem cœli Empyrei cernere non posse.

II. opinio probabilior.

Isti ergo docent, Christum esse in supremo cœlo sub conuexa parte, & super omnem eius contignationem excelsiorem omnibus loco factum, sicut etiam eminet dignitate corporibus beatorum, vt cœlo-

rum

rum nomine per Metonymiam veniant & ipsi Angeli supremi, quibus longè antecellit. Vnde Hebr. 7. scriptum est: *Excelsior cælis factus.* Cœlorum enim incolæ Angeli & sancti, per figuram qua continens ponitur pro contento, cœli in Scripturis vocantur.

Hebr. 7. Hæc opinio quam sit Pauli doctrinæ consentanea.

Et hoc confirmatur: quia superius ca. 1. dixerat: Constituens ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum, & potestatē, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm, &c. quæ verba hunc locum interpretantur. Et Hieronymus hic eo videtur tendere, cùm scribit: *Nunquid corporaliter omnes cœlos, & vniuersas sublimitates, & cœlorum circulos, quos Philosophi sphæras vocant, transiens atq; transcendens, stetit in summo cœli fornice, & vt ipso verbo vtar, apside? An certè omnia corporalia contemnens atque despiciens, & æterna contemplans super cœlos, id est, super inuisibilia stetisse credendus est? quod ego melius puto.* Hæc ille, vocans Angelos inuisibilia, & in hanc potius vt probabiliorem sententiam descendit, quàm in priorem.

Ephes. 1.

B. Hierony. testimonio cōprobatur.

Aliud dubium erat non minus obscurum, & difficile, quomodò videlicet Filius Dei de cęlis descenderit: nam iuxta diuinitatem nec ascendit, nec descendit, nec mutatur, quia omnia implet. Iuxta humanitatem etiam minimè descendit, quia ibi nūquam fuit, & assumpta fuit in vtero Mariæ: nisi velis somniare cum Valentino hæretico, corpus de cœlo traxisse.

Dei Filius vbique locorum existens de cœlo vti descenderit. *Ierem. 23.*

Ad hoc respondent aliqui, descendisse de cœlo non motu loci, sed carnis assumptione, & humanæ naturæ. Quòd si affirmes, in hūc sensum descendisse, nunquam ascendisse dici potest, quia naturam assumptam dimisit nunquam: & quamdiu non dimittit, etiam cùm nunc sedeat ad dexteram Patris, dici potest descendere.

Solutio quorundam minus idonea.

Quòd si rursus vrgeas; Ascendit inferēdo corpus in cœlum: non tamen inuenies modum descensus sui, qui esset illi oppositus per motum loci. Verum ergo est ipsum descendisse, quia assumpsit humanam naturam non in gloria, & immortalitatis honore, vt par erat, quia etiam erat vera Dei forma, sed naturam corruptibilem, & mortalem, quæ erat forma serui, & quam assumendo plus descēdisse credendus est, quia ille locus cęli illi naturæ quam debuit assumere, suo iure debebatur.

Respondetur obijciēnbus: Christus inferendo corpus suum in cœlum, ascēdit.

Altera solutio.

Rursus obijcies: Cùm ergo à mortuis resurrexit, dici potest ascendisse: non negauerim, vnde ipse dixit suscitatus, *Ascendo ad Patrem meum, & Patrē vestrum*, si intelligas quòd accepit formam cœlo dignam, & cuius terra digna non erat, si de sanctis illis quos enumerat Paulus Heb. 11. dictum est: *Quibus mundus dignus non erat.* Quod ergo manserit ad tempus, dispensatiuè factum est ad probādam resurrectionem, ac illi suscitato debita fuit ad dexteram Patris sessio, ex quo in tanta ac tali forma resurrexit, etsi ad dies 40. Ascensionis re ipsa dispensatum fuerit. Sicut anima eius in inferno detineri non potuit, sed ad tempus tantùm propter confirmandam resurrectionem, & Apostolorum doctrinam.

Et hæc obiectio quoq; diluitur: Cùm à mortuis resurrexit Christus, ascendit.

Ioan. 20. Hebr. 11.

Actor. 1.

Ad aliam dubitationem, quomodò ascenderit supra omnes cœlos, vt adimpleret omnia, cùm Christi corpus finitum sit, & limitatum, nec potuit immensitates cœlorum vllo modo implere, dicendum est, cœlum ipsum sine Christo proprio suo domino caruisse. Deus enim, quatenus Deus est, cœlis non indiget, & templis corporeis, siue manufactis; at è contrario ipsi cœli, & templa manufacta indigent eo sustinente, & tribus digitis molem terræ sustentantibus. Angeli etiam cùm sint corporis omnis, & materiæ expertes, vt melior tradit Theologia, cęlis opus non habebant. Non ita se res habet de Christo, qui vt homo erat corpore, & animo constans, cœlo indigebat, vt impleret illud gloria sua, & omnem creaturam ibi existentem, sed præsertim hominū, qui sine Christo non habuisset plenitudinē felicitatis suæ. Sic Christus implet omnia, & impletur in omnibus, vt c. 1. dixit, & Esai. c. 6. dixerat: *& ea quæ sub ipso erant* (siue vt Hebræa lectio habet, fimbria eius) *replebant templum*: & infra: *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius.* Qui ergo terram impleuerat, dum apud nos diuersatus est, reliquum erat vt & cœlum impleret.

Tenue Christi corpusculum immensa cœli spatia vt valeat adimplere.

Esai. 40.

Angeli cœlis cur non indigeant.

Ephes. 1. Esai. 6.

Alij aliter hunc locum interpretantur, vt videlicet impleret omnia quę de eo scripta erant, nempe quòd descenderet in limbum, & inde eductis sanctis Patribus ascēderet. Sed meo iudicio pręstat prior sensus, & plenior est: quia consentit cum his quæ c. 1. dixerat: *Implens Ecclesiam.* Et reuera domus tunc impletur, cùm inhabitatur à domino suo.

Altera solutio minus solida, ac firma.

In secunda dubitatione plura disputanda sūt super illis verbis: Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, &c. primùm cur Christus dicatur dedisse; quod Patri, & Spiritui sancto alijs in locis tribuitur. Sed hoc facilè soluitur, vnam esse & eādem operationem Trinitatis, cùm extra se operatur, ita vt quicquid vni personæ tribuatur, id ipsum iuxta veram Theologiā, reliquis duabus adscribendum

Cur potius Christus quā Pater, aut Spiritus sanctus Ecclesiæ dicitur dedisse ministros.

bendum sit, cùm vna & eadem numero sit omnium trium natura, virtus & operatio.

Ad II. dubit. An quia De⁹ dat Ecclesiæ pastores, & doctores, proptereà sint iuris diuini.

Ad aliud quod secundo loco dubitatum est, respondemus, certum esse, eos, quos Deus sua immediata vocatione ad Apostolatum, aut aliam ecclesiasticam dignitatem euexit, diuino iure esse cõstitutos, nec posse vlla autoritate humana deponi à functione sua, aut in ea restringi, nisi ipse contulerit maiorem alicui magistratum, qui in eos possit, quemadmodùm B. Petro contulit super omnes Apostolos, qui eos per se mittebat, & in officio continebat, ac moderabatur loco Christi: reliqui verò, qui per intermediam Ecclesiam ad magistratus ecclesiasticos vocantur, non sunt iure diuino constituti appellandi, sed iure tantùm ecclesiastico, & canonico: & istos omnes dicitur Christus dare, quia ministros suos maiores in ecclesia illos vocat; ac proinde subiecti sunt suis maioribus, qui eos & magistratu spoliare, si expediat, & vsum potestatis limitare possunt. Et id opus erat ad vnitatẽ Ecclesiæ seruandam, & ad fidem retinendã, & ad disciplinam cõseruandam.

Matth. 16.
Ioan. 21.

Potestatis iurisdictionis necessitas.

Quòd si obijcias, Episcopatum, & Sacerdotium per Sacramentum ordinationis à Deo conferri, ac per hoc esse de iure diuino: Non repugnabo, & ita autoritate sua priuari nequeunt, etiamsi vsum potestatis acceptæ à Deo possint iure impedire, si id spectet ad ædificationem. Potestatem tamẽ iurisdictionis (quæ distincta est ab illa ordinis) nonnisi ab hominibus in gradibus excelsis constitutis immediatè accipiunt: & idcircò iuris est ecclesiastici, siue canonici, non autem diuini: & illa etiam spoliari, & limitari possunt à superioribus, si iusta causa subsit, imò etiamsi sub illa non esset, facto ipso non posset priuari, sed non iure, aut iustè. Et rectè ait, quosdam, & deinde, alios: qui officia non necessaria ad salutem: quibusdam tantùm tribuuntur, & nõ omnibus: cùm tamen illa quæ necessaria sunt, omnibus conferantur, vt sunt fides, spes, charitas, baptismus, Eucharistia, Spiritus inhabitans, atq; adeò Christus ipse. Neque enim decebat vt oẽs essent Apostoli, aut omnes Episcopi, aut omnes Sacerdotes, aut omnes Prædicatores: sicut neq; in corpore omnia membra sunt pedes, aut manus, aut oculi, &c. vt idem Apostolus alibi docet.

Potestas iurisdictionis cur iuris sit tantùm ecclesiastici, non diuini.

Expenditur dictũ Apostoli: Deus dedit quosdam, deinde alios.

1. Cor. 12.

Ad III. quæst. De eo quod Apostol⁹ anteriores prophetas Apostolis postposuit.

Tertiò quæsitum fuit, cur Paulus Prophetis prætulerit Apostolos, qui tamen tẽpore Prophetis posteriores extiterunt? Dici potest, Apostolum seruasse ordinem dignitatis, non ordinem temporis. Et sicut veteri præstat nouum Testamẽtum, etiamsi tempore sit posterius; ita huius ministri antecellere debent legis antiquę ministros. Deinde hoc alio modo melius solui posset, quod superius bis tactum fuit: Cùm Paulus coniungit Apostolos cum Prophetis, non loquitur de illis, qui in veteri Testamento floruerunt: quia isti propriè non sunt dati in die Ascensionis, & Pentecostes, sed multo antè, ex meritis tamen mortis Christi præuisis dati fuerunt: hic autem sermo est de illis, quos simul cum Apostolis, & reliquis omnibus ministris quos enumerat (vt docet Elias Cretensis super Orationem sextam Gregorij Nazianzeni de Spiritu sancto) dedit Ecclesiæ suæ non ad prænunciandum de Messia, quia lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem: neque propriè ad prædicendum futura, sed ad interpretandam Prophetarum Scripturam, & ad legis Mosaicæ oracula, & vmbras detegendas, de quibus Apostolus sermonem habet 1. Corinth. 12. & 14. & Actor. 13. vbi dicitur, quòd Antiochiæ erant multi Prophetæ, & doctores: & Matt. 23. *Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, &c.* Mitto ait, presens pro futuro, mittam, vt habet etiam Luc. 11. & dicens, Ex illis crucifigetis, indicat, hos non esse veteris Testamenti, sed noui ministros. Prætereà Paulinus in epistola ad August. in qua nouem proponit quæstiones ex diuersis Scripturarum locis, tractans hunc locum Apostoli: *Hos autem*, inquit, *Prophetas, quos post Apostolos posuit, non puto illos esse, qui ordine temporum ante Apostolos fuerũt, sed illos, quibus iam sub Apostolis gratia donabatur, aut interpretatio Scripturarum, & inspectio mentium, aut inspectio temporis secuturi, vt Agabus cernebat, qui & famem instantem prædixit, & quæ B. Paulus in Ierosolymis passurus esset, & verbo denuntiauit, & signo zonæ eius ostendit.* Hæc ille, qui quidem sibi ipsi melius ac luculentius meo iudicio respondisse videtur, qui tantum tertium membrum Prophetis tribuit epistol. 59. Et prophetare, est verbum Dei ita interpretari, vt quis putet de se tantùm esse sermonem, & viuum suũ tangi: ad hoc enim non minus opus est Spiritu sancto, quàm ad futuros euentus præcinendos.

Altera responsio.

Elias Cret.

Luc. 16.

1. Cor. 12.
Infrà 14.
Actor. 13.

Actor. 11.
Infra 21.

Prophetare apud Paulum quid.

Etsi verò Apostolos à principio elegerit, & ad prædicandum per Iudæam miserit: post mortem tamen ad vniuerso orbi euangelizandum destinati sunt: ita vt post Ascensionem, & missionem Spiritus sancti meritò dicatur, eos Apostolos constituisse. Quosdam etiam post mortem suam adiũxit, vt Matthiam, Saulum, & Barnabam, & Silam Andronicum, & Iuniam, & Epenethum: quos Roman. 16. vocat nobiles in

Matth. 10.

Apostoli quãdo primùm Gentibus prędicauerint.

Infrà 20.
Marc. vlt.
Actor. 1.
Actor. 9.
Infrà 13.
Rom. 16.

Apo-

Apostolorũ dignitas, & officium.

Apostolis,& ante se fuisse in Christo. ¶ Est autem Apostolatus summus magistratus in Ecclesia,qui pluribus cõpetere potest,quorum munus fuit assistere Christo per triennium,& audiri verbum ex ipsius ore,& eius vitam,& gesta expectare, vt de illis postea testari possent. Hi aũt vocati sunt à Christo sal terræ,& lux mundi,lucerna posita super candelabrum:dicuntur & primitiæ Christi columnæ Ecclesiæ : ad hos spectabat prædicare Euangelium,& legem gratię statuere,interpretari veteres Scripturas, condere nouas,& ab alijs scripta canonica declarare: formam credendi in Symbolo Apostolico tradere, Ecclesias per totum orbem erigere, & ministros earum, id est,Episcopos,Sacerdotes,& Diaconos instituere,leges ad ædificationem Ecclesiæ spectantes constituere,& constitutas,si opus esset, dispensare,& abrogare;Sacramentorum numerum,& eorum legitimum vsum tradere. Et de hoc satis.

Matt. 5. Ibidem. 14. Ibidem. 15.

Qui sint ecclesię ministri.

Ad IV. dub. De Euãgelistis,qui dati sunt ecclesiæ. I. Sensus. Aug. epist. 59. to. 2. Alter sensus B. Ambrosij

Aliud dubium fuit, Quid intelligat per Euangelistas:nam Chrysostomus interpretatur,scriptores Euangelij : & Augustinus epist. ad Paulinum pro Euangelistis enumerat Lucam,& Marcum. Sed quia sic essent duo tantùm, Marcus, & Lucas (nam reliqui duo Apostoli fuerunt) non tam ad rem facere videtur. ¶ Ambrosius verò per Euangelistas intelligit Diaconos, quorum est in Ecclesia legere Euangelium, & tales euangelizabant,vt constat de Stephano, & Philippo Diacono,quos refert eo tempore euangelizare cousueuisse, sed sine cathedra quasi delegatam curam haberent ab Episcopo,quod tunc seruatum fuit, nunc verò abolitum est, & tantùm in solenni Missæ sacrificio legunt Euangelium.

III. illis præstantior. Act. 21. Supra 6.

Probabilius ergo est, Euangelistas fuisse eos,qui euangelizando per ecclesias discurrebant:vt Aquila, Apollo Alexandrinus,& Philippus:nam habetur in Actis,quod Paulus intrauit in domum Philippi Euangelistæ,qui erat vnus de septem. Talis fuit & Timotheus,de quo scribens,ait: *Opus fac Euangelistæ,ministerium tuum imple.*

2. Tim. 4. Præter Apostolos & Prophetas Euangelij præcones quid alijs opus fuerit Euangelistis.

Quòd si objcias Apostolos, & Prophetas hoc idem munus præstitisse,non tamen propterea hi sunt superflui:quia illi maiora opera,& munera præstabant : & propterea in seipsis continebãt inferiores gradus: sed Euangelistæ solùm hos ministerium præstabant,& ad maiores functiones nõ audebant se extendere, ne mitterent falcem in messem alienam. Erant ergò Apostoli etiã Prophetæ,& Prophetæ etiam Euangelistæ, non tamen è contrario Eangelistæ erant Prophetæ,aut Prophetæ Apostoli.

Ad V. diffic. De pastorib⁹ & doctoribus quos dedit ecclesiæ De⁹, & cur cõiunxerit illos Apostolus. I. sensus Ambrosij, & Hieronymi.

Aliud dubium fuit, qui sint isti pastores,& doctores:& cur per copulam &,coniunxit has duas voces, cùm de alijs dixerit per aduersatiuam,alios autem. Ambrosius putat hos pastores distinctos esse à doctoribus,& pro voce,doctores,legit magistros, sicut & Hieronym. quos Gręci διδασκάλους vocant. Et intelligit Hieronymus Exorcistas,qui cõpescebant dæmones,& eijciebãt illos de corporib⁹,quorũ vsus magnus fuit in primitiua Ecclesia. Doctores verò intelligit lectorum ordinẽ, qui lectionibus saginant populum audientẽ: quia nõ in pane tantũ viuit homo,sed in omni verbo,quod procedit de ore Dei. Alij verò recentiores docentes in isto compendio vix locũ videri esse posse synonymis, doctoris munus explicant esse,verbũ Dei fidelibus explicare, & veluti scholam ecclesiasticã regere, vt recta dogma Euangelij,& sensus tradãt:quales fuerunt Pantænus,Clemens,Origenes, & Didymus in ecclesia Alexandrina. At pastorũ munus,qui & Episcopi dicuntur, latiùs patet:quia verbo,& orationi,& gubernationi vacant,& ecclesiã sibi creditã omnibus modis tuẽtur:de quibus Petrus dixit: *Pascite qui in vobis est gregem Dei.*

Deut. 8. Matth. 4. Alter sensus recentiorum.

1. Petr. 5. Hierom. Aug. in solut. 4 q.

¶ Contra verò Hieronymus hoc loco, & Augustinus vni & eidem tribuũt esse doctorem,& pastorem:ait enim August. epi. 59. ad Paulinum: Pastores autem, & doctores,quos maximè vt discerneremus, voluisti,eosdem puto esse, sicut & tibi visum est:vt non alios pastores,alios doctores intelligamus.

III. sensus, quid pastores sint.

Per pastores in his verbis Pauli ego intellign Episcopos, & presbyteros vni ciuitati pascendę affixos,& curam animarum habentes, quibus est annexum officium docendi,quo ouès suas pascant. Vnde Paulus de Episcopo ait: *Oportet Episcopum doctorem esse*, siue vt Græca vox sonat,appositum ad docendum:& alio loco: *Qui potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere.* Et reuera bonus pastor non est,qui per seipsum non docet, si potest,vel etiam si per se non potest (vt qui impeditus est legitima absentia,vel qui infirmatur vel liuguæ dono destituitur) saltem per alios cooperarios. Hinc per Ieremiam dixit Dominus, *Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina.*

1. Tim. 3. Tit. 1. Non bonus pastor quis. Ierem. 3.

Si quid autem in his duabus vocibus, discriminis est, pastor dicitur respectu ouium rudium, & simplicium, doctor verò respectu eruditiorũ. Vnde pastor debitor est sapientibus & insipientibus:quia homines & iumenta saluabit Dominus: quia eos

Pastores & doctores quo modo distinguantur. Rom. 1. Psal 35.

Quid illud Prophetę: Homines & iumēta saluabis Domine.

qui ratione vigēt,& simplices,& qui se more iumentorū duci sinunt,saluos facit Dominus. Pastor item vitæ exemplo, & Sacramentorum ministerio,& præceptis, & potestate ligandi,& soluēdi pascit: doctor verò,qui tantùm verbo docet,& fidem ab insidijs luporum,hoc est paganorum, & hæreticorum nouit tueri.

Ad VI.dub. Quare Christi Ecclesiæ summi pastoris,vt inferiorum fecit,nullam fecerit Apostolus mentionem.

Ad hæc quæsitum est,cur in hac Ecclesiæ descriptione,cùm omnes ministros numerauerit, nihil tamen de Christo cōmemorat:cùm tamen sit nobilissimum Ecclesię membrum. Dicendum est,quòd etsi caput naturale nobilius sit quolibet corporis mēbro,nō tamen est melius toto corpore: nō est enim corp' propter caput, sed caput potiùs propter corpus. Cōtra verò sentiendum est de Christo;qui nō solùm est caput Ecclesiæ,sed etiam dominus: illā enim sanguine suo redemit. Et nō solùm melior est quolibet homine, sed etiā omnibus hominibus simul coniunctis. Quare ipse nequaquam est dicendus esse propter Ecclesiam, sed potiùs Ecclesia est propter eum, quatenùs homo est: quemadmodum seruus est propter dominum, non è contrario. Et ita Apostolus ad Hebr.2.dixit: *Decebat enim eū, per quē omnia,& propter quem omnia.* Christus itaque super Ecclesiam est. Imò etiam Aristoteles libr.11.ac 12. Metaphys. docet, autorem vniuersi,non esse partem vniuersi sed esse extra vniuersum: nec esse propter vniuersum, sed potiùs totum vniuersum ordinari in eū,non secùs atq; exercitus ad suum ducem refertur. Atque hæc est ratio cur Christus non comparetur ad alia membra in dignitate.

Act.20. 1.Petr.1. Christi bonitas eminentissima.

Heb.2.

Philos.10-3.

Ad IX.dub. Cur etiā Romani Pontificis nihil meminerit.

Sexto loco dubitatum fuit, quid sit in causa,quod Pontificis Romani,qui Christi est Vicarius,& Petri successor,& cui supremam in Ecclesia Christi tribuimus potestatem,nō sit facta mentio in hoc loco. Videtur enim,si vera sunt,quæ de illo summo Pastore credimus,necessariò Apostolū loqui debuisse,ne Paulo tribuamus defectū, aut minus integram rationem graduū Ecclesiasticorum tradidisse. Quare Beza hoc loco triumphans,ait: Tyrannica vox est, in Ecclesia sese Apostolū ex successione profiteri,quantò magis sese Apostolorū principē dicere? Nā certè Apostolus nulli primatū tribuit nisi soli Christo. Et locus hic erat de Ecclesia Romana,vel alia quapiā Ecclesia differendi. Respōdemus: cùm hoc loco Apostolus asserat Apostolos datos in finem vsq; seculi,necessum est in aliquo magistratu perpetuo,non aūt in persona perpetua, quæ nulla est,hāc potestatem Apostolicam constituisse,quę Papatus,vel Pastoratus vocatur,& in qua omnis potestas Apostolica collata duodecim Apostolis cōtinetur,& in finem vsq; seculi durabit,si permanent oēs alij magistratus,vt Prophetæ, Euangelistæ, Pastores,& Doctores:& si in Episcopis permansit bona ex parte potestas Apostolica: ita vt successores Apostolorū dicātur. Item in successore Petri integra,& tota potestas Apostolica remansit.

Bezę hominis impudentissimi, impia contra Papatum vox.

Papatum Ecclesiæ esse perpetuum.

Catholicę,& Apostolicæ Ecclesię quę nā Tertulliano.

Quòd si Tertul.lib. de Præscriptionibus hæreticorum, Catholicas, & Apostolicas Ecclesias vocat, quibus Apostoli præfuerunt, quales fuēre Ierosolymitana, Antiochena,& Ephesina:cur erit tyrānicum, dicere,Sedem Romanam, cui præfuit Petrus,Apostolicam,& Catholicam vocare? Certè Cyprian. in epist. quadā Romanam Ecclesiam,Apostolicam vocat. Nec tyrannicum est,sed Catholicum,scire quę à Deo donata sunt nobis,ne ingrati de beneficijs acceptis inueniamur. Et titulus Principis Apostolorum,qui B.Petro cōgruebat, meritò in eius successores extensus est,si etiam Christus dignitates,& cognomenta sua Apostolis tribuebat.

B Cyprian. 1.Cor 2.

AdVIII.dub. Quis sit munerum & graduū Ecclesiasticorū finis.

Octauò in dubium reuocatum fuit de fine horum graduum, & munerum, quid scilicet sit consummatio Sanctorum, ędificatio corporis Christi: quid opus ministerij. Est ergò finis horū graduum, & munerum,primò ad cōsummationem sanctorū, vt qui sancti sunt per fidem,& Sacramenta indies perficiantur per maiorē progressum in virtutibus fidei,spei,& charitatis, in augmento bonorū operum,& perseuerantia, & in patientia,quæ opus perfectum habet. Vt enim pueritia perficitur per adolescentiam,& virilem ætatem:ita sanctitas recens nata per virtutum profectum,& perfectionem consummatur. Et ad hanc perfectionem fidelibus in Christo præstandam, instituti sunt Ecclesiastici gradus, & ministeria. Vnde Ioannes missus dicitur parare Domino plebem perfectam. Et Coloss.1. Apostolus ait: *Vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu,*& Dominus Patrē rogat, vt fideles sint consummati in vnum. Hinc per baptismum,& pœnitentię Sacramentum purgant à peccatis: illumināt per verbum Dei, & Scripturarum interpretationem;perficiunt verò,charitatem Christi nobis ad imitandum proponentes, & solidum Eucharistiæ cibum. Non ergò satis est Episcopo vigilare, ne oues suę luporum morsibus pateant,aut ne delictis nouis inquinentur:sed etiam vbi à profana & impura vita recesserint,ad vitæ Christianæ perfectionē illos adducere, in qua Dei gloria inclarescat & cultus gratiæ Christi illustretur, &

Ecclesię sanctitas quomodo augeatur,atq; perficitur.

Coloss.1. Luc.1.

Ecclesię pastores quid conferant.

Episcop' duo præstare debet.

tur,& exemplum alios tradendi ad fidē exhibeatur. Nemo ergò quiescat in semel adepta gratia, & in purgatione peccatorum parta, sed contendat in via Dei progredi, vt qui iustus est, iustificetur adbuc, & qui sanctus, sanctificetur.

Apoc. 22.

Vox Græca respondens voci consummationis est καταρτισμὸς, quam Hieronymus vertit instructionem, vel refectionem non restaurationem: quæ significationes non tollunt illam nostri interpretis. Instructionem intellige illam, secundùm quā dicimus mensam cibis instructam. Postea verò in explanatione sua addit; perfectionem. Ambrosius verò legit cum interprete, consummationem. Si verò legamus, restaurationem, aut refectionem, seu reparationem, sensus idem erui potest. Quia enim septies in die cadit iustus, & resurgit, prospexit nobis Deus de remedio, quo per pœnitentiam à magnis peccatis reparemur & à leuibus, & quotidianis in dies restauremur.

Quid sit consummatio Sāctorū Hieronymo, quid Ambrosio.

Prouerb. 24.

Secundum addit: *In opus ministerij.* Graduum distinctio,& officiorū varietas perfanctè est à Christo in Ecclesia instituta, non solùm ob pulchritudinem quæ ex varijs gradibus Ecclesiæ varietate circumdatæ consurgit, sed etiam ob eius fortitudinē & robur: quia de Ecclesia scriptum est: *Terribilis vt castrorum acies ordinata.* Et dum vnus hunc obit magistratum, alter alterum, & tertius diuersum, hinc est vt munia sua quisque diligentius præstet,& fortiùs proprijs functionibus incumbat. Id etiam, ad glutinum charitatis arctius seruandæ facit, vt quidam sint qui ex amore doceant, & alij qui ex humilitate discant. Expende verbum, *In opus.* Non in otium, aut quietem, aut luxum: sed in opus laboris, & solicitudinis de salute alterius: nam qui Episcopatum desiderat, bonū opus desiderat: quod est vigilare pro ouibus, & animam ponere pro ouibus, debere eas pascere pabulo spirituali,& temporali, & pro eis preces ad Deum fundere. Et quale sit hoc futurum opus, declarat, cùm addit: *Ministerij.* Non dominij, aut tyrannidis: quod reprehendit B. Petrus, cùm ait: Non dominantes in cleris: & paulò ante, Neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: & Propheta in tales ait: Cum austeritate imperabat eis, & cum potentia. Rursus non ait, In opus lupi rapacis, aut mercenarij, qui quærūt quę sua sunt: sed ministerij. Vnde & alio loco ait: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi,& dispensatores mysteriorum Dei, qui etsi ibi inseruiant animabus fidelium,&dispensent mysteria verbi, & Sacramenti,

Explicatur hęc particula: In opus ministerij.
Psal. 44

Cant. 6.

Cur dati Ecclesię pastores in opus.

1. Tim 3.
Ioan 10.

Quare in op' ministerij.
1. Petr. 5.
Ezech. 34.

Alia ratio eius dicti.
Philip. 2.

1. Cor. 4.

cùm hoc non nisi propter Christum faciāt, non nisi in Christo ministrare, & inseruire videntur,& ita Christi ministri, nō hominum dicuntur. Alibi tamen apertè ait: cùm liber essem ex omnibus, omnium seruum me feci. Et ad idem respicit titulus summi ministri, qui vocat se seruum seruorum Dei.

Infrà 9.

Tertiò ait: *In ædificationem corporis Christi.* Expende: non ait, In destructionem, vt qui ferūt hæreses,& nouas doctrinas. Non etiam, in ædificationem corporis proprij, aut ad domos proprias ditandas, & parentes ex Christi patrimonio locupletandos: sed, corporis Christi, hoc est ad corpus Christi ex nouis membris ædificandū, conuertendo infideles ad Christum. Et vt seruetur metaphora proposita ad deferendos lapides hominum ad Christum, & illos poliendos,& super Christo fundamento applicandos, & roborandos: & ita corpus Christi solidissimæ, & preciosissimę petræ angulari medio Spiritu sancto coaptentur. Et vt ostendit Augustinus libro 22. de Ciuitate Dei cap. 17. Vt in exordio generis humani de latere viri dormientis costa detracta, fœmina facta est, ita Ecclesiæ formatio rectè ædificatio dicitur: nam hoc etiam verbo Scriptura vsa est, vbi non legitur formauit, aut finxit, sed, ædificauit eam in mulierem.

Quàm rectè dictū ab Apostolo: In ædificationē corporis Christi datos esse ecclesię pastores.

1. Cor. 3.

Ephes. 2.

B. Aug. to. 9.
Ædificatio cur Ecclesia nominetur secūdū Augustinum.
Gen. 2.

Ad nonum & postremum dubium, illa verba: Donec occurramus omnes in virū perfectum,&c. vsq; ad illud: Veritatem autem facientes, explicāda sunt, quia suis difficultatibus,& aporijs nō carent. In primis ergò ait: Donec occurramus, seu perueniamus omnes in vnitatem fidei. Quibus in verbis Paulus ostendit, dicta Apostolorum, & Prophetarum munera, nō esse ad dictos fructus perpetua, sed ad tempus. Et subdit: *Donec perueniamus omnes.* Non ait, Donec peruenerimus aliqui: & indicat, hoc non futurum, antequam electorum numerus impleatur: vsq; ad diem enim iudicij, & vniuersalis resurrectionis permansura sunt illa munera: & Christus tunc euacuato etiā principatu, qui in Angelis est, tradet Deo, & Patri regnum, & ipse Deus tunc erit omnia in omnibus.

IX. dub. sol. De sensu horū verborū: Donec occurramus oēs in virum perfectum.

Munerum, & graduum Ecclesiæ perpetuitas.
1. Cor. 15.

Et hæc verba solidissima sunt contra hæreticos,& tyrannos, qui cōtra omnem gradum à Deo institutum vsque ad iudicum, pro libidine sua tollere volunt. Et verbum *Occurramus*, Græcè καταντήσωμεν, & significat, Obuiam eamus: quia Apostolus ait ad Philippen. 3. *Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex mortuis*; & in Parabola Virginum habemus, *Exierunt obuiam sponso, & spon-*

Quid sit occurrere.

Philip. 3.

Matt. 25.

Luc. 11. Infrà 19. Matth. 21.

& sponsa. Et ex parte modò inchoatur, nos enim per fidem ad Christum imus, ille ad nos per dona sua; & pater occurrit filio prodigo, & Christus Zachæo, sicut etiam Iudæi in die Palmarum Christo occurrerunt: & qui præibant, & qui sequebantur, omnes vnum Christum componebant.

Quomodo occurramus oẽs in vnitatem fidei. Philip. 3.

Et quod ait: **In vnitatẽ fidei, & agnitionis filij Dei**, ostendit, nos oẽs vnũ esse fide, idem in Christo sentientes: ideò excluduntur infideles nolentes agnoscere Filium Dei. Et fide ingredimur in cursum, spes aũt ad propositum, & destinatum vocationis brauiũ currit. Vt etiam dixit Apostolus, *Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauiũ*: & omnes censentur vnius fidei, & vnius corporis mẽbra; charitas verò est, quæ apprehendit brauium, hoc est Christum Dominum in coronam nobis occurrentem.

1. Cor. 9.

Fides & agnitio differunt. Esa. 7.

Subdit: *Et agnitionis Filij Dei*. Præcedit enim fidem agnitio, quoniam nisi credideritis, nõ intelligetis. Fides enim obscura est & ænigmatica; agnitio verò, cum sapore & gustu charitatis cognitio. Et non tota fides eò tendit, vt credamus & agnoscamus quia Iesus Filius Dei, & vt eum diligamus, qui Deus est. Et summus ille proximus, hoc est ille Euãgelicus Samaritanus: Qui autem diligit proximũ, legem impleuit. Et nũc quidem noster accursus, quem Christo facimus per fidẽ est, & imperfectam cognitionem, & amorem nunquam cõsummatum: quia paruuli sumus. Vbi verò cognitio, & amor in nobis perfecta fuerint, tunc occurremus.

Ioan. 20. Luc. 10. Rom. 13.

Quid occurrere in virum perfectum.

In virum perfectum. Non dicit, virum perfectum, quòd ibi tantùm sit futurus virilis sexus; sed, virum dixit, vt opponitur infantiæ, aut pueritiæ, de qua paulò inferius subiungit: Vt iam non simus paruuli fluctuantes. Græca vox; quæ respondet illis duabus Latinè, vna est & elegantissima, nimirum ἀνδρα τέλειον. Et vt existimo, à Paulo Apostolo efficta fuit ad significantiùs exprimendã perfectionem virorum Noui Testamenti, hoc est ætatem perfectam, virilẽ iuxta spiritum, quæ fit per consummatas virtutes, per quam exuimus infantiam teneræ fidei, & pueritiam imperfecti & modici amoris. Nam lex tales viros cõtinebat, id est pueros & imperfectos, cũ esset pedagogus ad Christum. Christus verò in ætate perfecta triginta annorum viris, qui per robustam fidem vincere debebant mundum, & qui in spiritu possent dicere: *Quis nos separabit à charitate Christi?* legem Euangelicam perfectam prædicauit.

Veteris Testamenti viro rum, & Noui comparatio. Galat. 3. Luc. 3. Rom. 8.

Illud: In mensuram ætatis

Subiungit: *In mensuram ætatis plenitudinis Christi*. Sensus est: donec omnes cõponentes vnũ corpus ex varijs membris constitũ, occurramus Christo tanquã facientes vnũ virum perfectum, quouis nostrũ exercente debitũ membri officium pro ratione membri; sicut etiam Christus ipse perfectus est, vt caput. Et ita erit meta ætatis Christi, & mensura completa.

plenitudinis Christi declaratur.

Ex quibus colligimus, tamdiu mũdum duraturum, quamdiu numerus electorum, qui salutem assequuntur, compleatur, quæ enim imperfecta sunt natura, ad illa quæ perfecta sunt referuntur. Hinc Aristoteles in secundo physicor. dixit, nos esse omniũ quodãmodò finem, & omnia esse propter nos. Cùm igitur hic præsens mundi status imperfectus sit, ad illum gloriæ perfectum ordinatur. Et mali in hoc sæculo tolerantur propter bonos. Et ad prudentem gubernatorem spectat, malum in politia sua nõ tolerare, nisi quatenus bono seruit, & per illum exercitatus bonus proficit, & aliquam pulchritudinem (quæ constat ex varietate, & mixtione bonorum, & malorũ) etsi per accidens habet. Quando igitur nulli boni erunt in hoc sæculo, non remanebunt amplius mali. Via præterea non est nisi vt per eam gradiamur: quãdo ergò nullus est, nec esse potest, qui per illam ingredi possit, status ille viæ omninò superfluus erit. Tertiò idipsum indicauit Christus; cũ dixit de zizanijs, & tritico, *Sinite vtraque crescere vsque ad messem*: & in tempore messis dicam messoribus, *Colligite*, &c. Messem vocat, omnimodam perfectionem & maturitatem, quę cùm aduenerit, non est amplius locus vllus vlteriori tempori.

Nõ obscurè ijs verbis Apostolũ tẽpus mundanæ durationis ostendere.

II. argum.

Tertium.

Messis cur dicantur electi.

Cæterùm vt verbum propositum diligentius excutiamus, præmittendum, duplicem esse Christum; alterum naturalem Dei Filiũ, & Virginis matris: qui ab initio perfectissimus fuit tanquam opus spiritus sancti, vt homo plenus gratia & veritate, & de cuius plenitudine oẽs accipere ntvt, Deus autem, erat ipsa plenitudo, & perfectio, etiamsi imperfectam ætatem, & incompleta membra, & pœnas, & dolores, quos nostri causa assumpsit, habuerit. Sed resurgens à mortuis, omnia illa, quę imperfecta erant exuit, & induit Dominus gloriam, honorem, & fortitudinem, & præcinxit se virtute, & omnibus rationibus perfectus euasit. Alter verò est Christus mysticus, qui ecclesia, & corpus eius est, & hic quoque multa habet imperfecta, quia multis membris caret, quæ sibi ad integritatem corporis sui sunt necessaria: & tantum tempus erit, donec compleatur numerus fratrum suorum. Deest præterea multis CHRISTI membris perfectio, ac debita virtutum, &

Christ. naturalis quinam sit. Ioan. 1. Psal. 92. Christus verò mysticus qualis. Coloss. 1. Ephes. 1. Apoc. 6.

dono

donorum ſpiritualium menſura, ad quam quotidiè promouendam,& augendam cõtendere debent, & de qua inferiùs habet: *Veritatem autem facientes in charitate, creſcamus in illo.*

Epheſ. 4.

Eadẽ rurſus ſententia in mẽſurã ętatis plenitudinis Chriſti magis explicatur.

Ait ergò: *Donec perueniamus in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti*, id eſt vt ſicut Chriſtus ad perfectam ætatem, robuſtamq; mẽbrorum diſpoſitionem temporis progreſſu peruenit; ita quiſque noſtrûm ad perfectam, ac plenam Dei Patris, & Chriſti Filij eius, & Spiritus ſancti agnitionem peruenire conetur, vt plena, & conſummata ſit membrorum Eccleſiæ proportio, numerus, perfectio, quæ hoc tempore non implebitur vſque ad reſurrectionem vniuerſalem, in qua eius membra exuta omni imperfectione & peccati, & fomitis, & mortalitatis, & dolorum, ſiue pœnarum, reſurgãt Chriſto naturali quam ſimillima, immortalitate, & alijs dotibus animæ glorificatæ referta. Ita Græci Patres hunc locum expediunt.

Philip. 3.

Latini Patres eũ locũ Apoſtoli, Donec occurramus omnes in virum perfectũ, &c. aliter interpretantur.

Quidam verò ex Latinis alium ſenſum adferunt. Nam illud, Donec occurramus, de occurſu, quo omnes occurremus Chriſto in aëra in iudicio intelligunt: non quidem ad vnitatem fidei, quę tunc euacuabitur, ſed ad vnitatem illius rei, ad quã ducit fides, id eſt ad viſionem, & fruitionem Dei. Et quod ſequitur, *In virũ perfectũ, in menſurã ætatis plenitudinis Chriſti*: id eſt, in ea perfectione, & ętate corporis, ad quam conſtat Chriſtum perueniſſe, qui triginta triũ annorum, & paulò plus fuit, vt ita pertineat ad corporum reſurrectionem. Certè Auguſtinus lib. de Ciuit. Dei, c. 15. & tribus ſequentibus, vtrumq; ſenſum proponit; ſed priorem vt probatiorem ſequitur, non cõtemnens poſteriorem, cùm nec fidei, nec charitati aduerſetur. Imò apertè de vtraq; re intelligit, quanquam immodeſtè, & contemptim loquantur hæretici de his qui poſteriorem ſenſum ſequuntur. Etiamſi verũ eſſet, quòd Paulus hoc loco nõ de corporũ ſed animorũ perfectione potiùs loquatur, vt ſequentia teſtãtur, cùm ait: *Vt iam non ſimus paruuli fluctuantes.* Gręca apertius habet ἵνα μηκέτι, hoc eſt, vt nõ amplius ſimus pueri, ſiue paruuli, vt olim eramus in lege ſub pędagogo Moſe. Ita enim Apoſtolus dixit: *Cùm eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus, quando autem factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli.*

1. Theſſ. 4.

Luc 3.

B. Aug. to 5.

In eũ ſenſum quid obijci poſſit ex Paulo.

Galat. 3.

1. Cor 13.

Cur dixit Apoſtol⁹ in prima & non in tertia perſona: Vt non ſim⁹ paruuli fluctuantes.

Et prudenter Apoſtolus ſe enumerat inter paruulos fluctuantes: nõ quòd ipſe in fide nutauerit, ſed vt alij libentiùs exhortationem ferant. Hæc autem verba nonnulli ad illa prima verba referenda eſſe volunt: *Vt dignè ambuletis vocatione qua vocati eſtis*, ex eo quod non poterat referri ad immediatè dicta: quia poſt virum perfectum nõ erunt ampliùs venti doctrinæ, quibus circumferamur. Sed certè hoc longè petitum videtur, ac durum, vt ad tam remota verba referatur. ¶ Ideò melius mea ſententia refertur ad paſtores, & doctores, qui dati ſunt ad conſummationem ſanctorum, & ædificationem corporis Chriſti. Et paruuli ſunt qui lacte indigent, nondum poſſunt ſolidũ cibum edere: multa quoq; ob experientiæ diuerſarum rerum carentiam ignorantes, vmbras quoq; creaturarũ timentes, & trepidãtes timore, vbi nulla eſt cauſa timoris. Inſtabiles etiam, vt ſunt fluctuantes, vel in fide, vt Petrus olim in mari, nam teſte Iacobo, qui hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris. Et principium ad hæreſim perueniendi, eſt facere, vt primùm quis de aliquo articulo certo dubitet: deinde vt cogitet ſententiam catholicam, & hæreticam probabilem eſſe, ac teneri poſſe: poſtremò ſpoliatus fide, ſolam hæreticam amplectitur. Fluctuantes etiam in charitate, dum creaturas Creatori præferunt. Et fluctus maris modò elati, modò depreſſi ſunt, ita hæretici modò elati per ſuperbiam, modò humiles, ſiue humiliati à ſpina conſcientiæ, & timore perſecutionis inſtantis.

Verba illa nõ niſi ad paſtores & doctores eſſe referenda.

1. Cor. 3.
Hebr. 5.

Quid paruuli fluctuantes Apoſtoli.

Pſal 13.

Matth. 14.

Quib⁹ quaſi gradibus ad hæreſim peruenitur.

Et circumferamur omni vento doctrinæ. Congruit metaphora venti: quia ventus circulariter, & in latus mouetur. Et nouam, ac peregrinam doctrinam ventum vocat, quia cum impetu quodam venit, & non ſolet circumferre niſi paleas & ſtipulas, & arũdines; domus aũt cõſtructas ſupra petrã, aut arbores profundis radicibus firmatas non lędit. Ventus etiam eſt doctrina noua: quia vt ille non diu ſtare poteſt, ita nec doctrina falſa diu permanere. Mendacium enim citò ruit, quia non habet pondus veritatis, vel charitatis. Offendit etiam ventus oculos puluere, quem eleuatum proijcit: ita noua doctrina offendit oculos mentis, donec excutiant puluerem erroris, aut perturbationis animi qua occupantur. Erigitur ventus in altum; ita hęreſis per ambitionem eleuat, & autores, & eos, qui eam ſectãtur: qui in ſuis cogitationibus euaneſcunt. ¶ Poſtremò addit: *In nequitia hominũ, in aſtutia ad circumuentionem erroris.* Voces iſtæ explicandę ſunt diligenter. Nequitia igitur Gręcè dicitur κυβεία, quę propriè eſt artificium fallax; & verſutia in vertendis talis, ſiue taxillis ad decipiendum: quod Hieronymus refert ad verſutias dialecticas, & captioſa philoſophię argumẽta,

I. ratio cur noua, & falſa doctrina vento cõparatur.

Matth. 7.

II. ratio.

Quid circũferri omni vẽto doctrinę in nequitia hominũ, primus ſenſus Hieronymi.

quibus simplices illaqueamur. Epihanius verò in Manichæos refert hoc verbum ad vanas & ineptas subtilitates: alij verò ad hæreticorum fraudes, & rhetoricos flores, quibus seipsos fucant, & ministros Christi cõprobant, & ad colores, quos ex Scripturis & Patribus adhibent, vt sua dogmata contegant, & confirment.

Quid sit ad circumuentionem erroris.

Addit: *Ad circumuentionem, vel machinationẽ errorũ.* Quę Grecè dicitur ἐπὶ πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, hoc est per astutiam, qua nos adoriuntur, vt in errorem inducant. Est autem Gręcis μεθοδεύειν, hominem adoriri ex insidijs. Et sensus est, Ne circumferamur omni vento doctrinæ, imponente nobis dæmonum astu, & fraude hoc agentium, non vt Christũ syncerè nos doceant, sed callidis artibus nos adoriũtur vt capiant. Nomen πλάνης significat imposturam magis decipientis alterum, quam errorem, qui tantum decepti, & non decipiẽtis est. Atque hoc loco possent repeti sententiæ superius citatæ ex B. Ignatio in epistola ad eosdem Ephesios, vbi laudat eos de fide retenta. Ait enim: *Ipse Onesimus laudat vestram dispensationem, quia omnes secundum Deum viuitis, & quia nulla hæresis inter vos habitat. Sed nec obeditis alicui, nisi Iesu Christo vero pastori, & doctori, & estis, quẽadmodum Paulus vobis scripsit, vnum corpus, & vnus spiritus.* Hæc ille.

B. Ignat. epist. 14. aliquãto post initium.

DISPVTATIO XI.

In verba Apostoli: *Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum, & connexũ per omnem iuncturam subministrationis secundũ operationem in mensuram vniuscuiusq; membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate Hoc igitur dico, & testificor in Domino, vt iam non ambuletis sicut & Gentes ambulant.* & reliqua in finem vsque capitis.

I. dubium.

CIRCA hæc priora verba dubia occurrunt non modica, discussione digna, inter quæ principem locum habebit, quorsum Apostolus hoc loco hortetur ad progressum spiritualem, & ad virtutum incrementum. Deinde quid est, quod ait: *Veritatem facientes*: nam veritas quæ est intellectus, non efficitur, sed creditur tantùm & asseritur: nã iuxta Aristotelẽ, ex eo quòd res est, aut non est, sumitur veritas, aut falsitas propositionis. Tertiò cùm multæ sint virtutes theologicæ, & Christianæ, in quibus nobis est proficiendum, cur charitatis tantùm facit mentionem? ait enim: *Veritatem autem facientes in charitate, &c.* Quartò dubium est, quid sit crescere in Christo, & quid per omnia. Quintò, cùm ait: *Ex quo totum corpus compactum, &c.* dubium est, ad quid sit referendum illud, Ex quo: *Et quomodo compingitur, & conglutinatur hoc corpus.* Sextò, quid sunt illę iuncturę subministrationis: quia videntur verba recõdita, & abstrusa. Septimò, quæ est illa operatio in mẽsura vniuscuiusque membri; & quomodo augmentum corporis facit in ædificatione sui; cur item secundò repetitur illa particula, In charitate. Octauò, quid est quod ait, Quosdam semetipsos tradidisse impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis in auaritiam? Nonò, quid est deponere veterẽ hominem, & induere nouum in iustitia. Decimò, in illud; *Irascimini, & nolite peccare, Et, Sol non occidat super iracundiam vestrã, Et, Nolite locum dare diabolo,* dubium est, quod quis citra peccatum possit irasci, cùm Dominus dixerit: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio?* Præterea, quomodo Sol non debet occidere super nostram iracundiam, cùm satis sit ad peccatum irasci per totum diem; quomodò item obtinebimus ne locum demus diabolo, cùm etiam ille, nõ dantes sibi locum, impugnet. Vndecimò, in illud: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei,* dubiũ est, qua ratione hoc dicatur cum ille, vtpote Deus, tristitiæ cuiuscunq; non sit capax: & quomodo signati sumus in die redemptionis, cùm tunc in rerum natura, nõ essemus, cùm ille nos in cruce redemit, neque vllus eorum, qui præcesserunt Christi mortem, eo die extiterit. Nonnulla ex istis non sunt adeò magni momenti; pro tamen more nostro illa explicauimus, & breui expediemus.

Secundum.

Philosophus lib. 1. Perihermen. tom 1.

Tertium.

Quartum, & quintum.

Sextum.

Septimum.

Octauum.

Nonum.

Decimum.

Psal 4.

Matth. 5.

Vndecimum

Solnitur dubitatio prima.

Quare hortetur Apostol': Veritatẽ aũt facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, &c.

Ad primam interrogationem dicimus, quod cùm superius dixisset Apostolus: *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, Et, Vt iam non simus paruuli fluctuantes,* hęc autem nobis nõ facile contingant, exuere videlicet infantiam, & induere virum perfectum nisi per progressum in via Dei, & per incrementa virtutum; idcircò de modo & ratione, qua istos progressus spirituales adipisci possimus, in pręsenti loco aptè, & congruenter edisserit.

Secundæ quęstionis solutio.

Ad secundum dubium respondemus, verbum Græcum esse ἀληθεύοντες: constat

autem

Veritatē facere quid ſit.

autem, hoc verbum nihil aliud eſſe quā veritatem præſtare, quam quoquomodo promiſiſti. Eſt etiam ἀληθεύειν, nonniſi vera loqui, & vera ſectari. Et hoc ſecundo modo ſenſus eſſet: Sectamini veritatem, non nouas aut peregrinas doctrinas, quibus quidā factiones nutriunt, & ſectas: quia hoc dicitur è regione ad effectum aſtutiarū, & malarum artium, quibus imponitur ſimplicibus: hoc eſt: dicant iſti quicquid velint, & ſomniant; nos verò in cōſpectanda veritate Euangelij nobis prædicati ſtabiles permaneamus. Priori modo facere veritatem, Eſt, operibus bonis præſtare id quod in baptiſmo promiſiſti, & ſtatum Chriſtianū factis ipſis profiteri: quia nō deſunt qui confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Et iſti ad ſumendum augmentum nō ſunt apti, cùm ſint ſola fide contenti. Eſt etiā præter fidei veritatem, quā Deo per ſe, vel ſuos miniſtros docenti debemus, veritas iuſtitię qua reſpondemus proximis noſtris, & veritas vitæ, qua nobis ipſis ſatisfacimus. Chriſtus quoq; veritas eſt, iuxta illud: *Ego ſum via & veritas, & vita*: quam facit, qui Euangelium ſeruat, vel qui Chriſtum Dominum imitatur. Deniq; frequens eſt in ſacris literis locutio faciendi veritatem: nam capite primo ſui Euangelij Ioannes habet: *Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt*: id eſt, Promiſſiones Dei factæ adimpletæ ſunt, ſicut Nehem. 9. dicitur: *Veritatem feciſti nobis*, id eſt ſeruaſti promiſſa. De hac veritate dicitur Ioan. 3. *Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtetur opera eius, quia in Deo ſunt facta*. Et in priori epiſtola ſua c. 1. *Si dixerimus quoniā ſocietatē habemus cū eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatē non facimus*. Ezechias quoq; dixit; *Fiat tantum pax, & veritas in diebus meis*, id eſt promiſſio de pace danda diebus meis, rata ſit & firma. Et his modis efficitur veritas. Non aūt eſt ſermo hoc loco de veritate propoſitionum, quam conſiderat Logicus, ſed de veritate diuina, quam præſtare debet Deo omnis pius Chriſti cultor.

Quomodo Chriſtiani veritatem faciant.

Tit. 1.

Ioan. 14.

Chriſtum veritatem faciat quis.

Ioan. 1.

Nehem. 9.

Ioan. 3.

1. Ioan. 1.

Eſai. 39.

De qua hic veritate Apoſtolus non loquatur.

Ad tertiam dubitationem dicendum, illud verbum, *In charitate*, poſſe & ſuperioribus, & inferioribus accōmodari. Et ſi quidem ſuperiora reſpiciat, ſenſus erit: faciētes veritatem in charitate, id eſt, ſeruantes legem Euangelicam ad mentem Chriſti pręcipientis, nimirum ex dilectione Dei ſuper omnia, & non tantùm ſecundùm ſubſtātiā operum. Charitas autē plenitudo legis eſt, & finis præcepti. ¶Si verò refertur ad inferiora, ſenſus erit: Per charitatem creſcamus in illo per omnia; hoc eſt, Ingreſſi ſumus per fidem, ambulamus per ſpem, creſcamus in illo per charitatem, quæ eſt omnis: nam charitas patiens eſt, benigna eſt, nō eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt. Et quamuis poſterior ſenſus nō ſit contemnendus: prior autem mihi magis cōgruus, & genuinus videtur.

Solutio tertię quæſtionis.

Cur in charitate potiùs, quā in alijs virtutib. dicitur veritas facienda.

Rom. 13.

1. Tim. 1.

Altera ſolut.

1. Cor. 13.

Ad quartam interrogationem, Quid ſit creſcere in Chriſto, reſpōdemus, olim nos augmentum habuiſſe in Adam veteri, & in paſſionibus, & fructibus carnis, & mundi: nunc autem progrediendum eſt in Adam ſecundo, nō tantùm eius fidem in dies magis amplectendo, ſed etiam eius mores, & patientiam conſectando, ac bonitati & miſericordiæ eius nos ipſos committendo.

Quarta ſoluitur dubitatio Creſcere in Chriſto quid. 1. Cor. 15.

Quod autem ait, *Per omnia*, ſuum bonum ſenſum habet. Contigit ſiquidem multis modis Chriſtum imitari; alij enim virginitatem eius colunt, alij humilitatem, alij paupertatem, alij obedientiam, alij magnitudinem, & fortitudinem, denique nonnulli precandi, & orandi ſtudium, & charitatem eius ſibi exprimendam aſſumunt: ſed quia nullus poteſt omnia conſectari, poteſt tamen fidelium multitudo, ſiue corpus myſticum omnes eius virtutes, & exempla imitatione conſequi. Idcircò dixit; Per omnia qui eſt caput. Nam ipſe quidem Chriſtus per ſe perfectus eſt vt caput, ſed nōdum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia. Deinde nō tātùm quiſq; vnicā virtutem in Chriſto æmulari debet, ſed etiā alias, quo ad eius per eum fieri poteſt. Omnes enim virtutes ſunt connexæ, & ſimul cum charitate infundūtur, & ita illud verbū, *Per omnia*, locum habere poteſt in ſingulis, & non tantum in omnibus.

Quid per omnia creſcetē in Chriſto.

Chriſtus quātenus imperfectus. Epheſ. 1. Coloſſ. 1.

Ad illud verò, quod quinto loco dubitatū eſt de verbo illo; *Ex quo*, reſpōdemus, eſſe referendū ad Chriſtū quatenus caput eſt: nam ex capite venit omnis ſuccus & influxus & ſenſus, & motus in corpus ſuū myſticum quo membra ſua perficiantur. Totū verò corpus cōpactum, ſiue cōnexum, & cōglutinatū ita intelligendum eſt, quòd vt ex capite, tanquam ex regia quadā prodeunt omnes ſpiritus animales, quibus ſibi inuicem membra mēbris colligātur, & oſſa oſſibus, & caro carni; ita vt ſi iſte ſpiritus deſit, totum corpus diſſoluatur, & membrā à mēbris, & oſſa ab oſſibus ſeparētur: ita ſpiritus Chriſti diffuſus per corporis myſtici membra, ea inuicem in vnū ſenſum alligat & in vnam voluntatis dilectionem vincit; ita vt alio loco dicat: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius*, & ſupplendum eſt membrum. Iſte autem Spiritus vitam gratiæ cōciliat, ſenſum fidei donat, vitam charitatis impertitur.

Quinti dubij ſolutio. Ex quo nam totum Eccleſię cōrp° dicitur eſſe cōpactum & conglutinatum.

Diuini ſpiritus, & humani ſimilitudo.

Rom. 8.

Ad VI. dub. De iuncturis subministrationis, quęnã illæ sint.

Sextò dubitabatur de illis verbis: *Per omnẽ iuncturam subministrationis*, quòd essent paulò obscuriora. Dicendũ est, quosdã verbũ, iuncturam, vertisse, cõmissuram. Est enim propriè commissura, quando vnum membrum alterum tãgit, & corpus naturale habet plures iũcturas, siue cõmissuras, quibus inuicem colligãtur membra, & à membro superiori descẽdit virtutis subministratio; siue suppeditatio (vt alij interpretantur) in inferius. Et electus nõ debet recusare accipere hãc virtutis subministrationẽ, quã aliud mẽbrũ siue verbo, siue ministerio sacramenti, siue suffragio precationis, siue exẽplo, siue alio quocũq; modo illi impẽdant, dũ quisq; suã partẽ suppeditat, & quasi symbolũ pẽdit. Et volens aliter sibi tradi opem diuinæ gratiæ, aut sapientiã, aut aliud charisma, decipitur: vt hæreticus facit, qui despicit Sacramẽta, & bonorũ operũ cõmunicationem, & deniq; articulũ Cõmunionis Sanctorũ inficiatur: nec opitulatur mortuis in Christo, nec indulgentias applicari posse permittit: nec suffragia poscit à Sanctis, qui cũ Christo in cœlo regnant, quos quotidie inuocare solet ecclesia: nec putat esse aliam fidelium cõmunionem, quã eam quæ est inter viuẽtes; deniq; quod peius est Patrũ veterũ sententias, aut Pontificũ sanctiones, aut œcumenica Conciliorũ decreta auersatur, & auxilium, quod ecclesia illis porrigit ad fidem eorum sustentandam, & fidem seruandam, impudenter respuit.

Hęc iũctura subministrationis quam sit electis necessaria.

Illam heretici respuentes, quos & quantas misere negant Ecclesię virtutes.

Ad septimum dicimus, illam operationem in mensuram vniuscuiusque membri significare, non omnia parem, sed alia maiorem, alia minorem operationem, siue vt Græcè dicitur efficaciam, quam membra à capite recipiunt, & ratione cuius agũnt in mensuram cuiusque membri, vt scilicet membrum, & quælibet pars veniat ad debitam mensuram suam, & proportionem. Omnia enim Deus in numero, pondere, & mensura constituit: sed per augmẽtum hęc omnia fiunt, donec appareat ædificatio corporis Christi in charitate.

Ad VI. dubit. Quęnã sit operatio in mẽsuram vniuscuiusq; membri.

Sapient. 11.

Operatio illa quomodo augmẽtũ corporis facit in ędificatione sui, & cur iterũ in charitate Paulus verbum addiderit.

Addit: *Augmentum corporis sui facit.* Hoc verbũ principale est, ex quo totius clausulæ constructio pendet. Itaq; totum corpus incrementũ sumens significatur augeri secundum gratiam commensuratam cuique parti; atq; hoc in hunc finem vt corpus nõ solùm consistat in incremento partiũ omnium, sed etiam in ædificatione sui ipsius totius. Et repetit iterũ, *in charitate*, sine qua reliqua omnia nihil sunt: & augmentũ corporis Christi tẽdit ad charitatis ædificationem. Et illo verbo videtur explicasse Apostolus, commissuram, siue iũcturam membrorũ nihil aliud esse quam dilectionẽ Dei, & proximi: ideò non redundat. Dilectione enim Dei vnimur cum capite Christo; dilectione verò proximi in nobis ipsis inuicem. Quia enim ędificatio semper auget ædificium, ideò augmentum corporis per ædificationem explicauit.

1. Cor. 13.

Dilectionis Dei, & dilectionis proximi effectus.

Quod verò ait, augeri mysticum Christi corpus simul proportione quadam secundùm omnes suas partes: non est intelligendum, vt, cùm vna pars augetur, reliquæ omnes augeantur. Et Paulus nullibi asserit negatiuam propositionem, scilicet non augeri partem sine aliarum omnium augmẽto: sed affirmatiuam tantùm pronunciat, omnes partes proportione quadam augeri, quod quandoq; verũ est, nisi ipsi suo vitio impediant. Et ita vno membro aucto, non semper alia augentur, quanquam dici potest, quòd reliqua augeantur, quoniam per dona collata vni membro, cætera quoque adiuuari possint, vt & in se ipsis augeantur. Et sicut in corpore naturali non quolibet nutritione fit augmẽtum, sed ex multis: ad eum modũ in corpore Christi mystico nõ qualibet bona operatione augẽtur omnes virtutes, sed vbi tales accesserint, quæ suum promereantur augmentum. Quomodo autem fiat augmentum, an per additionẽ partis ad partem, an per radicationem habituũ in subiecto, apud Doctores scholasticos problema est: & ideò illis disputandum relinquimus, quamuis prior sententia videatur probabilior, & intelligentię nostrę magis consentanea.

Mystici corporis secũdũ oẽs suas partes pro ratione cuiusque quomodo sit accipiendum augmentum.

Vt naturalis, ita mystici corporis vbi nutritio fiat.

Duobus modis augmẽtũ perficitur.

Ad octauum: prœmittit Apostolus verba de statu antiquo Ephesiorum quibus testificatur, vt iã nõ ambulent amplius, *Tenebris obscuratũ habẽtes intellectũ, alienati à vita Dei per ignorãtiã quæ est in illis, propter cæcitatẽ cordis ipsorum.* In quibus verbis, quæ proximè præcedunt illa, de quibus fuit dubitatũ, exprimit miseriam, & infœlicitatem Gentiũ, quæ cũ tenebris essent obsitæ, inflabantur tamen in scientia: & cùm alieni essent à vita Dei, quę in gratia consistit: per peccatum tamen antiquum, & alia superaddita, sibi viuere Deo videbantur; cùm tenebras suas & peccata non conspicerent. Nihil autem infœlicius cœco, qui putat se videre, aut mortuo, qui se pro viuente gerit.

Ephesiorum pristinus status ante fidẽ Christi susceptam, quam miser, & infœlix fuerit.

Addit, obscuratũ intellectũ illos habuisse & ignorãtia salutis suæ detẽtos propter cęcitatem cordis ipsorũ: vbi cæcitatẽ cordis vocat tenebras volũtarias, per quas peccata virtutibus, & creaturas creatori præferunt: & illæ sunt causa ignorãtiæ, & obscurati intellectus: nec opus est ampliori ponderatione horum verborum, quę per se clara sunt.

Tenebris obscuratũ habentes intellectũ, quomodo Ephesij.

Subdit

AdVIII.dub. Quid significet: Quidam desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ.

Subdit: *Qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operatione immūditiæ omnis, in auaritiā.* Huius loci duplex est lectio Græca quarū altera nō lōgè ab altera dissidet. Quidā n. legūt ἀπηλπικότες, hoc est desperātes, vt interpres vertit, id est, cū nō crederēt aliā vitā superesse post hāc præsentē, siue etiam cū nō crederent corporū resurrectionē, vt interpretatur Ambrosius: hinc factū est, vt omnes per fœdissima quæq; vitiorū genera sese præcipites darent ad captandas obscœnas sensus voluptates.

B. Amb. to. 5.

Alter sensus Hieronymi, & Græcorū.

Alia verò est Hieron. & Græcorū autorū, ἀπηλγηκότες, & significat homines qui sunt sine sensu: & dolore sui mali. Hieron. vertit indolētes. Alij vertūt, postquā dedoluerūt id est oēm doloris sensum à se abiecerūt: quod nō tā est desperatorū, quā eorū, qui nō amplius dolēt ob ea facinora quę admittūt, sed bonū quod turpiter viuendo amiserūt, tāquam stupida mēbra, & vi sentiendi carētia non cogitāt. De qua Cicero Tusc. 2. Labor inquit, quasi callum quoddam obducit dolori: & in epistola ad Varronem: Consuetudo diuturna callum iam obduxit stomacho meo: & ab hoc callo promptum est delabi, vt omnis doloris sensus amittatur. Rectè Ouidius dixit.

M. Tul. circa med. libri. Idem li. 9. ep. 2 sub finem.

Optimus ille fuit vindex, lædentia sensus,
Pectora qui rupit, dedoluitq; semel.

Ouid. lib. 1. de Remed.

Istos ait semetipsos tradidisse impudicitiæ, Ita etiā ad Rom. dixit de Gētibus: *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorū in immūditiā.* Et rursus: *Tradidit illos Deus in reprobū sensum vt faciāt ea quæ nō conueniūt.* Et intelllige propriè, homines seipsos tradere efficienter in vitia quæq; obscœnissima, etsi à cōcupiscētia sua abstractos, & illectos: Deus aūt tradit priuatiuè, quatenus permittit illos sordes vitiorū amplecti, ac gratię suę lumen tollit, quo poterant ab illis vitijs retineri, aut reprimi, aut deniq; doloris sensu tangi.

Rom. 1. Ibidem.

Homines vt sese tradāt impudicitiæ, vt verò tradantur à Deo. Iacob. 1.

Addit: *In auaritiā.* Quę vox Gręcè dicitur πλεονεξία, quod generale est vocabulū, quo significamus plus in vnaquaq; re nos vsurpare, quā par sit, id est in opibus, in honore in libidine, & in cæteris: & poterat verti, luxū, qui similiter est sine modo, & termino, Quidā verò interpretātur, per aduerbium, Certatim, quasi vnus aliū superare cōtēderet, cū agitur de lucro. Sed illas duas lectiones in Græco textu quidā cōplexus, ita hūc locū vertit. Qui eo vsq; duritię peruenerūt vt ad omnem sensum obsurduerint, & post peccata dolere nesciant, vel pœnitere facti: desperati quoq; semetipsos tradiderūt impudicitiæ, & lasciuiæ, ad patrandā sine modo, & termino omnem immunditiam. *Si tamen*, inquit, *illum audistis, & in ipso edocti estis.* Si tamē hoc in loco affirmat, & verti potest, Siquidem, vt ibi: Si tamen iustum est apud Deum retribuere: vbi etiam affirmat. Hic autem, vt ait Chrysostomus, Ephesij audierant, & edocti fuerant.

Quosdā tradidisse se impudicitię quid est in auaritiam.

Tertia cuiusdam interpretatio illorū verborum Qui desperantes, &c.

1. Thess. 1.

B. Chrys ser. 13.

IX. dub. dissoluitur. Quid deponere veterem hominē, & nouū induere.

Ad nonū: Deponere veterē hominē est, vitę veteris cōuersationē, in qua dominatur peccatū, exuere. Neq; enim, vt nōnulli putant, vetus homo est corpus, & homo nouus anima, vt ait Augustinus apud Bedam in hunc locū; sed corpus exterior homo est, anima interior. In interiori igitur agitur hæc vetustas, & nouitas. Cùm enim Apostolus diceret: *Exuite vos veterem hominē, & induite nouum,* non hoc induebat vt corpus deponeretur, sed vita in melius mutaretur. Quod notādū est cōtra hęreticos, tū veteres, vt Simonē Magū, qui post Christi cognitionē, ad libidinē Gentiū discipulos suos redire permittebat. Tū propter recētiores, qui nō distinguūt inter varios hominis status, sed constituunt oēs etiā in Christo existētes peccatores, & in peccati dominantis statu versari, cōtra totā doctrinā Apostolicam, præsertim eā, quā tradit Roma. 6. vbi ex Baptismi renouatione, & morte, & sepultura Christi, & resurrectione eius argumētatur, baptizatū ad peccatū redire nō debere, nec ad illud perpetrādū cogi, nisi vbi per volūtatē suā ac cōsensum succubuerint, hic aūt vetus homo est ille, qui corrūpitur secūdū desideria erroris. i. qui per singulos dies, & horas corrūpitur, dū erronea ipsius desideria, siue ad errores perducētia, dū ipsis acquiescitur, fouemus. Quod. n. antiquatur, & senescit, prope interitū est: vetustas enim ipsa species est corruptionis. *Renouamini aūt spiritu mētis vestræ. & induite nouū hominē qui secūdū Deū creatus est in iustitia & sanctitate veritatis.* Renouatur in primis homo per spiritū sanctū, qui est in mēte nostra, & hoc dū viuimus: post mortē autē fit renouatio per corporis immortalitatē, vt loquitur Apostolus ad Rom. 8. & induimus nouū hominē Christū, qui creatus est nō simpliciter, & in se, sed in nobis ipsis; & hoc per iustitiam, qua iustificamur, & sanctitatē veritatis, hoc est verā & non fucatam sanctitatem, & quę nullā fictionem, aut hypocrisin admittit.

B. Aug. li. de passione Domini. vt citatur apud Bedam to. 6.

His verbis Apostoli duo dogmata cōfitentur.

Ille homo vetus quomodo corrūpitur secundum desideria erroris. Heb. 8.

Quid renouari spiritu mentis suę, nouus homo Christus secundū Deum quatenus creatus in iustitia, & sanctitate veritatis. Rom. 8.

Ad decimū respōdemus, tria esse nobis cōsiderāda. Primū, quomodo ira possit esse sine peccato: Secundò quid est Solem non occidere super iracūdiā nostrā: tertiò quid illud, *Nolite locum dare diabolo.* Ad primū dicimus, allusionē esse Pauli ad Dauidis verba Psal. 4. cùm ait: Irascimini, & nolite peccare cuius verbi duplex est sensus teste Augusti. tract. in eundē Psalmū: prior quidē, si contingat aliquo modo in irā rapi; si tamē talis

Solutio X. dubitationis. Quomodo irasci contingat sine peccato. Psal. 4. Aug. to. 16 in princ.

ac tã moderata ira, vt illi ratio nõ cõsentiat & nullũ propterea peccatũ admittatis; alioqui agite pęnitẽtiã.i.irascimini vobismetipsis de pręteritis peccatis, & vlteriꝰ peccare desinite; & hic est posterior sensus. Ex quibꝰ colligimus, aliq̃ irã esse sine peccato vt si per zelũ, vel iustã indignationẽ, quę Gręca voce dicitur νέμεσις; aut subita sit & repẽtina quę rationẽ perueniat. Et irã quę motus est animi accẽsi, & appetẽtis vindictam, posuit pro iracundia, quæ vitium est, & non tantũ motus naturalis, sed voluntarius.

Quid est, Solẽ nõ occidere super iracũdiã nostram.

Secũdũ cõsiderãdũ est, cũ dixit: Sol nõ occidat super iracũdiã vestrã, admonnit iram citò ponẽdã, & de pectore excutiẽdã, ne in odiũ cõuertatur. Est.n. ira inueterata ipsum odiũ: nam ira retẽta cogitationes vindictæ semper cõcipit, & ad vindictã sumendã vehementer impellit. Verus etiã esset sensus, si rationẽ, & lumen iudicij per Solem intelligamus. Est.n. intelligẽtia nostra Sol, qui nõ debet occidere super iracundiã, hoc est, nõ debet esse tã atrox, & implacabilis, quę constituat hominẽ absq; misericordia, & absq; iudicio, & reddat illum furiosum, ac sęuam bestiam. Alias.n. si de Sole corporeo capias, quid esset, si quis ab ortu Solis, aut à meridie irasceretur? & anteq̃ Sol occidat, per irã interficiat hominem? Quod si nocte irasceretur, & ferro hunc & illum percuteret, an hoc sibi liceret, eo quòd Sol non occideret super eius iracundiam?

I. Solutio.

Vnde cõstet de Sole corporeo hic non esse sermonẽ.

Explicatur illud: Nolite locũ dare diabolo dupliciter.

Apoc. 12. Ibidem.

Tertiũ erat: Nolite locũ dare diabolo. Vbi aliqui vertũt, calũniatori cuicũq; in genere, id.n. Gręca vox significat διάβολος, Græci tamẽ & Latini Patres vno cõsensu de insigni illo interpretãtur calũniatore qui in Apocalypsi Accusator fratrũ, & serpẽs antiquus vocatur: vnde & Gręcè cũ articulo ait Paulus, τῷ διαβόλῳ, vt illum nobis designet calũniatorem, qui in hoc vnum totus est intentus, & ex officio, & arte, & habitu operatur, vt hominibus struat calumniam. Quod autem ait, non esse locũ dandũ diabolo, de ira intelligendũ est, quę ex sufflãte dæmone crescit in odium, & de festuca trabem efficit, & ita vltionis cupidia redditur homicidia, Omnis.n. qui odit fratrẽ suum, homicida est. Et locus Apost. ad Roma. 12. *Nõ vosmetipsos defendẽtes charissimi, sed date locum ira*, præsentẽ explicat: qui,n. sumit vindictã, dat locũ iræ, ac proinde diabolo, qui iræ nostræ autor est, & fautor, & per quam aditũ habet ad ædes animæ nostræ. August. serm. de immolatione Isaac: *Deus*, inquit, *tentat, vt doceat: Diabolus tẽtat, vt decipiat. Cui tamen, nisi, nisi ille qui tentatur, dederit locũm, inanis tentatio, & irridenda repellitur. Ideo Apost. Neque detis, ait, locum diabolo. Dant aũt locum homines diabolo, & concupiscentijs suis. Nõ enim vident diabolum homines cũ quo pugnant, sed facile habent remedium. Seipsos interius vincant, & de illo foris triumphant.* Hæc ille.

Iræ effectus.

1. Ioan. 3. Rom. 12.

B. Aug. serm. 2. c. 4. de tempore ser. 7. tomo 10.

Otium cur fugiendum.

Subdit deinde aliud pręceptũ, quo locum nõ demus diabolo, dicẽdo: *Qui furabatur, iã nõ furetur: magis aũt laboret operando manibus suis, quod bonũ est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.* Otiũ siquidẽ ostiũ aperit dæmoni, quò intret in nos ipsos, & mactet. Et ideò cõsulũt sancti, vt vitiũ otiositatis vitemus, vt insurgẽs cõtra nos dęmõ, nos in aliquo sancto exercitio, aut honesto opere manuũ inueniat occupatos. Nã vitiũ nefandũ in ciues Sodomorũ ingressum est per otiositatẽ, & panis saturitatẽ, vt testatur Ezechiel. Fera siquidem pessima deuorauit Ioseph, hoc est augmẽtũ virtutũ, & bonorum operũ deuorat ac perdit otiositas, quę instar ferę omnia consumit. De hoc pręcepto videtur Diataxis apostolica loqui li. 2. c. 36. his verbis: *Operare, esto assiduus, labora, & offer Deo quæ volũtatis tuæ sunt. Honora,n inquit, adhibe Deo ex tuis iustis laborib.* Prouerb. 3. iuxta 70. nostra aũt lectio habet: *Honora Dominũ de tua substãtia, & de primitijs omniũ frugũ tuarum da pauperib.* Eiusdẽ pręcepti meminit c. 63. Et nõ satis est declinare à malo, sed ẽt. opus bonũ facere: & ideò nõ tãtùm hortatur vt non furemur, sed etiam vt laboremus: & non tantùm habeamus quod possimus restituere, sed etiã quod alijs indigentibus tribuamus. Nec enim Apostolus dixit: Laboret vt nõ indigeat, vel vt habeat victũ, & vestitũ, & vt alteri molestiam non exhibeat; sed, vt possit impartiri his qui indigent.

Vnde vitium Sodomię, teste Scriptura. Gen. 19. Ezech. 16. Gen. 37.

Ex otio quãta pernicies. Clem. Rom. Prouerb. 3.

Psal. 33. 1. Petr. 3.

Cur laborandũ, & quomodo secundum Apostolum.

Quid quod bonum est operari.

Adiungit: *Laboret operando manibus suis quod bonum est.* Operando, inquit, quod bonum est, id est, rem bonam, & honestam; & recedendo à turpi opificio, vel ab eo, quod mali speciem habere videtur. Et per parenthesim legendum (quod bonum est) nẽpe pro se, & pro alijs laborare & de suo labore partis, alijs benefacere. Alia etiam ratio non dãdi locũ diabolo, subijcitur à Paulo, cũ ait: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* Græca vox significãtior est, putris, vel spurcus, hoc est obscœnus, & vitiosus, aut cum pernicie, & detrimento proximi: hac.n. ratione dęmoni ostium aperimus, & locũ damus: quemadmodum sanctis, & honestis sermonibus Angelos nobis conciliamus, & eorum consortio digni reddimur.

Omnis sermo malus quis & cur ex ore nostro nõ procedat.

Sermo bonꝰ ad ędificationem fidei vt det gratiam audientibus.

Ideò subiungit: *Sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.* Id est si quis sit sermo ædificans, & qui audientibus commodum aliquod adferat. Quanquam Gręcè non est verbũ fidei, sed χρείας, id est, vtilitatis, vel opportunitatis. Interpres autem verbum Græcum τῆς χρείας, vertit ad

ædifica-

ædificationẽ fidei. Quotiescunq; enim sermone nostro aliquis proficit, & iuxta opportunitatẽ loci, aut tẽporis ædificat audiẽtes, bonus ex ore nostro sermo processit.

XL quæstionis solutio. De eo quod Spiritum sanctũ tristitiæ omnis expertem nõn esse contristandum docet Apostolus,

Ad postremum dubium dicimus, Apostolũ prohibere contristare Spiritũ sanctũ: qui sermo secundum veteres Patres figuratam continet locutionem: quia in Spiritũ sanctum, qui Deus est, contristatio non cadit: facit tamen effectum contristati, cùm à nobis iratus recedit: & ita dicere: *Nolite contristare Spiritum sanctũ*, est perinde ac si quis ita hortaretur: Ne dicatis illa, aut faciatis, propter quæ Spiritus sanctus recedat à vobis, & recessu suo se offensum, & contristatũ declaret. Et hoc quoq; reduci potest ad illud, quod supra dixit: *Nolite locũ dare diabolo*: nam qui diabolum in se admittit, expellit à suo habitaculo, quod est cor hominis, Spiritum sanctum.

Altera solut.

Alius quoq; sensus esse potest, si esset sermo de Spiritu sancto, non qui in nobis est, sed qui in alijs est: qui sensus mirificè congrueret cũ pręcedentibus quę dixit de verbis obscœnis. Nolite, inquit, de turpibus, & obscœnis scermonem habere. Dũ enim in corona, aut cœtu viri pij intersunt, & colloquia de fœdis, & obscœnis voluptatibus seruntur, illorum piorum virorum spiritus conturbantur, & fit tristis, vt metaphoricè loquar, etiam ipse Spiritus sanctus, qui pios inhabitat, nam qui adhæret Domino, vnus spiritus est, ac proinde qui pios contristat, Spiritum sanctum, qui pios inhabitat, contristare videtur.

1. Cor. 6.

OEcu. c. 7. in ep. ad Ephes. circa mediũ. Quid significet: In quo (scilicet Spiritu sancto) signati estis in die redemptionis.

VndeOEcumenius prudenter annotauit dicens: *Pauendum quiddam dicit, ostẽdit enim, quod omnis qui spurcum sermonem loquitur, Spiritum sanctum contristat, Deinde etiam ex beneficio Spiritus sermonem magis tremendum reddit, ait enim: Per quẽ obsignati estis. In baptismate namque nos obsignauit, tãquam manifestum efficiens quod Dei populus sumus: siquidem hic dies redemptionis fuit.*

Hæc ille, accipiens præpositionem εἰς pro ἐν, quod sępè annotauimus. Dies siquidem baptismi est dies redemptionis, quia in illa cuiq; applicatur pretium, quo ex seruo fit liber, & ex captiuo redemptus.

Alter sensus.

Alij verò interpretantur: In quo signati estis, id est obsignatis sicut obsignantur literę & tabulę, vt cuius sint, agnoscãtur, & hoc vsque ad diem illam redemptionis vltimæ, in qua auferetur omnis mortalitas, & de qua scriptum est: Leuate capite vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra. Et hic sensus posterior de non contristando Spiritu sancto per obscœna verba, qui piorum corda inhabitat, videtur pręstare propter verba quæ sequuntur: *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia*, Redit enim ad alia vitia linguæ in proximum. Et amaritudinem, siue amarulentiam, vocat vehementiam in dicendo, quæ præparat ad iram, indignationem verò, tumorem, vel inflationem, vt Græcum nomen denotat. Clamor autem vel vociferatio est quæ felleam iracũdiam gignit, & ex hac oritur maledicentia, quæ blasphemia vertitur ab interprete. *Tollatur*, inquit, *à vobis cũ omni malitia.* Et non dicit: Cohibeatur, aut puniatur; sed omnem eorum significans eradicationem, tollatur, inquit, cũ omni malitia. Et pondera cum omni malitia: quia sunt qui clam more canum mordentes neque vociferãtur, neq; indignantur, sed in animo seruantes, data occasione vlciscuntur se. Et ideò dixit: *Cum omni malitia.* Ac de præsenti capite hæc sint satis.

Luc. 21.

Hæc vitia, amaritudo & ira, & indignatio. & clamor tollẽda nobis explicantur.

Cur illa vitia tollenda sint cum omni malitia.

DISPVTATIO XII.

In illa verba: cap. 5 *Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immũditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, &c.*

NON est ignorandum, B. Hieronymũ distinguere caput quartum à quinto in verbis superioribus iam explicitis, reliqua verò quæ sequuntur in fine quarti capitis: *Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis*: inchoãt 5. caput, & distinguũt à 4. ¶ Scopus autem notus est: quandoquidẽ Apostolus perstat diuersas pareneses adijciens ad perfectam & Christianam vitam traducendã necessarias. Et ait: Estote benigni, siue suaues contra amarulentiã: misericordes, cõtra tumorẽ, & indignationem, & iram: & donantes inuicem, contra clamorem, & maledicentiã sicut & Deus in Christo donauit vobis, id est condonauit, siue ignouit. Vt enim ille misertus est nostri, cõdonans nobis omnia peccatorum debita, id est decem millia talentorum; ita & nos voluit misereri conseruis nostris debentibus modicum quid, quod Euangelium expressit in centum denarijs.

B. Hier. vnde huius capitis sumat initiũ.

Propositum Apostoli.

Matth. 18. Ibidem.

Donare pro remittere.

Quod verò donare, quod Græcis est

Luc. 7.

Χαρίζεσθαι, significet remittere, probat Hieronymus ex Lucæ capit. 7. vbi habetur: *Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisq;*. Vbi in Græco textu idem verbum habetur. Proposita igitur Dei in Christo liberalitate, ad eius imitationem nos excitās subiungit: *Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi.* Vbi primum dubitatur, an possit homo Deum, & Filium eius imitari, cùm homo longissimè distet à Deo, & Christi virtute, & excellentia. Deinde quid est ambulare in dilectione, cùm Deus imitandus nec pedibus cōstet, nec videri queat: & quo modo ait; *Sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, &c.* Et quis est iste odor suauitatis: nunquid Deo placuit mors Christo violenter illata à Iudæis, cum omni ignominia, & immanitatis Iudęorū peccato coniuncta? Tertiò dubitatur in illis verbis: *Fornicatio, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis*, cur ab his vitijs dehortetur Ephesios viros sanctissimos & perfectissimos? & quid commune habet auaritia cum fornicatione, & cur scurrilitatem vetet, quæ Græcè est εὐτραπελία, quæ virtus est apud Aristotelem vocata vrbanitas; & cur opponit eutrapeliæ gratiarum actionem. Quartò quid est illud: *Nemo vos seducat manib. verbis*, quorsum hæc dicit Apostolus: Quorsum etiam ait: *Eratis aliquando tenebræ, nunc aūt lux in Domino.* Quid etiam communicare operibus infructuosis tenebrarum. Quintò difficilis videtur illa sententia: *Omne quod manifestatur, lumē est*, cum potius esset dicendum, omne quod manifestat lumen: nam quod manifestatur passiuè, participat lucem, non est lux. Sextò dubitatur de sententia quam producit: *Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus*: non enim ita apud prophetas vocari solet. Septimò qua ratione redimi potest tempus, quod semel elapsum non potest redire, sicut Poeta dixit:

I. dubium. *Secundum.* *Tertium.* *Arist. lib. 1. Magnorum Moral. c. 31. tom. 3* *Quartum,* *Quintum.* *Sextum.* *Septimum.*

Virg. lib. 3. Georg circa medium.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Qua etiam ratione dies mali sunt, cùm sola creatura ratione prædita mala esse possit. Postremò quomodò dicit de vino: In quo est luxuria: in vino enim, quod creatura Dei est, vitium nullum, aut peccatum esse potest, sed in his tantùm qui eo abutuntur.

Octauum. *Solutio I. dubitationis. De Deo nobis ad imitandū proposito quomodo id fieri queat. Quid sit imitari: quid sequi.*

Ad primam quæstionem præmittendū, quòd imitari, est aliorū sequi vestigia quòd ad mores, & actiones tantùm spectat, ac dicta, factaq; alterius: sequi verò est alterum corpore & gressu, aut etiam moribus consectari. Vnde si etymologiam vocis spectes imitari, est ipsummet iter peragere, vel iter metiri. Deinde asserimus, hoc præceptum imitandi Deum, frequenter per Scripturas esse sparsum, & alio loco habemus: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*, scilicet sum, ad nullū enim opus nobis impossibile hortaretur nos diuina sapientia: nam etsi impossibile sit naturæ, non tamen gratiæ. Est autem æquissimū præceptū, quia natura vehementer hominem inclinat ad imitandū: maximè cum intuitu Dei, & Christi, paruuli simus, siue pueri.

Deū esse nobis imitabilē secundum Scripturas. 1. Cor. 11. *1. ratio cur Deū imitari debeamus.*

Deinde quia per incarnationem Deus factus est imitabilis, nec se potest quisquā excusare: quia Christus qui ad imitandum proponitur, paruus fuit, & ad omnes ætates progressus est, vt eum oēs imitatione consequi possent. Hinc sæpè in monte stetit, vt ab omnibus videri posset: in medio quoq; discipulorum stabat ob eandem causam: in cruce quoq; erectus fuit tanquam serpens æneus, ad quem omnes fide spectantes sanantur: deniq; ad dexteram Patris in cœlo se collocauit, vt nostros oculos ad eum imitandum erigamus.

Secunda. *Ioan. 8. Num. 21.*

Tertiò filiorū est, artes non solùm & exercitia, sed etiam mores, & actiones parentum imitari: ideò hoc loco dicitur: *Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi*: Charissimus enim est homo præ Angelis, quibus instar Iacob fratri suo maiori Esau præripuit benedictionē: ita homo immortalem generis humani gloriam abstulir. Nusquā enim Angelos apprehendit; sed semen Abrahæ apprehendit. Præ alijs etiam antiquis Patribus charissimi sunt filij Noui Testamenti: quia ex seruis inutilibus; & vilissimis facti sunt filij Dei, accipientes spiritū adoptionis, cū illi spiritum seruitutis in timore accepissent. Ait etiam Dominus Matth. 5. *Diligite inimicos vestros, &c. Vt sitis filij Patris vestri*; id est vt esse vos ostendatis simili dilectione filios Patris vestri.

Tertia. *Gen. 27. Homo quā charus Deo. Hebr. 2.* *Rom. 8.* *Matt. 5.*

Quartò, quia eadē hęreditas quę à Patre data est Christo, seruatur nobis in cœlo. Ita n. dixit: *Vbi sum ego, illic & minister meus erit, Et, vt edatis, & bibatis super mensam meā in regno meo*, Vt ergò in præmio, & corona participes futuri simus, exprimit vt in officijs virtutū, & laboribus tolerādis, & humilitate eū imitemur. Quintò, quia nullū prætextum excusationis obtendere possumus, vt olim Patres habebant: quia ipse Dei Filius, non vllus Angelus, aut Moses præcessit. Et vitam cōmunem accepit, vt posset esse imitabilis. ¶ Nec causari possumus deesse lucem, aut oculos, aut ingenium: quia ipse est lux vera illuminans omnem hominem, etiam cæcum à natiuitate. ¶ Nec viriū imbecillitatem prætexere possumus: quia ipse qui pręcipit, potēs est, & pro sua bona volūtate operatur in nobis & velle, & perficere.

Quarta. *Ioan. 12. Luc. 22.* *Quinta & postrema ratio.* *Ioan. 1.* *Infrà 9. Varia quorūdā impedimēta Deum nō imitandi tolluntur. Philip. 2.*

Minus

Minus quoque potest quis ignorantiam prætendere: quia ipse solus est qui non ambulat in tenebris; ac proinde solus imitandus; reliqui verò, quatenus Christum sequuntur, iuxta illud: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*, Vbi Hieron. hoc loco ait: *Et Corinthijs quidem scribens, ait: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Non enim poterant statim imitatores Christi fieri, sed grande illis erat, si imitatores possent imitatoris existere. Ephesiis verò, quasi his, quos iam mysteria tanta docuerat, non ait: Imitatores mei estote: nec imitatores Christi, sed imitatores Dei. Non quòd minus sit imitatorem Christi esse, quam Dei: Deus quippe Christus est, sed quòd aliud sit secundùm hominem imitari, aliud secundùm Deum.* Hæc ille.

Ioan. 8. *1.Cor. 11.* *Hieron.*

Corinthijs cur se ipsum, Ephesijs Deũ vel Christũ proposuerit imitandum Apostolus.

Estque certius, & securius imitationis exemplum: quemadmodum inter canes venaticos, qui prædam insequuntur, ille cæteris præstat, qui odore prædæ trahitur, quàm reliqui insequuntur eam; non odore, sed quia vident alium canem præcurrentem. Christus etiam non est auarus, artem imitandi eum dissimulans, ac celatam tenens: eam enim in creaturarum libro, & in Scripturis, & in cordibus sanctorum descripsit. Neq; spectandum est ad rectam Christi imitationem, vt prius omnia quæ imitanda sunt, certa scientia apprehendamus: sed paulatim in iam cognitis, & perspectis virtutum officijs imitari Christum debemus. Sicut igitur correcturus detorta, & obliqua ædificia, regulam adhibere debet, qua ad rectum illa deducat: & castigaturus deprauatum librum, curare in primis debet, vt quàm emendatissimum exemplar habeat: ita nos præ cæteris sanctis decet, vt in vitam Christi perfectissimam nostros mores mutaturi, & emendaturi habeamus. Pictor pennicillo exprimere volens pulchram, & elegantem imaginem, det operam, vt in mente sua elegantissimam concipiat, & ante oculos perfectam aliquam imaginis ideam sibi proponat ad imitandum. Est autem Christi exemplum probatum à Patre dicente: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite.*

Deũ ipsum, quam Dei imitatores esse præstet imitari.

Quænam Christ⁹ quasi ſemina nobis iecerit imitationis sui. *Rom. 6.*

Qualeexemplar sit Christus nobis ad imitandum propositum.

Matth. 17.

Ad secundam dubitationem, vt Deum imitemur, ambulandum est nobis in dilectione: nam etsi Deus pedibus non constet, opera tamen eius omnem dilectionem spirant. Summo enim amore Spiritum sanctum Pater cum filio procedunt. Illo etiam creauit vniuersa, eodem conseruat, hominem condidit ad imaginem, & similitudinem suam: peccantem sustinuit: peccato dæmonis captiuum factum redemit, iustificat, remittit peccata per Sacramenta, largitur gratiam, ac varia charismata; pollicetur mercedem copiosam in cælis, & corporum resurrectionem, vt ex his perspicere possis, gressus Dei, quibus ad nos venit, in charitate potissimum positos.

II quæst. sol. Quid ambulare in dilectione, si De⁹ nec videri, nec potest incidere. *Genes. 1.* *Ibidem.* *Matth. 5.*

Et cum ait: *Ambulate in dilectione*: innuit, charitatem esse viam quandam, de qua dixit: Excellentiorem viam vobis demonstro. Est autem via lata dilectionis, quia etiam hostes omnes complectitur; quos diligere præcipit. Vnde & latum dicitur mandatum à Dauide. Est etiam via lucida: quia qui sequitur Dei amorem, non ambulat in tenebris. Caretque omnibus incommodis hæc via, in qua si quæ fiot spinæ, & tribuli, sua Deus virtute conuertit in rosas. Non est in hac via frigus: quia charitas ignis quidam est spiritualis. Caret æstu: quia ventus roris Spiritus sancti spirat in ea.

Quod charitas sit via. *1.Cor. 12.* *Matth. 5.* *Psalm. 118.* Huius viæ qualitates explicantur. *Dan. 3.*

Noo est montosa via: quia charitas non inflatur. Caret saxis, in quæ impingamus, quia charitas patiens est: & puluere auaritiæ, quia in alios benigoa est: & luto fœdæ voluptatis, & lasciuiæ, quia noo congaudet iniquitati. Est via decliuis: quia natura nostra ad amandum propensa, & nihil non multum amabile præcipit diligi à nobis. Est secura via: quia qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Nam qui extra viam charitatis est, laborat, & non progreditur. Est & facilis, eo quòd in charitate tanquam in naui transimus mare mundi huius. Et quanquam cum tempestatibus sit luctandum, tamen securè peruenit ad portum gloriæ cœlestis. Nam huius nauis nauclerus Spiritus sanctus est; at remiges, Angeli, venti prosperi, Dei inspirationes; contrarij verò, dæmonum tentationes, quæ digito Dei vincuntur. Ideò qui ambulat in dilectione, dicitur in Deo manere: quia eius motus, & progressus charitatem seruant, & augent.

1 Cor 13. *Ibidem.* *Ibidem.* *Ibidem 6.* *1.Ioan. 4.* Quã breuis & compẽdiaria ad cœlestem patriam charitatis via. Ambulantes in dilectione in Deo cur maneant.

Et addit modum, quatenus sit manendum in charitate: *Sicut*, inquit, *& Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.* Vbi perpende, quòd etsi multis, & præclaris modis nos Christus dilexerit, hunc tamen mortis suæ Patri oblatæ, vt maiorem, & excellentiorem reliquis prætulit. Dilexit enim nos gratis, non prius amore nostro prouocatus, imò potius peccatis nostris irritatus: nec propriæ vtilitatis causa, sed nostræ: nec sine suis magnis expensis, & charorum suorum, quos reconciliationis ministros constituit, & ad æternam nostram gloriam, & quietem, vt oculum mercenarium exuamus, & discamus etiam nostris tũ expensis diligere Deũ, & irritati per-

Quantopere nos Christus amauerit. *1.Ioan. 4.* *2.Cor. 5.* Tantò nos Christ⁹ quid amore docuerit.

Matth. 5.

persecutionibus amare non desistamus: & amando proximum, non expectemus amorem hoc enim ethnici faciunt, quorum vox est:

Marce vt ameris, ama.

Non item commodi nostri causa, sed proximi sit amor veræ amicitię, & non concupiscentiæ.

Christi in nos amoris aliæ circumstantiæ.

Prudenter quoque nos dilexit, amando naturam humanam quam assumpsit, & nõ culpam. Ideò nos in amore proximi cauere debemus, ne ita illum diligamus, vt eius quoq; peccata comprobemus. Amauit quoq; cum ordine: quia, vt Sponsa dixit, ordinauit in me charitatem. Plus enim animam quã corpus: plus etiam corpus quam externa fortunæ bona, ne in amando erremus, diligere debemus. Adde, quòd dilexit nos perseueranter, iuxta illud;

Ioan. 13.

Cum dilexisset suos qui erant in mũdo, in finem dilexit eos: quod nos imitari debemus, quia scriptum est:

Prouerb. 17.

Omni tempore diligit qui amicus est. Præterea vehementer dilexit, quia noluit offerre debile, hoc est, in infantia noluit pro nobis mori, ne minus nos dilexisse videretur, debile corpus pro nobis ponendo, sed in ætate matura corpus perfectum offerendo, & iter tam longum emetiendo pro oue errante reducenda, & pro filio ingrato, & seruo morti damnato liberando: vsq; adeò, vt spinas crucis, clauos, lanceam, & mortem ipsam, atq; adeò infernum penetrauerit. Et quotidie peccatoribus opitulatur, plusquam mater filio redeunti non sine vulneribus, & bello, quæ gratulatur de filio inuento, quem putabat extinctum.

Ioan. 15.

Quænã maxima, summaque dilectio.

Vehementia autem huius dilectionis est, quòd maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.

Rom. 5.

Et tradidit semetipsum ita à se amatum, & in manus hostium crudelium, & pro nobis peccatoribus & filijs iræ pro peccato se obtulit.

Christus non solũ oblationẽ, sed & hostiã cur dicitur se Deo tradidisse.

In eo quod ait: *Oblationem & hostiam*, aliquod existimo delitescere mysteriũ: quod etiam in illis verbis Psalm. 29. significatum fuit:

Psalm. 39.

Hebr. 10.

Sacrificium & oblationem noluisti; corpus autem aptasti mihi, verba Hebræa habent, mincha, & mizbeach.

Malach. 1.

Quid Mincha, quid verò Mizbeach Hebræis significet.

Prima vox, significat sacrificium incruentum, de quo dixit Malachias cap. 1. *In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda*; alludens ad Euchariſtiam. Secunda autem vox significat sacrificium cruentum. Et ita bis se obtulit Christus, semel in Eucharistia incruẽtè, & in cruce cruẽtè, in qua se pro vniuersis peccatis veteris ac noui Testamenti obtulit: sicut in Eucharistia pro illis, quæ in Nouo Testamento committuntur. Ita hic dicitur, προσφορὰν καὶ θυσίαν, id est, oblationem, & hostiam, siue sacrificium; vt intelligamus, Dominum se ipsum pro nobis tradidisse & cruentè & incruentè, & hoc in odorem suauitatis, siue vt Hieron. in præfatione super Zachariam vertit, in odorem bonæ fragrantiæ: vt scilicet tanquam alter Isaac benedictionem nobis Deus conferat.

Christũ quid tradidisse semetipsum Deo, &c. in odorem suauitatis.

Hier. tom. 6.

Genes. 27.

Vt enim thus attritum, & in igne repositũ bene olet, & vnguentũ effusum totam domum impleuit odore suo; ita Christus igne suæ ardentis charitatis, & attritus propter scelera nostra, & fracto alabastro corporis sui, Deum nobis placauit, & dæmõ de mũdo fugatus est: sicut vineę florentes pellunt serpentes; & mundus tractus ad Christum, qui dicit: *Post te in odorem vnguentorum curremus*: quo odore vnguẽti tota Ecclesię domus repleta est, ita vt qui hunc odorem nõ percipiat, planè mortuus sit, aut fœtidus.

Ioan. 12.

Esai. 53.

Marc. 14.

Ioan. 12.

Cant. 1.

Hostiam & oblationem nos quoque qualem offeremus Deo ad exemplũ Christi.

Nos quoq; Christum imitãtes, offerre debemus Deo nos ipsos, & omnia bona nostra pro aliorum erratis, & peccatis, quæ vt propria reputare debemus: & non tantùm incruentè preces Deo illis auferẽdis offerre, sed etiam cruẽtè, si causa postulet, & maximè pastores, quorum est ponere animam pro ouibus. Hinc Ioannes: *In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suã pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Et vt ait Chrysostomus, pati pro inimicis, est odor bonæ fragrantiæ.

Ioan. 10.

1. Ioan. 3.

Chrys. ser. 17 sub initium.

III. Soluitur dubitatio. Ephesios Paulus tam sanctos atq; perfectos à vitijs quare dehortetur.

Ad tertium respondemus: Apostolum superius hortatum fuisse ad cauẽdum omnem malum & obscœnum sermonem, ob quam causam descendit eius adhortatio ad præcidendam omnem illicitam libidinem. Nam etsi Ephesij viri perfecti essent multi, non deerant tamen nonnulli imperfecti, qui hac monitione indigerent.

Et ita speciali vitio fornicationis adiungit generale: *Fornicatio autem*, inquit, *& omnis immunditia.* Erant siquidem multi ex Iudæis, qui solum adulterium, aut incestum, aut raptum, & qui in alienam iniuriam fiunt concubitus, tantùm illicitos haberẽt:

Fornicationẽ non solum, sed omnem etiã immunditiam cur dixerit Apostolus fugiẽdam.

quare post fornicationem simplicem, quæ prima facie nulli iniuriam inferre videtur, immunditiam adiunxit, quæ generale est vocabulum ad omnem lasciuiæ lapsum spectans, etsi quidam ad generalem immunditiam, & voluntariam pollutionem, qua quis se ipsum defœdat, extendant.

Hieron.

Rectè hoc loco Hieronymus ait: *Nisi Philosophorum quidam Cynicus extitisset, qui doceret, omnem titillationem carnis, & fluxum seminis ex qualicunque attritu tactuq; venientem in tempore non vitandum: & nonnulli sapientes seculi in hanc turpem, & erubescendam hæresim consensissent, nunquam sanctus Aposto-*

In Cynicos.

lus

lus scribens ad Ephesios, ad fornicationem etiam omnem immunditiam copulasset. Hæc ille.

Notantur Poëtæ turpitudines, & infamiæ.

Nec nominetur in vobis. Hoc est, inter vos. In quo grauissimè peccarunt Poetæ: qui ad omnem libidinē suis fœdis poëmatis prouocant: sed alia lingua, & alius sermo, & alij mores sanctos Christi decent. Quo in verbo rectè dictū est à Hieronymo: *Ex quo sanctus non potest appellari, quicunq, extra fornicationem in aliqua immunditia, & auaritia voluptatum, quæ se delectauerint, inuenitur.*

Hieronym.

Clem. Rom. Christiano fideli carmē Ethnicū, aut meretriciam cantilenam cur vetuerint Apostoli. Orig. tom. 1.

Diataxis verò Apostolica lib. 5. c. 10. habet: *Christianus fidelis nec carmen Ethnicum, neque meretriciam cantilenam canere debet, quoniam continget eum in cantione, dæmoniacorum nominum idolorum mētionem facere, & in locum Spiritus Sanctus adet cum spiritus malus.* Origen. quoque lib. 1 & 5. contra Cels. abstinēdum esse docet ab omni vanitate nominum, & notionum, certandumque ad mortem, ne Christianus Deum appellet Iouem.

Cum fornicatione, & immunditia cur etiam sit auaritia fugienda.

Adiūgitur verò auaritia fornicationi, & immunditiæ: in quo voluit fortassis Apostolus excludere lenonum, & meretricum turpe lucrum. Et meretrix nonnisi à merēdo denominatur. Et quia Græca vox est πλεονεξία, Hieron. accepit non pro studio pecuniæ, sed pro inordinata cupiditate voluptate carnalis, quando scilicet quis non est contentus licita, & concessa voluptate, quæ est inter coniuges matrimonio deuinctos, sed insatiabilis discurrit per oia genera turpitudinis. Addit: *Et turpitudo*, Græcè αἰσχρότης, vt autem intelligas quātum sit vitanda verborum obscœnitas à Christianis, intelligat quid Ethnicus Arist. lib. 7. Polit. c. vlt. doceat: *Omnino igitur obscœnitas verborum per legislatorem exterminanda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere. Potissimū igitur statim à pueris, neq, dicant, neq, audiant quicquam turpe: si quis verò dicere, aut facere quicquā prohibitorū deprehensus fuerit, si liber sit, sed nondū in conuentū comessatorū dignatus assumi, honore prohibeatur, & verberibus castigetur. Sed si sit maioris ætatis, seruili infamia afficiatur. Cum verò dicere quicquā inter diximus, clarum est, quòd & aspicere aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cur magistratib. nullam neq, picturam, neq, statuā esse taliū rerū imitatricē.* Hæc ille, Christianè potius (ita dixerim) q̄ philosophicè. Quod ēt obiectū est de scurrilitate, quæ Græcè vocatur εὐτραπελία, respōdemus, Aristotelem pro virtute posuisse Vrbanitatis, vel facetiæ, vel leporis: & per excussum opponit illi βωμολοχίαν, quæ propriè est scurrilitas: per def. ctum verò opponit ἀγροικίαν i. rusticitatē. Quanquā, inquit Philosophus, apud eos, qui plus æquo ioci, salibusq; gaudent, etiā ipsa εὐτραπελία dicatur βωμολοχία. Chrysost. verò in parte

Philos. tom. 3.

Aristot. lib. 8. Ethic. & li. 1. Magno. moral. c. 31. to. 3.

Chrys. ho 17.

hica, siue morali huius loci, Aristotelem tacitè reprehendit, & eos oēs reijcit, qui εὐτραπελίαν, rem mediē inter vitium, & virtutem faciunt. Dicendum ergo, si Aristotelis doctrinam retinere velimus, Apostolum non fine causa adiunxisse εὐτραπελίαν, quæ ad rem non pertinet, id est, quæ excedat, & ad extremū, & vitium vergat. Et hoc addidit Apostolus, ne tetricus nimirū doctor videretur. Et semper in his omnib. distinguēdæ sunt personæ: quia quædam laicis conceduntur, quæ nōnisi turpia sunt in sacerdotib⁹, & religiosis, quorū ludi & ioci deberēt esse lacrymæ, & assiduæ orationes & preces pro populis, Ad illud verò, quod ait Apostol⁹: *Sed magis gratiarū actio*, dubiū erat de qua gratiarum actione sit sermo. Et sensus in primis est: Non sit turpitudo, aut scurrilitas, sed gratiarū actio potius quā illud, na aduerbiū Magis, nō cōparationem, sed vim corrigentis habet. Aut si per aliquā indulgentiā illud quādoq; toleretur, istud tamen semper fit. Hieron. tamē hoc nō de gratiarū actione quę Deo fit, accipit, sed de sermone gratiæ, & spiritualis cuiusdā colloquij iocunditate, vt cū superioribus congruat, id est, vt opponat obscœnis verbis, & turpibus actionibus. Eius hæc sunt verba: *Forsitā, inquit, gratiarū actio in hoc loco nō ista est nominata, iuxta quā gratias agimus Deo, sed iuxta quam grati, siue gratiosi, & salsi apud hoēs appellantur. Stultiloquiū enim & scurrā non decet esse Christianū. Decet aūt sermonem eius sale esse conditum; vt gratiam apud audientes habeat.* Additque, quod etsi græcè εὐχαριστία legatur; tamen εὐχάριστος est homo beneuolus, gratiosus, vrbanus, ac facetus. Excludit ab hæreditate regni Dei, omnē fornicatorē, & immundū, & auarū, q̄ est idolorū seruitus, vel potius qui est idolorum seruus, vel cultor: ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης. Et Colos. 3. Auaritia quod est, vel quæ est idolorum seruitus. Nā vt idololatra simulacro tribuit honorem Deo debitū, ita auarus pecuniæ, & diuitijs, & tres illas virtutes Fidei, spei, & charitatis, quæ Deo debentur, mâmonæ, siue auaritiæ tribuere solet. Nam illum solum credit esse Deum suū, in illo spē omnē collocat, & super omnia diligit ex toto corde, & viribus: sacrificat etiā auaritiæ non tantū sanguinē animaliū, sed etiā viuū sanguinē, id est, sudores hominū viuētium, quos ad lucrū refert, vt ait Chrys. Et vt de ijs, qui gulæ sunt dediti, dicitur: Quorum Deus, venter est; ita aurum, Deus est auaro. Non est aūt propriè, & per se idololatra, quia auarus per se non intendit honorem Deo debitum auro tribuere, sed per accidēs, quatenus inordinato, & superfluo amore diuitias diligit.

Eutrapelia si virtus est secundū Philosophum, Ephesijs cur vitanda præcipitur.

Quænā gratiarum actio magis quam vrbanitas suadetur Ephesijs.

Alter sensus Hieronymi.

Philip 3.

Quartæ

Ad IV. dub. De boni sensu verborum: Nemo vos seducat inanibus verbis.

Quartæ dubitationi satisfaciendũ est, nimirũ quid sit illud, *Nemo vos seducat inanib. verbis*; aut quorsum hoc dicat Apostol⁹. Respõdent quidã, Paulũ respicere ad scholam Simo. Magi, quæ spurcã hæresim partim ex Poëtis, partim ex Philosophis, imò etiã autoritate S. Scripturæ psuadere conabatur, vt tradit Epipha. in Sim. Magũ, & in Nicolaũ, & in Gnosticos, vbi sordissimũ sacrificium, φ vitæ mysteriũ nominabant, de cõmixtione multiplici virorũ, ac mulierum, ac de commixtione vxorum prædicabant.

Epiphan. in hær. 4.

Alter sensus.

Admonet etiã Paulus eisdẽ verbis, ne ad recẽtiorũ Hæreticorũ, & præsertim ad Lutheri doctrinã attẽdamus. Nam passim oẽs Christũ, & placabilẽ docent, ꝓ omnibusq; suo sanguine satisfecisse, modò tãtum fide credamus: quæ reuera sunt verba inania, & omni veritatis soliditate destituta. Nã disciplinę carnis habenas laxant, & alunt peccãdi licẽtiam. Fuerũt quidã nostri sæculi Philosophi, q ex Aristotelis doctrina, & aliorũ principijs, vt certam tradebãt animæ mortalitatẽ, & vt Sadducæi, nullũ credebant esse Spiritũ. Certè qui hæc somniarũt, inania prorsus verba tradiderunt. Nam & iniurij Deo extiterũt, cuius prouidentię, & iustitię in hac parte derogarunt: & hominis dignitati detraxerũt, cuius animã nemo põt occidere: & scripturis cõtumeliosi extiterũt, quæ toties de spiritib⁹, qui carnẽ, & ossa nõ habent, sermocinãtur. Deniq; de religione Christiana, quæ, posita aiæ mortalitate, tota corruit, & labascit, pessimè meriti sũt: Et ipsi q hæc ferere nõ formidarũt, iam malo suo miseri experiũtur suorũ dogmatũ falsitatẽ. Subdit: *Propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidẽtiæ*. Venit, ait de præsenti ἔρχεται, .i. venire solet. Et ira Dei per Metonymiã, qua causa pro effectu ponitur, vindictã designat, q̃ De⁹ in infideles, & suo lumini rebelles plerunq; exercere solet. Addit. *In filios diffidentiæ*. Græca vox est ἀπειθείας, quę est inobedientia, siue incredibilitas, vel insuasibilitas, vt ait Hiero. qui eos hoc sermone taxari scribit, qui negabant aliã esse pęnam peccati præter ipsum peccatũ, quo vno fatis homo punitur. Sed hoc dicto totã nobis de gehenna, & supplicijs eius, quibus iustẽ peccatores plectũtur, veritatem adimebãt. Simili quoque ratione fingere potuissent nullo præmio benefacta, & virtutũ officia remunerare, sed ipsa satis esse sibi ad præmiũ: qua etiã ratione repositã in cœlis amplissimam mercedẽ iustorũ meritis respondentẽ auferunt. *Eratis enim aliquãdo tenebræ, nunc aũt lux in Domino: Vt filij lucis ambulate*. Abstracta pro concretis more Scripturæ posuit, pro tenebrosis, & lucidis hominib.

Quã absurda & impia tuentium animę mortalitatem opinio.

Actor. 23.

Matth. 10.

Luc. 24.

Quid ira Dei veniens in filios diffidentiæ.

Filij diffidentiæ qui nam Hieronymo.

Aliam quam peccatum ipsum esse pœnam peccati, duplicitur.

Ephesij quomodo fuerint aliquando tenebræ, nunc aũt lux in Domino.

.i. si olim fuistis tenebrę, mirũ non erat, nec ita vobis imputabile, quoniã nunq̃ in luce fueratis: nũc verò si noto Christo vera mũdi luce ad tenebras peccatorũ reuertamini, iudiciũ in vos grauissimũ à Deo accersitis, de quo: *Hoc est iudiciũ: quia lux venit in mũdũ, & dilexerunt hões magis tenebras quã lucem*. Et dicuntur iusti lux, quia à Christo illustrati ipsi, alijs quoq; prælucẽt: & dicũtur nõ lux simpliciter, sed in Domino .i. gratia, & beneficio Christi. Et quos dixit, lucẽ, iterum vocat filios lucis, id est, homines qui lucem amplectũtur. Et exigit lucis fructus, siue, vt alij codices Greci habent, fructus Spiritus, quæ lectio idẽ ferè significat. Sũt autem illi in omni bonitate, & iustitia, & veritate. Est autẽ bonus ille, qui de suo effundit in alios: Iustus verò ille, qui reddit vnicuique quod suum est: verax, qui seruat φ promisit, siue Deo, siue homini, & qui odit mendacium.

Ioan. 3. Infrà 9. Suprà 5.

Iusti cur vocentur lux, & in Domino.

Quinam fructus lucis Apostolo.

Ad illud verò, de quo dubitatũ erat, q̃d esset operibus infructuosis tenebrarũ non cõmunicare, respondemus. Hęreticos propriè tenebras esse, & in tenebris ambulare; aut insignes peccatores, q in magnis errorũ, & flagitiorũ tenebris versantur. Nolite ergo cõmunicare illorum operibus, vel ea imitando, quasi bona sint; aut illa laudãdo, aut aliquo modo illis consentiendo qui ea faciũt. Nam si hæreticis scienter vel aue dixerimus, cõmunicamus eorũ operib⁹ malignis. Suntq; eorũ opera infructuosa, siue sterilia, qñ ex charitatis radice non proueniũt. Et vt Apost. alio loco dixit: *Quẽ fructũ habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?*

Operibus infructuosis tenebrarum quid nõ cõmunicare.

Ioan. 2.

Rom. 6.

Subdit: *Magis autem redarguite*. Quo loco etiam Magis, non est etiam comparantis, sed corrigentis. Et redarguite, vel reprehendendo illa, vel prodendo alijs vt caueãt: vel vt Photius interpretatur, comparitione propriæ vitæ sanctioris arguite. *Quæ enim in occulto fiũt ab ipsis turpe est dicere*. Optima ratio hęc est non communicandi cum operibus infructuosis, ex turpitudine tali, ac tanta, vt etiam turpe sit illa dicere. Et est sermo de venereis, & obscœnis impudicitijs, quæ quò minus deteguntur, minus pias, & castas aures offendũt: & quò minus suis proprijs vocabulis pronũciantur, magis deteguntur, & honestius enunciantur. Et ad hanc rem faciunt illi versiculi cuiusdam: *Nox, & amor, vinũq; nihil moderabile suadent: Illa pudore vacat, Liber, Amorq; metu*. Et quia dixerat: *Quin potius arguite*, subiungit: *Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifestantur*. Hieronymus legit: *Omnia argũta à lumine manifestantur*. Et probat Apostolus passiuam propositionem ex illis quæ consequuntur, id est, vniuersali actiua,

Opera infructuosa tenebrarũ redarguuntur dupliciter.

Photius apud Oecumen.

Opera quæ in occulto facta turpiter dicantur, vt inquit Apostolus.

Ouid. 1. Amorum eleg. 6. prope fin.

B. Hieron.

cum ait: Omne enim quod manifestat lumen, est, siue lux, semper enim eadem vox Græca est φῶς, Est autem propriè arguere, palam facere, vel patefacere, siue reprehendere: id enim est ἐλέγχειν, iuxta illud: *Quis ex vobis arguet me de peccato? Et, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.* Et Poëta dixit, *Degeneres animos timor arguit:* & alter:

Arguere qd propriè.

Ioan 8.
Infrà 16.
Virg. 4 Æn. initio.
Ouid. lib 4. trist. eleg 3. in fin.

Quæ latet, inq; bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturq; malis.

De hac sententia Apostoli quinto loco dubitatum fuit. Et argumentatur à proprio lucis munere, vt quod verum sit filiorum officium explicet, nimirum vt nihil habeant commune cum tenebris. Sed etiam illarum quantumuis intimas latebras patefaciant, ac redarguãt, vt alij cauere possint. Quia enim in vltima propositione, Omne quod manifestatur (Græcè habetur, τὸ φανερούμενον) participium est mediæ coniugationis, optimè & actiuam, & passiuam significationem potest habere, & Caietanus, & alij magis probant actiuam. Et sensus: Omne quod manifestat, lux est. Et ita aperta est & plana intelligentia huius loci. Cùm enim dixisset, ea quæ arguuntur, aut reprehenduntur, siue correctioni, & reprehensioni subduntur, à luce manifestari, subiungit: Nam quicquid aliud manifestat, apertè cognoscitur esse lucem: nam si manifesta non esset, reprehendi non posset. Quanquàm autem ea quæ occultissime facimus, nunquam nobis non sint manifesta, saltem lumine intellectus, quo illustramur, & conscientiæ ipsius reclamantis, quę est mille testes, & semper sint Deo, & Angelis eius manifesta: hic tamen propriè de ea manifestatione est sermo, quo errata nostra in aliorum veniunt notitiam. Idem etiam sensus colligitur, si passiuè legamus, vt scholia Græcorum: Quod manifestatur. Nam etsi obscurum sit, & tenebrosum; cum tamẽ manifestatur, lucem participat, & ipsum proditur. Qua ratione etiam ipsa peccata, & scelera dici possunt lucida, quatenus & reprehenduntur, & illuminantur, & remittuntur à Deo, secundùm illud quod Ecclesia canit:

Ad V. dubiũ. Quomodo accipiendum illud: Omne quod manifestatur, lumen est.

Caietan.

Alia quædã manifestatio sed minimè huius loci propria.

Hæc lectio passiua: Omne quod manifestatur, quod eadem sic cum actiua, manifestat.

Iam Christe Sol iustitiæ,
Mentis diescant tenebræ,
Virtutum vt lux redeat
Terris diem cum reparas.

Cum enim tenebræ lucis priuatio sint, nõ nisi per habitum, id est, per lucem, cognosci possunt. Est ergò per tropum Metonomiæ, qua causa ponitur pro effectu, dictũ, lumen est, id est, lucidum est.

Quo schemate dictum sit omne quod manifestatur lumen esse.

VI. Solutio quæst.

Ad sextum, dum ait: *Propter quod dicit Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus*, respondemus, hunc locum non satis constare vnde sumptus sit, nec enim vllum Paulus expressit. Dicẽdum tamen est, multa probabilior à Doctoribus dici, quæ satis sunt ad tuendam Pauli autoritatem, qui hoc testimoniũ attulit. Dicere enim possumus, aut ab aliquo Propheta recondito, & apocrypho desumpsisse, vt ait Hier. Non (inquit) quòd apocrypha comprobaret, sed quo & Arati, & Epimenidis, & Menandri versibus sit abusus ad ea quæ voluerat in tempore comprobanda. Nec tamen Arati, & Epimenidis, & Menandri, tota quæ scripsere, sunt sancta, quia eos verè aliquid dixisse, testatus est. Subiungit idem Pater aliam solutionem: Alius verò quasi προσωποποιΐαν Spiritus sancti Apostolus figurauit, ad exhortationẽ pœnitentiæ hæc dicta memorabit. Et subiungit, se volumina omnia Scripturarum scrutatũ, & nullibi hæc verba inuenisse. *Nisi fortè*, inquit, *& hoc dicamus: quomodo olim Prophetæ in concione populi loquebãtur: Hæc dicit Dominus, & quoniam Dominus locutus est, & Apostolum Spiritu sancto plenum repente in verba quæ ipse Christus loquebatur, erupisse, atque dixisse. Hæc dicit Dominus.* Hæc ille: quæ certè non videtur incommoda solutio. Quãquam & tertiam aliam adiungat his verbis: Scio me audijsse quendam de hoc loco in Ecclesia disputantem: qui in theatrale miraculum, nũquam ante visam formam populo exhibuit vt placeret: testimoniũ hoc, inquiens, ad Adam dicitur in loco Caluariæ sepultũ, vbi crucifixus est Dominus. Qui Caluariæ idcircò appellatus est, quòd ibi antiqui hominis esset conditum caput. Illo ergò tempore quo crucifixus Dominus, super eius pendebat sepulchrum hęc Prophetia completa est dicẽs: *Surge Adam qui dormis, & exurge à mortuis*, & non vt legimus, ἐπιφαύσει σοι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, id est, Orietur tibi Christus; sed ἐφάψεται, id est, continget te Christus: quia videlicet tactu sanguinis ipsius, & corporis dependentis, viuificetur, atque consurgat: & tunc typum quoq; illum veritate compleri, quando Elisæus mortuus mortuum suscitauit. Hæc vtrùm vera sint, nec ne, lectoris arbitrio relinquo. Posteà tamẽ asserit, cum textu non conuenire hanc interpretationem. Certè Epiphanius in hæresin 46. cõtra Tacianos tradit, Adam sepultum fuisse in Caluariæ loco, *In quo*, inquit, *crucifixus Dominus noster Iesus Christus per aquam & sanguinem, qui fluxit ab ipso per compũctum ipsius latus, in ænigmate salutem nostram ostendit ab initio massæ primi hominis reliquias respergere auspicatus, quo etiam nobis ostẽderet respersionè sanguinis ipsius ad mũdationem nostræ inquina-*

Hanc sententiam: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus, vnde sumpserit Apostolus.

I. Solutio D. Hieronymi probabilis.

Actor 17.
Tit. 1.
1. Cor 15.

II. Solutio eiusdem minimè spernenda.

III. Solutio cuiusdã quã Hieronym⁹ non admodum probat.

Matth. 27.

4. Reg. 13.

inquinationis, & animæ pœnitētis, & in exemplum rigationis ac purificationis sordiū nostrarum actam esse, effusam videlicet aquam superiacentem sub loco, & sepultum in spem ipsius, & nostram, qui ex ipso geniti sumus. Quare & hic implebatur quod dictum est: Surge qui dormis, & exurge ex mortuis, & illucescet tibi Christus. Et infrà subdit: *Surrexerunt*, inquit, *multa corpora sanctorum, velut Euangelium habet, & ingressi sunt cum ipso in ciuitatem sanctā.* Eandem lectionem sequitur Paulinus epist. 12. ad Seuerum, dicens: *Surge qui dormis, & erige te à mortuis, & attinges Christum, hoc est: Discute carnalis inertiæ somnum, & depressam cogitatione terrena mentem à mortuis curis, hoc est, conuersatione carnali, erige attollens, & dirigens in Dominum animam tuam, & attingens Christum. Operando præceptis ipsius videbis eum in omni paupere, & tanges eum in omni egeno, recipies eum in omni hospite. Quoniam sibi fieri ipse testatur, quæ in eius nomine minimis eius fiunt.* Hæc ille.

Quarta solutio Angelici Doctoris, & aliorum. *Esai 90.*

Beatus Thomas, & alij ex Esaia desumptum hoc testimonium asserunt capite 60. Surge illuminare, quia venit lumen tuum, nam etsi verba valde differāt, sensus tamen idem videtur. Nomen enim Ierusalem nō est de textu, sed ab Ecclesia additum explicationis gratia. Et illi verbo Esaiæ, Surge, ad maiorem claritatem Paulus addit: Qui dormis, vt exprimatur persona ad quam dormientem loquitur. Et quia somnus cōuenit nocturnis tenebris. (Nā & qui dormiunt, nocte dormiunt) subiungit explicando somnum mortis: & exurge à mortuis, nō corpore, sed animo: quod est: Surge à tenebrosa peccati morte, quod declarandi gratia additum est à Paulo.

1 Thess. 5. Explicatur iam dictum: Surge qui dormis: & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.

Sequitur: *Et illuminabit te Christus.* Pro quibus Propheta dixit: Illuminare quia venit lumen tuum. Et quod ibi sit sermo de tenebris, explicatum reliquit Esaias, cùm subdit: Quia ecce tenebræ operiēt terram, & caligo populos: quod est perinde, ac si diceret, Illuminabit te Christus. Nam Dominus dixit Esaias, pro quo Paulus dixit Christus. Et quia ibi sermo de illuminatione in primo aduentu facta explicatur, hæc non intelligenda de secundo, vbi erit mortuorum resurrectio.

Illa soluendi ratio perpēditur.

Hæc certè solutio subtilis est, non prorsus contemnenda. Egit enim magis Apostolus interpretem sententiæ Esaiæ, quàm verborum.

Quinta solutio quorundam non inepta. *Matth. 2. Hieron. in ca. Matt. 2. & 9. in princ.*

Aliqui tamen tradunt, non citari peculiarem Scripturæ locum (quemadmodum Hieronymus de testimonio illo Euangelico: Quoniam Nazaræus vocabitur, sensit) sed potius depromi Spiritum sanctum, qui continuò stat ad ostium, & pulsat, & non finis electos diu in peccati tenebris versari, aut in morte animæ iacere, de qua Propheta dixit: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur,* sed semper excitat, & intus loquitur: Surge, expergiscere tu qui dormis, quia hora est iam nos de somno surgere. Nam etsi in peccatoris mortui potestate non sit, vt per se ipsum resurgat; eius tamen est vocanti Deo non obsurdescere, & porrigenti manum Deo non renuere. Et ad hoc seruit, quod expressit Christum: non enim solet Iesus ita in veteri, sicut in Nouo Testamēto hoc nomine venire.

Apoc. 3. Ezech. 18. Rom. 13. Peccator vt possit à mortuis resurgere.

Placet & illa lectio, quam attigit Hieronymus: Et tanget te Christus, quemadmodum etiam Augustinus in Psalmum tertium ostendit se legisse; alludens ad cæci nati mysterium, cuius oculos luto cum sputo permixto tetigit, & visum, lucemque recepit.

Lectio Hieronymi illa, Et tanget te Christus quā probabilis sit. *Ioan. 10.*

Forsitan etiam allusit Paulus ad caput 24. Ecclesiastici, vbi legimus: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.* Quid est dicere; Inspiciam omnes dormientes, nisi, Surge qui dormis? nam ab aspectu Christi vita in nos deriuatur. Et quid est: Illuminabo omnes sperantes in Domino; nisi, Illuminabit te Christus? id est, vera sapientia omnes suos illuminans.

Sexta & vltima solutio, *Ecclesi. 24.*

Produxit autem hoc testimonium, & ait: Propter quod dicit, id est, opera tenebrarum à luce arguta manifestantur: quod sententia sequenti confirmatur. Augustinus sermo. 74. de verbis Domini, producitis his verbis, ait: *Hæc resurrectio mentium est, hæc resurrectio interioris hominis est, hæc resurrectio animæ est.* Hæc ille. Et Ioannes dixit: Beatus est sanctus qui habet partem in resurrectione prima.

Cū dicitur: Et exurge à mortuis, de qua resurrectione sermo sit secundum Augustinū. *Augu. to. 10. Apoc. 20.*

Ad septimum dubitatum est, quomodò possit redimi tempus quod elapsum est: quomodo etiam dies, qui Dei sunt opus, mali sint; & in vino sit luxuria? Et breuiter dicendum, verba subiuncta rectè cum superioribus cohærere: nam cùm dixisset, Omnia à lumine argui, & abscondita tenebrarum non posse delitescere, subiungit, Videte fratres quomodò cautè ambuletis, hoc est, Attentius considerate, quomodo sit vobis cautè ambulandum, nequouis modo in via mandatorum Dei offendatis. Nam vbi inter inimicos ignotos versamur, aut vbi est copia venenatorum animalium, aut qui ambulatur inter latones, qui in via grassantur, non decet incautè progredi.

Septimæ dubitationis solutio. De tempore redimendo, quod tamen quia præterit redimi non potest. *Genes. 1. Psalm. 73.*

Neque dicit quò sit ambulandum, sed

Quo nobis sit ambulandum.

Ioan. 14.

quia homines dum viuunt, sunt viatores, & in domo Patris cœlestis mansiones multę sunt; intelligimus patriam esse nostram, & terram promissam viuentium, in quam tendendum est. *Non quasi insipientes, sed vt sapientes.* Sapientes pauci esse solent, insipientes innumeri, quia stultorum infinitus est numerus. Pauci sunt promethei, qui prospiciant, & præuideant ne impingant; infiniti Epimethæi, id est, qui ab errore, & lapsu agnoscant, quomodo sibi erat ambulandum. Insipienter ambulat, qui noctu ambulat, qui nescit vbi pedem figat: qui ignorato fine Orientis, ad quem tendere proponit, ad oppositam partem Occidentis iter adornat suum: qui in foueas, & pręcipitia diaboli impingit. Paulus ad Coloss. 4. hoc idem expressit, cùm dixit: *In sapientia ambulare ad eos qui foris sunt, tempus redimentes.*

Eccl. 1.

Non quasi insipientes qui ambulēt, sed quasi sapientes.

Ioan. 12.

Coloss. 4.

Subdit: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Tempus hoc loco Gręcè dicitur *καιρὸς*, quod propriè occasionē, vel opportunitatem, vel temporis articulum significat. Erasmus tamen hoc loco vertit. Occasionem, & ad Coloss. 4. dixit Opportunitatem. Fequenter tamen Paulus hac voce abutitur pro certo temporis spatio, vt cùm dicitur Rom. 5. *Cùm adhuc infirmi essemus, Christus secundùm tempus pro nobis mortuus est.* Et 1. Cor. 4. *Nolite ante tempus iudicare*: ad Galat. 4. *Dies obseruatis, & menses, & tempora & annos.*

Tempus pro temporis articulo vbinā Apostolus recipiat.

Rom. 5.
1. Cor. 4.
Galat. 4.

Quòd si propriè pro occasione accipiatur hoc loco; sensus erit; Occasiones benè operandi à vobis omissas, & quas neglexistis, reparate, & per benefacta compensate. Si verò legamus, tēpus; videtur metaphora sumpta à mercatoribus, qui omnibus suis commoditatibus vel minimum lucrū anteponunt: & qui in vna mercede iacturam fecerunt, in eadem conātur iacturam redimere. Tempus autem quod semper labitur, retinemus ne transeat, quando illud in bonis operibus collocamus, quia ad id à Deo datum est nobis: quod verò iam est elapsum, redimitur, cùm strictè vtimur tempore, inseruientes Deo, vt quam minimū nostris commodis indulgeamus: imò etiam aliquid nobis de necessarijs adimamus, & quod corporis commodis erat tribuendum, eo ad animæ lucrum vtamur. Est enim quasi redimere, & commutare illud, vt pro ipso temporis pretio commoda nostra pendamus, & fructus spirituales exigamus. Et licèt hæc redemptio non sine dolore contingat, cùm delectione solita quasi moneta nos expoliamus: quemadmodum delectationem in pretium percipientes, dęmoni tēpus vendidimus: instandum tamen est, & conandum, vt rem pretiosam redimamus, & precedentem contractum rescindamus, cùm plusquā in medietate iusti pretij, decepti à dæmone sim⁹. Beatus August. serm. 24. de verb. Apostoli: *Redimere tempus*, inquit, *hoc est, quando aliquis tibi infert litem, perde aliquid, vt Deo vaces, non litibus, perde. Ergò ex eo quod perdis, pretium est temporis. Certè quando pro tuis necessitatibus procedis ad publicum, das nummos, & emis tibi panem aut vinum, aut oleum, aut lignum, aut aliquam suppellectilem, das, & accipis: aliquid amittis, aliquid acquiris, hoc est emere. Nam si nihil amittas, & habeas quod non habebas, aut inuenisti, aut donatum accepisti, aut hæreditate acquisiuisti. Quando autem aliquid amittis, vt aliquid habeas, tunc emis: quod habes, emptum, est quod amittis, pretium est.* Hęc Augustinus.

Hoc loco tēpus redimere quid.

Præclara tempus redimēdi ratio.

Ea quā difficilis, & laboriosa, vtilis ideirco, atq; fructuosa.

Quanti autem sit pretij tēpus, maximè agnoscunt, qui mortui sunt, & qui in gehennam sunt deturbati. Nam intellectus, & affectus, & virium perfectio, tam in diuinis, quàm in humanis, non nisi tempore contingunt. Est autem tempus quod peccator iustificatus redimit, non noctis, non frigoris, non sterilitatis, aut inediæ; sed diei, & veris, & fœcunditatis, & caloris, & abundantiæ.

Qui maximę dolent temporis iacturam.

Subdit rationem: *Quoniam dies mali sunt.* Non malitia morū, cuius dies minimè sunt capaces, sed difficultatis, & laboris. Vt sit sensus, Dies nostri hanc afferūt malitiam, vt propter, multas vitæ necessitates multū temporis sine fructu amittatur. Ideò Dominus canit: *Nolite soliciti esse in crastinum: crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua.* Sunt igitur dies vitæ nostræ laboriosi, & breues, maximè in hoc postremo seculo, in quo breuissimam sortimur vitam, si ad priora tempora respiciamus. Quare tempus non est perdendum, sed redimendum: ita enim dixit Iacob, *Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt, pauci, & mali, & non peruenerunt vsq; ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt.* Homines autem cùm productiorem vitā agerent, minus emendationem curabant. Nunc autem Dominus vitam abbreuiauit, maximè cùm nos simus, in quos fines seculorum deuenerunt, & vocati simus vndecima hora ad vineam. Et vt Dilectus dixit: *Nouissima hora est.* August. serm. 24. de verbis Apostoli, in principio: *Dies*, inquit, *malos, fratres, duæ res faciunt, malitia, & miseria. Per malitiam hominum, & miseriam hominum dicuntur dies mali. Sed miseria hominum communis est: non debet malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adam, & de paradiso expulsus, nunquam fuerunt dies nisi mali. Istos pueros*

Dies quomodo mali sint.

Genes. 47.

Dies vitæ hominis cur modo tam breues.

1. Ioan. 2.
Matth. 20.
1. Cor. 10.
B. Aug. to. 10.

Ex quo dies mali esse cœperint, teste Augustino.

Genes. 3.

Horum malitiæ dierum exemplum in pueris.

qui nascuntur, interrogamus quare à ploratu incipiunt, qui nec ridere possunt. Nascitur & statim plorat: post nescio quot dies ridet. Quando plorabat nascens, propheta suæ calamitatis erat: lacrymæ enim testes sunt miseriæ. Nōdum loquitur, & iam prophetat. Quid prophetat: in labore se futurum, vel timore: & si benè vixerit, & iustus fuerit, certè in medijs positus tentationibus semper timebit. Hæc ille.

Imprudens qui sit apud Paulum.

Subdit: *Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei.* Imprudēs est, qui futura non prospicit, & non intelligit voluntatē Dei; quę in eo sita est, vt contractiorem vitæ ætatē agnoscamus; ac proinde temporis iacturam ne faciamus.

Ad VIII. dubium.

De eo quod in vino ait Apostolus esse luxuriā, quomodo sit hoc verum.

Genes. 9.

Denique dubitatum fuit in illis verbis: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed implemini Spiritu sancto,* quomodo scilicet in vino possit esse luxuria. Siquidem luxuria vt est vitium capitale, nō est in vino, quod tantùm cōcessum fuit post diluuium Noë, ante quem tamen per diluuium punita fuerant horrenda carnis vitia, sed Græca vox *ἀσωτία*, luxum potius, quā vsum venereorum designat. Vnde Poëta regificum luxū vocauit sumptuosissima, & lautissima conuiuia. Nam luxus hic nō minus ebrios reddit homines honoris cupidos, quam soleat ipsum virum. Nam situs est in pretiosa supellectili, in splendore mensæ, & in pretioso vestitu, & in ministrorum multitudine, & elegantia. Hæc autem hominem in paupertatem summam redigunt, & contrahere æs alienum cogunt vel inuitum, & nihil superest, quod in vsus pauperum erogetur. Ita vt semper vitam in inopia, & paupertate degant, iuxta illud: *Diuites eguerunt, & esurierūt.* Et ebrietas, siue vinum largè potatum ad omnia vitia extimulant, & homicidij, & adulterij, & furti, & blasphemiæ, & contentionis. Est autem hic luxus, si de venereis intelligatur, in vino, quasi ignis in silice, non formaliter, sed vt in causa, & in materiæ ipsius fomite.

Virg. 6 Aen.

In quibus sit luxuria.

Psal. 33.

Alter sensus, vt scilicet sit in vino luxuria.

Quid impleri Spiritu sancto.

Opponit autem ebrietati vini, impleri Spiritu sancto, quod est vinum Spiritus, id est dilectio, & amor: quo qui impletur, & inebriatur, beatus est, rationis vsum non perdit, sed perficit, secundùm id quod canit Ecclesia:

Læti bibamus sobriam
Ebrietatem Spiritus.

Loqui nobis ipsis in Psalmis, hymnis, & Canticis, secundùm Apostolum, quid sit.

Loquitur nobis ipsis in Psalmis, hymnis, & Canticis. Per Psalmos intelligimus viā, qua itur ad beatitudinem: per hymnos mirabilia Dei omni dignitate, & commendatione digna: per Cantica pronunciamus summa Dei erga nos beneficia. ¶ Et subdit: *Cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino.* Rectè dixit, *Cordibus, & Domino*: quia nonnulli cantica, & magnos boatus in templis requirunt, non Domino, sed hominibus: vt in sacellis Principum magno pretio cōduci solent cantores, ex quorum cantu nullam licet percipere syllabam, vt sola voluptas aures demulceat, & ad cor nihil attingat, quasi satis sit cecinisse absque mente, & spiritu. Quam orandi rationem Paulus nō magnifacit 1. Cor. 14.

Expenditur dictum Apostoli: Cantandum, & psallendum esse in cordibus nostris, & Domino.

1. Cor. 14.

Qualis esse debeat gratiarum actio.

Adiungit gratiarum actionem pro omnibus, & hoc semper, tam in aduersis, quam in prosperis: & nonnisi in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo Patri: quia nonnisi per illum eundem gratiæ sunt agendæ Deo Patri, per quem, & propter quem omnia Spiritus dona ab æterno Christi Patre, & nostro accepimus.

DISPVTATIO XIII.

In Apostoli verba: *Subiecti inuicem, in timore Christi. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino: quoniam vir, caput est mulieris, sicut Christus, caput est Ecclesiæ: ipse Saluator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ,* & reliqua in finem vsque capitis.

Prima dubitatio.

IN prima Apostoli sentētia dubitabatur, cur præcipiat Apostolus, vt inuicem nobis ipsis simus subiecti in timore Christi; nunquid vult Ecclesiam confundi, & ordinum gradus violari, vt minores imperēt maioribus, & maiores subijciantur minoribus? at hoc quid est aliud, quam construere Babylonem? Deinde in secunda sententia, qua ait: Mulieres viris suis subditæ sint, dubitatur, quomodò hæc cū superioribus congruant: & quid est dicere, sicut Domino: & cur præcepit, vt in omnibus viris suis subditæ sint: nunquid si vile, aut minus honestum aliquod opus exigant, illi obligantur illis obedire? Quomodo etiam hortatur, vt vxores subditæ sint viris suis, vt Ecclesia subdita fuit Christo: nam ea ratione nulla esset inter coniuges corporū cōmixtio, sicut inter Christū, & Ecclesiam nulla fuit. Tertiò, quomodò Christ⁹ dilexit Ecclesiam, & mundauit eam lauacro aquæ in verbo vitæ: nunquid aqua tangere potest

Secunda.

Tertia.

mentem, vt eam emundet? at inter animã, & aquam non est contactus. Cur etiam ait: *Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam*: certè præsens Ecclesia interdum gloria caret, & macula non caret, non tantum leuiorum, sed etiam lethalium peccatorum.

Quarta.

Quartò dubitatur, quomodo nemo vnquam carnem suam odio habuit; cum quidam ex opinione falsa, & in ignem, & in puteos, & in fluuios se ipsos dederint præcipites, & Christus præceperit, vt carnem nostram, imò animam nostram odio habeamus.

Luc. 14.

Quinta.

Quintò, circa illa verba: *Qui mẽbra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius*, dubium est non vulgare an membra, caro, & ossa per tropũ debeant accipi, an verò simpliciter, vt sonant, & velit Paulus fideles esse ex carne Christi, sicut Eua ex carne Adæ, & ex eius ossibus, & sicut manus est ex ossibus, & ex carne totius corporis.

Sexta. Gen. 2. Matth. 19.

Sextò quorsum producitur textus ille: *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, &c.* Et quis pronunciauit illa verba, an Adam, vt habetur Genes. 2. an Deus, vt Christus declarauit Matth. 19. Quid item significent illa futura, dimittet, relinquet, adhærebit, & erunt duo in carne vna? an sint prophetica, vt prima specie apparent, an verò sint coniugii lex.

Septima.

Septimò, quid est quod ait: *Iam non sunt duo, sed vna caro*, cùm etiam post nuptias non vna caro, vel vnum corpus, sed plura corpora à seipsis inuicem distincta sint, & quisque possit de sua carne disponere pro voluntate sua.

Octaua dubitatio.

Postremò in illis verbis: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*, quid hæc verba significent, & an ex illis efficaciter deducatur, matrimonium esse Sacramentum vnum ex septem Noui Testamenti, conferens gratiam ex opere operato, vt scholastici Patres loquuntur.

Primę solutio quæst.

De mutua subiectione inter nos habenda, quæ tamen gradauum videtur distinctionem tollere.

¶ Ad primum dubium respondemus, non posse hunc locum meritò detorqueri contra hierarchiam Ecclesiæ, contra obedientiam quæ debetur superioribus: qua sublata tota interierit Ecclesia. Ideò subiectio ista declaratur, tùm addit: In timore Christi, hoc est, in eo timore, quo Christus se subiecit omnibus propter Deum, seruiens nobis in charitate, quæ præstat quod alibi dixit Apostolus: Per charitatem seruite inuicem: quoniam ad hoc ipsum adegimus Christum, vt subiectus fieret nobis.

Gal. 5.

Summus Pontifex qualem se seruum profiteatur, & agnoscat.

Et in hunc sensum intelligo verba Hieronymi, qui hoc loco ait: *Audiant hæc Episcopi, audiant Presbyteri, & omnis ordo Doctorum, subiectis suis esse subiectos*. Ita ille. Quod confirmat Vicarius Christi, qui cum omnibus Ecclesiæ ouibus pręsit, & sibi subiectæ sint; ipse tamen se hoc titulo ab aliis distinguit: Seruus seruorum Dei, & Apostolus, qui erat prędicator, & doctor Gentium, ait tamen: *Cum liber essem ex omnibus, omnium seruum me feci*.

2. Tim. 2.

1. Cor. 9.

Vel intellige, docere nunc Apostolum: nihil fieri debere timore hominum, sed Christi reuerentia, & sancto timore erga Patrem. Nam charitas etiamsi mittat timorem seruilem, non tamen hunc sanctum reuerentiæ. Et nos alter in altero agnoscere debemus Christum inhabitantem, propter quem fratri subiici debemus. Nam etiam in hunc sensum alio loco dixit: *Honore inuicem prauenientes, & non expectare, vt nos præueniamur ad deferendum alteri honorem*. Hæc de primo.

Altera solut.

1. Ioan 4.

Rom 12.

Secundum dubium dissoluitur.

Mulierum suis viris subiectio quam aptè superioribus cõiungatur.

Ad secundum dicimus, optimè hæc cõgruere cum præcedentibus: nam cum hortatus esset, vt subiecti essent inuicem in timore Christi, iã declarat in tribus hominũ conditionibus, qua ratione sibi inuicem debeant subiici, id est, viro vxor, & vxori vir; filius parenti, & contra parens filio, dominus seruis, & è conuersio serui Domino. Et vt Ethica tractauit superius, quæ ad cuiusque fidem, & mores bonos spectant, deinde Christianæ Reipublicæ politica, quomodò videlicet sit vna Ecclesia & membra membris mutuò seruire debeant, vt inter se vnitatem, & fortitudinem seruent; ita nunc tractat œconomica, id est, debita vxorum ad maritos, filiorum ad parentes & seruorum ad dominos, & è contrario. Quãquam in hoc capite 5. primam tantum absoluat, reliquas duas sequenti capite.

Mulieres viris suis subditæ sint vt in domino.

Vult ergo mulieres, vel potius vxores (nam vtrumque significat vox Græca, hoc tamen loco de coniugatis est sermo) subditas esse viris suis, sicut Domino, nimirum Christo, vt Græci interpretantur, & præsertim id indicãt articulus ὡς τῷ Κυρίῳ.

II. Solutio.

Alter sensus est, vt vxor loco Domini virum suum habeat: alludens ad Saram, quæ Abraham dominum suum vocabat: quod etiam beatus Petrus in priori epistola sua ponderauit.

1. Pet. 3.

Vir caput est mulieris duplici ratione.

1. Cor. 11.

Gen. 3.

Et adiungitur ratio: *Quoniam vir*, inquit, *caput est mulieris*: non tantum ab eo tempore, quo post peccatum ab Eua admissum dixit Dominus, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui, sed etiam ante peccatum, vt caput censebatur Euæ. Est ergo caput non tantum ethnicę, sed & Christianæ, & baptizatæ sicut Christus veræ est Ecclesię dominus, & caput.

Oecum. & 9.

Quis dicitur Saluator corporis mulieris duplex opinio

¶ Subdit, *Ipse Saluator corporis eius*. Id est, vxoris, vt scholia Græca interpretantur. Nam vir expensas victus, & vestitus, & medicamentorum, & defensionem, ac redemptionem vxori suæ præstare debet. Quanquam Hierony-

mus illa verba: *Ipse Saluator corporis eius*, ad Christum referat.

Quòd verò velit esse in omnibus, viris suis subiectas, non est difficile dubium propositum soluere. Omnium enim nomine in sacris literis nunquam venit peccatum, quia vt tale, defectus est, priuatio, & purum nihil. Exempla in promptu sunt multa: vt *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant*; rursus, *Charitas omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet*.

Mulieres qua ratione debeant viris suis in omnibus esse subditæ.
1 Cor. 10.
Infra 13.

Quod si quis obiiciat ex præsentibus verbis, vxores viris suis esse subditas, quomodò Ecclesia subiecta est Christo: non ergo in eis erit corporum commixtio: & tamen ad Corint.7. iubet, vt vxor agnoscat viro debitum esse reddendum, & è contrario. Et suadet, quod si orationis gratia ad tempus separentur, confestim reuertantur ad illud idem opus. Hac ratione permotus Hieronymus dixit, Apostolum aliud Corinthiis, qui erant imperfecti, suasisse, aliud diuersum Ephesiis perfectionem colentibus.

Si vxores viris suis, quemadmodum Ecclesia Christo pudicissimo, subiiciendæ sunt, cur eis debeant copulam coniugalem.
1. Cor 7.
Ibidem 5.
Hieron.

Sed quicquid sit de hac solutione, solidius respondebitur, si dicamus hæc intelligenda esse proportione quadam seruata. Videlicet, vt in coniunctione, quæ est secundum spiritum, Ecclesia in omnib. Christo subiicitur, ita debet esse in coniunctione quæ est secundum carnem, inter virum & vxorem, quæ in omnibus quæ spectant ad curam domesticam, viro suo obedire debet. Sunt enim officia peculiaria mulieris, & matris familias, & sunt mulieres adiutorium quoddam virorum, & domi seruare debent opes, & facultates, & filiorum educationi, & domesticis rebus sub viris suis præesse, etiamsi alioqui sint prudentissimę, & sanctissimæ, & dignæ imperio.

II. solut. probabilior.

Mulieris propriæ functiones.
Gen. 2.

Ad tertium, vult Apostolus viros diligere vxores eâ dilectione, qua maior cogitari nequit, id est, illa, qua Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, id est corpus, & propriam vitam pro ipsius sanctificatione, quæ fit in baptismo. Vnde subdit: *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Quibus verbis hæretici nostri seculi reuincuntur, qui per baptismum aliquid effici in mente baptizati, aut per vllum susceptum Sacramentum Deum gratiam conferre inficiantur: cuius oppositum docet præsens textus, & aliet huic similis ad Titum: Saluos, inquit, nos fecit per lauacrum regenerationis Spiritus sancti: sine illud fiat per efficiens instrumentum aquę à Deo eleuatæ vt hoc beneficium præstet, siue per assistentiam, & pactum Dei ad illam aquam, cui

III. solut. quæst.
Quid est: Viri, diligite vxores vestras sicut & Christus dilexit Ecclesiam.

Quemadmodum aqua corporea spiritualẽ animam possit abluere, & mũdare.
Tit.3.

coniuncta est gratia, quæ illud efficit. Nam quidam difficile esse putant capere, quomodo aqua corporea ad sordes animæ abluẽdas pertingere valeat. Sicut enim quod intrat in os, non potest animas coinquinare, vt Dominus dixit; ita quodcunque corporeum adhibitum extrinsecus non videtur posse ad sordes animę extergendas attingere: quanquam verissimum hoc sit per aquam hoc fieri, quoniam sine hac hominis ad aquæ lauacrum humiliatione hanc sanctificationem non faceret Deus, qui cõmuniter per Sacramenta operatur in hominibus. Gratia etiam, qua sanctificamur, in Scripturis aqua vocatur, & aqua viuens, & sitim sedans, quam Samaritanæ pollicitus est Dominus, & Propheta dixit: *Effundã super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*: quod non de aqua elementari, sed de illa spirituali per elementarem significata intelligendum est. Nec enim nouum est in Scripturis, vt de signo id sæpè dicatur, quod signato cõuenit. Ita serpenti tribuuntur, quæ diabolo in serpente significato conueniunt, Gen.3. & pani tribuitur id, quod Christo per panem signato congruit Ioan.6. & 1. Cor.10.

Matt.15.

Aqua munda, & mundans in Scripturis quid, mystice.
Ioan 4.
Ezech.36.

Signi pro re signata frequẽs acceptio in Scripturis.
Gen.3.
Ioan. 6.
1. Ioan.10.

Subdit: *Lauacro aquæ in verbo vitæ.* Hoc est Christo credito corde, & opere confesso, & qui vitam tribuit spiritualem. ¶ Alius sensus non incongruus esse potest, vt per verbũ Vitæ exprimatur forma baptismi, sicut in lauacro aquæ, materia. Quanquam Genitiuus, Vitæ, desit in Græcis codicibus, & in Ambrosio, & in Hieronymo: non tamen perit sensus prædictus: quia Christus dicitur Verbum vitæ in epistola Dilecti. Et rectè applicatur formæ baptismi, per quam vitã nouam assequimur.

Quid verbum vitæ, in quo per lauacrum aquæ mundatur Ecclesia duplex sensus.
Rom. 10.
Ioan. 6.
Ambos.
Hieron.
1 Ioan.1.

Ad illud dubium, quomodò scilicet asserit: Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, dicendum est, pulchrè hoc de sponsa dictum: nam allusio fit ad matrimonium, in quo difficilè sponsus assumeret maculatam, & insigni aliqua nota fœdatam sponsam, & senio confectam, aut corrugatam. Etsi non desint fœminæ, quæ artificio mirabili & maculas, & rugas dissimulent.

His verbis: Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, quid doceat Apostolus.

His positis, dicendum est, hæc verba à quibusdam explicari de Ecclesia præsenti, ac militanti, vt à Clemente Rom. lib.2. Ditaxeon c. 61. in qua nonnulla membra sunt sine macula, & ruga: quædam etiam propter doctrinæ, vel vitæ excellentiam gloriosa: non tamen hos titulos tota Ecclesia in vniuersum sibi potest tribuere. Alij verò hæc verba contrahunt ad Ecclesiam Romanam: quæ quantum ad fidem spectat, illibata,

I. opinio de Ecclesia illa gloriosa & sine macula, aut ruga quæ nam illa sit.

II. opinio, quæ, vt illa, reiicitur.

libata, & gloriosa semper extitit, & sine vlla erroris macula, ac sine falsi, & superstitiosi cultus ruga. Sed Ecclesiæ nomine non tantùm venire solet Romana, quæ caput eius est, sed catholica, & vniuersalis ecclesia.

III. probabilior.

Melius ergo hæc verba referuntur ad finem postremum: ait enim: *Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam:* hic enim finis est militantis Ecclesiæ, vt ad gloriosam, & triumphantem, quæ sine macula est, & sine ruga, perueniat. Nam dum hic militat, nullum membrum est, quod macula venialis peccati non inficiatur, & plures sunt qui non in multa grauia, & mortifera delicta incidunt, vt non possit dici sine macula. Adhæc omnes electi, præter caput, & collũ, id est, Christum, & Virginem, non sunt sine ruga, quia suo carent corpore, & expectant donec cum gloria sibi restituatur: atque huic sensui fauent ipsa verba Apostoli, & Hieronymus hoc locò, & Augustinus lib. de perfectione institiæ, cap. 15. Cum Rex, inquit, iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Tunc ergo per eius misericordiam iusti plenè, perfecteque mundati, fulgebunt sicut Sol in regno Patris sui. Tunc plena atque perfecta Ecclesia, non habens maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, quia tunc etiam erit verè gloriosa.

Militans Ecclesia quas habeat maculas, aut rugas.

B. Aug. to 7.

Prouer. 20.

Subiungit Apostolus: *Ita & viri debent diligere vxores suas vt corpora sua.* Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit: nam vt caput Ecclesiæ Christus est, ita vir, vxoris caput. Et vt ex capite, & corpore vnum efficitur corpus, & vna caro, ita qui vxorem diligit, seipsum diligit. Sunt igitur vir & vxor vna planta eundē fructum prolis proferens, ideò se amare debent, non secus ac ramus insitus plantæ vt planta coalescit, & se mutuo fouent. Et egregiè Chrysostomus in priorem ad Chrinthios scribit: *Nō vides agricolas quanta diligentia qua semel semen acceperit, terram colunt, quamuis innumera habet vitia: vt exempli gratia, quamuis arida sit, quamuis malas herbas producat, quamuis humoris abundantia loci natura offendatur, colit tamen: hoc enim pacto prior fructum, & tranquillitatem consequeris: etenim portus est mulier, & maximum securitatis remedium. Infra, Fertur quendam externorum philosophorum, cum malam haberet vxorem, prauam, temulentam, & interrogaretur, qua gratia eius mores toleraret respondisse: Vt gymnasium, & palestrā philosophia domi habeam. Ero enim, inquit cum alijs mansuetior, cum in ea quotidie toleranda erudiar.*

Vnde manifestum fit, eũ qui suam vxorem diligit, seipsum diligere.

Chrys. hom. 20. circa fin. tom. 4.

Cuiusdam sapiētis ad quẽ rentem cur prauam, & temulentam pateretur vxorem, subtile, graueque responsum.

Adhæc vt Christus dilexit Ecclesiā, etiam adulteram, posteà tamen pœnitentem recepit: ita tu etiam in vxorem quā à fide defecit, noli gladio animaduerte, sed potius imitare Dominum. Et sicut ipse corporis nō requirit pulchritudinem animæ: ita & tu: nam si tu pulchritudinem animæ requiris, & ipse ad hoc dilexeris, & Deo, & tibi ipsi pulchram reddis.

Addit quod quarto loco dubitatū fuit: *Nemo*, inquit, *carnem suam odio habuit; sed nutrit, & fouet eam.* Contexit argumētum, quod etiam Philosophos permouere posset, à natura omnibus insita sumptum. Nemo enim hominum carnem suam, hoc est corpus suum odit: imo, quod maius est nullum animal, vt ratiocinatur Augustinus: Turpissimum enim fuerit id non præstari vxori, quod mutua animantia sibimet mutuo præstant.

Quid carnē suam odio habere.

B. Aug li 12. contra Faust. c. 7. tom 6.

Ad illud verò, quod obiectum est, multos inuentos esse, qui in proprium corpus sæuirent, & duriter, atque crudeliter illud tractauerint: imò Christum præcepisse, vt nos ipsos odio prosequamur, & corpora nostra, & Paulum corpus castigasse, & in seruitutem redegisse: respondemus, Quòd quis odio prosequatur proprium corpus, non est ex natura rei ipsius, sed per accidēs, quatenus vel per illud homo affligitur: vt qui præ impatientia infirmitatis, fame, vel gladio seipsos interfecerunt, vel ne in manus hostium suorum venirent, venenum sumpserunt: vel per illud ab aliqua explenda concupita voluptate impeditur. Paulus itaque non loquitur nisi de eo, quod in natura positum est. Si quis verò obijciat, hominē solo rationis ductu interdum à medico exigere, vt carnem suam cauterio, aut sectione membri affligat, ac proinde osten dere se odio habere carnem suam; dicimus, hoc non esse propriè odisse carnem suam, sed potiùs diligere, & nutrire, & fouere illam: patitur enim hæc, vt periculum mortis euadat: & quia præstat vnum membrum perire, quàm omnia membra, & facere iacturam particulæ quàm carnis totius. Sed nutrit, ait, cibo, puto, & fouet veste, domo, & vnguento, si opus sit: non loquitur de his, qui spiritu Dei, & gratia fulti faciunt, dum carnis propensiones ad peccatum cum actibus, & concupiscentijs crucifigimus, vt rectè Augustinus explicat lib. 1. de Doct. Christ. cap. 23. ¶ Christus etiam docuit animam perdere propter se, vt in vitam æternam custodiamus eam; & ponere corpora nostra pro spirituali salute proximorum. Sed hoc supra naturam est, & suas habet legitimas causas. Et ita Dñs prospicit Ecclesiæ suæ de cibo, illi dando seipsum in Eucharistia, & de fomentis per alia

Ad IV. dub. Si nemo carnē suā odio habuit, vnde sanctorũ, & aliorum etiā cũ carne gratuitæ inimicitiæ, intestinaque bella.

Luc. 14.

1. Cor. 9.

Quomodo nutriemus carnem, & foueamus.

Galat 5.

B. Aug. to. 1. sub initium

Matth 16.

alia Sacramenta, quę loco salutaris vnctionis sunt nobis relicta.

V. dub. solut. Quomodo membra simus corporis Christi. de carne eius & de ossibus eius.

Ambr. tom. 5

Ad quintam dubitationem de membris & carne, & ossibus eius, respõdendum est, Ambrosium in illis verbis tropum agnouisse: Spiritualiter istud, inquit, intelligendum est. Et veteres Theologi Latini Græcos imitati, spiritualem sensum interdum illum appellant, qui alias dicitur tropicus, vel metaphoricus, aut figuratus, qui tamen reuera literalis est, non mysticus.

Solutio B. Hieronymi.

At Hieronymus simpliciter explicat, & ad literã: Membra, inquit, sumus corporis Christi, nõ secundùm naturam diuinitatis æternę, sed iuxta id quod hominẽ est dignatus assumere. Id est, talis naturæ, qualem ipse accepit. Et quia eandem naturam participamus quam ipse assumpsit: idcircò ipse nutrit, & fouet nos.

Qua ratione Christus nos quam Angelos diligat magis.

Et quod subiũgit: De carne eius, & de ossib' eius, explicatio est præcedentis particulæ: nam constamus carne, & ossibus, quibus ipse Christus in cęlo perfruitur: quæ similitudo naturæ, causa est singularis amoris erga nos: nõ solum quia ipsum venientem in propria recepimus, verumetiam quia eiusdem naturæ cum ipso sumus: quæ ratio nos amandi ad Angelos non extẽditur, quia carẽt carne, & ossibus, eùm sint spiritus.

Iren. c. 2. post medium.

Luc. 24.

Hieronymi sententiã agnouit Irenæus ante eum, qui lib. 5. aduersus hæreses non lõgè ab exordio, citato hoc Pauli testimonio: Non de spirituali, inquit, aliquo, & inuisibili homine dicit hæc Apostolus (spiritus enim neque ossa, neq; carnes habet) sed de ea dispositione quæ est secũdùm verum hominẽ, quæ ex carnibus, & neruis, & ossibus consistit, quæ de calice, qui est sanguis eius, nutritur, & de pane, qui est corpus eius, augetur.

Prior sensus Ambrosij mysticus scilicet, cõprobatur.

Rom. 8.

Potest etiam tropicus ille, siue spiritualis sensus stare. Dixit enim, carnem ex carne eius, & os ex ossibus eius, quoniã Christus habuit carnem infirmam, & similem carni peccati, in qua etiam passus est à peccato, vt sic vinceret peccatum, & eius iura destrueret.

Quare Christus non carnẽ suo exemplo voluerit infirmam habere.

Carnem etiam omnes, qui baptizati sumus, voluit nos infirmam habere, & sub tribulationibus, ad imitationem sui & similitudinem, vt sicut ipse post mortem reddidit suam gloriosam, illã scilicet, quæ peccati stimulis non acquieuerit: & Christus carnem accepit, sed non sine ossibus, quę fortitudinem perfectã designant, qua maiora suę Ecclesię membra armauit: & Christi fortitudo nunquam in eo fracta fuit, nostra tamen, quia Adæ latronis filij sumus, & in his qui simul crucifixi sunt, latronibus figurati, ossã babemus comminuta, & confracta: quia nullus virtute suæ naturæ fortiter sustinere potest opprobria Crucis, nisi eius gratia adiuuetur.

Matth. 27. Ioan. 19.

Quid sit esse de carne, & ossibus Christi, explicatur magis,

Et ita sumus de carne eius; id est, de humanitatis infirmitate, & de ossibus, id est, de diuinitatis latentis soliditate: quia sumus de carne, & ossibus eius, id est, in Cruce à Christo dormiente formiti, participantes de Christi robore, ac diuinitate in ossibus abumbrata: & de imbecillitate eius, quæ summo modo enituit in carne crucifixa: & ita, vt Christus in cruce robustus fuit, & infirmus, ita & nos infirmi in nobis, & fortes in Christo gestemus thesaurum in vasis fictilibus.

2. Cor. 4.

VI. quęst. sol. Cuiusnam, Dei an Adæ, an Pauli ista sint verba: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, &c.

Genes. 2. Matth. 19.

Ad sextam dubitationem, in illa verba: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, respondendum est, verba hæc non esse Pauli, sed Adæ ipsius legem matrimonij dictantis: quę tamen Deo tribuuntur Matth. 19. quia eo inspirante, & interius suggerente ab Adam pronuntiata sunt: Deinde dicit, Propter hoc (id est, pro hoc, vel vice huius, Gręcè enim dicitur, *αντιτούτου*) quia ex eadẽ carne, & ex eisdem ossibus vir, & vxor constant, sicut Eua ex costa Adæ formata fuit.

Genes. 2.

Quis sensus illorum verborum: Propter hoc relinquet homo patrem & reliq.

Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit (vel agglutinabitur) vxori suæ, Id est, tam validum, & indissolubile erit vinculũ, & nexus viri & vxoris inter se, vt etiam maximas, & naturales coniunctiones filiorum, vel filiarum ad parentes suos queat dissoluere, & filium separet à parente, & filiam à matre, vt doceat vnum, & eundem conuictum, & domum vnam deberi coniugatis, si cõtingat propter commercium mutuũ filiorum cum parentibus non esse locum pacifici conuictus inter maritum, & vxorẽ; & concordem animorum inter coniuges vnionem præferendã amori patris, & matris: quia amor vxoris, & amor viri, cum sit sibiipsius, præferendus est patris & matris dilectioni.

Coniugati cur magis se mutuẽ, quam proprios parentes amare debeant.

Ineptus & incongruus, Caietani sensus excluditur.

Qui verò ex his verbis eliciunt inhabiles esse ad coniugium filiam cum parente, aut filium cum matre, atque illum gradum tãtùm diuino iure prohiberi, reliquos verò gradus cõcedi, mihi Spiritus sancti sensum attigisse non videntur. Nam & alij gradus etiam iure diuino interdicuntur, vt est inter fratrem, & sororem, & alios plerosque. Et ad rem nõ videtur hic sensus, quia iam illis primis coniugibus Adæ & Euæ hæc verba non congruerent: nam patre, & matre carebant. Et vt Tertullianus lib. de Habitu mulierẽ annotauit, bæc verba magis propter coniugatos, quam propter Adã & Euam dicta sunt. Sed de hac re alibi fusius locutus sum. Quod ergo ait, *Relinquet homo patrem, & matrem*, non est de cõ-

Tertull.

Lib. 8. explanatio. Euang.

iugio

in cap. 19. Matth.

ingio interpretandum, sed de separatione quantum ad conuictum, & habitationem. Et dixit, *Agglutinabitur*, glutino indissolubili, ita vt quos Deus coniunxit, homo nõ separet. Nõ tamen filius propterea solutus est à nexu parentum, quos debet veneratione, & pietate prosequi, & vitæ necessaria illis administrare, si egeant, & ipse possit eos alere. Nam etsi nexus viri ad vxorem sit arctissimus, vt propter eũ deserantur parẽtes: non tamen legis naturæ, aut scriptæ vinculum, quo filius parentibus est adstrictus. Illud tamen cohabitationis, & domestici cõuictus vinculum rumpit, quando simul pacificè viuere nequeunt. Adhærebit igitur, vel agglutinabitur tam arctè, quòd etsi ante matrimoniũ essent in duabus carnibus, siue in duob. speratis corporibus, eo quod neuter alterius carnis, aut corporis potestatem haberet: contracto tamen, & celebrato matrimonio, erunt, vel esse debebunt in carne vna.

Matth. 19. Filio propter vxorem pater suus & mater quatenus relinquendi.

Quam in solubilis matrimonij nexus

Hebræi imperatiuũ per futurũ enunciant. *Exod. 20. Ibidem. Deut. 6. Matth. 9.*

Vbi obserua, morem Hębreorum esse, vt futuris pro imperatiuis vtantur, & præcepta tradant per futurum tempus. Vt: *Nõ habebis deos alienos coram me: Non occides: Non mœchaberis: Diliges Dominum Deum tuum.* & Dominus, *Cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt*, id est, ad ieiunium arctabuntur. Itaque hæc verba non sunt prophetica quę aliquid vt futurũ pronuncient, sed imperãtia illud, ad quod quisque lege matrimonij arctatur. Et ita quod ait, Relinquet adhærebit, & erunt, interpretãdum est in vero sensu literali, id est cogitur homo (quo nomine vterq; sexus exprimitur) relinquere patrem, & matrem, obligatur adhærere vxori suæ: *Et erunt*. Id est, debebunt esse duo in carne vna. Et Dominus addidit, *Itaque iam non sunt duo, sed vna caro*: quia quisq; coniugum corporis sui potestatem nõ habet, sed alter, cui illam tradidit. Et ita corpus vxoris non tantùm est commune viro, sed eius ditionis: & corpus viri non est commune vxoris, sed etiam ditionis vxoris, quæ in illud dominium habet.

Illud: Et erũt duo in carne vna, quid significet. *Matth. 19. 1. Cor. 7.*

Christus patrem suum & matrẽ quando veluti reliquerit, vt adhæreret vxori suæ. *Ioan. 16. Ioan. 19.* Quos rursus patrẽ, & matrem Dominus reliquerit ob eũdem finem.

Hoc etiam pręceptũ Christus in despõsanda sibi Ecclesia obseruasse videtur. Nam distractus est homo Christus à Patre propter Ecclesiam, quando apparuit in mũdo in forma serui, ita vt dixerit: *Exiui à Patre & veni in mundum.* Segregauit se etiam à matre sanctissima Maria, cum propter eãdem Ecclesiam mortuus est in Cruce, relicta illa sub discipuli cura. Vt non dicam, quod reliquid patrem, & matrem, id est Patriarchas, Prophetas, & Sanctos veteris testamenti, & matrem etiam Synagogam, vt hęreret spõsæ Ecclesiæ.

Caro vbi denotet totum hominem.

Ad aliud verò, quod sua non caruit dubitatione, Quomodò vir, & vxor sint vna caro, respondemus, Carnis nomen per Synecdochen totum hominem significare, iuxta illud: *Verbum caro factum est: Videbit omnis caro salutare Dei: &, Omnis quippe caro corruperat viam suam: &, Ad te omnis caro veniet.*

Ioan. 1. Luc. 3. Esai 40. Genes. 6. Psal 64.

Caro etiam vbi bene, & male, & indifferenter sonet. *Ezech. 36. 2. Cor. 3. Ephes. 5.*

Deinde dicimus, carnem in bonam partem, & interdum in malam, interdum etiam in eam, quæ nec bona est, nec mala, sed indifferens, in Scripturis accipi, In bonum accipitur, cum dicitur: *Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, &* alio loco, *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*, & in hoc capite: *Membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius*, vt explicuimus. Deinde in malam partem dicitur: *Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est: &, Omnis caro fœnum: Manifesta sunt carnis: Nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis.*

Genes. 6. Esa 40. Galat. 5. 1. Cor. 1.

Et maximè in malum accipitur, quando opponitur spiritui, in his nimirum locis: *Spiritus concupiscit aduersus carnem: Is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eũ qui secundum spiritum, Qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem, qui autem seminat in spiritu, &c. & Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.*

Galat. 3. Supra 4. Infrà 6. Rom. 8.

Interdum verò nec malum, nec bonum significat, sed tantum naturam humanam: vt ibi, *Verbum caro factum est*, hoc est, homo; &, *Videbit omnis caro salutare Dei: &, Ad te omnis caro veniet*, & Esaias apud Apostolum, *Quia ergo pueri communicauerunt carni, & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem.* Vbi similiter non accipitur in malum, sicut & illud, *Caro, & sanguis non reuelauit tibi.* Ita verba de quibus disserimus: *Erunt duo in carnem vnã*, nec in bonũ nec in malum accipiuntur: sed sicut caro per Synecdochen dicitur homo, ita vna caro est vnus homo ex viro, & vxore conflatus, non tantum ob mutuam animorum concordiam, & potestatem mutuam in corpora, sed etiam more Hebręo & fictione iuris: Vt enim patris, & filij, domini & serui, procuratoris & principalis, pastoris & vicarij sui, vna censentur persona iuris fictione: eodem modo viri & vxoris vna est persona, & vnus homo. Propterea rectè Christus intulit: *Itaque iam non sunt duo, sed vna caro.*

Ioan. 1. Luc. 3. Esai 104. Hebr. 2. Esai. 8. Matth 16.

Vir & vxor vt sint vna caro.

Altera solutio, sed minus accommoda.

Quod autem quidam interpretãtur, virũ & vxorem esse vnam carnem, quia conueniũt in vnũ iustum generationis principium, quod nõnisi per commixtionẽ corporum perficitur: mihi nõ tam placet, quã prior sensus, qui planus est, & genuimus, & vocibus, consonus. ¶ In hunc verò sensum

Virũ & vxo-

rem etiã ante copulam cõiugalem esse vnam carnẽ, atque nominati.

obijci posset, quòd vir & vxor, antequam corpora commisceant, verè sunt, & dicuntur vna caro: & de coniugio Adæ & Euæ dicta sunt hæc verba, & nonnisi post aliquod temporis spatium (quod etiam multis annis aliqui circũscribunt) in quo agendę pœnitentię de peccato admisso vacauit, vxorem suam non cognouit. Beatissima etiam Virgo cum sancto Iosepho coniugium inijt, & verè fuerũt vna caro, nec tamẽ fuerunt corpore coniuncti. Adhæc viris coniugio copulatis ius cõcedit spatiũ sex mensium, in quo ante cognitam vxorem valeãt ad meliora vota transire, si voluerint: & tamen prius fuerunt vna caro.

Luc 1. Matth 1.

Vlt. quæst. solutio.

Quid illud: Sacramẽtum hoc magnum est: ego autẽ dico in Christo, & in Ecclesia.

I. sensus.

Ad postremam dubitationem respõdemus, illa verba: Sacramẽtum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia, plures sensus recipere; alterum literalẽ de Adam, & Eua: secundùm quem significat virum relictis parentibus perpetua cõsuetudine adhæsurũ vxori suæ, vt Christus adhęret Ecclesię. Habet & mysticũ sensum vt sit prophetica quędã coniũctionis Christi, cuius typum gessit Adam cum Ecclesia, cuius figuram reprę̃sentauit Eua. Et ita interpretatur B. Hieronymus, vt pertineat ad superiora. Erasmus verò refert hæc verba ad ea quæ sequuntur, vt sensus sit: Non cõiunctio Adæ & Euę, id est, viri & vxoris, est magnum Sacramentum, sed coniunctio Christi cum Ecclesia. Sed certè ad superiora referenda esse hæc verba, tradũt veteres Patres, vt Nazianzen. Hieronymus, Chrysostomus, & Oecumenius: ita vt cõiunctio Adæ & Euæ sit quædam allegoria, id est typus magnus cõiunctionis Christi cum Ecclesia.

II. B. Hiero.

III. Erasmi. qui reijcitur.

Nazian. epi. 57 Chrys ser. 20. ante med. Oecum. c 9.

De matrimonio quid sentiant impij Lutherani.

Iam verò hoc loco quæstio insurgit non pœnitenda propter nostri seculi hæreticos an ex his verbis euidenter colligatur, Coniugium, vnum esse ex septem Sacramentis noui Testamenti gratiam concilians. Sed prius expediamus literam, vt liberiùs de illa, ac fusius disputare possimus.

Qualis hæc Phrasis: Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.

Ait ergo: *Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Id est, explico, carnale coniugium ea ratione esse Sacramentum, quatenus spiritualis coniugij inter Christũ & Ecclesiam contracti signum est, & symbolum. Et, in Christo, & Ecclesia, dixit, vel, in Christũ, & Ecclesiam, pro eo quod est, de Christo, & Ecclesia, id est, me interprete, & quantũ mihi videtur (quæ vox Pauli modestiam indicat) de Christo, & Ecclesia intelligendum est. Ita Hieronymus interpretatur, sicut Epiphanius explicãs illud: Surge qui dormis: Interpretor hoc, inquit, in Christo, hoc est de Christo. Et ita alij Patres loqui cõsueuerunt. Ita aliàs accipi consueuit, An nescitis in Helia, id est, de Helia quid dicit Scriptura. *Ego cõfido in vobis,* hoc est de vobis, *Gaudeo in præsentia Stephanis,* hoc est de pręsentia. Ita in epigrammatum, & orationũ inscriptionibus accipitur particula, εἰς, vel etiã ἐν, 2. Cor. 2. *Scilicet sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur,* id est de Christo. Et ex hoc loco accipiendũ est, carnale coniugium factũ esse ad similitudinem spiritualis inter Christum, & Ecclesiam, etsi prius tempore carnale coniugium extiterit. Et subiungit: *Verumtamen & vos singuli, vnusquisq; vxorem suam diligat,* hoc est, vt Oecumenius interpretatur sublimis intelligentia nominis, ac spiritualis enarratio non euertunt propriã: potest enim & spiritualiter, & propriè declarari.

Hiero. in c. 5. ad Ephesios. Epiphan.

Ex illis verbis quid necessario sequatur.

Oecum. c. 7.

Etsi ergò iuxta allegoriam sim interpretatus, volo tamen sensum literæ vos retinere, & de vobis dictum intelligere: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem. Atq; elegãter hoc loco annotauit. Hieron. aliam habere vim aduerbium, Sicut, hoc loco, & aliam, quando dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* & ita cupias esse saluum atque te. Hic autẽ in vxore diligenda, non similitudinem, sed approbationem, & confirmationẽ cum quodã põdere sonat: quomodo dicimus de puero, Quasi vir fecit, & Ioãnes de Saluatore, *Gloriã quasi vnigeniti à Patre,* id est, qualem decebat habere Vnigenitum. In dilectione autem proximi non dicitur: Diliges proximum sicut corpus tuum, & sicut carnem tuam, sed hoc tãtùm, in dilectione vxoris, vt quandam carnalem dilectionem, castam tamẽ, & sanctam, propter finem sanctum, & sobolem propagandam esse declaret.

Hanc particulam sicut: (sicut Christus, inquit, dilexit Ecclesiam) Hieronymus expẽdit.

Matth. 22.

Ioan. 1.

Iam ad propositam quæstionem redeo; & præmitto, duo esse in cõiugio, quemadmodũ etiam in ordinis Sacramento. Aliud enim est ipsa ordinatio, quę propriè Sacramentum est, aliud ordo, seu potestas, qua simul cum gratia confertur, & est effectus Sacramenti. Ita in matrimonio duo sunt: alterum est vinculum indissolubile coniugũ: alterum est cæremonia externa vinculum ipsum efficiens, quam cõsequitur effectus gratię, quę ad sanctitatẽ vsus coniugij confertur; præcedit verò contractus ad vinculum disponens, & cõiunctus cũ ceremonia, Quantum ad vinculũ igitur, definitur coniugium hoc modo: Matrimoniũ, est coniũctio maris, & fœminæ, inter legitimas personas indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Declaro singula. Cõiunctio hoc in loco non ponitur pro carnis copula, quæ nõ est matrimoniũ, sed poti' eius est actus

Ordinatio, & ordo vt differant.

In coniugio sunt duo.

Matrimonium quantum ad vinculum, definitur.

nam

Si esset cõmixtio corporum matrimoniũ, quid consaqueretur.

nam si matrimonium esset commixtio corporum, ratum & non consummatum matrimonium non esset, nec fuisset inter sanctum Ioseph, & Beatiss. Mariam. Matrimonium etiam non diu duraret, sed transiret, & iteraretur, sicut ipsa carnis copula, quæ transit, & repetitur, Et ita coniunctio, habitudo quædam est, & vnio coniugum ad seipsos inuicem. Indiuidua verò vitæ consuetudo, cohabitatio est cũ mutuis obsequijs hinc & inde exhibitis.

Clarior matrimonij definitio.

Quanquam clariùs sic posset definiri, Matrimonium, est vinculum indissolubile inter marem & fœminam ex mutua translatione potestatis corporum suorum in seipsos inuicem facta, ad procreandam prolem, & debitè educandam. Vt autem hoc vinculum, quod esse permanens habet, efficiatur, opus est vt præcedat contractus, tanquam via, & dispositio quædam non permanens, sed transiens. Hic autem contractus non est aliud quàm actualis, & mutua trãslatio corporum ad finem procreandæ prolis, & debitè educandę. Hinc coniugata mulier, vxor fœderis tui nominatur Malach. 2. Vltra vinculum autem, & prædictum contractum est ipsum Sacramentum, hoc est ceremonia consistens in exhibitione certorum signorum maris, & fœminæ ad seipsos, significantium traditionẽ mutuæ potestatis corporum ad prolem procreandam, ex institutione diuina significans gratiam conferendam mutuò contrahentibus, ad cõiunctionem animarum, & post peccatum ad vitandam fornicationem.

Contractus ad vinculum matrimonij requisitus quidnam.

Malach. 2.

Quale matrimonij Sacramentum.

Matrimonium ergo, quateuns contractus humanus, nõ est Sacramentum vnum ex septem: nec habet gratiæ promissionem, sicut nec alij cõtractus ciuiles. Deinde quatenus vinculum, adhuc propriè Sacramentum non est: nam eiusmodi vinculum inter fideles inuenitur, vt Paulus docet 1. Corint. 7. de fœmina, quæ consentit habitare cum viro infideli. Deinde etiam inter infideles est insensibile vinculum, cum sit relatio quædam, & habitudo ad se inuicem, quæ sub sensum non cadit. Adhęc vinculum, est effectus ipsius ceremoniæ, & contractus, quia post illa vinculum subsequitur: ideò est effectus Sacramenti, seu res Sacramenti, sicut & gratia, non autem Sacramentum ipsum. Tertio verò quatenus est ceremonia, & signum sensibile, Sacramentum est nouæ Legis, & cum alijs sex connumeratur, & gratiam Dei confert cõtrahentibus. Quod & Scriptura, & traditione, & ratione probandum est, & quæ in oppositum ab hæreticis obijciuntur, resolueuda.

Matrimoniũ vt humanus est contractus & vt vinculũ etiam insolubile, non esse Sacramẽtum.

1. Cor. 7.

Quale vinculũ matrimonij infidelium.

Qua ratione matrimoniũ sit Sacramentum.

Nunc tantum vrgebo præsentem locum Apostoli: *Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Iam quærimus quid per illud pronomen, Hoc, demonstretur. Non autem potest demõstrare futura, vt voluit Erasmus, qui refert ad Christum, & Ecclesiam, quod non præcesserat. Sed durum est, per Sacramentum, seu mysterium significari Christum, & Ecclesiam, & per illud repræsentari nostra coniugia: quia Sacramentum esset insensibile, & inuisibile. Suaniter ergo refertur ad matrimonium, de quo à media ferè parte capitis est sermo, quod sensibile est, & repræsentat spirituale Christi cum Ecclesia coniugium. Magnum verò dicitur, quia eius signatio in Christum tendit, & in Ecclesiam. Et hoc significat quod ait: *Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia:* hoc est quatenus illam mirabilẽ, & diuinam cõiunctionem significat, ad cuius imaginem se coniuges componere debent, vt non tantùm se mutuo ament, & sibi inuicem seruiant, sed etiam modo quodam supra naturam se diligant, & foueant, sibiq; inuicem indiuulsæ cohæreant, vt sic res naturalis, & humana, seu politica, transeat in ordinẽ supernaturaliũ, & diuinorũ.

Matrimoniũ esse Sacramentum, probatur ex Paulo.

Contra Erasmum Roterodamum aliter ex hoc loco Apostoli desipientem.

Matrimoniũ cur magnum dicitur Sacramentum

Et quid sit: Ego autem dico in Christo & in Ecclesia.

Dicet quis: Si significat res magnas, non tamen efficit illas, quomodò Sacramẽtum dicitur efficere quod significat? dicendum est, quòd sicut cõiunctio Christi cum Ecclesia fuit non solùm in natura, sed vt eam etiã sanctificaret, & nobilitaret, & filios spiritus ex ea procrearet, tãquam caput influens in membra sua; ita hoc signũ matrimonij copiosum munus gratiæ confert, quo se coniuges, & agnoscãt, & foueant, & tractent sicut Christus Ecclesiam, & Ecclesia Christũ; ne falsum signum existat, & vt Christiane educare, & instituere prolem ad Dei gloriã possint: quæ omnia sine Dei gratia à prudẽtia humana fieri nequeunt. Significat ergo duo matrimonium. Primùm, coniunctionem Dei cum natura humana, quam repręsentat tantum, non efficit. Secundò cõiunctionem animorum per gratiam cum Deo: nam qui adhęret Domino, vnus spiritus est, cum eo scilicet, & ipse inuisibiliter benedicit, & sanctificat coniuges, & opem gratiæ necessariam tanto operi largitur. Ita enim baptismus aliquid significat tantùm, quod non efficit, vt mortem, sepulturam, & resurrectionem, vt habes Rom. 6. aliquid verò significat, & efficit, vt regenerationem, & ablutionem animi per gratiam internam.

Hæc obiectio diluitur: Matrimonium si est Sacramentum, cur non efficit res magnas, sed tantũ significat.

Duo significat matrimoniũ.

1 Cor. 6.

Baptismus quid signet tantummodo, non efficiat: quid autem & significet simul & efficiat.

Rom. 6.

Secundo obijcies: Ergo Adæ cum Eua, & Patrum in lege cum vxorib. suis matrimoniũ, quo conueniebãt ad prolẽ cultui Dei & fidei applicandam, fuisset Sacramentum.

Soluitur hoc etiam: Matrimonium si, vt est signum sensibile, Sacramentum esset, matrimoniũ in lege tũ natura, tum scripta

Respon-

Matth.5.

persecutionibus amare non desistamus: & amando proximum, non expectemus amorem hoc enim ethnici faciunt, quorum vox est:

Marce vt ameris, ama.

Christi in nos amoris aliæ circumstantiæ.

Non item commodi nostri causa, sed proximi sit amor veræ amicitię, & non concupiscentiæ. Prudenter quoque nos dilexit, amando naturam humanam quam assumpsit, & nō culpam. Ideò nos in amore proximi cauere debemus, ne ita illum diligamus, vt eius quoq; peccata comprobemus. Amauit quoq; cum ordine: quia, vt Sponsa dixit, ordinauit in me charitatem. Plus enim animam quā corpus: plus etiam corpus quam externa fortunæ bona, ne in amando erremus, diligere debemus. Adde, quòd dilexit nos perseueranter, iuxta illud; *Cum dilexisset suos qui erant in mūdo, in finem dilexit eos:* quod nos imitari debemus, quia scriptum est: *Omni tempore diligit qui amicus est.* Prætereà vehementer dilexit, quia noluit offerre debile, hoc est, in infantia noluit pro nobis mori, ne minus nos dilexisse videretur, debile corpus pro nobis ponendo, sed in ætate matura corpus perfectum offerendo, & iter tam longum emetiendo pro oue errante reducenda, & pro filio ingrato, & seruo morti damnato liberando: vsq; adeò, vt spinas crucis, clauos, lanceam, & mortem ipsam, atq; adeò infernum penetrauerit. Et quotidie peccatoribus opitulatur, plusquam mater filio redeunti non sine vulneribus, & bello, quæ gratulatur de filio inuento, quem putabat extinctum. Vehementia autem huius dilectionis est, quòd maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et tradidit semetipsum ita à se amatum, & in manus hostium crudelium, & pro nobis peccatoribus & filijs iræ pro peccato se obtulit.

Ioan 13.
Prouerb. 17.
Ioan. 15.
Quænā maxima, summaque dilectio.
Rom. 5.

Christus non solū oblationē, sed & hostiā cur dicitur se Deo tradidisse.
Psalm. 39.
Hebr. 10.
Malach. 1.
Quid Mincha, quid verò Mizbeach Hebræis significet.

In eo quod ait: *Oblationem & hostiam*, aliquod existimo delitescere mysteriū: quod etiam in illis verbis Psalm. 29. significatum fuit: *Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi*, verba Hebræa habent, mincha, & mizbeach. Prima vox, significat sacrificium incruentum, de quo dixit Malachias cap. 1. *In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda*; alludens ad Eucharistiam. Secunda autem vox significat sacrificium cruentum. Et ita bis se obtulit Christus, semel in Eucharistia incruētè, & in cruce cruētè, in qua se pro vniuersis peccatis veteris ac noui Testamenti obtulit: sicut in Eucharistia pro illis, quæ in Nouo Testamento committuntur. Ita hic dicitur, προσφορὰν καὶ θυσίαν, id est, oblationem, & hostiam, siue sacrificium; vt intelligamus, Dominum se ipsum pro nobis tradidisse & cruentè & incruentè, & hoc in odorem suauitatis, siue vt Hieron. in præfatione super Zachariam vertit, in odorem bonæ fragrantiæ: vt scilicet tanquam alter Isaac benedictionem nobis Deus conferat. Vt enim thus attritum, & in igne repositū bene olet, & vnguentū effusum totam domum impleuit odore suo; ita Christus igne suæ ardentis charitatis, & attritus propter scelera nostra, & fracto alabastro corporis sui, Deum nobis placauit, & dæmō de mūdo fugatus est: sicut vineę florentes pellunt serpentes; & mundus tractus ad Christum, qui dicit: *Post te in odorem vnguentorum curremus:* quo odore vnguēti tota Ecclesię domus repleta est, ita vt qui hunc odorem nō percipiat, planè mortuus sit, aut fœtidus. Nos quoq; Christum imitātes, offerre debemus Deo nos ipsos, & omnia bona nostra pro aliorum erratis, & peccatis, quæ vt propria reputare debemus: & non tantùm incruentè preces Deo illis auferēdis offerre, sed etiam cruētè, si causa postulet, & maximè pastores, quorum est ponere animam pro ouibus. Hinc Ioannes: *In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suā pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Et vt ait Chrysostomus, pati pro inimicis, est odor bonæ fragrantiæ.

Christū quid tradidisse semetipsum Deo, &c. in odorem suauitatis.
Hier. tom. 6.
Genes. 27.
Ioan. 12.
Esai. 53.
Marc. 14.
Ioan. 12.
Cant. 1.
Hostiam & oblationem nos quoque qualem offeremus Deo ad exemplū Christi.
Ioan. 10.
1. Ioan. 3.
Chrys. ser. 17 sub initium.

III. Soluitur dubitatio. Ephesios Paulus tam sanctos atq; perfectos à vitijs quare dehortetur.

Ad tertium respondemus: Apostolum superius hortatum fuisse ad cauēdum omnem malum & obscœnum sermonem, ob quam causam descendit eius adhortatio ad præcidendam omnem illicitam libidinem. Nam etsi Ephesij viri perfecti essent multi, non deerant tamen nonnulli imperfecti, qui hac monitione indigerent.

Fornicationē non solum, sed omnem etiā immundiciam cur dixerit Apostolus fugiēdam.

Et ita speciali vitio fornicationis adiungit generale: *Fornicatio autem*, inquit, *& omnis immunditia.* Erant siquidem multi ex Iudæis, qui solum adulterium, aut incestum, aut raptum, & qui in alienam iniuriam fiunt concubitus, tantùm illicitos haberēt: quare post fornicationem simplicem, quæ prima facie nulli iniuriam inferre videtur, immunditiam adiunxit, quæ generale est vocabulum ad omnem lasciuiæ lapsum spectans, etsi quidam ad generalem immunditiam, & voluntariam pollutionem, qua quis se ipsum defœdat, extendant. Rectè hoc loco Hieronymus ait: *Nisi Philosophorum quidam Cynicus extitisset, qui doceret, omnem titillationem carnis, & fluxum seminis ex qualicunque attritu tactuq; venientem in tempore non vitandum: & nonnulli sapientes seculi in hanc turpem, & erubescendam heresim consensissent, nunquam sanctus Apostolus*

Hieron.
In Cynicos.

lus scribens ad Ephesios, ad fornicationem etiam omnem immunditiam copulasset. Hæc ille.

Notantur Poëtæ turpitudines, & infamiæ.

Nec nominetur in vobis. Hoc est, inter vos. In quo grauissimè peccarunt Poëtæ: qui ad omnem libidinē suis fœdis poëmatis prouocant: sed alia lingua, & alius sermo, & alij mores sanctos Christi decent. Quo in verbo rectè dictū est à Hieronymo: *Ex quo sanctus non potest appellari, quicunq; extra fornicationem in aliqua immunditia, & auaritia voluptatum, qua se delectauerint, inuenitur.*

Hieronym.

Clem. Rom. Christiano fideli carmē Ethnicū, aut meretriciam cantilenam cur vetuerint Apostoli.

Orig. tom. 2.

Diataxis verò Apostolica lib. 5. c. 10. habet: *Christianus fidelis nec carmen Ethnicum, neque meretriciam cantilenam canere debet, quoniam continget eum in cantione, dæmoniacorum nominum idolorum mētionem facere, & in locum Spiritus S. inuadet eum spiritus malus.* Origen. quoque lib. 1 & 5. contra Cels. abstinēdum esse docet ab omni vanitate nominum, & notionum, certandumque ad mortem, ne Christianus Deum appellet Iouem.

Cum fornicatione, & immunditia cur etiam sit auaritia fugienda.

Adiūgitur verò auaritia fornicationi, & immunditiæ: in quo voluit fortassis Apostolus excludere lenonum, & meretricum turpe lucrum. Et meretrix nonnisi à merēdo denominatur. Et quia Græca vox est πλεονεξία, Hieron. accepit non pro studio pecuniæ, sed pro inordinata cupididate voluptate carnalis, quando scilicet quis non est contentus licita, & concessa voluptate, quæ est inter coniuges matrimonio deuinctos, sed insatiabilis discurrit per oīa genera turpitudinis. Addit: *Et turpitudo,* Græcè αἰσχρότης, vt autem intelligas quātum sit vitanda verborum obscœnitas à Christianis, intelligat quid Ethnicus Arist. lib. 7. Polit. c. vlt. doceat: *Omnino igitur obscœnitas verborum per legislatorem exterminanda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere. Potissimū igitur statim à pueris, neq; dicant, neq; audiant quicquam turpe: si quis verò dicere, aut facere quicquā prohibitorū deprehensus fuerit, si liber sit, sed nondū in conuentū comessatorū dignatus assumi, honore prohibeatur, & verberibus castigetur. Sed si sit maioris ætatis, seruili infamia afficiatur. Cum verò dicere quicquā inter diximus, clarum est, quòd & aspicere aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cur magistratib. nullam neq; picturam, neq; statuā esse taliū rerū imitatricē.* Hæc ille, Christianè potius (ita dixerim) q̄ philosophicè. Quod ēt obiectū est de scurrilitate, quæ Græcè vocatur εὐτραπελία, respōdemus, Aristotelem pro virtute posuisse Vrbanitatis, vel facetiæ, vel leporis: & per excussum opponit illi βωμολοχίαν, quæ propriè est scurrilitas: per defectum verò opponit ἀγροικότητα. i. rusticitatē. Quanquā, inquit Philosophus, apud eos, qui plus æquo ioci, salibusq; gaudent, etiā ipsa εὐτραπελία dicatur βωμολοχία. Chrysost. verò in parte hica, siue morali huius loci, Aristotelem tacitè reprehendit, & eos oēs reijcit, qui εὐτραπελίαν, rem mediē inter vitium, & virtutem faciunt. Dicendum ergo, si Aristotelis doctrinam retinere velimus, Apostolum non sine causa adiunxisse εὐτραπελίαν, quæ ad rem non pertinet, id est, quæ excedat, & ad extremū, & vitium vergat. Et hoc addidit Apostolus, ne tetricus nimirū doctor videretur. Et semper in his omnib. distinguēdæ sunt personæ: quia quædam laicis conceduntur, quæ nōnisi turpia sunt in sacerdotib⁹, & religiosis, quorū ludi & ioci deberēt esse lacrymæ, & assiduæ orationes & præces pro populis. Ad illud verò, quod ait Apostol⁹: *Sed magis gratiarū actio*, dubiū erat de qua gratiarum actione sit sermo. Et sensus in primis est: Non sit turpitudo, aut scurrilitas, sed gratiarū actio potius quā illud, nā aduerbiū Magis, nō cōparationem, sed vim corrigentis habet. Aut si per aliquā indulgentiā illud quādoq; toleretur, istud tamen semper sit. Hieron. tamē hoc nū de gratiarū actione quę Deo fit, accipit, sed de sermone gratiæ, & spiritualis cuiusdā colloquij iocunditate, vt cū superioribus congruat, id est, vt opponat obscœnis verbis, & turpibus actionibus. Eius hæc sunt verba: *Forsitā,* inquit, *gratiarū actio in hoc loco nō ista est nominata, iuxta quā gratias agimus Deo, sed iuxta quam grati, siue gratiosi, & salsi apud hoēs appellantur. Stultiloquiū enim & scurrā non decet esse Christianū. Decet aūt sermonem eius sale esse conditum; vt gratiam apud audientes habeat.* Additque, quòd etsi græcè εὐχαριστία legatur; tamen εὐχάριστος est homo beneuolus, gratiosus, vrbanus, ac facetus. Excludit ab hæreditate regni Dei, omnē fornicatorē, & immundū, & auarū, q̄ est idolorū seruitus, vel potius qui est idolorum seruus, vel cultor: ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης. Et Colos. 3. Auaritia quod est, vel quæ est idolorum seruitus. Nā vt idololatra simulacro tribuit honorem Deo debitū, ita auarus pecuniæ, & diuitijs, & tres illas virtutes Fidei, spei, & charitatis, quæ Deo debentur, māmonæ, siue auaritiæ tribuere solet. Nam illum solum credit esse Deum suū, in illo spē omnē collocat, & super omnia diligit ex toto corde, & viribus: sacrificat etiā auaritiæ non tantū sanguinē animaliū, sed etiā viuū sanguinē, id est, sudores hominū viuētium, quos ad lucrū refert, vt ait Chrys. Et vt de ijs, qui gulæ sunt dediti, dicitur: Quorum Deus, venter est; ita aurum, Deus est auaro. Non est aūt propriè, & per se idololatra, quia auarus per se non intendit honorem Deo debitum auro tribuere, sed per accidēs, quatenus inordinato, & superfluo amore diuitias diligit.

Philos. tom. 3.

Aristot. lib. 8. Ethic. & li. 1. Magno. moral. c. 31. to. 3.

Chrys. ho. 17.

Eutrapelia si virtus est secundū Philosophum, Ephesijs cur vitanda præcipitur.

Quænā gratiarum actio magis quam vrbanitas suadetur Ephesijs.

Alter sensus Hieronymi.

Philip. 3.

Ad IV. dub. De botũ fenfu verborum: Nemo vos feducat inanibus verbis.

Quartæ dubitationi fatisfaciendũ eft, nimirũ quid fit illud, *Nemo vos feducat inanib. verbis*; aut quorfum hoc dicat Apoftol'. Refpõdent quidã, Paulũ refpicere ad fcholam Simo. Magi, quæ fpurcã hærefim partim ex Poëtis, partim ex Pbilofophis, imò etiã autoritate S. Scripturæ pfuadere conabatur, vt tradit Epipha. in Sim. Magũ, & in Nicolaũ, & in Gnofticos, vbi fordiffimũ facrificium, q vitæ myfteriũ nominabant, de cõmixtione multiplici virorũ, ac mulierum, ac de commixtione vxorum prædicabant.

Epiphan. in hær. 4.

Alter fenfus.

Admonet etiã Paulus eifdẽ verbis, ne ad recẽtiorũ Hæreticorũ, & præfertim ad Lutheri doctrinã attẽdamus. Nam paffim oẽs Chriftũ, & placabilẽ docent, ꝓ omnibusq; fuo fanguine fatisfeciffe, modò tãtum fide credamus: quæ reuera funt verba inania, & omni veritatis foliditate deftituta. Nã difciplinę carnis habenas laxant, & alunt peccãdi licẽtiam. Fuerũt quidã noftri feculi Pbilofophi, q ex Ariftotelis doctrina, & aliorũ principijs, vt certam tradebãt animæ mortalitatẽ, & vt Sadducæi, nullũ credebant effe Spiritũ. Certè qui hæc fomniarũt, inania prorfus verba tradiderunt. Nam & iniurij Deo extiterũt, cuius prouidentię, & iuftitię in hac parte derogarunt: & hominis dignitati detraxerũt, cuius animã nemo põt occidere: & fcripturis cõtumeliofi extiterũt, quæ toties de fpiritib', qui carnẽ, & offa nõ habent, fermocinãtur. Deniq; de religione Chriftiana, quæ, pofita aiæ mortalitate, tota corruit, & labafcit, peffimè meriti fũt: Et ipfi q hæc ferere nõ formidarũt, iam malo fuo miferi experiũtur fuorũ dogmatũ falfitatẽ. Subdit: *Propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidẽtia.* Venit, ait de præfenti ἔρχεται, .i. venire folet. Et ira Dei per Metonymiã, qua caufa pro effectu ponitur, vindictã defignat, q̃ De' in infideles, & fuo lumini rebelles plerunq; exercere folet. Addit. *In filios diffidentia.* Græca vox eft ἀπειθείας, quę eft inobedientia, fiue incredibilitas, vel infuafibilitas, vt ait Hiero. qui eos hoc fermone taxari fcribit, qui negabant aliã effe pęnam peccati præter ipfum peccatũ, quo vno fatis homo punitur. Sed hoc dicto totã nobis de gehenna, & fupplicijs eius, quibus iuftè peccatores plectũtur, veritatem adimebãt. Simili quoque ratione fingere potuiffent nullo præmio benefacta, & virtutũ officia remunerare, fed ipfa fatis effe fibi ad præmiũ: qua etiã ratione repofitã in cœlis ampliffimam mercedẽ iuftorũ meritis refpondentẽ auferunt. *Eratis enim aliquãdo tenebræ, nunc aũt lux in Domino: Vt filij lucis ambulate.* Abftracta pro concretis more Scripturæ pofuit, pro tenebrofis, & lucidis hominib. .i. fi olim fuiftis tenebrę, mirũ non erat, nec ita vobis imputabile, quoniã nunq̃ in luce fueratis: nũc verò fi noto Chrifto vera mũdi luce ad tenebras peccatorũ reuertamini, iudiciũ in vos grauiffimũ à Deo accerfitis, de quo: *Hoc eft iudiciũ: quia lux venit in mũdũ, & dilexerunt hões magis tenebras quã lucem.* Et dicuntur iufti lux, quia à Chrifto illuftrati ipfi, alijs quoq; prælucẽt: & dicũtur nõ lux fimpliciter, fed in Domino .i. gratia, & beneficio Chrifti. Et quos dixit, lucẽ, iterum vocat filios lucis, id eft, homines qui lucem amplectũtur. Et exigit lucis fructus, fiue, vt alij codices Gręci habent, fructus Spiritus, quæ lectio idẽ ferè fignificat. Sũt autem illi in omni bonitate, & iuftitia, & veritate. Eft autẽ bonus ille, qui de fuo effundit in alios: Iuftus verò ille, qui reddit vnicuique quod fuum eft: verax, qui feruat q promifit, fiue Deo, fiue homini, & qui odit mendacium.

Quã abfurda & impia tuentium animę mortalitatem opinio.

Actor. 23.

Matth. 10.

Luc. 24.

Quid ira Dei veniens in filios diffidentiæ.

Filij diffidentiæ qui nam Hieronymo.

Aliam quam peccatum ipfum effe pœnam peccati, duplicitet.

Ephefij quomodo fuerint aliquando tenebræ. nunc aũt lux in Domino.

Ioan. 3. Infrà 9.

Suprà 3.

Iufti cur vocentur lux, & in Domino.

Quinam fructus lucis Apoftolo.

Ad illud verò, de quo dubitatũ erat, q̃d effet operibus infructuofis tenebrarũ non cõmunicare, refpondemus. Hęreticos propriè tenebras effe, & in tenebris ambulare; aut infignes peccatores, q in magnis errorũ, & flagitiorũ tenebris verfantur. Nolite ergo cõmunicare illorum operibus, vel ea imitando, quafi bona fint; aut illa laudãdo, aut aliquo modo illis confentiendo qui ea faciũt. Nam fi hæreticis fcienter vel aue dixerimus, cõmunicamus eorũ operib' malignis. Suntq; eorũ opera infructuofa, fiue fterilia, qĩn ex charitatis radice non proueniũt. Et vt Apoft. alio loco dixit: *Quẽ fructũ habuiftis tunc in illis, in quibus nunc erubefcitis?*

Operibus infructuofis tenebrarum quid non cõmunicare.

Ioan. 2.

Rom. 6.

Subdit: *Magis autem redarguite.* Quo luco etiam Magis, non eft etiam comparantis, fed corrigentis. Et redarguite, vel reprehendendo illa, vel prodendo alijs vt caueãt: vel vt Photius interpretatur, comparitione propriæ vitæ fanctioris arguite. *Quæ enim in occulto fiũt ab ipfis turpe eft dicere.* Optima ratio hęc eft non communicandi cum operibus infructuofis, ex turpitudine tali, ac tãta, vt etiam turpe fit illa dicere. Et eft fermo de venereis, & obfcœnis impudicitijs, quæ quò minus deteguntur, minus pias, & caftas aures offendũt: & quò minus fuis proprijs vocabulis pronũciantur, magis deteguntur, & honeftius enunciantur. Et ad hanc rem faciunt illi verficuli cuiufdam:

Nox, & amor, vinũq; nihil moderabile fuadent:
Illa pudore vacat, Liber, Amorq; metu.

Et quia dixerat: *Quin potius arguite*, fubiungit: *Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifeftantur.* Hieronymus legit: *Omnia arguta à iure manifeftantur.* Et probat Apoftolus paffiuam propofitionem ex illis quæ confequuntur, id eft, vniuerfali actiua,

Opera infructuofa tenebrarũ redarguuntur dupliciter.

Photius apud Oecumen.

Opera quænã in occulto facta turpiter dicantur, vt inquit Apoftolus.

Ouid 1. Amorum eleg. 6. prope fin.

B. Hieron.

cum

Arguere qd propriè.

cum ait: Omne enim quod manifestat lumen, est, siue lux, semper enim eadem vox Græca est φῶς, Est autem propriè arguere, palam facere, vel patefacere, siue reprehendere: id enim est ἐλέγχειν, iuxta illud: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Et, *arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.* Et Poëta dixit, *Degeneres animos timor arguit:* & alter:

Ioan 8.
Infrà 16.
Virg. 4. Æn. in initio
Ouid. lib. 4. trist. eleg. 3. in fin.

Quæ latet, inq; bonis cessat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturq; malis.

Ad V. dubiũ. Quomodo accipiendum illud: Omne quod manifestatur, lumen est.

De hac sententia Apostoli quinto loco dubitatum fuit. Et argumentatur à proprio lucis munere, vt quod verum sit filiorum officium explicet, nimirum vt nihil habeant commune cum tenebris. Sed etiam illarum quantumuis intimas latebras patefaciant, ac redarguãt, vt alij cauere possint. Quia enim in vltima propositione, Omne quod manifestatur (Græcè habetur, τὸ φανερούμενον) participium est mediæ coniugationis, optimè & actiuam, & passiuam significationem potest habere, & Caietanus, & alij magis probant actiuam. Et sensus: Omne quod manifestat, lux est. Et ita aperta est & plana intelligentia huius loci. Cùm enim dixisset, ea quæ arguuntur, aut reprehenduntur, siue correctioni, & reprehensioni subduntur, à luce manifestari, subiungit: Nam quicquid aliud manifestat, apertè cognoscitur esse lucem: nam si manifesta non esset, reprehendi non posset. Quanquàm autem ea quæ occultissime facimus, nunquam nobis non sint manifesta, saltem lumine intellectus, quo illustramur, & conscientiæ ipsius reclamantis, quę est mille testes, & semper sint Deo, & Angelis eius manifesta: hic tamen propriè de ea manifestatione est sermo, quo errata nostra in aliorum veniunt notitiam. Idem etiam sensus colligitur, si passiuè legamus, vt scholia Græcorum: Quod manifestatur. Nam etsi obscurum sit, & tenebrosum; cum tamẽ manifestatur, lucem participat, & ipsum proditur. Qua ratione etiam ipsa peccata, & scelera dici possunt lucida, quatenus & reprehenduntur, & illuminantur, & remittuntur à Deo, secundùm illud quod Ecclesia canit:

Caietan.

Alia quædã manifestatio sed minimè huius loci propria.

Hæc lectio passiua: Omne quod manifestatur, quod eadem sit cum actiua, manifestat.

Iam Christe Sol iustitiæ,
Mentis diescant tenebræ,
Virtutum vt lux redeat
Terris diem cum reparas.

Quo schemate dictum sit omne quod manifestatur lumen esse.

Cum enim tenebræ lucis priuatio sint, nõ nisi per habitum, id est, per lucem, cognosci possunt. Est ergò per tropum Metonomiæ, qua causa ponitur pro effectu, dictũ, lumen est, id est, lucidum est.

VI. Solutio quæst.

Ad sextum, dum ait: *Propter quod dicit Surge qui dormis, & exurge à mortuis; & illuminabit te Christus,* respondemus, hunc locum non satis constare vnde sumptus sit, nec enim vllum Paulus expressit. Dicẽdum tamen est, multa probabilior à Doctoribus dici, quæ satis sunt ad tuendam Pauli autoritatem, qui hoc testimoniũ attulit. Dicere enim possumus, aut ab aliquo Propheta recondito, & apocrypho desumpsisse, vt ait Hier. Non (inquit) quòd apocrypha comprobaret, sed quo & Arati, & Epimenidis, & Menandri versibus sit abusus ad ea quæ voluerat in tempore compròbanda. Nec tamen Arati, & Epimenidis, & Menandri, tota quæ scripsere, sunt sancta, quia eos verè aliquid dixisse, testatus est. Subiungit idem Pater aliam solutionem: Alius verò quasi προσωποποιΐαν Spiritus sancti Apostolus figurauit, ad exhortationẽ pœnitentiæ hæc dicta memorabit. Et subiungit, se volumina omnia Scripturarum scrutatũ, & nullibi hæc verba inuenisse. *Nisi fortè,* inquit, *& hoc dicamus: quomodo olim Propheta in concione populi loquebãtur: Hæc dicit Dominus, & quoniam Dominus locutus est, & Apostolum Spiritu sancto plenum repente in verba quæ in se Christus loquebatur, erupisse, atque dixisse. Hæc dicit Dominus.* Hæc ille: quæ certè non videtur incommoda solutio. Quãquam & tertiam aliam adiungat his verbis: Scio me audijsse quendam de hoc loco in Ecclesia disputantem: qui in theatrale miraculum, nũquam ante visam formam populo exhibuit vt placeret: testimoniũ hoc, inquiens, ad Adam dicitur in loco Caluariæ sepultũ, vbi crucifixus est Dominus. Qui Caluariæ idcircò appellatus est, quòd ibi antiqui hominis esset conditum caput. Illo ergò tempore quo crucifixus Dominus, super eius pendebat sepulchrum hęc Prophetia completa est dicẽs: *Surge Adam qui dormis, & exurge à mortuis,* & non vt legimus, ἐπιφαύσει σοι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, id est, Orietur tibi Christus; sed ἐφάψεται, id est, continget te Christus: quia videlicet tactu sanguinis ipsius, & corporis dependentis, viuificetur, atque consurgat: & tunc typum quoq; illum veritate compleri, quando Elisæus mortuus mortuum suscitauit. Hæc vtrùm vera sint, nec ne, lectoris arbitrio relinquo. Posteà tamẽ asserit, cum textu non conuenire hanc interpretationem. Certè Epiphanius in hæresin 46. cõtra Tacianos tradit, Adam sepultum fuisse in Caluariæ loco, *In quo,* inquit, *crucifixus Dominus noster Iesus Christus per aquam & sanguinem, qui fluxit ab ipso per compũctum ipsius latus, in ænigmate salutem nostram ostendit ab initio massæ primi hominis reliquias respergere auspicatus, quo etiam nobis ostẽderet respersionẽ sanguinis ipsius ad mũdationem nostra*

Hanc sententiam: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus, vnde sumpserit Apostolus.

I. Solutio D. Hieronymi probabilis.

Actor 17.
Tit. 1.
1. Cor 15.

II. Solutio eiusdem minimè spernenda.

III. Solutio cuiusdã quã Hieronym' non admodum probat.

Matth. 27.

4. Reg. 13.

inquina-

inquinationis, & animæ pœnitētis, & in exemplum rigationis ac purificationis fordiũ nostrarum actam esse, effusam videlicet aquam superiacentem sub loco, & sepultum in spem ipsius, & nostram, qui ex ipso geniti sumus. Quare & hic implebatur quod dictum est: Surge qui dormis, & exurge ex mortuis; & illucescet tibi Christus. Et infrà subdit: *Surrexerunt*, inquit, *multa corpora sanctorum, velut Euangelium habet, & ingressi sunt cum ipso in ciuitatem sanctã.* Eandem lectionem sequitur Paulinus epist. 12. ad Seuerum, dicens: *Surge qui dormis, & erige te à mortuis, & attinges Christum, hoc est: Discute carnalis inertiæ somnum, & depressam cogitatione terrena mentem à mortuis curis, hoc est, conuersatione carnali, erige attollens, & dirigens in Dominum animam tuam, & attingens Christum. Operando præceptis ipsius videbis eum in omni paupere, & tanges eum in omni egeno, recipies eum in omni hospite. Quoniam sibi fieri ipse testatur, quæ in eius nomine minimis eius fiunt.* Hæc ille.

Quarta solutio Angelici Doctoris, & aliorum. *Esai. 60.*

Beatus Thomas, & alij ex Esaia desumptum hoc testimonium asserunt capite 60. Surge illuminare, quia venit lumen tuum, nam etsi verba valde differāt, sensus tamen idem videtur. Nomen enim Ierusalem nõ est de textu, sed ab Ecclesia additum explicationis gratia. Et illi verbo Esaiæ, Surge, ad maiorem claritatem Paulus addit: Qui dormis, vt exprimatur persona ad quam dormientem loquitur. Et quia somnus cõuenit nocturnis tenebris. (Nã & qui dormiunt, nocte dormiunt) subiungit explicando somnum mortis: & exurge à mortuis, nõ corpore, sed animo: quod est: Surge à tenebrosa peccati morte, quod declarandi gratia additum est à Paulo.

1 Thess. 5. Explicatur iam dictum: Surge qui dormis: & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.

Sequitur: *Et illuminabit te Christus.* Pro quibus Propheta dixit: Illuminare quia venit lumen tuum. Et quod ibi sit sermo de tenebris, explicatum reliquit Esaias, cùm subdit: Quia ecce tenebræ operiēt terram, & caligo populos: quod est perinde, ac si diceret, Illuminabit te Christus. Nam Dominus dixit Esaias, pro quo Paulus dixit Christus. Et quia ibi sermo de illuminatione in primo aduentu facta explicatur, hæc non intelligenda de secundo, vbi erit mortuorum resurrectio.

Illa soluendi ratio perpēditur.

Hæc certè solutio subtilis est, non prorsus contemnenda. Egit enim magis Apostolus interpretem sententiæ Esaiæ, quàm verborum.

Quinta solutio quorundam non inepta. *Matth. 2. Hieron. in ca. Matt. 2. to. 9. in princ.*

Aliqui tamen tradunt, non citari peculiarem Scripturæ locum (quemadmodum Hieronymus de testimonio illo Euangelico: Quoniam Nazaræus vocabitur, sensit) sed potius depromi Spiritum sanctum, qui continuò stat ad ostium, & pulsat, & non finis electos diu in peccati tenebris versari, aut in morte animæ iacere, de qua Propheta dixit: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur,* sed semper excitat, & intus loquitur: Surge, expergiscere tu qui dormis, quia hora est iam nos de somno surgere. Nam etsi in peccatoris mortui potestate non sit, vt per se ipsum resurgat; eius tamen est vocanti Deo non obsurdescere, & porrigenti manum Deo non renuere. Et ad hoc seruit, quod expressit Christum: non enim solet Iesus ita in veteri, sicut in Nouo Testamēto hoc nomine venire.

Apoc. 3. Ezech. 18. Rom. 13. Peccator vt possit à mortuis resurgere.

Lectio Hieronymi illa, Et tanget te Christus quã probabilis sit. *Ioan. 10.*

Placet & illa lectio, quam attigit Hieronymus: Et tanget te Christus, quemadmodum etiam Augustinus in Psalmum tertium ostendit se legisse; alludens ad cæci nati mysterium, cuius oculos luto cum sputo permixto tetigit, & visum, lucemque recepit.

Sexta & vltima solutio, *Ecclesi. 24.*

Forsitan etiam allusit Paulus ad caput 24. Ecclesiastici, vbi legimus: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.* Quid est dicere; Inspiciam omnes dormientes, nisi, Surge qui dormis? nam ab aspectu Christi vita in nos deriuatur. Et quid est: Illuminabo omnes sperantes in Domino; nisi, Illuminabit te Christus? id est, vera sapientia omnes suos illuminans.

Cũ dicitur: Et exurge à mortuis, de qua resurrectione sermo sit secundum Augustinũ. *Augu. to. 10. Apoc. 20.*

Produxit autem hoc testimonium, & ait: Propter quod dicit, id est, opera tenebrarum à luce arguta manifestantur: quod sententia sequenti confirmatur. Augustinus sermo. 74. de verbis Domini, productis his verbis, ait: *Hæc resurrectio mentium est, hæc resurrectio interioris hominis est, hæc resurrectio animæ est.* Hæc ille. Et Ioannes dixit: Beatus est sanctus qui habet partem in resurrectione prima.

Septimæ dubitationis solutio. De tempore redimendo, quod tamen quia præterit redimi non potest. *Genes. 1. Psalm. 73.*

Ad septimum dubitatum est, quomodò possit redimi tempus quod elapsum est: quomodo etiam dies, qui Dei sunt opus, mali sint; & in vino sit luxuria? Et breuiter dicendum, verba subiuncta rectè cum superioribus cohærere: nam cùm dixisset, Omnia à lumine argui, & abscondita tenebrarum non posse delitescere, subiungit, Videte fratres quomodò cautè ambuletis, hoc est, Attentius considerate, quomodo sit vobis cautè ambulandum, nequouis modo in via mandatorum Dei offendatis. Nam vbi inter inimicos ignotos versamur, aut vbi est copia venenatorum animalium, aut qui ambulatur inter latones, qui in via grassantur, non decet incautè progredi.

Quo nobis sit ambulandum.

Neque dicit quò sit ambulandum, sed

Ioan 14.

quia homines dum viuunt, sunt viatores, & in domo Patris cœlestis mansiones multę sunt; intelligimus patriam esse nostram, & terram promissam viuentium, in quam tendendum est. *Non quasi insipientes, sed vt sapientes.* Sapientes pauci esse solent, insipientes innumeri, quia stultorum infinitus est numerus. Pauci sunt promethei, qui prospiciant, & præuideant ne impingant; infiniti Epimethæi, id est, qui ab errore, & lapsu agnoscant, quomodo sibi erat ambulandum. Insipienter ambulat, qui noctu ambulat, qui nescit vbi pedem figat: qui ignorato fine Orientis, ad quem tendere proponit, ad oppositam partem Occidentis iter adornat suum: qui in foueas, & pręcipitia diaboli impingit. Paulus ad Coloss. 4. hoc idem expressit, cùm dixit: *In sapientia ambulare ad eos qui foris sunt, tempus redimentes.*

Eccl 1.

Non quasi insipientes qui ambulēt, sed quasi sapientes.

Ioan. 12.

Coloss. 4.

Subdit: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Tempus hoc loco Gręcè dicitur καιρὸς, quod propriè occasionē, vel opportunitatem, vel temporis articulum significat. Erasmus tamen hoc loco vertit. Occasionem, & ad Coloss. 4. dixit Opportunitatem. Fequenter tamen Paulus hac voce abutitur pro certo temporis spatio, vt cùm dicitur Rom. 5. *Cùm adhuc infirmi essemus, Christus secundùm tempus pro nobis mortuus est.* Et 1. Cor. 4. *Nolite ante tempus iudicare*: ad Galat. 4. *Dies obseruatis, & menses, & tempora & annos.*

Tempus pro temporis articulo vbinā Apostolus recipiat.

Rom. 5.
1. Cor. 4.
Galat 4.

Quòd si propriè pro occasione accipiatur hoc loco; sensus erit; Occasiones benèoperandi à vobis omissas, & quas neglexistis, reparate, & per benefacta compensate. Si verò legamus, tēpus; videtur metaphora sumpta à mercatoribus, qui omnibus suis commoditatibus vel minimum lucrū anteponunt: & qui in vna mercede iacturam fecerunt, in eadem conātur iacturam redimere. Tempus autem quod semper labitur, retinemus ne transeat, quando illud in bonis operibus collocamus, quia ad id à Deo datum est nobis: quod verò iam est elapsum, redimitur, cùm strictè vtimur tempore, inseruientes Deo, vt quam minimū nostris commodis indulgeamus: imò etiam aliquid nobis de necessarijs adimamus, & quod corporis commodis erat tribuendum, eo ad animæ lucrum vtamur. Est enim quasi redimere, & commutare illud, vt pro ipso temporis pretio commoda nostra pendamus, & fructus spirituales exigamus. Et licèt hæc redemptio non sine dolore contingat, cùm delectione solita quasi moneta nos expoliamus: quemadmodum delectationem in pretium percipientes, dęmoni tēpus vendidimus: instandum tamen est, & conandum, vt rem pretiosam redimamus, & precedentem contractum rescindamus, cùm plusquā in medietate iusti pretij, decepti à dæmone sim⁹. Beatus August. serm. 24. de verb. Apostoli: *Redimere tempus*, inquit, *hoc est, quando aliquis tibi infert litem, perde aliquid, vt Deo vaces, non litibus, perde. Ergò ex eo quod perdis, pretium est temporis. Certè quando pro tuis necessitatibus procedis ad publicum, das nummos, & emis tibi panem aut vinum, aut oleum, aut lignum, aut aliquam supellectilem, das, & accipis: aliquid amittis, aliquid acquiris, hoc est emere. Nam si nihil amittas, & habeas quod non habebas, aut inuenisti, aut donatum accepisti, aut hæreditate acquisiuisti. Quando autem aliquid amittis, vt aliquid habeas, tunc emis: quod habes, emptum, est, quod amittis, pretium est.* Hęc Augustinus.

Hoc loco tēpus redimere quid.

Præclara tempus redimēdi ratio.

Ea quā difficilis, & laboriosa, vtilis idcirco, atq; fructuosa.

Quanti autem sit pretij tēpus, maximè agnoscunt, qui mortui sunt, & qui in gehennam sunt deturbati. Nam intellectus, & affectus, & virium perfectio, tam in diuinis, quàm in humanis, non nisi tempore contingunt. Est autem tempus quod peccator iustificatus redimit, non noctis, non frigoris, non sterilitatis, aut inediæ; sed diei, & veris, & fœcunditatis, & caloris, & abeundantiæ.

Qui maximę dolent temporis iacturam.

Subdit rationem: *Quoniam dies mali sunt.* Non malitia morū, cuius dies minimè sunt capaces, sed difficultatis, & laboris. Vt sit sensus, Dies nostri hanc afferūt malitiam, vt propter, multas vitæ necessitates multū temporis sine fructu amittatur. Ideò Dominus canit: *Nolite soliciti esse in crastinum: crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua.* Sunt igitur dies vitæ nostræ laboriosi, & breues, maximè in hoc postremo seculo, in quo breuissimam sortimur vitam, si ad priora tempora respiciamus. Quare tempus non est perdendum, sed redimendum: ita enim dixit Iacob, *Dies peregrinationis vitæ mea centum triginta annorum sunt, pauci, & mali, & non peruenerunt vsq; ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt.* Homines autem cùm productiorem vitā agerent, minus emendationem curabant. Nunc autem Dominus vitam abbreuiauit, maximè cùm nos simus, in quos fines seculorum deuenerunt, & vocati simus vndecima hora ad vineam. Et vt Dilectus dixit: *Nouissima hora est.* August. serm. 24. de verbis Apostoli, in principio: *Dies*, inquit, *malos, fratres, duæ res faciunt, malitia, & miseria. Per malitiam hominum, & miseriam hominum dicuntur dies mali. Sed miseria hominum communis est: non debet malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adam, & de paradiso expulsus, nunquam fuerunt dies nisi mali. Istos pueros*

Dies quomodo mali sint.

Genes. 47.

Dies vitæ hominis cur modo tam breues.

1. Ioan. 2.
Matth. 20.
1. Cor. 10.
B. Aug. to 10.

Ex quo dies mali esse cœperint, teste Augustino.

Genes. 3.

mentem, vt eam emundet?at intet animā,
&aquam non est contactus. Cur etiam ait:
Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam: certè præ-
sens Ecclesia interdum gloria caret, & ma-
cula non caret, non tantum leuiorum, sed
Quarta. etiam lethalium peccatorum. Quartò du-
bitatur, quomodo nemo vnquam carnem
suam odio habuit; cum quidam ex opinio-
ne falsa, & in ignem, & in puteos, & in flu-
nios se ipsos dederint præcipites, & Chri-
Luc. 14. stus præceperit, vt carnem nostram, imò a-
nimam nostram odio habeamus. Quintò,
Quinta. circa illa verba: *Qui mēbra sumus corporis eius,*
de carne eius, & de ossibus eius, dubium est non
vulgare an membra, caro, & ossa per tropū
debeant accipi, an verò simpliciter, vt so-
nant, & velit Paulus fideles esse ex carne
Christi, sicut Eua ex carne Adæ, & ex eius
ossibus, & sicut manus est ex ossibus, & ex
Sexta. carne totius corporis. Sextò quorsum pro-
Gen. 2. ducitur textus ille: *Propter hoc relinquet homo*
Matth. 19. *patrem, & matrem, &c.* Et quis pronunciauit
illa verba, an Adam, vt habetur Genes. 2. an
Deus, vt Christus declarauit Matth. 19.
Quid item significent illa futura, dimittet,
relinquet, adhærebit, & erunt duo in carne
vna? an sint prophetica, vt prima specie ap-
Septima. parent, an verò sint coniugii lex. Septimò,
quid est quod ait: *Iam non sunt duo, sed vna*
caro, cùm etiam post nuptias non vna caro,
vel vnum corpus, sed plura corpora à seip-
sis inuicem distincta sint, & quisque possit
Octaua dubitatio. de sua carne disponere pro voluntate sua.
Postremò in illis verbis: *Sacramentum hoc*
magnum est: ego autem dico in Christo, & in Eccle-
sia, quid hæc verba significent, & an ex il-
lis efficaciter deducatur, matrimonium es-
se Sacramentum vnum ex septem Noui
Testamenti, conferens gratiam ex opere
operato, vt scholastici Patres loquuntur.
Primę solutio quæst. ¶ Ad primum dubium respondemus, non
posse hunc locum meritò detorqueri con-
De mutua subiectione inter nos habenda, quæ tamen gradeum videatur distinctionem tollere. tra hierarchiam Ecclesiæ, contra obedien-
tiam quæ debetur superioribus: qua subla-
ta tota interierit Ecclesia. Ideò subiectio
ista declaratur, cùm addit: In timore Chri-
sti, hoc est, in eo timore, quo Christus se
subiecit omnibus propter Deum, seruiens
nobis in charitate, quæ præstat quod alibi
Gal. 5. dixit Apostolus: Per charitatem seruite in-
uicem: quoniam ad hoc ipsum adegimus
Christum, vt subiectus fieret nobis. Et in
hunc sensum intelligo verba Hieronymi,
Summus Pontifex qualem se seruum profiteatur, & agnoscat. qui hoc loco ait: *Audiant hæc Episcopi, audiant*
Presbyteri, & omnis ordo Doctorum, subiectis suis
esse subiectos. Ita ille. Quod confirmat Vica-
rius Christi, qui cùm omnibus Ecclesiæ o-
uibus præsit, & sibi subiectæ sint; ipse ta-
2. Tim. 2. men se hoc titulo ab aliis distinguit: Seruus

seruorum Dei, & Apostolus, qui erat præ-
dicator, & doctor Gentium, ait tamen: *1. Cor. 9.*
Cum liber essem ex omnibus, omnium seruum
me feci.
Vel intellige, docere hunc Apostolum: Altera solut.
nihil fieri debere timore hominum, sed
Christi reuerentia, & sancto timore erga *1. Ioan. 4.*
Patrem. Nam charitas etiamsi mittat timo
rem seruilem, non tamen hunc sanctum re-
uerentiæ. Et nos alter in altero agnosce-
re debemus Christum inhabitantem, pro-
pter quem fratri subiici debemus. Nam et-
iam in hunc sensum alio loco dixit: *Honore* *Rom. 12.*
inuicem præuenientes, & non expectare, vt nos præ-
ueniamur ad deferendum alteri honorem. Hæc
de primo.
Ad secundum dicimus, optimè hæc cō- Secundum dubium dissoluitur.
gruere cum præcedentibus: nam cum hor-
tatus esset, vt subiecti essent inuicem in ti- Mulierum suis viris subiectio quam aptè superioribus cōiungatur.
more Christi, iā declarat in tribus hominū
conditionibus, qua ratione sibi inuicem
debeant subiici, id est, viro vxor, & vxori
vir; filius parenti, & contra parens filio, do-
minus seruis, & è conuerso serui Domino.
Et vt Ethica tractauit superius, quæ ad cu-
iusque fidem, & mores bonos spectant, de-
inde Christianæ Reipublicæ politica, quo-
modò videlicet sit vna Ecclesia & mem-
bra membris mutuò seruire debeant, vt in-
ter se vnitatem, & fortitudinem seruent; ita
nunc tractat œconomica, id est, debita v-
xorum ad maritos, filiorum ad parentes &
seruorum ad dominos, & è contrario. Quā-
quam in hoc capite 5. primam tantum ab-
soluat, reliquas duas sequenti capite. Vult
ergo mulieres, vel potius vxores (nam v- Mulieres viris suis subditæ sint vt in domino.
trumque significat vox Græca, hoc tamen
loco de coniugatis est sermo) subditas esse
viris suis, sicut Domino, nimirum Christo,
vt Græci interpretantur, & præsertim id in-
dicāt articulus ὡς τῷ Κυρίῳ.
Alter sensus est, vt vxor loco Domini vi- II. Solutio.
rum suum habeat: alludens ad Saram, quæ
Abraham dominum suum vocabat: quod
etiam beatus Petrus in priori epistola sua *1. Pet. 3.*
ponderauit. Et adiungitur ratio: *Quoniam* Vir caput est mulieris duplici ratione.
vir, inquit, *caput est mulieris*: non tantum ab
eo tempore, quo post peccatum ab Eua ad- *1. Cor. 11.*
missum dixit Dominus, Sub viri potestate *Gen. 3.*
eris, & ipse dominabitur tui, sed etiam ante
peccatum, vt caput censebatur Euæ. Est er-
go caput non tantum ethnicę, sed & Chri-
stianæ, & baptizatæ sicut Christus veræ est
Ecclesię dominus, & caput. ¶ Subdit, *Ipse* Dubium 9. Quis dicitur Saluator corporis mulieris duplex opinio.
Saluator corporis eius. Id est, vxoris, vt scholia
Græca interpretantur. Nam vir expensas
victus, & vestitus, & medicamentorum,
& defensionem, ac redemptionem vxori
suæ præstare debet. Quanquam Hierony-

mus illa verba: *Ipse Saluator corporis eius*, ad Christum referat.

Quòd verò velit esse in omnibus, viris suis subiectas, non est difficile dubium propositum soluere. Omnium enim nomine in sacris literis nunquam venit peccatum, quia vt tale, defectus est, priuatio, & purum nihil. Exempla in promptu sunt multa: vt *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant*; rursus, *Charitas omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.*

Mulieres qua ratione debeant viris suis in omnibus esse subditæ. 1 Cor. 10. Infra 13.

Quod si quis obiiciat ex præsentibus verbis, vxores viris suis esse subditas, quomodò Ecclesia subiecta est Christo: non ergo in eis erit corporum commixtio: & tamen ad Corint. 7. iubet, vt vxor agnoscat viro debitum esse reddendum, & è contrario. Et suadet, quod si orationis gratia ad tempus separentur, confestim reuertantur ad illud idem opus. Hac ratione permotus Hieronymus dixit, Apostolum aliud Corinthiis, qui erant imperfecti, suasisse, aliud diuersum Ephesiis perfectionem colentibus.

Si vxores viris suis, quemadmodum Ecclesia Christo pudicissi no, subiiciendæ sunt, cur eis debent copulam coniugalem. 1. Cor. 7. Ibidem 5. Hieron.

Sed quicquid sit de hac solutione, solidius respondebitur, si dicamus hæc intelligenda esse proportione quadam seruata. Videlicet, vt in coniunctione, quæ est secundum spiritum, Ecclesia in omnib. Christo subiicitur, ita debet esse in coniunctione quæ est secundum carnem, inter virum & vxorem, quæ in omnibus quæ spectant ad curam domesticam, viro suo obedire debet. Sunt enim officia peculiaria mulieris, & matris familias, & sunt mulieres adiutorium quoddam virorum, & domi seruare debent opes, & facultates, & filiorum educationi, & domesticis rebus sub viris suis præesse, etiamsi alioqui sint prudentissimę, & sanctissimæ, & dignæ imperio.

II. solut. probabilior.

Mulieris propriæ functiones. Gen. 2.

Ad tertium, vult Apostolus viros diligere vxores ea dilectione, qua maior cogitari nequit, id est, illa, qua Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, id est corpus, & propter vitam pro ipsius sanctificatione, quæ fit in baptismo. Vnde subdit: *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Quibus verbis hæretici nostri seculi reuincuntur, qui per baptismum aliquid effici in mente baptizati, aut per vllum susceptum Sacramentum Deum gratiam conferre inficiantur: cuius oppositum docet præsens textus, & alter huic similis ad Titum: Saluos, inquit, nos fecit per lauacrum regenerationis Spiritus sancti: siue illud fiat per efficiens instrumentum aquę à Deo eleuatæ vt hoc beneficium præstet, siue per assistentiam, & pactum Dei ad illam aquam, cui

III. solut. quæst. Quid est: Viri, diligite vxores vestras sicut & Christus dilexit Ecclesiam.

Quemadmodum aqua corporea spiritalē animam possit abluere, & mūdare. Tit 3.

coniuncta est gratia, quæ illud efficit. Nam quidam difficile esse putant capere, quomodo aqua corporea ad sordes animæ abluēdas pertingere valeat. Sicut enim quod intrat in os, non potest animas coinquinare, vt Dominus dixit; ita quodcunque corporeum adhibitum extrinsecus non videtur posse ad sordes animę extergendas attingere: quanquam verissimum hoc sit per aquam hoc fieri, quoniam sine hac hominis ad aquæ lauacrum humiliatione hanc sanctificationem non faceret Deus, qui cōmuniter per Sacramenta operatur in hominibus. Gratia etiam, qua sanctificamur, in Scripturis aqua vocatur, & aqua viuens, & sitim sedans, quam Samaritanæ pollicitus est Dominus, & Propheta dixit: *Effundā super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*: quod non de aqua elementari, sed de illa spirituali per elementarem significata intelligendum est. Nec enim nouum est in Scripturis, vt de signo id sæpè dicatur, quod signato cōuenit. Ita serpenti tribuuntur, quæ diabolo in serpente significato conueniunt, Gen. 3. & pani tribuitur id, quod Christo per panem significato congruit Ioan. 6. & 1. Cor. 10.

Matt. 15.

Aqua munda, & mundāe in scripturis quid mystice. Ioan 4. Ezech. 36.

Signi pro re signata frequēs acceptio in Scripturis. Gen. 3. Ioan. 6. 1. Ioan. 10.

Subdit: *Lauacro aquæ in verbo vitæ.* Hoc est Christo credito corde, & opere confesso, & qui vitam tribuit spiritualem. ¶ Alius sensus non incongruus esse potest, vt per verbū Vitæ exprimatur forma baptismi, sicut in lauacro aquæ, materia. Quanquam Genitiuus, Vitæ, desit in Græcis codicibus, & in Ambrosio, & in Hieronymo: non tamen perit sensus prædictus: quia Christus dicitur Verbum vitæ in epistola Dilecti. Et rectè applicatur formæ baptismi, per quam vitā nouam assequimur.

Quid verbum vitæ, in quo per lauacrum aquæ mundatur Ecclesia duplex sensus. Rom. 10. Ioan. 6. Ambos Hieron. 1 Ioan. 1.

Ad illud dubium, quomodò scilicet asserit: Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, dicendum est, pulchrè hoc de sponsa dictum: nam allusio fit ad matrimonium, in quo difficile sponsus assumeret maculatam, & insigni aliqua nota fœdatam sponsam, & senio confectam, aut corrugatam. Etsi non desint fœminæ, quæ artificio mirabili & maculas, & rugas dissimulent.

His verbis: Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, quid doceat Apostolus.

His positis, dicendum est, hæc verba à quibusdam explicari de Ecclesia præsenti, ac militanti, vt à Clemente Rom. lib. 2. Diataxeon c. 61. in qua nonnulla membra sunt sine macula, & ruga: quædam etiam propter doctrinæ, vel vitæ excellentiam gloriosa: non tamen hos titulos tota Ecclesia in vniuersum sibi potest tribuere. Alij verò hæc verba contrahunt ad Ecclesiam Romanam: quæ quantum ad fidem spectat, il

I. opinio de Ecclesia illa gloriosa & sine macula, aut ruga quæ nam illa sit.

II. opinio, quæ vt illa, reiicitur.

libata,

libata,& gloriosa semper extitit,& sine vlla erroris macula, ac sine falsi, & superstitiosi cultus ruga. Sed Ecclesiæ nomine non tantùm venire solet Romana, quæ caput eius est,sed catholica, & vniuersalis ecclesia.

III. probabilior.

Melius ergo hæc verba referuntur ad finem postremum: ait enim: *Vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam*:hic enim finis est militantis Ecclesiæ,vt ad gloriosam,& triumphantem,quæ sine macula est,& sine ruga, perueniat. Nam dum hic militat, nullum membrum est, quod macula venialis peccati non inficiatur, & plures sunt qui non in multa grauia, & mortifera delicta incidunt,vt non possit dici sine macula. Adhæc omnes electi, præter caput, & collû, id est, Christum, & Virginem, non sunt sine ruga, quia suo carent corpore, & expectant donec cum gloria sibi restituatur: atque huic sensui fauent ipsa verba Apostoli, & Hieronymus hoc locò, & Augustinus lib. de perfectione iustitiæ, cap.15. Cum Rex, inquit, iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Tunc ergo per eius misericordiam iusti plenè, perfecteque mundati, fulgebunt sicut Sol in regno Patris sui. Tunc plena atque perfecta Ecclesia, non habens maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, quia tunc etiam erit verè gloriosa.

Militans Ecclesia quas habeat maculas, aut rugas.

B. Aug. to 7.

Prouer. 20.

Subiungit Apostolus: *Ita & viri debent diligere vxores suas vt corpora sua.* Qui suam vxorem diligit,seipsum diligit: nam vt caput Ecclesiæ Christus est, ita vir, vxoris caput. Et vt ex capite,& corpore vnum efficitur corpus, & vna caro, ita qui vxorem diligit,seipsum diligit. Sunt igitur vir & vxor vna planta eundē fructum prolis proferens, ideò se amare debent, non secus ac ramus insitus plantæ vt planta coalescit, & se mutuo fouent. Et egregiè Chrysostomus in priorem ad Corinthios scribit: *Nō vides agricolas quanta diligentia quasemel semen acceperit,terram colunt,quamuis innumera habet vitia: vt exempli gratia, quamuis arida sit,quamuis malas herbas producat, quamuis humoris abundātia loci natura offendatur,colit tamen: hoc enim pacto prior fructum,& tranquillitatem consequeris: etenim portus est mulier,& maximum securitatis remedium. Infrà, Fertur quendam externorum philosophorum, cum malam haberet vxorem,prauam,temulentam,& interrogaretur, qua gratia eius mores toleraret respondisse: Vt gymnasium,& palestrā philosophiæ domi habeam. Ero enim,inquit cum alijs mansuetior, cum in ea quotidie toleranda erudiar.*

Vnde manifestum fit, eū qui suam vxorem diligit, seipsum diligere.

Chrys. hom. 26. circa fin. tom. 4.

Cuiusdam sapientis ad quęrentem cur prauam, & temulentam pateretur vxorem, subtile, gtaueque responsum.

Adhæc vt Christus dilexit Ecclesiā, etiam adulteram, postea tamen pœnitentem recepit: ita tu etiam in vxorem quà à fide defecit, noli gladio animaduerte, sed potius imitare Dominum. Et sicut ipse corporis nō requirit pulchritudinem animæ: ita & tu: nam si tu pulchritudinem animæ requiris,& ipse ad hoc dilexeris, & Deo, & tibi ipsi pulchram reddis.

Addit quod quarto loco dubitatū fuit: *Nemo*, inquit, *carnem suam odio habuit; sed nutrit, & fouet eam.* Contexit argumētum, quod etiam Philosophos permouere posset,à natura omnibus insita sumptum. Nemo enim hominum carnem suam, hoc est corpus suum odit: imo, quod maius est nullum animal, vt ratiocinatur Augustinus: Turpissimum enim fuerit id non pręstari vxori,quod mutua animantia sibimet mutuo præstant.

Quid carnē suam odio habere.

B. Aug li 22. contra Faust. c.7. tom 6.

Ad illud verò,quod obiectum est, multos inuentos esse, qui in proprium corpus sæuirent, & duriter, atque crudeliter illud tractauerint: imò Christum præcepisse, vt nos ipsos odio prosequamur, & corpora nostra, & Paulum corpus castigasse, & in seruitutem redegisse: respondemus, Quòd quis odio prosequatur proprium corpus, non est ex natura rei ipsius, sed per accidēs, quatenus vel per illud homo affligitur: vt qui præ impatientia infirmitatis, fame, vel gladio seipsos interfecerunt, vel ne in manus hostium suorum venirent, venenum sumpserunt: vel per illud ab aliqua explenda concupita voluptate impeditur. Paulus itaque non loquitur nisi de eo,quod in natura positum est. Si quis verò obijciat, hominē solo rationis ductu interdum à medico exigere, vt carnem suam cauterio, aut sectione membri affligat, ac proinde ostendere se odio habere carnem suam; dicimus, hoc non esse propriè odisse carnem suam, sed potiùs diligere, & nutrire, & fouere illam: patitur enim hæc, vt periculum mortis euadat:& quia pręstat vnum membrum perire, quàm omnia membra, & facere iacturam particulæ quàm carnis totius. Sed nutrit, ait, cibo, puto, & fouet veste, domo, & vnguento, si opus fit: non loquitur de his, qui spiritu Dei,& gratia fulti faciunt,dum carnis propensiones ad peccatum cum actibus,& concupiscentijs crucifigimus, vt rectè Augustinus explicat lib.1. de Doct. Christ. cap. 23. ¶ Christus etiam docuit animam perdere propter se, vt in vitam æternam custodiamus eam; & ponere corpora nostra pro spirituali salute proximorum. Sed hoc supra naturam est, & suas habet legitimas causas. Et ita Dñs prospicit Ecclesiæ suæ de cibo, illi dando seipsum in Eucharistia, & de fomentis per alia

Ad IV. dub. Si nemo carnē suā odio habuit, vnde sanctorū, & aliorum etiā cū carne gra-ues inimicitiæ, intestinaque bella.

Luc. 14.
1. Cor. 9.

Quomodo nutriemus carnem, & foueamus.

Galat 5.
B. Aug. 10.1. sub initium

Matth. 16.

alia Sacramenta, quę loco falutaris vnctionis funt nobis relicta.

V. dub. folut. Quomodo membra fimus corporis Chrifti, de carne eius & de offibus eius.

Ambr. tom. 5

Ad quintam dubitationem de membris & carne, & offibus eius, refpōdendum eft, Ambrofium in illis verbis tropum agnouiffe: Spiritualiter iftud, inquit, intelligendum eft. Et veteres Theologi Latini Græcos imitati, fpiritualem fenfum interdum illum appellant, qui alias dicitur tropicus, vel metaphoricus, aut figuratus, qui tamen reuera literalis eft, non myfticus. At Hieronymus fimpliciter explicat, & ad literā: Membra, inquit, fumus corporis Chrifti, nō fecundùm naturam diuinitatis æternę, fed iuxta id quod hominē eft dignatus affumere. Id eft, talis naturæ, qualem ipfe accepit. Et quia eandem naturam participamus quam ipfe affumpfit: idcircò ipfe nutrit, & fouet nos. Et quod fubiūgit: De carne eius, & de offib⁹ eius, explicatio eft præcedentis particulæ: nam conftamus carne, & offibus, quibus ipfe Chriftus in cęlo perfruitur: quæ fimilitudo naturæ, caufa eft fingularis amoris erga nos: nō folum quia ipfum venientem in propria recepimus, verumetiam quia eiufdem naturæ cum ipfo fumus: quæ ratio nos amandi ad Angelos non extēditur, quia carēt carne, & offibus, cùm fint fpiritus.

Solutio B. Hieronymi.

Qua ratione Chriftus nos quam Angelos diligat magis.

Hieronymi fententiā agnouit Irenæus ante eum, qui lib. 5. aduerfus hærefes non lōgè ab exordio, citato hoc Pauli teftimonio: Non de fpirituali, inquit, aliquo, & inuifibili homine dicit hæc Apoftolus (fpiritus enim neque offa, neq; carnes habet) fed de ea difpofitione quæ eft fecūdùm verum hominē, quæ ex carnibus, & neruis, & offibus confiftit, quæ de calice, qui eft fanguis eius, nutritur, & de pane, qui eft corpus eius, augetur. Poteft etiam tropicus ille, fiue fpiritualis fenfus ftare. Dixit enim, carnem ex carne eius, & os ex offibus eius, quoniā Chriftus habuit carnem infirmam, & fimilem carni peccati, in qua etiam paffus eft à peccato, vt fic vinceret peccatum, & eius iura deftrueret. Carnem etiam omnes, qui baptizati fumus, voluit nos infirmam habere, & fub tribulationibus, ad imitationem fui & fimilitudinem, vt ficut ipfe poft mortem reddidit fuam gloriofam, illā fcilicet, quæ peccati ftimulis non acquieuerit: & Chriftus carnem accepit, fed non fine offibus, quę fortitudinem perfectā defignant, qua maiora fuę Ecclefię membra armauit: & Chrifti fortitudo nunquam in eo fracta fuit, noftra tamen, quia Adæ latronis filij fumus, & in his qui fimul crucifixi funt, latronibus figurati, offā habemus comminuta, & confracta: quia nullus virtute fuæ naturæ fortiter fuftinere poteft opprobria Crucis, nifi eius gratia adiuuetur. Et ita fumus de carne eius; id eft, de humanitatis infirmitate, & de offibus, id eft, de diuinitatis latentis foliditate: quia fumus de carne, & offibus eius, id eft, in Cruce à Chrifto dormiente formiti, participantes de Chrifti robore, ac diuinitate in offibus abumbrata: & de imbecillitate eius, quæ fummo modo enituit in carne crucifixa: & ita, vt Chriftus in cruce robuftus fuit, & infirmus, ita & nos infirmi in nobis, & fortes in Chrifto geftemus thefaurum in vafis fictilibus.

Iren. c. 2. poft medium.

Luc. 24.

Prior fenfus Ambrofij myfticus fcilicet, cōprobatur.

Rom. 8.

Quare Chriftus non carnē fuo exemplo voluerit infirmam habere.

Matth. 27. Ioan. 19.

Quid fit effe de carne, & offibus Chrifti, explicatur magis,

2. Cor. 4.

Ad fextam dubitationem, in illa verba: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori fuæ, refpondendum eft, verba hæc non effe Pauli, fed Adæ ipfius legem matrimonij dictantis: quę tamen Deo tribuuntur Matth. 19. quia eo infpirante, & interius fuggerente ab Adam pronuntiata funt: Deinde dicit, Propter hoc (id eft, pro hoc, vel vice huius, Gręcè enim dicitur, *αντιτυτυ*) quia ex eadē carne, & ex eifdem offibus vir, & vxor conftant, ficut Eua ex cofta Adæ formata fuit. *Relinquit homo patrem, & matrem, & adhærebit (vel agglutinabitur) vxori fui.* Id eft, tam validum, & indiffolubile erit vinculū, & nexus viri & vxoris inter fe, vt etiam maximas, & naturales coniunctiones filiorum, vel filiarum ad parentes fuos queat diffoluere, & filium feparet à parente, & filiam à matre, vt doceat vnum, & eundem conuictum, & domum vnam deberi coniugatis, fi cōtingat propter commercium mutuū filiorum cum parentibus non effe locum pacifici conuictus inter maritum, & vxorē; & concordem animorum inter coniuges vnionem præferendā amori patris, & matris: quia amor vxoris, & amor viri, cum fit fibipfius, præferendus eft patris & matris dilectioni.

VI. quęft. fol. Cuiufnam, Dei an Adæ, an Pauli ifta fint verba: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem fuam, &c.

Genef. 2. Matth. 19.

Genef. 2.

Quis fenfus illorum verborum: Propter hoc relinquet homo patrem & reliq.

Coniugati cur magis fe inuicē, quam proprios parentes amare debeant.

Qui verò ex his verbis eliciunt inhabiles effe ad coniugium filiam cum parente, aut filium cum matre, atque illum gradum tātùm diuino iure prohiberi, reliquos verò gradus cōcedi, mihi Spiritus fancti fenfum attigiffe non videntur. Nam & alij gradus etiam iure diuino interdicuntur, vt eft inter fratrem, & fororem, & alios plerofque. Et ad rem nō videtur hic fenfus, quia iam illis primis coniugibus Adæ & Euæ hæc verba non congruerent: nam patre, & matre carebant. Et vt Tertullianus lib. de Habitu mulierē annotauit, hæc verba magis propter coniugatos, quam propter Adā & Euam dicta funt. Sed de hac re alibi fufius locutus fum. Quod ergo ait, *Relinquet homo patrem, & matrem*, non eft de cō-

Ineptus & incongruus, Caietani fenfus excluditur.

Tertull.

Lib. 8. explanatio. Euang

iugio

in cap. 19. Matth.

iugio interpretandum, ſed de ſeparatione quantum ad conuictum,& habitationem. Et dixit, *Agglutinabitur*, glutino indiſſolubili,ita vt quos Deus coniunxit, homo nõ ſeparet. Nõ tamen filius propterea ſolutus eſt à nexu parentum,quos debet veneratione,& pietate proſequi,& vitæ neceſſaria illis adminiſtrare,ſi egeant, & ipſe poſſit eos alere.Nam etſi nexus viri ad vxorem ſit arctiſſimus,vt propter eũ deſerantur parẽtes: non tamen legis naturæ,aut ſcriptæ vinculum,quo filius parentibus eſt adſtrictus. Illud tamen cohabitationis,& domeſtici cõuictus vinculum rumpit, quando ſimul pacificè viuere nequeunt. Adhærebit igitur, vel agglutinabitur tam arctè,quòd etſi ante matrimoniũ eſſent in duabus carnibus, ſiue in duob.ſperatis corporibus, eo quod neuter alterius carnis, aut corporis poteſtatem haberet:contracto tamen,& celebrato matrimonio, erunt, vel eſſe debebunt in carne vna.

Matth. 19. Filio propter vxorem pater ſuus & mater quatenus relinquendi.

Quam in ſolubilis matrimonij nexus

Hebræi imperatiuũ per futurũ enunciant.

Exod. 20. Ibidem. Deut. 6. Matth. 9.

Vbi obſerua, morem Hebreorum eſſe, vt futuris pro imperatiuis vtantur, & præcepta tradant per futurum tempus. Vt: *Nõ habebis deos alienos coram me:Non occides: Non mœchaberis: Diliges Dominum Deum tuum*,& Dominus,*Cum auferetur ab eis ſponſus,tunc ieiunabunt*, id eſt, ad ieiunium arctabuntur. Itaque hæc verba non ſunt prophetica quę aliquid vt futurũ pronuncient,ſed imperãtia illud, ad quod quiſque lege matrimonij arctatur.Et ita quod ait,Relinquet adhærebit,& erunt,interpretãdum eſt in vero ſenſu literali, id eſt cogitur homo(quo nomine vterq; ſexus exprimitur) relinquere patrem, & matrem,obligatur adhærere vxori ſuæ:*Et erunt*. Id eſt, debebunt eſſe duo in carne vna. Et Dominus addidit, *Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro*: quia quiſq; coniugum corporis ſui poteſtatem nõ habet, ſed alter,cui illam tradidit. Et ita corpus vxoris non tantùm eſt commune viro,ſed eius ditionis: & corpus viri non eſt commune vxoris,ſed etiam ditionis vxoris,quæ in illud dominium habet.

Illud: Et erũt duo in carne vna, quid ſignificet.

Matth. 19. 1.Cor. 7.

Hoc etiam pręceptũ Chriſtus in deſpõſanda ſibi Eccleſia obſeruaſſe videtur.Nam diſtractus eſt homo Chriſtus à Patre propter Eccleſiam, quando apparuit in mũdo in forma ſerui,ita vt dixerit:*Exiui à Patre & veni in mundum*. Segregauit ſe etiam à matre ſanctiſſima Maria, cum propter eãdem Eccleſiam mortuus ieſt in Cruce,relicta illa ſub diſcipuli cura. Vt non dicam,quod reliquid patrem,& matrem, id eſt Patriarchas, Prophetas,& Sanctos veteris teſtamenti,& matrem etiam Synagogam,vt hęreret ſpõſæ Eccleſiæ.

Chriſtus Patrem ſuum & matrẽ quando velut reliquerit, vt adhæreret vxori ſuæ.

Ioan. 16. Ioan. 19.

Quos rurſus patrẽ, & matrem Dominus reliquerit ob eũdem finem.

Ad aliud verò, quod ſua non caruit dubitatione, Quomodò vir, & vxor ſint vna caro,reſpondemus, Carnis nomen per Syneedochen totum hominem ſignificare, iuxta illud: *Verbum caro factum eſt: Videbit omnis caro ſalutare Dei: &, Omnis quippe caro corruperat viam ſuam: &, Ad te omnis caro veniet.*

Caro vbi denotet totum hominem.

Ioan. 1. Luc. 3. Eſai 40. Geneſ. 6. Pſal. 64.

Deinde dicimus, carnem in bonam partem, & interdum in malam, interdum etiam in eam, quæ nec bona eſt, nec mala, ſed indifferens, in Scripturis accipi, In bonum accipitur, cum dicitur: *Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, & alio loco, Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus*,& in hoc capite: *Membra ſumus corporis eius, de carne eius,& de oſſibus eius*, vt explicuimus. Deinde in malam partem dicitur: *Non permanebit Spiritus meus in homine,quia caro eſt: &, Omnis caro fœnum: Manifeſta ſunt carnis: Nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis.*

Caro etiam vbi bene, & male, & in differenter ſonet.

Ezech. 36. 2.Cor. 3. Epheſ. 5. Geneſ. 6. Eſa 40. Galat. 5. 1. Cor. 3.

Et maximè in malum accipitur,quando opponitur ſpiritui, in his nimirum locis: *Spiritus concupiſcit aduerſus carnem: Is qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eũ qui ſecundum ſpiritum, Qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem,qui autem ſeminat in ſpiritu, &c. & Qui non ſecundum carnem ambulamus,ſed ſecundum ſpiritum.*

Galat. 5. Supra 4. Infrà 6. Rom. 8.

Interdum verò nec malum,nec bonum ſignificat, ſed tantum naturam humanam: vt ibi, *Verbum caro factum eſt*, hoc eſt,homo;&, *Videbit omnis caro ſalutare Dei: &, Ad te omnis caro veniet*, & Eſaias apud Apoſtolum, *Quia ergo pueri communicauerunt carni, & ſanguini,& ipſe ſimiliter participauit eiſdem.* Vbi ſimiliter non accipitur in malum, ſicut & illud, *Caro,& ſanguis non reuelauit tibi.* Ita verba de quibus diſſerimus: *Erunt duo in carnem vnã*, nec in bonũ nec in malum accipiuntur: ſed ſicut caro per Synecdochen dicitur homo, ita vna caro eſt vnus homo ex viro,& vxore conflatus, non tantum ob mutuam animorum concordiam, & poteſtatem mutuam in corpora, ſed etiam more Hebręo & fictione iuris. Vt enim patris, & filij,domini & ſerui,procuratoris & principalis, paſtoris & vicarij ſui,vna cenſentur perſona iuris fictione: eodem modo viri & vxoris vna eſt perſona,& vnus homo. Propterea rectè Chriſtus intulit:*Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro.*

Ioan. 1. Luc. 3. Eſai 104. Hebr. 2. Eſai. 8. Matth 16.

Vir & vxor vt ſint vna caro.

Quod autem quidam interpretãtur, virũ & vxorem eſſe vnam carnem, quia conueniũt in vnũ iuſtum generationis principium, quod nõniſi per commixtionẽ corporum perficitur: mihi nõ tam placet, quã prior ſenſus, qui planus eſt, & genuinus,& vocibus, conſonus. ¶ In hunc verò ſenſum

Altera ſolutio, ſed minus accommoda.

Virũ & vxo-

tem etiã ante copulam cõiugalem esse vnam carnẽ, atque nominari.

obijci posset, quòd vir & vxor, antequam corpora commisceant, verè sunt, & dicuntur vna caro: & de coniugio Adæ & Euæ dicta sunt hæc verba, & nonnisi post aliquod temporis spatium (quod etiam multis annis aliqui circũscribunt) in quo agendę pœnitentię de peccato admisso vacauit, vxorem suam non cognouit. Beatissima etiam Virgo cum sancto Iosepho coniugium inijt, & verè fuerũt vna caro, nec tamẽ fuerunt corpore coniuncti. Adhæc viris coniugio copulatis ius cõcedit spatiũ sex mensium, in quo ante cognitam vxorem valeãt ad meliora vota transire, si voluerint: & tamen prius fuerunt vna caro.

Luc. 1.
Matth. 1.

Vlt. quæst. solutio.
Quid illud: Sacramẽtum hoc magnum est: ego autẽ dico in Christo, & in Ecclesia.
I. sensus.

Ad postremam dubitationem respõdemus, illa verba: Sacramẽtum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia, plures sensus recipere; alterum literalẽ de Adam, & Eua: secundùm quem significat virum relictis parentibus perpetua cõsuetudine adhæsurũ vxori suæ, vt Christus adhęret Ecclesię. Habet & mysticũ sensum vt sit prophetica quędã coniũctionis Christi, cuius typum gessit Adam cum Ecclesia, cuius figuram reprę̈sentauit Eua. Et ita interpretatur B. Hieronymus, vt pertineat ad superiora. Erasmus verò refert hæc verba ad ea quæ sequuntur, vt sensus sit: Non cõiunctio Adæ & Euę, id est, viri & vxoris, est magnum Sacramentum, sed coniunctio Christi cum Ecclesia. Sed certè ad superiora referenda esse hæc verba, tradũt veteres Patres, vt Nazianzen. Hieronymus, Chrysostomus, & Oecumenius: ita vt cõiunctio Adæ & Euæ sit quædam allegoria, id est typus magnus cõiunctionis Christi cum Ecclesia.

II. B. Hiero.
III. Erasmi. qui reijcitur.

Nazian. epi. 17 Chrys. ser. 20. ante med. Oecum. c. 9.

De matrimonio quid sentiant impij Lutherani.

Iam verò hoc loco quæstio insurgit non pœnitenda propter nostri seculi hæreticos an ex his verbis euidenter colligatur, Coniugium, vnum esse ex septem Sacramentis noui Testamenti gratiam concilians. Sed prius expediamus literam, vt liberiùs de illa, ac fusius disputare possimus.

Qualis hæc Phrasis: Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.

Ait ergo: *Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Id est, explico, carnale coniugium ea ratione esse Sacramentum, quatenus spiritualis coniugij inter Christũ & Ecclesiam contracti signum est, & symbolum. Et, in Christo, & Ecclesia, dixit, vel, in Christũ, & Ecclesiam, pro eo quod est, de Christo, & Ecclesia, id est, me interprete, & quantũ mihi videtur (quæ vox Pauli modestiam indicat) de Christo, & Ecclesia intelligendum est. Ita Hieronymus interpretatur, sicut Epiphanius explicãs illud: Surge qui dormis: Interpretor hoc, inquit, in Christo, hoc est de Christo. Et ita alij Patres loqui cõsueuerunt. Ita aliàs accipi consueuit, An nescitis in Helia, id est, de Helia quid dicit Scriptura. *Ego cõfido in vobis*, hoc est de vobis, *Gaudeo in præsentia Stephanis*, hoc est de pręsentia. Ita in epigrammatum, & orationũ inscriptionibus accipitur particula, εἰς, vel etiã ἐν, 2. Cor. 2. *Scilicet sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur*, id est de Christo. Et ex hoc loco accipiendũ est, carnale coniugium factũ esse ad similitudinem spiritualis inter Christum, & Ecclesiam, etsi prius tempore carnale coniugium extiterit. Et subiungit: *Verumtamen & vos singuli, vnusquisq; vxorem suam diligat*, hoc est, vt Oecumenius interpretatur sublimis intelligentia nominis, ac spiritualis enarratio non euertunt propriã: potest enim & spiritualiter, & propriè declarari.

Hiero. in c. 5. ad Ephesios. Epiphan.

Ex illis verbis quid necessario sequatur.

Oecum. c. 7.

Etsi ergò iuxta allegoriam sim interpretatus, volo tamen sensum literæ vos retinere, & de vobis dictum intelligere: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem. Atq; elegãter hoc loco annotauit. Hieron. aliam habere vim aduerbium, Sicut, hoc loco, & aliam, quando dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, & ita cupias esse saluum atque te. Hic autẽ in vxore diligenda, non similitudinem, sed approbationem, & confirmationẽ cum quodã põdere sonat: quomodo dicimus de puero, Quasi vir fecit, & Ioãnes de Saluatore, *Gloriã quasi vnigeniti à Patre*, id est, qualem decebat habere Vnigenitum. In dilectione autem proximi non dicitur: Diliges proximum sicut corpus tuum, & sicut carnem tuam, sed hoc tãtùm, in dilectione vxoris, vt quandam carnalem dilectionem, castam tamẽ, & sanctam, propter finem sanctum, & sobolem propagandam esse declaret.

Hanc particulam sicut: (sicut Christus, inquit, dilexit Ecclesiam) Hieronymus expẽdit.
Matth. 22.
Ioan. 1.

Iam ad propositam quæstionem redeo; & præmitto, duo esse in cõiugio, quemadmodũ etiam in ordinis Sacramento. Aliud enim est ipsa ordinatio, quę propriè Sacramentum est, aliud ordo, seu potestas, qua simul cum gratia confertur, & est effectus Sacramenti. Ita in matrimonio duo sunt: alterum est vinculum indissolubile coniugũ: alterum est cæremonia externa vinculum ipsum efficiens, quam cõsequitur effectus gratię, quę ad sanctitatẽ vsus coniugij confertur; præcedit verò contractus ad vinculum disponens, & cõiunctus cũ ceremonia. Quantum ad vinculũ igitur, definitur coniugium hoc modo: Matrimoniũ, est coniũctio maris, & fœminæ, inter legitimas personas indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Declaro singula. Cõiunctio hoc in loco non ponitur pro carnis copula, quæ nõ est matrimoniũ, sed poti' eius est actus

Ordinatio, & ordo vt differant.

In coniugio sunt duo.

Matrimonium quantum ad vinculum, definitur.

nam

Si esset cōmixtio corporum matrimoniū, quid consequeretur.

nam si matrimonium esset commixtio corporum, ratum & non consummatum matrimonium non esset, nec fuisset inter sanctum Ioseph, & Beatiss. Mariam. Matrimonium etiam non diu duraret, sed transiret, & iteraretur, sicut ipsa carnis copula, quæ transit, & repetitur, Et ita coniunctio, habitudo quædam est, & vnio coniugum ad seipsos inuicem. Indiuidua verò vitæ consuetudo, cohabitatio est cū mutuis obsequijs hinc & inde exhibitis.

Clarior matrimonij definitio.

Quanquam clariùs sic posset definiri, Matrimonium, est vinculum indissolubile inter marem & fœminam ex mutua translatione potestatis corporum suorum in seipsos inuicem facta, ad procreandam prolem, & debitè educandam. Vt autem hoc vinculum, quod esse permanens habet, efficiatur, opus est vt præcedat contractus, tanquam via, & dispositio quædam non permanens, sed transiens. Hic autem contractus non est aliud quàm actualis, & mutua trāslatio corporum ad finem procreandæ prolis, & debitè educandę. Hinc coniugata mulier, vxor fœderis tui nominatur Malach. 2. Vltra vinculum autem, & prædictum contractum est ipsum Sacramentum, hoc est ceremonia consistens in exhibitione certorum signorum maris, & fœminæ ad seipsos, significantium traditionē mutuæ potestatis corporum ad prolem procreandam, ex institutione diuina significans gratiam conferendam mutuò contrahentibus, ad cōiunctionem animarum, & post peccatum ad vitandam fornicationem.

Contractus ad vinculum matrimonij requisitus quidnam.

Malach. 2.

Quale matrimonij Sacramentum.

Matrimonium ergo, quatenus contractus humanus, nō est Sacramentum vnum ex septem: nec habet gratiæ promissionem, sicut nec alij cōtractus ciuiles. Deinde quatenus vinculum, adhuc propriè Sacramentum non est: nam eiusmodi vinculum inter fideles inuenitur, vt Paulus docet 1. Corint. 7. de fœmina, quæ consentit habitare cum viro infideli. Deinde etiam inter infideles est insensibile vinculum, cum sit relatio quædam, & habitudo ad se inuicem, quæ sub sensum non cadit. Adhęc vinculum, est effectus ipsius ceremoniæ, & contractus, quia post illa vinculum subsequitur: ideò est effectus Sacramenti, seu res Sacramenti, sicut & gratia, non autem Sacramentum ipsum. Tertio verò quatenus est ceremonia, & signum sensibile, Sacramentum est nouæ Legis, & cum alijs sex connumeratur, & gratiam Dei confert cōtrahentibus. Quod & Scriptura, & traditione, & ratione probandum est, & quæ in oppositum ab hæreticis obijciuntur, resoluenda.

Matrimoniū vt humanus est contractus & vt vinculū etiam insolubile, non esse Sacramētum.

1. Cor. 7.

Quale vinculū matrimonij. infidelium.

Qua ratione matrimoniū sit Sacramentum.

Nunc tantum vrgebo præsentem locum Apostoli: *Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Iam quæri mus quid per illud pronomen, Hoc, demonstretur. Non autem potest demōstrare futura, vt voluit Erasmus, qui refert ad Christum, & Ecclesiam, quod non præcesserat. Sed durum est, per Sacramentum, seu mysterium significati Christum, & Ecclesiam, & per illud repræsentari nostra coniugia: quia Sacramentum esset insensibile, & inuisibile. Suauiter ergo refertur ad matrimonium, de quo à media ferè parte capitis est sermo, quod sensibile est, & repræsentat spirituale Christi cum Ecclesia coniugium. Magnum verò dicitur, quia eius signatio in Christum tendit, & in Ecclesiam. Et hoc significat quod ait: *Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia:* hoc est quatenus illam mirabilē, & diuinam cōiunctionem significat, ad cuius imaginem se coniuges componere debent, vt non tantùm se mutuo ament, & sibi inuicem seruiant, sed etiam modo quodam supra naturam se diligant, & foueant, sibiq; inuicem indiuulsæ cohæreant, vt sic res naturalis, & humana, seu politica, transeat in ordinē supernaturaliū, & diuinorū.

Matrimoniū esse Sacramentum, probatur ex Paulo.

Contra Erasmum Roterodamum alitet ex hoc loco Apostoli sentientem.

Matrimoniū cur magnum dicitur Sacramentum. Et quid sit: Ego autem dico in Christo & in Ecclesia.

Dicet quis: Si significat res magnas, non tamen efficit illas, quomodò Sacramētum dicitur efficere quod significat? dicendum est, quòd sicut cōiunctio Christi cum Ecclesia fuit non solùm in natura, sed vt eam etiā sanctificaret, & nobilitaret, & filios spiritus ex ea procrearet, tāquam caput influens in membra sua; ita hoc signū matrimonij copiosum munus gratiæ confert, quo se coniuges, & agnoscāt, & foueant, & tractent sicut Christus Ecclesiam, & Ecclesia Christū; ne falsum signum existat, & vt Christiane educare, & instituere prolem ad Dei gloriā possint: quæ omnia sine Dei gratia & prudētia humana fieri nequeunt. Significat ergo duo matrimonium. Primùm, coniunctionem Dei cum natura humana, quam repręsentat tantum, non efficit. Secundò cōiunctionem animorum per gratiam cum Deo: nam qui adhęret Domino, vnus spiritus est, cum eo scilicet, & ipse inuisibiliter benedicit, & sanctificat coniuges, & opem gratiæ necessariam tanto operi largitur. Ita enim baptismus aliquid significat tantùm, quod non efficit, vt mortem, sepulturam, & resurrectionem, vt habes Rom. 6. aliquid verò significat, & efficit, vt regenerationem, & ablutionem animi per gratiam internam.

Hæc obiectio diluitur: Matrimonium si est Sacramentum, cur non efficit res magnas, sed tantū significat.

Duo significat matrimoniū.

1. Cor. 6. Baptismus quid signet tantummodo, non efficiat: quid rursus & significet simul & efficiat.

Rom. 6.

Secundo obijcies: Ergo Adæ cum Eua, & Patrum in lege cum vxorib. suis matrimoniū, quo conueniebāt ad prolē cultui Dei & fidei applicandam, fuisset Sacramentum.

Soluitur hoc etiam: Matrimonium si, vt est signum sensibile, Sacramentum esset, matrimoniū in lege tū naturæ, tum scripta

Respon-

Sacramentum fuisset.
Duran.
Roffen.
Pighius.
Alfonsus de Castro.
Catharin.

Respondeo, quosdam esse, qui libenter illud admittunt, & quòd semper gratiā contulerit, etsi alij negent. Paulus autē ait, quòd est Sacramentum in Christo, & Ecclesia, id est, Christo realiter coniuncto cum Ecclesia, vt capite cum membris suis, & non tantùm fide, vt olim.

Matrimoniū quando primum cœperit esse Sacramentum.
Matth.19.
Ephes 5.
Rom 2.
1.Cor 7.
Quare Christus nuptijs in Cana Galileæ interfuerit, ac signum crediderit.
Ioan.2.
Et quodnam vini ibi deficientis, aquæque in vinum mutationis mysterium.

Sed hoc fecit, postquam ex Maria virgine conceptus est, & genitus. Matrimonium enim inter Sacramenta res vetus est, sed per Christum, & Apostolū renouata. Ideò Dominus præsentia, & nouo signo nuptias honestauit, vt insinuaret non tantùm esse iam in officium naturæ, & remedium concupiscentiæ, sed etiā vt Sacramentū celebrandū in Ecclesia. Et vinum, quod amicitiam, gaudium, & gustū designat, ibi defuit: quia sine gratia Dei omnis amicitiarum necessitudo, vt aqua friget, & languet. Ideò conuertit aquam in vinum, vt gratia Sacramenti designaretur, & veritas inueniretur huius sententiæ, quòd bonum vinū seruauit in finem.

Ad istud quoque respondetur: Matrimonium hoc loco non Sacramentum, sed Græcè mysterium appellatur.
Ephes 1.
Infra 3.
Coloss 2.
B. Dionys. lib. de Eccle. hier. passim.

Quòd si tertiò obijcias, pro voce Sacramentū, Græcè haberi, mysteriū, & Incarnationem, Resurrectionē, & vocationē Gentium appellari mysteria ad Ephes.1. & 3. ad Coloss.2. Dicendum, Apostolum nō fuisse locutū Latinè, neq; scripsisse nisi Græcè: & quod Græcis est mysterium, id est sacrum secretum, idem est quod apud nos Sacramentum. Vnde Dionysius Sacramēta noui Testamenti vocat mysteria, & promiscuè Patres ita loquuntur: nam latè sumpta vox Sacramēti, quoduis rei sacræ signum denotat: & strictè septem Sacramenta gratiam conferentia, mysteria appellantur.

Diluitur hoc etiam argumentum: Matrimonium si esset Sacramētum, secretum quid esset, & insensibile.

Quartò si obijcias, mysterium esse quid secretum; matrimonium autem publicum est, & eius actus omnib. notus; & ideò indignum est vt nomine mysterij veniat. Respondeo, omnia Sacramenta publica esse, & secreta: publica quidem, quia signa sunt sensibilia, & patentes ceremoniæ oculis cōspicabiles, secreta verò ratione effectus, id est diuinæ gratiæ, vel potestatis spiritualis.

Matrimoniū quare magnū vocatur Sacramentum.
Chrys. ser. 20.

¶ Dicitur autem magnū Sacramentum, nō quòd cætera superet, sed in significatione. Et licèt vnus, aut alter, vt Chrysostomus, aliter explicet, mirum non esse debet: quia vnus & idem locus plures sensus literales recipere potest. Et si quis dicat, alia Sacramenta maiorem gratiam conferre, admittimus. Sed vt illa alio modo magna sunt, teste B. Thoma post August. hoc tamen in significatione maximū portendit Sacramentum. Et hactenus de hoc loco Scripturæ.

B. Augustin.
D.Thom in ca 5 ad Ephesios lect.10. tom.16.
I. Ratio, ad probandum scilicet matrimonium esse

Iam certandum est rationibus quas interprimaria fit, à lumine naturæ, & traditione desumpta: Sacramentum, est signum sensibile ex pacto Dei conferens gratiam: sed in cōiugio signa sensibilia interueniunt, nempe actus contrahentium, qui habent vicem materiæ secundùm B. Thomam: expressio etiam cōsensus per verba de præsenti in eo qui loqui valet, vel nutus, & signa in muto, qui vicem habent formæ. Est etiam in eo gratia, vt tradunt multi Patres posteà citandi, & præsertim Tertullianus libro de Monogamia, & Augustinus lib. Quæstionum noui, & veteris Testamenti, cap.27. Erit igitur verum Sacramentum noui Testamenti, cùm nulla desit pars ad constitutionem eius requisita.

Sacramētum à traditione.
B Thom. 4. sen d.28 q.2. art.1 ad 2 & alibi passim. tom. 4
Tertull.
B. Aug. to 4.

II. Ratio.
Hebr 13.
1.Tim.2.

Secūda ratio fit ab Scriptura desumpta: nam in ea fit mentio de benedictione nuptiarum, & gratiæ, quæ est saltem in matrimonij progressu: vtpote in toro immaculato, in saluatione mulieris per filiorum generationem; in statu, siue vocatione matrimonij. Cum igitur matrimonium sit Sacramentum, sequitur quòd gratia in ipsius cōtractu accipiatur. Vnde Tob.7. de Raguele dicitur, *Et apprehendens dexteram filiæ suæ, dextera Tobiæ tradidit, dicens; Deus Abraham & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscum sit, & ipse cōiungat vos, impleatq́ benedictionem suam in vobis. Et accepta charta, fecerunt conscriptionem coniugij.* Adhæc huius rei typum Dominus adesse voluit nuptijs, & vino per miraculum porrecto assistētiam suam in Sacramento matrimonij significauit.

Tob.7.
Ioan. 2.

III. Ratio.

Tertia ratio: Ecclesia in cultu non errat, quæ salutaria tantùm petere docetur, semperq́; exauditur. Cū igitur in benedictione nuptiarum remissionē peccatorum, & gratiam pro peccatis postulet in benedictione, sequitur, illam à Deo conferri in eo, ac proinde quòd sit sacramentum.

IV. Ratio.
Matth. 5.

Quarta ratio: Deus in necessarijs deesse non cōsueuit: cum ergo in matrimonio occasiones peccandi sese offerant, & ob concupiscentiam, & ob onera matrimonij, quę ad finem vsque vitæ alterius coniugis perdurant, cum repudium illicitum sit: consequitur ergo, Deum pro sua bonitate ad hęc sustinenda incommoda gratiam suam coniugatis non denegare, etiam in ipso initio, in quo contrahitur.

Ratio V. ab Ecclesiæ consuetudine.

Quinta ratio: Ecclesia exigere solet confessionem ab his qui suscepturi sunt hoc Sacramentum, & continentiam in prima nocte ob reuerentiam Sacramenti. Eo etiā suscepto, petit castitatem: Ergo gratia Dei in eo tribuitur: alioqui enim non exigerentur ista, quę in alijs ceremonijs, quę nō sunt Sacramenta, exigi non videmus.

Ratio VI.

Sexta ratio: Causæ matrimoniorū ad Pōtifices & Episcopos sēper fuerūt reseruatæ,

vt ex

Orige p. 2.

vt ex eorum decretis, & praxi Ecclesiæ cōstat, quæ seculares Principes nō cognoscūt. Et Origenes homil. 7. in Matthæum, testatur suo tempore quosdam Episcopos permisisse aliquam viro nubere priore viuente; licèt cōtra Scripturam, vt ait factum sit. Sequitur ergo, quòd non sit cōtractus pro fanus, sed ceremonia sacra ad cultum spectans, & à Deo instituta, & per sacros homines cognoscenda.

VII. Ratio.

Septima ratio; Filij fidelium sanctitatē quandam habēt etiam ante baptismū, qua filij infidelium carent: non quidē sanctitatem actualem, quia adhuc in originali sunt sed habitualem, hoc est potentiam, qua per baptismum, & curam Dei specialem sanctificabiles sunt, & sanctificantur, cum filij infidelium relicti videantur quantum ad hoc; cùm Deus nolit inuitis parētibus suis (cum quibus à Deo negliguntur) quemquam baptizari. Matrimonium ergo fidelium gratiā habet, cuius filij ob ipsum sancti sunt. Ideò Paulus matrimonium fideliū ab eo infidelium separat, vt habes 1. Corint. 7. vbi distinguuntur matrimonia coniugū fidelium à matrimonio vnius coniugis fidelis cum infideli.

1. Cor. 7.

VIII. Ratio. ab autoritate Patrum.

Octaua: Plurimi Patres testātur, vt Tertullianus, Augustinus, Euaristus Papa, & B. Illefonsus cum nōnullis alijs, matrimoniū semper, vt rem sacram per Sacerdotes iniri & conciliari solitum, non tantùm apud Catholicos, sed etiam apud Gentiles. Plutarchus enim lib. de Præceptis connubialibus, alloquens coniuges, ait: *Post legem patriam, qua vos Cereris Sacerdos sociauit, &c.*

Plutar. opusc. 24. in princ.

IX & vlt. ratio.

Postrema ratio: Matrimonium est in remedium carnalis cōcupiscentiæ: at quomodò hoc esse posset, cùm corporum commixtione, & actu matrimonij, magis concupiscentia augeatur, si gratia in eo non porrigeretur? Gratia autem Dei peculiariter in hoc Sacramento concupiscentiam reprimit ad vnam tantùm propriam vxorē, & ne vagos consectetur concubitus. Corrigitur deinde finem, ne tam voluptatem in actu matrimonij quærat, quàm prolem: demum iuuat gratia Sacramēti, ne fastidia, & onera coniugij eos premant, & ne ad repudium, quod iure nullum esse potest, fiāt propensiores.

Clem. Alex. tom. 2.

Iam traditione, siue sententijs Patrum agamus. Clemens Alexandr. lib. 3. Strom.: *Quòd si lex sancta est, sanctum est matrimoniū. Sacramentum ergo hoc ad Christum & Ecclesiā ducit Apostolus.* Hæc ille, vocem Sacramenti referens ad matrimonium.

Tertul. circa fin. libri to. 2.

Tertullianus vetustus Pater libro 2. ad vxorem: *Si ergo ratum est apud Deum matrimonium huiusmodi, cur non prosperè cedat, vt & à pressuris, & angustijs, & impedimentis, & inquinamentis nō ita lacessatur, iam habens ex parte diuinæ gratiæ patrocinium.* Infrà: Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij, quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum Angeli renuntiant Pater ratum habet? Idem in libro de Monogamia: *Vt igitur in Deo nubas secundùm, & Apostolum (si tamen vel hoc curas) qualis es id matrimonium postulans, quod eis à quibus postulas, non licet habere, ab Episcopo monogamo, à Presbyteris, & Diaconis eiusdem Sacramenti, à viduis quartum sectam recusasti.*

Matrimonij Christiani felicitas.

Idcirca modium, & fin.

Greg Naz. tom. 2.

Gregorius Nazianzenus ep. 57. ad Anysium: *Sentio quod crimen mihi obycias, etiamsi id reticeas. Nuptias celebramus, forsan dixeris, idq; aurea, tuaq; Olympiadis, ac grex Episcoporum aderat, tu verò aberas vir egregie, vel dedignatus, vel grauatus.* Hæc ille, ostendens, Episcopos solitos adesse in conciliandis matrimonijs: coniungium ergo pro re sacra babebant.

B. Amb to 5. circa finem.

Adhæc Ambrosius in hæc verba ad Ephes. *Mysterij Sacramentum grande in vnitate viri, ac fœmina esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam causam, qua non discordet à memorato mysterio, flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est Ecclesiæ & Saluatoris, vt sicut relictis parentibus homo vxori suæ adhæret, ita & relicto omni errore, Ecclesia adhæreat, & subijciatur capiti suo, quod est Christus.* Hæc ille docens, coniugium duo mysteria repræsentare. Idem etiam epistol. 70. ad Vigilium Tridentinum de eadem re edisserit.

Idem tom. 2.

August. c. 24 initio tom. 6. prope finem.

Augustinus etiam lib. de Bono coniugali: *Bonum nuptiarum per omnes gētes, inquit, atque omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatis. Quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir eius viuit, nec saltem ipsa causa pariendi. Quæ cùm sola sit, qua nuptiæ fiunt, nec ea re non subsequente, propter quam fiunt, soluitur vinculum nuptiale nisi coniugis morte. Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis Sacramentum ordinationis.* Sic Augustinus cōparans matrimonium cum Sacramento ordinatio.

Matrimoniū cum ordinatione confert Augustinus.

Idem tom. 7. circa med.

Idem libro 1. de Nuptijs, & Concup. in principio: *Non tantùm fœcunditas, cuius fructus in prole est, nec tantùm pudicitia, cuius vinculum est fides, verumetiam quoddam Sacramētum nuptiarum commendatur fidelibus coniugatis. Vnde dicit Apostolus: Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiā: huius proculdubio Sacramenti res est, vt mas, & fœmina connubio copulati, quandiu viuūt, inseparabiliter perseuerent, nec liceat excepta causa forni-*

Coloss 3.

fornica-

[illegible]. 19.

fornicationis, a coniuge coniugem dirimi. Ita inter viuentes manet quoddam vinculum coniugale quod nec separatio, nec cum altero viro copulatio possit auferre. Manet autem ad noxam criminis, non ad vinculum fœderis, sicut apostata anima velut de coniugio Christi recedens etiam fide perdita, Sacramentum fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit. Hæc ille comparans Baptismi Sacramentum cum Sacramento Matrimonij. Libro item de Fide & operibus cap. 7. ait, Sacramentum coniugij omnibus Gentibus commune esse: sanctitatem verò Sacramēti tantùm esse in ciuitate Dei nostri. Per quam distinctionem Augustinus ostendit, coniugium verè esse Sacramentum Ecclesiæ.

B Aug tom. 4 sub init.

D. Cyril c. 22 tom. 1.

Adhæc Cyrillus libr. 2. in Ioannem: *Oportebat certè quoniam totam naturam hominis ad melius restaurabat, non solum natis iam hominibus benedicere, verum etiam nascituris gratiam præparare, & aditum illorum ad hanc vitam autoritate miraculi, & præsentia sua sanctum efficere. Quomodo igitur aliter hæc depellenda maledictio erat, ne condemnata nuptiarum sanctimonia videretur, quàm Saluatoris præsentia.*

Boetius.

Adde Boetium lib. 2. de Consolatione, Carm. 8.

Hic & coniugium sacrum castis nectit amoribus.

B. Illefonsus.

Et B. Illefonsus hæresi 90. in prædestinatos agens: *Si mala sunt*, inquit, *nuptiæ, emendate Ecclesiæ regulam damnate qui in toto orbe sunt Sacerdotes, nuptiarum initia benedicentes, & in Dei mysterijs sociantes.*

Faustus Faustin.

Faustus lib. 1. de libero arbitrio cap. 2. in fine: *Non in querelam vocatur nuptialis gratia, sed obscœnæ passionis iniuria.*

Fulg. epist. 3. inter med. & princ.

Fulgentius quoq; Episcopus in epistola ad Probam: *Scimus nuptias non esse peccatum, sed Dei opus, & Dei donum, quas ipse Dominus connexuit fidei vinculo, gratificauit benedictionis dono, multiplicauit propagationis augmento.* Hæc ille, tribuens huic Scramento gratiam.

Altercatio Synagoga.

Item liber inscriptus, Altercatio Ecclesiæ cum Synagoga, qui creditur tempore Caroli Magni scriptus, sub finem ait: *Ex omnibus Sacramentis, quæ ad remedium hominis instituta sunt, coniugium hominis ante peccati Sacramentum legitur institutum.*

B Bernar. sub initium sermonis.

Bernardus quoque sermone 66. super Cantica, agens in hæreticos sui temporis, qui solùm inter virgines matrimoniū contrahi posse fatebantur, & non inter alios, respondet: *Quid in hac distinctione rationis afferre possint, non video: nisi quod pro libito quisq; sua Sacramenta Ecclesiæ tanquam matris viscera dente vipereo certatim inter se dilacerare contendunt.*

Idem.

Et in vita Malachiæ Episcopi tradit. hunc Malachiam confessionis vsum saluberrimum, Sacramentum Confirmationis, contractus coniugiorum (quæ omnia aut ignorabant, aut negligebant) in Hybernia denuò instituisse.

Eadem Romanorū autoritate Pontificum veritas confirmatur.

His adiungi possunt sententiæ quorundam veternm Pontificum: quos inter Euaristus in epistola ad Africanos multa de sanctitate matrimonij, & conciliatione per Sacerdotes, edisserit: ad quam epistolam consulendam lectorem mittimus. Innocētius quoque. Primus epistol. 1. ad Probum: *Qua de re domine fili meritò illustris, statuimus fide Catholica suffragante: aliud esse coniugium, quod primitus erat gratia diuina fundatum, conuentumq; secundæ mulieris priori superstite nullo pacto posse esse legitimum.* Lege quoque Siricium epistol. 1. de gratia matrimonij ad Himerum Tarraconensem, cap. 4. & Nicolaum Primum ad consulta Vulgarorum. Adde Leonem I. epistol. 92. ad Rusticum Narbonensem cap. 4. vbi habet: *Cum societas nuptiarum ita ab initio cōstituta sit, vt præter sexuum coniunctionem haberet in se Christi, & Ecclesiæ Sacramentum, dubium non est, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium*, Adde Lucium III. in capit ad Abulendam, in princ. de hæreticis: *Vniuersos*, inquit, *qui de Sacramento corporis, & sanguinis Domini nostri Iesu Christi, vel de Baptismate, seu de peccatorum confessione, matrimonio, vel reliquis Ecclesiasticis Sacramentis aliter sentire, aut docere non metuunt, quam sacrosancta Romana Ecclesia prædicat & obseruat, &c. vinculo perpetui anathematis innodamus.* Vt interim missa faciamus quæ Innocentius III. multis in locis de hoc Sacramento docet, & Martinus V. in bulla Concilij Constantien. in cuius Concilij sess. 15. damnatur articulus octauus Ioan. Hus: *Sacerdotes*, inqnit, *male sentiunt, & infideliter de septem Sacramentis Ecclesiæ.* Florentinum quoque Concilium in vnione Armenorum, Matrimonium inter alia septem Sacramenta enumerat, & Tridentinum sess. 6. & sess. 24. can. 1. anathematis mucrone percutit negantes matrimonij Sacramentum.

Innocen I.

Siricius Pontifex.

Leo I.

Lucius III uu Tertio.

Innoc. III. Martin. V.

Conc. Floren.

Tridē Synod.

Hæreticorū vt probent matrimoniū non esse Sacramentum, argumenta soluuntur. I. Argum.

Iam paucis, his quæ ab hæreticis objiciuntur, respōdeamus. Primò aiunt, Dionysium huius Sacramēti in libro de Ecclesiastica hierarchia non meminisse. Responsio est in promptu: Texebat ille Ecclesiasticā hierarchiam: hoc est regnum Christi Ecclesiasticum, vel Rempublicam, in qua nihil habent coniugati, sed tantùm dicuntur sancta plebs. Vnde non debuit eius meminisse Sacramēti, quod citra Sacerdotum operam plerumq; fuit conciliatum, & transactum, nec ad peccatum imputatum. Quòd si hæc ratio valida est, probaret etiam, extremam

Vnctio-

Vnctionem Sacramentum non esse, quoniam eius nullibi meminit.

II. argum. Secundò obijciunt, in matrimonio interuenire pecuniam, dotem, arrhas, &c. Sed ea ad matrimonij onera sustinenda dātur, non autem pro ipso Sacramento, vel gratia: nam maritus ex dote accepta vxorem nutrit, & vestit, & de necessarijs omnibus illi prospicit. Sacerdoti quoque celebranti datur pecunia non pro Sacramento, & gratia ipsius, sed vt habeat vnde sustentetur. Tertiò, Sacramenta noui Testamenti communia sunt tantum fidelibus; at matrimonium inter infideles etiam est, & dicitur esse Sacramentum ab Augustino, & Innocentio III. cap. Gaudemus, de diuortijs, & alijs: non est igitur nouæ legis Sacramentum. Respondemus, matrimonium infidelium etiam dici Sacramentum, & à Deo institutum in officium naturæ, nempè ad prolis propagationem, ob quam dictum est: *Crescite, & multiplicamini*; & ad mutuum iuuamen, de quo, *Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi*: & etiam ad perpetuam cohabitationem. Nam ob has causas, sicut scriptum est: *Masculum, & fœminam creauit eos*: quod de quouis masculo, & quauis fœmina, etiam infideli, est intelligendum: nam & infideles creauit Deus.

Genes. 1. Infrà 2. Suprà 1.

Infidelium matrimoniū quatenus sacramentum. Ad rem igitur propositi argumenti respōdemus, inter infideles esse quidem matrimonium, Sacramentum, sed æquiuocè, & alia ratione, quàm nouæ legis Sacramēta. Nam hæc conferunt ex opere operato. & vnionem Christi cū Ecclesia significant: quod infidelium matrimonium nō habet, sed sacramentum, id est, insolubilitatem habet, etiamsi suo vitio infideles repudijs vterentur. Et hæc sint satis ad huius controuersiæ expeditionem. Nō ignoro, multa de huius Sacramenti materia, & forma, & ministro à Theologis Scholasticis tractari: sed mihi visum non est de his quæ subtiliora sunt, & minus necessaria, hoc loco pertractare.

DISPVTATIO XIV. ac postrema.

In illa Apostoli verba, Cap. 16. *Filij, obedite parentibus vestris, in Domino, hoc enim iustum est. Honora patrē tuum, & matrem tuā quod est mandatum primum in promissione) vt benè sit, &c.* in finem vsque cap.

Huiusce capitis argumentū. PERSEQVITVR Apostolus in hoc capitulo reliquias duas subiectionis species, & filiorum ad parentes, & seruorum ad dominos suos. Posteà generali quadam adhortatione Ephesios tanquàm perfectos Christi milites panoplia armat, ad hoc vt cum capitalissimis, & infensissimis hostibus congrediantur. In hac ergo secunda subiectione filiorum ad parētes parua dubia occurrunt. Primùm dubitatur, cur Exod. 20. præceptum de viro & vxore sit omissum, & tantùm de parentibus, & filijs honorandis traditum. Deinde quid est obedire parentibus in Domino: quorsum enim ait esse mandatum primum in promissione, cùm sit quartum. In primo etiam dicitur: *Faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.* Adhæc quomodo prouocant parentes filios suos ad iracundiam. Denique de qua vita promissa sit sermo, de præsenti, an de futura? Secundò, dubitatur in seruorum subiectione, quare hortatur vt serui obedientiam præstent dominis carnalibus: quis enim de eo dubitare posset? Et cur seruitium cum timore, & tremore exigit? Rursus quid est ad oculum seruire, & non, vt serui Christi, & quomodo debeant minæ remitti seruis peccātibus, & quid illis verbis significetur: *Quodcunq; fecerit, bonum, hoc recipiet à Domino*: nunquid idem enim quod præstitit, recipiet, vt alij ei, quasi domino seruiāt. Tertiò, dubitatur in illis verbis: Confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, & reliqua vsque ad illud: *Et galeam salutis assumite, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei*: in quibus verbis multa inuoluuntur dubia, quò scilicet tendat Apostolus; quare induenda sint arma Dei; cur dicat, *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem*; cùm tamen ad Galat. 5. scribat: *Caro concupiscit aduersus spiritum, Spiritus autem aduersus carnem.* Denique singula arma peculiariter explicāda veniūt. Quartò in verbis illis; Per omnem orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, &c. dubitatur, quorsum de oratione edisserat Apostolus; & quid sit sermo, quē petit sibi dari in apertione oris. Quintò in eo: *Vt autem & vos sciatis, quæ circa me sunt*, & quid agam, dubitatur quorsum ad eos miserit Tychicum ministrum, cùm ad omnia satis esse posset ipsa epistola. Postremò quid est, diligere Dominum Iesum Christum in incorruptionem.

I. dubium. Exod. 20. Ibidem. II. dubium. III. dubium. Galat. 5. IV. dubium. V. dubium. VI. dubium.

Sed iam ad primum dubium responde-

Ad primā dubitationem. Cur in Exodo Deus tantū de honore parentum, nil autem de muliere viro subijcienda mandauerit. *Exod. 20.*

mus. In Decalogo nihil esse de subiectione vxoris ad virum scriptum, sicut de honore à filijs præstando parentibus. Putant quidam id fortè in causa fuisse, quia non debuit sanctificari matrimonium ante Christi aduentum, quia adulterio, cōcubinatu, vxorum multitudine, ac diuortio, & alijs lasciuiendi licentijs fœdatum erat, & conculcatum. Nam hæc dilectionis mutuæ regula quæ hic imperatur, nonnisi ad exemplum Christi, & Ecclesiæ exigitur: at illud mysterium Christi, & Ecclesiæ nondum detectum erat, & ita non poterat esse tanti Sacramenti verum signum. Quare vxoris subiectio ad virum tantùm debuit præcipi parentibus primis, & Euangelij professoribus. Meritò ergo illa lex potuit dici diminuta, & tale poterat in ea desiderari præceptum: sed impletur lex vetus per nouam Christi legem.

Legis antiquæ defect⁹, & noua perfectio.

Obedire in Domino quid sit.

Obedire autem in Domino, nihil aliud est quàm obedire quaten⁹ Dominus, & lex Euangelica permittunt, & in nulla re pietati contraria obedire. Nam vbi parentes contrarium Christo præcipiunt, obediendum est Deo magis, quàm hominibus. Alibi quoq; ait de muliere, vt cui vult, nubat, tantùm in Domino: id est, quomodo lex Christiana docet esse nubēdum; & alio loco dicitur: *Beati mortui qui in Domino moriuntur*; id est, qui more Christiano præparati, & precibus, & Sacramentis muniti mori solent. Quæ locutiones obseruandæ sunt, vt similes locos illustrent.

Actor 5.
1. Cor. 7.

Quid nubere in Domino, & mori item in Domino.

Filij quomodo debeant parentibus obedire.

Porrò præceptum de honorandis parentibus ad literam obseruādum est, amorem, obedientiam, & reuerentiam illis præstando: ad subuentionem verò extendi intelligitur, si scilicet parentes indigeant, & filij alere eos queant.

Præceptum parentibus obediendi, vt est primū in promissione, si quartum. *Exod. 20.*

Vocat primum mandatum, non simpliciter, sed in promissione, si naturam propositionis, *In*, explices cum promissione. In quarto enim præcepto apponitur promissio: vt benè sit tibi, & sis longæuus super terram. At quod in primo præcepto primæ tabulæ, dicit, Deum retribuere posteris, & facere misericordiam in millia, nō est promissio, sed prophetia, quæ non est propter vnius alicuius mandati obseruantiam, sed in genere. Ait enim: *Hu qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.* Quod verò posteà fuerint adiūctæ benedictiones obseruatoribus legis Deutero. 27. non obstat: quia in hoc de honorandis parentibus præcepto confestim adiuncta fuit promissio in ipsa promulgatione Decalogi.

II. solutio.

Secundò dici potest, primum vocari mandatum à Paulo, ex his videlicet quæ ad proximos, vel ad secundam tabulam spectant. ¶ Adijcitur autem promissio quarto præcepto, & non cæteris sequentibus: quia in reliquis operationes malas prohibet, in quarto verò bonam præcipit, quæ sita est in honorādis parentibus, vt annotauit Oecumenius. Et nomen parētum in Scripturis ad omnes quoquo modo maiores, & superiores, qui & patres, & matres dicuntur, extēditur, siue sint spirituales, vt Episcopi, & sacerdotes; siue temporales, vt Reges, & magistratus: quibus omnibus honor amoris reuerentiæ, & obedientiæ, atque subiectionis etiam temporalis reddendus est.

Soli de honore parentum mandato, nō reliquis, cur ad iūcta promissio.

Expenditur non dictum: Et vos patres diligite filios vestros, sed, Nolite ad iracūdiam prouocare filios vestros.

Ad illud de non prouocandis ad iracundiam filijs suis à parentibus, respondemus, Apostolum non dixisse, *Parentes diligite filios vestros*, sed, *Nolite ad iracundiam prouocare filios vestros*: quia illud primum natura ab ipsis parentibus, vel inuitis exculpit. Est autem prouocare ad iracundiam, quando cum eis nō agunt ea quæ decet moderatione, vel eum se eis duros, vel inexorabiles præstant, aut cùm seruorum officia eis imperant, aut quando grauiùs quàm par sit, puniunt, & inde animi abalienationem, & iræ vindictam, & odium concipiunt contra parentes. Sed sicut nimia parentum in filios indulgentia improbatur, & fomentum solet esse peccandi; ita etiam nimia seueritas & duritia hoc loco interdicitur. Legimus enim, & Heli sacerdotem peccantibus filijs in auertendis hominibus à sacrificio indulgentē reprehensum fuisse, & Saulis in Ionatham filium nequaquàm tolerātam nimiam asperitatem.

1. Reg. 2.
Infra 14.

Lōgæua quenam vita mo rigeris filijs promissa. *1. Tim. 4.*

Ad id, quod vltimò obijciebatur de promissione vitæ lōgæuæ super terram, dicendum est, non tātùm carnaliter, sed magis spiritualiter de terra cœlesti, quæ est Christus, accipi oportere, vt alibi declarauit Apostolus, dicens, huic præcepto appositam promissionem non tantum vitę, quę nunc est, sed etiam futurę. Sed vitæ pręsentis promissio ex Mose est, qui considerauit filios pueros esse, & vitæ quam nondū sunt experti, cupidos; futuræ verò cœlestis ex Christo, qui dixit: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*: in quo non tam temporalis, sed æternę vitę desiderium tanquàm viris perfectis est insitum. Hanc verò mercedem morigeris filijs, & parentes honorantibus exhibitam, Scriptores ethnici, aut Poëtæ non ignorarunt: quia aut ex Scripturis nostris illam hauserunt: aut rei conuenientiā suo iudicio, & ratione inuestigantes comprobarunt.

Matth. 19.

Vnde hāc autores externi hauserint de filiorum obedientium remuneratione doctrinam.

Secundæ solutio quæstionis.

Ad secundam dubitationem de seruorum subiectione, cur exhortetur seruos ad

obse-

Quid opus fuerit seruorum ad suis dominis abedicendum hortatu.

obsequium præstandum carnalibus dominis, quod est dilucidum & perspectum omnibus, respondet Hieronymus: quia iam Apostolorum tempore non deerant, qui libertatis Christianæ prætextu, seruitutē à Christianis hominibus infidelibus reddēdam esse negarent: ob quam caussam Onesimum ad Philemonem remisit: & vbique docet seruos fideliter dominis suis carnalibus siue temporalibus seruire: & Petrus hortatur, vt dominis carnalibus, etiam dyscolis se præstent morigeros. Hinc Diataxis Apostolica cap. 49. permittit Christianis emere mancipiolum, vt assuescendo vitæ Christianæ, fidem dominorum suorum accipiat, & anima eius lucrifiat. Sicut etiam Apostolus permittit mulierem fidelem habitare cum infideli viro, vt cum lucretur, & filij eius consuetudine, & vsu matrisfamilias fideles sancti fiant.

Coloss. 3.

1. Pet. 2.

1. Cor. 7.

Cum timore quid, & tremore obediretquatenus obediēdum, quid in simplicitate cordis obedire.

Coloss. 3.

In timore verò, & tremore obedire, nihil est aliud, quàm iussa, & imperia dominorum cum magna sollicitudine implere: & quod probabilius est, & explicauit Paulus Coloss. 3. *Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum.* Nam in dic iudicij hoc Dominus à vobis requiret, si non præstiteritis. Et intellige iussa, in quibus nihil sit contra pietatem. Vult etiam in simplicitate cordis, hoc est non subdolo animo, & ficto.

Ad oculū seruire quid.

Ad oculum verò seruire, quod vnica voce Græca exprimitur, ὀφθαλμοδουλείαν, id est, ocularc seruitium, tanquàm hominibus puris tantùm placentes, non Deo, vt sunt qui tantùm in præsentia promptos ac morigeros se dominis suis præstant, in absentia verò cessant, dormiunt, contemnunt.

Cōtra Lutheranos, Christianos negātes debere mercedem bonorum operum vllā esse mercedem in cœlis.

Sed vt serui Christi, facientes voluntatem Dei ex animo. Quòd si serui exequi debent imperia dominorum ethnicorum secundùm Apostolum, & in hoc faciunt voluntatem Dei; quantò magis Christiani obtemperātes Episcopis suis, & ipsorum leges, ac decreta perficientes? quod in hæreticos nostri seculi notandum est. Et illud quod subdit: *Scientes quoniam vnusquisque, quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino*, eos petit, & iugulat, qui dogmatizant, in cœlis non reddi mercedem pro benefactis. ¶ Sed pōdera verbum: *Hoc recipiet, quòd fecerit*: non quidem ipsum bonum, quod præstitit, sed præmium eius. Est enim boni operis merces quodammodò in ipso meritò abscondita, sicut in semine iacto est triticum virtute, vt alio loco dixit: *Qui parcè seminat, parcè & metet.* ¶ Et quod ait: *Et vos domini eadem facite illis*, non intelligas quasi eadem obsequia seruo suo dominus pendere debeat; sed vt pro cōditione status debet simpliciter, & animo beneuolo seruus quę debet seruitia præstare; ita humanitas exigit, vt dominus ad Christū respiciens ad seruū, verbis & factis tanquàm fratrem tractet in cibo, vestitu, & disciplina, id est, vtili castigatione, vel instructione, vt possit operari non ex timore seruitutis, sed ex animo, quare & à frequentibus cōtumelijs, ac verberib⁹, & minis cauere debet. Quòd si quas fecerit minas, etiā iureiurando per iracundiā intentatas; remittat, & non exequatur. Non enim quod in turbato animo secum interminatur, statim executioni est mandādum: multa siquidem animo conturbato, & ideo vulnerato consonant, quæ iam placato, & quieto dissentiunt.

2. Cor. 9. Galat. 6.

Domini vt debeant eadē facere seruis officia.

Serui à dominis qui benignè tractādi.

Addit: *Scientes, quia & illorum, & vester Dominus.* Quod verbum est magni ponderis, atsi apud aliquos sit leuissimi momenti. Vnus est omnium Dominus in cœlis, cui reddenda est omnium ratio, & apud quem non est acceptio personarum. Hoc est: Dominus ille cęlestis, non est vt reliqui principes terræ, apud quos magis reputantur domini, quàm serui; secùs apud Christum, cuius Spiritum hauriēs Ecclesia, vitalem seruum agricolæ domino suo prætulit.

Qualis cęlestis Dominus Christ⁹, quales verò terreni atque mundani.

Solutio tertiæ quæstionis.

De exhortatione ad induendā Dei armaturam adhibita.

Ad tertiam dubitationem de exhortatione ad induenda arma Christiano viro digna, quò scilicet tendat Apostolus per hanc exhortationem. Et breuiter respondemus, quòd post peculiares parænses diuersis hominibus congruentes, vnam subdit generalem, qua monet nos, vt veluti boni, & strenui milites ad decertandum instructi, panoplia muniti accedamus. Ait ergo: *De cætero fratres confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius.* Particula illa, De cætero, quæ Græcè dicitur τὸ λοιπὸν, seruire solet clausulę, & fini epistolarum, vt ad Galat. 6. De cætero nemo mihi molestus sit, & 2. Corinth. vlt. De cætero fratres gaudete: ad Philip. vlt. De cætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, & c. 1. Thess. 4. De cætero ergo fratres, rogamus vos. 2. Thess. 3. De cætero fratres, orate pro nobis. Potest autem vox Græca interpretari: Quod reliquum est, vel; Vt aliquando finiam.

Dictionis de cætero, vsus apud Apostolum.

Galat. 6.

2. Cor. 13.

Philip. 4.

1. Thess. 4.

Aitque: *Confortamini in Domino*, hoc est, Date operam, vt fortes reddamini in Domino, & in potentia virtutis eius: quoniam nullæ sunt vires ex vobis, nisi illas Deus suppeditet. Vocat armaturam Dei, Græcè πανοπλίαν, id est, non aliquod tali genus, sed arma omnia necessaria. Ambrosius

Quid illud: Confortamini in Domino: quænam armatura Dei, quæ itē potētia virtutis Apostolo.

B. Ambr. in. 5. sub fin.

Vertit, vniuersitatem armorum: quoniam necessaria omnia sunt ad victoriam. Potétiam virtutis vocat Dei auxilium, in quo nos sperare debemus, quò concipiamut victoriæ fiduciam, quam ipse donat. Et sunt virtutes cœlitùs venientes. ¶ Possumus etiam panopliam Dei, id est totam armaturam; hoc est Spiritum sanctum intelligere, vt Athanasius quæst. 145. ad Antiochũ interpretatur: & non est nobis bellum aduersus homines, sed aduersus principatus; vel, armaturam Dei, arma, quibus Dominus noster vsus est in pugna sua contra dæmonem: quæ fuerunt oratio, ieiunium, solitudo, verbum Dei, patientia, charitas, & veritas, in qua semper perstitit.

Armatura Dei qualis Athanasio.

B. Atha. to 3.

Vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Id est illi resistere, sicut Petrus dixit: *Cui resistite fortes in fide.* Mirum est enim, imbecillem homunculum non cedere incredibili dæmonis fortitudini, aut versutijs hostis callidissimi, quas Greci μεθοδείας vocant, id est, dolos, fraudes, machinationes, & insultus ex insidijs eius, cui nomina mille, Mille nocendi artes, per quas Simonem, & Gnosticos, & alios hæreticos occultè suggerit, quique bellum cum hoste gerit non simpliciter, & apertè, sed cum multis insidijs, & ex abrupto adoritur. Vnde Ecclesia peculiariter orat: *Ab insidijs diaboli libera nos Domine.* Et iterum: *Visita quæsumus Domine habitationẽ istam, & omnes insidias inimici ab ea lõgè repelle: & Angeli tui sancti habitẽt in ea.* Et adhortatur ad capessenda arma Dei, vt fingit Poëta de Æneæ armis. Et ne quisquã confictum putet, diabolum nobis insidiari, subdit: *Non est nobis colluctatio* (vel lucta) *aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, &c.* Quo in loco rectè admonet Theodoritus: Optimum, inquit, Imperatorem imitatus est diuinus Apostolus, qui volens ab exercitu segnitiem, & torporem excutere, exponit virtutem hostium. ¶ Quod verò ait, *Non est nobis colluctatio cum carne, & sanguine*, dubium esse videtur: quia dũ viuimus, cum carne, & sanguine luctamur. Sed hic nodus plures habet sensus, quibus dissoluitur. Primus est, vt sit sermo de perfectioribus, qui domita carne, & affectibus iræ, & concupiscentiæ superatis, adhuc superest, vt diabolicis insidijs resistãt. Caro enim & sanguis hostes imbecilliores denotat, non solum quia illa duo fragilia sunt, & defectui obnoxia, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri; sed etiam quia in Baptismo imminuta est vis cõcupiscentiæ, quia peccatum amplius nobis non dominatur: & si qui motus carnis

Stare aduersus insidias diaboli, quid sit.

1. Pet. 2.

Diabolicarũ insidiarũ administri antiqui, & noui.

Theodor. p. 2.

Prima huius quæstionis solutio: Si nõ est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ, vnde mutua illa secundũ Apostolum carnis & Spiritus concupiscentia?

Galat. 5.

Esai. 40.

Rom. 6.

insurgunt, facilè reprimuntur, & alliduntur ad petram. Dæmonis autem pugna tantò grauior, & maior surgit contra nos, quantò sanctiores, & castitatis sumus obseruantiores.

Alter sensus est: Non est nobis pugna in carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes, &cæt. quasi diceret, Hæc quæ nobis cum dæmonibus committitur pugna, grauissima est, & extremis periculis exposita, vt intelligamus quasi non esse, quod præ alio modicum habet esse. In quo sensu supplent quidam particulam, Tanquàm, aut solummodò. Vt significet, Non est nobis lucta tantùm cum carne, & sanguine, sed præcipuè cum dæmonibus: quod & quibusdam exemplis illustratur. Ait enim Dominus, *Infirmitas hæc non est ad mortem*, scilicet tantùm, sed pro gloria Dei. Item illud; *Non volentis, neq; currentis*; (intellige solummodò) *sed miserentis est Dei.* Et alibi: *Vt fides vestra non sit in sapientia hominum* (id est non solũ) *sed in virtute Dei.* Simile est illud: *Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me*, vt in ea videlicet sistam, vt perficiam opera mea per resurrectionẽ à mortuis. Addit: *Non moriar*; id est, Non permanebo in morte: ideo subdit: *Sed viuam.*

II. Solutio.

Qualis hæc phrasis quibusdã: Nõ est (id est nõ solùm est) nobis colluctatio aduersus carnem, &c.

Rom. 9.

1. Cor. 2.

Nec est obiectio magni momenti, si quis opponat, dicendum fuisse cum copula, Et, Sed & aduersus principes: quia Paulus Grammatices non admodũ rigidus fuit obseruator, in quam interdum teste Hieronymo, impingit, & cùm sæpè more Hebræorum abundet illa copulatiua coniunctio, mirari non debemus, si aliquãdo cùm opus sit, desit.

Quare non dixerit Apostolus: Sed &, vel etiam aduersus principes, &c benè autẽ, sed aduersus principes & potestates.

Non ergo luctamur in carnem, & sanguinem, sed in illis, in quibus vt in lustro quodam delitescit diabolus: & qui mortificat carnem, prosternit quoq; in ea dæmonem latitantem, sicut Anselmus insinuat in illa verba Apostoli: *Ego igitur sic curro, non quasi in incertũ: sic pugno, non quasi aërem verberãs, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Castigato enim, & seruituti subiecto corpore, dæmonem illi confœderatum ferio, & expello.

Caro, & sanguis lustrum sunt dæmonis, in quo & vincit, & vincitur.

B. Ansel. to. 2

1. Cor. 9.

Et est tertius sensus, qui mihi cæteris magis placet, vt per carnem, & sanguinem intelligam⁹ vel puros homines, vel homines peruersos, & hæreticos, qui serũt salsa dogmata, & ad vitia carnis, vel etiam spiritus, quæ deteriora sunt, ostium aperiunt. Nec hic sensus à priori differt; nisi quòd ibi per carnem, & sanguinem intelligimus carnalem tentationem; hic verò homines seditiosos, hæreseon autores; in quos cùm pu-

III. Solutio lõgè præstantior.

In quo illa differat à

gnamus,

gnamus, non debemus putare rem esse nobis cum hominibus eorum corda habitantibus, & per illorum ora loquentibus. Nam nomine carnis, & sanguinis homo purus, vel homo Dei donis destitutus venire solet, vt superiori capite disputatum reliquimus. Cùm enim Dominus dixit Petro: *Caro & sanguis non reuelauit tibi*, homines carnales accepit, & Paulus Hebr. 2. *Quia ergo pueri communicauerunt carni, & sanguini*, & Galat. 1. *Continuò non acquieui carni & sanguini*, hoc est hominibus Iudæis, & cognatis meis secundùm carnem, sed abij ad antecessores meos Apostolos; non intelligit nisi homines Iudæos, qui obstrepebant, & se illi opponebant, & aduersabantur: ita hoc loco per carnem & sanguinem eosdem accipit, qui ex Iudæis erant, vt Simon, Menander, Gnostici & similes, cum quibus quotidiana certamina Apostolus semper habebat.

Matth 16.
Hebr. 2.
Galat. 1.
Cuinam carni, & sanguini, vt ipse ait, Apostolus non acquieuerit.

Hæc est expositio beati Augustini sermone de verbis Domini 8. *Non est nobis*, inquit, *colluctatio aduersus carnem, & sanguinem; id est, aduersus homines; quos videtis sauire in vos. Vasa sunt, alius vtitur. Organa sunt, alius tangit. Immisit se, inquit, diabolus, in cor Iudæ, vt traderet Dominum. Ait aliquis: Quid ergo ego feci? Audi Apostolum: Neque detis locum diabolo. Tu mala voluntate locum dedisti: intrauit, possedit, vtitur. Si locum non dares, non possideret. Ergo nos admonens, ait: Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Potestates. Possit quisque putare aduersus Reges terræ, aduersus potestates seculi. Quare? Ipsi non caro, & sanguis? Semel dictum est, Non aduersus carnem, & sanguinem. Auertere ab omni homine. Qui ergo restant inimici? Aduersus principes, & potestates spiritualis nequitiæ, rectores mundi. Quasi plus dedit diabolo, & Angelis eius. Plus dedit, rectores mundi appellauit. Sed ne male intelligas, exponit quid sit mundus, cuius sunt illi rectores. Rectores mundi tenebrarum harum. Quid est mundi? tenebrarum harum. Quibus est rector? Dilectoribus suis, & infidelibus, quibus plenus est mundus. Hos appellat Apostolus tenebras.* Hæc magnus Augustinus.

D. Aug. so. 10. in princ.
Ioan. 13.
Ephes. 4.
Dæmones cuius sint mundi rectores tenebrarum harum Augustino.

Quomodo verò Apostolus indicat bellum Galatis aduersus carnem, & sanguinem, cùm ait: *Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem*, hic verò indicat bellum non aduersus illa duo, sed aduersus principes, & potestates, & rectores mundi huius: rectè satisfacit Beatus Anselmus tomo 2. cuius verba hæc sunt: *Galatis minus perfectis indixit aliud bellum, quod est aduersus carnem, & sanguinem, id est, aduersus homines, qui nos persequi videntur, sed aduersus malignos spiritus, qui eorum mentibus principantur, & per eos nos persequuntur. Et quia sic est, debemus homines diligere. & dæmones cauere. Homines misericorditer eripere, dæmones viriliter superare. Quomodo enim contra aliquem in prælio constitutum de parte aduersatiua armatus equo sedens veniat, non equo, sed equiti irascitur, & quantum potest, agit, vt equitem percutiat, & equum possideat: sic contra omnes malos homines agendum, & non contra illos, sed contra illum, qui nos instigat, totis viribus laborandum est, vt dum diabolus vincitur, infelices quos ille possidebat, liberentur.* Hæc ille.

Cur Paulus Galatis cum carne, & sanguine, Ephesijs verò non cum his, sed cum alijs potestatibus dicat esse luctandum.
Galat. 5.
B. Anselm.
Hæc nō contra carnem, & sanguinē, sed aduersus principes & potestates colluctatio qualis Anselmo.

Sed aduersus principes, & potestates. Angelos præuaricatores, qui de cęlo ceciderunt, videtur intelligere, & ex ordine principatuum fuisse primum dæmonum, & præfuisse terrestribus, testatur B. Damascenus lib. 2. cap. 4. Quia verò in malitia sua diuersos ordines, & principatus faciũt ad diuersa facinora, & scelera inuitantes; ideo dicuntur principes.

Rectores verò mundi, & Græcè est additum, Seculi huius, ob id dictum est, quia regunt mundum, hoc est mundanos, quos Apostolus superiùs tenebras vocauit, cùm dixit: Eratis aliquando tenebræ. Et fortassis notatur primus diabolus, qui rector mundi dicitur.

Dæmones cur Rectores mundi seculi huius nominentur.
Ephes. 5.

Et ne quis appellatione mundi cœlum, & terram intelligeret; subiunxit, tenebrarum, quos voce efficta, & nunquàm in Scripturis vsitata κοσμοκράτορας vocauit, vt rem nouam nouo exprimeret vocabulo. Et ad verbum significat mundi potentes.

1 Ratio cur dæmones dicantur rectores tenebrarum harum.

Dæmones etiam vocantur Rectores tenebrarum: quia per tenebras, id est, ignorantiam, & inconsiderationem regnant: sicut 2. Corinthior. 4. dicitur: *In quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio Euangelij, &c.* Quemadmodum & Christus lux dicitur, qui regnat per lucem fidei, & sapientię, quam impertitur.

Altera.
2. Cor. 4.
Ioan. 8.

Subdit: *Contra spiritualia nequitiæ in cælestibus*, vel vt alij vertunt, contra spirituales nequitias. Quibus verbis & naturam, & ingenium dæmonum notauit: naturam quidem, quia vocat spiritus, vt rectè ponderauit Beatus Basilius quodam loco; ingenium verò, quia nequitias, siue potiùs versutias appellat: nam πονηρία Gręcè, pręter malitiam, versutiam quoque denotat. Vnde superiùs dixit, insidias, siue μεθοδείας. Et addit: *In cælestibus.* Videtur ergo in his omnibus arguere primùm de ab arte ipsorum, & fraude; secundò à potestate, & viribus, quia sub aspectum non cadũt, tertio à loco, qui sunt in aëre hoc caliginoso: nam indicuntur volucres cœli, & Dauid,

Dæmones cur Paulus spirituales nequitias appellauerit.
B. Basil. ho. 9. quod Deus nō est autor malorum, sub fin.
Matth. 13.
Psalm. 146.

uid, *Qui aperit*, inquit, *cœlū nubibus, &c.* Alibi, *Respicite volatilia cœli*, & reliqua. De quo D. Hieronymus hoc loco ait: *Omnium Doctorum opinio est, quod aër iste, qui cœlū, & terram medius diuidens inane appellatur, plus sit contrarijs fortitudinibus.*

Hieron.

Chrysost.

Beatus autem Chrysostomus sermo. 21. circa medium, verbum, *In cœlestibus*, aliter interpretatur: In cœlestibus, ait, sita est pugna. Non de gloria, sed propter mancipationem certatur. Propterea & irreconciliabiles hic sunt inimicitiæ. Vehementior est contentio, & pugna, quando pro magnis pugnatur: illud enim, in cœlestibus, idem est atq; pro cęlestibus. Non vt spiritus mali si vicerint, aliquid rerum cœlestium consequantur, sed vt nos illis spolient, ac si dixisset, qua in re sita sit pugnandi conditio. Idem docet Beatus Athanasius libro Quæstionum ad Antiochum principem, quæst. 145. & Theodoritus eum secutus sensum: *De cœlestibus*, inquit, *ordinibus contenditur. Prælij nobis præmium proponitur regnum cœlorum.* Et Occumenius post beatum Chrysostomum, annotat præpositionem ἐν poni pro διὰ, id est, propter cœlestia, vel de cœlestibus, vt supra annotauimus in illis verbis: *Ego autem dico, In* (pro de) *Christo, & in* (pro de) *Ecclesia.*

Quid Iactandum nobis esse aduersus principes & potestates in cœlestibus.

B. Athanas. tom. vlt.

Theod par. 2.

Ephes. 5.

Alter sensus Augustini, quid sit, in cœlestibus.

Augustinus verò lib. de Agone Christiano cap. 3. habet idem quod Hieronymus; magis tamen accedit sententię Grecorum, etsi idem cum illis non planè sentiat. Accipit enim præpositionem, *In*, propriè hoc modo: vt videlicet nos in cœlestibus constituti, id est, in spiritualibus Dei pręceptis, dimicemus contra spiritualia nequitię quæ nos inde conantur abstrahere.

Sequitur: *Propterea accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare:* Propterea, inquit, qui tam vehementes hostes habemus, accipite panopliam Dei. Diem malam appellat, vel tentationis ingruentis pręsentem, quę mala dicitur, ob prauas actiones, quæ in illa contingunt; & ob periculorum cōflictum, de quo superius dixit: *Quoniā dies mali sunt:* Vel diem iudicij, vt Hieronymus accipit, vt possit calumniātibus de bono, & animas nostras repetentibus stare omnibus perfecti, vt Græca litera habet; id est, cùm perfeceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, & repleti fueritis bonis operibus, quæ sobriam confidentiam præstant, possitis inquam stare. Nam qui benè agit, ad lucem venit, vt manifestentur opera eius, qui in Deo sunt facta. Propheta quoque dixit: *Beatus vir qui intelligit super egenum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus*, hoc est in die iudicij, in quo examinabuntur de operibus misericordiæ in proximos erogatis. Et his verbis allusit Paulus ad verba Euangelica: Vigilate itaque, omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante Filium hominis. Posset tamen non incommodè de vtraque die interpretari hic locus, quia vtrique conuenit.

Resistere in die malo.

Hieronym.

Luc. 17.

Ioan. 3.

Psalm. 40.

Matth. 25.

Luc. 21.

Iam singulatim explicat arma, dum ait: *State ergo succincti lumbos vestros in veritate.* Quæ sententia Græcè expressus declaratur: State ergo lumbis vestris circumcinctis balteo per veritatem. Hæc est prima panopliæ armatura. Et metaphora sumpta videtur ab his, qui accingunt se operi, vel itineri, vel vt alij probabilius putant, à militibus, qui eam partē corporis, id est, lumbos, balteo laminis conserto tegere solent in bello: ad quod respexit Dominus, cùm dixit: *Sint lūbi vestri præcincti, & lucerna, &c.* Et Petrus ad illud Christi alludens, dixit: *Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrij, & perfecti sperate in eam quæ offertur vobis gratiam.*

Quomodo stare debeamus succinctu lubos nostros in veritate.

Luc. 12.

1. Pet. 1.

Ad priorem metaphoram Ambrosius putat Paulum allusisse: *Omnis*, inquit, *qui operari vult, succingit se, vt ablato impedimento diligentius operetur.* Qui verò ad textū Pauli aspexerit, posteriorem sententiam amplexabitur. Balteus enim, cingulum est militare, ex quo ensis pendebat: & non magni refert, quod quidam nouus interpres addidit balteum, quæ vox in Græca veritate non est: quia reuerà milites non aliter ferè pręcinguntur ad pugnam, quàm balteo. Et ita legimus Psal. 17. *Et præcinxisti me virtute ad bellum; & supplantasti inimicos meos subtus me.* Et 3. Reg. 20. *Ne glorietur accinctus æquè vt discinctus*, id est, non perinde glorietur ille qui adhuc accinctus in bello incedit, & pugnat, atque ille qui victoria potitus discinctus est. Et sic expediunt hunc locum Chrysostomus, & Ambrosius.

Alter sensus illorū verborum: State ergo succincti lumbos, &c.

B. Ambr.

Psalm. 17.

Chrysost. ser. 22.

Quod verò addit, in veritate, intellige dogmatum fidei, vel in veritate sanctæ, & castæ vitæ citra omnem hypocrisim. Et milites circumcingunt lumbos, & ventrem, vt partes illas teneriores, & magis ictibus expositas tutari possint. Vos vero lumbos spirituales, & ventrem circumcingite per continentiam, qua reprimitur gula, & luxuria: nam in lumbis est luxuria, qui audiunt Christum veritatem illam prædicantem: *Sunt Eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum.* Sunt ergo succingendi lumbi veritate, vt non accedamus ad scortū, id est, ad hæresim, siue mendacium, siue hypocrisim.

Lumbi præcingendi nobis cur in veritate.

Matth. 19.

Occume-

III. sensus Oecumenij c.10. atq; etiã D. Chrysostomi.

Oecumenius hoc loco comparat lumbos in homine, carinæ nauis, quæ fundamentum quoddam est, & ædificium omne sustinet. Vnde & labore defatigati, appositis ibi manibus tãquam ad fundamentum requiescunt. Nostrum igitur principium primò constringit tanquam animæ vigorem, qui in nobis est. Et figuratè lumbos appellat. Porrò veritas ad multa intelligitur. Est enim veritas dogmatum, veritas vitæ separatæ ab hypocrysi, veritas sermonis fraudulentiam, ac dolum abnegantium; veritas cogitationis, quæ nihil habet adulterini, aut fucati dęmonis semitis. Hæc OEcumenius. De secunda armatura subdit: *Induti loricam iustitia.* Intelligit thoracem, cuius vna pars à pectore ad vmbilicum, altera, quam zonam vocant, ab vmbilico ad genua protendebatur. Est igitur thorax, ferrea tunica, quæ maximè pectus, & vitalia membra & humeros defendit. Et iustitia, quæ comes est veritatis, seruit ad excipiendos ictus, & tela diaboli: quia iustitia est non recedere à mandatis Dei, & Dominus illam habebat, cùm repelleret à se dæmonem, dicens: *Non tentabis Dominũ Deum tuum.*

Quotuplex veritas.

Quid lorica, seu thorax iustitiæ.

Matth. 4.

Definitur iustitia. Alijs quid thorax iustitiæ.

Est autem iustitia, constans, & perpetua voluntas reddendi suum cuique: qua vitalia membra spiritus nostri, hoc est virtutes tutamur. ¶ Per thoracem iustitiæ, siue iustiam alij intelligunt charitatem, quæ totũ hominem armat; & ideò 1. Thessalo. 5. Apostolus loricam fidei, & charitatis dixit, vt exprimat, in illis esse nostram iustitiam. Et addidit fidem, quam tamen hic vocat scutum. Ita & lorica excipit ictus, vt scutum internum, & protegit vitalia, ne penetrentur.

1. Thess. 5.

Ocreæ, seu calceamenta quę mysticè.

Tertiò thoracem sequuntur ocreę, quas Græci κνημίδας vocabant, quibus pes ipse obtegebatur, si quis vellet. Homo habeat calceatos pedes, dũ ambulat in diebus, quibus agit pœnitentiam, vt peccata sua deleãtur, & sic putaretur abijcere calceos ad euangelizandum. Nam qui in terra sancta sunt, debent extrahere calceamenta pœnitentiæ, quæ filio prodigo reuertenti data sunt, quibus detractis, præparatio fit illorum, qui alijs prædicare debent. Nam tales non debent esse in peccatis, vel in ordine pœnitentium.

Luc. 15.

Quid habere calceatos pedes in pręparationẽ Euangelij pacis.

Possumus etiam aliter exponere, nimirũ affectus nostræ mentis terrena nõ tangant, aut terrenis commodis ne nitantur, oportere esse calceatos in pręparationem Euangelij pacis, id est in eo quod præparatis cordibus aliorum euangelicam prædicatione, quæ annunciat pacem inter Deum & homines: omnes suscipiunt. Calceamenta sũt ex corio mortuorum animalium, & significant exempla Patrum iam defunctorum, quibus ab omni terrena lęsione defenduntur pedes nostrę mentis, id est affectus, quibus tanquam pedibus ad faciendum aliquid promouemur.

Ephes. 2. Luc. 2.

In omnibus sumentes scutum fidei. Quarta est armatura defensiua vt ferè sunt omnia præter gladium. Nostrum enim est nos tueri, & neminem lædere, vt Martyres fecerunt. Est autem fides, scutum, quia illam primo loco impugnat dæmon, si fortè nos possit ea spoliate: quia illa ablata, cætera ruũt. Estque protectrix cæterarum virtutum; ideò tanquam clypeus manu sinistra tenendus est, & in omnibus congressionibus, siue tentationibus aduersarij opponendus. Vel super omnia, vt Græca vox insinuat. Est enim fides omnipotentis Dei, ac Christi fortissimi Imperatoris, vt ea corde credita, & ore confessa, possimus omnia tela dæmonis restinguere, & repellere.

Scutum fidei nobis quod sumendum fidei virtus.

Rom. 10.

Vocat dæmonem, nequissimum, Græcè πονηρὸν, id est improbum, & laborem inferentem, si vocis etymon consulas, & familiare est interpreti nostro ponere superlatiuum pro positiuo, id est, nequissimum pro nequam, vel maligno. ¶ Ignita verò tela, sunt tentationes cor penetrantes, & in eo flammam concupiscentiæ, aut vindictę, aut ambitionis, vel appetitus gloriæ alentes, vt ab spiritualibus ad terrena deturbent. Tunc autem vtimur scuto fidei, quando ea quæ sunt fidei, opponimus tentationibus; & fide inuisibilium munimur contra visibiles huius mundi creaturas, & dæmonem inuisibilem prosternimus. Hæc est enim victoria, quæ vincit mundum, fides nostra; & rursus: Sancti per Fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, & adepti sunt repromissiones, &c.

Nequissimi dæmonis quid ignea tela extinguere.

Vtamur scuto fidei quando.

1. Ioan. 5. Heb. 11.

Subdit de quinto armorum genere, vt totum corpus sit obtectum; *Et Galeam salutis assumite.* Galea caput protegitur. Et Gręcè τὴν περικεφαλαίαν σωτηρίου, id est salutis, vel salutaris, seu Saluatoris. Et vt per scutum fidei, intellexit fidem, & per thoracem iustitiæ, iustitiam, ita per galeam salutis intelligit spem, qua vna salui facti sumus: quę caput, id est mentem nostram à concupiscionibus leuat. Spes enim intuetur bona æterna, cò quòd non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quam expectamus. Est ergò galea salutis, periphrasis spei, vt habetur 1. Thessalon. 5. *Et galeam*, inquit, *spem salutis*, scilicet inducti.

Explicatur hęc metaphora: Galeã salutis assumite.

Rom. 8.

Ibidem.

1. Thess. 5.

Gladiũ spiritus quẽ vocet Apostolus.
Matth. 3.

Postremò adiungit telum offensiuum: *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Id est, gladium spiritualem, quod ipse explicauit esse verbum Dei. Hoc telum ter Dominus intorsit in dæmonem, cum tentanti obiecit tres Scripturę locos: *Non in solo pane viuit homo. Non tentabis Dominum Deum tuum: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.*

Deut. 8.
Supra 6.
Ibidem. 13.
Matth. 10.
Infra 16.

Et inter omnia alia illo acerbissimo torquetur, cum dixit: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus: Et, Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis:* denique, *Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* De virtute huius gladij & efficacia lege quæ Apostolus Hebræor. 4. dixit: *Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Secat enim, vulnera salutaria infligit, mortem peccati inducit, & dæmonem confusum, & tentantem à se repellit. Vocat Poeta fatiferum ensem Æneæ datum à Vulcano, eo quòd omnibus quos percuteret, fatum, hoc est, mortem inferret: Et perinde est, dicere fatiferum, atque mortiferum. Hic autem gladius verbi Dei mortem infert semper veteri homini, & vitam conciliat nouo.

Gladij spirit⁹ efficacia.
Hebr. 4.
Virg. 8. Æne. sub finem.
Qui auferat vitam, quam afferat gladius ille.

Nec mireris, si post gladium spiritus dixerit per neutrum. Quod est verbum Dei: respexit enim potius ad rem ipsam, quam ad gladium, qui est generis fœminini Græcè, vt alibi: Semini tuo qui est Christus: quamquam familiare sit Hebręis, Relatiuum adiungere non tam nomini præcedenti, quam sequenti, pro arbitrio loquentis. Et hactenus Paulus muniuit, ac armauit hominem à vertice capitis ad plantam pedis. Primò enim voluit apponi cingulum, deinde loricam, siue, vt Græcè habetur, thoracem, tertiò addidit ocreas, quibus tibiæ, & pedes teguntur, quæ à Græcis κνημῖδες, à Latinis caligæ vocantur. Vnde Ausonius de Caij Caligulæ cognomento dixit:

Qualis hæc grammatica: gladiũ spirit⁹ quod est verbum Dei.
Galat. 3.
Armaturæ Dei artificiosa Pauli descriptio.
Caius quare dict⁹ Caligula.
Auson. Gallus.

> *Caius, cognomen Caliga cui castra dederunt.*

natus enim erat in castris, & caligis vtebatur.

Homerus in scuto Achillis enarrando, & Virgilius in clypeo Æneæ describendo, multam versuum copiam fuderunt: sed hic breuissimo laconismo Apostolus omnia nobis arma suppeditauit.

Hom Ilia. 19.
Virg lib. Æn. 8. circa fin.

Illud etiam non silebo, Apostolum omnia arma enumerasse, quæ Poeta tradit libro 8. Æneid. quando enarrat arma à Vulcano fabrefacta in Æneæ vsum. Ita enim habet:

> *Terribilem cristis galeam, flammasque vomentem,*
> *Fatiferumque ensem, loricam ex ære rigentem, &c.*
> *Tum leues ocreas electro, auroque recocto,*
> *Hastamque & clypei non enarrabile textum.*

Et expressè cinguli, aut baltei non meminit: sed subintelligendum quia tribuit ensem, qui pendebat ex balteo, cum manu gestaret hastam. Et in his omnibus nullum aliud telum diuersum ab his quę Paulus enumerat, nisi hastam posuit, quam tamen Homerus lib. 19. Iliados in armis quæ fingit à Vulcano confecta per Thetidem Achilli donata reliquit; sicut etiam gladium.

De balteo, cinguloue cur Paulus Dei enarrans armaturam, nil dixerit.

Quid hasta.

Hasta autem, aut erat missile telum, quod pilum, & iaculum, & spiculum nominari, & eminus intorqueri solebat; aut lanceam significat, quæ mitti consueuerat, qua nimirum non admodum procul milites pugnabant: nam accincti gladijs, sinistra clypeum, dextera hastam gestabant; vt videas Poetam doctissimum ea omnia tradere, quæ hic docet Paulus, B. Cyprianus propositis his verbis, subiungit: *Hæc arma sumamus, his nos tutamentis spiritalibus, & cœlestibus muniamus, vt in die nequissimo resistere diaboli minis, & repugnare possimus. Induamus loricam iustitiæ, vt contra inimici iacula munitum sit pectus: & tutum. Calciati sint Euangelico magisterio, & muniti pedes, vt cum serpens calcari à nobis, & obteri cœperit, mordere, & supplantare non possit. Portemus fortiter scutum Fidei, quo protegente quicquid iaculatur inimicus, possit extingui. Accipiamus quoque ad tegumentum capitis galeam salutarem, vt muniantur aures, ne audiant edicta feralia: muniantur oculi, ne videant detestanda simulacra: muniatur frons, vt signum Dei incolume seruetur: muniatur os, vt Dominum suum Christum victrix lingua fateatur. Armemus & dexteram gladio spiritali, vt sacrificia funesta fortiter respuat, & Eucharistiæ memor, qua Domini corpus accipit, ipsum complectatur, à Domino sumptura præmium cælestium coronarum.* Hæc ille satis eleganter.

Cyp. lib. 4. ep. 6 prope fin.
Elegans B. Cypriani ad hanc armaturã Dei capessendam adhortatio.

Quia verò non satis erat panoplia hæc; addit preces, & orationes, de quibus quarto loco dubitatum fuit: *Per omnem*, inquit, *orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu.* Absque oratione enim, & deprecatione, qua Dei opem obtinemus, impossibile est diabolo resistere. Oratione postulamus saluti necessaria: deprecatione, quam obsecrationem dixit, petimus auerti à nobis, perniciosa quæ timemus, vt cum dicimus, *Et ne nos inducas in tentationem: Et, A omni malo, Ab omni peccato. Ab ira*

Ad IV. dubit. De oratione, quam pręter armaturã Dei ab Ephesijs requirit Apostolus.
Matth. 6.

tua

tua, ab insidijs diaboli libera nos Domine. Et cũ ait: *Per omnem orationem*, nõ tam ad diuersas orationis species, quam ad eius perfectionem spectauit, quæ scilicet habeat omnes circumstantias, vt videlicet oremus, quo modò oportet, id est, humiliter, fideliter, & perseueranter. Nec enim potest esse vlla oratio integra, si aliqua necessaria circumstantia desit: *Petitis*, inquit, *& non accipitis, eo quod male petatis. Et, in omni tempore*, ait, aduerso scilicet, & prospero, *& in spiritu*, id est, in dilectione Dei, non in multiloquia, aut battologia, sicut Dominus dicit, Orantes autem, nolite multum loqui. Ambrosius interpretatur, In Spiritu, id est, in conscientia munda, & fide integra.

Tres orandi circũstantiæ.

Iacob. 4.

Quid oratio ne in spiritu.

Matth 6.

B. Ambros.

Et in ipso vigilantes in omni instantia, sine in sedulitate. Hoc dictum est de perseuerantia, vt saltem propter importunitatem exaudiamur, & patremfamilias de lecto suo surgere faciamus, vt largiatur nobis panes, quotquot habemus necessarios, nam Dominus in hac re non est tam auarus in dando, quam nostrę importunitatis, & instantię & vigilantię est cupidus: vt indicat exẽplum Chananęæ, cui se minus deprecabilẽ præstitit, vt illa animum suum perseuerantem, & orationi instantem proderer. Collige etiam Apostolum preces continuas pro successu Euangelij, & extirpan dis hæresibus à laicis exigere: Quid ergò faciendum est clericis, vel religiosis? *Pro omnibus*, inquit *sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei, &c.* Pro sanctis omnibus orandum docer, vt constantes sint in bono, & perseuerantes. *Et pro me*, inquit, nam & pro Petro posito in vinculis, oratio fiebat ad Deum.

Luc. 19.

Mira ad nos perseuerãter, ac vigilanter õrantes exaudiendos diuina propẽsio.

Matth. 15.

Clerici & religiosi pro quibus orare debeant.

Act. 12.

Illud verò: *Vt detur mihi sermo in apertione oris.* Hebraismus est, sicut & illud: Aperiens os suum, docebat eos. ponderat Oecumenius verbum in apertione oris: Neque enim, inquit, præmeditabatur quid locuturus esset, Christo obtemperans, qui dixit: *Cum tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, &c.* sed ex proximo, & in eo ipso quo os aperiret, sermo procedat. Addit, *Cum fiducia*, id est, vt cũm libertate causam agam, & rationem rectam Euangelij à me prædicati reddam. In vinculis enim erat, & pro se responsurus coram Principe, pro quo legatione fungor in catena: quia illud, *pro quo*, refert vel Euangelium, vel mysterium Euangelij, clarius dixit, Super quo legatione fungor, quia missus sum à Deo, vt fungar legatione Christi. Non enim pro Euangelio legationem subibat.

Declaratur hæc phrasis: Vt detur mihi sermo in apertiõe oris.

Matt 5.

Oecum. c. 10.

Matth. 10.

Quid aperire os cũ fiducia.

2. Cor. 5.

Expende ornamentum gloriosum suæ legationis, nimirum catenam, in qua non secus Apostolus gloriabatur, quam de ipsa cruce Christi, de qua dixit: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.*

Gloriosum Apostolicę legationis insigne quod.

Galat. vlt.

Subdit: *Vt in ipso audeam, prout oportet me loqui.* Quod ait: *in ipso*, ἐν αὐτῷ, potest interpretari, de ipso, sicut superius, *in Christo & in Ecclesia*. Quod ait, audeam loqui, Græcè est παῤῥησιάσωμαι, hoc est liberè, & cum fiducia loquar: nam id communiter est παῤῥησία hoc est libertas in loquendo.

Qualis hæc phrasis: Vt in Christo audeam, prout oportet me loqui.

Ephes. 5.

Vt autem & vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, &c. Mirum est, Apostolũ vinctũ non cõtentum epistolam tam plenam, tamq; consolatoriã ad Ephesios mittere, sed destinauit Tychicum, quem charissimum fratrem, & fidelem ministrum in Domino vocat, vt speciatim de statu, & causa sua commonefaceret, & quatenus ipse in catena àministrando Dei verbo Romanis Principibus non fuisset impeditus, & quod quod spes esset breuis liberationis, neque turbarentur de vinculis suis, quæ in Christi, & ipsorum Ephesiorum credentiũ gloriam cedebat. *Pax fratribus, & charitas cũ fide à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo.* Precatur pacem, & charitatem cum fide, & hoc fratribus, hoc est credentibus, non autem, ijs qui alijs adhærent opinionibus. Charitas autem nullum lucrum adfert, nisi fides quoque illi sit coniuncta. Hic etiam annotare potes, non solam fidem solari, sed eam, quæ cum charitate, & pace Christiana coniuncta est: sicut alio loco dixit, in Christo nihil aliud valere nisi fidem per charitatem operantem.

Ad V. dub. De eo quod Paulus nõ solũ hanc Epistolam, sed & Tychicum ad Ephesios destinauit.

Fratribus, & cur charitatẽ cum fide precetur Apostolus.

Sola fides quæ soletur.

Galat 5.

Concludit: *Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Iesum Christum in incorruptione, Amen.* Salutatio Pauli est. Et ait: Gratia cum omnibus, id est, non tantum vobis, sed cum omnibus, qui vbique diligunt Dominum in statu immortalitatis existentem, atque regnantem, seu cum incorruptione, id enim est quod Græcè dicitur ἐν ἀφθαρσίᾳ. Alij interpretantur purè & syncerè, & incorruptè, iuxta illud: Sentite de Domino in bonitate, id est, Benè sentite de Domino. Sunt etiam tertiò qui hæc referunt ab Apostolo dicta propter execrandas turpitudines, & libidines Simonis Magi, & Gnosticorum, qui Christum putabant se posse diligere, retenta carnis licentia, & lasciuia. Anselmus interpretatur: In incorruptione, id est, qui Christum non pro corruptibilibus, & temporalibus bonis, sed pro æternis, quæ

Ad postremũ dub. Quid sit diligere Dominũ nostrũ Iesum Christum in corruptione.

Alter sensus.

Sapient. 1.

Tertius.

Quartus Anselmi, tom. 2.

interire non possunt, & propter perpetuæ incorruptibilitatis corporum spem Christum amant. Nam qui sic eum diligunt, mens eorum, aut caro nunc corrumpi non valet. Et hic sit finis nostrarum disputationum in hanc Epistolam.

DISPVTATIONES IN PAVLI EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

DISPVTATIO I.

De ciuitate, & populo Philippẽsium: & quale sit argumentum, quod in hac epistola peculiariter ab Apostolo tractatur.

Philippenses qui: Philippi quæ ciuitas: quomodo olim dicta à quo denominata.

PHILIPPENSES, ciues sunt qui vrbem incolunt Philippos, ciuitatem in plurali numero dictam, vt Athenæ, Thebæ, Cumæ, Venetiæ, estque ciuitas prima partis Macedoniæ post Thraciam, celebris inter alias Asiæ prouincias commemorata. Cùm autem prius hæc ciuitas Dathos vocaretur; à Philippo Rege, patre Alexandri Magni, instaurata est, & nomine suo insignita, atq; illustrata. Et quia paulò post colonia est facta Romanorum; ideò Romani facilè ad eam diuertebant. In cuius campis Philippicis siue Pharsalicis, prius Cæsar, & Pompeius, postea Augustus & Brutus de rerum summa decertârunt: qua de re cecinit Poeta:

Quando primum in ditionẽ Romanorũ venerit.

Virg. 1. Georg. in fine.

Romanas acies iterum videre Philippi.

& iterum:

Nec fuit indignum superis bis sanguine nostro AEmathian & altos AEmi pinguescere campos.

Ibidem. Æmathia quid sit, hoc nomen vnde habeat.

Est autem Æmathia siue Æmonia, idem quod Thessalia; à monte edito, qui dictus est Æmus, sic appellata, qui non longè distat ab alio altissimo monte Athos vocato, inter Thraciam & Macedoniam, quę nunc dicitur Albania, sito: cuius vmbra in procul dissitam insulam (Lemnos nuncupatam) se porrigebat.

Act. 16. Quas Romani colonias nominarent: vnde tegerentur.

Et quoniam Actor. 16. Philipporum ciuitas dicitur colonia, nec additur quorum esset colonia: perpende quòd ciuitates præcipuæ, quæ Metropoles vocabantur, & colonias efficiebant, id est ciuesin alium habitandi gratia deducebant, illorum oppida coloniæ vocabantur: quæ sanè non proprijs, sed Metropolis legibus viuebant. Ita Tyrij deduxerunt coloniam in Carthaginem, cuius meminit Poeta, cùm ait;

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuêre coloni, Carthago.

Virg. 1. Æneid. inst. to. Earũ institutionis causæ.

Hinc Romani, cùm multos ex veteribus nouisque incolis Romæ paupertate premi intelligerent, adeò vt censui soluendo non sufficerent, Triumuirorum opera, qui à Senatu ob id eligebantur, loca in primis considerabant, in quibus Reipublicæ expediret propugnaculum constitui, & edicta proponebant, à quibus qui nouam coloniam deduci vellent, nomina danda esse censebant: qua ratione & vrbs pauperibus exonerabatur, & rei familiaris pondere grauati ad nouas quibus indigebant, diuitias gratis datas cum familia sua accedebant. accipiebant enim modò duo, modò quatuor, modò sex, aut septem, aut plura iugera terræ, vnde possent viuere. Erat ergò colonia, oppidum, in quod Romani ex vrbe Roma ciues traduxerunt, vel quòd sine traductione coloniarum, nomine donatum erat, & ciues Romani dicebantur, & ius habebant ferendi suffragij.

Lucã Philippos non ostẽ Romanorũ coloniam accepisse.

Cùm autem eo tempore, quo Romani rerum potiebantur, scriptus sit liber Actuũ Apostolicorum; cùm dicitur absolutè Act. 16. Philipporum ciuitas colonia, intelligendum est, Romanorum: quod ex eo etiam colligitur, quod inferius cum Philippenses Paulum, & Silam Apostolos comprehendissent, & magistratib. obtulissent, dixerũt: *Hi homines conturbant ciuitatem nostram, cum sint Iudæi, & annunciant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere cum simus Romani.*

Actor. 16.

Et in fine capitis, cum iussisset Magistratus eos cæsos de carcere educere, responderunt Apostoli; *Cæsos nos publicè indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem & nũc occultè nos ejiciunt. Non ita, sed veniant, & ipsi nos ejiciant. Nunciauerunt autem magistratibus lictores verba hæc. Timueruntq; audito quod Romani essent.* Et hæc sint satis de Philippensibus.

Cur Paulus scripserit ad Philippenses.

Iam causa explicanda est, quæ ad hanc conscribendam Epistolam, Apostolum adduxit. Cùm Paulus pertransita Mysia, Troa-

Act. 16.

Troadem descendisset, visio illi per noctem ostensa est: Vir Macedo quidam erat stans, & deprecans eum, & dicens: *Transiens in Macedoniam, adiuua nos.* Hac visione certus factus Paulus, & animatus, quòd ad euangelizandum Macedoniæ Deus eum vocasset, continuò è Troade nauigauit cum Luca, & alijs comitibus suis, & rectò cursu primùm peruenit in Samothraciam insulam, sequenti die Neapolim, & inde Philippos. Vbi primùm post aliquot dies habuit sermonem Apostolus foras portam iuxta flumen, vbi solebat esse oratio: & Lydiam purpurarum venditricem cum tota domo sua Christo lucrifecit. Deinde expulso dæmonio de puella quadam, quæ pythonem habebat, id est, Spiritum diuinantem, & quæ magnum quæstum præstabat dominis suis: inde concitati domini, commouerunt magistratum & plebem aduersus eos, & virgis cæsos carceri mancipârunt. Illis verò media nocte laudantibus Deum, terræ motus factus est magnus, & aperta sunt ostia carceris, quod cum custos carceris excitatus vidisset, euaginato gladio volebat seipsum interficere, existimans vinctos fugisse. Sed clamauit Paulus voce magna, dicens: *Nihil tibi mali feceris, vniuersi enim hic sumus.* Hine secuta est conuersio custodis carceris, cum tota domo sua baptizati, & cum honore de carcere dimissi. Et salutata Lydia, Sylas & Paulus perambularunt Amphilopolim, & Apolloniam, & tandem Thessalonicam (quæ sunt præcipuæ ciuitates Macedoniæ) peruenit: in qua magnas passi sunt persecutiones, vnde & fructum non vulgarem protulerunt.

Ibidem. Quos primum ille Philippis Christo lucrifecerit.

Cùm igitur Paulus Romæ in vinculis ageret, & Philippenses ardenti eum prosequerentur charitate; per Epaphroditum pastorem suum ad vrbem destinatum, quæ vincto ad vitam tolerandam, aliosque, extraordinarios sumptus opus erant, miserunt. Nec dubium est, quin Epaphroditus Paulo totius Ecclesiæ Philippensium statum exposuerit, conscius; factus fuerit, de quibus à Paulo monendi erant Philippenses.

Philippensiũ in Paulum Romæ vinctum liberalitas. *Philip. 2.*

Apparet autem Philippenses à pseudapostolis, qui tunc passim ad spargendas sanæ doctrinæ corruptelas aberrabant, tentatos fuisse. Sed quia in vnitate fidei perstiterant, laudat eorum constantiam, & mirificè eos in accepta veritate confirmat, omnia expungens, quæ poterant vel à vero abstrahere cursu; Vel currentes in via Domini, impedire quò minus procederent.

Eos. fideles cur laudet.

Primum ergò Apostolus de suo animi pij erga eos affectu testatur, quò fidem sibi & beneuolentiam eorum conciliet.

Epistolæ ad Philippens. primi capitis argumẽtum.

Deinde erudit eos, ne cruce, & vinculis suis offendantur, ostendens plus commodi, quam dispendij ex illis enatum fuisse: proinde gloriandum in afflictionibus, seque hoc nomine gaudere, & sperare res suas meliori loco breui futuras. Denique asserit, vel mortem se adeò non horrere, vt optet etiam, si Christo volente contingat. Sed quia sperabat, vitam suam vtiliorem fore Philippensibus: hinc vitę prolongationem in illorum profectum sperabat, ad pacemque & vnitatem eos adhortatur.

Quia verò ambitio mater est omnium discordiarum, & per quam vnam ianua patefit nouis, & peregrinis doctrinis: initio secundi capitis obtestatur eos, vt nihil prius aut antiquius habeant modestia, & humilitate: ad quod vehementissimis vtitur Incarnationis, Crucis, & mortis Christi argumentis. Et quò melius in officio eius retineat, breui Timotheum se ad eos missurum esse promittit: imò se ipsum cum Timotheo ad eos rediturum pollicetur, si modo Dei nutu & voluntate fieri queat. Deinde Epaphroditi moram, & tarditatem reditus ad eos excusat, quod grauiter fuisset infirmatus vsque ad mortem.

Argu. secundi capitis.

Tertio capite, vt à pseudapostolis caueat, legem, & operum merita Christo & gratiæ Euangelicæ admiscentibus: cohortatur ne patiantur, graue legis onus sibi imponi, & mox quantopere colenda sit Ecclesiæ vnitas commendat, notans eos, qui sectas nouas, & controuersias excitabant, & excitatas nutriebant.

III cap. Arg. & IV. *Act. 15.*

Postremò verò capite fraternè, & amicè laudibus, & præconijs Philippenses euehit, quòd præ cæteris prouincijs ipsum beneficijs sint prosecuti, tum alias cum esset Thessalonicæ, tum maximè cum in vinculis Romæ detineretur: quod ideò facit, ne putent male collocatum beneficiùm, quod ad subleuandam eius inopiam erogauerant. Tandem salutationibus, & commendationibus Epistolam claudit, quam per Epaphroditum fidelem Christi ministrum, & sanitati restitutum direxit.

Philippẽsium in se benefi cẽtiam Apostolus quare cõmemoret.

Habet ergò hæc epistola hoc peculiare, quòd ex vinculis scripta sit, non quidem posterioribus, ex quibus non euasit, sed ex prioribus, ex quibus Diuino beneficio liberatus fuit, vt beatus Chrysostomus in præfatione Epistolæ tomo 4. probabi-

Primũ huius epistolæ priuilegium. *Chrysost.*

babilibus argumentis colligit, etiã si Theophylactus & Oecumenius obscurè de hoc agant, & videri possunt de posterioribus vinculis interpretari. Sed cõfirmatur Chrysostomi sententia apertissimis illis verbis: *Scio quia manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei.*

Philip. 1.

Secundum ac tertium.

Deinde & illud est peculiare huius Epistolæ, quòd in eius exordio, sicut in binis illis ad Thessalonicenses literis, non se vocat Apostolum, quia ob singularem illorum fidem, & puram ac sanctam vitam, Apostolicæ autoritatis calcari non indigebant.

Addimus tertium: Philippenses fortunatos extitisse, & dignos, quibus non solùm Apostolus hanc Epistolam daret, sed vt etiam alias duas Epistolas à duobus Apostolicis viris, & martyribus, nempe beato Ignatio, & beato Polycarpo accipere mererentur. Et sanè in illa priori beatus Ignatius, illos vt perfectos, & constantes laudat, virtutem verò crucis, & mortis Christi magna oratione amplificat, & in dęmonem, qui per hæreticos tanquam per organa sua, illam per imaginationem, non per veritatem factum dogmatizauerat, vehementius insurgit: quod illis quæ scribit Paulus ad Philippenses tertiò, est consentaneum, cuius hæc sunt verba: *Princeps huius mundi in hoc gaudet, quando quis crucem negauerit. Interitum enim sibi ipsi esse cognouit confessionem crucis, hoc enim trophæum est contra eius virtutem, quod videns expauescit, & audiens timet. Nam & antequam facta esset crux festinaba: facere hoc, & operari in filiis diffidentia: operatus est autem inuidia in Pharisæis, & Sadducæis, in senioribus & iuuenibus, & in Sacerdotibus. Cùm autem properaret, vt fieret, conturbatur, & postea desperationem immisit proditori, & laqueum ei ostendit, & suspendium eum docuit: & mulieri immisit timorem in somno ipse conturbans, & compescere tentans patibulum crucis, ipse omnia euocans mouet in suam perniciem, non recognoscens, in tantum enim mala erant non omnia. Malignus autem sentiebat suam perditionem. Initium enim illi fuit ad damnationem crux Christi, principium mortis, initium perditionis, propter quod in aliquibus quidem operatur negare crucem, passionem erubescere, qui vt funestum putant vocari de Virgine generationem, circumcidere ipsam naturam, & diffamare ipsam naturam, & diffamare quasi odiosam, Iudæorum auxiliator est ad negationem crucis, Paganorum ad calumniã Mariæ, Hæreticorum ad phantasiam. Multiformis est enim malitia princeps, furans sensus, contrarius sibimetipsi, & alia quidem suggerens, alia verò ostentans.*

B. Ignat. ep. 8. nõ procul à princ.
B. Ignatij ad Philippenses argumentũ epistolæ.
Philip. 3.
Quam cæca diaboli, teste Ignatio in Christum inuidia.
Matth. 27.
Ibidem.
Crucis Christi virtus.

Et infra: *Quid tanquam gloriam in hominem factam passionem simulationem vocas, & mortem immortalis gloriam existimas? Si Deus est homo, quid vnicum vocas Dominum gloriæ, illum videlicet natura immutabilem? Quid sine lege dicis legislatorem, qui non humanam naturam habuit? Verbum caro factum est, Verbum homo, sed non in homine. Quomodo igitur magnus est ille, qui in principio omnem sensibilem, & intelligibilem naturam voluntate Patris præparauit, qui cum esset in carne, omnem infirmitatem, atque languorem curauit. Quomodo autem non est Deus ille, qui mortuos resuscitauit, claudos sanauit, leprosos mundauit, cæcos illuminauit, aquas in vinum conuertit, tumque exercitum verbo tantum fugauit? Quid ergo deiicis naturam Virginis, & membra turpia vocas: hæc ergo præseminas, & mutari iubes masculos in facie fœminarum, fœminas verò in illicitum desiderium masculorum, tunc omnia turpia videntur, & pudicum teipsum facis, cùm sis fornicationis spiritus. Ignoras quia tunc sit aliquid turpe, quando illicitè perpetratur? Cæterum nihil turpe est, quod sine peccato geritur, nihil prauum, sed omnia bona valde. Et tu non videns pessundans ea.* Hæc ille sanctissimus, & grauissimus Pater.

Crucis Christi ignominiã vt spectabat dęmõ, minime eius diuinitatis gloriam obscurasse.
1. Cor. 2.
Ioan. 1.
Gen. 1.
Ioan. 1.
Matth. 4.
Infra 11.
Ioan. 2.
Osee 4.
Quid sit tãtũ turpe, vt magnus dixit Igna.
Gen. 1.

Tertiam quoque à Polycarpo Ioannis Euangelistæ discipulo, & Smyrnæ Episcopo acceperunt Philippenses Epistolam, quæ etsi mutila & decurtata olim ederetur à Typographis, iam integra, & plena restituta est, in qua Epistolæ Pauli ad eos missæ mentionem facit his verbis: *Propterea quia neque ego, neque similis alius mei poterit sequi sapientiam beati, & gloriosi Pauli, qui fuit apud vos, & visus est secundum faciem illis qui tunc erant hominibus, qui docuit certissimè, atque firmissimè verbum veritatis, qui & absens scripsit vobis Epistolas, ad quas deflectimini, vt possitis ædificari in fide, quæ data est vobis, quæ est mater omnium nostrum, subsequente spe, præcedente dilectione, quæ est in Deo, & in Christo, & in proximo.* Hæc ille.

De epistola B. Pauli ad Philip. egregiũ testimoniũ B. Polycarpi.

Vbi perpende, Polycarpum vocare Epistolas in plurali, quia præter illam ad Philippenses, vtramque ad Thessalonicenses, tanquam sibi scriptas agnoscere debebant qui in vna, & eadem Macedoniæ prouincia non procul à seipsis commemorabantur.

Cur Polycarpus Paulũ Apostolũ ad Philippen. scripsisse dicit epistolas, cũ vnã tantam scripserit.

Et in fine rursus, *Scripsistis mihi & vos, & Ignatius, vt si quis vadit ad Syriam, deferat literas meas, quas & dedero ad vos, si habuerimus tempus opportunum, siue ego, siue legatus, quem misero pro vobis. Epistolas sane Ignatij quæ transmissæ sunt vobis, habeo, & alias, quantascunque apud nos habuimus, transmisimus vobis, secundum quod mandastis, quæ sunt subiectæ huic epistolæ: ex omnibus enim vobis magnus*

Epistola B. Ignatij ad eosdẽ quid cõtineat secundum eũdem.

erit

erit profectus. Continent enim fidem, patientiam & omnem ædificationem ad Dominum nostrum pertinentem. Hactenus ille, ac de totius epistolæ argumento.

DISPVTATIO II.

In primi capitis verba: *Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens, super communicatione vestra in Euangelio Christi, à prima die vsque nunc: Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu, sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis: eò quòd habeā vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione, & confirmatione Euangelij, socios gaudij mei omnes vos esse, &c.*

Lib 1. Disput. in Paulum.

QVANTVM attinet ad salutationem, & ad eas quæ in ea sunt dubitationes, alibi explicatas reliqui, & cum possint cōmodè inde accipi, progrediar ad reliqua, quæ aliquid difficultatis habere videbuntur. Et primò quidem quæritur, cur à tanta gratiarum actione exordium dicendi Apostolus sumat. Deinde quid est dicere: *Super communicatione vestra in Euagelio Christi*, an quod essent vocati ad Christi doctrinam, an quòd essent communicantes de suis bonis Apostolo laboranti in vinculis participes fierēt eius laboris, & meriti quod in prædicando Euangelio sibi comparabat iuxta illud: Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ; mercedem Prophetæ accipiet.

I. & II. dubitationes.

Tertiò circa illud: *Qui cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiet vsque in diem Christi Iesu.* Dubitatur, quod opus vocat bonum, & quomodò illud perficiat Deus. Vsque in diem Christi, nunquid sine nobis, an nobis cooperantibus? Et quomodò addit hoc esse iustum sentire pro illis, nunquid si indicasset nonnullos ex illis operi incepto defuturos, iniustum quid sentiret. Quartò circa illud quod addit: *Eò quod habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione, & in confirmatione Euangelij*, ambigi potest, nunquid Euangelium egeat confirmatione, & defensione nostra? esset enim hoc creaturam reddere Creatore firmiorem, & fortiorem. Quintò, quid est quod ait: *Quomodo cupiam omnes vos esse in visceribus Christi Iesu:* nunquid Ephesios, aut Colossenses non ita cupiebat, aut aliquos amabat non in visceribus Iesu Christi? Sextò circa illud: *Quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Euangelij, ita vt vincula mea manifesta fierēt in Christo in omni prætorio*, dubitamus quid significet, & quid est prętorium, & quomodo quidam ex hoc ipso occasionem sumpserunt prædicandi verbum Dei.

Matth. 10.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.
Septima.

Septimò circa illud: *Quid enim? Deum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem, Christus annuntietur?* Primò dubitatur, quid supplendum est ad illud, *Quid enim?* Pendens est enim oratio. Deinde meritò dubitatur, cur permittat malis prædicari Euangelium, cum scriptum sit: *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, &c.* Et, *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, quia non est à Domino missus. Grammatica etiam illius sententiæ: *Quodsi viuere in carne, hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro*: Dubia enim huius verbi syntaxis videtur. Octauò, quid est ꝙ ait: *Secundum expectationem, & spem meam*, an idem significent illa duo vocabula: & quomodò ait: *Confido, scio, & expecto*: Nonò in illud: *Mihi viuere Christus est, & mori lucrum*, dubitatur, quem sensum hæc verba efficiant: Et videtur hoc dictum aduersari illi alteri sententiæ Apostolicæ: Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quòd nolumus expoliari, sed superuestiri. Videtur ergò quòd id amet, quod refugit, vel id refugit, quod amat. Videtur enim, quòd amor Dei præferendus sit proximi amori, sed ad mortem impellit Dei amor, ad vitam autem amor proximi: ergò vt amor Dei, præferatur amori proximi: præponenda esset mors vitæ. Quomodò item dubitat quid eligat, an manere in Christo, an dissolui, & esse cum Christo; cùm tamen sciret Apostolus illud; Quò pugna fortior, & diuturnior, eò maiorem illi coronam respondere? Quare maioris meriti est pugnare, quam quiescere. Decimò quæritur in illis verbis: *Vobis donatum est pro Christo, non solū credere, sed pati pro illo*, quale donum ex istis sit præferendum, an fides patientiæ, an patientia fidei.

Psal 49.
Eccl. 15.
VIII. & IX. dubitationes
2. Cor. 5.
Decima.

Breuiter est ad singula aliquid dicendum. Ad primum igitur more suo exorditur Apostolus à gratiarum actione; in quo modestia, & insinuatione vtitur ob duas causas: alteram, vt hoc argumento suam erga Philippenses attentionem, & beneuolentiam (quo ad suadendum, semper est efficacissimum) declararet: alteram, vt præterita laudando, in poste-

Solutio primæ quæst. Ab actione gratiarū cur Paulus exorsus sit.

Gratiarum actio quid sit: eius vtilitates

rum quoque ad peragendum cursum adhortetur. Est autem gratiarum actio, census, quem Deus præcipuè à nobis exigit, nõ quòd ipse sui causa humanis laudibus delectetur, sed vt per hanc viam nos ipsi excitemur ad consectandam nostram salutem. Nam gratias agendo, testamur nos omnia è manu Dei, quibus vtimur, accepisse; & vt acceptis, & præsentibus donis contenti simus.

Quo Apostolus modò semper Philippensiũ memoria cũctis orationibus suis pro eis precaretur.

Admonet etiam nos obedientiæ erga Deũ debitæ, ne per inobedientiam nostrũ à nobis abalienemus benefactorem; & vt grati beneficijs acceptis, inuitemus Deũ, vt plura nobis largiatur: nam qui pleni sunt Dei donis, agendo gratias Deo, euacuantur, vt denuò impleantur.

Addit: *In omni memoria vestri semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens.* Quod simile est, ac si iam ob conuersionem eorum, qui in insulis Occidentalium Indorum ad Fidem veniunt, Deo gratias ageremus, dum illorum recordaremur. ¶ Et nota, gratiarum actionem cum precibus coniungi: quia indiuulsa sunt, & separari à se inuicem non possunt, si vtiliter eas habere volumus.

Preces cũ gratiarũ actione cur iunxerit.

II. Solutio dubitationis. Quid gratiarũ actio super cõmunicatione in Euangelio Christi.

Ad secundum: Gratias agebat super cõmunicatione in Euãgelio Christi, id est, eò quòd peruenissent ad participationem Euangelij, quod intelligit omnem doctrinã Euangelij: Deinde etiam peruenisse ad propagationem eiusdem, quia bonum acceptum in alios diffundebat. Non ergò agebat gratias quod annus esset fertilis, quòd omnia vili pretio vænirent, quòd eius vrbs esset præcipua earum quæ sunt in prouincia Macedoniæ: quæ etsi dona Dei, pro quibus etiam debebantur gratiæ: sed Euangelij communicatio maximum est omnium beneficiorum, quod potest alicui ciuitati contingere. Est enim, Euangelium virtus Dei, in salutem omni credenti, quod nobis donat Christus, quo accepto habemus Deum propitium, remissionem peccatorum, adoptionem in filios, & hæredes sumus Dei, patet nobis cœlum, & seruamur in morte ad accipiendam cœlestem hæreditatem. Et vbicunque est hæc communicatio, nihil potest abesse, nec captiuitas, nec gladius, nec fames, nec mors, deniq; neque diabolus, neq; infernus, nisi per nos steterit, & velimus succumbere, & à gratia excidere. Pro hoc ergo tanto beneficio gratias agebat, & insuper vt in eo dono confirmarentur, precabatur.

Rom. 1.

Infrà 2.

Ibidem.

A prima die quænam Apostolus pro

Et ait: *A prima die vsque nunc.* A prima die intellige, qua audiuerunt Euangelium, & responderunt vocationi. Et fuit talis Apostolica prædicatio non ex voluntate propria, sed ex cœlesti reuelatione, de qua Actor. 16. dicitur. Est & alius sensus: Gaudeo quod omni officio mihi prædicanti Euangelium, adesse non cessatis, & nihil non faciatis, quò meorum laborum sitis participes, vbique mecum laborantes, & cooperantes, dum legatos mittitis, & quæ necessaria sunt, pro virili suppeditatis, idque nõ vno die, aut altero, sed perpetuo, ex quo credidistis Euangelio. Nam qui Martyri Christi, aut verbum Dei prædicanti, aut ei, qui religiosam in cœnobio vitam agit, necessaria suppeditant, ac pro eis peculiariter orant; eorum certè coronæ, & præmij participes fiunt, iuxta articulum Symboli de cõmunione Sanctorum, de quo ait Dauid; Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Hic sensus verus est, & veritatem continet; non tamen illum priori prætulerim, nec ita cum præcedentibus, & subsequentibus cohæret, vt mihi videtur.

Philippensib. precaretur.

Act. 16.

Alter sensus nec incongruus.

Matth. 10.

Psalm. 118.

Tertiæ dubitationi respondemus, quòd Apostolus nihil sibi peculiare arrogat, sed cuncta Deo tribuit. Vocat opus bonũ ipsam ad Deũ per fidem Christi conuersionem: nam nullũ mirabilius, aut magis præclarum opus, quam creaturam ratione præditam per peccatũ à Deo auersam, ad Deũ per fidem, & pœnitentiam redire. Et certũ se habere asserit, siue confidit, siue persuasus est (id enim significat πεποιθὼς) quòd qui cœpit opus bonum, ipse perficiet. Ex præclaris siquidem initijs, & progressibus insignes futuros exitus coniectamus, non est enim Dei, imperfecta relinquere opera sua, de quo scriptũ est; Dei perfecta sunt opera, & omnes viæ eius iudicia, & de illo dici non potest; *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.*

Ad 3. quæst. Quod Deus in Philippensibus cœpit, quodnam sit bonũ opus.

Vnde Apostolus corũ nosse potuerit in bono opere Dei cœpto perseuerãtiã vsq; in finẽ.

Deut. 32.

Luc. 14.

Eius boni operis autorẽ Deũ extitisse.

Act. 16.

Quòd autem Deus incœperit, certum est, quia omne boni initium à Deo est excitandum, & adiuuandum: nam & per noctem indicauit ei visionem, qua vir Macedo rogabat vt iret in Macedoniam, vt illi opitularetur: vnde die sequenti ad eos naui profectus est. Et vide quam tenue extiterit prædicationis principium: nam sedentes iuxta flumen extra portam ciuitatis, vbi erat oratio, allocuti sunt mulieres, quarum vnam, Lydiam nempe purpurariam, conuertit Deus. Dicitur enim quòd eius Dominus aperuit cor intendere his quę dicebantur à Paulo.

Perspice ergò acutè lector, in Macedonia vnam fœminam ad fidem primò tactam fuisse, & per illam cæteros: quemadmodum

Lydia purpuraria à Paulo cõuersa quædã quasi mulier Samaritana.

Ioan. 4. *1. Cor. 5.* *Galat. 5.*

modùm Dominus gradiens per ciuitatem Samariæ, ad portam eius Samaritanam cõuertit, & per eam reliquos ciues Samariæ. Ipse ergò Deus Paulum euangelizantem misit, ipse audientis Lydiæ Paulum aures aperuit, & ex modico fermento totam massam consperfit. Vide etiam impletum verbum viri Macedonis apparentis Paulo, & dicentis: *Transiens in Macedoniam, adiuua nos*: breui enim transiens prædicauit ibi: breui etiam tempore in Thessalonica, & in Beroea permansit, & ob tumultus contra se excitatos, se subducere fuit coactus.

Act 16. *Infra 17.*

Boni operis nõ solù initiũ & progressũ, sed & cõsummationẽ Deo tribuendam contra Pelagianos. *Ioan. 14.* *2. Cor. 3.*

Deinde illud annotare expedit contra Pelagianos, Deo nos debere non tantùm boni operis perfectionem, & initium: sed etiam operis totius consummationem, cùm scriptum sit: Sine me nihil potestis facere, & alibi; Non sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Sufficientia, inquit, nostra, siue vlla in principio, siue in progressu, siue in fine consideretur.

Cur Paulus frequẽter de die iudicij loqueretur. *1. Cor. 1.*

Addit: *Vsque in diem Christi Iesu.* Quo remunerabit omnes benè operantes, sicut & alio loco dicit; Qui & confirmabit vos vsque in finem sine crimine, in die aduentus Domini nostri Iesu Christi. Et solenne est Paulo proponere diem iudicij quasi in foribus, & in propinquo imminentis: quod sæpè facit, vt diem illum ante oculos semper habeamus.

De' ne bonũ op' sine nobis an etiam cũ nobiscũ efficiat. *B. August.*

Quod verò dubitatum fuit, an perficiat opus hoc sine nobis, an nobiscum, respondet beatus Augustinus cap. 17. in princip. tom. 7. post medium, libro de Gratia, & libero arbitrio: *Cooperando (Deus in nobis) perficit, quod operando incipit. Quoniam ipse vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Propter quod ait Apostolus: Certus sum, quoniam qui operatur in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu. Vt ergo velimus, sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus vt faciamus, nobiscũ cooperatur: tamen sine illo vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* Hæc ille magnus Pater Augustinus.

Qui sensus huius dicti: Sicut est mihi iustũ hoc sentire pro omnib' vobis.

Subdit: *Sicut est mihi iustum, hoc sentire pro omnibus vobis.* Hoc est: Ea quæ de vobis sentio (quos ad profectum venire faciet Dominus vsque in diem postremum) sic sentio, sicut iustum est me hoc sentire de vobis, tum ex parte Dei, qui non incipit, vt imperfecta sua opera relinquat: tum quia ego habeo vos in corde: non enim leue est diuini amoris signum, quando aliquis sanctus, & Deo charus suscipit alicuius protectionem, & ex corde pro illo supplicat Deo. Ita enim solet diuina prouidentia operari quæ vult: nam cùm alicui salutem dare decreuit, inspirat in corda amicorum, vt pro illo intercedant ad Deum, & suspiria, & orationes infundant.

Cur Paulus se habere Philippenses affe rat nõ tãtum in corde, sed etiam in vinculis suis.

Addit: *Et in vinculis meis.* Ad corroborationem persuasionis asserit, se eos habere non tantùm in corde, sed etiam In vinculis, & confirmatione socios: quoniam illi misericordia erga eius vincula, & tribulationes commoti sunt, & participes passionum eius facti. Nam etsi aliqui resisterent Paulo, Philippenses tamen & precibus pro eo ad Deum fusis, & necessariorum suppeditatione, gratiæ qua Paulus abundabat, participes efficiebantur. Vnde Ambrosius hæc verba interpretans, ait: *Securus de bonitate, & iustitia Dei, & de horum fide non ambigens, confidit quod Dei auxilijs adiuti, perseueraturi sunt in fide vsque ad diẽ Domini, in quo remunerandi sunt persistentes in fide.* Hæc ille.

B. Ambros.

An idẽ si de Philippẽsium in bono perseuerantia dubitasset, illis fuisset iniurius.

Quòd si quis interroget, si aliter sentiret Paulus de Philippẽsibus, an iniustè fecisset? Dicẽdum; procul dubiò iniustè ageret, qui de proximo non sentit, vt sentire debet, de eo autem, quem videmus Christi amore succensum, & bonorũ operum studio feruenter vacantem, iniustè ageret, & superbè qui eum damnationi obnoxium pronunciaret, si superbus fuit Pharisæus ille, qui dicebat: *Non sum sicut cæteri hominum, & velut hic Publicanus.*

Luc. 18.

Ad IV. dub. Euangeliũ vt nostra egeat defensione, & confirmatione. *Psal. 144.* *Matth. 24.*

Quartam dubitationem soluimus, dicendo Dei veritatem magis firmam esse, quàm vt opus habeat nostris viribus fulciri: nam vt mendaces sumus omnes, non potest Deus esse verax. *Fidelis*, inquit, *Dominus in omnibus verbis suis*, & alio loco: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea* (nostra enim verba esse fluens, ac debilissimum ex seipsis habent) *non præteribunt.* Cęterùm absurdum non erit dicere, infirmas conscientias talibus adminiculis in fide confirmari: habet autem hoc genus confirmationis relationem non ad Deum, sed ad homines: quemadmodum nostra experiẽtia discimus hoc saltem tot Martyrum cędibus fuisse perfectum; vt totidem quasi sigillis Euangelium in cordibus nostris obsignaretur. Vnde Tertullianus dixit: *Semen* (Martyrum scilicet) *est sanguis Christianorum*, & apud Ioannem Dominus asseruit se non indigere testimonio Ioannis præcursoris propter se ipsum, sed propter eum qui eum audiebant: *Vos*, inquit, *misistis ad Ioannem, & testimonium accipio, sed hoc dico*, vt

Quid Martyres cõtulerint Euangelio. *Tertul. in fine Apolog. aduer sus gentes.* *Ioan. 5.* *Supra 1.*

vt salui fitis. Et hic finis est primę periodi huius capitis, q̃ semper solet esse longior, vt in alijs epistolis ostendimus.

V. Solutio. quæstionis. Cur Philippẽses potius quã alios habere cuperet in visceribus Iesu Christi. *Psalm. 7.*

Ad quintum, circa illud: *Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos esse in visceribus Iesu Christi.* Vbi quia quod asserere volebat, occultum erat, & in corde delitescens, Deum inuocat, qui solus veritas est; & cordium scrutator. Et dicendo, quam cupiam vos, vel quam amem vos in visceribus Iesu Christi, captat beneuolentiam, & indicat quanto amore illos cõplectatur, & quanto desiderio pro illis apud Deum intercederet. Nec parum valet ad doctrinæ fidem faciendam, cùm persuasus est populus à Doctore se amari. Et desiderandi, pro amandi verbo ponitur, species pro genere. Et eleganti periphrasi viscerũ Christi vtitur: viscera enim, vitalia sunt membra, & intima, quæ affectibus concuti solent, vel amoris, vel miserationis, vel gaudij, vel tristitiæ. Vnde commota sunt viscera veræ matris, vbi audiuit filium diuidendum; & viscera Ioseph commota sunt ad fratrem Beniamin, & Diuus Paulus scripsit ad Philemonem pro Onesimo: *Restit viscera mea, id est, filium Onesimum.* Solemus enim filios nostros cor nostrum, & viscera nostra vocare. Scripturæq; hanc metaphoram vsurpant pro affectibus, ad significandos erga alios intimos, teneros, intensos & maternos affectus nostros. Viscera Hebraicè rechamin רחמים Græcè σπλάγχνα dicuntur, & affectum purum, & syncerum suum ad eos, opponit carnali affectui quicunque.

Quę istius modi sit metaphora viscera Iesu Christi. *3. Reg. 3.* *Gen. 44.* Eadẽ in Scripturis cur frequens metaphora.

Alius sensus est: Quomodò cupiam vos esse in visceribus Iesu Christi vallatos atque protectos Diuina misericordia, vt intimè diligatis Christum, & ab eo diligamini: nam anceps est vocabulum, In visceribus Iesu Christi, num de visceribus, quibus Christus nos prosequitur, an de illis, quibus D. Paulus Christum diligebat, sit sermo. Dixit enim Zacharias; *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto:* Et Esaias, *Vbi est*, inquit, *zelus tuus, & fortitudo, multitudo viscerũ tuorum, & miserationum tuarum super me continuerunt se.* Ostendit enim Deus sua viscera nobis, cùm pro nobis homo fieri, & viscera hominis habere dignatus est, vt illa pro nobis in cruce effunderet, quando de pectore eius exiuit sanguis & aqua, Et vt in Euharistię suę mysterio ea tanquam mater amantissima, edenda, & potanda nobis porrigeret; vt similiter discamus eum ex intimis visceribus diligere, qui petimus ab eo cum Dauide: Cor mundum crea in me Deus: & spiritum rectum innoua in visceribus meis; & ne proximo nostro propter Deum mendicanti viscera nostra claudamus; & vt impleamus præceptum Apostoli, dicentis: Induite vos sicut electi Dei sancti, & dilecti viscera misericordiæ. Cùm ergò sint viscera Christi, & viscera diui Pauli, quibus tum Christum, tum Philippenses diligebat: locus iste proculdubiò magis de ardenti affectu Pauli per viscera significato est intelligendus, quam de visceribus Iesu Christi, quia ait: *Quomodo cupiam*, id est tamẽ vos syncerè in visceribus meis, quib⁹ Christum ipsum prosequor, & vos propter illũ. Et explicans magis hæc viscera, subiungit: *Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet.*

Altera solut. dubij propo siti. *Luc. 1.* *Esa. 63.* Ostẽderit nobis quando viscera Deus. *Ioan. 19.* *Supra 6.* *Psal. 50.* *Coloss. 3.* Vnde viscera Pauli, quam Christi hoc loco potius intelligantur.

Nam magna pars eius qui in visceribus Christi alios diligit, vel alios in illis concupiscit, charitas est, siue augmentum charitatis, sicut etiam fides habet suum initium, & augmentum, & perfectionem: ita etiam charitas, qua alios complectimini, augmentum sumit à Deo, qui propterea orandus est, vt hoc nobis præstet, quod ipse solus largiri potest, & qui magis quam nos ipsi, hoc præstare desiderat: quia nihil nouit nobis esse vtilius, atque charitatem, qua vna iustus est quicunque iustus est, & vna illa augeri virtutum omnium incrementum,

Paulus cur Deum oraret Philippensiũ, vt charitas magis ac magis abũdaret.

Nec enim Deus omnem infirmitatem simul de ecclesia tollit, nec semel omnia bona dilargitur, quò homines vanam gloriam di occasionem caueant, & ecclesia occasionem habeat contra suam infirmitatem Deum semper inuocandi.

Addit: *In omni scientia, & in omni sensu, siue intelligẽtia.* Græca vox prima est agnitio: nã charitas ex agnitione beneficiorum procedit, nec enim amor tendit in incognitum: altera vox est ἐν πάσῃ αἰσθήσει. Et cùm hic non insensibilia tractet, sed intellectualia, & spiritualia, patet, sensum positum pro iudicio, siue mente: sicut alibi, *Aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas;* &, *Quis cognouit sensum Domini?* Et iterum, *Sensum autem tuum quis cognouit?* Priori ergò voce significat perceptionem rerum earum, quæ augere possunt in nobis amorem, posteriori verò rerum perceptarum dijudicationem denotat, vt perfecta sit cognitio, non naturalis, sed quam per Spiritum sanctum iustificati accipiunt.

Philippẽ sium charitas cur abundare debeat in omni scientia. *Luc. 24.* *Rom. 11.* *Esai. 40.* *Sap. 9.* Quid sciẽtia quid sensus hoc loco.

Et ideò alludens ad actionem iudicij, subdit: *Vt probetis potiora.* Id est, vtiliora, & alijs præstantia: nam homo charitatem habens, quæ non est absque lumine, intelligentiam assequitur, vt cognoscat quæ

Quid hoc: Vt probetis potiora, sibi velit.

verius

1. Cor. 2. *Thess. 2.*

verius eligenda sunt, & alijs præferenda. Hinc dixit: *Spiritualis autem iudicat omnia, quia habet legem, & regulam scriptam in corde.* Vnde ait: *Omnia probat: quod bonum est (siue quod melius est) tenete, Vt sitis synceri, & sine offensa in diem Domini nostri Iesu Christi.* Syncerus est, in quo non est dolus, nec hypocrisis, sed columbæ simplicitas: sine offensa verò, vel offensione, vel inoffensi, vt legit beatus Ambrosius tomo quinto, siue Græcè ἀπρόσκοποι, id est, qui nullam dant offendendi occasionem, quantum fieri potest, nisi esset Pharisæorum offensa. Et curate ne impingatis in dogma falsum, vel in scandalum proximi, sed in offenso pede pergite in vocatione vestra, & scandala cursum vestrum non abrumpant, vel impediant.

Syncerus qui sit, & sine offensa. *B. Ambros.* *Matth. 15.*

Et addit: *In diem Christi*, exhortando eos ad perseuerantiam: & intelligit vitæ exitum de quo: *Esto fidelis vsque ad mortem*; vel in vniuersum Christi aduentum, vbi talibus dicet Dominus: *Venite benedicti Patris mei possidete paratum vobis regnum.*

Dies Christi quis Apostolo. *Apoc. 2.* *Matt. 25.*

Repleti fructu (vel fructibus) iustitiæ per Iesum Christum, in gloriam, & laudem Dei. Hoc sermone apertè admittit Apostolus, per gratiam Dei non solũ impleri posse legem, sed etiam hoc fieri debere indicat, vt inueniatur homo in illa die plenus fructibus iustitiæ, hoc est operibus bonis, quæ à fidei iustitia oriuntur, ac propterea securus est, vt possit comparere ante faciem Christi: quod quia non cõtigit homini ex se, sed ex Dei dono, subdit: *Per Iesum Christum.* Et quia omnia vertuntur in gloriam, & laudẽ Dei cum gloria nostra, & meritum Christi à gratia Dei promanat, rectè ait, *in gloriam, & laudem Dei.*

Gratia Dei homini duo præstat: eius finis, secundum Apostolum quis.

Quoniam verò similitudinem duxit ab arboribus fructus proferentibus, & omnes nos natura nostra sumus syluestres arboras & oleastri, donec Christo insiti simus, propterea ad bonos fructus proferendos Dominus hortatus est, vt sibi inseramur, *Sicut*, inquit, *palmes non potest ferre fructum à semet ipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis.*

Rom. 11. *Ioan. 15.*

Sextum dubium diluimus, dicendo Apostolum in hac narratione digredi à præcipua propositione iam degustata ad vincula sua, quorum vtilitatem, & commodum exponit, vt & sic Philippenses contra scandalum Crucis, & ob id quod à Nerone pateretur, confirmet. *Scire*, inquit, *vos volo fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Euangelij, scilicet quam ad detrimentum.* Ac si diceret, Fides Romæ nihil patitur, sed potius augetur. Etsi hoc faciunt vincula, quid mors mea? nonne maiora dabit incrementa, sicut à Christi morte multus fructus ex grano mortuo processit?

Dubitationis sextæ solutio. *Quorsum hoc: Scire vos volo fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Euangelij.* *Ioan. 12.*

Et profectum Euangelij interpretatur Theodoritus multitudinem credentium, in Christum, & eius legem profitentium. Rectè ergò sancti palmis conferuntur, quę quò magis opprimuntur, tantò magis in altum se se erigunt. Accidit etiam Christianis, & Euangelio, quod filijs Israel in Ægypto contigit; quò enim magis opprimebant eos Ægyptij, tantò multiplicabantur magis, Ita etiam Paulus dixit; Deo gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, (id est triumphare nos facit) & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. *Ita vt vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni prætorio, & in cæteris omnibus.*

Profect⁹ Euãgelij Theodorito quis. *B. Theod. p. 2.* *Christiani vt Israelitæ quomodo aucti & multiplicati.* *2. Cor. 2.* *Exod. 1.*

Satanas & impij conati sunt Euangeliũ destruere, sed Deus conatus illorum & spẽ frustratus est: idque rectè. Nam cùm antea Euangelium multis ignotum esset, & obscurum, factum est, vt hac via innotesceret, & illustraretur, tam in prætorio toto, id est, aula, seu regia Cæsaris Neronis, vt interpretetur beatus Chrysostomus homilia 2. tomo 4. quam in cæteris vrbis Romę partibus. Vocat vincula in Christo, & dubium est, an referatur ad præcedens verbum, hoc in sensu: Manifesta fierent per Christum Deo dispensante; an verò ad vincula, vt sit sensus: Vincula celebria, & manifesta, quæ Christi causa gesto, & pro nomine eius, siue negotio eius. Quemadmodum ad Ephesios dixit: *Obsecro vos ego vinctus in Domino*, id est, pro Domino, & pro Domini causa tuenda: & hoc per traiectionem Hebræis familiarem; vt Psalmo 137. eadem figura dicitur: *Magnificasti super omne nomen, eloquium tuum*, ita enim Hebræa habent; id est, Magnificasti eloquium supra omne nomen tuum: & Horatius dixit:

Quanta Dei prouidentia, Pauli vincula manifesta facta fuerint Romę in omni prætorio. *B. Chrysost.* *Quomodo accipiẽdum illud: Ita vt vincula mea manifesta fierent in Christo, &c.* *Ephes. 4.* *Psal. 137.* *Horat. lib. 1. serm. Satyr. 5. à medio.*

Penè macros arsit, dum turdus versat in igne.

Verbum autem illud, *In cæteris omnibus*, Græcè non habet præpositionem, in, sed cæteris omnibus, scilicet hominibus, qui extra prætorium versantur.

Prætorium verò pro aula, vel palatio Neronis, quod Augustale vocat Fabius accipitur: nam cùm Prætoris nomen esset generale, ac magistratus omnes significaret: qui præcipuum imperium habebat, vt Dictator, summus Prætor dicebatur. Manlit deinde consuetudo, vt Prætorium vocaretur in bello Tabernaculum, vel Cõsulis, vel eius qui præerat; in vrbe verò Palatium

Quid prætorium, tabernaculum, palatium, teste Quintiliano. *Fab. Quint. lib. 6. c. 2.*

latium Cæsaris, ex quo Monarchiam Cęsares occupârunt: in quo Cęsaris officiales ius dabant; & Paulus appellauit, cùm dixit: Ad tribunal Cęsaris sto, Cęsarē appello. ¶ Subdit: *Vt plures è fratribus in Domino, confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.* Fratres periphrasticè vocat Christianos, atq; hic solet esse fruct° ministrorum verbi, vt ex ea in doctrina Euangelij infirmi confirmentur, & ad cōfessionem Dei sine vllo timore Dei prouocētur. Voluitq; Dominus inter sæuitiam persecutorū, vt appareret manus Dei, quę sub infirmitate Crucis suos inuictos redderet. Vnde tormenta acerbissima sustinentibus Martyribus, alij præsentes Spiritu Dei accensi ad confessionem Filij prouocabātur, & ad insultandum tyrannis: & Dominus de clamantibus pueris dixit: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt.* Sed quia contingebat prędicare Christum varijs de causis, & à quibusdam non syncerè, ne existimarent Philippenses, omnes in veritate ambulare, & non deciperentur, subdit: *Quidam quidem & propter inuidiam, & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant.* Sed ne longiores in hac disputatione simus, hanc quæstionem in sequentem disputationem reijciamus.

Act. 25.

Luc. 9.

DISPVTATIO III.

In qua verba quæ proxima sunt ijs, quæ iam explicauimus, per totū primum caput declarantur.

Quales fuerint ex contentione, & inuidia prædicantes Euangelium Christi: qua ratione item illud incogni tum & exosum prędicarent illi.

VT ab vltimo loco superius proposita respondeamus, qui ex inuidentia, & contentione Christum annunciabant, simulatores erant, & purè non agebant. Sed cùm annunciari non possit Euangelium, nisi ab intelligentibus, qua causa istos impellebat ad persequendam, quam probabant doctrinam? Respondemus, cæcam esse ambitionem, imò rabidam belluam; quare non mirum, si falsi fratres tela ex Euangelio arripiant ad bonos, & pios verbi Dei ministros vexandos. Erant eo tempore, qui Paulo inuidebant, successum in Euangelio, quod ab Ierusalem, ac circumiacentibus regionibus ad Illyricum vsque verbum Dei impleuisset, qui successus magnam illi gloriam pariebat. Sed qui illi inuidebant, eius gloriam extinctam cupientes; cœperunt prædicare Christum; nouerant enim hac ratione Neronem magis in iram cōcitandum: nam cùm videret numerum Christianorum quos perniciosos Reipublicæ suæ ducebat, magis ac magis augeri, factum est vt furor Regis & cōmotio, in ipsius Pauli tanquam primarium prædicationis caput recideret.

Rom. 15.

Propter bonā verò voluntatem qui prædicarent Christum.

Qui verò propter bonam voluntatem prædicabant, quæ Græcè dicitur εὐδοκία; illi sunt, qui syncero animo, & sancto proposito semota omni hypocrisi, & contentione euangelizabant.

¶ Vbi nota, duas sequentes clausulas perturbatas esse, nam iuxta Græcorum codicum fidem ita legimus: Quidam quidem ex contentione Christum annunciant, nō syncerè, existimanaes se pressuram suscitare vinculis meis; quidam autem ex charitate, scientes quòd in defensione Euangelij positi sint. Et ita prima ex istis declarat priorem clausulam. Latinus verò interpres priori loco enarrat posteriorem ex istis, & secundo loco priorem paulò obscurius, sed tandem in idem recidit.

Ex cōtentione, & inuidia prædicantes, quo modo existimarent pressuram suscitare vincula Pauli.

Ait ergò: *Quidam quidem ex contentione, &c.* explicans quod dixerat de his, qui ex inuidentia, & contentione, & non syncerè prædicabant: quodq; non est ad doctrinam, quoquo modo referendum, sed ad animum, quia existimabant se pressuram suscitare vinculis suis, putantes se illum maiori iracundiæ, Regis obnoxium reddere. Et Chrysostomus docet, hæc verba non de posterioribus vinculis, sed de prioribus quæ ipse euasit, intelligenda. Porrò Cyprianus epistola ad Iubaianum de hæreticis baptizandis, docet, hunc locum Pauli hæreticis non fauere: nec enim de hæreticis, vel Baptismo eorum agebat Apostolus, sed loquebatur de fratribus, siue inordinatè, siue contra Ecclesiasticam disciplinam ambulantibus, siue Euangelicam veritatem de Dei timore non seruantibus. Porrò aliud est, eos qui in Ecclesia sunt, de nomine Christi loqui, aliud eos, qui foris sunt & contra Ecclesiam faciunt, qui in nomine Christi baptiaabant. Quare qui hæreticis patrocinabantur, non debebant hūc locum Pauli proferre, in quo de fratribus habet sermonem.

Hæreticis contra veritatem baptismi aut ecclesiæ nihil hunc locū Pauli suffragari, teste Cypriano.

Subdit de altera parte: *Quidam ex charitate scientes quoniam in defensione Euangelij positus est.* Quod est dicere: Cùm Euangelij sit mihi reddendi ratio, & quòd in eo prædicando non quæram gloriam meam, eò quòd mandatum à Deo prędicandi acceperim, & ita mihi sit facilis defensio, & rationes quas redditurus sum pro illo opere quod in mādatis accepi, ipsi promoueant; Christum euangelizant.

Ex hac charitate qui Christū annunciarent.

Ad septimum, cùm ait: *Quid enim?* ad

VII. solutio quæstionis.

Hæc particula: Quid enim? Dummodo, &c. quo modo supplenda.

orationis perfectionem aliquid supplendū est, nempe: Quid mea refert? aut, Quid mihi curæ est, quo affectu, vel quo modo alij Christum prædicent, dummodò siue per occasionem, siue per veritatem prædicetur? Vbi occasioni veritatē opponit. Certum est autem aliud intelligere per occasionem, quàm vulgò significet: Est enim Græca vox προφάσις, quæ prætextum significat, quę optimè scopo pręsenti congruit, id est, siue fictè, siue non fictè prædicationi Christi incumbant.

Ijs verbis vt non simulatè Christum annuntiantes, commendet Apostolos.

Ad dubium autem propositum, quia videtur Paulus probare eo sermone ficto animo prædicantes, dicendum est, Apostolum quidem non gaudere de caussa vt caussa est, id est, de fictione, vel prætextu, sed in causa vt effectum continet, Apostolus respicit, id est, ad profectum Euangelij, non autem ad hypocriticam ipsorum prædicationem, aut improborum prædicatorum desiderium. Quasi dicat, Etsi illi vt me contristent, hoc faciant, ego autem gaudeo, & semper gaudebo æterno gaudio. Deus enim interdum malitiosis, & reprobis vtitur instrumentis, vt præclarum opus perficiat.

Qui versū illud sit: Non est speciosa laus in ore peccatoris. *Eccles. 15.* *Matth. 23.*

Quod verò dicitur, *Non est speciosa laus in ore peccatoris*; intellige ipsi Prædicatori prædicanti: secùs illis qui audiunt. Vnde Dominus dixit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite, secundùm opera verò eorum nolite facere.* Exemplum igitur nobis in Paulo propositum est, vt maximè omnium gaudeamus de prædicatione Christi, & profectu Euangelij, à quocunque id fiat: & tantum aberit, vt vllam huius rei gratia tristitiam concipiamus, vt contrà verè gaudeamus, dummodò annuncietur Christus, & ego sim huius tanti boni causa, vel occasio. Et ita Moyses ad dicentes quod Eldad, & Medad extra castra prophetarent, respondit: *Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus Spiritum suum?* Et Dominus apud Lucam, cùm Ioannes dixisset, *Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum*, respondit: *Nolite prohibere, qui enim non est aduersum vos, pro vobis est.* Et hodie certè multum inseruiret Prædicatoribus hanc doctrinam ante oculos habere, ne quid agant ex contentione, & æmulatione, & rarissimi sunt qui ex charitate, & veritate prædicent.

Num. 11.

Luc. 9.

Quibus maximè cauendum ne quid agant ex contentione, & æmulatione.

Annuntiant per occasionem, siue prætextum, Christum, qui non præcipuè propter Christum hoc intendunt, sed propter

Per occasionem (vt ait Paulus) qui

aliud, hoc est, ad aucupandam famam, pecuniam, vel gloriam. Vnde Beatus Augustinus sermon. 49. de verb. Domin. cap. 5. & cap. 9. tomo 10. *Diligendus est pastor, tolerandus est mercenarius, cauendus est latro. Sunt homines in Ecclesia, de quibus dicit Apostolus; Qui ex occasione euangelizant, quærentes ab hominibus commoda sua, siue pecuniaria, siue honorum, vel laudis humanæ: quomodolibet volentes accipere munera, euangelizant, & non tam salutem eius quærunt, cui annunciant, quā commodum suum.* Subdit Apostolus: *Scio enim quia hoc mihi prouenit ad salutem per vestram orationem, & subministrationem Spiritus Iesu Christi.* Ratio futuri gaudij redditur, quæ est ex ea notitia, quòd omnia illa, id est, esse alligatum, vel ab ipsis prædicari Christum, aut etiam quòd insidijs me petant, prouenient mihi ad salutem: quia diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, etiam illa quæ videbantur aduersa, & contraria. Et hoc ait, per vestram orationem, & subministrationem Spiritus: nam per orationem mouetur Christus ad subministrandum Spiritum sanctum, quo vno homo in omni pressura fortis redditur. Et vide quantum se Apostolus demittat, cùm ob innumera, & præclara opera deberetur sibi laus: per vestram tamen, inquit, deprecationem, quæ mihi Spiritum promeruit.

Christū annuntient. *B. August.*

Quæ ratio fuerit Apostoli de fictorū, & inuidorum hominum Christi prædicatione gaudendi.

Rom. 8.

Philippensiū pro Paulo orationis efficacia.

Ad aliud, quod dubitatum est ex illis verbis: Secundùm expectationem, & spem meam, quia in nullo cōfundar, &c. an idem esset spes, & expectatio, dicimus Græcas voces esse κατ' ἀποκαραδοκίαν, & ἐλπίδα. Et prima vox significat intentam, & vehementem, anxiamq; animi expectationem, qua quis capite etiā ipso moto obseruat, & circumspicit, num vsquàm appareat id quod speratur, siue expectatur, iuxta illud, *Aspicite & leuate capita vestra: quoniā appropinquat redemptio vestra*: Quæ vox inde dicta est, vt ait Theophylactus, & ex tribus dictionibus componitur, & habetur ad Roman. cap. 8. *Nam expectatio creaturæ, & cæt.* Et hoc loco docet Apostolus, non oportere solis aliorum precibus confidere, nisi aliquis quicquam à seipso conferat.

Ad octauam dubitationē. Spes & expectatio, hæ duæ voces quid differāt.

Luc. 21.

Theophylact. *Rom. 8.*

Aliorū preces pro nobis nostro etiam proprio nisu iuuādæ sunt.

Dices; Nonne spes, est expectatio futuræ beatitudinis ex gratia, & meritis proueniens? quare ergo distinxit, inter spem, & expectationem? Dicendum, spem motum appetitus esse rationalem in bonū arduū: at cùm quis sperat aliquid, quod per se adipisci potest, sic spes est sine expectatione: quando autem per alium, & periculum imminet, tunc spes est cum expectatione. Et ita nos expectamus per Deum, spē habētes in eo, quòd dabit quod petimus, & à malo

Cū spes, expectatio sit futuræ beatitudinis, cur ista discreuit Apostolus.

Psalm. 39. Apostolus in Domino sperans, cur minimè confusus. *Rom. 5.* *Eccles. 2.*

malo imminenti liberabit, de quo Propheta ait: Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi. Et subdit: *Quia in nullo confundar.* Quia spes non confundit; &, *Nullus sperauit in Domino, & confusus est.* Ita ergo insidiatores mihi non praeualebunt: nam etiamsi me occiderint, in Domino ego sperabo, & vicero.

Duo in Deo fiducia praestat Deus vt magnificetur à nobis.

Sed in omni fiducia, sicut semper & nūc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Fiducia Graecè est παῤῥησία, id est, libertas, quia non tantum hominem benè de Deo sperantē, & expectātem reddit, sed etiam liberum, & audacem reddit ad faciēdum, & patiendū pro Christo. Et Deus quidem in seipso nec crescere, nec decrescere potest, sed in nobis, hoc est in cognitione nostra, vel aliorum. Et dupliciter magnificatus est Christus in corpore Pauli, primò portando & glorificādo Deūm in corpore suo, & pro eo, & Euangelio vincula, & plagas, & lapides tolerando: deinde exponēdo illud vt hostiam pro Christi gloria, vt ille suum pro nobis posuit. Atque ob id subiungit: *Siue per vitam, siue per mortem. Siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, Domini sumus.* Et addit: *Sicut semper, & nunc.* Quibus verbis à praeteritis gratiae suae experimētis fidē suam stabiliuit: nam probatio parit spem. Porrò in haec verba Photius ita scribit: *Semper in Paulo magnificabatur Christus*, & quando ipsum tradebat, vt vinculis ac flagellis miserè affligeretur, & quādo educebat eum, ac liberabat. Per illud namque confirmabatur, viresque sumebat praedicatio, nequaquàm gaudēs innumeris seipsum exponetet malis, cùm licetet cessando liberari. Ideo meritò magnificabatur Christus, confirmato Euangelio. Rursum autem dum extrahebat, ac eripiebat ipsum è periculis, etiā inde magnificabatur. Nisi enim diuina quaedam, & super hominem esset gratia, quae Paulū liberaret, quomodo soluta fuissent vincula? quomodo aperta ostia? quomodo innumera illa facta fuissent miracula? *Siue per vitam.* Quoniam eripuit me de ore Neronis. Siue per mortem. Quoniā vires mihi praestitit, vt despicerem mortem. Hoc autem dicit, non tanquàm confestim moriturus, sed ipsos cōfortans, ne vbi hoc accideret, turbarentur.

Dupliciter Christū Paulus magnificabat in corpore suo. *2. Cor. 11.*

Rom. 14.

Suprà 1. *Photius apud Oecum. c. 2.*

Christ' quare siue per vitam, siue per mortem fuerit in Paulo magnificat'. *2. Tim. 4.*

IX. sol. quest. De sensu horū verborū: Mihi viuere, Christus est & mori lucrum.

Nonam quaestionem soluamus super illis verbis: *Mihi viuere Christus est, & mori lucrum.* Viuere & mori posuit pro vita & morte, consuetudine Graeca: hoc est; Vita mea gloria Christi est, quatenus in omni mea actione glorificetur: & mors mea lucrum est, vel mortē pro lucro duco, quòd defunctus hac vita, Christus mihi adfuturus est, qui dabit semetipsum mihi in vitam. Ipse enim vera vita nostra est, hoc pacto lucrabor illum, qui dixit: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.* Et ex hoc loco colligitur, dari statim post mortem prēmium vitae aeternae. Si enim mors est lucrum Christi, ergo beatitudinē cōsequitur post mortē, qui ipsum lucratur. Atq; hoc idem annotauit Chrysostomus cum sequacibus suis Theophylacto, & Oecumenio. Quod diligenter est memoriae commendandum propter Graecos, qui vulgò id negare dicūtur: dummodò iustorum animae ex hoc corpore discedentes nihil secum ferant purgandum.

Ioan 12. *Matth. 16.* In eos qui iustos negant statim post mortē beari.

B. Chrysost. serm. 3 to 4. *Theophylact. Oecum. loco praescripto.* *Chrys. ibid.*

Prospice etiam, Chrysostomum in Parte paraenetica illius homiliae multa praeclara de Purgatorio, & de precibus defunctorum tradere, quodque ab Apostolis fuerit institutum, vt in celebratione liturgiae fieret defunctorum memoria.

Alter propositę sententię: Mihi viuere Christus est, &c. sensus.

Deinde aduerte, quosdam contendere, Christum in vtroque orationis membro subiectum esse, lucrum verò praedicatum; vt tam in vita, quàm in morte Christus sit lucrum. Graecis enim frequentissimum est subaudire particulam πρὸς, vel κατὰ, vt sit sensus; Mihi enim Christus est & in vita, & in morte lucrum. Et eclipsis verbi inter Atticismos enumeratur.

Quæ sit probabilis ille.

Ἐμοὶ γὰρ κατὰ τὸ ζῆν Χριστὸς, καὶ κατὰ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Sanè hic sensus minus videtur coactus, & melius cohaeret cum proxima sententia, & pleniorem continet doctrinam, indifferens videlicet sibi esse & aequale, an viuat, an moriatur, quoniam Christum habens, vtrumque lucro apponat. Idcirco aliqui putant hunc sensum praeferendum: nam Christus vnus est, qui & in vita, & in morte facit nos beatos; alioqui certè vita misera nihilo est felicior morte, adeò, vt difficile sit extra Christum existēti definire, sit ne vtilius mori quàm viuere: rursus adsit Christus, & vitam nostram perinde, ac mortem benedicat, & erit vtraque fausta, atque expetenda vt lucrum. Si vixero ergo, Christo vixero, & lucrabor: si moriar, Christo moriar, & Christus etiā erit mihi lucrum, quia mortuus cum Christo coronabor.

Dictum Apostoli, quòd Christus sit ei mori lucrū quàm paradoxum videatur.

Maximum autem verbum Pauli, & supra omnem sensum, & rationem est, quod dixit, Mori lucrū; vt mortem, quę omnium sensuum, & omnium bonorum, & cōmoditatum, quae iocundam vitam efficiūt, agnoscitur priuatio, apprehēdat tamē in hac priuatione lucrū esse Spiritus, & meliorem

vitam,

vitam, & viuaciores ſenſus, & præſtantiora in æternum bona.

Ad Grāmaticā, quomodo conſtet hæc ſentētia: Quòd ſi viuere in carne, hic mihi fructus operis eſt, & quid eligam ignoro?

Solutiones quorundam minus idoneæ.

Sequitur difficilis clauſula: *Quòd ſi viuere in carne, hic mihi fructus operis eſt, & quid eligam ignoro.* Vbi primùm aliquid de Grammatica, & aliquid de ſenſu dicendum eſt. Si ergo legas, vt vertit Interpres, & Eraſmus: *Quòd ſi viuere in carne, &c.* tota particula hiabit propter coniunctionem ſequentem ϗ, ſiue Et, quam tamen Scholiaſtes Græcus negligit, & ſæpè ſuperfluit. Alij verò interpretātur Et, pro etiam, vt ſæpè annotatum eſt: at εἰδὲ Græcus textus habet, & Scholiaſtes interpretatur pro ἐπειδὴ δὲ, id eſt, Quoniam verò, ſiue quandoquidem, vt ſit cauſalis particula. Alij verò ſubaudiunt: Si cōtingat viuere in carne, vt Eraſmus in contextu poſuit, quod non decebat facere.

Sed certè magis expeditū fuiſſet, ſi vertiſſet per interrogantem particulā εἰδὲ, pro an, vel vtrùm, vt ſit ſenſus: Vtrùm verò viuere, ea res ſit mihi operæpretium, vel fructus operis: nam Græcè neutraliter poſitū eſt τοῦτο, id eſt, an ea res ſit mihi fructus operis, id eſt, operæpretiū, ſiue res vtilis, & fructuoſa, in qua aliquis dignè operam ponat. Et ita ſentit Apoſtolus: Si viuo, cauſa Chriſti viuo: ſi morior, meo commodo, & lucro morior. Quòd ſi ipsū viuere, res fructuoſa eſt, & vtilitatem adferre poteſt, quia viuendo Eccleſijs proſum, non profero meum commodum veſtro bono, vt dubitem etiam, vtrùm debeam eligere.

Eius dicti Græcorum intelligentia.

Secundùm verò Scholia Græca ſenſus eſt: Quādoquidem viuere in carne, ad fructificandum conducit, nondum mihi ſatis notum eſt ac decretū quid eligere debeam, vitamne, an mortem. Quo in loco Chryſoſtomus: *Quid dicis Paule? Cùm hinc abiens in ipſum cœlum migraturus ſis, atq; cum Chriſto futurus, ignoras quid eligere debeas?* Et infrà: *Et ſi innumeris bonis referta fuiſſent præſentia, propter Chriſtum tamen dilectum, ac deſideratum, ab illis liberatum iri cōcupiſcendum fuerat. Papè, quis eſt hic Apoſtoli animus? Nihil illi par vnquàm, vel fuit, vel erit. Futura metuis, innumeris malis obnoxius es, & apud Chriſtum tamen eſſe non vis?* Et poſtea facit Paulum reſpondentem: *Non*, inquit, *atque id propter ipſum Chriſtum, vt quos illi lucrifeci ſeruos, expeditiores conſtituam, & ſolidiores, & vt agricolationem illam quam plantaui, frugiferam reddam. Non audiſti me, Non quod mihi eſt vtile, ſed quæ ſunt proximorum quærentem? Non audiſti quomodo anathema à Chriſto fieri cōcupierim, quò ad ipſum multi concederent? Qui illud volui, quomodo non multò ampliùs iſtud eligam, cùm mihi ipſi libēter ex mora ac dilatione damnum inferam, quò aliqua poſſit illis contingere ſalus?* Hæc ille ſatis eleganter.

Chryſ ſer. 4. in princip.

Vnde Paulus velle potiùs debuerit mori & eſſe cum Chriſto, quā viuere.

1 Cor 10. Rom. 9.

Theophylactus verò coniunctionem, Si, interpretatur non vt ſit dubitantis, ſed aſſeuerantis, vt apud Catonem:

Si Deus eſt animus, nobis vt carmina dicunt.

Id eſt, Si Deus eſt Spiritus, ſanè ſpiritu colendus eſt. Cumq; in hac fluctuatione ancipitis animi nō conquieſceret, addit: *Quid eligam, ignoro. Coarctor autem è duobus: deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto, multò magis melius: permanere autem in carne neceſſarium propter vos.* Græca habent, συνέχομαι γὰρ ἀμφοτέρωθεν ἐν τοῖ δύο. Id eſt: Si vtriuſque rei tangor deſiderio, & vitæ, & mortis: eſt enim συνέχομαι, vtrinque teneor. Coarctari verò eſt, dum vnus dexteram tenet, alius ſiniſtram. Duplex eſt enim motus, alter naturæ, dictans non eſſe moriendum: nolumus enim expoliari, ſed ſuperueſtiri; alter gratiæ, qui mouet ad dilectionem, & viſionem Dei, & ideo cupit diſſolui. Et quia ait, *Multò magis melius:* Græca ita habent: πολλὸ μᾶλλον κρέσσον. Ambroſius, Multò enim melius, & alij, Nam id lōgè optimum. Et cùm Paulus aliàs duplicare ſoleat comparatiuum, emphaſeos gratia, vt plurimū exceſſum ſignificet, id iuxta Hebræum idioma accipiendum videtur, quod vtitur Pleonaſmo, Latinè diceretur, multò longeque melius.

Si particula interdum affirmat.

Theophylact.

Ioan. 4.

Quid illud: Coarctor autē è duobus: deſideriū habens diſſolui, &c. Duplex motus in nobis.

2. Cor. 5.

Ambr tom. 5.

Agnouit B. Auguſtinus libr. 3. de doctr. Chriſt cap. 2. dubiam eſſe diſtinctionem, & vt exemplum ambiguę lectionis proponit. Primò, vt ſenſus ſit iam dictus: Vtriuſque rei tangor deſiderio, & vitæ, & mortis: alter verò, Coarctor è duobus: Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto: & ex eo quod ſequitur, Multò magis melius, colligit Auguſtinus, deſiderium habens eſſe transferendum ad ſequentia, & non ad præcedentia: idque probat particula, enim, vel γὰρ, quæ rationem reddit. Vt ſit ſenſus: Duo ſunt, quæ me compellunt, quorum vtrumque deſidero, nempè diſſolui, & eſſe cum Chriſto: alterum iudico neceſſarium, ſed non deſidero, nempè manere in carne, vel vt Græca habent in comparatiuo ἀναγκαιότερον, id eſt, magis neceſſarium.

Auguſt. to 3.

Quid hoc loco, diſſolui.

Eſt autem hoc loco diſſolui, quando aliqua res in eas ex quibus conſtat partes reſoluitur, quā Græci ἀνάλυσιν vocant: & ſoluere à portu dicuntur nautæ profecturi: & alibi dixit: *Tempus reſolutionis meæ inſtat:* Simeon etiam, *Nunc dimittis ſeruum tuum Domine.* Quanquam Tertullia. lib. de Patientia legat: *Cupio recipi iam, & eſſe cum Chriſto.* Legit enim ἀναλήψασθαι, non ἀναλύσασθαι. Eſſe autem cū Chriſto, eſt eſſe beatum, iuxta illud: Sic ſemper cum Dño erimus; & rurſus,

2. Tim. 4.
Luc. 2
Tertull poſt medium to 1.

Quid, eſſe cū Chriſto.

1 Theſſ 4.

Aude-

2. Cor. 5.

Audemus autem, & bonam volūtatem habemus magis peregrinari à corpore, & presentes esse ad Dominum.

Quomodo Apostolus viuens quā moriens, & manens cum Christo, plus potuerit iuuare Philippenses.

Fuit autem à principio propositum dubium, quomodo desiderabat permanere in carne, quia in ca re contradiceret nonnullorum sanctorum dictis, qui cùm hinc discederent, solabantur superstites fratres, promittendo se plus illis profuturos orationibus præsentes apud Deū, quàm si manerent in vita eosdē curantes. Sed dici posset id esse verùm, cùm iam labor eorum in hac vita perfectus est, & excursus, non autem anteà: quæ res cùm sub Dei cognitione posita sit, nos latere solet: at Spiritus assistens Paulo, multa ei reuelauit.

Ad hoc eligens Apostolos, plus Philippēses, quā Deum amasse videatur.

Deinde obijcies, primum desiderium, quod erat esse cum Christo, oriri à Dei dilectione; secundum autem, quod erat permanere in carne, profectum erat à dilectione proximi: constat autem, maiorem esse, & meliorem dilectionem Dei, quàm proximi. Respondemus, duplicem esse Dei dilectionem, alteram cōcupiscentiæ, qua volumus frui Deo, & in illo delectari, & hoc est bonum hominis: alteram verò amicitiæ, quā præfert etiam illi delectationi qua fruitur Deo, & hæc oritur ex perfectiori charitate, de qua: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Proponit nāque Paulus publicam vtilitatem Ecclesiæ priuatæ vtilitati suæ: nam aliam mercedem ille non optabat, quàm seruire gloriæ Iesu Christi, & fratribus prodesse.

Rom. 9.

Cur vt ipse inquit Apostolus, optauit permanere Philippensibus.

Et hoc confidens, scio quia manebo, & permanebo omnibus vobis, ad profectū vestrū, & gaudium fidei: vt gratulatio vestra abūdet in Christo Iesu in me per meum aduētum iterum ad vos. Verbū confidens, Grecè est πεποιθὼς, id est, cōfisus: quo verbo Paulus Hebraizans ferè semper pro præsenti vsurpat, vt rectè verterit interpres cōfidens. Et sensus est: Scio quòd vobis sum magis necessarius, & quòd manebo, & permanebo omnibus vobis; id est, superstes ero, & eripiat à potestate Neronis, & permanebo omnibus vobis: perinde ac si dicat, Iterum visurus vos sum, & permanebo ad fidei vestræ profectum; id est, vt in fide vestra proficiatis, siue quod de fide habetur, quod est verum gaudium: vt illi probè norunt, qui in contēplationibus, & in puritate vitæ meditantes exercentur.

Philippensiū gloriatio vt abundauerit in Christo per aduētum Pauli iterum ad illos.

Actor. vlt.

Vt gratulatio vel gloriatio vestra abundet in Christo per meū aduentum iterum ad vos. Nam cùm Philippēses gloriarentur, & meritò de tanto Doctore; illa gloriatio reflorebat ipso iterum redeūte ad illos. Quod & factum creditur, nam post biennium, quo Romæ commoratus est, creditur Hispanias priùm peragrasse, deinde in Græciam, & in Macedoniā visitandi gratia suos reuertisse. Abundet, inquit, in Christo per fidem (in me) vobis reddito, vel de me, quod explicaui meum aduentum iterum ad vos.

Quatenus mori Paulus optauerit, mors naturæ cum repugnet.

Ex his verbis in primis collige, magna prudentia dixisse Apostolum: *Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo,* & hæc duo coniunctim legi debent: quia per se mors nunquā est expetibilis, quia pugnat cū sensu naturæ, sed expetitur propter causam aliam. Nam sunt qui mori cupiunt, ne quid aduersum patiantur, qui desperati ad mortem confugiunt tædio vitæ: fideles verò ad eam libenter properāt, quòd sit liberatio à seruitio peccati, & transitus ad regnū cęlorum: & huius rei cōsolatione formidinem vincunt. Væ autem illis, qui audito mortis nomine, nō solùm expauescunt, sed propè redduntur exanimes: cæterùm fides, & bona cōscientia ad cogitationem, & mentionem mortis multum valet, & caput attollit, & nuntio suæ redemptionis lætatur.

Malā mortē horret, non bona, conscientia.

Quid præsens hæc vita & temporalis Apostolo.

Deinde aduerte, Apostolum hic definire quid sit vita tēporalis, quid mors, & q d credentibus in Christum post mortē accidat. Cùm enim dixit, Cupio dissolui, significat hanc vitam corpoream nihil aliud esse, quàm carcerem, in quo quis alligatus, & vinctus tenetur, ne habeat verā felicitatē, & ne viuat cum Domino suo. Qui ergo in seculo hoc agūt, vt in eo viui diuturno tēpore permaneant, illi perinde faciunt, ac si captiui turri, aut carcere suo delectarētur, & cùm liberum esset, nollent egredi. Deinde ex vocabulo, dissolui, manifestum est profanos homines errare, qui mortem hominis abolitionem vocant (quasi totus homo intereat) & vltimam rerū lineam. Paulus autem erudit nos, mortē nihil esse aliud quàm solutionem animæ à corpore, quam pijs omnibus pretiosam Christus effecit, & per mortē destruxit eū, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, & liberauit eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti, vel timori mortis.

Mortem ille dissolutionē appellans, quod de Anima dogma confutet.

Hebr. 2.

Alia hæresis quorundam, isto verbo, & esse cū Christo, à Paulo reprobata.

Tertiò significat Paulus, animas piorū hominum post mortem & viuere, & feliciter cum Christo commorari vsque ad nouissimum diem, quo immortalia sua corpora recipient. Quare perniciosum est, & fallax deliramentum eorum, qui animas à corpore diuisas dormire somniant, cùm apertè Apostolus frui Christi præsentia, cū dissoluuntur, asserat, & pij omnes animas suas, vel spiritus suos, cum ea imminet dissolutio, Deo Patri commendare soleant, vt Domin⁹, & Stephanus fecere: Petrus quoque, *Qui patiūtur*, inquit, *secundū voluntatem*

Luc 23.
Actor. 7.
1. Pet. 4.

Dei,

Quorsū hoc: Tantū dignè Euangelio Christi conuersamini.

Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis.

Subdit Apostolus: *Tantum dignè Euangelio Christi conuersamini.* Vtimur hac dicendi formula, cùm ad nouum sermonē transimus: quasi diceret Paulus: De me viderit Dominus quid magis expediat: vos verò curate, vt vita vestra digna videatur Christi Euangelio quod profitemini. Et hoc loco iugulat eos, qui negant legem Christi nos posse adimplere. *Vt siue cum venero & videro vos*, supplendum est verbum, quod Græca Scholia producunt, nempè, gaudeam vobis. *Siue absens audiam de vobis, quod statis in vno spiritu vnanimes.* Hac quoque ratione gaudeam, quod vos perseueratis in vno, & eodem sensu. *Collaborantes*, siue vt Græcum verbum habet συναθλοῦντες, hoc est concertantes, quia militia est vita hominis super terram. Concertant autem fidei, qui fide muniti, & cum illa certantes, diabolo, & carni, & mundo resistunt: Aut qui pro ipsa Euangelij fide sustinent omnia, si opus sit.

Iob. 7. Qui concertent fidei.

Et in nullo terreamini ab aduersarijs, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à Deo. Hoc præstat spes æternorū bonorum cum charitate coniuncta, vt contēnant aduersantes Iudæos, & hæreticos, atque adeò ipsos dæmones, & pro nihilo pendant eorum machinationes, & insidias: & subdit: *Quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis.* Pro causa Græcè dicitur ἔνδειξις, id est, ostensio, demonstratio, indicium, vel argumentum: & 2. Thess. 1. interpres vertit, exemplum: ait enim: In omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus quas sustinetis, in exemplum iusti iudicij Dei, id est, in ostensionem. Et vt aduersari Euangelio, est causa perditionis meritoria, ita meritū, & causa salutis in ijs est, qui patienter sustinent. Et idem colligitur, si legas ostensionem, vel exemplum, quia ex causa ostenditur effectus. Valet enim argumentum: Hic fidem persequitur, ergo peribit. Item: Ille sustinet pro fide; ergo regnabit. *Et hoc à Deo.* In his verbis est occupatio; ne id sibi tribuant Philippenses, aut suis meritis: quia tam salus ipsa, quàm salutis meritum, quod in constantia, & patientia vestra situm est, à Deo est: & relatiuum illud, quæ, Græcum articulum, etiam fœmininum refert, ἥτις, non autem vocem ostensionis, siue causæ. Et ideo non dixit ὅπερ, id est, quod, quæ dictio fortassis clarior fuisset: quod illis est causa perditionis, vobis autem salutis.

Spei virtus quanta.

Qui Euangelij impugnationē impugnātibus causam esse perditionis. 2. Thess. 1.

2. Tim. 2.

Salutē & salutis meritum in Philippensibus esse Paulus esse dicitā Deo.

Ad postremā dubitationem in id: *Quia vobis donatum est pro Christo, non solùm vt in eū credatis: sed vt etiam pro illo patiamini. Idem*

Credere, & pati pro Christo, vtrumq; donum Dei

certamen habentes quale & vidistis in me, & nunc audistis de me. Pati simpliciter malū est, quia est deficere, & priuari bono esse: sed pati pro Christo, excellens est bonū, & expetibile. Et audiant Pelagiani, & Pharisæi, qui iactabant vires suas, & in se confidebāt tanquàm ex se iusti: nam ecce totū Dei est, quòd credamus, quòd sustineamus, quòd præmia æterna consequamur; vt qui gloriatur, in Domino glorietur. In hæc verba ita scripsit Chrysostomus: *Mentem ipsorum ad modestiam instruit, dum omnia Deo adscribens, & gratiam esse dicit, & gratuitum munus ac donum pro Christo pati: itaque nolite pudefieri. Gratuitum enim munus est, ac maioris admirationis, quàm sit reuera mortuos excitare, & signa miranda patrare. Nam illic quidem debitor sum, hic verò debitorem habeo Christum. Itaque non solùm pudefieri non oportet, sed gaudere etiam, tanquam donationem gratuitam has virtutes habentem. Donationes, inquit: Non similis quidem & eadem ratione quemadmodum & alia. Nam illa quidem tota omninò Dei sunt, ista verò & nostra. Sed quoniam & hic potior pars Dei est, propterea totum ipsius esse dicit, non liberum tollens arbitrium, sed modestiam illos, & animi gratitudinem instituens.* Hæc ille magnus Pater. Et rectè subiungit: *Quale & vidistis in me, & nunc audistis de me.* Viderant enim Philippenses admirabile certamen Pauli in carcere Act. 16. & nunc aliud audiebant nouum, cùm intelligerent eum Romæ in vinculis cum Nerone decertare. Et certè pro Christo pati, maius donum Dei est, quàm credere: quia in credendo, Christo non assimilamur, sicut in patiendo pro eo, quemadmodum Christus pro nobis passus est. Et de hoc dono patiendi pro Christo, gaudebant Apostoli, pro nomine, scilicet, Iesu contumeliam pati. Et dum B. Ignatius in vrbem ad martyrium duceretur, Ecclesias, ad quas dictabat epistolas, rogabat, ne pro salute sua orarent, nec deuorationem sui à leonibus impedirent.

esse, contra Pelagianos.

Luc. 18.

1. Cor. 1. 2. Cor. 10. Chrys. ser. 4. tom. 4.

Quantum sit donum Dei pati pro Christo, teste Chrysost.

Quale certamē viderint Philippenses in Paulo, & nuper audierint ex illo. Actor 16.

Ad vltimam dubitationē responsio. Vtrum Dei donum mai[us] sit, Fides, an Patientia. Actor 5.

Sed quid est datum pro Christo Philippensibus, vt in ipsum crederent, cùm fides, & reliquę dispositiones, quib. merita Christi nobis applicantur, nō dentur ex meritis Christi, sed ex misericordia, & gratia Dei Christi meritū præuenientibus? Ita enim viri Catholici philosophātur. Et illam vocē, pro Christo, quidam tātùm ad verbū Credendi referunt, & non ad pati, vt sit hyperbatō. Sed certè hoc est violentū, in re aperta quærere hyperbaton: & B. Anselmus asserit, fidem dari à Deo propter Christum, id est, pro Christo: & Augustinus in libro de Prædestinatione Sanctorum, loquens de Apostolo, ait: *Auersus quippe à fide, quam vastabat, eiq; vehemēter aduersus, repentè est ad illum*

Fidem, aeterna ad iustificationem necessaria subsidia, non ex meritis Christi, sed ex diuina nobis gratia, & misericordia prouenire. Quorundam in his Apostoli verbis: Vobis datum est pro Christo, &c. inepta hyperbaton.

Anselm. hoc loco, tom. 2. B. Aug. ca. 2. sub init. to. 7.

Actor. 9. Galat. 1. Psalm. 84. Electorũ ad gloriam prædestinatio vnde pendeat. *Ephes. 1. B. Iustinus martyr q. 196 tom 3. 1. Thess. 1.* Infantes occisi ab Herode vnde meritò iustificati, & glorificati teste Iustino.

illum gratia potentiore conuersus: conuertente illo, cui hoc ipsum factu roper Prophetam dictum est: Tu conuertens viuificabis nos: vt non solùm ex nolente fieret volens credere, verùm etiam ex persecutore persecutionem in eius fidei, quam persequebatur, defensione pateretur. Donatum quippe illi erat à Christo, non solùm vt crederet in eum, verùm etiam vt pateretur pro eo. Hæc ille. Nec tantùm fidem, & alias dispositiones, verùm etiam ipsam prædestinationem in Christo, & propter Christum consecuti sumus, cùm Apostolus dicat: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius, in charitate, Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum.* Annotat Iustinus martyr in libro Quæstionum, & responsionum, ex hoc loco Apostoli: *Vobis donatum est, pro Christo, non solum vt in illum credatis, &c.* Ex ex altero loco ad Thessal. 1. *Siquidem iustum est apud Deum, reddere ijs qui affligunt vos, afflictionem; & vobis qui affligimini relaxationem nobiscum in regno suo, colligi; infantes pro Christo passos dignos Dei gratia fuisse, & præmio laudis remuneratos.* Et de hoc Capite satis dictum sit.

Matth. 2.

DISPVTATIO IV.

In verba illa, cap. 2. *Si qua ergo consolatio in Christo, &c. implete gaudiũ meum, vt idem sapiatis:* & infrà: *In humilitate, superiores sibi inuicem arbitrantes: non quæ sua sunt, singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, &c.*

I. dubitatio. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

AD hæc Apostoli verba declaranda, expedit in primis nosse scopum in quem tendat. Deinde quare tanta orationis grauitate, & vehementia vtatur, præsertim in re bona, & omnibus nota, hoc est in charitate commendanda. Tertiò, qui fieri possit, vt quisque alios sibi inuicem superiores existimare debeat, cùm nobis constet multos esse insignes peccatores, & multis rationibus nobis inferiores. Quartò, quomodo idem possumus sentire, quod & Christus sensit, vel eundem effectum induere, quem ille habuit, cùm ille esset Deus & homo, nos verò puri homines; ille, homo innocentissimus, nos verò peccatores. Quintò, quomodo dicitur Christus fuisse in forma Dei; cùm diuinitas nõ sit forma, aut pulchritudo, aut aliqua alia qualitas: & ob quã causam dicitur non rapuisse Dei æqualitatem, cùm Scriptura dicat: *Propterea ergo magis quærebant Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo;* & Iudæi clamabant, *Nos legem habemus; & secundùm legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Sextò, cui rei aduersetur illa particula, Sed, cùm ait, *Sed exinaniuit semetipsum:* Et si Christus Deus erat, quomodo dicitur exinanitus, vel euacuatus, cùm summum ens, hoc est Deus, à vacuo, & ab inani & nihilo longissimè distet? Septimò, quare dicitur, In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo? [an] Christus homo verus non erat, sed imago tantũ hominis apparens, vt videntur verba sonare, & Manichæus asseruit? Hæc pauca præsenti disputatione absoluentur, reliqua autem in proximè hanc consequenti.

Ioan. 5. Infrà 19. Sexta. Septima.

I. dub. sol. Quo tendat Apostolus in hoc capite.

Primam soluimus dubitationem, dicẽdo, pleniùs nunc Apostolum ad studium concordiæ cohortari Philippenses, de quo in fine prioris Capitis dicere cœperat, & illustrari quadam amplificatione idem negotium persequitur, producens potissimùm charitatis virtutem, sine qua reliquæ animæ dotes languere prorsus, ac frigere inueniuntur.

Ad II. resp. Cur tam vehemẽs & fortis Pauli sit ad charitatẽ adhortatio.

Secundæ quæstioni respondemus, istam exhortationem valdè esse patheticam, in qua omnibus vijs, ac rationibus obsecrat Philippenses, vt concordiam mutuò inter se colãt, ne intestinis contentionibus scindantur; & scissi ac diuisi, pseudoapostolorũ imposturis sint expositi. Semper enim discordijs ianua (Satanæ opera) aperitur ad spargẽdas impias doctrinas, ad quas amoliẽdas optima munitio est cõsensus, & concordia. Inest autem in his verbis grauissima vis, quæ Græcè δείνωσις, vel δεινότης vocata est, quæ olim Demostheni tribuebatur. Nõ solũ enim monet, sed etiã per Christianorũ sacra adiurat: quasi dicat, Si qd valet apud vos exhortatio, quæ fit nomine, & mandato Christi, si quam mihi tot malis afflicto consolationem impendere vultis. Et Græcè cõsolatio παράκλησις dicitur, vnde & Paracletus, Si cogitatis illam Spiritus sancti communicationem, quæ vnum nos efficere potest: & hic est articulus Fidei de Sanctorum communione, quam efficit charitas. Amicorum enim omnia sunt communia, ita vt quæ vnus habet, singuli habeant, & membrũ alteri mẽbro cõgaudet. Si quis humanitatis, & misericordiæ vobis sensus est, qui ad subleuandas meas miserias vos cõmouerat. Et Græcè legitur in nominãdi casu: *Si quis viscera miserationis*, scilicet habet

Propriũ amicitiæ seu charitatis. *1. Cor. 12.*

hoc

hoc est, Si quis tali, ac tãto tenetur affectu, vt viscera miserationis dici possit, aut, Si quis est in quo viscera, & commiserationes locum habent. Et intellige per viscera, illam teneritudinem charitatis, vnde commiserationes, quæ sunt effectus misericordiæ, quasi ex visceribus ipsius misericordiæ effluunt.

Quid viscera misericordiæ Paulo.

Implete gaudium meum, vt idem sapiatis. Id est: Quod de vestra conuersione concepi gaudium & auctum est, compleatur. Et modum explicat: *Vt idem,* inquit, *sapiatis,* siue sentiatis: id est, in dogmatibus fidei nulla sit inter vos dissensio: & hæc congeries verborum ad epitasim, & vehementiam facit.

Implete gaudium meum quid sit. vt idem sapiatis

Subdit: *Eandem charitatem habentes,* Qua amari, & amare, inuicẽ studeatis, & vt in vnum & idem creditũ, & dilectũ feratur vestra dilectio. *Vnanimes, idipsum* (pro idem) *sentientes.* Idem cõplectitur in actione, quę est affectus, & intellectus. Addit: *Nihil per cõtentionem, neq; per inanem gloriã* (& subaudiendũ est) *facientes.* Nam cõtentiones externæ ab appetitu inanis gloriæ promanãt, qua quis alteri vult superexcellere aut genere, aut opibus, aut ingenio, aut doctrina.

Quam habere charitatẽ debeamus.

Nihil facere per contentionem, & inanẽ gloriã quare debeamus, & quomodo.

Subdit huius morbi antidotum: *Sed in humilitate* (siue per humilitatem) *superiores sibi inuicem arbitrantes.* Quæ paulò apertius Græcè dicũtur: Sed in humilitate alij alios sibi inuicem superiores arbitrantes.

Ad quæstionem verò illã, Qui fieri possit, vt illum me superiorem existimem, quẽ ego multis modis inferiorem me esse certò scio, non solum in conditione, & doctrina, qua illum supero, sed etiã probis moribus, cùm ille flagitiosus sit & perditus suo, & aliorum iudicio, & factis ipsis manifestis, an vult fortè Apostolus, vt quæ perspicuè nouimus, stupida aliqua simplicitate ignoremus? Dicimus nõ esse hãc Apostoli mentẽ, sed longè aliam, quã declarãdo hoc ipsum explicat? *Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum,* scilicet sunt. Vult igitur Apostolus nos non intellectu ita existimare, sed facto ipso & opere, vt scilicet quò quis maior est, eò magis seipsum submisse gerat, ac deprimat propter proximũ, ita ille seruiendo, ac ministrando, vt minorem se ostendat. Hanc compositionẽ perficit charitas, & humilitas, quę nihil contra veritatẽ molitur. Audi modum, & rationem: nõ rectè diceremus, Christum ipsum ita verè de se sensisse, vt existimaret creaturam vllam sibi esse superiorem: absit, ipse enim quis nam esset? Et tamen, vt placeret Deo, se eò vsque demisit, & submisit, vt ea omnia faceret propter nos, quæ solent qui minores sunt, maioribus exhibere. Ipse enim dixit,

III. dub. solu. Quemadmodum nos velit Apostolus in humilitate superiores nobis inuicem arbitrari.

Ecclef. 3.

Quale Christus huius nobis humilitatis exemplũ reliquerit.

Qui maior est in vobis: fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator. Nã quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat: Ego autẽ in medio vestrũ sum sicut qui ministrat. Ita Christus propter excellentẽ charitatem, & humilitatem suam, superiores cęteros arbitratus est, non quidẽ ipso intellectus assensu, sed ipso facto præcingẽs se, & seruiẽs nobis. ¶ Neq; docet Apostolus vt ignoremus scientiam, aut virtutes, quæ nobis insunt, & quibus alios pręcellimus, aut vt dicam alios nobis præcellere, quos verè cõstat non precellere; sed vt cũ omni excellentia nostra ita nos geramus per humilitatem, & charitatẽ erga proximos, ac si verè illi nobis superiores essent. Rectè dixit Sapiens: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies gratiam.* Et Cicero lib. 1. Offic. de magnanimo loquens: *Rectè,* inquit, *præcipere videntur, qui monent, vt quãto superiores sumus, tãto nos submissius geramus.* Vt intelligas hanc, virtutem non omnino ignorasse huius mundi sapiẽtes. Imò secũdum regulã Spiritus, proximi inferiores nobis reuera existunt superiores quia dum illis seruitium impendimus, non tam illis, quam Christo, quem in illis recognoscimus, qui proculdubio maior est omnibus, ministramus, iuxta illud, *Quãdiu fecistis vni de his fratrib. meis minimis, mihi fecistis.* Et cur quæso Christus ministrauit nobis, & illo pacto se reddidit in terris minorem, nisi quia respexit in nobis Patrem, quẽ quã parte homo erat, & seruus ipsius, agnouit se maiorem? Ecce, inquit, seruus meus, suscipiam eum, vel, vt quidam vertũt, nitar illi.

Luc. 22.

Humiles quò esse nos modo velet Apostolus.

Eccl. 3.

M. Tullius.

Alia ratio proximos nostros in humilitate superiores nobis arbitrandi.

Matth. 25.

Matth. 12. Esai. 42.

Multi etiã falluntur, & inuoluuntur, qui se alijs maiores reputant: quidam enim scientia nituntur quæ inflat, & qua nõ placemus Deo. Alij generis nobilitati, sed quæ vana est, & quæ timorem in animo gignit. Sola charitas est, qua Deo placere possumus. Quis autem est, qui suam, & alterius charitatem metiri audeat?

Leues quędã caussæ alios nobis inferiores arbitrandi: & quæ nam solida tantum est. 2. Cor. 8.

Deinde cũ quisq; tantus sit, quantus est coram Deo, vt magnus aiebat Franciscus; quis est qui omnino nouit suam, & alterius causam, qualis sit coram Deo? Nam certè Paulus persequebatur Ecclesiã Dei, & Stephanum omniũ manibus lapidabat, qui tamẽ in prædestinatione Dei illo ipso Stephano maior erat. In his ergo aperta, & firma Dei sententia est expectanda, & tunc verè apperebit quis sit inferior, & quis superior. Adhæc qui virginitatis donum habet, aliũ quem videt matrimonio vtentem superiorẽ putare debet, & multa bona cogitare esse in coniugato, quæ non videt. Nemo etiam putauerit virginitatẽ martyrio præferendã, vt Augustinus lib. de Sancta virginitate docuit.

Ne nos vlli præponamus quid iuuare possit. Actor. 9.

Virgo vt se coniugato merito post ponet. B. Aug. c. 43 tom. 6.

docuit. Et certe multa iudicia falsa in his interuenire solent, quib. alijs nos timerè præferimus. Ad omnem ergo virtutem valde is est paratus, qui nulli se præponit, & Paulus optimè definit quæ sit vera humilitas, illa scilicet, qua quisq; seipsum alijs postha bet, & alter alteri promptè cedit.

Ad omnem qui sint virtutem paratissimi.

Decipiuntur tamen vehementer, qui ad superandam omnino superbiam, opus esse asserunt, vt quis credat, & vt certissimum constituat, se non solum esse omnium reuera scelestissimum, sed etiam esse propriè causam scelerum omnium quæ commissa sunt ab initio mundi, etiam ab ipsis dæmonibus, & eorum præterea, quæ vsque ad extremum iudicij diem admittentur. Sed certè multa inuoluit hæc sententia, quæ cum veritate non possunt consistere, & humilitas quæ mendacio nititur, ad superbiam tendit.

Modus superbiæ omnis à nobis eradicandæ quidā impugnatur.

Vt quartum dubium diluamus, explicandū est illud: *Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu.* Quę dilucidius Gręcè habētur, τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, id est, hoc sentiat, subaudi quisq; in tertia persona, vel quisq; vestrum. Et verbū sentiēdi est illud ipsum, quod supra dixit: *Vt idem sapiatis.* Reddit ergo vtriusq; monitionis de charitate, & humilitate rationem ab exemplo Christi: *Quod & in Christo Iesu,* subaudi fuit Christus siquidem caput ad nostrum, nos eius membra: debent autem membra sui capitis sententià sectari. Christus, est dominus noster, nos eius serui: debet autem seruus se ad domini sui voluntatem comparare. Christus est noster Saluator, nos autē eius beneficio seruati: debēt autem qui beneficia acceperunt, declarare se gratos erga benefactores, vt virtutes eorū imitari, Christus est nobis propositus in exemplū agendi & patiendi: exemplo ergo eius obedire debemus.

Illud: Hoc enim sentite in vobis qui & in Christo Iesu, ad literā explicatur.

Membrorū munus quod atque seruorum, captiuorumque.

Iubet igitur Apostolus singulos eundem sensum & affectū, qui fuit in Christo induere, nō quidem quatenus Deus purus erat, sed quatenus homo, pastor, magister, seruator, & exēplar nostrū, nobis præluxit. Quod si ille tantus, ad quē collati vos, nihil estis, fecit se nihili propter vos, & deiecit se ad formam serui, imò ad mortem probrosissimā, quo nostris commodis consuleret: enitendum ergo vobis est, vt affectum huiusmodi induatis, celando virtutes vestras, & dona, siue naturæ, siue gratiæ, vt Spiritus quibus ad alta quæque, & sublima secundùm seculum sectanda, & expetēda ferri homines solent, comprimatis: vt omnes animi, & corporis dotes deijciatis: vt aliorum commodis, proprijs etiam neglectis, studeatis. Hic est sensus planus, & literalis.

Solutio quartæ quęstionis propositæ. Quemadmodum nos idē in nobis sentire debeamus, quod & in Christo Iesu, nobis infinitis partibus maiori.

Et nota, nō esse propriè similium comparationem, sed maioris, & minoris humilitas enim Christi est, ex summo gloriæ fastigio se deijcere ad infimam vsque ignominiā: nostra verò est, falsa opinione nos non efferre, aut intumescere. Cessit ille suo iuri: à nobis tantùm requiritur, ne plus nobis sumamus quam oportet.

Hæc comparatio qualis sit,

Ad quintum dubiū, circa illud: Qui cùm in forma Dei esset, dicimus sensum esse: Cum in natura deitatis verus esset Deus & perfectus: ita enim Chrysostomus cum suis interpretatur, & Theodoritus ait: Hoc est, Cū Deus esset, & natura Deus, & Patri ęqualis. Neq; dicit, Qui cū in forma Dei factus esset: sed, *Qui cū in forma Dei esset:* & infra: *Forma Dei, est Dei substantia.* Ita etiā Augustinus, & reliqui Patres Latini interpretātur, præter vnum Ambrosiū, cuius hæc sunt verba: Formam sumit pro specie, vel figura, vt in forma Dei esse, sit pręferre externo habitu, & figura multa diuinitatis indicia, & specimina. Quem Erasmus secutus est, minimè profectò ferendus, qui totum hunc locum obscurare nixus est: hæc eius sunt verba: Totus hic locus mihi videtur violētius torqueri ad Christi naturā, cùm Paulus agat de specie nobis exhibita. Et producit, vocem μορφὴν externam speciē significare, vt Mar. 26. Sed alibi exponit verus Ambr. in epist. 47. ad Irenæum: vbi propositis his verbis Apostoli, ait: *Quid est, in Dei forma, nisi in plenitudine diuinitatis, in illa perfectionis diuinæ expressione: ergo cum esset in plenitudine diuinitatis exinaniuit se, & accepit plenitudinem naturæ, & perfectionis humanæ, sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis cōsummationi, vt esset perfectus in vtraq; forma.* Eodem modo exponit lib. 2. de Fide ad Gratianum.

V. dub. solut. Vt Christus in forma Dei fuerit, cum diuinitas nullam formam habeat.
Chrys. hom 6 to. 4. Theod. par 2.
Aug. tract 17 in Ioan & alibi passim tom. 9.
Ambr. tom 3

Hunc locum Apostoli quā violēter torqueat Erasmus, atrosot diuinitatis Christi.
Marc. vlt. Ambr. to. 3.
Idem tom. 2.

Verùm vt concedam μορφὴν non significare essentialem, vel naturalem formam quā vocant Theologi, & Philosophi: quis nō videat, Paulū declarare quis fuerit Christus ante assumptam humanitatē? nam statim sequitur, quod semetipsum exinanierit forma serui, hoc est forma hominis assumpta: alioqui hæc exinanitio non pertinebit ad assumptionem carnis, sed ad viteratione quā secutus est homo cū iā esset factus. Et sensus esset, Nolite superbire, sed Christum vobis proponite, qui cum Deus esset, in forma tamen hominis apparens, non vsurpauit sibi ęqualitatem cū Deo, sed Deum celauit, hominem exhibuit. Sed hoc detortū, & violentum videtur, & longè aliud est Pauli argumentum, nempe: Cum Deus esset, atq; in ea gloria, & maiestate, quę Deo vni conuenit, nec in eo putarat se alienum quic-

Verus sensus atque germanus Apostoli producitur.

quam

quam vsurpare, tamen veluti deposita hac gloriæ maiestate, eò se demisit, vt hominē assumeret, imò etiam vt Patri, nō tanquam æquali, sed tanquā Domino ad ignominiosissimam mortem subeūdam sese vltra demiserit: & nos mortales, & infirmos seruos non pudebit arrogantię, qua nostris fratribus excellere volumus? Hoc est Pauli argumentū grauissimum ac vehementissimum.

Formam potius, quàm Dei naturā, cur Paulus appellauerit.

Paulus ergo Christi naturam diuinam descripsit: quod etiam ostēdit participium ὑπάρχων. Etsi autem nomine μορφῆς gloria & maiestas Dei declaratur: tamen cum gloria Dei sine sacrilegio non possit ab ipsa diuinitatis natura separari; non potuit Paulus melius Christi deitatē exprimere, quàm dicento in forma Dei fuisse, id est verum Deum extitisse. Sed cur Paulus non dixit, Θεὸς ὑπάρχων, quod erat clarius, hoc est, Deus existens? Respondeo, quoties id fuit faciendum, toties fecit Apostolus: nam apertè Deum cum vocat c. 9. ad Rom. 2. Tim. 3. & Actor. 20. & Coloss, 3. & Dilectus 1. Ioan. 5. Nunc verò idem quoque dicit, cum duas illas Christi naturas, nō nudas, sed suis qualitatibus vestitas, diuinam scilicet cum gloria diuina, humanam verò ex sua illa infirmitate & imbecillitate æstimandas proponit. Qualitates denique ipsarum naturarū potius, quàm substantias considerare nos voluit, vt meritò Photius dixerit: μορφὴν Θεοῦ, potius quam Θεὸν: & μορφὴν δούλου, vel ὁμοίωμα ἀνθρώπου, potius quam ἄνθρωπον dicere voluit. Et certè nemo dixerit, Petrum & Paulum in forma Dei fuisse, cum tamen similia, aut certè maiora quàm Christus opera patrarunt.

Quare nō dixerit, Qui cū Deus esset, sed in forma Dei.
Rom. 9.
2 Tim 3.
Act 20.
Coloss 2.
1. Ioan. 5.

Photius apud Oecum. c. 3.

Argumētum etiam Erasmi imbecillum est: Si in forma Dei esse, sit esse in natura Dei, ergo formam serui accipere, est naturā serui accipere: at Christus nō est seruus, sed filius. Sed facilè potest hoc solui: qui Christus etsi seruus dici non possit, quasi in eo sint duæ personæ, quarum altera alteri subijcitur, vt dixit Nestorius, nihil tamen prohibet, seruum dici iuxta alteram naturam, iuxta quam omnia quæ hominis sunt, habet, excepto peccato: qua de re disputat B. Damascenus lib. 3. c. 2. Oecumenius quoq; hoc loco ait: *Vide rursum feriri Arrium. Nam poterimus ipsi dicere: Quid sibi vult, Formā serui accepit: manifestum est idem esse, quod, Homo factus est. Igitur qui & formam Dei habere dicebatur, Deus erat: nam in vtroq; dicitur Forma. Videte etiam concidentem: Sabellium: Non rapinam arbitratus est vt esset æqualis Deo.*

Si formā, id est, naturam Dei (inquit Erasmus) Christus habere intelligitur quidni (quod impiū est) serui quoque dicetur habere naturam.
Damascen.
Oecum ibid.

Et diligenter obseruabis, prudēs lector, quòd cū dixit, Cum in forma Dei esset, ibi Deum accepit, prout, diuinitas est communis tribus Personis. Cum verò ait, esse se ęqualem eo, Deum posuit naturaliter pro persona Patris. Et cum dixit, *Qui cum in forma Dei esset*: illud, Cum, causaliter est accipiendū vt sit sensus, Quia cum in forma Dei erat. ¶ Quemadmodùm ad Gal. 2. cum dixit: Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset Gentilis, compulsus est circumcidi: id est, quandoquidem erat Gentiles.

His in verbis Cum in forma Dei esset, & esse se æqualem Deo quid obseruandum.

Galat 2.

Alterum dubium propositū fuit, Quid est, Nō rapinam arbitratus est: se esse æqualem Deo? Ad cuius dubij intelligētiam aduerte, Græcè legi οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο, id est non rapinam duxisset: nam Aoristus in Indicatiuo ponitur pro optatiuo, etiam non expressa particula ἂν: vt ad Rom. 9. ηὐχόμην γὰρ ἐγὼ, pro ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς, ἂν ἐγὼ ἀνάθεμα, & 1. Cor. 2. Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, ἐσταύρωσαν. Potest quoque seruari huius temporis significatio, vt hoc ad pristinam Christi gloriam pertineat, id est, cum esset in ęterna illa deitatis gloria constitutus, non ignorauit se in ea re (id est quòd Deo patri esset æqualis) nullam iniuriā cuiquam facere, sed suo vti iure nihilominus tamen quasi iure suo cessit, cum se velut in nihilum redigeret, assumpta forma serui. ¶ Sed quærit Erasmus, quid magni tribuat Paulus Christo, si cum esset Deus natuta, intellexit id non esse rapinæ? Respondetur, multa & maxima, quę ad eius scopum spectabant: nam hac ratione dixit antequam carnem assumeret, fuisse in forma Dei: diceret aliquid non verè, nec prorsus fuisse diuinam, sed communicatione, vel gradu tantū aliquo, vel ex certo initio, vt dixerunt Arriani, vel ambitione vsurpatā, vt multi homines vsurparunt, ex qua fuerunt deturbati: ideò cum negat vllam in ea re fuisse rapinam, quòd Deo par esset, omnibus his blasphemijs ansam pręcedit: nam par Deo sine rapina nullus esse posset, nisi qui sit omnibus modis Deus. Et cur dixit, Christum hanc dignitatem non ignorasse? Vt intelligamus, istam submissionem ab amore, & spontanea bonitate, ac voluntate profectam, atque vt omnibus sit perfectum obedientiæ, & submissionis, & charitatis exemplar.

Cur dixerit Apostolus, Non rapinā arbitratus est esse se æqualem Deo.
Rom 9.
1. Cor. 2.

Quæ magna laus Christi sit Dei natura, dicere eum non rapuisse Dei æqualitatem.

Expenditur nunc dictum à Paulo: Qui cum in forma Dei esset, nō ignorauit suam diuinitatem.

De ratione diuinitatis illud cogita diabolū primū diuinitatē vsurpare voluisse cū dixit, *Sedebo in monte testamēti, in laterib. Aquilonis. Ascendam super altitudinē nubium: similis ero Altissimo.* Adam verò suo modo diuinitatem surripere tentauit, dum ad vocē dæmonis dicentis: *Eritis sicut dij scientes bonum, & malum*, inflatus fuit in semetipso, & illam cōcupiuit, de quo furto dixit Dauid in persona Christi, *Quæ non rapui, tunc exoluebā.*

Dæmon, & Adam vt rapuerint diuinitatem infęlices.
Esai. 14.
Genes. 3.
Psal 68.

Sed tanquam bonus latro pœnitentiam egit rapinæ, & capax salutis factus est; alter id est diabolus, tanquam malus latro, de rapina non doluit, neque pœnitentiam egit.

Diuinitatem qui sibi arrogauerint.

Hinc homines vniuersi peccato parentis corrupti ambitiosissimè deitatẽ affectarũt, vt Iupiter, Hercules, Apollo, Mercurius Alexander etiam filius Iouis appellari voluit: quemadmodum Domitianus & Deus, & Dominus vocatus est. Vnde Martial. ei blãdiens dixit.

Martial. lib. epigram. Horat. lib 2. epi. 1. in princ.

Edictum Domini, Deiq; nostri.

& Horatius in Epistola ad Augustum.

Romulus & Liber pater, & cum Castore Pollux.

Post ingentia facta, deorum in templa recepti:
Dum terras, hominumq; colunt genus, &c.

& paulò post blandiens Augusto, inquit:

Præsenti tibi maturos largimur honores:
Iurandasq; tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.

Augusti modestia.

Itaque diuitatẽ vel homines ipsi sibi vsurpabant, vel ab alijs oblatam libenter suscipiebant: quamquam Augustus admonitus a Sibylla, nomen Domini refutauerit.

Iusti cur filij Dei appellentur.

Psalm. 81. Ioan. 20. Suprà 1. 2. Petr. 1. Psal. 49.

Iusti verò, qui filij Dei dicuntur, non rapiunt diuinitatẽ, sed gratis à Deo oblatã accipiunt: ita enim scriptum est, *Ego dixi, Dij estis & filij excelsi omnes: &, Dedit eis potestatem filios Dei fieri: & Petrus, Per quem maxima, & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ naturæ consortes.* Et similiter dicendum est de Angelis, & Moyse, & Iudicibus, quibus in Scriptura deorum nomen tribuitur.

Exod. 22.

Quid sonet Hebræus rapina.

Ioan. 10.

Sensus igitur est Apostoli: Non iũdicauit vllam arrogantiam, agnoscere se esse æqualem Deo, etiam quando dixit: Ego, & Pater vnũ sumus. Et rapina, phrasi Hebrça, turpissimam denotat arrogantiam. Et hoc modo exponit August. tract. 17. in Ioan. & lib. 2. contra Maximum, ca. 5. Non putauit, inquit, esse vsurpationẽ rei alienæ, sed vendicauit sibi quod suum erat: erat enim natus Deus. Propterea, si hoc sibi vsurpauit, nõ committebat rapinam, faciebat suo iure. Hæc ille in sensu.

August. to. 9. in princ. Idem tom. 6. circa fin.

Rapina Chrysost. quid.

Chrys. hom. 6

Chrysostomus exponit, rapinam esse, cum sumimus quod in nos non competit. Et addit, in rapina notari esse accidens, ex quo intelliqere nos oportet substantiã. Nã qui possidet raptum quiddam, non libẽter illud deponit apud alium, timens ne illud perdat. quam sententiam æmulatus Oecumenius, habet: *Vbi quis aliquid rapuerit, non vult illud deponere, veritus ne sibi pereat: at vbi quis naturale habuerit, & proprium libens illud deponit: nouit enim quod vbi libuerit, rursus ipsũ accipiet.* Et Photi⁹ hoc eodẽ loco ait: *Maximè ostenditur quòd Deus sit, ex hoc quòd sese demiserit, ac humanitatẽ gestauerit: nouerat enim quòd ex hac humiliatione nihil detrimẽti susciperet ex diuina natura sibi cõueniens diuinitati sublimitas, Si verò hanc factitiam habuisset, timuisset vtiq; seipsum humiliare, ne à dignitate vix dũ sibi acquisita excederet.* Hæc ille, perquam elegãter,

Oecum. c. 3. ante med.

Photius ibid.

Amb. tom. 2.

Ambrosius etiam in lib. 2. de Fide: *Non rapinam arbitratus est esse se æqualẽ Deo. Quod enim quis non habet rapere conatur. Ergo non quasi rapinam habebat æqualitatem cum Patre, quam in natura sui tanquam Deus & Dominus possidebat. Vnde addidit, Formam serui accepit, contrarius vtique seruus æquali. Æqualis ergo in Dei forma minor in susceptione carnis, & hominis passione. Nam quomodo eadem esse posset, æqualisq; natura.* Hæc ille acute satis.

Ad VI. dub. respon.

Quo tendat illa aduersatiua: Sed exinaniuit semet ipsum, &c.

Chrys. ibid.

Sextò in verbis illis: *Sed exinaniuit semetipsum formam serui accipiens*, duo in dubium reuocata sunt, alterũ de illa particula, Sed quæ Græcè dicitur ἀλλά; nam cum sit aduersatiua non videtur cui aduersetur. Respondemus dupliciter. Vno modo Chrysostom. accepit, vt sit nota connexionis, in hunc sensum: Christus non dubitauit deitatem suam dissimulare, vt etiam (id quod plus est) planè seipsum exinaniuerit. Altero modo Augustinus sumit, vt sit propriè aduersatiua: Quia, inquit, Christus natura Deus erat, nec iudicauit esse rapinam, si agnosceret se æqualem Patri, idque absque omni arrogantia: nihilominus tamen exinaniuit se. Quæ significatio exhortationi huic ad humilitatem magis conuenit, ob quam disputationem de Christi diuinitate Paulus susceperat. Hinc Augustinus contra Maximinum: *Intellige*, inquit, *Apostolum ideò dixisse. Non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo: quia non alienum arbitratus est esse quod natus est: sed tamen quamuis æqualitatem Dei non fuerit arbitratus alienam, sed suã, semetipsum exinaniuit.* Et in libro de Gratia noui Testamenti, tractans eadem verba: *Neque enim vsurpationis erat, vt rapina diceretur, sed natura inerat vt esset æqualis, semetipsum tamen exinaniuit, non formam Dei amittens, sed formam serui suscipiens.* Hæc ille.

August. loco prædicto.

Idẽ lib. 2. contra Maximinũ ca. 5. to. 6.

Idem ep. 120. ca. 4 tom. 2.

Quid illud Zoroastris: Deus rapuit se ipsum extra omnia.

Extat sententia Zoroastris quæ circumfertur: Ἥρπασε ὁ Θεὸς ἑαυτὸν ἔξω τῶν πάντων. Id est: Deus rapuit se ipsum extra omnia, quia videlicèt Deus prima causa extra, & supra omnia est. At vbi incarnatus est, & homo factus est, est pars vniuersi, & eam omnibus communicauit hominibus. Et ita particula. Sed, egregiè aduersaretur: qui enim super omnia, & extra erat sua Deitate, iam factus est pars mundi per humanitatis assumptionem; vt ea quæ non rapuit, exolueret.

Psal. 68.

Christus natura Deus immutabilis idẽ & plenissim⁹, vt se ipsum exaninauerit.

Alterum dubium erat, quomodo potuit is qui Deus est, exinaniri, aut, quod Græca vox denotat, euacuari, cùm Deus sit suapte natura plenissimus, & in infinitum distans à nihilo, siue à vacua, summumq; ens,

& infinitum? Respõdemus, Paulum ipsum explicasse hanc dubitationem, cum dixit, *Formam serui accipiens*, qua texit suam diuinitatem, & plenitudinem. Nõ dixit, de forma Dei in formam serui mutatus, aut Deo in hominem cõuerso, aut, Deo cum homine confuso: neque dixit, ad vnum Christũ Deum accessisse alium Christum hominẽ, sed eum ipsum, qui Deus erat, formam serui assumpsisse.

Erasmi circa illud, formã serui accipiẽs ineptus sensus reijcitur.

Sed quid forma serui intelligatur quærit Erasmus: neq; hoc referri putat ad diuinã eius naturam, sed ad vitiosam eius qualitatem, quam forma tenus & specie, non autem reuera assumpserit, vt qui fuerit omnis peccati expers: Sed profectò hac ratione Pauli argumentum eneruaretur, & daretur hæreticis aditus ad eludendam humanæ naturæ Christi veritatẽ. Quis enim illi cõcesserit, μορφὴν, de ea dũtaxat specie, quę id esse videtur, quod reuera non est intelligi? Et quis nõ videat, serui nomen imbecillã conditionem naturæ, nõ autem vitiosam qualitatem significare? opponitur enim serui forma, Dei formæ. Cùm verò seruitus significat corruptionem, non cum Deo, sed cum libertate confertur; & vix in Scripturis inuenitur absolutè seruus, vt dicatur de eo qui peccato seruit.

Christus quã serui formã acceperit.

Poscit verò Pauli antithesis, vt sicut forma Dei dicitur augusta illa diuinæ maiestatis, & glorię species, quæ non potest à diuina natura separari, sic etiam formam serui interpretemur abiectam illam, & imbecillam hominis naturam, & cõditionem, tum in sese, si cum Dei excellentia comparetur, tũ verò propter peccatum: quod etsi non assumpserit Dominus, sed aboleuerit, tamẽ imbecillitatem ex eo morbo promanãtem, ipsam quoq; adeò pœnam horrẽdam sumpsit. Et hoc est quod ad Roman. 8. dicitur: *Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati*, id est passibilem hominem, & mortalem cum ante peccatum homo posset nõ pati, & non mori, sicut etiam potuit non peccare.

Rom. 8.

De hac forma serui quid senserint. Marcionistæ satis inepte. Ioan. 13.

Marcion, & eius sectatores explicabant: Christus accepit formam serui, quãdo pręcinctus linteo lauit pedes Discipulorũ suorum. Quem sensum reprobans Chrysostomus: *Aliud*, inquit, *est opus esse serui*, *& aliud formam serui accipere. Nam quamobrem aliqui non dixit, Serui fecit opus, id quod clarius fuisset. Nusquam verò in Scriptura forma pro opera dicta est. Multum enim ab opere differt. Istud enim natura est, illud verò efficacia.* Sic ille. Est autem apud Aristotelem μορφὴ, in quarta specie qualitatis.

Philosoph. in Categorijs.

Quam verè Christũ exinanitum di- xetis, cuius tot signis, & prodigijs est ostensa diuinitas.

Potest secũdo in quæstionẽ venire, quomodò exinanitus dicitur, qui tãtis miraculis coruscauit, & Filium Dei se esse comprobauit? Cùm etiam Ioannes dicat: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.* Respondemus, carnis humilitatẽ fuisse instar veli cuiusdam, quo Diuina maiestas tegebatur: qua ratione nec suam transformationem prædicari voluit, nisi cum resurrexisset à mortuis, teste Euangelista; & cùm horam mortis sentit appropinquare, orat Patrem. *Pater venit hora, clarifica Filium tuũ*, & ad Ro. 1. declaratur Filius Dei fuisse per resurrectionem ex mortuis: denique dum vixit, sic enituit imago Dei in Christo, vt tamen abiectus esse externo aspectu, quippè opprobrium hominum, & abiectio plebis. Nam gestabat formam serui, vt in ea Patri seruiret, & homini vnde & Minister circumcisionis vocatus est Filius enim Dei nõ factus est, quamuis modo homo, sed homo seruus; inter homines autem nihil abiectius seruo, & hęc est maxima capitis diminutio secundũ Iurisconsultos. Seruus pendet ex alieno arbitrio: potestas vitæ, & necis eius sita est in manu domini sui, ita Christus factus est homo; non dominus, sed seruus, natus in stabulo, sed reclinatus in pręsepi; parentes eius retulerũt ad eius redemptionem quinq; siclos, & par turturum; in Ægyptum fugerunt; labore manuum suarum eum educauerunt; medicatus est hominum morbis, peregrinatꝰ de ciuitate in ciuitatem; lauit discipulorum pedes; hoc est seruum esse, non dominum.

Ioan. 1.
Matth. 17.
Ioan. 17.
Supra 12.
Rom. 1.
Psal. 21.
Rom. 15.
Quid seruus Iurisconsultis.
Luc. 2.
Ibidem.
Ibidem.
Matth. 2.
Ioan. 13.

Dubit. VII. solutio. Christus verus homo cũ sit, quare dicitur in similitudinẽ hominũ factus, & habitu inuentus vt homo.

Septima dubitatio fuit super illis verbis: *In similitudinem hominum factus: & habitu inuentus vt homo.* Vbi nemo cum hęreticis sentiat, ὁμοιώματος, & σχήματος, id est similitudinis & figuræ nominibus inanem, & imaginariam similitudinem significari, quasi Dominus nõ veram carnem, sed eius simulacrum assumpserit, cum apertè ex multis alijs locis reuincantur. Tamen adhuc dico, quòd cùm illa nomina sint synonyma, sicut & vox εἰκὼν, similis erit eorum vsus atq; imaginis; & tamen Paulus imaginem vmbræ opponit ad Hebr. 10. Et sicut non tantum vera fictis, aut ficta cum fictis, sed etiã cum veris comparantur; ita his omnibus vocibus quæuis similitudo, aut conformatio significatur. Nisi fortè aliquis putet, Adamum homines veros non genuisse, quia dicitur Gen. 5. genuisse κατὰ τὴν ἰδέαν καὶ εἰκόνα αὐτοῦ, id est secundum imaginẽ, & similitudinem suã, cùm tamen nomini ideę ad formas duntaxat animo conceptas à Philosophis accommodetur, & Moses illis vocibus sit vsus ad significandam summam substantię & qualitatum, vt sic dicã, quasi identita-

Hebr. 10.
Quot modis comparatio fiat.
Genes. 5.

Coloss. 1.

tẽ, vt Christus dicitur imago Dei; & tamen imago ab essentia Patris non distinguitur.

Verus sensus Apostoli.

Significatur ergò, quòd Christus non fuerit purus homo, erat enim homo Deus, etsi visus sit esse purus homo. Potuisset náque Christus hanc vitam transigere sine animi tristitia, timore, ac dolore, & sine incõmodis corporis, vt frigore, fame, siti, & labore: sed propter hominis salutem voluit similis esse hominibus, absque peccato tamen, vt dicitur ad Heb. 4. Et quod dixerat, *In similitudinem hominum factus*, idem quasi expolitione vsus alij verbis dicit, Habitu inuentus vt homo: nam hęc particula teste Chrysostomo, præcedentem declarat, & interpretatur habitum pro specie, & figura; est enim vox χῆμα. Ambrosius verò refert speciem in carne figurata: tota enim caro Christi habebat tale schema, quale & nostra: quam etiã ad externã conuersationem refert Ambrosius. Sed Gręca vox facit magis pro sententia Chrysostomi; est enim schema, vox quartæ speciei qualitatis apud Aristotelem in Prædicamentis.

Hebr. 4. Illud: Habitu inuentus vt homo, variè patres interpretantur & qui probabilius oppinentur. *Chrys serm. 7*

Augustinus tamen lib. Octogintarum quæstionum, vult esse vocabulum vltimi Prædicamenti, vt etiã producit Magist. sentent. lib. 3. distin. 6. Sed per difficile est hanc sententiam tueri: nam etsi verum sit, apud Latinos vocabulũ. Habitus ad illud Prædicamentum pertinere, Gręci tamẽ vetustiores philosophi nõ habitum, vt Augustinus vult, schema, vel τὸ ἔχειν sed ab habitu, siue vestimento denominarunt. Vnde etiã quidam, teste Magistro, occasionem dederant vt docerent vnionem. Verbi cum natura humana, accidentalem fuisse: quæ disputatio cessabit, si sequamur Chrysostomum.

August. q. 73. tom. 4.

Quæ locutio sit ista: Habitu inuentus vt homo.

Quod verò dicitur, Habitu inuentus vt homo; Hebraismus est, pro eo quod est, habitus, aut cõspectus, vel cognitus vt homo & hac phrasi sæpè vtitur Apostolus vt ibi: *Hic iam*, inquit, *quæritur, inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur*, id est, Si. Et alibi; *Inuenimur autem & falsi testes Dei*, id est sumus, ad Gal. item, *Inuenti sumus & ipsi peccatores*, ad Rom. etiam: *Velle adiacet mihi perficere autem non inuenio*; id est, Adest velle, nõ ad est perficere. ¶ Quamquàm, inuentus, referri possit ad experiẽtiam corporalium actionum, & passionum, edendi, bibendi, laborandi, dolendi, & patiendi, & similium. Illa verò particula, Vt modò rei veritatem, modò verò imaginem ipsam denotat: hoc autem loco, Chrysostomo interprete, significat imaginem.

1. Cor. 4. Infrà 15. Galat. 2. Rom. 7.

Chrysost. loco producto.

Quare inuentus vt homo dicitur Christus.

Et benè dixit, vt homo: non enim erat vnus ex multis, sed cum inter multos esset singularis, præ se tamen tulit, ac si esset quis alius, id est nudus & purus homo. Non ergo facit hic locus pro Marcionistis, qui dicebant. Christum non esse verum hominem, aientes, Paulum dicere, habitu inuentum esse vt hominem, non autem natura hominum esse; & esse vt hominem, non est verè hominem esse.

Sensus Theophylacti. *Ioan. 1.*

Addit Theophylactus, non acquiescens opinioni Chrysostomi, Vt, sumi pro re ipsa, siue pro veritate; quemadmodũ etiam accipitur Ioan. 1. cùm dicitur: *Vidimus gloriam eius, gloria quasi vnigeniti à Patre.* Vnde & Laurentius Valla reprehendit interpretẽ, quod verterit, quasi: in quo deceptus est, quia in similibus loquendi modis, quasi veritatem potiùs, quàm similitudinem denotat. Dicimus enim, Incedit quasi Rex; Agit tanquã Episcopus; Viuit vt religiosus; egressus est vt Princeps: in quibus nonnisi veritatem, non autem imaginem exprimere solemus. Quidam tamen similitudinem retulit ad animum, figuram verò, vel habitum ad corpus nam figura propriè est rei quantę quãtitate molis. Et hęc sint satis in præsenti disputatione.

Defenditur illa interpretatio: Vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à Patre. Quid sit figura.

DISPVTATIO V.

In illa verba: *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis. Propter quod & Deus exaltauit illũ, & donauit illi nomen, quod est super omne nomẽ, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorũ & omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris*, & cætera vsque in finem capitis.

Prima dubitatio.

CIRCA Ea, quæ in hoc capite desiderantur, primò dubitatur quò tendit illa humiliatio Christi vsque ad mortem, & ponderatio subiuncta, *Mortem autem crucis.* Deinde, quomodò dicitur exaltatus, qui altissimus erat, & filius altissimi vocabatur; & quomodo datum est illi nomen quod est super omne nomen, cùm ipse nomen Dei ante à possideret, cùm Deus verus esset. Et vnde omnis lingua confitetur Christum esse in gloria Patris, cum multi infideles, & multi quoque Hæretici aliter doceant, & profiteantur. Tertiò, quid est: Cum metu, & tremore suam salutem operari, cùm paulò inferiùs doceat, Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete; nõ enim stat metus, & tremore cum gaudio. Quartò, quomodo Deus operatur omnia in nobis,

Secunda. *Luc. 1.* Tertia. *Philippens.* Quarta.

& velle,

& velle,& perficere,nunquid fine nobis,an nobifcum? Et quomodo ait, pro bona volũtate,nũquid noftra,an potius fua? Quintò, quomodo hortatur vt omnia faciamus fine murmurationibus,cùm omnes qui piè volunt viuere in Chrifto, non folùm murmurantium voculas, fed & perfecutiones vel inuiti patiantur? Quomodo etiam ait, vt operemur fine querela,cum cõftet,Chriftianos, quò funt perfectiores,eò maiorib' fubiectos effe delationibus,& querelis,non folùm Iudæorum,& Gentilium, fed etiam ipforum Chriftianorum, & præfertim con fanguineorum? Sextò, quomodo, inquit, *Sed etfi immolor fupra facrificium & obfequium fidei veftræ: gaudeo,& congratulor omnibus vobis, id ipfum autem & vos gaudete,& congratulamini mihi:* nam fuperius dixerat fe fcire fe manfurum in Philippenfibus, & permanfurum cum eis, & aduentum fuum ad eos illis promiferat.Quomodò etiam,fi fciebat fe ad eos Timotheum miffurum.Septimò, an illa fententia: *Omnes quæ funt Iefu Chrifti,* vera fit in vniuerfum , quia etiam Timotheum, & Paulum comprehenderet. Si verò ex parte falfa eft,cur tantoperè affeuera-tur à Paulo? Poftremò, qua de caufa Epaphroditum vocat Apoftolum Philippenfium,& miniftrum neceffitatis fuæ:& quare cùm ægrotaret ad mortem, ab Apoftolo operatione miraculorum prædito non fuerit liberatus. Hæc vniuerfa expediet præfens difputatio.

Quinta.
2. Tim. 3.
Sexta.
Philip. 1.
Septima.
Octaua & vltima dubit.

Sit igitur primæ dubitationis folutio.Humiliauit femetipfum Dominus factus obediens vfque ad mortem,cùm Chriftus Dominus per omnia ante incarnationem par & æqualis effet Deo:inuenit tamen modũ, & rationem, qua per formam ferui affumptam poffet fubijci,& humiliari.

Ad primum dubium. De fine humiliationis Chrifti.

Et dicendo,femetipfum,oftendit fponntaneam fubmiffionem, & humiliationem: multi enim humiliantur ab alijs, fed non humiliant femetipfos. Tales funt dæmones,& inuiti,& nolentes, qui potẽtioribus fuccumbunt.Et declarat modum humiliationis fuæ, cum ait : *Factus obediens vfque ad mortem.* Nam cum effet Deus, & Patri per omnia æqualis , nec effe poffet vlla ratio obedientæ, per humanitatem affumptam factus eft obediens.Et addit ad obedientiæ terminum, *Vfque ad mortem.* Quia accepit iniquam mortis fententiam à Pilato. Et alias non eft perfecta hominis mortificatio, nifi perueniat ad mortem : vnde illud: *Efto fidelis vfque ad mortem, &, Qui perfeuerauerit vfque in finem, hic faluus erit.* Quare ethnici, qui ad horam fe mortificauerunt , aut ad tempus virtutẽ humilitatis, & obedientiæ coluerunt, grata deo officia non exhibuerunt.

Quare dicitur Domin' humiliaffe femetipfum.
Quomodo fe humiliauit, & quamdiu.
Ioan. 19.
Apoc. 2.
Matth. 24.

Et ad mortem, inquit, inclufiuè : quia ille homo nulla ratione debebat mori, qui effet à peccato immunis : accepit tamen à Patre,vt acceptaret mortem , fi inferretur. Vnde dixit: *Venit Princeps mundi huius,& in me non habet quicquam.Sed vt cognofcat mundus quia diligo Patrem, & ficut mandatum dedit mihi Pater, fic facio : furgite, eamus hinc,* nimirum ad mortem, & ego ero primus. Imò non tantùm ad mortem vfque Chriftus obediuit, fed etiam poft emiffum Spiritum. Voluit lancea latus fuum perforati, & obedire Pilato quantum ad depofitionẽ corporis de cruce.

Vfq; ad mortem quare fe Chriftus humiliauerit.
Ioan. 14.
Ioan. 19.
Ibidem.

Quod autem ponderando, dixit : *Mortem autem crucis,* fcitè locutus eft,nam & Salomon etiam id expendit : Morte, inqnit, turpiffima condemnemus eum: & Cicero homo Ethnicus maxima verborum acrimonia Actio. 7. in Verrẽ, cũ agit de cruce Gabini ciuis Romani cruci à verre fuffixi, ponderauit: *Facinus eft,*inquit, *vinciri ciuem Romanum:fcelus verberari, propè parricidium necari:quid dicam in crucem tollere : verbo fatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteft.*

Illud: Mortẽ autem crucis cur additum à Paulo.
Sapient. 2.
Mar. Tull. à mid.

Et poftea defignans locum, in quo eum crucifixit : *Non poft vrbem Meffanam,*inquit, *in qua folebant plecti damnati fed in ea, qua ad fretum afpiceret,ex qua Italiam cerneret, ac domum fuam profpicere poffet.* Eft enim mors crucis probrofiffima,& feruis tantùm & latronibus debita. Vnde Horatius dixit.

II. Ratio.
Horat.

Non feci furtum: non pafces in cruce coruos. Eft etiam admodum molefta, & contraria concupifcentiæ carnis, & concupifcentiæ oculorum, & fuperbiæ vitæ. Et fi expendantur circumftantiæ loci temporis, & modi,& caufæ, cum effe innocentiffimus, intelligemus ignominiofiffimam, & acerbiffimam extitiffe mortem. Vnde Chriftus crucifixus, factus eft non tantũ Iudæis fcandalum,& Gentibus ftultitia, fed etiam coram Deo maledictio,Maledictus enim omnis, qui pendet in ligno. Et tale eft,ac tantum hoc humilitatis exemplum, vt omniũ prorfus mentes fufpendere, & abforbere debeat.

III. Ratio.
Ioan. 2.
1. Cor. 1.
Deut. 21.
Galat. 3.

Sed quia æquum erat , vt omnis qui fe humiliat, exaltetur ; addit id quod fecundo loco dubitatum fuit: *Propter quod & Deus exaltauit illum.* Ambrofius vertit iuxta veritatem Græcam, Superexaltauit,hoc eft ὑπερύψωσε , quod eft,infigniter, fiue vehementer exaltauit. Et vt obiecta quæ fecimus,diluamus, exaltatio hæc non refpondet filiationi diuinæ, fed humanitati, quæ humiliata fuit.

Ad II. dubit. refpondetur Chriftus cũ effet altiffimus, vt potuerit exaltari.
Luc. 14.
Infrà 10.

Dices,

Christus in quo fuerit exaltatus.

Dices; Qua in re exaltauit? Respondent quidam, excitando eum à mortuis, impatibilitate, & non immortalitate donando, & consedere eam faciendo ad dexteram suam in cœlestibus. Alij verò magis probant, vt non sit diuersa, sed eadem res cum sequenti, id est, in hoc quòd donauit illi nomen, quod est super omne nomen: & casus, illū, & illi, referunt Christum hominem humiliatum, & dictio illatiua, *Propter quod*, significat, Christi humilitatē, & obedientiā tanti meriti & pretij extitisse apud Patrem, vt propter eam extulerit eum in summā sublimitatém, & gloriam. Et ita omnes Græci & Latini Patres interpretantur præter vnum Caluinum, qui nouè explicat. Vt, propter quod, significet consequentiam, non causam, vt sit sensus: Humiliauit se, & fact' est obediens vsque ad mortem: & post hāc humiliationem & obedientiam Deus illum exaltauit.

Quid denotet hęc particula: Propter quod & Deus &c. causam an consecutionem.

Et addit: Quoties Scriptura meminit mortis Christi, toties in nobis pretium statuit, nec de alio merito loquitur, quàm quod ad nos redit. Quod sanè falsò, & imperitè dictū est, cùm sint nobilissimæ Scripturæ aliter docentes, quòd prima præmia ad ipsum redierint: vt illæ: *Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatē: pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & saturabitur.* id est, Pro merito laboris pręmio condigno saturabitur. Item; *De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput.* Id est, tantum sanguinis effundet in redemptione, vt torrentem, de quo quis bibat, efficiat, & ob id insignem triumphum de hostibus consequetur. Simile est illud Psalm. 44. *Diffusa est gratia in labijs tuis: propterea benedixit te Deus in æternum.* id est, Propter prædicationem, & sudores in concionando positos, assequeris benedictionem Dei, & iterum, *Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, &c.*

Christum sibi in primis, tum nobis gloriam meruisse.

Apoc. 5.

Esai. 63.

Psal. 109.

Quid illud: De torrente in via bibit propterea exaltabit caput.

Psal. 44.

Id etiam: Diffusa est gratia in labijs tuis propterea benedixit te Deus in æternū, quid significet.

Si quęras, an Christus meruerit diuinitatem? meruit quidem diuinitatis celebritatem, quia dicitur, Dedit illi nomē, quod est super omne nomen, id est, dignitatem, & celebritatē nominis. Nam omnibus linguis nomen id significat, vt illud,

Iacet sine nomine corpus.

Et alter:

Magna sonaturum des nominis huius honorē,
Atque os

Diuinitatem (voce nominis illi diuinitus donati signatam) an Christus meruerit.

Virg. 2. Æn.
Hor. ser. Sat. 4. sub init.

Quod autem Osiāder homo hæreticus refert ad nomen Iesu, & confundit cum nomine Iehouah, ineptum est. Sed dices, cum anteà ipse Deus esset, & Filius Dei, & Iesus, quomodo promereri potuit, quod prius habebat? Respondeo, Vt id quod vno iure habebat, multis, & alijs rationibus possideret. Mos etiam est Scripturæ sanctæ, vt res eo tempore fieri dicatur, quando innotescit. Et ita quod ait, Dedit illi nomen, perinde est, ac si dixisset: Pater fecit vt diuinitas eius, & nomen Iesu quod habuit, toto orbe incalesceret, & ab omnibus agnosceretur passim, & prædicaretur Deus. Et ita interpretandum est illud, *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: & id: Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem,* & pręcipuè sermo de nomine Iesu, quod est super omne nomen: sicut eius Persona super omnes personas, siue res nominatas, vt illi genuflectāt, & Diuinum honorem expendant, qui per synecdochen exprimitur in genuflexione.

Aduersus Osiandrum hæreticum.

Luc. 1.
Matth. 1.

Qui loci eundem atque iste sensum recipiant.

Psalm. 2.
Actor. 5.

Et per Metonymiam nominat cœlestes, terrestres, & infernos, id est, Angelos, homines, & dæmones, qui, velint, nolint, diuinam Christi maiestatem coguntur agnoscere.

Et omnis lingua, vel, *Omne idioma*, Id est, quæuis gens, & populus, siue Angelorum, siue hominum, siue dæmonum. *Confiteatur* hoc, quod Iesus Christus est Dominus: idque in gloriam Dei Patris, vt legit Chrysostomus, & Græci codices habent, & Hieronymus interpretatur, id est, in natura, & gloria Deitatis, dum eiusdem est gloriæ cuius Pater, quamuis frequens est apud Paulum, pręprositiones illas εἰς & ἐν cōfundi, & priorem pro posteriori poni.

Quid, omnē linguam confiteri Christū esse in gloria Dei Patris.

Chrys. ser. 7. circa med.
Hiero. in hęc verba. to. 9.

Vt tertię dubitationi satisfaciamus, pręmittenda sunt verba illa quæ præcedunt: *Itaq; charissimi mei sicut semper obedistis, non in præsentia mea tantum.* Vbi Paulus exhortationem quam habuit de humiliatione, & exaltatione Christi, accommodat ad exemplum fidelium, & præsertim ad obedientiā imitandam; ac si dicat Christus obedièntiam præstitit Patri vsque ad mortem, & euectus fuit in altum, ita vos estote Christi imitatores, vt cum illo euehamini: obedientiā Deo præstate, id quod diligenter hactenus fecistis, non tantùm cùm præsens essem apud vos, sed etiam me absente facite. Et laudes admiscet exhortationi, vt efficacius obtineat quod vult.

Qualem à Philippensibus exigat Dei obedientiam Paulus.

Cum metu, inquit, *& tremore vestram salutem operamini.* Timorem vanæ gloriæ & contentioni opponit. Nolo vos, inquit, studere contentioni, & inani gloriæ, sed humilitati; hoc est, Volo vos vestram salutem operari, quantumuis sitis eruditi, & præclara dona habeatis. Est autem metus etiā in magnis viris, propter duo: alterū est ne fortè in ipsis aliquid sit, quod in oculis Dei displiceat, & excidant ab eius gratia;

II. sol. quęst. Cum metu, & tremore cur nostram debemus salutē operari.

alterum,

1. *Cor. 9.*

alterum, ne, etiamsi in gratia sint, ab ipsa contingat illos excidere. Vnde illud, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Quorum neutrum admittunt Lutherani, qui docent vnumquemque certum oportere esse de gratia, & de perseuerantia.

Contra Fiduciarios hæreticos. & liberum hominis negantes arbitrium.

Deinde quid hic dicent, qui negant, liberum arbitrium, & opera bona esse nostra? aut nos non posse aiunt vllum bonum operari, sed sine nobis agere Deum omnia in nobis? Si nihil operamur, sed solum habemus nos passiue, & Dei operationem in nobis excipimus, aut si sumus velut insensata instrumenta, cur inuitat vt operemur? Sed sanè hæc est hæresis amentium, qui sibi verbis aduersantur, cùm multa opere perficiant, quæ oppositam veritatem perspicuè docent.

Quid metus, quid tremor.

Secundo modo operandi describit, vt fit; *Cum metu, & tremore.* Timor, qui futurorum malorum est, ad animum spectat; tremor externus est, ad corpus se diffundit, & vt ait Chrysostomus, auctio quædam est temporis. Et cùm innumera sint mala, quæ homini possunt accidere, videndum est, de quibus malis hoc præceptum intelligat.

Chryf. hom. 8 sub init.

Quorum maiorum cum metu nostram velit Apostolus salutem operari.
Matth. 10.

Sunt enim mala, quę à mundo nobis inferri possunt, id est, à mundanis, vt mors, bonorum direptio, proscriptio, infamia, carcer: quæ timenda non sunt, nisi quatenus à Deo veniunt, ob culpas, & peccata nostra. Ideò iussit Dominus ne hæc timeamus, sed eum tantum, qui potest & corpus, & animam mittere in gehennam. Deinde nostrum est malum, omnium maximum, scilicet peccatum; quod est contra Dei mandatum: istud est summè, & super omnia, timendum, & hunc timorem exegit Paulus, qui ex virtute, & charitate est. Alij autem timores etsi à Deo proficiscantur, & possunt esse mali, & sæpè sunt, si hunc timorem peccandi comitem non habeant, sed illum excludant. Ideò alias monet: *Si quis existimat se stare, videat ne cadat.* Vbi deest timor, cessat oratio, qua cessante, homo mittitur in tentationem, & Deus meritò deserit non timentem, sed superbè in seipso gloriantem, aut stultè in sola fide confidentem: at derelictus à Deo, non potest non tentationi succumbere.

Dei timores qui mali.

1. *Cor. 10.*
Matth 6.
Infrà 26.

Quinque nostri seculi hæreticorũ dogmata ex hoc Pauli loco quæ corruant.

Itaque hoc verbo oppugnatur nimia hæreticorum confidentia, qua abijciunt hunc tantum timorem: illi etiam, qui sola fide nituntur: deinde qui ea libertate, qua confidunt se liberos ab omnibus præceptis legis: qui nō possunt venire in hunc timorem, quia vbi non est lex, nec prævaricatio. Con futantur tertiò, qui docent nos oportere cognoscere & gratiam & perseuerantiam nostram.

Rom. 4.

Adhæc illi qui negant nos esse nostræ salutis operarios; cum tamen Dominus dicat, *Voca operarios, & redde illis mercedem, & hic, Cùm metu, & tremore vestram salutem operamini;* rursum dominus, *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitã æternã,* Demum colligitur ex hoc loco ratio meritorũ in bonis operibus. Certum enim est, opus esse nouis operibus ad laborãdum in vinea, & illa salutem parere, quæ est in manu Dei; quod non fit nisi ratione meriti,

Matth. 20.
Ioan. 6.

Quod verò in contrarium fuit oppositum: Gaudete in Domino semper; &, Seruite Domino in timore; & exultate ei cum tremore, prædictis minimè repugnat. Hos enim duos affectus in præficiendis bonis operibus adesse oportet. Timendum quidem, quia multæ sunt nequitiæ spirituales, quæ hominem impedire conantur, ne salutem consequatur: Gaudendum verò quia propter Deum operamur, & quia pro temporali seruitio præbet vitam ęternam. Debent ergo pij omnes inter spem & metum operari: quia hoc est exultare cum tremore. Oecumenius quærit; Quomodo autem contingit tremere? Si considerauerimus quòd vbique adest Deus, omnia que audit, & intuetur: quodque graues exiguntur rationes, ac pœnæ.

Quomodo possimus cũ metu, & tremore nostrã salutem operari in Domino gaudentes.
Philip 4.
Psal 2.
Ecclef. vlt.

Quia erit ille tremor, secũdum Oecumenium.
Oecum ca. 3.

Quartò dubitabatur circa illud: *Deus est enim qui operatur in vobis & velle, & perficere:* Cur scilicet fingitur mereri aliquis coram Deo pro eo quod in seipso facit omnia? Si enim operatur in me & velle, & perficere, quòd inde meritum comparo? Sed huic sensui nec verba fauent, nec vlla veritatis vmbra in eo est. Volumus enim nos, & operamur salutem nostram, dum volumus, & operamur præcepta: & si Deus operetur vt velimus, illuminando, & suauiter monendo, ac trahendo, nos tamen sumus qui volumus, cum possemus non velle, & possemus non operari. Nã multi sunt qui nolunt, & qui resistunt. Vnde Dominus per Ezechielem ait: *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Et nos sumus qui facimus, & perficimus opera, sed Deo ipso cooperãte, & adiuuante, tum per gratiam, tum per externa auxilia. Et sic operatur in nobis, vt nos quoque operemur cum eo. *Dabo,* inquit, *cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, &c. Et faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.* Operatur ergo ille, vt & nos etiam operemur. Operatur quidem in nobis sine nobis

Ad IV. dub. respon.
De sensu huius dicti: Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere.

Ezech. 18.

Infrà 97.

Quid operetur Deus in nobis sine

ne nobis; vt verò cooperetur nobiscum.

nobis: vt cum vocat, cum illuminat, cum excitat, & cum habitus gratiæ, & virtutum dignos creat, vel infundit: cooperatur verò nobiscum, dum facit vt velimus acceptare gratiam Dei, & operemur opera fidei, & perseueremus, & in afflictionibus patienter sustineamus. Nos porrò sine illo, & eius gratia nil penitus boni, siue interius, siue exterius operamur, ideo ecclesia precatur prima Dominica Trinitatis. *Præsta auxilium gratiæ tuæ vt in exequendis mandatis tuis & voluntate tibi & actione placeamus:* Nemo ergo extollatur, nemo infletur, sed timeat: quia non est ipse per se potens, nisi à Deo adiuuetur. Et ita Catholici loquuntur, cum hæretici inconstanter, & confusè loquantur, quasi homo in Christo adhuc peccator inueniatur.

Pro qua nam bona voluntate, sua an nostra, Deus in nobis operetur & velle, & perficere.

Addit: *Pro bona voluntate.* Quod aliqui interpretantur de bona nostra voluntate, vnde Augustinus libr. 1. Hypognosticon. Operatur in vobis & velle, & perficere, pro bona voluntate; ea vtique quæ est in eis, vt dixi, à Domino tam reparata, quàm præparata vt esset bona.

B. Aug. to 3. Hypognost. c. 3. to. 7. prope fin.

Sed in contrarium possemus obijcere: Si in nobis est bona voluntas, quod est illud velle, quod dat nobis? Græcè certè legitur εὐδοκία, quæ est bona voluntas, quæ etiam beneplacitum, & propositum vertitur ab ab interprete, & vt plurimum Deo in Scripturis tribuitur. Pro sua ergo bona voluntate, qua sic viuamus, vt ipse vult, & requirit à nobis. Et vtitur illa voce Paulus, cum vult significare nõ esse meritum nostrum, sed gratiam, & misericordiam Dei. Græcè legimus ὑπὲρ εὐδοκίας, & illa Particula ὑπὲρ fini seruire solet. Et ita esset sensus: in hunc finem, vt Dei voluntas, & beneplacitum eius in nobis impleatur, vt ait OEcumenius: quemadmodum cum dixit: Tradidit semetipsum pro peccatis nostris, vbi etiam ὑπὲρ habetur, hoc est, ad abolenda peccata nostra. Chrysostomus verò explicauit, pro bona voluntate, sua scilicet assequenda & gratia eius impetranda, vt quę grata sunt ei, præstetis vos Philippenses.

Ephes. 1. Ibidem.

Oecum. ca. 3. à medio.

Chrys. hom 8. ante med.

Ad V. dub.

Quomodo tot inter persecutores, & maledicos omnia facere sine murmurationibus possimus.

Cypr. c. 14.

Quinta fuit dubitatio in illis verbis. *Omnia facite sine murmurationibus, & hæsitationibus, vt sitis sine querela, & simplices filij Dei.* Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, hæc verba ita citat: *Omnia autem pro dilectione facientes, sine murmurationibus, & reputationibus: vt sitis sine querela & immaculati filij Dei.* Vbi præcipuè annotandum, addi verbum, pro dilectione: nam opera quæ ex illa proficiscũtur, propriè sunt opera renatorum, & filiorum.

Cùm ergo Apostolus dixisset, Deum, in nobis operari & desiderium boni operis, & ipsius operis consummationem; ne dicatur de eo, Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare; subdit quomodo operetur: *Omnia autem facite sine murmurationibus;* quod est dicere, Sic agite, vt aliorum studia aliter operantium nequaquam reprehendatis. Non autem curandum est de alijs, qui de nostris operibus murmurant. Nam vt Dominus dixit de muliere pia bonum opus redemptionis præstante: *Bonum opus operata est in me. Nam pauperes semper habebitis vobiscum: me autem non semper habebitis* Et alio loco, *Sinite illos cæci sunt, & duces cæcorum.* Non enim curandum est de maledicis, quia omnia bona opera denigrant.

Luc. 14.

Maledicorũ proprium hominũ quid.

Matth. 26.

Supra 15.

Dicitur, Et sine hæsitationibus, siue vt Græca vox habet, disceptationibus, id est, absque eo quod immisceatis vos in aliorum operibus, neque disceptando an hoc, vel illud præceptum Dei, vel Ecclesiæ sit faciendum, an non. Denique vt quidam exponunt, absque scrupulis, qui mentis serenitatem obnubilant. *Vt sitis,* inquit, *sine querela.* Id est, Tales, de quibus nemo conqueri possit, etiamsi maleuoli decepti arripiant occasionem deferendi, & querelas apud iudices formandi. *Et simplices.* Non duplices. Et *Filij Dei.* Id est, pacifici, & benefici erga omnes.

Quid illud: Omnia facite sine hæsitationibus.

Sine querela sint sint, simplices, & qui filij Dei.

Matth. 5.

Augustinus sermo. 37. de verbis Domini. Filij Dei sumus. Vnde hoc probamus? Dubitas quòd non dabit tibi bona sua, qui non est dedignatus suscipere mala tua? *Sine reprehensione.* Id est, irreprehensibiles, & inculpati. *In medio nationis prauæ & peruersa, siue tortuosæ.* Prauam dixit, & tortuosam generationem infidelium: est enim periphrasis Gẽtilium: sicut Dominus Iudęos vocauit generationem malam, & adulterã, quæ à viro suo discessit.

B. Aug. to. 10.

Natio quæ praua & peruersa.

Matth 12. Infrà 16.

Addit: *Inter quos.* Pro, inter quas, nempe gentes, quia relatio est ad rem, non ad vocem. *Lucetis.* Græca vox, & lucetis, & lucete, significat, quia est Imperatiui modi Et lucete, magis quadrat exhortationi, & ita legit Cyprianus libro tertio, ad Quirinum, & Pelagius in commentariolis adscriptis Hieronymo: & Ambrosius Paulum ait non hæc pronunciare vt fiant; sed præcipere vt fiant. *Sicut luminaria* Græcè φωστῆρες, id est, faces, sumpta metaphora à faris, vbi faces accensæ nauigantibus portum quasi prętendunt, in quem tuti appellere possint. Dixit Esaias de Christi cultoribus; Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. Emicat enim lux Christus in membris suis,

B. Cypr. c. 26. To. 9. operum D. Hierony.

Philippenses quomodo sicut luminaria lucerent in mundo.

Esai. 60.

&alio

Matth. 5.

Quos maxime soleat mundus obseruare peccantes.

& alios in tenebris ambulãtes trahit ad bonam viam. Idque Christus ipse docuit, cum dixit; *Sic luceat lux vestra corã hominibus, &c.* Et sicut Solis & Lunæ eclipses magis sunt obseruabiles, quàm occultationes aliarum stellarum; ita si quis impius male viuit, pauci id obseruant, & pauci de eo conqueruntur. Si verò quisquam eorum, qui gloriantur de Euãgelio, vel leuiter peccauerit, mirum est quanta conuitia, & contumelias in eum iaculentur. Debent ergo qui Christũ profitentur, alijs prælucere, ne Christus, & sui male audiant.

Philippenses quod verbũ vitæ continerent.

Theod. par. 2

1. Tim. 4.

Propterea subdit: *Verbum vitæ continentes.* Id est, doctrinã salutis, etiamsi dæmon & mundus, hoc vitæ verbũ conetur ex nobis excutere. Theodoritus, verbum Continentes, ponderat Grecè haberi ἐπέχοντες id est, verbo vitæ attendentes: nam ita 1. Tim. 4. habetur, *Attende tibi, de doctrina:* vbi idem est verbum ἔπεχε. Qui autem verbũ vitæ continet, opera lucis operatur. Sed hoc præclarum est, vt qui vellicatur, non murmuret, neq; in dubium, aut hæsitationem cadat.

Vbi tantùm vt ipse ait, prædicationis suæ gloriam quæreret Paulus.

Addit: *Ad gloriam meam in die Christi.* Non enim Paulus quęrit gloriam, siue gloriationem, vt Græca vox καύχημα denotat) in hoc mundo. Non tantùm ergo vobis salutem accersitis, sed & mihi datis amplam occasionem de vobis gloriandi. *In die Christi,* Quia missis tempus pijs omnibus est dies iudicij. *Quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboraui.* Nam etsi beatus Paulus esset de suo cursu, & labore à Deo remunerandus, etsi in vacuum quãtum ad ad fructum audientium cucurrisset; sit tamen aliqua maioris gloriæ accessio, cum effectum suum cõsequitur labor, & cursus. Et ita qui facit, & docet, magnus vocatur in regno cœlorum. Et alludit ad duas metaphoras, cursus, & laborantium, siue certantium, de quibus alio loco: Bonum certamen certaui, cursum consummaui.

Cur se non in vacuum cucurrisse apud Philippenses, nec in vacuum laborasse merito glorietur.

Matth. 5.

2. Tim 4.

Idẽ cur munus prædicationis suæ apud Gentes sacrificiũ appellauerit.

Actor. 15.

Sexto loco dubitatum fuit super illud: *Sed etsi immolor super sacrificium & obsequium fidei vestræ: gaudeo, & congratulor omnibus vobis. Idipsum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi.* Pro verbo obsequij Græcè est λειτουργία. Et Paulus prædicationis munus, quo Christo multas gentes acquisiuit, & inter eas præcipuè Philippenses, qui crediderunt, vocat liturgiam quandam: sacrauit enim illos, & obtulit illos Deo fide purificatos. Et addit; Super hoc etiam immolor, & mortem oppeto, per martyrium Deo pro vobis me ipsum offerens; *Gaudeo, & congratulor omnibus vobis:* quia propter fidem vestram immolabor. Est enim verbum Græcum σπένδομαι, pro libamine offeror. Et libare, pars erat sacrificij. Et vtitur in passiua significatione. Et Apostolus vocat mortem suam, libationem, non qua reconcilientur Deo, sed qua confirmentur in fide. *Idipsum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi.* De tanto Dei dono, vt ita gaudium mutuum sit, & mutua quoque congratulatio. Aitque: *Super sacrificium;* quia præterquam quod adolebatur victima sanguinis aspersio, ac vini etiam libatio adhibebatur. Id est: Nec dubitem ego velut libamentum interuenire. Estque duplex metaphora; altera, qua se, id est, mortem suam vocat victimam, sicut alibi sicut: *Ego enim iam delibor, & tẽpus resolutionis meæ instat:* altera qua victimam facit fidem Philippensium, sicut etiam in Epistola ad Rom. vbi habet: *Propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, vt sim minister,* siue liturgus Christi Iesu in Gentibus, sanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata. Fides enim quasi oblatio ipsa erat, nulla enim oblatio sine mortificatione est, per quam Deo consecramur; at fides intellectum mortificat, & captiuat in obsequium Christi.

Libamen quid: quale libamẽ suam mortem vocet Apostolus.

Quo allusit ille cũ ait: sed etsi immolor super sacrificium, &c.

2. Tim. 4.

Rom. 15.

Fidei & mortificationis effectus.

2. Cor. 10.

Quod verò superius dixit: *Manebo, & permanebo omnibus vobis,* non repugnat huic suæ immolationi: quia dixit se ad tempus mansurum, non perpetuò: sed cùm esset, illi hinc migrandum, tunc se pro eorum fide immolandum, quod & factum est. Illud verò: *Spero autem in Domino Iesu, Timotheum me citò mittere ad vos,* intellige; cum venire mihi non licuerit, mox vt videro quæ circa me sunt, & quem exitum sortiantur negotia mea, & vincula, quam primum mittam ad vos Timotheum, vt vos cognoscat, & statum vestræ Ecclesiæ, & fidei. Volebat enim Apostolus distinctiùs nosse quæ in Ecclesia Philippensium à se deamata degenerentur: quæ quidem non pugnat cum eo quod dixerat, se ad eos rediturum, & iterum visurum eos: nam Pauli amor nuncios mittebat ad se, qui præpararent eius aduentum, ne imparatos eos offenderet. Ad laudem etiam Timothei spectat, cui reddit tam egregium testimonium Apostolus, neminem habere tam vnanimem ad opus Euangelij exercendum, & ad Philippensium salutem ita solicitum.

Si aiẽ cũ Philippensibus se permansurum Apostolus, cur tradit se immolari pro eis.

Idem ad eos cur suũ polliceatur aduẽtum, si erat missurus Timotheum.

Apostolicæ Timothei laudes insignes.

Subdit: *Omnes enim quæ sua sunt quærũt, non quæ sunt Iesu Christi.* Est autem tanti viri admirabile testimonium de his qui secum erant: & eo tempore id fortè accidit, cum viri strenui non essent cum illo. Nam vt ipse ait, in prima mea defensione

2. Tim. 4.

nemo

nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt.

Quę sua sunt quærere, quod: & hoc quantũ malum sit.

Quærere quæ sua sunt, est nihil aliud eurare, quàm propria commoda, & nihil eorum quæ sibi debentur, prætermittere. Sed hoc nimium est malum, cum propter propria relinquuntur ea quæ sunt IESV CHRISTI: vt eum Episcopus, aut Princeps quærit obedientiam, honorem, reuerentiam, & subsidia quę sibi debentur à subditis, & in hoc non peccant: at si negligant quæ ipsi Deo, vel Christo debent, in se ipso, vel in proximis, grauissimè peccant. Vt si omittant clementiam, benignitatem, commiserationem, audiẽtiam, & iustitiam. Iniquum est enim propria tanto vigore exigere, & ad aliena quæ debet proximo, tanto somno stertere. Amabant ergo propriam quietem, & nullus erat, qui tam longã pręparationem vellet subire, vt Philippensibus prædicaret.

Quęrant quę sua sunt quando licitè, vel illicitè pastores animarũ.

Solutio VII. quęst.

Vt verum sit, omnes quærere quæ sua sunt, id est, non quæ Iesu Christi.

2. Cor. 4.
Ioan 3.

Et quod ait, *Omnes*, intellige pro multos. Sicut & illud; Hic iam quæritur inter ministros, vt fidelis quis inueniatur. Omnibus enim tribuit, quod passim erat vulgare: sicut quod Ioannes dixit de Messia; *Quod vidit, & audiuit, hoc testatur, & testimonium eius nemo accepit*, id est, rarissimi, siue paucissimi. Et omnes ex nobis ipsis, siue ex natura nostra deprauata tales sumus. Multi etiam eorum, qui viuunt ex rapina, vel vsura, non propria, sed aliena videntur quęrere: sed sanè hoc est malè quærere aliena. At verò quia in CHRISTO IESV sunt beneficia Ecclesiastica, reditus, decimę, oblationes; permulti hæc anxiè quærentes, quærunt non quæ vera, & pręcipua bona sunt Iesu Christi, sed infima, & minora bona: nam maiora sunt gloria & honor Dei, ædificatio Ecclesiæ, ad proximum liberalitas, & eleẽmosynæ. Post promissum autem aduentum Timothei ad illos præparandos, promittit & aduentum suum, ne promisso aduentu Timothei ad eos cogitarent eum non esse venturum.

Quę minora, quæ verò maiora sint bona Iesu Christi.

Vlt. sol. dub. Epaphroditus cur Apostolus Philippensium nominetur.

Ad octauum siue postremum respondemus: Epaphroditum Apostolus mittere cogitabat, & rationem reddit cur tardius mittat. Vocat autem fratrem charitate, cooperatorem in propagando Euangelio, commilitonem, id est in rebus periculorum plenis adiutorem. Est enim verbum castrense συστρατιώτης. Vocat Apostolum Philippensium, id est, quem legatum miserant ad se: nisi fortè fuisset ex LXXII. discipulis, qui dicebantur Apostoli. Erat etiam Philippensiũ Doctor, & Episcopus.

Vocat ministrum necessitatis suæ, quia per eum Philippenses temporalia subsidia miserant, quibus & se, & suos sustentabant. Et vt exponit Theodoritus, Græcè habetur λειτουργὸς, id est, publici muneris executor, innuens, eos illam debere ei subuentionem, non secus atque illis qui publica munera obeunt, debentur collationes. Et hic fuit infirmatus vsque ad mortem, id est, non longè abfuit à morte. *Sed Deus misertus est eius.* Largiendo illi sanitatem.

Theod. par. 2

Non solum autem eius, verum etiam & mei. Nam propter causam meam ille missus fuerat. Et ita mei gratia mortuus fuisset, & destituta fuisset Ecclesia Philippensium tam bono ministro. Et subdit: *Ne tristitiam super tristitiam haberem.* Hæc tristitia non fuit incredulitatis, sed charitatis, & qualis erat tristitia Chananææ dicentis Christo, *Miserere mei, fili Dauid, &c.*

Qualẽ Apostolo tristitiam attulerit Epaphroditi ad mortem infirmitas.

Matth 15.

Quoniam propter opus Christi (id est, misericordiam mihi impendendam) *vsque ad mortem accessit, tradens animam suam.* Elegãter quidam vertit, non habita ratione vitæ suæ: quia ausus est se periculo mortis exponere, & ad me vinctum accedere.

Mirus Epaphroditi in Paulum Romæ vinctum amor.

Quærit hoc loco Ambrosius, cur ad mortem infirmari Epaphroditum permiserit Paulus, qui tamẽ suscitabat mortuos, & cuius semicinctia, & sudaria operabãtur sanitates? Respondet, signa infidelium causa fieri, nec nisi pro fide Christi exaltanda, aut confirmanda. Deinde fideles expediebat varijs probari afflictionibus, vt ægritudine, liberorum amissione, pecuniæ ablatione, aut huiusmodi, vt appareret quam essent stabiles. Et sæpè cum sancti Deum exorant pro infirmis, & aliorum necessitatibus, non semper exaudiuntur, quia nec eis semper expedit. Nec propterea sanctorum orationes sunt prorsus inutiles, quia melius est eius à Deo prospectum, cui non impetramus quod petimus. *Vt impleret id quod ex vobis deerat, erga meum aduentum.* Hoc factum Epaphroditi ait fuisse supplemẽtum defectus ipsorum Philippẽsium, quia cùm procul dissiti essent, operam suam Romæ impendere non poterant: vnde Epaphroditus Apostolus Philippensium, vices illorum ministrando obibat. Et hæc sint satis de præsenti disputatione.

Cur ille permissus à Paulo miraculorum opifice tam grauiter infirmari.

B. Amb. to. 5.

Sanctorum pro infirmis, vel afflictis hominibus preces quare non semper exaudiat Deus.

(∴)

DISPV-

DISPVTATIO VI.

In Apostoli verba, Capit. 3. *De cætero fratres mei, in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem Nos enim sumus circumcisio, spiritu seruimus Deo, & gloriamur in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes. Quanquàm & ego habeam confidentiam in carne,* & reliqua vsque in finem capitis.

I. Dubium.

EXPLICATA in primis verborum horum cum præcedentibus connexione, dubitatur primùm, quæ vtilitas sit sæpius vnum & idem inculcare? id enim solet esse molestum, vt molesta erat Ioannem Apostolum gestantibus discipulis illa frequens sententia: *Filioli diligite alterutrum:*

Secundum.

Deinde, quos vocat Apostolus canes, vel malos operarios, vel concisiones.

Tertium.

Tertiò, quid est, *Qui spiritu seruimus Deo*; & an legendum in dandi casu, Spiritui, vt quidam legunt, an in auferendi; & quæ nam est hæc seruitus.

Quartum.

Quartò, cur Apostolus gloriatur in carne, cùm hæc vana sit gloriatio.

Quintum.

Quintò, cùm ait: *Quæ fuerunt mihi lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta,* dubitatur, cùm Apostolus hæc de lege veteri tradat: quia videretur operi Dei detrahere, nam lex opus Dei erat.

Sextum.

Sextò, quomodo asserit se iuxta legem conuersatum esse sine quetela; cùm tamen ipse se vocet filium iræ, & se dicat ambulasse in cogitationibus carnis.

Ephes. 2.

Septimum.

Septimò, in his verbis: *Non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Iesu*, quæritur, an hic locus quicquam faciat pro hæreticis, quem tamen, tanquam fortissimum telum intorquent: an potius eorum sententias iugulet, ac destruat.

Octauum.

Octauò, super illud: *Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem si quomodo comprehendam, in quo & comprehensus sum*; dubitatur, quomodo tantus Apostolus negat sibi adesse perfectionẽ? Quòd si ipse perfectus non fuit, quis ergo id sperare possit? & quomodo infrà ait: *Quicunque perfecti sumus, hoc sentiamus?* Videtur enim hic Pauli sermo asserere sibi adesse perfectionem, quam sibi paulò antè denegauerat.

Nonum.

Nonò, in illud: *Quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad eo verò quæ sunt priora, extendens me ipsum*, dubium est quid sibi velit Apostolus per hanc metaphoram cursus, aut itineris: diuersi enim diuersa dicunt. Et cum ait: Ad destinatum persequor brauium, ambigitur an liceat expectare præmium in operando, quod videtur seruile.

Decimum.

Decimò, cum ait: Verumtamen ad quod peruenimus, vt idem sapiamus in eadem permaneamus regula, quærat quispiam, quis sit iste canon, vel regula, quam obseruandam tradit Apostolus.

Vndecimũ.

Vndecimò, mirum videtur, qui se dixit nondum perfectionem adeptum, proponat se tamen alijs ad imitandum: in quo videtur sibi aliquid tribuere.

Duodecimũ.

Duodecimò, in id: *Conuersatio nostra in cœlis est*, dubitamus quomodo potest in terra homo repens quasi vermis, versari in cœlo, à quo tamen tam longè dissitus est & corpore, & animo.

Hæc cũ præcedentibus quam aptè cohæreant.

In primis ad connexionem respondemus: *De cætero fratres mei, gaudete in Domino*; primum verbum, de cætero, Græcè τὸ λοιπὸν esse, id est. Quod super est in his quibus solet finem imponere, vt annotaui aliàs. Et addit, *Fratres mei, gaudete in Domino*: nam si ego nunc moriar, & Euangelium ad augmẽtum perueniat, ac inimici pudore suffundantur, gaudere debitis in Domino: nam quæ accidunt, ad gloriam Domini Iesu spectant.

Quibus de causis, vt Apostolus hortatur, Philippenses gaudere debẽt in Domino.

Quòd si Apostolus Epaphroditus vos recreauit; & ego à mœrore ob eius infirmitatem sumpto liberatus sum; gaudere etiam debetis. Et si hactenus tristes fuistis, tum propter vincula mea, tum propter pastoris vestri ęgrotationem: nunc omnis tristitiæ occasio sublata est, nam persecutio Euangelio non officit: vincula quæ ego gesto, sunt occasio diuulgandi Euangelium: Spero me vobis redditum iri: Epaphroditus ad vos redit incolumis, Timotheum citò mittam. Gaudere ergo in Domino: quia vt extra Solem non est lux, ita nec extra Christum vllum verum gaudium, aut vera pax.

Vbi tantum verum gaudium sit, & pax.

Et videntur hæc verba spectare ad caput superius, & à sequentibus esset inchoandum Capitulum: *Eadem vobis scribere, &c.* In quo paucissimis perstringit, quod aliàs copiosis disputationibus explanauit. Ostendit enim, ad iustificationem satis esse Christum, & ad meritum, nec requiri legem Moysi, aut circumcisionem, aut opera.

Soluitur I. dubium. De causa repetitionis earundem rerum.

Quod verò Apostolus eadem sæpius inculcet, minimè mirandum est: Paulus enim quæ viua voce prędicauerat apud Philippenses, eadem nunc scripto censuit inculcanda. Nec id, inquit me pigebit facere, cum videam esse vobis tutum, & necessarium. Nam sicut hortulum crebriùs irrigari est necessarium, quò fructum bonum proferat, ita etiam auditores pluuia verbi

Platonis dictum.

Dei irrigari indigent. Plato dicere solitus erat: *Si millies interroges, quatuor & quatuor quem numerum reddant, dicam semper, octo*: ita eadem diceda ad easdem interrogationes, etiamsi ad leuandum tædium, expediat vario modo illud vnum tradi, vt cū dicamus eadem, nō tamen eodem modo. Et nos pane, vino, & carnibus indies vescimur, nec tamen pariunt fastidium, quia vtilia, & necessaria sunt: ita quæ bona sunt, vt ille dixit, decies repetita placebunt. Et videtur hic locus facere contra eos, qui ita delicatas aures habent, & ita nouitatibus studēt, vt eadem audire, aut eadem repetere, quæ semel aut sæpius dicta fuere, graue sit illis ac permolestum.

Quorum repetitio minime molesta, & grauis. *Horat.*

II. Soluitur dubitatio. Qui canes Philippensibus cauendi.

Altera fuit difficultas circa illud; *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.* Ter repetit idem verbum in tribus illis nominibus: & fortassis hæc erat Apostolica monitio ad Philippenses facta, dum prædicaret. Et videti, positum est pro, cauete, vt ibi; *Videte ne quis vos seducat.* Porrò canes appellat Iudaizantes, quos excitauit diabolus contra Christum, sub eius tamen ficto pallio incedentes, siue quia quod erat in Christo sanctum, vel sanctificatum, vt cibos, & alia, pollutum ducebant; siue quia reuertebantur ad vomitum sicut canes, recedentes à sancto quod acceperant mandato; & ad legem, quam semel euomuerant in Baptismo, reuertentes: At quia vt canes, quibus sanctum non est dandum, detrahebant veritati, & homines veritatem prædicantes, vt Paulum, mordebant & lacerabant.

Matth.24. *2. Pet.2.* *Prouerb.26.* *2. Pet.2.* *Matth.7.*

Quos malos item operarios, atq; Cōcisionem cauere debebāt Philippenses.

Deinde dicuntur mali operarij: quia prætextu ædificandæ Ecclesiæ non solùm non ædificabant, sed destruebant, miscere volentes cum Chrislianismo Iudaismum. Denique concisionem eos denominat, & Græcè κατατομὴν, & est allusio, & agnominatio ad vocem περιτομὴν, id est, Circumcisionem, & vsurpat abstracta pro concretis more Hebræo, vt, scelus pro scelesto. Nec proprio, sed alieno vocabulo eos appellauit, in contemptum. Quia conciditur, inquit Chrysostomus, quod inutilè, & temere, & præter artem inciditur; circumciditur verò, quod expolitur reiectis superuacaneis. Et significat schismata, & scissiones, quas ob circumcisionem, & legem retinēdam faciebant. Hinc Hieronymus in Michæam ait: *Nequaquam iuxta Apostolum vocarus circumcisio, sed Concisio.* Hæc ille.

Chrys. ser.10. tom. 4.

Hiero. in c. 3. Mich. initio, tom.6.

Ignat. epis.12. circa med.

Alludit ad hæc verba B. Ignatius scribens ex Philippis ad Antiochenses: *Videte*, inquit, *malignos operarios, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, quorum gloria in confusione eorum. Videte canes rabidos, serpentes super pectus repentes, dracones squamosos, & aspides, basiliscos, scorpiones. Hi enim sunt thoes*, id est, genus luporum maxime mordax, & sanguinarium, vt ait Plinius, quod maximè insidiatur ceruis. *Et simiæ humana imitantes.*

Thoes Plinio quid. Quales Hæretici, & Iudaizantes Ignatio.

Plin. li 8. c.34

Tertiæ dubitationi respondemus circa illud: *Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu seruimus Deo.* Poterat obijci Iudæos habere præceptum Circumcisionis à Deo, & circumcisos vocari voluit: & respondet. Nos potius sumus circumcisio, hoc est, circumcisi, qui non vnius membri pelliculam, sed totius carnis vitia resecamus. Illi vocentur concisio, vel cōcisi, qui circumcisione abutuntur, & extra tempus suum protrahunt, cum iam terminum habuerit.

III. quæstio. soluit. De sensu huius dicti: Nos sumus circūcisio, qui spiritu seruimus Deo.

Genes.17. Leuit.12.

Subdit: *Qui* (causalis est pro Quia) *spiritu seruimus Deo.* Græcè habetur, οἱ πνεύματι λατρεύοντες τῷ Θεῷ: spiritū opponit carni, vt sæpè aliàs facit Apostolus. Spiritu ergo, hoc est spirituali cultu, id est, fide, spe, & charitate. Et λατρεία est sūma seruitus, quia Deū colimus: vnde oppositū ei⁹ εἰδωλολατρεία, cultus est summus Deo competēs, & creaturæ redditus. Chrysost. interpretatur, πνεύματι, πνευματικῶς, hoc est, spiritualiter. August. tamen ser.15. de verb. Apost. edisserēs hunc locū, legit, *Nos sumus circumcisio, qui spiritus Dei seruimus.* Et subdit: *Scio plerosq; codices habere. spiritu Deo seruimus: verum plures Græci, quantū ego obseruare potui, hoc loco habent, spiritus Deo seruimus* Ambr. verò li.2. de Spiritu S. ca. 6. nullo modo nostram lectionem probat, sed vult nos sequi qui Græcos codices, qui habēt, Spiritui Dei seruim⁹: quæ lectio diuersa est ab vtraq;, qui proponit August.

Huius loci: Nos sumus circumcisio, qui Spiritu seruim⁹ Deo, varia lectio proponitur ac ponderatur.

Chrys. prædicto serm.

Aug. c.2 in prin. to.10.

Ambr. to.2. inter med. & fin.

Et quod ad Ambrosiū attinet, sciēdum, Græcos codices, vt ab ipso citantur, nihil pro ipso facere: nam modū, quem nos per auferendi, Græci per Dandi casum efferūt, vt qui careant Ablatiuo. Hinc colligimus, quòd Apostol⁹ Spiritui mox opponit carnem. Sed & vis causalis nulla penè erit, si Græcam vocem cum Ambrosio vertamus per Datiuum, & Græca Scholia, & Syriacus codex interpretantur in dandi casu, id est, Qui spiritualiter seruim⁹ Deo, vel qui spiritualiter circumcidimur. Si ergo Spiritus, modum designat dictum, colligimus ipsos legisse, Deo, non Dei; vt mirum sit, Augustinum dicere, Græcos codices ferè omnes legere in Genitiuo. Quod verò Ambrosius docet, Græcos codices habere, Spiritui seruimus Deo, verisimile est hoc dictum ab ipso esse, quia volebat assumere argumentum pro astruenda Spiritus diuinitate. Sed certè non erat hic locus aptus ad probandā

I. Ratio Ambrosij pro hac lectione. Qui spiritui Dei seruim⁹, infirmatur.

I. Ratio ad probandum, inde Spiritus sancti diuinitatem minime deduci.

Spiritus

Spiritus sancti diuinitatem: tum quia πνεύματι sine articulo vllo dixit; cum tamen Athanasius libro ad Serapionem doceat, nomen absolutum Spiritus tunc diuinitatem signare, cùm apponitur articulus, & dicitur τὸ πνεῦμα. Deinde hic nō ponitur pro Spiritu sancto, sed pro humana mente, vel humano spiritu, sicut alibi dicitur, Deum in spiritu, & veritate adorandum: & iterum, *Testis est mihi Deus, cui seruio in Spiritu meo.* Tertiò, quia Ambrosius in hūc locum scribens, aliter illum interpretatur, atque fecit in libro de Spiritu sancto: *Manifestum est*, inquit, *quia credentes ipsi circumcidunt cor suum, vt amputata erroris nebula, aspiciant, & agnoscant Dominum creaturam, & hoc est spiritu Deo seruire.* Hæc ille.

B. Atha. to. 3.
II. ratio.
Ioan. 4.
Rom. 1.
III. ratio.
B. Amb. to. 5.

Ex quo liquere potest, hos commentarios, qui nomine Ambrosij circumferuntur, non esse proprium fœtum Ambrosij, cùm toties sibi contradicat, in alijs proprijs libris aliter legens, & interpretans.

Ambrosium cuius nomine circumferuntur, enarrationem in Paulum, autorem non esse, quid arguat.

Subdit: *Et gloriamur in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes.* Id est: Non gloriamur in Abraham, vel in Moyse, sed in Christo Iesu, qui gloriam dedit spiritus, vt carnis gloria exinaniretur, & cuius Christi ipse etiam Abraham, & Moses indiguerūt. *Et non in carne fiduciam habentes.* Declarat quid sit illud gloriari in carne, cum subdit, *Circumcisus octauo die, ex genere Israël, de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, &c.*

Quid in Christo gloriari, & nō in carne habere fiduciam.

Quod attinet ad quartum dubium in his verbis: Quanquam ego habeam confidentiam in carne, vel gloriationem; dicimus, Apostolum non omnino asserere, se in ijs carnis Prærogatiuis gloriari. Estque modus potentialis loquendi, quasi dicat, Non deest mihi modus gloriandi, si modò velim: nec quisquam putet, damnare me circumcisionem, quasi Gentilis sim: nam ego sanè, si liceret, generis mei nobilitatem, & gloriam in Iudaismo narrare possem, si quis est alius qui apud vos versetur: non enim ego condemno quæ non habeo: nam si quis gloriari potest in carne, ego maximè, qui circumcisus sum octauo die, siue vt Græcè habetur significantiùs, περιτομῇ ὀκταήμερος, id est, ad literam circumcisio octauæ diei. Circumcisionem se vocat pro circumciso, per Metonymiam, quod rarò, aut nunquam inuenitur de aliquo in singulari. Et octaua die; ne putetur proselytus vel ex proselytis natus. *Ex genere Israël.* In casu Nominandi Israël dixit, id est, Israëlita: non adoptione, sed ex genere. Et ne quis putet, eum Israëlitam genere ex decē tribubus, subdit: *De tribu Beniamin,* Probatissima, scilicet, quæ nunquam à cultu

Ad IV. dubitat. responsio. Quare Paul' in carne, cū hæc vana sit gloriatio, glorietur.

Cur idem octauo die se asserit circūcisum: & qualis fuerit Israëlita.

Quare de tribu Beniamin

veri Dei recessit, quia sē cū tribu Iuda coniunxit. Tertio addit: *Hebræus ex Hebræis.* Antiquius est enim nomen Hebræi, quàm Iudæi, id est, ex stirpe Abraham, vel Heber, vnde dicti Hebræi. OEcumenius verò interpretatur, Nactus cognitionem linguæ Hebrææ, quàm multi ignorabant, & præter hæc quatuor, quæ aliena erant, & communia cum multis, & non animi, sed corporis, subiungit ea quæ propria erant: *Secundum legem*, inquit, *Pharisæus*, Quæ erat apud legis professores probatissima secta, cuius erat legem interpretari; vnde & Hebraicè פרושים perussin dicuntur doctores, & interpretes legis, & scripturas tractantes. Non sum ergo Sadducæus, aut Essenus, aut Herodianus; erat enim vocabulum honesti ordinis; alioquin Apostolus in suam commendationem non produxisset vel hic, vel Actor. 26. vbi scripsit: *Secundum certissimam sectam nostræ religionis* (vel, vt Græca habent, exquisitissimam hæresim) *vixi Pharisæus.* Et quia poterat quis esse Pharisæus, & non admodum zelotes, addit: *Secundum æmulationem*; id est, studium, & zelum, persequens Ecclesiam Dei, & literas deferens ad summum sacerdotem ad capiendos, & vinciendos Christianos, qui à lege defecerant. Et mirum est, Apostolum Ecclesiæ persecutiones computare inter opera sua bona. Et quod omnia commemorata excedit, & maxima laus est, *Secundùm iustitiam quæ in lege est, conuersatus sine querela.* Vult dicere Apostolus. Nemo mihi obijcere potest, quòd in vlla parte prætermiserim legem; præstiti totam, quantum præstari potest sine spiritu.

dicatur, & Hebræus ex Hebræis.
OEcum. c. 3.
Cur secta Pharisæus.
Actor. 26.
Quid est: Secundum æmulationem Pharisæus.
1. Cor. 15.
Actor. 9.
Ad VI. dub. Vt fuerit in lege Apostolus conuersatus sine querela, cum persecutus sit ecclesiā Dei.

Cauendum tamen hoc loco, quod quidam asseruerunt Paulum asseuerare, se omnino secundùm legem fuisse conuersatum, qui tamen contra legem persecutus erat CHRISTVM in Ecclesia sua. Non hoc dicit; sed tantùm se non fuisse sub vlla iudiciorum legalium querela. Non enim fuit accusatus furti, aut adulterij, aut homicidij quod lege puniretur. Caue etiam, ne idem existimes dictum de parentibus Ioannis Baptistæ Luc. 1. Erant autem ambo iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. Nam Paulus non ait hic, se iustum ante Deum fuisse, quia ambulasset in omnibus mandatis Domini: imò oppositum dicit, cum ait se fuisse filium iræ, & seruisse cogitationibus carnis.

Falsa quorūdam, & inepta solutio reijcitur.
Luc. 1.
Ephes. 2.

Sequitur: *Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Do-*

Huius dicti: Quæ mihi fuerūt lucra, hæc arbitra-

…cus sum propter Christũ detrimenta, inepta sententia.

Aug. ser. 15. de ver. Apost. cap. 5.
Amb. hoc loco
OEcum. c. 5.

mini mei. Hic sermo, vt monent Augustinus, Ambrosius, & Græca scholia, per comparationem est accipiendus, & non absolutè: quia inter cætera quæ pro damno ducit, etiam legem enumerat, siue iustitiam legis. De qua si absolutè quæratur, respondendum est, quòd & ipsa bona sit, sicut & lex bona. Ita bonum erat, & vtile sub pædagogia legis viuere.

Verus sensus quis sit.
Actor 22.

Est ergo sensus; dum ego vitam, quam in Iudaismo egi, confero ad Christum, & dum cognitionem, quã hausi è Gamaliele, cum doctrina Euangelica comparo, planè pro damnis duco; tanta est cognitionis præstantia Euangelicæ, & vitæ puritas. Lucra, erant illæ dictæ carnis gloriæ: sic enim illi videbantur, antequam illuminaretur baptismo. Verùm postea ea omnia nouit esse detrimenta. Et verè iudicabat, quia illa ad carnem affectio aduersabatur Christo. qui præferendus erat omnibus huius seculi diuitijs, & honoribus.

Propter quã eminentem scientiã Iesu Christi existimarit Apostolus omnia legalia detrimentũ esse.

Et latiùs explicans, subiungit: *Verum tamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei.* Verbum veruntamen, corrigentis est, & amplificantis: vnde alij vertunt, Quinimo, vel Quin etiam: ac si dicat, Parum dixi quòd vitam, quam in Iudaismo duxi, damnum esse ducam: dicam plus: Omnes omnino opes, thesauros, philosophiam, honores, damnum esse arbitror, propter eminentem sciẽtiam Iesu Christi, id est, fidem, quæ est scientia eminens; vel propter eminentiam cognitionis, vt habent Græca. Et quoniam priùs dixerat per præteritum, arbitratus sum; nunc quoque de præsenti ait, existimo, vel arbitror. *Omnia detrimentum feci.* Alij vertunt, *Omnium iacturam feci.*

Si lex Moysi detrimentũ fuit, quomodo eius (quæ rerum est vtilium) iacturã fecit Apost.
Phot. apud OEcum. c. 5.

Quærit Photius apud OEcumenium, Si omnia damnum esse ducis ô Paule, etiam ipsa quæ corporaliter in lege seruantur propter excellẽtiam cognitionis Christi: quomodo statim dicis, Propter quem omnium iacturam feci? non est damnum abijcere. Hoc enim potius est lucrum facere, nempe à damno liberari, sed potius quarundam vtilium rerum abiectionẽ significat. Quomodo ergo cum ea abijcis quæ ducis esse damnum, ais, iacturam feci? Et dicimus quod non simpliciter hęc damnum esse dicebat, sed ad comparationem perfectioris secũdum Deum cognitionis, quandoquidem in se lucrum ea esse existimabat. Ideò damnum quidem esse arbitror cõparatione meliorum: feci autem iacturam in se, & quantum ad legis naturam. Et OEcumenius: Animaduerte, inquit, quòd non dixerit; Damnum est, sed Arbitratus sum dãnum esse. Etenim his qui literæ adhærẽt, & à Christo discedunt, damnũ conciliat, non ex propria natura, sed propter illorum inscitiam, qui ipsa male vtuntur. Siquidem etiam auro, & plumbo propositis, vbi necesse sit vnũ è duobus eligere, si quis plumbum elegerit, damnum passus est: nõ quòd damnum sit ex natura plumbi, sed ob priuationem eius quod melius est. Simili propemodum exemplo vtitur Theophylactus.

OEcum. ibid.

Lex Moysi quatenus perniciosa.

Theophylact.

Quid sit: Omnia arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam.

Cum verò ait: *Arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam.* Vox, stercora, Græcè est σκύβαλα, quæ rudera, & reiecta, & duriora stercora quæ egeruntur, significat, estque hyperbole, & similiter per comparationem accipienda. Duco ergo omnia pro stercoribus, vt Christum lucrifaciam: legalia enim cum magna difficultate egesta sunt, & fœtent coram Deo, & Angelis, & sanctis hominibus.

Alter Sedulij sensus.

Sedulius ita interpretatur: Stercora sunt quæ eijciunt homines, vel cætera animalia ex vtero, cùm quod forte, & solidum est ad confirmandum, & satiandum corpus, remanet intus: sic litera legis eijcitur, & sensus spiritualis ad cibum animæ in corpore Ecclesiæ remanet.

III. D. Hieronymi.
Tomo 6.

Hieronymus tamen in caput 2. Habacuc prophetæ: *Non*, inquit, *quòd lex vetus, vt Manichæi arbitrantur, ad comparationem Euangelij scybala computetur: quod impium est dicere, cum vnius Dei vtrumq; sit testamentum; sed quod doctrina Pharisæorum, & præcepta hominum, & deuterosis Iudæorum stercora dicantur ab Apostolo.*

Primus Mosaicæ legis vsus ante Christum, qualis Oecumenio.

OEcumenius etiam his quæ superius dixerat, hæc adiungit: *Reiectamenta, dicta sunt tritici culmus: sed dum nondum apparet triticum, necessarius est culmus, tanquam futuri tritici conseruatiuus: vbi verò apparuit, inutilis est culmus hominibus. Ita & lex, donec incarnaretur Christus, erat vtilis, nam ad ipsum transmittebat: cum autem iam apparuit, superflua est quantum ad hoc quod est corporaliter obseruari quæ in ea sunt. Erat autẽ & alio modo vtilis lex ante Christum. Etenim plus quidem sapientiæ habebat, quàm Græcorum dogmata: crassior autem erat quam philosophia quæ in Christo est. Media itaque inter idololatriam, & fidem in Christum interposita iuuabat, sensim ab idololatria subducens, & à crassitie quæ inde erat; & aptiores reddens, vt apparenti Christo crederent. Quoniam ergo quod suum erat, compleuit, & ad Christum transmisit, deinceps inutilis, & superflua est ad hoc corporaliter obseruetur: quemadmodum, & puero vbi ad virilem peruenerit ætatem, puerile vestimentum, aut educatio. Verùm quare omnino duxisti eam esse damnum, aut reiectamenta ô Paule? Quia ad multum tempus cum damno priuauit me Christo, literæ inhærentem.* Hæc ille.

Alter vsus.

Quod ex lege sit passus damnum Apostolus.

Septi-

Cur necessaria nobis Christi iustitia, & vnde comparetur.

Septimum dubium fuit in his verbis: *Ve & inueniar in illo* (Hebraismus est, id est, existam) *non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Iesu, quæ ex Deo est iustitia in fide, &c.* Vt proposita quæstio dissoluatur, præmittendum, quòd homo qui inuenitur in Christo, vt membrum est insitum illi, debet ex eius plenitudine accipere, vt sit naturæ concors Diuinæ: sumus autem tales per hoc quòd ab eo iusti efficimur. Et cùm duplex sit iustitia, quædam quæ ex viribus naturæ nostris, & lege monstrante, & cogente comparatur, quædam verò ex fide Christi, & gratia: sanè illa prior iustificat neminem, neque potest iustificare, quia non est vera iustitia, sed apparens, cum nec renouet intus hominem, sed sinat vnum & eundem esse qui prius erat, hoc est iniustum, peccatorem & pronum ad omne malum, ac proinde Deo nō placet. Vnde si quid facit homo in eo statu secundùm mandatum legis, non facit illud ex fide, vel charitate, sed vel ex timore, vel pudore, vel humanæ gloriolæ mundi amore, licèt bonum appareat coram hominibus, qui vident ea quæ foris patent. Ideo hanc iustitiam vili pendens, ait: *Non habens meam iustitiam*, quæ scilicet, ex viribus meis proficiscitur.

2. Pet. 1.

Naturalis quæ ex lege est, qualis sit nostra iustitia.

1. Reg. 16.

Quid iustitia fidei: eiusdē effectus.

Subdit: *Quæ ex lege est.* Vel terrente minis, aut temporalia præmia promittente. Est & alia iustitia, quæ valet coram Deo, quæ dicitur ex fide, quia per fidem comparatur, quæ cordi inhæret, & cor renouat, & ad cuius aduentum recedit peccatum, & imaginem integram Dei restituit. Hæc autem descendit de cęlo, & donum est charitatis, quod omnibus ad æmulandum proponere solet: facitque hominem Dei legem approbare, & in illa condelectari secundùm interiorem hominem: facit quoque libenter, & strenuè aperari, non pudore, aut timore, aut mundi amore: & in hac Apostolus gloriatur, repudiata illa externa, quæ panno menstruatæ, aut stercori comparari potest.

Rom. 7.

Esai. 64.

Ad VII. quæstio. respons. De iustitia fidei, quā falso Lutherani imputatiuā intelligunt.

Et per iustitiam quæ est ex fide, non intelligas, vt Hæretici faciunt, illam Christi Iesu imputatam, sed illam quæ venit per fidem in Christum, reputantem illam fidem nobis ad iustitiam, & quæ nobis inhæret.

De iustitia fidei quid fabulati sint Poëtæ non procul à veritate.

Ierem. 23.

Olim in fabulis Poëtarum latebat aliquid veritatis Theologicæ ex vetustis traditionibus profectum. Dicebant enim, Astream, id est, iustitiam è terra exulasse, & in cœlos euolasse. Et ita euenit: nam per Adæ peccatum exulauit: sed iterum oportuit redire in terras, sicut docent Prophetæ. Ita enim Ieremias dixit: Et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra; & Daniel, *Donec adducatur iustitia sempiterna*: Dauid quoque, *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis*; Item Esaias, *Et iustitia oriatur simul: ego Dominus creaui cū.* Et Christi iustitia dicitur ex Deo ꝓcedere.

Dan. 9.

Psalm. 71.

Esai. 45.

Duplex iustitia fidei.

Et ait: *Iustitia in fide*: Id est: cuius fundamentum, & radix est fides, & sine illa non potest consistere. Et loquitur tum de prima iustitia, qua quis ex impio fit iustus, tū de illa, qua quis iustus auctior fit in iustitia. Quod si dicas; Quid hic agit hæc fides? respondet: *Ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius, & societatem passionū illius.* Hoc est: illa fides parit illud, quo incendatur charitas nostra, nempe notitia Christi, Et quid est notitia Christi, nisi notitia diuinę, ac Paternę dilectionis, de qua Dominus dixit. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret &c.* Quis ergo tanta dilectione prouocatus, tanti benefactoris, & amatoris amore non accendatur?

Vtraq; fides via præstat.

Ioan. 3.

Ex fide vt cognoscamus virtutem resurrectionis Christi.

Subdit: *Et virtutem resurrectionis eius.* Loquitur vt Pharisæis, nam aiūt quidam, Pharisæi in ore habebant resurrectionem sed non nouerant illam Christi nostræ causam existere. Vocat ergo resurrectionem Christi, qui facit nos à peccato resurgere, ita vt possimus persuasam habere eius perfectam virtutem, qua faciet vt resurgamus incorpore glorioso. Vnde & cū multis corpore suscitatis resurrexit Dominus.

Philip. 3.

Matth. 27.

Quomodo etiam per eandē fidem cognoscam' societatem passionum Christi.

Et societatem passionum illius. Id est, notitiam, qua docemur illud; Si compatimur (in præsenti vita) & conglorificabimur in futura per passionum nostrarum merita. Et qui iustitiam in hac fide habet innixam, iam conformatur, & cōfiguratur ipsi Christo in morte: nam oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam. Ideò subdit: *Configuratus morti eius.* Granum enim frumenti, antequam fructum edat, oportet in terram cadat, & moriatur. Nam si cōmortui sumus, & cōuiuemus. Si sustinuerimus, & conregnabimus. Quam cōfigurationem Hæretici nouis dogmatibus nituntur abolere. Ideò oleum peccatorum addentes, impinguant caput præuaricantium, & illo de sola fide dogmate non contendunt nisi vt homines huic seculo, & non Christo conformentur. Sed vera est nostri Bernardi sententia: Non decet sub capite spinoso membrum esse delicatum.

Rom. 8.

Luc. vlt.

Quare debeamus cōfigurari morti Christi.

Ioan. 12.

2. Tim. 2.

Psalm. 140.

B. Bernard.

Si quo modo occurrā ad resurrectionem quæ est ex mortuis. Proprio verbo vtitur, cū dicit, Occurram: nam venienti sponso, & sponsę in illa die, oportebit prodire obuiam ei, & vt alibi ait, *Rapiemur cū illis in nubibus obuiā Christo in aëra*; & iterū, *Donec occurramus omnes*

Christo Domino quando Paulus, & nos omnes occurremus ad quā resurrectionem es mortuis.

Matth 25.
2 Thess.4.
Ephes.4.
Qualis hic sermo Pauli sic: Si quo modo occurram, &c.

nes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Ex est sermo de resurrectione iustorum. Cum ait, *si quo modo occurram*, non est verbum dubitantis, sed modestè de se loquentis: nemini enim esse dubium debet, configuratum morti Christi, configurandum iri vitæ eius, quæ est æterna. In eo autem dubitatio cadere potest, si illa cõfiguratio cum Christo in hoc stadio, & cursu, possit cessare per negligentiam, vel ingratitudinem. Nam scriptum est: *Si quis se existimat stare, videat ne cadat*; & rursus: *Ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Et insinuatur hoc falsum in Paulo fuisse, cui salus fuerat reuelata.

1 Cor 10.
Supra 9.

Ad VIII. dubitationem respondetur.

De ea, quam sibi iãtus Apostolus de esse restaiur perfectione iustitiæ.

Octauò dubitatum fuit: *Non quod iam acceperim, aut imperfectus sim; sequor autem si quomodo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo Iesu:* Ex verbis superioribus non poterat colligi absque dubio Paulum esse consummatum, cum diceret se spectare ad illam resurrectionem, quæ futura est in vltima consummatione.

Hominis cõsummatio duplex. & cuius nunc illatum mentio fiat.

Dicẽdum ergo est, duplicem esse hominis consummationem. Primam, quæ contingit expleto huius vitæ cursu, quando anima coronam apprehẽdet suam; alteram, qua tantisper manet, dum liceat recipere corporis cõsummationem: quam nondum apprehenderat: & de hac non loquitur hic Apostolus, quia stigmata Dñi Iesu portabat in corpore suo, plenus afflictionibus & tribulationib⁹: sed est sermo de priori cursus sui cõsummatione, ne qs crederet perinde esse perfectum, atq; illos, qui mortui sunt, & qui nihil aliud expectãt præter corporis glorificationem. Nam poterat hoc aliquis de Paulo suspicari. Ideò subdit: *Non quòd iam acceperim*, scilicet, primam stolam, securus de altera: *aut iam perfectus sim*, sicut illi, qui dormierunt in Christo: adhuc enim ego sum in cursu, & in stadio.

Galat.6.

Quem sequeretur Paulus.

Sequor autem, si quomodo comprehendam. Quem sequeris Paule? Illum, qui dixit, *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris.* Sed quò ille tendit? Vadit Romam iterum crucifigi. Ipse iamdudum præcessit nobis relinquẽs exemplum, vt sequamur vestigia eius. Sector autem eum. Sed cur sectaris? Vt cõprehendam Christum ipsum, qui comprehenditur perseuerantia in cursu ad finem vsq; vitæ. At quo pacto comprehendetur? Illo eodem modo, quo ego comprehensus fui ab ipso. Comprehendit siquidem Iesus Paulum, cum illum persequebatur: Christus Paulum sequebatur, vt eum fugientẽ à se comprehẽderet. Et tandem comprehendit ad credendum, & portandum nomen eius coram gentibus, & Regibus, & filijs Israel. Et ita lucratus est Paulum, patiendo, & moriendo in cruce pro eo, quia tunc ad se omnia traxit, & Paulũ cõprehendit. Ita debebat Paulus Christũ comprehẽdere quasi fugiẽtem, & euntem ad mortem duram, vt nos præcingamur, & ducamur quò minimè vellemus. Multi fugiunt, & non comprehẽdunt, quia non imitantur Christum: multi etiã non sunt idonei, qui necdum sequũtur, sed sese illi vocanti opponunt. Alij verò non sunt ad talem comprehensionem idonei, vt discipuli, quib. non dixit simpliciter: *Vos non potestis venire*, sed addit, modò, innuẽs postea vẽturos: sicut Petro dixit, nõ potes me modò sequi, sequeris autẽ postea.

Ioan.8.
1.Pet.2.

Quare sequetur. Modus eũ comprehendi quis. In quo Paul⁹ vt ait ab eodem fuerit cõprehensus.
Actor.9.
Ibidem.

Ioan.12.
Quẽ Paulus comprehendit, qui minime comprehendunt.
Infrà 21.

Ioan.13.

Ad IX. dubitationem responsio.
De duabus, cursus nimirum, & itineris, solubitis à Paulo metaphoris.

Nono dubio respondendum: *Fratres ego me non arbitror comprehendisse. Vnum autem, quæ quidem retro sunt, obliuiscens; ad ea verò quæ sunt priora, extẽdens me ipsum.* Nondum, ait, arbitror me comprehendisse, quia nõdum expleui cursum vitæ, & meriti. Contra hæreticos, qui dicebant ita venire posse hominem vsq; ad perfectum, vt addi quicquam supra non possit.

Paulus quod vnum impẽderet, aut expectaret.
Luc.10.
Quænam Paulus quæ retro sunt obliuisceretur.

Quod ait: vnum, per Eclipsim dictũ est, & subaudi, impendo, vel expecto, tanquam non ignarus vnum esse necessariũ. Ad plura enim in pręsenti vita distrahi, remoratur currentem. *Quæ quidem retro sunt obliuiscens; ad ea verò quæ sunt priora, extendens meipsum.* Id est, ea quæ antecesserunt, & quæ respuimus vt stercora, hoc est, bona mundi, & terrenorum gloriam, quæ promittebat lex, obliuiscens, & respuens. Ponit enim similitudinem currentis, qui dum currit in stadio, non debet retro aspicere, aut cogitare quantum effecerit, sed quantum superest agendum. Qui retro aspicit, non est aptus regno Dei. *Memores*, inquit Dominus, *estote vxoris Lot.* Vel obliuiscebatur ea quæ retro erant, id est, bona, vel mala, quæ fecerat ad illum vsq; diem. Hoc namq; est perfecti viri, dum in via est, primùm obliuisci mala, & peccata, tãquam iam omninò per Christum deleta, nec aliàs dubitans de remissione eorũ, ad perfectũ peruenire posse. Debet ẽt bona quæ facit, obliuisci, id est, nihil pendere, tanq̃ nihil sint, nec condigna cœlesti præmio: nec omninò comparãda cum obligatione quã habet homo ad reddendũ Deo obsequiũ, & Latinè cultũ; & propterea debet se extendere ad priora. ¶ Vbi nota verbũ, ἐπεκτεινόμενος, q̃ significat extensus, i. qui pedibus nõ currentibus extẽdit se corpore ad scopum, vt cũ manu attingat, i. extendit se ad perfectiora, crescẽdo de virtute in virtutẽ. Nam hic est mos cursorũ, non metiri quantum viæ confecerint, sed quãtum supersit ad metã attingẽdam, cernere.

Luc.9.
Alter sensus.

Perfecti viri viatoris duplex effectũ.

Quomodo Paulus ad ea quæ sunt priora, extenderet seipsum.

Nam

Nam hærere peccatis præteritis an sine remissa vel considerare bona quæ gessimus, plurimi ea faciendo, aliud non est quam profectum nostrum remorari.

Ad destinatũ quod persequeretur idẽ.

Subdit: *Ad destinatum prosequor*, Id est, ad signum præfixum, vt vox Greca significat, quod declarat esse brauium supernæ vocationis, id est præmium cursus, quod erat vestis palmata. Hic ergò erat scopus Apostoli. ¶ Vbi ergò sunt, qui respicere ad mercedem in operando vituperant, sed purè, & ex mera charitate benè esse operandum docent, quasi sit impurum supernę mercedis intuitu operari? Et verum quidem esset, si homo in se sisteret, & non hanc sui præmij spem in gloriam Dei tandem referret. Alioqui bonus mercenarius est teste Ambrosio qui propter Dei gloriam, & suam operatur; quia membri, ac discipuli gloria, in gloriam capitis & magistri recidit, quæ est omnium finis.

B. Ambros.

Solutio X quæstion. s. De eo quod Paulus se nũc vocat perfectum, quem ante dixerat imperfectũ.

Soluamus decimam dubitationem: *Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, & si quid aliter sapitis, & hoc vobis Deus reuelauit.* Iam hic Apostolus se perfectum vocat, & se cum alijs adiungit, cùm paulò antè se perfectum negauerit. Sed distingue perfectionem esse quandã viæ, quæ in via, & in cursu consideratur. Est & alia perfectio considerata secundum animam, non secundùm corpus. Erit & alia perfectio nostra in patria, cùm carnem nostram eò detulerimus. Loquitur ergò Apostolus de perfectione, quæ potest in via contingere, quæ ex constanti fide, & charitate nõ ficta, sed tali, quę pellat timorem, perficitur. Et sentire apud Apostolum, est experimento certo probare, tum intus in corde, tum extra per opera. Sentiamus ergò quòd oporteat ea quæ retrò sunt obliuisci; ad ea verò quæ à fronte sunt, nos extendamus: Hoc probare in seipsis, perfectorum est.

1. Tim. 1.

1. Ioan. 4. Sentire quid Apostolo.

Profectũ in obediẽtia, & patientia facientes: quid à Domino cõsequantur.

Et conuertens sermonem ad imperfectos ait: *Et si quid aliter sapitis*, (vel sentitis, quia est idem verbum Græcum quod superius) *cum nondum sitis perfecti, etiã hoc Deus vobis reuelauit.* Id est, si profeceritis in obedientia ambulantes, & fueritis patientes. Multa enim sunt, quæ ab initio conuersionis nostræ probamus, quæ postea non prodesse cognoscimus. Et aduerte haberi in Græco, reuelabit, de futuro, & Augustinus serm. 15: de verbis Apostoli ita legit, quanquam li. 2. contra Cresconium Grammaticum cap. 31. & epist. 68. De corrigendis hæreticis, legat de præterito, reuelauit. Corrigendus est tamen Augustinus per Augustinum, cum etiam circumstantiæ literæ planè exigant futurum.

B. Aug c. 15. & vlt.

Subdit: *Veruntamen ad quod peruenimus, idem sapiamus, in eadem permaneamus regula.* Videtur eclipsis deest enim, id interim ad quod p eruenimus, retinere studeamus. Et explicans quid sit illud: vt idẽ sapiamus, ait, in eadẽ permaneamus regula. Et particula, Vt, expletiuè accipitur, ita vt sapiamus, & permaneamus, Græcè sint infinitiui modi: ad quod peruenimus, scilicet retineamus. & quid est hoc? idem sapere, & eadẽ regula incedere, nõ enim satis est scire absq; facto. ¶ Et dubium est, an de vita, an de doctrina hoc sit accidiendum. Sanè Theophylactus primò exponit de vita, deinde de doctrina, Cõtrario modo Oecumenius, primò de doctrina, postea de vita. Et verisimilius est hoc de dogmatibus tradere Apostolum, vt sensus sit; Contineamus nos intra eãdem fidei regulam, vt non sint in vobis schismata, & nemo fingat noua dogmata. Et quod hic dicit: Permanere in eadem regula interpres ad Gal. 6. vertit, sequi regulam, siue vt Grecè habetur στοιχεῖν, & c. 5. eiusdem ep. Si viuimus spiritu, spiritu & ambulemus, vbi στοιχεῖν vertit incidere, & stare in ordine suo. Circa ea igitur, quæ in ecclesia sunt clara, & determinata (ad hæc enim peruenisse dicimur debemus eodem canone teneri ad credendum, & ad agendum ea, quæ nos ad vitam ęternam consequendam conducunt.

Quid supplẽdũ in hac sententia: Veruntamẽ ad quod peruenimus, idẽ sapiamus in eadem permaneamus regula.

Duplex eius sensus Theophylacti, & Oecumenij.

Gal. 6. *Suprà 5.*

Ad id, de quo vndecimò dubitatum fuit: *Imitatores mei estote fratres*, Videtur loqui ad imperfectos, & de vita, non de doctrina secundũ Chrysostomum, & hoc idem docet verbũ ambulãdum, quod perpetuò ad vitã pertinet, & Græcè legitur συμμιμηταί, id est coimitatores mei estote, & imitamini me vna cũ cęteris, qui me imitantur. *Et obseruate eos qui ita ambulant*, scilicet ad imitationẽ: sumitur enim in bonam partem obseruare. *Sicut habetis formam nostram*, Græci habent Sicut habetis formam nos, vt non formam de scriptis, seu de literis mortuis accipiant, sed de literis viuis, quæ sunt mores probi, & opera lucentia ad æmulationem. *Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis:* Cũ dixisset, obseruate eos, qui nõ ita ambulãt. Et abrũpit sermonẽ vt iratus, id est, Aliter atq; ego in otio, & quiete, & luxu versantur. Quos inimicos crucis Christi vocat, & tangit pseudapostolos, qui abijciunt id quod crucis Christi erat, tam vt vitarent opprobria, deserebat Euangeliũ; & vt persecutionem fugerent, miscebãt cũ lege Euangeliũ. Quemadmodũ noui hæretici techna penè simili, dum iactant se nolle iungere legem cum Euangelio, mutilãt Euangeliũ, & bonã eius partem tollũt. Nam ipsi Euangeliũ puram esse omninò promissionẽ docent, nul-

Vndecimi dubij solutio. Si Paulus est vt ait imperfectus, cur se alijs ad imitandum proponit.

Quid significet: Sicut habetis formã nostram, siue nos, Pseudapostolos cur vocet inimicos crucis Christi Paulus.

Hæretici nouelli, eorũ instat, vt sanctũ eludãt Euangelium atq; peruertant.

la alia conditione, niſi ſola fide vallatam: vt ſolùm credẽti prima iuſtificatio, & ſalus æterna contingat: de cruce tamen faciũt verbum nullum, cùm tamen Chriſtus dixerit.

Luc. 14.

Qui non baiulat crucẽ ſuã, & venit poſt me, non poteſt eſſe meus diſcipulus: ipſi verò ex ſola fide cõparant ſibi iuſtitiã, & vitam æternã, & retinent diſcipulorum nomẽ, vt quid ſemotũ ab Euangelio diſſimulent; aut ſi præ pudore aliquid de Euagelio tractant, frigidiſſimè tractãt. Nos verò in duas ſecamus partes Euangeliũ: primã quę cõtinet iuſtificationis promiſſionẽ credenti, & ſecundam, quę habet promiſſionẽ regni cœlorũ operanti per dilectionẽ, quã partẽ ipſi abijciũt, quaſi hoc nõ ſit Euangeliũ, aut quaſi Paulus cùm legem explodit, oẽm legem explodat: quòd Apoſtolus deteſtatur, dicens;

Rom. 3.

Legem ergo deſtruimus per fidẽ? Abſit: ſed legem ſtatuimus. Iſti verò cum deſtruant legẽ per fidẽ, non loquũtur de fide quam Paulus prędicabat, nã per eã lex non deſtruebatur, ſed ſtatuebatur.

Lex Moſis ab aduẽtu Chriſti quatenus deſtructa.

Lex quidem Moyſis deſtruebatur, quatenus erat Moyſis, id eſt, quatenus ceremonias, & iudicia complectebatur; nõ autem ea quę pertinet ad charitatem Dei, & proximi, ad quam omnes Prophetæ reſpiciunt, & Dominus dixit: In his duobus mandatis, vniuerſa lex pendet, & Prophetę.

Matth. 22.

Pſeudapoſtolorum crucẽ Chriſti perſequentiũ, cur finis interit⁹.

Subdit: *Quorum finis interitus: quorũ Deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorũ qui terrena ſapiunt.* Finis, eſt interitus, quia ad extremũ perdẽtur, & eorum Deus eſt venter, qui propterea ieiuniorũ pręcepta nõ recipiunt, & delectũ ciborum, vt ventri, quem pro Deo elegerunt, inſeruiãt. Id enim cuiq; Deus eſt, quod prę cęteris colit, cui præ cæteris ſtudia ſua impendit. Ita ad Rom. ſcribens, de ſimilibus dixit,

Rom 16.

Chriſto Domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo ventri. Et vt deſignaret ea quę ſub ventre ſunt, ſubdit: *Et gloria* (id eſt gloriatio) *in cõfuſione eorũ qui terrena ſapiunt.*

Quid illud: Et gloria in confuſione ipſorum, ſecundum Auguſtinum.

Apud Auguſtinũ ſer. 15. de verbis Apoſtoli c. 2. ſic legimus: *Et gloria in pudendis eorum*, & interpretatur, vt pertineat cõceſſionẽ, de qua ſe Iudæi iactabant, & quæ celebratur in ea corporis parte, in qua eſt libidinis ſeminariũ, cuius nos maximè pudet. In membris ergò pudendis circumciſis gloriantur.

Alter ſenſus. *Chryſ ſer. 13.*

Sed hunc ſenſum reijcit Chryſoſtomus, dicens: de circumciſione quidam hoc intelligunt. Ego verò nõ hoc dico, ſed hoc eſt quod dicit Apoſtolus: *In quibus debeant pudefieri, in illis etiã gloriãtur*, hoc eſt in peccatis, & rebus turpibus. Idẽ cum Chryſoſtomo tradunt eius diſcipuli Theophylactus, & Oecumenius, & vterq; ſenſus bonus eſt.

Addit Apoſtolus; *Qui terrena ſapiũt.* Id eſt: Qui ſtudent, & afficiuntur opibus terrenis accumulandis, & voluptatibus captandis: quorum ſtudiũ ex oppoſito ponit cœlum, cũ ait: *Noſtra aũt conuerſatio in cælis eſt.*

Oecum c. 3. ſub finem.

Qui terrena ſapiant.

Via non diligitur, niſi quatenus cõducit ad patriam. Vnde, vel ex quo, ſcilicet cœlo, *Saluatorẽ expectamus Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ.* Saluatorem, ait, ſcilicet vniuerſalem, & remuneratorem.

Ad 12. quæſt. Noſtra quomodo conuerſatio in cœlis ſit, qui in terra verſamur.

Nihil enim animum ita in bono roborat, atq; reſurrectionis memoria. *Qui reformabit* (vel Gręcè transformabit) *corpus humilitatis noſtræ.* Pro eo quod eſt, corpus humile & abiectũ, quod mille modis atteritur, quod mille miſerijs, & corruptioni eſt obnoxium. Hoc, inquam, immutabit, vt ſit conforme corpori ſuo claro. Et quia magnificum eſt hoc opus, quod corpus noſtrũ ſit futurum conforme illi Chriſti viſo in transfiguratione; ne quis diffidat vel deſperet, producit rationem: *Secundum operationem virtutis ſuæ, qua etiam poſſit ſubijcere ſibi omnia.* Etiã ipſam mortẽ. Fiet ergò quòd iubebit de corporibus noſtris fieri, vt ſit ita ratio perſuadens potentiam reſurrectionis, & immutationis corporum. Et hactenus de tertio capite huius epiſtolæ.

Corpus humilitatis noſtræ qualiter Chriſtus reformabit configuratum corpori claritatis ſuæ. *Matth. 17.*

• DISPVTATIO VII.

In illa verba cap 4. *Itaq; fratres mei chariſſimi, & deſideratiſſimi gaudium meum, & corona mea, ſic ſtate in Domino chariſſimi Euodiam rogo, & Syntychem deprecor idipſum ſapere in Domino Etiam rogo & te Germane compar, adiuua illas,* & reliqua.

PAVCA, atq; illa quidem nõ admodum magni mométi dubia occurrũt in hoc poſtremo capite.

I. dubium.

Primum de conſequentia horum verborũ ad ſuperiora. Deinde quæ ſunt hæ mulieres, quas hortatur ad cõcordiam. Tertiò an legendum, Germane compar, an, Germana, ita vt hinc ſolidè accipi poſſit, Paulum habuiſſe vxorem.

Secundum & Tertium.

Quartò, quis ſit iſte liber vitę, in quo ſunt ſcripta nomina Apoſtolorũ; & nõ tantum Apoſtolorum, vt Luc. 10. ſed & eorum qui adiutores fuerũt Apoſtoli, vt hic dicitur.

Quartum,

Quintò circa illud. *Gaudete in Domino ſemper*, dubitatur quorſum ad hoc adhortatur, ad quod vix poteſt homo pertingere, cui & tot extant lugendi cauſæ; & ſuperius dictum ſit: *Cum metu, & tremore veſtrã ſalutẽ operamini.* Quid itẽ opus eſt noſtras petitiones innoteſcere apud Deũ, cùm à Deo cognoſcantur magis quam à nobis ipſis.

Quintum.

Sextò, quæ eſt iſta pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, ſiue in-

Sextum ac Septimum.

tellectum. Septimò, quò tendit in illa exhortatione: *De cætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcũque iusta, &c.* Octauò, quæ est metaphora; re floruistis, vel reuiguistis pro me sentire. Nonò quid est, *Scio humiliari, scio & abundare, &c. & satiare, & esurire, & abundare, & penuriam pati, et, Omnia possum in eo qui me confortat.* Decimò quid est ratio dati & accepti. Vndecimò quinam illi, qui de Cæsaris domo salutabant Philippenses, & an expediat in aulis Principum esse viros sanctos, & religiosos: quia id videtur Christus reprobasse, cum dixit: *Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus Regũ sunt.* Hæc sunt illa quæ sunt aliqua explicatione & meditatione digna.

Octauum ac Nonum.

Decimum ac Vndecimum.

De connexione in primis dicimus postquam Paulus multa docuit, quę ad dogmata spectabãt, addere nũc suo more exhortationes cõmunes omnibus, alias verò peculiares quibusdã tantũ, vt cõstanter in Euangelica doctrina perseuerent. Et blandis sermonibus in eorũ affectus se insinuat, qui tamen non sunt adulationis, sed synceri amoris symbolum. *Itaque fratres,* inquit *charissimi, & desiderati ßimi;* Hæc Græcè nomina sunt, non verba, vel participia, quæ minus ponderis habent, id est ἀγαπητοὶ, καὶ ἐπιπόθητοι. Et ita dixit Sinon ille Virgilianus:

Ad I. dub. De connexione dictorum.

Pauli charitas erga Philippenses.

Nec dulces natos, exoptatumque parentem.

Virgil lib. 2. circa princ.

Gaudium meum, & corona mea, Laudem exhortationi admiscet, quò facilius persuadeat; hoc est materia gaudij mei, quod in fide per meam prædicationem semel acceptam illibati à pseudapostolorum fermento, & immoti perstiteritis,

Gaudiũ suũ, & coronam suam idem cur vocet Philippenses.

Coronam verò vocat suam, quòd ob labores in prædicatione Philippensium susceptos in die iudicij reddendam sibi sperabat coronam. Tunc enim apparebit fructus laborum suorum: *Sic estote in Domino charissimi.* Id est: Ita perseuerate in fide, vel potius in hac spe gloriosæ resurrectionis, quia præcesserat, reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.

Ad secundum: ex his quæ subiungit, cõstat, has duas mulieres non fuisse vulgares, sed nobiles, & præcipuas, & quæ habebant aliquid publici muneris, etsi nõ cõstet quale id fuit. Constat etiam, illas parũ inter se conuenisse: quas Paulus obsecrat, vt idem sentiãt in Domino, id est vt cõcordes sint. Neq; videtur quod fuerit illarum dissensio de dogmatibus, sed potius animorum discordia: & fortè mulieres istæ Iudęæ erãt, etsi nomina Gentilia sint, & Græca. Sicut iã mos erat Iudæorum, ex quo commisceri cum Gentibus cœperunt, assumere nomina Græca. Aut verisimilius est, fuisse Philippenses, quia primam concionẽ habuit Paulus ad mulieres extra portam iuxta flumen; vbi etiã solebat oratio fieri, Lydiamq; purpurariam Apostolus Christo lucrifecit. Et dicit eas mulieres secũ laborasse, vt potius vt Græcè dicitur, decertasse in Euangelio, scilicet propagãdo: & cum edoctæ fuissent ab Apostolo, aliquid postea simulatis inter eas intercessit: & ideò eas ad concordiam redigere conatur.

II. dubij solutio. De Euodia, & Syntiche mulieribus inter se dissentiẽtibus quęnam illæ fuerint.

Altera solut.

Act. 16.

Etiã rogo & te germane cõpar, adiuua illas, &c. Prima dictio, Etiam, non est copulatiua sed affirmatiua, quæ Græcè καὶ dicitur, de qua Terentius in Andria:

Terent. in Prologo.

Faciunt hæ intelligendo, vt nihil intelligant. Et Christus apud Matthæum: *Intellexistis hæc omnia? dicant ei, καὶ Domine:* id est etiam, vel certè. Vertitur enim, sanè, & etiam.

Matth. 13.

Altera vox est Compar, quæ Græcè dicitur συζυγὸς, & sonat eum, qui idem ducit iugum cum alio: vnde & nõnulli Græcorũ de vxore Pauli interpretati sunt præsentem locum, quos Erasmus, & Faber Stapulen. secuti transtulerunt: Et te Germana cõpar; nam volunt vxorem Pauli dictã fuisse Germanã; Sed huic sententiæ opponũt se permulti Patres, & in primis Chrysostomus *Quidã dicũt eum hic obsecrare vxorẽ suã, sed nõ est:* Ita ille nullam afferens sui dicti rationẽ Theodoritus: *Comparem autem, seu cõiugem nonnulli stultè existimarunt esse vxorẽ Apostoli, non attendentes ea quæ scripta erant in epistola ad Corinthios, quod scilicet se retulerit in numerum cœlibum. Dico enim ijs qui matrimonio iuncti non sunt, & viduis, Bonum est eis si maneant sicut ego. Et clarum quidem est, quod si esset cœlebs, hoc est, qui nunquã duxisset vxorẽ: siue viduus, vxorem nõ habebat: vxorẽ autem nunquã eũ duxisse est versus. Adolescens enim vocatus est.* Hæc ille, afferens duas rationes in contrarium. Theophylactus verò ait: *Nonnulli hic in errorem inducti, aiunt Paulum hic propriam suam cõiugẽ adhortari, atq; precari: verumenim uero hoc esse haudquaquam potest. Vt enim alia prætermittam, si suam vxorem intelligere voluisset, debuisset dicere genere fœminino. γνησία σύζυγε, id est germana coniux.*

Ad III. dub. An legendũ sit: Etiã rogo, & te Germane compar, an, Germana compar.

1. Cor. 7.

III. Theophylacti sed infirma.

Sed hęc ratio parum stringit, nam vox γνήσιος συζυγὸς cõmunis duorũ est. Et certè Gręca scholia apud Oecumeniũ apertè habẽt, Græcè posse in fœminino genere accipi. Et B. Chrysostomus explicãs hunc locũ habet: Non de vxore sua loquitur, verũ honorat mulierem, aut virum quoque vnius ex his mulieribus: At verò Oecumenius efficaciorem reddit rationẽ: *Fatua est,* inquit, *cogitatio dicentium hoc de vxore Pauli accipiendum. Qui enim fieri poterat vt ipsam & peregrinam, & alienigenam Philippis reliquisset, & non in Tarso, vbi natus erat, neque Ierosolymis, vbi fuerat*

VI. ratio Oecumenij. Oecum. c. 5. initio. Act. 22.

fuerat enutritus? Hęc ille. Certè Philippos nõ sæpius quam bis ingressus Apostolus fuisse legitur: vbi nũquam duos menses integros mansisse credibile est.

Act. 16. infrà 20.

¶ Porrò argumẽtum ex vocabulo *συζυγὸς* sumptum debile est, & nullius momenti: nam etsi *συζυγὸς* idem sit, qui *συνεζυζῶμενος γύναικι*, id est ligatus vxori; extenditur tamen ad alios alia ratione coniunctos. Vt Aristophanes in Pluto vocat eum, qui eiusdem consilij socius est, & particeps; *συζυγὸν*. Item apud Nõnũ Palapolitanũ Ioannis Euangelistę paraphrastẽ legimus: *Christus*, inquit, *se vocat συζυγὸν Patris sui.* Ita hic possumus asserere, Apostolũ intelligere de iugo in propagando Euãgelio: quod redditur probabile, si inspiciamus ad similes alias voces, quibus in hac epistola vtitur, *συνεργὸν*, id est cooperariũ *συστρατιώτην*, id est cõmilitonem, & *συναθλητὴν*, id est coathletam: vt ergò illa sunt humanitatis, & ciuilitatis vocabula, ita & hoc. Citatur à Fabro Stapulen. B. Ignat. epist. ad Philadelph. pro Paulo cõiugato. Sed huic opponitur vetustus codex Vaticanus, in quo nihil habetur de Paulo cõiugato, & ita videntur superfluere in Gręcis codicib. ita etiã simpliciter nõ habetur in codice Anglicano, quẽ producit Alfonsus de Castr. in li. de hęresibus. Rursus producitur Clemens Alexan. lib. 7. Strom. vbi hic locus citatur pro Pauli vxore. Sed sciendum est, Clementem id facere, cùm vndiq; colligit argumenta contra eos, qui nuptias damnabant.

Nõnus in c. 14. Ioannis.

Fabri Stapulen. ab autoritate, pro Paulo cõiugato argumenta soluuntur.

Clem. Stromat. tom. 2.

Iam verò si rationibus agamus, illud primum constituo tanquam indubitatum, B. Paulum, si ante cõuersionem vxorem non habuit, nũquam postea habuisse: nã habens demãdatam prædicandi per vniuersum orbem prouinciã stultitia, atq; adeò insignis impudentia fuisset, si contra Christi, atque suã ipsius doctrinã facto contrarius extitisset, & duxisset vxorẽ. Deinde cũ priorem ad Corinthios scriberet Paulus, tũc se fuisse cœlibem, aut viduũ cõmemorat. Dico, inquit, nõ nuptis & viduis: Bonũ est illis si sic permaneant sicut & ego. At eam epistolam scripsit Ephesi, cùm discessum iam pararet, & non multò post Ierosolymam profectus est, ideò & coniectus est in vincula, & Romã perductus. Certè alienum ducendæ vxoris tempus fuisse, quod partim in itinere, partim in vinculis consumpsit, nemo non videt: & subeunda vincula, & carceres iam eo tempore accinctus erat Actor. 20. & 21. Adhæc quam felix cõiux illi marito fuisset, iniurijs, verberibus, plagis, & stigmatibus, summaq; instabilitate, & egestate circundato? deliciosæ profectò, & fertiles illæ nuptiæ fuissent,

I. ratio ad probandũ Paulũ à cõuersione præsertim cælibẽ extitisse.

II. ratio.

1. Cor. 7.

Act. 21.

Supra 21. Infra 21.

III. ratio.

Deinde euinci potest, & persuaderi non proteruienti, neminẽ Apostolorũ, & discipulorũ Christi, qui cũ secuti sunt peculiari sequela, nuptias nedũ contraxisse, sed etiam iã cõtractis renũciasse. Sed si quis me roget absolutè loquẽdo. Habuit ne Paulus vxorẽ an secùs? Respõdeo nõnullos ex nostris asseruisse illũ cœlibem extitisse, vt Hieron. ad Eustochiũ de Custodia virginitatis, Theodori. Ambr. Hilar. in Psal. 137. & plerique alij, & B. Brigitta li. 2. c. 7. initio: *Petrus*, inquit *fuit allegatus coniugio, qui videns coniugium cũ officio clerici non posse conuenire, & rectitudinẽ mentis suæ in incontinentia periclitari perpendens, separauit se quantum ad commixtionem à coniugio, quamuis licito, & perfecta mẽte adhæsit mihi. Paulus autem castitatem seruauit, & se immaculatũ à toro custodiuit.* Hæc illa sancta ex reuelatione Dei ad eam loquentis.

Apostoli omnes, & discipuli à Christi sequela cœlibes vixère. Paulus cœlebs à quibus assertus.

B. Hier. epist. 22.

¶ Alij verò antiquiores, & Gręci Patres maritum eum faciũt, vt Ignatius ad Philadelphiẽses, si non fuit corruptus, Clemens Alex. lib. 7. Stromatum, & Origenes in initio epistolæ ad Rom. & Eusebius Cæsarien. & quidam nunc ex recentioribus.

Qui Paulum fecerint coniugatum.

Etsi daremus eum fuisse coniugatũ, qui dicitur *συζυγι γνησί*, fœminam potius quã virũ denotat: quod ex eo constat, quia propriè *συζυγος*, est alligatus coniugi, & quia rogat vt adiuuet eas mulieres, quæ secum laborauerunt in Euangelio. Hoc autem potius spectare videtur ad mulierẽ, non ad virum: nec enim honestum est virũ se admiscere cum mulieribus ad officiũ fœminarũ, quod officium denotare videtur cùm ait, vt cum illis laboret, non autem perinde honestum est virum laborare cum alijs viris, atq; fœminam cum alijs fœminis. Nec hoc fauet hæreticis, imò magis eos percutit: qa non sotum Apostoli non ducebant vxores: sed quas primum acceperant, propter munus Apostolicum renunciarunt, ipsis vxoribus, vt par est credere volentibus, & consentientibus. Difficillimum siquidem fuisset illos Christum per totum orbem prædicantes opera matrimonij exercuisse & filios propagasse.

Apostolos cur cœlibes oportuerit esse, contra Lutheranos.

Pondera verbum: *quæ mecum laborauerunt*, Gręcè dici decertarunt, vel potius concertarũt: quia pericula, & labores tolerauerant pro Euãgelio propagãdo, *Cum Clemente, & cæteris adiutoribus meis:* Clemẽs fuit quartus vrbis Romę Episcopus: de quo Eusebi' lib. 4. histor. Eccl. c. 4. Ex quo elicies, vnam & eandem Ecclesiam plures habuisse verbi Dei ministros: nec vni imposita fuisse omnia Ecclesiæ onera, quod summũ esse solet incõueniens. Hinc ridiculum est, quod Cẽturiatores ridẽt tanquã fabulã, quod Petrus

Mulieres illæ à Paulo cur dicantur pro Euangelio decertasse. Quis ille Clemens adiutor Apostoli.

trus Clementem paulò ante mortẽ Romanum ordinauerit Episcopum: nam Paulus in hac epistola suum vocat cooperariũ, nõ autem Pontificem Romanum, aut Episcopum vniuersalem, aut caput ecclesię. Sed ignorant isti boni viri, quòd Petrus hanc epistolã scripserit ex vrbe, & ex vinculis, à quibus liberatus, vixit ferè per decenniũ. Illo autem tempore erat quidẽ cooperator Pauli Clemens, nõ autem nouerat esse ordinatum ecclesiæ Romanæ pastorem: nam Petrus iam proximus morti illum sibi successorem futurum declarauit.

Quartæ solutio quæstionis.

De libro vitæ Apostolorũ, & adiutorum Pauli nomina continente, quis sit.

Ad quartam interrogationẽ de libro vitæ dicẽdum, Scripturam loqui de Deo per antropopathiam: dicitur enim habet librũ, in quo omnia electorum nomina conscribit, ne memoria excidant. Dauid vocat Sephere chaijm, & Gręcè βίβλος ζωῆς, ab Ezechiele vocatur, Scriptura domus Israel; & Arcanum Domini. Quasi dicat Apostolus: Etsi omnia nomina expresè non scribam, scripta sunt tamen in libro vitæ.

Ezech. 13.
Supra 7.

Et communiter Augustinus, B. Thomas cùm reliquis Scholasticis per librum vitæ intelligunt librum prædestinationis. Sed addimus etiam nomina reliquorũ fidelium scribi, quæ tamen nomina deleri possunt. Vnde Ecclesia orat, vt fidelium nomina liber prædestinationis adscripta retineat. Alioqui orare, vt nomina prædestinatorum fixa & firma ibi maneant, superfluũ videretur, cum oratio non fiat, nec fieri solita sit pro his quæ iam sunt decreta, & mutati non possunt, quamuis in specie orare pro illis, qui sunt prædestinati, dum certò nobis non constat eos esse prædestinatos, facere liceat: & ea ratio ad nos reuertitur, & nobis prodest. Adhæc de quibusdam est oratio, siue prophetia, quæ ait: Deleantur de libro viuentium, quæ non potest pertinere ad prædestinatos. Et Apoca. 3. dicitur: *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo de libro vitæ.* Quantum ergò ex Scripturis colligitur, liber vitæ continet omnes, qui dederunt nomina sua Deo, & Christũ ipsum profitentur, & sub quo duce est est vita nostra. In eo enim omnes viuimus, si in militia positi ad castra hostium nõ transfugerimus. Et de hoc libro multi deleri possunt, sed in finem seruabitur huiusmodi circumscriptio, quia iuxta Danielem, omnes salui fient, qui in tempore illo inuenti fuerint scripti in libro vitæ, & ecclesia orat, vt omnium fidelium (non ait prædestinatorum) nomina liber prædestinationis scripta retineat. Et quid aliud esset orare pro eo qui prædestinatus est, quàm vt prædestinetur, & vt fiat vt pręordinatum est? Et primus qui vsus fuit voce libri, scilicet vitæ, fuit Moses, qui dixit, *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Theophylactus addit, esse etiam librum mortis pro ijs, qui in peccata labuntur etiamsi alij id negent.

In eo libro etiam, nam prędestinatorum nomina contineri.
B. Aug. li. 20. de ciui. Dei c. 14. tom. 5.
D. Tho hoc loco lect. 1. & 2. lib. 10. 16.
I. ratio.
II. ratio.
Psal 60.
Apoc. 3.
Aliter prędestinati, aliter non prædestinati in eo libro conscripti sunt.
Dan. 12.
Qui primus libri vitæ vocem vsurpauerit.
Exod. 32.

Et Apostolus videtur idem tribuere his mulieribus, quod Christus dedit discipulis cùm dixit, *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Sed vnde hoc arcanum tam abditum nouit Apostolus? Respondemus, ex signis id potuisse colligere. Vbi enim relucere videmus adoptiouis notas, eos habemus pro Dei filijs, donec libri aperiantur, qui omnia penitus patefaciunt. Solius Dei est, nunc suos cognitos habere, & tandẽ segregare eos ab alijs: sed nostrum est ex charitate pro agnis iudicare eos omnes, qui Christo pastori libenter subijciuntur, & se in eius ouile aggregant, nec facilè se inde abduci permittunt.

Vnde adiutorũ suorũ nomina Apostolo innotuerit in libro esse vitę cõscripta
Luc. 10.
2. Tim. 3.
Matt 25.

Quintum dubium soluendum de eo; cũ ait: *Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete.* Repetitur in Domino esse gaudendũ: quod & Anadiplosi nunc exaggerat, dum geminat bonam precationem, quæ ingentis sui desiderij ad eos est ostensio. Quòd si obijcias: *Beati qui lugent: Et, væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis, Et, Cum metu & tremori vestrã salutẽ opreramini:* Respõdeo, Christum luctum mundanum non pręcepisse, vt lugeamus videlicet in amissione cõsanguineorum, vel affiniũ: sed spiritualem luctum indixit, cùm dixit: *Beati qui lugent,* scilicet peccata propria, aut aliena. Neque Paulus mundanum docet gaudium, sed ait, Gaudete in Domino, id est, Gaudio ab ipso inspirato, de quo dicitur: *Exultauit Iesus in Spiritu sancto:* & de ipso Domino vt obiecto tanti gaudi B. Virgo cecinit, *Exultauit Spiritus meus in Deo salutari meo,* & rursus: *Lætetur Israel in eo qui fecit eũ, & filiæ Sion exultent in Rege suo.* Et iterum replicat, *gaudete*: quia verum, & necessarium est gaudium. Et serui Dei duplex habent gaudium: vnum de Deo in se, quod sua habeat appropriata, & internas operationes, cui congratulãtur, & congaudẽt, iuxta illud: *Benedictio, & claritas & sapientia, & gratiarũ actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorũ, Amẽ.* Iterum, *te decet hymnus Deus in Siõ, & tibi reddetur votum in Ierusalem.* Rursus gaudent de Dei donis, & beneficijs, & creaturis, illum vt artificem in eis videndo, & in opere eius sese delectando, iuxta illud: *Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operib. manuũ tuarum exultabo;* & iterum, *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum. Lunam, & stellas, quæ tu fundasti, &c.*

Ad V. dubit. Quomodo in tot, ac tantis malis vitæ huius gaudere iuxta Apostolum in Domino valeamus.
Matth 5.
Luc 4.
Philip 2.
Duplex gaudium quandnam illud.
Luc. 10.
Suprà 1.
Psal. 149.
Apostulus cur iterum in Domino dicat esse gaudendum.
Apoc. 7.
Psalm. 64.
Psal 91.
Psalm. 8.

Iubet etiam bis gaudere: nimirum quia fecit

II. ratio iterũ gaudendi.

Psal. 94.

fecit nos, & factos regendo conseruat, quia fecit, & refecit: quia largitur præsentia dona in re ipsa, futura verò in spe, & meritò, & arrha; & quia nos scripsit in libro vitæ, sicut dixit Dominus Apostolis: & quià nos ad regnum suum & gloriam vocauit. Rursus bis, quia iustificat in præsenti, & magnificat in futuro: & quia in prosperis, & in aduersis seruat, & facit vt cum Geminiano Episcopo Mutinensi dicamus: *Bene venerit flagellum Dei.* Bis item gaudendum, quia propter Dominum operamur, & legem seruamus, & quia pro eius nomine aliquid patimur, sicut illi, Qui ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et quò facultas gaudens amplior est; eò & obiectũ sensui suauius, & vnio facultatis cum obiecto diuinior. Absq; comparatione plus gaudebat Ioannes Baptista in carcere, quam Herodes in conuiuio natalis sui: quia non est pax, vel, vt litera habet Hebręa, *Non est gaudere impijs, dicit Dominus.*

Luc. 10. 1. Thess. 2. III. & postrema.

Act. 5.

Matth. 14. Esa. 57.

Modestè cur nobis gaudendum in Domino.

Et quia est modus quidam gaudendi in Domino admixtus timori, & tremori, propterea subdit: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* Ita vt gaudium modestiã non tollat, aut modestia gaudij sensum imminuat, sed vtraq; semetipsa cõseruent: quẽadmodum Iustinus docet lib. Quæstionũ, q. 70. Basilius verò in Regulis breuioribus cap. 163. *Cuiusmodi est*, inquit, *quod in Domino gaudium est? & quid est quod facientes gaudere debeamus?* Respõsio: *In his quæ secundum mandatum Domini fiunt, gaudere, est in Domino gaudere. Quocirca quandocunque mandata Dei exequimur, aut propter nomen Domini aliquid patimur, gaudere, & gratulari inter nos debemus.* Hæc ille.

B. Iustin. martyr. to. 3. D. Basil. to. 2.

Quale sit quod in Domino gaudiũ est, & quid est quod faciẽtes gaudere debeamus secũdum Basiliũ.

Modestia plura significat, & quid hoc loco.

Philosop. c. 10. initio to 3.

Quod ergò ait: *Modestia vestra*: Græcè dicitur τὸ ἐπιεικὲς pro eo quod est ἐπιείκεια, quę interdum significat æquitatem, quam Aristoteles libro 5. Ethicor. vocat partem iustitiæ: interdum verò modestiæ virtutem, quæ moderatur externam conuersationem linguam, incessum, cultum, &c. Interdum etiã animi moderationem denotat, & mansuetudinem, vt etiam dura æquo animo feramus, & ita hic accipitur, quia sermo est de persecutionibus ferendis. Et hæc tanta esse debet in nobis, vt etiam ab ethnicis sit agnoscenda, & perspicienda, vt ad Christum conuertantur.

Quam vtile Deũ cogitare vbiq; præsentem.

Subdit: *Dominus enim prope est.* Vt enim homines in officio contineantur, seq; modestè gerant, nil ęque validum, atque vehementi cogitatione apprehendere Dominũ nostrum Iesum Christum propè nobis adesse. *Veniet*, inquit, *Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eũ, partẽque eius cum infidelibus ponet.* Hinc Augustinus. *Etsi super omnes cœlos ascendit corpore, non recessit maiestate. Vbique præsens est, qui fecit omnia.* Et alio loco: *Ille enim, qui ascendit in cœlum, vt tolleretur ab oculis vestris, promisit vobis dicens, ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.*

Luc. 12.

B. Aug. serm. 37 de verb. Domini. c. 3. Idem in Psal. 0. circa med. tom. 10. Matth. vlt.

Et quia temporalium solicitudo gaudium nostrum solet interrumpere, & modestiam frangere, subdit: *Nihil soliciti sitis. sed in omni oratione, & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum.* Tollit in primis solicitudinem de rebus temporalibus: nam solicitudinem de spiritualibus mirificè solet commendare, & ad eam sectandam cohortari. Nomen obsecrationis ponitur pro voce deprecationis, qua mala à nobis deprecamur. Et in omni oratione est aliqua petitio eorum quæ bona sunt, & salutaria, & quæ sint ipsius orationis materia. Et septem petitiones continentur in oratione Dominica, vt ait Augustinus. Nemo etiã percipit beneficia: nisi ingratus de acceptis existat. Ideò adiũgitur: *Cum gratiarum actione*, Adiungitque: *Innotescant apud Deum.* Quæ verba ponderans Augustinus ad Probam de orando Deo: *Postulationes*, inquit, *vestræ innotescant apud Deum, non sic accipiendum est, tanquam Deo innotescant, qui eas & antequã essent, vtique nouerat, sed nobis innotescant apud Deum, per tolerantiã non apud homines per iactantiam. Aut fortè etiam innotescant Angelis, qui sunt apud Deum, vt quomodo eas offerant Deo, & de his cõsulant, & quod eo iubente implendum esse cognouerint, sicut oportere ibi cognouerint, hoc nobis vel euidenter, vel latenter apportent. Dixit enim Angelus homini: Et nunc quando orabas tu, & Sara, ego obtuli orationem vestram in conspectu charitatis Dei.* Hæc Augustinus.

Quam curã & solicitudinẽ Apostolus nobis suadeat.

In omni oratione cũ gratiarum actione petitiones nostrę cur debeant innotescere apud Deum

Matth. 6. B. Aug. epist. 121 c. 11 & sequentibus & alibi to. 2. idem ibidem. cap. 9.

Angelis teste Augustino vt innotescant petitiones nostrę apud Deum. Tob. 12.

Quod ergò ait, *Innotescant*: vel est vt ea petantur, quæ Deus libenter largiatur, & digna sint eius exauditione: nam tunc innotescere apud Deum dicuntur, cum illa respicit, & admittit exaudiendo: vel exhortatio ad petendum simpliciter, etsi enim Deum nostræ indigentiæ, & necessitates minimè lateant, vult tamẽ à nobis rogari, vt nos nostras miserias agnoscentes, & confitentes, humiliemur ei, & impetremus: alioqui se Deus gerit nobiscum ad modum nescientis. Vnde Propheta consulit: *Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.*

Petitiones itẽ nostrę quomodo innotescant apud Deum.

Psal. 36.

Sextæ dubitationi respondendum circa illud: *Et pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras.* Rectè pax ponitur propter tumultus persecutionum, & acerbitatem persequentiũ. Et pax Dei est, quę à Deo est, & non est impiorum

Ad VI. dub. Quæ sit pax Dei exuperãs omnem sensum.

piorum

piorum,& peccatorum,ſed eorum,qui innocenter viuunt,& quos cõſcientia nõ reprehendit.Hæc pax dicitur exuperare omnem ſenſum,id eſt intellectum hominis: quia nemo nouit illam,niſi qui accipit.

Alter ſenſus.

Alij interpretantur: qua Deus ex irato factus eſt placatus humano generi,id eſt ipſa dilectio,qua eripuit nos ab ira. Illa enim eſt pax Dei, quæ cauſa eſt vt iuſtificati ex fide pacem habeant ad Deum, de qua Dominus:Pacem meam do vobis,& de qua videtur hic eſſe ſermo. Quanquam Auguſtinus intelligit de illa Dei ad nos pace, quæ ſuperat omnem intellectũ. Porrò illa,quã nos habemus ad Deum,à nullo intellectu comprehendi poteſt,vel hominis, vel Angeli.Sic enim Auguſtinus exponit: *Superat omnem ſenſum,vtique noſtrum,non eorum, qui ſemper vident faciem Patris. Nos autem quantumcunque ſit in nobis intellectus humanus ex parte ſcimus, & videmus nunc per ſpeculum in ænigmate.Cum vero æquales Angelis Dei fuerimus,tunc quemadmodum & ipſi videbimus facie ad faciem,tantamque pacem habebimus erga eos,quantam & ipſi erga nos, quia tantum eos dilecturi ſumus, quantum ab eis diligimur.* Hæc ille.

Epheſ.3. Rom.5. Ioan.14.
Pax Dei quęnam Auguſtino, & quemnam ſenſum exuperet.
Augu.in enchridio c. 62. to.3.ſub init. Matth.10. 1.Cor.13. Luc.20.

Quid in eum ſenſum obijci poſſit.

Sed non cogimur ſic interpretari, ſi rectè conſideremus filum Paulinæ orationis, & alterum locum Pauli huic ſimilem conferamus. *Arma iuſtitiæ noſtræ*,inquit,*non carnalia ſunt,ſed potentia Deo,ad deſtructionem munitionum,conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei.* Illud ergò,Exuperat, referendum videtur ad intelligentias aduerſariorum, & ad eorum robur,& vim. Pax ergò Dei exuperat ſenſum,hoc eſt intellectum: quod poſitum videtur pro machinationibus ingeniorum & verſutiarum,quæ ab Ethnicis excogitãtur aduerſus Chriſtianos,quaſi diceret Apoſtolus: Contra omnia omnium ſtudia oppono vnam Dei pacem, oppono tranquillam cõſcientiam:illa plus poteſt, quam omnes hominum machinationes. Vnde Ambroſius ſic interpretatur: *Qui cum Deo habet pacem, non timet omnem mentem aduerſam: tutus enim eſt pace Dei.* Et Primaſi⁹: *Vel pax Chriſti,qua pro perſequentibus orabat, recogitata,omnẽ mentem furioſam exuperat,& inclinat.* Hoc agnoſcitur in Tiburtio: *Applica*,inquit ad Torquatum, *aculeos, appende Chriſtianos,percute,incende adhibe vniuerſa,& diſcerne quicquid libet. Omnis nobis vilis eſt pœna,vbi pura comes eſt patientia.* Vel exuperat omnem intellectum:quia nihil humano ingenio magis aduerſatur, quam in ſumma deſperatione nihilominus ſperare,in maxima penuria videre opulentiam,in extrema imbecillitate nõ ſuccumbere, ſed promittere nobis nihil defuturum,cũ omnibus deſtituimur. Et ne ad ſenſum corporis torqueat quod hic dicit;Superat omnem ſenſum,ait,Græcè νοῦν,vnde νόημα, id eſt intelligentiam: & alibi,*In captiuitatem redigentes omnem intellectum,&c.*

2. Cor. 10.
Quorũ iuxta Apoſtolum, pax Dei omnem ſenſum exuperet.
Ambr.tom.5.
Primaſius Auguſtini diſcipulus hoc loco.
Pacis Dei victricis illius in Tiburtio martyre euidens argumentum.
Quid rurſus pax Dei omnem ſenſum exuperans.
2.Cor.10.

Cuſtodiat autem,verbum eſt militare,in Græco ὑπερέχειν,& ſignificat cuſtodiã, qualis eſt in obſeſſis ciuitatibus,vel in caſtris,ſiue præſidijs.Hæc ergò pax cuſtodiat corda veſtra,& affectus omnes,& appetitus volũtates. Et intelligentias cuſtodiat quantum ad facultates, & intellectus actiones, ne fraude aliqua excidatis à Deo per errorem, vel hæreſim: Et hoc,*In Chriſto Ieſu*, Id eſt, vt maneatis in Chriſto,ſiue per Chriſtum, Et illud:*Cuſtodiat*,non eſt precatio, vt opus ſit futurum tempus in optatiuum vertere, id eſt,Vtinam cuſtodiat,ſed promiſſio Pauli eſt,quòd Deus cuſtodiet:in qua cuſtodia fructum oſtendit firmæ in Deum fiduciæ, & inuocationis, ac ſi dicat, Id ſi feceritis, pax Dei cuſtodiet mentes veſtras, & corda veſtra.

Pax Dei quomodo cuſtodiat corda, & intelligentias noſtras.
Illud ne precatio, an promiſſio Pauli ſit,

Et addit dictorum epilogum elegantẽ, *De cætero fratres,quæcunque ſunt vera,quæcunque pudica,quæcunque iuſta,quæcunque ſancta, quæcunque amabilia,quæcũque bonæ famæ,&c.* Hic ſeptimæ dubitationi reſpondetur. Efficaciam habent hæc verba ex corde Pauli ardenti prodeuntia. Quæcunq; ait,vera. Id eſt,aliena ab hypocryſi. *Quæcunq; pudica*,id eſt ac honeſta,& caſta. *Quæcunq; iuſta.* Iuſtitia,virtus eſt ſpecialis, reſpiciens ad reddendum vnicuique quod ſuum eſt. *Quæcũque ſancta.* Nam ἅγια legit interpres,cũ modò habeatur ἁγνά,id eſt pura, & pia ad Deũ colendum relata:& vtraq; eſt bona lectio. *Quæcunque bonæ famæ.* Id eſt: Quęcunq; faciunt ad bonam famam,vel ad bonum nomen. *Si qua virtus.* Græcè eſt ἀρετὴ, quę pugnat cum vitio,ſicut δύναμις,quę cũ imbecillitate. *Si qua laus diſciplinæ.* Sunt hęc in omnium hominum mentibus impreſſa, videlicet eſſe virtutem & virtutis prętnium, quod eſt laus & honor. Diſciplinę vox non eſt in Græco,ſed nihil refert. *Quæcunque*,id eſt,ſi qua eſt laudabilis diſciplina. *Quæcunque amabilia*,id eſt amore digna, & hęc ſunt honeſta. *Hæc cogitate.* Quod eſt, Meditamini hęc,& exercete vos in his ſtudioſis actionibus. *Quæ & didiciſtis,& accepiſtis, & audiſtis,& vidiſtis in me*: Didiciſtis auditu, accepiſtis imitatione. Vidiſtis,ait,in me:Sciebat enim ſe non minus factis,quam verbis docuiſſe,& expreſſiſſe Euangelium; *Hæc agite,& Deus pacis erit vobiſcum.* Id eſt,qui donat pacem conſcientiæ: Vides ergò vnde comparetur pacata, & quieta noſtra conſcientia. Hæc eſſent noſtri ſeculi conuenti-

Ad VII. quęſtion. reſp. De cauſa exhortationis huius Apoſtolicę: De cætero fratres quęcunq; ſunt vera, quęcunq; pudica,&c.
Quęnã vera Apoſtolo pudica,iuſta,& ſancta,& quę ſint bonæ famæ.
Quam ad virtutẽ idem, & laudẽ hortetur Apoſtol⁹.
Vt docuerit ille apud Philippenſes.
Deus pacis quare non ſit

cũ hæreticis teste Paulo.

culis hæreticorum proponenda, vt discant ad quę opera bona hortetur Paulus eos qui Christi fidem profitentur, & an præter solam fidem aliud exigat. Vbi enim nõ est eadem distinctio veri & falsi, iusti & nõ iusti, sancti & non sancti, amabilis & non amabilis, bonę famę & infamię, virtutis & vitij: imò contra alij aliud verum dicũt, alij aliud honestum: non potest esse pax, sed schisma, & non potest ibi esse Deus pacis, sed Satanas dissensionum autor.

Ad ea etiam quę sunt bonæ famæ cur Apostolus hortetur Philippenses.

August. 22. initio, to. 4.

In his etiam perpende, Apostolum non tantùm exigere ea quæ ex se bona sunt, sed etiam quæ spectant ad bonum nomen, & famam. Vnde Augustinus ad Iulianam de bono viduitatis: *Sancta nuuptarum conuersatio, canta etiam debet esse, ne fortè cum mala vita non sit per lasciuiam, mala sit fama per negligentiam. Nec audiendi sunt siue viri sancti, siue fœmina, quando reprehensa in aliquo negligẽtia sua, per quam fit vt in malam veniant suspicionẽ, vnde suam vitam longè abesse sciunt, dicũt sibi coram Deo sufficere conscientiã, existimationem hominum nõ imprudenter solum, verum etiam crudeliter contẽnentes: cum occidunt animas aliorum siue blasphemantium viã Dei, quibus secundum suam suspicionẽ quasi turpis, quæ casta est, displicet vita sanctorum: siue etiã cum excusatione imitantiũ, nõ quod vident, sed quod putant:* & infra, *Nobis necessaria est vita nostra, alijs fama nostra.*

Qui negligit famã, qualis Augustino.

Ad VIII dub. De sensu huius dicti: Gauisus sum in Domino vehemẽter quoniã tandẽ aliquando refloruistis.

Vt octauum dubium dissoluamus, explicanda sunt verba, quæ præcedunt de eleemosynis missis à Philippensibus ad Paulum. Et primum ait: *Gauisus sum in Domino vehementer*, id est, Gloriatus sum, & gaudiũ non vulgare concepi, eo modo, quo pij solent gaudere secundùm Deum: *Quoniã tandem aliquando refloruistis.* Vbi significat, eos aliquando torpuisse, & ab officio præstando cessasse; estque laus mista vituperationi. Et refloruistis, ait, vel potius reuiguistis pro me sentire, sicut & sentiebatis, id est, vigorem accepistis in sentiendo pro me sumpta metaphora ab arboribus, quæ æstate florent, appropinquante hyeme arescunt; redeunte rursus æstate reuirescunt. *Sicut & sentiebatis.* Id est: Sicut olim sentire solebatis, vel vt Græcè habetur, in eo, in quo solebatis esse soliciti, videlicet in cura corporis mei. *Occupati autem eratis.* Excusantis est, id est, Tametsi nõ misistis hactenus, id fuit, quòd occupati fueritis, vel quod non suppetebat quòd mitteretis, ob rem vestram angustam; vel quod deerat opportunitas mittentis.

Vnde hæc sumpta trãslatio.

Apostoli modestia.

Subdit: *Non quasi propter penuriam dico,* id est, Non hæc scribo quasi penura laborẽ vel quòd desit mihi aliquid: nam etiãsi vos nihil misissetis, nihil tamen defuisset. Subdit rationem: *Ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse.* Significat, ego ita ita didici, cohibere animũ intra mętas rationis, & ita experimento certo noui contentus esse præsentibus, id est his quæ sunt ad manum. Et ita idem est sufficiens, quod contentus. Certè quã paucissimos viros hodie videas, etiam spirituales, sua sorte contentos.

Eiusdem temperantia.

Ad IX. quæst. Quid significet: Scio & humiliari, scio & abundare, &c.

Et explicans hoc dictum subdit: *Scio & humiliari, scio & abundare.* Sensus est: Noui humiliari, siue attenuari, cum vix adsunt ad victum necessaria, & ea quæ naturæ necessitas postulat. *Scio & abundare.* Quomodò scilicet me geram in rerũ copia & abundantia. Ille autem reuera verè nouit abundare, qui ea, quæ superflua sibi sunt, in alios amore Christi refundit: qui verò reponit, aut retinet, non nouit abundare. Et hęc explicans, ait: *Et in omnibus institutus sum, & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Et omnia possum in eo qui me confortat, siue per Christum, qui me corroborat.* Vult dicere: Noui modum tenere, siue vbi nimium sit, siue minus. Et vtrumque difficile est, sed difficilius prius: Siquidem nouerunt multi esurire, satiari nequaquam. Neque penuria me deijcit, neque affluentia relaxat. Idem multis verbis significat, vt ostendat se non pendere à Philippensibs. *Omnia*, inquit, *possum* (non in me, nec ex me) *sed in eo qui me corroborat.* Id est, per eum, qui me potentem reddere potest: per eum possum omnia facere, & omnia pati, omnia deuorare aduersa, & concoquere: quia ipse me sua munificentia seruat, ne vel in prosperis intumescam, vel in aduersis animum abijciam. Qua igitur fronte audent hæretici dicere, adiuuante Christo, Dei præcepta esse impossibilia, aut nullis nos posse tentationibus resistere?

Qui verè nouerit abundare.

Pauli Apostoli ad vtramq; fortunã, prosperã & aduersam animi præparatio singularis.

Vnde tantã hauserit ille virtutem.

Veruntamen bene fecistis cõmunicantes tribulationi meæ. Id est: Etsi ego rẽ hanc nõ magnopere curem, quia ita cõpositus, vt nouerim penuriam pati: vos tamen bene fecistis cõmunicando tribulationi meæ, quę non erat aliud quam victus penuria, quæ sanè grauis est tribulatio.

Cuinã Pauli tribulationi communicauerint Philippenses.

Decimum fuit dubium propositum in his verbis: *Scitis autem & vos Philippenses, quod in principio Euangelij, quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi ecclesia communicauit in ratione dati, & accepti, nisi vos soli.* Enumerat Apostolus alias benedictiones (sic enim eas vocat, atq; subnentiones) & quas ab alijs ecclesijs, pręterquam à Philippensibus non acceperat. A Corinthijs quidem, quia auari erant, & nonnisi cum tædio, & molestia ministrassent: Thessalonicenses verò, quia erant otio dediti: ideò laborabat Apostolus inter eos, vt illis exemplum

Ad X. dub. Quęnã ratio dati & accepti.

Cur Philippẽsiũ sola, non Corinthiorũ aut Thessalonicensiũ Ecclesia cõmunicauerit Apostolo.

2. Thess. 3.

labo-

laborandi relinqueret.

Philip 4. Act. 16. Infrà 17.

Philippenses verò & præsentes, & absentes, liberales cum eo extiterunt. Et tempus ipsum designat, quando è Macedonia, id est, è Philippis profectus peruenit Thessalonicam, quo tempore bis accepisse ab eis in vsus suos fatetur. Estque summa laus illorum, ab initio cœpisse Apostolo communicare.

Quid significet: Nō quia quæro datū, sed requiro fructum, &c. *1. Cor. 9.*

Et ne ipse quasi rem debitam videri posset exigere, aut ex quadam quasi præscriptione, subdit: *Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra.* Quia pro spiritualibus dedistis mihi tēporalia, vt exigebat Apostolatus mei ministerium: non autem, vt faciunt negotiatores, qui temporalia pro temporalibus mutuo accipiunt, & hæc est apud illos dati, & accepti ratio. Stipendium enim est, quod defertur Euangelistæ, siue pastori, non aūt eleemosyna. Si autem eleemosynā largitus est, sciat, eleemosynam dare, esse fœnerari Deo qui pro me soluat, & cumulatam mercedē retribuat. Et hoc dico, non quòd requiram donum, siue munus, quia gratis prædicabat, vt Dominus dixit, *Gratis accepistis, gratis date:* sed requiro fructum exuberantem, qui redundet in rationem vestram, siue vtilitatem vestram.

Prouer. 19. *Matth. 10.*

Habere pro recipere.

Habeo autem omnia, & abundo repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, in odorem suauitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Primū verbum huius periodi est, Habeo, quod Græcè est ἀπέχω, quod est ab aliquo, recipere veluti censum, aut redditum quid ex aruis: aut ex domibus conductis. Et significat, totam hanc rem habere rationem debiti, non puræ eleemosynæ, vt annotant, tam Chrysostomus, quam Græca scholia. Ideò interpres noster Matth. 6. melius vertit illud verbum Græcum, quam hic: dixit enim, Receperunt mercedem suam, & ita hic dicendum erat, recipio, & abundo, sicut & Cyprianus infra citandus vertit: cùm dixit, *abundo*, ciuiliter dictum videri potest: vt etiam cùm dixit: *Omnia*, qui fortè pauca acceperat: Et ita abundo, vt possim alijs tribuere. Sicut egentes, inquit, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Nescio enim quomodo diuina prouidentiæ fieri videmus, vt qui vberiores Ecclesiarum fructus percipiunt, abundantius sint ære alieno obstricti, & in eis magis accenditur illa, quæ nunquam expletur, cupiditatis sitis. Contra verò qui hæc lucra spernunt, vt sua, vel tenuiori sorte vtuntur, sunt contenti, & læti, & ita abundant, vt possint esse alijs auxilio.

B. Chrysost. serm. 10. Oecum. c. 6. Matth 6. *2. Cor. 6.*

Pauli instar habeant qui omnia, & abundēt nihil habentes.

I. ratio, cur Paulus Philippensiū erga eum beneficētiam hostiam nominauerit. *Eccl. 4.*

In odorem, inquit, *suauitatis, hostiam acceptam.* Alludit ad veteris Testamenti sacrificia, quæ tantum ob fidem & animum offerentium grata erant magis quam propter seipsa, quia respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Significatur etiam, quod quæ offeruntur Dei ministris, non tam ipsis offeruntur, quam ipsemet Deo: & ideò digna sunt quæ oblationes & hostiæ dicantur Deo gratissimæ, & spirantes suauissimū bonæ voluntatis odorem coram Deo, & pietatis ad lucrum æternæ vitæ. Et cùm dicitur, *in odorem*, Græcè præpositio illa, *in*, neque Cyprianus illam agnouit, qui libro de Oratione Dominica ita legit: Saturatus sum, inquit, recipiens ab Epaphrodito ea quæ à vobis missa sunt, odorem suauitatis, scilicet spirantia.

II. ratio. *D. Cyprian.*

Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum. Græca habent de futuro, implebit: & non desiderium, sed necessitatem, vel indigentiam, Quia enim dixerat, *Repletus sum beneficijs, vicissim ego precor, vt Deus impleat omnes indigentias animi, & corporis vestri.* Et annotat Chrysostomus, in quibusdam codicibus legi χαρὰν, id est, omnia gaudia vestra, in alijs verò χρείαν, id est, omnem indigentiam, vt diximus. Addit: *Secundum diuitias suas.* Id est, non parca manu, vt homines solent, sed pro omnibus suis opibus, quia ditissimus est. *In gloria.* Id est, cum gloria, vt simul nos reddat gloriosos, & admirabiles alijs. Et hoc in Christo Iesu, hoc est per Christum Iesum. Qua sententia idem exprimitur, quod Act. 4. vbi dicitur, quod nullus egens erat inter fideles.

B. Chrys. prædict. serm. Dei munificentia. *Act 4.*

Ad XI. dub. Quibus de domo Cæsaris sanctis mittat salutē Apostolus.

Vltimo dubio respondemus in hæc verba: *Salutate omnem sanctum.* Id est baptizatū & gratia Dei mandatum. *Salutant vos qui mecum sunt fratres.* Scilicet sancti, qui sparsim habitant in vrbe Roma. *Maximè autem qui de Cæsaris domo sunt.* Id est, qui versantur in aula Neronis. Vbi primùm innuit, Euangelium penetrasse aulicos, & familiares Neronis. Et ita corroborat Philippenses in fide suscepta à familiaribus Cęsaris, quod erat Deum regnare in medijs inferis, vel dominari in medio inimicorum suorum. Hos inter creditur fuisse Seneca præceptor Neronis, quod mutuæ vtriusq; ad alterum scriptæ epistolę testantur. Erasmus tamen illas vt nothas, & pseudepigraphas notauit. At verò si Erasmi autoritate moueremur, & eum pro legitimo librorum censore reciperemus, nedū bona pars Hieronymi, & Cypriani, & Augustini voluminum nobis periret, sed & quædam pars librorum canonicorum probatissima & confirmatissima. Sed mirum est, Hie-

Cur illos salutauerit. *Psal. 109.*

Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum epistolas nō esse, vt Erasmus mētitur, suppositias, ac spurias.

Hieron. lib. de Script. Eccle. tom. 1. ronymum doctissimum recensuisse Senecam inter scriptores Ecclesiasticos, propter vnam sententiam Senecæ ad Paulum, & Erasmum ob id reiecisse. Augustinus quoque eas epistolas epistol. ad Macedonium *B. Aug. epist. 54. ante med.* producit, & comprobat, sicut & Linus in *Linus Pap.* Martyrio beati Pauli, si tamen eius sit liber ille. Et mirum est, existimare, aliquem, fuisse tam impudentem, qui tales epistolas fingere de suo capite non sit veritus. Certè si *Pauli ad Senecam epistolę quibus similes.* verum amamus, quod attinet ad materiam illarum Epistolarum Pauli ad Senecam, non multum distare videntur ab illis Ioannis Euangelistæ ad Electam Dominam, & ad Caium, aut Apostoli Pauli ad Philemonem.

Seneca quoq; in vna ex illis epistolis tradit librum de Verborum copia inscriptum *Epist. 4.* ad Paulum misisse. Et ita in quibusdam vetustis codicibus inuenimus, etsi nunc temporum, & hominum malitia ille titulus sit deletus.

Quærit hoc loco beatus Thomas, vt à principio fuit dubitatum, an in aulis Principum expediat esse aliquos viros pios, & religiosos? *An expediens sit, viros pios ac religiosos in aulis Principu versari.* Dominus enim dixit, Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt, *Matth. 11.* & Petrus in aula Ecclesiastica Christū *Infrà 26.* negauit. Dicendum tamen est, hoc interdum *Lucæ.* expedire, & admodum vtile esse, vbi morentur sancti non propter delicias, & concupiscentiam carnis fouendam, sed quomodò Ioseph in domo Pharaonis fuit, *Gen. 4.* & Daniel cum tribus pueris in domo Nabuchodonosor, *Dan. 1.* & Mardochæus in domo Assueri Regis, *Esther 2.* qui latissimum habebat imperium in centum vigintiseptem prouincias: quemadmodum etiam Nehemias fuit in domo Artaxerxis Regis. *2. Esd. 1.* Omnes enim hi consilio, autoritate, & suggestione præueniebant multa mala, & peccata, quę committerentur, nisi adessent. Deinde, vt multa bona promouerent, vt ad Sunamiten dixit Elisæus. *II ratio. 4. Reg. 4.* Quid vis vt faciam tibi? Nunquid habes negotium, & vis vt loquar Regi, siue Principi militiæ? Possunt ergò serui Dei pauperum negotia apud Reges agere. Denique id etiam vtile est, vt ipsorum saluti, & conuersioni inseruiant, quemadmodum Nabuchodonosori Daniel prædixit quod esset in bouem commutandus, & ad tempus. *Tertia & vlt. Dan. 4.*

Discamus igitur, quòd si illi, qui erāt domestici Neronis, qui peculiariter Christianis infensus & infestus erat, Euangelio crediderunt, nihil formidine Imperatoris prę grauati, quid nobis facere conueniat, qui procul sumus à Cæsaris tyrannide prę illis, qui quotidie illi assistebant, nihil tamen formidantes vincula Pauli. *Quorū fidei constantiam imitemur.*

Gratia Domini nostri Iesu Christi cum Spiritu vestro, Amen. Subscriptio est manu Apostoli firmata. Et Græcè in fine habetur:

Scripta Romæ, & missa ad Philippenses
per Epaphroditum, qui erat eorum Episcopus.

DISPVTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI AD COLOSSENSES.

DISPVTATIO I.

Vbi disseritur, quæ sit hæc ciuitas Colossensium, quæ occasio scribendi, & quod epistolæ sit argumentum.

HÆc ad Colossenses epistola breuis quidem est, sed difficilis & in verbis, & in sensis interdum admodum subobscura. *Qualis hæc epistola Colossensium.* Et vt lucem illi ingeramus, in primis profitemur epitomē quēdam esse epistolę ad Ephesios scriptæ: nam easdem res videtur tractare, & interdum eisdem ferè verbis, ita vt qui illam rectè teneat, facilè possit ad præsentis quoque epistolæ intelligentiam peruenire. *Cū illa ad Ephesios quid cōmune habeat, quid diuersum.* In hoc tamen ab illa ad Ephesios differt, quod apertius doctrinam pseudapostolorum iugulat, & abolitas legis ceremonias, quæ nihil spirabant nisi elementa, id est res huius mundi terrenas damnat.

Tres autem fuerunt in prouincia Phrygiæ vicinæ ciuitates, quarum in hac epistola mentionem facit, nimirū Laodicea, Hierapolis, & Colossæ. *Quid illę, quarum hic meminit Apostolus, Laodic. Hierapolis, & Colossæ, ciuitates.* Sic enim in plurali vocatur, sicut Athenæ, & Thebæ. Nam Laodiceæ meminit cap. 2. & 4. Hierapolis etiam meminit cap. 4. In qua vrbe sepultus Apostolus Philippus quieuit, vt testatur Eusebius. *Eusebius in Chroni. to. 2.* Colossæ verò sunt apud Licum Fluuium in Phrygia. Has tres ciuitates sub Imperio Neronis terræmotu cecidisse, Paulus Orosius testis est: *Paul Orosi li. 7. Ormest. c. 7.* insigne profectò diuini iudicij spectaculum, si tamen nobis oculi ad videndum non deessent. Concide-

runt

Quo tẽpore scripta hæc epistola.

autem hæ ciuitatis anno decimo Neronis, vt Eusebius refert in Chronico, & ante per aliquot annos hæc epistola fuit conscripta, quia vincula, quorum facit hic Paulus mentionem, fuerunt prima illa, quæ ipse euasit, nempè in quarto anno Neronis, de quibus disputandum erit in 4. cap. episto. 2. ad Timotheum.

Vnde nouerit Colossenses Apostol⁹. A quo dicti Colossenses secundum aliquos.

Etsi verò Paulus Colossenses nunquam vidisset, prędicauerat tamen Ephesi multis annis, ita vt tota Asia potuerit illius verbũ audire, maximè verò qui erant ex vicinis Ephesi ciuitatibus. Vnde fabula esse videtur, quòd Cyrus Prodomus, & alij putãrũt, scriptam hanc epistolam ad Rhodios, vbi erat Colossus Solis 70. cubitis altus, hoc est iuxta Festum Pompeium, pedes quinque & centum habens, cuius pollicem vix pauci poterant à qua statua, siue colosso putant dictos Colossenses. Et fuit illud opus à quodam discipulo Lysippi annis 12. perfectum pretio 300. talentorum: ex cuius statuæ collapsæ ære Magnus Sultanus nongentos camelos onerauit, & in Alexandriam detulit.

Colossenses ab Rhodiensibus esse diuersos.

Sed contra hoc facit, quòd Rhodij insulani sunt, & non dicuntur Colossenses, sed Rhodienses: & nõ erant illi vicini Hierapoli, aut Laodiceę; de quibus ciuitatibus, tanquam vicinis ipsis Colossensibus, hic mentionem facit. Et Oecum. ait: *Hæc ciuitas est Phrygiæ, quæ nunc Chona appellatur.* Scribit Strabo, aquas prope Laodiceam in fluminibus lapidescere, etsi poculentę sunt: & apud Herapolim aquam quandam esse tingendis lanis idoneam, quę ex radicibus tincta, cum his decertat, quę ex vermiculo purpuraque tinguntur.

Oecu. in præfat. huius ep.

Strabo lib 12.

Iidem quos habuerint fidei Christianę doctores, ac præceptores.

Cùm igitur Colossenses credidissent in Christum, & constantes in fide forent, nam etsi à Paulo cogniti non fuissent, nec eius prędicationem audissent, fuerunt tamẽ instituti per Epaphrã, qui creditur fuisse Colossensis, & Archippũ eorum Episcopũ, de quo dicitur: *vide ministerium quod accepisti in Domino, vt illud impleas.* Cùm inquã Colossenses in Christum credidissent, & constantes essent in fide: non defuerũt tamen pseudoapostoli, qui eos ad Moysen, & legalia reuocarent, Christum cum Mose miscentes, & cum luce Euangelij legis vmbras retinẽdas esse docentes: ad quod obtinẽdũ subdolis, & captiosis argumentis ex Philosophiæ principijs petitis vtebantur.

Coloss. vlt.

Prima pars argumẽti huius epistolæ.

Quare Apostolus de illorũ statu per Epaphroditũ certior factus, has ad illos literas direxit, in primis illis gratias agens, quòd à tenebris transissent ad lumen veritatis. Deinde fidei incrementũ illis precatur à Domino, & ostendit illis nonnihil deesse, vt sibi vitam sternant ad firmiorẽ catechesim: diuinam ergò eos gratiam suis elogijs prædicat, ne eam paruifaciant. Atq; his positis fundamentis, grauiter hortatur, ne ab hac doctrina relabantur ad ceremonias, quas falsi magistri sibi obtrudebant.

II. pars.

Secundo deinde capite clarius patefacit quam habuerit scribendi causam, nempè vt occurreret periculo, quòd illis instare videbatur, vbi de suo amore obiter tractat, vt agnoscant suam illi esse curę salutẽ, docetq; in Christo omnia esse inuenienda, quæ ad perfectam valeant absolutionem: in eodem esse verã sapientiam, & veram legis cõpletionem, & nominatim de ciborum abstinẽtia, & de circumcisione, & de alijs externis exercitijs loquitur, quibus perperam cultum Dei alligabant: idem de pręposterо Angelorum cultu, quos in locum Christi subrogabant. Et vt autor est Theodoritus, Apostolus in pluribus epistolis significat, mediationem ad Deum Patrem, & reconciliationem contigisse hominibus per Filiũ. *Vnus Deus*, inquit, *& vnus mediator Dei & hominũ homo Christus Iesus*, & rursus, *Per quem nunc reconciliationem accepimus*: & Dominus seipsum ostiũ, & viã appellat: neq; enim alio modo nisi per ipsum, & in ipso contingit cuiquam accessus ad Patrem. Propter hoc namq; cùm Deus esset, homo factus est, vt inter Deum & hominem mediator existeret, qui & hoc & illud est. Verùm existimabant Colossenses per Angelos haberi accessum ad Patrem, & non per Christũ. Deinde multas habebant Iudaicas, & Græcas obseruationes, dies obseruãtes, & temporum opportunitates, & quæcunq; huiusmodi erant: quę omnia scribendo epistolam corrigit. Hęc omnia Theodoritus in Procœmio quod huic epistolæ præfigitur eius nomine apud Oecumenium.

Theodoritus p. 2.

1. Tim. 2. Rom. 5. Ioan. 10. Infra 14.

Cur Deus homo factus sit.

Quosnã Colossenses à pseudoapostolis hausisse errores, teste Theodorito.

III. pars argumenti.

In tertio capite vanis obseruationibus, ad quarum custodiam fideles redigere volebat, opponit vera pietatis officia, quibus nos occupari vult Dominus, & à fonte ipso orditur, nempè à mortificatione carnis, & vitæ nouitate: inde in varias diffunditur exhortationes, tum generales, & omnibus accommodas, tum priuatas, quæ ad quosdã homines spectant pro ratione vocationis. Et tandem 4. cap. salutationibus mutuis hinc inde missis, terminatur doctissima hęc epistola, quę breui compendio totam fidei Christianæ summam complectitur, & argumentis validis & demonstrationibus, itẽ perspicuitate, & rerum grauitate sublimis est, & stylus rei grauitatem, & sublimitatem assequitur. Nec semper ad nobis notos,

Quarta atq; postrema.

Quos ad absentes scribere soleamus.

& familiares soliti sumus scribere, sed interdum etiam ad ignotos, nobis tamen beneuolos, & amicos. Quemadmodum ergò Romanis, apud quos nondum fuerat Apostolus, grauissimam, & eruditissimam epistolam misit, ad eum modum hanc quoq; elegantem, & per omnia præclaram Colossensibus, quos de facie non nouerat, epistolam dedit. *Rom. 1.*

DISPVTATIO II.

In verbis Apostoli ad Coloss. 1. *Gratias agimus Deo, & Patri Domini nostri Iesu Christi semper pro vobis orãtes. Audientes fidem vestrã in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in Sanctos omnes, propter spẽ, quæ reposita est vobis in cælis, quam audistis in verbo veritatis Euangelij: quod peruenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat, & crescit sicut in vobis, &c.*

Lib. 2. disput. in Paulum. I. dubitatio.

QVIA alio loco de salutatione huius epistolæ egimus, primum hic dubitamus de causis gratiarum actionis, & orationum, quas Apostolus pro Colossensibus fundebat. Deinde quid est: *Dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine*: idem enim videtur esse sors, & pars in sacris literis. *Secunda.* Tertiò, quomodo eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ: in quo est redemptio, & remissio peccatorum, & quale sit hoc regnum, an præsentis ecclesiæ, an futuræ, an potius vtriusque. *Tertia.* Et quomodò Christus dicitur Filius dilectionis, cum etiam ipse spiritus sanctus sit dilectio, in qua Pater Filiũ, & Filius Patrem diligit.

Quarta. Quartò, vt sit Christus imago Dei inuisibilis, cùm CHRISTVS homo sit visibilis, & visibile non possit id quod inuisibile est repræsentare, vel inuisibile ipsum reddi visibile. *Quinta.* Quintò, quid est dicere, Christum esse primogenitum omnis creaturæ, cùm ipse minimè sit creatura, sed Deus creator: & quomodò in ipso, siue per ipsum condita sunt vniuersa in cœlis, & in terra? nunquid Christus, quatenus Deus est, condidit vniuersa? *Sexta.* Et quomodo omnia per ipsum & in ipso creata sunt? videntur enim verba obscurissima & sublimissima. Sextò, quomodo Christus est caput corporis Ecclesiæ, & principium, cùm illa habuerit principium ab Abel, & Christus post illum extiterit? Septimò, quomodò vocatur primogenitus ex mortuis, cùm constet multos ante eum ad vitam suscitatos? *Septima.* Octauò, quo pacto ipse in omnibus primatum teneat, & quem primatum. *Octaua.* Nonò, qua ratione in ipso com placuit omnem plenitudinem inhabitare, & quænam est ista plenitudo. *Nona.* Decimò, vt placuerit per eum reconciliari omnia in ipsum: & quomodò pacificauit per sanguinẽ crucis suæ siue quæ in terris, siue quę in cęlis sunt: nunquid fudit sanguinem pro redimendis Angelis qui in cœlis sunt: quemadmodum pro hominibus qui in terra? sed his omnibus, & singulis tentandum est, vt pro virili satisfaciamus, quia magnę videntur dubitationes, & si discutiantur, operæ pretium secum ferre videtur. *Decima, & vltima.* Et planè hoc proœmium; in quo tam latè de Christi prę rogatiuis philosophatur, sua altitudine, & mysteriorum profunditate, & Hebraicis phrasibus, & solita sua prolixitate obumbratum; suum statim prodit autorem, hoc est Paulum Apostolum, vehementem, & copiosum Christi laudatorem. *Paulum Apostolũ esse huius epistolæ scriptorem, non alium quenquam.* Vt non immeritò possit hoc exordium cum illis & ad Romanos, & ad Hebræos, & ad Ephesios comparari. Erat enim ad has laudes Iesu Christi propensissimus, quò agnitis immẽsis eius, & innumeris erga nos beneficijs, ad eius amorem incalesceremus, & à perpetuis eius præconijs, & laudibus nunquam cessaremus. *Cur sese Apostol' in Christi seruatoris nostri laudes effunderet.*

Ad I. dubit. respon. Colossenses, vt & alios omnes quibus scribebat, Paulus cur laudet in epistolarum initijs.

Primo igitur dubio respondemus, solitum Apostolum, cùm epistolæ tractatum aggreditur, in laudes eorum, ad quos scribit, effundi, vt ita capter beneuolentiam & attentionem. Ita hic præmittit bona Colossensium, tum quæ iam actu habeant, vt materiam gratiarum actionis: tum illa quæ eis desiderabat, vt materiam orationis. Et proponit prima sententia gratiarum actiones, & orationes pro illis. Prædicat enim Paulus fidem, & dilectionem fidelium qui sunt Colossis, cùm ait: *Audiens fidem vestram, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes*, quò eos ad pergendi alacritatem, & constantiam melius accendat. Et gratulatur eis ob cognitionem Euangelij, & spem vitæ æternæ. *Quid gratuletur Colossensibus Apostolus, & quare.* Semper autem gratulationis loco ponit gratiarum actionem, quò doceat in omni gaudio protinus debere nobis occurrere diuinæ memoriam bonitatis: quia eius beneficium est, quicquid nobis lætum, & faustum contingit. Et suo exemplo nos tacitè commonefacit, vt non tantum ea, quæ nobis, sed & quæ alijs contulit Dominus munera, gratiarum actione prosequamur. Et applicans, cui Deo gratię agendę sint, inquit: *Deo & Patri*

Deus qualis Iesu Christi Pater.

Domini nostri Iesu Christi, id est, illi tantùm, qui est Dominus omnium, sed peculiariter est Pater Domini nostri Iesu Christi, in quo se nobis, tanquam in proprio, & naturali sibi Filio, tribuit agnoscendum, hic sensus gratiarum actionis persoluendus est.

Sua pro Colossensibus quam faciebat oratione perpetua quid testetur Apostolus.

Addit: *Semper pro vobis orantes*, id est: Gratias agimus Deo semper, dum pro vobis orantes, vel quoties pro vobis oramus: ita vt gratiarum actio, & oratio coniuncta sint. Et significat nihil esse tam perfectum in hoc mundo, vt non semper aliquid desit; nam & Ecclesia perpetuo eget progressu, & incremento, quod oratione est impetrandum. Qui enim optimè cœpit, potest quotidie centies deficere. Illud aduerbium, *Semper*, interpretatur egregiè beatus Augustinus in libr. 20. de Hæresibus ad Quoduultdeum, contra Euchitas, qui sic ab orando appellati sunt. Tantum enim orabant, vt eis qui hoc de illis audiunt; incredibile videatur. Nam cum Dominus dixit: *Oportet semper orare, & non deficere*: & Apostolus: *Sine intermissione orate*: quod sanissimè sic accipitur, vt nullo die intermittantur certa tempora orandi; isti ita nimis hoc faciunt, vt hinc iudicentur inter hæreticos nominandi. Sic ille.

Euchitarum hæresis vnde. *Aug. hæres. 57 tom. 6 initio.*

Luc. 18.
1 Thess. 5.
Illud: Sine intermissione orate, quomodo accipiendum, teste August.

Audientes fidem vestram in Christo Iesu. Græcè est præteriti temporis ἀκούσαντες, id est, postquam audiuimus fidem vestram, vel audita fide in Christo Iesu, id est, quæ est in Christo Iesu. *Et dilectionem quam habetis in sanctos omnes.* Audierat enim ab Epaphro, ait Chrysost. Et fides est in Christo, non in Simone Mago, aut Angelis, quos ille inducit ex philosophia Platonis: & fides in Scripturis perpetuò respicit Christum. Vel expresso tanto nomine, vt in procemio dixit, Fidelibus in Christo Iesu, vel suppresso nomine, & implicito, & sic Adam fuit fidelis in Christo, cùm audiuit semen mulieris contriturũ caput serpentis, & Abraham sub nomine seminis sui benedicti, & Iacob, & Moses in nomine illius qui mittendus erat. Sicut ergò fides respicit Christum, cuius est obiectum, & quæ Christi meritis nititur, vt tantum possit; ita dilectio respicit omnes sanctos: nam eius est benemereri de omnibus Sanctis, vt ad Ephesios, & in Epist. ad Philemonem, & hoc in loco explicat: vt coniectari possit has tres epistolas vno impetu de vinculis scriptas. Subdit: *Propter spem, quæ reposita est vobis in cœlis*, id est, præmia beatitudinis sperata, & reposita in cœlis, quemadmodum alibi ait: Expectantes beatam spem, id est bona sperata. *Quam audistis in verbo veritatis Euangelij*, id est,

A quo audierit Apostolus Colossensiũ fidẽ in Christo Iesu. *Chrys. hom. 1. tom. 4.*

Fidei obiectum & dilectionis in Scripturis quod.

Genes. 3.
Infrà 22.
Infra 49.

Ephes. 1.
Philem.

Quænã spes nobis in cœlis reposita.

Tit. 2.

per veracem Euangelij sermonem, quem vobis dispensauit Epaphras. Hos locos heretici supprimunt, dum negant nos posse in bonis operibus intueri ad mercedem æternam. Finis enim dilectionis nostræ premium est in Domino: nam propter coronam optatã & speratam certatur: *Quod peruenit ad vos, sicut & in vniuerso mũdo est, & fructificat, & crescit.* Mundi vniuersi nomine veniũt Gentes in nostro hemispherio notæ; sicut dicitur exisse edictũ à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Estq; hyperbole, cùm infra ait: predicatum esse in vniuersa creatura, quæ sub cœlo est. Et ait fructificare: eo qđ efficaciter operabatur in hominum cordibus. Crescere verò (quod soli codices Latini habent, eo ꝙ illud multi indies amplectuntur. Et directè hortatur, ne ab eo se dimoueri patiantur, quod semel rectè complexi sunt. Obliquè verò laudat, vt audientes multos se habere huiusmodi dogmatis consortes confirmentur in fide, & in multitudine credẽtium. Videbat enim tot vatum antiquorũ compleri oracula, quæ regnum Christi ab Oriente ad Occidentem vsque diffundendum ostendunt. *Sicut in vobis, ex ea die qua audistis.* Laudat eorum docilitatem, quòd statim amplexi sunt verbum Dei: Laudat & constantiam, quòd in ea perstiterint. *Et cognouistis gratiam Dei in veritate*, id est, Verè cognouistis gratiam per experientiam externam, & internos affectus. *Sicut didicistis ab Epaphra charissimo conseruo nostro.* Huius Apostolici viri nulla alibi fit mentio, nisi hic, & inferius capite 4. vbi ait: *Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, seruus Christi Iesu.* Vt proinde dicendum sit, distinctum esse ab Epaphrodito pastore Philippensium, de quo capite 2. ad Philippens. dictum est, & in fine epistolæ dicitur: *Scripta est ab vrbe Roma per Epaphroditum.* Hic autẽ Epaphras primus fuit, qui Colossensibus prædicauit, & ad fidem traxit. Huius doctrinam & autoritatem Apostolus hoc loco confirmauit, ne dubitarent propter ministrum, qui nõ erat vnus ex Apostolis. Subdit: *Qui est fidelis pro vobis minister.* Id est, firmus depositi custos, & minister, & propagator talenti sibi crediti. *Qui etiam manifestauit nobis dilectionem vestram in Spiritu.* Significat, spiritualem vestram dilectionem, qua me nõ propter mundum, aut carnem, sed propter Deum complexi estis. Ita interpretatur Chrysostomus. Et hactenus locutus est de materia gratiarum actionis: nunc de materia orationis, quid pro eis deprecetur, subiungit: *Ideò & nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro vobis orantes,*

Cõtra Lutheranos, æternam propter mercedẽ posse nos operari negantes.

Euangelium Christi vt sit vniuerso mũdo, & quomodo fructificet & crescat.

Luc. 2.
Coloss. 1.

Illud fructificate, & crescere te Paulus cur dicat etiam in Colossensibus.

Quis ille Epaphras, à quo didicerunt Colossenses verbum veritatis.
Coloss. vlt.

Philip. 2.

Epaphras vt fuerit fidelis Colossensiũ minister: eorũdem quid dilectio in Spiritu Apostolo manifestata.

Chrys. hom. 2. in hũc locum.

& postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia, & intellectu spirituali, vt ambuletis dignè Deo, per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei, &c. Materia ergo orationis est, vt implerentur agnitione voluntatis Dei: deinde vt bonos fructus pariant. Tertiò, vt Deus confirmare eos vellet in omni patientia, & longanimitate cum gaudio, vt scilicet, crucem sustinere possent. Quartò, vt Deo pro hac quoq; gratia, quam consecuti sunt, gratias agant. *Ideò & nos*, inquit, *ex qua die audiuimus*, vestrũ scilicet, in Christum ingressum, non cessamus pro vobis orantes, & postulantes: pro eo quod est, orare, & postulare: nam ita participijs Græci exprimunt infinitiuum modum. Et frequenter orare, est, cùm est opportunum petere, & cum perseuerantia, quæ est vna de conditionibus bonę orationis. Multùm enim valet deprecatio iusti assidua. Pro vobis, inquit, non contra vos, vt quidam faciunt: nam etiamsi indigni, & fastidiosi simus in loquendo, tamen Deus amat nos audire semper. Et Principes magna quidẽ cum difficultate æquitatem, & iustitiam postulantes audiunt. Benè ait, pro vobis: quia oratio debet esse communis: & perseuerantia non tantùm desiderium, sed & attentionem nostram ostendit.

Quænã pro Collossensib. à Deo Paulus oraret.

Græcismus.

Iacob vlt.
Oratio qualis esse debeat.

Vt impleamini agnitione Dei. Quo verbo indicat, illis adhuc nonnihil deesse, vt sibi ad instituendos eos viam sternat. Ideò impletionem petit voluntatis Dei, quam ex parte dedicerant; & vt magis addiscant, quòd nonnisi per Christum reconciliatio illis contingeret, non autem per Angelos, vt Simoniani docebant, teste Chrysostomo. Quia enim cor capax est plenitudinis, quãdo non est plenum, affligitur, & Deus, & mediator Christus sunt pleni, atque perfecti: hinc impletionem petere deberemus, vt gaudium nostrum sit plenum. Et plenus Deus, odit vacuum, vt natura, & Scriptura docet: *Omnia*, inquit, *vanitas, & afflictio spiritus*; & alibi: *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Impletio autem est secundùm capacitatem, & vnitatem desiderij: quia oleum diuinæ misericordiæ sistit, vbi deest vas vacuum: & Deus pro voto nostro eam dilatat, ita vt initio paruo cor impleatur, posteà verò magno egeat. *Dilata*, inquit Deus, *os tuum, & implebo illud.* Ideò inter impletionem Christi, Marię, & Elisabeth, & Stephani, qui dicuntur pleni gratia, & Spiritu sancto, multùm interest: sicut maiori cibo eget vir, quàm infans. Et cùm velit nos impleri; prima, & potissima pars hominis est intellectus, qui cognitionis solius est capax: non enim intellectus impletur tritico, aut pecunia. Et inter omnes cognitiones illa diuinę voluntatis potissima est, qua quasi optimo liquore, & balsamo impletur. Nam hæc est occultissima, de qua Salomon: *Quis hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus?* & iterum: *Quis cõsiliarius eius fuit?* Nam si causæ naturales nobis tam occultæ sunt, multò plus prima causa. Ac de Deo quidem plus nouimus quòd omnia sciat, quàm quid velit, quia necessariò & naturaliter omnia scit, & liberrimè extra se omnia vult. Deinde altissima est, & omniũ causa voluntas Dei, in qua sola omnes quæstiones, dubitationes, & interrogationes cessant, cùm dicimus, Deus ita voluit. Tertiò est generalissima, quia vnctione quadam omnia continet. Nam in naturalibus ideò hæc creatura huius est naturæ, & ingenij, & alia alterius, quia ita Deus voluit. Nec enim vacuũ versus centrum inuenitur, vt ob eam causam terra potius quam ignis ibi esse debeat, sed huius rei causa vltima est Dei volũtas. Omnis quoq; Theologia, etiam supernaturalis, inde progreditur, nam inde est sciẽtia de processione Filij à Patre, & Spiritus sancti à Patre & Filio, vniuersi quoq; creatio, instauratio hominum, & reconciliatio, ac demùm glorificatio. Omnis quoq; scientia moralis inde oritur: nam boni mores, vel mali non sunt, nisi quia consentiunt diuinæ voluntati, aut ab ea dissidẽt. Quartò est vtilissima cognitio, quia inde omnis mali, & vitij, vel nimi, fuga ortum habet: vt cæcus domum euerrẽs, semper aliquas paruas sordes relinquit, quæ cognitionem eius fugiunt. Hinc etiam virtutum omnium augmẽtum, maximè verò fidei, quæ omnia de omnipotẽti Dei voluntate promptè credit. Inde spes æternorum bonorum excitatur in nobis; & amor, cognita æterna Dei charitate ad nos; & obediẽtia, cognito tanto Domino, cui meritò est parendum. Quintò, dulcissima est hæc cognitio, quæ in omni re, quæ contingat, consolari nos potest, hoc ipso quod nouimus à Deo esse profectam; cùm tamen humana scientia arida sit, & omninò sine gustu & calore, & per eam nemo ascendat ad Deum. Sextò, huius sciẽtiæ doctor optimus est Spiritus sanctus, qui solus scrutatur profunda Dei, & secreta regni sui; quod cõsistit in hoc, vt fiat volũtas Dei. Septimò, multos habet sectatores hęc sciẽtia: nã primò eã sectator autor eius Deus, qui disponit omnia prout vult, & agnoscit eam certissimam regulam nostræ volũtatis, secundùm illud: *Virga directionis virga*

Cur Paulus orauerit Colossenses, vt implerentur in agnitione Dei.

Ioan. 15.
Infrà 16.
Nos quoque vt impleamur cur Deũ oremus: & quomodo Deus nos impleat.
Psalm. 4.
Eccles. 1.
Psalm. 18.
Ioan. 1.
Luc. 1.
Ibidem.
Actor. 16.
Infrà 7.
Quæ pars hominis egeat impleri agnitione Dei.

Sapien. 9.
Rom. 11.
Esai. 40.

I. Ratio diuinã cur debemus agnoscere voluntatẽ.

Secunda.

Tertia.

Quorum siue naturaliũ, siue supernaturaliũ operum ratio è sola pendeat voluntate diuina.

Quarta ratio

V. ratio.

VI. ratio.

1. Cor. 2.
Matth. 6.

VII. ratio.

Diuinæ qui profiteantur scientiam voluntatis.

regni

Ioan. 6. Psalm. 102. Ibidem.

regni tui. Deinde maximus discipulus eius Christus homo est qui dixit: *Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me; Et, Non sicut ego volo, sed sicut tu.* Angeli etiam omnes potentes virtute, facientes verbum Dei, ad audiendam vocem sermonum eius; &, *Ministri eius, qui facitis voluntatem eius.* Omnes etiam boni viri in hoc maximè student, vt se diuinæ voluntati accommodent, præsertim cùm sint in Ecclesia, de qua apud Esaiam dicitur: *Vocaberis Voluntas mea in ea.* Omnia etiam ratione carentia, imò etiam sensu eius suo modo faciũt voluntatem: quia *Præceptum posuit, & non præteribit;* & alibi: *Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.* Denique habet hæc scientia pro impugnatoribus stultissimos dæmones, & damnatos homines: qui tandem confundentur sua die, & non euadent voluntatem Dei. Non est enim sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominũ; & Esaias: *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.*

Esai. 62. Psalm. 148. Psalm. 118. Quos habeat aduersarios hæc scientia diuina. Prouerb. 21. Esai. 46.

Sapientia, & intellectus spiritualis, quid conferant ad agnitionẽ diuinæ voluntatis.

Subdit Apostolus: *In omni sapientia, & intellectu spirituali.* Explicat speciem cognitionis voluntatis Dei, & vna est donum sapientiæ, qua implemus, & gustamus, & amamus Dei voluntatem: altera est intellectus spiritualis, id est, spiritualia penetrans, quo quasi dentibus mandimus, & manducamus speculabilia, & moralia. Græca pro intellectu habent *συνέσει*, id est, prudẽtiam, ob quam practica gustamus: sicut sapientia, ea quæ ad speculationem faciunt, quæ sunt causa bonæ praxis. Et dicendo, Spirituali, distinguit inter prudentiam, & prudentiam; & sapientiam, & sapientiam; ad differentiam carnalis prudentiæ, & carnalis sapientiæ. Nam prudentia carnis, vt alibi ait, mors est, prudentia autem spiritus, vita, & pax.

Duplex prudentia, & sapientia. Rom. 8.

Ambulare dignè, Deo quid.

Vt ambuletis dignè Deo. Id est, amore comparato ex amore Dei: humilitate verò ex Dei potentia conspecta: cautela verò vitiorũ, ex hoc quod habemus eum semper præsentem: & vt appareat in vita nostra non frustra nos à Deo edoctos fuisse. Ambulamus dignè Deo, cùm ipsi per omnia placere studemus cogitationibus, dictis & factis nostris. Non autem placet Deo arbor culta, quæ aut nullos, aut acerbos, & syluestres reddit fructus.

Opera bona vnde proficiscãtur, quorumque illa tantùm sint. Luc. 18. Ephes. 2.

In omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei. Omnia bona opera fructus sunt fidei, & amoris, quia illa præcepit Deus, qui solus bonus est, & qui fiunt à bonis, & iustificatis. Quia ipsius sumus factura, creati in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit. ¶ Crescentes etiam in scientia Dei: quia vt rectè dictum fuit à Beato Francisco, Tantùm scientiæ sibi quisque comparauit, quantum operatur. Scientia enim illa, qua Deum cognoscimus, fructus est boni operis: nam in manibus abscondit lucem, vt dixit Iob; & Dominus: *Si quis voluerit voluntatem Patris mei facere, cognoscet de doctrina vtrùm ex Deo sit, &c.* Addit: *In omni virtute confortati, siue omni robore corroborati, secundùm potentiam charitatis eius.* Scientia enim Dei fortes, & robustos facit, vt vel ipsa morte sint fortiores, de quo etiam ad Ephes. dixit: *Det vobis secundùm diuitias gloriæ suæ, virtutem corroborari per spiritum eius in interiori homine.* Et phrasis Hebræa est, potentia claritatis, pro potentia clara, & gloriosa, qua in resurrectione vsus fuit, & qua nobis opus est dum regnant hæreses. Gloria enim eius nobis proposita est in præmium, & coronam. Et ita fortis est in nobis, vt spem excitet admirabilem ad alacriter patiendum, & ad sustinenda cuncta extrema: non secùs atq; generosi milites accenduntur, cùm ad pretiosa hostium spolia respiciunt.

Qui crescant in scientia Dei. Iob. 36. Ioan. 7. Scientia Dei quales homines efficiat. Cant. 8. Ephes. 3. Potentia claritatis quid more Scripturæ.

Scientiæ Dei virtus quãta.

In omni patientia & lõganimitate cum gaudio. Gratias agentes Deo & Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Ita vt patientia tribulationum sit coniuncta cum gaudio interno, & consolatione: quanquàm scholia Græca gratiarum actionem coniungant cũ sequenti clausula prædicta: Gratias, inquit, agentes Deo, & Patri, qui dignos nos fecit, &c. de quo, secundo loco dubitatum fuit. Et videtur Apostolus redire ad materiam gratiarum actionis, quia enumerat maxima beneficia, quæ à Deo per Christum accepit.

Ad II dubiũ. De sensu huius dicti: Dignos nos fecit in partem sortis sanctorũ in lumine.

Verbum respondens illi, dignos nos fecit, Græcè est *ἱκανώσαντι ἡμᾶς*, quod est, idoneos, siue sufficientes nos reddidit. *In partis sortis sanctorum.* Id est, in participationem hæreditatis, quæ hic contingit Christianis. Et hoc *In lumine*, hoc est, per lumen fidei, & agnitionis, quod mundo veniens ad nos Christus introduxit.

Hæreditatem nomine sortis expressit: quia gratuita Dei bonitate, & non vllis nostris meritis nobis quasi sorte obuenit, de qua dictum est: Et inter sanctos sors illorum est; & damnati, dum essent in vita *Hæc est*, inquit, *pars nostra, & hæc est sors nostra.* Sors enim sanctorum sunt illi, qui dicunt: *Sors mea Dominus; Et, Dominus pars hæreditatis meæ;* & rursus: *Hæreditas mea præclara est mihi.*

Sap. 5. Sap. 2. Sors sanctorum quinam sint. Psalm. 15.

Quãdo Deus nos dignos fecerit partis

Ac de præterito dixit, fecit: quia iam fecerat, dando gratiam in baptismo, in quo

rege-

sanctorū in lumine, este Dionysio.

regeneramur, & hæredes efficimur, in quo & illuminamur à Deo, vt à B. Dionysio vocetur sacramentum Illuminationis. Nam lib. de Ecclesiastica hierarchia, cap. de Baptismo, ad hunc Pauli locum alludens, ait: *Hunc itaque accedentem* (scilicet ad baptismum) *Diuina Maiestas in sui consortium intus admittit, eiq; lucem suam* (id est fidem) *perinde ac signum aliquod tradit, sanctum efficiens, & sanctorum sortis, ordinisq; participem.* Hæc ille, veluti explicans Apostoli verba.

Solutio tertiæ quæst. De modo quo De' nos eripuit de potestate tenebrarum.

Ad tertium respondemus, quòd vbi primum Apostolus beneficium gratiarum actionis nostræ, quod est bonum speratum in gloria, absoluit, iam secundum aggreditur, quòd videlicet eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ. Id est: Liberauit ex seruitute dæmonum, qui tenebræ dicuntur, iuxta illud: *Hæc est hora vestra (ô Iudæi) & potestas tenebrarum*, hoc est dæmonum per vos operantium, & contra me per ora vestra clamantium, *Tolle tolle, crucifige eum.* Sunt autem tenebræ, quia in illis non lucet Christus veritas: & quia ipsi sunt dilectores, & fabricatores mendaciorum, idololatriæ, & falsorum dogmatum existunt: deniq; propter tenebras quas effundunt hominibus, & ad peccata alliciunt, & per peccata tenebrosa regnare solent. Tertium beneficium est, quia transtulit in regnum filij dilectionis Christi. ¶ Regnū enim Christi per oppositum, regnum est lucis, & regnat per lucem fidei, & prudentiæ in nobis. Vnde dixit: *Ego sum lux mundi. Et, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris,* & trāstulit ex Adam patre, qui habuit ducem Satanam, & sollicitatorem ad peccādum: quare & cùm peccasset, à Deo se abscondit. Et omnis peccator conscientiam accusantem odit, & Dominus conquestus est, quòd cùm venisset lux in mundum, dilexerunt tamen homines magis tenebras, quàm lucem; &, *Omnis qui malè agit* (id est, qui delectatur malè agendo) *odit lucem*, veritatis accusantis, & lucem conscientiæ reprehendentis.

Luc. 22.

Ioan. 19. Cacodæmones tenebræ simpliciter appellantur.

Quale sit regnū Christi, in quod sumus trāslati. Ioan. 8. Ibidem. Infrà 9.

Genes. 3.

Ioan. 3.

Cur potius Christus, quā Spiritus sanctus filius dilectionis appelletur.

Dicitur Christus Filius dilectionis Patris, non Spiritus sancti; quia dilectio non solet propriè, & naturaliter sumi, id est, pro Spiritu sancto, sed essentialiter pro amore communi tribus personis. Filius ergo dilectionis dicitur, hoc est Filius singulariter dilectus, etiam quatenus homo est: nam dilectionem Dei ad se, & pro se ad mundum explicauit, cùm dixit Pater: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Et ita hoc regnum Christi est regnum potentiæ Patris; & sapientiæ Filij, & bonitatis & amoris Spiritus sancti: quia extra se omnia operatur B. Trinitas. Et ciues huius regni præstare virtute, & sapientia, & bonitate debent.

Matth. 3. Infrà 17.

¶ Quartum beneficium: *In quo* (scilicet Christo, & non in vllo Angelo, vt tradit Simonis schola) *habemus redemptionem* (& in Græco textu additur, *per sanguinem ipsius*) *remissionem peccatorum.* Id est: Habemus libertatem à peccati, & dæmonis seruitute, non autem à Romanis, aut ab hominibus, quos nacti sumus dominos quoquo modo nostros. Et hęc per Christi sanguinem. Redemptio Græcè dicitur ἀπολύτρωσις, & pretium est quod penditur pro redemptione: atque hæc facta est per sanguinem Christi in cruce fusum, & in Eucharistia potatum, ne tantùm mysterium possit nos ipsos latere, aut ignoratum nobis manere. Atque appositiuè redemptionem, remissionem (id est, quæ est remissio) peccatorum. Idem ipsum dixit ad Roman. 3. & ad Ephes. 1. nisi quòd post in posteriori loco ἀπὸ παραπτώματα habetur, hic verò, & ad Roman. 3. ἁμαρτίας, quas voces Paulus sæpè confundit: quod docet horum locorum collatio, & non opus est particula, Et, si legas per appositionem, vt dixi, sed abundet more Hebræo.

Quid habere redemptionē in Christo per sanguinē ipsius.

Rom. 3.

Fuit quarto loco dubitatum, quo modo sit Christus imago Dei inuisibilis, &c. vbi describit personam Christi, quem verum Deum, & verum hominem esse fatetur, & quasi per occupationis figuram de eius gloria, & magnitudine verba facit, ne quis diceret, Quomodo tāta beneficia Dei per Christum contingere potuerint, cùm homo abiectus, & contemptus fuerit habitus in hoc mundo?

Ad IV. dub. Christus cū sit homo, quomodo sit imago Dei inuisibilis.

De Christo ergo singulariter & eminēter dicitur quòd sit imago Dei inuisibilis, de nobis verò dicitur, quòd conditi sumus ad imaginem & similitudinem Dei. Paulus etiam ad Corinth. virum imaginem, & gloriam Dei vocat, ac proinde velare caput suum non debere. Sed hic Christus, qua imago Dei inuisibilis vocatur à Paulo, vt intelligamus, eundem Dei Patris, qui est inuisibilis, gerere similitudinem, & imaginē, quia est naturalis, & consubstātialis imago, hoc est Filius Patrem perfectè repræsentans, vt quodcunq; est in Patre, possit & in Christo videri, secundùm illud: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem.* Vir autem dici potest imago Dei visibilis, id est, Christi, qui quatenus homo est, non est perfecta Dei inuisibilis imago. Et cùm dicitur Deus inuisibilis à nobis hominibus, & ab Angelis, hoc etiam limitādum est, secundùm scilicet vires, quas Angeli & homines in creatione acceperunt. Nam secundùm vires gratię, & gloriæ.

Aliter Christus, aliter cęteri homines sunt imago Dei inuisibilis. Genes. 1. 1. Cor. 11.

Hic proposita soluitur dubitatio.

Ioan. 14.

Deus quatenus sit hominibus, & Angelis inuisibilis.

Matth. 18. *1. Ioan. 3.*

glorię Angeli ſemper vident faciem Patris, qui in cœlis eſt, & homines ſua die intuebuntur ſicuti eſt. Et quemadmodùm Pater inuiſibilis eſt, ita & Filius eius inuiſibilis; alioqui non eſſet eiuſdem naturæ cum Deo, & conſequenter non eſſet filius, quia filius eſt eiuſdem naturæ cum patre ſuo, ita Filius eſt imago Dei inuiſibilis, ac per hoc etiam ipſa imago ſub viſum non cadens, nam quomodo aliàs repræſentare Deum poſſet inuiſibilem? Hinc Paulus ad hoc aſpiciens, dixit: Imago Dei inuiſibilis, vt non ſolùm deitatem, ſed vt ſic dicam, etiam inuiſibilitatem in imagine intelligeremus; & ne putaremus Chriſtum eſſe imaginem viſibilē, ſicut Deus eſt inuiſibilis. Deinde etiam nō dixit, Imago Patris inuiſibilis, ſed, imago Dei inuiſibilis: quia non paternitatem, ſed deitatem inuiſibilem accepit Filius à Patre. Eſt enim Filius, nō Pater, productus à Patre inuiſibili, vt ſit ei ſimilis in deitate inuiſibili: ergo tam diſtinctio perſonarum imaginis Filij à Patre Deo inuiſibili, à quo procedit, quàm ſubſtantialis deitas imaginis ſignificatur, cùm dicitur de Filio, quòd eſt non accidentaliter, ſed ſubſtantialiter imago Dei inuiſibilis.

Niſi Chriſt' verbum P[...]tris, eſſet inuiſibilis ipſe quoq; quid inde.

Ad V. dubiū. Si Chriſtus eſt creator, quare primogenitum omnis creaturæ eum Apoſtolus vocat.

Soluamus quintum dubium circa illud: Primogenitus omnis creaturæ. Dicimus, Arrianos ex hoc loco argumenta collegiſſe contra Deitatem Filij: tum quia appellatur Filius dilectionis ſuę, tanquam ſit filius genitus ex libera dilectione: tum quia dicitur imago Dei inuiſibilis, tanquam ſit imago, in qua videatur Deus: tum denique ex hoc quòd dicitur Primogenitus omnis creaturæ: vnde argumentum conflabant, tanquam Chriſtus ſit primogenitus inter omnes creaturas. Sed vt alia pro more ſuo torquent, & inuertunt, ita hoc. Non enim ait Apoſtolus πρωτόκτιστος πάσης κτίσεως, vel πρῶτος κτισθείς, vt Ambroſ. annotauit, hoc eſt, Primò creatus omnis creaturæ, vt vel inuiti debeant intelligere differentiam in hoc, quòd omnis creatura, vt vox ſonat, creata eſt, Filius autem de ſubſtantia Patris eſt genitus.

I. Ratio pro ęternitate Filij Dei aduerſus Arrianos. *Amb. hoc loco tom. 5. & lib. 1. de Fide. cap. 4. tom. 2.*

Deniqueſi per ipſum factum eſt quicquid factum eſt, vt ait Euangeliſta, ipſum genitum oportet eſſe, non factum. Tertiò, qui non eſt omnibus modis æternus, nec Deus quidem eſt. Et hoc notandum eſt in Michaëlem Seruetum, qui dicebat, Chriſtum non eſſe Filium Dei, niſi reſpectu duntaxat humanæ naturæ, ideoque æternum eſſe negabat: adeò vt iam moriturus Seruetus, æternum eſſe, aut æternum recipere recuſauerit. Sed vbi illud: *Egreſſus eſt ab initio, à diebus æternitatis?* & illud: *Ab initio*

Ioan. 1. Secundum, ac tertium.

Impius Michaël Seruetus, vnde Chriſtum æternum eſſe negauerit.

Michæ 5. *Eccleſ. 24.*

& ante ſecula creata ſum? Et, *Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum.* Et, *Ante Luciferū genui te?* Item, *Regi ſeculorum immortali, & inuiſibili?* Et quomodo Filius quem nondū genuerat, condidit ſecula?

Prouerb. 8. *Pſalm. 109.* *1. Tim. 1.*

Eſt ergo huius literæ duplex ſenſus: alter, quòd eſt genitus ante omnes creaturas, cùm prius ſignificatum ſit nobis, quòd productus eſt Filius Dei: nunc verò deſignetur eius æternitas ex hoc, quòd eſt genitus ante omnem creaturam, & ita excluditur error Arrij ponentis Chriſtum primam creaturam. Et primogenitum vocat ſecundùm æternam generationem, nō reſpectu poſteriorum, quaſi alij poſt eum geniti fuerint: attamen iuxta morem Scripturæ, primogenitus dicitur, ante quē nullus ſit procreatus, non autem poſt quem alius ſit productus. Quamobrem dum ait: Primogenitus omnis creaturæ, nō reſpicit creaturā ſecundùm generationis modum, ſed eo modo, quaſi dixiſſet, Natus ante omnem creaturam. Nam quod ęternum eſt, præcedere debet omne creatum. Et ita accipiendum eſt illud, quod Sapientia ipſa de ſe dicit: *Ego ex ore Altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam.* Et Theodoritus explicans hæc verba, ait: *Eſt ergo Primogenitus omnis creaturæ: non quòd ſororem habeat creaturam, ſed quòd ante omnem creaturam ſit genitus. Quomodò enim fieri poſſet, vt idem eſſet frater creaturæ, & opifex? Si enim, vt dicunt hæretici, eſt creatura; habet creaturam ſororem. Fieri autem non poteſt, vt idem ſimul eiuſdem ſit frater, & opifex. Eum autem opificem vocat ſacra Scriptura. Quòd ſi opifex, non ergo frater.* Hæc ille.

Verbi Apoſtolici: Qui eſt Primogenitus omnis creaturæ, prior ſenſus.

Quem ſoleāt Scripturæ primogenitū appellare.

Eccleſ. 24.

Si Chriſtus eſſet creatura, quid inde.

Alter ſenſus eſt eorum, qui non ſatis exploratum habent, an prior ſenſus, etſi vera contineat, ad mentem tamen ſit Apoſtoli. Nam cur dixiſſet primogenitum iuxta diuinam naturā, cùm non ſolùm nullus poſt eum genitus ſit, ſed nec vllus gigni potuerit? Primogenitus autem ſemper habet reſpectum poſteriorum, qui poſt oriuntur, ſaltem ſecundùm poſſibilitatem quæ cogitatur in mente: abſurdum autem eſt hoc cogitare de Deo.

Poſterior ſenſus priorem impugnans duplaciter.

Adhæc nō idem videtur ſignificare, Primogenitus ante omnem creaturam, quod ſignificat, Genitus ante omnem creaturā; ſed quod inter creaturas ipſe ſit primogenitus. Nam & de creaturis etiam dicitur quòd ſint genitæ, non quidem ea ratione, qua creatæ ſunt ab initio, ſed quatenus adoptatæ. Nam Iacobus ait: Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturæ eius. Quare Chriſtus verè dici poteſt, quatenus homo eſt, aliquam primatus prærogatiuam habere. Nam ipſe

II. Ratio confutationis.

Iacob. 1. Qua ratione Chriſtus vt homo, à Deo Patre genitus ſit.

ipse in eo quòd homo est, sanctificatus à Patre dicitur præ illis eximiè, quia sanctificatio nihil est aliud, quàm quædam spiritualis generatio per Spiritum sanctum facta: vnde & resurrectio dicitur generatio. Ita enim Paulus interpretatur illud: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, in die scilicèt resurrectionis. Hæc enim generatio fuit sanctificatio quædam, & plenitudinis Spiritus sancti collatio respectu cæterorum, qui & ipsi per Spiritum sanctum adoptati sunt. Et hæc inter Christum & alios assignatur differentia, quòd etsi sit sanctificatus, non dicitur filius Dei adoptiuus, sed naturalis, tametsi hoc habuerit ille homo gratiosè, vt esset naturalis Dei Filius propter vnam hypostasim, in qua sunt duæ illæ naturæ vnitæ. Filiatio enim conuenit hypostasi, quoniam de persona dicitur quòd sit Filius, non de natura. Et secundùm hanc rationem Christus potest dici Filius secundùm omnem sanctificationem, sicut dicitur primogenitus mortuorũ; & ad Roma. *Vt ipse primogenitus in multis fratribus.*

Ioan. 10. *Actor 13.* *Psalm. 2.* *Esai. 11.* *Luc. 4.*

Christus homo cũ sit, vnde naturalis dicatur, non adoptiuus Filius Dei.

Apoc. 1. *Rom. 8.*

III. sensus.

Tertius sensus esse posset, quòd est primogenitus possessiuè omnis creaturæ: nam descriptio modo quo genitus est Filius, describitur eius vniuersale dominium, non cęli, aut terræ, sed vniuersæ creaturæ, quòd maius est. Nam vt primogenitus regni, vel imperij, est dominus regni, vel imperij, ita primogenitus omnis creaturæ, quia est genitus dominus omnis creaturæ: ius enim primogenituræ est dominium hæreditatis paternæ.

Iam aduersus Erasmum illud succurrit: quia legit πρωτοτόκος cum accentu in penultima, & non πρωτότοκος in antepenultima: nam hæc vox significat primogenitum, altera verò cum accentu in penultima significat eam, quæ primò est enixa, quæ primipara dicitur, vt sit sensus, Christum omnia tanquam matrem produxisse, & ab eo primo omnia condita. Sed huic sensui profectò repugnat perpetuus codicum Græcorum, & Latinorum consensus, & tollit discrimen quod est inter generare, & creare, seu condere.

Vnde Christus sit primogenitus omnis creaturæ, secundũ Apostolum.

Subdit Apostolus: *Quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cælis, & in terra, visibilia & inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, &c.* Probatur primogenitus omnis creaturæ ex eo, quòd omnia creata sunt in ipso, hoc est in imitatione ipsius, vt efformata ad imitationem formæ, siue exemplaris. Ita enim interpretatur Beatus Thomas. Atque ex hoc euincitur, quòd ipse sit Dei substantialis imago: quia constat omnia creari ad imitationem diuinæ naturæ. Ex hoc namque, quod id est proprium diuinæ naturæ, conuenit Filio, scilicet, ad eius exemplar, & imitationem reliqua condi, infertur quòd est imago Dei, nempè Deus: & ex eo quòd omnia creata condidit ad imitationem ipsius Filij, infertur quòd est genitus ante omnem creaturam, & genitus Dominus est vniuersæ creaturæ, licèt hunc sensum quidam reijciunt.

B. Tho. lect. 4. tom 16.

Idem cur sit imago Dei inuisibilis.

Huius particulæ, in Christo condita sunt vniuersa, duplex interpretatio reijcitur.

Quod ait: *In ipso*, quidam interpretantur, *per ipsum*: quod refellitur, quia mox subiungit: *Per ipsum, & in ipso.* Alij verò, in ipso, veluti in exemplari, vt diximus, quia in illo sunt omnium rerum creabilium formę, ad quarum exemplar sunt omnia condita. Sed si res ita se habet, non erat dicendum, in ipso, quia in exemplari nihil fit, & quod fit inde potius educitur. Vel potius debuit dicere, secũdùm ipsum, quia secundùm significat causam exemplarem.

Tertia proponitur longe melior, ac probabilior.

Sed melius est, vt dicamus per ipsam facta esse omnia, quia cum Patre Filius omnes creaturas condidit. In ipso autem sunt condita omnia, tanquam decreto capite, & fundamento, in quo cuncta collocarentur, atq; consisterent: quare & principium dicitur creaturæ in hac significatione, quia illi annectuntur Dei creaturæ per fidem, & tanquam palmites in vite in eo manent, & necessarium succum trahunt.

Ioan. 15.

Quomodo Christus est primogenit⁹ omnis creaturæ, cũ angeli, & pleriq; sancti sint illo priores.

Nemo verò turbetur, si ipse venerit in mundum post multos sanctificatos: quia nullus sanctificatus est, qui non ex eius plenitudine acceperit. Ille namque in diuina prædestinatione ante omnes fuit, de quo Ioannes Baptista, *Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat:* vt inueniatur primogenitus Angelorum, cùm ipsi in illo conditi sint, sanctificati & glorificati.

Suprà 1.

Quatuor genera inuisibilium in Christo conditorum.

Inuisibilium hic recẽset Apostolus quatuor species. Prima est primæ hierarchiæ, secunda & quarta secundæ, tertia verò, id est, Principatus, tertiæ hierarchiæ, quæ Simon Magus tradebat condita per Enneadem: Visibilia, hoc est Mundus, & Homo, per Angelos, vt docet Epiphanius in Simonem, & in Basilidem; cuius doctrina hic ab Apostolo reprobatur. Nec semper ab ordine nominationis valet argumentum ad demõstrationem dignitatis excellentioris sumendam. Vnde interdum Pater prænominatur Filio, & sæpè Filius Patri, interdum verò Spiritus sanctus vtrique præponitur. Inuisibilia etiam signant materiam informem, quam Septuaginta vocant ἀόρατον, & cœlum empyreum, & eius habitatores quos nominat.

Epiph. in hæresin en ordine 21.

Christus vt fit ante omnia, & omnia in ipso constent.

Et ipse est ante omnia, & omnia in ipso constant. Græcè enim legitur vbique πάντα. Et est sermo de Christo, quatenus Deus est; dixerat enim superius de vniuersis, quòd condita essent per ipsum; nunc ait: quod ipse est ante vniuersum. Et non ait: Ipse ante omnia factus est, sed simpliciter ipse est ante omnia. Subdit: *Et omnia in ipso constant.* Id est, Omnia in ipso cõseruantur. Et quia Græcè dicitur εἰς αὐτὸν, & põt verti ἐν αὐτῷ, id est, sibi; respondere enim solet. ל. Hebræum præpositioni Græcè εἰς. Ideò diuus Chrysostomus homil. 3. ante medium ait, quòd in ipsum pondet omnium hypostasis. Quasi dicat, nõ solùm omnia per ipsum creata sunt, sed per ipsum conseruata; adeò, vt si cura ipsius destituerentur, omnia perirent.

B. Chrysost.

Ad VI. dub. Caput Ecclesiæ quomodo sit Christus. Ephes. 1.

Sextò dubitatum fuit in his verbis: *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ.* Hoc de capite ecclesiæ explicatum fuit ad Ephes. 1. Et caput vocat, quia ex ipsi tanquam ex capite spirituali fluunt gratiæ in nos omnes, qui eius membra sumus. Reliqua lege ibi, si velis.

Ad septimũ. Quam verè Christus primogenitus ex mortuis.

Ad septimum circa illud: *Qui est principiũ primogenitus ex mortuis.* Sensus est: Christus est principium, vnde processimus, & in quo consistimus, quamquam Græcè non ἀρχὴ, vel ἀπαρχὴ legisse videatur Theodoritus: nam interpretatur: Qui est principiũ, pro eo quod est, Qui surrexit à mortuis. Vnde subiungit Primogenitus mortuorũ, siquidẽ primitiæ (quas ἀπαρχὴν vocat Græcus codex) præcipua quæque sunt; & ideò in hostiam offeruntur, quarum oblatio totam massam sanctificabat.

2. Cor. 12.

Et confirmatur hic sensus, quia alibi appellatur Christus ἀπαρχὴ, siue primitiæ dormientium. ¶ Primogenitum autẽ non tam in anticipatione temporis, quàm in maturitate perfecta fructus consideratur. Nam & Christus dictus est primitiæ dormientium, nõ quia primus resurrexit, sed quia primus perfectissimè sua virtute non amplius moriturus resurrexit. Et ideò dicitur primogenitus ex mortuis, quòd eum vt primitias debeat subsequi φύραμα; id est conspersio, siue massa, quæ fuit in Ecclesia illa primitiuorum, seu primogenitorum, de qua ad Hebr. 12. Et resurrexit vt caput Ecclesiæ totius, hoc est, tanquam in causa resurrectionis totius carnis.

Rom. 6.

Hebr. 12.

Octauæ solutio quæst. Qualem teneat Christ⁹ primatum in omnibus.

Octauæ dubitationi respondendum, cum dicitur: *Vt sit in omnibus ipse primatũ tenens.* Græcè πρωτεύων, & 1. Io. 3. φιλοπρωτεύων, id est, in quouis ordine, nõ tantũ creationis ab initio, verumetiam reparationis, & instaurationis: nec tam in operibus naturæ, quàm gratiæ. Et in ordine visibilium, & inuisibilium creaturarum. Vnde manifestatur, ipsum ad nos venturum fuisse, etiamsi Adam minimè peccasset. Primatus enim iste non ex ea parte tantùm considerandus est, qua Deus erat, sed qua homo erat etiamsi ratio, & causa primatus huius hominis, ipsa Deitas extiterit. De hoc primatu dicitur: *Et in omni populo, & in omni gente primatum habui,* id est, Ab initio dominatus sum, & in omni populo Iudæorum, & Gentilium, id est, Regebam omnia, & gubernabam tanquam primus. Eccl. 24.

Nonum dubium expediamus: & notandum, nõnullos codices habere: *Omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare.* Sed deprauati fuerunt: nam tam in Græcis codicibus quàm in Latinis deest verbum diuinitatis. Chrysostomus etiam ait quosdam intelligere de plenitudine diuinitatis, ergo ipse non habebat in textu Græco, diuinitatis, quemadmodum Latini, Lyranus, & Dionysius Carthusianus prius de plenitudine gratiæ, deinde de plenitudine diuinitatis interpretantur.

Nonæ quæstion. solut. De plenitudine diuinitatis in Christo inhabitare.

Reddit autẽ rationem Apostolus, quare Filius primatum teneat in ordine gratiarum: quia in ipso Christo homine complacuit omnem gratiarum plenitudinem inhabitare: & prima gratia, quòd sit primus, & principium, & caput Ecclesiæ.

Quæ ratio sit, cur Christus in omnibus primatũ teneat, teste Paulo.

Pondera verbum, *Complacuit.* Vt excludat omne meritum, non enim meruit anima Christi plenitudinem gratiarum, sed illa posita, orta sunt merita. Et non dicit tantùm plenitudinem, sed, omnem plenitudinem, vt nihil gratiæ intelligamus illi defuisse: & omnia dona, & charismata plenissimè habuisse intensiuè, & extensiuè. Et ait: *Inhabitasse;* vt intelligamus omnem plenitudinem gratiarum, non ad tempus, vt in alijs sanctis, sed perpetuò fixas in Christo mansisse, quemadmodum Esaias dixit: *Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ, & intellectus, Spiritus consilij, & fortitudinis, &c.* & Ioanni Baptistæ dictum est: *Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.*

In anima Christi inhabitauerit cur omnium plenitudo donorum.

Ioan. 1.

Quod ergo Esaias dixit: *Requiescet,* & Ioannes, *Manere,* expressit hic Apostolus per verbum Habitandi. Ponderat Oecumenius, non in modum habitus inhabitasse, sed per modum substantiæ: sicut anima in corpore, non anima factus corpori, sed in corpore, in illo quod animatum erat, vnitus, quomodo vnitur anima corpori, &c. non vt efficacia quędam, seu operatio, sed substãtia. Hęc ille. Et hic sensus de plenitu-

Secundum Oecumeniũ, quid inhabitare. Oecum. c. 4.

Ioan. 1.

Omnes plenitudo in Christo qualis inhabitet, iuxta Theodoritum. Ephes. 1.

Alter sensus. Coloss. 2.

nitudine donorum, & gratiarum quadrat, quia Ioan. 1. dictum est: *Vidimus eum plenum gratia, & veritatis: &, De plenitudine eius nos omnes accepimus.*

Theodoritus per omnem plenitudinē, quæ Ephes. 1. est, ipsa Ecclesia interpretatur. Ita quoque in hoc loco exponit: quia quodammodò Ecclesia in Christo inhabitat, & Christus in ea, propter summam capitis cum corpore coniunctionem. Alij verò referunt omnem plenitudinem ad Deitatem, sicut capite 2. huius epistolæ ait: *Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter:* quia etsi non possit diuidi in partes, & communicari nobis diuinum, tamē ob id dictum est, quòd diuinitas nullum sibi donum retinuit, quod non Christo contulerit, vt explicetur humanitas peculiare, & singulare templum, in quo Pater sibi complacuit.

Decimū dubiū diluitur. De modo pacificationis omniū siue terrestriū, siue cœlestium per sanguinē Christi.

Ad postremum illud; *Et per eum reconciliare omnia in ipso, pacificans per sanguinē Crucis eius siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt.* Hic in primis reprobatur iterum doctrina Simonis, qui faciebat Angelos mediatores. Nam per vnum Christum voluit Pater reconciliari omnia extra se, & per sanguinem eius fusum in cruce, vel oblatum Patri per sacerdotem: ex quo pacificata omnia quę in terris, & quæ in cœlis. De cœlis certum

Apoc. 12.

est: quia factum est prælium magnum in cœlo, & omnia sunt pacificata in spe regni

Psal. 109.

futuri, per quod reparari debebant Angelorū ruinæ: quod declarauit Dilectus post enarratam illam deiectionem, cum ait:

Apoc. 12.

Nunc facta est salus & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius. Attamen cùm postea inuidia diaboli labefactata esset pec-

Sapient 3.

cato terra, & corruissent omnes homines, nō modò turbatum est regnum, sed etiam

Genes 3. Rom. 5.

omninò deperditum, nisi ipse Christus de integro sibi regnum comparasset. Cœlum deplorabat suos ciues, dum nec Angelos suos qui ceciderant, videret; & quia ad reparationem loco illorum instituti erāt homines, quos tamen deturbatos arte diaboli cerneret, rursus Christus, vt dixi, qui san-

Apoc. 12.

guinem suum pacificauit omnia: quia vt etiā in Apocalipsi dicitur, vicerunt ipsos dęmones propter sanguinem Agni.

Qui negare videantur, pacificasse omnia Christū, quæ in terris sunt.

Sed quomodo pacificauit omnia in terra, non satis apparet, si vera esset illa sentētia eorum, qui dicunt, Christum fudisse sanguinem pro solis electis, & prædestinatis, ita vt in illa vniuersa generis humani massa ante vlla præuisa merita, aut demerita aliquos decreuerit, ac prædestinauerit, reliquos verò nō prædestinatos in sua perditione dimiserit. At hoc profectò non est pacificare omnia quæ in terra, sed æterna Dei ira mānsisset super eos, quibus cum pacem nequaquam fecit, aut facit. Quare dicendum est, Christum pacificasse omnia, quod ad se attinet, & nisi quisque sua sponte in nouum crimē incideret, pacem illam non perderet, & nullus propter peccatum illud vetus pœnas æternas lueret. Et de his satis.

Si pacificauit omnia Christus quæ in terris sūt, vnde tot reprobati, atq; damnati.

DISPVTATIO III.

In verba illa Apostoli: *Et vos cùm essetis aliquando alienati, & inimici sensu, in operibus malis, nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles corā ipso. Si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles, & immobiles à spe Euangelij quod audistis, &c.* vsque in finem capitis.

Ratio Apostolici contextus.

HACTENVS Apostolus graphicè, & suis, vt aiunt, coloribus Christum depinxit, & potissimum varijs argumentis euicit quòd Filius Dei sit; docuit etiam, quòd per huius Filij plenitudinem Deo Patri placuit omnes absoluere iustificatos, & quæ hactenus dixit, speciatim iam accommodat ad Collossenses, vt scilicet agnoscant se ipsos esse, quos Deus Pater participes facit ad participandam sortem sanctorum in lumine; quos etiam de potestate tenebrarum eripuit, & transtulit eos in regnum Filij dilecti: quos Christus redemit suo sanguine, quorum & est caput, & apud Deum mediator. Et quò maiori alacritate hoc beneficium per Christum exhibitum participiant; commonefacit eos vitæ prioris, & quales aliquando fuerint ante illuminationem fidei. Eadem omninò bis ad Ephesios commemorat Apostolus.

Prima dubitatio.

Dubitatur ergo primò, quid est: Cùm essetis aliquando alienati, & inimici sensu, in operibus malis: nam inimici efficimur non sensu, sed voluntate: sed quid est corpus carnis, an fortè est aliquod corpus sine carne? Et quomodo exhibet nos inculpatos, & immaculatos, & irreprehensibiles, cùm semper, dùm viuimus, peccatores simus, & in magnis periculis versemur: quomodo igitur inculpati simus, cùm in multis, teste Apostolo Iacobo of-

Iacob 3.

fendamus omnes, & indigeamus petere misericordiam pro eorum remissione?

Secun-

Secunda. Secundò dubium est in illud, *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis,& adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius,quod est Ecclesia*: dubitatur enim, quidnam defuit passioni Christi, de qua scriptum fuit: *Opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam*: & qui dixit in Cruce, *Consummatum est*;& Apostolus: *Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos*. Operi autem perfecto, & consummato nihil deesse videtur. Et an hic locus quicquam faciat pro indulgentijs tuendis,quas Pontifices in beneficium omnium concedere solent.

Ioan 17. Infrà 19. Hebr. 10.

Tertia. Tertiò dubitatur an illis Apostoli verbis: *cuius factus sum ego minister, vt impleam verbum Dei*; ciusnam se dicit ministrum, ipsius Ecclesiæ, an capitis Ecclesiæ? quid rursus est implere verbum Dei? nunquid eget nostra opera, vt ipsum impleatur, an non potius nos eo indigemus, vt impleamur? Et quale est hoc misterium à seculis absconditum, & nunc patefactum sanctis?

Quarta. Quartò, quid est quòd ait: *Vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Domino nostro Iesu Christo*.Hæc autem breuiter sunt expedienda,& illustranda.

Primæ quæstionis solut. Vt fuerint Colossenses alienati à Deo vero & inimici sensu. Ad primum igitur respondemus, vocare Apostolum Colossenses alienatos à Deo vero, qui dijs plurimis & simulachris mutis excæcati seruiebant. Et inimicos sensu, vel potiùs mente, vt sæpiùs annotauimus, vt fortè dicas cum Nicolao Lyrano, pertinere ad corporis sensum: quia totus homo quantus quantus, à Deo dissidebat, & corruptissimus erat, & opera inimici præstabat, & erant inimici actiuè, & passiuè, quia tales nos omnes sumus extra Christum.

Nicolaus de Lyra.

Mala cur opera Colossensium, & vnde prouenerint. ¶ Et vocat opera mala, quia probabant ea, & consentiebant peccato, etiam secundùm partem hominis superiorem, quæ est mens & voluntas.

Significatque fontem operum, & cogitationum nostrarum tali veneno fuisse infectam, vt nihil aliud potuerit homo de se fundere, quam mortifera. Hos itaque ait reconciliatos, non per Angelos, sed per se ipsum; & non ex operibus, cùm mala essent, nec operari bonum possent. Et, *Nunc*, inquit, tempore Noui Testamenti post illuminationem, & fidem, qua apprehendimus reconciliationem, & pacificationem.

Qualis hæc phrasis,recòcihauit in corpore carnis. *In corpore carnis.* Locutio videtur in speciem absurda, & perinde est ac dicere, Corpus humanum, quod commune habuit Deus nobiscum. Ita dicitur ad Hebræos 5. *Qui in diebus carnis suæ*; id est, Dum ageret in mortali corpore ad differentiam corporis Ecclesiæ, de quo infra ait: *Pro corpore eius quod est Ecclesia*.

Hebr. 5.

Tulit ergo corpus carnis, & in eo non in apparentia passus est. Et dicimus in hæresim Archonticorum, qui negabant Christum verè passum, nisi tantum hominum existimationem. Idem in Basilidem tradit ex eius sententia Epiphanius, Christum in phantasia tantum apparuisse, nec veram carnem suscepisse, nec passum, aut mortuum, sed eius loco Simonem Cyrenensem.

Colos. 1. Ephes. 1. Quorũ hoc verbo dãnet errorem Apostolus. *B. Epipha. in hæresin 24. ante medium*

Sed addit Apostolus: *Per eius mortem*. Vt ostendat passionem peruenisse ad mortem, & vt moriendo victimam perfectam Deo offerret.

Colossenses quare Deo reconciliati dicantur per mortẽ Christi. Reconciliationis Colossensiũ finis quinam: ịdẽ quomodo sancti. *Ephes. 1.*

Exhibere (id est exhiberet) *vos sanctos, & immaculatos,& irreprehensibiles coram ipso*. Similia tradit ad Ephesæos 1. Est autem hic finis reconciliationis Christi. Et quia prius locutus est de prima salutis nostræ parte, id est, de peccatorum remissione, & de reconciliatione, aggreditur secundam, quæ spectat ad vitæ nouitatem. Sanctos ergo vocat purificatos Spiritu; & hæc sanctitas, duntaxat inchoatur, & indies progressus facit, sed non erit ante perfecta, quam Christus ad omnium instaurationẽ apparuerit.

Qui sint immaculati,& irreprehensibiles. *Apoc. 14.*

Ait ergo, immaculato, Græcè ἀμώμους: id est,quos nec Deus ipse Momus, & accusator fratrum suorum possit reprehendere. Irreprehensibiles verò, quos ipsa conscientia non mordeat. Et hoc coram ipso Deo, siue oculis Dei. Et hoc ad differentiam aliorum, qui videntur sancti, & irreprehensibles coram mundo, quos tamen Deus pro talibus non habet. Et dum viuimus, exhibat nos sanctos, non per imputationem Hæreticorum, sed virtute. *Immaculati, & irreprehensibiles*. Id est, absque macula criminis lethalis, significati in illis duabus vocibus. Nam & peccatum hominem maculat, & reprehensioni aliorum ob noxium reddit. Atque in hac sensu nos esse posse immaculatos in hac via, certum est, quia id affirmat Spiritus sanctus,cum ait: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini; & Frater Domini: *Religio munda,& immaculata apud Deum & Patrem*, hæc est visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Potest ergo iustus Dei gratia id assequi, vt immaculatum se ab hoc seculo, & eius concupiscentijs custodire valeat. Et hoc non est opus quòd omni prorsus culpa,etiam veniali vacet, quod hæretici videre nolunt.

Psalm. 118. Iacob. 1.

Contra Lutheranos negantes nos posse abstinere peccatis.

Perperam igitur Pelagiani hoc loco abutebantur, vt excluderent gratiam remissionis peccatorum, fingentes perfectionem in hoc mundo, vt ita superuacua redderetur DEI misericordia. Et ne putarent Colossenses, huiusmodi fructus se posse edere ex gratia Christi sine propria cooperatione; addit: *Si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles.* Si tamen, pro, Siquidem, accipiendum est, nam affirmantis est, vt ad Ephes. 3. Et sensus est: siquidem perseueratis habendo fidem pro fundamento doctrinæ, & vitæ vestræ. Et Ephesios vult idem Apostolus radicatos, & fundatos in charitate, hic verò in fide. Sed intelligendum fidem viuam. Timebat enim Apostolus, ne Colossenses susciperent Simonis magi doctrinam. Subdit: *Et immobiles à spe Euangelij.* Nō satis est perseuerantia in fide, sed exigitur immobilitas ad spem euangelizata, hoc est, vt immobiliter speretur beatitudo: parum enim esset credere, nisi adesset spes immobilis cœlestis patriæ. Quòd autem talis nobis insit, spes à charitate est, quia spes non confundit, ob id quod charitas diffusa est per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Atq; ita coniungit tres virtutes Theologicas.

Ephes. 3.

Ibidem.

In qua fide fundati & stabiles permanerent Colossenses, ac immobiles in spe Euāgelij.

Eiusmodi nobis spes vnde proueniat. *Rom. 5.*

Quod audistis (scilicet ab Epaphra fidei ministro) *quod prædicatum est in vniuersa creatura, quæ sub cœlo est.* Hoc dictum intellige per hyperbolen, quia B. Augustinus epist. 78. ad Hesychium tom. 2. testatur, nec dum suo tempore fuisse vbique prædicatū: tunc enim propagabatur Euāgelium. Hoc autem dixit, ne putarent Colossenses fidem suam aliquando mutandam: quia iam ab omnibus erat recepta. Non potuisset autem tam citò fides penetrare per vniuersum orbem, nisi omnes Gentes sub vno imperio Romano fuissent. Ideò Christus magna sapientia non venit nisi eo tempore, quo Romanum Imperium rerum potiebatur; idque agnoscens Ecclesia, in die Parasceues ita ciuit: *Deus qui ad præparandum æterni Regis Euangelium, Romanum Imperium præparasti, &c.* Hoc idem docet Ambrosius, siue potius Prosper, in lib. de vocatione Gentium.

Vt verū sit, prædicatum Euangelium Christi in vniuersa creatura quæ sub cœlo est. *B. August.*

Prosper. Epis. lib 2.

Illud autem quod subdit de omni creatura quæ sub cœlo est, figura est Pleonasmos, & perinde est ac si dicat: Omni creaturæ quæ vspiam est, nec enim hic cœlum opponitur terræ. Ita Acto. 2. dictum est: Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est; & Petrus: Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Et hæc eadē phrasis respondet alteri, quam frequenter vsurpat Salomon in libro Ecclesiastes, cùm ait: *Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo quo laborat sub Sole?* Et infrà: *Vidi cuncta quæ fiunt sub Sole, & ecce vniuersa vanitas, & afflictio spiritus.* Et vtraque phrasi vti solet Homerus, qui habet:

Quales hæc locutio: Quod prædicatū est in vniuersa creatura quæ sub cœlo est. *Actor. 2.*

Infrà 4.

Eadem cui similis.

Ecclesi. 1.

Ibidem.

Αἱ γὰρ ὑπ' ἠελίῳ ἠ οὐρανῷ ἀστερόεντι
Ναιετάουσι πόληες ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.

Hæc omnia hæretici, qui à sola fide pendere volunt, non ponderant; ideò seipsos, & alios, qui illis fidem habent, vera Christi fide spoliant.

Cuius (inquit) *factus sum ego Paulus minister.* Nimirum principalis, quia erat Apostolus, & Doctor Gentium. Et ideò subiūgit: *Qui non gaudeo in passionibus siue afflictionibus pro vobis Colossensibus*, vt hæc afflictio pertineat ad omnes gentes, quarum conuersionem ad Christum impediebant Iudæi. Gaudium autem Apostoli in afflictionibus manifestè indicabat, Paulum verum esse Christi Euangelij ministrum, qui patienter tolerabat pro membris Christi. Quod dixit, ne Colossenses terrerentur persecutionibus.

Qualis Paulus Euangelij Christi minister. Idē cur in passionib⁹ pro Colossensibus gauderet. *1 Tim. 2.*

Vt secundum dubium dissoluamus, tractanda est diligenter hæc clausula, & ab hęreticis sensibus vindicānda.

Ad II. dub. circa illud: Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, &c.

Et, *Adimpleo*, inquit, *ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Cuius dicti, simplex expositio est: Christus non omnia in suo corpore perfecit. Non enim ipsius passio sufficit ad conuersionem Gentium, si non prædicetur Euangelium. Quod ergò hic deest, adimpleo, monendo, prædicando, docendo, scribendo: quod dum studeo sedulò facere, multa cogor dura, & grauia perpeti. ¶ Sed minimè videtur hic esse sensus Apostoli, qui loquitur de passionibus Christi, quibus addi vult nostras quæ desunt, & quas ipse indies sustinebat in vtilitatem Ecclesiæ. Deerat ergo membrorum conformitas ad caput, & Christus qui olim passus est in se ipso, & amplius pati non poterat, quia immortalis factus est, voluit Paulum pro se pati, aut potius se in Paulo pati.

Impugnatur hæc solutio.

Sed iam expēdamus verba singula, Gręca ita habent: Καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ. Vbi inprimis, Et, causale est, & idē valet quod, quoniam: reddit enim rōnem cur patiendo lætus sit nimirū quia socius Christi, qua societate nihil beatius, aut gloriosius: afflictiones enim sanctorum dicuntur esse Christi, quia sancti mēbra sunt Christi, iuxta illud: *Saule Saule*

Et, pro quia, more Scripturæ. Cur Christi sint passiones sanctorum.

Actor. 9.

quid

quid me persequeris? Verbum autem ἀνταναπληρῶ compositum est ex duabus præpositionibus, & verbo, altera quæ vicem denotat pro altero implentis, vel supplentis, & dicitur ἀντὶ, altera est ἀνὰ, quæ repetionem insinuat, & frequentationem; & designat vice Christi implere ea quę in carne sua deerant. Quod autem vertit interpres, ea quę desunt, in Græco est, ὑστερήματα. Et dicendo, *In quo carne mea*, ea quæ desunt passionũ Christi: in speciem significet aliquid imminutũ fuisse in passione Christi. Quare huic interpretationi se exponunt Bulingerus, & Beza, & interpretantur; Suppleo ea quę superant afflictionibus Christi, non quæ desunt: nam ὑστερήματα vocant Græci nõ modò ea quæ desunt, sed & posteritatem & reliquias: quo verbo reliquiarũ vsus est Ambrosius, dicens: *Suppleo reliquias pressurarum Christi in carne mea. Significat ergo (aiunt) hoc loco ea quæ supersunt, & quæ posterius relicta sunt. Christus autem, inquit, passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Has reliquias explesse se dicit Apostolus.* Et paulò ante inquit Bulingerus: *Detorserunt blasphemi quidam homines hunc locum in contumeliam absolutæ satisfactionis Domini Iesu, quasi illius merito non nihil desit, quod per nostras vires, per nostras afflictiones, perq; egregia nostra opera meritoria suppleri possit. Verùm animus horret ad tantam blasphemiam. Peccatur huc expositione in præcipuum dogma Christianæ Fidei. Omnes enim Scripturæ, & sancti homines ab exordio mundi testantur pretioso Christi sanguine dilui peccatum totius mundi. Et idem hic Paulus alibi non reputat afflictiones præsentis temporis quicquam facere ad gloriam futuram, quæ reuelanda est: & omnis sensus suggerit, nullam esse collationem rerum terrenarum ac visibilium, ad cœlestes, ac perfectissimas.* Hæc ille verè blasphemus contra Catholicos & & rectæ fidei cultores.

Ambr. hoc loco, tom. 3.

1. Petr. 2.

Bulingeri in Catholicos blasphema.

Ioan. 1.

Rom. 8.

Sed iam excutiamus quid sit ὑστέρημα, & sacris literis venemur quæ sit eius propria significatio. Ipsi aiunt, non modò significare quæ desunt, sed etiam quæ supersunt, quæ post relicta sunt. Qua fronte sugillant interpretem, qui dixit: Ea quæ desunt, cùm vel ipsis testibus vox ipsa hoc maximè significet? Imò verò omnes linguæ Græcæ eruditi ita interpretantur, imò nec aliter, nisi quis desipiat, possit interpretari. Cùm enim Apostolus dicat se supplere, quid est quod supplet, quod superabundat, an quod deest? Et ita id maximè significat quod posterius relinquitur, quia hoc posterius deest priori.

Defenditur hæc lectio. Adimpleo ea quæ desunt.

Nec etiam ibi dabimus tanquam verum, quòd significet ea quæ supersunt, nisi ea ratione, qua quæ supersunt, sed posterius sunt ventura. Adhæc eadem voce vtitur Apostolus 1. Thessalonicen. 3. vbi ait; se complere ea quæ desunt fidei eorum: quis hic diceret nisi stultissimus, significare ea quæ supersunt, cùm ea quæ supersunt, non suppleantur, sed potius ea quæ desunt? Amplius ad Philippens. 2. de Epaphrodito verba faciens: vt impleret, inquit, id quod ex vobis deerat, erga meum obsequium Græcè ita habentur, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν, &c. Et 2. Corinth. 11. τὸ γὰρ ὑστέρημα μου προσανεπλήρωσαν οἱ ἀδελφοί. Quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia. Et 2. Corinth. 9. Ministerium huius officij, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat: quæ Græcè habentur: οὐ μόνον ἐστὶν προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων. Et 1. Corinth. 16. Quoniam id quod nobis deerat, ipsi suppleuerunt. ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι ἀνεπλήρωσαν. Vbi nota, perpetuò poni ὑστέρημα cum eodem verbo quod hic ponitur ἀνεπλήρωσαν.

1. Thess. 3.

Philip. 2.

2. Cor. 11.

Supra 9.

1. Cor. vlt.

Adhæc Marci 12. dicitur vidua pauper plus omnibus misisse qui miserunt in Gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt; hæc verò de penuria sua (siue vt Lucas inquit, quod deest illi) omnia quæ habuit, misit, totum victum suum. ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς πάντα τὸν βίον.

Marc. 12.

Luc. 21.

Vbi non potest intelligi superesse, quia id iam deerat alijs diuitibus, illa verò ex penuria sua. Et hæc mihi dicta sint de propria huius vocis significatione, cùm ipsi nequeant vllum Textum in contrarium producere.

Sed iam vrgeamus Bulingerum: Quæ sunt illæ reliquiæ, quas se supplere hic Apostolus testatur? Exemplum, ait, quod reliquid Dominus nobis. Sed certè exemplum vllum quod reliquit, non suppletur, neque suppleri quidem potest, cùm exemplum tam perfectum fuerit, vt nihil illi defuerit, etiamsi maximè posteris relictum fuerit.

Non posse exemplum Christi implendi quæ deerant, passiones intelligi, contra Bulingerum.

Dicit rursus, imitationem Paulum supplesse, quæ supererat, cùm dixit: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* at verò quomodo per hanc imitationem iniuria non fiat perfectissimo Christi exemplo. Si enim datus est nobis in exemplum, & illi oportuit adiungi Paulum in exemplum, & ipsummet se exhibere in exemplum? nunquid Christi exemplum imminutum fuit? Absit. Vt igitur non obstitit perfectissimo capitis Christi exemplo, si & alij excellentiores imitatores valerent, se alijs in exemplum præbere, ita perfectissimis

Contra eiusdem dictum: Paulus Christi imitatio nem suppleuit.

1 Cor. 11.
Philip. 3.

Christi in Sanctos munificentia.

ſimis eius meritis, & ſatisfactionibus non derogat, cùm aliorum merita, & ſatisfactiones pro alijs comparantur, & proſunt. Nam vt hoc illi poſſent, ipſe Chriſtus meruit, & vt efficerent, ipſe voluit, ipſe dedit, atque eoſdem adiuuit.

Et ne noua & peregrina doctrina videatur, audi quid Eccleſia de ſatisfactione m meritis Chriſti ſentiat, & alijs credendum tradat.

Eccleſiæ de ſatisfactione & meritis Chriſti ſententia Catholica, & orthodoxa.

Docet ſiquidem Eccleſia, Chriſtum redemptorem noſtrum ſua morte & ſatisfactione, ſuęque paſſionis meritis operatum omnibus remiſſionem peccatorum: verùm hoc non abſolutè, ſed ordinatè iuxta debitas, & opportunas conditiones, ſi videlicet merita illa applicentur, & gratia donetur, per quam quis ſtatuatur in Chriſto. Applicatio autem illorum meritorum per fidem, & Sacramentum contingit. Vt ergo quidam ad fidem veniant, & ſuſcipiant Sacramenta, proſunt orationes, & merita ſanctorum. Quòd autem recipientibus baptiſmum, tollantur prorſus omnia peccata, ſola Chriſti paſſio, & ſatisfactio operatur, idque nemo Catholicus negat. Qui verò iam ſunt per fidem, & Sacramentum Chriſto inſiti, & corpori Chriſti, quod eſt Eccleſia, membra Chriſti capitis facta, ſi peccato ſuccumbant, Sanctorum eis orationes, & paſſiones prodeſſe poſſunt, vt reuertantur, & viuant, neque de hoc vllum eſt dubium in Eccleſia. Nam ecce Saluator Matth. 9. precibus, & fide aliorum motus, vt paralyticum à morbo peccati ſanet. Quòd ſi oratio Sanctorum ad hoc prodeſt, nunquid paſſioni Chriſti infertur iniuria, vel precibus eius pro nobis, tanquam aliquid illis defuerit? Abſit. Nam per orationem Chriſti obtentum eſt, vt & orationes Sanctorum valerent, & cuncta tandem referenda ſunt ad eius merita. Vnde & Sapientum in Eccleſia Dei omnis oratio, in qua interceſſiones Sanctorum implorantur, ita concluditur: *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.*

Epheſ. 1. Coloſſ. 1. Quos iuuare Sancti ſuis precibus & ſatisfactionibus poſſint, & vnde id habeant. Eſai. 1.

Sanctorũ nobis paſſiones quatenus proſint.

Eodem modo ſeres habet in ipſis ſatiſfactionibus à reatu pœnarum. Proſunt quidem nobis afflictiones Sanctorum, vt pœna nobis debitæ hoc modo per illos dimittantur, vel ſoluantur: at quòd ſic nobis proſint, non niſi de ipſius Domini meritis proceſſit, vt & merita Sanctorum, merita illius cenſeantur. Nam totum corpus Eccleſiæ vnus eſt Chriſtus, qui dicitur myſticus, quem totum oportet eſſe plagis, & afflictionibus à planta pedis vſque ad verticẽ capitis repletum: tum ad ſatisfaciendum

Eſai 1.

pro peccatis, tum ad promorendam gloriã. Et propterea ait: *Qui nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis*: hoc eſt, quoniã vobis proſunt: quia adimpleo, aut ſuppleo quę adſunt, aut quæ addenda ſuperſunt. Sic enim deſunt paſſionibus, quas Chriſtus pertulit, illę Pauli, quas, dicit, *Suppleo in carne mea*, id eſt, in exteriori homine: nam interior gaudet pro corpore eius quod eſt Eccleſia. Nouerat ipſa experiẽtia Apoſtolus hanc doctrinam, qui alibi dixit: *Omnia ſuſtineo propter electos: vt & ipſi ſalutem conſequantur.* Et quando occurrens illi Chriſtus, dixit: *Saule Saule, quid me perſequeris.*

Quid ſuppleat Apoſtolũ Chriſti paſſiones in carne ſua.

2. Tim. 2.

Actor. 9.

Dices: Non ergo ſatis pertulit Chriſtus ad abſolutiſſimam ſatisfactionem, vt neceſſarium etiam fuerit Paulũ pati. Reſpondeo, Chriſtum abundantiſſimè? & cumulatiſſimè feciſſa ſatis ad redimendam, & reconciliandam Eccleſiam, iuxta illud: *Quia apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eũ redemptio*: &, *Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantùm, ſed & pro totius mundi.* At poſt reconciliationem cùm membra ſua ſponte relabuntur in peccata, atque alios reatus, vt ipſi denuò reconcilientur, non habent primariam ſatisfactionem, quam ab initio habuerunt per baptiſmum Chriſti, ſed aliam per pęnitentiæ Sacramentum: non quòd paſſiones illius & merita exhauriantur, cùm ſint immenſa, & infinita, ſed quia non decet, vt ſit viliter, & tanto contemptu expendantur, & ita non ſemel, ſed ſeptics, aut decies, aut cẽties, aut millies Chriſtus crucifigatur, ſed vult Dominus quemq; ex ſuis paſſionibus ſibi ſatisfacere. Quod æquiſſimum eſſe ex eo conſtat, quòd quemadmodùm in priori Sacramento baptiſmi nulla imponitur ſatisfactio, ita in Sacramento pœnitentiæ imponitur pro peccatis ſatisfactio ex Chriſti inſtitutione, vt antiquiſſimi Canones pœnitentiales, & veteres Patres, & Concilia teſtantur.

Pauli pro Eccleſia illis Chriſti quid contulerint paſſiones.

Pſalm. 129.

1. Ioan. 2.

Baptiſmi, & pœnitentiæ Sacramenta quid differãt.

Eſt etiam & rationi conſentaneum, vt alia ratione applicentur Chriſti ſatisfactiones per baptiſmum, & alia per reconciliationis miniſteriũ: quia peccata ante baptiſmum admiſſa oriebantur ex mera ignorãtia, & fragilitate, & infirmitate hominis. Nam homo ſine Chriſti fide, quæ illuminat tenebras mẽtis, erat & ſine gratia, quæ motus concupiſcentiæ moderatur, & difficultatem benè operandi tollit. Idcircò quę poſt lumen fidei, & gratiæ diuinæ robur, crimina perpetrantur, grauiori ſupplicio digna ſunt, ne facilitas veniæ incentiuum præbeat delinquendi. Voluit ergo Deus, vt membrum Chriſti poſſit per ſe ſatiſfa-

Alterum diſcrimen.

Baptiſmi cum miſtio pœnitentiæ Sacramento.

facere. Et cùm Eccleſia, quæ vnum eſt corpus, multa ſunt membra, voluit pro ſua bonitate vt vnum pro alio pati, & ſatisfacere poſſet: qui pœnæ æternæ in temporales ſatisfactiones per diuinam gratiam, quæ in baptiſmo confertur, commutautur: & ita propter colligationem in vno Spiritu fit, vt quodvnum membrũ pro alio ſoluit, ipſum perſoluiſſe apud Deum cenſeatur: quod in foro miti & ciuili cõtingit, vbi debita vni⁹ in carcere detenti, ſi pro eo ab alijs offerantur, acceptari ſolent. Ita ſanè pœnæ temporales peccatis debitæ vel hic, vel in Purgatorio detentis remittuntur, cùm ab alijs fratribus, & commembris Deo pro ijs offeruntur. Et quia maiora, & nobiliora Chriſti membra poſt ſuam recõciliationem innocenter viuentia, & multas afflictiones perferentia, vt magis ſuo capiti conformarentur, voluit Deus (& hoc per merita ipſius Primogeniti) vt illorum ſatisfactiones cederẽ in bonum, & ſanctificationem aliorum membrorum, quæ illis indigent, quod ad maiorem Chriſti gloriam ſpectat. Et Ieſus Saluator primò Ecclaſiam ſuo ſanguine acquiſiuit: acquiſitam verò non ſolùm vult conſeruare, & ei prodeſſe, ſed etiã diſpoſuit vt membrum à membro iuuaretur, & aliud ſanum, & diues pro alio infirmo, & egente ſatisfacaret. Atque hæc eſt cõmunio Sanctorum in Apoſtolico Symbolo: vnde quod eſt ad maximam Chriſti gloriã, hoſtes fidei calumnioſiſſimè in detrimentum conuertunt.

Satisfactiones Sanctorum quales.

Actor. 20.

Qualis Sanctorum communio.

Deſunt ergo paſſiones Chriſti, non quia ſit ad ſummum paſſus, vel in cuius meritis àdſit aliquis defectus, quaſi non abundauerit in meritis ſupra omnem modum, ſed quia non vult ſic expendi merita ſua, niſi præſcripto modo, vt locus detur Sanctis ad ſatisfaciendum, & ſupplendum quòd alia via contrahitur de ipſis Chriſti meritis, nã Sanctorum merita, Chriſti ſunt merita. Ex his ergo meritis, & ſatisfactionibus, quę ſu perſunt Virgini, Apoſtolis, & Martyribus, & alijs eximijs Chriſti Confeſſoribus, conflatur theſaurus indulgentiarum ad pœnas temporales ex peccato debitas in hac vita, vel futura exoluendas: cuius diſpenſatio Romano Pontifici pro ſua prudẽtia tradita eſt. Et de hoc loco ſatis ſit diſputatum.

Eccleſiæ theſaurus vnde ſit.

Ad tertium in id quod ſequitur: *Cuius factus ſum ego miniſter ſecũdum diſpenſationem Dei qua data eſt mihi in vobis, vt impleam verbũ Dei,&c.* Dicit ſe Eccleſiæ miniſtrum, qui paulò antè ſe vocauerat miniſtrũ Euãgelij: vbi de re quę diſpenſatur, eſt ſermo, hic verò de perſonis, in quarum gratiã miniſtrabat, quæ erant Eccleſia. Poteſt etiam dici miniſter Eccleſiæ, id eſt capitis Eccleſię, ſcilicet Epiſcopi. Sic & nos tales miniſtri ſumus ordinati ab Eccleſia, id eſt, per vnum ſummum & primarium Eccleſię paſtorem.

Tertij dubij ſolutio. Cuius ſit factus Paulus miniſter, Eccleſiæ, an capitis Eccleſię

Addit: *In vos.* Vel erga vos Gentiles. Erat enim Gentium Apoſtolus à Deo electus. *Vt impleam verbum Dei.* Qui dixit ſæpè ſe ad Gentes vſque peruenturum. Et comminatus eſt Iudæis, Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Vel, Vt impleam rete Euãgelij multis & magnis piſcibus. Ita, alibi ait, *vt ab Ieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum repleuerim Euangelium Chriſti.* Vel denique repleuit verbum Dei, ardua, & obſcura eius myſteria explicando, & aperiendo, quo hominnes confirmatiores in eo reddantur.

Rom. 11.
1. Tim. 2.
Quomodo Apoſtol⁹ impleuerit verbum Dei.
Matth. 21.
Rom. 15.

Subdit appoſitiuè: *Myſterium quod abſconditum fuit à ſeculis, & generationibus.* Quã appoſitionẽ indicat articulus præfixus nomini Myſterium. Hoc myſterium abundè declaratum fuit in Epheſ. 3. Et, à ſeculis intellige ab initio ſeculorum: vel quod veriſimilius eſt, à filijs huius ſeculi; quia ſubdit, generationibus, quæ in ſeculis variæ extiterunt. Erat enim Iudæorum generatio, alia Ægyptiorum, Perſarum alia, alia Græcorum, &c. imò etiã alia Angelorum, vt dicitur ad Epheſ. 3. *Nunc autẽ manifeſtum eſt Sanctis eius.* Nam id quod olim erat tenebris, & velis quibuſdam obtectũ, & celatum, nunc tandem voluit detectum, & reuelatum fieri ijs omnibus qui dignos ſe eius agnoſcendę exhibent, & aures ad audiendum accommodant. *Quibus voluit Deus notas facere diuitias gloria Sacramẽti huius in Gentibus, quod eſt Chriſtus, in vobis ſpes gloriæ, quem nos annuntiamus.* Id eſt: Me elegit, vt annuntiarem vobis, quæ ſit opulẽtia gloriæ annuntiati myſterij. Et vt Oecumenius exponit, loquitur, de Incarnatione, & vocatione Gentiũ, & in vniuerſum de toto Euangelio. Vocibus autem diuitiarum, & glorię, amplificat Paulus dignitatem, pretium, excellentiam, & magnificẽtiam Euangelij, quod alibi dicitur theſaurus, & margarita. Et faciunt hæ voces ad tollendum offendiculũ contemptũs: ſicut alibi dixit, Euangelium eſſe virtutem Dei in ſalutem omnium credentiũ. Et ampliùs declarãs, ait: *Quod eſt Chriſtus, in vobis ſpes gloriæ.* Hoc eſt myſterium, & diuitię glorię, quòd Chriſtus ſit ſpes glorię inter Gentes, & quòd non tantũ ſit Hebręorum, ſed etiam Gentium ſaluator, de quo: *Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ, & in mari longè.* Et qui Chriſtum habent ſpem gloriæ, ſciãt ſe omnia prorſus habere, & nihil ad plenam beatitudinem ſibi deeſſe. Relatiuum, Quod, referendum

Myſterium Euangelij Chriſti vt fuerit abſconditum à ſeculis.

Quibus illud fuerit manifeſtum Sanctis eius.

Oecum c. 3

Quid diuitię & gloriæ Sacramenti Euangelij.
Matth. 13.
Ibidem 40.
Rom. 1.

Spes gloriæ cui Chriſtus.

Pſal. 64.

est ad ministerium. Si verò legatur, Qui, vt Græca litera habet, nempè ὅς, ad diuitias, quæ Græcè sunt masculini generis, & in singulari nempè πλοῦτος, referendum est: quoniam arrha Spiritus, quæ datur Christianis, non est aliud quam Christus fide, ac dilectione receptus, qui solus longè superat omnes mundi diuitias, etiã eum persecutionibus. Sed has felicissimas diuitias nemo attinget, nisi primò à terrenis, & peritnris liberet animum suum, & Christum absolutè sequatur: tunc enim inueniet pretiosam margaritam, & thesaurum absconditum in hac vita. *Nemo enim est*, ait Dominus apud Marcum, *qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter Euangelium: qui nõ accipiet centies tantùm nunc in tempore hoc: domos, & fratres, & sorores & filios, & agros cum persecutionibus, & in seculo futuro vitam æternam.*

Arrha Spiritus quid sit. Marc. 10. 2. Cor. 1.

Quid faciemus, vt Christi diuitias assequamur. Matth 13.

Marc. 10.

Quartæ dubitationi respondeamus circa illud: *Quem vobis annuntiamus, corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia: vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu.* Prima vox Græca est νουθετοῦντες, quæ ambigua est ad, Castigantes seuerè & & asperè, & ad blandè monentes: & vtroque opus est pro tempore, & loco. Addit: *Docentes in omni sapientia*: Nam doctrina omnibus est necessaria omni tempore, per quam homo ad Deum dirigatur. Et Oecumenius annotat: *Non necessariò, inquit, cogentes, sed veluti patres adhortantes. Nam & hoc Dei mysterium est, vt iis qui in terra sunt persuadeatur, trahantur, & non cogantur.* Et in omni, siue cum omni sapientia, alludens ad Gnosticos, iactantes omnem sapientiam. *Vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu.* Non in Angelis, vt Simon Magus docebat, sed in Christo, siue eius fide, & cognitione. Interpretatur autem Clemens Alexandrinus lib. 5. Strom. Non omnem (ait) hominem absolutè, quoniã nullus esset infidelis, sed nec omnem qui credit, perfectũ in Christo, sed omnem dicit hominẽ, perinde ac si diceret, Totum hominem, vtpote sanctificatam corpore, & anima. Ita ille. Nam hic modò iustificatur animus, & resurgit à peccato: deinde resurget in corpore, exuta omni mortalitate, & peccabilitate. Et hoc verbum diligenter est annotandum contra eos, qui se solent excusare, dicentes, Nõ possumus omnes esse perfecti, & renũciare omnibus quæ possidemus. Sed contrarium docet Apostolus.

Ad IV. dub. De sensu huius dicti: Vt exhibeamus omnẽ hominem perfectũ in Christo Iesu.

Cur docendi homines in omni sapientia.

Oecum. c. 3.

Gnostici, & Simon Magus notãtur à Paulo.

Clem. tom. 2.

Idem eũ ait, Vt exhibeamus omnem hominẽ perfectum, &c. quos arguat, ac reprehendat.

Et non dicet absolutè, perfectum; sed, perfectũ in Christo, in quo qui existit, dicitur perfectus, si manet in charitate. Et in Christo omnis nostra imperfectio per synceram confessionem absorbetur, vt perfectus omnis is dicatur, qui agnoscit, & confitetur suam imperfectionem. Et sunt in Ecclesia Dei varij perfectionis gradus. Primus est obseruantium præcepta, de quibus Matth. 5. post mandatum de dilectione dicitur: *Estote ergo vos perfecti.* Secundus gradus est regularium profitentiũ, præter præcepta, etiam consilia, quæ ad strictiorẽ perfectionem facilius conducunt, de quibus Dominus, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habet, &c.* Tertius gradus est episcoporum, qui exigit opera charitatis summa atque perfecta, quorum est ponere animã pro ouibus suis.

Perfectus qui fit in Christo Iesu.

Tres gradus perfectorum in Ecclesia Dei. Matth. 5.

Infrà 19.

Vide ergo Apostolum monentem omnem hominem, docentem omnem hominem, & denique exhibentem omnem hominem perfectum in Christo Iesu, subdit: *In quo & laboro, certando secundùm operationem eius, qui operatur in me in virtute.* Verbũ, Secundùm operationem, Græcè est, Secundùm energiam, id est vim æternam, quam ipse (scilicet Christus) in me operatur, sine quę operatur in me per virtutẽ, seu in virtute prædicandi, seu operandi signa, vel sustinendi propter eum cum potẽtia. Hic est ergo finis laborum Christi, & Apostolorum, vt per eos perfecti euadamus in Christo Iesu, ad omne opus bonum instructi.

Ioan. 10. 1. Ioan. 3.

Quid certare secundum operationem eius qui operatur omnia in virtute.

DISPVTATIO IV.

In ea verba, Cap. 2. *Volo enim vos scire, qualem solicitudinem habeã pro vobis, & pro iis qui sunt Laodiceæ, & quicunq; nõ viderunt faciem meam in carne, vt consolenter corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus in agnitionem mysterij Dei Patris Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi,* &c. vsque ad: *In quo & circumcisi estis, &c.*

Explicata connexione horum verborum cum præcidentibus, dubitatur in primis, quomodo ait Laodicenos non vidisse faciem Pauli, cùm tamen constet, epistolam priorem ad Timotheum, scriptam fuisse ex Laodicea, & fuit prius illa scripta, quàm hæc ad Colossenses. Deinde quomodo in Christo sint omnes thesauri sapiẽtiæ, & sciẽtię Dei absconditi,

I dubium.

Secundum.

Tertium.

diti, cùm humanitas finita capax esse nequeat infinitæ scientiæ. Tertiò in illud; *Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum*, quæritur, quæ sit ista sublimitas, & an liceat Sanctis Dei viris rhetoricis ornamentis, & figmẽtis verborum illustrare sua scripta ad maiorem persuasionẽ. Quartò dubium est quomodo erat corpore abiens, & spiritu præsens, gaudens, & videns ordinem Colossensium, & firmamentum fidei eorum, cùm hæc sub aspectum nõ cadant. Quintò dubium est circa illud: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam.* Sextò quod intelligat per traditionẽ hominum, & per elemẽta mundi, & nõ secundũ Christum; & an ita aliquid dicatur contra Ecclesiastica instituta, quę sunt traditiones ab hominibus conditæ, vt hæretici docent. Septimò quomodo in Christo inhabitet omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: nunquid deitas ipsa corpus est? quomodo ergo dicitur Deus inuisibilis, & Christus imago Dei inuisibilis? Adhæc quomodo ait, Omnis diuinitas, cùm omnis soleat colligere multitudinem: nunquid plures deitatem possident, & plures sunt Dei?

Quartum.

Quintum.

Sextum.

Septimum.

Quo tendat Apostolus in hoc capite.

Ad primum respondemus, Apostolum hactenùs commendasse statũ gratiæ, & autorem eius, hoc est Christum, hoc verò loco protegit eos contra ea, quę illi statui aduersabãtur, hoc est contra doctrinam corrumpentem Christi Euangelium, & quantum ad fidem; & quãtum ad bonos mores. Et exordiolo quædam præparat beneuolẽtiam, docens se ista iuuandi studio scribere, imò apud sese decertare, seque magna solicitudine teneri, quo animi ipsorum rectè habeant, atque indubitata fide nouerint, omnia in solo Christo inueniri.

Proprium boni pastoris.

Et ait: *Volo enim vos scire qualem solicitudinem habeam pro vobis.* Vel potiùs quale certamen: legimus enim Gręcè ἀγῶνα. Et non ait: qualem, sed quãtam solicitudinem, vel, quãtum certamen. Et hoc est boni pastoris præesse in solicitudine, de qua alibi ait: *Instantia mea quotidiana, & solicitudo omniũ Ecclesiarum*: & Romanis dicebat: *Solicitudine nõ pigri. Ait: Pro vobis, & pro ijs qui sunt Laodiceæ.* Alij vertunt illud, *pro ijs*, de his, est enim Græcè περὶ, quæ vox propriè id significat. Et quia vulgus putat nullam esse dilectionem inter ignotos; extenuat notitiam, quæ contrahitur ex aspectu, & cõsuetudine. Est enim inter Dei seruos alius aspectus quàm carnis, qui amorem verum conciliat.

2. Cor. 11.
Rom. 12.

Apostoli pro hominibus de facie ignotis solicitudo quid denotet.

Erudimur autem exemplo Apostolico pro ijs angi, & solicitudine teneri, qui nobis ex facie visi non sunt: quia charitas, quę nos facit eiusdem corporis membra, amicitiam, & affinitatem æstimat ex spiritus vnitate, non ex corporum similitudine, aut sanguinum conformatione.

Ad I. dubiũ. Laodiceni v non viderunt Pauli faciem in carne, vt ipse testatur, cùm Laodicæa priorem ad Timotheum destinarit.

Ad illud verò, quomodo Laodiceni non viderint faciem Pauli, cùm constet, epistolam primam ad Timotheũ inde scriptã fuisse, vt indicat in fine inscriptio Grę ca. Idcirco quidam hanc Laodicęam tribuerunt Galatiæ, cuius hic mentionem facit Paulus, cùm tamen hæc Laodicea sit metro polis Phrygiæ Pacatianæ. Coguntur ergo qui in hac sunt sententia, duplicem facere Laodiceam in Asia minori, cùm tamẽ præter vnam scriptores non celebrent. Adhæc Timotheum Paulus Ephesi reliquerat, vt declarãt eius verba: Cùm irem in Macedoniam: tunc enim illam epistolam ex itinere scripsit, priusquã illuc appulisset, aut quando iam profectione sua perfecta reuersus est. Atqui longiùs distare videtur à Macedonia Laodicea, quam ab ipsa Epheso: neque verisimile est in reditu, prætèrita Epheso, Laodiceam se contulisse, præsertim cùm illic eum multæ causæ vocarent. Itaque verisimilius est, illam primam epistolam ad Timotheum aliunde eum scripsisse, nisi asseras eum Laodiceam per transitum discurrisse, vbi neque prædicauerit, se cognoscẽdum illis præbuerit.

I. solutionis incommoda.

Altera solutio probabilior.

Vt consolentur corda ipsorum. Id est, vt corda illorum consolationem accipiant. Abusus ex verbo consolandi passiua significatione, sicut & alia facit. Et ait: Instructi in charitate, pro quo Gręcè legitur συμβιβασθέντων, hoc est, compactorũ in morẽ membrorum vnius corporis, seu partium vnius ædificij aptè coherentium inter se per charitatem. *Et in omnes diuitias plenitudinis intellectus.* Hoc loco non est vox πλήρωμα, quæ posita est capite priori, cũ dixit: *In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare*, sed πληροφορία, quæ vox nõ significat simpliciter plenitudinẽ, sed, quoties alicui plenissimè persuadetur, & certissima fit fides, ita vt nihil iam dubitet. Erasmus vertit, *In omnes diuitias certa persuasionis.* Et non ait simpliciter, certæ persuasionis: sed præmittit, in omnes diuitias, id est, vt in omnib' persuasi sitis eorum, quæ spectant ad agnitionem mysterij Dei, & Patris, hoc est generationis æternę, incarnationis ex tempore, & sanctificationis per Spiritum. Vult enim nos ita de Christi negotio esse instructos, vt nos esse Patri recõciliatos, & habere per ipsum accessum ad Patrem credamus. Neque propter Iudæos aliter docentes, neque propter Simonis Magi familiam, & alios hæreticos quicquam hæsitemus.

Colossenses & Laodiceni quomodo instructi essent in charitate.

Quid significet: In omnes diuitias plenitudinis intellectus.

Ad secundum dubium circa illud: *In*

II. quæst. sol. Quemadmodum sint in Christo hominem omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Chryso. ho. 5.

In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ, absconditi, dicendum est, Chrysostomum in primis docere, hęc verba dicta contra scholam Simonis, vnde orti sunt Gnostici, qui iactabant falsi nominis scientiam. Nomen Dei, naturam significat, Patris verò nomē, personam, si de Trinitate est sermo: etsi possit esse amoris nomen, quo adoptauit nos Deus:·qui sensus non est abijciendus, quia inferius nulla mētio de Trinitate, sed de Paterno erga nos amore.

Christi notitia q̃ beata. 1. Cor. 2.

Est igitur maxima scientia, nosse Christum, de quo alio loco dixit: *Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.* Nam sub crucis humilitate, & verborum simplicitate delitescunt infiniti thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei. Deus enim habet tum sui ipsius, tum omnium rerū notitiam: hęc cōparatur thesauro, de quo liber Sapientiæ: *Infinitus enim thesaurus est hominibus*: thesaurus, autē est, diuitiæ congregatæ in vnum locū. Nam quæ effusæ sunt, non dicuntur thesaurus. Deus siquidē effudit sapientiā suam super omnia opera sua, sed ea ratione non est thesaurus, nec eius habet rationem, nisi quatenus ponitur in vno, scilicet Christo, qui est Verbū, vel sapientia diuina. Est autē Sapientia, cognitio diuinorum, sicut scientia, creaturarū cognitio. Et quicquid de Deo sciri potest pertinens ad sapientiam, totum Deus abundanter in se cognoscit. Quicquid verò potest de creaturis intelligi, cognoscit in se supereminenter: quicquid autem in sapientia Dei est, est in Verbo suo, quia vno simplici intellectus actu cognoscit omnia, quia in eo non est sapientia in potentia, aut in habitu. Et rectè ait, *absconditi*, propter lippos oculos nostros, qui naturaliter ad hoc tam excellens intellectus obiectum intueri non valent, vel absconditi sunt velamine creaturæ, quę nisi per similitudinem quandam non potest ad diuina assurgere. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Vel absconditi sunt velamine carnis, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, aut Crucis pallio & vilitate, aut velo occidentium, aut specierum in Eucharistia; aut prædicatorum contemptu; tales enim fuerunt Apostoli, Iudæi, pauci, illiterati, inermes, ignobiles, & pauperes, & omni humanæ eloquentiæ, aut fortunæ præsidijs destituti.

Sapien. 7. Thesaurus quid. Eccli. 1.

Sapientiæ, & scientiæ discrimen.

Illi Christi Thesauri sapiētiæ & sciētiæ cur absconditi.

Rom. 1.

Ioan. 14.

Quam multiplex in Christo scientia, thesauri appellatione dignissima.

In Christo præterea est scientia diuina, quatenus Deus est, non minor illa, quam possidet Pater, cùm illam eādem possideat: at quatenus homo, scientiam habebat visionis beatam, etiam super illam omnium, qui iam comprehendunt: scientiam quoque propheticam, & infusam à Deo, per quam Prophetæ eleuati sunt ad cognoscendum ea, quæ multis post seculis euentura erant. Habuit etiam scientiam humanam, id est experientiam acquisitam, qua vno cogitatu, aut vno ictu oculi maiorem scientiam comparabat, quàm omnes mundi philosophi, & sapientes. Est præterea in quolibet Fidei articulo, vt Trinitatis, Incarnationis, Mortis, Eucharistiæ, infinita quædam, & multiplex sapientia, quæ admirabilem, & magnificentissimum produnt Diuinæ sapientiæ thesaurum.

Ad III. dub. De verbis illis: Nemo vos decipiat in sublimitate sermonū, &c. quid significent.

Tertiæ dubit. in illud: *Hoc aūt dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonum*, respōdemus: Apostolus præfatus erat hactenùs, & multis modis conciliauerat sibi beneuolentiam, & autoritatē: nunc ingreditur scopū epistolæ, vt muniat Coloss. contra duas familias, scilicet & Iudaizantium, & Simonis Magi, & cùm ait, *Hoc autem* dico, significat: Explico tandem quò tandem. Porrò illud verbum, *Nemo vos decipiat*, Græcæ voci παραλογίζηται respondet, hoc est, falsa ratiocinatione imponere: & sublimitati sermonum, Græca vna dictio, quæ est πιθανολογία, id est, probabilitas, vel persuasibilitas verborum. Et quoniam dupliciter possumus alterum decipere, nempe & verbis, & rebus ipsis: Primò remouet verborum cultum, & ornatum eloquentiæ, cuius fuerunt studiosissimi etiam Corinthij. Sed regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, & veritate, quæ penetrat ad cor: & omnes Hæresiarchæ deserto sermone, & persuasorijs humanæ sapientiæ verbis nituntur: adiuuantur enim à diabolo, qui rhetor est, & sophista egregius, & tales multos nobis hæc tempestas parturiuit. Nemo ergo facundia vos seducat, neque Demosthenes, neque Cicero, neque Isocrates, neque Hortensius.

Deceptio duplex est.

1. Cor. 4.

Supra 2. Propositū hęresiarcharū quid.

Quibus armis Simon Magus eum suis oppugnaret fidem.

Etsi verò schola Simonis Magi eloquentia non oppugnaret Fidem, propterea probabilitas hęc referenda est ad principia Philosophiæ, & sapientiæ humanæ, vel ad nomina illorum cœlorum, & Potestatum, quæ poetico more ab eis efficta erant: vt æones, ænean, σιγὴ, bythus, pleroma, & alia his similia: quæ adeò noua erant, vt nōnisi scripto tradi possent, quæ ipsos cogitasse, docet Epiphanius in Basilidem, vt hac ratione fidem conciliarent suæ scholæ apud simplices.

B. Epiph. in Hæresin. 24.

Qui maximè fidem, & religionem Christianā eloquē tiæ viribus

Non est autem peccatum vti rhetorico sermone. Nam Gregorius Nazianz. Hieronymus, Cyprianus, Ambrosius, Lactantius, Basilius, & Chrysostomus, & Leo

noster

propugnauerunt.

noſter Romanus eloquẽtiſſimè ſuper alios ſcripſerunt: nec defuerũt noſtra tempeſtate, qui Demoſthenis vim, & acumen & facundiam ſuperatam à Gregorio Nazianz. aſſueuerunt. Sed in eo peccatur, quòd ad vana, & peccata perſuadenda, tali abutuntur eloquẽtia. Et vt Chriſtus ab initio nonniſi pauperes, & ſcientia deſtitutos ad ſe vocauit, poſteà tamen & diuites, & ſapientes in Eccleſiam aſciuit; ita etiam eloquentes, & facundia præſtantes in Eccleſia eſſe voluit.

Paulo quæ vitioſa ſermonis ſublimitas. 1 Cor. 1

IV. Solutio quæſtionis. Abſens corpore Paulus, vt eſſet ſpiritu præſens cum Coloſſenſibus. Ambroſ. hoc loco. 4 Reg. 5. 1. Cor. 5.

Ad quartum, erat Paulus corpore abſens, & ſpiritu præſens eo modo, quo, teſte Ambroſio, Eliſæus præſens erat ſpiritu, & & videbat quid Giezi miniſter eius ageret apud Nahaman Syrum. Et cęlitus particulari dono Apoſtoli fuit prçditus, quo propheticis oculis, & in ſpiritu videbat quo in ſtatu Eccleſiæ verſarentur. Curam enim de illis habebat, nec vbique corpore præſens eſſe poterat. Idem Corinthijs ſcribit: *Ego quidem abſens corpore, preſens autem ſpiritu, iam iudicaui vt præſens, &c.*

Hanc Pauli curam & prouidentiam paſtoralem in quibus maxime deſiderẽt.

Notent autem illi, quibus commiſſa eſt cura paſtoralis, & potiſſimum mercenarij, qui corpore quidem præſens ſunt, non vt emundent conſcientias, ſed vt emungant crumenas, charitate verò, & ſolicitudine lõgè abſunt. Veri verò paſtores, qui ex cauſa legitima abſunt, dent operam vt Paulum imitentur ſpiritu prçſentem omnibus, à quibus aberat corpore.

Quid Apoſtolũ videre ordinem Coloſſenſium.

Videns ordinem veſtrum, & firmamentum quæ eſt in Chriſto fidei veſtræ. Videns, ait, id eſt comprobans ordinem veſtrum. Et non ait, fidem, vel vitam veſtram ſed ordinem, cuius maximam curam Apoſtolus habebat, illumq́; obſeruari præcipiebat: quemadmodum etiam & beatus Ignatius, vt poſſimus ex eius Epiſtolis, quas ſcripſit ad Tharſenſes, Philippenſes, & Epheſios colligere, in quibus prçcipuè monet Chriſtianos, vt Diaconos, Presbyteros, & Epiſcopos ſuos agnoſcant, & vt illis ſe propter Chriſtum ſubijciant, illisq́; per omnia obtemperent.

Ordo ille qualis eſſet. Oecum. c. 6. 1. Cor. 11. Infrà 14. Ibidem.

Vocem verò ordinis, quam Paulus vocat τάξιν, rectè meo iudicio interpretantur Grçca ſcholia εὐταξίαν, id eſt bonum & prçclarum ordinem, de quo idem Apoſtolus; Cætera, inquit, cùm venero diſponam; & iterùm, Omnia rectè, & ſecundùm ordinem fiant in vobis. Et paulò antè, Non eſt Deus diſſenſionis (Græcè ἀκαταστασίας; id eſt, cõfuſionis, & ordinis turbati) ſed pacis. Fuit ergò Apoſtolis magna cura huius ordinis ſeruandi, & retinendi, etiam in rebus adiaphanis, conſtitutis tamen ad Eccleſiæ pacem, & trãquillitatem. Subdit: Et firmamentum fidei veſtræ. Hoc eſt ſoliditatem, & firmitatem, qua ſe tanquàm columnas Hæreticis, & nouis dogmatibus opponebant. ¶ *Sicut ergò accepiſtis Ieſum Chriſtum Dominum, in ipſo ambulate, radicati, & ſuperædificati in ipſo, & confirmati.*

Firmamentũ quod fidei Coloſſenſiũ

Eorũdẽ fidei firmitatis triplex exemplũ Apoſtoli

Tribus metaphoris fidei conſtantiam exprimit. Comparat enim Euangelij purã doctrinã certæ viæ, quam quiſquis tenuerit, ſit extrà omnis erroris periculum. Secunda ab arboribus, quæ in terra radices iaciunt. Tertia metaphora eſt fundamentũ: nam domus ſine fundamento, mox corruit. ¶ Sicut ergo accepiſtis Ieſum Chriſtum prædicatum ab Epaphra, ita retinete, perinde ac ſi modò quis populo perſuaderet, vt eam teneat fidem, & ea credat quæ credidit ante Lutherum natum.

Coloſſenſes cur ambulare deberent in Chriſto. B. Chryſo ſer. 2 in princ. Ioan. 14. Theophyl. Oecum. c. 6.

Et aptè Chryſoſtomus in hunc locum ſcribens, ait: *In ipſo ambulate. Nam ipſe via eſt, quæ ad Patrem ducit, non Angeli.* Similia eius diſcipuli Theophylactus, & Occumenius. Quæ opus eſt obſeruare, quia apertam dant ſignificationem, agi contra Angelos Simonis Magi, & Platonicorum. ¶ *Radicati, & ſuperædificati in ipſo.* Id eſt: Volo vos in vno Chriſto radices agere, & illi ſoli niti tanquàm fundamento, & in illo creſcere, non in alio. ¶ *Abundantes in illo in gratiarum actione.* Opera bona ſunt, quæ hanc radicationem, & ſuperædificationem, & confirmationem fidei operantur, vt docet beatus Petrus: Satagite, inquit, vt per bona opera certam veſtram vocationem, & electionem faciatis. Et abundat in fide, quæ per charitatem operatur: Et in gratiarum actione, id eſt, cum illa, vel per illam; quæ conſeruat, & auget dona: alioqui quæ data ſunt, meritò auferuntur. Et religio Chriſtiana non eſt ſita in ſciẽtia cœlorum, aut elementorum, vt volunt Gnoſtici, ſed in benedictione Dei, & contemplatione, & gratiarum actione.

Radicati & ſuperædificati, quomodo efimus in Chriſtum ſecundum Apoſtolum.

2. Petr. 1.

Galat. 5.

Gnoſtici quidnam impij Chriſtianæ fidei conſtruerẽt fundamentum.

V. Solutio quæſtionis. De vitandis decipiẽtibus per philoſophiam & inanẽ fallaciam.

Quinto dubio reſpondetur: Paulus poſtquàm monuit, ne per eloquentiam, aut perſuaſibilem ſermonem ſeduci patiantur, nunc rurſus monet vt caueant ne decipiantur, vel ne captiui, & præda fiant per laqueos philoſophiæ, & verba ad fallendum compoſita. Eſt enim verbum Græcũ aliud à ſuperiori, nempè συλαγωγῶν, quod eſt, in prædam redigere. Et eſt ſenſus: Cauete ne quis Gnoſticorum, aut familiæ Simonis in Philoſophia inſtructus vos à diſputatione vocatos aggrediatur, & tanquàm pictos, & ſuperatos in prædam abducat. Non enim timebat, ne in Paganiſmũ relaberentur. Et apto vocabulo vocat

Gnoſti,

Gnostici vnde prædones Apostolo. *Act. 20.*

Gnosticos, prædones: quia vt ipsemet Paulus alibi dixit de Hæreticis: *Ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa, ita vt abducant discipulos post se.*

Idem philosophiam eut inanem fallaciam appellauit. *1. Tim. 6.*

Quia verò Philosophia res pulchra videtur, & honestum vocabulum eius habetur; adiecit Apostolus: *Et inanem fallaciam,* quasi interpretãs quod dixerat: Et illa coniunctio, & accipitur pro, id est, Alibi vocat falsi nominis scientiam. Nam res perniciosa ad salutem, non meretur nomen scientiæ.

Hoc genus philosophiæ Paulo tãtum esse damnabile. *Clem. Alex. ante med. tom. 1.*

¶ Hoc ergo loco non damnat omnem philosopbiam, sed inanem, id est abusum eius. Vt enim vinum, potestas, pecunia, & nobilitas, bona quidem per se ipsa sunt, sed vitio abutentium mala fiunt; ita etiam Philosophiæ scientia. Et sanè Clemens libro 1. Stromatum, hæc verba Apostoli tractans, ait: *Philosophiam dicit, nõ omnem sed Epicuream, cuius etiam meminit Paulus in Actibus Apostolorum, reprehendens: qua tollit prouidentiam, & in Deorum numerum refert voluptatem, & si qua alia honore affecit elementa, quæ eis non constituens causam efficientem: ne visione quidem apprehendet opificem. Quin etiam Stoici, quorum ipse quoque meminit, non rectè dicunt, Deum, cùm sit corpus, vilissimam peruasisse materiam.*

In quã multis eam notet Alexãdrinus Clemens. *Idem inter med. circiter & initium.*

Libro etiam 6. Strom. de inani philosophia loquens: *Alia,* inquit, *suffurati sunt,* (ex nostris scilicet) *Alia verò malè audierunt. In alijs autem aliqua quidem dixerunt, imitantes, sed ea non reddidere perfecta: alia quidem humana conectura, & ratiocinatione, in quibus etiam elabuntur.* Hæc ille.

Leuit. 11. Deut. 14. Falsa ratio & inanis quorũdam, vetitæ carnis suillæ.

Quemadmodum de sue Polycarpus in epistola ad Philippens. de quibusdam tradit, qui putabant suem edi prohibitum, quod cùm vescitur, non agnoscit dominum: cùm esurit, grunnitum emittit ad dominum: & rursus: *Si aliquid acceperit ad esum, rursus sistit grunnitum. Hac est natura suis. Falsum tamen est, vetare Moysen suilla vesci carne propter hanc proprietatem veram qua ex natura sua existit, qua sic est ex elementorum concretione composita, ac temperata.* Hactenùs ille.

Inuniuersum à Paulo philosophiã minimè dãnari. Ad VI. dub.

Quis autem negauerit in scriptis Aristotelis, & Platonis, in Ciceronis & Senecę, & Plutarchi libris & sapienter dicta, & acutè, & solidè collecta, quæ nostris simillima esse videntur; imò potiùs à nostris scripturis magna ex parte hausta, vt per totum librum sextum Stromatum docet Clemens. Certè Augustinus lib. 8. Confessionum apertè testatur, ad fidem Christi complectẽdam plurimum se adiutum per Dialogum Ciceronis inscriptum Hortensij nomine.

Clem. Alex. D. Aug c. 7. tom. 1.

Quæ sit hominũ traditio, & elemẽta mundi, nõ Christi, vitanda.

Sextæ dubitationi satisfit dicendo, multas fuisse hominum traditiones, quæ in Græcis gymnasijs regnabant, quæ fidei nostræ obstabant. Verbi gratia: Ex nihilo nihil fieri: A priuatione ad habitum non esse regressum: Accidentis esse est in esse; & oportere intelligentiam phantasmata speculari; &, Mundum esse æternum. Ex quibus principijs, nisi sobriè intelligantur, Fidei nostrę ruunt fundamenta. Nam ex primo & vltimo, Mundi creatio tollitur. Neque par est, vt creatura certet de æternitate cum Deo, vt non minus sit æterna quam Deus. Et si artificiale agens non operatur nisi in materia formata, & naturale prærequirit materiam vt agere valeat: quid mirũ si Deus, qui in infinitum distat ab arte, & à natura, altiori modo quàm illa operetur, nulla posita materia?

Contra illud principium Philosophiæ: Ex nihilo nihil fit.

Ex altera traditione, quòd à priuatione ad habitum non fit regressus, maxima miracula Christi eluderentur, vt cordium illuminatio, surdorum, & mutorum restitutio, & mortuorum resurrectio. Quare illa dignitas ad agentia naturalia referatur, nõ autem ad Deum.

Id etiam impugnatur: A priuatione ad habitum non est regressus.

Ex tertia traditione sacramentum altaris nobis periret: nam species, seu accidentia sine subiecto existunt, non quidem vlla virtute naturali, sed Diuina.

In illud: Accidentis esse est inesse.

Ex quarta traditione sequi necessariò videtur, hominis animũ post mortem interire, quia nõ habet phantasmata, quibus se ad intelligendum agat. Sed intelligunt isti, quod vt Angeli per species inditas cognoscunt, ita animæ separatæ per species à Deo infusas: quemadmodũ diuinitus multas infundit virtutes, quibus ornamur, & euehimur ad supernaturalia agnoscenda, siue speranda, siue operanda.

Falsum esse: Oportere intelligentem phantasmata speculari.

Illæ ergo dignitates philosophicæ aut falsæ sunt: aut si veræ, secũdùm tantùm causas naturales admittendæ. Nulla enim pręter Deum, effectrix causa potest generare, vel creare ex nihilo, hoc est ex nullo posito subiecto, vel per modum generationis. Nec potest etiam resurrectio mortuorũ ex naturę potestatẽ proficisci, aut visus perditus restitui, aut accidens sine subiecto existere, aut intellectus sine phantasmate speculari. At omnipotenti Deo hæc impossibilia esse, nulla vel apparens ratio persuadet; & tamen nõnulli Philosophi secùs falso impieque senserunt. Et horum errorum causa fuit hominũ traditio, ait Paulus, quia falsa illa, & inania sumpserunt principia. Et ita idem Clemens lib. 1. Strom. iam citato postea concludit: *Traditionem autem humanam, canoras dicit nugas, qua versantur in ratione:* Et paulò post: *Qua est enim secundùm diuinam traditionem philosophia, constituit,*

Qualẽ axiomata illa cõtineant veritatem.

Clem. Alex. De mundo tollẽtes prouidentiam, quid etiã ne cessario tollant.

stituit, & confirmat prouidentiam, qua sublata, videtur fabula Seruatoris œconomia. Hæc ille. Et certum est, in Euāgelijs per traditiones humanas ea denotari dogmata, aut decreta quæ cum diuinis pugnant.

Quid, traditioné hominum esse secundum elementa mūdi.

Quod si obijcias, Nonne illæ traditiones Philosophorum rationibus suis constant? Respondet Apostolus, illas esse sumptas secundùm elementa mundi, id est, ab ordine, & causis quæ in mundo conspiciūtur. Cum enim viderent nihil produci in esse, nisi prius existente materia, dixerunt absolutè mundum non potuisse produci, sed fuisse æternum: & cum nullum viderēt à priuatione ad habitum regressum, simpliciter id fieri posse negarunt. Et cum cōtemplati fuissent, proprium accidentis esse ipsum inesse, crediderunt hoc venire in eius rationem & essentiam. Sed non ita est: aliud enim est accidens, aliud substantia. Et licèt accidens ob imbecillitatem sui esse, non queat per se naturaliter consistere: qui tamen dedit esse cuique rei, potest inualida sustentare. Et qui est dominus ordinis, & causarum, non alligauit sibi manus, quo minus valeat præter illum ordinem, & præter illas causas operari.

Quid verò, traditionem hominū non esse secūdum Christum.

Manifesta ergo est Philosophorum fallacia, qui ex his elementis constituerunt sibi principia iuuantia ad intelligentiam virium naturalium: sed non aduersus omnipotentiam Dei, quæ accipitur ab altiori principio, nempe Christo, de quo ait; *Et non secundum Christum.*

Luc. 1. Psalm. 134.

Est autem istud: *Secundùm Christum*, non esse impossibile apud Deum omne verbū, &, *Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo, & in terra, in mari & in omnibus abyssis:* Illum esse fontem vitæ, & resurrectionis, & non tantum Christo omnia esse possibilia, sed etiā omni in Christum credenti. Quod etiam ipso facto ipse, & in suis maiora se operantib. certissimo comprobauit experimento. Et Clemens per elemēta huius mūdi, intelligit eos Philosophos, qui colebant elementa: nam Diogenes Aërem, Thales verò Aquam, Hypposus ignē, alij Terram, alij Solem, alij Cœlum, & Lunam, & Astra.

Marc. 9. Elemēta mūdi quæ Clementi. Clem. Alex. lib 1. Strom. inter initiū, & medium.

Non hic Apostolum (vt quidam arguunt) dānare scientias seculares.

Deinde ex hoc loco quidam per oppositum damnarunt scientias omnes, quę naturali lumine constantur: quia hic damnatur philosophia, aut saltem damnari videtur. Sed certè hic vera philosophia non damnatur, sed illa, quæ per hominum placita, & traditiones cōficitur, quæ aduersatur Deo, & in vera ratione naturali non consistit. Alioquin lumen Diuinum lumini naturali non contradicit, sed fauet, & illi præmittitur. Quòd si careremus lumine naturæ, quomodo posset adijci supernaturale? Et ipsemet Apostolus frequenter naturalibus rationibus fulcire solet, quæ valent apud homines ad ea persuadenda, quæ sunt super ordinem ipsius naturæ. Quomodo itē Respublica administrari posset sine legum peritia? aut quomodò corpora malè affecta seruari possent, si de medio tolleretur medicina? Et ita de cæteris artibus, & disciplinis, quę Dei sunt dona. Vsq; adeò, vt quosdam artes mechanicas profitentes Spiritu suo impleuerit, vt Ooliab, & Beseleel ad omnia opera æris, & ferri.

Illarum necessitas & vtilitas.

Exod. 31.

Traditionem hominū hęretica prauitas Ecclesiastica intelligit instituta.

Detorquent tertiò hūc locum Hæretici contra Ecclesiastica instituta, & præcepta dicentes, quòd vt olim pseudapostoli partim ad præsidia humanæ sapientiæ confugiebant, partim circumcisionem, & legalia sacrificia vrgebāt, quasi ad iustificationem, & veram iustitiam comparandam Christus satis non esset; ita quoq; hodie videre liceat multos qui dicunt opus esse ad consequēdam vitam beatam per vires liberi arbitrij, aut opera meritoria, & satisfactoria, aut Monachatus regulas, aut Diuorum inuocationes, aut Missas, aut Indulgentias, & similia, Christi vero ne meminerūt quidem: Quæ omnia, vt inquit Pomeranus apud Augustinum Marloratum, complexus est.

Impugnatur hæc sententia.

Sed sanè impiè admodùm, falsò, & pueriliter ludunt. Quid enim magis stultum, quàm dicere, ex Philosophia venisse Monachatum, Missas, Indulgētias, aut Diuorum inuocationes, & venerationes? Et cur olim cùm floreba in Græcia Philosophia, non fiebant Monachi, non cantabant Missas, & non accipiebāt Indulgentias? Et quid quęso magis impium, quàm dicere, nos per has traditiones à Christo abduci, quibus reuera fit, vt illi arctissimè copulemur? Et quid impudētius, quam obijcere, nullam Christi mentionem fieri apud nos, cum in omnibus orationibus, & ceremonijs explicetur Christus, & genuflexione, & capitis demissione, & in templo, & extra, & crucis veneratione colatur, & adoretur perpetuò apud nos Iesus? Et quid quęso est Missa, nisi oblatio incruenta ipsius Christi? Et quid sunt indulgentiæ aliud, nisi dispensatio membrorum Christi, & sanctorum? Et quid est monachatus, nisi stricta sequela Christi, & Euangelicæ veritatis perfectio, & succus? Itaque planè se produnt cœcos, & mendaces, & malignos diuinorum operum, quæ in gloriam Dei tendunt, interpretes.

Christi cultus quatenus in Ecclesia.

Ad VII. quęstionem.

Septima fuit dubitatio super illis verbis: *Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Quia enim dixerat: *Et non secun-*

De modo, quo in Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

secūdùm Christum, subiungit quis hic Christus, quem omnibus philosophiæ sectatoribus opponit. Explicat enim, eum esse, in quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Mirus & inauditus dicendi modus, sicut & res ipsa quæ explicatur, admirabilis est, & supra omne miraculum posita.

Deitas quos tantum inhabitet, more Scripturæ. *Apoc. 21.* *2. Cor. 6.* *Leuit. 26.*

Primùm, quòd in Christo inhabitet Diuinitas: non enim consuetum est dici vlla in re secundùm naturam ipsius inhabitare Deum; at Deitatem esse quidem per virtutem, & præsentiam, & essentiam in omni re dicimus; inhabitare verò in Scripturis nō dicitur, nisi in his qui templa Dei peculiari gratia ipsius constituti sunt: vt cum dicitur: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitauit cum eis*; & Apostolus; *Sicut dicit Deus, Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus.* At in nullo homine dicitur habitare plenitudo diuinitatis nisi in Christo.

Solius Christi proprium quid sit.

Adhæc etsi de quibusdam dicatur esse Deo plenos, at plenitudinem Dei esse in illis, nequaquam. Et quod maximum est, corporaliter, id est, secundùm carnem; nam illud propter vnionem naturarum singularissimū Christi est priuilegium: quia Verbum caro factum est & habitauit in nobis, siue vt Græca vox habet, *ἐσκήνωσεν*, id est, tabernaculum fecit in nobis.

Ioan. 1.

Traditiones hominum & elemēta mūdi cur minime sequēda.

Pondera illam causalē Enim: nam quia in Christo est omnis plenitudo diuinitatis, bene sequitur: Traditiones ergo hominū, aut elemēta mūdi ne sequamini, sed Christum Deum.

Nestorij de duabus Christi personis sensus refellitur.

Deinde expende verbum, *inhabitauit*, ex quo Nestorius duas in Christo personas, constituebat. *Si Deitas*, inquit, *inhabitat in Christo, ergo alia opus est hypostasi, id est, Dei inhabitantis; alia eius quod inhabitatur, id est, corporis.* Sed manifestè peccat hoc argumentū: nam vt anima nostra in corpore inhabitare dicitur, nec tamen propriam habet subsistentiam, sed vna & eadem est hypostasis, & persona tam corporis, quàm animę: ita humana Christi natura non habet distinctam hypostasin ab illa Verbi, sed hæc & Verbi ipsius, & humanę naturæ est persona.

II. ratio.

Adhæc quod ait, Deitatem corporaliter inhabitare, satis insinuat modum illius Diuinitatis, quæ est à corpore participata. Id enim denotat, Corporaliter. Nam proptereà non desinit esse Deitas, neque confusio vlla facta, seu commixtio putanda est, quia dixit, inhabitare: qui enim inhabitat, non confunditur, aut miscetur rei quam inhabitat.

Oecum. ca 6. à medio.

OEcumenius hunc locum edisserēs, ait:

Deus Verbū in carne substantialiter quomodo inhabitet secūdum OEcumenium.

Quomodo autem contingit & in carne substantialiter inhabitare Deum Verbum, & secundum personam ipsi vniri, ac vbiq; esse, non in ipsa conclusum? Tale quid factum esse intelligamus, quod etiam in luce accidit: omnis tamen imago, omneq; exemplum longè abest ab ipsa veritate. Quomodo enim fieri potest vt sensibilia repræsentent diuina? Dicendum tamen est: Quemadmodum lux in initio ante cætera producta, cum incorporea, & immaterialis esset, in corpore tamen Solari continetur, & corporea quodammodo facta est: attamen etiam cum in ipso est, non prohibetur, neque impeditur quin omnia illuminet: Ita & Deus Verbum qui in principio carnem non habebat, incarnatus non prohibetur etiam carni vniri secundum personam, sic vt in ipsa non concludatur, sed omnia impleat. Et ob id, vt opinor, ipse Dominus se ipsum lucem appellat: & Malachias Solem iustitiæ eum appellauit, præterea & Psalmographus qui ait: Cecidit ignis super eos, & non viderunt Solem. Hactenus ille, pulchro exemplo rem obscuram explicans.

Genes. 1.

Ioan. 9. *Infrà 0.* *Infrà 0.* *Malach. 4.* *Psalm. 57.*

Quid, Omnem plenitudinem diuinitatis in Christo inhabitare.

Tertiò pondera quod ait: Omnis plenitudo diuinitatis (id est, plena diuinitas) inhabitat: non quòd plures sint diuinitates, aut multiplicari possint, sed quòd tota diuinitas Verbi quanta est, in ipso inhabitat Christo. Non tamen ipsam ex hoc conclusam intellige, siquidem totus Filius Dei incarnatus est, & totus est cum Patre: cumq; corpore circumscriptus sit, diuinitate tamen remanet incircumscriptus.

Corporaliter inhabitare, quid secūdum Augustinum.

Quartò expende aduerbium, Corporaliter. Primò ergo, corporaliter, idem est, quod, reuera, & secundùm substantiam, & non tantùm habitu, vel figura, vel vmbra, vt olim in Angelis personam Dei gerentibus apparebat, & in propitiatorio, & in nube, & in templo. Qui quidem sensus probabilis est, quia paulò post in hoc capite habet: *Quæ sunt vmbra futurorum: Corpus autem Christi.*

B. Aug. Epist. 57. tom. 2.

Et ita Augustinus in Epistola ad Dardanum interpretatur, dixisse corporaliter, non quòd Deus sit corporeus; sed corporalitus, hoc est non amplius in vmbris. Itaque habitat Verbum non secus atque anima in corpore; hoc est inconfuse, & indiuise. Et ita non tam opponitur vmbræ, quàm ei, quæ est inhabitare secundum energiam. Et notum est quomodo Diuinitas inhabitat quosuis iustos, & hi corpus accipiunt, quale nostrum est. Hoc sensu in Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, sic, vt Diuina natura sit vnita humanæ naturæ in vna Verbi hypostasi. Et quia tota Diuinitatis plenitudo inhabitauit Christi corpus, & Verbum tantùm dicitur incarnatū; sequitur in qualibet Diuinarum Personarum totam esse Deitatis naturam, quæ im-

Verbi in carne inhabitatio qualis.

Quomodo Deus Verbū, nō Pater, aut

partibilis

partibilis eſt & indiuiſa. Et vbicunque eſt Diuinitas Verbi, ipſi etiam inhabitant Pater, & Spiritus ſanctus: ſed non vt terminent incarnationem, vt Verbum facit. Perſona verò diuina non eſt pars diuinitatis, ſed plenitudo potius, ſeu integritas, & vniuerſitas diuinitatis: adeò, vt perinde fuerit vnam ſolam Perſonam incarnari, atque totas tres Perſonas humanam naturam aſſumere, cũ in qualibet ſit tota Diuinitas. Et quia Græcè dicitur θειότης, vt habet Paulus, & non θεότης, hoc eſt Deitas, non Diuinitas, quæ qualitatem quandam potius, quam naturam videtur ſignare: prius verò vocabulum magis ſubſtantiam, quàm qualitatem deſignat: κατοικεῖ, id eſt, inhabitat, coniunctionem declarat; nõ temporalem, ſed perpetuam. Vnde non dicit κατῴκησεν, vt Matth. 2. quod habitauit in Nazaret. Apud Græcos ſiquidem differunt παροικεῖν, & κατοικεῖν, ſicut apud Latinos habitare, & commorari. Vnde Cicero: *Commorandi natura diuerſorium nobis, non habitandi, dedit*, & Petrus παροικίαν, noſtram vitam eleganter vocat. Sicut è contrario Pſalm. 86. legimus de futura vita: *Sicut habitantium omnium habitatio eſt in te*, & ibi habet κατοικία, quia Beatorum perpetua eſt mãſio. Adhæc ſancti per partes acceperunt diuina munera, & gratiam: nam quidam prædicunt futura, vt Prophetæ: quidam Apoſtolicam gratiam obtinuerunt, alij verò gratiam ſanitatum, alij diſcretionem ſpirituum, alij operationem miraculorum: at in Chriſto homine non aliqua pars, ſed tota Diuinæ naturæ cum omnibus gratijs, & muneribus ſe infudit plenitudo, vt inhabitaret illam domum Humanitatis ad vtilitatem ſuam, & noſtram. Hinc Auguſtinus ad Dardanum, tractans quomodo Deus ſit vbiq;, ait: *Quid ergo eſt? Hoccine intereſſe arbitramur inter caput, & membra cætera, quòd in quolibet quamuis præcipuo membro, velut in aliquo magno Propheta, aut Apoſtolo, quamuis Diuinitas habitet, non tamẽ ſicut in capite, quod eſt Chriſtus, omnis plenitudo diuinitatis? Nam & in noſtro corpore ineſt ſenſus ſingulis membris, ſed non tãtus, quãtus in capite, vbi prorſus omnis eſt quinquepartitus. Ibi enim & viſus, & auditus, & olfactus, & guſtus, & tactus.* Hæc ille. Et Hieronym. explicans illud Eſaiæ, Requieſcet ſuper eum Spiritus Domini, ait: *Quia in ipſo complacuit omnem plenitudinẽ diuinitatis habitare corporaliter*, nequaquam per partes, vt in cæteris ſanctis, &c.

Subdit: *Et eſtis in ipſo repleti, qui eſt caput omnis principatus, & poteſtatis.* E regione igitur ad philoſophiam ſecundùm traditionẽ humanam explicat notitiam, qua repleti erant Coloſſenſes tanquam membra, & corpus ipſius Chriſti, qui eſt caput omnis principatus, & poteſtatis; id eſt, Non eſt quod vobis aſciſcatis Angelos, quos tradit ſchola Simonis. Nam etſi magni ſint, vt principatus, & poteſtates, illorum omnium tamen caput eſt Chriſtus, & illis omnibus supereminet, non ſecus atq; caput membris ſuis, & conditor opificijs, & vt dominus ſeruis. Quod etiam ad Epheſ. 1. deſcripſit, cùm dixit: *Conſtituens eum ad dexteram ſuam in cæleſtibus, ſupra omnem Principatum, & Poteſtatẽ, & Virtutem, & Dominationem*: vt quanta eſt differentia inter philoſophicam traditionem, & fidei notitiam acceptam à Chriſto, tanta ſit inter Angelos, & inter Chriſtum differentia. Et caput hoc loco ſignificat principem, ſiue dominum, vel Regem, Hinc illud, *Nonne cum paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es?* & rurſus; *Conſtituet te Dominus Deus tuus in caput, & nõ in caudam*, & velut explicans, ſubdit: *Et eris ſemper ſupra, & non ſubter*, & Apoſtolus, *Caput mulieris, vir.* Et de his ſatis.

Spiritus ſanctus, in Chriſto inhabitent.

Cur potius plenitudo deitatis Græcè, quam diuinitatis in Chriſto dicitur inhabitare.

Quare inhabitet, nõ autem commoretur in Chriſto diuinitas.

Matth. 2.

M. Tull. l. b. de ſenect. à medio.

1. Pet. 2.

Alter modus inhabitandi in Chriſto corporaliter.

Aug Epiſt 57 in fine.

Alia in Chriſto, alia eſt plenitudo diuinitatis in ſanctis.

Hiero in c. 11. Eſaiæ. tom. 5. initio.

Chriſtum Apoſtolus cur dicat eſſe caput omnis principatus & poteſtatis.

Epheſ. 1.

Quid, eſſe caput omnis principatus, & poteſtatis.

1. Reg 15.

Deut. 28.

1. Cor. 11.

DISPVTATIO V.

In illa verba: *In quo & circumciſi eſtis circumciſione non manufacta in expoliatione corporis carnis, ſed in circumciſione Chriſti, cõſepulti ei in baptiſmo in quo & reſurrexiſtis per fidẽ operationis Dei, qui ſuſcitauit illũ à mortuis. Et vos cum mortui eſſetis in delictis, & præputio carnis veſtræ conuiuificauit, cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chirographũ decreti, quod erat cõtrarium nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci*, & cætera vſque in finem Capitis.

MVLTA, & ſubobſcura ſunt, quæ hoc in capite continentur. Et explicato prius ordine, dubitatur primum, quid eſt: *Circumciſi eſtis circumciſione non manu facta, & conſepulti ei in Baptiſmo, in quo & per fidem reſurrexiſtis.* Numquid ad circumciſionem tenemur in Euangelio? Secundò, quid eſt delere chirographum decreti, quod aduerſus nos erat; & quid propriè ſignificet chirographum: & quare dicit, decreti in Genitiuo, Græcè verò in Datiuo in plurali τοῖς δόγμασι: Quomodo etiã dicitur tuliſſe illud de medio, & affixiſſe cruci. Et qui ſunt illi principatus & poteſtates, quas traduxit in ſemetipſo. Tertiò, in illis verbis: *Ne-*

I. Dubitatio.

Secunda.

Tertia.

mo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, dubium est, de quo delectu ciborum aut dierum loquatur Apostolus: nam nos certo tempore abstinemus à carnibus, ouis & lacticinijs, & caseo; certo quoque tempore festa recolimus. Quomodò illa etiam erant vmbra futurorum, corpus autem Christi.

Quarta.

Quartò, quid est seducere in humilitate, & religione Angelorũ; & quis ille frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput ex quo totum corpus, &cæt.

Quinta.

Quintò super illud; *Quid adhuc tãquam viuentes in mundo decernitis, Ne tetigeris, neq; gustaueris, neque contrectaueris: quæ sunt omnia in interitum ipso vsu*: nam hæc verba certè implicata, & obscura videntur. Et bis dicitur, Ne tetigeris, neq; contrectaueris; vnde videtur alterum superfluere. Et quid est dicere, omnia esse in interitum ipso vsu; nã potius abusus est causa interitus, quam boni vsus.

Sexta.

Demum postrema verba: *Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione: & humilitate, & non ad parcendum corpori, nõ in honore aliquo ad saturitatem carnis*, non satis rectam grammaticam habere videntur: quia vt Hierony. ait, illi aduerbio, Quidem, nihil respondet: vnde ad imperitiam grammaticæ ille in epistola ad Algasiã retulit: neque sensum nisi valde perplexum continent; proinde magna discussione indigent, vt lucem aliquam accipiant.

Hier Epist. A1. q. 10.

Ratio cõnexionis dictorum cum dicendis.

Scopus igitur facilis est: hactenus enim egit de subtilitate sermonis, deinde de philosophia fallaci contra scholam Simonis, iam in reliquis vrget Iudaizãtes, qui legem Mosaicam iam extinctam reuocabant ad vitam, proinde rectè eos vrget his verbis, cũ ait: *In quo & circumcisi estis*, id est, Quid sibi volunt isti, qui tãtoperè vos vrgent; nisi vt circũcidamini? Quasi diceret Apostolus. Vos Colossenses nõ indigetis Mosaica circũcisione, qui circumcisi estis per Christum petram. Et, in, capitur pro, per, vt frequẽter solet. Et quod ait: *In expoliatione corporis carnis*, significat, per exutionem veteris hominis, quẽ vocat corpus carnis, siue vitam, quæ est in peccatis. Et corpus carnis vocat corpus carneum, in quo nihil est adhuc spiritus. Ita superiùs dixerat: Nunc autem recõciliauit in corpore carnis eius per mortem. Augustin. lib. 14. de Trinitate ait: *Non duas vtiq; res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis: sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est, Nam multa sunt excepta carne corpora cœlestia, & corpora terrestria: corpus carnis, dixit corpus quod caro est; sic itaque spiritum mentis, eum spiritum, quæ mens est.*

Ad I. Dubiũ. Quorsũ sit: In quo & circumcisi estis circumcisione nõ manufacta in expoliatione corporis carnis, &c.

Coloss. 1.
Aug. ca. 16. à medio tom. 3.

Corpus carnis quòd Augustino: & corpus peccatorum.

Verùm Augustinus in epistola ad Paulinum in solutione septimæ quæstionis producit aliam lectionem: In expoliatione, inquit, corporis peccatorum carnis. Vocat autem corpus peccatorum, id est, corpus peccatis obnoxium. Et Genitiuus ille, Carnis, designat qualitatem peccatorum, nimirum carnis. Græca constanter legunt, Corpus peccatorum carnis.

Idem epist 59. procul à medio tom. 2.

Sequitur: *Sed in circũcisione Christi.* Græcè non est particula, sed, neq; in multis codicibus correctis, & sine illa particula legit Clemens Alex. lib. 3. Strom. & alij. Ideò Lyranus illa vocula permotus, quod præcedit, in expoliatione corporis carnis, retulit ad circumcisionem Iudaicam, cum sit referẽdum ad Christianã. Amplificat ergo Christi circumcisionem, quod nõ fiat manibus vt Mosaica. Deinde quòd non tantũ vnam corporis particulam, sed omnem carnem præcidit ab omnibus, & superfluis, & immoderatis concupiscentijs.

Huius lectionis incõmodum: Sed in circumcisione Christi, prỹponitur. *Clem. tom. 2.*

Christi circũcisio dupliciter ab illa Moysi distinguitur.

Stat ergo oratio, legendo per appositionem, in circũcisione Christi. Et quę sit hęc circumcisio, explicat dicendo: *Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei.* Quã superius dixerat circũcisionẽ, modò vocat sepulturã, In Baptismo enim sepelitur vetus homo, & aquis obruitur, vt non possit amplius exercere actus eius quod ad Rom. 6. & alijs in locis sæpè dixit. Addit: *In quo & resurrexistis.* Vt non solũ liberati sint à vitijs per Christum in Baptismo, sed etiam nouã ibi vitam induerint, ita vt nouos motus spiritus ad officia virtutũ sentiãt. *Et per hoc fidem operationis Dei.* Quod primũ dederat Baptismo, nũc tribuit fidei operationi: hoc est, per fidem operatorium non otiosam, neq; de fidem, sed quæ reddit ad negociandum, & agendum propensum. Et hæc fides est Dei, id est, à Deo, vel de Deo: vel, per fidem quæ operatur in nobis. Sed prius est multo probabilius. *Qui suscitauit illum à mortuis.* Hoc est: Ita vt omnia quæ in Christo fecit suscitato, operetur & in nobis secundum spiritum: quasi dicat, Nõ est quod redeatis ad legem, cuius præcipuum caput est circumcisio, quæ in hunc finem fuit data, vt esset figura rei absentis.

Christi circũcisionẽ Apostolus cur nominet sepulturam.

Fides operationis Dei quid.

Finis circũcisionis legalis.

Genes. 17.
Leuit 12.

Qui ergo post Christi aduentum illam figuram vult retinere; completum fuisse negat quod figurat, & præsentiam veritatis abolet. ¶ Conuincit porrò hic locus Anabaptistas: nam Baptismus successit circumcisioni, quæ semel tantum dari poterat: nã Baptismus, nostra est spiritualis circumcisio. Et sepeliri plus est quàm crucifigi: quia sepelitur mortuus, non crucifixus, dum viuit: & sepultura continuus est mortificationis progressus.

Contra Anabaptistas repetentes Baptisma.

Ante solutionẽ secundę dubitationis de

churo-

chirographo decreti deleto, explicemus verba quę precedunt, nimirũ: *Et vos cũ mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ.* Similia hęc sunt ijs, quæ habẽtur ad Ephes. 2. Mori in delictis in Ablatiuo, est, Mori per delicta. Vsurpant.n. Hebræi in, pro per iuxta illud, *Si nõ credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro,* id est, per peccatum. In Datiuo verò est, viuere gratiæ Dei, per quã extincta sũt peccata. *Et præputio carnis vestræ.* Alloquitur Colossẽses incircumcisos carne, & spiritu, quia erãt in statu infidelitatis. Et præputiũ carnis nullũ est, sed præputiũ spirituale & hoc erat obturatio auriũ ad verbũ Dei. Vnde Stephan' vocat in circũcisos corde, & aurib. Iudæos incredulos, hoc autem peccatũ solus Christus tollere potuit.

Ephes. 2.
Mori in delictis, & mori delictis, in Datiuo, differunt.
Ioan. 8.
Præputium spirituale quod.
Actor. 7.

¶ *Conuiuificauit cum illo, donãs vobis omnia delicta.* Ecce quod vocauerat prius præputiũ carnis, dictũ per Metonymiã, quo delicta carnalia significantur. Hinc Augustinus ad Paulinũ: *Delicta autem carnalia,* inquit, *nominauit etiam inuidiam, & ambitionem, &c.* ad quæ nos perducit hæc caro corrupta. Verbum, donare, quod Græcè est χαρίσασθαι, vsurpatur à Paulo pro condonare, & ignoscere, & ad Ephes. Donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis; Christus etiã, Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque, id est, remisit debitum.

Præputium carnis quid sit Apostolo
Aug. epist. 50. in solut. 7. quæstionis.
Ephes. 4.
Luc. 7.

Delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti. Huic dubitationi vt plenius satisfacere valeamus, declarãdũ in primis quid sit chirographũ tũ apud Gręcos, tũ apud Latinos, qui ex Græcis acceperũt. Deinde quid rei hoc loco referat, & repræsentet. Tertiò an legẽdũ sit in Genitiuo, decreti, an decretis, vt habet Gręca litera. Quartò explicãda est hęc Pauli sentẽtia, & exẽplo aliquo insigni illustrãda. Postremò aliquid circa Grãmaticã est attingẽdũ, vt agnoscamus viã, & rationem, qua verba magis cõstare possint.

De chirographo, decreti quæstiones soluendæ.

In primis igitur chirographum est, scriptura propria manu cõfecta (vt nomẽ denotat) per quã se quisq; ad aliquid soluendũ, vel faciendũ obligatum agnoscit: quod proinde scriptum à seipso negare nõ valet. Verbi gratia, Tobias senior tradidit mutuo Gabelo certum põdus argenti sub chirographo. Tobias quoque iunior debitam pecuniæ quantitatem à Gabelo accepit, & restituit illi suum chirographum, quod de more discerpi solet. Sunt aliæ huic similes voces, syngrapha enim generalior est vox, & cautionẽ cùm propriæ manus scriptura cõtrahentium ad pactorum fidem seruandã denotat. Apocha verò, est scriptura, qua creditor asserit sibi esse de pecunia debita satisfactũ per enumerationem; sicut acceptilatio, est gratia remissionis, qua perinde habetur debitũ acceptum, quam si persolutum fuisset. Et de nomine satis sit dictũ.

Chirographum quid nomine.
Tob. 1.
Infra 9.
Quid syngrapha. Apocha & Acceptilatio.

Quod ad rẽ attinet, quod secundo loco erat declarãdum, asserimus, quosdam sensisse hic sermonem esse de decretis, ac placitis, quæ ab initio cũ primis parẽtibus nostris Adam & Eua Deus iniuit. Decreuit enim: *De ligno sciẽtiæ boni & mali ne comedas, in quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris.* Hæc erant decreta quę inscripsit in cordibus eorũ, & hoc chirographũ erat contra nos, tã Gentiles, quã Iudæos. Et quoniam nos, Adã comedente, comedimus de vetito fructu, & illo peccãte peccauimus, inuenimur rei mortuis: & Christus hoc chirographum pro sua incõparabili charitate dilacerauit, & affigẽs cruciiè medio sustulit, & solutionẽ eius in seipso accepit, vt cum sua carne crucifixum maneret, & mortuum, & nos per eius resurrectionẽ vitã resumeremus Quod vbi fecit Iesus, expoliauit principatus, & potestates, & ab eis prædam abstulit, nimirũ nos omnes qui premebamur tyrannide. ¶ *Traduxit confidenter palam.* Hoc est, magna libertate, & confidentia ostentauit eos palam superatos, vti solent victores facere deuictis hostibus. Soliti enim erant in triumphum ducere gẽtes deuictas, iuxta illud Poetæ de Augusti triumpho:

Quid re chirographum.
Genes. 2.
Infrà 3.
II. dubitationis proposita de chirographo decreti quod erat contrariũ nobis à Christo deleto, cruciq; affixo prima solutio.
Quomodo Christus expolians principatus & potestates, traduxerit cõfidenter palã, triumphans illos in semetipso.

——Incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam vestis, & armis,

Virg. lib. 8. Æn. in fine.

Subdit: *Triumphans illos in semetipso.*
Id est: Nõ alienis militum suorum viribus: aut auxiliarib. copijs, & armis, sed propria virtute. Legit enim interpres ἐν αὐτῷ: quemadmodum etiam legit Orige. hom. 9. in librum Iosue. Et instigante diabolo, vt per Iudęorũ ora irritaretur Dominus in cruce, cum dicebant, *Si Filius Dei es, descende de cruce;* &, *Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere,* descendere, & saluum se facere noluit, sed expectauit Dominum, qui è sepulchro reuocauit eum ad vitam: & ita triumphum egit de hostibus, & prædam de manu eorum abstulit. *Ego sum,* inquit, *ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor;* &, *ego qui loquor iustitiã, & propugnator sum ad saluandum.*

Orig. tom. 1.
Matth. 27.
Sap. 2.
Esai. 43.
Infrà 63.

Hic sensus maximè placet, quia præter Patres, qui illum asserunt, vt paulò ante dixi, Græca etiam litera confirmatur, quæ habet, *Donans nobis omnia delicta,* non autem, vobis. Neque dixit, Delens quod aduersus vos erat chirographum decreti, sed aduersus nos. Nec opus est restringere Apostoli verba ad Iudæos tantùm: potius enim loquebatur ad Gẽtes, quarũ erat Do-

Ponderatur hic sensus.

1. Tim. 2. Rom. 11.

ctor, & Apustolus, & in quarum gratiam præsens epistola scribitur.

Alter sensus de chirographo decreti.

Secundò, fuit qui hæc Apostoli verba referant ad legem Mosaicam, quantum ad eam partem quę in decretis cōsistebat:nam decreta propriè vocat, quæ ex placito decernentis fiunt, & quorū transgressio peccatū sit, nō quòd aliàs suapte natura peccata essent, sed quia decreto erāt interdicta: vnde δόγματα, id est, decreta dicuntur, à verbo δοκεῖν, quòd est ordinare, siue decernere, siue dogmatizare. Quia lex igitur Mosis erat positiua, id est ceremonias, & iudicia habebat, plurimæ erans transgressiones Iudæorū; ac propterea chirographū stabat aduersus illos validū, & firmū: scriptura enim legis quasi chirographū quoddā erat, in quo ambæ partes se obstrinxerant pactū seruare. Nam Iudæi promiserāt; *Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes:* quòd si quid omitterēt, subdiderūt se maledicto legis. *Maledictus*, inquit, *omnis qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit.* Et circumcisio ipsa instar erat cuiusdam chirographi, qua quis propria manu subscribebat decretis seruandis, qua circūcisio vniuersæ legis seruādæ professio erat, iuxta illud; *Testificor omni homini circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ.*

Lex Moysi quare positiua.

Exod. 24.

Deut. 27. Galat. 3.

Infrà 5. Actor. 15.

Hoc chirographum erat aduersus nos: quia lex erat iugum illud, quod neque patres nostri, ait Apostolorum princeps, neque nos portare potuimus. Et quia excitabat concupiscentiam, vt niteremur in vetitum.

Quā probabilis hæc sententia.

Hic sensus verus cōprobatur & ex præcedentibus quæ dixit de circumcisione, nimirum: Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi; & ad Ephes. Legem, inquit, mandatorum decretis euacuans. Et quia dixit in cruce: *Cōsummatum est*, intelligimus Mosis quasi chirographum quod vrgebat Satanas, deletum esse, & discerptum. Et vt vetus illud testamentum fuit chirographum, ita nouū in corde scriptum, & non in tabulis lapideis, non atramento, sed spiritu Dei viui, quasi apocha scriptum fuit. Nam per illud intelligimus omnia nostra peccatorum debita, & pęnas & supplicia, ad quę propter illa tenebamur nobis fuisse gratis remissa per Christum.

Ephes. 2.

Ioan. 19.

2. Cor. 3.

III. sensus nō ineptus.

Tertiò sunt alij, qui aliter interpretantur, neque respicientes ad Adam, neque ad Moysen, in hūc modum: Deleto chirographo rituum, ac ceremoniarum, quæ contra nos erant, & abolitis illis, quæ tanquam aliquo chirographo nostra manu subscripto nos premebant, nam ritus legales seorsum considerati ab eo quod adumbrabant, id est, à Christo, vt ab eis considerabantur qui per eos non Christum adumbrari, sed per Christum nobis salutem præstari cōtēdebant, aliud non erant quàm miseri hominis conditio, & publica delictorum confessio. Nam expiationes, sacrificia, sanguines, lotiones, capitalem publicè testabantur. Christus igitur cum ab ijs suo sanguine nos expiauerit, ac repurgauerit, dicitur chirographum deleuisse: nō enim persolutio ad vltimum vsq; quadrantem ære alieno, manet firmum chirographum: aut si manebat integrum chirographum apud bonæ fidei creditorem, qualis est Deus, idque ex debitoris consensu, quis persolutum æs alienum esse dixerit?

IV. Sensus.

Quartus sensus est aliorum, qui potius videtur spiritualis, & mysticus, quam literalis. Scribit enim Origenes homil. 13. in Genesim in fine: *Peccati literas nos scribimus. Audi Apostolum dicentem: Delens, inquit, quod aduersum nos erat chirographum in decretis, &c. Istud quidem quod dicit chirographum, peccatorum nostrorum cautio fuit. Vnusquisq; etenim nostrum, in his quæ deliquit, efficitur debitor, & peccati sui literas scribit.* Idem videtur docere Plato, qui libr. 9. de Repub. *Quoties peccas*, inquit, *toties te veluti catena reuinctum nequissimo, & spurcissimo domino pro mancipio tradis.* Hæc ille in sensu.

Orig. tom. 1. in princ.

Peccās qualē incurrat seruitutem, Platoni.

Addit Origenes, hos libros esse, qui aperiuntur apud Danielem, & Esaiam huc spectasse, cùm dixit: *Ecce ego deleo sicut nubem iniquitates tuas, & sicut caliginem peccata tua.* Christ' enim in sua passione hoc chirographum affixit cruci, vt has tabulas deleret, quæ cōscientiam accusant, aut defendunt. Et Plato in Gorgia ita habet: *Quemadmodū qui toto corpore vlceribus scatet, & carcinomatis, foris verò speciosis obambulat nitidis vestibus, & fallit, celatq; morbum obuios, cum ponit vestes incurrunt in omnium oculis carcinomata, ac fœdissima vlcera quæ celabat: sic qui animo vitijs est & flagitijs inquinato, qui vitijs madet, quamuis bonis corporis exteris niteat, tamē cum ponet corpus quasi vestimentum, & animo suo se sistet iudici, tunc aperientur animi vlcera.*

Dan. 7.

Esai. 43.

Rom. 2.

Eiusdē de vitiosō homine, & flagitio so elegās homiosis.

Quod tertio dicitur in Græca litera δόγμασι; supplenda est præpositio ἐν, vt significetur ipsum chirographū in ritibus situm. Alij verò Dandi casum aiunt positum pro illo Gignendi, idiotismo Hebræa, chirographum decretis, pro, decretorum; vt, *Psalmus ipsi Dauidi*, pro ipsius Dauidis. Et Paulus, σκόλοψ τῇ σαρκὶ, id est, stimulus carni meæ, pro carnis meæ. Et M. Cato hanc loquendi rationem in libris de Re rustica vsurpauit, ait enim: *Ornamenta bobus*, pro, ornamenta boum; & *Instrumenta rusticis*,

Legendū ne: Delēs chirographum decreti[illegible]n, decretis.

2 Cor. 12.

M. Cato.

pro,

pro, instrumenta rusticorum. Et ita non erit opus suppleri præpositionem ἐν.

Imperatoris Hadriani liberalitatis exemplum insigne.

Iam quarto loco propositum absoluendum est, & aliquo illustri exemplo explicandum. Ælius Spartianus in Adriano de eius liberalitate scribit: Ad colligendam autem gratiam nihil prætermittens, infinitam pecuniam, quæ fisco debebatur, priuatis debitoribus in vrbe atque Italia: In prouincijs verò etiam ex reliquijs ingentes summas remisit, syngraphis in foro diui Traiani, quò magis securitas omnibus roboraretur, incensis. Hæc verò infinita pecuniarum summa quanta esset, apparet ex inscriptione, quæ in foro diui Traiani legebatur: *Imp. Cæsari diui Traiani Parthici Fi. diui Neruæ nepoti Traiano Augusto Pontific. Max. Tribu. Potest. 2. Consul. 2. quoniã omnium principum, & solus remittendo H.S. nouies millies centena millia N. debitum, &c.* Quæ sanè summa si secundùm computationem Budęi ad nostram monetã redigatur, efficit. 27. milliones ducatorum aureorum. Quæ planè summa etsi ingens sit, & incõparabilis; parua tamen est, siue nulla, si conferatur cum immensa, & infinita magnitudine liberalitatis diuinæ, quæ non pecunias, sed atrocissimas peccatorum innumerabilium iniurias, quibus grauissimè offenditur Diuina Maiestas, non in foro Traiani, sed in monte Caluario per Christum Filium eius munificentissimè remisit, ac condonauit.

Quanto maior Christi Domini liberalitas extiterit chirographũ decreti delentis.

Quo exemplo agnoscitur excessus Diuinæ munificentiæ supra quantamcunque hominum opulentissimorum beneficentiam. Fuit enim dimittere centum denarios conserui, & Dominum dimittere decem millia talenta. Vide quantum distet summa centum denariorum, quæ conficit decem aureos; & summa decem millium talentorum. Valet enim vnum talentum sexcentum aureos, si sequamur Græcos: nam Hebræum Κίκαρ, siue talentum, minùs est Græco.

Matth. 18.

Porrò quod ad Grammaticam spectat, perspice illa quatuor Participia, delens, affigens, spolians, & triumphans, Grecè esse preteriti temporis, quibus caret Latina lingua; & ideò vel in passiua præteriti temporis significatione participia sunt commutanda, hoc est deleto, & cruci affixo, chirographo, & expoliato principatu, & potestate, & triumphato; vel in verba præteriti perfecti, videlicet cùm deleuit, affixit illud cruci, & expoliauit, & triumphauit, &c.

Participia quędã Grææ propria linguæ, hic vsurpata ab Apostolo.

Quòd verò dixit, triumphans in semetipso, quidã legunt, in seipso, hoc est, ἐν αὐτῷ: nam crux Grecè dicitur σταυρός, quę est masculini generis. Crux enim instar fuit triumphalis currus, aut circumuecti trophæi, & ita legit Græcus Scholiastes. & Origenes in Exodum Homilia 4.

Crux qualis Apostolo.

Orig. hō. 4. Quem principatum, & potestatem Christ⁹ triũphauerit in seipso.

Per principatum, & ptestatem intellige Satanam cum suis Angelis: & hunc locum citans Augustinus, legit: *Exuens se carnem, principatus, & potestates exemplauit.* Hilarius verò: Exutus carne, & potestates ostentui esse fecit.

Aug. lib. 16. cõtra Faustũ, c. 29 & alibi to. 6. Hilar. lib. de vnitate patris, & filij, circa princip.

Tertium dubium soluendum. Dicimus, obscura esse illa verba: *Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, &c. Quæ sunt vmbra futurorum: corpus autem Christi:* explicanda sunt tamen. Concludit enim Apostolus per illam illationis notam, Ergò, quòd postquam erant spiritualiter circumcisi, renouati, & perfecti, sublato peccato, & alijs, iure amplius non esse à Iudæis iudicandos, si obseruantias legis non reciperent. Nam per cibum, & potum, & alia tria quæ addit, quasi per Synecdochen intelligimus totum Iudaismum. Et iudicet dixit, pro, condemnet, simplex κρίνομαι pro composito κατακρίνομαι. *In cibo, aut in potu,* id est, ob cibum, vel potum: nam à multis lex abstinentiam præcipiebat, sicut & potum, qui ex vasculo non habente operculum sumebatur.

Ad III. dub. Quid significet: Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, &c.

Vocat ergò partem diei festi, eam partem, quæ obseruantiam dierum festorum, attinebat. *Aut neomeniæ.* Quæ erat festum nouæ Lunæ, in qua quiescebant, aut sacrificabã. *Aut Sabbatorum.* Quia apud Iudęos erant festa dierum, mensium, & annorum, & alia similiter festa, quæ appellatione Sabbati veniebant, & quę habebant septem dies feriales: quę cùm Colossenses longè distarent à Ierusalem, obseruare non poterant.

Hęc etiã explicãtur: Nemo vos iudicet: In parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum.

Subdit: *Quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi.* Id est, Illæ obseruantię erant vmbra quędam, cuius vmbrę corpus erat corpus Christi, quod est Ecclesia. Qui ergò tenere, siue prehensare corpus potest, frustra, & vanè vmbras consectatur. Et opponit hic vmbram corpori, metaphora sumpta à pictoribus, qui adumbrant imagines, de quibus alibi Apostolus: *Vmbram habens lex futurorum bonorum* (id est, cœlestium) *non ipsam imaginem rerum.* Iudęi habebant vmbram remotissimam à veritate perpetui corporis, nos in Euangelio habemus gustum, & imaginem, in cęlo verò habebimus res ipsas.

Corpus Christi quale nã illa legalia adumbrarent. *Colos. 2. Ephes. 1.*

Heb. 10.

Quarta fuit dubitatio his in verbis: *Nemo vos seducat, volens in humilitate, & religione Angelorum quæ non vidit ambulans, frustra*

Huius loci: Corpus aũt Christi: Ne-

mo vos seducat,&c.duplex distinctio.
Oecu.c.8.

inflatus sensu carnis sua,& non tenens caput,&c. Indicant Græca scholia duplicem esse lectionem huius loci;alteram dictam iam & explicatam : Vt hæc verba referantur ad superiora, & corpus referatur ad fideles, qui sunt membra Christi,vt sit sensus:Nemo vos fideles à præmio diuertat, quod habere cœpistis per fidem. Vnde Augustinus ad Paulinum : *Nemo ergo vos, inquit, iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia,aut Sabbatorum, quod est vmbra futurorum : hoc dixit propter Iudaismum. Deo inde sequitur propter superstitiones Gentilium. Corpus autem Christi,inquit, nemo vos conuincat.*

B.Aug.ep 59. in solut. 7. q. circa med. tomo 2.

Altera præstantior.

Chry hom 7. Ioan 1.

Verùm prior distinctio accommodatior videtur, & eius tantum meminit Chrysostomus,vt corpus Christi sit idem illud, de quo Ioannes dixit:Veritas per IesumChristum facta est.

Huius verbi: Nemo vos seducat,interpretationes.

Verbum Seducat,vel Conunicat, Græcis est,καταβραβευέτω.Laurentius Valla vertit:Nemo vos ad palmam euocet, siue brauium ostentet ad prouocandũ cursum.Verùm Erasmus apertè euincit,id non significare illud verbum,sed, præmium intercipiat;vnde & vertit : Nemo vobis palmam interuertat;Proposita est vobis æternæ hęreditatis palma; nemo vobis illam eripiat per cultum Angelorum obseruatum à Simone Mago. Hieronymus in epistola ad Algasiam,docet,esse vocem peculiarem Cilicibus,in qua prouincia natus erat, & educatus Paulus. Et Chrysostomus cum eius sectatoribus docet significare, defraudari præmio:quod interpres noster satis expressit,dicendo:Nemo vos seducat.Nam vt superiùs paralogismos Rhetoricos,& deprædationem per inanem philosophiam, per quam quis in dogma Platonis, vel Aristotelis incidens,pręda eorum fit,vt cauerent, monuit:ita nunc de his,qui ad Mosem reuocare tentabãt fideles,asserit quod à brauio abducebant.

Hiero ep 151. q.10.10.3. Chrys. prædicto serm.

Photi apud Oecu. c. 8. Ambr. hoc loco,10.5. Aug.ep 59. in solut 7 q. à medio.

Et Photius pro verbo καταβραβευέτω,exponit κατακρινέτω.Ambrosius dixit, deuincat,sicut Augustinus, conuincat, quod ad iudicem,& moderatorem spectat: & ita supradixit,Nemo vos iudicet.Et βραβευτὴς significat imperiosam quandam dotestatem, qua Paulus ab istis pseudapostolis tanquam agonothetis, & moneratoribus, qui possint præmia tribuere, vel eripere, Christianos nõ vult iudicari. Theodoretus: βραβευτὰς,inquit,*vocat iudices eorum, qui gymnicis in ludis decertant:nam hi vincentibus victoriæ suffragium præbent,καταβραβεύειν, verò est iniustè præmium designare. Quoniam ergo & hi qui legales obseruationes Euangelio permiscebant, à melioribus ad deteriora ipsos transferebant, meritò ait:Ne quis palmam interuertat.*Hæc ille apud OEcumenium.

Theod.ibid. apud Oecum.

Dicitur autem βραβευτὴς,παρὰ τὴν ῥάβδον, eo quod virgam gestaret,quę symbolum erat potestatis iudicandi.

Alijs autem placet, καταβραβεύειν, non referendum ad agonothetas, sed ad antagonistas, vt apud Virgilium Nisus in Stadio Salio præmium intercepit, quod Euryalus obtinuit. Quo modo dicuntur Pharisæi præueniri,seu præcidi à publicanis, & meretricibus in regno Dei; & ipsi neque in cœlum ingredi,nec introeuntes sinere introire. Et quia in hoc significatu hoc verbum inuenitur apud Demosthenem, & Plutarchum,& Isocratem : dici vix potest, quòd verbum sit Cilicibus tantum familiare.

Virg.l 5. Æn.

Matth. 21. Infrà 21.

Verbum Volens, Gręcè est θέλων participiũ,& ponitur pro ἐθελοντὴς,id est voluntarius:alij referunt ad verbum Seducere:Nemo vos seducat studio,& data opera.Chrysostomus refert ad sequentia, sicut & OEcumenius,cuius hæc sunt verba : *Volens,inquit,hoc facere per animi humilitatem, magis autem per superstitionem Angelorũ.* Et ita duo illa participia θέλων ἐμβατεύων,pro infinitiuo ἐμβατεύειν, id est, volens ambulare, vt Græca scholia notant,sunt accipienda.

Chrys. loco d. Oecu c. 8.

Ad IV dub. Quid significet: Volens in humilitate,& religione Angelorum,quę non vidit, ambulans.
Idẽ Oecu.ib.

In humilitate,& religione Angelorũ: Quidnam est hoc?ait OEcumenius : Erant nonnulli apud ipsos,qui in simulatione modesti animi prohibebant ipsos per Christum accedere,quasi tantis digni non essent : & quòd Angeli obsecrandi essent, vt nos ad Deum adducerent,veluti qui etiam primi cõmuni accessu,siue adductione facti sint: maius esse dicentes quàm quòd ad nos pertineat per Christum adduci. Hæc OEcumenius ex Chrysostomo suxit.

Illa coniunctio, Et, & religione Angelorum,interpretanda est per epexegesin, id est,quæ sita est in religione,& cultu Angelorum. Tertullianus libro quinto in Marcionem: *Aliquos taxat*, inquit,*qui ex visionibus angelicis dicebant,cibis abstinendum, & cæt.* Clemens quoque libro tertio Strom.*Magis, inquit,curæ est,qui Angelos colunt,& dæmones, simul à vino & animatis,& rebus abstinere Venereis.*Hæc ille.

Tertul.loquẽs de ep. ad Coloss. in fine.

Magi angelorũ, dęmonũque cultores a quibus abstinerent.
Clem Alex. paulò ante med to 2.

Et hęc est causa quare Apostolus in epistola ad Ephesios, tã studiosè inculcauerit, ac repetierit nos habere accessum ad Patrẽ per CHRISTVM. Vel sicut dixit ad Galatas cap. 4. *Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo , cum sit Dominus omnium , sed sub tutoribus , & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à patre, & manere sub tutela,*

Ephes 3. Gal. 4.

Angelorum obseruantiæ cur olim, & quatenus Iudæis permissæ.

& custo-

& custodia pædagogi. Et ideò datæ sunt istæ priscæ obseruatiæ Angelorum illi populo, quibus multum premebatur, erantque o-

Iacob. 1.

nera seruilia imposita ad tempus. Vt sit sensus: Nemo vos abducat à cursus præmio volens ambulare in ficta quadam humilitate,

Act. 7. Galat. 3.

Legalia Mosis vnde reddita superstitiosa post Christum.

sponte, & nemine cogente, non autem dignè Deo, vel Christo, vel Euangelio, quod est lex libertatis, sed in illa depressione data illi puero Iudæo, & quæ sita est in religione vel superstitione Angelorũ, iuxta illud Stephani: *Qui accepistis legẽ in dispositione Angelorum, & non custodistis.* Hęc autem erat legaliũ obseruantia, quæ olim Iudæo pro tempore religio fuit, quæ ideò facta est superstitio, quòd vt religio esset, faciebat autoritas Angelorum, quia per Angelos inuenta sunt, & tradita legalia Mosis vsq; ad tempus. Quod verò transijt in superstitionem (nam eadem vox Græca θρησκεία, vtrumque denotat, & religionem, & superstitionem) temporis progressus in causa fuit, quando iam puer adoleuerat: & cùm factus esset vir, aliam vitam, & alios mores inducere debebat.

Iudæus quo modo volẽs ambulabat in humilitate, & religione Angelorum, frustra inflatus sensu carnis suæ.

Addit, quod volens ambulabat in ea religione, & humilitate: quia retinebat antiquatos ritus: quod non viderat. Et quare non viderat? quia erat inflatus sensu carnis suæ, id est mente carnaliter affecta ad Moysen. Tumens etiam scientia cœlorum, & Angelorum, & aliarum rerum mirabilium. Et dicitur, frustra, id est: sine vtilitate aliqua, & in vanum inflatus, quia non tenebat caput Christum. *Ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones subministratum & constructum crescit in augmentum Dei.* Non tenens etiam caput doctrinæ Apostolicæ, quæ erat in Petro, & Paulo, qui sunt post Christum Ecclesiæ fundamentum. Non tenet ergò sensum aut fidem Ecclesiæ, ex quo totum corpus per commissuras, & compages componitur. Vt enim vitalis spiritus à crebro in reliquum corp⁹ per neruos diffunditur, & membris sensum, & motum suppeditat ita Spiritus Christi per commissuras, vel compages fertur, & sensum fidei, & vitam charitatis, & motum bonorum operum suppeditat. Et crescit, ait, in augmentum, siue αὔξει τὴν αὔξησιν, id est, in augmentũ augetur. Et vocem Dei opponit inuentis hominũ. Cùm ait, ex quo respexit ad rem, id est, ad Christum, non ad vocem κεφαλῆς, quæ est fœminini generis: & Gręcè non dixit, ἐξ ἧς, ἐξ οὗ.

Non tenebat caput quodnam Iudæus incredulus. 1.Cor.3.

Mystici corporis ecclesię vinculum, & vita Spiritus factus est.

Subdit: *Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes mundo decernitis? Ne tetigeris, neq; gustaueris, neque contrectaueris?* Ita Grecè legitur

Ad V. dub. De sensu horum verborum: Si ergo mortui estis

cum Christo ab elementis huius, &c. Aug. ep. 59 in solu. 7. q. to. 2. Hier ep. 151. q. 10.

& Augustinus epistola ad Paulinum similiter legit, & Latina quædã castigata habent. Si ergò: quanquam Hieronymus ad Algasiam, Ergò, non habeat, sed est omninò supplendum. Et in epistola ad Romanos frequenter occurrit mori peccato, vel legi, vel morti: modò addit præpositionẽ. Ab mortui ab elementis huius mundi. Estque sensus, Liberum, & immunem reddi: sicut etiã Rom. cap. 6. dixit, ὁ δικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Qui mortuus est, iustificatus est à peccato: quia morte tollitur obligatio personalis mortis. Addit: *Cum Christo.* Id est: Vt Christus mortuus est: quia mors illi vltra non dominabitur: ita nos mortui esse debemus ab elementis mundi huius. Vult Apostolus dicere: Si renunciastis omnibus bonis quæ potest afferre lex Moysi, id est litera absq; spiritu, siue philosophia, aut homo sibi relictus, vt Plato, & Simon Magus. Vt elementa in genere dicantur tam ea, quæ sunt Moysis, quã quę sunt Philosophię. Ille siquidem mortuus est ab elementis mundi qui non ponit spem salutis in purgationibus animarum, quas tamen ponunt Platonici, & schola Simonis Magi. Et rursus si renunciauerit omnibus præmijs, quæ humanæ iustitiæ admiscentur: & vt ait Ambrosius, si errores quos humana adinuenit traditio, contempserit.

Rom. 6. Quare qui mortuus est, vt ait Paulus: iustificatus sit à peccato. Infrà 9.

2. Cor. 5.

Ab elementis mundi huius qui sit mortuus.

B. Ambr. hoc loco.

Vocat elemẽta mũdi, legis onus, nõ quod hic mundus illorum autor fuerit, sed quòd mundus autor sit illius opinionis, quæ est hominem iustificari per opera legis coram Deo. *Quid adhuc tanquam viuentes in mundo decernitis?* Hoc est: Quid est in causa, cur tãquam nondum mortui illis elementis, sed adhuc in illis viuentes, decreta Dei his elementis aut decernitis, aut passiuè, decretis eiusmodi oneramini? verbum enim Græcum est δογματίζεσθε, quod vtrumque sensum recipere potest, & actiuum, vt significet, quid dogmatizatis, aut quid decernitis, siue vt Tertullianus dixit, sententiam fertis. Alter sensus esset, vt verbũ illud passiue sumptum significet: Quid dogmatizamini? siue, Quid decretis oneramini, & implicamini, & eiusmodi praeceptis adhuc teneri vos permittitis?

Legis onus, elementa mundi cur Apostolo. Rom. 3.

Quid significet: Quid ad huc tãquam viuentes in mundo decernitis.

Tertul lib. de resurrect. carnis, inter init. & medium. Alter intellectus eius dicti.

Ne tetigeris, neque gustaueris, neque contrectaueris. Quæ sunt omnia in interitum ipso vsu. In primis hęc erant fortassis illorum pseudapostolorum verba μιμητικῶς, expressa à Paulo: quare deficere videtur Ambrosius, dicens hęc verba in illorum non dici persona.

Quinã dicerent: Ne tetigeris, neq; gustaueris, neq; contrectaueris

Secundò perpende, primum verbum, Ne tetigeris, Μὴ ἅψῃ, propriè vertendum esse, Ne sitaueris: quia alioqui dicere, Ne

tetigeris

Prima Apoſtoli iſtis verbis alluſio.

tetigeris, neq; cōtrectaueris, eſſet inanis repetitio. Verbũ etiam ἅψῃς non tantũ ſignificat tangere, ſed etiam ciſitari, vt prohibitio ſit: Ne ciſites, ne guſtes, ne contrectes. Et videtur alludere Paulus ad multa præcepta, q̃ ſunt in Exodo, Leuitico, Numeris, & Deuteronomio de his rebus. Et fortaſſis hęc eadem præcepta in ſuam ſcholā receperat Simon Magus, in quem præſertim hęc epiſtola, & illa ad Epheſios ſe opponit, vt Chryſoſtomus, Theodoritus, & Græca ſcholia docent. Fortaſſis etiam Paulus alluſit ad verbũ Chriſti, non quod intrat in os, coinquinat hominem. Alibi etiã dixit. Non eſt regnum Dei eſca & potus. Obſeruat Auguſtinus ep. ad Paulinum, in illis verbis, Ne tetigeris, neque gſtaueris, adhibendam eſſe pronunciationem in vultu, & in modo vocis per irriſionem, ſicq; verba poſuit eorum, qui dicunt: Ne tetigeris, neq; guſtaueris, cum ſint omnia munda mũdis. *Quæ ſunt omnia in interitum ipſo vſu* Id eſt: Quòd totum genus doctrinæ, & religionis ducit hominē in interitum: quia illa legalia iam mortua erant, & breui futura mortifera. Et ait: *Ipſo vſu.* Vbi apertius Græca habent: *Nullus enim bonus vſus eſſe poterat eorum quæ extincta erant.* Sicut etiam alibi habetur: *Et qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur.* Gręcè enim legimus, χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι. id eſt, ſic vtentes hoc mundo, quaſi non abutantur. Et ita interpretantur Auguſtinus, & Ambroſius.

Altera alluſio Matth. 15. Rom. 14.

B. Aug ep. 59. in ſolut. 7. q. à med. to. 2.

Tit. 1.

Legalia Moyſis ab aduētu Chriſti cur eſſent interitũ ipſo vſu.

1 Cor. 7.

Auguſt. ibi. Ambroſ.

Subdit: *Secundum præcepta, & doctrinas hominum.* Alludit ad illud Eſaiæ: *Et timuerũt me mandato hominũ & doctrinis,* Vocat enim abuſum tales obſeruantias legis, quia autoritate Dei nō ſuſtentabātur. Iam enim lex ceſſauerat, & Moyſes mortuus erat. Et tantùm hominum autoritate, & præceptis nitebantur, & ita quod olim diuinum erat, reddebatur humanum.

Quænā præcepta, & doctrinę hominum hoc loco dicuntur. Eſai 29. Matth. 15.

Hieronymus verò, & inter alios Baſilius in caput primum Eſaiæ, & Græca ſcholia, illa verba: *Quæ ſunt omnia in interitum ipſo vſu,* interpretantur ſic, dicentes: Omnes fructus terræ datos eſſe vt conſumantur, & in vſum noſtrum cedant, & ita in ſtercora rediguntur, & ſecernuntur: quemadmodum & alibi dicitur: *Eſca ventri, & vēter eſcis: Deus autem & hunc, & hanc deſtruet.* At Manichęi & alij hęretici abſtinebant propter cibi honorem à carnibus, quia dicebant animalia habere animam rationis participem: quos Clemens Rom. lib. 6. ca. 10. Apoſtolicę diataxis notauit.

De verbis illis: Quæ ſunt omnia in interitu ipſo vſu, Hieronymus Baſiliuſ: que quid ſentiant.

1. Cor. 6.

Clem. Rom.

Poſtremum dubium diluendũ eſt, & explicanda illa pauca verba, ſed perplexa, & difficillima, nempe: *Quæ ſunt rationem quidē habētia ſapientiæ in ſuperſtitione, & humilitate: & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.* Inprimis igitur vt ſenſus literalis comprehendi queat, notandũ eſt, ſermonē eſſe de illis pręceptis, & traditionibus quorũdam pſeudapoſtolorum, qui homines erant, & ſeducere Coloſſenſes tentabant, Moyſis legem reuocantes.

Ad VI. quæſt reſpon.

De his verbis: Quę ſunt rationē quidē habentia ſapientię, &c. quo modo accipienda ſint.

Deinde perpende illud: *Quæ ſunt rationē quidem habentia ſapientia.* Gręcè legi, ἅτινά ἐστιν λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας, quę quidā verterũt. Verbo tenus quidem ſpeciē habent ſapientiæ. Sed Græcè reuera nihil eſt quod reſpōdeat verbo tenus: cui verbo volũt rem ipſam opponi, quod non eſt opus. Et ideò melior eſt noſtra lectio. Nã quod vox λόγος, nō ſoleat accipi pro ſpecie, ſiue ſimilitudine, leue eſt: quia iuxta ea, de quibus loquimur, ſermonem ſolemus attēperare. Idem eſt ergò, habere rationem ſapientiæ, ac habere ſpeciem, vel imaginem. Sicut illud eſt in poſteriori ad Timotheum: *Habentes ſpeciē quidem pietatis: virtutem aũt eius abnegantes.*

Inepta quorundā interpretatio illorũ verborũ.

1. Tim. 3.

¶Habere ergò rationem ſapientię, intellige excellentis cuiuſdam doctrinę, & de cœlo delapſæ eruditionis. Et videtur Gnoſticos, qui ſibi omnem ſcientiam tribuebant, notare. Hieronymus refert ad Iudaizantes, & deuterotas. Chryſoſtomus dubius eſt, an ad hos, an ad illos referēdum eſt. Veriſimilius eſt vtroſq; reſpexiſſe. Auguſtinus tamen rationem propriè accipit, & ſapientiam impropriè, hoc eſt, pro non vera, ſed falſa, vel mundana.

De eiſdē verbis Apoſtoli variæ Patrũ ſententiæ ponuntur. Hier ep. 151. q. 10. in fin. to. 3. Chryſ hom 7. Aug ep. 59 in ſolut. 7 q in fin tom. 2. 1. Cor. 1.

Sic etiam Apoſtolus ſolet vocem ſapientiæ vſurpare, vt cum ait: *In Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum.* Et ſicut in textu Apoſtoli citato ad Timotheum ſunt illa duo aduerbia, μὲν & δὲ, quorũ vnũ alteri reſpondet, ita etiam hoc loco. Et ſi nō ſit δὲ reſpondens, ſupplendum tamen eſt more Hebręo, & ſecundũ rationē aduerſantium rationum. Et ſecundum Demetrium Phalereum in lib. de interpretat. elegantiæ cauſa, & vt ipſe ait, magniloquentię, ſupprimitur interdum ſecunda particula δὲ, quæ ſignificat, autem, aut verò.

Demet. Phal.

Quod verò Hebræis ſit mos eiuſmodi particulam aduerſantem ſupplere, teſtatur Pſalm. 118. *Anima mea in manibus meis ſemper: & legem tuam non ſum oblitus,* pro eo, quod dicendum erat: Et tamen: Rurſus: *Adoleſcentulus ſum ego, & contemptus: & legem tuam non ſum oblitus,* vbi eſt ſupplendum, tamē: & cęcus natus: In hoc mirabile eſt, quia vos neſcitis vnde ſit, & aperuit meos oculos, id eſt, tamen aperuit meos oculos. Lucas etiã, qui inter Euangeliſtas eloquētiſſimus eſt teſte Hieronymo, Act. 1, dixit: *Pri-*

Quibus locis Hebræa lingua vt alibi de more, aduerſantē dictionem non exprimat. Act. 1. Pſalm. 118. Ibidem. Ioan. 9.

145.à med & alibi, tom 3.

mum quidem sermonem feci de omnibus o Theophile, nec tamen addidit illi particulę respõdentem vocem,idq; in alijs locis Lucas fecit. Hæc dixerim propter Hieronymũ, qui tribuit imperitiæ Grammatices defectum illius particulæ: quare sensit particulam μὲν, redundare. Erasmus verò dixit, esse orationem esse inabsolutam.

Idĕ ep. 15 2.q. 10.& alibi eodem 10.

Explicantur hæc: In superstitione, & humilitate, & non parcendũ corpori.

Iam quæ sequuntur, discutiamus. *In superstitione, & humilitate, & non ad parcendum corpori*. Quibus tres dictiones tantum Grçcè respondent, nimirũ ἐθελοθρησκείᾳ ταπεινοφροσύνῃ ἀφειδίᾳ σώματος: qui sunt tres colores ostendentes rationem, & specimen sapientiæ. Primum vocabulum, cultum spontaneum, siue voluntariam religionem pro arbitrio cuiusuis abstinendi à cibis denotat: In qua voce alludit ad ea, quæ superius dixit: *Nemo vos seducat, volens in humilitate, & religione Angelorum*: nam ibi est participium Volens, & religio, quæ Græcè dicitur θρησκεία. Deinde illa voce alludit ad voluntarias oblationes legis, quæ Nodoboth dicuntur, de quibus Deut. 16. & Num. 30. vbi mulier, quę iurauit per ieiunium, & cęterarum rerum abstinẽtiam, animam affligere, votum reddere iubetur, & maximè Amos 5. illæ spontaneæ oblationes proponũtur. Significat igitur omnem voluntariam religionem, quam sibi quisq; finxit ex cerebro.

Num. 30.

Secundum verbũ (scilicet ταπεινοφροσύνῃ) significat humilitatis virtutem, & ex corde profectam, quãtum ad vocem attinet. Sed hic pro falsa, & ficta humilitate ponitur, quæ non est ex Euangelio, sed pugnat cum Euangelio: quia ex falsa humilitate Iudaizantes Euãgelio admiscebã legẽ. Et vt testis est Augustinus, ac B. Thomas, omnis ritus colendi Deum, qui à Deo non est, nec ab Spiritu sancto per Ecclesiam traditus, sed voluntate hominum inuentus, superstitiosus est. Et supplendum in hac voce secunda illud quod fuit in prima. Nam vt in illo fuit ἐθελοθρησκείᾳ, ita etiã ἐθελο ταπεινοφροσύνῃ, vt sit spontanea humilitas, & nõ præcedta. Et tales fortasse fuerunt Esseni, Brachmanes, & Pythagorei, qui hos ritus, & superstitiones propria voluntate sibi præscripserunt, propter humilitatem, & animi deiectionẽ, vt aliquid prę cæteris in communi vitę cursu manentibus admirandum facere videntur.

Aug li. de vera relig. 10.1. & lib. 2. de doct. Christ. c. 25.
Tho 2.2.q. 39. art. 1.
Essenorum, Brachmanarũ, & Pythagoreorum quid de cultu diuino sentẽdũ.

Tertia vox fuit ἀφειδίᾳ σώματος, quæ si Latinè ad literam conuertatur, significat imparcentiam, siue imparsimoniam corporis, cùm scilicet quis non parcit, aut corpori, aut pecuniæ, aut somno φείδομαι, enim parcere significat, & cũ particula α negante fit ἀφειδία, quia volunt videri non parcere corpori suo, quod vexant ieiunio, & alijs asperis. Et si huic voci adiungas id, quod priori fuit additum, dices ἐθελοαφειδία, id est voluntaria imparcentia. Et reprehendit inusitatam rationem abstinendi: quia abstinebant cum iniuria, & læsione corporis, citra Spiritum reuelationis. Hinc idololatræ Sacerdotes Baal cultris, & lanceolis incidebant carnes suas, & perfundebantur sanguine: Montenistę tres Quadragesimas voluntaria sua religione obseruabant, nec ob id fuerunt sanctiores Ecclesia Catholica, quæ vnam tantum obseruabat, & obseruat, De qua Hieronymus ad Marcellam: *Nos*, inquit, *vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus*. Et Tertullianus, qui partes Montani fouit, librũ scripsit, quem inscripsit: In Psychicos, id est, in Catholicos quos illa voce Græca animales vocabat, quòd vnam tantum Quadragesimam obseruabant. Tales fuerunt & Circuncelliones, ex Donatistis, & postea hæretici quidam dicti Flagellantes se, & nostro seculo Anabaptistæ. Cum tamen Deus creauerit cibos ad percipiendum cum gratiarum actione.

Iudaizantiũ ac Montanistarũ nimia abstinentia.
3. Reg. 18.
B. Hier. ep. 54 circa med. tom. 2.
Catholici cur Psychici Tertulliano.
1. Tim. 4.

Non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Hic finis est huius capitis. Et quia his verbis reprehendere illos videtur, supplẽda est hic aduersatiua, Tamen, vel Autem, vt integra sit, & absoluta clausula, quemadmodũ sæpius diximus. Vt sit sensus: Quæ sunt rationem quidem sapientiæ habentia in superstitione, & humilitate animi, & in imparcentia corporis: non tamen, vel, nõ autẽ in honore, vel pretio aliquo ad saturitatem carnis (hæc enim habent Gręcè οὐκ ἐν τιμῇ τινι) non tamen sunt alicuius pretij. Nam vt honor apud Apostolũ, pro indumento corporis accipitur, siquidem inhonestis nostris honorem abũdantiorem circũdamus: & vt Cominus declarauit præceptum honorãdi parentes muneribus, ac debitis subsidijs ad vitam tuendam prosequi parentes & iuxta Apostolũ. *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore sunt honorandi*: Ita hic negare honorem corpori, est necessaria in victu, & vestitu subtrahere.

Explicatur & illud: Non in honore aliquo ad saturitatem carnis.
Duplex honor.
1. Cor. 12.
Matth. 15.
1. Tim. 5.

Cæterum cum Paulus alibi dixerit: Carnis curam ne feceritis in desiderijs, hic verò nolit subtrahi carni ea quæ sunt necessaria: nequaquam sibi contradicit. Vult enim haberi curam corporis, & carnis nostræ, quatenus sana præstet officia sua Spiritui, & inseruiat. Alibi autem vetuit, ne eius curam haberemus in desiderijs suis, siue concupiscentijs, ex quibus oriũtur peccata

Si corpori, vel carni iuxta Apostoli parẽdũ nobis est, ab eodẽ cur iubemur carnis curã nõ facere in desiderijs.
Rom 13.
Galat. 5.

nam caro semper concupiscit aduersus spiritum?

Dicti huius Apostoli: Et nō ad parcendū corpori, duplex sensus.

Aug. ep. 59. in solut. 7. q. ad calcem.

Hier. ep. 151 q. 10. prope fin. tom. 3.

Porrò illa Apostoli verba Latini autores sensu reprehendentis accipiunt, præter Augustinum, & Hieronymum prędictis in locis: nimirum id, & non ad parcendum corpori, interpretantur quasi sit condolentis, hoc sensu: Miserè torquent cor dus sine fructu: qui decipiuntur ficta superstitione, & humilitate.

Illud quoq; Et nō ad satu ritatē carnis, dupliciter intelligitur.

Prudēs lector hoc loco nouarū quarun dā hęresum scopulos quo modo vitabit.

Et non ad saturitatem carnis, vocat eam victus rationē, quā pro sanitate tuenda corpus requirit, & pro ratione animū in veræ pietatis operibus exercendi. Quanquā non desint qui Gręcā prępositionē πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκὸς interpretantur, contra saturitatem carnis. Declarat enim in quo non parcant corpori, in eo scilicet, quòd non præstant necessaria corpori ad vitā; & ideò carnem posuit, in qua tacita est antithesis spiritus, & præstantioris vitæ.

Hactenus explicata est litera, quantum per nos fieri potuit. Et quia multa in ea cōtinentur, quæ possent ab hæreticis detorqueri pro suis falsis dogmatibus tuēdis; primò lector ante oculos habeat, ne hæreticorum argutijs implicetur, hanc epistolam scriptam fuisse ab Apostolo contra familiam Simonis Magi, & Iudaizantes, qui ad legem reuertebantur, vt inter alios Epiphanius antiquitatis obseruator tradit, & Chrysostomus cum suis sectatoribus in huius epistolæ interpretatione docent. Quare Lutherani, qui hoc caput detorquent à vero sensu, non sunt audiendi, vel cùm interpretantur philosophiam, quę argumenta quęuis à ratione petita sumit in rebus quæ ad fidem spectant, non conuenire: quia multa in hoc mundo accidunt, quæ ratio offensa multis, quæ in hoc mundo accidunt, non potest statuere, quod mundus gubernetur à Deo.

B. Epipha. in hæresin, 21.

Quam solā hic Apostolus philosophiā damnet, ac reprobet.

Quòd autem Paulus de certa specie philosophię, quę inducebat mediatores Angelos, loquatur, ex inde probatur, quia ideò dixit: *In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis: in ipso estis repleti: ipse est caput omnis principatus, & potestatis: ex quo omne corpus, &c.* Vitanda ergò philosophia haud dubiè, sed diuersa, aut aduersa ijs, quæ Paulus tradit, id est illa Simonis, quæ sumpta est à Platonicis, & Iconicis philosophis. Quare non notat Apostolus eos, qui in Theologicis rebus immodica vtuntur philosophia: nam etsi illi reprehensione digni sint, non tamē hoc loco (vt dixi) notantur à Paulo, cum illo tempore non essent tales.

Traditiones hominum

Deinde quod traditiones hominum detorquent ad constitutiones Monachorum; alienum est à proposito. Non enim ait A-post. per, sed secundum traditionem hominū: quæ prępositio declarat, eodē pertinere traditionem hominum, quò ad præcedentia, de quibus erat sermo: nec rē diuersam esse à philosophia, & inani fallacia. Et licet dixisset, per traditionem minimè haberent hunc locū de monachis intelligendū, cùm huic sensui tota series scripti repugnet. Vbi enim in tota hac epistola mentio traditionum monasticarum?

non esse instituta monastica.

Tertiò excutienda particula: *Secundum elementa mundi*, quam illi nebulones tanquā tertiam rem ponunt, ordinationes politiæ intelligentes, cùm nec præpositio Secundū nec consequentia scripti Apostoli; eum sensum admittant, sed ex eo sensu sequeretur, quòd vitandæ essent sicut inanis philosophia omnes politicæ ordinationes; quod est dogma Anabaptistarum, qui dixerunt ordinationes ciuiles cauendas eatenus, ne in eis constituatur iustitia Christi. Sed improbabilis est hęc sententia, cùm hæc omnia ex æquo mandet euitari: & Simon, in quem proculdubio agitur, nunquam docuit iustitiam esse in legum politicarum obseruatione.

Elementa mūdi ordinationes ciuiles

Quartò in illa verba: *Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi*; ad constitutiones ecclesiasticas de ciborum, & dierum festorum obseruatione, infeliciter hæretici detorquent. Sed indoctè id fieri, ostendit vocula. Ergò, quæ respicit ad iudicie, & legales ceremonias. Facit etiā quod ait: Quæ sunt vmbra futurorum, apertè declarans sermonem esse de delectu, & cibis legis Mosaicæ, de quibus erat institutus sermo.

His verbis: Nemo nos iu dicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, Ecclesiastica ieiunia, aut festiuitates minimè tolli.

Quintò, quod ait de religione Angelorum, de cælibatu quidā interpretātur, quasi diceret Apostolus, non esse hominis, sed Angelorum sine vxore vitam ducere: Sed impudens est, & penitus violenta ipsorum commentatio, & aliter docet Patrum antiquitas de religione Angelorum, & veterum interpretationes, & extra statum epistolæ est, an in negotio salutis sit inuocādus Christus, ita vt nemo alium viuorum inuocare debeat: quia tantum hic vetat Angelos Simonis agnosci, siue extra Christum Angelos, quos per se vt aliquid valentes adhibere solebat Simon.

Hęc interpretatio: Nemo vos seducat in religione Angelorū, id est, cœlibatu, quam pueri lis & absurda.

Sextò in illud: *Tāquam viuētes mūdo decernitis*, vel dogmata suscipitis, de cibo, & potu mirè quadrare putant quę dicuntur, cōtra canones Pontificum de ieiunijs, & delectu ciborum, sed faciunt, vt ille dixit, Næ intelligendo vt nihil intelligant.

Id: Quid adhuc viuentes in mūdo decernitis? quo modo detorqueant hæretici.

Terent. in Prolog. Andr.

Septimò, cùm hæc epistola memoret

præcepta

Eorũdem de traditionibus hominum detorta sententia.

præcepta & traditiones hominum ; Hæretici intelligunt eas quæ nihil habent consentaneum cum Scripturis, sed tantum à ratione non imbuta fide prolectæ sunt, vt erant Iudaizantium,& Simonis. Et cum his velle comparare decreta Pontificum, & Episcoporum, capitis est planè insani, & videre veritatem nolentis. Nam hæc omnia ab hominibus fide imbutis,& caput Christum tenentibus profecta sunt,&ad fouendam charitatem, quæ planè sunt Euangelica.

Qui in Apostoli verbo voluntarias fidelium eleuẽt oblationes, ac vota.

Octauò in voce ἐθελοθρησκείας,id est, volũtarij cultus,siue religionis spontaneę,putant ab illis peti monachorum regulas probatas ab ecclesia:sed eadem profectò imperitia,qua superiora. Nã Propheta dixit. *Voluntariè sacrificabo tibi*,vbi innuit, aliqua spõtè Deo sacrificari. Et in libro Numeroum:

Psal 53.

Num. 30.

Si vxor vouerit,& iuramento se constrinxerit,vt per ieiunium,vel cæterarum rerum abstinentiam affligat animam suam,&c. Et affligere animã, idem est ac humiliare apud Esaiam, quod ieiunijs contigit, quod Græcè νηστεύειν dicitur, & significat ieiunare ἀπὸ τ̃ ὑστερεῖσθαι σιτίων.id est,à vacuitate ciborum, quę molesta est naturæ. Nam & Latinè à quodam intestino corporis,quod semper est vacuũ, & dicitur Ieiunium,nomen accepit,de quo Celsus libr.4. ait Ieiunium intestinum esse corporis,quod nunquam quod accipit, retinet,sed semper in inferiores partes transmittit.

Esa.58.

Ieiunij nomẽ vnde descendat.

Epiphan.

Epiphanius in Compendiaria doctrina Ecclesiæ Catholicæ sub finem, *Quidam*,inquit,*ex bono proposito, pietatis exercitatores in ipsa Ecclesia semper ieiunant,excepta Dominica, & Pentecoste,&c.* Nec hic longius hoc prosequor, cùm per se manifestum sit,placere Deo voluntarias nostras oblationes, siue sint de bonis fortunæ, siue de bonis corporis,siue de bonis ipsius Spiritus, & animi.

Priorum siue à superiorib⁹ indictas siue voluntarias corporis castigationes impiè ab hæreticis superstitionem vocari.

Denique incommoda corporum, & salutares afflictiones,& carnis macerationes, quæ ab Ecclesia indicuntur,aut spontè assumuntur, dicunt hoc loco à beato Paulo damnari quasi superstitiosa. Sed age,si afflictio corporis, & abstinentia, & luctus Christianus reprobantur à Christo in statu Christiano, quorsum Ioannes Baptista venit vestitus pilis Camelorum, & neque manducans, neque bibens? Quare Christus ieiunauit quadraginta dies, & quadraginta noctes? Cur dixit Dominus Pharisæis,futurum tempus,quo, ablato Sponso, Apostoli erant ieiunaturi? Et cur non dixit, Discipulis meis indicere nolo ieiunia, quia id sapit superstitionem? Et cur Paulus gloriatur in ieiunijs multis, & in frigore & in nuditate? Et cur toties tam in Veteri, quam in Nouo Testamento pro imploranda de cęlis Diuina gratia,indicebãtur prius ieiunia,& orationes? Cur etiam Dominus dixit: Hoc genus dæmoniorum non eijcitur nisi per orationem, & ieiunium? Et si ieiunãtes nihil merentur,cur Christus beatificat luctum? Et cur dixit: Tu autem cùm ieiunas,vnge caput tuum, & faciem tuam laua,&c. Et Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi? Sed longum est hæc persequi per se notissima,& omnibus obuia. Et de his hactenùs.

Matth 3.
Infrà 11.

Suprà 4.

2. Cor. 11.

Matth.17.

Supra 6.

DISPVTATIO VI,

In verba tertij capitis ad Colossenses: *Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram,mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cùm autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, &c.* vsque in finem capitis.

I.dubitatio.

PRIMÒ Occurrit dubitare circa hoc caput,cur Apostolus initium sumat dicendi ab illa vocula illatiua. Igitur, & quomodo nos hic positi possimus gustare, & sapere quæ sursum sunt, cùm illa longè à nobis distent,aut quomodo nos non quæramus terrena,sine quibus non viuitur in hoc mundo? Secundò, cur dicitur Christus vita nostra nobis apparere cum Christo in gloria? Tertiò,quę sunt ista membra mortificanda nobis super terram, cùm iam dixerit superius: *Sepulti enim estis in baptismo cum Christo,& circumcisi,&c.* Quartò, explicandum est, quid est exuere veterem hominem, & nouum induere; cuius noui induitionem explicans,ait. *Induite vos ergo, sicut electi Dei,sancti, & dilecti, viscera misericordiæ benignitatem,&c.* Quintò, cur potiùs charitatem super omnia habendam esse docet:& si tanta est fides,vt hæretici docent,cur non potiùs dixit fidem super omnia habendam?& cur potiùs charitas quam fides vocatur vinculum perfectionis? Sextò, quomodò dicitur pax exultare in cordibus

Secunda.

Tertia.

Coloss.2.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

dibus nostris; cùm tamen loco huius verbi Græcè legatur βραβευέτω. Septimò, quomodò verbum Christi inhabitat corda nostra, cùm sit accedens, & non substantia per se subsistens, quæ habitare possit. Octauò, an illa verba: Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Iesu Christi facite: sint præceptum, an consilium, cuius omissio nō sit peccatum. Postremò, quare subiungit præceptiones particulares filiorum, & parentum, seruorum, & dominorum, quas ferè in omnibus epistolis solet adiungere. Parua quidem sunt dubia, & quæ magnam doctrinæ supellectilem non exigunt, vt expediantur; ea tamen euoluere, explicare, cùm sint Apostoli verba, non potest non esse operæ pretium.

Septima.

Octaua.

Nona.

Quod ad primum attinet, cum superiori capite dixisset Apostolus, Colossenses mortuos cum Christo in baptismo, & vna cum illo resurrexisse; hic iam exhortationem verè sanctam instituit, & ostendit. Christiani hominis statum nihil aliud esse, quam resurrectionem cum Christo. Nam vt illi datur quadraginta dierum spatium, quo suscitatus Christus mansit in terra, viuens adhuc immortalis, eosque in discipulis de regno Dei instituendis exegit, & postea perpetuò regnaturus in cœlum ascendit: ita & nos, qui per illius mortem vitam gratiæ recuperauimus, debemus Deo immortaliter viuere, hoc est inculpatè, & sine crimine, expectantes pariter post elapsos quadraginta dies, qui terminus est vitæ huius, beatam perfectę resurrectionis possessionem per conscensum cœlorum adipisci. Sunt igitur quæ sequuntur, omnia ad vitæ informationem, faciliusq; intelligi à nobis quam præstari possunt. Et id significat illa particula igitur.

Ad I. quæst. responsio. De causa illationis huius: Igitur si consurrexistis cū Christo, & reliqua.

Act. 1.
Ibidem.

Altera verò quę sequitur, Si, nō tam dubitantis est, quam asseuerantis, vt sæpè poni solet. Si enim, idē est quod, quia. *Quæ sursum* (inquit) *sunt, quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens.* Quærimus autem superna non tantùm sola fide, vt hęretici decepti, & decipientes colligunt, sed per opera charitatis, & iustitiæ, vt per sanctam in eis perseuerantiam. Et quia Christus est caput nostrum, nos autem eius membra; demus operam, vt mente, affectu, & cogitatione cum eo versemur. Ob id enim ascendit, & cum eo etiam nostra corda ascenderent, & ad se omnia traheret. Et vt intellectu quęrimus ita voluntate sapimus & cœlestibus afficimur, nōn autem terrenis.

Si pro quia, more Script.

Vti quæramus potissimum quæ sursum sunt.

Ioan 12.

Quia ergò gustando & sapiendo probamus, quæ sursum sunt; obijciet aliquis, quomodò degustari possunt ea, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. quæ præparauit Deus diligentibus se? Respondeo, modum esse, degustari ipsum Deum, de quo dicitur: *Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde?* & quam sit Christus dulcis in Cruce. Degustata etiam arrha tantorum bonorum, hoc est Spiritu sancto, de quo: *O quam bonus, & suauis est, Domine, Spiritus tuus.* Non enim omninò dimisit nos Deus pignoris expertes, atque adeò arrhabonis ad stabiliendam nobis promissionem, in quo est quædam prægustatio. Alioqui si nullo dulciario crustulo alliceremur, quis talia operaretur, & tantos exantlaret labores, aut quis libenter tanta pateretur? Redierunt exploratores missi à Moyse in Terram promissionis; retulerunt in ea esse vrbes muratas, & homines excelsos velut gigantes, quibus ipsi comparati erant, veluti locustæ; attulerunt vnam, ficum, & malogranata. In ficu agnoscimus Diuinæ essentiæ dulcedinem: in palmite cum vua, gaudium ex visione Christi, & sanctissimæ Matris eius: & duos illum portantes, nimirùm Iudæos præcedentes, qui non viderunt, & Christianos, qui eum præ oculis semper habere debent, vt sequantur eius exempla. Ciuitates munitæ, sunt securitas æternę vitæ: quia gaudium illud nemo tollet à nobis: malogranata, beatorum consortij iocunditas: homines excelsi & gigantes, quibus Iudæi exploratores agnoscebant se velut locustas; sunt homines beati, qui tantum nobis præstant, vt præ illis nihil esse videamur, de quorum magnitudine dixit Christus, *Qui minor est in regno cælorum maior est Ioanne Baptista.* Exploratores boni fuerunt Iosue, & Caleb, qui & viderūt ipsi. Hic Iosue Christus est, qui vnigenitus est, & de sinu Patris descendit; & Caleb, Paulus est, qui audiuit arcana verba, quę non licet homini loqui; & Stephanus, qui iam moriturus vidit cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei, & Ioannes qui vidit nuptias Agni, & alij sancti, & magni viri, quibus Deus sanctum sanctorum patefecit.

Quæ sursum sunt, cū sint inuisibilia, qua ratione gustentur.
1 Cor. 2.
Esa. 64.
Psal. 72.
Sap. 12.
2. Cor. 1.
Diuini gust* necessitas in viatoribus.
Num. 13.
Quid ficus, botrusq; ac duo viri portātes, nec nō vrbes grādes, atq; muratæ: quidq; malogranata de Terra promissa, atq; gigantes olim præsignauerint.
Ioan. 16.
Matth. 11.
Ioan. 1.
2 Cor. 12.
Act. 7.
Apoc. 19.

Addit: *Non quæ super terram:* In Antithesim eorum quę sursum sunt, ponit terram: id est, quę mundus hic suggere potest, hoc est diuitias, delicias, honores, &c. Quaobrē hoc certum est diuinę gratię signum, terrenorum in veritate contemptum, & cœlestium amorem sentire.

Terrena quæ nobis minimè quęrēda.

Quòd si quis quęrat, quomodo nos, qui terreni sumus, terrena quærere prohibemur, cùm sine illis viuere non possimus? Do-

Quomodo id à nobis.

fiet, queat, cũ ex terra cõste mus, simusq; terreni.
Matth. 6.

Dominus respondit. *Quærite primum regnũ Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis*, veluti aditamenta. Et vbi præcipuè mens quęrit regnũ Dei, temporalia, & terrena, quę propter illam quæruntur, quodãmodo æterna, & spiritualia fiunt.

Qua morte essent mortui Colossenses, vt ait Apostolus.
1 Ioan. 2.
Vita Colossensiũ quomodo abscondita fuerit cum Christo in Deo.

Ad secundum dubium circa illud; *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*: respondemus de morte spirituali esse sermonem, qua in baptismo morimur, & mundo renunciamus, & triplici eius concupiscentię, carnis oculorum, & superbię vitę. *Et vita vestra abscõdita est cũ Christo in Deo.* Id est: Vita vestra per gratiã & gloriam futuram, quę iure iam vestra est, tantisper vobis seruatur abscondita in Deo inuisibili, & Filio, qui etiam absconditus est vobis, qui ambulatis nõ per speciem, sed in ænigmate. Mundus enim non videt vitam vestram spiritualem, & quomodò in vobis regnet spiritus; sicut nec videt vitam Christi, qui tamẽ maximè & gloriosè viuit apud Deum. Rectè dictum fuit ab Epicuro: Λαθεβιωσας, id est, Latè, dum vixeris. Et Ouid. de tristibus eleganter dixit.

Ouid lib. 3. de trist. eleg. 4.

Crede mihi: benè qui latuit, benè vixit: & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Hęc ille explicans illum hominẽ latere, qui se suo pede metitur, & supremos gradus supra fortunam suam non ambit, manens sua sorte contentus.

Christ' quãdo apparebit vt cum illo Colossenses in gloria.

Cùm autem Christus apparuerit vita vestra, scilicet in die Iudicij, vt etiam mudus pro verò Deo, redemptore, vel inuitus agnoscat) *tunc & vos apparebitis* (hoc est manifestabimini toti mundo) *cum ipso in gloria*, vel cũ gloria, & honore vestro summo. Ita enim dixit spiritus sanctus de impijs: *Mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorũ æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodò computati sunt inter filios Dei & inter sanctos sors illorum est.* Et Paulus: *Nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarũ, & manifestabit consilia cordium. Et tunc laus erit vnicuiq; à Deo.*

Sapient. 5.

Ad II. dub. Christus cur sit vita nostra
Ioan 11.

Dicitur autem Christus vita vitę nostrę, & quatenus Deus est, & quatenus homo illam promeruit; & suo marte suscitatus est, & dixerat prius. *Ego sum resurrectio & vita.* Ita Dauid quoq; dixerat: *Ego autem in iustitia* (id est cum iustitia bonorum operum ex fide) *apparebo conspectui tuo, satiabor cùm apparuerit gloria tua.* Tunc, inquam vos apparebitis cũ Christo, de quo dixit Ioannes; *Charissimi filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, &c.* Et paulò antè: *Et nunc filioli manete in eo: vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius.* Et hoc verbum Apparendi significat quid insperatum, & admirabile in Scripturis. Vt: *Signum magnum apparuit in cælo*; & Angelus apparuit in somnis Ioseph, & in descensu Spiritus sancti apparuerunt discipulis dispertitæ linguæ, & Herodes didicit à Magis tempus stellæ quæ apparuit Angelus de cęlo confortans Dominũ; item, *Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.* Denotat ergò hoc verbum in Scripturis, & primũ de cęlo aduentum, vt cùm Ioannes ait: *Verbum quod apparuit nobis*: & iterum, *Ille apparuit, vt peccata nostra tolleret.* Similiter etiam secundũ aduentum de cœlo, qui erat repentinus, & insperatus, & qualis esse solet furis in nocte.

Psal 16.
1. Ioan. 3.
Supra 2.
Christus cur dicitur apparere.
Apoc. 12.
Act 2.
Matth. 2.
Luc. 22.
1. Ioan. 1.
Infrà 3.
Matt. 24.

Ad III. quęst. Quæ mẽbra mortificanda sint nobis super terram.

Tertiæ dubitationi occurrimus, explicando, sic nos mortuos esse debere motibus veteris hominis, qui tamen facilè renasci possit: & ob eam causam ille labor nobis superest, vt eos exurgentes mortificemus. Ait: *Membra vestra, quæ sunt super terram*: id est, affectus terrestres, ne erumpant in peccata. Et nota, sic homines mortuos esse in Christo per baptismum peccatis, vt tamen semper inuigilare debeant ad nouos fomitis affectus & motus compescendos & mortificandos. Et quia vniuersitas peccatorum dicitur corpus, & superius etiam dixerat, In expoliatiõe corporis carnis ideò vitia, & internos motus ad peccata vocat membra.

Membra cur nostra sint mortificãda.
Osea 13.
Matth. 12.

Rectè etiam nominat ea, membra vestra quia peccata ex nobis sunt, iuxta illud: *Perditio tua Israel.* Et quemadmodum intellectus, siue mentis, id est, partis animæ superioris organa, sunt, quæ interiorem hominem vocamus, & secundùm hęc iam nos oporteat esse mortuos, nec opus sit amplius mortificari: ita sunt alia membra nostra super terram, id est, organa corporis, & exterioris hominis, & hæc nondum sunt mortua, sed ne reuiuiscant, & trahant in suas cõcupiscentias partem superiorem, & fiant nouissima hominis illius peiora prioribus, indies opus est nobis ea mortificare. Audi Chrysostomum hoc loco: *Mortificate*, inquit, *membra vestra terrestria. Quid dicis? Non dixisti, quoniam sepulti estis, quoniam simul cum illo sepulti estis, quoniam circumcisi estis, quoniam exuistis corpus peccatorum carnis? Quomodo ergo rursus dicis, Mortificate? Non ludis? Non aliter loqueris, quam si adhuc ista in nobis essent. Nõ est sibi ipsi contraria ista locutio: sed quemadmodum si quis statuam ante squalidam iam expurgatam, imò denuò quoque excusam, splendidamque exhibens: dicat quidem extersam esse, ac*

Chrys. hom. 8. in prin. to. 4.
Quomodo si mortuis sumus mortificare membra nostra debemus? teste Chrysost.

ſublatam rubiginem, admoneat verò rurſus vt diligenter tollatur rubigo, non is ſibi ipſi contradicit neq; enim abſterſam iam rubiginem, ſed eam qua poſtea rurſus accedit, auferre hortatur: ita & Paulus hic non priorem mortificationem dicit, neque priores fornicationes, ſed eas quæ poſtea ſuccedunt, hortatur auferre. Hæc ille doctè atq; eleganter.

Matth.12. Quamobrē caro noſtra, & quo modo mortificãda.

Non ſatis eſt ergò habere domũ carnis vacantem, & ſcopis mundatam, & ornatam, ſed danda eſt opera, vt ieiunijs, vigilijs, & orationibus affligatur: nam ſi otio, & ſolius fidei torpore ſtertere voluerimus, iterum membra noſtra captiuos nos redire in poteſtatem carnis facient, & vt in ea dęmones habitent, Dominus iuſtè permittet.

Immunditia & fornicatio bus membr. nominentur à Paulo.

Enumerat fornicationem, & immunditiam inter membra: quia per organa exterioris hominis perpetrantur & libidinẽ vocat πάτος, hoc eſt, malitiam, ſiue libidinem contra naturam, à qua Pathici dicuntur. *Auaritiam.* Dicit eam, quę eſt πλεονεξία, quæ vox eodem pertinet, quò cæteræ: & hæc tã hic, quam Epgeſ.5. dicitur Idolorum ſeruitns, quia auarus nullas eſſe credens cęleſtes diuitias, pro Deo ſibi conſtituit argentum, & aurum. Et hi vltrò vendunt animas ſuas ad lucra per fas & nefas congerenda. *Auaro,* inquit Sapiens, *nihil eſt ſcheleſtius, nihil eſt iniquius, quam amare pecuniam: hic enim animam ſuam venalem habet: quoniam in vita ſua proiecit intima ſua.* Et videntur hæc dicta propter obſcœnam, & abominabilem ſcholę Simonis turpitudinem.

Epheſ.5.

Eccleſ.10.

Ira Dei ſuper quos veniat filios incredulitatis.

Propter qua venit ira Dei ſuper filios incredulitatis. Pręſentis eſt temporis venit, ἔρχεται, id eſt, venire ſolet vindicta Dei vltoris ſuper filios non obtemperantes Euangelio. *In quibus ambulaſtis aliquando.* Eraſmus vertit, Inter quos, ſcilicet filios inobedientiæ, & incredulitatis. Sed melior fortè eſt noſtra lectio, In quibus, ſcilicet, vitijs. Sed cauendum, ne denuò reuertamur ad volutabrum luti. Et aliud eſt viuere in peccatis, aliud ambulare in peccatis. Primum indicat naturæ habitum; ſecundùm energiam, & operationem.

2.Petr 2.

Qua voce Apoſtolus tempus noui notare ſoleat teſtamenti.

Nunc autem deponite & vos omnia: Iram, indignationem, &c. Per aduerbium *Nunc,* accipe Noui Teſtamenti, & gratiæ tempus, vt ſæpè alias accipere ſolet. Et ait: Deponite vos non ſolùm craſſa peccata, quę commemoraui, ſed etiam minùs craſſa, vt ait Ambroſius, nimirum iram, indignationẽ, blaſphemiam, ſiue maledicentiam, turpem ſermonem, qui Græcè dicitur αἰσχρολογία, quæ verti poteſt turpiloquentia. *Nolite mentiri inuicem.* Quo verbo omne mẽdacium fraudulentũ vocat. Nec hęc verba cũ clara ſint, & alibi ſint explicata, longius interpretando immorabimur:

Ambroſ. hoc loco.

Ad IV. dub. Quid exuere veterem hominem, & nouũ induere.

Quarta dubitatio explicationis lumen accipit, ſi intelligat, illa priora duo participia, exuentes veterem hominem, & induẽtes nouum, in Græca lingua participia eſſe præteriti temporis, quaſi dicat: Poſtquam exuiſtis veterem hominem mendacem, & ad peccata iracundię, & fraudis inſtigantẽ, & poſtquam induiſtis nouum de cœlo, qui per fidem, & charitatem ſe exerit.

Vbi obſerua, veterem hominẽ non tantum ad portionem animæ inferiorem, id eſt, ad appetitum ſenſitiuum, ſed etiam ad ſuperiorem animæ partem, id eſt, ad rationem, & voluntatem extendi: vtraque enim pars corrupta eſt Adæ peccato, vt colligit Auguſt. lib. de Trinitate. *Interior homo ſi vtique renouatur de die in diem, profectò vetus eſt antequam renouetur. Intus namq; agitur, quod idẽ Apoſtolus dixit: Exuite vos veterem hominem, & induite nouum.* Idem libr.6. in Iulianum. *Motibus ſuis anima quos habet ſecundum Spiritum, aduerſantur alijs motibus ſuis, quos habet ſecundum carnem, & rurſus motibus ſuis quos habet ſecundum carnem, aduerſatur motibus ſuis quos habet ſecundum ſpiritum, & ideo dicitur. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & Spiritus aduerſus carnem. Sed propter hoc & de ipſa anima dictum eſt: Renouatur de die in diem, Neque enim ipſa in ſanctitate non proficit, cùm magis, magisq; minuit eas, quibus non conſentit, carnales cupiditates.* Hæc ille.

B. Auguſt.

Idem c.14. ſub init.

Galat.5.

2.Cor. 4.

Quis homo vetus Auguſtino, quis nouus.

Eſt ergò vetus homo, animus hominis, quatenus habet vitiatam naturam ex Adã, vitam agens ſecundùm illam infectionem. Et per oppoſitum elicitur quid ſit homo nouus ille, ſcilicet qui renouatur, & ſpiritualẽ vitam agit per fidẽ, ſpẽ, & charitatem. Et renouatur in nouum hominem, nõ vt erit in termino, ſed vt nũc eſt in via. Nam vt eſt in termino, non amplius renouabitur; nũc autem eſt nouus, & renouatur cõtinuò profectu. *In agnitionem Dei.* Id eſt, ad agnoſcendum quæ non cognoſcuntur niſi per reuelationem. *Secundum imaginem eius, qui creauit illum.* Græca habent exemplaria: Ad agnitionem, & imaginem eius qui creauit illum; vbi non eſt, ſecundum. Quare & Auguſtinus hoc agnoſcens annotauit li.14. de Trinit. his verbis: *Ideò autem ſecundum imaginem Dei: vt in ea re intelligatur fieri hæc renouatio, vbi eſt imago Dei, id eſt, in mente. Non itaq; ſic intelligamus, ſecundum imaginem eius, qui creauit eum, quaſi alia ſit imago, ſed ſecundum quam renouatur, nõ ipſa qua renouatur.* Hæc ille. Et nõ eſt ignotum more Hebręo, Secundùm, poni pro. In, iuxta illud: Secundùm hoc tempus veniã, pro, in tempore iſto veniam, pro

Verus homo quomodo renouetur in agnitionẽ Dei, ſecundũ imaginẽ eius qui creauit illum teſte Auguſt. *Aug c.10. in fine.*

in tem-

Rom. 9. Gen. 18. Quando renouetur homo ad imaginem Dei, & quê ad finê.

in tempore isto veniam, vt habet Apost. ad Rom. 9. Ac benè ait: *Secundum imaginem eius qui creauit illum*, homo enim in baptismo recuperat amissam per peccatum Dei imaginem, & similis Deo redditur, vt possit illum vti Creatorem glorificare, à qua cognitione null⁹ excluditur nisi propria culpa: quia Christus extra Ierusalem, nō intra pati voluit, ad quem nullo discrimine possunt omnes accedere, Iudæus & Gentilis, Barbarus & Scytha. Vbi Barbaro opponit Scytham, non quòd hic Barbarus non sit, sed quòd præ omnibus sit maximè barbarus, & huius comparatione cæteri barbari nō sint barbari. *Sed omnia*. Id est, Iustitia, pax, & sanctitas. *Et in omnibus Christus*. Et, posuit pro, etiam: quia pro communi omnium salute carne vestiri voluit, & pro omnibus pati. Et aduerbium, *Vbi*, Christum nouum hominē denotat, seu, quod idem est, imaginem, qua creatus est, demonstrat. Induite ergò vos, pro eo quod est, Sitis igitur vos induti, vt honesti appareatis coram alijs. Et idem est, quod alibi dixit: *Sicut in die honestè ambulemus*. Ex eo enim quòd in Baptismo induerunt nouum hominem, qui renouatur, explicat, monendo, per quas renouentur virtutes. *Viscera*, inquit, *misericordiæ*. Ad alios scilicet malè habentes. *Benignitatem*. Ad sublevanda mala. *Humilitatem contra propriam superbiam, & existimationem. Modestiam*. Moderatricem iræ, & audaciæ. *Patientiam*, siue sustinentiam, & longanimitatem, ad ferendum iniurias; vel animum se extendentem ad beatitudinis æternitatem. *Supportantes inuicem*. Sumus enim oneri alijs & alij nobis in malo culpę: vt ita nos oporteat mutuo supportare, non secus atque lapides in fabrica se mutuò sustinent. *Et donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelā*. Pro condonātes, vt superiùs annotauimus. Et quia difficile erat, & graue; addit exemplum: *Sicut & Dominus donauit vobis, ita & vos*. Et non tantum eadem, sed plura, & maiora donauit, id est, decem millia talenta, cū vel vix centum denarij a fratribus nostris deberentur. Et ita fecimus satis quartæ dubitationi.

Heb. 13.

Cur omnia sit, & in omnib⁹ Christus.

Rom. 13.

Benignitas, humilitas, modestia, patiētia, qualia sint viscera misericordiæ induenda.

Cur supportare debeam⁹ inuicem, & acceptas proximis iniurias condonare.

Ephes. 3.

V. Solutio quæst. De charitate nō autem de fide habenda super omnia.

Aug. to. 9.

Iam quintam diluamus. *Super omnia autem hæc (inquit) charitatem habete*: Græcè deest verbum, habete, & Augustinus tract. 118. sic citat sine vllo verbo: quare non referendum est ad verbum, *Induite*, superiùs, vt constat clausula, vel supplendum verbum, habete. Et loquitur de proximi charitate, vt constat ex ca. 5. epistolæ ad Ephes. vbi eadem habentur. Et vult super omnia haberi charitatem; vt hoc verbo iugulentur nostri seculi hæretici, qui fidem super omnia extollunt. Sed mirum est, istos oculos amisisse, & non videre hæc tam manifesta charitatis encomia super omnes virtutes. Sed quomodò alibi dixit: *Excellentiorem viam nobis demonstro*? &, *Maior autem horum est charitas*, Vbi charitatis cum fide, & spe fit comparatio, & Petrus, Ante omnia autem, mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes. Cùm igitur apertissimè B. Apostoli doctrinæ aduersentur, audent tamē se Paulinos Theologos iactare. Hinc Augustinus tract. 118. in Ioan. *Tunica illa sortita, omnium partium significat vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur, De charitate locutus Apostolus, supereminentiorem, inquit, viam vobis demonstro, & alio loco ait: Cognoscere etiam supereminentem scientia charitatem Christi. Itemq; alibi, Super omnia autem hæc, charitatem quæ est vinculum perfectionis. Si ergo charitas & supereminentiorem habet viam, & supereminet scientiæ, & super omnia præcepta est: meritò vestis qua significatur, desuper contexta perhibetur*. Hæc Augustinus.

Contra vanā & mortuam hæreticorum fidem.

1. Cor. 12. infrà 13. 1. Petr. 2.

Tunica Domini inconsutilis, desuper cōtexta quid mysticè.

Matth. 27. Psalm. 21. 1. Cor. 12. Ephes. 3. Ioan. 19.

Addit & aliud encomiū charitatis: quia dicitur vinculum perfectionis. id est, integritatis, & omnium virtutum, de quibus supra dixit: *Viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam*: quæ omnes breui dissoluuntur, nisi adsit charitas, quæ illas colligat. Ita enim interpretatur Chrysostomus.

Charitas qua re vinculum perfectionis.

Alij verò dicunt vocari vinculum perfectionis tropo Hebræo, id est, vinculum perfectum, & indissolubile. Probabilius tamen videtur, quòd vt in corpore connectit omnia membra Spiritus, alioqui dilapsura; ita charitas colligit omne virtutum: quia charitas patiēs est, benigna est. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Vel connectit omne corpus mysticū sub vno capite primario Christo, & omnia membra viuificat, & omnia opera perficit: & accidit interdum, vt is qui condonat, charitatem non habeat. Vnde hic propriè loquitur de actu charitatis, qui dicitur elicitus. Estque vinculum suaue, iuxta illud: Iugum meū suaue est; & solidum, quia fortis est vt mors dilectio, denique ex se insolubile, iuxta illud, *Quis nos separabit à charitate Christi?*

Chrys. serm. 8. Attributa charitatis.

1. Cor. 13.

Quale vinculū charitatis.

Cant. 8.

Rom. 8.

Sextum dubium fuit. Quomodò pax Christi exultet in cordibus nostris? nimirum, quia exultare nos facit præ gaudio: nam charitatem sequitur pax & gaudium, in Spiritu sancto. Græcè tamen non dicitur, exultet, sed βραβευέτω, hoc est, palmam ferat, siue obtineat, vel vincat, & superet. Ita vt si incidat quid alieni cum proximo, non primum locum obtineat affectus, seu ira-

Ad VI. dubit. Pax Dei vt exultet in cordibus nostris.

Alter sensus. Græcorum scilicet.

In pacē charitatis cur vocati simus vt ait Apostolus in vno corpore.
Marc. 9.
Quemadmodū esse debeamus grati.
Ephes. 5.

iracundiæ, seu inuidiæ, sed primo loco sit studium concordiæ, & pacis consectandæ. Et Græca Scholia interpretantur, Palmam distribuet, sitq; arbita in omni lite quę accidat, non autem affectus superbiæ, aut iracundię, aut carnis, aut aliquid aliud. Sed in idem recidit hic sensus.

Et ait: In hanc pacem nos vocatos in vno corpore, vel in vnum corpus: quia potissimum voluit suos discipulos pacem colere, & illam amplecti, & Christianismus totus à muta pace, & concordia pendere videtur.

Subdit: *Grati estote.* Id est comes inuicem: & in conuictu quotidiano amabiles mores præstate. Ita explicauit Erasmus. Sed scho- Græca admonent hic, & in epistola ad Ephesios habere, *ευχάριστοι*, id est, Grati estote Deo de omnibus, nimirum de virtutibus acceptis, vsu, & exercitio earum, quia dona Dei sunt. Et qui de bonis acceptis gratias non agit Deo, similis est illi Pharisæo, qui dicebat: *Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum.*

Cui similis ingratus.
Luc. 18.

Septimę quæstionis solut. Verbum Dei quo habitare debeat in nobis.

Ad septimum dubium de illa clausula: *Verbum Christi habitat in nobis adundanter*, dicendum est, quòd si verbum Dei significaret secūdam personam in diuinis, facile esset intelligere, quomodo inhabitet corda nostra, cùm sit hypostasis intelligens, & diuina. Si autem Euāgelicā doctrinam significet, cùm in genere sit accidentis, & possit adesse, & abesse præter subiecti corruptionem; dicitur tamen impropriè, & per metaphoram Prosopopœię habitare in nobis, sicuti peccatum, & mors in mūdum intrare dicuntur, cùm sint accidentia. Ita etiam Dominus apud Esaiam loquitur: *Sic erit verbum quod egredietur de ore meo, nō reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunq; volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud.* ¶ Dicitur autē inhabitare propter multa: tum vt significetur firma, & permanens, & in corde hominis radices agens mansio. Deinde quòd vt habitator, superior est domo ipsa quam habitat, ita verbum Dei domui quam inhabitat, dominatur, & eam pro sua voluntate gubernat, & leges viuendi, & credendi, & operandi præscribit. Vnde Clemens libr. 2. Pædagogi, c. 4. *Verbum*, inquit, *Domini inhabitet in vobis copiosè dicit Apost. Hoc aūt verbum, se accommodat, & reddit conforme temporibus, personis, locis. Atq; adeò nunc quoque in conuiuio versatur.* Hæc ille. Deinde domus quę inhabitatur præstat domui non habitatæ, & eius vtilitas est habitari, de qua subiūgit: *In omni sapientia.* Qua vestra omnia opera ad verum finem recto ordine dirigātur, id est, ad charitatem, quę est legis, & pręceptorum finis,

Rom. 5.
Esa. 55.
Verbum Dei cur habitet in nobis.
Clem. Alex. tom. 1.
Quare in omni sapientia, & abundanter verbū Deo nos inhabitet
1. Tim. 1.

quæ est charitas de corde puro, & cōscientia bonæ, & fide non ficta. Addit, abundanter, Græcè *πλουσίως*, quod ponitur propter Gnosticos, qui de magnitudine sciētię gloriabantur. Et verbum Dei docet, & pungit, & consolatur, & commonefacit nos mutuò. Participia verò, docentes, & commouentes, ponūtur pro Imperatiuis, id est, docete, & commonete. *In Psalmis, hymnis, & cāticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo.* Id est: Agatis ad consolationem, & charitatem mutuam fouendam. Et, in gratia, intellige, per gratiam à Spiritu sancto donatam, ostendens nō posse sine gratia talia impleri.

Ad VIII. dub. Sitne pręceptū, an consilium, Omnia facite in nomine Christi.

Octauæ dubitationi respondetur, verba illa, *Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini facite:* pręceptū generale esse, omnibus fidem Euangelicam suscipiētibus datum, ita vt si secus fecerint, à mandato declinent: Nam serui Dei sumus tanto pretio redempti, vt promptè ad voluntatem Dei exequendam teneamur. Nō tamen ad hæc semper actų præstanda, ob imbecillitatem mētis nostrę, ac naturę obligamur, sed satis est aut habitu, aut, vt meliores Theologi docent, virtute, etsi non actu, hæc præstare, vt nulla sit actio, qua non velimus in gloriam Dei tendere. Apostolus dixit alio loco: *Siue manducatis, siue bibatis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite:* vbi etiam actiones crassas, & humanas comedendi, & bibēdi, & opera generationis pręstandi, per illud verbum, *Vel aliud quid facitis.* Apostolus comprehendit. Ita enim Origenes hom. 5. in Genesim hęc verba interpretans, dixit: *Inuerecunda coniugij negotia verecundo sermone signauit, ostendens etiam ipsa ad Dei gloriam geri, si posteritatis solius contemplatione procurentur.*

1. Cor. 10.
Ijs verbis: Siue aliud quid facitis, teste Origene, quod Apostolus faciēdum insinuet.
Orig. to. 2. post med.

Hinc August. ad finem libri Enchiridij: *Omnia præcepta diuina referuntur ad charitatem. Omnis itaq; præcepti finis, est charitas, id est, ad charitatem refertur omne præceptum. Quod verò ita fit vel timore pœnæ, vel aliqua intentione carnali, vt non referatur ad illam charitatē, quā diffundit Spiritus sanctus in cordibus nostris, nondum fit quemadmodum fieri oportet, quamuis fieri videatur.* Idem tract. 7. in 1. Ioannis epistolam: *Semel breue præceptum tibi præcipitur. Dilige, & quod vis fac. Siue taceas, dilectione taceas: siue clames, dilectione clames, siue emendes, dilectione emendes, siue parcas, dilectione parcas. Radix sit intus dilectionis, non potest de ista radice nisi bonum existere.* Hæc ille doctissimus Pater.

B, Aug. to. 3. sub init.
1. Tim. 1.
Rom. 5.
Idem circa med. tom. 9.

Omnia facere in nomine Christi,

Caietanus tamē hoc loco negat esse peccatum lethale homini agenti in peccato, si hoc præceptum non seruauerit: & tantùm

Caietanus quibus qua ratione neget esse præceptum.

carere merito operis concludit, ne sit melioris conditionis homo infidelis, qui cùm aliqua præstat virtutum opera, vt reddere depositum, honorare parentes, non peccat. Ex quo sequeretur, solos hoc præcepto concludi, qui in gratia Dei existunt, vt si non impleant, peccare cēseantur. Sed possemus enim suo argumēto premere. Quòd si peccatum nō est existenti in gratia, si secus ac monet Apostolus, faciat; ruit igitur Apostoli doctrina, qui nullū admittit medium inter opus meritorium, & demeritorium. Et intellige in actione humana, siue deliberata.

Deut 6. Matth. 22.

Et cum grati esse Deo iubemur, & diligere Deum ex toto corde, anima, & mēte, quomodò non aliquod erit peccatum, si omnia nostra opera in gloriam eius nō referamus? Sed simpliciter aliqui intelligūt, his verbis reuocari Colossenses à schola Iudaizantium: *Omnia*, inquit, *in nomine Domini nostri Iesu Christi facite:* quasi dicat: Non misceatur Moses, & Angeli cum Christo.

Omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facete quid secūdum aliquos.
Gratiæ agendæ Deo quare per Christum.

Addit: *Gratias agentes Deo per ipsum.* Scilicèt Christum, & non per alium. Vt enim Deus est, conditor est vniuersæ creaturæ, etiam ipsius humanitatis Christi: & vt est Pater, principium est Filij sui Christi, quatenus Deus est.

Ad nonū dubium.
De officijs vxoris viri, & filiorum, parētum, ac dominorum à Paulo traditis.

Soluamus vltimam dubitationem. Dicimus, Apostolū subiungere præceptiones de viri & vxoris, parentis, & filiorum, serui & dominorum officijs: de quibus quia sæpè disputauimus, non est quòd quicquam addamus, ne actum agere videamur.

Filij ad indignationem à parentibus prouocari qoando pusillo animo fiāt.

Tantùm circa verba nota, quod ait: *Ad iracundiam*, Græcè dici, ad indignationem: & hoc ne pusillo animo fiant, id est, ne tristitia anima concidant, & animum despōdeant, & à cultu Dei desiliant, & pigeat eos Christiani, dicentes, patres se habere intractabiliores, quam habebant olim alij non Christiani. ¶ Seruis præscribit, vt obediant dominis carnalibus, & non dixit, dominis Christianis, vt doceat etiam obtemperandum esse ethnicis.

Serui dominis quare carnalibus debeant obedire.

Addit: *Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes.* Quam sententiam Græcè duabus vocibus compositis elegāter exprimit, *μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις ὡς ἀνθρωπαρέσκοι.* Vult ergò impēdi ex animo seruitia dominis carnalibus, tāquam Domino. Occurrit enim tacitæ obiectioni quorundam carnalium seruorum dicētium: Ego Christianus, dominus meus ethnicus est: nolo ei amplius seruire: & respōdet quod non domino ethnico, sed ipsi Christo seruiunt in Ethnico. Vbi notatur, in operibus seruorū ad dominos etiam ethnicos meritum inesse propter Christum, cui in domino suo seruiūt. Vnde inferiùs subdit: *Domino Christo seruite*, vel seruitis, *Scientes quod à Domino accipietis retributionem hæreditatis.* Vbi vita æterna designatur hæreditas, quæ donatur vt filijs; & etiam retributio, quæ redditur operibus, & meritis: ita vt meritum non tollat hæreditatem, nec hæreditas meritum; quod tamen oritur ex gratia Dei. *Qui enim iniuriam facit* (vel potius: *Qui autem iniustitiam facit*) *recipiet id quod inique gessit.* Quibus verbis hortatur, vt serui non desistant ab officijs suis, etiamsi à dominis iniuria afficiantur: quia ipsi domini pœnas luent iniuriarum in seruos.

Eorum obsequium talibus præstitū Deo quatenus gratum.

Vitam æternam Apostolus cur vocet retributionē hæreditatis.

Inepta ratio quorundam, cur velit Apostolus seruos dominis suis obedire carnalibus.

Sed hic sensus non tam videtur esse ad rē, quia nunc de seruitio, quod debent dominis impendere, non de eo quod domini debent seruis suis, & de quo capite sequenti: Domini quod iustum est, & æquum, seruis præstate; verba facit. De seruo ergò dicit, quòd si per iniustitiā delinquat in dominum suum, defraudando dominum, aut se per fugam subtrahendo, iustus iudex Deus, apud quem non est acceptio personarum, illos iustis supplicijs plectet. Et de his hactenus.

DISPVTATIO VII.

In verba Apostoli, ad Colossens. 4. *Domini quod iustum est & æquum, seruis præstate, scientes quod & vos Dominum habetis in cælo, &c.* vsq; in finem capitis.

Huius capitis quæ ratio cū nexionis sit cū superiori.

LEVIA sunt, & parui momenti dubia, quæ ex huius capitis lectione consurgere possunt; & ideò illa paucis expedicmus. Primum dubium est de consequentia horum verborum cum superioribus. ¶ Ad hoc dicimus, quòd hæc de dominis coniungenda erant cum præceptionibus superioribus, quas tradidit de seruis, & inchoandum erat hoc caput ab illis verbis: Orationi instate, vigilantes in ea. Postulat ergò, vt domini seruis suis præstent, quod iustum est & æquum. Dictat enim iustitia, vt domini seruis præbeant victum sufficiētem, & vestimēta, & necessariam quietem, quò possint in actionibus morigeros se dominis præstare. Id etiam quod dictat æquitas, est, vt in exigendis pœnis mitiores existant, præstent etiam æquabilitatē inter seruos, ne vnus in delicijs sit; alter verò totum pōdus in seruito sustineat; ac ne permittāt ne serui seruis dominentur: quæ res molestam reddit seruitutem. Debēt etiā domini cogitare, se non esse absolutos dominos,

Dominorū erga seruos officia.

Domini in seruos vndè imperiosi.

vt nullum agnoscat superiorem, illum scilicet Dominum, qui est in celis, quem omnes cõmuni conceptu Deum esse putamus. Sed quia hoc perpauci cogitant; ideò cùm tanto fastu imperitat, ac si homines eorum pedibus conculcandi traderentur.

Orationi quibus instandũ & vigilandũ in ea in gratiarũ actione. *Luc. 11.*

Secundum dubium est circa illud: *Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione*, quibus hominibus hoc detur præceptũ. Et verisimile est datum fuisse laicis. Vult enim eos perseueranter orare: quia perseuerantia nõ solum obtinemus tres panes, sed etiã quotquot habemus necessarios. ¶ Addi etiam vult vigilantiam, quia dictum est: Vigilate, & orate, & præsertim cum gratiarum actione: quia dignus nõ est nouis beneficijs, qui acceptis extitit ingratus. Et orandum pro omnibus, sed præcipuè pro ministris verbi Dei, vt Deus aperiat illis ostium sermonis, id est, os apertum, & liberum ad loquendum mysterium Incarnationis, Passionis, & resurrectionis Christi: pro quo etiam prædicaodo, & coofirmando in vinculis erat.

Matth. 26. Orandũ quare vigilanter in gratiarum actione, pro quibus.

In qua sapiẽtia ambulandũ ad eos qui foris sunt.

Tertium dubium circa illud; *In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimẽtes*: quæ est ista sapientia, in qua ambulandũ est ad eos qui foris sint, & quomodò tempus redimendum. Respondemus, hoc ad Eph. 5. fuisse explicatum: *Videte*, inquit, *fratres, quomodò cautè ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, Redimentes tempus.* ¶ Et eos qui foris sunt, vocat Gentiles, & Iudæos, qui sunt extra Ecclesiam, de quibus alibi dixit: *Quid enim mihi de ijs qui foris sunt, iudicare?* Solent enim tales insidiari Christianis & eos à fide, & baptismo reuocare, vt præda fiant vel Mosis, vel Platonis, aut alterius alicuius philosophi. Vult etiam tempus amissum, quo nihil est pretiosius, redimi, & multitudine officiorum bonorum, & cęterarum rerum dispendio. Demus ergò operam, ne occasiooes bene operandi tempore datas amittamus.

Ephes. 5.

Quinam ij qui foris sũt. *1. Cor. 2.*

Cur tempus redimẽdum.

Sermo noster quo sale sit condiendus.

Quartò dubitatur in his verbis: *Sermo vester semper in gratia, sale sit conditus*; quod est enim illud sal, quo condiuntur sermones? Respondeo: Sal est prudẽtia, qua sermones dum fundimus, cũ sale loquimur. Sed hæc prudentia debet esse serpentis nostri exaltati in cruce, qa ille est, qui dat os, & sapientiã, cui nemo potest resistere & contradicere. Vnde hic subiũgit: *Vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuiq; respõdere.* Hoc enim sola prudentia Christiana præstare potest. Expedit enim quãdoq; breuiùs, quandoq; prolixiùs respõdere, ioterdũ etiam tacere, præsertim cum nihil proficimus. Multi etiã, quos expediret tacere, ante tẽpus loqui volunt. Sed intelligant eos maximè aptos ad loquẽdũ qui per efficaciam actionum, & per sapientiam sermonis apertum reddũt testimoniũ eius, qui primò cœpit facere, & docere.

Luc. 21.

Quintum dubium, quis est iste Tychicus missus cum Onesimo; quis item Onesimus. Respondeo, Tychicum esse illum eundem, qui literarum ad Ephesios baiulus extitit, sicut & harum ad Coloss. Et in primis commendat, quòd sit charissimus frater: omnes enim Christiani charissimi fratres dicebantur. Dicitur & fidelis minister, & conseruus, scilicèt, in dispensando Euãgelio. Et petit vt illi de suis negotijs fidem habeant, quoniam ad hoc ipsum eos miserat, vt coosolaretur eos, & vicissim intelligerent, quæ apud illos erant, vt sibi cõmunicaretur. ¶ Onesimom porrò charissimum vocat, quia illum tãquam filium genuerat in Christo; & fidelem fratrem suũ, qui prius per fugam infidelis fuerat. Eratq; ex illis, id est natus Colossis, vel in Phrygia, vbi & eius dominus Philemon habitabat. Hieronymus ioterpretans locum ad Eph. vltim. docet, hanc epistolam vno & eodem tempore scripsisse Apostolum Romæ, cum in vinculis esset sed hic addi, Onesimum remissum à domino, qui subtrahẽdo se à seruitute, iojuriam domino fecerat: quam rependit restituendo eum domino.

Actor. 1. Tychicus quis ille cum Onesimo missus à Paulo.

Quis item Onesimus.

Hier. tom. 9.

Sextò ambiguitur, quis est Aristarchus, & Marcus cõsobrinus Barnabę, & Iesus iustus, & Epaphras, & alij. quos inferius enumerat. Respõdetur: Aristarchus erat Thessalonicensis, vt habetur Acto. 20. qui simul cum Paulo captiuus erat propter Christum Romæ. ¶ Marcus interpretatur Tersus, & eruditus, scilicèt, per tẽtationes à rubigine peccati. Et ad literã hic erat Ioãnes nomine cognomẽto Marcus, filius Mariæ cuiusdã, & consobrinus Barnabæ, propter quẽ inter Paulum & Baroabam orta fuerat dissensio, & de quo erant scriptæ literæ, ne eum reciperent: posteà verò vbi emẽdatus fuit, præcepit vt reciperetur, vt hic insinuat. Et cum ait: *De quo accepistis mandata*; notat OEcumenius, absq; scriptura data esse præcepta. ¶ Tertius autẽ Iesus, qui dicitur Iustus, oon satis exploratom est quis sit. Aliqui volunt hunc fuisse Ioseph, siue Iose, vt Græca litera habet, fratrem Iacobi, & Simonis Apostolorũ: & vt ille dictus est Iacob iustus ob insignem iostitiam, & pietatẽ; ita etiam iste frater eius. Alij verò putant esse illũ Iesum, in cuius domo Paulus hospitatus fuit Corinthi. Ait enim in Actis Lucas. Et migrans inde, intrauit in domũ cuiusdam, nomine Titi Iusti, colẽtis Deum, cuius domus erat coniuncta synagogæ. Græcè verò non habetur,

Aristarchus quis nam sit, quis etiam. Marcus consobrinus Barnabæ: quid sonet. *Actor. 20.* *Suprà 12.* *Infrà 15.*

Oecum. c. 10.

Iesus quis ille, Iustus cognomento. *Marc. 6.*

Actor. 18.

Vnde constet eum fuisse Iudæum.

betur,in domũ Titi, sed, in domum cuiusdam Iusti cuius nomẽ proprium hic tradatur à Paulo. Et quia Iudæus erat,cũ alijs Iudęis,Marco,& Barnaba enumeratur. Et nõ est probabile fuisse nomen Gentilis alicuius, cum apertè nomen Iesu sit Hebræum.

Ad illud Theodori Bezæ: Paulus Petri nõ meminit: ergo Petrus Romę nunquã fuit.

Subdit: *Qui sunt ex Circumcisione, hi soli sunt adiutores mei in regno Dei.* Hic occurrit Beza hæreticus: *Vbi sunt*, inquit, *illi vigintiquinq; anni, quibus Petrus Romæ sedit? quomodò igitur Apostolus eum non nominauit?* Sed certè telum est arundineum,& puerile:tũc enim fortassis aberat ab vrbe,sicut sæpè solitus erat diuertere ad alia loca pro munere suo Apostolico, vt docet Epiphanius in hæresin 26. Carpocratitarum. Et intellige,nullũ fuisse Romę ex suis familiaribus; Petrus etiam nõ erat domesticus Pauli, & ingens est encomiũ, illos viros fuisse Paulo solatium.

Quis Epaphras.

Quartus est Epaphras, de quo ait: *Salutat vos Epaphras*, qui fuerat primus Episcopus Colossensiũ,& ex illis progenitus. Vnde dicitur: *Qui ex vobis est*, cuius etiam honorificam fecit mentionẽ in principio epistolæ. Et semper solicitus, siue anxiè laborans, siue vt Augustinus legit, certaus pro vobis. Nam Paulus in oratione pro eorum doctrina decertabat, & similiter Epaphras in orationibus cum Deo luctabatur. Est enim oratio lucta quædam cũ Deo spiritualis,quę quasi cum Iacob dicit: *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* ¶ Orabat autem pro illorum perseuerantia: *Vt sitis*, inquit, *perfecti & pleni in omni volũtate Dei.* Nõ sicut diabolus,qui in veritate non stetit. Vocat omnem voluntatem,omnem legem, siue præceptum Dei. Addit: *Pro vobis, & pro ijs qui sunt Laodiceæ,& qui Hierapoli.* Confines erãt, & non procul à se distantes illæ tres ciuitates,& in illis laborauerat Epaphras plantãdo Euangelium: & naturalis amor propriè vrget ad orãdum pro suis magis quam pro alijs. Et quod semel plantauimus, irrigandum est,& fouendum.

Oratio quid sit.

Genes. 32.

Ioan. 8.

Colossenses qua pleni omni voluntate Dei debebant esse.

Lucas medicus quidam.

Quintus est Lucas, de quo: *Salutat vos Lucas medicus charissimus & Demas.* Lucas medicus, idem est qui Euangelista, & comes Pauli indiuiduus, vt testatur Irenæus: qui etsi esset Antiochiæ natus, erat tamen Iudæus genere, sicut & Paulus patria fuit Tarsensis, sed genere Iudæus, vt ipse ad Philippenses testatus est.

Iren. lib. 3. cap. 14.

Philip. 3.

Quis tãdem Demas.

Postremum ponit Demam inter salutãtes, qui posteà diligens licentiosiorem seculi vitam, ab Apostolo defecit, vt in secũda ad Timotheum cõqueritur: quia nec satis est nos semel viam salutis esse ingressos, nisi perseueremus luctantes cum Carne, Mũdo,& Satana, pro corona cœlesti quam dæmones nobis insidiantes, & inuidentes eripere cõtendunt. Nisi dicamus, prius Demam tẽtatum dereliquisse Paulum, posteà pęnitentia ductum resipuisse,& rediisse ad Paulum: sicut etiam cõstat de Marco prius reiecto, posteà vocato, & assumpto. Et hoc valde consolatur retrocedentes, vt sciant locum esse resipiscẽtiæ, & redeundi ad pristinum gradum.

2. Tim. 4.

Ibidem.

Qui fratres Apostolo, quos vult salutari.

Septimò, dubitatur de his quos Paulus salutat, quinam sint, & quæ est illa epistola Laodicensium, quàm vult à Colossensibus legi. Ait ergo: *Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, & Nympham.* Fratres, nomẽ est religionis: & ex hoc loco apparet, Colossenses nõ fuisse Rhodienses, sed erant ex Laodicea, & Hierapoli ciuitatibus Phrygiæ. Et nomẽ Nymphæ non est mulieris, vt putauit Ambrosius, sed nomen viri, quia subdit: *Et quæ in domo eius est Ecclesiam:* quæ Græcè habentur: Καὶ τὴν κατ᾽ οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν. Vbi articulus Græcus masculinus indicat, fuisse virum aliquẽ insignem. Et declinatur Nymphas Nymphæ, sicut Caiphas Caiphæ, & Annas Annæ, & Cleophas Cleophæ. ¶ Salutat etiam eam Ecclesiam, quę in domo eius erat. Vnde Theophylactus, *Nympha*, inquit, *magnus hic vir fuit, qui domum suam totam fidelem habuerit, vt ideo Ecclesia vocaretur.* Sicut ad Rom. vlt. salutauit Ecclesiam, quæ erat in domo Priscillæ & Aquilæ, & in epistola ad Philemonem mittit salutem Philemoni, & Ecclesiæ quæ in domo eius erat; ad differentiam communis Ecclesiæ constantis ex pluribus familijs, & domibus.

Ambros. hoc loco.

Nympham hic nominatum, virum fuisse, non fœminam, & quantus ille fuerit.

Theophylact.

Rom. 16.

Philem.

Hanc epistolam cur Paulus quoque Laodicenis legi mandauerit.

Et præcipit, vt postquam lecta esset hæc epistola Colossis, legeretur & Laodiceæ: volens non solùm piscari Colossis animas, sed etiam Laodiceę. Quod eius desiderium vt pium,& à Domino inspiratum, hodie in Ecclesia perfectum legimus: dum vniuersæ eius epistolæ magna cum iocũditate & fructu in omnibus Christi Ecclesijs per totũ orbem fundatis leguntur.

An vllã scripserit Paulus epistolam ad Laodicenos.

Deinde cum ait: *Facite vt ea quæ Laodicensium est epistola, vobis legatur*; putarunt quidã, aliquam peculiarem epistolam ad Laodicenos à Paulo fuisse missam, quam & Iacobus Stapulensis edi curauit,& ante eum Anselmus produxit, dicens esse epistolam Pauli, autoritate Apostolica confirmatam. Sed reuera notha, & supposititia omnibus doctis habita est hæc epistola, & vetus error est, & eã citauit Epiphanius aduersus Marcionistas: ac vt testis est Tertullian. in Marcionem, Marcionistæ epistolam ad Ephesios, vocabant epistolam ad Laodicenos.

Ansel. tom. 2.

Altera opinio probabilior.

Quod verò ex verbis Apostoli nõ euincatur, scriptã epistolã peculiarẽ Laodicenis

Tertull. lib. 5. in Marcionẽ.

exinde

exinde solidè probatur, quia non dixit Apostolus: Καὶ τὴν πρὸς Λαοδικεῖς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε, sed tantùm dixit, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας. Nullas ergo epistolas missas à Paulo ad Laodicenses, sed potius Laodiceæ scriptas epistolas fuisse ad Paulum, ait Chrysostomus, & scholia Græca. Et valdè probabile putat Theophylactus, hanc epistolam Laodicæ scriptam, esse priorem epistolam ad Timotheum, quę vt inscriptio Gręca habet, missa est ex Laodicea.

Chrys. ho. 12. Theophylact.

Nec impugnatur hæc sententia per hoc quòd Laodicenses nō viderant Paulum de facie: quia certú est, nos non tantum ad eos qui nobis noti sunt, scribere, sed etiam ad ignotos, & non visos. Nam & Paulus ad incognitos, facie Romanos, & Collossenses istos epistolas dedit.

Infirmatio quorundam pro hac sententia.

Postremò dubium est de Archippo, de quo ait: *Dicite Archippo, Vide ministerium, quod accepisti in Domino, vt illud impleas.* Dicimus breuiter: Archippum eorum Episcopum monendum per subditos suos censet: tum ad docendum, quod non dedecet subditos suos interdū admonere Pręlatos: tum ad porrigendam ansam Archippo corrigēdi subditos, dum enim excitat ad exercendum pastoris officium. Et fortassis significata erant multa Apostolo per Tychicum. Et verbum illud: *Vide ministerium*, terrentis est verbum: Vt, *Videte canes: Videte ne quis vos seducat: Ne quis vos depredetur.* Ita: Vide ministerium Episcopale docendi. *Quod accepisti in Domino*, Vel, per Dominum: nam & Timotheo scripsit, Opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto.

Quare Paulus Archippum à suis officij sui admoneri voluerit.

Philip. 3. Matth. 24. Quid illud: vide ministeriū quod accepisti in Domino. *2. Tim. 4.*

Et concludit: *Salutatio: mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum.* Manu ergo aliena scripsit epistolam hanc totā, propria verò manu salutationem, quæ habet: *Gratia vobiscum Amen*, vel vt Latina habet litera: *Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amē.* Sola enim Dei gratia poterit vos seruare ab omni malo, & facere obseruatores omnium præceptorum Domini ad coronam accipiendam. Et in hac subscriptione dixit: *Memores estote vinculorum meorum*, de qua etiam re ca. 1. dixerat: *Gaudeo in passionibus pro vobis*; vt cogitarent quid sibi esset sperandum, si in Euāgelio persisterent, ac metu soluentur tribulationum: & scirēt, gratiam Dei esse summam pro Christo ligari, & pati; & agnoscerent infinitam Dei virtutem ac potentiam, qui ad conuertendam Romam orbis totius caput, epitomē, & dominam, seruum elegerit Hebræum catenæ alligatum, & incedentem cum custodiente se milite. Æmulatus est hæc verba B. Ignatius epistola sua ad Philipp. dicēs: *Mementote vinculorum meorum, vt consumer in Domino.* Tantùm proponit sua vincula, vt consummatio martyrij, quam summopere deamabat, eorum precibus, & intercessione proficeretur. Et de his hactenus.

Ratio huius salutationis Apostolicæ: Gratia Domini nostri, &c. vobiscū. Amen.

Coloss. 1.

Quare Paulus velit Colossenses memores esse vinculorum suorum.

Actor. vlt. D. Ignat. epi. 9. in fin.

(·.·)

DISPVTATIONES IN PRIOREM EPISTOLAM AD THESSALONICENSES.

DISPVTATIO I.

In primum caput, vbi inprimis Argumentum eius continetur.

HESSALONICA ciuitas est primaria, siue metropolis Macedoniæ, quondam inter alias florentissima; fuitq; ciuitas liberæ conditionis, vt Plinius est autor: de qua etiam, teste Raphaële Volaterrano, integrum librum conscripsit Lucius Tarræus insignis scriptor. Distinguitur ab Apollonia ciuitate intermedio Achedoro flumine. Halis prius dicta fuit, quæ sub Philippo Amynthæ filio nomen mutauit: vel quòd in ea Thessalos vicerit, vt nomen sonat; vel quòd ex Thessalonica filia, secundum aliquos; vel vt Strabo ait, vxore, nomen nouum acceperit. In ea ciuitate Imperator Theodosius duodecim millia ciuium necauit ob iniuriam illatam vni ex suis familiaribus: ob quam causam Imperator ab Ambrosio interdictus Ecclesiæ ingressus fuit Mediolani. Ciuitas hæc Theodori Gazæ patria fuit, viri profectò incomparabilis, & linguarum Græcæ, & Latinæ peritissimi. Nunc autem ciuitas illa, vt omnia obsoleuerunt, conuentus est & emptorium Iudęorum, & vocatur Salonica, in quam confluunt omnes, qui in Occidente à Christo deficiunt ad Moysen.

Thessalonica qualis ciuitas.

Plinius lib. 4. c. 10. circa medium. Raphael. Volaterra li. 8. Georg.

Qui prius nominata: cur huius nominis: vnde nobilitata.

Strabo lib. Geographia.

Quibus tandem cesserit hæc vrbs.

Ad hos ergo primũ venit Paulus Christi Apostolus visione Dei vocatus, vt Christi religionẽ inter Iudæorum, qui insaniebãt, insidias, & turbas eum Gentilibus annunciaret: quod & paucis diebus feliciter absoluit per tria Sabbata disputans, Actor.17. cum illi studiosos se Scripturarum, & veritatis agnoscendæ percupidos exhibuissent. Solent enim Deus omnes salutẽ suã sitientes pro sua bonitate adimplere. Isti Thessalonicenses adeò stabiles in accepta fide persisterunt, vt nullis pressuris, nec pseudapostolorum suasu à Christiana veritate reuocari potuerint. Cum enim illis persecutiones grassari audiret Paulus, Timotheũ misit, qui eos ad certamen animaret, ne metu fatiscerent. Admonitus postea de toto eorũ statu, & perseuerãtia, varijs argumentis ipsos in cõstantia fidei confirmat, si quid pro testimonio Euangelij ferendũ se offerat, id gratię diuinę, & lucro suo deputẽt: asserens nõ esse nouum à Iudæis pati. Remouet immodicum quorundam erga suos mortuos luctum, eaque tradit, quæ ad roborandam resurrectionis spem faciunt: & postremo capite de incerto aduentus Christi die disputat seuerius de temporibus inquirere prohibet, ac de multis sacris, & vtilissimis Christianæ fidei documentis edisserit.

Actor 16. Infrà 17. Quod Deus saluti non desit. Thessalonicensiũ in fide constantia. *1.Thess. 2.* Argumentũ epistolæ.

Tradunt autem constanter Chrysostomus & Theodoritus, hanc epistolam ante omnes alias à Paulo fuisse conscriptam: vnde autẽ sit scripta, Græca inscriptio habet: *Ad Thessalonicenses prima, scripta fuit ab Athenis*: Et vt habet argumentum Grecum prefixum huic epistolæ, missa fuit per Timotheum. Quare quod in Latino argumento habetur: *Missa ab Athenis per Tychicum diaconum, & Onesimum acolythum*, consistere nequit: nã eo tempore necdũ Onesimus fuerat ad Christũ conuersus, cũ constet, Apostolũ paulò pòst, cũ esset Thessalonicæ, has literas ad eos dedisse, & certissimum sit, Onesimum fugitiuum seruũ Philemonis eo tempore Romam aduenisse, cùm Paulus Romæ predicaret, & inter illos ipsum Onesimũ Christo lucrifecisse, & ad Philemonẽ dominũ suum sine vllo ordinationis gradu remisisse. Tradũt verò Græci, Philemonẽ, eum iterum ad Paulum destinasse, vt ei in vinculis ministraret: quo tempore bene institutum in fide, & vitæ sanctitate cumulatum ordinauit; posteà verò pro fidei cõfessione Romæ martyrio coronatus est.

Quando & vnde fuerit scripta hęc epistola. *B.Chr. in proœmio epistolarum Pauli to. 4. in princip. Theod. item in proœmio epistolarum eiusdẽ par. 2.* Hæc subscriptio: Missa ab Atheois per Tychicũ diaconũ & Onesimũ acolythum, impugnatur. *Philem. Ibidem.* Quando Onesimũ Paulus ordinauerit.

Beza contendit, has duas epistolas non ex Athenis, vbi tantũ paucis diebus mãsit, dictatas, sed ex Corintho, vbi prius moram fecit, & docuit: quo tẽpore redierũt è Macedonia Silas, qui hic Saluanus dicitur secundũ quosdã, & Timotheus ad Apostoli mandatum. Mouetur autem hac ratione: qua inferiùs Capite tertio Apostolus testificatur relinqui solus Athenis, cum Timotheũ ad Thessalonicẽses visitãdos mitteret: quo tempore nondũ Silam ad Thessalonicẽses visitandos miserat. Subdit posteà, Timotheũ ad se redijsse, ex quò postea didicit quæ esset Thessalonicensium cõstantia. Liquet autem ex cap.18. Actorum, cum Paulus digressus fuit ab Athenis, & Silã, & Timotheum expectaret, Corinthũ venisse: & vbi fuisset ibi aliquandiu versatus, tandem Silam & Timotheum venisse, quorũ aduẽtu confirmatus fuit. Et ita ille Silas videtur idẽ fuisse, qui dicitur Siluanus: à quo Athenis rursus digressus (quod Lucas preterijt) hãc epistolam communi ipsorũ triũ nomine ex Corintho misit Apostolus. ¶ At hæc non tam solida sunt, vt non possit contra ea aliquid objici. Nã quid si Paulus digressus fuit iterum ex Corintho Athenas, & ibi cõscripta hæc epistola ad Thessalonicẽses? & ita eluderetur argumentũ Bezæ maximè cũ discedens, ex Corintho, dicatur attulisse secum Priscillã, & Aquilam, qui sibi totonderant in Cenchreis caput: & cõstat tàm ex Græco, quàm ex Syriaco codice, sermonẽ esse magis de Paulo, quam de Aquila. Certum est etiam Cenchreas, portũ esse Athenarũ, ex quo loco erat Phœbe illa ministra quã Rom. 16. cõmemorat, tabellaria illius magnæ epistolæ. Ex quo insinuatur, quòd Paulus ex Corintho nauigauit in Syriã per Athenas, & scripta epistola, nauigauit inde Ephesum, & ex Epheso in Syriam.

Bezæ Theodori, vtramque ad Thessalonicenses epistolam ex Corintho, noo ex Athenis scriptam aientis, argumẽtum proponitur. *Actor.18. Suprà 17. 1 Thess. 2. Ibidem.* Impugnatur hæc opinio. *Actor.18. Rom. vlt.*

Deinde dubiũ est quod ait, quod Silas, & Siluanus sit vnus & idem, cùm distincti sint apud Dorothei Synopsin, & Silas Episcopus fuerit Corinthiorum, Syluanus verò Thessalonicẽsium: & Siluanus, vt ait Petrus à Natalibus, Macedoniæ requiescit, sicut Silas Corinthi. Et Hieronymus in Epistola ad Damasum: Vitiose, inquit, Siluanus pro Sila: cum Siluanum in Apostolorum Actis non legamus.

Silam & Siluanum esse diuersos. *B. Hier. epist. 143. in fine, tomo 3.*

Sed his de argumento epistolæ præmissis, iam ad primũ caput accedamus. In quo primum dubium occurrit, quęnam sit materia gratiarum actionis: *Memores*, inquit, *operis fidei vestræ, & laboris, & charitatis, & sustinentiæ spei Domini nostri Iesu Christi*: in quo dubitatur, quid sibi velit tanta Genitiuorum multitudo, sunt enim numero vndecim: & quis eorum sensus.

I. Dubium.

Deinde dubium est, quomodò potuit Apostolus scire electionem Thessalonicẽsiũ: cũ soli Deo notus sit numerus electorum in æterna felicitate locandus. Et quomodò

Secundum.

modò non fuit apud eos Euangeliũ in sermone cum euangelizare, nihil aliud sit quã verbis annuntiare, & prædicare? quia Fides ex auditu: auditus autem per verbũ Christi. Tertiò dubitatur, quomodò Pauli & Domini extiterint Thessalonicenses imitatores. Quartò, quæ nam est ira illa ventura, à qua nos Christus eripuit: non enim quisquam propriè liberatur à malo, quod nondum incurrit. Paucę sunt, & faciles dubitationes, & paucis expediuntur.

Rom. 10.

Tertium.

Quartum.

Solutio primæ quæstio. De causa gratiarum actionis epistolæ in initio.

Ad primam respõdetur: De more à gratiarum actione incipit, quia multi numerari possunt, qui importunissimi sunt in postulandis ijs, quæ sibi deesse sentiunt: rarissimi q; dignas de acceptis beneficijs gratias agant. Vnde Sapiens dixit: *Diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam*: & iubemur colligere quæ superauerunt fragmenta, ne pereãt, hoc est ne minima quidem beneficia obliuisci, ne ipsa Dei dona per ingrati animi labem perdamus. Nõ ergo præterita beneficia, non præsentia, non futura, non parua, non magna, nõ mediocria, non generalia, non particularia, non propria, non aliena, non nota, non ignota, debita gratiarum actione frustranda sunt.

Prouerb. 23.
Ioan. 6.
Quid, colligere fragmẽta, ne pereãt.

Opus fidei, quid.

In eo verò quod subdit: *Memores operis fidei vestræ*, &cæt. apertiùs & distinctius hæc Græcè dicuntur: Memores, inquit, vestri propter opus fidei, ac laboris charitatis, & quod permansistis in spe Domini nostri Iesu Christi. Vocat opus fidei, ipsam fidẽ viuã, sicut alibi: *Hoc est opus fidei, vt credatis*, &c.

Ioan. 6.

Poterat etiam verti, propter difficultatem, nam id interdum ἔργον in Scripturis significat. Vnde de rara fide introducit Esaias Apostolos dicentes: *Domine, quis credidit auditui nostro?* Nemo enim potest firmam fidem Christi concipere, nisi Deo adiuuante.

Esai. 53.

Alter significatus operis fidei.

Potest etiam opus fidei accipi efficax fides & operans. Et laboris, ait, charitatis, id est, charitatis laborantis: quia charitas laboriosa est propter dilectum, quia debet quisq; amare Deum supra seipsum, & proximũ sicut seipsum tot modis importunũ. Et primum fidei actum consequitur amor, quo iustificamur, & tũc tres habitus Theologici fidei, spei, & charitatis infunduntur. Si autem post iustificationẽ in peccata relabamur, remanet habitus fidei amissa charitate, & recuperatur iustificatio per fidem, & reconciliationis Sacramentum.

Deut. 6.
Matth. 22.

Fidem, spẽ, & charitatem Deus quãdo nobis ingeneret.

Sustinentia spei Domini nostri quid significet, & hæc cur debet esse ante Deum, & Patrem.

Addit tertiò sustinentiam spei, vel *quod permansistis in spe Domini nostri*. Id est, tolerãtem illam spem, & sustinentem omnia. Et nõ frustrà geminatur articulus Gręcè ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος. Dicitur enim spes Christi passiuè, id est, quã habemus de Christo. Sicut Marc. 11. *Habere fidem Dei*. Vbi fides Dei dicitur, quam de Deo habemus. Fidei ergo tribuitur opus, vt viuam apprehendamus, & non mortuam; labor charitati, quia operatur magna, si adest: Spei verò sustinentia, siue perseuerantia, quia tribulatio patientiam operatur, probatio verò spem, quę nõ confundit: *Et hoc ante Deum, & Patrem*: quia fucum omnem abesse oportet, cùm in cõspectum Dei venitur.

Marc. 11.

Rom. 5.

II. Dub. solu. De electione Thessalonicensiũ, vt nota ipsis, aut Apostolo esse potuerit.
Actor. 16.

Ad secundum dubium, non intelligas sermonem esse de electione prędestinationis, sed illos peculiariter electos vt audirent verbum Dei, vt narrat historia Act. 16. nam cùm vellent in Bithyniam proficisci, non permisit eos Spiritus Iesu: sed vir Macedo apparuit, deprecans Paulum, vt transiret per Macedoniam. Et ita certiores facti quòd vocasset illos Dominus ad euangelizandum eis, profecti sunt. Porrò vera Euangelij receptio, signa, & miracula illis ostensa, ipsa Spiritus sancti tam in lingua Pauli, quàm in auribus Thessalonicẽsium, qui videlicet mouerit linguam Apostoli, & aures illorum præparauerit, & plenitudo multa, siue πληροφορία, hoc est plena persuasio, siue certitudo ad confirmandum Euangelium, attestabantur Pauli prædicationi, & illorum electioni.

Prædicationis Pauli veræ, electionisque Thessalonicensiũ certissima testimonia.

Quomodò suum Paulus Euangelium neget fuisse in sermone.

Soluitur & illa dubitatio circa id: Euangelium nostrum nõ fuit ad vos in sermone tantũ, sed & in virtute, & in Spiritu sancto. Non negat fuisse in sermone, sed, non fuisse solũmodò in sermone, qui est inefficax, & sine fructu. Nam verbum Dei vbiq; prędicatum, nõ solet redire vacuum, sed prosperatur in omnib. ad quæ mittitur. Et nihil hic amplius dicitur, quàm quod ad Corinthios scripsit: Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, & virtutis. Non ergo fuisse prædicationem suam in sermone tantùm, ostendunt tot signa, fides, charitas, & sustinentia vestra. Solet enim defectus esse ex parte terræ semen iactum frustrantis, vt terra secus viam spinosa, & petrosa: non autem ex parte seminis iacti, aut pluuiæ, aut Solis, quæ ad seminantem primarium Deum spectant.

Esai. 55.

1. Cor. 2.

Quæ res ostẽdont Pauli Euangelium non fuisse tãtum modo in sermone.
Matth. 13.

Sicut scitis, inquit, *quales fuerimus in vobis* (hoc est inter vos, & subdit) *propter vos*. Id est: ipsi vos testes estis quales fuerimus erga vos vestri causa. Propter vos, inquit, quoniam vos electi eratis à Deo; & nos huius electionis ministri.

Circa tertiam dubitationem propositã: *Et vos imitatores nostri facti estis, & Domini; excipiẽtes verbum in tribulatione multa, cũ gaudio*

Soluitur tertia dubitat. Thessalonicenses Pauli

Spiritus

& Domini imitatores quales extiterint.
Verbum Dei excipientes in tribulatione multa, quid assequãtur.

Spiritus sancti. Magna est hęc commendatio non solùm Thessalonicenses imitatores Pauli factos, sed etiam Christi. Et mirabile est excipere Dei verbũ in tribulatione multa, ex qua suauissimum Spiritus sancti gaudium oriri solet. Et vide quid dicat: *Nostri* inquit, *imitatores facti*, & propriùs veluti correctione subiecta, subiunxit, *& Domini.* Eatenus enim imitatores Apostolorum, vel aliorum Sanctorum esse debemus, quatenùs illi ipsi sunt Christi Domini imitatores, vt alibi dixit. Quo sensu dicitur credidisse populus Deo, & Moysi seruo eius: non quòd diuersum aliquid à Deo habuerint Paulus, & Moyses, sed quia efficaciter operatus est Deus per eos, tanquàm per ministros, & organa sua. Vt enim Deus promptè vocauerat illos, & prædicatorem Paulũ ad eos vocandos miserat, ita illi prompto animo acceperant verbum, Credendo, & obediendo. ¶ Et hoc cum tribulatione, vel afflictione multa, quod ad ampliationem dicitur imitationis, siue obedientiæ Christi. *Cum gaudio Spiritus sancti.* Quod ad mirabile videtur, nihil enim magis contrarium animo nostro, quàm in afflictionibus gaudere. Nam cum multi, orta persecutione, ab Euangelio quod susceperant, deficiant, vt Dominus declarauit: ipsi tamen Thessalonicenses è contrario, eò firmius Domini fidem complectebantur, quò grauius affligebantur, nec ipsis afflictionibus obmurmurabant, nec queruli deplorabant miseram suam sortem, nec desperabũdi animos abijciebant suos: adeò, vt fuerint facti forma, & exemplar credẽtium in Macedonia, & Achaia, id est Græcia: ostendentes qualia sustineri oporteat propter fidẽ. Et Græcè in plurali ait, exemplaria: quia quisq; fidelis erat veluti vnum exemplar. Ita etiam ad Philippens. dixit: Inter quos lucetis tanquàm luminaria in mundo, verbũ vitæ cõtinentes. *A vobis enim diffamatus est sermo Domini, &c.* Diffamare, est diuulgare, vnde leprosus ille mundatus Marc. 1. egressus cœpit prædicare, & diffamare sermonem: & Matth. 9. *Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes, diffamauerunt eum in tota terra illa.* Quibus in locis verbũ est Græcum διαφημίζειν: hic verò non est tale verbum, sed aliud, nẽpè ἐξήχηται, id est, quasi quædam echo resonuit: alij vertunt, personuit, aut ebuccinatus est, ita vt non sit necesse nobis quicquam loqui de vestro fructu, aut cõstantia, quia res ipsa satis loquitur. Et ideo non se vocauit Apostolum in principio huius Epistolæ, sed quasi vnum ex illis parem.

Serui Dei quatenus imitandi.
Exod. 14.

Thessalonicenses vnde agnoscas Christi imitatores perfectos.
Luc. 8.

Quid est Thessalonicenses fuisse factos formã & exemplar credentium in Græcia.
Philip 2.

Marc 1.
Diffamatus sermo quid hoc loco.
Matth. 9.

Quare Paulus in his ad Thessalonicenses, vt in alijs Epistolis nõ se Apostolum nominauerit.

Et intelligant præpositi dari interdum tempus, aut locum non ostentandi autoritatem. ¶ Quare quod Caietanus decuit, in his tantùm duabus Epistolis ad Thessalonicenses omissam in salutatione Apostolatus sui mentionem, idq; fecisse propter socios, quos sibi adiunxit in operibus iuuandis, ne videretur se illis præferre; vtrumque profectò debile est & falsum: quia & in epistola ad Philippẽses omisit nomen Apostolatus: & scribens ad Corinthios, & Colossenses, adiungit sibi duos, Sosthenem, & Timotheum, & tamen in ijs literis se vocat Apostolum.

Infirma ratio Caietani.

IV. dub. sol.
Quænam sit ira ventura.

Ad postremum, iram venturam vocat Apostolus vltionem, siue vindictam Christi Domini venientis in die iudicij, vbi apparebit quasi de cœlo descendens, de qua dixit Ioannes Baptista; *Progenies viperarum, quis demõstrabit vobis fugere à ventura ira?* Cuius etiam iræ meminit 2. Thess. 1. & Rom. 1. cùm ait: *Reuelatur ira Dei de cælo, super omnem impietatem, &c.* Hæc autem ira erit, quando dicet, *Nescio vos vnde sitis: Discedite à me omnes operarij iniquitatis*; &, *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Hanc æternæ damnationis iram præcedit alia Dei ira præsens, de qua: *Dimisi eos secundùm desideria cordis eorũ: ibunt in adinuentionibus suis.*

Matth 3.
2 Thess. 1.
Rom. 1
Quomodo declaranda.
Luc 13
Psalm. 6.
Matth 25.
Psalm. 80.

Et ait, *Qui eripuit nos ab ira ventura.* Græca lectio habet de præsenti, *Eripit nos ab hac ira*, id est à debito, & merito illius iræ. Sicut enim dicitur: *Ipsorum est regnum cælorũ*, id est iure, & merito, ita etiam ab illa ira eripit, dum flagellis nos excitat, & ad se efficaciter vocat & iustificat: & ita recipit nos in gratiam suam, & cõuertit à simulacris. *Seruire* (id est ad seruiendum) *Deo viuo, & vero.* Viuo quidem, ad differentiam deorũ mortuorum, vt Iouis, Martis, Apollinis; verò autem, ad differentiam eorum, qui sunt per participationem dij. Quòd si sustineamus lectionem Latinam, eripuit nos, de præterito: colligimus, duplicem esse liberationẽ, siue saluationem, alteram subleuantẽ à miseria quam incurrimus, alteram verò præseruantem à pœna nobis infligẽda, de qua hic ait: Eripuit nos ab ira ventura.

Christus quomodo nos eripiat ab ira ventura.
Matth. 5.

Deo cur viuo, & vero seruiendum.

Hominis liberatio, seu redẽptio duplex.

DISPVTATIO II.

In illa Apostoli verba, Cap. 2. *Nam & ipsi scitis fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit: sed antè passi multa, & contumelys affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Euangelium Dei in multa solicitudine*, & cætera vsq; in finem Capitis.

prædicatio: ideo eos Deũ vocet in testem.

Probat etiam superiora, quòd dolo non prædicauerit: quia nõ est eis adulatus: quod non immundè, id est prætextu auaritiæ alicuius rei. Inuocat Deum testem: nam cum lateat in corde cupiditas, non potest aliter probari, quia nõ patent hominibus corda, sed soli Deo.

Psalm 7.

Paulũ in prædicatione nõ propriã gloriã quæsisse.

Tertiò probat, quod non appetitu gloriolæ, quia non se gesserat vt Apostolus Christi, qui autoritate propria exigere poterat ad victum necessaria. *Neq; quærentes*, inquit, *ab hominibus gloriam, neq; à vobis, atq; ab alijs*. Id est, Non sumus venati nostri commendationem, auram popularem non captauimus, aut hominum fauorem, nihil ad ostẽtationem fecimus. Quærere enim gloriam ab hominibus, signum est falsi prædicatoris. Ait enim Dominus; *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis*. Discant ergo concionatores Apostolicam humilitatem imitari, & solius Christi gloriam per omnem vitam tam in dictis, quàm in factis quærere.

Ioan. 5.

Quibus maximè imitandus Apostolus.

Tertiæ dubitationi vt meliùs respondeamus, explicandum est prius quod præcedit: *Sed facti sumus paruuli in medio vestrum*. Græci codices legunt ἤπιοι, id est placidi & lenes: interpres autem noster videtur legisse νήπιοι, id est, paruuli, licèt dictio superior significat etiã paruulos: aptior tamen est, & ad mentem Apostoli expressior primus significatus: præsertim cùm præcesserit: Cùm possemus vobis oneri esse, vt Christi Apostoli, sed facti sumus placidi, ac mites in medio vestri. Et assumit duas comparationes, quò suum affectum, & opera melius explicet, nimirũ nutricis, & parentis: multa nãq; tolerãt nutrices, & matres, dum incrementa puerorũ expectant: non enim quoslibet cibos, sed teneriores, & præmansos in os filiorum ingerunt: puerorum moribus inseruire coguntur, risum fingunt, & gemitum; cantillant, & quæ grauitatis sunt, omnia spernunt, dum eos aut à fletu auocant, aut illis somnum conciliant. Ita se gerebat inter Thessalonicenses Apostolus. Lac enim potum dabat, nõ escam. Et licet Thessalonicenses perfectè fuissent renati, erant tamen adhuc teneri, & nondũ consummati. Et amat nutrix paruulum nutrire, sed eum non amat paruulũ remanere: in sinu tenere solet brachijs complecti, & orti oscula infigere non tamen vt hoc semper faciat. Nostri tamen seculi Heretici cũm aliquẽ nacti sunt discipulũ, ei nullo magistro preeunte, sacras literas legendas, hoc est solidum cibum obtrudunt: nec tantùm eis, qui linguã Latinã nouerunt, sed & toti imperitæ multudini, ita vt neminem habeat pædagogũ, dum paruuli sunt. Qua de re olim conquesti sunt Hieronymus, & Augustinus. Ille quidem epistola ad Paulinũ, vbi sic habet, *Agricola, cæmentarij, fabri metallorum, lignorumve cæsores, lanarij quoque, & fullones & cæteri, qui variã supellectilem, & vilia opuscula fabricantur, absq; doctore non possunt esse, quod cupiunt. Quod medicorum est, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarũ ars est, quam sibi omnes passim vindicant. Scribimus indocti, doctiq; poemata passim. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent antequàm discant.* Augustinus verò lib. de Vera Religione, *Patriarcha*, inquit, *ac Propheta inueniuntur ab ijs, qui non pueriliter insiliunt, sed piè, diligenterq; pertractant diuinarum, & humanarum rerum tam bonum, & tam grande secretum. Quod etiã temporibus noui populi à magnis & spiritualibus viris Ecclesiæ Catholicæ alumnis videmus cautissimè prouideri; ne quid populariter agant, quod nondum esse temporis vt cũ populo agatur, intelligunt: alimenta lactea largè auidis infirmioribus pluribus atq; instanter infundunt, validioribus autem cibis cum sapientibus paucis vescuntur. Sapientiam enim loquũtur inter perfectos; carnalibus verò, & animalibus quãuis nouis hominibus, adhuc tamen paruulis, nõnulla obtegunt, sed nulla mentiuntur. Non enim honoribus suis vanis cõsulunt, & inanibus laudibus, sed vtilitati eorum, cum quibus societatem vitæ huius inire meruerunt.* Hæc & similia Augustinus eo loco. ¶ Et veri ministri verbi Dei symbolum indicat, cum ait: *Ita desiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras.* Ita Moyses optabat deleri de libro vitæ, nisi Deus populo suo parceret; idem quoque Apostolus optabat fieri anathema à Christo pro fratribus. Et ad hunc lapidem pyritem probent se vniuersi prædicatores, & Ecclesiarum Antistites, & prælati. Ac proponit, se illis Euangelium gratis prędicasse, ne quenquam illorum grauaret.

B. Hier. epist. 103 paulo ante med. tom. 3 initio.

B. Aug. c. 28. in princ. tom. 1 props fin.

Patriarchæ, ac Prophetæ à quibus inueniuntur, vt ait Augustinus.

1. Cor. 2.

Paulus quo modo factus paruulus inter Thessalonicenses.

Ad III. dub De eo quod Apostolus nutrici, ac parenti se comparat.

Pauli charitas in Thessalonicenses eximia.

Exod. 32.

Rom. 9.

1. Cor. 3.

Nutricis in paruulum officia.

Hæretici nostræ tempestatis quã lõgè à parẽtis, & nutricis officio.

Proponens autem alteram similitudinem parentis, subiungit: *Vos testes estis, & Deus, quàm sanctè, & iustè, & sine querela vobis qui credidistis, fuimus: sicut scitis qualiter vnumquemque vestrum (sicut pater filios suos) deprecantes vos, &c.* Sunt enim ministri verbi Dei parentes, quia semine verbi Dei in Ecclesiæ sanctæ vtero filios regenerant, confirmatione sacri Chrismatis corroborant, Euchristiæ alimento nutriunt, & infirmantibus per Reconciliationis sacramentum medentur, verbis deprecatorijs ipsos excitant, & consolationis gaudium præbẽt, vt ita dignè Deo ambulẽt. Quo verbo

Quare Apostolus se patrem nominauerit.

Legem Dei non eſſe impoſſibilem, cõtra Lutheranos.

iugulat eos, qui falsò putant non poſſe hominem præcepta implere, aut ea agere, quę ſtatui noſtro conueniunt, & Deo placent.

Theſſalonicenſes qua in re imitati fuerint Eccleſias quæ erãt in Iudæa. *Act. 2.* *Infrà 4.* *Hier tom. 1.*

Cùm verò ſubdit: *Vos enim imitatores facti eſtis, fratres, Eccleſiarũ Dei quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto Ieſu*: nõnulli dubitant in quo fuerint imitatores. Putant ergo aliqui, etſi nõ exprimat, multos Theſſalonicenſium ſe ipſos ſpoliaſſe bonorũ ſuorum proprietate, & vitam in communi regularem profeſſos fuiſſe, quemadmodum ab initio fecit Eccleſia Ieroſolymitana: quos Eccleſia Alexandrina imitata eſt ſub B. Marco, vt tradit B. Hieronymus in libro ſcriptorum Eccleſiaſticorum. Idẽ ergo feciſſe videntur Theſſalonicenſes. Sed de hac re non multũ conſtat, nec Apoſtolus expreſſit. Sed quòd vt primę Chriſtianorum perſecutiones in Iudæa fuerunt à Iudęis, qui Dominum Ieſum ad mortem damnarũt, & à Pilato obtinuerunt, vt idem olim in proprijs Prophẽtis occidendis præſtiterũt, vt Ieremia & Eſaia. *Et nos perſecuti ſunt*, inquit. Vt Stephanum & Iacobum. *Et Deo non placent.* Etiamſi maximè exiſtiment obſequiũ ſe præſtare Deo. Et omnibus hominibus aduerſantur, prohibẽtes nos Gentibus loqui, ne fiant Chriſtiani, & ſalui fiant.

Matth. 26. *Infrà 27.* *Suprà 23.* *Act. 7.* *Ibidem.* *Infrà 12.* *Ioan. 16.*

Sol. IV. dub. Quos in Iudæos peruenerit ira Dei vſq; in finẽ.

Ad quartum dubium in illud; *Vt impleant peccata ſua ſemper, peruenit enim ira Dei ſuper illos vſque in finem.* Dicimus, ſermonem eſſe de Iudæis, qui repugnabant Euãgelio, nec ipſi credebãt, neque alios credere permittebãt ob ſuam obſtinationem. De quibus Oecumenius; *Si bonum eſt Gentes ad Chriſti fidem accedere, quare non accurrunt & ipſi? qui etiam accurrentes prohibere conãtur. Quòd ſi non eſſe bonum iudicant, cur inuident accedentibus. Quare etiam Gentes ipſis curæ ſunt.*

Oecum. c. 2. in fin.

Implẽdi peccata ſua, vnde ſumpta metaphora. *Geneſ. 15.* *Matth 23.*

In illo autem verbo: *Vt impleant peccata ſua ſemper*, alludit Apoſtolus ad id; *Nondum completa ſunt iniquitates Amorrhæorum vſq; ad præſens tempus*, & ad illud Chriſti; *Et vos implete menſuram patrum veſtrorum.* Quando enim hoc ſcripſit Apoſtolus, adhuc Ieruſalem ſtabat, & nondum erant completa peccata ſua, ſed paulò poſt veniẽtibus Romanis, completa ſunt illius peccata, & deſolata in æternum. Et tunc ira Dei in finem, id eſt perfecta, & conſummata venit ſuper Iudæos, ſiue in eorum filios.

Iudæi quando impleuerint peccata ſua, & ira Dei in eos venerit vſque in finem.

Quid ſecundũ alios per uẽtio iræ vſque in finẽ. *2. Cor 3.* *Pſal 58.* *Oſeæ 3.*

Aliqui verò verbum, *in finem*, interpretantur, quia in fine ſeculi velamen de cordibus eorum auferetur, iuxta illud: *Conuertentur ad veſperam, & famem patientur vt canes.* Et Oſeas dixit: *Quia dies multos ſedebunt filij Iſrael ſine Rege, & ſine Principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim. Et poſt hæc reuertentur filij Iſrael, & quærẽt Dominum Deum ſuum, & Dauid Regem ſuũ* (id eſt Meſſiam, vt habet Chaldaica interpretatio) *& pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius in nouiſſimo dierum.*

Dauid pro Meſſia non raro ponitur in Scripturis.

Ad V. dubit. Paulus cur abundantius, vt ait, feſtinauerit, Theſſalonicenſium faciẽ videre.

Quinto dubio reſpondendum circa illud: *Nos autem fratres deſolati à vobis ad tempus horæ, aſpectu, non corde, abundantius faciem veſtram videre.* Vocat Apoſtolus ſe, & ſocios priuatos ſiue orbatos, vt Græca vox inſinuat tanquam parentes orbati filiolis quos diligũt. Et hoc ad tempus horæ, (πρὸς καιρὸν ὥρας) id eſt, ad momentum temporis, ſiue ad momentum horæ; ſicut Horatius dixit:

Quid enim? concurritur: horæ
Momento cita mors venit, aut victoria læta.

Horat 1 ſer. Saty 1. in pri.

Nam eiectus fuit primò ex Philippis, deinde ex Theſſalonica, tertiò ex Berœa. ¶ *Abundantius feſtinauimus faciem veſtram videre.* Id eſt: Omnem operam dedimus, & diligenter conati ſumus ad vos reuerti, ſed impediti fuimus.

Ad VI dub. An ſanctorũ opera & deſideria Satan impedire valeat. *Baſil Interrog 275 to. 2.* *Rom. 1.*

Vnde ſubdit, quod ſexto loco propoſitum fuit: *Sed impediuit nos Satanas.* Interrogat Baſilius in Regulis breuioribus: *Nunquid alicuius ſancti propoſitum impedire Satanas poſſit? quoniam ſcriptum eſt: Ego quidem Paulus, & ſemel, & iterum propoſueram venire ad vos, & impediuit nos Satanas*, ad quam idem Pater reſpondet: *Eorum quæ in Domino ſunt rectè factorum, alia ſola voluntate, ac deliberatione animi efficiuntur, alia ad hoc vt efficiãtur, indigent etiam opera corporis, adhibendo videlicet vel ſtudio, vel tolerentia. Ac quæcunque quidem ſunt eius generis, quæ in ſola animi voluntate poſita ſint, hæc nullo modo impedire Satanas poteſt. Quæ verò eiuſmodi, ad quæ conſequenda neceſſaria eſt etiam opera corporis, in his plerunque etiam Deus naſci impedimenta permittit, vel probandi, vel detegendi cauſa illius qui impeditur: vt vel ſi à recto propoſito deſtiterit, conuictus, qualis ſit detegatur: vt hi qui ſupra petram fuerant ſeminati, qui ad modicum tempus ſuſceperunt quidem verbum cum gaudio, exorta autem tribulatione, ſtatim receſſerunt: vel ſi in recto perſeuerauerit, clarius appareat ſtudium ipſius in rectè factis: vt ipſius Apoſtoli, qui cùm ſæpè Romam petere decreuiſſet, & prohibitus eſſet, vt ipſe faſſus eſt, tamen eatenus in ea voluntate permanere non deſtitit, quod etiam effecit quoad ſtatuerat.* Hæc ille.

Talia cur Deus impedimẽta permittat ſanctis, teſte Baſilio. *Marc. 4.* *Rom. 1.*

Ad VII dub. De eo quod Paulus Theſſalonicenſes ſuam ſpem gaudium, & gloriæ coronam appellat ante Chriſtum Ieſum.

Poſtremò dubitatum fuit in his verbis: *Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ; Nónne vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſtis, in aduentu eius?* Ad tempus futurum aduentus Chriſti ad iudicium hęc veniunt apertè referenda. Et primo loco vocat eos ſpem præmij, id eſt rationẽ præmij ſperandi ex fructu quẽ illis prædicando

fece-

fecerat. Deinde vocat eos gaudium, id est materiam, & rationem gaudij de salute illorũ,& conuersione ad Christum. Demùm vocat eos coronã gloriæ, siue vt Græcè habetur *καυχήσεως*, id est, gloriationis in Deo de legitimo certamine habito ab ipsis conuersis opera Apostolorum,& triumpho habito contra dæmones, & pseudapostolos.

Nõ solos Apostoli Thessalonicenses cur vocet gloriationẽ suã.

Et inquit: *Nónne vos?* Græcè elegantiùs habetur, Nónne & vos?nam illos cũ multis alijs ecclesijs à se edoctis adiungit Paulus, ne videatur illis assentari. Vos enim in præsenti estis materia, gaudium, & gloria nostra, id est claritatis & splendoris nostri, siue gloriationis nostræ materia. Filius enim sapiens est gloria,& gaudium patris:&, *Maiorem*, ait Ioannes, *horum non habeo gratiam, quam vt audiã filios meos in veritate ambulare.* Eritq; tunc Paulo triumphãti coram Deo, & Angelis, & hominibus gloria, & gaudiũ in die iudicij, & spectatores gaudebunt, & gloriã Deo per æterna secula decantabunt. Et Paulo dicenti, *Domine, quinq; talenta tradidisti mihi, ecce alia quinq; superlucratus sum*, respondebit ille: *Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui.* Quòd si Apostolo licuit Thessalonicenses vocare spem, gaudium,& coronam suã; quare ergo Heretici oblaterant, quòd nos diuam Virginem aduocatam nostrã vitam, spem nostrã,& dulcedinem inuocamus: cùm hi tituli sint etiã alijs sanctis communes, & illa longo interuallo omnium & Angelorum,& hominum merita antecellat, vtpote Filij Dei singularis,& excellentissima genitrix?

3. Ioan.

Matth. 25.

Apostol° Gētesã se conuersas spem, gaudiũ, & coronã gloriæ appellãs, quorum cõfutet insaniam.

DISPVTATIO III.

In illa verba, Cap. 3. *Propter quod non sustinentes ampliùs, placuit nobis remanere Athenis, solis. Et misimus Timotheum fratrẽ nostrum, & ministrum Dei in Euangelio Christi ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra: vt nemo moueatur in tribulationibus istis; ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus*, & cætera vsque in finem Capitis.

Quo tendat Apostolus in hoc capite.

IN hoc tertio capite Paulus causas recẽset mittendi ad eos Timotheum, deinde reditum eius agnita virtute, & constantia fidei Thessalonicensium, qua magnoperè exhilaratus fuit Apostolus. Paucissima autem sunt, quæ dubitari queant. Et quia curandum est, ne nodum in scripto quæramus, quædam attingemus maioris explicationis gratia. Et quæritur illud in primis, quid agere intendat in hoc capite. Deinde quid est quòd ait: *Ipsi scitis quod in hoc positi sumus*, & non explicat in quo. Tertiò, cur misit Timotheum ad cognoscendam fidem illorum; cùm sancti; & maximè Apostoli, omnia nouerint quæ in Ecclesia fiunt, si hoc Prophetis non fuit occultum. Quartò quis est ille, de quo ait: *Ne fortè tentauerit vos is qui tentat*, & quare his notis illũ talem voluit explicare. Quintò quæritur, quid sit illud: *Quoniam nunc viuimus, si vos statis in Domino.* Videtur enim eximiũ aliquid continere. Sextò cùm ait: *Nocte ac die abundantiùs orantes vt videamus faciem vestram:* videtur enim sentire Apostolus, Thessalonicenses necdum plenam & integram fidem complexos fuisse, cùm tamẽ eos de magna fidei constantia efferat.

I. Dubium.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

VI. & vltim.

Ad I. dubiũ. De eodẽ argumẽto, huius capitis ex Actis Apostolorum.

Circa primum, vt perspicaciùs agnoscamus istorum quæ hic dicuntur veritatem, comparabimus ea eum capite 17. Actuum. Orta siquidem non modica turbatione, commotoque populo toto, & magistratu Thessalonicensium, fratres qui Domino crediderant, volentes esse Pauli vitæ cõsultum, hunc vnà cum Sila nocte intempesta emiserunt, atq; hi Berœam non longè dissitam profecti sunt; sed & hac etiam ciuitate eiectus, Athenas proficiscitur Paulus, relictis in Berœa Sila, & Timotheo, quos duos Euangelij socios Paulus ex Athenis mãdauit ad se continuò redire. Intereà Satanas inuidus profectus Euãgelici, omnem mouit lapidem, quò lactescentem segetem apud Thessalonicenses proculcaret: grauissimam in membris Christi persecutionem contra veritatis Euangelicæ cultores excitauit. Paulus verò, dum Athenis maneret; metuens ne à Fide teneræ illæ plantæ ad auitam deficerẽt superstitionem; semel atq; iterum opem ferre periclitantibus conatus est. At cùm hoc neque tutum esset, neque necessarium insanis turbarum fluctibus se ingerere; tandem Timotheum (quem non tanta aduersariorum premebat inuidia) misit Thessalonicam, vt pro nomine Christi patientes corroboraret. Profectus igitur Timotheus, infracto animo, constãtes. & confitentes reperit Thessalonicenses. Redijt ergo Athenas,& Paulo, qui illic interim resederat, admirãdam eorum fidem, & constantiam prædicauit. Quæ cùm audisset Apostolus, exhilaratus est, & hanc priorem nomine suo, & Silæ, & Timothei ad eos conscripsit Epistolam. Et fieri posset, vt Silas binominis esset:& in Actis semper vocatur nomine Silæ, in epistolis verò Pauli Siluanus. Ex his igitur facilè lector

Actor. 17.

Quare Timotheũ Apostolus miserit ad Thessalonicenses.

Actor. 18. Cur scripserit eisdem.

poterit huius capitis verba plana, & aperta capere.

Paulus quomodo remāſit Athenis ſolus, cū quo tamē erat & Silas.

Quod autem ait: *Placuit nobis remanere Athenis, ſolis,* poſſet impugnari, cùm ibidem eſſet cum eo Silas. Sed facilè diſſoluitur hoc dubium: quia Silas ab Apoſtolo miſſus alio migrauerat ob aliam ſimilem cauſam, vt colligi poteſt ex Actor.18. Hic enim erat mos Apoſtoli, vt eos quos penes ſe habebat, in diuerſas prouincias gratia propagandi Euangelij amandaret. Et ita accidit, vt vtroque, & Syluano, & Timotheo, orbatus Apoſtolus fuerit.

Ad II. dubit. In quo poſitus fuerit Apoſtolus, vt ipſe teſtatur, ſed minimè declarat.
Luc. 2.
Pſalm 65.

Secundum dubium in illud: *Ipſi enim ſcitis, quòd in hoc poſiti ſumus,* diluendum eſt. In hoc, dixit, pro, ad hoc in accuſandi caſu, vt etiam habent Græca; & ſubintelligendum eſt: In hoc poſiti ſumus, vt ſcilicet affligamur: quod præcedētia oſtendunt, dum ait: *Vt nemo moueatur in tribulationibus iſtis.* Et alludit ad illud Euangelicum; *Ecce, poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël;* & ad id. *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro, impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.* Eſt autem omniū Chriſtianorum, & præcipuè prędicatorum, & Apoſtolorum ſymbolum Crux, & malorum tolerantia. Ita enim dixit Chriſtus; *Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum;* &, *Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, nec ſeruus ſuper dominū ſuum. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.* Rurſus; *Puto quòd Deus nos Apoſtolos nouiſſimos oſtendit tanquàm morti deſtinatos: quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus.* Eſt autem peculiaris Dei prouidentia, vt miniſtri Euangelici minus in ſeipſis habeant occaſionem gloriandi, & imitentur Chriſtum in portanda cruce ſua; & vt credentes agnoſcant Dei potentiam, & vim per illos exeri contra mundū aduerſantem, & oſtendat, Satanam ab infirmis hominibus ſuperari. Et vniuerſalis data eſt regula: Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur.

Crux quorū ſit maximè ſymbolum.
Matth 24.
Supra 10.
Ioan. 15.
1.Cor. 4.

Crucem illi ferre cur debeant, ſic Domino prouidente.
Matth. 16.

2. Cor 3.

Sol. III. quęſt De cauſa miſſionis Timothei ad Theſſalonicenſes ad cognoſcēdā fidē eorū, quam tamen diuinit⁹ noſſe poterat.
4. Reg. 4.
3. Reg 19.
Rom 11.
1 Reg 16.

Ad tertium reſpondendum eſt, non omnia ſanctos cognoſcere. Vnde Eliſęus dixit, *Dominus celauit à me, & nō indicauit mihi;* & Elias, *Altaria tua deſtruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus ſum ego ſolus.* Cui tamen fuit reſponſum: *Reliqui mihi ſeptem millia virorū, qui non curuauerunt genua ante Baal:* vt ponderauit Apoſtolus. Et Samueli miſſo ad vnguendum Dauidem, dictum à Domino fuit; *Ne reſpicias vultum eius, neq; altitudinem ſtatuendum ſtatura eius, &c.* Ita modò Apoſtolus ignorat res Theſſalonicenſium, & ſæpè propoſuit ire ad eos, & nō venit: & multa oſtendebat ſe neſcire, vt proderet ſe nobis purum hominem, & nō Deum. Et communiter ea, quæ per humanam induſtriā reſciri poſſunt, non opus eſt vt reuelatione detegantur. Poterat enim ad eos mittere Timotheum, vt fecit. At verò orationes, & preces, quas fundimus ad ſanctos iam cum Chriſto regnantes, quia via humana reſcire non poſſunt ſancti, agnoſcunt in Verbo per reuelationem, etiamſi id Hæretici proteruè inficiētur, vt ex multorum Patrum ſententijs comprobatū reliqui in 2. Cap. 1. ad Timoth.

Quæ ferè tātùm ex reuelatione ſancti cognouerint.

Sancti iā beati preces ad ſe preces vt nouerint.

Ad IV. dub. Quis ille Paulo qui tentat.
Geneſ. 3.
Apoc 12.
Infrà 20.

Quartæ dubitationi dicendum; illud, Is qui tētat, Gręcè dici in Principio πειράζων, & ponitur pro verbali πειραστὴς more Hebræo: Et hic eſt Satanas antiquus ſerpens, qui humanum genus capitali odio perſequitur, & incautas animas fallit, & in præcipitium agit. Sæpè etiam ſanctos homines aggreditur: vt maximè opus ſit fide, & timore ad eius tentationes illudendas, & infringendas: quia non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei: & auidiſſimus perambulat terrā, & circuit quęrens quem deuoret.

Iob. 41.
Supra 1.
Infrà 2.
1. Petr. 5.

Illius tentationis proprium quid.
Ioan. 10.

Pondera verborum periphraſim, qua eū deſcribit: Is, inquit, qui tentat, id eſt, Qui tentare ſolet. Eius enim ars, & exercitium eſt, homines ad ruinam tentare, quam artē à primis ſeculis exercere non ceſſat. Timebat ergo Apoſtolus, ne oues aliquas fur raperet, & mactaret, vt ſolet.

Ad V. dubiū. De ſenſu huius dicti: Quoniā nūc viuimus, ſi vos ſtatis in Domino.

Quod attinet ad quintam dubitationē: *Quoniam nunc viuimus, ſi vos ſtatis in Domino,* dicimus, hanc eſſe elegantem exaggerationem, qua Paulus ſuam ardentem proponit charitatē erga illos. Et eſt ſenſus: Omnem tribulationem in nos ingruentem loco vitæ ducimus, modò vos permaneatis & perſiſtatis in fide, quę vos inſerit Domino; demùm in ſemel cœpto pro vita æterna certamine perſeueretis. Nā etſi doctoris partes ſint verbū Dei ſerere, & quod ſeminatū eſt, irrigare vt creſcat; tamen amantis doctoris, & paſtoris eſt, pro grege ſuo inuigilare, eiuſque bonis operibus congaudere, & proprium bonum eius progreſſum reputare: quòd ſentire poterit nemo, niſi priùs charitate proximi flagrauerit.

Matth 13.
1. Cor. 6.
Ioan 21.
1. Petr 5.

VI. Solutio quæſtionis. Quid Theſſalonicenſium fidei defuerit, quod ſupplere debebat Apoſtol⁹.

Ad ſextum reſpondemus, Apoſtolum dixiſſe: *Vt compleamus ea quæ deſunt fidei veſtræ,* non quò eorum fidem, & conſtantiam imminutā ſignificare velit, aut deficiētem: ſed quòd aduerſariorū importunitate ędificium vix inchoatum relinquere coactus fuerit: ob quā etiā cauſam dum ſe ſubduceret, Silā & Timotheum in Macedonia reliquerat, & poſteà Timotheū reuerſum ex Macedonia, iterū ad eos viſitandos remiſit. Paulus etiam tam breui temporis ſpatio nō

Act. 17.

potuit

potuit integrum doctrinæ Euágelicæ corpus impartiri illis, quæ tempore & experientia multa sensim addiscuntur. Reliqua verò tam plana sunt, vt maiorem explicationis lucem non desiderent.

DISPVTATIO IIII.

In illa verba, Cap. 4. ***De cætero ergo fratres, rogamus vos & obsecramus in Domino Iesu, vt quemadmodùm accepistis à nobis quomodo oporteat vos ambulare, & placere Deo, sic & ambuletis, & abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Iesum. Hoc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra, & cæt.***

I Dubium. IN primis de scopo Capitis aliquid præfandum est.
Secundum. Deinde quæ sint illa præcepta, quæ ijs dederat per Dominum Iesum.
Tertium. Tertiò, quod est illud vas, quod vnusquisque purum ac mundum seruare debet.
Quartum. Quartò, quid est supergredi, & circumuenire in negotio fratrem suum.
Quintum. Quintò, cur hortatur Thessalonicenses ad manibus laborandum, & ad quieté de suis laboribus viuendum.
Sextum. Sextò, cur prohibet Apostolus Christianos contristari de mortuis; cùm & Christus contristatus fuerit de Lazari morte, & Apostolus Philippensibus scripsit, se dolere de Epaphræ infirmitate, & mortis periculo. *Ioan. 11. Philip. 2.*
Septimum. Septimò, quid est, Nos qui viuimus, qui residui sumus, non præueniemus eos qui dormierunt: sunt enim verba difficilia, & variè à Patribus interpretata.
VIII. & vltimum. Et quare ponit duos resurgentium ordines, cùm in voce Archangeli omnes simul sint ad immortalem vitam in memento, & in ictu oculi excitandi. Postremò, cùm dixit: *Consolamini inuicem in verbis istis*, quæritur, quomodo his verbis consolatus est Paulus Thessalonicenses, atque adeò nos ipsos quoque.

Ad I. dub. Quid propositum Apostolo in hoc capite. Quod attinet ad scopum, incipit Apostolus ea tractare, quæ ad mores sanctos cómendandos spectabant: nunc rogat eos, vt velint eam viuédi formam tenere, quam pridem eis tradiderat: nimirùm vt in hac peregrinatione sedem stabilem perpetua memoria apprehenderent non esse hic figendam, sed eos ambulare alacriter opus esse in via mandatorum Dei, & meritorum magnitudine copiosius abundarent, iuxta illud: *Qui iustus est, iustificetur adhuc; & qui sanctus, sanctificetur adhuc.* Et verbum *περισσεύειν*, non tam est abundare, quàm excellere, & se ipsum quotidie in benè operando superare. *Apoc. vlt.* Thessalonicenses benè corá Deo ambulátes quomodo abundarét magis.

Ait in plurali: *Rogamus vos & obsecramus, siue exhortamur in Domino Iesu*: quia secum adiungit simul deprecantes Syluanú, & Timotheum, qui socij & adiutores fuerunt Apostoli in prædicatione Thessalonicensium, & huius epistolæ conscriptores. Et rogando captat beneuolentiam per submissam precationem, & per Diuinæ Maiestatis obtestationem. Et natura libera, qualis est rationalis, ita melius trahitur, quàm pondere autoritatis Apostolicæ, qua vti poterant. Et rogant, in Domino Iesu quia gloriam eius, & non aliud proprium suum quærunt. Paulus cũ socijs cur roget Thessalonicenses, nõ iubeat, & in Domino Iesu, vt abundarent magis.

Addit: *Vt quemadmodùm accepistis à nobis.* Etsi Deus valeat omnibus credenda, & agenda reuelare, vt facit de fide, spe, & charitate, quæ pretiosissima sunt, & maxima dona: noluit tamen id facere de doctrina, vt agnoscatur sapientia ordine quodam animas ad se reducere, & vt homo homini amore magis vniatur, cùm vnus alterius opera se indigere videt; & vt ita discens, fide, & humili submissione apud Deum mereatur; ac vt is qui docet, offendendo quæ habet in alios, maius meritum sibi cóparet. Denique, ne sit locus deceptioni, aut contentioni hominis superbi, si omnia à Deo proximè, & immediatè acciperet, & nihil à ministro. Credendi & agédi formá Thessalonicéses ab Apostolis cur acceperint, nõ ex reuelatione diuina.

Sicut & ambulatis, & abundetis magis. Græca habent τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπατεῖν, id est, Qua ratione oporteat vos esse Peripateticos, Christi, & Apostolorum exempla sectantes. Non allegat Scripturam, sed traditionem Apostolus, quam & ipse Christus obseruauit, parendo legi, & parentibus suis, & quam Paulus alibi tantoperè commendat: *State*, inquit, *& tenete traditiones quas didicistis*: imò etiam ipse Apostolus alijs obseruandas commendabat, Actor. 15. & 16. Diuinæ, seu Apostolicæ traditionis autoritas. *Galat. 4. Luc. 2. 2. Thess. 2. Actor. 15. Infrà 16.*

Quomodo oporteat vos ambulare, & placere Deo. Hoc est ambulando placere. Sanè Deus benedictus in cœlesti quiete nos expectat, vt in se quiescamus: nam in domo sua multas mãsiones habet: sed illam summam, & diuiná quietem voluit à nobis nõ nisi ambulantibus coram se comparari. Ita enim dixit Abrahæ, Ambula coram me, & esto perfectus, non declinando ad dexteram, vel ad sinistrá, quia virtus inter extrema versatur; cùm tamen in circuitu impij ambulare soleant: & in fide diuini luminis progrediendũ est, iuxta illud; *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.* Vt ita, *sicut in die, honestè ambulamus*: & non nisi cũ prudentia, Cur ambulátes placere debeamus Deo. *Ioan. 14. Genes. 12.* Quomodo ambulãdum nobis coram Deo. *Deut. 17. Psalm. 88. Rom. 13.*

quia in via funt offendicula, & latrocinantes, quia fuper afpidem, & bafilifcum ambulandum eft, & conculcandus leo & draco, & ducem Chriftum præeuntem debemus imitari, qui optimè nouit viam, & terminum, & de quo dixit Dilectus; *Qui dicit fe in Christo manere, debet ficut ille ambulauit, & ipfe ambulare*, nō claudicando affectu inflexo ad terrena, nō cunctando, aut moras in via nectendo, quia in via Dei nō progredi, regredi eft: non denique retrocedendo, aut redeundo in Ægyptum mundi huius, quafi canis ad vomitum fuum reuerfus. Et vt poftquam omnia fecerit, dicat: Seruus fum inutilis, nam hæc humilitas plus valet; quàm ipfa omnia opera. Qui ergo ita benè operautur, admittentur à Deo, & Chrifto, qui præcinget fe, & tranfiens miniftrabit illis, auferendo laffitudinē, efuriem, fitim, timorem, & omnia bona defideria adimplendo. *Sicut & ambulatis*, inquit, *vt abundetis magis*. Hoc eft, ita ambulate tanquā figillum, non tanquā cera, id eft, vt poffitis alijs imprimere tanquam figillum viam Dei, & non vt cera, accipiendo à falfis Apoftolis figillum falfæ, & vitiofæ vitæ. Vt non circumferamini omni vēto doctrinæ. Etfi enim multi boni canales, & recti tramites inueniantur; parum tamen proficeret, fi aqua doctrinæ & bonorum morum in nullo perfeueraret.

Pfalm. 90. — *1. Ioan. 2.* Non rectè qui ambulet, & quemadmodū Chriftus ambulauit — *Prouer. 26.* *2. Petr. 2.* *Luc. 17.* — Quā pretio fa virtus, humilitas, *Suprà 12.* — Illud: Sicut & ambulatis, vt abundetis magis, quid fig nificet. *Ephef. 4.*

Damnatur verò his verbis eorum error, qui dicūt, homini in præfenti vita poffe contingere tantùm perfectionis culmē, vt amplius in gratia, & charitate proficere non valeat: quod reprobatur in Clementina, ad noftrū, de Hæret. Et ex eo quod dicitur: Vt abundetis magis, colligimus non effe neceffarium femper operis exercitiū, fatis effe vltra progrediendi defiderium, & illud ruminare: *Et dixi*, ait Dauid, *nunc cœpi*. Et tefte Gregorio: *Hac eft perfectorum fumma iuftitia, vt fe nunquā perfectos credant, ne ibi deficiendi indicat periculum, vbi proficiendi deponunt appetitum.* Bernardus ad Drogonem epift. 34. *Nemo perfectus, qui perfectior effe non appetit, & in eo quoque perfectiorem fe probat, quòd ad maiorem tendit perfectionem.* Et Auguftinus ait: *Summa perfectio Chriftianæ religionis eft, vt quantumcunque homo in hac vita proficiat, femper defi...re fe putat.* Chryfoftomi fententia eft elegantiffima: *Vt tellurem imitemur, quam non oportet duntaxat accepta femina referre, ac credere: ita & animam oportere non in acceptis tantùm præceptis confiftere, fed etiam tranfcendere. Ecce, inquit, bonus feruus, & fidelis, alia quinque talenta fuperlucratus fum.*

Contra eos, qui ad fummā hic iuftitiā peruenirī poffe contendunt. — *Pfalm. 67.* *B. Gregor.* — *B. Auguft.* Quomodo tellurem imitemur, tefte Chryfoft. *Chryfhom. 3. in hanc epift. initio.* *Matth. 25.*

Iam ad fecundum illud refpondeamus:

Ad II. dubit.

Scitis enim qua præcepta dederim vobis per Dominum Iefum, vel potius dederimus, vt Græca habent, loquitur enim in fua, & Syluani & Timothei perfona. Et intellige præcepta quæ fequuntur, ne videlicet cōtenti effent nuda fide: & præcepta, quæ cum honeftate, hoc eft cum diuina voluntate cohærent, factu facillima, fructu vtiliffima, & iocundiffima, quæ Dominus nobis infpirauit, & in cordibus veftris fcripfit, & ad quorum obferuantiam gratiam fuam, & exemplū contulit. Et fi ab fpiritu humano prodirent, nō effent folida, aut idonea ad falutem.

Quæ præcepta Theffalonicenfibus dederit Apoftolus per Dominū Iefum.

Et explicans hoc magis, addit: *Hac eft enim voluntas Dei* (quæ in præceptis declaratur) *fanctificatio veftra*. Id eft, puritias & munditia corporis, & animi. Notat verò Caffianus, caftitatem dici à Paulo fanctificationem, quia fubdit: *Vt fciat vnufquifq; veftrum vas fuum poffidere in fanctificatione, & honore*; ac poftea fubiungit: *Non enim vocauit nos Deus in immunditiam, fed in fanctificationem.* Et alibi ait: *Pacem fequimini cum omnibus, & fanctimoniam, fine qua nemo videbit Deum.* Et paulò poft: *Ne quis fornicator, aut profanus, & Efau, &c.* Idem quoque Apoftolus virginem vult effe fanctam corpore, & fpiritu: ita vt fummæ puritati nunc quidem per gratiam, poftea verò per gloriam vniri poffit: quia Beati mundo corde, quoniam ipfi Deum videbunt. Quæ quidem vitæ puritas, & munditia confiftit in declinatione à fornicatione fpirituali, id eft a quocunque amore inordinato, & fuperfluo, per quem impura redditur anima: & in abftinentia à fornicatione corporis, quia qui fornicatur, in corpus fuum peccat. Ideò Apoftoli prohibent fcortationem, Act. 15.

Volūtas Dei quænam fit fanctificatio noftra. *Caffia lib. 6. cap. 15.* — *Hebr. 12.* *Ibidem.* *Genef. 25.* *1. Cor. 7.* *Matth. 5.* Vnde pendeat fanctificatio noftra. *1. Cor. 6.*

Ad tertium refpondemus, Apoftolum vocaffe vas cuiufque, aut vxorem propriam, quæ data eft à Deo nō fine gratia, quò infeparabiliter dum vixerit, motus carnis cum ea fedare poffit fine vllo peccato. Et hoc eft, in fanctificatione, & honore. *Non in paffione defiderij, fiue concupifcentia, ficut & Gentes qua ignorant Deum.* Quæ fcilicet pro nullo habent peccato fornicatione inquinari, & fcortari.

Sol. III. dub. Quod nos non debeamus poffidere in fanctificatione, & honore.

Quòd autem vas vxorem fignificat, docet Spiritus fanctus cap. 5. Prouerb. vbi marito præfcribitur: *Bibe aquam de cifterna tua.* Vbi Septuaginta habent, *Fili bibe aquam de vafis tuis*, & B. Petrus ait, vt viri mulieribus quafi infirmiori vafculo honorem impertiant.

Prouer. 5. *1. Petr. 3.*

Alij verò, vt Tertullianus, Ambrofius, & Theophylactus, per vas intelligunt corpus huminum, iuxta illud: *Habentes thefaurum*

Quid vas Tertulliano, Ambrofio & Theophyl.

Tertul. lib. de Resurrect. carnis ante med. tom. 1.
2. Cor 4.
1. Reg. 21.

rum istum in vasis fictilibus, & sacerdos Abimelec Dauidem petentem à se panem sanctum, interrogauit, si essent pueri mundi, maximè à mulieribus: & Dauid dixit: Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ad hæri, & nudiustertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. Et est sermo de munditia spiritus, sine qua corpus tersum atq; nitidum nihil penitus prodest. Et hanc interpretationem præfert Oecumenins priori alteri.

Oecum. c. 5.

Explicatur id: Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus.
Hebr. 13.
Ibidem.

Debet ergo quisque vas suum possidere in sanctificatione, & honore, de quo ad Hebræos dixit: *Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus*: id est, præcipio vt vnusquisque matrimonium honoret, & nullus cubile vxoris suæ violet, commiscendo corpus suum cum aliena, & ideò subdit: *Fornicatores enim, & adulteros iudicabit Deus*; Hieronymus in cap. 1. Threnorum scribit: *Præcipitur in lege Domini viris, vt non solum in alienis mulieribus, sed in suis quoque, quibus videntur legaliter coniungi, Scriptura dicente: Crescite, & multiplicamini, & replete terram; certa concubitus nouerint tempora, quãdo coeundum, quandove ab vxoribus abstinendum sit. Quod quidem & Apostolus, & Ecclesiastes sonant: Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. Caueat ergo & vxor, ne forte vitta desiderio coeundi, aliciat virum, & maritus ne vim faciat vxori, putans omni tempore subiectum sibi esse debere coniugii voluptatem. Vnde & Paulus ait: Vt nouerit vnusquisque suum vas possidere.* Hæc ille.

Hiero. post med. tom. 5.
Leuit 15.
Genes. 1.
1 Cor. 7.
Eccles. 3.

Ad IV. dub. Circa illud: Ne quis supergrediatur neq; circumueniat in negotio fratrem suum.
Chrys. hom. 5.
Theophylact.

Quartò dubitatum fuit, quid sit supergredi, & circumuenire in negotio fratrem suum. Dicimus, hoc ad idem carnis vitium spectare, & Chrysostomus, & Theophylactus ad adulterium restringunt hoc præceptum. Et verbum πλεονεξίας metaphoricè à violentis auaris, qui per vim rapiunt alienum, ad tyrannicam, & violentam libidinem adulterandi vxorem proximi, transferunt. Etsi enim ea vox alibi auaritiam significet, vt Luc. 12. & 2. Corinth. 9. hic ad crimen mœchiæ, quod est alterius torum supergredi, referendum est. Negotium etiam est, nuptas Christo viduas ad amplexus carnis pertrahere, vt faciunt Hæretici. Et reuera non tantùm adulterium, sed omnis iniustitia, quæ potentia, aut oppressione, aut dolo exercetur, prohibetur: & tunc circumuenire dicitur, cùm quis ita se gerit fraudulenter. Ita Ambrosius, & alij interpretantur, vt scilicet Thessalonicenses cum fratribus simpliciter agant, & duplicitatem in negotijs cum proximo vitent. Sedulius verò, de philargyria, furto, atque mœchia interpretatur, vt omnes sensus complectatur. ¶ Et negotium fornicationem vocat hoc loco, vt præcedentia indicant: atque ita interpretatur Clemens libro 3. Constitut. Apostolic. cap. 2. *Adolescentiores viduæ*, inquit, *ad vidualem statum ne ordinentur, ne forte ea occasione, qua non possunt florem ætatis cohibere, ad secundas nuptias descendentes, negotium habeant.* Vbi per verbum, τὸ πρᾶγμα, fornicationem, & quidem incestam expressit. & 2. Corinth. 7. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio; scilicet scortatoris illius Corinthij.

Luc. 12.
2. Cor 9.
Quot modis fratrē nostrū in negotio circumueniamus.
Ambros.
Sedul.
Clem Rom.

Sequitur: *Quoniam vindex est Dominus de his omnibus.* Quia auari, & superbi non facilè à peccato auelluntur, nec à magistratu, vt par esset, dignè puniuntur, quoniam pecunia, aut fauore manus euadunt; idcircò Apostolus comminatur, Deum etiam in hoc mundo vindicem futurum. Et sicut stultum est, vocatos in Orientem, proficisci in Occidentem: ita homines diuina voce ad sanctimoniam vitæ vocatos, indignū est in omnes se vitiorum sordes & immunditias immergere. Idcircò repetit: *Non enim vocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.* Et vt ostendat, quanta cum reuerentia sint excipienda hæc Dei mandata, subdit: *Itaque qui hæc spernit, nō hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.* Quæ verba magnoperè expediret vt ante oculos habeamus nostro seculo, in quo Ecclesiæ præcepta, & Apostolicæ traditiones ab Hæreticis, & sciolis paruipenduntur. Intelligant ergo quæcunque verbo, aut scripto tradita sunt, omni esse veneratione suscipienda: quia *Qui vos spernit, me spernit, &, Qui autem me spernit: spernit eum qui misit me.* Hoc est Patrem, qui primes præcipit.

Diuinā auaris & superbis Apostolus vltionem quare denunciet.
Paulus quanti fieri velit traditiones diuinat.
Luc 10.

Ad quintum, dicendum est, Apostolum morbis grassantibus conuenientia medicamenta adhibere. Et quia in ea ciuitate multi homines otiosi degebant, qui alienis expensis sustineri solebant, & à labore manuum abhorrebant. Erant item multi Christiani, qui ob Fidei professionem fortunæ bonis expoliati, in summa inopia vitam degebant: hos omnes adhortatur ad laborandum, vt sibi, & alijs præsidio esse possent, & ne otiosam vitam ducāt, nam multam malitiam, ait Sapiēs, docuit otiositas: Rogatque eos vt quieti sint, nullasque inter fratres rixas per detractionis, aut murmurationis morbum agant, nam in ea re otiosi pretiosissimum tempus solent conterere.

V. Solutio dubii.
Quare Apostolus Thessalonicenses hortetur ad operandum manib. suis.
Eccli. 33.

Verum hoc præceptum non datur omnibus, quibus abundè suppetit, vnde hone-

Hac lege qui minimè teneantur, & quare.

honestè viuant : at digniores, qui curam multitudinis habent, & verbi, & sacramenti administrandi, ad hunc laborem minimè obligantur: nam fructuosior est illis laborandi ratio. Et ita etiam Religiosis viris, præsertim doctoribus, & prædicatoribus, quique in studijs, & orationibus, & Psalmis decantandis, & alijs exercitijs spiritualibus vocant : quæ sanè corporalibus longè sunt præferenda : quemadmodum & anima corpori præstare dignoscitur. Quare nonnisi inique & contumeliosè detorquent Hæretici in viros Ecclesiasticos, & Religiosos hæc Apostoli verba : quod non aliunde oritur, quàm ab inueterato in eos odio. Subdit : *Et vt honestè ambuletis ad eos qui foris sunt.* Vt ipsa proborum morum honestas, & amabilis virtutis compositio lucem præferat, & loco sit viui & efficacis sermonis ad alliciẽdos spectatores ad piam æmulationem, & ad fidem complectendam. *Et nullius aliquid desideretis.* Vltimum proponit Decalogi præceptũ: Vnusquisque, inquit, proprijs contentus, alienas res non concupiscat. Cùm tamen hodie vix inuenias vnum, qui sit sua sorte cõtentus; cùm tamen scriptum sit: Desideria occidunt pigrũ : noluerunt enim quicquã manus eius operari: deniq; omnium malorum radix est cupiditas.

Honestè ambulemos ad eos qui foris sunt, quando

Exod. 20. Nullius aliquid quomodo desideremus.

Prouer. 21. *1. Tim. vlt.*

De dormientibus quibus non contristandũ Thessalonicensibus esset.

Ad sextum : Dormientes vocat mortuos Apostolus, qui sua die excitandi sunt ad vitam æternam, tùm animo, tùm corpore possidendam. Et in primis conatur dolorum lenire, qui ob amicorum mortem, & necessariorum communis omnibus esse solet. Et videtur ponere Apostolus aliquot ex maioribus in Ecclesia esse desideratos, qui propter Fidei cõfessionem martyrio vitam consummarunt. Admonet ergo eos, ne propterea mœsti sint, & contristentur : quia non habendi sunt pro mortuis, sed pro viuentibus, qui in Domino, vel pro Domino moriuntur.

Solutio VI. dubit. Quẽ luctum, aut mœrorem Apostolus mortuorum prohibeat.

Et vt dissoluamus nodum propositum, addit : qua ratione non liceat contristari, cũ ait: Sicut & cæteri qui spem non habẽt. Non ergo simpliciter luctũ omnem prohibet, sed eorum qui spem non habent resurrectionis, & incorruptionis. Itaque non vetat humanam pietatem, aut carnis desiderium, quo antiqui patres olim, & aliquot Noui Testamenti viri præditi fuerunt. Nam & ipse Dominus in resurrectione Lazari lachrymas dedit ; & sepelierunt Stephanum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum. B. Ambrosius acerbo luctu prosequebatur sanctos de medio sublatos, non quidem quòd de eorũ felicitate dubitaret, aut doleret, sed considerans quàm esset difficile inuenire eos, qui in defunctorum locum succederent, & quia Ecclesia præclaris, & sanctis viris defraudata erat, vehementer eorum mortem & defectum deplorabat. Lege sermonem 26. super Cãtica B. Bernardi, vbi piè fratris defuncti obitum luget. Quidam etiam dogmatizarunt nostra tempestate, non esse licitum fletu mortuos prosequi.

Ioan 11. *Actor. 8.* S. Ambrosius cur sanctorũ doleret, atq; lugeret interitum.

Expende verbum Apostoli, non enim dixit: Sicut & cæteri qui fidem nõ habent; sed, qui spem non habent : quia nõ satis est nudam habere fidem, vt tollatur tristitia, sed etiam spes est necessaria quæ non confundit, & incedit vsque ad interiora velaminis. Et probat exemplo capitis Christi: *Si enim credimus,* (inquit) *quòd Iesus mortuus est, & resurrexit,* (Patris scilicet, & sua omnipotenti virtute) *ita & Deus eos, qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.* Per, hoc in loco sumitur pro, propter, sicut è contrario propter, ponitur pro per, vt ad Roman. 8. Sed in his omnibus superamus propter eũ qui dilexit nos : pro eo quod est, per eum qui dilexit nos. Et ibidem superiùs : Corpus quidem mortuum est propter peccatũ, spiritus verò viuit propter iustificationem. Et in vtroq; loco legi posset per, loco propter: & Ioan. 6. *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Vbi etiam bis ponitur Propter pro altera præpositione Per. Hic verò per Iesum, idem est quod propter Iesum, aut cũ Iesu. *Adducet cum illo.* Id est proferet suscitatos cum illo : quia resurrectionem tribuit Patri, vt solet.

Expenditur dictum à Paulo: Vt nõ contristemini, sicut & cæteri qui spẽ (non qui fidẽ) non habent. *Rom 5.* *Hebr. 6.*

Dormire per Iesum, quid. *Rom 8.*

Ibidem.

Ioan. 6.

Vel particula, per Iesum, potest iungi cũ inferioribus, in hunc sensum: quod eos qui dormierunt, per Iesum adducet cum ipso, vt legit Tertullianus : sed melior est prior sensus. Et videtur loqui de sanctis martyrio absumptis, vt diximus. Secùs de dormientibus somnum suum, id est debitũ mortis, hoc est peccatum habentibus.

Altera lectio huius loci. *Tertull. li. de Resurrect. carnis, multo ante dimid. to. 1. non procul à princ.* *Psalm. 75.*

Argumentum ergo cõcludit ex duplici hypothesi. Prima, quòd Christus resurrexit; secunda, quòd à Christo tanquam à capite in omnia membra virtus omnis deriuatur: quod fideles nouerant, & acceperãt. Laborarunt siquidem ab initio Apostoli, quo necessarium resurrectionis articulum in cordibus Gentilium stabilirent, cũ Philosophi & Græci sapiẽtes inficiarentur, nõ apprehendentes Dei virtutem, quæ naturę legibus non stabilitur?

Apostolus vnde probet nostræ resurrectionis necessitatem. *1. Cor. 15.*

Ad octauum verò dubium, quod magni momenti esse videtur, respondemus: Apostolum præmittere : *Hoc enim vobis dicimus*

Sol. vlti. dubi. Quid, Dicete in verbo

in ver-

Domini: & cur hoc dixerit Apostol[9].

in verbo Domini. Id est, in nomine Domini. Dominus est qui istud reuelauit, non prodit ex me; quod non tam Pauli referentis, quàm Domini prædicentis. Et captat attẽtionem, sicut Prophetę, cùm dicebant, *Hæc dicit Dominus*, & Petrus dixit: *In verbo tuo laxabo rete.* Et est locutio Latina, Hoc dicimus in verbo huius, vel illius. Athanasius lib. Quæstionum edisserens hunc locum: *Verbum* (ait) *Domini quod dixit, hoc est, quòd audituri sunt vocem filij Dei: & quod qui audierint, sint victuri.* Sic ille.

Luc. 5.

B. Athan. q. 149. tom. 4.

Ioan. 5.

Refellitur opinio dicentiũ ante diẽ iudicij non omnes morituros.

Subdit: *Quia nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentu Domini, non præueniemus eos qui dormierunt.* Possunt hæc verba verti de futuro, id est: Nos qui viuimus, & residui erimus in die iudicij. Crediderunt nonnulli, vt Caietanus, & Erasmus, ex his verbis colligi, cùm Dominus ad iudicium venerit, futuros multos, qui nullam mortem sint gustaturi, & qui sint rapiendi in nubibus obuiam Domino. Quod sanè dogma repugnat cum multis Scripturis, quæ vniuersalem & communem omnibus faciunt mortem. Tales sunt: *Puluis es, & in puluerem reuerteris*: &, *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem*: *Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium*: *Sicut in Adam omnes moriuntur; ita & in Christo omnes viuificabuntur*: Et infra, *Insipiens, tu quod seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur*: &, *Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur.* Adhæc si Christo, & Matri mors non pepercit, cui vnquam parcet? Nam Helias & Henoch, & vt quidam etiam volunt, Ioannes Euangelista, qui creditur adhuc viuere, mortem in fine mundi non euadent. Prætereà omnes qui viui inuenientur in die iudicij, igni cõflagrationis quæ eius aduentum præcedet, absumentur, & ita mortui, & excitati mox rapiẽtur obuiam in aëra. Adde, quòd qui cum Christo non mortui sunt, nec resurgent, nec erunt membra eius. Omnes etiam mali viuentes illum ignem euaderent, & raperentur à Christo secundùm istos, & pueri tunc inuẽti in ea statura manerent. Nec potest concipi quomodo in viuentibus status fiat additio. Multa ergo absurda, & inconuenientia sequuntur illud dogma.

I. Ratio ab Scripturis.

Gnes. 3.
Psal. 88.
Hebr. 9.
1. Cor. 15.

Ibidem.

2. Reg. 14.

II. Ratio, ac III.

Apoc. 11.

Psalm 96.

IV. & vlt.

Qui non sint & qui sint futuri residui in aduentu Domini.

Iam secundò videamus, quomodò hæc verba: *Nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentu Domini*, ad nos debeant referri. Qui non erunt in aduentu Domini, certè nec mortui sunt, cùm in primis absque vlla dubitatione tuendum sit, Paulũ Romæ martyrio vitam finijsse, & similiter omnes qui tunc viuebant cum Paulo, mortuos fuisse. Quare verbum: *Nos qui viuimus*, est ad ipsum tempus Pauli viuentis referendum: nã velle ad diem vsq; iudicij textum torquere, vt nec ipsum Paulum, nec eorũ, qui tunc vna viuebant, quenquam includat, non est exponere, sed expungere, ac literæ sensum destruere.

Neque obstat, si quis dicat, Paulum fuisse in expectatione, vt diem Domini vicinum instare arbitraretur, qualis erat quorundam Thessalonicẽsium tunc falso hoc, teste Apostolo, existimantium opinio; quia Apostolus huius erroris tollendi gratia posteriorem ad eosdem scripsit epistolam, in qua hortatur ne quis cito moueatur quasi instet dies Domini. Prætereà si quis loquitur, qui in aduẽtu Domini viuent, vt hi volunt; quomodò inter eos Apostolus se ipsũ enumerat, qui tunc viui erant? dicens: *Nos qui viuimus*: cùm tamẽ sui corporis propinquam solutionem fore arbitraretur, de qua in posteriori ad Timotheum testatur: *Ego enim iam delibor, & tẽpus resolutionis meæ instat.* At iudicij diem non fuisse propinquũ, satis ostendunt mille supra quingentos annos, qui ab eo tempore ad nos vsque fluxerunt. Et quæ fuissent diuinæ prouidentiæ ratio, post fusum Redemptoris sanguinem, ante mundum destruere, pro quo ille prætiosus sanguis fusus fuit, quam cępisset prædicari Euangelium, & aliter videntur Prophetæ vaticinati.

Probatur B. Paulum de illis residuis in aduentu Domini viuum non posse intelligi.

2. Thess. 2.
II. Ratio.

2. Tim. 4.

III Ratio. ab absurdo.

Quamobrem in his verbis alius quærẽdus est sensus. De resurrectione enim piorum traditur doctrina, & mysterium aperitur. Resurrectio enim omnium, quãtum ad carnem assumendã, vniuersa erit; quantum verò ad plenitudinem gloriæ resurrectio erit iustorũ tantùm: ac de ista hoc loco est sermo. Distinguunt enim sacræ literæ resurrectionem iustorum ab illa impiorũ, iuxta illud: *Quoniam non resurgunt impij in iudicio: neq; peccatores in concilio iustorum.* Et Christus dixit: *Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerint, in resurrectionem iudicij.*

Verus sensus huius loci traditur: Nos qui viuimus, qui residui sumus in aduẽtu Domini, &c.
1. Cor. 15.

Qualis piorũ qualis verò erit impiorum resurrectio
Psal. 1.
Ioan. 5.

Porrò resurrectio hoc ordine constabit. Primò resurgent sancti resurrectione perfecta ante inchoatũ iudicium, & cum Christo iudice, & B. Virgine inuenientur in aëre, vtpote qui dudum in hac mortali vita iudicium suum pertulerunt, quale & Christus per fornacem tribulationum, & persecutionem pertulit. Apparebunt ergo Sancti cum Christo in gloria, quasi in aere ad iudicandum, segregati tamen ab alijs qui relinquuntur sub iudicio viuentes, scilicet communi vita gratiæ, de qua Dauid dixit: *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui*

Ordo resurrectionis qualis erit secundum Apostolum.

Sapien. 3.
Eccli. 27.

De quibus dicatur, Non mortui laudabunt te Domine. &c.
Psal. 113.

viuimus,

viuimus, scilicet Deo per gratiam, quia sequitur, Benedicimus Domino. Hi sunt, inter quos se Apostolus præ humilitate & modestia collocat, & asserit hos non præuenturos Sanctos illos qui dormierũt: quoniam ipse Dominus in iussu, & voce Archangeli, scilicet Michaelis, cœlestis militiæ Principis, in tuba Dei (quę est ipse) descendet de cœlo. *Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primo.* Hoc est, illi Sancti, qui peculiariter in Christo, & pro Christo mortui sunt, qui non sunt in iudicio sistendi, sed iudicaturi cum ipso Domino: quod est dicere: Illi qui primi sunt dignitate, & meritis, illi resurgent, & habebũt stolam suam, inuenienturque cum illo in nubibus. Nec enim de cœlo cum corpore venient, sed veniente Christo, continuò corpus suum assument, & dote resurrectionis fulgebũt, & in aëre assistent illi, velut sponsa sponso, suo, de quo Matth. 25. in parabola Virginum dicitur: Quæ exierunt obuiam sponso, & sponsæ.

In cuius voce Archangeli, & in qua tuba Domini nus Iesus descendet de cœlo: qui item mortui in Christo resurgent primi.

Apoc. 6.

Matth. 25.

Et subdit declarans alterum ordinem: *Deinde nos qui viuimus.* Qui vita gratię, & spe resurrectionis sustentamur, relicti tamen in illum Domini aduentum iudicandi, ac discernẽdi ab iniustis: quod Dominus expressit, cùm dixit: Sicut pastor segregat oues ab hœdis. Et tunc simul cum illis prioribus sanctis rapiemur in aëra. *Et sic*, finito iudicio, & conscenso cœlo, *semper cum Domino erimus.* Ad glorificandum Deum per æterna seculorum secula.

Qui verè in hoc mundo viuant.

Ibidem.

Huius autem duplicis ordinis suscitandorum meminit Apostolus in priori epistola ad Corinthios: *Sicut in Adam*, inquit, *omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Vnusquisq; autem in suo ordine: primitię Christus; deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Deinde finis. Vbi primo loco enumerat primitias Christum. In quo non loquitur de Christo, qui tertio die à mortuis resurrexit: sed insignibus & excellentibus Christi membris, quos Paulus primogenitos, & primitias vocat. Secundo loco enumerat eos, qui sunt Christi in aduentu ipsius, id est eos, qui illo tempore per examẽ, & discussionem iudicij inuenientur ad Christũ spectare: nã priores non sistuntur in Christi iudicio iudicandi, sed venient cum eo iudicaturi, vt diximus. Deinde finis, id est, Erit huius status, & militiæ finis, non autem impij, & iniusti, vt quidam volunt, quia loquitur de resurrectione iustorum tantùm, quemadmodum in hac epistola. Hunc egregium sensum Patres veteres indicârunt. Nam Oecumenius ex Methodio

Duo ordines resurgẽntiũ ex Paulo.

1. Cor. 15.

Quomodo accipiẽdum: Vnusquisq; autem in suo ordine, (scilicet resurget) primitiæ Christus.

Rom. 8.

Quid significet: Deinde finis.

Oecum. c. 5.

hæc profert super illud, *Nos qui viuimus, qui residui sumus*, ita loquens: *Nõ de seipso hoc dicit. Neque enim vsque ad id tempus corporaliter victurus erat, sed suam personam verbi causa profert.*

Qui viuimus. Viuere dicit animas, dormire verò corpora. Nequaquam igitur anteuertent animæ, sed primùm excitabuntur corpora, vt animæ illa resumant: quas etiã relinqui dicit propter immortalitatem. Nisi enim de animabus locutus esset, nequaquam dixisset: *Nos qui viuimus, qui relinquimur*, cùm etiam moriturus esset. Ait ergo, Nos animæ viuentes nequaqam corpora anteuertemus in resurrectione, sed vnà cum ipsis resurrectione fruemur. Ita habet D. Methodius lib. de resurrect.

In cuius verbis hoc solùm discrimẽ inuenitur à dicta nostra sententia, quòd per viuentes non intelligit eos, qui gratia Dei viuũt, sed animas immortales: quod quia cõmune est tam bonis, quam malis, habere scilicet animas immortales; ideircò interpretanda sunt verba Methodij, vt per viuentes intelligat non tantùm immortales animas, sed eas etiam, quæ longè sunt à supplicijs damnatorum, quæ potiùs mortuæ, quàm viuentes appellanda sunt.

Viuẽtes, Domino qui non current ad iudiciũ, veniẽt, animos iustorum, scilicet, immortales, Methodium intelligere.

Idem Oecumenius in illud: *Quoniam ipse Dominus*: *Causam*, inquit, *dicit, cur non sint præuenturi eos qui prius mortui erant.* ¶ *In iussu, simul vt ipse iusserit, & Archangelus vocem emiserit, ac tuba sonuerit, descendet. Iubet quippe Dominus, & voce edit Archangelus iussum Dominicum, sonumq; excitant cæteri ordines cœlestes, quos figuratiue tubas appellat, quemadmodùm etiam edere dicit: Sed Dominus quidem, veluti diximus, iubet, Archãgelus verò Dominicum iussum nunciat sibi subditis: porrò hi administrant ipsum, & vsq; ad mũdi terminos intonãt: & mortui quotquot sunt ex vniuerso orbe, resurgunt, ac congregantur.* Et infrà: *Siquidem vt quos accepit, terra reddat in immortalitatem commutatos, id Christi præceptum efficit: vt autem qui ad postrema vsque mundi loca dispersi sunt, in vnum congregentur, Angeli perficiunt, iubente hoc Archangelo.* Rursus inferius subiungit: *Tubas autem vocat Angelicas potestates, quòd quemadmodùm tuba nihil quod suũ est intonat, sed quodcunque artifex insufflauerit: ita & Dei tubæ nihil proprium sonare præsumunt, sed quicquid cõmunis Dominus ac conditor per Archangelum eis præceperit.* Postremò Photius in illud: *Semper cum Domino erimus*, hoc pulchrè. & doctè annotauit: *Animaduertes autem, quod resurrectionem describens, nullã fecit apertè mentionem eorum, qui ad supplicium, & vltionem resurgunt. Id autem ob tres, vt opinor, causas facit. Primùm quidem, quod vt Thessalonicenses consoletur,*

Oecum. ibid.

Quid Angeli Christo ministrabunt in opere resurrectionis iustorum.

Matth. 24.

Angeli cur tubę dicantur.

Photius apud eund. Oecum.

Quare Apostolus de resurrectione loquens, nullam de dam-

natis resurgẽtibus fecerit mentionem. I Ratio Photij. *Matth. 6. Infrà 13. & 22. Esai. vlt. Marc. 9.* Secunda.

soletur, resurrectionis meminit: Nolo enim vos ignorare, ait, de his qui obdormierunt, ne mœreatis. Non ergo eum qui consolationem erat allaturus, tristia permiscere oportuit. Qualis enim fuisset consolatio, supplicium, & vltio perpetua, tenebra, vermes, & ignis? Itaque si ita scripsisset, mœrorem potius intendisset, & nulla ex parte animabus eorum consolationem attulisset. Secundò autem, quia fidelibus resurrectionem exponebat. Meritò ergo eorum non meminit, qui sunt in supplicium abducendi. Fideles namq; qui iuxta Dominica conuersantur præcepta, nullam pœnæ capient experientiam, sed in perpetuo gaudio, ac lætitia degent.

III. & postrema.

Tertiò verò, quia ipsum resurrectionis mysterium, & propter quid facta sit, pariter nunc exponit. Etenim resurrectionem facit Deus ad salutem omnium hominum, & immortalitatem, ac inenarrabilem gloriã: æternorumq; fruitionem bonorum.

Matth. 25.

Siquidem supplicium diabolo, & angelis eius, quemadmodum etiam dicit in Euangelio, præparauit.

Resurrectio quem ad finẽ fuerit tãtùm à Domino instituta.

Quòd si quidam sua nequitijs, pro præparatis sibi bonis ea quæ diabolo sunt præparata, eligunt, id non fit iuxta Dominicã benignitatem, & prouidentiam. Idcircò D. Paulus ipsam resurrectionis naturam referens, & propter quid ipsam Deus producat, meritò eorum non meminit, qui in supplicium abducuntur: neque enim fit propter supplicium, sed propter mercedis retributionem. Hæc ille.

Scripturæ aduentum Domini ad iudicium qualẽ inducant.

Describi solet autem aduentus Domini in Scripturis, quasi Rex aliquis descendat in prælium ad debellandum rebelles, & liberandum suos, quos captiuos detinẽt hostes, & ad illos exaltãdos. Vnde hic Archãgelum nominat quasi ducẽ exercitus Angelorum, & de quo: *Michaël, & angeli eius præliabantur cum dracone*; & tubam, quæ est belli nuntiatrix.

B. Theod. hoc loco, p. 2. Exod. 20.

Theodoritus ait: *Si in monte Sina, cùm editus esset sonus ijs qui aderant commoderatus, non tulit populus ingentem terrorem, sed dixit magno Moysi: Loquere tu nobis, & non loquatur Deus nobiscum, vt non moriamur: quis feret vocem quæ tunc resonabit?* Hæc ille.

1 Cor. 15.

De qua etiam tuba alibi: *In momento,* inquit, *in ictu oculi, in nouissima tuba.* Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti.

Proponit etiam iussum, & imperium Christi, quod Græcè dicitur *κέλευσμα*, quæ vox est hortamen quoddam, præsertim apud nautas vsitatum, vt vno veluti cõcentu remos adducant: quod ad celebritatem & magnificentiam, aduentus Domini facit.

Matth. 24.

Præcedet etiam signum, siue vexillum Filij hominis ante eum. Denique proponit sedem & gloriam diuinæ Maiestatis veniẽtis ad nos iudicandos.

Spes futuræ resurrectionis iustorum qualis, quantaq; sit consolatio.

Ad postrema verba: *Itaq; consolamini inuicem in verbis istis.* Nulla maior consolatio esse potest in hac misera vita, quàm quæ de futuræ resurrectionis spe percipitur: quam qui non credunt, vel non sentiunt, miserabiliores sunt omnibus hominibus.

1. Cor. 15. 2. Pet. 1.

Qui verò credunt, & per exercitium bonorum operum certiorem sibi salutem assiduè facere contendunt, facilè omnia huius mundi bona contemnunt, & illa conculcant, vt illam vnicam consequantur. Docet ergo, non esse tristitia macerandos Thessalonicenses, & non tantũ Thessalonicenses, sed in illis nos omnes: quia viuentes non præuenient eos qui mortui sunt pro Christo, aut tempore, aut dignitate, vt putabant: sed contra præueniendi erant à iustis, & sanctis: quãquam quod ad tempus attinet, omnes in eodem temporis momento, non tantùm boni, & sancti, sed etiam impij, & damnati resurgent.

Alter sensus Græcorum producitur & expenditur: Qui scilicet sint viuentes & residui in aduentu Domini.

Hier. in epist. 152. circa med. tom 3. B. Atha. q. 149. tom 4. Hieron. ibid. à med. Chrys. hom 8. non procul à princ. Epiph. in hæresin 64. sub fin.

Hieronymus tamen in epistola ad Minerium, & Alexandrum, tradit, Diodorum, Apollinarium, & Origenem volum. 3. Exigimaticõn interpretatos esse Viuentes, & residuos in aduentu Domini esse iustos, vt Paulum, Syluanum, Timotheum. Athanasius quoq; lib. Quæstionum tenet, aliquos in iudicio viuos reperiendos, vt & alij multi, vt Hieronymus, Chrysostomus, & Epiphanius, qui quidem duos ordines resurgentium ponit; alterum viuẽtium, qui reperientur in aëre, alterum mortuorum.¶ Sed tamen sensus a nobis assignatus videtur meritò cæteris anteferendus, quia consonus est Apostolicæ doctrinæ, 1. Corint. 11. & Patribus veteribus conformis, atq; adeò ipsi rationi; & soluit quæ in oppositum obijci possent, & seruat dogma illud de morte generali in omnes homines; ita vt nullus illam euadat. Et de his hactenus.

DISPVTATIO V.

In illa verba Cap. 5. *De temporibus autem, & momentis, fratres, non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter:* & reliqua vsque in finem capitis.

I. dubiũ, II. ac III.

DVBITATVR primo loco de scopo, in quem tendat Apostolus. Deinde quæ sint tempora ista & momenta, de quibus in principio hic ait. Tertiò, quid est dies Domini sicut fur in nocte, cum semper dies vocetur in Scripturis, & non nox, & scriptum sit: *Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.*

Psalm. 49.

Similiter quid est dicere: *Sicut dolor in vtero habentis*, cùm is qui venturus est, doloris sit incapax, & illi, pro quibus est venturus, lætari habeant, secũdùm illud: *Respicite, & leuate capita vestra;*

Luc. 21.

Quartum. Quintum. Sextum. *Epheſ. vlt.* Septimum.

quoniam appropinquat redemptio veſtra. Quartò dubitatur, cur hortetur Theſſalonicenſes, vt ſint non in tenebris, ſed in luce, & quare tãtùm armat eos lorica, & galea, cum in epiſtola ad Epheſios quatuor alia genera armorũ requirat. Quintò, quid eſt dicere, *Qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt?* conſtat enim multos interdiu inebriari. Sextò, quid rogare Theſſalonicenſes, vt agnoſcant eos qui pręſunt, & qui eos monent, vt habeantur abundantius in charitate. Septimò, quæ sũt illa præcepta quatuordecim, de quibus: *Pacem habete cum eis, corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes, & ne quis malum pro malo alicui reddat:* & illa alia quæ ſequuntur: *Semper gaudete, ſine intermiſsione orate: In omnibus gratias agite: Spiritum nolite extinguere, Prophetias nolite ſpernere; Omnia probate: quod bonum eſt tenete. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.* Omnia enim hæc præcepta ſuas peculiares habent difficultates. Octauò, quare Apoſtolus hominem ſecat in tres partes, hoc eſt in corpus, animam, & ſpiritum. Nonò, quare adiurat Theſſalonicenſes, vt epiſtola hæc omnibus legatur: quia videtur ſuperfluum, cùm epiſtola ad eos deſtinata eſſet: an fortè inuidebat Eccleſia Theſſalonicenſis laicis communicare Scripturas, vt hæretici obiectãt? & propterea occurrit Paulus, vt omnibus communicaretur.

Octauum dubium. Nonum.

I. dubit. ſolu. De ſerie Apoſtolici contextus.

Ad primum, deſcripſerat Apoſtolus præcedẽti capite qualitatem aduentus glorioſi Chriſti ſupremi iudicis ad iudicium: agit iam de tempore ipſius aduentus, quod myſterium eſt in Scripturis occultiſſimũ, & fugit omnium hominum intelligẽtiam, & ratiocinationes. Nam eius cognitionem ſibi ſoli Deus Pater ſeruauerat, & non tantùm mentibus Angelicis, ſed etiam ipſi Filio hominis voluit eſſe ignotum.

Matth. 24.

II. ſol. quæſt. Quid tẽpora & momenta ſint Apoſtolo.

Secundum dubium ſoluendum. Tempora, & momenta, quæ Græcè χρόνος, & καιρὸς dicuntur, longè inter ſe differunt. Et quanquam interdum confundantur, primum vocabulum tempus ipſum propriè denotat, alterum verò temporis occaſionem, & oportunitatem, articulũ, ſiue mo-mẽtum temporis. Cùm verò ſimul ponuntur, ſemper diſtinguuntur, vt hic, & Act. 1. *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta:* & apud Salomonem: *Omni negotio tempus eſt & opportunitas.* Decreuit enim Deus mittere ad nos Filium ſuum, ſed tandem diſtulit, donec obſeruaret idonea tempora, atque momẽta eum mittendi. Voluit Iudæis terram Chanaam donare: ſed in certum tempus reiecit, quãdo ſcilicet, completæ eſſent iniquitates Amorrhæorum, qui terras illas incolebant. Deniq; ſtatuerat Filium ſuum ad iudicandum vniuerſos homines mittere: voluit pariter ad eius aduentum expectare certas temporis opportunas qualitates, quas ille pro ſua ſapientia conſtituit ad illuſtrandam gloriam ſui, & Filij ſui.

Actor. 1. *Eccleſ. 3.* *Galat. 4.* *Geneſ. 15.*

Solutio III. quæſtionis. Quid dies Domini ſicut fur in nocte.

Ad tertium, circa illud: *Ipſi enim diligenter, ſiue exactè ſcitis, quia dies Domini* (ſcilicet comprehendet vniuerſos impios) *ſicut fur in nocte* (quãdo homines profundiori ſomno vacare ſolent) *ita veniet*, ſcilicet, repentinus, improuiſus, & præter omnem expectationem. Imò vt etiam Princeps Apoſtolorum teſtatur: ſicut in diebus Noë cùm fabricaretur arca, cùm pacem ſecuram, & ſtabilitam ſibi conceſſam putabant vitioſi homines, tunc potiſſimùm inuadentur.

1. Pet. 3. *Geneſ. 6.*

Nobis eut Deus vt mortis, ita & iudicij diem occultauerit.

Et ſubdit: *Cũ enim dixerint, Pax* (de præſenti bono) *& ſecuritas* (de futuro) *tunc repentinus eis veniet interitus.* Et vt dies obitus cuique eſt ignotus, in quo veniet Dominus ad ſingulos; ita incertus eſt ille dies, in quo ad omnes venturus eſt. Et hoc voluit magno noſtro bono, vt ſemper, ſcilicet, eſſemus parati. Ita enim prædixit Act 1. *Vos autẽ baptizabimini Spiritu ſancto, non poſt multos hos dies:* nec tamen certum diem ſignauit, vt ſemper eſſent parati ad illum ſuſcipiendum. Num. quoque 9. *Erant filij Iſraël in excubijs Domini, vt contemplarentur motum columnæ ignis & nubis, ad cuius motum ipſi quoque proficiſcebantur.*

Actor. 1. *Num. 9.*

Dies Domini quare ſicut fur in nocte.

Nec obſtat quòd in Scripturis dies iudicij futurus noctu pręnuncietur, vt oſtendit hæc ſimilitudo de fure in nocte, & parabola de decem Virginibus, in qua dicitur: *Media autem nocte clamor factus eſt, &c.* Quia reuera dies erit, & clariſſima, in qua Deus manifeſtè veniet, Deus noſter, & nõ ſilebit. Sed quantum ſpectat ad eos qui iudicandi ſunt, homines pigros, & ſomnolentos, & qui minimè cogitant ea quę Dominus præcepit ſemper cogitare, & qui in medio die ſtertere ſolent, rectè dicitur nox profunda, in qua ſomno vacamus, & ſtertimus.

Matth. 25. *Pſalm. 49.* *Eccleſ. 3.*

Ad quid mulieris in vtero habentis exemplum inducat Apoſtolus.

Altera ſimilitudo, & quidem apta, ducitur à prægnante muliere, & hæc non datur ad ſignificandum aduentum Domini, ſicut illa de fure in nocte, ſed ad deſignandam ſomnolentiam eorum, quos comprehendet illa vltima dies. Solet enim mulierem prægnantem dolor partus occupare ante diem expectatum. Quæ quidem metaphora Prophetis frequenter occurrit, vt Ierem. 6. & 49. Oſeæ 13. Et certè nullũ malum eſt, quod magis repentè ingruat, & acrius vrgeat, quàm dolor partus. Deinde

Ierem. 6. *Infrà 49.* *Oſeæ 13.* II. ratio productæ ſimilitudinis

mulier

mulier prægnans doloris materiam intus in vtero gestat absque sensu, donec inter epulas, vel risus, vel in somno corripiatur: Ita impij tam citò interibunt, quàm dolor partus mulieres in partu corripit. *Et non effugient*, inquit, Quia impij omninò peribunt. Ambrosius legit: Quemadmodùm dolor partus prægnanti, & non effugient. Nouit enim mulier se omninò parituram, sed qua die, aut qua hora, & an filium, an filiam, prorsus ignorat, sed oppressa doloribus, nullum vitandi doloris locum reperire potest, quos secum comites & inseparabiles adducit.

Improuidi peccatores à Domino cóprehensi, cur non effugiét. *B Ambr. hoc loco.*

Quo in loco de duobus admonemur: altero, postquam illud de incerta mortis, & iudicij die à Christo primum tam apertè, deinde & ab Apostolo est inculcatum; adhuc tamen esse aliquos tam superbo, & curioso ingenio natos, vt in hoc arcano inquirendo sese, & alios frustra fatigent, & suo conatu ostendant se Christum, & Apostolos mendaces efficere, qui ab huius rei inquisitione nos auocarunt, propterea quod Deus illam sibi soli seruauerit. Alterum est, permultos non intelligere, maximas vtilitates nobis oriri ex huius rei ignoratione. Primò, quia qui postremum sciret hunc diem, nulla illi virtutis esset cura, sed innumera perpetrando malo, extremo spiritu ad baptismū accederet. Deinde multa peccata metus mortis, & aduentus Christi ad iudicium incertus nobis adimit: in quæ tamē prolaberetur, qui notum haberet suum ac mundi finē. Tertiò, nec ob id sancti præmium haberent, quòd seipsos in certa præcipitarent pericula.

Contra curiosos, & vanos diei Domini coniectores, ac ratiocinatores.

Matth. 24. Diei Domini ignoratio triplicem quam adferat vtilitatem.

Quòd si dicas, aduentum Christi anteuertendum ab Helia, & Henoch, & Antichristo: respondemus, verum esse: sed quis illos, dum venient, agnoscet, si Christum tanta doctrina, tanta vitæ sanctitate, & miraculis præditum homines non agnouerunt? Nihil etiam constat, quantum ab eorum aduentu distet dies Domini. Atque hæc omnia eò dicta sunt, quod suus cuique dies ignotus atque incertus sit.

Ad illud: Quomodò incertus ad iudicium Domini aduentus, cùm Elias, Henoch & Antichristus certò futuri sint præcursores.

Sed quoniam hic sermo terroris materiam porrigere videbatur: idcircò statim ad vigilādum eos inuitat, & consolatur eos simul, ac terret, cùm ait quod quarto loco propositum fuit: *Vos autem fratres non estis in tenebris: vt vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij lucis estis, & filij diei: nō sumus noctis, neque tenebrarum.* Vos quidē per fidem, & baptismum filij estis lucis Christi, & diei gratiæ, quem Sol iustitiæ Christus nobis, vt in eo ambulemus, & non offendamus fecit. Et concludit esse vigilandum, non autem dormiēdum per infideliatem, aut negligentiam, aut desperationem æternæ vitæ: his enim vitijs, & peccatis in densissimis versamur tenebris.

Ad IV. dub. De causa huius exhortationis: Vos autē fratres nō estis in tenebris, & quę sequuntur.

Et soluendum est quinto loco propositum: *Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt.* Obseruant namque hoc filij huius seculi, vt ad eorum prudentiam, tempus nocturnum eligant crapulæ, & ebrietati, & luxuriæ aptum & accommodum: nos autē qui diei filij sumus, & in magna luce Euangelij versamur, sobrios esse oportet, quo hostes, & fures nos inuadentes propulsemus, iuxta illud; Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Et licèt multi interdum die dormiāt, & inebrientur; magis tamē in tenebris sunt, quam in luce, turpitudinē suam, & interitū imminentem non agnoscētes. Sensus ergo est: Qui dormiūt, & ebrij sunt, nocte dorminnt, & inebriantur propter laborem diei. Apud nos autem Christianos nulla nox est, sed oēs sumus filij lucis, & diei: ideò sobriè & vigilantes debemus esse Christiani, quamobrem nō decent nos opera noctis, & tenebrarum, sed opera diei, & lucis, de quibus Apostolus alio loco dixit: *Sicut in die honeste ambulemus.*

Ad V. dubiū. De sensu huius dict.: Qui dormiūt, nocte dormiūt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt.

1. Pet. 5.

Die dormiētes, quēadmodum in tenebris fiat.

Sobrij cur debeant esse Christiani, teste Apostolo.

Rom. 13.

Subiungit: *Induti loricam fidei & charitatis, & galeam spem salutis.* Sobrietatem dixit esse necessariam ad vigilandum, & ad hostes, & ad fures nos inuadentes propulsandos: addit iam arma defensiua, quibus muniti persistere debeamus, *Induti*, inquit, *loricam fidei, & charitatis, & galeam spem salutis*: quæ quomodò intelligenda sint, diximus, cùm explicaremus cap. 6. ad Ephes. Et certè funicul⁹ hic triplex, fidei, spei, & charitatis, difficilè rumpitur. Simus igitur thoricati, & galeati: lorica quidem, siue thorace, nō æris, aut argenti, & fiduciæ erga Deū, & charitatis, quæ nūquam excidit, sed plenissima omnib. officijs, alios demereri cōtendit. Debemus etiam esse galeati, nō galea cristata, & quæ flammas euomendo terreat hostes, quales fuisse feruntur Achillis & Æneæ, & aliorum heroum: cæterum in his paucis cætera armorū genera sunt subintelligēda, vt cingulum, siue balteus, scutum, gladius, spiritus, & calciatio pedum. Sunt enim quædam ignea tela diaboli, quæ ad cor perueniunt, vt de prouidentia Dei, quasi nostra nō curet, quibus patientiæ exemplar ipsum Iob diabolus per amicos adoriri tentauit. Sed his resistendum est lorica fidei, quę in obsequium Christi captiuat intellectum nostrum. Sūt & in charitatem fraternā impetus, qui hominem ad vlciscē-

Eccles. 4. Indui loricā fidei, & charitatis, & galeam salutis vt erimus.

1. Cor. 13.

Loricæ solius & galeæ, non aliorum, vt alibi cur meminerit Apostolus.

Ephes. 6.

Iob. 22.

2. Pet. 5. *2. Cor. 10.*

dum stimulant, & ad detrahendum, ac maledicendum, & ad iniurias vel inferendas, vel referendas. Sed his occurrendum est lorica charitatis, quæ patiens est, benigna est, non ęmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, nō cogitat malum. Sút prætereà ictus, quibus caput nostrum, hoc est mens, & spes in Deo posita petitur, & homo facilè succumberet, nisi esset præsto galea, quæ est spes certa salutis. Et subdit: *Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Iesum Christum.* Ratio siquidem, cur debeamus in hac virtutum omnium luce ambulare, est, quoniam nos fide illustrati, & baptismo tincti, non ij sumus, in quos velit Deus irę, vel vltionis suę testimonium manifestare, vt fecit in Pharaone, & Ægyptijs, & reprobis omnibus, quos Deus vt nauseam faciētes, euomit tanquam corruptos humores, vt Scriptura de quibusdam loquitur. ¶ Et iræ opponit acquisitionem salutis, id est electos, quos peculiariter acquisiuit Christus in vasa misericordiæ, & salutis, in quæ positi sumus. *Per Dominum nostrū Iesum Christum.* Mediatorem & redemptorem: vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul viuamus cum illo, & sub illo capite Christo, & per hanc gratiæ vitam, perueniamus ad illam quæ est in gloria.

Charitatis virtutes. *1.Cor 13.*

Fideles cur debeant in luce ambulare.

Exod.8.

Leuit.18. Apoc.3.

In quam acquisitionem salutis positi simus à Deo. *Rom.9.*

Notat hoc loco OEcumenius, aliter hic accipi vigilare, & dormire, quàm superiùs: nā ibi vigilat qui fide stat, dormit infidelis; hic verò vigilare, &, dormire, non opponuntur, sed vigilat qui viuit: dormit, qui moritur in Domino. Et firmatur hoc autoritate Apostoli, qui ad Romanos: *Nemo,* inquit, *nostrum sibi viuit; & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur: siue ergo viuimus, siue morimur, Domini sumus.*

Oecum. c.6. Illud: Vt siue vigilemus siue dormiamus, simul cum Christo viuam⁹, quomodo accipiendum sit. *Rom.14.*

Alioqui sensus horum verborum esset, quòd siue vigilemus, id est, viuamus; siue dormiamus, id est, moriamur, malè & negligenter agendo, sub Domino viuamus, quod est impossibile. Vel dicere possumus, vigiliam, & dormitionem corporaliter accipiendam, in quibus quæ agimus, vel patimur, siue vigilando, siue dormiendo, simul cum illo viuamus. Ita etiam accepit has voces Ecclesia, cū orat: Salua nos Domine vigilantes, custodi nos dormientes. Vnde concludit: *Propter quod consolamini inuicem, & ædificate alterutrum; sicut & facitis.* Quia enim non possunt præceptores singulos, & de singulis admonere; permittit ijs, qui inter illos idonei sunt, vt se mutuo exhortentur, & doctrina ædificent.

Alter sensus.

Ad sextum dubium quod erat: *Rogamus autem vos fratres, vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & præsunt vobis in Domino, & monent vos.* Quoniam in illa congregatione rectè disposita erant superiores, atq; subditi, ne ob verba præcedentia, nēpe Consolamini, siue exhortamini inuicem, præceptores ipsorum remouisse videretur; protinus mentionem facit superiorum, quos vult agnosci ab inferioribus notitia dilectionis, reuerentiæ, & subsidij temporalis. *Qui laborant,* inquit, *inter vos, & præsunt vobis in Domino.* Id est, enim prælatum agnoscere. Vnde etiam vulgo dicitur: Hic non est benè cognitus, id est, Non est benè pro merito suo tractatus, aut de labore suo iustè remuneratus. Et sanctum munus est non tantùm præesse, sed præesse in Domino; quibus vult Apostolus maiorē honorem haberi, vt alibi dixit: *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur.*

Diluitur sexta dubitatio. Quare iubeat Apostolus Thessalonicenses, vt habeant præpositos suos abūdantiùs in charitate.

Præpositi nostri quomodo agnoscantur.

1. Tim. 5.

Vt habeatis illos abūdantius in charitate propter opus illorum: pacem habete cum eis. Græcus codex ad literam habet: Vt habeatis eos in summo pretio per charitatem propter opus eorum: qui pro vestra salute incumbunt tāquam rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant: non gementes, vt alibi dixit. Et qui hodie à suis exigunt summum honorem, & obedientiam, curent & ipsi præstare subditis opus illis debitum, hoc est superintendentiam, de quo dixit Apostolus: *Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Et comprehendit laborem prædicandi, bonæ, & sanctæ vitæ exemplum, orationes, & sacrificia, & alia subsidia, & adiumenta, quibus eorum salutem permoueant, & nō tantùm propter titulum, qui alioqui vanus esse solet, sed etiam propter operas suas mercedem accipiant.

Eos qui præsunt, vt habeamus abūdantius in charitate. *Hebr. 13.*

1.Tim. 3.

Octauò, explicanda sunt illa præcepta multiplicia & minuta, quorū primum est, *Pacem habete cum eis,* siue cum ipsis, scilicet, superioribus, & præpositis. Nouerat esse odia pastori cum ouibus, & veritatem odiū parere. Quare qui litem superiori suo intēdit, magnum subit discrimen, & durum est ei contra stimulū calcitrare. Prudentius esset, & fidelius consilium, vt qui desiderat Pręlato imperare, eidem obtemperet & pareat, & laudem habebit ex illo: nec hoc durum est Christiano cogitāti, quod in Pręlato suo Christum agnoscit, & colit. Ambrosius legit: *Pacem habete inter vos:* quæ lectio bona est, & in eundem recidit sensum. Secundum præceptum spectat ad Prælatos: *Corripite inquietos.* Hoc est inordinatos: nā eorum munus est, vt omnia tranquillo, &

Ad octauum dubium.

De præceptis Apostoli subiunctis, cum quibus pacē habere debeamus.

Ter in Andr. Act 1. Scen.1. Actor 9.

Ambr. hoc loco, tom 5.

Inquieti, à quibus, & quomodo corripiendi.

quieto ordine gerantur inter eos, qui sunt vnius corporis Christi membra. Sũt autem inordinati, qui nec in se ipsis persistere valent, nec alios quieto animo viuere patiuntur, semper aliquid suscitãtes quod pacem interturbet.

Quinam pusillanimes consolandi.

Tertium: *Consolamini pusillanimes.* Qui quasi desperant, posse se proficere, ob summam perfectionem corũ, quæ à nobis exiguntur: præsertim cùm adhuc sæuirẽt persecutiones in ipsius Ecclesiæ fundamentis iaciendis, quo tempore acriùs fuit sudandum: vsque adeò, vt Apostolus quodam loco asserat se vsque adeò vexatum, vt tæderet eum viuere, & in alio se relictum conqueritur.

2. Cor. 1. 2. Tim. 4.

Infirmi qui nobis suscipiendi.

Quartũ: *Suscipite infirmos.* Id est eos, qui interdum tentationibus franguntur: nam tales subleuandi sunt, quia Christus (vt Esaias prædixerat) arundinem quassatam nõ confringit, & lignum fumigans non extinguit. Idem Apostolus Rom. 14. & 15. multa præcipit de imperfectis huiusmodi subleuandis.

Esai. 42. Matth 12. Rom 14. per totum caput. Infrà 15.

Vt simus patientes ad omnes.

Quintum: *Patientes* (siue vt Græcè dicitur, longanimes) *estote ad omnes.* Id est: Non prompti ad extrudendos delinquentes, vbi non fuerit prouidentia; nec ad accumulanda peccata per solam coniecturam. Ita enim Deus noster patiens, & longanimis, & multũ misericors. Et, ad omnes, ait, non ad vnũ quidem sic, ad alium verò non: quia esset vitiũ acceptionis personarũ in eadem causa quosdam amplecti, quosdã reijcere.

Psalm. 102. Nehem. 9.

Quid: Videte ne quis malũ pro malo alicui reddat.

Sextum: *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat.* Id est: Nolite esse amplius imperfectæ legis discipuli, vbi oculus pro oculo, & dens pro dente reddebatur, sed estote Christi imitatores, qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius: vt scilicet, his beneficijs conuictus, ad Deum communem Dominum conuertatur. ¶ Et huic præcepto præmisit, *Videte*: quia mille modis persuademus nobis, vel dæmon inducit, malum non esse, malum pro malo reddere. Estque hoc frenum humanæ naturæ in cõtrarium ponendum, maximè in recipiendis iniurijs ab his, de quibus benè meriti sumus.

Exod 21. Matth. 5. 1. Pet 2. Prouerb. 25.

Rom. 12.

Expenditur Pauli verbũ: Videte ne qs malum, &c.

Quomodo semper gaudendum.

Septimum est præceptum: *Semper gaudete.* Intellige in Domino. Et solùm peccatum vitandum est, quia solùm est materia tristitiæ & mœroris: aut etiam aliquid praeclarum pro Deo, aut proximo alacriter operandum.

Orãdum cur nobis sine intermissione, gratiæ itẽ in quibus agendæ.

Octauum: *Sine intermissione orate.* Quia Deus sine intermissione dat audientiam; necessitates incessanter vrgent; Christus, & Ecclesia perpetuò pro nobis orant.

Nonum: *In omnibus gratias agite.* Id est, tã in aduersis, quàm in prosperis; tam in penuria, quàm in abundantia; ægri iuxta atq; sani; iniuria perinde affecti, atque honore. Et subiungit, hãc esse voluntatem Dei per Christum, vt scilicet, grati sitis. Basilius etiam in illa tria verba Apostoli: *Semper gaudete, sine intermissione orate: in omnibus gratias agite,* elegantem edidit homiliam, de gratiarum actione inscriptam.

Basil. Mag. hom. 4. to. 1.

Vti Spiritum extinguam', quare, & quis spiritus ille nobis minimè extinguendus.

Decimum: *Spiritum nolite extinguere.* Quia præsens vita in tenebris perageretur, prospexit nobis Deus pro sua bonitate & sapientia de lucerna Spiritus sancti, quæ mentem nostram illuminaret per gratiam suam, quàm extinguimus, quemadmodũ fecerunt quinque virgines fatuæ, reddimusque inefficacem per impuram vitam, & benignitatis expertem, vel feruorem spiritualem ad opera spiritualia; ideò mandat non extingui. Vel quia dicitur τὸ Πνεῦμα, significat Dei afflatum, ac numen in cordibus nostris effulgens: vel quia plurimi inter eos pollebant spiritu prophetiæ, aderant etiam pseudoprophetæ, sed ignotum erat quis esset verus propheta ante rei prædictæ euentum, præcipit ne Spiritum extinguant, hoc est ne à quoquam Dei Spiritum eripiant, aut eum loqui amplius impediant, dũ non constet quis sit verus propheta, & quis non.

Spiritũ cum articulo Scripturæ quem designare soleant. B. Athan. sub init. epist. to. 1.

Athanasius in epistola ad Serapionem de Spiritu sancto ponderat, quòd vbi ponitur Spiritus cum articulo (τὸ Πνεῦμα) Spiritum sanctum denotat, aut per notas alias adiectas. *Qua forma,* inquit, *verborum vti voluit (Apostolus) quia & ipsi sciebant quem Spiritum accepissent, ne Spiritum qui gratiam in eis accendebat, extinguerent.* Hæc ille hunc locum expendens.

Prophetias quas spernere non debemus.

Et ex sequentibus hic sensus corroboratur: Prophetias nolite spernere: quod est vndecimum præceptum. Vbi non loquitur de prophetijs Esaiæ, aut Ieremiæ, aut B. Ioãnis Euangelistæ in Apocalypsi: quia illæ non solùm non sunt aspernandæ, sed amplectendæ vt veræ, & salutares; & ab Spiritu sancto profectæ, etiamsi ad multa in illis recondita mysteria vix perueniamus; sed de alijs prophetijs, ad quas acceptandas non astringit. Et hoc consuluit, ne occasione pseudoprophetarum veras, & à Deo profectas aspernemur.

Altera sententia probabilior.

Est alius, meo iudicio, elegantior sensus, vt prophetia accipiatur pro interpretatione Scripturæ, de qua Spiritus sanctus:

Prouerb.29.
2.Pet. 1.

Cùm prophetia, inquit, *defecerit, dissipabitur populus*; & Petrus: *Hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetia propria interpretatione non fit*, id est, proprio, & humano sensu, sed diuino, vt ipse declarat inferiùs. Et tales prophetæ sunt propriæ Noui Testamenti, de quibus 1.Corint.12.& 14. Erant eo tempore Prophetæ, qui Scripturas explanabant, & de sacris literis arcana ad corroborãdam Fidem reserabant. Et cùm soleãt esse multiplices, & variæ, & nunc literales, nunc mysticæ, & tam literales, quàm mysticæ, diuersæ, & variæ: hinc fieri solet, vt homines quasdam auersentur, & impugnent, alias amplectantur, & propugnent. Quare hortatur ne faciles sint ad spernendas prophetias. Spiritus enim humanus; quia superbus, facilè reijcit quæ non capit, aut sibi non quadrant. Ideò si non canonica prophetia, & non potes eam accommodare ad credendum; illud saltem à te ipso interpretari stude, vt non spernas. Omnis siquidem interpretatio, quæ pro scopo habet, ædificare charitatem Dei, & Proximi, bona est, & minimè reijcienda, teste Augustino. Deinde omnis illa interpretatio, quæ Vetus cum Nouo Testamento conciliat; vera est interpretatio, teste vtroque Clemente, & Romano, & Alexandrino. Adhæc ille sensus, quem Ecclesia per Concilia vniuersalia, vel per definitiones Romanorũ Pontificum, vel per consensum veterum Patrum, vel per praxim, & consuetudinem suam explicauit; verus est, & legitimus, ac minimè reijciendus à quoquam Catholico. Nam ita factum est, vt magnam partem expositionum, quas antiqui Patres à Deo per orationem, vel reuelationem, aut alio quocunq; modo acceperunt, retineamus, & fartas tectas seruemus.

Prophetiæ cur minimè spernendæ.

Interpretationes Scripturæ quę bonæ, atque recipiendæ.

Aug lib.1. de doct.Christ c. 36. to.3. init. Cle.Rom. li.1. Diatax.c.5. Clem. Alex. lib.1.strom. circa med & alibi, tom.2.

Vnde illæ manauerint.

Quicunque verò nouos sensus affingit toti Ecclesiæ ignotos, cõtra sensum, & traditionem Ecclesiæ, vt sunt omnes nostri seculi Hæreticorum proprij, & ab ipsis excogitati, meritò vt suspecti de fide reijciẽdi sunt, & tanquam à facie colubri declinandi. Rursus immodica quorundam curiositas fenestram pseudoprophetis aperuit. Nam ex Scripturis conati sunt reserare, qui euentus futuri essent bellorum; & quæ gentes alijs dominaturæ, in gratiam Principum, aut ad fouendas sectas partium suarum, prædicere non minus imprudenter, quàm falsò non formidarunt: vnde se, & alios suis erroribus, & coniecturis inuoluerunt: qui quidem reijciendi sunt prorsus, & declinandi, etiamsi pulchris eorum prophetiæ reuelationum titulis fulciantur. Tales fuerunt Abbas Ioachim, & Hieronymus Sauonarola, & Gulielmus Postellus Gallus, & quidam alij, qui nostro seculo nouas nobis obtruserunt prophetias.

Quæ maximè fugiendæ ac declinandæ.

Prophetiæ quę spernendæ.

Duodecimum præceptum: *Omnia probate.* Clemens Alexandrinus libr. 1. Stromatum hæc verba interpretans: *Spiritualibus*, inquit, *dicit, Qui omnia quæ dicuntur, ex veritate dijudicant, vtrùm videantur, an sic veritati cohæreant.* Docet ergo Clemens, hoc præceptum ad spirituales spectare. Vult igitur Apostolus, illos periculum facere de omnibus quæ dicuntur, & non certo experimento cognoscere, an consona sint veritati, an non. Seneca libr. de Moribus, pulchrè inquit: *Vitium est omnia credere, vitium nihil credere.* Ideò Dilectus dixit: *Probate spiritus si ex Deo sint.* Declinanda sunt ergo omnia extrema, & veracibus adiungenda est fides, indignis & mendacibus subtrahenda. ¶ Illud verò: *Charitas omnia credit*: restringendum est ad ea, quæ sunt in Scripturis à Deo dicta, vel ad ea, quæ à bonis & veracibus viris dicuntur, quos nobis constat alienos esse à mendacio.

Quibus dicatur: Omnia probare.
Clem. Alex. p. illo ante mediũ, to.2.

1.Cor.2.

1.Ioan.4.

Charitas quę nam omnia credit.
1.Cor.13.

Decimumtertium præceptum est: *Quod bonum est, tenete.* Vbi non tantũ dixit, Quod melius est, tenete, quod more Hebræo vsurpando positiuum pro comparatiuo interpretari possemus: sed bonum, inquit, docens, nõ solum tenenda esse meliora, sed etiam bona, non aspernando alios qui aliter tenent, licèt res fidei in ea inuoluatur. ¶ Est illud sanè præceptum Prælatis datum, ne extinguant bonos & probatos spiritus, nec respuant veros prophetas, sed suspectos & in errore deprehensos. Debẽt enim exactè, & maturè omnia probare, antequã ab alijs legãtur, & radices agant. Neq; prætereà habent vel ipsi Prophetæ, vt de hac re doleant: quoniam & ipsi sub legibus constituti sunt, siquidẽ Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt. Modus autẽ probandi legitimus est, si scilicet, non aduersentur Scripturis, sed illis consentiant: si cum traditis per Ecclesiam, & cũ ritu perpetuo obseruatis consentanea sint; si nihil scandali concitent; si sectas, & schismata non pariant; si curiosa, & vana, & quæ ad nullam proximi ædificationem faciant, nõ loquantur: si moniti à superioribus, & pręsertim à supremo præsule, acquiescant, vel silẽdo, vel cum omni humilitate rationem reddendo. Veniunt & considerandæ personæ, quæ huiusmodi prophetijs & spiritibus se afflatas profitentur, & quod genus vitæ duxerint: nam exinde facilè agnosci possunt, quales sint, & quia non tantùm tales sunt, qui ore prophetant, sed &

Quod bonũ est, debemus tenere dupliciter.

Quibus dicatur, Quod bonum est, tenete.

1.Cor.14.
Omnia quomodo probemus.

Qua ratione etiam spiritus probãdi.

qui

Scripturæ sensus illorū vt etiam probari debeant. qui sacras literas interpretantur,& scripto consignant. Debent etiam tales interpretationes, vel enarrationes censuræ superioris subiici, antequam foras prodeant. Non enim est omnium hæc probatio, sed pastorum,& Episcoporum, & insignium Theologorum, qui norunt artem capiendi vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas. Sed in hoc hodie grauiter peccatur, quòd omnes volunt probare, ac iudicare alios, & illi præsertim, qui nullius sunt literaturæ, & nullius spiritus. Hieronymus ad Mineriuni, & Alexandrum scribens, meminit cuiusdam sententiæ Dominicæ, qua hunc ipsum sensum efficit: *Saluatoris verba sunt, dicentis: Estote probati nummularij: vt si quis nummus adulter est, & figuram Cæsaris non habet, nec signatus est moneta publica, reprobetur. Qui autem Christi faciem claro prafert lumine, in cordis nostri marsupium recōdatur.* Hęc ille, quæ quidem aliud non sunt, nec aliud significant, nisi hoc quod Apostolus dicit: Omnia probate, quod bonum est tenete.

Cant. 2. Res sacræ atque personę, à quibus minimè probandæ, ac iudicandæ. Hiero. ep. 152. in fin. to. 3. Matt. 25. Qui probati nummularij Christo.

Decimumquartum, & vltimum præceptum est, *Ab omni specie mala abstinete vos.* Hoc præceptum in primis Apostolicū est. Ait enim Clemens Rom. lib. 7. Constitutionum Apostolic. c. 6. alludens ad hęc verba: *Fuge omne malum, & quicquid speciem, & similitudinem mali habet.* Et est optimum præceptum ad vitandum scandalum pusillorū: quia væ mundo à scandalis. Et ab omni, ait, specie: siue falsæ doctrinæ, siue impuræ, & parum honestæ vitæ. Decet enim eos, qui Christum profitentur, simplex doctrinæ puritas, & probæ vitæ ratio, ne quonis modo quenquam offendant. Et ait: *Ab omni specie,* quia non vno tantum modo: sed multis nocere solemus: & lingua, & opere, & scriptis, & discipulis nostris. C. Cæsar rogatus cur repudiasset vxorem, respondit: *Quoniam meos tam suspicione, quam crimine iudico carere oportere.*

Cuiusmodi hoc præceptū sit: Ab omni specie mala abstinete vos. Clem. Rom. Matth. 18. Doctrina qualis deceat Christi professores.

Octauò dubitatum fuit in his verbis: *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima, & corpus, sine querela in aduentu Domini nostri Iesu Christi seruetur.* Precatur omnia fausta Thessalonicensibus ad præstanda prædicta Deus, inquit, pacis, hic Christus est amator & autor pacis, vt ecclesia canit: quem inuocat Paulus, vt velit per omnia perfectos Thessalonicenses, & in eis nos omnes efficere. *Vt anima, & spiritus, & corpus, &c.* Quidam hæc interpretantur de dono spiritus sancti; qui tamen non videtur connumerabilis cum anima, & corpore, quia Deus nō solet creaturæ connumerari, benè autem Spiritus

Ad VIII. dub. De diuisione hominis in spiritum, animā, & corpus & quis sit Deus pacis.

Spiritum hic nō posse spiritum sanctū intelligi. Dan. 3.

cum anima connumeratur, iuxta illud; Benedicite spiritus, & animæ iustorum Domino. Adhęc Didym. lib. de spiritu sancto hæc verba ponderans, ait: *Sicut enim alia est anima, & corpus aliud est, sic & aliud spiritus ab anima, quæ suo loco specialiter appellatur. De quo & orauit (Apostolus) vt integer cum anima seruetur, & corpore: quia incredibile est atque blasphemum, orare Apostolum, vt spiritus sanctus integer seruetur, qui nec immutationem potest recipere, nec profectum. De humano ergo, vt diximus, spiritu in hoc loco Apostoli sermo restatus est.* Hæc ille.

B. Didym. lib. 3. de Spiritu sancto, post med. to. 9. operū D. Hieronymi. in fin.

Est ergò Spiritus humanus idem re ipsa cum anima: sed anima dicitur, quatenus informat corpus; & Spiritus, quatenus certo modo informat animam, vt intelligat diuina, & illa sapiat, & diligat. Et quanquam tam vox animæ, quam Spiritus per Synecdochen pro toto homine, & tribus eius partibus vsurpari soleat, hic tamen vt ait Gregorius Nyssenus in tres partes homo secatur, in intellectum, & sensum, & corporis vegetationem: vt in ea puritate in aduentu Domini custodiantur, vt nihil sit in illis querelæ ad condemnationem. Verba Gregorij Nysseni in libro de Creatione hominis, hæc sunt: *Nam & Apostolum tale aliquid cognoscimus intimare, vbi pro Thessalonicensibus orans, ait: Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia: vt integer spiritus vester, & anima, & corpus, sine querela in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruetur, pro nutribili partę corpus, pro sensibili animam, pro intellectuali spiritum ponens.* Hæc ille. Cum tamen alij Spiritus nomine accipiant intelligentiam rationis, per vocem animæ accipiant omnem voluntatis affectum. Et tunc homo totus integer est, quando puræ sunt, & sanctæ cogitationes, cùm recti omnes, & benè dispositi affectus, cùm denique corpus bonis operibus operam impendit. Nam facultas intelligendi tanquam domina statuitur; affectus sunt medij ad imperandū, corpus verò obsequium pręstat. Cùm verò homo diuiditur in corpus, & animam, tunc anima spiritum immortalem significat, & comprehendit.

Quid spirit᷑, quid anima hoc loco. Greg. Nyss. c. 8. circa fin. Spiritus & animæ aliæ aliorum.

Quòd si pro hac re precatur Apostolus; dicendum est, gratia Dei id posse præstari: quod confirmatur alio loco Apostoli ad Corinthios, dicentis: *Qui & confirmabit vos vsq, in finem sine crimine in die adnentus Domini nostri Iesu Christi:* & idem tradit Petrus, cùm ait: *Deus autem omnis gratia, qui vocauit vos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitq.* Vt hinc facilè colligas, Christi Spiritu, & gratia posse nos omni tentationi

Contra Lutheranos non esse fine crimine hic possé negantes. 1. Cor. 1. 1. Petr. 5.

re, omne preceptum implere, & omni verbo Dei, quatenus nos obligat, posse satisfacere, contra omnem nostri seculi Hæreticorum impietatem.

Mag. Athan in fin. to. 3.

Citat hunc locum Athanasius libro de Communi essentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti, dicens: Deus sanctificabit vos perfectos, & integrum spiritum vestrum. Et corpus, & animam sine culpa conseruet in aduentum Domini nostri Iesu Christi. His verbis spiritū, & animam pro integro homine ponens, optansque eum sanctificari: ergò cùm designauit spiritum, qui sanctificandus esset, hoc est mentem humanā. Animam deinde & corpus tabernaculum terrestre appellat, vt secundùm hanc discriminationem triplex sit homo, terrigena, mentalis, siue intelligens, concupiscibilis, corporalis. Voluntas verò, siue anima, in qua est vis concupiscibilis, vnita est menti, & corpori humano.

Triplex homo ex Paulo secundùm Athanasium.

B. Irenæus.

At verò Irenęus lib. 5. c. 6. citatis his verbis, subdit: Et quam vtiq; causam habebat gis tribus, id est, animæ, & corpori, & spiritui integram, & perfectam perseuerationē precari in aduentu Domini, nisi reintegrationem, & adunitionem trium, vnam & eādem ipsorum sciebat salutē? Propter quod & perfectos ait eos, quia tria sine querela exhibent Domino.

Perfecti qui sint, & dicantur.

Nonæ solut. quæstionis. De eo quod Apostolus Thessalonicenses, epistola vt hæc omnibus legatur adiurat.

Ad postremum, postquam rogauit eos, vt pro se orarent, & ipse salutasset omnes in osculo sancto, subdit: *Adiuro vos per Dominū, vt legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus.* Adiurat maiores, seu Episcopum, & Clerū Thessalonicensium, ad quos primum epistolæ deferebantur. Et quia interdum accidebat, vt inferiores fratres negligerentur, voluit, eos tanto bono per superiores non defraudari; & vt maiores agnoscant, omnes libros Canonicos ad omnium fratrum vtilitatem destinatos. Qua in re & amorē eorum sibi magis conciliauit, & beneuolentiā captauit; quo intelligant ad se quoq; pertinere omnia scripta, & Paulum secum colloqui, & cùm posset precipere, adiurat tamen vt magis illos vrgeat.

Et videtur manu propria hanc clausulā apposuisse Apostolus: quia quę sequuntur; Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscum, Amen, salutatio erat Pauli, quam sua manu apponere solitus erat.

An inde Lutherani solidè colligant communes omnibus esse laicis debere esse Scripturas.

Quòd verò heretici ex hoc loco colligant, Apostolum voluisse Scripturas communes esse tam laicis, quam Theologis; ex parte verum est, & ex parte falsum. Verum enim est, Scripturas ad omnium salutem, & profectum, & eruditionem esse cōscriptas: quemadmodum etiam omnia Sacramenta in beneficium, & salutem omnium fideliū sunt instituta: falsum tamen est, quòd quilque suo marte & ingenio, & sine precepto-re debeat illis vacare: sicut etiam falsum est, quòd quisq; etiam laicus debeat sibi porrigere baptismum, aut conficere Eucharistiā, & proprijs manibus suscipere, vt Hæretici nugantur.

Scripturæ à quibus tractandæ solū ac dispensandæ. *Thren. 4.*

Verbum ergò Dei omnium est, & pro omnibus dictatum: sed debet hic panis fractus Sacerdotum, & Cōcionatorum manibus populis apponi. Et in omnibus ordinē vult seruari spiritus sanctus. Et ita hęc Pauli adiuratio non tangit Ecclesiam, quæ sacrorum librorum lectione interdicit laicos ne in errores abducantur, vt seculi presentis experientia nos docuit, & idem ostendit in Waldensibus, qui pauperes de Lugduno sunt vocati; & qui duobus seculis nos antecesserunt. Audi iam sententiam Gregorij Nazianzeni in oratione de Composita dicendi ratione, quid sentiat de lectione scripturarum: *Debebat certè apud vos etiam vigere lex, vt quemadmodum apud priscos illos Hebræorum sapientes interdictum erat, ne certè quidam libri sacri legerentur iunioribus, tanquam animis eorum necdum adhuc confirmatis, & tenerioribus parum conducentes, ita neq; cuiuis, neque semper, sed certis temporibus, & personis de fide differendi facultas concederetur, nimirum ijs, qui non omninò negligentes, ac mentes desides sint, nec nimis insatiabiles, & ambitiosi, seruidioresq; erga religionem, quàm par sit.* Hæc ille. Et hic sit finis nostrarum disputationum in priorem epistolam ad Thessalonicenses.

Greg Naziā. orat. 7. in fin. to. 1. inter fin. & med.

Iuniores olim Iudæi à quorundam cur abstinerent sacrorū voluminū lectione teste Nazianzeno.

DISPVTATIONES IN POSTERIOREM EPISTOLAM AD THESSALONICENSES.

DISPVTATIO I.

In qua de argumento præsentis epistolæ disseritur, & de loco vnde missa, & in qua primi capitis verba expediuntur.

Cur hæc posterior scripta ad Thessalonicenses epistola.

VONIAM præclusum fuit iter beato Paulo in Thessalonicam ad reuisendos fratres, qui in Christum crediderunt, per hanc quoque epistolam illorum animos confirmat, vt illatas ob Christum afflictiones forti animo ferant, afferens, nec ipsis magnum defuturum præmium, nec aduersarijs horrendam Dei vindictam, & ruinam. Et hoc agit hoc primo capite. Et quia nouerat Thessalonicenses turbatos fuisse superioris epistolæ occasione, in qua de improuiso venturum Christum admonuerat, & ob id ad monuerat vt vigilarent: Thessalonicenses minùs rectè eius verba interpretantes, crediderunt postremum iudicij diem iam iminere, & esse veluti in ianuis: quamobrem Apostolus hunc metum, & terrorem inde conceptum adimere studet. Quare capite secundo vanam, & fabulosam opinionem de instante Christi aduentu refellit, & præsertim argumento, quòd præcedere debeat prius discessio, siue Apostasia à fide, & bona orbis pars à vera Christi religione deficere. Imò potius tradit, Antichristum venturum, & regnaturum in templo Dei, quē perditionis filium vocat, & hominem peccati, & iniquum, & quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui. Postremò in fine secundi capitis, & per totum caput tertium, obseruari traditiones etiam nō scripto traditas præcipit, & quosdam curiosè, & inordinatè viuentes vitari mandat, & nisi acquiescant admonitioni, de Ecclesia exturbandos esse denuntiat. Denique eorum se precibus commendat, & ad constantiam seruandam adhortatur. Pacemque precatus, concludit epistolam salutatione propria manu scripta. Et hæc pauca sint satis de argumento.

1. Thess. 1.

Secundi ac tertij capitū argumētum.

Vnde scripta hæc epistola quorundam ex vrbe Roma eam missam esse dicentium reprobatur opinio.

Scripta est hæc epistola ab Athenis, vt prior, vt testatur in fine Græcorum codicum fides & inscriptio. Illud verò admiratione dignū existit, quod in proœmio Græco huic epistolæ præfixo annotatur, hanc epistolam missam ex vrbe Roma: quod sanè veritati minimè videtur consentaneum. Nam in primis de suis vinculis non meminit, vt solet in omnibus alijs Roma scriptis epistolis facere. Deinde instare sibi significat ab importunis, & malis hominibus persecutionem. Vnde conijci potest, quod in itinere illo, quo vltimò Ierosolymam profectus est, hanc epistolam scriptam Athenis miserit. Quod verò Latini codices habent in proœmio huius epistolæ, per Titum & Onesimum missam fuisse; facilè reciperem, si ex vrbe Roma missa fuisset. Vnde etiam alias per Tychicum, & Onesimum scriptas literas misit: quia Onesimus Romæ à Paulo conuersus fuit, non antè, vt postea esset Pauli literarum baiulus.

Per quos missa secundùm aliquos.

Ac primum quidem caput nihil ferè habet dubitabile, quod sit magni momenti, sed ne nihil dicamus, primò dubitatur, cur dicat se ad gratias agendas teneri pro alienis beneficijs. Secundò quare ait: In exemplum iusti iudicij Dei; & quare magis iustum colligitur iudicium Dei ex afflictionibus iustorum, quam ex horrendis punitionibus impiorum. Tertiò, circa illud: Si tamen iustum est apud Deum retribuere; cùm id certum sit, & exploratum, iustissimū esse, vt pij, & probi remunerentur; impij & improbi puniantur. Quartò super illud; *In flammam ignis dantis vindictam ijs qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio,* dubium est, an peior sit conditio nescientium legem Dei, quam eorum, qui illam sciunt, & præuaricantur. Nam si nescientes peius peccant, quomodo verum erit quod in Euangelio ait Dominus: *Qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis?* Quintò cui æquitati nititur vt pœnas dent æternas peccatores pro erratis, & peccatis, quæ breui temporis mora perficiuntur? Sextò, quomodo precatur Apostolus Deum, vt dignetur eos sua vocatione; cùm iam diu vocati fuissent à Deo, &

I. dubium.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Luc. 12.

Quintum.

Sextum.

Septimum.

vocationi suæ acquieuissent, ac fruct⁹ suos vocatione dignos protulissent? Postremò, quomodò dicitur Christus per nos clarificari, cum peccatores simus; & quomodò nos rursus clarificemur per illum: quod habetur in vltimis verbis capitis.

Primę solutio quęstionis. Cur se debere dicit Apostol⁹ gratias agere semper Deo pro Thessalonicensibus. II. ratio.

Ad primum, prior huius epistolę pars gratulatoria est, & eucharistica, sicut etiam idem obseruauit in alijs epistolis, & ita ferè agit cum omnibus, quibus donum iustitiæ, seu iustificationis contigerit. Et cùm alibi dicat; *Gratias agam Deo meo*: hic habet, Gratias agere debemus semper: & in plurali, quia socios conscriptionis asciuerat Syluanum, & Timotheum. Ait etiam, debemus, quia inferius subdit: Ita vt dignum est. Quem Pauli locum Ecclesia æmulata dixit: Gratias agamus Domino Deo nostro: & respondetur, Dignum, & iustum est, Ex quibus verbis accepimus debitum gratias Deo agendi, siue cùm nobis, siue cum fratribus nostris benefacit. Imò cùm Thessalonicenses per Euangelium geniti essent à Paulo, & socijs suis, pro eisdem benè operantibus debebant, vt parentes Deo gratias agere, quasi pro beneficijs collatis in liberos suos. Præterquam quòd Ecclesia vna est, & vnum corpus in Christo, in quam quicquid beneficij confertur à Deo, id totum cedit in gloriam, & beneficium Ecclesiæ. Addit: *Semper*. Quo verbo assiduè suppeditari materiam gratias agendi, Deo insinuatur. *Pro omnibus vobis*. Siue, De omnibus vobis, quia vtrumque significat ὑπὲρ Græca præpositio. Et hoc, vt subdit: propter magnum fidei augmentum, & illam fraternæ charitatis abundãtiam, quam inuicem omnes exhibebant, & propter insignem tolerantiam tribulationum. Et vt in priori epistola laudauit illorum fidem, charitatem, & patientiam, ita nunc prædicat earum virtutum incrementa, quæ excolpere videntur gratiarum actionem erga Deum. Et hæc est vera laus fidelium, si indies crescãt in fide, & charitate. Et ostendit tam fidem, & charitatem, & patientiã, quam ipsarum virtutum progressus à Deo esse. *Ita vt & nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesijs Dei pro patientia vestra, & fide*, Qua laude maiorem Apostolus tribuere non poterat: neque ambitiosè eorum fidem, & patientiam iactabat, nisi quatenùs eorum prędicatio stimulus esset ad virtutem, & ædificationis studium.

Tertia & vlt.

Materia gratiarũ actionis Apostolicæ.

Vera fideliũ laus quęnã.

Mira Thessalonicẽsiũ patiẽtię, & fidei cõmendatio.

Secũdę quæstionis solut. De causa huius dicti: In exemplũ iusti iudicij Dei

Soluimus secundam dubitationem circa id; *In exemplum iusti iudicij Dei*. Gręcè non est præpositio, In, sed simpliciter per Appositionis figuram, exemplum iusti iudicij Dei, hoc est, Ostensio, demonstratio, siue testimonium, quòd iustitia Dei apparebit apertè *Indicãs quòd digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini*. Quia regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Iniuriæ enim, & passiones, quas innocentes, & pij ab impijs, & sceleratis sustinent, demõstrant quasi in speculo, Deum fore aliquando Mundi iudicem. Quæ sententia antistrophon est profanæ opinionis, quam concipimus, dum malis benè, & bonis male esse videmus. Putamus enim, fortuitò volui mundum, nullamque Deo gubernationem relinquimus. Nam qui indignè aliquid patiuntur, vel Deum accusant, vel Deum asserunt non curare res humanas. Contra impij successu magis insolescunt, quasi nulla scelerum pœna eos maneat. Adhæc cùm videmus impunè grassari impiorum sæuitiam aduersus innocentes; prudentia carnis dictat, nullum esse Dei iudicium, vel scelerum pœnas, nec iustitiæ vllã esse mercedem. At Paulus contra esse promittit, dum Deus ad tempus impijs parcit, & ad tempus impiorum iniurias dissimulat. Qua in re manifestè ostendit futurum eius iudicium, quia mens non potest in his conquiescere; quia putat Deum iudicem redditurum ijs, qui iniustè vexantur, requiem, & piorum oppressuribus mercedem qua digni sunt, repensurum. Vnde Petrus dixit: *Tempus est vt incipiat iudiciũ à domo Dei. Si autem primùm incipiat à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Euangelio?*

Matth. 11.

Cõtra taxan tes diuinam prouidentiã.

1. Petr. 4.

Solut. tertiæ quæstionis. An hæc sint verba dubitãtis: Si tamẽ iustũ est apud Deũ retribuere retributionem ijs qui vos tribulãt. Oecum. c. 1.

Ad tertium: *Si tamen iustum est apud Deum retribuere retributionẽ ijs, qui vos tribulãt*. Quæ verba nõ sunt dubitantis, sed asserentis: nã vt annotat Oecumenius ὑπὲρ, ponitur pro ἐπείπερ, vel pro ἐπειδήπερ, hoc est: Quandoquidem, aut Quoniam per affirmationem. Ita interrogando confirmamus, vt cùm dicimus; Si Deus odit peccata, certè iste peccator non euadet manus eius; quasi manifestum sit Deum odisse peccata.

Ita frequenter accipienda est particula, Si tamen, pro Siquidem, vt ad Romanos 8. *Si tamen compatimur*. siquidem iustum est id facere Deum, qui iustus est adæquator duorum discrepantium, & affligentis, & afflicti. Et dicendo: *Requiem nobiscum*, vel relaxationem: maiores Ecclesiæ, vel Apostolos denotat: qui quia fuerunt primi in passionibus, erunt primi in beata, & cœlesti gloria.

Rom. 8.

Quibus cum vt Paul⁹ polliceatur Thessalonicenses à Deo sint requiem habituri.

Et vide hoc loco iustitiam meritorum, & bonæ tolerantiæ, de qua, *Bonum certamen certaui, &c. Ideo reposita est mihi corona iustitiæ*. Teste enim Irenæo, olim Israëlitarum iniurias vltus est Dominus in Ægypto, & Babylone: hodie quoque electorum

2. Tim. 4.

B. Iren. lib. 4. c. 46 post me.

suorum

Exod. 6. Luc. 18.

suorum vlciscetur. Et citat locum Luc. 18. vbi habetur: *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die, ac nocte, & patientiam habebit in illis?* Producit etiam præsentem locum Pauli: *Si tamen iustum est, &c.* Ex his etiam verbis Iustinus

Matth 2.

Martyr in libro Quæst. & respons. colligit, infantes ab Herode occisos hac laudis, & iudicij honestari parte, quę fit per afflictionum vltionem; sicut in sermone de Stella, & Magis, docet Cyprianus, vel quisquis eius sermonis autor fuit, & August. lib. 3. de lib. arbitr.

B Cyprian. Aug. c.23. to. 1. circa finem.

Addit Apostolus: *In reuelatione Domini Iesu de cœlo cum Angelis virtutis eius.* Hoc est: In apparitione, vel aduentu de cœlo, quando reuelabitur omni carni, id est, impijs, & iniquis. Cum Angelis virtutis eius, siue potentiæ, qui scilicet magna potentiæ opera ad nutum Christi perficere solent. *In flamma ignis.* Vel potiùs, vt Græca habent, in igne flammæ ἐν πυρὶ φλογός. Et est sermo de igne conflagrationis, quo omnia conflagrabunt, & absumētur, de quo Propheta: Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Et videtur alludere Paulus ad verba Prophetæ, dicentis: *Qui facis Angelos tuos, spiritus, & ministros tuos, flammam ignis.* Et verbum, *Dantis vindictam*, spectat ad Geoitiuum Domini Iesu, non ad flammam ignis.

Quęnam erit illa reuelatio Domini Iesu de cælo Angelis virtutis eius, & quæ flamma ignis

Psal 96.

Psal 103. Heb. 1.

Ad quartum; cùm disputatum sit, qui maiori supplicio dignus existat, qui nō nouit Euangelium, an qui notum transgreditur; cùm Euangelium doceat primum legius esse, secundum deterius. Respondet beatus Augustinus tomo 8. libro de Gratia, & libero arbitr. cap. 3. *Aliud est nesciisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe in eo arguitur, de quo dicitur: Noluit intelligere, vt benè ageret: &, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.* Et inter scientes habendi sunt qui cùm scire possent, scire tamen noluerunt. Vindicabit ergò Dominus noster Iesus eos, qui non nouerunt Deum, id est, agnoscere noluerunt per fidem efficaciter prædicatam, & qui non obediunt Euangelio. Quia etsi nouerint quidem fide, & ore confessi fuerint, factis tamen negārūt: quia dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.

IV. Quæstionis solutio. Nescientes voluntatē Dei, an scientes, & nō facientes grauius iudicabitur.

B. August. Psal 35. Iob 21.

Tit. 1.

Ioan. 3.

Ad quintum de illis, qui pœnas dabunt in interitu ęternas. Summa pęna, quę mors æterna dicitur, iustè infligitur pro temporalibus delictis: quia æterna fuit eorum voluntas delinquendi, & in peccato viuendi, à quo nisi per Deum surgere erat impossibile. Sicut etiam pro meritis ad tempus, & pro passionibus breui tempore toleratis iustè rependit æternæ mercedis coronam. Dæmones quoque parua mora peccārunt, sed perpetuò cruciantur. Lex etiam ciuilis hominem furem, aut hominem homicidam, aut adulterum, qui breui temporis momento deliquit, in æternum vita ipsa priuat.

V. Quæstionis solutio. Quo iure temporarijs culpis pœna debeatur æterna.

Et declarat, pœnas æternas esse à facie Domini, & à gloria virtutis eius: quia in æternum priuati erunt visione Dei, & gloria virtutis eius. Subdit: *Cùm venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.* Satis esse deberet hoc Apostoli verbum ad excitandas nostras mentes ad illa tanta præmia cogitanda, quæ iustis sunt rependenda; ita vt Christus sit futurus non iam ipse tantum, sed etiam in suis admirabilis, vsqueadeò, vt impij sint præ admiratione dicturi: *Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperij. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.*

Pœnę impiorum æternæ cur erūt à facie Domini.

Gloria quāta sit futura sanctorum, teste Paulo. Sap. 5.

Quod subdit: *Quia creditum est testimonium super vos in die*, per parenthesim videtur legendum. Nam etsi testimonium Apostolorum esset rerum præteritarum, sed tamen erat illarum etiam, in quibus continebantur futura. Testificabantur enim Christum venisse, & mortuum ad delenda peccata, & resurrexisse ad nostram iustificationem: quam vult impleri, vt perfecta fiat per gloriam corporis; & animæ resurrectio in die illa credentibus, & obtemperantibus Euangelio. Et vbi concionatus fuit prius de pœnis impiorum, reuertitur pro more suo ad impios, ac dicit Christum venturū, vt in illis glorificetur. Non ergò sibi priuatim habiturus est hanc gloriam, sed sanctis omnibus communicaturus, quibus reddet corpus configuratum corpori charitatis suæ.

Duplex Apostolorum testimonium de Christo prolatum.

Rom 4.

Christi charitas in sanctos Philip. 3.

Ad sextum dubium circa illud: *In quo etiam oramus semper pro vobis, vt dignetur vos vocatione sua Deus.* Græcè non est, sua, sed tantum vocatione: quę duplex est, altera ad gratiam, altera ad cœnam, & coronam vitæ æternæ. Et licet vocatio ad meritum contineat in se implicitam vocationem ad præmium, tamen vt alia est præsens iustificatio & sanctificatio, & confirmatio; alia verò perfectissima futura in gloria: ita etiam alia ad cursum vocatio, alia ad accipiendū brauium. Possunt ergò dici duæ vocationes, & vna vocatio.

Solutio sexti dubitationis, Quid orat Apostol' Thessalonicensis, vt Deus dignetur sua vocatione, quos iam ante vocauerat.

Apoc. 19.

1 Cor. 9.

Possumus tamen aliter respondere, vnam tantum esse vocationem ad vtrumq; sed modò dignatur nos Deus vocare vsque ad remissionem peccatorum, & iustificationem: sed præter hanc paulatim etiam

Altera solut.

nos

Deus vt impleat omnem voluntatẽ bonitatis ſuæ. Opus fidei quid.

nos vocat per patientiam,& perſeuerantiã, ad aulæ cœleſtis ingreſſum. Et hæc vocatio quotidiè fit in nobis inſpiratione diuina, aut prędicatione Euangelij. Et ſubdit: *Et impleat omnem voluntatem bonitatis ſuæ.* Græcè eſt εὐδοκία, ſiue beneplacitum, quod pręcedit, cùm vocat ad gratiam, & implet vocando ad gloriam. *Et opus fidei in virtute.* Opus fidei, eſt perfectio iuſtitiæ, quoniam per fidem viuam fortes ſumus ad toleranda vniuerſa quæ infliguntur tormenta.

Septimę quęſtionis ſolut. Clarificetur nomẽ Domini Ieſu Chriſti quomodo in nobis, & nos in illo. *Matth. 5.*

Ad poſtremum illud: *Vt clarificetur nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti in nobis, & vos in illo.* Dicendum eſt, in homine clarificari Chriſtum, quando illud implemus: *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* Clarificamus autem Deum, ea ratione, qua nos clarificare eum poſſumus, vt membra caput, vt filij parentem, vt diſcipuli magiſtrum, vt ſerui dominum: non quidem in ſeipſo, quia Deus maioris gloriæ non eſt capax, quia infinitam, & in ſe, & ex ſe habet gloriam, ſed exterius propagando, ardua, & heroica pro eo operando, aſpera queque, & immania pro eius nomine patiendo.

Qualis gloria Chriſti ſit in nobis peccatoribus.

Quòd ſi contingat interdum, nos in peccatum prolabi, & rurſus ex peccato reſurgere, clarificabimus in nobis eius miſericordiam, & gratiam. Rurſus nos ipſe glorificabit peccata remittendo, in filios adoptando, & virtutem communicando, qua poſſimus legi Dei ſatisfacere, & rurſus in die iudicij ampliſſimo præmio remunerando. Et hoc, vt ſubdit: *Secundum gratiam Dei noſtri, & Domini Ieſu Chriſti.* Dei, inquit, noſtri, quem colimus; & Domini noſtri, vt mediatoris, per quem ad nos tanta bona deriuantur.

Quis finis actionum noſtrarum Apoſtolo.

Ex quo habes, Chriſti gloriam finem eſſe noſtrarum actionum, & cum noſtra eſſe coniunctam, ita vt quò minùs noſtram quærimus, tantò magis ille nos glorificet. Cui ſit gloria per æterna ſecula.
Amen.

DISPVTATIO II.

In illa verba capitis 2. *Rogamus autem vos, fratres, per aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtræ congregationis in ipſum, vt non citò moueamini à veſtro ſenſu, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam tanquam per nos miſſam, quaſi inſtet dies Domini. Ne quis vos ſeducat vllo modo: quoniam niſi venerit diſceſſio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, &c.*

NONNVLLA, & mágni quidem momenti dubia in hoc capite inueniuntur, & à quibus ſe vix extricare potuerunt magna ingenia: quæ operæ pretium eſt diligenter excutere, & enucleare, quoad eius fieri per nos poterit.

I. dubitatio

Et primo quidem loco ambigitur, cur rogat per aduentum Domini noſtri, & noſtræ congregationis in ipſum, vt non terreantur, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per Epiſtolam.

Secunda.

Secundò dubitatur, quomodò non velit eos terreri quaſi inſtet dies Domini, cùm vbique ſpiritus in Scripturis id tardat, & edocti ſimus nos ad illum diem ſemper eſſe paratos?

Tertia.

Tertiò, dubitatur de ratione Grammaticæ, quæ obſcura eſt in hac clauſula, & aliquid ſupplendum eſſe videtur, vt ſubſiſtat.

Quarta.

Quartò, quæ eſt illa diſceſſio, vel apoſtaſia, quæ præcedere debet, an à Fide Eccleſiæ, an ab obedientia Romani Imperij.

Quinta & vltima dubit.

Quintò, quis eſt iſte homo peccati, & filius perditionis, qui reuelandus eſt, & quomodò extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus. Nam quidam intelligunt per Antichriſtum Neronem, alij Machometum, alij impiè, & blaſphemè loquentes, Pontificem Romanum, alij denique illum, qui expectatur venturus ante diem iudicij.

Ad I. dub. Quare Apoſtolus roget Theſſalonicẽſes per aduentũ Domini, vt nõ citò moueantur, neq; terreantur quaſi inſtet dies Domini.

Ad primum, non eſt ignorandum, tempore B. Pauli ſparſum fuiſſe rumorem apud Theſſalonicenſes, quòd iam inſtaret dies Domini, & propè eſſet in ianuis: & hoc aſſeuerabatur à nonnullis, quaſi ab ipſo Apoſtolo prænunciatum fuiſſet. Quod colligebant ex illis verbis alterius epiſtolæ, quam omnibus legi mãdauit. *Quia nos qui viuimus, qui reſidui ſumus in aduentu Domini, non præueniemus eos qui dormierunt, ſed rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aëra:* Vt Auguſtinus, & Hieronymus annotârũt, & vtrumq; negat Apoſtolus, videlicet ſe illud eis ſcripſiſſe, aut ſignificare voluiſſe: denique neq; verũ eſſe, quòd inſtaret dies Domini.

1. Theſſ. 4. B. Aug. li. 20. de ciui. Dei, c. 19. to. 5. & alibi. Hier ep 151. q. 11. to. 3 circa med.

Idẽ cur roget per aduẽtum noſtrę Congregationis in ipſum.

Ideò rogat, & adiurat eos per ipſummet Domini aduentum, qui ab electis, & pijs omnibus eſt deſideratiſſimus, & in quo magnificentiſſimæ mercedis coronã ſunt accepturi: Precatur etiam per aduẽtum noſtrę congregationis in ipſum; in qua ſe Apoſtolus collocare non dedignatur, quæ ordinata, & præparata erat ad ſecundum Domini aduen-

Luc. 12.

Quam Iudæi olim expectauerint, quem expectēt Christiani Domini aduentum.

B. Theod. p. 2.

aduentū. Et vos, inquit, similes hominibus expectantibus dominum suum, quādo reuertatur à nuptijs. Vt.n. olim proprium Iudæorum fuit expectare Messię primum aduentum, vt per fidē in eum salutem consequerentur: ita proprium est hominum noui Testamenti expectare, & vigilare ad secundum Domini aduentum. Vnde Theodoritus hunc locum euoluens, ait: *Hoc verò, Nostra congregationis in ipsum, significauit apertiùs in priori epistola. Dixit enim fore, vt rapiamur in aërem in nubibus cœli in occursum Domini, & ita semper cum Domino erimus. Hoc autem dixit etiam Dominus in sacris Euangelijs: Et mittet Angelos suos, & congregabunt electos eius à quatuor vētis.* Hæc ille. De hoc Paulus alibi ait: *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex; non solùm autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Quia illo tempore, quo Dominus apparebit, nos cū eo congregabit, quia vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Et attestatio fieri solet per eas res, quæ apud nos reuerentiam magnam habent, & magno sunt in pretio.

Matth. 24.

2. Tim. 4.

Quando reddet nobis Dominus coronā iustitiæ.

Matt. 24.

Thessalonicēses non essent cito mouendi à quo sensu.

Subdit: *Vt non citò moueamini à vestro sensu.* Id est à mente vestra. Est autem mens composita fides, quæ in doctrina sacra acquiescit. Illud autem figmētum, quod repudiat, quasi in extasim rapti fuissēt, exprimit fuisse spiritum, aut sermonem, aut epistolam. Prima imposturæ species erat spiritus, id est reuelatio, vaticinium, siue prophetia, quam impuri homines, ac decepti iactabant, & de qua Dilectus, *Probate spiritus si ex Deo sint.* Ideò non debemus à sana doctrina dimoueri, etiamsi Angelus de cœlo aliter dixerit.

Iidem per quē spiritum non deberent moueri.

1. Ioann. 4.

Galat. 1.

Quem neque per sermonem terrendi.

Secunda species imposturæ erat sermo, hoc est doctrina viua voce deprompta, quę etsi eloquētia, & probabilitate instructa sit, pestilentissima est: qualis est sophistarum, qui vltro, citroque cursitantes, & vagantes negotium facessebant. Asserebant enim: Hoc accepimus à Paulo, vel à Petro, hoc à Iacobo, vel aliquo alio sancto.

Per epistolam quam neque mouendi.

Tertia species, est epistola supposititia, id est, scriptum aliquod falsa inscriptione decoratum. Similes plures legimus in cap. Sancta Romana Ecclesia, dist. 15. qui pseudapigraphi & apocryphi sunt, & non eorū autorum, quorum nomine circumferūtur: vt Euangelium Thomæ, Bartholomæi, Iacobi, Matthiæ, Nicodemi, Iudæ proditoris. Multi quoq; libri producūtur sub nomine Apocalypsis, siue Reuelationis: multę item epistolæ adscriptæ sunt sanctis Apostolis, & alijs Sanctis, qui fuerūt in primitiua Ecclesia, quæ eorum non sunt. Multi quoq; libri affinguntur vel Clementi, vel Tertulliano vel Cypriano, vel Hieronymo, vel Augustino, vel Ambrosio, vel Athanasio, qui eorum non esse, solidè reuincuntur.

His verbis: Vt non terreamini neq; per sermonem, neq; per epistolam nostrā, quid Apostolus significet.

Quod ait de sermone, vel epistola, pertinet ad Pauli priuatum sermonem: verisimile enim est de ea re sæpius Apostolum interrogatum ita responsa dedisse, vt eius verba extenderentur, vel restringerentur, vel aliter acciperentur quàm ipse dicere vellet: quemadmodùm verba prioris epistolę malè interpretata fuerant.

Thessalonicēsium per pseudoapostolos de instante die Domini seductio quā foret grauis atq; perniciosa.

Subdit: *Ne quis vos seducat vllo modo.* Quia grauis esset illa seductio, quæ tantā vim obtinet, vt per illam fidei synceritati derogetur. Nā si de B. Paulo constitutum esset, ipsum dixisse iā instare diem Domini, & postmodū id non appareret, magnum Euangelicæ eius prædicationi fieret præiudicium. Tales fuerunt multi, qui nostra ætate dixerunt instare reformationē Ecclesiæ, & iam esse paratum Pontificem, & electum ad eā reformationem propensissimum, qui natus iam esset, & grandiusculus, & tamē sunt ab ea vaticinij pronuntiatione tot anni exacti, vt possimus facilè concludere., illos falsos fuisse. ¶ Fuerūt & alij, qui prosperitates Florentinorū prænunciarunt, & multas Italiæ ciuitates venturas ad Florētinos, & suarum vrbium claues illi porrecturas, vt ab eis gubernarentur, & tamen videmus illos longè à forma Reipublicæ abesse, & à suo peculiari Principe gubernari. Hæc enim testātur falsum fuisse illum spiritum propheticum. Vnde Augustin. epist. ad Hesychium Episcopum ait: *Ideò nolebat* (scilic. Paulus) *vt crederent eis, à quibus audiebant instare diem Domini, ne fortè cum transisset tempus quo eum crediderant esse venturum, & venisse non cernerent; etiam cætera fallaciter sibi promitti arbitrantes, & de ipsa mercede fidei desperarent. Non ergo ille diliget aduentum Domini, qui eum asserit propinquare, nec ille, qui eum asserit non propinquare; sed ille potius, qui eum siue propè, siue longè sit, synceritate fidei, firmitate spei, ardore charitatis expectat. Et suprà dixerat: In quo enim quemque inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies; quoniam qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo iudicabitur.* Hactenus Augustinus.

Nostra ætas eorum similes quosdam tulerit pseudoprophetas.

B. Aug. ep. 80. ante medium tom. 2.

Diligat (vt ait Augustinus) qui minimè aduentum Domini.

Ad secundū circa illud: *Quasi instet dies Domini.* Videtur hoc in primis aduersari multis locis Scripturæ, vbi crebra fit mentio de instante die Domini, quę illum citò venturum prænunciauit, & ipse Dominus Apocalyp. vltim. *Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundùm opera sua;* & ab eo tempore elapsi sunt supra mille quingenti anni. Sed profectò multo plura sunt & solidiora, quę docent, Domini diem nō

II. dub. solut. Ad quē Scripturæ passim adhortantur ab eo quemadmodum Apostolus dehortetur instante die Domini pertimescenda.

Apocal. 22.

Argumentum minimè inſtã tis diei Domini ſatis efficax.

eſſe tam vicinum. Nam in primis oportebit vocari, & venire omnes Gentiles ad Euangelium, & tamen tunc initium erat Euangelizandi, &, vt ſic dicam, primus vltimæ ætatis, ſiue ſenectutis dies. Vix enim erant tunc Iudæi eiecti, & reprobati. Aliud enim eſt eſſe in vltima ætate, quæ deſignatur per nouiſſimos dies ſiue tempora, & per fines ſeculorum, & per nouiſſimam horam; aliud verò inſtare diem aduentus Domini. Vnde Dilectus dixit: *Filioli, nouiſſima hora eſt.* Sed longa nobis hæc hora eſſe videtur: in conſpectu Dei tamen hora eſt, apud quem omne tempus vnus eſt dies, imò vnum momentum. Mille, inquit Dauid, anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna quæ præterijt.

Eſai. 2.
2. Petr. 1.
1. Cor. 10.
1. Ioan. 2.
Quibus Scripturæ vocibus vltimam ſignent ætatem
Pſal. 89.

Sed ne fallamur, aduertẽdum eſt, ne breuitatem, aut lõgitudinem diei illius noſtro ingenio metiamur, vt quidam temere noſtro ſeculo facere tentarunt. Quæ ergo de aduentu illo generali dicuntur, per analogiã quandam ad cuiuſq; particularẽ aduentum ſpectant. Et ita multæ Chriſti ſentẽtiæ accipiendæ ſunt, quas inter illa eſt: *Attendite vobis, ne fortè grauentur corpora veſtra crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ; & ſuperueniat in vos repentina dies illa:* quæ verba etiam ad Apoſtolos pertinebãt: quia illa extrema dies comprehendet omnes, qui non ſtuduerint in hac vita ad illum aduentũ inueniri parati. Quocircà Deus ad magnam noſtram vtilitatem voluit nobis illius diei aduentum ignotũ eſſe, vt ſemper ſimus parati, non ſecus ac ſi quauis hora poſſet accidere. Quod verum eſt in particulari cuiuſq; iudicio: nã qui in hoc imparat⁹ fuerit, etiã in illo generali offendet. Itaq; particulare, & generale iudicium ita plerunq; admiſcentur inter ſe, vt iuxta literam quædam de vno, quædam de altero, quędam de vtroque verificentur.

Diei Domini præciſum tempus eſſe inſcrutabile, ac de illa die vti Scripturę loquuntur.
Luc. 21.
Celanda nobis quęnam diei vltimæ cauſæ.

Deinde perſpice, nõnulla eſſe à Domino in Euangelijs dicta ad Apoſtolos, ſeu Diſcipulos, & tamen in eis adhuc cõpleta veritas nõ eſt, ſed in perſonis Diſcipulorum intelliguntur poſteri, & poſterorum filij. Vt illud: *Quod vobis dico, omnibus dico, Vigilate.* Non eſt ergo abſurdum, quædam dicta ſuã conſequi in Apoſtolis, quædã & in cæteris qui in illis repræſentati ſunt, veritatem. Simili modo Apoſtol⁹ ad Corinthios, & ad Theſſalonicenſes, & ad alias Eccleſias ſcribens, infinitè, & abſq; alia nota ad eos ſermonem dirigit, multa aut laudãs, aut accuſans, quæ non pertinebant ad alios oẽs, ſed modò ad maiores, modò ad minores, interdum ad certos quoſdam hominum gradus. Vt cùm Dominus ad pręſentes Scribas & Phariſęos diceret: *Serpentes, & genimina viperarum, quomodò fugietis à iudicio gehennæ? Ideò dico vobis,* *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis: Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſq; ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ.* Certùm eſt enim eos qui tunc viuebant, non occidiſſe Zachariam filium Barachiæ, ſed Dominus in illis intelligebat omnes ſibi inuicem ſimiles, quos, quaſi vna eſſet generatio, deſignat. Vnde ſubdit: *Venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Ieruſalem Ieruſalem quæ occidis prophetas & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, &c.*

Quæ dicta Domini ad Apoſtolos, ad eorũ quoq; poſteros pertinerent.
Marc. 13.
Idem obſeruandum in Paulo.
Matt. 23.
Geneſ. 4.
2. Paral. 24.

Ex quibus elicimus, Apoſtolum nunquã docuiſſe, aut ſcripſiſſe, inſtare Dominici aduentus diem: nec id verum eſſe, cùm nondum veniſſent ſigna illa præcurrentia iudiciũ à Chriſto p̃dicta: nec nũc aliquis nouus pſeudopropheta ex hæreticis ſigna Chriſti aduentus præceſſiſſe oſtẽdit, etſi multi magni viri cernentes prælia, & peſtilentias, & fames, & pſeudoprophetas, dixerint imminere Domini aduentũ, vt Magnus Cyprianus in epiſtol. ad Demetrianum, & magnus Gregorius homilia in verba Lucæ: Erunt ſigna in Sole, & Luna, & Stellis, &c. à ſignis id poſſe colligi exiſtimauerint. B. etiã Vincẽtius Dominicanæ familiæ, diem Domini inſtare prædicauit, & vt fertur, epiſtolam ſcripſit de Antichriſto iã nato: q; fuiſſe falſum, tradit Antoninus Archiepiſcopus Florentinus. Et profectò non eſt veriſimile, illam epiſtolã conſcriptam fuiſſe ab eo quaſi in verbo Domini. Falſi ſunt igitur, qui à ſeculi flagellis, & tribulationibus diem poſtremi aduentus coniectare voluerunt.

Signa & coniecturæ diei Domini minime inſtantis plura cenſentur.
Matth. 24.
Inſtantis Domini aduentus ad iudiciũ fallacia olim ſigna quorundam.
B. Cyprian.
B. Greg. hom. 1. in Euangelia tom. 2.
Luc. 21.
B. Antonin.

Venerunt poſtremò nonnullæ mulieres ſanctitate præclarę, vt B. Brigitta, & Catherina Senenſis, & alij viri Sancti, qui è conuerſo reformationem Eccleſię, & conuerſionẽ paganorum ad Chriſtum prædixerunt; quę ſententia veriſimilior eſt, & Scripturis ſanctis magis conſentanea, quam & ipſa experientia ex parte confirmaſſe videtur. Videmus enim noſtro ſeculo oſtium magnum apertum fidei paganis, & infidelibus ad Euangeliũ ſuſcipiendum in Indijs Orientalibus, & Occidentalibus, & magnã inter Catholicos, & eos qui Chriſtum profitentur, ad reformationem amplectendã, viam munitã eſſe non ſolùm in Eccleſiaſticis, & religioſis, ſed etiam in laicis. Nõ ergo imminet nunc dies ille, aut eſt in ianuis: quia ſigna illum diem præcurrentia necdum videmus. Nec mirum eſt, nos ignorare diem illum, quem ſcire, vt dixit Dominus, non eſt Angelis datum, imò nec Filio hominis, ad hoc vt ipſum nobis reuelaret.

Negantes inſtare diem Domini, quam probabiliter opinentur.
Quomodo ignoret diem iudicij Chriſtus.
Matt. 24.

Ad tertium de ratione Grammatices, dicendum eſt, manifeſtam eſſe eclipſin orationis,

III. dub. ſol. Hæc ſententia: Niſi ve-

nerit discessio primum,&c. quomodo ad literam ordinanda.

tionis,cum ait: *Quoniam nisi venerit discessio primùm,& reuelatus fuerit homo peccati* , &c. Et potest in hunc modum suppleri. Quoniam non adueniet Dominus non ad iudicium,nisi venerit discessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, &c. Et huiusmodi eclipsis figura frequenter vti consueuit Apostolus.

Ad IV. dub. Quænam sit illa discessio quæ ventura est.
Ambr. to. 5.
Tertull. inter medium circiter,& finē lib. to. 1. sub initium.
August. to. 5
Refuga quis Augustino.

Quartum dubium fuit circa illud: Nisi venerit discessio primum. Ambrosius vertit,defectionem, abscessionem Tertullianus lib.de Resurrectione carnis,& idem omnino denotat quod discessio. Augustinus lib.20.de Ciuitate Dei,cap.19 legit: *Nisi venerit refuga primum* : & intelligit Antichristū refugam à Domino Deo. *Quod si de omnibus impijs*,inquit,*meritò dici potest : quanto magis de isto scilicet Antichristo?* Hæc ille. Is autem Latinè est refuga, qui alterius refugit dominio & potestati subditi. Græca vox est ἀποστασία, quæ rebellionem, vel ab obedientia Principis,vel à statu, & professione alicuius religionis designat. Sed hæc vox Græca ab interprete nostro sæpè expressa est discessionis vocabulo. Vnde alibi Paulus: *Discedent quidam à fide*; &, *Videte fratres ne fortè sit in aliquo vestrum cor malum,incredulitatis discedēdi à Deo viuo*: & rursus, *Discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini* : quibus in locis Græcum verbum est ἀποστήσονται & in Actis dicebant Apostolo: *Quia discessionem* (hoc est ἀποστασίαν) *doceas à Moyse*. Et libellus repudij Græcè apud Matthęum dicitur ἀποστάσιον βιβλίον, quoniam mulier discedat ab obediētia mariti,& à fide illi seruanda. Hæc de voce annotare non erit ab re , vt melius sensum accipiamus.

1.Tim. 4.
Heb. 3.
2.Tim. 2.
Actor 21.
Matth. 19.

1 sensus Patrū de discessione iam dicta.
Hieron. epist. 151.q.11.to.3. circa med.
Ansel. tom. 2.

Iam quod ad rem attinet, plures sensus huic verbo à Patribus assignati sunt, & inter eos perspiciendum, quis magis huic loco congruat. Ambrosius enim in suis Commentariis,si tamen eius existāt,& Hieronymus in epistola ad Algasiam,& Augustinus loco de Ciuitate Dei præscripto , Chrysostomus item cum Theophylacto, & Oecumenio,& ante omnes Tertullianus,& reliqui,qui hos priores Patres imitantur, sicut Anselmus, hunc locum interpretantur de rebellione populorū subditorum Romano Imperio ab eius obedientia. Et hoc ratione posset confirmari: quoniam sicut ad Euangelium prædicandum præparauit Imperiū Romanum,ita malitia hominum ad defectionem,&ad infidelitatem euerso illo Imperio via munita est.

Refellitur hęc opinio dupliciter.

Cæterum vt quod sentio dicam,quia absolutè dicitur apostasia,& non ab hoc, vel ab illo:& quia illa,quæ est à Christi fide data defectio, multo maior est: & quia sacræ literæ frequenter de hac defectione in locis præcitatis faciunt mentionem, cùm tamen de hac defectione à Romano Imperio nullibi(quod sciam)disseratur: propterea congruentius pręsens locus de defectione fidei venit interpretandus. Adde quòd Imperium illud Romanum iamdiu euersum est, & in multa regna dissipatum , & quasi extinctum. Nam qui nunc est, & vocatur Imperator Romanus , tenuissima quædam vmbra est Imperij antiqui,vsque adeò , vt nec ipsam quidē vrbem Romam,vnde nominatur,possideat:& per multos annos defecerūt Imperatores Romani. Et ob id hoc signum præcedens aduentum Antichristi, ante nōnulla secula completum fuisset. Ob quas causas minus probabilis videtur mihi hæc sententia.

Qualis qui nunc est,& dicitur,Imperator Romanus.

Altera sententia.
Theodo. to. 2.

Deinde alij sunt, vt Irenæus & Theodoritus,qui per apostasiam intelligunt ipsum Antichristum,abstracta voce posita pro cōcreta. Iren.lib.5.prope prin.verba sunt, *Iniuste dominabatur nobis apostasia, id est , diabolus.* Verba Theodoriti sunt hæc : *Defectionem ipsum vocauit Antichristum, à re ipsa et nomine imposito: conatur enim à veritate abducere, & efficere vt deficiant* : Et confirmatur hic sensus per verba Augustini superius citata: *Nisi venerit*, inquit, *refuga primum.* Idem est autem defectio; vel discessio,& refuga. ¶ Sed hic sensus videtur deficere: quia mox subiūgit per coniunctionem copulatiuam: Et reuelatus fuerit homo peccati, in quo videtur de alia re distincta ab homine peccati agere, & nō de ea quæ præcessit,& Patres omnes de diuersis rebus interpretantur.

B. Aug. epist. 80. ante medium.
Quid incommodi habeat.

III. Sensus.
Luc. 18.
Quam probabilis ille sit.
1. Tim. 4.
2. Tim. 3.

Tertio alij hanc discessionem referunt ad rebellionem multarum Ecclesiarum ab Episcopo Romano vicario Christi,& successore B.Petri,vt Africa,Oriens,& Græcia: similiter, multi populi ab Ecclesiæ capite, & à Fide Christi discesserunt; rati istam defectionem designatam à Domino in illis verbis: *Verumtamen Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra?* Qui sensus videtur veritati ipsi conformior, & aliis Scripturæ locis consonantior. Nam in priori ad Timotheū dicitur: *In nouissimis temporibus discedent quidā à Fide,attendentes spiritibus erroris , & doctrinis dæmoniorum*: & in posteriori ad eundem : *In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa , & erunt homines seipsos amātes.* Et post pauca verba subdit: *Homines corrupti mēte, reprobi circa fidem.* Etsi autem plurimi deficiant; non tamen omnes. Etsi enim multas Ecclesias in diuersis regionibus & prouinciis sitas videamus nostro infelici seculo à Romani Pōtificis Vicarij Christi obedientia defecisse: non tamen, vt arbitror, omninò desperan-

Vnde hæreses ortæ,& quomodò sint extirpandæ.

da res est, vt non sit spes aliqua futuræ resipiscentiæ breui conspiciendæ, præsertim si tollerentur causæ errorum, hoc est dogmata fidei perniciosa, & ausę, & occasiones errandi adimerentur: hoc est, si nos, & mores nostros, vt illi, in melius commutaremus: potissimum verò, si qui debēt esse lux mūdi, mundo ipsi vitæ exemplo prælucerent.

Matth. 5.

Cyrillus Iesosolymitanus Catechesi.15. propositis his Apostoli verbis de Antichristo, subiungit: *Nunc verò defectio est. Defecerunt enim homines à recta fide, ita vt alij quidem* υἱοπατορίαν, *hoc est, patris in filium mutationem prædicant; alij verò Christum ex non existentibus ad esse deductum dicere audent: & antè quidem aperti erant hæretici: nunc autem occultis hæreticis Ecclesia repletur. Defecerunt homines à veritate, & pruriunt auribus.* Et infra, *Defecerunt plurimi à bonis operibus, & videri potius quàm esse boni malunt. Hæc est igitur defectio, & expectandus est ille inimicus.* ¶ Sed fortassis non est ista plena apostasia, de qua hic Apostolus loquitur.

Illius sensus incōmodum.

Non enim in terris tantùm negabitur Christi Vicarius, sed ipsemet Christus apertè diuinitate sua spoliabitur: nā ideò negabitur Vicarius, quia & ipse primarius Dominus, cuius ille vices gerit, non recipietur: nec satis illis erit, sed ita apostatabunt à Christo, vt aduersarium eius Antichristum Satanæ primogenitum recipiant. Et hæc erit aperta apostasia, quæ hic pro signo Christi aduētus ad iudicium datur. Ita docet Lyranus hoc loco, & propria ac principalis Antichristi nequitia consistit in abneganda Christi diuinitate, sibique tribuenda.

Nicol. de Lyra.

Soluitur V. dub.
Quis ille homo peccati, filius perditionis reuelandus.

Ad quintam dubitationem, explicandum est illud: *Et reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Et manifestè hæc de secundo signo aduentus Christi, hoc est de quodam peculiari homine Antichristo dicto intelligenda sunt, & qui per omnia Christo aduersabitur. Quia ergo dicitur in singulari, Reuelabitur homo peccati, filius perditionis; ruit sentētia quorundam, quos recenset Augustinus libro & capite antedicto, qui dicebant, Antichristū nō futurum hominem aliquem priuatum. Hæc Augustini sunt verba: *Vnde nonnulli, non ipsum principem, sed vniuersum quodammodo corpus eius, id est ad eum pertinentem hominum multitudinem simul cum ipso suo Principe hoc loco intelligi Antichristum volunt.* Hæc ille; cum tamen à principio ad finem vsque Apostolus in singulari numero de eo verba faciat: neque videmus omnes malos, qui eius corpus sunt, se deos facere, aut in templo Dei sedere; quod de vno tantum insigniter impio manifestè dictum intelligit.

I. opinio quorundam, sed falsa.
August. li. 20. de ciuitate Dei cap. 19 sub initium, tom 5.

Deinde hic locus nequit intelligi de Nerone homine impurissimo, vt ibidem docet Augustinus: *Quidam, inquit, putant, hoc de Imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum Apostolum non id apertè scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quòd Romano Imperio malè optauerit, cùm speraretur æternum, vt hoc quod dixit: Iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi, cuius iam facta velut Antichristi videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrecturum, & futurum Antichristum suspicantur. Alij verò nec eum occisum putant, sed subtractum potius, vt putaretur occisus: & viuum occultari in vigore ipsius ætatis, in qua fuit, cùm crederetur extinctus, donec suo tempore reueletur, & restituatur in regnum. Sed multum mihi mira est hæc opinantium tanta præsumptio. Illud tamen quod ait Apostolus; Tantùm qui modò tenet, teneat, donec de medio fiat: non absurdè de ipso Romano Imperio creditur dictum, tanquam dictum sit: Tantum qui modò imperat, imperet: donec de medio fiat, id est de medio tollatur. Et tunc reuelabitur iniquus: quem significari Antichristum, nullus ambigit.* Hactenus Augustinus, recitans fabulam de Nerone conceptam, quod ille futurus sit Antichristus: Qui etsi crudelissimus, & impurissimus omnium hominum extiterit, & Principes Apostolorum Petrum & Paulum de medio sustulerit: non tamen ille in Christum credidit, vt ab eo ille defecerit; nec futurus erat post tempora Pauli, cū iam ætate Apostolorum imperaret, & deterior illo, & immanior multo putatur futurus Antichristus.

II. opinio, quæ etiam confutatur.
Idem.
De quo illud accipiendum secundum Augustinum: Tātum vt qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat.
Neronis insignis nequitia.

Tertiò venerunt quidam ex Catholicis, qui senserint Machometū fuisse Antichristū à Paulo hoc loco prædictum. Et probāt hoc modo: quia Machometum apostasia Gentium totius Orientis ab Imperio Romano præcessit, & tunc ipse venit, & cœpit regnum eius. Deinde quia Daniel capite 7. post quatuor Regum, & vltimam Romanorum monarchiā sermo est de cornu paruo, quod illaturum est bellum Sanctis, at Machometus fidelibus bellum intulit; & dominatus est tanto tempore. Quod si illa historia de cornu paruo non esset de eo intelligenda, profectò æquum non erat tantā cladem, quantā ille Christianismo intulit, non fuisse per Prophetam aliquem descriptam, postquam alia lōgè minora de aliis Regnis prænunciarunt. Tertio, quia ibidē dicit, quòd durabit hoc paruum cornu vsq; ad aduentum Christi ad iudicium.

III. opinio, ratione triplici nixa.
Daniel. 7.

Sed certè hæc sententia deficere videtur. Primò, quia apostasia à fide Christi per regiones Orientis à Machometo facta nō est, nec præcessit eius aduentum. Deinde quia

Refellitur multis argumentis.

ipse

ipse non se dixit Deum, sed tantùm flatum, & Prophetam, & nuncium Dei. Tertiò non venit in prodigijs, & signis mendacibus; sed in armis, & in virtute bellica. Quartò Antichristus venturus est in nouissimis diebus seculi; cùm tamen Machometus sub Heraclio regnare cœperit. Et sicut Synagogam Hebræorum; quæ typum Ecclesiæ gerebat Dominus dignatus fuit liberare à Pharaone, Nabuchodonosoro, Antiocho, veris Antichristi typis, ac figuris, multò magis à Machometo, & Thurcica virtute, qui verè antichristum delineat, maximè rogante ecclesia iudicem Christum, & dicente: *Vindica me de aduersario meo*, citò, id est quamprimũ exaudiet, cum primũ videlicet cessauerint peccata nostra, & pœnitentia, & dignis fidei & charitatis operibus eius dominationem euertamus, quam peccatis nostris auximus. Postremò, si Machometus fuisset Antichristus, iamdiu venisset mundi consummatio, quia apostasia à fide proxima est ipsi Antichristo. Et de impugnatione huius sententiæ hæc sint satis.

Qui fuerint olim Iudæorum, qui sint Christianorũ Antichristi typi. *Luc. 18.*

Deus ecclesiã suam vt vindicet de aduersario suo citò vt ipse dixit.

Ad extremum, ex sepulchris veterum hæresiarcharum prodierũt blasphemi quidam, & imperiti sophistæ, quos veros Antichristi præcursores nominare possumus: qui non audentes negare Christũ Deum, quia illud seruatum est tanquam proprium Antichristo vero eorum capiti, & præceptori: ipsi tamen eius Vicarium, quem in terris reliquit pernegant, & insigni blasphemia, ac perfidia illum verum esse Antichristum docent, & hunc in templo Dei sedere tanquam sit Deus. Quod tam apertè falsum est, & contumeliosissimè dictũ, quam liquidum est illos esse Christi desertores, & apostatas, & verissimos antichristos. Hoc enim docuit Lutherus in libro quem inscripsit de supputatiõe temporum: Flaccius Illyricus in Catalogo temporum, Magdeburgenses in Centuria. 1. lib. 2. c. 12. Musculus in locis communibus de Ecclesia, c. 12. Beza in hæc Apostoli verba, & Marloratus in sua quam mendaciter vocat, Catholica expositione, deniq; omnes eius farinę nugatores homunciones: vt videas omnes illos vno spiritu Satanæ actos, in hanc vnam expositionem conspirasse.

IV. & vlt. opinio Lutheranorum.

Quales illi sint impij nebulones.

Sed vt eos ex proprijs Pauli verbis refellamus, constat Antichristum, qui communi fide omnium admittitur venturus, vnam certam esse debere personam: vnde & cum articulo designatur in 1. Canonica Ioannis, ὁ Ἀντίχριστος, & hoc loco, ὁ Ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, id est, Homo ille peccati, vel sicut legit Tertullianus, homo delinquentiæ. Et Apocalyp. 13. proprium eius nomen dicitur constare num. 666. at nomina propria nõnisi certis hominibus, & personis induũtur. Et Ioan. 5. & hoc loco per pronomina Ipse, & Ille designatur. Et quod ait: *Qui aduersatur: & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*; significat: Non patitur plures consortes. Ergò nomen Antichristi nõ cadit in vllam sedẽ, aut in certam aliquam hominum successionem, qualis est illa Pontificum Romanorum.

I. argumentũ ad probãdũ, Antichristũ nõ esse Pontificem Romanum Christi vicarium. *1 Ioan. 2.* *Tertul. lib de Resurre. car-*

nis inter med. & princ. *Apoc. 13.* *Ioan. 5.*

Quid est dicere: Antichristũ aduersari & extolli supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.

Deinde Antichristus venturus est teste Apostolo, vt ij iustè cõdemnentur, qui non crediderunt, & charitatem veritatis, hoc est Christum, non receperunt vt salui fierent, sed non crediderunt veritati, & consenserũt iniquitati: at hactenus nulli hominum veriùs Christum receperunt, quam Romani, & fideles qui permanserunt in fide Ecclesiæ Romanæ: ergò ad nullos mitti debuit Antichristus, quam ad Romanę Ecclesię & fidei eius socios: ad illos verò iudicandos præcipuè mitti debebat, si Romanus Pontifex esset Antichristus. Diuinæ ergò iustitię repugnat, per Apostolum Paulum reuelatum esse, Romanum Episcopum esse Antichristum.

II. argum. *2. Thess. 2.*

Quòd autem socii Romanæ Ecclesiæ in Christum crediderunt, constat ex Apostolo ad Romanos, vbi ait: *Fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.* Quòd omnes etiam Patres confirmant: nam B. Ignatius in Epistola ad eos missa, vocat ecclesiam Romanã castissimam, siue vt Ambrosius vertit Camaldulen. sanctificatam, & illuminatam in voluntate, & eam, quę presidet in loco regionis Romanorum. Polycarpus communicauit cum ecclesia Romanorum, & sacrũ ibi fecit tempore Aniceti Papæ, vt docet Eusebius Cæsariensis. Adhæc Irenæus libr. 3, c. 4. de ea vt primaria sede honorificentissimè loquitur, sicut etiam Tertull. libr. de Præscriptionib. Heretico. Et Cyprianus li. 1. Epist. 1. Ecclesia omnis Romana confessa est, & claruit fide. Et epist. 3. *Confugitur ad eam, inquit, ecclesiam, veluti ad portum communionis Catholicæ.* Athanasius & Petrus, vterq; Alexãdrinus Episcopus, Paulus, & Chrysostomus Constantinopolitano ad eã in Fidei negocijs confugerunt. Ambrosius libro de Obitu Theodosij, Catholicos esse ait, qui conueniunt cum Ecclesia Rom. Optatus Mileuitanus gloriatur se in communione habere Syricum Pontificem; Hieronymus ad Damasum: *Qui tecum non colligit, spargit:* hoc est: Qui Christi non est, Antichristi est. Bernardus ad Innocentium Papam: *Hæc est, inquit, Romanæ sedis prærogatiua, vt non possit fides sentire defectum.* Si ergò Ecclesia Romana est sedes Antichristi, Antichristo perhibuisset

Romanorũ fidei in Christum honorifica Patrum testimonia. *Rom. 1.* *D. Ignat epist. 15. & vltima.*

Euseb. lib. 5. Hist Eccl. c. 4 *Irena.* *Tertul. par 1. ante mediũ.* *B. Cyprian.*

B. Amb to. 2. in fine Optatus Episc. opus, li. 2. cõtra Parmenianum non procul à princ. *Hier ep. 57 cuius principiũ est Quoniam vetusto oriẽt tom. 2.*

fub initium B. Bern. ep. 99 initio. Luc 22. Romanæ fedis prætogatiua.

buiffet teftimonium Paulus, Ignatius, Polycarpus, Hieronymus, Ambrofius, Auguftinus, & reliqua Ecclefiæ lumina, potiusq; deberent fedes Conftantinopolitanæ dici Antichrifti, quia multi à Fide in eis defecerunt, vt Arriani, Sabelliani, Neftoriani, Eutychiani, Monothelitæ, & Ioannes ille, qui vniuerfalis Epifcopi fibi nomen vfurpauit. Antichriftus ergò etfi in Ecclefiam fit venturus, non tamen velut fucceffor Epifcopi Romani.

Vnde falfam Hæretiei, veram vnde Catholici Patres & Orthodoxi Chrifti ecclefiam deprehendent.

Et vt videas delirum, & infanum caput hęreticorum, per fucceffionem Pontificum Romanorum volunt ecclefiam Antichrifti cultricem confirmare; per quã Irenęus, Tertullianus, Auguftinus, & Optatus colligunt veram Chrifti ecclefiam.

III. argum.

Tertiò, Euangelium nondum eft per vniuerfum orbem prædicatum: quod experientia docet, nam quotidie noui populi apud Indos reuelantur, qui fidem Chrifti fufcipiunt, at Dominus apud Matthæum ait; *Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerfo orbe, in teftimonium omnibus gentibus: & tūc veniet confummatio.* Et fubdit: *Cùm ergò videritis abominationem defolationis, &c.* Per quam Hieronymus, Hilarius, & Damafcenus intelligunt Antichriftū. Si ergò opus eft prędicari Euangelium omnibus gentibus, & tunc veniet Antichriftus in redargutionem aduerfariorum Dei: fequitur nondum Antichriftum veniffe.

Matth. 24.

Hier. ep. q. 11. to. 3. Hilar. Can 25. in Matth. Damafc. lib. 4 orthe fidei. c. 27.

Quartò, quomodò poffunt effe Antichriftus illi, qui perpetua, & continua fucceffione ab ipfo Chrifto capite, & à B. Petro eius Vicario (qui primus hanc fedem obtinuit) defcendunt? Et quomodo Apoftolus de futuro dixit, *Nifi venerit*, & rurfus, *Tunc reuelabitur ille iniquus*, quomodo igitur ait Paulus venturum enim qui iam venerat? Nam Petrus anno tertio, aut quarto Claudij Romam venit. Eritne dicendum, Apoftolorum Principem fuiffe Antichriftum? maximè cùm Petrus, & eius fucceffores nedum Chriftum non negent, fed fupplices adorent, & adorandum omnib. prędicent, & pręcipiant, fe verò meros effe homines, & Chrifti miniftros, & feruos feruorum Dei appellent. Quòd fi quicquam honoris eis exhibetur, id nōn propter fe, fed propter Chriftum, cui præcipuè exhibetur acceptant. Quòd fi in eo honore exhibendo aliqui decipiantur, & aliqui plufquam par fit, tribuant, hoc ad rem non facit. Certè in pane edendo, & vino bibendo, & in vfu coniugij, & in actionibus cæteris artium plerunque peccatur, non propterea tamen deducendum eft; Nullus fit panis vfus vites omnes euellantur, non celebretur vllum

Hier. lib. de fcriptoribus, eccl. initio to. 1. à medio.

Quales tantum fe agnofcant gerant, ac prædicent Romani Pontifices.

coniugium: quæ tamen funt plumbea, & puerilia argumenta.

V. argum.

Quintò argumentamur in hūc modum Antichriftus non tantum negabit Iefum effe Chriftum, fed etiam in eius locum fe fubftituet, dicens de fe, Ego fum Chriftus, quod etiam pfeudoprophetæ dixêre, vt Simon Magus, Menander, Manichæus, & alij multi: ergò multò magis verus Antichriftus id perfuadere conabitur, de quo Dominus dixit: ego veni in nomine Patris mei & non accepiftis me: fi alius venerit in nomine fuo, illum recipietis. Vnde Irenæus libro 3. capite vigefimo quinto afferit, Antichriftum tentaturum, quò fe ipfum oftendat effe Chriftum. Et Ambrofius in cap. 21. lib. 10. cap. 3. Lucæ: Ex fcripturis, inquit Antichriftus difputabit effe fe Chriftum, at nemo vnquam Pontificū dixit effe fe Chriftum, ac liberatorem mundi; ergò nec fuit Antichriftus. Iudæi item non recipiēt antichriftum in Meffiam, nifi quem Iudæum agnouerint, & ex Iudęis progenitum, vt teftis eft Hieronymus in caput 11. Danielis. Irenæus verò libr. 5. cum docet futurum ex tribu Dan, & id probat ex loco quodam Ieremiæ: at Pontifices Romani non funt ex Iudęis nati, fed ex Gentibus & varijs nationibus, nec vllus per tot fecula furrexit de tribu Dan. Ergò alienum ab Scriptura eft, & omninò illi affingitur, vicarium Chrifti effe Antichriftum: nec recipient Iudæi antichriftum nifi circumcifum, & legem obferuantem, vt hoc loco tradit Ambrofius. Et quò magis perfuadeat de circumcifione veniet circumcifus. Et Gregorius libr. 11. Regiftri docet, antichriftum populum Gētilem Iudaizare compulfurum, vt exteriorem legis ritum reuocet, & fibi Iudæorum perfidiam fubdat, at Sabbata Pōtifices Romani nec celebrarunt ipfi, nec alijs celebranda tradiderunt.

Act. 8.

Ioan. 5.

D. Irena.

Ambrof.

Genus Antichrifti.

Hier. à medio to. 5. prope fin. B. Irena. c. 30. Ierem 8.

B. Greg. ep 3. in prin. to. 2.

VI. argum.

Sextò docet Apoftolus, Antichriftum fefe exaltaturum fupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: facilè ergò fe extollet fupra maiores, fupra fanctos, & fupra totam vniuerfalem Ecclefiā, quæ maior Deo ipfo effe nequit. Vnde, vt ait Daniel, Deum patrum fuorum non reputabit: & blafphemabit tabernaculum, & eos qui in cęlo habitant, Deū verò quem ignorauerūt patres eius colet, & Deū Mohozim pro fuo Deo venerabitur. Se ipfum enim tanquam Deū fortiffimū colet in eo loco quem ipfe in honorem fuum eriget. At Pontifices Romani in pretio habent fuos maiores: veftigia eorum in decretis fidei, & morum fectantur. Vnde illa fententia Apoftolica: *Veftigijs antecefforum noftrorum infiftentes*: Sanctos canonizant

Dan. 11. Apoc. 13.

Romanorū Pontificū humilitas & obedientia: Antichrifti fu.

perbia, & arrogantia.

nonizant, & colendos, & inuocendos proponunt. Multos etiam agnoscunt vt æqualet, at Antechristus neminem enumerabit antecessorem, vel successores: nullos ante se Prophetas, vel Apostolos, vel Christum ipsum, præter se ipsum colet, aut colẽdum proponet. Impium est ergo dicere, Pontifices Romanos esse Antichristos.

Antichristus erit athæos.

Et pondera quod ait: *Extollet se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur:* quia nec Deum verum, aut falsum, vel idolum aliquod proponet, sed tantùm se ipsum. Hinc Irenæus: *Antichristus, inquit, existens apostata, & latro, quasi Deus vult adorari: & cum sit seruus, Regem se vult præconari. Ille enim omnem suscipiens diaboli virtutem, veniet non quasi Rex iustus, nec quasi in subiectione Dei legitimus, &c.* (*Iren. lib. 5. c. 25. initio.*)

Cyrillus quoque in Catechef. 15. ante medium: *Idola scilicet odio habiturus est Antichristus, vt ipse in templo Dei sedeat.* (*Cyril. Hierof.*) Et beatus Ephræm sermo. de Antichristo, tradit, quod aspernabitur Idola: at Romanus Episcopus nõ aspernatur Idola. (*B. Ephram.*) Vnde vel ipsi Hęretici dicunt, Papisticos cœnam Dominicam commutasse in execrandum Idolum; & venerantur, Imagines & statuas. Quomodo igitur poterit esse Antichristus, de quo tradunt omnes, quòd nihil præter se coli volet?

Hęreticorũ in Catholicos blasphemia.

In tẽplo Dei quonã sedebit Antichristus, secundũ Irenæum. *B. Iren. c. 30. in fin.*

Addit prætereà Paulus, quòd sedebit in templo Dei, scilicet Ierosolymitano, vt interpretatur Iren. lib. 5. & Hippolytus Martyr lib. de consummatione mundi, tradit, Antichristũ Ierosolymis suscitaturum tẽplum lapidcum. Similia Cyrillus Catechesi prædicta, & Hilarius Canon. 25. in Matthæum, & Ambrosius in caput Lucæ 21. & Hieronymus ad Algasiam quęst. 11. docent. (*Ambr. tom. 5. Hier. epi. 151. tom. 3.*) Si ergo in templo illo sessurus est Antichristus, profectò nullus Papa Romanus fuit Antichristus, quia nunquam ibi sedit.

In quo tẽplo Dei sedebit secundum alios probabilius. *Hier. epi. 151. q. 11. to. 3. circa med. Aug. lib. 20. de ciuit. Dei. ca. 30 to 5. Chrysh hom 3. tom. 4*

Quòd si quis interpretetur per templũ Dei, Ecclesiam Christi, vt veriùs putant Hieronymus, & Augustinus, Chrysostomus quoq; admittit sensum de templo Ecclesiæ; efficitur vt Papa non sit Antichristus, quia in Ecclesia Dei sedet. Quasi verò quisquis in Ecclesia Dei sedet, sit templum Dei. Ergo etiam Apostoli, & Patres veteris Testamenti Antichristi forent, quia super Cathedras Ecclesiarum sederunt, & non extra Ecclesiam. Sed quid de Antichristo, qui sedebit non tantum in Ecclesia, sed etiam sedebit vt Deus, vel tanquam Deus, sic enim Græca habent ὡς Θεὸς, id est, Ostentans se quasi sit Deus. Sed Papa non ostentat se vt Deus, sed vt minister Dei, & vt seruus seruorum Dei.

Vnde Petrũ & Apostolos nedũ Romanum Pontificem, hæretici Antichristos facere videantur.

Septimò, Antichristus dicitur ab Apollo operaturus signa, & prodigia stupenda, vt diuinitatis suæ opinionem conciliet. Et rectè in ea verba Ambrosius dixit, quòd vt Filius Dei signis & prodigijs ostẽdit suã Deitatem, ita & Satanas in hominr apparebit, vt virtutibus mendacibus probet se Deũ. At Episcopi Romani nulla signa ediderunt ad comprobationem suæ diuinitatis, vt dij haberentur. Nam si hoc ab eis factum fuisset aliquando, extaret huius rei aliquod vestigium. At Episcopi Romani si signa ediderunt, in nomine Iesu Christi illa perfecerunt, vt Gregorius libr. 3. Dialogorum de Ioanne Papa refert; qui cum ingrederetur Constantinopolim, ad auream portam vrbis cęco lumen reddidit. Eodem libro recenset de Agapito Pontifice, quòd claudum, & mutum in virtute nomini sanauerit. Antichristus verò non in nomine Iesu Christi Nazareni, quem negaturus est, sed suo nomine signa edet. Nullo ergo modo Papa esse potest Antichristus.

VI. argum. *Ambr. tom 5.*

Vnde cõstat, Rom. Pontifices miracula virtute diaboli minimè fecisse. *B. Greg. c. 12. in fin. to. sub initium.* *Idem c. seq.*

Sed audi Magdeburgenses in Centuria prima, libr. 2. cap. 40. quid malitiosè dicant: *Vt autem Pontifices Romani fidem faciant, edent miracula virtute diaboli, nihilominus sub nomine Christi.* Sed quid his verbis absurdius, aut pugnantius, aut magis stultum? Si in nomine Christi, quomodo in virtute Satanæ? an fortè diabolus fauet Christo? quomodo ergo stabit regnum eius? Videntur ergo isti homines impudentissimi, ac planè diabolici in peccatum inexpiabile in Spiritum sanctum incurrere: quia quod nouerunt esse Christi, apertè tribuunt diabolo.

Contra hanc blasphemiã Magdeburgẽsium: Rom. Pontifices edere miracula virtute diaboli, nihilo minus sub nomine Christi. *Matth 12. Ibidem.*

Octauò: Breui spatio regnaturus est Antichristus, nempe, & tempus, vt habetur Dan. 7. per tempora, & tempus, & dimidium temporis, hoc est per tres annos cum dimidio. Et cap. 9. ait: *In dimidio hebdomadæ deficiet hostia, & sacrificium*, medium autem hebdomadæ annorum cõficit tres annos cum dimidio. Et rursus cap. 12. *A tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolutionem, dies mille ducẽti nonaginta*, qui dierum numerus redit in eãdem summam annorum. Et Apoc. 11. ponuntur quadraginta duo mẽses, quibus Ciuitatem sanctã calcabit Antichristus, qui faciunt idẽ temporis spatium. Et idem dicitur Apoc. 13. Et nulla in re ferè Scriptura tantum diligentiam posuit, quantum in describendo temporis spatio quo regnaturus est Antichrist° Ecclesiam persequens: nec cõtenta dicere, soluetur diabol° modico tẽpore Apoc. 20. vel meminisse tẽporũ, & tẽporis, & dimidij tẽporis semel, sed bis, & tertiò idẽ replicauit. Nec in annorũ numero quieuit, sed addidit

VIII. argum. Dan. 7. Infra 9. *Antichristus quam diu regnaturus.* *Infrà 12.* *Apoc. 11.* *Infrà 13.* *Apoc. 20.* *Infrà 12.*

dedit certos menſes, nempe quadraginta-duos: & quaſi hoc parum eſſet, addidit totidem ferè dies, qui annis, & menſibus reſponderunt. Denique tam breue tempus Antichriſti futurum eſt, vt Apoc. 17. dicatur: Beſtia quæ erat, & non eſt: quod de Antichriſto dictum interpretatur Irenęus. Nã etſi omne tempus Deo breue ſit; tamen vt in Antichriſto omnis iniquitas cõprehenditur, ſic breuis dubitatio ſtatus peccati, & facilis tranſitio per breuiſſimum tempus Antichriſti deſignatur. Cũ alioqui ſi multis ſeculis regnaret, non ſatis ſignificanter ſigurața eſſet mundi vanitas. Et præ magnitudine perſecutionis vix ſalua fieret vlla caro, vt docet Auguſtinus libro 20. de ciuitate, cap. 8. Falſum ergo eſt, Papam aut fuiſſe, aut eſſe Antichriſtum, qui iam regnauit per mille & ſexcentos ſere annos.

Infrà 17.

Iren lib. 5. cap. 25.

Regni Antichriſti breui duratione quid ſignificet Spiritus ſanctus.

B. Aug 20. 5.

Deindecum Helias & Henoch affuturi ſint ad pugnandum contra Antichriſtum, & ad muniendos fideles, vt docet Aretas Epiſcopus Ceſarien. ſuper illud Apocalypſis. 11. *Dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis:* qui numerus dierum parum abeſt à tribus annis cum dimidio: cum ergo Elias & Henoch nondum venerint, & Epiſcopis Romanis non ſe oppoſuerint; indubitatum eſt illos Antechriſtos non eſſe.

Henoch & Elias quare Chriſtum iudicem præcurrent.

Apoc. 11.

Aretas Epiſc. Cæſar.

Quòd verò Proteſtãtes quidam alij intelligunt, Lutherum fuiſſe Eliam quẽdam: Reſpõdebo, illos ipſos nequaquam id credere, nec minus Caluiniſtas, qui omnino negant eum fuiſſe prophetam.

Lutherum Proteſtantes quẽdam eſſe Eliam teſtãtes, impudẽtiſſimè mentiti.

Sed quid ego in impia blaſphemia confutanda plura fundo verba, aut pluribus vrgeo argumentis? In cauſa certè fuerunt Hæretici, vt nos hoc falſum eorum commentum confutaremus, & tanquam hæreticum iugularemus.

Si ergo Nero Imperator, aut Machometus, aut Epiſcopus Romanus Antichriſtus non ſunt: oportet conſtituere ex traditione Patrum quendam Iudęum oriturum ex tribu Dan, qui inſurget in Chriſtum, & reuocabit homines ad legem ſeruandam, & templum Ieroſolymitanum reſtaurabit, & in eo ſe omnibus adorandum proponet tanquam ſit Deus, & idem etiam in templis Chriſtianorum efficere inſeliciſſimus audebit: qui potentia armorum, & magnis exercitibus, adde etiam eloquentia, & mũdi ſapientia, ſignis quoque mendacibus, ac bonorum, & diuitiarum largitione ad decipiendum venturus eſt, hoc eſt ad negandum Chriſtum Deum, & ad ſibi diuinitatem vſurpandam, vt hac ratione ſe pro Meſſia venditet.

Qui dicitur homo peccati, & filius perditionis, qualis erit propriè Antichriſtus.

Soluam iam noſtri arroſoris Muſculi argumentum quod proponit in Locis ſuis communibus. Ait enim, Antichriſtum non ſolùm eum eſſe, qui Chriſto aduerſatur, ſed & eum, qui ſe pro Chriſto Eccleſiæ obtrudit, nam ἀντιστρατηγὸς dicitur, & qui duci ſe opponit, & qui pro duce ſe gerit, cum non ſit: quia præpoſitio Græca ἀντὶ, & contra, & pro deſignat. Ita Antichriſtus eſt, qui aduerſatur Chriſto, & qui eſt Chriſti vicarius.

Contra hanc Muſculi interpretationem: Antichriſtus & aduerſarium Chriſti, & ſe pro Chriſto Eccleſiæ obtrudentem ſignificat.

Reſpondemus nos nequaquam hic inquirere quid Græca præpoſitio ἀντὶ ſignificet, ſed quid illius eximij Antichriſti vocabulum in Scripturis denotet. Antichriſtus enim propriè eſt is, qui ſuperaltatur ſuper omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Et talem Antichriſtum negamus eſſe poſſe, etiamſi eſſet intruſus, & ſine legitima autoritate pro Chriſti vicario ſe gereret. Quod tamen non facit Papa, qui ſe Vicarium Chriſti, & ſeruum ſeruorum Dei & agnoſcit, & prædicat. Nam hic non erit talis Antichriſtus, qui dicatur venire in nomine ſuo, vt habetur Ioan. 5. hoc eſt, non miſſus ab aliquo. Et venire in nomine Chriſti, non eſt efferre ſe ſupra Deum, vt tradit Illyricus in Catalogo teſtium pagin. 3. Alioqui Apoſtoli, qui in nomine Chriſti venerũt, id eſt, ab eo miſſi fuerunt, extuliſſent ſe ſupra Deum, & fuiſſent veri Antichriſti, qui etiam baptizabant, & edebant ſigna in nomine Chriſti, & Chriſtus Dominus pſeudoprophetas dixit non tantùm dicturos eſſe, veniſſe ſe in nomine Domini, ſed etiam venturos in nomine proprio, & dicturos, Ego ſum Chriſtus. Illyricus ergo falſarius eſt, & ſophiſta verborum Chriſti. Falſarius quidem, quia ille dixit: Multi venient in nomine meo, dicentes, Ego ſum Chriſtus, & multos ſeducent. Vbi non loquitur de Papa, qui non vocat ſe Chriſtum, ſed Chriſti Vicarium, & ſeruum & miniſtrum Chriſti. Sophiſta verò, qui Papam in nomine Chriſti legatione fungentem pro Chriſto, dicat à Chriſto reprehenſum, vt non niſi eum reprehẽdat, qui nominat ſe Meſſiam. Nec Chriſtus ibi agit de Antichriſto, ſed de pſeudoprophetis eius præcurſoribus, quia dixit: Multi venient in nomine meo, dicentes, &c. Sed ne longior euadat Tractatus, reliquas quæ ſuperſunt de Antichriſto dubitationes, ſequenti diſputatione expediemus.

Antichriſtus quis Apoſtolo.

Ioan 5.

Venire in nomine Chriſti, quid.

Matth. 24.

Illyricũ hęreticõ hominẽ vnde falſariũ & ſophiſtam verborum Chriſti facilè agnoſcas.

(∵)

DISPV-

DISPVTATIO III.

In qua reliquis dubitationibus de Antichristo quæ supersunt, respondetur, & maxime Apostoli verba explicantur.

Primum dubium. IN primis dubitatur qua ratione Antichristus dicitur homo peccati, & filius perditionis; cum idem possit tribui Iudæ Secundum. proditori, & cuiuis impio. Deinde quomodò extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur; & quomodò potest homo in tantam superbiam, & insaniam deuenire, vt sibi arroget diuinitatem, & se Tertium. pro Deo obtendat adorandum. Tertiò, dubia sunt illa verba: *Et nunc quid detineat, scitis; vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis*: quomodo enim o- Quartum. perari poterat qui nondum erat? Quartò admodum difficile est capere illud; Tantùm vt qui tenet, nûc teneat, donec de medio fiat: quæ verba quibusdam visa sunt inexplicabilia, & alijs permittunt interpretanda. Quintum. Quintò dubitatur de tempore reuelationis Antichristi, quem Dominus Iesus interfecturus est spiritu oris sui, & qualis erit Sextum. ista interfectio. Sextò dubitamus de verbis illis: *Cuius est aduentus secundùm operationem Satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus*; & quæ sint ista signa mendacia. Septimum. Septimò quomodo Deus dicitur mittere operationem erroris in homines, vt credant mendacio, eo quòd charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent; cum Osea 13. scriptum sit: *Perditio tua Israel; tantummodo* Octauum & *in me auxilium tuum*? Octauò dubium est, an extent nunc aliqua certa signa indicantia diem Domini aduentus imminere. No- Nonum. nò dubitatur, quid per traditiones verbo, aut scripto acceptas, & in quibus est standum, intelligendum sit, nam in Scripturis male audit hoc nomen Traditionis, quod tamen hîc bene audit: & maximè, quia, vt Hæretici argumentantur, in scripturis continentur omnia ad salutem necessaria. Hæc sunt præsenti disputatione executienda, & explicanda.

Ad I. dubium. Antichristus cur dicitur homo peccati. Soluitur primum dubiũ, dicendo, quod vt abstractæ voces ponuntur pro concretis, & epithasim addunt rebus ipsis; vt cum aliquem vocantes scelus, intelligimus insigniter sceleratum; ita hic, homo peccati denotat hominem flagitiosum, & criminibus magnis obrutum, vel eum, qui summo peccato tenetur. Nam directè Christum Antichristus diuinitate spoliabit, & sibi illam adscribet præ superbia, & arrogantia, & ad peccatum amplectendum bonos omnes, & pios viros solicitabit, & signis mendacibus, & violentia, & pecuniæ largitione vrgebit; quod scelus est supra modum infandum. Rectè enim B. Basilius in titulum secundi Psalmi scribens, ait: *Ipsa Scripturæ consuetudo, peiores, à peccato magis censere, quam à patribus solet: meliores verò filios ex aliqua insigni, & eis conueniente virtute. Quamobrem diabolum Apostolus perditionis filium appellat. Nisi enim, inquit, reuelatus fuerit iniquus ille, filius perditionis. Et Iudam Dominus in Euangelio filium perditionis vocauit: Nullus* (inquit) *perijt, nisi filius perditionis. Filios autem sapientiæ eos vocat, qui in Dei cognitione sunt instituti, & conformati: Iustificata est, inquit, sapientia à filijs suis. Et si fuerit, inquit, ibi filius pacis.* Hæc ille. D. Basil. Vnde peiores Scriptura magis censere soleat, teste Basilio. Ioan. 7. Luc. 7. Filij sapientiæ qui.

OEcumenius quoque: *Hominem peccati dicit ipsum Antichristum. Neque enim Satanas erit Antichristus, sed homo obsessus, ac directus à Satana. Hominem autem peccati ipsum vocat, quod & ipse plurimum delinquet, & alios ad hoc compellet.* Hæc ille. Filius verò perditionis vocatur, quia filius Satanæ iam omnino perditi, & ipse multos perdet, & sui ipsius maximã perditionem operabitur. Matth. 10. Luc. 10. Oecum. c. 2.

Etsi verò Iudas dicitur Filius perditionis, tamen non propterea æqualis erit Antichristo omnium hominum perditissimo: sed quisq; pro ratione sui criminis. Quemadmodum enim Stephanus dicitur plenus Spiritu sancto, & Apostoli repleti Spiritu sancto, & sanctiss. Deipara dicitur gratia plena, & B. Elisabeth & Zacharias vir eius dicuntur repleti Spiritu sancto, & Christus plenus spiritu: nec tamen æqualiter credendum est eos fuisse repletos, sed aliter Christus, qui vt caput Ecclesiæ, plenitudinem capitis habuit, vt posset in omnes pro nutu suo effundere; aliter verò repleti sunt Apostoli & Stephanus ad prædicandum Euangelium, & ad patiendũ fortiter pro Christo; & denique alia ratione B. Elisabeth & Zacharias tanquam parentes Præcursoris: ita dicuntur homines perditi pro ratione suæ impietatis, & nequitiæ. Aliter fuit Iudas, aliter erit Antichristus filius perditionis. Ioan. 17. Act. 7. Supra 7. Luc. 1. Ibidem. Ibidem. Infra 4. Sanctorum alia est, alia Christi pleni tudo Spiritus sancti, & donorum omnis. Ioan. 1. Ephes. 1. Coloss. 1.

Ad secundum, in illud; *Qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*, significat: Exurget palam in ipsum Christum, & non vt alij, qui saltem verbo Christum fatentur, & colunt, & se illius doctrinam tradere profitentur, quò magis imponant. Soluitur II. dubitatio. Antichristus vt se extollet supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.

Quomodo autem homo persuadere sibi possit se Deum, & pro tali se coram alijs gerere, & exigere quę diuinitati tantũ conueniunt. Dicendum est, hominis voluntare deprauati facilè iudicium corrumpi, & facilè opinionem diuinitatis sibi tribuere, vt sci- Quid est quod homini persuadere possit se Deum esse: & qui nam diuinitatem affectauerint.

Geneſ.3. Daniel.3. Iudith 3. vt ſcilicet ſe Deum arbitretur, & pro Deo ſe gerat. Nam huius diuinitatis ambitione primi parentes titillati ſunt, & Nabuchodonoſor non volebat alium Deum coli in Babylonia, præter ſuam ſtatuam, & alter Nabuchodonoſor, de quo Iudith 3. iubebat exterminari omnes alios deos, & ſe ſolum coli. Ezech.28. Et Ezech.28: dicitur ad Regem Tyri: *Eo quòd eleuatum eſt cor tuum; & dixiſti: Deus ego ſum, & in Cathedra Dei ſedi in corde maris; cum ſis homo, & non Deus, &c.* Et c.29. dicitur ad Pharaonem: Infra 29. *Ecce ego ad te, Pharao Rex Aegypti draco magne, qui cubas in medio fluminũ tuorum, & dicis, Meus eſt fluuius, & ego feci memetipſum.* Vides pleroſque diuinitatem affectaſſe, & illam ſibi tribuiſſe? Quid ergo faciet Antichriſtus, omnium reproborum caput ac dux?

Quid illud Irenæo: Antichriſtus extollitur ſupra omne quod colitur Deus. B Iren. Quod verò ait: *Supra omne quod colitur, Deus*: interpretatur Iren. lib.5.c.6. id eſt, ſuper omnia Idola, quæ dicuntur, & non ſunt dij, iuxta illud: *Omnes dij Gentium dæmonia*; non autem ſuper Patrem, qui eſt, & dicitur Deus. Et lib. eod. ca.25. idem interpretatur, id eſt ſuper Idola, hæc enim dij dicuntur, aut coluntur ab hominibus, nõ ſunt autem dij. Græcè tamen legimus: Super omnem Deum quem præcipuè ſe extollet Antichriſtus. *Super omnem qui dicitur Deus, aut numen.* Tres ſunt tãtùm perſonæ diuinæ, quæ dicuntur Deus, & ſunt vnus Deus; quas ille negabit, & ſuper illas ſe conſtituet, & ſe ſuper omne numen, quod dignum eſt cultu.

Idem in templo Dei quo modo ſedebit, oſtendens ſe tanquam ſit Deus. Sequitur: *Ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus.* Vel vt Græca habent, oſtendens ſe quòd ſit Deus. Et eſt quidam loquendi modus, quem fugere ſtuduit interpretes. Non enim reuera ipſe ſe Deum oſtendet: quia quod verè non eſt, eſſe oſtendi non poteſt, ſed quòd ille vſurpabit cultum Diuinum, iubens ſe adorari, & quòd operibus, & verbis, & ſignis nitetur oſtendere ſe Deum eſſe. B.Iren.lib.5. c.30.in fin. ¶ Porrò in templo Ieroſolymitano ſedebit, vt interpretatur Irenæus loco paulò antè citato: & producit verba Domini: Matth.24. *Cum videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele propheta, ſtantem in loco ſancto.* Daniel.9. Infra 12. Alij autem putant in Dei eccleſijs, & templis Christi ſeſſurum; vel in hominibus ſanctis, quos Paulus vocat Dei templum.

1. Typus Antichriſti. Quia verò Antichriſtus magnis copijs, potentia, & nequitia, & ſophiſtica ſapientia, & ſignis ac prodigijs venturus eſt, & ſe ſe totũ Chriſto opponet, & conabitur eum diuinitatis, & Meſſiæ titulis ſpoliare: hinc factum eſt, vt quiſquis quouis modo ſe opponat Chriſto, Antichriſtus dicatur, & appelletur. Tit 1. Rom 10. Quiſquis enim in primis Chriſtũ factis negat, etſi ore confiteatur, Antichriſtus eſt, vt habet ſententia nomine Auguſtini allata ab Gloſſa Ordinaria in caput primum ad Titum. Atque hoc modo, omnis Chriſtianus malè viuens poteſt dici Antichriſtus.

II. Antichriſti typus. Deinde peculiariter omnis Hæreticus, qui fidem falſam tradit, & pro ea diſputat, meritò Antichriſtus appellatur, de quo Ioannes in priori ſua epiſtola teſtatur: 1.Ioan. 2. *Audiſtis quia Antichriſtus venit, nunc Antichriſti multi facti ſunt.* Quam loquendi rationem Cyprianus, & Origenes, & alij Patres ſectantur: quia Hæretici non tantùm peruertunt verbum Dei, & fidem inuertũt, ſed etiam quia præcurſores ſunt Antichriſti, ſicut omnes pij, & iuſti viri recta docentes, Chriſti interdum dicuntur.

III typus. Tertiò, quia peculiariter Antichriſtus, non tantum dolis, & ſophiſticis artibus aget, ſed viribus, & potentia, & immanitate auocans à Fide Chriſtianos: ideò omnes tales, qui in populum Dei ſæuierunt, Antichriſti vocantur: vt in lege Pharao, Nabuchodonoſor, & Antiochus; in Nouo verò Teſtam. Nero, Domitianus, Traianus, Antoninus, Seuerus, Maximinus, Decius, Valerianus, Aurelianus, Diocletianus, Maximianus, Cõſtantius, Iulianus, & Machometus; qui omnes Antichriſti fuere, quia typici, & veluti anteambulones, & præcurſores veri Antichriſti extiterunt, & qui iniquitatis myſterium operati ſunt.

IV & vlt typus Antichriſti. Quartò, hypocritæ nequiſſimè viuentes, & flagitijs ſe, & alios inquinantes, & in magiæ, ac veneficarum artiũ ſtudio, ſignis deniq; fictis, & mendacibus alios ad falſam doctrinam, vel ad impuram vitam trahentes; imitatores ſunt Antichriſti, & eius typũ gerunt. Apoc.13. Infra 17. Beſtiæ quare capita ſeptem, & cornua decem. Quare Apoc.17. deſcribitur beſtia habere capita ſeptem (nimirum vitiorũ capitalium) & cornua decem, nimirũ rebellantium contra decem præcepta.

Ad III dub. In illud: Et nunc quid detineat ſcitis, vt reueletur in ſuo tempore. Tertio dubio reſpondetur: *Et nunc quid detineat ſcitis*, præcedere verba propoſita: *Num retinetis quòd cum adhuc eſſem apud vos, hæc dicebam vobis?* Id eſt: Num meminiſtis me hæc eadem vobis verba tradidiſſe? In hæc verba ſcribit Theophylactus: Theophylact. Vel hinc liquet, quòd haud pauca Paulus myſteria tradiderit, quę literis nõ ſint mandata. Hęc ille. Et ſequitur deinde: *Et nunc quid detinet ſcitis; vt reueletur in ſuo tempore.* Id eſt, vt interpretatur Auguſtinus, B. Aug. li 20. de ciuit. Dei c. 19. ante med. tom 5. Quid ſit in mora, quæ cauſa ſit dilationis eius, vt reueletur in ſuo tempore, ſcitis: quoniam ſcire illos dixit, apertè hoc loco dicere noluit. Et ideò nos qui neſcimus quod illi ſciebant, peruenire cum labore ad id quod ſenſit Apoſtolus, cupimus, nec valemus: præſertim

quia

quia & illa quę addit, hunc sensum faciunt obscuriorem. Nam quid est : *Iam enim mysterium iniquitatis operatur : Tantum qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat : & tunc reuelabitur ille iniquus?* Ego prorsus, quid dixerit, me fateor ignorare. Et postquam proposuit fabulam de Nerone resurrecturo superiùs à nobis enarratam, subdit Augustinus : *Illud tamen quod ait Apostolus: Tantùm qui modò tenet, teneat, donec de medio fiat, non absurdè de ipso Romano Imperio creditur dictum, tanquam dictum sit : Tantùm qui modo imperat, imperet : donec de medio fiat, id est, de medio tollatur. Et tunc reuelabitur ille iniquus : quem significari Antichristum nullus ambigit.*

Alter sensus Augustini.

Neque hoc sensu contentus, subiungit alium, dicens : *Alij verò & quod ait : Quid detineat, scitis : & mysterium operari iniquitatis, non putant dictum nisi de malis & fictis, qui sunt in Ecclesia, donec perueniant ad tantum numerum, qui Antichristo magnum populum faciat : & hoc esse mysterium iniquitatis, quia videtur occultum. Hortari autem Apostolum fideles, vt in fide quam tenent, tenaciter perseuerent, dicendo : Tantùm qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat: hoc est, donec exeat de medio Ecclesiæ mysterium iniquitatis, quod nunc occultum est.*

Quodnam illud mysterium quod operatur iniquitatis, eidē.

Ad ipsum enim mysterium pertinere arbitrantur, quod ait in Epistola sua Ioannes Euangelista : Pueri nouissima hora est : & sicut audistis quod Antichristus sit venturus : nunc autem Antichristi multi facti sunt. Vnde cognoscimus, quòd nouissima sit hora.

1. Ioan. 4.

Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Quod si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum.

Ibidem.

Sicut ergo ante finem in hac hora inquiunt, quam Ioannes nouissimam dicit, exierunt multi Hæretici de medio Ecclesiæ, quos multos dicit Antichristos : ita omnes tunc inde exibunt, qui non ad Christum, sed ad nouissimum illum Antichristum pertinebunt, & tunc reuelabitur. Hactenus Augustinus.

III. Sensus.

Hier ep. 91. q. 11. paulo ante med. to. 3.

Hieronymus verò in Epistola ad Algasiam ita interpretatur : *Et reuelatus fuerit, id est, ostensus : quem omnia Prophetarum verba prænunciant, homo peccati, in quo fons omnium peccatorum est: & filius perditionis, id est, diaboli: ipse est enim vniuersorum perditio, qui aduersatur Christo, & ideò vocatur Antichristus. Et extollitur supra omne quod dicitur Deus, vt cunctarum gentium Deos, siue probatam omnem, & veram religionem suo calcet pede. Et in templo Dei, vel Ierosolymis, vt quidam putant, vel in Ecclesia, vt verius arbitramur, sederit, ostendens se, tanquam ipse sit Christus, & Filius Dei: Nisi, inquit, fuerit Romanum imperium antè desolatum, & Antichristus præcesserit, Christus non veniet: qui ideò ita venturus est, vt Antichristum destruat. Meministis, ait, quòd hæc ipsa quæ nunc scribo per epist. cum apud vos essem, præsenti sermone narrabam, & dicebam vobis Christum non esse venturū; nisi præcessisset Antichristus. Et nunc quid detineat, scitis; vt reueletur in suo tempore; hoc est, quæ causa sit, vt Antichristus in præsentarium non veniat, optimè nostis. Nec vult apertè dicere, Romanum Imperium destruendum : quod ipsi qui imperant, æternum putant. Vnde secundum Apocalypsim Ioannis, in fronte purpuratæ meretricis scriptum est nomen blasphemiæ, id est, Roma æterna.*

Nomen blasphemiæ scriptum in fronte meretricis magnæ, quod mysticè Hieronym.

Apoc. 17.

Si enim apertè, audacterque dixisset : Non veniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur Imperium; iusta causa persecutionis in orientem tunc Ecclesiam consurgere videbatur. Quodq; sequitur : Iam enim mysterium operatur iniquitatis, tantùm vt qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat: & tunc reuelabitur ille iniquus: hunc habet sensum : Multis malis atque peccatis, quibus Nero impurissimus Cæsarum mundum premit, Antichristi parturitur aduentus: & quod ille operaturus est postea; in isto ex parte completur, tantùm vt Romanum Imperium, quod nunc vniuersas gentes tenet, recedat, & de medio fiat, & tunc Antichristus veniet, fons iniquitatis. Huc vsq; Hieronymus.

IV. Sensus, B. Theodoriti probabilior. Tom. 2.

Verùm hic sensus etsi ob autoritatem Patrum illum tradentium nobis venerandus sit, & suscipiendus; in eo tamen, quod de Imperio Romano tradit, mihi hactenus satisfacere non potuit. Et mihi præstare videtur sensus Theodoriti, qui refutato hoc sensu, & altero, tertium præfert. Eius hæc sunt verba : *Quidam*, inquit, *id quod detinet, intellexerunt Imperium Romanum : quidam autem gratiam spiritus. Detinente enim, inquit gratia spiritus, ille non accedit. Sed fieri non potest, vt omnino cesset gratia spiritus. Quomodo enim fieri potest, vt illius machinationes superent qui sunt spirituali gratia priuati? Sed nec imperium Romanum aliud excipiet Imperium. Per quartam enim bestiam diuinissimus etiam Daniel Romanum significauit imperium. In eo autem paruum cornu productum est, quod gerebat bellum cum sanctis.*

Dan. 7.

Quartę bestię terribilis atq; mirabilis, cornuque paruuli inter eius decem cornua producti mysterium.

Hic autem ipse est; de quo diuinus Apostolus dixit quæ prædicta sunt. Neutrum eorum puto dixisse diuinum Apostolum, sed existimo verum esse quod ab alijs dictum est. Statuit enim vniuersorum Deus, vt appareret in ipso tempore consummationis. Dei ergo decretum nunc prohibet quo minus appareat. Existimo autem etiam aliam habere intelligentiam id quod dicitur. Cum enim didicisset diuinus Apostolus dixisse Dominum, oportere Euangelium prædicari in omnibus gentibus, & tunc finem futurum; videret autem adhuc vigere cultum idolorum : dixit sequente doctrinam domini, fore vt prius euertatur superstitio, & impius dæmonum cultus, & vbique fulgeat diuina prædicatio, & tunc appareat veritatis aduersarius.

Matth. 24.

Et in verba sequentia.

Nam

Idem Theod. Mysterium iã operans iniquitatis, quod nam Theodorito.

Nam mysterium iam operatur iniquitatis, idem Pater subiungit: *Nonnulli dixerunt, Neronem esse vocatum iniquitatis mysterium, vt qui fuerit impietatis artifex. Ego autem existimo, Apostolum significare hæreses quæ exortæ sunt. Per illas enim multis à veritate abductis, præparat diabolus exitium deceptionis. Eas autem appellauit mysterium iniquitatis, vt quæ haberent celatum iniquitatis laqueum. Ipse enim apertè à Deo abducit homines. Quamobrem etiam reuelationem eius aduentum vocauit Apostolus. Quod enim clanculum semper confirmabat, id palam & apertè prædicabit.* Et subdit in illud: *Tantùm vt qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat: Oportet autem cessare errorem superstitionis, & impij cultus idolorum, & prædicari Euangelium.* Hactenus Theodoritus.

Et nota, Græcam literam non habere: Tantùm vt qui nunc tenet, teneat, illud enim, teneat, nõ est in Græco: & tantùm habere: *Vt qui nunc tenet, de medio fiat*, licèt putauerit interpres id esse supplendum.

Caietani interpretatio non inepta.

Caietani sensum non dissimulabo: putat enim, Apostolum causam aperuisse cur detineatur, aut impediatur ne veniat Antichristus: quæ nihil aliud est quàm id quod subiungit: *Nam mysteriũ iam operatur iniquitatis*. Id est: Qui iam detinet, donec de medio fiat, tantùm operatur mysteriũ iniquitatis: quæ vbi fuerit completa, sicut illa Amorrhæorum, veniet Antichristus. *Genes. 15.*

V. dubij solutio. De tempore reuelationis Antichristi.

Ad quintam dubitationem in id; *Vt reueletur in suo tempore: Reuelabitur eo tempore ille iniquus, qui antea delituerat: quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui.* Hoc ad consolationem fidelium addidit Apostolus. Erit ergo Antichristi interfectio diuina, & supra naturam, de qua Esaias dixit: *Egredietur virga de radice Iesse*, & subdit: *& Spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Et ad eius verba allusum est à Paulo. Daniel quoque de illo impio hæc vaticinatur: *Et post regnum eorum, cum creuerint iniquitates, consurget Rex impudens facie, & intelligens propositiones: & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis.* Et infrà: *Contra Principem consurget, & sine manu conteretur.* Quod est idem ac dicere: Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Si enim beatus Petrus verbo, & spiritu oris sui interfecit Ananiam, & Saphiram; multo magis Christus Dominus verbo suo absumet Antichristum. Addit: *Et destruet illustratione aduentus sui.* Quoniam vt tenebræ aduentu lucis fugantur, ita aduentu Christi doli, & sophismata, & cogitationes malignæ Antichristi detegẽtur, & euanescent. Nam vt virga Moysi deuorauit virgas Magorum, ita Christi veritas de Antichristo, & eius mendacijs triumphabit.

Esai. 11. Dan. 8.

Antichristum dominus Iesus quomodo interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui. Act. 5. Exod. 7.

Ad VI. quæst. De Aduentu Antichristi secundum operationem Satanæ in prodigijs mendacibus.

Sextum dubium euacuandũ est, in illud: *Cuius est aduentus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacib.* Confirmat igitur idẽ à contrarijs, describens vires, & opera Antichristi. Et cùm Antichristus non consistat nisi in Satanæ imposturis; simul ac illuxerit Christus lux mundi, necessum est ipsum euanescere: & regnum eius profligabitur, atq; extinguetur. Primùm ergo illi tribuit rectorem, & impulsorem Satanam. Nam vt hoc loco docet Anselmus: *Sicut Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi; ita diabolus erit in Antichristo mũdum seducens. Et sicut Christus dixit, Pater in me manens, ipse facit opera: ita diabolus in Antichristo manens faciet omnia opera, quæ ille videbitur facere.* Sunt autẽ propria opera dæmonis, homicidium, & mendacium, dicente Domino: *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia mendax est, & pater eius.* Paulus autem etiam enumerat potentiam, & signa mẽdacia: Potestas autem tanta est, vt testatur Iob, quãta in terra nulla est. *Non est*, inquit, *super terram potestas quæ comparetur ei.*

Ioan. 8. Infra 9.

Vt erit Satanas in Antichristo, secundum Anselm. 2. Cor. 5.

Ioan. 14. Supr. 8. Iob. 41.

Ex quo loco perspicias bene lector, atque bonos ac malos potius pati, quam agere.

Et ex his verbis, quibus ait venturum Antichristum secundùm operationem Satanæ, colligimus, tam pios & iustos viros, quam impios, & sceleratos, in suis operationibus magis agi, quam agere. Nam de iustis dicitur: *Quicunq; spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei.* Mali autem & impij malo spiritu agitantur, & ad malum impelluntur. Vnde hic dicitur aduentus secundum operationem Satanæ, siue, vt Græca vox significat, secundùm energiam. Nec tamẽ agi à dęmone in malũ, aut agi à Deo in bonum, liberum nobis adimit arbitrium: quia spõte pro nutu Dei, aut pro dæmonis ductu ducimur, & agimur. *Rom. 8.*

Quomodo in hoc liberum hominis cõsistat arbitrium.

Qualia signa & prodigia faciet Antichristus teste Ioanne. Apoc. 13.

Addit Paulus: *In omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus.* De quibus Apocal. 13. scriptum est: *Et data est* (scilicet à dæmone) *potestas bestiæ in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem, & adorauerunt eam omnes qui inhabitabant terram.* Et infra: *Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cœlo descẽdere in terram in conspectu hominum* (vt Helias fecit) *Et seduxit habitantes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ.* Hoc idem compendiosius tradit Paulus, cum ait: *In signis, & prodigijs mendacibus.* Mẽdacia autem signa sunt, vel quia apparebunt præstigiæ; & hominibus videbuntur esse, qualia reuera non sunt; vel etiam si vera essent, vires tamen naturæ occultas non excedunt. De quibus Theodoritus hoc loco ait: *Porrò autem docet etiam ea quæ futura sunt, non fore vera miracula. Talia autem*

Cur signa Antichristi mendacia. Theodorit.

faciunt

Præstigiatores vnde dicantur.

faciunt & præstigiatores, qui δοκεῖς? ψήφων, hoc est, à calculis *ψηφολῦπται dicuntur. Ostendūt enim aurum, quod verum aurum non est, & quædam alia, quæ paulò post arguuntur.* Hæc ille. Hæc etiam signa edebat Apollonius Tyaneus, si Philostratus non mentitur, Simon etiam Magus arbores loqui faciebat, ac brutas animantes. *Et tale erit*, ait Aretas, *facere ignem de cœlo descendere in terram: quia ita oculis apparebit.* Interdum verò dæmon etiam verum ignem emittebat, vt cum misit ignem de cœlo, qui oues, pueroſque combussit Iobis. Sed vt diximus, illa non excedunt facultatem naturæ. Etsi ergo hæc maximè vera sunt miracula, dicuntur tamen mendacia, quia falsum erit id, ad quod persuadendum inducuntur. Sicut falsum conficitur argumentum in Dialectica, quod interdum constat ex veris propositionibus.

Philostrat. — *Aretas Epis. Cæsar.* — II. ratio signorū Antichristi mendacium.

Ita vt operentur in omni seductione iniquitatis. Id est, ducente ad iniquitatem. Et addit: *iis qui pereunt*; id est, iis, qui sua sponte perire volunt. Ita alibi dixit; *Quòd si etiam opertum est Euangelium nostrum; in iis qui pereunt, est opertum*, hoc est, in iis qui ita se aptarunt ad irritam faciendam Dei sustinentiam, hi sunt dati in reprobum sensum, quia nemo potest corrigere, siue reconcinnare, quem Deus despexerit siue vt Hebræa habent, deprauauerit. Et huius rei certa radix est hæc quam subiungit Apostolus: *Eo quod charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent.* Id est, Non dilexerunt propriam salutem, recipientes cum dilectione veritatem Euangelij, quæ ad æternam salutem conducebat. Nam etsi natura impressum habeamus instinctum diligendi veritatem; non tamen in particulari hanc, vel illam, nisi objiciatur nobis, & suadeatur vt bonum nostrum salutare: quod cum Christus fecerit per se & Apostolos prædicando Euangelium, & veris signis, prodigijs confirmando: homines tamen, diligēdo magis tenebras, quam lucem, iusto Dei iudicio permittuntur in maiores errores prolabi. Et in idem recidit quod interpretatur Oecumenius: Dilectionem, inquit, veritatis dicit Christum, propter dilectionē quam erga nos habuit, & vt quæ vera sunt, doceret, homo fieri dignatus est.

Eadem illa in omni seductione iniquitatis operentur iis quibus qui pereunt. *4. Cor. 4.* — *Rom. 1.* *Eccles. 7.* — Tales tātum cur pereant, iuxta Apostolum. — *Ioan. 3.* — *Oecum. c. 2.* Impij quam dilectionem seu charitatē veritatis recipere noluerint.

Designat autem quòd Iudæos potentiā habebit. Nam hi Christum non susceperunt, neque ipsi crediderunt. Hieronymus Epistol. ad Algasiam: *Iudæi noluerunt charitatem recipere veritatis, hoc est, Spiritum Dei per Christum: Quia Charitas Dei diffusa est in corda credentium; & ipse dixit; Ego sum veritas.* Cyprianus in Epistola ad Cornelium Papam, & iterum in sermone de lapsis, in fine legit, *Dilectum veritatis*. Id est Christum, more Hebræo abstractum accipiens pro concreto.

Hiero ep. 151 q. 11. prope finem tom. 3. — *Rom. 5.* — *Ioan. 14.* — *B. Cypr. epi. 3. post med.*

Ad septimum, in quo dubitatum erat in illis verbis, quomodò Deus mittat spiritum erroris, vt credant mendacio, dicendum est, hanc loquendi rationem non ignotam esse, neque infrequentem in Apostolica doctrina. Dicitur enim tradere in passiones ignominiæ, in reprobum sensum, & conuertere cor Ægyptiorum, vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius: pro eo, quod est, permittit homines suas cupiditates sectantes in eiusmodi inconuenientia incidere, sicut etiam excæcare, & indurare, seu aggrauare. Ita dicitur mittere operationem erroris, siue energiam illusionis, vt Græcę voces significant, hoc est, Antichristum, & Hæreticos, & Pseudoprophetas eius præcursores, vt illudant hominibus, & pereant, & errores, & mandacia pro veritate amplectantur, & ita iustè damnentur. Et qui oculos veritati perspiciendæ occludunt, consensum præbent omni iniustitiæ, & iniquitati. Et certè excusationem non habebunt Iudæi. Nam si objiciunt, quòd Christus prædicaret Trinitatem, & ipsis præceptum esset, vt audirent vnum Deum; objicietur illis: Quare Antichristo tanquam Deo credidistis? Si dicant, Antichristum fecisse signa; obstruentur eorum ora, dicendo Christum multa maiora fecisse, & per se, & per Apostolos: præsertim cum illa Antichristi futura sint mēdacia. Si dicant, Scripturas tulisse de illo testimonium: respondebitur, tulisse quidem, sed tanquam de deceptore, & filio perditionis; de Christo autem vt de Filio Dei, & Saluatore. ¶Si quis autē quærat, quem ad finem, & vtilitatē veniet Antichristus? Respondebimus cum Apostolo: *Vt ij qui probati sunt, manifesti fiant.* Et idē aliā causam producit: *Vt iudicentur*, inquit, *omnes, qui non crediderunt veritati.*

VII. quæst. solut. De eo quod Deus dicitur mittere operationem erroris, vt credant mendacio. — *Rom. 1.* *ibidem 26.* *Psal 104.* — *Esai 6.* — Quid operatio erroris. — Iudæos posse nullā causam suæ perditionis obtēdere. — Cur veniet Antichristus teste Paolo. *1. Cor. 11.*

Octauo loco dubitatum fuit, num extarent aliqua signa indicantia instantē Domini aduentum? Sed ad hoc in primis respondeo, curiosum esse nobis, illa velle scire tempora, & momenta quæ Pater posuit in sua potestate. Quia si aduentū suum nec ipsos Angelos scire voluit, nec ipsummet filium hominis scire voluit ad eum finem, vt reuelaret nobis interrogantibus, & scire cupientibus, illud reuelare mysterium noluerit: quomodò magis ora obturabit aliorum, & omnibus silentium imponet.

Ad VIII. dubium. An extent aliqua signa aduentus Domini appropinquantis. *Actor. 1.* *Matth. 24.*

Aduentus Domini cognitio Christianis quæ sola sufficit ad salutem.

Deinde nec prodesset quidem nobis illud scire: & satis est scire omnino futurum; at quo loco, vel tempore, vel modo, nihil ad nos, si præcepta Domini seruauerimus. Hoc enim tantùm ad nos spectat, ne ex improuiso ab illo comprehendamur:

Ibidem.

quod præceptum si seruauerimus, non inueniet nos imparatos. Offendet enim incautos, minimè tale quippiam suspicantes.

Ibidem 44.
1. Thess. 5.

Et veniet clam, & nocte, vt fur. Nam si primus aduentus fuit improuisus, & nulli notus, & in nocte; similiter & secūdus improuisus erit, & in tenebris, quod ad impios attinet.

Luc. 2.

Quibus rationibus, & argumentis facile persuaderi quis possit diem iudicij non esse propinquum.

Tertiò prudenter considerare debemus, ne ab ijs seducamur, qui dicunt instare diem Domini, vt quidam Hæreticorum tradidere, non attendētes ad signa, quæ debent illum præcurrere. Et vt ego arbitror, adhuc longè sumus ab illa die, nixus sequētibus rationibus. Prima: quia non videtur completus numerus sanctorum, & tempus status gratiæ, quod nimis breue esset præ eo, in quo regnauit peccatum.

II. argum.
Rom. 11.
Matth. 24.

Secunda: Non videmus plenitudinem Gentium intrasse, & prędicatum esse Euangelium in vniuerso orbe. Videmus enim, nostra ætate nouis gentibus prædicari apud Indos, & augeri numerum profitentium Christi nomen.

Tertium.

Tertia: Necdum etiam videmus illam insignem discessionem, & apostasiam à fide Christi: quia etsi quædam priuatæ Ecclesiæ defecerint à fide Christi, & ab obedientia Romanæ Ecclesiæ, non tamen omnes, & ex amissis spes est multos esse recuperandos.

Quartum.
Rom. 11.

Quarta: Hactenus non videmus Iudæorum conuersionem, quæ debet præcedere Christi aduentum, de qua Paulus; *Cum plenitudo Gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet.* Nam quòd pauculi vel in Italia, vel in alijs prouincijs conuertantur ad Fidem, nō satis est ad complendum verbum Apostoli: *Tunc omnis Israel saluus fiet:*

Quo tempore plenitudo Gentium omnis Israel saluus fiet, vt Paulus dixit.

Erit ergo aliqua generalis, & insignis Iudæorum conuersio. Necdum enim videmus recuperatam Ierosolymam, cuius recuperatio præcedere debet, Christo dicente Domino: *Ierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum.*

Luc. 21.

Vbi etiam Heliæ, & Henoch aduentus hactenus? quorum tamen aduentus præcedere debet.

Quintum.
Matth. 24.

Quinta: Necdum apparent illa signa quæ Christus prædixit patranda à pseudoprophetis de cœlo, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.

Psalm. 29.

Nullus enim hęreticorum nostro seculo, sicut nec aper ille de sylua, id est, Machometus, cum signis, & miraculis ad nos venit.

VI. & vlt.

Postrema: Nōdum videmus impletum, quod futurū prædixit Apostolorum Princeps Petrus: *Venient, inquit, in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias cōcupiscentias ambulantes, dicentes, Vbi est promissio, aut aduentus eius? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaturæ.*

2. Petr. 3.

Hæretici vt iustitiæ sæpe satus noncos... (?) Hæretici nostræ tempestatis non... Christi negabunt aduentum.
1. Thess. 5.

Erunt ergo in Ecclesia Dei hæretici, negantes articulum aduentus Christi, & consequenter verba Christi, eruntq; verè, & apparenter Antichristi: quod de his Hæreticis qui nostro seculo sunt, dici non potest. Non enim dicunt isti, *Pax, & securitas,* quia negant venturum Christum: sed quia ab Ecclesia Dei se separantes, se filios Dei, & prædestinatos iactant, & iustitiam Christi sola fide apprehendere se prędicant, nec pertinet ad illos cum metu, & tremore salutem suam operari. Et de hac quæstione hæc mihi sint probabiliter dicta.

Philip. 2.

Quid est Deum Thessalonicenses elegisse primitias in salutē, pro quo gratias agere illi maximas debebant.

Ad postremum dubium de traditionibus, explicandum est, quod ait Apostolus: *Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti à Deo, quòd elegerit nos Deus primitias in salutem, in sanctificatione Spiritus, & in fide veritatis.* Concludit Apostolus ex dictis, gratias esse agendas Deo de insigni eius electione, qua prosecut° est Thessalonicenses: nam ferè fuerunt primi, vel primis Gentium, quibus prædicatum fuit Euangelium ex Dei manifesta reuelatione Apostolo facta.

Qui maxime fuerint electi primitiæ in salutem.
Rom. 8.

Et hoc, si legamus, vos, vt Græca litera habet. Quod si legamus, nos, vt habet noster interpres, referendum est ad Apostolos, qui Spiritus primitias acceperunt, & primariam electionem habuerunt.

Thessalonicenses electi quam in sanctificatione Spiritus, & in fide veritatis.

Et narrat effectum eiusmodi electionis: *In sanctificatione spiritus:* Quia mens per infusam gratiam sanctificatur. *Et in fide veritatis.* Id est, in fide vera, per quam venit purificatio spiritus nostri. *In quam,* vel, Ad quod, *& vocauit vos per Euangelium nostrum.* Suum vocat, quia sibi creditū ad promulgandum inter Gentes.

Suum item Paulus cur vocet Euangelium.

In acquisitione gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Finis est vltimus glorificatio nostra in cœlis, quæ consistit in reddenda redemptori nostro, & Patri eius gloria. Et verbum acquisitionem, Gręcè est περιποίησιν, qua etiam voce vsus est Apostolus ad Ephes. 1. Et subdit.

Ephes. 1.
Ad 1. dub. & postremū
Quas tenere traditiones Thessalonicenses debebant, quas didicerant.

Itaq; fratres state: tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostram. Quoniam enim superius dixerat, ne terrerentur aut per spiritum, aut per sermonem, aut per epistolam, & viderentur reiecisse quę in traditione de ore in os transfusa in Ecclesia seruantur, iustè Apostolus hoc adiungēdum esse putauit. Et hic locus apertè iugulat Hæreticorum dogma, qui

Hæretici traditiones cur nimime recipiant.

Basil. lib. de Spiritu san. c. 27. tom. 2.

Concil. Trid. decreto de Cano. script. sess. 4. in princ.

negant aliquid credendum, aut seruãdum, quod expressum in scripturis nõ inuenitur. Secus Apostolus hic docet, qui apertè eodem vult haberi doctrinã traditam, non scriptam, perinde atque scriptam.

Idem etiam constanter docuit Basilius, & Concilium Tridentinum sess. 4. tradit, veritatem Euangelicam,& disciplinam cõtineri in libris scriptis,& sine scripto traditionibus, quę ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per os traditæ, ad nos vsque peruenerunt. Vnde Orthodoxorum Patrum exemplã secuta, omnes libros, tam veteris, quam Noui Testamenti, cùm vtriusque vnus Deus sit autor, nec non traditiones ipsas, tum ad Fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus à Christo, vel à Spiritu sancto dictatas, & cõtinua successione in Ecclesia Catholica conseruatas, pari pietatis affectu, ac reuerentia suscipit,& veneratur. Hæc ibi.

In dictũ hæreticorum Quid est traditionibus opus, omnia Scriptura si necessaria continet ad salutem.

Ridiculum porrò videtur argumentum Hereticorum. *Nonne*, inquiunt, *in Scripturis consignata sunt omnia ad salutem necessaria?* Si negamus: *Ergo*, inquiunt, *defectiua sunt omnes Scripturæ.* Si verò annuamus; *Ergo superflua sunt traditiones & hominum mandata.* Respondemus, consignata esse in Scripturis omnia necessaria ad salutem, sed non ob id redundant traditiones Apostolicæ, vel Ecclesiasticæ, quia & ipsę mandantur in Scripturis vt seruentur, vt hic præcipit Apostolus, & Apostoli leges sanxerunt de abstinentia ab immolatis Idolis, & suffocato, & sanguine: & Dominus dixit, *Adhuc multa habeo vobis dicerę; sed non potestis portare modo:* & Paulus, *Cetera cum venero, disponam*, & iterum: *Huius rei gratia reliquit te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi.* Vbi verbum Græcum est διατάξωμαι; quo verbo significantur Apostolorum traditiones, & constitutiones vt alio loco dixi: Non enim dignũ erat, vt minutiora hæc, quę cultum Diuinũ exornant,& quæ temporis progressu erant vel augenda, vel minuenda, vel mùtanda in melius, & quæ quotidiano vsu obseruantur, in sacris literis ponerẽtur. Etsi olim id factum sit per Moysen, id ideo factum est, quia necessum erat illum rudiorem populũm, quasi puerum regi ministerio pædagogi, & in elementis erudiri; at vbi ille puer euasit in virum, per sapientiam Dei, & per Spiritum sanctum instructus, sufficiens sibi est, nec vinculis coercendus.

Actor. 15.

Ioan 16.

1. Cor. 11.

Tit. 1.

Iudæi cur nullas Moysi verbo traditas habuerint traditiones.

Galat 3.

Ne tamen in his errare contingat, aduertendum est, vocem traditionis ęquiuocam esse, & ambiguam. Nam in genere nomen παράδοσις traditam tantùm doctrinam designat, cui accidit, vt scribatur, vel non scribatur. Sic Acto. 6. traditiones Moysi legem Mosaicam significant. Et 1. Cor. 11. modus conficiendę, & distribuendæ Eucharistiæ, traditio vocatur. Et c. 15. eiusdem Epistolæ resurrectionis, fides traditionis voce describitur. At strictiori modo traditiones dicũtur pręcepta extra Scripturam, siue sint Apostolica, siue conciliorum Generalium, siue Pontificum Romanorum, quę adscripta vel credenda, vel facienda viam muniunt. Et istæ sunt traditiones propriè, etiamsi in libris Patrum conscriptæ inueniantur, vt sunt Symbolum Apostolorũ Signum crucis, quo nos munire solemus, ritus Baptismi, & Eucharistiæ in Missa, & aliorum Sacramẽtorum, Diei Dominicæ obseruatio, Festiuitates Domini nostri Iesu Christi, & B. Virginis, & Apostolorum, ac Martyrum; sacrificium altaris tam pro viuis, quam pro mortuis offerre; inuocatio sanctorum, imaginum, ac reliquiarum sanctorum cultus; orare pro defunctis, & illis suffragari, & similia multa. Et hæc dicuntur apud Platonẽ νόμιμα ἄγραφα, id est, legitima non scripta. Atq; de his hæc scripsit Oecum. καὶ γὰρ ἀγράφως, καὶ ἐγγράφως παρέδοσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἀξιοφυλακτέα ἀμφότερα τυγχάνει, ὥστε ἡ ἀγράφως ἐκκλησία παράδοσις φυλακτέα ἐστίν. Eadem ante Oecumenium docuit Chrysostomus.

Traditionis communis acceptio.

Actor. 6.

1. Cor. 11.

Infrà 15.

Altera propria, & peculiaris huius loci.

Hasce traditiones vt appellet.

Plato. Lib. 7. de leg. sub init. & 2

Oecum. c. 5.

Chrys. hom. 4

Tertio vox traditionis in malam partẽ accipitur, vt Matth. 7. vbi vocantur traditiones hominum, quia per illas lex Euangelica, vel diuina violabatur, & Paulus frequenter traditiones hominum vituperat, ac reprehendit, at traditiones Apostolorũ, & Ecclesię Catholicæ præcipit, atque commendat. Sine illis enim Ecclesia esset inordinata, & incomposita in disciplina. Imò Hæretici, qui nouas erigunt Ecclesias (Ecclesias malignantium) sine traditionibus in officio continere suos non possunt: alioquin elaberentur illis è manibus. Vnde iam apud illos numerosiores sunt traditiones, quã in Ecclesia Romana. Ea siquidem docent principia, quæ sine peculiaribus constitutionibus, ac præceptis consistere nequeunt.

Traditiones hominũ quæ malæ, & periculosæ.

Matth 12.

Marc. 7.

Psal. 25.

Hæretici vel inuiti quam & faciant traditiones.

In illis verò postremis verbis huius capitis: *Ipse autem Dominus noster Iesus Christus, & Deus, & Pater noster, qui dilexit nos, & dedit cõsolationem æternam, & spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere, & sermone bono:* id solùm annotandum duximus, damnari in illis errorem eorum, qui ob id dicebant, Filium Patre inferiorem, quòd in sacris Baptismi verbis prius nominatur Pater quam filius: ecce hoc loco Fi-

Patre inferiorem filium ex prænominatione colligẽtium, quam fallax argumentum, ac debile.

Paulus quã exoptet Theſſalonicenſib. conſolationem æternã, & ſpem bonã in gratiam.

coFilius Patri anteponitur. Exoptat autem Paulus profectum, & perſeuerãtiam à Deo, qui dedit Chriſtum conſolationem æternam, quæ nunquam deficiet, quia æternis bis innitur: & qui eſt ſpes noſtra, id eſt ratio, & firmitas bene ſperandi in gratia Dei, & nõ in noſtris viribus. Docet etiam, quomodo per orationes, & opera bona poteſt Deus fideles, ne vnquam cadunt, confirmare, & id multis modis: vel auferendo tentationes, vel præſtando auxilium quò eas ſuperent, vt ita faciant cum tẽtatione prouentum. Et ſermonem iungit cum opere: quia qualis quiſque eſt in ſe ipſo, talis & in ſermone eſſe ſolet, niſi ad ſit hypocriſis; & vt honorem acquirat, aliter loqnitur foris, quam domi viuat.

Idẽ cur Deũ precetur eos vt confimet in opere, & ſermone bono.

DISPVTATIO IIII.

In varba tertij capitis poſterioris ad Theſſalonicen. *De cætero fratres, orate pro nobis, vt ſermo Dei currat, & clarificetur, ſicut & apud vos: & vt liberemur ab importunis, & malis hominibus non enim omnium eſt fides Fidelis autem Deus eſt, qui confirmabit vos, & cuſtodiet à malo. Confidimus autem de vobis, fratres in Domino, quoniam quæ præcepimus, & facietis, &c.* vſque in finem.

Quale huius capitis argumentum.

VLTIMA pars huius Epiſtolæ quatuor adhortationes continet: quarũ vna eſt interpellatio Eccleſiæ, quæ neceſſaria eſt, & cum vtilitate coniuncta: altera exhortatio eſt de inordinatorum fratrum vitandorum conſuetudine: tertia eſt exhortatio ad beneficentiam, quæ in Eccleſiæ bene conſtitutæ conſeruatione eſt neceſſaria: quarta, ad pœnas ſumendas de inobedientibus & contumacibus. Verbum, *Decætero*, Græcè eſt τὸ λοιπὸν, & idem eſt ac dicere: Quod reliquum eſt, vel, de reliquo: & eſt particula ſeruiens concluſioni ſermonis aut Ep iſtolæ.

Quæſtio I.

Iam circa hoc caput inprimis dubitatur, cur velit Paulus fundi preces pro ſua prædicatione, & vt liberetur ab importunis hominibus, eo quod nõ omnium ſit fides: Non ergo vult, Deus omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis, venire. Deinde dubium eſt, cur Deum fidelẽ vocat, qui confirmabit, & qui confidentiã præſtabit de obſeruãtia præceptorum: cur ergo tam pauci illa obſeruãt? Tertiò, quomodo dirigit Deus corda noſtra in charitate, & patientia, cùm vt plurimum ſequamur vias noſtras. Quartò, quomodo denũciat vt ſubtrahãt ſe à fratre inordinatè ambulante: quia cum plurimi ſint tales, oporteret Chriſtianum ab omnibus ſe ſubtrahere. Quintò in illud: *Si quis non vult operari, nec manducet*, dubitatur: quoniam hoc verbum videtur in Eccleſiaſticos, & Religioſos intorqueri, vt hæretici interpretantur: Videndum ergo an verè, an falsò id nobis obiectent. Sextò in id: Si quis non obedit verbo noſtro, per Epiſtolam hunc notate; dubium eſt, quid ſit notare; & quid, non ſe commiſcere cum illo. Septimò id id: *Ipſe autem Deus pacis det vobis pacem ſempiternam in omni loco*, quęritur quid ſit habere pacem ſempiternã in omni loco. Poſtremò, quid eſt quod ait: *Salutatio, mea manu Pauli: quod eſt ſignum in omni epiſtola?* hoc enim ſignum non habetur in Epiſtola ad Hebr.

1.Tim.2.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Octaua.

Sol. I quæſt. Paulus Theſſalonic. rogat eſſe cem à Deo curſũ ſuæ prædicatiõis vt poſtulent.

Ad primum omnium dicendum eſt, poſtulaſſe Apoſtolum eorum preces, vt indicaret eorum ſanctitatẽ, quod digni eſſent, qui pro ſuo Apoſtolo, & magiſtro precarẽtur, & doceret aliorum precibus nos ipſos cõmendare, ſi tantus Apoſtolus hoc fecit, nec ſemel, ſed plures. Nam etſi Dominus Paulo adeſſet, & ille feruentes preces & aſſiduas apud Deum funderet, non tamen negligebat aliorum adminicula, & ſuffragia, quia nouerat id cum Diuina prouidentia maximè eſſe coniunctum.

Velociter currat ſermo Dei quãdo & clarificetur.

Et currere dicitur ſermo Dei, cum in prædicatione nullum impedimẽtum currit & fœliciter propugnatur, ita vt à multis fide recipiatur, & ſubſequenti bona vita exornetur; iuxta illud: *Velociter currit ſermo eius.* Clarificatur verò ſermo Dei, cum vim, & efficaciam habet ad reformandas imaginẽ Dei homines, qui glorificent Deum Patrem, qui in cœlis eſt.

Pſal. 147.

A quibus Apoſtolus oret liberari hominibus importunis.

Vocat autem homines malos, & importunos, Iudæos, qui moleſtiſſimè ferebant prædicationem Pauli ad Gentes, vnde & illi repugnabant; & vt etiam Gentiles ſe opponerent Euangelio, faciebant. Eſt autem importunus, grauis, moleſtus, qui caret portu, rel requie, & vocatur importunus (vnde importunitas, vt ait Donatus, vbi ſcilicet nullus eſt portus) qui temporis, & loci commoditatem, vel perſonarum non habet. Gręcè pro importunis, habetur ἀπὸ τῶν ἀτόπων, id eſt, inſolẽtibus, & qui nullam curam habent, quique alios facilè lædunt. Eraſmus vertit, ab abſurdis, ſatis abſurdè, & importunè. Nec certè Apoſtolus tam pro ſe ipſo timebat, quàm pro ſalute illorum, qui indigebant verbo Dei.

Quid importunus & importunitas Donato.

Et ſub

Quorum tātum sit fides.

Et subdit: *Non enim omnium est fides.* Sed eorum tantum, qui vt crederent, & fidem seruarent acceptam, digni inuēti sunt. Vel: Non omnes sunt fidi, seu fideles, & veraces. Et est Henellage, id est, rei in personam immutatio. Tale est illud Poet: *Nusquam tuta fides.* Et Dominus apud Lucam: *Filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?* id est fideles.

Virg. lib. 4. Æn.
Luc. 18.

Si non omnium fides, vt vult Deus omnes homines saluos fieri.
1. Tim. 2.

Nec valet illatio facta: Non ergo omnes saluos vult fieri Deus, quod sine fide non contingit. Sed respondemus, Deum velle omnes, qui salutem illam non respuerint, nec ea se indignos constituerint, reddendo se impersuasibiles veritati, & peccatis peccata accumulādo: ita vt Deus irritatus sanctum non det canibus, nec margaritas projiciat in porcos, ne eas pedibus suis conculcent. Adhæc ad partam fidem conseruandam, magna opus est humilitate, non disquisitione: quare qui altè sapit, nec se tanquum paruulus submittit, vt fiat sapiens, superbus est.

Matth. 7.
Fides de Christi quomodo seruanda.
Rom. 12.
Matth. 18.
1. Cor. 3.

Sol II. quæst. Deus si fidelis est confirmans & custodiens homines à malo, vnde tot infideles, & iniqui.

Ad secundum: Quanquam multi à fide deficiant, Deus tamen fidem seruat, quia quod promisit, faciet; & quod incepit, perficiet, nisi nos ipsi obsistamus, & viam salutis præcludamus. Subdit: *Confidimus autem de vobis.* Quòd si proficeritis, & in sanctitate progressus feceritis, quòd Deus vos proteget, & confirmabit in bono, & custodiet à malo, siue à maligno, vt indicat litera Græca, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, id est, cacodæmone, de quo dicimus in oratione Dominica: *Libera nos à malo.* Quo verbo ostendit dæmonem nostro progressui inuidere, & dare operam vt retrocedamus. *Confidimus autem, siue persuasum habemus de vobis fratres in Domino, quoniam quæcunq; præcipimus, & facitis, & facietis.* Ecce vbi præcipiebat Apostolus, quæ expressa in Scripturis non erant: alioqui quid opus erat nouo mandato præcipere, quæ Dominus ore suo mādauerat? Vnde & Corinthios laudat, quòd per omnia memores essent præceptorum suorum.

Matth. 6.
A quo liberet malo nos Dominus.

Contra Lutheranos traditionū contemptores.

Sol. III. quæst. Si dirigit Deus corda nostra, cur sequimur nos vias nostras.
B. Amb. to. 5.

Ad tertium circa illud: *Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, & patientia Christi.* Ambrosius pro patiētia legit, expectatione Christi. Græca vox est ὑπομονὴν, quæ sonat perseuerantiam in re aliqua non sine molestia, sed non sine præmij expectatione. Dirigat autem Deus corda nostra, & omnium hominum, eorum scilicet, qui volunt dirigi, & directioni Diuinæ obstaculum nullum ponunt infidelitatis, atque peccatorum; non autem dirigit corda eorum, qui prauas, & tortuosas vias sequi volunt adiuentionem suarum; vnde in mille vitiorum & inferni præcipitia delabuntur. Alioqui quod ad se attinet, omnes dirigit in viam salutis æternæ.

B. Basilius lib. de Spiritu sancto ad Amphilochium, scribit, Apostolum Spiritum precari ad obtinendum donum charitatis Dei, & proximi, & donum spei virtutis, qua expectatur Christus, per quam munimur ad seruanda præcepta Apostolica. Dominus ergo ita dirigat intellectum, & affectum vestrum, quæ facultates homines cor sunt, vt ametis, & diligatis Deum, & proximum, & omnia aduersa pro eis alacri animo toleretis, sicut ipse fecit pro nobis. Vel, Faciat vt patienter Christi expectetis aduentum. Est enim Christum expectare, bene operari, & vigilare secundum sensum spiritus, iuxta illud: Expecta dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & sustine dominum.

B. Basil. c. 21. init. tom. 1. His verbis: Dominus dirigat corda vestra in charitate Dei, & patiētia Christi, quid prædicetur Apostolus Thessalonicensib.

Psalm. 26.

Quarto dubio respōdendum. Ingreditur primam exhortationem. Porrò denunciare, secundum Chrysostomum, seueram quandam, & austeram præfert doctrinam à Deo acceptam, quod est παραγγέλλειν, ac si diceret: Per Christum præcipimus vobis; aut, per medium nomen eius testificamur. ¶ *Vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, &c.* In primis intellige, Ciceronem in libro de legibus rectè tradere: Si prauis, & effusissimis moribus non viueretur, condendis legibus non opus esset. Rursus: *Ex prauis hominum moribus nata sunt bona leges,* & Plato: *Da mihi bonos ciues, & non erit opus legibus.* Ita Paulus dixit: *Lex iusto non posita,* & hoc loco ob prauè, & ordinatè ambulantium mores legem condit.

Ad IV. dub. Quid sit denuntiate.
Chrys. hom. 9

Legū origo.
Mar. Tull. li. de leg.
Idem.
1. Tim. 1.

Est autem ἀτάκτως περιπατεῖν, extra ordinem in acie se collocare, & de classe se subducere: quod proprium est Hæreticorum, & eorū, qui seditiones in Ecclesia excitant. Ita qui sine ordine, & absque Dei legibus ambulant. ¶ *Et non,* inquit, *secundùm traditionem, quā acceperunt à nobis.* Vide quāti faciat Paulus traditiones Apostolorum, & quomodo explicat traditiones, quas superius dixit verbo, vel scripto traditas esse obseruandas. ¶ *Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos.* Ad hunc locum Prælati debent respicere, vt vereantur ea imperare, quæ ipsi non faciunt, sed primi ipsi perficiant quod docent, & tunc alijs imperent ne illis conueniat illud Euangelicum: *Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea mouere.*

Ab omni fratre inordinate ambulāte, quo nam nos subtrahere debeamus.

2. Thess. 3.

Superiores in quo Apostolum imitentur.

Matth. 23.

Et proponit non inordinatè se gessisse, ne quem illorū grauaret: grauet enim, qui ab inuitis aliquid accipit. Dum autem ocio sos reprehēdit Apostolus, nō damnat Fra- tres

In quo Apostolus Thessalonicensiū, vt ait, nemi nem grauauerit.

B Tho. 2. 2. quæst. 3. & alibi ca. 11. D Bon lib de paupertate Christi, ante med part 1. sub fin.

tres Mendicátes, & eorum statum, qui panem ab alijs mendicant: vt magni duo viri B. Thomas, & B. Bonauentura proprijs libris contra Hæreticos sui temporis cõscriptis damnantes statum Mendicãtium, docuerunt.

Contra abusus mendicãtium.

Nec etiam nos tueri volumus abusus qui contingunt, vt immodicam auiditatẽ, procacitatem, auaritiam, otium, & ea ædificia, quæ cùm Regum palatijs possunt decertare: sed statum paupertatis, & mendicitatem propter Christum nemo sanus fide potest reprobare. Imò Paulus ad hoc, id est, ad operandum teneri se nõ fatetur, cum dicat, *Non quasi non habuerimus potestatem*, scilicet grauandi vos. Nam Petrus, & alij Apostoli viuebant de Euãgelio, sicut Dominus ordinauerat, cũ dixit; *Dignus est operarius mercede sua*, vel absonio, vt Græca vox habet, quo verbo necessaria ad victum comprehenduntur. B. autem Paulus satius arbitratus est, tãquam magnus supererogator, abstinere ab illa facultate, tum ad vberiorem præmij rationem expectandam: tum vt auferret occasionem pseudapostolis, & æmulis, qui murmurabant, Apostolos temporalis mercedis gratia euãgelizare. Neque proptereà dicẽdus est gratis panem comedere, quicunque manibus non laborat. Vacat enim alijs operibus melioribus, quibus magis indiget mundus, & quæ ex suo genere nobiliora sunt, & salutem magis spectant. Ministrare enim verbum Dei, & sacramenta, instare diuinis laudibus, & orationibus, & sanctis studijs, maius est opus, & propemodum Angelicum. Atque in hunc modũ nihil habent Hæretici ex hoc loco contra Religiosos, aut Ecclesiasticos.

Math. 10. Luc 10.

1. Cor 9. Quare Apostolus nõ de prædicatione, sed tantũ de labore manuum suarũ viuere voluerit.

Sacri Religiosi sua manibus minimè laborantes, vnde nihilominus gratis panem non manducent.

B. Apost. in labore & fatigatione vt fuerit nocte, & die operatus, vt inquit. *Haymo hoc loco.*

Dicit autem se in labore, & in fatigatione operatũ esse nocte, & die: quia, vt Haymo testis est in illa verba: *Laboramus operantes manibus nostris*, Apostolus in Scenofactoria arte laborabat à prima hora diei vsque ad quintam, & à quinta prędicationi vsque ad decimam insistebat: quoniam nolebat à Corinthijs aliquid accipere, nec ab alijs auditoribus, vt liberè posset eorum vitia redarguere.

V. Sol. quęst. Hac lege: si quis nõ vult operari, nec manducet. Religiosi an quoq; cõprehendantur. *Genes. 3. Psal 127.* Quibus hoc præceptũ dederit Apostolus, secũdum aliquos

Ad quintum: Præceptum illud: *Si quis nõ vult operari nec manducet*, ab initio mũdi homini datum est: *In sudore*, inquit, *vultus tui vesceris pane tuo*; & iterum, *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit*, præceptum, cui beatitudo tribuitur. Quare & ècontrario otium cõtrarium est, vtpote aduersus Dei legem datam. Et non ait: Si quis non operatur; sed, *Si quis non vult operari*: non requirens omnino factum, sed promptam voluntatem. Et credibile est, vt quidam volũt, Apostolum allocutum eos, qui regularem vitam profitebantur, & simul habitabant, quos manibus laborare oportebat, cum ob persecutiones, & nouæ religionis odiũ aliter non possent sibi prospicere. Reprehendit ergo otiosos homines corpore valido ad labores, inquietè ambulantes, & curiosè agentes, & iubet vt isti cum quiete, & silentio potius panem suum manducent. Vocat panem suũ, id est, iusto labore partũ; nam cęteri alienũ comedunt.

Ociosi, laborantes panẽ cnt suum manducent.

Quinam satagentes hoc loco, qui notantur a Paulo. *Quint. lib. 6. cap. 4.*

Illa autem verba: *Nihil operantes, sed curiosè agentes*, Græcè significantius, & elegãtius habentur, ὡδὲν ἐργαζομένους ἀλλὰ περιεργαζομένους, hoc est, Nihil agentes, sed satagentes. Est enim satagere Latinis, curiosè, inaniterque agere, vt Quintilianus docet.

Cur hortetur Apostolus Thessalonicenses, vt nolint deficere beneficiẽtes.

Annectit tertiam exhortationem, cum ait: *Vos autem fratres nolite deficere benefacientes*, Græca phrasi, & Paulo frequentissima dictum est, nolite deficere benefacientes, pro benefacere: Vt intelligant, etsi maximè videant alios otiosos, ipsos tamen non debere relaxari in benefaciendo illis pro sua charitate, ne sicut otiosi desunt suo officio, ita & laborantes desint suo, hoc est beneficentiæ. Nec debent se relaxare à labore ad se, & suos alendum, & ad vitiosos otij sectatores corripiendos, & emendandos, & ad aliquid illis irrogandum propter Christum: quia Beatius est magis dare, quam accipere, vt Dominus dixit.

Actor. 20.

Sol. VI. dub. Quid notare non obedientem dictis Apostolis. *Chrys hom. 5.*

Ad sextum, in quo ponitur exhortatio ad sumendas pœnas de inobedientibus: *Quòd si quis*, inquit, *non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate*. Interpres Latinus videtur legisse ὑμῶν, hoc est, nostro Chrysostomus autem legit, sermoni nostro per epistolam, id est, quem ei proponetis ex nostra Epistola seruandum, & in eundem sensum ferè redit. ¶ Verbum *Notate*, Gręcè est σημειοῦσθε quod est dicere, significate, vel signate, notate, vel nominate, vel notũ omnibus facite, id est, per sententiam anathematis excommunicate, vel nominatim excommunicata. Nec est ad rem, quod Erasmus dixit, iudicate. Quę sensum denotant verba sequentia, Et non commisceamini cum illo, vt confundatur: quod est dicere, nec commercium, aut cõsuetudinem cum illo habeatis. Hoc enim fiebat olim cum excommunicatis, & hodie fit. Sequens etiam verbum id cõfirmat: Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem. Vult ergo etiam excommunicatum corripi, vt redeat ad Ecclesiam agnito errore. Quare rectè Augustinus expendens hæc verba, dixit, Notare, esse, nominatim excõmunica; & non semper, & simpliciter, sed

Hæc lectio Erasmi: Hũc iudicate (pro Hunc notate) reijcitur

B. Aug. lib. post Collationem cum Do na. c. 4. in fine

pro

& alibi to.7 inter mod. & princ.
2.Cor 3.

pro tépore,& loco,donec correptus agnoſcat errorem. Ita inceſtuoſum Corinthium excommunicatum iuſſit corripi, ne abſorbeatur triſtitia.

Inobed.ẽtem verbo ſuo Paulus notari cur mãdet.

Et nota, Apoſtolum propter traditionẽ ſuam ex aliquo violatam, voluiſſe vt excõmunicetur; ne malũ exemplum impunitũ remaneret: & ita ille ſolus abiectus à reliquo corpore pudefactus conuerteretur.

Notate, hoc loco, nõ eſſe, excommunicare, vnde probet Caietanus.

Caietanus tamẽ exiſtimat non fuiſſe veram excommunicationẽ, ſed cenſuras religioſas,quibus clauſtrales vtuntur,quæ non ſunt cenſuræ Eccleſiaſticæ, ſed pœnæ quædam ſeparantes à conſortio fratrũ,vel conuerſatione, à templo, vel à menſa. Et putat rigidam fuiſſe Eccleſiam primitiuam, quæ propter otium, & leuia peccata excommunicabat. Quod ſanè eſt cõtra ſeriem textus Apoſtolici. Nam ibi præmittitur: Audiuimus inter vos quoſdam ambulãtes inquiete,nihil operantes, ſed curioſe agentes. Inquietè ergo ambulare, quod eſt perturbare aliorum pacem;&nihil operari,quod eſt de alieno viuere;& curioſe agere,quòd eſt alienis intendere, & proprium profectum negligere:non ſunt venialia,&parua peccata. Nec tamen propter hæc ipſa excommunicat Apoſtolus,ſed primò denunciat, & obſecrat in Domino,vt deſiſtant. Et tunc ait: *Si quis non obedit*. Ecce excommunicationis maxima cauſa, ſcilicet proteruia, & inobedientia.Ita doctè, & eleganter explicat hũc locum Thomas:*Primo*,inquit, *ponit culpam: ſecundo, eius manifeſtationem: Tertio, eius punitionem. Culpa,eſt inobediẽtia; & ideo dicit, Quòd ſi quis non obedierit*,1.Reg.15. *Quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare, & quaſi ſcelus idololatria nolle acquieſcere. Manifeſtatio, & conuitio ponitur,cum dicit;Hunc per epiſtolã notate,id eſt manifeſtate. Pœna eorum eſt ſententia excommunicationis. Vnde dicit: Et non commiſceamini cum illo.Et* 1.*Cor*.5.*cum huiuſmodi,nec cibum ſumere* 2.*Ioan. Nolite recipere eum in domum, nec, Aue, ei dixeritis*. Hæc Thomas.Incertũ etiam eſt, an eo tempore eſſent tales pœnæ clauſtrales,& non potius Eccleſiaſticæ.

Impugnatur hæc opinio.

Quæ cauſæ excommunicationis legitimæ ſubdit *B.Tho.lectio. 2. tom.16.*

1.Reg. 15.

1. Cor. 5.
2. Ioan.

Ad VI. quæſtionem.

Septimæ dubitationi circa illud; *Ipſe autem Deus pacis det vobis pacem ſempiternã in omni loco*, reſpõdemus, ſenſum eſſe:circa dictã otioſitatem,& ἀταξίαν, Deus autor pacis & amator det vob s pacem ſempiternam. Et pro illis verbis,ſempiternam,&omni loco, Græca habent, ſemper omni modo, id eſt, perfectãm, & perſeuerantem. Eſt enim inchoata pax,quæ ex fide eſt: altera eſt in cœlis conſummata ex Dei viſione.Et vtramq; illis precatur Apoſtolus. Etſi hanc pacem attingere, ſit admodũ diffiacile: quia homo interdum ex fomite, interdum ab externis euentibus perturbatur. Sed conſolatur verbum Apoſtolicum: *Iuſtificati igitur ex fide pacem habemus ad Deum per Dominum noſtrum &c.*

Quid habere pacem ſempiternam in omni loco.

Quæ res impediat pacẽ.

Rom. 5.

Ad poſtremum in id: *Salutatio, mea manu Pauli: quod eſt ſignum in omni Epiſtola, ita ſcribo. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.* Declarat, ſalutationes poſtremas Apoſtoli eſſe manu propria ſubſcriptas. In illa ſententia; *Salutatio, mea manu Pauli*,pro nomen Mea, non eſt Nominãdi, ſeu Auferendi caſus,& non iungendum cũ ſalutatione. Hoc dixit Apoſtolus ad adulterinas,&ſuppoſititias literas diſcernendas à veris,& legitimis Pauli, qui in hac ſecũda Epiſtola cap.2.dixit; *Ne terreamini per Epiſtolam tanquam per nos miſſam.*

VIII. ſolutio dubit. Quorſum illud, ſalutatio mea manu Pauli.

2.Theſſ. 2.

Signum autem omnium Epiſtolarũ eſt: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen*. Et continet ſummam quãdam totius legis Euangelicæ. Et certè vt ſalutat in principio, ita ſalutare conſueuit & in fine. Et prudentes non reddit, vt caueamus ab apocryphis,&pſeudepigraphis libris.

Signum omniũ Epiſtolarum Pauli quid.

Quod autem in Epiſtola ad Hebręos dicat: *Gratia cum omnibus vobis. Amen*,&ad Coloſſ. vlt. in Græco eodem modo legamus: *Gratia vobiſcum; Amen*: nihil obſiſtit. Quia ſupplendæ ſunt ex alijs Epiſtolis illæ quatuor voces, *Domini noſtri Ieſu Chriſti*: quia de nulla alia gratia Apoſtolus loqui cõſueuit. Et fortaſſis aliquod peculiare ſignum continebat illa ſalutatio, quæ propriè teſtabatur manum Pauli.Ita enim nos ſoliti ſumus ſignare literas noſtras quodam ſingulari ſymbolo,& nobis proprio, & peculiari. Et de his hactenus.

Hoc ſignum quibus Pauli Epiſtolis videatur deeſſe & vnde ſupplendum.

DISPVTATIONVM IN OBSCVRIORES LOCOS PRIORIS EPISTOLAE AD TIMOTHEVM.

LIBER VII.

DISPVTATIO I.

In qua differitur de Epistolæ argumento, & de ipso Timotheo & de loco, & tempore scriptionis eiusdem.

Episcopus qualis esse debeat.

VOD attinet ad argumentum huius Epistolæ, breuiter asserendum est, aliud nõ esse, quàm Episcopi institutionem vt Episcopus est, & consequenter ipsius Ecclesiæ, quæ ad Episcopi sui formam erudiri debet; quemadmodum Episcopus ad formam & exemplar Christi est conformãdus. Ille siquidem qui personam doctoris, vel Episcopi in Ecclesia sustinet, duas Pauli Epistolas ad Timotheum, & illam etiam ad Titum, ante oculos habere debet, vt scitè, & eleganter Augustinus lib. 4. de Doctrina Christiana Capite decimosexto admonuit; & ante eum Tertullianus libro quinto in Marcionem; asserit namque, has tres epistolas de Ecclesiastico statu compositas. At verò si his adiungas libros sex Chrysostomi de Dignitate Sacerdotali ad Basilium, cùm libro eiusdem argumenti à B. Ambrosio editum, & librum Pastoralis à B. Greg. conscriptum, & quinque libros D. Bernardi de Consideratione ad Eugenium Papam, perfectam, & omnibus numeris absolutam ideam & formam boni Episcopi, & muneris eius lector inuenire poterit.

B. Aug tom. 3 sub initium. Eiusdẽ variæ institutiones Patrum. *Chrys tom. 5. Amb tom 4. Greg tom. 2 in princ.*

¶ Has verò tres Epistolas integras Marcion, & Basilides repudiauerunt, testibus Tertulliano libr. 5. in Marcionem, & Hieronymo in Procœmio Epistolæ ad Titum: & hoc quidem nulla reddita ratione, sed autoritate tantùm, vt ait Hieronymus, hæretica. Vnde dæmon, qui per illos loquebatur, insinuare voluit, se odio habere eam doctrinam, ex qua totum Ecclesiæ bonum pendere solet. In bis enim Epistolis tradit, quid sit, & quemadmodum alijs præcipiẽdum, vt Ecclesia Episcopis credita in officio contineatur, & nemo muneris sui ignorantiam obtẽdere valeat. Cùm enim Apostolus Ecclesiarum omnium curam gereret, vt ipse de se testatur, earumq; progressum promoueret; Timotheum Ephesiorũ Episcopum creauit. Etsi enim ætate iuuenis esset, prudẽtia tamen, & morum maturitate maiores ætate antecellebat, & ad eum hanc direxit Epistolam, quò cum de muneris sui ratione non tantùm exemplo & verbo, vt olim fecerat, sed etiam scripto perpetuò commonefaceret, quo in vno Timotheo Episcopos, Doctores, & animarũ pastores erudiret vniuersos. Nam hæc est breuis, & compendiosa methodus Ecclesię reformandæ, si caput eius, & princeps, qui illi præest, repurgetur prius & reformetur.

Marcion, & Basilides qua autoritate, Pauli Apostoli ad Timotheum vtrãque, & illam ad Titum epistolas refutauerint. *Tertul par. 1. circa med. B. Hier to 9.* Quid illæ epistolæ contineant. *2. Cor 11. 1. Tim. 1.*

Timothæi vitiis inuectus ad eum cur hanc scripserit epistolam. Breuis & cõpendiaria ad Ecclesiæ reformationẽ via.

Et primò quidem loco, vt hæreticis serpentibus se opponat, & quosdam inanium quæstionum suscitatores, & noxios veteris Legis defensores coerceat, illi præcipit. Erant enim permulti, qui fideles Christi ad Iudaismum iam per Christum Dominum extinctum perniciosè reuocabant. Deinde de orationibus, & deprecationibus faciẽdis in Ecclesia, tum pro omnibus hominibus, tùm pro certis, & peculiaribus vt pro Regibus, & Principibus, & omnibus in dignitate constitutis, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate erudit. Tertiò præscribit honestatem, & moderationem vestitus, & ornatus muliebri sexui, & docendi ministerium illi interdicit. Quartò, quales Episcopi sint promouendi, & quales presbyteri, & diaconi esse debeant, per totum tertiũ Caput docet. Quintò prædicit, peculiares quorundam hæresum autores affuturos, quò ita admonitos iacula præuisa minus feriant, minusque illorum aduentu perturbentur. Hortatur præterea Timotheum ad studium pietatis amplectendum, & qua ratione, & via ad singulos hominum status se habere debeat. Iuniores viduas fugiendas esse, & eos qui bene præsunt presbyteros, ampliori honore cumulandos, & ne facilè quosuis ad sacros Ordines admittat, edicit. Postremò Capite de temporalibus præscribit negotijs: vult enim, vt serui dominis suis, & infidelibus debitam reddant cum omni honore operam, & seruitutem: Auaritiam abominatur, vt

Primi Capitis argumentum. Secundi. Tertij, & quarti. Quinti. Sexti ac postremi argumentum Capitis.

omnium

omnium malorum incitamentũ,&fomentum: demùm diuites ad cœlestes diuitias comparandas adhortatur.

Timotheus sacra & profana quos cõ memoret historia.

Iam de Timotheo dicendum. Duo Timothei exercitunm duces extitêre contra populum Dei,& quibus etiam pessimè accidit de quibus primo Machabæorũ quinto, & secundo Machabæorum octauo, nono, decimo, & duodecimo. Fuit & Timotheus Athenienſis Canonis filius, de quo Cicero libro primo Officiorum, qui acceptam à patre gloriã multis auxit virtutibus. Fuit & alius Athenieusis Comicus, & autor mediæ comœdiæ, ex cuius fabulis citat Athinæus. Fuit & alius Timotheus Milesius qui decimam, & vndecimam chordam lyrę addidit, & duplo maiorem exigebat mercedem ab bis quos alius instituisset in musica disciplina: simplicem ab ijs, qui ab alio nequaquam instituti ad eum accedebant. Fuit & alius Timotheus sculptor nobilissimus, vnus ex ijs, qui mausolæum cælauerunt.

Cicero.

Athenea. autor.

Ad quẽ Apostolus & doctor Gentiũ scripsit, quis fuerit hic Timotheus.

1. Tim. 2.

Act. 18.

Sed his omnibus longè præstantior est, Timotheus Pauli Apostoli discipulus, & martyrio clarus, præsulque Ephesinus, patria Lycaoniensis, ciuis Lystrensis, siue Derbensis, vt habemus Actor. 16. vir boni testimonij, & discipulus, qui iam Christum per fidem nouerat, antequam assumeretur à beato Paulo in ministerium; Pauli autem non solùm auditor, & adiutor, sed etiam teste Origene in 16. caput ad Romanos, cognatus.

Origenes to. 1

An ille fuerit Ephesinus Episcopus.

Sed dubium est, an Episcopus fuerit Ephesinus: nam etsi ibi prædicauerit, & ministros Ecclesiasticos ordinauerit, non efficitur quòd fuerit Episcopus eius loci. Nam etiam Paulus ibi prædicauit plusquam per biennium, & fidelium confitentium peccata absoluit, nec tamen fuit Episcopus. Adde, quòd interdum eum abducebat, & ad se Paulus reuocabat, & ex vrbe misit eum cum literis ad Hebræos; & posteriori Epistola eum ad se quam primùm venire iubet. Erat etiam Euangelista ex illorum ordine, de quo ad Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos quosdam autem Prophetas alios verò Euangelistas*, ita vt Dorotheus in sua Synopsi tradat quòd prædicauerit per vniuersam Hellada. Sed dimissus est Ephesi non vt ibi addictus esset Episcopus, sed vt Ecclesia Ephesina constituta, opponeret se pseudapostolis. Ego, inquit, Apostolus, scio, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Videtur ergò quòd fuerit plusquam Episcopus; etiamsi ad tempus in ea ciuitate vt pastor prædicauerit, & alios ad sacros ordines promouerit, vnde quidam vocant eum Episcopum Ephesiorum nempe in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum Sophronius.

Actor. 19.

Ibidem.

2. Tim 4.

Ephes 4.

1. Tim. 1.

Dorth. Epis. Tyri.

Timotheus Pauli iussu cur remanserit Ephesi.

Act. 20.

Sophronius Epis. to. 1. operum D. Hieronymi.

Timotheum quãti fecerit Areopagita Dionysius.

Dionysij Areopagita ep 9. in principio.

Spectat etiam ad summam laudem Timothei, quòd omnia opera Dionysij Areopagitæ in lucem edita dicantur, & nuncupantur vni Timotheo pontifici, tã Græcè, quam Latinè, & in quadam Epistola ad Titum ait: *Sanctus quidem Timotheus, honestissimè Tite, nescio an aliquid scripserim de Theologicis signis, cuius ille ignarus abscesserit.* Idem Dionysius libro de Diuinis nominibus, Capite tertio, ad Deiparæ Matris funus conuenisse cum discipulis Christi testatur, & repetit Nicephorus Callistus libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ, capite vigesimosecundo, & libro decimoquinto, Capite decimoquarto in fine. Extat eiusdem Dionysi ad Timotheum epistola de Martyrio Apostolorum Petri, & Pauli; sed multorum iudicio reprobata est & reiecta. Et eius Epistolæ (cùm cæteras omnes enumeret) non meminit etiam Suidas, quamuis liber inscriptus, Viola Sanctorum aliter sentiat.

Idem.

Nicephorus Callistus.

De Dionysij ad Timot. de martyrió Apostolorũ Petri & Pauli epistola quid sentiendum.

Timothei in Ecclesia qui fuerint insignes & valde memorabiles

Fuerunt post Timotheum Pauli discipulum, præclari viri Timothei vocati. Est namque Timotheus autor elegans qui ad vniuersam Ecclesiam scripsit libros quatuor, quibus docet, Christiani hominis officium esse, dum viuit, diuitias mundi pro Dei honore contemnere: cuius stylus redolet Saluianum Episcopum Massiliensem. Est & alius Timotheus, qui Antiochia Romam venit sub Melchiade, & inclytus ibidem Martyr effectus, iuxta beatum Paulum Romæ sepultus est. Fuit & alius Timotheus Diaconus Athanasij, qui in Concilio Patrum Tyri congregato, calumniæ meretriciæ fuit depulsor, vt Ruffinus ait libro decimo, Capite decimoseptimo Historiæ Ecclesiasticæ. Sunt præterea & alij Martyres, & Confessores egregij, de quibus consule, si vis, Martyrologia Venerabilis Bedæ; Vsuardi, & aliorum.

Ruff. apud Euseb Cæsarien. tomo 2.

Timothei Lystrẽsis genus.

Ibidem.

Iam verò noster Pauli filius & discipulus Timotheus natus fuit ex Iudæa fideli muliere, patre verò Gentili. Ipse tamen errores Gentilium & Iudæorum ex æquo declinauit: a Paulo etiam ne offenderentur Iudæi, vel Gentiles, prius circumcisus fuit, quam in comitatum suum assumptus esset: de quo multa habes Act. 16. 17. 18. 19. & 20. Paulus etiam eum commendat ab auia sua Loide, & ab Eunyce matre sua. Laudat etiam eum, quòd ab infantia liberalib. studijs, & sacris literis vacauerit, vt habe-

2 Tim. 1.

Hic quam celebris apud Paulum.

tur 2. Timoth. 1. & 3. to. quoque inscriptionum Epistolarum Pauli communione honestatus fuit. Nam in 2. ad Corinth. ad Philippens. & Colossenses, & vtraque ad Thessalonicens. & ad Philemonem, eius fit mentio in principio Epistolæ, tanquam dictantis illam, & mittentis: ad Rom. cap. 16. eius salutationem ad illos mittit: *Salutat vos*, inquit, *Timotheus, adiutor meus.* Corinthijs scribit; *Misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in Domino, qui vos commonefaciet vias meas, quæ sunt in Christo Iesu*, & rursus: *Si venerit Timotheus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus enim Domini operatur, sicut & ego. Nequis ergo illum spernat.* Ad Philippen. 2. *Spero in Domino Iesu, Timotheum me citò mittere ad vos; vt & ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam vnanimem, qui syncere affectione pro vobis solicitus sit. Experimentum autem cognoscite. quia sicut patri filius, mecum seruiuit in Euangelio.* Demum 1. Thess. 3. *Misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum Dei in Euangelio Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra.*

Rom. vlt.
1. Cor. 4.
Infrà vlt.
Pauli de eodē honorifica testimonia.
Philip. 2.
1. Thess. 3.

Timotheus quid sonet.

Rectè autem Timotheus (quod Græcū est verbum) interpretatur Honor Dei, vel Honorans Deum, vel Honoratus à Deo: Non enim quis potest honorare Deum, nisi qui Dei donis, & priuilegijs honestatus sit. Debet etiam Prælatus omnis, & animarum pastor, honor esse Dei, vt ipse sua vita, & doctrina inferioribus præluceat, ad hoc, vt honorem Deo tanquam Patri per Christum debitum reddant vniuersi.

Sublato autem Paulo per Neronem, cū Ioanne Euangelista versatus est; & in celebri quodā Ephesinæ Dianæ festo, cùm populus fureret, & sacrificare illi vellet, impium sacrificium offerendum prohibuit, ex qua causa lapidatus fuit. Etsi quidam Timotheum enumeret inter septuaginta Discipulos Domini: quod mihi incertum, & falsum videtur: quia erat Lystrēsis, & patri Gentili natus, & incircumcisus, nec Hippolitus martyreum inter septuaginta Discipulos collocat, & asserit in Illyricum vsque prædicasse Euangelium per vniuersam Hellada; vbi & mortuus, & honorificè sepultus est. Vnde multo post Constantius Constantini filius Imperator, vt refert Simeon Metaphrastes, vel quod potius, & veriùs esse videtur, Constantinus Magnus, vt in Vigilantium scripsit Hieronymus, Requias eius asportauit, & Constantinopolim transtulit. Eius hæc sunt verba: *Sacrilegus fuit Constantinus Imperator; qui sanctas Reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei transtulit Constātinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantij illorum se sentire præsentiam confitentur?*

Timotheus cui tandem adhæserit.
Eum de 70. non fuisse discipulis, quæ ratio persuadeat.
Hyppol. in synopsi.
Simeon Metaphrast. 1.
Hieron. ante med. tom 4.

Tertius propositus labor fuit disserere de loco, tempore, quo scripta est hæc Epistola, & missa. Ad primum de loco dicimus satis constare ex codicibus Græcis, quod in Laodicea, quæ est metropolis Phrygiæ Pacatianę, aut vt Oecomenius habet, Phrygiæ, & Pacatianæ. Theodoritus verò tantùm legit, Phrygiæ. Miratur autem Beza, nullum ex antiquis scriptoribus mentionē fecisse Pacatianæ Phrygiæ. Sed nos miramur de eius admiratione, quasi ipse omnes autores legerit, aut quasi lectos in memoria semper retineret, aut quasi insolitum sit Prouincias nomina sua progressu temporis mutare.

Vnde scripta hæc prior ad Timoth.
Oecu. in fine.
Theod. par. 2.
Notatur Theodorus Beza.

De tempore verò non satis constat, quo Timotheus cōstitutus est Episcopus Ephesiorum. In libro Actuum Apostolorum bis tantùm legitur Paulus venisse in Macedoniam, in qua profectione cum alijs videtur Timotheus comes Pauli fuisse: dicitur enim ibidem: *Cùm in Græcia fecisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ à Iudæis nauigaturo in Syriam, habuitq. consilium vt reuerteretur per Macedoniam. Comitatus est eum Sosipater Pyrrhi, Beroensis, Thessalonicensium verò Aristarchus, & Secūdus, & Caius Derbeus, & Timotheus Asiani verò Tychicus, & Trophimus.* Non videtur ergo tunc dimissus Ephesi Timotheus, ad quem amplius posset dare literas ex Laodicea: ob quas causas recens quidam autor scripsit, hanc epistolam posteriorem esse eam quæ est ad Colossenses, in qua c. 2. scripsit Apostolus, eos faciem eius in carne antea non vidisse; quam tamen epistolam certum est fuisse missam ex Vrbe, cùm esset in vinculis. Sed postquam ex vinculis à Nerone est dimissus, redijt in Asiam: & cùm præfecisset eum Ecclesiæ Ephesinæ, tunc scripsit hanc priorem ad Timotheum, cū versaretur in Laodicea.

Quo tēpore scripta.
Actor. 20.
Quibus rationibus adducti quidam recentiores, Epistolam ad Colossen. & Timotheum & ista faciant priorem, & antiquiorē.
Colos. 2.

Verùm hæc sententia difficultatem non vulgarem habet, & voluntariè & sine ratione asserta videtur. Sequeretur enim, quòd posterior ad Timotheum sit scripta ex vrbe ante priorem ad eundem, & ita inuersus esset illarum duarum epistolarum ordo prima enim esset secunda, & secunda rursus prima. Nec solidum est, non fuisse ab eis visam Pauli faciem: quia potuit per Laodiceam Phrygiæ transire, & ibi non prædicasse, & ex eo loco transmisisse illam epistolā: quemadmodùm etiam Actor. 16. dicitur Apostolum pertransijsse per Phrygiam, & Galatiæ regionem, ac Mysiam, nec tamen euangelizasse scribitur. Chrysostom. hoc loco ait: *Dignum verò inquisitione est, an*

Prima ratio cōfutationis huius sententiæ.
Secunda diluens rationē oppositā.
Actor. 16.
B. Chrysost. hom. 1. in 1.

modò

ad Tim. ca. 1. ante med. tom. 4.
Act. 19.
Tertia, & postrema.

modò (scilicet post quæstionem cum Demetrio argentario) illic Timotheum præsulem constituerit. Hæc ille. ¶ Huic rei fauet, quòd post illum secundum reditum Pauli in Ephesum non legitur quicquam aliud in Actis Apos. de Timotheo. Fauent etiam illa verba: *Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi*, quæ videtur insinuare, Paulum, & Timotheum simul fuisse Ephesi, quamdiu ipse nouam, & distinctam à duabus prioribus adornaret in Macedoniam profectionem: sicut prius antequam Romam venisset, bis fecerat. Et illo manente Ephesi, Paulus pergens in Macedoniam, venit in Laodiceam Prygiæ. Vbi commoditatem scribendi hanc epistolam habuit, & scripto consignandi quæ prius verbo tradiderat. Etsi verum est quod Metaphrastes de B. Ioanne Euāgelista scripsit: Paulus non reliquit Timotheum Episcopum Ephesiorum, sed ad tempus cum potestate subrogauit, vt munia Episcopalia priùs à se ordinatus, & consecratus exerceret: postea verò cū secutus est Romæ agentem, & ex Vrbe eum ad diuersas Ecclesias misit: & vt breui ad se rediret, præcepit in secunda.

1. Tim. 1.

Timotheum quare reliquerit Ephesi Paulus, teste Metaphraste 1. Tim. 1.

2. Tim. 4.

Illud tamen non dissimulabo, in vno codice Roberti Stephani haberi in fine huius Epistolæ, Ἐγράφη ἀπὸ Μακεδονίας, & expressit Frobenius in Græco argumento, quod huic Epistolæ præfixit.

DISPVTATIO II.

In illa verba primi Capitis: *Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi, cùm irē in Macedoniam, vt denuntiares quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis, & genealogijs interminatis, &c* vsque ad illud: *Gratias ago ei, qui me cōfortauit in Christo Iesu.*

CIRCA Salutationem, qua vsus est Apostolus in hac epistola, non est nobis immorandum, cùm illam explicatam primo libro reliquerimus. Circa alia verò primum dubium est, quare illi aduerbio, Sicut, non est aliquid respondens, quod orationem compleat: vnde & ecliptica, siue defectiua videtur locutio, & aliquid necessariò esse supplendum ad integritatem orationis. Secundum, quando, aut vbi Macedoniam profecturus, rogauit Paulus Timotheum vt remaneret Ephesi. Tertium, cur rogauerit Timotheum filiū suum charissimum, cùm ei multis modis, cū esset Apostolus, posset præcipere. Quartum, quid est denunciare quibusdam ne, aliter vel aliud docerent, quod vno verbo Græcè dicitur ἑτεροδιδασκαλεῖν. Quintum, quæ sunt istæ fabulæ, & genealogiæ interminatæ: videtur enim Apostolus à studio genealogiarum, quæ sunt in Scripturis, dehortari, cùm istæ ædificationem magis, quàm quæstiones præstent. Sextum, quid est quod aduerfatiuè ait: Finis autem præcepti est charitas, de corde puro &c. Et cui aduersatur hæc clausula. Septimum, quomodò lex potest nunc esse bona; quæ iam per Christi mortē extincta fuit, & quomodo rei mortuæ potest esse visus bonus vsus. Octauum, quomodo asserit legem iusto non esse positam: cum & Angelis, iustis & primis parentibus ante peccatum lex posita fuerit? imò ipse fons iustitiæ Christus sine lege, & præcepto non fuit. Et an verus sit Hæreticorum nostri seculi sensus, legem non esse positam iustificatis, qui iam per fidem iustitiam assecuti sunt. Videtur etiam contradicere, quòd lex sit bona, & non sit iusto posita. Nonum, quare proponit suam veterem conuersationem, qua persecutus fuit Ecclesiam, & quid est Deū fidelem existimasse; & quomodò misericordiam sit cōsecutus ex eo quia ignorās fecit in incredulitate. Decimum, si Christus Iesus venit peccatores saluos facere; nullis ergo existētibus peccatoribus, nec Adæ delicto, Christus non venisset. Tolle morbos, & medicamine non erit opus. Sicut alibi dicit Dominus: *Venit filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat.* Vndecimum, quomodò Apostolus audet se omnium peccatorū primum vocare, cùm tamen ipse tunc sanctus esset, & in persequendo Christo, & Ecclesia alij essent deteriores, qui ex malitia, & obstinatione veritati agnatæ repugnabāt, ipse verò ex zelo peccauerit, & per ignorantiam: vnde & misericordiam se asserit consecutum. Dubitatur etiam an hoc attineat ad veram humilitatis virtutem, cùm quisque etsi maximè sanctus, ac iustus, existimet tamen, & confiteatur se cunctis hominibus deteriorem. Duodecimum, quid est dicere, ad informationem eorum, qui credituri sunt; cùm Græcè dicatur, πρὸς ὑποτύπωσιν quod verbum multo est significātius. Decimumtertium, quomodo Deus est solus Rex seculorum, solus immortalis, & inuisibilis, solus sapiens, cùm etiam nostrum sit tempus, & seculum, & fructum in illis faciamus, iuxta illud: *Et quidem in hoc die tua, quæ ad pacem tibi*, & alio loco, Seculum nostrum in illuminatione vultus tui. Angeli etiam, & animi nostri sunt in mortales, & sub aspectum non cadunt. Sapientia etiam communis est Deo, & Ange-

Prima dubitatio.
Secunda.
Tertia.
Quarta.

Quinta.
Sexta, & septima.
Octaua. Genes. 2. Ioan. 12. Infrà 14.
Nona.
Decima.
Luc. 19. Vndecima.
Duodecima.
Decimatertia.
Luc. 19.
Psalm. 89.

Decimaquarta dubit.

Decimaquinta, decimasexta, ac postrema.

Angelis,&hominibus. Decimumquartum dubium est, quę sint illę pręcedentes in Timotheo prophetiæ, & quales, in quibus sit militandum Decimumquintum, quid est habere fidem,& bonam conscientiam, sine qua quidam naufragauerunt à fide. Postremum, quid est Hymenæum, & Alexandrũ traditos esse Satanæ vt discant non blasphemare: videtur enim obscurum esse dictum, & potiùs traditos ad acerbiùs blasphemandum, quàm antè fecerant. Hæc omnia cõtinentur primo Capite. Et ad quædam horum grauiora dubia latiùs respondebimus; ad alia leuiora & breuiora, vt par est, breuiùs responsum est dandum. Et quoniam plura sunt hæc dubia, quàm vt vno Tractatu vel Disputatione absolui possint, expediens erit in duos Tractatus absolutionem harum quæstionum secare.

Ad I. dubiũ. Hinc particulæ aduerbiali Sicut rogaui te vt remanetes Ephesi, &c. quid respondeat. *Caietanus.*

Primæ igitur dubitationi varijs modis quidam satisfacere tentãt. Caietanus asserit non esse defectiuam locutionẽ, nec aliquid supplendum, sed in fine Capitis addi ab Apostolo respondentem particulam, nempè hoc præceptum quod mando tibi. Vt sit sensus: Sicut rogaui te, ita hoc præceptum commendo tibi. Cætera omnia ait esse per parenthesim legenda, ad explicandum necessitatem præcepti. Sed mihi dura, & intolerabilis videtur tanta parenthesis. Nec opus erat Timotheo familiari filio charissimo, & discipulo tanta explicatione præcepti, quia omnia verba Pauli tanquã amantissimi sui parentis, strictissima mandata accipiebat.

Solutio Caietani reijcitur

Secunda.

Deinde alij interpretantur καθως idẽ esse quod ὥτως; id est, sicut pro vita, vel in vt sit sensus: Sic rogaui te id est, ea lege, & pacto, vt remaneres Ephesi, vt denũtiares quibusdam, &c. Et sic nihil esset supplendum. Sed nullum video huius rei ex Scripturis exemplum produci.

Tertia magis solida. *2 Cor.5.*

Tertiò alij putant esse eclipsin Paulo cõsuetam, & familiarem: vt 2. Cor. 5. *Siue enim mente*, inquit, *excedimus* (vbi Græcè habetur insanimus) *Deo* scilicet excedimus: *Siue sobrij sumus* (vbi Græca habent, sani sumus mente) *vobis*, scilicet sobrij sumus. Et cap. 1. eiusdem epistolæ; *Siue tribulamur, pro vestra exhortatione* (scilicet tribulamur) siue consolamur, pro vestra consolatione (scilicet consolamur:) siue exhortamur, pro vestra exhortatione, & salute, scilicet exhortamur. Ita hoc loco: *Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi, cùm irem in Macedoniã*, scilicet maneto. Vel: Sicut te rogaui ita nunc te rogo, ita facis.

Suprà 1.

II. quæst. Sol.

Ad secundum, quando fuerit profectus Paulus in Macedoniã, priori Disputatione expeditum fuit. Ter enim constat ex Actis Apostolicis Paulũ in Macedoniam venisse, primò Act. 16. secundò Act. 19. tertiò Act. 20. quando videlicet præmissis comitibus suis in Troadem, ipse decreuit propter insidias sibi factas in Achaia nõ recto itinere cũ reliquis venire, sed rursus per viam Macedoniæ reuerti in Troada, vbi & socios consecutus est. Sed de hac re fusiùs dictum est superiùs.

De tempore profectionis Pauli in Macedoniam. *Actor. 16. Infra 19. Infrà 20.*

Ad III. dub

Tertio dubio respondemus: Verbum rogaui, Græcè est παρεκάλεσα id est, precatus sum; vel hortatus sum; vtrumq; enim significat, & vtrumq; etiam fecit, & blandissimo sermone & humili vsus est Episcopus coepiscopo. Et verisimile est Timotheum, vtpotè iuuenẽ, & aliquomodo pusillanimem, curã Episcopatus detrectasse, vt tantæ prouinciæ imparem, & maluisse Paulum sequi: quod cum lacrymis eum fecisse testatur Apostolus in secunda ad eum Epistola: *Desiderans*, inquit, *te videre; memor lacrymarum tuarum, vt gaudeo implear*. Rogat ergo, vt doceat; Episcopis non esse statim ad præcepta recurrendum, vbi adest promptum, & paratum obsequium, nec ad interminationẽ excommunicationis; nec alijs censuris ac pœnis premebat. Rogauit autem, vt tanquam Pontifex remaneret Ephesi loco sui, quod ipse absens præstare non poterat: & ad illud quod valebat, exigendum ab eis, non satis erat Epistola ad eos missa, quia plerumque literas absentium solent parui facere: idcò opus erat præsenti aliquo ministro, qui locũ Pauli sustineret. Et illud verbum Grecũ, προσμεῖναι, quod interpres Latinus vertit, remanere, residentiam Episcoporum in Ecclesijs suis, vt debitã ac necessariam ostendit, quocunq; de iure exigatur ab eis. Nã sicut Diuino iure præcipitur confessio peccatorum, sumptio Eucharistiæ, & ieiunium omnibus præscribitur, & Prælati iubentur pascere Ecclesiam suam: modus tamen confitendi, & Eucharistiæ sumendi, & ieiunij tempus, & modus ab Ecclesia determinatur, ita vt fiat ius canonicũ, Ecclesiasticum, siue Pontificium: ita etiã assidua residẽtia habet præceptum Canonicum, & Pontificium, & admittit interdum legitimas excusationes: Vt ire ad Synodum œcumenicam, venire ad Pontificẽ, vel ad Regem vocantem, accedere ad Episcopatum proximum à Pontifice commendatum, secedere etiam ad tempus ratione aëris infecti, vel infirmitatis propriæ arcendæ. Et ita modus residentiæ non potest dici iuris Diuini, sed Canonici, etsi pascere gregem, semper sit iuris Diuini. Paulus etiam Timotheum plerũque ad se accersiuit, & ad alias

Cur Paulus Timotheum rogauerit vt remaneret Ephesi, non iusserit.

2. Tim. 1.

Episcopi rogent potius, quã iubeant quando.

Timotheus cur debuerit Ephesi remanere.

Quo verbo Apostolus residentiã ostẽdat iuris esse diuini.

Residentia vt iuris sit Ecclesiastici, & Canonici.

Eccle-

Ecclesias à sua illum amandauit, & ita residentiam vt ius Canonicum tractauit.

In eam qui grauiter delinquant. Grauissimè tamen peccant, qui nulla idonea, & necessaria de caussa longè absunt ab gregibus suis; vt in aulis Principum degant,& oriuntur,vel ad Vrbem contendũt, vt ampliores,& maiores venentur dignitates. Vnde ait Alberstatensis Episcopus ante annos quingentos, scribens in illa Apostoli verba: *Primùm posuit Deus Apostolos in Ecclesia. Qui vice Christi positi sunt in Ecclesia, sicut ait Apostolus, Obsecramus per Christum, id est, vice Christi, reconciliamini Deo. Horum vice subrogati sunt Episcopi. Sed Apostoli ex praecepto Domini compellebantur transire de regno in regnum, Episcopi verò suis in Ecclesiis autoritate canonica residere iubetur ob vtilitatem sibi commissorum.* Hæc ille. Manus quoque summi Pontifices alligare nõ possumus, quin possit ad maiorem Ecclesiæ Dei vniuersalis vtilitatem insignes aliquos Episcopos ad se vocare, & illorum opera vel apud se, vel apud Principes alios, quamdiù opus fuerit, vti: quemadmodum Bernardus epistola ad Mediolanenses satis ostendit.

(Haymo in ca. 12. prima ad Cor sub fini. — 2. Cor. 5. — Romam Pontificis circa residentiam autoritas,& potestas. — B. Bernard. epist. 77.)

Timotheũ asserentium fuisse Ephesinũ Episcopum, argumenta. Hæc autem Tractatio de Residẽtia ponit, Timotheum Episcopũ extitisse Ephesinum: constat enim Timotheum promotum à B. Paulo, iuxta illud, *Admoneo te vt resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum*,&: Manus citò nemini imposueris, neq; communicaueris peccatis alienis. Idem etiam permulti testantur & veteres, & recentiores autores. Nam Diataxis Apostolica lib. 7. cap. 47. Timotheum Ephesi Episcopum à Paulo ordinatum docet: cui successit Ioannes à me Ioanne ordinatus. Idem tribuit illi Dorotheus, & Sophronius Ierosolymitanus in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum. Idem prorsus asserunt Theodoritus, OEcumenius, atque Theophylactus, qui postremus in procemio huius Epistolæ scribit: *Si autem quærant, cur non hos prius in omni sapientia perfecerit diuina, ac posteà Ecclesiis præfecerit, sed committens eis docendi munus, rursus illis scribat, ac perficiat; Discat ergo primùm, quòd nemo perfectus sit, etiamsi doctor fuerit, cùm & ipse in multis opus habeat institutione atque ductu à perfectioribus: maximè verò in Ecclesia primùm recens constituta haud facilè erat Episcopum omnia per verbũ ipsum efformare atque perficere.* Adde Chrysostomum, qui in Procemio huius Epistolæ hoc mouet dubium: *Verùm si quis, inquit, curiosè perquirat, quid sit cur Tito ac Timotheo tantum ex omni Discipulorum numero scribat, cùm Silas, & Lucas probati quoq; ac mirabili virtute praediti fuerint? Aut namque ipse, cùm scriberet: Lucas solus est mecum: sed & Clemens vnus ex comitibus eius fuisse colligitur, cùm de ipso scribat; Cum Clemente, & cæteris coadiutoribus meis. Non id quidem abre, aut incongruè facit. Cuius ergo rei gratia Tito ac Timotheo tantummodò scribit? Quod his iam Ecclesiæ gubernacula, curamq; tradiderat, illos verò secum adhuc circumducebat.* Ambrosius quoque in hoc verbum, Rogauit, ait, quòd Episcopum vt coepiscopus rogauit.

(2. Tim. 1. — 1. Tim. 5. — Clem. Rom. — Dorotheus Episc. — Sophron in li. de viris illust. tom. 1. operũ — D. Hieron. — Theodorit. part 2. — Oecum. — Theophylact. — B. Chrysost. tom. 4. — Tito ac Timotheo cur solis Paulus scripserit inter oẽs eius discipulos. — 2. Tim. 4. — Philip. 4. — B. Amb. to. 5.)

Prima ratio ad probandũ Timotheũ fuisse Episcopum. Præter Scripturas & Doctores possumus idem rationibus euincere, Timotheũ fuisse Episcopum. Primò, quia à Paulo cõfertur autoritas iudicandi de doctrina Euangelica, & de illis qui eam seruant, & de ijs qui attendunt fabulis, & genealogijs interminatis; quod proprium est Episcopi munus. II. ratio. Secundò, traditur forma eligendi ministros Ecclesiæ, & de conditionibus eorum, qui ad Episcopatus apicẽ promouendi sunt: quod nõ nisi à maiori potestate, vel saltem æquali in Ecclesia vnquàm factum fuit. III. ratio. Tertiò, datur potestas consecrandi: *Manus*, inquit, *citò nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis.* IV. ratio. Quartò, caussæ Episcoporum qui Presbyteri dicebantur, ad Timotheum deferũtur, de quibus: Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus: at Episcoporum causę seruatæ erant cognitione Summi Pontificis, vel Archiepiscopi: nam à tempore Concilij Tridentini moderationem quandam accepit illa potestas Archiepiscopi super Episcopos. V. ratio & postrema. Quintò; q; a iniuria videretur illata, & quidem grauis, Episcopo proprio Ephesiorũ, si vllus ante se extitisset promotus, & hæc ad alium ministrum, & non ad proprium Episcopũ scripta fuisset epistola: ergo ante Timotheum nullus extitit. Quare potuit esse ad tempus institutus Episcopus, nõ tamen addictus, vel affixus loco: vt Paulinus presbyteratũ acceptauit ab Episcopo Barcinonensi in Hispania, nõ ita tamen, vt affigeretur loco, & ciuitati Barcinonensi. Et hoc tãtùm euincere possunt rationes quas in priori Disputatione produxim⁹ ad probandum fuisse Episcopum; atque ob eam caussam non potuisse Apostolum vocare Timotheum ad alias Ecclesias visitandas, & vt ad se Romam vsque veniret. Potest etiam verum esse, quod à Ioanne Euangelista in exilium eunte relictus sit Episcopus, & in reditu ab exilio iam fuerit vita functus. Euangelistæ enim, & Doctores erant, & Pastores, sed non è cõtrario: Sicut Apostoli erant Euangelistæ, & Prophetæ, & Pastores, & Doctores.

(1. Tim. 5. — ibidem. — Causæ Episcoporũ quibus olim reseruati solitæ. — Qua lege Timotheus (vt & alij cõplures) fuerit Ephesi factus Episcopus.)

Ad quartum: Denunciare, est notum facere,& indicere cum præcepto,siue iubere.Et ita insinuat autoritatem illi donatam impediendi falsos prædicatores, & doctrinam nouam ferentes. Et rectè ait, quibusdam,scilicet signatis,& electis, & ab Ecclesia Catholica præcisis, partim à se ipsis, de quibus Iudas Apostolus:Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes; partim ab Episcopis per sententiam interdicentibus docẽdi munus, & eos excommunicantibus,& præcepto facto inferioribus, ne ad eum prædicãtem audiendum confluant.

Iudas.

Solutio quartę quęst.onis. Quid Denũtiare quibusdã ne aliter dicerent.

Expende ergo Apostolicam prudẽtiam. Ipse rogat Timotheum,ad obediendum alioqui alacrem, & promptum: vult rursus vt Timotheus cũ imperio & potestate arguat falsos magistros, ne aliter doceant, quod vno verbo Græcè exprimitur μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν,id est, ne aliud, vel aliter doceãt, hoc est diuersum, & peregrinum, siue contrarium tradant. Certè ad Galat.1. *Si quis*, inquit, *euangelizauerit vobis præter id quod accepistis anathema sit.* Sæpè enim, aliud, in Scripturis significat diuersum.Vt Actor.2. *Cæperunt loqui varijs linguis*, quod Græcè dicitur ἑτέραις γλώσσαις; & 1. Corint.14. *In alijs linguis, & labijs alijs loquar populo huic*, pro diuersis, & varijs. Ita hoc loco, aliter docere, est diuersum,seu contrarium tradere.

Quid aliter docere, primus sensus.

Galat.1.

Actor.2.

1.Cor.14.
Esai.28.

Si autem referatur ad modum, sensus est: Ne aliter prædicaretur Christus quàm est prædicandus, scilicet, addendo legem Moysi, & Circumcisionem, vt faciebant quidem Iudæi, vel adimẽdo, & subtrahendo, scilicet, aliquid de doctrina Euãgelica: quemadmodũ subtrahit, qui negat aliquẽ librum canonicum,aut aliquod sacramentum, aut dicit, Scripturã sufficere sine traditionibus,de quibus Apoc.2.dicitur:Non potes sustinere malos,& tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse,& non sunt,& inuenisti eos mendaces.Atq; hoc faciebant non tam conscientia ducti quàm zelo, & liuore, de quibus infrà dicitur: *Volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.*

Alter sensus.

Apoc.2.

1.Tim.1.
Docere quę prætermitta aliter videãtur.
1.Cor.2.

Docent etiam aliter quàm sit docẽdum, qui confidunt in persuasorijs humanæ sapientiæ verbis, aut ad fidem nostram comprobandam detorquent Poëtarum versus & fabulas, & Philosophorum dicta trahũt densiùs, & frequentiùs quàm par sit. Nam etsi liceat ex incircumcisis interdum aliquid in tabernaculum Domini adducere pro Fide nostra confirmanda: magis tamen,quę eiusmodi sunt,seruiunt ad reuincendos ex proprijs ipsorum inuentis,& dictis aduersarios: quemadmodum Paulus producto Arato Poëta Act.17. contra Athenienses,& Epimenide contra Cretenses Tit.1.& Menandro contra Corinthios,fecisse deprehenditur; quàm ad pondus aliquod autoritatis, & firmitatis nostris tribuendum. Et hoc est aliter docere. Sed sanè præstantior est prior sensus.

Seculares atque profanæ sacris atque diuinis quid tantùm conferant disciplinæ ac scientiæ.
Actor.17.
Tit.1.
1.Cor.15.

Potest & Græca vox interpretari: Ne alijs vterentur magistris, vt hoc præceptum ad populum,& inferiores pertineat,& non ad falsos doctores. Verùm hoc nõ quibusdam, sed omnibus Christianis erat denuntiandum; etsi re ipsa in idem tẽdat hic sensus. Nam cùm prohibentur magistri aliter docere, prohibetur simul ne populus eos audiat.

Tertius sensus verborũ Apostoli: Ne aliter docerent.

Quintum dubium soluimus dicendo, hoc quod ait de fabulis, & genealogijs interminatis, referendum esse secũdum Ambrosium, ad auditores; Chrysostomus verò ad doctores tantùm refert; Thomas verò ad vtrosq;. Et si reuerà magis ad doctores spectet,ne aliud,& aliter doceant. Nam sunt quidam, qui etsi impiam doctrinam apertè tradere non audeãt, ne se ipsos prodant;occultè tamen seminare illam nõ cessant, sperantes aliquando illam recipiendam; qui tamen vigilantia pastorali comprimendi sunt, de qua lege Augustini prudẽtem epistolam ad Sixtum 104. Hinc sanctissimè per Põtifices summos cautum est, ne libri Hæreticorum legantur.

Ad V.dubit. De nõ intendẽdo fabulis & genealogijs interminatis,hoc quibus præceptum conueniat.
Ambr.tom.5.
B. Chrysost. hom.1.10.4.
D. Thomas lect.2. 10.16.
Proprium hęreticorum, prauorumq; Doctorum.
B Aug to.2.

Per fabulas autem, & genealogias non puto accipiendas Poëtarum, & Gentilium fabulas innumeras, & arte compositas, vt Græci hęc interpretantur,de quibus B.Petrus dixit: *Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem, & præsentiam*: De quibus multa tùm Græci, tùm Latini scripserunt. Ex Græcis enim est Hesiodi Theogonia, ex Latinis Pyladis, & Boccatij generationes deorum; Varro quoque scripsit de selectis dijs, teste Augustino, & Cicero libr.3. de Natura deorum, & Ouidius in Metamorphosi; Diodori Siculi fabulosa Antiquorum gesta; Fornutus,seu secũdùm alios,Cornutus quidam de Dijs gẽtium,& Didymi Grammatici (quo nemo plura, aut vaniora scripsit) quatuor millia librorum,vt tradit Seneca Epistola 89.ad Lucilium: *In his libris*, inquit, *quæritur de patria Homeri, in his de Aeneæ matre vera, in his libidinosior fuerit Anacreon, an ebriosior: an Sapho publica fuerit; quæ erant dediscenda si scires.* Certè Tiberius Cæsar Imperator maximè affectus fuit ad fabulas Gentiliũ, vt in eius vita testatur Suetonius. Maximè, inquit, curauit notitiam histo-

Fabulis,& genealogijs interminatis Apostolus de quibus minimè loquatur.
2.Pet 1.

De fabulis & genealogijs qui scripserint Ethnicorum.
B. Aug.lib.7. de ciuit. Dei, cap.2.tom.5.

Sueton. c.70.

Quãtæ curæ fuerit Tiberio notitia historię secularis, teste Suetonio.

historiæ fabularis, vsque ad ineptias, & derisum. Nam & Grammaticos (quod genus hominum præcipuè, vt dixi, appetebat) eiusmodi ferè quæstiooibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ, quòd Achilli nomen inter virgines fuisset: quid Syrenes cantare sint solitæ, & quo primum die post excessum Augusti curiam intrauit; quasi pietati simul, ac religioni satisfacturus. Et Iuuenalis Satyr. 7. in fine.

Iuuenalis.

Nutricem Anchisæ, nomen, patriamq́; nouercæ
Archemori, dicat quot Acestes vixerit annos, &c.

Genealogiæ quid interminatæ Manichęis ineptissimè, ac falsissimè.

Tertull. inter mediũ, circiter & init. libri. to 1. circa medium.

B. Aug lib. 2. contra aduersarium legis, & Propheta. c 1. & alibi to. 6. à medio.

Galat 4.

Genes. 16.

Infrà 21.

Per genealogias autem interminatas, vel infinitas, vt Ambrosius legit, vel indeterminabiles, vt vertit Tertullianus libro primo in Marcionem, Manichæi intelligebant illas scriptas in veteri Testamento. Sed occurrit Augustinus, quòd Paulus vtitur historijs veteris Testamenti. Nam ad Galatas Capite quarto ait: *Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera*, & similiter vtitur Romanorum nono, Hebræorum vodecimo, primo Corinthiorum decimo, & Actorum Capite decimotertio: & nihil anile, vel fabulosum in Scripturis continetur. Non ergo de genealogijs in veteri lege cõtentis loquitur, neque de ipso veteri Testamento, quod à Deo prodiuit, & præcursio quædam est, & isagoge ad Christum ducens tanquàm pædagogus. Euangelistæ quoque genealogiam Christi diligentissimè sunt persecuti; quæ plena est doctrina, & mysterijs. Nec est verisimile Deum contignasse Iudæis genealogias, quæ magis quæstiones quàm ædificationem præstarent, cùm scriptum sit: *Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia.*

Vetus vnde prodierit Testamentum: finis eiusdẽ.

Galat. 3.

Esai. 48.

Prim⁹ sensus Patrum de genealogijs interminatis quænã sint.

D. Aug. ibid.

B. Chrys. ho. præscripta.

Sed Chrysostomus, & Augustinus de genealogijs quæ extra Scripturam sunt, hunc locum accipiunt, quibus summoperè Iudæi dediti erant: partim vt nobiles, & Sanctorum filij haberentur, vt ita in carnis, & stemmatum progenie gloriarentur. Has ergo quæ extra Scripturas sunt, persequitur Paulus quasi inutiles, & non ædificantes, sed homines inflantes, & in tumorem erigentes.

Iudæorum genealogiæ interminatæ quo duplici ex fonte manauerint.

Erant inter Iudæos genealogiæ duæ; vna ex Eua, ex qua homines progeniti; altera ex alia vxore, ex qua dæmooes progenuit Adam, in quibus multiplicant, & texunt infinitas genealogias. Et has, & alias similes nugas persequitur, traditiones, & deuteroses, de quibus ad Titum 1. *Non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium se a veritate*, & Cap. 4.

Tit. 1.

1. Tim 4.

D. Chrys ho. 12. non procul à princ.

huius Epistolæ, *Ineptas autem, & aniles fabulas deuita*; per quas Chrysostomus intelligit Iudaicas.

¶ Non est reijcienda expositio Nicolai Lyrensis, qui interpretatur de geoealogijs, quas falsò genealogizabant Iudæi, vt probarent per illas, Christum Iesum non potuisse descendere ab Abraham, & Dauid; vt ita negarent illum non fuisse Messiam. Quæ expositio videtur à Theodorito insinuari. Et ita posset extendi ad omnem doctrinam falsam, & perniciosa Iudæorum, qui dicebant, non satis esse CHRISTVM ad iustificationem, & salutem, nisi addantur illi legis cæremoniæ.

Altera sentẽtia, Nicolai scilicet, Lyrani, non contemnenda.

B. Theodor. part. 2.

Vocat illas genealogias, infinitas, siue interminatas, quia ante Christi aduentum, vt docet Rupertus Tuitiensis, ad aliquid vtiles erant, nempè ad agnoscendum de qua quisque esset tribu, ne confunderentur vnius tribus possessiones cum alterius. Deinde ad accipiendum Sacerdotes de familia Aaron, & Leuitas, & ministros de Tribu Leui ad ministerium templi: quia ex alia tribu nemo poterat esse præsto altari, vt ad Hebræos capite septimo docet Paulus. Denique ad agnoscendam Dei fidelitatem in verbis suis, qui filium suum Messiam ex illustri Dauidis familia suo tempore oriturum promiserat; vt fidem suam liberaret, præstando, quod in se receperat: idque duo Euangelistæ duas genealogias recensentes confirmarunt. Cæterùm vbi Christus aduenit, & morte sua mortem legi Moysis intulit, redditæ sunt infinitæ, id est, siue aliquo booo fine, quia iam completæ sunt, & non adferunt vllum bonum finem discentibus, neque habent certam aliquam, aut infinitam Spiritus sancti significationem, qualem habent omnes, quæ in Scripturis continentur, sed præsertim illæ Euangelistarum Matthæi, & Lucæ. Cæteræ verò quæstiones præstant, id est contentiones, & disceptationes leuissimas, quæ ad charitatẽ potiùs soluendam, & superbiam hominum alendam faciunt, quàm ad ædificationem fidei, vel progressum in pietate. Neque puto veram lectionem eorum, qui loco οἰκοδομίας, id est, ædificationis, legunt οἰκονομίας, id est, dispensationis: quæ significatio ad rem esse non videtur.

Genealogias Apostolus cur vocet interminatas.

Rupert. in fine libri primi in Matth.

Hebr. 7.

Quã fidelis Deus in verbis suis.

Matth. 1. & seq.

Luc. 3 & seq.

Iudæorum genealogiæ quomodo infinitæ.

Improbatur hæc lectio: Quæ (scilicet genealogiæ) quæstionem magis præstat, quã dispensationem, pro, ædificationẽ.

Quòd si Iudæorum fabulæ, & genealogię refelluntur, multò magis licebit confutare fabulas Gentilium, θεογονίας, siue deorum genealogias; de quibus Hesiodus scripsit, & Boccatius. Similiter etiam dehortari licebit ab his quæstionibus, & disputatiooibus, etiam in Scripturis, & Sacra

Fabulas & genealogias quas maximè intelligamus prohibitas.

Theologia contentis, quæ nihil adferunt vtilitatis, siue hoc modo, siue illo sentias. In quibusdam tamen, etiam nondum definitis, licet interdum disceptare, quò maiorem de Scripturis lucem accipiamus. Videtur autem B. Ignatius epistol. ad Magnesianos, hunc Pauli locum secutus scripsisse: *Nolite errare in aliena gloria, neque intendatis fabulis & genealogijs interminatis, & Iudaicis inflationibus.* Vocat autem genealogias ἑτεροδοξίας, id est, alienas glorias. Nam vt quidam dixit, *Qui genus laudat suum, aliena laudat.* Et alter.

B. Ignat. epist. 3.

Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Ouid. lib. Metam.

Quanquàm quidam verterit, Ne patiamini vos seduci alijs opinionibus, sed præstat prior lectio.

Illud admirandum, censorem mundi Erasmum quæstionem de Immaculatæ Virginis cōceptione reposuisse inter genealogias interminatas. ¶ Simili modo nō est admodū contentiosè disputandum de incertis Sanctorum gestis, & historijs, in quibus parum est ædificationis, & multa risus occasio: vt, quis præstet alteri, Ioannes Baptista Ioanni Euangelistæ, an è contrario.

Quęstiones quas cuā vocate ausus sit impendens Erasmus genealogias interminatas.

Sextum dubium soluendum. Cum aduersatiua dixit: *Finis autem præcepti est charitas*, quæ vim habet corrigendi. Vt sensus sit: Non tantùm fabulæ, & genealogiæ non præstant Dei ædificationem quę est in fide, sed etiam vel, quinimò, nec ad legis Moysis finem, vel scopum quicquam faciunt: quia finis, id est, complementum præcepti, id est, legis per Synecdochen, est charitas Dei, & Proximi: reliqua omnia præcepta sunt explicationes, & cōclusiones inde deriuatæ. Ideo dictum est: *In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Prophetæ.* Et; *Qui diligit Proximum, legem impleuit*; &, *Plenitudo legis, est dilectio.* Augustinus etiam libro De doctrina Christ. *Homo*, inquit, *fide, spe, & charitate subnixus, eaq; inconcussè retinens, non indiget Scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hac tria etiam in solitudine sine codicibus viuunt.* Idem in tractat. de laudibus charitatis: *Ille tenet & quod latet, & quod patet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.*

Ad 6. dub. De sensu huius dicti: Finis autem præcepti, est charitas.

Matth. 22. Rom. 13. Ibidem 10. B. Aug. li. 1. c. 20. to 3. init. Fides, Spes, Charitas illuminant teste Augustino. Idem.

Retundit ergo superstitionem, & improbitatem Iudæorum, qui gloriabantur in lege, & mandatis, ignorātes quòd lex ad charitatem pręcessit tanquàm ad verum finem, vt per legem facientem nos agnoscere peccatum, in quo sumus, supplices pro medicamēto Deum imploraremus, & moueretur ipse ad sanandam naturā nostram, & perduceremur ad charitatem, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris. Finis autem nomen & id designat, ad quod cætera referuntur, quomodo Philosophi de fine loquuntur. Significat quoque consummationem, siue plenitudinem. Et vtraque significatio congruit charitati in hoc loco. Et in voce præcepti agnoscimus tropum, vt accipiatur pro vniuersa lege, & omnibus præceptis eius. Est enim lex præceptorum, & factorum præcipiens, sed non adiuuans ad faciendum, quia scripta in lapidibus. Charitas autem non debet esse qualiscunque, sed quæ oriatur de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta.

Finis legis, siue præcepti cur charitas à Paulo nominata. Rom. 3.

Infrà 5. Charitas, finis legis duplicitet.

Rom. 3. 2. Cor. 3. Cor purum quodnam Augustino.

Quæ verba interpretatur Augustinus, vt cor purum sit vacuum omni cupiditate, & vitioso amore sui: vt nihil aliud diligatur, quàm quod diligendum sit. Deinde conscientia bona illa est, quæ nullius criminis sibi conscia est, quæq; spem concipit æternorum bonorum. Ille enim se ad id quod diligit, & credit, se peruenturum sperat, cui malæ conscientię nullus est scrupulus, cùm scriptum sit: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*; &, *Conscientia mille testes*: & alius Ethnicus:

B. Aug. lib. 1. de doctrin. Christ. c. 40. & vlt. Conscientia eadem quæ bona.

2. Cor. 1.

—— Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Horat. lib. 1. epist. 1 post med.

Tertiò addit: *Fide non ficta.* Id est, Quæ caret mendacio, siue hypocrisi, & quæ ex animo creditur in Iesum. Atque hoc dictum est propter Iudæos, qui fidem simulabant; vt à fide alios auerterent. Atque hoc tertium membrum proprium est reuelatæ gratiæ, reliqua duo legis sunt Naturæ, atque ob eam causam præcedunt fidem non fictam.

Quæ fides non ficta.

Sequitur: *A quibus quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis Doctores.* Id est, Declinantes à corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta; vel à Fide, Spe, & Charitate, quæ finis sunt legis. Verbum, aberrantes, Grçcè est ἀςοχήσαντες, quod ppriè significat ab scopo aberrantes, metaphora sumpta à iaculatoribus, hoc est, vel scopum legis nesciētes, vel eum notum non curantes, cùm commendant legem, & Prophetas, & eos opponunt Christo. Qui enim finem non coniectant, proculdubiò enanescunt, & cōuertuntur in vaniloquiū. Vaniloquium vocat quod prius fabulas, & genealogias dixerat. Grçcè vocat εἰς ματαιολογίαν, id est, inane, & futile studium. Cauendum ergo nobis cōsectantibus Theologiam, ne in matæologiam incidamus, dum in lectione Sacrarum literarum non hoc primò quærimus, vt ædificemur fide, & inflammemur charitate, & transforme-

A quib⁹ quidam aberrantes conuersi sint in vaniloquium.

Quid sit vaniloquium: & quid primò sacrarum exigat lectio Scripturarū.

mur in Christum, sed nomen tantùm, & opinionem scientiæ, & famam disputandi conquirimus.

Quinā vellēt esse legis doctores, Apostolo.

Matth. 23.

Volentes esse legis Doctores. Id est: Vendicantes sibi legis peritiam, & ambientes titulum magisterij, cùm sint legis imperiti, peccantq; contra Christi præceptum, Nolite vocari Rabbi. Velle enim vocari, peccatum est, cum fama, & honor proprius principaliter intenditur, maximè cùm idoneæ partes, & quæ tanto Doctoratus munere debentur, nō respondent. Hieronymus in Abdiam super illud, *Superbia cordis tui extulit te: Quis enim,* inquit, *Hæreticorum non in superbiam extollitur, Ecclesiæ simplicitatem paruipendens; & fidem, imperitiam reputans?*

Hier. tom. 6.

Pseudo Iudæi quomodo intelligant, neq; de quibus loquuntur, neq; de quibus affirmant.

Deut. 6.

Deinde subdit: *Non intelligentes, neque quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant.* Id est: Neque principia suę doctrinæ, neque conclusiones, neque quæstiones, neque probationes. Docebant enim seruādam circumcisionem, ignorantes veram Spiritus circumcisionem. Negabant Trinitatem, co quòd Dominus dixisset: *Audi Israël, Dominus Deus noster, Deus vnus est:* in quibus tamen verbis implicitè continentur Trinitas Personarum in vnitate essentię. Negauit Christum venisse in carne, quia nondum venit Helias: Ignorantes miseri verum Heliam fuisse Ioannem præcursorem Domini, nec intelligūt vaticinia Prophetarum, quæ pro suo errore tuēdo ex Scripturis depromūt, nec nouerunt legis cæremonias vsque ad Christum tantùm esse seruandas, vt tradunt Chrysostomus, & Ambrosius, sicut & Paulus ad Galatas dixit: *Euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini: à gratia excidistis.* Objicit Theophylactus, *Si ex ignorantia peccarunt, non merentur condemnationem.* Et respondet: *Haudquaquàm: nam à cupiditate regnandi ea est ignorātia, tùm ex eo quòd charitatem non contineant. Volentes enim esse,* inquit, *legislatores, legisq; doctores, ignorant: proinde ignorantiæ istius sibi sunt autores.*

Matth 17.
Verus Helias quis Christi testimonio, legis ritus quousque duraturi.
B. Chrysost. hom. 2.
B. Ambr. hoc loco.
Galat. 5.
Theophylact.

Septimæ solutio dubit.

Lex vt bona, quā suo Christus aduentu abrogauit, & abstulit!

Ad septimum, quo dubitatum fuit, quis modò legis vsus bonus esse posset, cùm iam sit impleta, imò etiam extincta atque abrogata: Respondemus, Paulum antipophora vti, & soluere tacitam obiectionem, veluti argumentans in Iudæos, qui pro legis gloria, & stabilitate pugnabant. Quasi dicat, Apostolus: Sint illi non intelligentes, neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant: nos verò scimus, & admittimus legē Moysis à Deo profectam, nonnisi bonam esse, si tamen ad finem, & vsum rectum referatur. Non enim damno, quòd vacent legi, illamque commendent, sed quòd non rectè illi incumbant, nec præcipuum eius finem, & scopum, qui est charitas ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, rectè coniectent. Et vt alio loco ait: *Non coronabitur quis nisi legitimè certauerit,* id est, iuxta legis ipsius tenorem, & finem. Ita lex bona est omni legitimè ea vtenti, vt cognoscat se per eam peccatorem, & egentem Dei misericordia, & pro ea efflagitanda ad Deum accurrat, & ita impetrato Spiritu charitatis, fiat eius obseruator. Estq; sermo de lege Moysis, quæ iustitiam iudicabat, non faciebat; nō autem de Euangelica, quæ illam implet. Nam quo in statu essent Iudæi, non autem in quo nunc sint Christiani, Apostolo sermo est.

2. Tim. 2.
Quid legitimè certare.

Bona quæ lex hic dicatur, vetus, an noua, & Euangelica.

Et ostendit, eos, quibus lata est lex, vt saltem timore tunc ab exteriori legis transgressione arcerentur, vt adueniente charitate etiam exteriùs, & interiùs seruaretur. Neminem enim iustum lex illa prisca reperit, noua nemini, nisi Christo fide insito ponitur. Qui enim Christi fidem nō suscipit, extra legem ipsius est. Lege vtitur legitimè, quisquis ea vtitur ad eum finem, ad quem à Deo data est, id est, qui vtitur lege Moysis, vt pædagogo ducente ad Christum, vt ait Theophylactus. Lex enim cùm non possit nos rectè ducere, ac iustificare, ad Christum remittit, atque hic est ipsius scopus. Lege etiam legitimè vtitur, qui Christum præfert legi, vt ait Theodoritus. Adde etiam verba Chrysostomi: Cùm legis, inquit, destinatio sit iustificare hominem, neq; id possit; ad eum transmittere studet, qui potest. Et August. lib. de spiritu, & lit. Lex quidem hoc ipso quod iubendo, & minando, & neminem iustificando satis indicat, dono Dei iustificari hominem per adiutorium Spiritus. Denique lege non vtitur legitimè, qui codicem tantùm obseruat, & non id, quod intus est, reconditum. Vt si quis in bello vagina pro gladio vteretur, & nucis testam pro interiori ipso nucleo edere vellet.

Lege vtatur qui legitimè.

Galat. 3.
Theophylact.

B. Theodor. part. 2.
D. Chrysost. hom. 2.
B. Aug. c. 9. ante med.

Vtatur quis lege non legitimè.

Octauæ dub. solut.
De eo quod lex dicitur non esse iusto posita.
Galat. 3.

Ad octauum dubium explicandum, quomodo, scilicet, lex iusto non sit posita, dicendum est, hoc ante omnia notum esse Iudæis oportuisse, vt legitimè vti lege possent, quòd lex præcedit iustitiam. Vnde Galat. 3. dicitur: *Lex non est ex fide:* nam data est, vt boni & iusti fierent per eius obseruantiam, & non fuit iusto lata, vt sic operaretur ex lege, quod illi erat impossibile: Apostolus enim requirit ad legitimum vsum legis, vt quis nouerit quòd lex non sit necessaria iusto, sed iniusto, vt per eam intelligat se peccatorē, & sub peccato premi: quia erat in lapide scripta, sed indigebat fide, & charitate. Et hæc est differentia legis,

Lege vt quis legitimè vtatur, quid opus sit.
2. Cor. 3.
Exod. 15.

& Euangelij, quòd illa dictat iustitiam, hoc autem etiam facit, iuxta illud: *Lex Domini immaculata connertens animas.*

Psalm. 10.

Argues; Num ergo, ex quo venit Fides, & Spiritus, lex est ampliùs necessaria? Dicēdum, legem ipsam esse sanè superfluam. Superfluus enim est equus, cum eo quo quis tendebat; iam peruenerit, & necessarius non est pædagogus minis ac flagellis territans, ei, qui iam eruditus est. ¶ Et intellige propriè legem, id est, cæremonias, & iudicia; quia Decalogus, & moralia ante legem fuerunt, vel etiam si quis decalogum comprehendat, & obseruet quis ex lege, & viribus liberi arbitrij. Abutitur verò lege, qui per eam terret iustum, vel miuas eius, & securitatem docet ad iustos pertinere. Nam dicebant Iudæi, scriptum est; *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea:* &, *Nisi circumcidamini secundùm morem Moysi, non potestis saluari.* Et Epiphanius in Hæresim Quartadecimanorum, qui Iudaizantium erant reliquiæ, asserit, eos produxisse ex libro Moysi: *Maledictus qui non facit die decimaquarta mensis Pascha.* Et Polycrates huius hæresis defensor, respōdebat Victori Pontifici Romano: *Obedire oportet magis Deo, quàm hominibus*, teste Eusebio Cæsariensi. ¶ Contra quos Apostolus assumit illud, legem non poni iusto. Qui per se iustus est, non operatur metu & timore legis, sed spontè, & Spiritu sancto impulsus. Sed iniusti indigent lege minante, & extorquente legis obseruantiam. Vnde probat iam per Christum iustificatos, & sanctificatos, & Spiritu adoptionis refertos, legis calcari non indigere. Et vt ipse Paulus alibi scripsit: *Lex Spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, & mortis*; & ad Galat. *Ego per legem legi mortuus sum:* rursus, *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege*; & infrà, *Aduersus huiusmodi* (scilicet, homines habentes fructus Spiritus) *non est lex.* Ita nunc ait: Iusto lex non est posita. Rectè B. Thomas interpretatur, Posita, id est, imposita, sicut onus: qa habitus eorum interior inclinat eos ad hoc ad quod lex: & ideo non est onus eis. Et hoc accepit Thomas à Beato Augustino, qui ad Galat. 2. vrget verbum illud, *Posita Deo, inquit, viuit, qui sub Deo est, legi autem, qui sub lege est. Sub lege autem viuit, in quantū quisque peccator est; id est, in quantum à vetere homine non est mutatus: sua enim vita viuit, & ideo lex supra illum est: quia qui eam non implet, infra illam est: nam iusto lex posita non est, id est, imposita, vt supra illum sit: in illa est enim potius, quàm sub illa; quia non sua vita viuit, cui coërcenda lex imponitur.* Similia docet B. Bernardus in epistola ad Carthusianos & Guidonem Abbatem, cuius ne prolixior sim, verba nō profero: tu, si vis, locum bone lector consule; laboris non pœnitebit. Idem August. in Psalm. 118. concione 11. *Lex iusto non est posita, eo scilicet modo, quo est posita populo contumaci in tabulis lapideis, sed in mente, & in cordibus.* Interpretatur prætereà hunc locum egregiè idem B. Augustin. cap. 10. de Spiritu, & litera: *Iusto enim, inquit, lex nō posita, quæ tamen bona est, si quis ea legitimè vtatur. Hæc duo Apostolus velut inter se contraria connectens, monet, mouetq; lectorem ad perscrutandam quæstionem, atque soluendam. Quomodo enim bona est lex, si quis ea legitimè vtatur, si etiam quod sequitur, verum est: Sciens hoc, quia iusto lex non est posita? Nam quis legitimè vtitur lege nisi iustus? At ei non est posita, sed iniusto. An & iniustus vt iustificetur, id est, vt iustus fiat, legitimè lege vti debet, qua tanquàm pædagogo perducatur ad gratiam, per quam solam quod lex iubet, possit implere: per ipsam quippe iustificatur gratis, id est, nullo operum suorum præcedentibus meritis; Alioquin gratia iam non est gratia quādoquidem ideo datur, non quia bona opera fecimus, sed vt ea facere valeamus: id est, Non quia legem impleuimus, sed vt legem implere possimus: Ille etenim dixit: Non veni soluere legem, sed implere. De quo dictum est: Vidimus gloriam eius, gloriam tāquàm Vnigeniti à Patre, plenum gratia, & veritate. Hæc est gloria, de qua dictum est: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Et hæc est gratia Dei, de qua continuò dicit: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Iniustus ergo legitime lege vtitur, vt iustus fiat: quòd cùm factus fuerit, ea iam non vtatur, tanquàm vehiculo, cùm peruenerit: vel potiùs vt supradicta similitudine Apostoli vtar, tanquàm pædagogo, cum eruditus fuerit. Quomodo enim iusto lex non est posita, si & iusto est necessaria, non qua iniustus ad iustificantem gratiam perducatur, sed qua legitimè iam iustus vtatur? An fortè, imò verò non fortè, sed certè sic legitimè vtatur lege iam iustus, cum eam terrendis ponit iniustis, vt cum & in ipsis cœperit insolita cōcupiscentiæ morbus incentiuo prohibitionis cumulo preuaricationis augeri, cōfugiant per fidem ad iustificantem gratiam, & per donum Spiritus suauitate iustitiæ delectati, pœnam literæ minantis euadant. Ita non erunt contraria, neque inter se dissonabunt, vt etiam iustus bona lege legitimè vtatur, & tamen iusto lex posita non sit. Non enim ex ea iustificatus est, sed ex lege fidei, qua credidit nullo modo posse sua infirmitati ad implenda ea, quæ lex factorum iuberet nisi diuina gratia subueniri.* Hæc magnum Ecclesiæ lumen Augustinus.

Etsi verò lex iusto non sit posita; Scriptura tamen legis Veteris, & Prophetarum oracu-

---

Margin notes (left): *Galat. 3.* An opus lege sit Moysi, Christiano. — Quæ lex iusto non est posita. — *Deut. 27. Galat. 3. Actor. 15.* — *B. Epipha. in Hæresim 50. Tessare sca decatitarum, in princ.* — *Euseb. lib. 5. cap. 24. Act. 5.* Lex iusto quæ nō est posita, sed iniustis. — *Rom. 8. Galat. 2. Infrà 5. Ibidem 23.* Quid legem non esse iusto positam, secundùm Thomam. — *B. Thom. lect. 3. to. 16. D. Aug. sub fin. expositio. nis, tom. 4. circa fin.* — *B. Bernar.*

Margin notes (right): *Idem tom. 8. Exod. 32. 2. Cor. 3. Idem tom. 3. procul à med.* — *Galat. 3.* — *Rom. 11.* Gratia Dei cur nobis necessaria, non lex Moysi. *Matth. 5.* — *Ioan. 1. Rom. 3.* — *Ibidem 5.* — Qualis lex vetus Augustino, qualis Paulo. — *Rom. 3.* — Scriptura legis Veteris, & vaticinia

Prophetarũ cur nobis necessaria.

oracula sunt nobis necessaria, quia testificantur de Christo, & in illis pręceptis, & ceremonijs inclusum intus Euangelium reseratur ad fidei confirmationem, quod est benè, & legitimè vti lege.

Si lex iusto nõ est posita quid Decalogum obseruamus.

B. Aug. lib 3. contra 2 ep. Pelag. cap. 4. to. 7.
Ierem 31.
Heb. 8.
Ezech 36.
Idem to. 6.

Dices; Nonne ad salutem necessaria est, obseruantia Decalogi modò, & quæcunque moralia sunt in lege Mosis expressa, vt etiam docet Augustinus, & per Ieremiã prædixit Dominus: *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam:* & per Ezechielem; *Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri: & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini?* Respondet Augustinus libr. 15. contra Faustum, cap. 8. in principio: *Et quia ideò subintrauit, vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, super abundauit gratia: nec ideò tamen eandem legem peccatum vocat, quia sine gratia non viuificat: auget enim potius reatum præuaricatione addita: Vbi enim lex non est, nec præuaricatio: & ideò per se ipsam cum sola litera est, sine spiritu, id est, lex sine gratia, tantummodò reos facit: sed proponit sibi, quod putare minus intelligentes possent, & aperit quid dicat, cum ait: Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione itaque accepta, peccatum per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, factum est mihi mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem.* Hæc ibi. Vbi meminit præcepti moralis in Decalogo contenti,

Rom. 5.
Supra 4.
Infrà 7. & seq
Exod. 20.

Quid opera legis, & iustitia legis Apostolo, & ipsa lex hoc loco significent.

Sicut igitur apud Paulum opera legis, & iustitia quæ ex lege est, vocantur illa, quę præstantur, & habentur ex sola scientia legis, non ex fide, & Spiritu Christi; sic hoc loco accipit legem, prout exclusa est à lege charitatis, & à fide Mediatoris, & à Spiritu sancto, quem dat Christus. Nam ipse ad Romanos 9. ait: *Israel sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Ita 2. Corinth. 3. litera occidens opponitur Spiritui viuificanti; & 1. Corinth. 8. scientiam opponit charitati, dum ait: *Scientia inflat, charitas ædificat:* Non quod scientia peccatum sit, cùm ante dixerit: *Scimus quia omnes scientiam habemus:* nunquid ergò habebat ipse quo inflaretur? Nequaquam: quia cum charitate non solum non inflat, sed etiam firmat.

Rom 9.
2. Cor. 3.
1. Cor. 8.

Scientia quomodo inflet.

Dæmonacis philosophi, huic Aposto-

Dixit hoc idem Dæmonax philosophus, teste Luciano. & audiente, ad Iuris peritũ, periculũ esse ne leges inutiles essent, & superuacuæ, quodq; nec bonis, nec malis rogentur: etenim illi legibus non egent, hi per easdem nihilo fiunt meliores. Ita Theodoritus ait, superuacaneã esse legem ijs, qui natura quæ legis sunt faciunt, id est iustis & Euangelicis viris.

lico: Lex iusto nõ est posita, persimile dictum.
Rom 2.
Theod. par. 2.

Expende etiam, prius Apostolum in plurali dixisse, Scimus quia bona est lex: vt comprehenderet secum omnes Iudæos. Cùm verò subdit: *Si quis ea legitimè vtatur, sciens hoc, quia iusto non est lex posita:* in singulari dixit Græcè, & in emendatis Latinis codicibus, Sciens: quia loquitur de illo, qui lege nouit legitimè vti: nam tales rari, & pauci sunt, & per Christum iam iustificati.

Quid hęc pluralis ad singularẽ numeri transitio sibi velit: Scimus quia bona est lex sed si quis ea legitimè vtatur.

Quòd verò Hæretici argumentantur ex hoc loco, Christianos, vtpotè baptizatos, & iustificatos, ad legem Decalogi, vel ad alia præcepta non adstringi: magnopere hallucinantur. Nam duo sunt legis officia, alterum est, timore, & supplicijs cogere homines ad sui obseruantiam. Et quia tales sunt iniusti; propterea ait: *Lex iusto non est posita.* Alterum legis officium est instruere, & dirigere homines in viam iustitiæ, & Diuinæ voluntatis significationem præbere. Et quantum ad hoc non tantùm iniustis, sed etiam iustis latæ sunt leges diuinæ, vt primis parentibus, & Apostolis per Christum renatis, imò etiam ipsi Christo, qui fons est totius iustitiæ: *Factum*, inquit Apostolus, *sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret.*

Exod. 20. & seq.

Duplex legis officium.

Gen. 2.
Gal. 4.

Huius igitur sententiæ Apostolicæ singulare exemplum habemus in verbis Christi apud Matthæum: Non veni, inquit, vocare iustos, sed peccatores, & supplendum est ex Luca, ad pœnitentiam: nam iusti pœnitentia non indigent. Venit tamen vocare iustos ad æternam suam gloriam, & ad remuneranda officia, & obsequia sibi à iustis impensa.

Quã cõsentiẽs illi Christi hęc Pauli doctrina dicẽtis legẽ nõ esse positã iusto

Matth. 9.
Luc. 5.

Brentius Hæreticus in Confessione sua apertè contra hunc Apostoli locum docet, legem positam omnibus iustis, & iniustis, ipsamque testificari de iustitia homines, & de ira Dei aduersus transgressores. secundùm illud: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea:* & sæpè in multis iustos offendere, & carne concupiscente contra Spiritum, non perficere iustitiam. Quod est dicere, legem occidere cum Spiritu, sicut sine Spiritu. Sed non vidit hic homo, iustos seruare legem, iuxta illud; *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt,* Et infra:

In dictũ [sic] Brentij, vt si vocat cum suis Pauli in Theologi: Lex est iniusto, iustr.
Deut. 27.
Galat 3.
Iacob. 3.

Iustos seruare legem.
Rom 2.

Ibidem 26. Infrà 8.

Si igitur præputium iustitias legis custodiat, &c. Rursus: *Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.*

Ezech. 36.

Et pars vna Noui Testamenti est apud Prophetam; *Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.*

Legẽ seruantes promereti vitã æternam. Matth. 19.

Non vidit etiam hic sciolus, legem seruantibus promitti vitam æternam: legem quoque mortem non minari nisi in præceptorum transgressores, vt hic dicitur, sed iniustis, & non subditis, impijs, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis.

Rom. 5.

Ad Roman. etiam 5. docet nos non amplius esse impios, & peccatores, ac Dei inimicos, vt antea, sed iam reconciliatos.

Infrà 8. Iustos ob leuia peccata gratiam Dei nõ amittere.

Et capite octauo solutos esse à lege mortis. Nec modica, & leuia peccata à iustitia deturbant: sicut nec natura habet, vt ob modicum vulnus homo moriatur. Differentia ergò eorum peccatorum quæ iusti habent, & eorum quæ damnationi obnoxios reddunt, ostendit verè iustos esse, & Dei amicos non propter leuia peccata iustitiam amittere.

Lex quibus est posita nõ subditis. Amb. 10. 5.

Et per non subditos, intellige non subdi volentes. Ambrosius legit, inobsequentib. non ferentibus imperium, Græcè dicitur ἀνυποτάκτοις. Contaminatos, vocat prosanos, qui rebus sacris aduersantur.

Plagiarij qui propriè.

Plagiarij sunt Ανδραποδισταῖς, ad literam mancipifures, qui scilicet aliena mancipia furto subducunt, vt eos alibi vendant. Non autem Plagiarius significat eum, qui plagas infert alteri, vt quidam ex nostris dixerunt: sicut Abigei dicuntur, qui aliena iumenta furantur: Sacrilegi, qui sacra, vel de loco sacro surripiunt. Peculatores, qui Principis fiscum expilant.

Legem Apostolus cur asserat esse positam etiam fornicarijs.

Et nota cum matricidis, & parricidis, & masculorum concubitoribus annumerari fornicarios; vt intelligas simplicem fornicationem crimen esse à Paulo positũ cum grauissimis flagitijs. Estq; vagus concubitus soluti cum soluta, qua tantùm propriè in viduarum, meretricum, vel concubinarum vsu cõsistit. Estq; peccatum, quia est contra bonum prolis procreandæ, & procreatæ educationem, & institutionem, ad quæ hominis vt naturalis, ita necessaria est viri cum determinata muliere diuturna & non ad modicum tempus commansio, & ad commanendum obligatio, quam matrimonium vocamus.

Martini cuiusdã de Magistris, refellitur opinio de fornicatione.

Vnde venit Martini de Magistris opinio refutanda, qui libro de Temperantia septimo, quæstione 2. scripsit, fateri se, fornicationem simplicem esse peccatum mortale; oppositum tamen credere, non esse hæreticum: ad cuius argumenta respondit egregiè Caietanus pro Thoma.

Caiet. 2 2 q. 154 art. 2. 10. 11. part. 2.

Et concludens ait: *Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum Euangelium gloriæ beati Dei.*

Vitia quę excludant à regno cęlesti, aduersantia sanę doctrinæ. Tit. 1.

Generaliter complectitur omnia vitia, quę hominem à regno Dei separant: vt sunt odia, inuidia, comessationes, ebrietates, quæ dicuntur aduersari malæ doctrinæ, id est, impedire effectum, sanæ doctrinæ: quæ est secundum Euangelium, quod est factis fidem negare.

Quod sanæ doctrinæ aduersetur nobis fugiendũ Ambrosio.

Ambrosius intelligit vnum speciale vitium notari, quòd sacræ doctrinæ aduersaturi quale erat pseudapostolorum & Iudæorum, qui sanam doctrinam Euangelij admistione legis contaminabant. Et de his hactenus.

DISPVTATIO III.

In illa verba: *Gratias ago ei, qui me confortauit in Christo Iesu Domino nostro: quia fidelem me existimauit, ponens in ministerio. Qui prius blasphemus fui, & persecutor & contumeliosus. Sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia Domini nostri, cũ fide & dilectione quæ est in Christo Iesu, Fidelis sermo, & omni acceptione dignus: quia Christus Iesus venit in hunc mundum, peccatores saluos facere, quorum primus ego sum, &c.* vsq; in finem cap.

IX. quęst. sol. Quare Apostolus veterẽ suam conuersationem in Iudaismo cõmemoret. Rom. 1.

PRÆSENTI Disputationę absoluendæ sunt octo aliæ dubitationes, quæ in superiori tractatione continentur. Ad primam igitur dicimus, Apostolum, cùm dixisset à Christo sibi creditum Euangelium, sicut ad Roman. 1. dixit: Segregatus in Euangelium Dei; ne videatur id arrogantius dixisse, & tantum ministerium non indigere peculiari DEI auxilio, prorumpere in gratiarum actionem DEI, vt ita obtineat quod desiderat; Aut potius cùm se tanquam exemplum alijs proponit, id facit, vt intelligatur quid sit esse sub lege, & quid esse liberum à lege.

Vt Christus Iesus Paulũ cõfortauerit.

Et in prima clausula sensus est: Gratias ago Christo Domino, qui me consortauit, hoc est, fortem militem constituit ad Euangelium annunciandum,

Cur Paulus agat gratias Christo Iesu.
Ambr. to. 5.

& vt vitæ pericula pro eo subeam. Et ita præpositio,In,redundat in Græcis codicibus,&apud Ambrosium. Nisi interpreteris,in Christo Iesu,id est, ad gloriam Christi.¶ Et intelligit Ambrosius, agere gratias de conuersione,& fide: nam quandiu homo est sub peccato,debilis, & imbecillus est.

1 Cor. 4.
Fidelē quomodo Deus Paulum existimauerit.

Deinde de ministerio Apostolatus subdit: *Quia fidelem me existimauit, ponens in ministerio.* Hoc enim in omni bono œconomo quæritur,vt fidelis sit Domino suo. Indicat ergò,se,quamdiu in lege fuit, infidelem extitisse,& indignum cui committeret ministerium vocandi alios ad fidem. ¶ Existimat autem Deus aliquem fidelem, dum fidelem facit. Et non dixit: Sciuit, vel præsciuit fidelem,sed existimauit:quia in omni bono opere aliquid est Dei, aliquid est nostrum. Quod Dei est,certum: quod nostrum,incertum,qui possumus nostro libero arbitrio illi repugnare, nisi Deus impediat nos.

Vetus Pauli conuersatio in Iudaismo qualis fuerit.
Act. 9.
Supra 7.
Zach. 2.
Act. 9.
Ibidem 1.

Et ad exaggerandam Dei erga se misericordiam,repetit vitæ suæ prioris statum, vt quod blasphemus fuit Christo, illum subsannans,& maledicens cum cæteris Iudæis: & non tantum verbis, sed etiam factis est persecutus in membris suis:quia vinciebat Christianos, & mittebat in Ierusalem,& Stephanum lapidentium vestes custodiebat. Quem tamen Deus seuerissimè vindicat: *Qui vos,inquit,tangit, tangit pupillam oculi mei:* &, *Saule Saule,quid me persequeris?* Et contumeliosus, siue vt Græca vox sonat, violentus, ὕβρις enim vim, & iniuriam inferentem significat. Vnde Lucas ait: *Spirans minas,& cædes in discipulos Domini.*

Incredulitas Pauli qualis fuerit: negatiua,quam vocant,an priuatiua.
Ioan. 15.
Marc. vlt.
Ioan 15.

Ad illud verò,quomodo asserat Apostolus se misericordiam consecutum ex ignorantia incredulitatis,quæ nam, scilicet fuerit ista incredulitas,an negatiua,an priuatiua: Respondemus, quosdam putare fuisse negatiuam, quia nondum in conscientia exactè erat conuictus vt crederet: sicut illi, de quibus Dominus dixit: *Nunc autem & viderunt,& oderunt me,& Patrem meum:* &, *Qui non crediderit* (scilicet post idoneam, & efficacem veritatis Euangelicæ prædicationem) *condemnabitur.* Et iterum: *Si non venissem,& locutus fuissem eis, &c. & si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.*

Quid significet Græcis, & aliis: Sed misericordiam Dei consecutus sum,quia ignorans feci in incredulitate.
Ambros. to. 5.
August.

Græci ergò Patres,atque adeò ex Latinis Ambrosius,& Augustinus tractatu in Psalmum 50. intelligunt hanc Pauli sententiam, quasi extenuet peccatum suum; quasi diceret; Facilius veniam obtinui, quia nesciens,& per ignorantiam ex infidelitate ortam hoc malum feci. Et hæc quidem ignorantia non omninò tollit peccatum, sed misericordiam à Deo facilius promeretur. Quantum enim ignorantia ponit de inuoluntario, tantùm de pondere culpæ auferre solet. Secùs est ille ignorans, qui sponte sua vult ignorare,ac de ignorantia reprehensus scire negligit: nam qui eiusmodi est, velut sciens peccat, de quibus Propheta: *Noluit intelligere, vt benè ageret:* Et Dominus in Cruce; *Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt:* & sanctus Iob: *Recede à nobis,& scientiam viarum tuarum nolumus.* Ita vt non tantùm Paulus ignorans peccauerit, sed etiam ignoranter, siue per ignorantiam, non persecuturus, aut alligaturus CHRISTVM confitentes, si Dominum agnouisset,vt ait beatus Thomas.

Vnde maior, vel minor peccati grauitas, & meritũ misericordiæ Dei.
Psal 35.
Luc 23.
Iob 21.

Altera probabilior sententia, Paulum scilicet ex malitia afferens deliquisse.
Act. 6.
II. ratio.
III. ratio.
Sapient. 2.

His tamen non obstantibus, videtur Apostolus aliud sentire: quia vt exaggeret potius Dei misericordiam,quam, non obstante ignorantia affectata, consecutus est: hoc dixit,vt nemo desperet, cùm se faciat primum peccatorem. At si ex ignorantia communi peccasset, cùm se vocasset primum peccatorem. Certè Sacerdotes Christum notum Cruci dederunt; & tamen Act. 6. dicitur: *Multa etiam turba Sacerdotum obediebat Fidei.* Et ita maius extitisset exemplum veniæ consequendæ de peccatis quibuscunque. Adhæc ignorantia quæ oritur ex infidelitate, non minuit, sed grauat peccatum. Præterea Scriptura non ad excusationem peccati solet eiusmodi ignorantiam producere: vt Sapien. 2. accusantur nescientes Sacramenta Dei: excæcauit enim eos malitia eorum;& Dauid precabatur: *Effunde iram tuam in Gentes quæ te nō nouerunt:* Et in Euangelio Pharisæos Dominus cæcos vocat:& ad Ephesios dicitur: *Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam quæ est in illis,propter cæcitatem cordis ipsorum:* quod sanè ad accusandum dicitur, sicut & illud: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Incrassatum est enim cor populi huius.* Rursus Apostolus in priori ad Thessalonicens. *In reuelatione,* inquit, *Domini Iesu de cælo cum Angelis virtutis eius, in flamma ignis dantis vindictam iis qui non nouerunt Deum,* id est agnoscere noluerunt: quòd sanè ad accusandum, non ad excusandum dixit. Sicut ad Rom. 10. *Ignorãtes iustitiam Dei,* (id est ignorare volentes) *& suam quærentes statuere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti.* Et seipsũ accusans ad Tit. 3. ait: *Eramus aliquãdo & nos*

Psalm. 78.
Matth. 15.
Ephes. 4.
Esa. 6.
1. Thess. 1.
Rom 10.
Tit. 3.

Gloss. Ord. in

Petrus Lomb.

Quorsum Paulus dixerit: Ignorans feci in incredulitate: sed misericordiā Dei consecutus sum, &c.

Rom. 11.

& .ros insipientes, increduli, errantes, Sicut hic ait: *Ignorans feci in incredulitate.* Exaggerat enim, non extenuat, vt asserit Glossa ordinaria, & Petrus Lombardus, dicentes coniunctionem illam, *quia*, poni pro, *quod.* Vt sensus sit: Veniam obtinuit de eo quod ignorans feci per incredulitatem; siue, Veniam obtinui erroris, & infidelitatis meæ. Vel potius reddit rationem dicti sui, cur misericordiam consecutus sit ex magnitudine peccati sui. Sicut ad Rom. 11. *Conclusit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.* Quasi dicat; Deus vidit me per incredulitatem cæcatum, vt mala mea non agnoscerem; ideò mera sua misericordia preuenit me. Peccatum namque causa est summæ Bonitati, vt subuenirt. Ita hunc locum tractat Augustinus serm. 8. 9. to. de verbis Apostoli. Et Noë dixit Dominus: *Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines: sensus enim, & cogitatio humani cordis in malū prona sunt ab adolescentia sua.* Et ita dicitur bona reddere pro malis. Vt Dauid ait: *Abundauit vt auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam: & recordatus est quia caro sunt, Spiritus vadens, & non rediens.* Ad hunc modum Dominus in Cruce dixit: *Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt:* quod Leo Papa serm. 15. de Passione Domini de his intelligit, quos malitia excæcauerat. Et Augustinus sermon. 8. de verbis Apostoli: *Desperatè ægrotat, qui per insaniam medicum cædit. Qualis ergò eius insania, qui medicum occidit? Quanta verò bonitas, & potentia medici, qui de sanguine suo, insano interfectori suo medicamentum fecit. Neque enim ille, qui venerat quærere, & saluare quod perierat, pendens sine causa dicebat: Pater ignosce illis: quia nesciunt, quid faciunt. Insani sunt, medicus sum: sæuiant, patienter fero: cùm occiderint, tunc sanabo.* Hæc ille.

B. Aug. to. 10.
Gen. 8.
Psal. 77.
Luc. 23.
Leo Pontifex
D. Aug. c. 5.
Luc. 19.
Infrà 23.

Quam verè Paulus dixerit, superabūdasse gratiam Domini nostri cum fide, & dilectione.

Rom. 5.

Subdit: *Superabundauit autem gratia Domini nostri cum fide & dilectione, quæ est in Christo Iesu.* Hoc est: supra modum profusa est Dei gratia, & gratiosa Dei voluntas simul cum fide & dilectione. Et similis est hic locus alteri: *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.* Et ita verba superius producta, non excusationem peccati, sed aggrauationem continent. Fides autem & dilectio cum remissione peccatorum à Deo datur per Christum, non per legem. Et rarissimum fuit mox de acerrimo hoste facere ministrum fidelissimum, & robustissimum fidei. Et his verbis ponit differentiam legis, & Euangelij, & præstantiam nouæ supra veterem legē, in eo quod commune erat vtrique, quod ad Decalogum attinet, de quo est sermo. Lex enim

Veteris & nouæ discrimen legis insinuatum à Paulo.

Decalogi præcipiebat, & vetabat, vita, & morte propositis: quæ bona erat iubendi ratio, sed iniustis, & sceleratis. Nunc autem superabundauit gratia cum fide, & dilectione; quia eadem iubet, & contraria vetat Euangelium, non vt operans illam, aut occidens, sed vt ait Clemens libr. 6. de Constitutionibus Apostolicis, reijciens iudicium mortis in alterum seculum, & gratiam, ac veniam tribuens operanti; non secundùm legem seruitutis, sed secundùm legem libertatis ex fide, & dilectione. Et hoc superabundauit supra legem & iustitiam eius, de qua dixit Dominus: *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, &c.*

Clem. Rom. c. 22. init.

Matth. 5.

Ad secundam dubitationem circa illa verba: *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere;* Fidelis sermo dicitur verax, certus, ac fidedignus, & secum habens multa veritatis testimonia, quibus confirmetur. Et opponitur fabulosis sermonibus quasi dicat: Minimè fabulosus, vt ille pseudapostolorum: qua loquendi phrasi vtitur in his ad Timotheum, & Titum scriptis Epistolis, in quibus tantum meminit fabularum. Ambrosius legit, Humanus sermo, id est, iocundus, & gratus peccatoribus. Similiter legit Augustinus, qui asserit sermonem esse humanum, & diuinum, quia agebat de Christi aduentu in carne, qui Deus est, & homo. Si ergò, inquit, humanus dicitur, qui in domo sua suscipit hominem; quā humanus est qui in seipso suscepit hominem? Sed Hieronymus ad Marcellam magis probat lectionem fidelis; quam humanus, ait enim: *Illis placeat, humanus sermo, & omni acceptione dignus: nos cum Græcis, id est, cum Apostolo, qui Græcè locutus est, erremus: Fidelis sermo, nam si purè humanus esset, & non diuinus, non esset omni acceptione dignus.*

Fidelis quis sermo, & omni acceptione dignus Apostolo.

Huius loci variæ lectiones.

B. Amb. to. 5.

D. Aug. ser. 8. de verb. Apostol. c. 1. init.

B. Hieron. ep. 102. quæ incipit, Post priorē ep. in fin. to. 2. in fin.

Solet autem hoc loco disputari an Deus fuisset incarnatus, si peccatum non extitisset? Et quidem Thomas in 3. part. & B. Bonauentura in primum senten. negant omninò fuisse incarnandum, si Adam non peccasset. Vterque tamen asserit, vtramque sententiam esse probabilem, etiamsi hi duo inclinēt, quod probabilior sit prior sententia. Verba Bonauenturæ sunt hæc: *Opinio contraria est magis conformis rationi, & subtilior, prior tamen est conformior Scripturis, & magis honorat Deum, magisq; exaltat mysterium incarnationis, magisq; excitat ad deuotionem.* Ob quas causas magis in eam inclinat. Secundam sententiam tuentur Alexander de Hales præceptor vtriusque Sanctorum illorum, & Scotus, Ambrosius

D. Tho. 3. par. to. q. 1. art. 3. to. 12 in prin. Idē in 3. sent. dist. q. 1. art. 3.

B. Bonauent. 2. p. quæst. 2. II. opinio.

Alex. Halen. 3. par. q. 2. membr. 13. Scot. in 3. dist. 1. quæst. 3.

quoque

Ambros. Catharin. Tertia.

quoque Catharinus in tractatu de eximia Christi prædestinatione, idem sentit. Tertia sententia est Gabrielis & Marsilij in 3. sentent. distinctio. 1. qui volunt, neutram sententiam esse certam, sed probabilem vtramque: etsi Marsilius asserat primam esse probabiliorem.

Propria hui⁹ loci quæstio de Incarnatione proponitur discutienda.

Quo in loco præmittendum, non esse quęstionem de absoluta Dei potentia: omnes enim fatentur id Deum potuisse, an verò facto ipso ita nunc facta sit incarnatio propter peccatum tantum, an ob alium finem, quærunt inter se. Quæritur etiam, an decens fuisset, nullo existente peccato incarnari, & magis decens quam non incarnari: & in hoc secundo sensu agitatur quæstio à Theologis, an reuera venerit propter peccatum, an verò ob aliud, ob quod venisset etiam non existente peccato, nempè vt homo exaltaretur, mereretur, & confirmaretur in gratia, & in gloria. Et de ea hanc habuisse efficacem voluntatem, etiam non posito peccato. Illo verò posito, an propter alias causas, præterquam ad redimendum à peccato, venisset.

Duæ priores illæ inter se opiniones in quo conueniant, & in quo differãt.

Et conueniunt hi duo sensus in hoc, quòd si Deus habuerit voluntatem efficacem, vtroque modo facta fuisset incarnatio. Differũt tamen, quòd in primo sensu, posito peccato, si incarnatus fuisset, nouam habuisset voluntatem efficacem ob alium finem distinctum à liberatione nostra; in secundo autem sensu vnica fuisset voluntas incarnationis, tum propter peccatum, tum ob alias causas: & ideò cessante peccato, fuisset adhuc incarnatus, siue noua voluntate efficaci, sed eadem manente, quam habuit posito peccato.

Deum incarnandũ nullo etiam existente peccato, quoniam exemplo quispiam persuadeti posset.

Quod hoc exemplo illustrari potest: Sit medicus visitaturus omninò amicum, quia amicus est, & charus: accidat eundem amicum infirmari: hoc audito, intendit simul visitare illum qui ægrotus est, etiamsi visitaturus omninò fuisset, eo posito quod non ægrotaret. Hic vnica est, & efficax voluntas visitandi ægrotum, & vt ægrotum, & vt amicum. Si tamen illum inuenisset sanum, adhuc dicere potuit se illum visitare absque noua deliberatione inuisendi amicum. Ita in proposito, vna, & eadem voluntate Filius Dei incarnatus fuisset, posito peccato, & eo remoto: non enim solùm propter peccatum venit, sed etiam ob alios fines, ob quos venisset, etiam non posito peccato. Et in primo sensu non est hæc difficultas excutienda, quia leuem quandam habet curiositatem diuinam, scrutandi voluntatem absque fructu vllo spirituali, neque de ea re Theologi disputant, sed tantùm de secundo sensu.

Altera quæstio discutienda.

Deinde præmittendum: eo posito: quòd vna & efficaci voluntate Deus humanam naturam assumpserit, tam ob peccatum, quam ob alios fines; iam quæstio exurgit, ob quod potissimùm carnem sumpserit, an ob peccatum, an ob alios fines. Si enim ob alios fines, à fortiori venisset, si peccatum non fuisset.

Vtramq; illã de Incarnatione Dnmini sẽtentiam posse defendi absq; fidei præiudicio. *B. Thom. supra citatus.*

Idem lect. 4. tomo 16.

Tertiò præmittendum, nullam harum opinionum esse de fide, & liberum esse cuique tenere quod velit. Nam Thomas iudicat, eum, qui oppositum teneret, contra Scripturam, & Fidem non facere. Et ipse scribens in hunc locum Pauli, primò ait nõ esse magnæ autoritatis hanc quæstionem: quia Deus ordinauit res fiendas, vt fiendæ erant: ideò nescimus quid tunc non existente peccato Deus ordinasset. Et si quis secus sentiret, non malè sentiret. Inclinare tamen se potius ait in contrariam partem, quòd ablato peccato nõ venisset: & rationes, quæ pro vtrâque parte faciunt, tam euidenter non conuincere asserit. Quare temerè illi locuti sunt, qui hanc, vel illam partem esse hęreticam, vel temerariam ausi sunt dicere. Inter quos fuit quidam Vldericus, qui teste Dionysio Carthusiano; sententiam Thomę contrariam vocabat temerariam, & blasphemam.

Primò & per se ob redemptionem generis humani fuisse Dei Filium incarnatum. *Luc. 19. Matth. 15. Ioan. 3.*

Gal. 4.

His positis, per assertiones quasdam conabimur hunc nodum explicare. Sit ergò prima assertio: *Re ipsa, & potissimùm assumpsit Filius Dei carnem, vt liberaret mundum à peccato*: atque hæc assertio fide tenenda est, quia habemus Luc. 19. *Venit Filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat*: &, *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel*: &, *non misit Deus Filium suum in mundum vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum*: & Apostolus: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, vt eos qui sub lege erant redimeret.* Et hanc causam videntur frequenter Christus, & Apostoli inculcare aduentus Christi; & ideò principaliter ob hoc venir, quod certum est, & indubitatum apud omnes.

Alijs etiam de causis verbum Dei incarnatum fuisse. *Conc. Trid. sess 6 can. 21.*

Secunda assertio: *Verbum Dei venit propter alios etiam fines, quam vt nos à peccato redimeret*: quod etiam certa fide recipiendum est. Habetur enim in Concilio Tridentino: *Si quis dixerit, Christum Iesum à Deo hominibus datum fuisse, vt redemptorem cui fidant, non autem vt legislatorem cui obediant: anathema sit.* Non ergò tantùm ad redimendum, sed etiam ad ferendam legem venit. Deinde vt doceret nos multas veritates, tam theoricas quam practicas. Nam ipsemet Christus apud Ioannem: *Ego*, inquit, *in hoc natus sum*,

Secunda causa, & finis incarnationis. *Ioan. 18.*

& ad

Tertia.

Matth. 11. Ioan 13.

Matth. 19.

& ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati. Venit etiam, vt eſſet noſtrum exemplum, quòd aſpicientes viã ſalutis cõſequeremur. Ideò dixit: *Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde.* Et iterum: *Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis:* &, *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, ſequere me.* Venit etiam ad confirmandos Angelos bonos in gratia, vt graues Patres teſtantur, & nõnulli Theologi. Nam etſi ipſi Angeli ante Chriſti aduentum confirmati fuerint: quia tamen in fide venturi Meſſię qui in caput eorum, & hominem electus fuerat: ideò non ſine Chriſti merito confirmati ſunt, etiamſi ſanguine, & morte Chriſti minimè indiguerint.

Quartus Incarnationis Dominicæ finis.

Dei, Filium ſuũ mittendi, ſiue poſito, ſiue nõ poſito peccato, efficacẽ voluntẽ fuiſſe vnam & eandẽ, minimè diuerſam.

Tertia aſſertio: *Probabile eſt, Deum, ſi homo non peccaſſet, non habuiſſe efficacem voluntatem mittendi Filium, diſtinctam ab ea, qua modo miſit filium in mundum, poſito peccato.* Potuit ſiquidem Deus duplicem habere efficacem voluntatem incarnationis Chriſti, alteram propter placitum ſibi finem aliquem, diſtinctam à voluntate mittendi filium propter peccatum, quæ eſt altera voluntas. Et hoc aſſero, probabile eſſe, non habiturum talem voluntatem ſecundam diſtinctam à voluntate efficaci, qua, poſito, peccato, illũ ad nos miſit, de qua ſequenti aſſertione dicetur. Iam primum probabile eſſe cõfirmatur, nullã ſcilicet talem habiturum voluntatẽ ablato peccato; ergò probabile eſt non habiturum diſtinctam. Quę illatio oſtẽditur: quia plus eſt habere diſtinctam à voluntate efficaci, qua voluit, poſito peccato, Filium mittere propter peccatum, quam non habere. Deinde voluntas efficax Dei non poteſt impediri; ergò ſi habuiſſet voluntatem efficacẽ diſtinctam à voluntate mittẽdi, ratione peccati non potuiſſet impediri. Quare Adam non peccaſſet: & ſi peccaſſet, non habuiſſet Redemptorem: & ſi habuiſſet, debebat Deus nouum propoſitum facere mittendi Filium propter peccatum, quam antea. Hoc autem cùm nobis non conſtet aut ex Scripturis, aut ex diuina reuelatione, temerarium eſſet aſſerere. Tertiò, fruſtra hæc voluntas ponitur diſtincta; ergò etiam & antecedẽs: nam ſufficere poſſet illa vna & eadem, qua miſit ad liberandum à peccato genus humanum: ſicut ſupra de medico viſitante amicum ſuum, & quia amicum, & quia ęgrotum, explicatum reliquimus.

I. argumentũ

II. argum.

III. argum. & vltimum.

Probabiliter Deum non fuiſſe incarnandum, ſi Adam non peccaſſet, multis oſtenditur.

Quarta aſſertio: *Probabile, Deum non habuiſſe voluntatem efficacem mittendi Chriſtum, non poſito peccato, ſiue illa ponatur diſtincta, ſiue non.* Hęc aſſertio confirmat doctrinam B. Thomæ, & aliorum Theologorum, ex qua ſequitur, propter ſolum peccatum principaliter veniſſe. Alij verò fines ſunt acceſſorij & ſecundarij, & ex ſe inefficaces ad efficiendum, vt omninò veniret Filius Dei. Hæc ſententia multipliciter probatur. Primò ex ſignis aduentus Meſſię. Nam Geneſ. 6. arca non fuiſſet fabricata, niſi præceſſiſſet miſſio diluuij, vt in eo ſeruarentur homines, & iumenta, vt ait Dauid: ita de aduentu Chriſti dicendum, qui non factus fuiſſet, niſi præceſſiſſet origine, & natura cognitio peccati. Exod. etiam 3. apparuit Dominus Moyſi in rubo, & dixit ei: *Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, &c. Et ſciens dolorem eius, deſcendi vt liberem eum de manibus Aegyptiorum:* ergò non veniſſet, niſi pręceſſiſſet viſio afflictionis populi. Et 4. Regum 4. deſcendit Heliſæus de monte Carmeli, & prius miſerat Giezi puerum cum baculo, vt ſuſcitaret filium viduæ, alias non deſcendiſſet. Ita Dominus non veniſſet, niſi mortuum fuiſſet genus humanum propter peccatum. Et Geneſ. 45. dixit Ioſeph fratribus ſuis: *Pro ſalute noſtra miſit me Deus ante vos in Aegyptum.* Vtique Ioſeph non miſiſſet, niſi prænidiſſet famem futuram, vt liberaretur pater, & fratres eius. Matth quoque 21. de vinitoribus, quibus vineam Dominus locauerat, oſtendit. Nam ſi illi ſoluiſſent debitum pretium ſeruis patrisfamilias exigentibus, non miſiſſet filium ſuũ, ac dixiſſet: *Verebuntur fortè filium meum.* Et Luc. 15. niſi erraſſet illa ouis non reliquiſſet paſtor nonaginta nouem in deſerto: & niſi amiſiſſet mulier drachmam, non accendiſſet lucernam. ¶ Deinde in Scripturis non adfertur alia cauſa aduentus, quam ſalus & redemptio à peccato. Vnde etiam Ieſus vocatus eſt, vt ſaluum faceret populum ſuum à peccatis eorum. In Symbolo quoque habetur: *Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis. Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto.* Ex quibus colligitur, ſi Chriſtus futurus erat non exiſtẽte peccato, ergò per accidens venit, quia accidens fuit, vt homo peccaret; ac proinde non ad liberandum Adã veniſſet Chriſtus. At qui fieri potuit, vt Chriſtus ad nos veniręt per accidens cùm clament Scripturæ, propter nos, & noſtram ſalutem veniſſe?

I. argum. à ſignis & figuris.

Gen. 6.

Pſal. 35.

Exod. 3.

4. Reg. 4.

Gen. 45.

Matth. 21.

Luc. 15.

Idẽ Scripturis euincitur.

Matth. 1.

Secundum argumentum colligitur ex Concilijs, & Patribus, & Eccleſiæ definitionibus. Hoc enim ipſum teſtatur Anacletus Epiſtola ſecunda, & Eutychianus Epiſtola prima, & Concilium Epheſinum Epiſtola ad Neſtorinm, & Flauianus Conſtantinopolitanus Epiſtola ad Theodo-

II. arg. à multiplici traditione & autoritate.

Tom.1. initio fer. *Homil.23. tom.1.* *Orat.38.p.2.* *Ambro.to.4.* *Ibidem.* *Psalm.68.* sium; Concilium Toletanum VI. Capite decimotertio; adhæc beatus Athanasius libro de Incarnatione Verbi, Basilius homilia de humana Christi generatione, Gregorius Nazianzenus oratione trigesima octaua de Natali Domini, Ambros. libro de Dominicæ Incarnationis Sacramento, & idem in Psalmum sexagesimum octauum, in illa verba : *Infixus sum limo profundi.* Leo Papa sermone tertio de Pentecoste; Damascenus libro quarto de Fide orthodoxa, capite quarto; *August. to 7.* Augustinus lib. primo de peccatorum meritis, & remissio. capite vigesimosexto, & vigesimoseptimo; *Greg. to.1. & 2.* Gregorius libro tertio Moralium in Iob, capite vndecimo, & lib.21.cap.3. rursus libro quarto expositionis in librum primam Regum, capite octauo; *Cyrill. to.2.* Cyrillus libro primo Thesaurorum, capite octauo; *Ansel.to 3.* & Anselmus libro de Conceptu Virginis, capite duodecimo, & decimoseptimo; & libro primo & secundo, cur Deus homo, per multa capita idem contendit ostendere.

Quare necessarium peccatum, & felix culpa. Præterea Ecclesia in benedictione Cerei canit : *O necessarium peccatum* : at quomodo necessarium peccatum, si etiam, non existente peccato venisset? Canit etiam ibidem: *O felix culpa, quæ talem, ac tantum meruit habere Redemptorem.* Vnde enim potest dici felix culpa, nisi quia occasio extitit tanti boni, vt Pater vnigenitum suum Filium daret?

III. argum à rationibus. *Luc.1.* *Psal.84.* Tertiò accedunt rationes permultæ, & solidæ. Prima sit: Incarnatio est opus diuinæ misericordiæ, iuxta illud: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos Oriens ex alto* : & illud Dauidis : *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi,* in opere scilicet incarnationis. Sed non est misericordia nisi ex aliena miseria : ergò cùm incarnatio sit opus diuinæ misericordiæ, opus est poni peccatum, quod verè miseros populos facit, & quo maior nulla est hominis miseria, qua non posita, non esset incarnatio.

II. ratio, quod licet remoto peccato, incarnatio non fuisset. Deinde nunquam Deus aliquod malum permittit in mundo fieri, ex quo non aliquod maius bonum eliciat; sed Deus permisit peccatum totius generis humani, cùm potuisset impedire; ergò ex illo maius aliquod bonum elicuit, quod non videtur aliud quam incarnatio Filij Dei : *Rom.11.* nam ad Romanos capite vndecimo scriptum est: *Conclusit Deus omnia in incredulitate* (ad *Galat.3.* Galatas capite tertio dicitur; Sub peccato) *vt omnium misereatur.* *III. ratio.* Tertiò, si Christus suscepisset carnem, Adam non peccante, ex eo esset, quia indecens, & indignum videretur liberalitate Diuina, quòd Deus homo non fieret: sed hoc non est absurdum: nam Angeli multò homine perfectiores sunt; & tamen Deus nusquam Angelos apprehendit. *Hebr.2. IV. ratio.* Quartò, si assumeret carnem, ob id esset, quòd videretur indignum, Christum à Deo prædestinatum, & electum propter peccatum; cùm tamen ipse sit omnibus hominibus perfectior, vnde per se debebat esse à Patre, vt sic dicam, volitus, & cæteris per se antelatus: sed hoc non impedit; nam eadem ratione neque propter gloriam hominis, neque propter perfectionem vniuersi venisset, si quidem ipse maior est, & perfectior gloria omnium hominum, & toto vniuerso, Imò perfectior est omnibus Sanctis simul. *Quam perfectus homo, Christus & integer.* Quare si Christum debuit Deus velle per se esse, hoc non debebat propter gloriam hominum, aut gratiam. Non ergò huius contrarium asserit opposita opinio; quare non valet, quòd ex eo dignior em non debeat Deus velle propter peccatum.

Ad illud in contrarium: Bonum erat Dei filiū esse hominē, ideo fieri decebat. Quòd si quis dicat, bonum esse Filium Dei esse hominem, & Deum: sed hoc non est solidum : Nam Deus posset alios condere mundos, & perfectiores creaturas, & sanctiores homines, quam nunc sunt. Posset etiam Pater & Spiritus sanctus assumere naturam humanam, & hæc sunt bona per se, nec tamen illa facit. Si nec valet : Bonum est Filium Dei fieri hominem & Deum; & hæc sunt bona per se, ergò Deus illa facit. *V. ratio.* Quintò, quidam recentiores in hunc modum argumentamur : Rationes aduersariorum, qui oppositum tenent, vel demonstrant incarnationem, vel non. Si demonstrant, ergò necessarium est Deum incarnari; Nam demonstrationes sunt de necessarijs. Si non demonstrant, nihil valent eorum argumenta, nempè, Deus ostendit suam potentiam, sapientiam bonitatem, prouidentiam, si incarnaretur, ergò illud facturus esset. Nam in rebus Dei ratio conuenientiæ non sumitur ex re ex se absolutè, sed ex re iam facta. *In operibus Dei vnde sumenda ratio cōuenientiæ. VI. ratio.* Et si Deus modò non venisset, vt venit, plurimas huius facti conuenientias adinueniremus, sicut plurimas inuenimus, quod conueniens erat venire. Sextò, nomen Iesu indicat, illum non debuisse venire, si Adam non peccasset. Iesus enim significat Saluatorem. *B. Aug. ser.9. de diuersis, c. 3. & 5. & alibi passim, to. 10.* Hinc Augustinus dixit: *Si non esset infirmitas, quid opus esset medico?* & Dominus : *Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus.* *Matth.9.* *VII. ratio.* Septimò: Maximum, & perfectissimum opus fieri non debet, nisi maxima causa subsistat, & maxima necessitas; ergò incarnatio, non existente

ſtente peccato, à quo homo liberaretur, perfici non debebat. In quo oſtenditur ſummus amor miſericordiæ & iuſtitiæ.

Dominicę incarnationis primarię finis quinam ſit.

Et quòd hæc ſententia facilius defendi poſſit, & aduerſariorum argumenta diſſolui, in primis annotandum eſt, incarnationis finem non eſſe ſolam reparationem hominis, ſed potiſſimum Dei gloriam. Homo enim peccator Deum iniuria affecerat; venit proinde Chriſtus, vt ſublatum honorem Deo reſtitueret, quod faciendo, reſtituit hominem ad priſtinum ſtatum. Vnde Ioannis ſeptimo dixit: *Ego non quæro gloriam meam, ſed eius qui miſit me.* Subordinati ergò inuicem ſunt hi fines: vt primus, & præcipuus, ſit gloria Dei; ſecundus & conſequens, liberatio à peccato exiſtat. Hinc eſt, vt cùm dicimus Deum veniſſe. vt redimeret hominem, hic finis eſt cauſa minus principalis, & ſecundaria, tametſi eſſe poſſet occaſionalis, & cauſa quæ à Philoſophis dicitur, Sine qua non.

Omnium operũ Dei extra ſe, finis quis.
Prouerb. 16.

Pro quo expende, Deum quicquid extra ſe operatur, ob ſuum honorem, & gloriam operari. Vniuerſa, inquit Salomon, propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: quò fit, vt bonitas, & ſapientia quę in creaturis ſunt, non ſint à Deo intenta in ratione finis, ſed in ratione medij oſtendentis bonitatem, & ſapientiam ſuam. Et propterea cùm dicitur: Deus venit propter nos, & propter noſtram ſalutem: præpoſitio, propter, ſignificat cauſam finalem, ſecundariam, & acceſſoriam ad gloriam Dei, & ad manifeſtationem Diuinæ bonitatis. Hinc ſequitur, quod non ex eo quod aliquid eſt magis bonum propter ſe, ideò debeat illud Deus magis velle: non enim Deus illa vult abſolutè vt finem, ſed vt media. Quia autem non eſt impoſſibile, Deum efficere id quod non eſt conueniens, & ex quo non appareat eius infinita bonitas; hinc eſt, quòd in omni bono operepoſſimus aſſignare eiuſmodi conuenientias.

Verbum Dei quomodo propter nos homines, & propter noſtram ſalutẽ deſcenderit de cœlis.

Ratio diuinorũ operũ conuenientię quęnam aſſignari poſſit.

Nam ſi Deus, poſito peccato origenali, voluiſſet ampliorem dare gratiam, multa eius facta eſſet reperire, quæ decet, & conuenit fieri. Cuius ratio eſt, quia omne, quod vult Deus, bonum eſt: & diuinæ bonitatis oſtenſiuum. Hinc homo diſtinguitur à Deo: non enim omne quod vult homo, eſt bonum: quia ſua voluntas non eſt cauſa bonitatis creaturarũ: at omne quod vult Deus, bonum eſt, quia ſua voluntas eſt cauſa bonitatis cuiuſcunque; ſicut & eſſe Dei, cauſa eſt cuiuſcunque rei. Vnde non valet, Hoc conuenit bonitati, & ſapientiæ Dei; ergò debet à Deo fieri: nam contrarium etiam à Deo conuenientiſſimè fieri poteſt. Et ex hoc multa poſſunt ſolui argumenta.

Prędeſtinationẽ hominis ad gloriã priorem eſſe peccati pręſcientia.
Gen. 1.

Deinde notandum, quòd homo ante peccatum in ſtatu innocentiæ accepit gratiam à Deo, in primo inſtanti, quo creatus eſt. per quam ſi in ſuo gradu permanſiſſet, vitam ſempiternam promereri potuiſſet: hoc autem in mente diuina ab æterno præſum, præordinatumque fuit. Ideò neceſſum eſt concedere aliquam præordinationem, ſeu prædeſtinationem hominis ad gloriam, quæ præcedat ex parte obiecti præſcientiam cuiuſcunque peccati. Quod quidem ex eo fit liquidum, quia Deus creauit hominem perfectum, & abſque peccato; & in eo priori inſtanti, antequam videret illum peccaturum, ordinauit illum ad gloriam: nam gratia in illo priori intelligebatur hominem ex natura ſua ad gloriam eleuare, gratia enim participatio eſt gloriæ. Certum enim eſt, quòd homo ante peccatum prædeſtinatus eſt in mente Dei ad gloriam. Deinde gratia Dei præcedit peccatum: nam per illud amiſſa eſt gratia. In quo lapſus eſt Caietanus, exiſtimans peccatum præcedere gratiam: qui enim poteſt præcedere, ſi ideò peccatum eſt, quia gratiam tollit? Si ergò gratia præcedit, & gratia eſt ad gloriam ante peccatum, homo reſpexit vltimum finem ipſam gloriam. Veruntamen iſta prædeſtinatio, qua ordinabatur homo ante peccatum ad gloriam, non erat infallibilis, vt conſtat ex effectu. Et in hac prædeſtinatione ante peccatum, explicitè non erant niſi Adam & Eua protoplaſtæ, implicitè omnes homines, quia in lumbis eorum, vt in radice latebant. Hæc autem prædeſtinatio ex parte Dei fuit tantùm in voluntate antecedenti, non in conſequenti. Vnde ex parte hominum non eſt aſſecuta finem, & efficaciam ſuam, quia nullus per eam ſaluus factus eſt. Siquidem homines in primis parentibus ſub hac conditione, tanquam in prima radice creati ſunt, vt ſi parentes peccarent, ius omne poſteri eorum amitterent, & obnoxij peccato per totam vitam naſcerentur. Propterea factum eſt, vt vix doctrinæ huius præordinationis meminerint, neque prædeſtinationis ſatis cognitum nomen habuerint. Auguſtinus tamen libro de Correptione, & gratia, capite decimo, inter cæteras hanc ponit, ſimilemque eam eſſe dicit prædeſtinationi Angelorum; quæ eaſdem ferè habuit conditiones, præter illam vltimam de peccato originali. Cùm enim nullus

Eccleſ. 7.

Rom. 6.

Secunda ratio contra Caietanum.
Caiet. in 3. p. D. Thom. q. 1. art. 3 to. 10. initio.

Hominis ad gloriã prędeſtinatio qualis fuerit in mẽte diuina.

Angelorum prędeſtinatio in quo cõuenerit cum illa hominum, in quo diſcreper ſecundũ Auguſt.
B. Aug. lib de corre. & grat. c. 10. to 8. circa fin.

Ange-

Angelus oriatur ex altero vnus non poterit ex peccato alterius infici, sicut accidit in hominibus. Ex Angelis verò, qui peccauerunt, condemnati sunt, frustratiq; prædestinatione, qua Deus creauerat eos ad gloriam: qui verò nõ peccârunt, gloriam consecuti sunt.

Præscientiam peccati Adæ cum sua posteritate, noua ad gloriã indiguisse prędestinatione diuina.

Tertio loco notandum, post peccatum originale, quòd gratia & gloria priuauit, humanum genus vniuersum, opus fuisse ad salutem hominis alia præordinatione, qua in mente diuina destrueretur peccatum, & restitueretur gratia;& gloria. Alioquin omnes iustè damnati fuissent; Et hæc fuit prædestinatio per Christum, de qua omnes Sancti loquuntur; in qua primus est Christus, in quo, & per quem cæteri omnes prædestinati sunt, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: & hæc est infallibilis, & certa prędestinatio, & certum habet numerum electorum, & nullam habet causam ex parte hominis: quæ sententia est Augustini: sed omne bonum meritum, gratiæ gratis datæ est effectus, & non ex operibus. Nam si ex operibus, iam non est gratia, vt argumentatur Apostolus. Etsi per gratiam iure promereamur gloriam. Nam etsi totius prædestinationis non sit causa, potest tamen meritum ex gratia causa esse gloriæ, seu vitæ æternæ.

Rom. 8.

Certa quæ & absoluta prędestinatio.

B. Aug innumeris in locis. Infrà 11.

Ex quo fit, vt in mente diuina statuere possimus hunc rerum ordinem, & actuum qui respiciunt obiecta. Non enim varietatem actuum habet Deus, sed vno simplici omnia ordinat: sed ille actus quatenus respicit obiecta ordinata, habet diuersitatem, & vnus est prior, alter posterior. Primò, igitur constituit Deus homines gratiæ, & gloriæ capaces condere. Deinde dare illis remedia supernaturalia, ad gratiam & gloriam consequendam. Tertiò, præuidit hominem peccaturum, & in omnibus peccatum originale impediturum gratiæ consecutionem. Quartò, voluntate efficaci constituit assumere naturam humanam in vnionem hypostaticam, & tantam gratiam huic homini assumpto tribuere, vt per merita Crucis, & mortis omnibus electis conferat gratiam, & gloriam. Quintò, elegit quosdam in destinato numero, quos efficaciter destinauit ad gloriam; alijs verò gratiam sufficientem suppeditat, vt si velint, saluari queant

Loc* Scripturę Christũ indicãs ex Adę peccato prçuiso prædestinatum à Deo.

Quòd autem Christus prędestinatus fuerit post peccatum, potest confirmari ex illo Psalmi tricesiminoni: *Sacrificium, & oblationem noluisti, corpus* (siue aures) *autem perfecisti mihi. Holocaustum, & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio*, id est, Carnem assumo. Loquitur enim Filius Messias ad Patrem.

Psalm. 39. Hebr. 10.

Ex quo recto ordine actuum respectu obiecti posito multa argumenta facilè resoluuntur. Caietanus tamen, qui alium statuit ordinem prædestinationis, haud facilè se extricare potest ab argumentis Scoti. Vult enim Caietanus, prædestinationem Christi post peccatum fuisse, & oblatam Adæ gratiam ante peccatum: & cùm hoc tamen asserit, non existente peccato, Verbum diuinum non assumpturum carnem.

Caietani de prędestinatione sententia.

Cait in 3. par 10. D Thom. q. 1. art 3.

Effectus prædestinationis duplices sunt: nam aliqui sunt nõ solum ordinati per prędestinationem, sed etiam constituti: vt sunt gratia, & gloria, finis & media ad finem vltimum. Quidam verò effectus sunt tantum ordinati in prædestinatione, sed non constituti, vt sunt opera naturæ. Verbi gratia, Anima diui Petri præordinatione, & prædestinatione diuina ab æterno ordinata est ad gloriam media gratia. Vnde rebus naturæ positis, prædestinatio diuina superuenit.

Duo prædestinationis effectus.

Distinguit deinde Caietanus ordinem rerum triplicem esse: primum naturę, secundum gratiæ, tertium vnionis hypostaticæ. Quæ res sic se habent, vt prima hominum ponatur, & requiratur ab alijs, secunda à tertia. In primo autem ordine non solum requiritur natura, & actiones naturæ perfectæ, sed etiam defectus naturæ. vt sunt monstra, & actiones imperfectæ. Contraria enim semper sunt sub eodem genere. Ex quo infert, quòd cum inter hæc tria sit ordo iam explicatus, prædestinatio ponit præscientiam hominis, nempè rerum quæ spectant ad naturam. Et quoniam inter hæc est etiam peccatum (nam peccatum est defectus naturæ) ideò prædestinatio ponit peccatum. Vnde prędestinatio ipsius Adę, antequam peccaret, requirebat peccatum ipsius. Et idem est iudicium cuiuscunq; alterius hominis. Et quia gratia est in secundo ordine, qui ponit primum, gratia Adami etiam ante peccatum requirebat peccatum. Et sic de prędestinatione.

Ordo rerum triplex inter se.

Cur Adã prædestinatus secundum Caietanum.

Concludit itaque Caietanus, quòd Deus primò ordinauit vniuersum secundum ordinem naturę, quod quidem vniuersum in ordine naturę non attingit fruitionem Dei: ideò superaddidit ordinem gratiæ; & quia ordo gratię non peruenit ad vnionem summam, quę potest esse cum Deo, pręordinauit ordinem vnio-

Cõclusio sententię Caietani de prædestinatione.

nionis hypostaticæ. Quocirca cùm peccata pertineant ad ordinem naturæ, quatenus naturæ defectus sunt, & ad ordinem gratiæ, quatenus gratiæ aduersantur: ergò consequens est, vt prędestinatio Christi, sicut filius Dei, supponat prę uisionem peccatorum futurorum, vtpotè spectans ad prædictos ordines in genere causæ materialis.

Impugnatur ille ordo prę destinationis quadrupliciter.

Cęterùm quicquid sit de iusto ordine quem statuit Caietanus, qui facilè impugnari posset: addit tamen, eo posito, non posse se liberare ab Scoti rationibus. Nam sic ille agit: Prædestinatio per te supponit præscientiam peccati, sicut & gratia Adami ante peccatum eam prę scientiam peccati ponit: at si potuit Adamus non peccare, non sequitur inconueniens non peccasse, quia præordinatus erat ad gloriam, & consecutus fuisset gratiam: at per te sequitur gloria ex prędestinatione Christi, quia per Christum omnes glorificabuntur; ergò si Adam non peccasset, Verbum fuisset incarnatum.

II. argum.

Deinde falsus est ille ordo, quòd videlicet prę scientia peccati Adę ponatur ad prędordinationem glorię ante peccatum. Nam peccatum Adę primò & per se est ante gratiam, ergò gratia ex ordine obiecti est ante peccatum.

III. argum.

Tertiò ex sententia Caietani sequitur, vt prius prę uideantur peccata omnia, antequam Christus & gratia eius prędestinentur: quod est vehementer falsum. Nam tantum peccatum Adę prę uisum fuit ante prędestinationem Christi, reliqua verò post illam. Ex sententia verò sequitur cōtrarium, quia omnia peccata sunt in eodem ordine, vtpotè defectus naturę, & gratię aduersantia: sed natura Christi prędestinationi supponitur. Omnia ergò peccata prę uisa sunt, antequam Christus prædestinaretur, quod est falsum: nam peccata reliquorum hominum aduersantur naturę Christi, Christus ergò, & eius prędestinatio prius est prę uisa cum gratia, quam peccata aliorum hominum.

IV. argum.

Quartò vrget Scotus: Per te Christus prę uisus est post peccatum Adam; Adam ante peccatum est ordinatus in gloriam; ergò Adam sine Christo, & ante Christum fuit prę destinatus; quare Christus absolutè non erit caput totius Ecclesię, quia non est caput Adę.

Ephes. 1. Coloss. 1.

Prędestinationis ordo cō gruētior magnorū Theologorum.

Rectius ergò videntur theologizare illi, qui volentes defendere, Christum nō venturum in carnem, si Adam non peccasset, statuunt ordinem illum, quem superius assignauimus: nam illo posito, facilè ab vniuersis argumentis Scoti se liberabunt. Negant enim principium illud Caietani, Adam ante peccatum fuisse ordinatum per Christum ad gloriam.

Volūtas Dei, Angeli, & hominis, in quibus differat.

Quarto loco notandum discrimen inter velle Dei liberum, & velle hominis, vel Angeli. primò quidem, quia etsi voluntas creata sit principium eliciens suas operationes, multa tamen extrinsecus concurrunt. Nam inclinatur sępè à bonitate obiecti, & secundum quosdam mouet vt efficiens; secundum verò veriorem sententiā, mouet vt finis: mouetur quoque à passionibus, & affectionibus, quarum nulla est in Deo.

II. discrimen.

Secundò voluntas diuina potest velle hoc & illud; agere, & non agere, & libertas est contradictionis: quodcunque tamen quod agat, bonum est: & quia habet perfectam libertatem, colliges de ratione libertatis nō esse, posse malum operari, alioquin Deus non esset perfectè liber at voluntas creata, & ad contradictoria, & ad contraria est; vnde potest velle malum, & hoc est imperfectio in illa.

III. discrimē.

Tertiò, cum actio libera sit propter bonum, quicquid enim vult voluntas, sub ratione boni vult, voluntas diuina sub boni veri ratione vult omnia, creata verò interdum sub boni apparentis ratione; & ideò plerunq; fallitur.

Quartum. & vltimum.

Quartò voluntas diuina, cum velit omnia propter bonum, non sumit aliquod bonum ex obiecto, sed potius est causa boni in ipso obiecto: at voluntas hominis vult bonum propter bonum, quod est, in ipso obiecto, vnde mouetur à bono, tanquam à fine principali: voluntas Dei verò mouetur à bono quidem quod est creatura, vt à medio.

Deum incarnari minimè debuisse, ostē ditur quadruplici ratione.

Ex quibus deducimus quatuor, quæ inseruire possunt huic materiæ Primum est non posse vlla ratione probari, debuisse re ipsa fieri à Deo incarnationem, quia voluntas merè libera est. Secundum, Quæcunque facit Deus, rationem habent conuenientis, & boni: vnde si mundum non creasset, bonum, & conueniens fuisset: & idem si hominem saluaret. Tertium, Ex maiori bonitate, vel minori, quæ posset esse in creatura, Deum non teneri facere aliquid, vel non facere. Quartum, Non ex eo quod aliquid est magis bonum, quam alterum, ideò magis mouet diuinam voluntatem: quia non ab extrinseco mouetur Deus ad volendum, sed à se ipso: neque fertur semper voluntas Dei (quamuis bonum semper operetur) in id quod magis mouet in creatura: quia non mo-

uet sub ratione finis, sed sub ratione medij.

Scoti ad probandũ debitũ incarnationis,rationes quam debiles & infirmæ.

Ex quo fit, vt omnes rationes Scoti, quòd Deus debeat facere incarnationem, quia hoc magis manifestat bonitatem, iustitiam,& prouidentiam Dei,nihil concludant: quia ista non sunt media necessariò volita à Deo. Quòd si quicquam probarent,quòd necessariò debuit incarnari, q tamen est impium asserere:à fortiori probarent,quòd debuit Angelum assumere siquidem Angelus præstantior natura est quam homo. Vt ergò de Angelo non concludunt,ita nec de homine. Hęc sunt fundamenta notanda,quę sententiam Thomę confirmant, & aduersariorum argumenta elidunt.

Deũ, tametsi Adã non peccasset, fore incarnandum.

Quinta sit assertio: Probabile est, & mihi etiam probabilius,Deum, Adamo non peccante, voluntatem efficacem habiturum mittendi Verbum suum in carne: & hoc magis decens,& conueniens fuisset,etiamsi Adam non peccasset. Quod multis rationibus,& solidis argumentis comprobare, & confirmare conabor. Et primò quidem argumentamur ex parte diuinę potentiæ,& fortitudinis. Decuit enim in aliquo opere ostendi omnifariam Dei potentiam: nihil autem esse, & cogitari potest omnipotentius Dei Verbo incarnato: Vnde & Brachium Dei in Scripturis vocatur. Vniuntur enim duæ naturę,vt magis dissitæ reperiri non valeant: & tanta cum connexione,vt quę de vna ratione vnius naturę dicuntur,conueniant alteri, & è contrario.Et ita in hoc opere est funiculus ille triplex, qui difficilè rumpitur, quo tamen fortior est funiculus triplex sacræ Triadis,quem rumpi omninò est impossibile:quod opus si defuisset in vniuerso, in quo manifestari potuit Dei potentia tum Angelis,tum hominibus, permultum defuisset.

Primus locus ab omnipotentia Dei.

Luc. 1.

Eccl 4.

Funiculus triplex quinam difficilè rūpitur,qui verò difficillimè.

Diluitur hæc ratio aduersariorũ: Diuina in mūdi creatione vis atq; potentia satis enituerat.

Nec benè soluitur hęc ratio, dicendo, summam fortitudinem in creatione mundi fuisse ostensam:nam operari aliquid ex non ente,infinitam indicat fortitudinem: non, inquam, benè soluitur: nam illo ex modo tantum operandi, non ex re ipsa factaostenderetur summa Dei potentia, quæ tamen ostenditur posita incarnatione Verbi Dei,quod infinitum est opus.

Secundus locus à diuina sapientia.

Deinde sapientia Dei,cuius est attingere à fine in finem fortiter, & ad perfectionem,& pulchritudinem, omnia reducere per Incarnationem probatur: at hoc non fuisset, si opus incarnationis defuisset. Cùm ergò in natura,inter factibilia quoddam sit corporeum,& quoddam incorporeum,hoc est,spirituale,noluit Deus in gradibus rerum deesse, & voluit vt inueniretur: & quia creabile erat quoddam medium compositum ex vtroque, condidit hominem.Et cùm esse posset vt corpus spiritus,& Deus vnirentur,hoc etiam fieri decuit.

Ad illud obiectum:Deus licet incarnatus nõ fuisset homo ordinari ad Deũ poterat.

Nec sat est quòd ordinetur creaura rationelis in Deum: quia non potest homo eum naturaliter adipisci. Et loqnimur de existentia creaturarum, vt omnia inueniãtur,&maximè illa pulcherrima,sine qua reliquum est mutilum,& imperfectum.Hinc Augustinus libro quarto de libero arbitrio: *Quicquid,inquit,tibi vera ratione melius occurrerit, scias fecisse Deum tanquam bonorum omnium conditorem.Non est autem ratio,sed inuidia infirmitas,cùm aliquid melius faciendum esse cogitaueris,iam nihil aliud inferius velle fieri,tanquam si perfecto cœlo nolles terram factam esse, inique omninò. Rectè enim reprehenderes,si prætermisso cœlo terram factam videres,quoniam diceres ita eam fieri debuisse,sicut posses cogitare cœlum.* Hæc ille.

B.Aug.c.5. prope init.to. 1 post med.

Quænã recta ratione cogitemus Deum fecisse,teste Augustino.

Ergò si cogitare possem hoc opus singulare, & cœlis omnibus excelsius fieri potuisse, & non factum esse, non reprehenderem conditorem, sed mirum in modum desiderarem, & piè lamentarer. Adhæc, bonitatis propriæ manifestatio mouit Deum ad creandum; ergò eadem mo ueret ad confirmandum opus quod creauerat: hoc autem non posset perfectè fieri nisi incarnaretur. Et si manifestatur bonitas, quòd peccatores velit assumere, quantò magis iustos, & bonos assumpsisset? Ita enim ad Romanos quinto arguit Apostolus: *Si enim cùm inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius: multò magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius.* Ita nos argumentamur: Si cum inimici essemus, Deus per bonitatem suam dedit nobis Filium suum; quantò magis cum amici essemus,& siue peccato, ad confirmationem, & gloriam nostram illum dedisset ante Adæ lapsum? Præterea, si natura, quoniam à Deo dirigitur, teste Philosopho, facit homo ex his, quæ condi possunt,melius quod esse potest: Deus qui est naturæ autor,quare non idem faciet ex his quæ condi possunt melius, & perfectius, prçsertim si nullum seqnitur inconueniẽs, multa verò conuenientia, & exornantia sequantur?an dicet aliquis non esse simpliciter melius Christum esse, quam non esse?

II.ratio.

Rom. 5.

III.ratio. *Arist lib de communi ani malium gressu circa fin to. 2.circa med.*

Item ex parte diuinæ bonitatis cum decet,quòd maximè cum cõpetit secundum

III locus à Dei bonitate.

propriam naturę cōditionem. Ita enim cōuenit homini intelligere: Magistratui, ius suum cuiq; tribuere: sic diuinam naturam decet, quæ est ipsa bonitas, se communicare, ac diffundere. Et quia summa bonitas est, summè diffundit.

Quomodo accipiēdum: Vbi abundauit delictū, superabundauit & gratia. *Rom. 9.*

Nec obstat, quod vbi abundauit delictū superabundauit & gratia; & illud: *O felix culpa, quæ tantum, ac talem meruit habere Redemptorem*: Nam fateor, posito peccato opus fuisse remedio abundantiore, non quia hoc meruerit, sed quia absq; peccato non esset opus illo. Hinc Dominus dixit: *Non est opus valentibus medico, sed malè habentibus.* Ostendit ergò Christus maiorem dilectionem in opere medelę, quo eguit peccatum: sed nō sequitur, quòd si peccatum non fuisset, gratia Dei exhibita non fuisset. Ergò in hoc felix culpa, & in hoc superabūdauit gratia, quòd cum venire decreuisset frater, & dominus; venit medicus, seruus & redemptor.

Matth. 9. In quo felix culpa, quę tātum ac tantum Redemptorē.

Quartus locus à diuina prouidentia.

Ex parte quoq; diuinæ prouidentiæ. Et primò respectu Patris: quia contra prouidentiam Patris esse videtur, si Pater, qui potest habere Filium naturalem, & in quo sibi summè complaceret, & cuius deliciæ essent cum hoc Filio hominis; voluerit tamen propter se illum habere, vt tantum seruum peccantem reconciliaret, & adoptaret: pręsertim quia peccator non potest magis per occasionem inducere bonum, quam iustitia, quæ per se id præstaret. Vnde rectè argumentatur Apostolus ad Romanos 11. Quòd si delictum aliorum (scilicet Iudæorum) diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ Gentium; quantò magis plenitudo eorum? & apud Esaiam loquitur Pater: *Nunquid ego qui alios parere facio: ipse non pariam? si ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero?* faciendo scilicet per vnionem hypostaticam, quòd homo ille sit Filius Dei.

Rom. 11.

Esa. vlt. Illud Esaiæ: Nūquid ego qui alios parere facio, ipse non pariā, de qua intelligi possit paterna generatione.

¶ Quem locum etsi quidam de æterna Christi generatione explicent, alij verò de conuersione Gentium ad Fidem Messiæ; tamen si præcedentia & sequentia rectè inspicias, aptissimè conueniunt generationi Christi secundum carnem, quæ peculiariter tribuitur Spiritui sancto. Et ita interpretatur beatus Thomas lib. 4. contra Gentes.

D. Thom. c. 46 tom. 9. Duplex Christi generatio atq; processio à patre. *Psal. 2. Act. 13.*

Et dicitur genitus, non tantum quòd à patre ęterno processit, sed quòd etiam incarnationis autor extiterit: quemadmodū etiam eius à morte resurrectio dicitur generatio: *Ego, inquit, hodie genui te*: declarat autem Apostolus Act. 13. intelligēdum de resurrectione. Hæc autem ratio, quòd Pater non sit sterilis, ita viget ante peccatum, sicut post illud.

Secunda ratio incarnationis Christi à Dei prouidentia. *1. Cor. 15.*

Secundò id exigit prouidentia ex parte Christi, nam Christus Dominus secundus est Adam, & cœlestis; alter verò primus, & terrenus: ergò eius etiam prædestinatio erit stabilior, & absolutior; quòd non est, si à peccato Adæ dependet. Nam si non venisset, non existente peccato, stabilior fuisset Adæ prædestinatio: potuisset enim, si voluisset, Adam non peccare, & sic Christus non habuisset vllam prædestinationem: vnde Christus inueniretur potius prædestinatus ob gratiam nostram, quam nos ob ipsius gratiam; quod est absurdum sentire. Tunc etiam Christus non esset primogenitus in multis fratribus. Hoc autem non dicitur de æterna generatione, in qua Christus fratres non habet: nec de generatione temporali secundum carnem: quia vt dicitur Hebr. 1. *Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio.* Ergò superest, vt de generatione in Dei prędestinatione, in qua illum principium, & fundamentum omniū posuit electorum, de quo: *Qui est imago Dei inuisibilis, & primogenitus omnis creaturæ*, ille locus sit accipiendus.

Filij Dei incarnatio si à solo Dei peccato pēderet, quid inde. *Rom. 8.*

Hebr. 1. Quo sensu dicatur ab Apostolo primogenitus in multis fratribus Christus. *Colos. 1.*

Alterū genus argumētorū ad probandā scilicet Verbi Dei futuram incarnationē excluso peccato ex parte Christi. *D. Thom. 1. p. q. 50. art 1. & alibi 10 10.*

Secundo loco colligenda sunt argumenta ex parte Christi. Nam in primis, Deum hominem esse, naturaliter melius est, quam non esse; ergò si peccatum non esset, qui fuisset? Ita enim beatus Thomas probat Angelos existere; quia melius est esse ens spirituale, quam non esse. Adhæc si hoc fuisset non existente peccato, magis exaltaret, & laudaret Deum, quam omnes Angeli, & sancti, & iusti viri. Si ergò decens fuit, vt essent iusti, vt essent qui Deo laudes canerent; quātò magis vt esset Christus, in quo Pater sibi complacuit, & velut artifex in perfectissimo opere quieuit? quemadmodum in creatione, formato homine, qui typus erat Christi, dicitur Deus quieuisse ab omni opere suo. Item Christus perfectior est toto vniuerso, & omnibus Angelis, siue hominibus simul; ergò ex natura sua magis optabilis. Sicut ergò Deus voluit propter se res, & bonitate earum vsus est vt medio ad manifestandam gloriam, & bonitatem suam; quantò magis vsus fuisset hoc admirabili, & perfectissimo opere, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & bonitatis diuinæ. Præterea Christus perfectior est simpliciter quam Adam; ergò sicut Adam non fuit creatus per occasionem ex peccato alterius, nec etiam Christus simpliciter esse debuit ex occasione peccati Adam. Item si Christus semoto peccato non fuisset,

II. ratio. *Matth. 3. Infrà 17. Gen. 2.*

III. ratio.

Coloss. 2. IV. ratio.

V. ratio.

seque-

sequeretur alterum horum, vel Christum non debuisse amare suam existentiam, vel debuisse amare peccatum. Quòd si suam existentiam summè amat post Deum, debuit etiam velle ea omnia, quæ sunc necessaria causa, vel occasio suę existentię: debuit igitur velle peccatum Adæ, sine quo non fuisset: quòd si culpam non amat, nec amare potest, nollet omninò se esse.

Sexta.

Adhæc Christus nobis magis videretur adstrictus, quàm nos illi: plusque deberet nobis, quàm nos illi deberemus: nos enim causa extitimus peccandi; vnde & ille simpliciter consecutus est existentiam. Ille autem nobis caussa fuit vt benè essemus. Neque refert, quòd ipse sit caussa per se efficiens, nos autem tantùm occasio: nam sufficit, quòd in potestate Adæ erat existentia Christi, siue vt in caussa, siue vt in occasione.

Septima, & postrema.

Denique si sic data esset nobis gratia & gloria in Adam non peccante, & Christus solùm ob peccatum remittendum venit, solùm deberemus ei remotionem obstaculi, id est, peccati: gratiam verò, & gloriam non fecisset, contra illud 1 *Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Et ad Hebræos dicitur, multos filios in gloriam adduxisse.

Ioan. 1.

Hebr. 2.

Tertium argumentorũ genus ex parte Adæ.

Tertio loco accedunt argumenta ex parte prædestinationis Christi. Nam vel Christus est prædestinatus ad gloriam ante Adamum, vel post. Si ante Adæ peccatum; ponatur vt possibile quòd Adam non peccauit, sicut potuisset, si voluisset; Adam tunc saluaretur, & nonnisi ratione Christi, in quo est prædestinatus? ergo Christus fuisset, etiamsi Adam non peccaret. Dices ante prædestinatum fuisse Christum, sed ex præuisione peccati. Sic enim respondet Caietanus. Sed hoc solidum non est.

In illud: Ante Adam prędestinatus est Christus, sed ex prçuisione peccati.

Nam si ex præuisione peccati Christus est prædestinatus, & peccatum non est nisi quia auertit à Deo, & tollit gratiam; ergo ante præuisionem peccati fuit prouisio gratiæ, quæ est seminarium gloriæ: ante peccatum ergo Adam ordinatus fuit ad gloriam; ergo Christus, in quo prædestinatus est Adam, ante peccatũ prædestinatus est.

II. ratio.

Deinde ex natura sua præuisio boni præcedit præuisionem mali: nam omne malum est peccatum, & non potest intelligi nisi ratione boni: ergo prius præuisum est Adam in Christo ad gloriam ordinari, quàm peccatum Adæ.

Tertia.

Tertiò, si ex præuisione peccati Christus esset, & Adam prædestinatus fuisset, sequeretur gratiam esse datam antequàm daretur: quod implicat. Quod ita probatur, quia gratia datur ex præuisione peccati, & est sermo de prima gratia Adæ: sed peccatum non est aliud quàm auersio à Deo, & gratiæ priuatio; ergo antequàm præuideatur peccatum, præuidetur gratia quæ per peccatum tollitur: ergo antequàm gratia daretur, intelligeretur iam data.

Quarta.

Adhæc malum culpæ simpliciter præcederet bonum gratiæ: nam ex prouisione mali culpæ omne bonum gratiæ eius occasione profectum est. Non enim fuisset prædestinatus Christus, in quo, & per quem omnes gratiæ in nos promanarunt. Et ita probatum reliquimus, Christum fuisse ad gloriam prædestinatum ante peccatum.

Ioan. 1.

Si verò post Adæ peccatum; ergo ipse non est primogenitus omnis creaturæ: nam primogenitura respectu Dei habetur per prædestinationem; ergo Ecclesia, quæ ex Adamo fuisset ante peccatum, & quæ in Adamo erat, non habebat caput.

Non esse primogenitum omnis creaturę Christũ, si post peccatum prædestinatus fuisset.

Coloss. 1.

¶ Nec valet, dicere quòd voluntate antecedenti Adam sit prædestinatus ante Christum, non autem consequenti: nam vt se habet Adam in voluntate consequenti, & efficaci, ita se habere debuit in voluntate antecedenti, quæ efficax non est: ergo si in hac est posterior, est quoque & in illa.

Retellitur hæc obiectio multipliciter: Voluntate antecedenti Adam prędestinatus fuit ante Christũ, non autem consequenti.

Secundò, prædestinatio Christi est optabilior quàm sit omniũ hominum, ac stabilior; sed hæc ponitur facta ex se, sine præuisione peccati, cur non etiam & illa? Quòd autem facta sit ante præuisionem peccati, suprà fuit ostensum contra Caietanum.

III. ratio.

Tertio, in Christo prædestinati sunt non modò homines, sed etiam Angeli: quod ostendunt illa verba ad Hebræos: *Decebat enim eum, per quem omnia, & propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, &c.* & illa ad Roman. 8. *Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui:* præsciuit autem non modò homines, sed & Angelos.

Hebr. 2.

Rom. 8.

Si igitur Christus prædestinatus fuit ex præuisione peccati hominis, (quod necessariò dicere habent aduersarij) sequeretur, Angelos ad gloriam non fuisse ex se ordinatos: imò etiamsi non peccarent, potuissent non assequi gloriam; nam contingens erat Adam non peccare: quo posito, Christus non incarnaretur. Angeli igitur etsi non cooperarentur Dei gratiæ, non consequerentur vitam æternam, quia hanc consecuturi erant ratione Christi. Qui enim Diuinæ prouidentiæ ordo fuisset, dicere Angelis non consequendam vitam æternam, nisi creatura ignobilior peccauerit, ob cuius peccatum mittam Verbum meum incarnandum, à quo prędestinationem ad gloriam consequetur?

Angelos per se ad gloriam destinatos non fuisse, si ab Adæ peccato Christ⁹ esset prædestinatus.

Quartò, quid

Quarta.

quid magis rationi conſentaneum, cœleſtem Parẽtem Filium ſuum propter ſe prædeſtinare, quàm Adamũ proculdubiò ſeruum: præſertim cùm propter Chriſtum efficaciter prædeſtinari deberet. Demùm in vnoquoq; genere ſemper eſt aliquod principium cæterorum cauſſa, idem ergo erit in prædeſtinatione: quare hoc non ſolum habebit locum in prædeſtinatione antecedente, ſed etiam in conſequẽte. Non enim veriſimile eſt, Adam in prędeſtinatione antecedenti futurum cauſam aliorum prędeſtinatorum.

Quinta & vltima.

Quartum genus argumẽtorum ab humana natura.

Quarto loco ex parte naturæ humanæ hæc conficimus argumẽta. Nam ſi, vt hinc incipiam, Adæ oſtẽſa fuit gloria, & magnificentia Chriſti, dictumq́ue illi fuiſſet: Non poteſt eſſe hoc tam excellens myſterium, niſi tu pecces, peccatum tamen deinde remittetur, & ſaluus eris; proculdubiò anceps animi redderetur, ſi ſibi eſſet peccandum, & pro tanta gloria Deo reddenda facilè ad peccandum inclinaretur. Deinde Adamo reuelatum fuit myſterium Incarnationis ante peccatum. Nam cùm dixit, *Hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea:* hæc verba ſpiritu prophetico pronunciauit, vt Chriſtus Dominus declarauit Matth. 19. & Paulus Epheſ. 5. dixit: *Sacramentum hoc magnum eſt; ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia*, id eſt, de Chriſto, & hoc aſſerit Thomas tum cùm in 3. p. q. 1. art. 2. de hac re diſſerit, tum in 2. 2. qu. 2. art. 7. Aut ergo errauit Adam, quod non eſt concedendum, aut benè credidit, & ita nouit incarnationem. ¶ Nec valet quod quidam dicunt, reuelatum fuiſſe tunc myſterium, non tamen cauſſam eius, hoc eſt, peccatum: quoniam poſſibile erat, tunc Adam ſapientiſſimum putaſſe, quòd ſi Chriſtum Deus abſolutè voluit, ita etiam decretum fuiſſe, vt veniret etiam nullo exiſtente peccato: imò exiſtimaſſe: quòd propter ipſum impedimentum peccati potiùs non eſſet venturus, quàm venturus. ¶ Secundò non valet, ſignificaſſe eiuſmodi cõiunctionem Filij Dei ad Eccleſiam, non per vnionem hypoſtaticam, ſed per charitatem: quia etiam Pater, & Spiritus ſanctus habent eandem charitatem, & coniunctionem ad Eccleſiam, nec tamen illi dici conſueuerunt Sponſus Eccleſiæ, niſi filius Dei. Adhæc, abſurdum quoque videtur, quòd tũc ſub illa figura præſignauerit Chriſtum omninò venturum, qui tamen poterat nõ venire: quia poterat Adam non peccare, & ita falſum ſignificare potuiſſet. Vides igitur, quàm antiqua ſit hæc opinio, & cuius hominis, nempè ſapientiſſimi Adæ, qui per Spiritum locutus eſt. Sic enim magis honoratur natura humana, & magis commẽdatur benignitas Dei erga Filium, declaraturq́ue quàm ſit grata noſtra natura Deo.

Secunda ratio. Et vnde Adam myſterium Incarnationis cognouerit.

Geneſ. 2.
Matth. 19.
Epheſ. 5.

D. Tho. to. 12. Tom. 11. pa. 2.

Soluitur illud: Etſi cognouit Adã myſteriũ Incarnationis, nõ tamẽ cauſam eius, ſcilicet futurum peccatum.

Et hæc ratio diluitur: Adæ cum Eua cõiugalis vnio, Dei cũ Eccleſia per charitatẽ, non autem per Incarnationem cõiunctionẽ ſignificauit.

III. ratio.

IV. ratio.

Præterea, ſi non peccaſſet homo, maiori vinculo adſtrictus fuiſſet Deo gratias agere pro acceptis beneficijs, quàm ſi non fuiſſet incarnatus: imò ſimpliciter maius oſtenditur debitum hominis erga Deum, ſiue peccaſſet, ſiue non. Qui enim aſſerit hanc ſententiam, obligat hominem ad gratias agendum, & ante & poſt peccatum: at qui ſentit oppoſitum, obligat hominem Deo poſt peccatum tantùm. Et mirum eſt, B. Bonauenturam aſſeruiſſe, per ſuam oppoſitam ſententiam magis oſtẽdi Dei amorem erga homines, quàm per contrariam: quod videtur falſum. Nam per hanc ſententiam, quam tuemur, oſtendit amorem erga hominem, ſiue peccantem, ſiue non peccantem: per ſuam verò opinionem, tantũ peccantem. ¶ Neque profectò videtur æquitati conſentaneum, Deum fuiſſe magis liberalem ad hominem ſuæ legis trãſgreſſorem, quàm ad eundem iuſtum, & obedientem: alioqui deterioris conditionis fuiſſet innocentia, quàm pœnitentia, & præcepti obſeruantia, quàm culpa, & præuaricatio. Poſtremò ex hominibus, & Angelis debuit conflari vna Eccleſia militans, & in cœlo triumphans: homines ſiquidem debent ad ſedes Angelorum, qui ceciderunt, reſtaurari: at nõ videtur iuſtum, & æquum, homines Angelis æquari in illis ſedibus. Nam ſapientia Dei debet ſuperiori naturæ maiorem gratiam tribuere: vt docet Thomas de Angelis, qui quò nobiliores ſunt in natura, eò ampliorem conſecuti ſunt gratiam. Vt ergo hominis euectio ad ſedes Angelorum iuſtè fiat, debuit natura humana cum hypoſtaſi Verbi iungi, & vniri, vt ſic iuſtè poſſet ſupra naturam Angelicam eleuari ratione gratiæ, vel illi ſaltem æquari.

B. Bonauent. 1 ſent.

Dei maiorẽ erga hominẽ ex abſoluta, quàm conditionata, vt ſic dicam, in amorem declarari.

Quinta & vltima ratio.

Pſalm. 109.

B. Tho. 1 par. qu. 62. art. 6.

Quintò, producimus rationes ex parte peccati. Nam primò ſi comparemus malum culpæ cum iuſtitia, inueniemus, inobediẽtiam adduxiſſe Deum a[d] nos: cur ergo non præſtabit hoc ſumma obedientia? Vnde ſi iniquitas noſtra iuſtitiam DEI commendat, quantò magis noſtra iuſtitia ipſius ſummam bonitatem commendaſſet? Sic enim Richardus argumentatur: *Debet puniri peccatum, ne plus tribuatur iniuſtitia, quàm iuſtitia: eodem ergo modo debet incarnari Deus ſine peccato, ne plus tribuatur peccato, quàm gratia, & iuſtitia.* Et confirmatur, quia miſericordia Dei commota eſt, cùm maxima iniuria afficeretur ab homine; quantò magis commoueretur, cũ debito honore,

Quinta demõſtratio futuræ incarnationis Chriſti abſolutæ, ex parte peccati.

Rom. 3.

Richard. de Incarnato Verbo, cap. 8. & ſeq.

& cultu

Quo exēplo intelligi poſſit, hominem anteqnā poſt peccatū, magis beneficio incarnationis dignum extitiſſe. *Luc. 15.*

& u ltu ab homine coleretur? Exemplum eſt patrisfamilias, qui propter filium amiſſum recnperatum gauiſus fuit: de primogenito verò, qui domi manſit, dixit: *Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt.* Si omnia bona ſunt eius qui non peccauit, bonū autem peccantis filij eſt incarnatio, quantò magis ergo incarnatio, quæ in omnib. bonis continetur, erit non peccantis, & iuſti?

Secūda ratio ab abſurdo.

Deinde, ſi peccatum occaſio fuiſſet incarnationis, & non aliquid aliud, planè cōſequeretur, malum plus diſplicere Deo ex natura ſua, ratione cuius diſplicentiæ afferatur remedium, quàm placeret bonū noſtrum, cuius complacentiæ intuitu daret præmium, & aliquid quòd honoraret operantem: at hoc eſt cōtra rectam rationem.

III. ratio.

Tertiò, non propter peccatum venit Chriſtus, ſed propter gloriam Patris: at hęc gloria manifeſtari poſſet abſque vllo peccato.

Quarta iterū ab abſurdis.

Quartò, peccandi occaſio Adæ nō fuiſſet data: ſi enim nouiſſet, quòd reuelatum ei fuiſſet, quòd tātum bonum, id eſt, Chriſtus, non fuiſſet in vniuerſo, niſi ipſe peccaſſet, occaſionem habuiſſet dicendi, Volo peccare, ne aut Deus tanta gloria, aut natura mea tanto bono defraudetur. Vt omittam, quòd alij potuiſſent dicere, Deum tūc poſuiſſe Adæ offendiculum, vt peccaret. Alij etiam homines de peccato Adæ gaudere poſſent, ſiquidem congaudere debent de Chriſto, & de omni occaſione, quæ fuit, & eſt: quod aliud non fuit, quàm peccatum. Quinimò ipſi Chriſto, qui natura impeccabilis eſt, in tali occaſione data gratulari, & complacere ſibi poſſent, vtpote de re neceſſaria, vt ipſe exiſteret. Ex alia parte daretur occaſio dolendi, quod tantum bonum, quantum erat Chriſtus glorioſus, ſine paſſione fuiſſet per noſtrum peccatum impeditum.

V. ratio.

Quintò, idem colligitur ex præuiſione peccati. Nam peccatum præuideri non potuit ante prædeſtinationem Chriſti: ergo fuiſſet etiam ſine peccato. Et probatur ex eo, quia peccatum eſt auerſio à Deo interueniente Chriſto, ergo prius fuit Chriſtus. Minor verò oſtenditur: quia monarchia eſt optima omnium gubernatio, & hæc ſeruata fuiſſet in ſtatu gratiæ; ergo per vnum caput ſemper gratia veniſſet.

VI. ratio.

Sextò, non eſt magis graue, ſi intenſionem attendas, peccatum originale, quàm peccatum actuale: at debebat dari hominibus, Adam non peccante, pro peccatis eorum actualibus; poterant enim poſteri Adę peccare actu, & lethaliter delinquere: debebat ergo illis proſpicere de mediatore. Et patet iſta illatio: quia non ſunt deterioris conditionis filij hominum iniuſtorum, quàm iuſtorum: ſed nos habemus Redemptorem non ſolùm pro originalibus, ſed etiam pro actualibus; ergo etiā illi habuiſſent. Denique ſi ob remiſſionem peccati, quod minus eſt, egemus mediatore; quid ob gratiam innocentiæ, quod maius eſt? Et, ſi modò gratia omnis etiā iniuſto datur per Chriſtum, iuxta illud: *Accepimus gratiam pro gratia*; ergo & tunc illam gratiam innocentiæ non niſi per mediatorem conſequeremur: & ſi gratia pœnitentiæ per mediatorem habetur: ergo illa innocētiæ, quò multò maior eſt ſine controuerſia. Et confirmatur, conſtat enim ex Bernardo, nouiſſe diabolū Chriſti aduentum: *Putasne*, inquit, *Lucifer, ille, qui manè or[illegible]atur, ſed præproperè eleuabatur, antequàm [illegible]tur in tenebras, generi noſtro inuiderit & ipſe[illegible] effuſionem, vt per ſeipſum iam tunc indignabundus muſitaret, dicens intra ſe quodammodò: Vt quid perditio hæc? Hoc ego non aſſero dicere ſpiritum, ſed nec contradicere dico. Neſcio enim. Potuit enim contingere (ſi tamen incredibile non putetur) plenum ſapientia, & perfectum decore, homines præſcire potuiſſe futuros, etiam & perfecturos in parem gloriam. Sed ſi præſciuit, in Dei Verbo abſque dubio vidit, & molitus eſt habere ſubiectos, ſocios dedignatus. Infirmiores ſunt, inquit, inferioresq́ natura: non decet eſſe concives, nec æquales in gloria.* Hæc ille. Quòd ſi ille prænouit Chriſtum venturum, & cauſſam non ignorauit, ob peccatum, ſcilicet remittendum, & Deum placandum nobis, debebat vtique à primo homine tentando abſtinere, vt ablata tentatione, peccatum quoque tolleretur, & ita mundus incarnationis medicina non indigeret. Dixit enim: *Vidit, & in liuore ſuo inuidit, & molitus eſt habere ſubiectos, ſocios dedignatus.* Alioqui aſtutiſſimum, & à ſciendi facultate denominatum dæmonem: ſtolidum, & imperitum in tentando redderemus. Debebat ergo potiùs ſuis artibus, & machinis peccatum impedire, quominùs Dominus per incarnationem veniret.

Septima, & poſtrema.

Ioan. 1.

B. Bernard. ſerm 17. ſuper Cantica.

Matth. 26.

Sextò, fiunt argumenta ex parte Eccleſiæ: ſiquidem omnes ſancti vnó ore docēt, Angelos, & homines vnam Eccleſiam facere: at vna Eccleſia non eſt niſi ratione vnius capitis: ergo vt ſit vna Eccleſia ex hominibus & Angelis, etiamſi Adam non peccaſſet, Verbum ſumpſiſſet carnem, alioquin homines caput non haberent.

Sexta oſtenſio, ab Eccleſia, Deū ſcilicet incarnandum, etiam non poſito peccato.

¶ Neque valet, ſi quis dicat, caput futurum ipſum Deum: quia caput eiuſdem eſſe ordinis debet cum membris: ſed Deus cùm ſit merè ſpiritualis, non poteſt eſſe

Huic obiectioni reſpōdetur: Eccleſia in ſtatu innocentiæ pro capite Deum habuiſſe.

caput

caput Ecclesiæ, quæ non modò ex spiritu, sed etiam ex corpore constat. ¶ Neque dicēdum est, hoc caput futurum Deum Angelum: tùm quia nusquam Angelos apprehendit: tùm quia vniuersum in natura Angelica non fuisset eiusdem ordinis cum homine corporeo: tùm quia etiam vniuersum in natura Angelica non fuisset exaltatum, neque fuissent tot modi existendi, neque illa vnitas, & perfectio: & homine non assumpto, omnes gradus possibiles non inuenirentur.

Infirmatur &c ista: Deus Angelus caput Ecclesiæ fuisset.

Hebr. 2.

Quibus de causis fit, vt natura Angelica contenta sit, vt potiùs exaltetur homo, quàm Angelus. Cumque ex Angelis, & hominibus fiat vnum corpus mysticum, & in omnia corporis mēbra gratia diuina promanet, & in beati[illegible]nem confirmentur, & prædestinentur, [illegible] non esset, nisi Verbum assumeret carnem, etiam Adamo non peccante: siquidem Angeli erant per Christum mediatorem in gloria confirmati. Nà quæro, an habere mediatorem, sit dignitas vlla, vel non. Si est, cur negabimus illum Ecclesiæ sanctæ, & à peccato liberæ? Si autem non est, quorsum ita celebrat Scriptura mediatorem Dei & hominum, tanquàm summam gloriam humanę naturæ? Adhęc Ecclesia non potest esse, nec vnquàm fuit sine fide: hāc enim docet necessariam fuisse etiam in Adam ante peccatum: non potuit autem esse sine Christo ratione peccati, quia nondum erat Christus; erat ergo in Christum absolutè, quare etiam sine peccato fuisset.

Filio Dei nō incarnato, quod bonum Ecclesiæ defuisset.

Ecclesiæ melius esse simpliciter habere mediatorem, quàm non habere.
1.Tim 2.
II. ratio.

¶ Nec probandum est, quòd fuerit fides absoluta in Messiam absq; cognitione causæ: nam tunc intelligebat homo, propter aliquam causam fieri vnionem. Illa igitur vniuersi fides, ne falsò fundamento niteretur, sufficiens erat, vt efficeret Christum carnem sumere. Et corroboratur hęc ratio: nam illius fidei vel Adam habebat aliquam cōuenientiam, qua intellectus ipsius quiesceret, vel non habebat. Si habebat, quare nos non poterimus habere? An erat fortè tam hebes, vt non intelligeret id fieri à Deo, propter exaltationem naturæ humanæ?

Quòd Adam antequàm peccaret, fidei in Christum causam nouerit, & quæ fuerit illa.
I. argum.

Deinde erat impossibile vt non haberet: nam credere oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Debebat ergo Adam credere Christum remuneratorem, & tunc Deus assumpsisset naturam humanam.

II. argum.
Hebr.11.

Septimò, idem colligimus satis probabiliter deduci ex Scripturis. Ait enim Apostolus: *Loquimur Dei sapientiam in mysterio qua abscondita est* (id est, Christū Filium Dei definitum absolutè venturum) *quam prædestinauit Deus ante secula in gloriam nostram*: nō autem in medicinam, aut redemptionem, quia hoc fuit post multa secula, sed primò & principaliter ob glorificationem nostrā. Hinc autor lib. De anima, & spiritu cap. 9. *Propterea Deus homo factus est, vt totum hominem in se beatificaret, & tota conuersio hominis esset ad ipsum, & tota dilectio hominis esset in ipso, cùm à sensu carnis videretur per carnem, & à sensu mentis videretur per diuinitatis cōtemplationem. Hoc autem erat totum bonum hominis: vt siue homo ingrederetur, siue egrederetur, pascua in factore suo inueniret. Pascua foris in carne Saluatoris, & pascua intus in diuinitate Creatoris.* Hæc ille, alludens ad illud: Ingredictur, & egredictur, & pascua inueniet.

Septimus locus à Scripturis, pro futura incarnatione, etiam Adam non peccante.
1.Cor. 2.
Rom. 1.

Hugo de S. Victo secundum aliquos apud Aug. tom 3. sub finem.
Cur Deus homo.

Ioan. 10.
Quid illud: Ingredietur & egredietur, & pascua inueniet.

Deinde Ioan. 17. ait Dominus: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum, verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Si ergo nunc gloria confertur, quæ animum beat, & corpus glorificat, cur nō etiam tunc contulisset, & beatificaret corpus, & animum? ¶ Ibidem dicitur: *Clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate quam habuit priusquàm mundus fieret, apud te.* Id est: Da gloriam corporis mihi prædestinatam, etiam non respectu peccato, quam ego ad tēpus abieci, vt hominem redimerem. Illo igitur iam redempto, eam peto quam habui apud te (id est in prædestinatione tua, nam re ipsa aliter non habuit) nec est sermo hic de gloria essentiali animæ quam Christus semper habebat. ¶ Ioan. item 12. *Nisi granum*, inquit, *frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet*: ergo esto quòd Christus passus non fuisset, adhuc clarificatus, ac per hoc incarnatus fuisset, nā ob peccatum tātùm passus est. Itē Prou. 8. habetur: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequàm quicquam faceret à principio.* Verba sunt Sapientiæ loquentis de seipsa. Et primùm enarrat generationem æternam: In initio, inquit, viarum suarum, vel, vt Hebræa habent, principium vię suę, hoc est primum à Deo procedens. Viæ enim Domini sunt generatio, & processio, quæ sunt actiones immanentes, & æternæ, & creatio, quæ est transiens in materiam, & in tempore. Vnde subdit: antequàm quicquam faceret à principio, & ab æterno ordinata sum. Quod autem pręordinatur in finem aliquem, ab ęterno, & ante omnia alia est. Ordinatum est autē vt homo fieret, & esset omnium caput, & fundamentum, in quo etiam consisterent siue in suis naturis, siue in suis donis. Et vt præcipuæ suæ delicię forent cū Filio hominis: quia plus diligit illum hominem, quàm omnia alia. Denique vt esset primogenita

Secūdum testimonium.
Ioan. 17.

Tertium.

Quartum testimonium.

Ioan. 12.

V. locus.
Prouerb. 8.

Viæ Domini quæ sint.

Causæ incarnationis Filij Dei.

Eccles. 24.

ante omnem creaturam. Neque verisimile est tot verba profudisse Sapientiam diuinam ad significandum, suam existentiam præcedere alia omnia creata: quod satis est obuium intelligenti, si semel Christum esse Filium Dei naturalem, & consubstantialem meminerimus; sed magis, ad significandam assumptionem humanæ naturæ, quæ facta est in Verbo, finem esse potissimum in prædestinatione Dei, ad quem ordinauit creationem Angelorum, & hominum, & totius vniuersi. Ideo ait: Ante omnes colles ego parturiebar, id est, homines præclaros, aut Angelos, qui nomine montium, & collium in Scripturis sæpè venire solent.

Illud; Dominus possedit me in initio viarum suarum, &c. in primis quò tendat.

Prouerb. 8.

VI. locus. *Eccles. 24.*

Idem colligitur ex illo alio loco Ecclesiastici 24. *Ab initio, & ante secula creata sum.* Id est: Voluit me naturam humanam assumere. Ideo subiungit velut explicans, *Et in habitatione sancta coram ipso ministraui.* Dicitur enim Verbũ Dei in natura humana ministrasse Patri, & fecisse redemptionem humani generis. Vnde subdit: *Et sic in Sion firmata sum.*

VII. locus. *Esai 66.*

¶ Locus ille Esai. vlt. *Nunquid ego qui alios parare facio, ipse nõ pariam?* fuit superiùs ad hoc mysterium accõmodatus.

VIII. locus. *Genes. 1.*

¶ Ad hæc Gen. 1. legimus: *Creauit Deus hominẽ ad imaginem, & similitudinem suam:* & subdit: *ad imaginem Dei creauit illum,* id est, Christi filij Dei.

B. Hilar.

Sic enim declarat hunc locum Hilar. lib. 3. de Trinit. Alioqui sat erat dixisse, ad imaginem suã: nisi enim voluisset aliã personã significari, non dixisset, Dei.

Imago & similitudo Dei Christus. *Sap. 2.*

Et Sap. 2. dicitur: *Deus creauit hominẽ inexterminabilẽ, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum:* hęc autem similitudo Dei Christus est, qui est imago Dei expressa, Coloss. 1.

Coloss. 1.

Vt ergo beatitudo nostra est, vt simus similes imaginis Filij Dei, id est, prima nostra cõditio debebat esse ad imaginem Filij Dei: quia tamen peccauit homo, & imaginem Dei destruxit, & fędauit, ad imaginem nostram Christus factus est, carnem peccatricem, atque damnatum assumendo.

In quo beatitudo nostra sita sit. *Rom. 8.* *1 Ioan. 3.*

B. Irenæ.

Audi verba Irenæi lib. 5. c. 16. contra Valentinum, qui loquens de Dei Verbo: *Tunc autem*, inquit, *hoc Verbum ostensum est, quando homo Verbum Dei factum est, semetipsum homini, & hominẽ sibimetipsi assimilans, vt per eam quæ est ad Filium similitudinem, pretiosus homo fiat Patri. In præteritis enim temporibus, dicebatur quidem secundùm imaginem Dei factũ esse hominem, non autẽ ostendebatur. Adhuc enim inuisibile erat Verbum, cuius secundũ imaginem homo (factus) fuerat: propter hoc autem, & similitudinem facile amisit. Quando autem caro Verbum Dei factum est, vtraque confirmauit: & imaginem enim ostendit veram, ipse hoc fiens, quod erat imago eius, & similitudinem firmans restituit, consimilem faciẽs hominem, inuisibili Patri per visibile Verbum.*

Ioan. 1.

IX. locus. *Ioan. 3.*

Præterea Ioan. 3. *Nemo*, inquit, *ascendit in cælum* (nimirum suo iure, & marte) *nisi qui descendit de cælo* (id est, qui à gloria sibi debita, ac destinata, se demittendo propter redemptionis nostræ, dicitur descẽdisse; nam alioqui secundùm diuinitatem nõ propriè descendit, quia ibi erat, vt subdit, *Filius hominis qui est in cælo:* neque secundùm humanitatem, secundùm quam in cęlo fuit nunquã. Dicitur ergo descendisse de cęlo, quia qui venturus erat gloriosus, & immortalis, ac planè cœlestis, propter redemptionis opus venit humilis, & passibilis, vt canit Ecclesia: *Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis.* Propter nos quidem exaltandos, & propter nostram salutem morte sua operandam.

Christus vt dixit, Filius hominis quẽadmodũ de cœlo descenderit.

X. locus. *Hebr. 2.*

Idem Apostolus ad Hebr. 2. loquens de Christo dixit; *Decebat enim eũ per quem omnia, & propter quẽ omnia,* &c. Non ergo ipse propter nos, sed nos propter ipsum sumus, vt serui propter dominũ suũ, non dominus propter seruos.

Hebr 1. *Luc. 2.*

¶ *Qui multos filios in gloriam adduxerat.* Id est, Angelos merito suæ incarnationis ab Angelis adoratæ glorificauerat, *Per Passionem consummari.* Vt homines à peccato redemptos in gloriam introduceret.

XI. locus. *Philip. 2.*

Rursus ad Philip. 2. ait: *Semetipsum exinaniuit formã serui accipiens:* hæc autem exinanitio Christi nõ fuit quaten' Deus, quia hoc modo exinaniri non potuit, sed quatenus prædestinatus Filius Dei in virtute secundùm Spiritũ sanctificationis ex resurrectione mortuorum, virtutem illam immortalitatis, & decorẽ ab æterno prædestinatum ad tempus demisit: & cùm esset in forma Dei secundùm definitionem Dei, formam serui accepit: quousque in cruce immolatus ingressus est in gloriam suam sibi debitam, iuxta illud; *Dominus regnauit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.*

Rom. 1. *Luc. vlt.* *Psalm. 92.*

Hos & similes locos producunt, qui hanc partem tuentur: nec videntur facilè contemnendi, quia etsi Patres illos nõ attingant, possunt tamẽ Scripturarum testimonia nouas semper recipere expositiones, modò Patribus non repugnent, aut contradicant, & alicui probabili, & pię sententiæ accommodentur.

Scripturæ sensus Patribus incogniti, qui tamen minimè reijciendi, nec aspernandi.

Regula etiam est, Scripturarum sententias non vnum tantùm sensum literalem posse recipere, sed plures, & præsertim regula ab Augustino tradita; Qui loci de Christo dicuntur, si commodè applicari possint humanitati, ac diuinitati, acceptandi sunt ambo, & nullus est respuendus.

Canon intelligentię Scripturarũ ab Augustino traditis. *B. Aug. lib. 2. de Trin. c. 2. & seq. tom. 3.*

Octauum caput sit ex parte vniuersi. Ordo siquidem vniuersi

Octaua demonstratio.

consi-

Futuræ incarnatiõis Christi absolutæ, ab vniuerso.

consistit in hoc, quod ab vno principio trahit esse suum, & ad idem principium reuocari debet. Sed ista perfecta reuocatio non fieret, nisi totum vniuersum Deo cõiungeretur præstantiori modo quo coniungi potest: at hic est modus vnionis hypostaticæ. Deinde vnitas est maxima perfectio in vniuerso, tum ratione propriæ vnitatis, quæ melior est, vt ita dicam, pluralitate: tum quia autor vniuersi vnus est, & quoad fieri potest, vnum producit, & vnum Filium, vnum Spiritum sanctum, vnum mundum, quamuis creaturæ ab eo progredientes propter imperfectionem ipsarum in multitudinem veniant. Quoniam tamen est summè vnus, quantum fieri potest, reducit rerum multitudinem ad vnum: sicut videmus, omnes creaturas vniuersi reducere ad vnum hominem, in quo sunt actu aut virtute: adhuc tamen remanebat dualitas, nimirum Deus, & homo. Vt ergo ista dualitas propter perfectionem vniuersi tolleretur, decentissimum fuit vt vna persona diuina fieret simul De' & homo per vnionem hypostaticam. Tertiò, vniuersum non debuit esse perfectum antequàm esset, sed postquàm factum est; sed antequàm esset, erat in Deo, & ipsemet Deus erat; ergo postquàm factum est, & in proprio esse consistit, debet esse Deus: at hoc decens non erat in omnibus partibus suis, vt ex se patet; ergo in ipsa parte vniuersi, quæ epilogus est ipsius. Ita ergo homini conueniebat Deum fieri. Quartò, vniuersum propriè dicitur, quia perfectum, & omnia comprehendit. Certè vniuersum hoc perfectum non esset, si tam admirabile opus illi deesset, quod longè superat omnes alias vniuersi partes. Esset enim ac si quis imaginem hominis pulcherrimã depingere vellet, & tamen caput illi, in quo magis eminet pulchritudo, & decor, non apponeret, sed corpus remaneret acephalum. Sicut enim diuinæ Sapientiæ non satis fuit ad perfectionem vniuersi, naturam Angelicam cõdere, nisi & corpoream crearet: & quia videbat adhuc has duas naturas in vnum iũgi posse, & hoc spectare ad pulchritudinem mundi, hominem creauit, fecitque tres entium gradus. Cùm igitur præter hos tres gradus sit quartus, putà Deus & homo, qui perfectissimus est, & vincit omnes alios gradus, imò ipsum totum vniuersum; qua solida ratione negabimus hoc Deum fecisse? Quintò, in vniuerso debent esse omnes modi existendi possibiles, & qui spectant ad eius perfectionem, & integritatem: verbi gratia, est subsistentia, inhærentia, &c. nam substantia per suam subsistit subsistentiam, & accidens per inhærentiam existit: esse tamen poterat substantia sine subsistentia: & accidens sine inhærentia. Illud autem inuenitur in assumptione carnis, & hoc in mysterio Eucharistiæ. Adhæc natura vna inuenitur in tribus suppositis, vt in Trinitate; ergo debebat esse alia excellentia trium naturarum in vno supposito, quę inuenitur in incarnatione, quia vnitas naturæ in vna persona, vt in vno homine, vel Angelo, & plures naturæ in pluribus personis, vt in duob' hominibus, vel Angelis, iam inueniebãtur; nõ debuit ergo abesse ab vniuerso hic pulcherrimus combinationum quaternarius. Hac ratione vtitur Alexander de Hales & Bonauentura ad probandum, cõueniens esse post peccatum incarnari Deum: quod profectò non minus, imò magis militat ante peccatũ. Item complendus etiam erat alter productionis diuersæ quaternarius. Nam homines omnes ex patre & matre producuntur; Adam sine patre & matre; Eua fuit tanquàm ex patre sine matre: decrat ergo vt aliquis esset ex matre sine patre, & hic fuit Christus. Præterea inuenitur filius ex solo patre, vt Verbum: Filius ex patre, & matre vt nos: debet esse aliquis filius ex matre sine patre, vt Christus.

II. ratio.

Quàm amãs vnitatis De'.

III. ratio.

Quarta ratio, & vnde dicitur vniuersum.

Vniuersum sine Deo homine quale videri posset.

Genes. 1.

Quinto ratio à varijs existẽdi modis.

Qualis facto sanctæ Trinitatis, qualis verò incarnationis sit existentia.

Alexan. de Hales 3 p. q. 2. memb 13. Bon. au. in 3. distin 1. q. 1. De incarnatione quantũ ad dignitatẽ. Genes. 2.

Quibus rationibus non concludimus necessariò hoc opus fieri debere, ita vt in ordine rerum naturalium nõ esset esse perfectum, si non fieret: sed volumus ostendere, quòd magis perficeretur vniuersum in suo esse naturali, si fieret, quam si nõ fieret: etsi maior propositio nõ adstringat Deum ad hoc, vel illud magis perficiendum. Magis quoq; pia est hæc sententia, quia magis exaltat Deum, & hominem. Fides etiam magis roboratur: nam credere Deo loquẽti, & reuelanti, opus maximæ humilitatis est, & obedientiæ. Magis erigitur spes nostra: nam qui nõ rogatus dedit Filium proprium, quid nõ dabit rogatus, Magis etiam accenditur erga Deum, qui non contentus esse largitor, seipsum etiam voluit nobis dare. Magis etiam instituimur exemplo: nam si in patria debemus fieri conformes imaginis Filij Dei, quidni etiam in via? Et si illud est bonum, quidni sit hoc etiam bonum? Instructiores quoque fuissent homines ad bonum sequendum, & ad malum fugiendum, præsertim idololatræ: nam ad idololatriam facilè conantur dęmones homines trahere. Per incarnationem etiam cognitionem inuidiæ dæmonis, quam habuit aduersus nos, faciliùs perueniremus. Maior quoque cognitio fuisset mysteriorum Dei, vt sacræ Trinitatis: vt ex eo quod

Alijs quoque rationibus & argumentis hæc sententia futuræ incarnationis absolutæ multis & magnis confirmatur.

Rom. 8.

Pater

Pater mittit Filium, intelligeremus Verbū à Patre generari: ex eo verò, quod charisma tibus vngit, vtrūq; spirare amorem diuinū, & consubstantialē, nempè Spiritum sanctū & quæ tandem vita æterna esset, magis cognoscerent, iuxta illud; *Vt cognoscant te solū, verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.*

Ioan 17.

Nouus locus à communi voto & desiderio omnis creaturæ rationalis totius vniuersi.

Argumentamur etiam ex communibus hominum votis, & desiderijs. Nā in primis ipsemet Christus, vt homo est sic subsistens in natura diuina, potius vellet esse quā non esse, etiam non existente peccato: & proculdubio si ab eo id percontaremur, nescio quid aliud posset respondere. Beatissima Virgo quoque peculiari affectu desiderauit non priuari tanto priuilegio, & excellentia Matris Dei. Omnes quoq; electi voluissent habere tā excelsum duce, & gloriosum; tā speciosum forma præ filijs hominū, in cuius vultum desiderāt Angeli prospicere. Et quid esset cœlū sine Christo? id quod mundus sine Sole. Si tollas de medio Solem, omnia cōcident. Tolle ab vniuerso Christū, & euacuata est plenitudo gratiarū. Adā, & Eua & reliqui homines magnopere expetissent Christū esse: quis enim nō velit ex familia sua aliquem in Regē, & Dominū exaltari? Voluissent quoq; Angeli habere Christū tū ob vniuersi perfectionem, tum propter exaltationem propriā: nec enim æquū erat ipsos solos exaltari, & non homines; neque iustum, vt quē minorauerat natura, imminueratetiā in gratia. Si autē Angelus fuisset assumptus, nulla via homo fuisset exaltatus at exaltato Christo, exaltatur natura Angelica, sicut & natura corporea. Deniq; damnati etiā voluissent Christū habere, vt si saltem ipsi nō sunt exaltati, natura tamē ipsorum esset super omnes alias exaltata. Tantùm dæmones fuerunt, qui liuidis oculis hunc honorem humanę naturę exhibitum semper conspexerunt; & vt ait Bernardus, Diabolus vidit, & inuidit: vnde de cęlo deturbatus est cum suis satellitibus, & semper aduersatus est, ac se opposuit tanto mysterio ne ficret: & vbi factum est, homines ab eius fide, ac professione auocare conatur.

Psalm. 44.

1. Petr. 1.

Deus si Angelum, non hominē assumpsisset quid, inde.
Hebr. 2.

Quibus tantummodo ingratū, & inuisum extiterit mysterium incarnationis.
B. Berna. ser. 17. in Cant ca circa med.
Apoc. 12.
Esai. 14.

Postremū caput fit ex dictis aduersariorum, & ex solutionibus solidis, quæ omnes nodos argumentorum suorum dissoluunt. Nā in primis Thomas in tertio sentētiarū, & in 3. parte, non alia ratione probat cōueniēs fuisse Deū incarnari, quam ex ratione boni, per quā Deus Pater se cōmunicat per generationem, & processionē in duas alias personas, & in creaturas vniuersi per eius creationem. Ad hæc ratio æquè viget ante peccatū, ac post peccatum. Deinde Thom. 2. 2. docet, hominem ante peccatum explicatam de incarnatione fidem habuisse pro humanæ gloriæ cōsummatione: at hęc cōsummatio futura erat non posito peccato: venisset ergo ad nos etiam illo sublato. Ad de quod in 1. part. reprehendit eos, qui dicebant; Si non fuisset peccatū, non fuisse in statu innocentiæ generationem, aut filiorū propagationem. Et respondet Thomas absurdum esse, quia non est conueniēs quod tantùm bonū impediatur: & inconueniens vt per peccatum consecutum sit tale bonū: alioqui videretur peccatum necessariū pro pter illud bonum: sed incomparabiliter maius bonum est incarnatio, quam filiorum propagatio.

X. ostensio ab aduersariorum doctrina.
B. Thom in 3 dist 1. q. 2. to. 7. inst.
Idem in 3 p. q. 1. art. 1. to. 12
Idem Tho. 2. 2. qu. 2. art. 7.

Humo ante peccatū quā fidem habuerit incarnationis, secundum Thomā
Idem 1 par. q. 98 art 1.
Idem, Vnde probet ante peccatum futuram etiam in statu innocentiæ generationem.

Sed huic argumento occurrit Caietanus, dicens: Duplex bonum est, vnum simpliciter, vt charitas, aliud ex suppositione mali, vt pœnitentia. Generatio autem filiorum est bonum simpliciter, incarnatio autem tantùm ex suppositione. Vnde ratio Thomæ valet in hoc, non autem in incarnatione. Sed videtur reprehendendum in hac solutione dicti Caietani, quod asserat incarnationem esse bonum non simpliciter; cū tamen illa sit incomparabiliter, & infinitis partibus melior generatione filiorum. Deinde hoc asserere, nihil aliud videtur nisi petitio principij. Adhæc Bonauentura in tertio volens probare cōuenientiam incarnationis, probat illam ex perfecta vnione rerum cum Deo: vt fieret, inquit, perfectus circulus ex possibilibus modis existendi ad infinitatem ostendendam, ad pietatem, ad liberalitatem. Quæ rationes omnes maiorem vim habent non posito Adæ peccato quam illi posito.

Obiectio Caietani, leuissima.

Incarnationē nō esse bonū per accidens, contra Caiet.

B Bona. in 3. dist 1. q 1.
Ratio B Bonauenturæ pro conuenientia incarnationis.

Ad argumenta verò aduersariorū facilè respondeti potest. Et primò ad Scripturas illas primo loco allatas, nam figuræ fuerūt de eo, quod debebat esse posito peccato, & quid efficaciter consecutum est: neque oportebat in eis conscribi figuras rerum quę fieri non debebant, sed earum quæ futuræ erant. Ad alias verò autoritates, quę testantur venisse propter peccatum, respondemus, nullibi dixisse, propter solum peccatum; cum alibi ipse Christus explicet alias causas aduentus sui, vt sunt glorificatio, doctrina, exemplum, & similia. Qui enim dicit: Venit liberare à peccato, non excludit istas alias causas prædictas, & maximè institutionem Sacramentorum ordinationē, & agnitionem Dei, & doctrinam diuinitus traditam, in quibus est diuinæ glorio, & Honoris restitutio. Adhæc Scriptura non magnificit has causas, propter quas venit: quia in animo erat sacris scriptoribus Spiritu sancto inspirante, inculcare animis hominum

Aduersariorum de figuris ac typis sumpta tantum argumē ta quid valeant.

Quid de Scripturis Christum ob peccatum venisse testātibus sentiendum.
Ioan. 16.
Infra 18.
Suprà 13.

De hac causa Domini aduentus ent passim Scripturę loquātur.

minum quāta passus est filius Dei pro peccato nostro abolendo, vt homo contenderet se à peccato liberare, & peccatum in futurum fugere. ¶ Ad autoritates autem Ecclesiæ, & Conciliorum dicendnm, illas huic sententiæ nihil detrahere. hoc enim asserunt, & illud non negant. Quòd si aliqui sancti, & Concilia dicere videtur, qnod non venisset ob aliam causam: interpretandæ sunt, quòd non venisset vt mendicus, & vt redēptor passibilis, & vt saluator per crucem, & sanguinem suum. Quòd si obstinatè quisquam velit, sanctos ita causam facere peccatum, vt præter hanc causam nulla alia sit aduentus Christi; facies illos falsum dicere & secum pugnare. Nam quomodo verum erit quòd Augustinus dixit: *Veniendi causa nulla alia fuit, quàm peccatores saluos facere*, cum Scripturæ aliam assignent; Ait enim Dominus, *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati*. Et alio loco: *Ego veni vt vitam habent, & abundantius habeant*. Et rursus, *Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mūdum, sed vt saluetur mundus per ipsum*. Salus autem est per consecutionem æternæ vitæ. Et ita quadrat homini non posito peccato. Adæ, siue posito, illa sententia: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*.

Aug. serm. 8. de verbis Apost. cap. 7. & serm. seq. c. 1. & alibi passim, tom. 10.

1. Tim. 1.
Ioan 18.
Supra 10.
Supra 3.
Quomodo saluetur mūdus per Christum.
Ioan. 3.

Quòd verò symbolum Nicænum ait: *Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis*: rectam interpretationem admittit, cùm ait, propter nos homines scilicet exaltandos in gloria ante peccatum: & propter nostram salutem, post peccatum. Duas enim causas posuisse videtur. Descensus etiam de cœlo, vt superiùs diximus, nihil aliud denotare videtur, nisi quod prius venisset Christus ad nos gloriosos, & immortalis; & causa peccati nostri venit passibilis, & mortalis, vt in carne sua lueret nostrorum peccatorum debita.

Illud: Qui propter nos homines, & propter nostram salutē descendit de cœlis, quomodo accipiendum.

Ibidem.

Argumenta verò proposita facile diluūtur. Nam illud: Incarnatio est opus misericordię: misericordia est de malo peccati: ergo non venisset nisi posito peccato. Respōdeo misericordiam nō solùm esse post peccatum; sed etiam ante: miseratio enim non solum est de malo quòd est, sed etiam de eo quod potest esse. Et quia poterāt esse etiam in statu innocentiæ aliorum peccata, quæ diuina indigebāt misericordia. Deinde miseratio non solum est de malo, sed de minori bono quod quis habet: & quia homo post peccatum minus bonum habuisset, quam Christus promissus fuisset.

Ad illud: Incarnatio est opus misericordiæ, miseriæ scilicet peccati, respondetur.

Ad alterum, quòd non permittit Deus malum fieri, nisi vt eliceat bonum, & quidē maius: dicendum, bene concludere, sed nō esse necesse, vt eliciatur ex malo tantum bonum, cum aliter Deus posset malo peccati mederi, quā incarnatione. ¶ Ad tertium dicendū, quòd etsi Angeli sint homine perfectiores, vellent tamen se esse apprehensos propter bonūquod impletur in solo homine, non autē in illa alia creatura. ¶ Ad quartum, quòd videtur indignum, Christum esse à Deo volitum propter peccatum, cum ipse sit perfectior hominibus: quod idem etiam sequeretur, si incarnatus fuisset propter gloriam hominis, aut perfectionem vniuersi: nam & his quoq; incomparabiliter perfectior est Christus. Dicendū est, quòd Deus primò & principaliter voluit Filium suum incarnari, etiamsi Adam non peccasset: quia manifestatur in eo bonitas eius, & prouidētia, &c. secundariò autem propter causas tactas in argumento; vnde nihil concludit. ¶ Ad quintum: rationes nostræ non demonstrant, sicut nec oppositæ sententiæ argumenta: sed satis est quòd ostendāt magis esse conueniens diuinæ bonitati. ¶ Ad sextum, nomen Iesu est ex prædestinatione post peccatum, non autem absolute positum ante peccatum. Adde quòd glorificare est saluare; ideò adhuc Iesus poterat appellari. ¶ Ad septimum: Etsi maxima causa incarnationis extiterit peccatum tamen vrgentissimæ sunt illę, quas nos attulimus, etiam sine peccato; quare nec necessum fuit hominem primū peccare, ad hoc vt Filius Dei incarnaretur. Certè in hāc sententiam multi ex Scholasticis propendent, vt Alexander de Hales, Scotus, Gabriel Biel, Nicolaus de Cussa li. 3. de docta ignorantia, c. 3. & 4. Ambrosius Catharinus proprio tractatu, Clicthoueus lib. de duabus propositionibus Cerei Paschalis, vbi explicat illam sententiam: *O necessarium peccatum*, & illam alteram; *O felix culpa, quæ tantum ac talem meruit habere Redemptorem*. Atque de hac tota dubitatione satis sit dictum.

In id: Deus peccatum fieri permisit, vt maius bonū incarnationis eliceret.

Diluitur etiā hæc ratio: Cū Christus sit rebus omnibus perfectior, quomodo est propter peccatū rē vtilissimā, incarnatus.

Ad hæc quoque obiecta: huius sententiæ rationes non sunt ostensiuæ. Et nomen Iesu à præuisione peccati nnū accepit.
Matth. 1.
Soluitur & istud: Christ⁹ propter peccatum maxime fuit incarnatus.

Hac sentētia quos habeat autores ac defensores.

DISPVTATIO IIII.

In verba illa: *Quorum primus ego sum Sed ideò misericordiā cōsecutus sum vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Regi autem, &c.*

HÆc verba peculiarem habēt difficultatem, quomodò Paulus se primum peccatorum vocet, cū si tempus spectes,

Priores qui fuerint peccatores Paulo.

Genes. 3.
Infra 4.

ctes, Adam, & Eua, & Cain, atque alij innumeri in Deum peccauerint: si verò magnitudinē sceleris, alij Iudęi qui ex malitia peccauerunt in Christum, & non ex ignorantia, deteriores fuerunt: præsertim cùm certum sit, Paulum vixisse irreprehensibilem, & sine querela, vt ipse ait ad Philip. 3. cum alij non sine querela, & reprehensione vixerint: Cain quoque, ac similes, qui de diuina misericordia desperarunt, & reprobi fuerunt, grauius deliquisse videntur. Item vrgendum est, quomodo de præsenti ait: *Quorum primus ego sum*, cum iam esset iustus, & vas electionis.

Philip. 3.
Genes. 4.
Act. 9.

Ad II. quæst. propositam. Paulus vt fuerit peccatorū primus.
Thom. lect. 4 in 1. c. priorꝰ ad Tim. 1. 16.
Matth. 14.

Respondeo ante omnia, non se vocare primum peccatorū, quod ante omnes tempore peccauerit, vel quia anima Adę peccatrix esset in Paulo, vt quidam hæretici docebāt, vt refert B. Thomas hoc loco: quia fabula est Pythagorica doctrina illa de transmigratione animarum, & quam Iudæi sequebantur, maximè Herodes, qui dicebat de Iesu: Ipse est Ioannes Baptista: ipse surrexit à mortuis; & ideò virtutes operantur in eo. Primus ergo accipitur pro pręcipuo, & potissimo iuxta illud; *Primus Simon, qui dicitur Petrus*: &, *Primum quidem, quia credita sunt illis* (scilicet Iudæis) *eloquia Dei*. Nec enim hoc primum beneficium fuit à Deo Iudæis exhibitum: & infrà: *Vt in me primo ostenderet omnem patientiam*. Et c. 2. huius epistolę: *Obsecro igitur primum omniū fieri obsecrationes, orationes*, &c. & Dominus, *Qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus*. Augustin. serm. 9. de verbis Apostoli: *Quid est ergo, Quorum primus ego sum? Quia omnibus peior sum. Ergo peiorem voluit intelligi primum. Quomodo in artificibus, quicunque vult ædificare, quid dicit? Quis est hic primus structor? Quis est primus faber? Aut si curari vult, quis est hic primus medicus? Non vtiq, interrogat quis prior sit ætate, aut quis prior sit professione; sed quis prior sit arte. Quomodo illi in arte primi, sic iste in iniquitate primus*. Et sermone 10. *Peccatores*, inquit, *saluos facere; quorum primus ego sum. Ante Paulum non erant peccatores? Certe vel ipse Adam ante omnes, & plena peccatoribus terra deleta diluuio, & deinceps quam multi? Vnde verum est: Ego primus sum? Primum se dixit, non peccatorum ordine, sed peccati magnitudine. Magnitudine peccati sui, vnde se primum dixit peccatorum: quomodo dicuntur inter aduocatos, verbi gratia, primi primus est iste, non quia plures annos habet, ex quo causas agit; sed quia ex quo cœpit, cæteros superauit. Dicat ergo Apostolus alio loco, vnde primus sit peccatorum: Ego, inquit, sum nouissimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Nemo acrior inter persecutores: ergo nemo prior inter peccatores*. Hæc ille. Et certè maxima erat Pauli iniquitas, si rem ipsam spectes: siquidem erat infidelis circa primum articulum Fidei, qui erat de Messiæ aduentu: putabat hominem iustificari sine gratia Saluatoris: errabat, & excusationem non habebat de hac infidelitate propter innumera Christi miracula, & Apostolorum, & multitudinem credentium, etiam Sacerdotum, maximè quia eruditus erat in lege, & Prophetis, quibus si credidisset, vtique & Christum agnouisset, & in cū credidisset, iuxta verbū Domini: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit*. Adhæc obstinatus esse videbatur in incredulitate, vt superstitiose existimaret per eam se placere Deo: ideò in eam absque remorsu conscientię totus ferebatur. Adde violentiam, & contumelias, quibus omnes profitentes Christi nomē persequebatur, & existimabat se posse illos extinguere, & assistebat eorum neci, vt adfuit lapidationi Stephani, & per omnium manus, quorū vestimenta custodiebat, lapidauit. Quæ omnia euincunt, seriò se existimasse primū peccatorum. Alij verò intelligunt, vt B. Thomas Apostolum dici omniū primum, non simpliciter, sed inter cōuersos Iudæos, & saluatos ex illis, qui olim Crucis Christi supplicium postularunt à Pilato. Quē sensum innuit Ambrosius his verbis: *Cū ante Apostolū multi vtiq, credidissent Iudæorum ex ijs qui Dominū occiderunt; Apostolus tamen vt se humiliet, adhuc dolens de sua incredulitate, primum se omnium peccantium vocat. Quoniam præ cæteris Sacramento se imbuit Saluatoris proprius ad cognoscendam magnificentiam eius accedens, accusat se magis, qui tantum boni tardè agnouit, nec vltro, sed misericordia eius, quem prius vt hominē mortuum æstimabat*. Hæc ille.

Supra 10.
Rom. 3.
Matth. 20.
B. Aug. cap. 6 tom. 10.
Exemplum Augustini de locutione Apostolica: Quorum primus ego sum
Idem cap. 3.
Genes. 3.
Infrà 7. & 8.
1. Cor. 15.

Prima ratio, quamobrem Apostolꝰ Paulus fuerit peccatorum primus, & maximus.
Actor. 6.
Ioan. 5.
Secunda.
Tertia.
Actor. 9.
Suprà 7.
Alter sensus huius loci: Quorum primus ego sum scilicet, peccatorum.
D. Th lect. 4.
B. Amb. 10 1.
Pauli Apostoli modestia.

Nō ergo se comparat absolutè cum omnibus peccatoribus, sed cū ijs qui misericordiam erant consecuti post peccatum persecutionis Christi, & Ecclesiæ; & de ijs qui in Spiritum sanctum malitiosè peccauerant, nullus fuerat conuersus: quia huiusmodi peccatum non dimittitur, neque in hoc seculo, neque in futuro, nisi ægrè, ac vix. Ideò in Cruce Dominus dixit: *Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt*, excludens eos qui sciebant, & qui in agnitam virtutem peccabant, vt Augustinus notauit. Vt proinde non sepuatur, quòd inter persecutores conuersos aliquis maior sit Paulo. B. Thomas 2. 2. de modestia disserens: *Quilibet homo*, inquit, *secūdùm id quod suum est, debet se cuilibet proximo subijcere, quantum ad id quod est Dei in ipso*. Multò magis boni aliquid in proximo, quod ipse vel non habeat, vel aliquid in se mali, quod alius nō habeat, recognoscens.

Matth. 12.
Luc. 23.
Aug. lib. quæ. Vete & Noui test q. 67 t. 4.
B. Thom 2 2 q 161 artic 3 tom. 11. par. 2.
Prouer. 30.

gnoscens. Et sicut omnium mortalium sapientissimus non minus verè, quàm humiliter dixit: *Stultissimus sum virorum:* sic humilitat se Paulus, cum se omnium Sanctorum minimum, & peccatorum primum vocat. Vnde Philip. 2. dicitur: *In humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes.* In quæ verba salubriter Augustinus scripsit: *Non ait, existimate fingentes, sed verè existimantes, quia in quouis alio quid occultum esse potest, quo superior nobis sit, etiamsi bonum nostrum, quo illo videmur superiores esse, non sit occultum.* Hinc Tertul. lib. de Baptismo in fine, se peccatorem vocat. Et Ambros. altera ad Missam præparatione ita precatur: *Te deprecor humilitatis magister, vt hanc cordi meo inseras, & insertam custodias, quæ dum cunctis inferiorem se attendit, subiectionem protinus gignit, iactantiam extinguit.*

Ephes. 3.
Philip. 2.
B. Aug. in lib. 83. q. q. 71 à med. tom. 4.
Tertul. par. 2 post medium.
B. Ambr. sub init. tom. 4.

Primus peccatorum quomodo Paulus qui tamen sine querela fuit in lege conuersatus?

Nec obstat, quòd se vocet in lege irreprehensibilē, & sine querela: quia illam iustitiā legalem reputabat stercora præ illa Christi eo quòd esset superba, & Pharisaica, vt ibidem dixit. Tamen si Pauli conuersionem mirabilem, ac diuinam consideremus, per lucis circumfulgorationem, & vocē Christi de cœlo, & Apostolatus dignitatem, ad quam est assumptus, de qua dixit Ananiæ, *Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & filijs Israel;* facilè agnoscamus illum meritò maximū se vocare inter peccatores; & ideò nullum tantùm exemplar peccatorum ad Christum conuersorum fuit atque Paulus, quia plurimum distabat à tali conuersione, cùm actu Christum, & eius Ecclesiam persequeretur.

Philip. 3.
Actor. 9.

Quam verè Paulus se esse non fuisse, dicat omnium peccatorum primum.

Cæterùm illud vltimo loco dubitatum, magnoperè admirandum est, quia de præsenti dixit: *Quorum primus ego sum,* non, fui, vel eram: nō tam ea tempora considerans, cum sub lege esset, & Ecclesiam Dei persequeretur, sed pro eo tempore, quo iustus erat, & Apostolus, & Doctor Gentium in fide; & veritate. Quidam putant dictum, sum pro, eram, vel fui, vt Matthæus etiam iam Apostolus vocatur à seipso Publicanus & Simon leprosus, qui olim fuit. ¶ Hunc nodum quidam ita dissoluunt: vt ob id primum, & maximum omniū se appellet peccatorem, quia negligenter gratia Dei vteretur, ita vt in alio posita maiorem fructum edidisset. Hoc quidem de nobis verè dici potest, qui negligentius Dei talenta tractamus; & gratiā Dei vitio nostro in vacuum recipimus; non eam colentes, & augētes vt deberemus. Verùm hoc in Paulo locum habere non potest: quia hic Apostolus teste Ecclesia, vniuersum mundum prædicatione sua docuit, & ab Ierusalem vsque ad

1. Tim. 2.
Matth. 10.

Contra hanc solutionē: Ex consideratione neglīgētus ministerij sui se primū peccatorum Paulus appellauit.

Illyricum, vt ipse ait, repleuit Euangelium Christi: imò etiam Italiam, & Romam, & denique vltimas Occidentis regiones, vt Galliam, & Hispaniam, Euangelio illustrauit. Et ipse de se testatur: *Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit.* Et ostendens quomodo non fuerit gratia Dei in eo vacua, subdit: *Abundantius illis omnibus laboraui: non ego autē* (solum scilicet) *sed gratia Dei mecū.* Quis ergo gratiæ colendæ defectus, aut quæ negligentia in multiplicando talento, tali ac tanto Apostolo, & qui se cæteris imitandum proponit, impingi potest?

Rom. 15.

Quam præclarè de se, & honorificè sentiret Apostolos.

1. Cor. 15.
Supra 11.

Dicendū ergo, quòd non se vocat peccatorum maximū, quod magna peccata tunc admitteret, quia præterita peccata enarrat, cum ait: *Qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus;* sed quia considerabat qualis tunc etiam esset suaptè natura, si abesset gratia Dei: & pro cōmisso peccato habebat, quid ex gratia tūc nō faciebat; quod est Sāctorum proprium. Audi quid de hac re senserit magnus August. in lib. Confess. suarum: *Domine gratiæ tuæ deputo & quæcunque non feci mala.* Et infrà: *Omnia mihi dimissa esse fateor, & quæ mea sponte feci mala, & quæ te duce nō feci.* Planè dissimilis Paulus in hoc est illi Pharisæo, qui cunctis se præferebat, & ab aliorum flagitijs concludebat se iustū esse, & hunc penè omnes homines imitantur, ita vt si quis non imitetur, iam homo non sit, id est filius Adæ, sed filius Dei, qui veteri homine exuto, ineptis folijs verēda sua frustra conatur primorum instar parentum obtegere. Rarissimos enim licet inueniri, qui, si quid virtutis habent, illam comparatione deteriorem non habeant. Nā ita quidam dixit:

Tertia solutio veritati, pietatiq; congruentior.

B. Aug. lib. 2. Conf. c. 7. & 8.

Paulus Apostol⁹ cur quā dissimilis Pharisæo.

Luc. 18.
Genes. 3.

Quam rara virtus humilitas.

> *Nam vitijs nemo sine nascitur. Optimus ille est:*
> *Qui minimis vrgetur.*

Horat. lib. 1. ser. satyr. 3. circa med.

Vera autē virtus à seipsa vna pendet: & peccata sua palam prodere, hoc est humillimæ & modestissimæ, hoc est, Paulinæ mentis. Hæc aliquo exemplo illuminentur, Socrates à physionomo quodā iudicatus est fur, & incontinens. Et cum adstantes mirarentur, dixit Socrates; Non est mentitus: sum equidem natura talis, sed contineo. Apostolus etiam, cum versatur in materia gratiæ & legis, spiritus & literæ, fidei & operū, legem & literam & opera, distinguit a gratia, & spiritu, & fide. Nam per prima significatur natura hominis destituta donis Dei: secundis verò denotatur natura illis adiuta. Et cùm disputat de gratia, intelligit hominem in viribus suis seiunctis à gratia: *Ignorans,* inquit, *iustitiam Dei, & suam quærentes statuere; iustitia Dei non sunt subiecti:*

Veræ humilis menos indicium.

Socratis magni illius, à quodā furis, & incontinētis iudicati, responsum.

Rom. 10.

&ad

Philip. 3.

1. Cor. 15.

& ad Philippen. *Vt & inueniar in illo non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed illam, quæ ex fide eſt Chriſti Ieſu.* Alibi rurſus, *Non ſum,* inquit, *dignus vocari Apoſtolus*; cum tamen ſe ex gratia Dei accepta metiretur, ſæpè ſeipſum nominaret Apoſtolum, quia ſubdit: *Gratia autem Dei ſum id quod ſum.* Et in hoc eodem ſpiritu Matthæus vocauit ſe Publicanum, conſiderans quòd olim erat ante Chriſtum, & quòd ipſe in Chriſto exiſtens ex ſe fuiſſet, niſi Dominus eum ad gratiam & Apoſtolatum euexiſſet.

Ibidem 10. Matth. 10.

Pauli exẽplo qui ſe omniũ peccatorum primos arbitrentur.

Erat igitur Paulus verò iudicio mentis ſuæ peccatorũ præcipuus: ſicut & princeps eorum latronum, quorum crimina pro tribunali conuicta ſunt. Rectè dicit ſe eſſe peſſimum inter omnes ſubditos ſuos, qui aliorum peccata præſumit non eſſe tanta, cum eum lateant. Ita quiſq; ſe debet omniũ peccatorum maximum reputare, quia ſua peccata præ oculis habere debet: alios autem, quorum peccata ſe latent, meliores debet præſumere. Non enim fallit nos, vt inquit Auguſtinus, aut adulatione potius, vti Apoſtolus iubet, cum dicit: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, ſed in humilitate mentis alter alterum exiſtimantes ſuperiorem ſibi.* Noc hoc ita debemus exiſtimare, vt nõ exiſtimem', ſed nos exiſtimare fingamus: ſed verè exiſtimemus aliquid occultũ eſſe poſſe in alio, quo nobis ſuperior ſit, etiamſi bonũ noſtrum, quo illo videmur ſuperiores eſſe, non ſit occultum. Idem docet omnes Patres, vt ſcilicet quiſq; alterum ſeipſo iudicet meliorem: & ſua peccata debet grauiora exiſtimare quàm alterius; ſua etiã ante oculos habere, & ponderare, at aliena extenuare, vel non attendere.

B. Aug. lib. 83 q. q. 71. parũ à med. tom. 4

Philip. 2.

In humilitate, quomodũ vt Auguſtin' dixit, Alios nobis ſuperiores arbitremur.

Veræ humilitatis fallax nota quorũdam, & impia Baptiſta de Crema.

An autem ad veram humilitatis virtutẽ ſpectet, vt quiſque iuſtus, ac ſanctus exiſtimet ſe eſſe priorem cunctis hominibus, meritò conſiderãdum eſt: ſicut enim quidam ex ſanctis qui hoc aſſerunt. Et recens quidam noſtri ſecnli ſcriptor aſſeruit, neminẽ poſſe ſuperbiæ vitium penitus à ſe eradicare, niſi credat ſe nõ ſolùm ſuper omnes homines grauiorem peccatorem, ſed etiam ſe cauſam eſſe veram (& non occaſionem) omnium delictorum, & ſcelerum quæ commiſſa ſunt à primo homine, & omnibus hominibus, & etiam à dęmonibus: nec eorum tantùm quæ commiſſa ſunt, verum etiã eorum omnium quę cõmittentur ad diẽ vſq; iudicij. Et quia nemo poteſt hanc exiſtimationem habere de ſeipſo, niſi reuelationem ſpecialem habeat; oportet vt homo tãtùm proficiat, vt eam mereatur habere.

Verã in mendacio homi-

Ad quæ verba planè inſolentia reſpõdemus cum Auguſtino, humilitatẽ in falſitate & mẽdacio ponendã nõ eſſe. Quòd ſi quis adſtringatur credere ſe cęteris eſſe deteriorem, in pluribus continget opinari mendacium. Impoſſibile enim eſt de omnib. opinari, quod ſit cæteris hominibus deterior. Si enim vnus eſt peior cæteris, impoſſibile eſt reliquos omnes peiores eſſe illo peccatores. Nec huic opinioni patrocinãtur verba Apoſtoli, *Quorum primus ego ſum*: nã hoc dixit cogitando tempus, quo Eccleſiã perſequebatur, nõ id tempus quo loquebatur. Vnde apertè mentionem fecit peccatorum præteritorum: *Qui prius,* inquit, *blaſphemus fui, & perſecutor, & contumelioſus.* Et ait ſe miſericordiam conſecutum ob ignorantiam incredulitatis, qua præceps ferebatur in illa flagitia, putans ſe obſequium præſtare Deo; in quibus etiã tunc ſepultus iacuiſſet, niſi præuentus Dei miſericordia fuiſſet. Et ideò non abſolutè ſe primũ dicit inter peccatores, ſed inter peccatores qui erant miſericordiam conſecuti.

litatis virtutem nõ poſſe conſiſtere.

Nequaquã Apoſtolum hanc tradere humilitatis notam.

Quid de ijs ſentiendum, qui ex humilitate omniũ ſe peccatorũ maximos & agnouerunt, & prædicarunt.

Quòd ſi producantur exempla Sanctorum, B. Franciſci, & Catherinæ Senẽſis, qui ſe cæteris hominibus grauiores peccatores prædicabãt; percontaret exempla iſta producentem, an illi ſancti tales ſe prædicando verum dixerint, an falſum? Si verum non erat, nonne aſſerere mendacium, eſt peccatum? nonne abſurdum eſt ſanctos docuiſſe nos mentiri? Si autem verè illi loquebantur, & verè cæteris hominibus erant iniquiores, quomodo illi ſancti eſſe potuiſſent, & innocentes, & ſine peccato? Ideò recurrendum eſt ad doctrinam ſuperiùs traditam, qua ſancti ſeipſos ex natura ſua, & viribus proprijs metiebãtur: hinc ſe peccatores verè dicebant, & ſe cæteris magis peccaſſe exiſtimabant. Illud verò intolerabile eſt, quod quiſq; debeat exiſtimare ſe veram cauſam omnium peccatorum præteritorũ, etiam à dæmonibus admiſſorum exiſtere, cum ignota ſit & Scripturæ, & Patribus hęc doctrina: & cum vix dæmon tentans, & ad peccatum ſolicitans, ſit cauſa peccati ab homine admiſſi, cum tãtùm poſſit ſuggerere, & ſuadere ad vitium, non cogere, ob liberũ arbitriũ, quo ſolo peccare poſſumus. Quare cum homo quidam obmurmuraret, & querulam vocẽ emitteret inter alios, quòd à dęmone tractus eſſet ad peccatum: fertur ingentẽ alapam accepiſſe à dęmone dicente ei, Mentiris: tu enim es cauſſa tui ipſius peccati, non autem ego. Et hæc ſint ſatis de hoc loco.

Nũ nmnium caeodæmonem peccatorum cauſſam exiſtere.

Exemplũ huius rei.

Adijcit ſecundò Paulus aliam cauſam, quæ finis rationẽ habet, ſcilicet conſequendæ miſericordiæ, dicẽdo: *Vt in me primo oſtẽderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam, ad infor-*

mationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Nomen est, Primo, non aduerbiũ. Sed, in me primo, id est præcipuo, & maximo peccatore ostendat Christus omnem patientiam, id est integram, & perfectam longanimitatem. ¶ Et loco informationis Græcè habetur, ὑποτύπωσις, quæ est cum res ad viuum expressa oculis subijcitur. Siquidem ratio, quã attulit de ignorantia incredulitatis, & zelo non secundum scientiã, Deum mouit ad lenitatẽ, & misericordiã: hæc autem est quasi finis mouens, & plures possunt conducere fines ad eundem effectũ: vnus tamẽ summus, & vltimus est ipse Deus, & gloria eius, qui omnia in omnibus propter semetipsum operatur. Et rectè dixit, *Omnem patientiam:* nam omnem peccatorum illud maximum, quod in Deum dictè tendit. Bene ait Scriptura de Sacerdote: *Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus: si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo?* Rectè etiam ait, ad informationem eorum qui crediturι sunt illi in vitam æternam. Nam vt auceps in vna auicula comprehensa, & in cauea proposita omnes alias cantando excitat, vt ad se veniant, vt & ipsę quoque capiantur; ita bonus auceps Deus ad Iudęos peculiariter ad fidem trahendos, vsus est auicula capta, hoc est Paulo, qua prædicante, & alios excitante, admirarẽtur de tanta Dei longanimitate, & patientia, & nemo etiam ex maximis peccatoribus, desperaret de Dei misericordia, quam cõmuniter in omnes effundit volentes acceptare: etsi non ita copiosè vt Paulo, qui rarum est exemplum eorum, qui grandia dona diuinæ liberalitatis, quæ per paucorum sunt, accepit. Videturque perinde loqui peccatori Paulus, Vade ad illum medicum: sanauit etenim me: quòd pateris, patiẽtem ipse sanauit: clama desperatis, Christus venit peccatores sanare. Solùm cauendum est, ne prætextu misericordiæ quisquam peccet: quia Maledictus omnis qui peccat in spe diuinæ indulgentiæ. Non solùm ergo Paulus constitutus fuit à Christo, vt verbo; & scripto mysterium gratiæ longè, ac latè propagaret, sed etiam vt opere Dei misericordiæ in se ostẽso testis esset maximę gratię Christi. Vnde Ecclesia præ omnibus sanctis eius conuersionem celebrat. Pro quo beneficio accepto prorumpit more suo in gratiarum actionem dum ait: *Regi seculorum immortali, inuisibili,* &c. scilicet sit pro tanto dono.

Ad XII. dub.

Prouer. 16.
In Paulo De⁹ ostendetit eur omnem patientiam.

1. Reg. 2.

Quemadmodum cũ Paulo ad Fidem conuersõ ad conuersionẽ aliorũ Deus, egerit.

Maledictus qui peccans.

Dies conuersionis Pauli, quare sacra, & solẽnis in Ecclesia.

XIII. quæst. solutio.

Et vt ad propositum dubium respõdeamus, dicendum est, Deum dici Regem seculorum, quia ipse condidit secula, & pro sua voluntate distribuit quibusque rebus, & quibuscunq; negotijs illa accommodat. Ex Rex dicitur omnium seculorum, quia in omnibus seculis, siue æui sint, siue tẽporis, semper regnauit, & in futurum regnaturus est. Et hoc ad differentiam eorum Regum, qui vix centum annorũ spatio regnare potuerunt, quia mortales, & corruptibiles, ac proinde visibiles extiterũt. At hic est Rex omnium seculorum, & inuisibilis, & immortalis: nam quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt. Et vt fides est quidem Dei dantis; nostra autem, quatenus in vtilitatem propriam accepimus: ita secula Dei sunt vt conditoris, & conseruatoris, nostra verò, quia illa sortimur ad vitam hanc temporalem, & spiritualem agendam. Dionysius Areopag. lib. De diuinis nomin. cap. 5. multa egregiè philosophatur de hac re, & de hoc Apostoli loco: quem si volet prudens lector, consulere poterit. Immortalitas verò Deo tribuitur, quia solus per se habet illam, quam nulla creatura, etiam Angelica verè habet, quia solus neq; ex principijs intrinsecis deficere potest, vt possunt deficere elementa, mixta, & cęlum ipsum: quia cum sint composita ex contrarijs, dissoluuntur. Neque rursus ex principijs extrinsecis Deus solui potest; quomodo Angeli, & animi immortales non sunt, quia possunt Dei voluntate dissolui, & in nihilum redigi. Vnde Plato in Timæo sermonem habens ad Angelos, vt illius studiosi interpretantur: *Vos quidem,* inquit, *opera mea natura dissolubilia,* &c. quia Angeli ex se non sunt quod sunt, sed participatione, & munera Dei, & ex se in nihilũ redigerentur, Deus illos manu teneret, etiamsi non esset dissolutio in materia.

Deus cur Rex dicitur omniũ seculorum.

2. Cor. 4.

Secula quomodo nostra

Deus cur solus etiam immortalis.

De Angelis quid senserit diuinus Plato.

Dionysius verò lib. De diuinis nominibus de vita Angelorum scribit: καὶ ἀθανάτους λέγοντας, καὶ ὡς ἀθανάτους πᾶσιν. Et reddit rationem. Quoniam non habent ex seipsis quod immortales sint, & sempiternè viuãt. Nec solum immortales, sed etiam incommutabiles, quod Angeli, & animæ non sint. Idem tractat Eusebius in Præparatione Euangelica lib. 11. cap. 7. ex Plutarchi opusculo: In quo sensu εἰ verbi Græci, quod in Delphici templi Propyleis scriptum erat, quodque aut sis, aut es Latinè significare potest, conuenieñter exponit. Et contra ex Heraclyto omni nos momento mutari, moueri, mori ridiculos; ergo nos mortales homines esse, qui toties mortui sumus, & sæpius moriemur & nullus idem est, ac permanet, sed à semine Embryo, deinde infãs, puer, adolescens, vir, senex, decrepitus, corruptisque ætatibus ad nouas veniet, is tandem moritur. Corrumpitur enim iuuenis in virum, virum, vir in senem, puer in iuuenem,

Angelorum qualis vita Dionysio.
Ca. 6. in prin.

Euseb. tom. 1.

Heracliti de Humanæ vitæ, vt sic dicã mutabilitate & veritate sententia.

nem, infans in puerum: & qui heri fuit, in eum, qui eſt hodiè: quique hodiè eſt, in craſtinum: manet autem nullus idem. Nullus enim eſt idem; ſed in vno momento circca phantaſmata circa vnam, & cõmunem materiam influentem, ac refluẽtem omni momento commutantur. Quomodo enim ſi ſumus ijdem, alijs nunc quam antea gaudemus? Alia modò amamus, atque odimus, alia laudamus atque vituperamus, alijs verbis vtimur, alijs paſſionibus mouemur, nõ eandem figuram, nõ eandem de rebus ſententiam habentes?

Deus quare etiam ſolus inuiſibilis.

Deinde vocat Deum, inuiſibilem, non ex ſe, & ſui ipſius natura, cum nihil ſit illo lucidius, & conſequẽter nihil viſibilius: ſed nobis dicitur inuiſibilis, quorum acies oculorum ad tantam lucem contuẽdam eſt debiliſſima, & admodum imbecilla: ſicut excellens obiectũ corrũpit infirmũ ſenſum.

Angelici ſpiritus, & humani vt ſint inuiſibiles.

Quòd autem Angeli, dæmones, & animi noſtri ſub aſpectum non cadant, inde eſt quia non ſunt lucidi, & colorati, quia ſpiritus ſunt materiæ omnis, & coloris expertes; non autem vt Deus, qui per ſe omnem fugit aciem oculorum noſtrorum, etiam intellectualium. Et ſubdit: *Soli Deo honor, & gloria.* Græca litera habet: *Soli Sapienti Deo honor, & gloria.* Ita legunt Theophylactus, & Cyrill. lib. 12. Theſauror. cap. 10. Et poteſt eſſe duplex ſenſus: alter, quòd ſoli Deo ſit honor, & gloria exhibenda, qui eſt Rex ſeculorum, id eſt æternus, & immortalis, & inuiſibilis. Et poteſt aptè de tota Trinitate accipi hoc dictum, ſicut Patres quidam intelligunt, vt Auguſtin. libr. 2. de Trinitat. cap. 8. & 17. & OEcumenius hoc loco. Quæ intelligentia dubitationem habet, quomodò Dei ſoli honor, & gloria ſit, cum ſcriptura dicat: Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius; & Apoſtolus, *Gloria & honor, & pax omni operanti bonum?* Reſpondeo, ſummam, & primariam gloriam Deo ſoli deberi propter ſeipſum; cæteris autem ſiue viuant, ſiue regnent in cęlis, propter illum, & poſt illum, & in illo. Et ita Deus in ſanctis honoratur. Quando enim duo ſunt, & vnũ eſt propter aliud, verius vnum eſt, vt tradit Philoſophus.

Theophyl.
D. Cyril. to. 2.
Huius dicti: Soli Deo honor & gloria prior intelligentia.
B. Aug. to. 3.
Oec. c. 2. in fi.
Si ſolo Deo honor, & gloria debetur, cur etiã ſanctis eius.
Pſal. 149.
Rom. 2.
Ariſt. lib. 2. poſt c. 2. in fi. & alib to. 2.

Altera.

Alius verò ſenſus eſt, vt etiam Deum ſolum immortalem, & inuiſibilem, & ſapientem intelligamus. Nã de immortalitate, & inuiſibilitate ieſeriùs dicitur. Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. De ſapientia verò ait Apoſtolus Rom. vlt. Soli ſapiẽti Deo, &c. Sed & in hoc ſenſu dubiũ occurrit, ſi de Patre ſit ſermo, vt vult Ambr. in hoc loco, quomodo ſoli ipſi ſit honor & gloria, & non cæteris perſonis: nam ſic eſſe accipiendum, Ambroſius, Chryſoſtomus, & Theophylactus interpretantur. Sed reſponſio in promptu eſt: in diuinis enim ſi quid de vna quauis perſona dicitur, quod & alijs conueniat Perſonis, etſi per particulam taxatiuam, & per dictionem Soli, videantur excludi, non excluduntur tamen aliæ eiuſdem conſortij perſonæ, ſed tantùm res alterius naturæ. Vt in illo loco. *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum,* non excluditur à ſolo Deo, aut Chriſtus, aut Spiritus ſanctus, qui ſunt eiuſdem naturæ, cur ſubſtantiæ. Et cùm de Chriſto dixit Petrus: *Et non eſt in alio aliquo ſalus,* nõ excluditur aut Pater, aut Spiritus ſanctus. B. Auguſt. lib. 3. in Maximinũ, cap. 9. illud, *Soli,* refert ad id, *ſit honor & gloria.* Et alium adfert intellectum: qui ſolus eſt inuiſibilis, ſit honor. Sunt enim & aliæ creaturæ inuiſibiles, ſicut ait Apoſtolus; *In ipſo condita ſunt vniuerſa, viſibilia, & inuiſibilia.* Sed vnus Deus inuiſibilis maximè. Et ita hæc tria præcipuè Patri tribuuntur propter originem, quia ipſe ſolus eſt à ſeipſo, id eſt, à nullo alio productus. Sed non proptereà cæteræ perſonæ minus habent. Ideò per Regem ſeculorum Cyrill. loco paulò antè citato, intelligit Chriſtum, de quo dixit Gabriel Angelus, *Regnabit in domo Iacob in æternum,* id eſt, per omnia ſecula.

1. Tim. vlt.
Amb. tom. 5.
Ibidem.
Chryſ. hom. 4.
Theophyl.
Cui ſoli Deo honor & gloria debeatur, Patri, an filio, an ſancto Spiritui.
Ioan. 17.
Actor. 4.
Tertius ſenſus loci prædicti, ſoli Deo honor, &c.
B. Aug. to. 6.
Coloſſ. 1.
Deus pater qua ratione ſolus ſit Rex ſeculorũ, immortalis. & inuiſibilis.
Luc. 1.

Rectè autem de quauis perſona dicitur quòd ſolus ſit Deus; vt cæteræ perſonæ à conſortio diuinitatis non excludantur, ſed vt innuatur, quod ſolitariè etiam conſiderata quælibet perſona, Deus eſt; quod eſt veriſſimum. Ita enim de Chriſto cantat Eccleſia: *Tu ſolus Sanctus, tu ſolus Dominus, tu ſolus Altiſſimus:* à quibus titulis, & attributis non excluduntur cæteræ perſonæ, Pater & Spiritus ſanctus.

Hæc tria etiã ſoli vt competant Trinitati ſanctiſſimæ.

Ad ſequens dubium de prophetijs præcedentibus Timotheum, exponendum eſt priùs id quod præcedit, nimirum: *Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee.* Vocauit filium, ne imperioſè videretur præcipere, ſed ex paterno affectu. Et præceptum interpretantur quidam referendum ad ſuperiora de reſiſtendo pſeudoprophetis, & de prædicatione fidelis ſermonis, quod Dominus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere. Et ipſe quidem id fecit quod in ſe fuit, ſi modò peccatores faciant quod in ipſis eſt, & ſuę ſaluti pertinaciter non repugnent. At Ambroſius, & Chryſoſtomus hoc referunt ad ſequentia: *Vt militias in illis bonam militiam.* Et apertè ait, Commendo, id eſt, Trado cuſtodiendum, & ſeruandum,

Timotheum Paulus cur filium nominauerit.
Alter ſenſus.
Amb. hoc loco.
Chryſ. hom. 4.

Ad XIV.dub

dum tanquam depositum. Et addit, de quo dubitatum fuit: *Secundum præcedentes in te prophetias.* Quas quidem interpretantur bona de Timotheo testimonia à paulo reddita, quando eum secum assumpsit Actor. 16. aut sanè, vt alij volunt, intelligit Scripturarum scientiam, quam iamdiu à matre, & auia didicerat; & prophetia dicitur: sic enim sentiunt Primasius, Anselmus, & Thomas hoc loco.

Quænã illæ fuerint præcedentes in Timothæo Prophetiæ.
Actor. 16.
2. Tim. 1.
Primasius.
Ansel. tom. 1
B Th lect 4.

Sed mihi videtur præstare quod docet Chrysostomus, electiones Sacerdotum in primitiua Ecclesia sæpè per reuelationem Spiritus sancti fieri solitas, vt habes Actor. 13. de Paulo, & Barnaba ordinatis, & missis ad prędicandum Gentibus. Et sicut sanctus Zepherinus, vel, vt alij volunt, Papa Fabianus, de quo Eusebius lib. 6. Historiæ Eccle. cap. 21. & sanctus Nicolaus, & Ambrosius, & Gregorius. Primus leguntur fuisse electi: ita Timotheus multis præcedentibus prophetijs fuerat ordinatus Episcopus. Quæ reuelationes, prophetiæ vocantur ab Apostolo, quia Prophetarum est dicere occulta, etiam præsentia: sicut Saulum domi delitescere, patefactum fuit à Domino. Et 1. Corin. 14. infidelis, vel idiota ingrediens in conuentum fidelium, cõuicitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis eius manifesta fiunt. Et de hac gratia inferius dicitur: *Noli negligere gratiam quæ in te est; quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij.* Estque sensus: Ita te geras, sicut idoneũ te fore Deus mihi reuelauit.

Alter sensus Chrysostomi nempe probabilior.
Chrys hom. 5
Actor. 13
Euseb. tom 1.
Ordinationes ex reuelatione factæ cur dicantur prophetiæ.
1 Reg 10.
1. Cor. 14.
1. Tim. 4

Hortatur ergo, vt in illis prophetijs bonam militet malitiam, respondendo actione, & solicitudine in curanda, & administranda Ecclesia sua. Si enim vita hominis super terram, quædam lucta & malitia est, quantò magis hoc locum habebit in ducibus, & pręsidentibus Dei, qui sunt Episcopi? Nam & ipsum nomen Episcopi, castrẽse est verbum, vt periti nouerunt: vnde & ab Homero Nestor vocatur Episcopus. Nã si Episcopi ignaui sunt, & pusillanimes, profligatur mox eorum exercitus. Hi ergo maximè adstringuntur malitare in dæmones, & in vitia, siue peccata, à quibus ante omnes impugnantur. Nam si lupi possint pastores simul, & canes strangulare, quid de ouibus sperãdum erit? Tunc autem in primitiuam Ecclesiam tanquam in cunis vagientem insurgebãt dæmones, Iudæi, Gentiles, & hæretici.

Quid, militare bonam militiam.
Iob. 7.
Homer. lib 1. Iliad.
Qui maximè militare habeant bonã militiam.

Ad XV.dub.

Subdit: *Habens fidem, & bonam conscientiã quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt.* Id est: Proferens siue exercens præclaras Fidei actiones, & recta atque orthodoxa dogmata. Qui verò habet bonam cõscientiam, rectam vitæ conuersationem profitetur, quam pastor, & doctor prius sui, quàm aliorum habere debet, vt quam ab alijs exigit, ipse prior præstet. Nemo bene alterius imperium gerere potest, qui non prius imperium tulerit, vt Aristoteles rectè dixit. Eum etiam, qui non seruierit, dominum non fore bonum, nec laude dignum, scripsit Plato: & in Politicis Plutarchis in Ducem, & imperium: Non est lapsi partes erigere, nec inscij docere, nec incompositi cõponere, nec inordinati ordinare, nec debere imperare, qui sub imperio non fuerit.

Habere fidẽ, & bonã conscientiam, quid sit.
Philosop li. 3. Polit. c 2. & li. 7. c. 14 antemed to 3.
Plato li. 6. de leg. multo ante med. to. 2.
Fidem & bonã conscientiam repellẽtes, cur à fide naufragauerint.

Cùm enim conscientia ob prauos affectus tenebris respergitur, ipsa fides periclitatur, & fit naufragium: nam bona conscientia repulsa naufragium passi sunt nonnulli, & defecerunt à fide, nihil habentes, vbi se recipiant, sed huc atque illuc ab vndis circumferuntur, &, sicut naufragus, omnibus nudantur virtutum indumentis, & prout ventus fluxerit, iactantur, ac merguntur. Estque apta metaphora, qua fides naui comparatur; & bona conscientia, siue spes, anchora est nauis. Et vt nauis in procelloso mari spem portus hominibus præbet, & ducit ad portum; ita fides ad salutem æternam. Et sicut homo extra nauim in mari absque spe salutis est; ita etiam homo in hoc mundo sine fide, qui brachijs rationis humanæ nititur, & naturæ viribus natando euadere contendit, sed frustra. Si verò in naui quis infirmetur, adhuc est spes salutis per pœnitentiam.

Quã elegans & pulchra hæc translatio.

Sæpè verò Apostolus hac similitudine vtitur, vt ad Ephes. 4. *vt non simus,* inquit, *paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vẽto doctrinæ:* & ad Hebr. Spem vocat anchoram firmam. Nouerat enim Apostolus, Ecclesiam per arcam Noe designari, & per nauiculam Euangelicam, in qua regnum Dei docebat, tempestates sedabat, & sua pręsentia Apostoli pisces multos capiebant.

Cur ea frequens Apostolo.
Ephes. 4.
Hebr. 6.
Genes 6.
Matth. 14.
Luc 5.
Ibidem.

Ex hoc loco accipimus, vitam multis esse causam hæreseos, in defectionis à Fide. Cuius rei rationem assignat hic Chrysost. dicens: *Malè viuentes, ne futurum metu & expectatione crucietur, persuadere sibi omni studio curant, falsa esse omnia, quæ nostra religio continet (nempè, de peccatis & supplicijs eorum, resurrectione, & iudicio futuro, & similibus) atq; à fide quidem peruertuntur, dum rationibus omnia colligere quærunt.* Hæc ille; cui assentiuntur Theodoretus & Theophylactus.

Quare multi malè viuentes, hæretici teste Chrys.
Homil 5. in priorem ad Tim. tom. 4.
Theod par. 2
Theophylact.

Nam tales homines conscientiæ morsum, & accusationem non ferentes, ne metu futuri iudicij torqueantur, in blasphe-

miam

miam negandi prouidentiam Dei ob iudicium futurum incidunt.

Mala vita quos fecerit non hæreticos ſolum, ſed & hæreſiarchas.
Epiphan. in hær. 24.

Quæ quidem multis exemplis illuſtrari poſſunt. Nicolaus Diaconus cùm exemplo Apoſtolorum à propria vxore ſe continuiſſet, & poſteà à propoſito dilapſus fuiſſet (vt teſtatur Epiphanius) ac propterea redargui ac reprehendi veraretur; negabat quemquam poſſe ſaluum reddi, niſi, venerem quotidie exerceret. Marcion quoque cùm ob corruptam virginem acriter obiurgaretur; tria excogitauit baptiſmata in remiſſionem peccatorum, vt idem narrat Epiphanius.

Idem ibid.

Theodotion cùm bis in perſecutione Chriſtum abnegaſſet; docuit, CHRISTVM tantùm eſſe hominem, ne Deum abnegaſſe videretur.

Euſ. Caſ. 10.1.

Qualis extiterit Montanus cum ſuis prophetiſſis, ac Nouatus, lege Euſebium libro 5. capite 18. & libro 6. capite 33. Noſtro quoque ſeculo hæretici vota caſtitatis, & vitam cœlibem, ac religioſam impia eſſe aſſerunt, ne cogantur de ſua libidine erubeſcere.

Mali etiã hominum mores cur hæreſim pariant.
2. Theſſ. 2.

Eſt idem alia ratio, cur neglectus bonæ vitæ ſit cauſa hæreſeos: nimirum quia Deus in pœnam peccati hominem excæcat, & ſibi derelinquit, vt Apoſtolus poſteriora Epiſtola ad Theſſalonicenſes expreſſit; *Eò quod*, inquit, *charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent. Ideò mittit illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.*

XV. dub. ſol.

De eo quod nominatim Apoſtolus Hymenęũ & Alexandrum Satanę tradidit, vt diſcant non blaſphemare.
2 Tim 4.
Supra 1.
Infrà 2.

Ad poſtremum dubium, expreſſit hos duos hæreticos, Hymenæum, & Alexandrum, quos tradidit Satanæ: Primùm, vt vitentur à fidelibus: quemadmodum in poſteriori ad Timotheum expreſſit Alexandrum Ærarium: *Quem & tu*, inquit, *diuita*. Deinde, vt magis confuſi teſtimonio Apoſtoli reſipiſcant, vel minus lædant. Alibi apoſtatas vult nos fugere, vt 2. Timoth. 1. Phygellum, & Hermogenem: & capite 2. de Hymenæo ait, & Phileto, quòd ſubuerterunt quorundam fidem, qui etiam erant hæretici, dogmatizantes reſurrectionem iam factam. Et capite vltimo eiuſdem epiſtolæ: *Demas me reliquit, diligens hoc ſeculum.*

Infrà 4.
Quid ſonent Hymenæus, & Phyletus.

Nec vacat myſterio, hos duos primos naufragium à fide feciſſe. Et primus ponitur Hymeneus, in quo concupiſcentię carnis ſtudium deſignatur. Eſt enim Hymenæus carmen nuptiale, aut Deus nuptiarũ, vt Poetæ fabulantur. Et rectè illi conuenit, qui dicebat reſurrectionem iam factam, & dicebat: *Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur.*

1. Cor. 15.

Et datus eſt illi ſocius Philetus, id eſt, Amatrix, hoc eſt, Qui amat, & viciſſim à mundo amatur; & qui reſurrectionem ignorat cum ipſo mundo, qui ei arridet, & applaudit.

Alexander verò quid denotet.

Alter eſt Alexander, qui Bellatorem ſignificat, id eſt, virum ad conflictus, & contentiones natum, quique ſtudio aduerſandi, & contradicendi inflammatur, propter gloriam, de quo dixit: *Valdè enim reſtitit verbis noſtris.* Et ſunt hodie multi refractarij, & pertinaciſſimi, qui ſeſe alijs opponũt, vt aliquid eſſe videantur.

2. Cor. 4.

Vt tradantur Satanæ excõmunicati.
Chryſ. præſcripta hom.
Oecum. c. 5.

Porrò tradi dicuntur Satanæ, tanquam lectori, & carnifici, qui excommunicationis mucrone percelluntur, ne alij inquinentur, vt per eum puniti & caſtigati, etiam ſenſibiliter, liberentur. Tradunt hoc loco Chryſoſtomus, & OEcumenius, in primitiua Eccleſia excommunicatos corporaliter à Satana fuiſſe vexatos, vt diſcerent poſteriora ſecula, quàm timenda & perhorreſcenda eſſe debeat excommunicationis cenſura, vt idem Satanas autor peccati, eſſet quoque vindex, & tortor, & vexator, Deo id ordinante ad eorum correctionẽ, vt opus Satanæ, id eſt, peccatum excludatur opera Satanæ, & non minus dæmon ſeruiat Deo, tentando, & ad hæreſim ſolicitando, quàm ad emendandum, & corrigendum.

Corporalem Satanæ vexationem excõmunicati cur paterentur olim.

Et vt priùs opus eſt proprium dæmonis in id intendens ex officio, ita ſecundum ex bonitate, & ſapiẽtia Dei eſt, qui tortores illos, & ſeruos infideles ad ſuæ voluntatis perfectionem adigit: quod in illorum magnam cedit cõfuſionem, quia illuduntur à Domino, putantes ſe aliud agere in his, qui correcti reſipiſcunt. Certè Chryſoſtomus hom. 2. in Iob, hunc Apoſtolorũ de diabolo triumphum celebrat: *Miraris*, ait, *Deum præcipere dæmonijs. Apoſtoli veluti carnifice vtuntur dæmonio.* Et poſtea exemplum adfert de Paulo.

Chryſo. ante med. hom. 10. 1. circa fin.

Apoſtoli quo modo vterentur dæmonio.
Aug epiſt 48 non procul à princ. tom. 2.

Auguſtinus quoque ad Vincentium: *Quolibet*, inquit, *carceris cuſtode peior eſt vtiq; Satanas, cui tamen ipſe Paulus tradidit hominem in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini Ieſu. Ecce mitiori tradidit crudelis traditor, crudeliori tradidit miſericors traditor.* Et infra: *Item cum ait idem Apoſtolus, tradidiſſe ſe quoſdã Satanæ, vt diſcerent non blaſphemare, malum pro malo reddidit, an potiùs malos etiam per malum emendare, bonum opus eſſe iudicauit?* Hæc illi Patres.

Tradi in reprobum ſenſum, & tradi Satanæ differunt.
Rom. 1.
Ibidem.

Et dicuntur tradi Satanæ, non ſicut dicuntur tradi in paſſiones ignominiæ, aut tradi in reprobum ſenſum: nam traduntur in reprobum ſenſum permiſſiuè, quia eſt culpa quædam, & peccatũ, cuius Deus autor non eſt: traduntur verò Satanæ à Deo

impul-

Actor.5.

impulliuè, quia pœna & supplicium est. Et sicut olim per subitam Ananiæ, & Sapphirę mortem ostensum est quantum Deo displiceat violatio voti paupertatis: & per infirmitates & mortes Corinthiorum indignè Eucharistiam percipientium, declaratum est quòd iudicium sibi manducant, & bibunt; & per aduentum Spiritus sancti prophetabant, & linguis loquebantur fideles: ita per hoc quòd excommunicati tradebantur Satanæ, qui corpora vexabat, explicatur quàm sit fugienda, & contremiscenda excommunicatio. De qua re pulchrè ait Chrysostomus: *Eycìebant à communi fidelium cœtu abscindebatur à grege, fiebat nudus, atque ita destitutus, atque ita lupi patebat, & prodebatur incursibus: sicuti enim dudum nubes Hebræorum castra tegebat, ita & Ecclesiam protegebat Spiritus sancti gratia. Si quis igitur extra Ecclesiam fieret, comburebatur: fiebat autem extra Ecclesiam Apostolorum iudicio: ita & Dominus Iudam tradit Satanæ, continuò enim post buccellam introiuit in illum Satanas.* Hæc ille.

Quā grauis ac per horrescenda excōmunicationis pœna.
Actor. 2.
Infrà 19.

B.Chrys. ho 5 in hæc verba
Diuina vti Ecclesiā primitiuā protegebat Spirit⁹ sancti gratia

Ioan. 13.

Traditur autem excommunicatus Satanæ secundùm quandam inchoationem: nam in die iudicij perfectè tradentur impij diabolo: de qua traditione legimus Matth. 18. *Iratus dominus serui illius, tradidit eum tortoribus.* Quemadmodum homo à peccatis rediens, & per Sacerdotes absolutus, traditur Angelis consolandus, & protegendus, vt particeps fiat omnium bonorum Ecclesiæ, iuxta illud: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.*

Quēadmodū nunc excōmunicati tradantur Satanæ à Deo.
Matth. 18.
Luc. 15.
Psal. 118.

Vltimò dubitatum fuit, quomodo discunt non blasphemare traditi dæmoni, cū ille fuerit primus blasphemus, & pater blasphemantium: nam dæmones incentores sunt ad omnia scelera.

Hymenæus, & Alexander ac similes traditi Satanæ, vt discant nō blasphemare

Respondetur, Apostolum esse vsum hoc dicendi charactere, vt ostendat, per supplicium, ac cruciatum dæmonis retrahi quemuis peccatorem à peccato, & discere bene agere: homo enim malus cùm subit pœnam blasphemiæ, dicitur discere non peccare.

1.Cor. 5.

Atque ex hoc verbo, & altero 1. Corin. 5. de excommunicato, & tradito Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus fieret, colligimus, omnem excommunicationem ex fine esse infligendam, vt videlicet excommunicatus ad pœnitentiam conuersus resipiscat. Et in posteriori epistola docet vt excommunicatus ille incestuosus benignè tractetur. Et 2. Thess. 3. vt pudore reuocetur qui errauerat, iuxta prouerbiū Græcum, Εἀν ἔπαθες ἔμαθες, non absimile dicto Esaiæ: *Tantummodò sola vexatio intellectum dabit auditui.* Vt discant igitur non blasphemare, id est, non Deum maledicere, & falsa dogmata tueri, vel docente, vel impellente ad hoc diabolo ipso autore blasphemiæ. Iuxta quem locutionis modum dictū est de Christo, quòd didicit ex ijs quæ passus est obedientiam; & Dauid dixit: *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas*; & Sapiens: *Qui tentatus non est, quid scit?* & Propheta: *Tantummodo vexatio intellectum dabit auditui.* Et de primo capite hæc sint satis.

Excōmunicationis cuiuscunque finis qualis tātum esse debeat.
2 Thess. vlt.
Prouerbium illud: Latinè sonat: Si passus es, didicisti.
Esai. 28.
Hebr. 5.
Psalm. 118.
Eccl. 32.
Esa. 28.

DISPVTATIO V.

In illa verba, cap. 2. ***Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum coram Saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, &c.***

CIRCA hoc primum in primis dubium est, quomodo connectantur hæc verba cum superioribus, à quibus illa deducere videtur Apostolus, & quò tendat per hanc exhortationem. Deinde quomodo distinguantur illæ quatuor voces, Obsecrationes, Orationes, Postulationes, & Gratiarum actiones; quæ etiam à vocibus Græcis differentes sunt. Tertiò, quare orandum pro omnibus hominibus, cùm multos excipiat Scriptura, pro quibus orari non vult: & vbi Ecclesia se hoc præceptum obseruare ostendat, & quæ sint rationes Apostoli, vt preces fundamus pro omnibus hominibus, & pro Regibus. Quartò magnum dubium est, quomodo asserit, Deum velle omnes homines saluos fieri, cùm non omnes, imò vix pauci; & certum sit, quod omne quod omnipotens Deus vult fieri, semper fiat. Et cùm multæ explicationes illi loco exhibeantur, quænam est præstantior, & magis Apostolico sensui congruens, ac germana. Hæc quatuor dubia sunt præsenti disputatione expediēda: quæ sequuntur, in sequenti absoluentur. Quintò, quomodo vnus est Deus, & vnus mediator Dei & hominum homo Christus

Prima dubitatio.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.

ſtus IESVS; an ſcilicet iſtæ ſolidæ ſint rationes ad probandum pro omnibus eſſe orandum. Præterea, quomodò dicitur vnus mediator, cùm beatam Virginem, & Sanctos omnes mediatores, interpellatores habeamus, per quos petimus à Deo exaudiri, & à malis liberari: & vtrùm in natura Diuina, an in humana Chriſtus ſit mediator noſter.
Sexta. Sextò ambigitur, cur Paulus ſe vocet Apoſtolum, & doctorem Gentium, videtur enim peccare in verba Chriſti dicentis:
Matth. 23. *Vos autem nolite vocari Rabbi*; & eodem in loco:
Ibidem. *Ne vocemini magiſtri*. Videtur etiam, cum ait: *Veritatem dico, non mentior, doctor Gen-*
Iacob. 5. *tium in fide, & veritate*, iuſiurandum interponere, contra Euangelium: *Ego autem di-*
Matth 5. *co vobis, non iurare omninò*. Septimò dubita-
Septima. tur, quid ſit dicere: *In omni loco leuantes puras manus, ſine ira & diſceptatione*, cùm Do-
Infrà 6. minus dixerit: *Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora Patrem tuū.*
Eſai 56. Et Eſaias: *Domus mea domus orationis vocabi-*
Matth. 12. *tur*. Et quomodo exigit puras manus in oratione ad Deum, cùm peccatores, etſi maximè orare poſſint, non poſſint puras manus habere? Et quomodo ſine ira, & diſceptatione, quæ non videntur prima facie ad orationem pertinere.

Sol. I. quæſt. De connexione huius capitis cum ſuperiori. Ad primum igitur dicimus, quòd cùm paulò antè Apoſtolus dixiſſet Timotheo: *Secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam malitiam*; Idcircò ſubdit: *Obſecro*, ſiue adhortor, vt Græca vox ſonat, vt deprecationis ſtudium in Eccleſia Dei ante omnia colas. Hæc enim bona pars eſt militiæ Chriſtianæ aduerſus hoſtes ſpirituales, & ad ſeruanda & confirmanda Dei dona.

Alia ratio cônexionis. Vel dici poteſt, hoc ſcriptum eſſe ob id quod dixerat: Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quod Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere Deum per Chriſtum, vt non tollat nobis mutuum iuuandi nos ipſos ſtudium, quos voluit ex mutuo veluti pendere auxilio, vt vehementius nos veluti eiuſdem corporis membra amaremus, & nobis inui-
Iacob. vlt. cem ſuffragaremur, iuxta illud: *Orate pro inuicem vt ſaluemini*, tam orantes, ſcilicet, quàm illi, pro quibus oratio funditur.

II. dub. ſolut. De obſecratione, oratione, poſtulatione, gratiarum actione quomodo diſtinguantur. Amb. tom 5. Ad ſecundum, illæ quatuor voces, etſi pro eodem ſumantur à quibuſdam, Epithaſi Hebræa ad affectum tantùm exprimendum: tamen inter ſe diſtinguuntur, & in Græco textu, & in Latino. Prima Græca vox eſt δέησεις, id eſt, deprecationes (& ita vertit Ambroſius.) Eſt autem deprecatio interdum idem quod precatio. Sed propriè eſt precatio pro amoliendo, ſiue pro Obſecratio, ſeu deprecatio.
amouendo malo futuro, vt ab eo liberemur. Vnde quidam dixit: Ouid. lib. de ponto, ele 2. in fin.

Sæpè precor mortem, mortem quoque deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum contegat oſſa ſolùm.

Secundo loco habetur προσευχὰς, id eſt, orationes, quibus precamur nobis bonum aliquod contingere. Oratio poſtulatio.
Tertio loco habemus ἐντεύξεις, hoc eſt interpellationes, quibus de ijs qui nos lædunt, conquerimur. Ita exponit Theophylactus: ſed adiungit, Theophylact.
hanc tertiam vocem pertinere poſſe ad preces ſiue interceſſiones, quas pro perſecutoribus facimus, vt ad viam redeant. Et ita interceſſores ſunt aliorum, qui maiori Interceſſores qui.
gratia apud Deum pollent, vt pro alijs non ſolum orare, ſed etiam intercedere queant: quemadmodum Moſes, Samuel, Iob, Daniel, & Stephanus, & alij glorioſi viri. Quartò, gratiarum actiones ſunt, pro iam Exod. 32. Gratiarum actio.
acceptis beneficijs gratum, & memorem animum Deo oſtendere. De tribus prioribus ita Theophylactus ex Chryſoſtomo ſcribit: Hæc tria, ceu idem ſignificantia, Idem. Chryſ hom. 6
ab Apoſtolo ſunt aſſumpta ob perſpicuitatem, quippe qui tot vocum congerie ineuitabiliter citra recuſationem facere efflagitet eum, quod poſtulat, & ad quod hortatur.

Alij autem diſtinguere conantur, ne in Has voces
Apoſtolo admittamus aliquid ſuperflue- multi Patres
re, aut battologiam ſonare, etſi ferè tot cur faciant
ſint ſententiæ quos Doctores. Aliter e- diuerſas.
nim Hilarius in Pſalmum 140. aliter Am- Amb. tom. 4
broſius libro quinto, de Sacramentis, capite quinto. Aliter eiuſdem interpretatio huius loci. Aliter Auguſtinus epiſtola 59. ad Paulinum, dicens: *Cùm igitur, & qui precatur, oret, & qui oret, precetur, & qui interpellat* Aug. in ſolut. 5. q. circa med tom 2.
Deum, ad hoc interpellet, vt oret, & precetur: quid ſibi vult, quòd iſta ita poſuit Apoſtolus, vt non ſit eorum negligenda diſtinctio? Excepto itaque nomine generali, & ſalua loquendo conſuetudine, quam ſine ducas precationem, ſiue orationem, ſiue interpellationem, vel poſtulationem; vna eademque res intelligitur; aliqua etiam ſingulorum iſtorum proprietas inquirenda eſt, ſed ad eam liquidò peruenire difficile eſt. Multa quippe hinc dici poſſunt, quæ improbanda non ſint. Hæc ille, oſtendens ſe Græcorum ſenſum legiſſe, nec tamen omninò ſibi probari.

Quod ad voces Latinas attinet, non Obſecratio
ſunt obſcuræ. Eſt enim obſecrare, per ſacra Latinè quid.
obteſtari: vt, *Per incarnationē tuā libera nos Domine: Per crucem, & paſſionem tuam, &c.* & Paulus: *Obſecro itaq; vos fratres, per miſericordiā Dei.* Per huiuſmodi autē obſecrationes

à nobis

Quid item oratio,& postulatio Latinis.

à nobis mala depelli postulamus; ideò parum differt à deprecatione. ¶ Vox autem orationis, generalis quædam precatio est, & ad omnes precandi species extenditur. ¶ Postulare verò, teste Vlpiano tit. de postulando, est, desiderium suum, aut amicorum in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere, vel aliorum desiderio contradicere: qua quidem ratione postulatio cum interpellatione incideret.

III. Sol. dub. Quare Apostolus velit nos orare pro omnibus hominibus.

Ad tertium dubium: vult Apostolus preces fundi pro omnibus Regibus, etiam Gentilibus, & incredulis: nec tantùm dixit, pro omnibus hominibus viuentibus, sed simpliciter pro omnibus hominibus, vt complecteretur etiam mortuos, pro quibus preces fundit Ecclesia in Missæ sacrificio, & Christus pro Lazaro mortuo orasse legitur.

Cur etiā pro Regibus, & omnibus in sublimitate constitutis

Aug. loco prædicto.

Addit: *Et pro Regibus, & pro omnibus qui in sublimitate constituti sunt.* Quod speciatim dixit; vt etiam nomine omnium hominū intelligamus non tantùm venire fideles: neque tunc Reges Deum colebant, imò persequebantur Ecclesiam Dei. Quod ponderat Augustinus: *Ne quisquam; inquit, sicut se habet humana cogitationis infirmitas, existimaret non esse in ista facienda pro his à quibus persecutionem patiebatur Ecclesia, cùm membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda.*

Non esse orandum pro omnibus hominibus, quę Scripturæ nobis insinuet.

Ierem. 7.

1. Ioan vlt.
Matth 12.
Luc 23.
Aug lib qu. vet. & noui Test qu. 67. tom. 4.

2 Tim 4.

Ibidem.

1. Reg. 12.

Actor. 8.

Verùm quod non sit pro omnibus hominibus orandum, videtur Scriptura insinuare. Nam Ierem. 7. *Tu ergo,* inquit Dominus, *noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem, & orationē, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te.* Et cap. 15. in princ. *Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum: eijce illos à facie mea, & egrediantur.* Ioannes quoque in Catholica sua. *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis:* & Christus ait esse peccatū, quod non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro: idem pro ijs qui nesciebant quid faciunt, in cruce orauit, vt ponderat Augustinus. Et Paulus pro Alexandro Ærario nō orat, sed ait: *Reddat illi Dominus secundùm opera eius.* De alijs autem suis desertoribus ait: *Non illis imputetur.* Et regula est Scripturæ: *Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus; si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo?* Petrus etiam dixit Simoni Mago: *Roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.* Vbi oranti non audet promittere indulgentiam.

Ex autoritates quomodo accipiendæ sint.

Dicendū tamen est, ad nos, qui pondus peccatorum, & illud Dei iudicium ignoramus, quod iam quosdā despexisse dicitur, attinere, vt omnium salutē optemus, & pro omnibus precemur, quousque pateant nobis, quæ in contrarium sunt producta. Pro omnibus ergo etiam inimicis, precandum est. Est namque duplex inimicitiæ species consideranda; altera, qua parte nos tangit, & tūc dimittere iubemur, quia dimisit nobis Christus, cùm inimici essemus: & scriptum est; *Dimitte, & dimittimini.* Oramus quoque: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Altera est inimicitiæ species, qua parte Deum tangit: & cum in genere sit Deus dimittere paratus, nisi fortè quibusdam; quos ignoramus, vt dictum est; ideo vult etiam pro cunctis generatim orari, vt possit congruentiùs dimittere, quia iussit: *Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.* Non enim vult Deus mortem impij, sed vt conuertatur impiùs à via sua, & viuat.

Matth 5.
Duplex genus inimicitiæ, seu iniuriæ, vtriusq; scilicet condonandæ.
Rom. 5.
Luc 6.
Matth. 6.

Supra 5.
Ezech 33.
& supra 18.

Nec obstant in cōtrarium loci Scripturarum, quibus terribiles precationes, siue imprecationes aduersus Dei inimicos fiūt: vt illæ: *Erubescant, & conturbentur vehemēter omnes inimici mei,* & similes: quia tanquam propheticè dictæ intelligendæ sunt, & denunciant ipsi Prophetæ id, quod videt futurum. Vel etiam ex zelo iustitiæ appetūt, quod iustum esse conspiciunt, & in decretis iustis Dei sancitum. Pro excommunicatis autem, nominatim, seu priuatas preces fundere licet, veruntamen à communibus, & publicis abstinendum est.

Si pro omnibus hominibus est orandum, cur tot in Scripturis actantæ malorum imprecationes sunt.
Psalm. 6.

Arguunt secundò, non esse orandū pro omnibus: quoniam vt habet ordo prædestinationis, non sunt omnes prædestinati, sed plurimi damnantur, vt quidam volunt. Quid ergo? orabit pro illis, qui sunt ad salutem ordinati? Nec magnopere curandum de ijs, qui dicunt, non prædestinatos, ac reprobos posse salutem adipisci: quia scilicet posset, aut potuisset Deus non reprobasse. Sed certè ponimus Deum illos iam reprobasse, & de sic reprobatis quęrimus, an possint simpliciter salui fieri? alioqui iā de damnatis, & in inferno existentibus verum simpliciter esset, quòd posset Deus, aut potiùs potuisset non damnasse illos.

Respondetur & huic argumento: Quid opus est orare pro omnibus hominibus, si tā multi pereunt.

Alij verò affirmant, pro non prædestinatis orādum esse ea ratione, cùm prorsus simus nescij, quinam prædestinati sint, & qui reprobati: nec vana futura est nostra oratio: quandoquidem etsi eis non prosit, ad nos tamen reuertetur, vt de pace dixit Dominus. Verùm hæc meditatio repugnat subsequentibus Apostoli verbis. Ait enim: *Hoc enim bonum est, & acceptum coram Saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri.* Ecce ad quem finem vult Apostolus preces fundi pro omnibus hominibus, nimirum

Quam leue hoc etiam, & infirmū: Pro non prædestinatis orandū est, quatenus sunt nobis occulti.
Matth. 10.
Luc. 10.

mirũ quia Deus vult omnes homines ſaluos fieri, vt ſic omnibus prodeſſe poſſit oratio. Non autem ait: Si non omnes poterũt ſaluari, oratio veſtra reuertetur ad vos. Et noſtrum eſt, pro quibuſuis etiam infidelibus preces fundere, non autem iudicare abiectos à Deo eos, qui nondum ad Eccleſiam ſunt ingreſſi.

Prima ratio Apoſtoli cur iubeat, nos orare pro omnibus hominibus.

Ad primum igitur, orandum pro omnibus hominibus, & Regibus, & omnibus in eminenti, & excelſo gradu conſtitutis, Ducibus, Conſulibus, & Magiſtratibus; quia innumera bona bonis Principibus regnãtibus nobis proueniunt, & tranquillitas magna in populis, vt pietas poſſit obſeruari, & exerceri Dei cultus, & vita tranquilla ab hominibus duci. Quòd ſi Reges impij ſint, id in capita populum cedit, iuxta illud Horatij:

Horat lib.1. epiſt 2. in pr. 2.Reg.vlt.

Quicquid delirant Reges, plectuntur Achiui. Vt docet exemplum Dauidis iubentis numerari populum, & quotidiana exempla huius rei ante oculos poſita videre licet. Certè in bello nullus eſt locus religioni, aut pudicitiæ, aut honeſtati. Nam vt ait Cicero, in officio excolendo ſita vitæ eſt honeſtas omnis, & in negligendo turpitudo.

Tull. in præm. lib. Offic.

II. ratio.

Altera ratio Apoſtoli eſt. *Hoc enim bonum eſt, & acceptum coram Saluatore noſtro Deo.* Quæ ſola ratio deberet nos ad hoc precandi ſtudium excitare.

Quando & vbi Eccleſia orat pro omnibus hominibus.

Quæſitum etiam fuit, vbinam Eccleſia hanc precãdi rationem obſeruet. Dicimus, id non eſſe difficilè expedire. Id enim videtur continere orationes, quæ in Paraſceue in conuentu Eccleſiæ celebrantur, & maximè in publicis precibus, quas fundit Sacerdos in diuino Miſſæ ſacrificio. Ita intelligunt Patres, Chryſoſtomus, Ambroſius, Auguſtinus, & Proſper lib. 1. de vocat. Gentium, cap. 4. *Nouerunt* (ait Chryſoſtomus) *fideles, quomodo diebus ſingulis mane, & veſpere fundantur ad Dominũ, quomodo pro omni mundo, & Regibus, & omnibus, qui in ſublimate ſunt poſiti, obſecrationes ab Eccleſia fiant.* Diſcant igitur non deplorare ſuã conditionem, quibus officium pſallendi in Eccleſia iniunctũ eſt. Conſtituuntur enim ad id, quod tanquàm primum commẽdat Apoſtolus. Auguſtinus verò ad Paulinum: *Multa hinc dici poſſunt, quæ improbanda non ſint; ſed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis, vel penè omnis frequentat Eccleſia, vt precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud, quod eſt in Domini menſa, incipiat benedici: orationes, cum benedicitur, & ſanctificatur, & ad diſtribuendum comminuitur, quam totam petitionem ferè omnis Eccleſia Dominica oratione concludit. Ad quem intellectũ etiam verbi Græci origo nos adiuuat. Nam eam quam dicunt εὐχὴν, rarò ita Scriptura ponit, vt intelligatur oratio, ſed plerumq; & multò vſitatiùs vocem votum appellat εὐχὴν, προσευχὴν verò, quod verbum ita poſitum eſt, vnde tractamus, ſemper orationem vocat. Vnde hanc verbi originem, ſicut ſuperiùs dixi, nonnulli minùs eruditè intuentes, προσευχὴν non orationem, ſed adorationem dicere voluerunt, quæ potiùs προσκύνησις dicitur. Sed quia oratio interdũ dicitur, quæ vocatur εὐχὴ, adoratio putata eſt πρὸς εὐχὴ. Porrò ſi vſitatiùs, vt dixi, in Scripturis votum appellatur εὐχὴ, excepto nomine generali orationis, ea propriè intelligenda eſt oratio, quam facimus ad votum, id eſt, πρὸς εὐχὴν. Vouentur autem omnia, quæ offeruntur Deo, maximè ſancti altaris oblatio, quo Sacramento prædicatur noſtrum aliud votum maximũ, quo nos vouimus in Chriſto eſſe manſuros, vtiq; in compage corporis Chriſti.* Et infrà: *Interpellationes autem, ſiue, vt veſtri codices habent, poſtulationes fiunt, cùm populus benedicitur. Tunc enim antiſtites velut aduocati, ſuſceptos ſuos per manus impoſitionem miſericordiſſimæ offerũt poteſtati. Quibus peractis, & participato tanto Sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apoſtolus. Hæc autem cauſa præcipua fuit iſta dicendi, vt his breuiter perſtrictis, atque ſignificatis, non putaretur, negligendum eſſe quod ſequitur: Pro omnibus hominibus, pro Regibus, & his, qui in ſublimate ſunt, vt quietam, & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & charitate; ne quiſquam, ſicut ſe habet humanæ cogitationis infirmitas, exiſtimaret non eſſe ita facienda pro his, à quibus perſecutionem patiebatur Eccleſia, cùm membra Chriſti ex omni eſſent hominum genere colligenda.* Hæc ille in ſolutione quintæ quæſtionis: qui primo verbo intelligit quamlibet petitionem, vel precationem. Secundò, cum ad quicquam faciliùs impetrandum aliquid Deo offerimus, vel vouemus, vt cùm dicimus: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Tertiò, nomine ſignificatur, cum in oratione cauſſas cur exaudiri debeamus, proponimus, ſicut aduocati faciunt. Ita faciebat Dauid, cùm dicebat: *Tuus ſum ego, ſaluum me fac: quoniam iuſtificationes tuas exquiſiui.*

Chryſ hom. 6 in princ. Ambr. hoc loco tom. 5. Aug. infra citandus. Proſper to 2. operũ Ambr. inſt.

B. Aug. ep 59. in ſolu. 5. quæſtio. circa med. tom. 2.

Miſſæ partes clarè proponuntur.

Quæ vouentur, ſecundũ Auguſtinũ.

Quare etiam pro infidelibus, & inimicis orandum, teſte Auguſtino.

Matth. 6.

Pſalm. 118.

Emergit autem ex dictis Auguſtini dubium, quomodò aſſerat, offerendum eſſe corpus Chriſti pro Regibus infidelibus, qui perſequebantur Eccleſiam: & idem confirmant Chryſoſtomus, Theophylactus, & OEcumenius, dicentes, quod pro Gentilibus Sacramentum Euchariſtiæ oportet offerre, cum tamen Auguſtinus lib. 2. de orig. animæ ad Renatum, c. 11. in prin. oppoſitum doceat, & dicat, Catholicam, &

Pro infidelibus, vt ſcilicet infideles fiant, nõ eſſe ſacrificandũ.

Chryſ. loco iam dicto. Theophylact. Aug. tom. 4. Oecum. c. 4. init.

Ecclesiasticam regulam nulla ratione concedere, vt pro non baptizatis cuiuslibet ætatis hominibus offeratur sacrificium corporis & sanguinis Christi, tāquàm per huiusmodi pietatem suorum ad regnum cœlorum, quò perueniant, adiuuentur. Et c.9. eiusdē libri ait: *Quis enim offerat corpus Christi pro his, qui non sunt membra Christi?* Adhæc vt olim de agno Paschæ non licebat vlli incircumciso comedere, nisi prius per circūcisionē incorporaretur Synagogæ: ita nec modò licet infidelibus in Ecclesia accedere ad Sacramentum Eucharistiæ, aut eius sacrificij fructum participare. Prætereà, ijs, qui adhuc in veteri Adamo, vel lege perseuerant, vt sunt omnes infideles, & Iudæi, nō valet sacrificiū Noui Testamenti, quod non nisi pro hominibus Noui Testamenti institutum est. Hanc solidam doctrinam sequitur B. Thomas in 3. parte.

II. argum.

Exod.12.

III. argum.

D.Thom.3 p. q.79. ar.7. ad 2. tom 12.

Respondent quidam, offerre pro aliquo esse illum diligere: diligitur verò quis dupliciter, vel quia bonus est, vel vt bonus fiat: ita dupliciter pro aliquo offertur, vel agendo gratias, quia iam Christianus est, & orando vt proficiat, & perseueret, vel orando Christianus fiat. Pro bonis autem Christianis ita sacrificatur, vt ipsos Canon dicat simul offerre. Ait enim: *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt:* & de huiusmodi intelligūt dictum Augustini ad Renatum. Pro impijs verò, & infidelib⁹ offertur quidem corpus Christi ab ipsis fidelibus, sed ipsi non dicuntur offerre, vtpote non approbātes sacrificium, nec eius fructum petentes. ¶ Sed in hanc solutionem facit dictū Augustini aientis, nulla ratione id concedere Catholicam regulam, vt offeratur pro infidelibus. Id etiam declarat sacrosanctus Missæ Canon: *Id primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta Catholica, &c. vnà cum famulo tuo Papa nostro, & antistite nostro, & omnibus orthodoxis, atque Catholicæ, Apostolicæ fidei cultoribus.* Cùm oratur etiam pro mortuis, non pro omnibus, sed pro ijs tantùm oratur, qui nos præcesserunt in signo fidei, & dormiunt in signo pacis: nullibi ergo offerri pro infidelibus indicatur. Vnde nullum Missæ sacrificium institutum est ad offerendum Eucharistiam pro infidelibus, vt conuertantur.

Quo sensu nolit Augustinus, secundū aliquos, Eucharistiā pro infidelibus offerri.

Impugnatur hic sensus ex eodem.

Veriùs ergo dici posset, quòd vt Ecclesia precatur pro conuersione infidelium, siue Iudæorum, siue hæreticorum, præsertim autem in die Parasceues, non tamen pro, illis offert: ita & nos orare quidem possumus ac debemus pro infidelium, siue Iudæorū, siue hæreticorum conuersione, tum in celebratione sacrosancti mysterij, tum extra illud; quia hoc scrupulum nō habet vllum. Ita etiam olim in lege orabant Iudæi pro infidelibus: nam 1. Mach. 12. *Nos*, inquit, *memores sumus vestri in sacrificijs, quæ offerimus, &c.* & Baruch. 1. dicitur: *Ecce misimus ad vos pecunias, de quibus emite holocaustomata, & thus & facite manna, & offerte pro peccato ad aram Domini Dei nostri: & orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij eius.* Vide quomodo distinguit oblationes, & petit, vt oretur pro vita Nabuchodonosor, non autem vt offeratur.

Preces pro infidelibus licere quidem in Missæ sacrificio, non tamen oblationes, & sacrificia.

1.Mach.12.

Baruch.1.

Legimus tamen, plerosque Reges infideles sumptus præbuisse necessarios ad cultum, & sacrificia templi: quales fuere Cyrus, Darius, Artaxerxes, & Seleucus Asiæ Rex, de quo 2. Machab.3. & 1. Mach.7. *Exierunt*, inquit, *de Sacerdotibus populi salutare eū in pace, & demonstrare ei holocaustomata, quæ offerebantur pro Rege*, scilicet Demetrio. Et vt refert Philo libr. 2. de legatione ad Caium, idem fecerunt Augustus & Tiberius Imperatores. Traditur enim ibi, quòd, Isidoro quodam Sycophanta calumniante Iudæos, quòd cum omnes votiuas hostias cæderent, soli noluissent sacra facere pro Caio, vnanimiter exclamarunt Iudæi: *Domine Cai, calūnijs petimur: immolamus hecotambas, libatoq; ad aram sanguine, carnes domū, vt quorundam mos est, nō retulimus, sed integras victimas igni exurendas tradidimus: idq; ter primò, quando successisti in imperium: iterum, quando grauem illū morbum euasisti; tertiò, quando votum pro Germanica victoria fecisti.* Hæc illi. Et Chrysost. & Theophylact. asserunt, orandum quidem pro infidelibus Regibus, nullibi tamen affirmant, pro illis corpus Christi offerri in altari.

Regum Ethnicorum in Ierosolymitanum olim templū munificentia.
1. Esdr 1.
Infrà 6.
1. Malach. 7.
Philo par. 2. circa fin.

Iudæi quoties pro Caio Imp. sacrificauerint.

Chrys. ho 6. sub initio.
Theophylact.

Quarto loco in illis verbis: *Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, grandis, & acris mota fuit difficultas. Si enim Deus vult omnes homines saluos fieri, & veritatem illam agnoscere, de qua CHRISTVS Iudæis dixit: *Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos, sine qua nemo saluatur*: quis ergo hoc poterit intelligere? Nam Dei voluntas omnipotens est, & faciens quæcunque vult in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis: & alio loco: *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Quod si dicas, homines illam posse impedire. Sed hoc certè absurdum, vt ab infirma voluntate illa firmissima, & primaria volūtas vincatur. Quare quidam hoc vt certum statuentes, Deum, scilicet, nolle omnes homines saluos fieri, conantur hæc Apostoli verba varijs glossis, & interpretationibus ab eorum vera intelligētia abducere.

Ad IV. dub. Si vult Deus omnes homines saluos fieri, vnde tot homines condemnantur.
Ioan. 8.

Psalm. 34.
Esai 46.

Respondetur dicentibus, diuinā posse ab humana impediri, & vinci voluntate.

Explodiutur hæc sententia: Deus vult omnes homines saluos fieri, scilicet tantùm prædestinatos.

Primus ergo sensus est, velle Deum omnes homines saluos fieri, id est, neminẽ assequi salutem, nisi quẽ ipse velit misericorditer saluum fieri, hoc est, omnem prædestinatum, siue saluandum. Simili enim loquendi tropo vtimur, cùm dicimus, Magister scholæ omnes huiᵘ ciuitatis pueros docet. Sed certè glossa violenta videtur, & additio potiùs ad textum. Et quid illustre habet dicere; Non saluatur nisi saluandus, & prædestinatus? quasi de hoc vnquã aliquãdo dubitatum fuerit. Neque quadrat præcentibus: Orate pro omnibus hominibus, quia Deus vult perpaucos saluari. Neq; vllo exemplo fulcitur hæc expositio. Nam illud Ioan. 1. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, id est, Nemo illuminatur, nisi qui ab ipso lumen percipiat: verum quidem hoc est, sed verba illa plus dicunt: significant enim, vniuersos, & singulos homines, ꝙ ad se attinet, illuminari à Deo, etsi suo vitio non omnes illuminentur, iuxta illud: *Hoc est iudicium* (mundi scilicet) *quia venit lux in mũdum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Hoc notissimum erat Timotheo, nec opus erat de hoc illum admoneri à tanto Apostolo. ¶ Producunt deinde illud Pauli: *Sicut in Adam omnes peccauerunt, ita & in Christo omnes viuificabuntur*: intelligentes de vita animæ, & propterea exponentes; Nemo viuificatur nisi per Christum. Sed falsum est, ibi sermonẽ esse de vitæ animæ, cum manifestè de corporis resurrectione sit sermo, & vniuersum verũ erit, quod omnes resurgent. Et ille sensus stare non potest cùm litera, & similitudine, quam producit Paulus: Sicut in Adam, inquit, omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vt ergo stet sanx comparationis æqua ex parte Christi, opus est in illo omnes ad vitam restitui. Æquantur enim Christus & Adam in illis contrarijs, morte, & vita. ¶ Exemplum magistri, qui docet omnes pueros ciuitatis, non est ad rem: quia nõ dicitur omnes docere, qui vix mediam partem puerorum docet: at qui salui fiunt, paucissimi sunt, si conferantur cũ innumerabilibus, qui pereunt. ¶ Alter sensus est: Deus vult oẽs homines saluos fieri, hoc est, de quolibet genere hominũ, id est, Iudæis, Græcis, Barbaris, fœminis, adultis, pueris, liberis, & seruis, &c. vt sit distributio accommoda, non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum, sicut illud; *Decimatis mẽtam, & rutam, & omne olus*, id est, de omni genere olerum: licèt possit dici, ꝙ hæc est hyperbolica locutio.

Ioan 1.

Quomodo accipiendum illud, Deus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Infrà 3.

His verbis: Sicut in Adã omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur, de vita animæ non esse sermonem Apostolo.

1.Cor. 15.

In quo peccet exemplũ allatum: Vt ludimagister oẽs huius ciuitatis pueros docet: ita Deus vult omnes homines saluos fieri.

Ineptum esse etiam istum sensum: Deᵘ vult omnes homines saluos fieri, id est, de quolibet genere hominum.

Luc 11.

Matth. 23.

Alterum exemplum producitur: Omne animal conclusum fuit in arca Noë, id est, omnis species animalis. Sed & hoc infirmum est. Nam in his exemplis nomen genericum distribuitur per vniuersalem notam congruè per species suas, genus autem primùm in species diuiditur, deinde in indiuidua: nam in proposito sermo est de hominibus, in quibus cadit distributio hęc in species. Alioqui diceret Pelagius peccatum in omnes homines pertransijt, id est, in quosdam ex hominibus; & Christus est Saluator omnium hominum, id est, quorundam. Sed cum dicimus, omnes homines, iuxta proprietatem, & rigorem, nullũ excludimus hominem. Et cùm Paulus ait, vt oremus pro omnibus hominibus, non intelligimus præceptum, quòd oremus pro quibusdam hominibus, sed pro omnibus indiuiduis speciei humanæ, quia omnes iubemur speciatim diligere vt proximos: aut saltem si figuratam accipimus locutionem, per synecdochem, vel per hyperbolem deberemus intelligere maiorem partem, sicut illud: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*; & aliud: *Herodes Rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo.* Modò verò tam pauci proponuntur, vt non possint dici homines, quia multò plures sunt qui damnantur, quàm qui salui fiunt; ac proinde non possunt dici omnes homines. Adhæc si vult omne genus hominum saluari, quomodò infantes, qui in vteris maternis moriuntur, vult saluos fieri? Et cùm ait Apostolus: *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus*, non est interpretandum de quolibet genere hominum. Postremò videtur, quòd hæc sententia sit generalis, quia est illi Petri similis: *Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.* Hæc autem generalis sententia est, quia distinguit inter aliquos quos nõ vult perire, & inter omnes, quos vult ad pœnitentiam reuerti.

Genes. 7.

Rom. 5.

1.Tim. 4.

Quid orare pro omnibus hominibus, iuxta Apostolum.

Matth. 22.

Rom. 13.

Luc. 2.

Matth 2.

II. argum.

1.Tim. 2.

III. & vlt. argumen.

2.Pet 3.

Accedit tertia interpretatio huius loci: *Deus vult omnes homines saluos fieri*, quia facit nos velle, vt omnes salui fiant. Et hæc confirmatur per alium locum, nimirum: Spiritus postulat pro nobis, & clamat pro nobis, id est, postulantes, & clamantes nos facit: ita vult, id est, facit nos velle, & optare hominum salutem. Sed sanè si seriò agamus, non facit Deus velle, vt omnes homines salui fiãt, nisi verum sit, & exploratum, quòd ipse non velit omnes homines saluos fieri. Nõ enim vult Deus, nos velle aliquid contra voluntatem suam, & determinationem suam notam. Præterea tanta bonitatis diuinæ significatio erga homines Deo tolleretur, & nobis tribueretur contra omnes Scripturas, quæ vbique nobis prædicant

Impugnatur hæc quoque intelligentia, Deus vult omnes homines saluos fieri, id est, facit nos velle, vt oẽs homines salui fiãt.

II. ratio.

cant diuinæ bonitatis,& misericordiæ magnitudinem.

Quid est, Deū omnes velle saluos fieri voluntate signi, non voluntate beneplaciti, vt quidam meditantur.

Quartò, alij hunc locum explicant non de voluntate beneplaciti diuini, sed de voluntate signi: quia videlicet omnes facit salutis capaces, & dedit mediatorem Christū idoneum, & paratum omnibus ad eum accedentibus succurrere. Dedit etiam præcepta,& gratiam,qua quisque valeat se erigere,& salutem consequi: sicut dicimus, verbi gratia, per figuram Metonymiæ, quòd literæ principis sint voluntas principis, id est, signum voluntatis eius. Medicus quoque præparans medicamentum omnibus morbis propellendis idoneum, dicitur omnes saluare velle præparatione medicamenti: sed propriè illos tantùm saluat, quibus peculiariter medicamentum applicatur. Vnde Augustinus artic. 1. libri responsionis ad articulos sibi falsò impositos: *Poculum quidem, ait, immortalitatis, quod confecutum est de infirmitate nostra virtute diuina, habet quidam in se, vt omnibus prosit, sed si non bibatur, non medetur.*

Exemplum eorundem.

B. Aug. to 5.

Sed in hanc expositionem facit, quòd ista non est tantùm signi volūtas: sed etiam beneplaciti, de qua paulò antè dixerat Apostolus: *Hoc enim bonum est, & acceptum coram Saluatore nostro Deo:*& ad Romanos: *Reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona,& beneplacens,& perfecta.* Ecce voluntatem beneplaciti vocat cam, qua nobis gratiā Deus confert, Christi lumen ad salutē. Deinde probatur, quòd hęc sit voluntas beneplaciti: quia velle omnes saluare, non est vlla species voluntatis signi, non enim est prohibitio, vel permissio, quia est de malis: rursus non est consilium, vel præceptum: quia si omnes nō saluabuntur, quomodò consulitur, aut præcipitur quod nunquam fict? Non est etiam operatio Dei, quia hoc nō operatur in nobis, nisi volentibus nobis: cùm enim Deus liberi nos constituat arbitrij, nihil vult nos velle nisi volentibus nobis. Adhęc si est voluntas signi, non tamen falsi, sed etiam veri signi erit. Vult ergo quicquid signo aliquo suam voluntatem declarante, ostendit se velle; alioqui Deus esset hypocrita, quia ostendit se velle quod nō vult. Accedit quòd Bonauentura in secūdo sentētiarum, istam conditionatā voluntatem refert ad voluntatē beneplaciti. Nec propterea, quia præcipit bona, per quæ possit homo peruenire ad vitam æternam, si nihil ei adijcias, consequitur, Deum velle omnium salutē: quia præceptum nihil propriè ad reparationem hominis spectat, vt constat in lege, in qua etiam dabat præcepta, per quæ tamen non

Probatur nō tantū voluntate signi, sed etiam beneplaciti Deum omnes homines velle fieri saluos. Rom. 12.

II. argum.

III. argum.

IV. argum. B. Bona. in 1. sent dist 05. q. 1. à medio.

iustificabantur, & Apostolus sententiam suam probat ex Christo reparatore, non ex præceptis solis.

Gal. 3 & alibi passim ad Rom.

Præterea audiui quosdam hæc intelligere non de voluntate Dei absoluta, sed de velleitate, quæ est impossibilium. Sed ista voluntas non cadit in virum sapientissimum, nedum in Deum. Deinde non ait optatiuè, Vellet omnes homines saluos fieri; sed, vult, de præsenti. Tertiò, quia si Dei potentiam spectes, & voluntatem, non est impossibile, omnes homines saluari ante præscientiam damnationis ipsorum, sed maximè est possibile. Et in vniuersum contra has omnes expositiones facit primò tanta solutionum varietas, ex qua facilè potest colligi falsitas: nam qui has glossas inuexere, in ijs diu conquiescere non potuerunt. Nam Beatus Augustinus in epistola ad Vitalem, quasdam ex prædictis expositiones cùm attulisset, subiunxit: Vel si quo, inquit, alio modo potest intelligi, dummodo non obsistet Scripturæ veritati. Deinde, quia leui, ac futili argumento ad has glossas excogitandas promouentur.

Hæc quoque sentētia: Non est voluntas Dei absoluta vt oēs homines salui fiāt, sed velleitas quędam, quā leuis & absurda.

Prima ratio, cur prædicti sensus dicti Apostolici sint meritò deserendi. B. Aug. epist. 107.

II. ratio.

Ex eo enim quòd minimè salui fiant omnes, colligunt Deum non velle omnes homines saluos fieri, eo quòd frustrari eius voluntas non possit; cùm tamen aliter voluntas Dei accipiatur in Scripturis. Nam definiens idem Augustinus, peccatum esse factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra æternam legem, necessum est, vt concedat esse contra voluntatem Dei: non enim essent peccata, nisi essent contra voluntatem Dei. Multa quoque indies fiunt ab hominibus, quæ aduersantur voluntati Dei, quibus prouocatus, vltionem contra illa perpetrantes exercet. Nam Adam peccando, & Cain, & cæteri, in Dei voluntatem egerunt.

Idem lib. 22. contra Faust. c. 28. tom. 7. Quid peccatum Augustino.

Genes 3. Infrà 4.

Est ergo quædam voluntas Dei efficax, & deliberata, & contra hanc nulla vis, aut potentia esse potest, quia non pendet ex voluntate humana. Est etiam alia voluntas beneplaciti, quam precamur in oratione Dominica fieri à nobis, & quæ impediri potest à nobis ipsis; & sine nostra voluntate cooperante non perficitur, quia nos libero arbitrio præditos condidit, quo sibi voluit nos cooperari. Et hac voluntate vult nos nos peccare; & ideo mandat ne peccemus, & hac vult nos saluos fieri, si nos ipsi (quod nostrum est) assensum præstemus,& cum diuina voluntate concurramus. Priori certè voluntati efficaci, & immobili voluntati nemo potest resistere; posteriori verò possumus resistere, & fre-

Vltima sententia proponitur veritati, pietatique maximè conformis. Matth. 6.

quenter

Actor. 7. Iob. 9.

quenter malo noſtro reſiſtimus. Cuius rei teſtimonia ſunt: *Vos ſemper Spiritui ſancto reſiſtitis*; &, *Quis reſtitit ei, & pacem habuit?* ſignificans quoſdam quidē reſiſtere, ſed amiſſa ad Deum gratia, & pace. Ita etiam Dominus clamabat:

Matth. 23.

Ieruſalem, Ieruſalem, quoties volui congregare filios tuos, & noluiſti. Et ſequitur de pace amiſſa: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta*: & Paulus:

Rom. 2. Quæ cauſa noſtræ perditionis.

Ignoras quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitēs cor tuum theſaurizas tibi iram in die iræ, & iuſti iudicij Dei. Oſtendit ſe ergo nolle peccatum ſicut alibi ait,

Ezech. 33. & ſupra 18. Infrà 24.

Viuo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impij, ſed vt conuertatur impius à via ſua, & viuat. Et iterum: *Mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis.* Vides igitur, quàm crebrò, ac densè Scripturæ proponant nos reſiſtere Dei voluntati, & contra eam facere peccando, & noſtris cupiditatibus ſeruiendo.

In hunc ergo ſenſum de voluntate beneplaciti benigna erga nos, ſiue de hac voluntate antecedenti, & conditionata, multi Patres hunc locum explicarūt, ſicut explicandus eſt.

B. Chryſoſt.

Ecce Chryſoſtomus homil. 7. in hanc epiſtolam ſcribit: *Imitare Deum tuū; ſi omnes ille vult ſaluos fieri, meritò pro omnibus oportet orare. Si omnes ſaluos fieri cupit, illius & tu concorda voluntati: quod ſi & ipſe vis, ora, quippe volentium eſt orare. Vides vt omnis ex parte animam inducat ad orandum etiam pro Gentilibus ipſis?* Et infrà: *Si ergo, inquies, Deus ipſe dare vult, quid hoc me orare neceſſe eſt? Multum hoc omnimodis confert. Nam per huiuſmodi orationis ſtudium te ad diligendum trahit, neque ſinit efferari, ſufficiunt & hæc illos attrahere ad fidem.*

Quo modo imitari debeamus Deū in eo quod vult omnes homines ſaluos fieri.

Diluitur hoc. Si Deus vult omnes homines, ſaluos fieri, quid mea opus eſt ad hoc voluntate.

Ambroſius etiam in hunc locum: *Si Deus vtique, qui omnipotens dicitur, omnes homines ſaluos vult fieri; cur non impletur eius voluntas? Sed in omni locutione ſenſus eſt, conditio latet. Vnde dicit Petrus Apoſtolus: Omnis Scriptura indiget interpretatione. Vult enim Deus omnes ſaluos fieri, ſed ſi accedat ad eum. Non enim ſic vult vt nolentes ſaluentur; ſed vult illos ſaluari, ſi & ipſi velint. Nam vtique qui legem omnibus dedit, nullum excepit à ſalute. Nūquid & medicus idcircò proponit in publico, vt omnes ſe oſtēdat velle ſaluare, ſi tamen ab ægris requiratur?*

Ambr. tom 5. circa fin. 2. Pet. 1.

Hæc ille, eleganter annotās, Deum in Scripturis, cum aliquid vult, velle hac conditione, ſi ipſi velimus. Item Auguſtinus lib. de ſpiritu & litera, explicans hæc Apoſtoli verba:

B Aug c. 21. ſub init. co. 3.

Vult autem Deus omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire: non ſic tamen, vt eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene, vel male vtentes iuſtiſsimè iudicentur. Quod cùm ſit, infideles quidem contra voluntatem Dei faciunt, cùm eius Euangelio non credunt: nec ideò tamen eam vincunt, verum ſeipſos fraudant magno, & ſummo bono, maliſque pœnalibus implicant, expectaturi in ſupplicijs poteſtatem eius, cuius in donis miſericordiam cōtempſerunt. Ita voluntas Dei ſemper inuicta eſt; vinceretur autem, ſi non inueniret, quid de contemptoribus faceret, aut vllo modo poſſent euadere, quod de talibus ille conſtituit. Qui enim dicit, verbi gratia, Volo vt hi omnes ſerui mei operentur in vinea, & poſt laborem requieſcentes epulentur; ita vt quiſquis eorum hoc noluerit, in piſtrino ſemper molat: videtur quidem quicunque contempſerit, contra voluntatem domini ſui facere: ſed tunc eam vincet, ſi & piſtrinum contemnens effugerit: quod nullo modo fieri poteſt ſub Dei poteſtate.

Mali Deum vincentes, quomodo vincantur ab eo.

B. Hier. co. 1.

Accedat Hieronymus, qui libro primo in epiſtolam ad Epheſios, ſcribens ſuper illud: *Secundùm propoſitum eius, qui vniuerſa operatur ſecundùm conſilium voluntatis ſuæ*, & cætera. *Vult autem* (Deus) *ea quæcunque ſunt plena rationis, atque conſilij: vult ſaluari omnes & in agnitionem veritatis venire. Sed quia nullus abſque propria voluntate ſaluatur, liberi enim arbitrij ſumus: vult nos bonum velle; vt cùm voluerimus, velit in nobis & ipſe ſuum implere cōſilium.* Et idem Hieronymus in caput 18. Ezechielis, circa finem:

Idem lib. 6. in Ezech. 10 5.

Domini voluntatis eſt, omnes ſaluos fieri, & ad notitiam veritatis venire, Vbicunq; autem Dei videtur ſeuera, & truculenta ſententia, non homines, ſed peccata condemnat. OEcumenius in præſentem locum:

Oecum. c 3. ante med.

Si Deus vult, quare non fit quid vult? Non fit, quia illi nolunt, Nihil enim ex neceſſitate facit in nobis Deus. Auguſtinus quoque ad articulos ſibi falsò impoſitos, artic. 1.

Aug to. 7 lib. a reſp. obiectio 2.

Qui fieri poteſt, inquit, *vt Deus, qui etiam illos ſaluat, de quibus dici non poteſt, quòd ſaluari velint nolit aliquos ſaluari, etiamſi ſaluari velint, niſi aliqua cauſa exiſtant, de quibus, quamuis ſint nobis agnoſcibiles, ita tamen benè iudicat, de quo dici non poteſt, aliter eum quicquam facere debuiſſe, quàm fecit? Remota ergo hac diſcretione, quam diuina ſcientia intra ſecretum iuſtitia ſua continet ſynceriſsimè credendum, atque profitendum eſt. Deum velle, vt omnes homines ſalui fiant. Siquidem Apoſtolus, cuius iſta ſententia eſt, ſolicitiſsimè præcepit, quod in omnibus Eccleſiis piiſsimè cuſtoditur, vt Deo pro omnibus hominibus ſupplicetur.*

1 Tim. 2.

Hæc ille, quicunque eſt, ſiue Auguſtinus, ſiue Proſper, vt alij volunt. Adhæc producendus eſt Damaſcenus libro 2. de Fide Orthodox. cap. 29. in fine:

B. Damaſc.

Neque latendum eſt, inquit, *Deum præſertim, præcedenterq; velle omnes ſaluari, & regnum eius conſequi. Non enim ad puniendos nos plaſmauit, ſed vt efficiat nos bonitatis ſuæ participes, vt bonus: peccantes autem puniri vult, vt iuſtus. Dicitur prima, præcedens voluntas, acceptatio, ex ipſa exiſtens. Secunda verò, voluntas ſequens, & permiſsio ex noſtra cauſa*

Cur nos plaſmauerit Deus.

Volútas Dei subsequens duplex, iuxta Damascenũ, & quid antecedens.

existens. Et hac duplex est: hac quidem dispensatoria, & eruditiua ad salutem, illa verò desperatoria ad finalem punitionem, ceu iam diximus. Eorum autem, qua in nobis sunt, si bona quidem, præsertim, antecedenterq́; vult, & acceptat. Sin mala, & re vera mala, neque præsertim vult, neque consequenter vult; sinit tamen arbitrium ad illa liberum. Hæc ille, docens, antecedentem Dei voluntatem esse eam, quæ omnia nostra merita, & demerita antecedit in oculo Dei, secundùm quam primo: omnibus, antequam videat eorum peccatum, vult gloriam: & quia non congruit dare sine meritò, cùm sit sapiẽs, proponit legem, qua impleta, gloria æternæ vitæ eos coronat. Et quia nemo potest ex se legem seruare, largitur gratiam, qua seruare illam possit, & illam omnibus offert. Et hactenus est voluntas antecedens præparans finem, & media illius comparandæ, & vires, siue fortitudinem suppeditans ad præstanda media. Sed quia posteà videt, aliquos nolle acceptare gratiam, neque seruare legem; illis voluntate consequenti præmium gloriæ decreuit non tribuere. Hæc autem voluntas antecedens, siue conditionis sub voluntate beneplaciti contenta, duplex est: altera, qua quosdam vult Deus absolutè saluare, alios verò non-nisi sub conditione, de qua Apostolus hoc loco agit; alia verò consequens, qua non decreuit conferre gloriam nisi acceptantibus lumen suum: refutantes verò lumen gratiæ, noluit salutem æternam adipisci, & in hac voluntate salutis sub conditione danda, benè nouit Deus aliquot perituros suo vitio; & culpa: quemadmodum seminans frumentum intendit vt fructificet, non autem vt pereat, etiamsi nouerit, aliquot grana peritura per volucres cœli, & propter spinas, & petras, in quibus aliquid fuit seminatum.

Deus omnes saluos esse volens, & tamen multos condemnãs, quales videri possit. *Matth. 13.*

Quorundam electionem absque aliorũ fieri præiudicio. *Infrà 25.*

Quòd verò non omnes æquali voluntatis efficacia elegerit, id non probat Deum velle omnes saluos fieri, cùm id sapientia, & iustitia magna fiat: dat enim vnicuique talenta, & vni quidem quinque, alteri autem duo, alij verò vnum. Et plerumq́ue illi, qui plura talenta acceperunt, pereunt, qui verò pauciora, saluantur: quanquam ex prædestinatis nemo tãdem periri possit.

Contra hanc doctrinam quosdã Deus nolle saluare sed perdere. *B. Aug. epist. 10. ad Vitall. tom. 2.*

Qui verò asserere audent, Deum velle quosdam saluare non propter peccata præmisa, sed ob Dei ipsius decretum, & voluntatem, & gratiã, à nullo duro corde respui posse, & noluisse miracula edere in Tyro, vbi tamen credidissent, si edidisset: huic mihi sententiæ Apostolicæ videntur apertè contradicere, & innumeris alijs Scripturis, è quibus sunt quæ sequuntur: *Perditio tua Israël* (ex te scilicet) *tantummodò in me auxilium tuum: nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.* Et sub iuramento dicit, & inculcat: *Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat.* Et infrà: *Quare moriemini domus Israël?* rursus: *Non dicas, Ille me implanauit; nõ enim necessarij sunt ei homines impij:* & iterum: *Non dixeris, Per Deum abest: qua enim odit, ne feceris: Nemo cùm tẽtatur, dicat quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est:* &, *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Speramus in Deum viuum, qui est Saluator omnium hominum, maximè fidelium: & retractat quomodò anima non pereat.* Item, *Sicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem; sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ.* Et puniturus conqueritur: *Heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Et est dolentis, & punire volentis, quasi cogatur ad flagellandos, & puniẽdos peccatores. Quæ omnia apertè testantur, Deum ex se velle, omnes homines saluos fieri. Deniq;, quòd hæc sententia sit perpetuæ veritatis, & omni tempore voluerit Deus omnes homines saluos facere, ostendit Clemens libr. 2. Apostol. Constitut. cap. 59. *Deus enim,* inquit, *cùm misericordia Deus sit, à principio singulas generationes ad pœnitentiam vocauit per iustos, ac Prophetas, atque illos quidem, qui ante diluuium fuerunt, per Abel, & Sem, & Seth, præterea per Enos, & per Enoch, qui fuit translatus, instituit, eos, qui in diluuio reperti sunt, per Noë, qui erant Sodomis per Lot; eos, qui post diluuium nati sunt, per Melchisedech, per Patriarchas, per sanctum Iob; qui in AEgypto fuerunt, per Mosem; Israëlitas, per eundem Mosem, & per Iesum, Caleb, Phinees, & reliquos; eos, qui post legem fuerunt, per Angelos, & per Prophetas; eosdem per propriam incarnationem ex Virgine factam; illos qui fuerunt paulò ante eius corporalem manifestationem, per Præcursorem Ioannem: eosdem per eundem etiam post natiuitatem ipsius (Dicebat enim Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.) eos, qui post eius passionẽ fuerunt, per nos duodecim, & per vas electionis Paulum. Nos ergo, qui digni facti sumus, vt essemus testes aduentus ipsius, cum Iacobo fratre Domini, & alijs septuaginta duobus, & septem Diaconis eius ex ore Domini nostri Iesu Christi audiuimus, & perfectè scientes dicimus, quæ sit voluntas Dei bona, placens, & perfecta per Iesum Christum nobis demonstrata, vt nullus intereat, sed vniuersi homines vnanimi sententia credentes ei, & vnanimem laudem ferentes in eum, viuant in æternum.* Hæc Clemens.

Et lib. 1. de prædest. sanct. c. 7. tom. 7. Et in lib. Ench. c. 97. & 102. Matth. 18. Luc. 10. Osea 13. 2. Pet. 3. Ezech. 33. Eccles. 15. Ibidem. Iacob. 1. Ioan. 1. 1. Tim. 4. Rom. 5. Esai. 1.

Clem. Rom. Connumeratio variæ prouidentiæ, & quẽadmodum Deus à principio per quamlibet generationem vocauit omnes ad pœnitentiam, ex Apostolica doctrina. *Genes. 4. Ibidem. Infra 5. Infrà 6. 2. Pet. 2. Genes. 14. Matth. 13. Actor. 9. Infrà 6.*

Admiratus sum autem insignem Bezæ stultitiam, qui hoc dictum tam planum, &

Bezæ Theodori dictum

Apoſtoli: qui omnes homines vult ſaluos fieri, de electis tantùmodo intelligentis diluitur primũ argumentum.
Tri. Syno. ſeſſ. 6. Canon. 13.
Ioan. 10.
2. Tim. 2.

perſpicuum, & tam Deo, & Chriſto glorioſum detorquet, & ſingulis hominibus applicandum non eſſe cenſet: *Fruſtra*, inquit, *prædicatur iuſtificatio ex fide, niſi ſubſternatur certa, & conſtans electio: electio verò ſine oppoſito membro conſtitui non poteſt*, Sed hæc falſa ſunt. Eſt enim in Tridentino Concilio damnatum, gratiam non dari niſi prędeſtinato, ſeu electo. Et quia ſemel prędeſtinatus non poteſt perire, cum certa fide agnoſcamus, omnes infantes baptizatos gratiam Dei recipere, agnoſceremus multos prędeſtinatos.

II. arg. Bezæ.

Secundò arguit Beza: *Qui hoc dictum Pauli ad ſingulos homines pertinere concedunt, vel liberum arbitrium, quod eſt in vtramque partem, ſtatuunt, vel Pelagiani ſunt, ſi naturalem faciunt gratiam, vel ſemipelagiani, ſi cum natura faciunt concurrere gratiam, quæ infirmam naturam adiuuat.* Sed planè futile eſt argumentum, quia & liberum arbitrium ſtatuimus cum gratia poſſe flecti in ea, quæ ſalutis æternæ ſunt, & gratiam Dei vniuerſalem ad omnes, & ſingulos homines extendi: ſicut etiam delictum in omnes, & ſingulos extenſum eſt; vnde omnes propterea gratia Dei egent. Deinde gratiam non facimus naturalem, ſed ſupernaturalem, & naturæ noſtræ accedentem. Et cum gratia cooperari liberum arbitrium, non eſt aut Pelagianum aut ſemipelagianum, ſed Catholicum, & Orthodoxum, atque adeò Paulinum dogma, qui dixit: *Abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem, ſed gratia Dei mecum.* Hinc Auguſtinus ſerm. 15. de verbis Apoſtoli. *Sine voluntate tua non erit in te iuſtitia Dei. Volũtas quidem non niſi tua, iuſtitia non eſt niſi Dei. Eſſe poteſt iuſtitia Dei ſine voluntate tua: ſed in te eſſe non poteſt, niſi per voluntatem tuam. Qui ergò fecit te ſine te, non te iuſtificabit ſine te: ergò fecit neſcientem, iuſtificat volentem.* Et Chryſoſtomus quodam loco: *Nec gratia ſine voluntate, nec voluntas ſine gratia poteſt. Nam & terra non germinat ſine pluuia, nec pluuia fructificat ſine terra.*

Rom. 5.
Liberũ hominis arbitrium ſimul operari cum gratia.
1. Cor. 15.
B. Aug. c. 11. init. 10. 10.
B. Chryſoſt.

III. argum.

Tertiò argumentatur Beza: *Aut parem facimus illum prima gratiæ guſtum, aut imparem. Si imparem, iam ab vniuerſali gratia recedis: ſi parem, vnde tam impar effectus?* Reſpondeo: quia gratia recipitur per modum recipientis: & non eſt par conatus omnium, qui accipiunt gratiam, & maiorem ſępè reſpuunt multi, cum alij parem, aut minorem accipiant, qui illam excolunt, & vberiores fructus producunt. Non ergò firmum eſt: Parẽ duo accipiunt gratiam in Baptiſmo, ergò in vtroq; gratia eandem ſanitatem efficiet, aut non fuit par naturę corruptio. Nam aſſerimus, cum pari naturæ corruptione parem eſſe ſanitatis effectum: ſed vnus in illa non ſtetit, ſed retroceſſit, alter verò perſeuerauit, & per Sacramẽtorum vſum, & per orationis, & bonorum operum ſtudium auxit gratiam. Et hactenus ſit diſputatum de hoc loco.

Parẽ gratiam recipientes cur imparem fructũ ferant.

DISPVTATIO VI.

In qua reliquis tribus propoſitis dubitationibus reſpondetur.

Ad V. dubit. Quã idonea ratio ſit Apoſtoli, orãdum eſſe pro omnibus, quia vnus Deus, & vnus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus.

QVINTO loco dubitatum fuit in illis verbis: *Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus, qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus*, an videlicet hæ ſolidæ eſſent rationes, ad inferendum eſſe pro omnibus precandum. Reſpondemus, firmas eſſe, & bonas rationes. Prima ex vnitate Dei accipitur: nam ille omnes condidit, & peculiarem prouidentiam omnium hominum gerit, vt ad eum, ad quem ſunt condit finem, peruenire poſſint. Et vt ait liber Sapientiæ: *Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus:* & Apoſtolus: *An Iudæorum Deus tantum? nonne & Gentium? imò & Gentium.* Et rurſus: *Non enim eſt diſtinctio Iudæi, & Græci: nam idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum;* & Petrus: *In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni Gente qui timet eum, & operatur iuſtitiam acceptus eſt illi.* Quòd non poteſt commodè de temporalibus bonis intelligi, cum inæqualiter illa diſtribuat: nec rurſus de priuilegijs quibuſdam conceſſis, & non alijs ad facilius conſequendam æternæ vitæ ſalutem. Conſtat enim, populo Iudæorum datam circumciſionem, promiſſam terram Chanaam, latam legem Moyſis, & Prophetas illi populo peculiariter attributos: quia in his, & huiuſmodi excellebant communiter olim Gentilibus. Sed ſermo eſt de bonis ſpiritualibus, & ad vitam æternam ſpectantibus. In his enim neminem ſua gratia, & prouidentia deſerit Deus. Vnde Sapien. 1. dicit: *Sanabiles fecit nationes orbis terrarum.*

Sapient. 6.
Rom. 3.
Infrà 10.
Act. 10.
Qua ratione non poſſit dici acceptor perſonarum Deus.
Gen. 17.
Leuit. 12.
Luc. 2.
Sap. 1.

Eſt autem ſolida ratio orandi pro omnibus, noſſe quòd vnus ſit Deus, à quo ſumus & pẽdemus, & cui omninò in omnibus parendum eſt. Nam ſi plures dij eſſent, qui ſibi inuicem diſſentirent, quiſq; hominum cogeretur preces fundere tantum pro illis, qui ſunt à Deo ſuo conditi, & non pro alijs & ita diſſolueretur charitas, & amicitia ad proximum.

Ex eo quod vnus eſt Deus, quare orãdũ pro omnibus hominibus.
Act. 17.

Mediator Dei & hominũ cui homo Christ'Iesus.

Alteram rationem adiungit, acceptam ex ratione Mediatoris: *Vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* Hominum, inquit, non horum, aut illorum, sed absolutè hominum, vt indefinito nomine vniuersos intelligeres. Et apertius exprimens: subdit: *Homo Christus Iesus*; ac si diceret: Quia homo fuit, ideò communem suscepit causam tuendam, vt nemo hominem Mediatore reconciliante, & saluare volente destituatur, qui eius causam apud Deum, etiam ad victoriam agere valeat. Vnde Dilectus dixit: *Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum.*

1. Ioan. 2.

Voluntariam, & spontaneã Christi suisse oblationẽ ad mortem, cõtra Arrianos.

Et subdit opus præclarum, & eximium, quod hic Mediator præstitit, cum ait: *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Quæ verba expendunt Theophylactus, & Oecumenius: Qui dedit semetipsum: Non inquiunt: inuitus, vt Arriani dicebant, cum posset passionem à se propulsare: nec pecuniam, aut vlla munera obtulit, sed semetipsum agnum Dei gratissimum, & acceptissimum.

Theophil. Oecum. c. 4.

Addit, *Redemptionem.* Græca habent ἀντίλυτρον, hoc est, redemptionis pretium. Græca vox non est nomen verbale, quod est cap. 3. ad Roman. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu. Vbi Græcè est ἀπολύτρωσις, nec rursus; quod in Psalm. 110. habetur: *Redemptionem misit Dominus populo suo.* Vbi simplex vox habetur, λύτρωσις, vt & in Psalmo 129. *Et copiosa*, inquit, *apud eum redemptio*, & Matth. 22. *Filius hominis venit dare animam suam redemptionem pro multis*, vbi Græcè est alia vox, sed eiusdem significationis, λύτρον πολλῶν. Et non tantum Græca vox pretium, sed etiam commutationem denotat, qua caput capite, & vita redimitur vita, sicut Damon pro Pythia in causa capitali vadem se constituit, vt testis est Cicero in libro de Officijs. Et ita Christus dedit semetipsum pretium: quia suam vitam pro nostra tradidit, & mortuus est, nos moreremur: quemadmodum interdũ captiuus Christianus apud Turcas non solet redimi, nisi reddatur Turca aliquis apud Christianos detentus, & ita fit commutatio. Subdit. *Dedit semetipsum pro omnibus.* Quia non pro vna gente, aut populo, nec tantum pro quibusdam, sed pro omnibus Deo Patri, pro nostra liberatione à peccato. ac dæmone, & inferno ipso, & concupiscentiæ, & mortis dominio seipsum dedit.

Rom. 3. Quid est Christũ dedisse redẽptionẽ semetipsum pro omnibus. Psalm. 110. Psal. 129.

Cic. li. 3. Offi. Christi redemptio qua lis sit.

Quare, pro omnibus redẽptionẽ se Christus dederit.

Quid sit mediator.

Quantum attinet ad vocem mediatoris, dicendum est Græcè dici μεσίτης, vel μεσίτης, & in vniuersa Scriptura tantum hoc loco, & Galat. 3. & Hebræor. 9. inuenitur. Tertullianus libr. de resurrectione carnis, vocat sequestrum, Erasmus vertit Conciliatorem, vel intercessorem: quod voces apud profanos autores eum significant, qui medium se præstat inter dissidentes. Iuxta quam significationem non est impium dicere, esse alios mediatores prẹter Christum. Nam ad Hebr. 5. dicitur: *Omnis quidem Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in ijs, quæ sunt ad Deum.* Augustinus tamen cum admittat plures ad uocatos, interpellatores, intercessores, & pacificatores, non vult agnoscere nisi vnũ mediatorem, libr. 2. contra epistolam Parmeniani, capite septimo, paulò ante dimidium: *Pro quo*, inquit, *nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus, verusq; mediator est.* Et paulò inferius: *Si esset mediator Paulus, essent vtique & cæteri coapostoli eius, ac si multi mediatores essent, nec ipsi Paulo constaret rato, qua dixerat: Vnus Deus enim est, vnus mediator hominum homo Christus Iesus.* ¶ Sed profectò si aliæ voces, vt Aduocati, Saluatoris, Interpellatoris, Conciliatoris, & Pacificatoris; alijs à Christo communicantur, cur non etiam vox Mediatoris? et si alia ratione constet significatus: vt Christus sit ille eximius mediator, qui non tantũ precibus, sed pretio mortis suę totum humanum genus reconciliauit. Et si mediator est pro quo nõ mediat alius, ergò intercessor est, pro quo alius non intercedit; & aduocatus, pro quo alius non aduocat, nec interpellator, pro quo alius non interpellat; neque pacificator, pro quo alius non pacificatur. Nisi fortè respexerit Augustinus ad naturam diuinam, quam cõiunctam habet cum humanitate sua, vt lib. 9. de Ciui. c. 15. idem docet.

Galat. 3. Heb. 9. Tertu precat à med par. 1.

Heb. 5.

B Aug. to. 7. in princ. Ratio Augustini, cur vnus & solus sit mediator hominum homo Christ' Iesus.

Sanctos etiã prẹter Christũ & esse, & dici posse mediatores alios apud Deũ, & quomodo.

Qua ratione dictũ sit Augustini verũ.

Hoc autem verbo mediatoris confutantur iudaizantes: hoc enim nomen ab Apostolo sumptum est ex historia Exod. 20. & 23. & Deuteronom. 5. & 18. descripta. Nam cum populus Israel terribilibus diuinę prẹsentiæ signis in monte Sinai territus esset, dixit ad Moysen, *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Tunc dixit Dominus: *Audiui vocem verborum populi huius, quæ locuti sunt tibi: bene omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem*, (siue, vt habent Septuaginta, *Quis dabit esse sic cor illorum in ipsis? vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore?* Ac si diceret, Maiestatem meam non ferunt, te medium inter se & me cupiunt, & promittunt quòd facient omnia, quæ tu illis nomine meo nunciabis. Benè quidem

Vnde Apostolus sumpserit vocem mediatoris.

Deut. 5.

quidem loquuntur, bona, & speciosa sunt verba, sed cor non respondet. Nullus siquidem est, aut Angelus, aut homo, qui possit inter homines mediare, vt det illis talem mentem, qua faciant mandata mea. Tunc adiecit Dominus promissionem talis mediatoris, dicens: *Prophetam suscitabo ab eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius* (hoc est, Sic ad eos loquetur, vt timeant me, & obseruent præcepta mea.) Vbi apertè Christus promittitur mediator inter Deum & homines, qui & reluctantes faciat obedientes, & subiectos Deo & Deum ex irato reddat propitium; quod nullus homo, vel Angelus possit. Quanquam illi nescientes quid orando peterent intellexit Deus, & interpretatus est, quod peterent Messiam Deum & hominem. Fuit etiam tacitè promissum Nouum Testamentum in monte Sinai simul cum eius mediatore. Porrò ea, quæ Moyses in monte audierat à Domino, ceremonia quadam explicuit. Nam populo dicente; *Omnia quæ locutus est Dominus, & faciemus, & erimus obedientes*, Moyses sumptum sanguinem vituli respersit in populum dicens: *Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus nobiscum super cunctis sermonibus his.* Illa enim ceremonia explicuit promissionem illorum, quam fecerant: *Omnia quæ locutus est Dominus faciemus*, irritam fore: nam sanguis vituli non potuit auferre cor lapideum, vt statim patuit. Nam Moyse existente in monte, obliti promissi sui, sanguine vitulino confirmati, per vitulum peccauerunt contra primum mandatum, & summo eorum Sacerdote, id est, Aarone, potius cooperante ex ipsorum malitia, quam impediente, & Moyse, qui legem designat, & quem mediatorem postulauerunt, acriter vindicante hoc peccatum, & Leuitis, qui legis Doctores erant, adiuuantibus. Propheticè autem sanguine illo designatus est sanguis Christi, qui confirmat, & implet Nouum Testamentum.

Deut. 18.

Côtra Iudæos Christû negâtes Dei atq; hominum mediatorem.

Nouum vbi fuerit promissum Testamêtum à Deo. Gal. 4.

Exod. 24. & supra 3.

Hebr. 9.

Quid aspersus vituli sanguis super populum significauerit.

Exod. 32.

Sanguis ille quid mysticè.

Cyrillus lib. 1. Dialogorum de Trinitate aliam figuram Mediatoris producit, nempè Aaronis orantis pro populo peccante, Num. 16. & ideò ad Hebr. 9. Christus mediator vocatur Noui Testamenti, in redemptionem earum præuaricationū (id est peccatorum) qui erant sub priori Testamento: vt Aaron fuerit figura Christi remittentis peccata commissa per mediationem suam; Moyses autem typus Christi, prout se medium interponit ad hoc, vt legem impleamus, de qua ad Gal. 3. *Lex ordinata per Angelos in manu mediatoris*, hoc est, data, vt auxilio mediatoris impleatur, non auxilio Angelorum. Ita hoc loco mediator dicitur Christus inter Deum & homines, quia homines Deo reconciliat, placando eum super peccatis admissis; & promeretur hominibus Spiritum, quo deinceps Deo obediant.

Cyril. to. 2. Num. 16. Aaron elegans Christi typus in quo. Hebr. 9.

Galat. 3.

Reprehendit ergò eos, qui propria peccata, & infirmitatem ignorantes, audent Deum accedere sine vllo mediatore, confisi ceremonijs quibusdam externis, quibus putabant Deum placari. Reprehendit deinde eos, qui legis scientia confisi, putant se posse viribus proprijs eam seruare. Rursus confutat magica sectantes, qui dicebant Angelos esse mediatores ad Deum, non autem Christum; de quibus ad Coloss. 2. dixit Apostolus: *Nemo vos seducat in humilitate, & religione Angelorum.* Vbi Chrysostomus scribit: *Sunt nonnulli, qui dicunt, non oportere per Christum reconciliari, & ad Patrem accedere, sed per Angelos.* Hæc ille. Et hæc eadem est causa, cur Apostolus in epistol. ad Ephesios tam frequenter ac densè inculcet accessum ad Patrem per Christum; ne videlicet id tribuerent Angelis. Epiphanius etiam in Simonem Magum inquit: *Simon etiam nomina quædam supponit principatuum, & potestatuum, cœlosq; diuersos tradit, & in vnoquoq; firmamento, ac cœlo virtutes quasdā exponit, & nomina barbarica his indit. Non posse rò aliter seruari aliquem, nisi hunc mysticum ductum didicerit, & talia sacrificia Patri vniuerso-rum per eos principatus, ac potestates offerre.* Hæc ille. Sumpsit autem Simon Magus hoc dogma à Platonicis tradentibus dæmones esse colendos tanquam mediatores ad Deum, De qua re lege Aug. lib. 9. & 10. de Ciuitate Dei. Ex his omnibus colligimus, sanctos omnes, atque Angelos pro alijs orantes, & intercedentes, quo modo loquitur Scriptura non esse per omnia mediatores, quia nec satisfaciunt pro peccatis, nec placant Deū, nec promerentur nobis Spiritum obedientiæ ad seruanda Dei mandata; sed impropriè sunt dicendi mediatores, quia pro nobis intercedunt, & nobis fauent. Quicquid enim Angelus, & sanctus homo à Deo petunt, nonnisi in virtute Christi mediatoris petunt. Ipsi verò per se immediatè non audent Deum accedere. Hinc Bernardus ser. de B. Virgine Maria, in verba Apocalypsis: *Signum magnum apparuit, &c. Opus est, inquit, mediatore ad mediatorem istum,* (scilicet Christum) *nec alter vtilior nobis quam Maria.*

Christū appellās media torē Dei & hominum quos excludat mediatores.

Coloss. 2.

B. Chry. hom. 7. in ep. ad Coloss sub init. to. 4.

Simō Magus magnus ille nebulo, quos somniarit atque confinxerit mediatores.

D. Epiph. in hæres 21. Simoniarum, à medio.

Vnde hanc ille hauserit superstitionē; B. Aug. to. 5. Prima ratio, cur Angeli, sancti, veri, atq; perfecti nō sit mediatores, sed, tantū Christus.

B. Bern. prope sermonis init.

Ita etiam vocat Cyrillus mediatores, libr. 12. Thesaurorum, cap. 10. Deinde nemo est præter vnum Christum, qui pro omnibus Deo reconciliandis mediator extiterit; Qui est, inquit, mediator Dei, & ho-

Cyril. Alex. to. 2. II. ratio.

minum

minum, scilicet omnium, de quo subdit: *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Et ex his duabus postremis conditionibus, id est, accedere per se immediatè ad Deum, & pro omnibus intercedere, docet Augustin. libr. 2. contra Epist. Permeniani cap. 8. solum Christum mediatorem esse: *Pro quo*, inquit, *nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verusq; mediator est.* Et infra: *Oratio pro inuicem membrorum omnium adhuc in terra laborantium, ascendat ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & cæteri coapostoli eius, ac sic multi mediatores essent, nec ipsi Paulo constaret ratio qua dixerat: Vnus enim Deus, vnus mediator Dei, & hominum.*

D. Aug. to. in princ.

1 Ioan. 2.

Si esset mediator Paul⁹, quid sequeretur teste Aug.

Iam illud in dubitationem venit, qua ratione mediator sit Christus, anne secundum humanam naturam, an secundùm diuinam an potius secundum vtramque simul. Sed quia ait: *Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus*, satis ostendit, quòd secũdum humanam naturam mediator sit. Si enim rectè inspicias, duo sunt conciliatoris, siue intercessoris officia: alterum, reconciliare discordes; iusti autem mediatoris est ita conciliare discordes, vt iustam causam fouens à iure suo non cadat; quæ autem iniusta est, ad iustitiam deducatur. Alterum conuenit mediatori, vt proximus sit vtriq; parti dissentienti, atque adeò similis sit vtrique, & amicus, & quod ab vtroque aliquantulum distet: si enim vnum sit cum altero illorum, tenet se tantum ex parte illius nec iam medius est. Si omninò ab vtroque distet, nnn poterit coniungere discordes.

Vt homo, an vt Deus, sit Christus mediator Dei & hominum.

Intercessor duo præstat.

Primum igitur competit Christo secundum humanam naturam, nam secundum eam Diuinæ iustitiæ satisfacit, & meretur, ac impetrat nobis iustitiam: secundum diuinam autem naturam, ipse est pars placanda, vt Pater, & Spiritus sanctus; quamquam passio humanæ naturæ non placat Deum, nisi in persona diuina esset, & inde valorem haberet. Ita Augustin. in Enchiridio cap. 108. & Cyrillus libr. de Fide ad Reginas, hunc locum edisserens, docet. Secundùm verò, nempè medium esse, partim similem, partim dissimilem, & distantem ab vtroque, competit etiam Christo secundũ humanam naturam. Deo enim similis est Christus per iustitiam, per quam distat ab hominibus peccatoribus: nobis verò est similis per miseriam, per quam distat à Deo. Atque hæc similitudo & distantia valdè congruit: quia per miseriam, quam ipse iustus sustinuit, Dei iustitiæ bonam causam fouentis satisfecit, & homines iniquam causam fouentes, id est, nolẽtes subdi Deo, ad iustitiam reduxit. Ita explicauit Augustinus mediationem istam in Præfatione Psalmi 29. qui incipit: *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me*; & libro 10. Confessionum, cap. 42. & 43. & libr. 1. de Consensu Euang. cap. 25. & lib. 9. de Ciuit. Dei, ca. 17. Quanquam cap. 15. eiusdem libri adieceerit aliquid prædictæ mediationi, nempè quòd Christus prius fuit mortalis, & miser ad tẽpus, postea in æternum beatus. Primum nobiscum commune habet, secundum verò cum Deo. Primum congruit morituris, secundum in æternum victuris: & vtroque nos reconciliauit, quia mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Nobiscum ergò habet vnum commune, nempè, miseriam; cum Deo duo, iustitiam, & beatitudinem æternam.

Quæ prima sit conditio Christi mediatoris, intercessorisue.

Aug. to. 3 sub init.

Cyril to 3.

II. conditio.

Christi per humanitatẽ suam passibilem mediationis congruentia.

Aug. to. 8.

Idem to. 1.

Idem to 4.

Idem to. 5.

Christus mediator quid cõmune habeat cũ Deo, quid verò nobiscum.

Rom. 4.

Quòd si objicias: Miseria temporalis tãtum si attendatur in Christo, vt secundum eam dicatur nobis similis, videbitur nunc non esse similis, nec medius inter Deum & hominem, vtpotè per iustitiam, & miseriam distans à nobis iniustis, & miseris, cum tamen nunc dicat esse mediatorem Apostolus, vt etiam Hebræor. 9. testatur. Dicendum, quòd etsi ipse non mediat nunc interpellando pro nobis, nisi allegando, & proponendo Deo merita præteritæ passionis, attamen nunc quoque medius inuenitur inter Deum & homines. Quia vt Augusti. ait lib. de peccato originali contra Celestinũ attenditur in Christo, quod nunc sit similis nobis in natura humana, Deo aũt in iustitia: *Apostolus*, inquit, *non ait: Vnus mediator Dei & hominum Christus Iesus: sed, homo Christus Iesus. Per hoc ergò mediator, per quod homo: inferior Patre, per quod nobis propinquior, superior nobis, per quod Patri propinquior. Quod apertius ita dicitur: Inferior Patre, quia in forma serui: superior nobis, quia sine labe peccati.* Atq; hanc mediationis rationem sequitur Thomas in tertia parte.

Christus iam immortalis & dissimilis nobis, vt sit mediator noster.

Heb. 9.

B. Aug. c. 28. to. 7.

Illud: Mediator Dei & hominũ homo Christus, nõ aũt simpliciter, Christus Iesus, expendit August.

B. Tho. in 3 p. q. 20. art. 2. to 12.

Rursus si quis objiciat: Si in Christi persona attendatur humana natura, per quam fit nobis similis, cur non attenditur quoque diuina, vt secundum eam Patri dicatur similis, & sic medius inter Deum Patrem, & hominnes inueniatur; quia enim duas habet naturas, videtur natura cũ natura comparanda, & qualitas cum qualitate.

Quare Christus quomodo vt homo nobis similis est mediator etiam, ita vt Deus Patri similis non sit mediator.

Responsio est: secundum humanã naturã simul & diuinam, non esset medius inter Trinitatem & homines, vtpotè qui à seipso secundum vtramque naturam non differt.

Ipsum tamen rectè dicit medium inter Patrem, siue Spiritum, & homines, quatenus duas naturas coniunctas habet, humanam per quam conuenit cum hominibus, & distat à Patre, & Spiritu sancto, & Diuinam secundum quam distat ab hominibus, & vnum est cum Patre, & Spiritu sancto : etsi mediatoris officium non exerceat nisi in humana natura, & secundum suam qualitatem. Imò hæc mediatio secundum conuenientiam, & substantiam naturarum perfectior est quam ea quæ ex qualitatibus cōsideratur, teste Bonauentura in tertio sent. distinct. 19. natura siquidem præstantior est qualitate, licet qualitas sit officio, & mediationis actioni vicinior. Quia igitur veteres Patres in voce mediatoris perfectā mediationem intellexerunt; ideò putant per eam, coniunctionem vtriusque naturæ designari: sicut cum Christus vocatur Emmanuel, & primogenitus in multis fratribus, in quo vtraque natura designatur. Vnde Augustinus libr. de ouibus, cap. 12. *Mediator Dei, & hominum, inquit, quia Deus cum Patre, quia homo cum hominibus. Non mediator homo præter Deitatem: non mediator Deus præter humanitatem. Ecce mediator. Diuinitas sine Humanitate non est mediatrix: Humanitas sine Diuinitate non est mediatrix: sed inter Diuinitatem solam, & Humanitatem solā mediatrix est humana Diuinitas, & diuina Humanitas Christi.* Et hactenus de hac quæstione dictum sit nobis.

Duplex Christi mediatio iuxta Bonauenturam, & vtra perfectior.

B. Bonauentura q. 2 de persona mediatoris per quā facta est reconciliatio.

Esa. 7. Matth. 1. Rom. 8. Aug. to. 9. à medio.

Ad mediationē vtraq; natura, diuina, & humana, requiritur necessario.

Ad sextum dubium explicandum, enarranda sunt prius pauca quæ præcedunt, nēpè: *Cuius* (scilicet rei) *testimonium temporibus suis confirmatum est*. In Græcis non est, Cuius, & Confirmatum est, sed tantum τὸ μαρτυρίον τοῖς ἰδίοις καιροῖς, id est, Testimonium temporibus suis, nec Haymo plus legit, & Glossa ordinaria admonet, quosdam codices istis verbis carere. Ex quo conijcitur, ab aliquo fuisse adiecta explicādi gratia. Ambrosius hoc loco habet: Redemptionis pro omnibus solutæ satis apertum documentum datum est in Christi resurrectione, Ascensione, Apostolorum prædicatione, atq; miraculis.

Explicatur illud: Cuius testimonium temporibus suis confirmatum est.

Haymo. Glossa ordinaria. Amb. to 5.

At Chrysostomus, atq; Theophylactus intelligere videntur, tanquam dicat Christum dedisse testimoniū veracitatis Dei in promissis, & hoc cum pateretur pro nobis, vbi hoc dixit Pilato: *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.*

II. sensus. Chry: hom. 7. Theophyl. Ioan. 18.

Oecumenius verò citans Clementem Alexandrinum, sic intelligit: *Dedit semetipsum per martyriū, siue testimonium, hoc est, per passionem quam subijt, propterea quia testimonium perhibuit, dicens se esse filium Dei, Saluatorem mundi à Deo promissum.*

III. sensus. Oecu c. 4. ex Clem in 6. informationum libro.

¶ Porrò nomen martyrij, siue testimonij in Scripturis, & apud veteres Patres, vox est Ecclesiastica, designās testimonium, quòd veritati perhibetur, nēpè, per mortem pro veritate, quo nullum est præstantius testimonium, de quo Matth. 10. & Lucæ 21. *Ad præsides & ad Reges ducemini propter me, in testimonium illis & Gentibus.* Et hodie pro vera doctrina interfectos, vocamus Testes, siue Martyres.

Martyrium quid sonet: qui Martyres appellentur.

Matth. 10. Luc. 21.

Sequitur: *Temporibus suis*: Vel proprijs, id est, congruis, & à Prophetis prædictis, & à Deo præfixis, & ita legendum est: *Dedit redemptionem semetipsum pro omnibus*, & appositiuè: *Martyrium temporibus suis.*

Quibus testimoniū Christus cōfirmauerit temporibus suis.

Et sequitur: *In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus*; vel, Ad quod positus sum ego præco, vt vox Græca sonat. Est autem præconis officium publicare. Et, *In quo*: hoc est: Ad hoc testimonium euulgandum, & euangelizandum positus sum ego non tantum præco, vt in vno loco tantum prædicē, sed etiam Apostolus, vt per vniuersum orbem illud testimonium euangeliacem tanquam Apostolus ad hoc ipsum à Deo ordinatus, & missus.

Præconis officium.

Subdit: (*Veritatem dico, non mentior*) *doctor Gentium in fide, & veritate.* De duobus, hic dubitatum fuit, alterum est, quomodo Apostolus hos titulos iactare videatur, cū Christus dixerit. *Nolite vocari Rabbi*: & : *Ne vocemini magistri: quia magister vester vnus est, Christus*: & Iacobus frater Domini : *Nolite plures magistri fieri.* Dicendum est, hoc ambitionis spiritu modestissimum, & humillimum Apostolum non dixisse, cum paulò ante se vocasset peccatorum omnium primum, & blasphemum, & persecutorem ecclesiæ, & contumeliosum: sed hoc dixisse videtur statuendæ autoritatis suæ Apostolicæ gratia, & ne ei pseudapostoli repugnarent, negantes Paulum, Apostolum, ex eo quod cum Christo versatus non fuisset. Deinde in vtilitatem auditorum hoc dicebat Apostolus, vt doctrinas pseudapostolorum fugerent, & maiorem sibi fidem apud eos cōciliaret. Nam vbi de Dei gloria agitur, & vera doctrina, omnes titulos & priuilegia sua potest, ac debet quis proferre? Et in hoc spiritu alio loco dixit : *Non sum liber? non sum Apostolus? nonne Christum Iesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in Domino, &c.*

Ad IV. dub. Cur Paulus se doctorem, & Apostolū nominet.

Matt 23. Ibidem. Iacob 3. I. ratio.

1. Tim. 1.

II ratio.

1. Cor. 9.

Quod verò Christus prohibuit, & frater Domini: de his est intelligēdū, qui principaliter sibi magisterium arrogant, & nouam doctrinam inchoant. Plures verò fiūt docto-

Quib' imperetur à Domino: Ne vocemini magistri & à Iacobo: Noli-

te plures magistri fieret.

doctores, quando diuersa à Christo docent: qui verò quæ nonnisi Christi sunt, docent, etsi infiniti numero sint, non censentur esse nisi vnus doctor, qui est Christus, qui idē per omnes illos quasi per organa sua docet. Quod præsertim dici potest de Paulo, qui dixit: *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?*

2. Cor. 13.

Quomodo Paulus, quod Domin' prohibuit, iuramētū vsurpat
Matth. 5.
Iacob. vlt.

Alterum est, de quo similiter hęsitatum fuit: quia dicendo, *Veritatem dico, non mentior*, iusiurandum à Christo prohibitū Paulus vsurpauit: *Ego autem*, inquit Dominus, *dico vobis, non iurare omninò, &c.* Respondemus, iusiurandum esse religiosum, & pium quia iurauit ad commendendam suam autoritatem propter pseudapostolos, qui vbique eum deprimebant, & eius Apostolatui inuidebant; & quia rem mirabilem dicturus erat, nempè quod ad Gentes idololatras missus esset doctor. Et quia Gentium erat Apostolus, ostendit se eos diligere, & tacitè rogare, vt pro earum conuersione Deum deprecentur.

Paulus se doctorem Gentium cur dicet in fide & veritate.
Esa. 7.
Ioan. 8.

Et pulchrè dixit: *In fide, & veritate*, præponendo fidem veritati: quia cognitio veritatis merces est fidei, iuxta illud: *Nisi credideritis, non intelligetis*; & Christus: *Si manseritis in sermone meo* (per fidem scilicet) *cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Imò in secularibus disciplinis oportet addiscētem credere. Et Plato in Timæo, vt producitur ab Augstino lib. de Consensu Euangelistarum: *Quantum*, inquit, *ad id quod ortum est æternitas valet, tantum ad fidem veritas. Duo illa sursum sunt, æternitas, & veritas: duo ista deorsum, quod ortum est, & fides. Vt ergo ab imis ad summa renocemur, atq; id quod ortū est, recipiat æternitatem, per fidem veniendum est ad veritatem.* Hæc ille.

Aug lib. 2. de Cōsensu Euā. c. 35. paulo ante med. to. 4.

Solutio VII. quęstionis. Quorsum id Volo viros orare in omni loco, & quæ sequuntur.
1 Tim. 5.
Iuuen sat. 6. remotius à principio.
Orandū aut nobis in omni loco.

Septimam dubitationem diluamus: cum Apostolus doctrinam traderet precādi meritò redit ad priora pręcepta orationis cum aduerbio illatiuo: Volo ergò, hoc est, Mando & iubeo sic fieri. Ita enim accipi solet hoc verbum, vt alibi, cum ait: *Volo iuniores nubere*; & Ethnicus quidam:

Hoc volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas.

Vult autem, Christianum preces fundere in omni loco, siue in agro, siue domi, siue in syluis, siue in officina, siue in naui, siue in itinere, denique vbicunque Deus est, locus est orationi accommodus. Deus autem vbique est, vbiq; ergò precibus incumbendum. Et tamen decorum seruandum esse, nemo inficiabitur. Sunt enim quædam profana loca quorum impuritas prohibet ibi orationem, præsertim publicam celebrare. Reddit autem locum profanum, si sit idolis, & falsis dijs dicatus, aut peccato, & turpitudini addictus, vt caupona, & prostibulum, & theatrum, & plateæ, in quibus ludis, scenis, & nundinis vacatur. Nam etsi B. Agnes in lupinari precibus vacauerit, nō obest, quia eò pertracta fuerat, & sua sanctitate, & martyrij iam inchoati merito infamem locum sanctificauerat. Cum hac tamen veritate omnibus compertum & exploratum est, Deum ab initio certum sanctum locum ad cultum elegisse, ac deputasse, nempè Ierusalem, quę ob id dicta est Ciuitas sancta. Nam eo tempore mundus totus idolorum culturâ profanatus erat, nō solum ob prędictam causam, sed etiā ob futurorum significationem: quia in Ecclesia tātum futurus erat locus orationi, quę per Ierusalem adumbrata erat. At postquā venit Christus, qui extra ciuitatem sanguinē fudit, omnia penitus sunt mundata, de quo Dominus ad Samaritanam: *Mulier, crede mihi, veniet hora, quando neq; in monte hoc, neq; in Ierosolymis adorabitis Patrem.* Ideò in omni loco ad orandum.

Quibus in locis minimè orandum.

An ita orādū in omni loco est, vt alicubi pręsertim orate sit nefas.

Ierusalem ciuitatis sanctę vnde sortita sit nomen.

Dan. 9.
Matth. 27.

Heb. 13.
Ioan. 4.

Basilius in Regulis breuioribus quærens nūquid in communi domo Dominica cœna debeat celebrari, sic respondet: *Quemadmodum ratio non permittit, vt vas vllum commune in sancta transferatur, eodem modo etiam vetat sancta in domo communi celebrari, cum ex iussu Dei in veteri Testamento, nihil isto modo fieri permittatur. Cum autem Dominus dicat, plusquam templum est hic: & Apostolus item, Nunquid domos non habetis ad manducandum, & bibendum? Quid dicā vobis? Laudo vos in hoc? Non laudo. Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, & qua sequuntur, sanè admonetur, non debere nos, neq; cōmunem cœnam in Ecclesia mãducare, aut bibere, neq; Dominicam in priuata domo in contumelia habere: extra quam si quis cum necessitas poscat: locum, ad enne elegantiorem deligat in tempore opportuno.* Et idē plenius ser. 2. de baptismo. c. 8. sub initium: *Nobis quoque periculum est, inquit, malè obiti mandati, si loci rationem neglexerimus, maximè si Sacerdotij mysteria in locu profanū celebrauerimus, propterea quòd ea res iudicium haberet contemptus in celebrante: offendiculum quoq; generatet pro varietate affectionum multifariam, propter variam multorum in rerum diuinarum scientia infirmitatem.* Hæc ille.

B. Basi. Inter. 310. to. 2.
Basilij Magni an in cōmuni domo Dominica cœna deberet celebrari respōsio
Matth. 12.
1. Cor. 11.

Idem to. 2.
Cōmuni abs que loci, & tēporis discrimine duo orationis incommoda.

Ad illud: Si orandū in omni loco est, cur intra cubiculū, Domino iubēte, orare debemus.

Intrare autem in cubiculum, non pręcipitur propter locum, sed vt fugiamus aspectum vulgi, & strepitum, & attentę orationis impedimenta, & ad vitandam inanem gloriam: quę omnia in priuatis precib. locum habent.

Matth 6.

Dixit ergò Paulus, In omni loco, ad Iudaicam superstitionem extirpandam, qui nullam vim orationi tribuebant, nisi ei tantum

Hęc Apostoli, orādi in omni loco doctrina, Iudęis quam repugnet.

tum

tùm,quæ in Ierusalem funderetur.Iudæi enim cum tãtum Ierosolymis sacrificare possent,putabant similiter ibidem esse orandũ tantummodo. Sic tamen hanc facultatem leuat orbi Apostolus,vt cum cõmodè fieri possit,sit Deo gratius,& nobis fructuosius in templis Deo dicatis precari, quam in alijs locis.Nam ibi homo aliorum exemplo, & Eucharistiæ præsentia prouocatus magis accenditur ad orandum, & facilius à Deo exauditur.Nam Apostoli Petrus & Ioannes Acto.3.ad templum orandi gratia confluebant,& nedum loca, sed etiam ipsas horas orationi deputatas obseruabant:vnde ascẽderunt,ait Lucas,in templum,ad horam orationis nonam.

Act. 3. *Ibidem.*

Et quia est sermo de communi oratione,benè ait,in omni loco, scilicet ad orandum deputato. Dixit etiam Apostolus, In omni loco, teste Chrysost. ne Christianus putet in sola Ecclesia orandum, in qua fideles maximè orationis gratia conueniunt. Quam Ecclesiam idem Chrysostom. hom. 36.in priorem ad Corinthios, locum dicit esse Angelorum, & Archangelorum, Reginam cœli, & cœlum ipsum.Et id probat ex præsentia corporis Domini in Eucharistia. Hoc etiam erat legi conforme,vbi captiuis præcipitur vt Iudæi in terra captiuitatis Deum inuocent:hinc Dauiel in Chaldæa, conuersus ad Ierusalem ter in die orabat.Quando verò priuata incidunt pericula,in omni loco est orandum. Hinc Basilius in exhortatione ad Baptismum: *Non locus,sed propositi institutum requiritur. Ieremias enim in luto erat,& Deum attraxit: Daniel in leonum lacu Deum placauit. Tres pueri in camino Deum promeruêre.Latro non Cruce prohibitus quin paradisum assecutus fuerit. Iob in stercore (vt etiam Petrus atque Paulus in carcere) Deum ad misericordiam prouocauit. Igitur vbicunque fueris,ora:vel si ante iudicem, ora.* Hæc ille.

In omni loco quid orate,& cur hoc teste Chrys. Apostolus dixit. *Chrys.hom.8 sub init.* *Idem circa fi.* Qualis locus ad orandum destinat⁹, Ecclesia, Chrysostomo. *Dan.6.* Quando priuatum orandũ,idq; vnde constet. *Basil.post medium. to.1.* *Ierem.38.* *Dan. 6.* *Luc.23.* *Iob 3.* *Act.12.*

Leuare verò manus,habitus est & forma orantis,& spirantis auxilium ex alto: sicut qui submerguntur, extendunt manus in altum,tanquam petentes auxiliũ. Theodoritus interpretatur: Manus extollere, & orare, erat proprium Sacerdotum veteris Testamenti, sed diuinus Apostolus præcipit hoc facere omnibus hominibus, quoniam omnes facti sunt populus acquisitionis,Regale Sacerdotium, gens sancta. Ponit ergò eleuationem manuum pro inuocatione, id est, signum pro re ipsa, vt Esaiæ 1. *Cum extenderitis manus vestras,auertam oculos meos à vobis.* Tali habitu orabat Moyses Exod.17. & exaudiebatur à Deo; & si paululum intermitteret, subtrahebatur diuinũ auxilium: & Ieremias in Threnis: *Leuemus,* ait: *corda nostra, cum manibus ad Dominum ad cœlos;* Dauid quoque: *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* In quæ verba Origines; *Non puto quod si quis eleuauerit,vel extenderit manus ad cœlum (vt habitus orantium esse solet) continuò sacrificium obtulerit Deo. Sed videamus,ne fortè hoc sit,quod ibi indicat sermo Dei,quia per manus opera intelliguntur. Eleuat manus ille,qui eleuat actus suos à terra, & conuersatio eius adhuc in terra ambulantis in cœlis est.Et proposito Mosis exemplo, quo eleuante manus,populus Dei vincebat, & illo deijciente,vincebat Amalech,subdit: Nunquidnam putandum est,quod omnipotens Deus ad manus respiceret Moysi, & si quidem videret eas sursum eleuatas,Israel victoriam daret: si verò deorsum deiectas, Amalechitis? Siccine dignum est de sancti Spiritus sentire sermonibus.* Idem Origenes id factum in futuræ Crucis Sacramentum, & præmonstrationem ac præformandam manuum Christi Saluatoris affixionem asserens, statim subiungit: Quin & eundem manus eleuandi ritum & ceremoniam tacito naturæ instinctu obseruant Gentiles: nam Poëta inducens Æneam in periculo imminenti orantem ad Deum, dixit:

Quid leuate puras manus in omni loco. *Theodorit. par.2.* *Exod.17.* *1.Petr 2.* *Esa. 1.* *Exod.17.* *Thren. 3.* *Psal 140.* *Orig. post dimid. to.1.* Eleuet qui manus secundum Originẽ. *Exod 17.* *Ibidem.* Moysi in mõte manus eleuantis cõtra Amalechitas mysterium.

Ingemit, & duplices tendens ad sydera palmas.
Talia voce refert.

Virg.li.1.Æn circa prin.

Leuare porrò puras manus, non est, lotas & aqua mundatas manus eleuare;sed mundas à rapinis, à libidine, à pugnis & cædibus,& sanguine: nam tales manus se non exauditurum comminatur Esa.1. *Cum multiplicaueritis,* inquit, *orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Et subdit: *Lauamini, mundi estote: auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis,&c.* Denique habere puras manus, est habere innocentiam comitem precationis. Hinc Aug. in Psalm. 62.interpretans illud: *In nomine tuo leuabo manus meas,* ait: *Quia manus istæ leuantur vt impetres,quod vis, ipsas manus cogitas in bonis operibus exercere,ne erubescant leuari ad Deum.*

Mystica purarum manuũ eleuatio. *Esa. 1.* *Aug.to. 8. Psal 62.*

Addit Apostolus: *Sine ira, & disceptatione.* Nam precatio pacatum animum exigit erga proximum,id est, absque profana iniuriarum memoria & appetitu vindictæ. Quod declarauit Dominus,dum dixit: *Cũ stabitis ad orandum,dimittite,si quid habetis aduersus aliquem.* Nec enim iustum est dimitti sibi velle peccata, & ipsum nolle proximo suo dimittere. Et continetur hæc conditio in prece Dominica, cùm dicitur: *Dimitte nobis debita nostra,sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Quid leuare puras manus sine ira & disceptatione. *Marc.11.* *Matth.6.*

Tripliciter vox disceptationis accipitur.

Chryſ hom. 8. in priorem ad Timot. prope init.

Rom 4.

Sensus Ambrosij.

B. Amb. lib. 6 de Sacramentis, c. 3. in principio. 4.

Disceptationem porrò Græcè vocat διαλογισμὸν, aut illam animi acerbitatem, quam facit qui iniuriam ponderat alterum accuſans, & ſe iuſtificans. Chryſoſto. verò accipit pro hæſitatione, & ambiguitate, ſiue dubitatione, cui opponitur fides: nam ita vertit eam vocem interpres noſter Rom. 4. cum dixit de Abraham: *Non hæſitauit diffidentia*: Non licet, inquit ille, *prorſus ambigere, ſi puras ad Deum leuemus preces, nos exauditum iri. Quæcunque enim petieritis, inquit, credentes accipietis*. Ambroſius verò libr. 6. de Sacramentis, per diſceptationem intelligit cogitionem ad alia diuagantem: *Nunc*, inquit, *de diſceptatione videamus. Plerunque negotiator venit ad orationem, aut auarus de pecunia cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate, & putat quod eum Dominus poſſit audire. Et ideò quando oras, diuina humanis præferre te cōuenit*. Hactenus ille. Vbi habes varias huius vocis interpretationes, pias quidem, ſed duæ priores videntur mihi magis facere ad rem.

DISPVTATIO VII.

In qua agitur peculiariter in Hæreticos negantes eſſe vllos alios mediatores ad Deum, qui pro nobis precibus intercedant, præter Chriſtum, non Sanctos, non Angelos, neq; Virginem Deiparam.

De inuocatione Sanctorū cauſa diſſerendi.

QVONIAM noſtri ſeculi Heretici occaſione huius verbi Apoſtolici; Vnus eſt mediator, & ſimilium, dogmatizant, Sanctos pro nobis preces non fundere, neque à nobis eſſe inuocandos; locus ipſe poſtulare videtur, vt eorum conatibus nos opponamus, & pugnemus contra Agiomaſtigos, qui more gigantum cœlicolis bellū indixêre: & oſtendamus, tam ex Sacris & & diuinis literis, quā ex Orthodoxorū Patrum traditione, id ſemper fuiſſe in Eccleſia vt indubitatum, & certiſſimum dogma receptum, Sanctos & pro nobis precari, & à nobis eſſe cum omni humilitate, ac veneratione implorandos, vt facilius quæ votis noſtris concipimus impetrare valeamus. Et

Huius tractationis partes.

quò dilucidior procedat noſtra diſputatio, diſtinctè primò tractandum eſt, Sanctos pro nobis interpellare, & non tantum in genere, ſed etiam in particulari, id eſt, pro perſonis quibuſdam, aut pro peculiaribus beneficijs. Deinde à nobis eſſe inuocandos, & quomodo debeamus eos inuocare. Poſtremò eorum argumenta, & obiectiones, quas faciunt, diluemus.

Ordo eiuſdē.

Primum igitur, Sanctos pro nobis preces fundere, probabimus Scripturis, rationibus, Patrum traditione, & ſolutione eorum, quæ in oppoſitum obijciuntur. Prima ergò via à teſtimonijs ſcripturæ accepta, producimus Ieremiam cap. 15. *Si ſteterint Moyſes, & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum*, ſcilicet ob magna crimina quæ admiſerat: quaſi diceret, Si minora eſſent ſcelera, à me audirentur. Vnde Gregorius tractans hæc verba, ait: *Non illos modo pro inimicis audit, quos magna virtutis merito pro inimicis orare ſinit*. Hæc ille in ſenſu. Hi autem Sancti enumerantur, quia precari & impetrare ſolebant. ¶ Nec ponit conditionem aliquam impoſſibilem, vt malè Zuinglius dixit, vt ſi diceret; Si oraret Sol, aut Luna. Simile quid & in Ezechiele cap. 14. inuenitur de Noe, Daniel, & Iob. Dicendo ergò: Si ſteterint, ſequitur quòd poterant ſtare, & ſoliti erant aſſiſtere, & iuuare populum Dei ſuis orationibus, quemadmodum Onias & Ieremias, vt habetur in lib. 2. Machab. cap. vltim. ¶ Pondera iam verbum Standi: quid enim eſt Stare, niſi ſupplices preces fundere, & more aduocati, & interceſſoris cauſam agere? nam frequenter ſtare id ſignificat. *Cum ſtabitis*, inquit Dominus *ad orandum*: & Dauid, *Niſi ſtetiſſet Moyſes in confractione*, id eſt, humili oratione pro eis interpellans. Et Ieremias, *Recordare, quòd ſteterim in conſpectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & auerterem indignationem tuam ab eis*: & de Gabriele dicitur: *Ego ſum Gabriel, qui aſto ante Deum*, ſcilicet ad orandum: quia alibi dicitur, quòd vident Angeli faciē Patris qui in cœlis eſt. Adde quod habetur 2. Machab. 15. de Onia, quòd oraret pro omni populo Iudæorū; & de Ieremia dicitur, *Hic eſt fratrum amator, & populi Iſrael: hic eſt qui multum orat pro populo, & vniuerſa ſancta Ciuitate, Ieremias Propheta Dei*. Hic Hæretici nullum habent ſubterfugium, niſi negando librum eſſe Canonicum, vt impudenter faciunt cōtra autoritatem Eccleſiæ Catholicæ, & Conciliorum Generalium Florentini & Tridentini. Adde quòd apud Baruch cap. 3. legimus: *Domine omnipotēs, Deus Iſrael, audi nunc orationem mortuorum Iſrael, & filiorum ipſorum, qui peccauerunt ante te*. Ex quo loco colligimus, ſolitū fuiſſe exaudire preces mortuorum Patrum pro viuentibus filijs. Sed & hunc locum ſimili techna conabuntur effugere Hæretici, qui tamen ab vniuerſis Patribus receptus fuit in Eccleſia in Canonē. Et de huiuſmodi precibus videtur intelligēdum illud Eſai. 63. vbi Propheta alloquēs Deū, ait: *Tu enim Pater noſter, & Abra-*

Ierem. 15.

Primus locus ab Scriptura veteri.

Greg. li. 9. Moral. c. 12. in fin to. 1.

Cōtra Zuinglium.

Ezech. 14.

2. Mach. vlt.

Moſes & Samuel vt ſteterint coram Domino.

Marc. 11.

Pſal 105.

Exod. 32.

Ierem. 18.

Luc. 1.

Matth. 18.

II. locus.

2. Mach. vlt.

Conc. Floren. in Inſtruct. Armenorum.

Conc. Tridēt. ſeſſ. 4.

III. locus.

Baruch. 3.

IV locus.

Eſai. 63.

Quid illud Esaiæ: Tu enim Pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos.

Psalm. 31.

V. loc[us] & vlt.

Luc. 16.

& Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Id est: cùm olim Abrahã, & Israel cõsueuissent nobis suis precibus opitulari, & pro nobis intercedere, nunc videntur esse nostri ipsorum obliti, & nos pro suis nõ agnoscere. Dauid quoq; Psal. 31. ait: *Pro hac orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno.* Et loquitur de remissione iniustitiæ, & peccati: & de Sanctis, qui mundi sunt à peccatis, nõ potest intelligi ꝙ pro sua iniustitia remittẽda orent, sed pro aliena. Et non tãtum omnis Sanctus viuens, sed etiã omnis Sanctus iam defunctus; vt Abrahã, & reliqui, qui in sinu eius erant. Et hoc, in tempore opportuno, id est, non tantum dum viuerent, sed etiam post mortem, dum in gloria constite rint eis nostra iniquitas, & notum quòd eorum intercessiones expetimus. Hęc ex Veteri Testamento possent produci.

Vetus, Nouũque Testamẽtum cur vix Sanctorũ inuocationis meminerit.

Sed cùm ante Christi aduentum introitus non pateret in cœlum, omnes pij, & fideles in limbo detinebãtur, nec erant perfecti in sanctitate, sicut nec beati: ideò pauca huius veritatis inuenimus testimonia. Euangelia quoque vitam, & passionem Christi describunt, eiusq; gesta, & dicta. Et quia eo tempore nõdum erãt beati, nihil de hac re habetur expressum: sicut nec inuenitur in epistolis Pauli, vel Canonicis, vel Catholicis Apostolorũ, quæ ob alias speciales materias fuerunt conscriptæ. In reliquis verò mittũt nos ad traditionẽ, in qua est thesaurus totius doctrinæ Noui Testamenti. In Apocalypsi verò, vbi erat locus scribendi futuros successus Ecclesiæ per modũ prophetiæ, & præsertim status gloriæ iam inchoatus, expressè habetur. Nam Apocal. 6. animæ interfectorum propter verbũ Dei, orãt pro vindicta, & petunt stolam primã, hoc est essentialem animæ gloriam: *Vsquequò Domine*, inquiunt, (*Sanctus, & verus*) *nõ iudicas, & non vindicas sanguinẽ nostrum de ijs qui habitant in terra?* Si ergò pro vindicta orant interfectorum, multò magis pro bono nostro, quia imitantur Deum, qui pronior est ad misericordiam, quam ad iustitiam. Deinde Apocal. 5. & 8. fit ter mentio orationis Sanctorum omnium, quæ vocat Ioannes incensa multa: item viginti quatuor seniores, qui Beati dicuntur à Doctoribus, quia coronas habent, & cum Angelis Deum laudant, ac dicũt: *Dignus est Agnus, qui occisus est, &c. Et isti phialas habent plenas odoramentorũ, quæ sunt orationes Sanctorum.* Vel ergò isti Sancti sunt beati, & sic habemus, quòd pro nobis orant; vel sunt viatores, quia sancti iam beati à sanctitate excidere non queunt & pro seipsis orare non indigent, & sic beati, hoc est seniores, eas Deo præsentant,

Quãta ecclesiasticæ traditionis autoritas.

Locus ex nona Scriptura, pro inuocatione Sanctorũ

Apoc. 6.

II. locus.

Apoc. 5.

Infra 8.

Viginti quatuor Seniores qui mysticè.

quod est precari, & interpellare pro eis: alioquin enim non offeruntur Deo, vt ipse nouerit quid illi petant, cum scriptum sit: *Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis.* Tertiò, Petrus in 2. cap. 1. Orationem post mortem polliceri videtur, cum ait: *Dabo operam, & frequenter habere vos post obitũ meum, vt horum omnium memoriam faciatis:* at quomodò dabit operã, nisi orando & precãdo? Vbi Gręca scholia annotant: τίνες βούλονται παρεισάγειν ἀπὸ τούτου ὅτι καὶ μετὰ θάνατον οἱ ἅγιοι μέμνηνται τῶν τῇδε, καὶ πρεσβεύουσι ὑπὲρ τῶν ζώντων, hoc est: Quidnã hinc volunt colligere, quòd Sancti post mortẽ meminerint eorũ quæ hic sunt; & ideò intercedũt pro viuentibus: quæ directè autoritates probare videntur intentũ. ¶ Ratio etiã apertè id probat. Primò, quia Beati laudãt in cœlo Deũ, iuxta illud: *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorũ laudabunt te.* Sed quædam species laudis est Deum inuocare, & patrociniũ pro cõseruis, & fratribus postulare; id ergò efficient, & nihil illis denegabitur à Deo, cum sint Patris cœlestis filij, Christi fratres, Spiritus sancti templa, & membra eiusdem corporis nobiscum, conciues & condomestici Angelorum, & non sine nobis cõsummentur. ¶ Deinde certissimũ est, Christum pro nobis interpellare, iuxta illud: *Rogabo Patrẽ, & alium paracletum dabit vobis*, qui interpellare dicitur Rom. 8. sicut & Christus Hebr. 7. & aduocatus dicitur 1. Ioan. 2. & mediator hoc loco. Orat autem Christus, non vt Dei Filius, quia nõ est distinctus in natura diuina à Patre, nec eget, nec alteri seruit: Orare aũt Deũ, actus est latriæ. Ideò nõ dicitur, Christe, ora pro nobis, quia Christus est nomen suppositi. Si ergò non vt Deus erat, precabitur quatenus homo est: quòd si vt homo orat, ergò etiam sancti orant. Et probatur hęc illatio: quia Christus Sanctos sibi assimilat etiam in maioribus priuilegijs quam in orando: facit enim vt sunt lux, iudices, dij, regnantes, assidentes vt iudici, magistros, & pastores: ergò etiam in orando, & interpellando conformes sibi reddet, in quo etiã viatores facit sibi similes. Nec hoc est facere Christo æquales, quod est blasphemum, sed imitatores, qui sequuntur Agnum, quocunq; ierit: quod negare, perinde est blasphemũ, atq; asserere eos Christo pares. Membra etiam inseparabiliter capiti oportet esse cõformia: Si ergò Christus orat, & Sancti orant. Vt enim beatitudo summa, qua Christus perfruitur, non tollit illi, quin pro nobis possit interpellare; ita etiam nec Sancti beatitudine absorbentur sic, quin valeant pro nobis intercedere. Idẽ colligitur, quòd

Matth. 6.

III. locus.

2. Petr. 1.

I. ratio, quod Sancti orent pro nobis.

Psal. 83.

Ephes. 2.

Hebr. 11.

II. ratio.

Ioan. 14.

Rom. 8.

Heb. 7.

1 Ioan. 2.

Christus vt orat pro nobis in cœlo.

Rectè consequi: Christus orat pro nobis, ergo etiam Sancti.

Apoc. 14.

II. ratio ab Angelorum patrocinijs.
Zach.1.

Angeli pro nobis deprecantur. Nam Zach. 1. legimus, Angelum dixisse, *Domine exercituum, vsquequò tu non misereberis Ierusalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es, iste iam septuagesimus annus est?* & ibi subiūgit Propheta, quomodo fuerit exauditus à Deo Angelus: & Tob.12. Raphael Angelus dixit, *Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & noctè sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino.* Et Matth. 18. ait Dominus; *Angeli eorum* (puerorū scilicet) *semper vident faciem Patris, qui in cælis est,* scilicet ad interpellandum, vt familiares, & noti. Et Iob 33. *Si fuerit pro eo Angelus loquens vnus de millibus* vel vt habetur in Hebręo, mediator vnus de millibus, *vt annuntiet hominis æquitatem, miserebitur eius, & dicet Libera eum, vt non descendat in corruptionem: inueni in quo ei propitier:* Et Dan.10. Orat Princeps regni Persarum.

Tob. 12.
Supra 2.
Matth. 18.
Iob 3.
Dan.10.

Præcipua Angelorum quę sit cura de nobis, atque custodia.
Psal 90.

Cum enim præcipuum bonum nostrum ex effectibus solus Dei in animo pendeat: pręcipalis custodia, quam Angeli exhibent, quibus dictum est, vt custodiant nos in omnibus vijs nostris, est, precari Deū vt operetur. Si ergo Angeli orant, ergo & homines iam beati, quia erunt homines sicut Angeli Dei in cœlo. Imò multò magis Sancti, quam Angeli: tum quia natura nobis viciniores, tum quia experti sunt mala nostra. Vnde Paulus ad Hebræos excitat fiduciam ex eo, quod non habemus Pontificem, qui nō possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absq; peccato.

Matt 22.
Sanctos esse ad orandum pro nobis Angelis propensiores dupliter.
Hebr. 4.

Magni cuiusdā viri de Sanctorū charitate iudicium.
Orig to. 2.

Teste autem sancto quodam: Sancti etsi sint extra omnem passionem; non tamē exeunt erga nos compassionem. Origenes libro 8. cōtra Celsum circa finem, docet Angelos etiam non precatos à nobis, intercedere tamen pro nobis, & sæpè pro nobis cō tra dęmones pugnam suscipere. Cuius hæc sunt verba: *Sicut moto corpore vmbra quoq; ipsius mouetur: ita cum aliquis Deum habet propitium, sequitur vt amicos habeat omnes eius Angelos, animas, & spiritus. Sentiunt enim qui sint digni fauore cælestis numinis, quibus non solum ipsi benè volunt, verum etiam dant operam, vt Deum ei seruire volentibus concilient, & vna nobiscum precantur: vt quotquot eum colimus, audeamus dicere, hominibus bona voluntatis precantibus vltrò se adiungere innumera Sanctorum Angelorū millia, & intercedere pro mortali nostro genere, & (vt ita loquar) laborare nobiscum in hoc certamine, dum vident aduersarios dæmones impugnatores salutis eorum maximè qui se Deo dedicant.* Hæc ille, satis piè.

Angeli & Sancti quibus patrocinentur, secundum Origenem.

III. ratio.

Tertiò, quia Sancti charitate multos Angelos vincunt, & charitati tam repugnat esse otiosam, quam igni non esse calidum. Si ergò gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, multò magis erit gaudium Sanctis. Etsi Angeli curant nos, & nostra, curabunt & Sancti, vt pro se inuicem solicita sint membra, solida pro infirmis, beata pro miseris. Neque obstat, Sanctos esse extra viam: quia obstaret quominus Angeli orarent, & quominus etiam pro nobis Christus interpellaret.

Luc. 15.

Ad illud: Sancti cum sint extra viā, pro nobis quomodo precantur?

VI ratio.
2. Mach. 15.
Exod. 32.

Quartò, animæ Sanctorum in sinu Abrahæ orabant pro populo Dei, vt dicitur de Ieremia 2. Machab. vlt. & Moyses orabat; *Recordare Abraham, Isaac, & Israel,* &c. quorū merita, siue preces proponebat Deo, vt exaudiretur; & de Dauide ipse Dominus dixit Regi Ezechiæ; *Protegam ciuitatem istam* (Ierusalem) *propter me, & propter Dauid seruum meum.*

Esa. 37.

Contra hoc: Deus Sanctos nō quia precantur, sed quia ipse promisit, exaudit.
Gen. 22.
Esa. 37.

Nec òbstat dicere, quòd quia promisit, propterea exaudit: quia etiam promisit ob bona, quę dedit, & ordinauit ad promissionem consequendam. Abrahæ enim dixit: *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli.* Adhæc Dauidi non promisit liberare tempore Ezechiæ ciuitatem, & tamen propter eum liberauit: nec ob eum minus destructa sub Nabuzardan Principe militię Nabuchodonosor. Epulo ille diues in Euangelio opem flagitat Abrahæ; ergò illam præstare posse inuocatos Sanctos nouerat; alioquin non implorasset: non est autem autem auditus, quia erat in inferno; & quia fratres eius habebant Moysen, & Prophetas, quos audirent, si vellent. Sancti ergò non solum audiunt preces, & possunt orare pro nobis: sed etiā possunt opitulari. Ideò iste petebat, vt mitteret ad eum Lazarum: & nō dixit, Ora pro me, ô Abraham. Eratq; illa, historia, nō parabola, vt alias dixi. Si ergò Abraham in limbo exaudiebat, quidni exaudiat beatissima Virgo in cœlo?

4. Reg. vlt. & seq.
Luc. 16.

Pater Abrahā cur nō audierit diuitē epulonē orātem.
Ibidem.
Lib. 4 enarrationū Euang.

V. ratio ab amore proprio

Quintò, idem probatur ab amore proprio, qui animam damnati Epulonis compulit orare Abrabam pro quinque fratribus suis, ne descenderent in locum illum tormentorum, & ne in eis acrius punirentur: & dæmones compellebat, vt orarent ne mitterentur in abyssum, & vnus ex eis expetebat à Deo potestatem lædendi Iob; quidni ergò magis charitatis ignis incendet beatos, vt pro nostra deprecentur salute?

Luc. 16.
Suprà 8.
Iob. 1 & seq.

Sexta.
Iacob. vlt.

Sextò, viatores preces fundunt pro viatoribus, vnde dixit Iacobus, *Orate pro inuicem vt saluemini: multum enim valet depre-*

catio,

Quanto dig niores nunc Sancti quam olim exaudi- tione diuina, multis osten- ditur.

Catio iusti assidua: ergò Beati magis pro viatoribus preces fundunt. Et hoc non est difficile probare: quia magna esset iniuria, Christum magis admittere viatores, quam beatos. Etsi quando erant in terra peccatores, & incerti de sua salute, necdum confirmati in gratia, orâtes exaudiebantur: ergò nunc cum peccare amplius non possint, & magis sint Deo familiares, & amici, maiorem proculdubiò vim impetrandi habebunt. Tertiò quia nunc non habent quod pro seipsis orent, nisi pro corporis tantùm resurrectione, & réstitutione. Vnde in Apocalypsi precantur sibi dari stolam primam. Adhæc magis sunt Christo cõformes interpellanti pro nobis, & Angelis gaudentibus de peccatorum conuersione. Adde, quòd Beati nouerunt melius pericula, & quãtum nobis referat illa declinare: & corpus non habent, quo animus orans grauetur: nec promeruisse impedit, imò iuuat, vt in Christo est videre, qui dixit: *Ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis*: qui vsque ad perfectam gloriam distribuit plena dona Spiritus. Hinc sancti proximi morti plus se opitulaturos alijs promittebant: imò cœlum ipsum ingrediẽtes Deum precabantur pro alijs, vt legimus de Stephano, *Quem lapidabant Iudæi inuocantem, & dicentem: Domine Iesu suscipe Spiritum meum. Positis autem genibus clamauit voce magna dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatum: & cum hoc dixisset, obdormiuit in Domino.* Et Iacobo Minori, de quo sic refert Eusebius: *Et quoniam deiectus in præceps non statim mortem obijt, Sed vultu sursum sublato, genibusq; flexis, dixit: Obsecro Domine Deus Pater da illis veniam, nesciunt enim quid faciunt: cœperunt saxa in eum conijcere. Cumq; lapidibus illum obterere pergerent, vnus de Sacerdotibus ex Filijs Rechab, Filij Rechabim, qui sunt Ieremiæ testimonio commendati, voce emissa contentius dixit: Quid agitis iustus pro vobis Deum precatur.* Et sancto Laurentio & alijs. Nec rursus impedit corporis defectus, quominus orare possint Spiritu, & veritate: cum orent ex charitate viua, quæ nunquam excidit. Sancti quoq; quò viciniores statui gloriæ fuerunt, eò plus precabantur; vt Abraham, qui cum staret coram Domino statuente perdere Sodomã, appropinquans illi ait, *Nũquid perdes iustum cum impio? Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peribunt simul, & non parces loco illi propter quinquaginta iustos si fuerint in ea? Absit à te, vt rem hanc facias, & occidas iustũ cum impio, fiatq; iustus sicut impius: non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc*: atque idem ipsum precatus est, si inuenirentur quadraginta quinque, & si quadraginta, & triginta, & viginti, imò si decẽ tãtum in ciuitate illa reperirentur iusti, obtinuisset quidem precibus suis, vt illi pareceret Deus. Et Moses in monte orabat Dominũ, dicens: *Cur Domine irascitur furor tuus super populum tuum, quem eduxisti de terra Aegypti in fortitudine magna, & in manu robusta: Ne quæso dicant Aegyptij, Callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac, & Israel seruorum tuorum, quibus iurasti per temet ipsum dicens: Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cœli, & vniuersam terram hanc, de qua locutus sum, dabo semini vestro, & possidebitis eã semper. Placatusq; est Dominus, ne faceret malum, quod locutus fuerat aduersus populum suum.* Et Dauid, cum in spiritu psalmos canebat; & Prophetæ in visione, & raptu magis viuunt in Christo, quam dum hanc vitam, quæ mors est, viuerent.

Apoc. 6. Heb. 7. Luc. 15.

Sãctos, quia iã incorporei sunt, nihil impedire precantes.

Ioan. 14. 1. Cor. 12. Ephes. 4. Act. 7. Euseb. li. 2. hist. Eccl. cap. 22. to. 1. 1. Cor. 13.

Exod 32.

VII. ratio ab ordine diuinæ prouidentiæ.

Septimò, Diuinæ prouidentiæ ordo habet, vt inferiora per superiora regat, quia in hoc eius bonitas magis effunditur, & spectatur: ergò in his quæ pertinent ad salutem, nobis per preces Sanctorum prospicit, quorum minimus maior est in regno cœlorum, quam quinis magnus in via: maximè cùm Deus omnia sua communicet maioribus.

Matth. 11.

VIII. ratio.

Octauò magis etiam in hoc commendantur Sanctorum scientia, charitas, potẽtia, humilitas, vita, & gloria, & omnia quæ à Christo habent. Nam si nollent pro nobis intercedere, cum non sit prohibitum, deesset illis charitas: Si autem non possunt, aut ignorant, deesset illis gloria, quæ omnem impotẽtiam, & ignorantiam absorbet. Ergò dicendum est eos velle, & posse, & nosse, & efficere: ex quibus eorum gloria augetur magis, & illustratur.

IX ratio à virtute signorũ, quæ à Sanctis fiunt.

Nonò, id quod Deus attestatus est signis, & prodigijs, non est in dubium reuocandum: sicut ergò edendo signa, probabat Christus res fidei: quę rationem longè excedunt, iuxta illud, Illi profecti prędicauerunt vbiq; Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et ad inuocationem Sanctorum, & preces edita sunt propriè innumera, & admiranda signa non ergò de illorum interpellatione pro nobis dubitandum est: at hæc signa, clarissima Ecclesia lumina testantur. Nam Augustinus libro 22. de ciuitate Dei, cap. 8. recenset quinque mortuos suscitatos ad corpus B. Stephani; & Ambrosius, & ibidem Augustinus, ad corpora Sanctorum martyrũ Geruasij, & Protasij suo tempore ferũt plurima facta miracula: sicut olim ad

Marc. vlt. D. Aug. to 5. D. Amb. epi. 85 to. 3. iuxta finem.

4.Reg 13.

contactum ossiũ Helisęi suscitatus est mortuus ob orationem eius, vt est credibile, & non ob ipsorum ossium virtutem.

B.Hier.to. 2.

Hieronymus etiam cõtra Vigilantiũ multa huiusmodi egregiè scribit. Et quotidie etiã multa ad orationes Sanctorũ fiunt signa à Deo: quæ diligenter probantur ab Ecclesia, antequam illi in catalogum Sanctorum referantur. Cum ergò Deus non attestetur falsitati, certum est, illos orandi pro alijs officium exercere.

X. ratio ab ecclesię perpetua traditiõe.

Decima ac postrema via est: Ecclesia vniuersalis ab initio id semper tradidit, & obseruauit ipsa, vt per Sanctorum merita, & preces adiret Deũ: cuius rei testimonia innumera habemus apud Patres, & in Ecclesiastico officio, & in sacrificio Missę, & in sacris litanijs.

Vbi & pro quib' Sancti preces maximè fundant.

Orant autem Sancti, vel vbi deuotius inuocãtur; vel pro ijs, quibus doctrina, & exemplo profuerunt, vel pro quibus sanguinem suum fuderunt, vel in loco, vbi cornm asseruantur reliquiæ, vel pro ijs qui sunt in loco, vbi nati sunt. Quę omnia quò magis confirmentũr, attendenda est Patrũ veterum traditio, quæ huius rei antiquitatem docet.

Sanctos pro ecclesia nõ solum in genere, sed in specie etiã orare Deum, cõtra Lutheranos.

Sed, quia dæmon ægrè fert se expelli ab anima, plusquam à corpore; per Hęreticos, tanquam per organa sua, tradit, Sanctos quidem in vniuersum orare pro Ecclesia, sed nõ pro peculiaribus personis, & causis, vel prouincijs: quos operæ pretium est multis, & grauibus testimonijs reuincere.

I. argum. ab Scripturis.

Apoc. 6.

Primò, quia in Scripturis multos legimus peculiariter preces fudisse: nam Sanctorum animæ interfectorum contra interfectores suos prevantur. *Nam clamabant voce magna dicentes: Vsquequò Domine, sanctus & verus, non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de ijs, qui habitant in terra.* Ieremias, & Onias aduocati sunt, & protectores ciuitatis Ierosolymitanę: siquidem per visum Iudas Ma-

2. Mach. 15.

chabeus vidit Oniam, qui fuerat summus Pontifex, manus protendentem orare pro omni populo Iudæorum: & alium virum ætate, & gloria mirabilem, & magni decoris habitudine circa illũ, de quo Onias dixit: *Hic est fratrum amator, & populi Israel: hic est, qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Ieremias propheta Dei.*

Esai. 63.

apud Esaiam conqueruntur Iudæi, quòd Abraham nescirет eos; quasi dicerent, Olim opitulabatur, & curabat nostra, nunc ad modum nescientis se habet.

2. Petr. 1.

Petrus etiam in epistola sua pollicetur peculiarem fauorem quibusdam, vt post obitum suum eorũ recordari valeat, vt supra admonuimus. Ciuitas etiam Ierusalem potissimum defensa est propter

Esa. 37.

Dauid; & Patres omnes Noui Testamenti Sanctorum, familiarium precibus se commendabant, ac nitebantur: ait enim Greg.

Greg. Nazian.

Nazianz. in orat. 14. de Obitu Gregorij Patris: *Nunc magis proficit nobis precibus, quam antea doctrina, quanto etiam Deo propinquior est, postquam vincula deposuit corporalia.*

Hieron.

Hieron. in epist. ad Paulam de obitu Blesillæ: *Per te Dominum Rogat,* inquit, *mihiq; veniam impetrat peccatorum.*

Aug. de Bapt. cap. 1.

Augustinus quoque libr. 7. de Baptismo: *adiuuet nos Cyprianus orationibus suis in istius carnis mortalitate, tanquam in caliginosa nube laborantes, vt donante Domino, quãtum possumus, bona eius imitemur.* Idipsum in multis alijs Patribus frequenter inuenitũr, vt in Cypriano libr. 1. epist. 1. Chrys. ser. de S. Iunenco, & Maximo, Leone III. serm. de Anniuersario suæ assumptionis, & ser. 1. de S. Petro, & Paulo: imò Hieronym. ex instituto hanc veritatem probat lib. contra Vigilantium: quos iterum inferius referemus.

Cyprian.
Chrysost.
Leo.
Hieron.

II. argum.

Deinde Deus, & Christus qua homo est, non æqualiter diligit omnes, quod ad effectum attinet, nec æqualiter omnibus opitulatur; ergò nec Sancti. Nam sunt aliqui, qui in quibusdam necessitatibus peculiariter opem ferunt: & alij etiam, quibus in hac vita ob accepta beneficia particulari ratione auxiliandi tenebantur. Aliter charitas non esset bene ordinata. Hinc Hispani peculiariter colunt beatum Iacobũ, Sebastianum Lusitani, Romani Petrũ, & Paulum, Florentini Ioannem Baptistam, Veneti Marcum, Senenses B. Virginẽ, Galli Dionysium, Germani Barbaram, Angli Georgium, & Thomam Cantuariensem, Parienses Geneuefam virginem, Mediolanenses Ambrosium, Siculi Agatham, & Luciã, Neapolitani Ianuariũ: deniq; quodlibet religiosum institutum suum peculiare caput piè veneratur; vt Dominicũ, Franciscum, Augustinum, Hieronymum, Benedictum, & Carmelitę Heliam, Bernardum Bernarditæ.

III. ratio.

Tertiò, homines sunt sicut Angeli Dei in cœlo: porrò Angeli varia munera, & officia exercent: nam Michael præest Synagogæ, Gabriel Verbi mysterijs annuntiandis, Raphael sanitatibus pręstandis, & peregrinis deducendis; & apud Danielem est Princeps regni Persarum, & Græcorum, & ita erunt alij varijs prouincijs deputati: denique quiuis habet suum Angelum custodem.

Matth. 22.
Dan. 10.
Luc. 1.
Tob. 5
Dan. 10.

Si ergò homines in cœlo sunt sicut Angeli, nõ dedecet eos diuersis prouincijs & muneribus esse honestatos. Sancti quoq; in cœlo sunt sicut stellæ, vt dixit Apostolus 1. Corinth. 15. at illæ diuersas virrutes, & influxus habent, & quędam quibusdam,

1. Cor. 15.

& aliæ

Luc. 19.

& aliæ his prouincijs apparent, aliæ in alijs; & apud Lucam vni seruo fideli dicitur: *Eris potestatem habens super decem ciuitates:* alteri, *Super quinque ciuitates.*

IV. argum.

Quartò, auxilium quod Sancti alijs pręstant, effectus est diuinæ prædestinationis, & ordinatus ad gloriam consequendam. Si ergo gloria inæqualis est prædestinata, ergo & inęqualia erunt auxilia quę pręstant. Varia enim nobis auxilia postulare eos Deo, facilè inde colligitur, quòd non solùm ab Angelis, sed à spiritibus beatorum hominũ constet regi, ac gubernari fideles viuentes, nostrisque rebus continuò prospicere, Ecclesiamque pascere, ac res eius curare. Vnde in præfatione illa de Apostolis, quam testatur antiquissimam Pelagius II. in epistol. 4. decretali, ita dicitur, *Gregem tuũ pastor æternè non deseras, sed per B. Apostolos tuos, cõtinua protectione custodias, vt ijsdem rectoribus gubernetur, quos operis tui vicarios eidem contulisti præesse pastores.* Quin & multi ex Patribus id disertè docent, ait enim Hilarius: *Neq; desunt stare volentibus Sanctorum custodia, neque Angelorum munitiones:* & Ambrosius: *Sicut Angeli præsunt, ita & hi, qui vitam meruerint Angelorum:* & Maximus, *Cum his*, ait, *nobis familiaritas est: semper enim nobiscum sunt, nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viuentes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt.* Ita etiam Basilius orat. de 40. Martyribus. Leo sermone 2. de anniuersario suæ assumptionis. Theodoretus lib. 8. ad Græc.

Pelagius II. Papa.

Hilar. serm. 124.

Ambr. lib. 8. in Lucam.

Maxi. in ser. de martyr. Taurien.

Basilius.

Leo.

Theodor.

V. argum.

Quintò, signa multa edita sunt ad inuocationem Sanctorum, & ad altaria & reliquias eorum, vel in loco, vbi martyrium perpessi sunt.

VI. argum.

Sextò, fauet ratio: nam sicut anima totum corpus informat; per diuersa tamen membra varios explicat actus: nam oculis videt, auribus audit, ore loquitur, manibus tangit, pedibus ingreditur: ad eum modum Christus Dominus, qui est velut anima quædam corporis sui mystici, per diuersos Sanctos, vt per accommodata membra, diuersa gratiarũ genera exercet, & in alia inferiora membra distribuit: qua metaphora vsus est Paulus Romanor. 12. *Sicut enim*, inquit, *in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habẽt; ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes donationes, secundùm gratiam quæ data est nobis, differentes.* Et sicut de Christo dicitur: *Virtus de illo exibat, & sanabat omnes*; ita modò Christus per varios Sanctos multa operatur: & alij quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundùm eundem Spiritum. Alteri fides in eodem Spiritu; alij gratia sanitatum: alij operatio virtutum; non mirum igitur si Ecclesia triumphans Sanctorum hac pulcherrima varietate illustretur, qua nunc militans decoratur. Hæc autem multiformis munerum distributio, partim à Deo inspirata, partim reuelata est per Angelos, partim pijs coniecturis deprehensa; & præcipuè in illis rebus succurrũt, quas ipsi experti sunt, & in ipsis versati, iuxta illud Apostoli de Christo: *In eo enim in quo passus est ipse, & tentatus, potens est & eis, qui tentantur, auxiliari.* Ita inuocamus Petrum in vinculis, Paulum in conuersione, vtrumque in periculo maris, Ioannem Baptistam in natiuitate, Euangelistam in colenda virginitate, Sebastianum, & Rochum in peste depellenda, Antonium in igne abarcendo, & rebus amissis inueniendis, & similibus alijs plerisque. Et rectè dictum est: *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo:* quasi dicat, Non omnibus omnia concessa sunt; ac proinde implorare debemus varios Sanctos pro diuersis necessitatibus.

Anima Ecclesię quomodo Christus sit.

Rom. 12.

Luc. 6.

1. Cor. 12.

Variæ Sãctorum in Ecclesia functiones, ac Spiritus sancti charismata.

Hebr. 2.

Sanctorum quorundam peculiaria quædam in homines beneficia.

Illud Apostoli Vnusquisque propriũ donũ habet ex Deo, quid significet.

1. Cor. 7.

Nec obstat quod obijciunt, Sanctos nescire particulares nostras indigentias, aut morbos, esseque perinde, ac si quis Romæ agens, & laborans rogaret amicum existentem Parisijs, qui minimè eum posset audire, etsi intenta voce clamaret. Sed mirum profectò est, quòd tu noueris ea, quæ apud eos sunt in cœlis, & eos nescire quæ apud nos sunt. Quare te ipsum facis animal terrestre, quod oculatius videat quàm cœleste? Dicendum ergo, quòd cognoscunt non naturali notitia, quia ea ratione nec Angeli sciunt, nec Christus cognitione naturali. Sciunt ergo per reuelationem internam, quæ omnia necessaria sciunt, quia amici Dei sunt, de quibus; *Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia omnia quæ verbum audiui à Patre meo, nota feci vobis*; & Propheta dicit; *Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas*; & Deus ipse; *Num celare potero Abraham quod gesturus sum?* Spiritus quoque defunctorum possunt nobis interesse, vt Moses, & Helias in transfiguratione, & nosse quæ apud nos sunt. Si ergo Christus Dominus videt, ergo Sancti; quia membra sequuntur caput. Et si Angeli, etiam sancti illis similes. Et si Abraham nondum gloriam adeptus vidit diuitem Epulonem, eiusque preces audiuit; quanto magis Sancti in cœlo, qui videntem omnia vident? Etsi Heliseus absens vidit in spiritum Giezi, & Paulus dum viueret, erat corpore absens, sed spiritu præsens; quanto magis de cœlo videbit?

1. argum. hæreticorum ad probandum, Sanctos non orare pro nobis, diluitur.

Res nostræ, quomodo Sanctis innotescant.

Ioan 15.

Amos 3.

Genes. 18.

Matth. 17.

Luc. 16.

Greg. lib. 4. Dialog. c. 23. tom 2.

4. Reg. 5.

1. Cor. 5.

Secũdum argum Hæreticorum contra intercessionem Sanctorum.

Deinde argumentantur ex gestis profanis: nam Apollo fauebat Troianis, Iuno Carthaginensibus, Minerua Atheniensibus, Diana Ephesijs, Venus Romanis, adhæc Neptunus præerat aquis, Vulcanus igni, Iupiter cœlo, Ceres frugibus, vitibus Bacchus, Mars bello, Æsculapius medicinæ, Apollo, & Musæ poëtis, & Minerua scientiæ. Dicendum est, Gentiles non peccasse in eo, quòd diuersos beneficiorũ auctores colerent, sed in eo, quòd honorem non meritum exhibebant illis qui dij non erant, nec natura, nec participatione. Nam si veros Sanctos Dei administros nouissent, eisque honorem cultus illis debitum præstitissent, proculdubiò non reprehendendi, imò potius laudandi essent, quia quod Dei est, bonum est in omnibus, & Ecclesia imitatur Vetus Testamentum in quibusdam ceremonijs ad cultum Dei pertinentibus: imò etiam Gentiles in Sacerdotibus, & in archiflaminibus, vt docet Clemens in epistola ad Iacobum. Leges verò ciuiles ab Imperatoribus, & prudentibus legis peritis editas non reijcit, sed amplectitur.

Quid Ethnici peccauerint, alij quidem Iouem, alij Apollinem, alij verò Mercurium, alij alios colentes ac venerantes.

B. Cle. Rom. epist. 1.

¶ Quare quod Apostolus dicit: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ*: non est ad rem, quia ibi sermo est de viuentibus. Et Paulus non adimit honorem ministrorum, nec eorum potestatem, quã vbique commendat, sed carnales affectus, quibus ad eos capiuntur, per hyperbolen reprehendit, quasi ita de ministris curassent, ac si redempti ab eis fuissent: quod tamen de Corinthijs minimè est credẽdum, sed ita locutus est, vt homines ad medium reduceret: nec eò spectabat, vt vetaret ab eis petere preces, quas ipse ab omnibus petebat.

His in verbis Corinthiorũ Ego quidem sum Pauli, ego autẽ Apollo, &c. quid Apostolus reprehendat. 1. Cor. 1. Infra 3.

III. argum.

Tertiò obijciunt, admitti vitium acceptionis personarum, & iniuriam fieri alijs Sanctis, maximè maioribus, quasi ipsi orare, & opitulari non queant. Dicendum nõ esse imperfectam charitatem, sed Dei ordinem: qui si in Angelis, si in cœlis, si in naturalibus, & politicis inuenitur, multò magis in Sanctis inuenietur: quia diuisiones gratiarum sunt etiam in cœlo, & alij dicuntur Cherubim, alij Seraphim, &c. Et quia homo peculiari religione ducitur in aliquem Sanctorum minorem: nam ex deuotione maximè orationis pendet effectus. Et hoc Dei prouidentia fit; vt sic minimos etiam quosque Sanctos honoremus.

1 Cor. 12. Vnde fiat, vt potius minores interdũ, quàm maiores Deus sanctos exaudiat.

IV. & postremum arg.

Denique non obstat dicere, quòd sint abusus eorum, qui putant, quòd per se possint concedere, & quòd sint contentiones de Sanctis. Sed abusus tollãtur. Vnde Hieronymus in Vigilantium, damnantem vigilias nocturnas Sanctorum, ait: *Error, & culpa iuuenum, vilißimarumque mulierum, qui per noctem sæpè deprehenditur, non est religiosis hominibus imputãdus: quia in vigilijs Paschæ tale quid fieri plerunq; conuincitur; & tamen paucorum culpa non præiudicat religioni; qui & absque vigilijs poßunt errare vel in suis, vel in alienis domibus, Apostolorum fidem Iudæ proditio non destruxit.* Hæc ille, Dæmon etiam vt bonum vsum tollat, fingit abusus plures quã sint: & omnia Sacramenta essent tollenda, si hæc ratio alicuius esset ponderis.

B. Hier. post med. tom 2. Vigilantij, id est, Dormitantij, vigilias Sanctorum nocturnas damnantis, confutatio. Matth. 26.

Iam tertiò pugnandum est pro alio articulo, an scilicet, nos debeamus Sanctos inuocare, & vt distinctius loquar, an liceat hoc facere, deinde verò an ad id lege teneamur. Quod igitur liceat hoc facere, multæ suppetunt probationes. Primò, quia Christum vt hominem, & aduocatum interpellare licet: quia si peccauerimus, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum: Sanctos ergo mediatores, & aduocatos sub eo, & propter eum licet interpellare, quos dedit ille, vt si fortè eius maiestate, & autoritate terreremur, Sanctorum saltem hominum qui peccatores sicut nos extiterunt, & mala nostra experti sunt, patrocinium postularemus.

Quod liceat inuocare Sanctos.

Primus locus ex Sacris literis. 1. Ioan. 2.

Deinde Iob 5. habemus: *Voca si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Erat enim consuetum afflictis hominibus confugere ad Sanctos: quemadmodùm etiam Christo in Cruce clamante, *Eli, Eli, lamma sabacthani*, quidam illic stantes & audientes dixerunt, *Heliam vocat iste*: ex quo colligimus, Iudæos hoc dixisse, qui id ex lege nouerant, & intellexerunt postulasse auxilium ab Helia. Vnde dixerunt; *Sine videamus an veniat Helias liberans eum.* Et in vtroque loco, Iobis, & Matthæi, vocare, accipitur pro, inuocare, vt plerunque Poëtæ accipiunt. Tertiò, Angelos Sanctos inuocare possumus; & illi nobis respondent, ac fauent; ergo multò magis Sancti. Consequentia hæc valida est; antecedens probatur: quia Osee 12. de Iacob dicitur, quia inualuit ad Angelum, & confortatus est: fleuit & rogauit eum, nimirum vt benediceret sibi, vt habetur Gen. 32. & Zach. 1. *Et dixi, Quid sunt isti, domine mi? & dixit ad me Angelus Domini, qui loquebatur in me, Ego ostẽdam tibi quid sint hæc*, &c. Dan. quoque 13. *Accessi*, inquit, *ad vnum de aßistentibus, & veritatem quærebã ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretationẽ sermonum, & docuit me.* Præterea Abrahæ, & Lot apparuerunt Angeli, eisq; futurã Sodomæ, & aliarũ infamium ciuitatum

II. locus. Iob. 5.

Matth. 27.

Quorum ea vox fuerit de Christo; Heliam vocat iste: &, Sine, videamus an veniat Helias, &c.

Tertius locus pro inuocatione Sanctorum.

Osee 12.

Genes. 32. Zachar. 1.

Dan. 7.

Genes. 18. 21. 23. & seq.

tum destructionem significarunt: & Abraham quidem orauit pro liberatione Sodomæ, Lot verò precatus est pro ciuitate paruula Segor.

Quartò, Deus non vult exaudire impium, nisi interueniant viuentium orationes. Nam non pepercit regi Abimelech raptori Saræ nisi propter preces Abrahæ, ad quē misit illum; nec amicis Iob, nisi ipsum prius adirent, qui oraret, & sacrificaret pro eis, nec voluit Petrum suscitare Dorcadem, nisi Petrum rogarent, & interpellarent viduæ circumstantes. Seniores quoque Iudæorum voluit Christus interpellare pro seruo Centurionis: nec ipse liberauit filiam Chananææ, nisi ab Apostolis bis interpellatus. Quidni ergo Sanctos, qui sunt maiores, inuocari volet, vt beneficia conferāt? Quia sicut templum maius est auro, vt dixit Dominus, ita Sancti in cœlo regnantes cum Christo, maiores sunt viatoribus. Respondet Erasmus, non haberi quidem ex Scripturis inuocationem Sanctorum, sed tantùm ex argumētatione, & collectione. Dico; nonne etiam Dominus ex collectione probauit resurrectionem Sadducæis ex illo loco: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Non est Deus mortuorum, sed viuentium?* ex collectione conuicit Iudæos, dicendo, quòd iurare per templum, maius est, quàm iurare per aurum? Quintò, Iacob moriturus benedixit filijs suis: idem præcepit, *Inuocetur super eos,* (scilicet, filios Ioseph Ephraim, & Manasse) *nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac*: proculdubio ad intercedendum pro eis, vt Moyses pro Iudæis peccantibus fecit, & tres pueri Dan.3. Sextò, plus honoris inest in illis verbis; *Domine recordare Abraham, Isaac, & Iacob,* quæ dixit Moyses Exod.32. & tres pueri Daniel.3. quàm dicere Abrahæ, Ora pro me: ergo si hoc licet, quia vtraque oratio est, profectò & hoc quoq; licitum erit. Quia enim merita Sanctorum valent apud Deum, inuocari quoque poterunt, vt ea illi præsentant, nec minus valebunt, vel quàm per nos ipsos oblata placent. Adhæc si Deo placent oblata per Angelos, cur nō etiam per Sanctos? Septimò, precari aliquem, actus est honoris, commēsuratus ei qui oratur: cum ergo hic honor non excedat creaturam, quàm vt intercessorem rogamus, Deus voluit hunc honorem Sanctis exhiberi. Etsi viatores interdum orandi sunt à nobis, & vt aduocati Interponendi ad Deum; ergo magis Sancti, quia magis Deo accepti, & maiori honore digni. Octauò, Sancti intercedunt etiam non rogati pro nobis, vt

Infrà 19.
VI. locus.
Infrà 20.
Iob. 42.
Actor. 9.
Luc. 7.
Matth. 15.
Matth. 23.
In illud Erasmi: Sanctorum inuocationem ex Scripturis nō habemus, sed tantùm deducimus.
Matth 22.
Exod 3.
Matth. 23.
V. locus.
Genes. 49. & seq.
Supra 48.
Exod 32.
Dan. 3.
IV. locus.
VII. locus.
VIII. locus.

diximus: ergo rogati multò magis id facient: quia Deus non impediet, sed iuuabit potius humilitatis, & charitatis actus. Nonò, si Sancti Deum orant pro nobis, vt fatentur Hæretici, & hoc est illi gratum; certè ingratum non erit, si optent, & petant à Sanctis fieri quod faciunt: at hoc votum, species inuocationis est. Et sicut dictum est: *Qui vos audit, me audit*; ita, Qui vos orat, me orat. Decimò, Ecclesia in diebus ferialibus, & Dominicis, & in litania antiquissima ante annos mille trecentes, cuius meminit etiam Basilius in vita Gregorij Neocæsariensis, epistola 63. ad clericos Neocæsarienses, Patres etiam vniuersi, tam Græci, quàm Latini, perpetuò Sanctos interpellarunt. Vt interim omittam signa, & miracula ad inuocationem Sanctorum facta, & reuelationes quā plurimas quæ huic veritati fauent. Origines in lamentatione sua conuersa à Beato Hieronymo, in princip. *Incipiam,* inquit, *me genibus prosternere, & deprecari vniuersos sanctos, vt mihi non audenti petere Deum propter nimietatem peccati, succurrant. O Sancti Dei vos lacrymis & fletu pleno dolore deprecor, vt procidatis misericordijs eius pro me misero.* Et Cyprianus in epistola ad Cornelium Papam, promittit illi, quòd post mortem preces funderet pro eo apud Deum: quod ipsum pro se fieri ab eodem efflagitat, illi superstite. Hieronymus in epitaphio Paulæ: *Vale,* inquit, *ô Paula, & cultoris tui vltimam senectutem orationibus iuua.* Augustinus Nebridium defunctum inuocat lib.6. Confess. cap.3. & lib. Meditat. capite 24. *Felices Sancti Dei omnes, qui iam pertransistis huius mortalitatis pelagus, &c. Obsecro vos per vestrā charitatem, qui securi estis de vobis, soliciti estote de nobis: securi estis de vestra immarcescibili gloria, soliciti estote de nostra multiplici miseria. Per ipsum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, estote iugiter memores nostri, subuenite nobis miseris, qui adhuc in salo huius vitæ circumstantibus agitamur procellis, Date manum, & erigite iacentes super pedes; vt conualescentes de infirmitate, fortes efficiamur in bello. Intercedite, orate constanter, atque indesinenter pro nobis miseris, multumq; negligentibus peccatoribus, vt per vestras orationes vestro sancti consortio coniungamur: quia aliter salui esse non possumus.* Pondera, bone, & prudens lector, hæc vltima verba: *Quia aliter salui esse non possumus.* Greg. Nazianz. in oratione funebri Basilij Magni, in fine: *Tu verò,* inquit, *sacrum, & diuinū caput, nos cœlitus inspicias carnisq; stimulum à Deo nobis ad discipulum datū, aut precibus tuis sistas, aut persuadeas, vt forti animo perferamus, omnemque vitam nostram ad id, quod maximè conducibile est, dirigas: nosq;*

IX. locus.
Luc. 10.
X. locus.
B. Basil circa fin. tom. 2.
Orig to. 1 post fin. librorum de principijs.
B. Cypr. epi. 1. in fin.
Hier. epi. 27. in fin. tom. 1.
Aug. tom. 1. sub init.
Idem to 9 inter med & fi
Egregius locus Augustini pro inuocatione Sanctorum.
Greg. Nazia. orat. 30 in fin. ex versione Iacobi Billij, tom. 2.
2. Cor. 12.

postea-

Idem orat. 31. in fin.

posteaquam ex hac vita migrauerimus, ille tabernaculis tuis excipias. Idem Nazianz. in oratione sua in Athanasium, eius preces, & intercessionem implorat.

Basil. ho. 20. sub fin.

Basilius homilia in quadraginta martyres: *Qui aliqua*, inquit, *premitur angustia, ad hos confugiat: qui rursus lætatur, hos oret. Hic, vt à malis liberetur; ille, vt duret in rebus lætis.*

Chrys aliquã do post med. lib. seu serm. 10. 3. inter med. circiter, & fin.

Chrysostomus in vita Babylæ Antiocheni Episcopi, ac martyris: *Ea est Sanctorum potestas, vt illorum superstitum dæmones, ne vmbras quidem, aut vestes ferre possint, vitam autem Sanctorum, & loculos quoque reformident.* Et reliqua.

Idem ibidem.
Iuuentini & Maximi martyrũ elogiũ.

Idem Chrysostomus sermone in Iuuentinum, & Maximum martyres, in fine: *Illos non indignum fuerit, & columnas, & scopulos, & turres, & cãdelabra, & tauros simul appellare. Nam Ecclesiam sicut columna sustinent, sicut turres muniũt, & sicut scopuli omnes vndarum assultus repelerunt, multam interim ipsi seruantes tranquillitatem, sicut luminaria tenebras impietatis discusserunt: & sicut tauri, anima, promptitudineq́; eádem, suaue Christi iugum traxére.*

Matth. 11.

Idcircò sæpè eos inuisamus, tumulos adornemus, magnáque fide reliquias eorum contingamus, vt inde benedictionem aliquam assequamur.

Qualis quãque efficax martyrum apud Deũ pro nobis oratio.

Etenim sicut milites vulnera quæ in prælijs sibi inflicta Regi monstrantur, fidenter loquũtur; ita & illi in manibus abscissa capita gestantes, & in medium afferentes, quæq́; voluerint, apud Regem cælorum impetrare possunt. Hæc ille. Et expẽde Sanctos, omnia quæcunq; voluerint, posse impetrare, contra Erasmum, & alios, qui dicunt Sanctos nihil posse.

Idẽ hom. 44. sub init. to. 1. Genes 19.

Idem Chrysostom. in cap. 19. Genesis interpretans illud: *Cùm subuerteret Deus ciuitates regionis illius, recordatus est Abraha, & liberauit Lot*, scribit: *Quid est, Recordatus est Deus Abraha? hoc est petitionis quam fecit dicens: Ne simul perdas iustum cum impio.*

Suprà 18.

Cur igitur, dixerit aliquis, propter orationem Patriarchæ iustus seruatus est, & nõ propter suam iustitiam? Ita certè propter orationem Patriarchæ. Quando enim ex nobis est, simul afferimus, & accedit intercessio Sanctorum, plurimùm nobis confert.

Sanctorum preces quãdo nobis prorsus inutiles, teste Chrysostomo.

Quòd si ipsi negligentes fuerimus, & spem in illis solis collocamus nostræ salutis, nihil amplius nobis prodest. non quòd infirmi sunt iusti, sed quia propter nostram desidiam nos ipsos perdimus. Audi Deum omnium, ad eum qui de vtero matris sanctificatus est, Ieremiam Prophetam, dicentem: Ne ores pro populo hoc, quia non exaudiam te.

Ierem. 6. Infrà 7.

Id scientes dilecti, confugiamus ad Sanctorum preces, & oremus vt pro nobis intercedant: sed non illorum precibus tantùm confidamus, sed & ipsi nostra, vt oportet, dispensemus rectè, & ad meliora semper conuertamur. Hæc ille.

Theophylact ad calcem.

Cuius doctrinam Theophylactus eius discipulus confirmat. Scribens enim in caput 11. epistolæ ad Hebr. Sic ait: *Sancti iam nunc arrhabonem, & pignus honoris habent: vnde aliàs eis potestas esset, vt succurrere queant inuocantibus se? Vnde ipsis quod fiduciam habent intercedendi?* Et reliq. Et ita probatum relinquimus, quòd liceat Sanctos inuocare.

Quod debeamus Sanctos inuocare.

Quartò probandum, non tantùm id nobis esse concessum, vt oremus Sanctos, sed etiam ad id faciẽdum nos lege aliquando teneri.

I. argum.

In primis, Ecclesia Ecclesiasticis, & laicis constat, Sacerdotes verò, qui ad diuinum officium persoluendum arctantur, sæpè Sanctos inuocare coguntur: laici verò tenentur assistere officijs Sacerdotum, quæ in nomine totius Ecclesiæ celebrant, & per quorum ora laudant, & orant Deum: ipsi ergo debent dicere Amen in benedictione Sacerdotis, & ita optare vt eueniant quæ Ecclesia petit; ergo inter alia exauditionem per Sanctos.

Orationes quæ in Missa recitãtur, cur collectæ dicantur.

Nam oratio in Missæ sacrificio ob id Collecta vocatur, quia nomine collecti populi fieri solet; quę vt deuotius offeratur, excitatur populus ad attentionem à Sacerdote dicente, *Dominus vobiscum*: & subdit nomine omnium: *Oremus*.

II. argum. à Concilijs.

Secundò, sunt quædam Concilia, quæ litanias in Ecclesia recitandas instituerunt: vt Concilium Gerundense can. 3. Aurelianense can. 23. & Toletanum VI. can. 2. & Toletanum VIII. can. 1. & Bracarense canone 9. & in diebus tribus Rogationũ indicuntur Sacerdotibus dicendæ, & multæ religiones suis alumnis dicendas quotidie prescribunt. At illæ litaniæ nihil aliud continent, quàm inuocationem inprimis Dei, & sanctissimæ Deiparæ, & beatorum Angelorum; & Sanctorum: & vt ita dicã, sunt emẽdicatio quædam diuini suffragij ad aures Dei, & Sanctorum.

III. argum. & vltimum.

Postremò, cogimur dies festos Sanctorum cum Ecclesia celebrare: ergo & Sanctos inuocare cum Ecclesia eos inuocante: nisi enim inuocatio per Sanctos magnam haberet vim, Paulus non tam frequenter peteret, vt pro se fratres orarent.

Ad hanc obiectionem respondetur: Si necessaria ad salutem Sanctorum inuocatio est; cur ea in neutro, nec Veteri, nec Nouo exprimitur Testamento?

Nec obstat, quòd in veteri lege, neque in Nouo Testamento non inueniatur huius rei præceptum, aut quod nõ sit expressum in sacris literis: quia suo modo in scripturis est, vt vidimus, quoniam ex illis deducitur: & satis est quòd Sacris literis non repugnet, & Ecclesia tradat, quæ tradit ipsam Scripturam. Nam ante Scripturam Iudæi colebant Deum, & non ex Scriptura: Rechabitæ quoque cultum non scripto commendatum obseruarunt, ac Deo placuerunt.

Ierem. 35.

Nec obstat secundò, quòd in hoc dero-

gari

Quàm & illud leue: Per hanc inuocationem derogatur meritis Christi.

gari Christo videatur: non enim derogat, sed potius arrogat. Sicut enim poterat homo sine Sacramentis saluari, non tamē voluit Deus salutem cōstare sine illis: ita cùm posset sine inuocatiōe saluos facere, voluit tamen nos ad illos inuocandos obligare.

Nec tertiò obstat, quòd fides & fiducia in Christo periret: quæ enim spes in Sancto ponitur, in Deo esset collocanda. Respondemus enim, quòd hæc ratio conuinceret, non esse ad Christum hominem recurrendum, ne videatur fiducia in Deo reponenda humanitati deferri. Deinde fiducia magis augeri videtur: nam Centurio Euangelicus, qui bis mediatores ad Christum interposuit, & seniores, scilicet, & amicos; & tamen insigniter laudatur, & celebratur de fide. *Non inueni*, inquit, *Dominus, tandem fidem in Israel.* Quia Sancti non sunt vt corpora quædam opaca, quæ nobis tegant Christum, sed sunt conspicilia quædam perspicua, quæ ducunt visum mentis internum ad Christum, propter illam insignem humilitatem, qua prolitetur se indignum, qui propter se à Deo exaudiatur.

Luc. 7.

Matth. 8. Luc. 7.

Modus inuocandi Sanctos quis.

Modus autem inuocandi Sanctos, quod ad rem ipsam petendam attinet, is est: Asserimus, omnia quæ à Deo possumus postulare, eadem ab eis vt intercessoribus nos confidenter petere posse: quantum attinet ad verba, proprius modus est: S. Petre, ora pro me, vt fit in Litanijs, aut porrigere orationem ad Deum per merita, & preces Sanctorum, vt frequenter facit Ecclesia. Qui tamē diceret Pater noster, & Aue Maria ad eorum honorem, vt ipsi Deo offerant, benè faceret: quia quicquid est ad honorem Dei, ad honorem quoque Sanctorum spectat; & quod honor est vnius Sancti, ob mutuam charitatem, qua se diligūt, est ad honorem alterius. Et non tantùm oratio, sed etiam quæuis bona opera ad honorem Sanctorum fieri possunt: vt ieiunia, eleēmosynæ, peregrinationes, votorum nuncupationes, & similia. Vnde Constantinus ad honorem duodecim Apostolorum, duodecim sportas terræ proprijs humeris extraxit, cùm iacerentur fundamenta templi B. Petri. Intentio enim, siue animus Ecclesiæ, mentes fidelium tuetur.

Deo, vel vno Sancto, inuocato, inuocātur & reliqui Sancti.

Sancti quo modo etiam inuocentur.

Magni Constantini pietas, & modestia.

Vtrùm præstabiliùs, orare per Christū solū, ao per Sanctos.

Si autem quæras, vtrùm melius sit orare per Christum solum, an per Sanctos: respondendum est, orationem ex obiecto meliorem esse, quæ Christum mediatorem proximè attingit: sed quia id nihil facit ad meritum; id absolutè mihi melius est, quod ex maiori deuotionis affectu, & humilitate, & obedientia Spiritus agentis, ad orandum Deum, siue Sanctos, proficiscitur. Cùm enim homo gratiam Dei sit assecutus, eius actus magis Deo placet, licèt circa ignobilius obiectum versetur, qui ex maiori alacritatis affectu fit, quem sæpè Deus dat erga sanctos. Ex quo videtur, quòd oratio fusa per sanctos melior sit, quia secum continet duplicem actum, quàm simplex. Quando enim fundo orationem ad Sanctum, orat etiam Sanctus pro me. Deinde maius est in se, & in Sanctis Deum honorificare, quàm Deum tantùm in se ipso. Tertiò, quia Ecclesia, quę Christi Spiritum habet, frequentissimè per Sanctos recurrit ad Deum, rariùs per se ad Deum accedit. Quartò, precatio Dei per inuocationem Sanctorum arguit maiorem humilitatem, sicut videre est in Centurione, qui dixit: *Domine, noli vexari. Non enim sum dignus, vt sub tectum meum intres. Propter quod & me ipsum non sum dignum arbitratus, vt venirem ad te.* Profunda sanè humilitas Centurionis, qui nec dignum se putauit ad quem Christus veniret, nec dignum, qui Christum per se adiret. Ait autem Dauid; *Respexit ad orationem humilium, & non spreuit preces eorum*, & Beata Iudith, *Humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Et de his hæc dicta sufficiant, ne longior protrahatur hæc disputatio.

Quibus de causis per Sanctos sit oratio fusa præstantior.

Luc. 7.

Euangelici Centurionis modestia singularis.

Psalm. 101. *Iudith 9.*

DISPVTATIO VIII.

In qua argumenta Hæreticorum, quæ cōtra precationem, & inuocationem Sanctorum fiunt, refelluntur, ac diluuntur.

QVIA non satis est veritatem proponere, & illam ædificare, & confirmare, nisi eam ab obiectionibus, quæ in eam fiunt, tueamur, & tela in nos iactata propulsemus, & in capita eorum retorqueamus; operam non inutilem me ponere existimaui, si de hac re paullò luculentius disputauero: tùm vt locis quibusdam Scripturarum lucem aliquam ingeram, tùm vt technas, cauillas, & sophismata futilia Hæreticorum lector perspiciat.

Veritas duo requirit ab eius professoribus.

Quòd igitur Sancti pro nobis non orent, his rationibus euincere se posse contendunt. Primò, quia Christus interpellat pro nobis, & est vnus mediator Dei & hominum, & aduocatus, & propitiatio pro peccatis nostris: &, *Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oportet nos saluos fieri*; dixit etiam Dominus, *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*; & Apostolus: *Per ipsum habemus accessū ambo in* vno

Prima ratio Hæreticorū aduersus precationem, & inuocationē Sanctorum.

Hebr. 7. *1. Tim. 2.* *1 Ioan. 2.* *Actor. 4.* *Ioan. 16.* *Ephes. 2.*

vno Spiritu ad Patrem, & ex alijs multis locis, quos copiosè producere solent in ijs, quæ non negantur à nobis, idem probare nituntur: Sancti ergo non orant pro nobis, & iniuriam Christo facit, qui alio vtitur Mediatore. Respondeo: Deum solum summo latriæ honore colendum, hoc est Fide, Spe, Charitate, nec in hoc cultu quenquam Sanctorum parem illi facit Ecclesia. Deinde scimus Christum Pontificem verum, & tentatum per omnia, vt disceret misereri, de quo Esaias prædixit: *Ipsum gentes deprecabuntur*; & Dauid: *Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis*: & quotquot adeunt cum fiducia ad thronum gratiæ eius, & credimus misericordiam consecuturos, & gratiam inuenturos in auxilio opportuno. Non tamen, eo quòd ipse causam agit, & interpellat pro nobis, sequitur Sanctos non orare. Imò potiùs oppositum rectiùs sequitur, vt deduximus; quia membra sequuntur caput suum, & excellentias suas vsque ad inenarrabile consortium diuinæ naturæ, Sanctis communicat. Etsi enim ipse sit lux mundi, & vnus sit Deus; ipsius tamen vox est; *Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes*. Ipse est iudex viuorũ, & mortuorum, & cui Pater omne iudicium dedit; & tamen dixit ad Apostolos; *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël*. Et Apostolus: *Nescitis quoniam Sancti de hoc mundo iudicabunt?* Et infrà: *Nescitis quoniam Angelos iudicabimus?* Ait quoq; Dominus: *Vnus est Pater vester qui in cœlis est*; & tamen Paulus vocat se Patrem Timothei, & Onesimi, & Corinthiorum, quos per Euangelium genuerat, & Galatarum, quos iterum parturiebat, vt ipse testatur. Dominus item; *Magister vester*, inquit, *vnus est Christus*; & tamen Paulus vocat se Magistrum, seu Doctorem. Est Christus fundamẽtum, præter quod nemo aliud potest ponere; & tamen Apostoli interdum vocantur fundamenta. Adhæc Christus dixit; *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde*; & tamen Apostolus audet dicere; *Imitatores mei estote*. Dixit etiam Dominus: *Nemo bonus, nisi solus Deus*, cùm tamen alibi dixerit, *Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona*: & Lucas Iosephum ab Arimathia vocat virum bonum, & iustum.

[Margin: Quem cultũ soli Deo deferamus. — Hebr. 2. — Esai. 11. — Psalm. 44. — Hebr. 4. — Christi prærogatiuæ Sanctis quoque communicatæ plurimæ narrantur. — 2. Pet. 1. — Ephes. 4. — Ioan. 8. — Infra 9. — Psalm. 81. — Ioan. 10. — Ioan. 5. — Matth. 19. — Luc. 22. — 1. Cor. 6. — Matth. 23. — 1. Tim. 1. — Philem. 10. — 1. Cor. 4. — Galat. 4. — Matth. 23. — 1. Tim. 2. — 1. Cor. 3. — Ephes. 2. — Apoc. 21. — Matth. 11. — 1. Cor. 11. — Luc. 18. — Matth. 12. — Luc. 23.]

Communis ergo Hæreticorum fallacia est, futiliter argumentari: Christus hoc fecit, vel illud; ergo nullus alius; vel, ergo fecit sine medijs, vel instrumentis, quæ semper adhibet, vbi adhiberi possint. Tantum ergo in illis locis, qui dicunt Christum solum, vel vnum Mediatorem, & in solo eius nomine salutem esse, possunt Hæretici cum minori impudentia niti. Cæterùm & ex illis quoque locis reuincuntur. Si enim intẽderet Apostolus docere, quòd ita ille esset vnus mediator, vt nullus alius intercederet, cur Romanos, & alias Ecclesias rogaret, vt pro se preces ad Deum funderent? Cur iuberet istis hoc loco Apostolus, vt pro omnibus hominibus, & Regibus orarent? Ita est ergo vnus Mediator intelligendus, vt non tollat alios mediatores, qui pro Regibus, & omnibus in dignitate constitutis orarent: & cur Iacobus præcipit: *Orate pro inuicem, vt saluemini?* ita enim vacarent omnes orationes viuentium.

[Margin: Hæreticorũ quas producunt contra Sanctos, au[c]toritates nihil euincere. — Christũ, qualẽ faciat mediatorem Apostolus. — Iacob. vlt.]

Cùm ergo vnus Mediator asseritur à Paulo; ita constituendus est, vt tamen non excludat alios intercessores, qui suis precibus alijs opitulentur. ¶ Dicamus igitur, Christum vnum esse mediatorem per cõmunionem vtriusque naturæ, diuinæ, & humanæ. Deinde solus, & vnus est, qui sanguinem suum in pretium dedit pro omnibus hominibus, vt textus hic tradit: nullius enim alterius mors, aut sanguis hoc præstare potuit. Tertiò, solus est ipse mediator qui intercedit pro omnibus, & nullus intercedit pro eo; alij verò indigent Christo mediatore, & pro paucis quibusdam intercessionis officium exercẽt: quemadmodùm Sol cùm omnem mundum illustret, & omnia sua impleat præsentia, reliqua tamen sydera quibusdam apparent, quibusdam verò absconduntur. Quartò, Christus solus est mediator, qui per se, & propter se, & sua merita semper exauditur, iuxta illud apud Ioannem: *Ego autem sciebam quia semper me audis*. Reliqui verò, qui pro alijs se intercessores & pacificatores præstant, non suis meritis, aut proprię dignitati nituntur, sed Christi meritis, & gratię. Vnde Ecclesia cum orat sanctos, addit: *Per Dominum nostrum Iesum Christum*. Sancti quoque non semper exaudiuntur. Et ita magna est differentia inter Christum mediatorem, & reliquos, siue aduocatos, siue mediatores vocare velis: quod alia disputatione superius declaratum reliquimus, cùm de nomine Mediatoris disseruimus.

[Margin: Christus, vnus & solus est mediator quadrupliciter. — Simile. — Ioan. 11. — Sancti quare exaudiantur.]

Nec valet hæc argumentatio: Christus solus sufficit ad officium mediatoris; ergo non sunt alij præter eum: quia si hæc ratio valeret, tolleretur omnis actio secundarum caussarum, & frustra Deus daret vires, aut facultates, quas agere non sineret. Quare Christus ipse est qui in Sanctis, siue beatis, siue viatoribus, & intercedit: & exauditur: & cùm posset se solo omnia operari, & orare, & audiri, & saluare: voluit

[Margin: Refellitur hæc argumẽtatio: Christ⁹ vnus sufficit mediator: ergo alij mediatores sunt otiosi, & inutiles.]

tamen

tamen pro ſua bonitate eſſe alios, qui intercedant, & in Chriſto audiantur, & ſalutem per Chriſtum partam applicare valeant: & ita Sancti ſub Chriſto intercedunt, & poſt Chriſtum, & in Chriſto, & propter Chriſtum: vt etiam hac ratione vnum dicamus eſſe Mediatorem, & vnum Aduocatum.

II. argum.

Deinde argumentantur: Sancti qui in cœlo regnant, cùm extra viam ſint, ſunt etiam extra ſtatum merendi; non ergo poſſunt nobis auxiliari, qui in via adhuc ſumus. Et probant hoc modo: Sancti enim meritis præcedentibus, quæ in vita habuerunt, quia ponuntur remunerata ſupra cõdignum, iuxta illud: *Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem* (id eſt excedentem merita) *dabunt in ſinum veſtrum*: alios iuuare nequeunt. Merita etiã noua habere non poſſunt, quia non ſunt in via, ſed in termino: acceperunt brauium, non currunt in ſtadio: coronantur, non certant: merita ergo noua habere non poſſunt, quibus aliquid à Deo impetrare valeant; non ergo orant.

Luc. 6.

Quo merito Sancti iã beati exaudiantur à Deo.
Luc. 16.

Reſpondeo, admittendo eos non poſſe mereri; poſſunt tamen orare: quia idem de Chriſto, & Angelis concederem, & de diuite Epulone. Chriſtus & Angeli perfecta beatitudine perfruuntur, nec tamen ab interpellatione pro nobis ceſſant. Dicendum ergo eſt, non eſſe nouum meritum, ſed fructum anteactæ militæ, & antiqui meriti, cuius fructus manet poſt mortem, de quo: *Et fructus veſter maneat, vt quicquid petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.* Quanquam ergo remunerata ſint ſupra condignum merita, Dei tamen miſericordia & menſura ſupereffluens eſt in alios: tanta eſt vis paſſionis Chriſti. Et ſicut Princeps coronat militem ſtrenuè ſe in bello gerentem, non ſolùm in ſe, ſed & in alijs propter ipſum, & non hoc facit nouo merito, ſed antiquo: ita Deus in cœlis agit, & exaudit propter Abraham, Iſaac, & Iacob iam defunctos, poſteros eorum orantes, & propter Dauidem liberat ciuitatem Ieruſalem, & Iudæi erant chariſſimi propter patres. Ita etiam Nabuchodonoſor propter Danielem elegit tres pueros Principes prouinciarum.

Ioan. 15.

Deus Sãctos exaudiens in cœlo, quemadmodũ agere videatur.
Geneſ. 48.
Exod. 32.
Eſai. 37.
Rom. 11.
Dan. 2.

Poſſumus etiam hoc illuſtrare doctrina Auguſtini, qui libro de cura pro mortuis agenda, cap. 1. aſſerit, aliquem poſſe à pœnis purgatorij liberari, quia hoc dum viuerent, promeruerunt. Ita Sancti in vita meruerunt, quò in cœlo regnantes pro alijs exaudirentur.

Aug. tom. 4.

Altera ſolutio, vt ſcilicet Sancti iã comprehenſores mereãtur à Domino exauditi.

Eſt tamen huius argumenti alia ſolutio: admittendo, meritum eſſe nouum, nõ quidem iuſtitiæ petenti nixum, ſed liberalitati, & clementiæ dantis. Vnde Daniel dicebat: Nec enim in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuã, ſed in miſerationibus tuis multis. At oratio Sanctorum in cœlis, gratiæ Dei, & pietati nititur: quæ merita Eccleſia celebrat in die Omnium Sanctorum, dum ait: *Omnipotens ſempiterne Deus, qui nos Omnium Sanctorum tuorum merita, ſub vna tribuiſti celebritate venerari, &c.*

Dan. 9.

III. argum.
Apoc. 6.
Hiero. tom. 2. in princ.

Tertio loco obijciebat peculiariter Vigilantius, teſte Hieronymo: *Animæ precantur vindictam à Deo, nec tamen exaudiuntur; fruſtra ergo pro alijs intercedunt.* Reſpondet Hieronymus, Sanctorum animas exauditas fuiſſe, & plus accepiſſe quàm peterent. Nam in primis dicitur quod datę ſunt ſingulæ ſtolæ albæ, id eſt gloria animarum. Deinde duplici cõſolatione exhilarati ſunt à Deo, promiſſione in primis de vindicta ſuo tempore facienda; deinde de conſeruorum, & confratum ſuorum ſalute quam ſitiebant. Tertiò de ſecundæ ſtolæ ſpe, & promiſſione, & ita maximè ſupra vota exauditi fuerunt.

Animę interfectorũ propter verbum Dei, vindictã poſtulantes, quid à Deo impetrauerint.

VI. argum.

Quartò obijciunt: Aut Sancti vident Deum velle conferre dona illis, pro quibus intercedunt, & ſic fruſtra funderent preces, cùm Deus certiſſimè ſit daturus; aut rurſus vident Deum denegaturum poſtulata, & ſic nullo modo intercedunt, vt per omnia conformes ſe diuinæ voluntati præſtent. Reſpondeo: Simili argutia non deberemus aliquam orationem Deo offerre, vt quidam olim volebant, aſſerentes Deum immutabilem. Dicendum eſt ergo, neutrum illorum concedendum, ſcilicet Deum reuelare ſe velle dare dona, vel in oppoſitum nolle. Quòd ſi reuelet Deus ſe velle donare, ſimul quoq; reuelabit quòd id velit per determinata media efficere. Promiſerat Abrahæ ſemen, in quo eſſent benedicendæ omnes gentes; & tamen videns Iacob vxorem ſterilem, preces fudit ad Deum pro prole, & obtinuit. Ita etiam voluit conuertere Paulum; ſed ad id voluit orationem Stephani præcedere. Voluit Auguſtini conuerſionem, ſed precibus Monicæ matris: denique voluit iuxta quoſdam Traianum ab inferis liberare, ſed ad hoc adhiberi voluit interceſſionem Magni Gregorij.

Sancti an nouerint ſe à Deo exaudiẽdos, necne.
Geneſ. 12.
Infrà 22. & Infrà 25.
Actor. 7.
Aug. li. 5. confeſ. c. 8. in fin. & alibi, to. 1.

V. argum.

Quintò argutantur, Chriſtum reddi inſufficientem mediatorem, & fieri iniuriam eius paſſioni & orationi. Sed ſi hæc ratio ſolida eſſet, euinceret, nullos, dum in hac vita verſantur, preces pro alijs funde-

re: at preces quorundam pro alijs in Ecclesia voluit esse, & Apostoli illas, & vim earum nobis commendarunt sine vlla Christi iniuria, imò cum summa eius gloria. Ita etiam, quòd Sancti iam beati pro nobis intercedant, non arguit passionis Dominicæ defectum, nec Christum insufficientem mediatorem, sed potius abundantiam & sufficientiam suæ, vt ita dicam, mediationis, cuius virtus extenditur in membra sua, vt ita se prodat, quicquid isti impudentissimi blatterones dicant, fœcundissimum mediatorem, qui tot sub se intercessores, & mediatores habeat, qui partam à se salutem alijs appellare, & accommodare valeant.

Sanctorum merita, & intercessiones quare nihil passioni Christi præiudicent.

Sexto loco opponunt, Sanctos in Deo absorptos esse, nec meminisse eorum, quæ prius super cor suum posuerant, vt à Deo postularent. Sed vana, & ridicula est hæc argutatio: nam in Deum nō cadit obliuio, nec in ipsos Sanctos iam beatos: hi enim, quia anima imperfectè capax est, quandoque tamen ita à Deo suspenditur, vt aliorū obliuiscatur. Ibi autem perfectius Deum induit, & confirmata lumine gloriæ omnia in Deo intuetur, & omnium retinet memoriam.

VI. Argum. contra inuocationē Sanctorum.

Beati præteritorum cur obliuisci nequeant.

Septimò: Paulus ad Philippenses non dixisset: Permanere autem in carne, necessarium propter vos, si posteà Philippenses oratione iuuare potuisset. Respōdeo, Paulum plus potuisse iuuare Philippenses præsentia suæ doctrinæ permanendo cum eis, quæ poterat Euangelium signis stabilire, & vitæ exemplo firmare, & munire eos magis ad resistendum Hæreticis: quæ melius præsentia sua fieri poterant simul cum precib᷒, quam sola oratione post mortem.

VII. argum.

Philip. 1. & seq.

Paulus Apostolus, vt dixit, permanere Philippensibus cur maluerit, quam dissolui, & esse cū Christo.

Octauò, Brentius conuictus Sanctorū sententijs, qui asserunt, Sanctos pro nobis precari; tradit, pro tropicè esse diligendum quòd Sancti pro nobis orent: nempè hac ratione, quòd preces quos adhuc mortales fuderant, adhuc nunc in auribus Dei insonent: nam eo modo dicitur sanguis Abel multò post mortem tempore coram Deo clamare, & in Apocalypsi clamant animæ Sanctorum interfectorum, vt effusi sui sanguinis fiat vltio. Sed sanè falsum est & planè puerile. Nam ex ea ratione orandi sequeretur, quòd si penitùs interirent animæ Sāctorum vsque ad resurrectionem, rectè dicerentur clamare: at Scriptura testatur eas viuere; ergo viuam, ac recentem habent orationem. Deinde clamor diuitis Epulonis non fuit huius vitæ: qua ergo ratione clamor Sanctorum erit huius vitæ? Sed certè melius Ambrosius dixit: *Non mediocri etiam dogma quod ait: Vox sanguinis fratris tui ad me clamat: quia Deus iustos suos audit etiam mortuos, quoniam Deo viuunt. Et meritò pro viuentibus habentur, quia etiamsi corporis gustauerint mortem, vitam tamen incorpoream capiunt, & illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoq; fruuntur æterna.* Beda quoque in eadē verba Apocalypsis scribens: *Magnus, inquit, animarum clamor, magnum est desiderium eorū, qua Dominum facere velle nouerunt. Nec enim fas est, eas credere contra Dei nutum quicquam cupere, cùm earum desideria ex eius pendeant voluntate.* Et infrà enarrans illud: *Vsquequo Domine (Sanctus, & verus) non iudicas, & vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra?* scribit: *Non hæc odio inimicorum, pro quibus in hoc seculo rogauerunt, orant, sed amore æquitatis, quo ipsi iudici vt propè positi concordant, diem iudicij, quo peccati regnum destruatur, & resurrectionem extinctorum corporum aduenire precantur. Nam & nos in præsenti, cùm pro inimicis orare iubeamur, dicimus tamen Domino orantes, Adueniat regnum tuum.*

VIII argum. Brentij.

Genes. 4. Hebr. 12. Apoc. 6.

Sanctorum quē Scripturę eis tribuūt non olim in terra, sed nūc in cœlo viuētium esse clamorem ostēditur.

Luc. 16.

B. Amb. lib. 2 de Cain, & Abel c. 2. circa med. to. 4.

Sancti quomodo viuentes, si sunt incorporei.

Beda in c. 6. Apoc tom. 5. prope fin.

Matth. 6.

Circa alteram partem, quòd Sancti etiā in particulari pro nobis orent, ita in contrarium argumentatur Brentius in confessione Vvittembergensi, cap. de Inuocatione Sanctorum. Ait enim, Sanctos semper inuocatos fuisse per figuram Prosopopeiæ, qua possumus cœlum, & terram, & cæteras omnes creaturas alloqui: quemadmodùm Gregor. Nazian. non se precari, & inuocare S. Basilium significat, sed exprimere illum omnium creaturarum gemitum pro nostra salute. Sic ille. Et producitur ab eo in fine orationis S. Gorgoniæ sororis suæ, vbi dubitando scribit: *Si tibi aliqua nostri sermonis est ratio, & hoc Sanctis animis habetur à Deo munus, vt talia resciscant; suscipe nostrum sermonem multorum epitaphiorum loco, quem Cæsario ante te, & tibi post illū persoluimus.* Verùm hæc verba id tantùm insinuant, quod non propter illum gemitum, quem omnes creaturę habent, Sancti inuocantur, sed ob peculiare donum, quod à Deo habent eius beneficio, & gratia. Non enim natura possunt animæ Sanctorum preces nostras cognoscere. Nec dubitantis sunt verba Nazianzeni, quando vtitur particula, Si, sed asserentis: vt illud Pauli ad Philemonem, *Si habes me socium, suscipe illum* (Onesimum scilicet seruum fugitiuum) *sicut me:* & Lydia purpuraria Paulo & socijs dixit; *Si iudicastis me fidelem Domino esse, introite in domum meā, & manete.* Tale est & illud Apostoli ad Thessalonicenses; *Si tamen iustum est apud Deum retribuere, &c.* Vnde Græca particula εἰ, pro alia particula ὅτι, vsurpatur, vt annotauit Budæus: quemadmodùm apud Lati-

Brentij eiusdem ad probandum, pro Ecclesia Sanctus in specie non orare, futile argumentum.

Greg. Naz. orat. 15 in fin. tom 2.

Qualis gemitus fuerit Nazianzeni, vti Basilius, atq; sutot Gorgonia ad se de cœlo respicerent.

Rom. 8.

Philem. 17.

Act. 16.

2. Thess. 1.

Budæus in cōment. linguæ Græcæ.

Greg. Naz. orat. 31 in fin. tom. 2.

Brentij, hæreticorumque cęterorũ mira stupiditas.

Latinos si, pro quia, frequenter ponitur. Vnde ipse Grego. Nazianz. oratione in Athanasium asserit, Sanctos res non ignorare mortalium: *Athanasius,* inquit, *in senectute bona vitam finiuit, postquã multa certamina exantlauit: ab alto (rectè noui) res inspicẽs nostras, manumq́; porrigens his qui laborant pro bono: & tanto plus, quanto magis à vinculis est liberatus.* Hæc ille. Et mirum certè esset, hos homines in terra cognoscere, quod sancti non vident res nostras, & Sanctos in cœlo beatos ignorare quæ apud nos agantur.

Leo Papa.

Leo Magnus serm. 1. in Anniuersario die Pontificatus sui, sub finem: *Nec abest,* inquit, *vt confido, ab hoc cœtu etiam beatissimi Apostoli Petri pia dignatio, & fida dilectio: nec vestram dilectionem ille deseruit, cuius nos reuerentia congregauit, &c.*

Greg. Magn. tom 2.

Aug. c. 1. to. 4

Gregor. item lib. 12. Moral. cap. 13. & vltim. explicans quasi Augustini sententiam lib. de Cura pro mortuis, sic habet: *Sicuti ij qui adhuc viuentes sunt, mortuorum animæ quo loco habeantur ignorant; ita mortui vitam in carne viuentium post eos qualiter disponatur, nesciunt: quia & vita spiritus, longè est à vita carnis: & sicut corporea atque incorporea diuersa sunt genere, ita etiam distincta cognitione.*

Beatarum animarũ quã perfecta notitia.

Quod tamen de animabus Sanctis sentiendum non est: quia qua intus Omnipotentis Dei claritatem vident, nullo modo credendum est, quia foris sit aliquid quod ignorent. Hæc ille magnus Pater.

Scripturæ omnes ferè sẽsus hæreticorum quales.

Et mirum est, istos nebulones omnes locos Scripturæ per tropos, & figuras importunas eludere. Nam plerunque hæreses ex eo fabricantur Hæretici, dum tropicè interpretantur quæ propriè erant accipienda: & rursus propriè volunt intelligere, quæ sub metaphoris à Spiritu sancto sunt dicta.

Sanctorũ animas in cœlo iam viuere, nosque, atq; omnia nostra cognoscere, probant traditiõe.

B Hier. ante med. tom. 2.

Marc 12.

Exod. 6.

Luc. 16.

Apoc. 6.

Certè hoc dogma plurimorum Doctorum sententijs confirmatur, vt meritò loco traditionis diuinæ haberi possit. Vnde Hieronymus in Vigilantium ait: *Lege Euangelium: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob: non est Deus mortuorum, sed viuorum. Si ergo viuunt, honesto iuxta te carcere non clauduntur. Ais enim, vel in sinu Abraha, vel in loco refrigerij, vel subter arã Dei animas Apostolorum, & Martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, & vbi voluerint, adesse præsentes. Senatoria videlicet dignitatis sũt, vt nõ inter homicidas teterrimo carcere, sed in libera, honestaq; custodia in fortunatorum insulis, & in campis Elysijs recludantur. Tu Deo leges pones? Tu Apostolis vincula injicies, vt vsque ad diem iudicij teneantur custodia, nec sint cum Domino suo? de quibus scriptum est: Sequuntur Agnum quocumque vadit.*

Apoc. 14.

Si agnus vbiq;: ergo & hi qui cum agno sunt, vbiq; esse credendi sunt. Et cùm diabolus, & dæmones toto vagentur orbe, & celeritate nimia vbiq; præsentes sint; Martyres, post effusionem sanguinis sui, arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt? Et B. Ephrem a Hieronymo laudatus, sermone de laudibus Martyrum idem docet.

Hier. in Cat. scrip. Eccl. to. 1. post med.

Eadem veritas ratione firmatur.

Psal 149.

Adde, quòd cùm animæ Deo viuentes in cœlo potestatem, & præfecturam, & regimen à Domino acceperint: & ridicula sit potestas, & regimen eorum, qui subditos suos, eorumq́; negotia ignorant: dicendum est Sanctos in partem regiminis vocatos preces, & negotia suorum, quò possint illis opitulari, diuino lumine agnoscere. Vnde in prȩfatione antiqua Apostolorum habetur: *Vt eisdem rectoribus gubernetur, quos operis tui vicarios eidem contulisti præesse pastores.*

Apoc. 2.

Quod regere Gentes in virga ferrea.

Nam Apoc. 2. dicitur: *Qui vicerit* (scilicet doctrinam falsam, de qua est sermo) *& custodierit vsq; in finem opera mea; dabo illi potestatem super Gentes, & reget eas in virga ferrea.* Vbi in eo quod allegatur ex Psal. 2. designatur pastoralis rectorum autoritas, de qua: Sedebitis super sedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israël: & de quodam dicitur: *Beatus ille seruus, quem cùm venerit Dominus, inuenerit sic facientem. Verè dico vobis, quoniam supra omnia quæ possidet, constituet illum.*

Psalm. 2.

Matth 19.

Luc. 22.

Supra 12. & seq.

B. Amb to. 5.

Luc. 19.

Psal. 11.

Et Ambr. lib. 8. in Lucam, ca. vlt. in fin. *Ciuitates decem esse qua possunt; nisi fortè animæ, quibus iure præponitur, qui pecuniam Domini, & illa eloquia casta probata sicut argentum, mentibus hominum fænerauerit?* Deniq; vt Magnus Greg. ait: *Quia illic* (in cœlo scilicet) *omnes cõmuni claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, vbi scientem omnia sciunt?*

Gregor. lib 4 Dialog. c 33. in fin. tom. 1.

B. Aug to 4 circa med.

Augustin. lib. 1. de cura pro mortuis gerenda, capit. 13. negat rebus viuentium spiritus defunctorum assistere, quia mater sua nũquam Augustinum post mortem deseruisset. Sed c. 15. concedit, animas ex relatione aliarum animarũ ad se venientium, vel Angelorum, qui rebus quæ hic aguntur, præsto sunt, nostra agnoscere.

Sancti Martyres, teste Augustino, qua ratione nostra cognoscant.

Capite verò 16. de Martyribus apertè concedit eos nosse quæ hic geruntur, sed Dei virtute. Ita enim habet: *Non igitur ideò putãdum est viuorum rebus quoslibet interesse posse defunctos, quoniam quibusdam sanandis, vel adiuuandis Martyres adsunt: sed ideò potius intelligẽdum est, quòd per diuinam potentiam Martyres viuorum rebus intersunt, quoniam defuncti per naturam propriam viuorum rebus interesse non possunt.* Et paulò antè: *Non enim solis beneficiorum effectibus, verùm etiam ipsis hominum aspectibus confessorem apparuisse Felicem ciuibus, vel inquis linis piè à se dilectis, cùm à Barbaris Nola oppugnaretur, audiuimus nõ incertis rumoribus, sed testibus certis.*

Ijdem, & alij Sancti dupliciter viuentibus apparẽt.

Deinde quærit Augustinus, quomodo fiat opitulatio, quam mortalibus præstant Martyres: *Quanquam,* inquit, *ista quæstio vi-*

Idem ibid.

Sancti Martyres vti viuentibus opi

pulentur, & cundum Augustinum.

res intelligentiam meam vincat, quemadmodum opitulentur Martyres ij, quos per eos certum est adiuuari: vtrùm ipsi per se ipsos adsint vno tempore tam diuersis locis, & tanta inter se longinquitate discretis, siue vbi sunt eorum memoria, siue prater suas memorias vbicunq; adesse sentiuntur: an ipsis in loco suis meritis congruo ab omni mortalium conuersatione remotis, & tamen generaliter orãtibus pro indigentia supplicantium, sicut nos oramus pro mortuis, quibus vtiq; non præsentamur, nec vbi sint, nec quid agant, scimus, Deus omnipotens, qui est vbiq; præsens, nec cõcretus nobis, nec remotus à nobis, exaudiens Martyrum preces per Angelica ministeria vsquequaq; diffusa, præbeat hominibus ista solatia. Et infrà: *Res hæc altior est quam vt à me possit attingi, & abstrusior, quã vt à me valeat perscrutari: & ideò quid horũ duorum sit, an verò fortaßis vtrunq; sit, vt aliquando ista fiant per ipsam præsentiam Martyrũ, aliquãdo per Angelos suscipientes personam Martyrum, definire non audeo.* Hæc ille. Ita Origenes in cap. 2. ad Rom. dubitat, an opitulentur nobis Sancti Angelorum more, id est, non tãtùm oratione, sed ministerio, & operam suã nobis exhibendo.

Augustini modestia.

Orig. tom. 2.

IX. argum. contra Sanctorum inuocationem.

Nonò argumentantur: *Sancti nihil possunt nobis præstare, ergo non sunt inuocandi.* Sed si hoc solidum esset, ita cõuinceret de Angelis, & nobis in via, & de Christo etiam homine idem euinceret. Et Sancti omnia possunt in Christo, quia ea omnia dicimur posse efficere, quæ per amicos possumus. Ideò rogatur Petrus vt suscitet Dorcadem, & vidua Iudith, vt saluet ciuitatem. Et cùm sciamus, causas secundas nihil posse sine prima, à qua pendent; ideò cùm Sancti inuocantur, non petimus, vt ipsi propria virtute aliquid præstent eorum quæ petimus, sed vt aduocatos se nobis exhibeant apud Deum, qui omnia potest donare. Ideò dicimus: Sancta Maria, vel sancte Petre, ora pro nobis. Qui autem oratus orat, non ipse præstat postulata, sed Deus qui à Sanctis oratur.

Philip. vlt.

Act. 9.
Iudith. 13. & seq.

Sancti quantum valeant apud Deum.

X. Argum.

Decimò, Deus ipse, & Christus plenior est benignitate, & misericordia ad nos exaudiendum quàm Sancti; ergo ad Deum, & ad Christum, & non ad Sanctos est accurrẽdum: quia frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora: maximè quia dixit, *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*: quam promissionem nullus Sanctorum legitur fecisse. Sed hoc argumentum si quid haberet roboris, concluderet, nec ad Christum hominem recurrendum, nec ad Angelos, imò nec ad homines hic viuentes. Frustra ergo Paulus aliorum pro se orationes postulabat: frustra quoq; De⁹ misisset illos tres Iobis amicos ad Iobem,

Ioan. 16.

Iob. vlt.

vt pro eis oraret, & sacrificaret, & quòd per illum eos exaudiret. Dicendum ergo est, quò hoc valeret, si ad Sanctos, quasi à Deo distinctos, & per se, & à se habentes bonitatem, & patientiam distinctam, & à Deo minimè acceptam confugeremus. Nunc autem non ita est: quia misericordia Sanctorum pars est misericordiæ Dei, quam putamus ad hoc sufficere. Nõ ergo ex diffidentia diuinæ misericordiæ Sanctos accedimus, sed ex diffidentia propriæ paruitatis. Sed Deus id voluit ob peccatores humilientur, vt fecit Centurio, qui seniores & amicos misit ad Christum, conscius suæ indignitatis. Fecit etiã hoc ob Christi gloriam, & Sanctorum, & nostram vtilitatem. Non enim sequitur: Ad sanctum cõfugio, ergo ille Deo est miseridordior & clementior: sicut nec valet: Deus misit Abimelech ad Abraham, & amicos qui disputarent cum Iob, ad Iobem, & peccatores ad Sacerdotes, ergo illi erant Deo sanctiores, & benigniores. ¶ Nec rursus quod ait Dauid: *Gratiam, & gloriam dabit Dominus*, facit vt solus Deus à nobis interpelletur: quia etsi Dei sit gratificare, & glorificare homines; voluit tamen Angelos, & Sanctos tanquam administros ad hæc ipsa danda adhiberi. Nec Sancti ad hæc concurrunt effectiuè creando, sed impetando tantùm, & orando: quod satis est ad id vt verum inueniatur quod dixit Dominus: *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.* Proprium etiam solius Dei est dimittere peccata; qui tamen dixit Apostolis: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Deus denique multos effectus producere constituit, sed positis causis secundis. Vult, exempli gratia, multiplicationem hominũ, sed posito actu generationis, sine quo homines non multiplicarentur. Ita vult salutem multorum, sed intermedijs Sanctorum precibus.

Cùm illa Dei plenè sufficiat, cur Sãctorum misericordiam imploramus infinitis partibus minorẽ?

Luc. 7.

Genes. 20.

Si gratiam, & gloriã Dominus dat, quid eam postulamus à Sanctis?

Psalm. 83.

Ioan. 14.
Marc. 2.
Ioan. 20.
Matth. 18.

Vndecimò obijciunt verbum Domini: *Venite ad me omnes qui laboratis, &c.* Et, *Ego sum via, & veritas, & vita*: & iterum: *In illo die in nomine meo petetis.* Respondeo, quòd ad eum ipsum imus, qui in Sanctis est; & ad Sanctos imus, vt ad eum per illos accedamus. Sicut duo illi Gentiles volentes Iesum videre, venerunt ad Philippũ, qui eos duceret. Et falsum est omnino, quòd Christus per hæc verba voluerit excludere iter ad Sanctos, vt intercederent: quia Iob, Abraham, Samuel, & Iudith rogantur, & exaudiuntur; & Petrus pro Dorcade, & apud Ezech. Dominus ait: *Quæsiui de eis virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni.* Illud

XI. argum.
Matth. 11.
Ioan. 14.
Infrà 16.
Suprà 12.

Illud: Venite ad me omnes qui laboratis &c. inuocationi Sanctorũ nihil efficere.

Iob. vlt.
Genes. 20.
1. Reg. 12.
Actor. 9.
Ezech. 22.

etiam

Quomodo accipiēdum: In nomine meo petetis.

etiam: In nomine meo petetis, non excludit sanctorum intercessionem. Primum, quia hoc à Sanctis postulamus, vt nobiscū Patrem in nomine Christi pro nobis precetur. Deinde, quia rogare Patrem in nomine Iesu Christi, est fiducialiter sperare, quòd per Christum facilè sit donaturus Pater quod petimus. In nomine etiam Iesu orare, est salutaria postulare, vel per mysteria humanitatis Patrem obtestari vt exaudiat: quod nō excluditur, cùm oramus Sanctos. Non enim diffidimus Christo, aut salutaria per alium, quam per Christum obtinere volumus.

XII. argum. & vlt.

Postremò argutantur: In Veteri Testamento nō erat consuetudo adire Sanctos: nec in Nouo vllum est præceptum inuocādi Sanctos: nec promissionem habet; ideò ex fide fieri nequit, neque præuium exemplum habet. Dicendum est ad primum, ideò non fuisse morem in Veteri Testamento adeundi Sanctos intercessores, quia nōdum erāt beati & glorificati, vt modò sunt; ideò non debebatur eis tantus honos quātus est iste; etsi ipsi defuncti Sancti per se orarent, & inuocarentur ab alijs ob præfulgentem Noui Testamenti gratiam, & Spiritum, qui olim etiam non defuit. Erat etiam olim periculum idololatriæ: vnde etiam sublatus fuit imaginum vsus, & corpus Moysi ob eandem caussam occultatum fuit. Ad aliud verò, quod non sit in Nouo Testamento expressum; nec Ecclesia primitiua hac inuocatione vtebatur. Dicendum est, quòd abunde id expressum fuit, si non scripto, saltem traditione viua, & consuetudine, quæ vim legis habet: ne que magis oportebat exprimi, quia scripturas conditas & publicatas in primitiua Ecclesia oportebat Christum fundare, & explicare, qui per tacitam suggestionem Spiritus Sanctos secum adducebat; & durum esse id Iudæis præcipere; & occasio daretur Gentibus putandi sibi exhibitos multos deos pro multitudine deorum quos relinquebant: & hoc quantum ad Scripturas: nam quantum ad verbo, & ore traditam doctrinam, non est dubium, quin Ecclesijs Apostolici eam tradiderint. Vnde & euentus ipse, & exauditio Dei per intercessiones Sanctorū, satis testatur illos nobis opitulari posse, & Deum id maximè probare, & acceptare sine aliqua Scriptura.

Prima ratio, cur Iudęis ante Christum mos nō esset inuocare Sanctos.

II. Ratio.

Exod. 20. Deut. vlt.

Quare nil literis traditū Euangelicis de inuocatione Sanctorū.

Sanctorū inuocatio quomodo Paulatim fuerit in Ecclesiam introducta.

Sanctorum oratio quam habeat promissionem diuinæ exauditionis.

Quod verò obijcitur, non habere hanc orationem Dei promissionem, quod exaudiat: Dico habere eam promissionem, quam habuit Paulus, dum viuorum postulat suffragium: & si vidit Paulus se inuari posse intercessionibus hominum peccatorum; cur nos non confidemus precibus Sanctorum, qui cum Christo regnant. Christus pollicetur, aliquid Patrem in nomine suo petentes, fore exaudiendos; at Sancti in eius nomine, & non alio precantur. Et si speramus quod soli exaudiemur inuocantes Deum; cur non multò magis habentes comitatum Sanctorum, & adiuti eorum patrocinio?

Ioan 16.

Adhoc respōdetur: Inuocatio Sanctorum præuiū exemplū nullum habet.

Genes 4. Hebr. 11.

¶ Quod dicitur de preuio exemplo, non est magni ponderis; quia nec Abel habuit vllum exemplum sacrificandi agnos, & adipes eorum; qui tamen sacrificando, fide placuit Deo, vt docet Apostolus. Iam vt ad Christum redeamus, & interpellationem eius pro nobis melius capiamus, ignorandum non est, Artopeum quendam hæreticum negare, propriè Christum in cœlo orare pro nobis, vt hac ratione tollat intercessionem Sanctorum in cęlo regnantium. Et hanc rationem ex Chrysostomo producit, qui hom. 15. in epistolam ad Romanos docet, quòd Christus Patri iam nō fiat supplex, sed eius interpellatio exhibitio est suę pręsentiæ, & passionis quam pro nobis pertulit. Sed respondemus, Christum non more supplicantium ante Patris pedes prouolui, vt ait Nazianzenus: nec facit interuallū inter os loquentis, & auriculas audientis, teste Augustino. Nam hæc indigna Deo sunt, & Christum glorificatum minimè decent: quia iam introiuit in cœlum tāquam Pontifex in Sancta Sanctorum per propriū sanguinem, vt appareat vultui Dei pro nobis. Sed apparet non vt truncus, aut vt muta imago, sed per mentem, & voluntatem idipsum à Deo petens, quod ipsa sui corporis, in quo olim est passus, ostensione flagitat: sicut milites corporis vulnera, quæ in bello passi sunt pro Regibus, illis ostendunt, vt mente, & voluntate premium postulare videantur. ¶ Nazianzenus igitur eo loco tractans illa verba: Semper viuens ad interpellandum pro nobis: *Iesus Christus,* inquit, *vt homo est, etiamnum pro salute nostra legationem obit, quando corpus quod assumpserat, & hunc habet: obit, inquam, legationem tantisper, dum per hoc, quod ipse factus est homo, me Deum faciat. Tametsi amplius secundum carnem non cognoscatur.* Eandem sententiam profert Theodoritus dialogo 2. de Christo post dimidium: & in capit. 8. ad Romanos scribens, sic inquit: *Quid hu manus quæris? Dominus Christus pro nobis est mortuus, & è mortuis suscitatus Patri assidet, & ne sic quidem nostri curam gerere desijt. Sed quas à nobis accepit primitias Patri ostendens, & eas esse ab omni reprehensione alienas Patri demonstrans, per illas nobis salutem petit.* Et hoc quidem quantum ad

Artopei cuiusdam ratio contra inuocationē Sanctorum infringitur.

Chrys. tom. 4

Quomodo Christ⁹ apud Patrem pro nobis interpellet.

Greg. Naz. lib. 4. Theol. seu orat. 5 de Filio 2 post med part 2. August tract 102. in Ioan. tom. 9. Hebr. 9. Ibidem 24.

Hebr. 7.

2. Cor. 5. B. Theo to. 2.

Christum tametsi etiam vt Deus interpellet, ne sic quidē esse Patre inferiorem, probat exēplo Theodoritus.

ad humanitatem poscit. Vt Deus enim non petit, sed suppeditat. Quòd si etiam quantum ad Diuinitatem, hoc Filium facere dixerunt Haretici, ne sic quidem eius gloriam minorem esse ostendent. Demus enim duos Reges esse honore aquales, & eadem potestate praditos; esse autem vtrisque aliquem prafectum, seu legatum, & alterum eorum, precibus ab eo qui effundit, prius auditus, petere à regni consorte, vt ei reconcilientur, hoc ne de eius qui petit, dignitate detrahit? Nequaquam. Sed ne id quidem hic licet dicere. Qua enim placent Patri, etiam placent Filio, & vna est vtriusq; voluntas. Adhæc Cyrillus lib. 2. de Recta fide ad Reginas, circa finem: *Conspicuum est igitur nouo modo, non iam nudum, & absque carne Verbum, sicut scilicet à principio erat, sed in forma, ac natura nostra. Dicimus enim sic ipsum pro nobis apparere, & quasi ab oculis Dei ac Patris hominis naturam adduxisse. Quamuis propter trāsgressionem Ada factam olim deteriorem. Nos igitur commendat conspectui Patris quasi in se ipso, & primo, secundùm quòd natus est homo, vt nos Patri offerat, & ab antiquis liberet criminibus, inq; nouitatem vita in spiritu transferat, & postea vt dignus videri his, qui à Patre tanquam in filiorum ordine assumpti sunt.* Et apertiùs Gregorius noster libro 22. Moralium, capit. 18. *Vnigenito Filio pro homine interpellare, est apud coaternum Patrem seipsum hominem demonstrare: eique pro humana natura rogasse, est eandem naturam in diuinitatis sua celsitudine suscepisse. Interpellat igitur pro nobis Dominus non voce, sed miseratione: quia quod damnari in electis noluit, suscipiendo liberauit. Adiutor ergo quaritur, vt desiderium exaudiatur: quia nisi pro nobis interpellatio Mediatoris intercederet, ab aure DEI proculdubio nostrarum vocum preces silerent.*

Cyril Alex. tom. 2.
Ioan. 1.
Quid etiam, Christū vultui Dei apparere pro nobis.
Genes. 3.
Greg tom 1.
Christi apud Patrem interpellatio qualis Magno Gregorio, & quam necessaria.

Adde Theophylactum, qui in cap. 7. ad Hebræ. circa finem, scribit: *Quòd Christus carnem ferens Patri assidet, intercessio est pro nobis, tanquam caro pro nobis exoret Patrem, vt qua ob hoc ipsum omninò sit assumpta, nimirum ob nostram salutem.* Adhæc Cyrillus in Ioannem lib. 11. cap. 7. *In quantum Filius, & Deus est, vna cum Patre nobis bona largitur: quod ostēdens Paulus, dicebat: Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino Iesu Christo. Inquantum verò Mediator est & Pontifex, & paracletus, nostras preces ad Patrem adducit. Ipse enim nobis libertatem atq; fiduciam ad Patrem largitur.* Hęc ille. Si ergo eodem modo commendat, ergo Deum pro nobis orat in cœlo. Angeli siquidem orant, dum offerunt preces nostras. Et August. in illud Psalmi 19. *Impleat Dominus omnes petitiones tuas: Non solùm, ait, petitiones quas habuisti in terra, sed etiam quibus in cælo interpellas pro nobis.* Idem in Psalm. 29. docet, Christum nunc hominem in cœlo orare pro nobis, idq; ex Paulo ad Rom. 8. ostendit. Rursus lib. 1. de Trinitat. cap. 10. sub finem: *Fideles eius quos redemit sanguine suo, dicti sunt regnum eius, pro quibus nunc interpellat: tunc autem illic eos sibi faciens inharere, vbi aqualis est Patri, non iam rogabit Patrem pro eis. Ipse enim, inquit, Pater amat vos. Ex hoc enim rogat, quo minor est Patre; quo verò aqualis est, exaudit cum Patre.* Itemque epist. 59. in solutione quintæ quæstionis interpretatur illud: *Interpellat pro nobis.* hoc est postulat. Cyprianus etiam libro 4. epist. 4. post medium: *Quod si pro nobis,* inquit, *ac delictis nostris ille & laborat, & vigilat, & precatur, quanto nos magis insistere precibus, & orare, & primo ipsum Dominum rogare, tum deinde per ipsum Deo Patri satisfacere debemus? Habemus aduocatum, & deprecatorem pro peccatis nostris Iesum Christum Dominum, & Deum nostrum, si modo nos in prateritum peccasse pæniteat.* Hactenus Patres, qui tradunt, Christum Dominum pro nobis intercedere, ac precari.

Theophylact.
Cyril. tom. 1.
Rom. 1.
Christus pro nobis Patrē interpellat triplici nomine.
Aug tom. 8. in prim. Psalm. 19.
Implet Domin' omnes petitiones
Christi, duplicitet.
Idem.
Idem tom. 3.
Regnū Christi, quinam Augustino.
Ioan. 16.
Idem tom. 2.
Rom. 8.
B Cypr.

Sed quidam contra hoc obijciunt; Christum glorificatum in cœlis pro nobis non orare. Primò, quia ille dixit: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra; ergo non rogat, vt detur nobis Spiritus sanctus, sed data sibi potestate, confert Spiritum sanctum quibus vult. Pater item omne iudicium dedit Filio, & constituit eum iudicem viuorum, & mortuorum: sed non videtur conueniens, vt idem sit iudex, & aduocatus; ergo Christus propriè non est dicendus aduocatus.

Christum negantium in cœlo interpellare pro nobis, ponūtur obiecta, & diluuntur.
Matth vlt.
Ierem 3
Act. 10. 42.
Rom. 14.

Respondemus: Christus habet potestatem omnis carnis in cœlo, & in terra, necdum tamen omnia sunt ei subiecta, quantum ad executionis potestatem attinet. Vt ergo potestatem sibi datam circa salutem electorem exequatur, Deo supplicat. Cùm autem nouissimum eius hostem, id est, mortem deuicerit, & subiecta fuerint ei omnia, tunc tradet regnum, id est fideles; Deo, & Patri, perducens ad claram visionem, nec amplius oratione opus erit, quia tunc in omnia potestatem sibi tributam exequetur Christus. Similiter Christus secundùm humanam naturam iudex est omnium, sed sub superiori iudice Deo, à cuius omnipotentia pendet omnis executio iudicij, & sententiæ eius. Hinc mirum esse non debet, eundem esse & iudicem omnium, & aduocatum apud superiorem iudicem, Quare Ambrosius in caput 6. Lucæ scribens, ait: Aduocatus, & iudex est. In altero pietatis officium, in altero insigne est potestatis.

Qualē Christus potestatem habeat in cœlo, & in terra, atq; omnis carnis.
Ioan 17.
1 Cor 15.
Hebr. 2.
Ibidem, scilicet 1. Cor. 15.
Christ' quod regnū tradet Deo, & Patri, iuxta Apostolum, & quando.
Amb lib. 5. in Luc. cap 6. de oratione Iesu in monte, & elect 12. Apostol tom. 5.

Deinde objicitur: Nemo Catholicus

Secunda obiectio negantium Christum aduocatum.

inuocat Christum ad hoc, vt iam oret Patrem pro nobis; sequitur ergo quòd Christus non amplius roget Patrem. Dicendum est, Catholicos non tantùm vitare falsa de Deo dogmata, sed etiam locutiones, quæ malè possent intelligi: ideo non simpliciter dicunt Christum esse creaturam, nisi cum additione humanæ naturæ, ne in Arrianismum quis prolabatur. Item non dicunt: Christe ora pro nobis; ne cum Nestorio videantur duas in Christo constituere personas; alteram filij Dei, alteram filij Mariæ; sed inuocant, Christe eleyson, id est, Christe miserere: Christe audi nos, Christe exaudi nos, precantes eum secundùm id quod in eo est excellentissimum, id est, secundùm Diuinitatem: quemadmodum etiā cum hominibus fieri solet. Nam quēpiam honorare volentes, non infimum, sed supremum dignitatis gradum eius prędicamus. Ita in Christo ad id, quod summum est in eo, spectantes, inuocamus eum vt Deum, & non vt hominem: quemadmodum nec ignorare debemus quòd homo est, & vt homo pro nobis precatur. Et sic illi tanquam homini dicere possumus: Miserere nostri fili Dauid: &, Suscipe deprecationem nostram: &, Adiuua nos: quia quicquid impetrat, ipso iudice, & tanquàm Rege ordinante, ad nos peruenit: atque ea ratione Martha inspiciens humanitatem: dixit: *Nunc scio, quia quæcunq; poposceris à Deo, dabit tibi Deus*: quod est dicere, Ora Deum: quod etsi à nobis dici posset, non expedit tamen.

Catholici à quibus abstineant locutionibus de Christo suspectis.

Hæc peccatio: Miserere nostri fili Dauid, & similes, quare Christo etiā vt homini conueniant. *Ioan. 11.*

Tertiò argumentantur: Christus dixit, *Et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis.* In quæ verba Hilarius lib. 6. de Trinitate: *Carer*, inquit, *apud Patrem intercessionis necessitate perfecta de Filio fides; ergo iam non rogat amplius pro iustis, & electis.*

III. obiectio. *Ioan. 16.*

Hilar circa med. & fin.

Respondeo: his verbis Christus tantùm pronūtiat, se Patrem nō debere rogare pro Apostolis credentibus, & amantibus; tanquàm pro inimicis Dei Patris, & abalienatis ab eius amicitia, quia solùm Deus Pater candidè afficitur erga eos, qui in Christum credunt: sicut ad Romanos 5. dicitur; *Multò magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius?* Nam vt hoc verbo significat Apostolus, faciliùs saluandos iustos, quàm impios iustificandos; ita Christus illa sententia designat homines iam iustificatos mediatore non indigere; etsi alia ex parte egeant, quia nimirum adhuc & ab infirmitate sanandi, & à peccato redimendi sunt. Ratione ergo prioris, dicebat Apostolis Dominus: *Et non dico vobis, quia rogabo Patrem de vobis*, non ratione posterioris. Vnde Augustinus, ne quis hinc deduceret, Christum hominem non orare pro nobis, interpretatus est verba hæc de diuina natura. Cyrillus verò aliter, & doctè quidem interpretans, ita scripsit; *Petere aliquid* per orationem à Patre, nullo modo permittit, nisi in nomine suo, Patremque facillimè daturum pollicetur, non solùm mediatione sua, sed vltrò ad hoc præparatum, quasi debitum redderet ijs qui Christum peramant. Nec vllus putet propter tantam Patris beneuolentiam, non indigere nos Christo: omnia enim per ipsum ex Patre in Spiritu sunt. Paracletus enim est non solùm pro peccatis nostris; sed etiā pro vniuerso mundo: ita ostendit gratissimum esse Patri, vt ipse honoretur, atq; ametur.

Hæc Christi verba quid sonet: Et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis, & rel qua. *Rom. 5.*

Illud Apostoli: Multò magis reconciliati, salui eri mus in vita ipsius, quò tendat.

B. August. tract. 102. in Ioan. tom. 9. Alter sensus dicti superioris.

Cyril. li. 11 in Ioan ca. 9. in princ. tom. 2.

1. Ioan. 2.

Possunt & tertiò aliter intelligi verba Domini: & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis, vt scilicet referantur ad tempus, quo post resurrectionem vniuersalem plenum erit electorum omniū gaudium, nec ampliùs quicquam restabit desiderandum. Præcessit enim: *Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum.* Et post pauca: *In illo die in nomine meo petetis* (repete ex superioribus, *Et accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum.*) Et deinde de tempore nō petitionis, sed pleni gaudij per præcedentes orationes in nomine Christi obtentas, subditur: *Et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis. Ipse enim Pater amat vos.* (id est, perfectè amabit, cùm vos fecerit beatos) *quia vos me amastis*, in vita, seruantes præcepta mea. Augustinus lib. 1. de Trinitate cap. 10. in fine, hæc verba refert ad tempus futuri seculi, quando Deus erit omnia in omnibus.

III. sensus.

Quid item illud: Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis. *Ioan. 16.* *Aug. tom. 3.* *1. Cor. 15.*

Quartò argumentantur: Christi oratio, quam in hac vita Patri obtulit, fuit semper à Patre exaudita; non igitur opus est, vt iteretur in cęlo: dixit enim Apostolus: Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. Ex quo docent, ampliùs orationes non esse iterandas. Sicut enim oblationes quæ repetuntur, inefficaces sunt, ita & orationes quæ iterantur: ergo si nunc orat Christus pro sanctificatione fidelium, videtur hnc ipsum post cœnam Christus à Pàtre frustra postulasse, nec impetrasse. Dicendum tamen, quòd in Crucis sacrificio, cuius virtute placatur Deus, exoluitur pretium pro peccatis; & ideo si hoc sacrificium repeteretur, signum esset non fuisse iustum pretium antè exolutum: at Christi oratio pretium non soluit, sed petit vt Deus id præstet, quod ipse

IV. obiectio. *Ioan 11.*

Hebr. 10.

Christus in cœlo orat pro nobis, non autem sacrificium iteret pro nobis.

passione sua promeritus est. Ideo Ioan.17. cùm Christus orat ad Patrem, primò ponit pretium persoluendum: *Ego*, inquit, *pro eis sanctifico meipsum*. Nunc verò apparet vultui Dei pro nobis, solutum ostēdens pretium: & tamdiu erat, donec totum, quod sua virtute est promeritus, accipiat. Nec mirum, Christum hominē pro nobis orare, Si præcingens se, & transiens ministrabit nobis, & Agnus reget nos, & deducet nos ad vitæ fontes aquarum. ¶ Et si interdum Chrysostomus videatur inclinare in hoc, vt dicat, Christum in vita non orasse, super illud; *Sciebam quia semper me audis*: & in illud, *Sublevatis oculis in cœlum, dixit? Pater, venit hora, clarifica Filium tuum*, &c.

Hebr.9.

Quid minus Christus factus est nobis, quā nūc faciat orādo, pro nobis.

Luc. 12. Apoc. 7. Chrysf ho 63. in Ioan. & 79 tom 3. Ioan. 11. Infra 17.

Ex his disputationibus illud colligimus, non esse Christum à nobis inuocandum, vt cæteros Sanctos, dicēdo illi, Intercede pro me, aut, Ora pro me: quemadmodum Sacramentarij nostro seculo ausi sunt in oratione dicere: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, ora pro nobis*: &, *Salue Rex misericordia, vita, dulcedo, spes nostra*, &, *Ora pro nobis sancte Dei Genitor*: qua in re isti nebulones impudenter Christo tribuunt, quod Ecclesia à tot retro seculis B.Deiparæ tribuit. Quòd autem nō liceat ita inuocare Christum, docet in primis Ecclesiæ consuetudo quæ in Sacris Litanijs idem petit à Christo, quod à Patre, & Spiritu sancto, nempè misericordiam, cùm ait: *Kyrie eleyson, Christe eleyson*. Item petit audiri, atque exaudiri, & suscipere nostrā deprecationē perinde à Christo, atque à Patre, & Spiritu sancto. Eodem modo olim Arriani inuocabant Christum, vt eum facerent Patre minorem. Tertiò, quia oratur, & exoratur Pater in nomine Christi: & Pater eum Filio præstat omnia quæ petuntur: *Si quid, inquit, petieritis Patrē in nomine meo, dabit vobis*. Idem suprà dixerat: *Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam*; alibi etiam, *Amen amen dico vobis, non potest Filius à se facere quicquam, nisi quò viderit Patrem facientem; quacunq; enim ille facit, hæc & Filius similiter facit*. ¶ Quartò, dum Christus in terris degebat, nullus eum vt pro se oraret, rogauit, sed omnes pedibus, & genibus eius prouoluti, opem, & misericordiam supplices implorabant; & ipse potestate sua peccata remittebat, mortuos suscitabat, ægrotos sanabat, dæmonia de corporibus expellebat: nūc ergo exaltatus in gloriam Patris, & ad eius dexteram, vnde esset factus infirmior?

Hæc locutio nā, Ora pro me, & similes Sanctis quidem, at Christo minimè conuenire, probatur.

I.Ratio.

II.Ratio.

III. Ratio.

Ioan. 16.

Supra 14. Suprà 5.

IV.Ratio.

Philip 2. Marc. vlt.

Obijcies: Nonne ait: *Rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis*: & iterum: *Ego pro eis rogo, sed & pro ijs qui credituri sunt per Verbum eorum in me?* Imò ipse nonne procidens in faciem suam, orando deprecatus est calicem? Respondeo, hæc fuisse opera naturæ humanæ infirmæ, & humiliatæ in Christo: at postquam illam naturam exaltauit Pater, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, & constituit eum supra omnem potestatem, & virtutem, & dominationem, & omnia subiecit sub pedibus eius, lōgè alius est. Hinc Paulus ad Hebr.5. *Qui in diebus*, inquit, *carnis suæ preces supplicationesq; ad eum qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia*. Et si enim nūc in carne sit, non tamen humili, & passibili, sed gloriosa, & immortali, vt modò dici possit non esse in carne.

Christus quatenus Patrē rogauerit.

Ioan. 14. Infrà 17.

Matth.26.

Philip.2. Ephes.1. 1. Cor. 15. & Heb. 2. Infra 5.

Qualis caro Christi sit nunc in cœlo regnantes.

Vnde Cyrillus lib.10. in Ioannem cap.9. doctè scripsit: *Doctor ille Gentium Paulus, post resurrectionem, assumptionemq; conuenientem homini humilitatem non amplius ipsi attribuit. Si enim cognouimus Christum secundùm carnem, inquit: sed modò non amplius cognoscimus. Et de se ipso, Paulus, inquit, Apostolus Iesu Christi, non ex hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum: cur nam cùm nos reformatum iri ad corpus gloriæ ipsius prædicaret, qui certè homines sumus, negat se ab homine, & à Iesu Christo cōcedit in Apostolatus dignitatem fuisse assumptum? Cur nec cognoscere quidem nunc ipsum ait secundùm carnem? putas Dominum à se negari? nequaquam sed exacto iam tempore exinanitionis, atque humilitatis Vnigeniti, non à natura qua se humiliauit, sed à dignitate, ac gloria, qua secundum naturam Deus est, & cognoscere, & prædicare Christum oportet*. Hæc ille, insinuās ea quæ humilitatis sunt, Christum modo gloriosum pro nobis non facere, vt genua flectere, lacrymas fundere, ieiunare, aut puti, aut quiequam simile; sed quæ gloriæ, & maiestatis sunt. Ideo petitur ab eo misericordia, & gratia, perinde atque à Patre. Vnde Paulus hortatur: *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno*. Et de his hactenùs nobis sit disputatum.

(.·)

Cyril. tom 2.

2. Cor. 5.

Galat. 1. Philip.2.

Quo modo Paulus se Apostolum asserat non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christū, cum Christus etiā homo sit, teste Cyrillo.

Quænam in dignia Christo sint opera in cœlis regnante.

Hebr.4.

DISPV-

DISPVTATIO IX.

In illa verba: *Similiter & mulieres in habitu ornato: cum verecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres promittẽtes, pietatem per opera bona*, vſque in fin. cap.

I Dubium.

CIRCA ea,quę in reliquis huius Capitis verbis continentur,non deſunt dubitationes quę lumen aliquod deſiderent interpretationis,&in primis quare Apoſtolus doctrinæ de fundendis precibus ad Deum, adiungit doctrinam de ornatu mulierum: quia parùm cum oratione cohærere videtur.

Secundum.

Deinde cur tradit hanc doctrinam de verecundo,& ſobrio mulierum ornatu, cũ tam in veteri, quàm in nouo Teſtamento extent exempla mulierum ſanctarum, quæ ſeipſas auro, & margaritis, & pretioſa veſte exornarunt: vbi etiam Apoſtolica verba omnia expendenda erunt.

Tertium.

Tertiò, circa illud: *Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione*;&:*Docere,mulieri non permitto*, dubitatur; cùm in lege ſanctæ fœminæ extiterint, quæ docerent tanquàm prophetides, vt Holda, Debbora, & Iuditha;in Nouo verò Catherina,quę Alexandriæ tot ſapientes diſputando conuicit, & altera eiuſdem nominis Catherina Senenſis, quæ in publico Pontificis & Cardinalium conſiſtorio ſermonem habuit, & tot epiſtolas, & Dialogos de Prouidentia ſermone Hetruſco compoſuit.

2 Reg. 22. *Iudic. 4* *Iudith. 8*
Quæ mulieres vtriuſque Teſtamenti docuerunt.

Quartum.

Quartò,ambigitur,quomodo prius Adam plaſmatus ſit quàm Eua; cùm ſcriptum ſit: *Creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, &c. maſculum, & fœminam creauit eos*, vbi ſimul illos conditos fuiſſe inſinuatur.

Geneſ. 1.

Quintum.

Quintò, meritò in dubium reuocatur illa ratio,cur potiùs diſcere,quàm docere mulier debeat; cùm ſæpè cõtingat vt ætate inferiores, doctrina, & ſcientia vincant prouectiores.

Sextum. *Infrà 9.*

Sextò,quomodo verum ſit, mulierem fuiſſe ſeductam,non autem virum, cũ vir ita comederit de ligno ſcientiæ, perinde atque mulier prior ederit, & multi Patres veteres teſtentur,virum quoque fuiſſe ſeductum.

Septimum.

Septimò,nec etiamſi ratio hæc efficax eſſet, quòd mulier ſeducta fuerit, non vir, exinde colligere liceret mulierem debere eſſe ſubiectam viro: nam peccatum per ignorantiam, & alterius ſuggeſtionem, excuſabilius eſt & leuius quàm illud, quod nulla ſeductione, ſed ſpontè cõmittitur. Vnde ſeruus qui nouit volũtatem domini,& non fecit, plagis vapulabit multis. Potiùs ergo vir ſubijciendus erat mulieri, quàm mulier viro.

Luc. 12.

Octauum.

Octauò,quomodo Paulus aſſerit ſaluari mulierem per filiorum generationem, cùm generatio opus ſit naturale? Quid etiam, ſi mulier ſit virgo,aut virginitatis ſtatum ſeruans, aut virum ſterilem ſit ſortita, nonne ſaluabitur, cùm ſcriptum ſit de cœlibe: *Beatior erit ſi ſic permanſerit?* Adhæc quod ſubdit: *Si permanſerit in fide, & dilectione, & ſanctificatione cum ſobrietate*,dubio ſuo non caret,nunquid ſalus parentum pendere debet ex filiorum fide,&dilectione?at id quomodo conſonum erit ſermoni prophetico: *Filius non portabit iniquitatem patris,& pater non portabit iniquitatem filij.*

1. Cor. 7.

Ezech 18.

Sol. I. quæ De ratione connexionis doctrinæ de oratione tradita, cum de ornatu mulierum.

Ad primum reſpondemus, Paulum rectè dixiſſe: *Similiter & mulieres*: quod referendum eſt ad id quod preceſſit: *Volo ergo viros orare in omni loco; leuantes puras manus*; ita etiam: *Volo mulieres ſimiliter orare*. Et quia fructum orationis mulierum poterat impedire veſtitus ornatior quam par ſit, & habitus cultior prouocare viros ad malum; propterea de illo documentũ aliquod tradendum eſſe cenſuit.

Orationes obſeruationes pro Rebus & aliis fundendas vnde conſt. pro publicis precibus at communibus accipienda eſſe.

Et hinc colligimus, orationes, de quibus Paulus loquitur, intelligendas eas,quę in loco, & conuentu publico fiunt. Ideo 1. Corinthiorum 11. idem Apoſtolus vult mulierem orantem, ac prophetantem habere velamen ſupra caput ſuum propter Angelos: & Diataxis Apoſtolica apud Clementem refert, mulieres opertio capite accedere ſolitas ad Corpus Domini participandum. Eſt ergo de publicis precibus accipiendum: nam quid refert quo amictu mulier vtatur in cubiculo,dum fundit preces? Et habitus, ornatus dici poteſt eſſe is, qui ab eis magis ornaretur, quàm ipſe habitus eas ornaret. Græcè eſt κόσμιος, quæ vox & ornatum, & modeſtum, ſiue decentem, & honeſtum deſignat. Et poſterior ſignificatus aptior huic loco videtur; vel humilis, vt habet Ambroſius. Quorſum enim admoneret muliereulas ne cultu vtantur ſordido, cùm ſua ſponte & nimis comantur, & ſuperflua ornentur? quamquàm vox noſtra ad eundem ſenſum trahi poſſit.

1 Cor. 11. *Clem. lib 2. Conſt. Apoſ. c 41. in fin.*
Quo de ornatu mulie- bri hoc loco ſit ſermo.

B. Amb to.

Habitus verò, Græcè eſt καταστολή, quæ longiorem veſtem, & vndequaque tegentem deſignat: & virgines filiæ Regis Dauid, & ipſa Thamar ſoror Abſolon, talari veſte vtebatur, vt habes 2.Reg.13. nec propterea ab aliqua moderata cauda abhorrẽtem, vt legimus de veſtitu Eſther cap. 15.

2. Reg 13.

Notantur concionatores quidam indocti.

Contra quam tamen quidam leues prædicatores,& scientię doctrinam exiguam habentes, multa verba nostro seculo profuderunt apud quosdam populos, & in re parui momenti perturbarunt multos.

Iubet igitur Apostolus fœminas vti honesto,& modesto amictu,& qui ipsas vndique tegat,& pudicitiam deceat, ne vel earũ sandalia rapiant oculos virorum, vt illa Iudithæ rapuerunt oculos Holofernis.

Iudith. 10.

Verecundia, & sobrietas qualis ornatus eut propria puerorũ & mulierum verecundia.

Subdit: *Cum verecundia, & sobrietate ornantes se.* Est autem verecundia, & sobrietas pulcherrimus coram Deo,&honestis viris ornatus. Porrò verecundia, siue pudor maximè laudatur in pueris, & in fœminis, quia facilè labuntur in aliquid minùs honestum,& per verecundiam auocantur. Vnde Eccl.26. Sapiens ait: *Gratia super gratiã, mulier sancta, & pudorata:* & Rebecca viso Isaac marito suo futuro, arrepto pallio suo operuit se. Præclarum sanè frontis fœminæ ornamentum est pudor, quo carent meretrices. Frõs, inquit, *mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.*

Eccl. 26.

Genes. 24.

Ierem. 3.

Hieron. ante med. tom. 2.

Vox sobrietatis alibi vertitur per vocem pudicitiæ, quæ interpretatio magis grata est Hieronymo lib.1. in Iouinianum: quanquam Gręca vox σωφροσύνη anceps sit; magis tamen sonat sobrietatem, quæ iuuat ad conseruandum vsum rationis,& mentis sanitatem. Mulier enim debili ratione constat. Vnde Romani, & Locrenses vini potum fœminis prohibuerant, nisi valetudinis causa, pœna bibentibus inflicta. Et Romæ huius tentandæ gratia, concessum fœminis osculum: easque compertas, aliam fuste, aliam esurie enectam, aliam dote mulctatam. Lege Plinium libro.14. capit.13. Plato libro 2. de Legibus: *Nulli interdiu vinum concederem, nisi morbi vel exercitij corporei causa; neque nocte viro, vel mulieri gignendis liberis operam daturis.* De qua mentis sanitate loquitur Apostolus, cùm ait: *Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.*

Sobrietas ad quid vtilis: quibus olim vini potus minimè impunis.

Plinius. Plato tom. 2. Rom. 12. Vini vsum quibus concedat, quib⁹ neget Plato.

Non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa. Hic duplex occurrit difficultas, altera de verbis, altera verò de sensu. Primam vocem periphrasticè reddidit interpres, Non in tortis. Gręcè vna voce dicitur, μὴ ἐν πλέγμασιν. Duplex enim est capitis ornamentum, alterum naturale, quod in capillis situm est, de quo 1. Cor. 11. *Capillo pro velamine mulieri dati sunt;* alterum est artificiale, vt capilli flaui, & torti crines, siue cincinni, & calamistrati, quibus homines illaqueantur: atque hoc posterius tollit Apostolus: & ad hoc artificiale reducitur, quod ait de auro,& margaritis, quibus ornatæ fœminæ citiùs alliciũt oculos hominum,& animas eorum deprędantur, de quo Petrus dixit: *Quarum non sit extrinsecus capellatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus, sed quod decet mulieres promittentes* (in Accusandi casu, Id est, præferentes) *pietatẽ*, Gręcè θεοσέβειαν, hoc est, Dei cultum, & maximè Iesu Christi; ne quis de pietate erga filios, existimet esse sermonem.

His verbis: Nõ in tortis crinibus, &c. quale muliebribus capitis ornamẽtum vetet Apostolus.

1. Cor. 11.

1. Petr. 3. Mulieres decẽter ornatæ quã promittant pietatẽ.

Addit: *Per opera bona.* Quod iungi potest cum principio promittentes, id est, quæ non tantùm verbis, quod plerique faciunt, sed etiam rebus, & factis se colere Deum profitentur. Potest etiam haberi locum quod ait Theophylactus, vt per parenthesin legatur: *Sed (quod decet mulieres pietatem promittentes) operibus bonis.* Opponit enim bonorum operum ornatum cum auro, & margaritis: sicut Petrus auro, & cultui vestimentorum opponit. (*Sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti, & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.*)

Dupliciter accipitur hęc clausula: Sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Theophylact.

1. Petr. 3.

Mirum est autem Concionatorẽ Christianum per Euangeliũ obtinere nõ posse, quod Pythagoram philosophum Ethnicũ Iustinus libr. 20. refert disputationum assiduitate obtinuisse, vt matronæ auratas vestes, cæteraque dignitatis ornamenta velut instrumenta luxuriæ deponerent, eaque delata in ædem, ipsi deæ consecrarent, asserentes, mulierum ornamenta esse pudicitiam, non vestes. Et hactenùs de litera dictum sit.

Quid Pythagoras à matronis Crotoniensibus assiduitate disputationum suarũ fuerit consecutus. Iustin. histor. sub fin lib.

Quod ad sensum spectat, aduerte in primis, Caiet. putasse ad tempus primitiuæ Ecclesię datum fuisse hoc pręceptum, quia tunc mulieres ad Christum vocatæ huiusmodi lenocinia abdicabant tãquàm vena, & superflua. Sed certè Apostolus ad honestatem, & decorũ Christiani status hoc requirit omni tempore, taleque præceptum Apostoli magis nostro seculo conueniebat quàm illi, quando hoc sua sponte, vt ait Caietanus, mulieres faciebant. Imò aliquid tunc relaxari debuit de eo quod fieri decebat: nam nimia seueritate minùs ad fidem & cultum veri Dei allicerentur: & multa tunc condonabantur ob istam gratiam circa matrimonia & cibos, qua adhuc multi infirmi erant in fide, & suauiter ab illis erãt ablactandi.

Generalem esse, non particularem, ac propriam Ecclesię primitiuæ hanc legẽ Apostoli de sobrio, & verecũdo ornatu mulierũ, contra Caietanum.

Sed obijciunt quidam, B. Cæciliam in nouo Testamento aureas vestes gestasse. Sed certè multi de hoc dubitant: auratas fortassis vestes magis portasse quàm aureas; & hoc illam fecisse magis animo inuito, quàm spontaneo, probabile est,

Ad II. dub. Cur prohibeat Apostolus pretiosũ habitum mulierebrem, ac splendidum.

eùm & Iudeę & Christianę mulieres ab eo non abhorruerint. *Esther 14.* Aureas B. Cęcilia cur vestibus vteretur.

est, si Esther ca. 14. dixit: *Tu scis (Domine) necessitatem meam, quòd abominer signũ superbiæ, & gloriæ meæ, quod est super caput meũ in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ.* Adde, quòd ea ætate gestabat aureas vestes Cæcilia, cùm sui iuris non esset; cumque tantisper esset dissimulandum, cùm propter se vnà tota familia, quę vnum colebat Deum, detrimentum pateretur: quod apertè declarauit dies martyrij adueniens. Accedit, quòd illa sancta virgo ad primitiuam Ecclesiam spectabat, & recenti illa Gentilium ad fidem conuersione tractandi erant, vt Christus discipulos suauissimè tractabat: non enim exigebat plura ieiunia, ne assutus panno nouo vetus rumperet indumentum. Multa enim tolerantur in initio, quæ homines posteà sponte sua admoniti reijciunt. Et Apostolus hoc loco communem legem mulieribus, non Reginis, & sublimiorib⁹ personis scribebat, quibus aliquid horum oblatum indulgetur: quamquàm omninò illas ab hac lege non excipiat Apostolus, ne sibi falsò blandiantur. Præcepit enim, vt cum verecundia, & honestate vestiantur, non semper sed tunc, cùm orandi gratia ad Ecclesiam se conferunt, vt Chrysostomus docet.

Quemadmodum cum primitiuis fideli bus fuerit agendum. *Matth 9.*

Apostolus an Reginas hac lege comprehendat, & quatenus.

B. Chrysost. hom 9.

In quo hodie grauissimè peccatur, quia nunquam se maiori anxietate ob luxum & superbiam ornant, qua cum se coram Deo offerre præparant. Prudentiores sanè sunt mendici inopes, qui ad sui commiserationem excitandam, vulnera, & membrorum mutilationem ostentant, & voce magna exigunt, quò possint à prætereuntibus iuuari: at nos coram Deo summo medico ita nos gerimus, ac si nulla animæ vulnera, nullas peccatorum sordes haberemus. Nos verò cæci sumus, & nuditatem nostram, & feculentas stercorum sordes nique desuper inalbatas non videmus. Quare Diataxis Apostolica apud Clementem libro primo, capite nono habet: *Si fidelis, & grata Deo cupis esse, ô mulier; noli te ornare, vt placeas alieno viro, & meretricum plicaturas, vestitus, calceamenta imitari, ad alliciendum eos, qui huiusmodi rebus tenentur. Nam quanquam tu non peccandi studio hoc nefas commisisti, sed tantum cultus causa; tamen non ideo effugies pœnam, quia illo ornatu coegisti aliquem, vt ad te concupiscendum induceretur, neque adhibuisti cautionem, vt neque tu in peccatum incideres neque alij in scandalum. Quòd si tu quoque peccabis, laxata libidine, & tu deliquisti, & illius animæ rea facta es: deinde cum in vno peccaueris, veluti in desperationem adducta, in alio rursum delinques, vt quæ omnem sensum doloris amiseris, quẽadmodum affirmat diuinus sermo: Impius cùm in profundum malorum venerit, cõtemnit: aduenit ei tristitia, & opprobium.* Hæc ibi.

Quo magis tempore, & loco ab omnibus vestium, & ornatu firmius mentibus abstinẽdum, pauperũ exẽplo medicatium.

Clem. Rom.

Mulieres ambitiosius sese ornantes, & excolentes, cur peccent Apostolorũ testimonio.

Prouer. 18.

Hic verò cogita, quantum displiceat in viris luxus vestiũ, & sumptuositas; cùm tantus Apostolus tam studiosè ea de re fœminis scripserit, in quo sexu hæc vtcunque tolerari poterant: vt rectè quidam dixerit:

Multò magis viris cultum muliebrem esse vitandũ.

Sint procul à nobis iuuenes vt fœmina compti:
Fine coli modico forma virilis amat.

Ouid. epist. 3.

Deinde cogita, de fuco, & figmentis, cerussa, & purpurisso, & capillatura pretio redempta, & reliquo adulterino ornatu nihil dixisse Apostolum 1 quia hæc vt peiora, & longiùs propulsanda nõ tantùm à viris, sed etiam fœminis Christianis intelligebat. Tertiò, si hæc in vxoribus proprijs, & puellis sunt omninò vitanda, & respuenda, vt aperta turpitudinis signa; quantò magis in grandęuis, & matronis, & in viduis, quæ viros non habent. quibus se comant, & ornent; & in Religiosis, quæ monasteria inhabitantes, se mortuas mundo, & Christi sponsas, & ancillas profitentur? Postremò cogita, quòd in fuco, & pigmentis, maximè immoderatis, aut in ornatu vestium superfluo non vnum simplex peccatum, sed multiplex, & graue sæpè inuenitur. Est enim superfluitas, vanitas, inanis gloria, impudicitia, prouocatio libidinis, contemptus proximi, erga pauperes immisericordia, pessimum à matribus ad filias, & alias mulieres transfusum exemplum: inde excrescunt in immensum dotes, & patrimonia integra absumuntur, dum nullus ab alio finit se superari. Et vt hæc possint suppetere, multæ vsuræ admittuntur, & maxima populo scandala exhibentur. Neque credibile est, propter tam leuia delicta, si grauia non fuissent, Apostolos Petrum & Paulum tantam verborũ efficaciam adhibuisse in funditus extirpando hoc abusu. Neque Deus apud Esaiam capite 3. tanta verborum acerbitate, & tot ornamentorum peculiari enumeratione hoc vitium persecutus esset, neque adeò graues pœnas tùm fœminis, tum viris interminatus esset. Nam eorum pulcherrimos viros gladio interituros, & fortes suos in prælio conterendos denuntiat: siquidem in his non minùs viri hæc tolerantes, quàm fœminæ ipsæ peccant, & Sacerdotes, qui à confessionibus earum sunt, ac de facili eas absoluunt, non commonefacientes eas de tanto periculo, in quo versantur, nec eas graui sermone viuum tangentes reprehendunt: imo quod plus est,

Alia quęnam ornamenta mulierum vitanda, ab Apostolo tacitè comprehensa. Quasomniũ maximè fœminas dedeceat habitus ornatior atq; pomposior.

Immoderatũ hũc corporis ornatum & cultum grauia peccata quandoque implicare.

II. argum. 1. Petr. 3.

Esa 3.

Quinam peccatis commu nicent taliũ fœminarum.

est, Episcopi negligentiùs agentes: quia his immoderatis, & superfluis ornamentis, & libidinis fomentis non se opponunt, & quoad possunt, omnibus rationibus coërcent.

Sol III. dub Mulier vt in silētio discat, cum omni subiectione.

Ad tertium respondemus, in primis explicando illud: Mulier in silentio discat, cū omni subiectione. Mandat enim, vt mulieres taciturnæ sint atque subiectæ, & in ordine discentium se habeant: quia & loquaces, & superiores esse, atque alios docere volunt. Qui autem præest, loqui debet, & docere: qui verò subditus est, discere, & silere: sed mulier ipsa subdita est viro, ergo discat in silentio, & humilitate.

Vbi, quemq; docere, accu mulieri non permittitur. *1. Cor. 14. Genes 3.*

Docere autem mulieri non permitto, scilicet in Ecclesia, vt Paulus 1. Corint. 14. explicat: *Mulieres*, inquit, *in Ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & Lex dicit. Si quid autem volūt discere domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.* Sermo est de muliere vxorata, cū ait: Docere mulieri non permitto, (scilicet, virum suum, & in Ecclesia:) neque damnari in virum. Grecè οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός. Vnde Philemonis cuiusdam antiqui versiculi circumferuntur.

Philemonis Poetæ de fœmina iudiciū

Ἀγαθῆς γυναικὸς ἐστὶν ὦ Νικόστρατε
Μὴ κρείττονα εἶναι τ' ἀνδρὸς, ἀλλὰ ὑπήκοον,
Γυνὴ δὲ νικῶσα ἀνδρ' ἐστὶν κακὸν μέγα.

Venus testudini insistens apud Eliēses, quid notaret teste Plutarcho.

Plutarchus in Præcepto quodam Connubiali docet, Eliensibus à Phidia piacta Venus testudinem calcans, indicat mulierum munus, domus esse custodiam: & vxori cum silentio, aut per maritum loquendum: nec ægrè ferendum, si in aliena lingua, tanquam tibicen grauius loquatur. Rectè Sapiens: *Mulier*, inquit, *sensata, & tacita, non est immutatio erudita animæ.* Et immutatio sumitur pro permutatione: nam permutationibus fiebant olim emptiones, vt nunc traditione pecuniæ. Est ergo sensus: Anima erudita, hoc est, prudens, & benè instituta, non potest vllo condigno pretio permutari, hoc est, superat omne pretium. ¶ *In silentio discat.* Id est, Nihil, aut vix, nec nisi necessariò, ac proinde rarò interrogans, nisi domi, vbi Paulus vult mulieres interrogare.

Eccli. 26.

His verbis quid significet Ecclesiasticus: Mulier sensata, & tacita non est immutatio eruditæ animæ.

Mulierē quid docere secundum Patres: hæc docere virum suum qui possit. *1. Cor. 7. Actor. 18. Aug. li. 11. de Genesi ad lit. c. 37. tom. 3.*

Ex quo Pauli loco intelligunt Græci Patres, Docere, esse, Autoritatem exercere: potest tamen vxor virum blandè sui officij commonefacere, sicut superiorem inferior quilibet. Et Apostolus 1. Corinthiorum 7. dixit, quòd vxor fidelis saluum faciet virum infidelem: & Priscilla exactiùs instruxit Apollo Actorum decimooctauo. Nam Augustino teste: *Maritum habere dominum, meruit mulieris non natura, sed culpa. Quod tamen nisi seruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa.* Hæc ille. Hoc ergo vitium, quod mulieres in Ecclesia docere vellent, inde erat, quòd mulieres etiam eo tempore varia haberent Spiritus sancti charismata, tùm ex indiscreto fidelium calore, quem habebant, vt 1. Corinth. 14. proditur. Hæreses autem ab antiquo tempore opera mulierum creuisse, docet Hieronymus epistola ad Ctesiphontem contra Pelagium.

Quæ causa Apostolicæ huius prohibitionis fuerit.

Hieron. ante med. tom. 2.

Sed hæc vniuersalis doctrina non obstat, quo minùs Deus possit per sanctā mulierem singulari sua gratia dotatam, & præsertim spiritum prophetiæ habentem, docere. Deus enim omni lege solutus est: sicut de Holda, & Debora legimus, & de Anna Prophetasse 1 & Ioël, *Prophetabunt*, inquit, *filiæ vestræ*; Philippi quoque Diaconi filiæ erant quatuor prophetantes. Sanctificatur præterea vir infidelis per mulierem fidelem; & Priscilla docuit Apollo ea, quæ sunt Domini Iesu. Diuæ etiam Catherinæ, cùm periclitaretur Fides, dedit Deus doctrinam, & acumen ad disputandum: sicut beata Catherina Senensis insigni Spiritus doctrina prædita, ministerium docendi sibi non vsurpauit, sed cum bona venia, & facultate ipsius Pontificis permissa est ad ędificationem loqui in Consistorio in illis turbulentis temporibus, quando schisma vigebat. Doctrinam igitur Apostolus non simpliciter, & cuicunque fœminæ prohibet, sed publicam tantùm, non autem priuatam, quin seorsum, & priuatim domui suæ quęq; virum suum, patrem, fratrem, reliquamque familiam commonefacere possit, & debeat, vt docent Chrysostomus, & Theodoritus. Solet etiam Deus pro sua bonitate infirma mundi eligere, vt fortia quæque confundat. Sed hæc rarissima in consequentiam trahenda non sunt. Vnde & sanctissima Deipara, cùm esset omni doctrina, atque scientia, & perfectissimis donis cumulata, nunquàm tamen legitur docuisse, sed de illa tantùm dicitur: Conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo: quam tamen vt fidelissimam testem, priuatim multa ad incarnationem Verbi spectantia, Apostolis, & Euangelistis tradidisse probabilissimum est. Hinc Diataxis Apostolica apud Clementem libro 3. capit. 6. ad hunc modum statuit: *Non permittimus igitur mulieres in Ecclesia docere, sed tantùm orare, & magistros audire: nam magister ipse, & Dominus Iesus Christus, cùm nos duodecim ad docendum populum, gentesque misisset, nusquam mu-*

Docere quando mulierib' concessum a(?)unete Diuino.

4. Reg 22. Iudic. 4. Luc. 2. Ioel. 2. Actor. 2. Infrà 21. 1. Cor. 7. Actor. 18.

Diua virgo Catherina Senensis vbi publicè docuerit, & qua autoritate.

B. Chrysost. hom. 8. Theod. par. 2.

1. Cor. 1. Deipara Virgo priuatim quid Apostolos docuerit. *Luc. 2.*

Clem Rom.

Mulierum munus in Ecclesia.

lieres

lieres misit ad prædicationem, quanquam non deerant. Erat enim nobiscum Mater Domini, & sorores eius, præterea Maria Magdalena, & Maria Iacobi & Martha sorores Lazari, & Salome, & quadam alia. Hæc ibi.

Contra Pauli legẽ: Docere mulieri non permitto, hæretici. Pauli ni videlicèt Theologi, quid doceãt.

Ex quo loco falsũ esse colligimus, quod stolidè docent Hæretici, omnes habentes Spiritum sanctũ posse docere ea quæ sunt Fidei, & in Concilijs Generalibus habere posse, ac debere iudicium de rebus Fidei cùm tamen ordo docentium, & discentium partim à natura sit constitutus, partim à Christo, & ab Ecclesia.

Hist. Trip.

Pulchrè proinde Beatus Basilius libr. 7. Historiæ Tripart. cap. 36. Demosthenem quendam Valẽtis Cæsaris coquum sibi interminantem, reprehendit, dicens: *Tuum est de pulmentarijs cogitare, non diuina dogmata decoquere.*

Si in Christo non est masculus, nec fœmina, cur docere mulieri non permittitur. *Coloss. 3. Genes. 3.*

Nec obstat quòd in Christo non est masculus, & fœmina: Dicendum est enim, id verum esse quantum ad finem æternæ vitæ, quia masculus fœminæ non præponitur, quin possit & illa ad æternam vitam peruenire: quilibet tamen in ordine suo permanere debet.

¶ Et ne dixeris; Si per Christum Deus illi peccato pepercit, cur adhuc mulier illa pœna plectitur, vt subdatur viro? Respondeo, hoc non fieri, vt satisfaciat peccato, quod Christi satisfactione sublatum fuit, sed vt mereretur in ea subiectione per taciturnitatem, & humilitatem, quæ per animi elationem, & lubricam linguam lapsa fuerat. Rectè proinde addit: *Neque dominari;* vendicãdo sibi imperium, vel autoritatem exercendo in virum. De qua Sapiens sic ait: *Mulieris ira, & irreuerentia, & confusio magna.*

Mulier in virum quando dominetur. *Eccles. 25.*

Mulier si primatum habet, contraria est viro suo: & Aristoteles mulierum dominium ait esse corruptionem familiæ. Cato apud Liuium de mulieribus rectè dixit: *Date frænos impotenti natura, & indomito animali, & sperate ipsas modum licentia facturas, nisi vos faciatis.* Et paullò post: *Quid si carpere singula, & extorquere, & exæquari ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore creditis? Ex templo simul ac pares esse cœperint, superiores erunt.* Hæc ille.

Tit. Liuius Decadis quarta, lib. 4 ferè in princip. Porcius Cato de mulierib. quid senserit.

Mulier vt sit in silentio.

Subdit Apostolus: *Sedesse in silentio.* Id est: Discat, & obediat, & ita quietè agat vitam: quia mulier dum loquitur, ad libidinem irritat, & irritatur.

Quartæ solutio quæst. Quàm verũ sit Adã prius Eua fuisse formatum, vt tradit Apostolus. *Genes. 2. Ibidem.*

Ad quartum, quomodò prior sit Adam formatus quàm Eua, dicendum est reuera Adamum prius conditum quàm Euam, deinde ex costa viri dormientis fuit Eua formata. Cùm tamen potuisset ante virum eam condere, vel simul cum Eua; non ab re posteriorem fecit, cùm virilis sexus maiore tunc honore potitus sit, & primas in creatione partes obtinuerit, secundo loco mulier formata sit. Quare debent reliquæ fœminæ sortem suam agnoscentes, secundis partibus esse contentæ, & viris suis subesse: & quod in primis parentibus accidit, vniuersam posteritatem seruare, par est.

Quomodò accipiendum illud: Masculum, & fœminam creauit eos. *Genes. 1.*

Quod verò dicitur Genes. cap. 1. *Masculum, & fœminam creauit eos:* per anticipationem esse accipiendum. Primò, enim habemus in genere, primos parentes conditos fuisse; capite verò sequenti ponitur modus conditionis.

Quinta soluitur dubitatio De vi huius rationis: Mulier docere non debet, quia viro posterior est formata. *Iob. 12. Dan. 1. Actor. 16.* Vnde iuuenes senibus, prudentiores interdum. *Psalm. 118. Genes. 2.*

Ad quintum: non infirmatur hæc ratio per id quod obiectum fuit, multos antiquiores ætate superari à iunioribus in sapientia: quia id vitio seniorum accidit, cum contrarium esse deberet: nam vt dicitur apud Iob; *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Non pugnat etiam ex diuinitus sibi infusa sapientia iuuenem vincere senem: nam superauit Daniel sapientes Babylonis, & de Stephano dicitur, quòd non poterant resistere sapientiæ, & Spiritui, qui loquebatur; Dauid quoq; dixit: *Super senes intellexi, quia mandata tua quasiui.* Et hoc præcipuè constantur in ipso Adam, & Eua. Nam vt ex Adam formatum est corpus Euæ, ex sapientia tradita Adæ ipsa Eua eius vxor accipere debebat. Probatur etiam ex euentu: quia ipsa Eua fuit seducta in præuaricatione, vir autem non fuit seductus.

Si vir ideò est prudentior muliere, quia prior formatione, bruta quidni sint viro sapientiora, cũ ante eũ sint formata?

Nec obstat, Adam formatum fuisse post reliquas creaturas, & omnia animantia, quibus tamen homo ratione præcellit. Primum enim dupliciter dicitur, ratione intentionis, & temporis: & quod intentione primum, dignitate quoque primum erit: at quod primum tempore est, non semper dignitate est primum, nisi pateat esse creatum propter illud quod subsequitur: quemadmodùm etiam priùs animalia, & elementa rationis expertia condita sunt, sed tamen propter hominem, vt inueniret parata, in quibus consisteret, & quibus præesset, vt pisces, bestias terræ, & volatilia cœli.

Genes. 1.

Altera ratio, cur mulier debet viro subesse, & ab eo doceri, & discere, non docere. *1. Cor. 11. Genes. 2.*

Illud etiam cogita, ex viro tanquam ex principio productam mulierem; omne autem, quod ex alio est, si vnum sunt specie, claritate quadam, & originis prærogatiua exceditur: præsertim si qua alia ratione differunt. Quam doctrinam alibi expendit Apostolus. Nam 1. Corinthior. 11. legimus: *Non vir ex muliere, sed mulier ex viro.* Etenim non est creatus vir propter mulierem,

sed mulier propter virum. Vnde rationi consonum fuit, vt mulier virum pro capite suo agnosceret, & vir pro corpore suo vxorem amplecteretur. Et ita non tantùm ratione intentionis, quam Deus habuit in creando homine, vt esset caput mulieris, sed etiam ratione tẽporis, quia priùs creatus est Adam, ex quo ipsa formaretur, egregiè colligimus, virum fuisse muliere sapiẽtiorem, & ita rationem Pauli validam esse, ac firmam.

Quorsum id Mulieres docere non debeant, quoniã Eua, nõ Adã, seducta in præuaricatione fuit. *B. Chrys. ho. 9. ante med. tom. 4. Theophylact.*

Quærit Chrysostomus: *Quid ad cæteras mulieres pertinet, si Eua hoc passa est?* Et respondet: *Plurimum sanè. Est enim sexus ille infirmus, ac leuis: quod tam in consequentibus differens, dum de sexu generaliter loquitur, ostendit. Non enim dixit: Eua autem seducta, sed Mulier, quod commune est nomen sexus, potiùs quàm proprium Eua.* Et Theophylactus: *Per inde vt in Adam omnis natura moriebatur, sic per Euam in omnes leuitas peruasit, per quam leuitatem sanè ipsa transgressio locum habuit primum.* Et paulò antè: *Semel igitur,* inquit, *mulier docuit, & omnia peruertit.*

Solutio sexti dubitationis. De eo quod Apostolus Euã ait fuisse seductam, non Adamũ, in præuaricatione, quo modò verum sit. *2. Cor. 11. Genes. 3.*

Sextum dubium non vulgare fuit, quomodò comprobetur in Scripturis diuinis, quòd vir non seductus fuerit, sed Eua: nam vir ita comedit, ac mulier. Omnis autem peccans ignorans est, & errant omnes, qui operantur malum, vt ait Salomon. Respõdemus, nobis satis esse debere hoc Apostoli solidum & apertum testimonium, qui & in alio loco dixit: *Timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua; ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo Iesu.*

Euam potiùs seductã, quã Adamũ quid ostendat. *Ibidem.*

Quanquàm Scriptura vetus hanc seductionem mulieris non celauerit. Vnde ipsa seipsam Deo excusans, dixit: *Serpens decepit me, & comedi:* quibus in verbis fatetur, se fidem verbis dæmonis habuisse, ac proinde seductam. Adam verò non ita respondit, sed in mulierem culpam retorsit, imò in ipsum Deum, dum dixit: *Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.* *Ibidem.* Satis igitur ex Scripturis colligitur mulieris seductio, non ita viri. Et verbum, Fuit, iungendum est cum proxima particula, nõ cum remotiori, vt sic legamus: Mulier seducta in præuaricatione fuit, quasi dicat, Eua decepta cœpit præceptum transgredi. Ita interpretatur Augustinus lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 42. *B. Aug. to. 3.* Præstat ergo vir mulieri tùm ratione creationis, tùm vigore rationis: prior in factura, posterior in culpa: mulier posterior factura, prior in culpa. Hinc à muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur: vt ait Ecclesiasticus. *Eccles. 25.*

Vnde constet non solum Euam, sed Adamũ fuisse seductum. *Genes. 3.*

Circa quam sententiam non est ignorandum, veteres plerosque Patres tradidisse, ita Adamum seductum, atq; Euam: quia ironicè dictum est illi. *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est:* id est, Putabas te similem fore nostri: quia voluisti esse quod non eras. Et Ambrosius interpretans illud; *Qui etiam despoliauerunt eum, &c.* Adamum traditur exutum vestimento fidei. Et lib. de Paradiso, cap. 12. *Mulieris prior error inuentus est. Vtro enim mulier, non mulieri vir autor erroris est.* Vnde & Paulus ait: *Adam,* inquit, *non est deceptus: mulier autem seducta in præuaricatione fuit.* *Amb. lib. 7. in Lucã c. 8. t. 5. Idẽ ante mediũ c. 1. to. 4.* Ignatius ad Trallianos: *Serpens autor malorum per mulierem seduxit Adam patrem generis humani.* *Ign. epis. 5. sub fin. Irenæus.* Irenæus libro tertio, cap. 36. probat, Adam seductum sub occasione immortalitatis, sed statim ad fidem redijsse, & pœnitentiam egisse. Hilarius Canon. 3. in Matthæum: *Diabolus Adam pellexerat, & in mortem fallendo traduxerat.* Epiphanius in hæresim Caianorum: *Ipse,* inquit, *diabolus per mendacium decepit Euam, & Adam, alia pro alijs dicens, & amicitiam cum Creatore ostendens.* *Epiph. in hær. 30. paulò à medio.* Idem docuit hoc loco Chrysostomus. Leo Magnus serm. 2. in Natiuit. Domini: *Gloriabatur diabolus sua fraude deceptum hominem, diuinis caruisse muneribus.* Et serm. 3. *Illa, qua deceptor innexit, & homo deceptus admisit, nullum habuerũt in Saluatore vestigium.* *Chrys. ho. 9. Leo initio sermonis. Idẽ paulò ante sermonis di mid. Conc. Arausic. II.* Concilium autem Arausicanum II. à capite 5. ad 8. docet Adam perdidisse gratiam, & fidem, & infidelem factum, & contrarium fidei: imò tales omnes natura propagari. *Alienati sunt,* inquit, *peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa.* *Psalm. 57.* Sapiens quoque: *Error, & tenebræ peccatoribus concreta sunt;* *Eccles. 11.* & Præcursor Domini: *Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum;* *Ioan. 3.* ipse verò Dei Filius: *Ego lux in mundum veni; vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat,* in tenebris inquam infidelitatis, & vitiorum. *Infrà 12.* Adhæc inter prauos motus, quibus natura corrumpitur, primum locum habet infidelitas, vt docet Fulgentius lib. de Fide ad Petrum, cap. 3. & Augustinus libr. 11. de Genesi ad literam, cap. 31.

Corruptionis nostræ naturæ prima radix est infidelitatis. *Fulg. to. 3. operum D. Aug. Aug. 1. tom. 3.*

Probabilius existimauit Adam non esse mortem, quam timuerant secuturam. Tale quippe pomum credendum est fuisse in illa arbore, cuius generis pome tam in alijs arboribus innoxia senserant: vnde magis crediderunt Deum posse pro peccantibus facile ignoscere. Vbi explicat, illos nõ credidisse verbo Dei dicentis: *In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris.* *Genes. 2.* Vides, hos Patres omnes sentire, Adam seductũ fuisse, & non tantùm Euam?

Sanctorũ dicentiũ, Adã

Sed dicet aliquis, quòd Patres cũ loquũtur Adam deceptum, intelligunt de Adam,

in præuaricatione fuiſſe ſed actum, duplex interpretatio producitur.
Rom. 5.

vt continet Euam ex ſe formatam: ſicut Paulus cum dixit: *Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi*, intellexit de homine primo, vt ſecum comprehendit Euam: & eo modo poſſent interpretari producti Doctores. Deinde dicendum, quòd Patres loquuntur de ſeductione, quam incurrit Adam poſt peccatum peractum. Omnes enim qui peccant, ignorant, & errant: ſed non ſeducuntur ſemper in peccato: ſed illud conſecuta eſt priuatio fidei, & infidelitas, & omnis erroris ſpecies; non tamen per ſeductionem vt cauſſam errauit. In omni enim peccato eſt aliquid deceptionis, qua quiſque à ſeipſo decipitur, non quia omnino decipitur, ſed quia vult decipi. Non omnis tamen qui peccat, per ſeductionem peccat, ita vt illa ſit cauſa proxima peccati. Sicut Adam ab Eua ſeductus eſt, ob nimium ſcilicet, vxoris ſuæ affectum, cui potiùs voluit obedire, quam Deo ſicut illi dixit Dominus: *Quia audiſti vocem vxoris tuæ*; & vt dici ſolet, ne contriſtaret ſuas delicias.

Quòd non omnis ſeductio ſit cauſſa peccati.
Geneſ. 3.
Ibidem.

Quare ſolutiones, quæ huic loco adhiberi ſolent, minus ſunt idoneæ. Prima eſt: Sicut Adam prior eſt formatus, deinde Eua; ita Adam non eſt ſeductus, prior ſcilicet, ſed Eua. Et ita interpretātur OEcumenius, Gloſſa Ordinaria: & Thomas hoc loco ait: Adam non eſt ſeductus, ſcilicet primò, quia fortior erat, ſed tentator incepit à debiliori, vt faciliùs ſeduceretur fortior: & Epiphanius in hæreſim Quintillianorum, & Petrus Lombardus.

Contra hanc ſolutionē primi dubij propoſiti: Adam non eſt ſeductus, prior ſcilicet, ſed Eua.
Oecum. c. 5.
Gloſſ. Ordin.
Thom. lect. 3. tom 16.
Epip. hær 49.
Petrus Lombardus.

¶ Hæc tamen non eſt plena ſolutio: quia ſeductio fuiſſet maior in Adam, quàm in Eua, quia ab hoc homine intelligentia maiori profecta: ſicut ſi puer ſeducatur, non eſt adeò graue delictum, atque ſi vir decipiatur, etſi hic poſterius peccet: nam priùs, & poſteriùs peccare, accidunt ad grauitatem peccati.

Alter ſenſus eſt: Adam non fuiſſe ſeductum, per diabolum, ſcilicet, vt Hieronymus interpretatur libr. 1. in Iouinianum, & Ambroſio inſcriptus Commentarius, qui habet: Adijcit Apoſtolus & aliud: quia diabolus nō virum ſeduxit, ſed mulierem. Vir autem per mulierem deceptus eſt. Chryſoſtomus etiam: *Par profectò non eſt ab ea, quæ ſibi generis ſocietate iungeretur, decipi, & à beſtia, quæ ſeruituti hominis fuiſſet addicta. Illud igitur ſeductio potiùs, ac verius dici poteſt. Ad comparationem ergo mulieris, dicit illum non fuiſſe ſeductum. Illa quippè ab irrationali animante decepta eſt, hic autem à libera muliere.* Hæc ille.

Secunda ſolutio, Hieronymi videlicet.
Hier tom. 2.
Ambr. to. 5.
Chryſ. ho. 9. ſub init.

Sed in hanc ſolutionem facit, quòd non dixit Adam, Mulier quam dediſti mihi ſociam, decepit me; ſed, Dedit mihi de ligno, & comedi: id eſt, Amore illius peccaui, ne contriſtarem meas delicias. Vnde audiuit à Domino: *Quia audiuiſti vocem vxoris tuæ*, &c. Sciens igitur ſe peccare, peccauit, credens tamen peccatum à Deo remittendum: qua in re ſeductus non fuit, quia re vera vtrique pœnitenti remiſit.

Hæc etiam quid habeat incommodi.

Tertius ſenſus eſt Theophylacti, & apud OEcumenium poſterior, & eundem indicauit Chryſoſtomus, & ſecutus eſt Hugo de Sancto Victore, in quæſtionibus ſuper hanc epiſtolam: Virum non eſſe ſeductum, ſed mulierem, quia Scriptura dicit, mulierem apertè confeſſam eſſe ſuam ſeductionem, virum autem nihil tale dixiſſe. Ea ratione, qua Melchiſedech ad Hebr. 7. dicitur non habuiſſe patrem, neque matrem, neque genealogiam.

Impugnatur tertia iſta ſolutio: Mulier ſeducta eſt in præuaricatione, quia peccatū ſuū agnouit, & confeſſa eſt; non ſic autē Adam:
Theophylact.
Oecum. c. 5.
Chryſ ho. 9.
Hugo. q 16. tom 1.
Hebr. 7.

¶ Sed infirmatur hæc ſolutio: quia apertè Apoſtolus ait, virum non fuiſſe ſeductum: nullo ergo modo fuit ſeductus. Et ſunt alij modi ſoluendi hunc nodum: at illud de Melchiſedech non occurrit alia ratio diſſoluendi.

Poſſet & ille ſenſus reddi, quòd Adam verè dicere non potuit: Mulier ſeduxit me licèt interim ſuadente muliere, falſum eſſe crediderit. Nec enim is propriè decipere dicitur, qui putans verum eſſe quod dicit, re vera tamen falſum alteri perſuadet: vnde talis nec doloſus, nec fraudulentus habetur. Et Eua rectè dixit: *Serpens decepit me, & comedi*: quia animo fallendi ſerpens ei perſuaſit. Ita Adam dicitur non deceptus, quia nemo eum, nec vxor, nec diabolus fefellit, ſed ſeducta eſt mulier, diabolo eam fallente. Quod commodè ſeruit ſcopo Apoſtoli dicentis, mulierem non debere docere: quia etiam dum integra eſſet, tam infirma inuenta eſt, vt diabolus non ad virum, ſed ad eam fallendam acceſſerit, & verè deceperit. Sed in hanc expoſitionem aliquid dici poſſet: quia perinde eſt graue detrimentum, & indicat infirmitatem intellectus, decipi ab eo, qui non intendit fallere, ac ab eo, qui in primis curat fallere.

Quarta ſolutio non incōmoda:
Geneſ. 3.
Mulier, quā inepta ad docendū, teſte Apoſtolo.

Quinta interpretatio producitur. Nam Ambroſius capite duodecimo, ita legit: Adam non eſt deceptus, mulier autem ſeducta in præuaricatione fuit. Vt ſit ſenſus: Vir quidem non eſt ſeductus, ita vt fieret mulieri autor præuaricationis, ſed contrà mulier ſeducta facta eſt viro in præuaricatione, id eſt, vt vir præuaricaretur. Sicut Chriſtus dicitur factus in ruinam, & in ſcandalum, & cæcitatem, & laqueum Chryſoſtomus etiam homilia 9. idem indicat: *Idcircò & Paulus: Semel, inquit, mulier*

Quinta ſolutio.
Amb ſca. 12. & ſupra c. 10. in fin tom. 4.
Luc. 2.
Chryſ. ho. 9.

docuit, & cuncta peruertit, virumque inobedientia fecit obnoxium, idcircò vltra non doceat. Et Augustinus lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 42. & vltimo: *Mulier seducta in prauaricatione facta est, id est, vt per illam etiam vir praeuaricaretur.*

Aug. tom. 3.

Huius solutionis incõmodum: Adã non fuit seductus in praeuaricatione, sed mulier, id est, Autor praeuaricationis, mulier non fuit, sed contra.

Sed contra hæc dici posset, quod nonnisi præceptum fuit Adæ datum, & ab illo præsertim pēdebat eius obseruatio, & præuaricatio: vnde & Eua postquam edit de vetito pomo, non sensit se nudam; quòd si sensisset, non institisset apud virum, vt ederet, sed vbi vir comedit, statim ambo cognouerunt se nudos.

Idem.

Ideò Augustinus capite trigesimo, eiusdem libri: *Denique verbu, ait, non contenta serpentis, considerauit lignum, viditque bonum ad escam, & decorum ad aspectum: & non credens posse inde se mori, arbitror quòd putauerit, Deum alicuius significationis causa dixisse: Si manducaueritis, morte moriemini; atque ideò sumpsit de fructus eius, & manducauit, & dedit etiam viro secum. Fortassis etiam cum verbo suasorio, quod Scriptura tacens intelligendum relinquit. An fortè nec suaderi tam opus erat viro, quando illam eo cibo mortuam non esse cernebat.* Hæc Augustinus. Et de hac re hactenus sit disputatum, & conclusum pro hoc verbo, Adamum non fuisse seductnm, sed Euam.

Solutius sepuma dubitatio. Cur Adæ nõ potiùs imperare mulier debuerit grauiùs peccati.

Ad septimum verò, quo obiectum fuit, peccatum per errorem, & ignorantiam admissum non solùm nõ aggrauare culpam, sed extenuare, & quamplurimum offensi animum ad misericordiam flectere; & ita vir non seductus, & tamen peccans, mulieri subijciendus erat, à qua vir separatus est, quia minus peccauit in eo quòd seducta peccauit, & vt dixit Petrus, *A quo quis superatus est, huius & seruus est:* dicendum est, seductionem Euæ in illius status perfectione magis culpabilem extitisse, vt quæ à maiori concupiscentiæ affectu, & sui ipsius amore eruperit. Vnde ortus est diuini præcepti contemptus: imò etiam verbo Dei per incredulitatem derogatum: nam diceti Deo: In quocunque die comederis ex eo, morte morieris, non credidit, cùm tamen esset summæ veritas; sed fidem habuit Satanæ patri mendacij contrarium docenti: *Nequaquam;* inquit, *moriemini.* Vir autem cum veluti febre æstuaret amore vxoris pellicientis, comedit penè inuitus, certò sciens, hanc præuaricationem Deo displicere. Simili errore Salomon amore vxorum suarum alienigenarum, construxit idolis earum templa, & Aaron vi, & precibus populi, vitulum adorandum proposuit, non ignorantes se in hanc legem Dei præuaricari: sed sperabant Deum facilè ignoturum eis.

2. Pet. 2. Ioan. 8.

Genes. 2.

Ioan. 8. Adæ quale peccatũ fuerit, Regisque Salomonis. 3. Reg. 11.

Exod. 32.

Vnde Augustinus capite 31. eiusdem libri Genesis ad literam in fine scribit: *Tale quippe pomum credendum est fuisse in illa arbore, cuius generis poma iam in alijs arboribus innoxia senserant: vnde magis crediderunt, Deum peccantibus facilè ignoscere, quòd patienter tulerint non cognoscere, quidnam esset, vel cur eos iude cibum sumere vetuisset.* Et capite vltimo: *Neque enim frustrà est illud, quod Apostolus ait: Adam enim primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione facta est, id est, vt per illam etiam vir praeuaricaretur. Nam & ipsum dicit praeuaricatorem, vbi ait: In similitudinem praeuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Seductum tamen negat, Nam & interrogatus non ait: Mulier; quam dedisti mecum, seduxit me, & manducaui; sed, Ipsa mihi, inquit, dedit de ligno, & manducaui: illa vero, Serpens, inquit, seduxit me. Ita Salomon vir tanta sapientia, nunquidnam credendum est, quòd in simulachrorum cultu crediderit esse aliquid vtilitatis? sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non eualuit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas quibus deperibat, atque diffluebat, mortiferas delicias contristaret.* Hæc ille.

Augu∫t. Idem. 2. sent. dist. 22. cap. Solet. Rom. 5. Genes. 3.

Seducta est, inquit, in præuaricatione, id est, Facta est transgressionis rea, ἐν παραβάσει pro εἰς παράβασιν, id est, seducta fuit, quia à muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur. Docuit igitur, vt mulier viro subderetur, à quo se auertendo peccauerat.

Quid est, seductam Euã in præuaricatione. Eccles. 25.

Attende etiam, iuxta peccati meritum, virum debuisse ob insignem stoliditatem subdi mulieri, cui paruit. Sed hoc fecisset, si non instaurasset eos Deus in Christo peccatum dimittens, & nouum merendi statum non præparasset, in quo oportebat reducere ad conuenientem ordinem omnia. Bonum autem, ac decens est, mulierem viro subdi. Idcircò cùm nouum pactum statui voluit, hoc dictum est in illa; *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Quod verò prius erat in antiquo pacto innocentiæ, ob viri dignitatem, licèt longè minus fuisset (quia socia potiùs erat, quam subiecta mulier viro) auctum est ob suam peculiarem culpam, & facta est subdita, non tamen ad modum ancillæ, quæ instar iumenti quodammodò seruit, sed socia, & subdita ad opera carnis, domus gubernationem, & domesticorum, quos ad imperium viri regere debet.

Adã Euæ suæ coniugi pareos, cur nõ, vt debebat, eius seruitutem incurrerit.

Genes. 3. Eua Adæ, vt mulier viro, quaten⁹ fuerit subiecta.

Ad octauum, & postremum dicimus, quòd etsi τεκνογονία, id est, filiorum generatio, opus sit naturale; quia tamen in eo est liberum

Quintæ dubitationis solutio.

Quomodo saluatur mulier per filiorum generationem, si generatio opus est naturæ.
1 Cor. 10.

rum arbitrium vtriusque, viri, & vxoris, & multa prætereà mulier patitur in vtero ꝓpter fœtũ,& in patiendo,& educando prolem, & hæc omnia ad meritum, & salutem proueniant, si in fide fiant, meritò ad vitam æternam consequendam facere testatur Apostolus. Vnde etiam alibi dixit: *Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Vbi verbis illis, *Vel aliud quid facitis*, opera generationis acutè intellexit Origenes: vt iã opera naturalia Christiano ex fide, & gratia operanti, merita æterna reddantur. Saluabitur ergo mulier, quæ vox etiam Euam cõprehendit, & hinc Euæ salutem probat Epiphanius in hæresim 45.& 46. Vtitur ergo Origenes ad Roman.5. illo loco Sapientiæ: *Hæc illum, qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo.* Quę, inquiens, hęc Sapientia primum hominem de peccato suo liberauit, nisi Christus Dei virtus, & Dei sapientia? huic licet saluti contradicant Saturninus, Seuerus, Marcion, Tacianus, Valentinus, Archontici, qui speciatim cum Seuerianis mulierem Satanæ opus esse blasphemant, serpentis, & mortis aduocati, vt eos vocat, qui primus eos confutauit, Irenæus libr. 1. cap.30.& 31.& lib.3. cap.34. vsque ad 39. inclusum: & Tertullianus libr. 2. in Marcionem ad finem, vbi ponderat, nec ipsum Adam, nec Euam à Deo maledictos, vt restitutionis candidatos, vt confessione releuatos. Et ita teste Origene ad Rom. 5. docet, Paulum dicere, ad plures extandi donum, quàm delictum Adæ, quia non solùm omnes Adæ filios seruauit Christi gratia, sed etiã ipsos peccati autores Adam, & Euam.

Coloss. 3.
Orig. ho. 5. in Gen. tom. 1.
Euam vnde saluam deducat Epiphanius.
Orig. tom. 2.
Sap. 10.
Quænam sapientia Adã primũ hominẽ custodierit, & eduxerit illum à delicto suo.
1. Cor. 1.
Mulierẽ Euã reprobatã à Deo, atq; dãnatã, & opus esse Satanæ, qui blasphemauerunt.
D. Irenæus.
Tertull. to. 2.
Ad plures cur Dei donum extendatur, quàm delictum Adæ, secundũ Originem.
Origenes. Rom. 5.

Ad illud verò: Ex illis verbis viderentur virgo, & vidua à salute præscindi, eo quod istæ filios non generent; respondetur virginem, & viduam ab hac sententia liberas declarari ab Apostolo: nam de coniugatis mulieribus hoc loco sermonem habet: nec excludit à salute, quæ meliorem salutis statum elegerũt, vt sint sanctæ corpore & spiritu, & totæ, & integræ Deo seruiant: & deinde vidua: nam hæc fructum sexagecuplũ, vt virgo centesimum, & cõiugata trigecuplum germinat, iuxta magni Hieronymi interpretationem. Hinc Paulus ait: *Beatior autem erit, si sic permanserit, sicut ego*, scilicet, in cœlibatu. Sterilis autem, & quæ non parit, affectu saltem meretur; & quia se subdit viro, vt generet, quantum in se est.

Si mulierem saluat filiorũ generatio, virginem, ac viduã, & sterile, quid seruabit.
1. Cor. 7.
Matth 19.
Quinam fructum tricesimũ, qui verò sexagesimũ, ac centesimũ ferant.
D. Hier. lib. 1. aduers. Iouin. tom. 2. in pr.

Addit: *Si permanserit in fide, & dilectione cum sobrietate.* Quidam hoc referũt ad mulierem, & virum: aliqui legunt in singulari Permanserit, & sensus est apertus; alij, vt Græci, & Chrysostomus, referunt ad filios; & pluraliter legunt, vt etiam Hieronymus lib. 1. in Iouinianum, circa med. Pelagius in suis Commentariolis Hieronymo adscriptis, refert ad mulieres, vt sit henallage numeri: nec est locutio in congrua, quia vox illa Mulier, vicem collectiui nominis habet, sub quo plurima indiuidua continentur, vt, Turba ruunt, Forum clamant: nec hoc nouum est in Paulo, & Prophetis de numero ad numerum trãsire. Nam ad Galat. 6. *Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, huiusmodi instruente in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris?* vbi, & in alijs locis, à plurali ad singularem fit transitus. Et hæc clausula opponitur doctrinæ mulierum; ideò per aduersatiuam subditur, Saluabitur autem. Etsi enim fuerit secundò condita, & seducta, & caussa peccati, & propterea non debeat docere; non deest tamen illis quod agant, per quod saluentur. Conuenit illis in librorum tractatio, sed liberorum parturitio, & educatio, & institutio. Hoc est; Etsi multum ardet desiderio docendi, habet quos domi instituat, liberos nimirum, seruos, & ancillas, quas gubernet, dummodò permaneat in dilectione, per quam operatur fides; & sanctificatione, id est, munditia vitę, & morum.

Hæc clausula: Si permãserit in fide, & dilectione, dupliciter accipiunt.
Chrys. ho. 9.
Hieron.
Quibus frequens, & familiaris, de numero ad numerũ trãsitio.
Galat. 6.
Psalm. 124
Propriæ mulierũ functiones.
Genes. 2.
Infra 3.
Quid, mulierẽ, vel filios permanere in fide, & dilectione cũ sobrietate.

¶ *Cum sobrietate.* Hieronymo magis placet legere, Cum castitate; alijs verò, Cum moderatione, & honestate.

Galat. 5.
Hi. r. li. 1. aduer. Iouinia. circa med.

¶ Quæritur etiam, quod salutis spẽ habeant, quæ tametsi piæ, & religiosæ sint, filios tamen habent impios, & irreligiosos, ac maternæ doctrinæ, & institutionis contemptores? Dicendum est, Apostolum hic nihil dicere de his, quæ piè, & rectè educant proles, (etsi id fieri vix possit. Qui enim sibi nequam est, cui alij bonus erit?) an proles sint saluandæ, sed officium mulierum ponit, quod ad salutem eas ducit, si aliud impedimentum non fuerit. Nec eas damnat, quarum filij piam institutionem contemnunt, sed quale munus matribus incumbat, ostendit: quod si præstent, saluabuntur simul cum prolibus obedientibus. Si verò rectè monentibus parere recusent, nihilominus patres familiàs pro bene pręstito officio suo salutem consequentur. Hinc Augustin. asserit, mulierem seductam in præuaricatione factam, saluam fieri per filiorum generationem. Et addidit: *Si permanserint in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate. Quasi verò possit obesse bonæ viduæ, vel si filios non habuerit, vel si ij, quos habuit in bonis operibus permanere noluerint. Sed quia ea quæ dicuntur opera bona tanquam filij sunt,*

Quæ, mulier filios habeat impios, & immorigeros, vnde seruabitur.
Eccles. 14.
Mulier filios suos quomodo poterit saluare.
B. Aug. li. 12. de Trinit. c. 7. tom. 3
Mysticus illorũ verborũ Pauli sensus Augustini.

vita nostræ, secundum quam quæritur, cuius vitæ sit quisque, id est, quomodò agat hæc temporalia, quam vitam Græci non ζωὴν, sed βίον vocant: & hæc opera bona maximè in officijs misericordiæ frequentari solent. Hæc ille, quæ prorsus mystica sunt, sicut & illud, qui in Commentariol. Hieronym. continetur: *In præuaricatione*, inquit, *fuit mandati. Sed non ideò desperet mulier, quia per Baptismum, quod est filiorum generatio, ipsa saluabitur, non Eua, sed credens mulier. Hoc, inquam, mysticum est: nam in Baptismo non generantur propriè filij, sed regenerantur, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Et de his satis.

Pelag. to. 9. operũ D. Hieronymi.

Ioan. 3.

DISPVTATIO X.

In illa Apostoli verba 3. cap. *Fidelis sermo Si quis Episcopatum desiderat bonum opus desiderat. Oportet enim Episcopum irreprehensibilem esse, & Vnius vxoris virum.*

DVBITATVM est, quò tendat Apostolus hoc exordiolo; Fidelis sermo, & an respiciat iam dicta, an dicenda de Episcopis. Deinde, quid sit Episcopatus & nomine & re: Tertiò, an illum liceat expetere: videtur enim celebrare, & commendare tanquàm opus bonum; cùm tamen ad Hebr. 5. deterrere videatur, cùm ait: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron:* & an hoc dicat Apostolus ad inflammandum homines ad desiderandum Episcopatum. Quartò, quomodò possit Episcopus esse irreprehensibilis, aut sine crimine, vt ad Tit. 1. dixit; cùm tamen impossibile exigere videatur, & vel ipse Petrus Paulo reprehensibilis fuerit; & acutè quidam Ethnicus dixerit: *Nemo sine crimine viuit*, & iustorum, & sanctorum opera soleant esse aliorum voculis, & reprehensionibus exposita: ita vt irreprehensibilis sit nullus, saltem à propria conscientia, vel à dæmone accusatore, & calumniatore fratrum. Quintò, quid est quod ait: *Oportet Episcopum esse vnius vxoris virum:* quo verbo videtur reijcere cœlibatum Sacerdotum, & Episcoporum, si Episcopus debet esse vnius vxoris maritus, & habere debet filios subditos cum omni castitate. Quòd si quis interpretetur: Qui fuerit vnius vxoris vir, non qui sit; nunquid matrimonium debet præcedere, vt in Sacerdotibus Ecclesiæ Græcæ videmus, vt quis sit bonus Episcopus? Et quæ sit ratio tanti præcepti, vt excludatur digami; & an digamus sit, qui duas olim ante Baptismum duxit vxores, vt voluit Augustinus; an qui post Baptismum duas accepit, vt contendit Beatus Hieronymus.

Primum dubium, secundum, ac tertium.

Hebr. 5.

IV. dubium.

Tit. 1.

Galat. 2.
Cato.

Apoc. 12.
Quintum.

Digamus qui nam Augustino, qui Hieronymo inferiùs citandis.

Ad primam dubitationem respõdemus: Hactenus Apostolus munus esse Episcoporum docuit, se opponere falsis ministris, qui secùs prædicant, atque præscribit Euangelica doctrina: deinde orandi formam tradidit tam viris, quam mulieribus seruãdam in publicis precibus: iam de eligendis Episcopis, & Ecclesiæ ministris differit, quia summa salutis omnium in bona eorum electione versatur, & in illorum sinistra, & parum legitima promotione magnum Ecclesiæ scandalum, & magnus animarum interitus posita sunt. Et primum illud verbum, *Fidelis sermo*, (Ambrosius vertit, Humanus quasi χρήστος, legerit, non πιστὸς, etsi libro de dignitate Sacerdotali, capite 4. in principio vertit, *Fidelis*) id est, verus, & amabilis, & indubitatus, vt testatur Chrysostomus, & Theophylactus, & OEcumenius, ad superiora refellenda sunt: quòd videlicet parẽtes per rectam filiorum educationem sint saluãdi: sicut & illud; *Scimus quia verum est testimonium eius.*

Solutio primæ quæstionis.
Quid agat Apostolus in hoc capite.

Ex quo commmuuis Ecclesiæ salus, vel malum pendeat.
Idem tom. 4.

In fidelis sermo quid: ad præcedentia ne, an ad sequentia pertineat.
Chrys. ho 9.
Oecum. c. 3. in fin.
Ioan. vlt.

Ambrosi⁹ verò prædicto loco de dignitate Sacerdotali, ad sequentia quæ dicturus est, accommodat, sicut & Apocal. 21. & 22. *Hæc*, inquit, *verba fidelissima sunt, & vera*, scilicet, quæ sequuntur: ac si diceret. De quo sum locuturus, veràciter loquor, & non ex proprio capite conficta.

Secundus sensus Ambrosij.
Apoc. 21.
Infrà 22.

Haymo, & Petrus Lombard. ad vtrumque explicant. Et hac locutione solet sibi Apostolus audientiam conciliare, vt qui legunt aduertant. Et præmitti solet magis quam sequi, vt supra, Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Et in posteriori epistol. *Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus.* Et ad Titum. *Fidelis*, inquit, *sermo, & de hoc volo te confirmare; vt curent bonis operibus præesse, qui credunt Deo.*

Tertia Haymonis, & Petri Lõbardi.

1. Tim. 1.

2. Tim. 2.
Tit. 3.

Ad secũdam dubitationem: Nomen Episcopatus non est aliud quam cura, & superintendentia in alios, non autẽ dignitas, vel superioritas. Et vt hic asserit Chryso. ex eo dicitur Episcopus, quod cũcta inspiciat atq; speculetur. Idem docet Hier. in expist. ad Euagrium. Est enim vox Græca ἐπίσκοπος, Superintendens, obseruator, explorator, visitator, & curator. Ambros. dicto lib. cap. 6. vocat superinspectorem. Martinus Polonus testis est, B. Clementem statuisse, vt Cathedra Episcopalis in eminẽtiori loco poneretur, in quo residens Episcopus, &

Solutio quæstionis secundæ.
De nomine Episcopatus quid sonet.
Chrys. eadem homil. Hiero. epist. 85 sub init. tom. 2.
Ambros.
Martinus Polonus.
Cuius decreto Pontificis

omnes

Romani sedes Episcopi edito in loco poni cœpit.
Homerus.

omnes circumspiceret,& ab omnibus conspiceretur. Deniq; in Scripturis,& in prophanis autoribus illi qui alijs præsunt, siue in pace,siue in bello, Episcopi vocantur. Hinc Homerus lib.10.Iliad. Dolonem exploratorem bis Episcopum vocat, vt habes in versione Laurentij Vallę in illum locum:& Reges,Episcopos appellandi gratia alibi idem Poeta nominat. Eusebius quoq; Cæsariensis Constantinum appellat, quasi communem quendam Episcopum à Deo constitutum,Episcorumq; consortem factum,ea,quæ ad pacem Dei faciebant,vniuersis dispensantem.Eius hæc sunt verba: *Et quanquam communiter erga omnes se talem præstitit:tamen Ecclesiæ Dei eximiam,& peculiarem curam adhibens,cum quidam inter se in diuersis locis dissensione descordarent, tanquam communis Episcopus à Deo constitutus, ministrorum Dei coegit Concilium: & in media istorum frequentia,ac congressu adesse,& vna considerare nõ dedignatus,rerum in deliberationem vocatarum se fecit participem:easq; res,quæ ad communẽ pacem spectabant,omnibus procurauit.* Et libr. 4. vitæ eiusdem,cap.24. Constantinum conuiuio Episcopos excipientem dixisse scribit: *Vos,inquit,intra Ecclesiam,ego extra Ecclesiam à Deo Episcopus constitutus sum.* Hæc ille, Ioanne Christophoro, sono interprete. Quod rectè est intelligendum. Non enim ea ratione se vocat episcopum, qua alij erant,quia hoc esset sacra miscere profanis; sed episcopus erat, hoc est,inspector & prouisor ecclesiæ in temporalibus quatenus à Deo sortitus erat Imperium. Cornutus, siue Fornutus lib.de Natura Deorum, eleganter vocat Apollinem Musarum Episcopum. Et Faustinus lib.de fide contra Arrianos,cap. 2.Aristotelem Arrianorum Episcopum appellauit. Erant etiam Athenis magistratus quidam, qui Episcopi dicebantur: & erant propriè Prætores missi ad ius dicendum oppidis eorum, qui sub eorum imperio,& ditione erant. Apud Plutarchũ verò in vita Numę Põpilij, Põtifex Max.sacrarum virginum dicebatur episcopus,id est,Præfectus,& custos. Dorianus verò libr.8.testatur: *Episcoporum munus apud Indos erat,quid in quaq; religione fieret, ad Reges & Magistratus fideliter referre*: quod videtur opus esse visitatoriũ.Cicero verò ad Atticum lib. 7. se vocat oræ Campaniæ Episcopum: *Vult,inquit, me Pompeius esse, quem tota hæc Campana, & maritima ora habeat* ἐπίσκοπον, *ad quem delectus,& summa negotij referuntur.* Et lib.11.ad eundem vocat Phasælum Episcopum nauem exploratoriam: quamuis ἐπισκοπεῖν,locus sit, & statio Episcopi.

Euseb. Cæs li. 1.de vita Cõstant.c. 47.

Imperator Cõstantinus qualis Episcopus secũdum Euseb.

Idem.

Fornutus autor.
Faust Faustinus circa fin. e & operis.
Quorũ Episcopus Aristoteles Ethnici quos Episcopos nominarent.
Plutar. to.1.

Epist quæ incipit. Quæso quid hoc est. in fine.

Epist cuius init. est Quinto Non. Conscendens,init.

Arcadius Imperat.ff.de Muner.&hono. l.sing. Episcopi,inquit,*præsunt pani, & cæteris venalibus rebus,quæ ciuitatum populis ob quotidianum victum suggerunt*(vt scilicet iusto pondere,&pretio vendantur)*personalibus muneribus funguntur*.Hæc ille.

Scripturę veteres vbi nomen vsurpẽt episcopi.

Similiter in Scripturis Veteris Testamenti à Septuaginta interpretibus Græcè loquentibus, nomen Episcopi non est infrequens. Nam Nehemias cap. 11. Leuitarum Episcopos vocat eos, qui cæteris præsunt. Et 1.Machabæor.1. dicitur, ἐποίησεν ἐπισκόπους;id est, præposuit Principes; Dauid etiam, *Episcopatum eius accipiat alter*: id est,Præfecturam. Et Esaias cap. 60. loquens de gratia Noui Testamenti: *Ponam*, inquit,*visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam.* Vbi Septuaginta habent: *Et Episcopos tuos in iustitia.* Vnde Chrysostomus in homil.aduersus Gentiles, probans quod Christus sit Deus, in hæc verba ita scribit: *Et neque ipsum Sacerdotum nomen obticuit. Episcoporum nomen dico. Constituam enim principes tuos in pace,dicit. Et Episcopos tuos in iustitia.*

2. Esd.11.
Psal 108.
Act. 1.
Esa. 6.

Chry. anto med. Demonstrat. to.3.circa fin.

Vbi etiam Hieronymus admiratur Scripturæ sanctæ maiestatem, quòd Principes futuros ecclesiæ Episcopos nominauit, quorum omnis visitatio in pace est, & vocabulum dignitatis in iustitia, vt nequaquam accipiant personas in iudicio,nec audiatur quippiam iniquum in terra ecclesię, neque contritio, & infidelitas in terminis eius.

Hier. to 5. Illud Esaiæ: Ponã visitationẽ tuã pacẽ, & præpositos tuos iustitiã, quã quadret Episcopis.

Ex his igitur omnibus allatis colligimus,quid significet vox episcopi, & quam varium esset munus eius,& quam aptè cõpetat magistratui sacro ecclesiastico in Euangelio.

Hoc ergò nomen si castrense est, & militare,agnoscere debet episcopus, se in ecclesia militanti exercitum ducere contra dæmones, & peccata, & illum armare panoplia,& clamare,& quasi tuba ad bellum excitans exaltare vocem suam. Debet etiam alijs dormientibus excubias, & quasi exploratorem,& speculatorem agere, & annunciare hostium aduentum,& excitare eos,ne Dominus perditas oues inueniens, earum sanguinem de manu speculatoris requirat.

Episcopi militię Christianę sunt duces ac principes, excubitoresque.
Esai 54.

Ezech 33.

Sin verò magistratum ciuilem significet vel custodem sacrarum virginũ, cui ex officio incũbat ius dicere in subditos:episcoporũ quoq; munus erit de pane verbi Dei, siue Eucharistiæ prospicere, & de vniuerso victu,quo cuncti vesci debent. Debet etiam prospicere de pistoribus,qui illũ panẽ cõficiant,& benedictione cõsecrent; cõse-

Ijdem Reip. Christianæ præfecti sunt ac procuratores.

Mystici Ecclesiæ pastores qui sint.

cratum verò & benedictum Deo offerant, & populo sancto administrent. Isti enim sunt Sacerdotes, quos ordinare Episcopi officium est, vt visitare populum sibi cōmissum, & in fidem, & mores eorum inquirere. Vnde Petrus dixit: *Vt ex bonis operibus vos cōsiderantes, glorificent Deum in die visitationis*: vbi Grecè habetur ἐπισκοπῆς, quasi pars Episcopatus sit visitatio, & necessariorum prouidētia. Quemadmodum etiam dixit: *Prouidentes non coactè*. Vbi Græcè etiam legitur ἐπισκοποῦντες, vt notauit Hieronymus ad Euagrium.

1. Petr. 2. — Infrà 5. — Hier. ep. 85. in prin. to. 2. — Sacrarū vt sit virginum custos Episcop. 1. Tim. 5.

¶ Incumbit ei etiam curam gerere virginū, quomodò scilicet illæ Deo sacratæ sanctè viuant, & Deo promissam castitatē seruent; ne sint de numero illarum, quas infra dicit habere damnationem, quia primā fidem irritam fecerunt.

Apostolatū Propheta Episcopatum quare nominauerit. Psal 180. Act. 1.

¶ Quis igitur non videat, omnia munera, quę olim profanis competebant Episcopo Christiano aptissimè conuenire? vt non immeritò nomen Episcopatus pro Apostolatu sumptum sit à Dauide, & à B. Petro Actor. 1. & Sedis Apostolicæ pastor, Episcoporum vocatur, quia ille vt Christi Vicarius, cæteris Episcopis præest, & eorum defectus supplere; quoad potest, & corrigere debet. Deniq; Petrus Christum vocauit Episcopum, & Pastorem animarum nostrarum. Vt Episcopus idem sit qui pastor, qui doctrina, exemplo, precatione, & gubernatione ecclesiam suam tuetur.

1 Petr. 5. Episcopus qualis pastor Ecclesiæ.

¶ Accusandi tamen sunt hæretici nostri seculi, quia nomen Episcopi, quo frequentissimè Paulus, & ecclesia vtitur, fugientes, eos qui sibi in spiritualibus pręsunt, pastores, non Episcopos, sed superintendētes vocant: vt non tantùm illos intelligas à nobis differre in rebus ipsis, sed etiam vocibus. Sicut etiam eos, qui piè in Christo vixerūt, & defuncti sunt, non sanctos, vt tota ecclesia consueuit appellare, noua, & insolita ecclesiæ voce mortuos vocant.

Cemerè, ac impudenter Lutherani, rerum spiritualiū Præfectos superintendentes appellare, sanctos verò iā beatos mortuos, vel defunctos.

Quòd verò Episcopatus nomen ministerium, operam, & laborem denotet, testātur Patres vniuersi ferè, sed ex multis lege Hieronymum epist. ad Oceanum. Verba eius sunt: *Si quis*, inquit, *Episcopatum desiderat bonum opus desiderat: opus, non dignitatem; laborem, non delicias: opus, per quod humilitate decrescat, non intumescat fastigio*. August. li. de Ciuit. Dei, c. 19. *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Exponere voluit, quid sit Episcopatus: quia nomen est operis, nō honoris. Græcū est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille quip praficitur, eis quibus præficitur, superintendit, curam eorum scilicet gerens: ἐπὶ quippe, super, σκοπὸς verò intentio est: ergo ἐπισκοπεῖν, si velimus,*

Episcoporū nomen esse oneris, non honoris. Hier. ep. 83. post med. to. 2 — Aug. to. 5. — Vnde ductū nomen Epi-

Latinè superintendere, possumus dicere: Vt intelligat non se esse Episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse. Theodoritus: *Non accusat simpliciter cupiditatem, sed ambitionem, & magistratus gerendi desiderium: & docet, non honorem, sed virtutem appetere: non desiderare dignitatem, sed dignitatis officium inquirere*. Theophylactus: *Si quis expetit*, inquit, *præsulatum, aut præfecturam, non prohibeo: opus enim, & laborem desiderat: ne igitur dominatum, aut autoritatem solum expetat*. Chrysostomus quoque: *Si quis*, inquit, *Episcopatum desiderat, nō culpo, non improbo, opus quippe regiminis est. Si quis hunc idcirco appetit, non principatus, ac dominationis fastu, verum curæ regiminis, & charitatis affectu, non improbo*, inquit, *bonum quippe desiderat opus*. Et paulò post: *Si quis igitur ita desiderat, desiderat benè*. Et Ambrosius in hæc verba: *Quoniam Episcopum bona vitæ esse oportet, idcirco qui Episcopatum cupit, bonum opus desiderat. Hoc enim cupiens, bonam vitam appetere videtur, si tamen non ab iis declinet, quæ in subiectis habentur, ne ambitione, & desiderio pecuniæ hoc egisse videantur*. Et hactenus nobis sit de nomine Episcopi, & re ipsa dictum.

scopi secundum August. Theod par. 2. — Theophyl. — Chryſ hom. 10. in prim. — Amb. eo. s.

An verò Episcopi nomine simplices complectantur Sacerdotes, an non, inferius erit nobis examinandum.

Sensus autem dilecti illius Apostolici est: Qui desiderat alios ad salutem adducere, & eis prospicere, insigne & valde bonum opus desiderat: & qui nunc vitam suam, & studia ita componit, vt quandoq; verbo, & exemplo fideles salutariter pascat, desiderium sanctum habet.

Quid significet: Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

Tertiò dubitatum fuit, quomodo hæc Apostoli sententia conueniat cum his, quæ alibi docet, vt Hebr. 5. *Nemo sumit sibi honorem*, & cum his, quæ Spiritus sanctus tradit: *Noli quærere ab homine ducatum, neque à Rege cathedram honoris*. Et infra: *Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates*. At expetere Episcopatum, quid est aliud quam quærere ducatum? nam pastoris est oues ducere, & Episcopi iudicare causas conscientiæ, & de illis, siue absoluendo, siue damnando, sententiam pronunciare.

Ad II. dubit. An liceat Episcopatum expetere. Eccles. 7. — Ibidem.

Adhæc redditur obscura hæc sententia propter terrena bona, quæ episcopatum circumstant, & in insigni opere adiacent, ad quæ vt plurimum carnales spectare solent: vt est locus superior, honor, dominium, diuitię, quę magnu affectu expetuntur, non autem fructus, quem homines superiori loco faciunt. Et propterea difficile redditur, an expediat episcopatum appetere.

II. ratio difficultatis istius.

Colli-

Opinio Caietani, quę tollitur.

Colligit verò Caietanus ex verbis Apostoli, episcopatū desiderare ex proprio genere, nullum esse peccatum, sed esse expetere præclarum opus, hoc est, alienis commodis superintendere. *Secus autem est, inquit, de appetitu gradus, honoris, prouentuum, & huiusmodi. Nihil enim horum est opus bonum, cum nec sit opus.* Hæc ille.

Sed hæc sententia mirabilis est: nam si hæc debitè cōsequantur, & mihi liceat primum expetere, cur non & secundum, videlicet honorem, & prouentum, consequenter tamen? Nec verum est, quòd desiderare opus bonum ex officio, vt significat vox episcopatus, sit semper licitum, quia aliud est esse desiderium boni, aliud desiderium bonum: nam hoc secundum non potest esse non peccatum, cum bonum quod desideras, non benè desideres, id est, neq; piè, neque prudenter. Vt verbi gratia, Angelus primus, & primi parentes bonum aliquod desiderarunt, expetentes diuinum quid: Dathan & Abiron Sacerdotium expetierunt, & Ozias Rex thurificare voluit: non tamen benè, quia per vim se obtulerunt, & rapere voluerunt. Vnde Augustinus libr. 16. de ciuitat. Dei, cap. 19. *A studio, inquit, cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Locus verò superior, sine quo regi populus non potest, etsi ita teneatur, & administretur vt docet, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum quærit charitas veritatis: negotium iustum suscipit necessitas charitatis: quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ, atque intuendæ vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem.* Hæc ille, oppositam Caietano doctrinam tradens, longèque tutiorem, ac veriorem.

Desiderium boni, & desiderū bonum differunt.

Esa. 14. Apoc. 12. Gen. 3.

Num. 16. 2. Paral. 26.

B. Aug.

Expetere ergò magistratum ecclesiasticum, nequaquam licitum est, siue ob loci altitudinem, quia species arrogantiæ, & præsumptionis esse videtur, sibi tribuere maiorem charitatem, & prudentiam ad alios regendos, & rectè gubernandos: siue ob honorem, & propriam sui ipsius reuerentiam captandam, quia esset ambitio, cum tantum virtuti honos debeatur: siue ob diuitias, & commoditates, quia hęc esset auaritia, & omnium malorum radix cupiditas.

Tres ob causas magistratus ecclesiastici expeti non debent.

Licitum tamen est virtutes, quibus benè præsit, appetere, & à Deo postulare.

1 Tim. 6.

Subscribitur sententię Augustini Chrysostomus, vel quisquis ille fuit incertus autor, qui imperfectum opus edidit in Matthæum, hom, 35. super illud: *Et audientes decem, contristati sunt de duobus fratribus. Opus quidem, inquit, bonum desiderare, bonū est: primatum autem honoris concupiscere, vanitas est. Primatus enim fugientem se desiderat, desiderantem se, odit.* Hæc ille.

Tom 2. operū D. Chrys. Matth. 20.

Quòd si tantum episcopatū appetere, peccatum est, quanto magis pro eo litem intēdere alteri, aut pecunia decertare, & corrūpere electores, aut sese ingerere, & obtrudere: vt quosdam fecisse in scripturis legimus? & Dominus petitionem filiorum Zebedęi ad excelsos gradus ecclesiæ reprobauit dicens, *Nescitis quid petatis*.

Quorū magnopere Episcopalis ambitio fugiēda, atque detestanda.

Ibidem.

Posset tamen euenire, vt ciuitas aliqua in fide periclitaretur, si certus aliquis in episcopatum eius non asciscceretur: & tunc sine dubio liceret Catholico se in episcopatum ingerere, & omni ratione, & conatu cōtendere, vt sibi cōferatur: quemadmodum Greg. Nazianz. in Constantinopolitana ecclesia consilio Basilij, & aliorum sanctorum virorum fecisse legitur.

Cui quando liceat se in Episcopatum ingerere.

An verò ad deterrendum potius hoc dictum sit à Paulo: quia plures ad illum properabant, vt Diotepres tertia Ioannis Canonica; an ad alliciendum, & inflammandum, quia tunc pauci erant Christiani, qui vellent præesse, & episcopatus eo tempore sine honore, & diuitijs erant, & periculo propter infideles expositus magistratus: meritò dubitatum est. Et dicendum, episcopatum præclarum esse opus, sed non leuiter à quouis expetendum: ideò declarat munia eius præstantissima, vt ponderent homines an tantum habeant in bonis, quò possint illis facere satis. Quod eleganti verbo etiā notauit Apostolus, cū dixit ἔργον, id est, opus. Significat enim hęc vox Gręca nō tantum apud Gentiles, sed etiam apud sanctos autores arduā, & difficilē prouinciam, præsertim cū infinitiuus eam vocem sequatur. Quēadmodū Isidor. Pelusiota in ep. ad Pallad. contra Ἀρχοντιῶντας scribit, *Ex illo, inquit, pendent omnium subditorum necessitates, probationes eorū qui ordinantur, potus sitientium, cibus esurientiū, vincti, viduæ, iniuriā passi.* Et Prou. 20. habetur: *Virū fidelē quis inueniet?* pro quibus LXX. interpretes habent Ἄνδρα πιστὸν ἔργον εὑρεῖν, id est, *Virum fidelem difficile est inuenire.* Poëta eo sensu dixit:

Dissuadeatne, ac terreat Apostolus an suadeat Episcopatum appetere.

3 Ioan 9.

Isidorus Pelusiota de Episcopali munere quid sentiat.

Prouerb. 20.

Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus hic labor est.

Virg. 6. Æn. sub init.

Bonum ergò opus, hoc est, præclarum, ac proinde arduum. Et confirmatur d. Apostolo Diataxi per Clementem li. 2. c. 29. nā alloquens Episcopos, ait: *Quemadmodum vos Episcopi estis (laicorum scilicet) ita Episcopum habetis Christum. Vt igitur ille omnium vestrorum Episcopus est, sic vos laicorum vobis subiectorum. Nolite enim existimare, facile, vel leue,*

Clem. Rom. circa med capitis.

esse

Episcopi laicoris typus, Apostolorū test mōnio talis.

esse episcopatus onus. Conuenit igitur, vt quemadmodum onus sustinetis ipsi, ita quoq; fructuū primi participes sitis, & egentibus partem suppeditetis, scilicet primitias, alimenta, &c.

Idem indicat etiam quod sequitur: *Oportet enim Episcopum irreprehensibilem esse:* nam illa causali, *enim*, indicat Apostolus se reddere rationem, quam difficile opus sit, Episcopatus munia præstare. Nam id quærit in primis, quod difficillimum est, nempè esse irreprehensibilem, quod paucissimis contingit. Gregorius etiam part. 1. Pastoralis curæ, cap. 8. docet, quod Apostolus dixit: *Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*, illo in tempore hoc dictum quo quis qui plebibus præerat, primus ad martyrij tormenta ducebatur. Et tamen laudans Episcopatus desiderium Apostolus, in pauorem vertit protinus quod laudauit, cum repentè subiungit: *Oportet autem Episcopum irreprehensibilem esse.* Cumque virtutum necessaria subsequenter enumerat: quæ sit irreprehensibilitas ipsa, manifestat. Et fauet ergò ex desiderio, & terret ex præcepto: ac si apertè dicat: Laudo, quòd quæritis, sed prius discite quid quæritis; ne dum vosmetipsos metiri negligitis; tantò fœdior vestra reprehensibilitas appareat; quantò & à cunctis conspici, in honoris arce festinatis. Hæc diuinus ille Pater.

Greg. to. 2. in princ.

Quo tēpore, vt Greg. testatur, dictū ab Apostolo: Si quis episcopatū desiderat, bonum opus desiderat.

I. ratio, cur religionē liceat non episcopatū desiderare.

Ioan. vlt.

Quòd autem liceat religionē expetere, non autem episcopatum, inde est, quia ab eo exigitur vitæ perfectio, de qua Dominus interrogauit Petrum: *Diligis me plus his?* sed ad religionem non exigitur perfectio, cum ipsa nihil aliud sit, quam via ad perfectionē, de qua Dominus dixit: *Si vis perfectus esse:* nō ait, Si es perfectus. In Episcopo enim est necessaria perfectio actiua, vt alios perficiat at in religioso passiua, siue vt perfectibilis sit, vt ita dicam. Est ergò arrogantiæ plenum, se reputare perfectum: nullum autem vitium est perfectionem expetere, vt facit Monachus. Deinde qui religionem appetit, subdit se alijs ad spiritualia capienda: sed qui transit ad Episcopatum, sublimatur ad hoc vt alijs prospiciat: quem nullus sibi debet assumere, nisi vocatus à Deo, tanquam Aaron.

Matth. 19.

II. ratio.

Heb. 5.

Ad illud: Ego ex charitate episcopatum desidero.

Quòd si quis dicat: Ego ex charitate appeto Episcopatum; rectè quidem dictum. Sed aduerte ne fallaris, & in causa propria iudex esse velis. Charitas enim, vt Apostolus ait, non est ambitiosa; & non amat periculum, quo labatur. Vide ergò, ne tui ipsius amor, charitatis vestibus indutus, videatur tibi pura dilectio, ac diuina charitas.

1. Cor. 13.

Eccles. 3.

Ad quartum, proponitur prima conditio, Episcopum esse irreprehensibilem debere. Vbi nota, loco causalis, Enim, Græcè legi, Ergò, & ita legunt Ambrosius, & Hieronymus, & accipiendum est expletiuè: *Videamus ergo*, inquit, *qualis debeat esse Episcopus:* Verbo Oportet, ea quæ valdè necessaria sunt, & sine quibus vix dici Episcopus valet, quæque omnifariam eum exornāt, denotantur. Vox, Irreprehensibilis, Græcè dicitur ἀνεπίληπτος, ad Titum verò pro hac voce posuit ἀνέγκλητος, hoc est, sine crimine vel accusatione, siue, vt sic dicam, incriminabilis, id est, de quo nemo iustam habeat querelam. Decet enim, vt is qui ponitur ad reprehendendum, ipse irreprehensibilis existat, ne dicatur ei, *Medice cura teipsum*, vel illud: *Hypocrita, ejce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis ejcere festucam de oculo fratris tui.* Reprehensione enim dignus existit; qui in alijs minora reprehendit, cum ipse maioribus obnoxius sit. Et fortè loquitur de eodem peccato, vt declaret, idem peccatum, quod est in subdito festuca, esse in prælato trabem, in quem omnes omnium oculi subijciūtur, & quem pro speculo, & exemplo populus habere debet.

Soluitur IV. dubit.

Deco quod irreprehēsiblē (quod esse nequit) vult esse Episcopū Apostolus, *Ambr. tom. 5. Hier ep. 81. ad Oceanū, post med. to. 2.*

Quid esse irreprehēsiblē. *Tit. 1.*

Episcopi, vel Antistites uō irreprehēsibiles, quib. vocibus expositi.

Luc 4.

Matth. 7.

Dicitur autem ille irreprehensibilis, qui non habet crimina, aut vitia, oculis omnium subditorum patentia, nam humanis quibusdam defectibus, veluti næuis, vix quispiam quantumlibet spiritualis carere valet. Dixit enim acutè quidam Ethnicus:

Irreprehēsibilis quis ille.

Nam vitijs nemo sine nascitur, optimus ille est,
Qui minimis vrgetur.

Horat. lib. 1. ser. satyr 3. parum à med.

Nemo etiam est, quē conscientia interdum non redarguat; quare de his non est sermo. Ideò rectè idem Paulus, quod hic dixit irreprehensibilem, alibi expressit, *Sine crimine.* Est enim crimen, flagitium magnū, aut peccatum generans scandalum & infamiā. Minora verò delicta, ac leuia, quandoque permittit Deus in ipsis Episcopis; vt quam à Deo petunt remissionem, & gratiam ipsi Episcopi in alios ab ipsis petentes largiter diffundant. Rectè proinde dixit Sedulius: *Non qua eo tantum quo ordinatus est, sine vllo sit crimine, & præteritas maculas noua conuersatione deleuerit, sed ex eo tempore quo in Christo renatus nulla peccati conscientia mordeatur. Quomodo enim potest præesse Ecclesiæ, auferre malum de medio eius, qui in delictū simile corruerit? Aut qua libertate corripere peccantem, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem se admisisse quæ corripit?* Hæc ille.

Tit. 1.

Crimē quid sit: Episcopi leuiter interdū cur, Deo permittente, delinquant.

Sedulius.

Episcop. cur esse debeat sine crimine.

Pondera deinde, peccatum potestatem, aut eius vsum non adimere, sed tantum

Episcopum gratiam Dei

reddere

posse, non potestatem amittere.

reddere Episcopum, & eius potestatem contemptibilem. Rectè proinde veteres Patres distinguunt inter Peccatum, & Crimen: vt idem sit irreprehensibilis, qui immaculatus, & inculpatus vocatur, & tantum differunt, quantum festuca differt à trabe. Chrysostomus hoc loco ait: *Irreprehensibilem: hoc vnico verbo genus omne virtutis expressit. Itaque qui sibi vel leuis culpa conscius est, malè profectò facit, eam rem appetetens, qua indignum se per opera facit. Non enim decet huiusmodi regere, sed potius regi. Eum quippe, qui regendos alios suscipit, tanta decet gloria virtutis excellere, vt instar Solis cæteros veluti stellarum igniculos, in suo fulgore obscuret. Debet huiusmodi vitam habere immaculatam, atque compositam, vt omnes in illum, & in eius vitam, veluti in exemplar aliquod excellens intueantur.*

Chry. hom. 10 init. ferè.

Qui regẽdos alios suscipit quãta deceat gloria virtutis excellere teste Chryso.

Theodorito quid esse Episcopũ irreprehensibilem. *Part. 2.*

Theodoritus interpretatur, Irreprehensibilem, id est, nullam dantem occasionem iustæ reprehensionis. Illud enim, Irreprehensibilem, non idem dicit quod, Calumniæ non obnoxium, aut in quem non potest intendi calumnia. Nam ipse etiam Apostolus subijt omnis generis calumnias, (& diabolus sæpè calumniatur iustos; & innocentes pro ratione nominis sui.) Quin etiam iubet Dominus eos contemnere qui frustra scandalizantur. Cum enim dixissent Apostoli: *Scis quod Pharisæi audito hoc sermone sunt scandalizati?* respondit: *Sinite eos, cæci sunt, duces cæcorum.*

Matth. 15.

Episcopi conditiones quas Apostolus neglexerit.

Est ergò princeps cõditio ad Episcopatũ, non quidem nobilitas, aut scientia, aut facultatum opulentia, aut aliud quicquam, sed vitæ sanctitas, & cæteræ omnes conditiones ad hanc videntur spectare. Nam si quis verbi gratia, Episcopus fuisset bigamus, aut ebrius, aut inhospitalis, aut percussor, aut vinolentus, aut neophytus, reprehensione minimè careret.

Ad V. dubit. Quomodo intelligendũ Episcopũ esse debere vnius vxoris virum.

Quinta dubitatio fuit circa illa verba: *Vnius vxoris virum:* (Cui addit Apostolica diataxis lib. 2. Clementis, c. 2. Qui sit vnius viri vxoris, quæ quidem semel nupserit) quomodo veniant aptè, & Catholicè intelligenda. Et quia multa dicta sunt in hunc locum ab antiquis, & recentioribus nostri seculi hæreticis, non potest esse nisi operę pretiũ, diligentius, & pressius præsentem locum discutere.

I solutio: *Theophyl.*

Quatuor igitur sensus huic sententiæ attributos lego. Et vt incipiam à leuioribus, & minus solidis, Theophylactus recenset hoc loco quosdam sensisse citra omnem rationem, Apostolum hæc de Ecclesia dicere: *Ne transeat*, inquit, *ab Ecclesia ad Ecclesiam*; hoc enim totum est adulterium.

Hier. epist. 83. ante med.

Con. Nic c. 4.

Amb. to. 2.

Hæc ille scripsit, & ante eum beatus Hieronymus in epistola ad Oceanum, vbi habet: *Quidam coactè interpretantur, vxores pro Ecclesijs, viros pro Episcopis debere accipi. Et hoc in Nicæna quoque Synodo à Patribus esse decretum. ne de alia ad aliam Ecclesiam Episcopus trãsferatur: ne virginalis paupercula societate contempta, ditioris adultera quærat amplexus.* Et ante hos omnes B. Ambrosius intellexit, in his verbis inhiberi duas simul vsurpare ecclesias. Monet etiam, ne post Catholicum dogma inueniatur Episcopus sensum habere hæreticum. Audi eius verba libro de dignitate Sacerdotali, cap. 4. initio, dum explicat illud: *Vnius vxoris virum: Si ad superficiem tantum litera respiciamus, prohibet bigamum Episcopum ordinari. Si verò ad altiorem sensum conscendimus, inhibet Episcopum duas habere vxores. Et si adhuc introrsus profundiora perscruteris, monet, ne post Catholicum dogma sensum inueniatur Episcopus habere hæreticum.* Hęc ille.

Quibus fauere videatur hoc dictum Apostoli.

Solent ergò hunc locum quidam detorquere, disputantes cõtra eos, qui plures ecclesias Cathedrales, aut plura beneficia curam animarum habentia ambiunt: & qui secus sentiunt, solent illis obijcere: oportet Episcopum esse vnius vxoris, hoc est, vnius Ecclesiæ, virum.

Hic sensus prior: Vnius vxoris vir Episcopus sit, id est: Ne de vna ad aliam Ecclesiam transferat, cõfutatur.

Verum hoc minimè solidum est, vt verbis Apostolicis minus congruit: hoc enim mysticum est, & bonum sensum habet, sed non est ad mentem Apostoli. Et quod attinet ad eos, qui plures Episcopatus affectant, aut detinent, rectè est per Canonem Apostolorum 53. cautum, & prohibita Episcoporum, de vna in aliam Ecclesiam translatio, vel plurium simul occupatio, ne Ecclesijs suis amore fornicatio copulẽtur, ambientes alias Ecclesias, aut opulentiores, aut dignitate superiores: quia nullus Episcopus Sponsa sua, hoc est, ecclesia, esset contentus, sed ad aliam & aliam Ecclesiam semper aspiraret: quemadmodum materia prima semper nouam formam appetit, vt loquuntur Philosophi. Si quando tamen id factum est (quia & aliquando id fieri oportebat) nõnisi consulta Sede Apostolica, ac in ea redispensante concessum fuit. Qui verò simul plures ecclesias habẽt, aut aliquando habuerunt, maximè si id fuit per eos malis artibus obtentum; id ab vniuersis Patribus cõmuni consensu damnatũ fuit: maximè si in diuersis regnis, & Prouincijs distantibus illę ecclesię consistant: & tunc non Christus, sed opes, & pinguiores prouentus quęruntur, quò suę seruiant cupiditati: vt qui in sæculo plerunque pauperes erant, in Christo ditescant, quò suos

Quando de vna ad aliam Ecclesiam transire non liceat.

aut consanguineos, aut seruos, aut familiares magis ditare valeant.

Quādo liceat & expediat.

Ab horum tamen numero, & peccato segregandi sunt illi, qui Romani Pontificis iussu commendatas accipiunt alias Ecclesias suis quam proximas, aut certè non longè distantes, quoad de prudente Episcopo, qui nondum inuenitur, prospiciatur, qui illis cum fructu præesse valeat. Sic enim Magnus Gregorius facere solitus erat: nam quasdam Ecclesias, proprijs Episcopis deficientibus, alijs qui non procul erant commendabat, quò eas regerent, & ad tempus de verbo Dei, legitimis Sacramentis ac debita visitatione, & gubernationē prospicerent. Et hæc de primo sensu sint satis.

Secundi sensus dicti Apostolici: Episcop⁹ vnius vxoris vir. B. Chry. ho. 4.

Secundus sensus est veterum, & recentiorum Hæreticorum, qui putāt, neminem debere ad Episcopatum assumi iuxta mentem Pauli, nisi cum tantum: qui vxorē habeat: quem sensum Chrysostomus hom. 10. in hanc epistolam insectatur. Non, inquit, hoc veluti sanciens dicit, quasi non liceat absque vxore Episcopum fieri, sed eius rei modum constituens. Iudæis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio iungi, & duas itidem simul habere vxores: honorabiles enim nuptiæ. Quidam verò hoc ita intelligunt, vt, scilicet, ad Episcopatum is assumatur, qui vnius fuerit vxoris vir: & Theophylactus eius discipulus: *Porrò non vt legem sanciat, hoc dicit, quod omninò oporteat Episcopū vxoratum esse: qui enim istud statueret, cum alias dicat: Volo vos omnes esse sicut meipsum?* In hoc errore fuerunt olim Episcopi Vigilantij sectatores: de quibus Hironymus contra Vigilantium scribit: *Hoc Dormitantius, libidini frena permittens, & naturalem carnis ardorem, qui in adolescentia plerunq; feruescit, suis hortatibus duplicans.*

Confutatur debere scilicet Episcopū vxorē habere vel habuisse. Hebr. vlt. Theophyl. 1. Cor. 7. Hier. to. 2.

Secundò confutatur hic sensus: quia Titus, & Timotheus, cum cœlibes fuerint, Episcopi minimè fuissent, vt possent in Creta, & in Epheso Episcopatum gerere, nisi matrimonio prius alligati extitissent; quòd planè absurdum videtur. Paulus quoq; vel vxorem non habuit, vel eam quam habuit intactam reliquit, vt Apostolicum munus præstaret: imò, quod maius est, & Petrus, & alij ex Apostolis, qui coniugati fuerūt, proprias vxores à se abdicarunt, sicut ponderat B. Hieronymus, scribens contra Iouinianum, in illa verba Petri: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: Per ea autem quæ relinquenda erant, expressa facta erat mentio de parentibus, vxoribus, & liberis.* Adhæc Iacobus Apostolus ab vtero sanctificatus cœlebs fuit, & in Ecclesia Ierosolymitana Episcopatu functus est, Ioannes quoq; virginitatis cultor fuit; & per Christum ipsum Dominum à nuptijs reuocatus, vt historici Ecclesiastici tradunt; & tamen in Ecclesia Ephesina Apostolatu simul & Episcopatu functus est. Paulus igitur hoc loco non tradit præceptum, vt nonnisi vxorati ad Episcopatum euehantur.

II. arg. ab exēplo Apostolorum: Tit. 1. 1. Tim. 1. — Apostoli quas habebāt vxores cur reliquerint suas. — Idē li. 1. aduersus Iouin. paulò ante, to. 2. Matth. 19. — Ioan. 2.

III. arg. à lege sacerdotij.

Tertiò idem comprobatur ex lege, qua Sacerdotes veteris Testamenti arctabantur tempore, quo ministrabant in templo, abstinere ab vsu coniugij, vt erat traditio Hebræorum: nunc autem cum non fiat sacrificium sanguinis pecudum, aut animaliū, sed sacrosancti Corporis Christi, quod est omni puritati purius & omni sanctitate sanctius, & aod illud offerendum semper debeant esse parati Noui Testamenti Sacerdotes, non est ergò verisimile Apostolum Legem sanxisse, vt soli vxorati Episcopi fiant, si vetus Lex talem illis indixit castitatem, vt ministrarent in templo, & Lex naturæ suam qualemcunque castitatem exigebat à sacerdotibus, de qua Poëta dixit:

Quiq́; Sacerdotes casti, dum vita manebat: & alter;

Vos quoq́, abesse procul iubeo, discedat ab aris,

Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.

Virg. li. 6 Æneid à med. Tibul. lib. 2. in prin.

Quartò, Ecclesia Catholica Spiritu Dei instructa, ex his verbis accepit cōtrarium, nempè, castitatē indici Episcopis, & Presbyteris: vnde edictum prodijt Syricij Papæ de Cœlibatu Sacerdotum, & omnium existentium in sacris ordinibus: cuius sententiam postea secuti sunt Pontifices, & Concilia OEcumenica: quis autē sibi possit persuadere, tot Concilia, & Pontifices, atque adeò Patres omnes Orthodoxos in intelligendis Apostoli verbis aberrasse, aut legem de cœlibatu seruando Sacerdotibus indixisse contra mentem Apostoli, si hæc verba significarent nonnisi vxuratos ordinandos ad Episcopatum? Adhæc, etsi maximè daremus, hæc verba Apostoli præceptiua esse coniugij, his qui ad sacros Ordines promouentur: quia tamen Pauli sunt verba, & legem sua autoritate cōderet, adhuc non essent iuris diuini, sed tantum Ecclesiastici, & Canonici, quam Pontifices Romani, qui autoritate Apostolica funguntur, abrogare in vniuersum possent, vel in quibusdam euentibus dispensare; nō secus atque olim lex illa Act. 15. lata ab Apostolis, abrogata fuit, & Ecclesia in hodiernum vsque diem dispensat cum percussore, & neophyto, vt promoueantur ad Ecclesiastica ministeria. Denique vbi sunt illi Eunuchi,

V. argum. — Act. 15. 1. Tim. 3. — VI. arg. & vlt.

VI.arg. & vlt.
Matth. 19.
Esa. 56.

nuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum, si Apostoli non fuerunt, aut Episcopi, & Sacerdotes per eos ordinati? Et quis putare queat, legem, quæ tantum cômodi, & ornamenti ecclesiæ adfert, non potius ab ipso Apostolo profectam, & cômendatam, quam ab aliquo Romano Pontifice conditam? & hactenus dictum sit de secundo sensu, & probatum, verba hæc Apostoli non arctare ad matrimonium eos, qui promouendi sunt ad episcopatum, vel ad alios sacros Ordines. Vnde Theophylactus hoc loco scripsit: *Nonnulli hic dicunt, quod obscurè, & clanculum cœlibem hic indicarit, vel petiuerit, &c.*

Theophyl.

III. sensus. hęreticorum.

Sequitur tertius sensus quorundam nostri temporis hæreticorum, asserentium mentem esse Apostoli, vt episcopus duas simul vxores non habeat, quomodò Iudæi olim soliti erant habere; ac si dixerit Apostolus: si coniugatus aliquis promouendus est, sit saltem talis, qui vnam tantum vxorem habeat, non qui simul plures. Hũc sensum tradit Chrysostomus, cuius hæc sunt verba: *Non hoc velut sanciens dicit, quasi nõ liceat absq; vxore Episcopum fieri, sed eius rei modum constituens. Iudæis quippe licitum erat etiã secundo matrimonio iungi, & duas itidem habere simul vxores: honorabiles enim nuptiæ:* Hæc ille sermone 10. Et probant quidam exemplo Dionysij, qui cum Damari vxore conuersus ad fidem, episcopus factus est Atheniensium. Adde etiam Theodoritum: *Incipiebat*, inquit, *prædicatio. Virginitatem autem Græci exercebant, nec admittebant Iudæi: liberorum enim procreationem benedictionem existimabant. Quoniam ergò illo tempore non facile inuenire poterant qui castitatem exercerent; ex ijs qui vxores duxissent, eos qui temperantiam honorassent, iubet ordinare. Illud autem, Vnius vxoris virum, mihi videtur quidam rectè dixisse. Olim enim consueuerant & Græci, & Iudæi cum duabus, & tribus, & pluribus etiam vxoribus simul iungi lege matrimonij. Quin etiam nũc cum Leges Imperatoriæ prohibeant duas simul vxores ducere, rem habent cum concubinis, & meretricibus. Dixerunt ergò diuinum dixisse Aopstolum, eum qui cum vna sola vxore pudicè cohabitat, dignum esse qui ordinetur Episcopus. Neq; enim secundum, inquiunt, reiecit matrimonium, qui illud sæpè iussit fieri. Mulier enim*, inquit, *alligata est lege, quandiu viuit vir eius. Si autem vir mortuus fuerit, libera est vt cui vult, nubat, tantum in Domino.* Et infra concludit: *Hæc considerans, admitto eorum interpretationem, qui sic intellexerũt.* In quem sensum accedit Theophylactus: nam postquam dixerat: *Si contingat*, inquit, (scilicet Apostolus) *vt vxoratus*, (scilicet ordinetur) *sit vnius vxoris vir*, subdit: *Id verò Iudæorũ causa dicebat. Illis enim, permittebatur polygamia, hoc est, cum multis connubia iungere.* Suffragatur quoque Hieronymus duobus in locis. Nam in epistola ad Oceanum: *Interim*, ait, *iuxta vulgare prouerbium: Malo nodo malus cuneus requirendus est. Hoc quod dicit, Vnius vxoris virum, potest & aliter differi. Ex Iudæis erat Apostolus. Prima Christi Ecclesia de Israel congregebatur. Sciebat Lege concessum, & exemplo Patriarcharum, ac Moysi familiari populo nouerat in multis vxoribus liberos spargere: ipsis quoq; Sacerdotib. huius licentia patebat arbitrium. Præcipit ergo, ne eandem licentiam Ecclesiæ sibi vindicent Sacerdotes: ne bina pariter, & trina coniugia sortiantur, sed vt singulas vno tempore vxores habeant.* Deinde in caput primum epistolæ ad Titum: *Quidam de hoc loco ita sentiunt: Iudaica* (inquiunt) *cõsuetudinis fuit vel binas vxores habere habere, vel plures: quod etiam in veteri lege de Abraham, & Iacob legimus, & hic nunc volunt esse præceptum, vt is qui Episcopus eligendus est, vno tempore duas pariter habeat vxores.*

Chry hom. 9
Hebr 13.
Actor. 17.
Theod. par. 2.
Qui plures simul haberent vxores teste Theodorito.
Rom. 7.
1. Cor. 7.
Theophyl.
Hier. ep. 83. ante dim to 2
Idem to. 9.

Et huic sententię fauere visus est Paphnutius cœlebs, & à puero omninò mulieris notitiam non habens, qui, quod in Concilio Nicœno fecisse legitur, noluisse scilicet clericos coniugatos ab vxoribus ante cõsecrationem ductis lege lata separari, & à cõgressu cum suis vxoribus alienari; ob id fecit, quia honorabiles nuptias esse asserebat, & castitatem esse dicebat concubitum cum propria vxore, & quia satis esse dicebat, si, qui clericus esset factus, non amplius matrimonium contraheret secundum antiquam ecclesiæ traditionem: non tamẽ disiũgendum ab ea quenquam cum laicus esset, duxisset. Sic enim Suidas tradit in nomine Paphnutij, etsi Sozomenus in Tripartita li. 2. c. 14. paulò aliter scripserit, non hęc perfectè recitans.

Nicen. syno. 1. sub Syluestro circa fin. 10. 1. Concil.
Heb. 13.
Suidas.
Sozomenus.

Hanc tamen expositionem Hieronymus in eisdem commentarijs epistolæ ad Titum videtur reijcere, & in priori loco epistolæ ad Oceanum, videtur non probasse illum sensum: quia præmisit: iuxta vulgare prouerbium: *Malo nodo malus cuneus requirendus est.* Chrysostomus verò in hanc eandem epistolam scribens, post illũ sensum dictum addidit alium Catholicum, quasi non quiescens in priori. Et in epistolam ad Titum cõtrarium sensum etiam produxit; *Obstruere*, inquit: *hæreticorum ora, qui nuptias damnant, ostendens eam rem culpa carere, imò ita esse pretiosam, vt cum ipsa etiam possit quispiam ad Sanctum Episcopatus solium subuehi. Castigat hoc ipso etiam impudicos, dum non eos permittit post secundas nuptias ad Ecclesiæ regimen, dignitatemq; pastoris assumi.* Nam

Quo verbo Hieronymus videatur prędictã hæreticorũ sententiam reprobasse.
Chry. ho. 10.
Idẽ hom. 2.

qui defuncta vxori beneuolentiam nullam ſeruaſſe deprehenditur, quo pacto hic Eccleſiæ præceptor eſſe optimus poterit. Hæc ille. Pondera, quæſo, hæc vltima verba Chryſoſtomi. Et Hieronymus li. 1. in Iouinianum: *Si autem Samuel nutritus in tabernaculo duxit vxorem: quid hoc ad præiudicium virginitatis? quaſi non hodie quoque plurimi Sacerdotes habeant matrimonia: & Apoſtolus Epiſcopum deſcribat vnius vxoris virum, habentem filios cum omni caſtitate.* Hęc illi Patres.

Hier non multò ante med libri. to 2 ini. 1. Reg. 8.

Quicquid autem ſit de ſenſu Hieronymi, & Chryſoſtomi allato, an illum reiecerint, nec ne, nos tamen vt certum, & conſtitutum aſſerimus cum B. Thoma, illum ſenſum deſerendum eſſe. Nam ſi illud aſſerere vellet Apoſtolus, neminem duabus vxoribus alligatum poſſe ad epiſcopatũ promoueri, ſed eum tantum, qui cum vna cõiunctus eſſet, quid opus fuiſſet Apoſtolum hoc docere, cum ſecundum leges Imperatorum humanas his quibus Apoſtolus ſcribebat, non liceret etiam ante Fidem, nedum poſt illum iam exortam, duas ſimul habere vxores? quare Iudæi tempore Apoſtoli non poterant eo priuilegio, & more antiquo vti, cum per Legem Imperialem impediti eſſent. Nam Imperator Iulianus ff. de ijs qui notantur infamia: *Notantur,* inquit, *infamia, qui binas nuptias eodem tempore conſtitutas habuerunt.* Et C. de inceſtis nuptijs, Diocletianus & Maximianus ſtatuerunt, neminem qui ſub ditione Romani ſit nominis, binas vxores habere poſſe. Et C. ad leg. Iuli. de adulterijs, Imperatores Valerianus, & Gallienus decernunt: *Eum qui ſimul duas habuerit vxores, ſine dubitatione comitatur infamia.*

Impugnatur hęc ſententia: Epiſcopus ſit vnius vxoris vir, id eſt duas vel plures vxores nõ habeat multis argumentis. *B. Tho lect. in hunc locũ, to 16.* I. argum.

Iudęis quãdiu permiſſę plures ſimul vxores.

Lex igitur, quam Valentinianus Imperator tulit, vt liceret ſimul duas habere vxores, vt tradit Hiſtoria Tripartita, tanquam impia, & contra Euangeliũ, & libidinis cauſa ab eo excogitata, reiecta eſt, & vim obligandi non obtinuit.

Hiſt Trip li. 8. c 1.

Deinde reprobatur ille ſenſus: nam inferius cap. 5. huius epiſtolæ de vidua quæ fuerit vnius viri vxor, eſt ſermo: non autem hic licet intelligere, quę ſcilicet non habeat eodem tempore ſimul duos viros: nam hoc nulla vnquam lege licuit. Si igitur Paulus catalogo viduarum non ſinit adſcribi eam, quæ duos ordine viros habuit, quantò minus eum, qui duas ſimul eodem tempore vxores habuit, licebit epiſcopum fieri?

II. argum.

¶ Dum permittit ergò Paulus alligatũ coniugio fieri epiſcopum; id propter paucitatem Chriſtianorum; & quia rariſſimi erant idonei, quin coniugium iam inijſſent ante Chriſtianiſmum, conceſſum fuit, & ſatis erat vigente Gentilitate vt Chriſtiani fierẽt, etiamſi virgines, & cœlibes non eſſent. At creſcẽte Chriſtianorũ numero, continentia etiam ab initio cœpit excoli; & cœlibatum tantum colentes admittuntur ad epiſcopatum.

Paulus Epiſcopũ cur eſſe permiſerit coniugatum.

Hoc autem monendum: Etſi interdum coniugati ad epiſcopatum & Sacerdotium promouerentur: nunquã tamẽ permiſſum fuit, vt poſt ſuſceptum epiſcopatũ, vel Preſbyterium, vxores ducerent: quia eſſet ab altiori ſtatu in inferiorem deſcendere. Et ita hodie religioſè hoc obſeruatur in eccleſia Dei.

Epiſcop⁹, vel Sacerdos poſt ſuſceptũ ordinem cur nullus vnquã ab eccleſia vxorẽ ducere permiſſus, Sacerdotes, vel Epiſcopi poſt ordinationẽ cũ ſuis quas habebant vxorib. cœlibes permanſiſſe, vnde veriſimile.

¶ Credibile tamen eſt, & valde probabile, eos qui è coniugio promouebantur ad Sacerdotium, nullam prorſus cum vxoribus commixtionem habuiſſe; quos ad tantam rem ſeruandam non ſolum ipſa epiſcopalis dignitas, & Sacramentum Euchariſtiæ quod offerre debebant, & demum Apoſtolorum exemplum, qui ſuas vxores, ſi quas ante habuerant, reliquerunt, compellebant. Certè Synodus II. Carthaginenſis, cap. 2. legem ferens de continentia epiſcopi, Preſbyteri, & Diaconi, ſubiungit: *Vt quod Apoſtoli docuerunt, & ipſa ſeruauit antiquitas, nos quoque cuſtodiamus.* Epiphanius quoque in hæreſ. 59. quæ eſt Catharorum: in hunc modum ſcribit: *Non ſuſcipit ſancta Dei prædicatio poſt Chriſti aduentum, eos, qui à nuptijs, mortua ipſorum vxore, ſecundis nuptijs coniuncti ſunt, propter excellentem Sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hæc certè ſancta Dei, Eccleſia cum ſynceritate obſeruat. Sed & adhuc viuentem, & liberos gignentem vnius vxoris virum non ſuſcipit, ſed eum qui ſe ab vna continuit aut in viduitate vixit, Diaconum, & Presbyterum, & Epiſcopum, & Hypodiaconum: maximè vbi ſynceri ſunt Canones Eccleſiaſtici. At hoc non eſt iuxta Canonem, ſed iuxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit, & propter multitudinem, cum non inueniretur miniſterium. Nam quod decentius eſt, id ſemper Eccleſia per ſpiritum ſanctum bene diſpoſita videns, ſtatuit apparare, vt cultus Diuini indiſtracti Deo perficerentur, & ſpirituales neceſſitates cum omni beneuola conſcientia peragerentur,* & reliqua, quæ hic ſanctus Doctor latè ſubiungit. Accedat tertius Ambroſius in Epiſtola ad Vercellenſes: *Virtutum autem magiſter,* inquit, *Apoſtolus eſt, qui cum patientia redarguendos doceat contradicentes, qui vnius vxoris virum præcipiat eſſe: non quò exortem excludat coniugij (nam hoc ſupra legem præcepti eſt) ſed vt coniugali caſtimonia ſeruet abſolutionis ſuæ gratiã. Neque iterum vt filios creare, Apoſtolica inuitetur autoritate: habentem enim dixit filios, non facientem, neque coniugium iterare.* Hæc illi

Syno. 2. Carthag.

B Epiph. non procul à prin.

Coniugij ſacerdotũ ratio Epiphan.

B. Amb. ep. 82. circa me. to. 2.

boni

boni Patres dixerunt. Etſi interdum Eccleſia nõn ſummo iure egerit cum bis, qui adhuc cum vxoribus proprijs conſuetudinem habebant: vt ex his quæ ſuperius de Paphnutio recitauimus, conſtare poteſt. Hæc tamen licentia in adulta Eccleſia ſublata eſt, & maximè ex quo Syricij Pontificis edictum de ſeruando ab his qui ſunt in ſacris oxdinibus, cœlibatu prodijt: & Hieron. in Iouinian. peculiariter agens, ita hæc verba interpretatus eſt, vt intelligatur Epiſcopis probibita digamia, non tantum ea, qua eodem tempore duas ſimul habent vxores, ſed etiam illa, quæ eſt, cum quis vnã poſt alteram mox defunctam in vxorem aſſumit.

Hier. ante med. to. 2.

Atq; ita in hoc tertio ſenſu excludimus eos etiam, qui exponunt: Vnius vxoris virum, hoc eſt, vna & ſua vxore cõtentum, & boneſti coniugij limites non tranſgredientem, nec alienas vxores permolentem, nec cum concubina aut vidua quauis ſcortantem, ſed tantum cũ ſua legitima vxore conſuetudinem babentem.

Alius quorũdã ſenſus dicti Apoſtolici de epiſcopo, vt ſit vnius vxoris vir, ſatis ineptus.

Quartus & poſtremus ſenſus, qui Catholicus eſt, & omni acceptione dignus, & à veteribus Patribus, & à ſacris Concilijs cognitus, & prolatus, ille eſt: vt is dicatur vnius vxoris vir ad Epiſcopatum promouendus, qui priori vxore defuncta, ſecundam non duxit. Et hoc ſuperius in verbis Chryſoſtomi in bunc locum annotatum reliquimus: quemadmodũ etiam & Tbeophylactus, Origenes quoque homilia 17. in Lucam, & Ambroſius non in vno loco idem tradidit, ſed præſertim hunc ipſum locum interpretans, ſic habet: *Quamuis ſecundam numero vxorem non ſit habere probibitum, vt tamen quis dignus ad Epiſcopatum ſit, etiam licita debet ſpernere, propter ſublimitatem ipſius Ordinis: quia cæteris melior debet eſſe, qui cupidus eſt ſedis illius,* Idem quoque confirmat libr. 1, de Offic. cap. vlt. in princip. & in epiſt. 82. ad Vercellenſem Eccleſiam aſſerit non ſolum Apoſtolum de Epiſcopo, & Preſbytero ſtatuiſſe, ſed etiam Patres in Concilio Nicœno Tractatus edidiſſe: nec quenquam Clericum eſſe debere, qui coniugium ſecundum ſortitus ſit. *Quomodo enim,* inquit, *poteſt conſolari viduam, honorare, cobortari ad cuſtodiendam viduitatem, ſeruandam marito fidem, quam ipſe priori coniugio non reſeruauerit? Aut quid intereſſet inter populũ, & Sacerdotem, ſi ijſdem adſtringerentur legib.* Hieronymus in epiſtola ad Oceanum agens de gis verbis: *Iubentur,* inquit, *monogami in clerum eligi.* Auguſtinus quoque libr. de Bono coniugali cap. 18. eundem ſenſum ex illis verbis colligit, & ad eundem etiam tendunt

Vltima ſentẽtia vera atq; Catholica, & ab eccleſia receptiſſima.

Chry. ho 10. Theophyl. Orig. to 2. Ambr. to. 5.

Idem to. 1. ini. Idem to. 3.

Coniugatl clericatus incommoda.

Hier. ep. 83. ante dim to 2 Aug. to 6 circa fin.

verba Epiphanij in hæreſim 59. ſuperius allata, contra Catbaros. Ex quibus apertiſſimè euincitur hæc interpretatio. Et huic ſoli ſenſui eccleſiæ conſuetudo & praxis fauere videtur; quare in illo maximè eſt quieſcendum.

Vt autem, quis ſit digamus, opus eſt cum duabus copulatum fuiſſe, & cum illis conſummaſſe matrimonium: nam ſi cum altera tantum conſummaſſet matrimoniũ, nõ incurreret digamiæ irregularitatem, vt docet Innocentius III. de Bigamis non ordinandis, cap. Debitum. Nec opus eſt vxorẽ eius, qui non eſt digamus, fuiſſe defunctam & aliam non attigiſſe: quia ſatis eſſet, ſi vxor eius adhuc viuens nullam conſuetudinem amplius haberet cum viro ſuo: quia bęc etſi viuat, pro defuncta babenda eſt, quãtum attinet ad vſum coniugij.

Quid ſit propriè digamus

Innoc. III.

Cum igitur iam ad verum ſenſum huius ſententiæ peruenerimus; quærenda eſt, iam ratio buius Apoſtolici inſtituti, quòd ab initio diſcutiendum propoſuimus. Deinde an is, qui ante Baptiſmum duas vxores habuit, vel vnam ante Baptiſmum, alteram verò poſt acceptum Sacramentum regenerationis, pro digamo habendus ſit. Nam vt huic ſecundæ quæſtioni faciamus ſatis, B. Hieronymus in Epiſtola ad Oceanum, magnis, & validis rationibus tuetur, eos non eſſe pro digamis habẽdos, qui ante fidem ſuſceptam duas habuerunt vxores, vel vnam ante Baptiſmum, alteram poſt Baptiſmum, & contradicentes huic ſententiæ tanquam hæreticos impugnat. Idem quoque tradit in Epiſtola ad Titum, cap. 1. cuius bæc ſunt verba: *Multi ſuperſtitioſius magis quam verius, etiam eos, qui cum Gentiles fuerint, & vnam vxorem babuerint, qua amiſſa, poſt Baptiſmum Chriſti alteram duxerint, putant in Sacerdotio non legendos, cum vtique ſi hoc obſeruandum ſit, illi magis ab Epiſcopatu arceri debeant, qui vagam per meretrices ante exercere libidinem, vnam regenerati vxorem acceperint: & multò deteſtabilius ſit fornicatum eſſe cũ pluribus, quam digamum reperiri: quia in alio infelicitas matrimonij eſt, in alio ad peccandum prona laſciuia. Montanus, & qui Nouati ſchiſma ſectantur, nomen ſibi munditiæ præſumpsẽre, putantq; ſecunda matrimonia ab Eccleſia communione probibenda: cum Apoſtolus de Epiſcopis, & Presbyteris hoc præcipient, vtique in cæteris relaxarit: non quod bortetur ad ſecunda matrimonia ſed quod neceſſitati carnis indulgeat. Scripſit & Sertullianus de Monogamia librum bæreticum, quem Apoſtolo contraire, nemo qui Apoſtolum legerit: ignorabit.* Hæc ille, qui etiam in epiſtola ad Oceanum multa probabilia argumenta producit.

Duarũ vxorũ vir an baptiſmum, vel vnius ante, & alterius poſt baptiſmum an ſit digam' Apoſtolo.

I. opinio Hieronymi.

Secundas nuptias qui dãnauerint hæretici.

Tertul par. 2. inter prin. & med.

Altera opinio Augustini longè probabilior.

Aug. li. de bono coniug. c. 18. to. 4.

B. tamen Augustinus, cuius sententiam ecclesia per decreta sua consentiens secuta est, & contra sensum Hieronymi prævaluit libro de bono coniugali, aliter sensit his verbis: *Propterea Sacramentum nuptiarum temporis nostri sic ad vnum virum, & vnam vxorem redactum est, vt dispensatorem Ecclesiæ non liceat ordinare, nisi vnius vxoris virum. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum, qui Catechumenus, vel Paganus habuerit alteram, ordinandum esse censuerunt: de Sacramento enim agitur, non de peccato, nam in Baptismo peccata omnia dimittuntur. Sed qui dixit: Si acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccat, & quod vult, faciat, non peccat, si nubat; satis declarauit, nuptias nullum esse peccatum; propter Sacramenti autem sanctitatem, sicut fœmina etiamsi Catechumena fuerit vitiata, non potest post Baptismum inter Dei Virgines consecrari: ita non absurdè visum est, eum, qui excessit vxorum numerum singularem, non peccatũ aliquod commisisse, sed normam quandam Sacramenti amisisse, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessariam.* Hæc ille.

1. Cor. 7.

I. ratio, cur digamus esse episcopus non possit.

Cuius rei hæc est ratio: Nam etsi baptismus tollat vniuersa peccata, non tamen tollit factum ipsum, ex quo colliguntur signa, quæ obstant Sacerdotio. Digamia enim non ratione peccati, quod multiplex sit, &, vt fornicatio, adulterium, incestus, sacrilegium, Episcopatum, & sacros ordines impedit, sed potius signi gratiam. Nam matrimonium, Christi cum Ecclesia coniunctionem significat, nam est vnius cum vna nexus. In eo verò qui fuit digamus hoc signum per incontinentiam violatum est, quia duabus coniunctus fuit, aut vni, quæ duobus fuerat copulata, vt explicat Romanus Pontifex Leo IX. & Apostolica diataxis libro 2. capite 2. nam declarans illud; *Vnius vxoris virum*, dixit: *Qui sit vnius vir vxoris, quæ quidem semel nupserit.* Quamobrem digamus irregularitatis impedimẽtum incurrit.

Ephes. 5.

Leo IX.
Clem. Rom.

II. ratio.

Alij verò alias rationes addunt ad idem præceptum confirmandum: Quia nimirum non est habendus bonus, & spiritualis Sponsus Ecclesię, qui in carnali matrimonio decorum non seruauit, & signum eius repetitis nuptijs maculauit: quod vitiũ etiam post baptismum manet, non enim tollitur ipso Baptismo indecentia quæ sequitur: nam & ipsæ secundæ nuptiæ vel apud Gentes semper odiosæ habitæ sunt, vt ipsemet Hieronymus in Iouinianum tradit. Epiphanius verò loco citato aliam rationem assignat: *Propter excellentiam,* inquit, *Sacerdotij dignitatem, & honorem.* Ob quam etiam causam legis Veteris summus Sacerdos, ac Pontifex virginem tantum, non viduam, aut repudiatam ab alijs, ducere debebat. Ambrosius quoque in dicta epistola Vercellenses aliam addidit causam: *Vt videlicet posset consolari viduam, honorare, cohortari ad custodiendam viduitatem, seruandam marito fidem.* Cuius etiam caussæ meminit Chrysostomus in epistolam ad Titum. Vbi etiam addit, digamum facile patêre detractioni, & secundas nuptias nonnihil petulantiæ habere visas.

Hier. li. 1. aduers. Iouin. ante med. to. 2.
III. ratio.
Epiph. in hæres. 59.

Quarta.

Amb. ep. 82. to. 3.

Chry. hom. 2.

V. ratio. Hieronymi, quæ expenditur.

¶ Hieronymus verò in Epistolam ad Titum, ideò putat digamum reijci, quòd non videatur idoneus continentiæ præco. Quæ sanè ratio si attentius consideretur, rectius sentiret Hieronymus, quam reliqui, putat, Apostolum ab Episcopatu reijcere eum, qui tantum post Baptismum duas vxores habeat; cum tamen aliter sentiat, vt diximus, & Ambros. qui epist. 82. ad Vercellenses, ponderans illud: *Filios habentem: Non,* inquit, *facientem: neque coniugium iterare.* Quod ideò non prætermisi, quia plerique ita argumentantur, vnius vxoris virũ, dici post Baptismum habitæ, eo quod baptismo vitium sit ablutum, quo afferebatur impedimentum. Et vitia quidem atq; peccata diluuntur omnia, vt si quis contaminauerit suum corpus cum plurimis, quas nulla coniugij lege sociauerit, remittantur ei omnia, sed coniugia non resoluuntur, si quis iterauerit. Culpa enim lauacro, non lex soluitur: nulla enim culpa coniugij, sed lex est. Et libro 1. de Officijs, c. vlt. eodem argumento idem dogma confirmat. Innocentius quoque Tertius, epist. 2. cap. 7. & episto. 122. cap. 2. ab episcopatu arcendum censet iuxta mentem Apostoli eum, qui duas vxores etiam ante baptismum habuit. Quod Augustinus hac similitudine explicat: *Sicut fœmina etiamsi catechumena fuerit vitiata, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari:* & rationem Apostolici pręcepti ex significatione coniugij explicat: quia cum episcopus sit Vicarius Christi, & eum repræsentet pro ecclesia incarnatum, & passum, ita vt nunquam sit eam relicturus, sed sibi soli subiecturus: non reputatur idoneus qui cum matrimonio suo, Christi, & Ecclesiæ significet coniunctionem per incarnationem. Imperfectè enim eam significauit, & inutilem, qui duxit plures vxores. Hæc eadem est sententia Leonis Papæ, qui epist. 87. ad Afros Episcopos: *Dicente,* inquit, *Apostolo, vt inter alias electionis regulas, is Episcopus ordinetur, quem vnius vxoris virum fuisse, aut esse constiterit, tam sacra semper habita est ista præceptio, vt etiam de muliere Sacer-*

Ambr. ibid.

Baptismus culpã abluit carnalis pollutionis, non soluit cõiugij legẽ, inquit B. Ambrosius.

Idem to. 5. in prin.

Aug. li. de bono coniugali c. 18.

De digamo ad Episcopatum inepto, exemplum Augustini.

Leo Magn. ep. 1. circa med.

dotis

Quid quod summus Veteris legis Sacerdos vxorē ducere virginem tantum debebat,teste Leone.

dotis eligendi,eadem intelligatur seruāda cōdtio, ne fortè illa,priusquam in matrimonium eius veniret,qui aliam non habuisset vxorē, alterius viri esset experta coniugium. Quis ergo dissimulare audeat,quod in tanti Sacramenti perpetratur iniuriam:cum huic magno verendoq; mysterio, ne diuinæ quidem legis statuta defuerint,quibus euidenter est definitum,vt virginē Sacerdos accipiat, & alterius torum nesciat coniugis, quæ vxor est futura Pontificis. Hæc ille.

Leuit.21. Ezech.44.

Synod.Nicen.

Et certè Synodus Nicena omnem digamiam à clerico reijcit, etsi inferioribus clericis matrimonium permittat: quemadmodum etiam hodie habentes quatuor ordines Minores,ad coniugium admittuntur. Synodus autem Neocæsariensis ad clerum non admittit illum, qui cū vxore fornicaria cōiunctus est,nec in eo permittitur manere.Hanc etiam sententiam habes probatam in cap.Debitum,De Bigamis non ordinandis.Tertullianus quoq; in libro de Monogamia,Episcopum, & Presbyterum, & Diaconos eiusdem esse Sacramenti tradit.Et subdit:*Coniungent vos*,inquit,*in ecclesia virgine,vnius Christi vnia sponsa.* Sed Paulus pręcipit vnius vxoris virum esse debere quę viris adscribēda est propterea, quia viduę in ecclesia honorem castitatis vidualis habebant;quam illa non habet, quę mortuo marito iterum nubit:sicut Virginis velamen habere non debet, quę corrupta est etiam ante Baptismum.

Cōcil.Nicæs. can.8.

Innoc. III.

Tertul.multo post libri dimidium.

Ephes.5.

De digamiæ quam vocant irregularitatē impij Lutherani quid sentiant.

1.Cor.14.

Leuit.21.

Sunt tamen quidam ex hęreticis,qui digamię irregularitatem irrident,diuina suo ingenio metientes, ignorantes Dei Sacramenta,& speciosam ecclesię faciem,quę requiritur in oculis Dei,& Angelorū, quò omnia ornatè,& secundum ordinem fiāt in nobis:ignorantes etiā Dei sapientiam, qui in Veteri lege quosdam peculiari præcepto à Sacerdotio repellebat, ob maculas; & defectus in facie,& ob alias infirmitates corporis.Et de his hactenus.

DISPVTATIO XI.

In illa Apostoli verba:*Sobrium, prudentem,ornatum,pudicum,hospitalem,Doctorem,non vinolentum,non percussorem,sed modestum,non litigiosum,non cupidum,&c.*

Hieronymiana premonitio autoris de Apostolicis Episcopi conditionibus dissesturi.

ANTEQVAM has Episcoporum conditiones explicemus,præmittenda existimaui verba Hieronymi in epistola ad Oceanum:*Simul obsecro*,inquit,*ne quis me in sigillationem istius temporis Sacerdotum scripsisse,quæ scripsi,existimet,sed in Ecclesiæ vtilitatem. Vt enim oratores,& philosophi,describentes,qualem velint esse perfectum oratorem, & philosophum,non faciunt iniuriam Demostheni,& Platoni,sed res ipsas absq; personis definiunt:sic in descriptione Episcopi,& in eorum expositione, quæ scripta sunt, quasi speculum Sacerdotij proponitur. Iam in potestate,& conscientia singulorum est,quales se ibi aspiciant,vt vel dolere ad deformitatem,vel gaudere ad pulchritudinē possint.* Hæc ille.

I. dubium.

Quibus præmissis,multa occurrunt meritò dubitanda circa hæc verba. Et primò quidem multæ difficultates occurrunt in interpretandis sequentibus conditionibus nimirum vt sit sobrius,prudens, ornatus, pudicus,doctor,Non vinolentus,non percussor,sed modestus,non litigiosus, nō cupidus,sed suæ domui benè præpositus, filios habens subditos cum omni castitate; non neophytus,ne in superbiam elatus, in iudicium incidat Diaboli, denique qui testimonium habeat bonum ab ijs qui foris sunt.Quæ quidem conditiones sunt numero quindecim, quarum nouem sunt affirmatiuæ, quinque verò negatiuæ: præter duas iam superius explicatas, videlicet quòd sit irreprehensibilis, & vnius vxoris vir. Secundò dubitatur,cur Paulus has omnes conditiones per positiuum gradum, & non per comparatiuum expresserit;cum tamen Christus Petrum vt meliorem, & charitate feruentiorem cæteris Apostolis, in pastorem totius Ecclesiæ prætulerit, & euexerit. Tertiò mirantur quidam. Apostolū nihil de nobilitate,aut generis splendore perscripsisse,cum tamen hodie in quibusdam prouincijs nullus seuerius Canon obseruetur,quam vt tantum viri generosi & natalium splendore clari ad regimen ecclesiarum promoueantur.Et sub hac etiam quęstione tractandum,quare de genere,& sanguine quorundam vitando nihil statuerit,cum in certis regionibus peius cane, & angue arceantur ab his ministerijs pijs pariter,& docti viri,& aptissimi ad regendas Ecclesias,ob id tantum,quòd ex Hebræorum, & Saracenorum sanguine orti sint. Quartò,quid est quòd Apostolus hoc loco nihil de cœlibatu Sacerdotum constituat, de quo hodie tot conflictus, & certamina cum hæreticis habemus. Quintò,cur cum hic de officio episcoporum edisserat Apostolus,nihil tamen de residentia in proprijs Ecclesijs,quæ tanti momenti est, expresse definierit.Sextò,quare Apostolus nihil dixerit de modo eligendi Episcopos, de ratione etiam illos consecrandi; de eo, à quo Episcopatus sui confirmationem accipere debent:Cur item non distinxit de functio-

Secundum.

Ioan.21.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Sextum.

nibus proprijs episcoporũ,quę sunt,puerorũ confirmatio:& clericorum ordinatio, quę item partes,& functiones sint Sacerdotum quę sunt.Sacrã Eucharistiam conficere,&administrare,remissionem peccatorũ, per confessionem,& enumerationem peccatorum suorum absolutionem conferre, Baptismum, & sacram extremam Vnctionem administrare.Quæ si hic expressa fuissent,magnam lucem his quæ credimus, Apostolus inuexisset,& molestias Hæreticorum,qui semper de omnibus litigant, repulisset.

Septimum.

Septimò in dubium reuocatur, an hæ leges,& conditiones,quas de Episcopis præscribit,diuinæ sint, & à Christo immediatè profectæ,& per os Pauli præconis traditæ, an verò sint Ecclesiasticæ, & Canonicæ.ab Apostolis tanquam Ecclesiæ gubernatoribus,& dispensatoribus traditę,vt tantum statuant ius Canonicum, in quod Ecclesiæ dispensatio cadere possit. Nam constat in nonnullas harum Romanos Pootifices frequenter dispensare, vt in illã quòd Episcopus sit vnius vxoris vir, & in alteram, Non percussorem,& similiter in illam:Oportet Episcopum esse Doctorem: Multi enim Episcopi non sunt apti ad docendum:neque si maximè vellent, id assequi possent,vt experientia coostat. In illam quoque cooditionem, Non neophytum, dispensatum esse videtur,cum Ambrosius, &Nectarius adhuc catechumeni in episcopos promoti sunt. Ita vt hæ regulæ Apostolicæ potius videantur,quam diuinæ, & censuræ ac iudicio Romanorum Pontificum subditæ.

Quas duas Apostoli leges interdum episcopi eligẽdi Põt. Rom. laxauerint.

Addictis igitur dubitationibus satisfaciendum, respondeo,præter duas iam dictas superiori disputatiooe, primam extitisse in præsenti: vt Episcopus sit sobrius, qui Græcè dicitur νηφάλιος, quæ vox significatione homonyma est, nam significat sobrium, & vigilantem. Sed hæc duo significata non multum inter se distant:nam sobrius propriè is est,qui parcus est,& temperatus in edendo,& bibendo, & cui opponitur ebrietas: qui verò in cibo, & potu temperantes existunt,illi etiam vigilantes esse solent,prçstant enim clarissima mẽtis acie, & peroigiles snot pro grege suo tendo, iuxta illud: *Sobrij estote,& vigilate, quia aduersarius vester Diabolus, tanquam leo rugiens circuit,quarens quem deuoret*; & Christus admonuit, *Attendite vobis,ne fortè grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate.* Et subdit: *Vigilate itaque omni tempore orantes,* &c. Dixit autem Cato,teste Cicerone, de Cæsare,quod sobrius accessit ad euertendam Rempublicam. Et per metaphoram rura sobria dicuntur,in quibus vinum non nascitur;& sobria pocula,à quibus abest ebrietas. Ita episcopum decet esse sobrium, vt ecclesiam suam tueri valeat. Quam posteriorem vigilantis significatiooem Chrysostom.præfert priori:& Sacerdotes qui olim ministrabant io templo,vinum,& siceram bibere prohibebaotur,vt melius vigilarent in ministerio suo. De pastorum etiam vigilantia Hebr. vlt. habetur. *Ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri:* & nonnisi dormieotibus hominibus(id est,pastoribus, & prælatis, quorum est pro alijs vigilare)venit inimicus homo, & superseminauit zizania. Et qui in militanti ecclesia versantur, debent qoatuor noctis vigilias custodire, sicut pastores, Luc. 2. Versiculus ille Homeri commendaodus est:

Soluitur I. dubitatio. De eo quod sobrium vult esse Paulus Episcopum.

Sobrius & vigilans qui differant.

1. Petr. 5.

Luc. 21.

Cic. li. 1. de of.

Chry hom 10. in hac verba.

Leuit. 10.

Heb. 13.

Matth. 13.

Luc. 2.

Ου χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,

id est:

Non oportet per totam noctem dormire consiliarium virum.

Homer. li. Iliad. 2. init.

Iuuat autem vigilantia ad cauendas dęmonum technas,& insidias,& ad orationẽ ardentius fundendã,& alios suę custodię traditos toendos,iuxta illud: *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem.* ¶ Secunda conditio est:episcopum esse prudentem. Sobrios autem,& vigilantes homioes cõseqnitur prudeotia,& sagacitas. Et excludit eos, qui nomine simplicitatis excusant stultitiam Sacerdotum, cum non tantum illis sit dictũ: *Estote simplices sicut columbæ*(ad bonum scilicet faciendum)*sed etiam estote prudentes sicut serpentes,ad malum vitandum.* Gręca tamen vox habet σωφρόνα,vnde σωφροσύνη apud Aristotelem,in Ethicis,temperantia est, vna ex quatuor virtutibus primarijs, moderans omnes inordinatos, & inhonestos appetitus facultatis concupiscentis,id est,cibi,potus,& veneris,&modum illis pręfigens. Dicitur autem σωφροσύνη, eodem autore,quasi σώζουσα τὴν φρόνησιν,id est, seruans prudentiã: & Socrates Platonem σωτηρία τῆς φρονήσεως inqoit,id est,saluus mentis. Hieronymus in epistolam ad Titum,maluisset verti,castũ, siue pudicum, etsi asserat vocem virumque significare: quare interpres deceptus non fuit,vertens, prudentem: quia episcopo maximè competit prudentia, qua in voa bonum regimen & corporum, & animarũm consistit.

Ad quid vtilis Temperantia.

Matth. 26.

Episcopi quo modo sint prudentes sicut serpẽtes, & simplices sicut colũbæ. Suprà 10.

Philosophus li. 3 c. 10. Eth. 10. 3. init.

Plato in Charmide, siue de Temper. 10. 2. sub init.

Hier. in c. 1. ep ad Tit. to. 9

Pudicitia in quibus versetur.

Vt ergò sobrietas moderatur delectationem cibi,& potus,ita pudicitia,siue temperantia,delectatiooes veoereas, oon tantum in actu, sed etiam in verbis, & moribus,& vestibus,& cogitatiooibus. Tertiò vult esse *Ornatum*,quod verbum teste Hierony-

Ornatus qui sit episcopus.

Hier. epist. 83. sub fin to. 2.

ronymo ad Occanum ἀνέγκλητος est prioris verbi, id est, irreprehensibilis. Quia vitia, inquit, non habet irreprehensibilis appellatur: qui virtutibus pollet, ornatus est. Sic ille. Græca vox est κόσμιον, quam vertit Erasmus, modestum, id est, compositum in sermone, in habitu, & in incessu, & in cæteris externis bene moratus.

Episcopus quis item ornatus, Hieronymo.
Idem ibid.

Addit Hieronymus aliam interpretationem, dicens: *Possumus & aliud intelligere ex hoc verbo, iuxta illud Tullij: Caput est artis decere quid facias. Sunt enim quidam ignorantes mensuram suam, & tantæ stoliditatis, ac vecordiæ, vt & in motu, & in incessu, & in habitu, & in sermone communi risum spectantibus præbeāt, & quasi intelligentes quid sit ornatus, comunt se vestibus, & mundicijs corporis, & lautioris mensæ epulas parant: cum omnis istiusmodi ornatus, & cultus sordibus fœdior sit.*

Ornatus corporis, & cultus quinam sordibus fœdior sit.
B. Aug. ser. 50 de diuersis circa fin. t. 2.

Et Augustinus serm. 2. De communi vita cleric. *Modò dicturi sunt homines, quia inueni pretiosas vestes, quas non potuissem habere vel in domo patris mei, vel in illa seculari professione mea. Non decet, talem debeo habere qualem possum, si non habuerit, fratri meo dare. Qualem potest habere Presbyter, qualem potest habere dotenter Diaconus, & Subdiaconus, talem volo accipere, quia in commune accipio. Si quis meliorem dederit, vendo, quod & facere soleo; vt quando non potest vestis esse cōmunis pretium vestis sit commune. Vendo, & erogo pauperibus. Si hoc eum delectat, vt ego habeam talem, det vnde non erubescam. Fateor enim vobis, de pretiosa veste erubesco: quia non decet hāc professionem, hanc admonitionem, hæc membra, hos canos.* Hæc magnus August.

Qualem Augustinus corporis ornatū requireret.

Episcop⁹ qui sit hospitalis.

Quartò, oportet esse Episcopum *hospitalem.* Quo nomine cætera misericordiæ opera includuntur: nec putandus est ille Episcopus hospitalis, qui mensam suam instruit amicis tantùm, aut familiaribus, aut qui diuitibus, & petentibus, aut qui fortè ebriosis, & morionibus, aut scurris, aut nonarum rerum nūtijs illam exponit; sed qui Dei seruos seminantes spiritualia sonet qui egentes, & peregrinos excipit: id enim significat nomen Græcum φιλόξενος, id est, Peregrinorum amans, hoc enim proprium est eorum, qui excellentiorem profitentur charitatem: quo de opere laudantur Abraham, & Lot, qui Angelos domi suæ excipere promeruerunt; & Magnus Gregorius Christum domi suæ hospitatus est, cùm multos peregrinos ad mensam inuitasset.

1. Cor. 9.
Genes. 18.
Infra 19.
Hebr. 13.

Olim vbi tātùm hospitari peregrinus debebat Episcopus.
Hier. in c. 1. in id: Sed hospitalem, to 9.

Olim autem cautum erat, ne quisquam Episcopus peregrinus alibi hospitaretur, quàm in ædibus Episcopi eius loci, per quē diuertebat. Hieronymus in epistolam ad Titum: *Ante omnia*, inquit, *hospitalitas futuro Episcopo denunciatur. Si enim omnes illud de Euangelio audire desiderant; Hospes fui, & suscepistis me: quanto magis Episcopus, cuius domus omnium communne esse debet hospitium? Laicus enim vnum, aut duos, aut paucos recipiens, implebit hospitalitatis hospitium. Episcopus nisi omnes receperit, inhumanus est.*

Matth. 25.

Qualē oportet Episcopū esse Doctorē.

Quintò, oportet Episcopum esse *Doctorem*, id est, vt Græca vox sonat, Διδακτικὸν, aptum siue appositum ad docendum. Episcopi enim opus proprium est docere, iuxta illud; Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore eius. Non est igitur aut rabula, aut blæsus, aut læuis, aut infacundus eligendus. Hieronymus libro 1. aduersus Pelagianos: *Illud certe*, inquit, *quod sequitur, Διδακτικὸν, qui possit docere, non vt interpretatur Latina simplicitas, doctilem, cum cæteris virtutibus difficulter inuenies.* Idem in epistola ad Oceanum: *Quòd autem doctrina à Sacerdotibus expetatur, & Veteris præcepta sunt legis, & ad Titum plenius scribitur. Innocens enim, & absque sermone conuersatio, quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet: nam & latratu canum, baculoque pastoris; luporum rabies deterrenda est.* Ambrosius Episcopus ex neophyto creatus, cogebatur quotidie discere & docere, vt ipse testatur. Et explicans Apostolus ad Titum 1. quid sit esse Doctorem, dixit: *Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est fidelem sermonem; vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere.* Hoc est enim esse Διδακτικὸν, quod hic ait, Doctorem. Debent igitur nosse atque docere, non humanas, aut philosophicas disciplinas, sed Sacras Scripturas, quæ in Nouo, & Veteri Testamento continetur, quia de eis potissimum intelligimus dictum, quòd simus parati ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea quę in nobis est, Spe, & Fide. Reliqua etiam per Synodos Occumenicas, siue per Pontificum Romanorum canones definita, ac tradita non ignorare. Etsi negandum non sit ad Sacras literas intelligēdas; & aptè alijs tradendas multum conferre humanarum disciplinarum notitiam, & perceptionem.

Malach. 2.
Hier circa med. tom. 2. inter med. & finem.
Idem epi. 83. sub fin eod. to. Tit. 1.
Ambr. lib. 1. De offic c. 1. to 1. in princ.
Episcopum quid esse Doctorem Apostolo.
Tit 1.
Quænam docere debet Episcopus.
1. Pet. 3.

Sextò, oportet Episcopum *vinolentum* non esse: quòd & idem de Diaconis statuit, cum ait; Non multo vino deditos. Ambrosius vertit, non obnoxium vino, id est, qui non delectetur vino: multa enim vini potatio etiam citra temulentiam, vim mentis laxat, & vigorem iudicij tollit, etsi iudiciū non adimit. Num. 6. Iubentur Sacerdotes dum ministrāt, à vino abstinere. Hieronymus ad Oceanum: *Vinolentia*, inquit, *scurrarum est, & comessatorum: venterq; mero æstuans, citò despumat in libidines. In vino luxuria,*

Episcopi & Diaconi esse vinolenti non debent.
Ambr. tom. 5.
Num. 6.
Leuit. 10.
Hier epist. 83.
Contra vinolentiam.
Ephes 5.

Ephes. 5.

in luxuria voluptas, in voluptate impudicitia est. Qui luxuriatur, viuens mortuus est: ergo, qui inebriatur, & mortuus, & sepultus est. Gen. 9. *Noë dum vnius hora ebrietatem nudat femora sua, qua per sexcentos annos sobrietate contexerat. Lot per temulentiam, nesciens libidini miscet incestum: &* Infra 19. *quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt.* Plato libr. 2. de legibus propè finem, legem Carthaginiensium legibus Cretensium, & Lacedæmoniorum præponit: *In ciuitate,* inquit, *nec seruus, nec serua vnquam vinum gustet, nec ipsi quidem magistratus illo quo magistratum gerunt anno: neque gubernatores, neque iudices, dum munus suum exercent, vllo modo vinum gustent.* Et paullò ante dixerat, Vinum, vt aliorum hominum fert sermo, tributum esse supplicij nomine hominibus. Vt autem nos dicebamus, vinum vt medelam atque remedium, ad pudorem videlicet animo conciliandum, corpori verò sanitatem, viriumque firmitatem tribuendam. Non tamē omninò vini vsus interdicitur, in cuius specie sanguis Christi potandus tribuitur & quia Timotheo hac eadem epistola scribit: *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.*

Plato tom. 2. Quibus Plato interdixerit vinum, & quatenus. Vinum homini bus cur datū à natura, eodem autore.

Nō omninò clericis vsum vini Apostolum prohibere. 1. Tim. 5.

Chrysostomus tamen cum suis sequacibus, magis probat, nō notari hic ebriosum, vel vino madentem, sed cōtumeliosum, & elatum, temerarium, & præfractum, vt Apostolus nomine caussæ designauerit effectum. Sed si hic sensus verus esset, concurrere videretur hæc vox cum sequenti, vbi prohibet non esse percussorem.

Chrys. ho. 10. Hic sensus: Oportet Episcopum non esse viniolentū, id est, contumeliosum, improbatur.

Septima ergo conditio Episcopi est: *Non esse percussorem,* μὴ πλήκτην. Et sicut multis modis contingit percutere, aut manu, aut opere scandalum fratribus dando, vt qui percutiunt fratrum conscientias pusillorum; aut lingua, & consilio: ita multiplex potest esse sensus. Hieronymus namque in epistolam ad Titum, refert ad acerbitatem linguæ: vt Episcopus nemini maledicat, nec sit sæuus, & improbus obiurgator, ne conuicijs perdat, quos poterat modestia, & lenitate corrigere. De quo genere percussionis inferiùs capite 5. ait: *Seniorem ne increpaueris,* id est, Ne verborum plagis percutias: nam Græca idem verbum habet quod hic: Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς: de qua percussione Ieremias cap. 18. ait: *Venite, & percutiamus eum lingua:* & Dauid: *Dentes eorum arma, & sagitta, & lingua eorum gladius acutus.* Qui enim in præsentes contumeliosius debacchatur, gladio vtitur; qui verò in absentes, sagittis. Et hoc genus percussionis minimè Ethnici ignorarunt: nam quidam Poëta dixit:

Quot modis Episcopus non sit percussor. 1. Cor. 8.

Hier. in e 1. epist. ad Titū. Primus modus.

1. Tim. 5.

Ierem. 18. Psalm. 56. Explicatur illud: Dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorū gladius acutus.

aut ex- Animari metuentis patrua verbera lingua.

Horat. lib. 3. Carm. ode 12.

Et alter:

—— Secuit Lucilius vrbem,
Te lupe, te Muti & genuinum fregit in illu.

Persius Sat. 1. propè finem.

Deinde sunt, qui etiam manu percutiunt ad iniuriam, vulnus graue, aut cędem inferentes: qui irregulares fiunt, ne promoueri possint ad Sacros ordines, siue per se, siue per alios, siue iustè, siue iniustè percutiant: vt illi iudices, qui iustas mortis pronuntiant sententias in eos quos regūt: quia non est aptus ad offerendum Patri sanguinem Christi pro alijs, qui fratrum suorum sanguinem fundit. Quare irregulares fiunt ad Sacerdotium. Quod insinuatum & adumbratum Deus voluit in eo, quòd Dauid reiectus est ad templum ædificandum, ob id quod multum sanguinem effuderat, & plurima bella bellauerat. In hęc tamen dispensatio Pontificia cadere potest. Postremò percussor est; qui operibus scandalosis fratrum suorum conscientias percutit: de quo Græci Patres hunc locum interpretantur.

Secundus modus.

Quid quod Rex Dauid nō est domū Domini ædificare permissus. 1 Paral. 22. Tertius modus.

Rectè autem vinolentia cum percussione manus, aut linguæ coniungitur: quia vino dediti facilè incalescunt, & ad cœdes, & iniurias inferendas propensi sunt: vt constat de Alexandro Magno; & Matthæ. capite 24. dicebat seruus iniquus, *Moram facit dominus meus venire: & cœpit percutere conseruos suos, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari.*

Ratio huius copulę adfertur: Non oportet Episcopū esse violentū, non percussorem. Matth. 24. Luc. 12.

Subdit: *Sed modestum.* Hæc est Episcopi octaua conditio in Latina litera, nona verò in Græca, quæ vox in Græco codice non est, sed post verbum. Non turpis lucri cupidum, quod in Latinis codicibus non legitur, nec Hieronymus legit in epistola ad Oceanum, nec libro primo contra Pelagium, nec etiam Ambrosius: tamen Græcè post illam vocem αἰσχροκερδῆ habetur ἀλλ' ἐπιεικῆ, hoc est æquum, & humanum, alij legunt, modestum. Est autem modestus, qui ferre potest ea, quæ in ipsum aut fiunt, aut dicuntur. Et ita interpretatur Theodoritus.

An legēdum sit: Sed modestum, an verò, Non turpis lucri cupidum. Hier. circa med. tom. 2. Idem epi. 83. sub init. to. 5. Modestus qui sit. Theod. par. 2.

Si verò legamus, *Non turpis lucri cupidum,* quod in Græco habetur, qđ tamen expressum est de Episcopis in epistola ad Titum & inferiùs exactum à diaconis; meritò ab Episcopo quoq; debet abesse hoc vitium: *Non turpis,* inquit, *lucri cupidum,* id est, Qui ignorat nouas augendi lucri rationes; ne cogitet id sibi licere propter hospitalitatem, aut accumulet diuitias, vt filios notos, aut nepotes dicet, & vt abiecta cupidita-

Episcopus qui non sit turpis lucri cupidus. Tit. 1.

Cur electi septem Diaco-

te ad

ni ab Apostolis.

te ad diuina studia verbi Dei, & preces sit magis expeditus: nam ob id adiuncti sunt illi diaconi, qui temporalium bonorũ curã habent: & vt dixerũt Apostoli; *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis.* ¶ Caueant ergo Episcopi, qui Apostolicã vitam consectantur, ne suo vitio Iudæ fiant aut pecuniæ accumulandæ incumbant. Reprehendit Cyprianus quosdam Episcopos sui seculi, qui vsurario lucro vacabant. Est autem turpe lucrum, emere, vt vendas; aut tempore rigidi pretij frumenta vendas, aut vt fraudibus, & illicitis contractibus illa multiplices. Nec desunt ex pastoribus quidam tam sordidi, vt plerumq; minus auaritiæ agnoscere possis in laicis, quàm in illis, & hoc sane peccatum totam eorum vitam alioqui sanctam, & prædicationem cõmaculat.

Act. 6. Episcopi turpe lucrũ consectãtes, quales fiant miseri. *B. Cypr. tra. de Opere. & elemos.* Turpe lucrũ quod nã sit.

¶ Est aũt hæc decima Episcopi conditio: *Non esse litigiosum*, quod vno verbo Grecè dicitur ἄμαχον, hoc est alienũ à pugnis, siue verborũ, λογομαχίαι quę vocantur, siue etiã manuũ: nã iniijcere clericum in alium clericũ, aut contrà laicũ in clericum manus violentas, graue peccatũ est, & excõmunicationi subditur, qui id fecerit. Debet antè longè esse à puguis, qui aliorum futurus est pacificator, & mediator.

Episcopus qui litigiosus.

¶ Vndecima conditio est: *Non cupidũ.* Alij vertũt; auarũ. Grecè verò vnũ nomen est ἀφιλάργυρον, hoc est argẽti minimè cupidum. Videas enim plerosq; pecuniæ, & argenti mãcipia factos & in eũ vnum finem cuncta sua studia, & cogitationes, & operã ponere vidẽtur, vt vindicq; loculos suos impleant etiã ex pœnis tẽporalibus, quas peccantibus imponũt. Vnde sępè contentiones oriuntur inter Magistratũ sacrũ, & profanũ. Pulcherrima est historia, quam Polybius quidã Epiphanij discipulus recenset de Ioãne Ierosolymitano Episcopo, qui cum innumerã instruxisset argenteorum vasorum suppellectibilem, & admonitus fuisset semel, aut bis ab Epiphanio, vt illa omnia vẽdita in vsus pauperum dispensaret, nec auditus ab eo fuisset; profectus est ab Ecclesia sua gratia adorandi, & visitandi loca sancta. Et cum illa vasa ab eo mutuo accepisset sub prætextu honorandi Cyprios nobiles, quos secũ adduxerat, occultè vendidit argẽtario Romano, qui fortè fortuna tũc Ierosolymam venerat, & ingẽtem pretij pecuniam in vsus pauperum, & infirmorũ, & viduarũ dispensauit. Quod cum Ioannes nouisset, indignatus in Epiphanium, post celebratũ officium vespertinum, cũ de templo exire, apprehensa parte superiori vestium, sanctum virum stringebat, dicens: Redde mihi argẽtum meum. Cùm ille modestè respondisset se redditu-

Idẽ quomodo cupidus, aut auarus.

Magnus Epiphanius in Ioannem Episcopũ Constantinopolitanum, cupidum, & auarum, quàm seriò & grauiter luserit.

rum, alter autem nihilominus adhuc magis vrgeret; eleuato animo, tantillum cogitauit quid faceret. Ad quem tandem post pusillum conuersus, proiecto sputo in eius oculos, planè illum excęcauit. Qua ille re vehementer commotus, & ad se rediens, prostrauit se ad pedes sancti: & confesso peccato suo; cęcitatis malum deprecatus est, asserens se boni consulere quicquid de argento fecisset. Idem etsi à principio se durum præstitisset, instante tamen Ioanne, & cæteris pro eo precantibus, primùm vnius oculi, deinde etiam & alterius vsum restituit. Erant igitur pastores omnes ac Episcopi, & discant quid sit argentum, & quanta in cæcitate versentur, qui illi accumulando, & augendo, toto vitæ tempore incumbunt.

Epiphanij diuina vis Ioãnem Episcopum & cæcitis, & cæcitate liberantis.

Duodecima conditio est, de qua ait: *Sed sua domui bene præpositum.* Græca vox est προϊστάμενον, id est, Qui benè præsit, vt mox vertit: *Si quis autem* (inquit) *domui sua præesse nescit*, &c. Græcè προστῆναι. Et de Diaconis, qui filijs suis bene præsunt: & cap. 5. *Qui bene præsunt presbyteri.* Ne Laurẽtius Valla valeat obijcere: Bene præpositum, eius magis esse, qui commisit Episcopi munus, quàm Episcopi laudem. Et Ambros. legit, lib. de Dignit. Sacerdot. cap. 4. *Domui sui bene præesse*, in Commentarijs verò, *domum suam bene regentem.* Domum pro familia vsurpauit, vt sit sensus: Qui familiam suam bene regat. Hieronymus in epist. ad Oceanum; *Domum suam bene regentem: non vt opes augeat, non vt regias paret epulas; non vt calat æ patinas struat, non vt Phasides anes lentu vaporibus coquat, qui ad ossa perueniant, & superficiem carnis non dissoluãt artifici temperamento; sed vt, quod populo præcepturus est, prius à domesticis exigat.* Hæc ille. Vt ita cum Propheta dicere valeat: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat, Non habitabit in medio domus mea qui facit superbiam*, & reliq. Et Dominus dixit, *Qui in modico fidelis, & in maximo fidelis erit.* Ambrosius verò priori loco de dignitate Sacerdotali: *Domui sua*, inquit, *bene præesse potest, qui corporis sui seruauerit castitatem.* Et ita domũ corporis interpretatur. Etsi verisimilior sit priori nterpretatio. Rursus Hieronymus ad Nepotianum Episcopum: *Tales habeto socios, quorum contubernio non infameris. Si lector, si acolythus, si psaltes te sequitur: non ornentur veste, sed moribus: nec calamistro crispent comas, sed pudicitiam habitu polliceantur.* Concilium Carthaginense III. cap. 18. rectè definiuit: Placuit vt Episcopi, Presbyteri, & Diaconi non ordinentur, priusquam omnes, qui sunt in domo eorum Christianos Catholicos fecerint.

Episcopus eligendus qui sit domui suę bene præpositus.

1. Tim. 5.

Ambr. l. 4. & tomo 5.

Hier. epist. 83. circa fi. to. 2.

Psalm. 100.

Ambros & Hieronymus domui suæ quę asserant bene præpositum.

Hier. epist. 2. illgius à principio c. 1. initio.

Conc. Carth. III.

Addit Apostolus: *Filios habentem subditos*

Episcopi cur

cum

debent filios habere subditos cũ omni castitate.

Ambr. tom. 5. Tomo 4.

cum omni castitate. Hoc enim prima pars est eorũ, qui bene præsunt familiæ suæ. Et, cũ, vel in omni castitate, ait, siue vt alij vertũt, reuerẽntia, & verecundia, Ambr. in Commentarijs legit, *Cum omni charitate*; at li. De dignitate Sacerd. c. 4. vertit, cum castitate, & interpretatur: *Filios suos sua castitatis exẽplo ad pudicitiæ regulam doceat.*

I. ratio. *Eccles. 10.*

Tùm quia mala eorum vita testimonium esset contra patrem eis prælatum, &, *Secundum iudicem populi, sic & ministri eius, qualis rector* (vel iudex) *est ciuitatis, tales & habitantes in ea.* Et Sap. 4.

Sapien. 4.

Ex iniquis somnijs (id est, nefarijs & illegitimis concubitibus) *filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua*, id est, cùm in eos inquiritur.

II. ratio. *1. Reg. 2.*

Tùm etiam quia in Episcopi domum populus cõcurrit, cuius interest, vt Episcopi filij filios Heli non imitentur, qui in templi vestibulo cum mulieribus dormiebant, & religionem in prædam optimæ cuiusq; rei cõuertebant: quæ expositio est Hieron. ad Oceanum.

Hier. epi. 83. sub fin.

Theophylacto quid filios habere subditos cũ omni castitate.

Tit. 1.

Hier. tom. 9.

¶ Theophylactus interpretatur cum omni castitate, id est, grauitate (est enim: μετὰ πάσης σεμνότητος) quæ sit & in verbo, & habitu, & opere, cũ ad omnes, tum in omni tempore. Ad Tit. verò scribens ait: *Filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos.* Pulchrè autem hoc explicat Hier. in ca. 1. ad Titum: *Qua enim libertate possumus alienos filios corripere, & docere quæ recta sunt, cum nobis statim possit qui fuerit correptus, ingerere, Ante doce filios tuos. Aut qua fronte extraneum corripio fornicationem, cum mihi consciẽtia mea ipsa respondeat: Exhæreda ergo fornicantem filium, abijce filios tuos vitijs seruientes? Cùm autem nequam filius in vna tecum communicat domo, tu audes de alterius oculo festucam detrahere, in tuo trabem non videns?* Hæc ille.

Episcopi filios habentes impudicos, & incontinẽtes, teste Hieronymo, quã inepti ad Episcopatum.

Matth. 7.

Vnde elicias bone lector, aliquos Episcopos non esse cæteris meliores.

Ex quo patet, non omnem Episcopum statim cæteris esse meliorem: nam Samuel, Dauid, & Isaac abiecti fuissent propter suos filios, qui etsi filiorum vitijs non polluerentur, libertatem tamen totius populi corripiendi non habuerunt. Qui domui suæ, cui vbique præsens est, rectè præesse nequit, quomodò totam Ecclesiam rectè gubernabit, curabitque, in qua tam diuersorum ingeniorum, & morum sunt homines? Dicere solet vulgus, eos, qui Rempublicam administrant, negligentiores esse in suis liberis curandis, & instituẽdis. Verùm certè qui virtutis amore, & prudẽtia Rempublicam gubernat, sedulam impendit filijs, & familiæ curam. Ordinata est enim charitas, & qui suorum, maximè domesticorum, curam habet; fidem negauit, & est infideli deterior.

Cant. 2.

1. Tim. 5.

Quòd verò Hieronymus in ca. 1. ad Titum scripsit: *Dicendum est, in Scripturis per filios λογισμοὺς, id est, cogitationes; per filias verò πράξεις, id est, opera intelligi, & eum nunc præcipi debere Episcopum fieri, qui & cogitationes, & opera in sua habeat potestate, & verè credat in Christo, & nulla subrepentium vitiorum labe maculetur*: magis est mysticum, quàm literale: sicut quod Ambrosius interpretatur, eum domui suæ bene præesse, qui corporis sui castitatem seruauerit.

Horum verborũ: Filios habẽtem subditos cum omni castitate, siue, non in accusatione luxuriæ mystica Hieronymi intelligentia.

Ambr. lib. de Digni. Sacerdot. c. 4. to 4.

Proptereà subdit: *Si quis autem domui sua præesse nescit, quomodo Ecclesia Dei diligentiam habebit?* Idem est hoc cũ eo, quod Dominus apud Lucã dixit: *Qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est.* Estq; solida ratio ducta à minori ad maius. Si enim quis decem põdera portare nequit, quomodo portabit cẽtum? Et si quis domũ regere nescit, quomodo ciuitatem gubernabit? cum prudens œconomus non sit malus futurus politicus etiam secundum huius mundi sapientes.

Quàm solidũ & efficax, domum suã regere qui nesciat, nec Ecclesiam Dei bene curaturum.

Luc. 16.

Cui simile hoc dictum Apostoli.

Addit & decimamtertiam cõditionem: *Non neophytum*: Id est: non sit noua planta, vel, Non recẽs natus, aut nuper insitus; alij, Non sit nouellus, vel nouitius; nam hoc nomine Apostoli recens baptizatum appellabant. Et meritò, quia homo plantatur in Christo quasi in terra, aut implantatur tanquam surculus oliuæ, aut palmes viti. Vnde & apud Romanos noui homines vocari consueuerant, & insititij, qui nuper ad ciuilitatem Romanam peruenissent. Hæc autem conditio non requirit senectutem, nec excludit iuniores tempore, si docti, & bene morati existant, cùm ipse Apostolus Titum, & Timotheum adolescentes Creto Insulæ, & Epheso amplissimæ ciuitati præfecerit, & inferius dicat, *Nemo adolescentiam tuam contemnat.* Nam & Scipio adolescens ante tempus ad Consulatum autoritate humana euectus fuit. Et Diataxis Apostolica apud Clementem lib. 1. cap. 1. scribit: *Sit igitur, si fieri potest, eruditus, & peritus in scientia verbi conuenienter ætati. Quòd si in parua parœcia grandior natu aliquis non reperitur, qui testimonio probatus, & sapiens in Episcopum constitui possit, iuuenis verò ibi est, testimonium habens eorum, qui cum eo vixerunt. Episcopatus munere illum dignum esse, in mansuetudine, & modestia senectutem præ se ferens, & probatus talium testimonio commendetur; is constituatur in pace.* Et probat: *Nam Salomon duodecimum agens annum, in Israële regnauit; & Iosias octo annos natus regnauit in iustitia. Item Ioas in septimo anno præfuit populo.*

Episcop' qui non debet esse neophyt', & quare.

Ioan 15.

Pro neophytis qui minimè censendi.

1. Tim. 4.

Clem. Rom.

Iuuenem Apostolica cõstitutio quẽ admittat ad Episcopatũ. Adhuc iuuenes qui regnauerint in Iudæis.

3. Reg. 6.

4. Reg. 21.

2. Paral. 34.

4. Reg. 11.

Deinde non excludit Apostolus per vocem neophyti magis Iudæum, quàm Gẽtilem, modò diu sit ad Fidem cõuersus, & in illa semper permanserit. Imò quantum ad

hoc

Gal. 3. 24 & 25.

Gẽtiles olim nonomnes Iudæi cur essent neophyti.

hoc attinet, præstabat Iudæus Gentili, quia lex Moysi tota erat pædagogia, & catechismus ad fidem Christi accipiendam. Lege enim iuuatur, ne illi Christus, aut ille Christo nouus sit. Et olim Gẽtiles ad Christum conuersi, neophyti erant, non autem Iudæi qui in Sacris literis à tribus millibus annorum enutriti erant. Vnde ipsi Iudæi primi fuerunt prædicatores, & Sacramentorũ administratores, in quibus Gentes, & præsertim Corinthij gloriabantur, ac dicere soliti erant: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cepha.*

1. Cor. 1. Infra 3.

Quis propriè neophytus Apostolo.

Hier epist. 83. circa fi. to. 2.

Tantùm ergo reijcit illum, qui recens est baptizatus, quales plures eo tempore erant. Turpe est enim, ait Hieronymus: Heri cathecumenus, hodie Pontifex: heri in amphitheatro, hodie in Ecclesia: vespere in circo, mane in altario: dudũ fautor histrionum, nunc virginum consecrator. Idem li. 1. aduersus Pelagianos: *Si Baptismus statim iustum faceret, & omni plenum iustitia, nequaquam vtique Apostolus neophytum refutaret: sed Baptismus vetera peccata conscindit, nouas virtutes non tribuit, dimittit è carcere, & dimisso, si laborauerit, præmia pollicetur.* Augustinus etiam lib. 14. de Trinit. cap. 18. & lib. 2. de Peccat. meri. & remiss. cap. 27. apertè affirmat; Baptismum non statim tribuere perfectam virtutem. Imò ex hoc præcepto, & eo quid sequitur de Diaconis: Et hi probentur primum, statutum est ne laicus fiat diaconus, presbyter, vel Episcopus, nisi prius in inferioribus ordinibus seruierit. Huius etiam rei vmbra nũc seruatur: quia nemo admittitur ad vllum sacrum ordinem, nisi prius quatuor ordines, quos vocant Minores acceperit, in quibus etiam Synodus Tridentina decreuit, vt in illis ad tempus seruiant, qui ad maiores, & sacros promouẽdi sunt; ne contingat vt ministeria ordinum à non ordinatis suppleantur, & ab ordinatis negligantur.

Idem circa med. volumi nis, to eodem.

Baptismi quid conferat, quid non conferat Sacramentum, teste Hieron.

B. Aug. to. 3. Idem tom. 7.

Ad altiores oune ordines promouẽdi quomodo probentur primùm.

Triden. Syno. ses. 23. c. 2. & can. 2 & alibi.

Meritò autem hoc officium extendi potest ad eos, qui citò, & minimè per gradus suos euehuntur ad hoc tantùm Episcopatus fastigium. Et rationem imminentis ruinæ reddit: *Ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli.* Ignorat, inquit Hieronym. momentaneus Sacerdos humilitatem, & mansuetudinem rusticorum: ignorat blanditias Christianas: nescit seipsum contemnere: de dignitate transfertur ad dignitatem: non ieiunauit, non fleuit, non mores suos sæpè reprehendit, & assidua meditatione correxit non substãtiam pauperibus erogauit. De cathedra quodam modo ducitur ad cathedram, id est, de superbia ad superbiam. Ambrosius quoque: *Verum est,* inquit, *quia rudis in fide solet extolli superbia, maximè si accipiat ordinem. Nouitate enim, & potestate inflatur, arbitrans se præ cæteris digniorem. Videns enim primo anno natiuitatis collatum in se honorem, putant non magis ad suum; sed, ad aliorum profectum se vocatum quasi beneficium religioni det magis, quam accipiat ab ea.* Et epist. ad Vercellenses: *Quàm resistebam ne ordinarer? postremò cum cogerer, saltem ordinatio protelaretur. Sed non valuit præscriptio, præualuit impressio. Tamẽ ordinationem meam Occidentales Episcopi iudicio, Orientales etiam exemplo probarunt. Et tamen neophytus prohibetur ordinari, ne extollatur superbia. Si dilatio ordinationi defuit vis cogentis est. Si non deest humilitas competens Sacerdotio; vbi caussa non hæret, vitium non imputatur.* Accedit & Haymo in hunc locum. *Ne dicat neophytus, Indigebat Ecclesia mea sapientia, vel meo auxilio: ideò me ad Fidem adduxit, & super se constituit.*

Episcopus neophytus, in superbiam elatus, in iudicium cur incidat diaboli.

I. ratio. D. Hieron.

Hieron. ad Oceanum.

II. ratio. S. Ambr.

Ambr. tom. 5.

Idem epi. 82. circa med. t. 5.

Ambrosij neophyti ordinati, Episcopi causæ.

III. ratio. Haymonis Episcopi.

Est ergo neophytus, noue conuersus ad Fidẽ, & recenter instructus, non minus vrgens instructionem, quàm Baptismi Sacramentum. ¶ *Ne in iudicium incidat diaboli.* Id est, in eandem damnationem, in quam diabolus incidit per superbiam, & arrogantiã, vt Haymo, & Chrysostomus cũ suis explicant, Basil. ad Cœnobitas: *Diabolica ista pestis est, & libidinis dominãdi labes, quæ res insigne est prima illius diaboli prauitatis indicium. Etenim ex hac ille quoque imperandi libidine præceps insigni illo superbiæ lapsu corruit.* Hieronym. verò ad Oceanum: *Iudicium,* inquit, *& ruina diaboli, nulli dubiũ, quin arrogantia sit. Incidunt in eam, qui in puncto horæ, necdum discipuli iam magistri sunt.* Aliter interpretatur Ambros. *Elatus neophytus incurrit laqueum diaboli. Inuenta enim occasione superbiæ illius, Satanas præcipitat eum.* At Erasmus vocem diaboli vertit per verbum Calumniatoris, vt possit & ad hominem referri, & non tantùm ad spiritum immundum: sed præstat Patrum veterum intelligentia, quam Hilar. etiam ponit in Psal. 118. super illud: *Increpasti superbos.* Et consideranda est Pauli prudẽtia hoc loco: quia cũ dixit: *Non vinolentum, non percussorem, nõ litigiosum,* rationem non expressit, quia crimina erant, & manifestè per se mala: at cũ dixit, *Nõ neophytum,* rationem adiecit: quia esse neophytũ, non est crimen, aut res per se mala, ob quam quis veniat à gradu suo arcendus, sed media, & adiaphora.

Neophytus Episcopus ordinatus quale iudicium incidat diaboli.

Idem. Chrys. ho. 10. Basil. c. 10. cõst. monast. Hier epist. 83. sub fin.

Amb. in ca. 3. 1. ad Timoth.

Alter sensus Erasmi, minus probabilis.

Hilarius. Psalm. 118.

Huius solius conditionis, non præcedentiũ, creandi Episcopũ non neophytum, cur Apostolus rationem assignauerit.

Vltima cõditio Episcopi est: *Oportet autem illum & testimoniũ habere bonum ab ijs qui foris sunt; vt nõ in opprobrium incidat, & laqueum diaboli.* Hieronym. ad Oceanum, ita interpretatur: *Quale principium, talis & clausula. Qui irreprehensibilis est, non solùm à domesticis, sed ab alienis consono ore laudatur. Alieni, &*

Quod habere testimoniũ bonum debet Episcopus ab ijs qui foris sunt.

Hieron. loco prædicto.

extra

extra Ecclesiam sunt Iudæi, Hæretici, atque Gentiles. Talis ergo sit Pontifex Christi, vt, qui religioni detrahunt, vita eius detrahere non audeant. Hæc ille. Debet ergo Episcopus ab externis vitæ inculpatæ habere testimoniũ: nam ipsi Catholicum Episcopum pro seductore habent.

2. Cor. 6. ¶ Et quòd dixit Apostolus: *Per infamiam & bonam famam*, explicat: Vt seductores, & veraces. Infamia erat, seductorẽ esse: quem titulum Christo mortuo Iudæi dederunt: Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc, viuens, &c. Cæterùm nullis vnquam Apostolus fornicationis, aut impudicitiæ, aut auaritiæ crimen obiicit, vt hoc loco ait Chrysostomus & Plinius in epistola ad Traianum scripsit, quod Christiani nullo crimine, aut flagitio, in quos inquirebat, inuoluerentur; nisi quòd antelucanos quosdam hymnos Christo canerent Deo.

Matth. 27.

Chrys. ho. 10. De Christianorum sanctitate, Plinij testimoniũ.

Quòd verò ait: *Vt non in opprobrium incidat, & laqueum diaboli:* quidam ad omnia superiùs dicta de Episcopo referendum censent, quasi dicat: Hæc omnia habeat Episcopus, ne apud fideles, vel infideles probo afficiatur, & contemnatur. Vnde Ambrosius hoc loco: *Si timorem, inquit, ante oculos non habuerit Episcopus, tempori magis se commendans hunc quasi infidelem, & pseudoprophetam deserit Deus, & deformis videbitur omnibus, & maculosus; quia aliter facit, quàm prædicat.* Sic ille. Verùm intelligentia Græcorũ præstat, qui hæc accommodant ad proximum verbum: Huiusmodi enim apud Infideles increpabitur, atque ita prædicatio eius impedietur. Et vt Ambrosius interpretatur: Ne fortè accipiant inimici locum Episcopo obtrectandi, & infamare incipiant Catholicum dogma. Vel: Ne ipse Episcopus fiat probro Ecclesiæ, doctrinæ, & laqueus per quem diabolus multos illaqueet, sicut dicitur de Iudæis: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.*

Explicatur dupliciter hæc ratio: Vt non in opprobrium incidat, & laqueũ diaboli.

Amb. tom. 5.

Alter sensus Græcorum præstantior.

Amb. De dignit. Sacerd. c. 4. inst. 1. 4.

Psalm. 68. & Rom. 11.

Quòd inferiùs etiam c. 6. de seruis dicitur debentibus dominos suos omni honore dignos arbitrari: ne nomen Domini, & doctrina blasphemetur, Multum enim doctrina blasphematur, cùm quis malæ famæ ad eam prędicandam constituitur. Tunc enim Ecclesia probro afficitur, & infirmi à fide deficiunt, & infideles à fide accipienda alienantur. Vt autem vulgò dicitur: *Malus choraula, bonus symphoniacus est.* Et Cicero pro Muræna: *Qui cytharœdi esse non possunt, aulœdi fiunt.* Hæc ille ferè. Ita dicent Gentiles, & Hæretici: Infamis apud nos, magnus, & præcipuus est apud Christianos. Et hactenus vniuersas conditiones Episcopi explicuimus. Iam ad secundum dubium illud: cur has omnes conditiones per positiuum gradum Paulus expresserit, & nõ per comparatiuum vt diceret: Qui melior, qui doctior, qui irreprehensibilior; &c. dicendum est; Apostolum hoc loco considerasse illas conditiones quæ ad constitutionem Episcopi requiruntur, non autem illas, quas eligentes Episcopum habere debẽt. Et quia satis est idoneum eligere, & sufficientem, quia difficile esset huiusmodi præcellentias vnius ad alterum agnoscere, cum Spirituũ ponderator sit Dominus; satis est in foro conscientię eligere bonum, id est, charitate præstantem, & prudentem, vt valida sit electio. Qui tamen optimè nouit vnum alteri præstare, tenetur in foro conscientiæ, ni peccare velit, meliorem nominare, etiamsi sufficeret bonum, & idoneum eligere.

Doctrina Domini quando blasphemetur.

1. Tim. vlt. Episcopi malæ famę qua les iuxta Prouerbium videri valeant.

M. Tul. in oratione pro Muræna.

Secundæ quęstionis solutio.

Prouerb. 16.

Quando melior, & aptior omninò sit Episcopus eligendus.

Illud tamen considerandum, quòd non tantùm charitas, & morum probitas, simpliciter facit meliorem, sed virtutes aliæ tã naturales, quàm intellectuales, vt scientia, grauitas, prudentia, eloquentia; & illi, qui, cæteris paribus nobilitate præfulgent: quæ digna sunt vt perpendantur ab electoribus & quæ tantùm ponderis habent; vt interdum etiam minor charitate veniat præferendus maiori, modò illis dotibus dictis exornetur.

Quę res Episcopatu aliũ alio faciant digniorem.

Qui verò eligitur, non debet se cogitare meliorem, quia esset superbia, & arrogãtia, sed satis est, quòd in seipso nõ agnoscat crimen aliquod impediens sedis occupationẽ. Ideò B. Petrus etsi ter fuerit interrogatus à Christo an plus cæteris diligeret; sine comparatione respondit, *Domine tu scis quia amo te.* Et quia Christo notissimæ erant Petri qualitates ad Ecclesię gubernationem idoneæ; idcircò de charitate præcipuè examinauit: quòd, vbi aliæ adsunt conditiones, hæc debet esse inter eas præcipua, & primaria. Et fortè aliæ partes erant præsentibus omnibus notæ. Ideò de claritate delitescẽte interrogat, vt constaret, optimi, & charitate præstantissimi electionem fieri.

Episcopo futuro quid cõsiderandum.

Ioan. 21.

Cur Domin' Petrum, an se plus cæteris diligeret Apostolis, interrogauerit.

Etsi verò in naturalibus, quę prȩstantiora sunt, regant ignobiliora, & superiora, ea, quæ inferius sunt, vt cęli, elementa, & mixta: in donis tamen gratiæ, non semper melior regit, aut doctior: imò interdum inferior sapientia, vel charitate regit quandoq; subditum magis se Deo charum: vt Maria, & Ioseph imperabant Christo, & Christus omnibus rationibus maior subijciebatur illis. In ciuilibus quoq; Magistratibus, non semper superior scientia alios regit, imò interdum longè inferior.

Quos natura quos gratia interdum præpostere alijs ad regimẽ proponat.

Luc. 2.

Quomodò aũt sit Episcopatus acceptãdus

Ad Episcopatum electo

quid obseruandũ Cornelij exẽplo Pontificis. B Cyprian. epist. a paulò remotius à principio.

dus ab eo qui est electus, explicat. Cyprianus libr. 4. epist. ad Antonianum, de Cornelio dicens: *Non iste ad Episcopatum subitò peruenit, sed per omnia Ecclesiastica officia promotus, & in Diuinis administrationibus Dominũ sæpè promeritus, ad Sacerdotij sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. Tum deinde Episcopatum ipsum nec postulauit, nec voluit, nec vt cæteri, quos arrogantiæ, & superbiæ sua tumor inflat, inuasit; sed quietus & modestus, & quales esse consueuerunt, qui ad hunc locum diuinitus eliguntur, pro pudore virginalis conscientiæ suæ, & pro humilitate ingenita sibi, & custodita verecundia, non vt quidam vim fecit, vt Episcopus fieret; sed ipse vim passus est vt Episcopatum coactus exciperet*, &c. Et hæc sint satis ad quæstionem.

III. sol. quæstionis. Cur nobilẽ, & illustrem Apostol non dixit etiam Episcopũesse oportere.

Ad tertiam dubitationem, cur Apostolus nobilitatis, aut progenitorum gloriæ hoc loco non meminerit: sunt enim nonnullæ Prouinciæ, in quibus lege cautũ est, ne quis ad primarum Ecclesiarum honores perueniat, nisi præclaro sanguine, & stemmatis gentilitijs præfulgeat: Respondemus in primis, quòd Apostolus huius rei inter tot conditiones nunquam mentionem fecit, quia nõ est necessaria ad salutem, vt isti Mobilistæ putant: alioqui nunquam Paulus organum Spiritus sancti, illam conditionem suppressisset.

II. ratio ab exẽplo Christi

Deinde hoc est contra Christi exemplum: quia ipse non viros magnos, & nobilitate splendidos, sed viles, & contemptos Ecclesiæ suæ præfecit, sed plebeios, piscatores, telonarios, agricolas, & pastores: at Christi exemplũ in omnibus partibus seruandum est, & retinendũ. Tertiò, quia ipse Paulus ad Corinth. testatur: *Videte vocationẽ vestrã, fratres, quia non multi sapientes secũdum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundas sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ nõ sunt, vt ea quæ sunt, destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.* Cur ergo homunculi contra exempla, & verba Spiritus sancti audent leges perniciosas condere? Quartò, cũ multæ sint Ecclesiæ, & pauci nobiles digni si nobiles tm secundùm carnem essent ad Episcopatũ legendi, multæ Ecclesiæ pastoribus vacarent. Quintò, possent meritò Nobiles gloriari in carne, quòd ipsi soli digni essent, qui promouerentur ad primas sedes; & ita periret Dei gloria, qui voluit per ignobilia destruere nobilia; & per infirma, & ea quæ non sunt, potentes, & eos, qui illustri sunt loco nati. Et præposterum esset de nobilitate carnis testes citare, de nobilitate

III. ratio à Pauli doctrina. 1. Cor. 1.

IV. Ratio.

V. Ratio. 1. Cor. 1.

vitæ, & doctrinę nihil curare, de qua tamen maximè carent sacræ literæ, de alia verò mentionem vllam non faciunt. Sextò, venatores in canibus diligendis, & equites in equis instituendis, non tam soliciti sunt de generis nobilitate, vt sic loquar, quàm de velocitate cursus, & ferocitate eorum, & specie, & forma qua præditi sunt nauigaturi quoque non admodum curant quod nautæ sin claro genere orti, sed quòd periti sint in nauigandi arte, & sæpè pericula experti, & qui probe tempestates maris declinare nouerint: Cliens etiam anxius non est aut solicitus vt aduocatum habeat generis claritate splendidum, sed eum, qui doctrina & iuris prudentiæ scientia præditus sit, qui eloquentia valeat, & qui clientulorum causas ad victoriam perducat: ita in Episcopo ouibus Christi præficiendo, respiciendum est ad vitæ integritatem, & morum innocentiam, & ad id, vt potens sit exhortari in doctrina sana & ad eos qui cõtradicunt, arguere. Etsi enim multa per vicarios facere possit, tamen ridiculum est, eum esse Episcopũ, qui alienis oculis semper videat, & alienis aurib. semper audiat, & qui alieno ore semper loquatur: deberet & per alios etiam edere, & bibere: hoc autem in Ecclesia Dei multos parere posset Sardanapalos, nõ autem animarũ pastores, aut custodes. Septimò, quæro quid sit nobilitas, & quis nobilis? Respondent Nobilistæ illi: eum, qui ex vtroque parente nobili ortus sit, nõ qui ex altero tantùm. Alij verò nobilem definiunt, eum, qui ab atauis, vel tritauis nobile genus ducat. Quod si ita est, quomodo tandẽ in nobilitatis cõsortium venire potuerũt primi nobilitatis autores? Nec ergo progressus sit in infinitũ, oportet peruenire ad vnum, qui neutro parente nobili ortus sit, & qui sit primus nobilitatis autor. Ille ergo primus nobilitatis suæ autor, & neutro parente nobili natus, à numero nobilium nostri seculi excludetur; nobilis autem erat infans in cunis adhuc vagiens, qui ex femine illustris familiæ est ortus: simili igitur ratione, qui ex fabris nascuntur, erunt fabri; qui ex agricolis, agricolæ; & qui ex doctoribus, doctores; & qui ex militibus, milites. Quòd si hęc falsa sunt, & à vulgari sententia remota, sequitur, quòd vel hæc nobilitas ex parentibus profecta, vera non sit; vel si nomen nobilitatis obtinet, necesse esse primos illos nobilitatis autores, quorũ virtute in nobilitatem asciti sunt, verè & propriè nobiles extitisse, etiam si ex obscuris parẽtibus sint progeniti. Quare rectè dixit quidam huius nobilitatis contemptor.

VI. ab exẽplis quibusdã arti um humanarum.

Tit. 1. Doctrinã ab Episcopo qualẽ Apostolus requirat.

VII. Ratio. à definitione nobilitatis.

Quàm vana quàm fallax nobilitatis opinio.

Romanorũ genus quam obscurum & turpe. *Iuuen. saty. 8. in fine.*

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Tacitè insinuans, Romanos ex lupa, id est, ex meretrice,& pastore profectos.

Ex quo sequitur, omnes qui nostro tẽpore per virtutum opera nobilitatem, & stemmata sunt consecuti, licèt ex ignobilibus, & obscuris progenitoribus orti, verè, & propriè nobiles esse:sicut ijs qui in palæstra diu, & benè eam artem didicerint, & sunt & dicuntur Palæstritæ, licet parentib' palęstra alienis nati sint. Demum consequitur, eos omnes, qui virtutes illustres sunt consecuti, aut de Republica benemeriti propter insigne, & eximium aliquod facinus pro ea gestum, etsi obscuro genere nati sint, verè inter nobiles esse computandos, & omnibus nobilitatis honoribus dignos existere. Quid enim aliud nobilitauit Pompeios, Cæsares, Scipiones, nisi virtus militaris? Quid item M. Tullium Arpinatem, nouum hominem, & humili loco natum, ad Consulatum & summos honores euexit, nisi eloquentia prudentissima, aut prudentia eloquentissima; qua Catilinam nobilem patriæ excidium molientem oppressit? Quid item Marium Arpinatem hominem obscurũ illustrauit, qui septimum Consul fuit, nisi magnitudo animi, & bellica fortitudo? de quo Satyricus:

Veram atque perfectam ex virtute nobilitatem orti: quique olim per eam nobilitati fuerint.

Iuuen. saty. eadem, pa ulo ante.

In monte solebat
Poscere mercedes alieno lassus aratro.
Hic tamen & Cimbros, & summa pericula rerum
Excipit, solus trepidantem protegit vrbem.

T. Liui. lib. tertia Deca dis, procul à med.

M. Valerius Coruin' in oratione, qua exercitum ad prælium cum Samnitibus cõmitendum cohortatus est, teste Liuio, dixit: *Nunc iam vobis patribus, vobisq; plebeijs promiscuus Consulatus patet: nec generis, vt antè, sed virtutis est præmium: proinde summum quodq; spectate milites decus.*

Sub hac tertia dubitatione continebatur; hic Apostolus cur nihil dixerit de genere & sanguine certarum nationum? Respondetur: quia nihil aliud spectatum est à Christo, & à Paulo, nisi vt vitæ probitas, charitas, & scientia Scripturarum, & prudentia in eligendis Episcopis, aut ministris spectetur.

Neophytum esse recenter baptizatum, dicentium.

Obijciunt autem quidam, quòd hic dixit Apostolus, Non neophytum. Sed hoc superiùs explicatũ reliquimus, & neophytum ostendimus nõ esse eum, qui ab infantia baptismo est regeneratus, aut is, cuius progenitores, parẽtes nempè, aui, & proaui ex vtraq; parte, patris, matris, & patris Christiani fuerunt. Vnde Anselmus: *Nec nuper*, inquit,

Ansel. par. 2.

baptizatus, nec nuper à secularibus negotijs, vel à militia separatus, fieri debet Episcopus: quia vnusquisque talis est neophytus. Declarat autem canon Apostolorum 80. quis propriè sit ille neophytus: cuius sententiam citat Origenes lib. 3. contra Celsum: *Quiex Gentili*, inquit, *vel ex Iudæo fit Christianus, ant ex vita praua ad honestam cõuertitur, ne statim Episcopus fiat. Indignum est enim, vt qui nondum documentum vitæ suæ dederit, aliorum fiat magister,* Ita interpretantur Concilia, & præsertim Nicænum canon. 2. atque alia permulta.

Origenes.

Concilium Nicænum.

Quòd si Apostolus per neophytum intelligeret eum, qui ante Baptismũ per viginti, aut triginta annos particeps fuit fidei, & eum ab Episcopatu excluderet, profectò & seipsum, qui hæc scripsit, & Timotheum, ad quem scribit, & qui ab Apostolo Episcopus promotus fuit, eodem præcepto à Pontificatu exclusisset: quod minimè credẽdum est, quia sic se, & omnes primitiuos, neophytos fecisset.

Huius sensus incõmodum; Apostolo neophytus est, qui diu ante baptis mũ particeps fidei fuit. *1. Tim 4. 2. Tim. 1.*

Nec potest meritò dici neophytus in dogmatibus, aut in virtutũ exercitio, cùm vel per triennium in illis enutritus sufficiat ad malos habitus tollendos, & virtutes inserendas. At verò qui è contrariò se in illis non exerceret, semper esset neophytus: quemadmodum in militia semper erit tyro veterani filius, qui veterani studium minimè calluerit. Acutè dixit poëta Satyricus:

Quis vel me itocriter in fide, vitæque probitate versatus, immeritò neophytus appelletur.

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Aeacidæ similis, Vulcaniáq; arma capessas
Quam te Thersitæ similẽ producat Achilles,

Iuuen. saty. 8. in fine.

Sol. IV. quęst

De cœlibatu sacerdotum Apostolus quare nil dixerit.

Ad quartam dubitationem qua quæsitum fuit, cur Apostolus neq; hoc loco, neque ad Titum quicquam de cœlibatu eorum, qui promouentur ad sacros ordines statuerit, cùm cœlibatus mirificè illos decoret, atq; exornet? Respõdemus ex Chrysost. moderatam hic virtutẽ exegisse Apostolum, non supremam atque cœlestem: nã tunc continentes, & cœlibem vitam agentes non facilè inueniri potuissent, qui idonei essent Ecclesijs regendis, si etiam hodiè tanta est illorum penuria; & negotia Ecclesiæ, fructusque perirent. Satis fuit eo tempore, vt posteriores Episcopi in Ecclesia, eam legem de cœlibatu, id est cœlibum vita, cõstituerent, sicut & factum esse videmus. Tales enim, qui à coniugij vinculis liberi sunt, aptiores ad præstanda munera Episcopi inueniuntur, & ad sacrificium Ecclesiæ honestiùs peragendum, & ad preces Ecclesiæ fundendas, & ad eleemosynas erogãdas, & ad sacrarum literarum

B. Chrysost. hom 10.

Sacerdotes, & Episcopi cœlibes quã to sint ad regendam Ecclesiam aptiores.

rarum ſtudia, & ad prædicationis officium exhibendum. Nam ſi qui ex Apoſtolis aut 70. Diſcipulis ad munus Apoſtolicum vocati ſunt, cùm in coniugio eſſent nonnulli illorum, vxoribus ſe priùs ſpoliarunt, vt ad Epiſcopatus, Presbyteratus, & Diaconatus munera præſtanda expeditiores eſſent, apertè indicatũ eſt ad eiuſmodi gradus meliores eſſe cœlibes, & aptiores. Idcirco Syricius Papa hanc legem de cœlibatu primus tulit, quam & alij poſteà confirmarũt. Probarunt autem ſuis ſententijs omnes Eccleſiæ patres, qui huic legi non ſe oppoſuerunt, neque reclamarunt, ſed eam amplexati ſunt, & præſertim Ambroſius, Hierony. & Epipha. eam commendant & celebrant, in qua neminem ad caſtitatem cogunt, ſed tantum ſtatuunt, vt qui velint ad ſacros gradus Eccleſiæ aſcendere, priùs cœlibem & caſtã vitam Deo, & miniſterio eius ordinanti promittant non coacti, ſed ſua ſponte. Vt autem vota Deo nuncupata reddere homines tenentur, ita Eccleſia huius promiſſionis votum exigit, inhabiles reddens perſonas, quę poſt talem promiſſionẽ coniugium inierint, illudq́; irritum & caſſum reddens. ¶ Cauit etiam Spiritus ſanctus, ne talem legem Paulus hic pronuntiaret; ne aliqui pertinacius eius verba tanquàm præceptum iuris diuini interpretarentur; cùm tamen Græci, & Orientales coniugati priùs ad hos gradus Eccleſiaſticos aſcẽdant: quãquàm vſus nunquàm fuerit, vt ſemel ad Epiſcopatum, vel Sacerdotiũ, vel Diaconatũ promoti vxorem ducant. Sed de Cœlibatu alibi multa dixi, & hæc pauca hoc loco ſint ſatis.

Matth. 8.

Qui primus in Eccleſia Põtifex cœlibatum induxit, ac ſtatuit.

Pſalm. 75.

Prima ratio nõ præcepti Sacerdotib⁹ cœlibatus à Paulo.

Li. 9. Enarrationũ Euang.

Ad quintam dubitationem, cur ſcilicet nihil de Reſidentia Epiſcoporum & Paſtorum B. Apoſtolus aut hic, aut ad Titum conſtituerit: reſecatæ enim fuiſſent multæ quæſtiones, & conflictus in huius articuli diſcuſſione, & controuerſia, præſertim cuius iuris ſit, Diuini, an Eccleſiaſtici, & qua ratione eſſet intelligenda, anque in eam cadat diſpenſatio: Dicendum eſt, conſilio Spiritus ſancti Apoſtolum nihil de re hac ſtatuiſſe: tum quia eiuſmodi dubitationes ſuo tempore nondum extiterãt; tùm quia ratio, & natura paſtoris id præſcribit, vt cum gregibus ſuis paſcendis, & tuendis verſetur: & propterea cuiuſcunque iuris illa exiſtat, neceſſariò præſtanda eſt Eccleſiis ſuis à bonis paſtoribus. Ceterùm ipſum paſcere oues ſuas Epiſcopum, ſiue pręſens, ſiue abſens ſit, manifeſtiſſimè ius Diuinum eſt, qui dixit Petro: *Paſce oues meas*; & in eo omnibus Epiſcopis dictum eſt pro illa portione gregis, qui ſibi ad paſcendum data eſt.

V. Sol. queſt. De reſidẽtia cur Paulus Epiſcopis nihil ſtatuerit.

Reſidentia vt iuris ſit Diuini.

Ioan. 21.

At Reſidere, quod eſt frequenter, & aſſiduè gregi ſuo adeſſe, nõ ſemper eſt Diuinum mandatum, cùm interdum contingat magnis de cauſis abeſſe: vt, ſi Eccleſia maligni ſit, & peſtilentis aëris; aut ſi periculosè ægrotet Paſtor; aut ſi vocetur ad Synodum Generalem; aut à Pontifice Romano, ob varia, quæ occurrunt in Eccleſia Dei negotia; aut ſi ad Eccleſiam commendatam à Summo Pontifice viſitandam accedat, & ad tempus permanere pro aliqua cauſa, quæ eius præſentiam expoſcat; aut ad patrem, & matrem, & propinquos ad tempus viſitandos accedere, lege charitatis cogatur, aut ob alias multas cauſas, quas difficilè eſt certò comprehendere. Solent autem diuina præcepta de ijs tantùm, quæ per ſe aut bona ſunt, aut per ſe mala, ferri, non autem de medijs aut indifferentibus, præterquàm in his quæ ſpectant ad Sacramenta Eccleſiæ.

Quatenus humani & Eccleſiaſtici reſidentia iuris.

Diuini iuris & Humani diſcrimen.

Ex quibus deditur, ipſum paſcere ſiue præſentem, ſiue abſentem, iuris eſſe Diuini; at Reſidere, iuris Canonici & Eccleſiaſtici. Iubet enim Eccleſia ad paſcendas oues, optimam eſſe & commodam reſidentiam: at verò, cùm cauſæ occurrant, vt à grege abeſſe poſſit, quales ſunt iam enarratæ, & ſimiles, ne contingat in ijs, quę ſunt iuris Diuini, & præcepti, cadere diſpenſationem humanã, non ſit veriſimile vt reſidere ſit iuris diuini, ſed Pontificij, & Eccleſiaſtici, vt ita quod Eccleſiaſticum & Pontificium eſt, per Eccleſię Paſtores & Pontifices diſpenſetur. Nam ſicut v. g. ieiunium in genere, & cõfeſſio, quæ ſecretò ſit Sacerdoti, & participatio ſacrę Euchariſtię, pręcepti ſunt diuini, & in Scripturis expreſſi; at verò tali vel tali die, & tali ac tali modo ieiunare, præcepti eſt Eccleſiaſtici; deinde confiteri huic, vel illi Sacerdoti, hæc vel illa peccata, & ſumere Euchariſtiam tempore Paſchæ, & à tali Sacerdote, & tali modo; Canonica ſunt præcepta, in quæ cadere poteſt diſpenſatio. Ad eum modum, Paſcere gregem, diuinum eſt mandatum; Reſidere autem tali anni tẽpore, vel tot menſibus, prorſus ad canonica & Eccleſiaſtica pręcepta referendum eſt. Et ita Apoſtolus de hac re nihil dixit, ſed reliquit iudicio Spiritus ſancti, & tempore quo magis Eccleſiæ prodeſſet, poſteris declarandum ac decernendum.

Vnde perſpicuum ſit, nõ eſſe reſidentiã iuris ſemper diuini, ſed etiam humani.

Vtriuſq; diuini ſcilicet, & humani iuris exempla nõ nulla.

Nec ſi maximè Apoſtolus dixiſſet: Oportet Epiſcopum in Eccleſia ſua reſidere, propterea fuiſſet iuris Diuini: quia multa hoc loco præcepta iuris Canonici, & Eccleſiaſtici ſunt, & in ea cadere poteſt diſpẽ-

Apoſtoli præcepta, vt ab ipſo tradita, non eſſe diuini iuris, ſed humanii

satio, vt dicemus, & multa sunt Ecclesiæ precepta, quæ necessariò præstāda sunt nobis, etiamsi iuris diuini non sint, ac perinde obligant, ac si iuris diuini essent.

Ad VI. dub. Cur Paulus consecrandi Episcopos, & ordinandi rationem omnino prætermiserit.

Sextæ dubitationi, cur Apostolus in his locis nihil dixerit de ratione consecrandi, & ordinandi Episcopum, Presbyterum & Diaconnm, & de materia, & forma cuiusque Ordinis, quòd maximè referebat; Item à quos numero Episcopis veniat Episcopus ordinādus, & Sacerdos cum cæteris ministris, & quæ Sacramenta sint per Episcopum tantùm administranda; item qui debeant esse electores Episcopi, & cuius sit confirmare electionem factam, mētionem non fecerit, cùm maximè hæc spectent ad conditiones, quę necessarię sunt in Episcopis deligendis: Respondemus, Apostolum non hic proponere Ecclesiasticam hierarchiam, quam descripsit Dionysius Areopagita: quia opus fuisset fusiori tractatione de ætate, & qualitate ordinandorum, de electione, & electi potestate, de officio Archidiaconi, & Archipresbyteri, de censuris Ecclesiasticis, & impedimentis, & multis alijs similibus: ne quibus in corpore iuris Canonici, & maximè in Decretalibus epistolis disseritur: sed hoc tantùm addit Apostolus, vt Timotheus insignes instituat Episcopos cōtra tantam prauè docentium turbam, & vulgares homines à docendo, & administrandis Sacramētis absterrere possit: nam etiam Diaconi quędam docebant, & euangelizabant, vt constat de Stephano, & Philippo.

Dion. Areop.

Ius Canonicum quid cōtineat.

Actor. 7. Infra 8.

Apostoli materias, & formas singulorum Ordinū cur minimè tradiderint.

Hæc autem de Ordinibus sacris, & cæremonijs, quibus conferendi sunt, & de materia, & forma singulorum voluit Ecclesia tanquàm mystica, & veneranda supprimere, ne in contemptum venirent, si publica essent. Et satis erat illa viua voce doceri, & in traditione, & praxi Ecclesiæ haberi, ne euulgata, Gentiles, & Iudęi contemnerent. Vt meritò Apostolus, qui omnia nouerat, supprimenda esse censuerit, & quæ nouerat, suo tempore per alios esse tradenda, & explicanda: nam multa horum continentur in Canonibus Apostolorum, & in octo libris Diataxion Apostolicarum apud Clementem: multa etiam horum dubia, & controuersia nouerat Apostolus per definitiones Conciliorum suo quæque seculo decidenda esse. Hæc etiam vt minima facilè intelliguntur in doctrina, sub qua admonitio, correctio, & præcepta ad tempus continentur; & quia Sacramentorum dispensationem non tantùm per se, sed etiam per alios administros, vt Sacerdotes, & Diaconos Apostoli faciebant. Vnde Paulus ad Corinth. se missum dicit non ad baptizandū, sed ad euangelizādum: Petrus quoque iussit Cornelium baptizari, sicut Christus per Apostolos baptizabat, Ioan. 4. Eucharistiam quoq; administrabant per Diaconos septem, vt habes Act. 6. per Sacerdotes quoque absolutionem peccatorum conferebant, matrimonia conciliabāt, periculosè laborantes vngebant per Presbyteros, qui omnia præstabant pręter confirmationem, & ordinationem Clericorum.

Vbi traditæ illæ, & contentæ.

1. Cor. 1. *Actor. 10.* *Ioan. 4.* *Actor. 6.* *Iacob. vlt.*

Ad VII. dub.

De Apostolicis legibus Episcopi eligēdi, an iuris diuini sint, an humani.

Septimò dubitatum fuit, an hæ leges per Apostolum prolatæ, sint diuini iuris, an Ecclesiastici: quia videmus Pōtificem Romanum in pluribus horū dispensare, & in alijs Apostolicis canonibus: nam quòd diuini sint, videtur ipse tradere, cùm ait: *An experimētum quæritis eius qui in me loquitur Christus?* Illud etiam probat esse Diuinas, quòd in sacris literis contineantur. Ad hanc tamen difficultatem explicandam, distinguendū, duplicem esse dispensationem; alteram quę dicitur interpretatiua mentis Spiritus sancti: & hæc propriè in ius Diuinum cadere potest: nam Pontificis & Cornelij generalis est sensus legitimus, & literales porrigere, & cæteros arctare, ne quisquam audeat illos reijcere, & anathema reijcientibus infligere. Alia verò dispensatio propriè est iuris relaxatio, ne videlicet in hac, vel illa causa aliquem obliget. Estque tantùm eius qui legem condidit. At cùm ius Diuinum sacris literis contentum, quæ vetus, & nouum Testamentum continent, Deum habeat autorem, eius tantùm est diuina præcepta dispensare, non autem Ecclesiæ, aut Vicarij Christi, quia Deo & Christo longè sunt inferiores.

2. Cor. 13.

Duplex dispensatio, quænam illa.

Cùm igitur in nonnullis Apostoli præceptis hic contentis Ecclesia dispensare soleat, vt in digamis, percussoribus, & neophytis; planū fit, hæc præcepta ab Ecclesia non agnita fuisse vt Diuina, sed vt Apostolica, & Ecclesiastica, & non quatenùs Apostoli erant præcones diuinorum præceptorum, sed quatenùs erant Ecclesiæ prælides & gubernatores, & quatenùs potestatem acceperant condendi Leges autoritate sua Ecclesiasticas, & Canonicas, & quæ inseruirent Diuinis præceptis facilius obseruandis, & cultui Diuino, qui in Sacramentis, & sacrificio consistit, exornando, ac decorando, & quæ Ecclesia pro tempore posset aut dispensare, aut abrogare, & in meliores, & vtiliores leges commutare. Neque satis est, vt aliquid sit iuris Diuini, in sacris literis contineri, cùm multa in eis scripta, quæ iuris sunt humani, tùm Ciuilis, tùm Canonici, tam iusta quàm iniusta

In quibus ista Ecclesia dispēsauerit.

Non omnes sacris literis leges contentas iuris esse Diuini, sed etiam humani.

multa

multa etiam propriè iuris Diuini sunt.

Exod. 1.
Dan. 3.

Quę vt explicentur, aduerte legem Pharaonis datam obstetricib' de masculis Hebræorum occidendis, & fœminis reseruandis: Legem etiam datam à Nabuchodonosor Rege Caldæorum de adoranda sua statua iuris humani fuisse leges, & ciuiles, quia à Principibus profanis latæ sunt: erant etiam iniustæ, quia rem iniustam pręcipiebāt, nimirum, infantium occisionem innocentum, & adorationem statuæ Regis: neque tamen ob id quod in Scripturis enarrātur, præcepta Diuina fuerunt. Ita etiam Canonicæ aliæ leges, & Ecclesiasticæ ab Apostolis ad tempus latæ in Scripturis inueniuntur, vt præceptum de abstinentia ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, quod Acto. 15. ab Apostolis pronunciatum fuit: item quod mulieres velato capite orēt, quòd Collectæ fiant per vnam Sabbati, & id Pauli, quod ordinādus non sit digamus, nec percussor, nec neophytus, quæ nemo sani capitis dixerit esse diuini iuris, etiamsi in Scripturis habeantur, sed Apostolica, siue Canonica præcepta in quibus quædam abrogauit Ecclesia. Nam præceptum illud de abstinentia ab immolatis idolis, & suffocato, & sanguine, paulò pòst sustulit: alia verò præcepta correxit, & mutauit in melioRa; alia retinet, & seruat ob vtilitatem; alia cùm opus est, in particulari causa dispensauit. Nam ecce verbi gratia præceptum est, vt quis neophytus non ordinetur; & tamen ab initio quidam ex Iudæis simul sunt & ad Fidem, & ad honores Ecclesiæ administrādos vocati, vt Paulus Apostolus, qui Baptismo suscepto statim cœpit prædicare, ac de Fide disputare, & plerique alij primitiui fideles ad Ecclesiarum gubernacula vocati. Ita quandoque nunc meritò in illa lege dispensatur. Ecce Cyprianus neophytus erat, cùm ad ordines promotus est. De cuius ordinatione Pōtius Diaconus in vita eius sic scripsit: Aiunt Apostolicę literæ, debere neophytos præteriri, ne stupore Gentilitatis, nondum fundatis sensibus adhærente, aliquid in Deum nouitas inerudita peccaret. Ille fuit primus, & puto solus exemplo, plus fide posse quam tempore promoueri. Ita Pontius. Et ad hunc modum resolui debent, quæ de Nectario, Tarasio, & Ambrosio obijciebat Photius: cùm enim Photius ex laico milite in Archiepiscopum Constātinopolitanum assumptus esset à Michaele Imperatore (quod planè legibus Ecclesiasticis interdictum erat) atque Photius se illorum trium Patrum exemplo tueretur; Respōdit Nicolaus Primus epistola ad Photium (quæ quarta actione octaui Synodi recitatur) & in primo ostendit, Nectarium, qui ex prætore Vrbano, & ex Catechismo Sacerdotium susceperat in secunda Synodo generali, cui & præfuit, vt ait Ruffinus, magnum hæreticorum expugnatorem, & Ecclesiarum defensorem extitisse: & ne Ecclesia Constantinopolitana sub destitutione Pastoris quasi viduata maneret ad curā Ecclesiasticam, & dignitatem assumptum fuisse per secūdam sanctam Synodum Generalem. Sed vt hoc iterum ita fieret non constituit, nec instituit illa Synodus. De Tarasio verò scribit Nicolaus ex laicali cœtu ad Patriarchatus culmen promotum fuisse necessitate quadam, quòd contra imaginū destitutores, atque conculcatores, vt verus Christi miles restitit. Vnde & Hadrianus Papa illius promotionem confirmauit. De Ambrosio verò ita subiungit Nicolaus Pōtifex: *Beatissimum quoque Ambrosium splendidissimam lucernam Ecclesiæ, qui ex Cathecumeno (diuino præsagio) ad Episcopalem per cōtinuos gradus promotus est dignitatem, cur nobis pro vestro tutamine opponitis? Qui non instructu hominis, sed diuina vocatione per miraculorum prodigia electus est.* Hæc ille. Vides igitur, quoties in lege Apostolica de neophyto in Ecclesia disputatum fuit, & quomodo vrgente eadem causa hodie quoque dispensari possit.

Apostolorū leges tantūmodo quæ iuris sūt humani.

Actor. 15.
1. Cor. 11.
Infrà 16.

Quænam illarū per Romanos Pōtifices fuerint relaxatæ.

Actor 9.

Paulus Apostolus adhuc neophytus ordinatus.

Pont. Diac. non procul à princ.

Nectarij electio neophyti qualis.

Ruff. lib. 11. Hist. Eccle. cap. 21.
Hist. Trip. lib. 9. c. 13.

Tarasi' neophytus quomodo elect'.

Ambrosium neophytum Mediolanensem Episcopum eligēdi causa.

Amb. epi. 82. circa med. tom 3.

Sed ne quisquam priuatam esse hanc doctrinam putet, agnoscat profectam esse à B. Thoma, qui Quodlib. 4. art. 13. dispensare posse cum digamo, vt promoueri possit ad sacros ordines, & præceptum Pauli nou esse iuris diuini, sed humani. Hęc enim eius sunt verba in solutione ad primū argumentum: *Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus dupliciter in doctrina sua aliqua proposuit, quædam quidem sicut promulgans ius diuinum, sicut illud quod habetur ad Galat. Si circumcidimini, Christus vobis nihil proderit, & multa alia huiusmodi: & in hoc Papa non potest dispensare. Quædam verò sicut propria autoritate aliqua statuens: nam ipse dicit 1. ad Cor. 11. Cætera cùm venero, disponam. Et infrà 16. mandauit, vt collectæ que fiunt in sanctos, per vnam Sabbati fiant, quod non pertinet ad ius diuinum. Et similiter etiam quod dicitur de bigamo non promouendo, non est iuris diuini, sed institutio autoritatis humanæ diuinitùs homini concessæ.*

D. Tho. to. 8.

Pauli præcepta dupliciter consideranda.

Galat. 5.
1. Cor. 11. Infrà vlt.
1. Tim. 3.

DISPVTATIO XII.

In illa Apostoli verba: ***Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes Habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrēt, nullum crimen habentes*****, & cætera vsque in fin. cap.**

I Dubium. Secundum. T[...]um.

CIRCA Diaconos illud primò dubitandum; cur post Episcopum de Diaconis agit, nulla prius mentione facta de Presbyteris, siue Sacerdotibus, & eorum officio. Deinde an vnus & idem sit Episcopi, & Sacerdotis character, id est, vnus & idem ordo, an verò distinctus. Tertiò, an Diaconatus sit ordo sacer, & ministerium in Missæ sacrificio, an verò ministerium distribuendi eleemosynas, & seruiendi mensis viduarum, vt docet Oecumenius, & Canon XVI. sextæ Synodi. Quartò dubitatur de cōditionibus, quas à Diaconis exigit: quæ decē sunt numero. Quintò dubium est, quomodo Ecclesia dicitur domus Dei, & columna, & firmamētum veritatis, & per quid est Ecclesia infallibilis veritatis, vt errare nequeat in suis decretis ad Fidem, & bonos mores spectantibus. Sexto ambigitur, quò tendat Apostolus in vltima periodo, quæ sex membris constat: nam de magno pietatis Sacramento ait in primis: Quod manifestatum est in carne, deinde iustificatum est in Spiritu; tertiò, apparuit Angelis; quartò, prædicatum est Gentibus; quintò, creditum est in mundo; sextò, assumptum est in gloria. Hæc breuiter sunt expedienda.

Oecum. ca. 6. Quartum. Quintum. Sextum.

Sol. I. quæst. De Diaconis quos Presbyterorum ordine prætermisso, proxime Paulus coniunxit Episcopis. *D. Epiphan.* Episcopum qui sentiant significare etiam simplicem Sacerdotem. *Lect. 2. in hūc locum, to. 16.* Eorum primum argumentū, quod diluitur. *Act. 20.*

Ad primum igitur dicendum, extitisse quosdam hæreticos, qui inter Episcopū, & Presbyterum iure diuino nihil dicerent interesse, vti & Aerius sensit, de quo Epiphanius in hæresim 75. At B. Thomas, & Albertus Pyghius lib. 2. de Hierarchia Ecclesiastica, cap. 18. putarunt, Episcopi nomen esse genericum, & complecti etiam simplicem Sacerdotem, & ita esse duplicem ordinem: sicut etiam nomen Diaconi generale fuit, & quincupertitum ordinem continet prætereà, id est Hypodiaconum, & quatuor ordines minores, qui etiam ministrabant. Atque hanc sententiam probare cōtendunt ex cap. 22. Actuum Apostolorum, vbi Ecclesiæ Presbyteri vocantur Episcopi, cùm tamen ipsius Eccesiæ Ephesinæ vnus tantùm esset Episcopus. Sed certè, si verum amamus, hoc testimonium nihil euincit. Nam vt demus esse genericum nomen, videbatur tamen ad diuersorum locorum Episcopos Paulus habere sermonem. *Vos*, inquit, *à prima die, qua ingressus sum in Asiam, quatenus vobiscū per omne tempus fuerim, &c. Et nunc ego scio, quia ampliùs non videbitis faciem meam vos, per quos transiui prædicans regnum Dei.* Ex quo patet, ciuitatem Ephesiorum, tanquàm Asiæ totius Metropolim, vocasse Episcopos, siue Antistites Apostolorum, ac dixisse: Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quos vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiā Dei; quòd sanè nō est munus simplicium Presbyterorum.

II. Ratio ab autoritate. *B. Chrysost. hom 11. in prim. tom. 3. M. Tul lib. 7.*

Tradit etiam hoc loco Chrysostomus, Episcopum idem esse in Ecclesia, quod maritus in familia; & Cathedræ meminit, ex qua docebat. Item etymologia Episcopi huic sententię non quadrat, siue sumpta sit ab eo, quod Cicero dixit in epistola ad Atticum, siue illa, qua Apostolatus dicitur Episcopatus, de qua Petrus ex Propheta dixit: *Episcopatum eius accipiat alter*, siue denique sumatur ex eo, quod 2. Esdr. 11. habetur, vbi Episcopos Leuitarum Hieronymus vertit præpositos. Prætereà, ad simplicem Sacerdotem non videntur spectare omnes superiùs citatæ Episcopi conditiones, vt hospitalitas, habitudo ad docēdum, prudentia: quæ omnia respectu aliorum, quibus quis Episcopus præficitur, dicuntur.

2. Esdr. 11. Tertia & vltima.

II. argum. aduersariorum. *Philip. 1.*

Secundò probare idem nititur ex eo, quod ad Philip. 1. Apostolus scribens ad vnam ciuitatem, dixit: *Cum Episcopis, & Diaconibus*, cū vnius ciuitatis nō nisi vnus possit esse pastor, & vnus Episcopus. Responderi tamen posset ad hæc, quòd vel in ea ciuitate, quæ colonia erat Romanorum homines diuersarum nationum versabantur, & quæuis illarum Episcopum suæ linguæ instructorem, ac doctorem habebat: vel dicendo, Episcopis in plurali, respexisse ad vniuersos pastores, qui siue in ciuitate, siue in diuersis pagis, & oppidulis adiacentibus docebant, qui nunc & Parochi, & Curati, & Plebani, & Pastores dicuntur. Et ita in vna Ecclesia, tam intra, quàm extra inuenies plures, qui dici possunt Episcopi. Etsi Episcopus non sit simplex Presbyter, vel Sacerdos: Presbyteri tamen nomen, quod ab ætate seniori sumptum est, commune est ad Episcopos, vel Parochos, & inferiores Sacerdotes. Quòd etiam denotet simplices Sacerdotes, id iam vsus obtinuit à tot seculis ortus, quòd etiam ad Episcopos extendatur, ostendit Actor. 20. Lucas: nam vocatos maiores natu, id est, Presbyteros, paullò pòst expressit

Quomodo cū vnus Philippensium esset Episcopus, dixerit Apostolus: Cum Episcopis, & Diaconibus.

Episcop⁹ interdum cur Presbyter appelletur: Presbyter etiam quare pro simplice sumitur Sacerdote: eundē & Episcopum significare. *Act. 20.*

Tit 1.

per vocem, Epiſcopos. Indicat etiam Paulus ad Tit.1. *Huius rei gratia*, inquit, *reliqui te Creta, vt ea quæ deſunt, corrigas, & conſtituas per ciuitates Presbyteros.* Et ſubdit: *Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe*, inſinuãs idem eſſe Presbyterum, & Epiſcopum. Demonſtrat quoque B. Petrus, qui 1.Petr.5. ſe vocat πρεσβύτερον, ſiue Presbyterum, alios autem συμπρεσβυτέρους, ſiue compresbyteros. Et ibidem ſubiungit: *Prouidentes non coactè*, vbi Græcè habetur ἐπισκοποῦντες, vt annotauit Hieronymus epiſtola ad Euagrium, & 2. Canonic. & 3. Ioannes ſe vocat Presbyterum, ſiue ſeniorem: *Senior*, inquit, *electæ dominæ, & Senior Caio.* Rurſus Apoſtolus in hac epiſtola, cap.5. *Qui benè præſunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maximè qui laborant in verbo, & doctrina:* & ſtatim ſubdit: *Aduerſus Presbyterum accuſationem noli recipere, niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus:* Quod in Epiſcopis tantùm locum habet, non in ſimplicibus Sacerdotibus. Quin etiam Iacobus frater Domini illud inſinuat, cùm dicit: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Eccleſiæ, vt orent ſuper eum.* Quanquam hic locus ſpectare poſſit ad alios Presbyteros præter Epiſcopum, niſi neceſſariò Epiſcopum non includat, quia interdum hoc Sacramentum ipſi Epiſcopi adminiſtrabant, ſicut & matrimonia conciliabant.

1. Petr. 5.

B. Hier. ep. 85. in princ. to. 2.

1. Tim. 5.

Iacob. vlt.

Tertia opinio, ſeu ratio probabilior, cur ſcilicet Apoſtolus, Presbyteris omiſſis, ad Diaconos tranſit.

Melius ergo ſentire videtur Chryſoſtomus, dicens: *Cur omiſſo interim Presbyterorum ordine, ad Diaconos tranſit? Quia ſcilicet inter Epiſcopum, atque Presbyterum intereſt fermè nihil. Quippe & Presbyteris Eccleſiæ cura promiſſa eſt: & quæ de Epiſcopis dixit, ea etiam Presbyteris congruunt. Sola quippe ordinatione ſuperiores illi ſunt, atque hoc tantùm plus quàm Presbyteri habere videntur.* Similia his tradit Theophylactus, Oecumenius, & Ambroſius, cuius hæc ſunt verba: *Poſt Epiſcopum Diaconatus ordinationem ſubiecit. Quare? niſi quia Epiſcopi, & Presbyteri vna ordinatio eſt: vterque enim Sacerdos eſt. Sed Epiſcopus primus eſt, vt omnis Epiſcopus Presbyter ſit, non tamen omnis Presbyter Epiſcopus. Hic tamen Epiſcopus eſt, qui inter Presbyteros primus eſt.* Et Hieronymus ad Euagrium: *Quid enim facit excepta ordinatione Epiſcopus, quod Presbyter non faciat?* Et infra in fine: *Presbyter, & Epiſcopus aliud ætatis, aliud dignitatis eſt nomen: Sedulij fragmenta, & Primaſij commentaria tradunt, nullam hic Presbyterorum Apoſtolum mentionem facere, ſed Epiſcoporum eos nomine comprehendere, quia ſecundus, imò penè vnus eſt gradus.* Eadem penè eſt in ea verba Anſelmi ſententia. Et ita ſecundùm horum ſententiam, nomen Epiſcopi tantùm primam Eccleſiæ præfecturam denotat, non autem vulgarem Sacerdotem. Quæ ſignificatio non tam ex vi vocis, quæ alioqui quemuis ſuperintendentem, vel præfectum ſignat, quam ex vſu Eccleſiæ Chriſtianæ deriuata eſt: ſicut etiam nomen Diaconi quemuis miniſtrum deſignat, id eſt, Apoſtolatum, vt ad Roman.11. *Miniſterium*, Paulus inquit, *meum honorificabo*; & Epiſcopatum, iuxta illud: *Miniſterium tuum imple, ſobrius eſto*: & ſecularem poteſtatem, vt ibi: *Dei miniſter eſt*; & Præfectos menſæ viduarum, & Miniſtros in ſacrificio Miſſæ, Diaconos propriè vocat, vt etiam hic. Hoc etiam modo accepit nomen Epiſcopi, beatus Ignatius epiſtola ad Smyrnenſes: *Omnes*, ait, *Epiſcopum ſequimini, ſicut Chriſtus Ieſus Patrem, Presbyteros ſicut Apoſtolos, Diaconos autem veneramini ſicut Dei mandato miniſtrantes.* Et paulò pòſt: *Honorate quidem Deum vt autorem omnium, & dominum. Epiſcopum autem tanquam Principem Sacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem ſecundùm Deum, Sacerdotium verò ſecundùm Chriſtum.* Vbi principatum vocat poteſtatem leges ferendi. Denique in epiſtolis ad Trallianos, Tarſenſes, & Philippenſes paſſim, & diſtinctim eos ſalutat, & nominat tanquam iure diuino diſtinctos. Hieronymus verò epiſtola ad Euagrium ſentit, nomen Epiſcopi ab Eccleſia primitiua tantùm tribui eis, quibus nunc tribuitur: *Alexander*, inquit, *à Marco Euangeliſta vſque ad Heraclam, & Dionyſium Epiſcopos, Presbyteri ſemper vnum ex ſe electum, in excelſiori gradu collocatum, Epiſcopum nominabant: quomodo ſi exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de ſe, quem induſtrium nouerint, & Archidiaconum vocent. Quid enim facit excepta ordinatione Epiſcopus, quod Presbyter non faciat?* Infrà in fine: *Et vt ſciamus traditiones Apoſtolicas ſumptas de Veteri Teſtamento; quòd Aaron, & filij eius, atque Leuitæ in templo fuerunt, hoc ſibi Epiſcopi, & Presbyteri, & Diaconi vindicent in Eccleſia.* Hæc ille.

B Chryſ. ho. 11. init.

Theophylact.

Oecum ca. 6.

Amb. tom. 5.

Hiero. epi. 85. circa med. to. 2. prope fin.

Sedulius,

B. Anſelmus.

Epiſcopi, & Diaconi propriæ ſignificationes, ab Eccleſia cõmuniter ſumptæ.

Rom. 11.

Rom. 13.

Actor. 6.

D Ignat epi. 10. poſt med.

Epiſcopos, Presbyteros, & Diaconos à nobis quo loco habeti velit Ignat. Idem quem appellet Epiſcopi principatum.

Hier. epiſt 85. tom. 2.

Fideles olim primitiui quẽ Epiſcopum nominarent, teſte Hieron.

Continentur (idem ait) in Epiſcopo Presbyteri & filiorũ Aarõ locum tenẽt.

Quòd ſi Apoſtolus reſpexit ad ſignificationem Scholæ Chriſtianæ Presbyteros de flexione quadam Epiſcopos dixit: quia nimirum in primitiua Eccleſia cum Epiſcopo populi regimen apud eos erat. Hinc Hieronymus ad Euagrium, in epiſtolam ad Titum: *Antequam diaboli inſtinctu, ſtudia in religione fierent, & diceretur in populis: Ego ſum Pauli, ego Apollo; Ego autem Cephæ, communi Presbyterorum conſilio Eccleſiæ gubernabantur. Poſtquam verò vnuſquiſque eos quos baptizauerat, ſuos putabat eſſe, non Chriſti; in toto orbe decretum eſt, vt vnus de Presby-*

Qui forſitan ſenſu Presbyteros Apoſtolus Epiſcopos nominauerit.

Idem in ca 1. ep ad Tit. nõ procul ab initio, tom 9.

1. Cor. 1.

Infra 3.

Epiſcoporũ neceſſitas ordinis.

Philip.1. Actor.20. 1.Petr.5. Hebr.13.

teris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineat, & schismatum semina tollerentur. Et probat ex epistola ad Philippens. cap.1. & Actor.20. & 1.Petr.5. & ex epist. ad Hebræos cap.13. vbi dicitur: *Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis.* Etsi dici ad hoc possit, quòd plures essent Hebræorum Ecclesiæ, non vna tantùm. Et subinngit Hieronymus: *Sicut ergo Presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ consuetudine ei, qui sibi præpositus fuerit, esse subiectos: ita Episcopi nouerint se magis consuetudine, quàm dispositionis Dominicæ veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere, imitantes Moysen, qui cùm haberet in potestate solus præesse populo Israël, septuaginta elegit, cum quibus populum iudicaret.* ¶ Sed hæc Hieronymi sententia cum alijs à se scriptis non consentit. Et Augustinus ad Valerium dicit, ibi secundùm locum gubernaculorum traditum, cùm est Presbyter ordinatus. Cyprianus absens per Presbyteros suam gubernabat Ecclesiam.

Num.11.

Episcopis à Presbyteris non iure, vt vult interdũ Hieronym⁹, humano, sed diuino esse distinctos.

Aug. epi 130. fere in init. tom. 2.

Habes ergo, quid nomine Episcopi designetur, & quomodo comprehendat etiam Presbyteros, & quòd, etsi Episcopi, & Presbyteri nomina pro eodem sumerentur, re ipsa tamen illi distincti fuerunt etiam iure diuino, & non tantùm humano, vt interdum dixit Hieronymus, qui ad Euagrium statuit in oppositum; *Vt sciamus,* inquit, *traditiones Apostolicas sumptas de Veteri Testamento, quod Aaron, & filij eius, atque Leuitæ in templo fuerunt, hoc sibi Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi vendicent in Ecclesia.* Idem ad Nepotianum: *Quod Aaron, & filij eius, hoc Episcopum, & Presbyteros esse nouerimus. Vnus Dominus, vnum templum, vnum sit etiam ministerium.* Et in Epitaphio Paulæ: *Aderant Ierosolymarum, & aliarum vrbium Episcopi, & Sacerdotum inferioris gradus, &c.* Et vt distincta vocatio duodecim Apostolorum est à vocatione septuaginta discipulorum, ita Presbyterorum ab Episcopis: vt tradunt Damasius epistol. 4. & Beda in Lucæ caput 10. Et hæc sint satis de hac quæstione.

Vbi Hieronymus oppositum sensetit.

Hier. epist 85. in fin.

Idem epist. 2. ante med. to. in princ.

Ephes. 4.

Idem epi. 27. prope fin to. eod. post med.

Luc 6.

Infra 10.

B. Damas. Papa.

Beda cap. 32 tom 5.

II. Sol. quæst. Sacerdotis & Episcopi, an sit vnus & idẽ character, an diuersi.

Ad secundam dubitationem, an vnus & idem sit character Sacerdotis, & Episcopi, controuersia est inter Scholasticos Doctores. Quidem volunt esse vnum & eundem characterem, sed extensum in Episcopo ad Confirmationis, & Ordinationis Sacramenta conferenda: alij verò diuersos esse statuunt, cui sententiæ libentiùs subscripserim. Sed de hac re latiùs alio loco disseremus.

III. Sol. dub.

Ad tertium dubium faciliùs expediendum, dicimus in primis, nomen Diaconi genericum esse, & extendi ad omne genus ministerij, vt ad Apostolatum, Episcopatum, secularem principum potestatem, & ad ministros speciatim Episcoporum in ministerio Missæ seruientes. Nam vt genericum nomen est Episcopi, vt ostendimus paullò antè, restrictum tamen est ad significandam primam Ecclesiæ præfecturam: ad eum modum, Diaconi vox, quæ generalis est ad omnes quoquo modo ministrantes, restricta tamen est ad ministros in Ecclesia ordinatos, qui in Eucharistia offerenda, & populo administranda, Episcopis, vel Sacerdotibus deseruiunt, etiamsi viduarum, & pauperum mensis, & bonis temporalibus distribuendis præessent, vt latissimè comprobatum reliqui in caput 6. Actorum. Cui sensui fauent eo loco Beda, & Cyprianus epistola vndecima libri tertij, & beatus Ignatius episto. ad Trallianos: *Quid est,* inquit, *Episcopus, nisi omnem principatum, & potestatem omnium illorum tenens, quemadmodum deceat hominem tenere, imitatorem Dei factum secundùm virtutem? Quid est Presbyterium, nisi institutio sancta consiliarij, & confessoris Episcopi? Quid etiam Diaconi, nisi imitatores Christi ministrantes Episcopo, sicut Christus Patri, & operantes illi operationem mundam, & immaculatam? quomodo sanctus Stephanus beatissimo Iacobo, Timotheus, & Linus Paulo, Anacletus, & Clemens Petro.* Et rursus: *Oportet & Diaconis, qui sunt in ministerium Iesu Christi, omnino placere. Non enim in cibo & potu sunt ministri, sed Ecclesiæ Dei administratores.* Clemens quoque Romanus lib. 8. Diataxeon Apostolic. cap. 22. *Et Episcopus,* inquit, *det oblationem, dicens, Corpus Christi. Et sumens dicat, Amen. Diaconus teneat calicem, & quando tradit, dicat, Sanguis Christi, Calix vitæ. Et benedicens dicat, Amen.* Et capite vltimo prope finem: *Post assumptionem ipsius* (scilicet Christi) *nos oblato, secundùm eius ordinationem, sacrificio puro, & incruento, constituimus Episcopos, Presbyteros, & Diaconos numero septem, è quorum numero vnus erat Stephanus beatus Martyr, qui in amore erga Deum nobis non erat inferior.* Vbi declaratur, Diaconos non tantùm fuisse præpositos mensis, sed etiam Missæ sacrificio ministrasse Episcopis, & calicem sanctum populo porrexisse: quemadmodum etiam B. Laurentius dixit ad Sixtum: *Experire vtrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem.* Et certè ad ministerium purè temporarium ministrãdi mensis viduarum non opus erat multis orationibus, aut impositione manuum Apostolicarum. Prudentius in Martyrio S. Laurentij inscripsit:

Diaconatus an sit ordo sacer, temporalisue, an spirituale ministerium.

Diaconus quid propriè significet.

Actor. 6. Lib. 12 & vl. Euang. Explanat.

Beda tom. 5.

Cyprianus.

Ignat. epist. 5. circa med.

Quid Episcopus, Presbyteriũ, & Diaconatus, Ignatio.

Idem ibid. prope init.

Clem. Rom.

Luc. 22.

Actor. 6.

Sanctorum humilitas Apostolorum.

Leuitæ Laurentij verba ad B. Sixtum.

Prudent prope princ.

Hic primus

Hic primus è ſeptem viris
Qui ſtant ad altare proximi,
Leuita ſublimis gradu,
Ex cæteris præſtantior.
Clauſtris ſacrorum præerat,
Cæleſtis arcanum domus
Fidis gubernans clauibus,
Votaq; diſpenſans opes, &c.

Quo tempore fideles olim eleemoſynas offerrent pro viduis, & à quo recipi ſolerent.

Cùm igitur tantùm conſideratur, quòd Diaconi conſtituti ab Apoſtolis, & in communi viuentibus ex eleëmoſynis, quas fideles offerebant, proſpicerent; colligitur, illas eleëmoſynas fidelium tempore ſacrificij ante orationem Deo oblatas fuiſſe, & recipi debuiſſe à Sacerdote ſacrificante, & ante communionem populo adminiſtratam. Creſcente verò numero fidelium, cùm tam multis communicandis, & eorum oblationibus recipiendis, diſtribuendiſque non ſufficerent, ordinaſſe ſibi miniſtros ex parte Sacerdotij conſortes, qui & eis in ſacrificio aſſiſterent, & vice eorum fidelium oblationes ſuſciperent, vt inde Deo ſacrificaretur, & fidelibus communio porrigeretur. Hinc Laurentius ſibi dicit commiſſam Dominici ſanguinis diſpenſationem, & conſummandorum conſortium ſacrorum apud Ambroſium libro 1. Officiorum, capite 41. Sicut etiam Leuitæ in Veteri Teſtamento non ſolùm decimas recipiebant, ſed & in altari Sacerdotibus miniſtrabant; & propterea decimæ eis dabantur. Rurſus ſicut Epiſcopi non ſolùm ſacrificare, ſed & docere populum debebant, ita & Diaconi in doctrina eius cooperari, vt Stephanus & Philippus faciebant. Erant igitur Diaconi iuxta doctrinam Apoſtoli, ceu quidam oculi, qui Epiſcopum prædicantem, & ſacrificantem cuſtodiebant, vt is ab orationis inſtantia, & aſſiduo verbi miniſterio non impediretur, vt tradit liber Actuum Apoſtolorum. At verò ſicut nunc ſunt quidam Presbyteri ſacrificantes tantùm, non gubernantes; ita Diaconi quidam tantùm ſacrificio aſſiſtunt, quidam verò, vt Archidiaconi, totum miniſterium conficiunt, vt docet Decretalis Tit. de officio Archidiaconi. Sicut inter Epiſcopos eſt vnus Archiepiſcopus, & inter Presbyteros eſt vnus Archipresbyter.

Cur electi olim ab Apoſtolis Diaconi ſeptem.

B. Amb. tom. 1. in prin.

Diaconi erãt etiam populi doctores: iidemq; oculi Epiſcoporum.

Act. 6.

Diaconi, & Archidiaconi munera diſtincta.

Quòd ſi vrgeas, cur Apoſtolus hoc loco non fecit mentionem ſacrificij altaris, quod erat Diaconi præcipuum munus? Dicendum eſt dupliciter. Primum, quia hoc erat ceremonia quædam, & moris erat fidelibus antiquis ea, quæ in officio Miſſæ peraguntur, abſcondere, & alijs celata tenere, vt docet Dionyſius libro de Eccleſiaſtica Hierarchia; & ob eam cauſſam excludebantur à myſterijs Miſſæ Catechumeni, vt Auguſtin. docet tractat. 11. in Ioannem, & 49. inquit: *Neſciunt Catechumeni, quid accipiunt Chriſtiani.* Baſilius idem docet libro de Spiritu ſancto, cap. 27. ſub initium, & Ambroſius in libro de ijs, qui myſterijs initiantur, capite vltim. ſub finem. Ita Lucas in Actis narrat, ſeptem Diaconos ordinatos, & officium deſcribit, quòd præerant viduarum, & pauperum menſis; ipſum enim altaris miniſterium ſupprimit; ſicut communionem ſacram eadem ratione vocat panis fractionem, vt tegeret infidelibus myſteriorum rationem.

Cur eius, in quo tamẽ diaconus maximè verſatur, Euchariſtici ſacrificij Paulus meminerit.

B. Diony c. 7. par. 3. ſub fin.

Aug. tom. 9

B. Baſil. to. 1.

Amb tom. 4.

Actor. 6.

Altera ſolutio eſt, hoc non fuiſſe omninò tacitum, cùm inferiùs dicat: *Habentes myſterium fidei in conſcientia pura*: nam verbum, Myſterium fidei, in conſecratione ſpeciei ſanguinis ponitur. Et verbo habendi ſignificat vſum miniſtrandi, & res in eo oblatas diſpenſandi. Et non poſſumus nomine Diaconi intelligere reliquos gradus inferiores, quia hi poſſunt vxores ducere, & non habent miniſterium in altari, niſi valdè remotè. Et vt ait Epiphanius in hæreſin 79. quæ eſt Collyridianorum: Diaconis in Eccleſia concreditum non eſt, vt aliquod myſterium perficiant, ſed vt ſolùm adminiſtrent, & exequantur commiſſa. Beatus Thomas in additionibus tertiæ partis, quæſtion. 38. articul. 2. ad 2. *In primitiua*, inquit, *Eccleſia, propter paucitatem miniſtrorum omnia inferiora Diaconibus committebantur, vt patet per Dionyſium 1. capit. Eccleſiaſtica Hierarchia, vbi dicit: Miniſtrorum alij ſtant ad portas templi clauſas, alij aliud proprij ordinis operantur, alij autem Sacerdotibus proponunt ſuper altare ſacrum panem, & benedictionis calicem; nihilominus erant omnes prædicta poteſtates, ſed implicitè in vna Diaconi poteſtate: ſed poſteà ampliatus eſt cultus diuinus, & Eccleſia quod implicitè habebat in vno ordine, explicitè tradidit in diuerſis.* Hæc Thomas. Vnde Ignatius ad Antiochenos tot gradus enumerat miniſtrorũ. Et paullò pòſt Cornelius in epiſt. ad Fauinum apud Euſebiũ, libro 6. cap. 33. Hieronymus in Luceferianos: *Eccleſia multis gradibus conſiſtens, ad extremum Diaconis, Presbyteris, Epiſcopiſq; finitur.* Idem de Nepotiano ad Heliodorum: *Fit Clericus, & per ſolitos gradus Presbyter ordinatur.*

Illud altaris ſacrificiũ hic Apoſtolũ nõ omnino prætermiſiſſe.

B. Epiphan. ante dimid.

S. Tho. to. 13.

Inferiora olim omnium ordinum myſteria cur exercerent diaconi.

B. Dionyſ. Areop.

D. Ignat. epi. 12. in fin.

Euſeb. Cæſar. tom. 1.

Hier. circa fi. Dialogi, to 2.

Idem ep. 3. ante med. to. 1. in prin.

Ad quartam dubitationem, explicandæ ſunt decem conditiones Diaconorum. Prima eſt, vt ſint *Pudici*, Græca vox eſt *σεμνοὶ*, id eſt, graues, conſtantes, & tales, qui in moribus diſciplinã præferant Chriſtia-

IV. ſol. quæſt. Diaconi inprimis qui pudici.

nam:

nam: quidam verò vertunt, compositos; hi enim apti sunt ad ministrandum in rebus tanti momenti.

Diaconi deinde cur esse debent non belingues.

Secunda est, *Non bilingues*, Οὐ διλόγους, Quia enim inter Episcopum & Ecclesiam medius interuenit Diaconus, & ob id prohibetur ista linguæ duplicitas, quando vnum videlicet promittunt, & contrarium præstant officium: vel qui laudant apud populum, quem reprehendunt apud Episcopum. Est autem magna virtus constantiæ, & veracitatis, eodem modo semper loquitur de eadem re apud Gentes, de qua commendatur Ioannes Baptista, cùm dicitur non esse arundo vento agitata. Sunt autem bilingues simulatores, qui in corde & corde loquuntur: diligunt in ore suo, vt ait Propheta, & lingua mentiuntur. Est & tertia lingua, de qua Sapiens: *Qui multos*, inquit, *commouit, & de gente in gentem dispersit, & muratas diuitum ciuitates destruxit, & domos magnatorum effodit.* Et Hieronymus ad Nepotianum, prope finem: *Officij tui est visitare languentes, nosse domos matronarum, ac liberos earum, & nobilium virorum custodire secreta. Officij tui est, non solùm oculos castos habere, sed & linguam. Nunquam de formis mulierum disputes; nec quid agatur in alia domo, alia per te nouerit. Hippocrates adiurat discipulos antequam doceat, & in verba sua iurare compellit; extorquet Sacramento silentium; sermonem, incessum, habitum moresq; praescribit: quantò magis nos, quibus animarum nostrarum cura commissa est, omnium Christianorum domos debemus amare quasi propinquas?*

Matth. 11.
Qui sint etiã bilingues, qui trilingues.
Psalm. 11.
Psal. 77.
Eccli. 28.
Hier epist. 2. tom. 1. init.
Episcopi quęnam officia.
Hippocrates quid à suis discipulis iuramento requireret.

Diaconi etiã cur esse debent nõ multo vino dediti, multo minus temulenti.

Tertia Diaconorum conditio: *Non multo vino deditos*, id est, non multum vini potantes. Non dixit temulentos, quia id indignum est.

Idem cur nec sint turpe lucrum sectantes, atq; turpiloqui.

Quarta, *Non turpe lucrum sectantes*, vel, Non turpiloquos, quia Grecè vna vox est, *αἰσχροκερδεῖς*. Auaritiam tollit, ne quis sub auaritiæ prætextu quæstum faciat, & turpe lucrum est, non tantùm ex malis artibus, vt alea, luxuria, impudicitia comparatum, sed etiam ex honestis quibusdam artibus, quæ ratione status eminentis vehementer dedecent, vt ait Ambrosius. Emere enim minori pretio, quò pluris vendas, quod tolerabile est in negotiatore, non nisi turpe est in Diacono Episcopi ministro, cuius facultates conseruat, & administrat. Vnde illud: *Clericum negotiatorem vt pestem quandam fuge.*

B. Ambr. hoc loco, tom. 5.

Diaconi quomodo habeant mysteriũ fidei in conscientia pura. varij sensus.

Quinta conditio: *Habentes mysterium fidei in conscientia pura.* Hunc locum verè Patres interpretantur, & Glossa, quam Interlinearum vocant, & Petrus Lombardus, atque beatus Thomas explicant: id est, Scientes illud, quod in Fide est occultum. ¶ At Occumenius cum Theophylacto, & Haymone accipiunt totam Fidem, vel omnia Fidei dogmata, quæ scilicet ad aliorum breuem, & compendiariam institutionem præparata habebant, de quibus Apostolorum Princeps: *Parati semper ad satisfactionem, de ea quæ in vobis est Spe, & Fide.* Theodoritus verò: *Confirmantes*, ait, *fidem factis, & operibus.*

B. Tho. lect. 2 tom. 10.
Oecum. ca. 6.
1. Petr. 3.
Theod. par. 2

Vltima sententia longè cæteris probabilior.

Sed quia in singulari habetur, *Mysterium Fidei*, & ita Ecclesia in consecratione vocat Eucharistiam, & Græcè cum articulo dicitur τὸ μυστήριον, quasi certum, & præclarum denotetur mysterium, de mysterio Eucharistiæ interpretantur, cui dispensando Diaconi tunc seruiebant; & quia illi magis quadrat quot sequitur, In conscientia pura, nam vt ille dixit:

Syncerum est nisi vas, quodcunque infundis, ascescit,

Horat. lib 1. epi 2. sub fin
1. Cor. 11.

Et non solùm exigit fidem, sed & bonæ vitæ sanctimoniam, de qua alibi ait: *Probet autem se ipsum homo; & sic de pane illo edat, & de calice bibat:* quia ministrare in peccato, graue sacrilegium est; adhæc solitus erat in Dominica cœna Diaconus laicis porrigere calicem, vt constat ex sermone 5. de lapsis, ad Cyprianum, & Ambrosium libro primo de Offic. & apud Clementem in Diataxi Apostol. libro 8. capite 20. paulò antè productum; quia etiam Eucharistiæ Sacramentum tam Dionysius Areopagit. de Ecclesiastica Hierarchia, quàm Chrysostomus, & Basilius, & Cyrillus, & Damascenus, per Antonomasiam vocant, Mysterium: idcircò hic sensus quasi cæteris probabilior præferendus videtur, maximè quia ait, Habentes: habere autem quis dicitur, qui re habita benè vtitur in suam, & aliorum vtilitatem. Et confirmat hunc sensum, quod inferiùs ait: *Qui enim benè ministrauerint, bonũ gradum* (id est, altiorem ordinis gradum) sibi acquirent.

B. Cyprian.
Amb. tom 1. in princ.
Clem Rom.
Dion. Areop. cap. 3 part. 2. frequenter.
Chrys in sua Liturg. & alibi.

Diaconi antequam ministrent, primũ cur probari debeant.

Sequitur sexta conditio: *Et hi autem probentur primùm, & sic ministrent.* Vt non nisi diu benè probati, & non neophyti ministrent. Ita enim in religionem ingressi, per annum prius probantur in diuersis spiritus exercitijs, an sint apti religioni, quam profiteri volunt: sicut recens empto seruo, non statim quis domus suæ curam committit, prius quàm fidelitatis suæ experimentum per aliquod tempus dederit,

Diaconi qui nullũ crimen habentes.

Et quod subdit: *Nullum crimen habentes*, siue inaccusabiles, & irreprehensibiles, vt rectè docet Theophylactus, in Nominandi casu positum, iungendum est

cum

cum verbo: *Et hi probentur primùm*. Et sicut voluit Episcopos esse irreprehensibiles, & non neophytos, idem ipsum exigit à Diaconis.

Quas vult Apostolus Episcopale munus habere si mulieres pudicas, secundū Ambrosium.

Septima conditio: *Mulieres similiter pudicas*. Ambrosius in hunc locum de omnibus fidelium vxoribus generaliter accipit: *Cataphryge*, inquit, *erroris occasionem captantes, propter quod post Diaconos mulieres alloquitur, etiam ipsas Diaconas ordinari debere, vana præsumptione defendunt*. Eisdem hæreticis Epiphanius, & Augustinus tribuunt, quòd & mulieres haberent Sacerdotium, & Episcopatum gererent. Non ergo tempore Ambrosij mensarum tātùm ministri Diaconi erant, nam & hoc mulieres præstare poterant.

B. Epiph. in hær. B. Aug. li. con tra hæreses, hæres. 1. tom. 6. init.

Alter sensus Chrysost. Chrys. hom. 11 in princ.

Verùm B. Chrysostomus hunc sensum reprobat: *Plerique*, ait, *volunt, Apostolum hoc de mulieribus simpliciter præcepisse. Verùm non ita est. Quid enim consequentiæ haberet inter ea, quæ de Episcopis, atque Diaconis monuit, mulierum vllam facere mentionem? Sed de his profectò ait, quæ ministerij dignitate sunt prædita*. Similia docent Theophylactus, & Oecumenius, & Hieronymus in Commentariolis: *De his*, inquit, *dicit, quas hodie in Oriente Diaconissas appellant*. Epiphanius in hæresim Collyridianorum, ante medium: *Ministrarum quidem Diaconissarum appellatarum ordo est in Ecclesia, sed non ad sacrificandum, neque vt quicquam aggredi permittantur, verùm reuerentiæ gratia muliebris generis, aut propter horam baluei, aut visitationis affectionis, aut laboris. Et quando nudatum fuerit corpus mulieris, vt ne à viris sacrificantibus conspicia tur, sed à ministrante muliere, cui præcipitur à Sacerdote, vt curam gerat ad tempus indigentiæ mulieris, in tempore denudationis corporis ipsius*. Et subdit: *Obseruandum est autem, quod Diaconissis solùm indiguit Ecclesiasticus ordo, viduasq; eas nominauit, & ex his adhuc seniores, aniculas: nusquam autem Presbyteridas, aut sacrificulas constituit*. De his Concilium Chalcedonense statuit, quòd ante quadragesimum annum non est ordinanda Diaconissa, & anathematizatur, si nubat, cum eo qui nubit, post susceptam manus impositionem.

Theophylact. Oecum. ca. 7. prope fin. Hiero. tom. 9. Epiphan. Diaconissarū ministerium quale tantūmodo, teste Epiphan.

Illæ quā grādeuæ debeant elig. Synod. Chalced. Can. 15.

Latina cur Ecclesia Diaconissarum hunc ordinē neglexerit. Concil. Arausicanum. Conci. Aurel.

Latini verò has Diaconissas non receperunt, aut citò aboleuerunt, vt in Concilio Arausicano I. cap. 26. & in Epaunensi, cap. 21. & in Aurelianensi, capit. 17. statuitur: *Placuit nulli postmodum fœmina Diaconalis benedictio pro conditionis humanæ fragilitate credatur*.

Diaconissæ quales hodie videri possint.

Non fuerunt ergo hæ mulieres pars cleri, sed ministerium tantùm externum habuerunt, vt quæ hodie in xenodochijs infirmorum curam gerunt. Vnde Concilium Nicenum Can. 19. ita statuit: *Commemorauimus autem Diaconissas, quæ in hoc ordine innētæ sunt, quæ nec manus impositionem aliquam habent, & omnimodo inter laicas habeantur*. Hæc ibi. Talis fuit Phœbe ministra Ecclesiæ Cēchreensis. Et Ignatius ad Antiochenses ait: *Saluto custodes sanctarum portarum Diaconissas quæ sunt in Christo*.

Nicen. Synod. Rom. vlt. Ignat. epi. 12. circa fin.

Tertius sensus omnium cōmodissimus. D. Tho lect. 1.

Præstantior tamen videtur interpretatio B. Thomæ, & Petri Lombardi, atque Glossæ Interlinealis, qui hæc de vxoribus Episcoporum, & Diaconorum accipiunt. Qui enim vxorem suam regere nō potest, non est idoneus alios regere. Et vt superiùs dixit: *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Debent ergo tam Episcopi, quàm Diaconi benè præesse domui suę, & filios subditos habere in omni pudicitia; & vxores graues, & bonis moribus compositas. Idcircò qui pro mulieribus vxores verterunt, apertiorem lectionem sequi videntur.

Quæ mulieres, siue vxores detrahentes sint.

Has etiam vxores vult esse, *Non detrahentes*, Græcè διαβόλους, id est, Non calumniatrices, & linguæ detrectatiuæ amicas, vt esse solet illius sexus ingenium, dum otiosæ sunt.

Quæ item sobriæ, & fideles in omnibus.

¶ *Sobrias*, etiam cibo, & potu, & vestitu: sed maxima ornamenta sint silentium, pudor, & humilitas. Seu vigilantes. Addit: *Fideles in omnibus*, id est, fidas, & veraces, non deceptrices, aut furaces, quę facultates Episcopo viro suo collatas dissipent, aut dilapidēt. Sint etiā fideles in omnibus, tam Deo, quàm hominibus, sed viris maximè suis verbis & factis fidæ, & constantes. Non sint adulteræ, fidem marito frangentes; aut hereticæ, fidem Christo datam fallentes.

Diaconos etiam Apostolus cur velit esse vni° vxoris viros. Eccl. 4. Ephes. 5. Gen. 29

Octaua conditio: *Diaconi sint vnius vxoris viri*. Vult enim Apostolus in Diacono sacram esse significationem Incarnationis. Nam & Christus minister fuit DEI Patris, & pro vnica sua sponsa Ecclesia comparanda seruiuit, vt olim Iacob fecit pro Rachele. Hoc etiam rectè præcipitur: quia ex Diaconis plerumque creabantur Episcopi.

Quomodo Diaconi non debeant esse vnius vxoris viri.

Et pondera verba: *Diaconi sint vnius vxoris viri*: non sanè quòd multi Diaconi sint vnius velut cōmunis scorti viri, sed quòd cum vna sua vxore castè & pudicè viuant. Non quidem vt si non habuerint, ducant, sed ne duas habeant. Si enim digniorem vxor facit, cur non digami, & trigami ordinentur? Illud obserua, quòd ab impari dignitate parem vitæ sanctimoniam exigit: eandem enim petit à Diacono, quam

Quāti faciat cœlibatum Apostolus.

ab

Diaconi qui benè præsint filijs suis.

ab Episcopo prius exegerat.

Nona Diaconorum conditio est: *Qui filijs suis benè præsint.* Idem quod & ab Episcopis antè postulauerat, vt scilicet benè educent filios suos, & in Christiana religione instituant: vt credi possit idem præstituros esse cum externis. Nam qui suorum, maximè domesticorum, curam non habet, fidē negauit, & est infideli deterior.

1. Tim 5.

Diaconi qui benè ministrauerint, gradū bonū qualem sibi acquirent. Luc. 16.

Et vltimam conditionem addit, dicens: *Qui enim benè administrauerint, gradum bonū sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu.* Hoc idem est cum eo, quod Christus dixit: *Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est.* Promittit ergo benè ministrātibus altiorem gradum, id enim βαϑμὸν significat, id est, dignitatem, & ordinem, seu gradum ampliorem, scilicet ad Sacerdotium, vel ad Episcopatum. Et Ambrosius ait: *Poterunt digni fieri Sacerdotio.* Ita Lōbardus, & Thomas præsentem locum absoluunt. Et more Hebræo positiuum posuit pro comparatiuo, bonū gradum, hoc est, grandiorem, & meliorem, de quo dixerat: *Si quis Episcopatum desiderat, bonum* (id est, melius) *opus desiderat.* Estque hæc promissio stimulus quidam ad benè ministrandum. Duplex præmium proposuit, alterum maioris gradus, alterum multæ fiduciæ in fide, quæ est in Christo Iesu, siue multæ libertatis, vt alij vertunt. Nam vt coram Rege seruiens, & benè ministrans, quandam familiarem fiduciam nanciscitur etiam pro alijs quodcunque postulandi, ita etiam benè coram Deo ministrans, habet fiduciam intercedendi pro alijs, siue libertatem quandam spiritualem liberiùs agendi, & loquendi tum apud Deum, tum apud populum. ¶ Et fiduciam, ait in fide, quæ est in Christo Iesu, id est, per fidem; & Christum Iesum, de quaad Ephesi. scripsit: *Per quem habemus accessum per confidentiam per fidem:* quod explicatur etiam per Tobiam seniorem, qui ait: *Fiducia magna erit coram Deo eleëmosyna omnib. facientibus eā.* ¶ Bernardus autem serm. 3. de Assumptio. Virgi. hæc verba alio detorsit, vt eleganter ille facere consueuit: *Bonum, inquit, acquirit gradum, qui benè ministrauerit: fortè meliorem, qui benè vacauerit Deo: optimum autem, qui perfectus est in vtroque.*

Ambr. in hæc verba

D. Tho. lec. 3.

Duplex præmiū diaconorū benè ministrātiū, secūdū Apostolū,

Quales Diaconi benè ministrantes.

Quid fiducia in Christo Iesu.

Ephes. 3.

Tob. 4.

B. Bern. circa prin. sermonis

Qui bonum qui verò meliorē, & qui optimū sibi gradū acquirāt, teste Ber.

Sol. V. dubi. Ecclesia quomodo sit domus Dei viui.

Ad quintam dubitationem respondemus, generalem Paulum causam reddere cur ad Timotheū has literas dederit; quasi dicat, Non quasi ad te venturus sim nunquam, veniam enim quamprimùm potero, & si tardè contigerit, vt interim scias, quomodo te oporteat versari in domo Dei, non in academia Platonis, aut Lyceo Aristotelis, aut in Porticū Zenonis, aut in hortis Epicuri, aut in Synagoga Iudæorum; sed in domo Dei, hoc est, in Ecclesia Catholica, quæ columna est, & basis, & sedes veritatis, siue in qua non opiniones Philosophorum, aut rationes, aut argumenta Dialecticorum, sed ipsissima, & Catholica veritas residet: quæ calcar nobis addere debet ad reuerentiùs nos habendum in ea, & ad puriorem vitam consectandam.

Gymnasia Philosophorum propria.

Porrò domum Dei vocat Ecclesiam, quam Deus perpetuò inhabitat, & de qua Christus dixit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Ex quo in hæreticos nostri seculi colligimus, Ecclesiam Christi inuisibilem non esse, in qua Timotheus versari iubetur. Pulchrè hic ait Ambrosius: Ecclesia domus Dei dicitur, cuius hodie rector est Damasus. Est ergò Ecclesia Dei tam in capita, & rectore suo Christo, quam in membris suis, hoc est, fidelibus, & in verbo Dei, quod iubetur audire; & in Fidei confessione, quam tenetur apertè facere; in Sacramentis ipsis, quibus imbuitur, & sanctificatur, quæ omnia sub sensum cadunt, conspicua, & visibilia, etiamsi inuisibilis sit gratia, & fides ipsa, quæ est in corde, & Deus ipse, qui vocatur inuisibilis, & quod reuerenter, & magno cum honore, & sancto Dei timore sit in ea versandum.

Matt vlt.

Ecclesiā non esse, vt somniant Lutherani inuisibilem.

B. Ambros.

In Ecclesia quid tantùm inuisibile.

1. Tim. 1.

Potuit etiam Paulus alludere ad Templum Iudaicum, vt ait Chrysostomus, & ad verba Iacob, qui in visione loquens, dixit: *Quam terribilis est locus iste? non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.* Quia verò Paulus sermone de vita rectè instituenda, & ad tractationem de doctrina, & fide, & hæresibus faciendis redit, rectè adiunxit, quod Ecclesia sit columna, & firmamentum veritatis, instituens Timotheum, magno studio veritatis intelligendæ, & prædicandæ in Ecclesia versari debere.

Item Ecclesia cur dom⁹ Dei viui.

Chrys ho 11. Genes. 2.

Ecclesiā Apostol. columnā & firmamentum veritatis cur etiam appellauerit.

Fortè etiam in eo quod ait, Quæ est columna, & firmamentum veritatis, allusit Apostolus ad columnam veteris legis, quæ ducebat filios Israël in terram promissam: ita Ecclesia electos, & iustos, quos in se habet, & ex quibus constat, ducit ad æternæ vitæ gloriam.

II. Ratio. huius appellationis.

Exod. 13.

Potest etiam simpliciter accipi de columna, quæ ædificio sustinendo supponitur, quia præcesserat sermo de domo Dei, qui tanquam sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septem, vt ait Salomon.

III. Ratio.

Prouer. 9.

Porrò columna dicitur: quia à verita-

te

Vnde Ecclesia suam habeat firmitatem.

Psalm. 72.

Apoc. 3.

Ecclesia cui⁹ sit columna, & firmamentū veritatis.

B. Theodorit. part. 2.

Quod colūna & firmamentū veritatis Theodorito.

tur, vel à Deo per veritatem ipsam firmatur, & fortassis atque inuicta efficitur, vt per eandem veritatem alios sustentet, atq; confirmet. Et sicut passiuè dicitur: *Ego confirmaui columnas eius*, ita etiam actiuè ponitur; vt ibi: *Qui vicerit, faciam illam columnam in templo Dei mei; & foras non egredietur amplius.* Columna quoque veritatis dicitur, cui veritas credendorum, & agendorum nititur, non autem in vmbris legis, quæ diu non durat, in qua nunc sola veritas firmatur, quæ ante in lege posita erat. Theodoritus verò hunc locum ita expedit: *Domum*, inquit, *Dei, & Ecclesiam appellauit cætum eorum, qui crediderunt. Et dixit columnam, & firmamentum veritatis. Supra petram enim fundati stabiles, & immobiles permanent; & rebus ipsis prædicant dogmatum veritatem.*

Ecclesiæ præsules, atq; doctores cur Paulus non columnam, & firmamentū veritatis, sed Ecclesiā appellauerit.

Matth. 16.

Obijcies, rectiùs pastores, & doctores Ecclesiæ, & potissimùm successores Petri appellandos columnas veritatis, quàm Ecclesiam ipsam; præsertim cùm ea sola & petra dicatur ratione Cathedræ Petri: de qua: *Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. Et portæ inferi non prævalebunt aduersus eam?* Dicendum est: Si ministerium prædicandæ, & seruandæ doctrinæ respiciatur, verissimum esse, Apostolos, eorumque successores esse columnas. Sin verò attenduntur ea omnia, per quæ veritas ipsa custoditur in cordibus: vt verbi Dei prædicatio, & cordium sanctificatio, consensio populorum, miracula, pietas vitæ, & similia; cùm hæc omnia in varijs membris Ecclesia habeat, non ipsi semper ministri præ illis, meritò columnæ & petræ nomen sibi vendicant. Deinde insigne quiddam est bonis tantùm competens gemitus, & preces impetrantes à Deo, vt veritas, & pietas ad iudicium vsque in cordibus sanctorum inscribantur: qua ratione Augustinus libro septimo, contra Donatistas, capite 51. dicit, Petrum, & solos bonos esse eam domum, quæ dicitur ædificari supra petram. Et ad hanc firmitatem, & columnæ rationem alludere videtur Irenæus libro tertio, aduersus hæreticos, cap. 3. in principio. *Tanta*, inquit, *ostensiones cùm sint hæc, non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facilè est ab Ecclesia sumere, cùm Apostoli quasi in depositorium diues, plenissimè in ea contulerint omnia, quæ sint veritatis, vt omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus, omnes autem reliqui fures sunt, & latrones, propter quod oportet deuitare quidem illos.* Et subdit, quòd orta quæstione aliqua, si non extarent Scripturæ, recurrendum esset ad Traditionem Ecclesiæ, potissimùm Roma-

I. ratio.

II. ratio.

B. Aug. to. 7. in princ.

Domus ædificata supra petram, quæ mysticè Augustino.

Ab Ecclesia tanquā promptuario diuitissimo discenda est veritas, ait magnus Irenæus.

Ioan. 10.

næ à Petro & Paulo fundatæ, vt etiam capite 3. dixerat. Et eadem repetit, & inculcat capite 40. eiusdem libri, & libro 4. capite 43. Hieronymus in finem libri contra Luciferianos: *Poteram*, inquit, *omnes propositionum riuulos vno Ecclesiæ siccare: verùm breuem tibi, apertamq́, animi mei scientiam proferam; in illa esse Ecclesia permanendum, quæ ab Apostolis fundata vsque ad diem hanc durat.* Idem in epistola ad Theophylum contra Ioannem Ierosolymitanum: *Perspicuum est, dolorem proprium caussam Ecclesiæ non putandum, nec stomachum vnius hominis, imò per illum aliorū generali Ecclesiæ vocabulo nuncupandum.* Ambrosius quoque epistola 82. ad Vercellenses: *Vtrumque ad Moysem à Domino dictum est: Vbi stas, terra sancta est, & hic sta mecum: hoc est, Mecum stas, sistes in Ecclesia. Vbi est Ecclesia, ibi firmissima statio tua mentis est: ibi fundamentum animi tui, vbi tibi de rubo apparui. Tu rubus, ego ignis in rubo. Ego in carne, propterea ignis, vt tibi luceam, vt tuas spinas, & tua peccata consumam, & meam tibi demonstrem gratiam.* Et Augustinus libro contra epistolam, quam vocant fundamenti, cap. 5. initio ferè: *Ego*, inquit, *Euangelio non crederem, nisi me Ecclesia commoueret autoritas. Quibus ergo obtemperaui dicentibus: Credite Euangelio, cur eis non obtemperem dicentibus mihi, Noli credere Manichæo?* Multa quoque talia inuenies capite 4. libri de vtilitate credendi, ad Honoratum.

Scripturis (q. absit) deficientibus, vnde fides nostra penderet.

Hier. tom. 2. ante med.

Idem epi. 42. prope finem, eod. tom.

Ambr. multò ante dimi. ep. to 3. circa fin. Exod 3.

Ecclesia, quasi statio, secundùm Ambrosium.

Aug. to. 6 non procul à prin.

Euāgelio cur credat Augustinus.

Idem ibid.

Vltimæ dubitationi respondemus, quędam circa literam huius loci præfantes, & postea de sensu vero, & germano nobis differendum erit. Græca litera ita habet: Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. Vbi Interpres pro dictione, Θεὸς, ὃ, quod & ipsum apertè refertur ad Christum, qui metonymicè nomine mysterij est significatus. Etsi Erasmus in hunc locum dixerit: *Mihi subolet, Deum additum fuisse aduersus hæreticos Arrianos.* Et Beza hæreticus in hunc locum similiter contra Erasmum ita scripsit: *At mihi Beza non dubium est, Dei nomen sublatum fuisse ab his, qui diuinitatem Christi, vel vtriusque naturæ vnionem ab ipso conceptionis momento negabant.* Et idem Beza paulò antè liberè de Erasmo loquitur: *Dicam*, inquit, *liberè, quod resesit, suam operam imprudens quidem (vt malo arbitrari) sed suam operam tamen Erasmus commodauit, ita videlicet profitens Christi diuinitatem: vt tamen pro viribus passim conetur luculentissima, & certissima quæq; eius testimonia nobis extorquere, exemplo sie hic locus.*

Ad VI. dubiū Quòd magnum sit pietatis Sacramentū Apostolo.

Erasmum (vt semper) hoc loco atrociter Christi diuinitatis, hæreticus Beza Theodorus, velut felix quidam egregiè illudit, ac vocat.

Ita ille, qui paullò pòst reprehendit eum, quòd mysterium pietatis interpreta-

Erasmi sensū de mysterio pietatis ine-

ptum, idem Theodorus aptissimè carpit, & lacarpit, & lacerat.

tus sit prædicationem Euangelij priùs occultam, & mundo ignotam, nunc verò declaratam in vniuerso orbe, & iustificatam in Spiritu: quia prædicatio vim habuit iustificandi per fidem sine lege Mosaica. Sed mira, inquit Beza, expositio. Et quomodò exponetur, quod prædicatum est Gentibus? Nunquid prædicatio prædicata est? Aut quod sequitur: Et assumptum est in gloria, nunquid prædicatio cœlos penetrauit? Nec dicit simpliciter, Mysterium pietatis erat, vel fuit, sed, est. Hic ergo sensus, vt absurdus cauendus est, cùm minus verba ei quadrare videantur.

Macedonius quodammodò hunc locũ Apostoli deprauerit.

Liberatus q dam autor.

Liberatus, Archidiaconus Carthaginensis, cap. 19. sui Breuiarij ita habet: *Hoc tempore Macedonius Constantinopolitanus Episcopus ab Imperatore Anastasio dicitur expulsus, tanquam Euangelica falsarit, & maximè illud Apostoli dictum: Quia apparuit in carne, iustificatum est in Spiritu. Hunc enim mutasse, vbi ὃς, hoc est monosyllabum Graecum, & fecisse ὡς, vt esset: Deus apparuit per carnem, tanquam Nestorianus, ergo culpatus expellitur per Seuerum.* Ex quo videtur, quòd vera lectio esset ὃς, vt referatur ad Θεὸς, id est, qui Deus ipse manifestatus est per carnem: apparet autem, hũc locum fuisse per hæreticos vitiatum, quare hæc verba referenda sunt ad Christum Deum & hominem.

Et mysterium dixit in singulari pro plurali: quia hæc sunt magna pietatis mysteria. Et communiter de Verbi Dei incarnatione explicatur, per quam Deus ex inuisibili factus est spectabilis assumpta carne, de qua: *Verbum caro factum est*; &, *Videamus hoc Verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis.*

Ioan. 1.
Luc. 2.

Quid est, hoc mysterium pietatis iustificatum fuisse in Spiritu. *Infrà 7.*

Iustificatum est in Spiritu. Quod more Hebræo est, iustum declaratum fuisse, habitum, & cognitum, debitaque iustitiæ laude affectum, sicut Luc. 7. *Publicani iustificauerunt Deum Baptismo Ioannis, & iustificata est sapientia à filijs suis*, id est, iustè habita, & agnita. Ita dicuntur iudicia Domini iustificata in semetipsa, id est, ad vnguem, & exquisitè perfecta, vt palam id ita esse appareat. Et ita hic gloria diuinitatis suæ, & Spiritus sancti, quem dedit in die Pentecostes super omnem carnem, opponitur infirmitati & fragilitati carnis pro humana natura, quæ est misera, & mortalis, de qua: *Qui in diebus carnis suæ*; & ad Corinthios: *Etsi cognouimus secundùm carnem Christum, sed nunc iam non nouimus.* Iustificatus ergo est per Spiritum, vel in Spiritu; quia ab initio conceptionis iustus & sanctus ab Spiritu sancto effectus est. Sic interpretantur Patres

Ibidem.
Psalm. 18.

Actor. 2.
Ioel. 2.
Actor. 2.

Hebr. 5.
2. Cor. 5.

Veteres, Chrysostomus, Cyrillus de Incarnatione vnigeniti, cap. 2. & libr. 2. de Recta fide ad Reginas, & Augustinus in Enchirid. cap. 40. vbi docet, gratiam Dei significari, dum Christi conceptio Spiritui sancto tribuitur. Per Spiritum etiam iustificatus est à peccatis: quia per Spiritum sanctum suscitatus ostensus est, non propria vlla culpa mortuus, sed assumpsisse nostra causa mortem, & si donec in carne fuit, creditus est, & habitus peccator à Deo, & ab hominibus.

B. Chry. ho. 11
D. Cyril to. 2.
Aug. tom. 3.
sub init.

Christus per Spiritum vt iustificatus sit à peccato.
Rom. 6.

¶ Ambrosius per Spiritum intelligit miracula, & prædicationem, quibus declaratus est Deus: inter quæ reponi potest, quòd Spiritus sanctus in caput eius baptizati descendens, in specie columbæ apparuit.

Galat. 3.

Ioan. 9.
Ioan. 1.

Sequitur: *Apparuit Angelis, vel, Visus est Angelis.* Vt etiam ipsi peculiariter hymno declararunt, Luc. 2. & per Ecclesiam etiam innotuit Principibus, & potestatibus, in cœlestibus multiformis sapientia CHRISTI IESV: & ita nobis sunt reconciliati, & maiorem salutis nostræ curam gerunt. Denique Angeli incredibili voluptate afficiuntur in eius conspectu, de quo dixit Petrus: *In quem desiderant Angeli prospicere.* Quanquam Augustinus in Enchiridio, cap. 41. & 42. & eum secutus Gregorius lib. 33. Moralium, cap. 4. Angelos intelligunt homines prædicatores, qui annuntiant Dei voluntatem mundo.

Idem mysterium pietatis quomodò apparuit Angelis.
Luc. 2.
Ephes. 3.

1. Pet. 1.
Aug. tom. 3.
Quibus Angelis secundùm alios, idem peccatis mysterium apparuerit.
Greg. tom. 1.

Et quia sequitur: *Quod præclarum est Gentibus*: est enim mirabile quod impijs, & idolorum cultoribus, & à se olim derelictis voluerit Deus tantùm mysterium patefacere, vt habetur Ephes. secundo & tertio. Imò & hoc ipsum vocationis Gentium mysterium, quod maius est ipsa mundi creatione, voluit illis esse reuelatum. Ideò dixit: *Creditum est in mundo.* Hoc enim stupendum est, Euangelicam doctrinam tam sublimem, fide receptam esse vbique contra proprios errores ab atauis longa serie annorum acceptos: idque tam breui tempore, & per paucos, atque abiectos homines.

Mysteriũ vocationis Gentium, quale quantumq.
Ephes. 2.
Infra 3.

Vti creditum in mundo.

Denique, quod omnibus gloriosius est, assumptum est in gloria. Receptus est enim in cœlestem gloriam videntibus Apostolis, vbi ad dexteram Patris sedens regnat. Et cùm debuisset hoc præcedere, tamen postpositum est, vt caussa ipsius fidei quæ præcessit; & receptus est à mundo tanquam in gloria DEI Patris existens. Nunquam sic creditum fuit de Moyse, vel de alijs Prophetis, iuxta illud: *Omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Idem vt assumptum in gloria.
Actor. 1.
Marc. vlt.

Philip. 2.

Præter

Magnũ pietatis Sacramen tum non ineptè sacram posse Eucharistiam intelligi.

Præter dictum sensum verum, & Catholicum, & à Patribus assignatum, alius mihi occurrit, quem non grauabor Lectori proponere, qui & verus est in se ipso, & Catholicus, & contextui huius loci congruus, imò etiam magis quàm alter cõueniens, etsi nullus illum hactenus, quod sciam, produxerit.

I. argum.

Nam videtur hoc magnum pietatis mysterium, non esse aliud, quàm sacrosanctum Eucharistiæ mysterium, quo nomine ita vocatur Christus ad Colossens. 1. ad Corinth. Sapientia in mysterio abscondita; & Ephes. 5. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Est enim Christus, siue incarnatus, siue in cruce oblatus, siue in Eucharistia, quasi iuge sacrificium Deo propositus. Estque singulare mysterium propter vnum Christum in omnibus speciebus panis consecrati cõtentum. Est etiam cum articulo dictum, τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, vt vnum tantùm mysterium designetur. Estque enim propriè Sacramentum Noui Testamenti vnum ex septem, vt Baptismus, & Confirmatio. Est etiam magnum verè Sacramentum: quia non tantùm continet fructum gratiæ, vt reliqua, sed etiam autorem gratiæ Christum. Est etiam mysterium εὐσεβείας, id est, boni cultus, quia in hoc ipsum datum est nobis à Christo, vt per illud à nobis oblatum, Deum placatum, & propitium habere possimus: & ad ipsum omnis cultus noui Testamenti refertur: nam ad hoc templa, & altaria, Episcopi, Sacerdotes, Diaconi, & ordines sacri instituuntur, & ad alendos Episcopos, & Sacerdotes, & eius ministros referũtur omnes reditus & prouentus Ecclesiastici; denique Canonicatus, dignitates Ecclesiastici, cantores, & omnia Ecclesiastica vasa, & ornamenta spectant: vt verè sit pietatis, siue boni cultus Sacramentum.

Coloss. 1. *1. Cor. 2.* *Ephes. 5.*

Eucharistiæ appellationes variæ, ac multiplices.

II. argum.

Congruit deinde & præcedentibus, & sequentibus: præcedentibus quidem, quia Diaconis dixit quòd habeant mysterium Fidei in conscientia pura, & vt probentur primùm, & sic ministrent, & quòd benè ministrantes, gradum bonum sibi acquirent: quæ verba de Eucharistia esse accipienda, superiùs probatum reliquimus.

III. argum.

Quadrat etiam sequentibus verbis de domo Dei, quæ est Ecclesia Dei viui: quia in Christianorum templis, tanquam in domo Dei nihil maius habemus, quàm corpus Christi sub speciebus panis, & vini, quo roboramur, & alimur, vt Dominus dixit.

Ioan. 6.

IV. argum.

Quàm maximè etiam ad rẽ facit, quòd Ecclesia sit columna veritatis, ne possit errare in his quæ credit, & profitetur de hoc mysterio, aut in cultu, & veneratione eius: quia promisit Dominus: *Venient veri adoratores, qui adorabunt Patrem in Spiritu, & veritate.* Quod etiam sequitur: Et manifestè, sine, vt alij vertunt, Sine controuersia, seu confessione, vt Ambrosius, prædicta confirmat. Nam omnes fideles agnoscunt in ipso Sacramẽto Christum adesse, illud corde credunt, ore, & opere profitentur: nam coram Sacramento genua flectunt, Deum inuocant sibi propitium, latriæ cultum, & summum genus adorationis Christo impendunt, denique omnia pietatis, & religionis signa edunt.

Ioan. 4.

V. argum.

Ambrosius.

VI. argum.

Consonat etiam scopo Apostoli hortantis Timotheum, vt cum timore, & horrore versetur in domo DEI, in qua tantum mysterium celebratur: ad quod etiam inuitat præfatio Ecclesiæ, quæ præcedit benedictionem Eucharistiæ: *Per quem*, ait, *Maiestatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates.*

VII. argum.

Seruiunt etiam huic sensui ipsa verba: *Deus manifestatus est in carne.* Sed maximè lectio nostra Latina probatur, quam sequitur Syriacus textus, & ipse Ambrosius: etiamsi commodè possit accipi de mysterio Incarnationis, magis tamen Sacramento Eucharistiæ, & scopo Apostolico conuenire videtur: nam hæc duo, Incarnationis, & Eucharistiæ mysteria adeò sunt proxima, & vicina, vt neutrum alteri deroget, & alterũ alterum fulciat. Nam si admittas Deum hominem ex magna gratia, & misericordia factum: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius*; ita ex eadem sub speciebus panis, & vini (non tamen ad vnionem hypostaticam assumptis, vt fecit de carne humana) seipsum collocauit, vt videri possit Verbum non tantùm caro, sed etiam factum panis, & vinum, vt ita habitaret in nobis perpetuò, & ita videremus quotidianam gloriam eius.

B. Ambros. Vtriusq; Sacramenti pietatis, Incarnationis, videlicet, & Eucharistiæ, mira conuenientia.

Ioan. 1.

Ibidem.

Nam in hoc mysterio ingentia & admiranda signa edit, & tanquam naturalis Dei Filius pari adoratione cum Patre colitur, & venerabiliter adoratur: & oblatus Patri in hostiam incruentam, omnibus nostris peccatis expiandis, & omnibus beneficijs, & gratijs à Deo impetrandis, sufficit, & à nobis participatus, & manducatus, non consumitur, sed integer perseuerat, vt dixit S. Andreas. Quis ergo nisi impius negauerit, maximum esse, & summum pietatis mysterium Eucharistiam?

Eucharistiæ quanta vis, maiestas, magnificentia.

Patres quoq; consueuerunt multa, quæ de Incarnatione dici videntur, ad Eucharistiam referre: vt verbi gratia, illud: *Semetipsum*

Incarnationis alioqui propria; Eucharistiæ ta-

men Patres quæoam accommodare nō dobueni. *Philip.2.* *Hebr.10.*

metipsum exinaniuit, formam serui accipiens, &c. Illud etiam: *Quantò magis putatis deteriora mereri supplecia, qui Filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit.* Cernitur enim in sacramēto eadem Christi humiliatio, & exaltatio, & idem fructus penè vtriusq; mysterij. Et non minus grauc peccatum est eorum, qui minimè seipsos probantes accedunt ad Eucharistiam, quā illi qui pedibus conculcauerunt Christum,& sanguinem eius fuderunt.

Quemadmodum Eucharistia caro dici possit more Scripturæ.

Quæ verò consequuntur, mirificè consonant. Nam hoc mysterium manifestatum est in carne. Carnem solet Scriptura appellare externa hæc velamenta quæ oobis apparent, quæ instar carnis sunt, & carnem continent Christi, iuxta illud: *Caro mea est verè cibus*; & sub carne Christi delitescebat Verbum: ita sub Eucharistia delitescit Diuinitas,& Humanitas.Et non infrequenter apparuit caro humana, & sanguis, & infans paruus in Eucharistia ad propulsandam,& reuincendam oostram incredulitatem. *Ioan.6.*

Eucharistiæ Sacramentū Incarnationis instar, qoomodo io fificetur io Spiritu. *Psalm.144.* *Ioan. 6.*

Deinde dicitur: *Iustificationem in spiritu.* Vt enim per carnem se nobis manifestauit, ita per Spiritum, quem impertit dignè sumentibus, iustificatur, id est,declaratur iustus,& verax, quia Fidelis Dominus in omnibus verbis suis; & sanctus io omnibus operibus suis. Promisit etiam: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*; & paullò antè: *Qui manducat*, inquit, *meam carnem, & bibit meum sanguinem,in me manet,& ego in eo.* Dixit etiam: *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam.* *Ibidem.* *Ibidem.*

Idem vt appareat Angelis.

Tertiò ait: *Apparuit*, siue visum est Angelis: quia Angeli huic mysterio adesse solent ad venerationem impendendam creatori suo, ac Domino, & vt eos qui adsunt, disponant ad dignam, & vtilem participationem fructus Sacramenti, & vt nobis exemplum præbeant honoris, & reuerentiæ assistendi coram Diuioa Maiestate. Et de his habes multa testimonia Sanctorum, sed præsertim Beati Chrysostomi libro tertio, de Sacerdotio, & Gregorij libro quarto Dialogorum, cap. 58. Qui enim ad nos mittuntur Angeli custodes, adesse dicuntur consecratiooi vt adorent. Et sicut delectati sunt in Natiuitate Christi, infantem videntes,& hymno celebrarunt; ita in hoc quotidiano cultu nequeunt satis se continere à visu, & cultu eius, vt impleatur illud Petri: *In quem desiderant Angeli prospicere.* *Chrys. tom 3.* *Greg tom. 2.* *Luc 2.* *1.Pet.1.*

Qui item ratione prædi-

Quartò ait: *Prædicatum est Gentibus.* Quia hoc mysterium apud Gentes cœpit celebrari, & apud Iudæos cum magna gloria Christi, omissis legalibus, omissis sacrificijs, quibus hoc solùm successit. Vnde per Prophetam Malachiam prædixit: *Ab ortu Solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus exercituum.* In cuius tamen prædicatione offensi fuerunt Iudæi Ioan. 6. cùm tamen non ignorarent, olim Iudæos in templo Dei de sacrificio edere solitos. Vnde illud: *In voce exultationis, & confessionis, sonus epulantis.* catum sit Gētibus hoc Sacramentum. *Malach.1.* *Ioan.6.* *Psalm. 41.*

Et præcipuè dicitur prædicatum in Gētibus, apud quas erecta sunt templa magnificentissima in honorem Eucharistiæ, quo tempore illud Ierosolymitanum corruebat cum ipsa ciuitate nunquam amplius erigenda. Quàm etiam honorificum apud Gētes.

Ideò subditur: *Creditum est in mundo.* Quod planè omnem admirationem superat, ad confundendos olim Iudæos, Hæreticos, & nostri seculi Sacramentarios, & Caluinianos, quos post tot secula veritatem cognitam, & in toto orbe receptam negare non pudet:& tamen tantùm mysterium creditum est in mundo, id est, à mundi huius peccatoribus, qui Fidem Catholicam recipientes, etiam huius articuli veritatem à templis, altaribus, ornamentis pretiosissimis, & diuersis ac sacris ministris se accepisse, ac nouisse declararunt. Vti creditum in mundo. Lotheranorum mira perfidia.

Postremò subdit: *Assumptum est in gloria.* Christus enim qui est in altari, est idem qui sedet ad dexteram Patris io cęlo, & qui super omnem naturæ nostræ captum sine vllo loci motu nobiscum dignatur adesse, qui io dextera Dei Patris sedet in cœlo. Et vt ibi ab Angelis colitur, eadem gloria exaltatur & in altari. Dicta sunt autem hæc paullò obscuriùs à Paulo: quia ita illi, & Apostolis mos erat loquendi, cùm de mysterijs ageretur. Et de his satis. Quo pacto assumptum est in gloria. Magoum pietatis Sacramentum Apostolus cur obscurè, & rectè Eucharistiam oominauerit.

DISPV-

DISPVTATIO XIII.

In illa verba Apostoli 4. capitis: *Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à Fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mēdacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, &c.* **vsque in finem capitis.**

CIRCA Caput hoc dubia insurgunt nonnulla, neque leuia, neque parui momenti. Primum est, inuestigare scopum eorum quæ hic dicuntur. Deinde quid est, Spiritum manifestè dicere, quòd quidam deficient à fide, & attendent spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum: nullus enim per se audit Apostolicos Spiritus; aut doctrinas dæmonum, qui simulatè loquūtur mendacium: & quid est cauteriatam habere suam conscientiam, & ad quid fiat allusio. Tertiò, qui sunt qui damnarunt nuptias, aut prohibuerunt edere cibos, qui eum omni gratiarum actione edi possunt à fidelibus, qui nouerunt veritatem. Quartò, quomodo sunt cibi immundi aut inquinati; & qua ratione mundantur per verbum Dei, & orationem. Quintò, ex his verbis videtur Ecclesiæ errores quos dānat Apostolus, amplexata; quia Sacerdotū dānat nuptias, & certis diebus cibos quosdam, vt carnes, & lacticinia, sumere prohibet. Sextò, in verbis: *Exerce te ipsum ad pietatem*: nam exercitatio corporalis ad modicum vtilis est, videtur Apostolus ieiunia ab Ecclesia proposita reijcere, si sola pietas ad omnia vtilis est. Septimò, quomodo docet, Saluatorem omnium esse Iesum, cùm omnes minimè salui fiant, imò nec omnes quidem fideles. Octauò, cur præcipit, vt nemo adolescentiam Timothei contemnat; cùm hoc potiùs situm sit in alijs, quàm in seipso: Honor enim est in honorante, non in honorato, vt Philosophus dixit. Nonò, quid est quod ait: *Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cùm impositione manuum Presbyterij*; quænam, scilicet, est ista gratia minimè negligenda, & quomodò collata per manus presbyterij, cùm Presbyteri non ordinant Episcopos. Postremò, quid est sibi attendere,

I. Dubium.
Secundum.
Tertium.
Quartum.
Quintum.
Sextum.
Septimum.
Octauum.
Arist. libr. 1. Ethic. cap. 5. tom. 3. inst.
Nonum.
Decimum.

& cur priùs sibi, quàm doctrinæ, & quomodo in illis instandum, vt Episcopus sui ipsius, & se audientium salutem consequatur: interdum enim nec se, nec alios saluat, sed condemnat.

Solut. primæ quæstionis. Quid doceat Apostolus in hoc capite. *1. Tim. 3.*

Ad primum respondemus: Cùm ostendisset Apostolus qua ratione esset Episcopo, & quanta religione versandum in Ecclesia, quæ sedes, & columna est veritatis, & in ea summum mysterium celebratum; prædicit, quosdam hæreticos venturos, qui alio modo quàm Iudaizantes, mysterium illud essent oppugnaturi, & de cordibus hominum illud abolituri. Et hæc est noua ratio, cur Episcopi sint vigilantes, & cum metu, & tremore sit illis in gubernanda sua Ecclesia salus operanda.

Secundæ solutio dubit. Quis ille Spiritus, prædicens apostasiam à fide. *B. Atha. 10. 1.*

Ad secundum: Spiritus absolutè, & præsertim cum articulo in Græca litera τὸ ὁ πνεῦμα, Spiritum sanctum denotat teste Athanasio in epistola ad Serapionem, & hic Spiritus sanctus manifestè dicit, & olim dicebant Prophetæ: *Hæc dicit Dominus Deus exercituum, in cœlo reuelans mysteria*, modò verò in Nouo Testamento: *Hæc dicit Spiritus sanctus.* Græca vox, Manifestè, non est illa, quàm superiùs dixit; Manifestè magnum est pietatis Sacramentum: nam ibi ὁμολογουμένως habetur, id est, citra controuersiam, indubiè; hic verò dicitur ῥητῶς, id est, dicit perspicuè, & non adumbratè, aut propheticè, vt Chrysostomus cum suis hoc loco docet.

Spiritū quid manifestè dicere.

B. Chrysost. hom. 12.

Apostoli fuerunt etiam Prophetæ.

Ex quo habes, Apostolos non tantùm esse Apostolos, id est, missos ad plantandum, & declarandum Euangelium in orbem terrarū, sed & prophetas futura multa prænuntiantes, quò tela præuisa minùs feriant, minusque admirentur, ea cùm viderint euenire; & vt eorum probetur autoritas, qui ventura nouerunt, & impleatur verbum Domini apud Ioannem, ca. 16. de Spiritu sancto: *Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis.*

Ioan. 16.

Nouissimis temporibus quibus quidam à fide deficient.

Et, in nouissimis temporibus, ait, siue, vt Græca habent ὑστέροις καιροῖς, id est, posterioribus temporibus: καιρὸς enim non tantùm pro certo, & statuto temporis articulo accipitur, sed etiam pro ipso tempore; quod alibi annotatum reliquimus. Posterioribus ergo temporibus, gratiæ scilicet, quando Christus est creditus in mundo, paullò pòst futuris, & proximè exorituris, à tempore, scilicet, Pauli ad Marcionem, & Manichæum, & Encratistas, qui discipuli fuerunt Simonis Magi. Porrò Marcion, & Manichæus, & Encratistarum duces cum eorum hæresibus, breui prædi-

Quinam illi qui à fide deficient, & defecerunt tandem: & vnde prodierint.

cuntur orituri, vt iam opus sit vigilantia.

2. Thess. 2.

Apostasia à fida quotuplex sit.

Quia discedent quidam à fide. Vel potiùs, Apostabunt à fide: idem enim verbum est verbum Græcum cum eo quod 2. Thessal. 2. habetur, cùm dicitur: *Nisi venerit discessio primùm*, siue apostasia. At deficere à fide, siue in toto, siue in parte, speciem non variat, etsi nomina sint diuersa: prior enim est apostasia, posterior hæresis. Est & alia apostasiæ species à religione sua peculiari, quam quis profitetur, vt Augustini, Benedicti, Dominici, Francisci. Per hanc si quis fidem datam in superioribus suis Deo frãgat, horrendum crimen admittit, & scandalum graue; non tamen adæquat priorem apostasiam à Fide, quæ data erat Deo in baptismo.

Spiritibus erroris, quibus illi attendent apostasiæ.

Ioan. 6.

Spiritus verò erroris, vel vt Græcè habetur πλάνοις, id est, errones, sed idem sensus, vocat primos hæresum inuentores, & impostores, qui eiusmodi spiritibus afflati, sua, & non illa quæ Dei sunt, loquuntur. Nam vt quidam ob insignem bonitatem dicuntur Angeli, ita quidam ob excellentem malitiam dicuntur dæmones, vt Iudas Ioan. 6. Sunt enim quidam peculiares dæmones, maligni, & ad seducendum electi, qui omnes cogitationes, & neruos intendunt ad fallendos eos, qui falli cupiunt, qui dicunt: *Loquimini nobis placẽtia, videte nobis errores*; quorum vnus dixit: *Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum.* Certè Lutherus modium salis cum cacodæmone se edisse iactat, & illum introducit secum disputantem in quibusdam de sacrificio Missæ, & Sacerdotio Noui Testamenti articulis, & se coactum fuisse ei cedere, ob Scripturarum pondera quæ producebat.

Esai 30.

3 Reg. 22.

Lutherus, vt ipse testatur, quàm fuerit diabolo familiaris, & intimus.

Spiritus erroris, & doctrinas dæmoniorum optima propulsandi ratio.

1. Ioan. 4

At ne fortè quisquam impingat in tam fœdos & tetros errores, debet regulam à Ioanne datam seruare, qui dixit: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint*: quod quia plures neglexerunt, mirari non debemus de tanta hæresum nouarum colluuie, ac de tanto Sectariorum prouentu. Ipsi ergo doctores & pseudoprophetæ vocantur spiritus erroris. Et nota ex Chrysostomo, quòd omnis doctrina hæretica ex diabolo est, & peculiariter Ephesij dediti erant magicis artibus, ac proinde dæmonibus, vt habes Actorum 19.

B Chrysost. hom 12.

Actor. 19.

In hypocrisi qui loquãtur mendacium.

In hypocrisi, inquit, loquentium mendacium. Græcè habetur: In similitudine falsiloquorum, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων. Non dixit in Datiuo, ψευδολόγοις, vt respondeat spiritibus impostoribus, sed in Genitiuo, vt iungatur cum voce dæmoniorum, & in eodem casu posita, ἐ καυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, id est, Cauteriatam habentium conscientiam, eorum scilicet, qui per hypocrisin loquuntur mendacium, non per ignorantiam, sed simulando loquuntur, cùm veritatem non ignorent. Nisi malumus emphasis gratia, dæmonia homines ipsos dici. Vnde Christus Petrum vocauit Satanam, & de Iuda proditore: *Vnus*, inquit, *ex vobis diabolus est.* Et intellige de ducibus, & capitibus errorum: nam plebs quæ sectatur illos, vt plurimùm decepta est, & per ignorantiam peccat. Hoc ergo verbo Encratistas, Marcionem, & Manichæum designauit; qui cùm intra parietes turpissimè viuerent, essentque impurissimi, tamen miram sanctitatem præ se ferebant, simulatè & fallaciter omnia agentes. Vnde loco carnium cibaria quædam delicata, & pretiosa carpebant, & loco vini, mulso, sicera, & careno, passa, & expresso è nonnullis pomis succo recreabantur. Et dabat illa hypocrisis fidem verbo mendacij: vt mirum sit, beatum Augustinum tam excellenti ingenio præditum per nouem annos detentum fuisse in tantis errorum tenebris, quales erant Manichæorum.

Quos Christus homines dęmones appellauerit.

Matth. 16.

Ioan. 6.

Encratistarũ Marcionis, & Manichæorũ simulata sanctitas.

B. Aug. lib 3. Confess. ca 11. in fin. & alibi sæpiùs, tom. 2.

Quid cauteriatã habere conscientiã, variæ interpretationes.

Ad illud verò, quid esset: *Cauteriatam habentium suam conscientiam*: dicendum, Cauterium esse, partem aliquam carnis vrere, siue amputare: & alludit Apostolus per Antithesin quandam ad circuncisionem cordis. Candenti etiam ferro notabantur olim malefici, stigmatis impressis cuti: at isti animum habent stigmaticum, & cauterio inustum ob vitæ dedecora, quorum ipsi sunt conscij. B. Thomas ait, quòd cauterium est corruptio in carne per ignem, ex qua egreditur continuè putredo. Ita ex igne peruersæ voluntatis, iræ, odij, concupiscentiæ, vlceratur conscientia, & dæmoniorum egreditur falsa doctrina.

B. Thom. lect. 1. in ca 4. 1. ad Tim. tom. 16.

Ambrosius.

Ambrosius verò hãc notam ait esse fallaciam, conscientiam, quæ dolo maleuolentiæ aliud scit, & aliud profitetur, denotat ad perditionem immutabilem. Chrysostomus verò intelligit impuram vitam, cuius sibi sunt conscij, ex quo fit, vt peruertant dogmata. Et illud ante omnia notandum, Manichæos dæmones esse vocatos: quia inter omnes hæreses plus honoris tribuebant diabolo, quia ponebãt eum principium rerum omnium ex æquo cum Deo bono. Et vt Deus bonus est principium inuisibilium, ita Deus malus (secundùm illos) principium inuisibilium.

Chrys. ho. 12.

Manichæi quàm verè dęmones appellati.

Tertiæ solutio quæstionis

Ad tertium quæsitum, qui scilicet, fue-

riunt

Qui prohibuerint nubere & abſtinere à cibis quos Deus creauit ad vtendum.

rint autores, qui interdicebant nuptias, & præcipiebant abſtinendum à cibis: Dicendum eſt, eos non tantum prohibuiſſe nuptias mulierum, ſed etiam virorum, vt ſublato nodo, & vinculo nuptiarum, oẽs de illicito concubitu naſci cogerentur, ſi eccleſia debebat perſtare; aut ſi non debebat perſtare, ſaltem Eccleſiam breui eſſe terminādam. Cum tamen vtrumque falſum eſſet; nam Deus inſtituit nuptias in paradiſo terreſtri, & honorauit illas ſua præſentia, & miraculo Chriſtus in Euangelio, & de matre naſci voluit: Eccleſiam quoque ſemper durare conſtituit, iuxta illud: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſq; ad conſummationem ſeculi.*

Gen. 2. Matth. 19. Ioan. 2. Luc. 1.

Matth. vlt.

Hęc interpretatio cuiuſdā: Iubētiū abſtinere à cibis minimè probatur.

Sequitur: *Abſtinere à cibis.* Id eſt, prohibentium nubere, ne quis vtatur cibis. Nouus interpres addit Textui verbum, quod in Græco non eſt, nimirum iubentium abſtinere à cibis, quaſi per defectū, vel ecclipſin ſibi notam Apoſtolus loquatur, vt cum dixit: Mulieribus non permittitur in Eccleſia loqui ſed viris ſuis ſubditas eſſe, ſcilicet imperatur; ita hic, prohibentium nubere, & iubentium abſtinere à cibis. Sed opus non erat: quia vt ait Oecumenius, vſitata eſt Græcis locutio, vt dicant, Prohibuit ne veſceretur, id eſt, Prohibuit eſum. Et id referunt Græca ſcholia ad Atticiſmum, & phraſim nunquam non obuiam ſcriptoribus Ethnicis. Vt cum dicimus: Prohibuit eum ne perpetraret abſurda, non intelligimus, quòd ad abſurditatem ſit eum adhortatus, ſed ad contrarium. Et in Græco ſermone inter prohibentium nubere, & abſtinere à cibis, non eſt copula bimembris. Et, ſicut nec Ioannis 10. iuxta Græcum ſimpliciter: *Vnum ouile, vnus Paſtor.* Ita etiam hoc loco. Homerus quoque dixit: Σίτον, καὶ ὄινον ἐδόντες, id eſt, Panem & vinum edentes: nam in verbo Edentes per Synecdochen intelligendum eſt alterum, Bibentes.

1. Cor. 14.

Oecu. c. 7.

Qualis hæc locutio Apoſtolica: Prohibentiū nubere, abſtinere à cibis, &c.

Ioan. 10.

Homerus.

Cōtra Manichęos quoſdā eſum tanquam malū ciborum vetantes.

Subdit, Deum creaſſe cibos ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & ijs qui cognouerunt veritatem. Quia omnis creatura Dei bona eſt. Manichæos notat, qui quoſdam cibos, vt rem immundam abominabantur, propter quaſdam eorum confictas fabulas de mēbro Dei, quod per omnia membra ingrediebatur purgans omnia. Et cum ait, Deum creaſſe cibos omnes fidelibus; indicat non eſſe conditos infidelibus, quibus omnia ſint immunda, eò quòd ipſi ſint immundi ad vitam, qua aduerſus ſuum Creatorem abutebantur. Deus tamen qui pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos, permittebat etiam infidelibus edere, vt vel ſic oſtenderet diuitias bonitatis ſuę, & iuſtificetur ipſe, qui eos paulò poſt iudicabit.

Deū creaſſe cibū fidelibus, cur dicat, nō infidelibus Apoſtolus.

Matth. 5.

Vt ſoluamus autem quartam dubitationem, quomodo ſint cibi immundi, aut inquinati, dicimus, immūditiam ciborum non eſſe à natura, ſed à peccato, vel libidine propter prohibitionem. Nam eſus ligni vetiti per ſe, & ſecundum ſuam naturam, non immundus erat ad inquinandam animam, ſed homo à prauitate ſua, & præuaricatione edens eſt inquinatus. Non ergò ex eo quòd ingreſſus eſt in ventrem, inquinatus eſt, ſed ex eo quòd exiuit è corde contumaci, & obedire nolente. Ita Deus olim Iudæis prohibuit multa ciborum genera, quò eos abſtinentiam, & temperantiam doceret, & intelligerent, quaſi in typo quodam, vitia, à quibus eſſet abſtinendū, & quæ hominum genera vitioſa vitanda eſſent, ne alios corrumperent. Nam ſola ruminantia, & fiſſas habentia vngulas, de terreſtribus animalibus erant in cibum permiſſa; vt intelligerent in ruminatione mediationem doctrinæ, & in vngula fiſſa, diſcretionem boni à malo in moribus. Quoduis verò aliud genus ciborum vetitum, ſignificabat aliquod peccatū vitandum: vt per ſues lutulentos, eos, qui in luto voluptatum malè olente volutantur: per piſces verò, qui ſquamas, & pinnulas haberent, ſignificabatur corporis & animi puritas. Verum iſtæ figuræ, & ſignificationes ceſsârunt poſt Domini aduentū, quo tempore populus pueritiam debuit exuere: idcò ſignificatione à cibis amputata, ſimul & immunditia eſt ſublata. Et vt elegantèr docuit Auguſtinus, immunditia illa non erat naturalis, ſed à ſignificatione. Verbi gratia: In his duabus vocibus, Bonum, & Malum, in ſe ipſis conſideratis, non eſt plus malitiæ in vna, quam in altera: & ſi Barbarus, qui non intelligeret, audiret proferri, Tu es bonus, vel, Tu es malus, nihil magis vna voce, quam altera turbaretur: ſecus ſi vim, & ſignificationem intelligeret. Continuò enim perturbaretur non quidem à voce, vt per ſe mala, ſed propter ſignificationem. Sublata ergò ſignificationem in cibis, nihil eſt in illis quod inquinet edentem.

VI. quæſt. ſol. Cibi quomodo immundi infidelibus. *Gen. 2. Infra 3.*

Matth. 15. Leuit. 11. & Deut. 14.

Ruminantia ſola, & vngulas diuidētia, animalia ad eſum conceſſa Iudæis.

Cur verò cętera omnia eſſe prohibita.

B. Aug. li. 30. contra Fauſtū Manich. c. 3. 10. 6.

Elegans exēplū Auguſtini nullū oſtendēs cibū immundū natura, ſed tantū ſignificatione.

Fidelibus ergò, & ijs, qui cognouerunt veritatem, illam nempè, *Quia omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* Fidelibus, inquit, quia etſi Deus pro omnibus condiderit creaturas, etiam pro infidelibus, ſecundum illud: Implēs cibo, & lętitia corda eorū; maximè tamen pro fidelibus, quos Hæreticis

Fidelib⁹ quā cognoſcētib⁹ veritatē Deus illis cibos ad percipiēdum creauerit.

Act. 14.

Gen. 1. Cibos Apostolus à Deo creatos cur dicat ad percipiendum.

reticis docentibus malos esse natura cibos opponit, & subdit: *Quia omnis creatura Dei bona est*, Sicut dictum est: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Et perceptio moderata est ciborum sumptio: non enim ingurgitationẽ, aut delitias superfluas cõmendat. Et loquitur de esculentis, & poculentis humanę naturę accommodis ad alẽdam vitam, & non de serpentibus, aut liquoribus venenatis, qui naturam humanam corrumpunt.

Quare cum gratiarum actione cibi percipiendi fidelibus. Psalm. 21. Nihil quare reijciendum cum gratiarũ actione perceptum. Rom. 14. 1. Cor. 8.

Additq;: *Cum gratiarum actione.* Quia edent pauperes, & saturabuntur, & laudabũt Dominum. Nullus enim agit gratias de re illicita, sicut de fornicatione. ¶ *Et nihil* (ait) *reijciendum.* Tanquam ex natura sua malũ; benè autem vt inuitans ad lasciuiam, aut vt fratrem scandalizans, aut voto peculiari à nobis ipsis detractum, aut ab Ecclesia pro salute nostra prohibitum, vt facit in diebus ieiunij.

Prima ciborũ immunditia vnde & quo modo illi sanctificẽtur per verbũ Dei, & orationem. Gen. 3. 1. Cor. 7. Act. 10.

Nulli ergò cibi per se immundi esse possunt, quoniam sanctificantur, & mundantur ab illa immunditia priori, quæ processit ex peccato Adæ antiquo. ¶ *Sanctificatur:* Id est, Applicatur diuino cultui: vt, Sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem, saltem oratione, dum oratur pro illo. ¶ *Per verbũ Dei, & orationem.* Quia oratur, & commemoratur Verbum Christus, qui cuncta mundauit. Vnde dicitur Petro: *Quod Deus* (scilicet Christus) *purificauit* (id est, mundauit) *tu commune ne dixeris*, Vbi perpende, homini peccatori in Adam omnia remanere immunda, & ipse immundus à seipso est, nõ à cibo, sed per inobedientiam suam. Cum autem ipse factus est immundus, omnis creatura cum illo facta est immunda. Maledicta enim terra fuit à Deo in opere suo, seu propter illum: quę maledictio tollitur per Christum, modò applicetur nobis eius benedictio, & cibis illius ex maledicta terra productis.

Adam cur immundus effectus sit. Gen 3.

Mensę accũbentiũ absq; prȩuia eius benedictione sineq; gratiarũ actione ab illa surgentiũ Christianorũ maximè Principũ cõsuetudo notatus. Math 26. Prudent. ferè in prin.

Et hoc agnoscãt Principes & Prȩlati, qui nomine Christi non inuocato mensę accũbunt more brutorum animantium, ad implendum ventrem: qui abusus remouẽdus esset à populis per seriam prȩdicationem. Quamobrem non ab re docuit Euangelista, in cœna Dominum expressam fecisse de ipsa gratiarum actione mentionem, & quod hymno dicto; exierit foras versus mõtem Oliueti. Hinc Prudentius in hymno ante cibum scribit:

Te sine dulce nihil Domine,
Nec iuuat iure quid appetere,
Pocula ni prius, atq; cibos,
Christe tuus fauor imbuerit,
Omnia sanctificante fide,

Cibi ante Christi aduẽtum, quare perniciosi. B. Aug to 5. B. Greg. to. 2. B. Chrys. hom 12.

Nam olim dęmon ante Christi aduentum, magnam potestatẽ acceperat ad varijs modis nocendum hominibus, etiam per cibos & alimenta, vt docet Augustinus libr. 4. de ciuit. Dei, c. 19. & 26. & libr. 18. c. 16. & duobus sequentibus. Gregorius etiam li. 1. Dialogorum, cap. 4. meminit monialis cuiusdã quę vna sumpta lactuca nõ benedicta, obsessa est à dęmone. Hinc in Ecclesia benedicitur sal, & exorcizantur liberi qui benedicendi sunt. Et Chrysostomus negat vllam creaturam esse communem. Deinde quòd si sit communis, medicamentum in promptu est. *Signum illi crucis*, inquit, *imprime, gratias age, Deo gloriam refer, & protinus immunditia omnis abscessit.* Hæc ille. Sed si quid in mensa spiritale legimus, & tractatur, magis cibus mundabitur, vt docet Augustinus faciendum in epistola ad Moniales quasdam; vt non solum fauces, sed etiam mens Deo pascatur: & alibi docet, assiduam lectionem Scripturarum purificare omnia. Idem tradit Basilius epist. ad Gregorium Nazianzenum, sed apertius in Regulis breuiorib. ca. 130. & Gregorius Papa libr. 2. epist. c. 37. ad Natalem. Ac ne hoc, quod dixi de prævia ciborum benedictione, deque post illorum sumptionẽ, actione gratiarum consequenti, quibusdam forsan incredibile, & insolẽs videatur; audiat quid Iosephus Iudæus de Essæis solitariã vitam agentibus, sed Christum ignorantibus, scribat li. 2. de bello Iudaico cap. 7. post med. *Deinde voce cibum Sacerdos antevenit: neq; gustare quenquam fas est, nisi prius Deo celebretur oratio. Post finem quoq; prandij vota repetunt. Nam & cum incipiunt, & cum desinunt, quasi datorem victus, Deum laudibus canunt.* Hæc ille.

Quid cibos etiam mensæ sanctificet secũdũ Patres, Aug. ep. 109. ante me. to. 2. Idẽ ser. 112. de tẽpore, to. 10. Basil. ep. 1 sub fin to. 2. Greg. to 2. Essenorũ ante, & post cibũ consuetudo laudabilis.

Soluitur V. dubitatio. An ieiunia ecclesiastica, cœlibatusq; Sacerdotũ Apostoli de cibis, & nuptijs doctrinæ repugnent. Chry. hom. iam dicta. Amb. hoc eo. loco. Aug. tom. pro cul à prin.

Vt quintum dubium expediamus, illud est diligenter examinandum, quam extra chorum saltent Hæretici nostri seculi, qui has nuptiarum prohibitiones, & ciborum certorũ abstinentiam Ecclesiæ Catholicæ falsò, & impudenter impingunt. Certa siquidem est Patrum in hæc verba sententia, sermonem esse de Manichæis, & Encratistis, & Marcionistis, omnibusq; illorum sectatoribus, vt Chrysostomus cum suis testatur, & Ambrosius, qui etiam Patritianos hæreticos cõplectitur. Augustinus item li. contra Adimantium, c. 14, à medio: *Hos*, inquit, *propriè designat, qui non propterea tẽperant à cibis talibus, vt aut concupiscentiam suam refrænent, aut infirmitati alterius pareant, sed quia ipsas carnes immũdas putant, & earum creatorem Deum esse negant.* Sic etiam Irenæus libr. 1 cap. 30. docet de Encratistis, siue Continentibus: *Vt exempli*, inquit, *gratia dicamus, à Saturnino, & Marcione, qui vocantur Conti-*

Irenaus. Encratistę qui eorum in Creatorẽ contumelia.

nentes,

Gen. I.

nentes, abstinentiam à nuptijs annuntiauerunt, frustrantes antiquam plasmationem Dei, & obliquè accusantes eum, qui & masculum, & fœminam ad generationem hominum fecit, & eorum quæ dicuntur apud eos animalia, abstinentiã induxerunt, ingrati existentes ei, qui omnia fecit, Deo. Epiphanius quoque Hæresi 43. de Marcione testatur: *Docet hic animatis non vesci, pronuntians reos esse iudicij eos, qui carnem edunt, velut qui animas edant.* Idem in Hæresin 66. tradit, Manichęos docere qualia Marcion de abstinentia ab animatis. *Edentem*, ait, *carnes, animam edere dicit, & esse ipsum reum, vt & ipse tale quid fiat: veluti si porcum comedit, vt porcus rursus fiat, aut taurus, aut auicula, aut aliquid ex edulis creatura, quapropter ab animatis abstinent isti. Et si quis*, inquit, *vxorẽ duxerit, etiã ipse post discessum ex hac vita in aliud corpus transit, & fit mulier, quo etiam ipse nubat.* Aug. libr. 30. contra Faustum cap. 5. initio: *Audi ergò quod confiteris te non videre, qua mente, aut consilio hoc aduersum vos capitulum proferamus: non quod à carnibus abstineatis: nam hoc à quibusdam & primi Patres nostri fecerunt, sicut commemoras: non tamen ea damnandi, sed significãdi gratia, quod non intelligitis: & vnde iam quãtum sufficere videbatur, in superioribus partibus operis huius locutus sum: & Christiani non hæretici, sed Catholici, edomandi corporis causa, propter animam in orationibus amplius humiliandam, non quod illa esse immunda credant, non solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent: vel semper, sicut pauci: vel certis diebus atq; temporibus, sicut per Quadragesimam ferè omnes, quantò magis quisque vel minus seu voluerit, seu potuerit. Vos autem ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes diabolus operetur fæculentiore materia mali: ac per hoc eas tanquã immundiora, & truculentiora Dei vestri vincula, exhorrentes abijcitis.* Postea Augustin. miratur qua ratione aduersus Apostolicam doctrinam proferant hoc capitulum Pauli, cum de cibis testatur: *Abstinẽtes à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus*, &c. *Qua in re*, inquit, *Creatorem earum sine dubio blasphematis, hoc est quod pertinet ad doctrinam dæmoniorum. Nolite ergo mirari hoc de vobis tanto ante à sancto Spiritu prophetatum.* Et cap. sequenti docet ex Apostolica doctrina; *Qui dat nuptum, bene facit: & qui non dat nuptum, melius facit: vt bonum esse nuptias diceretis, sed meliorem virginitatem: sicut facit Ecclesia, quæ verè Christi est Ecclesia, non vos Spiritus sanctus ita prænuntiaret, dicens: Prohibentes nubere. Ille enim prohibet qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponit. Denique vos eum præcipuè concubitum detestamini, qui solus honestus, & coniugalis est, & quem matrimoniales quoq; tabulæ præsegerunt, liberorum procreandorum causa, vnde verè non tam concũbere, quam nubere prohibetis.* Et infra: *Videtis ergò multum interesse inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius præponendo: & prohibentes nubere, concubitum propagationis, qui solus propriè nuptialis est, vehementius accusando: multum interesse inter abstinentes à cibis, propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationem: & abstinentes à cibis quos Deus creauit, dicendo, quod eos Deus non creauit. Proinde illa doctrina est Prophetarum & Apostolorum, hæc dæmoniorum mendaciloquorum.* Hæc Augustinus: qui li. de Hæresibus tradit, Manichęos docere, substantiam carnis humanę non à Deo, sed à diabolo conditam esse: & Epiphanius hęresi 45. Seuerianos notat, quòd docerent vitem ex diabolo ortam, & mulierem opus esse Satanæ: velut etiam Archontici Hęresi 40. idem senserunt: quare matrimonium contrahentes, Satanæ opus explere dicebant: sed & hominis dimidiam partem esse Dei, dimidiam diaboli. Nam ab vmbilico, & supra dicunt esse formationem Dei, ab vmbilico, & infra, malæ potestatis formationem. Paternianis, siue Venustianis hęreticis etiam idem tribuit August. Et Hæresi 30. Ebionitis, qui fuerunt tempore B. Ioannis Apostoli, tribuit quod ab animatis, & carnibus Ebion abstinuerit, & ab omni Edulio ex carnibus facto: quem secuti Ebionitæ, penitus ab his abstinẽt. Et rogati quare ab animatis abstineant, respondent imprudenter, ac dicunt: *Propterea quod ex coitu & commixtione corporũ, talia sint, nõ vescimur.* In Hæresin quoq; Gnosticorum 26. tradit, ipsos quidem se polluere, verum vitare liberorum generationem, & tamẽ omnibus carnibus vesci. Docet quoque Epiphanius Apostolicos, & Hierarchitas damnare nuptias, non tamen quòd putarent esse à Satana, vel carnem natura malam. Gnostici, vt diximus, & Carpocratiani auersant filiorũ generationem; de quibus Irenęus li. 1. c. 24. & Epiphanius, qui docẽt notari ab eis suos discipulos cauterio in inferiori auris dextræ parte: & ad hoc certè videtur respexisse Apostolus, cum dixit cauteriatam habere eos cõscientiã, quòd notã cauterij in aure dextra gestarent. Neq; necesse est eorũ omnes cauterio notatos fuisse, aut oẽs prohibuisse nuptias, & cibos, sed sufficit, si quidã de schola Simonis Magi nuptias prohibuerint, quidam cibos, quidam vtrumque, & quidam fuerint cauterio notati. Hos hodie hæreticos sequuntur Anabaptistæ nostri seculi, & Dauidgordiani, & similes, qui dicuntur sibi cauterium inurere. Et omnes hæ hæreses antiquæ & dilatatæ fuerunt, &

multos

Epiph. tit. de Euangelio secundum Marcionem, confut. 24. mist. Idẽ agens de epistola Marcelli ad Manichæũ sub init.

Manichæi & Marcionistæ cur à carnib. abstineãt te ste Epiphan.

Aug. to. 6.

Manichęi dogmatis de carnium abstinentia, Augustini confutatio.

Idẽ Aug. in fine cap. eiusdẽ.

1. Tim. 4.

Idem.

1 Cor. 7.

Coniugalem concubitum bonũ esse, & honestũ contra Manichęos, probat Augustinus.

Idem hæresi nu. 40. à medio to. 6. mist. Epiphan.

Seuerianorũ & Archonticorũ de nomine diaboli cũ figmentũ.

Aug. li. de hæresib. c. 85. Epiph. paulò ante dimid.

Ebionitarum origo eorũque imprudẽs, ab animatis cur abstinẽtẽ, responsio.

Idem non procul à prin.

Idem hæresi 61 & hær. 67.

Hęretici prohibentes nubere, qui.

B. Irenæ.

Epiph. hæresi 27. à med.

Quos Apostolus cauteriatã innuat habere conscientiam.

Cauteriũ eorũ instar, nostra tẽpestate qui sibi inurant.

& multos fecerunt,& omnes tandem mysteriũ incarnationis euertere nituntur, dũ carnẽ à Deo bono esse negãt,& Deũ Christi Patrem dicunt nõ esse creatorẽ: quod Hebion tamen nõ dicit,etsi circa Christũ non minus quam cęteri,erret. Hi autẽ hęretici exurgere cœperunt circa tempora Apostoli, vt constat de Ebione,& Saturnino, quos tertiam hęresin condidisse à Christi aduentu,tradit Epiphanius.

Quãdo illas dęmon hęreticorũ pestes excitauerit.

Iam verba Ignatij producenda, quibus testatur iam suo tempore hęreses extitisse. Ait enim in epist.ad Philadelphienses pòst factã de Ebione mentionem: *Si quis hæc confitetur, corruptionem autem,& coinquinationem vocat legitimam commixtionem,& filiorum procreationem, aut aliquam escam execrabilẽ putat, huiusmodi habet cohabitatorem draconem apostatam.* Quo vltimo verbo alludere videtur ad verba Apostoli,qui hanc doctrinam tribuit spiritibus erroris, vel dęmonijs. Idem ad Heronem diaconũ: *Vino,& carnibus non ex toto abstineas,non enim ex toto sunt abominabiles.* Malè igitur Lutherani detorquẽt hunc locum contra legem ecclesiæ de cœlibatu Sacerdotum: quia matrimonium tenet esse sanctum,& immaculatum,& vnum ex septẽ Sacramentis Noui Testamenti,dignè accedẽtibus gratiã conferens. Consulit etiam ecclesia cum Paulo: *Qui non se cõtinent vxores ducant: melius est enim vxorem ducere, quam vri.* Et neminem arcet à coniugio, etiã certis anni temporibus,cum fidelibus interdicit nuptias. Nam etsi publicam celebritatem nuptiarum interdicat,non tamen coniugium,aut eius vsum, legẽ tamen cœlibatus ab his qui Sacros ordines suscipiunt & qui Corpus Christi tractant,exigit,neminem verò cogit ad Sacerdotium: sicut etiã Ecclesia nullum cogit ad habitum Carthusianum,etiamsi qui illum sponte assumũt, cogantur à carnibus,sicut à cõiugio, in perpetuum abstinere. Sicut si Imperator ad militiã nolit admittere professos Christianam religionem,vel medicinæ, & iurisprudentię doctores,non propterea censetur damnare Iurisprudentiam,aut Medicinam, aut Christianam religionem. Si etiam ad consilium suum non admittat mechanicos,nõ propterea damnat artes mechanicas. Ita ecclesia etiamsi ad Sacros ordines non admittat vxoratos,& nisi illos qui profiteãtur castitatem,non prohibet nuptias, sed prohibet violare cœlibatum voto Deo nuncupatum: qui cum sit bonus,& votum bonum, obligatio secundum Christũ nascitur. Christus laudat castrantes se propter regnũ cœlorum: hortatusq; est: *Qui potest capere capiat.* Paulus etiam in hac eadẽ epistola dicit peccare mulieres volentes nubere, & habere damnationem, quòd primã fidem irritam fecerint.

B. Ignat. ep 9. circa med.

Qui habeat cohabitatorẽ Draconẽ apostatã secundũ Ignatium.

Idem ep. 13. init.

Cœlibatũ Sacerdotũ Apostolicę doctrinę de nuptijs vt imputi hęretici vocife rantur, minimè repugnare.

Heb. 3.
Ephes 5.
1. Cor. 7.

Hęc lex ecclesiæ de Sacerdotum cœlibatu qualis.

Matth. 19.
Ibidem.

1. Tim. 5.

Prohibetur ergò doctrina, quæ tradit matrimoniũ esse per se malum, vel necessariò habere annexũ peccatum: non qui præfert illi virginitatem, quia Paulus dixit: *Qui matrimonio iũgit virginem suã, benè facit: & qui nõ iungit, melius facit.* ¶ Nec prohibet monachos,qui à principio Ecclesiæ fuerũt,& certam verborum abstinentiam professi sunt, qui Patres à fide non discesserunt; cum eos & eorũ institutum ecclesia semperq; cõmendauerit. ¶ Nec possunt hæretici nostri gloriari,quòd primi hoc telum cõtra Ecclesiã intorserint: nam fecerat hoc ante eos eorũ pater Iouinianus,quẽ Hieronymus li. 1. in eũ, introducit sic loquẽtem: Manifestũ est, vos Manichæorum dogma sectari, prohibẽtium nubere,& vesci cibis, quos Deus creauit ad vtendũ. Et respondet Hieronymus: Neq; verò nos Marcionis,& Manichæi dogma sectantes, nuptijs detrahimus: nec Tatiani Principis Encratitarũ errore decepti, omnem coitum spurcum putamus: qui nõ solum nuptias, sed cibos quoq;, quos Deus creauit ad vtendum, damnat, & reprobat. Et August. lib. 2. De nuptijs; & concup. c. 5: & li. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 2. Ambros. item epist. 81. ad Syricium Papam, approbans damnationem Iouiniani, quæ habetur in epistola pręcedenti, quę est Syricij Papæ,& epist. similiter 82. ad Vercellensem Ecclesiam: deniq; Chrysostomus, qui hoc loco habet: *Si idolothytum sciens ac prudens percipias, immundus iam eris:* non ideò quia idolothytum est, sed quòd, cum tibi operatum sit non communicare dęmonijs, per id communicasse conuinceris. Itaq; neque illud natura huiusmodi est, verum ex sententia tua, atq; inobedientia immundũ fit. Hæc ille. Et hoc eodem modo dicendũ est de vescente carnibus in Quadragesima sicut de esu pomi in Adam: quorum neutrum immundum ex se fuit, sed perceptum contra obedientiam, immundum reddidit edentem.

Prohibentes nubere quos tantũ damnet Apostol⁹.

1 Cor. 7.

Monachos etiam certũ ciborũ delectũ obseruantes, hoc locu minimè damnari.

Primus omniũ Iouinianus Christianorũ Epicur⁹ hunc cœlibatũ Sacerdotũ demoliri conatus est.

Hier ferè circa prin. to. 2. init.

Tatiani Principis Encratitarum error.

Aug. to. 7. paulò ante med.

Idem Ibidem. paululum à medio.

B. Amb. to 3. prope fin.

Chrys ho. 12. sub init to. 2.

1. Cor 8.

1. Tim. 4.

Gen. 3.

Sextam dubitationem diluamus super illud: *Exerce teipsum ad pietatem*, pręmittentes tamen pauca verba quę pręcedunt: *Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ quam assecutus es.* Verbum illud, *Enutritus*, participium est mediæ coniugationis, & passiuè accipi potest, vt interpretatur Chrysostomus; & actiuè etiam, alios enutriens, & pascens in verbis fidei,& solidæ doctrinę, quã magnis tuis laboribus es assecutus, vt alios nutrias,& pascas.

Bon⁹ Christi minister non solũ enutriri, sed etiam alios enutrire verbis fidei, & doctrinæ debet.

Chrys pradicta hom.

Sub-

Timotheo ineptę & aniles fabulæ quę vitandę.

Subdit: *Ineptas autem, & aniles fabulas deuita, vel reijce.* Per fabulas intellige Iudęorum deuterosas, qui ad intépestiuę legis obferuationes, fabulas fingebant. Et vt alij volunt, hoc fpectat ad fcholam Simonis, qui longas contęxebat fabulas de rerum creatione, de pugna Angelorum, & coniugijs deorũ, de Deo bono, & malo: vt quifq; videre poteft apud Irenæum, Epiphanium, & Auguft. lib. de hærefibus.

B. Irene. Epipha. hære. Aug. li. de hæref. c. 1. to. 6 in princ.

VI. quęft. fol. Circa illud: Corporalis exercitatio ad modicum vtilis eft, pietas aũt ad omnia vtilis eft.

Seqnitur iam illud, de quo dubitatũ fuit: *Exerce teipfum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis eft pietas autem ad omnia vtilis eft.* Pietas Gręcè eft *ἐυσέϐεια*, generale nomen, complectens totam Chrifti religionem. Et quidam (inter quos eft Ambrofius) hoc explicârunt de operibus mifericordię, & pietatis ad proximũ, & per corporalem exercitationem accipiendum effe ieiunium docent; quod parum prodeffe dicit fine operibus pietatis.

Ambr. hoc loco.

Ieiuniũ corporalis exercitatio cur dici nequeat.

Chryfoft.

Verum hęc intelligentia Chryfoftomo non placuit, qui ait: *Quidam hoc Apoftolum de ieiunio aiunt dixiffe, fed profectò errãt: neq; enim eft corporalis exercitatio ieiunium, fed fpiritualis. Nam fi corporalis effet, corpus profectò nutriret: cum autem illud maceret, & exteuuet, macieq; conficiat, corporalis dici omninò non poteft.* Hæc ille. Cuius fenfum Ecclefia confirmat, quæ canit; Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutè largiris, & præmia. B. quoq; Ambr. li. de Helia, & ieiunio: *Quid eft,* inquit, *ieiunium, nifi fubftantia, & imago cæleftis? Ieiunium refectio animæ, cibus mẽtis eft. Ieiunium vita eft Angelorum. Ieiuniũ culpa mors, excidium delictorum, remedium falutis, radix gratiæ, fundamentum eft caftitatis. Hoc ad Deum citius peruenitur.* Hæc ille, quæ accepit ex prima & fecunda homilia Bafilij de laudibus ieiunij.

B. Ambr. c. 3. tom. to. 4.

Ieiunij laudes.

B. Bafil. to. 1.

Alter fenfus. Apoftolicæ menti congruentior.

Senfus ergò eft: Tu docebis populum quæ dixi: fed quantum ad te attinet, cogita te athletam: nam corporalis exercitatio vulgarium athletarum parum confert, & non nifi ad pręfentem vitam feruit. Corporalis quoque exercitatio, id eft, artificium manuale (nam fortè Timotheus manibus laborabat exemplo Pauli) vitę pręfenti fufficit: at pietas, vitę huius, & futurę commoda præftat.

Ambrofij nomine quę infcribuntur enarrationes in Paulũ, vnde conftet illius non effe, fed alterius.

Ambr. to. 1. in princ.

Videtur autem Ambrofius illorum Commentariorum, quę eius nomine circumferuntur, autor nõ effe. Nam in eis nomine pietatis cultum parentũ, & mifericordię erga proximum intelligit; & tamen alibi certus ac verus Ambrofius, hoc eft libr. 1. Officior. cap. 27. per pietatem accipit cultum Dei præcipuam religionis partem. Nam ex Prouerb. 11. iuxta Septuaginta interpretes citat illud: *Pietas in Deum, initium intellectus: Quo aduertimus,* inquit, *illud ab hominibus feculi tranflatũ magis, quam inuentum fapiẽtibus, quia pietas fundamentum eft omnium virtutum.* Idem in illud Pfal. 118. *Intellectum da mihi, & viuam,* idem infinuare videtur. Et ita fanè fuperius accepit; cum dixit: *Cum omni pietate, & caftitate:* rurfus: *Manifeftè magnum eft pietatis Sacramentum.* Et infra: *Pietas cum fufficientia:* ad Titum etiam, *Agnitionem veritatis quæ fecundum pietatem eft:* & B. Petrus, *Quæ ad vitã & pietatem donata funt nobis.* Vt iam idem fit Pietas, quòd Timor Dei. *Ecce,* inquit fanctus Iob, *Timor Domini, ipfa eft fapientia.* Vbi feptuaginta legunt, *θεοσέϐεια*, id eft, fapientia, hoc eft, Pietas in Deũ. fiue cultus; & Salomon. *Principium fapientiæ, timor Domini,* id eft, pietas in Deum. Efaias quoque: *Timor Domini, ipfe eft thefaurus eius.* Ad eum modum, Timere Deum nihil eft aliud quam colere Dominum, vt habes 4. Reg. 17. *Fuerunt igitur,* inquit, *gentes iftæ timentes quidem Dominum, fed nihilominus & idolis fuis feruientes.* Quare Auguftinus lib. 10. De ciuit. Dei, cap. 1. in fine habet: *Pietas quoque propriè Dei cultus intelligi folet, quam Græcè εὐσέϐειαν, vocant. Hæc tamen & erga parentes officiosè haberi dicitur. mos autem vulgi hoc nomen etiam in operibus mifericordiæ frequentatur: quo ideo arbitror euenisse, quia quia hæc fieri præcipuè Deus mandat, eaq; fibi vel pro facrificijs, vel præ facrificijs placere teftatur. Ex quo loquendi confuetudine factum eft, vt & Deus ipfe dicatur pius.* Hæc ille.

Prouer. 9.

Quid pietas ad omnia valens, Ambrofio.

Idem fer 18. in verf 8. to. 4.

1. Tim. 2.

Infrà 3.

Infrà 6.

Tit. 1.

2. Petr 1.

Iob 28.

Prouerb. 9.

Pfal 111.

Efai. 33.

4. Reg. 17.

B. Aug. to. 5.

Pietas in quos etiam præter Deum habeatur.

Opera mifericordię cur dicantur opera pietatis, Au. *Ofea 6.* *Matth. 12.* *Apoc. 15.*

Quòd verò fequitur: *Promiffionem habens vitæ quæ nunc eft, & futuræ.* B. Thomas putat effe in quarto pręcepto adiectam vitæ promiffionem de honore parentum, quò fubintelligitur omnis pietas erga proximum. Certius tamen eft, Apoftolum refpicere ad promiffa legis, quib' vita promittitur obedienti Deo, vt quę faciens homo, viuat in eis: & Dñs dixit; *Quis det talem habere mentẽ, vt timeant me, & cuftodiant vniuerfa mandata mea in omni tempore, vt benè fit eis, & filijs eorum in fempiternum?* & Dauid, *Non eft,* inquit, *inopia timentibus Dominum.* ¶ Fortaffis etiam refpicit ad Euangelium, vbi Dominus quęrentibus primum regnum Dei, & iuftitiam eius, adijcit etiam temporalia, & non tãtum ęterna. Quanquam & rectè illud dictum fit à B. Thoma, promitti à Deo tẽporalia, quatenus fpiritualibus, & ęternis fubferuiunt: eamq; promiffionem omninò impleri, dũ Deus compenfat in fpiritualibus bonis, quicquid in corporeis, & caducis defuerit: fecutus Hieronymum in illud Euangelicum dictum: *Centuplum accipiet, & vitam æternam poffidebit.* ¶ *Fidelis fermo, & omni acceptione*

Pietas quam promiffionẽ habens vitæ quæ nũc eft, & futuræ.

B. Tho. lect. 2 to. 16.

Exod. 20.

Leuit 18.

Galat. 3.

Deut. 5.

Pfal 33.

Senfus alter illorũ verborũ Apoftoli.

Matth. 6.

D. Tho ibid.

Tẽporalia vt ait Thomas, quatenus à Deo promittantur bona.

Hier. in cap. Matth. 19. in fin. to. 9.

dignus

Fidelis sermo quis, & omni acceptio ne dignus.
Chryf ho. 12.
Ambr to. 5.
Ad VI. dubit. Quomodo Saluator omnium hominum, maximè fide lium Deus, cum eorum plurimi dam nentur.
Chryfost. loco praescripto.
Ambr. ibid.

dignus. Hoc est, certus, & non fabulosus, vt ille Manichæorum. Et hęc Chrysostomus cũ suis, & Ambrosius referunt ad superiora quasi diceret Apostolus, verax est, & omni fide dignissimum, vitam præsentem, & futuram pietati promissam.

Sequitur responsio ad septimo loco propositum: *In hoc laboramus, & maledicimur quia speramus in Deum viuum, qui est Saluator omnium hominum, maximè fidelium.* Id est: pro pter hoc, quia speramus vitam æternam à Deo viuo, qui dat omnibus salutem, maximè fidelibus, maximos labores subimus, & probra libenter ferimus. Vbi dubium fuit, quomodo Deus det omnibus salutem: quę dubitatio multas solutiones habet. Primã tradunt Chrysostomus, & Ambrosius. Intelligunt enim, omnibus dare vitã pręsentem, fidelibus etiã futuram: vnde magnum est argumentum, repositam esse vitam in futuro, quòd tam constanter tot labores, sustineant Sancti, vt in labore permaneant. Vnde martyrium, siue testimonium vocatur mors pro pietate. Sic enim in epistola ad Corinth. probat Apostolus resurrectionem ex quotidianis periculis quę subibant & ex pugna cum bestijs Ephesi habita, quæ nihil profuisset, si more pecudum homo pro pietate interiret, & nihil ei esset in cœlis repositum. Hinc Iustinus Martyr, Eusebio teste dicebat: *Nam & ego ipse, inquit, sectis Platonicis institutus, audiens infamari Christianos, & videns eos impauidos ad suscipiendam mortem, atque omne supplicium tolerandum, considerabam quòd impossibile esset, in malitia eos, & in libidine conuersari.* Hæc ille Sanctus Martyr in Apologia ad Antonium Pium.

1. Cor. 15.
Iustini Martyris modus conuersionis ad Christum.
Euseb. Cæsar. li. 4. Eccl. hist. c. 8 prope fin. to. 1.
Iustin. to. 1.

Verba porrò Ambrosij prædictum sensum assiguantis hoc loco, hæc sunt: Ipse est enim salus omnium, quia ex ipso, & per ipsum viuunt quantum ad præsentem vitam attinet, omnes: quantum verò ad promissam salutem, fideles. Cognoscentibus enim se post hãc vitam, quæ morte finitur, aliam se daturum promisit, quæ immortalitate vigebit.

Contra hunc sensum: Deus est Saluator omnium hominum, id est, Dat eis vitã, & salutē pręsentem, maximè fidelium: quia fidelib⁹ dat vitã ęternam.
Psal 35.
Quos homines, & iumenta

Sed hic sensus non videtur saluare proprietatem verbi Saluandi, & salutis, quia non solet significare; Dare, aut tueri vitam præsentem, sed saluum facere à peccatis, dare gratiam, & alia dona Spiritus. Esset quoq; in eodem contextu verbi saluandi homonymia, quod absurdum videtur. Vnde quod Dauid dixit, *Homines, & iumenta saluabis Domine,* non est soluendum per distinctionem pręsentis, & futurę salutis, sed per distinctionem simplicium & rudiorũ, qui sunt velut iumenta, & hominum, qui ratione vigent, vel per aliam distinctionem eorum, qui viuunt in actiua, vel in contem platiua vita.

ta saluabit Domi⁹, iuxta Prophetã.

Secũdus sensus est Theophylacti, qui ait hic, illud quod superius dixerat, explicãs illa verba: *Qui omnes homines vult saluos fieri,* scilicet quantũ ad se spectat, etsi id non cõtingat nisi solis fidelibus. Iam hic sensus præstantior priori mihi videtur.

Altera solut. præpositæ quæstionis de modo salutis omniũ hominum.
1. Tim. 2.
Tertia solut. non incommoda.

Tertius sensus est, vt per fideles nõ quoslibet intelligamus, sed eos, qui peculiariter nouerunt Messiam Christum, & in illo omnem suę salutis spem collocârunt: alij verò non propriè sunt infideles, sed non fideles: datur enim medium inter fideles, & infideles, videlicet non fideles. Omnis infidelis est non fidelis. Explico singula: *Si non venissem,* Christus inquit de Iudęis, *& locutus fuissem eis, peccatum non haberent,* scilicet infidelitatis, & ita nõ essent infideles, sed nec fideles quidem, quod de fide plena in Christum intelligitur.

Ioan. 15.

Nec propterea asserimus aliquem sine fide implicita ingredi posse regnum cœlorum: nam sic apertè contra B. Pauli doctrinã doceremus; sed illud asseruimus, quod sine explicita fide de Christo non sit impossibile: quemadmodum nec olim fuit impossibile, vt docet B. Thomas in epistolam ad Hebr. 11. Vbi etiam affirmat, satis tunc fuisse illos duos articulos, *Quia Deus est, & inquirentibus se remunerator sit,* quibus nimirum plures non fuerant reuelati, & cogniti. Et ita in hunc sensum dicitur venisse Fides, Galat. 3. explicita scilicet & aperta de Messia: Dicitur etiam apparuisse gratia Dei omnibus hominibus, quasi prius nunquã apparuisset, sed est sermo de insigni gratia Noui Testamenti. Qui autē illos duos articulos accipiebant, implicitè credebant in Christum

Siue fide explicita salutē posse contingere.
Hebr. 11.
D. Tho. lect. 2
Ibi dem.
Quid illa: Venit fides, &, Apparuit gratia Dei, & reliq.
Galat. 3.
Tit. 2.

Hunc sensum verborũ Pauli tradũt duo Patres, Clemens Stromate sexto, vbi habet: *Porrò autem genus quoq; actionis est manifestissimum, & per testamenta Domini, & per leges, quæ sunt apud Græcos, quin etiam per ea quæ sunt præcepta in philosophia, Et vt semel dicam, omnis vtilitas, quæ ad vitã pertinet, suprema quidem ratione à Deo omnipotente, qui præest omnibus Patre, perficitur per filium, qui etiam propterea est seruator omnium, inquit Apostolus, maximè autē fideliũ. Proximè aũt ab ijs, quæ sunt proxima singulis, per iussum, & præceptionem eius, qui est propinquus prima causa, nempe Domino.*

Clem. prope fin. lib 10. 2.
Duo gradus salutis hominum.

Alter est Ambrosius, siue potius Prosper lib. 2. de vocatione Gentium, cap. vlt. *Elaboratum est enim, inquit, quantum Dominus audiuit, vt non solum in nouissimis diebus, sed etiam in cunctis retro seculis probaretur gratiam*

Amb. ferè in prin. c. 10. 2.

Dei

Dei omnibus hominibus affuisse, prouidentia quidem pari, & bonitate generali, sed multimodo opere diuersaq; mensura: quoniam siue occultè, siue manifestè, ipse est, vt Apostolus ait, saluator omnium hominum, maximè fidelium. Quæ sententia subtilissimæ breuitatis, & validissimi roboris, si tranquillo consideretur intuitu, totam hanc, de qua egimus: controuersiam dirimit. Dicendo enim, Qui est Saluator omnium hominum, confirmauit bonitatem Dei super vniuersos homines esse generalem. Adijciendo autem maximè fideliū, ostendit esse partem generis humani, quæ merito fidei diuinitus inspirata, ad summam atq; æternam salutem specialibus beneficijs prouehatur: quod vtique nulla iniquitate agitur iustissimi, & misericordissimi Dei, cuius iudicium in his dispensationibus non cum arrogantia discutiendum, sed cum tremore laudādum est: siquidem in ipsis quoque fidelium populis, quod iam superius ostensum est, non eadem omnibus, nec paria conferantur, & ante vlla humanorum pondera meritorum, dissimillima diuinorum mensura sit munerum. Et paulò post: *Nec possumus hanc diuersitatem gratiarum causis aptare meritorum: cum totius boni meriti principalis causa sit, gratia, de cuius opibus sumitur, quicquid in singulis probabile reperitur. Sicut ergò de ijs quæ intra Ecclesiā multiformiter Spiritus sanctus operatur, impium est vllam querelam corde concipere: ita etiam de illa prouidentia, quæ infidelibus præsidet, nullatenus murmurādū est, quoniam & iustus, & bonus arbiter, nec voluntatis iniqua est, nec discretionis incerta, vt sub immensa omnipotentis Dei misericordia, atq; iustitia putemus quod quisquam pereat, qui perire non debeat. Nulla pars mundi ab Euangelio vocat Christi: & licet illa generalis vocatio non quiescat tamen etiam ista specialis iam vniuersis est facta communis.* Hæc ille sanè pereleganter, & catholicè, & ad præsentem Pauli locum accommodatè.

Elegās & docta illorū duorum graduū explicatio.

Fons omnis boni meriti gratia Dei est

AdVIII. dub. Quā aptè Timotheo Apostolus pręcipiat, vt eius adolescentiā nemo contemnat.

Octauò dubitatum fuit super illud: *Præcipe, hæc, & doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat.* Ad quod dubium respōdemus, sensum esse: hęc præcipe vt imitentur, & faciant: & doce, vt sciantur: multi enim nouerunt pręcipere, vix docere, quia non didicêre, nec operam dant vt sciant.

¶ Illud autem: Nemo adolescentiam tuā contemnat, Græcè est *νεότητος*, quæ vox iuuentutem significat, quæ exacto tertio ætatis septennio contingit. Et idem intelligēndum est in illis verbis: Adolescentulus sum ego, & contemptus, vbi Gręcè habetur *νεότερος*, id est, iunior, siue iuuenculus. Et quia in pręcipiēter requiritur autoritas ad pręcipiendum, quæ in iuuene deest, idcò supplenda est grauitate morum & sancta vita. Et ita etsi honor sit in honorante, & non in eo qui honoratur; nostrum tamen est ita viuere, & operari, vt digni reddamur honore illo, quem gradus personę quam sustinemus, promeretur.

Illud Philosophi: Honor est in honorāte, quomodo verum.

Arist. li. 1. Ethic. c. 5 co. 3. in prin.

Chry. ho. 13.

Potestq; duplex esse sensus teste Chrysostomo. Primus: Nō sinas te, quamuis sis iuuenis, cōtemni, sed autoritate, & imperio vtere, ne cōmunis salus turbetur. Alter sensus est: Ita sis maturus, & grauis, vt ob defectū ætatis non cōtemnaris. Atq; hic sensus consonat cum his quę sequūtur: sed exemplum esto fidelium, & forma quædam, ad quam exprimātur aliorum imagines, id est Præcede, vt alij te imitentur, tanquam lex, & regula animata: Quia, teste Hieronymo, vehementer destruit Ecclesiam Dei, laicos meliores esse quam clericos.

Dicti illius Apostolici duplex Chrysostomi intelligentia.

Hieron.

Subdit: *In Verbo*: id est, in doctrina. ¶ *In conuersatione*, Puræ, & sanctæ vitæ, qua ædifices. ¶ *In charitate*, Quæ bonū sermonē, & bonos mores præstat. ¶ *In fide*, Recta, & firma, qua quis credit Deo in omnibus etiāsi sibi impossibilia videantur. ¶ *In castitate*, Interna, & externa, quę in verbo, & oculis, & incessu ostēditur. Pro his duabus postremis vocibus Græcè legunt Theophylactus, & Oecumenius, in Spiritu, id est, in ordine Spirituali, & charismate Spiritus, nihil de secularibus loquaris. Non sunt ergò hominum ingenia à vetustate, vt vina, æstimāda, ait Hieronymus, sed à probitate, eruditione, morū grauitate. Hinc Sapientia: *Senectus* inquit, *venerabilis est non diuturna, neq; annorū numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis, vita immaculata*: qualis Tobias cæteris in tribu sua iunior, nihil in opere puerile egessit, & alij sancti, vt Daniel: Samuel puer Heli nonagenariū redarguit, & Ieremias qui dixit, *Puer ego sum*: Salomon duodennis causam meretricum admirabili, & diuina sapientia iudicauit, & alij similes. In Veteri lege contra legimus non semel senes imprudētes, & impudentes, impudicos, & pueros centum annorum morituros, tales fuêre duo illi senes, qui accusarunt Susannam de falso crimine. Eleganter Hieronymus: *Inter eum*, inquit, *qui decem vixit annos, & eum qui mille: postquā idem vitæ finis aduenerit, & irrecusabilis mortis necessitas: transactum omne tantundem est: nisi quod senex magis onustus peccatorum fasce proficiscitur.* Et B. Ignat. epist. ad Magnesianos: *Et vos oportet non contemnere ætatem Episcopi, & secundum Dei Patris omnem venerationem exhibere, & secundum quod cognoui etiam sanctos Presbyteros ei deferre, non propter iuuentutem (quæ in eo videtur) arbitrantes contemnendum, sed in sapiētia Dei ei obedire, quandoquidem non longi temporis sunt sapientes, neque senes sciunt prudentiam, sed Spiritus, qui est in hominibus. Denique*

Quomodo episcopus exēplū esse debeat fideliū in verbo, in cōuersatione in charitate, in fide, & castitate.

Theoph. Oec. c. 9. initio.

Hier. ep. 104. init. Desiderij mei, &c to. 2. in prin ferè.

Sap. 4.

Tob. 1.

Dan. 1.

1. Reg. 2.

Ierem. 1.

3. Reg. 3.

Esai. 65.

Dan. 13. & seq.

Hier. ep. 3 post med. to. 1. in princ.

D. Igna ep. 6. prope initium

Dan 1.
Daniel; duodennis senilis prudentia.

Daniel sapientissimus duodecim annorum effectus, Spiritu sancto repletus est, & illos seniores, canitiem vanam habentes, calumniatores, & alienæ pulchritudinis appetitores esse manifestauit. Samuel etiam cum esset pusillus, nonagenarium Heli Sacerdotem per increpationem redarguit, quod filios suos honorificaret super Deum. Similiter & Ieremias audit à Domino: Noli dicere quia iuuenis sum ego. Salomon quoq;, & Iosias in iuuentute mirifici, & sapientes in operibus suis apparuerunt. Salomon quidem duodecim anno ætatis regnare incipiens, arduam, & interpretabilem mulierem pro paruulis quæstionem terribili iudicio dissoluit. Iosias verò octo annorum existens, aras, & monumenta subuertere cœpit, lucos excidere, templa deiicere, quæ non Deo, sed dæmonibus fuerant consecrata. Nam & falsos Sacerdotes interfecit vt corruptores, & seductores hominum, non diuinitati, sed diabolo seruientes. Propter quod nō est contemnenda iuuentus, cum Deo adiacuerit, atq; adhæserit, sed illa ætas, quæ ex sententia vocet: etiamsi inueterata fuerit dierum malorū. Iuuenis fuit etiam Christophorus Timotheus: sed audite quid ei scripsit magister: Nemo, inquit, iuuentutem tuam contemnat, sed forma esto fidelium in verbo, in conuersatione. Dignum est ergo & vos obedire Episcopo vestro, & in nullo ei contradicere. Hæc ille beatus Martyr satis appositè. Nicephorus quoq; in ecclesiastica historia refert, Eleutherium matre Anthia quam Paulus ad fidem conuertit, & ab Aniceto Papa sacras literas doctū, sacro Cleri numero insertum, & quintodecimo ętatis anno diaconi gradū cōsecutū; mox triēnio post Presbyterū creatū: & deinde viginti natū annos Illyrici episcopū delectū, vita priore signis, miraculisq; ingentibus edendis transacta.

1. Rg. 2.
Ierem 1.
3. Reg. 3.
Salumonis iuuentem duodennis sapientia & Iosię octēnis prudētia.
2 Paral. 34.
Iuuētus quæ minimè spernenda.
Eleutherius quotennis ordinatus.
Niceph. Callist. li. 3. c. 29.

Suum Timotheo cur Paulus promittat aduentum.
Rom. 15.

¶Subdit Apostolus: *Dum venio* (Græcè est, Ἕως ἔρχομαι, hoc est vsquedū venero) *attendite lectioni, exhortationi, & doctrinæ.* Optabat Timotheus aduentum Pauli; ideò spe illius illum solatur, & mittit ad Scripturas, quæ planè cōsolantur. Attendite, inquit, lectioni, nimirū Veteris Testamēti, & Noui: nam probabile valde est tunc fuisse Euangelium scriptū. Quòd si hoc Timotheo pręcipitur quantò magis nobis? Et sanè huic libro pręcipue vacare debent omnes qui curam animarum habent, vt inde hauriant, vnde se & alios pascant, & doceant.

Cui lectioni Timotheus iubetur attendere.

Cui item exhortationi.

Addit: *Attendite exhortationi.* Ad excitandum ad bona opera agenda: nam exhortari & docere, duo sunt dona distincta, vt habes ad Rom. 12. & tam doctrina, quam exhortatio ex lectione procedit. Quod autem Dominus dixit: *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini:* locum habet in extremis periculis, cum de fide agitur, & cum iam humana sapientia, & vires non sufficiunt.

Rom 12.
Quo sensu vetemur à Domino cogitare quomodo aut quid loquamur.

Matth. 10.
IX. dubit. sol.

Ad nonam quęstionem circa illud: Noli negligere gratiam, respōdemus: quia Gręcè habetur χάρισμα, de dono & autoritate docendi pręsertim id accipiendū esse. Mittitur enim Episcopus, cum consecratur, ad euāgelizandum, vt nouerit quale sit eius potissimum munus. Mitraq; quæ capiti superponitur, geminata duorū Testamentorū sciētiam quā tradere debet, denotat. Datur & baculus, quo lupos, & inemēdabiles abigat & percutiat, vigilando super gregem suum. Et hoc pręcipuè dicitur contra eos, qui putant se satisfacere officio suo, si quippiam sceleris nō admittant, nō cogitantes quantum malum sit non vti credita Dei gratia: quoniam hoc est negligere gratiā, & abscōdere talentum, de quo seruus piger punitus est. ¶ Dicitur gratia data *per Prophetiā,* quia reuelante Spiritu sancto idoneus, & aptus consecrationi, cum in Episcopum ordinaretur, agnitus est: sicut de Saulo, & Barnaba habetur Act. 13. Nam eo tempore sic eligebantur, vt Matthias, & Fabianus Papa descēdente colūbę super caput eius, & Ambrosius Mediolanensis, & Gregorius Roman. & Nicolaus, & alij complures. Hoc est & quod superius dixit: *Secundum præcedentes in te prophetias.* Gręcè habetur κατὰ τὰς προφητείας, vbi quidam volunt, prępositionem κατὰ accipiendam pro altera εἰς. Et sensus est ad prophetandum. Incumbit enim ex officio episcopo prophetare, hoc est sacras literas interpretari.

Quam gratiā Timotheus nō negligere debebat.
Capiti Episcopi quę superponitur mitra quid denotet.
Matth. 25.
Gratia Timotheo data per quam prophetiam.
Act. 13.
Episcopi quinam diuinitus electi.
1. Tim. 1.
Proprium Episcopi munus prophetandi quod.

Habebat etiam Timotheus impositionē manus Presbyterij, id est, cœtus Presbyterorū: sicut Διακόνιον est cœtus Diaconorum, seu locus, in quo congregantur Diaconi, & Cornelius Papa ad Cyprianū scribens, presbyterij meminit, quanquam dicat adfuisse in eo quinque Episcopos. Poterant ergò in cœtu Presbyterorum adesse Episcopi ordinantes Sacerdotes, quibus cæteri Presbyteri de more etiamnum manū imponunt. Sicut can. 3. Concilij IV. Carthaginensis pręcipitur. *Presbyter,* inquit, *cum ordinatur, Episcopo eum benedicente, & manū super caput eius tenente, etiam omnes Presbyteri qui præsentes sunt, manus suas iuxta manum Episcopi super caput illius teneant.*

Quid impositio manuum Presbyterij.
Li. 3 ep Cyp. ep. 11. circa med.
Quomodo sit Presbyter ordinandus.
Syno. Carth. IIII.

Ex hoc loco Pauli habes, Presbyteri vocē accipi pro episcopo, nā alioqui presbyter simplex nō habet ius imponendi manus Episcopo: non enim quod maius est, à minori benedicitur. Deinde colligitur, ordinatorem Episcopi non debere esse solum, sed cum alijs duobus; vt habet primus Canon Apostolorum: & ex illis tribus manum imponētibus Timotheo, vnum fuisse Paulū vt ipse testatur 2. Timot. 1. An verò impo-

Presbyterum ipsum esse Episcopū, A postolo.
Hebr. 7.
Episcopus quis à quot episcopis ordinandus.
2. Tim. 1.

sitio

Ambr to 1. Manuum impositio quid Ambrosio.

sitio manuũ sit materia ordinationis episcopi, Presbyieri, & Diaconi, alio loco huius epistolę explicãdũ erit. Ambros. tamen interpretans hunc locum ait: *Manus impositiones, verba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens autoritatem teste conscientia sua, vt audeat vice Domini sacrificium Deo offerre.* Hęc ille. Et dũ Episcopus cõsecrat more Romano Sacerdotem, ait: *Accipe potestatẽ offerendi sacrificium pro viuis, & mortuis in nomine Patris, &c.* ¶ Vbi illud attentè notandũ, quòd manus impositiones vocauerit verba quę ipsam manus impositionem comitantur, vt in Cõcilio Mileuitano, c. 12, habetur: *Placuit etiam vt illud, vt preces, vel orationes, seu Missæ, quæ probatæ fuerint in Concilio, siue præfationes siue commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrentur.* Hæc ibi.

Concil. Mileuitanum.

Ordinatiões sine verbis Sacris ab Apostolis nõ conferebantur.

Quibus ideò annotandum duximus, ne quis per manus impositionem in Actis Apostolicis, dũ de cõfirmatione, & ordinatione est sermo, vel etiam in his epistolis ad Timotheum, intelligat manus impositionem nullo imposito verbo, aut ne quis putet, ceremonias nunc esse alias in ecclesia, quã illę ipsę quibus vsi sunt Apostoli. Vnde Dionysius in fine ecclesiasticę hierarchię asserit, suppressa esse verba quibus Sacramenta cõficiebantur propter infideles: & ita dictum est, vt fideles satis intelligerent, & nonnisi tantum externum signum expositum esset sensibus infidelium. Vnde baptismum lotionem, non tamen inuocationem Trinitatis, ordinationem, manus impositionem tacitis verbis adhiberi solitis; communionem, fractionem panis, diaconatũ sacrum, nonnisi ministerium viduarum, & mensuram appellarunt.

B. Dionys.

Verba illa mystica cur tantũ secretò dicerẽtur teste Dionysio.

Act. 2. Infrà 6.

Propter Deũ operantes, naturam cõsequitur honor & aliorum bonum.

Deniq; addit Apostolus: *Hæc meditare, in his esto: vt profectus tuus manifestus sit in omnibus.* Sensus est: Hęc exerce, & in his totũ teipsum impende. Et particula. Vt, vim habet consecutionis; non causæ: non enim sucdet hæc ideò facere, vt ipse manifestetur, sed vt hoc faciat, ex quo laus Dei cõsequatur, iuxta illud: *Sic luceat lux vestra coram hominibus: vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrẽ vestrum qui in cœlis est.* Vt enim signum sciẽtis est posse docere teste Philosopho, & doctos habere discipulos, ita virtus, & gloria Episcopi est sanctitas commissi populi, & pax.

Matth. 5.

Arist. 1. Metaphys. c. 1. to. 3. Virtus & gloria Episcopi quænam.

Ad postremum dubium, in illud: *Attende tibi & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt,* mira est vis, & energia Apostolicę eloquentiæ: sæpè enim breuis, & Laconicè paucis multa perstringit, interdum verò multa oratione vtitur ad eandem rem inculcandam. Dixerat: *Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi:* adiecit, *Præcipe hæc, & doce:* rursus: *Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ.* Postea subdit: *Hæc meditare, in his esto:* nunc verò quasi repetens, *Attẽde, ait, tibi, & doctrinæ: insta in illis.* In illis duobus, inquit, & non in vno tantum. Sunt enim nonnulli, qui ita instant doctrinæ, vt seipsos planè deserere videantur: è conuerso sunt qui solis sibi volunt sine lectione attendere: & tales sępè cõtingit errare, quia nesciunt quid sit hominem verè esse spiritualem. Contra sunt aliqui, qui nec sibi attendunt, nec doctrinæ: q; videlicet in Episcopatu nõ quęrũt aliud, nisi honores, diuitias, & opes, qui nec seipsos, nec alios docent, nec pro se aut pro suis sibi à Deo credititis aut orare aut, sacrificare nouerũt. Porrò alios videre licet, etsi raros, qui sibi & doctrinæ sapienter vacant, & prius quidem sibi, vt ex se queant alios agnoscere, & medicamenta eorum morbis accommoda adhibere.

Paulinæ vires eloquentiæ.

Ad vlt. quęst. responsio. In id: Attẽde tibi & doctrinæ.

Qui nec sibi attẽdant, nec doctrinæ.

Fructus autem huius attentionis sibi factæ, & alijs, erit pretiosus: nimirum tum se, tum alios saluos facere. Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Cum autem Iesu nomen à saluando ductum, magnificum sit, & gloriosum promittit quòd eorũ salutem pariat. Episcopus igitur operam suæ, & aliorũ saluti, imò laicus hoc idem pręstans; saluator erit sui, & aliorum, de quibus Frater Domini dixit: *Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.* Vbi non solum datur cuiq; salus animarum, sed & tegere aliorum peccata, ne à Deo amplius videantur ad vindictam.

Sibi attendẽtes, & doctrinæ, quæ fructum ferant.

Matth. 5. Suprà 1.

Vnde ductũ nomen Iesu, quibus eius beneficio cõmune.

Iacob. vlt.

Psalm. 31.

Nemo ergò in posterum admiretur, si Sancti vocentur aduocati, mediatores, & saluatores; vt olim in lege fuerũt multi saluatores, Christum spiritualem Saluatorem pręsignantes: De quibus Rupertus li. 4. De victoria verbi Dei, c. 6. scriptum reliquit: *Erant in disciplina iudices, in prælio duces, in vtroq; Saluatores.* Et Abdias, c. vnico prophetat, ascensuros Saluatores in montem Sion montem Esau iudicaturos; Christi scilicet discipulos, qui quodcunq; ipse dicitur, seruis quoq; tribuit, vt dicantur. Nemo igitur miretur, si de B. Virgine canat ecclesia: Vita, dulcedo, & spes nostra, saluatrix, & mediatrix, qui tituli Catholicè intellecti, non solum Christo nihil derogant, sed ei permultum laudis, & gloriæ arrogant.

(.)

Christi nomina Sanctis attributa.

Gen. 41. Iudic. 3. Rupert. Tuit.

Abd 21.

Saluatores ascensuri qui in mõtẽ Sion. motem Esau iudicaturi iuxta Prophetã.

DISPVTATIO XIV.

In verba Apostolica c. 5. ***Seniorem ne increpaueris sed obsecra vt patrem: iuuenes, vt fratres: anus, vt matres: iuuenculas, vt sorores in omni castitate. Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. Si qua autem vidua,*** **&c. in fine vsq; verborum, in quibus agit de viduis Apostolus.**

I. dubium, secundum tertium.

QVÆRITVR in primis de scopo Apostoli in hoc capit. 2. ac dubitatur, quæ sint istæ viduæ, & quomodo honorandæ; & qua de caussa nihil disseruit de honore virginitatis, quę viduitati pręstat: & quæ sint illæ verè viduæ, & quomodo distinguantur à non verè viduis. Quartò, quid est: *Discane primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus.* Quintò, quomodo est intelligendum, quòd vidua quæ videtur in delicijs esse, viuens mortua est: quia videtur esse implicatio in adiecto. Si enim viuit quomodo mortua est? & si mortua est, quomodo est, vel viuit in delicijs; Sextò cur ait, Non alere suos domesticos, esse fidem negare, & esse infideli deteriorem. Est enim infidelitas summum peccatum, & cætera vincit. Septimò ambigitur de ætate viduarum, nimirum sexaginta annorum; cum tamen viri eiusdem ętatis non excludantur à religione. Octauò, quid est viduas luxuriatas esse, & deliciatas in Christo, videtur enim obscurius esse dictũ. Nonò, magnum dubium est, quomodo damnationem habeant viduæ, quæ primam fidem irritam reddiderunt: & hęretici hanc fidem ab illis irritam redditã aiunt esse Catholicam, quæ est de articulis Fidei. Decimò, quid est quod ait: *Volo iuniores viduas nubere:* cum qua sententia pugnat illud eiusdẽ Apostoli: *Dico non nuptis, & viduis: Bonum est illis* (id est melius more Hebræo) *si sic permanserint sicut & ego.*

Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octauum. Nonum dub. Decimum. Cor. 7.

Ad I. quæst. responsio. De cõtinuatione huius capitis cum præcedenti.

Primum dubium facilè expeditur. Nam Apostolus munus suũ, quod Apostolo incumbit, per partes exequitur, vt præcepta videlicet, & monita saluti accommoda omnibus adferat. Et in primis exorditur ab his, qui ætate sunt grandiores, quos blandè, & leniter vult admoneri. ¶ *Seniorem*, inquit, *ne increpaueris.* Gręca habent, Presbyterum ne percusseris. Et Presbyteros intellige ætate, vt explicat Chrysostomus, & docent subiuncta: *Iuuenes, vt fratres.* Et infra ait, *Anus, vt matres,* vbi Gręcè dicitur πρεσβυτέρας. Etsi Epiphanius ex hoc loco adstringat Aerium, quòd non idem est Episcopus; & Presbyter: *Quid negotij, ait, esset Episcopo, vt Presbyterum non obiurgaret, si non super Presbyterum potestatem haberet? Et non dixit ad aliquẽ Presbyterum, Ne admiseris accusationem contra Episcopum: neq; scripsit ad aliquem Presbyterum, vt ne Episcopum obiurgaret.* Et eodẽ verbo vtitur quo superius: *Oportet Episcopũ non esse percussorem,* scilicet lingua, acriorem obiurgationem adbibendo, aut plagosum. Quanquam senior stultus, vt ait Gregorius, vehementer est increpandus: vt fecit Daniel cum iniquis Susannæ accusatoribus. ¶ *Sed obsecra,* inquit, vel adhortare, vti Chrysostomus, & Oecumenius, quia vox Græca vtrũque significat. Deinde iuuenes, siue iuniores; quia Gręcè νεωτέρους masculinè, & iuuenculas similiter per comparationẽ νεωτέρας, siue iuniores fœmininè. Sed verisimile est comparatiua posita loco positiuorum more Hebræo.

De quo dictũ Seniorem ne increpaueris. B. Chry. hom. 13. to 4. D. Epiph. in hæres. 75. à med. 1. Tim. 3. Supra 3. B. Greg apud Haymonem. Dan. 13. Chrys. ibid. Oecum. c. 19.

Addit: *In omni castitate.* Id est, vitæ puritate, ita vt nullam mali incurrant suspicionem. Et apertè prodit Timotheũ fuisse adolescentem, cui hæc monita dabat. Et Verbum hoc, *in omni castitate,* circa iuuenculas obseruari iussit. Nicena quoque Synodus cap. 3. præcepit hoc munus Episcopis, & Sacerdotibus, atque clericis, ne secũ retineant externam mulierem præter matrem, vel sorores, & eas personas, quæ suspicionem effugiant. Augustinus Episcopus à fœminis vt visitaretur, & salutaretur, rogatus, nunquam sine clericis testibus intrabat, & solus cum solis loquebatur. Et Hier. ad Neopotianum de vita clericorum: *Hospitiolum tuum aut rarò, aut nunquam mulierum pedes terãt. Omnes puellas, & virgines Christi aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Ne sub eodem tecto mansites: nec in præterita castitate confidas: Nec sanctior Dauid, nec Samsone fortior, nec Salomone potes esse sapientior. Memento semper, quod paradisi colonum de possessione sua mulier eiecerit.* Athenagoras Christianus philophus sic scripsit in oratione ad Imperatorem Antoninũ, & Commodum pro Christianis, prope finem; *Pro ætatum gradu alios quidem filios, & filias agnoscimus, alios autẽ fratrum, & sororum loco habemus: tum autem ætate prouectioribus patrum, matrumq; tribuimus honorem. In quibus igitur fratrum, & sororũ, cæterorumq; genere, & necessitudine nobis coniunctorum nomina esse nouimus, nihil nobis est, quã vt eorum ab omni iniuria, & contumelia libera & incorrupta permaneant corpora, prius, aut antiquius.* Hæc ille ad Pauli procul dubio alludens doctrinam.

Quid est obsecrare in omni castitate. Concil. Nice. Cant. 3. Possidius in vita Aug. c. 26. in fin. Hier. ep. 2. ante med. to. 1. in prin. Cõtubernia Episcopo quę maximè fugienda. Gen. 3. Iustin. to. 2. Christianorũ charitas, modestia, pudicitia.

Solutio V. quæst.

Ad secundum dubium de viduis dicendum, illas tunc honorari, quando Ecclesiæ

obla-

Quomodo viduæ honorandæ. *Matth.15. Cic.lib.15. ep. fam.44. à medio. Ecclef. 38.*

oblationibus ſuſtentantur, quemdmodum Matth.15. honor explicatur eſſe ſubſidium. Et Cic. ad Tironem: *Curio miſi, vt modico honor haberetur:* & Sapiens dixit: *Honora medicũ propter neceſſitatem:* id eſt, Subſidium prḗſta ad eius inopiam ſubleuandam: & Iuriſconſulti vocant munus honorarium, quòd à clientibus datur patronis.

Merces & honor in quo differant. *Ierem. 31. Matt.20.*

Differt autem merces ab honore, quia merces operi, & labori ex ipſa iuſtitia redditur; honor autem debitum eſt honorabile, quod redditur non habita ratione operis, vel laboris, ſed potius inſpecta ipſius perſonę dignitate. Ideò honoraria vocantur quę ſublimibus viris tribuuntur ob ea opera, quæ non cadunt ſub ęſtimationem, vt illa mercenariorum.

Verè viduæ eat tantum honorandæ. *Chryſ ho.13.*

Virginem te ſte Chryſ. quid faciat.

Et cũ ait: *Quæ verè viduæ ſunt:* indicat, quaſdam eſſe fictas, quam etiam inferius ſuis ꝯcoloribus depingit. Vnde Chryſoſtomus: *Datur,* inquit, *intelligi, fieri poſſe, vt aliqua ſit, quæ virum non habeat, nec vidua tamen ſit. Quemadmodum enim virginem non hoc facit, viri ignorare concubitum, ſed & alijs virtutibus plurimis illi opus eſt ad promerendam veræ integritatis laudẽ, vt, ſcilicet, ſine querela ſit, & diuinis rebus intẽta, Domino ſemper aſſideat: ita & in viduitate magno honore neceſſariò indigent.* Hęc ille. Dicit ergò viduas honorandas, quę data opera, vt exponit Ambroſius, viduę ſunt, & quę cum poſſent nubere, vt meliores eſſent, & dignę Deo, ſecundas nuptias reſpuerunt, ſcientes ſemel benedici coniugium: æmulę ſanctiſſimę Annæ, quę ieiunijs & obſecrationib. Deo ſeruiebat noctu dieque vnius viri experta concubitum.

Amb. to 1. Verè viduæ quęnã Amb.

Luc.2.

Veris viduis quid incũbat ſecundum Apoſtolum.

De his ait: *Si qua autem vidua filios aut nepotes habet. diſcant primum domum ſuam regere.* Gręca vox verti poteſt, Diſcant, ſcilicet, regere filios & nepotes; etſi in ſingulari legant Chryſoſtomus & Ambroſius, Diſcat: & illis faciat, ſicut factum eſt ei à ſuis parentibus, qui eam educarent. Hinc Auguſt. de matre ſua lib.9. Confeſſionum, c.9. in fine ait: *Fuerat vnius viri vxor, mutuam vicẽ parentibus reddiderat, domum ſuam piè tractauerat in operibus bonis teſtimonium habebat. Nutrierat filios, toties eos parturiens, quos abs te deuiare cernebat. Poſtremò nobis, Domine, omnibus, qui ex munere tuo ſinis loqui ſeruis tuis, qui ante dormitionem eius in te iam conſociati viuebamus, percepta gratia bapciſmi tui, ita curam geſſit, quaſi omnes genuiſſet, ita ſeruiuit, quaſi ab omnibus genita fuiſſet.* Hæc ille. Theophylactus tamen legit in plurali, *Diſcant*, & refert ad filios, & nepotes, & ſic habent hodie Græca exemplaria.

Chryſ. ibid. Ambroſius.

Aug. to.1.

S. Monica Auguſtini mater omnia explicuit viduitatis officia.

Theophyl.

Domũ ſuã regere. Theophylacto quid.

¶ *Domum ſuum regere.* Græcè eſt ἰυσεϐεῖν, hoc eſt, teſte Theophylacto, matrem ſenio confectam curare, vel auiam: quandoquidem diuina ſit dignitas parentum, vt impietas eſt ſenium non curare. Quod addidit, quia ἰυσέϐεια, propriè eſt Dei cultus. Pertinet ergò ad viduam, domum ſuam piè tractare, & mutuam vicem reddere ad filios: quòd verbo quodam Græco, & prouerbiali dici ſolet ἀντιπελαργεῖν, eſt enim πέλαργος ciconia, quæ ſola inter omnia animantium genera hoc præſtat, vt cũ reliqua tantiſper ament, & agnoſcant ſuos parentes, dum egent illorum opera ad nutricationem, vna ciconia ſenecta defectos viciſſim alit, & volandi impotentes humeris ſuis geſtat. Quod poſtremum magnis laudibus celebratur in Ænea, cui inde pij cognomentum datum eſt. Alterum verò magnopere commendatur exemplum in puella, quæ matrem in carcere poſitam ſuis vberibus per plures dies aluit. Et modò etiam idem contingeret, ſi Latini Patres, qui olim Græcorum fuerunt diſcipuli & quaſi filij, nunc Græciam veluti anum, atque effœtam, viciſſim ſuas literas doceant; aut genti Iudęæ, ſua reddant elementa, & ſenſus Scripturarum, quos non vident. ¶ *Hoc enim acceptum eſt coram Deo.* Acceptum dixit, pro, acceptius, more Hebræo.

Ciconiæ natura: eius qui ſimiles.

Virg. li. 2. Æneid. circa fi. Duo pietatis in parẽtes filiorũ exẽpla.

Latini nunc Gręcos quales deberent agnoſcere, & tractare.

Porrò ad intelligentiam eorum, quæ de viduis hic dicuntur, nõ erit ab re illud pręfari, quòd olim viduę nõ viuebant ſimul in monaſterijs, dum docet Apoſtolus; eas vagari per domos ſolitas. Et Chryſoſtomus lib.3. de Sacerdotio, hoc idem teſtatur. Vnde in Concilio Carthaginenſi Canone trigeſimotertio ſtatuitur, vt virgines ſacræ, ſi parentibus, à quibus cuſtodiebantur, priuatæ fuerint, Epiſcopi prouidẽtia, vel Presbyteri, vbi Epiſcopus abſens eſt, in monaſterio virginum, vel grauiorib. fœminis commendentur.

De viduis quędã documenta traduntur.

B. Chryſ to 1. Synod. Carthag. III.

Deinde iſtæ viduæ caſtitatem vouebant, de quo Paulus infra ait: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Nam cum virginum, & viduarum ſtatus ad eius puritatem natura non euehat, voto ab inſtitutione Chriſti, & præſtantiæ Euangelicæ inſtituebãtur, nec abſq; voto inſtituebantur ad talem ſtatum. Idem tradit Diataxis Apoſtolica lib. 3. qui inſcribitur, De viduis, cap.1. vbi legimus: *Viduis conſtituite non minores annis ſexaginta, vt quodammodo propter illarum ætatem ſitis certi eas bigamiæ ſuſpicione vacare. Si iuniorem in viduali ſtatu conſtitueritis, & illa non ferens in iuuentute viduitatem, nupſerit, dedecorabit gloriam vidualis gradus, & rationem Deo reddet, non quoniam ſecundas nuptias ſecuta eſt, ſed quoniam ſuam profeſſionem*

II. documen.

Clem Rom. Viduę cur eligi deberẽt ad min⁹ ſexagenariæ: ſi ſecũdò nuberent, quatenus peccarent.

non seruauit, luxuriata Christo. Quare oportet non temerè facere professionem, sed cum cōsilio & consideratione: præstat enim eam non vouere, quā vouere, & non reddere. Hæc ibi.

Eccli. 5.
III. documētū de viduis.
D. Epiph. in hæres. 79. ante med.

¶ Tertiò deligebantur quædam ex illis, quæ docerent imperitas mulieres, & baptizandas præpararent, vt supra ex Epiphanio c. 3. dictum fuit.

IV. docum.
Euseb. Cæs. tom. 1.

¶ Quartò communibus Ecclesiæ expensis, & oblationibus alebantur. Vnde ait Apostolus: *Si quis fidelis habet viduas, subministret illis: & non grauetur Ecclesia; vt iis quæ verè viduæ sunt, sufficiat.* Idcirco Cornelius Papa libr. 6. Histor. Ecclesi. c. 33. recensēt, Ecclesiam Romanam alere præter Clericos, viduas cum indigentibus mille quingentas, & satis hoc docet caput sextum Actuum Apostolorum, vbi iuxta Græcorum Patrum sententiam, agitur de ministerio, quo ministrabatur de Ecclesiæ eleēmosynis.

V. documen.

¶ Quintò erant aliæ viduæ vulgò honorabiliores propter maioris sanctitatis professionē: vnde tertia collecta in die Parasceues, quò preces fiūt pro omni Ecclesiæ gradu, præmissis Clericis, Confessoribus, atque Virginibus, fit mentio viduarum, & post, totius populi Dei. Sextò, cura earum erat penes Episcopum, vt ex loco paulò ante citato ex Diataxi Apostolica colligitur, & ex capite tertio eiusdem libri. Idem etiam colligitur ex tertio libro Chrysostomi de Dignitate Sacerdotij.

VI. docum.
Clem. Rom.
Chrysf. to. 5.
VII. docum.
Aug. ep. 190. to. 2. Syno. quarta Cart. Dionysius. Areopagita. Gen. 38. Iudit. 10.

¶ Septimò, tempore Augustini, & Innocentij Papæ gestabant habitum distinctum vt docet Augustinus epistola ad Ediciam, & Caput 104. Concilij quarti Carthaginensi, & Dionysius cap. 6. Ecclesiast. hierarchiæ partic. 3. id in monachis fieri solitum testatur. Neque sanè mirum id esse debet, cum etiam Genes. 38. & in libr. Iudith tunc esset distinctus viduarū habitus à reliquis fœminis, atque harum status in principio primitiuæ Ecclesiæ frequentatus fuit, & multiplicatus, quod in veteri etiam Testamento idem obseruatum est, vt patet ex Iuditha, & Anna Lucæ secundo. ¶ Temporis autem progressu, & inualescente religione, cœpit multiplicari virginitatis professio vt 2. Machab. 3. De his ergò viduis agit hoc loco Apostolus, vt explicat Chrysostomus.

Luc. 2.
2. Mach. 3.

Cur nihil de virginibus dixerit honorandis Apostolus.
B. Chry. ho. 13

Mouit etiā quæstionem, cur nihil de virginitate differuerit, neq; dixerit, Virgines honora. Et respondet, *Vt equidem reor, virgines tunc fortasse non erant, siue etiam à proposito virginitatis exciderāt, præsertim Ephesi: aut quia virgines minori deuotione virginitatem amplexæ erant: aut fortassis erat ex Græcis & Iudæis parum cognita, & minus in pretio habita. Apud Corinthios tamen cum res esset cognita, Paulus amplam doctrinam de virginibus tradidit.*

1. Cor. 7.

Verè autem viduæ sunt, quæ in primis sunt desolatæ, id est, non habent maritos, aut filios, fratres, nepotes, &c. à quibus iuuari possint. Et videtur Paulus alludere ad vocem Græcam χήρα, quæ ducitur à verbo χηρόω, quod est desolor, vel orbo: Latinis vidua dicitur quasi à viro diuisa, aut à viduādo, siue desolando, & viduitas, & solitudo, calamitas Catoni est, eò quòd bonis viduet.

Verè viduæ quænam desolatę. Vidua vnde dicta.

¶ Secundò verè vidua *Sperat in Deo.* Etsi Grecè dicitur, Sperauit, (sed præteritū ponitur pro præsenti) id est, A solo Deo pendet, & illi toto animo deuota nititur. ¶ Tertiò, *Instat,* seu insistit *obsecrationibus & orationibus nocte & die.* Cum enim careat illis quæ necessaria victui & vestitui sunt, postulat, & vt honorē eius tueatur, conuertit se ad precibus assiduis Deum pulsandum, à quo vno & honestatem viduitatis, & alimenta expectat. Et verba, Sperat, & instat, de præsenti sunt; quia non tam præcipit quid agere debeant, quam quid agant veræ viduę, quæ totę sunt Deo sacratæ.

Verè vidua vt speret in Deo.
Eadem cur instet obsecrationibus nocte & die.

Ad quintum illud dubium: *Nam quæ in delicijs,* inquit, *est* (vidua) *viuens mortua est.* Dicimus, Apostolum ab opposito declarare quæ nō sit vera vidua: illa nimirum, quæ non seruat luctum perpetuum, sed blanditias mundi & carnis quærit; etsi corpore viuat, nō viuit tamen Deo in anima, quę sub nomine viduæ delicijs vacat. Multæ enim viduæ viduitatem amplectuntur, vt liberius voluptatibus vacent. Et verbum, Viuens, melius refertur ad sequentia, quā ad præcedentia, vt sit sensus, Viuit, & non viuit: viuit nomine, & statu mortua est, quia virtutibus, & operibus viduarum caret. Et ita verbum viuendi homonymum est. Sicut etiam Apoc. 3. habetur *Nomen habes quod viuas, & mortuus es.* Dominus etiam homonymia vsus est verbi Moriendi, cum dixit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* At Augustinus in Psalmum 9. iungit: *Viuens,* cum præcedenti voce, *in delicijs,* sicut & Cypr. lib. 3. ad Quirinam: *Quæ autem delicata est,* inquit *viuens mortua est.*

Solutio quintę quęstionis. De hoc paradoxo: Vidua quę in delicijs est, viuēs mortua est.
Quale hoc dictū Apostoli.
Apoc. 3.
D. Aug. to. 8.
B. Cyp. c. 74.
Matth. 8.

Addit Apostolus: *Et hoc præcipe, vt irreprehensibiles sint.* Id est: Vt nemo eas possit criminari, vel reprehendere. Et ait: Hoc præcipe: non enim, ô Timothee, sufficit te hoc nosse. Vbi Chrysostomus: *Præcipe,* inquit, *non vacare delicijs, quasi pro confesso malū perniciosumq; habeatur: quasi nefas sit eum qui delicijs studeat, mysteriorum esse participem.* Hęc ille. Vnde apparet, quòd viduæ illę aliquid

Viduæ quæ sint irreprehensibiles.
Chrys. hom. 14. in fin.

pecu-

peculiaris religionis, & obſeruationis habuerunt.

Ad VI. quæſ. reſponſio.

Quo ſit verũ modo, Qui ſuorum maximè domeſticorum curàm non habeat, fidẽ negare, & eſſe infidelis deteriorem.

Sextæ dubitationi reſpondemus, dicentes, illam ſententiam quibuſdam duram videri: Qui ſuos negligit, fidem negare. Aſſerimus tamen illum ſatis dici fidem factis negare, qui contra fidei præcepta aliquid agit; & maximè ſi quæ agit, ex fide ſe agere putet, vt filij qui ex Phariſæorum doctrina, parentibus dicebant: *Corban* (quod eſt donum) *quodcunque ex me, tibi profuerit.*

Marc. 7.

Infideli verò eſt deterior: quia quatenus tális non violat iura naturæ: at qui talia agit, & negat parentibus huius vitę ſubſidia, contra inſtinctum naturæ agit, & contra quartum præceptum Decalogi de honore parentum. Adhæc infidelis etſi peccet, neſcius peccat: fidelis verò ſciens, aut ſaltem tanquam magis ſciens, ac ſcire debens.

Exod. 20.

Domeſtici qui Paulo ſecundum Patres.
Ambroſ.
Chryſoſt.
Aug. epiſt 30. in fin. to. 1.
Theophylact.

Verbum, Si quis, Eraſmus vertit, Si qua ſcilicet vidua, vt etiam legit OEcumenius, & interpretatur Ambroſius, etſi legat, Si quis. Et intelligit Chryſoſtomus eos, qui ex eadem familia ſunt, & pro qua vox domus accipi conſueuit. Sunt enim amici multi, & non conſanguinei. Auguſtinus verò epiſt. ad Lętum, ac Theophylactus ad filios referunt reſpectu parentum, ſicut & interpres noſter fecit: qui ſenſus etiam verus, & magis congruus videtur, ita vt Paulus de filijs, & nepotibus agat, qui parentes negligere ſolent.

Alter ſenſus myſticus ſcilicet, & allegoricus.
B. Cypr. lib 3. ad Quir c. 75.

Theophylactus domeſticos fidei nouè interpretatur, id eſt, fideles: vt B. Cyprianus ad Quirinum. Ad Timotheum, inquit, prima: *Si quis autem ſuorum, & maximè domeſticorum, non agit curam, fidem denegat, & eſt deterior infideli.*

Curam non habere quid ſuorum domeſticorum.
B. Chryſoſt. hom. 14.

Curam non habet. Id eſt, Prouidentiam non habet tam quæ eſt circa corpus, quàm quę eſt circa animam, vt ait Chryſoſtomus. Turpe enim eſt, te extraneos docere, & tuos in errore relinquere.

Negare fidẽ quantum facinus.

Eſt autem in Scripturis fidei negatio, atrocis criminis nomen; & propriè pertinere videtur ad apertam Dei blaſphemiam, vel ad ea opera, propter quæ Deus blaſphematur, & ab eius fide homines auertuntur. Vnde cùm hoc ad Dei abnegationem inuitet, meritò negatio fidei vocatur. Vt ſi quis inter infideles conſtitutus negligat parentes, aut filios, aut ſi ſerui Chriſtiani rebelles ſint dominis ſuis, mox id in Chriſtianã reijcitur religionem: ſicut infrà de famulis ait Apoſtolus: Ne nomen Domini, & doctrina blaſphemetur. Contrà verò is facto confitetur, quia ita viuit, vt ſuo exemplo alij ad fidem trahantur, aut in ea confirmentur. Ita qui die Veneris Lutheranis præſentibus, carnibus veſceretur, Catholicam fidem negaret. Erat autem nomen negationis in primitiua Eccleſia Chriſtianæ ſcholæ vox, ſicut & Confeſſionis, iuxta illud: *Qui negauerit me coram hominibus; negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cælis eſt*; &: *Qui confitebitur me coram hominibus; confitebor & ego eum coram Patre meo*: & Ioannis Baptiſta confeſſus eſt, & non negauit; cùm tamen negatiuè dixerit: *Non ſum Chriſtus*, neque Helias, neque Propheta.

1. Tim. 6.
Fidem factis qui neget.
Tit. 1.

Negandi fidem, & confitendi hæc phraſis quãdo maximè viguerit.
Matth. 10.
Idem.
Ioan. 1.
Ibidem.

Ad VI. dub. Vidua quæ ſexegenaria ſit eligenda.

Septimum diluamus dubitationem de ætate viduarum, de qua ſcilicet, vidua habeat ſermonem Apoſtolus, an de quacunque, quæ ingreditur in cętum aliarum, quæ ex bonis Eccleſiæ viuunt, an de illis, quæ præſunt eiuſmodi viduarum cœtibus. Reſpondeo, duas eſſe ſententias; alteram Hieronymi cum ſuis, & Ambroſij, dicentium ſermonem eſſe de illis, quæ inſcribuntur Catalogo, ſiue in ordine viduarum: & id indicat Græcum verbum καταλεγέσθω, id eſt, allegetur, ſeu catalogo inſcribatur, & in numerum redigatur, & Diataxis Apoſtolica lib. 3. c. 1. idem docet, & inferius poſtulat, vt iuniores viduæ nubant, filios gignant. Et ab eis tria exigere videtur, vt in eo ſtatu perſiſtere queant. Primum eſt ætas ſexaginta annorum, in qua non eſt periculum incontinentiæ, quia illa ætas deferbuit.

Prima opinio Hieronymi, & Ambr.
Clem. Rom.
Sexaginta annorum vidua cur eligenda.

Quòd ſi vrgeas, tunc in feruore ætatis admitti virgines ad continentiæ profeſſionem, quod maius eſt, videtur ergo in Apoſtoli præceptum peccari. Reſpondet Hieronymus in Epiſtola ad Saluinam: *Non te moueat*, inquit, *quòd ſexagenaria eligatur vidua, & putes adoleſcentulas ab Apoſtolo reprobari. Et te crede eligi ab eo, qui diſcipulo dixerat, Nemo adoleſcentiam tuam contemnat, non continentiam, ſed ætatem. Alioquin omnes, quæ ante ſexaginta annos viduatæ ſunt, hac lege accipient maritos. Sed quia rudem Chriſti inſtituebat Eccleſiam, & omni ordini prouidebat, præcipueque pauperibus quorum ei cura cum Barnaba fuerat demandata, illas vult Eccleſia opibus ſuſtentari, quæ proprijs manibus non queunt laborare, quæ verè viduæ ſunt, quas & ætas probat, & vita.* Hæc ille, tradens, minores, & adoleſcentiores poſſe ſuſcipi ad profeſſionem caſtitatis, ſed non ideò, vt alantur Eccleſiæ opibus.

Adoleſcẽtulæ quatenus virgines eligi queant, teſte Hieron.
Hier. ep ſt. 9. paulo ante medium, to. 1. in princ.
1. Tim. 4.

Secunda conditio eligendæ viduæ, eſt, quod fuerit *Vnius viri vxor.* Vt Anna vidua Euangelica, filia Phanuel, quæ vnius tantùm viri fuit experta coniugium. Hoc vt argumentum continentiæ ſumitur, vt docent Græci Patres, & inter eos Chryſoſt. Et Thomas ponit aliam cauſam: quia aliæ poſſunt labore ſibi victũ quærere; & quia, quæ

Vidua etiam eligenda cur vnius viri vxor.
Luc. 2.
Chryſ id productus.
D. Tho. lect. 2

plurium fuit vxor, irregularis in hoc efficitur, vt tradit Gloſſ. Interlin. & Petrus Lombardus, & alij.

Sed arguet quis: Cur non & in viro Religionem profitente obſeruatur, vt tantùm ſexaginta annorū aſſumatur, etſi non propter ſignum vllum, ſaltem propter indecētiam? Dicendum, non ita eſſe indecentem in viris, ſicut in fœminis digamiam. Semper enim in mulieribus magis quàm in viris notatur impudicitia & digamia. Et propriè viduitas eſt feminarum, non virorum, qui non ita vxoribus indigent, vt propterea dicantur vidui, ſicut fœminæ viris. Nam Eccleſiam ſignificari per viduam, ex Scripturis conſtat: vt per Sarepthanam, & Sunamitidem, & illam ciuitatis Naim: quorum filios ſuſcitauit Dominus, & per Annam viduam, & per pauperculam etiam viduam, quæ dicitur miſiſſe duo æra minuta in Gazophylacium, id eſt, quicquid habuit & ſpiritualis, & temporalis gloriæ.

Cur non eadem à viris in Religionē admittendis monogamiæ conditio requiritur. Viduitas quare fœminarum propria. Viduæ olim quç Eccleſiam deſignatini. *3 Reg. 17. 4. Reg. 4. Luc. 7. Suprà 2. Infra 21.*

Sed hoc de irregularitate, reijcit Thomas hoc loco; cùm tamen in Additionibus ad tertiam partem, quæſt. 63. art. 1. ad ſecundum, & art. 2. ad ſecundum, tradat, nuptias ſecundas carere honore ſignificationis, qui tamē eſt in primis nuptijs, vt vna ſit vnius, ſicut eſt in Chriſto, & in Eccleſia: & ratione huius defectus, benedictio ſecundis nuptijs ſubtrahitur.

Viduç vniuiræ eligendæ quā tradiderat cauſam irregularitatis, alibi Thomas quare non probet. *Tom 12. Ephef 5.*

Poſſet tamen Thomas defendi, dicendo, eum intellexiſſe eam irregularitatem, quæ de Sacramento à muliere adminiſtrādo loqueretur. Et certè ſi ratione agamus, videtur viduam non eſſe ab Eccleſia alendā, quæ in matrimonio contrahendo, non ſignificauit Chriſti Eccleſiam. Et id videtur ſatis conſonum verbis Leonis Papæ, qui in verbis de Epiſcopo vnius vxoris viro, maritum viduæ reiectum intelligit ab Epiſcopatu.

Sanctus Doctor ibi fortaſſis quam excludat irregularitatē. *Leo Mag. epi. 87. c. 1.*

Fuit autem olim honorifico loco habita viduitas. Vnde Hilar. in Pſalm. 131. ſuper id: *Viduam eius benedicens benedicam: Quanta,* inquit, *viduarum dignitas eſt, & honeſta vnius tori conſcientia, & felicis continentiæ inde mutata conſtantia. Hac enim benedicitur, & benedicendo benedicitur: ex iudicio, ſcilicet, benedicentis benedictione ſit digna, &c.* Et Ambroſius libro de Viduis: *Neque verò ſi qua in ſecundas nuptias inciderit (quas vtique Apoſtolica præcepta non damnant) quaſi fructu pudoris amiſſo, ſi rurſus ſoluta fuerit viro, ab effectu viduitatis arcetur. Habebit illa quidem vel ſera meritum caſtitatis, ſed probatior erit, quæ alterius non fuerit experta coniugium. In illa enim eminet ſtudium caſtitatis, huic aut ſenectus, aut pudor modum videtur feciſſe nubendi.* Hæc ille.

Quàm olim honorabilis viduitas. *B. Hilar.* *Amb. nū procul à prin. to. 1 circa fin.* Vniuiræ viduæ & biuiræ collatio.

Sicut ergo virgo ſemel corrupta, non habet excellentiam virginitatis, ita vidua, quę bis nupſit, non eſt coram hominibus in viduali caſtitate. Contingit tamen interdum, vt biuira ſanctior ſit, & caſtior vniuira, vt docet Auguſt. lib. de bono viduitatis, cap. 13.

B. Aug. to. 4. procul à med.

Caluinus vanè expendit de vidua, quæ fuerit vnius viri vxor, de Epiſcopo verò idē negat, quia ait: *Oportet Epiſcopum eſſe vnius vxoris virum.* Sed mira eſt hominum ſtupiditas, vt à vidua alenda ex eleemoſynis, exigat Apoſtolus, vt tota vita ſit vniuira, & Epiſcopum admittat digamum vel trigamū. An fortaſſe maior cōtinentia ab infirmiori ſexu, quàm à fortiori, & maior à laico, quàm à Prælato Eccleſiæ requiritur?

Contra hoc inſaūū Caluini cōmentum. Viduā Apoſtolus vult eſſe vniuirā, non autem Epiſcopum vnius virū vxoris. *1. Tim. 3.*

Tertium quod à vidua eligenda exigitur, eſt: *Vt habeat bonum teſtimonium* (ab ijs, ſcilicet, qui foris ſunt, non in fide tantùm, ſed etiam) *in operibus bonis.* Et declarat quæ ſint illa opera bona: *Si filios educauit, ſi hoſpitio recepit, ſi Sanctorum pedes lauit, &c.* Et hactenus explicuimus priorem ſententiam, quòd intelligitur hic locus de viduis, quæ alleguntur numero earum, quæ in Eccleſia aluntur.

Vidua in quibus habere bonum teſtimonium debet operibus bonis.

Alter ſenſus eſt, vt hic agatur de vidua illa, quæ præeſſe debet, & alias catechizare: ita enim in ſuis Commentariolis ſcribit Hieronymus (ſi tamen eius ſunt) videlicet de electione Diaconiſſarum eſſe ſermonē, de quarum miniſterio, & operibus loquitur Concilium Carthaginēſe ſuperiùs productum, & Ignatius, ac Nicena Synodus in Concilio Laodiceno, ca. 11. vbi decernitur: *Mulieres, quæ apud Græcos presbyteræ appellentur, apud nos viduæ ſeniores, vniuiræ, matricuriæ appellantur, in Eccleſia tanquam ordinatas conſtitui non debere.* Epiphan. quoq; in hæreſin Collyridianorum, hunc locum de Diaconiſſis intelligere videtur: *Diaconiſſis, ait, ſolū indiguit Eccleſiaſticus ordo, viduasq; eas nominauit, & ex his adhuc ſeniores, aniculas.* Vbi oſtendit, non quaſuis viduas diaconiſſas dici, ſed tantùm ſeniores. Item Tertul. in lib. de Velandis virginibus: *Scio alicubi virginem in viduatu ab annis nondum viginti collocatam. Cui ſi quid refrigerij debuerat Epiſcopus, aliter vtique ſaluo reſpectu diſciplinæ præſtare potuiſſet, ne tale nunc miraculum, ne dixerim monſtrum, in Eccleſia denotaretur: virgo vidua hoc quidem portentuoſior, quòd nec quæ vidua caput texit, vtrūque ſe negans, & virginem quæ vidua deputetur, & viduam quæ virgo dicatur. Sed ea autoritate illic ſedet intecta, qua & virgo. Ad quam ſedem præter annos LX. nō tantùm vniuiræ, id eſt, nuptæ aliquando eliguntur, ſed & matres, & quidem educatrices filiorum: ſcil. vt experimentis omnium*

Altera opinio, quænam ſcilicet, vidua ſexaginta annorum eligi debeat. *Hier. to. 9.* *Conc. Carthag. III. cap. 104. B. Ign. epiſt. 12. in fine. Synod. Laod.* *Epiph. in hær. 29. ante med.* *Tertull. paulò poſt med. par. 2. paulò remotius à princ.*

affe-

affectuum structa, facilè norint cæteras & consilio, & solatio iuuare. Idem libr. 1. ad vxorem, prope finem: *Quantum fidei detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplina Ecclesiæ, & præscriptio Apostoli declarat, cũ digamos non sinit præsidere, cùm viduam allegi in Ordinationem nisi vniuiram non concedit: aram enim Dei mundam præponi (lego, proponi) oportet.* Hæc Tertullianus.

Idem eadem part. 2.

Digamiæ malũ quod Tertulliano.

Posterioris sententiæ de vidua, quòd sit diaconissa nimirum, eligenda rationes quatuor.

Iam verò huic sententiæ verbum fauet, Eligatur: quia præsidentes alijs fœminæ ab ipsis eligi solet. Deinde qui ætas sexaginta annorum maximè spectat ad eam quæ præsidere, & docere debet: alioquin aliæ iuniores profiteri viduitatem non possent. Tertiò seruit & illud, quòd illas velit esse vniuiras, & irreprehensibiles, & habere testimonium bonum in operibus bonis: sed hæ conditiones in Episcopis, & Diaconis qui præsunt, exiguntur; ergo & in hoc loco in ijs, quæ viduis præesse cupiunt, requiruntur. Quartò, quia cum dixisset: Honora verè viduas, descripserat etiam quę verè viduæ sunt, & quæ mortuæ, & quæ impeditæ ad tempus; declarat modò quæ inter eas præhonoranda sit, & præeligenda in caput viduarum. Et ita vtrumque sensum vt probabilem recipi posse puto.

1. Tim. 3.

Viduæ, siue matres filijs duplicem debent explicationem.

Sequitur: *Si filios educauit*: Vel filios per Synecdochen accipit pro liberis tam masculis quàm fœminis. Græca vox habet: *Si liberos educauerit*, vt etiam filias comprehendat, hoc est enim propriè τεκνοτροφεῖν, mulierum educare paruulos, non tantùm cibo corporeo, sed integritate etiam bonorum morum. Et vidua notatur, quæ curam nutricationis filiorum in nutricem reijcit, aut si non ad pietatem educat.

Vidua quæ indigna matris nomine.

Vidua cur esse debet hospitalis.

Si hospitio recepit. Hospitalitas tẽpore primitiuæ Ecclesiæ admodum erat necessaria, cùm publica diuersoria plena essent idololatris, nec extarent xenodochia, quò pauperes possent diuertere. Chrysostomus hoc loco scribit: *Quid oro si pauper illa sit? Nec sic quidem muneribus omnibus fungi desistat: neque enim est illa pauperior, quæ duos obolos sacris thesauris ingessit. Nam licèt pauper sit, habet tamen domum; non enim sub dio manet.* Hæc ille. Sed iam rari sunt, qui velint dum viuunt, sua bona dispensare: malunt enim aliquid legare testamento post mortem ipsorum ab alijs non certò distribuendum, quàm vt per se ipsi viuentes hoc faciant. At Dominus vult viduas eleëmosynas ante mortem erogare.

B. Chrys. hom. 14.

Luc. 21.

Qui sint hodie hospitales.

Si Sanctorum pedes lauiț, seu lauerit. Id est, Christianorum; hoc enim officium etsi in speciem videatur vile, & sordidum, ab illis tamen Apostolus exigit; imò Christus per se primus docuit, dum lauit pedes discipulorum per seipsum. Et vidua non permittat eiusmodi officia ancillis imperari, sed per seipsam præstet. Augustinus quoque tract. 58. in Ioannem: *Apud Sanctos,* inquit, *vbicunque hæc consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt. Multò autem est melius, & sine controuersia verius, vt etiam manibus fiat: nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam corde ipso vel excitatur, vel si iam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus.* Hæc ille. Et sub vno intellige reliqua. *Si Sanctorum,* inquit, *pedes lauit.* Hoc est, (vt ait Clemens libr. 7. Informationum, apud Oecumenium) Si extrema ministeria Sanctis absque rubore exhibuit. Vnde Abigal dixit Dauidi: *Famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum domini mei.* Conseruatur in hodiernum diem apud religiones quasdam reformatas hæc consuetudo pedes lauandi, vbi primum ex itinere accipiuntur hospites.

Quorum pedes sanctorũ vidua debebat abluere.

Ioan. 13.

Aug. à med. tract. 10. 9.

Manu potius quàm corde cur pedes fratrum abluendi teste Aug.

Oecum. c. 11.

1. Reg. 25.

Si tribulationem patientibus subministrauit. Tribulationem patiuntur pauperes, & infirmi, & nobiles egentes, qui præ verecundia non audent mendicare, & illi, qui in carcere detinentur propter fidem, & fęminæ, quæ præ nuditate non audent in templũ venire. Isti sunt, quibus necessaria suppeditanda sunt, & maximè illis, qui apud infideles captiui detinentur. Et exemplum huius rei habemus in Phœbe ministra Ecclesiæ Cenchreensis, de qua Paulus, *Astitit,* inquit, *multis, & mihi ipsi*; & in Aquila, & Priscilla, qui pro anima Pauli, ipso teste, suas ceruices supposuerunt; & Maria, *Quæ multum,* ait, *laborauit in nobis.* Secutę sunt harum documentum, & fidem beatæ Potentiana, & soror eius Praxedes.

Tribulationem quibus vidua patientibus subministrabat.

Rom. 16.

Ibidem.

Ibidem.

Subdit: *Si omne opus bonum subsecuta est,* id est, corporale ministerium. Et mulieres in primis idoneæ sunt ad hæc officia, vt lectulos sternere, ministerio fouere infirmos: quia vt ait Sapiens, *Vbi non est mulier, ingemiscit, egens.* Et benè ait: *Subsecuta est,* vel prosecuta est: quia etsi desit facultas ad operandum omnia, adesse tamen debet voluntas ad omnibus ministrandum.

Omnẽ opus bonũ vidua quale subsequi debebat.

Eccles. 36.

Ad octauum dubitationẽ in id: *Adolescẽtiores autem viduas deuita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volũt.* Sed his verbis eas fugiendas esse viduas præcipit, quæ rerum penuria oppressæ, victus gratia profitebantur: at cùm pabulum accepissent, & carni vires suas restituissent, (quia sine Cerere, & Libero, vt ille dixit, friget Venus: nam à Cerere, & Baccho proximus incontinentiæ gradus est ad incõcessam Venerẽ) tẽtationibus carnis resistere nolentes recalcitrabant:

Octauæ sol. quæst. Adolescentiores quæ viduę Timotheo deuitãdæ forent.

Teren. in Eunuch. act. 4. Sce. 5.

citrabant:& delicias expertæ, nuptias repetebant. Ideò ait, Deuita, id est, reijce, & refuta, id est, ne recipias alendas in aliarum Catalogum, vel in hac suscipi professione, vt interpretatur Ambrosius.¶ *Cum enim luxuriatæ fuerint Christo.* Rationem reddit, cur sint reijciendæ, id est, vbi lasciuierint? qualem lasciuiam videmus in equis bene pastis, & cæteris iumentis, quæ cùm pabulo ferociunt, & ruptis habenis suaptè feruntur arbitrio. ¶ *In Christo*, id est, de Christi bonis altæ, vel potiùs contra Christum, quem in sponsum & maritum sibi delegerant. ¶ *Nubere volunt.* Non tantùm nubunt, sed etiam voluntate nuptijs insistunt. Nec est sensus, Adolescentiores viduas, id est, minores deuita, sed de iuuenculis viduis est sermo, de quibus inferius ait: *Volo iuniores* (viduas) *nubere, filios procreare*: & sexagesimum annum exegit, vel quia præesse debent, vel quia ad illud vsque tempus ad victum cõquirendum ipsæ sibi sufficere possunt. Intellige ergo per iuniores, iuuenculas, de quibus superius dictum est, Iuuenculas, vt sorores, obsecrandas scilicet. Græcè habetur in Genitiuo, iuxta regimen verbi: Cum luxuriatæ fuerint Christo. Haymo iungit verbum, In Christo, cum verbo nubendi, & interpretatur; Id est, in fide Christi, & fidelem Christianum accipere in maritum. *Solent*, inquit, *mulieres, mortuis viris suis, promittere Deo viduitatem, castitatem & accipere velamen super caput suũ, posteà verò miscent se sernu suo, & alijs fornicatoribus, atque ad vltimum in Christo volunt nubere, id est, aliquem Christianum accipere.* Sic Haymo. Cyprianus legit, *In Christo*, sicut & Ambrosius & alij. Et luxuriare in Christo, vel in Christum, dupliciter accipitur, vel in bonam, vel in malam partem. Tertullianus libr. de Monogamia: *Postquam, ait, in delicijs habnerunt Christum, nubere volunt, habẽtes indicium, quòd primam fidem resciderunt.* Potest & Cyprianus ita intelligere videri lib. 3. ad Quirinum: *Iniores autem viduas præteri. Cùm enim indeliciatæ fuerint in Christo, nubere volũt, habentes iudicium, quoniam primam fidem reprobauerunt.* Faber Stapulensis interpretatur: *Quid est, Quando in Christo deliciatæ fuerunt, nisi quando Christi delicijs vsæ fuerint, quæ sunt orare, Ecclesiis sacris interesse, & insuper in sacris educari. Cùm has gustauerint, incipiunt plerumque eas fastidire, & nubere volunt homini mortali.* Et ita hic locus similis esset illi ad Hebr. 6. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, &c. rursus renouari ad pœnitentiam.* Et superioris dicti: *Quæ in delicijs est* (vidua) *viuens mortua est*, posset esse sensus: Vidua quæ in Christo deliciatur, viuens corpore, mortua est mũdo, nec delectatur rebus huius mundi: sicut dicitur ad Coloss. 3. *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Esai. 58. accipitur in bonam partem verbum Deliciari: *Si vocaberis*, inquit, *Sabbatum delicatum, & sanctum Domini gloriosum, & glorificaueris eum, dum non facis vias tuas, & non inueniatur voluntas tua, &c.* Chrysost. tamẽ cum suis in malũ partem accipit. *Cur id?* inquit, *Quia cùm fornicatæ fuerint, nubere volũt. Quid est, cùm fornicatæ fuerint? Cum in lasciuiam fuerint, deliciasq; resolutæ.* Similiter Hieronym. accipit ad Ageruchiam, vel Geruntiam: propter has igitur, quæ fornicatæ sunt in iniuriam viri sui Christi, (hoc enim καταστρηνιάσωσι Grecus sermo significat) vult Apostolus alterum matrimonium, preferens digamiam fornicationi, secundùm indulgentiam dumtaxat, non secundùm imperium. In malum accipitur à Petro, cùm ait: *Percipientes mercedem iustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias, coinquinationes, & maculæ delicijs affluentes, in conuiuijs suis luxuriantes vobiscum.* Et dilectus in Apocalyp. *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantùm date illi tormentum, & luctum.*

Iam nonum dubium resoluendum est circa illud: Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt; de qua scilicet, fide sit sermo, Græci namque Patres fidem interpretantur διαθήκην, id est, pactũ, Epiphanius in hæres. 48. ἐπαγγελίαν, id est, promissionem. Augustinus libr. de sancta Virginitate, cap. 33. & lib. 1. de adulterinis coniugijs, cap. 24. votum, Ambrosius, professionem, & Tertullianus eodem ferè modo accipit libro de Monogamia. Ad Lutherani fidem illam, qua credimus Euangelio: & producunt locum, de quo superiùs dictum est: *Fidem negauit, & est infidelis deterior.* Ad hoc etiam allegant, interpretem vertere vocem Presbyteri per seniorem, cũ dixit, *Seniorem non increpaueris*, aliter cùm subdit: *Qui bene præsunt Presbyteri.* His addunt, per nullam Hebræam, vel Græcam phrasim dici, irritam fieri fidem, cum vota violantur.

Sed ad hæc non est difficile respondere, has voces sic sumi in Scriptura. Legimus enim Num. 30. *Si quis virorum votum Domino vouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciet irritum verbum suum, &c.* & Gen. 17. *Pactum meum irritum fecit*, vbi est vox Hebræis propria. Et Dauid Psal. 88. *Quæ prodeunt de labijs meis, non faciam irrita.* Et Marc. 7. *Bene irritũ fecistis præceptum Dei*: vbi idem est verbum Pauli: ἀθετεῖν.

Iam altera vox πίστις plerunq; pro pacto & pro-

Marginal notes (left): B. Amb. to. 5. Ex viduæ quomodo luxurientur in Christo. — Quid est, quod illę nubere volebãt, & quales essent adolescentulæ. — Haym. Episc. Viduæ etiam vt nubant in Christo. — Cypr. lib 3. ad Quirin. c. 37. — Tertull. non procul à fine lib part 2. ante med. — Cypr. loco iam dicto. — Luxuriari, siue deliciari quid rursus in Christo vidua, & nubere velle. Faber Stapu. Hebr. 6. — Quo sensu fortitã dictũ: Quæ in deli-

Marginal notes (right): cijs est vidua viuens mortua est. Coloss. 3. Verbum deliciandi, vbi benè sonet. Esai. 58. — Chrys. ho. 15. initio ferè. — Hier epi. 11. ferè in princ. 10. 1. sub init. — 1. Cor. 7. — 2. Pet. 2. — Apoc. 18. — Ad IX. dubi. Viduæ, luxuriatæ in Christo, quam ob primam fidẽ violatam habeant damnationem. Epiphan. Aug. tom. 6. sub fin. Ambros. Tertull circa fin. lb part. 2. sub init. Sẽsus Lutheranorum. — Irritam facere fidem, esse votum, pactumq; violare, more Scripturæ. Num. 30. Genes. 17. Psalm. 88. Marc. 7. — Quòd fides

etiam pactū significet.

& promissione vsurpatur, vt ad Roman. 3. *Nunquid incredulitas illorum fidem euacuauit?* hoc est, promissionem. Et apud Poëtam.

Rom. 3.
Vir.li.8. Æn. 6 ante med.

Accipe, daq; fidem.

Ita dicitur:

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

Grauissimis Patrū testimonijs confirmatur hic sensus.

Ergo irritam facere fidem, est votum continentiæ violare. Ita etiam accipit Chrysostomus: *Fidem pactum dicit. Contra veritatem mentita sunt*, inquit, *ipsum irritauerunt, & fœdera violarunt.* OEcumenius pactum erga Christum dicit: Pactæ sunt enim, quòd Christo adiungerentur reijciunt tamen ipsum ad humanas deuolutæ nuptias. Theophylactus: *Fidem appellat fœdus. Fefellerunt*, inquit, *pactum, quod cum Christo sponso fecerunt; ac propterea habent condemnationem.* Et Ambrosius: *Dicit temerarium esse profiteri, quod adhuc iuuenili atati credi non debet.* Epiphanius contra Montanistas citatis his Apostoli verbis, ait: *Quæ enim promiserunt, & reprobauerunt, iudicium habent.* Cyprianus libro 1. epistola 11. ad Pomponium, & Innocentius I. epist. 2. cap. 12. irrita docent virginum velatarum matrimonia, quæ Christo nuptæ sunt, sicut & Basilius, & Bonifacius extendit ad professas in probata religione: at cap. 13. de non velatis virginibus hunc textum Apostoli docet intelligendum, & quod peccant contrahentes, etsi ratum sit matrimonium. Concilium verò IIII. Carthaginense statuit: *Si qua vidua*, inquit, *quantumlibet adhuc in minoribus annis posita, & matura ætate à viro relicta, se deuouerint Domino, & veste laicali abiecta, sub testimonio Episcopi, & Ecclesiæ religioso habitu apparuerint, posteà verò ad nuptias seculares transierunt, secundùm Apostolum damnationem habebunt, quoniam fidem castitatis, quam Domino uouerunt irritam facere ausa sunt. Tales ergo personæ sine Christianorum communione maneant, quæ etiam nec in conuiuio cum Christianis communicent.* Clemens quoque libr. 1. Diataxeon Apostolicarum, cap. 3. damnationem ait habere viduas adolescentiores, quæ nubunt, non quia nubunt, sed quia vt nuberent, primam fidem irritam fecerunt, & promissionem suam non seruarunt. Accedit Augustinus, qui lib. 1. de adulterinis coniugijs, c. 33. ita scribit: *Castitas, & si qua alia sunt, quæ rectissimè vouentur, cùm homines vouerint, nulla conditione rumpenda sunt, quæ sine vlla conditione vouerunt: Quia & hoc Dominum præcepisse intelligendum est, vbi legitur, Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Vnde Apostolus de quibusdā quæ continentiam vouent, & posteà nubere volunt, quod eis antequam vouissent, vtique licebat: Habentes*, inquit, *damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt.* Hieronym. quoque lib. 1. aduersus Iouin. *Si nupserit*, inquit, *virgo non peccauit. Non illa virgo, quæ semel Dei cultui dedicauit: harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de viduis dictum obiecerit: quāto magis de virginibus præualebit; cùm etiam his non liceat, quibus aliquando licuit?* Lege etiam Hieronymum in epistol. ad Furiam de viduitate seruanda, & Innocentium I. epist. 2. cap. 13. *Si Apostolus Paulus*, ait, *quæ à proposito viduitatis discesserant, dixit eas habere condemnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: quantò potiùs virgines, quæ prioris professionis fidem minimè seruauerunt?* Hæc illi Patres.

Theophylact.
Ambr. hoc loco.
Epiph. in har. 30. circa med.
D Cypr.
Innoc. I.
B Basil. ep. ad Amphiloch. Can 18. tom. vlt.
Conc. Carthag IV.
Clem. Rom.
Aug. tom 6. circa fin.
Psalm. 75.
Hier inter med & prin. tom. 1. init.
1. Cor. 7.

Primam fidē irritā facientes quæ maiorem viduis habeant cōdemnationē.

Idem epi. 10. à med. to. 1. sub init.
Innocent. I.
Chrys ho 25.
Oecum. c 11.

Et dicitur promissio castitatis, prima fides respectu posterioris, quam cum marito homine inire voluit.

Viduæ insuper fidei violatrices cur habeāt condemnationē.
Chrys ho 15.

Posset quoque esse sensus, Habent damnationem, primò quia fidem reijciunt, deinde quia otiosè circumeūt domos, tertiò, quia verbosæ, & curiosæ. Nam vt Chrysostomus ait, non huic damnationi tantùm obnoxiæ sunt, sed & criminibus alijs. Potest etiam dici prima fides, non quòd altera debeat sequi, sed quia nihil eam in hoc spirituali matrimonio antecessit: quia ab ipsa promissione incipit coniugium, & postea sequitur concubitus. Et ita Augustin. lib. 1. de nuptijs & concupiscent. cap. 11. ait: *Maria coniux Ioseph vocatur ex prima fide desponsationis, quam concubitu nec cognouerat, nec fuerat cogniturus.*

B. Aug to 7. circa med.
Matth. 1.

Hæreticorū de hoc Pauli loco sententia qualis, Habentes damnationem, quia primam fidem irritā fecerunt.

Iam expendamus, quid circa hūc locum hæretici senserint. Brentius enim in confessione Wittembergensi leuiter, vt semper solet, ita de hoc loco sensit: *Nego autem Apostolicis illis temporibus fuisse tale viuendi institutum, quale modò est apud fraterculos, & sacrificulos. Quomodò enim Paulus secum ipse pugnaret? Scribit autem mox: Volo iuniores viduas nubere; &, melius est nubere, quàm vri; &, Non vt laqueum vobis iniiciam. Quid est aliud: Non vt laqueum vobis iniiciam, quàm, Non vt vota facienda exigam? Sunt enim talia vota, quæ hypocritæ excogitarunt, inextricabiles laquei, quibus conscientiæ ita hominum irretiuntur, vt nisi verbo Domini soluantur, non inueniant quò euadant. Quod igitur ait: Primam fidem irritam fecerunt, nomine fidei non intelligit votum perpetui cœlibatus, quòd magis secundam, quàm primam duxisset, sed intelligit pactum, quod in Baptismo iniri solet, in quo Deus recipit in gratiam, (ait) & recipimus nos gratos fore, ac ducturos piam, & honestam vitam. Hoc est pactū quo Deus, & homo inter se conueniunt. Hanc stipulationem vocat Paulus primam fidem, & primam vocat respectu secundæ, quæ solet præstari, cum quis ad publicam seruitutem alienam vocatur.* Hæc ille homo attonitus, vt Græcum nomen sonat.

1. Cor. 7.
Ibidem.
Brentius homo hæretic' in illud: Ad vtilitatem vestram dico, nō vt laqueū vobis iniiciā quid effutierit.

Brētius quid sonat.

Sed

Contra hanc interpretationem: Viduæ volentes nubere habent damnationē quia primā fidem, continentiæ scilicet, in baptismo datā irritam fecerūt.

Sed iam hominem vrgebimus: Quomodo viduæ lasciuientes, & nolentes nubere, habent damnationem, quia volunt nubere? Nunquid in Baptismo promiserunt se nunquam nupturas? quomodo ergo lasciuientes, & scortantes, pactum cum Christo initum violant? Sed quid ad id quod ait, nubere volunt, dicet, si illis viduis perinde atque alteri Christianæ nubere liceat post fornicationem, & scortationem? Vnde ergo nubere illis est damnabile, cùm potius puella scortata, quæ nubere voluerit, à damnatione recedat, & à violatione voti, & redeat ad obseruationem, & fidem primam non irritam, sed potiùs ratam faciat? Quomodò ergo vidua lasciua volens maritum honestum accipere, habet damnationem, quòd primam Baptismi fidem violauerit?

In dictum Brentij, Laqueum inijciunt, qui vota exigunt. Eccles. 5. Psalm. 75.

Deinde dicit, illos inijcere laqueum cōscientiæ, qui vota exigunt. Laqueum ergo inijcit, qui dicit, *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere*, & ille qui ait: *Vouete, & reddite Domino Deo vestro.*

Si vero intelligit, Qui mandant, vt quis cœlibem profiteatur vitam, inijcere laqueum, verum est: sed sub speciosis verbis vult hic impius persuadere, impia esse vota. Certè sicut non inijcit laqueum, qui consulit virginitatem, ita nec ille qui consulit vota: sed ille qui inuitum ad id, ad quod non obligatur, adigit, aut si quis decipit, vt in perniciem suam sponte incurrat. Qui autem ad maius bonum inuitat, is non illaqueat. In his autem quæ spectāt ad tempora Apostolica, magis credendum est Dionysio Areopagitæ, Chrysostomo, Hieronymo, Augustino, quàm Brentio, qui facit Deum nostrum similem idolis, de quibus Baruch 6. cap. dixit: *Si quis illis votum vouerit, & non reddiderit, neq; hoc requirunt.*

Laqueū quis inijciat.

Baruch. 6.

Impugnatur & hæc Caluini interpretatio: Primā fidem irritā fecerunt, id est, Christiana professione defecerūt. Hier. l. 1. c. 2.

Caluinus verò præsentem locum de fide Baptismi interpretatur, & à Christiana professione dicit viduas deficere, sed non explicat, cur nubere volentes habeant damnationem. Et ait: *In Papatu vocatur continentia, quasi virtus per se accepta Deo.* Et in eo quod subdit, Ita gratam vitam coniugalem Deo, atque continentiæ votum, certè Iouinianum à Hieronymo profligatum agit.

Primam fidē alij ineptè quā vocent.

Alio modo exponitur prima fides, quæ scilicet, priori marito data fuit, quæ irrita sit, cùm nubere volunt. Sed hunc sensum ipse Caluinus reprobat, & Paulo aduersatur dicenti: *Si dormierit vir eius, soluta est à lege viri: cui vult, nubat, tantùm in Domino.*

Rom. 7. 1. Cor. 7.

Brentij altera de prima fide sententia ineptissima, atq; falsissima.

Brentius in Prolegominis suis aduersus Petrum à Soto, affirmat loqui de mulieribus, quæ viris suis orbatæ tradebant se in ministerium pauperum Ecclesiæ, idque ea promissione tantùm, qua solent ancillæ se ministerio dominarum suarum tradere: quæ vbi saginatæ erant Ecclesiæ bonis, ac metuentes, ne in inferiori loco, quam antè inter Christianos nuberent, maluerūt à Christiana religione deficere ad Ethnicas, quàm inter Christianas contemptiores haberi. Hoc significat, cum ait, eas lasciuisse aduersus Christum, & conuersas esse ad Satanam. Et ita interpretatur Brentius: Habent damnationem, postquam scilicet, per lasciuiam, & scortationem apostatauerunt à Christi fide, & volunt nubere.

De ancillis pauperū viduarū metu contemptus cum Ethnicis nubere volentibus, hunc locum accipi non posse. 1. Cor. 1.

Sed mirum, & planè ridiculum est hoc figmentum. Nam cùm Paulus liberum reliquerit mulieri viduæ, cui vellet nubere; tamen secundùm Brentium, solis pauperum ancillis probatum erat nubere, vt huius infamiæ metu vellent magis apostatare à Christo, & Gētili nubere, quàm Christiano. Adhæc si Episcopus coniugatus tūc erat, cui contemptui habebatur ancilla pauperum, si alteri nupta fuisset ministerio suo cedens, quod coniux nequiuisset amplius implere, etsi non omnes viduas quas reijcit Paulus, à ministerio reijciat, sed ab Ecclesiæ alimonia, & professione viduarum? Et qualis, quæso, est verborum consequentia; Postquàm Christi iugum abiecerunt, volunt nubere; cùm nubere, Christi iugo non repugnet? Nunquid est recta verborum consequentia, postquam quis à fide defecerat, facit, vel facere vult quod sibi licet? hoc est, postquam puella scortata fuit vsque adeò, vt pagana fiat, vel hæretica? quod est dicere. Tunc demùm vult rectè agere? Ita hic, quæ nubere volunt, damnationem habent, quòd à Christi fide decesserint? Quid sanctis, & honestis nuptijs cum condemnatione? Quid illi cum nubendi voluntate, quæ in scortationibus cum damnatione vixit? Imò lasciua puella qua parte nubit, à damnatione recedit.

Adolescentiores quatenus viduas Timotheo velit esse deuitandas Apostolus.

Sequitur in Textu: *Simul autem & otiosæ discunt circuire domos.* Adijcit aliud crimen viduarum Apostolus, quòd scilicet otiantur, & quia diuino timore vacuæ sunt, orationibus non occupantur, nec domus cura tenentur, quia sub viri potestate non sunt: & alimoniam ab Ecclesia accipiebant, facientes se aniculis pares, quæ laborare non poterant. Discunt circuire, id est, nō assuescunt vagari per domos aliorum prætextu officij, & visitationis, non negotij causa, & officij necessitate.

Viduæ cur otiosæ circuirent domos, & quomodo.

Plu-

Locrensibus ac Thuriensibus populis curiosi homines non erãt immunes.

Plutarchus in Opusculo de aliena perscrutandi necessitate refert, Locrenses peregrè reuersum, si rogasset, Nunquid noui? mulcta affecisse: Thurienses in Comœdijs ciuem taxari vetasse, præterquam curiosum: Xenocratem negare quicquam referre pedes, an oculos inferas in alienas ædes. Ad hunc locum Apostoli alludere videtur Tertullianus libro primo, in fine dicens: *Loquaces, otiosæ, vinosæ, curiosæ, contubernales, vel maximè proposito viduitatis officiunt: per loquacitatem irrepunt verba pudoris inimica: per otium securitatem inducunt: per vinulentiam quiduis mali insinuant: per curiositatis æmulationem libidines conuehunt. Nulla huiusmodi fœminarum de bono viduitatus loqui nouit. Deus enim illis (vt ait Apostolus) venter est ita & quæ ventri propinqua.* Hæc Tertullianus doctè, & acutè.

Tertul. par a longius à pri. Adulescẽtiores viduas egregiè notat Tertull.

Philip. 3.

Et ex hoc Pauli verbo, Discunt circuire domos, patet, viduas conclusas monasterio non fuisse. Pulchrè autem OEcumenius inscripsit: *Mens nobis à Creatore ad operandum fabricata est. Vbi ergo bonum opus ei non subministrauerimus, ipsa assumit opera absurda.* Sic ille.

Mens nostra teste OEcumenio, quando operetur absurdè. *Oecum. ca 3.*

Addit: *Sed & verbosæ,* id est, nugaces, garrulæ, deferentes secreta, & familiarum quas adibant arcana, passim effutientes. Erant & curiosæ, inquirentes ea, quæ ad se non pertinebant, aliena negotia sciendi cupidæ, nec secretorum tenaces: quia vt idem Apostolus declarat, loquentes quæ non oportet. Nuptiarum enim sunt proximæ, vt ait Ambrosius, multorum secretorum participes, adulatrices, seruorum querulæ, arrident ad impudica, & loquuntur ad gratiam nonnunquam, vt & maritos captent. Otium est mater curiositatis, curiositas garrulitatis. *Percunctatorem fugito,* (vt quidam Ethnicus dixit) *nam garrulus idem est.*

Viduæ quomodo verbosę, & curiosæ.

B. Ambros. Adulescentularum alia quædam vitia viduarũ.

Horat. ep. 18. ad Lollium: Si bene, &c. à med.

Ad decimam dubitationem circa id: *Volo iuniores nubere.* Volo, inquit, quia ipsę volũt. Sed dubium est, an præcipiat. Certè nihilominus, imò ne prohibet quidem, sed tantùm ostendit non esse idoneas, quæ in sublimi illo cœlibatus statu proficiant.

Sol. X. quęst. Quomodo accipiẽdum illud: Volo iuniores viduas nubere, filios procreare, matres familias esse.

Iam enim quædam conuersæ sunt retrò post Satanam. Prohibet igitur huiusmodi à professione, ac deterret, non quòd adulescentulas viduas esse nolit; sed quia adulteras esse vetat, loquentes quæ non oportet, nolens illas diabolo occasionem dare.

Ephes. 4.

Hieronymus ad Gerũtiam ita interpretatur: Propter has, quę fornicatę sunt in iniuriã viri sui Christi (hoc enim καταστρηνιάσωσιν Græcus sermo significat) vult Apostolus alterum matrimonium, præferens digamiam fornicationi, secundùm indulgentiam dumtaxat, nõ secundùm imperiũ. Simulq́; singula testimonij verba tractanda sunt. *Volo,* inquit, *adulescẽtulas nubere.* Cur quæso? quia nolo adolescentulas fornicari. Procreare filios: quàm ob causam? Ne metu partus, ex adulterio filios necare cogantur. Matres familias esse. Quare obsecro? Quia multò tolerabilius est, digamam esse, quàm scortum, & secũdum habere virum, quàm plures adulteros: in altero enim miseriarum cõsolatio, in altero pœna peccati est. Sequitur: *Nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia:* in quo breui, accinctoq́ue præcepto multa simul monita continentur. Ne propositum viduæ acquisitior cultus infamet. Ne oculorum nutibus, & hilaritate vultus, iuuenum post se greges trahat. Ne aliud verbo, aliud habitu polliceatur, & conueniat ei versiculus ille vulgatus:

Hieronym9 de hoc loco quid senserit. *Hier ep. 11. ad Ageruchiã sub init. to. 1. in princ.*

1. Cor. 7.

Idẽ explicat illud quod sequitur Nullã occasionẽ dare aduersario maledicti gratia.

Risit, & argutis quiddam promisit ocellis.

Ouid. lib 3. Amor el. 2. in fi.

Atque vt omnes nubendi causas breui sermone concluderet; cur hoc præcepisset, ostendit, dicens: Iam enim quædam abierunt retro post Satanam. Ideò ergo secunda, & si necesse est, tertia incontinentibus aperit matrimonia, vt à Satana abstrahat; vt magis mulierem qualicunque viro iunctam faciat esse, quàm diabolo. Sed ad Corint. tale quid loquitur: *Dico autem innuptis, & viduis: bonum est illis, si sic permanserint vt ego. Si autem non se continent, nubãt: melius enim est nubere, quam vri.* Cur Apostole? Statim intulit: Quia peius est vri. Alioquin absolutum bonum est, & sine comparatione proris, esse quod Apostolus est, id est, solum, nõ ligatum; nec seruum, sed liberum, cogitantem ea, quę Dei sunt, non ea quę vxoris. Et protinus in consequentibus: *Mulier,* inquit, *alligata est viro, quando vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, libera est: cui vult, nubat, tantùm in Domino: beatior autem erit, si sic permanserit, secundum consilium meum. Puto autem, quòd & ego Spiritum Dei habeam:* & in hoc idẽ sensus est, quia idẽ Spiritus: diuersæ epistolæ, sed vnus autor epistolarum. Viuente viro, mulier alligata est, & mortuo soluta. Ergo matrimonium vinculum est, & viduitas solutio. Vxor alligata est viro, & vir vxori alligatus est, in tantum, vt sui corporis non habeant potestatem, & alterutrum debitum reddant; nec possint habere pudicitiæ libertatem, qui seruiunt dominatui nuptiarum. Quodq́; addidit, *Tantum in Domino,* amputat Ethnicorum cõiugia. De quibus etsi in alio loco dixerat: *Nolite iugum ducere cum infidelibus.* Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut

Quid item: Iã enim quędam abierũt retro post Satanam.

1. Cor. 7.

1. Cor. 7.

Ibidem.

Rom. 7.

Id prætetea: Puto autem, quod & ego Spiritum Dei habeã, quid sit.

1. Cor. 7.

Quorsum illum etiã: Nolite iugũ ducere cum infidelibus.

2. Cor. 6.

quæ conuentio Christi cum Belial? an quæ pars fideli cum infideli? qui consensus templo Dei cum idolis? Ne scilicet aremus in boue, & asino : ne tunica nuptialis vario sit texta subtegmine. Extemploque tollit, quod concesserat ; & quasi pœniteat eum sententiæ suæ, retrahit : Beatior erit, si sic permãserit : suique hoc magis dicit esse consilij : quod ne contemnatur vt hominis, Spiritus sancti autoritate confirmat; vt nõ indulgens homo fragilitati carnis humanæ, sed in Apostolo Spiritus sanctus præcipiens audiatur. Nec sibi in eo annorum puellarium debet vidua blandiri, quòd non minùs sexagenariam eligi præcipit: neque enim innuptas, vel iuuenculas cogit, vt nubat, qui de nuptis quoque loquitur : *Tempus breue est* : super est vt & qui habent vxores, sic sint, quasi non habeant: sed de his viduis disputat, quæ suorum nutriuntur alimentis, quæ filiorum, & nepotum ceruicibus imponuntur. Quibus imperat, vt discant domum suam colere, & remunerare parentes; & sufficienter eis tribuere; vt non grauetur Ecclesia, & possit certis viduis ministrare. De quibus scriptum est : *Honora viduas, quæ vere viduæ sunt*, hoc est, quæ omni suorum auxilio destitutæ sunt, quæ manibus suis laborare non possunt; quas paupertas debilitat, ætasque conficit; quibus Deus spes est, & omne opus oratio. Ex quo datur intelligi, adolescentulas viduas, exceptis his, quas excusat infirmitas, vel suo labori, vel liberorum, ac propinquorum ministerio delegerari. Honor autem impræsentiarum, vel pro eleemosyna, vel pro munere accipitur, vt est illud : *Presbyteri duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo, & doctrina.* Et in Euangelio Dominus disserit, mandatum legis, in quo dicitur, *Honora patrem tuam, & matrem tuam* : non in verborum sono, qui inopia parentum cassa potest adulatione frustrari, sed in victus necessarijs ministrandis debere intelligi. Iubente enim Domino, vt filij alerent parentes pauperes, & redderent beneficia senibus, quę paruuli acceperant, Scribæ, & Pharisæi e contrario docebant filios vt parentibus responderent: Corban, hoc est, donum, quod altari pollicitus sum, & in templi dona promisi, si tu à me acceperis cibos, vertetur in tuum refrigerium. Atque ita fiebat, vt egentibus patre, & matre, sacrificium offerrent filij, quod Sacerdotes, Scribæque consumerent. Si ergo Apostolus pauperes, eas tamen quæ adolescentulæ sunt, & nulla debilitate franguntur, cogit suis manibus laborare; ne grauetur Ecclesia, & possit anus viduas sustentare: qua excusatione vtetur, quæ opibus mundi affluit, quæ potest etiam alijs ministrare, & de iniquo mamnona sibi facere amicos, qui possint ea in æterna tabernacula recipere. Simulque considera, quòd vidua non eligatur, nisi vnius viri vxor : & nos putabamus Sacerdotum hoc tantùm esse priuilegium, vt non admittatur ad altare, nisi qui vnam habuerit vxorem. Non solùm enim ab officio Sacerdotij digamus excluditur, sed & ab eleemosyna Ecclesiæ, dum indigna putatur stipe, quæ ad secunda coniugia deuoluta est. Quanquam lege Sacerdotali teneatur & laicus, qui talem præbere se debet, vt possit eligi in Sacerdotium : non autem eligitur, si digamus fuerit : porrò eliguntur ex laicis Sacerdotes. Ergo & laicus tenetur mandato, per quod ad Sacerdotium peruenitur. Aliud est, quod vult Apostolus: aliud, quod cogitur velle. Vt concedat secunda matrimonia, meæ est incontinentiæ, non illius voluntatis. Vult omnes esse sicut seipsum, & ea cogitare quæ Dei sunt, & solutos nequaquam vltra alligari: sed si labentes per incontinentiam ad barathrum stupri viderit peruenire ; digamiæ porrigit manuum.

Ambrosius libro de viduis : *Apostolus adolescentiores viduas deuitandas putat, eo quod non valeant opera implere virtutis. Etenim vicina est lapsibus adolescentia, quia variarum æstus cupiditatem, feruorem calentis inflammat ætatu. Bonique Doctoris est materiam arcere peccati. Prima enim institutionis est disciplina, culpam auertere: secunda, virtutem infundere. Tamen cum sciuerit Apostolus, Annam illam ab adolescentia octogenariam viduam Dominicorum operum extitisse prænuntiam ; non puto, quòd iuniores reuocandas putant à viduitatis affectu, maximè cum dixerit : Melius est nubere, quàm vri. Nam vtique pro remedio nuptias suasit, vt peritura sanetur, non pro electione præscripsit casta & continens quid sequatur. Aliud est enim subuenire labenti, aliud suadere virtuti.*

Augustinus quoque lib. de bono viduitatis: *Qui dixit: Si non se continent, nubant; potuit dicere, Si filios non habent, nubant. Sed post resurrectionem, prædicationemq; Christi, quando iam ex omnibus gentibus filiorum spiritualiter gignendorum tanta suppetit copia, tale officium cesset ex carne filios procreare, quale primus temporibus fuit. Et quod alibi dicit, Volo igitur iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse : nuptiarum bonum Apostolica sobrietate & autoritate commendat, non procreandi officium etiam ijs, quæ continentiæ bonum cupiunt, tanquam ad obsequalem legis imponit. Deniique*

cur hoc

Deut. 22.
Leuit. 19.
1. Cor. 7.
Paulus quas tantùm velit iuniores nubere, &c. teste Hieron.
1. Cor. 7.
Quæ item verè viduæ Hieron.
Illarum honor qualis.
Matth. 15.
Exod. 20.
Scribarum, & Pharisæorum impietas in parentes.
Marc. 7.

In excusabilis quæ vidua.
Luc. 16.
Sacerdotali lege qui teneatur laicus
1. Cor. 7.
Amb. nō longe à libri prin. 1. circa fin.
Cur vicina lapsibus adolescentia, & quomodo instituenda.
Luc. 2.
Quare melius nubere, quã vri.
Aug. c. 7. paulo post med.
1. Cor. 7.

cur hoc dixerit pandit, cùm adiungit, & dicit nul lam occasionẽ dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quadam conuersa sunt retrò post Satanam: vt his verbis eius intelligamus, eas, quas nubere voluit, melius posse continere, quam nubere, sed melius nubere, quàm retrò post Satanam ire, id est, ab illo excellenti virginalis, vel vidualis castitatis proposito, in posteriora respiciendo, cadere, & interire.

Quidnam vi duas retrò abijsse post Satanam, Augustino.

Ex quibus Patrum sententijs colligimus, Dei Ecclesiam non peccare in hanc Pauli legem, vt stultè putauit Caluinus, dũ ad reformata monasteria, & castitatis votum recipit probatas adulescentulas: hæc enim lex ex certa quadã causa lata est, qua sublata, nullam vim habet: vt dictum de lege non constituendi Episcopum neophytum: nam tempore Pauli vt nec simul viuebant, ita nec probationis annum agebant, nec magistras perpetuò, vt nunc fit in monasterijs, præsentes habebant. Deus etiam interdum regit Ecclesiã humana prudentia, & consilio: tantisper enim ad continẽtiæ votæ iuniores viduæ admissæ sunt, dum experientia magistra cognitum est, id non ampliùs expedire, sicut alia multa abolita, vt illud ex multis, *Quando misi vos sine sacculo, & pera, &c.* Et quod viduis per Apostolos prouidebatur, non per aliquot certos, & deputatos ministros: & quòd Presbyteri vnà cum Episcopis Ecclesiam regerent.

Quæ causa fuerit, nunc res adolescentulas, non sexagenarias, aut grandæuas in monasteria recipienda. *1. Tim. 3.*

Ecclesiã quã cõueniat interdũ à Deo prudentia gubernari.

Luc 22. Presbyteri olim cũ Episcopis Dei Ecclesiam gubernabant. Viduæ quæ iuniores dũtaxat, nubere permittũtur. *Conc. IV. Carthag. Can. 104*

Volo ergo iuniores, inquit, viduas nubere, vtique illas, quæ non viuerant, vt ex Concilio IIII. Carthaginensi, & ex Augustino, & Epiphanio recitatum est. Absit ergo, vt Apostolus violari votum continentiæ suadeat. Quare rectè OEcumenius hoc loco ait: *Bonum quidem fuisset, vt quæ simul inter viduas electa essent, non lasciuè agerent aduersus Christum, neq; primam fidem reijcerent. Verum quia hoc faciunt, seipsas Christo non despondeant, & ita nubant: hoc enim peccato vacat, illud verò impium est, & sceleftum.* Et eundem etiam sensum tradit Theophylactus: minus etiam malum est, post votum nubere nõ solemne, quàm in fornicatione permanere: & si solenni voto alligatis suaderet nuptias, suaderet etiam aduersario occasionem dare maledicti.

Oecum. ca 9. prope fin.

Theophylact.

Nubere, filios procreare. Id est, Non delicijs, & otio vacare, sed viuere, sub mariti iugo. Et filiorum procreatio finis est, qui intendi debet in nuptijs, vt sanctę sint, & sine peccato. Plato in lib. de legibus, ait, maris autem, & fœminæ legitimam coniunctionem concedi natura, & liberorum causa concessam, & licitam. Et sub procreatione intellige rectam filiorum educationem.

Quid viduas nubere, & filios procreare.

Plato lib. 1. & 8. tom. 2.

Quare eleganter Augustinus libr. de bono coniugali, cap. 3. scribit: *Habent etiam (præter prolis propagationem) id bonum cõiugia, quòd carnalis, vel iuuenalis incontinẽtia, etiamsi vitiosa est, ad propagandæ prolis redigitur honestatẽ, vt ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio coniugalis. Deinde quia reprimitur, & quodammodò verecundius æstuat concupiscentia carnis, quem temperat parentalis affectus: intercedit enim quadam grauitas, feruida voluptatis, cũ in eo ipso quòd sibi vir, & mulier adhærescunt, pater & mater esse meditantur.* Hæc ille egregiè quidem.

Duplex bonũ coniugij. *B. Aug. to. 7. prope fin.*

Quod verò hic ait Apostolus de iunioribus viduis; idem de masculis est sentiendum, qui se non continent. Vult enim Apostolus hos vxores ducere, filios procreare, patres familiâs esse: vt rectè docuit Augustinus libr. 1. de nupt. & concupiscentijs cap. 16.

Idem de adolescentib' esse masculis intelligendũ. *1. Cor. 7.*

Idem tom. 7. circa med.

Quod ait: *Matres familias esse:* Græcè vno verbo dicitur οἰκοδεσποτεῖν, hoc est, domũ gubernare: nã vxores maritis suis obediẽtes, occupatæ esse debent in curãda domo, ac re familiari. Plutarchus in apophtegmatis Laconicis refert, quod cum distraheretur captiua, & rogaretur quid sciret? respõdit, domui rectè præesse.

Quid item: Matres familias esse.

Nullam occasionem aduersario dare maledicti gratia. Diabolo scilicet, siue Gentili, vel Iudæo, vel hæretico; nam hi omnes sunt aduersarij, vnde accipiant maledicendi ansam. Et hæc occasio sita est in violatione castitatis. Datur etiam occasio, quando viduæ exquisitior est cultus, quando oculorum nutibus, & hilaritate vultus iuuenum post segreges trahat, nec aliud verbo, aliud habitu polliceatur, & conueniat ei versiculus ille:

Iuniores viduæ quæ nullam dare occasionem aduersario maledicti gratia

Risit, & argutis quiddam promisit ocellis.

Iactabant etiam Gentiles, ficta, & simulata esse omnia apud Christianos: & cùm viderent eas, quæ castitatem vouerant, iterũ nubere, aiebant, eas quæ non nubebant, cum Sacerdotibus habere consuetudinem. Incontinentes enim omnes ex seipsis eximabant, & impurissimus Nero Imperator nemineṁ putabat posse castè viuere. Victor li. 2. de Wandalica persecutione asserit, Ecclesiam per stupra sacrarum virginum cõmaculari. Et August. epist. ad Cierum Hipponens. *Ad quid sedent isti, & quid aliud captant, nisi vt quisq; Episcopus, vel clericus, vel monachus, vel sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credant, iactent, contendant, sed non omnes posse manifestari?*

Ouid li. 3. Amor. el. 2. in fi. Adolescẽtes viduæ nõ nubentes, cui paterent infidelium male dicto.

Suet. in vita Neronis, c. 29 Victor histor. Aug. epi. 137. à med. tom 2

Sequitur: *Iam enim quadam conuersa sunt retrò post Satanam.* Ratio est, cur iuuenculas viduas velit nubere: non sunt nunc Christi negli-

Iuniores nubere, filios procreare, Apostolica permittendi causa.

negligenda conſilia, etiamſi pauci illa non ſeruent, & quantum in ſe eſt, ea maculent: at rudi adhuc Eccleſiæ ſtatu, & vita continentium, nondum ita, vt iam ſit per arctiorem cancellorum cuſtodiam, id eſt, per annum probationis, & gubernatricũ prudentiam probè munita, multum afferebat incommodi Eccleſiæ, ſi vel vna tunc retrocederet. Et tamen ipſi etiam (vt verbis Auguſtini vtar) cùm aliqua maritata inuenitur adulterata, nec proijciunt vxores ſuas, nec accuſant matres ſuas. Cùm autem de aliquibus, qui ſanctum nomen profitentur, aliquid criminis, vel falſi ſonuerit, vel veri patuerit; inſtant, ſatagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur. Quare Ambroſius lib.3. de Virginibus ſapienter admonet: *Aiunt plerique, maturioris ætatis virgines eſſe velandas. Neque ego abnuo, Sacerdotalis eſſe cautionis debere, vt non temerè puella veletur. Spectet planè, ſpectet ætatem Sacerdos, ſed fidei, vel pudoris. Spectet & maturitatem verecundiæ, examinet grauitatis caniciem, morum ſenectam, pudicitiæ annos, animos caſtitatis. Tamen deinde ſi matris tuta cuſtodia, comitum ſobria ſedulitas, ſi hæc praſto ſunt, nõ deeſt virgini longæua canicies. Si hæc deſunt, differatur puella moribus, quàm annis. Non ergo ætas rejicitur florentior, ſed animus examinatur. At certè Theclam non ſenecta, ſed virtus probauit.*

Idem ibid.

Virgines quãdo maturioris ætatis, quando iunioris velandæ, ſecundũ Ambr.

Amb. ante di mid. tom 1. circa med.

Theclam nõ ſenecta (ait Ambroſius) ſed virtus probauit.

Quare conuincitur Caluinus, qui putat validum Paulo argumentum fuiſſe defectionem quorundam, vt remedium vniuerſale quæreret. *Quam multa*, inquit hic impurus nebulo, *hodie Papiſtis argumenta eſſent abſoluendæ impuri cœlibatus, ſi quem ædificationis haberent reſpectum? Sed crudelibus impij, & diabolici decreti laqueis malunt ſtrangulari animarum myriadas, quam nodum vnũ relaxari.*

Caluini Epicurei ſuis, in hũc Apoſtoli locum impuriſſimus grunnitus.

Sed certè conſtat ex his verbis, Caluinũ nullum habere reſpectum illius Apoſtolici dicti: *Melior erit vidua, ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium*; &, *Qui nubit, benè facit: & qui non nubit, melius facit*: & illius etiam dicti: *Vouete, & reddite Domino Deo veſtro*. Et hunc locum intelligit, quaſi præcipiat Apoſtolus, iuniores nubere; cùm id tantùm fieri velit, cùm eſt periculum ſtupri, & ſcandali. Si autem propter ſcandala legis eſſent abſoluendæ, nullam iam poſitiuam legem haberemus.

1. Cor. 7.

Pſal. 75.

Conuerſę retrò poſt Satanam porrò dicuntur: quia deflexerunt, & defecerunt à Chriſto ſequentes Satanam, non ſolùm quia omnis qui facit peccatum, ex diabolo eſt, ſed quia etiam diabolus eſt pater mendacij. Vnde & Ananiæ, & Sapphiræ vouentibus, & non ſoluentibus, dictum fuit: *Cur tentauit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui ſancto?* Et qui apoſtatat à Chriſto, neceſſario ſequitur Apoſtatarum omnium principem Satanam.

Adoleſcẽtiores viduę deliciosæ quomodo retrò poſt Satanã conuerſæ.

Ioan. 8.

Act. 5.

Subdit Apoſtolus: *Si quis fidelis habet viduas, ſubminiſtret illis, vt non grauetur Eccleſia; vt ijs quæ verè ſunt viduæ, ſufficiat*. Si quis fidelis, inquit, adde etiam, quæ fidelis, & ſic legunt Chryſoſtomus, & Theophylactus, & Oecumenius: & ſenſus eſt idem, quia genus maſculinum concipit in ſe fęminum. Hieronymus ad Geruntiam intelligit de filijs, & nepotibus. Et redditur ratio pręcepti ſupra poſita. *Habet*, inquit, *viduas*, id eſt, poſſidet viduas tanquam famulas, & ancillas ad labores ſubeundos inutiles. Nam antè pręſcripſerat filijs & nepotibus, vt alerent viduas parentes.

Fideles, tam viri, quã fœminę ſubminiſtrare viduis pauperibus debent.

Chryſ. hom. 13 Theophylact. Oecum. c. 11. in princ. Hier. epiſt. 11. to. 1. in princ.

Subminiſtret illis, ſuppeditando neceſſaria ad vitam. ¶Et rectè ait, fidelis: quia Apoſtolus infidelibus leges non ferebat; nec decens erat, vt fideles pauperculæ ab infidelibus alerentur, nec eorum ſubſidio indigere viderentur, vt ait Chryſoſtomus. Porrò Gentiles ſenes abijcere ſolebant, quos tamen Chriſtiani colligebant, etiamſi nondum eſſent fideles. Lege Euſebium lib. 11. Eccl. Hiſt. c.8. & lib.7. ca.20.

Cur fideles, nõ infideles, iubentur viduas alere, & ſuſtentare.

Chryſoſt. loco prædicto.

Chriſtianorum charitas in ſenes.

Et nõ grauetur Eccleſia; vt ijs, quæ verè viduæ ſunt ſufficiat. Qui igitur pauperibus ſuis vnde viuant, ſuppeditat neceſſaria; etiam pauperibus Eccleſiæ prodeſt, cùm non eis adimit, quæ iſti erant habituri. Quòd ſi peccant, qui ſuos, quos alioqui ſuſtentare poſſent, Eccleſiaſticis eleemoſynis ali patiuntur: quid de ijs ſentiendum, qui ſpoliata Eccleſia, & ſibi vendicant, & luxu perdunt? Et caueant venatores Eccleſiaſticorum beneficiorum, qui vndique accumulant, vt veris miniſtris nihil ſuperſit.

Pauperibus ſuis ſubminiſtrantes, quibus etiã ſubminiſtrent ſimul.

Porrò mos iſte alendi viduas, etiam in Veteri Teſtamento fuiſſe videtur, ſicut lib. 2. Machab. ca. 3. legimus in Ærario Ieroſolymitano depoſitam fuiſſe pecuniam ad victualia viduarum, & pupillorum, non ſine miraculo ab impio Heliodoro Regis Antiochi miniſtro ſeruatam.

Iudæi etiam ante Chriſtũ viduas egentes alebant de more.

Aduerte igitur, in omni ſtatu accedere corruptionem: perfidi milites à ſuo duce, & imperatore ad hoſtes deficiũt, & in Collegio Apoſtolico prędicator à Chriſto defecit ad Iudæos. Proptereà pulcherrima ſunt verba Auguſtini in Pſalmum 49. ſub finem: *Nemo vos fallat, fratres, ſcitote omnem profeſſionem in Eccleſia habere fictos. Non dixi omnem hominem eſſe fictum, ſed omnem profeſſionem habere fictas perſonas: ſunt Chriſtiani mali, ſed ſunt & boni. Quaſi plures malos vides, qui palea ſunt, & te ad grana peruenire non permittunt. Sunt ibi & grana, accede, tenta, excute, ad-*

Non eſſe vidualem ſtatũ ex quorundã ſolutione vita damnandum.

Matth. 26. B. Aug. to. 8.

Matth. 3.

oru

oris iudiciū. Iuuenis ſanctimoniales indiſciplinatas. Nunquid ideo ſanctimonium reprehendendum eſt? Multæ non ſtant in domibus ſuis, circum eunt domos alienas curioſè agentes, loquentes quæ non oportet, ſuperba, lingua ta, ebrioſa. Et ſi virgines ſunt, quid prodeſt integra caro mente corrupta? Melius eſt humile coniugium, quàm ſuperba virginitas. Si enim nuberet, non haberet nomen vnde extolleretur, & haberet frænum, quo regeretur. Sed nunquid propter virgines malas damnaturi ſumus & ſanctas & corpore, & ſpiritu? Aut propter iſtas laudabiles, etiam illas improbandas laudare cogemur? Hæc magnus Auguſtinus.

1. Tim. 5.

Coniugium vt ſentit Auguſtinus, qua ſit virginitate melius, ac præſtantius. 1. Cor. 7.

DISPVTATIO XV.

In illa verba cap. 5. *Qui benè præſunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo, & doctrina. Dicit enim Scriptura, Non alligabis os boui triturāti: &, Dignus eſt operarius mercede ſua,* & cætera vſque in finem.

I. Dubium. PRIMO loco declarandum eſt, quomodo hæc cum ſuperioribus conſonent.

Secundum. Deinde qui ſint iſti Presbyteri, & quis duplex honor, quo digni ſunt, qui benè

Tertium. præſunt. Tertiò, locus ille: Non alligabis os boui trituranti, & alter, Dignus eſt operarius mercede ſua, dubitatur, an ad literā producti ſunt ab Apoſtolo, an in myſtico

Quartum. ſenſu. Quartò, an ſint redditus Eccleſiaſtici auferendi per cōtrarium ſenſum ab his, qui malè præſunt, nec laborant in verbo, vel doctrina, ſed tantùm otiantur, & rapi-

Quintum. unt. Quintò ambigitur de accuſatiōe preſbyteri non ſuſcipienda, niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus; & cur hoc hodie non obſeruetur; quomodo etiam peccantes arguendi, cùm Dominus dixerit: *Corripe eum inter te, & ipſum ſolùm.* Et quare hoc teſtatur per Deum, & Chriſtū, & Angelos electos,

Sextum. vt illa ſeruet. Sextò quæritur circa illud: *Manus citò nemini impoſueris,* de qua videlicet impoſitione manuum ſit ſermo hoc lo-

Septimum. co. Septimò dubium eſt, quomodo communicatur peccatis alienis. Octauò circa

Octauum. illud: *Noli adhuc aquam bibere,* ambigitur, an vini vſus ſit prohibitus Sacerdoti: quia modicum tantùm concedit Timotheo: & hoc tùm ob cauſam infirmitatis, deinde ob

Nonum. ſtomachi debilitatem. Nonò quæritur, quæ ſint illa peccata, quæ præcedunt, quæ item quæ conſequuntur iudicium. Hæ ſunt difficultates minimè cōtemnendæ, & quoad eius fieri poſſit, à nobis explicandæ.

Deut. 25. 1. Cor. 9. Luc. 10. Matth. 10.

Matth. 18.

Ad primum igitur reſpondebimus, quòd cùm de honore viduarum ſit locutus Apoſtolus quæ pro Eccleſia precabantur aſſiduè Dominum, ita & nunc loquitur de Presbyteris, qui non tantum precibus, ſed & verbo, & doctrina erudiebant populum.

Sol. I. quæſt. De doctrinæ huius cum ſuperiori conſonantia.

Ad ſecundum dicimus, apertè eſſe ſermonem de Presbyteris, & Epiſcopis, quos præeſſe ponit Apoſtolus, & miniſtrare Sacramenta, & ſpiritualia, & quibus alimenta ex publico concedi debebant. Hinc Ambroſius in illud: *Seniorem ne increpaueris: Apud omnes, inquit, vtique gentes honorabilis eſt ſenectus. Vnde & Synagoga, & poſteà Eccleſia ſeniores habuit, quorum ſine conſilio nihil agebatur in Eccleſia. Quod qua negligentia obſoluerit, neſcio, niſi forte Doctorum deſidia, aut magis ſuperbia, dum ſoli volunt aliquid videri.* Hæc Ambroſius de paſtoribus, qui paſtores non erant, non autem de plebeijs, & laicis, vt vult Caluinus: & Chryſoſtomus apertè hoc dictum refert ad Præſules, & Epiſcopos.

II. quæſt. ſol. Qui ſint Preſbyteri digni duplici honore. Ambr. in c. 5. prioris ad Timot. init to. 5. Senectus quā olim venetabilis extiterit.

B. Chry. ho. 15.

Porrò per duplicem honorem quidam intelligunt duplicem ad illum viduarum, quaſi duplex & maior ſit; alij, vt Ambroſius, referunt ad honorem reuerentiæ, & ſubſidij, quoniam mente, & corpore laborant. Vt ſapiens enim dignus eſt honore; vt verò docens, & adferens vtilitatem, meretur vt non militet ſuis ſtipendijs.

Quis ille duplex honor Presbyteris habendus, va riæ ſententiæ. 1. Cor. 9.

Chryſoſtomus autem videtur optimè interpretari, id eſt, de multo, & abundanti ſubſidio: ſicut dicitur requieuiſſe duplex Heliæ ſpiritus in Heliſæo, id eſt, copioſus, & abundans: tale eſt illud; Duplici contritione contere eos, id eſt, magna; & id Salomonis, *Omnes domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus.* Oportet, inquit Chryſoſtomus, Doctoribus neceſſarium victum affatim miniſtrari, ne deficiant, neque ſoluantur, neque minimis occupati, magnis ſeipſos, atque alios priuent, vt ſpiritualia operentur, nullam ſecularium habentes rationem. Ita communiter Epiſcopatus omnes, & Canonici Eccleſiarū amplos, & pingues reditus habent, quò poſſint ipſi indigentibus diſpenſare.

Qualis hæc Apoſtoli phraſis de duplici honore. 4. Reg. 2. Ierem. 17. Prouer. vlt. Chryſ ho. 15.

Per duplicem etiam honorem poſſumus intelligere alterum, qui eſt ab hominibus, alterum qui eſt à Deo, qui dicet, *Euge ſerue bone, & fidelis, & c. intra in gaudium Domini tui.*

Duplicē etiā ſecundum alios honore quo digni Presbyteri habeantur. Matth 25.

Maximè, inquit, *qui laborant in verbo, & doctrina.* Ex qua ſententia colligimus, non omnes bonos Epiſcopos in verbo laborare potuiſſe. Exemplum ſit in Alypio, & Augu-

Laborare in verbo, & doctrina esse munera distincta.

Augustino: hic enim laborabat in verbo, Alypius aliter: sicut & Valerius gratiã verbi non ita habebat. Etsi possent veritatẽ simpliciter proponere; sed eximia gratia proponendi, & defendendi destituti erant. Requiritur quidem in Episcopo, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere: sed omnes virtutes eminenter rarò inueniuntur in vno.

Tit. 1.

Laborare nõ tãtum in verbo sed etiam in doctrina, eni iubeat Apostolus. Chrys. ibid.

Et ne Rhetorem clamosum putares tantùm hic laudari, adiecit, vt ait Chrysostomus: *Et doctrina.* Est enim necessarium in Ecclesia verborum quoque magisterium. Cùm enim de dogmatibus disseritur, quẽ hic locum vitæ sanctitas habet? quid habet virium? Neque verò cùm sermonem laudaucrim, qui fastu tumidus, externæ peritię iactantiam sequitur, qui virtutis, ac fuci habeat plurimum, qui sensibus grauis sit, & sapientia plenus. Ideò ait, Qui laborant. Doctor enim magnum sustinet laborem. Cùm enim alius (qui scilicet non præsidet) non vigilet, neque curis maceretur, sed passim securus, & quietus in quotidianis fabulis, & concessibus sit; hic autem cõcidatur solicitudine, & meditationi perpetuo insistatidq́ue maximè, si exterioris disciplinæ sit rudis: quis non videat, quãtum sit cæteris in honore præferendus? Hos sanè labores, & molestias nemo nouit, nisi qui experitur. Vnde comparat B. Paulus bonum Prælatum, ac decentem, boui triturãti fructus, & operario.

Doctori Euangelico, vt dixit Paulus, quare laborandum.

Hęc de boue triturante, & de operario digno mercede sua, vo de sumpserit Apostolus. Deut. 25. Luc. 10.

Dicit enim Scriptura, Non alligabis os boui trituranti, &, *Dignus est operarius mercede sua.* Græci putant, Apostolum allegare Christi verba, cùm potiùs locum Scripturæ Veteris producat, quàndoquidem tunc noua nondum edita erat: vt illud, *Dignus est operarius mercede sua,* proferat ex communi hominum sententia. Sed certius est dicere, quòd ex vtraque Scriptura producat Apostolus, quia tempore quo Paulus scribebat, fortassis edita erant tria Euangelia, in quibus hæc sententia habetur; & Apostoli eius erant memores, quia cùm mitteret eos ad prædicandum, à Christo prolata fuerat.

Altera opinio probabilior.

Mysticè, an ad literam illa Paulus pro ducaent testimonia Scripturarum.

Ad tertium, an ad literam, an verò in mystico sensu sit accipiẽdus hic locus, dubium fuit. Cùm enim mos esset in Palæstina, vt etiam in Italia, Gallia, & Hispania, excutere triticum per boues pedibus triturantes, & circumactos; at auari agricolæ bobus triturantibus ora infrænabant, ne triticum inter laborandum assumerent. Quod Deus Iudæis prohibuit tanquam pueris, regere, & alere iumenta nescientibus.

Mysticè verò, vt sentit Chrysostomus, prædicatoribus magno labore parantibus panem spiritualis doctrinæ, non modo non subducenda, sed largiter præbenda esse vitæ subsidia. Vt enim lex per pecora munda, & immunda mysticè significabat homines, vt patet Act. 10. Ita & per bouem triturantem, prædicatorem. Hæc est sententia Chrysostimi capit. 11. prioris ad Corinthios.

Mũda quid, & immunda legis animaolia designaoeot. Leuit. 11. Deut. 14. Actor. 10.

Chryso ho 11. ante med. t. 4

At Augustinus in psalmum 145. & alibi putat in Deuteronomij capit. 25. de prædicatore, & de non boue ad literam esse sermonem: quia Deus indidit scientiam, qua vtiliter sua pecora regant, nec ad id opus fuisset præcepto, & quia Paulus 1. Cor. 9. dixit: *Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique hoc dicit? Nam propter nos vtique scripta sunt, &c.* Vbi videtur excludere sensum de bobus. Et ita nomen bouis metaphoricè pro prædicatore posuit: & in idem res recidit, siue mysticè, siue ad literam intelligas.

Alter sensus. Aug tom. 8

1. Cor. 9.

Et certè secunda sententia Christi, facilè priorem explicat ad literam esse de prædicatore accipiendam. Nec primus Apostolus fuit, qui vocem bouis pro prædicatore vsurpauit: nam Salomon: *Vbi non sunt,* inquit, *boues, præsepè vacuum est: vbi autem apparent plurima segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis;* Et Esaias: *Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bouis & asini.* Est & prouerbium illud à Hieronymo vsurpatũ: *Bos lassus fortius figit pedem.* Bos ergo triturans in area fruges, doctor est scripturas terens, & discutiẽs in Ecclesia: nam frumentum Scripturæ continent sub rudibus verbis, quasi sub spicis, & paleis cõtectum, vt nudum granum prodeat. Terit autem bos pedibus fortiter: quoniam conatus affectusq; laboriosi, quibus insudant in Scripturis Doctores, quasi de spicis veros sensus, & vtiles producunt, quibus alant Ecclesiam. Et ad hunc laborem hortatus est Paulus Timotheum, cùm dixit superiùs: *Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ;* & rursus: *Attende tibi, & doctrinæ: insta in illis;* id est, Intende omnes neruos, & fige pedes tuos, vt bos triturans.

Vbi scripturarum veterũ prædicatores boues nominentur.

Prouer. 14.

Esai 32.

Hier ep. 91 à medio tom. 2. circa fin.

Cur sic appellentur.

1 Tim 4.

Altera sententia Christi est: *Dignus est operarius mercede sua:* quam Thomas putat ex Capite 19. Leuit. sumptam esse vbi habetur: *Non morabitur opus mercenarij tui vsque mane.* Vocat autem operarium: in agro domini laborantem, cui duplex honor debetur pro mercede. Neque denotat Apostolus, prædicatorem suum laborem impendere pro temporalibus tãqnam pro mercede: gratis enim docet, & annunciat Euangelium,

Illud: Dign' est operarius mercede sua, vnde sumptũ est Operari' quis ille. B. Tho. lect 3. Leuit 19.

Si dignus est operarius E-

uangelicus mercede ſua: quomodo quod gratis accepit, gratis dabit. *Matth. 10. Aug tom. 9.*

gelium,&mercedem æternam à Deo expectat, Sed ſenſus eſt, quod vt operarius viuit ex mercede ſibi debita, ita prædicator dignus eſt vt ſuſtentetur. Ideò Lucas ca.10. habet: *Dignus eſt operarius cibo ſuo.* Hinc Auguſtinus lib.de Paſtoribus,cap. 2. in fine: *Accipiant,* inquit, *paſtores ſuſtentationem neceſſitatis a populo, mercedem diſpenſationis Domino. Nō enim eſt idoneus populus reddere mercedem illis, qui ſibi in charitate Euangelij ſeruiunt: non expectēt illi mercedem, niſi vnde & iſti ſalutem.* Sic ille. Nota ergo, quòd Apoſtolus nullam legem produxit, ſed ius naturale, ac Diuinum à Chriſto inculcatum.

Sol. IV. quæſt. An ijs qui nō laborant in verbo, & doctrina, vlla merces debeatur.

Ad illud verò dubium, an ex hoc Apoſtoli docto, & iure naturæ, ac Diuino paſtoribus mutis, & officij ſui laborem non præſtātibus, aliquid ſuppeditare teneamur, Dicendum eſt, iure illo, de quo hic tantum eſt ſermo Apoſtolo, nihil ipſis deberi: quia nō ſunt boues triturantes, aut laborantes verbo, & doctrina, nec operarij digni mercede. Tibi tamen non licet iudicare an benè vel malè præſunt; ac proinde perinde teneris ſoluere decimas, & oblationes, & alios prouentus Eccleſiaſticos, ac ſi ſuum illi munus rectè præſtarent.

Quo iure debeatur.

Præter etiam ius Diuinum, inſpiciendū eſt & Canonicum, & ius ex legatis, & fundationibus piorum hominum prouenicns qui bona ſua reliquerunt Epiſcopis, & alijs miniſtris. Nam quicquid datum eſt aut legatum pauperibus, aut Religioſis, & Sacerdotibus; ſpe quidem orationis, & ſuffragiorum, non autem obligando eos ad orandū, hoc eorū eſt, etiamſi non orent, nec ſuffragia præſtent, nec de talibus hic inſtituitur ſermo.

Laici etiā non poſſunt iure ſuo indignis decimas Eccleſiaſticas ſubtrahere, quia ipſi iudices eorum non ſunt: ſed vbi hoc legitimo iure conſtaret, non eſſent debitores ſoluendi. Vnde Ioannis Wiclef articulus 18. damnatus Conſtantiæ à Concilio, & à Martino V. erat: *Decimæ ſunt puræ eleemoſynæ, & Parrochiani poſſunt propter peccata ſuorum Prælatorum, ad libitum ſuum auferre eas.*

Conci. Conſt. ſeſſ. 8.

Dices; Quid ergo agēdum? Regulam Dominus dedit: *Dic,* inquit, *Eccleſiæ,* id eſt, Adi ſuperiorem, cuius eſt in illos animaduertere, & manus lauiſti tuas. Nec oberit ad meritum quorumcunque ſuperiorum improbitas. Secus eſt, ſi hæretica docerent: quo tempore neminem oportet eſſe patiētem, vt ait Hieronymus. Et temporalium bonorum diſſipatio, non tanti eſt facienda, vt te propter illa ab vnitate ſepares Eccleſiæ. ¶ Nihilominus tamen, qui beneficia indignis conferunt, & ipſi qui recipiunt, & officium ſuum non præſtant, fructus perceptos iubentur reſtituere, iuxta Cap. Commiſſa, lib.5. de Elect. & electi poteſtate, & c. Tua nos, de Decimis libr. 3. vbi habetur, Decimas Deo deberi in ſignum vniuerſalis dominij, nec poſſe prætextu nequitiæ Clericorum alteri quàm Clericis cōcedi, quibus Dominus eas dedit. Si ergo in veteri lege omnes decimæ iubentur exhiberi Sacerdotibus, etiam improbis, vt habes Malach. Capite ſecundo, & tertio: ita & nunc iure poſitiuo laici obligantur ad eas pendendas.

Quid illo l: Si te non audierit, dic Eccleſiæ *Matth. 18.* Qua in re iuxta Hieronymum, neminem oportet eſſe patientē. *B. Hier. ep. 61 ad Pammac. in prin. to. 2.*

Eccleſiaſtica reſtituere beneficia qui debeant. Decimæ cur Deo offerantur.

Malach 2. & Infra 3.

Quinti dubij ſolutio. De accuſatione aduerſus Presbyterum non recipienda niſi ſub duobus, aut tribus teſtib.

Ad quintam dubitationem circa illa verba: *Aduerſus Presbyterum accuſationem noli recipere niſi ſub duobus aut tribus teſtibus,* reſpondendum eſt in primis, quod vbi de honorandis Presbyteris egit; nunc iam de ijs quæ iniquè inferuntur calumnijs, tractationem aggreditur. ¶ Deinde perpende, Chryſoſtomum cum ſuis per Presbyterum intelligere ſeniorem ætate, ſiue natu maiorem: & idem facit Cyprianus ad Quirinum Quod mirum eſt; cùm ipſe Timotheus, teſte Chryſoſtomo, Archiepiſcopus fuerit & Textus ipſius conſequentia, præcipuè eorum quæ præcedunt: Qui bene præſunt Presbyteri, &c. docent magis de Epiſcopo intelligenda. ¶ Patres etiam huic ſenſui fauent, vt indicat expoſitio inſcripta Ambroſio. Epiphanius verò in hæreſin Aerij, de ſimplici Sacerdote accipit; & Sixtus Papa II. in epiſtola ſecūda, Capite quarto: *Accuſatio,* inquit, *Epiſcoporum non eſt facile recipienda, dicente Domino, Non ſuſcipies vocem mendacij. Et Apoſtolus inquit, Aduerſus Epiſcopum inſcriptionem non recipiendam abſque duobus, vel tribus idoneis teſtibus. Si hæc de Presbyteris, vel cæteris fidelibus ſunt præcauenda; quantò magis de Epiſcopis.* Sic ille. Et in tota Aſia ætate illa multi erant ſeniores, etiam Chriſtiani, & laici, ſuper quos Epiſcopi laicam iuriſdictionem non habebant; nec forum Eccleſiæ laicos reſpicit, niſi in fidem, vel præcepta Eccleſiæ peccauerint.

Quis Presbyter ille ſit Chryſoſt. *Chryſ ho.15. Cypr. lib. 3 ad Quir. ca. 67.*

Alter ſenſus Epiphanij.

Sixtus II.

Secundò ex hoc loco habes, iuxta Chryſoſtomi ſententiam, cognitionem aliquam cauſarum forenſium fuiſſe apud Epiſcopos, & hanc eorum partem longè eſſe difficillimam. Et Auguſtinus libro De opere Monachorum, Capite vigeſimonono, & Ambroſius cum Hieronymo in Commentariolis, ſiue potius Pelagio, & OEcumenio, hic finiunt Apoſtoli ſententiam, nec adijciunt illud; Niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus. Vt ſit ſenſus: Non eſſe facilè admittendam accuſationem contra alium, & multò minus contra Preshyterum:

Epiſcopi forenſia interdum exercebant iudicia. *Chryſ ibid. Aug tom. 4. poſt med. Ambr. tom. 5. ſub fin. Hier. tom. 9. Oecum. c. 12.*

Aduersus Presbyterum accusatio quare non sit recipienda.

Quoniam (ait Ambrosius) huius Ordinis sublimis honor est, huiusmodi enim vicarij Christi. Idcircò non facilè de hac persona accusatio debet admitti. Incredibile enim debet videri, istum, qui Dei antistes est criminosè versatum, sicut credibile est scenicum esse turpissimum.

Quorũdam circa hoc Pauli testimonium sententia minus idonea.

Ambrosius Catharinus quosdam refert sentientes, quòd accusatio non sit recipienda in Presbyterum, nisi duobus, vel tribus testibus sit suffulta: & hoc non solùm habere locum in Presbyteris, sed in omnibus regulariter. Et ideò ait de Presbyteris prærogatiuam esse, vt non accipiatur eorum accusatio, nisi prius idonei testes appareant: sed nullum habere effectũ, nisi priùs idoneis testibus comprobetur.

Hæc lectio: Accusationẽ &c. sine illo addito: Nisi sub duobus aut tribus testibus, cur magis Catharino probetur.

¶ Sed hanc interpretationem non approbat, & adiungit lectionem quæ adimit illa verba ab hac sententia: *(Nisi sub duobus aut tribus testibus)* sibi magis probari ad quęstiones submouendas. Et simpliciter prohiberi accusationem in Presbyterum, vel Episcopum, tanquam vnam de grauioribus causis: & hoc etiam comprobari ex Capit. Maiores, de Baptismo, vbi inter causas Sedi Apostolicæ reseruatas, continetur Episcopi accusatio. Quòd si hoc non intelligitur de Episcopo, sed de simplici Presbytero; adhuc non mirum, si Paulus prohibeat hanc causam Timotheo propter adolescentiam, vt vel sic ab actu accusandi deterreat homines, qui in Sacerdotes Dei odium cõcipiunt.

Mirum, & incredibile immerito videri Apostolum Timotheo vetare accusationem recipere vel simplicis Sacerdotis.

Chrysostomus verò, & Theophylactus & Sixtus II. lectionem nostri interpretis sequũtur. Hieronymus etiam illam probat in epistola ad Marcellam, vbi habet: *Illi (scilicet scioli) aduersus Presbyterum accusationem omnino putent recipiendam: nos legamus; Aduersus Presbyterum accusationem ne receperis, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* Hæc ille.

Hier. epi. 102 in fi. t. 2. in fi.

Ad accusationem Presbyteri cur duo, vel tres testes à Paulo requirantur.

Duo autem, vel tres testes de crimine delato testari debent: quia enim multa ex suspicione sunt, oportet testes, qui iuxta veterem legem ipsum arguant, adesse, quia recepta accusatione, adhuc accusatus habet locum defendendi se, & reijciendi testes.

De hoc Pauli loco B. Thomas, Caietanusque quid senserint. B. Tho. lect. 2.

Beatus verò Thomas, & Caietanus putãt aliquid peculiare Episcopo tribui, quòd non debeat scilicet accusari, nisi priùs constet de testibus idoneis. Laicus autem, qui tantæ integritatis non præsumitur, accusari potest, & expectare an testes deficiant, an non, modo sint fideles, & honestæ conuersationis: & hoc magis est conforme legi, & verbo Christi dicentis: *In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum.*

Deut. 14. Matth. 18. Ioan. 8.

Aduersus Episcopũ præcipue cur Apostolus recipi accusationẽ nolit, nisi sub duobus, aut tribus testibus.

Ratio verò cur Apostolus hoc peculiariter præscribat de Episcopo, est: quia semper subditi iniqui sunt, & ingrati suis pastoribus; tùm quia maioribus, & sibi præpositis inuidere solent; & si quid humani accideret in tam arduo officio, vehementer exaggerant: tùm denique quia eorum admonitiones, & correptiones, suas putant esse iniurias.

An duorum, vel trium testiũ testimoniũ sufficiat.

Porrò numerus testium etsi Lege Diuina positiua in veteri Testamento; & lege positiua Ecclesiæ sit determinatus ad binarium, vel ternarium: is tamen nonnisi regulariter est veritatis argumentum. Vnde ius Ciuile interdum plures tribus exigit, vt in Testamento condendo; & in purgatione canonica quandoque septem testes requiruntur, vt capit. Tam literis, de Testibus. Contingit enim interdum, plenum esse numerum testium, accusati tamen vitam ita probatam esse indici, vt in veritate, & æstimatione bonorum virorum adhuc superior sit; vt habet Caput, In nostra præsentia, de testibus. Vincunt etiam interdum pauciores testes aduersus etiam numerosiores, si sibi non consent. Moyses ducentis quinquaginta testibus, qui erant testes Synagogę, atque eius consiliarij, fuisset conuictus falsitatis, si eorum sententia fuisset auditę. Notum etiam est, Damasum à duobus Diaconis de adulterio fuisse accusatum, qui à quadraginta quatuor Episcopis fuit absolutus. Et Sixtus III. à 56. Episcopis fuit purgatus, & Symmachus eiusdem criminis accusatus tam indignè, vt cùm accusatores probare non possent, duobus testibus vellent per mãcipiorum quæstiones, & torturas probare: qua de re extat sexta Synodus Romanus sub Symmacho, & liber Euodij Diaconi. Ob quas causas valdè vigilantes voluerunt esse iudices ne facilè admittantur subditi contra superiores, aut laici contra Clerũ testari sine exacta testium discussione: quia ex affectu potiùs quam ex recto iudicio accusant, & testãtur sicut Lex Dei docet: Dijs non detrahes. De quibus habes apud Gratianum 2. q. 4. & 7. & apud Thomam in Secunda secundæ, q. 68. art. 1. ad secundum.

Num. 16. De accusationibus Romanorum Pontificum, Damasi, Sixti, & Symmachi eorumq; absolutionibus

Exod. 22. Gratian. B. Tho. 2. 2. part. 2.

Episcopi, Presbyteri, Diaconi Cardinales, tum reliqui inferioris Ordinis Clerici quos testibus debent conuinci: & cur tot numero testes requirãtur, prima

Quod vero ibi ex Syluestro 2. q. 4. cap. Præsul, 72. requirũtur testes, antequàm damnetur Episcopus Cardinalis, & 44. ad damnandum Presbyterum Cardinalem & 28. ad damnandum Cardinalem, subdiaconus verò & reliqui gradus indigent septem testibus, dupliciter soluit Gratianus. Primum, hoc esse priuilegium supremæ Ecclesiæ Romanæ in Episcopis, Presbyteris, & Dia-

Diaconis suis, & alijs ministris: quam solutionem sequitur Thomas in Secunda secundæ, quæst. 70. art. 2. ad tertium. Et tres idoneas rationes profert huius rei: quia videlicet in ea tales institui debent, quorum sanctitati plus credatur, quàm multi testibus; & quia, cùm tales Romani habeant de mul tis iudicare, habent multos aduersarios, quibus non sit facilè credendum, & quia ex condemnatione alicuius eius Ecclesiæ, derogaretur multum in opinione hominum dignitati illius Ecclesiæ, & autoritati: quod est periculosius, quam in ea tolerare aliquem peccatorem, nisi valdè publicum.

solutio Gratiani.
B. Thomas.

Soluit deinde, eam legem intelligendã, dum testes non sunt idonei, & in aliquibus requisitis deficiunt: quam solutionem sequitur Panormitanus in cap. Licet vniuersis.

Secunda solutio eiusdẽ.

Possumus & tertiò respõdere, quod Præsul tantæ æstimetur autoritatis & integritatis, vt 72. quærĩ debeant, qui dicta duorum vel trium testium hactenus firmẽt, vt perhibeãt testimonium se credere, eos, esse fide dignos: sicut cùm quis septem, vel tribus purgare se vellet, qui testentur, eum esse fide dignum. Sicut etiam in Marcellini historia, & actis habetur: quod sicut in 12. vnciis libra census probatur, ita & in 72. testimonijs comparatur damnabitur præsul, hoc est, autoritas eius comparabitur 72. testibus testantibus fide dignos esse, qui contrarium dicunt testimonium. Et hic videtur olim fuisse modus approbandi testes, quando nullum ab eis exigebatur iusiurandum: vt patet ex indicio Naboth, Susannæ, Christi, & Stephani. Sic etiam contrà in causa Susanna adfuere omnes parentes, cognati, & filij ad ostendendam quodãmodo eius innocentiam. Nunc aliæ sunt rationes, quibus testes approbentur. Vnde sunt in gestis Marcellini Papæ 85. testes: sed primi 13. testantur se vidisse Marcellinum tharificasse (decimusquartus enim vt adulter reijcitur:) Deinde veniunt alij 14. & confirmant priorum testimonium, etsi videantur asserere se etiam vidisse: nisi velimus potiùs doctos priores 14. ab alijs 14. fide dignis iudicatos. Deinde ingrediuntur 44. testes, non tamen dicentes se quicquam vidisse: & cùm sint 85. testes, tamen picunt patres in 72. testibus præsidem damnari, quia videlicet tredecim se vidisse, & alij eos fide dignos testabantur. ¶ Placuit autem numerus 72. testium, quoniam (vt habent eadem gesta) annus resurgit, & reparatur in 72. Quod enim inter est temporis inter Sabbatum Septuagesimæ, & Dominicam in albis, tempus est in Ecclesia reparationis lapsus: atque ita meritò numerus ille in lapsu præsulis Ecclesiæ eligitur.

Tertia aliorũ solutio.
Præsul 72 testibus conuictus, quare damnabatur olim.
3. Reg. 21. Dan. 13. Matth. 26. Actor. 6.
Modus approbandi testes in causa Marcellini seruatus.
Episcopi septuaginta duobus testibus conuicti, dãnandi mysterium.

Ex quibus Calumnia Caluini deprehẽditur, qui hic ait; Videmus quantis, & quam multiplicibus priuilegijs suum clerum munierit Papatus; vt cùm nequissimè viuant, sint tamen à reprehensione immunes? Certè si cautiones obseruentur, quas colligit Gratianus Causa 2. q. 4. item q. 7. non erit periculum, ne vnquam ad rationem vitæ reddendam cogantur. Vbi enim 72. reperiantur, quos in Episcopo damnando requirit putidum edictũ sub nomine Syluestri? Sed mendax est Caluinus, & decreta citat, vel non authentica, vel malè intellecta. Et decretum illud posset videri non esse Syluestri, cùm eius non meminerit Damasus, recensens diligẽter eius Decreta.

Hoc decretũ multitudinis testium Caluinus impudenter calũniatur, cuius calumnia tripliciter refellitur.
I. argum.

Deinde nec sub Sixto III. vel Symmacho, cùm hi accusarẽtur, nec in alijs Decretis vlla est huius edicti memoria. Deinde falsum est, quòd omnino arceantur laici ab accusatione criminis in Clericum, vt docet Gregorius IX. cap. Quoniam, de testibus, item c. Tam literis. Postremò Episcopum duobus, aut tribus testibus posse damnari, liquet tit. de accusationibus c. Qualiter, & quando.

II. argum.
Gregor. IX.

Ad aliam verò dubitationẽ factã, Quomodo peccantes sint arguendi, dicendum est: quod cũ Apostolus prospexerit honori Episcoporum, noluit tamen hoc priuilegium fieri incentiuum peccandi. Solent enim impij omnia rapere ad suam libidinem. Peccantes ergo Episcopos, vel quoscunque, qui manifestè fuerint deprehensi peccasse, siue id contingat testimonio duorum, vel trium, siue pro euidentia facti, arguendi sunt seuerè, & obiurgandi coram omnibus, vt & cæteri Episcopi, vel laici videntes Episcopis non parci, timorem habeant, & metu pœnæ in officio contineantur. Et qui cum scandalo viuũt, qui cæteris vitæ exemplo præire debebãt, publicè sunt arguendi: occultè autem peccantes, occultè sunt arguendi. Quòd si quis Episcopum non audierit, habendus est sicut Ethnicus, & publicanus.

III. argum. Quomodo sint arguendi peccantes.
Quinam illi peccantes, & quare sint arguendi.
Matth. 18.

Hinc collige, etiã in primitiua Ecclesia, à primo pietatis feruore tãtam factam fuisse declinationem, vt timore etiam fideles deberent in officio contineri; quantò magis nunc legum timore est opus, quando etiam seueræ Episcopi obiurgationes paruipenduntur? Deinde melius est timore Episcopi suũ officium præstare, quam negligere.

Peccantes corripiendi, quanta necessitas.

Fraternæ correptionis qualis fructus Apostolo.

Vt & cæteri, inquit, *timorem habeant*. Hic est enim vnus fructus puniendi peccata, vt vnius correctio admonitio sit, & exemplum multorum: nam pestilenti castigato, cæteri timent. Ita Deuteron. 17. Qui superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, &c. iubetur lapidari, vt cunctus populus timeat, & nullus deinceps intumescat superbia.

Deu t. 17.

Hæc Pauli adiuratio qualis sit: Testor corā Deo, & Christo Iesu, & electis Angelis.

Addit: *Testor coram Deo, & Christo Iesu, & electis Angelis eius; &c.* Terribilis adiuratio, qua præcipit Timotheo. Et sensus est: Testis est mihi Deus Pater, & filius eius Iesus Christus, & electi Angeli testes, vt serues eius præcepta, quæ tibi coram ipsis præcepi. Et ita non omninò damnauit Paulus iuramentum. Quasi dixerit Paulus secundùm Chrysostomum: *Deus est mihi testis, quòd fecerim quod meum est.* Alibi dixit Apostolus: *Contestor vos ab hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium*: quod est dicere, Timothee, me excusabo in die iudicij, si tu non feceris officium; ita vt non solùm sis reus Pauli neglecti, sed & Dei, & Iesu Christi, & Angelorum. Et Paulus, qui de seipso dicere non erubuit: *Timeo ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar*; multò minùs de Timotheo est veritus idem dicere. Est & ratio iudiciorum valdè ardua, & seria: nam iudices vices gerunt Dei, & iustum est, vt eius conspectum, cuius sunt vicarij, vereantur. Denique idetur hoc Paulus adcisse, vt importunis solicitatoribus satisfaceret Timotheus: pluribus enim modis ad acceptationem personarum solicitant, vbi nisi opponant hominibus timorem diuini iudicij, non habent quid respondeāt. Et vt ait Ambrosius, in vno Timotheo Episcopos omnes instituit Apostolus; & Christus Deus est & homo; & Angeli electi omnes actus nostros speculantur, & ad futurum iudicium cum Christo venient. Ita alias vult mulieres velatas esse capite ob Angelorum cōspectum, quibus pudor placet, imprudentia displicet. Christus quoque pusillos minimè contemnendos esse docet ob Angelorum custodiam, vt qui vident faciem Patris qui in cœlis est.

Homil. 16. in princ.
Actor. 20.
1. Cor. 9.
Quas ob causas illa fiat adiuratio.
Amb hoc loco & superio.
Mulieres in templo cur debent esse velato capite propter Angelos. *1. Cor. 11.*

Dicuntur electi Angeli, non solùm quia non sunt reiecti, sed quia etiam septem Angeli præ alijs sunt electi, vt habes Tobię 12. Luc. 1. & Apoc. 1.

Matth. 18.
Electi Angeli cur dicantur.
Tob. 12.
Luc. 1.
Apoc. 1.
Quænam Timotheus custodire debeat.
Theophylact.

Vt hæc custodias. Quę scilicet dixi de ordinatione Episcoporum, Diaconorum, & de admonitione fratrum. Theophylactus rectius ad ea quæ antecedunt de iudicio absque præiudicio refert. Id est, caue ne in tribunali tuo aliquid prǽiudices nimio fauore causam iustam deferens, re nondum satis bene examinata.

Huius dicti: Nihil faciens in alteram partem declinando, varia interpretatio producitur.

Et addit: *Et sine præiudicio nihil faciens, in alteram partem declinando.* In quo alludit ad bilancem, vbi non est æqualitas inter pondus, & rem ponderatam, declinat in alteram partem. Ita iudex, qui odio, vel fauore alterius partis mouetur, fit iniquus. Cōsentiunt autem Græca scholia, & intelligunt præcipitationem iudicij; id est, Vt nihil eorum quæ dicta sunt, temerè, & imprudenter, ac non præeunte iudicio, aut consilio facias. Et tradunt, Clementem libr. 7. Stromatum ita explicasse. Oecumenius verò legit: *Iuxta propensionem animi.* Et interpretatur: hoc est, Ex præsumptione: siquidem præsumptiones frequenter destituuntur veritate. Est enim πρόσκλισις, affectatio, quæ aliquem prouocat ad quippiam sine iudicio faciendum. Ita Basilius homil. 12. in principium Prouerbiorum: *Nihil*, inquit, *facias secundùm acclinationem, sed recta, & non peruersa ferens iudicia.* Sic vertit Tilmanus: quemadmodum is, qui sagittam tenens, ad metam dirigit, nec vtrobique errando à via proposita excidet. Ita rectus iudex factitabit, nec in factitādo personam accipiet. Oecumenius docet, Basilium hic legisse προσκλίσιν per ἰῶτα, id est, in alteram partem declinando, vt vertit interpres. Theophylactus legit: Nihil faciens per aduocationem, seu inuitationem, id est ad instantiam, vel gratiam aduocati, vel cuiuscunque alterius fauorem. Quæ variæ lectiones eodem tendere videntur. Erasmus vocat præiudicium, præcipitatum iudiciū, cùm ex concepta opinione temerè quippiam agitur.

Oecum. c. 12.
Clem. Alex.
Oecum.
B. Basil. to. 1.
Iudex nihil faciens in alteram partē declinando, qualis.
Oecum.
Theophylact.
Præiudicium Erasmo quid

Sol. VI. dub. Circa illud: Manus cito nemini imposueris. Quotuplex manuum impositio.

Ad sextam dubitationem in id: *Manus citò nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis.* Dicendum est, multiplicem esse manus impositionem. Primam in Catechumenos, & energumenos, de qua Dionysius in libr. de Eccle. hierar. & Concil. Carthag. IIII. & in hac non video quomodo peccatis alienis communicari possit cùm fiat ad expellendum dæmonem, quem citò expellere meliùs est quam tarde. Secunda est illa, cuius vsus est in Confirmatione, de qua: *Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.* Et cùm hæc fierit in iam baptizatis, vt acciperent robur, & fortitudinem, non poterat quis dubitare quin danda esset quamprimum omnibus accedentibus, & postulantibus. Tertia manus impositio erat in vsu Patrum & spectabat ad Absolutionis Sacramentum, per quam recipiebantur hæretici, & magni peccatores, qui ad Ecclesiam redi-

Dion. Areop. c. 2. par. 2.
Conc. Carth. IV. cap. 99.
Secunda manus impositio.
Actor. 1.
Tertia.

ban

Duobus modis conferendo Sacramentum absolutionis peccatur.

bant. In hoc autem dando Sacramento, poterat error admitti: vel absoluendo eos, qui non sunt contriti, vel attriti, vel non habent deliberatam voluntatem ampliùs non peccandi: id tamen raro solet contingere, si prudens sit Sacerdos. Verùm huius impositionis manuum nulla est in sacris literis mentio.

Quarta.

Quarta erat impositio manuum ad Ordinis sacros conferendos, nempè Episcopatum, Presbyteratum, ac Diaconatum: & in hac poterat quis communicare peccatis alienis, prouchendo indignos, & minus idoneos, id est, eos, qui peccatis grauibus, & publicis inquinantur; & sacrarum literarum ignaros, & ineptos ad docendum, vel imprudentes ad gubernandum: & de hac esse intelligendum præsentem locum, probant tùm sacræ literæ, vt Lucas Act. 6. & 13. & 14. & Paulus superiùs; cùm dixit: *Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum Presbyterij:* & 2. Tim. 1. *Admoneo te vt resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuũ mearum.* Deinde interpretatur de Ordinatione hæc verba Chrysost. cũ suis, Ambrosius hoc loco, & Hiero. in cap. Esaiæ 58. à medio: Plerique, inquit, nostrorum χειροτονίαν, id est, ordinationem Clericorum: quæ non solum ad imprecationem vocis, sed ad impositionẽ impletur manus: ne scilicet vt in quibusdam risimus vocis imprecatio clandestina, clericos ordinet nescentes: sic intelligunt, vt assumant testimonium Pauli scribentis ad Timotheum: Manus citò nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis. Non est enim peccatum leue, mittere margaritas ante porcos, & dare sanctum canibus; & ordinationem clericatus nequaquam sanctis, & in lege Dei doctissimis, sed asseclis tribuere, & vilium officiorũ ministris: quodque his dedecorosius est, muliercularum precibus. In quo consideranda loquentis in se Christi Apostoli sapientia, qui vt ordinationis periculũ demonstraret, iunxit tormenta peccantium: neq; communicaueris peccatis alienis. Sicut ergo in ordinationibus malorum, particeps est peccatorum, qui tales constituit; sic in ordinatione Sanctorum, particeps est eorum iustitiæ qui bonos elegit. Accedit Augustinus libro secundo, contra epistolam Parmeniani, cap. 21. initio: *Docuit*, inquit, *Apostolus ex sequenti, quemadmodum quod prius dixit, intelligendum sit: qui enim seipsum castum custodit, non communicat peccatis alienis. Si enim communicat, consentit: Si consentit corrumpitur: si corrumpitur, castum se non seruat.* Et infrà: *Parum est enim eorum facta non facere, nisi displiceant: parum est vt displiceant, nisi redarguantur.* Denique accedit Leo Papa, qui in epistola quadam latè hunc locum de ordinationis Sacramento edisserit, in hæc verba: *Quid est, citò manus imponere, nisi ante ætatem maturitatis, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam disciplinæ, Sacerdotalem honorem tribuere non probatis? Et quid est communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordinantem, qualis ille est qui non meruit ordinari? Sicut enim boni operis sibi comparat fructum, qui rectum sectatur in eligendo corpore iudicium; ita graui semetipsum afficit damno qui ad sua dignitatis collegium sublimat indignum.* Hæc ille magnus Pater, & quæ sequuntur.

I. argum. ad probandum, de impositione manuum Sacramenti Ordinis hic esse sermonẽ.

Actor. 6.
Infra 13.
Infra 14.
1. Tim. 4.
2. Tim. 1.

II. argum.
To. 3. sub fin.
To 5. in prin

Math. 7.

Cita ac præceps manuũ impositio quantũ quãtum scelus.

B Aug. to. 7. in prine.

Castum qui se custodiat, secundũ Augustinum.

Leo Papa ep. 87 c. 1 sub ini

Quid citò manus imponere, atque communicare peccatis alienis, teste Leone.

Quare corruit sensus Lyrani, qui interpretatur hanc manuum impositionem esse ad puniendum, & manibus peccatum castigandum: vt scilicet instituat Episcopum, vt clementer puniat. Sed hoc esset facere Episcopum percussorem, contra ea quæ superius dixerat; imò etiam carnificem, quod peius est. Et certè etsi in vulgari & materna lingua manus imponere sit punire, aut offendere pugno, aut alapa, aut ense proximũ non legi tamen eam vim habere Græcam locutionem, aut Latinam.

Contra hunc sensum. Manus citò nemini imposueris: id est Ne facilè punieris peccantes.

1. Tim. 3.

Ad. VII. dub. De quadruplici modo communicãdi peccatis alienis.

Qui ergo indignũ promouet, seu temerè ordinat, varijs modis præbet aliorũ peccatis consensum. Primò, cũ quis alioqui rectè sentiens, succumbit aliorum importunæ solicitationi, quos tamen reijcere deberet: & quia horum Apostolus nõ meminit, potius ad ordinantis, & ordinati peccata refertur. Deinde præbetur consensus alienis peccatis, quæ aliquando ab ordinatis sunt commissa, quę fuerũt ab ijs neglecta, quorum erat munus ea corrigere. Tertiò ea quæ iam ab ordinatis probabiliter metuũtur perpetranda, tanquam perpetrata censentur. Vnde Theophylactus rectè ait: *Nã committendorum ab ipso flagitiorum tu caussa es: propterea quemadmodum operum es particeps, sic & peccatorum. Insuper & præteritorum peccatorum es reus, quod ea neglexeris, ac tenebras fecisti lucem, nec dimisisti eum vt lugeret, atque ob commissa sua plangeret.* Hæc ille. Denique is communicat peccatis alienis, qui peccata aliorum, quæ præuenire potest, ne fiant, nõ præuenit; vel si peccata eorum sinit esse impunita. Et quia ita communicare peccatis alienis est propriũ Principũ, siue pastorum Ecclesiæ; propterea Dauid de se dixit; *Ab occultis meis munda me; & ab alienis parce seruo tuo:* & Timotheo Archiepiscopo præcipit ne communicet peccatis alienis.

Secũdus modus ac tertius

Theophylact.

Quartus ac postremus.

Psalm. 18.

Quomodo Timotheus.

Porrò illud: *Teipsum castum custodi:* sic intelligendũ est: Purũ te serua à peccatis tuis,

&alie-

Seipsum custodire debebat.

& alienis quæ castitate præueniuntur ne fiant: absit vt sinistrum quid homines de te suspicari valeant, sed lubricam ætatẽ ex abundantia monuisse pietatis est: quæ dico, non tam tibi, quàm iuuenilli ætati à me dicta esse intellige.

Ad 8. dub. Quid sit: Noli Timotheę, adhuc aquã bibere, sed modico vino vtere. *His ante me. to a. in init.* I. Ratio. Huius præcepti Apostoli.

Et quia sobrietas iuuat ad castitatẽ subdit: *Noli adhuc aquam bibere*. Id est, ne posthac abstemius esto, hoc est aquæ potor. Ex quo ratiocinatur Hieronymus lib. 2. in Iouinianum, Timotheum vsq; ad id tempus aquam potasse. Et quia castitatis, & puritatis caussa est abstinentia, & sobrietas; rectè subdit de aquæ putandæ abstinentia; ne nimia debilitate Deo seruire non possit, & postea medicorum suffragia requirat. In quo multi feruore spiritus ducti interdum peccant, inhabiles se reddendo ad opera spiritus. Quanquam, vt Anselmus, hoc loco scribit: Modicum vinum præcipit ob infirmitates sumendum, medici consilio magis quàm Apostoli vsus, licèt Apostolus sit medicus spiritalis. Et ne Timotheus inbecillitate superatus, non posset implere prædicationis opus, &c. B. Chrysosto. homil. prima ad Populum Antiochenum, initio, egregiè super hanc Apostoli sententiam phylosophatur.

Altera Anselmi tom. 2.

D. Chrys. to. 5. in prin.

Timotheus natura, an proposito fuerit abstemius. *Ibidem 35. Leuit. 10. Num. 6. 1. Reg. 1. Iudith 15. Hieron. ante med. Chrys. à med.* Vinum cur datum nobis à natura, teste Chrysost.

Erat Timotheus studio temperantiæ; & castitatis, nõ natura abstemius, imitatus scilicet Rechabitas, qui ore Ieremiæ ob abstinentiam vini à Domino commendantur. Abstemij in lege fuerunt tempore ministerij Leuitæ, Leuit. 1. Nazaræi Num. 6. Sãson Iudic. 13. Samuelis mater Anna 1. Regum 1. Essæi quoque testibus Hieronymo libro 2. in Iouinianum, Iosepho, & Philone Iudæis ab eo citatis à vino abstinebant. Chrysostomus homil. 81. ad Antiochenos: *Vinum, inquit, est datũ, vt delectemur, nõ vt dehonestemur vt rideamus, non vt rideamur: vt valeamus, non vt ægrotemus: vt corrigamus corporu valetudinẽ, non vt anima prosternamus virtutem. Te dono Deus honorauit, cur te ipsum per immodestiam afficis contumelia.* Hæc ille.

Quare Paul[9] non dixerit ô Timothęe, vino vtere, sed, modico vino vtere.

Sed cur Apostolus nõ dixit simpliciter: Vino vtere? nunquid periculum erat, ne ebrietatis inde caussam arriperet? Dicẽdũ est, id Apostolum fecisse, vt continentissimo Timotheo vini vsum suaderet, quasi dicat: Scio te abstemium, & laudo continentiam. Sed hunc rigorem ob debilitatem stomachi nonnihil relaxa, ob id maximè, quia & in veteri, & in noua Scriptura mali Prælati declinaturi erant ad poculorum incontinentiam. Quidam tamen interpretãtur. Modico vino vtere, id est debili ac infirmo, seu tenui; vt vox illa, modico, non tam referatur ad quantitatem, quàm ad qualitatem.

Aliis quid: Modico vino vtere. *Matth. 14.*

Sicut & illud accipiendũ est: *Modicæ fidei quare dubitasti? Sed modico viuo vtere.* Non semel, sed in vsu habe, quia sic castitati non nocet: & exercendo Episcopi officio necessarium videtur. Scriptura enim viri vsum, & abusum docet. *Cogitaui*, inquit, Salomõ, *in corde meo abstrahere a vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam*; & Iesus filius Sirac: *Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum* id est tenue, & modicum) *& in dormiendo non laborabit ab illo, & nõ senties dolorem.* Et infrà: *Aequa vita hominibus, vinum in sobrietate: si bibas illud moderatè, eris sobrius*, &c.

Modico vino vti, quid: Modici vini vsus tatis. *Eccli. 2. Eccli. 31. Ibidem 32.*

Petit deinde Chrysostomus, cur Timotheum Apostolus non sanauerit, vt cum alijs faciebat? Respondet: Vt si quoq; videri mus viros magnos, & virtute præclaros infirmari, nihil moueamur: & illud enim fiebat vtiliter. Si enim illi dat[9] est Angelus Satanæ, ne extolleretur; multò magis Timotheo oportuit dari. Poterant signa illum in arrogantiam tollere. Idcircò medicinæ legibus illum inseruire permittit, vt & ipse humilior sit, & cæteri non scandalizarẽtur.

Timotheum vt alios plerosq; cur non sanauit Apolus. *Chrys. ho. 16. sub init. Cor. 12.*

¶ Haymo addit aliã caussam: quia miracula edebant Apostoli propter Infideles. Sic sanauit patrem Publij febribus, & dysenteria laborantem, vt sanaret mentem eius; Timotheum verò non sanauit, vt plenum fide. Hæc ille ad sensum. Chrysostomus homilia illa ad Populum Antiochenum 1. *Cuius vestes, inquit, mortuos suscitabant, etiam potuit oratione firmare stomachum.* ¶ Nũc pauci sunt, quib. suadẽdus sit vini modici vsus ob infirmitatem: multi verò, quibus dicendum, vt aquã bibant ob ebrietatem, & fornicationẽ cauendã; quia in vino luxuria est. Non est ergo vini vsus Sacerdotibus omni nò interdictus, si parcè, & ad sanitatem tuendam tantùm illo vtantur. ¶ *Propter stomachum.* In quo sedes ægrotationũ, & frequentes in alijs membris eiusdem morbi æstuationes, qui dicuntur accessus, & paraxismi.

Altera ratio Haymonis episcopi. *Act. vlt. Chrys. tom. 1. Ephes. 5.*

Postrema dubitatio fuit, quæ sint illa peccata, quæ præcedunt iudiciũ, & quæ sint illa, quæ illud consequuntur. Et in litera in primis nota, bis dici, manifestè vbi Græcè habemus πρόδηλα, id est præmanifesta, siue pręcognita. Deinde quod ait: Quosdam autem & subsequuntur: verti potest, quibusdam subsequuntur, & supplenda est prępositio, in, vt legamus, in quibusdã subsequũtur. Hęc autem dixit, respiciens ad id quòd superius præceperat: *Manus citò nemini imposueris, neque communicaueris peccatu alienu.* Vbi, teste Chrysostomo, docet, quomodo sint agnoscenda peccata ordinandorum, vt ab illorum cõmunicatione fugiamus: si qui-

Hoc quomodo ad literã accipiendum sit: Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium, quorundam autẽ sequuntur. *Chrys. prædicto serm.*

dem

idem tunc rectè iudicamus, cùm iuxta notitiam illam procedimus, quæ à nobis haberi potest.

Ad 9. propositam quæstionem. Quorum hominum peccata manifesta sint, præcedentia ad iudicium.

Distinguuntur autem homines in bonos, & malos, & sunt quidam in manifesto eo vsque mali, vt ante iudicium sint manifesti, aut oporteat eos per iudicium manifestari & agnosci. Similiter & boni quidam sunt manifesti & probati coram oculis Ecclesiæ: nam virtus vel inuitam se prodit, aut adhuc latent, qui tamen non poterunt sua die latere, quia in iudicio detegentur. Illi ergo, quorum est manifestè vita scelerata, fugiendi; at ij, quorum manifestè vita sancta, ad ordinationes suscipiendi sunt. De reliquis verò, qui nec se per manifestam malitiam ostendunt, neq; per præclara charitatis opera certam sui notitiam exhibuerunt, expectandum est verũ iudicium: quia Nihil occultum, ait Dominus, quòd non oporteat aliquando reuelari. Si quid ergo præter hæc egeris, communicabis aliorum peccatis. Peccata ergo quæ præcedunt, dicuntur veluti anteambulones quidã, à quibus admonita sit Ecclesia, vt agnoscat quis sit ille, qui mox est venturus. Ex quo fit, vt Ecclesia falli non possit, vt patet in Simone Mago, cuius propterea quòd nota esset, & manifesta magia, non sunt ei manus impositæ à Petro, vt habetur Act. 8.

Quibus non sint, quibus verò sint manus imponendæ.

Matth. 10.

Actor 8.

Quorum verò hominum peccata subsequatur.

Alia verò peccata dicuntur subsequi, quia tunc apparent, cùm bonos viros fefellerunt, atque quasi à tergo imminentia: vt in Iuda, Saule, & alijs hypocritis cernere possunt. Hieronym. verò ad Furiam de viduitate seruanda ita præsentem locum edisserit: Quod dicit Apostolus, istiusmodi est: quidã tam liberè, & palàm peccant, vt postquàm eos videris, statim intelligas peccatores: alios autem, qui callidè occultant vitia sua, ex sequenti conuersatione cognoscimus. Similiter & bona apud aliquos in propatulo sunt, in alijs longo vsu discimus. Atque ita Hieronym. docuit hæc verba referenda esse ad humanum iudicium. Et quod ait, *Subsequuntur:* intelligit longa tandem experientia cognoscere, sit ne probus, an improbus.

Alter sensus Hieronymi. *Hieron. epist. 10. ante med. tom. 1. prope princip.*

Tertius sensus Augustini. *B. Aug. to. 4. circa fin.*

Augustinus verò ad futurum Dei iudicium hæc accommodat. Ait enim lib. 2. de serm. Domini in Monte, cap. 18. ante medium: *Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quo animo fiant. Hæc præcedunt ad iudiciũ: id est, quia si fuerit ista subsecutum iudicium, nõ est temerarium. Subsequuntur autem illa quæ occulta sunt, quia nec ipsa latebunt tempore suo. Sic & de bonis factis intelligendum est. De manifestis ergo iudicemus; de occultis verò Deo iudicium relinquamus.* Ita etiam Basil. libr. de Virginitate, circa medium: *Sicut enim, inquit, sanctum, atque admirabilem Paulum, dum adhuc esset in corpore, alia quidem præcesserunt opera; cùm plurimi ex his, qui propter doctrinam, & conuersationem eius perfecti euasêre: in æternam illam vitam præcedentes, sudorum præmia, quos pro illis pertulit, apud iustum iudicem Deum illi parauerunt: alia verò solutum carneis vinculis, & iam cum Christo regnantem vsq; ad hanc diem consequuntur, eorum scilicet, qui in sacris epistolarum eius monitis se ad vitam exercentes, laudes semper ac præmia præclaro illi duci, & præceptori optimo hinc transmittunt: sic contra alia quidem peccata eorum, qui pessimis sermonibus, & operibus læsi, atq; impediti à virtutis tramite, in infernum præcessere; supplicia sua damnationis autoribus illic parauêre: alia verò etiam sequuntur, eorum scilicet, qui post ipsorum mortem per summam nequitiam, & exempla pessima quæ mundo reliquere, dum eos imitari pergũt, maximè læduntur.* Hæc ille, qui posteà exemplum vtriusque in Dauide, & in Marcione assignat. Explicans illud Esaiæ: *Anteibit faciem tuam iustitia tua:* &, *Iustitia ante ipsum ambulabit, & ponet in via gressus suos.* Quia in oculis Dei præcedit præmium eius, vel quia maior est in eo iustitia, quã iniquitas: & præcedit Dei faciem, quia per hæc quisque innotescit.

Pauli Apostoli bona opera quænam manifesta sint, præcedẽtia ad iudiciũ: quænam verò subsequantur, Magno Basilio.

Hæreticorũ è contrario, malefacta præcedentia, & subsequẽtia iudicium quænam.

Esai. 58. Psalm. 84.

Eundem sensum sequuntur Chrysostomus, & Ambrosius. Et intelligunt, subsequuntur, scilicet, in notitia, & manifestatione, quasi diceret: Si ordinaueris manifestos peccatores, communicabis alienis. Si autem solum post ordinationem manifestentur, tuam consciéntiam non grauabũt, quòd eos ordinaueris, quia occulta nosse non potuisti. ¶ Illud quod sequitur, *Similiter & facta bona:* ita cohæret: similiter si nòlueris ordinare eos, qui boni quidem sunt, sed de quorum virtutibus nihil constat, nõ eris reus; aut si qui velint aliquos à te ordinari minus idoneos, & tu iusta de causa recusaueris, etiamsi non possis plebi persuadere te rectè agere, animo non deijciaris: benefacta enim tua nunc occulta, suo tempore prodentur.

Chrysostomi & Ambrosij in superiorũ Patrum de hoc Pauli loco dicta consensus.

Vt ista præcedentibus cohæreant: Similiter & facta bona manifesta sunt, & quæ aliter se habẽt, abscondi non possunt.

At verò secundùm sensum Hieronymi (qui profectò non est contemnendus) ita est consequentia verborum ordinanda: Cùm dixi tibi: *Manus citò nemini imposueris,* non sum locutus de apertè malis: hi enim ante omnem inquisitionem apertè reiecti sunt: nec de apertè bonis, quorum eximia virtus clarescit, in his enim non est cita, aut temeraria ordinatio, sed de ijs qui sunt occultè boni, vel mali, vel quorum bonitas, vel malitia non est in aperto. Hos debes diu probare, nec citò manum imponere. Et si hos diu distuleris, eorum vitam bo-

Altera horũ verborum ratio consequentiæ à Hieronymo tradita.

Pauli Apostoli bona ope-

nam, vel malam suo tempore cognosces.

Tertius sensus Oecumenii & aliorū. Oecum. c. 14.

OEcumenius verò ita hunc locum absoluit: *Scio me apud quendam Sanctorum huiusmodi legisse interpretationem: quòd quorum præcedunt peccata, hi omnibus manifesti sunt: sint ergo & tibi: quos autem subsequuntur, hos tu obserua prospicientibus oculis. Si quid igitur præter hoc facias, communicabis peccatis.* Etsi Theophylactus aliter intelligat: vt ea peccata dicātur præcedere sui autorem ad iudicium, quæ committūtur, antequàm hinc migret per mortem: ea verò subsequi, quæ discipuli eius, vel qui per eum scandalizati sunt, post eius mortem committunt. Similiter & ea benefacta præcedere quæ hic fiunt: sequi verò, quæ à discipulis, & eius exemplum imitantibus exercentur. Et ita Paulus hæc diceret, vt nouerit Timotheus bona, & mala ordinatorum opera ipsum ordinantem secutura.

Quartus Theophylacti.

Quintus Ambrosij.

Ambrosius aliter explicat hunc locum: Vt dicantur quorundam peccata esse manifesta, quia eminentia sunt, & maiora præ benefactis, & eos præcedentia ad condemnationem; quosdam verò (nempè iustos) sequi, quia minora sint, quàm eorum bona, nec eis dominentur. Similiter in his dicuntur bona facta præponderare, & excellentiora esse, & quæ sunt mala, & bonis operibus præponderant, per bona opera abscondi, siue ignosci non possunt. ¶ In qua intelligentia non habetur, quòd peccatum mortiferum non remissum, possit bonis operibus tegi: docet enim peccata vel multitudine, vel acerbitate eis præponderare. Et ita videretur hic esse sensus: Cùm dixi tibi, Ne communicaueris peccatis alienis; nolo te ab ordinibus reijcere leuibus delictis laborātes, vel qui insignibus operibus commissa texerunt, sed eos, qui grauibus peccatis subiacent. Eos autem quos peccata sequuntur, ordinare non prohibeo. Hoc habet Ambros. lib. de Apologia Dauid, cap. 6. in princip. *Quia non potest, inquit, sine peccato esse humana fragilitas, cauendum ne plura peccata sint, quàm opera virtutum. Quod magni vi sapientia sanctus Paulus expreßit, dicens: Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quosdam autem & subsequuntur. Hoc est: Non inuenitur quisquam illibatus à culpa, habet quis bona merita, habet & vitia, atque peccata. Omnia itaque nostra quasi in trutina pōderantur. Si boni igitur factis peccata præponderant, præcedunt ad iudicium. Vergunt enim peccata quasi in profundum, vergūt quia & manifesta sunt vel pondere atq; acerbitate, vel multitudine. Quosdam autem, inquit, & subsequuntur, hoc est, eos qui se egerint sobriè, sed fragilitate conditionis dederint aliquando etiam errori locum. Bona facta præcedunt, mala sequuntur. Hi honestiores, sed tamen homines lapsi leuioribus vitijs, & erratis. Ergo iustos sequuntur peccata, non præeunt: iniustos præcedunt, & præponderant peccata quæ vergunt; sequuntur autem, si qua rectè facta sunt, quasi quodam præiudicio peccatorum prætereuntium prægrauata. Similiter & facta bona in manifesta sunt: lucent enim opere virtutum, & splendore meritorum: & quæ aliter se habent, abscondi non possunt. Ergo talia non teguntur, nō obnumbrat ea charitas, quæ operit multitudinem peccatorum: non operit bonorum operum gratia, non abscondit virtutum multitudo, quia nuda & intecta produntur.* Hæc Ambrosius. Et simili penè ratione interpretari videtur Chrysostomus de peccatis grauibus, & quorum nulla sit correctio. In secunda enim expositione ait Chrysostomus: *Quid est præcedentia ad iudicium? Cùm, scilicet, quis peccauerit, quæ illius iam conscientia damnat, cū quis corrigi renuit tum, qui emendationem pollicitus est, opere implere nō vult.* Sic ille iudicium pro emendatione accipiens, & ea ad damnationem præcedere, quæ hominem superant, & pœnitentia non superantur. Et subdit: Cur ergo illud dictum est? quia etsi hic lateant quidam, ibi tamen latere non poterunt, vbi nuda sunt omnia.

Irremissum operibus bonis peccatum mortiferum tegi non potest.

Ambr. to. 4. circa med.

Quid Ambrosio: Quorundā hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium; quorundam autem & subsequuntur.

1. Pet. 4. Prouerb. 10.

B. Chrysost. hom. 16.

DISPVTATIO XVI.

In Apostoli verba 6. cap. *Quicunque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini, & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, nō contēnant quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt, & dilecti, quia beneficij participes sunt,* & reliqua vsque ad illud; *Tu autem ô homo Dei hæc fuge: sectare verò iustitiam, &c.*

I. Dubitatio.

PRIMO loco quæritur scopus, & cur Apostolus tantoperè instructioni, & eruditioni seruorum, siue habeant dominos ethnicos, siue fideles, insistit, non solùm in hac, sed etiam in reliquis epistolis: & quomodo possunt cogitare serui dominos suos omni honore dignos, si agnoscant illos impios, & insignes peccatores. Secundò quæritur, an aliquis sit seruus; cùm omnes simus ex eisdem parētibus orti, & nullus alteri præstet, sed natura omnes homines inter se sint æquales. Tertiò dubitatur, quis est ille qui aliter docet, & qui nō acquiescit sanis sermonibus Do-

Secunda.

Tertia.

mini

mini noſtri Ieſu Chriſti; quem vocat ſuperbum, & nihil ſcientem, & languentem circa quæſtiones, & pugnas verborum: Quomodo enim ait, nihil ſcire Iudęum, vel Hęreticum, cùm multa nouerit in externis diſciplinis, & ex Sacris literis multa producant, & negotiũ faceſſere ſoleant? Et an his Apoſtoli verbis aliquid contineatur contra Doctores Scholaſticos, qui de omnibus docent dubitare, & quæſtiones de ſubtiliſſimis Fidei rebus proponunt.

Quarta.

Quartò, qui ſunt illi, qui pietatem quæſtum eſſe exiſtimant: quomodo etiam eſt magnus quæſtus pietas cum ſufficientia.

Quinta.

2. Cor. 12.

Quintò, dubitatur circa illud: *Qui volunt diuites fieri:* nam videtur Apoſtolus ab ſtudio diteſcendi deterrere; cùm tamen parentum ſit pro filijs theſaurizare, & alimenta filijs ſuis relinquere.

Sexta.

Eccleſ. 10.

Sextò, quare vocatur cupiditas radix omnium malorum; cùm cõtradicat alteri ſententię quæ habet: *Initium omnium peccati ſuperbia.* Nam ſi radix omnium peccatorum, ſeu malorum eſt cupiditas, ergo & ipſius ſuperbia: & ſi ſuperbia eſt initium peccati, ergo & auaritiæ, ſiue cupiditatis.

Primæ dubitationis ſolutio.

Quo tendat Apoſtolus in hoc capite.

Ad primum horum reſpondemus, Paulum varias præceptiones tradere ad inſtituendam vitam diuerſorum ſtatuum, & inter alios docet Timotheum, & in eo omnes Epiſcopos, quid ſeruis fidelibus, ſiue dominos habeant fideles, ſiue infideles, obſeruandum ſit, vt ſalutem æternã conſequantur.

Prima ratio, cur tam ſedulò ac frequenter Apoſtol⁹ ſeruis iubeat ſuis dominis obedire.

In quo licet bonitatem Dei maximam contemplari, quæ nec viliſſimos quidẽ homines, & miſeros negligit, ſed eorum ſalutem ſe ſitire, & promouere oſtendit.

II. ratio.

Chryſ. ho. 42.

Erat præterea erronea quorũdam doctrina, qui putabant ſeruos baptiſmo initiatos, & ad Chriſtum vocatos, dominis ſuis ampliùs non ſubeſſe, cùm iam eſſent ad libertatem vocati. Vnde Chryſoſtomus hoc loco ait: *Non quia fidelis es, liberum te eſſe putes; hoc enim libertatis documentum eſt ſeruire magis.* Ita ille ad ſenſum: & Hieronymus in cap. 6. ad Epheſios: *Plurimi*, inquit, *inter initia fidei putabant Gentiles dominos contemnendos.*

Hier. in id: Serui obedi to. &c. to. 9. Aug. to. 77. ... propo ... .

Auguſtinus in quæſtionibus ſuper Exodum vnum quodammodò argumentum ſeruorũ præponit, dicens: *Quæ de ſeruo Hebræo præcipiuntur, vt ſex annos ſeruiat, & demittatur liber gratis; ne ſerui Chriſtiani hoc flagitarent à dominis ſuis, Apoſtolica autoritas iubet ſeruos dominis ſuis eſſe ſubiectos, ne doctrina, & nomen Dei blaſphemetur. Illud enim ex hoc ſatis conſtat in myſterio præceptum, quia & pertundi ſubula eius aurem ad poſtem præcepit Deus; qui libertatem illam recuſaret.*

Exod. 21.

Quid ſerui Hebręi libertatem recuſantis, per ſubulam auris pertuſio ſignificaret, Auguſtino.

III. ratio.

Tertiò, etſi nulla extaret manifeſta hæreſis, docens fidelis dominis ſuis ſaltem infidelibus non eſſe ſubiectos; vbi tamen audiũt omnes eſſe fratres in Chriſto, animos tollunt, & ad carnis libertatẽ rapiunt; quod de ſpirituali à peccato, & à dæmone libertate traditur. Et licèt nihil tale in mentem illis veniret, neceſſaria erat adhortatio, & conſolatio, quæ ærumnarum multitudinem, & acerbitatem temperaret.

Matth. 23.

Chryſ. ho. 4. in id. Seruos dominis ſuis ſubijci, &c.

Dicente Chryſoſtomo in 2. cap. epiſtolæ ad Titum: *Quòd ſi ſeruum fortaſſe conſpexerit apud ſe in Chriſto philoſophari, atque vberem continentiæ fructum præ ſe ferre, ſummaq; cum modeſtia atque beneuolentia dominis miniſtrare: profectò vim prædicationis, ac religionis noſtræ mirabitur. Neque enim ex verbis dogmata, verùm ex ipſis rebus atque vita Gentiles iudicare conſueuerunt.*

Ethnici vnde de Chriſtianis iudicium ferè conſuetior.

Sint igitur illis & vxores, & ſerui in magiſterium rectiſſima cõuerſationis norma. Quippe & apud eos, & vbique terrarum iſtud pro confeſſo habetur, ſeruorum genus impudens ferme eſſe, formatuq; difficile, laſciuum, lubricum, parumq; idoneum ad virtutis doctrinam capeſſendam. Nõ id quidem naturæ cauſa, abſit; verum propter conuerſationis, vitaq; negligentiam.

Quale ſeruorum genus Chryſoſtomo.

Solent enim huiuſmodi in his, quæ mores tangunt, à dominis negligi. Nihil enim fermè aliud curant hi, in quorum poteſtate ſunt, quam miniſterium ſuum. Quòd ſi mores illorum aliquando componere ſtudeant; & hoc ſui gratia tantùm faciunt, ne iſtis negotia præbeant, moleſtiq; ſint, ſi fornicationi, furto, aut ebrietati deſeruiant: cùm itaque ſic negligantur, neminemq; habeant, cui componendi illos, ac formandi ſtudium ſit; meritò ad ipſa nequitiæ prærupta, atque præcipitia deuoluuntur.

Dominorũ in ſeruos negligentia, & incuria à Chryſoſtomo notatur.

Si enim vbi pater inſtat, & mater, & pædagogus, ac nutritius, & magiſter, & æquales, ipſaq; libertatis opinio, & alia plurima, per difficile quiſpiam malorum contubernia, conſortiaq; deuitat: quid putas his omnibus deſtitutos, qui quotidiè ſceleſtis commiſcentur hominibus, & quibus volunt, licenter congrediuntur, cùm ſit nemo, qui ipſorum amicitias, ſocietateſq; diſquirat? Quid, inquã arbitraris, huiuſmodi homines fore? Nónne ad ſupremos ſcelerum vertices euaſuros? Idcirco profectò difficile eſt ſeruum fieri bonum.

Serui quare difficilè boni & vtiles fiãt.

Præterea neq; doctrinæ adminiculo perfruuntur, neque externa, neque noſtra erudiuntur ſapientia. Non cum viris liberis educantur, & honeſtate præſtantibus, & quibus opinionis ſuæ, ac gloriæ magna ſit cura. Ex his omnibus datur intelligi, difficile eſſe atque mirabile, vt ſeruus aliquando bonus atque vtilis fiat. Hæc ille.

Quarta ratio cõmemoratæ ſcilicet ab Apoſtolo ſubiectionis ſeruorum.

Epheſ. 6.

Coloſſ. 3.

M. Tull. orat. 24 poſt med. tom. 2.

Quartò, meminit Apoſtolus ſeruorum in epiſtolis ad Epheſios, Coloſſen. & in hac quæ eſt ad Epiſcopũ Epheſinũ, eo quòd in Aſia plurimi eſſent ſerui, & verè ſeruili ingenio: vſque adeò, vt Cicero in oratione pro L. Flacco in Aſianos teſtes dicat: *Aſia veſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia:*

vtrùm igitur noſtrum eſt, an veſtrum hoc vetus? prouerbium: Phrygem plagis fieri ſolere meliorem. Quid de tota Caria? nónne hoc veſtra voce vulgatum eſt, ſi quid cum periculo experiri velis, in Caria id potiſsimum eſſe faciendum? Quid porrò in Græco ſermone tam tritum, atque celebratum eſt, quàm ſi quis deſpicatui ducitur, vt Myſorum vltimus eſſe dicatur? Nam quid ego dicam de Lydia? quis vnquàm Græcus comœdiam ſcripſit, in qua ſeruus primarum partium non Lydus eſſet? Hæc ille. Petrus quoque Apoſtolus in epiſtola priori (quæ ad electos aduenas diſperſionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ, quæ prouinciæ ſunt in Aſia Minori, ſcripta eſt) ſeruos cohortatur, vt ſubditi ſint in omni timore dominis, nõ tantùm bonis, & modeſtis, ſed etiam dyſcolis. Oneſimus Philemonis ſeruus furax, & fugax, Coloſſenſis erat, quæ eſt ciuitas non longè diſſita à Phrygia. Eadem ratione in epiſtola ad Titum Cretenſium Epiſcopum, ſubiectionis ſeruorum meminit, quæ Inſula ab Aſia non longè diſtat. Nouerat autem Paulus cuiuſque gentis vitia, & proprietates. In priori ad Corinth. cap. 7. etſi ſeruitutis meminerit Paulus; non tamen tam ob ſeruos mouendos quàm ob coniugia, de quibus habebat ſermonem, mentionem fecit.

De teſtibus, ſeu ſeruis Aſianis quid ſcribat Cicero.

1. Pet. 2.

Coloſſ. 4.

Tit. 2.

De ſeruis in priori ad Corinth. faciendi ſermonem occaſio.

1. Cor. 7.

Seruos quid eſſe ſub iugo.

Dicit autem Apoſtolus: *Qui ſub iugo ſunt ſerui.* Id eſt, conditione, non natura. Homo enim naturaliter ſuperbus, ſemper ſibi videtur reliquis præcellere; propterea alterius imperium detrectat: at ſi neceſſitate ferre cogatur iugum, fremit contra ſe, obmurmurat, & reſponſat, iuſſaque implere recuſat. Hęc omnia vitia Apoſtolus à Chriſtianis ſeruis amouere conatur.

Eſt autem triplex ſeruitutis ſpecies, altera naturalis, de qua Ariſtoteles in Politicis, vbi docet natura ſeruos eſſe minus ſapientes eorum qui magis ſapiunt: vt corpus natura ſeruus eſt animi. Altera eſt ciuilis, quæ diuiditur in Politicam, & Deſpoticam ſeruitutem, & de qua hic eſt ſermo: & hæc iuris eſt Gentium. Nec tamen eſt contra rationem naturalem. Fit enim tripliciter quis ſeruus, aut bello captus: nam propterea ſeruus, ſeu mancipium dicitur, quia ſeruatus eſt, & manu captus, vt tradit Iuſtinianus Imperator: aut ſi ſe vendiderit ratione pretij participandi. Quæ omnia ſanè certa ratione non carent: quia bellum poſita legitima cauſa, iuſtum eſt: ergo & quod ſequitur iure belli, quod radix eſt captiuorũ, & vernaculorum. Non enim eſt abſurdum, poſito inconuenienti contra legem, aliud etiam iure ſequi inconueniens. Nam bellũ ex iniuſtitia alicuius partis oritur; quod eſt inconueniens, vt ſapientiores ſint ſerui inſipientiorum.

Naturalis ſeruit⁹ æqua ſit, quæ ciuilis. *Philoſophus lib. 1. Politico, cap. 1. tom. 3.* Rationi ſeruitutem minimè repugnare, & quot illa modis contrahatur. *Iuſtin. in §. ſerui autem. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuili.*

Tertia eſt ſeruitus Euangelica, qua Deo ex charitate, & proximo propter eum ſeruimus. Cùm igitur ſeruitus opponatur libertati, & Chriſti doctrina prędicaretur lex libertatis; putabant Chriſtiani ſe non ampliùs in Chriſto ſeruire debere, præſertim verò infidelibus dominis. Iſtis ergo ſeruis præcepit Apoſtolus, vt omni honore dominos ſuos dignos arbitrentur, etiamſi nõ ſint, id eſt, gerant ſe erga illos ac ſi tales eſſent: quia hoc decet illos cogitare de dominis vt domini ſunt. Sicut de mulierib⁹ quidam dixit, quòd proprius vir videri debet pulchrior, & ſapientior omnibus, etiamſi non ſit: quod non eſt aliud, quàm illo contentas eſſe debere. Tales olim ſerui fuerunt Ioſephus apud Pharaonem, Daniel cũ ſocijs apud Nabuchodonoſor, Mardochæus apud Aſſuerum, Caphra paruula ex Iſraël apud Nahaman Syrum, & alij permulti.

Quænã ſeruitus Euangelica.

Galat. 5. Iacob. 1.

Infideles dominos omni honore dignos arbitrari quomodo ſerui debeant Chriſtiani.

Geneſ. 41. Dan. 1. Eſther 2. 4. Reg. 5.

Addit: *Ne nomen Domini, & doctrina blaſphemetur.* Id eſt: Ne malè audiat Euangeliũ. Arguit enim Apoſtolus iniquum eſſe, vt filij Dei cauſſam præbeant, cur Dei nomen, & doctrina contemnatur. Cùm enim ſerui ſatis alioqui infideles, & dominis ſuis parũ morigeri iam Chriſtiani facti, non modò non emendarentur, verùm etiam furaciores, magiſque proterui redderentur; mox vt idololatræ, Chriſto, & doctrinæ eius oblatrabant, tanquã ea ſeditioſa foret, & contumacibus facta, vt ait OEcumenius. Hæc eſt enim præcipua cauſa, cur tantoperè ſeruis Chriſtianis mandetur ſubiectio, vt domini benè afficiantur Chriſtianæ religioni per illorum promptam obediẽtiam, & per vitæ malæ mutationem in bonam, etiam domini ad Chriſtum conuerterentur. Mirum autẽ erat, dominos à ſeruis ad fidẽ adduci potuiſſe: ſed in Chriſtianiſmo mitiores facti domini, faciliùs ſeruos ad Fidem alliciebant. Vnde in geſtis S. Sebaſtiani legitur, quòd mille quingenti promiſcui ſexus familiæ Chromatij vrbis præfecti, vnà cum eodem à Polycarpo Preſbytero baptizati ſunt. Et in Actis S. Laurentij recenſetur, totam Hippolyti familiam, in qua ſerui erant quamplurimi, vnà cum ipſo domino fidem recepiſſe. In vita quoque S. Hermetis legitur, quod ipſe cum vxore, filijs & ſorore ſit baptizatus vnà cum mille ducentis quinquaginta ſeruis, cum ſeruis etiam & filijs eorũ, prius tamen ingenuitate conceſſa. Quòd ſi per improbos vilium ſeruorum mores Chriſti doctrina blaſphematur; quantò magis per ſcandaloſam, & fœtentem Sacerdotum, & Doctorum vitam?

Serui inobediẽtes dominis ſuis, quã præbeant occaſionẽ nomen Domini & doctrinam blaſphemandi.

Oecum. c. 13.

Familiæ Romanorũ ampliſſimę quęnam dominorum ſuorum exẽplo, Chriſti religionem ſint complexatæ.

Vnde maximè nomen Dei, & doctrina blaſphemetur.

Qui

Fideles habẽtes dominos serui, vti contemnere non debeant eos, quia fratres sunt.

¶ *Qui autem fideles habent dominos, non contemnant quia fratres sunt.* Hactenùs dixit de seruis infidelium dominorum, qui ab initio plures extiterunt, nunc de his agit, qui fideles habent dominos: qui quoniam per fidem conserui facti sunt, & tanquàm fratres, æqualitatem statuere conabantur ad dominium proprium: idcirco se illis opponens Paulus monet, vt propterea quòd fideles sint domini, ijs libentiùs seruiant, timori adiungentes dilectionem, qui beneficij sunt participes. Hoc refertur non ad dominos, sed ad seruos, vt sensus sit: Cogitent serui quòd recipient multa beneficia à dominis suis: vt quod aluntur, quod vestiuntur, eorũ prætereà munere Christiani sunt, & in eo fouentur: reddant igitur beneficiũ eis, benè, & fideliter seruiendo. ¶ Aliter interpretatur Oecumenius: *Sed magis*, inquit, *inseruiant*. Nempè serui. Per hyperbaton enim ponitur. In medio autẽ locetur, *Quod fideles sint ac dilecti*: & subaudiendum est, domini. Aut simpliciter, vt habet, intelligendum est. Qui beneficium recipiunt, hoc est domini, curam habeant, vt etiam seruis benefaciant.

Alter sensus.
Oecum. c. 15.

Docendum quo modo & exhortandũ.
B. Ambros.

Hæc doce, & exhortare. Doce, cum autoritate; exhortare cum lenitate. Exhortare scientes, sed negligentes. Et hæc Ambrosius refert ad Gentiles: Græci Patres magis applicant ad fideles dominos, quos vult institui de omnibus antè etiam dictis, scilicet, de viduis, de hæresibus, & de seruis peculiariter.

Soluitur tertia quæstio.

Ad tertium super id: *Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini, &c. superbus est, nihil sciens.* Iudæos notare videtur Apostolus, qui producebant ex lege, seruum nonnisi per sex annos ad seruitium teneri. Sed responsum superiùs ex Augustino est datum, qui asserit omni tempore, quo seruus vixerit, debere domino suo seruitutem impendere, nisi ab eis libertatem promeruerit.

Aug lib 2. qq. in Exod. c 27. to. 4.

Gregorij decretũ. Christiani Iudæis ne seruiant, cũ hac Pauli doctrina ac præcepto quã consonent.
Greg. tom. 2.

Obijciet quis, cautum esse titul. De Iudæis, & eorum seruis, ne Christianus famulus vllo modo seruiat Iudæis. Et idem docet Gregorius libro 3. Epistolarum, cap. 9. Dicendum ergo, Paulum præcipere seruis, vt subditi seruiant, intelligẽdum quamdiù subditi manserint: sed non prohibet, seruos illos lege Imperiali fieri posse liberos, & ingenuos autoritate superiorum ius & dominium super dominos illorum seruorum habentes. Cùm igitur Iudæi commorantes in terris Christiani imperij, sint subditi Imperatoris, imò & serui eius, potest Iudæos fidem Christi contemnentes dominijs priuare, & bonis iure Gentium debitis spoliare. Quod comprobatur in l. fin. C. de clericis & Episcopis, vbi habetur: *Vt neque Iudæus, neque Hæreticus seruos Christianos, serbeant. Quod si in tali reatu fuerint, sancimus, seruos modis omnibus liberos esse secundùm anteriorem legum nostrarum tenorem. In præsenti autem hoc ampliùs decernimus, vt si qui ex prædictis Iudæis, vel Paganis, vel Hæreticis, habuerit seruos nondum Catholica fide imbutos, & prædicti serui desiderauerint ad orthodoxam Fidem venire: Tum, postquàm Ecclesiæ Catholicæ sociati fuerint, in libertatem modis omnibus secundùm præsentem legem eripiantur.* Hæc ibi. Nam talia potest Imperator constituere, sicut & ipse Dominus in Veteri Testamento legem tradidit iudicialem, vt Iudæus seruus septimo anno liber esset. Et Concilium IV. Toletanum cap. 45. ita refert: *Ex decreto*, inquit, *gloriosissimi Principis hoc sanctum elegit Concilium, vt Iudæis non liceat Christianos seruos, nec Christiana mancipia emere, nec cuiusquam consequi largitatem. Nefas enim est, vt membra Christi seruiant Antichristi ministris. Quòd si deinceps seruos Christianos, vel ancillas Iudæi habere præsumpserint, sublati ab eorum dominatu libertatem à Principe consequantur.* Leo quoque Magnus in omnibus ferè sermonibus id vnum rogat, vt domini seruos è vinculis relaxent, & delicta condonent. Consule sermonem eius 2. & 4. & similia docent sermones, 1. 3. 5. 6. 7. 9. 11. & 13. vbi eum agere de seruis intelligimus, quos domini in vincula, & carceres coniecerant: & inuitat, & hortatur Romanos Imperatores, vt in honorem Dominicæ passionis reos culparum præcipiant relaxari.

Iudæi Christiano Imperatori quatenùs subsint.

Exod 21.
Deut. 15
Ierem 34.
Conc. Tolet. IV.

Christianis seruis cor vetitum seruire Iudæis.

Leo Magnus.

Aliter docere quid.

Est ergo verbum ἑτεροδιδασκαλεῖν aliter, siue diuersa docere, quod verbum etiam in principio capitis posuit, deuteroses Iudæorũ, siue ex Philosophia Ethnicorũ, siue ex magia Simonis diuersa, aut cõtraria tradere: sicut, qui modò ferunt hæreses, vel commentitia exempla, vel falsa miracula: aliter profectò docere, & tradere censendi sunt.

Non acquiescat, quando quis sanis sermonibus Domini nostri.
Ambros.
Haymo.
Petr. Lõbard.

Et non acquiescit, Correctus, scilicet, & conuictus, vt ait Ambrosius, sed qui, postquàm ei veritas detecta est, nihilominùs in peruersa doctrina persistit. Est enim peruersa doctrina, secundùm Haymonem, & Lombardum, illa quæ tradit, seruos fideles dñis infidelibus subiectos non esse. ¶ Sermones autem Domini nostri Iesu Christi, sunt doctrina Fidei, quã Christus nos docuit; vt illi sint Christi sermones, qui sunt de Domino Iesu; sicut Euangelium Christi, & verbum Christi, quod Christus annũtiauit. ¶ Sanos porrò sermones Domini vocat, qui integri sunt, & pleni veritate, cui omnia cõsonant. Infirmi autem sermones sunt,

Sani qui sermones Domini nostri.

Cur sani sint qui contra infirmi sermones.

ſunt, quos mendacium, & falſitas inualidos, ac reprobos præſtat. Et ſanitas doctrinæ per metonymiam eſt illa quæ ſanos homines in fide efficit. Et ferè cùm Paulus agit contra Iudaizantes, vt in hac epiſtola, & ſecunda, & in illa ad Titum, vocat ſanam doctrinam Chriſti. Auguſtinus quoque agens in Pelagium, doctrinam Catholicam illius doctrinæ repugnantem, ſanam vocat: libro etiam cōtra 1. epiſtolas Pelagianorum cap. 14. ait: *Hæc eſt fides Catholicæ ſanitas, quam ſanctus vbique ſeminat Spiritus, non prauitatis hæreticæ vanitas, & præſumptio ſpiritus.* Et lib. de natur. & grat. cap. 68. *Meminerimus Chriſtianos hac inſtruere ſanitate doctrinæ.* Et hanc ſanam doctrinam Apoſtolus per paraphraſim quandam explicat, cùm ait: *Et ei, quæ ſecundùm pietatem eſt doctrina*, id eſt, eius quæ docet verè pium eſſe, verum Deum colere: cuius cultus caput eſt agnoſcere, Deum omnium honorum quæ deſiderari poſſunt, eſſe largitorem propter Chriſtum, illique gratias pro acceptis beneficijs, & pro accipiendis immenſas inceſſanter agere. Hæc doctrina eſt de gratia Dei, vt Auguſtinus docet lib. de Spiritu, & litera cap. 11. id eſt, doctrina Euangelica: nam illa Veteris Teſtamenti ſeuera magis erat, quàm pia.

Sanam quando appellet doctrinam Apoſtolus. *Aug. to. 7. procul à med.*

Idem ibid. circa med.

Quænam ſecundùm pietatem ſit doctrina.

Idem tom. 3. paulò longius à fine.

Subdit: *Superbus eſt, nihil ſciens, & languens circa quæſtiones, & pugnas verborum.* Superbus eſt, inquit, ſiue ſuperbit, ſiue tumore inflatus, vt Græca vox ſonat. Superba autem reuerà erat inflatio Phariſæorum Iudaizantium, & Pelagianorum tantùm naturæ tribuentium, & gratiæ vim negantium, quam primis parentibus ſerpens inſpirauit, cùm dixit, Eritis ſicut dij: vt eodem capite libri de Spiritu, & lit. tradit Auguſtinus, cap. 9. epiſtolæ Celeſtini Papæ. Adde Apoſtolum, qui pluries notat Iudaizantes tanquàm cōfidentes in carne, vt ad Philippenſ. 3. Roman. 2. & 3. & cap. 10. Et erat hæc ſuperbia cauſſa, cur pietatis doctrinam, quæ docet à Chriſto petendam eſſe iuſtitiam, declinarent.

Iudaizantes quare ſint ſuperbi.

Geneſ. 3. Aug tom. 2.

Philip. 3. Ro. 2. & ſeq. Infra 10.

Additque: *Nihil ſciens.* Quia ſcioli ſunt, & ſibi vindicant pietatis doctrinam, ignorant tamen omnia: qui enim ignorat quæ ſcire debet, nihil ſcit. Nihil ſciens, inquit, videlicet de doctrina Euangelica, & Chriſto, & quem vel ſolum noſſe, Apoſtolus gloriatur. Cùm ius tamen ſcientiam illi ſibi vendicabant, & miro modo ſibi placebant. Et Rom. 10. quod zelum, ſiue æmulationem quidem Dei habent, ſed non ſecundùm ſcientiam. Alioqui non negarent Deum eſſe creatorem omnium, & futuram eſſe mortuorum reſurrectionem. Vt enim docet Auguſtinus libr. de vnico Baptiſmo contra Petilianum, ca. 5. in principio. *Hanc & nos per maiores noſtros traditam nobis ſequētes Apoſtolicam regulam, ſi quid recti etiā in peruerſis inuenerimus, eorum peruerſitatem correcta, illud quod rectum eſt, minimè violamus; vt in vno homine ex ijs quæ vera tenet, etiamſi falſa emendentur, non ex falſis conuictis etiam vera deſtruantur. Sicut ergo dicitur Iudæo: Tene fidem reſurrectionis mortuorum, ſicut tenebas, ſed crede iam Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, quod non credebas*, &c. Hæc Auguſtinus.

Quare nihil ſciant.

1. Cor. 2.

Rom 10.

B Aug. to. 7. ſub initium.

Quam tenere debeamus cum Auguſtino Apoſtolicam regulā.

Aſſerit ergo Apoſtolus, Iudaizantem Doctorem nihil ſcire, videlicet de primo religionis noſtræ capite, hoc eſt de agnitione Chriſti, & gratiæ eius neceſſitate, iniquitatis propriæ, ac infirmitatis, corporis etiam ipſius, quod eſt Eccleſia, in qua manendum eſt. Etſi ergo multa quis ſciat de Deo, & de rebus diuinis; nihil tamen illum ſcire pronuntiat. Vel: Nihil ſcit: quia incredulus vni articulo probato, nihil credit de alijs. Et tolerabilius eſſet errare ſine pertinacia circa Dei naturam, & Trinitatem, quàm circa Chriſti gloriam: quia ille error circa rem quidem ſublimiorem, hic verò circa rem hoc tempore nobis viliorem, & magis neceſſariam verſatur. Vnde Scriptura in Chriſti gratia, & Eccleſia commendanda, tota occupata eſt. Quare videtur hoc loco Apoſtolus Hæreticum pulchrè depingere. Eſt enim ſuperbus, & inflatus, & nihil ſciens, vel ignorans quædam ſuperbè.

Iudaizantem nihil ſcire doctorem, quomodo verum ſit.

Epheſ. 1. Coloſſ. 1.

De Chriſto, & Eccleſia, quā de Deo, cur peius malè ſentire quodammodo.

Hæreticus qualis Paulo.

Subdit: *Languens circa quæſtiones, & pugnas verborum.* Eſt enim languens, ſiue ægrotans animo, delirus, vel deſipiens, etſi maximè corporali ſanitate floreat. Et opponit hanc ægrotationem ſanis ſermonibus Domini, id eſt, qui reddebant animo ſanitatem ſpiritus. Et conuenit curioſis omnibus citra Fidem, veritatem quærentibus. Omnes enim homines vitiati ſunt, & ægrotant animo per peccatum. Vnde Baſilius libr. 5. aduerſus Eunomium: *Morbus eſt anima, malè & curioſè de Deo quærere, ea maximè quæ cum fide cunctis perſpicua ſunt.* Hæc ille. At qui fide, & Chriſti gratia, propriæque infirmitatis agnitione Chriſto adhæret, paullatim ſanitati reſtituitur. Nam qui gratiam Chriſti, & ſuam infirmitatem non agnoſcit, languori, & inſipientiæ obnoxius eſt. Hinc Ambroſius de languore eorum ſuperborum loquitur, dicens: *Hoc eſt propria fiducia inflari, hoc vanam gloriam quibuſlibet ambire diſpendijs, & poſtremò eſt nolle habere quæ Dei ſunt: & ibi ſuum conſtituere meritum, vbi diuinum ceſſarit auxilium.* Hæc Ambroſius, ſiue Proſper, vt alij volunt, in epiſtola ad Demetriadem virginem. Languida igitur eſt anima ſine

Langueat quis circa quæſtiones, & pugnas verborum.

Baſil circa fin. libri, to. 1.

Ambroſius quē definiat ſuperbum.

Amb epi. 84. circa fin to 3. verſus fin.

Fides, id est, certa scientia quid efficiat. *Eccles. 7.*

sine fide inquirens veritatem.

Circa quaestiones, inquit, *& pugnas verborum.* Simile est illud huic loco, quod Ecclesiast. 7. habetur: Fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis immiscuit quaestionibus. Scientia namque veritatis stabilit, & solidat hominem, ignorantia infideliũ omnia dubia reddit, & in quaestiones vertit. Et ita querere, languere est, vt ait Chrysostomus. Et est sermo de quaestionibus, quae ex infidelitate oriuntur. Vt cum Iudaei quaerunt: Quomodò vos Christicolae asseritis nos lege Mosaica non iustificari? cùm lex dicat; *Iustitiam quae ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea?* Scilicet mandatis legis. Et Pelagius ait: *Quomodo potuit transire peccatum Adae in animam, quae non est ex traduce?* Et Nestorius: *Quomodo Deus est natus ex muliere bimestris, & trimestris?* Et Arrius: *Quis nouit Patrem, qui prior tẽpore non fuit filio?* Et Capharnaitae dicebant: *Quomodo potest hic nobis carnẽ suam dare ad manducandum?* Quo loco Chrysostom. scribit: *Quando subit quaestio quomodo aliquid fiat, simul subit & incredulitas. Ita & Nicodemus perturbatus est, inquiens: Quomodo potest homo in ventrem matris suae iteratò introire?* Et subdit: *Quando anima cogitationum vritur febre, quando ambiguitatis iactatur fluctu, tunc quaerit: Cùm verò illa sana est, non quaerit, sed fideliter credit. Nam ex quaestione & concertatione verborum inuenire nihil potest. Quae enim fides profitetur sola, succedens quaestio neq; ostendit, neque permittit intelligi. Neq; enim si quis clausis oculis quaerat, inuenire quid poterit: sicut item si apertis illis se ipsum homo obruat, auersatusq; Solẽ ibi inquirat, inuenire aliquid nequaquam poterit. Adeò sine fide nihil inuenire potest, eaq; absente pugnas nasci necessariò contingit.*

Chryso. ho. 17. Iudęi vel haeretici ãgũt circa quas quaestiones, & pugnas verborum. *Leuit. 18. Rom 10. Galat. 3. Rom. 5.*

Ioan. 6.

Idem hom. 45. 10. 3.

Supra 3.

Idem ho 27. predicta in Paulum. Qualis anima nõ credẽs ideoq; nullũ verũ inuenire valens, Chrysostomo.

Similia penè Theophylactus docet: *Aegrotare igitur*, inquit, *est quod haud perinde necessaria quaerere: nam vbi non est fides, istic omnia languent & aegrotant, neq; quicquam aliud atq; pugnae verborum nascuntur, eloquentiore, & persuasibiliore alterum peruertere viso, Fides oculus est: qui non habet oculos, nihil inuenit, sed solummodo quaerit.* ¶ Similis huic locus est ille de quaestionibus in secunda epistola: *Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.* Et in illud: *Stultas, & sine disciplina quaestiones deuita*, rectè per Chrysostomum annotatum reliquimus: *Sunt*, inquit, *aliae perutiles quaestiones de Scripturis, de alijs necessarijs, à quibus ille nos minimè prohib[illegible]ed ita, vt in con[illegible]rendo cessent lites, iurgia rixa.* Et Augustin. de natur. & grat. contra Pelagianos, c. 20. Credere ista fortasse sufficeret: sed tamen quia quia disputare vis, nec obest, imò etiã prodest, si fir[illegible]issima praecedat fides, ita illi Patres egregiè.

Theophyl.

2. Tim 3. Vtiles de scriptis, deq; alijs rebus necessarijs quęstiones quo modo tractandae. *B. Chry ho. 6. D. Aug 10. 7. circa med.*

Non ergò est hoc loco sermo de vtilibus quaestionibus, quales proposuit Christus in Euangelio, nec de inutilibus fidelium, sed de infidelium, qui non acquiescunt sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi. Rursus non agit Paulus de Scholasticis Doctorum quęstionibus, etsi quidam ex illis plus satis in quibusdam sibi indulserint: quia non animo dubitandi, sed cõprobandi res fidei per Iudaeos, & Hęriticos, & Paganos agitatas tractant, & gratia explicandi Scripturę locos inter se pugnantes: quę quidem vtilissima est, & necessaria in Ecclesia Dei, si sobriè, & cum modestia tractetur.

Theologiae Scholasticae quam vocãt, de Deo, & divinis rebus quaestiones quas tractat, ab Apostolo nequaquam damnan.

¶ Quare falsa est Caluini interpretatio, aientis, Apostolum hic agere de sophistis. Sed ostendendum illi esset, tempore Apostoli sophistas extitisse. Sed ille odio habebat Scholasticos, qui suas nouerant fraudes detegere, sed de hoc alibi latius disputauimus. Subdit Apostolus: *Pugnas verborum.* Quas vna voce Gręca exprimit λογομαχίας. Et vnus morbus est inquisitio absque fide Christi, alter pugnae verborum, de quibus & hic, & in secunda epistola, & ad Titum notat Iudaizantes, quòd relicto scopo, & fine legis, intenderent fabulis, & genealogijs, quęrentes disputationibus res fidei oppugnare, quas è contrario Stephanus Act. 6. Paulus, & Barnabas, Act. 15. propugnabant. Nam Iudaizantes sequebãtur potius verba, quam res verbis inclusas. Et hoc est languere, non sustineri neruis, & fundamentis Fidei. Vt, Oportet semper orare. Ex quo Eutychae volebant semper esse orandum. Ita etiam Heluidius mordicus adhaerescens in illis verbis: *Antequam conuenirent.* Et, *Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitũ*, perpetuae virginitati Deiparę iniurius fuit. Item ex illis verbis: *Omnia munda mundis*: &, *Omnis creatura Dei bona est*, docebat Iouinianus, omnibus cibis vtẽdum omni tempore: & modò Lutherani ex illis verbis: *Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus legis*, colligunt non opus esse charitate, vel bonis operibus ac iustitia ad vitã ęternam. *Ex quibus oriuntur inuidia, contentiones, blasphemiae, &c.* Vitia satis commodè prosequitur Apostolus, quę ex inutilibus quęstionibus Iudęorum, & hereticorum oriuntur, vt inuidię, & contentiones. Vna enim secta à principio in plures diuiditur: vt illa Simonis Magi in diuersos variè sentientes discipulos, vt Menandrũ, Carpocratem, Marcionem, Valentem, Manicheũ quanquam in blasphemia Creatoris, & libidinis turpitudine cõuenirent. Arrius etiam autor negandę cõsubstãtialitatis discipulos

Theologos Caluinus Scholasticos magnus ille nebulo cur vocet sophistas.

Quae pugnae verborũ Apostolo, nobis vitandae, ac fugiendae. *2. Tim. 2. Tit. 1.*

Act 6. infra 15.

Luc. 18. Eu yches, Heluidius, & Iouinianus in his quomodo langue- ...

Matth. 1. ibidem 25. Tit. 1.

Rom. 3.

Quaestiones vanę & inutiles Iudaizantiũ, & haereticorũ quos fructus pariant, teste Paulo. Simõ Magus Arrius, atque Lutherus, hydrae instar Lerneae, in quot capita diuisi.

pulos inter se digladiantes sortitus: quales fuêre Semiuiriaui, Macedoniani, Acriani, & qui merè sunt Arriani. Ita vnus Lutherus peperit Anabaptistas, Cõfessionistas, Sacramentarios, Antimonos, Libertinos. Vnus credit esse Christũ in Eucharistia cum pane, nec tamen adorandum; alij, absentis tantum corporis signũ; alij corpus Christi esse vbiq;, & ideò in Sacramento.

Sancti Ecclesiæ Doctores interdũ cuius rei tantũ gratia inter se disceptauerunt.

B. Hier. to. 2.

Nota etiam, aliud esse docendi, disputandique gratia disputare, vt Catholici solent; quemadmodum Cyprianus cum Stephano Papa, Hieronymus cum Augustino, salua Fide disputârunt. Hinc ad Augustinum Hieronymus epist. 30. *Nos inter nos eruditionis caussa disserimus: cæterùm æmuli, & maximè Hæretici, si diuersas inter nos sententias viderint, de animi calumniabuntur rancore descendere.*

Quẽadmodũ ex stultis quęstionibus inuidiæ oriãtur.

Philip. 1.

Tit. 3.

Ioan. 12.

Amb hoc loco

B. Aug to. 1. initio.

Multiloquiũ quid minimè cẽseodũ Augustino.

Ex quibus, ait, *oriuntur inuidiæ*. Cũ enim eorum dubitationes, & argumenta, aut contemnuntur, aut dissoluuntur, & eorum sententia cum risu exploditur, inuidẽt successui Euangelico, & sanctis Patribus. Nam Apostolus ad Philippens. 1. testatur quosdam inuidisse, & ad Titũ 3. se in inuidia, & odio egisse testatur: sicut Pharisæi liuore concepto clamabant totum mundum post Christum abijsse. Ambrosius legit in singulari, inuidia, sicut & Græci, sicut etiam, contentio, non contentiones. Eleganter sanè Augustinus in Procemio Retractionum, scripsit: *Absit vt multiloquium deputem, quando necessaria dicuntur, quantalibet sermonum multitudine, ac prolixitate dicatur. Ita asserere possumus: Absit vt contentio vocetur, quantalibet argumentorum multitudine, ac prolixitate necessaria probentur, vel elucidentur.*

Blasphemias etiã quas pariant quęstiones illæ.

Ambros.

Occu c. 16.

Haymo Episc.

Sequitur: *Blasphemiæ*. Per quas etsi quidã intelligunt maledicta, & conuicia quę in se mutuò iaciunt disputantes, cui sensui cõsonat Ambrosius: Gręci tamen intelligũt maledicta in Deum, quibus eum afficiunt illi, qui rationi humanę nixi diuina tractare volunt. *Necesse est*, inquit Occumenius, *eum qui humanis permittit rationibus diuina, etiã in blasphemias incidere ex quæstionibus.* Haymo: *Blasphetat*, inquit, *sacram Scripturam per malam interpretationem.*

Suspiciones item malæ quæ, & conflictationes hominũ mẽte corruptorum, ex illis procreentur.

Suspiciones malæ. Falsæ sunt de Deo opiniones, & peruersa dogmata. quæ ex quæstionibus ducuntur, vt ait Chrysostomus.

¶*Conflictiones hominũ mente paratorũ, qui veritate priuati sunt.* Gręcè legimus παραδιατριβαί. Et significat inutiles, & superfluas diatribas, id est, cõsuetudinem, & exercitium, & cõgressum, siue disputationem: nam defendebant hæc vitia repugnante conscientia, & accipiente cauterium.

Alijs quid sĩt cõflictationes hominũ mẽte corruptorum.

Quintil. li 3. c. 8 post med.

Theopyl.

Alij legunt, peruersæ exercitationes, Græcè διατριβαί, quæ à Quintiliano scholarum exercitationes vocantur: quę seruiebant ad acuendum ingenium, & ad confirmandum iudicium. Præpositio verò παρὰ, quæ præponitur, adiuncta est ad innuendum peruersum harum exercitationum vsum ad fidem. Theophylactus legit superuacaneum ac diligens studium: *Transfusio*, inquit, *morbi prauorum dogmatum.* Et Græci docent metaphoram sumptam ab ouibus scabie infectis, quæ, dum alias fricant, inficiuntur: quòd maximè Iudaizantibus conuenit, de quibus Actorum 15. legimus, quomodo venenum suum alijs insperserint: tales enim alios circumueniunt, transfigurantes se in Angelos lucis, veluti ministros iustitiæ.

Act. 15.

2. Cor. 11.

Soluitur IV. dubium.

Quinã existimẽt quęstum esse pietatẽ.

Tit. 1.

Rom. 10.

Suprà 2.

Ad quartam dubitationem dicimus, Qui pietatem quæstum esse existimant; illi sunt, qui lucrum ex prædicatione intendunt, vt etiam Apostolus ait ad Titum: quorum maior sanè fuit animi corruptio, quam eorum, qui zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Erat enim gens Iudæorum auarissima, quibus ait Apostolus: *Qui prædicas non furandum, furaris*: & hodie Iudæi infami, & vilissima arte fœnerandi viuunt. At nostro seculo Lutherani Fidei Catholicæ hostes, pietatis loco quęrunt securitatem in peccatis, quæ statim fide in propitiatorem aboleantur: rursus à legibus omnibus libertatem, imò licentiam faciendi quodcunque placuerit. Æstimant præterea pietatem, quæstum esse, quòd Ecclesias, & monasteria spoliant, auream & argenteam supellectilem sacrilegè diripiant, fundos, ac possessiones earum contra ius commune sibi vendicent. Præterea Augustinus in Epistola ad Hilarium: *Multi sunt*, inquit, *tales qui etiam putant sibi ad augendas opes suas, & multiplicanda delectamenta terrena, religionem suffragari debere Christianam.* Cuiusmodi animo, complures ad monachatum, ac Sacerdotium aduolant, vt pietatem æstiment quæstum, otium, & vitæ huius delicias.

Hæreticorũ nostrę tẽpestatis vana fiducia, eorundem sacrilegis, rapinæ.

D. Aug. ep. 79 circa fin to. 2.

Aliud quoddam genus hominũ existimantium quęstum esse pietatem.

Illud: Secede ab his quæ sunt huiusmodi, quid secundum Græcos.

Chrys. 17.

Theophyl.

Occu c. 16.

Haymo init. huius sexti capitis.

Post hæc verba, Græci codices habent, quod in Latino non habetur: ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων, id est, Secede ab his quæ sunt huiusmodi, & sic legit Chrysostomus, cum suis, & Ambrosius. Haymo verò annotat, subaudiendum esse in Latino textu: *Hos deuita.* Pulchrè Occumenius habet: *Non dixit, ait, implicare talibus, & è conuerso contende, sed seiungere post vnam & alteram admonitionem. Quando enim persuadere poteris hominibus, qui pecuniæ gratia pugnant? Cùm igitur*

incor-

Quibusnam hominibus difficillimè persuadeatur. Chrys. ibid. Tit. 3.

incorrigibiles sint, deuita illos. Chrysostomus quoque annotat, locum hunc similem esse ei, qui est ad Titum: *Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita.* Si enim, cui erat summa pugnãdi necessitas admonet, vt illorum congressum, & consuetudinem deuitet: quãtò magis nos, qui adhuc erudimur, qui in discipulorum ordine sumus? Et diligenter annotent hoc Apostoli dictum, qui sibi & colloquia hæreticorũ, & librorum ab eis conscriptorum lectionem permittunt.

Ab hæreticis & eorũ libris recedendum.

Vt sit quęstus magnus pietas cum sufficientia.

Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Corrigit illorum dictum, qui æstimant pietatem esse quæstum. Imò, inquit, pietas satis per se magnum lucrum est, vtpotè æterna bona præstans. Quod ait, cum sufficientia, potest referri ad affectum animi, vt sufficiens is dicatur, qui eo quod habet, contentus est: sicut ad Philippenses ait Apostolus; *Ego didici, in quibus sum, sufficiens esse. Scio humiliari, scio & abundare, & cæt. & penuriam pati.* Vnde Ambrosius: *Magnas, inquit, diuitias, & acquisitionẽ in eo dicit, si quis fidelis suo contentus sit.* Et quidam verbum illud, Cum sufficientia, verterunt: Vt maneant sua sorte contenti, quò pertinet illud Poëtæ:

Philip. 4. — Amb. hoc loco — Auson. Gallus ex Biante Prien.

Quis diues? qui nil cupiet. Quis pauper? auarus?

Aliter sensus eius loci. — Theophyl. Aug. to. 2.

Potest quoq; referri ad rerũ necessariarum sufficientiam, vt sensus sit: Pietas quę semper cõiuncta est rerum necessariarum sufficientię; magnum est lucrum, etiamsi diuitijs careat. Ita intellexit Theophylactus, & Augustinus epistola 121. ad Probam, c. 6. Est enim propriè sufficientia, tantum, quãtum sufficit, & non vltra quicquam quærere. Aiunt autem quidam minus pij, Christum nõ ordinasse Religiosis, vt quęrerent, & mẽdicarent, ac ita de alieno viuerent: quia non est res pietatis. Et idcò Dominus Luc. 10. dixit: Edentes & bibentes quę apud illos sunt.

Luc. 10.

Quæstus in pietate quare non possit dici [illegible]

Sed reuera quæstus in pietate non potest dici pietas, aut pietatis res, quia nomen quęstus significat, quòd supra necessitatem quæritur. Quod ergò excedit sufficientiam quęstus est, non pietas, & pietatem violat: quod verò non accedit, cum pietate est, & ex pietate. Sic enim dictat pietas, & non est quæstus, quod cum pietate est, & ex pietate. Et cum id quod sufficiens est, habetur per humilitatem & abiectionẽ mendicitatis, certè magis ex pietate est, per quã homo se subijcit huic sorti vilissimæ propter Christum, quæ est ex emendicato viuere.

In dictum Caietani:

Ridiculum porrò est, concedere Caietantum, alium pro alio posse mendicare, pro se ipso autem non posse: nam si mendicitas malum est propter rapinam, quantò magis prohibenda, ne pro alio fiat? Etsi bonum est propter humiliationem, quantò id melius pro se agetur? Præterea quid interest an id fiat per se, vel per alium, modò idem bonum, vel malum resultet ex facto?

Pro alijs, non pro nobis mẽdicare licet.

Quæstus magnus est pietas cum sufficientia, secundum Apost.

Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium, quod nec auferre quid possumus. Probat cur pietas sit sua semper tenuitate contenta, sibique satis habere videatur, licet interim absit copia. Et discurrit ab ingressu nostro in mundum, vsque ad egressum per mediam vitam. Nihil enim diuitiarum intulimus in mundum, sed nudi prodijmus. Rursus certum est, hinc emigrantes nihil ablaturos, sed vt Iob capite primo ait: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc,* ita vt si quando vetera sepulchra frangantur, diuitum ossa non internoscantur. Hinc beatus Augustinus sermone 205. de Tempore: *Communem habetis (alloquitur pauperes) cum diuitibus mundum, non communem habetis cum diuitibus domum, sed commune habetis cælum, commune lucrum. Sufficientiam quærite: quod sufficit quærite, plus nolite. Cætera grauant, non subleuant: onerant, non honorant.* Hęc ille magnus Pater.

Iob 1. — B. Aug. c. 5. ser. to. 10.

Similia Propheta Dauid Psalmo quadragesimo octauo docet: *Diues cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.* Et iterum Psalmo septuagesimo quinto: *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis;* & Sapiens capite septimo: *Vnus introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus.*

Psal 48. — Psal 75. — Sap. 7.

Quid est: Habentes alimẽta, & quibus tegamur his cõtẽti simus.

In via verò media; *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.* Ecce quid sit sufficientia, quæ Grecè vocatur *αὐτάρκεια*, alimenta, scilicet, & quibus tegamur, id est, cibum, potum, vestem, & domũ. Etsi nomine alimentorum apud Iurisconsultos soleant venire vestes, & alia necessaria ad vitam humanam: Et non est dignatus Apostolus vestes vocare, in quibus quidam inaniter gloriantur, sed tegumenta, quibus teguntur iumenta, & quibus homo, futurus aliquando puluis, & vermium esca, tãquam Æsopi cornicula furtiuis nudata coloribus. Alienæ proinde sunt à nobis diuitiæ, nec inter bona nostra recensendæ, vt dixit Sapiens ille, qui interrogatus cur in communi Ciuitatis incendio fugiens, nihil portaret; respondit: *Omnia bona mea mecum porto.*

Diues qualis tandẽ erit, ac modo quidem sit. — Gen 3.

Biantis dictũ

Et

Rebus ad vitã necessarijs cur debeam' esse contenti. *Matth. 6.*

Et subdit Apostolus: *Hu contenti simus.* Quia quærentibus regnum Dei, & iustitiam eius, reliqua adijciuntur, iuxta Domini pollicitationem. Et ita Iacob capite vigesimo octauo Genesis: *Si dederit*, inquit, *mihi Dominus panem ad vescendum, & vestimentum ad vestiendum.* Sapientissimus quoque, ditissimus, ac potentissimus Rex Salomon precabatur: *Mendicitatem ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria.* Blondus Decade secunda, libro sexto refert, Saladinum Sarracenum, vnum sui seculi & gloria, & magnitudine rerum gestarum, facilè principem, interulam, qua cadauer eius indui Testamento disposuerat, præcepisse, vt lancea sublimem seruus circumferens per compita, vicosque clamaret, Saladinum Asiç dominatorem nihil aliud ex tanta opum affluentia secum auferre; rarissimum spernendæ gloriæ mundi, & diuitiarum exemplum. Sint ergò mores sine auaritia, contenti præsentibus. *Hu*, inquit, *contenti simus.* Nos verò contra in victu, & amictu, & habitatione nihil aliud præter luxum, delicias, & ostentationem quærimus: quo fit, vt nihil vnduam sufficiat, & semper nouis lucris inhiemus, semperque egeamus, cum passim Scriptura nobis ad memoriam reuocet, vt externa hæc nihil ad nos pertinere consideremus, ad quæ tandem dimittenda cogimur tot Scripturarum testimonijs, & Sanctorum virorum documentis. Rursus ex his bonis externis non est nobis certum iudicium vel ad felicitatem æternam, vel ad perpetuam miseriam, sed ex operibus nostris bonis, vel malis expectandum est. Et si sanari volumus, resecanda nobis est omnis cupiditas, nec sequendum vulgi iudicium: nihil enim ei sufficiet, qui cupiditatem suam non refrænauerit. Lege Homiliam septimam Basilij Magni ad eos qui ditescendi studio tenentur: & Hieronymum libro secundo aduersus Iouinianum: *Sapientia*, inquit, *operam dare non possumus, si mensa abundantiam cogitemus, quæ labore nimio, & cura indiget. Citò expletur natura necessitas: frigus, & fames simplici vestitu, & cibo expelli potest. Vnde & Apostolus: Habentes, inquit, victum, & vestitum, his contenti simus. Delicia, & epularum varietates, fomēta auaritia sunt.* Et paulò post: *Tolle epularum, & libidinis luxuriam: nemo quaret diuitias: quarum vsus aut in ventre, aut sub ventre est.* Vnde Horatius libr. 1. Epistolarum.

Proverb. 30.

Saladini Asiç dominatoris moribūdi, tã[illegible] spernēdç gloriæ mūdi & diuitiarū exemplum.

Contra immoderatum victum, & vestitum.

II ratio. cur victu & vestitu debeamus esse cōtenti.

Magn. Basil. tom. 1. Hieron. inter med. libri circiter, & init. to. 2.

Quid natura nostra sit pau cis contenta.

Hora. li. 1. ep. 10. ad Fusc. Arist. propè fin

Seruiet æternum, quia paruo nesciet vti.

V. sol. quæst. In id: Qui vo

Ad quintum circa illa verba: *Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, &c.* Disputat per occasionem Apostolus de auaritia Sacerdotum, ob quam ad vulgus malè audiunt. Nihil, inquit Ambrosius, tam asperum, tamque perniciosum est, quam si Ecclesiasticus, maximè qui in sublimi loco est, diuitijs huius seculi studeat: quia non solum sibi ipsi, sed & cæteris obest. Contrariam enim formam dat hominibus: necesse est enim multos imitatores eius existere ad per ditionem. Chrysostomus homilia decimaseptima rectè expendit, Apostolum nō dixisse: Qui diuites sunt; sed, Qui volunt fieri diuites. Sunt enim & qui pecunias habentes, eas ritè dispensent, ac aspernentur, easque pauperibus diuidant: profectò non eos, qui sunt huiusmodi, sed cupidos notat.

lunt diuites fieri, incidunt in tentationē & in laqueū diaboli, &c.

Amb. hoc loco

Chrys. ho. 17.

Præterea Augustinus in Psalmum centesimum trigesimumsextum, illud acutè considerauit, hîc mentionem fieri eorum, qui non sunt diuites: nam de ijs, qui sunt diuites, infra dicetur: *Præcipe diuitibus huius seculi, &c.* Incidunt, inquit, in tentationem. Multa enim ditescere volentibus occurrunt, quibus tentantur; & vt ait Chrysostomus, multis periculis inuoluuntur.

Aug. procul à med to. 8.

Chrys. ibid. in illud: Cōfessus es bonam con fessionem, &c.

Altera solut.

Alius sensus esse posset: Incidunt in tentationem, id est, superantur à tentatione: sicut in Oratione Dominica dicitur induci in tentationem. Quasi dicat: Qui ditescere vult, singulos quosque veretur, & timet, ne quo pacto in re augenda ab eis impediatur. Quare dum homines offendere metuit, iniquè frequenter agit: potissimum verò incidit in illam tentationem superbiç & elationis. Nam etsi tentari malum non est, nisi nos in eam tentationem nostra culpa incidamus, & ad resistendum nostra culpa imparati inueniamur, alioquin tamen & bona est, & magni meriti materiam præbet. Nam qui non est tentatus, qualia scit? & Dauid ait: *Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos, & cor meum.* Si tamen homo pigritiæ, & otio, & curiosis rebus intendat, tentationi dat locum: sicut si in tribulatione, & aduersis casibus preces non fundat, contra Domini præceptum: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem:* quemadmodum si in prosperis gratias non agat, nec se tantò magis humiliet, in superbiæ tentationem incidet: si habet scandalum ab otio, & non fugit, nec amputat sibi oculum, vel manum, vel pedem scandalizantem, hic incidet in tentationem sic homo, qui vult fieri diues, intrat in tentationem furandi, rapiendi, iniustè agendi, & abutendi potestate, aduocatione, mer-

Tētatio quæ bona & vtilis nobis sit, quę noxia, ac perniciosa. *Eccl. 24. Psal 25.*

Matt. 26. Superbiæ, otij, & auaritię quomodo tētationibus occurrendum. *Eccles. 7. Matth. 18.*

cibus:

cibus: tentatur etiã vt mentiatur, iuret, periuret, & omnibus fraudib' ac dolis seipsum exerceat, ac muniat. Vnde rectè habet dictum Menandri:

Nullus (ait Menander) citò ditatus, fuit iustus.

Οὐδεὶς ἐπλούτησε ταχέως δίκαιος ὤν.

Prouer. 28.

Tale est illud Sapientis. *Qui festinat ditari, nõ erit innocens.*

Et in laqueum diaboli. Græci codices non habent Diaboli, nec in textu Ambrosij legitur, nec apud Augustinũ sermone quinto de verbis Apostoli, nec in Homilia octaua libri quinquaginta homiliarum, nec denique apud beatum Thomam in interpretatione. Legit tamen hoc verbum verus Ambrosius sermone decimoquarto, in illum versiculum Psalmi 108. *Posuerunt peccatores laqueum mihi, & à mandatis tuis non erraui*, vbi ait: *Aperuit tibi Apostolus autorem omnium peccatorum, &c.* producens hunc textum. Diuitias esse tentationem, & laqueũ Diaboli, quem tetendit etiam Saluatori. Et Chrysostomus exponit laqueum, infidelitatem, quæ in Scripturis ita vocatur. Et diuitiæ à fide aberrare faciunt. Haymo interpretatur laqueum diaboli, damnationem.

Aug to. 10.
B Tho. lect. 2.
B Amb. to. 4.
Matth. 4.
Laqueũ quẽ incidant ditescentes.
B. Chry. ho. 17
Haymo.

Addit: *Et desideria multa, & inutilia.* Perfectio hominis in vno posita tunc læditur, quando cor eius ad multa distrahitur. Et in secunda Epistola asserit de mulierculis quæ ducuntur varijs desiderijs. Inutilia vocat desideria, Græcè stulta: quia homo studio ditescendi incipit habere oculum ad domum proximi, ad vineam, & oliueta, vel alia, dicens: Vnde habeas, quæret nemo, sed oportet habere. Hinc Chrysostomus respiciens ad vim vocis Grecę ἀνοήτους, ait: *An non stulti, qui fatuos, qui nanos habent, oblectationis, non clementiæ gratia, qui pisces includunt atrij, qui feras nutriunt, qui canibus student, qui equos ornant phaleris, horumque non secus ac paruuli affectu rapiuntur? Hæc omnia inutilia sunt, superflua, nihil in his necessarium, nihil vtile.* Subdit etiam *Nociua*, tum proximis quos quærit spoliare; tum sibi ipsis, qui quærunt ditescere, difficultatesque, labores, anxietates, & inuidias sibi accersunt.

Ijdẽ desideria multa quę inciduut, & inutilia.
2. Tim. 3.
Chrys. ibid.
Desideria quæ nociua.

Quæ mergunt homines in interitum. Id est, More aquarum multarum, à quibus emergere non datur. Et benè Dominus dixit, spinas suffocare verbum Dei, vt non valeant euadere, propter ipsum peccatorum pondus. Merguntautem in interitum animæ in præsenti tempore, & in perditionem in futuro seculo, & animi, & corporis. Nam in primis restituenda non restituunt, aut difficillimè, aut rarissimè, aut tardissimè.

Desideria inutilia, & nociua, quomodo mergant homines in interitum.
Matth. 13.

Ad sextum, in id: *Radix enim omnium malorum est cupiditas*, dicendum est, cupiditatem Græcè dici φιλαργυρίαν, id est, studium pecuniæ, seu argenti amorem. Et veteres, & recentes legere solent, Auaritia, vel pecuniæ studium. Nam est cupiditas gloriæ, imperij, vindictæ, voluptatum, & aliarum rerum. Ita Origenes in c. 5. Matthæi, Arnobius in Psalm. 61. & Hilarius ad hoc, alludens, ait in eundem Psalmum: *Radix maximè iniquitatum, in pecuniæ cupiditate est: quam qui appetit, grauissimè tẽpestatis naufragio mergitur.* Ambrosius in textu & Commentario legit: *Auaritia. Auaritia*, inquit, *omnia mala potest admittere, ideò radix omnium malorum est, quia vt desideria sua expleat, (quod impossibile est) & maleficia, & homicidia, & obscœnitatem, & quicquid sceleris est, perpetrat.* Hæc ille. Et probatur ex eo quod præcedit: *Qui volunt diuites fieri.* Et in moralibus, sicut & in naturalibus non quid semper fuit quęritur sed quid in pluribus accidit, quia voluntas non ex necessitate operatur. Prout autem cupiditas inordinatus est cuiusuis rei appetitus, in omni peccato includitur, quia est conuersio ad bonum temporale. Rectè autem Bion quidam Ethnicus dixit, teste Diogene Laertio: φιλαργυρίαν esse κακίας μητρόπολιν, id est, malitiæ metropolin. Timon verò dicebat duo esse malorum elementa, ἀπληστίαν & φιλοδοξίαν; hoc est, inexplebilem opum auiditatem, & gloriæ appetitionem.

Origenes.
Arnobius.
Hilarius.
Ambrosius.
Bion philosophus, & Timon de amore quid senserint.
Diogen. Laer.

Dicitur autem radix omnium malorum, cupiditas, quòd omnis generis mala ex ea oriri debeant, non vt genera singula, sed vt genera singulorum: nullum enim genus peccati est, quod non quandoque à superbia oriatur. Nam sunt qui diuitias cupiunt, vt per eas ad culmen honorum pertingere valeant. Sunt rursus alij, qui dignitates, & honores appetunt, vt ex illis ditiores fiant. Vt superius ex Ambrosio protulimus. Auaritia ideò radix omnium malorũ est, quia vt desideria sua expleat, quicquid sceleris est, perpetrat. Non enim viuentibus parcit, neque mortuis, sed hos quoque deprædatur. ¶ Aliter soluit Augustinus libr. 31. in Genesin ad literam, cap. 15. *Meritò*, inquit, *initium omnis peccati superbiam Scriptura definiuit, dicens: Initium omnis peccati superbia. Cui testimonio non inconuenienter aptatur etiam illud, quod Apostolus ait: Radix omnium malorum est auaritia: si auaritiam generalem intelligamus, qua quisq; appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, & quendam propriæ rei amorem.* Et infra: *Specialis est autem auaritia, qua vsitatius appellatur amor pecuniæ. Cuius nomine Apostolus per speciem*

Soluitur VI. dubitationis. Radix omnium malorũ cur sit auaritia.
Altera solut.
B Aug to 3.
Eccli. 10.
Si initium omnis peccati est superbia, iuxta Sapientẽ: quomodo radix omnium malorum est cupiditas?

genus

Esai. 14. genus significans, vniuersalem auaritiam per genus volebat intelligi, dicendo: *Radix omnium malorum est auaritia. Hinc enim & diabolus cecidit, qui vtique non amauit pecuniam, sed propriã potestatem.* Idem in Psalmum 118. explicans illud: *Inclina cor meum, Deus, in testimonia tua: Auaritia*, inquit, *est radix omnium malorum, culpæ, & pœnæ. Et alibi charitatem vocat radicem, iuxta illud: In charitate radicati, & fundati. Vt enim radix omnium malorum est cupiditas, ita omnium bonorum charitas.* Hęc ille.

Idem serm. 11. 10.10. Psal 118. Ephes. 3.

Quam (scilicet cupiditatem, siue rectius, Quam pecuniam) *quidam appetentes, aberrauerunt à fide.* Sex genera malorum ab auaritia proficisci dixerat: nempè, incidere in tentationem, & in laqueum, & desideria multa irrationabilia, & nociua, & quę mergunt ad interitum, & perditionem. Addit & septimum, quod facit apostatare à fide: quod apertum redditur in Nouo Testamento in Iuda proditore Domini: patet etiam in Pharisæis & Iudæis, qui dicebant: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem.* Liquidum etiam redditur in Simone Mago, qui voluit pretio comparare Spiritum sanctum, vt illum alijs impertiretur, & inde delitesceret. In Veteri quoque Testamento respice Balaam, qui amore pecuniæ fidem reiecit, & in scelera multa incidit, docens Regem Balac, quomodò populus Israel idôla coleret. In hæreticis etiam idem perspicimus, quorum multi hodie ab hæresi non recedunt, ne potissimum cogantur restituere, quæ furto ab Ecclesia, & Monasterijs abstulerunt. Idem posset Osij Cordubensis Episcopi exemplo confirmari, qui solicitatos à Constantio, vt causam ageret contra Gregorium Illibertinũ, lucri studio Fidem abnegauit, vt testis est Isidorus in libro de ortu & obitu Sanctorum.

Auaritia quorũ malorum radix sit. *Amore pecuniç quinam aberrãtiõi à fide.* *Ioan. 11.* *Act. 8.* *Num. 23.* *2. Petr 2.* *Iudas.* *Osius Cordubensis quo mercede corruptus.* *Isidorus Hispalensis.*

Et inseruerunt se doloribus multis. Id est: Nõ solum est radix omnium peccatorum, sed etiam omnium malorum pœnæ in hac vita per synteresim conscientiæ, & in futura vita ob obiuratam fidem, & propter vermem conscientię perpetuò rodentem cor hominis. Inseruerunt se, inquit, doloribus multis: quia, vt quidam Sanctus rectè considerauit, inseruerunt se prius amoribus multis. Et alludit Apostolus ad insitionem arboris, quæ si mala est, malos fructus producit; si bona, bonos. Et qui ingerit se per charitatem Christo, bonos fructus facit: qui verò in dæmonem per amorem sui ipsius, malos fructus peccatorum, & suppliciorum germat. Vnde per dolores intelligunt quidam peccata, & mala culpæ more Hebræo, vt sæpè alias vsurpatur. Vnde Psaltes: *Ecce parturijt*, inquit, *iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem*: & alibi: *Sub lingua eius labor, & dolor*; Esaię quoque 10. vox Amal, quę alibi vertitur doloris nomine, ibi conuertitur per nomen iniustitiæ. *Scribentes*, inquit, *iniustitiam scripserunt.* Sunt enim mala culpæ verorum dolorum causæ.

Auari quibus se inseruerint doloribus multis, & quare. *Matth. 7.* *Quibus quoque, secundũ alios, cupidi illi se dominibus inseruerint multis.* *Psalm. 4.* *Esai. 10.*

DISPVTATIO XVII. ac postrema.

In illa Apostoli verba: *Tu autem, O homo Dei, hæc fuge, sectare verò iustitiam, pietatem, fidem, charitatē, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in quam vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus. Præcipio tibi coram Deo qui viuificat omnia*, & reliq. vsque in finem capitis.

PRimò dubitatur, quò tendat Apostolus. Deinde, quis dicitur homo Dei apud Paulum. Tertiò, quę sint illa quę fugienda Timotheo absolutè, & non explicando illa, pręcipit: & quę sunt illa quę sectari debet; & quomodo certando bonum certamen, apprehenditur vita ęterna. Quartò, quę est hęc bona confessio, quam confessus erat coram multis testibus Timotheus. Quintò, quale fuit illud mandatum quod sub tanta contestatione proponit, vt illud seruet sine macula, & irreprehensibile. Sextò, quomodò solus Deus dicitur habere immortalitatem, quę est tam Angelorum, quam beatorum omnium hominum; & cuius personę conueniunt illi tituli, Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, cui honor, &c. Septimò, qui sunt diuites huius seculi, quos Apostolus vult à Timotheo doceri, & institui. Octauò, quod est illud depositum seruandum à Timotheo, & non speciatim expressum. Nonò, quę sunt profanę vocum nouitates: semper enim in Ecclesia fuerunt nouę voces ad explicãda mysteria Noui Testamenti. Decimò, & postremò, quos tangit, cum ait; Et oppositiones falsi nominis scientię, quam quidam promittebant, qui tamen à fide exciderunt. Hæc pauca videntur breui explicanda, & illustranda.

1. dubium, Secundum. Tertium. *Quartum.* *Quintum.* *Sextum.* *Septimum.* *Octauum.* *Nonumdub.* *Decimum.*

Ad

Primę solut. quæstionis. Quis scopus Apostoli.

Ad primum de scopo nō est difficile respondere: dixerat enim multa contra auaritiam eorū, qui in Ecclesia pręsunt: ipse iam exhortatur ad exercitia spiritualia, & virtutes, quibus munus Episcopi perficitur: nam in vno Timotheo instituere intendit omnes Episcopos, & Sacerdotes, quorū quidā adeò inhiant diuitijs accumulandis, & cōgerendis, vt sęculi huius diuites longè post se relinquant; quod plenum est scandali, & infamiæ.

Secūdę quæstionis solut. Homo Dei quis Apostolo. Hier 10. 5.

Ad secundum: Dei homo est, qui populo in rebus Dei præest, qui pastorem agit, & Episcopum. Hieronymus in caput 17. Ezechielis asserit, eos propriè, & peculiariter vocari homines Dei, qui non modò conditionis, & familiaritatis iure Deo sunt coniuncti. Alioqui omnes animæ Dei sunt, quia ab ipso conditæ. Vnde in Veteri Lege qui iustus vult designari, vir Dei, vel Dei homo dici consueuit, is nimirum dumtaxat, cui Deus loquebatur, & sua reuelabat. 1. Regum 2. dicitur; *Venit vir Dei ad Heli*, & cap. 9. *Vir Dei est in hac Ciuitate, vir nobilis: omne quod loquitur, sine ambiguitate verum est.* 3. Regum 13. *Tu ne es vir Dei?* Ita Helias, & Helisæus vocari solent: *Si homo Dei ego sum*, inquit: *descendat ignis de cœlo, & deuoret te, &c.* Dauid quoque vocatur homo Dei, hoc est, Propheta: Augustinus etiam in Ioannem: Cyprianum, & similes vocat homines Dei per quandam excellentiam; cum omnes isti sint populus Dei.

1. Rg. 2. Infrà 9. 3. Reg. 13. 4. Reg. 1. 2. Paral. 8.

Certię solut. dubitationis. Timotheus quæ fugere debebat.

Ad tertiam circa id: *Hæc fuge*: intellige vitādam teterrimam auaritiæ pestem, de qua erat sermo: non secus atq; auari ipsi paupertatem fugiunt, quam vt non valeant expellere à se ipsis, nullum non mouent lapidem. Et vt Poëta quidam dixit:

Hora li. 1. ep. 1. circa med.

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens per saxa, per ignes.

Illa quomodo eadem fugienda. Eccl. 21.

Enge ergò promptè, & impigrè, tanquam à facie colubri: quia rapit hominem voluptas rapiunt diuitiæ, nisi fugiat, eò quòd homo proprio suæ naturæ vitio, & affectui Inclinetur ad illas. Et fuga hæc fit affectu, & mentis alienatione, non autem corporis gressibus, quia *Cœlum (ait ille) non animum mutant, qui trans mare currunt.* Et scripsit Ambrosius elegantem librum de fuga sæculi. Ac vt expeditus est nudus ad cursum, & ad fugam, ita adolescentulus amictus syndone super nudo, relicta syndone euasit eos, qui tenere eum volebant. Et tales debent esse omnes religiosi, qui mundum se reliquisse profitentur.

Hora li. 10. ep. 11. ad Bullatium in fin. Marc. 6.

Quid fugere quid verò sectari.

De his verò quæ sectanda sunt, subiungit: *Sectare verò iustitiam, pietatem, fidem, &c. at.* Fugimus ea, à quibus nobis metuimus, & festinanter recedimus; sectamur verò, quæ magno conatu, & studio nitimur apprehendere.

Iustitiā quomodo sectemur, pietatē, charitatem.

¶Sectamur verò iustitiam, cum in studio pietatis conamur nos ipsos superare, & nouum semper assumimus spiritum & iustitiā ne immodica cupiditate alicui iniuriam faciamus: pietatem verò, dum Dei cultui vacamus: fidem, quę in futura prospicit, dū ad pręmia ęterna aspiramus: quia fides est substantia rerum sperandarum. Porrò charitatem Dei, cùm erga proximos liberales, & beneficos nos ostendimus. ¶ *Patientiam*, ne in paupertate victus & amictus, animo deficiamus. *Mansuetudinem verò*, hoc est, animum mitem, & tranquillum, dum ea quę nostra sunt, nobis eripiuntur.

Heb. 11. Patiētiā quoque, ac mansuetudinem.

Certemus bonū certamen fide quando.

Certa bonum certamen fidei. Certamen bonum fidei certamus, dum omnis pugna, & conatus suscipitur propter cœlestia. Et apprehendimus vitam æternam, hoc est, regnum cœlorum, quod vim patitur, & à violentis rapitur, non à tepidis. Hæc enim victoria, quæ vincit mūdum, fides nostra. Est etiam bonum certamen, quia ad summum bonum possidendum ducit, & malum summum deuitat. Hinc Augustinus rectè dixit: *Melius confligitur cum vitijs, quam cum sine vlla conflictatione dominantur. Melius est, inquam: bellum cum spe æternæ pacis, quam sine vlla liberationis cogitatione captiuitas. Cupimus quidem etiam hoc bello carere, & ad capessendam ordinatissimam pacem, vbi firmissima stabilitate potioribus infirmiora (alij legunt, inferiora) subdantur, igni diuini amoris accēdimur.* Hæc magnus ille Pater.

Matth. 11. 1. Ioan. 5. B. Aug. li. 21. de ciui. Dei, c. 15. in fin. to. 15. Melius quod bellum capti uitate sit.

Quid itē certare bonum certamen fidei: & apprehendere vitā æternam.

Alij putant, certamen fidei, esse defensionem fidei. Apprehende tanquam palmam victoriæ vitam æternam, quam cum vitijs certando quis consequitur. Et apprehendere est consequi. Et vt fructum arboris nobis altiorem non apprehendimus, nisi saltu quodam à terra nos erigendo; ita vitam æternam non assequimur, nisi terra relicta, saltem corde in cælum nos eleuemus.

Soluitur IV. dubit. Timotheus quā confessus sit bonā confessionē coram multis testibus, triplex intelligentia. Theophyl. Chrysl hom. 11 & 18.

Ad quartum: *In quam*, inquit, (scilicet vitam æternam) *vocatus es, & confessus bonam confessionem*, vel bonam professionem. Vocat igitur Deus ad vitam æternam, non ergò retrocedendum est, nec oscitanter agendum. Et ob illam eandem vitam professus es bonam confessionem: quod triplicem habere potest intelligentiam. Prima est Chrysostomi, & Theophylacti, quòd in periculo vitæ ob Euangelium versare-

tur;& ideò coram multis confessus est Fidei doctrinam. Secundò intelligi potest de professione, quæ fit in Baptismo, qua profitemur abrenuntiare Satanæ, & pompis eius:& in hac sententia est Ambrosius, OEcumenius, & Haymo. Petrus verò Lombardus,&Thomas ita interpretantur: Confessus es bonam doctrinam, cùm coram multis testibus tuæ pietatis bonum specimen dedisti : vel in consecratione cùm fieres Episcopus, professus es bonam professionem, te scilicet semper euangelizaturum. Secunda antem expositio magis placet, quia dicit se in vitam æternam vocatum;qnod tunc propriè fit,cùm Christiani efficimur:& interrogatus in Baptismo Christianus, Quid præstat tibi fides? respondet, Vitam æternam. Timotheus etiam vocanti non defuit. Turpe igitur fuerit terga dare,&fidem soleuniter datam desere.

Ambros. Oecu.c.16. in fine. Haymo. Pet. Lombar. D.Tho lect. 2.in fin.

Quinam sensus illorum trium pręstantissimus.

Multi testes erant Sacerdotes ministri, reliqui verò Christiani,&sancti Angeli.De quo ritu profitendi loquitur Augustinus libr.8.Confession. cap.2. post medium, loquens de Victorino:*Vbi ventum est ad horam profitendæ fidei,quæ verbis certis conceptis, retentisq; memoriter de loco eminentiore in conspectu populi fidelis Romæ reddi solet ab his, qui accessuri sunt ad gratiam tuam,oblatum esse dicebat Victorino à Presbyteris,vt secretius redderet, sicut nonnullis,qui verecundia trepidaturi videbantur offerri mos erat : illum autem maluisse salutem suam in conspectu sanctæ multitudinis profiteri.* De hoc etiam ritu loquitur Dionysius lib. de Ecclesiast.Hierarchia,cap.2.part. 2. & c. 7.part.3. Et hic ritus publicus conformis est legi naturæ.Iustum est enim, vt qui publicè aduersatus est Deo,etiam se illi publicè subijciat,vt ad eum redeat. In veteri etiam lege qnando populus ob idololatriam à Deo defecisset, publicè iterum fœdus cũ Deo feriebat, & spondebat se Deo adhæsurum semper in futurum:vt de Iosia habetur 4.Reg.13.& de Iuda 4. Reg.11.& Nehem.9.&10. Et huic sensui fauet verbum ὁμολογεῖν,quod significat Gręcè spondere, pacisci,& profiteri.

Multi testes bonæ cõfessionis Timothei quinam illi fuerint.

B. Aug to.1. sub init.

Dionys. Areo.

Publicè Fidẽ profitẽdi ritus,quam sit naturæ consentaneus.

4.Reg.13. Suprà 11. Nehem. 9.

Ad quintum,addit Apostolus horrendã adiurationem:*Præcipio tibi:* inquit, *corã Deo:* quam putat Ambrosius non propter Timotheum, sed ob eius successores ab Apostolo additam. Chrysostomus cum Græcis adiectum censet,vt metum Timotheo inijciat,quo testem semper Deum præ oculis habens,animo commoueatur.

Timotheum cur adiuret Apostolus dicens, Præcipio tibi coram Deo.

Amb hoc loco Chrys. hom. 10.in prin.

Adiungit:*Coram Deo, qui viuificat omnia,* id est,qui potentissimus est; & ita alacrior sit ad certamen,& pericula subeunda. Resurrectio enim diuinę opus est virtutis.¶ *Et Christo,* inquit,*Iesu.* Hunc inducit vt exemplar,quod imitetur. *Qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato,bonam confessionem.* Quod secundùm Patres Græcos refertur ad id, quòd coram Pilato confessus est se Regem Iudæorum. *Ego,* inquit,*in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.* Idem etiam facto martyrij sui, quo mortem subijt, & suppliciorum tolerantia contestatus est.Sic Haymo exponit, ac Thomas.

Quare adiuret corã Deo qui viuificat omnia.

Christus qualẽ testimoniũ reddiderit sub Pontio Pilato bonã confessionẽ.

Ioan. 18.

Haymo Episc. D.Tho lect. 2.in fin.

At Theodoritus bonam confessionem explicat salutem hominum,pro qua Christus passionem sustinuit, & confessus est, quòd ipse solus sit Saluator omnium : id quod nos in Baptismo confitemur,& ita eã testimonio stabiliuit. Testimonij siquidem vox pertinebat ad iustificationẽ, quæ fit opere,& sanguine,& voluntaria morte. Christus igitur id quod erat, antè verbis professus est, & opere postea contestatus. Ita tu Timothee hoc cogita,vt id quod verbis es professus in Baptismo, opere exequaris,& ipso facto mortis,si opus sit,contesteris.

Alter sensus, nempe Theodoriti,par. 2.

Ad illud verò,quale sit illud mandatum sine macula irreprehensibile vsq; in aduẽtum Christi, respondeo, quosdam sentire esse illud,quod superiùs dixit: Certa bonũ certamen fidei;alij verò maudatum per enterosin numeri,id est, quæcunq; mandaui spectantia ad boni Episcopi munus. Alij intelligunt mandatum prędicationis verbi Dei,quod accepit in Episcopatus professione. Alij mandatum dilectionis proximi, per Antonomasiam mandatũ absolutè dictum,quòd qui præstat Episcopus,boni pastoris opera pręstabit,& ponet animã suam pro ouibus suis.

Ad V. dub. Timotheus seruãdũ sine macula, irreprehensibile quodnã acceperit mandatum.

Ioan. 10. 1 Ioan. 3.

Addit:*Sine macula irreprehensibile,* Græca litera potest referri ad Timotheũ,vt Chrysostomus facit, & Theophylactus. Vnde quidam conuertit : Vt serues pręceptum immaculatus,& irreprehensibilis; & in idẽ redit:ita vt neq; vitę,neq; dogmatum gratia aliquam maculam contrahas, vnde meritò reprehendaris.

Timotheus quomodo se immaculatũ, & irreprehensibilem, vel mandatũ seruare sine macula,& irreprehensibile deberet.

Chrys.ho. 18. Theopyl.

¶ Oecumenius autem refert ad mandatum:maculat enim, & reprehensibile facit mandatum,qui punit,secundum illud: *Qui detrahit fratri,detrahit legi.* Ita maculat,& reprehendi facit legem, qui eam non seruat, maximè si sit Episcopus,propter cuius malam vitam,aut praua dogmata, sicut nomẽ Dei,ita & mandatum eius vituperatur, & blasphematur.

Oecu.c.17. initio.

Iacob. 4.

Porrò per immaculatum intellige, sine macula magni: & grauis delicti; nam si-

Seruari sine macula quis possit.

ne le-

ne leuibus & venialibus non viuunt etiam perfecti viri. Vnde prorsus esse sine macnla, in seculum futurum seruatur. Nam Ephes. 5.dicitur; *Vt exhiberet ipse sibi* (Christus) *gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi.* Veruntamen Paulus apertè subdit, hoc tribui hominibus in die iudicij, quia subdit: *Vsq; in adnentum Domini nostri Iesu Christi*;ita ergò locutus est, ad illud tempus respiciens.

Ephes. 5.

Baptismus quo ritu, & ordine celebretur.

Pro quo sensu perspice ritum, & ordinem baptismi.Primò enim instituitur Catechumenns de Fide,deinde baptizatur, & post Fidem, & Baptismum præcipienda sunt ea,quæ sunt seruanda: sicut Hieronymus apertè docet super illud Matthæi: *Docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis*; vt quodammodò baptizato dicatur: *Ecce sanus factus es: iam noli peccare*: quod præceptum non tantum verbo, sed & ceremonia quadam baptizato proponitur, cùm eius vertex charismate inungitur, & veste candida induitur, & ardens cereus datur in manibus eius,ac dicitur ei; *Accipe vestem candidam,sanctam,immaculatam,quam feras ante tribunal Christi, & habeas vitam æternam, & viuas in secula seculorum, Amen.* Hieronymus in epistola ad Damasum meminit cerci,qui datur, ac dicitur: Accipe lampadem ardentem, irreprehensibilem custodi baptismum tnum,serua Dei mandata;vt cùm Dominus venerit ad nuptias, possis occurrere ei vna cum omnibus sanctis in aula cœlesti,habeasque vitam æternam, & viuas in secula seculorum. Huius vestis mentionem fecerunt Dionysius Areopagita libr.de Ecclesiast.Hierarch.ca.2. part.3.sub finem;& Ambrosius libr. de ijs, qui mysterijs initiantur,cap.7.initio: *Accepisti*,inquit,*vestimenta cãdida,vt esset indicium quod exueris inuolucrum peccatorum, indueris innocentiæ casta velamina.*Paulinus in carmine:

B. Hier. in c. Matth.28.& vltimum,in fin to 9.

Ioan. 15.

B. Hieron.

Matth. 25.

B. Dionys.

B. Amb 10.4
Baptismalis candidæ vestis mysteriū

B. Paulinus.

Inde parens sacro ducit de fonte Sacerdos
Infantes niueos corpore,corde,habitu.

Et Lactantius in carmine Paschali, in fine:

Lactant.

Candidus egreditur, nitidis exercitus vndis,
Atq; vetus vitium purgat in amne nouo.

Sabbatum in albis quale sit,& cur huius nominis.

Iudas.

Ideò Sabbatum post Pascha primnm, dicitur Sabbatum in albis;quia tunc candidam vestem neophyti deponebant. Et ad hanc fortassè vestem allusit Iudas in Catholica sua,cùm ait:*Odientes & eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam.*

Immaculatū cur Apostolus mandatū appell e.

Ad rem igitur, vocat Paulus pręceptum immaculatum,& irreprehẽsibile,quia præcipit homini agere,vt in die iudicij immaculatus,& irreprehensibilis appareat: quẽadmodum pręcepum temperatum, ac fortè dici posset,quòd temperantiam,ac fortitudinem pręscriberet. Nam leges à rebus pręscriptis nomina sumunt,vt lex repetundarum,& lex sumptuum.

De Secundo Christi aduẽtu idẽ,& Scripturę omnes cur sæpius loquantur.

Sequitur:*In aduentum.*Gręcè est,in apparitionem: frequenter enim inculcatur nouns secundus Christi aduentus,quia res pręcipua est,& sanctorum spes,& consolatio contra miras Satanæ insidias, & carnis, & mundi technas.Et sicut in veteri lege omnia designabant primum Christi per incarnationem aduentum: ita quod nunc agitur à pijs, vt impleatur secunda petitio Orationis Dominicæ:*Adueniat regnum tuũ.* Ideò Apostolus sæpè proponit secundum Christi aduentum, vt ad Philippens.1. *Vt sitis synceri,& sine offensa in diem Christi*;Cap.3. eiusdem epistolæ:*Vt & inueniar in illo nõ habens meam iustitiam.* Et infra:*Si quomodo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis.* 1. Corint.1. *Qui & conformabit vos vsque in finem sine crimine, in die aduentus Domini nostri Iesu Christi.*Ita etiam dicitur ad Coloss.1. & in 2.ad Timotheum: *Non solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Dixit ergò Apostolus Timotheo,vt seruet mandatum vsq; in aduẽtum Domini nostri:quod interpretatur Chrysostomus, vsq; ad consummationem tuam, vel vsque ad exitum: Quod alibi expressum est à Spiritu sancto: *Esto*,inquit,*fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*Et vt Augustinus docet ad Hesychiũ:*Vigilare debet omnis Christianus,ne imparatum inueniat eum Domini aduentus. Imparatum autem inueniet ille dies,quem imparatum inuenerit suæ vitæ huius vltimus dies.* Hæc ille. Ac fortassis spiritus sanctus hoc sermone libenter vtitur,quia melius capiunt homines totius hominis,quam solius animę iudicium; ac vt fides resurrectionis inculcetur,& sit quisque in hac vita solicitus, quia ex ea in extremo iudicio omnes iudicabũtur. Quem scilicet aduentum, siue quam apparitionem, suis temporibus ostendet, siue reuelabit: Temporibus,inquam suis, à se decretis ac definitis,ac Patri soli notis, vt CHRISTVS dixit, & congruis, quia Deus opportuno, ac congruo tempore omnia faciet.

Matth.6.

Christi aduẽtus ad iudicium,Pauli testimonia.

Philip. 1.

Infrà 4.

Ibidem.

1.Cor.1.

Colos.1.

2. Tim. 4.

B.Chrys ho. 10.

Apoc. 2.

Aug. ep. 80. sub init.to. 2.

Quid est, Christi aduẽtū à Deo suis fore tẽporib⁹ ostendendū.

Matt 24.

Neque dixit in singulari,suo tempore, sed in plurali,suis temporibus; vt intelligat quisque suam è vita migrationem fore diem iudicij.Et hoc addit; ne contristetur quis, quòd nondum adsit Domini aduentus:*Beatus,& solus potens, Rex Regum,& Dominus Dominantium.*Dicitur beatus Græcè

Suis tẽporib⁹ non autẽ suo tempore, cur dicitur declarandus.

Ambrosius.

cum articulo ὁ μακάριος,& Ambrosius legit, Beatus ille,quòd solus ex se,& per se beatus sit,& tanta beatitudine plenus,vt eam in omnes electos copiosè effundat. Vnde cap. 1.dixit: *Secundum Euangelium gloriæ beati Dei,*

1. Tim. 1.

Et honorat Patris autoritatem, quia ab ipso procedunt omnia,etiã ipse Filius,& Spiritus sanctus:& quicquid est,habet autorẽ Deum, quia ipse est Rex verus, & Dominus,qui à nullo regitur,sine quo nemo regit,& per illum Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Prouer. 8

Potens hoc loco quid: Deus quare solus dicitur potens.

Dicitur solus potens,vbi Grecè est substantiuum δυνάστης,quod est substantiuum & significat satrapam,vel principẽ, & deriuatur Græca dictio à potentia,quę est Grecè δύναμις,Et hoc dicitur ad solatium discipuli,ne metuat,neue admiretur mortales Reges:tunc enim Reges oppugnatores Fidei videbantur beati,& magni principes,& potentes;in quos ait Apostolus,Fili mi Timothee,illi nec verè beati,nec verè principes sunt,sed solus Deus.

Ad VI.dub. Deus quo... o do so.us potens, cum & Angeli sint potentes. Rom. 13. Psalm. 102. Ambros.

Obijcies:Nonne omnis potestas à Deo est, & omnes Principes sunt Dei ministri? Deinde Dauid ait: *Benedicite Domino omnes Angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius:* quomodò ergò Deus solus potens? Sed hoc optimè soluit Ambrosius, in hæc verba dicens:Solus est ipse, qui propriam, & à nullo habet acceptam beatitudinem, atque potentiam,dominatum& regnum, nec non immortalitatem. Alij verò intelligunt,Solus perfectè princeps, & potens est,solus Rex Regum, & Dominus dominantium.

Altera solut.

Quare solus Deus habeat immortalitatem.

Qui solus habet immortalitatem. Non accipit ab alio, sed à se habet,& in seipso; accipit verò Filius à Patre, & à Patre & Filio, Spiritus sanctus. Dicitur hoc etiam, ad differentiam nostrorum Regum mortalium, qui tandem omnes morti obnoxij fuerunt: & de quibus Sapiens ait: *Omnis potentatus breuis vita. Breuem languorem præcidit medicus.* Sic & Rex hodie est, & cras morietur. Vel vt ait Hieronymus,solus Deus habet immortalitatem: quam per naturam habet,non per gratiam, sicut Angeli: animi verò,& Angeli per gratiam, & participationem habent. Rectè quoque Augustinus libro 3,contra Maximinum: *Immortalitatem Deus habere dicitur solus, quia est immutabilis solus.* In *omni enim mutabili natura nonnulla mors est ipsa mutatio,quia facit aliquid in ea non esse quod erat:solus autem Deus immutabilis.* Et Ambrosius lib.3.de Fide ad Gratianum, capite 2. *Sed alia immortalitas,* inquit,*sua natura* (.i. diuinæ) *alia nostra est: non sunt fragilia comparanda diuinis: vna sola*

Eccli. 10.

II. ratio. Hier.lib 2 contra Pelag.initium versus, to. 2.

Aug. l. 3. post med. tomo 2.

Ambro. to 2.

substantia diuinitatis est,quæ mori nescit. Vnde & Apostolus cum sciret animam, & Angelos immortales, quod solus Deus immortalitatem habeat,prædicauit.Nam & anima moritur: anima enim quæ peccauit, ipsa morietur. Nec Angelus immortalis est naturaliter,cuius immortalitas in voluntate est Creatoris. Neque ad præiudicium trahas quod non moritur Gabriel, non moritur Raphael,non moritur Vriel:& in ipsis enim natura capacitas vitio obnoxia,sed non obnoxia disciplina. Hæc ille.

Ezech. 18.

Qui lucem habitat inaccessibilem. vel inaccessam,vt Græca vox significat, ἀπρόσιτον,quia videlicet ad eam nullus suis viribus peruenire potest. Nam cum accedemus, assumemur,& trahemur ab eo,non nostris viribus sed suo munere.

Lucem Deus cur habitet inaccessam.

Obijcies; Quomodo dicitur inhabitare lucem,cùm ipse sit lux inaccessa, iuxta illud: *Deus lux est,& tenebræ in eo non sunt vllæ?* Respondet Oecumenius: *Vides,quod dum etiam magnum aliquid* (de Deo scilicet) *dicere volumus,lingua impotens efficitur? Inaccessa verò dicitur,ad quam nemo ob vehementem splendorem potest accedere.* Sic ille. Metaphoricè ergò dictum est,*habitat*,pro, ipse est lux inaccessa;quale illud est: *Amictus lumine, sicut vestimento,* cùm eius lumen sit ipse Deus, & ipse denique sit sibi omnia:id est, Hoc ipsum quòd Deus est, omnium excutit comprehensionem.

Si Deus lux est inaccessa, quomodo lucẽ habitat inaccessibilem. 1.Ioan.1. Oecu.c. 17. in fine.

Psal 103.

Subdit: *Quem nullus hominum vidit.* Id est, oculis corporis non vidit ipsius substantiã: nam alioqui per subiectam oculis creaturam sæpè visus est. *Sed nec*,inquit,*videre potest.* Nam qui vidit,iam non est homo, quia repugnat hominis conditioni. Id ergò ꝙ Paulo est lux, nobis est caligo,nubes, tenebræ,id est, incomprehensum, in cuius visione caligat oculus intellectus, etiam interior. Vnde Damascenus lib.1.cap.4. propè finem: *Infinita diuinitas,& incomprehensibilis.* Et hoc solùm eius comprehensibile,infinitas, & incomprehensibilitas. *Non videbit me*,inquit,*homo,& viuet*,dum scilicet in humana natura, & sola subsistit. Sicuti autem inuisibilis est, ita & incorruptibilis; qui videntur, Reges temporarij sunt;qui non videtur,æternus. Hinc Augustinus epistola ad Italicam: *Nam etsi mentibus piorum esset inaccessibilis,non diceretur: Accedite ad eum, & illuminamini. Et si mentibus eorum esset inuisibilis,non diceretur: Videbimus eum,sicuti est.* Hæc Augustinus.

Deum qua ratione nullus hominũ non vidit,sed neq; videre potest. Ioann. 1.

B. Damascen. Solum comprehensibile quid Dei, teste Damasc. Exod. 33.

Aug. ep. 6. sub init. tom. 2. in princ. Psal 33.

Et signanter dixit; *Quem nullus hominum vidit*, non exclusit Angelos, sed homines tantùm:nec exclusit visum intellectualem hominum,sed corporalem. Etsi Augustinus libro 3.contra Maximinum, capite 9. & 12.

Nullus hominum Deum vidit,sed neq; videre potest, duo expenduntur. Idem to 6. circa fin.

& 12. generaliter accipit visionem etiam pro intellectuali,& inaccessam lucem,eam, quæ nec spiritali gressu ab homine adiri potest.Neque dixit Apostolus. Nullus hominum poterit,sed, Nemo potest. Poterit enim homo,sed tunc,cum æternum erit fidelium præmium,videre Deum,Capite 12. ait: *Quomodo erit verum, Accedite ad eum & illuminamini: nisi quia hoc nemo potest, si de se quisque præsumpserit, sed si ipse donauerit?* Concione 6.in Psalmum 118. *Dictum est: Deus habitat lucem inaccessibilem: & audimus tamen, Accedite ad eum, & illuminamini.* Quæ vtiq; sic soluitur quæstio, vt inaccessibilis sit viribus nostris,accedatur tamen ad Deum muneribus suis.

Idem to. 8.

Qua ratione autem etiam per corpus sit Deus videndus post resurrectionem, sicut anima rationalis dicitur videri in motibus suis,tractat idem Augustinus libr. 22. de Ciuitate Dei,capite 29. & Epistola 112. ad Paulinam de videndo Deo, vbi illud: *Nullus hominum vidit;* explicat intelligi de viuente vita animali propter Moysen, & Paulum,nam Christus qui prouidebat Dominum in conspectu suo semper , non est purus homo: de quo consule eundem Augustinum libro 4. de Consensu Euangelistarum, cap. vltim. Et ita cum dixit: *Nullus hominum vidit:* exclusit Moysen, & seipsum , qui viderunt non viuentes animali vita.

Deus an oculis videri corporeis possit secundum Augustinū. *Idem to. 5.* *Idem to. 2.* *Psal. 15.* *Act. 2.* *Idem to. 4. circa med.* *Exod. 33.* *2. Cor. 12.* Hanc sententiam, Deum nemo vidit vnquam, vt alijs placet, in quē Apostolus torsisse videatur. *Coloss. 1.*

Annotat quidam,hôc dictum esse contra scholam Simonis, qui multa de Angelis,& virtute eorum iactabat , & ignotum quendam Patrem inducebant. Quoniam tamen Angeli à Paulo inuisibiles dicuntur Coloss. 1. non videtur hoc contra illos ab illo productum.

Quis ille Deus inuisibilis, Pater,an Filius,an Spiritus sanct? varię sententię. *Amb. hoc loco tom. 5.* *Aug. to. 3.* *Ambr. li. 1. in Luc. c. 3. sub init. to. 4. in princ.* *Aug to. 6. & 3.*

Iam ambiguum est,de qua persona loquatur Apostolus,de Patre,an de Filio, an de Spiritu sancto? Ambrosius hoc loco refert ad solum Patrem hæc verba : quem in Veteri Testamento negat apparuisse, sed solum Filium. § Augustinus tamen libro secundo de Trinitate, capit. 18. hunc sensum egregiè ex Scripturis confutat. Et germanus Ambrosius in illud Luc. 1. Apparuit Angelus,etiam Spiritum sanctum , & Patrem,per subiectam naturam apparere docet. Augustinus de tota Trinitate putat intelligendum hunc locum: omnia enim hęc tribus personis communia sunt , vt docet lib. 3. contra Maximinum c. 12. & libr. 1. de Trinit. c. 6. vbi acutè admonet, etiamsi expressè diceretur solus Pater Rex Regum, & Dominus dominantium, non debere intelligi secluso Spiritu, aut Filio, sed ijs tantum, quæ sunt alterius naturę, sicut ibi: *Quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei,* nō excluditur Pater, aut Filius. Et cùm dicitur Eccl. 24. *Gyrum cæli circuiui sola* (scilicet Diuina sapientia) ibi nec Pater, nec Spiritus sanctus excluduntur.

1. Cor. 2. *Eccl. 24.*

Quòd etiam Græci hic diligenter obseruandum docent. Oecumenius verò dictionem Solus, additam putat ad discrimē eorum, qui dicuntur dij, & non sunt. Et vbi Ioan. 17. Pater dicitur solus verus Deus, pulchram accipit interpretationem à Cyrillo ibidem, & libro 10. Thesaurorum , capite 6. & lib. 4. capite vltim. Solus enim Pater dicitur habere immortalitatem, qui à nullo habet, sed à seipso: Filius verò naturaliter habet ex Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque. Sed hoc loco videtur, id; Qui solus habet immortalitatem , magis referendum ad Reges terrenos, visibiles atq; mortales. Sed rectè monuit Augustinus in epistola ad Paulinam, dicens : *Plus mihi videtur valere in hac inquisitione viuendi, quam loquendi modus. Nam qui didicerunt à Domino Iesu mites esse, & humiles corde, plus cogitando , & orando proficiunt, quam legendo, & audiendo.* Et capite 20. *Cauendum est, ne dum altercando quærimus inuestigare quemodo possit videri Deus, pacem, sanctificationemq, perdamus, sine qua nemo poterit videre Deum.* ¶ *Cui honor, & imperium in sempiternum, Amen.* Par sanè fuit, vt descripto Deo per tot præclaras conditiones, more suo in vocem gratiarum actionis prorumperet ; vt indicet Deum sempiterno tempore dominari, & suos premio æterno afficere.

Deus cur solus habere dicatur immortalitatē, teste Oecumenio. *Oecu. c. 17.* *Cyril. li. 11. in Ioan. c. 16. cir. ca fin.* *Idem to. 2.* Qui plus cogitando & orando proficiunt, quam legendo & audiendo, secundum Augustinum. *B. Aug. ep. 112 c. 1. initio.* *Matth. 11.* *Heb. 12.* Ratio huius doxologiæ: Cui Deo honor, & imperium, in sempiternum, Amen.

Ad septimam dubitationem dicendum est , quòd postquam Apostolus docuit, quam periculosum sit studium ditescendi : nunc de vitijs diuitum agit , cuiusmodi permulti erant Ephesi, ciuitate potenti, & opulenta. Nam etsi ab initio ferè omnes essent pauperes, & vt ait Apostolus, *Non multi sapientes secundum carnem, non multi nobiles:* erant tamen nonnulli, vt Act. 19. recenseatur : *Quidam autem de Asiæ principibus, qui erant amici Pauli, miserunt ad eum, &c.* Et tamen, vt proposito dubio satis fiat, congruè vocauit diuites huius seculi; ad differentiam eorum, qui in alio seculo diuites erunt, qui ferunt fructum centesimum , & quos Christus in Deum diuites vocat Luc. 12. Sic in parabola de seminante, diuitias vitæ, vel huius seculi vocat, id est , non permanentes, neque stabiles. Et qui soli viri boni, & serui Dei sunt; verè, & absolutè sunt diuites. Et de hac diuersa diuitum ratione meminit Tobias capite 4. cum ait : *Noli timere , fili mi : pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timueri-*

De diuitibus quæ nunc Apostolo causa differendi. *1. Cor. 1.* *Act. 19.* Ad VII. quę. Quinam sint diuites huius seculi. *Matth. 13.* *Luc. 12.* *Luc. 8.* *Tob. 4.*

Huius Apostolici: Vt diuites nõ sublimè sapiant præcepti necessitas.
B Aug. to 10. in prin.
Amb to. 5.
Chrys ho. 18.
August.

mus Deum, &c. Et quia ait: *Præcipe*; necessaria esse præcepta ad salutem indicat. ¶ *Non sublime sapere*, vel sentire, vel superbè, vt legit August. ser. 5. de verbis Domini, c. 9. & 10. & Ambrosius: id est animo non efferri. Nihil enim ita superciliũ attollit, nihil sic superbiam gignit vt opes, teste Chrysostomo. Augustinus eodem ser. 5. & capite 9. supra producto idem docet: *Præcipe. Quid? Præcipe ante omnia non superbè sapere. Nihil est enim quod sic generent diuitiæ, quomodo superbiam. Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermem suum. Alius est vermis mali, alius pyri, alius fabæ, alius tritici; vermis diuitiarũ, superbia. Ergo præcipe diuitibus huius mundi, non superbè sapere. Exclusit vitium, doceat vsum. Non superbè sapere.* Et serm. 205. de Tempore, c. 3. *Primus*, inquit, *vermis diuitiarum superbia, Mala tinea, totum rodit, & ad cinerem vsq; perducit.*

Diuitiarum vermis quisnam ille.

Idem.

Diuites quomodo sperẽt in incerto diuitiarum.

Secundus morbus diuitũ est, sperare in pecuniæ thesauris; ideò secundò præcipit: *Neq; sperare in incerto diuitiarum.* quòd putẽt diuites nihil sibi nocere posse, nihil aduersi accidere, eò quòd diuites sint. Dicuntur & diuitiæ incertę, quia incertum est quamdiu es possessurus. At enim illę tibi subducentur, aut tu illis, quando minimè credes, subtrahêris. Diuitiæ enim superbos faciunt: quando immortalitatem illis pollicentur. Et subdit: *Sed in Deo viuo.* Id est, Præcipe vt illis spretis, sperent in Deum viuum, ab eo pendentes, qui diuitias dat, & subtrahit, cũ voluerit. Et rebus pereuntibus opponit Deum viuum permanentem, vel potius Christum resurgentem, qui de resurrectione sua æternam vitã nobis pollicetur; quòd diuitiæ quas adferre nobiscum non possumus, nemini præstant.

Diuites vt sperare hebeant in Deo viuo.

Prẹstet nobis omnia abũdè ad fruendum quomodo Deus.
Matt. 5.

Qui (Deus) *præstat nobis omnia abundè ad fruendum.* Id est, Qui nobis communia beneficia non denegat, annuas cœli cõuersiones, & Solis lucem, aquam, & reliqua. Quique pluit super iustos, & iniustos. ¶ Theophylactus exponit. Qui præstat omnibus communiter sufficientiam rerum externarum, quantum ad se attinet, etsi auaritia cũ potentatu omnia etiam cõmunia propria faciat, & quod erogandum erat, recondat. Dat, inquit, seu præstat nobis omnia abundè ad fruendum, id est, affluenter; nam cibo, & lætitia implet corda hominum, & aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Et Augustin. ser. 5. de verbis Domini, c. 10 *Omnia*, inquit, *temporalia, & æterna: sed magis ad fruendum æterna, ad vtendũ temporalia. Temporalia tanquam viatoribus, æterna tanquam habitatoribus. Temporalia, vnde bona faciamus æterna, vnde boni efficiamur.* Hęc ille. Omnia ergò temporalia, vt illis vtamur in pręsenti, vt perueniamus ad fruendum æternis.

Theophylacti sententia.
Act. 14.
Psalm. 144.
Aug. to. 10. in princ.
Quę bona nobis ad vtẽdũ, quę verò ad fruendum dentur à Domino.

Benè agere, quid Apostolo.
1. Cor. 13.
Act. 9.

Benè agere. Quòd Græcè est ἀγαθοεργεῖν. Id est, Præcipe vt bona agant: Nec hoc tantùm, sed diuites fieri in bonis operibus, & non tantùm in fide, montes etiam transferente. Ita Act. 9. Tabitha erat plena operibus bonis, & eleemosynis, quas faciebat. Præcipe etiam facilè tribuere de suis opibus indigentibus: facilè, inquam, id est hilariter, quia hilarem datorem diligit Deus. & Salomon: *Ne dicas amico, Vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cùm statim possis dare.* Vocat etiam εὐμεταδότους, id est, faciles ad impertiendum, vt ait Ambrosius: & refert ad pecuniam, & charitatem, sociales, placidos, alienos à superbia, aditu; congressu, reliquaq́ue vitæ conuersatione perfaciles, & humanos. Plinius Iunior in Traiani laudibus, commemorat multam admissionem eius, facilitatem, nullam in audiendo difficultatem, aut in respondendo moram. Regi cuidam se excusanti apud anum pauperculam, quòd non posset eius causam cognoscere: responsum est ab eadem: Si non vacat audire, nec vacet, inquit, regnare; quòd Demetrio Plutarchus, & Philippo Macedoni accidisse memorat: Dio Cassius Imperatori Hadriano tribuit: nec quicquam vetat idem à pluribus dici, vel fieri.

Quid, Facilè tribuere.
2. Cor. 9.
Prouerb. 3.
Ambrosius.
Traiani facilitas Imperatoris, & humanitas.
Plutarch.
Dio. Cassius. sub init.

Pręcipe etiam, *Communicare.* Id est beneuolos, amicos, & faciles, & absq; fastu proximis se prębere. Est aũt communicare, mortales se recogitare, & socios esse alijs hominibus in fragilitate, vt ait Haymo. Et re vera nihil est cuiquã proprium, sed verò pręcipuè Christiano communia omnia putanda.

Cõmunicent proximis diuites quãdo: quid itẽ communicare.
Haymo Episc.

Thesaurizare sibi fundamẽtum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Vbi bonum est fundamentum, omnia sunt firma, & inconuulsa. Et thesaurizamus, quando diuitias in futurum reponimus: quia proprium est parentum thesaurizare filijs. De quibus diuitijs ait Dominus: Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. ¶ *Vt apprehendant vitam æternam.* Vel veram vitam, vt habet textus Græcus. Hęc enim vita vanitas est, & mors potius dicenda quam vita. Et reponendæ sunt facultates in loco securo veræ vitæ, vt hoc ibi inueniamus; quod hic damus. Quemadmodum enim stultus est, qui scit se in alienum locum debere migrare, vbi non inueniet nisi quod præmiserit, nihil tamen vult illuc præmittere: Ita stultus est, qui hic nihil dat de diuitijs suis, vnde illic sustentetur.

Act. 4.
Iidem quẽad modum thesaurizare sibi fundamentũ bonum in futurũ debeant.
2. Cor. 12.
Matth. 6.
Diuites vitã ęternam quãdõ apprehendãt, ijdemq; nisi thesaurizent in futurum quales.

Expende Apostolum hoc loco duplici

vt

Cur Paulus fundamētum boni, bona opera nominauit?

vti metaphora, altera ædificandi, siue ponendi fundamētum, quòd fabricam sustineat, altera thesaurizandi, quo indies aliquid seponimus, siue recondimus, & hoc est bonorū operum peractio: quam & fundamentum nominauit, quòd illa vitam æternam sibi conciliat. Thomas scribit: *Thesaurus spiritualis est congregatio meritorum, qua sunt fundamētum futuri ædificij, quod nobis preparatur in cælo: quia tota præparatio futuræ gloriæ est per merita quæ acquirimus per gratiam, quæ est principium merendi.*

B. Thom lect. 4 tom. 16.

Bonis operibus reddi vitam æternā, contra Caluinum.

Redditur ergo vita æterna bonorum operum merito, quicquid hic dicat Caluinus. Ait enim Apostolus, bona opera aperte esse fundamentum pro futuro tempore, vt vera vita acquiratur, & superstruatur. Indigna est; inquit hic nugator, nostra benignitas, quæ in rationem coram Deo veniat: nam si ad calculum nos vocaret Deus, nemo est vel perfectissimus, qui non conturbetur: adeò longè absumus à plena solutione. Respondemus enim, iustos, etsi peccent, tamen in multis operibus suis magna ex parte satisfacere, quāquam bonum illud nūquam perficiant: quia iustitia legis impletur in eis, qui non secundùm carnem ambulāt. Ioannes etiam pronuntiat, quod fidelis vincit mundum, & peccatum ei non dominatur: & Ambrosius in Apologia Dauid bona opera in iustis præualere, in malis præponderare asserit. Augustinus item lib. 2. de peccat. mer. & remiss. asserit multos esse perfectos cursores, & propinquos perfectioni, etsi non perfectos: regnat in multis charitas, & paullatim minuit cupiditatem. Deinde docemur, bona opera, & legis impletionem, esse fidei iustitiam, non solùm vt eius appendicem, sed etiam vt meritum, & causam. Vnde Apostolus dicit legem statui per fidem, & gratiam regnare per iustitiam in vitam æternam.

Rom. 8.
1 Ioan. 5.
Infrà 3.
Rom. 6.
Ambr. c. 6. eius lib. to. 4.
Aug. c. 12. & seq. & alibi passim, to. 7. circa med.
II. argum.
Rom. 3.

Fundamentū bonum quid Pelagio: cuius sententia refellitur.

Aduertendum præterea, Hieronymum in commentariolis, siue potius Pelagium hoc loco interpretari. Fundamentum esse, vendere omnia, & dare pauperibus: quod vult esse præceptum, iuxta dogma suū falsum: quam sententiam Augustinus epi. 79. ad Hilarium refutat, vbi nominatim huius interpretationis Pelagij meminit, dicens quosdam asserere, Apostolum hoc docere, vt diuites thesaurizent fundamentum bonum, omnia vendant. Sed eos inde refellit, quod Apostolus domum diuitum sic instituit, vt permittat illis domos, vxores, filios, & seruos, qui omnes à pauperibus ali nequeunt.

Tomo 9.
Matth 19.
Aug to 2.

Solut. quæst. octauæ.

Ad octauam dubitationem respondentes, dicimus Apostolum ab institutione dinitum redire ad falsam doctrinam iugulādam, quæ res Paulum angebat. Et ideò ait; *O Timothee.* Nomine proprio vocans, eius attentionem excitat. *Depositum custodi.* Id est, secundùm OEcumenium: Vel præceptum Dei de doctrina Timotheo per Paulum propositum, aut gratiam per ordinationem acceptam. Haymo intelligit: Gratiam fidei, & sapientiam quā tibi commendaui. Alij depositum, id est, curam creditæ Ecclesiæ, non per vires proprias, sed per Spiritum sanctum custodiēdum; Thomas & Caietanus: Gregem tibi commissum in Ecclesia tua, interpretantur.

De deposito quod Apostolus Timotheo commendarat.
Oecum. c. 18.
Haymo Episcopus.
Thom lect. 4. sub finem.

Probabilior sententia.

Verùm cùm hic mentio fiat doctrinæ, potiùs illa nomē Depositi meretur, de qua: *Quæ à me audisti in fide, & in dilectione in Christo Iesu. Bonum depositum custodi.* Rursus: *Quæ à me audisti per multos testes, hæc commendā fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Et infrà: *Rectè tractantem verbum veritatis.* Est ergo doctrina Christi depositum, quia per manus tradita: & Episcopi constituti sunt doctrinæ custodes, vt ne minimā eius partem tolli patiantur. Hinc Chrysostomus: *Caue ne minuas: non enim tua, sed aliena sunt quæ seruanda accepisti, nihil imminuas.* Et Basilius: *Qui diuinis, inquit, innutriti sunt eloquijs, corrumpi de diuinis dogmatibus ne vnam quidem syllabam patiantur, sed pro his (si contingat) etiam omnes mortis species amplectuntur.* Tertullian. lib. de præscriptio. Hæretic. *Eadem dementia est, cùm confitentur quidem nihil Apostolos ignorasse, nec diuersa inter se prædicasse, sed nō omnia volunt illos omnibus reuelasse: quædam palàm, & vniuersis, quædā secretò, & paucis demandasse: quia & hoc verbo vsus est Paulus ad Timotheum: O Timothee, depositum custodi,* &c. Gregor. Nazianzen. orat. 3. ad Gregor. Nyssenum: *Fidem Catholicam beata ac principalis Trinitatis, in quam credimus, quam colimus, & coram Deo, atque hominibus confitemur, nihil timentes, neminem verentes, vtinam ad extremum vsque vita spiritum cum magna libertate confiteamur, præclarum, inquam illud sanctorum Patrum, qui Christo, nascentiq; Fidei propinquiores extiterunt, depositum, confessionem illam nobis collactaneam, quam primam prolocuti sumus, & cum qua vtinam postremò ex hac vita migremus, si nihil aliud, hinc certè pietatem nobiscum efferentes.* Hæc ille.

2. Tim. 1.
Infra 2.
Ibidem 15.
Christi doctrina cur vetiat nomine depositi.
Chrys. ho. 18.
hist. Trip lib. 7 c. 30. initio ferè.
Tertul. multò antè lib. demed. part. 1.
Pro traditionibus contra Hæreticos.
Greg. Nazi. orat. 22 in fi. Iacobo Billio interpr. to. 2. sub initium.

Nona quæst. assoluitur.
Quæ sint profanæ vocum nouitates deuitandæ.

Ad nonum in illud; *Deuita profanas vocū nouitates,* dicendum est: quod vt nō est permittēdum diminui quicquā de sancta doctrina nobis deposita, ita nō est ferendum, vt noui aliquid, & peregrini in eam inuehatur. Et in primis perpende, vocem Græcam *καινοφωνίας* dupliciter posse scribi, aut per, ι, simpliciter, non per, αι, & ita signi-

fiat inanitates, seu vanitates vocum, & hoc modo legunt Theophylactus, & Occumenius, & habent exemplaria Græca; admonent tamen, Chrysostomum per αι legisse, id est, nouitates vocum, vt interpres noster transtulit, & hanc lectionē sequuntur Ambrosius, & Augustinus, & 2. Tim. 2. Interpres vertit, vaniloquia, respiciens ad aliud significatum: & tamen alij sequentes aliam lectionem, vertunt, nouiloquia. Familiare est, hæreticam doctrinam notari nomine nouitatis. Hinc Dilectus; Non mandatum, ait, nouum scribimus vobis, sed mādatum (vetus scilicet) quod habuistis ab initio; & B. Petrus, & Iudas in Canonicis suis. Paulus etiam bis expressit per verbum *ἑτεροδιδασκαλεῖν*, siue aliter docere. Veruntamen has nouas doctrinas certum est esse inanes, ac vanas; & ideo vtraque lectio bona est.

Et vocum dictione quidam intelligunt prohiberi noua vocabula & profana: qualia in familia Simonis introducebātur: habebant enim barbara Principum nomina, quibus perterrefaciebant, vt docent Epiphanius, & Augustin. de nomine Abrasax, & de Combo Valētini, de nominibus 366. Principum, quę magno in pretio habebant Gnostici. Alij verò non tam ad voces referunt, quàm ad res, & noua dogmata. Vnde August. tract. 97. in Ioan. ad vtrumque videtur referre, nimirum ad voces prodigiosas, sed magis ad doctrinas, & dogmata. Et annotat, Apostolum dixisse profanas vocū nouitates. Si enim omnis nouitas profana esset, non diceretur à Domino, *Mandatum nouum do vobis:* non diceret *Nouum Testamētum:* non cantaret Ecclesia canticum nouū cum Dauide, & cum Esaia, & cum Ioanne Euangelista: Christi fideles non noua voce dicti essent Christiani, nomen nouum nouæ Ierusalem; res tamen erant ante nomina sua. Rursus Esaias non dixisset: *Nomen nouum, quod os Domini nominauit.* ¶ Sunt & aliæ quædā nouæ voces valdè religiosæ, vt Trinitas, Incarnatio, Homousion, quam vocē Patres Concilij Niceni cōdiderunt, vt rem non nouam tali nomine designarēt, & non est aliud, quàm: *Ego, & Pater vnum sumus:* pro qua voce Hæretici homausion introducebant, vt deciperent: Hypostasis, quæ ab initio fuit Hieronymo profana nouitas, cùm esset ambigua, quòd substantiam, & personam designaret; & ex vno trium Hypostaseon significatu arguerent tres essentias, ex altero tres Personas: posteà verò explicatum est significare personam, nō essentiam. De qua idem Hieronym. ad Damasum: *Clamamus*, inquit, *Si quis tres hypostases, aut tria enypostata, hoc est tres subsistentes personas non confitetur; anathema sit. Si quis autem hypostasin vsian intelligens, nō in tribus Personis vnam hypostasin dicit, alienus à Christo est.* Hæc ille. Modò igitur hypostasis non est profana nouitas, vt diximus, sed accipitur pro indiuiduo atomo substantię rationalis. Θεοτόκος etiam vox est non noua, aut profana, sed sancta, & religiosa, & probata à Patribus in Concilio Ephesino: quemadmodum nomen Christianus, monasterium, liberum arbitrium, Purgatoriū, satisfactio, indulgentiæ, & transubstantiatio, & pleræque aliæ voces, quas horrent nostri seculi Hæretici. Et adiungit dicto loco Augustinus. *Omnes insipientissimi Hæretici, qui se Christianos haberi volunt, audacias figmētorum suorū, quas maximè exhorret sensus humanus (hac) occasione Euangelica sententia colorare conantur, vbi Dominus ait: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: quasi hæc ipsa sint, quæ tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit Spiritus sanctus, quæ palam docere, atque prædicare, quantalibet feratur audacia, spiritus erubescit immundus.* Et infra: *Audite itaq; Apostolum talia præuidentem, & ea vitanda salubriter admonentem. Profanas, inquit, verborum nouitates euita: multa enim proficiunt ad impietatem.* Hæc ille.

B. Thomas rectè hoc loco philosophatur: *Sicut Princeps secularis ponitur ad custodiēdam vanitatem regni, ita Spiritualis ad seruandam virtutem spiritualem. Pax autem regni consistit in iustitia. Et ideo ille ordinatur ad iustitiam. Sed vnitas Ecclesiæ est in fide; & ideo principaliter monet ad custodiam fidei.* Luc. 22. *Ego rogaui pro te (Petre) vt non deficiat fides tua; & tu (aliquando) conuersus, confirma fratres tuos, &c. Similiter autem posset corrumpi fides per fallaciam, sicut etiam qualibet scientia. Sed sicut dicitur 1. Elench. Fallacia est quandoque ex voce, quandoque ex re. Vnde est fallacia in dictione, & extra dictionem. Et sic fides aliquando corrumpitur per aliquas voces inordinatas, sicut dicit Hieronymus, quòd ex verbis inordinatè prolatis, fit hæresis.* Hæc Thomas. Nouæ ergo, & profanæ, & voces, & inordinatæ, quibus aliquid contra Fidem inducitur, non sunt audiendæ, vt idem Paulus docet in 2. Epist. cap. 1. *Formam habe sanorum verborum quæ à me audisti in fide, & in dilectione.* Et per profanas voces intelligit irreligiosas: & ita illa dictio esset posita ad distinguendas voces irreligiosas à non religiosis: si verò ad res, vel dogmata referatur, quod est verisimilius; tūc non refert hoc Apostolus ad aliqua bona, & religiosa dogmata post se inuenta, sed ad ea, quæ ipsius tempore erant profana, & à Deo adducebant, quòd noua sunt, & recēter inuenta. Ita OEcumenius in 2. epistol.

cap.

Huius loci variæ lectiones.
Ambr. hoc loco.
Aug. inferius citandus.
2. Tim 2.
1. Ioan. 2.
2. Pet. 3.
Iudæ 18.
1. Tim. 1.
Quarum vocum nouitates notet Apostolus, varius sensus.
Epiphan. in Hæres. 24.
Aug lib. de Hæres. c. 6. 10.
6. initio.
Idem to. 9.
Vocum nouitates quæ minimè profanæ.
Ioan. 13.
Matth 26.
Psalm. 32.
Psalm 39.
Psalm 95.
Psalm. 97.
Psalm. 143.
Psal. 149. &
Esai 42.
Apoc. 5.
Actor. 11.
Apoc. 2.
Infra 3.
Esai. 62.
Ioan. 10.
B Hier. epist. 57. ad Damasum, homus principij, Quoniam vetusto, &c. 10. 2.
Ibid. Hier.

Aliæ quædā voces Ecclesiasticę minimè profanæ.
Syno Ephes. cap. 1 & Florent. sess 7.
Aug. tract. 97. in Ioan.
Propriū Hæreticorum.
Ioan. 16.
B Thom. lect. 4 in fin.
Secularis, ac Spiritualis Principum officia.
Luc. 22.
Fallacia duplex.
Hieron.
Quo sensu, vel ad voces, vel ad res ipsas profanæ voces referantur.
Oecum c. 4.

cap. 4. profanas vocum nouitates intelligit: *Si quid*, inquit, *nouum in prædicatione fuerit inductum ex recentiore inuento, omninò vitiosum est, & profanum.* Et ibi dat exemplum Paulus eorum qui asserunt resurrectionem iam factam.

2 Tim. 2.

Sunt etiam quædã profanæ vocum nouitates, quæ cauendæ sunt; vt qui pro Angelis dicunt genios, pro Baptismo lotionẽ, pro Ecclesia Christianam Rempublicam, pro Episcopo superintendẽtem, pro Presbyterio Senatum, & his similes, & qui contendunt pro Saluatorem dicendum Seruatorem, qui Latiniùs loqui volentes, doctrinam sacram in voces Gentilitias conuertunt. Quemadmodum etiam quidam Iudaismum affectantes, pro Iesu, Iosua, pro Maria, Miriam, pro Esaia, Iesaiahu, pro Ieremia, Iirmiahu, pro Ezechia Chizchiahu, & pro Cyro Cores, pro Nabuchodonosor Nabuchadnesar: non contenti vsitatis vocibus Septuaginta Interpretum, quas Dominus in Euangelio, & Apostoli in Epistolis tradiderunt.

Quæ voces alioqui à Christianis & Catholicis vsurpatæ, pro fanam aliquã sapiant nouitatem, ideo meritò vitandæ.

Ad postremum circa illud, Oppositiones falsi nominis scientiæ, præmittendum est, quod Chrysostomus, & OEcumenius docuit, oppositionem aliquã esse, ad quam ob absurditatem non oportet respondere. An igitur vetat Apostolus respondere Hæreticorum argumentis? Minimè: sed vult cũ non moueri obiectionibus quas faciunt contra veritatem, sub magnificis scientiæ, & veritatis titulis. Vult enim ita disputare, vt nec sibi, nec alijs sit periculum. Vult igitur ita vitari argumenta, vt quis eis nõ moueatur. Alioquin Apostoli in Epistolis suis disputant contra Iudaizantes, & in Gentiles: nam vbi fides non est, nec scientia quidem est. Admonet ergo, ne cùm huiusmodi passim manus conseramus, sed illis omissis, Fidem teneamus, quæ petra fixa est, & inconcussa.

Quæstioni huic: Si vitandę oppositiones falsi nominis scientiæ sunt, an ne igitur Hęreticorũ non est argumentis rñpõdendum: Chrysostomus respondet. *Chrys. ho. 18. Oecum. c. 18. in fin.*

Per falsi nominis scientiam, siue falsò nominatæ scientiæ, quidam interpretatur artem Cabalisticam, nam alia nõ occurrit, quæ falsum nomen scientiæ habeat. Ioannes tamen Picus Mirandulanus inter multas conclusiones publicè disputatas, hanc quoque à Criticis subnotatam adiunxit: *Nulla est*, inquit, *scientia, quæ nos magis certificet de diuinitate Christi, quàm Magia & Cabala.* Sed reprobata fuit etiam post suam Apologiam, & mirum esset, nullum veterum Doctorum, nullum Apostolorum hanc scientiam nobis commendasse, vt tantum fructum, quantus est cognitio diuinitatis Christi, assequeremur. Ecclesia etiam esset meritò reprehendenda, quæ tantum thesaurum nobis occultauit. Illi etiam, qui huius artis principia nouerunt, & quæ dicuntur de elementis, & mutatione vnius literæ in alteram, & numero maiori, & minori, & literarum transpositione, deprehenderunt non magis esse hanc sciẽtiam pro Christianis contra Iudęos, quàm pro Iudęis contra Christianos. Mirum etiam esset, & minimè diuinæ prouidentiæ consonum, si gens reprobata Iudæorum, de qua scriptum est; *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua*, aliquam vtilem, & peculiarem artem haberet ad Christum Deum agnoscendum, quam Christiani non habeant. Quare ipsemet Ioannes, Pico teste Francisco nepote suo, eam posteà conclusionem meliori, & saniori iudicio damnauit.

Falsi nominis scientiã, Cabalam accipi nõ posse probatur. *Caiet.*

Quantum huic scientiæ tribuerit Ioãnes Picus Mirandulanus immeritò.

Cabala in quibus maximè versetur.

Esai. 6. 10 & alibi passim.

Franc. Picus Miran.

Verùm ambiguum est, an tempore Pauli esset vsus eius artis Cabalisticæ: & si quis fuit, nonnullæ Hæreticorum veterum hæreses, quæ nonnullis eius scientiæ rationibus nitebantur, à sanctissimo, atq; doctissimo martyre Irenæo confutantur.

Quare certius videtur, hic notari Gnosticos, quorum hoc loco meminit Chrysostomus; qui, Gnostici à seipsis appellabantur, quasi qui plus cæteris scirent, qui etiam multa profana habebant. Et Paulus Græcè dixit τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, id est, falsò nominatæ scientiæ, à qua voce Græca Gnostici dicti sunt. Monet etiam Clemens Alexandrinus libr. 2. Strom. quod cum ab hac voce confunderentur Gnostici, Epistolas Pauli ad Timotheum abrogabant. Et Irenæus: *Secundùm antiphrasim ergo veritatis ignorantiam agnitionem vocant. Et benè Paulus ait: Vocum nouitates, falsæ agnitionis, Verè enim falsa agnitio ipsorum inuenta est.* Hæc ille. Docet etiam Augustinus epistol. 56. Hæreticis solenne esse, vt magnificos titulos suę doctrinæ prætendant: vnde alij se Apostolicos, alij Spirituales, alij Catharos, hoc est puros, alij Gnosticos superbè appellârunt.

A IX quæst. Quosnã pro pu e faciunt oppositiões falsi nominis scientię, apud Paulum.

Clem. tom. 2.

B. Iren. li. 2. c. 19. post med.

Quàm aptè vocum nouitates falsi nominis scientiæ à Paulo nominentur. *Aug. ep. 56.*

Hieronymus in Osee cap. 5. *Hæretici matrem habẽt iniquitatis suæ superbiam, dum semper altiora se scire iactitant: & in Ecclesia contumeliam debacchantur: & excelsam sibi scientiam pollicentur.* Pulchrè scripsit Tertullianus lib. De præscriptionibus aduersus Hæreticos, initio: *Febrem vt malum, & dum causa, & de potentia sua, vt notum est, abominamur, potiùs quàm miramur, & quantum in nobis est præcauemus, non habentes abolitionem eius in nostra potestate. Hæreses verò mortem æternam, & maioris ignis ardorem inferentes maluit quidam mirari quòd hoc possint, quam deuitare ne possint: cùm habeant deuitandi potestatem. Cæterum nihil valebunt, si illas tantum valere non mirentur. Aut enim dũ mirantur, in scandalum submi-*

Hier. sup. fin. lib. 1. in Osee, to. 6 init. Idẽ initio lib. 2. in idem c. 5. Tertul. par. 1.

Hæreses potius cauẽdæ, quàm sint admirandæ, quòd inferãt mortem ęternã, teste Tertulliano.

nistran-

nistrantur; aut quia scandalizantur, ideo mirã- cur, quòd cantùm valeant, quasi ex aliqua veritate veniant. Mirum, scilicet, vt malum vires suas habeat: nisi quòd hæreses apud eos multum valẽt, qui in fide non valent. Ibidem; *Omnes tument, omnes scientiam pollicentur.*

Idem procul à medio.

Vnde Gnostici hæretici sint appellati, cui similes. *Genes 3.*

Subdit Apostolus: *Quam* (scilicet falsam scientiam) *promittentes, circa fidem exciderũt.* Videtur notare Gnosticos, qui à promissione scientiæ, quam pollicebantur, vt diximus, dicti sunt Gnostici: imitãtes dæmonem, qui decepit primos parentes, dicendo, Eritis, sicut dij scientes bonum, & malum. Quod ait: *Circa fidem exciderunt:* Græca vox habet ἠστόχησαν, id est, errauerunt, ab scopo, ea est enim vis verbi Græci. Scopus autem est fides. Exciderunt, inquit, à fide, id est, totam religionis substantiam deseruerunt. Ita etiam cap. 1. dixit: *A quibus* (scilicet, fabulis & genealogijs interminatis) *conuersi sunt in vaniloquiũ.* Vbi idem verbum Græcum est aberrantes.

Falsam scientiam illi promittentes, quomodo errauerint à fide. *1. Tim. 1.*

Pelagij verò ridiculus est sensus, qui per falsi nominis scientiam intelligit Dialecticam, per quam miser videbat se ab Augustino, & similibus ex Scripturis reuinci; cũ illa sit instrumentum vtile ad inueniendam veritatem, & sine qua omnis disputatio nõ tantùm Sanctorum Doctorum, verùm etiam Christi, & Apostolorum frigeret. Nam etiamsi illam autem non dedicerint, ea tamen ab Spiritu sancto accepta vtebantur tam in reuincẽdis Iudæis, & Paganis, quàm etiam Hæreticis. Subscripsit autem Apostolus sua manu: *Gratia Dei tecum, Amen.* Id est: Benè vale.

Contra hunc sensum Pelagianum: Falsi nominis scientiam ô Timothee deuita, id est, dialecticam. *Pelag. to 9. operum. D. Hier in has verba.*

(·:·)

DISPVTATIONES IN OBSCVRIORES LOCOS

Epistolæ Secundæ ad Timotheum.

DISPVTATIO I.

Continens Epistolæ argumentum, & quo tempore fuerit ab Apostolo hæc Epistola conscripta.

Scopus Apostoli.

RVRSVS Apostolus Ephesinum Episcopum, ac filium charissimum Timotheum muneris quod debet Ecclesiæ sibi creditæ cõmonefacit: in qua quidem pleraque sunt necessaria præcepta & salutaria monita, quæ erant in priori Epistola: quæ consultò repetit, & inculcat. ¶ Occasio autem scribẽdi, iuxta sententiam Theodoriti, hæc fuit: Promiserat Apostolus se ad eum venturum: *Spero*, inquit, *ad te venire citò;* &, *Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ.* Et cùm non potuisset ad eum venire, opus fuit, vt pro præsentia literas saltem daret, quibus consolaretur eum, & confirmaret, eo quòd nõ venisset: simul etiam, vt, cùm omnes, qui cum Apostolo peregrinabantur, eum deseruissent, saltem Timotheum, ad se quã primùm veniret, rogaret, quatenùs Apostolus breui, vt putabat, immolandus, eius præsentia confirmaretur, & deferret ad se penulam, libros, & membranas; & vt interim vitaret Hæreticos Philetũ, & Hermogenem, & maximè omniũ Alexandrũ ærariũ, qui cũ graues controuersias Apostolus habuerat, & multis malis & incommodis ab eo fuerat affectus. Ostendit etiam, illos qui ab Asia erant, Phygellum & Hermogenem, ei in catenis existenti aduersatos fuisse: tantùm de Onesiphoro egregium fert testimonium, & hunc ad se visitãdum venisse, & suscepisse, cùm primùm Romam appulit. Conscius etiam futurorum temporũ hortatur, vt prædicatione opportunè, & importunè non cesset falsis fratribus se opponere, qui hominum libidini, & aurium prurituì inseruiunt. Admonet etiam legitimè & strenuè pro pietate certare, & certantium præmium proponit, vt ad fortiter ferenda pro religione pericula cohortetur. Et quia Apostolus mortem præ oculis habebat, & eam suscipere paratus erat pro Euangelij testimonio; hæc Epistola solennis est perinde, & subscriptio Paulinæ doctrinæ, & institutio omnium Episcoporum non minus quàm præcedens.

Cur hæc scripta ad Timotheum Epistola. *1. Tim. 3. Infra 4.*

2. Tim. vlt.

Ibid. 4.

Suprà 1. Ibid. eo.

Infrà 4.

Difficilius autem est assequi, quo tempore Apostolus has literas dederit ad Timotheum. Nam si verba ipsius: *Ego enim iã delibor, & tempus resolutionis meæ instat*; contempleris, in speciem sonare videntur tempore mortis suæ iam instantis cõscriptas, vt etiam Patres, & præcipuè Eusebius, & Hieronymus, & alij permulti, qui eos sequuntur, asseruerunt. Putantque nonnulli, illam secundam sui præsentationem factam coram Nerone, & tunc sententiam tulisse, vt

Quomodo scripta hæc Epistola secundũ aliquos. *2. Tim. 4.*

Euseb. lib. 2. hist. Eccles. cap. 22. Hier. in lib. de script. Eccles prope init. to. 2.

pœnam

pœnam capitis subiret: non quidem statim, vt venit è Iudæa Romam secundo Neronis anno, sed alia posteriore post decennium exactum præsentatione. Et ita communiter sentiunt hanc Epistolam postremo loco fuisse conscriptam, & post eam præterea nullam aliam.

Altera opinio probabilior.
2. Tim. 4.

Sed quoniam hi loci non videntur apertè cuincere quod volunt; alij sunt qui tradũt, quod cùm Paulus scripsit: *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, nõ illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes Gentes, quia liberatus sum de ore leonis*: tunc quidem putauerit se trucidãdum, ac de medio tollendum, ac valedixerit amicis, & Timotheo per has literas, in quibus scribit: *Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ*, & reliq. Cùm ergo se secũda defensione liberatum cerneret; verba prædicta, quæ de delibatione, & immolatione instãte dixerat, expungere noluit, vt indicaret quo animo, & quàm ad mortẽ parato ad tribunal Cæsaris accesserit; vt ita in primo aduentu ad Vrbem, intelligamus cum Cæsari bis fuisse præsentatum; & agnoscamus coronidis loco adiecisse quę sequuntur: *Festina ad me venire citò. Demas me reliquit, diligens hoc seculum*, & cætera vsq; in finem: quæ omnia huiusmodi sunt, vt videantur adiecta, postquã secundò sistebatur Cæsari, & tunc omninò liber euasit, ita vt iã cogitaret de prædicatione cõtinuanda, & de nouis peregrinationibus instituendis, in quem finem dixit; *Marcum assume, & adduc tecum. Est enim mihi vtilis in ministerio*, scilicet, prædicationis Euangelicæ; & infrà, *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.* Et accepit confirmationem à Domino de prædicãdo adhuc Euangelio inter Gentes. Estque sermo de prima annũtiatione Euãgelij Gentibus facta. Hoc autem probabiliter satis, & efficaciter probari videtur ex eo, quod vt in cæteris Epistolis scriptis ex Vrbe ad Ephesios, Philippenses, Colossenses, Hebręos; & ad Philemonem, mentionem fecit vinculorum suorum, & catenę, ita & in hac 2. ad Timoth. non semel idem fecit: vt cap. 1. *Noli erubescere testimonium Domini nostri, neq; me vinctum eius.* Et de Onesiphoro, *Catenam*, inquit, *meam non erubuit*: & cap. 2. *Secundùm Euangelium meum, in quo laboro vsque ad vincula, quasi malè operans.* Ergo videtur eodem tempore hæc scripta Epistola, quo etiam reliquiæ priores dictæ: at illæ scriptæ

Ibid. 6.7.8.
Quàm promptò ac paratò ad martyriũ esset animo Paulus.
2. Tim. 4.
Ibid 13.
Ibid. 17.
Posteriorem ad Timotheũ hanc, scilicet, Epistolam, vnam esse de illis, quę de vinculis à Paulo scriptæ sunt.
2. Tim. 1.
Ibid. 16.

fuerunt illo biennio, cuius meminit Lucas Actor. 28. ergo & ista. Nam in secundo aduentu ad Vrbem non legitur fuisse in vinculis: quia nec tempus commodum illi datum fuisset à Nerone, in arctiorique custodia illum retinuisset. Adhæc probabile non est, illam secũdam Epistolam tam serò, hoc est post decẽ annos ab illa liberatione, quæ quarto Neronis anno contigerat, scriptam fuisse: quod ex nõnullis firmis coniecturis licet elicere. Prima est: quia Paulus in ea Epistola multa cõmemorat, quæ ad ea tempora pertinẽt, quibus Paulus ex Gręcia nauigauit Ierosolymam, vbi & comprehensus cum ad Cęsarem appellasset, & Romam ductus fuit, in cuius comitatu venit & Lucas, vt ipse de se ait Actor. 16. *Vt autem visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti quòd vocasset nos Deus euangelizare eis.* Vbi ostendi se comitem fuisse peregrinationis Pauli, etiam vltimo capite, cùm ait: *Et cùm euasissemus, tunc cognouimus quia Melita insula vocabatur.* Et infrà: *Cùm autem venissemus Romam, permissum est Paulo permanere*, &c. at in hac secunda epistola scribit: *Lucas est mecum solus.* Secunda cõiectura est, quod ait: *Tychicum misi Ephesum*; constat autem, hanc missionem factam tempore illius biennij, quo causam egit apud Neronem, non autem post decennium, quando egit secundo causam, & morti adiudicatus est à Nerone. Tertia: non peteret penulam, libros, atque membranas quas Troade reliquerat post duodecim annos elapsos. Quarta: In hac Epistola scribit: *Saluta Priscam, & Aquilam*: quos tamen Ephesi reliquisse, testatur Lucas Actor. 18. paulò antequàm vinctus duceretur Romam. Quinta ac postrema coniectura sit, quod in hac Epistola Paulus scribit: *Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti*: Constat autem ex cap. 20. Actor. in extrema ex Macedonia profectione, qua rediit in Asiam, in comitatu Pauli fuisse Trophimum, & eo tempore relictum Mileti, quo Mileti vocauerat maiores natu Ecclesiæ, omnes scilicet, alios Presbyteros, & Episcopos, eodem cap. Nam Trophimus ille, de quo Actor. 21. fit sermo, alter esse videtur, & distinctus à primo; nam dicitur Ephesius, sicut primus Asiaticus. Et quanquàm Ephesus sit in Asia, aut potiùs Asiæ metropolis; distincta tamen sunt cognomenta illa, Trophimus Asiaticus, & Trophimus Ephesus: hæc enim solent distinguere in nominibus personas: nisi fortè dicamus, Trophimum relictum infirmũ à Paulo Ephesi, quo tempore vinctus nauigabat Romam.

Quæ verò in contrarium obiectiones

fiunt,

Actor. vlt.
Eandem non esse omnium vltimam Epistolarum eius.
I. argum.
Actor. 21.
Actor. 16.
Infrà 28.
Ibid. 16.
2. Tim. 4.
II. argum.
Ibid. 12.
III. argum.
Ibidem 13.
IV. argum.
Ibidem 19.
Actor. 18.
V. argum. & vlt.
2. Tim. vlt.
Actor. 20.
Ibidem 17.
Infra 21.

Aduersariorũ obiectionibus respondetur. sunt, facilè diluuntur. Prima est, quia scribit: Saluta Onesiphori domum; at Onesiphorus Romæ erat, vt cap. 1. huius Epistolæ testatur. Sed respondemus, prudenter dixisse Apostolum, domum, vel familiam, non ipsum, qui Romæ erat: & non tantùm Ephesi Onesiphorũ habuerat propitium, sed totam eius familiam, quàm propterea salutat. *2. Tim. vlt.*

II. obiectio. *2. Tim. 4.* Secunda obiectio: Mittit salutem nomine Eubuli, Prudentis, Lini, & Claudiæ. Sed hoc nihil euincit: nam vt alij scribunt, Linum præfecerat Petrus Romæ, & loco Petri Ecclesiam gubernabat, & ante martyrium Apostolorum erat mortuus.

III. obiectio. Tertia: Non obstat quod bis iubet in hac Epistola Timotheum ad se venire citò, quem tamen in Epistolis Philippensium, Colossensium, & ad Philemonem socium sibi in scribendo adiũgit, & in ea quæ est ad Hebræos, facit literarum portitorem. Dicendum enim est, quòd eum vocauit & venit ad se, & tunc scripsit epistolam; vt intelligas Paulum fuisse Romæ commoratum supra biennium.

IV. obiectio. *Philem. 24. 2. Tim. vlt.* Quarta etiam obiectio efficax non est, quòd videlicet Deman in Epistola ad Philemonem appellat adiutorem suum: at in hac posteriori ad Timotheum, asserit se ab eo derelictum: nam intelligere debemus, quòd illa prior scripta est ad Philemonem, sicut in illa etiam ad Coloss. 4. Aristarchum vocat vnà secum captiuum; in ea verò, quæ est ad Philemonem, vocat adiutorem, & Epaphram solum concaptiuum suũ in Christo Iesu. Hęc enim arguunt, Paulum Romę supra illud biennium egisse: vt primò fuerint quidam captiui cum eo, postea verò liberi. Et hactenùs nobis sit de hac probabiliter disputatum. Ex quibus illud elicimus, hãc secundam ad Timotheum, postremam epistolam Pauli minimè fuisse, vt communiter affirmari solet. *Coloss. 4. Philem. 24. Ibidem 23. Actor. 28.*

DISPVTATIO II.

In primum cap. Epistolæ posterioris ad Timoth. ab eo loco: *Gratias ago Deo meo, cui seruio à progenitoribus meis, in conscientia pura, quòd sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die, Desiderans te videre*, vsque in finem capitis.

HVivs Epistolæ salutationem alibi interpretatam reliquimus, quam qui volet legere, consulat primum librum.

Primùm igitur in dubium venit in hoc capite; cur Apostolus in hac gratiarum actione producat progenitores suos secundũm carnem, qui seruiunt Deo in pura cõscientia: & quomodo in conscientia, cùm Christum ab initio ignorauerint; cùm tamen rectè ille dixerit: I. Dubitatio. *1. Tim. 1.*

Nam genus, & proauos, & quæ nõ fecimus ipsi, Vix ea nostra voco. *Ouid. lib. 13. Metam. iuxta princip.*

Deinde cur in commendando Timotheo, fidem & matris, atque auiæ suæ Loidis proferat, nõ autem laudet masculinæ lineæ parentes: videntur enim hęc carnem, & mundum, non autem Spiritum sapere, cùm in Christo Iesu non sit Iudæus, aut Græcus, masculus aut fœmina; & quomodo certus erat Apostolus, quod in Timotheo fides esset nõ ficta. Secundò, admonetur Timotheus de resuscitanda gratia Dei quam acceperat per impositionem manuũ suarum; &, quid est non accepisse Spiritum timoris, sed dilectionis, & virtutis, & sobrietatis. Tertiò, ambigitur de manuum impositione, an esset materia Sacræ ordinationis, an non; & an illa impositio formã Sacramenti includeret, vt quidam volunt, an verò non includeret, vt aliàs docui. Quartò, ambigitur, an forma qua olim vtebantur Apostoli, sit eadem cum illa, quam nunc seruat Ecclesia Romana, saltẽ in prioribus Episcopatus, Presbyteratus, & Diaconatus ordinibus per orationem imperatiuam: *Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro viuis, & pro mortuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus S.* an verò satis sit pro Sacramenti forma oratio de precatoria, qua etiam in hodiernum vsque diem vtuntur Episcopi Orientales, & Græci, quæ habentur libr. 8. Diataxeon Apost. Hæc enim duo dubia de materia ordinationis, & forma, grauissimi sunt momenti. Quintò, dubitatur quid est quod ait: *Vocauit vocatione sua sancta*, & an possit esse vlla vocatio non sancta; & quæ est illa gratia, quã dedit in Christo Iesu ante tempora secularia. Si enim ante tempora secularia data est hæc gratia; quomodo verum erit gratiam datam nobis, cùm nõdum non essemus in rerum natura, quibus daret. Nam quod ad Tit. 1. ait Apostolus de vita æterna, quam promisit qui non mentitur Deus, ante tempora secularia, errant quidem, vt Græci putant, Angeli iam creati, quibus illam poterat promittere: at hic sermo est de gratia data, & non promissa, & hominibus qui nondum erant; non Angelis. Sextò in illud; *Scio cui credidi & certus sum, quia potens est depositũ meũ seruare*, dubitatur, an possit esse fides & scientia de aliquo; & an quisquam tantam habere fidem, Secunda. Tertia. Quarta. *Clem. Rom.* Quinta. *Tit. 1.* Sexta.

ac per-

Septimum.

Octauum.

ac persuasionem de Deo possit quod seruabit depositum suum. Septimò, quę sint sana verba; & quomodo adhortetur seruare in diem illum bonum sibi creditũ, & quale est illud depositum. Octauò circa illud; *Scũ hoc, quòd auersi sunt à me omnes, qui in Asia sunt*, qua ratione hoc verum esse poterat: nunquid omnes Asiani à Fide defecerãt? & quare nominatim Phygelum, & Hermogenem pronuntiat. Cur etiam commendat Onesiphorum, qui ministrauerat Paulo, & Ephesi, & Romæ? In his paucis elucidandis versabitur præsens disputatio.

Quare Paul⁹ Epistolas suas ab actione gratiarum ordiretur.

Ad primum dubium, explicãdum venit exordium, quod continet solitam gratiarũ actionem, quam de beneficijs acceptis, ab ijs ad quos scribit, Deo reddebat. Hic autem singulare quid continet, quia agit gratias Deo de memoria ac recordatione Timothei, quam in suis orationibus ad Deum seruabat, ita vt cùm oraret, occurreret ei Timotheus: quem in vltimis vitæ temporibus viuere optabat, eo quòd memor esset lacrymarum, quas verisimile est profudisse, cùm ei valediceret, & ab eo seiungeretur, vt infans auulsus à matre facere solet magno enim omnium fletu Paulus abiens ab Ephesо ad nauem deductus est, vt Lucas testatur.

Timotheum Apostol⁹ cur optaret diu viuere.
2. Tim. 1.

Actor. 20.
Duplicẽ Deo gratiarum actionem Pauli nos docet exemplum.

In quo instituimur, non tantùm pro aliorum bonis agendas esse largitori gratias, sed etiam pro illis omnibus bonis, quæ nos ipsi operamur in aliorum gratiam, & cõsolationem, etiam pro ipsis precibus fusis pro alijs, & pro ipsa gratiarum actione. Et hoc est quod ait: *Quod sine intermißione habeã tui memoriam*, intellige, quoties orare contingit, desiderans te videre.

Paulus Deo quomodo seruiret in conscientia pura.
Chrys. hom. 1. tom. 4.

Quòd verò asserit se seruire Deo (cultu scilicet latriæ, vt habet vox Græca) in conscientia pura: idem est acsi diceret, se Deum colere in vitæ immaculatæ puritate, vt Chrysostomus hoc loco docet, dicens familiare esse Apostolo conscientiam ponere pro bona vita. Igitur Timotheus tantum patronum apud Deum nactus, quãtus erat Paulus, cuius precibus nihil denegabat diuina bonitas, beatus habendus est.

QuinamPauli progenitores extiterint

Et ait: *A progenitoribus meis*. Progenitores sunt πρόγονοι, & nõ tam de auo accipi solet, vt quidam poeta dixerit:

Quid fortigenitore & progenitore Tonantis.
Esse satum prodest?

Et etiam anteriores parentes, qui maiores dicuntur, & patres. Imponebant Apostolo quòd desertor esset patriæ religionis, & à lege Moysis apostatasset, & à legis datore, quem à maioribus acceperat Deum esse, scilicet Abraham, Isaac, & Iacob, qui se pate-

Exod. 3.
Infrà 19.
Galat 3.
Actor. 7.

fecit Iudęis, & legem suam tradidit per manum Moysis, non Deum aliquem nouitiũ. Idcircò Petrus in principio cõcionum suarum apud Lucam in Actis: *Deus patrum nostrorum*, & similiter Paulus ibidem.

Infrà 5.
Suprà 3.

Infrà 3.
Ad 1. dub.
Quæ isthæc Apostoli modestia, dicentis Deo se seruire à progenitoribus suis in conscientia pura.

Hoc autem nõ inflatus carne dixit Paulus, sed grauatus spiritu, & debito seruiendi Deo: vt ostendit, quòd in magna felicitatis parte debeant liberi reponere, si à pijs, ac probis parentibus orti sint, quandoquidem Deus multa peculiaria dona filijs dilargitur in gratiam parentum, & ob improbos, & vitiosos beneficia sua retinere solet. Vnde in Scripturis dicitur: *Propter Abraham propter Isaac propter Iacob, propter Dauid seruũ tuum*: & Patres olim recurrebant ad Deum, interponendo suorum progenitorum merita: *Recordare Abraham, Isaac, & Iacob*; & in Euãgelica Ioannis Baptistę historia, primò enumerãtur parẽtes; ex quibus ortus fuit; vt inde colligatur sanctitas quasi propria filij, & natiua. Solent.n. domestica exempla magnam vim habere apud posteros, vt eos imitentur, quorum sunt filij, & eos magistros, quorum sunt discipuli. ¶ Alij interpretantur: A progenitoribus meis, id est, ab ea die quá renatus sum in Christo. ¶ Probabilius tamẽ est, quòd antiquos Patres Patriarchas intellexerit, qui omnes in vnũ Messiã promissum à Deo, & expectatum oculos defixos habuerũt. Et sicut Leui fuit decimatus in lumbis Abrahę, ita Apostolus in Abrahã, Isaac, & Iacob patribus Deo seruiuit, vt explicat Haymo. Imò vt ait Theodoritus quãdo persequebatur Ecclesiã, se pro Deo facere existimabat. Hinc ad Philipp. 3. dixit: *Secundùm æmulationem persequens Ecclesiam Dei: secundum iustitiam quæ in lege est conuersatus sine querela*. Et de tam remotis progenitoribus loquitur. Sic Dan. 3. dicitur: *Benedictus es Domine Deus patrum nostrum*, & eos explicat: *Abraham dilectum tuum, Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum*. Moses quoque dixit de dijs alienis, & falsis; *Noui, recentesq; venerunt, quos non coluerunt patres eorum*. Et de Antiocho typo Antichristi: *Faciet quæ nõ fecerunt patres eius, & patres patrum eius: Deum quem ignorauerunt colet*.

Exod. 32.

Luc. 1.
Exemplorũ vis domesticorum quanta.

Progenitores suos Apostolus secũdum alios, quare Patriarchas appellauerit.

Haymo.
Theod. par. 2
Philip. 3.

Dan 3.

Deut. 32.

Dan. 1.

Et ita Paulus nõ iactabat parentes suos secũdùm carnem infideles, aut fideles, quorũ vestigia non sectabantur, vt illi qui dicebãt. *Nos semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam*. Quibus respondit Dominus: *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite*. Et eius Pręcursor: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham*. Isti ergo in parentibus spiritualibus gloriabantur secũdùm carnem: & tales fuerunt parentes Timothæi; nam mater eius fidelis erat, vt constat Act. 16.

Quorum scilicet Iudæorum, & non Pauli vana gloriatio à progenitoribus suis.
Ioan. 8
Ibidem 39.
Matth. 3.

Quid sonet Eunice, mater Timothei quid Euthyche. *Actor. 16.*

Ac dicitur Timotheus filius mulieris Iudææ fidelis in Genitiuo: πιςῆς enim Græcè fœminini est generis, & secundi casus. Et ita mater fuit Eunice, id est bona victoria. Et nomen est meretriculæ apud Theocritũ non autem Euthyce, id est bona fortuna, vt quidam decepti verterunt: non enim legitur Euthyce, sed Eunice. Et auia eius fuit Lois, non tantùm fidelis per fidem implicitam, quasi tunc nõdum venisset Christus, sed etiam per fidem explicitam de Christo qui iam venerat. Erat enim illis per aliquẽ prædicatum, antequam Paulus in Lystram vnde erant peruenisset. Et ait habitasse fidẽ in illis, quasi permanentem, & nunquã mutatam.

Non esse legendum, Eutyche, sed Eunice: Lois auia Timothei, quam fidelis. *Actor. 16.*

Ad 2 quæst. Quare Apostolus matrẽ, & auiam Timothei, non autẽ eius patrem, & auũ cõmemoret. *Greg. ora 24. to. 2. sub init.*

Quod autem progenitores ex parte masculina supprimat, vt patrem, & auum, id caussa fuit: quia erant Gentiles, nec fide cõmendabiles: quemadmodum Gregorius Nazianzenus in oratione in fratrem Cæsarium, genus detegens suum, declarat, patẽtem suum fuisse Gregoriũ, hominem Ethnicum, matrem verò ex sacra, & sancta progenie Iudæorum ortam: vnde & illa prima in Christum credidit. Et cùm catechizasset virum suum, ac filios, omnes ad fidem Christi amplectendam cõuertit. Præterea non solùm partus sequitur ventrem, sed multò magis educationẽ, & instructionem parentum, vt cum lacte pietatem quoque imbibant.

II. Ratio.

Paulus quomodo certus fuerit, etiam Timotheum esse fidelem. *Ambros. hoc loco.*

Et quia interdum filij non sequũtur exemplum parentum: subdit: *Certus sum autẽ* (vel, certum autem habeo, vt Ambrosius legit) *quod & in te.* Scilicet quod & in te fides inhabitat, scilicet in matre, & in auià; Græcè legitur Πέπεισμαι, quod verbũ spectat ad quamuis persuasionem ex bonis iudicijs, & coniecturis profectam, & non ad eam tantùm, quæ fidei Catholicæ est. Nemo enim dicere potest, Paulum fide Catholica, vel Christiana credidisse Timotheum fuisse fidelem. Similis est locus Pauli ad Roma. 15. *Certus sum autem, fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione,* &c. & ad Hebræos, *Confidimus autem de vobis dilectissimi, meliora, & viciniora saluti, tametsi ita loquimur.* Vbi interpres vertit Grꝯcum verbum, Πέπεισμαι, per aliud, Confidimus.

Certitudo duplex.

Rom. 15.

Hebr. 6.

Timotheus quam gratiã suscitare debebat.

Ad secũdum dubium de suscitanda gratia in Timotheo, perpende, gratiam hoc loco non esse χάριν, sed χάρισμα, quod est donum in ordinatione acceptũ. Et admonet, non docet, quasi dicat; admoneri indiges, nõ doceri, ne donum Dei sopitum, & otiosum teneat, sed illud exercitio resuscitet in alios communicando, sicut etiam Christus reprehendit eum pigrum seruum, qui talẽtum absconderat, & non posuerat ad mensam vt cum vsuris exigeret, metaphora sumpta ab igne paruo sopito, vel cinere obtectõ, aut lampadis oleo deficiẽte morientis, qui follibus excitatur. Nam gratia vt ignis delitescens sub cinere non lucet: nos quoque indigemus in dies gratiam, & dona accepta tum precibus, tũm pijs meditationibus, & sacris studijs, & bonis operibus, velut quibusdam spiritualibus follibus excitare, ne sinamus Spiritum Dei refrigescere, aut tribulationum metu dormire, & torpescere, & dona Dei in nobis extingui. Vnde Petrus egregiè dixit: *Vnusquisque sicut accepit gratiam* (Græcè χάρισμα) *in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores, multiformis gratiæ Dei.* Hoc vltimum verbum est τῆς χάριτος. ¶ Ex quo constat aliud esse χάρισμα, aliud χάρις; quod expedit annotare, ne inuoluamur homonymia vocit Gratiæ, quæ & illam, qua iustificamur, significat, & præterea alia dona, quæ gratis data, seu gratuita vocantur. Vocauit autem multiformem gratiam, etiam illam, qua iustificamur: nam distincta est gratia, quæ porrigitur in Sacramento Baptismi, ab illa Confirmationis, & vtraque ab illa Eucharistiæ, & à dictis, illa Sacramenti Pœnitentiæ. Nam prima est gratia ad renascendum, secunda ad corroborandum, tertia ad alendum, quarta ad medendum peccatis, in quæ quis prolapsus sit, & per reliqua Sacramenta variæ etiam gratiæ cõferuntur. Nam per Sacramentum Matrimonij accipimus gratiam, qua sanctè colamus matrimonium, & prolem Christianè educemus: per sacræ Ordinationis mysterium, accipimus gratiam, qua cùm ædificatione præesse populo valeamus, & purè Sacramenta administremus: denique per extremam Vnctionem gratiam, & robur accipimus vt contra extremos mortis agones, ac dæmonis tentationes luctari valeamus.

Matth. 25.

Hæc vnde sic dicta translatio.

1. Petr. 4.

Multiformẽ Petrus Apostolus cur gratiam appellauerit.

Hoc autem donum quod acceperat Timotheus ad institutionem Ecclesiæ, id est, prædicationem, regimen, siue præfecturam Ecclesiæ suæ, dicit illi collatum per impositionem manuum suarum: quandoquidem scilicet illum constituit Episcopum Ephesinum, & consecrauit, non solus, sed cum alijs, sicut in superiori epistola dixerat, per impositionem manuum Presbyterij.

Gratia Timotheo cur data per impositionem manuum Apostol.

1. Tim. 4.

Subdit: *Non enim dedit nobis Deus Spiritum timoris; sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.* Virtutis, ait, id est, roboris, & potentiæ, vt possimus nos periculis exponere pro pietate. Et est sermò de Episcopis. Addit: *Et dilectio-*

Quamobrẽ Deus dederit nobis Spiritum, non timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.

dilectionis: ne deseramus proximos; & vt in actum illam virtutem, atq; potentiam adducamus; quoniam qui diligit, operatur. Et quoniam charitas immodesta, aut ambitio sa esse non potest; adijcit: *Et sobrietatis*: non corporis, cùm Timotheus esset abstemius, sed doctrinæ, sicut Paulus dixit; *Sed sapere ad sobrietatem*; & ad Festum dixit: *Verba sobrietatis, & veritatis loquor*. Græcè dicitur σωφρονισμοῦ, id est, ne quid supra mensuram fidei, vel virium nostrarum audeamus. Nam sunt qui cadunt per excessum, quò non pertingunt, qui plus sapere volunt, quàm sapere oporteat: & tales insanire videntur. Vnde Plato lib. 1. de Republica eleganter ait, τὸ μαίνεσθαι ἄρα ὑπεναντίον, ὃ δοκεῖ τῷ σωφρονεῖν, id est; Insanire, & sapere, inter se esse contraria. Si suis viribus insans alatur, fiet vt crescendo plus crescat: si autẽ vires captus sui excedere voluerit, deficiet antequam crescat. Et isti tres effectus consequuntur donum illud impositionis manuum.

1. Tim. 5. Rom 12. Actor 26. Sobrietatis, & veritatis verba loqui, quid. Rom. 12.

Plato in Alcibiade 2. in princ. tom. 2.

Ad tertium, in quo dubitatum fuit, an manuum impositio sit materia Sacramenti Ordinationis, vt quidam volunt, quia sic semper exprimitur in Actibus Apostolicis & apud Paulum in Epistola priori & posteriori ad Timotheum: & quia hoc Sacramentum non nuncupatur à forma, vel ab effectu, ergo à materia: quemadmodũ Baptismus ab immensione, & Sacramentum Chismatis ab iniunctione, & panis fractio similiter à materia Eucharistiæ denominatur: Dicendum breuiter est, quòd impositio manuum, vt libro primo dictũ fuit, ad multa refertur in sacris literis, ad signa videlicet, & ad testimonia reddenda, & ad sanitates conferendas, & dæmones expellendos: sed præsertim in tribus Sacramentis eius vsus inuenitur, in Confirmatione, nimirum, Pœnitentia, & Ordinatione, de quibus alio loco disputaui. Sed nunc respondemus, non esse materiam Sacramenti Pœnitentiæ, quia alias actiones materię loco habet, nempè, Contritionem Confessionem, & Satisfactionem: & in cõtrario confutando non moror, qui alibi id præstiti.

Sol. III. quęst. An materia Sacramenti ordinationis sit manuum impositio. 1 Tim. 4. Infrà 5.

Actor. 2.

Quotuplex sit manuum impositio.

Lib. 12. & vl. Enar. Euang in c. 14 Acto. in fine. Materia Sacramenti Pęnitentię qualis modò sit.

In Sacramento verò Confirmationis nõ est manuum impositio materia etiamsi Actorum octauo, & decimonono, impositio manuum nominetur: sed vt tradit Concilium Florentinum, ipsum Chrisma ex oleo, & balsamo confectum, & benedictum ab Episcopo. Vnius autem Sacramenti vnica est tantùm materia. Quamquàm titulo De Sacramentis non iterandis, Capite secundo, in Decretalibus docet Innocentius Tertius, vt si quis per errorem fuit non Chrismate, sed oleo delinitus non sit in talibus aliquid iterandum, sed cautè supplendum, quòd incautè fuerat prætermissum. Vbi Chrismatis vnctio nõ agnoscitur vt vera eius Sacramenti materia; qua prætermissa, iteratò dandum esset Sacramentum, sed vt ritus & ceremonia ab Apostolis vsitata, quæ ratione præcepti obligat ne omittatur; etsi reuera negare non possumus, mirum fuisse, quòd Chrisma sit suppressum in Scripturis, & quòd balsamũ tam rarum & pretiosum sit constitutum materia Sacramenti.

Actor. 8. Infrà 19. Florent. Synodus in Bulla vnionis.

Innocent. III. Chrismatis olim vnctio quatenus, adhibita.

In Sacramento verò Ordinationis impositio manuum videtur esse propria materia: tùm quia ita vocatur Actorum sexto, decimotertio, decimoquarto; & 1. Timot. 3. & 5. & hoc loco: & quia in Ordinatione Presbyteri, Episcopi, & Diaconi videtur præcipi manus impositio, & illam in illis tribus gradibus exigit Dionysius Areopagita Capite quinto libri de Ecclesiastica hierarchia; non autem in alijs inferioribus Ordinibus, & inde χειροθεσία, & χειροτονία, Clericorum ordinatio vocatur, eò quòd ad tres summos gradus sit necessaria, & denominatio à re nobiliori accipi consueuerit. Prætereà videtur illa Christus vsus cùm dixit: *Accipite Spiritum sanctum*; & quia Episcopi cùm ea verba proferunt, imponunt manus super caput ordinandi. Et hæc ratio valida est, si etiam illud valet: Christus dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*, & tota Ecclesia facit commemorationem sacrificij: ergo ipse priùs obtulit sacrificium, ne nos plus facere videamur. Valet etiam: Christus benedixit pani, edito signo crucis super illum: quia nos idem facimus. Verùm hoc tãtùm probaret ad dandam autoritatem remittendi, & retinendi peccata, Christum vsum fuisse manuum impositione.

I. Ratio quorundam ad probandum impositionẽ manuũ, materiam esse propriam sacræ Ordinationis.

I. Ratio. Dion. Areop.

II. Ratio. Ioan. 20.

Luc. 22. 1. Cor. 11.

Ab exemplo Christi.

Contra hæc tamen apertè militare videtur doctrina tradita in Concilio Florentino Armenis, materiam Ordinis Sacerdotalis esse panis cum patena, & calicis cum vino porrectionem: sicut Christus hanc potestatem contulit Apostolis, tribuens patenam cum corpore, & calicem cum sanguine suo. Diaconatus verò confertur per libri Euangeliorum porrectionem: Subdiaconatus autem per calicis vacui sub patena vacua traditionem. Si igitur ista est materia trium Ordinum, non erit impositio manuum necessaria.

Oppositæ opinionis primum argumentum. Florent. Synodus in fine.

Presbyterij & Diaconatus ordinum materia.

Facit etiam contra hoc, quod Gregorius Nonus, Capite Presbyter, titulo De

II. argum. Gregor. IX

III. argum. quod scilicet Sacramenti Ordinationis propria materia non sit impositio manuum.

Dion. Areop. cap. 5 libri de Eccle. hierar.

Sacramentis non iterandis, decreuit: *Presbyter, & Diaconus cùm ordinantur, manus impositionem tactu corporali (ritu ab Apostolis introducto) recipiunt: quod si omissum fuerit, non est aliquatenus iterandum, sed statuto tempore ad huiusmodi. Ordines conferendos cautè supplendum, quod per errorem extitit prætermissum.* Hæc ille. Vbi impositio pro vera materia non agnoscitur, sed pro ritu ab Apostolis introducto, obligāte tantùm ex præcepto.

IV. argum.

Adhæc Subdiaconatus non esset Ordo sacer, quia in eo non fit manus impositio, vt tradit Dionysius Areopagita Capite superius allegato. Constat etiam tempore Apostolorum in Baptismo dando multos ritus seruatos (vt de exorcismo sale gustando, & de intinguēda lingua infantis saliua, & candidæ vestis, & cerei ardentis porrectione, & similibus multis) qui tamen ritus non sunt materia Baptismi, sed tantùm aqua est materia, qua quis tingendus est.

V. Argum.

Prætereà, si manus impositio non est materia Sacramenti Cōfirmationis, etiamsi maximè ita nominetur in Scripturis, nō mirum etiam, si ordinatio, quæ eodem verbo ab Apostolo, & Luca vocatur, non sit pars essentialis Sacramētis Ordinis. Adde verba beati Thomæ, qui in Quartum senten. Distin. 24. *Episcopus,* inquit, *in collatione Ordinum duo facit: Præparat enim ordinandos ad Ordinis susceptionem, & Ordinis potestatem tradit. Præparat quidem & instruendo eos de proprio officio, & aliquid circa eos operando, vt idonei sint potestatem accipiendi: quæ quidem præparatio in tribus consistit, scilicet, benedictione, manus impositione, & vnctione. Per benedictionem Diuinis obsequijs mancipitur, & ideò benedictio omnibus datur: sed per manus impositionem datur plenitudo gratiæ, per quam ad magna officia sint idonei: & ita solis Diaconibus, Sacerdotibus fit manus impositio, quia eis competit dispensatio Sacramentorum, quamuis vni vt principali, & alteri sicut ministerio, sed vctione ad aliquod Sacramentum tractandum consecrantur; & ideò vnctio solis Sacerdotibus fit, qui proprijs manibus corpus Christi tangunt, sicut etiam calix inungitur qui continet sanguinem, & patena quæ continet corpus. Sed potestatis collatio fit per hoc quòd datur eis aliquid, quod ad proprium actum pertinet: & quia principalis actus Sacerdotis est consecrare corpus, & sanguinem Christi, ideò in ipsa datione calicis sub forma verborum determinata, character Sacerdotalis imprimitur.* Ruardus quoque Tapper Decanus Louaniensis in Articulis Louaniensibus agens de Sacramento Ordinis, scripsit: *Facta sunt autem*, inquit, *in forma, & materia* (scilicet, Confirmationis, & Ordinationis) *hæ mutationes ex Apostolica traditione, & Spiritus Christi suggestione. Sicut enim Apostoli sine expresso in Scripturis iussu Christi, imponebant baptizatis manus ad Spiritum sanctum accipiendum, eodemque ritu Presbyteros ordinabant: ita eodem Spiritu ducente, ritum quem nunc obseruat Ecclesia, maximè consentientem ritui quem seruauit Christus, tradiderunt: nisi fortè dicatur hoc relictum fuisse Ecclesiæ, qua forma, quave materia istud Sacramentum conferendum, modò significatio, quæ in Sacramentis principaliter attenditur, qua scilicet significetur quæ potestas tradatur, seruetur. Nam in Sacramentis, quorum materiam, & formam Christus non determinauit, hac dispositioni, & arbitrio reliquit familiæ suæ præfecti, cuius exemplum habemus in Pœnitentia, & Matrimonio: imò & forma Baptismi magnam admittit mutationem, modo seruetur eadem significatio. Nam liberum Ecclesiæ relictum est, quod non est per Christum determinatum.* Et hactenus de priori disputatione sit dictum.

D. Th. art 3. q. 2. in respon. tom. 7.

In collatione Ordinum obseruātur duo

Solis Diaconibus, & Sacerdotibus, cur fiat manus impositio.

Ruar Tapper artic. 17. post med. part 2. circa med.

Quorū Christus Sacramētorum materiā, & formam instituēdam Ecclesiæ reseruauerit.

Ad V. dub. De forma Sacramenti Ordinationis, qua Græca, & Latina vtitur Ecclesia, an sit vna, & eadem, an diuersa.

Iam ad alteram dubitationem ad formam Ordinationis spectantem accedendū est. Nam Orientales Episcopi, instituti à maioribus suis, conferunt Episcopatus, Presbyteratus, & Diaconatus Ordines per orationem depretatoriam; cum nos more Ecclesiæ Romanæ conferamus per modum imperandi, sicut Christus Lucę vigesimosecundo fecit, & faciendum docuit, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem:* pro quibus Ecclesia ait: *Accipite potestatem, &c.* Dicendum tamen est, nihil hac ratione nos perturbandos, quia etiam Baptismus & Pœnitentia more Latinæ Ecclesiæ datur per Indicatiuum: *Ego te baptizo*; &: *Ego absoluo te à peccatis*; cùm tamen Græci dicant deprecatoriè: *Baptizetur seruus Christi.* Forma etiam sacræ, & extremæ Vnctionis per deprecationem confertur, hoc modo: Per istam sanctam Vnctionem, & suam pijssimam misericordiam parcat tibi Deus quæcunque deliquisti vitio oculorum, vel aurium, vel manuum. Adde etiam Clementem Romanum, qui libro octauo Diataxeō Apostolorum, Capite tertio tradit rationem conferendi Episcopatus ordinem: & Capite vigesimoquarto Presbyteratus, & Capite vigesimoquinto Diaconatus. Et omnes hi Ordines conferuntur modo deprecatorio per orationem emissam ad Dominum.

Luc. 22. 1 Cor 11.

Forma extremæ Vnctionis Sacramēti qualis.

Clem Rom.

Qui ordines collati ab Apostolis fuerint modo deprecatorio

Quarto loco, quādo electus est Matthias in Apostolatum, oratione quadam vsi sunt Apostoli: & Actorum decimotertio ordi-

Act. 1.

Infra 13.

nati

nati sunt Paulus, & Barnabas, fitque mentio liturgiæ, & orationis, & impositionis manuum: *Tunc ieiunantes,* inquit, *& orantes, imponentesq; eis manus, demiserunt eos.* Adhæc Diaconi Actorum sexto acceperunt Ordinationem per manus impositionem, & orationem: & Actorum decimoquarto: *Cùm orassent cum ieiunationibus, commendauerunt eos Domino.* In quibus locis quod dicitur de oratione, intelligendum est de precibus quibus à Deo petebant, vt efficeret illos bonos Episcopos, Presbyteros, & Diaconos, potestatemque illis ad ea munera præstaret.

Suprà 6.

Infra 14.

In eis confe rendis quid orarent Apostoli.

Quinto loco formam Sacramenti Confirmationis videtur Græci deprecatoriam facere: quod consonum est Scripturæ Actorum 8. vbi dicitur: *Rogauerunt pro ipsis vt acciperent Spiritum sanctum:* erat ergo forma deprecatoria; qua Deus conferebat Spiritum sanctum ad robur, & confessionem Fidei.

Græci, vt vi detur, formã Sacramenti Cõfirmatio nis vndè sum pserint depre catoriam.

Actor. 8.

Sextò, si Ecclesia Græca potuit formam Baptismi à Christo institutam mutare in aliam idem significantem, nempè: *Baptizetur seruus Christi;* cur non etiam poterit formam, quam non constat esse à Christo institutam, mutare in aliam: maximè si istæ mutationes ortæ sint ab Apostolis, & eorum principium ignoretur? Adde etiam formam panis, & calicis Eucharistiæ in Ecclesia Græca Orientali diuersas esse ab illis, quibus vtitur Latina Ecclesia: in nonnullis tamen discrepare videntur, quia quædam addunt, quædam tollunt, quæ nõ inueniuntur in nostris. In beati enim Iacobi Apostoli liturgia forma corporis est: *Quod pro vobis frangitur, & datur in remissionem peccatorum.* In forma verò sanguinis habetur: *Hic est sanguis noui Testamenti, qui pro vobis, & pro multis effunditur, & datur in remissionem peccatorum.* Et his similia tradunt Basilius, & Chrysostomus in suis liturgijs. Quæ si conferantur cum nostris Latinæ Ecclesiæ formis, quædam planè tollunt, & quædã addunt. Sicut ergo nullus hactenus turbatus est de formis huius Sacramenti in liturgijs Græcorũ obseruatis, ita vllus nec de forma Ordinationis turbari debet, quia in reipsa planè conueniunt: nisi quòd id, quod Latina Ecclesia dicit per enuntiationem Indicatiui, illa Græcorũ enuntiat per deprecationem.

Nouam & Apostolus inusitatam Ordinationis formam potuisse Ecclesiam instituere Cõsecrationis panis & calicis formę aliç apud Græcos quam apud Latinos & diuersæ.

Luc. 22.

Chrys. tom. 5. in fin.

Quòd si obijcias, Apostolum Paulum tantùm meminisse manuum impositionis 1. Timoth. 4. & 5. & in hoc capite, & nihil dixisse de forma: Respondemus, id esse supplendum ex alijs locis, in quibus impositioni manuum adiũgitur oratio, quę formæ rationem habebat. Nam Actorum sexto, decimotertio, & decimoquarto fit vtriusque mentio. Et sicut vna voce Baptismi comprehendimus materiam aquæ, & formam, & reliquas ceremonias & orationes quibus vtitur Ecclesia, & nomine Chrismatis Confirmationis Sacramentum ex materia, & forma constans, ita etiam nomine impositionis manuum, intelligimus & debitam materiam, & propriam formam cum cæteris ritibus necessariam. Intelligo autem necessariam, siue necessitate Sacramenti, siue necessitate præcepti. Hinc Hieronymus in Esaiæ caput quinquagesimumoctauum: χειροτονία, inquit, *est ordinatio Clericorum, quæ non solùm ad imprecationem vocis, sed ad impositionem impletur manus;* Et Clemens Romanus libro octauo de Constitutionibus Apostolicis Capite vltimo: *Scitis,* inquit, *à nobis Episcopos, Presbyteros, & Diaconos vocari, oratione, & manuũ impositione, differentia nominum, rerum differentiam indicantes.* Ambrosius etiam in priorem epistolam ad Timotheum. *Manus impositiones verba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens autoritatem teste conscientia sua, vt audeat vice Domini sacrificium Deo offerre.* Vbi valdè ponderandum, quòd manuum impositionẽ dicit esse verba mystica, quibus confertur Ordo sacer. Augustinus libro tertio de Baptismo contra Donatistas, cap. decimosexto, in fine: *Manus impositio non sicut Baptismus repeti non potest. Quid est enim aliud nisi oratio super hominem?* Et intelligens Augustinus de peccatorum remissione, subiungit statim capite sequenti: *Nam quòd in typo vnitatis Petro Dominus dedit potestatem, vt id solueretur in terris, quod ille soluisset, manifestum est.* Clemens quoque libro secundo Diataxeon cap. 42. absolutionem vocat manus. *Idem fac tu, Episcope: sed quemadmodum Gentilem per lauacrum recipis, post eius institutionem, ita hunc per manuum impositionem vti per pœnitentiam purgatum, omnibus pro eo rogantibus in pristinum statum restitues, & erit ei in locum lauacri impositio manuum.* Hæc ille. Adde etiam Concilium Mileuitanum Capite duodecimo: *Placuit etiam & illud, vt preces, vel orationes, seu Missæ, quæ probatæ fuerint in Concilio, siue præfationes, siue commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrentur.*

Quare Apostolus nõ formam ordinationis, sed solam manuũ impositionẽ notauerit.

1. Tim. 4.

Infrà 5.

2. Tim. 1.

Actor. 6.

Infra 13.

Infrà 14.

Hier. tom. 4

Clem. Rom.

Amb. in c. 4 prope fin. to. 5

Aug. tom. 7. sub init.

Manus impositio quid secundum Augustinum.

Math. 16.

Clem. Rom.

Concil. Mileuit.

Hæc autem omnia eò tendũt, vt probemus, quòd quãdo simpliciter in Scripturis dicitur Manus impositio, non debemus interpretari nudam impositionem, sed cũ verbis illis, quibus illa manus impositio determinatur, vel ad signa, vel ad Confirmationis Sacramentum, vel ad Ordines

Nomine impositionis manuũ quid etiam Scripturæ comprehendant.

Lotiones variæ, & quomodo determinentur.

sacros. Quemadmodum etiam lotio verbũ commune est,& indifferẽs ad corporis, vel animæ ablutionem; & ad lotionẽ à medico præscriptam pro corporis sanitate & ad illã Lege Moysi pręscriptam,& ad illam Euangelicam à Christo præceptam. Et per verba apposita quasi per formam determanatur ad aliquam ex illis specialem, vel ad Regenerationis Sacramentum: ita quoq; manus impositio generale verbũ est, & per ea quæ illi adiunguntur verba determinatur, vel ad signa, vel ad Confirmationem, vel Ordines sacros.

Erubescere testimoniũ Domini nostri, & Paulũ vinctũ eius, quodnam sit.

Ad quintam dubitationem expediendã de gratia data ante tempora secularia, prætermittendum est quod præcedit in Apostolo: *Noli itaq; erubescere testimonium Domini nostri, neq; me vinctum eius, sed collabora. Euangelio secundùm virtutem Dei, qui nos laborauit, & vocauit.* Estque sensus congruus. Ex quo tantum charisma virtutis, dilectionis, & sobrietatis, siue sobriæ sapientiæ accepisti, nõ est quòd te debeat pudere de testimonio quod Christns dedit in passione & cruce sua, vel apud Paganos, qui Christum stultitiam reputant, vel apud Iudæos, qui eum habent pro scandalo. Neque rursus debes pudore suffundi propter me vinctum eius: vt enim martyr est, qui propter Christum patitur, ita vinctus Christi, qui propter ipsum alligatur. Noli ergo erubescere, quòd Christi professores vincula, persecutiones, & tormenta sustineant, sed tu quoque ad eadem cum illis sustinenda te accinge, vt particeps sis passionum, quas professores Euangelij propter eius prædicationem tolerãt. Indicat ergo se vinctum non pro furto, vel homicidio, vel alio crimine infami, sed pro Christo; quod est gloriosum. Vnde alibi ait: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.*

1. Cor. 1. Ibidem.

Martyr Christi quis.

Paulus quare vinctus.

Galat 6.

Collaborare Euangelio, quid.

Et quod ait: *Collabora Euangelio*, significat; Non tantùm mihi, aut gratiæ Dei, sed labores, & afflictiones propter Christum, & cum Christo sustine, sicut ipse pro te sustinut. Vnde Græcè dicitur, *συγκακοπάθησον*, quod est honorificum & salutiferum. Et quia hoc supra vires est humanas, & virtutem Dei requirit, quæ hoc nobis pręstet, subdit: *Secundum virtutem Dei.* Qui adest omnibus pro se patientibus, vt sustineant, permaneant, & coronam promissam assequantur, iuxta illud: *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Et Sapient. 10. *Hac* (scilicet Spientia) *venditum iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit; descenditq; cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni.* Ex quo licet colligere; omnes qui vincula patiuntur pro Christo, aut pro iustitia non esse à Christo relinquendos, sed in cœleste regnum participes euehendos.

Dei virtus præsentanea quibus & efficax.

Psal 90.

Sap 10. Genes. 37.

Quos Christus minimè derelinquat.

Quomodo nos Deus liberauerit.

Philip. 1.

Qui nos liberauit. Vel saluos facit à peccato, & Satana. Qui ergo tot, ac tanta pro nobis effecit, & passus est, dabit & virtutem rectè pro eo patiendi. Non enim tantùm nobis donatum est pro Christo, vt in eum credamus, sed vt etiam pro illo patiamur. Qui ergo, cùm inimici essemus, ita erga nos effectus fuit, vt per mortem suam nos Patri reconciliaret; multò magis recõciliatis, & amicis factis, & pro eo affligi cupientibus, virtutem dabit euadendi, & vincendi.

Rom. 5.

Deus qua vocatione sua sancta nos vocauerit.

Amb hoc loco to. 5. sub fi

Subdit; *Et vocauit vocatione sua sancta.* In Gręcis exẽplaribus, & in Ambrosio non est pronomen, Sua, intellige quia non tantùm ad sanctitatem vocat, & facit sanctos, & non frustratur, sed semper suum sortitur iustificationis effectum; sed etiam quę non contingit per vlla opera, sed gratia, & munificentia Dei, quæ propriè ad electos spectat, quę propositum dicitur Dei, & gratia quæ data est nobis ante tempora secularia. Etsi sit alia vocatio sancta, & alia non sancta; est tamen quędam vocatio firma, & quæ deficere non potest: est & alia ex parte nostra, quæ deficere potest.

Ephes. 1.

Ad V. dub. Gratia nobis quomodo data ante tẽpora secularia.

De hac re dubitatum fuit in eo quòd asserit gratiam datã ante tempore secularia; id est, ante mundi constitutionem; at id quomodo fieri potuit, cùm nondum essent homines quibus daretur? Verùm id soluendum est per illud quod præcedit: *Secundum propositum suum*, id est, proposita est, & præuisa dari, sed non simpliciter data est sed addidit, In Christo Iesu, quod est dicere, Propter Christum Iesum, siue propter merita eius.

Secularium illorum temporũ initium

Genes. 1.

Cœperunt autem hęc tempora secularia à primo die quando lux facta est, & ex eius motu vespere, & mane factus est dies vnus, siue primus. Secula enim erant antea, non secularia, sed intelligibilia, quę æui nomine veniunt, cùm essent Angeli tantùm, & cœlum Empyreum, & terra inanis & vacua, id est, materia prima. Etsi verò homines eo tempore non esset, nec etiam in primo die, quando cœpit æuum seculare distinctum ab illis seculis intelligibilibus; erant tamen homines quãtum attinet ad corpulentam substantiam, quæ ex materia prima deriuata est; erant etiam homines in prædestinatione Dei, propter quos hic mundus corporeus præcipuè conditus est.

Ibidem.

Altera solutio, datæ ni-

Vel meliùs dicẽdum est, dationem Dei, quod ad effectum attinet, temporalem fuisse,

mitum gratiæ Dei nobis ante tēpora fecularia.

ille, quia in tempore dedit: ipsa tamen datio Dei, quæ est actio diuina, æterna fuit, & ab eius essentia Diuina non distinguitur: & ita ex parte ipsius actionis dicitur esse ante tempora secularia, hoc est, gratia data in prædestinatione Dei, quamuis effectus datus sit in tempore.

Cum Christus Iesus homo sit in tempore natus: in Christo Iesu vt gratiam nobis Deus dedit ante tempora. *Galat. 4.*

Adhæc, quomodo data est in Christo Iesu ista gratia ante tempora secularia: cum Christus Iesus sit nomen hominis, & certum sit quòd Filius Dei non fuit homo ante tempora æterna, sed tantùm vbi venit plenitudo temporis, & misit Deus filium suum? Dicendum ergo, quod significatur eleganter modus participandi salutem, & gratiam Diuinæ prædestinationis, quia proposuit Christum saluare nos, & dare nobis gratiam.

Erasmū tempora æterna pro secularibus ineptè vertisse. *Aug. li. 83. q. q. 71. in prin. tom. 4. tit. 1.*

Non autem rectè vertit Erasmus hunc locum, dicendo, Ante tempora æterna, quia est Deus, ante quem nihil est, vel esse potest. Augustinus tamen legit. Ante tempora æterna, & interpretatur, id est, ante omnia tempora, & quia Hebraicis est עולם & quod Græcis est, αἰὼν Latinis seculū est, quod tempus signat dieb⁹, & horis discretum; per tempora ergo secularia intelligimus tempora illa antiqua, quæ non fuerūt coæterna Deo, qui creauit tempora, & secula, nam Hebr. 1. dicitur: *Per quem fecit, & secula*: & c. 9: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei.* Et vt æternitas est mensura æternorum, hoc est trium Personarum, quæ principio carent, ac fine, ita æuum mensurat æuiternitas, quæ principium habet, sed non finem, vt Angeli, & materia prima, informis, siue inuisa. Tempus autem mensura est motus eorum, quæ principiū habent, & finem: & hoc simul creatum est cum luce, quæ motu suo fecit vespere & mane diē vnum. Vnde rectè Haymo dixit: *Tempora secularia debemus hic intelligere tempora, & secula, quæ ex eo tempore esse cœperunt, quo mundus factus est, & dies, & nox. Nam antea non erant secula, neque tempora, quousq; venit vicissitudo diei, & mortis, & mutabilitas temporis, sed quasi æuum erat.* Hæc ille.

Tempora secularia quæ nā Apostolo.

Hebr. 1. Infra 11. Genes. 1.

Sap. 11. c. 18. Tempus propriè quid.

Haymo Epist.

Gratia Dei vti manifesta nunc fuerit per illuminationem Salutaris nostri Iesu Christi.

Et subdit de gratia data: *Manifestata est autem nunc per illuminationem* (vel apparitionem) *Saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam, & incorruptionem per Euangelium.* Nam primò quidē Christus apparuit in carne mortali, vnde suscitatus destruxit mortem corporis, & peccati, dando Spiritum sanctum in remissionem peccatorum, & carnis, siue corporis mortem, se ipsum à mortuis excitando, & spiritus nostros in cœlestem domum colligens tantisper, donec venit generalis omnium corporum resurrectio.

Hebr. 2.

Philip. 3.

Quemadmodum Christ⁹ vitam, & incorruptionē illuminauerit per Euangelium. *Rom. 6.* *Hier. ep. 3. sub init. tom. 1. in princ.*

Illuminauit autē, vitam gratię, qua Deo viuemus, & vitam æternam, & incorruptionem atque immortalitatem actu præstans: ex quo resurgens à mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. In potentia autem & meritis omnes qui Christo hærent, ad illam vitam immortalem ius habent. Hieronym. in Epitaphio Nepotiani: Gratias, inquit, tibi Christe Saluator, tua agimus creatura, quod tam potentem aduersarium nostrum, dum occideris, occidisti. Quid antè miserius homine, qui, æternæ mortis terrore prostratus, viuendi sensum ad hoc tātùm acceperat, vt periret? Regnauit enim mors ab Adā vsq; ad Moysen, etiam super eos qui non peccauerunt.

Rom. 5.

Prædicator, & Apostolus qualis, & magister Gentiū Paulus.

In quo (scilicet Euangelio) vel vt Græcè habetur εἰς ὃ, ad quod) *positus sum ego prædicator & Apostolus, magister Gentium.* Non me ipsum ego posui, & constitui, positus sum à Deo præco, siue prædicator, & Apostolus, siue legatus, nihil eorum omittens, aut celans, quæ commissa fuit mihi. *Et Magister Gentium.* Ob quam causam sum Euangelij præco apud Gentes, & Apostolus earum. Ob id maximè etiam hęc tanta vincula patior, non ob aliquod facinus, sed pro gloria Christi, & pro trahendis Gentibus ad libertatem Euangelij. ¶ *Sed non confundor.* Quia Deus suo Spiritu me recreat atque confirmat.

1. Tim. 2.

Paulus cur minimè confusus in Euāgelij ministerio.

Cū dicitur: Scio cui credidi, & credere quid significet, Habere fidem, aut cōmittere.

Ad sextam dubitationem circa illud: *Scio cui credidi & certus sum, quia potens est depositum meum seruare vsque in illum diem.* In quo dubitatum fuit, anne tanta fides, & confidētia possit esse in animo nostro? Circa literam tamen primò nota, verbū, Credidi, ambiguum esse tam Gręcè, quàm Latinè, ad fidēm habere, & ad cōmittere, seu ad fidei alterius committere aliquid. Prior tamen significatio videtur magis ad rem facere, quia fide cum Deo agēdum est, qui potens est depositum seruare. Quia enim sermo erat de Deo Iesu Christo, in quem crediderant, propterea dixit: *Potens est depositum seruare*, non autem, Fidelis est, aut verax est depositum seruare. Notum enim erat, Messiam esse, in quo implendæ erant Dei promissiones; sed dixit, Potēs est, quia de ea potentia poterat subesse dubium: nō autem apud Paulum, qui nouerat, Christus se ipsum à mortuis excitasse, & posse omnia quæcunq; Deus ipse facere potest. Estque hoc loco hyperbaton, & ordo est iste: Scio & certus sum, quòd is cui credidi, potens sit quicquid apud illū depono, seruare in illum diem.

VI. quæst. sol. An possit de aliquo credito esse scientia.

Si credere hic est actus fidei, qui potest, inquit,

Ambrosius.

cum articulo ὁ μακάριος, & Ambrosius legit Beatus ille, quòd solus ex se, & per se beatus sit, & tanta beatitudine plenus, vt eam in omnes electos copiosè effundat. Vnde cap. 1. dixit: *Secundum Euangelium gloria beati Dei,* Et honorat Patris autoritatem, quia ab ipso procedunt omnia. etiā ipse Filius, & Spiritus sanctus: & quicquid est, habet autorē Deum, quia ipse est Rex verus, & Dominus, qui à nullo regitur, sine quo nemo regit, & per illum Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

1. Tim. 1.

Prouer. 8

Poteus hoc loco quid: Deus quare solus dicitur potens.

Dicitur solus potens, vbi Grecè est substantiuum δυνάστης, quod est substantiuum & significat satrapam, vel principē, & deriuatur Greca dictio à potentia, quę est Grecè δυνάμις, Et hoc dicitur ad solatium discipuli, ne metuat, neue admiretur mortales Reges: tunc enim Reges oppugnatores Fidei videbantur beati, & magni principes, & potentes; in quos ait Apostolus, Fili mi Timothee, illi nec verè beati, nec verè principes sunt, sed solus Deus.

Ad VI. dub. Deus quomodo solus potens, cum & Angeli sint potentes. *Rom 13. Psalm. 102. Ambros.*

Obijcies: Nonne omnis potestas à Deo est, & omnes Principes sunt Dei ministri? Deinde Dauid ait: *Benedicite Domino omnes Angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius*: quomodò ergò Deus solus potens? Sed hoc optimè soluit Ambrosius, in hæc verba dicens: Solus est ipse, qui propriam, & à nullo habet acceptam beatitudinem, atque potentiam, dominatum & regnum, nec non immortalitatem. Alij verò intelligunt, Solus perfectè princeps, & potens est, solus Rex Regum, & Dominus dominantium.

Altera solut.

Quare solus Deus habeat immortalitatem.

Qui solus habet immortalitatem. Non accipit ab alio, sed à se habet, & in seipso; accipit verò Filius à Patre, & à Patre & Filio, Spiritus sanctus. Dicitur hoc etiam, ad differentiam nostrorum Regum mortalium, qui tandem omnes morti obnoxij fuerunt: & de quibus Sapiens ait: *Omnis potentatus breuis vita. Breuem languorem præcidit medicus.* Sic & Rex hodie est, & cras morietur. Vel vt ait Hieronymus, solus Deus habet immortalitatem: quam per naturam habet, non per gratiam, sicut Angeli: animi verò, & Angeli per gratiam, & participationem habent. Rectè quoque Augustinus libro 3, contra Maximinum: *Immortalitatem Deus habere dicitur solus, quia est immutabilis solus. In omni enim mutabili natura nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse quod erat: solus autem Deus immutabilis.* Et Ambrosius libr. 3. de Fide ad Gratianum, capite 2. *Sed alia immortalitas,* inquit, *sua naturæ* (.i. diuinæ) *alia nostra est: non sunt fragilia comparanda diuinis: vna sola*

Eccli. 10.

1. ratio. *Hier. li. 2 contra Pelag. initium versus, p. 2.*

Aug. c. 3. post med. tomo 2.

Ambro. to 2.

substantia diuinitatis est, quæ mori nescit. Vnde & Apostolus cum sciret animam, & Angelos immortales, quod solus Deus immortalitatem habeat, prædicauit. Nam & anima moritur: anima enim quæ peccauit, ipsa morietur. Nec Angelus immortalis est naturaliter, cuius immortalitas in voluntate est Creatoris. Neque ad præiudicium trahas quod non moritur Gabriel, non moritur Raphael, non moritur Vriel: & in ipsis enim natura capacitas vitio obnoxia, sed non obnoxia disciplinæ. Hæc ille.

Ezech. 18.

Lucem Deus cui habitet inaccessam.

Qui lucem habitat inaccessibilem. vel inaccessam, vt Greca vox significat, ἀπρόσιτον, quia videlicet ad eam nullus suis viribus peruenire potest. Nam cum accedemus, assumemur, & trahemur ab eo, non nostris viribus sed suo munere.

Si Deus lux est inaccessa, quomodo lucē habitat inaccessibilem. *1. Ioan. 1. Oecu. c. 17. in fine.*

Obijcies; Quomodo dicitur inhabitare lucem, cùm ipse sit lux inaccessa, iuxta illud: *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ?* Respondet Oecumenius: *Vides, quod dum etiam magnum aliquid* (de Deo scilicet) *dicere volumus, lingua impotens efficitur? Inaccessa verò dicitur, ad quam nemo ob vehementem splēdorem potest accedere.* Sic ille. Metaphoricè ergò dictum est, *habitat*, pro, ipse est lux inaccessa; quale illud est: *Amictus lumine, sicut vestimento,* cùm eius lumen sit ipse Deus, & ipse denique sit sibi omnia: id est, Hoc ipsum quòd Deus est, omnium excutit comprehensionem.

Psal 103.

Deum qua ratione visus hominū non vidit, sed neq; videre potest. *Ioann. 1.*

Subdit: *Quem nullus hominum vidit.* Id est, oculis corporis non vidit ipsius substantiā: nam alioqui per subiectam oculis creaturam sæpè visus est. ¶ *Sed nec,* inquit, *videre potest.* Nam qui vidit, iam non est homo, quia repugnat hominis conditioni. Id ergò quod Paulo est lux, nobis est caligo, nubes, tenebræ, id est, incomprehensum, in cuius visione caligat oculus intellectus, etiam interior. Vnde Damascenus lib. 1. cap. 4. propè finem: *Infinita diuinitas, & incomprehensibilis.* Et hoc solum eius comprehensibile, infinitas, & incomprehensibilitas. *Non videbit me,* inquit, *homo, & viuet,* dum scilicet in humana natura, & sola subsistit. Sicuti autem inuisibilis est, ita & incorruptibilis: qui videntur, Reges temporarij sunt; qui non videtur, æternus. Hinc Augustinus epistola ad Italicam: *Nam etsi mentibus piorum esset inaccessibilis, non diceretur: Accedite ad eum, & illuminamini. Et si mentibus piorum esset inuisibilis, non diceretur: Videbimus eum, sicuti est.* Hæc Augustinus.

B. Damascen. Solum comprehensibile quid Dei, teste Damasc. *Exod. 33.*

Aug. ep. 6. sub init. tom. 2. in princ. Psal 33.

Nullus hominum Deum vidit, sed neq; videre potest, duo expenduntur. *Idem to. 6. circa fin.*

Et signanter dixit; *Quem nullus hominum vidit,* non exclusit Angelos, sed homines tantùm: nec exclusit visum intellectualem hominum, sed corporalem. Etsi Augustinus libro 3. contra Maximinum, capite 9.

& 12. generaliter accipit visionem etiam pro intellectuali, & inaccessam lucem, eam, quæ nec spirituali gressu ab homine adiri potest. Neque dixit Apostolus. Nullus hominum poterit, sed, Nemo potest. Poterit enim homo, sed tunc, cum æternum erit fidelium præmium, videre Deum, Capite 12. ait: *Quomodo erit verum, Accedite ad eum & illuminamini: nisi quia hoc nemo potest, si de se quisque præsumpserit, sed si ipse donauerit?* Concione 6. in Psalmum 118. *Dictum est: Deus habitat lucem inaccessibilem: & audimus tamen, Accedite ad eum, & illuminamini.* Quæ vtiq; sic soluitur quæstio, vt inaccessibilis sit viribus nostris, accedatur tamen ad Deum muneribus suis.

Idem to. 8.

Qua ratione autem etiam per corpus sit Deus videndus post resurrectionem, sicut anima rationalis dicitur videri in motibus suis, tractat idem Augustinus libr. 22. de Ciuitate Dei, capite 29. & Epistola 112. ad Paulinam de videndo Deo, vbi illud: *Nullus hominum vidit;* explicat intelligi de viuente vita animali propter Moysen, & Paulum, nam Christus qui prouidebat Dominum in conspectu suo semper, non est purus homo: de quo consule eundem Augustinum libro 4. de Consensu Euangelistarum, cap. vltim. Et ita cum dixit: *Nullus hominum vidit:* exclusit Moysen, & ipsum, qui viderunt non viuentes animali vita.

Deus an oculis videri corporeis possit secundum Augustinû. *Idem to. 5.* *Idem to. 2.* *Psal. 15.* *Act. 2.* *Idem to. 4. circa med.* *Exod. 33.* *2. Cor. 12.* Hanc sententiam, Deum nemo vidit vnquam, vt alijs placet, in quê Apostolus torsisse videatur.

Annotat quidam, hôc dictum esse contra scholam Simonis, qui multa de Angelis, & virtute eorum iactabat, & ignotum quendam Patrem inducebant. Quoniam tamen Angeli à Paulo inuisibiles dicuntur Coloss. 1. non videtur hoc contra illos ab illo productum.

Coloss. 1. Quis ille Deus inuisibilis, Pater, an Filius, an Spiritus sanctus varie sententiæ.

Iam ambiguum est, de qua persona loquatur Apostolus, de Patre, an de Filio, an de Spiritu sancto? Ambrosius hoc loco refert ad solum Patrem hæc verba: quem in Veteri Testamento negat apparuisse, sed solum Filium. § Augustinus tamen libro secundo de Trinitate, capit. 18. hunc sensum egregiè ex Scripturis confutat. Et germanus Ambrosius in illud Luc. 1. Apparuit Angelus, etiam Spiritum sanctum, & Patrem, per subiectam naturam apparere docet. Augustinus de tota Trinitate putat intelligendum hunc locum: omnia enim hæc tribus personis communia sunt, vt docet lib. 3. contra Maximinum c. 12. & libr. 1. de Trinit. c. 6. vbi acutè admonet, etiamsi expressè diceretur solus Pater Rex Regum, & Dominus dominantium, non debere intelligi seclusô Spiritu, aut Filio, sed ijs tantum, quæ sunt alterius naturæ, sicut ibi: *Quæ Dei sunt, nemo cognouit nisi Spiritus Dei,* nô excluditur Pater, aut Filius. Et cùm dicitur Eccl. 24. *Gyrum cæli circuiui sola* (scilicet Diuina sapientia) ibi nec Pater, nec Spiritus sanctus excluduntur.

Amb. hoc loco tom 5. *Aug. to. 3.* *Ambr. li. 1. in Luc. c. 3. sub init. to. 4. in princ.* *Aug to. 6. & 3.*

1. Cor. 2. *Eccl. 24.*

Quòd etiam Græci hic diligenter obseruandum docent. Oecumenius verò dictionem Solus, additam putat ad discrimê eorum, qui dicuntur dij, & non sunt. Et vbi Ioan. 17. Pater dicitur solus verus Deus, pulchram accipit interpretationem à Cyrillo ibidem, & libro 10. Thesaurorum, capite 6. & lib. 4. capite vltim. Solus enim Pater dicitur habere immortalitatem, qui à nullo habet, sed à seipso: Filius verò naturaliter habet ex Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque. Sed hoc loco videtur, id; Qui solus habet immortalitatem, magis referendum ad Reges terrenos, visibiles atq; mortales. Sed rectè monuit Augustinus in epistola ad Paulinam, dicens: *Plus mihi videtur valere in hac inquisitione viuendi, quam loquendi modus. Nam qui didicerunt à Domino Iesu mites esse, & humiles corde, plus cogitando, & orando proficiuntur, quam legendo, & audiendo.* Et capite 20. *Cauendum est, ne dum altercando quærimus inuestigare quomodo possit videri Deus, pacem, sanctificationemq; perdamus, sine qua nemo poterit videre Deum.* ¶ *Cui honor, & imperium in sempiternum, Amen.* Par sanè fuit, vt descripto Deo per tot præclaras conditiones, more suo in vocem gratiarum actionis prorumperet; vt indicet Deum sempiterno tempore dominari, & suos prẽmio æterno afficere.

Deus cur solus habere dicatus est immortalitatẽ, teste Oecumenio. *Oecu. c. 17.* *Cyril. li. 11. in Ioan. c. 10. circa fin.* *Idem to. 2.* Qui plus cogitando & orando proficiant, quam legendo & audiendo, secundum Augustinum. *B Aug. ep. 112 c 1. initio.* *Matth. 11.* *Heb 12.* Ratio huius doxologiæ: Cui Deo honor, & imperium, in sempiternum, Amen.

Ad septimam dubitationem dicendum est, quòd postquam Apostolus docuit, quam periculosum sit studium ditescendi: nunc de vitijs diuitum agit, cuiusmodi permulti erant Ephesi, ciuitate potenti, & opulenta. Nam etsi ab initio ferè omnes essent pauperes, & vt ait Apostolus, *Non multi sapientes secundum carnem, non multi nobiles:* erant tamen nonnulli, vt Act. 19. recensetur: *Quidam autem de Asia principibus, qui erant amici Pauli, miserunt ad eum, &c,* Et tamen, vt proposito dubio satis fiat, congruè vocauit diuites huius seculi; ad differentiam eorum, qui in alio seculo diuites erunt, qui ferunt fructum centesimum, & quos Christus in Deum diuites vocat Luc. 12. Sic in parabola de seminante, diuitias vitæ, vel huius seculi vocat, id est, non permanentes, neque stabiles. Et qui soli viri boni, & serui Dei sunt; verè, & absolutè sunt diuites. Et de hac diuersa diuitum ratione meminit Tobias capite 4. cum ait: *Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timueri-* mus

De diuitibus quæ nunc Apostolo cau sa disserendi. *1. Cor. 1.* *Act. 19.* Ad VII. quæ. Quinam sint diuites huius seculi. *Matth. 13.* *Luc. 12.* *Luc. 8.* *Tob. 4.*

Huius Apostolici: Vt diuites nō sub limè sapiant præcepti necessitas.

*mus Deum,&c.*Et quia ait: *Præcipe*; necessaria esse præcepta ad salutem indicat. ¶ *Non sublime sapere*, vel sentire, vel superbè, vt legit August. ser. 5. de verbis Domini, c. 9. & 10. & Ambrosius: id est animo non efferri. Nihil enim ita superciliū attollit, nihil sic superbiam gignit vt opes, teste Chrysostomo. Augustinus eodem ser. 5. & capite 9. supra producto idem docet: *Præcipe. Quid? Præcipe ante omnia non superbè sapere. Nihil est enim quod sic generent diuitiæ, quomodo superbiam. Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermem suum. Alius est vermis mali, alius pyri, alius fabæ, alius tritici; vermis diuitiarū, superbia. Ergo præcipe diuitibus huius mundi, non superbè sapere. Exclusit vitium, doceat vsum. Non superbè sapere.* Et serm. 205. de Tempore, c. 3. *Primus*, inquit, *vermis diuitiarum superbia, Mala tinea, totum rodit, & ad cinerem vsq; perducit.*

B. Aug. to. 10. in prin.
Amb to. 5.
Chrys ho. 10.
August.

Diuitiarum vermis quis nam ille.

Idem.

Diuites quomodo sperēt in incerto diuitiarum.

Secundus morbus diuitū est, sperare in pecuniæ thesauris; ideò secundò præcipit: *Neq; sperare in incerto diuitiarum.* quòd putēt diuites nihil sibi nocere posse, nihil aduersi accidere, eò quòd diuites sint. Dicuntur & diuitiæ incertę, quia incertum est quamdiu es possessurus. At enim illę tibi subducentur, aut tu illis, quando minimè credes, subtrahêris. Diuitiæ enim superbos faciunt: quando immortalitatem illis polliceantur. Et subdit: *Sed in Deo viuo.* Id est, Præcipe vt illis spretis, sperent in Deum viuum, ab eo pendentes, qui diuitias dat, & subtrahit, cū voluerit. Et rebus pereuntibus opponit Deum viuum permanentem, vel potius Christum resurgentem, qui de resurrectione sua æternam vitā nobis pollicetur; quòd diuitiæ quas adferre nobiscum non possumus, nemini præstant.

Diuites vt sperare debeant in Deo viuo.

Prętet nobis omnia abūdè ad fruendum quomodo Deus.
Matt. 5.

Qui (Deus) *præstat nobis omnia abundè ad fruendum.* Id est, Qui nobis communia beneficia non denegat, annuas cœli cōuersiones, & Solis lucem, aquam, & reliqua. Quique pluit super iustos, & iniustos. ¶ Theophylactus exponit. Qui præstat omnibus communiter sufficientiam rerum externarum, quantum ad se attinet, etsi auaritia cū potentatu omnia etiam cōmunia propria faciat, & quod erogandum erat, recondat. Dat, inquit, seu præstat nobis omnia abundè ad fruendum, id est, affluenter; nam cibo, & lætitia implet corda hominum, & aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Et Augustin. ser. 5. de verbis Domini, c. 10 *Omnia*, inquit, *temporalia, & æterna: sed magis ad fruendum æterna, ad vtendū temporalia. Temporalia tanquam viatoribus, æterna tanquam habitatoribus. Temporalia, vnde bona faciamus æterna, vnde boni efficiamur.* Hęc ille. Omnia ergò temporalia, vt illis vtamur in pręsenti, vt perueniamus ad fruendum æternis.

Theophylacti sententia.

Act 14.

Psalm. 144.
Aug. to. 10. in princ.
Quę bona nobis ad vtēdū, quę verò ad fruendum dentur à Domino.

Benè agere, quid Apostolo.
1. Cor. 13.
Act. 9.

Benè agere. Quòd Græcè est ἀγαθοεργεῖν. Id est, Præcipe vt bona agant: Nec hoc tantùm, sed diuites fieri in bonis operibus, & non tantùm in fide, montes etiam transferente. Ita Act. 9. Tabitha erat plena operibus bonis, & eleemosynis, quas faciebat. Præcipe etiam facilè tribuere de suis opibus indigentibus: facilè, inquam, id est hilariter, quia hilarem datorem diligit Deus. & Salomon: *Ne dicas amico, Vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cùm statim possis dare.* Vocat etiam εὐμεταδότους, id est, faciles ad impertiendum, vt ait Ambrosius: & refert ad pecuniam, & charitatem, sociales, placidos, alienos à superbia, aditu; congressu, reliquaque vitæ conuersatione perfaciles, & humanos. Plinius Iunior in Traiani laudibus, commemorat multam admissionem eius, facilitatem, nullam in audiendo difficultatem, aut in respondendo moram. Regi cuidam se excusanti apud anum pauperculam, quòd non posset eius causam cognoscere: responsum est ab eadem: Si non vacat audire, nec vacet, inquit, regnare; quòd Demetrio Plutarchus, & Philippo Macedoni accidisse memorat: Dio Cassius Imperatori Hadriano tribuit: nec quicquam vetat idem à pluribus dici, vel fieri.

Quid, Facilè tribuere.
2. Cor. 9.

Prouerb. 3.

Ambrosius.

Traiani facilitas Imperatoris, & humanitas.

Plutarch.
Dio. Cassius. sub init.

Cōmunicent proximis diuites quādo: quid itē communicare.
Haymo Episc.

Pręcipe etiam, *Communicare.* Id est beneuolos, amicos, & faciles, & absq; fastu proximis se prębere. Est aūt communicare, mortales se recogitare, & socios esse alijs hominibus in fragilitate, vt ait Haymo. Et re vera nihil est cuiquā proprium, sed verò pręcipuè Christiano communia omnia putanda.

Act. 4
Ijdem quēad modum thesaurizare sibi fundamentū bonum in futurū debeant
2. Cor. 12.
Matth. 6.

Thesaurizare sibi fundamētum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Vbi bonum est fundamentum, omnia sunt firma, & inconuulsa. Et thesaurizamus, quando diuitias in futurum reponimus: quia proprium est parentum thesaurizare filijs. De quibus diuitijs ait Dominus: Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. ¶ *Vt apprehendant vitam æternam.* Vel veram vitam, vt habet textus Græcus. Hęc enim vita vanitas est, & mors potius dicenda quam vita. Et reponendæ sunt facultates in loco securo veræ vitæ, vt hoc ibi inueniamus; quod hic damus. Quemadmodum enim stultus est, qui scit se in alienum locum debere migrare, vbi non inueniet nisi quod præmiserit, nihil tamen vult illuc præmittere: Ita stultus est, qui hic nihil dat de diuitijs suis, vnde illic sustentetur.

Diuites vitā ęternam quā lē apprehendāt, ijdemq; nisi thesaurizent in futurum quales.

Expende Apostolum hoc loco duplici

vt

Cur Paulus fundamētum bonū, bona opera nominauit?

vti metaphora, altera ædificandi, siue ponendi fundamētum, quòd fabricam sustineat, altera thesaurizandi, quo indies aliquid seponimus, siue recondimus, & hoc est bonorū operum peractio: quam & fundamentum nominauit, quòd illa vitam æternam sibi conciliat. Thomas scribit: *Thesaurus spiritualis est congregatio meritorum, quæ sunt fundamētum futuri ædificij, quod nobis præparatur in cœlo: quia tota præparatio futuræ gloriæ est per merita quæ acquirimus per gratiam, quæ est principium merendi.*

B. Thom lect. 4. tom. 16.

Bonis operibus redd. vitam æternā, contra Caluinum.

Redditur ergo vita æterna bonorum operum merito, quicquid hic dicat Caluinus. Ait enim Apostolus, bona opera aperte esse fundamentum pro futuro tempore, vt vera vita acquiratur, & superstruatur. Indigna est; inquit hic nugator, nostra benignitas, quæ in rationem coram Deo veniat: nam si ad calculum nos vocaret Deus, nemo est vel perfectissimus, qui non conturbetur: adeò longè absumus à plena solutione. Respondemus enim, iustos, etsi peccent, tamen in multis operibus suis magna ex parte satisfacere, quāquàm bonum illud nūquam perficiant: quia iustitia legis impletur in eis, qui non secundùm carnem ambulāt. Ioannes etiam pronuntiat, quod fidelis vincit mundum, & peccatum ei non dominatur: & Ambrosius in Apologia Dauid bona opera in iustis prævalere, in malis præponderare asserit. Augustinus item lib. 2. de peccat. mer. & remiss. asserit multos esse perfectos cursores, & propinquos perfectioni, etsi non perfectos: regnat in multis charitas, & paullatim minuit cupiditatem. Deinde docemur, bona opera, & legis impletionem, esse fidei iustitiam, non solùm vt eius appendicem, sed etiam vt meritum, & caussam. Vnde Apostolus dicit legem statui per fidem, & gratiam regnare per iustitiam in vitam æternam.

Rom. 8. 1 Ioan. 5. Infrà 3. Rom. 6. Ambr. c. 6. eius lib. to. 4. Aug. c. 12. & seq. & alibi passim, to. 7. circa med. II. argum. Rom. 5.

Fundamentū bonum quid Pelagio: cuius sententia refellitur.

Aduertendum præterea, Hieronymum in commentariolis, siue potiùs Pelagium hoc loco interpretari. Fundamentum esse, vendere omnia, & dare pauperibus: quod vult esse præceptum, iuxta dogma suū falsum: quam sententiam Augustinus epi. 79. ad Hilarium refutat, vbi nominatim huius interpretationis Pelagij meminit, dicens quosdam asserere, Apostolum hoc docere, vt diuites thesaurizent fundamentum bonum, omnia vendant. Sed eos inde refellit, quod Apostolus domum diuitum sic instituit, vt permittat illis domos, vxores, filios, & seruos, qui omnes à pauperibus ali nequeunt.

Tomo 9. Matth. 19. Aug. to. 2.

Solut. quæst. octauæ.

Ad octauam dubitationem respondentes, dicimus Apostolum ab institutione diuitum redire ad falsam doctrinam iugulādam, quæ res Paulum angebat. Et ideò ait; *O Timothee.* Nomine proprio vocans, eius attentionem excitat. *Depositum custodi.* Id est, secundùm OEcumenium: Vel præceptum Dei de doctrina Timotheo per Paulum propositum, aut gratiam per ordinationem acceptam. Haymo intelligit: Gratiam fidei, & sapientiam quā tibi commendaui. Alij depositum, id est, curam creditæ Ecclesiæ, non per vires proprias, sed per Spiritum sanctum custodiēdum; Thomas & Caietanus: Gregem tibi commissum in Ecclesia tua, interpretantur.

De deposito quod Apostolus Timotheo commendarat. Oecum. c. 10. Haymo Episcopus. Thom lect 4. sub finem.

Probabilior sententia.

Verùm cùm hic mentio fiat doctrinæ, potiùs illa nomē Depositi meretur, de qua: *Quæ à me audisti in fide, & in dilectione in Christo Iesu. Bonum depositum custodi.* Rursus: *Quæ à me audisti per multos testes, hæc commendà fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Et infrà: *Rectè tractantem verbum veritatis.* Est ergo doctrina Christi depositum, quia per manus tradita: & Episcopi constituti sunt doctrinæ custodes, vt ne minimā eius partem tolli patiantur. Hinc Chrysostomus: *Caue ne minuas: non enim tua, sed aliena sunt quæ seruanda accepisti, nihil imminuas.* Et Basilius: *Qui diuinis, inquit, innutriti sunt eloquijs, corrumpi de diuinis dogmatibus ne vnam quidem syllabam patiantur, sed pro his, si contingat, etiam omnes mortis species amplectuntur.* Tertullian. lib. de præscriptio. Hæretic. *Eadem dementia est, cùm confitentur quidem nihil Apostolos ignoraße, nec diuersa inter se prædicaße, sed nō omnia volunt illos omnibus reuelaße: quædam palàm, & vniuersis, quadā secretò, & paucis demandaße: quia & hoc verbo vsus est Paulus ad Timotheum: O Timothee, depositum custodi,* &c. Gregor. Nazianzen. orat. 3. ad Gregor. Nyssenum: *Fidem Catholicam beatæ ac principalis Trinitatis, in quam credimus, quam colimus, & coram Deo, atque hominibus confitemur, nihil timentes, neminem verentes, vtinam ad extremum vsque vitæ spiritum cum magna libertate confiteamur, præclarum, inquam illud sanctorum Patrum, qui Christo, nascentiq; Fidei propinquiores extiterunt, depositum, confeßionem illam nobis collactaneam, quam primam prolocuti fuimus, & cum quæ vtinam postremò ex hac vita migremus, si nihil aliud, hinc certè pietatem nobiscum efferentes.* Hæc ille.

2. Tim. 1. Infra 2. Ibidem 15. Christi doctrina cur veniat nomine depositi. Chrys. ho. 10. hist. Trip. lib. 7. c. 30. initio ferè. Tertul. multò antè lib. dimid. part. 1. Pro traditionibus contra Hæreticos. Greg. Naziā. orat. 22 in fi. Iacobo Billio interpr. to. 2. sub initium.

Nona quæst. dissoluitur. Quæ sint profanæ vocum nouitates deuitandæ.

Ad nonum in illud; *Deuita profanas vocū nouitates,* dicendum est: quod vt nō est permittēdum diminui quicquā de sancta doctrina nobis deposita, ita nō est ferendum, vt noui aliquid, & peregrini in eam inueshatur. Et in primis perpende, vocem Græcam καινοφωνία; dupliciter posse scribi, aut per, ι, simpliciter, non per, αι, & ita signi-

Huius loci variæ lectiones.

fiat inanitates, seu vanitates vocum, & hoc modo legunt Theophylactus, & Oecumenius, & habent exemplaria Græca; admonent tamen, Chrysostomum per *αι* legisse, id est, nouitates vocum, vt interpres noster transtulit, & hanc lectionẽ sequuntur Ambrosius, & Augustinus, & 2. Tim. 2. Interpres vertit, vaniloquia, respiciens ad aliud significatum: & tamen alij sequentes aliam lectionem, vertunt, nouiloquia. Familiare est, hæreticam doctrinam notari nomine nouitatis. Hinc Dilectus; Non mandatum, ait, nouum scribimus vobis, sed mãdatum (vetus scilicet) quod habuistis ab initio; & B. Petrus, & Iudas in Canonicis suis. Paulus etiam bis expressit per verbum *ἑτεροδιδασκαλεῖν*, siue aliter docere. Veruntamen has nouas doctrinas certum est esse inanes, ac vanas; & ideo vtraque lectio bona est.

Ambr. hoc loco. Aug. inferiùs citandus. 2. Tim. 2. 1. Ioan. 2. 2. Pet. 3. Iuda 10. 1. Tim. 1.

Quarum vocum nouitates notet Apostolus, varius sensus.

Et vocum dictione quidam intelligunt prohiberi noua vocabula & profana: qualia in familia Simonis introducebãtur: habebant enim barbara Principum nomina, quibus perterrefaciebant, vt docent Epiphanius, & Augustin. de nomine Abrasax, & de Combo Valẽtini, de nominibus 366. Principum, quę magno in pretio habebant Gnostici. Alij verò non tam ad voces referunt, quàm ad res, & noua dogmata. Vnde August. tract. 97. in Ioan. ad vtrumque videtur referre, nimirum ad voces prodigiosas, sed magis ad doctrinas, & dogmata. Et annotat, Apostolum dixisse profanas vocũ nouitates. Si enim omnis nouitas profana esset, non diceretur à Domino, *Mandatum nouum do vobis:* non diceret *Nouum Testamẽtum:* non cantaret Ecclesia canticum nouũ cum Dauide, & cum Esaia, & cum Ioanne Euangelista: Christi fideles non noua voce dicti essent Christiani, nomen nouum nouæ Ierusalem; res tamen erant ante nomina sua. Rursus Esaias non dixisset: *Nomen nouum, quod os Domini nominauit.* ¶ Sunt & aliæ quædã nouæ voces valdè religiosæ, vt Trinitas, Incarnatio, Homousion, quam vocẽ Patres Concilij Niceni cõdiderunt, vt rem non nouam tali nomine designarẽt, & non est aliud, quàm: *Ego, & Pater vnum sumus:* pro qua voce Hæretici homausion introducebant, vt deciperent: Hypostasis, quæ ab initio fuit Hieronymo profana nouitas, cùm esset ambigua, quòd substantiam, & personam designaret; & ex vno trium Hypostaseon significatu arguerent tres essentias, ex altero tres Personas: posteà verò explicatum est significare personam, nõ essentiam. De qua idem Hieronym. ad Damasum: *Clamamus*, inquit, *Si quis tres hypostases, aut tria enypostata, hoc est tres subsistentes*

Epiphan. in Hæres. 24. Aug. lib. de Hæres. c. 0. 10. 6. initio. Idem to 9.

Vocum nouitates quæ minimè profanæ.

Ioan. 13. Matth 26. Psalm. 32. Psalm 39. Psalm 95. Psalm. 97. Psalm. 143. Psal 149. &c. Esai 42. Apoc. 5. Actor. 11. Apoc. 2. Infra 3. Esai. 62. Ioan. 10.

B Hier. epist. 57. ad Damasum, huius principij, Quoniam vetusto, &c. 10. 2.

Ibid. Hier.

personas non confitetur; anathema sit. Si quis autem hypostasin vsian intelligens, nõ in tribus Personis vnam hypostasin dicit, alienus à Christo est. Hæc ille. Modò igitur hypostasis non est profana nouitas, vt diximus, sed accipitur pro indiuiduo atomo substantię rationalis. *Θεοτόκος* etiam vox est non noua, aut profana, sed sancta, & religiosa, & probata à Patribus in Concilio Ephesino: quemadmodum nomen Christianus, monasterium, liberum arbitrium, Purgatoriũ, satisfactio, indulgentiæ, & transubstantiatio, & pleræque aliæ voces, quas horrent nostri seculi Hæretici. Et adiungit dicto loco Augustinus. *Omnes insipientissimi Hæretici, qui se Christianos haberi volunt, audacias figmẽtorum suorũ, quas maximè exhorret sensus humanus (hac) occasione Euangelicæ sententiæ colorare conantur, vbi Dominus ait: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: quasi hæc ipsa sint, quæ tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit Spiritus sanctus, quæ palàm docere, atque prædicare, quantalibet feratur audacia, spiritus erubescit immundus.* Et infra: *Audite itaq; Apostolum talia prouidentem, & ea vitanda salubriter admonentem. Profanas, inquit, verborum nouitates euita: multa enim proficiunt ad impietatem.* Hæc ille.

Aliæ quædã voces Ecclesiasticę minimè profanæ.

Syno Ephesi. cap. 1 & Florent. sess 7.

Aug. tract. 97. in Ioan.

Propriũ Hæreticorum. Ioan. 16.

B. Thomas rectè hoc loco philosophatur: *Sicut Princeps secularis ponitur ad custodiẽdam vanitatem regni, ita Spiritualis ad seruandam virtutem spiritualem. Pax autem regni consistit in iustitia. Et ideo ille ordinatur ad iustitiam. Sed vnitas Ecclesiæ est in fide; & ideo principaliter monet ad custodiam fidei.* Luc. 22. *Ego rogaui pro te* (Petre) *vt non deficiat fides tua; & tu (aliquando) conuersus, confirma fratres tuos, &c. Similiter autem posset corrumpi fides per fallaciam, sicut etiam qualibet scientia. Sed sicut dicitur 1. Elench. Fallacia est quandoque ex voce, quandoque ex re. Vnde est fallacia in dictione, & extra dictionem. Et sic fides aliquando corrumpitur per aliquas voces inordinatas, sicut dicit Hieronymus, quòd ex verbis inordinatè prolatis, fit hæresis.* Hæc Thomas. Nouæ ergo, & profanæ, & voces, & inordinatæ, quibus aliquid contra Fidem inducitur, non sunt audiendæ, vt idem Paulus docet in 2. Epist. cap. 1. *Formam habe sanorum verborum quæ à me audisti in fide, & in dilectione.* Et per profanas voces intelligit irreligiosas: & ita illa dictio esset posita ad distinguendas voces irreligiosas à non religiosis: si verò ad res, vel dogmata referatur, quod est verisimilius; tũc non refert hoc Apostolus ad aliqua bona, & religiosa dogmata post se inuenta, sed ad ea, quæ ipsius tempore erant profana, & à Deo adducebant, quòd noua sunt, & recẽter inuenta. Ita OEcumenius in 2. epistol.

B Thom. lect. 4. in fin.

Secularis, ac Spiritualis Principum officia.

Luc. 22.

Fallacia duplex.

Hieron.

Quo sensu, vel ad voces, vel ad res ipsas profanæ voces referantur.

Oecum. c. 4.

cap.

cap. 4. profanas vocum nouitates intelligit: *Si quid*, inquit, *nouum in prædicatione fuerit inductum ex recentiore inuento, omninò vitiosum est, & profanum.* Et ibi dat exemplum Paulus eorum qui asserunt resurrectionem iam factam.

2 Tim. 2.

Quæ voces alioqui à Christianis & Catholicis vsurpatæ, profanam aliquã sapiant nouitatem, ideo meritò vitandæ.

Sunt etiam quædã profanæ vocum nouitates, quæ cauendæ sunt; vt qui pro Angelis dicunt genios, pro Baptismo lotionẽ, pro Ecclesia Christianam Rempublicam, pro Episcopo superintendẽtem, pro Presbyterio Senatum, & his similes, & qui contendunt pro Saluatorem dicendum Seruatorem, qui Latiniùs loqui volentes, doctrinam sacram in voces Gentilitias conuertunt. Quemadmodum etiam quidam Iudaismum affectantes, pro Iesu, Iosua, pro Maria, Miriam, pro Esaia, Iesaiuahu, pro Ieremia, Iirmiahu, pro Ezechia Chizchiahu, & pro Cyro Cores, pro Nabuchodonosor Nabuchadnesar: non contenti vsitatis vocibus Septuaginta Interpretum, quas Dominus in Euangelio, & Apostoli in Epistolis tradiderunt.

Quæstioni huic: Si vitandę oppositiones falsi nominis scientiæ sunt, an ne igitur Hęreticorũ non est argumentis respõdendum: Chrysostomus respondet.
Chrys. ho. 18. Oecum. c 10. in fin.

Ad postremum circa illud, Oppositiones falsi nominis scientiæ, præmittendum est, quod Chrysostomus, & OEcumenius docent, oppositionem aliquã esse, ad quam ob absurditatem non oportet respondere. An igitur vetat Apostolus respondere Hæreticorum argumentis? Minimè: sed vult cũ non moueri obiectionibus quas faciunt contra veritatem, sub magnificis scientiæ, & veritatis titulis. Vult enim ita disputare, vt nec sibi, nec alijs sit periculum. Vult igitur ita vitari argumenta, vt quis eis nõ moueatur. Alioquin Apostoli in Epistolis suis disputant contra Iudaizantes, & in Gentiles: nam vbi fides non est, nec scientia quidem est. Admonet ergo, ne cùm huiusmodi passim manus conseramus, sed illis omissis, Fidem teneamus, quæ petra fixa est, & inconcussa.

Falsi nominis scientiã, Cabalam accipi nõ posse probatur.
Caiet.

Per falsi nominis scientiam, siue falsò nominatæ scientiæ, quidam interpretatur artem Cabalisticam, nam alia nõ occurrit, quæ falsum nomen scientiæ habeat. Ioannes tamen Picus Mirandulanus inter multas conclusiones publicè disputatas, hanc quoque à Criticis subnotatam adiunxit:

Quantum huic scientiæ tribuerit Ioãnes Picus Mirandulanus immeritò.

Nulla est, inquit, *scientia, quæ nos magis certificet de diuinitate Christi, quàm Magia & Cabala.* Sed reprobata fuit etiam post suam Apologiam, & mirum esset, nullum veterum Doctorum, nullum Apostolorum hanc scientiam nobis commendasse, vt tantum fructum, quantus est cognitio diuinitatis Christi, assequeremur. Ecclesia etiam esset meritò reprehendenda, quæ tantum thesaurum nobis occultauit. Illi etiam, qui huius artis principia nouerunt, & quæ dicuntur de elementis, & mutatione vnius literæ in alteram, & numero maiori, & minori, & literarum transpositione, deprehenderunt non magis esse hanc sciẽtiam pro Christianis contra Iudęos, quàm pro Iudęis contra Christianos. Mirum etiam esset, & minimè diuinæ prouidentiæ consonum, si gens reprobata Iudæorum, de qua scriptum est; *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua,* aliquam vtilem, & peculiarem artem haberet ad Christum Deum agnoscendum, quam Christiani non habeant. Quare ipsemet Ioannes, Pico teste Francisco nepote suo, eam postcà conclusionem meliori, & saniori iudicio damnauit.

Cabala in quibus maximè versetur.

Esai. 6. 10 & alibi passim.

Franc Picus Miran.

Verùm ambiguum est, an tempore Pauli esset vsus eius artis Cabalisticæ: & si quis fuit, nonnullæ Hæreticorum veterum hæreses, quæ nonnullis eius scientiæ rationibus nitebantur, à sanctissimo, atq; doctissimo martyre Irenæo confutantur.

A IX. quæst. Quorũ propriè fuerint oppositiones falsi nominis scientię, apud Paulum.

Quare certius videtur, hic notari Gnosticos, quorum hoc loco meminit Chrysostomus; qui, Gnostici à seipsis appellabantur, quasi qui plus cæteris scirent, qui etiam multa profana habebant. Et Paulus Græcè dixit τ̃ ψευδωνύμου γνώσεως, id est, falsò nominatæ scientiæ, à qua voce Græca Gnostici dicti sunt. Monet etiam Clemens Alexandrinus libr. 2. Strom. quod cum ab hac voce confunderentur Gnostici, Epistolas Pauli ad Timotheum abrogabant. Et Irenæus: *Secundùm antiphrasim ergo veritatis ignorãtiam agnitionem vocant. Et benè Paulus ait: Vocum nouitates, falsæ agnitionis. Verè enim falsa agnitio ipsorum inuenta est.* Hæc ille. Docet etiam Augustinus epistol. 56. Hæreticis solenne esse, vt magnificos titulos suę doctrinæ prætendant: vnde alij se Apostolicos, alij Spirituales, alij Catharos, hoc est puros, alij Gnosticos superbè appellârunt.

Clem tom 2.

B. Iren li 2 c. 19. post med.

Quam aptè vocum nouitates falsi nominis sciẽtiæ à Paulo nominentur.
Aug 10 2.

Hieronymus in Oseę cap. 5. *Hæretici matrem habẽt iniquitatis suæ superbiam, dum semper altiora se scire iactitant: & in Ecclesia contumeliam debacchantur: & excelsam sibi scientiam pollicentur.* Pulchrè scripsit Tertullianus lib. De præscriptionibus aduersus Hæreticos, initio: *Febrem vt malum, & dum causa, & de potentia sua, vt notam est, abominamur, potiùs quàm miramur, & quantum in nobis est præcauemus, non habentes abolitionem eius in nostra potestate. Hæreses verò mortem æternam, & maioris ignis ardorem inferentes malũt quidam mirari quòd hoc possint, quam deuitare ne possint: cùm habeant deuitandi potestatem. Cæterùm nihil valebunt, si illas tantum valere non mirentur. Aut enim dũ mirantur, in scandalum submi-*

Hier sub fin. lib. 1. in Oseã, to 0 init. Idẽ initio lib. 2 in idem c. 5. Tertul. par. 1.

Hæreses potiùs cauẽdæ, quàm sint admirendæ, quòd inferãe mortem æternã, teste Tertulliano.

nistran-

nistrantur; aut, puta, scandalizantur, ideo mirātur, quòd tantùm valeant, quasi ex aliqua veritate veniant. Mirum, scilicet, vt malum vires suas habeat: nisi quòd hæreses apud eos multum valēt, qui in fide non valent. Ibidem; *Omnes tument, omnes scientiam pollicentur.*

Idem procul à medio.

Vnde Gnostici hæretici sint appellati, cui similes. Genes. 3.

Subdit Apostolus: *Quam* (scilicet falsam scientiam) *promittentes, circa fidem exciderūt.* Videtur notare Gnosticos, qui à promissione scientiæ, quam pollicebantur, vt diximus, dicti sunt Gnostici: imitātes dæmonem, qui decepit primos parentes, dicendo, Eritis, sicut dij scientes bonum, & malum. Quod ait: *Circa fidem exciderunt:* Græca vox habet ἠστόχησαν, id est, errauerunt, ab scopo, ea est enim vis verbi Græci. Scopus autem est fides. Exciderunt, inquit, à fide, id est, totam religionis substantiam deseruerunt. Ita etiam cap. 1. dixit: *A quibus* (scilicet, fabulis & genealogijs interminatis) *conuersi sunt in vaniloquiū.* Vbi idem verbum Græcum est aberrantes.

Falsam scientiam illi promittentes, quomodo errauerint à fide. 1. Tim. 1.

Pelagij verò ridiculus est sensus, qui per falsi nominis scientiam intelligit Dialecticam, per quam miser videbat se ab Augustino, & similibus ex Scripturis reuinci; cū illa sit instrumentum vtile ad inueniendam veritatem, & sine qua omnis disputatio nō tantùm Sanctorum Doctorum, verùm etiam Christi, & Apostolorum frigeret. Nam etiamsi illam autem non didicerint, ea tamen ab Spiritu sancto accepta vtebantur tam in reuincēdis Iudæis, & Paganis, quàm etiam Hæreticis. Subscripsit autem Apostolus sua manu: *Gratia Dei tecum, Amen.* Id est:

Contra hunc sensum Pelagianum: Falsi nominis sciētiam ô Timothee deuita, id est, dialecticam. *Pelag. to 9. operum. D. Hier in has verba.*

Benè vale.

(˙.˙)

DISPVTATIONES IN OBSCVRIORES LOCOS

Epistolæ Secundæ ad Timotheum.

DISPVTATIO I.

Continens Epistolæ argumentum, & quo tempore fuerit ab Apostolo hæc Epistola conscripta.

Scopus Apostoli.

RVRSVS Apostolus Ephesinum Episcopum, ac filium charissimum Timotheum muneris quod debet Ecclesiæ sibi creditæ cōmonefacit: in qua quidem pleraque sunt necessaria præcepta & salutaria monita, quæ erant in priori Epistola: quæ consultò repetit, & inculcat. ¶ Occasio autem scribēdi, iuxta sententiam Theodoriti, hæc fuit: Promiserat Apostolus se ad eum venturum: *Spero*, inquit, *ad te venire citò*; &, *Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ.* Et cùm non potuisset ad eum venire, opus fuit, vt pro præsentia literas saltem daret, quibus consolaretur eum, & confirmaret, eo quòd nō venisset: simul etiam, vt, cùm omnes, qui cum Apostolo peregrinabantur, eum deseruissent, saltem Timotheum, ad se quā primùm veniret, rogaret, quatenùs Apostolus breui, vt putabat, immolandus, eius præsentia confirmaretur, & deferret ad se penulam, libros, & membranas; & vt interim vitaret Hæreticos Philetū, & Hermogenem, & maximè omniū Alexandrū ærariū, qui cū graues controuersias Apostolus habuerat, & multis malis & incommodis ab eo fuerat affectus. Ostendit etiam, illos qui ab Asia erant, Phygellum & Hermogenem, ei in catenis existenti aduersatos fuisse: tātùm de Onesiphoro egregium fert testimonium, & hunc ad se visitādum venisse, & suscepisse, cùm primùm Romam appulit. Conscius etiam futurorum tempor ū hortatur, vt prædicatione opportunè, & importunè non cesset falsis fratribus se opponere, qui hominum libidini, & aurium pruritui inseruiunt. Admonet etiam legitimè & strenuè pro pietate certare, & certantium præmium proponit, vt ad fortiter ferenda pro religione pericula cohortetur. Et quia Apostolus mortem præ oculis habebat, & eam suscipere paratus erat pro Euangelij testimonio; hæc Epistola solennis est perinde, & subscriptio Paulinæ doctrinæ, & institutio omnium Episcoporum non minus quàm præcedens.

Cur hęc scripta ad Timotheum Epistola. 1. Tim. 3. Infra 4.

2 Tim. vlt.

Ibid. 14.

Suprà 1. Ibid. 10.

Infrà 4.

Difficilius autem est assequi, quo tempore Apostolus has literas dederit ad Timotheum. Nam si verba ipsius: *Ego enim iā delibor, & tempus resolutionis meæ instat*, contempleris, in speciem sonare videntur tempore mortis suæ iam instantis cōscriptas, vt etiam Patres, & præcipuè Eusebius, & Hieronymus, & alij permulti, qui eos sequuntur, asseruerunt. Putantque nonnulli, illam secundam sui præsentationem factam coram Nerone, & tunc sententiam tulisse, vt

Quomodo scripta hęc Epistola secundū aliquos. *2. Tim. 4.*

Euseb. lib. 2. hist. Eccles. cap 22. Hier. in lib. de script. Eccles prope init. to. 2.

poenam

pęnam capitis subiret: non quidem statim, vt venit è Iudęa Romam secundo Neronis anno, sed alia posteriore post decennium exactum præsentatione. Et ita communiter sentiunt hanc Epistolam postremo loco fuisse conscriptam, & post eam prætereà nullam aliam.

Altera opinio probabilior. *2. Tim. 4.*

Sed quoniam hi loci non videntur apertè euincere quod volunt; alij sunt qui tradũt, quod cùm Paulus scripsit: *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, nõ illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes Gentes, quia liberatus sum de ore leonis*: tunc quidem putauerit se trucidãdum, ac de medio tollendum, ac valedixerit amicis, & Timotheo per has literas, in quibus scribit: *Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ*, & reliq. Cùm ergo se secũda defensione liberatum cerneret; verba præcedẽtia, quæ de delibatione, & immolatione instãte dixerat, expungere noluit, vt indicaret quo animo, & quàm ad mortẽ parato ad tribunal Cæsaris accesserit; vt ita in primo aduentu ad Vrbem, intelligamus eum Cæsari bis fuisse præsentatum; & agnoscamus coronidis loco adiecisse quę sequuntur: *Festina ad me venire citò. Demas me reliquit, diligens hoc seculum*, & cætera vsq; in finem: quæ omnia huiusmodi sunt, vt videantur adiecta, postquã secundò sistebatur Cæsari, & tunc omninò liber euasit, ita vt iã cogitaret de prædicatione cõtinuanda, & de nouis peregrinationibus instituendis, in quem finem dixit; *Marcum assume, & adduc tecum. Est enim mihi vtilis in ministerio*, scilicet, prædicationis Euangelicæ; & infrà, *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.* Et accepit confirmationem à Domino de prædicãdo adhuc Euangelio inter Gentes. Estque sermo de prima annũtiatione Euãgelij Gentibus facta. Hoc autem probabiliter satis, & efficaciter probari videtur ex eo, quod vt in cæteris Epistolis scriptis ex Vrbe ad Ephesios, Philippenses, Colossenses, Hebręos; & ad Philemonem, mentionem fecit vinculorum suorum, & catenę, ita & in hac 2. ad Timoth. non semel idem fecit: vt cap. 1. *Noli erubescere testimonium Domini nostri, neq; me vinctum eius.* Et de Onesiphoro, *Catenam*, inquit, *meam non erubuit*: & cap. 2. *Secundùm Euangelium meum, in quo laboro vsque ad vincula, quasi malè operans.* Ergo videtur eodem tempore hæc scripta Epistola, quo etiam reliquiæ priores dictæ: at illæ scriptæ fuerunt illo biennio, cuius meminit Lucas Actor. 28. ergo & ista. Nam in secundo aduentu ad Vrbem non legitur fuisse in vinculis: quia nec tempus commodum illi datum fuisset à Nerone, in arctiorique custodia illum retinuisset. Adhæc probabile non est, illam secũdam Epistolam tam serò, hoc est post decẽ annos ab illa liberatione, quæ quarto Neronis anno contigerat, scriptam fuisse: quod ex nõnullis firmis coniecturis licet elicere. Prima est: quia Paulus in ea Epistola multa cõmemorat, quæ ad ea tempora pertinẽt, quibus Paulus ex Gręcia nauigauit Ierosolymam, vbi & comprehensus cum ad Cęsarem appellasset, & Romam ductus fuit, in cuius comitatu venit & Lucas, vt ipse de se ait Actor. 16. *Vt autem visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti quòd vocasset nos Deus euangelizare eis.* Vbi ostendi se comitem fuisse peregrinationis Pauli, etiam vltimo capite, cùm ait: *Et cùm euasissemus, tunc cognouimus quia Melita insula vocabatur.* Et infrà: *Cùm autem venissemus Romam, permissum est Paulo permanere*, &c. at in hac secunda epistola scribit: *Lucas est mecum solus.* Secunda cõiectura est, quod ait: *Tychicum misi Ephesum*; constat autem, hanc missionem factam tempore illius biennij, quo causam egit apud Neronem, non autem post decennium, quando egit secundo causam, & morti adiudicatus est à Nerone. Tertia: non peteret penulam, libros, atque membranas quas Troade reliquerat post duodecim annos elapsos. Quarta: In hac Epistola scribit: *Saluta Priscam, & Aquilam*: quos tamen Ephesi reliquisse, testatur Lucas Actor. 18. paulò antequàm vinctus duceretur Romam. Quinta ac postrema coniectura sit, quod in hac Epistola Paulus scribit: *Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti*: Constat autem ex cap. 20. Actor. in extrema ex Macedonia profectione, qua redijt in Asiam, in comitatu Pauli fuisse Trophimum, & eo tempore relictum Mileti, quo Mileti vocauerat maiores natu Ecclesiæ, omnes scilicet, alios Presbyteros, & Episcopos, eodem cap. Nam Trophimus ille, de quo Actor. 21. fit sermo, alter esse videtur, & distinctus à primo; nam dicitur Ephesius, sicut primus Asiaticus. Et quanquàm Ephesus sit in Asia, aut potiùs Asiæ metropolis; distincta tamen sunt cognomenta illa, Trophimus Asiaticus, & Trophimus Ephesus: hæc enim solent distinguere in nominibus personas: nisi fortè dicamus, Trophimum relictum infirmũ à Paulo Ephesi, quo tempore vinctus nauigabat Romam.

Quæ verò in contrarium obiectiones fiunt,

Ibid 6.7.8.

Quàm prompto ac parato ad martyriũ esset animo Paulus.

2. Tim. 4. *Ibid 13.* *Ibid. 17.*

Posteriorem ad Timotheũ hanc, scilicet, Epistolam, vnam esse de illis, quę de vinculis à Paulo scriptæ sunt. *2 Tim. 1.* *Ibid. 16.*

Actor. vlt.

Eandem non esse omnium vltimam Epistarum eius. *I. argum.* *Actor. 21.*

Actor. 16.

Infrà 20. *Ibid. 16.*

2. Tim. 4.

II. argum. *Ibid. 12.*

III. argum. *Ibidem 13.*

IV. argum. *Ibidem 19.*

Actor. 18. *V. argum. & vlt.*

2. Tim. vlt.

Actor. 20.

Ibidem 19.

Infra 21.

Septimum.

Octauum.

ac persuasionem de Deo possit quod seruabit depositum suum. Septimò, quæ sint sana verba; & quomodo adhortetur seruare in diem illum bonum sibi creditũ, & quale est illud depositum. Octauò circa illud; *Scis hoc, quòd auersi sunt à me omnes, qui in Asia sunt,* qua ratione hoc verum esse poterat: nunquid omnes Asiani à Fide defecerāt? & quare nominatim Phygelum, & Hermogenem pronuntiat. Cur etiam commendat Onesiphorum, qui ministrauerat Paulo, & Ephesi, & Romæ? In his paucis elucidandis versabitur præsens disputatio.

Quare Paul' Epistolas suas ab actione gratiarum ordiatur.

Ad primum dubium, explicādum venit exordium, quod continet solitam gratiarũ actionem, quam de beneficijs acceptis, ab ijs ad quos scribit, Deo reddebat. Hic autem singulare quid continet, quia agit gratias Deo de memoria ac recordatione Timothei, quam in suis orationibus ad Deum seruabat, ita vt cùm oraret, occurreret ei Timotheus: quem in vltimis vitæ temporibus viuere optabat, eo quòd memor esset lacrymarum, quas verisimile est profudisse, cùm ei valediceret, & ab eo seiungeretur, vt infans auulsus à matre facere solet magno enim omnium fletu Paulus abiens ab Epheso ad nauem deductus est, vt Lucas testatur.

Timotheum Apostol' cur optaret diu viuere. 2.Tim.1.

Actor. 20.

Duplicē Deo gratiarum actionem Pauli nos docet exemplum.

In quo instituimur, non tantùm pro aliorum bonis agendas esse largitori gratias, sed etiam pro illis omnibus bonis, quæ nos ipsi operamur in aliorum gratiam, & cōsolationem, etiam pro ipsis precibus fusis pro alijs, & pro ipsa gratiarum actione. Et hoc est quod ait: *Quod sine intermissione habeā tui memoriam,* intellige, quoties orare contingit, desiderans te videre.

Paulus Deo quomodo seruiret in conscientia pura.

Chrys. hom. 1. tom. 4.

Quòd verò asserit se seruire Deo (cultu scilicet latriæ, vt habet vox Græca) in conscientia pura: idem est ac si diceret, se Deum colere in vitæ immaculatæ puritate, vt Chrysostomus hoc loco docet, dicens familiare esse Apostolo conscientiam ponere pro bona vita. Igitur Timotheus tantum patronum apud Deum nactus, quātus erat Paulus, cuius precibus nihil denegabat diuina bonitas, beatus habendus est.

Quinam Pauli progenitores extiterint

Et ait: *A progenitoribus meis.* Progenitores sunt προγόνοι, & nō tam de auo accipi solet, vt quidam poeta dixerit:

Quid forti genitore & progenitore Tonantis.
Esse satum prodest?

Et etiam anteriores parentes, qui maiores dicuntur, & patres. Imponebant Apostolo quòd desertor esset patriæ religionis, & à lege Moysis apostatasset, & à legis datore, quem à maioribus acceperat Deum esse, scilicet Abraham, Isaac, & Iacob, qui se patefecit Iudęis, & legem suam tradidit per manum Moysis, non Deum aliquem nouitiũ. Idcircò Petrus in principio cōcionum suarum apud Lucam in Actis: *Deus patrum nostrorum,* & similiter Paulus ibidem.

Exod. 3. infrà 19. Galat 3. Actor. 7.

Infrà 5. Suprà 3.

Infrà 3.

Ad 1. dub. Quæ isthæc Apostoli modestia, dicentis Deo se seruire à progenitoribus suis in conscientia pura.

Hoc autem nō inflatus carne dixit Paulus, sed grauatus spiritu, & debito seruiendi Deo: vt ostendit, quòd in magna felicitatis parte debeant liberi reponere, si à pijs, ac probis parentibus orti sint, quandoquidem Deus multa peculiaria dona filijs dilargitur in gratiam parentum, & ob improbos, & vitiosos beneficia sua retinere solet. Vnde in Scripturis dicitur: *Propter Abraham propter Isaac propter Iacob, propter Dauid seruũ tuum:* & Patres olim recurrebant ad Deum, interponendo suorum progenitorum merita: *Recordare Abraham, Isaac, & Iacob;* & in Euāgelica Ioannis Baptistę historia, primò enumerātur parētes; ex quibus ortus fuit; vt inde colligatur sanctitas quasi propria filij, & natiua. Solent.n. domestica exempla magnam vim habere apud posteros, vt eos imitentur, quorum sunt filij, & eos magistros, quorum sunt discipuli. ¶ Alij interpretantur: A progenitoribus meis, id est, ab ea die quā renatus sum in Christo. ¶ Probabilius tamē est, quòd antiquos Patres Patriarchas intellexerit, qui omnes in vnũ Messiā promissum à Deo, & expectatum oculos defixos habuerūt. Et sicut Leui fuit decimatus in lumbis Abrahę, ita Apostolus in Abrahā, Isaac, & Iacob patribus Deo seruiuit, vt explicat Haymo. Imò vt ait Theodoritus quā do persequebatur Ecclesiā, se pro Deo facere existimabat. Hinc ad Philipp. 3. dicit: *Secundùm æmulationem persequens Ecclesiam Dei: secundum iustitiam quæ in lege est conuersatus sine querela.* Et de tam remotis progenitoribus loquitur. Sic Dan. 3. dicitur: *Benedictus es Domine Deus patrum nostrum,* & eos explicat: *Abraham dilectum tuum, Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.* Moses quoque dixit de dijs alienis, & falsis; *Noui, recentesq́, venerunt, quos non coluerunt patres eorum.* Et de Antiocho typo Antichristi: *Faciet quæ nō fecerunt patres eius, & patres patrum eius: Deum quem ignorauerunt colet.*

Exod. 32.

Luc. 1.

Exemplorũ vis domesticorum quanta.

Progenitores suos Apostolus secūdum alios, quare Patriarchas appellauerit.

Haymo. Theod. par. 2 Philip. 3.

Dan. 3.

Deut. 32.

Dan. 1.

Quorum scilicet Iudæorum, & non Pauli vana gloriatio à progenitoribus suis.

Et ita Paulus nō iactabat parentes suos secūdùm carnem infideles, aut fideles, quorũ vestigia non sectabantur, vt illi qui dicebāt: *Nos semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam.* Quibus respondit Dominus: *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Et eius Pręcursor: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham.* Isti ergo in parentibus spiritualibus gloriabantur secūdùm carnem: & tales fuerunt parentes Timothæi; nam mater eius fidelis erat, vt constat Act. 16.

Ioan. 8 Ibidem 39. Matth. 3.

Quid sonet Eunice, mater Timothei quid Euthyche. *Actor. 16.*

Ac dicitur Timotheus filius mulieris Iudææ fidelis in Genitiuo: πιςῆς enim Græcè fœminini est generis, & secundi casus. Et ita mater fuit Eunice, id est bona victoria. Et nomen est meretriculæ apud Theocritū non autem Euthyce, id est bona fortuna, vt quidam decepti verterunt: non enim legitur Euthyce, sed Eunice. Et auia eius fuit Lois, non tantùm fidelis per fidem implicitam, quasi tunc nōdum venisset Christus, sed etiam per fidem explicitam de Christo qui iam venerat. Erat enim illis per aliquē prædicatum, antequam Paulus in Lystram vnde erant peruenisset. Et ait habitasse fidē in illis, quasi permanentem, & nunquā mutatam.

Non esse legendum, Eutyche, sed Eunice: Lois auia Timothei, quam fidelis. *Actor. 16.*

Ad 2. quæst. Quare Apostolus matrē, & auiam Timothei, non autē eius patrem, & auū cōmemoret. *Greg. ora. 24. to. 2. sub init.*

Quod autem progenitores ex parte masculina supprimat, vt patrem, & auum, id caussa fuit: quia erant Gentiles, nec fide cōmendabiles: quemadmodum Gregorius Nazianzenus in oratione in fratrem Cæsarium, genus detegens suum, declarat, paré tem suum fuisse Gregoriū, hominem Ethnicum, matrem verò ex sacra, & sancta progenie Iudæorum ortam: vnde & illa prima in Christum credidit. Et cùm catechizasset virum suum, ac filios, omnes ad fidem Christi amplectendam cōuertit. Præterea non solùm partus sequitur ventrem, sed multò magis educationē, & instructionem parentum, vt cum lacte pietatem quoque imbibant.

II. Ratio.

Paulus quomodo certus fuerit, etiam Timotheum esse fidelem. *Ambros. hoc loco.*

Et quia interdum filij non sequūtur exemplum parentum: subdit: *Certus sum autē* (vel, certum autem habeo, vt Ambrosius legit) *quod & in te.* Scilicet quod & in te fides inhabitat, scilicet in matre, & in auiā; Græcè legitur Πεπεισμαι, quod verbū spectat ad quamuis persuasionem ex bonis iudicijs, & coniecturis profectam, & non ad eam tantùm, quæ fidei Catholicæ est. Nemo enim dicere potest, Paulum fide Catholica, vel Christiana credidisse Timotheum fuisse fidelem. Similis est locus Pauli ad Roma. 15. *Certus sum autem, fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione*, &c. & ad Hebræos, *Confidimus autem de vobis dilectissimi, meliora, & vicinora saluti, tametsi ita loquimur.* Vbi interpres vertit Grēcum verbum, Πέπεισμαι, per aliud, Confidimus.

Certitudo duplex.

Rom. 15.

Hebr. 6.

Timotheus quam gratiā suscitare debebat.

Ad secūdum dubium de suscitanda gratia in Timotheo, perpende, gratiam hoc loco non esse χάριν, sed χάρισμα, quod est donum in ordinatione acceptū. Et admonet, non docet, quasi dicat; admoneri indiges, nō doceri, ne donum Dei sopitum, & otiosum teneat, sed illud exercitio resuscitet in alios communicando, sicut etiam Christus reprehendit eum pigrum seruum, qui talētum absconderat, & non posuerat ad mensam vt cum vsuris exigeret, metaphora sumpta ab igne paruo sopito, vel cinere obtecto, aut lampadis oleo deficiēte morientis, qui follibus excitatur. Nam gratia vt ignis delitescens sub cinere non lucet: nos quoque indigemus in dies gratiam, & dona accepta tum precibus, tùm pijs meditationibus, & sacris studijs, & bonis operibus, velut quibusdam spiritualibus follibus excitare, ne sinamus Spiritum Dei refrigescere, aut tribulationum metu dormire, & torpescere, & dona Dei in nobis extingui. Vnde Petrus egregiè dixit: *Vnusquisque sicut accepit gratiam* (Græcè χάρισμα) *in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores, multiformis gratiæ Dei.* Hoc vltimum verbum est τῆς χάριτος. ¶ Ex quo constat aliud esse χάρισμα, aliud χάριν; quod expedit annotare, ne inuoluamur homonymia vocit Gratiæ, quæ & illam, qua iustificamur, significat, & præterea alia dona, quæ gratis data, seu gratuita vocantur. Vocauit autem multiformem gratiam, etiam illam, qua iustificamur: nam distincta est gratia, quæ porrigitur in Sacramento Baptismi, ab illa Confirmationis, & vtraque ab illa Eucharistiæ, & à dictis, illa Sacramenti Pœnitentiæ. Nam prima est gratia ad renascendum, secunda ad corroborandum, tertia ad alendum, quarta ad medendum peccatis, in quæ quis prolapsus sit, & per reliqua Sacramenta variæ etiam gratiæ cōferuntur. Nam per Sacramentum Matrimonij accipimus gratiam, qua sanctè colamus matrimonium, & prolem Christianè educemus: per sacræ Ordinationis mysterium, accipimus gratiam, qua cùm ædificatione præesse populo valeamus, & purè Sacramenta administremus: denique per extremam Vnctionem gratiam, & robur accipimus vt contra extremos mortis agones, ac dæmonis tentationes luctari valeamus.

Matth. 25.

Hæc vnde sit dicta translatio.

1. Petr. 4.

Multiformē Petrus Apostolus cur gratiam appellauerit.

Hoc autem donum quod acceperat Timotheus ad institutionem Ecclesiæ, id est, prædicationem, regimen, siue præfecturam Ecclesiæ suæ, dicit illi collatum per impositionem manuum suarum: quandoquidem scilicet illum constituit Episcopum Ephesinum, & consecrauit, non solus, sed cum alijs, sicut in superiori epistola dixerat, per impositionem manuum Presbyterij.

Gratia Timotheo cur data per impositionem manuum Apostoli.

1. Tim. 4.

Subdit: *Non enim dedit nobis Deus Spiritum timoris; sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.* Virtutis, ait, id est, roboris, & potentiæ, vt possimus nos periculis exponere pro pietate. Et est sermò de Episcopis. Addit: *Et dilectio-*

Quamobrē Deus dederit nobis Spiritum, non timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.

dilectionis: ne deſeramus proximos; & vt in actum illam virtutem, atq; potentiam adducamus; quoniam qui diligit, operatur. Et quoniam charitas immodeſta, aut ambitioſa eſſe non poteſt; adijcit: *Et ſobrietatis*: non corporis, cùm Timotheus eſſet abſtemius, ſed doctrinæ, ſicut Paulus dixit; *Sed ſapere ad ſobrietatem*; & ad Feſtum dixit: *Verba ſobrietatis, & veritatis loquor*. Græcè dicitur σωφρονισμῶ, id eſt, ne quid ſupra menſuram ſidei, vel virium noſtrarum audeamus. Nam ſunt qui cadunt per exceſſum, quò non pertingunt, qui plus ſapere volunt, quàm ſapere oporteat: & tales inſanire videntur. Vnde Plato lib. 1. de Republica eleganter ait, τὸ μαίνεσθαι ἀρχ γινώπτιατίον, ὅτι δοκεῖ τῷ σωφρονεῖν, id eſt; Inſanire, & ſapere, inter ſe eſſe contraria. Si ſuis viribus inſans alatur, fiet vt creſcendo plus creſcat: ſi autē vires captus ſui excedere voluerit, deficiet antequam creſcat. Et iſti tres effectus conſequuntur donum illud impoſitionis manuum.

1. Tim. 5.
Rom 12.
Actor 26.
Sobrietatis, & veritatis verba loqui, quid.
Rom. 12.
Plato in Alcibiade 2. in princ. tom. 2.

Sol. III. quęſt. An materia Sacramenti ordinationis ſit manuum impoſitio.
1 Tim. 4
Infrà 5.
Actor. 2.

Ad tertium, in quo dubitatum fuit, an manuum impoſitio ſit materia Sacramenti Ordinationis, vt quidam volunt, quia ſic ſemper exprimitur in Actibus Apoſtolicis & apud Paulum in Epiſtola priori & poſteriori ad Timotheum: & quia hoc Sacramentum non nuncupatur à forma, vel ab effectu, ergo à materia: quemadmodū Baptiſmus ab immenſione, & Sacramentum Chiſmatis ab iniunctione, & panis fractio ſimiliter à materia Euchariſtiæ denominatur: Dicendum breuiter eſt, quòd impoſitio manuum, vt libro primo dictū fuit, ad multa refertur in ſacris literis, ad ſigna videlicet, & ad teſtimonia reddenda, & ad ſanitates conferendas, & dæmones expellendos: ſed præſertim in tribus Sacramentis eius vſus inuenitur, in Confirmatione, nimirum, Pœnitentia, & Ordinatione, de quibus alio loco diſputaui. Sed nunc reſpondemus, non eſſe materiam Sacramenti Pœnitentiæ, quia alias actiones materię loco habet, nempè, Contritionem Confeſſionem, & Satisfactionem: & in cōtrario confutando non moror, qui alibi id præſtiti.

Quotuplex ſit manuum impoſitio.
Lib. 12. & vl. Enar. Euang in c 14. Acto. in fine.
Materia Sacramenti Pęnitentię qualis modò ſit.
Actor. 6.
Infrà 19.
Florent Synodus in Bulla vnionis.

In Sacramento verò Confirmationis nō eſt manuum impoſitio materia etiamſi Actorum octauo, & decimonono, impoſitio manuum nominetur: ſed vt tradit Concilium Florentinum, ipſum Chriſma ex oleo, & balſamo confectum, & benedictum ab Epiſcopo. Vnius autem Sacramenti vnica eſt tantùm materia. Quamquàm titulo De Sacramentis non iterandis, Capite ſecundo, in Decretalibus docet Innocentius Tertius, vt ſi quis per errorem fuit non Chriſmate, ſed oleo delinitus non ſit in talibus aliquid iterandum, ſed cautè ſupplendum, quòd incautè fuerat prætermiſſum. Vbi Chriſmatis vnctio nō agnoſcitur vt vera eius Sacramenti materia; qua prætermiſſa, iteratò dandum eſſet Sacramentum, ſed vt ritus & ceremonia ab Apoſtolis vſitata, quæ ratione pręcepti obligat ne omittatur; etſi reuera negare non poſſumus, mirum fuiſſe, quòd Chriſma ſit ſuppreſſum in Scripturis, & quòd balſamū tam rarum & pretioſum ſit conſtitutum materia Sacramenti.

Innocent. III.
Chriſmatis olim vnctio quatenus, adhibita.

I. Ratio quorundam ad probandum impoſitionē manuū, materiam eſſe propriam ſacræ Ordinationis.
II. Ratio.
Dion. Areop.
III. Ratio.
Ioan. 20.
Luc. 22.
1 Cor. 11.
Ab exemplo Chriſti.

In Sacramento verò Ordinationis impoſitio manuum videtur eſſe propria materia: tùm quia ita vocatur Actorum ſexto, decimotertio, decimoquarto; & 1. Timot. 3. & 5. & hoc loco: & quia in Ordinatione Presbyteri, Epiſcopi, & Diaconi videtur præcipi manus impoſitio, & illam in illis tribus gradibus exigit Dionyſius Areopagita Capite quinto libri de Eccleſiaſtica hierarchia; non autem in alijs inferioribus Ordinibus, & inde χειροθεσία, & χειροτονία, Clericorum ordinatio vocatur, eò quòd ad tres ſummos gradus ſit neceſſaria, & denominatio à re nobiliori accipi conſueuerit. Præterea videtur illa Chriſtus vſus cùm dixit: *Accipite Spiritum ſanctum*; & quia Epiſcopi cùm ea verba proferunt, imponunt manus ſuper caput ordinandi. Et hæc ratio valida eſt, ſi etiam illud valet: Chriſtus dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*, & tota Eccleſia facit commemorationem ſacrificij: ergo ipſe priùs obtulit ſacrificium, ne nos plus facere videamur. Valet etiam: Chriſtus benedixit pani, edito ſigno crucis ſuper illum: quia nos idem facimus. Verùm hoc tātùm probaret ad dandam autoritatem remittendi, & retinendi peccata, Chriſtum vſum fuiſſe manuum impoſitione.

Oppoſitæ opinionis primum argumentum.
Florent. Synodus in fine.
Presbyterij & Diaconatus ordinum materia.

Contra hæc tamen apertè militare videtur doctrina tradita in Concilio Florentino Armenis, materiam Ordinis Sacerdotalis eſſe panis cum patena, & calicis cum vino porrectionem: ſicut Chriſtus hanc poteſtatem contulit Apoſtolis, tribuens patenam cum corpore, & calicem cum ſanguine ſuo. Diaconatus verò confertur per libri Euangeliorum porrectionem: Subdiaconatus autem per calicis vacui ſub patena vacua traditionem. Si igitur iſta eſt materia trium Ordinum, non erit impoſitio manuum neceſſaria.

II. argum.
Gregor. IX

Facit etiam contra hoc, quod Gregorius Nonus, Capite Presbyter, titulo De

Sacramentis non iterandis, decreuit: *Presbyter, & Diaconus cùm ordinantur, manus impositionem tactu corporali (ritu ab Apostolis introducto) recipiunt: quod si omissum fuerit, non est aliquatenus iterandum, sed statuto tempore ad huiusmodi. Ordines conferendos cautè supplendum, quod per errorem extitit prætermissum.* Hæc ille. Vbi impositio pro vera materia non agnoscitur, sed pro ritu ab Apostolis introducto, obligāte tantùm ex præcepto.

III. argum. quod scilicet Sacramenti Ordinationis propria materia non sit impositio manuum.

Dion. Areop. cap. 5 libri de Eccle. hierar.

IV. argum.

Adhæc Subdiaconatus non esset Ordo sacer, quia in eo non fit manus impositio, vt tradit Dionysius Areopagita Capite superius allegato. Constat etiam tempore Apostolorum in Baptismo dando multos ritus seruatos (vt de exorcismo sale gustando, & de intinguēda lingua infantis saliua, & candidæ vestis, & cerei ardentis porrectione, & similibus multis) qui tamen ritus non sunt materia Baptismi, sed tantùm aqua est materia, qua quis tingendus est.

V. Argum.

Præterea, si manus impositio non est materia Sacramenti Cōfirmationis, etiamsi maximè ita nominetur in Scripturis, nō mirum etiam, si ordinatio, quæ eodem verbo ab Apostolo, & Luca vocatur, non sit pars essentialis Sacramētis Ordinis. Adde verba beati Thomæ, qui in Quartum senten. Distin. 24. *Episcopus*, inquit, *in collatione Ordinum duo facit: Præparat enim ordinandos ad Ordinis susceptionem, & Ordinis potestatem tradit. Præparat quidem & instruendo eos de proprio officio, & aliquid circa eos operando, vt idonei sint potestatem accipiendi: quæ quidem præparatio in tribus consistit, scilicet, benedictione, manus impositione, & vnctione. Per benedictionem Diuinis obsequijs mancipitur, & ideò benedictio omnibus datur: sed per manus impositionem datur plenitudo gratiæ, per quam ad magna officia sint idonei: & ita solis Diaconibus, Sacerdotibus fit manus impositio, quia eis competit dispensatio Sacramentorum, quamuis vni vt principali, & alteri sicut ministerio, sed vctione ad aliquod Sacramentum tractandum consecrantur; & ideò vnctio solis Sacerdotibus fit, qui proprijs manibus corpus Christi tangunt, sicut etiam calix inungitur qui continet sanguinem, & patena quæ continet corpus. Sed potestatis collatio fit per hoc quòd datur eis aliquid, quod ad proprium actum pertinet: & quia principalis actus Sacerdotis est consecrare corpus, & sanguinem Christi, ideò in ipsa datione calicis sub forma verborum determinata, character Sacerdotalis imprimitur.* Ruardus quoque Tapper Decanus Louaniensis in Articulis Louaniensibus agens de Sacramento Ordinis, scripsit: *Facta sunt autem*, inquit, *in forma, & materia* (scilicet, Confirmationis, & Ordinationis) *hæ mutationes ex Apostolica traditione, & Spiritus Christi suggestione. Sicut enim Apostoli sine expresso in Scripturis iussu Christi, imponebant baptizatis manus ad Spiritum sanctum accipiendum, eodemque ritu Presbyteros ordinabant: ita eodem Spiritu ducente, ritum quem nunc obseruat Ecclesia, maximè consentientem ritus quem seruauit Christus, tradiderunt: nisi fortè dicatur hoc relictum fuisse Ecclesiæ, qua forma, quave materia istud Sacramentum conferendum, modò significatio, quæ in Sacramentis principaliter attenditur, qua scilicet significetur quæ potestas tradatur, seruetur. Nam in Sacramentis, quorum materiam, & formam Christus non determinauit, hæc dispositioni, & arbitrio reliquit fauillæ suæ præfectis, cuius exemplum habemus in Pœnitentia, & Matrimonio: imò & forma Baptismi magnam admittit mutationem, modo seruetur eadem significatio. Nam liberum Ecclesiæ relictum est, quod non est per Christum determinatum.* Et hactenus de priori disputatione sit dictum.

D. Th. art 3. q. 2. in respon. tom. 7.

In collatione Ordinum ob seruātur duo

Solis Diaconibus, & Sacerdotibus, cui fiat manus impositio.

Ruar Tapper artic. 17. post med. part 2. circa med.

Quorū Christus Sacramētorum materiā, & formam instituēdam Ecclesiæ reseruauerit.

Iam ad alteram dubitationem ad formam Ordinationis spectantem accedendū est. Nam Orientales Episcopi, instituti à maioribus suis, conferunt Episcopatus, Presbyteratus, & Diaconatus Ordines per orationem depretatoriam; cum nos more Ecclesiæ Romanæ conferamus per modum imperandi, sicut Christus Lucę vigesimosecundo fecit, & faciendum docuit, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*: pro quibus Ecclesia ait: *Accipite potestatem, &c.* Dicendum tamen est, nihil hac ratione nos perturbandos, quia etiam Baptismus & Pœnitentia more Latinæ Ecclesiæ datur per Indicatiuum: *Ego te baptizo*; &: *Ego absoluo te à peccatis*; cùm tamen Græci dicant deprecatoriè: *Baptizetur seruus Christi.* Forma etiam sacræ, & extremæ Vnctionis per deprecationem confertur, hoc modo: Per istam sanctam Vnctionem, & suam pijssimam misericordiam parcat tibi Deus quæcunque deliquisti vitio oculorum, vel aurium, vel manuum. Adde etiam Clementem Romanum, qui libro octauo Diataxeō Apostolorum, Capite tertio tradit rationem conferendi Episcopatus ordinem: & Capite vigesimoquarto Presbyteratus, & Capite vigesimoquinto Diaconatus. Et omnes hi Ordines conferuntur modo deprecatorio per orationem emissam ad Dominum.

Ad V. dub. De forma Sacramenti Ordinationis, vna Græca, & Latina vel tut Ecclesia, an sit vna, & eadem, an diuersa.

Luc. 22. 1 Cor 11.

Forma extremæ Vnctionis Sacramēti qualis.

Clem Rom.

Qui ordines collati ab Apostolis fuerint modo deprecatorio

Quarto loco, quādo electus est Matthias in Apostolatum, oratione quadam vsi sunt Apostoli: & Actorum decimotertio ordi-

Act. 1.

Infra 13.

nati

Suprà 6.

Infra 14.

In eis confe rendis quid orarent Apostoli.

nati sunt Paulus, & Barnabas, fitque mentio liturgiæ, & orationis, & impositionis manuum: *Tunc ieiunantes*, inquit, *& orantes, imponentesq; eis manus, demiserunt eos.* Adhęc Diaconi Actorum sexto acceperunt Ordinationem per manus impositionem, & orationem: & Actorum decimoquarto: *Cùm orassent cum ieiunationibus, commendauerunt eos Domino.* In quibus locis quod dicitur de oratione, intelligendum est de precibus quibus à Deo petebant, vt efficeret illos bonos Episcopos, Presbyteros, & Diaconos, potestatemque illis ad ea munera præstaret.

Græci, vt videtur, formã Sacramenti Cõfirmationis vide sum pserunt deprecatoriam.

Actor. 8.

Quinto loco formam Sacramenti Confirmationis vidétur Græci deprecatoriam facere: quod consonum est Scripturæ Actorum 8. vbi dicitur: *Rogauerunt pro ipsis vt acciperent Spiritum sanctum:* erat ergo forma deprecatoria; qua Deus conferebat Spiritum sanctum ad robur, & confessionem Fidei.

Nouam & Apostolus inusitatam Ordinationis formam potuisse Ecclesiam instituere Cõsecrationis panis & calicis formę alię apud Græcos quam apud Latinos & diuersæ.

Sextò, si Ecclesia Gręca potuit formam Baptismi à Christo institutam mutare in aliam idem significantem, nempè: *Baptizetur seruus Christi*; cur non etiam poterit formam, quam non constat esse à Christo institutam, mutare in aliam: maximè si istæ mutationes ortæ sint ab Apostolis, & eorum principium ignoretur? Adde etiam formam panis, & calicis Eucharistiæ in Ecclesia Græca Orientali diuersas esse ab illis, quibus vtitur Latina Ecclesia: in nonnullis tamen discrepare videntur, quia quædam addunt, quædam tollunt, quæ nõ inueniuntur in nostris. In beati enim Iacobi Apostoli liturgia forma corporis est: *Quod pro vobis frangitur, & datur in remissionem peccatorum.* In forma verò sanguinis habetur: *Hic est sanguis noui Testamenti, qui pro vobis, & pro multis effunditur, & datur in remissionem peccatorum.* Et his similia tradunt Basilius, & Chrysostomus in suis liturgijs. Quæ si conferantur cum nostris Latinæ Ecclesiæ formis, quædam planè tollunt, & quædã addunt. Sicut ergo nullus hactenus turbatus est de formis huius Sacramenti in liturgijs Græcorũ obseruatis, ita vllus nec de forma Ordinationis turbari debet, quia in reipsa planè conueniunt: nisi quòd id, quod Latina Ecclesia dicit per enuntiationem Indicatiui, illa Græcorũ enuntiat per deprecationem.

Luc. 22.

Chryf tom. 5. in fin.

Quare Apostolus nõ formam ordinationis, sed solam manuũ impositionẽ enarrauerit.

1. Tim. 4.

Quòd si obijcias, Apostolum Paulum tantùm meminisse manuum impositionis 1. Timoth. 4. & 5. & in hoc capite, & nihil dixisse de forma: Respondemus, id esse supplendum ex alijs locis, in quibus impositioni manuum adiũgitur oratio, quę formæ rationem habebat. Nam Actorum sexto, decimotertio, & decimoquarto fit vtriusque mentio. Et sicut vna voce Baptismi comprehendimus materiam aquæ, & formam, & reliquas ceremonias & orationes quibus vtitur Ecclesia, & nomine Chrismatis Confirmationis Sacramentum ex materia, & forma constans, ita etiam nomine impositionis manuum, intelligimus & debitam materiam, & propriam formam cum cæteris ritibus necessariam. Intelligo autem necessariam, siue necessitate Sacramenti, siue necessitate præcepti. Hinc Hieronymus in Esaiæ caput quinquagesimumoctauum: χειροτονία, inquit, *est ordinatio Clericorum, quæ non solùm ad imprecationem vocis, sed ad impositionem impletur manus*; Et Clemens Romanus libro octauo de Constitutionibus Apostolicis Capite vltimo: *Scitis*, inquit, *à nobis Episcopos, Presbyteros, & Diaconos vocari, oratione, & manuũ impositione, differentia nominum, rerum differentiam indicantes.* Ambrosius etiam in priorem epistolam ad Timotheum. *Manus impositiones verba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens autoritatem teste conscientia sua, vt audeat vice Domini sacrificium Deo offerre.* Vbi valdè ponderandum, quòd manuum impositionẽ dicit esse verba mystica, quibus confertur Ordo sacer. Augustinus libro tertio de Baptismo contra Donatistas, cap. decimosexto, in fine: *Manus impositio non sicut Baptismus repeti non potest. Quid est enim aliud nisi oratio super hominem?* Et intelligens Augustinus de peccatorum remissione, subiungit statim capite sequenti: *Nam quòd in typo vnitatis Petro Dominus dedit potestatem, vt id solueretur in terris, quod ille soluisset, manifestum est.* Clemens quoque libro secundo Diataxeon cap. 42. absolutionem vocat manus. *Idem facitu, Episcope: sed quemadmodum Gentilem per lauacrum recipis, post eius institutionem, ita hunc per manuum impositionem vti per pœnitentiam purgatum, omnibus pro eo rogantibus in pristinum statum restitues, & erit ei in locum lauacri impositio manuum.* Hæc ille. Adde etiam Concilium Mileuitanum Capite duodecimo: *Placuit etiam & illud, vt preces, vel orationes, seu Missa, quæ probata fuerint in Concilio, siue præfationes, siue commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrentur.*

Infrà 5.
1. Tim. 1.
Actor. 6.
Infra 13.
Infrà 14.

Hier. tom 4

Clem. Rom.

Amb. in c. 4 prope fin. to 3

Aug tom. 7. sub init.

Manus impositio quid secundum Augustinum.

Matth 16.

Clem. Rom.

Concil. Mileuit.

Hæc autem omnia eò tendũt, vt probemus, quòd quãdo simpliciter in Scripturis dicitur Manus impositio, non debemus interpretari nudam impositionem, sed cũ verbis illis, quibus illa manus impositio determinatur, vel ad signa, vel ad Confirmationis Sacramentum, vel ad Ordines

Nomine impositionis manuũ quid etiam Scripturæ comprehendant.

Lotiones variæ, & quomodo determinentur.

sacros. Quemadmodum etiam lotio verbũ commune est, & indifferẽs ad corporis, vel animæ ablutionem; & ad lotionẽ à medico præscriptam pro corporis sanitate & ad illã Lege Moysi pręscriptam, & ad illam Euangelicam à Christo præceptam. Et per verba apposita quasi per formam determanatur ad aliquam ex illis specialem, vel ad Regenerationis Sacramentum: ita quoq; manus impositio generale verbũ est, & per ea quæ illi adiunguntur verba determinatur, vel ad signa, vel ad Confirmationem, vel Ordines sacros.

Erubescere testimonium Domini nostri, & Paulũ vinctũ eius, quodnam sit

Ad quintam dubitationem expediendã de gratia data ante tempora secularia, prætermittendum est quod præcedit in Apostolo: *Noli itaq; erubescere testimonum Domini nostri, neq; me vinctum eius, sed collabera. Euangelio secundùm virtutem Dei, qui nos liberauit, & vocauit.* Estque sensus congruus. Ex quo tantum charisma virtutis, dilectionis, & sobrietatis, siue sobriæ sapientiæ accepisti, nõ est quòd te debeat pudere de testimonio quod Christus dedit in passione & cruce sua, vel apud Paganos, qui Christum stultitiam reputant, vel apud Iudæos, qui eum habent pro scandalo. Neque rursus debes pudore suffundi propter me vinctum eius: vt enim martyr est, qui propter Christum patitur, ita vinctus Christi, qui propter ipsum alligatur. Noli ergo erubescere, quòd Christi professores vincula, persecutiones, & tormenta sustineant, sed tu quoque ad eadem cum illis sustinenda te accinge, vt particeps sis passionum, quas professores Euangelij propter eius prædicationem tolerãt. Indicat ergo se vinctum non pro furto, vel homicidio, vel alio crimine infami, sed pro Christo; quod est gloriosum. Vnde alibi ait: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.*

1. Cor. 1. Ibidem.

Martyr Christi quis.

Paulus quare vinctus.

Galat 6.

Collaborare Euangelio, quid.

Et quod ait: *Collabora Euangelio*, significat; Non tantùm mihi, aut gratiæ Dei, sed labores, & afflictiones propter Christum, & cum Christo sustine, sicut ipse pro te sustinuit. Vnde Græcè dicitur, συγκακοπάθησον, quod est honorificum & salutiferum. Et quia hoc supra vires est humanas, & virtutem Dei requirit, quæ hoc nobis pręstet, subdit: *Secundum virtutem Dei.* Qui adest omnibus pro se patientibus, vt sustineant, permaneant, & coronam promissam assequantur, iuxta illud: *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Et Sapient. 10. *Hæc (scilicet Sapientia) venditum iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit; descenditq; cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni.* Ex quo licet colligere; omnes qui vincula patiuntur pro Christo, aut pro iustitia non esse à Christo relinquendos, sed in cœleste regnum participes euehendos.

Dei virtus præsentanea quibus & efficax.
Psal. 90.

Sap 10.
Genes. 37.

Quos Christus minimè derelinquat.

Quomodo nos Deus liberauerit.
Philip. 1.

Qui nos liberauit. Vel saluos facit à peccato, & Satana. Qui ergo tot, ac tanta pro nobis effecit, & passus est, dabit & virtutem rectè pro eo patiendi. Non enim tantùm nobis donatum est pro Christo, vt in eum credamus, sed vt etiam pro illo patiamur. Qui ergo, cùm inimici essemus, ita erga nos effectus fuit, vt per mortem suam nos Patri reconciliaret; multò magis recõciliatis, & amicis factis, & pro eo affligi cupientibus, virtutem dabit euadendi, & vincendi.

Rom. 5.

Deus qua vocatione sua sancta nos vocauerit.
Amb hoc loco to. 5. sub fi

Subdit; *Et vocauit vocatione sua sancta.* In Gręcis exẽplaribus, & in Ambrosio non est pronomen, Sua, intellige quia non tantùm ad sanctitatem vocat, & facit sanctos, & non frustratur, sed semper suum sortitur iustificationis effectum; sed etiam quę non contingit per vlla opera, sed gratia, & munificentia Dei, quæ propriè ad electos spectat, quę propositum dicitur Dei, & gratia quæ data est nobis ante tempora secularia. Etsi sit alia vocatio sancta, & alia non sancta; est tamen quędam vocatio firma, & quæ deficere non potest: est & alia ex parte nostra, quæ deficere potest.

Ephes. 1.

Ad V. dub. Gratia nobis quomodo data ante tẽpora secularia.

De hac re dubitatum fuit in eo quòd asserit gratiam datã ante tempore secularia; id est, ante mundi constitutionem; at id quomodo fieri potuit, cùm nondum essent homines quibus daretur? Verùm id soluendum est per illud quod præcedit; *Secundum propositum suum*, id est, proposita est, & præuisa dari, sed non simpliciter data est sed addidit, In Christo Iesu, quod est dicere, Propter Christum Iesum, siue propter merita eius.

Secularium illorum temporũ initium
Genes. 1.

Cœperunt autem hęc tempora secularia à primo die quando lux facta est, & ex eius motu vespere, & mane factus est dies vnus, siue primus. Secula enim erant antea, non secularia, sed intelligibilia, quę æui nomine veniunt, cùm essent Angeli tantùm, & cœlum Empyreum, & terra inanis & vacua, id est, materia prima. Etsi verò homines eo tempore non esset, nec etiam in primo die, quando cœpit æuum seculare distinctum ab illis seculis intelligibilibus; erant tamen homines quãtum attinet ad corpulentam substantiam, quæ ex materia prima deriuata est; erant etiam homines in prædestinatione Dei, propter quos hic mundus corporeus præcipuè conditus est.

Ibidem.

Altera solutio, datæ ni-

Vel meliùs dicẽdum est, dationem Dei, quod ad effectum attinet, temporalem fu-

isse,

Initium gratiæ Dei nobis ante tēpora ſecularia.

iſſe, quia in tempore dedit: ipſa tamen datio Dei, quæ eſt actio diuina, æterna fuit, & ab eius eſſentia Diuina non diſtinguitur: & ita ex parte ipſius actionis dicitur eſſe ante tempora ſecularia, hoc eſt, gratia data in prædeſtinatione Dei, quamuis effectus datus ſit in tempore.

Cum Chriſtus Ieſus homo ſit in tempore natus: in Chriſto Ieſu vt gratiam nobis Deus dedit ante tempora. Galat. 4.

Adhæc, quomodo data eſt in Chriſto Ieſu iſta gratia ante tempora ſecularia: cum Chriſtus Ieſus ſit nomen hominis, & certum ſit quòd Filius Dei non fuit homo ante tempora æterna, ſed tantùm vbi venit plenitudo temporis, & miſit Deus filium ſuum? Dicendum ergo, quod ſignificatur eleganter modus participandi ſalutem, & gratiam Diuinæ prædeſtinationis, quia propoſuit Chriſtum ſaluare nos, & dare nobis gratiam.

Eraſmū tempora æterna pro ſecularibus ineptè vertiſſe. Aug. li. 83. q. q. 71. in prin. tom. 4. tit. 1.

Non autem rectè vertit Eraſmus hunc locum, dicendo, Ante tempora æterna, quia eſt Deus, ante quem nihil eſt, vel eſſe poteſt. Auguſtinus tamen legit. Ante tempora æterna, & interpretatur, id eſt, ante omnia tempora, & quia Hebraicis eſt עולם & quod Græcis eſt, αἰών Latinis ſeculū eſt, quod tempus ſignat dieb⁹, & horis diſcretum; per tempora ergo ſecularia intelligimus tempora illa antiqua, quæ non fuerūt coæterna Deo, qui creauit tempora, & ſecula, nam Hebr. 1. dicitur: *Per quem fecit, & ſecula*: & c. 9: *Fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei*. Et vt æternitas eſt menſura æternorum, hoc eſt trium Perſonarum, quæ principio carent, ac fine, ita æuum menſurat æuiternitas, quæ principium habet, ſed non finem, vt Angeli, & materia prima, informis, ſiue inuiſa. Tempus autem menſura eſt motus eorum, quæ principiū habent, & finem: & hoc ſimul creatum eſt cum luce, quæ motu ſuo fecit veſpere & manè diē vnum. Vnde rectè Haymo dixit: *Tempora ſecularia debemus hic intelligere tempora, & ſecula, quæ ex eo tempore eſſe cœperunt, quo mundus factus eſt, & dies, & nox. Nam antea non erant ſecula, neque tempora, quouſq; venit viciſſitudo diei, & noctis, & mutabilitas temporis, ſed quaſi æuum erat.* Hæc ille.

Tempora ſecularia quæ nā Apoſtolo.

Hebr. 1. Infra 11. Geneſ. 1.

Sap. 11. c. 16.

Tempus propriè quid.

Haymo Epiſ.

Gratia Dei vt manifeſta nunc fuerit per illuminationem Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti.

Et ſubdit de gratia data: *Manifeſtata eſt autem nunc per illuminationem* (vel apparitionem) *Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui deſtruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam, & incorruptionem per Euangelium.* Nam primò quidē Chriſtus apparuit in carne mortali, vnde ſuſcitatus deſtruxit mortem corporis, & peccati, dando Spiritum ſanctum in remiſſionem peccatorum, & carnis, ſiue corporis mortem, ſe ipſum à mortuis excitando, & ſpiritus noſtros in cœleſtem domum colligens tantiſper, donec venit generalis omnium corporum reſurrectio.

Hebr. 2.

Philip. 3.

Quemadmodum Chriſt⁹ vitam, & incorruptionē illuminauerit per Euangelium. Rom. 6. Hier. ep. 3. ſub init. tom. 1. in princ.

Illuminauit autē, vitam gratię, qua Deo viuemus, & vitam æternam, & incorruptionem atque immortalitatem actu præſtans: ex quo reſurgens à mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. In potentia autem & meritis omnes qui Chriſto hærent, ad illam vitam immortalem ius habent. Hieronym. in Epitaphio Nepotiani: Gratias, inquit, tibi Chriſte Saluator, tua agimus creatura, quod tam potentem aduerſarium noſtrum, dum occideris, occidiſti. Quid antè miſerius homine, qui, æternæ mortis terrore proſtratus, viuendi ſenſum ad hoc tātùm acceperat, vt periret? Regnauit enim mors ab Adā vſq; ad Moyſen, etiam ſuper eos qui non peccauerunt.

Rom. 5.

Prædicator, & Apoſtolus qualis, & magiſter Gentiū Paulus.

In quo (ſcilicet Euangelio) vel vt Græcè habetur εἰς ὅ, ad quod) *poſitus ſum ego prædicator & Apoſtolus, magiſter Gentium.* Non me ipſum ego poſui, & conſtitui, poſitus ſum à Deo præco, ſiue prædicator, & Apoſtolus, ſiue legatus, nihil eorum omittens, aut celans, quæ commiſſa fuit mihi. *Et Magiſter Gentium.* Ob quam cauſam ſum Euangelij præco apud Gentes, & Apoſtolus earum. Ob id maximè etiam hęc tanta vincula patior, non ob aliquod facinus, ſed pro gloria Chriſti, & pro trahendis Gentibus ad libertatem Euangelij. ¶ *Sed non confundor.* Quia Deus ſuo Spiritu me recreat atque confirmat.

1. Tim. 2.

Paulus cur minimè confuſus in Euāgelij miniſterio.

Cū dicitur: Scio cui credidi, & credere quid ſignificet, Habere fidem, aut cōmittere.

Ad ſextam dubitationem circa illud: *Scio cui credidi & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare vſque in illum diem.* In quo dubitatum fuit, anne tanta fides, & confidētia poſſit eſſe in animo noſtro? Circa literam tamen primò nota, verbū, Credidi, ambiguum eſſe tam Grecè, quàm Latinè, ad fidēm habere, & ad cōmittere, ſeu ad fidei alterius committere aliquid. Prior tamen ſignificatio videtur magis ad rem facere, quia fide cum Deo agēdum eſt, qui potens eſt depoſitum ſeruare. Quia enim ſermo erat de Deo Ieſu Chriſto, in quem crediderant, propterea dixit: *Potens eſt depoſitum ſeruare*, non autem, Fidelis eſt, aut verax eſt depoſitum ſeruare. Notum enim erat, Meſſiam eſſe, in quo implendæ erant Dei promiſſiones; ſed dixit, Potēs eſt, quia de ea potentia poterat ſubeſſe dubium: nō autem apud Paulum, qui nouerat, Chriſtus ſe ipſum à mortuis excitaſſe, & poſſe omnia quæcunq; Deus ipſe facere poteſt. Eſtque hoc loco hyperbaton, & ordo eſt iſte: Scio & certus ſum, quòd is cui credidi, potens ſit quicquid apud illū depono, ſeruare in illum diem.

VI. queſt. ſol. An poſſit de aliquo credito eſſe ſcientia.

Si credere hic eſt actus fidei, qui poteſt, inquit,

D. Th. lect. 4 probe initi. tom. 16.

inquit hoc loco B. Thomas, etiã esse scientia, nec idem creditum, & scitum? quia de ratione scientiæ est quod videatur, sicut fidei, quòd non videatur. Respondet idem Sanctus Doctor: In fide duo sunt, scilicet id quod creditur, & ille cui creditur. De eo quod creditur, non potest esse scientia, quia sic perderet crediti rationem; sed de eo cui creditur, est scientia, quia per euidẽtissimam rationem est scitum, quòd Deus est verax.

Altera solut. & vbi scriptu rarum fides, & credere pro scientia ac scire pona tur.

Simplicius dici posset: Fides ob suam certitudinem solet in Scripturis venire nomine scientiæ; & scire est credere. Testimonia sunt: *In scientia sua* (id est, in fide) *iustificabit ipse iustus seruos meos multos.* Et Zacharias, *Ad dandam scientiam salutis plebi eius*, id est fidem: *Scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem: Scimus quoniã diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Et, *Scio cui credidi*, perinde est dicere, Noui per fidem.

Esai. 53. Luc. 1. 1. Ioan. 3. Rom. 8.

Quid est, scio ego Paulus, cui credidi, & certus sũ, quia potens est depositũ meum serua re. &c. Psalm. 144.

Sed videamus iam quomodo conueniat hęc Paulo. Nam his verbis rationem reddit cur non Apostolus confundatur: *Quia noui, inquit, & certissimè sum persuasus per ipsam fidem, quàm bonus, & fidelis sit ille, cui fidem meã adiunxi, & quã verax in promissionibus, & quòd seruabit depositum meum*, id est, corpus, & animam velut in depositum tradita, *vt aliquãdo & sibi illa magna gloria restituat*: de quo deposito dixit Dominus morti proximus: *In manus tuas commendo spiritum meum*; & Stephanus: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum*; & Salomõ: *Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis*: Christus etiam, *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam*, apud me tanquam depositum quoddam rectè seruatam.

Depositum ac quodnam Pauli Deus conseruabit. Luc. 23. Psal. 30. Actor. 7. Sapient. 3. Matth. 16.

Alij, Pauli depositum quid sit.

Sunt alij, qui per depositum apud Deum intelligant merita propria ex gratia Dei prodeuntia, quæ tam benè operãdo, quàm mala patienter tolerando, colligere solent iusti, vt intelligamus quòd illa non pereũt, nec transeunt cum tempore, quod cum actionibus, & passionibus labitur, sed commendantur in depositum non apud vllum hominem immortalem, sed apud Deum hæc seruare valentem in die iudicij, in quo magnificentissimis præmijs illa remunerabit, & corã vniuerso orbe illa laudabit: *Euge*, inquit, *serue bone & fidelis: quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Intra in gaudium Domini tui.* Et tantopere ea est celebraturus, & reprobos ad inuidiam conflãdam excitet. Nam dicturi sunt: *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore, Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est.*

Deus quãdo illud reddet. Infra 25.

Fidẽ in Deo sui depositi seruandi maximè habere qui debeant.

Sapien. 5. Hebr. vlt. Philip. 3. 1. Cor. 15.

Et certè hæc tanta, & tam illustris fides debet à quolibet fideli concipi, quia sine illa nullus consistere in tantis tribulationibus valeret, maximè verò Prælati Ecclesiarum qui pro sua, & suarum Ecclesiarum salute inuigilant, & laborant. Spero etiam me acceptum corporis redemptionem per resurrectionem ad vitam æternam, quando Deus erit omnia in omnibus. Sed etiam quia vincula mea nihil sint impeditura, alios quominus Euangelium complectantur, imò potius consolationem, & confirmationem omnibus fidelibus, maximè autẽ ministris Dei allatura.

Paulus etiam Dei depositũ quod habuerit seruandũ. Depositũ ille cui suum eo minauerit.

Collige etiã, aliud esse depositum à Deo Paulo creditũ doctrinæ integræ, & incorruptæ seruandum. Et addit, esse depositum nostrum, quod Deo tãquam nummulario potẽtissimo, fidelissimoq; custodiendũ deponim⁹: & hic est bonorũ operũ thesaurus.

Solut. 7. dub. Quænã verba sana, quo rum formam Timotheus habere debebat.

Ad septimum in illud: *Formam habe sanorum verborum*, Dicendum est, illa esse membra sana, quæ vitam participiãt, & suas functiones facilè perficere possunt: ita per metaphoram sana sunt illa verba, quæ sanam fidei doctrinam, id est, Catholicam, & Orthodoxam tradunt, & præsertim si commodè, & aptè, & cum charitate, & prudẽtia, ac signis id quod prædicatur, cõfirmetur. Nõ tantùm enim in rebus fidei consideratur quid dicas, sed etiã quomodò dicas, vt verba sint simplicia, & ex Scripturis petita, vel saltem Ecclesiastica, & ab Hæreticis, quantum fieri potest, semota, & aliena, ne vel in vocabulis cum illis communicemus.

Autoritas traditionis, quid sit formam habere sanorum verborum.

Subdit: *Quæ à me audisti in fide, & in dilectione in Christo Iesu.* Vt scilicet in alios effũdas, nam hęc ego à Christo accepi. Et dicẽdo: *Quæ audisti*: indicat traditionem, cuius autoritatem hic exaltat. Qui ergo ita loquitur, sanum, se Doctorem prodit, & corruptam hominum linguam sanare potest. Et formam Gręcè est ὑποτύπωσις, id est, exemplar, siue imaginem, de quo 1. Thess. 1. Et formam habe, perinde est ac dicere; vtere vel exerce, vel retine: frequẽter enim significat habere.

1. Thess. 1.

Quæ phrasis ista. Quæ à me audisti in fide & in dilectiõe in Christo Iesu.

Quod sequitur: *In fide & dilectione in Christo Iesu*. Id est: Quæ sũt de fide, siue quę versantur circa fidẽ, & dilectionẽ, præpositio. In denotat materiam, siue obiectum, vt statim subiungit: *Omnes qui in Asia sunt*: id est, ex Asia, vel de Asia. Et ne quamlibet fidem accipias; addit: *In Christo Iesu*, Id est: Quæ est Christo consentanea, & doctrinę eius.

Depositum bonũ quod acceperit Timotheus custodiendum.

Ad illud: *Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum*: dicendũm est quod cõuenit illi doctrinæ depositũ, & munus charismatis, quod acceperat per manus impositionem.

nem. Cura ergo, vt eius sis memor, & serues per Spiritum sanctũ, qui iustos, & pios inhabitat, non autem per spiritum proprium: quæ dona ac munera apud Timotheũ, veluti egregiũ thesaurum Deus deposuerat. ¶ Et ex hoc loco colligimus, tempore Pauli non apud plebem, & vulgares homines, sed apud Episcopos deposita fuisse religionis mysteria.

Penes quos fidei nostræ mysteria tantummodo seruarentur. VIII. Sol. qu.

Ad postremum: *Scis enim hoc, quod euersi sunt à me omnes, qui in Asia* (vel de Asia *sunt.* Horum verborum non est sensus, totam Asiam à Paulo defecisse, sed Asianos, qui Romæ erãt. Quia difficile esset seruare puritatem doctrinæ inter tot hæreses; idcircò hæc addita sunt à Paulo. Et notant Græca scholia, præpositionem. In, positam esse loco Ex, vt paulò antè diximus. Omnes ergo Asiani, vel qui ex Asia sunt, me Romæ existentem auersati sunt, & scandalizati.

Qui verum fuerit, Asianos omnes auersos à Paulo fuisse. *Oecum. ca. 2*

Ex quibus, inquit, *est Philetus, & Hermogenes.* Græci codices habent, Phygellus loco Phileti, & Ambrosius ita legit in explicatione, vt & Hieronymus in epistola de vestibus Aaron; vt agnoscat Timotheus quos fugere debeat: & isti erant præ alijs celebriores. Est autem vsitatum transfugis, ac militiæ Christi desertoribus, quò suam turpitudinem excusent, quascunque criminationes fingere aduersus probatos, & fideles Euangelij ministros. Erant autem illi duo alicuius dogmatis hæretici, aut peregrini autores. Hic Hermogenes non est ille, contra quem scripsit Tertullianus, qui scripsit sub Antonino Caracalla, minus cẽtum quadraginta annis post Christum passum; hic autem Hermogenes Romæ versabatur tempore Pauli sub Nerone.

Philetum & Hermogenẽ hæreticos cur Paulus expresserit nominatim. *Amb. hoc loco tom 5. Hier epi. 120. ad Fabiolã, sub init. to. 3. prope princ.* In quẽ Hermogenem scripserit Tertull. *Tertul par. 1 sub fin.*

Cæterum verisimile fit, hoc duos fuisse Iudæos, & ad Fidem conuersos: & assumebant sibi nomina Græca, nam Græcis litteris incumbebant, non Hebraicis: quemadmodum Philo, & Iosephus, qui Iudæi erãt genere, Græcis literis, non Hebraicis omnia scripserunt. Isti tempore signorum, & prædicationis gloriosæ adhærebant Paulo: sed vbi in vinculis & carcere detineri, vti gnobilissimum accepere, à fide Christi defecerunt. Et pulchrè Phygellus interpretatur fugitiuus; & Hermogenes, Mercurio genitus, id est, loquax, & mendax; aut mercimonijs intentus, aut facundiæ. Et vterque suo nomine denotat inconstantiam: ij enim erant apostatæ, qui doctrinæ Pauli obstabant, & ab illis se ipsos auertebant, fugitiui scilicet, qui extra Ecclesiam sunt per infidelitatem, quique deserunt votum Baptismi: quemadmodum Hæretici nostri seculi vota, quibus vitam Regularem

Phileti, & Hermogenis simulatio.

Phygellos & Hermogenes quid sonent: ijdem quos referunt.

profitebantur, irrita reddiderunt. Sunt qui doceant, Philetum, & Hermogenem à B. Iacobo Zebedæi conuersos, & Abdiæ fortassis libris apocryphis, in quibus hæc narrantur. Dorotheus primum, facit Episcopum Ephesinum, posteriorem Episcopum Megarensium.

Philetus & Hermogenes apostatæ, ac iterũ conuersi secundũ aliquos. *Dorothe in Synopsi.*

Sequitur in textu: *Det misericordiam Dominus Onesiphori domui, quia sæpè me refrigerauit, & catenam meam non erubuit.* Monitionem cõfirmauit ex aliorum defectu, nunc vrget ex aliorum profectu ad standum. Etsi verò multi à Paulo defecissent, ac eum deseruissent, non tamen Deus, qui pro sua bonitate nunquam omnino hominem iustum deserit: sed, si qui sint aduersarij, præstat etiam adiutores, & aduocatos qui tueantur. Ita Paulo prospexit de Onesiphoro. Et vnum opponit pluribus: quia plus est vnus vir iustus, quàm millia corruptorum. Quod fecit, ne exemplis multorum ad defectionem solicitaret. Iste autem erat Ephesinus, & fuit postea eiusdem ciuitatis Episcopus: quanquam Dorotheus illum fuisse Episcopum Coroniæ tradat. Et designat eum, qui vtilitatem, & commoditatem adfert: nam ὄνησις, vtilitas est & iuuamen. Et proprium est seruorum Dei, qui beneficia recipiunt temporalia, implorare pro illis Diuinam misericordiam, *Beati misericordes; quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Elegans est in hunc locum Chrysostomi sententia. *Nam si in Regibus*, inquit, *fieri solet, vt non modò qui pugnant, sed & qui vasa custodiunt, honoris participes sint, sæpè contingit vt paria bellatoribus accipierent præmia, quãuis non fœdassent cruore manus, neque arma cœpissent, imò ne prælium quidem aspexissent: multo magis id in tribulationibus fit. Qui enim athletam fame confectum cibo recreauerit, qui illi adstiterit & fuerit hortatus, qui obsequia reliqua intulerit; pari cum illo mercede donabitur.* Hæc ille

Dei in suos, maxime Paulum Romæ vinctũ, prouidentia.

Vnius tantũ Onesiphori in se benefici cuius faciat mentionem Apostolus. *Doroth. ibid.*

Onesiphori Etymon, Seruorum Dei proprium quid sit.

Matth. 5. Chrys. hom 3

Afflictos Dei seruos refocillantes quãti sint merità apud Deum. *Infrà 10.*

Nec tantùm Onesiphoro, sed & domui, ac familiæ precatur misericordiam Paulus. Est autem ingens Onesiphori laus, & magnum apud Deum meritum, qui facultatibus suis & præsentia, & alloquio refocillauit non semel Apostolum, & non erubuit crucis ignominiam, aut carceres, aut catenam.

Honorificũ de Onesiphoro Pauli testimonium.

Et nota illam Paranomasiam: *Onesinit*, &, *Det illi Dominus inuenire misericordiam.* Vbi etiam perpendenda est illa phrasis Hebraica, sicut annotauit Oecumenius: *Det illi Dominus* (scilicet Pater) *inuenire misericordiam à Domino* (scilicet Filio) *in die illa*, scilicet iudicij postremi. Sicut Genes. 19. *Pluit Dominus super Sodomam & Gomorram sulphur ignem*

Oecum. c. 11. in fin. Qualis hæc phrasis Det illi (Onesiphoro) Dominus inuenire misericordiam à Domino. *Genes. 9.*

Esai. 8. Hebr. 2. Huius quoq; Propheticæ: Exaudi me Domine propter: Dominum, locutionis mysteriũ. *Dan. 9.*

ginem, à Domino de cælo, id est, à se ipso. Et videtur pronomen poni pro relatiuo. Esaiæ 8. *Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum & in portentum Israel à Domino exercituum*, hoc est, à seipso. Interdum etiam nomen personæ loco pronominis accipitur: vt Dan. 9. *Exaudi Domine, placare Domine, attende, & fac, ne moreris propter Dominum* (sic enim Hebraicè habetur, Eloha) id est, propter temetipsum, vt signentur duæ Trinitatis personæ, Pater & Filius.

Contra duo Principia Marcionis.

Quia verò dixit: *Det illi Dominus inuenire misericordiam à Domino*; propterea Marcion posuit duos Dominos, siue duo Principia, quia etiam Dominus est Spiritus sanctus. Sed reuera in tribus Personis vnus Dominus demonstratur tantùm, iuxta illud: *Et in Spiritum sanctum Dominum, & viuificantem.*

Quam inuenire Onesiphori domū gratiam Apostolus exoptaret. *Luc. 1.* Onesiphorus quanto Paulum videndi, ac iuuandi studio tenetur.

Est autem inuenire gratiam vt Luc. 1. *Inuenisti gratiam apud Deum*, idem quod inuenire misericordiam iuxta Phrasim Hebræam: significat, nos graue iudicium euadere, & misericordiam Domini, & benignitatem sentire.

Et ait: *Sed cùm Romam venisset, solicitè me quæsiuit & inuenit.* Hoc est: Nec aduersatus est me, vt alij, nec retrocessit à me, nec casu repertum salutauit: sed studiosissime quæsitum tandem inuenire promeruit: & de vinculis, & catena mea nõ erubuit, & meis necessitatibus sumptus suppeditauit; alloquio etiam, & præsentia refrigerauit. Verbum autem, Mihi, non habetur in Græco, nec in Ambrosio, sed tantùm, Quanta Ephesi ministrauit, tu melius nosti. Significans illum Ecclesiæ Ephesinæ, vel sanctis Ephesinis multa suppeditasse. Vt tu, inquit, qui Episcopus eius ciuitatis es, melius quàm ego nouisti. Et vt olim æqua erat pars, siue portio remanentis ad sarcinas, & descendentis prælium 1. Reg. 30. ita Sancti affectu collaborantes, & absentibus communicantes temporalia, aut preces, participes fiunt meritorum, quæ sancti Martyres pro Christi fide morientes adipiscuntur: quia hoc plus est quàm recipere Prophetam, aut iustum domi suæ, qui mercedem prophetæ, vel iusti habebunt. Et hæc satis de hoc capite.

In Ephesinos Christi fideles eiusdem beneficentia. *1. Reg. 30.* *Matth. 10.*

***

DISPVTATIO III.

In verba secundi capitis: *Tu vero fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Iesu: Et quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus; vt ei placeat, cui se probauit, &c.* in finem vsque cap.

PRIMO loco agendum de consequentia sermonis huius cum præcedentibus. Deinde dubitatur, quæ sunt illa, quę audiuit Timotheus per multos testes; & cur illa velit communicari fidelibus hominibus, qui idonei sint alios docere: cùm Euangelium omnibus sit disseminandum, iuxta illud: *Euntes docete omnes Gentes, & Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Tertiò, quid est dicere: Labora sicut bonus miles Christi, vel, Feras afflictionem, quia verbum Græcum est κακοπάθησον. Et falsa videtur illa sententia: Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus: quia etiam septem Diaconi Act. 6. militabant Deo, & prædicabunt verbum Dei; & tamen præerant mensis viduarum, & modo Episcopi bona temperaria curant: Episcopi quoque præsunt spiritualibus causis Clericorum, & secularibus de bonis temporalibus Ecclesiæ. Quartò, quò tendit Apostolus per illas tres metaphoras, Militis Christi, & Agricolæ laborantis, & eius qui certat in agone. Quintò, dubium est iu eo quod ait: *Sed verbum Dei non est alligatum*; Et, *Omnia sustineo propter electos, vt ipsi salutem consequantur cum gloria cælesti*: nunquid vnus alteri suis meritis potest comparare gratiam, & vitam ęternam? at hoc Pelagianum dogma videtur. Sanguis etiam aliorum sanctorum non funditur pro salute, aut redemptione, quia hoc est priuilegium solius sanguinis Christi. Sextò dubitamus de illa sententia: *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest*: nam si hoc per liberum arbitrium homo facere potest, cur non idẽ poterit Deus, qui præstantiori præditus est libertate? præsertim cùm promissiones quascunque fecit, pro sua libertate irritas facere possit? Septimò dubium est, quò tendat Apostolus in eo quod adhortatur ad fugiendum cõtentionẽ verborũ: nã in omni contentione semper vtimur verbis, & sine illis nulla fit disputatio. Octauò dubiũ est, quomodo qs euadat operarius in cõfusibilis; & rectè tractare, aut secare valeat verbũ veritatis,

I Dubium. Secundum. *Matth vlt. Marc. vlt.* Tertium. *Actor. 6.* Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octauum.

Nonum dubium ac Decimum. veritatis, & ad quam metaphoram alludat per illam locutionem. Nonò ambigitur, cur sermo hæreticorum dicitur serpere vt cancer, & ad quid fiat allusio. Decimò qua ratione, aut in quo sensu Hymenæus, & Philetus dicebant resurrectionem iam factam, cùm tam apertum esset, & planum commentum. Vndecimum. Vndecimò dubitatus, quid est: *Firmum fundamentum Dei stat*, quis enim de ea re dubitare posset? Deinde si subuerterunt quorundam fidē, vt ipse dixit, quomodo firmum fundamentum Dei stat; & Christus: *Et porta*, inquit, *inferi non preualebunt aduersus petram*, vel in Ecclesiam? *Matth. 16.* In eo etiam quod sequitur: *Habens signaculum hoc*, quale est hoc signiculū; &, Cognouit Dominus qui sunt eius, nunquid non preuidit Deus omnia, etiam mala? *Prouer. 15.* nam in omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos. Deinde videtur prænisioni operum tribuere prædestinationem. Et postremò cum ait: *Discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini*, videtur indicare, dilectionem Dei fallibilem esse, si præter eos quos præsciuit, adhuc alij ab iniquitate possunt discedere, & salutem cōsequi. Duodecimū. Duodecimò ambigitur, quænam sit illa magna domus, in qua sunt vasa aurea, & argentea, & alia lignea, & fictilia: nam aliqui hanc domū dicunt esse mundum, & alij verò Ecclesiam Christi. Decimumtertium. Decimotertiò, cur secundò stultas, & sine disciplina quæstiones iubeat vitari, ex eo quòd generant lites: cùm iam superiùs dixisset: *Noli cōtendere verbis*. Decimumquartum & vlt. Postremò dubium est, quomodo hæretici, & improbi homines teneantur captiui ad voluntatē diaboli: videntur enim isti coacti, si captiui sunt; & libero arbitrio destituti, si nequeūt redire. Ex his propositis dubitationibus quædam sunt facilioris expeditionis, quædam verò difficilioris, & alicuius momenti: vtræque tamen breuiter explicandæ.

Sol. I. quęst. Ad primum igitur: Cùm priori capite Apostolus hortatus esset ad studium cōfirmandæ veritatis doctrinæ contra hæreses, & ad subeundem pro Christo martyrium, contra spiritum ignauiæ, & timiditatis; id circò hoc capite corroborari vult discipulum suum. De ordine contextus Apostolici. Et ita incipit: *Tu ergo fili mi confortare, siue inualesce, vel corroborare in gratia quæ est in Christo Iesu.* Confortari in gratia Christi Iesu, quid. Id est: etsi alij Asiatici deficiant, tu verò constans esto: nam proprijs viribus tuis, sed Dei gratia, quæ data est, enutrita, & aucta per fidem Iesu Christi. Fit ergo quis robustior in gratia, dum is qui gratiam accipit, non sinit illam languescere, nec in vacuum recipit, sed illam diligenter excolit ad maius incrementum. De gratia Christi Iesu. Atque hanc gratiam in Christo Iesu sitam, frequenter commemorat, teste Chrysostomo; ne nos in nobis gloriemur, sed agnoscemus fontem vnde oritur. cur frequentem habeat sermonem Apostolus. *Chrys hom. 2 tom. 4.* ¶ Vel, in gratia, hoc est in docenda, & propaganda doctrina de gratia, vt interpretatur Ambros, *Amb. hoc loco tom. 5.* & conuenit cum sequentibus quæ proponit: *Qua audisti à me per multos testes.* Perge ergo docere, Patrem reconciliatum humano generi, idque per vnum mediatorem filium eius. *Rom. 10.* Filium suum cur Paulus Timotheum appellet. Non moreris Iudæos, qui quærunt iustitiam quæ ex lege est, neque Hæreticos, qui varia, & contraria docent. ¶ Et vtitur blanda illa, *Fili mi*, appellatione; quò magis doctrina in eius animum penetret: postquam ab amantissimo Patre processit: & audaciam solet addere discipulo magistri afflictio.

Sol. II dub. Ad secundam dubitationem circa id: *Qua audisti à me, per multos testes, &c.* respondemus, velle Apostolum non solum vt cōfirmetur in gratia Dei Timotheus, sed vt ad Euangelicum munus adsciscat alios, vt quod factum fuit in promotione Timothei, idem seruetur in promotione aliorū. Vt ita quæ audisti à me de fide (de qua: Ergo fides ex auditu) *Rom. 10.* per multos testes comprobata, hæc commendes fidelibus hominibus. Quinam illi multi testes. Testes vocat passionum tolerantiā, sanctam vitam, item signa, & prodigia, tum & sacrarum literarum testimonia. Nam ita OEcumenius producit Clementem Alexandrin. *Oecum. ca. 2. in fin.* libro 7. Hypothyposeon, qui interpretatur per multos testes, testimonia ex lege, & Prophetis à me inducta. Non vult igitur Apostolus Timotheum noua dogmata cōminisci, quæ ignorat Ecclesia, Contra hæreticos noua dogmata cōminiscentes. sed quæ ab ipso Paulo didicerat sacris Scripturis confirmata, vt fidelibus hominibus illa concredat, ac pijs doctoribus per manū tradat, quò passim sana doctrina in multos diffundatur, & in multorum animis radices agat. Per multos, inquit, testes: non clam, aut in angulis, sed in propatulo, & in multorum testium præsentia.

Noluit autem significare Apostolus testes fuisse adhibitos solenni ritu Timothei causa, In eo quod multos testes produxit, quid Apostolus obseruauit. sed quod Timotheus ab ipso acceperat, confictum non fuisse, cùm multi viuerent adhuc, qui possent testari, nihil solitū tradere Timotheum, quod non prius ex ore Pauli accepisset. ¶ Et fideles homines vocat non à communi hominum fide, sed per excellētiam, Fidelibus hominibus audita ab Apostolo Timotheus commendare debebat quib. qui rara fide pollent, qui fide, & non humanis rationibus doctrinam metiuntur Euāgelicam, quiq; de omnibus instructi sunt, quæ verū Christi præconem, & ministrum decent, de quo Dñs dixit: *Fidelis seruus, & prudens quem super constituit dominus familiā suā.* *Matth 24. Luc 12.* Non ergo loquitur de laicis, sed

de Pref-

Vbi sita fidelitas in homine. Qui sint idonei ad docendum.

de Presbyteris, & Episcopis. ¶ Fidelitas verò, voluntatis est virtus. Idoneum autem ad docendum facit intellectus perspicacitas, & lingua expedita, & animus promptus ad ædificandum alios, sed maximè zelus, & dilectio Dei ad proximum, qua id quod docetur, primus ipse qui docet, opere præstat. Quare etsi Euangelium prædicandum sit omni creaturæ. Ex illis tamen seligendi sunt certi præ alijs, qui fidelitatis virtute præfulgeant, & apti sint ad docendū alios: & isti sunt ad Episcopatum eligendi, ac talibus præ alijs commendanda est prouintia alios instituendi.

Marc. vlt. Quare tauū fidelibus hominibus Pauli doctrina cōmendenda, si etiam vniuersæ creaturæ est Euāgelium prædicandum.

Ad tertium explicandum, præcedit in textu: *Labora sicut bonus miles Christi Iesu*. Vbi verbum illud, *Labora*, κακοπάθησον, id est, Mala, & afflictiones sustine more strenui militis. Est enim vita hominis militia super terram; maximè ijs qui vt alijs intendant, eliguntur. Et militia noui Testamenti est mala pati, sicut illa Veteris fuit mala inferre alijs, cum quibus pugnabant.

III. dub. solu. De sensu huius dicti: Labora sicut bonus miles Christi Iesu. *Iob. 7.* Circa hoc: Nemo militans Deo, implicat se, duo ad literam obseruantur.

Subdit: *Nemo militans Deo, &c.* In qua sententia nota, verbum, Implicat se, verbū esse Grecum ἐμπλέκεται, id est, implicatur, quod idem est atque implicat se. Illud nomen, Deo, abundare videtur, nam Græcè non habetur, nec plerique Patres Græci eius meminerunt, vt beatus Ignatius epistola decimatertia ad Heronem, Basilius in Epistola in libros Asceticos, & Ambrosius libro 1. de Officijs. Illud quoque; Negotijs secularibus, vel huius seculi, Græcè est ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, id est, vitæ negotiationibus, curis ad victum, ac potum pertinentibus: molestijs legit Cyprian. lib. 1. epist. 9. ad Quirinum lib. 3. cap. 11.

B. Ignat. epi. 13 in princ. B. Basil. init. 2 tomi. Amb. c. 36. to 2 in init.

D. Cyprian.

Quantum ad rem, sensus est: Similes huius seculi hoc seruat, vt negotijs secularibus, & alienis ab arte quam profitetur, minimè se implicet, vt ei probatum se reddat, qui delectum ipsius habuit, hoc est, imperatori suo, ac duci: quātò magis id cauere debet miles summi Imperatoris Iesu Christi, vt ei placeat, cui se per Baptismum deuouit? Et videtur notare Apostolus quosdam sui seculi Episcopos, ac Doctores, qui suis commodis seruiebant, & secularibus negotijs mundi huius per superbiam, vel auaritiam, vel carnem se implicabant, & occupationibus sui muneris non vacabant. Et Epiphanius grauissimè reprehendit Episcopum, quòd multiplicandis argenteis vasis, & suppellectili domesticæ totus incumberet.

Quid est: nemo minem Deo militantem, implicare se negotijs secularibus.

Apostolus iis verbis quos notet Episcopos.

Polybius Epiphanij discipul' autor est

Negotia verò, quæ Episcopus exercet, spiritualia sunt, vt orare, sacrificare, prædicare, ordinare Clericos, & illos peccantes corrigere. Quando verò ad Ecclesiæ bona temporalia conseruāda in vsum proprium, & pauperum, animum adijciunt, certè iam temporalia spiritualia fiunt, & nō dedecent Episcopos, dummodo ea per Diaconos exerceant, & tueantur, quātum possunt, vt fecerunt Apostoli, & Christus, qui loculos habeat, & temporalium curam Iudæ demandauerat. Pro causis verò Clericorum, quæ interdum geruntur coram Episcopo, expedit vt ipsi per seipsos perficiant, vel ob eam rem vicarios suos habeat, qui ius administrent, vt Episcopi valeant magis spiritui vacare. Vnde Augustinus interdum conqueritur in suis scriptis, se causis, & negotijs secularibus distineri; quod ipse deplorat.

Spiritualia negotia quæ nam Episcopi secularia, & quatenus conueniant.

Ioan 13. Infrà 13.

Causæ Clericorum Episcopis quomodo tractandæ.

Quod verò interdum laici litigantes ad Episcopos accurrerent, vt pro suo arbitrio controuersias terminarent, id non erat ex aliqua potestate, quam Episcopi babeant super seculi huius negotia, sed ex illis ipsis inter se decertantibus, qui causam in Episcopum compromittebant, & ex charitate, quæ est super omnem legem; & quia Christus dixit: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.*

An Episcopi laicorū causas interdum litigantes, implicare se negotijs secularibus merito censeantur.

Matth 5.

Vt quartum expediamus, prçter iam dictam metaphoram militis Christiani, addit alias duas, primā de eo qui certat in agone, qui nō meretur coronari, nisi munus athletarum præstiterit: nec satis est quomodocunque certare, nisi ex legibus præscriptis quisque agat: ita nec Episcopum satis est certare, nisi iuxta legem, nō Mosaicam, sed Euangelicam decertet, & patienter agat in laboribus, passionibus, in vinculis, & carceribus. Hæc clausula ita habetur Græcè: *Si autem & certat quispiam* (scilicet, vt athleta) quod interpres per dictionem, In agone, id est, loco pugnæ & certaminis) *non coronatur, nisi legitimè certauerit*. Est (certè, vt quidam rectè dixit) multis certare datum, sed vincere paucis.

Ad IV. dub. responsio.

De sensu huius metaphoræ. Qui certat in agone non coronabitur, nisi legitimè certauerit. *1. Cor. 9.*

Iam tertiam metaphoram attingit: *Laborantem, inquit, agricolam, oportet primum de fructibus accipere.* Id est, ad literam, Oportet agricolam accipere fructus: nam hyperbaton esse videtur, &, Primum, iungendum cum participio, Laborantem, non cum verbo accipere. Sed ea lege videlicet, si prius laborauerit, & prius terram coluerit: alioqui inculta dabit spinas, & tribulos pro fructu.

Huius quoq; metaphoræ: Laborantem agricolam oportet primū de fructibus accipere, quinam sit sensus.

Vel, Primum, id est, multum inde accipias: quia res quam administras, maximè digna est. Ita interpretatur scholium Brunonis, & conuenit cum eo Apostoli: *Presbyteri duplici honore digni habeantur*, id est,

Bruno in hūc Pauli locum

1. Tim. 5.

est, multo, magno & amplo honore, ne mendicare cogatur prædicator. Nam decimę, & oblationes non sunt purę eleemosynæ in Clericos; quẽ articulum tenuit Wicleffus, & damnatus est à Concilio Constantiensi, sess. 8. Et in hunc sensum tractat præsentem locum Augustinus libr. de opere Monachorum, ca. 15. propè finem; *Timotheum*, inquiens, *ne in talia incideret, quia per infirmitatem corporis manibus operari non poterat, sic exhortatur, monet, & consolatur: Labora*, inquit, *sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus vt ei placeat, cui se probauit: nam qui in agone contendit, non coronatur, nisi legitimè certauerit.* Hic ne ille pateretur angustias, dicens: *Fodere non possum, mendicare confundor*; adiunxit: *Laborantem agricolam, primùm oportet de fructibus percipere*, secundùm illud quod ad Corinthios dixerat: *Quis militat suis stipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit?* Fecit itaque securum castum Euangelistam, non ad hoc euangelizantem vt venderet Euangelium, sed tamen hnic vitæ necessaria suis sibi exhibere manibus non valentem: vt intelligeret quod cessarium sibi sumebat ab eis, quibus tanquam Prouincialibus militabat, & quos tanquam vineam cultura exercebat, vel tanquam gregem pascebat, non esse mendicitatem, sed potestatem. Et ita Latini interpretantur.

Ioan. Wicleff. de decimis & eleemosynis error.
Conc. Cõstan.
B. Aug. to. 3. inter med. & finem.
1. Cor. 9.
Luc. 16.
Castus Euãgelista quis Augustino.

At Gręci altiùs videntur interpretari, & prędicantem exemplo agricolę, intelligunt eum, qui nõ suijpsius curam gerit, sed fructuum terræ, vnde non mediocrem voluptatem carpit, nec exiguam laboris sui cõpensationem, præceptorem, inquam, discipulorum primum profectu frui, magna doctrinæ suæ retributione, ne quis moræ impatiens, futuræ quæ differtur mercedis tarditatem ęgrè ferat, animarum saltem salutem: eximium sanè lucrum est, & simile superioribus: vt si miles & athleta prǽmium nisi parta victoria non capiat: agricola interim dum terram colit, fructus aliquid percipit, copiosiorem in posterum expectans. Ita Chrysost.

Laborans agricola Græcis mysticè quis.
Oecum. c. 3.
Chrys. ho. 4. in præsentem epist. to. 4.

Sunt autem hæc tria exempla, militis, athletæ, & agricolæ, nonnihil obscura & metaphorica, quæ ex parte res aperiunt, & ex parte relinquunt nobis occasionem eas coniectandi, & applicandi. Idcircò rectè subiungit: *Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum*. Id est: Proposui tres parabolas, Militis, Athletæ, & Agricolæ; quorum vnusquisque cæteris curis omissis, suum munus grauiter obit: neque desit præmium, si suo prius functus fuerit officio, exemplo Domini, qui post parabolas solitus erat ad eas intelligendas excitare: *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat*: Nam similitudines de milite, & athleta, non applicauerat, neque admoneret, si omnes intelligere possent. Quòd si quis diceret: Tu magister, qui dicis, Milita, certa, labora, & stipendium accipe; id verò tu non facis, sed manuario labore viuis. Respondet: Id facio, ne mihi videar contrarius, & contra quam dico facere: quia, vt aiunt Bruno, & Anselmus, si Timotheus infirmus manibus laborasset, minùs Dei verbo sufficisset. Paulus verò robustior, & ad vtrumque sufficiens, nihil capiebat, & alios capere volebat. Adde, quod esset scandali periculum, vt exponit Thomas: nam vbi est occasio vel cupiditatis, vel otij, vel scandali, seu offendiculi, non est stipes ab Ecclesia petenda.

Quare Apostolus Timotheum ad intelligentiam à se dictorũ de milite, athleta, & agricola laborante excitet.
Matth. 13.
Paulus nullũ suæ prædicationis cur caperet stipendium
Bruno.
Ansel. par. 2.
Prædicatori quando nullum est stipendium postulandum.
D. Tho. lect. 1. in fin.

Iam perpende quò hæc omnia tendant: nam tu es Episcopus, considera quid agat miles, quid toleret athleta, cur laborem sustineat agricola: atque ex his disce non otiandum tibi, sed laborandum, & sudandũ, & pericula multa obeunda. ¶ *Dabit enim tibi, vel, Det tibi Dominus in omnibus intellectum, seu intelligentiam.* Vt sit precantis oratio, vel optantis intelligentiam, & executionem, vt agnoscat quanta differentia sit agricolæ laborantis pro fructu paruo, & militis pro modica victoria de hostibus reportanda militantis, & certantis pro corona temporaria adipiscenda.

Id: Dabit tibi Dominus in omnibus intellectum, quomodo accipiendũ.

In metaphora agricolæ, ait Gregorius Nyssenus ab OEcumenio citatus: *Oportet primùm de fructibus participem esse. Quòd præceptores in seipsis primùm bona operentur, quæ docent. Nam hoc est, primùm oportere fructuum participes esse, quos sibi ipsis primùm ante alios per virtutes colunt. Militis quidem, & athletæ exemplum etiam discipulis quadrat: agricolæ verò, solis præceptoribus. Quemadmodum enim, inquit, agricola, terra, ac fructuum curam habet, ita & tu discipulorum, & prædicationis. Et vide quomodo respondeat. Præceptor, inquit, primus vtilitate discipulorum fruitur apud Deum, quemadmodum agricola fructibus.* Hæc ille.

Nysseni Gregorij de exemplo agricolæ laborantis sententia.
Oecum. c. 3.

Ad quintam dubitationem soluendam, explicãda sunt priùs verba quæ pręcedunt: *Memor esto Dominum Iesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid, secundum Euangelium meum.* Quidam hæc interpretantur, vt pergat Apostolus hortari ad labores tolerandos, & martyrium subeũdum, si fortè instaret: & esset iam præter dicta quartum exemplum, quod est cæteris præstantius, & maiores habet aculeos. Alij autem veri-

Quorsũ hoc Memor esto (Timothee) Dominum nostrum Iesum Christũ resurrexisse à mortuis, &c.

similius putant, trāsire Apostolum ad sugillandos hæreticos, qui dogmatizabant, Christum non descendisse reuera in carne, & consequenter nō verè passum fuisse nisi tantùm in phantasia. Contra quos B. Ignatius in epist. suis acriter interdum decertat. Hanc hæresim amplexati sunt postea hæretici dicti Manichæi: ideò rectè ait: *Memor esto quod Christus verus sit homo*, & verè, non phantasticè resurrexerit à mortuis: quemadmodum nos contra nostri seculi hæreticos protestamur, verè Christum esse in Eucharistia, & non phantasticè, aut metonymicè, aut in figura profitemur.

In verbis Apostol* quorum secundū alios, confutet errorem.

Quid quod ex semine Dauid esse dicitur Christus. Ioan. 1.4.

Illud autem, Ex semine Dauid, perinde est atque, Ex posteritate, & familia eius, sicut olim Dauidi promissum fuerat, & impletum docent Euangelia, maximè Ioannes, cum dixit: *Verbum caro factum est*.

Explicatur hæc phrasis: Secundùm Euangelium meum. Rom. 2. 1. Thess. 1. 2. Thess. 2. Galat. 2. Hier. to. 1 post dimid.

Addit: *Secundum Euangeliū meū*. Ita Rom. 2. ait: *Secundum Euangelium meum*. Et cōmune facit alijs iniustis Euangelium nostrum appellans in Epist. ad Thess. *Secundum Euangelium*, inquit, *meū*, quod scilicet erat cōprobatum ab Apostolis vt verum, Galat. 2. Et Lucæ Euangelium Pauli dici potest, & solet, teste Hieronymo in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, quod apud omnes Ecclesias autoritatis pōdus obtinebat. Et in sua Genealogia Luc. c. 3. docet, Christum ex Dauid sanguine prodijsse. Erant & alij, qui suū habebant Euangelium, sed falsum: ideò dixit, Meum. ¶ Quòd autem, dicat interdum, nūquam autem, Baptismum meum, ex eo colligit Augustin. vt illius esse intelligatur, qui Ecclesiam mundauit lauacro aquæ in verbo vitæ, contra libros Petiliani, lib. 3. cap. 16. & tract. 5. in Ioan. Meum ergo, non cuius executor sum, sed minister in prædicando, iuxta illud ad Corin. *Notum vobis facio, fratres, Euangelium quod prædicaui vobis*: sed ad quod prædicādum multum facit exhortatio, & solicitudo: ideò Euangelium potest dici nostrum, non autē Baptismus. Et causam addit B. Thomas: quòd perfectè baptizare etiam minus docti possunt; perfectè verò Euangelizare, multo difficilioris & rarioris est operæ. Vnde & se missum Euangelizare, non baptizare testatur Apost. quoniam illud per multos, hoc per paucos fieri poterat, inter quos idem eminebat Apostolus. Quare Aug. lib. 5. de Baptis. cap. 14. ita scripsit: *Inuenimus dictum ab Apostolo: Et gloriam meam; quamuis vtique in Domino, & ministerium meum, & prudentiam meam, & Euangelium meum, quamuis vtique à Domino impertitum, atque donatum: Baptismus autem meus, nemo dixit eorum omninò. Neque enim omnium æqualis est gloria, nec ministrant omnes æqualiter, nec æquali prudentia sunt omnes præditi, & in Euangelio alius alio melius operatur; & ideò dici potest alius alio doctior in ipsa doctrina salutari: alius autem alio magis minusve baptizatus dici non potest, siue ab inferiore, siue à maiore baptizetur.* Hæc ille.

Cur Paulus non Baptismum suum, sed vocet Euangeliū suū, teste Aug. Aug. to 7. Ephes. 5. Tit 3. Idem tom. 9.

1. Cor. 15. II Ratio, videlicet Angelici Doct. B. Tho lect. 2 1. Cor. 1. III. Ratio Augusti.

B. Aug. to. 7. prope init. 1. Thess. 2. Rom 11. Ephes. 3. 2. Tim. 2.

Simonis Magi, Basilidis, atque Cherinti vana de Christi passione ac resurrectione figmenta. Epiph. in hær. 21 init. 1. Cor. 15.

Simon Magus, vt tradit Epiphanius, afferebat, Christum nō verè passum, nec verè suscitatum. Basilides verò docebat, pro Christo Simonē Cyrenensem passum fuisse: at Cherintus fatebatur Christū passum, sed non suscitandum nisi in extremo iudicio; & ob eam causam tradit Epiphanius Paulum scripsisse: *Si mortui nō resurgunt; neq; Christus resurrexit*. Et paulò antè: *Si aūt Christus nō resurrexit; inanis est prædicatio nostra inanis est & fides vestra*. Et illæ hæreses tempore Apostoli vigere cœperunt. Gnostici autem dicebant carnem perire, & non resurgere: Christum non ex Maria carnem accepisse nisi apparentem, sed in Maria ostensam.

Gnosticorū quoque de Christi carne commentum.

Vinculorum suorum Euangelij causa cur Apostolus frequenter meminisset.

Sequitur: *In quo laboro vsque ad vincula, quasi malè operans*. Græca habent: Ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος. Id est: Cuius gratia plura perpetior tanquam maleficus, aut facinorosus quispiam. Et frequenter hanc fortasse Timotheo cantilenam canit; vt admoneat Timotheum, & Episcopos omnes in eo ad talia subeunda. Suetonius in vita Neronis scribit: *Afflicti supplicijs Christiani, genus hominum superstitionis nouæ, ac maleficæ*. Et maleficos vocabant homines vitæ purissimæ sectatores (vt testatur Plinius lib. 10. Epistol. ad Traianum) quia operabantur signa, vt putat Caietanus, quæ ipsi maleficis, & magicis artibus tribuebant. Vnde & Moysen virum mirificum, vel θαυματουργόν. Plinius senior libr. 30. cap. 1. maleficum, & magum habuit. Et ideò se hic maleficum Apostolus vocat. Et pondus suum habet quod dicit, *Vsque ad vincula*: quia alligare ciuem Romanum, scelus magnum esse dicit Cicero: quemadmodùm alio loco ipsemet Apostolus ponderat, quòd Christus fuit obediens vsque ad mortem; mortem autem crucis; quod amplissimè Cicero exaggerauit, quia supplicium illud teterrimum erat, de quo dixit: *Quid dicam in crucem tollere?*

Suet. c 16. Christiani Ethnicis quale genus hominum.

Caietan.

Plinij senioris impia, & superstitiosa de Moyse sententia.

M Tull. orat. 7. in Verr. à med. Expenditur illud, vsque ad vincula. Philip 2 Idem ibid.

Ad V. dubit.

Ad illud verò: *Sed verbum Dei non est alligatum*, respondemus, sensum esse, quòd etsi corpus vinculis possit adstringi: lingua tamen nō est alligata; id est: Non cesso etiam in vinculis docere non tantum verbo, sed etiam scripto, epistolas ad varias Ecclesias mittendo: linguæ vincula, & carceres sunt timor, & silentium. Quasi diceret: Velociter currit sermo Dei: nam etsi fistula canēs occidi potest; non tamen ars modulandi li-

Quomodo verbum Dei, non sit alligatum. Psalm. 147. Hæc locutio qualis Apostoli.

gari

gari potest: nam fistula fracta, potest sumi alia, per quam fiat modulatio: ad eum modum etsi ministri Euangelici deficiant, & per mortem cadant; veritatis tamē ars, quæ immortalis est, & ipsum ministerium verbi vinciri nō potest, aut exscindi, quia Dominus suscitat alium, in locum demortui. Vnde & in vinculis existens Ioseph futura prędicebat: Ioannes Baptista in carcere prædicabat, & mittebat discipulos suos ad Christum, & Cyprianus vinctus literis frequentibus instituebat Ecclesiam suam.

Genes. 40. *Matth. 13.*

Dictū Apostoli: Verbū Dei non est alligatum, quemadmodum Lotherani detorqueant.

Detorquent autem quidam scioli hoc Pauli dictum ad suam temeritatem tuendam, volentes prædicare, etiamsi missi non fuerint, nescientes non esse verbum Dei, quod per verba impia, & profana eorum qui se ingerunt, profertur. Omnia enim in Ecclesia honestè & ordinatè fieri debent, & Christus diabolo silentium imposuit, ne loqueretur verbum Dei. Quis enim sua sponte legatione fungi audeat pro rege aliquo, sine magno scelere, aut graui punitione, si ab eo missus non sit? Et tamen dixit Apostolus, non esse verbum Dei alligatum ex parte suijpsius, cui data ab initio autoritas prædicandi fuit, cùm tamen ipse esset aligatus; vt in hoc operationem Dei agnosceremus, & fortius prædicationis testimonium quod prędicatur in vinculis vsque ad extremum vitæ spiritum.

1. Cor. 14. *Matth. 4.* *Galat. 1.*

Quò tendat hæc Pauli sētentia: Ideò omnia sustineo propter electos.

Sequitur iā illud etiam quinto loco dubitatum, diluendum: *Ideò omnia sustineo propter electos.* Apostolus præoccupat eos, qui dicerent: Cur hæc patitur Paulus? nonne posset saluus esse præter huiusmodi afflictionum, & passionum tolerantiam? Respondeo: Possem quidem, sed ita quoscunque possum, allecto, & alios mecum saluos cupio, alijsq; Christum commune esse bonum demonstro. Pluris ergo faciebat ædificationem proximorum, quàm seipsum: non enim tantùm mori, sed inter scelestos peputari paratus fuit, vt salutem Ecclesiæ promoueret. Est ergo iusto propter aliorum salutem necessarium ponere animam suam, iuxta illud eiusdem: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est Ecclesia.* Si enim vt nos, illos quoque elegit Deus, & propter eos, & propter nos passus est Filius Dei: & pro illis quoque nos pati debemus. Et si ille pro nobis animam posuit; & nos debemus pro fratribus nostris animas ponere. Cato qui prælegitur pueris, stultè scripsit:

Quanti faceret proximorum salutem Apostolus.

Coloss. 1.

1. Ioan. 3.

Contra illud Catonis: Stultum est, pro alterius vita mortem oppetere.

Stultitia est, morte alterius sperare salutem. Nam etsi sola mors Christi Filij Dei ad remissionem peccatorum, & vitam æternam sit satis: ad exemplum tamen constantiæ, & fidei perseuerantiam, & preces, & satisfactiones, valent mortes sanctorum Martyrum: *Pretiosa,* inquit Dauid, *in conspectu Domini mors Sanctorum eius.* Estq; ingens charitas Apostoli, quam omnes imitari debemus, vt studeamus seruare puritatem doctrinæ. *Vt electi salutem consequantur per gratiam in* (vel cum) *gloria cœlesti.* Nam per hæreticam, & falsam doctrinam nullus ad salutem pertingere potest.

Psalm. 115.

Neminem hæresis saluat.

Quòd opera bona necessaria sint ad salutem, cōtra Lutheranos.

Et ex hoc loco habemus, opera necessaria esse ad salutem æternam: quòd si licet bene operari, vt nostrorum operum merito, & sudore salutem electi consequantur; multò magis licebit propter suam ipsorum salutem, & gloriam, cùm quisq; proximum perinde ac seipsum charitate diligere teneatur.

Matth. 22.

Alio modo sanctorum quam Christi passiones, & opera homines saluare.

Quod verò obiectum fuit, neminem posse alterius meritis gratiam, & gloriam comparare: verissimum est; iuuabat tamen Paulus alios electos perseuerantis fidei exemplo, precibus, prædicatione, Sacramentorum ministerio, passione, mortis, & sanguinis effusione, vt aliorum debita satisfactoria, quæ per peccata contraxerant, dilueret: & hoc vnus pro altero potest sua intentione efficere, & applicare tam viuis, quàm mortuis suas passiones, & supplicia, quibus affligitur. Solus Christus inuenitur mediator & redemptor, qui meritò sanguinis & mortis suæ omnium eorum qui salui erunt, tùm gratiam præsentem, tùm gloriam futuram promeruit. Lege Caium Romanum Pontificem, & martyrem ad Felicem Episcopum, Leonem serm. 12. de passione Domini, & epistol. 83. ad Palæstinos, Cyrillum libro 1. de recta fide ad Reginas, & in Ioann. 18. super id: Sinite eos abire.

1. Tim. 2.

Christi proprium redēptoris solius.

Caius Papa.

Leo Magnus. *Cyrill Alex. tom. 2.*

Docentes sanctos aliquem posse saluare minimè Pelagianizare.

Hæc autem doctrina Catholica est, non Pelagiana, & confirmatur articulo illo de Communione Sanctorum; & illo Dauidis testimonio: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua,* & illa Pauli sententia: *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.* Potest ergo vnusquisq; fidelium suis laboribus iuuare alios, quò Christi passionem, & obedientię eius meritum alteri applicare valeat, vt gratiam, & gloriam assequatur.

Psalm. 118. *1. Cor. 9.*

Quinam sermo fidelis, præcedens, an subsequēs.

Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus. Fidelis sermo est, scilicet, is qui sequitur, vbi certitudinem præmiorum ex afflictionibus & supplicijs, quæ propter Euangelium proueniunt, proponit. Poterat enim infirmus dicere: In terra nihil promittis, in cęlo omnino polliceris: parua non exhibes, & quomodo maiora præsta-

bis? Et prima verba nō sunt præteriti temporis, sed præsentis in Græco, extensi ad totam præsentem vitam: Si commorimur, & sustinemus. Cuinam? Christo indubiè pro nobis mortuo. Reliqua verò, Cōuiuemus, & conregnabimus, futuri sunt temporis. Et significat, præsentem hanc vitam, in qua est locus morti, & sustinentiæ, commodam esse ad merita vitæ æternæ comparanda: futuris autem designat præmia futuræ vitæ. Conuiuemus autem cum ipso qui resurrexit, & viuit vita æterna, & immortali: & conregnabimus cum Christo iam regnante. Si oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam; sic per multas tribulationes oportet ingredi in regnum Dei. Sed nos, vt ait Leo, vel Augustin. serm. de Martyribus, volumus gaudere cum sanctis, & tribulationem mundi nolumus sustinere cum ipsis. Et infrà: Recusat esse in corpore, qui odium non vult sustinere cum capite. ¶ *Si negauerimus*, ore, aut factis. ¶ *Et ille negabit nos.* Iuxta illud: *Qui negauerit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei*: id est: Non agnoscam pro oue mea. Quidam enim, vt alibi ait, cōfitentur se nosse Deum; factis autem negant.

Explicatur hæc sententia: Si commortui sumus, & conuiuemus si sustinem⁹, & conregnabimus.

Luc. vlt.
Actor. 14.
Aug. ser. 3. de plurimis martyribus, init. seu sermo 47. de Sanctis, tom. 10.
Luc. 12.
Tit. 1.

Ad sextum in illud: *Si non credimus, ille fidelis permanet: negare seipsum non potest.* Dicēdum est, sensum esse, quòd etsi nos à debito officio nostro Deo præstando deficiamus, ille tamen semper fidelis permanet in omnibus verbis suis, ac promissis, ac seipsum negare nequit. Græca habent: *ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει.* Id est: Si non credimus quòd Deus negantem se negaturus sit, credibilior est & fide dignior, qui toties ait, negantem se ab eo coram Deo, & vniuerso mundo negandum. Hinc collige, duplicem esse fidem: alteram actiuam in dubitante, alteram passiuam in creditore, à qua vltima dicitur Deus fidelis. Et nihil est aliud quàm promissi redditio, de qua: *Nunquid incredulitas illorum* (scilicet Iudæorum) *fidem Dei euacuauit?* Et Naso: *Verba fides sequitur*; & ab eo dicta fides, quòd fiat quod dictum est. Altera passiua fides, quæ hominum est, promissi est expectatio, quam Diuina facit autoritas, vt opinionē ratio probabilis, & causarū notitia scientiam. ¶ Porrò Deus negare se ipsum non potest: nam etsi omnipotens sit, & suapte natura liberrimus, & obligationis cuiuscunque minimè capax; tamen sicut peccare non potest, nec mori, nec fallere, nec mentiri, nec aliquid iniustū facere, nec desinere esse Deus: quia posse peccare, aut mori, non est perfectio, & potentia, sed potius defectus, & impotentia, & esset impotētiam omnipotentiæ impingere. Deinde qui se ipsum negare potest, mutabilis est; Deus autem est immutabilis est; Deus veritas semper est. Negaret autem se ipsum, si verax non esset, aut promissa sua non obseruaret. Siue autem credamus, siue non credamus; siue cōfiteamur, siue negemus, eueniet quod ille promisit, nimirum pijs immortalitas, impijs verò mors æterna. Quòd autē homo, possit seipsum negare, ac seducere, & mendacem se præbere, ex eius imbecillitate, & malitia oritur, non ex Deo, cui tantum quicquid implicat contradictionem, adimitur, quia minimè fieri potest. Vnde Augustin. lib. 26. contra Faust. cap. 5. initio: *Quisquis dicit; Si omnipotens est Deus, faciat vt quæ facta sunt, facta non fuerint, non videt hoc se dicere: Si omnipotens est, faciat vt ea quæ vera sunt, eo ipso quo vera sunt, falsa sint.* Hinc etiam illud Agathonis tragœdi, quod allegat Arist. libr. 6. Ethic. ad Nicomach. cap. 2.

Quid significet. Si non credimus, ille fidelis permanet.

Psalm 44.
Matth. 10.

Quænam fides actiua, quæ passiua.

Rom. 3.
Ouid. lib. 1. Faust. circa med.
Cic lib 1. de off sub init.

VI. Sol. quæs. Si Deus negare seipsum non potest, vt est omnipotens?

II. Ratio cur Deus negare seipsum non possit.

Num. 23.
Matth. 3.

Vnde homo possit negare seipsum.

Aug. to. 6.
Philosop. to. 3. in princ.

Hoc etiam ipse Deus, soloq; carere videtur,
Infectum vt faciat, quod factū est atq; peractū.

Et Hieron. ad Eustoch. quod est ex Basilio ad Letoium de Virginitate, desumptum: *Audenter loquar: Cum omnia possit Deus; suscitare non potest Virginem post ruinam.* Dionys. Areop. lib. de diui. nominib. c. 8 introducet Elymam Magum disputātem: *Si est omnipotens Deus, quomodo à vestro Theologo aliquid non posse dicitur? Beatum insimulās Paulum, qui ait, Deum seipsum negare non posse. Illud autem si adijciam, vehementer timeo, ne vt amens ridear, qui puerorum ludētium structuras, & supra arenam fundatas, & infirmas euertere moliar, atque huius rei diuinum sensum, veluti arduum aliquid ac perdifficile intentus aperire aggrediar. Nempe enim seipsum negare, à veritate cadere, à Deo est cadere. Si igitur veritas Deus est, & non posse non potest, & non nosse secundum priuationem non nouit: id Sapiens ille non intellexit, imitaturque athletas imperitos, qui sæpè imbecillos sibi aduersarios esse suadentes, contraq; absentes ipsos fortiter adumbrata pugna dimicantes, & aërem cassis ictibus constanter ferientes, aduersarios ipsos superasse arbitrantur, seq; victores buccinantur, cū neque illorum nouerint vires.* Hæc ille. Vt ergo, quia omnipotens est, non esse non potest, ita quia summa rerum fides, & veritas seipsum negare non potest. August. lib. de Natur. & Gratia, ca. 49. *Non vt stulti putant, ideò non erit Deus omnipotens, quia nec mori potest, & negare seipsum non potest.* Et lib. de Trinit. *Magna illius verbi potentia est, non posse mentiri.* Item ad Catechumenos lib. & ca. 1. Deus cū sit omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest: &, quod ait Apostolus, negare seipsum non potest.

Virginem Deus lapsam reparare non potest teste Basilio.

Hier. epi. 22. sub init to. 1.
Basil. non procul à fine.
Dion. Areop. circa med.

Elymæ Magi hoc Pauli testimonio cōtra Dei omnipotentiam argutatio, Dionysio qualis.

Eundē quibus comparet magnus Dionysius.

Aug. to 7. circa med.
Idem to 9 parum à med.

Ad septimum respondeamus in illud:

Solut. 7. dub.

Noli

De non contendendo verbis, traditio documento.

Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium: quòd etsi omnes disputationes verbis peragi soleant; tamen quãdo non solidis Scripturæ testimonijs, aut rationum momentis, sed verbis tãtùm, & dicacitatibus decertatur, & iniurijs ac conuicijs tota res peragitur, in quibus nulla prorsus est vtilitas, tunc tantùm verbis contenditur. Quod Apuleius alicubi dixit esse verbigerari; & Salomon, *Vbi*, inquit, *verba sunt plurima, ibi frequenter egestas*. Nam in illis congressibus nulla veritas altercationibus elucessit, sed contra magis inuoluitur, & plerumque amittitur, etiam cum graui audientiũ scandalo: nam qui velit ingenio cedere, nullus erit. Quare prudenter monẽt Patres, qui vetãt, ne Catholici cum Hæreticis magno verborum apparatu, & copia disputent: *Qui Sophisticè loquitur*, ait Sapiens, *odibilis est*: vnde imperita multitudo seducitur, quia rationum momenta apprehendere non valet. Nam vbi maiorem percipit verborum, vel linguæ volubilitatem, admiratur, & tribuit clamori, non veritati victoriam. Hinc Aug lib. 4. de Doct. Christ. cap. 28. *Verbis contendere, est non curare quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni præferatur alterius*. Et hoc est simile illi præcepto Catonis: *Contra verbosos noli contendere verbis*.

Apuleius. *Prouerb. 14.* Catholici cũ hæreticis disputantes, quid cauere debeant. *Eccles. 33.* Vulgi imperitia. *Aug. to. 3. initio ferè.*

Subdit Apostolus, de quo erat octauo loco dubitatum: *Sollicitè autem cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis*. Credibile est hoc dictum fuisse per aduersatiuã, hoc modo: Noli cõtendere verbis, sed bonis operibus reddere te Deo probatũ, qui corda, & renes intuetur, & discutias tuam mentem, an recto zelo accedas ad disputãdum. Redde ergo te ipsum non verborum affectatorem, sed operarium inconfusibilem, id est, non erubescentem, vel impudoratum, vt Ambrosius legit: vel inconfusibilem, id est, omnis notæ expertem, qui nihil quod meritò offendat, proferat, siue importunè dictum. ¶ Pro verbo, Rectè tractantem, Græcè legitur cùm participio illo ὀρθοτομοῦντα, id est, rectè secãtem: ὀρθοτομεῖν, enim, siue in moribus, siue in verbis, denotat, nõ esse à regulis, siue canonibus Ecclesiæ traditis recedendum, sed ad eas esse dirigendam vitam & doctrinam. Et accepit hoc verbum Apostolus à 70. interpretibus, qui Prouerb. 11. vbi nos habemus: Iustitia simplicis diriget viam eius, Septuag. dicunt Δικαιοσύνη ἀμώμου ὀρθοτομεῖ ὁδούς, id est, Iustitia immaculati recta incedit, non declinans scilicet ad dextram, vel sinistram.

Quẽadmodum se quis probabilem Deo exhibere valeat, operarium inconfusibilẽ. *Psalm. 7. & alibi pas.* *Ambr. hoc loco to. 5.* Vnde hanc Paulus metaphorã sumpsisse videatur. *Paulus 11.*

Secare verbum Euangelicæ doctrinæ, non est aliud quàm rectè frangere panem, ac diuisum cuique porrigere, vt ita manducari valeat: quia scriptum est, *Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis*.

Operarius quis rectè tractans, aut secans verbum Euangelij. *Thren 4.*

Et ex hoc verbo erudimur primũ, verbum Dei in partes esse secandum: quia integrum nullus manducare posset. Debet ergo instar mundi animalis vnguem findere, & ruminare. Deinde docemur hoc verbo, distinctionibus doctoribus esse vtendum, sine quibus multa obscœnitatibus inuoluuntur; at per distinctiones lux ingeritur, & hæresis detegitur, & conuincitur. Tertiò, agnoscat Doctor Euangelicus, se instar Chironomontis, cui, volante cultello, incumbit cibos præscindere, quò melius edi valeant, maximè ab edentulis, & infantibus qui lacte egent, & infirmis, qui olus manducant. Magnum ergo, & versatile ingenium oportet esse eorum, qui tot hominum gustibus in prædicando Dei verbo satisfacere debent. *Quis, putas, est*, inquit, *fidelis seruus, & prudens; quem constituit Dominus suus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore*.

Euangelium cur secandũ, ac distinguendum. *Leuit 11.* *Deut. 14.* Chironomos quid, huic quàm similis Euangelij minister. *1. Cor. 3.* *Hebr 5.* *Rom. 14.* *Matth. 24.*

Hæretici verò mutilant, vel discerpunt; & alij in cortice hærentes, non perueniunt ad animæ medullam, vt Iudæi, & Gentiles, quandiu tales sunt.

Quàm perperam hæretici tractent verbum veritatis.

Alij verò, vt Græci, hanc metaphoram referunt ad securim, quæ superflua in ligno, vel arbore secat. Sectio autem, bona est explicandi ratio ad ædificationem formata. Sunt & qui velint esse metaphoram sumptam à panis fractione, quia pater alendis filijs panem in frustra secãdo distribuit. Seca ergo inutilia, & gladio verbi Dei omnia quæ ab eo sunt aliena, circumcide.

Dicti Apostolici de operario rectè tractante verbum veritatis, producuntur duo alij sensus.

De quibus subdit: *Profana autem, & inaniloquia deuita*. Vel, Profanas autem vocum inanitates omitte; non est enim in Græco codice. *Et*, nec in Latinis emendatis. Profana, vocat aliena à verbo Dei, & quæ non nouit Scriptura. Sæpè profanas vocum nouitates, vel inanitates, & sermonem serpentem more cancri opponit verbo sano, & irreprehensibili Catholicorum Doctorum. Corrumpunt enim mentes, ac mores bonos colloquia praua: & verba hæreticorum proficiunt ad impietatem. Sanè apud hæreticos multa sunt vaniloquia & nouiloquia, non autem in Ecclesia Catholica, in qua sunt sanctæ Fidei Inquisitores, qui Episcoporum sunt adiutores, & omni diligentia dant operam, vt homines sani sint in fide, & sanis verbis vtantur in illa explicanda. Hi autem etiam tempore Originis in Ecclesia erant, vt patet ex eius tertio libro contra Celsum Philosophum: erat

Profana & inaniloquia quæ nam Timotheo deuitanda. *1. Tim. 6.* *1. Cor. 15.* Sanctorum Inquisitorũ officium. Eorum antiquitas. *Orig. to. 2.*

erat enim ordo φιλοπευθούντων, id est, eorum, qui in aliorum vitam, & fidem inquirebãt, ad puniendos infames in vita, & doctrina, & expellendos de Ecclesia.

Ad IX. dub. resp.
Quid sit cancer, & quare hæreticorum sermo vt cãcer serpat.

Nona fuit dubitatio de eo quòd dicitur serpere hęreticorum sermo vt cancer, velut γάγγραινα, vt Græcè habetur, quòd in neutro genere morbus est, teste Theophylacto, putredinem efficiens, atque adeò circum circa omnia depascens. Dicitur verò serpere, hoc est latenter repere, & in similitudinem serpentis circuire: vnde & ἑρπετὰ vocatur: morbus autem Cancri illud habet proprium, vt serpat quandiu habet carnem depascendam, vsque ad cor, & ad ossa: vnde Ouidius lib.2. Metam.

Ouid lib.2. Metam in fi.

Vsque malum latè solet immedicabile cancer
Serpere, & illæsas vitiatis addere partes.

Cui similis hęreticus cãcro secundũ Anselmum.
Par.2.

Ita hęresis serpit, quandiu habet animos vlcerosos carni deditos, & sensui: tales enim pabulum sunt horum colloquiorum, & deuorantur ab impietate, & infidelitate. Solus Anselmus de pisce Cancro interpretatur, qui retrogradus est, nec in anteriora tendit: & tales esse docet hæreticos.

Quorũ exẽplo Hymenæus & Philetus exciderint à veritate.
Ioan.8.
1.Ioan.2.
2.Pet.2.

Circa decimum: Nominatim expressit Hymenæum, & Philetum, qui à veritate exciderunt: sicut diabolus in veritate quam nouerat, non stetit, & ij, de quibus Ioannes dixit: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique vobiscum. ¶ *Qui exciderunt*, inquit, *à fide*, vel aberrarunt à scopo, quia Græcè est ἠστόχησαν. Et melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti. Et detegit hæreticos, vt illos caueat. Nam si illis parces ô Timothee, peribunt tuo silentio centum, aut mille: & vni parcere, toti fidelium vnitati est non parcere. ¶ *Et subuerterunt quorundam fidem.* Græca habent de præsenti, subuertunt, ἀνατρέπουσι, quia adhuc in errore persistebant. Et benè ait subuertũt fidem, vel fidei fundamẽtum sanctum, & resurrectionis nomen in aliam rem transferẽtes: illa enim euersa, plurimi fidei quæ sic euanescit, fundamenta concutiunt, vt parũ differant à Saducæis, & Barbaris animas simul cum corporibus extinguentibus.

Hymenæum & Philetum hæreticos cur Paulus Timotheo manifestet.

Hæretici fidẽ quomodo subuertant.
Matth.22.
Actor.23.
Soluitur X. dub.
Hymenæus & Philetus resurrectionem iam factã quomodo sentirent, varij sensus.
B Theo p 11.
Amb.hoc loco.
Eccles 30.

Quod attinet ad eorum (Hymenęi scilicet, & Phileti) falsũ dogma, scribit Theodoritus: Successionem quæ fit per liberorum procreationem, resurrectionem miseri appellarunt: & effecerunt vt nõnulli deficerẽt à doctrina Apostolica. Idem docuit Ambros. & veteres aliqui ex Latinis nostris etiam senserunt, fortassis respicientes ad illud Ecclesiastici: *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se filiũ vtiq;*. Filijs enim nos referentibus, quodãmodo renascimur, & reuiuiscimus. Quę Platonica est humanę naturę immortalitas, vt legis lib.4. de legib. propè finem, interprete Ioan. Serrano: *Humanũ*, inquit, *genus cum vniuerso tempore cognationem habet, cum generationis beneficio immortalitatẽ quandã adipiscitur, id est, vnusquisq; liberos relinquẽs in suis liberis quodammodo renascitur, prolemq; suam quasi in posterum serit: eoq; ipso humanum genus perpetuò sibi constantem immortalitatis imaginem habet qua ipsum immortale perdurat, vnum videlicet, atque idem perstans.* Hæc ille.

Tom.11 post med.
Humanum genus Platoni quomodo immortale.

II. Sensus Primasij videlicet.
Eccles.37.
III. Sedulij, & vnde confirmetur.

Primasius verò asserit, ossa viuificata Ezech. ca.37. & de captiuitate collecta, quasi resurrexissent, interpretatur. At Sedulius asserit, animarũ in alia & alia corpora transitum iuxta Platonicam palingenesiam, eos putauisse. Et hic sensus iuuari posset ex verbis Euãgelicis: Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Et B. Cyrill. Disputationem scripsit aduersus eos, qui resurrectionem aiebãt ideo factam pro cuiusq; meritis, quia Dominus ait Luc.16. mendicum Lazarum consolari, & diuitem Epulonem esse in tormentis, & iam factã re, & veritate remunerationem, nec aliam resurrectionem, aut remunerationem in fine mundi expectandam. Sed hanc opinionem reijciunt Thomas, & Lyranus; quod illa magis ad cõtrarium inducit: nã de similibus idẽ debet esse iudicium.

Matth.27.
Cyrill. Alex.
Luc.16.
Eius sensus incommodũ.
B.Tho.lect.
Lyran.

IV. Seleucianorum.
Ephes.4.
Rom.6.

Quartus sensus producitur, quòd isti negarent resurrectionem corporis, eo quòd in Baptismo veterem hominem exuamus, & nouum induamus; & post sepulturam Baptismi in nouã vitam resurgamus. Ad quã sententiam Seleuciani accessisse videntur, qui futuram resurrectionem negabãt, quia quotidie in regeneratione piorũ fieri solita erat. Ita Epiphan. hær.40. in Archonticos. Eam sententiam secuta est Glossa Ordin. & Anselm. & Aug. tract.16. in Ioan. In hunc quoque sensum Tertull. libr. de Resurrect. carnis scripsit: *Nacti quidam solennissimam eloquij Prophetici formã allegorici & figurati plerunque non tamen semper, resurrectionem quoq; mortuorum manifestè annũciatam, in imaginariam significationem distorquent, asseuerantes ipsam etiã mortem spiritualiter intelligẽdam. Non enim hanc esse in vero, quasi in medio, dissidium carnis atq; animæ, sed ignorãtiam Dei, per quam homo mortuus Deo non minus in errore iacuerit, quã in sepulchro.* Hæc ille, &, quæ sequuntur. ¶ Sed certè vt per resurrectionem corporum nõ possumus, nec debemus negare illam spiritualem animarum resurrectionẽ, quam passim Apostolus inculcat; ita per

D.Epiphan.
Gloss ordin.
Ansel.to.11.
Aug.to.9.
Tertul.multo ante dimid. part.1.

Resurrectio duplex, animæ, & corporis, in Scripturis expressa.

illam

Apoc. 20.

illam ſpiritus minus debemus illam corporum inficiari. Vnde ſpiritus ſanctus duplicis huius reſurrectionis nos admonuit: beatus, inquit, & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione prima, qua ſcilicet à morte peccati in Baptiſmo ad vitã in virtutum officijs exigendam reſurgimus. Neutra ergò alteri pręiudicat reſurrectioni, & vtriuſque fides eſt retinenda, & ſeruanda.

Quã ſtolidè Hymenæus & Philetus dixerint reſurrectionem corporum nõ futuram.
Act. 10.

Dices, Craſſa erat hæc cogitatio. Sanè quam craſſiſſima: quia per eam priuamur Chriſti aduentu ad iudicium: non eſſet retributio meritorum, malorum ſupplicium & mendax inueniretur Chriſtus, qui promiſit, nec eſſet iudex viuorum, & mortuorum. Et vetus hic erat olim Sadducæorum in Synagoga error Matth. 22. Iſti ergò homines vaniloquio, & nouiloquio vtebãtur non intelligentes Scripturas, & potentiam & virtutem Dei, qui & animã ſuſcitat nũc, & poſtea corpus. Hic etiam error eſt hodie apud Libertinos, carnis reſurrectionem negantes. ¶ Anabaptiſtæ verò craſsè, & carnaliter de reſurrectione loquuntur: nam miles apud eos reſurrecturus eſt gladium tenens, ebrioſus poculum, & epulo farcimen. Sed hunc errorem impugnant Patres, & præter Tertullianum Ambroſius libr. de Fide c. 3. in fine ſcribit de quibuſdam hæreticis: Solius animæ per lauacri vitalis gratiã reſurrectionem in carne defendunt: nam & ipſius carnis ſalutem excludunt. Et hos paulò ante aſſerit reſurrectionẽ carnis negare ad decipiendas animas ſimplicium dicentes his quia in carne non reſurgant. Auguſtinus etiam in Ioan. tract. 22. ſub finem de talibus ſcribit: *Eſt quidem iſta reſurrectio quæ fit nunc. Mortui erant infideles, mortui erant iniqui: viuunt iuſti, tranſeunt à morte infidelitatis ad vitam fidei. Sed noli inde credere nullam futuram poſtea reſurrectionem corporis.* Hęc illi Patres.

Num. 22. & Act 23.
Idẽ qui noſtro ſeculo dogmatizãt.
Qualẽ corporũ reſurrectionẽ ſibi somnient craſſiſſimi Anabaptiſtæ.
Tertul. lib. de Reſurr. carnis tom. 1.
Amb. to. 2.
B. Aug. to. 9.

Hymenæus, & Philetus quos denotent.
Ioan. 15.
2. Tim. 3.
In quo Lutherani Hymenęo & Phileto nequiores ac ſceleratiores exiſtant.
1 Cor. 15.

Hymenęus porrò, Deus erat nuptiarum cõmendans crapulas, & vitiorum actus, & impudicitias. Philetus ſignificat amabilẽ, id eſt mundanũ, qui enim mundanus eſt, mũdo eſt amabilis, iuxta illud: *Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret.* At eos qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, odioſos eſſe mundo oportet, & ab illo perſecutionẽ pati, per quam meliorem ſperent reſurrectionem, vt qui nihil credant defutura vita. Impudentius loquuntur, & hæretici eò ſenſim delabuntur, venerationem ſanctorum, & inuocationem repudiantes, & quęcunq; ad ſocietatem vitæ cœleſtis faciũt, & deniq; aiunt: *Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur.* Quas perſuaſiones facere conatur Malignus, & ita vtitur homine ad quęcunq; impia euomenda, & ad pręferẽdum, & ad pręddiligendum pręſens hoc ſeculum ipſi futurę vitæ felicitati.

Sol. XI. dubi. Quo tendat hęc Apoſtoli ſententia: ſed firmum fondamentum Dei ſtat, &c.

Ad vndecimum in id: *Sed firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculũ hoc, Cognouit Dominus qui ſunt eius.* Soluit tacitã obiectionem, quòd in illa primitiua, & parua Eccleſia eſſent tot hęreſes ortę, nec propterea tamen fundamentum Dei ruiturũ. Quia etſi quidam imbecilliores eſſent ſubuerſi, de quibus dici poterat,

Qui cecidit, ſtabili non fuit ille gradu;

non tamen pars illa ſolida, & firma fundamenti.

Quodnã ſignaculum illius fundamenti Dei ſit Theodorito.
Theo part. 2.

Et ſignaculum Græcè vocat σφραγῖδα, id eſt ſigillũ, haud ſecus ac lapis, vel gẽma literas, & inſculpta ſibi ſigna tenet. Quã vocem Theodoritus refert ad ſuperiora, id eſt ad fidem, & ſpem reſurrectionis cõmunis omnibus: hanc enim qui negat, Dominicã negat reſurrectionem, ac proinde mortem, ac natiuitatem, & totã conſequenter Chriſti œconomiam. Et ita Ambroſius: *Signaculum,* inquit, *promiſsionis Dei, fides noſtra eſt, quæ firmat Dei verba.* Hanc itaq; de vera Chriſti, omniumq; noſtrũm reſurrectione intelligamus fidem tenendam, & cautè ſeruandam, & veluti ſignaculum quoddam lapidi aut gemmæ inſculpendum, ac incidendum vt ſit nobis vice literarum. Et ita Gręci interpretantur.

Ambr. hoc loco to. 5.
Fides ęcorporũ reſurrectionis fides quanti nobis facienda.

II. Senſus ſignaculi, Ambroſij nimirũ & Auguſtini.

Alij verò volunt hanc veluti ſigilli impreſſionem ad ſequentia accõmodare: *Cognouit Dominus qui ſunt eius*, vel, qui ſunt ſui, vel ipſius. Et nõ vno modo explicatur. Ambroſius, & Auguſtinus paulò poſt citãdi legunt: *Cognouit enim Dominus quæ ſunt eius.* Et prior exponit: In die iudicij cognoſcet De9 qui habent ſignum eius, diſſentiẽtes à perfidorum, & hæreticorũ iniquitate, quę Dei promiſſionem infirmare ſe putat. Nihil enim tam iniquum, quam Dei fidei contraire.

III Græcorũ Patrum.

¶ Gręci verò ſigillũ hoc, quo ſtabile Dei fundamentum impreſſum eſt, referunt ad pręcognitos, ſiue pręedeſtinatos, & electos, qui ſunt veluti aliorum fundamẽtum. Manet immobile, & inconcuſſum, & ſtat; id eſt permanet, & nõ ſubuertitur, quia à fide nequeunt excidere. Et verba quidem Scripturæ ſignaculũ hoc eſſe. Et Chryſoſtomus putat hoc ex Deuteronomio deſumptum, locum expreſſit: nam libro Numerorum capite, 16. habetur, Moſen rebellibus illis, nẽpè Core, Dathan, & Abiron, contra Domini præceptum offerre præſumentibus, reſpondiſſe: Notum faciet Dominus qui ad ſe pertineant, & ſanctos applicabit ſibi, &

Chryſo. ho 5.
Amb hoc loco
Num. 16.

Qoodnā signum prædestinaoonis electorum.

quos allegerit, appropinquabunt. Quæ verba satis explicare videntur præsentem locum. Deus enim strenui alicuius ducis instar, signo aliquo suos, vt ab alijs internoscantur, consignat, vt viso signo diabolus prętereat, nec illos tangat: & hoc est signum prædestinationis: nam in Libro vitæ prædestinati indelebiliter sunt conscripti. De quibus Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei ca. 7. sub finem, & cap. sequenti initio, simili schemate vtitur, vbi per hoc fundamentum firmum intelligit Ecclesiam electorũ ad vitam æternam, & non tantum ad gratiam. Et lib. de Catechizandis rudib. cap. 9. sub finem; *Satis firmum*, ait: *atq; immobile debet corde retineri Ierusalem captiuā ab huius seculi Babylonia, decursis temporibus liberari, nullumq; ex illa esse periturum, quia qui perierit, non ex illa erit. Firmum enim fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, Nouit Dominus qui sunt eius.* Hæc ille.

B. Aug to 5.

Idem to. 4. circa med.

Porrò verbum, Cognouit non simplicem notitiam, sed cum amore, & probatione coniunctam hoc loco designat, vt semper solet, cùm verbum sciendi, vel cognoscendi de personis dicitur: exempla sunt: *Ego cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Quos præsciuit; & prædestinaui: Nō repulit Deus plebem suam quam præsciuit.* Vnde Christus dicitur præcognitus ante mundi constitutionem.

Quid est, Deū cognoscere qui sunt eios, more Scripturæ. Ioan. 10. Rom. 8. Infra 11. 1. Pet. 1.

¶ Non ergò ex hoc verbo accipias, præuisionem nostrorum operum, caussam esse prædestinationis; cum contrà prædestinatio benè operandi sit ratio: quia pugnaret secum Paulus, qui hoc sæpè in epistolis ad Romanos, & ad Ephesios negauit. Neque rursus cognitio Dei est simpliciter accipiēda pro quacunq; notitia: quia omnia sunt nuda, & aperta oculis eius, & nō minus mala videt quam bona. Ergò nouit, vel cognonit, idem est quod, dilexit. Et verbis illis, *Discēdit ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini*: videtur alludere Paulus ad historiā prædictā Core, Dathan, & Abiron, de quibus Moses dixit: *Notum faciet Dominus qui ad se pertineant*: & paulò post; *Recodite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorũ.* Cùm enim non omnes tales essent, id est, cogniti, & dilectium à Deo in illlo prædestinationis gradu, vt subuerti nequeāt, hoc addidit admonens vt quisq; recedat ab iniquitate hęresis, & iniustę, & iniquę vitę, & à cōsensu in errorem, vel in vitiosæ vitę exēplum. Hinc B. Prosper Ad excerpta Genuēsium, in solut. 9. Dubij scribit: *Agnoscamus itaq; sapienter, pièq; fateamur, præscisse incommutabiliter Deum, quibus esset daturus vt crederent, aut quos daturus esset Filio suo, vt ex eis non perderet quenquam. Et si hæc præsciuit, beneficia sua illum, quibus nos dignatur liberare, præscisse. Et hanc esse prædestinationem sanctorum: prædestinationem scilicet. & præparationem gratiæ Dei, qua certissimè liberantur. Cæteros autem quicunq; nō liberantur, quos à generali perditione humani generis gratia non exemit, iusto nouerimus iudicio non exemptos: & quid nobis remissum sit, in eis discamus, de quorum queri damnatione non possumus. Non est enim iniquitas apud Deū, neq; quisquam sub iudicio eius innocens perit*: & reliqua quę sequuntur.

Gloss loci: Cognouit Dominos qoi sunt eius, duę refellontur sententię, de prędestinatione, atque cognitione. Ephes. 1. Heb. 4.

Vnde sumptū hoc: Discedat ab iniqoitate omnis qui inuocat nomen Domini. Num. 16

Omnis inuocans nomen Domini, à qua iniquitate debet discedere.

D. Prosper Episcopus Aquitanus. Ioan. 17. & Infrà 18.

Rom 3.

Ita hic accipit iniquitatem pro erronca doctrina teste Theohylacto; sicut Aom. 2. *Nō acquiescunt veritati, credūt aūt iniquitati*, id est falsis, perniciosis dogmatibus. Omnis, inquit, qui innocat nomen Domini. Gręca litera habet paranomasiā elegantem, & Gebręis familiarē, ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα, nam ita legit August. supra citatus, & Ambr. *Omnis qui nominat nomē Domini*, vel Christi, vt Gręcè dicitur. Vt nō solum nominet ore sed etiam intus per fidem, extra verò per opera. Nam si, qui Dominum nominat, vel inuocat, debet declinare à malo: ne dignus quidem est qui à Deo exaudiatur, quia scimus quòd peccatores Deus nō audit, &, *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Multi enim dicēt in die iudicij: *Domine Domine*, quibus respōdebit Dominus: *Quia nūquam noui vos: discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Et hęc est pars altera signaculi, quod in nostræ Fidei fundamēto apparebit impressum, sed sponte hęreses, & iniquitates declinemus. Et licet interim magis à mala vita, & moribus corde ac volūtate separari possumus, & discedere, corporalis tamen separatio ad seculi finem fidenter, & fortiter expectanda, vt magnus docet Aug. li. 3. Cōtra literas Petiliani Donatistę c. 3. ex quibus certum colligemus electorum signum esse, non subuerti à falsis dogmatibus; vel ab operibus impijs, & iniquis.

Credere iniqoitati, quid Apostolo. Theophyl. Rom. 2. Inuocatur nomē Domini triplicitet. Aug lib. de catechizādis rudibus, c. 11. Amb hoc loco, to. 5. Psalm. 33. 2. Petr. 3. Ioan. 9. Eccles. 15. Matth. 7.

Psal. 6.

Qualis præsens sit, qualis verò futura nostra ab omni iniquitate discessio.

Aug. to. 7.

Circa duodecimum dubium: *In magna autem domo non solum sunt vasa aurea, &c.* Rursus aliam esse dicimus tacitę obiectionis, & admirationis solutionem, quasi dicat Apostolus: Nemo miretur hęc fieri in Ecclesia, id est, vt alios labi à Fide permittat, alios verò perseuerare velit in finem vsq; in fide accepta: cogitet Deum in domo Ecclesię suę varia vasa habere. Alluditq; Apostolus ad magnas Principum aulas, in quibus sunt vasa diuersa, non solum in materia, vt aurea, & argentea, & testacea, & lignea; sed etiam in forma; & in fine, quia quædam ad honorificos vsus, alia verò ad vilia officia deputata, vt alibi dixit de corporis

Electorū certissimum signum quod.

Vnde accepta hæc metaphora.

mem-

1. Cor. 12.

Pretiosa quoque & eximia vilia contra, & abiecta atque deformia, quibus verbis exprimant Poetæ.

membris,alia honesta esse, alia infirmiora, alia ignorabiliora,& minus honesta,tamen magis necessaria. Et in profanis literis, præsertim Poëticis, quòd eximium videri volunt,aureum vocant, & argenteum, vt Iustitiæ vultus aureus, Venus aurea,aurea verba,ætas,& similia, aurei mores, & montes, fons argenteus, argenteus anser, argentea luna. Quę autem vilia,ac fragilia,lignea,lutea,fictilis homo.

Ad 12. dub. Quęnam illa magna domus vasa habens aurea & argentea,lignea et iam & fictilia. Prima sententia, Græcorū. Ephes. 5.

¶ Quæ sit autem domus magna docent Chrysostomus,& Theophylactus,ac Theodoritus;ex nostris Sedulius,& Hieronymus in Commentariolis, non posse accipi pro Ecclesia,quòd omnia eius vasa munda sint & virgo casta,non habens maculam,aut rugam,aut aliquid huiusmodi. Ideò interpretantur de mundo,in quo sunt pij,& impij, insti & pecatores;& quia Hymenæus,& Philetus hęretici erant, & in Ecclesia Dei esse non poterant,de quibus; Ex nobis prodierunt,sed non erant ex nobis,cùm negarent carnis resurrectionem.

1. Ioan. 2.

Latinorū altera probabilior. 1. Tim. 3. Prouer 9. 1. Tim. 3. Psal 34. Psal 12.

Verisimilius tamen est, quòd parabolicè significet Ecclesiam: tùm quia idem Apostolus in priori Epistola dixerat, *Vt scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari,quæ est Ecclesia Dei viui*, de qua Salomon dixit; *Sapientia ędificauit sibi domum, excidit columnas septem.* Et apud Marcum cap.13. *Sicut homo qui peregrè proficiscitur, reliquit domum suā, & dedit seruis suis potestatem cuiusque operis, & ianitori præcepit vt vigilet*: ad quod alludens quoque Paulus, dixit quòd esset columna, & firmamentum veritatis. Et magna domus dicitur,sicut Dauid inquit, *Confitebor tibi in Ecclesia magna*:& Baruch, *O Israel, quàm magna est domus tua,& ingens locus possessionis eius.* Ratio quoque idem indicat: quomodò enim intra mundum concludendi sunt,qui de mundo esse negantur?Et, *Quid mihi de ijs qui foris sunt iudicare?* Nam in vna domo omnes moribus, quamuis diuersis, vno tamen domini sui nomine censentur, & professione:mundus autem diuersę professionis continet homines, ita vt dispares profiteantur se habere deos, & dominos. Non ergò mundum magnam domum vocauit,in qua omnes sub vno degentes sunt, quantumlibet actu diuersi sint,sed Ecclesiā Dei per totum terrarum orbem extensam, & dilatatam. Et quia subiungit: *Si quis ergo emūdauerit se ab istis.* loqui se indicauit de Ecclesia,extra quam non est mundatio; & in qua est Sacramentum Pœnitentiæ, & remissio peccatorum.

Baruch. 3.

1. Cor. 5. Magna domus cur apitus Ecclesiā, quā mundū significet.

II. ratio ab autoritate Patrum. B. Cyprianus.

Patres etiam vt plurimum de Ecclesia interpretantur,vt Cyprianus libro 4. Epistol.2.ad Antonianum , ostendit ante tempus vltimæ separationis futuræ in die iudicij iustorum & iniquorum , vel ouium, & hœdorum, nullo modo esse propter mixtionem malorum cum bonis ab Ecclesiæ vnitate recedendum. Ita etiam lib. 3. epist. 3. Maximo Presbytero, & alijs ab hæresi , & scisinate ad Ecclesiam recedentibus gratulatur,& ait:Nos operam demus, & quantū possumus,laboremus, vt vas aureum , vel argenteum simus. Cæterùm fictilia vasa cōfringere, Domino soli concessum est,cui & virga ferrea data est. Deinde præter Nouatianos fuerunt quoque Donatistæ, deferētes Ecclesiam propter malos in ea frequenter permissos,& frequenter obijcit hūc Apostoli locum : vt libr. 4. de Baptismo contra Donatistas c.12.& libr.7.c.51.& 52. Ambrosius etiam: *Hoc dicto Apostolus significauit in Ecclesia diuersos esse homines. Quosdam bonos, & summos viros,quos in auro intelligi vult: quosdam bonos tantùm,quos in argento designat:alios verò non bonos,quos vasa lignea, & fictilia appellat.* Ita quoq; intelligunt Haymo, & Anselmus. Deniq; fuit olim hæresis Nouatianorum, & Donatistarum, qui asserebant malos nō esse in Ecclesia, aut eius partem:quā sententiam,vt falsam hoc testimonio Paulino dotissimum iugularunt Patres , & arca Noe,quæ typus erat Ecclesię teste Petro,in qua erant munda & immunda animalia,& ex sagena missa in mare,& bonos , & malos pisces congreganti , cui regnum cœlorum simile esse perhibetur.

Matt. 25.

Idem.

Psalm. 2. Apoc. 2. Infra 19. III. ratio. Ab exemplo Nouatianorum & Donatistarum Ecclesiæ desertorum. Aug to 7. sub init. Amb. hoc loco

Haymo Epist. Ansel. par. 2.

1. Petr 3. Gen 6.

Matth. 13.

VI. & vltima ratio posterioris sententiæ à verbis Apostoli.

Tum denique ex ipso contextu Apostoli,idem euincitur:cum enim locutus esset de Hymenæo,& Phileto,statim de magna domo adiecit;ne esset mirabile in Ecclesia videri homines dissentientes. Et cum illi essent heretici,& Augustinus propensus fuisset ad tuendam autoritatem Cypriani in illo loco ad Antonianum, eos nōdum exisse ab Ecclesia,sed pertinere eos sensit ad magnam domū Ecclesię propter Sacramenta nondū mutata. Lege Augustinum lib.3. De Baptismo contra Donatist.c.19.& in li. quē contra Donatum scripsit post collationem: *Si Hymenæum,inquit,fecimus hæreticum:potest intelligi quod Apostolus respexerit ad aliud tēpus; quo nondum sic erat:quo tamen tempore vas erat in contumeliam,sicut Paulus cum persequeretur Ecclesiam,vas in honorem.*

Aug to. 7.

Vasa quædam aurea, & argentea. Id est, bona,& meliora,alia in mala,& peiora, hoc est lignea,& fictilia,sunt facti vasa pretiosa,iuxta illud Ecclesiastici;*Vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso.* Paulus vas electionis Vilia vasa,sunt impij, & iniqui in dedecus suum perpetuum. Vas vile,nō Dei, qui nō indiget in persona sua,sed vtile domui eius

Act. 9. Vasa aurea quid, argentea, lignea, & fictilia. Eccli. 50. Act. 9. Dicitur vas fit quispiā Domino Deo.

quid

Quo itē modo ad omne opus bonum paratum.

quid cedat in honorem Dei ad alios cōquirēdos. ¶ *Ad omne opus bonum paratum.* Vt si nō semper sit, aut occurrat benè operandi occasio, promptus tamen sit animus ad prædicationem, ad Sacramenta administranda ad virginitatem, ad martyrium, ad eleēmosynas erogandas.

Altera vasorum illorum explicatio non inepta.

Possemus & alio modo interpretari pręsentem locum: vasa scilicet esse quędam aurea, quędam argentea, quędam verò lignea, & fictilia; & hæc sunt numerosiora propter varios vsus: & tamen omnia bona sunt: ita in Ecclesia Dei vasa quędam firma sunt, vt priora: quędam infirma, vt posteriora. Et si nullo modo liceat figmento, vel luto; figulo dicere, *Quid me fecisti sic?* multò minus homo dicere hoc potest contra Deum, qui omnia optimè, & sapienter disponit, etsi non omnia æquali bonitate constent, sed vnum sit melius altero, & iniquissima esset quęrela hominis illius, qui nihil esse vellet minus bonum, sed ęquè in vniuerso bona omnia: at iam desineret esse illud vniuersum, quod non compleretur omnibus bonis, & omnibus varietatum gradibus.

Rom 9.

Sap. 6. Mundus cur veniat nomine vniuersi.

Sed prima differentia est penes materiam, secunda penes vsum: quia quędam sunt in honorem, quædam in cōtumeliam. Sed prima differentia attenditur penes maiorem, vel minorem gratiam; secunda penes liberum arbitrium, cuius est vti vase. ¶ Vnde ne quisquam crederet hunc vsum esse à à solo Deo, & non à libero arbitrio: subiūgit: *Si quis ergò emūdauerit se ab istis,* Scilicet doctrinis, & sui ipsius abusibus. ¶ *Erit,* Id est, efficietur Dei dono, & liberi arbitrij assensu, *Vas in honorem sanctificatum,* Id est, mūdatum à peccato. *Et vtile Domino,* In suis membris, quorum salutem quærere, & promouere debet. Et tam hic, quam ad Rom. 9. vbi est sermo de figulo faciente vasa, semper in hominis arbitrio, ponit esse vas honoris, vel dedecoris. Et per hæc quæ clariora sunt, & planiora, interpretanda sunt illa obscuriora, quæ habentur in Epistola ad Romanos. Vt testatur Origenes li. 3. περὶ ἀρχῶν, id est, De principijs. *Si quis ergò emundauerit se ἐκκαθάρῃ,* id est, penitus expurgauerit, vt Chrysostomus ponderans præpositionem ex animaduertit. *Ab istis.* Scilicet Hymenæo & Phileto. Vel profanis vaniloquijs, erroribus, & vitiorum sordibus: at hoc quomodò potuisset Apostolus dicere, si non posset se emendare? Quòd cum sine gratia fieri nequeat, certè indicatur nulli Deum gratiam subtrahere, nisi tātùm nolenti, & respuenti illam. ¶ Et licet in aureis, & argenteis, intelligamus vasa in honorē; in ligneis verò quę cōburuntur, & in fictilibus quę franguntur, intelligat Augu. ex Cypriano vasa in dedecus: tamen ipsemet li. 2. Retract. c. 18. magis probat, quòd etiam ex Tyconio animaduertit, in vtrisq; intelligendum, quędam in honorem, non sola scilicet aurea, & argentea, & rursus in vtrisq; quædam in contumeliam: non vtique sola lignea, & fictilia. Ideò enim Apostolus non dixit: Ista sunt in honorem, illa verò in contumeliam, sed; *quædam quidem in honorem, quædam verò in contumeliam:* nā Iudas cum vas aureū esset prius, postea verò à seipso factus est vas in contumeliam. Hinc Chrysostomus ait: *Vides vt non naturæ, carnalisue necessitatis sit, aureum esse, vel fictilem, sed nostra tantūmodo voluntatis? Vas erat fictile Paulus, sed euasit in aureum, vas fuit aureum Iudas, sed in fictile conuersum est.*

Cum dicitur: Si quis ergo emūdauerit se ab istis, quid significetur.

Rom. 9.

Orig. c. 1. post med. tom. 1.
Chrys. hom. 6.
A quibus se rursus homo futurus vas in honorem sanctificatū, & vtile Domino, se debeat emundare.

B Aug lib 2. cōtra Donat. c. 51. 1. 7. Idem to 1. in prin.
Quare Apostolus dixerit quędam vasa esse in honorē, quędā verò in cōtumeliā: non autē ista vasa sunt ista verò in contumeliā, teste August.
Chrys. ibid.

Subdit: *Iuuenilia autem desideria fuge: sectare verò iustitiam, fidem, spem, & charitatem, & pacem.* Hæc adiunxit, ne quis fiat vas in ignominiam: nā desideria Hymenęi, & Phileti talia erant, quia superba animositate studebant videri docti. Et ideò fuge eiusmodi inanis gloriæ expetitionem, in qua est philautia, & philoncia. ¶ Alij interpretātur, desideria iuuenilia, affectus ad carnem; vt, piscari, venari, aucupari, varijs lusibus, cauillis, & risibus: quibus omnia negatiua pręcepta comprehendit. Sed hæc omnia homini Dei sunt fugienda, maximè verò pastori, qui alios regere debet.

Iuuenilia desideria Timotheus quę fugere debebat

Alter significatus iuuenilū desiderio.

Et illi vitæ veteris hominis, opponit Christianam, & Euangelicam iustitiam, siue iustificationem, quæ consistit in Fide, Spe & Charitate, & pace, de qua iustificati ex fide, pacem habemus ad Deum: iustitiam etiam ad proximos: nam iustitia in se virtutem complectitur omnem, vt Aristoteles dixit.

Iustitiam sectari quam iubetur Timotheus.
Rom. 5.
Philosoph. li. 5. Ethic c. 1. prope fin. to 3.

Ad decimamtertiam dubitationem respondemus Apostolum repetere præceptū vitandi stultas quęstiones, & sine disciplina siue ineruditas, hoc est enim ἀπαιδεύτους, quales sunt sunt Iudaizantium, aut hæreses serentium quę non procedunt ex fidei fundamento: vt si quis negans resurrectionem, quæreret cuius erit vxor in cœlis quę pluribus nupsit in hac vita, quomodò Sadducæi disputarunt; aut, Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? vt Capharnaitæ.

Sol. 13. quæst. Timotheo rursus cur stultæ, & sine disciplina quæstiones iubentur euitandæ, & quales illæ sint.
Matth. 22.
Ioan 6.

Addit: Sciens quia generant lites (siue rixas) seruum autem Domini non oportet litigare (aut rixari) sed mansuetū esse ad omnes. Sanè nullus erat fructus ex huiusmodi stultis disputationibus, quia fides non ex illis oritur, sed magis ex precibus, & orationibus. Qui etiam assistebant disputationi; offendebātur

Quam verū sit, eiusmodi quæstiones gignere lites, & contentiones.

inter-

Prouerb.20.

ma habebant, nutabant, & animo vacillabant:& Catholici qui modestius agebant, habebantur victi. Vt rectè dixerit Salomon: *Honor est homini, qui separat se à contentionibus: Omnes autem stulti miscentur contumelijs.* Et ob has causas Apostolus hoc præceptum inculcauit. Ad omnes ergò qui volunt discere, oportet esse mansuetum, aliôqui incorrigibiles vitandi sunt, vt docet ad Titum 3.

Tit. 3.

Seruus Dei qui docibilis, Apostolo.

Ad posteemum vt respondeamus, prius quod pręcedit, explicādum est. Vult igitue Apostolus seruum Dei placidum esse ad omnes etiam contumeliosos. ¶ *Docibilem.* Id est Appositum ad docendum, nam Græcè est Διδακτικόν. Ita 1. Tim. 3. dixerat: *Oportet Episcopum Doctorem esse:* vbi idem est Græcū verbum. Maximinus Arrianus Episcopus dicebat: Nō sum talis Arrianorum Episcopus, vt emendationem non accipiā cum Episcopum pręcipiat Apostolus docibilem esse. Is autem docibilis est, qui quotidie discit, & melioea discendo proficit: teste Aug. lib. 1. in eum, c. 14. Idem etiam lib. 4. De Baptismo contra Donatist. c. 5. initio. *Vir,* ait sanctus Cyprianus, *Non solum doctus, sed etiā docibilis, quod in laude Episcopi quem designat Apostolus, sic intellexit ipse, vt diceret etiam hoc in Episcopo esse diligendum, non solum vt sciēter doceat, sed etiam vt patienter discat.* Idem habet li. 5. c. 26. in princ. Cypriani ergò eo loco lectionem, & expositionem suam veteres fecerunt, & Hęretici, & Catholici, qui hic *Docibilem* legit, & contra Cresconium Grammaticum li. 3. c. 78. Et idem est, docibilis, & docilis, sicut æquale, & ęquabile, rationale, & rationabile, exitiale, & exitiabile.

1. Tim. 3.

Docibilis quis item Augustino. B Aug. to. 6. Idē to. 7. init D. Cypria ad Pōpeium, contra Epistolā Stephani prope finem. Idē Aug. eod. tomo.

Patientem Gręcè ἀνεξίκακον. Epitheton vel titulus est Heeculis ἀνεξίκακος. Et significat, tolerantem iniuriarum, siue malorum, vel tolerentem impios, & peoteeuos. Debet etiam Doctoe patienter fructū expectaee ab auditoribus. Quòd si benè patiētes esse debent qui annuntiāt, & vt ait Salomon, Doctrina viei per patientiam noscitur, & gloeia eius est iniqua prætergredi, id est ad ea, quæ contra eum delinquuntur, conuiuere, & dissimulaee, iuxta illud Apostoli; Maledicimur, & benedicimus persecutionem, patimur & sistinemus: Patientiam debet habeee Doctoe, & prædicatoe, si piscatores sępè per totum diem, & noctem iactantes rete nihil capiunt.

Seruum Dei quid esse patientem. Quibus de causis seruū Dei, atque Doctorē oporteat esse patientem. Psal 91. Prouer. 19.

Et cum modestia corripientem eos qui resistunt. Gręcè non est verbū, veritati, nec in multis Latinis codicibus emēdatis: etsi meritò suppleri possit, quia de disputationibus circa fidem est sermo. In maximū verò incidunt peeiculū, qui non horrent veritati notę eesistere, ignari an fortè Deus det illis pœnitentiam ad salutem. Nā de alijs peccatis videtue certa pœnitentia promissa à Deo, nō autem huic peccato, de quo Dilectus dixit: Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatū ad mortem, non peo illo dico vt eoget quis.

Resistentes veritati quare corripiēdi.

1. Ioan 5.

Subdit. *Ne quando* (Gręcè est Μήποτε, id est, si quando) *Deus det illis pœnitentiā ad cognoscendam veritatē.* Ecce cui eei resistebāt nimirum veritati: nam per pœnitentiam acceptā à Deo, digni eedduntur, vt agnoscant quam impugnabant veeitatem.

Effectus pœnitētię, cognitio veritatis.

Et vltimò subiūgit illud, de quo fuit dubitatum: *Et resipiscāt à diaboli laqueis à quo captiui* (siue vt Gręca vox significat, capti) *tenentur ad ipsius voluntatem.* Hæeetici incidūt in laqueos extensos à diabolo pessimo venatore, qui captiuos eetinet obcęcatos, ne possint videre veritatē, & induratos, ne cognitam sectentur, Et in hoc loco ostēditue Hæreticos pro gratia, & benignitate Christi, conuerti posse ad Deum, etiamsi de hæresiarchis rarissimū sit. Porrò Hęretici captiui tenentur: quia Qui facit peccatum seruus est peccati, &, *A quo quis superatus est; huius & seruus est:* siue, vt legit Augustin. in Enchieidio, *huic & seruus addictus est:* quia nō est in hominis potestate se eripere, qui iam se ei subdiderit per peccatum mortiferū, maximè autem per hęeesim. Thucydides lib. 5. Belli Peloponnesiaci: *De hominibus,* inquit, *ita natura necessitate comparatum est, vt quis ei dominetur, quē superauerit. Quam legem neq; primi omnium tulimus, neq; nouam vsurpamus.* Est ergò iuris Gentium hęc lex. Hinc autor operis imperf. in Matthęum: *Omnes homines,* inquit, *antequam peccemus, liberū quidem habemus arbitrium, si volumus sequi voluntatem diaboli, an nō. Quod si semel peccantes obligauerimus nos operib. eius, iam nostra virtute euadere nō possumus, sed sicut nauis fracto gubernaculo illuc ducitur, vbi tēpestas voluerit: sic & homo diuina gratia auxilio perdito per peccatū, agit quòd nō vult, sed quod diabolus vult. Et nisi Deus valida manu misericordia sua soluerit eū, vsq; ad mortē in peccatorū suorū vinculis permanebit. Ergò nostra quidem volūtate, & negligētia alligamur, sed per Dei misericordiam absoluimur.* Hæc ille, qui etiam pulchrum aliud subiungit exemplum. Idem rursus: *Sicut ingenuus homo si diutius in possessione, vel domo potentis alicuius, & violentis fuerit commoratus, per possessionem longi temporis visu capit eū in seruitute: sic & homo si diutius fuerit in possessione diaboli, vsu longi tēporis vēdicat sibi dominium super eū, ita vt nemo possit à dominatione diaboli liberare, nisi sola potentia Dei.* Hæc ille. ¶ Homo tàmen, etiamsi sponte, & volun-

Ad 14. dub. Hæretici si à diabolo captiui detinentur, libero ve constant arbitrio.

Hęresiarchæ rarissimi cōuertuntur. Ioann. 8. 2. Petr. 2. B Aug c. 30. to. 3. sub init. Hæreticorū præsertim, & aliorū peccatorū sub dæmone quā insta captiuitas. Thucydi d. Hom. 37 to. 2. operum. D Chrysost.

Peccatoris sub dæmone qualis sit illa captiuitas.

Idem ho 30. prope fin. Quo etiā modo, peccato Satanicam contrahat seruitutem.

Hic soluitur 14. dub. proposita.

Hæretici si à diabolo captiui detinentur, liberũ vt cõstant arbitrio?

& voluntate se in diaboli captiuitatem ingesserit, non propterea libero priuatus est arbitrio, quia id amitti non potest, tametsi nequeat per seipsum ad Deum redire, nisi fuerit vocatum, & adiutum à Deo. Et propterea dixit: *Si quando Deus det illis pœnitentiam*, non autem, Si quando eos pœniteat, & resipiscant à diaboli laqueis, & dicant cũ Dauide: *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus*, agnita Dei gratia in veritate dilecta. Sed dixit: *Ne quando Deus det illis pœnitentiam*, iuxta id: *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pænitentiam te adducit?* vt ponderat August. lib. 5. in Iulianum, c. 4. in princ. Est enim resipiscere, quasi Re, siue iterum sapere, & ad sanam mẽtem redire. Nam vel vna sola dogmatis alicuius particula auersus à Deo, diaboli laqueo subijcitur: vt passerculus si vel extrema pedis particula comprehendatur, captiuus tenetur.

Psal. 123.
Rom. 2.
B. Aug. to. 7. circa med.
Resipiscere, Quid: Quomodo etiam vel vnum Fidei denegans articulũ nihilominus à dęmone teneatur captiuus.

Subdit deniq;: *Ad ipsius voluntatem*, Gręcè est ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, hoc est, ad illius (scilicet Dei) voluntatem: nec enim plus potest dæmon, qui Dei minister est in iram quam id quid Deus illi permittit. Vnde & ad tentandum Iob, facultatem prius postulauit. Et amplius sub suo iure non detinet, nisi quantũ illi concessum à Deo fuerit. Exemplo sit Valentinianus primus, qui à militibus electus, vt Imperij sibi socium asciseeret, rogatus, respondit: *Vestrum quidem fuit, vt priuatum me ad Imperialem extolleretis dignitatem: res autem administrare, non iam vestri, sed Principis ipsius arbitrij esse, vos ipsi quoq; dixeritis. Vos deinceps imperata facere, & quietos esse, me autem quid facto opus sit, curare decet.* Ita Nicephor. libr. 11. cap. 1. prope finem.

Ad cuius volũtatẽ hęretici detineãtur captiui Dei, an dæmonis.
Iob 1. & seqq.
Imperatoris Valentiniani ad milites vt sibi collegam adiũgeret postulantes prudens & acuta responsio.
Nicephor. Callist.

Obseruandus est hic locus contra Nouatianos, negantes pænitentiam lapsis. Deinde considera, disputatio cum Hæreticis, quem finem habere debet, vt magis consistat in aduersarijs ad Fidem conuertendis, quam iniurijs iactandis, & immodestis verbis. Lege Augustinum lib. 3. contra Cresconium, c. 78. Cuius hæc sunt verba: *Ecce Apostolica mansuetudo, cum quibus placidè, patienter modestèq; agi præcepit, eos ipsos dicit à diabolo captiuatos, nec tamen quam commendabat, amisit lenitatem, quia eam quam docebat, tacere noluit veritatem.*

Nouitianorũ hęresis à Paulo damnatæ.
Catholicorũ quę suscipitur cum Hæreticis disputatio, qualis esse debeat.
B. Aug. to. 7.

(·)

DISPVTATIO IIII.

In verba 3. cap. Epistolæ posterioris ad Timotheum. *Hoc autem scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & erũt homines seipsos amantes cupidi, elati, superbi, blasphemi*, &c. in finem vsque cap.

I. dubium,

PAVCA sunt; & illa quidem leuia, quæ in hoc capite possent in dubium reuocari; sed ne nihil dicamus, primò ambigitur de verborum istorum connexione, & cur Prophetam agat Apostolus, prænuntiant futura mala. Deinde qui sunt ij nouissimi dies, quibus instabũt tẽpora periculosa, an illi Pauli, an verò dies post Pauli mortem. Tertiò quę sit ista catena vitiorũ, cuius caput est: *Et erunt homines seipsos amantes*: finis verò, *Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes*. Quartò vnde accepit Paulus, quę tradit de Iãne, & Mambre quòd restiterint Moysi, cùm in Scripturis non habeantur. Quintò circa illud, *Vltra nõ proficient*, quæritur quomodò verum sit, cũ superius dixerit, *Multum proficient ad impietatem*: & infra: *Seductores proficient in peius*. Sextò, cur suas Apostolus Timotheo cõmemorat virtutes, & eas illi imitandas proponit. Videtur enim hoc arrogantiæ symbolum esse, & sibi ipsi contradicere, qui alio loco dixit: *Quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora, extendo meipsum*. Septimò quomodo Scripturæ nutriant fidem illam, quæ est in Christo Iesu; vt sit etiam Scriptura vtilis ad illa quatuor, id est, ad arguendum, docendum, corripiendum, & erudiendum in iustitia.

Secundum. & tertium.
Quartum.
Quintum. dubium.
2. Tim. 3. Infrà 3.
Sextum.
Philip. 3.
Septimum.

Ad primũ speciatim superiori capite disseruerat de falsis Doctoribus, & de vasis in ignominiam à seipsis formatis, quorum sermones voluit vitari quasi cancri morbum depascẽtẽ omnia, quę in corpore sana sunt, iam generatim prędicit, vt propheta quæ ventura sint, nempè nunquam defuturos improbos, & scelestos homines, & nõnullos, qui falsa dogmata tueantur in aliorum perniciem. & Ecclesię Catholicę perturbationẽ. Cùm ergò dixisset, In magna domo non solùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea, & fictilia: hoc ad suum tempus nõ adstringit, sed ad nouissimos dies Messiæ, à suo videlicet tempore ad diem vsq; iudicij, ne Timotheus offendatur. Nam à tempore Abel vsq; ad Christum, semper fuerũt mali bonis permisti; & eo plus, quò magis ad finem appropinquatur.

Soluitur I dubitat.
De filio orationis Paulinæ.

Ad

Solut. 2 dub. Nouissimis dieb9 in qui bus instabũt tempora periculosa.

Gen. 49.

Ad secundum dubium: Nouissimi dies à Prophetis,& Apostolis dicuntur aduentus Messiæ vsque ad iudicium: de quibus multa Iacob filijs suis futura prædixit:Congregamini,inquit,vt annunciem quæ ventura sunt vobis in diebus nouissimis, estque primus, qui locutus est de nouissimis diebus. Hinc Petrus Act. tempus Messiæ designatum tradit per nouissimos dies Ioelis,qui in totum orbem extenduntur, quia dixit: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Idem quoque Petrus dixit, *Paratam reuelari in tempore nouissimo.* Et B. Paulus in priori Epistola nouissima tempora vocat consummationem sæculorum. Et de extremo horum dierum meminit Christus,cum dixit,*Ego resuscitabo eum in nouissimo die:* Martha etiam,*Scio,*inquit,*quia resurget Lazarus, frater meus in nouissimo die,* Ioannes item, *Nouissima hora est.* In his nouissimis diebus, & propinquis extremo diei iudicij maximè nos versamur, & periclitamur propter innumeras,& varias hæreses, & mores corruptissimos, in quibus quia abundat iniquitas,refrigescit charitas multorum:ita vt in Ecclesia in breuissimis horarum spatijs angustata regnent omnia peccata, & potestas malignorum Spirituum, qui impunè vagantur,vt cogitare possimus,quia modicum tempus sibi suppetat ad complendam malignam voluntatem:vt iam rara sit pura Fides,& innocens atque integra vita, & incredibilis Prælatorum dormitantia. Vt is qui hæc non videat, communi sensu carere,iudicari valeat,& breui instare diē Domini,aut saltem insigne aliquod,&horrendum flagellum, quò à tanto somno negligentiæ quasi lethargo quodam excitemur. ¶ Periculosa tempora Græcè vocat *καιροὺς χαλεποὺς*,quę sunt molestę, & acerbæ occasiones:nam tempora bona,vel mala dicuntur,ex his quæ in his contingunt per Metonymiam.

Ioel.2. 1.Petr 1.

1.Tim 4. Nouissima tēpora quęnā Apostolo. Ioan.6 Infrà 11. 1.Ioann. 2.

Nouissimi illi dies quare periculosi.

Matth. 24.

Apoc. 12.

Quid propriè Apostolo sint tēpora periculosa.

III. quęst sol. Homines qui erunt seipsos amates in diebus nouissimis.

Philosophus li. 9 c.8 ante med to.3. Malè qui audiunt apud Philosophū. Plato li.5. de legib.to. 2. Ambr. to.5. sub finem.

Tertio dubio respondemus: *Et erunt homines seipsos amantes.* Græcè habetur, *ἔσονται γὰρ*,& particula Et,pro quia, frequenter accipitur tropo Hebræo. Et quod ait: Erunt homines seipsos amantes, Græcè vna voce dicitur *φίλαυτοι*,id est sui amātes,&sibi placentes,& proprijs commodis studentes, & id vnum curantes,vt relicto communi bono,quod charitas,& iustitia dictat, sibi benè sit. Et vt ait Aristoteles lib. Moral. Malè audiunt *fœdo infamię cognomine.* Et semper hic amor sui ipsius causa,& fons malorum, ac peccatorum extitit,vt Plato docet libro De legibus. Et idcircò hoc loco,vt antesignana omnium vitiorum prænominatur. Ambrosius hic vertit sui tantum amatores. Et intellige sui amantes, nimium scilicet prætermisso Deo,& Proximo. Nam amor proprius radix est omnium malorū in regno diaboli,qui tali amore ardēs,ac deperiēs perdidit seipsum,& omnes qui ei adhæserunt. In hūc sensum dixit Dominus: *Qui amat animā suam,perdet eam: & qui odit animā suā in hoc mundo,in vitam æternam custodit eā.* ¶ *Cupidi,* scilicet pecuniæ. Ambrosius habet, auari; Augustinus,amatores pecuniæ. Primus fœtus philautiæ est auaritia,sicut charitatis omnia bona. Gręcè est *φιλάργυροι.* ¶ *Elati.* Gręcè *ἀλαζόνες*, Ambrosius, *Insolentes;* Hieronymus in Michęā *fastidiosi*,vel potius *fastuosi:* quę vox Gręca ad iactantiā spectat: quia iactabūt diuitias,nobilitatē, sciē tiam, &c. ¶ *Superbi.* Id est, qui præ se alios despiciunt:vt Simon Magus,& Lutherus. ¶ *Blasphemi.* In Deum,& Sanctos,& in Ecclesiam maledici. ¶ *Scelesti.* Græcè *ἀνόσιοι*, id est, sine pietate,& sanctitate; Ambrosius vertit, *Impij.* ¶ *Sine affectione.* Gręca habent *ἄστοργοι*,id est,qui nullo affectu sunt in suos vel parentes,vel liberos,vel vxores; & ideò redduntur infideli deteriores. ¶ *Sine pace.* In Græco est; *ἄσπονδοι*,id est,nescij fœderis,& amicitiæ,id est,inconfœderabiles. Vnde bellū irreconciliabile vocant Græci *ἄσπονδον πόλεμον.* Et hoc quantum attinet ad alienos,& extraneos. Fœderū etiam violatores. ¶ *Criminatores.* Græcè *διάβολοι*,id est, delatores, siue calumniatores. ¶ *Incontinentes.* Græca vox est *ἀκρατεῖς.* Et Aristot.lib. 7. Ethic. distinguit inter intēperantes, & incontinentes:alij autem non distinguunt,sed generatim intelligunt eos, qui se à vitijs linguæ, ventris,& cæterorum omnium non se cōtinent, Cicero pro Cælio: *Is multa,*inquit, *de incontinentia,intemperantia,j, disseruit.* ¶ *Sine benignitate.* Grecū est verbum *ἀφιλάγαθοι* id est,qui nō sunt amici bonis,& sanctis viris. Est enim videre permultos, qui nihil afficiuntur virtutibus, aut bonarum literarum studiosis. ¶ *Proditores.* In Gręco est, *προδόται*,id est, desertores amicitię, & sodalitatis. Vel proditores,id est secretorum alterius detrectatores. *Qui ambulat,*inquit, *fraudulēter,reuelat arcana:qui aūt fidelis est, celat amici cōmissum:* &, *Audisti verbū aduersus proximum;cōmoriatur in te,fidens quoniam non te dirumpet.* ¶ *Proterui.* *Προπετεῖς* Gręcè;id est qręcipites,side temerarij. ¶ *Tumidi.* Græcum est verbum *Τετυφωμένοι*,id est, Inflati, inde typho,id est tumentes apud B. August. libr. 11. de ciuit. Dei,c.33.& alibi passim. Et significat eos qui sibi videntur insignes in re quapiam,aut in opinione,quā de se conceperūt, & ideò intumescunt. ¶ *Voluptatum amatores magis quam Dei.* Ista eleganter Græcè di-

Apoc.12. Ioan 12. Matth. 16. Aug ser.47. de diuersis, c. 2.& alibi to. 10.

Homines iuē qui cupidi, qui Elati. Hier. li.2 in Micheā in c. 7.ijnb ten.to.6. Qui vero superbi,blasphemi atq; scelesti.

Homines tūc sui qui sine affectione,sine pace. 1.Tim. 5.

Criminatores quoq; & incōtinentes. Philosophus li.8.to.3.enit.

M Tull.

Homines etiam qui sine benignitate & Proditores.

Prouer. 11.

Eccl. 19. Proterui qui Tumidi.

Aug.to. 5.

Voluptatum amatores magis quam Dei quales Apostolo.

B. Cypr. lib. de vnita Eccl. à medio.

Epiph in Hæresin 26. post med.

cũtur: φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι: Cyprianus, Voluptates, ait, magis quam Deum diligentes. Fides enim absq; operibus forma est absque virtute, corpori vita destituto, picto, ficto, mortuo similis. Et videtur hæc quadrare in familiam Simonis Magi: nam hunc locum citat Epiphanius, & asserit dictũ propter Gnosticos discipulos Simonis: ideò ista etiam ad Pauli tempus spectabant. ¶*Habentes speciem, vel formam quidem pietatis.* Quia profitentur Christianitatem, & vitam regularem, & Sacerdotium. ¶*Vim aũt, siue virtutem eius* (quę non est insignita bonis operibus) *abnegantes.* Factis scilicet. Et hos vult deuitari à Timotheo. Erant ergò eo tẽpore tales homines, & sunt hoc tempore multi, & ita putemus nos in ea tempora Pauli incidisse. Perpende etiam, omnia vitia, etiam maxima celari posse specie, & forma pietatis. Et ex his multos iam esse ait, qui penetrent domos, & in alienas domos se ingerãt impudenter. Vnde illud Ecclesiastici: *Perfatus facilis in domum proximi.* Hinc Satyrographus dixit:

Hæretici quo modo speciẽ quidẽ pietatis habeant: virtutẽ aũt eius abnegent.

Vnde constet vitia interdũ tegi & colorari posse virtutibus.

Eccl. 21.

Scire volunt Secreta domus, atq; inde timeri.

Iuuen.

Iulius Capitolinus in fine vita eius.

In alienas domos veniens, qualis esse debeat.

M. Tull. li. 2. de orat. inter med circiter & finem.

Omulus quidam apud Iulium Capitolinũ respondit Imperatori Antonino Pio. *Cùm in alienas ædes veneris, & surdus, & mutus esto.* Et cum Sergio Galbo apud Ciceronem Libo dixisset: *Quãdo tandem de triclinio tuo exibis? Cùm tu,* inquit, *de cubiculo alieno.* ¶ *Qui penetrant,* inquit, *domos.* Vt occultè doceant. *Et optiuas ducunt mulierculas.* Id est, dogmatibus suis faciunt sibi esse obnoxias, vt possint prædicando penetrare per aulas, & gynecia, id est, domos fœminarum, quò viris non licebat ingredi. Addit: *Oneratas peccatis.* Quia nisi malæ conscientiæ essent, nequaquam paterentur se in hæreses abduci. Et vt dæmon per fœminam Euam captiuauit Adamum virum eius, ita modò per mulieres oneratas peccatis proprijs & alienis facit, dum illæ administræ fiunt hæreseon, & spirituum seductorum: de quibus lege exemplum Valentini apud Irenæum lib. 1. c. 9.

Hæretici cur penetrarent domos alienas, & captiuas ducerent mulierculas.

Cur illæ mulieres essent oneratæ peccatis.

Gen 3.

B. Irenæ.

Amb. hoc loco, 10 1.

Ambrosius hæc ita Hæreticis omnibus fecit cõmunia, vt tamen Manichęis prę cæteris congruerent. *Quia nulli,* inquit, *tã importuni, tam fallaces, tam captiosi sunt quam ipsi, quos constat aliud colere, & aliud profiteri: aliud intus gerere, & foris aliud vẽdicare.* Nam hi sordidi, & impuri mulieres inueniebant, præ vanitate nouum aliquid audire desiderantes, quibus pręter ea quæ placida sunt, fœda suadebant, & illicita.

Deinde de Arrianis scribit historia Tripart. libr. 1. cap. 13. in princip. ex Alexandri Alexandrini ad Alexandrum Cõstantinopolitanum epistola: *Vrbes circumeunt, cursitant, nihil aliud agenes, quam vt literis amicitiæ obtentu, & nomine pacis per hypocrisin, & blãditijs datis & acceptis mulierculas paucas à se iam deceptas, seducant, peccatis oneratas, & impudicas, inhonestas: quibus etiam interuenientibus, lites, & iudicia Catholicis intendebant, tum iuuenculis suis vicatim discurrentibus, Christianismũ obtrectationi exponebant, atq; traducebant.* Hęc ibi ferè. ¶ Tertiò Euseb. lib. 7. c. 26. *Tales,* inquit, *mulierculas subornârat Paulus Samosatenus, & instituerat in medio Ecclesiæ magno die Paschæ, de seipso psallere, seq; concionantem non audire tantum, sed & plausu, & clamoribus indecorè, seditioseq; laudare. sic insultârat mulierculârum non solum domos, sed & in animo penetrâ- Episcopos superbia plusquam gigantea.* Hęc ille propemodum.

Eadẽ Arrianis quoq; conuenire.

Hist. Tripar.

Paulus Samosatenus mulierculatum qualis & ipse seductor extiterit.

Euseb. lib. 7. c. 26.

Quartò cum eiusmodi fœminis Donatisto passim commisti fuerunt contra omnem ordinem, diebusq; ac noctibus peruagati: vt scribit contra Parmenianum Augu. lib. 2. c. 3. & 9. Taxat etiam Circumcellionũ inter vinolenta conuiuia liberam cum fœminis maritos non habentibus comitandi, vagandi, iocandi, bibendi, & pernoctandi licentiam, vt habes apud August. eodem li. & cap. 9.

Donatistas itidem mulierculas abduxisse.

Aug. to. 7. in princ.

Postremò Hieronym. ad Ctesiphontem aduersus Pelagianos: *Simon Magus,* inquit, *hæresim condidit Helenæ meretricis adiutus auxilio. Nicolaus Antiochenus, omnium immunditiarũ repertor, choros duxit fœmineos. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet. Appelles Philumenem suarũ comitem habuit doctrinarum. Montanus, immũdi spiritus prædicator, multas Ecclesias per Priscam & Maxillam, nobiles, & opulentas fœminas, primum auro corrupit, deinde hæresi polluit. Dimittam vetera, ad viciniora transcendam. Arrius, vt orbem deciperet, sororem Principis ante decepit. Donatus per Africam, vt infelices quosq; fœtentibus pollueret aquis, Luciliæ opibus adiutus est. In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in foueam, successoremq; sui Priscillianum habuit, Zoroastris Magi studiosissimum, & ex Mago Episcopum: cui iuncta Galla, non gente, sed nomine germanam huc illucq; currentem, alterius, & vicinæ hæreseos reliquit hæredẽ. Nunc quoq; mysterium iniquitatis operatur. Duplex sexus vtrunq; supplantat.* Et infra propè finem: *Magistrorum silentia profert rabies discipulorũ. Quod audierunt in cubiculis, in tectis prædicant: vt si placuerit auditoribus quod dixerint, referatur ad gloriam magistrorum: si displicuerit, culpa sit discipuli: non magistri. Ideò creuit vestra hæresis* (*nimirũ Pelagiana*) *& decepistis plurimos maximè eos, qui adhærent mulieribus, & sciunt se peccare non posse: quia semper docetis, semper* nega-

Quos prætereà Hieronymus hæreticos mulierculatum seductionis insimulet.

Hier. paulo ante medium à principio, 2. post med.

1. Thess. 2.

Matth. 10.

Mores Pelagianorum.

Idem in illud: A ſeculo non eſt auditum, &c 10. 1.

B. Irenæ. in libris contra Valentinum.

Idem in illud Ieremiæ: Hæc dicit Dominus exercituũ, & reliq. Ierem. 29. Duorũ teſtiũ Suſannę falſorum nomina mulieres ſeduct oues; eorundẽ pœna. *Dan. 13.*

Negatis. Idem in Eſai. c. 64. tradit per Hæreticos Luſitanię mulierculas fuiſſe deceptas, oneratas peccatis, quæ ducuntur deſiderijs varijs, ſemper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes, vt Baſilidis, Balſami atq; theſauri, Barbelonis quoque, & Leuſiboræ, ac reliquorum nominũ portenta ſuſciperent. De quibus diligentiſſimè vir Apoſtolicus ſcribit Irenæus, Epiſcopus Lugdunenſis, & martyr, multarũ origines explicans hæreſeon, & maximè Gnoſticorum, qui per Marcum Ægyptium Galliarum primùm circa Rhodanum, deinde Hiſpaniarum nobiles fœminas deceperunt, miſcentes fabulis veritatem, & imperitiæ ſuæ nomen ſcientiæ ſuæ vendicantes. Et in Ierem. 29. c. ex ſententia Hebræorum ait, quòd Achabus & Sedechias pſeudoprophetæ (duo nimirum illi Preſbyteri teſtes iniqui Suſannæ, ſic vocati) mulieres decipiebant, dicentes quia de tribu erant Iuda, Chriſtum de ſemine ſuo eſſe generãdum: quæ illectæ cupidine, pręebant corpora ſua quaſi matres futuræ Chriſti: quos frixit Rex Babylonis in igne. Falſi ergò ſunt Doctores, qui quò liberius ſeducant, priuatim in domibus docent.

Hæreticos priuatim tantũ docẽtes falſos eſſe doctores. *Ioan. 18.*

Ego, inquit Dominus, palàm locutus ſum mundo, ego ſemper docui in Synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil. Id eſt: veritas non amat angulos. Pulchrè profectò Bernard. *Stat*, inquit, *Scriptura veritas. Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria Regum reuelare (ſeu inueſtigare) ſermonem. Nõ vis tu reuelare? Non ergo vis Deum glorificare.*

B. Bern ſerm 65. in in Cãtica, ante med. Prouerb. 25.

Cur Dominꝰ diſcipulos interdũ priuatim docuerit. *Matth. 13. & ſeq. Ioan. 3. Matt. 10.*

Sed priuatim (aiunt) Dominus docuit ſuos diſcipulos, & Nicodemũ ſolùm Ioan. 3. Sed id ea cõditione fecit, vt quod in tenebris eis prædicauerat, dicerent in lumine; & quo in aure audierant, prædicarent ſuper tecta. Nec in templo tantum, ſed & circa domos prędicauerant Euangelium. Et circa domos panẽ frangebant, ſed quando aliter pręe Iudęorum metu non eis licebat facere. Penetrat Ananias domum Iudæ; ſed à Domino ad quęrendũ Paulũ miſſus. Penetrat Cornelij domum Petrus; ſed eiuſdem per Angelũ Chriſti iuſſu, & à Cornelio accerſitus. Paulus introiuit domũ Lydiæ purpurariæ, ſed coactus. Intrat domum Titi, ſed iuſti & colentis Deum. Intrat domum Philippi Euangeliſtę, Epheſios quoq; per domos publicè docuit.

Act. 2. Infra 9. Infra 10. Infra 16. Infra 18. Infra 21. Suprà 20.

Quibus illę mulierculæ ducerẽtur varijs deſiderijs ſecundum Apoſtolum.

Sequitur in textu: *Quæ ducuntur varijs deſiderijs.* Nempè pecuniæ, gloriæ, iactantiæ, deliciarum, & voluptatum, quas conſultò ſuppreſſit; vt virum, qui ſeducitur, & ad hæreſes trahitur, inſinuet verè eſſe muliérculam, quia: *Varium* vt Poeta dixit) *& mutabile ſemper Fœmina.* Et mulieres nunc hæc, nunc illa cupiunt, nũc quæ tenent, faſtidiũt & alijs nouis oblectantur. Et vt quidam dixit, *Nolunt vbi velis, volunt vbi nolis.* Et ideò tales tam in Scripturis, quam in profanis autoribus dicuntur multiuolæ. Eccleſiaſtes 9. *Ne reſpicias*, inquit, *mulierem multiuolam; ne fortè incidas in laqueos illius*: & Catullus ad Mallium:

Virg. li. 4. Æneid à med.

Catull. Epigram. 63.

Quantum præcipuè multiuola eſt mulier.

Mulieres etiã cur illæ ſemper diſcentes nũquã tamẽ ad ſcientiam veritatis perueniant.

Semper, inquit, *diſcentes.* Id eſt, diſcere cupientes, *Et nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes.* Ελϑεῖν δυνάμενα, id eſt, peruenire valẽtes. Ex deſideriorũ enim varietate ſemper migrant ab appetitu diſcẽdi in cupiditatem nõ perdiſcendi, nec vni rei inſiſtunt. Nec vituperat Paulus ſemper diſcere; vnde Solonis dictum à Cicerone laudatum: *Seneſco ſemper multa addiſcens.* Et Seneca ad Lucilium fratrem: *Tamdiu diſcendũ eſt*, inquit, *quamdiu neſcias, & ſi prouerbio credimus, quamdiu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quam huic, Tamdiu diſcendum eſt, quemadmodum viuas, quamdiu viuis.*

Tul. li. de ora. Senec. lib. 10. ep. 77. init.

Quarta ſolutio quæſt. Vnde Paulus nouerit Iannes, & Mambre Moyſi reſtitiſſe.

Ad quartũ circa illud de Ianne & Mambre (vel Iambre, quia Gręcè dicitur Ιαμβρῆς nam vtrumq; ponitur in Hebræorum nominũ interpretatione) qui reſtiterũt Moyſi, vnde Paulus acceperit, nõ ſatis eſt exploratum. Hinc quidam occaſionem acceperunt reijciendi hanc Epiſtolam, quaſi non eſſet Pauli, quòd ex apocryphis libris citauerit. Sed infirma ratio eſt: nam non propterea quòd in apocryphis inuenta ſint, ſunt reſpuenda quæcunque in apocryphis continentur. Nam & Epiſtola Iudæ fratris Iacobi citat ex apocrypho libro Noë aliqua quæ non erant apocrypha, de corpore Moyſi. Origenes tract. 35. in Matth. *Apoſtolus*, inquit, *Scripturas quaſdam ſecretorum profert, ſicut dicit alicubi: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit. In nullo enim regulari libro hoc poſitum inuenitur, niſi in ſecretis Heliæ Prophetæ. Item quod ait: Sicut Iannes & Mambres reſtiterunt Moyſi, non inuenitur in publicis Scripturis, ſed in libro ſecreto, qui ſupraſcribitur Iamnes & Mambres liber. Vnde auſi ſunt quidam Epiſtolam ad Timotheum repellere quaſi habentem in ſe textum alicuius ſecreti, ſed non potuerunt.* Hęc ille. Sed Gelaſius librũ hunc appellatum Iamne & Mambre, reijcit. c. Sancta Romana Eccleſia. diſt. 15. Meminit etiam horũ Numenius Philoſophus citatus ab Euſeb. Cæſar. lib. 9. de prępar. Euang. c. 3: *Iamnes & Iambres Aegyptij erant, viri magicis artibus adeò præpotẽtes, vt Muſæo Iudæorũ duci, viro Deo coniunctiſſimo, ſoli reſiſtere poſſe à cunctis Aegyptijs iudicati ſint. Multas enim calamitates, quas Muſæus*

Poſteriorẽ ad Timotheum reijciendi Epiſtolã, ineptiſſima quorundam ratio reijcitur. *Iudæ 9. Orig. inter med. & finem homiliæ 10. 2. 1. Cor. 2. Eſa. 64.*

Gelaſius I.

Iamnes & Mambres ſeu Iambres quales illi fuerint.

Paulus Antiochiæ qualia passus.

regit propositum, etsi arduum. Et hæc fides parit. *Longanimitatem*, in sperãdo à Deo præmia vitæ æternæ, vel in Hæreticis expectandis. ¶ *Dilectionem*, erga Deum & Proximos. ¶ *Patientiam*. Erga flagra, & frigus ac nuditatem ac sitim. ¶ *Persecutiones, passiones.* Quia in illis mihi affuisti. ¶ *Qualia mihi facta sunt Antiochiæ*, &c. Rem respexit, nõ verba; cùm alioqui debuisset dicere. Quales mihi factæ sunt, scilicet persecutiones, & passiones: quas sustinui Antiochiæ Pisidiæ, non Syriæ, vbi lapidatus est, & quasi mortuus relictus. ¶ *Iconij.* Quæ etiam ciuitas est Pisidiæ. ¶ *Lystris.* Lycaoniæ. Act. 13. & 14. Et hoc non tantum mihi, sed etiam tibi, & omnibus pietatis sectatoribus commune est multa pati. Quod imprimendum cordi, & sæpius rememorãdum, ne dilassemur. Nullus Christi seruus est sine persecutionibus: & qui nondum est illas expertus, nondũ in Christo cœpit piè viuere. Pugnandum est cum infidelibus, cum Hæreticis, cum falsis fratribus turpis vitę exemplo alios corrumpentibus, cũ carne, & illecebris eius, cũ domesticis, & parentibus, &, quod omnibus maius est, cum diabolo mille nocendi artibus instructissimo. Idcircò in vniuersum dixit: *Et omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur.* Hic perpende, quòd non tantum dixit, ij qui piè viuunt, sed ij qui piè volunt viuere in Christo Iesu; vt intelligas etiam eos qui melioris vitę votum concipiunt, tentationes, & persecutiones perpeti; vt exemplo nobis esse possunt filij Israel, qui volentes deserere Ægyptum, & Pharaonem, ab eo flagellati sunt, & miris modis vexati. Magna etiam persecutio, & tentatio est, cum putamus nos extra omnẽ esse tentationem, & persecutionem, & deniq; accidere ea videmus in hoc mundo, vt sæpè infideles quererentur de Dei prouidẽtia. Hinc autore Plutarcho interrogationes apud Cratippum Philosophum, quomodo deorum facta se haberent victore Cæsare Romanę libertatis oppressore? *Et quo* (inquit Cratippus) *modo Pompei, quouc signo demonstremus, melius te fortuna vsurum, si vicisses?* Brutus apud eundem Plutarchum pugna Pharsalica victus præsentibus amicis, nocte obscura cœlum stellis ornatum aspiciẽs dixit duos locutus versus, quorum alterum Volumnius scripsit: *Ista Iouem haud lateant, quiq; horum est causa malorum.* Idem secundũ Dionem Cassium, recurrens ad mortẽ, alta voce recitauit Herculis dictũ: *O infelix virtus, ita ne, cùm nihil quam nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui, cum tu fortunæ seruiueris?* quib' dictis, gladio incubuit. Beroaldus apud Suetonium, & Volaterranus libr.

Act. 14.
Supra 13.

Cum quibus hostibus sit nobis pugnandum.

Omnes qui piè viuere volunt, cur in quit Apostolus, non, Omnes qui piè viuũt, persecutionem patientur.
Exod. 1.

Nostra quæ magna persecutio, atque tentatio sit.
Plutarch.

Idem
Bruti impiæ voces de diuina prouidentia.

Dio Cas. libr. 47. in fin.

16. vulgatum distichon recitat Tonsoris cuiusdam Augusti:

Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato paruo,

Pompeius nullo; credimus esse deos?

Ex hac origine oriũtur Athei, & Epicurei: hinc Gentiliũ sententię de vltione diuina. *Nunc dij beati* (vox gratulantis) *quoties nocentibus digna contigisset vindicta.* Et contra prouerbiũ, *Si res malis sint prospera*; &, *Serò deorum molunt molæ: Dij laneos pedes habent: Ad deorum aures peruenit: Inuitus Iupiter nouit: Serò diphteram inspexit*; id est pellem caprinam, in qua scribit omnia Iupiter.

Porrò in hanc sententiam Pauli ita scribit Chrysostomus: *Nemo certans requiẽ quærat, nemo amplectatur quietem. Nefas est pugilem Dei vacare delicijs, non licet epulari luctantem. Luctamen quidem sunt præsentia omnia, certamen, bellum, pressura, angustia, stadium. Aliud est quietis tempus, hoc ærumnis deputatum est, atque sudoribus: nullus vbi ad certamen se exuit, vinctusq́, est, requiem quærit. Si enim inquiris requiem, quid te exuisti? Cur iactasti manum? Qua enim ratione hic requiem speres, cum libidinibus indixeris bellum, atq; aduersus naturam pugnare perrexeris?*

Sed addit Apostolus id, quòd seruos Dei maximè consolatur, ne animũ despondeat, ait enim: *Et ex omnibus eripuit me Dominus.* Id est, Fecit cum tentatione prouentum, vt idem alibi dixit.

Ad postremum dicendum, Apostolum laudare in Timotheo studium sacrarum literarum ab infantia cœptum: sicut parẽtes Susannę commendantur apud Danielem, quòd filiam suam erudierint secundum legem Moysi. Reuocat ei in memoriam suam in pietate educationẽ, & institutionẽ, quòd à matre Iudæa, & fideli benè sit edoctus, & in scholas infans traditus, & fidem cum lacte suxerit: vt ab ea ętate altas egerit radices & inualuerit. Nam vt habet Salomon: *Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea*: & Ieremias, *Bonum est viro cũ portauerit iugum ab adolescentia sua.* Sicut contrà turpe est hominem à teneris in bono nurritum, in sancta deficere. Hoc etiam Ethnici diligenter tradiderunt, dicentes, vt quem volumus strenuum in aliqua arte, aut exercitio instituere, in illo ab infantia eum nutriamus. Et Quintilianus vult oratorẽ futurum ab ipsa infantia esse ad illam scientiã formandam. Adeò vt Cicero in li. de claris oratoribus, de Grachis, & Cornelia eorum parente asserat, eorum eloquentię multum maternum sermonem contulisse. Vnde dixerunt multas in hãc rem sententias. Hinc Horatius:

Raphael Volaterr. circa finem libri.
Aliorũ quoq; prouerbia Ethnicorum cõtra diuinã prouidẽtiam.

Chrys. ho. 8.
Miles Christianus, teste Chrysostomo, quomodo ad pugnãdum se debet comparare.

Persecutionẽ pro Christo patientiã magnũ solamen.
1. Cor. 10.

Timotheus quib' studijs deditus ab adolescentia.
Dan. 13.
2. Tim. 1.

Prouer. 22.

Thren. 3.
Infantiam ac pueritiã artib' & disciplinis plurimũ addiscendis conducere.

Quintil. lib. 1 c. 2.

M. Tull.

Horat. ep. 2. ad Lollium, in fine.
Virgil. lib. 2 Georg. circa medium.

Quo semel est imbuta, recens, seruabit odorem
Testa diu.

Et Maro.

Adeo à teneris consuescere multum est.

Plato non procul à princ.
Idem lib. 7. de Repub.

Plato in Timeo: *Quæ à pueritia*, inquit, *addiscimus, quia cum voluptate, & iocunditate audimus, quasi quasdam literarum notas, quasi indelebiliter inustas, diutiùs, firmiusq́; meminisse solemus.* Et alibi affirmat, vt pueri minimè ad discendum cogantur. *Nec enim decet hominem liberum aliquam cum seruitute discere disciplinam, quia nulla disciplina violenta stabilis.* Hæc ille. Ideò Samuel puer in templo nutritur; & Salomon, *Verba Samuelis*, ait, *Regis. Visio qua erudiuit eum mater sua.* Alibi quoq; Timotheum Paulus hortatur, vt attendat lectioni. Ita mater Eunice multum contulit Timotheo. ¶ Et quia dicturus erat, finé sibi iam instare; ostendit per Sacrarum literarum studium eum posse consolationem accipere.

1. Rg. 2.
Prou. vlt.
1. Tim. 4.
2. Tim. 1.

Ad 7. dubit. Scripturæ quęadmodũ instituant ad salutẽ per fidẽ quę est in Christo Iesu
Ambr. 10. 3.
Ioan. 5.

Quæ te possunt, inquit, *instruere ad salutem*, siue vt verbum Græcum habet, σοφίσαι, id est, sapientem reddere, vel erudire, vt legit Ambrosius. Instruunt porrò ad salutem æternam, quam respiciunt. *Scrutamini*, inquit Dominus, *Scripturas, in quibus putatis vitam æternam habere.* Et hoc, *Per fidem, quæ est in Christo Iesu*: ducunt enim ad æternam nos salutem. Quod non sine causa additum est: quoniam multi Iudæi, & Hæretici sine Fide in Christum dant operam Scripturis, nec tamen proficiunt. Hinc disertissimus Philo sine hac Fide Christi lusit io allegorijs Veteris Testamenti, non inuento ostio earum, id est, Christo, vt notat Augustinus lib. 12. contra Faustum Manichęum cap. 39. Quicunque enim, siue Iudæi, siue Hæretici siot, siue Catholici, vitijs tamen carnis, aut superbię fumo cumulati ex Scripturis, quibus vacant, quæ difficiles, & obscuræ sunt, nullam vtilitatem, vel commodum hauriunt. Nulla est enim alia Scriptura, quæ tot laqueos & offensiones pariat ipsis sine fidei sensu lectoribus, atque ipsa Diuina: quia nõ videtur continere aliud, nisi quod quisque præcogitat, aut affectat. Et planè sine spiritu viuificante litera occidit. Hinc Dominus Apostolis: *Vobis*, inquit, *datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis.* Hinc etiam tantus prouentus hæreticorum in Germania, & Gallia, vbi quisque pro suo arbitrio sacras literas frequentat, & commentatur.

Scripturę quibę potissimũ difficiles sint, & obscuræ.
2. Cor. 3.
Matth. 13.

Fides in Christo Iesu, hoc loco quid. Scripturę vnde suũ lumẽ accipiant.

Et fides hic significat quidquid nobis, credendum est, siue materiam, & obiectum ad quod respicit fides. Sicut spes ponitur pro re quę speratur. Est autem Christus lumen, & Sol quidam omnium scripturarum omnes tenebras, & vmbras pellens, lucẽ, ac vitam omnibus ingerens, homines illuminans, iustificans, & saluans.

Scripturę quatuor vtilitates.

Subdit: *Omnis enim Scriptura diuinitùs inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Vbi primum circa literam aduerte, in Græco textu non haberi illud, Enim, sed in Latino tantum; nec tamen propterea otiosum est. Reddit enim rationem Apostolus, cur vtilis sit lectio Scripturarum. Et pro illis Gerundijs, quibus vsus est interpres, Græca habent, ad doctrinam, ad redargutionem, ad correptionem, ad eruditionem, licet idem sit sensus.

Scriptura quomodo sit diuinitùs inspirata.
2. Pet. 1.

Et addit: *Diuinitùs inspirata*, siue θεόπνευστος id est, non humano sensu scripta, sed per Prophetas tradita, & immediatè per reuelationem Dei accepta. Vt enim tradit Petrus Apostolorum Princeps, *Voluntate humana non est allata aliquando prophetia, sed spiritu sancto Dei inspirati, locuti sunt sancti Dei homines*: quod non conuenit Philosophorum aut sacrorum Doctorum libris: Nam etsi sacri Patres, ac Doctores multa præclara, & omoi fide dignissima scripserint, quæ meritò sunt tribuenda Spiritui sancto, qui illa eis suggessit, sunt tamen interdum nõnulla minus certæ, & constantis veritatis, quædam verò probabilia, & interdum grauiores lapsus de rebus, quæ in Ecclesia suo tempore definita non erant: & ideò ad autoritatis pondus, & fastigium, quale obtinent Scripturæ, non pertingunt: ita vt Biblia sacra sola digna sint vt absolutè dicantur Scriptura, iuxta illud: *Et nõ potest solui Scriptura*; & alibi: *Vt impleantur Scripturæ*: & iterum: *Dicit enim Scriptura Pharaoni*, & his similia.

Diuinarũ ex omnibus priuilegium Scripturarum.
Ioan 10.
Marc. 14. & 49. & alibi.
Rom. 9.

Scriptura quare diuinitùs inspirata.

Dicitur autem diuinitus inspirata, quia de Sacris, & Diuinis erudit, vt de vnitate Dei & Personarum Trinitate, de creatione mundi, eius prouidentia, de generis humani redemptione, resurrectione, iudicio, & vita æterna. Istę ergò Scripturæ veritatem, & bona dogmata, & opera docent ignorantes, & arguunt resistentes, errorem, falsitatem, & mendacium sectantes, corripiunt fratres negligentes, vel delinquentes, errantes. Et instituunt, vel erudiunt, omnes rudes, simplices, incipientes, & proficientes, omnes denique hominum gradus.

Scriptura diuina in qua iustitia nos erudiat.
Philosop. li. Ethic. c. 1. sub finē. 3 in princ.

¶ *Ad erudiendum in iustitia.* Id est: In omni virtute. Nam etiam teste Aristotele, iustitia in se virtutem complectitur omnem: nec sistit, donec ad perfectionem perdu-

cat:

ducat: quæ est vt homo Dei sit ad omne opus bonũ instructus, vel paratus. Et illud, *in iustitia*, reddendum est omnibus illis gerundijs, docendi, arguendi, corripiendi,& erudiendi,siue instituendi in iustitia.

Diuina eadẽ Scriptura quos doceat, & arguat: corripiat & erudiat.

Proverb. 1.

Duæ primę cõditiones pertinent ad eos qui se profitentur aliquid sapere. Si enim voluerint humiliari,& doceri,eueniet illis, quod Salomon ait: *Audiens sapiens sapientior erit.* Si verò nolint humiliari, sed rationibus agere, & contendere: tunc Scripturæ suppeditant argumenta ad conuincendum illos. Si verò sint inerudití, & arrogantes, poterunt corripi, siue vt Græca vox significat, redintegrari, si scilicet, quid est collapsum. Si verò sint cupidi, & auidi Euangelij, erudientur, vel instituentur etiam elementari doctrina tanquam rudes.

Eadẽ illa vt reddat perfectum hominem Dei in iustitia.

Finis porrò Scripturæ est: *Vt perfectus sit homo Dei in iustitia.* Id est: Consummatus,& constans ex omnibus requisitis ad perficiẽdum hominem Dei. Id est, Episcopum, vel Doctorem Christianum: hic est enim homo Dei, vt superiùs diximus, & vt sit ad omne opus bonum instructus. Finis enim sacrarum literarum est fides, fidei verò bona opera, quibus sempiternam vitam consequatur. Non solùm ergo paratus esse debet ad intelligendum, sed ad operandum: quia Fides sine operibus mortua est: quod hæretici non libenter audient, soli vtpotè fidei vanæ nitentes.

Scripturarũ finis.

Iacob 2.

Perfectio iustitiæ quę propria hominis viatoris.

Ex hoc etiam loco perpende, hominem peruenire posse ad quandam perfectionem in hac vita, etsi non sit par illi, quæ in præmium expectatur ab omnibus in patria: aut, quæ exacta fuisset olim in statu innocentiæ, vbi mira erat tranquillitas carnis, & spiritus, corporis & animæ, hominis, & omnium animantium sibi subditorum: quæ modò in Christo existentibus non contingit. Talem tamen attingere possumus perfectionem, quæ lethale peccatum non admittat. Nam minutiora, & venalia, iustitiam, aut gratiam, aut charitatem non adimunt.

Castellionis nescio cuius hæretici nostræ tẽpestatis, indocta nescio quæ, atque vanissima de secretiori Pauli doctrina sibi soli reseruata, confutatur doctrina.

Ex grege hęreticorum nostri seculi quidam est insignis, Castellio dictus, qui Scripturas ex fontibus Hebræis, & Græcis interpretatus est: qui quidem meritò venit reprehendendus, quoniam docet Apostolum reconditiorem aliquam doctrinam habuisse, quam tamen scriptis non commendauerit, & solùm quibusdam perfectis hominibus cam tradiderit; & verbum Dei non decidendis religionis controuersijs non sufficere, quocunque modo explicetur, sed ampliorem aliquam reuelationem expectandam, vt illi obijcit Beza eius æmulus. Sed hic facilè videre poteris, quid sit homo Spiritu Dei, & Ecclesiæ lumine destitutus: intolerabile enim est, vt Paulus quam accepit reconditiorem doctrinãm, non scripto consignauerit: fuisset enim alioqui infidelis depositi minister. Et quomodò hic diceret, sacras Scripturas efficere hominem perfectum in iustitia? at qui perfectus est in iustitia, nulla amplius indiget reuelatione. Quòd si hæc fenestra aperiatur ad expectandam aliquam ampliorem reuelationem, omnes hæretici suas iactarent reuelationes ad propugnanda sua commenta, & figmenta. Sed relinquamus hos homines fanaticos, & Castelliones castella in aëre fabricantes, & redeamus ad Paulum.

Huius opinionis incommoda.

DISPVTATIO V.

In verba quarti capitis posterioris epistolæ ad Timotheum: *Testificor coram Deo, & Christo Iesu, qui iudicaturus est mortuos, & per aduentum ipsius,& Regnum eius: Prædica verbũ: insta opportunè, importunè: argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina, &c.* reliqua vsque in fin. cap.

IN hoc capite primum ambigitur, cur Apostolus tanto verbori̇̃ pondere contestetur Deum, dum exhortatur,& adiurat Timotheum ad prædicationem verbi Dei. Deinde dubitatur, cur dicat, opportunè,& importunè; cùm tamen Spiritus sanctus per Salomonem dixerit: *Omni negotio tempus est,& opportunitas;*& ad Titum idem Paulus: *Increpa eos durè;* &, *Argue cum omni imperio.* Cur item dixerit: *In omni patientia & doctrina*; cùm prædicatio verbi Dei sine patientia, qua quidam vsque ad sudorem patiuntur, & non sine doctrinæ traditione peragatur? Tertiò in dubio est, quãdo fuerit illud tempus, quo sana doctrina non sustinebitur, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros, prurientes auribus? Nam si tunc erat, quare dicit de futuro, erit tempus: & si futurum est, quando cœpit? Quartò quid est, *In omnibus labora, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto.* Quintò, per illas duas metaphoras delibationis, & resolutionis suæ, quid insinuare velit Apostolus. Sextò circa illud: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui*, tria dubia occurrunt: Primum

Quæstio I.

Secunda.

Eccles. 8.

Tit. 1.

Infrà 2.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

de istis metaphoris, quomodò applicandæ sint. Secundum, quomodò ait, Certaui, cōsummaui, & fidem seruaui, de præterito, cùm adhuc superesset passionis, quam sibi impendere prædixerat, magna conflictatio, tam molestum, & tam grande certamen, & vbi futurus erat acrior, & crudelior inimicus. Tertium, quomodò tanta fiducia audeat proponere anteactæ suæ vitæ merita, & non potiùs tanquam humilis, & modestus suorum pœnam deprecatur delictorum? hoc enim videretur magis tutum, & verum: vt qui in extremo iudicio dicturi sunt: *Domine, quando vidimus te esurientem, & pauimus, aut sitientē, & dedimus tibi potum? &c.* (Matth. 25.) Et cur potius vocauit iustitiæ coronam, quàm gratiæ, & misericordiæ; cùm scriptum sit: *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus?* (Psalm. 102.) Septimò, cur rogat Timotheum, vt ad se quàm primùm veniat, cùm cognosceret sibi mortem imminere? (Septima.) Octauò, quis est iste Demas, qui recessit ab Apostolo: quis Crescens qui abijt in Galatiam, quis Titus, qui in Dalmatiam, & quis Lucas, qui solus secum erat: quis Marcus in ministerium assumendus, quis Tychicus Ephesum missus. (Octaua.) Nonò, quæ sit penula, quæ item membranæ, & qui libri, quos ad se adferri præcipit, quorum nullus futurus erat vsus, cùm iam instaret mors, vt putabat. (Nona.) Decimò, quare Alexandro ærario, imprecatur iustam à Deo punitionem: quia non est præceptis suis conforme, cùm capite 12. ad Roma. dixerit: *Benedicite persequentibus vos; benedicite, & nolite maledicere;* & verbis Domini: *Benefacite his qui oderunt vos.* (Decima. Rom. 12. Matth. 5.) Vndecimò, quæ sit illa prima defensio, in qua derelictus fuerat ab omnibus, & liberatus de ore leonis, & quę sit secunda, cuius non meminit, & necessariò debet respondere priori. (Vndecima.) Duodecimò, cur salutat Priscam, & Aquilam, qui non Ephesi, sed Corinthi manebant; & cur salutet Onesiphori domum, & quando Erastus mansit Corinthi; cur etiam Trophimum reliquit languentem Mileti. (Duodecima.) Postremò qui sint illi, Eubulus, Pudens, Linus, & Claudia, salutantes Timotheum cum Paulo: & quare ait: *Gratia vobiscum*, & non potiùs vt in priori: *Gratia tecum, Amen.* (Decimatertia ac postrema.) Hæ sunt huius capitis dubitationes minimè contemnēdæ, quanquam facilè possint explicari.

(I. quæst. sol. De causa cōtestationis hu⁹ Apostolicæ, Charissime, contestor corā Deo, & Iesu Christo, & reliq.) Ad primum igitur respondemus, non satis fuisse Paulo simplici admonitione excitare Timotheum ad lectionem sacrarum literarum, ex quibus hauriat quos & quæ docere debeat, & quos redarguere; quos item corripere atque instituere elementari doctrina debeat. Sed addit obtestationem coram Deo, & homine glorioso Domino nostro Iesu Christo, qui venturus est ad iudicandum vniuersos mortales, tam eos qui defuncti sunt, quàm qui nunc viuunt: omnes tamen prius per conflagrationem vniuersi præmorientur, & posteà omnes tunc viui Christi tribunali sistentur, vt dignam quisque fidei suæ, & anteactæ vitæ sententiam accipiat. (2. Cor. 5.)

Per aduentum, inquit, siue, vt Græca vox significat, per apparitionem, κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, non autem παρουσίαν: quia non humilis, aut latens, vt prius, apparebit, sed vt Rex, & iudex vniuersorum, & cui Pater dedit omne iudicium, quia filius hominis est. (Ioan. 5. Per Christi aduentū testificari quid.) Obtestatur ergo per apparitionem, & regnum eius, cuius tunc plenam possessionem accipiet. Quare Rex vocatur in iudicio, secundùm illud: *Tunc dicet Rex ijs qui à dextris eius erunt, &c.* (Matth. 25.) Et cum illatione iuxta Græcam literam habetur: *Obtestor igitur coram Deo*: quæ est species adiurationis: nam obtestatio irrefutabile facit præceptum, vt doceat Episcopos quid sibi in periculoso tempore sit agendum, nimirùm id quod subdit: *Prædica verbum*: Ambrosius habet, Prædica hoc verbum, scilicet fidei, & hoc per te ipsum: quod & ab omni Episcopo, cui cura credita est animarum, exigitur, (Quod verbū prædicandū. Ambr. serm. 5.) Et videtur Apostolus prænouisse, multos hoc munus Episcoporum detrectaturos, & somno potius, & otio vacaturos, qui hoc ministerio minimè delectentur, nec præsentia ouiculas suas consolantur: qui vel saltem vitæ exemplo confortant, aut sacrificio, & precibus corroborant: Ecclesia Dei prædicatione est orta, eius frequentatione nutrita, meritis & numero per vniuersum orbem aucta, & multiplicata. (Vnde Ecclesia sit orta, eius vita, & mors in quo sita.) Mors Ecclesiæ est verbum Dei non audire, à Sacramentorum perceptione abhorrere, ab studio precandi alienos reddi, Episcopos dormire, & stertere, lupos hæreticorum Ecclesiæ ouile inuadentes, à caulis Ecclesiæ non repellere.

(II. quæst. solutio. Instare quid opportunè, & importunè.) Ad secundum ait, *Insta*, id est, Non sis horarius, sed in prædicatione assiduus esto, & non sis contentus paucis concionibus, per annum officium boni pastoris præ te ferens, vel, Circumspice, & obserua ne quis peccet. ¶ *Opportunè, & importunè.* Hoc est, tempestiuè, & intempestiuè; vel, cùm se offert opportunitas ex parte audientium, siue ex parte prædicatoris: Siue importunè, cum minimè se offerre videtur occasio, vt dum auditores mūdo, & genio vacant, obliti suæ quam professi sunt, religionis, & fidei: ita vt importunitas tēperet opportunitatem, & opportunitas importunitatem. Et

semper

Quib' opportunū, & quibus importunum sit verbum Dei.
Theod par. 2.

semper verbum Dei bonis est opportunū, malis verò importunū. Pulchra est Theodoriti expositio: *Nihil quod sit importunè, laudatur. Non iubet ergo eum sine delectu, & temerè prædicare, sed existimare omne tempus ad id esse aptum, & opportunum. Hoc enim & ipse quoque semper fecit, & in carcere, & in naui, & mensa apposita: Testantur autem quæ Philippis, quæ in Troade, quæ in mari facta sunt.* Hæc ille.

Instare quid item in omni patientia.

Quod autem ait: *In omni patientia* (vel, vt Græca vox sonat, longanimitate) *& doctrina*, indicat prędicatorem patientem esse oportere, vt ferat æquo animo ad verbum Dei audiendum venire nolentes, & eos qui somnolenter, aut negligenter audiunt, aut eos, qui non solùm se ingratos, sed etiam maledicos, verbi Dei obtrectatores ostendunt. Ideò rectè exigit omnem patientiam. Non mucrone excommunicationis, & fulmine anathematis. Vnde Petrus scripsit: *Prouidentes non coactè, sed spontaneè secundùm Deum; neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: Neque vt dominantes in cleris, seu aduersus cleros, sed forma facti gregis ex animo.* Et Paulus: *Non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudij vestri.* De talibus apud Ezechielem dicitur: *Cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia.* Cyprianus lib. 3. epistol. 9. in fine: *Magis optamus*, inquit, *& cupimus contumelias, & iniuriam singulorum clementi patientia vincere, quàm sacerdotali licentia vindicare.*

Qui faciunt contra hoc Apostoli præceptum Episcopi.
1. Pet. 5.
2. Cor. 1.
Ecclesi. 34.
B. Cypriani clementia.

Instandum quoque cur in omni doctrina.

Exigit etiam omnem doctrinam, non tantùm ex Nouo, sed etiam ex veteri Testamento depromptam. Ex externis etiam Doctor Euangelicus ad homines conuincendos aliquid poterit producere, vt interdum Paulus fecit.

Arguēdi, qui obiectandi, & increpādi.

¶ *Argue*, inquit, contendentes, ac resistentes. ¶ *Obsecra*, vel exhortare timidos, infirmos, ac pusillanimes, ne nimia tristitia absorbebantur. ¶ *Increpa.* Pòst vulnus illatum, adhibendo pharmacum. Nec increpandus ergo sine doctrina, nec docendus sine redargutione. Vtinā nostri seculi concionatores, qui insignes, ac nominati habentur, ad hanc Pauli regulam attenderēt: non enim tantas sapientiæ, & eloquentiæ humanæ opes proderent; nec tam curiosis, quàm bonis artibus studerent, nec tam nomini suo illustrando, quā Christi nomini amplificando, atq; sanctificando incumberent.

Notātur quidā nostri seculi Concionatores.

Quod autem ad Titum scribit: *Increpa eos durè, & argue cum omni imperio*: cum his non pugnat. Erat enim Apostolus medicus amborum, id est, Timothei & Titi. Titus nimiæ erat patientiæ; ideò dubitat Paulus, ne ob suam māsuetudinem non increparet delinquentes. Contrà verò Timotheum nouerat acrioris animi esse; quare rogat eum, ne vltra modum increpans, in desperationem pusillanimes adducat. Erat mansuetioris spiritus Titus, feruentioris Timotheus: ideò illum per æmulationis studium inflammat, hunc per lenitatem patientiæ temperat.

Ij loci Apostolici: Increpa eos durè, & argue cum omni imperio: quomodo accipiendi sint.
Tit. 1.
Infra 2.

III Dubit. Solut. De quo tempore dictum sit: erit enim tempus, cū sanam doctrinam non sustinebunt, & quænam sana doctrina.

Ad tertium dicimus: Etsi interdum ea inciderent tempora, quibus sana doctrina non est recepta, & hæretica admissa: nulli tamen tempori perinde quadrat atque nostro, quo omnes è sepulchris, in quibus delitescebant, suscitatæ videntur. Nam prima fidei principia, & articuli maximè exibilantur, vt Trinitas, quæ ab Hungaricis ministris excitata est: Christi diuinitas à multis in dubium reuocata: Scripturæ decurtatæ sunt: Sacramenta, & numero, & fructu gratiæ destituuntur: Sacrificium Missæ proscribitur à nefarijs hominibus, qui Sacramentarij vocantur, & Caluinistæ: Christus extorris fit ab Eucharistia: Primatus Petri à multis abnegatur: sanctorum honor, & inuocatio eleuantur: Purgatorio, & indulgentijs à plerisque detrahitur: liberum arbitrium, & bonorum operum merita proscribuntur: Monachatus, & virginitas contemnuntur: Denique quid est in religione Catholica, quod nostro seculo per nefarios errores non tentauerint hæretici conuellere, & labefactare?

Ad sua quænam illi desideria coacervabunt sibi magistros.

Sequitur: *Sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros, prurientes auribus*: Desideria vocat concupiscentias prauas, & effrenes, quę nolunt subijci legi Dei, sed vitam amat licentiosam. Isti coaceruant sibi magistros, id est, indiscretam, & confusam doctorum multitudinem temerè, & sine iudicio. Et dicendo, sibi ipsis, ostendit quod à discipulis constituantur magistri: res rationali dignitate indigna, quod à discipulis ad magistrorum ordinem promoueantur. ¶ *Prurientes auribus*, Græcè est Nominandi casus, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. Est autem pruritus incendium carnis sine effusione sanguinis, vel seminis. Ita verba hæreticorum pruritum faciunt in auribus auditorum. Et vt pruriens semper appetit fricari, ita isti volunt audire verba, quæ voluptatem illiciunt: vt pedibus pruriunt, qui quiescere nolunt; ita qui Atheniensium instar ad nihil aliud vacant, nisi aut ad dicendum, aut audiendum aliquid noui. Pruriginem quidam vertunt. Et Deuteron. 28. dicitur: *Percutiet te Dominus vlcere Aegypti, &c. scabie quoque, & prurigine; ita vt curari nequeas*: qualem passus est Herodes intolerabilem per totum corpus extensam, vt docet Ioseph.

Idē quomodo prurientes auribus.
Actor. 17.
Deut. 28.
Qui prurient auribus.

lib. 3. de Bello Iud. cap. vlt. Platoni in Philebo, & Gorgia, est morbus dolore, ac voluptate mixtus: sed plus doloris quàm voluptatis afferens.

Esai. 30. Coaceruare magistros quid secundum Thom. *Lect. 1. à med.* *Sapien. 6.* *Prouerb. 11.* *Iacob 3.* Plures quam do magistri fieri dicantur Augustino. *Aug. to. 1. instio.*

Estque non de Doctoribus, sed de discipulis sermo, quibus aures pruriunt, siue ij, quibus voluptas pruritum titillat aurium, qui vellent scalpentes, & magistros, qui dicerent sibi placentia, gaudentes audire quæ delectant. Porrò secundùm B. Thomam, magistrorum coaceruatio est, quando indigni, & insufficientes multiplicantur, & magis coaceruatio est, si fiant quatuor indigni, quàm si centum boni: quia, vt habetur Sapient. 6. Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum: & iterum, Ibi salus, vbi multa consilia. Et Iacobus frater Domini: Nolite plures, magistri fieri fratres mei. Quod tunc fieri existimat Augustinus in Prologo Retract. cùm diuersa atque inter se aduersa sentiunt: cùm verò id ipsum dicunt omnes. & verum dicunt; ab vnius veri magistri magisterio non recedunt.

Chrys ho. 9. *Theophylact.* Episcopatú à vulgo notatu electio: ea quibus hodie passim in vsu.

Chrysostomus cum Theophylacto ex hoc loco docent, quàm sit alienum à veterum Theologia, Episcopum à vulgo eligi, quod faciunt Lutherani. Nam si animo tuo collustres, quis Galliæ, aut Germaniæ superioris, aut inferioris status, aut quid per totum Septentrionem credatur, videbis ante oculos expressam faciem huius Prophetiæ impletæ: tantus est Lutheranorum Doctorum, siue Anabaptistarum, siue aliarum hærescom numerus. Non enim errantes, sed spontanei in errores quos volunt, labuntur, & quærunt magistros conuenientes, qui eiusmodi dogmata ferant, ac tueantur.

De quibus dicatur: & à veritate quidé auditú auertent, ad fabulas autem cóuertentur.

Et à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Principium Hæretici est primùm dubitare de fide Catholica iam suscepta, & à veritate Fidei, & legis, & Scripturæ, quia vitia damnat, recedere. Deinde præferre fabulas, id est, doctrinas falsas, & commentitias, quibus pleni erant Iudaizantes, ac discipuli Simonis Magi, & Manichæi; de quibus multa Epiphanius, Irenæus, & Augustinus.

Ad IV. dub. Quid est: Tu verò vigila, in omnibus labora, &c.

Sed quia contra hæreses imminentes non minus soliciti esse debemus atque arcis alicuius custodes, ne vlla proditione capiatur: propterea adiungit quod quarto loco dubitatum fuit: *Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ, &c.* Tu scilicet, Episcope in hoc positus à Deo, vt pro te, & animabus tibi creditis rationem reddas, vigilantia vtere, quæ necessaria est & pastoribus, & militibus, qui tempus nocturnum in quatuor vigiliarum tempora diuidunt. Et nonnisi dormientibus hominibus inimicus superseminauit zizan a. Et vt vigilantibus, non dormientibus inra subueniunt, ita lupi inuadentes greges, & hostes secretò irrumpentes detegentur. Sequitur: *In omnibus labora.* Græcè κακοπάθησον; Id est, Tolera afflictiones, & aduersa, vt pastor æstum, gelu, & incommoda tolerat pro tuendo grege: vt faciebat Iacobus. Hæc enim via est, qua te ipsum, & alios saluos facies. ¶ *Opus fac Euangelistæ.* Id est, Euangeliza: in quod se missum Filius Dei gloriatur Luc. 4. & Paulus cum ait: *Non enim misit me Christus baptizare, sed Euangelizare, siue in opere Euangelizandi persevera.* Et ait: *Ministerium tuum imple.* Vt scilicet præstes quod debes Domino, vt & quæ prædicas, animis auditorum indiuulsè hæreant. Græca vox est πληροφόρησον, sicut etiam Colossen. 4. vbi idem præcipitur: pro quo aliqui vertunt: Facito plenam fidem prædicationis, patiendo mortem pro Euangelio: quod cum fit, plena fit probatio, & nihil amplius desideratur.

Matth. 13. Boni pastoris officium. *Genes. 31.* Opus facere Euangelistæ quid. *1. Cor. 1.* Quid etiam: Ministerium tuum imple. *Coloss. 4.*

Ad quintum dubium de illis metaphoris: Ego enim iam delibor (vel immolor, vt legit Augustin. super Iudic. cap. 49. Græcè σπένδομαι, quod est, pro libamento offero meipsum in hostiam. Et significat perfectam hostiam, teste Chrysostomo, quæ tota absorbetur. Vnde non dixit hostiam, sed, σπονδὴν, id est, libamen, quod sacratius erat: nam in hostijs quædam pars Deo cedebat, libamen verò totum Deo seruabatur. ¶ Et declarans hanc sacrificij metaphoram, apponit aliam pleniorem, quæ est: *Tempus resolutionis meæ instat.* Cyprianus lib. 2. epistol. 6. legit, assumptionis, & videtur in Græco inuenisse ἀναλήψεως, non ἀναλύσεως. Origenis interpres Latinus super Numeros, & resolutionis, & regressionis legit, quia vtrumque significat ἀνάλυσις. Et qui enim redit, dicitur soluere, iuxta id Lucæ 12. *Quando reuertatur à nuptijs:* & reditus, seu reuersio, resolutio dicitur. Estque duplex, & animæ, vel spiritus ad Deum, & corporis in puluerem, & pulueris in terram suam, vnde erat. Et delignat mortem, in qua corpus resoluitur in terram, vnde sumptum est, & reditum ad Christum, qui creauit, vt habetur Ecclesiast. 12. Plato siquidem in Gorgia, & Phœdone, mortem non solùm rerum dominam, scilicet, animæ, & corporis solutionem vocat, sed & permutationem quandam, & transmigrationem animæ ab hoc in alium locum. Idem Plutarchus ad Apollonium, vbi Epicharmi versiculus citatur: *Concretum, inquit, & discretum, eoq; iterum recessit, vnde accessit,*

Soluitur V. dubium. Illud: Ego enim iam delibor, quomodo accipiendum sit. *Aug. to. 4.* *Chrys ho. 9.* Explicatur hæc altera metaphora: Et tempus resolutionis meæ instat. *B. Cyprian.* *Orig ho 24. ante med. 1. 2.* *Luc. 12.* Duplex resolutio. *Ecclesi. vlt.* In morte duo sunt, secundùm Platonem. Epicharmi de morte sententia.

cessit, terra in terram, aër in sublime: qui conuenit cum hac Apostoli sententia, & illa Salomonis producta. Estque vox dissolutio in hac re non tantùm Christiana, sed & Ciceroniana. Vnde libr. 1. de Legib. *Mors,* inquit, *est dissolutio animæ.* Et libr. 2. de Finibus: *Quæro quid sit, quòd cum dissolutione, id est, morte sensus omnis extinguitur.* Et lib. 1. de natura Deorum: *Mortale igitur omne animal, ac dissolubile;* & Paulus: *Cupio dissolui;* rursus ait: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, &c.* Homo igitur per mortem, non totus solet interire, aut annihilari, sed tantùm soluuntur vincula, quibus animus corpori colligatus est.

Quid mors Ciceroni.

Philip. 1
2. Cor. 5.

Mors igitur in Nouo Testamento non tantùm dicitur resolutio, sed etiam dissolutio, & dimissio, iuxta illud: *Nunc dimittis seruum tuum, Domine;* somnus, dormitio, transitus ex hoc mundo ad Patrem, depositio tabernaculi, & similibus alijs nominibus appellatur.

Mortem Scriptura quibus soleat nominibus appellare.
Luc. 2.
Psalm 126.
2. Mach 12.
Ioan. 11.
Infrà 13.
2. Pet. 1.

Et præter has duas metaphoras adiunxit alias tres, nempè, *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui.* Docet etiam, laborũ & certaminum cursus mortem esse finem: ideò desideranda est, & vbi venerit, amplectenda. Tribus ergo similitudinibus describit totum vitæ suæ cursum. Primò, enim bonum certamen certauit, ex persecutore, & lupo factus prædicator, & propugnator Euangelij. In quo certamine feliciter victus fuit à Christo; & agnoscens manum Domini, dixit: *Domine, quid me vis facere?* Certauit autem posteà pro Christo, & Euangelio contra Iudæos, & Gentiles, & contra hæreticos insurgentes, imò contra dæmones, de quibus ipse dixit: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem; sed aduersus Principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* Et Romæ præcinctus catena decertauit contra Neronem, & coronã cœlestem promeruit simul cum Petro Apostolorum principe. Et hoc Romæ, in qua moris erat victores triumphare. Est autem pulchrum certare pro bono, de quo Sapiens: *Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.* Et Iudas Apostolus: *Deprecans supercertare semel traditæ sanctis fidei;* Paulus etiam: *Sic pugno, non quasi aërem verberans.*

Ad VI. dub. Paulus Apostolus vt bonũ certamen certauerit.

Actor. 9.

Ephes. vlt.

Paulus quando coronatus à Domino.

Eccles. 4.

Iudas.

Secunda metaphora de cursu consummato, sumpta est à ludis Olympicis, in quibus qui cursu anteuertit, præripit alijs palmam, vt alibi dixit: *Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium:* at in cursu Euangelico vnus accipiens brauium, alteri parat post se currenti vt perueniat. Et rursus in via Dei, quia cum festinatione curritur, iuxta illud: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Cursum ergo prædicationis mihi iniunctæ, vel bonæ actionis, quo ad cœleste brauium properabam, absolui.

Quomodo Paulus cursum consummauerit.
1. Cor. 9.

Psalm. 118.

Tertia metaphora est à depositario sumpta, de quo: *Fidem seruaui.* Non tantùm illam qua quis credit in Christum, & iustificatur, sed etiam fidelitatem, de qua: *Fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus suus super familiam suam;* & : *Hic quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.* Cui Dominus dicet: *Euge serue bone, & fidelis: quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui.* Seruauit ergo in finem vsque depositum Apostolatus, & puritatem doctrinæ, & charismatis accepti in ordinatione sua, de quibus illud intelligi potest: *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Pulchrè Augustinus hæc verba ponderans Apostoli, scribit: *Reddet,* inquit, *mihi Dominus coronam iustus iudex. Debet ergo quod reddit. Reddet ergo iustus iudex. Non enim opere inspecto potest negare mercedem, qui opus inspicit. Bonum certamen certaui, opus est: superest mihi corona iustitiæ, merces est. Sed in mercede tu nihil agis, in opere non solus agis. Corona tibi est ab ipso; opus autem abs te, sed non nisi in ipso adiuuante.* Hæc ille.

Fidem & qua ratione idem seruauerit Apostolus.
Matth. 24.

1. Cor. 4.

Matth. 25.

Apoc. 2.

Serm. 14. de verb. Apost. c. 2. to. 10.

Ad aliam propositam dubitationem, quomodo nondum finito cursu, necdum certamine completo, Paulus dixerit de præterito, *Certaui: consummaui, fidem seruaui.* Dicendum est, quòd certus ac securus gaudet, quia de futuri certaminis victoria certum eum & securum iam fecerat Deus, qui eandem ei passionem futuram reuelauerat: at quod futurum esse præsumpsit, tanquam iam factum indicauit, & ita tandem euenit, etsi non statim euenerit, vt ipse putabat, & putare debebat, quia vt dicemus, superuixit per decennium, & reuelationem acceperat, quòd esset ad gloriam æternam venturus, sed non quo tempore, an scilicet tunc, an post decennium. Et vt Christus ingressus est in Ierusalem triumphans cum palma & oliua, & acclamatione quòd esset Rex Israël, quia post resurrectionem non expediebat se illis ostendere; ita Paulus canit epinicion ante consummationem victoriæ: de qua tamen certissimus fuit, quia ei Dominus adfuit, & confortauit eum; qui cum Propheta dicere poterat: *Dominus mecum est quasi bellator fortis: idcircò qui persequuntur me, cadent, & infirmi erunt; confunduntur vehementer.*

Qui nondũ certarat, nec cucurrerat Apostolus, quàm verè se bonum certamen certasse, & cursum asserit consummasse?

Simile Christi factum narratur.
Matth. 21.

2. Tim. 4.

Ierem. 20.

Ad prætactam dubitationem sexto loco pro-

Qua modestia & humilitate suum certamẽ gloriosum, cursum cõsummatum, & fidem seruatã commendet Apostolus.

propositam respondeo, Paulum per iactantiam non loqui, prodendo sua merita, & fidelem muneris sibi crediti administrationem: sed id cum spiritu protulit, vt discipulum suum, & in eo omnes eius ordinis viros, quasi ad recipiendas coronas inuitet. Quasi dicat; Gaudere te magis oportet, ô Timothee, quàm lugere de morte mea: vt etiam Dominus dixit Apostolis: *Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem.* Et vt testis est Gregorius, dum tractat illa verba Ezechiæ, *Obsecro Domine, memento, quæso, quomodò ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto*: omnipotens Deus singulorum verba à cogitationibus pensat, & in eius auribus superba non sunt, quæ humili corde proferuntur. At verò si humilia, & exigua elato animo pronuntientur, superba sunt, vt fuerunt illa Pharisæi, qui dicebat: *Deus, gratias ago tibi quod non sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic Publicanus, &c.* Quæ etsi in speciem submissa videantur, elati tamen cordis, & aliorum contemptores præ se ferunt iudicium. Adde quod etsi, dum viuimus, sæpè non expediat eorum, quæ operati sumus in Dei gloriam meminisse, ne vanus aliquis iactantiæ, & tumoris motus subrepat, & omnia quæ operati sumus, amittamus: tamen cùm proximi simus, aut in aliqua magna tribulatione versamur, non dedecet priorum benefactorum, & meritorum meminisse, vt illis tanquam Dei beneficijs confirmemus, & erigamus animum ad alia promptè pro Christo toleranda.

Ioan. 14.
In conspectu hominũ quæ superba videantur, non tamen in oculis Dei.
Esai. 38.
B. Greg. li. 12. Moral in Iob. c. 10. tom. 1.
Luc. 18.
Humilitas superba Pharisæi.
Homini quãdo periculosa, quando vtilis, & secura suorum benefactorũ recordatio.

In hoc ergo Spiritu humilitatis Apostolus thesauros meritorum suorum prodit: quemadmodum etiam & B. Iob cap. 31. ingentem benefactorum suorum catalogum recitat, & beata Deipara suas in Domino laudes depromit in Cantico, dicens: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, Quia fecit mihi magna qui potens est.* Ambrosius dum in vltima iaceret ægritudine, à fidelibus astantibus, & ab Stilicone comite, qui viro Dei de corpore decedenti interitum imminere Italiæ prædixerat, suadentesque vt sibi cum lachrymis peteret commeatum, respondit: *Non ita inter vos vixi, vt pudeat me viuere: nec timeo mori, quoniam Dominum bonum habemus.* Hæc ille. (Et Hilarion, vt scribit Hieronymus in eius vita: *Egredere, inquit, quid times? Egredere anima mea, quid dubitas? Septuaginta propè annis seruisti Christo, & mortem times?*) Quæ quidem Ambrosij verba Augustinus admiratus est, & laudauit: ideoque dixisse, mortem non timeo, quia bonum Dominum haberet, ne is crederetur præfidens in suis purgatissimis meritis præsumere. Ad id verò quod homines de homine nosse poterant: Non ita inter vos vixi, vt pudeat me viuere, sciens examen æquitatis Diuinæ, de bono Domino dicit se magis, quàm de meritis suis confidere. Hæc Possidonius in c. 27. vitæ D. Augustini, & Paulinus in vita Ambrosij.

Quorum instar Apostolus suas prædicauerit virtutes.
Luc. 1.
B. Paulin. in vita S. Amb circa finem, tom. 1. init.
Ambrosij moribũdi ad Stiliconem comitẽ ab eo postulãtem vt sibi peteret à Domino commeatũ, pulchra responsio.
Hier. prope fin. to. 1.
Possidon.
Apud Ambr. tom. 1. in init.

Docet etiam Apostolus, quantam de Diuina bonitate, & iustitia confidentiam concipiant, qui bonorum operum studio insudarunt, & qui per patientiam boni operis certam salutis remunerationem expectant. Vnde coguntur interdum in certa fiduciæ verbis prorumpere. Hinc Hebræis Apostolus scripsit: *Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem.*

Quantã spẽ, & fiduciam de diuina bonitate pariãt iustis opera bona.
Hebr. 10.

Ad illud verò de reposita corona iustitiæ, hoc est, omnis virtutis præstitæ, siue de corona iusta, phrasi Hebræa, quæ debetur bonis: Dicimus, potuisse quidem Apostolum appellare coronam gratiæ, siue misericordiæ, sicut & aliàs fecit, cùm dixit: *Stipendia autem peccati, mors; gratia autem Dei, vita æterna*; & Dauid: *Qui coronat te in misericordia* (charitas ipsius) *& miserationibus bonorum operum in charitate perfectorum*, vt ostendat iustum iudicem Deum redditurum pro meritis cuiusq;: quod frequentissimum est apud Apostolos. Quare rectè ait Augustinus in Enchiridio, cap. 107. *Vitam æternam, quæ certè merces est operum bonorum, gratiam Dei appellat Apostolus.* Intelligendum est igitur, etiam ipsa hominis bona merita esse Dei munera, quibus cùm vita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur? Hæc ille. Vocatur ergo corona iustitiæ, & corona vitæ, non misericordiæ, & si sit nixa iustitię, in misericordia firmatur.

Repositam sibi coronam iustitiæ, non misericordiæ cur dixerit Apostolus.
Rom. 6.
Psalm. 102.
Aug. tom. 3. sub init.
Quid, reddere gratiam pro gratia, secũdum Aug.
Ioan 1.
Rom. 6.

Et ait: *Reddet*, tanquam debitam, non, donabit, vt indebitam. Et tertiò ait, *Iustus iudex.* Non, Misericors pater. Quartò &, *In illa die.* Non, Misericordiæ, sed iustitiæ, qua reddet vnicuique secundùm opera eius. Et ne hoc putes priuilegium sibi soli fieri; subdit: *Non solùm autem mihi, sed ijs qui diligunt aduentum eius.* Siue, Qui dilexerunt; vt Græca litera habet, ἠγαπηκόσι. Est enim præteritum pro præsenti positum, more Hebræo. Et aduentum, ait, id est, apparitionem, vt etiam legit Augustinus epistola ad Hesychium. Beatus Anselmus hæc verba: *Iis qui diligunt aduentum eius*, ita interpretatur: *Id est, etiam omnibus, qui sibi de bona operatione sunt conscij. Aduentum enim iudicis nõ diligunt,* nisi

Euidens Apostoli locus contra nostri seculi hæreticos negantes bonis operibus reddi mercedem, expenditur.
Rom. 2.
B. Aug. ep. 80. in prin. to. 2.
Quid diligere aduentum Domini, Anselmo.
Ansel. tom. 2.

nisi qui in caussa sua habere se iustitiæ meritum sciunt. Hæc ille. In illa ergo die expectandum præmium. Nam si in hac vita tantùm, in Christo sperantes sumus; miserabiliores sumus omnibus hominibus. Ideò optandus Domini aduentus, vt sperata bona assequamur. Et vos, inquit, similes hominibus expectantibus (cum desiderio scilicet) dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, ad alias nouas, & spirituales nuptias nobiscum celebrandas.

1 Cor. 15.

Luc. 12.

Diligentibus Domini aduentū, in qua die reddetur corona iustitiæ.

Apostolo quid corona iustitiæ.

Et ait: *In illa die,* scilicet, consummationis & immolationis, de qua superiùs dixit: Tempus resolutionis meę instat; vel, die iudicij: de qua tamen nihil præcesserat, quia sic loqui consueuere Scripturæ. ¶ *Non solùm autem mihi,* inquit, *sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Vbi non tantùm de aliquo peculiari præmio dando Apostolis, vel Doctoribus, sed de ipsa vita æterna, quæ danda est omnibus, est sermo. Adde, Paulum hic loqui de perfecto præmio, quando anima cum corpore beatitudine perfecta potietur, quod non continget nisi in die iudicij & resurrectionis.

Dies hominis quid Ieremiæ, quid Paulo.

Ierem. 17.

Hier. to. 5.

1. Cor. 4.

Diei Domini opponitur dies hominis, de qua Ieremias; *Diem hominis non desideraui:* vbi Hieronymus: *Vel vitam longiorem, vel prospera quæque huius seculi.* Vel dies hominis signat humanum iudicium, de quo Apostolus: *Mihi pro minimo est vt à vobis iudicer aut ab humano die.*

Ad VII. dubitationem.

Morti proximus, vt putabat Apostolus, quid ad se citum Timothei postulabat aduentum.

Septimæ quæstioni in illud; *Festina ad me venire citò:* respondemus, Apostolum hoc ideò voluisse, vt ipse in vinculis recrearetur, & mutuò recrearet discipulum tantoperè delictum; & vt verbo committeret illi multa, quæ scripto non audebat; & vt suæ mortis exemplo corroboraret eum ad martyrium.

Non residere interdū, quādo cōcessum Episcopo.

¶ Et hinc habes, Episcopos non ita alligari suis Ecclesijs, quin aliquando eis sit licitum abesse, & ad tempus per alios inseruire, vt ea quæ sunt melioris muneris, implere possint, ad superioris tamen imperiū. Eandem sententiam inferiùs repetit, cùm ait: *Festina ante hyemem venire,* timebat enim ne impediret, aut retardaret aduentum suū aliqua noua occupatio, aut hyems redderet periculosam nauigationem. Vnde Dominus dixit: *Orate vt non fiat fuga vestra in hyeme, vel Sabbato;* & Poëta dixit:

Matth. 24.

Virg. lib. 2. Æneid.

—— Sæpè illos aspera ponti

Interclusit hyems, & terruit Auster euntes.

Octauæ dubitationis solutio.

Demas cur Paulum dereliquerit, diligens hoc feculam.

Iam vt octauum dubium diluamus, explicandi sunt ministri isti, siue operarij, quos Apostolus commemorat, quorū primus est Demas, de quo: *Demas me reliquit,* siue dereliquit, *diligens hoc seculum, & abijt Thessalonicam.* Vt scilicet longè abesset à periculis, diligens requiem in eo, & esse in tuto. Et Apostolus destitutus erat socijs ad opera maxima. ¶ *Diligens,* inquit, *hoc seculum.* Nomen rei consonum est, significat enim plebeium, vel consularem, hoc est, molles, & qui difficultate itineris fracti, retrocedunt ad propria. ¶ Anselmus ait interpretari Silentem: quia à prædicatione, & veritatis confessione obmutuit formidine pœnę. At pulchrè quidem Sedulius hunc locum explicans: *Necesse erat,* inquit, *vt diligens seculum, relinqueret seculum relinquentem: omne enim animal ad simile sibi iungitur.* Hunc tradit Dorotheus simulachrorum Sacerdotem in Thessalonica factum. Secundùm alios verò hic Demas posteà resipiscens, ad Paulum redijt, cùm eius fiat mentio in epistol. ad Philemonem, quæ posterior ista videtur, cùm in eo Timothei mentio fiat in ipsius inscriptione, atq; etiam Marci, quasi iam cum Paulo versantis; ait enim: *Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas adiutores mei.*

Demas duo sonat.

B. Ansel. p. 2.

Sedulius.

Doroth. in Synopsi, prope fin.

Demā vnde cōstet posteà resipuisse.

Philem.

Quis ille Crescens in Hispaniam profectus.

Secundus est Crescens, qui Græcè Κρήσκης. Gręcus sermo deflexit vocem Latinam, vt Πούδης, & Κλήμης, id est, Prudēs, Clemens; sic Crescens: sicut & Latini Græcas voces inflectunt more Latino. ¶ *Crescens abijt in Galatiam.* A me scilicet eò mandatus gratia Euangelij. Epiphanius hæresi 51. contendit legendum esse, in Galliam: sicut & Theodoritus ait: *Gallias sic appellauit, ita enim appellabantur antiquitus. Ita etiam nunc eas nominant, qui sunt externæ doctrinæ participes.* Adde Eusebium qui lib. 3. Hist. Ecclesiast. c. 4. in fine: *Memoratur,* inquit, *ex Comitibus Pauli Crescens quidam ad Gallias esse profectus. Deinde rediens ad gentem, cui specialiter Episcopus datus erat, prout ex dictis Apostoli Pauli compertum habemus, & vsque ad beatum vitæ suæ finem in opere Domini populum confortauit. Crescens, ait, in Galatiam abijt, Titus in Dalmatiam, vt scilicet, iste & ille istam & illam prouinciam regeret.* Et Theophylactus hoc loco ait, quod hos duos non carpat Apostolus: nam Titus ex admirandis admodùm erat Euangelij ministris, adeò vt Creta insula ei committeretur. Et Crescens inter memorabiles viros connumerandus, ita vt huius curæ Galatiæ prouinciam demandauerit.

B. Epiph. ante medium.

Theodor. part. 2.

Euseb. tom. 2.

Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam quate profecti.

Theophylact.

Ijdem quales Euangelij præcones.

Sed iam quæstio est, an eo tempore Fides in Gallia esset propagata. Certè Dorotheus in Synopsi ponit illum Crescentem Episcopum Chalcedonę, quę est in Gallijs, & in Vienna Galliæ creditur prædicasse, & multos ad Fidem perduxisse: inde rediens in Galatiæ vrbem, cui Episcopus præerat, pro Christi nomine martyrium sustinuit, vel potiùs, cùm esset olim Episcopus Gala-

Tēpore missionis istorū an Gallia Christi Euangelium suscepisset.

Quę primũ Lutetia Parisiorum Episcopũ & martyrem fuerit sortita.

tiæ, venit Romam vocatus à Paulo: & inde missus in Galliam, Viennæ factus est Episcopus, & martyrio ibi vitam finiuit: sicut Dionysius olim Episcopus Atheniensium, missus est à Clemente in Galliam, & primus fuit Episcopus, & martyr Lutetiæ Parisiorum. Theophilus Lebbæus in Onomastico Theologico, primũ in Gallia Moguntiæ prædicasse tradit. Et Munsterus libro 3. Cosmographiæ primum vocat Episcopum Moguntinum, sed eum vocat Crescentium: Petrus Cluniacensis Apostolum eum facit Vienniæ Galliæ.

Theophilus. Lebbæus.

Munsterus.

In Crescente quinam designentur Viẽnensem, qui fundant Ecclesiam.

1. Cor. 5. Hebr 5. Nicol. Gord.

Et Crescens significare potest eos, qui cùm crescunt, à lacte recedunt, quod est paruulorum alimentum, & solidó cibo vesci incipiunt. Nicolaus Gorranus scribit hoc loco, Paulum Apostolum Ecclesiam Viennensem fundasse, ex hoc versiculo ibidem descripto:

Paulus præco Crucis, tibi dat exordia lucis.

Titus quis ille missus in Dalmatiam; & Lucas qui mansit cum Paulo solus.

2. Cor. 8.

Tertius, est Titus Episcopus Cretensis, qui ab Apostolo missus fuerat in Dalmatiam: cuius opera etiam vtebatur extra diœcesim suam sine vllo scrupulo. Quartus est Lucas cõscriptor Euãgelij, & libri Actuum Apostolorum: hic fidus erat socius Apostoli, & indiuulsè illi hærebat: ita vt cùm magna laude dicatur Apostoli comes indiuiduus assignatus ab Ecclesijs.

Marcũ quem Timotheus iubetur assumere, & secũ adducere.

Actor 15. Vigil. Episc. Trident. Coloss. 4.

Actor. 12.

Duo Marci apud Dorotheum in Synopsi.

Quintus est Marcus, de quo ait: *Marcum assume, & adduc tecum; est enim mihi vtilis in ministerio.* Hic fuerat olim à Paulo reiectus, & propter eum nata fuerat contentio inter Barnabam, & Paulum, & huius meminit Vigilius Tridentinus libro 5. contra Eutychetem; & Apost. ad Coloss. vltim. ait: *Salutat vos Marcus consobrinus Barnabæ:* distinctus à Marco Euangelista, cuius proprium nomen erat Marcus, hic verò dicebatur proprio nomine Ioannes, cognomento Marcus, vt habes Actor. 12. Dorotheus ex vno Marco duos facit, Barnabæ consobrinum Apolloniadis, & qui Ioannes vocatus est Bybli Episcopus, præter Marcum Euangelistam, qui Alexandriæ docuit, & præfuit vt Episcopus.

Quem Tychicũ, & cur Ephesum miserit Apostolus. Eiusdem honorifica de illo testimonia.

Dorotheus. Actor. 20. Tit. 3. Ephes. vlt. Coloss. vlt.

De Tychico quem misit Ephesum, dicimus illum fuisse ex familiaribus qui assectabãtur Paulum: quem vel ad negotia misit, vel dum tantisper abesset Timotheus, & ad se venisset, eum Ecclesiæ suæ præfici voluit, vt vices eius suppleret. Hic autem portitor fuit harum literarũ ad Timotheum, vbi tunc ille manebat. Hic Tychicus Episcopus fuit Chalcedoniæ, quę est Bithynię, teste Dorotheo in Synopsi; & fuit Pauli comes Actor. 20. nuntius Tit. 3. charissimus frater, minister, fidelis, & conseruus in Domino, Ephes. 6. & Colossen. 4. magna certè encomia, ac tot honorifica de eo testimonio Apostoli Pauli.

Troas quænam ciuitas.

Ad nonum: iubetur à Paulo Timotheus ad se adferre penulam, membranas, & libros quos reliquerat Troade, veniens apud Carpum. In primis intellige, Troada, ciuitatem esse Asiæ maritimam prope Tenedon insulam non procul à Troia celebrata, & à Græcis capta, & colonia Romana, quæ alio nomine dicta est Alexandria, testibus Vadiano & Lebbæo, & vt aliqui etiam tradunt, Antigonia.

Quem apud Carpum penulam & reliqua reliquerit Apostolus in Troade.

B. Dionys. ep. 8. haud procul à fin.

Deinde Carpum sanctissimum virum fuisse constat, de quo Dionysius epistol. ad Demophilum honorificam facit mentionem: *Cùm aliquando,* inquit, *in Cretam venissem, Sanctus Carpus me suscepit hospitio, vir ob eximiam animi munditiam, ad Dei speculationem vltrà ferè omnes aptissimus, &c.* vbi narrat visionem quandam mirificam, quam de Christo habuit. Fuit hic Episcopus Laodiceæ constitutus.

Ad IX. dub. Penulã quam reliquerit Paulus Troade.

Hor. li. 1. ep. 11 ad Bullatiũ. Idem in arte poet. init. ferè Iuuen. ante medium.

Tertiò dubium est, quęnam esset illa penula. Nam aliqui dicunt fuisse vestem pelliceam, & villosam, & arcendis imbribus aptam & accommodam ad vsum viatorum, de qua quidam dixit:

Penula solstitio, campestre niualibus auris.

quod est simile alteri sententiæ quam dixerat:

Delphinum syluis appingit fluctibus aprum.

Et Iuuenalis Satyra 5.

Et multo stillaret penula nimbo.

Æl. Lãprid.

M. Fabius.

Ælius Lampridius scribit, Alexandrum Seuerum constituisse, vt senes penulis intra vrbem frigoris causa vterentur; cùm idem esset vestimentum viatorum, aut pluuię arcendæ commodum. Galba apud Quintilianum lib. 6. cap. 6. circa med. penulam roganti, respondit: *Non pluit, non est opus tibi; si pluit, ipse vtar.* Penulam etiam aliqui volunt Latini lacernam dici, quæ in modum cuculli, quo caput tegeretur, & Sedulius hoc loco. Hanc autẽ volebat, ne alicui esset molestus, eam mendicando, vt eius vsum haberet in proxima hyeme pellendo frigori, de qua paullò pòst subdit: *Festina ante hyemem venire.* ¶ Sed cùm Apostolus dixisset: *Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat,* non videtur in quem vsum esset futura tunc illa vestis: nunquid post mortem eius necessaria erat ad iter peragendum?

Penulæ altera acceptio: quæ minimè probatur.

Hieron. prope init. Dialogi, tom. 2. Sedulius.

Tertia item improbabilis.

Amb. hoc loco Haymo Episc. Ansel. tom. 2.

Ambrosius verò existimat, vestem fuisse senatoriam, & insigne ciuium Romanorum, aut si non suam, saltem patris sui: quam sententiam sequuntur Haymo, Anselmus, & Glos. Ord. Quod non est probabile, quis enim vsus fuisset eius vestis? nun-

quid

Gloss ord. Quarta etiã à Græcis Patribus reiecta. Hier. ep. 125. tom. 3.

quid vt mortem subiret tãquam ciuis Romanus, qui dum vixit, ab ea veste abstinuit. Adhæc Glossa Ordinaria ex Hieronymo in epist. ad Damasum de tribus quæstionibus, in secunda quæstione docet fuisse penulam quẽdam peculiarem librum Iudæorum ita vocatum. Verba Hieronymi sunt: *Volumen Hebræum non replico, quòd Paulus penulam secundùm quosdam vocauit.* Hæc ille.

Theod. par. 2. Oecum. c. vlt.

Sed hunc sensum impugnant Theodoritus, & OEcumenius, dicens: *Sunt autem risu digni, qui hoc loco Apostolum aiunt per penulam non vestem significasse, sed genus libelli, qui literæ seriem non aduerterunt. Superfluum enim fuisset dicere, & libellos, si etiam illud fuisset libelli genus, cùm potuisset vnà cum alijs significari.* Hæc ille.

Ratio quædã contra illam sententiã minùs idonea, & efficax.

Verùm an hæc sit solida ratio prudens lector cogitet. Posset enim vnus libri lectione peculiariter affici, & in quo multa annotauerit, & posteà scribat ad amicum, Mitte ad me meum Ciceronem, & libros.

Chrys. tom. 5. in fine.

Non desunt etiam viri docti, qui asserunt fuisse sacram vestem, qua ille indutus, rem diuinam faceret, siue sacrificaret. Nam apud Chrysostomum in libello de re diuina, φελόνιον dicitur esse indumentum Sacerdotis. Sed hæc sententia mihi probabilis minimè visa est, quia nondum eo tempore vsus erat sacrarum vestium in Missę sacrificio: & si fuisset, Paulus certè illam vestem non reliquisset, cùm frequenter, vt par est credere, sacrificaret.

Sexta & vltima longè cęteris omnib⁹ probabilior. Chrys. ho. 10. Isichius.

Chrysostomus verò hoc loco, loculos fuisse ait, in quibus libri reconderentur, & Hesychius testatur fuisse scriniolum librorum. Cui sententiæ fauet, quod Syriacus interpres vertit beth ctho, id est, capsam scriptoriam. Fauet & contextus de membranis, & libris: sicut etiam illud quod quidam annotarunt, Apostolum in Græco vsum fuisse voce Latina, ferto pennariam, scilicet thecam (sicut etiam vtitur voce Latina membranarum) pro qua voce posteà penulam legerunt. Et certè φελόνη, theca est reliquiarum lignea, vbi retinebat epistolas quas scribebat, & ea quæ ipse annotabat. Et in hanc potiùs sententiam, vt probabiliorem descenderem, quàm in alias.

Penula quæ vox sit, Græca, ac Latina.

Alia quæstio est, an hoc vocabulum sit Græcum, an Latinum. Nam si vestis viatorum esset, vt diximus proculdubiò vox esset Latina. Etsi Athenæus lib. 3. Onomasticon negat esse vocem Latinam: & Cymulgus exprobrat Vlpiano huius vocis nouitatem. Rectè tamen dici posset grecè φελόνη per literarum Metathesim. Si etiam corruptio fuisset vocis, & penula poneretur pro pennaria, proculdubiò vox Latina esset: & si pro scriniolo scriptorio accipiatur, sine dubio vox est Græca, & dubium est an prima syllaba scribendà sit per ε, an per diphthongum αι. Deinde in secunda, an scribẽda sit per ο, an per ω. Tertiò, an dicendum sit φελόνη, an φενόλη. Has enim omnes varietates recepit hæc vox.

Athenæus. Cymulgus.

Eius vocis orthographia multiplex.

Qualis Apostoli supellex.

Quarto loco petit libros, & inter eos maximè membranas. Hæc erat Apostolica supellex, quam Episcopi imitari deberent, vt magis libris, & scriptis pro Fide Catholica, & vtilitate Ecclesiæ gloriarẽtur, quam vasis aureis, aut argenteis, aut purpureis aulæis, quæ sunt ornamenta Principum huius seculi. Certè Concilium Carthaginense IIII. cap. 15. *Episcopus*, inquit, *vilem suppellectilem, mensam, ac victum pauperum habeat, & dignitatis suæ autoritatem fide, ac vita meritus quærat.* ¶ Libros verò quærebat, vt eos moriturus fidelibus commendaret; & vt eos legendo consolaretur: vt habes 1. Machab. 12. & Roman. 15. Si studia profana senectutem oblectant, in aduersis perfugium præbent, teste Cicerone in oratione pro Archia Poëta, & Plinius lib. 1. Epistolarum ad Minutium Fundanum: *O rectam*, inquit, *sinceramq́ vitam, ô dulce otium, honestumq́, atque penè omni negotio pulchrius, mecum tantùm & cum libellis loqui.*

Conc. Carthaginense.

Libros ad se etiã cur iussit adferri.

M. Tull. Plin. Iunior.

Cur etiã postularet mẽbranas: quid illæ.

Membranæ verò in conscribendis Epistolis vsum suum Paulo præstabant. Et vocabulum est Latinum, non Græcum, & significat volumina, siue volubiles chartas: nam in illis complicatis, & inuolutis habebant olim Hebræi legem conscriptam; sicut etiam in hunc vsq; diem teste Theodorito, plurima habent. Et Hebr. 10. ait Apostolus; *In capite libri scriptum est de me:* quod producit ex Dauidis Psalm. 39. vbi Hebraicè legimus; *In volumine libri* במגלת. Ac de his hactenus.

Luc. 4. Theod to. 2. Hebr. 10. Psalm. 39.

Alexandrũ ærariũ quem quidam falsò putauerint.

Ad decimum dubium antequam respõdeamus, præmittendum, Alexandrum fabrum ærarium (non autem quæstorem, aut custodem ærarij, vt quidam cum Glossa interlineari, & Anselmo putauerũt: vt Rom. 16. Erastus dicitur Ærarius, siue quæstor ærarij ciuitatis Corinthi, vnde scripsit Epistolam illam) Ephesium fuisse, & 1. Tim. 1. ponitur cum Hymenæo inter eos, qui à Fide defecerant. Et probabile est idem dogma tenuisse cum Hymenæo, qui negabat resurrectionem, vt superiùs dixit.

Tom. 2. Rom. vlt. 1. Tim. 1. 2. Tim. 2.

Ille item Alexander à quibus distinctus est.

Illud quoque non est credibile, hunc Alexandrum esse illum, cuius Lucas mentionem facit Actor. 19. qui tumultum ficta & vana sua oratione compescuit: eratque Hebræus natione, vt ibi dicitur. Et rursus non erat Demetrius ille Argentarius, cuius

Actor. 19. Ibidem 38.

Bruno.

mentio fit etiam Act. 19. vt docent Glossa Ordin. & Bruno: quia ille dicitur, Demetrius Argentarius, hic verò Alexander Ærarius, qui differunt nominibus, & cognomentis. Deinde Demetrius Ephesi molestus fuit Paulo, & seditionem concitauit in eum; hic verò Romæ, qui naufragus fuit à fide. Et hic forsitã fuit de tribu Leui, quem ait Ioannes Annius prædicasse aduersus Paulum. ¶ De hoc quoque ait: *Multa mala mihi ostendit.* Augustinus lib. 1. locutionum in Genesim, scribit: In Sacris literis ostendere frequenter vsurpari pro facere, vt ibi: Ostendisti populo tuo dura, id est, fecisti: & alibi, Ostende nobis Domine misericordiam tuam, id est, fac.

1. Tim. 1.

Quid est: Alexander ærarius multa mala mihi ostendit.

Aug. tom. 3.
Psalm 69.
Psalm 84.

Illud etiam rectè à Beato Thoma annotatum est, non dixisse, fecit: quòd impij aduersus pios animum magis ostẽdere, quàm explere possint, iuxta illud Ieremiæ; Bellabunt aduersum te, nec præualebunt, quia ego tecum sum. Intulerat ergo multa mala incommoda Apostolo hic Alexander; vt mirum non sit fabrum ærarium in eum tumultum excitasse, & in pericula coniecisse. Est enim, ait Theodoritus, proprium eorum, qui sibi manibus victum parant, populum concitate. Ita Demetrius Argentarius vniuersam Ephesum in eum concitauerat.

Alexandrum Apostolus multa mala sibi ostẽdisse, non, fecisse, cur dixerit.

B. Tho. lect. 3. tom. 16.
Ierem. 1.
Infra 15.

Victum sibi manib⁹ quæritantium, quid proprium, teste Theodorito.

Actor. 19.

Et subdit id, de quo dubitatum fuit: *Reddet illi Dominus secundùm opera eius. Quem & tu deuita; valde enim restitit verbis nostris,* quomodo, scilicet, Apostolus malũ imprecatur huic Alexandrõ, contra suam doctrinam, qua præcepit: *Benedicite, & nolite maledicere.* Respondetur: Permulti annotant, hæc verba non esse imprecantis, sed prædicentis, sicut illud: Percutiet te Deus, paries dealbate. Prophetæ enim in more habent, modo Imprecantis, vel Imperantis futura mala prædicere, secundùm illud: *Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua:* & iterum, *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum:* &, *Obscurentur oculi eorum ne videant; & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam:* & Apostolus: *Vtinam & abscindantur qui vos conturbant.* Quemadmodùm etiam per præteritum tempus ea quæ euentura sunt, enunciantur. Vnde Augustinus lib. 1. de sermone Domini in Monte, cap. 21. ad finem: *Non ait, reddat; sed, reddet illi Dominus iuxta opera eius: quod verbum prænuntiantis est, non imprecantis. Sicut & de illa hypocrisi Iudæorum de qua iam dictum est, cui euersionem imminere cernebat, dixit: Percutiet te Deus paries dealbate.* Iustinus quoque Martyr lib. Quæstionum & responsio. quæst. 125. interrogat, Si Apostolus Paulus malum malo, aut conuitium conuitio pensare vetuit; quomodo ipse diuersum ab eo quod iussit, fecit, nunc Sacerdotum Principi, nunc Alexandro fabro ærario dira precatus? Et respondet: *Siquidem Paulus percutiẽtem repercussisset Pontificem, aut Alexandrum, qui malis eum affecerat, malis contra affecisset; dicere liceret, diuersa eum à doctrina sua egisse. Cùm verò ea dicere, quæ cuiq; à Deo prouentura sint, Pontifici quidem: Percussurus est te Deus, paries dealbate: Alexandro autem; Reddat illi Dominus in illa die, neque execratio sit, neque conuitium; prædicationes certè fuerint, Apostolicum decentes virum: qui se ipsum non vlciscatur, sed locum det iræ.* Hæc ille.

Ad X. dubit.

Rom. 12.
Actor. 23.
Esai 6.
Psalm. 68.
Ibid. 24.
Rom. 11.
Galat. 5.
Aug. tom. 4. circa fin.
Iustin. tom 3.

Quomodo martyr Iustinus propositam diluat quæstionem.

Rom. 12.

Imprecatio mali proximo quę circa

B. Thom. to. 11. part. 2.

Illud tamen expedit annotare, quod docet B. Thomas in 2. 2. quæst. 25. art. 6. licere homini imprecari malum non sub ratione mali, sed sub ratione iustitiæ, & diuinæ gloriæ. Et huic solutioni magis quadrat illud, Percutiat te, & Reddat illi Dominus, Græcè ἀποδῴη. Subdit: *Quẽ & tu deuita:* siue obserua, & caue vt hæreticum, insinuãs illum in Asia agere; erat enim Ephesius. ¶ *Valde enim,* inquit, *restitit verbis nostris.* Quibus in verbis ostendit, eius opera impeditum fuisse fructum prædicationis suæ. Et restiterat nõ tam sibi, quam Christo & veritati. Hinc accipe egregiam doctrinam: Si quãdo magnis viris pro Ecclesia Catholica laborantibus, à sordidis, & ignaris hominibus obsistitur, mirandum non esse: est enim magna indignitas, tales cum sartoribus, fabris, & tõsoribus viros excellentes digladiari, quos diabolus suscitat operationum diuinarum ęmulos. Quia enim sapientia diuina rudes, & ignaros ad Apostolatum sibi elegit, & ad prædicationem verbi Dei, etiam suo sanguine defendẽdam, quò illustrior Dei virtus, & maiestas redderetur: ipse quoque linidus suscitat opifices & tabernarios, quò negotium facessant pastoribus Ecclesiæ & nominatis concionatoribus obsistant.

Alexander ærarius verbis Pauli quomodo restiterit.

Præclarũ documentum.

1. Cor. 1.

Dæmonis inuidia.

Ad vndecimum circa illud: *In prima mea defensio nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt,* quæ scilicet, fuerit illa prima defensio, cui respondet secunda, & quænam illa secunda extiterit: quamquam alij aliter respondeant, non tamen existimo eos esse audiendos, qui cum Glossa interlineari hęc accipiunt de Pauli cõtra Alexandrum priuè docentem congressu: quod meritò refellit B. Thomas hoc loco. Nec enim hic tantus hæreticus erat, vt ad disputandum cum eo, & eum conuincendum, alijs Apostolus indigeret. Videntur etiam hæc verba pertinere nõ posse ad ea postrema tempora, quibus secundò venit Romam, & comprehẽsus simul cum Petro interfectus fuit,

Solut. 11. quę. In qua sua prima defensiõe Apostolus fuerit ab omnibus derelictus: quæ secunda.

Prima solut. quę reijcitur.

B. Tho. lect. 3. tom 16.

Secunda solutio, etiam minus vera.

fuit, quo tempore furebat. Nero contra Christianæ pietatis cultores: quia à vinculis illis postremis non fuit liberatus, vt hic asserit Apostolus, vt posset amplius prædicationi vacare. Sed omninò videntur hæc verba spectare ad id tempus, quando Paulus ex Ierosolymis Romam venit vinctus secundo anno Neronis, vt ait Sedulius, & per biennium ibidem mansit agēs caussam, & domui suæ sine impedimento, loquens omnibus ad se aduentantibus de regno Dei: donec liberatus fuit. Et in hac caussa agenda, & tuenda, bis ante tribunal Cæsaris est præsentatus. Et cùm in prima sui defensione ab omnibus amicis fuisset derelictus: solus Deus, qui suis nunquam deesse solet, sibi adstitit, & corroborauit eum, vt posset prædicandi munus implere apud Gentes Occidentales, vt desiderabat. Et propterea Hieronymus in catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum ex hoc loco colligit, eum Euangelium Christi in Occidentis quoq; partibus (hoc est in Hispanijs, vt alibi sæpè tradit) prædicasse, & Gentes omnes audiuisse verbū Dei. Et sanè illo decēnio, quod interfluxit inter hunc primum, & secundum eius aduentū ad Vrbem, multis Gentibus verbum Dei prædicauit.

Tertia solidior ac probabilior.

Sedulius.

Actor. vlt.

Domini in Paulum, & suos prouidentia.

Hier tom. 1. à med.

Quare quod superiùs scripsit: Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat: ob id dixit, quòd putasset sibi mortem instare, & ad eam se magno animo cōparabat, ac muniebat: vt facere debent omnes, qui Euangelicum munus profitentur. Verùm secus euenit, & aliter placuit Deo, qui totam illam tragœdiam Paulo conuertit in catastrophen comœdiæ. Nam Princeps mitior factus, & in quinquennio illo nondum in tantam nequitiam proruperat Imperator. Vnde scripsit de secunda defensione, & caussæ suæ dictione, siue satisfactione (vt Hieronymus vertit in catalogo Script. Ecclesiastic.) *Liberatus sum de ore leonis*, Neronem crudelissimum intelligens, de quo Salomon: *Leo rugiens, & vrsus esuriens, Princeps impius super populum pauperum:* & alibi: *Sicut fremitus leonis, ita & Regis ira.* Et vbi primùm liberatus fuit, consultò noluit expungere quæ scripserat de his quæ cogitabat de tempore delibationis, & resolutionis suæ instantis, sed mutauit animum, & Timotheum ad se vocauit. Et Marcum vtilem ad ministerium prædicationis adduci iussit. Petijt etiam penulam, libros, & membranas, quasi iam meditaretur nouas prædicationes Euangelij gratia, & missiones ministrorum facere ad diuersas prouincias.

De secunda, & vltima sui non intellexit Apostol' sui defensio ne; quid resolutionis suæ tempus iam imminere dixit.

Idem Hier. De cu lis Pau lus fuerit liberatus ore leonis.

Prouerb 28.

Suprà 19.

Quòd autem hæc verisimilia sint, inde probatur, quia non est probabile, Apostolum de prima sua defensione, quando vinctus secundò venit Romam, sermonem fecisse, quia illa notissima fuerat ipsi Timotheo, qui illi in Vrbe interfuerat, & omnibus alijs, cùm ante decennium contigisset: nec opus erat enuntiari, quod omnibus cōpertum erat: non ergo scripsit hanc Epistolam eo tempore, sed in primo aduentu suo ad Vrbem, quando egit caussam, & liberatus fuit, vt hic mentionem facit, intra illud quinquennium mitioris imperij Neronis. Sanè Sex. Aurelius Victor dictitasse Traianum recenset, procul distare omnes Principes à Neronis quinquennio.

Postremo loco tradita cō firmatur opinio multis argumentis.

Tempus scriptionis huius Epistolæ.

Deinde idem probant omnes istæ circumstantiæ: vt enim Epistolæ missæ ad Ephesios, Philippenses, Colossenses, Hebræos, & ad Philemonem, apertè loquuntur, & concionātur sua vincula, & catenam; ita etiam in ista secūda ad Timoth. scripta, ter suorum facit mentionem vinculorum, vt in prima disputatione probaui. Fauet etiam huic sententiæ, quia Paulus multa particularia enarrat in hac Epistola, quæ nonnisi biennio illi, quo apud Neronem caussam egit, & primo eius aduentui quadrare possunt, vt illud; *Lucas est mecum solus.* Deinde illud, *Tychicum misi Ephesum:* hæc autem missio eo tempore contigit, quo per biennium egit caussam apud Neronem: vt constat ex his quæ scribit ad Ephes. 6. & ad Colossen. 4. Adhæc quia postulat sibi adferri penulam, libros, & membranas, quas reliquit Troade, quas eo tempore, quo erant Romæ, repetiuit: non autem repeteret post decem annos. Præterea Priscam, & Aquilam salutat in hac Epistola, quos reliquerat Ephesi Actor. 18. Trophimum etiam in illa profectione ex Macedonia in Ierusalem reliquit Mileti languentem, etsi Actor. 20. eius rei mentio non fiat: sed breui recuperata sanitate, & celeri nauigatione venit in Ierusalem, vbi captus fuit in templo propter Trophimum Asianum: nam idem est Trophimus Ephesius, & Trophimus Asianus: nam Ephesus metropolis erat Asiæ Minoris. Cùm igitur tot sint coniecturæ, videtur bonis, & probabilibus rationibus hæc pars sustineri posse: quam vehementer confirmat, quòd consuetum sit per posteriora scripta interpretari prius dicta. Cùm ergo de die consummationis, & martyrij præcesserit sermo, debet per ea quæ subiungit, deliberatione sua ad prædicandum per omnes Gentes Euangelium, accipi: ita vt hæc Epistola non fuerit tempore mortis instantis scripta, sed tempore primi aduentus in Vrbem, quo liberatus fuit.

Secundū argum. à signis & circumstantijs.

Prima circūstantia.

Secunda.

Ephes. vlt. *Coloss. vlt.*

Tertia.

Quarta & quinta.

2. Tim. 4.

Bonus Apostolica scripta interpretandi canon.

Caietani in vltimam sententiam proponuntur argumenta, atque soluuntur.

Nec his obstat, quod opponit Caietanus ex textu: *Erastus remāsit Corinthi: Trophimum reliqui infirmum Mileti*, non narrari in Actis Apostolorū in profectione illa Pauli in Ierusalem, sed, vt Caietanus putat, postquam liberatus fuerat à vinculis Neronis, & redierat in Macedoniam, & Achaiam, & alia loca, in quibus prædicauerat: imò ipse bis promiserat ad Philip. quòd ad eos rediret.

Philip. 1.

Primùm, cū ait: *Et hoc confidens, scio quia manebo & permanebo omnibus vobis* (in carne scilicet) *ad profectum vestrum, & gaudium fidei; vt gratulatio vestra abundet in Christo Iesu in me, per meum aduentum iterum ad vos.* Deinde inferiùs dicens: *Confido autem in Domino, quoniam & ipse veniam ad vos citò.*

Infrà 2.

Philem. 22.

Et in Epistola ad Philemonem: *Simul & para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis.* Et in illo reditu contigit hoc quod ait de penula, libris, & membranis relictis Troade apud Carpum.

Actor. 20,

Respondemus, hæc parui esse momenti, si eum reliquis circunstantijs conferantur. Nā potuit illos libros, & penulam reliquisse, quando fuit Troade, & Eutychium suscitauit, & pedibus venit in Assom: potuit etiam Trophimum reliquisse Mileti infirmum, vt diximus, sed paullò pòst recuperata sanitate, felici nauigatione peruenisse Ierosolymam, vbi Paulus captus est, & Romam ductus & ita omnia vero cōsonant.

Quid illud: In prima mea defensione nemo mihi adfuit, Caietano.

Philip. 2.

Et quòd ait Caietanus, in prima mea defensione, scilicet, post secunda vincula, vel post secundum aduentum eius in Vrbem, quando aderat Timotheus Romæ, vt ait ad Philipp. cap. 2 *Spero autem in Domino Iesu, Timotheum me citò mittere ad vos, vt & ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt*; modò verò post tot annos, postquam redijt ex partibus Græciæ, significat Timotheo quid sibi acciderit in prima defensione sua: hoc profectò non constat de istis secundis vinculis: & dura videtur expositio primam defensionem vocare, quæ reuera secunda fuit, & à quo liberatus non fuit, sicut olim in priori fuerat.

Impugnatur hæc sentētia Caietani.

Actor. 20.

Quomodo accipiēdum: Sed omnes me dereliquerunt, cùm tamē Petrus & Lucas tūc essent in Vrbe.

Et quanquam Petrus esset Romæ & Lucas: dixit tamen Paulus, *Omnes me dereliquerunt.* Sed hi non erant de numero eorum, qui possent ipsum adiuuare; sed sensus est, Nemo eorū Christianorum qui Romæ erant, qui poterant me adiuuare, coram Nerone adstitit. Quàm benè scriptum est per quendam Ethnicum:

Ouid. lib. 2. Trist. eleg. 8.

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Proferuntur & aliæ contra Caietani sententiam rationes.

Ita enim ille argumentatur. In hunc etiam sensum est, quia dicitur liberatus ad prædicandum Gentibus: nam paullò post secunda vincula extinctus fuit mandato Neronis. Præterea hæc epistola missa est eo tempore, quo sistebatur Neroni: tunc peto, an Paulus fuit liberatus, an non? Si minimè; frustra Timotheum vocabat, & iubebat vt adferret penulam, & libros, & membranas, & vt adduceret Marcum: Frustra dixisset, liberatus sum de ore leonis, & de futuro, Liberabit me Dominus ab homine malo, id est à peccato, & dæmone, qui tanquam leo circuit quærens quem deuoret.

2. Tim. 4.

1. Pet. 5.

Explicatur iterū quæ fuerit prima Pauli defensio, in qua fuit à Domino cōfirmatus.

Cùm igitur hæc quadrare non possint secundo aduentui, & secundis vinculis, quia inter primam, & secundam defensionem paruum temporis spatium intercessit: cogimur igitur interpretari de primis vinculis, quibus per biennium mansit, & bis ante Cæsarem præsentatus fuit. Et primò quidem derelictus ab omnibus amicis, causam egit confirmatus à Domino de liberatione sui, & ea prima defensione adhuc sententiam nō tulit Princeps: verùm iterum Paulus coactus fuit sisti paulò antequam has literas mitteret, & tunc sentētiam liberationis accepit. Et literis istis ad Timotheum iam conscriptis, adiunxit illa verba; Festina ad me venire citò. Demas me reliquit, &c. vsque in finem.

Qualis hæc Pauli Apostoli fuerit ab omnibus derelictio.

Matth. 26.

Psalm. 30.

Ait ergo: *Omnes me dereliquerunt.* In quo similis factus fuit Domino comprehenso à Iudæis, quem Apostoli omnes deseruerunt fugiendo, iuxta illud; Et qui iuxta me erant, de longè steterunt: iterum, Qui videbant me, foras fugerunt à me. Et subdit: *Non illis imputetur.* Vbi videtur precari pro his, qui metu Neronis, & imbecillitate carnis potius quàm malitia deliquerunt. Pro peccato autem Alexandri perfidi, ob obstinationem contra Fidem cōceptam preces non fudit. Et vt Domino oranti, ac deprecanti calicem, apparuit Angelus confortans eum; dormitantibus Apostolis, ita Apostolus relictus à suis, à Domino corroboratus est.

Luc. 22.

Philo circa med tom. 2. sub fin.

Quibus diuinum, vt rectè & sapienter Philo dixit, non desit auxilium.

Philo legatus Iudæorum Alexandrinorum ad Caium Caligulam, cùm iussus esset ab eo ex vrbe, & aula recedere ad Iudæos, qui secum erant, dixit: *Bono animo oportet vos esse, quibus iratus est Caius: quia necesse adesse diuinum, vbi humanum desit auxilium.* Idem recenset ex Iosepho Eusebius Cæsariens. libr. 2. historiæ Ecclesiast. cap. 5.

Euseb. tom 1.

Et vt nonnulli probabiliter coniectant, cùm quinquennium Imperij Neronis laudatissimum extiterit, & Seneca eius præceptor & institutor illi in omnibus adesset, & cum eo moderaretur omnia; eius opera, & ope absolutus fuit Apostolus.

¶ Et ait, *Liberatus sum de ore leonis*: ita enim Græcè legitur, & Ambrosius, & Chrysostomus, sequuntur illam lectionem.

Amb. hoc loco Chrys. ho. 10.

Græcè

Quare Apostolus nō dixerit, Liberabit me Dominus ab ore leonis.

Non autem dixit de futuro. Liberabit me de ore leonis, quia tandem eius iussu decollatus fuit: sed: ab omni opere malo, id est, peccato, in quod ex se incurreret, nisi præuentus esset diuinæ gratiæ beneficio. ¶ *Et saluum faciet in regnum suum cæleste.* Ita loquitur Apostolus ex multa diuinæ gratiæ certitudine concepta, quam, & certam sperare possunt, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et ex facta liberatione colligit Deum deserturum se nunquam, sed erepturum ab omnibus malis, non vt non sint, aut ne moriatur, sed ne vincatur à Satana, & à malis.

Pauli, & iustorum omnium in Deo fiducia beatitudinis consequendæ.

Matth 5.

Duodecimæ quæstio sol.

Ad duodecimum: *Salutate*, ait: *Priscillam, seu Priscam & Aquilam.* Quos Ephesi reliquerat Acto. 18. & pro Paulo suas ceruices supposuerunt, vt dicitur ad Rom. 10. Et præcedit mulier virum, quia sanctior, & feruentior fide. Dorotheus tamē tradit in sua Synopsi, Priscam virum fuisse Colophoniæ Episcopum: sed cum Prisca, vel Priscilla soleat iungi cum Aquila, proculdubiò semper accipitur pro vxore, vel muliere Aquilæ. ¶ Præcipit etiam salutari Onesiphori domum. Cùm enim ipsum prius, capite scilicet primo celebrasset; modò salutat totam eius domum, & familiam: nam ipse Romæ tunc residebat, vt ait Oecumenius.

Rom. vlt.

Priscam, seu Priscillā mulieris nomen esse non viri.

2. Tim. 6.

Oecu. c. 9. iuxta finem.

Erastus quis ille qui remā sit Corinthi.

Rom. vlt.

Erastus remansit Corinthi. Hic videtur esse ille, qui ad Roman. 16. vocatur arcarius ciuitatis, siue quæstor: vnde nobilis, & præcipuus erat inter alios. Et Dorotheus in Synopsi refert illum Episcopū fuisse Panneadis, siue Cæsareæ Philippi. Sequitur: *Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.* Hic Trophimus martyrio Romæ consummatus est simul cum Paulo, vt docet Dorotheus. Scribit autem Petrus Cluniacēsis, qui sicut Beda Venerabilis cognomentum est sortitus, libr. 1. Epistol. 2. ad finem. Pauli Apostoli discipulus Trophimus, de cuius fonte, vt Zozimus scribit, omnes Galliæ Fidei riuulos acceperunt, Arelatæ prędicauit. Et Anselmus vult hunc Arelatensium fuisse Episcopum. De hoc alibi satis multa disputauimus. ¶ Ex quo manifestum relinquitur, quòd Apostolis non licuerit, quoties liberet, miracula patrare, sed quoties infidelium posceret infirmitas, & diuina iuberet autoritas, cuius solius est naturæ vniuersæ leges mutare. Simili namque ratione B. Petrus infirmantem Petronillam filiam rogatus cur non sanaret, respondit; *Quia ei non expedit.* Vnde vt ostenderet, ei potentiam non deesse, sed voluntatem, iussit eam à lecto surgere, & ministrare: & finito ministerio, rediјt ad lectum infirma. Paulus ad Philippen. 2. infirmitatem Epaphroditi philippensium Apostoli, ad mortem vsque laborantis, multis verbis deplorat.

Quis item Trophimus: honorifica de illo Pauli testimonia.

B. Ansel. hoc loco. to. 2.

Philip 2.

Vltim. dub. solutio.

Eubûlus, & Pudens, quinam Timotheum consalutantes.

Ad postremum circa illud: *Salutant te Eubûlus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes.* Quis fuerit hic Eubûlus, non satis mihi cōstare potuit. Pudens verò fuisse Pauli discipulus traditur, & cum Paulo simul Aristarcho, & Trophimo Romæ capite truncatus, vt ait Dorotheus, & in martyrologio suo Beda: fuitque sanctarum virginum Potentianę, vel Pudentianæ, & Praxedis pater, vt putat etiam Caietanus, quarum mater fuit Sabinella: sed incertum est, quia illæ virgines fuerunt sub Antonino Pio, quanquam hę virgines satis vitam produxerint, si sub Antonino in Domino dormierunt.

Caietanus.

Li[9] quis ille.

Chrys. ho. 10.

Euseb. lib. 3 c. 4 hist. Eccles.

Hier. lib. de Script. Eccles. in Clemente.

to. 1 post med.

D Ignat. ep. 4 à med.

B Clem Rom

Linum vnde cōstet Petro, & Paulo fuisse superstitē.

Linus à Chrysostomo, Eusebio, Hieronymo, Dorotheo, & Damaso in Pontificali, & ab alijs dicitur fuisse à Petro primus Romanæ Sedis Episcopus, qui iam à B. Petro in discessu suo ab Vrbe tempore Claudij Imperatoris loco sui institutus, fuerat. Secundus autem fuit Clemens à Petro constitutus, sicut Ignatius testatur in Epistola ad Mariam Cassobolitam: etiamsi ille post eius mortem cesserit locum suum Lino, & Cleto, vt quidam putant. Clemens tamen lib. 7. Diataxis Apostolicę cap. 46. *Romana*, inquit, *Ecclesiæ Linus, Claudiæ Primus à Paulo: Clemens post eius mortem à me Petro secundus ordinatur.* Alij verò existimant Linum mortuum fuisse ante Petrum, vt autor est Sophronius Episcopus Ierosolymitanus. Nō caret tamen scrupulo, quia Linus, vt legimus in Breuiario Romano de gestis Petri, & disputationibus cum Simone Mago librum conscripsit, & circumfertur liber de martyrio Petri & Pauli: quod arguit illum Apostolis superuixisse.

Quid item Claudia, Timothei consalutatrix.

Quæ fuerit ista mulier hoc loco nominata Claudia, non legi hactenus quicquam: sed verisimile est fuisse insignem aliquam & primariam fœminam religionis Christianæ cultricem. Quibusdam tamen videtur mater fuisse Lini Pontificis, quia apud Clementem dicto loco habetur: Λῖνος ὁ τῆς Κλαυδίας, id est Linus Claudiæ filius. Quòd verò Linus Pōtifex postpositus fuerit Eubûlo, & Pudenti: nō debet obstare summæ eius pastoris dignitati: quemadmodum nec ad Gal. 2. postponitur Petrus Iacobo, cùm dicitur, *Cùm cognouissent gratiā quæ data est mihi Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse.* ¶ Illud certè non est dissimulandum, Apostolum tot negotiorum, & Ecclesiarum, & persecutorum multitudine obrutum, memoriā tamē firmam tot ministrorum Ecclesiarum, & tot hominum

Post Eubûlū, & Pudentem si Pontifex erat tertio eius loco nominatus sit Linus.

Gal. 2.

Mira Apostoli memoria.

minum nomina retinere potuisse, vt ostendit caput 16. ad Romanos, & præsens locus.

H bræos vnde perspicuũ sit Græcorum vti nominibus propriis consueuisse.

Considera etiam, iam Hebræos cœpisse Græcorum nomina sibi imponere, vt constare potest ex catalogo Apostolorum, & ex catalogo 72. Discipulorum, & ex magna parte eorum quos hoc loco nominauit: qui cùm Hebręi essent, nomina & cognomenta Græca assumebant.

In hac clausula: Dominus Iesus Christus cum Spiritu tuo. Gratia vobiscum, Amen obseruantur duo.

Tandem concludit: *Dominus Iesus Christus cum Spiritu tuo. Gratia vobiscum, Amen.* Hæc scripsit propria manu Apostolus. Et cum in priori Epistola dixisset, Gratia tecum, Amen: hic dicit, Gratia vobiscum, Amen: prius Episcopum salutans, deinde Ecclesiam. Imò indicat hęc clausula, non soli Timotheo, sed toti Ecclesię hanc Epistolam fuisse scriptam.

DISPVTATIONES IN EPISTOLAM AD TITVM.

DISPVTATIO I.

De argumento de quo agitur in hac Epistola, & de primi capitis dubitationibus *Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi, &c.* vsq; in finem capitis.

Titus quisnam iste, ad quem Paulus scripsit Apostolus.

CVM Paulus Fidei nostræ fundamenta Cretæ iecisset; aliò properans, vt erat non vnius tantùm insulæ pastor, sed vniuersarum Gentium Apostolus, Tito discipulo, & Euangelistæ prosequendi operis partes mandauerat. Nam hic à Gentilismo conuersus ad Fidem fuerat, & suscepta religione adeò profecerat, vt hunc inter præcipuos amicos, imò filij loco coleret Apostolus: idoneusque est ab eo iudicatus, qui magnæ huic insulæ præficeretur quasi Archiepiscopus, qui posset per ciuitates Episcopos constituere. Quam autem esset hic Apostolo familiaris, liquere potest ex posteriori Epistola ad Corinthios, in qua frequenter eius facit mentionem, vt capite 2. 7. 8. 12. & ex 2. ad Timotheum capite 4. & ex secundo capite Epistolæ ad Galatas: Chrysostomus etiam citat Acta Apostolorum. Sed profectò ex illo libro vllam de Tito mentionem factam esse, nemo colligere potest, cùm nomen Titi Gręcè non habeatur, sed tantùm Iusti.

Idem quam charus Apostolo.

Chrys. ho. 1.

Huius argumentum Epistolæ.

Docet autem quales Presbyteros eligere debeat, qui sint in Episcopos ciuitatũ constituendi. Deinde cuiq; hominum ętati rectè viuendi modum, & rationem præscribit. Tertiò à peruersis doctrinis, & hæreticis vigilanter cauendum esse, atque eos declinanos tanquam putrida membra admonet. Iubet quartò, ne quisquam Christianæ religionis prętextu, Principibus, aut Magistratibus suo officio fungentibus resistat, quamuis sint à fide Christi alieni. Postremò iubet illum ad se venire Nicopolim, sed non prius quam Paulus Artemam, & Tychicum ad eum præmisisset, ne Cretenses viderentur destituti Episcopi solatio. Atque hæc Epistola possit prioris illius ad Timotheum epitome iudicari: quãdoquidem quæ illic fusè habentur, eadem breuibus hic tractãtur. Quare nos ea omnia, quę in priori ad Timotheum disseruimus, & conueniunt, non erit operæpretium, repetere, ne actum agamus, sed ea tantùm quæ reliqua erunt, & ab illis distincta. Hieronymus egregium, & plenum Commentarium in hanc epistolam edidit.

De quibus disserendum in hac Epistola.

Hieron. to. 9.

Quando scripta hæc Epistola.

Quo tempore fuerit hæc Epistola scripta, non satis liquet. Probabilius tamen est, & veteribus Ecclesiæ Patribus magis consonum, scriptam fuisse, antequam Apostolus vinctus Romam adduceretur: quia Nicopoli, quæ vrbs sita est in Actiaco littore, scripta videtur, vt habet in fine Græca inscriptio, & non longè distat ab insula Cretæ.

Creta quid.

Est autẽ Creta, insula memorabilis, quę hodie Candia vocatur, à potissima eius ciuitate. Fuit autem quõdam mirè corrupta superstitionibus, & idololatria, & obscœnis ac impudicis carnis maculis referta. Cuius argumentum maximum est Iupiter eius proles, iuxta illud Maronis:

Virg. li. 3. Æneid. circa princ.

Creta Iouis magni medio iacet insula Ponto:
Mons Ideus vbi, & gentis cunabula nostra
Centum vrbes habitant magnas, vberrima regna.

Postea

Romano quando cessit imperio Creta.

Postea verò & bellis, & deuastationibus tùm à Romanis, ex quibus Metellus, qui eam subegit, Cretici cognomentum sortitus est, tùm ab alijs. Et scholia Homerica tradunt: Nonaginta complectabatur vrbes, sed bene excultas. Hæc postea à Sarracenis sub Michaële Balbo, Imperatore post natum Christum annis 826. occupata fuit: hodie verò in Venetorum dominium recepta est: nec est admodum populosa, vt olim fuit.

Quibus modò subiecta.

I. dubium, *Lib. 1. disput. in Paulum.*

Circa primum caput, prætermissa salutationis expositione, quam alibi habes, primùm dubitatur, quorsum relictus sit Cretæ Titus; & an ipse potuerit emendare, quæ maior sanctitate, & autoritate Paulus constituerat. (Secundum.) Deinde quare per ciuitates erant constituendi Episcopi: hodiè enim multæ ciuitates Episcopum non habent. (Tertium.) Tertiò quid est illud; *Sicut & ego disposui tibi*, non enim videtur modum explicare. (Quartum.) Quartò dubitatur, an conditiones Episcopi eligendi sint illæ eædem, quæ 1. Timot. 3. scriptæ sunt; & an sint plures, vel pauciores. (Quintum.) Quintò, qui sint illi vaniloqui, & seductores, qui ex Circumcisione erant, quiq; erant reprehendendi: (Sextum.) Sextò, quorsum producit testimonium Epimenidis contra Cretenses, & cur ipsorum dicitur proprius Propheta. (Septimum.) Septimò, quę sint fabulę Iudaicæ, & mandata hominum auersantium se à veritate. Postremò de illa propositione: *Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum.* Ex quo videtur colligi, quòd opera omnia infidelium sint inquinata, & immunda, & verè illos opus morale aliquod perficere non posse.

Ad I. dub. Titum Cretę cur reliquerit Apostolus. *1. Tim. 3.*

Primo dubio respondemus, Paulum simili exordio hic vsum fuisse, atq; in priori ad Timotheum Epistola, dixit enim: *Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi: vt denuntiares quibusdam ne aliter docerent: neque intenderent fabulis, & genealogijs interminatis.* Namque Apostolis statio nulla erat assignata, sed Euangelij per totum orbem spargendi munus iniunctum, vt habetur Matth. & Marc. vltim. & Actor. 1. (*Matth. 28. Marc. 16. Act. 1.*) ideò cùm ex vna vrbe, aut prouincia in aliam se transferrent, subrogare soliti erant homines idoneos; quorum opera & conseruaretur quod cœptum erat, & absolueretur atque perficeretur. Hinc est, quòd Paulus, & alij Apostoli multos secum comites circumferebant, quos destinarent prouincijs, aut ciuitatibus. Nō enim est minor virtus, quam quęrere, parta tueri. (Mos Apostolorū orbem peragrantiū. *Ouid. lib. 2. de arte.*) Hinc Paulus Corinthiorum Ecclesiam se à fundamentis erexisse prædicat, alios verò esse architectos qui superædificare velint, id est, vt ædificium promoueant. Quare rectè dixit; *Secundùm gratiam Dei quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posuit; alius autem superædificat. Vnusquisq; autem videat quomodo superædificet.* (*1. Cor. 3.*)

Titus quę nā Cretę debebat corrigere idq; quo sit accipiendum modo.

Iacto Cretæ FIdei fundamento, Paulus discesserat: proinde Titi, vt Archiepiscopi, siue primatis loco Pauli relicti, partes erant opus in superficiem attollere, vt quæ ille benè cęperat, Titus feliciter absolueret. ¶ Ideò quòd ait: *Corrigas*, vt verbum Grēcū hacet ἐπιδιορθώσῃς, ad literam non significat, quòd Paulus vel inscitia, vel obliuione, vel incuria aliquid omiserit, sed quòd per temporis breuitatem omnia ipse exequi non potuerit. Non igitur maiori vlla autoritate præditus fuit Titus quam Paulus, quia nulla erat, sed ipsa eădem, quam illi ad tempus, dum constitueret Ecclesiam Cretensium, Tito reliquerat. Summa igitur Pauli modestia elucet, qui ab alio absolui patitur, quod ipse inchoārat. (Vide humilitatem B. Pauli Gentium Apostoli, & Doctoris.) Vel, vt vertit Erasmus pergas corrigere: nam præpositio illa, ἐπὶ, accessionem significat. Hinc factum est, vt statutis Apostolorum Romani Pontifices aliquid vel addiderint, vel subtraxerint, vt Ecclesię status, & experiētia poscebat. Hinc Iulius Papa in Epistola ad Orientales Episcopos, optimè docet: (*Iulius. I. ep. 1. circa med.*) *Licet dudum instituta Sanctorum multa Patrum essent conscripta, posuerunt leges, qui Synodum in Nicea congregauerunt, quas sacros Canones appellamus, quibus multa pernecessaria ad statum Ecclesiæ sanctæ Dei & supplementum columnarum, id est Episcoporum, qui eam proprijs humeris gestant, sunt decreta, & nocumenta eorum prohibita.* Hæc ille. Ecce vbi illa vocantur à Iulio supplementa, vel correctiones.

Platonis lex huic Apostoli cęs imperfecta corrigendi, ac supplēdi, valdè consentanea.

Plato etiam, ratione naturali docente, hoc ipsum intellexisse videtur, quia lib. 8. de legibus, cùm legem de sacrificijs, & diebus festis cōdit, Sacerdotibus, & legum custodibus committit, vt disponant de his, quæ legi lator necessariò pretermisit. Idem lib. 9. de legib. cùm non ignoraret, multa se prætermittere, vt ratio ac necessitas postulabat: *Cùm iudicia (inquit) in ciuitate rectè quantum fieri potest, constituta sunt, ac iudices postea futuri, benè educati, & omni diligentia explorati erunt, multa ibi eiusmodi iudicibus rectè, atq; honestè committuntur, de ijs quæ alij alijs debent; vt quid eos soluere, aut pati oporteat, indicent,* & quę sequuntur lectione, & obseruatione dignissima. Ipse etiam Titum cùm longè esset inferior, non recusauit tamen Apostolus eum habere correctorem, qui operi suo extremam manum imponeret. (Tito ea quæ deerant cor-) Docet etiam Paulus, Episcopos, & Doctores sic affectos esse debere, vt non ambitiosè

bitiosè

rigendi prouinciã cõmittens Apostolus, quibus quod prębeat documẽtum.
1. Cor. 11.
Ioan. 16.

bitiosè trahãt ad se omnia, sed alij alios certatim iuuent: & quisquis meliori successu laborauerit, reliqui gratulẽtur potiùs, quã inuideant. Paulus etiã multa cœperat, quæ nõ omnia statim poterat absoluere, sed suo tempore. Vnde dixerat; *Cætera, cùm venero disponam*: & Christus, *Multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modò.* Imò Apostolus de operibus Christi ait: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est Ecclesia.*

Coloss. 1.

Sol. 2. dubii. De cõstituendis per singulas ciuitates Presbyteris.
Act. 20.

Ad secundum dubium dicimus, illud: *Vt cõstituas per ciuitates Presbyteros*, Gręcè habere, κατὰ πόλιν Πρεσβυτέρους. Et loquitur in singulari, Oppidatim Presbyteros. Ita enim Act. 20. vbi habetur: *Spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur.* Gręcè est κατὰ πόλιν, quòd rectè vertit interpres.

Pręcipuũ munus Episcopi.

Præcipuum autem Episcopi munus est visitare sibi subditas diœceses, & ordinare Ecclesiæ ministros: non enim possunt incolumes stare Ecclesiæ sine pastorum ministerio. Proinde vbicunque fuerit plebis alicuius corpus, ibi pręficiendus est pastor. Et non statuit, vt singulis oppidis singulos attribuat pastores, cùm possent esse plures plebani, vel curati: sed nullas magnas vrbes suis pastoribus destitui, nec totam insulam, quę centum cõstabat vrbibus (vnde & Hecatompolis vocata est ab Homero in Odyssea teste Strabone libr. 10. Geographiæ) vni volebat pastori committi, quia difficile videtur pastori tot oues pascere. Vnde & sedes metropolitanę non essent in immensum extendendæ, nec rursus Episcopales Ecclesiæ paruis oppidulis contrahendæ, & angustandæ, sed maiores gradus per maiores ciuitates, minores verò per plebanos, qui olim dicebantur Corepiscopi, constituendi.

Falsus eius dicti Apostolici rejicitur intellectus.
Hecatompolis quid Homero.
Strabo.
Corepiscopi olim qui sic appellati.

Presbyteros quid est constituere.

Verbum autem constituas, quo hic vtitur Apostolus, idem ipsum est cũ eo quod habetur Actor. 6. *Considerate*, inquit, *fratres viros ex vobis boni testimonij septem, &c. quos constituamus super hoc opus.* Et Act. 14. habetur: *Et cùm constituissent per ciuitates presbyteros, &c.* In quo vltimo testimonio habetur καταστήσειν, vt hic, sed χειροτονήσαντες, hoc est manus imponere. Nec hoc loco permisit Paulus Tito, vt pręficiat omnibus Ecclesijs ministros: hæc enim regia esset potestas, & ius eligendi tolleretur Ecclesijs, & pastorũ collegio iudicium adimeretur. Sed hoc tantùm iubet Apostolus, vt omnibus electionibus præsit tanquam moderator, & elector oratione, ieiunio, & impositione manuum cõsecraret, vt habes Acto. 6. 13. 14. Ob id enim Titum prius à se ordinatum Episcopum reliquit, vt alios ipse constitueret: sicut dicitur Consul, aut Dictator Consules alios creasse, quia Comitia de eis eligendis habuerunt.

Quam Tito Presbyteros constituendi Apostolus potestatẽ non dederit.

Quos cõstituere Titus iubetur presbyteros.
1. Tim. 3.

Appellat autem Paulus Presbyteros, quos paulò post Episcopos nominabit, cùm dicet: *Oportet enim Episcopum sine crimine esse.* Quidam verò aliter opinantes, erroris ansam acceperunt, nolentes quicquam interesse inter Episcopum, & Presbyterum, qua voce intelligunt Sacerdotem, ita vt omnis Sacerdos eorum iudicio sit Episcopus, habens ab eo potestatem, & iurisdictionem. Quod falsum est, ac perniciosum: quantò magis illud Hæreticorum nouorũ dogma, qui ordinationis Sacramenta funditùs tollũt? Nam est, vt aiunt, apud Christianos oẽs par potestas in Verbo, & Sacramento, & asserunt ad Magistratus tantum pertinere ex plebe ministros secernere, qui debeant ministrare. Sed absurdissima est opinio, & insana hęresis. Etsi enim essent discipuli Domini, nunquam tamen habuerunt potestatem consecrandi, nisi postquam dixit illis; *Hoc facite in meam commemorationem*: nec ius absoluendi aliorum peccata, nisi ex quo audierunt: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Et vanũ est quod ex Petro adferunt: *Vos estis genus electum, regale Sacerdotium*: ex quo colligunt, ergò omnes sunt Sacerdotes. Sed cur non pari ratione concedunt, vt oẽs sint Reges? quia habetur in eodem contextu, Regale Sacerdotiũ. Sicut Exo. 19. dicitur; *Eritis mihi in regnum Sacerdotale*? nunquid ergò omnes Reges erant, aut omnes Sacerdotes? Docuit quidem Petrus in vniuersitate Christianorum esse Sacerdotium, & regiã potestatem. ¶ Et eodem modo soluitur, quod habetur apud Ioannem: *Fecisti nos Deo nostro regnum, & Sacerdotes.* Loquitur enim non de singulis, sed de vniuerso, in quo inuenitur vtraq; potestas, Regia, & Sacerdotalis. Et Gręcus habet codex: *Fecit nos Deo nostro Reges, & Sacerdotes.* Vbi loqui videtur de se, & sui similibus, id est de ordine Apostolorum, qui constituti sunt à Deo Principes orbis terrarum (iuxta illud; *Constitues eos Principes super omnem terram*) & summi Sacerdotes. Ita vt differat Sacerdotalis ordo ab Episcopali. Et omnis quidem Episcopus Sacerdos est, non autem omnis Sacerdos Episcopus.

Catholici quidã quid hoc loco quid verò in primis hęretici falsò dogmatizauerint.
Ecclesię ministrorũ ordinationes minimè ad ciuiles magistratus pertinere.
Luc. 22.
1. Cor. 11.
Ioann. 20.
Matth. 18.
Popul' Christianus vt ait B. Petrus, vt regale Sacerdotium.
1. Petr. 2.
Explicatur & illud: Fecisti nos Deo nostro regnũ & Sacerdotes.
Apoc. 5.
Supra 1.
Psal. 44.
III. quęst. fol.

Ad tertiam dubitationem, in qua habetur: Sicut & ego disposui tibi, nec tamen modum aut rationem expressit suę dispositionis, dicendum est, eã quam verbo Apostolus tradiderat, eandem scripto Apostolũ consignare. Et quia vtitur verbo Διετάξάμην quod tantũ dicitur de pręceptis Ecclesiasticis, & Canonicis; insinuatur, cõditiões Episcopi

Cõditiones Episcopi

quas innuat Apostolus nō esse iuris Diuini, sed Humani.

copi nonnullas non tam esse iuris Diuini, quam Canonici, & Ecclesiastici: vt quòd sit monogamus, non percussor, non neophytus: & ipse tūc ordinans dabat autoritatem iurisdictionis. Et non ait: Vt disposuit Dominus, vt 1. Cor. 9. habetur: ita & Dominus ordinauit, &c. vbi Grçcè habetur *διέταξε*, quod est verbū idem cum eo quod hic habetur, de quo etiam 1. Cor. 11. legis: *Cætera cū venero disponā*. Et c. 16. De collectis aūt quæ fiunt in Sanctos, sicut ordinaui in Ecclesijs Galatię, ita & vos facite: vbi dicitur *διέταξα*.

1. Cor. 9.

Contra Lutheranos traditionū contemptores.

¶ Vbi sunt autem istæ dispositiones, quas Paulus, & Patres voce ab eo verbo deducta Diataxes vocant? Nec enim sicut ego disposui tibi, ad eas tantum pertinet, quę hoc loco in eligendis ministris requirit: *Si quis*, inquit, *sine crimine est*, &c. Alioqui potius dixisset de præsenti, sicut ego dispono tibi: Nec addidisset etiam: vt ea quę desunt, corrigas, quia ad illud ipsum, sicut & ego disposui tibi, referendum est. Dispositum siquidem in Ecclesia est, vt sit vnus Metropolitanus, qui primatum suum agnoscat: & infra Metropolitanum sint singuli Episcopi per singulas ciuitatès nō paruas: hęc autem dispositio vniuersalis est, & per totū Orientem, & Occidentem obseruatur. Non ergò omnes conditiones Ecclesię ad hierarchiā Ecclesiasticam spectantes, hoc loco complexus est Apostolus.

Vniuersalis atq; perpetua Ecclesię dispositio quanam obseruetur.

Et illud etiam perpende, quòd Apostoli non semper allegabant ius Diuinum ad omnia quę pręcipiebant, sed interdū etiam leges suas Canonicas, & Apostolicas diataxes, vt hic Paulus facit: & alibi, cum ait: *Laudo vos fratres, quod sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis*, non dixit, pręcepta Christi, aut Dei; sed *præcepta mea*: quę ipse constituebat pro eo tēpore, & loco. & necessitate. Quod si eo tempore conscriptę erant diataxes Apostolorum, quas collegit Clēmens libris octo; quis erit qui hoc loco neget, Apostolū ad illas allusisse, vbi ait: *Sicut & ego disposui tibi*.

Apostolorū non omnes, quibus vtebantur, leges erant Diuini: sed etiam iuris Humani.
1. Cor. 11.

Ad quartum respondemus, easdem prorsus conditiones requiri in Episcopo eligendo, atq; 1. Timoth. 3. quam paucissima addit super illas. Huiusmodi verò conditiones si quis exactè consideret, & cōferat cum nostræ ætatis Episcopis, videbitur in nouo orbe, & in peregrina aliqua Ecclesia, quę Christum & Apostolos penitus ignorauerit, versari.

Quartę solu. dubit.
De cōditionibus Episcopi 1. Tim. 3. & Tit. 1. requisitis, an sint.

Prima enim conditio est, *Vt sit sine crimine*, vel inculpatus. Non quòd omni culpa vacare debeat, quia Nemo sine crimine viuit, vt ille dixit; Sed qui inculpatè apud homines viuas, & vitio careat, quòd infamiam pariat, & possit in iudiciū venire. Hesychius ad 21 Leuitici: *Sicut Moyses*, inquit, *duodecim maculis mundum esse præcepit* (scilicet futurum Sacerdotem) *tot eas enim inuenies secundùm Septuaginta dinumeratas; sic & Paulus duodecim conseruare eum, qui Sacerdotium sortiturus est, præcepit dicens: Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, &c. Quis autem irreprehēsibilis, nisi impollutus? Deinde colligatur irreprehensibilem eum esse, à qualibus maculis aut passionibus carendo, in subsequentibus ostendit, Non superbum, &c. Duodecim ergò & ipse custodire Sacerdotem vult, & quamobrem ei tanta superimponat, in præcedentibus dixit, Sicut Dei dispensatorem. Qui autem dispensat quæ Dei sunt, opus habet eos, quorum dispensator est, virtutibus præcedere. Nam quomodo illos dispensare, quomodo disponere poterit?* Hæc ille non indoctè.

Episcopus vt esse debeat sine crimine.

Hesych. prope finem capitis.

Quot maculis carere debent Noui præsertim Testamenti Sacerdotes.
Leuit. 21.

Secunda conditio est: *Vnius vxoris vir.* Quod non dicitur propter nuptiarum reprehensionem, sed propter Sacramenti sanctitatem. Quemadmodum si fœmina etiāsi catechumena fuerit vitiata, non potest post Baptismum inter Dei virgines consecrari: ita nō absurdum est, eum, qui excessit vxorum numerum singularem, non peccatum aliquod cōmisisse, sed normam quandam Sacramenti amisisse, non ad bonę vitę meritum, sed ad ordinationis Ecclesiasticę signaculum: de qua re fuit 1. Timot. 3. disputatum, Nunc adde testimonium Leonis Papæ, qui Epist. 2. ad diuersos Episcopos per Picænum, & Campaniam, productis duobus Apostolorum Canonibus 17. & 18. ita scribit: *Qualis verò vnicuique natalium honestas, & morum esse debeat, qui sacri altaris ministerio sit sociandus, Apostolo nos docente, & diuina præceptione didicimus: & Canonū regulas, à quibus plerosq; fratrum declinasse, & penitùs deuiasse reperimus. Nam constat ad Sacerdotium peruenisse viduarum maritos, quosdam etiam, quibus fuerant numerosa coniugia, contra illam Apostoli vocem; Vnius vxoris virum, & contra illud antiquæ legis præceptum, quod dicitur, & cauetur, vt virginem Sacer Sacerdos accipiat, non viduam, repudiatam, &c.*

Episcopus vnius vxoris vir cur tantū sit oportet.

Aug. li. de bono coniugali, cap. 18. to. 6.
Disput 10.
Leo Magnus.

1. Tim. 3.

Leuit. 21.

Tertia conditio: *Filios habens fideles.* Quia turpe videtur in Episcopo vel habuisse plures vxores, vel filios habere infideles. Quomodò enim videbitur credibile posse alios ab eo in fide instrui qui proprios filios secundum carnem non instruxerit?

Cur filios Episcopus debet habere fideles.

Quarta: *Filios habens non in accusatione luxuriæ.* Luxus enim filiorum parentem reddit Episcopatus incapacem, quia facilè possent bona Ecclesiæ dilapidare, & ita pauperes, vel filios habere infideles, & ita pauperes facilè contingeret defraudari. Græca

Quare non luxuriosos.

vox est, ἀσωτία; id est, intemperantia, & prodigalitas in cibo, potu, vestitu, suppellectile & alijs.

Cur item nõ subditos, Episcopũ etiã oporteat quo sine crimine esse.

1. Cor. 4.

Quinta. *Aut non subditos.* Qui Græcè dicuntur ἀνυπότακτοι, id est, rebelles, & intractabiles, ac proinde non obedientes.

Sexta: *Oportet enim Episcopum sine crimine esse.* Scilicet peccati lethalis, & scandalo infamiæ, qui est Dei dispensator, à quo exigitur fidelitas in dispensatione verbi, & Sacramentorum, & bonorum temporalium: quam fidelitatem non potest homo criminosus præstare. Et rectè ait: *Sicut Dei dispensatorem.* Debet enim se non dominum beneficiorum, aut redituum Episcopatus, sed Dei dispensatorem agnoscere, qui ad Domini voluntatem sua bona administrare debet.

Idẽ quomodo sit Dei dispensator.

Septima: *Non superbum*, Id est, præfractum aut tumentem, aut placentem sibi.

Quando nõ superbus, nõ iracundus sit Episcopus.

Octaua: *Non iracundum.* Non omnis qui aliquando irascitur ex causâ, iracundus est, sed qui facilè, & frequenter in iram excandescit: vt si incidat in contraria docentes, non statim in iram excandescat, ne quẽ lucrari vult, scandalizet. De nona & decima, conditionibus illis: *non vinolentum, non percussorem*, multa alio loco dixi. Vndecima: *Nõ turpis lucri cupidum*, Turpe enim est in Episcopo lucri cuiusquam studium, & mercatura, qui præ se ferre debet maximum diuitiarum contemptum, & totum se spiritualib[us] occupationibus impendere. Mens enim pecuniæ auida, nec abstinere à vetitis, nec gaudere concessis, nec pietati adhibere consensum potest. Duodecima Episcopi cõditio: *Sed hospitalem.* Nam qui turpis lucri cupidus est, inhospitalis est. Decet autem Episcopum esse hospitalem; ne pij viri, & religiosi, atq; adeò ipsi Episcopi dũ peregrinãtur, diuertere cogantur ad hospitia ordinaria, vbi sunt omnia plena spurcitijs, & impudicitia. Possent fortassis Episcopi pauperes se excusare: verum nescio an Deus excusationem accepturus sit. Si einm diues esset Episcopus bonis moribus, & fama, certè pauper in bonis Deo prouidente esse nõ posset. Et ideò Apostolus absolutè dixit, hospitalem, non distinguens diuitẽ à nõ diuite. Ambr. li. 2. de offic. c. 16. *Scio*, inquit, *plerosq́; Sacerdotes, quò plus contulerunt, plus abundasse: quoniam quicunq́; bonũ operarĩũ videt, ipsi confert, quòd ille suo officio dispenset, securus quòd ad pauperem sua perueniat misericordia. Nemo enim vult nisi pauperi proficere suam collationem. Nam si quem aut immoderatum, aut nimiũ tenacem dispensatorem viderit, vtrumq́; despiciet, si aut superfluis erogationibus dissipet alieni fructus laboris, aut recondat sacculis.* Hæc ille.

Disput 11. in priorem ad Tim. 3.

Non turpis lucri cupidus quinam Episcopus.

Cur oporteat Episcopum esse hospitalem.

Qui nonquã pauperes Episcopi.

B. Amb. to. 1. in prin.

Benignus qui sit Episcopus.

Benignum. Id est, studiosum probitatis, aut amatorem beneficentiæ, vel amatorem bonorum hominum: quòd bona pars est Prælati, nam ex eo magna pars subditorum virtutem amplectitur, vt à Prælato diligamur. Sequuntur aliæ conditiones: *Prudentem, sobrium.* Græcè vna est tantùm vox, nimirum σώφρονα, & tam ad prudẽtem, quam ad sobrium anceps est, & vtrunque fortassis interpres voluit exprimere. *Sobrium*, Id est, pudicum, siue castum, Addit: *Iustum*, Id est, reddentem cuiq; quod suum est. Et, *Sanctũ*, Id est, erga Deum pium, Et, *Continentem*, siue temperantem, vt alij vertunt. Et Græca vox est ἐγκρατῆ. Cur autem continentem addidit ad vocem Pudicum (de quo 1. Tim. 3.) cum pudicitia omnibus etiam laicis cõiugibus necessaria sit? quid rursus opus fuit addere, oportet Episcopum, vel Presbyterum esse continentem? nam ἐγκρατὴς absolutè ponitur, id est, sine aliquo addito, vt iustitiæ, gloriæ, iræ, auri, & simplicium, & propriè ad voluptates gustus, & tactus refertur vt Aristoteles docet primo libro Magnorũ Moralium. Debet ergò Episcopus, vel Sacerdos, siue contineat, siue non, se ab omni cõcubitu castum, siue σώφρονα seruare: nam σώφρον, qui temperatus est, circa continentiam nihil patitur; & ita is qui est ἐγκράτης, epithasin addit σωφροσύνης. De continẽtia autem, vt est virtus specialis, disputauit Paulus coram Felice, & Drusilla: ita enim ibi Græcè nominatur, quæ ab interprete vocata est castitas. Debet ergò esse continens Episcopus ab vsu vxoris, & non solum pudicus, quæ ab pudicitia etiam seruanda est in vxoratis, sed fortis ad vincendum seipsum, & suas concupiscentias.

Qui prudẽs, sobrius, & iustus.

Sanctus autẽ qui, cõtinẽs.

Philosophus.

Act. 24.

In quib[us] maxime seruãda est Episcopo pudicitia.

Vltimò dicit: *Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem.* Græca vox significat hominem tenacem, & studiosè retinentem, alijs conantibus eripere nobis fidelem sermonem, qui secundùm doctrinam est tantum à Deo acceptam. Et vt interpretatur Chrysostomus, fidelem sermonem retinere debemus, non autem Rhetoricas argumentationes, non argutas conclusiones, vt videatur vbique spirare Aristotelem, aut Rhetoricæ artis peritũ Demosthenem, sed custos sit doctrinæ fidelis, quam Christus, & Apostoli eius tradiderunt.

Episcopus qui amplectatur eum qui doctrinam est fidelem sermonem.

B. Chry. ho. 2.

Vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Duo enim Episcopi munera sunt, Docere, scilicet, & Exhortari in doctrina sana, quæ ad mentis sanitatẽ perducit, & quæ ex Scripturis, & earũ occultis sensibus petitur: & præterea, eos qui contradicunt, reuincere. Nam alioqui

Idẽ vti potẽs sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicũt arguere.

(vt

Eccl. 34.

(vt ait Sapiens) vnus ædificans, & vnus destruens, quid prodest illis nisi labor? quemadmodum filij Israel vna manu ędificabant templum, & altera tenebant gladium.

Sol. V. quæst. De vaniloquis & seductoribus à Tito redarguendis.

Ad quintam dubitationē dicimus, Apostolum notare eos, qui præter doctrinā sanam, fidem perturbabant, quos vocat ἀνυποτάκτους, id est intractabiles, & qui in ordinem cogi nolunt. ¶ *Vaniloqui.* Qui ματαιολόγοι, id est, qui friuola docent, & qui leuia, & incerta exempla adhibent in concione. ¶ *Seductores.* Qui eleganti verbo Græcè dicuntur φρεναπάται, id est mētiū deceptores qui à veritate abducunt homines ad mendacium: non autem qui alios trahūt ad comessationes, & ebrietates: & prostibula.

Iudaizantes cur seductores. Quid hoc loco redarguere.

¶ *Maximè, inquit, qui de Circumcisione sunt.* Id est, de genere Iudęorum, qui Gentes ad fidē conuersas ad Iudaismum reuocabant, & cū Euangelio Iudaismum cōiungebant: vt Ebionitæ, & Cherintiliani. ¶ *Quos oportet redargui.* Vbi Grecè elegāter dicitur ἐπιστομίζειν, hoc est os occludere, siue obturare, id est, quibus oportet silentium imponere, ne de scientia præ alijs glorientur. Nam ij sunt *Qui vniuersas, inquit, domos subuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.* Docebāt in primis non publica concione sed familiari, & priuata doctrina, imitantes malum hominem, qui media nocte dormientibus hominibus superseminauit zizania. Qui enim malè agit, odit lucem. Deinde docebāt quæ non oportebat, id est, veterem legem, quę iam antiquata erat, & quam erigere, & mortuam suscitare, erat anathema, & reædificare Iericho. Et tertiò addit: *Turpis lucri gratia.* Quoniam nefas erat Diuinā doctrinam venditare. Vnde turpe est omne lucrū quod exigitur tanquam merces doctrinæ. Et sapienter dixit quidam Iurisconsultus de ciuili sapientia, non esse illam pretio nūmario ęstimandam aut dehonestandā. Peiores ergò erant isti iudaizantes illis, de quibus ad Rom. 10. loquitur Apostolus, qui eadem docebant, sed cœlo adducti.

Quomodo illi docebant quæ non oportet. Matth. 13. Ioan. 3. Iosue. 6. Turpis lucri gratia cur docebant. Rom. 10.

VI. dubit. solutio. De causa pro ducti testimonij Epimenidis contra Cretenses. Deut. 23.

Ad sextum, circa illud: *Dixit quidam ex illis, proprius ipsorū propheta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.* Dicendum est, non esse mirandū, si Paulus producat Poetam Ethnicum, quem propterea non in omnibus probauit, sed illud dictum Poetæ tantùm probauit: quia etsi non essent incircumcisi in templum Dei introducendi; dūtamen aliquid boni & veri dixerunt, possunt eorū dicta introduci. Quid enim vetat, Poetas aliquando quod verum est, prædicere, cum cacodæmones etiam vera nonnulla loquantur. Deinde mirantur cur tantus Apostolus tanto vituperio vniuersę illi insulæ tantam ignominiæ notam inuserit?

Primę & secundæ solutiones.

Verùm Apostolum excusabat ipsa perspicua rei veritas. Deinde quòd nō fuerit eius sententiæ autor, sed poetam illius Gentis profert; quanquam illud dictum, tanquam vaticinium quoddam Dei videatur probare: quemadmodum probamus dicta Dei per Balaam. Tertiò scribebat Apostolus ad virum priuatum, & multa priuatim dicuntur prudenter, & scribuntur, quę nonnisi temerè, & imprudenter in aures vulgi publicè effunduntur. Et licet publicata postea fuerit Epistola hæc; tunc Apostolus nō iniuriam inferre, sed doctrinā tradere voluit. Deniq; ipsa Apostolica autoritas, per quam Deus loquebatur, & ipse in verbo Domini non animo conuitiandi, sed potius vt emédarentur, eiusmodi testimonium produxit. Nam etiam in eodem Spiritu Esaias vocat Israelitas, principes Sodomorum, & populū Gomorrhæ; & Ioannes Baptista de Pharisæis & Sadducæis dixit: *Progenies viperarū, quis demonstrabit vobis fugere à futura ira?* Cuius dictum confirmauit Dominus, dicens: *Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ?* Idem inquit, *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.*

Tertia. Quarta. & postrema. Esai. 1. Quę nō animo maligno sanctorū fuit accepienda maledicta. Matth. 3. Infra 23. Ibidem.

Quos referāt Cretenses.

Est etiam sensus verus, saltem spiritualis, de Cretensibus, in quibus carnales homines designantur, vt vox ipsa sonat. Carnales autem & facilè mentiuntur, & more maliciosæ bestiæ recalcitrant. ¶ *Et ventres pigri.* Quia ventri, & his, quæ sub ventre sunt, viuunt. Qui autem ab his qualitatibus immunes fuerint, non erunt amplius Cretenses secundùm Spiritum, sed homines Dei, qui Spiritu, & rationis iudicio seipsos gubernant.

Epimenidis patria: cur propterea Cretensium propheta nominetur.

Fuit etiam Epimenides natione Cretensis, patria Gnosius, Philosophus, & Poeta, & tēpli Mytræ, hoc est, Solis Sacerdos. Prophetam verò eum vocat, nō philosophum Paulus, non simpliciter, sed proprium illorum prophetam, & quia communiter poetæ omnes vates dicuntur. Alij verò putant, χρησμικῶς vocasse prophetam: quia vt testatur Laertius de Epimenide, ferunt Cretenses ipsi tanquam Deo sacrificia obtulisse, vt qui singulari quadam vires futuras intelligendi præditus fuerit. Et postea Laertius subdit aliquod eius miraculum. Scripsit librum περὶ χρησμῶν, id est, de Oraculis, in quo Poemate habetur hoc testimoniū. Cicero quoque lib. 1. de Diuinatione Cretensem Epimenidem enumerat inter eos, qui per furorem sunt vaticinati. Vnde Adimantus apud Platonem lib. 2. de Repub. postquam poetas deorum filios dixit, addit nonnullos illorum factos fuisse Prophetas. ¶ Hierony-

Aliorum opinio. Diog. Laer. Epimenidē Cicero quę vatem opinetur fuisse. Plato to. 2.

Hier. hoc loco, to 9. *Augustinus* *Chrys. hom. 1.*

mus, Augustinus, & Chrysostomus, docent hic ab Apostolo citari Epimenidem. Etsi Gallimachus Cyrenensis hoc poema sit imitatus, & Hesiodus in Theogonia his proxima dixerit. Versus Epimenidis est:

Epimenidis testimonium de Cretẽsib⁹.

Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.
Tibi, ô Rex Iupiter, monumentum extruxerunt:
At qui tu non es mortuus, sed in æternum semper viuis.

Et sunt carmina heroica. Et primum est:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

quod ita Latinè reddi potest:

Mendax, ventris inertis, semper mala bestia Cres est.

Cretenses, vt ait Epimenides, si sunt mendaces: quo Iupiter modo erat immortalis.

Circa primum verbum: *Cretenses semper mendaces*, dubium est quomodò Iupiter esset immortalis, si Cretenses sunt mendaces: quoniam vix testimonium hoc verum est. Respondeo, quòd in hoc solo dixit verum testimonium hoc (de Cretensibus) quòd mendaces ipsos vocauerit. Vnde ait: Testimoniũ hoc (scilicet, quòd ipsos faciat mendaces) verum est; ideò dixit, In hoc, non in reliquis, quę fingunt de Ioue immortali, de Saturno & reliquis fabulis, quibus plenus est mundus: mendacissimi extiterunt. Vnde prouerbium; *Cum Cretẽsi cretizare*. id est,

Cũ Cretensi cretizare, iuxta prouerbium, quid.

Aduersus mendacem, & fraudulentum vtere mendacijs & fraudibus: & Ouidius de Cretensibus dixit:

Ouidius.

——— *Nec fingunt omnia Cretes.*

Cretẽses quare semper mendaces.

Non igitur dicũtur mẽdaces, quòd aliquo linguę lapsu mentiti sint, sed quod habitu, & affectu, & exercitio mendacia fingebant & illis delectabantur.

Cur malę bestiæ, & ventres pigri.

Secundò vocat Cretenses, bestias malas, vel potiùs feras, quæ à feritate dictæ sunt, quòd nulla eis insit veri ratio, & quæ cicurari nõ possunt, sed quę in dominos suos insurgant, & recalcitrent: nam Græcè θηρία, feram significat veneno noxiam. Tertiò vocat eos ventres pigros, id est, edaces, & bibaces, & abdomini tanquam domino seruientes, de quibus Lucretius dixit:

Lucretius.

Edite lucrones, comedones, viuite ventres.

qui perpetuò, eructant crapulam, de quibus Horatius:

Horatius.

Nos numeri sumus, & fruges consumere nati,
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcynoiq;.
In cute curanda plus æquo operata iuuentus.

Paulus citans ex Epimenide, quid doceat nos.

Scrupulosus igitur est, qui ex profanis antoribus nihil audet mutuari, cùm omnis veritas à quocunque dicatur, à Spiritu sancto dicatur.

Ad septimum, cùm ait: *Quã ob causam in-crepa illos durè*. Græcè ἀποτόμως, id est, seuerè, & præcisè, & ad viuum. ¶ *Vt sani sint in fide*. Et sanitatem explicat, cùm ait: *Non intendentes Iudaicis fabulis*. Id est, ad legem Moysi extinctam, & ad ceremonias ciborum abrogatas vt interpretatur Chrysost. Lex enim Mosis si extra tempus suum extendatur, fabula est: si enim lex adhuc viuit, Christus gratis seu frustra mortuus est, ¶ Hieron. verò per Iudaicas fabulas accipit commenta Rabbinorum. Et vt hoc loco annotat Theodoritus: *Iis qui nondum crediderunt, placidè ac leniter tradenda est doctrina: eos autem qui credere profitentur, & ea quæ Fidei repugnant, facere conantur, medicamentis paulò asperioribus medicari conuenit*. Hæc ille.

B. Amb. in c. 12 prioris ad Corint. to. 5. Solutus VII. dubitatio.

Iudaicis fabulis quibus intenderent Cretenses. *Gal. 2.*

Alter sensus, scilicet beati Hieronymi. *B. Theod. part. 2.*

Cretenses, vt nõ erant sani in fide, meritò ob id durè increpandi. *1. Cor. 5.* *Tit. 3.*

Igitur isti nec sotis erant, vt nihil ad Titum pertinerent, sicut ad Corint. docuerat; neq; rursus hęretici erant, vt fidem amisissent: q̃ði suo iam iudicio condemnati sunt. Habebant ergò fidem, licet in fide sani non essent. Quis enim rationis compos eum increpet, qui sanus sit in fide? Et cur nõ dixit Apostolus, Increpa eos, vt fidem capiãt, aut fidem recuperent; nisi quia in fidem, sed fidei firmitatem amiserant.

Quorũ mandatis hominum idem Cretenses intenderent.

Et subdit: *Mandatis hominũ auersantium se à veritate*. Non intendentes scilicet. Sępè diximus, mandata hominum, vel traditiones hominum in malam partem accipi, id est, pro illis hominibus, qui auersantur veritatem, & illam nolunt agnoscere: quia sequũtur deuteroses, & traditiones Talmudicas, in quibus multa traduntur fabulosa, & ridicula, de quibus Marc. 7. & Matth. 15.

Marc. 7. *Matth. 15.* Octauę quęstionis sol.

De sensu huius dicti: Omnia munda mundis, &c. *Leuit. 11.* *Deut. 14.*

Ad postremam illam sententiam: *Omnia munda mundis*, dicendum, Apostolum agere de Mosaico ciborum delectu, sine quo illi putabant iustificari neminem. Et inter Iudaizantes non erat vna sententia, sed quidam putabant quosdam cibos suapte natura immundos; alij propter legem prohibẽtem Leuit. 11. & Deut. 14 Hinc Aug. lib. 4. contra Faustum Manichæum, porcum dicebat immundum non natura, sed significatione. ¶ Quòd autẽ Apostoli Act. 15. prohibuerũt Christianis Antiochenis abstinere à suffocatis, & sanguine; id nõ fecerũt ob significationem, sed quòd viderent, cùm lex iam esset extincta, abstinentiam à suffocato conducere ad aliquid Deo gratum; id est, ad concordiam Gentium, & Iudæorum. Sic etiam hodie Pastor summus prohibet Christianis esum carnium in ieiunio, non ob id quod putet vllum cibum vel natura, vel significatione immundum, sed quòd faciat ad macerationem carnis, & mentis eleuationem.

Antiochenos cur Apostoli abstinere iusserint à suffocatis & sanguine. *Act. 15.*

Etsi alij aliter explicent: petentes solutionem

Altera solut liter alis. *Leuit. 11.*

tionem ex textu ipso Leuit.11. Non enim ait:Lepus,vel sus erit immundus simpliciter,sed,Erit immundus vobis (etsi Hieron. non semper apponat Vobis,vbi est in Hebræo)hoc est,phrasi Hebræa erit prohibitus vobis,& vetitus.Ita etiam subijcit: *Horũ carnibus non vescemini.* Similiter & de piscibus: *Quicquid autem pinnulas, & squamas non habet eorum quæ in aquis mouentur, & viuunt, & abominabile vobis,execrandumq́; erit: carnes eorum non comedetis.* Et Augustinus sentiebat cibos prohibitos propter significationem;Chrysostom.verò propter abundantiam deliciarum amputandam; at Ambrosius propter Hebræorum ceruicositatem coercendam.

Vetitorũ in lege ciborũ tres causæ Sanctorum. *B Aug.li. 30. contra Faust. c.1.to.6. Chrys. hom 1. Ambrosius.*

Vel potius dicendum, rerum munditiã vel immunditiam,nõ ex ipsarum rerũ natura proficisci,vt impij putãt. Omne enim quod à Deo creatum est,bonũ est, & mundum;vidit enim cuncta quę fecerat, & erãt valdè bona.Itaq; nõ ob id quod aliquid sit immũdum,si edamus, inquinamur:sed cũ homo ex se fit immundus propter peccatũ, quod spontè patrauit idcircò omnia illi fiunt immunda.Nam quia in primo homi ne peccauimus, ideò immunda facta sunt omnia,vtpotè quę nõ seruiant, nec prosint ad Dei seruitium,cùm nos, quibus seruire debebant,à Deo simus alieni. Tamdiu aũt erat illud futurum, quãdiu regnaret peccatum.Secùs postquã Christus sua cruce deleuit peccatũ,& ita mundificauit nos;& idcircò facta sunt nobis omnia munda propter fidem in Christum. Qua de re capite 4. prioris ad Timoth.dixit Apostolus: *Omnis creatura Dei bona est,& nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur,*

Cibi secundũ alios vel de mũdi,vel immundi reddantur. *Gen.1.*

Infrà 3. Quid est, im munda facta esse omnia per peccatũ, per Christi, gratiã mũda.

Subdit iam Apostolus: *Coinquinatis autem,& infidelibus nihil est mundum.* Id est:Totus homo interior pollutus est & contaminatus,& nõ tantum ea,quę à Iudęis tanquã immunda respuuntur, sed etiam illa quæ munda esse putant,immunda sunt. Inquinatur enim mens errore,quando obfirmatur in eo eo errore conscientia, & quando cõtra rectæ rationis instinctum agit. Quare Augustinus lib.30.contra Faustum,ca.1. intelligens quòd non de ratione, aut de eleëmosyna,aut id genus actionibus est sermo,sed de cibis: *Infidelis,inquit,siue comedat, siue abstineat,non sanctè,vel iustè comedit,vel abstinet:quia praua opinione vtrumq; facit.* Eodẽ loco explicat,illos qui tẽpore reuelatæ gratię adhuc illas vmbras futurorum ita custodiendis putarunt,vt sine his Gentes quę salutem quæ in Christo est,percipere nõ posse contenderent; immundos dici ab Apostolo,quòd carnaliter saperent,& infideles, quòd tempore legis non discernerentur.

Quare coinquinatis, & infidelibus nihil est mũdum.

B. August.

Immũdi qui sint etiã Apo stolo secundum August.

An verò homo infidelis possit opus aliquod bonum moraliter exercere, disputatur inter Scholasticos. Et quidam id affirmant,aientes,non tantùm opus bonum ex genere, sed etiam morale opus, id est, debitis suis circumstantijs ornatum ab eo perfici posse. Augustinus verò id negare videtur,quia semper deest vna circumstantia, vt scilicet ex amore Dei, quòd lex naturalis præscribit, & non sola lex gratiæ. Sed hic non est locus de hoc articulo disserendi.

Homo infidelis an valeat bonum aliquod opus morale perficere. *August.*

Concludit Apostolus: *Confitentur se nosse Deum;factis autem negãt.* Probat inquinationem mentis,& conscientiæ ex ipso opere: quia etsi lingua fateantur se nosse Deũ,notitia fidei,& veritati, & Christo contraria factis vitaque ostendunt. Et hæc est illa inualetudo,& infirmitas mentis,quando homo quod credit,& profitetur, non relucet in moribus,& factis.

Infideles homines vt cõfiteantur se nosse Deum, factis autem negant.

Et subdit: *Cùm sint abominati,* vel abominabiles, *& incredibiles*(id est,increduli, siue impersuasibiles,quib. nulla veritas de Deo persuaderi potest) *& ad omne opus bonũ reprobi.* Hoc est; Non tantùm inepti ad benè operandum,sed etiam reprobi, mente scilicet, & affectu, à quibus nihil boni est speraneum. Et hæc de primo capite.

Cur ijdẽ abominabiles,incredibiles, & reprobi.

DISPVTATIO II.

In verba secundi capitis Epistolæ ad Titum: *Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam. Senes,vt sobrij sint,pudici,prudentes, sani in fide,in dilectione,in patientia,*& reliquis; in finem capitis.

Quæstio I.

EXIGVÆ sunt, & parui momenti huius Capitis dubitatiunculæ: eas tamen more solito proponemus,& breuibus dissoluemus. Prima sit post connexionem verborum horum cum præcedentibus, quænam est ista sanitas doctrinæ, quam tertio quoque verbo inculcat Apostolus, & in præcedentibus epistolis ad Timotheũ & in hac epistola, vbi tradit: *Senes sani sint in fide:* & paulò ante: *Increpa illos durè, vt sani sint in fide;* & inferius in hoc eodem Capite; *Verbum sanum,irreprehensibile.* Secundò dubitatur,cur primò senes,deinde anus adolescentulas,& iuuenes, dominos,& seruos hoc eodem ordine enumerauerit; & quid cuique præscripserit. Tertiò, quare cũ causali dicitur,Apparuit enim. Quartò,

1.Tim 1, Infra 6. 1.Tim.1. Infrà 4.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

quomodò dicitur apparuisse omnibus hominibus, quia multis nõ illuxit Euengeliũ Christi, teste eodem Apostolo dicẽte: *Quòd si etiam opertum est Euangelium nostrũ: in ijs qui pereunt, est opertum, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium.*

2. Cor. 4.
Quinta & sexta.

Quintò, quid est abnegare impietatẽ, & secularia desideria. Sextò, dubium est, quid sit sobriè, & iustè, & piè viuere; & cur hoc ordine dicat nobis esse viuendum.

Septima & octaua.

Septimò, quid expectare beatã spem, & aduentũ gloriæ magni Dei: quis etiam iste magnus Deus, Pater ne, an Filius. Octauò asserit, nos esse redemptos, vt mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorẽ bonorum operum; nunquid Deus indiget operibus nostris, vt nos iustificet, aut vt nos saluet?

Nona atque postrema.

Postremò, quare dixit, Argue cum omni imperio, &, Nemo te cõtemnat: Honor enim nõ est in honorato, sed in eo qui honorificat. Ita etiam contemptus non est situs in eo qui contemnitur, sed in eo qui contemnit. Ideò illi potius erant admonendi ne contemnerent pastorem suum.

Primæ solut. quæstionis. De consequẽtia huius capitis cum superiori.

Ad primam dubitationem: Cùm priori Capite Apostolus egisset de forma Episcoporũ, & eorum numero, ostendens qua vitæ integritate prælucere illis in Ecclesia, præ alijs conueniat, & quid in prædicatione, & doctrina præstare eos oporteat: iam hoc secundo de aliarum personarum officijs agit. Et cum aduersatiua incipit: *Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam*, id est: Cùm illi fabulis, & mandatis hominum attendant, in quibus se produnt nõ esse in fide sanos; tu contrà loquere quæ sanum arguunt doctorem.

Titus quę loqui debebat decentia sanam doctrinam: & quænam sit sana doctrina.

Sunt autem sanæ doctrinæ munera, opera charitatis ad fidem adiũgere, vt superius probatũ reliquimus. Hinc 1. Timot. 1. post multa enumerata peccatorum genera, subdit: *Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum Euangeliũ gloriæ beati Dei*, & 2. Timoth. 4. *Erit enim tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebant.* Et superiori Capite huius Epistolæ: *Vt potens sit exhortari in doctrina sana.*

1. Tim. 1.
2. Tim. vlt.
Tit. 1.

Vnde & sermones sani vocantur, qui pręter fidem docent charitatem, per quam tunc fides sana est, tùm animus sanus indicatur, & homines sani sunt coram Deo.

Qui sani sermones.

Et ideò hoc loco adhortans ad sanam doctrinam, non aliud facit quam instituere, vt quęlibet ętas hominũ, & conditio mores ætati suę, & conditioni cõgruas induat. Vnde vult vt senes sint sobrij, & sani in fide. Deniq; illa potest statui sana doctrina quæ profert fructus veritatis & patientiæ.

Sana doctrina quę tandẽ.

Hæretici qualem habeant fidem.

Infirma autem fides est illa hęreticorum nostri seculi, quæ fidei omnia tribuit; de mandatis verò Dei implendis, de studio bonorum operum, de oratione, aut maceratione carnis per ieiunium, & ciborum delectum & vestium asperitatem, nihil tradit. Hæc autem fides tam infirma, est illa, de qua Iacobus. *Fides sine operibus mortua est in semetipsa.*

Iacob. 2.

Sol. II. quæst. Senes primò & an° quare moneantur sobrij esse.

Ad secundum dicimus, Apostolum leges tradere omnibus ætatibus bene viuendi. Et in primis alloquitur senes, & anus, qui debent esse iuniorum duces, & exemplo illis præire. Et admonet senes, vt sint sobrij, id est, ebrij non sint, & temulenti, & caueãt à crapula, & ebrietate: nihil enim turpius senectute, quæ delectationibus corporis adhuc dedita est, & nullum sapientiæ amorem, & rerum fluxarum contemptum pręsefert, vt sint verè sobrij, seu vigilantes, Vtrumque enim significat vox Græca, vt alibi annotaui. Et sobrietas soror est vigilantiæ, iuxta illud: *Sobrij estote, & vigilate.* Deinde hortatur vt senes sint *Pudici*, siue graues, & honestatem præseferentes. Tertiò, *Prudentes*, seu modesti. Quartò, *Sani in fide.*

1. Pet. 5.
Senes qui pudici, prudẽtes, sani in fide.

Alludere videtut ad diuersos senum morbos, quibus vnam animi sanitatem commendat. Sani ergò, & nõ fluctuantes ad omnem fortunæ euentum. Sani etiam in dilectione nam infirmus est, qui leuiter amat. Vnde fit, vt non tolerentur patienti animo quæ accidunt aduersa.

Anus quæ sint in habitu sancto.

Anus quoq; coniungit cum senibus. Et primò petit vt sint in habitu sancto, qui religionem deceat, & prouectæ matronas ætatis. Nam interdum aut lasciuè se adhuc colunt, aut in veste mediocritatem non seruant, nec decorum pietatis in incessu, vultu & sermone retinent. ¶ *Non criminatrices, aut calumniatrices.* Quia hoc genus mulierum garrulum esse solet, & circũcursare domos aliorum suntq; verbosæ & curiosæ: ideò vetat ne sint calumniatrices. Vult etiam vt nõ sint multo vino seruientes: nam solet illa ætas vini esse appetentior. Et vt pueri lacte nutriuntur, ita seniores vino oblectantur: & quòd ętate frigescunt, magno potationis studio resarciunt: sed ita faciliùs in ebrietatem labuntur, in magnum ætatis suæ dedecus, in qua & amittitur grauitas, & autoritas detrahitur: & iunioribus errantibus, quos corrigere deberent, malum præbent exemplum.

Cur non criminatrices, nec vino seruientes.

Addit: *Bene docentes, vt prudentiam doceant adolescentulas.* Vno verbo Græco exprimit illud: καλοδιδασκάλυς, id est magistras rerũ honestarum, vt non sint lęnæ, vt interdum faciunt, & internuntiæ.

Anus quando bene doceant adolescentulas.

In secundo ordine ponit adolescentulas & adolescentulos, quos vocat iuuenes, siue adolescentulos. A iunioribus ergò mulieri-

bus

Adolescẽtulę etiã quę viros suos ament, & filios suos diligant.

bus exigit, vt viros suos ament, eos cæteris hominibus præferentes. ¶ *Et filios suos diligant.* Non tantùm amore carnis, sed etiam amore charitatis; vbi carpendæ essent matres quæ coram liberis nihil honestum aut loquuntur, aut audiunt. Porrò nolle liberorum institutioni attendere, & correctioni, non est amare, sed odisse filios: nam qui parcit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit illum, incessanter erudit, vt ait Spiritus sanctus. Et vt patris est de vitę necessarijs prospicere; ita vxoris partes sunt circa liberos & rem domesticam intendere. Ideò subdit: *Prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes.* Et idcircò vagari nõ deberent, sed domi se continere, & vt inquit Homerus, telam columque tractare. veteres matremfamilias descripserunt, depingentes Venerem nudam testitudini insidentem; admonentes incumbere illi domum curare, nec publicis se immiscere negotijs. Et vt summa testitudinis voluptas est in sua delitescere cauea; ita proba mulier domus custodia nil habet antiquius. Et vt testudo caput, summitatemq; pedum ac manum non exerit è corte, nisi hoc corporis cura flagitet: ita proba materfamilias non nisi necessarias ob res prodit in publicum, non longas à domo sua suscipit peregrinationes: choreas, aut compotationes, aut discursus abominatur. Et ita implebit illud, quod Dauid dixit: *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ,* siue vt in Hebræo habetur, in penetralibus domus tuæ, vt indicet non in ostio domus, aut in fenestris curiosè spectantem omnia, commorari. Multa etiam vitia in maritis tolerare debent vxores, quemadmodum vxor Nabal stultitiam eius tegebat, ac dissimulabat.

Prouer. 13.

Matrisfamilias quibus pręterea ornatę debent esse virtutib. *Hom lib. 5. Ili.*

Bonę matris familias in Venere testudini insidente, antiquorũ pulchra descriptio.

Psal. 127. Quid illud, Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

1. Reg. 25.

Addit Paulus. *Benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum Dei.* Ne videlicet contingat vt mulieres nobilitate, & diuitijs inflatæ, Diuinæ non meminerint sententię: *Et ipse dominabitur tu: quia caput mulieris vir, &c. Nõ vir ex muliere est, sed mulier ex viro.* Sed liberalis est hęc seruitus, & mutua dilectione plena, si per eos nõ steterit. Et subdit: *Vt non blasphematur verbũ Dei.* Quia mali Christianorum mores, & vita reproba, pręsertim Sacerdotum, & Religiosorum, Euangelio, & doctrinæ Christi tribuitur ab infidelibus, & hæreticis.

Mulieres cur esse etiã debeant subditæ viris suis. *Gen 3. 1. Cor 11. Ibidem. Gen. 2.*

Quomodo blaspemetur verbum Dei.

Cum adolescentibus coniungit iuuenes, quos similiter hortatur vt sint sobrij, siue continentes, siue modesti, & temperati. Et solùm petit à iuuenibus sobrietatem: quia teste Platone, Temperantia totam hominis mentem sanat. Et solet esse illa ætas multum omnib. vitijs propinqua ob enpiditatem variarum æstum, & sanguinem ebullientem. Est aũt bonum adolescentium teste Ambrosio, timorem Dei habere, deferre parentibus honorem, habere senioribus reuerentiam, castitatem tueri, non humilitatem aspernari, diligere clementiam, & verecundiam, quæ ornamento sunt minori ætati. Ager qui non colitur, nnn modò bonũ fructum non producit, sed multa etiam syluestria profert. Ita iuuetus nisi pijs moribus, & honestis præceptis instituatur, ad multa vitia rapitur.

Iuuenes Apostolus cur mandet esse sobrios. *Plato in Charmide, to. 2.*

Qui mores deceant adolescentes, secundum Ambrosium. *Ambr. lib 1. de offic. c. 17. to. 1. in princ.*

In omnibus te ipsum prabe exemplum bonorum. Quia efficaciùs permouent exempla quam verba; & omnes loqui nouerunt; at secundùm virtutem operari, perpaucorum est. Seneca ad Lucilium ita scribit: *Plus homines oculis, quam auribus credunt. Longum iter per præcepta; efficax, & breue per exempla.* Pro verbo, exemplum, Gręcè est τύπον, id est exemplar, ad quod alij mores suos debent cõponere. Et subdit: *In doctrina, in integritate, in grauitate.* Græcè hæc leguntur in Accusatiuo casu, pro qua lectione facit quod sequitur. Verbum sanum, irreprehensibile. Et regitur à verbo Præbe, vt sit sensus: in hoc docendi munere præbe integritatem vitæ, grauitatem morum, nec loquaris nisi quod argui non possit. Vtrumque enim signat verbum Græcum ἀκατάγνωστον, id est quod minimè accusari, vel reprehendi possit. Et subdit iuxta Græcam literam, declarans exemplum quale esse debeat, id est, in doctrina, in integritate: vt non corrumpatur docens, neq; præmio, vel metu moueatur, quò minus vera doceat, nec sit leuitas in operatione. ¶ *Verbum sanum, irreprehensibile; vt is qui ex aduerso est,* id est, Euangelio paratus est contradicere, *vereatur* (id est pudore suffundatur) *nihil habens malum dicere de nobis,* scilicet vel in vita, vel in doctrina. Et sese ipsum admiscet in admonitione: quoniã doctrina discipuli est doctrina magistri, & si vnus vituperatur, etiam in alterum redit vituperium.

Exemplorum vis.

Senec epist. 6.

In quibus se ipsum præbere exemplũ bonorum operum debet Episcopus.

Euangelij aduersarius quã do vereatur nullũ malum habẽs dicere de nobis.

In tertio ordine ponit dominos, & seruos. Seruos quidem, vt fidele pręstẽt obsequium dominis suis: quod in omni epistola tradere solet, ne Christiani seruientes Ethnicis, putent se liberos à seruitute dominorum. Est enim seruorũ genus improbum & intractabile, fugax, & furax. Et malis moribuis suis impedimento erãt, ne domini sui ad Christũ conuerterentur; propterea hortatur illos vt non contradicant dominis suis, nec defraudent illos bonis suis. Est enim Græca vox, νοσφίζειν, quod est, suffurari, vel aliquid decerpere, cùm totam rem non ausis tollere; quod proprium est seruo-

Seruos Apostolus cur toties hortetur subditos esse dominis suis.

Serui dominos vt fraudent. Iidem quomodo in omnibus fidẽ bonam illis ostendant.

seruorum. ¶ *Sed in omnibus fidem bonam ostendentes*. Id est, fidelitatem præstantes, phrasi Hebræa. Vt enim domini multa credunt seruis, ita conditio seruorum est dominis se fideles exhibere. ¶ *Vt doctrinam Saluatoris nostri Deo ornent in omnibus*. Munera hominum ornantur bonis verbis; ita ornamenta Christi, & Fidei sunt bona opera, quod ornamentum magno præmio Dominus remunerat.

Quo istē modo doctrinā saluatoris nostri Dei ornent in omnibus.

Ad quartum circa illud: *Apparuit enim gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus*: dicendum est, Apostolum argumentari à fine redemptionis, quæ docet studium sobriè, & iustè, & piè viuendi. Nam præstat Doctorem ad honestam vitam homines adhortari, quam vanis quæstionibus mentes hominum occupari. Nam ad id sumus redempti, vt in sanitate, & iustitia seruiamus Deo omnibus diebus nostri. Et ob id apparuit gratia Dei, vt per eam instituamur ad vitam rectè formandam.

Explicauit: Apparuit enim gratia Dei Saluatoris nostri in omnibus hominibus.

Luc. 1.

Et quòd dixit, *Enim*, sensum suum habet. Apparuit enim gratia Dei salutifera seu salutaris (ita enim Græcè legimus χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος) omnibus hominibus, vt etiam ad seruile vsque genus se demiserit, ita vt nec postremæ sortis homines despiciat. ¶ Est autem gratia, fauor, siue amor Dei erga nos, vel potius eius affectus, id est, habitus, habitans corda nostra ad reddendum nos Deo gratos, & opera nostra. Et hæc inhærēs gratia dicitur apparuisse, quia rara olim, & inuisibilis, & in paucis, modò copiosa, & in multis, & sub signis externis Sacramentorum, per quæ exhibetur. Hoc modo dicitur ad Galat. 3. venisse fides. Et quod habetur Ioan. 7. *Nondum erat Spiritus datus; quia Iesus nondum erat glorificatus*. Et gratia salutifera est illa, quæ primò iustificat, deinde saluat: & à principio est inchoata, deinde proficiens, postea perfecta. Hæc gratia primò fuit in Christo, tāquam in capite, propter cuius gratiam nos accipimus de plenitudine eius, & gratiam nostram pro gratia Christi capitis. Saluat autem merito, & exemplo, & verbo erudiens, & pretio redimens.

Gratia Dei quare salutifera.

Philp. 2. & alibi.

Quid sit Gratia, cur hæc apparuerit.

Galat. 3.

Ioan. 7.

Qualis hæc Apostoli sententia.

Supra 1.

Etsi autem multis non illuxerit hæc gratia, id Deo tribuendum non est qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, sed vitium hominum est, qui nolunt ad eam aspicere, aut postulare à Deo, aut accipere oblatam, aut retinere acceptam. Et Ioan. 3. dixit Dominus: *Venit lux in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem*: De quibus Stephanus: *Dura ceruice, & incircumcisi cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis*. Quosdam etiam vocat Deus rebelles lumini, qui dicunt, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.

Gratia qualis in Christo: & dē quomodo saluet.

Sol 4. dubit. Si gratia Dei Saluatoris nostri apparuit omnibus hominibus, vnde tot hominum interitus.

Circa sextum subiungit: *Erudiens nos*, vt intelligamus, quia hæc gratia non venit sine lumine, & doctrina. Sed reuera erudit, quia à ruditate tenebrarum intellectus, & vitiosis affectibus voluntatis, ac dæmonum tentationibus nos liberat, & de via salutis ac de Euangelio regni cœlorum nos instruit. Arripiunt quidam in occasionem licentiam, quod loquitur de misericordia Dei: at quosdam impedit socordia: at verò manifestatio gratiæ Dei exhortationes ad piè viuendum necessariò secum adducit.

Ibidem.

Ioan. 3.

Act. 7.

Iob. 21.

Gratia Dei quomodo nos erudiat.

Sed iam videamus, quid doceat hæc gratia Dei: *Vt abnegantes*, inquit, *impietatem, & secularia desideria*. Aperit vnde principium huius vitæ benè instituendæ incipere debeat, nempè à prioris vitæ abnegatione, cuius duas partes enumerat. Impietas habet ignorantiam, superstitionem, idololatriam, cæcitatem mentis, auersionem à cœlesti Patre, & illa patria, & alia dogmata à fide lana aliena. Et illos in quibus hæc impietas regnat, necesse est, saluari non posse, nisi tandem prius ab hac peste mundanæ concupiscentiæ liberentur.

Ad V. dub. Quid abnegare impietatē, & secularia desideria.

Secularia verò desideria, sunt, ambitio, superbia, auaritia, ira, inuidia, odium, & similia, quæ cum tempore ipso, & seculo pereunt. Et cum anima conuertitur ad varias creaturas, impietatem efficit, & naufragat à fide. Hæc autem abnegantur, ablegandò à se illam peccatorum turmam, & abrenunciando diabolo, qui nos in Adam vicit, & omnibus pompis, & operibus carnis.

Secularia desideria quænam illa.

Porrò vt quæstionem propositam diluamus, quid sobriè, & iustè, & piè viuere, dicimus in his verbis Apostolum tribus virtutibus, sobrietatis, pietatis, & iustitiæ, summam iustitiæ Christianæ complecti. Sobrietas est ad se, iustitia ad proximū, pietas ad Deum. Sobrietas consistit in moderatione cibi, potus, vestitus, domus, & supellectilis eius & familiæ, vt corpus suū vnusquisq; in officio contineat. Iustitia respicit proximum, quem nec offendere, nec fraudare, nec malum malo reddere docet. Debemus etiam amare, opitulari, & omni virtutum officio prosequi, & patientiā in malo præstare, & in bono malum vincere. Pietas erga Deum est vt parentem, quę religionem, adorationem, & reuerentiam Dei patit, fidem dictis eius, timorem sanctū, & inuocationem eius, spem certā de bonitate eius,

Gen. 3.

Vt [illegible] est. sol. C[illegible] illud: Vt sobriè, & iustè, & piè viuamus in hoc seculo.

Sobrietatis, pietatis, & iustitiæ virtutum officia.

Rom. 12.

Ibidem 12.

eius, amorem cum obedientia cōiunctum, & perseuerantiam. Sobriè autem agit, cùm quis seipsum propter Deum diligit: iustè, cùm proximum diligit, piè cum charitate Deum colit.

Dominus Iesus humanā cur venerit non tollere seruitutem.

Serui igitur agnoscant se per Christum à iugo seruitutis non eximi: non enim venit ille, vt iura Gentium violaret, aut solueret, sed vt de malis seruis bonos, & probos efficeret, & pœnam in meritum eis conuerteret, qui dominis tanquam ipsi Christo fideliter seruiunt. Quòd si quid iniustè à dominis factum fuerit contra seruos, ipse suo tempore iudicabit.

VII. soluitur dub. Expectare quid beatam spem.

Ad septimum respondemus, expectare beatam spem, nihil aliud esse, quàm beatitudinem speratam, ac desideratā suo tempore dandam expectare: quę tam alta est, vt non sit hic visibilis, nec decuerit videri, sed tātùm credi: quia ardua est, & sublimis. Debet ergo sperari, iuxta illud: Quod videt quis, quid sperat. Si aūt quod non vidimus, speramus, per patientiam expectabamus.

Rom. 8.

Quid itē expectare aduentū gloriæ magni Dei.

Subdit: *Et aduentum gloriæ magne Dei.* Id est, aduentum gloriosum: Alij vertunt, illustrationem, siue apparitionem, est enim ἐπιφάνεια illustrior ille aduentus posterior Christi, in quo iubar maximè illustre oculis nostris repræsentatur, dicuntur enim ἐπιφανεῖς, quæ repentè conspecta omnium oculos in se conuertunt, quòd cum splendore quodam emicent. Hic autem aduentus magni Dei ad filium est referendus, vt indicat textus qui habet, aduentum gloriæ magni Dei Saluatoris nostri Iesu Christi: nomen enim ἐπιφάνειος, aut παρουσίας, nunquam in Nouo Testamento tribuitur Patri, sed Filio tantùm.

Aduentū magni Dei, ipsi⁹ Christi vnimirum accipi debere tantummodo.

II. argum.

Deinde postulat Græci sermonis constructio, vt ad vnum, & idem subiectum, id est, ad vnum Iesum Christum referatur vtrumque prædicatum, tum magni Dei, tum Saluatoris nostri quia Gręcè non habetur τ μεγάλυ Θεῦ, καὶ τῦ σωτῆρος ἡμῶν, sed simpliciter sine articulo σωτῆρος ἡμῶν. Ideò ad duas distinctas personas non magis possunt referri, quàm cum ait, ὁ Θεὸς ΠΑΤΗΡ ΙΗΣΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ: non autem dixit: ὁ Θεὸς καὶ ὁ ΠΑΤΗΡ. Id enim præstat articulus vnius vtrique membro communis in vtraque sententia.

III. argum.

Idem ostendit quod sequitur: *Qui dedit semetipsum pro nobis:* quæ planè ad Christum spectant. Idem in principio ferè capitis sequentis comprobat, vbi habetur: *Cùm autem benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei,* in quibus apertè Saluator dicitur Deus, quemadmodum etiam hoc loco. Eandem demonstrationem facit, quòd sæpè Christus dicitur venturus in gloria Patris cum Angelis suis, vt Matth.

Matth. 16.

16. 19. & 25. vbi habetur: Cùm venerit filius hominis in gloria sua. Ita enim Græca litera habet, vbi nos habemus, in maiestate. Et 2. Thessal. 1. vbi legimus: *Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in Sanctis suis.*

Infra 19. Infrà 25.

2. Thess. 1.

Hic labor à nobis sumptus est, vt cōtra Arrianos comprobatum relinquamus Christum non solùm esse Deum, sed etiam magnum Deum: & id asserunt omnes Patres Græci. Nam Chrysostomus: *Vbi sunt,* inquit, *qui Patre minorem filium dicunt?* & Hieronymus hoc loco: *Sicut impietas magni Dei reformidat aduentum, ita secura de fide, & de opere suo illum, pietas præstolatur.* Magnus etiam Deus dicitur, qui venit remunerare omnes, à paruo, & maximo, vel vt pluat in contumaces, & inobedientes.

Christū Arriani qualem Deum somniauerint blasphemi.

B. Chry ho. 5. Hier. to 9.

Christus cur magn⁹ Deus.

¶ Mirum autem est, Erasmum tantoperè contendisse, in hoc textu non dici Christum Deum, sed distinguere inter illa duo verba, & sequentia, magni Dei, & Saluatoris, quasi sint distinctæ personæ. Et ad hoc corroborandum, produxit testimonium Ambrosij hoc loco ita explicantis. Sed non debebat vnum torrenti tot Doctorum opponere, & sensui Arriano fauere. Et valde dubium est, an hæc commentaria Ambrosio sint tribuenda, quorum stylus multum dissidet ab illo vero Ambrosiano, quem in omnibus alijs libris seruauit. Ad hæc multas Interpretationes in his Commentarijs sententijs Pauli assignatas nolunt consonas esse ijs, quas in alijs veris & legitimis opusculis Ambrosij legimus, quas plerunq; in nostris disputationibus annotauimus.

Hunc locum (vt solet) Erasmus vt torqueat cōtra diuinitatem Christi.

Ambr. tom. 5. prope fin.

De Ambrosij in Paulum quos vocant Commentarijs quid sentiaot magni viri.

VIII. dub. respondetur. In id: Qui dedit semetipsum pro nobis, &c.

Ad octauum circa illud: *Qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorū operum.* Declarat, illum eundem magnum Deum, qui venturus est in gloria ad iudicium, eundē esse, qui seipsum dedit pro nobis. Nam etsi Iudas tradiderit Iudæis, & Iudæi tradiderint Pontio Pilato præsidi, & ipse Pilatus tradiderit eum volūtati eorum vt crucifigeretur; dicitur tamen à Patre suo, & à se ipso traditus, qui consensit in sui mortem, & cùm posset impedire, non impediuit, vt ita de eo dicatur; Oblatus est quia ipse voluit: sed in alium finem longè diuersum ab illo Iudæorum, nimirū; *Vt nos redimeret ab omni iniquitate, Vt nos,* inquit, *redimeret.* Verbum Græcum non tantùm redēptionem significat pretio numerato, vt aliàs annotaui, sed ex captiuitate redimere data vita, capite suo pro nostro. Ea enim est vis verbi Græci λυτρώσηται.

Matth. 20. Infrà 27. Ioan. 19. Ibidem. Philip 2.

Esai. 53.

Christ⁹ quomodo nos redemerit ab omni iniquitate.

Vt mūdaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Nō venit vt corrum-

Idem vt mūdauerit nos

Bruno. mentio fit etiam Act. 19. vt docent Glossa Ordin. & Bruno: quia ille dicitur, Demetrius Argentarius, hic verò Alexander Ærarius, qui differunt nominibus, & cognomentis. Deinde Demetrius Ephesi molestus fuit Paulo, & seditionem concitauit in eum; hic verò Romæ, qui naufragus fuit à fide. Et hic forsitā fuit de tribu Leui, quem ait Ioannes Annius prædicasse aduersus Paulum. ¶ De hoc quoque ait: *Multa mala mihi ostendit.* Augustinus lib. 1. locutionum in Genesim, scribit: In Sacris literis ostendere frequenter vsurpari pro facere, vt ibi: Ostendisti populo tuo dura, id est, fecisti: & alibi, Ostende nobis Domine misericordiam tuam, id est, fac.

1. Tim. 1. — Quid est: Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. — *Aug. tom. 3.* — *Psalm 59.* — *Psalm 84.*

Illud etiam rectè à Beato Thoma annotatum est, non dixisse, fecit: quòd impij aduersus pios animum magis ostēdere, quàm explere possint, iuxta illud Ieremiæ; Bellabunt aduersum te, nec præualebunt, quia ego tecum sum. Intulerat ergo multa mala incommoda Apostolo hic Alexander, vt mirum non sit fabrum ærarium in eum tumultum excitasse, & in pericula coniecisse. Est enim, ait Theodoritus, proprium eorum, qui sibi manibus victum parant, populum concitare. Ita Demetrius Argentarius vniuersam Ephesum in eum concitauerat.

Alexandrum Apostolus multa mala sibi ostēdisse, non, fecisse, cur dixerit. — *B. Tho lect. 3. tom. 16.* — *Ierem. 1.* — *Infra 15.* — Victum sibi manib' quæritantium, quid proprium, teste Theodoreto. — *Actor. 19.*

Et subdit id, de quo dubitatum fuit: *Reddet illi Dominus secundùm opera eius. Quem & tu deuita; valde enim restitit verbis nostris*, quomodo, scilicet, Apostolus malū imprecatur huic Alexandrō, contra suam doctrinam, qua præcepit: *Benedicite, & nolite maledicere.* Respondetur: Permulti annotant, hæc verba non esse imprecantis, sed prædicentis, sicut illud: Percutiet te Deus, paries dealbate. Prophetæ enim in more habent, modo Imprecantis, vel Imperantis futura mala prædicere, secundùm illud: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua*: & iterum, *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum*: &, *Obscurentur oculi eorum ne videant; & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam*: & Apostolus: *Vtinam & abscindantur qui vos conturbant.* Quemadmodùm etiam per præteritum tempus ea quæ euentura sunt, enunciantur. Vnde Augustinus lib. 1. de sermone Domini in Monte, cap. 21. ad finem: *Non ait, reddat; sed, reddet illi Dominus iuxta opera eius: quod verbum prænuntiantis est, non imprecantis. Sicut & de illa hypocrisi Iudæorum de qua iam dictum est, cuius euersionem imminere cernebat, dixit: Percutiet te Deus paries dealbate.* Iustinus quoque Martyr lib. Quæstionum & responsio. quæst. 125. interrogat, Si Apostolus Paulus malum malo, aut conuitium conuitio pensare vetuit; quomodo ipse diuersum ab eo quod iussit, fecit, nunc Sacerdotum Principi, nunc Alexandro fabro ærario dira precatus? Et respondet: *Siquidem Paulus percutientem repercussisset Pontificem, aut Alexandrum, qui malis eum affecerat, malis contra affecisset; dicere liceret, diuersa eum à doctrina sua egisse. Cùm verò ea dicere, quæ cuiq; à Deo prouentura sint, Pontifici quidem. Percussurus est te Deus, paries dealbate: Alexandro autem; Reddat illi Dominus in illa die, neque execratio sit, neque conuitium; prædicationes certe fuerint, Apostolicum decentes virum: qui seipsum non vlciscatur, sed locum det iræ.* Hæc ille.

Ad X. dubit. — *Rom. 12.* — *Actor. 23.* — *Esai 6.* — *Psalm. 68.* — *Ibid. 24.* — *Rom. 11.* — *Galat. 5.* — *Aug. tom. 4. circa fin.* — *Iustin tom 3.* — Quomodo martyr Iustinus propositam diluat quæstionem.

Illud tamen expedit annotare, quod docet B. Thomas in 2. 2. quæst. 25. art. 6. licere homini imprecari malum non sub ratione mali, sed sub ratione iustitiæ, & diuinæ gloriæ. Et huic solutioni magis quadrat illud, Percutiat te, & Reddat illi Dominus, Græcè ἀποδῴη. Subdit: *Quē & tu deuita*: siue obserua, & caue vt hæreticum, insinuās illum in Asia agere; erat enim Ephesius. ¶ *Valde enim, inquit, restitit verbis nostris.* Quibus in verbis ostendit, eius opera impeditum fuisse fructum prædicationis suæ. Et restiterat nō tam sibi, quam Christo & veritati. Hinc accipe egregiam doctrinam: Si quādo magnis viris pro Ecclesia Catholica laborantibus, à sordidis, & ignaris hominibus obsistitur, mirandum non esse: est enim magna indignitas, tales cum sartoribus, fabris, & tōsoribus viros excellentes digladiari, quos diabolus suscitat operationum diuinarum æmulos. Quia enim sapientia diuina rudes, & ignaros ad Apostolatum sibi elegit, & ad prædicationem verbi Dei etiam suo sanguine defendēdam, quò illustrior Dei virtus, & maiestas redderetur: ipse quoque liuidus suscitat opifices & tabernarios, quò negotium facessant pastoribus Ecclesiæ & nominatis concionatoribus obsistant.

Rom. 12. Imprecatio mali proximo quę circa. *B. Thom. 10. 11. part. 2.* — Alexander ærarius verbis Pauli quomodo restiterit. — Præclarū documentum. — *1. Cor. 1.* — Dæmonis inuidia.

Ad vndecimum circa illud: *In prima mea defensio nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt*, quæ scilicet, fuerit illa prima defensio, cui respondet secunda, & quænam illa secunda extiterit: quanquam alij aliter respondeant, non tamen existimo eos esse audiendos, qui cum Glossa interlineari hęc accipiunt de Pauli cōtra Alexandrum prauè docentem congressu: quod meritò refellit B. Thomas hoc loco. Nec enim hic tantus hæreticus erat, vt ad disputandum cum eo, & cum conuincendum, alijs Apostolus indigeret. Videntur etiam hæc verba pertinere nō posse ad ea postrema tempora, quibus secundò venit Romam, & comprehēsus simul cum Petro interfectus fuit,

Solut. 11. qu. In qua sua prima defensione Apostolus fuerit ab omnibus derelictus: quæ secunda. — Prima solut. quę reijcitur. *B Tho. lect. 3. tom 16.* — Secunda solutio, etiam minus vera.

fuit, quo tempore furebat. Nero contra Christianæ pietatis cultores: quia à vinculis illis postremis non fuit liberatus, vt hic asserit Apostolus, vt posset amplius prædicationi vacare. ¶ Sed omninò videntur hæc verba spectare ad id tempus, quando Paulus ex Ierosolymis Romam venit vinctus secundo anno Neronis, vt ait Sedulius, & per biennium ibidem mansit agēs caussam, & domui suæ sine impedimento, loquens omnibus ad se aduentantibus de regno Dei: donec liberatus fuit. Et in hac caussa agenda, & tuenda, bis ante tribunal Cæsaris est præsentatus. Et cùm in prima sui defensione ab omnibus amicis fuisset derelictus: solus Deus, qui suis nunquam deesse solet, sibi adstitit, & corroborauit eum, vt posset prædicandi munus implere apud Gentes Occidentales, vt desiderabat. Et propterea Hieronymus in catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum ex hoc loco colligit, eum Euangelium Christi in Occidentis quoq; partibus (hoc est in Hispanijs, vt alibi sæpè tradit) prædicasse, & Gentes omnes audiuisse verbū Dei. Et sanè illo decēnio, quod interfluxit inter hunc primum, & secundum eius aduentū ad Vrbem, multis Gentibus verbum Dei prædicauit.

Tertia solutio ac probabilior.

Sedulius.

Actor. vlt.

Domini in Paulum, & suos prouidentia.

Hier tom. 1. à med.

Quare quod superius scripsit: Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat: ob id dixit, quòd putasset sibi mortem instare, & ad eam se magno animo cōparabat, ac muniebat: vt facere debent omnes, qui Euangelicum munus profitentur. Verùm secus euenit, & aliter placuit Deo, qui totam illam tragœdiam Paulo conuertit in catastrophen comœdiæ. Nam Princeps mitior factus, & in quinquennio illo nondum in tantam nequitiam proruperat Imperator. Vnde scripsit de secunda defensione, & caussæ suæ dictione, siue satisfactione (vt Hieronymus vertit in catalogo Script. Ecclesiastic.) *Liberatus sum de ore leonis*, Neronem crudelissimum intelligens, de quo Salomon: *Leo rugiens, & vrsus esuriens, Princeps impius super populum pauperum:* & alibi: *Sicut fremitus leonis, ita & Regis ira.* Et vbi primùm liberatus fuit, consultò noluit expungere quæ scripserat de his quæ cogitabat de tempore delibationis, & resolutionis suæ instantis, sed mutauit animum, & Timotheum ad se vocauit. Et Marcum vtilem ad ministerium prædicationis adduci iussit. Petijt etiam penulam, libros, & membranas, quasi iam meditaretur nouas prædicationes Euangelij gratia, & missiones ministrorum facere ad diuersas prouincias.

De secunda, & vltima si non intellexit Apostol' sui del:ibio ne;quid resolutionis suæ tempus iam imminere dixit.

Idem Hier. De cu lis Pau lus fuerit li beratus ore leonis.

Prouerb 28.

Suprà 19.

Quod autem hæc verisimilia sint, inde probatur, quia non est probabile, Apostolum de prima sua defensione, quando vinctus secundò venit Romam, sermonem fecisse, quia illa notissima fuerat ipsi Timotheo, qui illi in Vrbe interfuerat, & omnibus alijs, cùm ante decennium contigisset: nec opus erat enuntiari, quod omnibus cōpertum erat: non ergo scripsit hanc Epistolam eo tempore, sed in primo aduentu suo ad Vrbem, quando egit caussam, & liberatus fuit, vt hic mentionem facit, intra illud quinquennium mitioris imperij Neronis. Sanè Sex. Aurelius Victor dictitasse Traianum recenset, procul distare omnes Principes à Neronis quinquennio.

Postremo loco tradita cō firmatur opinio multis argumentis.

Tempus scriptionis huius Epistolæ.

Deinde idem probant omnes istæ circumstantiæ: vt enim Epistolæ missæ ad Ephesios, Philippenses, Colossenses, Hebræos, & ad Philemonem, apertè loquuntur, & concionātur sua vincula, & catenam; ita etiam in ista secūda ad Timoth. scripta, ter suorum facit mentionem vinculorum, vt in prima disputatione probaui. Fauet etiam huic sententiæ, quia Paulus multa particularia enarrat in hac Epistola, quæ nonnisi biennio illi, quo apud Neronem caussam egit, & primo eius aduentui quadrare possunt, vt illud; *Lucas est mecum solus.* Deinde illud, *Tychicum misi Ephesum*: hæc autem missio eo tempore contigit, quo per biennium egit caussam apud Neronem: vt constat ex his quæ scribit ad Ephes. 6. & ad Colossen. 4. Adhæc quia postulat sibi adferri penulam, libros, & membranas, quas reliquit Troade, quas eo tempore, quo erant Romæ, repetiuit: non autem repeteret post decem annos. Præterea Priscam, & Aquilam salutat in hac Epistola, quos reliquerat Ephesi Actor. 18. Trophimum etiam in illa profectione ex Macedonia in Ierusalem reliquit Mileti languentem, etsi Actor. 20. eius rei mentio non fiat: sed breui recuperata sanitate, & celeri nauigatione venit in Ierusalem, vbi captus fuit in templo propter Trophimum Asianum: nam idem est Trophimus Ephesius, & Trophimus Asianus: nam Ephesus metropolis erat Asiæ Minoris. Cùm igitur tot sint coniecturæ, videtur bonis, & probabilibus rationibus hæc pars sustineri posse: quam vehementer confirmat, quòd consuetum sit per posteriora scripta interpretari prius dicta. Cùm ergo de die consummationis, & martyrij præcessetit sermo, debet per ea quæ subiungit, deliberatione sua ad prædicandum per omnes Gentes Euangelium, accipi: ita vt hæc Epistola non fuerit tempore mortis instantis scripta, sed tempore primi aduentus in Vrbem, quo liberatus fuit.

Secundū argum. à signis & circumstantijs.

Prima circūstantia.

Secunda.

Ephes. vlt. *Coloss. vlt.*

Tertia.

Quarta & quinta.

2. Tim. 4.

Bonus Apostolica sententia interpretandi canon.

Caietani in vltimam ſententiam proponuntur argumenta, atque ſoluuntur.

Nec his obſtat, quod opponit Caietanus ex textu: *Eraſtus remãſit Corinthi: Trophimum reliqui infirmum Mileti*, non narrari in Actis Apoſtolorũ in profectione illa Pauli in Ieruſalem, ſed, vt Caietanus putat, poſtquam liberatus fuerat à vinculis Neronis, & redierat in Macedoniam, & Achaiam, & alia loca, in quibus prædicauerat: imò ipſe bis promiſerat ad Philip. quòd ad eos rediret. Primùm, cũ ait: *Et hoc confidens, ſcio quia manebo & permanebo omnibus vobis* (in carne ſcilicet) *ad profectum veſtrum, & gaudium fidei; vt gratulatio veſtra abundet in Chriſto Ieſu in me, per meum aduentum iterum ad vos.* Deinde inferiùs dicens: *Confido autem in Domino, quoniam & ipſe veniam ad vos citò.* Et in Epiſtola ad Philemonem: *Simul & para mihi hoſpitium: nam ſpero per orationes veſtras donari me vobis.* Et in illo reditu contigit hoc quod ait de penula, libris, & membranis relictis Troade apud Carpum. Reſpondemus, hæc parui eſſe momenti, ſi cum reliquis circunſtantijs conferantur. Nã potuit illos libros, & penulam reliquiſſe, quando fuit Troade, & Eutychium ſuſcitauit, & pedibus venit in Aſſom: potuit etiam Trophimum reliquiſſe Mileti infirmum, vt diximus, ſed paullò pòſt recuperata ſanitate, felici nauigatione perueniſſe Ieroſolymam, vbi Paulus captus eſt, & Romam ductus & ita omnia vero cõſonant. Et quòd ait Caietanus, in prima mea defenſione, ſcilicet, poſt ſecunda vincula, vel poſt ſecundum aduentum eius in Vrbem, quando aderat Timotheus Romæ, vt ait ad Philipp. cap. 2 *Spero autem in Domino Ieſu, Timotheum me citò mittere ad vos, vt & ego bono animo ſim, cognitis quæ circa vos ſunt*; modò verò poſt tot annos, poſtquam redijt ex partibus Græciæ, ſignificat Timotheo quid ſibi acciderit in prima defenſione ſua: hoc profectò non conſtat de iſtis ſecundis vinculis: & dura videtur expoſitio primam defenſionem vocare, quæ reuera ſecunda fuit, & à quo liberatus non fuit, ſicut olim in priori fuerat. Et quanquam Petrus eſſet Romæ & Lucas: dixit tamen Paulus, *Omnes me dereliquerunt.* Sed hi non erant de numero eorum, qui poſſent ipſum adiuuare; ſed ſenſus eſt, Nemo eorũ Chriſtianorum qui Romæ erant, qui poterant me adiuuare, coram Nerone adſtitit. Quàm benè ſcriptum eſt per quendam Ethnicum:

Philip. 1.

Infrà 2.

Philem. 22.

Actor. 20.

Quid illud: In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, Caietano.

Philip. 2.

Impugnatur hæc ſentẽtia Caietani.

Actor. 28.

Quomodo accipiẽdum: Sed omnes me dereliquerunt, cùm tamẽ Petrus & Lucas tũc eſſent in Vrbe.

Ouid. lib. 2. Triſt. eleg. 8.

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Ita enim ille argumentatur. In hunc etiam ſenſum eſt, quia dicitur liberatus ad prædicandum Gentibus: nam paullò poſt ſecunda vincula extinctus fuit mandato Neronis. Præterea hæc epiſtola miſſa eſt eo tempore, quo ſiſtebatur Neroni: tunc peto, an Paulus fuit liberatus, an non? Si minimè; fruſtra Timotheum vocabat, & iubebat vt adferret penulam, & libros, & membranas, & vt adduceret Marcum: Fruſtra dixiſſet, liberatus ſum de ore leonis, & de futuro, Liberabit me Dominus ab homine malo, id eſt à peccato, & dæmone, qui tanquam leo circuit quærens quem deuoret.

Proferuntur & aliæ contra Caietani ſententiam rationes.

2. Tim. 4.

1. Pet. 5.

Cùm igitur hæc quadrare non poſſint ſecundo aduentui, & ſecundis vinculis, quia inter primam, & ſecundam defenſionem paruum temporis ſpatium interceſſit: cogimur igitur interpretari de primis vinculis, quibus per biennium manſit, & bis ante Cæſarem præſentatus fuit. Et primò quidem derelictus ab omnibus amicis, cauſam egit confirmatus à Domino de liberatione ſui, & ea prima defenſione adhuc ſententiam nõ tulit Princeps: verùm iterum Paulus coactus fuit ſiſti paulò antequam has literas mitteret, & tunc ſentẽtiam liberationis accepit. Et literis iſtis ad Timotheum iam conſcriptis, adiunxit illa verba; Feſtina ad me venire citò. Demas me reliquit, &c. vſque in finem.

Explicatur iterũ quæ fuerit prima Pauli defenſio, in qua fuit à Domino cõfirmatus.

Ait ergo: *Omnes me dereliquerunt.* In quo ſimilis factus fuit Domino comprehenſo à Iudæis, quem Apoſtoli omnes deſeruerunt fugiendo, iuxta illud; Et qui iuxta me erant, de longè ſteterunt: iterum, Qui videbant me, foras fugerunt à me. Et ſubdit: *Non illis imputetur.* Vbi videtur precari pro his, qui metu Neronis, & imbecillitate carnis potius quàm malitia deliquerunt. Pro peccato autem Alexandri perfidi, ob obſtinationem contra Fidem cõceptam preces non fudit. Et vt Domino oranti, ac deprecanti calicem, apparuit Angelus confortans eum; dormitantibus Apoſtolis, ita Apoſtolus relictus à ſuis, à Domino corroboratus eſt. Philo legatus Iudæorum Alexandrinorum ad Caium Caligulam, cùm iuſſus eſſet ab eo ex vrbe, & aula recedere ad Iudæos, qui ſecum erant, dixit: *Bono animo oportet vos eſſe, quibus iratus eſt Caius: quia neceſſe adeſſe diuinum, vbi humanum deſit auxilium.* Idem recenſet ex Ioſepho Euſebius Cæſarienſ. libr. 2. hiſtoriæ Eccleſiaſt. cap. 5. Et vt nonnulli probabiliter coniectant, cùm quinquennium Imperij Neronis laudatiſſimum extiterit, & Seneca eius præceptor & inſtitutor illi in omnibus adeſſet, & cum eo moderaretur omnia; eius opera, & ope abſolutus fuit Apoſtolus. ¶ Et ait, *Liberatus ſum de ore leonis:* ita enim Græcè legitur, & Ambroſius, & Chryſoſtomus, ſequuntur illam lectionem.

Qualis hæc Pauli Apoſtoli fuerit ab omnibus derelictio.

Matth. 26.

Pſalm. 30.

Luc. 22.

Philo circa med tom. 2. ſub fin.

Quibus diuinum, vt rectè & ſapienter Philo dixit, non deſit auxilium.

Euſeb. tom 1.

Amb. hoc loco

Chryſ. ho. 10.

Quare Apostolus nō dixerit, Liberabit me Dominus ab ore leonis.

Non autem dixit de futuro. Liberabit me de ore leonis, quia tandem eius iussu decol latus fuit: sed: ab omni opere malo, id est, peccato, in quod ex se incurreret, nisi præuentus esset diuinæ gratiæ beneficio. ¶ *Et saluum faciet in regnum suum cæleste.* Ita loquitur Apostolus ex multa diuinæ gratiæ certitudine concepta, quam, & certam sperare possunt, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et ex facta liberatione colligit Deum deserturum se nunquam, sed erepturum ab omnibus malis, non vt non sint, aut ne moriatur, sed ne vincatur à Satana, & à malis.

Pauli, & iustorum omnium in Deo fiducia beatitudinis consequendæ.

Matth. 5.

Duodecima quæstio sol.

Ad duodecimum: *Salutate,* ait: *Priscillam, seu Priscam & Aquilam.* Quos Ephesi reliquerat Acto. 18. & pro Paulo suas ceruices supposuerunt, vt dicitur ad Rom. 16. Et præcedit mulier virum, quia sanctior, & feruentior fide. Dorotheus tamē tradit in sua Synopsi, Priscam virum fuisse Colophoniæ Episcopum: sed cum Prisca, vel Priscilla soleat iungi cum Aquila, proculdubiò semper accipitur pro vxore, vel muliere Aquilæ. ¶ Præcipit etiam salutari Onesiphori domum. Cùm enim ipsum prius, capite scilicet primo celebrasset; modò salutat totam eius domum, & familiam: nam ipse Romæ tunc residebat, vt ait Oecumenius.

Rom. vlt.

Priscam, seu Priscillā mulieris nomen esse non viri.

2. Tim. 1.

Oecum. c. 9. iuxta finem.

Erastus remansit Corinthi. Hic videtur esse ille, qui ad Roman. 16. vocatur arcarius ciuitatis, siue quæstor: vnde nobilis, & præcipuus erat inter alios. Et Dorotheus in Synopsi refert illum Episcopū fuisse Panneadis, siue Cæsareæ Philippi. Sequitur: *Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.* Hic Trophimus martyrio Romæ consummatus est simul cum Paulo, vt docet Dorotheus. Scribit autem Petrus Cluniacēsis, qui sicut Beda Venerabilis cognomentum est sortitus, libr. 1. Epistol. 2. ad finem. Pauli Apostoli discipulus Trophimus, de cuius fonte, vt Zozimus scribit, omnes Galliæ Fidei riuulos acceperunt, Arelatæ prędicauit. Et Anselmus vult hunc Arelatensium fuisse Episcopum. De hoc alibi satis multa disputauimus. ¶ Ex quo manifestum relinquitur, quòd Apostolis non licuerit, quoties liberet, miracula patrare, sed quoties infidelium posceret infirmitas, & diuina iuberet autoritas, cuius solius est naturæ vniuersæ leges mutare. Simili namque ratione B. Petrus infirmantem Petronillam filiam rogatus cur non sanaret, respondit; *Quia ei non expedit.* Vnde vt ostenderet, ei potentiam non deesse, sed voluntatem, iussit eam à lecto surgere, & ministrare: & finito ministerio, rediit ad lectum infirma. Paulus ad Philippen. 2. infirmitatem Epaphroditi philippensium Apostoli, ad mortem vsque laborantis, multis verbis deplorat.

Erastus quis ille qui remā sit Corinthi.

Rom. vlt.

Quis item Trophimus: honorifica de illo Petrū testimonia.

B. Anselm. hoc loco. to. 2.

Philip. 2.

Vltim. dub. solutio.

Eubulus, & Pudens, quinam Timotheum consalutantes.

Ad postremum circa illud: *Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes.* Quis fuerit hic Eubulus, non satis mihi cōstare potuit. Pudens verò fuisse Pauli discipulus traditur, & cum Paulo simul Aristarcho, & Trophimo Romæ capite truncatus, vt ait Dorotheus, & in martyrologio suo Beda: fuitque sanctarum virginum Potentianę, vel Pudentianæ, & Praxedis pater, vt putat etiam Caietanus, quarum mater fuit Sabinella: sed incertum est, quia illæ virgines fuerunt sub Antonino Pio, quanquam hę virgines satis vitam pro duxerint, si sub Antonino in Domino dormierunt.

Caietanus.

Li? quis ille. Chrys. ho. 10. Euseb. lib. 3 c. 4 hist. Eccles. Hier. lib. de Script. Eccles. in Clemente. to. 1 post med. D. Ignat. ep. 4. à med. B. Clem. Rom. Linum vnde cōstet Petro, & Paulo fuisse superstitē.

Linus à Chrysostomo, Eusebio, Hieronymo, Dorotheo, & Damaso in Pontificali, & ab alijs dicitur fuisse à Petro primus Romanæ Sedis Episcopus, qui iam à B. Petro in discessu suo ab Vrbe tempore Claudij Imperatoris loco sui institutus fuerat. Secundus autem fuit Clemens à Petro constitutus, sicut Ignatius testatur in Epistola ad Mariam Cassobolitam: etiamsi ille post eius mortem cesserit locum suum Lino, & Cleto, vt quidam putant. Clemens tamen lib. 7. Diataxis Apostolicę cap. 46. *Romanæ,* inquit, *Ecclesiæ Linus, Claudiæ Primus à Paulo: Clemens post eius mortem à me Petro secundus ordinatur.* Alij verò existimant Linum mortuum fuisse ante Petrum, vt autor est Sophronius Episcopus Ierosolymitanus. Nō caret tamen scrupulo, quia Linus, vt legimus in Breuiario Romano de gestis Petri, & disputationibus cum Simone Mago librum conscripsit, & circumfertur liber de martyrio Petri & Pauli: quod arguit illum Apostolis superuixisse.

Quid item Claudia, Timothei consalutatrix.

Quæ fuerit ista mulier hoc loco nominata Claudia, non legi hactenus quicquam: sed verisimile est fuisse insignem aliquam & primariam fœminam religionis Christianæ cultricem. Quibusdam tamen videtur mater fuisse Lini Pontificis, quia apud Clementem dicto loco habetur: Λῖνος ὁ τῆς Κλαυδίας, id est Linus Claudiæ filius. Quòd verò Linus Pōtifex postpositus fuerit Eubulo, & Pudenti: nō debet obstare summæ eius pastoris dignitati: quemadmodum nec ad Gal. 2. postponitur Petrus Iacobo, cùm dicitur, *Cùm cognouissent gratiā quæ data est mihi Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse.* ¶ Illud certè non est dissimulandum, Apostolum tot negotiorum, & Ecclesiarum, & persecutorum multitudine obrutum, memoriā tamē firmam tot ministrorum Ecclesiarum, & tot hominum

Post Eubulū, & Pudentem si Pontifex erat tertio loco nominatus sit Linus. Gal. 2.

Mira Apostoli memoria.

nium nomina retinere potuisse, vt ostendit caput 16. ad Romanos, & præsens locus.

H breos vn de perspicuū fit Græcorum vti nominibus propriis consueuisse.

Considera etiam, iam Hebræos cœpisse Græcorum nomina sibi imponere, vt constare potest ex catalogo Apostolorum, & ex catalogo 72. Discipulorum, & ex magna parte eorum quos hoc loco nominauit: qui cùm Hebræi essent, nomina & cognomenta Græca assumebant.

Tandem concludit: *Dominus Iesus Christus cum Spiritu tuo. Gratia vobiscum, Amen.* Hæc scripsit propria manu Apostolus. Et cum in priori Epistola dixisset, Gratia tecum, Amen: hic dicit, Gratia vobiscum, Amen: prius Episcopum salutans, deinde Ecclesiam. Imò indicat hęc clausula, non soli Timotheo, sed toti Ecclesię hanc Epistolam fuisse scriptam.

In hac clausula: Dominus Iesus Christus cum Spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen obseruantur duo.

DISPVTATIONES IN EPISTOLAM AD TITVM.

DISPVTATIO I.

De argumento de quo agitur in hac Epistola, & de primi capitis dubitationibus *Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates Presbyteros, sicut & ego disposui tibi, &c.* vsq; in finem capitis.

Titus quisnam fuit, ad quem Paulus scripsit Apostolus.

CVm Paulus Fidei nostræ fundamenta Cretæ iecisset; aliò properans, vt erat non vnius tantùm insulæ pastor, sed vniuersarum Gentium Apostolus, Tito discipulo, & Euangelistæ prosequendi operis partes mandauerat. Nam hic à Gentilismo conuersus ad Fidem fuerat, & suscepta religione adeò profecerat, vt hunc inter præcipuos amicos, imò filij loco coleret Apostolus: idoneusque est ab eo iudicatus, qui magnæ huic insulæ præficeretur quasi Archiepiscopus, qui posset per ciuitates Episcopos constituere. Quam autem esset hic Apostolo familiaris, liquere potest ex posteriori Epistola ad Corinthios, in qua frequenter eius facit mentionem, vt capite 2. 7. 8. 12. & ex 2. ad Timotheum capite 4. & ex secundo capite Epistolæ ad Galatas: Chrysostomus etiam citat Acta Apostolorum. Sed profectò ex illo libro vllam de Tito mentionem factam esse, nemo colligere potest, cùm nomen Titi Gręcè non habeatur, sed tantùm Iusti.

Idem quam charus Apostolo.

Chrys. ho. 1.

Docet autem quales Presbyteros eligere debeat, qui sint in Episcopos ciuitatū constituendi. Deinde cuiq; hominum ętati rectè viuendi modum, & rationem præscribit. Tertiò à peruersis doctrinis, & hæreticis vigilanter cauendum esse, atque eos declinanos tanquam putrida membra admonet. Iubet quartò, ne quisquam Christianæ religionis prętextu, Principibus, aut Magistratibus suo officio fungentibus resistat, quamuis sint à fide Christi alieni. Postremò iubet illum ad se venire Nicopolim, sed non prius quam Paulus Artemam, & Tychicum ad eum præmisisset, ne Cretenses viderentur destituti Episcopi solatio. Atque hæc Epistola posterioris illius ad Timotheum epitome iudicari: quādoquidem quæ illic fusè habentur, eadem breuibus hic tractātur. Quare nos ea omnia, quę in priori ad Timotheum disseruimus, & conueniunt, non erit operæpretium, repetere, ne actum agamus, sed ea tantùm quæ reliqua erunt, & ab illis distincta. Hieronymus egregium, & plenum Commentarium in hanc epistolam edidit.

Huius argumentum Epistolæ.

De quibus differendum in hac Epistola.

Hieron. to. 9.

Quo tempore fuerit hæc Epistola scripta, non satis liquet. Probabilius tamen est, & veteribus Ecclesiæ Patribus magis consonum, scriptam fuisse, antequam Apostolus vinctus Romam adduceretur: quia Nicopoli, quæ vrbs sita est in Actiaco littore, scripta videtur, vt habet in fine Græca inscriptio, & non longè distat ab insula Cretæ.

Quando scripta hæc Epistola.

Est autē Creta, insula memorabilis, quę hodie Candia vocatur, à potissima eius ciuitate. Fuit autem quōdam mirè corrupta superstitionibus, & idololatria, & obscœnis ac impudicis carnis maculis referta. Cuius argumentum maximum est Iupiter eius proles, iuxta illud Maronis:

Creta quid.

Creta Iouis magni medio iacet insula Ponto:
Mons Ideus vbi, & gentis cunabula nostra
Centum vrbeis habitant magnas, vberrima regna.

Virg li 3. Æneid. circa princ.

Romano quando cesse rit imperio Creta.

Postea verò & bellis, & deuastationibus tùm à Romanis, ex quibus Metellus, qui eam subegit, Cretici cognomentum sortitus est, tùm ab alijs. Et scholia Homerica tradunt: Nonaginta complectabatur vrbes, sed bene excultas. Hæc postea à Sarracenis sub Michaële Balbo, Imperatore post natum Christum annis 826. occupata fuit: hodie verò in Venetorum dominium recepta est: nec est admodum populosa, vt olim fuit.

Quibus modò subiecta.

I. dubium, *Lib. 1. disput. in Paulum.*

Circa primum caput, prætermissa salutationis expositione, quam alibi habes, primùm dubitatur, quorsum relictus sit Cretæ Titus; & an ipse potuerit emendare, quæ maior sanctitate, & autoritate Paulus constituerat. Deinde quare per ciuitates erant constituendi Episcopi: hodiè enim multæ ciuitates Episcopum non habent. Tertiò quid est illud; *Sicut & ego dispositus tibi*, non enim videtur modum explicare. Quartò dubitatur, an conditiones Episcopi eligendi sint illæ eædem, quæ 1. Timot. 3. scriptæ sunt; & an sint plures, vel pauciores. Quintò, qui siut illi vaniloqui, & seductores, qui ex Circumcisione erant, quiq; erant reprehendendi: Sextò, quorsum producit testimonium Epimenidis contra Cretenses, & cur ipsorum dicitur proprius Propheta. Septimò, quę sint fabulę Iudaicæ, & mandata hominum auersantium se à veritate. Postremò de illa propositione: *Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum.* Ex quo videtur colligi, quòd opera omnia infidelium sint inquinata, & immunda, & verè illos opus morale aliquod perficere non posse.

Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum.

Ad I. dub. Titum Cretę cur reliquerit Apostolus. *1. Tim. 3.*

Primo dubio respondemus, Paulum simili exordio hic vsum fuisse, atq; in priori ad Timotheum Epistola, dixit enim: *Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi: vt denuntiares quibusdam ne aliter docerent: neque intenderent fabulis, & genealogijs interminatis.* Nam quia Apostolis statio nulla erat assignata, sed Euangelij per totum orbem spargendi munus iniunctum, vt habetur Matth. & Marc: vltim. & Actor. 1. ideò cùm ex vna vrbe, aut prouincia in aliam se transferrent, subrogare soliti erant homines idoneos; quorum opera & conseruaretur quod cœptum erat, & absolueretur atque perficeretur. Hinc est, quòd Paulus, & alij Apostoli multos secum comites circumferebant, quos destinarent prouincijs, aut ciuitatibus. Nō enim est minor virtus, quam quęrere, parta tueri. Hinc Paulus Corinthiorum Ecclesiam se à fundamentis erexisse prædicat, alios verò esse architectos qiu superædificare velint, id est, vt ædificium promo-

Matth. 20. Marc. 16. Act. 1.

Mos Apostolorū orbem peragrantiū. *Ouid. lib. 2. de arte.*

ucant. Quare rectè dixit; *Secundùm gratiam Dei quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posuit; alius autem superædificat. Vnusquisq; autem videat quomodo superædificet.*

1. Cor. 3.

Iacto Cretæ Fidei fundamento, Paulus discesserat: proinde Titi, vt Archiepiscopi, siue primatis loco Pauli relicti, partes erant opus in superficiem attollere, vt quæ ille benè cęperat, Titus feliciter absolueret.

Titus quęnā Cretę debebat corrigere idq; quo sit accipiendum modo.

¶ Ideò quòd ait: *Corrigas*, vt verbum Gręcū habet ἐπιδιορθώσῃς; ad literam non significat, quòd Paulus vel inscitia, vel obliuione, vel incuria aliquid omiserit, sed quòd per temporis breuitatem omnia ipse exequi non potuerit. Non igitur maiori vlla autoritate præditus fuit Titus quam Paulus, quia nulla erat, sed ipsa eâdem, quam illi ad tempus, dum constitueret Ecclesiam Cretensium, Tito reliquerat. Summa igitur Pauli modestia elucet, qui ab alio absolui patitur, quod ipse inchoârat. Vel, vt vertit Erasmus pergas corrigere: nam præpositio illa, ἐπὶ, accessionem significat. Hinc factum est, vt statutis Apostolorum Romani Pontifices aliquid vel addiderint, vel subtraxerint, vt Ecclesię status, & experiētia poscebat. Hinc Iulius Papa in Epistola ad Orientales Episcopos, optimè docet: *Licet dudum instituta Sanctorum multa Patrum essent conscripta, posuerunt leges, qui Synodum in Nicea congregauerunt, quas sacros Canones appellamus, quibus multa pernecessaria ad statum Ecclesiæ sanctæ Dei & supplementum columnarum, id est Episcorum, qui eam proprijs humeris gestant, sunt decreta, & nocumenta eorum prohibita.* Hæc ille. Ecce vbi ista vocantur à Iulio supplementa, vel correctiones.

Vide humilitatem B. Pauli Gentium Apostoli, & Doctoris.

Iulius. I. ep. 1. circa med.

Plato etiam, ratione naturali docente, hoc ipsum intellexisse videtur, quia libr. 8. de legibus, cùm legem de sacrificijs, & diebus festis cōdit, Sacerdotibus, & legum custodibus committit, vt disponant de his, quæ legi stator necessariò pręter misit. Idem libr. 9. de legib. cùm non ignoraret, multa se prætermittere, vt ratio ac necessitas postulabat: *Cùm iudicia* (inquit) *in ciuitate rectè quantum fieri potest, constituta sunt, ac iudices postea futuri, benè educati, & omni diligentia explorati erunt, multa ibi eiusmodi iudicibus rectè, atq; honestè committuntur, de ijs quæ alij alijs debent; vt quid eos soluere, aut pati oporteat, iudicent,* & quę sequuntur lectione, & obseruatione dignissima. Ipse etiam Titum cùm longè esset inferior, non recusauit tamen Apostolus eum habere correctorem, qui operi suo extremam manum imponeret. Docet etiam Paulus, Episcopos, & Doctores sic affectos esse debere, vt non am-

Platonis lex huic Apostoli eq; imperfecta corrigendi, ac supplēdi, valdè consentanea.

Tito ea quæ deerant cor-

bitiose

rigendi prouinciã cõmittens Apoſtolus, quibus quod præbeat documẽtum.
1. Cor. 11.
Ioan. 16.
Coloſ. 1.

bitioſè trahãt ad ſe omnia, ſed alij alios certatim iuuent: & quiſquis meliori ſucceſſu laborauerit, reliqui gratulẽtur potiùs, quã inuideant. Paulus etiã multa cœperat, quæ nõ omnia ſtatim poterat abſoluere, ſed ſuo tempore. Vnde dixerat; *Cætera, cùm venero diſponam*: & Chriſtus, *Multa habeo vobis dicere; ſed non poteſtis portare modò*. Imò Apoſtolus de operibus Chriſti ait: *Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea pro corpore eius quod eſt Eccleſia.*

Sol. 2. dubit. De cõſtituendis per ſingulas ciuitates Presbyteris.
Act. 20.

Ad ſecundum dubium dicimus, illud: *Vt cõſtituas per ciuitates Presbyteros*, Græcè habere, κατὰ πόλιν Πρεσβυτέρους. Et loquitur in ſingulari, Oppidatim Preſbyteros. Ita enim Act. 20. vbi habetur: *Spiritus ſanctus per omnes ciuitates mihi proteſtatur*. Græcè eſt κατὰ πόλιν, quòd rectè vertit interpres.

Præcipuũ munus Epiſcopi.

Præcipuum autem Epiſcopi munus eſt viſitare ſibi ſubditas diœceſes, & ordinare Eccleſiæ miniſtros: non enim poſſunt incolumes ſtare Eccleſiæ ſine paſtorum miniſterio. Proinde vbicunque fuerit plebis alicuius corpus, ibi præficiendus eſt paſtor. Et non ſtatuit, vt ſingulis oppidis ſingulos attribuat paſtores, cùm poſſent eſſe plures plebani, vel curati: ſed nullas magnas vrbes ſuis paſtoribus deſtitui, nec totam inſulam, quę centum cõſtabat vrbibus (vnde & Hecatompolis vocata eſt ab Homero in Odyſſea teſte Strabone libr. 10. Geographiæ) vni volebat paſtori committi, quia difficile videtur paſtori tot oues paſcere. Vnde & ſedes metropolitanę non eſſent in immenſum extendendæ, nec rurſus Epiſcopales Eccleſiæ paruis oppidulis contrahendæ, & anguſtandæ, ſed maiores gradus per maiores ciuitates, minores verò per plebanos, qui olim dicebantur Corepiſcopi, conſtituendi.

Falſus eius dicti Apoſtolici reijcitur intellectus.
Hecatompolis quid Homero.
Strabo.
Corepiſcopi olim qui ſic appellati.

Presbyteros quid eſt conſtituere.

Verbum autem conſtituas, quo hic vtitur Apoſtolus, idem ipſum eſt cũ eo quod habetur Actor. 6. *Conſiderate*, inquit, *fratres viros ex vobis boni teſtimonij ſeptem, &c. quos conſtituamus ſuper hoc opus*. Et Act. 14. habetur: *Et cùm conſtituiſſent per ciuitates presbyteros, &c.* In quo vltimo teſtimonio habetur καταστήσειν, vt hic, ſed χειροτονήσαντες, hoc eſt manus imponere. Nec hoc loco permiſit Paulus Tito, vt præficiat omnibus Eccleſijs miniſtros: hæc enim regia eſſet poteſtas, & ius eligendi tolleretur Eccleſijs, & paſtorũ collegio iudicium adimeretur. Sed hoc tantùm iubet Apoſtolus, vt omnibus electionibus præſit tanquam moderator, & elector oratione, ieiunio, & impoſitione manuum cõſecraret, vt habes Acto. 6. 13. 14. Ob id enim Titum prius à ſe ordinatum Epiſcopum reliquit, vt alios ipſe conſtitueret: ſicut dicitur Conſul, aut Dictator Conſules alios creaſſe, quia Comitia de eis eligendis habuerunt.

Quam Tito Presbyteros conſtituendi Apoſtolus poteſtatẽ non dederit.

Quos cõſtituere Titus iubetur presbyteros.
1. Tim. 3.

Appellat autem Paulus Preſbyteros, quos paulò poſt Epiſcopos nominabit, cùm dicet: *Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe.* Quidam verò aliter opinantes, erroris anſam acceperunt, nolentes quicquam intereſſe inter Epiſcopum, & Preſbyterum, qua voce intelligunt Sacerdotem, ita vt omnis Sacerdos eorum iudicio ſit Epiſcopus, habens ab eo poteſtatem, & iuriſdictionem. Quod falſum eſt, ac pernicioſum: quantò magis illud Hæreticorum nouorũ dogma, qui ordinationis Sacramenta funditùs tollũt? Nam eſt, vt aiunt, apud Chriſtianos oẽs par poteſtas in Verbo, & Sacramento, & aſſerunt ad Magiſtratus tantum pertinere ex plebe miniſtros ſecernere, qui debeant miniſtrare. Sed abſurdiſſima eſt opinio, & inſana hęreſis. Etſi enim eſſent diſcipuli Domini, nunquam tamen habuerunt poteſtatem conſecrandi, niſi poſtquam dixit illis; *Hoc facite in meam commemorationem*: nec ius abſoluendi aliorum peccata, niſi ex quo audierunt: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis*. Et vanũ eſt quod ex Petro adferunt: *Vos eſtis genus electum, regale Sacerdotium*: ex quo colligunt, ergò omnes ſunt Sacerdotes. Sed cur non pari ratione concedunt, vt oẽs ſint Reges? quia habetur in eodem contextu, Regale Sacerdotiũ. Sicut Exo. 19. dicitur; *Eritis mihi in regnum Sacerdotale*? nunquid ergò omnes Reges erant, aut omnes Sacerdotes? Docuit quidem Petrus in vniuerſitate Chriſtianorum eſſe Sacerdotium, & regiã poteſtatem. ¶ Et eodem modo ſoluitur, quod habetur apud Ioannem: *Feciſti nos Deo noſtro regnum, & Sacerdotes.* Loquitur enim non de ſingulis, ſed de vniuerſo, in quo inuenitur vtraq; poteſtas, Regia, & Sacerdotalis. Et Græcus habet codex: *Fecit nos Deo noſtro Reges, & Sacerdotes.* Vbi loqui videtur de ſe, & ſui ſimilibus, id eſt de ordine Apoſtolorum, qui conſtituti ſunt à Deo Principes orbis terrarum (iuxta illud; *Conſtitues eos Principes ſuper omnem terram*) & ſummi Sacerdotes. Ita vt differat Sacerdotalis ordo ab Epiſcopali. Et omnis quidem Epiſcopus Sacerdos eſt, non autem omnis Sacerdos Epiſcopus.

Catholici quidã quid hoc loco, quid verò in primis hæretici falsò dogmatizauerint.

Eccleſię miniſtrorũ ordinationes minimè ad ciuiles magiſtratus pertinere.
Luc. 22.
1. Cor. 11.
Ioann. 20.
Matth. 18.
Popul⁹ Chriſtianus vt ait B. Petrus, regale Sacerdotium.
1. Petr. 2.

Explicatur & illud: Feciſti nos Deo noſtro regnũ & Sacerdotes.
Apoc. 5.
Supra 1.
Pſal. 144.

III. quæſt. ſol.

Ad tertiam dubitationem, in qua habetur: Sicut & ego diſpoſui tibi, nec tamen modum aut rationem expreſſit ſuę diſpoſitionis, dicendum eſt, eã quam verbo Apoſtolus tradiderat, eandem ſcripto Apoſtolũ conſignare. Et quia vtitur verbo Διατάξῃ quod tantũ dicitur de præceptis Eccleſiaſticis, & Canonicis; inſinuatur, cõditiões Epiſcopi

Cõditiones Epiſcopi

quas innuat Apostolus nō esse iuris Diuini, sed Humani.

copi nonnullas non tam esse iuris Diuini, quam Canonici, & Ecclesiastici: vt quòd sit monogamus, non percussor, non neophytus: & ipse tūc ordinans dabat autoritatem iurisdictionis. Et non ait: Vt disposuit Dominus, vt 1. Cor. 9. habetur: ita & Dominus ordinauit, &c. vbi Grecè habetur *διέταξε*, quod est verbū idem cum eo quod hic habetur, de quo etiam 1. Cor. 11. legis: *Cætera cū venero disponā*. Et c. 16. De collectis aūt quæ fiunt in Sanctos, sicut ordinaui in Ecclesijs Galatię, ita & vos facite: vbi dicitur *διέταξα*.

1. Cor. 9.

Contra Lutheranos traditionū contemptores.

¶ Vbi sunt autem istæ dispositiones, quas Paulus, & Patres voce ab eo verbo deducta Diataxes vocant? Nec enim sicut ego disposui tibi, ad eas tantum pertinet, quę hoc loco in eligendis ministris requirit: *Si quis*, inquit, *sine crimine est*, &c. Alioqui potius dixisset de præsenti, sicut ego dispono tibi: Nec addidisset etiam: vt ea quę desunt, corrigas, quia ad illud ipsum, sicut & ego disposui tibi, referendum est. Dispositum siquidem in Ecclesia est, vt sit vnus Metropolitanus, qui primatum suum agnoscat: & infra Metropolitanum sint singuli Episcopi per singulas ciuitatēs nō paruas: hęc autem dispositio vniuersalis est, & per totū Orientem, & Occidentem obseruatur. Non ergò omnes conditiones Ecclesię ad hierarchiā Ecclesiasticam spectantes, hoc loco complexus est Apostolus.

Vniuersalis atq; perpetua Ecclesię dispositio quanam obseruetur.

Apostolorū non omnes, quibus vtebantur, leges erant Diuini: sed etiam iuris Humani.

1. Cor. 11.

Et illud etiam perpende, quòd Apostoli non semper allegabant ius Diuinum ad omnia quę pręcipiebant, sed interdū etiam leges suas Canonicas, & Apostolicas diataxes, vt hic Paulus facit: & alibi, cum ait: *Laudo vos fratres, quod sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis*, non dixit, pręcepta Christi, aut Dei; sed *præcepta mea*: quę ipse constituebat pro eo tēpore, & loco, & necessitate. Quod si eo tempore conscriptę erant diataxes Apostolorum, quas collegit Clēmens libris octo; quis erit qui hoc loco neget, Apostolū ad illas allusisse, vbi ait: *Sicut & ego disposui tibi*.

Quartę solu. dubit.

De cōditionibus Episcopi 1. Tim. 3. & Tit. 1. requisitis, au sint.

Ad quartum respondemus, easdem prorsus conditiones requiri in Episcopo eligendo, atq; 1. Timoth. 3. quam paucissima addit super illas. Huiusmodi verò conditiones si quis exactè consideret, & cōferat tum nostræ ætatis Episcopis, videbitur in nouo orbe, & in peregrina aliqua Ecclesia, quę Christum & Apostolos penitus ignorauerit, versari.

Episcopus vt esse debeat sine crimine.

Prima enim conditio est, *Vt sit sine crimine*, vel inculpatus. Non quòd omni culpa vacare debeat, quia Nemo sine crimine viuit, vt ille dixit; Sed qui inculpatè apud homines viuas, & vitio careat, quòd infamiam pariat, & possit in iudiciū venire. Hesychius ad 21 Leuitici: *Sicut Moyses*, inquit, *duodecim maculis mundum esse præcepit* (scilicet futurum Sacerdotem) *tot eas enim inuenies secundùm Septuaginta dinumeratas; sic & Paulus duodecim conseruare eum, qui Sacerdotium sortiturus est, præcepit dicens: Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, &c. Quis autem irreprehēsibilis, nisi impollutus? Deinde colligatur irreprehensibilem eum esse, à qualibus maculis aut passionibus carendo, in subsequentibus ostendit, Non superbum, &c. Duodecim ergò & ipse custodire Sacerdotem vult, & quamobrem ei tanta superimponat, in præcedentibus dixit, Sicut Dei dispensatorem. Qui autem dispensat quæ Dei sunt, opus habet eos, quorum dispensator est, virtutibus præcedere. Nam quomodo illos dispensare, quomodo disponere poterit?* Hæc ille non indoctè.

Hesych. prope finem capitis.

Quot maculis carere debent Noui pręsentim Testamenti Sacerdotes.

Leuit. 21.

Episcopus vnius vxoris vir cur tantū sit oportet.

Secunda conditio est: *Vnius vxoris vir*. Quod non dicitur propter nuptiarum reprehensionem, sed propter Sacramenti sanctitatem. Quemadmodum si fœmina etiāsi catechumena fuerit vitiata, non potest post Baptismum inter Dei virgines consecrari: ita nō absurdum est, eum, qui excessit vxorum numerum singularem, non peccatum aliquod cōmisisse, sed normam quandam Sacramenti amisisse, non ad bonę vitę meritum, sed ad ordinationis Ecclesiasticę signaculum: de qua re fuit 1. Timot. 3. disputatum, Nunc adde testimonium Leonis Papæ, qui Epist. 2. ad diuersos Episcopos per Picænum, & Campaniam, productis duobus Apostolorum Canonibus 17. & 18. ita scribit: *Qualis verò vnicuique natalium honestas, & morum esse debeat, qui sacri altaris ministerio sit sociandus, Apostolo nos docente, & diuina præceptione didicimus: & Canonū regulas, à quibus plerosq; fratrum declinasse, & penitùs deuiasse reperimus. Nam constat ad Sacerdotium peruenisse viduarum maritos, quosdam etiam, quibus fuerant numerosa coniugia, contra illam Apostoli vocem; Vnius vxoris virum, & contra illud antiquæ legis præceptum, quod dicitur, & cauetur, vt virginem Sacer Sacerdos accipiat, non viduam, repudiatam, &c.*

Aug. li. de bono coniugali, cap. 18. 10. 6. Disput. 10. Leo Magnus.

1. Tim. 3.

Leuit. 21.

Tertia conditio: *Filios habens fideles*. Quia turpe videtur in Episcopo vel habuisse plures vxores, vel filios habere infideles. Quomodò enim videbitur credibile posse alios ab eo in fide instrui qui proprios filios secundum carnem non instruxerit?

Cur filios Episcopus debet habere fideles.

Quarta: *Filios habens non in accusatione luxuriæ*. Luxus enim filiorum parentem red dit Episcopatus incapacem, quia facilè possent bona Ecclesiæ dilapidare, & ita pauperes, vel filios habere infideles, & ita pauperes facilè contingeret defraudari. Græca

Quare non luxuriosos.

vox

Eccl. 34.

(vt ait Sapiens) vnus ædificans, & vnus destruens, quid prodest illis nisi labor? quemadmodum filij Israel vna manu ędificabant templum, & altera tenebant gladium.

Sol. V. quæst. De vaniloquis & seductoribus à Tito redarguendis.

Ad quintam dubitationẽ dicimus, Apostolum notare eos, qui præter doctrinã sanam, fidem perturbabant, quos vocat *ἀνυπότακτος*, id est intractabiles, & qui in ordinem cogi nolunt. ¶ *Vaniloqui.* Qui *ματαιολόγοι*, id est, qui friuola docent, & qui leuia, & incerta exempla adhibent in concione. ¶ *Seductores.* Qui eleganti verbo Græcè dicuntur *φρεναπάται*, id est mẽtiũ deceptores qui à veritate abducunt homines ad mendacium: non autem qui alios trahũt ad comessationes, & ebrietates: & prostibula.

Iudaizantes cur seductores. Quid hoc loco redarguere.

¶ *Maximè*, inquit, *qui de Circumcisione sunt.* Id est, de genere Iudęorum, qui Gentes ad fidẽ conuersas ad Iudaismum reuocabant, & cũ Euangelio Iudaismum cõiungebant: vt Ebionitæ, & Cherintihiani. ¶ *Quos oportet redargui.* Vbi Gręcè elegãter dicitur *ἐπιστομίζειν*, hoc est os occludere, siue obturare, id est, quibus oportet silentium imponere, ne de scientia præ alijs glorientur. Nam ij sunt *Qui vniuersas*, inquit, *domos subuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.* Docebãt in primis non publica concione sed familiari, & priuata doctrina, imitantes malum hominem, qui media nocte dormientibus hominibus superseminauit zizania. Qui enim malè agit, odit lucem. Deinde docebãt quæ non oportebat, id est, veterem legem, quę iam antiquata erat, & quam erigere, & mortuam suscitare, erat anathema, & reædificare Iericho. Et tertiò addit: *Turpis lucri gratia.* Quoniam nefas erat Diuinã doctrinam venditare. Vnde turpe est omne lucrũ quod exigitur tanquam merces doctrinæ. Et sapienter dixit quidam Iurisconsultus de ciuili sapientia, non esse illam pretio nũmario ęstimandam aut dehonestandã. Peiores ergò erant isti iudaizantes illis, de quibus ad Rom. 10. loquitur Apostolus, qui eadem docebant, sed cœlo adducti.

Quomodo illi docebant quæ non oportet. *Matth. 13.* *Ioan. 3.* *Iosue. 6.* Turpis lucri gratia cur docebant. *Rom. 10.*

VI. dubit. solutio. De causa producti testimonij Epimenidis contra Cretenses. *Deut. 23.*

Ad sextum, circa illud: *Dixit quidam ex illis, proprius ipsorũ propheta, Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.* Dicendum est, non esse mirandũ, si Paulus producat Poetam Ethnicum, quem propterea non in omnibus probauit, sed illud dictum Poetæ tantùm probauit: quia etsi non essent incircumcisi in templum Dei introducendi; dũ tamen aliquid boni & veri dixerunt, possunt eorũ dicta introduci. Quid enim vetat, Poetas aliquando quod verum est, prædicere, cum cacodęmones etiam vera nonnulla loquantur. Deinde mirantur cur tantus Apostolus tanto vituperio vniuersę illi insulæ tantam ignominiæ notam inuserit? Verùm Apostolum excusabat ipsa perspicua rei veritas. Deinde quòd nõ fuerit eius sententiæ autor, sed poetam illius Gentis profert; quanquam illud dictum, tanquam vaticinium quoddam Dei videatur probare: quemadmodum probamus dicta Dei per Balaam. Tertiò scribebat Apostolus ad virum priuatum, & multa priuatim dicuntur prudenter, & scribuntur, quę nonnisi temerè, & imprudenter in aures vulgi publicè effunduntur. Et licet publicata postea fuerit Epistola hæc; tunc Apostolus nõ iniuriam inferre, sed doctrinã tradere voluit. Deniq; ipsa Apostolica autoritas, per quam Deus loquebatur, & ipse in verbo Domini non animo conuitiandi, sed potius vt emẽdarentur, eiusmodi testimonium produxit. Nam etiam in eodem Spiritu Esaias vocat Israelitas, principes Sodomorum, & populũ Gomorrhæ; & Ioannes Baptista de Pharisæis & Sadducæis dixit: *Progenies viperarũ, quis demonstrabit vobis fugere à futura ira?* Cuius dictum confirmauit Dominus, dicens: *Serpentes; genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ?* Idem inquit, *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.*

Primę & secundæ solutiones. Tertia. Quarta. & postrema. *Esai. 1.* Quę nõ animo maligno sanctorũ sint accipienda maledicta. *Matth. 3.* *Infra 23.* *Ibidem.*

Quos referãt Cretenses.

Est etiam sensus verus, saltem spiritualis, de Cretensibus, in quibus carnales homines designantur, vt vox ipsa sonat. Carnales autem & facilè mentiuntur, & more maliciosæ bestiæ recalcitrant. ¶ *Et ventres pigri.* Quia ventri, & his, quæ sub ventre sunt, viuunt. Qui autem ab his qualitatibus immunes fuerint, non erunt amplius Cretenses secundùm Spiritum, sed homines Dei, qui Spiritu, & rationis iudicio seipsos gubernant.

Epimenidis patria: cur proprius Cretensium propheta nominetur.

Fuit etiam Epimenides natione Cretensis, patria Gnosius, Philosophus, & Poeta, & tẽpli Mytræ, hoc est, Solis Sacerdos. Prophetam verò eum vocat, nõ philosophum Paulus, non simpliciter, sed proprium illorum prophetam, & quia communiter poetæ omnes vates dicuntur. Alij verò putant, *χρονικῶς* vocasse prophetam: quia vt testatur Laertius de Epimenidę, ferunt Cretenses ipsi tanquam Deo sacrificia obtulisse, vt qui singulari quadam vires futuras intelligendi præditus fuerit. Et postea Laertius subdit aliquod eius miraculum. Scripsit librum *περὶ χρησμῶν*, id est, de Oraculis, in quo Poemate habetur hoc testimoniũ. Cicero quoque lib. 1. de Diuinatione Cretensem Epimedidem enumerat inter eos, qui per furorem sunt vaticinati. Vnde Adimantus apud Platonem lib. 2. de Repub. postquam poetas deorum filios dixit, addit nonnullos illorum factos fuisse Prophetas. ¶ Hierony-

Aliorum opinio. *Diog. Laer.* Epimenidẽ Cicero quẽ vatem opinetur fuisse. *Plato 10. 1.*

mus, Augustinus, & Chrysostomus, docent hic ab Apostolo citari Epimenidem. Etsi Callimachus Cyrenensis hoc poema sit imitatus, & Hesiodus in Theogonia his proxima dixerit. Versus Epimenidis est:

Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.

Tibi, ò Rex Iupiter, monumentum extruxerunt:

At qui tu non es mortuus, sed in æternum semper viuis.

Et sunt carmina heroica. Et primum est:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

quod ita Latinè reddi potest:

Mendax, ventris inertis, semper mala bestia Cres est.

Circa primum verbum: *Cretenses semper mendaces*, dubium est quomodò Iupiter esset immortalis, si Cretenses sunt mendaces: quoniam vix testimonium hoc verum est. Respondeo, quòd in hoc solo dixit verum testimonium hoc (de Cretensibus) quòd mendaces ipsos vocauerit. Vnde ait. Testimonium hoc (scilicet, quòd ipsos faciat mendaces) verum est; ideò dixit, In hoc, non in reliquis, quę fingunt de Ioue immortali, de Saturno & reliquis fabulis, quibus plenus est mundus: mendacissimi extiterunt. Vnde prouerbium; *Cum Cretēsi cretizare*. id est, Aduersus mendacem, & fraudulentum vtere mendacijs & fraudibus: & Ouidius de Cretensibus dixit:

——— *Nec fingunt omnia Cretes.*

Non igitur dicūtur mēdaces, quòd aliquo linguę lapsu mentiti sint, sed quod habitu, & affectu, & exercitio mendacia fingebant & illis delectabantur.

Secundò vocat Cretenses, bestias malas, vel potius feras, quæ à feritate dictæ sunt, quòd nulla eis insit veri ratio, & quæ cicurari nō possunt, sed quę in dominos suos insurgant, & recalcitrent: nam Græcè θηρία, feram significat veneno noxiam. Tertiò vocat eos ventres pigros, id est, edaces, & bibaces, & abdomini tanquam domino seruientes, de quibus Lucretius dixit:

Edite lucrones, comedones, viuite ventres.

qui perpetuò eructant crapulam, de quibus Horatius:

Nos numeri sumus, & fruges consumere nati,

Sponsi Penelopes, nebulones, Alcynoiq;.

In cute curanda plus æquo operata iuuentus.

Scrupulosus igitur est, qui ex profanis autoribus nihil audet mutuari, cùm omnis veritas à quocunque dicatur, à Spiritu sancto dicatur.

Ad septimum, cùm ait: *Quā ob causam increpa illos durè*. Gręcè ἀποτόμως, id est, seuerè, & pręcisè, & ad viuum. ¶ *Vt sani sint in fide*. Et sanitatem explicat, cùm ait: *Non intendentes Iudaicis fabulis*. Id est, ad legem Moysi extinctam, & ad ceremonias ciborum abrogatas vt interpretatur Chrysost. Lex enim Mosis si extra tempus suum extendatur, fabula est: si enim lex adhuc viuit, Christus gratis seu frustra mortuus est, ¶ Hieron. verò per Iudaicas fabulas accipit commenta Rabbinorum. Et vt hoc loco annotat Theodoritus: *Iis qui nondum crediderunt, placidè ac leniter tradenda est doctrina: eos autem qui credere professi sunt, & ea quæ Fidei repugnant, facere conantur, medicamentū paulò asperioribus medicari conuenit*. Hæc ille.

Igitur isti nec foris erant, vt nihil ad Titum pertinerent, sicut ad Corint. docuerat; neq; rursus hęretici erant, vt fidem amisissent: qui suo iam iudicio condemnati sunt. Habebant ergò fidem, licet in fide sani non essent. Quis enim rationis compos eum increpet, qui sanus sit in fide? Et cur nō dixit Apostolus, Increpa eos, vt fidem capiāt, aut fidem recuperent; nisi quia in fidem, sed fidei firmitatem amiserant.

Et subdit: *Mandatis hominū auersantium se à veritate*. Non intendentes scilicet. Sępè diximus, mandata hominum, vel traditiones hominum in malam partem accipi, id est, pro illis hominibus, qui auersantur veritatem, & illam nolunt agnoscere: quę sequūtur deuteroses, & traditiones Talmudicas, in quibus multa traduntur fabulosa, & ridicula, de quibus Marc. 7. & Matth. 15.

Ad postremam illam sententiam: *Omnia munda mundis*, dicendum, Apostolum agere de Mosaico ciborum delectu, sine quo illi putabant iustificari neminem. Et inter Iudaizantes non erat vna sententia, sed quidam putabant quosdam cibos suapte natura immundos; alij propter legem prohibētem Leuit. 11. & Deut. 14. Hinc Aug. lib. 4. contra Faustum Manichæum, porcum dicebat immundum non natura, sed significatione. ¶ Quòd autē Apostoli Act. 15. prohibuerūt Christianis Antiochenis abstinere à suffocatis, & sanguine; id nō fecerūt ob significationem, sed quòd viderent, cùm lex iam esset extincta, abstinentiam à suffocato conducere ad aliquid Deo gratum; id est, ad concordiam Gentium, & Iudæorum. Sic etiam hodie Pastor summus prohibet Christianis esum carnium in ieiunio, non ob id quod putet vllum cibum vel natura, vel significatione immundum, sed quòd faciat ad macerationem carnis, & mentis eleuationem.

Etsi alij aliter explicent: petentes solutionem

Hier. hoc loco, & 9. Augustinus Chrys. hom. 1.

Epimenidis testimonium de Cretēsib.

Cretenses, vt ait Epimenides, si sunt mendaces: quo Iupiter modo erat immortalis.

Cū Cretensi cretizare, iuxta prouerbium, quid.

Ouidius.

Cretēses qua re semper mendaces.

Cur malę bestiæ, & ventres pigri.

Lucretius.

Horatius.

Paulus citans ex Epimenide, quid doceat nos.

B. Amb. in 1. ex priori ad Corint. 10. 1.

Solutum VII. dubitatio.

Iudaicis fabulis quibus intenderent Cretenses.

Gal. 2.

Alter sensus, scilicet beati Hieronymi.

B. Theod. part. 2.

Cretenses, vt nō erant sani in fide, meritò ob id durè increpandi.

1. Cor. 5.

Tit. 3.

Quorū mandatis hominum idem Cretenses intenderent.

Marc. 7.

Matth. 15.

Octauę quęstionis sol.

De sensu huius dicti: Omnia munda mundis, &c.

Leuit. 11.

Deut. 14.

Antiochenos cur Apostoli abstinere iusserint à suffocatis & sanguine.

Act. 15.

Altera solui liter alis. *Leuit. 11.*

tionem ex textu ipso Leuit.11. Non enim ait:Lepus,vel sus erit immundus simpliciter,sed,Erit immundus vobis (etsi Hieron. non semper apponat. Vobis,vbi est in Hebræo)hoc est,phrasi Hebræa erit prohibitus vobis,& vetitus.Ita etiam subijcit: *Horũ carnibus non vescemini.* Similiter & de piscibus: *Quicquid autem pinnulas, & squamas non habet eorum quæ in aquis mouentur, & viuunt, & abominabile vobis,execrandumq́; erit: carnes eorum non comedetis.* Et Augustinus sentiebat cibos prohibitos propter significationem;Chrysostom.verò propter abundantiam deliciarum amputandam; at Ambrosius propter Hebræorum ceruicositatem coercendam.

Vetitorũ in lege cibotũ tres causæ Sanctorum. *B Aug.li. 30. contra Faust. c. 10. 6. Chrys hom 1. Ambrosius.*

Vel potius dicendum, rerum munditiã vel immunditiam,nõ ex ipsarum rerũ natura proficisci,vt impij putãt. Omne enim quod à Deo creatum est,bonũ est, & mundum;vidit enim cuncta quę fecerat, & erãt valdè bona.Itaq; nõ ob id quod aliquid fit immũdum,si edamus, inquinamur:sed cũ homo ex se fit immundus propter peccatũ, quod spontè patrauit idcircò omnia illi sunt immunda.Nam quia in primo homi ne peccauimus, ideò immunda facta sunt omnia,vtpotè quę nõ seruiant, nec prosint ad Dei seruitium,cùm nos, quibus seruire debebant,à Deo simus alieni. Tamdiu aũt erat illud futurum, quãdiu regnaret peccatum.Secùs postquã Christus sua cruce deleuit peccatũ,& ita mundificauit nos;& idcircò facta sunt nobis omnia munda propter fidem in Christum. Qua de re capite 4. prioris ad Timoth.dixit Apostolus: *Omnis creatura Dei bona est,& nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur,*

Cibi secundũ alios vnde mũdi,vel immundi reddantur. *Gen.1.*

Infrà 3. Quid est, im munda facta esse omnia per peccatũ, per Christi gratiã mũda.

Subdit iam Apostolus: *Coinquinatis autem,& infidelibus nihil est mundum.* Id est:Totus homo interior pollutus est & contaminatus,&nõ tantum ea,quę à Iudęis tanquã immunda respuuntur, sed etiam illa quæ munda esse putant,immunda sunt. Inquinatur enim mens errore,quando obfirmatur in eo eo errore conscientia, & quando cõtra rectæ rationis instinctum agit. Quare Augustinus lib.30.contra Faustum,ca.1. intelligens quòd non de ratione, aut de eleemosyna,aut id genus actionibus est sermo,sed de cibis: *Infidelis*,inquit, *siue comedat, siue abstineat,non sanctè,vel iustè comedit,vel abstinet:quia praua opinione vtrumq; facit.* Eodẽ loco explicat,illos qui tẽpore reuelatæ gratię adhuc illas vmbras futurorum ita custodiendis putarunt,vt sine his Gentes quę salutem quæ in Christo est,percipere nõ posse contenderent; immundos dici ab Apostolo,quòd carnaliter saperent,& iufideles, quòd tempore legis non discernerentur.

Quare coinquinatis, & infidelibus nihil est mũdum.

B. August.

Immũdi qui fint etiã Apostolo secundum August.

An verò homo infidelis possit opus aliquod bonum moraliter exercere, disputatur inter Scholasticos. Et quidam id affirmant,aientes,non tantùm opus bonum ex genere, sed etiam morale opus, id est, debitis suis circumstantijs ornatum ab eo perfici posse. Augustinus verò id negare videtur,quia semper deest vna circumstantia, vt scilicet ex amore Dei, quòd lex naturalis præscribit, & non sola lex gratiæ. Sed hic non est locus de hoc articulo disserendi.

Homo infidelis an valeat bonum aliquod opus morale perficere.

August.

Concludit Apostolus: *Confitentur se nosse Deum:factis autem negãt.* Probat inquinationem mentis,& conscientiæ ex ipso opere: quia etsi lingua fateantur se nosse Deũ,notitia fidei,& veritati, & Christo contraria factis vitaque ostendunt.Et hæc est illa inualetudo,& infirmitas mentis,quando homo quod credit,& profitetur, non relucet in moribus,& factis.

Infideles homines vt cõfiteantur se nosse Deum, factis autem negant.

Et subdit: *Cùm sint abominati*, vel abominabiles, *& incredibiles*(id est,increduli, siue impersuasibiles,quib. nulla veritas de Deo persuaderi potest) *& ad omne opus bonũ reprobi.* Hoc est; Non tantùm inepti ad benè operandum,sed etiam reprobi, mente scilicet, & affectu, à quibus nihil boni est sperandum.Et hæc de primo capite.

Cur ijdẽ abominabiles,in credibiles, & reprobi.

DISPVTATIO II.

In verba secundi capitis Epistolæ ad Titum: *Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam. Senes,vt sobrij sint,pudici,prudentes, sani in fide,in dilectione,in patientia*,& reli. vsq; in finem capitis.

EXIGVÆ sunt, & parui momenti huius Capitis dubitatiunculæ: eas tamen more solito proponemus,& breuibus dissoluemus. Prima sit post connexionem verborum horum cum præcedentibus, quænam est ista sanitas doctrinæ, quam tertio quoque verbo inculcat Apostolus, & in præcedentibus epistolis ad Timotheũ & in hac epistola, vbi tradit: *Senes sani sint in fide:* & paulò ante: *Increpa illos durè, vt sani sint in fide*; & inferius in hoc eodem Capite; *Verbum sanum,irreprehensibile.* Secundò dubitatur,cur primò senes,deinde anus adolescentulas,& iuuenes, dominos,& seruos hoc eodem ordine enumerauerit; & quid cuique præscripserit. Tertiò, quare cũ causali dicitur, Apparuit enim. Quartò, quomo-

Quæstio I.

1. Tim. 1. Infra 6. 1. Tim. 1. Infrà 4.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

quomodò dicitur apparuisse omnibus hominibus, quia multis nō illuxit Euengeliū Christi, teste eodem Apostolo dicēte: *Quod si etiam opertum est Euangelium nostrū: in ijs qui pereunt, est opertum, in quibus Deus huius seculi excecauit mentes infidelium.*

2. Cor. 4. Quinta & sexta.

Quintò, quid est abnegare impietatē, & secularia desideria. Sextò, dubium est, quid sit sobriè, & iustè, & piè viuere; & cur hoc ordine dicat nobis esse viuendum.

Septima & octaua.

Septimò, quid expectare beatā spem, & aduentū gloriæ magni Dei: quis etiam iste magnus Deus, Pater ne, an Filius. Octauò asserit, nos esse redemptos, vt mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorē bonorum operum; nunquid Deus indiget operibus nostris, vt nos iustificet, aut vt nos saluet?

Nona atque postrema.

Postremò, quare dixit, Argue cum omni imperio, &, Nemo te cōtemnat: Honor enim nō est in honorato, sed in eo qui honorificat. Ita etiam contemptus non est situs in eo qui contemnitur, sed in eo qui contemnit. Ideò illi potius erant admonendi ne contemnerent pastorem suum.

Primę solut. quæstionis. De consequētia huius capitis cum superiori.

Ad primam dubitationem: Cùm priori Capite Apostolus egisset de forma Episcoporū, & eorum numero, ostendens qua vitæ integritate prælucere illis in Ecclesia, præ alijs conueniat, & quid in prædicatione, & doctrina præstare eos oporteat: iam hoc secundo de aliarum personarum officijs agit. Et cum aduersatiua incipit: *Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam*, id est: Cùm illi fabulis, & mandatis hominum attendant, in quibus se produnt nō esse in fide sanos; tu contrà loquere quæ sanum arguunt doctorem. Sunt autem sanæ doctrinæ munera, opera charitatis ad fidem adiūgere, vt superius probatū reliquimus. Hinc 1. Timot. 1. post multa enumerata peccatorum genera, subdit: *Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum Euangeliū gloriæ beati Dei*, & 2. Timoth. 4. *Erit enim tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebant.* Et superiori Capite huius Epistolæ: *Vt potens sit exhortari in doctrina sana.* Vnde & sermones sani vocantur, qui prę ter fidem docent charitatem, per quam tunc fides sana est, tùm animus sanus indicatur, & homines sani sunt coram Deo. Et ideò hoc loco adhortans ad sanam doctrinam, non aliud facit quam instituere, vt quęlibet ętas hominū, & conditio mores ætati suę, & conditioni cōgruas induat. Vnde vult vt senes sint sobrij, & sani in fide. Deniq; illa potest statui sana doctrina quæ profert fructus veritatis & patientiæ.

Titus quę loqui debebat decentia sanam doctrinam: & quænam sit sana doctrina.

1. Tim. 1.

2. Tim. vlt.

Tit. 1.

Qui sani sermones.

Sana doctrina quę tandē.

Hæretici qualem habeant fidem.

Infirma autem fides est illa hęreticorum nostri seculi, quæ fidei omnia tribuit; de mandatis verò Dei implendis, de studio bonorum operum, de oratione, aut maceratione carnis per ieiunium, & ciborum delectum & vestium asperitatem, nihil tradit. Hæc autem fides tam infirma, est illa, de qua Iacobus. *Fides sine operibus mortua est in semetipsa.*

Iacob. 2.

Sol. II. quæst. Senes primū & an° quare moneantur sobrij esse.

Ad secundum dicimus, Apostolum leges tradere omnibus ætatibus bene viuendi. Et in primis alloquitur senes, & anus, qui debent esse iuniorum duces, & exemplo illis præire. Et admonet senes, vt sint sobrij, id est, ebrij non sint, & temulenti, & caueāt à crapula, & ebrietate: nihil enim turpius senectute, quæ delectationibus corporis adhuc dedita est, & nullum sapientiæ amorem, & rerum fluxarum contemptum prę se ferent, vt sint verè sobrij, seu vigilantes, Vtrumque enim significat vox Græca, vt alibi annotaui. Et sobrietas soror est vigilantiæ, iuxta illud: *Sobrij estote, & vigilate.* Deinde hortatur vt senes sint *Pudici*, siue graues, & honestatem præseferentes. Tertiò, *Prudentes*, seu modesti. Quartò, *Sani in fide.* Alludere videtur ad diuersos senum morbos, quibus vnam animi sanitatem commendat. Sani ergò, & nō fluctuantes ad omnem fortunæ euentum. Sani etiam in dilectione nam infirmus est, qui leuiter amat. Vnde fit, vt non tolerentur patienti animo quæ accidunt aduersa.

1. Pet. 5. Senes qui pudici, prudētes, sani in fide.

Anus quoq; coniungit cum senibus. Et primò petit vt sint in habitu sancto, qui religionem deceat, & prouectæ matronas ætatis. Nam interdum aut lasciuè se adhuc colunt, aut in veste mediocritatem non seruant, nec decorum pietatis in incessu, vultu & sermone retinent. ¶ *Non criminatrices, aut calumniatrices.* Quia hoc genus mulierum garrulum esse solet, & circūcursare domos aliorum suntq; verbosæ & curiosæ: idcò vetat ne sint calumniatrices. Vult etiam vt nō sint multo vino seruientes: nam solet illa ætas vini esse appetentior. Et vt pueri lacte nutriuntur, ita seniores vino oblectantur: & quòd ętate frigescunt, magno potationis studio resarciunt: sed ita faciliùs in ebrietatem labuntur, in magnum ætatis suæ dedecus, in qua & amittitur grauitas, & autoritas detrahitur: & iunioribus errantibus, quos corrigere deberent, malum præbent exemplum.

Anus quæ sint in habitu sancto.

Cur non criminatrices, nec vino seruientes.

Addit: *Bene docentes, vt prudentiam doceant adolescentulas.* Vno verbo Græco exprimit illud: καλοδιδασκάλους, id est magistras rerū honestarum, vt non sint lenæ, vt interdum faciunt, & internuntiæ.

Anus quando bene doceant adolescentulas.

In secundo ordine ponit adolescentulas & adolescentulos, quos vocat iuuenes, siue adolescentulos. A iunioribus ergò mulieri-

Adolescẽtulę etiã quę viros suos ament, & filios suos diligant.

bus exigit, vt viros suos ament, eos cæteris hominibus præferentes. ¶ *Et filios suos diligant.* Non tantùm amore carnis, sed etiam amore charitatis; vbi carpendæ essent matres quæ coram liberis nihil honestum aut loquuntur, aut audiunt. Porrò nolle liberorum institutioni attendere, & correctioni, non est amare, sed odisse filios: nam qui parcit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit illum, incessanter erudit, vt ait Spiritus sanctus. Et vt patris est de vitę necessarijs prospicere; ita vxoris partes sunt circa liberos & rem domesticam intendere. Ideò subdit: *Prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes.* Et idcircò vagari nõ deberent, sed domi se continere, & vt inquit Homerus, telam columque tractare. veteres matremfamilias descripserunt, depingentes Venerem nudam testitudini insidentem; admonentes incumbere illi domum curare, nec publicis se immiscere negotijs. Et vt summa testitudinis voluptas est in sua delitescere canea; ita proba mulier domus custodia nil habet antiquius. Et vt testudo caput, summitatemq; pedum ac manum non exerit è corte, nisi hoc corporis cura flagitet: ita proba materfamilias non nisi necessarias ob res prodit in publicum, non longas à domo sua suscipit peregrinationes: choreas, aut compotationes, aut discursus abominatur. Et ita implebit illud, quod Dauid dixit: *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ,* siue vt in Hebræo habetur, in penetralibus domus tuæ, vt indicet non in ostio domus, aut in fenestris curiosè spectantem omnia, commorari. Multa etiam vitia in maritis tolerare debent vxores, quemadmodum vxor Nabal stultitiam eius tegebat, ac dissimulabat.

Prouer. 13.

Matrisfamilias quibus prętetea ornatę debent esse virtutib. *Hom li. 3. Ili.*

Bonę matris familias in Venere testudini insistente, antiquorũ pulchra descriptio.

Psal. 127. Quid illud, Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

1. Reg. 25.

Mulieres cur esse etiã debent subditæ viris suis. *Gen 3.* *1. Cor 11.* *Ibidem.* *Gen. 2.*

Addit Paulus. *Benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum Dei.* Ne videlicet contingat vt mulieres nobilitate, & diuitijs inflatæ, Diuinæ non meminerint sententię: *Et ipse dominabitur tu: quia caput mulieris vir, &, Nõ vir ex muliere est, sed mulier ex viro.* Sed liberalis est hęc seruitus, & mutua dilectione plena, si per eos nõ steterit. Et subdit: *Vt non blasphematur verbũ Dei.* Quia mali Christianorum mores, & vita reproba, pręsertim Sacerdotum, & Religiosorum, Euangelio, & doctrinæ Christi tribuitur ab infidelibus, & hæreticis.

Quomodo blasphemetur verbum Dei.

Cum adolescentibus coniungit iuuenes, quos similiter hortatur vt sint sobrij, siue continentes, siue modesti, & temperati. Et solùm petit à iuuenibus sobrietatem: quia teste Platone, Temperantia totam hominis mentem sanat. Et solet esse illa ætas multum omnib. vitijs propinqua ob cupiditatum variarum ęstum, & sanguinem ebullientem. Est aũt bonum adolescentium teste Ambrosio, timorem Dei habere, deferre parentibus honorem, habere senioribus reuerentiam, castitatem tueri, non humilitatem aspernari, diligere clementiam, & verecundiam, quæ ornamento sunt minori ætati. Ager qui non colitur, non modò bonũ fructum non producit, sed multa etiam syluestria profert. Ita iuuẽtus nisi pijs moribus, & honestis præceptis instituatur, ad multa vitia rapitur.

Iuuenes Apostolus cur mandet esse sobrios. *Plato in Charmide, to. 2.*

Qui mores deceant adolescentes, secundum Ambrosium. *Ambr. lib 1. de offic c. 17. to. 1. in prime.*

In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum. Quia efficaciùs permouent exempla quam verba; & omnes loqui nouerunt; at secundùm virtutem operari, perpaucorum est. Seneca ad Lucilium ita scribit: *Plus homines oculis, quam auribus credunt. Longum iter per præcepta; efficax, & breue per exempla.* Pro verbo, exemplum, Grecè est τύπον, id est exemplar, ad quod alij mores suos debent cõponere. Et subdit: *In doctrina, in integritate, in grauitate.* Græcè hæc leguntur in Accusatiuo casu, pro qua lectione facit quod sequitur. Verbum sanum, irreprehensibile. Et regitur à verbo Præbe, vt sit sensus: in hoc docendi munere præbe integritatem vitæ, grauitatem morum, nec loquaris nisi quod argui non possit. Vtrumque enim signat verbum Græcum ἀκατάγνωστον, id est quod minimè accusari, vel reprehendi possit. Et subdit iuxta Græcam literam, declarans exemplum quale esse debeat, id est, in doctrina, in integritate: vt non corrumpatur docens, neq; præmio, vel metu moueatur, quò minus vera doceat, nec sit leuitas in operatione. ¶ *Verbum sanum, irreprehensibile; vt is qui ex aduerso est,* id est, Euangelio paratus est contradicere, *vereatur* (id est pudore suffundatur) *nihil habens malum dicere de nobis,* scilicet vel in vita, vel in doctrina. Et sese ipsum admiscet in admonitione: quoniã doctrina discipuli est doctrina magistri, & si vnus vituperatur, etiam in alterum redit vituperium.

Exemplorum vis.

Senec epist. 6.

In quibus se ipsum prębere exemplũ bonorum operum debet Episcopus.

Euangelij aduersar us quãdo vereatur nullũ malum habẽs dicere de nobis.

In tertio ordine ponit dominos, & seruos. Seruos quidem, vt fidele pręstẽt obsequium dominis suis: quod in omni epistola tradere solet, ne Christiani seruientes Ethnicis, putent se liberos à seruitute dominorum. Est enim seruorũ genus improbum & intractabile, fugax, & furax. Et malis moribus suis impedimento erãt, ne domini sui ad Christũ conuerterentur; propterea hortatur illos vt non contradicant dominis suis, nec defraudent illos bonis suis. Est enim Græca vox, νοσφίζειν, quod est, suffurari, vel aliquid decerpere, cùm totam rem non ausis tollere; quod proprium est seruo-

Seruos Apostolus cur toties hortetur subditos esse dominis suis.

Serui dominos vt fraudent. Iidem quomodo in omnibus fidẽ bonam illis ostendant.

eius, amorem cum obedientia cōiunctum, & perseuerantiam. Sobriè autem agit, cùm quis seipsum propter Deum diligit: iustè, cùm proximum diligit, piè cum charitate Deum colit.

Dominus Iesus humanā cur venerit non tollere seruitutem.

Serui igitur agnoscant se per Christum à iugo seruitutis non eximi: non enim venit ille, vt iura Gentium violaret, aut solueret, sed vt de malis seruis bonos, & probos efficeret, & pœnam in meritum eis conuerteret, qui dominis tanquam ipsi Christo fideliter seruiunt. Quòd si quid iniustè à dominis factum fuerit contra seruos, ipse suo tempore iudicabit.

VII. soluitur dub. Expectare quid beatam spem.

Ad septimum respondemus, expectare beatam spem, nihil aliud esse, quàm beatitudinem speratam, ac desideratā suo tempore dandam expectare: quę tam alta est, vt non sit hic visibilis, nec decuerit videri, sed tātùm credi: quia ardua est, & sublimis. Debet ergo sperari, iuxta illud: Quod videt quis, quid sperat. Si aūt quod non vidimus, speramus, per patientiam expectabamus.

Rom 8.

Quid itē expectare aduentū gloriæ magni Dei.

Subdit: *Et aduentum gloriæ magnæ Dei.* Id est, aduentum gloriosum: Alij vertunt, illustrationem, siue apparitionem, est enim ἐπιφάνεια illustrior ille aduentus posterior Christi, in quo iubar maximè illustre oculis nostris repræsentatur, dicuntur enim ἐπιφανεῖς, quæ repentè conspecta omnium oculos in se conuertunt, quòd cum splendore quodam emicent. Hic autem aduentus magni Dei ad filium est referendus, vt indicat textus qui habet, aduentum gloriæ magni Dei Saluatoris nostri Iesu Christi: nomen enim ἐπιφάνειας, aut παρουσίας, nunquam in Nouo Testamento tribuitur Patri, sed Filio tantùm. Deinde postulat Græci sermonis constructio, vt ad vnum, & idem subiectum, id est, ad vnum Iesum Christum referatur vtrumque prædicatum, tum magni Dei, tum Saluatoris nostri quia Grecè non habetur τ̃ μεγάλου Θεοῦ, καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, sed simpliciter sine articulo σωτῆρος ἡμῶν. Ideò ad duas distinctas personas non magis possunt referri, quàm cum ait, ὁ Θεὸς ΠΑΤΗΡ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ: non autem dixit: ὁ Θεὸς καὶ ὁ ΠΑΤΗΡ. Id enim præstat articulus vnius vtrique membro communis in vtraque sententia. Idem ostendit quod sequitur: *Qui dedit semetipsum pro nobis*: quæ planè ad Christum spectant. Idem in principio ferè capitis sequentis comprobat, vbi habetur: *Cùm autem benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei*, in quibus apertè Saluator dicitur Deus, quemadmodum etiam hoc loco. Eandem demonstrationem facit, quòd sæpè Christus dicitur venturus in gloria Patris cum Angelis suis, vt Matth.

Aduentū magni Dei, ipsi⁹ Christi omnimodo accipi debere tantummodo.

II. argum.

III. argum.

Matth. 16.

16.19. & 25. vbi habetur: Cùm venerit filius hominis in gloria sua. Ita enim Græca litera habet, vbi nos habemus, in maiestate. Et 2. Thessal. 1. vbi legimus: *Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in Sanctis suis.* Hic labor à nobis sumptus est, vt cōtra Arrianos comprobatum relinquamus Christum non solùm esse Deum, sed etiam magnum Deum: & id asserunt omnes Patres Græci. Nam Chrysostomus: *Vbi sunt*, inquit, *qui Patre minorem filium dicunt?* & Hieronymus hoc loco: *Sicut impietas magni Dei reformidat aduentum, ita secura de fide, & de opere suo illum, pietas præstolatur.* Magnus etiam Deus dicitur, qui venit remunerare omnes, à paruo, & maximo, vel vt pluat in contumaces, & inobedientes. ¶ Mirum autem est, Erasmum tantoperè contendisse, in hoc textu non dici Christum Deum, sed distinguere inter illa duo verba, & sequentia, magni Dei, & Saluatoris, quasi sint distinctæ personæ. Et ad hoc corroborandum, producit testimonium Ambrosij hoc loco ita explicantis. Sed non debebat vnum torrenti tot Doctorum opponere, & sensui Arriano fauere. Et valde dubium est, an hæc commentaria Ambrosio sint tribuenda, quorum stylus multum dissidet ab illo vero Ambrosiano, quem in omnibus alijs libris seruauit. Ad hæc multas Interpretationes in his Commentarijs sententijs Pauli assignatas nolunt consonas esse ijs, quas in alijs veris & legitimis opusculis Ambrosij legimus, quas plerunq; in nostris disputationibus annotauimus.

Infra 19. Infra 25.

2. Thess. 1.

Christū Arriani qualem Deum somniauerint blasphemi.

B. Chry ho. 5.

Hier. to 9.

Christus est magn⁹ Deus.

Hunc locum (vt solet) Erasmus vt torqueat cōtra diuinitatem Christi.

Ambr. tom. 5. prope fin.

De Ambrosij in Paulum quos vocant Commentarijs quid sentiant magni viri.

Ad octauum circa illud: *Qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorū operum.* Declarat, illum eundem magnum Deum, qui venturus est in gloria ad iudicium, eundē esse, qui se ipsum dedit pro nobis. Nam etsi Iudas tradiderit Iudæis, & Iudæi tradiderint Pontio Pilato præsidi, & ipse Pilatus tradiderit eum voluntati eorum vt crucifigeretur; dicitur tamen à Patre suo, & à se ipso traditus, qui consensit in sui mortem, & cùm posset impedire, non impediuit, vt ita de eo dicatur; Oblatus est quia ipse voluit: sed in alium finem longè diuersum ab illo Iudæorum, nimirū; *Vt nos redimeret ab omni iniquitate, Vt nos*, inquit, *redimeret.* Verbum Græcum non tantùm redēptionem significat pretio numerato, vt aliàs annotaui, sed ex captiuitate redimere data vita, capite suo pro nostro. Ea enim est vis verbi Græci λυτρώσηται.

Vt mūdaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Nō venit vt corrum-

VIII. dub. respondetur. Ibid: Qui dedit semetipsum pro nobis, &c.

Matth 26. Infra 27. Ioan. 19. Ibidem. Philip 2.

Esai. 53.

Christ⁹ quomodo nos redemerit ab omni iniquitate.

Idem vt mūdauerit nos

sibi populum acceptabilē.

peret naturam humanam, nec vt esset minister peccati, sed vt prius mundaret nos sanguine suo ab omni peccato, & daret gratiam implendiq; præcepit. Vt enim ait Aug. Deus ergo vt quid homo, si non corrigitur bomo? Verbum, acceptabilis, Græcum est, quod Apostolus accepit à 70. Interpretibus, Exod.29. vbi dicitur. *Eritis mihi populus περιούσιος*, siue peculiaris de cunctis gentibus. Et Deut.17. *Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris.* Ad hos locos hic allusit Paulus. Pro boc verbo Hebræa veritas habet Segola, quam variè interpretantur Rabbini: nam Rabbi Kimhi ait significare singularem siue peculiarem: Rabbi Salomon thesaurum dilectum: Rabbi Abraham rem gloriosam, & desiderabilem: quia Eccles.2. vbi habemus: *Coaceruaui mibi argentum & aurum, & substantias Regum, & prouinciarum:* Hebraicè habetur Segola. Ita vt sit sensus, Christum mortuum, vt nos faceret populum eximium, peculiarem, præcipuum, & qui sit loco reconditi thesauri, ex quo aliquando oriturus erat Messias vniuersos bomines locupletaturus. ¶ Sectatorem bonorum operum. ¶ Hieronymus vertit, æmulatorem: quia Græcè legimus ζηλωτὴν. Cuius vocis pondus expendens Chrysost. Vides, inquit, vt non simpliciter à nobis opera virtutis exigantur? Sed magna cum alacritate, atque ingenti studio, & animo virtutis opera capessentem.

Aug. ser. 1. de S. Stephano.
Verbum acceptabilis à Paulo vnde sumptum.
Exod 19.
Deut. 7.
Vocis Segola varij significatus Rabbinorum.
Eccles. 2.
Quid itē: Vt mundaret sibi populum sectatorem bonorum operum.
Hier tom. 9.
B Chrys. ho. 5.

Ad postremum circa illud: *Hæc loquor, & exhortare, & argue cum omni Nemo te contemnat.* Sensus est: Hæc loquere, docendo: exhortare, addēdo vim exhortationis, & obiurgationis aculeos. Quòd si quis tantę doctrinæ se aduersarium opposuerit, etiā argue. Est enim præconis verbi Dei munus non absimile ab illo medici, siue prudentis agricolæ. Vt enim medicus non eodē pharmaco omnes morbos sanat, sed diuersos diuersis: & agricola quædam securi, quædam verò igni extirpat: ita verbi Dei minister lenitatis, & acrimoniæ vsum habebit, sic tamen, vt omnibus ędificet, & plātet, & more boni Samaritani infundat oleum & vinum plagis vulnerati.

Titus quomodo loqui exhortari, & arguere iubetur cum omni imperio.
Cōcionator qualis esse debeat.
Luc. 10.

Et addit: *Argue cum omni imperio, siue, cum omni autoritate.* Vult enim Apostol⁹, vt pręco verbi Dei in his tradendis autoritatem, & reuerentiam sibi vendicet. Nam curiosi, & argutiarum cupidi, piæ, & sanctæ vitæ præcepta, quasi trita, & vulgaria despiciunt. Et sicut Timotheo præcepit: *Nemo adolescētiam tuam contemnat:* id est, ita te gere, vt nemo te, etiam si sis adolescens, contemnere valeat. Est enim apud priorem epistolam ad Timotheum verbum καταφρονείτω, at hoc loco est verbum περιφρονείτω, quod significat aliquem despicere, veluti in inferiori loco positum. Vt sit huius loci pulcher sensus: Ita viue, vt nemo sit qui melior videri possit, quàm tu ipse sis: & ne potestas, & imperium tibi à Deo data despiciantur, eo quòd sis irreprehensibilis: quanquam Chrysost. & Græca scholia idem significari vtroque testimonio tradant.

Ad IX. dub. Titus cur arguere debeat cum omni imperio.
Tim. 4.
Ad illud; Si honor est in honorante, quare Tito dicitur, Nemo te contemnat.

DISPVTATIO III.

In tertij capitis verba epistolę ad Titum: *Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostēdentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim & nos aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desiderijs, & voluptatibus varijs: &c.* in fin. vsque cap.

POST peculiaria documēta singulis hominum gradibus exhibita, redit Apostolus ad communem bominibus doctrinam. Et in primis cōmonefacit, vt se morigeros, & subiectos præstent omnibus magistratibus. Et dubitatur in primis, quorsum hoc pręceptum tribuatur fidelibus: videtur enim magis esse ciuile, aut naturale, quàm Ecclesiasticum præceptum: & illi vi soliti sunt extorquere obedientiam, & subiectionē à populo, & plebe. Deinde quorsum addit, ad omne opus bonum paratos esse debere; cùm illis ea, quę sunt conscientiæ, & religionis, præcipere nō valeant magistratus ciuiles. Tertiò ambigitur cur prohibeat illos blasphemare cum blasphemia propriè tēdat in Dei iniuriam. Quartò, cur vetet ne sint litigiosi, cū hoc vix ab his qui, vitā inter hoēs agunt, vitari queat. Quintò quorsum replicat: Eramus enim & nos aliqnādo insipiētes, increduli, errantes; quod frequens est apud Paulum, sicut etiam frequenter Incarnationis Filij Dei mētionem facit. Cùm enim paulò antè dixisset. Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri; nunc iterum replicat: Cum autem benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, adiūgit illi lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus S. Sextò cum ait: *Fidelis sermo*, dubium est cui parti sit adiungenda hæc particula, an præcedenti, an sequenti, & quomodò quis debeat in bonis operibus præesse, cum & ipse inferius replicet: *Discant,*

Huius capitis argumentum.
I. dubitatio.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.

Septima & Octaua.

cant, inquit, *& nostri bonis operibus praeesse ad vsus necessarios*. Septimò, quæ sint stultę quęstiones, & pugnæ legis, quas vult à fidelibus vitari. Octauò dubitatur, quis sit propriè hæreticus homo, & quomodò post vnam, & secundam correptionem deuitandus sit; & quomodo ille sit proprio iudicio condemnatus. Postremò dicendum aliquid est de Arthema, & Tychico, & Zena legisperito, & Apollo, quorum in fine capitis mentionem facit.

IX. Dubium & postremū. Sol. I. quæst. De tradito fidelibus à Paulo principib. & potestatibus obedien di mandato.

Ad primum ergo dicēdum est, multum negotij habuisse olim Apostolos, vt persuaderent plebi, vt se sub Magistratus, & Principis Imperio contineant. Natura enim appetentes sumus principatus omnes, & ita fit vt nemo alteri se libenter subijciat. Deinde cum viderent omnes mundi potestates Christo esse aduersas & Euangelio, indignas esse putabāt, quibus vllus honor haberetur; Iudæi pręsertim, vt erat gens indomita, fremere, tumultuari non cessabant, imitantes Iudam Galilæum, & Theodam, homines seditiosos, ac turbulentos, & pro carnali libertate sibi, vt putabant promissa, decertabant, & ingentes motus varijs in locis excitabant.

Iudæi quale genus hominum. *Actor. 5. Ibidem.*

Est ergo Principibus, & Magistratibus in omnibus quæ contra Deum non sunt, parendum. Ita Ieremias cap. 27. Iudæis suasit, vt se sua sponte subderent Regi Chaldæo. Apostolus etiam ad Roman. 13. & Petrus in priori epistola hoc ipsum præcepit: Subiecti, inquit, estote omni humanę creaturæ propter Deum: siue Regi, quasi præcellenti; siue ducibus, tāquam ab eo missis. Placet enim Deo talis nostra subiectio, vt per tales puniantur peccata nostra; vel vt hac ratione Principes Gentiles, visa tanta Christianorum puritate, & sanctitate vitæ, Christo lucrifierent. Addit: *Subditos esse, dicto obedire*. Quod vno verbo Græco expeditur, πειθαρχεῖν, hoc est, Magistratui parere. Parum enim esset subiectos esse, si obedientiam maioribus non præstarent.

Quàm scripturæ veteri & nouæ, Diuinæ que volūtati sit hæc Pauli doctrina cōformis. *Ierem. 27. & seq. Rom. 13. 1. Pet. 2.*

Ex hac principum, & potestatū sub iectione quæ duo cōmoda cōsequantur.

Ad secundum dubium: Explicat Apostolus quantum extendatur eorum imperium, & dominium, cùm hortatur, vt ad omne opus bonum sint parati. Quasi diceret; si bonum tibi imperat Princeps, obedientem te præsta; si malum, responde: *Obedire oportet Deo magis, quàm hominib.* Quod alio loco Apostolus expressit, cum dixit: *Nā principes non sunt timori boni operis, sed mali.*

Quęst. II sol. In eo quod Christianos Apostolus ad bonum vult esse paratos. *Actor. 5. Rom 13.*

Ad tertium: Prohibet neminē blasphemare. Et restringitur sermo ad eos tantùm Principes, & potestates, quæ fegerunt pro magistratu: nam cū tales locum Dei teneāt & Scriptura eos, deos vocare soleat, præceptum peculiare est, vt isti non blasphementur, vel maledicantur, iuxta id: *Principi populi tui nō maledices*. Blasphemia ergo in scriptura pro iniuria verbo illata Deo, vel Sanctis, quibus numen, & potestatem suam communicanit, accipi solet. Et rectè hoc fecit Apostolus: quia Magistratus, quorum est infligere supplicium malis, & honoribus afficere bonos, semper solent esse maledicentiæ populi expositi, & quasi signum positi ad sagittam.

III. soluitur dubit. De principibus non blasphemandis, cū Deus tantùm proptie, & Sancti blasphementur. *Exod. 22. Ibidem. Actor. 23.*

Quarto dubio respondemus: Ne enim magistratu iniungente vectigal, pugnas suscipiant verborum; idcircò addit: *Non litigiosos esse*. Quod Græcè vna voce exprimitur, ἀμάχους, id est, nō pugnaces. Non enim hoc loco agit Paulus de lite vnius ciuis cum altero orta: ideò non est admodum difficile pręceptum, aut impossibile, vt argumentati sumus: sed modestos & moderatos esse vult Apostolus, cum aliquid indicitur durius. ¶ Vel certè Apostolus loquitur de litigijs verborum, quibus Cretenses se mutuò proscindebant. Leuis enim res sermo (ait Bernardus) quia leuiter volat, sed grauiter vulnerat: leuiter transit, sed grauiter vrit: leuiter penetrat animum, sed non leuiter exit: profertur leuiter, sed non leuiter reuocatur: *Nam semel, vt ille ait, emissum volat irreuocabile verbum*. Facilè volat, atque ideò facilè violat charitatem. Tenerum membrum lingua, attamē vix teneri potest: substantia quidem infirmum, atque exiguum, sed vsu magnum, & inualidum inuenitur.

IV. solu. dub. Circa huius præcepti difficultatem: Vt scilicet fideles nō sint litigiosi.

Altera solut. *B. Bern. ser. de triplici custodia, Oris, &c. post med.*

Horat. lib 1. epist. ime.

Vitia linguæ.

Ad quintum dicimus, Apostolum adiūxisse quid nos olim fuerimus, ne moueat nos quòd magistratus sit ethnicus, aut durus: nam & nos olim tales fuimus. Nos, ait Hier. id est, Apostoli, vel, vt aptiùs exponit Chrysost. nos credentes, vt ad omnes pertineat, quod magis est probabile. Et solet Apostolus hoc argumento, ad nos ipsos humiliandos, & submittendos vti. Nam sunt quidam, qui cum acceperint gratiam, & diuina beneficia, inde superciliū contrahunt, & os aperiunt ad subsannandum alios. *Insipientes*, inquit, *increduli, errantes*. Id est, Impij, & inobsequentes, vt vertit Ambr. Hier. inobedientes; Cyprian. contumaces, quia Græca vox ἀπειθεῖς, propriè illos denotat, quibus persuaderi veritas non potest. ¶ *Errantes*. Græcè dicūtur πλανώμενοι, id est, qui vago errore circumferuntur, vnde & planetæ vocantur, qui Latinè errones.

V. dub. solut. Quare Paul' dixerit: Eramus enim & nos aliquando insipientes, in creduli, errantes, &c. *Hier. hoc loco tom. 9. Chrys. hom.*

Quid est, Ē ramus insipientes, increduli, errantes. *B. Cypr.*

Subdit: *Cum autē benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei*. Videtur hic sermo inabsolutus, & eccliptic': ideò necessariò aliqd est supplēdum, videlicet, mutatos fuisse homines in melius, nouosque factos

Id, Cum autē benignitas, & humanitas appar uit Saluatoris nostri Dei, quomodo accipiendū.

ex quo

ex quo eos De⁹ est miseratus. Pro illis duabus vocib⁹, benignitas, & humanitas, Græca habent ἡ χρηστότης, καὶ ἡ φιλανθρωπία. Prima vox ex benignitas, quę secundùm Stoicos est virtus qua vltro studemus bene mereri de alijs, siue bonitas ad omnium vsus accommodata, & parata, vel lenitas, & facilitas animi. Vnde Menander expendens eius vocis pondus, dixit:

Benignitas Stoicis quid. Dictum Menandri.

Χρηστὸς γὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸν κοινόν.

hoc est:

Bonus vel benignus vir bonum est commune.

Christi in nos quanta benignitas.

Ita Christus commune totius mundi bonum fuit omnibus petētibus beneficia, aut gratis expositum; sicut etiam nunc omnibus spiritus plagis, & morbis nostris curandis paratum est. Videtur enim vitia nostra quasi dissimulare, & volentibus resipiscere præstat medicamentum; & optantibus permanere in ipso, præstat perseuerantiam. Et vt canit Ecclesia.

Se nascens dedit socium,
Conuescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

Christi in nos etiam humanitas quanta.

Secunda vox est φιλανθρωπία, scilicet, amor hominis, siue erga homines, quia eorum induens humanitatem, omnibus hominibus, præsentibus, & futuris prospexit, omnes à peccato, quantum in se est, eripuit, omnes iustificauit, & conuiuicauit, & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus. Et vt Christus dicitur φιλάνθρωπος, sic diabolus dicitur μισάνθρωπος, (haud dissimilis Timoni illi Atheniensi, qui μισάνθρωπος, à Luciano dictus est) de quo Christus, Ille homicida erat ab initio, & inuidus gloriæ hominum, Adam tentauit, & in peccatum pręcipitem dedit, & nunc eodem liuore nequam ille, ijsdemque inuidiæ flammis omnes homines, præsertim illos qui sunt membra Christi, persequitur.

Ephes 2. *Lucian.* *Ioan. 8.* *Genes 3.* *Sapien. 2.*

Humanitas hæc, & benignitas Christi Saluatoris cur non apparuit ex operibus iustitiæ.

Apparuit autem non ex operibus iustitiæ, quia loquitur de primo Christi aduentu, quem nullus promereri potuit, quia omne meritum in Christo nititur. ¶ Et non ex operibus iustitiæ, sed secundum suam misericordiam, id est, propter suam misericordiam, vt præpositio, Secundum, sumatur pro, Propter. Et ait de præterito, *Saluos nos fecit*, ad significandam primam iustificationis salutem, quæ est à peccatis, vt in Prolegomenis in Paulum diximus, cum egimus de verbo Saluandi.

Lib. disput in Paulū par. 2. Quēadmodū Christus Saluos nos fecerit per lauacrū regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.

Ait: *Per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.* Quæ verba periphrasis sunt Baptismi, quo in Christo regeneramur, & efficimur noua creatura: idque virtute Spiritus sancti, de quo dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, &c.* Quem spiritum dicit effudisse quasi amplā quandam aquam super nos, iuxta illud: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem*; & alibi, *effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Nec hoc contentus, addit, *Abunde*, siue opulente, Græcè πλουσίως, id est, ditissime, sicut Augustin. lib. de peccat. meri. & remiss. cap. 27. legit. *Vt iustificata gratia ipsius.* Prima iustificatione qua purgamur à peccatis, & hoc gratia, siue charitate Dei, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. ¶ *Hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.* Nondum adhuc secundum rem. Speramus enim vitam æternam quam nondum habemus; & hoc titulo hæreditatis, & bonorum operum, sine quibus si quis præstare valeat, & non præstet, vana & inutilis est spes eius: spes autem illa sobria, & vera est, quæ studio bonorum operum & patientiæ, atque perseuerantiæ nititur. Hęc est enim spes quę non confundit, alioquin vana erit, & confundet, vt illius qui ingressus est ad nuptias sine veste nuptiali. Hæc etiam est vera iustificationis ratio, non autem illa hæreticorum, qui sola fide delectati, cætera bona opera amputant in ęternam sui ipsorum perditionem, pares ea in parte dæmonibus, vel deteriores: nam hi saltem contremiscunt, illi verò exultant, ac si essent secura omnia. ¶ Et ait: *Per Iesum Christum Saluatorem nostrum.* In quo siue per quem vocamur, & iustificamur, & adoptamur, & efficimur Spiritus participes, & nostræ hęreditatis est arrha, & testis & promisit Spiritum se impetraturum à Patre pro suis electis.

Galat. 1. *Ioan. 3.* *Ioel 2.* *Actor. 2.* Spiritum sanctū quid esse effusum in nobis abūdè. *B. Aug. to 7.* Prima quid præster nobis iustificatio. *Rom. 5.* Secundū spē quā nos vitæ æternæ sim⁹ hæredes. *Rom. 5.* *Matth. 22.* Hęreticos reddat, quid pares dæmonibus, aut etiam deteriores. *Iacob. 2.* Christi in nos beneficentia. *Ioan. 14.*

Sol. V. quęst. Fidelis sermo quis Apostoli, præcedens, an subsequens.

Ad sextum dubium dicimus, illud verbum, *Fidelis sermo, & de his volo te confirmare*, ambiguum esse & ad præterita, vt testantur Hieron. & Chryso. quæ scripsit de Dei benignitate, & humanitate, & de spe nostra, quod non sit futura inanis. Ambr. verò refert ad inferiora, cui subseruit quod subdit: *Et de his volo te confirmare*, vel affirmare. Et ita ad sequentia asseueranda assumptus est hic sermo, vt fecit 1. Tim. 1. & 3. & 2. Tim. 2. & requirit etiam cōstantem assertorem: quid enim faciat auditor, si assertor ambigat, ac nutet de doctrina? nunquid ei fides esset habenda, vt securi illi nitamur.

Hieron. *Chrysost.* *Ambros.* *1. Tim 1.* *Infra 3.* *2. Tim 2.*

Curēt bonis operib⁹ præesse quomodo qui credunt Deo.

Vt curent, inquit, *bonis operibus præesse qui credunt Deo.* Id est, vt munificentiæ operibus, & humanitatis, & benignitatis incumbant. Quidam annotarunt, nouè hoc dictū fuisse ab Apostolo, nec satis liquere quæ sit phrasis. Chrysost. in suo primo sensu abun-

Chrys. hom.

dans,

dans, ita explicat: Volo te de his præcedentibus differere apud populum. Nec tantum pecunia fratres iuuādi sunt, sed etiā προστασία, id est, suscipiendo eorum defensionem. Vbi quia verbū προΐστασθαι, variè accipitur, ideo varias interpretationes locus hic admittit. Alij enim intelligunt: Vt gaudeant eleëmosynis iuuare proximos; vel, intenti sint, vt qui præfecturam gerunt, curent bonis operibus dare principatum, vt ita bona opera iubeat Paulus in vita fideliū regnare, cum alioqui negligi soleāt pij, & boni viri. Qui autem bona opera negligunt, & Christum subinde sonāt, similes sunt arboribus quotannis florentibus, & nullum fructum ferentibus, vt sunt tilia, salix, & buxus, quæ virent, sed nullum fructum ferūt. Curat etiam Paulus fideles tales fructus reddere, vt priorem fidei radicem nō negligant. Nam subdit: *Qui crediderunt Deo.* Vbi præteritum ponit pro præsenti, more Hebræo: nā Græcè legitur *οἱ πεπιστευκότες τῷ Θεῷ*: quemadmodum & illud; Non solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt (pro dilexerunt) aduētum eius; & aliud; Super cathedrā Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæ, id est, sedent. Vel sensus est, vt soliciti sint qui iam crediderunt Deo, præesse bonis operibus, id est, præcellere, vt al js palmā auferant, & Christiani in bene operando superent Gentiles non titulis, aut opibus, sed operibus bonis. Velut etiam experientia docet: nam in ciuitatibus fidelium multæ sunt erectæ confraternitates ad diuersa pietatis opera præstanda. Nam quædam præsunt collocandis virginibus, & puellis pauperibus; quædam verò pauperibus mortuis tumulādis; quædam ad infirmos & ęgrotos curandos: quędam morbis incurabilibus laborantes fodent, quædam verò peregrinis excipiendis: aliæ ad damnatos à magistratu ob sua crimina morte puniendos, consolandos, & in fide confirmandos: aliæ simpliciter ad pauperes ciuitatis eleëmosynis adiuuandos: quædam ad errantes puellas colligendas, & alendas: quædam etiam ad peccatrices quæ resipiscunt, suscipiendas, & seruandas: nam horum omnium operum bonorum receptacula, & hospitales domos multas nostro seculo in varijs Italiæ ciuitatibus erectas magna cum voluptate & infidelium admiratione conspicimus, quæ signa sunt manifesta Spiritus sancti in nobis operantis, & Ecclesiam suam miserantis. in quibus semper sunt quidam, qui ad tempus his bonis operibus præsunt, & alij coadiuuant, vt ita aperta reddatur sententia Apostoli, quosdam qui crediderunt Deo, præesse bonis operibus, & laudabilibus Christianæ vitæ officijs. ¶ *Hæc*, inquit, *sunt bona, & vtilia hominibus.* Bona esse dicit hæc opera, id est, honesta: Et vtilia hominibus, ad salutem scilicet, & vitam æternam.

Fratres iuuādi dupliciter. Aliæ proferuntur eius dicti sententiæ.

Bonorum operum infructuosi, quales.

Bonorum operum præsides cur credere debent Deo.

2. Tim. vlt.

Matth. 23.

Hęc cura bonis operibus præsidendi, quanta sit hodie in ecclesia.

Bona opera vt bona, & vtilia sint hominibus.

Ad septimum: Stultas quæstiones vocat Apostolus eas, quæ carent rationabili causa quærendi, aut dubitandi, & genealogias tribuum, & familiarum Iudæorū, quæ sunt interminatæ, & de quibus Hiero. hoc loco mira scribit. ¶ Cōtentiones autem illas vocat, quę rixis, & clamoribus plenę sunt. Pugnas legis appellat, ea, quæ videntur in lege Moysi sibi inuicem contradicere, & aduersari: quas vult vitari, quia sunt inutiles, & vanæ. Non ergo tollit Paulus rationabiles pugnas legis de vero, & germano eorum intellectu, sed vanas, & inutiles: nam eo tēpore solebant Iudæi ad fidem conuersi de his dubitationibus differere, vt vanè se ostentarent doctos, & eruditos. Et propterea vanè erant, quia ad vanitatem gloriæ aucupandam fiebant: inutiles verò, quia neque docentibus, neque audientibus, neque moribus emendandis, neque fidei augendæ, aut propagandæ vtiles erant.

Sol. VI. dub. Stulta quæstiones contentiones, & pugnas legis quas debet Tit. euitare.

Eiusmodi quæstiones cur vanæ erant & inutiles.

Ad octauum responsio est, Apostolum docere, vitandum esse hominem hæreticū: quia enim posset aliquis di[illegible] Cum tu statuas reijciendas esse istas concertationes, & pugnas legis, quomodo agēdum cum præfractis illis, & qui omnino cedere veritati nolunt? Respondet Apostolus: Mone illos semel atque iterum: quòd si nolint obtemperare monitis, caue tibi, & separa te ab homine deplorato, quia iurgijs, & altercationibus nullus erit finis, si velimus obstinatos disputando vincere: nam nec illis vnquam deerunt verba, illis animos addit improbitas, ac dæmon, ne disputando fatigentur, & sic semper pugna pugnam, & disputatio disputationem parit. Ideò Tertullian. lib. de præscript. hæreticorum, pulcherrimis verbis à disputando cum hæreticis fideles deterret his verbis. *Est autem hæreticus Apostolo, quicunque sana doctrina non acquiescit, sed impijs opinionibus & doctrinis sibi soli, & suis placitis hæret; vnde & hæreticus dictus est, eo quod eligat quæ sibi placēt, & illis obstinatè hæreat.* Ambros. verò: *Hæretici sunt*, inquit, *qui per verba legis legem impugnant. Proprium enim sensum verbis adstruunt legis, vt prauitatem mentis suæ; legis autoritate commendent.* Hæc ille.

His verbis de hæretico homine post vnam & secūdam correptionem deuitādo, quid doceat Apostolus.

Tertull.

VIII. Sol. qu. Hæreticus homo quis Apostolo.

Amb. hoc loco.

Hæreticus vero factiosus est in Ecclesia Dei, & à nemine se ab impia sententia abstrahi patitur, quanquam de errore, & impietate suæ opinionis cōnuictus sit. Deniq; quisquis proteruia Ecclesiæ vanitatem abrumpit, is Paulo est hæreticus.

Quod verò Marloratus Lutheranus hoc

loco

loco asserit, tales fuisse olim Episcopos Romanos; longe insolentissimum atque impudentissimum, imò etiam mendacissimum verbum est, ab amaro odio, quo illam sanctam sedem Petri prosequitur profectum. Sed scioli isti cogitare deberent, an Romani Episcopi ab ipsis defecerint, quod dici non potest, cum ipsi ante sexaginta annos adhuc nati non essent, Episcopi verò Romani ab initio nascentis Ecclesiæ per Christum constituti sint fidissimi depositi Euangelici custodes, pro quo tuēdo, ac retinendo ad triginta, & eo amplius Pontifices martyrio coronati sunt. Ipsi verò ab Episcopo Romano deficientes, duce Satana, nouam Ecclesiam constituerunt, quæ paulatim in varias, & diuersas sectas diuisa est, vt aliud Lutherus, aliud Caluinus, aliud Anabaptistæ sentiant, vt pro vna noua Ecclesia iam multæ nouellæ ortæ sint, & isti, & eorum progenitores, & ataui ante sexaginta annos in Ecclesia nostra erant baptizati, & ouiculæ, quæ sub Pastore nostro pascebantur; vt verè de his dicere possimus: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis permansissent vtique nobiscum.* Ad hæc interrogandi essent verbo Apostolico isti tumidi Gigantes: An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos peruenit? Certè Germani primi non fuerunt in fide, sed postremi in Ecclesia Occidentali ad fidem vocati sunt, vt non possint non agnoscere, ipsos non solùm post totum Orientem, sed etiam post Italos, Gallos, & Hispanos multis seculis posteriores in Euangelio acceptando extitisse. Quando ergo discipuli audent asserere, fideles magistros à discipulis defecisse, cùm è contrario discipuli soleant à magistris deficere?

Romanos, veteres præsertim, Pontifices nunquam, vt impius & impudens Mariolatus mentitur, ab Ecclesia defecisse.

Lutheranos, & alios hæreticos à Romanis Pontificibus, & ab Ecclesia Catholica solos apostatasse.

1. Ioan. 2.

Germani quam in fide nouitij. 1. Cor. 14.

Deinde dicere non possunt hæretici Germani, in ipsos solos peruenisse Dei verbum: quia ea ratione si soli verbum Dei ab Apostolis accepissent, credibile esset aliquid veritati consonum illos possidere: verum constat, illos Apostolos minimè nouisse, nec audisse, nec solis ipsis fuisse doctrinam Euangelicam consignatam, sed post nonnulla secula quibus Fides vigebat in Europa, opera & studio Romanorum Pontificum prædicatores missos fuisse in Germaniam, & ab eo tempore Fidem Catholicam profiteri cœpisse: & nunc pro illo tanto beneficio Vicarios Christi Antichristos vocant.

In solos Germanos non verbum Dei peruenisse.

Sed iam videamus quod sequitur: *Post vnam, & secundam correptionem deuita.* Ridiculum est quod quidam diuidentes in duas dictiones verbum Deuita, vertunt, De vita, scilicet tolle, cum Græcè habeatur παραιτοῦ, id est, expelle, vel reijce vt putridum & contagiosum membrum, & seca de numero, & corpore fidelium per sententiam excommunicationis, vt ab omnibus deuitetur, iuxta illud Hieronym. *Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis repellenda.* Et quia fas non est aliquem reijcere, nisi prius conati simus eum ad sanam mentem reducere; ideò adiungit: *Post vnam, & secundam monitionem, siue correptionem* (vtrumque enim significat vox νουθεσία) Hinc accepit Ecclesia semper excommunicationem monitiones debere procedere: hæ autem monitiones fieri debent non priuatim, sed in publico Ecclesiæ loco, & à publico ministro: perinde enim valet, ac si diceret, censoria correptione reprimendus est. Obserua tamen, tam Irenæum lib. 3. cap. 3. quam Tertullian. libr. de Præscript. hæret. & Cyprian. libr. 3. ad hæc Quirinum cap. 78. & Ambros. hoc loco legere, post vnam correptionem, & non habere, & alteram. Athanasius tamen Orat. 5. contra Arrianos & Orat. Ad Maximum, & epistol. ad Serapionem, & Leo Magnus sermo. contra hæresim Eutychetis, Chrysostom. Theodor. Hieronym. & Primasius Augustini discipulus, sicut nos legunt, vnam & alteram: quæ lectio praxi Ecclesiæ magis est accommodata. Apologia tamen Pamphili martyris pro Origine, legit, post trinam correptionem.

Illud: Post vnam & secūdam corre ptionem deuita: quid significet.

Hieron.

Reijciendus quis quando à nobis. Excommunicationem admonitio qua lis debet præcedere.

Qui verò ex hoc loco colligunt, contra Scripturam coerceri à magistratu ciuili hæreticos, id est, homines non tantum peruersos in fide, sed & aliorum peruersores; non vident Apostolum non hic agere de officio Magistratus, sed quid agere debeat Episcopus cum hæreticis. Alloquitur enim Episcopum Paulus, non magistratum qui occidat: nec enim Ecclesia gladio materiali vtitur in istos, sed permittit laico magistratui, qui suas habet leges in peruicaces, & eos, qui iam reiecti sunt, & per excommunicationis sententiam notati. Quòd si non cessent à peruersa doctrina tradenda; & hæresi dilatanda tunc; episcoporum munus esset se illis opponere, & animam suam pro tuendo grege suo ponere, & lupos grassantes constanter detegere, ac fauciare. Non enim est valida argumentatio: Noluit Christus inter fratres hæreditatem diuidere; nullus sit ergo familię, aut hereditatis herciscundę iudex. Quod si Apostolus scripsisset has literas Cornelio Centurioni, aut Paulo Sergio, proculdubio præcepisset cętum sanctorū tueri, & insurgentes lupos coercere. Similiter non valet: Non condemnauit

Reijcitur ea quorundam interpretatio: Contra Pauli mentē hoc loco à ciuili Magistratu coercentur hæretici.

Cum hæreticis obstinatis peruersa docentibus quomodo agendum Episcopis. Ioan. 10. 1 Ioan. 3. Luc 12. Quēadmodū illi interpretes, inepte videlicet, arguere videantur. Ioan. 8.

Aliter Ecclesiasticus, aliter ciuilis punit Magistratus hæreticũ.

mnauit adulteram; ergo nulla de adulterijs quæstio habeatur. Ita hic Paulus ait. *Hæreticum hominem post vnam & secũdam correptionem deuita*, ergo non est occidẽdus: non valet, inquam hæc consequentia, quia Ecclesia vltra præcisionem hæretici non progreditur: at ciuilis magistratus alias habet leges, quibus vlcisci debet crimen hæresis. Quę ergo hic dicuntur, non sunt accipienda vt priuato homini dicta, sed vt Episcopo, & in eo omnibus Episcopis, quod dicto præcipitur.

Hæreticus etiã qui sit, seu materialis, seu formalis.

Rursus hæreticus est, qui pernicioso errori implicatus, non credit aliquod dogma receptum, & expresse cunctis mandatum vt recipiatur; vel si etiam aliquãdo dogma pertinaciter recipiat, & credat quod expresse est reprobatum ab Ecclesia. Et hic est hęreticus materialis. Formalis autem hæreticus est, qui dogma aliquod non recipit, quod tamen nouit esse in ea quæ Ecclesia recipit, & accipienda mandat: & similiter qui quod recipit dogma, nouit ab Ecclesia esse reprobatum.

De vtro illorũ nunc agat Apostolus.

Apostolus porrò loquitur hic de hæretico materiali in conspectu Ecclesiæ, hic enim primò est monendus, seu formalis sit hæreticus, siue non. De manifestis siquidem Ecclesia iudicat, non autem de internis, & occultis. Si quis autem expresse fateatur, se contra Ecclesiam sentire, & dogmatizare, iam non esset dignus admonitione, vel correptione, sed durissima increpatione, & à reliquis Ecclesiæ mẽbris præcisione, quia iam esset à semetipso separatus: & hæreticum velle curare, qui insanabiliter ægrotat, extremæ dementiæ sit. Imò esset non sine periculo cõtagionis ista correptio, quia tales paratiores sunt ad submergendum eos, qui adiuuare se studẽt, quàm ipsi ad emergendum. Si igitur quis talis existat, per Episcopi sententia de Ecclesia eijciendus est, & anathemate percutiendus: & quem Episcopus deuitat, debent alij eius sententiam probantes vitare. Non est ergo ex Euangelij doctrina, quod hæretici capitali sententia plectantur, vel comburantur: nec tamen valet. Non est in Euangelio, ergo contra Euangelium est: quia vt Dominus Iesus extra Euangelium ad excommunicationem vsque aduersus quoscunq; delinquẽtes procedi voluit, hoc idem hic faciendum tradit Apostolus. Sed cæci hæretici, quicquid non est ex Euangelio, prorsus habent vt superstitiosum, & illicitum. Quòd si ita res haberet, non solùm hæreticos in corpore punire non liceret, sed nec latrones, humicidas, & viarum grassatores, aut alios flagitiosos homines: quando quidem nullus Textus Euãgelicus inuenitur, in quo præcipiatur vt tales capite plectantur. Et nolunt animaduertere, tantum distare ab Euangelio, vt ciuilium legum vim, & executionem tollat, vt contra omnino commendet, atque comprobet. Cum ergo hæreticus publicæ tranquillitatis studiosus sit perturbator longe deterior quàm alij criminosi homines, merito i lum Apostolus ciuili potestati, & ciuilium legum animaduersioni subiecit. Ipsa siquidem causæ fidei cognitio ad Ecclesiasticos spectat: quoniam de veritate fidei cognoscere non est secularis iudicij, cui suum est assignatũ tribunal; ideò Episcoporum est, & Inquisitorum de his causis cognitionem habere, & iudicium ferre.

Quis nã hæreticus per excommunicationem ab Ecclesia præcidendus.

Matth. 18.

Hæreticorũ punitionem, licet Euangelio non expressam, non esse, vt ipsi nugãtur tem superstitiosã & illicitam.

Causæ fidei quib' cognoscendæ tantummodo.

Videtur autem hæc sententia minus cõsentanea Euangelicis verbis: quia præcepit Petro non tantum septies, sed vsq; septuagies septies esse parcendum: quod perinde est, ac dicere, Toties quoties peccauerit. Sed huic obiectioni satis fit primo, dicendo Dominum illo loco de remissione peccatorum loqui: quod fieri debet, ac solet in Sacramento pœnitentiæ, aut de remissione iniuriæ, & offensę aduersus quempiam priuatum admissę. Data est enim hęc lex iusta, vt si nobis à Patre cęlesti volumus ignosci, ignoscamus & fratri in nos delinquenti, quoties postulauerit. At in punitione hæreticorum dissimilis est ratio: nam qui animaduertunt in eos, ad communem hominum vtilitatem respiciunt, & salutem, ne morbida facta pecus totum corrumpat ouile. Quod animaduertens Apostolus ait: *Sciens quia subuersus est qui eiusmodi est.* Id est, qui nec vna, nec altera Episcopi correctione resipuit, subuersus est, vel euersus. Et quid est esse euersum, nisi auulsum esse ab ipsa radice sua Christo, vt iam nihil spiritualis influxus, aut vllum donũ in eum deriuet, & palmes aridus soli ignis incendio distinatus? fidem enim amisit summotus à solido fundamento. ¶ *Et delinquit.* Non vt adulter, sed oppugnando Catholicam veritatem: *Cum sit proprio iudicio condemnatus.* Græcè dicitur αὐτοκατάκριτος, id est, per se iudicatus & damnatus; ideò iam iudicatus à se, quia iudicem omnem recusat in terra. Nam sic se contra Ecclesiam offirmauit, vt nolit eius salutiferis monitis credere; & ob eam causam cogitur Ecclesia iudicium illius in seipsum factum comprobare: Ecclesia enim iudicat illum esse extra communem Catholici ouilis societatẽ. Qua enim ratione potest dicere se esse in ipsius Catholicæ Ecclesiæ gremio, qui ipsius Ecclesię fidem non sequitur? Et qui in vno articulo

Solu[i]tur hoc [...] si fratri parcendum est [...]lus quã septuagies septies in nos delinquenti [...]quid hæretici puniuntur *Matth. 18.*

Ibidem.

Hæreticus [q]uonam fit subuersus.

Ioan 15. Idem vt delinquat, & proprio sit iudicio condemnatus.

Hæreticum Ecclesiæ gremio minime contineri.

peccat non credendo, in omnes peccare conuincitur: quoniam qui vnum asseruit esse credendum, reliquos quoque non minus credendos tradit. Et licet eos videatur credere, atq; eis assentiri, eis tamen ex charitate, & fide diuina non credit: nam si vnū crederet ex fide, iam se Ecclesiæ submitteret, & omnes similiter crederēt. Quæ enim dicit Ecclesia, nos credimus, cuius iudiciū tanquam Dei ipsius accepimus. At isti tacitis in cordibus dicunt cum Cain, *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear*, &

Hæreticus, qua fide credat quos fidei credit articulos.

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Virg lib II. Æneid.

Dicunt etiam, Ad restim res redijt, & Iacta est alea, traduntur Satanæ exagitandi, vt Cain, & Orestes parricidę. Porrò isti animicidæ potius plectendi, quàm alij flagitiosi: vnde per infirmitates contagiosas designatur hæresis, vt cancrum, & lepram; & hæretici ipsi ferarum nomine in Scripturis venire solent: nam vulpes, & rabidi canes, lupi rapaces nuncupantur, viperæ, serpentes, reguli, aspides, & basilisci, antichristi, ministri Satanæ, & inimici crucis Christi. Hinc Leo Magnus in Manichæos suo tempore vigentes, populum abhortatus est in hunc modum: *Vt autem in omnibus dilectissimi placeat Domino vestra deuotio, etiā ad hanc vos hortamur industriam, vt Manichæos vbicunq; latētes vestris Presbyteris publicetis. Magna est enim pietas prodere latebras impiorum, & ipsum in eis qui seruiunt, diabolum debellare. Contra istos dilectissimi omnem quidem orbem terrarum, & totam vbiq; Ecclesiam decet fidei arma arripere. Sed vestra in hoc opere deuotio debet excellere, &c. Cauendi sunt ne cuiquam noceant, prodendi sunt, ne in aliqua ciuitatis nostra parte consistant. Vobis dilectissimi ante tribunal Domini proderit quod indicimus, quod rogamus.* Hæc ille.

Genes. 4. Hęretici quā digni sint mortē: quasi morbus hæresis: quibus ferarum illi nominibus exprimantur *2. Tim. 2.* *Philip. 3.* Manichæi quare detegendi, teste Leone.

Ad postremum dubium: Rogat ad se venire Titum ad tempus, & auocari à residentia personali Episcopum per superioris mandata, quo maioribus Ecclesiæ vniuersalis negotijs inseruiat. Nicopolis, ciuitas est Macedoniæ in Actiaco litore; sic vocata à victoria, quam contra M. Antonium cōparauit Augustus. De Artema non est alius locus, quam iste in Paulo, & fortassis erat Doctor, aut prædicator ex illis quos secum adducebat Apostolus. Vt tamen testis est Dorotheus in sua Synopsi, Episcopus fuit Lystrēsis. Zenas Legisperitus fuit apud Iudæos etiam ante Baptismum, sicut Nicodemus Euangelicus, qui disputauit cum Domino, & cum de cruce sustulit. Qui quidem Zenas posteà ad fidem conuersus, Episcopus Diospolis factus fuit: sicut etiā Apollo Iudæus erat; & Alexandrinus genere, vir eloquens, & potens in Scripturis, de quo Lucas Act. 18. & Apostolus in epistolis. Hic, vt testatur Glos. ordinaria, Episcopus fuit Corinthiorum. & propter persecutionem à Pseudapostolis concitatam aduersum se, discesserat cum Zena socio suo, ad Titum Cretensem Episcopum. Sed Corinthijs iam sedatis per Pauli epistolas, mandat Tito, vt priusquam veniat Nicopolim ad se, præmittat eos. Itaque cum reuocauit, emendatis iam prius Corinthijs, & vult illos ad se præmitti, ita vt nihil desit, vultque vt bono illos viatico prosequatur: nam digni erant, vt non solùm venientes honorificè susciperet, sed abeuntes etiam, & comitatu, & amplo viatico prosequeretur. Erāt enim isti ex numero laborantium in verbo, & doctrina, quos duplici honore dignos vult haberi.

IX quęst. fol. Titus cur iubetur venire Nicopolim. Quis Artemas, & Zenas ab Apostolo ad Titū mittendi. *B Doroth. Episc. Tyri.* *Ioan 3. Infrà 19. & seq.* *Actor. 18.* Quis item Apollos. Zenæ & Apollo præmittendis Nicopolim, cur debebat Titus de bono viatico prospicere. *1. Tim. 5.*

Sequitur: *Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi.* Hanc sententiam, quam superius proposuerat, iterum tradit, quoniam meminerat de mittendis illis cum sufficienti viatico. Et addit: *Discant:* Non tantùm per doctrinam, sed etiam per experientiam, communicando sua in vsus bonos Doctorum. Et dicit nostros, id est, qui ex Gentibus sunt conuersi: quia Paulus Gentium erat Apostolus, sicut Petrus Circumcisionis.

Paulus cur denuo fideles ad præstandum bonis operibus adhortetur. *Rom 11. Galat 2. Ibidem.*

Bonis operibus pręesse, id est, præuenire ne alius surripiat laudem, & palmam bene operandi. Vel præesse, id est, magis proficere. Et hoc, Ad vsus necessarios. Non ad superfluos hospitum, vel viatorum, vel infructuosi reddamur vt arbores syluestres: quia arbor quæ non fecerit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur. Concludit: *Gratia Dei cum omnibus vobis, Amen.* Hæc scripsit manu propria Apostolus, velut confirmans omnia quæ scripsit. Et hæc Epistola scripta est nō ad vnum tantùm Titum, sed ad omnes Episcopos Ecclesiarum, & Christianos. Ac de his hactenus nobis sit dictum.

Quid, bonis operib⁹ præesse ad vsus necessarios. *Matth. 3.* Consueta Apostoli salutatio.

DISPVTATIONES IN EPISTOLAM B. PAVLI AD PHILEMONEM.

DISPVTATIO PRIMA.

Duplex ratio quorūdam, hanc Pauli epistolā esse negantium *Hier. hoc loco, tom 9.* *2. Cor. 13.*

XORDII loco præmittendū est, fuisse quosdam, teste B. Hieron. qui noluerunt hanc epistolā vt Pauli propriā, & germanam admittere: quia, vt aiunt, non semper Apostolus, nec omnia Christo in se loquente, depromebat, quia nec humana imbecillitas vnum Spiritus sancti tenorem ferre potuisset; & quia leuia, & parui momenti sunt, quæ in ea traditi. Non enim docet fidei dogmata, sed cibos emere, hospitium præparare, vestiméta conquirere. Verùm hæc peccata non sunt, nec Spiritum sanctum à se fugiant, q corpusculi necessitatibus seruiamus. Alioqui calicem aquæ frigidæ porrigere sitienti, pedes lauare viatorum, & immolare vitulum, prandium præparare, peccatum nō sunt. Marcion autem, cùm cæteras omnes Pauli Epistolas corrosisset, in hanc solā nō est ausus suas manus inijcere, quia sua illā breuitas defendebat. Quòd verò res parui momenti in ea tractentur, vel res merè téporales, non est verum, imò egregium hic habes in Paulo charitatis exemplum, qui tanto studio fugitiuum seruum Philemoni commendat, & eum cum domino reconciliare studet, vt ipse Paulus Onesimus factus esse videatur. Et vbi seruus Christianæ Religionis Sacramētis initiatus, ad dominum suum remittitur, qui priùs impius erat, nō est aliquid temporale: nam postremæ duæ Ioannis Epistolæ familiares sunt, & de priuatis negotij tractant, & ad priuatos homines missæ. Et sanè si rem penitus inspicias, agnosces hoc epistolium verè esse Apostolicum, in quo Paulus argumentum humile & abiectum tractās, suo more sublimis pro ouicula à se parta euehitur.

I. Ratio diluitur. *Matth. 10.* *Tertull lib 5. in Marcion.* Soluitur & II. Ratio.

Philemon quis ille Vbi natus secundum aliquos

Deinde præmittendum, quis sit Philemon, & quis Onesimus, & quæ causa extiterit conscribendi hanc epistolam. Philemon in primis vir diues fuit, & non infimę inter suos dignitatis. Erat Colossensis, aut Laodicenus, quæ sunt vrbes Phrygiæ, in quibus magna erat seruorum copia. Vnde prouerbia: Phryx plagis emendatur; &: Serò sapiunt Phryges. Et hanc coniecturam sumunt quidam ex epistola ad Coloss. in qua Paulus ca. 4. facit mentionem Archippi, quem in huius epistolę inscriptione cōiungit cum Philemone, qui doctore Paulo Euangelium Christi didicerat, & non solum dederat nomen suum Christo, sed etiam multa beneficia in Ecclesiam Christi contulerat: quem Dorotheus in Synopsi scribit fuisse Gazę Episcopum.

Coloss. vlt. Eius menta in Christi fideles.

B. Doroth.

Onesimus verò seruus erat Philemonis, qui etsi nō inhumaniter siue crudeliter tractaretur à dño suo iā Christiano facto, aufugit tamen, rebus quibusdam, vt fieri solet, furto sublatis. Erant ergo in eo tempore, quò mitiùs tractabatur, duo crimina grauia. Primū, fuga, quę & ipsa est furti, & rapinæ genus in seruo: vnde verbum est Moysi: *Seruus, pretium domini sui est.* Alterum crimē fuit, rerum domini sui furtum, præter ingrati animi vitium. Fugiens igitur Romam venit, (eò enim se conferunt modò serui fugitiui, vt libertatem in monte Capitolino assequantur.) Accidit quoque hęc fugæ eo tempore, quo Paulus vinctus Romam delatus erat, & verbum Dei euangelizabat, vbi audito Paulo pœnitentiam egit de peccatis suis: & ad meliorem frugem reuocatus, & cōuersus ad Christum, tandem se ad Paulum contulit, quem nouerat familiarē fuisse domino suo Philemoni. Vbi amplioris doctrina Euangelica institutus, Paulo in carcere seruiuit, ea integritate, vt hunc domino suo reconciliare per literas cogitauerit, tùm ne herus eius absentia animo cruciaretur, tùm ne Onesimus citra consensum, & voluntatem domini sui Romæ hæreret, non satis tuta conscientia. Tandem Onesimum ad eum remittere constituit, sed miro studio & ciuilitate mirabili seruū fugitiuum, & compilatorem Domino reconciliat, se interim spōsorem obtulit, defensurus, si quid ille in fuga suppilasset. Et hæc fuit tam pulchra occasio scribendi has literas, pro quo deprecatur veniam: atque hanc causam tam grauiter, & Christianè agēs, de æquitate, & charitate Christiana cōcionatur, vt videatur magis totam Ecclesiam respicere, quam vnius hominis priuati negotiū curare. Erudimur enim in primis, lapsis non esse denegandam veniam, si resipiscant. Erudimur deinde, seruitutem externam nō esse horrendam Christiano, sed illā peccati, ac Satanæ. Instituimur tertiò, seruos inuitis dominis sub quacunque pietatis specie non esse retinēdos. Quartò discimus, non esse vllam domini, aut serui

Quis Onesimus, quem Philemoni tantopere commendat Apostolus.

Propria seruorum vitia.

Onesimus Philemonē quando dereliquerit: à quo & vbi conuersus, tandē & Philemoni reconciliatus.

Onesimū ad Philemonē remittendi causæ, cum his literis ... ueniam exuerint.

Pauli Apostoli in hac epistola sanè per utilia documenta quatuor.

Coloss. 3. *Ioan. 8.*

2. Petr. 2.

Qualis hæc epistola: eius artificium.

in Christo distinctionem: perinde enim Christus pro seruis mortuus est atque pro liberis: & solùm is qui facit peccatum, seruus est peccati, vt dixit Dominus.

Est ergo epistola cõmendatitia, & Apostolico spiritu digna, affectibus misericordiæ, & charitatis cuiusdam vsque adeò referta, vt mirum sit, si quid ad extorquendũ quod volebat, magis addi potuisset. Omnia enim adfert, quæ vel hominem ferreũ emollire poterant, nedum Philemonem pium virũ, & charitatis operibus deditum, & cuius ędes non tã honorati ciuis domus, quàm portus, & refugium pauperum erãt: quem Apostolus amplissimo, & honorifico Ecclesiæ nomine exornat, cũ ait in Procœmio: Et Ecclesiæ quæ in domo tua est. Beata ergo dici potest Onesimi fuga, per q̃ tam elegantem, & charitate plenã promeruit ab Apostolo epistolam: sed beatior & mirabilior eius ad dominũ reditus, in quo tanta pietatis, & charitatis Pauli, imò & iustitiæ, cuius est reddere vnicuiq; quod suũ est, & Onesimi ipsius enituerunt symbola, quia opus Dei, quàm fuerit fuga, quæ fuit opus dæmonis. Et in hoc facto depingitur hominis à Deo suo fuga per peccatũ, quod est quædam apostasia per peccatum, sicut eius ad eum reditus per ministros Ecclesię, & similes Paulo viros per pœnitentiam, & obedientiam. Est autem epistolę hæc œconomia: nam primò in exordio adiungit sibi Timotheũ, & salutat Aphiã, & Archippum, vt simul plures haberet comprecatores, per quos obtineret quod volebat. Deinde Philemonis laudes recenset, ne cũ reliqua generosè expleuerit quæ Christiani sunt, in hac re defuisset expectationi Pauli. Tertiò dicit se ei imperare posse; sed confisum eius charitate, maluisse rogare, vt liberior esset eius remissio & venia. Quartò vocat se Paulus & senem, & vinctum Christi Iesu, quod satis erat efficax ad persuadẽdum etiam maiora. Quintò vocat Onesimum filium suum genitum in vinculis, & qui iam respondebat nomini suo, vt perutilis esset, qui priùs fuerat inutilis. Est enim ὀνήσιμος Græcè, idem quod vtilis. Sextò, vocat illum viscera sua, & tam charum, vt optaret illum retinere pro ministerio sibi impendendo. Septimò, promittit se sponsorum pro reddendo damno illato per furtum. Octauò rogat vt domi suæ sibi præparet hospitiolum, eò quòd speraret se illis per eorum orationes qui rogabãt pro Paulo, reddendum: nam si Petrus vinctus donatus fuit Ecclesiæ, eò quòd orationes assiduæ pro eo ab Ecclesia fierent; ita Paulus eorum precibus recuperatus, & restitutus fuit. Denique venit Onesimus deferens has literas, & cum eo Tychicus, qui tulit epistolam ad Colossenses, vt etiam Græca scholia diligenter obseruarũt, vt honestiùs comitatus rediret, & firmius mandata Pauli exequeretur; & ne à proposito suo resiliret, aut retrocederet. Quãquàm verisimile sit, Onesimum veram rationem seruiẽdi Deo vero Domino didicisse, cuius seruitium liberrimum reddit hominẽ, & quietissimum.

Quanto Philemonẽ Paulus sit dignatus honore.

Proprium iustitiæ quid.

Fugæ Onesimi cum reditu eiusdem collatio: hæc fuga quid denotet.

Partes huius Epistolæ.

Onesimi etymologia.

Actor. 12.

Ostium n.

Cur Onesimum, cum Tychico ad Philemonẽ remiserit Apostolus.

Acceptis autem Philemon literis Pauli vt scribit Theodoritus, statim Onesimum ad Apostolum remisit, apud quẽ dum maneret in ministerio, Pauli Diaconus esse cœpit de seruo. Ita enim scribit Hieron. ad Theophilum cõtra Ioannem Ierosolymitanum, cuius hæc sunt verba: *E seruo Clericũ factum criminatur; cùm & ipse nonnullos eiusmodi Clericos habeat, & Onesimum legerit inter Pauli vincula Diaconum cœpisse esse de seruo.* Et vt habetur in Græco argumento: Sciendũ autem, quòd hic Onesimus in vrbe Roma passus sit martyrium, Tertullo eo tempore præfecturam tenente, crurum fractione sententiam sustinẽs martyrij. Et idem scribit Simeon Metaphrastes, vbi etiam meminit fractionis crurum. Competens profectò sententia fugitiuo seruo. Et in Kalendario Græco Onesimus Apostolus colitur vt martyr 5. die Febr. sicut etiam vocantur Apostoli Philemon 22. die Nouem, & Lucas, Marcus, Timotheus, & multi ex illis qui cum Apostolis versati sunt. B. Ignatius scribẽs ad Ephesios, Ioachim. Perionio interprete, ita habet; *Quoniam ergo suscepi multitudinem in nomine Domini Christi in Onesimo dilecto scriptore nostro, vestro autem Episcopo, obsecro eum secundum Iesum Christũ diligere vos, & vos omnes in concordia eius in ipso esse. Benedictus enim Deus, qui vobis talibus talem donauit habere in Christo Episcopum.* Hæc ille. Ex quibus colligimus antiquiorem fuisse in fide Onesimum B. Ignatio, & Episcopũ Ephesinum extitisse, & martyrium Romæ pro fide sustinuisse.

Quid actum cum Onesimo Philemoni cum Pauli literis restituto.

Theod. to. 2.
Hiero. ep. 62. circa med. tom 2.

Onesimus vbi passus, & quod motus supplicium.

Simeon Metaphrastes.

B. Igna. epist. 13. init.

Honorificũ Ignatij martyris & Episcopi, de Onesimo testimonium.

DISPVTATIO II.

In Epistol. ad Philemonem, in illa verba: *Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens, &c.*

IAM accedamus ad epistolam, in qua primum dubium est, cur inchoet Apostolus à gratiarum actione, & cur charitatem absolutè referat in sanctos, fidem autem in Christum, cùm etiam charitas ad Christum esse debeat, & fides erga Sanctos, vt exprimit: &

Prima dubitatio.

mit: & quomodo viscera Sanctorū requieuerunt per Philemonem. Deinde ambigi-

Secunda.

tur quod pondus habeant illa verba: *Cùm sim talis vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Iesu Christi:* & quomodo Onesimus fuerit aliquando inutilis, nunc verò vtilis, & ad quid fiat allusio.

Tertia.

Tertiò dubium est quomodo dicat Apostolus: *Ministrauit mihi pro debito:* nunquid Onesimus debitum habebat Paulo seruiendi? Et vnde, quæso, fuit

Quarta.

contractum illud debitum? Quartò dubitatur, quare ait: *Forsitan ideò discessit ad horam à te, vt in æternum illum reciperes,* nunquid in æternum erat victurus Onesimus, aut Philemon?

Quinta.

Quintò quæritur cur Apostolus dicat: *Ego Paulus scripsi mea manu.* Videtur enim restitutionem furti ab Onesimo admissi polliceri: & vnde suppetebant Apostolo opes ad id præstandum?

Sexta.

Sextò reuocatur in dubium, cur dicat. *Ego te fruor in domino;* cum solo Deo liceat frui, teste August. & creaturæ vlli non cōueniat.

B. Aug. lib. 1. de doct. Christia. c. & alibi passim, to. 3. sub init.

Postremò qui nouerat Apostolus se rediturum in Asiam, & in domo Philemonis hospitandū, vt id tam seriò & constanter affirmare

Septima.

videatur: & qui sit ille Epaphras concaptinus, qui Marcus, & Aristarchus, & Demas.

Solut. I. dub. De exordio epistolæ à gratiarum actione.

Ad primum igitur respondemus, Paulū pro more suo à gratulatione incipere: & deprecaturus pro Onesimo seruo fugitiuo, spargit ab initio ad finem vsque Epistolæ semina argumentorum, quibus persuadeat vt Philemon seruum Onesimum recipiat in gratiam. Etsi enim non argumentetur de fide in hac epistola, exponit tamen animi sui sensum, vt penè singula verba sint persuasioria argumenta.

His verbis: Semper memoriam tui faciens in orationibus meis, quo tēdat Apost.

Semper, inquit, *memoriam tui faciens in orationibus meis.* Id est, Si pro salute tua quotidie Deum deprecor, permitte ergo mihi, vt te orem & exorem pro seruo tuo: spero Deum exaudire pro te preces meas, exaudi ergo & tu me pro seruo tuo deprecantem, ne contingat, si me non exaudis pro seruo, ne me Deus deprecantem exaudiat.

Idē cur gratiarum actio nem cum precibus iungat.

¶ Et nota idem esse, pro quo gratias agit, & pro quo deprecatur: quia nunquam vel perfectis viris quamdiu viuunt, tanta est gratulandi materia, quin precibus indigeant, vt det illis Deus non tantùm perseuerare vsq; in finem, sed indies etiam proficere.

Philemonē cur laudet de fide & charitate.

Audiens charitatem tuam, & fidem, quā habes in Domino Iesu, & in omnes Sanctos. Captat beneuolentiam, vt præparet sibi viam vt pro seruo exaudiatur. Et commendat Philemonem à fide, & charitate, in quibus totā Christiani hominis perfectionem completitur: nam ad illa duo omnes nostræ bonę actiones, officiaque Christiana referuntur. Hinc Dilectus ait: *Hoc est mandatum Dei, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi; & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis, id est, sicut ille dilexit nos.* 1. Ioan. 3.

Charitas vt prior sit fide.

Præcedit autē charitas fidem non tempore, sed dignitate, & quæ vel ipsam fidem nostram gratam facit.

Sequitur autē fidem, vt sine qua esse nequit, vt sine fundamēto ædificium. Et sine lumine fidei Deū, & proximū, qui amandi sunt, nemo videt. Et charitas dicitur implere primam tabulam, sicut secundā fides. Et licet vtraque sit ad Deū, & ad proximū; tamen peculiariter charitas etiam illa, qua Deum diligimus, videtur in dilectione proximi: *In hoc* (ait Dominus) *cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Exod. 20. Ioan. 13.

Philemonis charitas qualis ergo Sanctos.

Fides etiā proximos agnoscit, & colit vt conseruos. Neque dicit charitatem ita restrictam ad sanctos, quasi erga alios nulla esse deberet; cùm hæc sit Dei doctrina: *Carnem tuam ne despexeris;* & honore prosequi Dei imaginem, quæ nostræ naturæ insculpta est: nam ita ad omnes extenditur, sed arctiori necessitudinis vinculo ligati sumus cum sanctis, & domesticis fidei. Esai 58. Vide quod Philemon & fidem, & dilectionem in Christum, & sanctos haberet, sed non parem dilectionem. In sanctos enim propter Dominum, at in Dominum propter seipsum.

Deo, quem, Sāctis honorē deferamus contra Lutheranos.

Quare mira est hereticorum calumnia, nos idololatriæ criminantium, quod Sanctos colimus, quòd eis fidimus, quod ab eis beneficia postulamus: quandoquidem eos minimè latriæ cultu honoramus, sed fidimus vt amicis, & electis Dei, quem sunt perstrictiorem crucis viam consectati: & hos promisit se honorificaturum, & cōstituendos super populos, & ciuitates, & nationes, Luc. 19. Nec propterea facimus sanctos Christo misericordiores, aut clementiores, sed summā Dei prouidentiā vt non ignoramus, sic & veneramur, & amplectimur, qui voluit vna & eadem opera præstare misericordiam, & eo modo vt Sanctis suis reddat quem promeruere iustitiæ suæ, & gratiæ fructum.

Luc. 19.

Ad illud: Cū Sanctorum misericordiā imploramus minus Christum illis misericordem facere videmur.

Vult enim propter illos præstare misericordiam, & deprimere colla sublimium, & superborum hominum, vt vereantur immediatè ad Deum ipsum aduolare, nisi priùs per istos veluti interiectos accesserint. Alioqui Redemptor noster quatenus homo misericordia & promptitudine Deum superaret, & tamen Deus prouidit illum nobis mediatorem, per quem & habemus

Qualis sit hęreticorum ratio.

Ephes. 3. Ioh. vlt.

bemus accessum. Et quare Deus tres illos amicos Iobis cum eo disputantes misit ad ipsum Iob, vt ipse pro eis preces funderet, & illo pro eis preces fundente, se exauditurum est pollicitus? nunquid Iob erat clementior, aut benignior Deo?

Cōmunicatio fidei Philemonis vt euidens, vel efficax facta fuerit.

Sequitur: *Vt communicatio fidei tuæ euidēs fiat.* Legit enim interpres noster ἐναργὴς id est, euidens, & aperta: nos modo legimus ἐνεργὴς; id est, efficax fiat per fructus eius, qui sunt opera bona.

Petrisfamilias sapientia & bonitas vnde dignoscitur.

In agnitione omnis boni quod est in nobis. (ita enim habet Græca lectio, scilicet Christianis) *in Christo Iesu*, id est in IESV CHRISTI gloriam, vt alij eius odore trahantur: nam ex famulorum moribus elucet patrisfamilias sapientia, & probitas, quæ rectè factis incumbens, trahit in admiratione spectantes. Vnde scriptura exprimit stuporem Reginæ Sabæ, quæ tanto encomio Salomonē, & ministrantes extulit. Non secus accidit de rectis Christianorum moribus, quibus efficitur, vt etiam ipsi infideles Deum laudare compellantur.

3. Reg. 10.

Gaudium enim magnum habui, & consolationem in charitate tua. Verbum Gaudium, alij vertunt gratiam; Apostolus tamen magis gaudium scripsisse videtur: nam inter χάριν, & χαρὰν parū est discriminis, & procliue fuit in vno elemēto hallucinari. Nam & 2. Corinth. 1. χάριν pro gaudio vsurpat, cùm ait: *Hac confidentia volui prius venire ad vos, vt secundam gratiam haberetis*, vbi Græcè χάριν habetur: & tertia Ioannis Catholica: *Maiorem horum non habeo gratiam, quam vt audeam filios meos in veritate ambulare.* Vbi gratia posita est pro gaudio, vbi habetur χαρὰν, & interpres gratiam pro gaudio posuit. Et rectius diceretur hoc loco, Habemus, quàm Habui, vt etiam indicat Græca litera, vt ostendat non se tantùm, sed alios etiam magna lætitia perfusos de charitate eius.

Vbi gratia pro gaudio ponatur.

2. Cor. 1.

3. Ioan.

Viscera Sanctorum quæ per Philemonem requieuerint.

Quia viscera Sanctorum requieuerunt per te, frater: vel refocillata sunt, quamquam eodem tendat, & in hoc te maximè fratrem declarasti. Est autem Apostolicum, appellare viscera, plenam mentis charitatem. Et Sanctorum viscera appellat viuentes Sanctos nondum mortuos, quos in laboribus, & afflictionibus suis largis eleemosynis Philemon sustentabat, ac refocillabat. Et cùm multam haberet fiduciam imperandi illi id, quod sui officij erat, nimirum, vt remitteret Onesimo offensam; propter charitatem tamen noluit rogare; & hoc est maximum imperium, & efficacissimum præceptum ita rogare eum, qui ita potest alteri imperare. Nam vt ille dixit:

Cur roget Paulus, non imperet Philemoni, vt parcat Onesimo.

Rogando cogit, qui rogat potentior.

Cùm sim talis, vt Paulus senex, nūc autem & vinctus Iesu Christi. In secunda persona quidam legunt: Cùm tu, Philemon, talis sis ętate, atq; ego Paulus: quasi diceret; Si esses iunior, præciperem. Græca tamen lectio præstantior videtur, quam & Latini nonnulli emendati codices habent: Cùm sim talis τοιοῦτος ὤν, hoc est, sim & ego ipse pariter dignus, cui propter charitatem aliquid concedi debet. *Paulus.* Hoc est, humilis, & modicus. Senex etiam, hoc est, pertingens ad sexaginta, aut eo amplius annos. Certus enim annorum Pauli numerus ab scripturis non potest determinari. Pulchrè autem B. Thomas hoc loco verbū Originis producit: *Paulus, inquit, diu vixit in fide. Conuersus enim fuit adolescens.* Et infrà: *Rarò vtilis doctor inuenitur in Ecclesia, quin sit longæuus.* Hęc ille. Commendat etiam seipsum Apostolus à labore, dū ait: *Vinctus Iesu Christi.* Hoc est, non vllius culpæ meæ causa, sed in gratiam summi omnium Imperatoris Christi, cuius Paulus Euangelium propagabat, & præsertim quòd Gentibus illud communicaret, vincula & catenas patiebatur, vt scripsit ad Ephes. Et ita etiā pro ipso Philemone vinctus detinebatur; nam & ipse ex Gentibus erat. Quare omnibus alijs prætermissis honorificis titulis, & autoritatem ostendentibus, hūc tantū vincti pro Christo vsurpauit.

Ad II. dubia.

De pondere horum verborum: cùm sim talis, vt Paulus senex

Quid sonet Paulus. Ille quam senex.

D. Thomas. Vtilis doctor in Ecclesia ferè longæuus, teste Origine.

Paulus quare vinctus Christi Iesu.

Idem vt esset vinctus etiā Philemonis.

Obsecro te, inquit, *pro meo filio quem genui in vinculis, Onesimo.* Nō dixit, Pro seruo tuo Onesimo; vt nō tam seruum, quàm se Paulum videatur recipere fidelem: et si quod in filium confertur beneficium, id pater tanquam in seipsum collatum iudicare solet. Rectè Salomon dixit: *Cum obsecrationibus loquitur pauper.* Apud viros enim modestos, & verè humiles, & charitatē habentes, plus momēti habet humilis petitio, quā quodvis aliud imperium: nam & plerunque flectit humilitas, quem neque potentia superare potuit, nec ratio.

Quare Paul⁹ dixit, Obsecro te pro filio meo, non autem pro seruo tuo Onesimo.

Prouer. 18.

Vocat autem filium suum, quò faciliùs exoret: nam patris pro filio suo preces debent ęquiores, & efficaciores esse, quò prōptiùs exaudiantur. Erat autē filius in Christo, quem genuerat in vinculis per orationem, & prædicationem Euangelij. Vnde ad Corinth. dixit: *Nam si decem millia pedagogorum habeatis in Christo; sed non multos patres.* Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui; & alio loco: *Filioli mei quos iterū parturio, donec formetur Christus in vobis*: vt intelligas non tantùm patris munere, sed etiam matris Apostolum in prædicatione functum fuisse. Et verè ostendit verbum

Paulus Onesimum cur filium suum appellet.

1. Cor. 4.

Galat. 4.

Idem euangelizando, vtriusque & patris & ma-

Dei

tis explebat officia.
3. Tim. 2.

Dei non fuisse alligatum, vt hinc agnoscas inuictum animi pectus, qui omni tempore siue solutus, non cessabat colligere frumenta, quæ inferri in horreũ cœleste debebant. Et videtur peculiari affectu complecti suum Onesimum, quẽ in senectute genuerat exemplo patriarchę Iacob, qui teneriori affectu quã reliquos filios prosequebatur Ioseph, eò quòd in senectute genuisset illum.

Cuius ille tostar Onesimũ vinctus genuerit.
Genes. 37.

Illud sanè risu & cachinnis dignũ, quod quidam Lutheranus efficaciter colligere se putabat ex hoc loco, Paulum habuisse vxorem, & generationi filiorum, dum esset in vinculis, vacasse. Sed quid inepti⁹ aut eneruius? Certè his quàm simillima sunt hæreticorum tela in Catholicos.

In quendam Lutheranum hunc locum Apostoli ad carnalẽ filiorum in vinculis generationem carnalissimè detorquentem.

Illud tamen perpẽde, hominibus carnalibus, & sensum ac genium amplectẽtibus omnes Scripturas spirituales carnales reddi contra verò spiritualibus, & intellectu ad diuina vigẽtibus, carnalia omnia reddi spiritualia. Sed ne quis obijceret pro Philemone, Onesimũ grauiter in dñm deliquisse & fugacem ac rapacem extitisse, ac propterea venia indignum; respondet Apostolus alludens ad eius nomen: *Qui tibi*, inquit, *aliquãdo inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi vtilis.* Inutilis εὔχρηστος vocatur, nunc verò ἄχρηστος, id est, bene vtilis, siue benignus, placidus, commodus. Est ergo argumentum ab Etymologia sumptum, quemadmodum illud à nomine Iesu, teste Angelo, qui dixit: *Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Ita etiam hoc loco: *Qui prius nõ erat Onesimus, siue vtilis iam & mihi & tibi redditus est ὀνήσιμος*, id est, maximè vtilis, quia Christianus, & seruus Iesu. *Quẽ remisi tibi.* Iã alium factũ, nisi enim emendatũ, & in aliũ cõmutatum, ad te non mitterẽ illũ. *Tu autem illum, id est, mea viscera suscipe.* Filios nobis dilectissimos vocare solemus viscera nostra; ita Paulus vocat Onesimũ. Vel: In eo suscipe internũ dilectionis meæ symbolum. Ad tertiũ circa illud: *Quẽ ego volueram mecum detinere, vt pro te ministraret in vinculis Euangelij:* dicendũ est, Apostolum insinuare voluisse dignitatem ministerij sui in vinculis, & quod Philemon debebat sibi ministerium impendere, quatenus ipse Philemon intelligeret, quod nullo ex absentia serui seruitio, aut fructu frustratus fuerit, si penes se retinere voluisset, quo vicem domini ministrando suppleret; & prẹmium suæ pietatis apud Deum expectare posset, ¶ *Sine consilio autem tuo* (vel, sine sentẽtia autem tua) *nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed volũtarium.* Hoc est: Nolo beneficium, etiã necessariũ, mihi à quoquam conferri, nisi illud, quod ex voluntaria propensione, & hilari animo proficiscitur. Vnde Dauid dixit: *Voluntarie sacrificabo tibi:* & Apostolus: *Hilarem datorem diligit Deus.* Oecumenius ponderans hunc locum, ait: *Non dixit simpliciter, ex necessitate, sed, Velut ex necessitate, perinde ac si diceret, Noueram, quòd si etiam præter tuam sententiam ipsum retinerem, nequaquam te contristarem; attamen ne videretur quasi ex necessitate fieri, nolui facere.*

Quales carnalib⁹ hominibus scripturę quales spiritualibus appareant.

Pauli Apostoli ad nomen Onesimi elegans allusio.

Matth. 1.

Onesimus quare & Paulo & Philemoni vtilis.

Quid Onesimum, Id est, Pauli viscera suscipere.

Tertiæ quæstionis solut.

Vnde Philemoni natum sit, Apostolo debitũ ministrandi.

Beneficium velut ex necessitate ꝙ nolebat Apostolus à Philemone recipere sed voluntarium.
Psalm. 53.
2. Cor. 9.
Oecum. ca. 2.

Quærunt nonnulli, quare omnipotens Deus non condidit hominem, qui peccare non posset. Respondent; Quia si talem fecisset qui peccare non posset; bonum illius perfectum non esset, quod præmium mereretur, sed necessarium; atque ideò liberũ arbitrium nõ haberet. Creauit enim Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam, vt sicut ipse voluntate sua est bonus, non autem necessitate, ita etiam homo voluntate bonus esset.

Cur Deus hominem non fecerit impeccabilem.

Genes. 1.

Ad quartum dubium in illud; *Forsitan enim ideò discessit ad horam à te, vt in æternum illum reciperes.* Probat Apostolus vtilem fuisse serui fugam, & confutatiuncula diluit, quod obstare poterat, quo minus reciperetur Onesimus. Primò enim dicere poterat: Ego ne fugitiuum recipiam? Respondeo: Discessit, vel Recessit, fateor, & ad tempus fuit ille discessus: quibus verbis serui fugã humanitus mitigat, eam, secessionem vocando. Porrò si quid ex hominum peccatis iracundiæ contraximus, mitigari conuenit vbi videmus, quæ peruerse alioqui egerãt, Dei consilio in alium finem conuersa esse. Læta enim catastrophe in malis, quasi remedium quoddam est, quòd nobis ad dolendas offensas Dei manu porrigitur. Nam ita Ioseph, dum pro mancipio venditur, in eum locum eiectus fuit, vbi patrem, & fratres alere posset, perfidiæ, & crudelitatis fratrum suorum oblitus, se Dei volũtate præmissum esse dicit eorũ caussa. Paulus ergo serui fuga non debere tantopere Philemonem offendi admonet, quia caussa boni nõ pœnitendi extiterit, vt perpetuum reciperet, & sic breui iacturæ vsus perpetui commoditatem opponit.

IV. dub. sol. Onesimũ ad horam fugitiuum quomodo Philemon poterat in æternum recipere.

Cõsueuit diuina bonitas & sapientia male acta in bonum finẽ conuertere.
Genes 37.
Infra 45.

Ex quo erudimur, quòd cum ex Dei dispositione priuamur rebus quę videntur nobis vtiles, & iocundæ Deum non id facere quò nos perdat, sed quò res ablatas nobis reddat pretiosiores, & vtiliores. Deus enim Optimus Maximus non permitteret mala nobis euenire, nisi pro sua bonitate posset; & vellet bonum efficere. Deinde quia vetus est, & solennis Diuinæ rationis agẽdi modus, & nõ pro more mũ-

Rebus amabilibus, & caris cur interdũ à Deo destituimur.

II. Ratio.

di huius opera sua inchoare, sed à parte diuersa, vel contraria. Consolaturus enim nos, priùs terret: ditaturus, priùs pauperes facit: viuificaturus, antè mortificat: denique exaltaturus suos, priùs humilitat, ac deprimit.

Quare Onesim' dicatur Forsitan discessisse ad horam, vt Phílemoo illum in æternum reciperet. Onesimum quid iam oõ vt seruũ, sed pro seruo recepisse charissimum fratrem.

Et ait: Forsitan discessit à te ad horam, id est, ad tempus, quia futuram Onesimi perseuerantiã nesciebat, qua redderetur æternus, vtpote adeptus vitam æternam. Et idẽ, si æternum ponatur pro aduerbio, æternè, sed priorem sensum indicat litera Græca. ¶ *Iam non vt seruum, sed pro seruo charissimum fratrem.* Quia Græcè legitur ὑπὲρ δοῦλον in Accusandi casu, & non in Gignendi, ὑπὲρ δούλου, præstat intelligere super, vel supra seruum, id est potiorem seruo: sicut cum dicitur: *Super inimicos meos prudẽtem me fecisti: super senes intellexi: super omnes docentes me intellexi.* Græca habet, ὑπὲρ τοὺς ἐχθρούς μου, & ὑπὲρ πάντας τοὺς διδάσκοντάς με, ὑπὲρ πρεσβυτέρους συνῆκα. Quibus verbis aliam fugæ vtilitatẽ proponit: nam non solùm eius occasione correctus fuit Onesimus, vt frugi seruus esse inciperet; sed quòd factus sit domini sui frater. Subdit: *Maximè mihi*: Ne scilicet recenti offensa exulceratus animus Philemonis, fraternum nomẽ ægrè admitteret, Paulus illum primo loco fratrem suum agnoscit. In quo licet cõspicere raram Pauli modestiam, qui vilissimum, & nullius pretij seruum fraterno nomine dignatur, & quem prius filiũ vocauerat, & genitum in vinculis, nunc fratrem compellat. ¶ *Quanto autem magis tibi & in carne, & in Domino?* Colligit, seruum Philemoni esse coniunctiorem, cùm duplex esset inter illos coniũctionis vinculum. Nam præterquã quod communis tecũ Domini, hoc est Iesu Christi, factus est minister, & eiusdem corporis membrum, quo nomine mihi quoque est charissimus, accedit hoc, quod peculiariter quoque de tua est familia, & iuxta carnem tibi coniunctus.

Psalm. 118.

Onesimum Paul' cur no minet fratrẽ. Eiusdẽ modestia, & charitas singularis

Duplex Philemonem, inter & Onesimum necessitudo quænã intercedebat

Solut. dub. 5.

In id: Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi, & reliq.

Ad quintum circa illud: *Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.* ¶ *Ego Paulus scripsi mea manu, ego reddã,* &c. Dicendum est, epilogũ esse, in quo se Apostolus magis demittit, fugitiuo seruo ius & honorem designans, & quasi eum restituat loco suo, vt paullò pòst se sponsorem pro eo, & eius loco subijciat. Estq; hoc ad persuadendum efficacissimum: Onesimus factus est mihi non tantùm frater, & filius, sed & alter ego: Si ergo habes me socium, vel, si me Euangelij habes consortem, id est si me amas, si me suscipis, suscipe illum sicut me, id est meo loco. Si quid beneficij in eũ cõtuleris, in me collatum accipiam. Sin eiceris, & me ipsum eiectum reputabo. Aut igitur tibi vterque excipiendus est, aut vterq; reijciendus. ¶ *Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.* Hoc est: Si quid furto sustulit, dum fugit (ita enim solent serui fugam facere) hoc mihi velim imputes.

¶ *Ego Paulus scripsi mea manu.* Quasi dicat: Hoc chirographo mea manu scripto fidẽ meam tibi obstringo. Vel, En habes Epistolam mea manu scriptam. Si videor tibi bonæ fidei sponsor. Onesimum omittito, me conuenito, qui sum in carcere. Ego reddã, vel depẽdam, ἐγὼ ἀποτίσω, verbum est pro altero fideiubentis. Atq; in hoc habes meũ chirographum. ¶ *Vt nõ dicam tibi quod & teipsum mihi debes.* Quasi dicat; Nihil est quod negare mihi sustineas, etiamsi teipsum poscerem: non enim id commemorabo, quòd cum mea opera & doctrina factus sis Christianus, non tua solùm, sed & teipsum mihi debes; ergo minus iniquum videri debet, si hoc postularem, vt Onesimi debita remittas. Nos ergo nostra omnia fratribus debemus, vt docet parabola Luc. 10.

Quid sit: Ego Paul' scripsi mea manu.

Quid etiam: Vt non dicã tibi, quod & teipsum mihi debes.

Ad sextum: *Ita frater, ego te fruar in Domino. Refice viscera mea in Christo.* Epilogus est planè patheticus, & ad misericordiã permouendam appositus. Aliqui vertunt. Ego fructum abste consequar. Id est: sine vt hoc beneficum àbs te impetrem. Et alludit rursus ad Onesimi nomẽ, quod à fruitione deduci videtur. Legim' enim Græcè: Ναὶ, ἀδελφέ, ἐγώ σου ὀναίμην ἐν Κυρίῳ. Ambros. vertit, ita frater, sic ego te fruar in Domino. Et particula ναὶ, blandientis est in Græca lingua, sicut נא apud Hebræos: & significat quæso, vel obsecro. Blando ergo sermone deprecatur cõcupitam præsentię fraternę dulcedinem: Esto mihi in his vinculis, & in afflictionibus recreatio mea, & refice, siue refocilla viscera mea, non corporea, sed spiritualia in Onesimo abs te recepto, & veniam assecuto, & ita ego abs te cõsolationem, ac delectationẽ non vulgarem captabo. ¶ Verbum autẽ, frui, est, fructu vti, & vt se habet vti ad vtile, ita frui ad fructum. Denotat autem fructus dulcedinem quandam, quam ex fructu percipimus iuxta illud: *Et fructus eius dulcis gutturi meo*: denotat etiam vltimum arboris: nam ideò plãtatur, vt fructum capiamus. Ideò propriè frui, est habere aliquid delectabile propter seipsum. Quare Augustinus li. 1. De doctrina Christiana, distinguit inter frui, & vti. Et vt creatura quidem vtimur, ita Deo fruimur. Et ab ipso Augustino ita frui, & vti definiuntur. *Frui, est alicui rei inhærere propter seipsam; vti autẽ, quòd in vsum venerit ad id quodam-*

Hoc sensu quo dicatur: Ita frater, ego te fruar in Domino Refice viscera mea in Christo.

B. Ambr. hoc loco, tom. 5.

Frui quid, & fructus significet.

Cant. 2.

D. Aug. to. 3.

Inter Frui, & vti distinguit Augustinus.

dammodo obtinendum referri; si tamen amandum est: nam vsus illicitus, abusus potius, vel abusio nominandus est. Hæc ille.

Vbi Scripturarũ hęc verba confundantur.

Aliquando verò etiam in Scripturis confunduntur hæc verba, & pro eodem ponuntur: & significant delectationem cuiuscunq; rei, etiam turpis, & obscœnæ absque contrario. Vnde Sap. 2. dicunt impij, *Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquã in iuuẽtute celeriter:* & Gen. 38. *Quid dabis mihi vt fruaris concubitu meo?* Prouerb. quoque 7. *Fruamur captis amplexibus;* item Ecclesiastes 2. *Affluam delicijs, & fruar bonis,* & cap. 7. *In die bona fruere bonis.*

Genes. 38.
Prouer. 7.
Ad VI. dub. Paulus quare dixit: Frater, ego de fruar in Domino.

Si igitur frui significat delectari in re aliqua tãquam in fine, & propter se, nequaquã est fruẽdum creatura vel homine. Cùm autem significamus delectationem quandã ordinatam sub Deo, ita fruimur bonis sine peccato. Vnde Paul⁹ dixit, *Qui præstat nobis omnia abunde ad fruendũ.* Deuteronom. etiam 28. *Filios generabis, & filias, & non frueris eis:* id est: Cum delectatione eos non videbis, quia subdit: *Ducentur in captiuitatem.* Et Horatius, *Dij tibi diuitias, dederunt, artemque fruendi.* Fruimur etiam hominibus sanctis in Domino, cum gaudemus de bono diuino, quod est in illis. Vnde hic dixit: *Ita frater, Ego te fruar in Domino.*

1. Tim. vlt.
Deut 28.
Horatius.
Cap 31.

Quòd interpretans Augustinus prædicto loco, dixit: Cũ homine in Deo frueris Deo potiùs quam homine frueris. Illo enim frueris, quo efficieris beatus, & ad eum te peruenisse lætaberis, in quo spem ponis, vt venias. Inde ad Philemonem Paulus: *Ita frater,* inquit, *ego te fruar in Domino.* Quòd si non addidisset in Domino, & te fruar, tantùm dixisset, in eo constituisset spem beatitudinis suæ, quanquam etiam vicinissimè dicitur frui, cum dilectatione vti. Cùm enim adest quod diligitur, etiam dilectationem secum necesse est gerat. Per quam si trãsieris eamq; ad illud, vti permanendum est, retuleris, vteris ea, & abusiue, non propriè diceris frui. Si verò inhæseris atque permanseris, finem in ea ponens lætitiæ tuæ, tunc verè, & propriè frui dicendus es. Quod nõ faciẽdum est nisi in illa Trinitate, id est summo & incommutabili bono.

Hiero. tom. 9

Hieronymus etiam hoc loco: *Apostolus non fruimur nisi eo, qui multas in se habet, cõcurrentesq; virtutes. Et ne putes illam fruitionem dici, qua nos sæpè nostri inter nos præsentia delectamur; addidit, in Domino; vt ex eo quod Domini nomẽ adiunctũ est; intelligeretur & alia esse fruitio, qua quis absq; Domino perfruatur.* Hæc illi Patres. In hunc quoque sensum scripsit ad Rom. 15. *Cùm in Hispaniã perficisci cæpero, spero quòd præteriens videam vos, & à nobis deducar illuc, si nobis primum ex parte fruitus fuero:* quod similiter intelligẽdum est, in Domino.

Apostol⁹ Philemone quo modo secundum Hieronymum, vteretur, in Domino.
Rom. 15.
Seneca.

Non ignorauit Seneca hanc locutionẽ, quandoquidem lib. 1. epist. 8. ad Lucilium: *Aut rectu saltem, inquit, aut temet fruere.*

Apostoli prudentia.

Confidens in obedientia tua scripsi tibi: sciens quoniã & super id quod dico, facies. Correctio est: Paulus enim reprehendit quodammodo seipsum, quod tam solicitè scribat, perinde acsi dubitaret de eius obedientia, ac pietate, qua si dicat, Hęc pluribus tecũ ago, nõ quòd diffidam charitati tuæ, sed hæc ex abundanti facio, & quodam peculiari amore erga Onesimum meum filium.

VII. quę. fol. Apostolus cur velit parari sibi hospitium.

Ad postremum in illud: *Simul, & para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis:* Videtur postrema, & efficacissima ratio: futurum enim est, vt exigentibus id, & impetrantibus vestris precibus, vt ego vinculis solutus ad vos reuertar: ac ideò desiderio te domi tuæ amplecti, ac domi tuæ hospitari, vt alias feci; & hanc tuam bonam volũtatem quam erga Onesimum exercueris, gratissimam habebo. Hoc etiam de hospitio adiecit Apostolus teste Oecumenio, vt formidarat, si Onesimum non suscepere, eò quod venturus esset Apostolus, & palam facturus quid fuisset parũ obediens. Scribit verò Hieronymus; *Non puto tam diuitem fuisse Apostolum, & tantis sarcinis occupatum, vt de preparando ageret hospitio, & non vna contentus cellula, breue corporis sui spatium, ædes amplissimas existimaret. Sed dum eum expectat Philemon ab se esse venturum, magis faciat quod rogatus est. Si autem hoc non dispensatoriè, sed verè quis existimat imperatum, vt sibi hospitium prepararet; Apostolo magis quàm Paulo hospitium praparandum est. Venturus ad nouam ciuitatem, prædicaturus Crucifixum, & inaudita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros, & necesse erat, primùm, vt domus in celebri esset vrbis loco, ad quam facilè cõuenirentur. Deinde vt ab omni importunitate vacua, & ampla, qua plurimos caperet audientium, ne proxima spectaculorum locis, ne turpi vicinia detestabilis: postremò vt in plano potius esset sita quàm in cœnaculo. Quàm ob causam cum existimo etiam Roma in conducto mansisse biennio. Nec parua, vt reor, erat mansio, ad quam Iudæorum turma quotidie confluebant.* Hæc ille.

Oecumen.
Hieron hoc loco tom. 9.
Quale sibi hospitiũ velit Apostol⁹ præparari.
Paulus quantũ fidelium precibus tribueret.
Actor. 12.
Epaphras Marcus, & aliorum Philemoni cur mittat salutationes Apostolus.

Sequitur: *Nam spero per orationes vestras donari me vobis.* Omnia siquidem Paulus aliorum orationibus tribuit: sicut solutio Petri ex carcere tributa est orationibus Ecclesiæ pro eo precantis. Et addit salutationes more solito. *Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas adiutores mei.* Vt intelligat Philemon non tantùm Paulũ esse, qui id postu-

laret

lares ab eo, sed omnes etiam, qui secum erant, comprecatores extitisse eiusdem beneficij. Epaphras Colossensium erat minister, vt habes cap. 1. ad Colossen. Et ornat illum magno titulo, cùm ait, Concaptiuus, quo alij non ornantur: quanquam ad Colossen. 4. scribat: *Salutat vos Aristarchus concaptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabæ:* & infrà: *Salutat vos Epaphras qui ex vobis est, seruus Christi Iesu*: & paullò post: *Salutat vos medicus charissimus, & Demas.* Ex quo constat, Apostolum interdum mutasse socios quos secum in carcere habebat, vt nũc dicatur Epaphras concaptiuus, modò verò Aristarchus.

Coloss. 1.

Deinde habes Marcum, quem in posteriori ad Timotheum postulauerat vt ad se veniret, & fortassis iam venerat: vnde hæc Epistola posterior est illa secũda ad Timotheum. ¶ Aristarchus verò, vt Acto. 20. habetur, Thessalonicensis erat, & comes peregrinationis Pauli: & teste Dorotheo in Synopsi, cum Paulo à Nerone capite truncatus fuit cum Trophimo, & Pudente.

2. Tim. 4.

Posteriorem ad Timotheũ hęc ad Philemonem Epistola vnde constet esse priorem.

Act. 20. Aristarchus quis, & Demas.

¶ Demas, ille est, qui cùm Paulum deseruisset tædio laborum factus, posteà pœnitẽtia ductus ad Paulum redijt: quemadmodum etiam olim Marcus cùm reiectus esset à Paulo, & mandatum dedisset ne reciperetur in Ecclesijs, posteà cùm ad meliorẽ frugem redijsset, iussus est suscipi, & ipse eius ad se vocati opera vtebatur, Episcopus Bybli fuisse dicitur à Dorotheo in Synopsi.

2 Tim. vlt. Actor. 15. 2. Cor. 8.

¶ Lucas hic etsi postromo loco ponatur, fuit tamen inter socios, adiutores, & comites Pauli præcipuus, de quo illud egregium testimonium; Lucas & mecum solus; &, Cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias.

Doroth. Epis. Lucas qualis Pauli comes. 2 Tim vlt 2. Tim. 0.

Et concludit: *Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro Amen.* Nam sicut salutatio hæc, quę postremo loco annectitur ad alios in salutatione expressos, & hic suppressos extenditur, ita etiam Epistola tota nomine Pauli, & Timothei scripta est; & ad solum Philemonem dirigitur. Et vt annotanit eleganter Hieronymns, à maiori & meliori parte, id est spiritu, per Synecdochen de toto homine loquitur. *Et Gratia* inquit, *sit cum spiritu vestro, Amen,* sine qua nihil feliciter, & piè vel inchoatur, vel progressum suscipit, vel finitur. Et hi quibus Christus per gratiam fauet, fauet Pater & Spiritus sanctus, & Angeli omnes; cedunt verò dęmones, & omnes homines reprobi, & totus infernus.

Salutatio hęc Gratia Domini nostri cũ spiritu vestro expenditur. Hier. tom. 9.

Gratiæ Dei efficacia.

Ac de his hactenus.

DISPVTATIONVM IN EPISTOLAS B. PAVLI APOSTOLI LIBER POSTREMVS: IN QVO PECVLIARITER Epistola ad Hebræos excutienda est & explicanda.

DISPVTATIO I.

In Qua agitur num hac Epistola ad Hebraos destinata Pauli Apostoli sit, an alterius.

Propositum Autoris.

QVONIAM De hac Epistola inter veteres olim Ecclesiæ Patres quædam controuersa extiterunt, & nostro seculo à mnltis sed præsertim ab Erasmo, & Caietano, in dubium reuocata sunt, quę tamẽ in Ecclesia Dei certissima & exploratissima, & cõstãti fidę ab omnib. recepta esse debuerũt; nõ grauabor diligẽtius de illis disceptare, quo Catholica & orthodoxa veritas de perniciosis mendacijs, & pestiferis hæresibus triumphũ agere valeat. Fuerũt. n. apud veteres Patres ambigua nõ nulla quæ ad hãc Epistolã pertinẽt. Primũ, an Epistola hęc esset Apostoli Pauli, an alterius. Secũdũ, an sit Canonica, & in catalogo Sanctorũ liborũ reponẽda, an non. Tertiũ dubitatum est, qua lingua cõscripta fuerit, Hebræane, vt quidã ex veterib. Patrib. docent, an Gręca, vt alij multi posteriores volut. Quib. adijcere possumus quartũ, quare inter Epistolas postremũ locũ hæc habeat, cũ cõstęt, Matthæi Euãgeliũ Hebraico sermone exaratũ, primũ locũ inter Euangelia sibi vendicasse. Quintũ disputandũ est, qui sint illi Hebræi; ad quos instituendos hæc Epistola destinata fuit. Sextũ, ac postremũ quod, aut quale sit tantæ Epistolæ argumentũ & in quem finem mens autoris collimet.

De Epistola ad Hebræos quæ olim Patres dubitauerint.

Proponũtur aliæ dubitationes infrà resoluendæ.

Vt igitur ad primam dubitationem illustrandam aecedamus, præmittendum, B. Hieronymũ in Prologo super Epistolas Pauli, & in catalogo Scriptorũ Eeelesiasticorum, ita de hac Epistola ad Hebręos scripsisse: *Epistola autem, quæ fertur ad Hebraos, nõ eius creditur, propter styli sermonisque dissonantiam*

Nõ esse Pauli Epistolam ad Hebræos, cur quidam asseruerit, teste Hieron. B. Hier. to. 9. Idem to. 1. parum à med.

tiam

tia, sed vel Barnabæ, iuxta Tertullianum; vel Lucæ Euangelistæ iuxta quosdam, vel Clementis, Romanæ postà Ecclesiæ Episcopi, quem aiunt sententias Pauli proprio ordinasse, & ornasse sermone. Vel certè, quia Paulus scribebat ad Hebræos, & propter inuidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputauerit. Scripserat autem vt Hebræus Hebræis Hebraicè, id est, suo eloquio disertissime, vt ea quę eloquẽter scripta fuerant in Hebræo, eliquentius verterentur, in Græcũ: & hanc caussam esse, quòd à cæteris Pauli Epistolis discrepare videatur. Item argumentum præfixum huic Pauli Epistolæ, & habetur in Glossa ordinaria ita habet: Quidam veritatis calumniatores hanc Epistolam nō esse Pauli dicere ausi sunt, eo quòd nomen eius in titulo non habent, & longè splendidiore atque facundiore stylo quam aliæ resplendeat; sed aut Barnabæ, aut Lucæ, vel Clementis, vel Tertulliani. Quibus in promptu nobis est respōdere. Si enim idcò non est dicenda Pauli, quia nomine eius prætitulata non est, ergo nec alicuius illorum; imò nullius omninò, cum nullius nomen habeat. Ideò autem nomē suum huic Epistolæ, sicut & cęteris nō pręposuit; quia Hebræis odiosus erat, quibus legis destructor videbatur. Quia ergo non eorum; sed Gentiũ erat Apostolus, nomē suũ eis odiosum tacuit, ne præscripti nominis inuidia sequentis vtilitatem excluderet lectionis. Sciens quoq; eorũ superbiam, suamque humilitatem ipse demonstrans, ordinis sui dignitatē noluit anteferre, nominando se Apostolum: sed meritum officij sui tacēs superbis, ipse humilis non se Apostolũ nominauit, ne superbi indignarẽtur. Quòd verò hæc Epistola maiore relucet facundia quā aliæ, sanè mirandum non est; cum naturale sit vnicuiq; plus in sua, quàm in alia valere lingua, Cæteras enim Epistolas Apostolus peregrino, id est, Græco sermone composuit: hanc autem scripsit Hebraica lingua. Hæc nomine Hieronymi à quibusdam in illo Prologo circumferuntur: quæ cum in Hieronymi libris non inueniantur, probabile est verba esse alicuius alterius Doctoris, qui sensus & verba Hieronymi æmulatus est, aliquid addens de suo.

Rationes eorum diluuntur.

Quare Paulus non huic Epistolæ pro more, nomē suum præposuerit.

Ad hunc igitur modum Hieronym. illis argumentis satisfecit. Quod enim nomē & Apostolatus dignitatem subticuerit, in gratiam fecit B. Petri Apostolorum Principis qui erat Circumcisionis Apostolus, vt ipse Paulus Præputij, id est Gentium, quemadmodum ipse testatur ad Gala. 2. Fecit enim hoc ob Domini honorē, qui in hac ipsa Epistola vocatur Gētis Hebrææ Apostolus, vt habes ca. 3. qui & ad Rom. 15. Minister Circũcisionis fuisse traditur. Episcopi siquidē extra suas diœceses, quādo cum ijs agunt, in quos autoritatē non habent, dignitatē suā, aut titulos nō exerunt, neq; iactāt. Quā rationem attingit Theodoritus ex Clemente in informationibus. Addit Hieron. in ca. 1. ad Gal. in Epist. ad Hebręos propterea Paulum solita consuetudine, nec nomē suum, nec Apostoli vocabulum prępofuisse, quia de Christo erat dictur*, Habētes ergo Principem Sacerdotum, & Apostolũ nostrę cōfessionis Iesum; nec fuit congruum, vt vbi Christus Apostolus dicendus erat, ibi etiam Paulus Apostolus poneretur. Argumētum etiam desumptum à diuersitate styli, valde est debile ac imbecillũ, cum vnus & idē homo proteporis, vel causæ ratione nũc cultiori & elegantiori oratione, nũc humiliori, ac depressiori sermone agat. Compone obsecro Hieronymi in conscribendis Epistolis phrasim cũ stylo, quo Prophetas explanauit, vel Registrũ Gregorij cum libris Moral. & cum volumine quid in scripsit, Pastoralis curæ, & grande inuenies discrimen. Ita vt, si ab styli discrepantia ferendum iudicium sit, vix vnius & eiusdem autoris eiusmodi opera esse credantur.

Prima ratio cur Paulus in hac Epistola sui etiā Apostolatus nihil meminerit.

Galat. 2.

Altera.

Hebr. 3.

Rom. 15. Idem confirmatur exemplo.

B. Theo. to 2.
B. Hierony.

Vnius eiusdē que Scriptoris stylus cur varietur interdum, ac discrepet.

B. Greg. to 2.
Idem tom. 1.

His pręmissis, probandum est hãc Epistolam sincerum esse, & germanum Pauli Apostoli fœ ũ. Nam in primis illud abũdè testatur sublimis & vere Apostolica doctrina cũ insuã profunditate, & vi illa dicendi incōfutabili: quod planè arguit alterius esse non posse quam Pauli, qui Christum in se loquentem habebat. Erat siquidē Paulus acerrimus legis Mosaicæ insectator, & incōparabilis Euangelij propugnator, & vindex: at quid aliud agit in tota hac Epistola Apostolus, quam legis ceremonias abrogatas fuisse docere, & Christum super Angelos, Moysen & Pontificem Aaron, & super ipsum etiā Melchisedec, stabilire? Deinde, si Hebręa lingua hanc dictauit Epistolā vt quidam ex Patribus tradunt, mirum vlli esse non debet, si eloquio disertiori, & magis perspicuo atque dilucido egerit. Tertiò idem persuadet, quod titulo caret, & nomine autoris: cuius rei singulare in Paulo inuenitur argumētum, cur ab eo abstinuerit. Nam cùm esset Hebręus, & Hebręis singulariter inuisus, curauit ne nominis odium vtilitatem excluderet lectionis: quæ ratio scribendi alteri ex Apostolis quam B. Paulo conuenire non potest. Siluit ergo nomē proprium, & Apostolatus autoritatem, præter causas superiùs assignatas, tum ob grauissimas persecutiones, quas Iudæis ad Christũ conuersis olim cũ esset incredulus & pro

Largum. ad probandum, Epistolam ad Hebręos omnino alterius nō esse quam Apostoli Pauli.

Secundum.

Tertium.

Aliæ rationes adferuntur tres, cur Paulus Apostolatus nomē suppresserit hoc loco.

Actor. 9.

& pro lege zelaus intulerat: tùm propter Gentium conuersionem cum quibus versabatur: quæ res etiam Christianissimis Iudæis, ad fidem conuersis non solum infausta, sed etiam inuisa haberi potuisset. Voluit prętereà potiùs rationum momentis decertare, quàm nominis, & Apostolatus autoritate: non enim baptisma à Iudęis cōuersis veterem hominem, & eius effectus confestim excluserat, vt eum, qui paullò ante

Epistolam ad Romanos Paulus cur scripserit.

Ecclesiæ esset persecutor, ad Apostolatus apicem promotum æquis auribus audirēt, aut vt inueteratum odium in Gentes, ad quas Paulus discesserat, omninò deponerent: vt constat ex ea, quā ad Romanos scripsit Epistola, in qua simultatem Iudęorum

Hebr. 5.

& Gentium ad Christū conuersarū adimere contendit. Et Hebræi isti, ad quos Paulus scribit, imperfecti erant: *Cum deberetis,* inquit, *magistri esse propter tempus; rursus indigetis vt vos doceamini quæ sint elementa exordij sermonum Dei: & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.* Addit etiā Theodoritus hæc

B. Theod. in argum. huius epist. sub init. par. 2.

verba: *Sua autē accusationi hunc prætextum afferunt, quòd Apostolica appellatio non sit similiter posita in Proœmio. Oportebat autem eos cōsiderare, cū eorum qui ex Gentibus, non eorum qui ex Iudæis crediderant, fuisse constitutū Apostolū.*

Act. 22.

Etenim dixit ei Dominus; Festina, & hinc citò egredere; non enim suscipient testimonium tuum de me. Vade, quoniam ad Gentes procul mittam te. Et paullò inferius: *Ad Hebræos autem scribens, quorum non erat sibi cura credita, meritò nudam dignate doctrinam eis tradidit. Aliorum enim Apostolorum curationi suberant.* Hæc ille

IV. argum.

satis eleganter. Quartò, idem probat ardentissimus zelus, quo Iudæorum salutē sitiebat, & pro quibus optabat esse à Christo anathema. Idem aiebat; *Quamdiu quidem ego*

Rom. 9.
Infra 11.

sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo; si quomodo ad æmulationem prouocē carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Quod & fecit, tùm viua voce prædicando,

Paulus ministerium suū, Iudæos ad Christū conuertendo triplicite honorificauit.

& cum eis disputando; tum signa admiranda edēdo, tùm denique doctissimam hanc Epistolam ad eos conscribendo, si tot alias Epistolas ad institutionem, & consolationem Gentium dictauit. Quintò, adde zelū

V. Argum.

Apostoli mirabilem in literis ad eas Gentes exarandis, in quibus nouæ hæreses, & noxij in fide errores suscitabantur: nam ea cu-

Apostoli Ecclesiæ nascētis initio quid præcipuè curare debuerint.

ra ad Apostolos maximè spectabat, dum viuerēt; præsertim cum Canonici libri qui sunt fidei, & morum regula, ac norma, nōdum editi essent, vt sese illis tam verbo, quā scripto opponerent. Cùm igitur Apostolorum seculo heretici Nazareī insurrexissent qui legem cū Euāgelio esse ad salutē necessariam contenderent: debebat saltem Apostolus Paulus, qui tanto scientiæ talēto præ reliquis omnibus præditus erat, huic hęresi occurrere, & aliquo scripto obuiam ire, vt in futurū extaret salutiferæ eius doctrinæ aliquod monimentum, quo hæreticorum futurorum ora obturaret.

Nazaræorū hæresis quando primū exorta, qualis.

Quod si ad Gentium salutem tuendam opus fuit in Cōcilio Ierosolymitano Apostolicam sententiam confirmatam promulgari, quæ traderet, Gentibus opus non esse lege Mosaica pręter Euangelium ad salutē: & Epistola ad Galatas, quę tota in eo argumento corroborando versatur: quāto magis necessarium fuit ad Iudæos suæ legis tenacissimos, ac studiosissimos seruandos Epistolam extare, quæ præter Christum, & Euangelium, legem esse omninò imbecillā seu inutilem demonstraret: quod in hac Epistola euincitur.

Actor. 15.
Ierosolymitanæ Synodi cogēdæ, nec non & huius Epistolæ ad Hebræos scribendæ necessitas.

Sextò loco huic veritati fauere videtur B. Petrus, qui & ipse ad electos ex Hebręis scribens, id est ad dispersos Ponti, Galatię, Cappadocię, Asiæ, & Bithyniæ, eos adhortatur vt longanimiter ferant diem retributionis: *Sicut & charissimus,* inquit, *frater noster Paulus secundū datam sibi sapiētiam scripsit vobis:* sicut & in omnibus Epistolis. At certè ni velimus inaniter contendere, hæc propriè fuit materia, & argumentum Epistolæ ad Hebræos, qua passim eos commonefacit, vt longanimiter expectēt

VI. argum. ab autoritate principis Apostolorum Petri.
1. Petr. 1.
2. Petr. vlt.

Quare c. 6. ita scribit: *Cupimus autem vnumquemq; vestrum eandem ostentare solicitudinem ad expletionem spei vsque in finem; vt non segnes efficiamini,* &c. Et ca. 10. *Nolite itaq; (fratres) amittere confidentiam vestram quæ magnam habet remunerationem.* Denique penultimo & vltimo ca. nil aliud agit quam exhortationibus vrgere eos vt permaneāt in Christo, & ne quis desit gratiæ Dei, aut à Christo & eius gratia excidat.

Hebr. 6.
Infra 10.

Septimò, ipsemet generæ Hebræum secundùm carnem sesse indicat. Ait enim? *Amplius autem deprecor vos hoc facere* (hoc est preces ad Deum pro me fundere) *quo celerius restituar vobis:* quod etiam in eo loco agnouit Caietanus: ad Clemens qui huius Epistolę autor fuisse fertur genere Romanus erat, non Hebræus: nec item Tertullianus, qui in Prologo, quem producit Glossa Ordinaria à quibusdā adscripto B. Hieronymo, præsentis Epistolæ scriptor affirmatur, pręsertim cum ille malè audierit in Ecclesia Dei, & cōditor fuerit hæresis Tertullianistarum, & Hieronymus in Heluidium scribēs dicat, Tertullianum hominem Ecclesiæ nō fuisse. Præterquàm quòd multi Patres ante illū natum de hac Epistola tanquam legitimo Pauli fœtu protulerint testimonia.

VII. argum.
Infrà 13.

Caietanus.

Romanum Clementem vel vt alij volunt Tertullianū, huius Epistolæ non fuisse Scriptores.
D. Hier. to. 2. in princ.

Octauò, vincula & catenæ, ex quibus affirmat se scribere, probāt

VIII. argum. ab ipsomet Paulo.

similiter

similiter Paulum Apostolum autorem esse huius Epistolę. Quis enim alius erat in vinculis Romæ ex Apostolis, aut quis ex illis solitus erat Epistolas mittere nisi Paulus? quis item alius dicebat se vinctum, nisi ille? *In quo*, inquit, (scilicet Euangelio) *laboro vsque ad vincula, quasi malè operans: sed verbum Dei non est alligatum.* Certè vinculorum suorum mentionem facit in Epistolis ad Ephesios, Philippenses, Colossenses, secunda ad Timotheum, & ad Philemonem. Et in cap. vlt. præsentis Epistolæ: *Mementote*, inquit, *vinctorum* (siue vt Græca habent, vinculorum meorum) *tanquàm simul vincti.*

2.Tim.2.

IX.arg. à Timotheo Pauli discipulo.

Nonò, missio Timothei, qui tabellarius fuit barum literarum, testatur, earum scriptorem fuisse Paulum: quis enim alius Timotheum habebat pro filio, & fratre, & discipulo, & eum ad varias Ecclesias pro diuersis causis destinabat, nisi Paulus eius magister, & parens? iam enim Barnabas à Pauli cõsortio discesserat, vt ab eo ampliùs mitti non posset. Decimò, huius Epistolæ missio cũ salutatione fratrum qui sunt ex Italia, idipsum non obscurè indicat: & Paulus iubet posteà Timotheum ad se citò in Italiã redire, vt habes 2. Tim. vlt. Vndecimò, in calce Epistolæ adiungit consuetam salutationem suam. *Gratia cum omnibus vobis. Amen.* Ex quo habes, non omninò insalutatos Hebræos reliquisse Apostolum in hac Epistola, etiãsi consultò in initio abstinuerit à salutatione: iam verò quis alius magis solitus erat sic salutare præter eum? Quod facilè constabit, si per alias Epistolas ferè omnes discurras: & 2. Thessal. vltimo habetur: *Salutatio, mea manu Pauli: quod est signum in omni Epistola, ita scribo. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

X.argum ab eodem Apostolo.
XI. rursus ab eodem.

2.Thess 3.

XII argum. ab Ecclesiæ autoritate.

Postremò, Ecclesia Catholica dum aliquid ex hac Epistola producit, in magnis solennitatibus Saluatoris, aut in Missæ sacrificio præmittit semper: *Lectio Epistolæ B. Pauli ad Hebræos.* Argumentum ergo certissimum, & indubitabile esse debet, Epistolam hanc semper ab Ecclesia pro legitima, & germana Apostoli Pauli habitam fuisse.

Præter has probabiles, & veritati admodum consentaneas rationes, accedit perpetua Ecclesiæ traditio; quæ tum in Pontificum Romanorum decretis, tùm in Synodis Generalibus, tùm in veterum Patrum testimonijs sita est. Quod ad Põtifices spectat, est in primis Clemens Romanus Petri discipulus, & Pontifex Maximus qui in sua ad Corinthios Epistola ex hac Epistola ad Hebræos testimonia producit: quæ Eusebius libro tertio Historiæ Ecclesiasticæ inferiùs citandus depromit. Idem in Epistola prima ad Iacobum fratrem Domini ex hac Epistola testimonia allegat, non quasi ex Epistola sua, sed vlterius: quominùs putandum est illum fuisse eius autorem. Adhæc inter Canones Apostolorum, qui sunt numero octogintaquinque, quos probat Sexta Synodus in secundo Canone suo, in vltimo Canone ponitur Catalogus librorum Sacrorum, & inter illos locum suum habet Epistola ad Hebræos. Est etiam Anacletus quartus à Petro, qui in Epistola sua secunda citat ex hac eadem Epistola. Euaristus etiam sextus à Petro in Epistola sua ad Africanos; Sother Pontif. in suis Epistolis. Et hi omnes Apostolorum ferè sęculo floruerunt.

Romani Pontifices.

Idem & sequentes fecerunt Pontifices, vt Cornelius, Marcus, Iulius, Liberius, Felix I. Innocentius I. ad Exuperium Tolosanum, in qua catalogum Sacrorum librorum ponit; Leo I. serm. 4. de Natiuit. Domin. prope fin. & ser. 7. de Quadragesima; Gelasius, & Gregorius Magnus. Et quis non, vt semel finiam, ex posterioribus Ecclesiæ Romanæ pastoribus?

Quod ad Concilia Sacrosancta attinet, habes ex Prouincialibus in primis Concilium Laodicenum canon. LIX. in quo enumerantur omnes libri Canonici, item Carthaginense III. cui interfuit Beatus Augustinus, Canon XLVII. in quo separatim de hac Pauli Epistola differitur, quasi ad amouendam dubitationem an esset Pauli; Concilium Arausicanum II. Canone vltimo, vbi nominatim asseritur hæc Epistola esse B. Pauli. Et producit testimonium ex vndecimo capite huius Epistolæ.

Cõcilia Prouincialia.

Ex OEcumenicis verò Synodis habemus in primis Nicenum, & primariũ Concilium, quod hanc Epistolam Paulo assignat, præsertim cùm Arriani, Epiphanio teste, negarent esse B. Pauli: cuius etiam rei meminit Beatus Thomas in Commentarijs huius Epistolæ. Est prætereà Synodus Ephesina in Epistola ad Nestoriũ, vbi contra Nestorianam hæresim ex hac Epistola testimonia desumpta sunt, quasi ex Sacra & Apostolica Scriptura. Est & Concilium septuaginta Episcoporum sub Gelasio Papa, vbi festis diebus iubet legi ex Epistola Apostolica ad Hebræos. Lege caput, Sancta Romana Ecclesia, distin. 15. Adde Concil. Florentinum quod sub Eugenio IV. hoc ipsum definiuit, docens quatuordecim esse Pauli Epistolas, sicut postremum Concilium Tridẽtinum nostra ætate celebratum idem confirmauit.

Generalia Concil.

B. Epiph. in Hæresin 69. aliquãto ante dimid.
D. Thom.

Ex veteribus verò Patribus, præter Pontifices, & Concilia Generalia, habes in

Patres veteres, Græci.

primis Dionysium Areopagit. epistol. 8. ad Demophilum, & 9. ad Titum ex hac Epistola citantem, & lib. Ecclesiasticę hierarch. ca. 5. part. 3. Habes deinde Clementem Romanum Petri discipulum, de quo Eusebius libr. 3. cap. 38. affirmat, dicens, Clementem Romanum Episcopum testimonijs huius Epistolæ vsum. Idem quoque Clemens in fine Commentariorum in Epistol. B. Petri asserit Lucam stylo executum Actus Apostolorum, & Pauli ad Hebræos interpretatum Epistolam. Adde Clementem Alexandrinum, qui apud Eusebium lib. 6. cap. 11. producitur, dicentem: *Manifestè Pauli est Apostoli, scripta autem Hebræo sermone tanquàm Hebræis; à Luca verò, qui erat Pauli discipulus, interpretata in Græcum.* Iustinus quoq; martyr frequenter huius Epistolæ vtitur testimonijs. Adde Irenæum lib. 3. cap. 6. in fine, de Moyse loquentem, vbi alludit ad verba Apostoli ad Hebr. 3. *Sed fidelis*, inquit, *Moyses famulus & seruus Dei dicitur à Spiritu.* Item Origenes libro primo Commentariorum in Matthæum, ex quo Eusebius libro 6. historiæ Ecclesiast. capit 18. prope finem producit hæc verba: *Ego dico, sicut mihi à maioribus traditum est, quia manifestissimè Pauli est, & semper omnes antiqui maiores nostri ita eam vt Pauli Epistolam susceperunt. Si verò requiras à me, per quem sit eius sermo compositus, pro certo quidem Deus viderit. Opinio tamen quæ ad nos vsque peruenit, huiusmodi est. A quibusdam dicebatur quòd Clemens Apostolorum discipulus, & Episcopus vrbis Romæ, Græco eam sermone, non tamen sensibus expolîuerit; alij quod Lucas*, &c. Eusebius Cæsariensis satis illam Pauli Apostoli probat, cùm recenseat, eam à Clemente Romano, & à Clemente Alexandrino, & ab Origine probatam fuisse: vt ex testimonijs allatis constare potest. Idem in Epistola ad Iulium Africanum, pollicetur se euidentissimis rationibus ostensurum, Epistolam ad Hebræos Pauli esse. Adde Chrysostomum, qui eam Commẽtarijs illustrauit, & Epiphanium æqualem illius, qui in Hæresin 69. testatur Arrium negasse hanc Epistolam fuisse Beati Pauli. Ad hæc B. Cyrillus Alexandrinus in cap. 22. Esaiæ, & lib. 12. Thesauro, cap. 9. & Theodoritus in argumento Epistolæ præfixo, sicut & Theophylactus, & Oecumenius, qui docet B. Apostolum, postquàm vniuersis Gentibus scripsisset, postea Hebræis quoque, qui ex Circumcisione crediderant, hanc Epistolam dictasse. Et ante hos Cyrillus Ierosolymitanus cateches. 10. in fine, quatuordecim Epistolas Paulum scripsisse tradit. Basilius Epistola 43. ad Gregorium Nyssenum, ponderat verba illa: *Qui cùm sit splendor gratiæ, & character hypostasis eius:* & in caput octauum Esaiæ: In libro etiam de Constitutionibus monastic. cap. 23. producit quoddam ex illa testimonium. Gregorius verò Nazianzen. lib. 2. & 4. de Theologia ex eo citat: & idem in Carmine suo heroico catalogum enumerans, ait:

Deinde bis septem Pauli numerat ò libellos.

Sanctus quoque Amphilochius Iconij Episcopus in Iambis suis ad Seleucum, libros recensens Canonicos, de Epistola ad Hebræos ait: *Ad singulos* (scilicet populos) *& ad Hebræos itidem. Quæ verò ad Hebræos notha esse dicitur plerisque, sed malè: nam germana gratia est.* Hæc ille. Gregorius quoque Nyssenus lib. de differentia essentiæ, & Hypostaseos. Athanasius epistola 9. ἑορταστικῇ vbi catalogum enumerat librorũ Canonicorum, ponit Epistolam ad Hebræos. Damascen. verò lib. 4. de Fide Orthodox. cap. 18. texens catalogum librorum Canonicorum, hanc Paulo Epistolam tribuit, & alibi sæpè citat. Isychius item lib. 20. in cap. 10. & 11. Leuitici hanc profert Epistolam.

Ex Latinis verò Patribus producitur in primis Ambrosius, qui eam Commentarijs explicauit, si tamen eius sint illa Commentaria, & in Psalmum 118. & libr. de ijs qui mysterijs initiantur: cap. 8. & libr. de Cain & Abel, cap. 2. in quibus locis citat ex ea Epistola, vt Sacro libro & Canonico. Sicut Hilarius libr. 12. de Trinitate sub initium, & Ruffinus in explicatione Symboli, Augustinus libr. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. vbi texitur Canonicorum librorum catalogus: Gregorius lib. 5. Moralium, cap. 3. Sedulius quoque & Anselmus, & reliqui, qui Pauli Epistolas elucidarunt. Denique Hieronymus apertissimè in Præfatione Epistolæ ad Titum, illam vt Pauli Apostoli suscipit: neque verum est quod Hieronymus de huius Epistolæ autore dubitauerit, cùm in catalogo Scriptorum Ecclesiast. refellat argumẽta eorum qui dixerunt non esse Pauli. Et in Epistola ad Dardanum de Terra promissionis verba faciẽs, ita loquitur. Illud nostris dicendum est: hanc Epistolã quæ inscribitur ad Hebręos, non solùm ab Ecclesijs Orientis, sed ab omnibus retrò Ecclesijs, & Græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli Apostoli suscipi, licèt plerique eam vel Barnabæ, vel Clementis arbitrentur; & nihil interesse cuius sit: cùm Ecclesiastici viri sit, & quotidiè Ecclesiarum lectione celebretur. Idem quoque in Epistola ad Euagrium constanter asseuerat esse Pauli Apostoli: *Quanquàm*, inquit, *Apostolus in Epistola sua ad Hebræos aper-*

Marginalia: Hebr. 1. — Tom. 2. — Hebr. 3. — Euseb. tom. 1. — Latini Patres. — Tom. 5. — Tom. 4. — Eod tom. — Ibidem. — Tom. 3. sub init. — Quid argumento fit, Eusebium quoque Cæsariẽ. huius fuisse sententiæ. — Tom 6. — Tom 2. — Tom. 9. — To. 1. à med. — Epist 127. circa med. to. 3. sub init. — Tom 2. Par. 2. — In eos, qui Hieronymũ Pauli ne esset hæc Epistola, dubium fuisse asserũt. — Tom. vlt. — Epist. 126 post med. tom eod. prope prin.

Genes. 14. Hebr. 7.

apertissimè definiat, non Abrahā suscepisse à Melchisedec decimas diuitiarum eius, sed de spolijs hostium, partem accepisse Pontificem. Hæc Hieronymus.

Qua ratione ducti Gaius quidam, Pauli hanc Epistolam esse negauerit. Epist. 129.

Denique omnis Ecclesia Græca eam vt Apostoli recepit, præter Gaium quendam, vt refert Hieronymus epistola ad Dardanum, & in catalogo Scriptorum Ecclesiasticor. suppresso nomine, vbi ex huius viri sententia tantùm 13. Apostoli Epistolas veneratur, & vltimam ad Hebræos reijcit, quòd non sit Pauli, & quod olim apud Romanos, vt Pauli non legeretur. Prætereà omnes Ecclesiæ Catholicæ vetusti Scriptores eam, vt Pauli amplectuntur, exceptis Tertulliano, Cypriano, Arnobio, & Lactantio, qui nunquàm ex ea aliquod testimonium producunt: imò Tertullianus tribuebat illam Barnabæ, vt diximus ex Hieronymo lib. de scriptorib. Ecclesiast. Argumenta porrò Caietani, & Erasmi ad probandum illam nō esse Apostoli; leuia sunt, & parui momenti, atque in istius Epistolæ explicatione suis locis resoluentur. Et hæc de prima quæstione.

Eandem ex veteribus qui non, vt videtur, agnouerint.

Qualia sint quæ suntur oppositi argumenta.

DISPVTATIO II.

IN Qua Epistola ad Hebræos inter libros Sacros & Canonicos tanquàm diuina Scriptura reponenda comprobatur.

Erasmi sententia.

SECVNDA, atque præcedenti dubitationi proxima disputatio est, an hæc Epistola tanquàm liber Sacer & Canonicus sit recipienda. Sanè Erasmus, etsi Paulum Apostolum eius fuisse autorem negauerit; admittit tamen & Sacram, & Canonicam, & ab Spiritu sancto profectam. Alij verò audacius dixerunt, si non sit certum esse Beati Apostoli, nec etiam esse Canonicam. Cùm igitur dubium sit, an sit scripta à Beato Paulo; consequenter hoc dubio stante, fatendum est non esse vt verè Canonicam acceptandam. Quare Lutherus in Prologo huius Epistolæ non agnoscit eam vt sacrum librum, dicens; Ad Hebræos Epistola nec Pauli est, nec vllius Apostoli. Nam durum habet nodum, quòd in cap. 6. & 10. & 12. peccatoribus pœnitentiam post Baptismum simpliciter denegat. Idem dixit Brentius in confessione Wittembergensi, cap. De Sacra Scriptura, & Kemnicius in examine Concilij Tridentini, & Magdeburgenses Centur. 1. lib. 2. cap. 4. Caluinus etiam secutus Erasmum in Institutione ca. 8. §. 116. dubitat an sit Apostoli Pauli, admittit tamen vt Apostolicam: & ministri Caluini in confessione quam attulerunt Pissiaci, articulo tertio, ponunt in numero Sacrarum literarum, sed vt ignoti autoris. Beza quoque in Præfatione huius Epistolæ scribit: *Verùm quod attinet,* inquit, *de scriptoris nomine contendere, quod scriptor ipse celatum voluit? Sufficiat hoc nosse, verè esse dictatam à Spiritu sancto: qua luculentissimam, ac planè Apostolicam veteris fœderis cum nouo collationē, atque adeò noui fœderis veluti singularem quandam promulgationem, ac sanctionem complectatur?* Hæc ille.

Altera Lutheri & aliorum quorundam hæreticorum damnabilis.

Quid sentierit Caluinus cum suis.

Quid contineat ad Hebræos Epistola.

Sed profectò hic error priori non est inferior, vt videbimus. Et contra eum in primis opponimus id quod apud me maximi semper fuit ponderis, & momenti. Petrus enim Apostolus capite vltimo posterioris Epistolæ hanc ipsam Pauli Epist. ad Hebr. corroborare, & sua autoritate confirmare videtur. Nam exhortans Hebræos, qui sunt in dispersione Ponti, Galatię, Cappadocię, &c. (cùm constet vtramque Petri Epistolam ad eosdem missam fuisse, vt expressè habetur in principio eiusdē capitis tertij) scribit tamen: *Domini nostri longanimitatem salutem arbitramini, sicut & charissimus frater noster Paulus secundùm datam sibi sapientiam scripsit vobis:* Iam hic figo pedem cum aduersario, & quęro quam aliam vnquàm scripsit Paulus Epistolam ad Hebræos inter quatuordecim quę numerantur? cęteræ omnes ad Gentes scriptæ sunt præter illam quæ ad Hebræos inscribitur, in qua ad longanimitatem Domini nostri expectandam sæpè inuitat eos, vt alio loco dixi. Sequitur ergo B. Petrum vniuersalem Ecclesiæ Christi pastorem, cōfirmatorem, & comprobatorem extitisse, in genere quidem omnium Pauli Epistolarum, in specie tamen solius huius Epistolæ ad Hebr. aut dicere cogentur, aliam Paulum Epistolam ad Hebr. scripsisse, præter eam quam nunc habemus, quod quidem alienum est ab omni Ecclesiæ traditione, & historia. Deinde etiam opponimus Hieronymum, qui in Præfatione Epistolę ad Titum ad hunc modum scribit: Vt enim de cæteris Epistolis taceam, de quibus quicquid contrarium suo dogmati viderant, erraserunt: nonnullas integras repudiandas crediderunt: ad Timotheum videlicet vtramq; ad Hebræos, & ad Titum, quā nunc conamur exponere. Et si quidem redderent causas cur eas Apostoli non putarent, tentaremus aliquid respondere, & forsitan satisfacere lectori. Nunc verò eam hæretica autoritate pronuntient, & dicant; Illa Epistola Pauli est, hæc non est: ea autoritate refelli se pro veritate intelligant,

Illam diuinæ esse & sacrosanctæ autoritatis ostenditur, triplici Patrum testimonio.

Hier. tom. 9.

Contra Marcionē, & Basilidē. eorūq; sequaces.

qua ipsi non erubescant falsa simulare. Hęc Hieronymus de Marcione, & Basilide, & cæteris Hæreticis. Idem ad Dardanum de Epistola ad Hebræos ita loquitur: *Quòd si eam Latinorum cõsuetudo non recipit inter Scripturas Canonicas; nec Græcorum quidem Ecclesiæ Apocalypsim Ioannis eadem libertate suscipiunt: & tamen nos vtraq; suscipimus, nequaquàm huius temporis consuetudinem, sed veterum Scriptorum autoritatem sequentes, qui plerunq; vtriusque abutuntur testimonijs, non vt interdum de apocryphis facere solent: quippe qui & Gentilium literarum rarò vtantur exemplis, sed quasi canonicis & Ecclesiasticis.* Idem Hieronym. in cap. 2. Epistolæ ad Titum: *Relege,* inquit, *ad Hebræos Epistolam Pauli Apostoli, siue cuiuscunque alterius eam esse putas: quia iam inter Ecclesiasticos est recepta.* Deinde Arriani hanc Epistolam peculiariter de albo diuinorum librorum reiecerunt, vt testantur Theodoritus, & Epiphanius. Prioris hæc sunt verba: *Nihil faciunt admirãdum qui morbo Arrianico laborant, si aduersum literas Apostolicas furiant, & Epistolam ad Hebræos à reliquis separent, & eam adulterinam appellẽt. Qui enim aduersus Deum, & Seruatorem nostrum linguas mouẽt, quid non ausi fuerint aduersus eius beneuolos, & grandiloquos veritatis præcones? Ipsius enim Domini vox est: Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Oportebat autem ipsos etsi nihil aliud, temporis quidem certè diuturnitatem revereri, quo hanc Epistolam in Ecclesiis perpetuò legerunt alumni veritatis. Ex quo enim literarum Apostolicarum fuerunt Ecclesiæ participes, ex illo etiam Epistolæ ad Hebræos vtilitatem percipiunt. Quòd si nec hoc quidem ad eis persuadendum satis est, Eusebio quidem certè oportebat eos Palestinæ credere, quē Patronum suorum decretorum appellant. Nam is etiam diuinissimi Pauli hanc esse epistolam confessus est, & veteres omnes hanc de ea sententiam habuisse asseruit. Sed ij, omnibus iussis valere, aduersus veritatem impudenter decertant, Apostolica Theologia, qua proœmium exornauit, splendorem non ferentes. Cùm enim non possent resistere ijs quæ de vnigeniti diuinitate apertè dicta fuerant, ausi sunt totam epistolam ejcere; cùm tamen & decreta, & aliæ sententiæ magnam habeant cognationem cum alijs epistolis.* Hactenùs Theodoritus.

Alter verò, Epiphanius in hæresim 69. Arriomanitarum, locum quendã ad Hebr. 3. edisserens, ita loquitur: *Rursus vanè producunt hoc dictum falsò interpretantes; Suscipite Pontificem vestrum fidelem existentem ei qui fecit ipsum. Et primùm quidem hanc Epistolam, ad Hebræos, inquam, rejciunt, negantes ipsam natura ab Apostolo esse, & asserentes ipsam Pauli non esse.* Postremò Theophylact. egregiè de huius epistolæ autore in Prologo scribit: *Non possum equidem non admirari multorum hominum impudentiam, qui cùm intelligant per epistolæ exordium fuisse tot hæreses confutatas, haud tamen desistant asserere hãc epistolam haud Paulo conuenire, ceu à cæteris epistolis alienam. Velim tamen non esse hos nescios, epistolæ huius & sensuum profunditates; & vim illam incõfutabilem nullius esse alterius posse quàm Pauli, qui Christũ haberet in se loquentem. Quòd si dicendi modus illos offendit; intelligãt Paulum Hebraica lingua hanc dictasse epistolam, vt qui ad Hebræos haberet sermonem, & vnum aliquem de suis contubernalibus in Græcum vertisse: & plerique Lucam hanc transtulisse ferunt, aut Clementem, cuius etiam in ea vel stylus seruetur. Nec secùs ij peccant, qui hanc esse Pauli epistolam negant, quàm si à Paulo abesse Christum negarent.* Hæc ille.

Sed obiectant, olim de hac re fuisse dubitatum; ergo incerta erit huius Epistolæ autoritas. Ego verò oppositum omninò colligerem, quia non obstante dubitatione retenta fuit, quasi vera Pauli Epistola & canonica, & in Ecclesia pro tali cognita, & lecta, profectò omnem scrupulum ademptum esse oporteret. Ita enim dubitauit olim Ioseph de virginitate sponsæ suæ Deiparæ Mariæ, vt quidam interpretantur: sed illa dubitatio nos omnes in certissima fide de B. Mariæ virginitate confirmauit. Vacillauit inter alios Apostolos de Christi resurrectione Didymus Thomas; sed ita, vt illa sua tarditate, & incredulitate omne dubietatis vulnus de nostro pectore amputauerit.

Secundò argumẽtantur: Beatus, inquit, Hieronymus in nonnullis locis dubius & incertus fuit de huius epistolæ autor. Sed quomodo ille dubitauerit, inuenies in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, & in epistola ad Dardanum, vbi apertè eam, vt Pauli Apostoli Canonicam tuetur: & interdum vbi dubius fuisse videtur, magis dubitauit de autore eius, quàm de eo quòd esset canonica: & præsertim id videre licet in testimonio producto ex Commentarijs in Caput secundum Epistolæ ad Titum. Adde quòd Beatus Thomas in explanatione eius epistolæ testatur se autoritate Hieronymi permotum ad amplectendam hanc epistolam vt Pauli & canonicam. Prætereà non valet: Dubitauit Hieronymus de hac epistola, ergo nõ est canonica: nisi quis velit defendere, quicquid est canonicum in epistolis Pauli, oportere comprobari à Beato Hieronymo; cùm tamen ille quosdam veteris Testamenti libros asseruerit esse apocryphos, vt sapientiam Salomonis, & librum Iesum filij Sirac, & libros Iudith, & Tobiæ, in Prologo galeato: qui hodiè tamen

Marginal notes (left): *Idē epist. 129. circa dimid. to. 3. non procul à princ.* — *Idem tom. 9.* — Aduersus Arrianos. *Theod. in argum. huius Epistola, initio, tom. 2.* — Hæreticorũ impietas, & audacia. — *Ioan. 15.* — Epistolæ ad Hebræos antiquitas in Ecclesia. — Qualem Arriani Eusebium Cæsariensem appellarent, teste Theodor. — Cur illi nebulones vt apocryphã reiecerint epistolam ad Hebræos. — *B. Epiphan. Hebr. 3.* — *Theophylact.*

Marginal notes (right): Vnde Theophylactus epistolam ad Hebr. Pauli esse deprehenderit. — *2. Cor. 13.* — Quid sit, Paulum huius epistolæ fuisse scriptorem negare. — Primum argumentum aduersariorũ diluitur. — *Matth. 1.* — *Ioan. 20.* — II. arg. ex B. Hieron. — *D. Thomas.* — II. solutio. — Scripturæ ab Ecclesia receptæ, quæ nam tamen apocryphæ D. Hieron.

men vt canonici agnoscuntur, & leguntur.

III. argum. ipsius Caietani.

Tertiò argumentatur Caietanus, nos esse fortitos B. Hieronym. tanquam regulam directionis canonicorum librorum, ac primo illo dubitante, dubitandum esse. Sed cùm discernere libros Canonicos à nō Canonicis, rem Fidei secū inuoluat, quia cogimur credere quodcunq; in talibus Scripturis traditur; res autem Fidei infallibilē complecti veritatem debeant, quam nullus per se homo habet, qui & falli potest & fallere; idcirco absurdū est ex hominis vnius pendere iudicio. Quis enim istam impeccantiam dedit Hieronymo, ita vt peccare non posset? Nam soli Petro dictum est: *Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* (Luc. 22.) Certè Ecclesia hãc infallibilem autoritatem nec dedit, nec dare potuit, nec Hieronymus hanc in seipso gratiam discernendi libros sacros à non sacris vnquã agnouit. (B. Hier.) Quare in Symbolo suæ fidei sic protestatur: *Nouum & vetus Testamentum recipimus in eo numero, quem sancta Ecclesia tradit autoritas.* Vides igitur quid dicat Hieronymus, hoc iudicium ad solam Ecclesiam, quæ Spiritum Christi habet, & non ad priuatum aliquem spectare? Minùs etiam alij Patres hanc in Hieronymo autoritatem agnouerunt, sed sola Ecclesia in Concilijs Generalibus repræsentata, vel in capite suo Episcopo Romano hoc sibi vindicauit munus, vt possit inter sacra & profana volumina discernere, & alios sua autoritate cogere. (Canonicorū iudicium librorum ad quos spectet, tantummodò.) Nam Doctores possunt quidem catalogum librorū sacrorum contexere, quem sua ætate Ecclesia recipiebat, vt fecit Gregorius Nazianzen. in Carmine quodam, & Damascenus, & Augustinus superiùs producti. (Greg. Nazid. circa finem operis. Ioan. Damasc. lib. 4. de Fide orthod. ca 10. Aug. lib. 2. de doctr. Christ. cap. 8. tom. 3.) Quare si quando Hieronymus tradat de hac epistola dubitatum; non de sua mente, sed ex aliorum sententia illud depromit.

Porrò argumenta quæ ab his fiunt, qui Canonicam esse nolunt, in textus enarratione dissoluentur.

(Autorem huius epistolæ in certum fuisse in Ecclesia, vt dicerent aliquando Hieronymus. Nequaquam Apostolum lapsis post Baptismum pœnitentiam denegasse.) Quod verò objiciunt hęretici, autorem huius epistolæ negasse, delinquētibus post Baptisma remanere pęnitentiæ remedium, vt cap. 6. 10. & 12. vbi tradit, Esau non inuenisse locum pœnitentiæ: Respondemus, manifestè falsum eos asserere, & cōtra sanctorum Patrum expositiones, vt suis locis comprobatum relinquemus.

(Primum argumentū in confirmationē prædictæ veritatis.) Iam verò vt Canonicam Epistolam esse, ac sanctam comprobemus, nobis non est nouus labor subeundus, sed ad ea quæ dicta sunt præcedenti disputatione animus reuocandus. Nam & Pontifices permulti, & Concilia, tùm Prouincialia, tùm Oecumenica, & Patres tùm veteres, tùm posteriores vnanimi consensu idipsum tradunt. Nam prӕter ea, quæ ex Hieronymo, Theodorito, Epiphanio, atque Theophylacto, quos initio huius Disputationis protulimus; huic articulo confirmando etiam deseruiunt, tùm illa testimonia quæ apertè tradunt esse diuinam, & ab Spiritu sancto profectam epistolam: (II. argum.) Deinde omnes qui catalogum sacrorum nobis contextum reliquerunt: (III. argum.) tertiò, omnes Patres qui ex hac epistola tanquàm ex sacra Scriptura aut docent, aut hæreticos confutant, aut quoquo modo locos ex ea sumptos depromūt. (IV. argum.) Quartò, omnes, qui tùm veteres, tùm mediæ ætatis Patres, tùm recentiores hanc epistolam suis commentarijs aut scholijs illustrarunt. (V. argum.) Quintò, omnes qui testantur & confirmant veram esse & germanam Pauli epistolam. Nam si Pauli Apostoli est, Apostolica & sacrosancta erit Epistola: imò multi, qui de ea re dubitarunt, recipiunt tamen eam vt canonicam, & diuinam. (VI. argum.) Sextò & vltimò, Ecclesia Catholica, dum partes huius epistolæ in officio Diuino & sancto Missæ sacrificio legendas tradidit, non obscurè indicauit, hanc epistolam vt sacram, & canonicam esse omnibus recipiendam. Nec enim ex apocryphis & incertæ autoritatis libris consueuit Ecclesia filios suos in fide, aut in moribus docere, aut in aduersis consolari. Et hæc satis de secunda dubitatione.

DISPVTATIO III.

In qua agitur, num hac Epistola Hebræa lingua fuerit conscripta, an potiùs Græca, vt quidam contendunt.

POST duas præcedentes Disputationes tertia proponitur, an Paulus Apostolus hanc Epistolam Hebraico idiomate, an verò Græco conscripserit. (Quenam ratio sit huius Disputationis propositę.) Quamuis enim non multum referre videatur hæc cognitio ad hoc, vt Pauli, vel Canonica esse agnoscatur, quia in vtraque lingua Paulus exercitatus erat, & in vtraque prædicabat, quemadmodum ex cap. 22. Actuum colligi potest: nam cùm Ierosolymis impetrasset à Tribuno Paulus, vt staret in gradibus, vt loqui posset, subdit Lucas: Cùm audissent autem quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium; Matthæi etiam Euangelium Hebræo idiomate cōscriptum, nō minus canonicum & authenticum est in Ecclesia, quàm reliqua tria Græca enarrata: quia tamē de eo quondam Hieronymus dubitauit, & multi tam

Catholici quàm hæretici diuersa sentiunt, & hoc ad nonnullas dubitationes pleniùs euacuandas conferre poteſt; nonnihil de re hac mihi differendum eſſe, operæpretium fore putaui. Quòd enim Hebræo ſermone ſit ſcripta, à multis traditur. Id enim docuit Clemens Alexand. apud Euſeb. lib. 6. Hiſt. Eccl. c. 11. Tradidit etiam Origenes in comment. ſuis in Matt. vt refert Euſeb. Cæſ. eodem libr. 6. cap. 18. Eiuſdem ſententiæ fuit Hieron. pluribus in locis, ſed præſertim in epiſt. ad Dardanum, & in catalogo ſcriptorum Eccl. Quibus Patrum ſententijs aſſentiuntur & Theodorit. & Theophyl. & Oecumenius in prologis quos præfigunt commẽtarijs ſuis in hanc epiſtolam, & plures alij, quos nominare non eſt operæpretium.

Eorum qui hanc epiſtolã aſſerunt Hebræo fuiſſe ſermone conſcriptam, primum argum. à Patribus. Tom. 1. Epi. 129. to. 3. Tom. 1.

II. argum.

Deinde huic Patrum traditioni fauere videtur ratio eloquentioris ſtyli, & cultioris ſermonis, quo in hac præcellere videtur reliquis epiſtolis; quoniam certum eſt, Paulũ gente & religione Iudæum fuiſſe, & promptius cuique eſt in propria & natiua lingua dicere & ſcribere, quàm in aliena: quare ceteras, quas Græcè conſcripſit, tantam elegantiam & linguæ ſplendorem nõ habent.

III. argum.

Tertiò, atteſtatur & alia ratio. Cùm enim eſſet Hebræus, & ad Hebræos ſcriberet, & myſteria cuiuſque religionis dulciùs reſonent in propria, quàm in peregrina lingua, eſſet quodammodò ſtolidum aut imprudentem reddere Paulum, ſi lingua ſibi magis comperta, nimirùm Hebræa neglecta, alienam, quam minùs callebat, vſurparet, & quam lectores, qui minùs eſſent intellectu percepturi, amplecterentur, præſertim cùm affirmet Lucas, Iudæos magis præſtitiſſe ſilentium Paulo Hebraica lingua cõcionanti.

IV. argum.

Quartò, videbatur diuinæ prouidentiæ conſentaneum, quemadmodum inter quatuor Euangeliſtas, primo, hoc eſt, Matthæo, datum eſt, vt Euangelium lingua Hebræa conſcriberet, quò Iudæi inexcuſabiles redderentur, ne poſſent vllum excuſationis prætextum obtendere, quòd Euangelium non audirent, cùm Chriſtus Dominus, & vniuerſi Apoſtoli verbo, & peculiariter Matthæus Hebraicè ſcriptus, Euangelium illis conſignaſſent: ad eum modum rationi, & Dei pietati conſonum erat, vt in Apoſtolica doctrina Iudæi aliquã eius partem ad ſuam ipſorum ſalutem ſingulariter prædeſtinatam haberent. Quanquàm per Hebræam linguam Moſaicam illam & Prophetarum aliqui doceant nõ intelligẽdam, quia illa iamdiu exoleuerat, ſed vulgatam, & maternam linguam, in qua Chriſtus, & Apoſtoli locuti ſunt. Nam priorem illam Prophetis notam, tantum Sacerdotes, & Rabbini nouerãt, & item adoleſcentes, qui ad illam linguam addiſcendam, Ieroſolymam vndiq; à parentibus mittebantur. Et certè veriſimile non eſt, hanc vnam ex omnibus epiſtolam Hebraicè ſcriptam periiſſe, cùm reliquæ omnes, quæ Græco ſermone ſunt dictatæ, & conſeruatæ ſint, & hodie etiam ab omnibus legantur. Et hæc mihi dicta ſint pro illa ſententia.

Hebrææ linguæ nomine etiã Syriaca, venire ſolet apud eruditos.

Altera ſentẽtia eſt, Paulum nequaquàm Hebræa, ſed Græca lingua hanc epiſtolam conſcripſiſſe; quam Eraſmus & Caietanus, atque alij poſteriores amplectũtur. Sed hoc intereſſe inter hanc, & reliquas, quòd alias epiſtolas ſuis verbis, & perpetuo ſtylo conſcripſerit, hanc autem nõ ſuo ſtylo, aut ſuo ſermone, ſed B. Lucæ, vel Clementis diſcipuli B. Petri phraſi exornauerit: ita vt ſenſus ſint ipſius Pauli, at verba, & ſermonis character alterutrius illorum. Et hoc ſenſit Origenes apud Euſeb. lib. 6. Eccleſ. hiſtor. c. 18. Ait enim: *Si verò requiras à me, per quem ſit eius ſermo compoſitus, pro certo quidem Deus viderit. Opinio tamen quæ ad nos vſque peruenit, huiuſmodi eſt. A quibuſdam dicebatur, quòd Clemens Apoſtolorum diſcipulus, & Epiſcopus vrbis Romæ, Græco eam ſermone, non tamen ſenſibus expoliuerit; alij, quòd Lucas, qui Euãgelium ſcripſerit, & Actus Apoſtolorum.* Hæc ille. Si ergo Clemens Romanus ſtylum Apoſtolo ſuppeditauit in hac epiſtola ſcribenda, cùm ille eſſet natione Romanus, & in lingua Græca doctiſſimus, & Hebraicæ linguæ vel omninò ignarus, vel parùm in ea peritus: certè probabilius eſt, non Hebraicæ, ſed Græcæ linguæ orationem ac ſtylum Paulo ſuppeditaſſe.

Vnde conſtet non Hebraicè, ſed Græcè fuiſſe ſcriptã epiſtolam ad Hebræos.

Paulus aliter in alijs epiſtolis, aliter in hac ad Hebræos Græcè locutus eſt, vt quidam annotant. Euſeb. tom. 2.

I. ratio.

Deinde probatur alia ratiõe Græcè ſcripſiſſe: quia nullibi volumen extare oſtenditur, neque quiſquam ex Patribus tradit ſe illud proprijs oculis vidiſſe, aut de alijs qui viderint, quicquam retuliſſe. Quòd ſi reſpondeas, idem eueniſſe Matthæo, qui Hebraicè conſcripſit Euangelium, nec tamen alicubi extat; in promptu eſt reſpõſio; quia Hieronym. teſtatur ſe illud mutuo accepiſſe ex Berœenſi Eccleſia, ac proprijs oculis vidiſſe. Vt taceam quod Ioannes Widmenſtadius, qui nobis quatuor Euãgelia Syriaca lingua conſcripta, in lucem edi curauit, nec leuibus, nec parui momenti rationibus probat, Euangelium Matthæi Syriacè conſcriptum, illud ipſum eſſe quod Matthæus dictauit. Quod ſi verum eſt, vt quibuſdam valdè probabile videtur, extaret etiam nũc Hebraicum Matthæi Euãgelium, quod tamen de hac epiſtola aſſeruit nullus. Et confirmatur hæc ratio: quia cùm nouũ Teſtamẽtum Syriacum, quo vtuntur Armeni, &

II. ratio. Soluitur illud: Ideo Hebraicè hanc ſcriptam epiſtolam non conſtat, quia Hebræum (vt de Euangelio quoq; Matthæi dicitur) eius exemplar interijt. Ioãnis Widmenſtadij noui ſcriptoris opera, & diligentia.

reliquas omnes epistolas Græco idiomate à Paulo conscriptas, in linguam Syriacam cõuerterint, & illas magna religione & legant, & asseruent, solam hanc ad Hebræos Syriacè conscriptam non habent, neq; agnoscunt: cùm tamẽ si aliena lingua reliquas scriptas seruârint, multò magis asseruare debebant illam quæ idiomate Syriaco fuerat tradita ab ipso Paulo.

III. Ratio.

Tertiò, ab exemplo idem comprobatur: quoniam epistolæ tres primæ Catholicæ, vna scilicet Iacobi, & vtraque B. Petri ad dispersos ex Iudæis per Galatiam, Asiam, & Bithyniam peculiariter cõscriptæ & destinatæ sunt; & tamen nulla illarum triũ Hebraica, sed Græca lingua exarata fuit. Paulus ergò cùm ad Iudæos ad fidem conuersos, vbicunque illi essent, literas daret, alio idiomate ab illo duorum Apostolorum vti non debuit; etsi illorum Græcè loquentiũ literas intelligebant, haud dubium qui etiam intellexissent & B. Paulum. Quòd si Hebraicè scripsisset, profectò à paucis intelligi voluisset, quia Hebræa illa lingua materna, & vulgata, & quæ ab antiqua, & pura lingua degenerauerat, nonnisi in Ierusalem, & in finitimis Iudeæ ciuitatibus nota fuisset: quam tamen alij Iudæi dispersi per totũ orbem minimè nouerant, ad quos hęc Epistola non spectaret.

Epistola ad Hebræos si fuisset Hebraicè scripta, quid inde.

IV. Ratio.

Quartò, vt pręcedentem rationem magis corroborẽ: quoniam Iudęs per totum orbem diuina prouidentia dispersis Hebręæ notitia iam exciderat, & iam Gręca illis notior erat, & familiarior: cuius, teste Cicerone, vsus erat per totum Orientem. A tempore enim Alexandri Magni, & Regum Syriæ, & Ægypti, linguæ Gręcæ vsus propagatus erat: vt testatur Iosephus libr. 12. Antiquit. vniuersi Iudęi qui degebant in Ægypto, pro Legis, & Prophetarum ex Hebręo in Græcum sermonem translatione per Septuaginta Interpretes confecta, ingentes gratias egerunt: quia iam per se ipsos Gręca legere, & intelligere valebant, nõ autem Hebręa, preter paucos Sacerdotes, & Rabinos: nam Hebraica degenerauerat in Syriacam, vel Chaldaicam. Quamobrem in Synagogis à tempore Ptolomęi Philadelphi per octingentos annos sacra Biblia Gręca legebantur, vt testis est amplissimus Iustinianus in libro Nouella. Constit. 196.

M. Tullius.

Ioseph. cap. 2.

Quando primũ sacra Biblia Gręcè legi cœperunt, & quandiu.

V. Ratio.

Quintò idem comprobatur validissimè ex eo quòd Paulus omnia ferè legis veteris testimonia iuxta editionem Septuaginta interpretũ producit, cùm si Hebraicè scripsisset, promptum illi fuisset ex Hebraicis fontibus desumpta apponere. Et certè vt pręposterum esset Græcè loquenti allegare iuxta Hebræam literam; ita etiam præposterum fuisset Hebraicè scribenti sententias, vt in Græco conuersæ fuerunt, depromere. Antecedens probatur: quia illa verba ca. 1. propositam: Et adorent eum omnes Angeli eius, ex lectione tantum 70. interpretum accepimus Deut. 32. non ex Hebręis fontibus in quibus nihil tale habetur. Quod deinde producit, Ministros suos, flammam ignis, ex Septuaginta depromitur, qui habent *πυρὸς φλόγα*, cum Hebręa ad literam, ignẽ habeant vrentem, vt vertit Hieronymus. Et cap. 2. Ego ero fidens in eum, ex Septuaginta Esaię 12. desumitur, vbi nos habemus: *Fiducialiter agam, & non timebo.* Illi legunt: *Ἐγὼ πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ.* Cap. 6. vbi legimus *Nisi benedicens benedicam*: ex 70. profertur: *ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω.* Hebręa porrò non habent, *Nisi*. In cap. 8. *Cõsummabo testamentum* (Hebr. Berit, id est, pactum) *& ego neglexi eos.* Ita 70. quos imitatur Paulus; cùm Hebręi habeant: *Et ego dominatus sum eorum.* Cap. 9. *Hic sanguis testamenti*, Hebręa legunt, *fœderis, seu pacti*. Cap. 10. *Corpus aptasti mihi*, ita Septuaginta: pro quibus Hebręi dicunt, *Aures perfodisti mihi.* Ibidem: *In capite libri*, ita Septuaginta cum Paulo: Hebręi habent; *In volumine libri.* Iterum ex Habacuc citatur, *Adhuc modicum, aliquantulumq́;*, ex 70. Hebræa habent, *Adhuc vnum modicum.* Capite 11. *Adorauit ad fastigium virgæ*: ita Septuaginta, etsi Hebræa legant. *Adorauit Israël Dominum* (seu, vt alij) *Inclinauit se ad lectuli caput.*

Inepta Scripturarũ testimonia, & pręposterа quænam citandi ratio.

Quos locos Apostolus ad Hebręos scribẽs, iuxta 70. interpretum protulerit veritatem.

Deut. 32. Psal. 103. Hier. 10. 8. Esai. 12. Gen. 22. Hebr. 6. Ierem. 13. Hebr. 8. Exod. 34. Hebr. 9. Psal. 39. Hebr. 10. Habac. 2. Hebr. 10. Gen 47. Heb. 11.

Neque fingi potest, interpretem, quicunque ille fuit, siue Clemens, siue Lucas, siue Barnabas, vt autor est Tertullianus, de suo locos iuxta Hebræam veritatem à Paulo citatos, sua autoritate mutasse, vt haberentur apud 70, quia hic certè infideliter vertisset, & multa de suo inseruisset: at boni, & fidelis interpretis est, vno idiomate dicta in aliud ita conuertere, vt nihil addat, nihil detrahat. Et ponderatio illa de testamento ad Hebr. 9. quod Græcè *διαθήκη*, & Hebraicè Berith, id est, pactum Pauli ipsius non fuisset; quod minimè est credendum, quia magnus hic fuisset ausus interpretis, & confidentia. Aliud autem est, si vocum quarundam Hebrearum interpres ipse de suo explicandi gratia, interpretationẽ addidisset: vt v. g. Melchisedec, id est, Rex iustitię; & Rex Salem, id est, Rex pacis, vt habetur ad Heb. 7. quia simili ratione inter pres Exod. 12. vbi habetur, Phase, addit (id est, transitus) Domini. Et Matth. 1. Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus. Et cap. 27 *Eli, eli, lamma sabacthani*, hoc est *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?*

Nequaquã allegendum, Apostolũ iuxta Hebrẹum, interpretem verò iuxta 70. Scripturas allegasse.

Idonei interpretis officiũ.

Quid permissum bono interdum Scripturarum interpreti.

Hebr 7. Gen 14. Exod. 12. Matth. 1. Esa. 7. Matth. 27.

Hæc enim, & similia, etsi interpreti fideli concedi possent, in hac tamen Pauli epistola locum nō habent, quia ipse Paulus ex ipsis vocibus, & ex earum significatione & etymologia ratiocinatur, & ex proprietate testamenti, quod non valet, nisi morte confirmetur testatoris validum conficit argumentum. Certè Hier. in c. 6. Esaiç vehementer admiratur, dicens: Primùm soluenda est illa quęstio, quæ nobis obijci potest (loquitur de disputatione quam habuit cum Iudęis Act. 28.) quare Apostolus Paulus cum Hebręis disputans, non iuxta Hebraicum, quod rectum esse cognouerat, sed iuxta septuaginta sit locutus. Et respondet, veteres Ecclesię tractatores sensisse, Lucam magis Gręcas literas sciisse, quā Hebræas. Ac subdit: *Pauli quoq; idcirco ad Hebræos epistola contradicitur, quod ad Hebræos scribens, vtatur testimonijs quæ in Hebrais voluminibus non habentur.*

Heb. 9.

B Hiero. to. 5. in princ.

Act. vlt.

Quare secundū Hieronymum Pauli ad Hebræos epistolæ contradicatur.

Sed ni fallor, planius, & verius responsum dedisset, si dixisset, Iudæos in illo seculo Grçcæ linguę maiorem habuisse notitiā quam Hebraicę; atq; id abundè testari nobis posse ipsum Philonem, & Iosephum historicum: qui cùm Hebræi essent natione, & ad omnes tam Iudæos, quam Gentiles libros scriberent: prætulerunt tamen lingua Græca scribere, in qua etiam magis prçstare poterant, quam in Hebræo, & quam aut paucissimi, aut nulli erant percepturi, cùm nulli alteri vsui iam deseruiret Hebręa lingua, quam ad Biblia sacra melius interpretanda.

Commodior alia adfertur solutio.

Philo & Iosephus scriptores Iudæorū, cur potius Græco, quā Hebræo scripserint sermone.

Sexta alia ratio addi potest: Paulum non minus voluisse huius epistolæ doctrinam communem esse Gentibus, quam Iudęis; & idcircò ampliori, & communiori idiomate, scilicet Grçco, vsum fuisse, maximè cùm videret, Iudæos magna ex parte à fide Christi excidisse, & Gentibus intrantibus in Christum, regnum Dei à Iudęis ablatum, & Genti datum quę faceret fructum eius, vt Christus prędixerat; & ob eam causam Deū ante Christi aduentum per trecentos ferè annos mirabili suę prouidentię consilio curasse vt sacra Biblia ex fontibus Hebręis in Græcū sermonem conuerterentur, quasi prçuideret illa magis in vsum futura Gentilium, quam Iudęorum. Hę sunt rationes quę pro hac parte adferuntur.

VI. ratio atq; postrema

Matth. 21.

Quando primum Scripturę ex Hebræa in Grçcā linguam fuerint traductæ.

Etsi ergò vtraq; sententia probabilis existat; posterior tamen solidioribus rationibus niti videtur, sicut prior traditionem veterum Patrum pro se habet: quanquam illis aliquid responderi posset.

Vtra alter opinio pręstare videatur.

Nam ad primum, non est adeò multus Doctorum numerus, qui illud affirment: & in narratione nōnulla est varietas, cùm Origenes dicat per Clementem Romanū fuisse suppeditatum stylum Apostolo, quem Hebraicè suppeditare non potuit; alij verò dicant primò à Paulo scriptā Hebraicè fuisse, deinde in Græcum conuersam vel per Lucam, vel per Clementem. Alia verò ratio elegantioris styli in hac seruari quam in alijs; tribuenda est amanuensi quo vsus est Apostolus in epistola dictanda. Nam diuersitatem epistolæ prioris B. Petri à posteriori, quod attinet ad stylum, non aliter tuemur, quam dicendo Petrum diuersis amanuensibus vsum: & Amphilochius Iconij Episcopus obscuritatem styli quo vtitur in epistola ad Romanos. Tertiò, scriptori eius Epistolæ, Græcæ linguę parum perito, ac duram sermonis rationem habenti, tribuit. Ad tertium verò dici posset, mirum nō esse si Hebræus ad Hebræos non Hebraicè, sed Græcè scripserit: quia Hebræi, amissa suæ linguæ peritia, Grçcè plus intelligebant, cū illud idioma latè esset propagatum per totum Orientem, & Iacobus, & Petrus Hebræi literas Canonicas ad Hebræos per Pōtum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, & Bithyniam dispersos destinatas, non lingua Hebræa, sed Græca conscripserint. Ad postremum: non conueniebat, ad nationem Hebræam epistolam Paulinā Hebraicè exarari, quia nullum, aut exiguum fructum esset in illis editura, prçsertim cum tāta excæcatio illorum futura fuisset. Et satis fuit ad illos primitiuos ex Iudæis conuertēdos, & ad alios inexcusabiles reddendos, Euangelium à Christo, & Iudęis viua voce prædicatum audiuisse, & Matthæi Euangelium Hebraicè conscriptum accepisse. Atque de his quidem hactenus probabiliter sit dictum, etiamsi alibi in opinionem contrariam magis inclinauerim.

Prioris sententiæ rationibus respondetur. Prima.

Secunda.

Rom. 16.

Tertia.

Quarta.

DISPVTATIO IV.

In qua differitur, cur hæc epistola inter omnes alias Pauli literas postremum locum sortita sit: & qui sint ij Hebræi ad quos destinatur, & quale argumentum quod in ea peculiariter disputatur.

CVM nihil sine Diuinæ prouidentiæ consilio in operibus naturæ contingat; multò minùs credendum est, aliquid in operibus gratiæ casu, aut fortuitò inueniri, quòd eius sapientiam, aut prouidentiam lateat. Itaque hæc epistola po-

Quibus maximè in rebus eluceat diuina prouidentia.

Epistolam ad Hebræos scriptionis ordine vel tempore vltimã non fuisse. *2. Tim. 4.*

stremum locum inter alias habet. Constat autem, illam vltimam minimè fuisse. Nam post missum in Syriam, & in Orientem cũ his literis Timotheum, postea tamen in posteriori ad eum epistola eum ad se reuocat: *Festina*, inquit, *ad me venire citò*. Quare hęc secunda ad Timotheum posterior erit, vltima quam diximus ad Hebręos. Respõsio est in promptu: Spiritum sanctum tempore ordinẽ sępè neglexisse, quia nihil mysterij, & eruditionis in illo erat, & per figuras notas Prolepsis, & Anacephaleosis, multa prius narrata per Anticipationem, multa etiam posterius per Recapitulationem recensita inueniuntur non tantùm in Historijs, sed & Prophetis, & Psalmis, & in Euangelijs, atq; adeò in ipsis Pauli epistolis. Nam pręcedit epistola ad Romanos, quæ tamen temporis ordine septimo loco scripta fuit; vt Ecclesiæ Romanæ dignitas, & maxima illius epistolæ doctrinæ, & ipsius Apostoli, qui ciuis Romanus erat, designarentur. Ita hæc ad Hebræos omnibus postposita fuit, quia ipse proprius Hebręorum Apostolus non fuit. Idcircò eam præcedunt omnes epistolæ, quas ad Gentes scripsit, imò & illæ, quas ad singulares personas, vt ad Timotheum, Titum, & Philemonem dictatę fuerant. Deinde illud quoque dici possit. Paulum paulò ante mortem hanc epistolam ad instituendos eos, qui ex Hebræis erant, scripsisse, & qui iam prius Gentes doctrina Euangelica imbuerat, deinceps etiam Iudæos supererogando institueret: quòd in argumento epistolæ ad Hebræos præfixo per Occumenium indicatur his verbis: Quoniam Iudæi legi insistebant, ac figuris vmbraticis; propterea Apostolus Paulus, cum Doctor Gentium factus esset, & ad Gentes missus prædicaret Euangelium, vbi vniuersis Gentibus scripsisset, Hebræis quoque, qui ex Circuncisione crediderant, postea scribit hanc qua eos doceat Epistolam, qua Christum declarat venisse, & vmbram legis cessasse. Nec obstat, post illam ad Hebręs scriptam esse secundam ad Timotheum: nam satis non est ostendere, vniuersas Gentium Ecclesias fuisse ab eo institutas ante Iudæorum Ecclesiam.

Solutio propositæ dubitationis.

Epistola ad Romanos quando scripta, cur cęteris anteposita. *Act. 16* *Infra 22.*

II. Solutio.

Oecumen.

1. Tim. 3.

III. Solutio.

Tertiò dicunt alij, eam vltimo loco positam fuisse, quia tardius ab Ecclesia in Canonem recepta fuit: quoniam ab Ecclesia Latina multo tempore de ea dubitatũ fuit. Sed hæc ratio mihi solida non videtur: quia illi qui de ea dubitârunt, ac de ea tanquam vltimum locum sortita loquuntur, anteriores sunt: quòd apertum est signum, eam ab initio in vltimo gradu collocatã. Quartò dici potest, aliquod hic subesse mysterium; vt indicaret videlicet Apostolos Iudæos, qui ab initio excæcati, & reprobati fuerunt, post ingressum tamen plenitudinis Gentium in Christum, tandem illuminandos, & ad Messiam suam reducendos, secundùm illud Apostoli: *Cùm plenitudo Gentium intrauerit, tunc omnis Israël saluus fiet.* Nam qui à principio crediderunt, paucissimi fuerunt, vt Apostoli, 70. discipuli, & nonnulli alij primitiui, qui Christum Gentibus euangelizârunt: & hi reliquiarum nomine apud Prophetas, & Apostolũ veniunt. Qui verò ex Gentibus alacriter Fidem susceperunt, innumerabiles extiterunt. Vnde Esaias ad Israëlem apostrophans: *Tunc videbis, inquit, & affluet, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris fortitudo Gentiũ venerit tibi, inundatio camelorum operiet te, dromedarij Madian, & Epha: omnes de Saba venient aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes.* Quintò non ineptè diceret aliquis, quòd vt August. considerauit libro de consensu Euangel. Marci & Lucę Euangelium inter duo Apostolorum Euangelia Matthęi & Ioannis continetur, & ex vtroque latere tanta autoritate fulti essent, & muniti, & Apostoli illos vt filios suos charissimos amplecterentur. Ita hoc loco Ecclesia Ierosolymitana, quæ prima tempore fuit, & Domini præsentia, & doctrina illustrata, & eius sanguine sanctificata; & Ecclesia Romana, quæ mater est, & primaria magistra omnium Ecclesiarum, & duorum Apostolorum Petri & Pauli primatu, sapientia, signis & morte decorata, atque exornata, reliquas omnes totius orbis Ecclesias, quę fidem Christi per alios Apostolicos viros susceperunt, arctissimè complecterentur. Et hæc de primo.

IV. ratio, siue solutio.

Rom. 11.

Prophetæ, & Apostolus Paulus quas vocet interdum reliquias Israel.

Esa. 60.

V. Solutio.

Ierosolymitanę Ecclesiæ illius antiquæ. & Romanæ priuilegia.

Secundò verò propositum est differere de Hebręis, ad quos hæ literę datę sunt. Et in primis præmittendum, Hebręos nequaquam esse illos, qui in Christum credere noluerunt, aut vbi primum crediderunt, Christum postea abiurârunt, & ab eo se per incredulitatem subtraxerũt: nam vt quodam loco diximus, nullus liber canonicus, siue Propheticus, nullę etiam Apostolicæ Epistolæ Infidelibus dedicatæ fuêre, cùm non secus horum librorum lectio requirat in lectoribus fidei diuinæ lumen, atque libri philosophici, & humano rationis lumine conscripti lectorem requirant, qui rationis naturalis lumine polleat. Dicendum est ergò, per Hebręos hic accipi eos, qui ex progenie Abraham, Isaac, & Iacob descẽdentes in Christum crediderũt, eiusque

Ad quos scripserit Hebræos Apostolus.

Cur sacri libri aut epistolæ nullę omninò Infidelibus destinatę fuerint.

Solut. primæ quæstionis.

Heb. 3. Infrà 10. Hebræorum illorum encomium.

eiusque fidem amplectentes, legi Mosaicæ renuntiârunt. Vnde cap. 3. vocat eos fratres sanctos, & vocationis cœlestis participes, & cap. 10. testatur eos pro Christo multa ab incredulis passos fuisse: *Rememoramini*, inquit, *pristinos dies, in quibus illuminati, magnũ certamen sustinuistis passionum: & in altero quidem opprobrijs, & tribulationibus spectaculum facti; in altero autem socij taliter conuersantium effecti. Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem, & manentem substantiam.* Hęc Apostolus, iudicans, Hebręos non solùm Christianos esse, sed perfectiores Christi cultores, pro cuius gloria & Euangelio multas perpessi erant tribulationes; bonorum quoque suorum deprędationem cum gaudio sustinuerant, quod nonnisi perfectæ patientiæ est opus. Erant tamen nonnulli inter illos infirmi, & imperfecti, quos amplius erudiri, atq; institui oportebat. Nam grauiter legis abrogationem, & à lacte Moysis diuulsionẽ ferebant. Quos capite sexto his verbis alloquitur: *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, Baptismatum doctrinæ, impositionis quoq; manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni, &c.* Atq; horum infirmorum gratia Paulus nomen suum, & Apostolatus dignitatem suppressit, ne lectionis tantæ Epistolæ vtilitate destitueren tur. Nec quisquam miretur, quòd simul essent perfecti, & infirmi; id enim in omni cœtu & congregatione hominum euenire solet: & in epistolis ad Corinthios quidam celebrantur vt perfecti, & eminentes in fide Christi cultores, reprehenduntur verò infirmi, & adhuc in fide deficiẽtes, vel in moribus peccantes.

Quinam ex illis minus perfecti.

Hebr. 6.

De hoc hominum perfectorum videlicet, & imperfectorum discrimine non esse mirandum.

An verò Hebræi habendi sint illi tantùm, qui Iudæam, & Palæstinam incolebant, an etiam illi, qui dispersi, ac dissipati erant per Pontum, Galatiam, Cappadociã, Asiam, Bithyniam, & reliquas orbis partes, meritò dubitari posset. Ego tamen ad posteriorem sententiam accedo: nam Hebræorum nomen magis comprehendit eos qui ex progenie Abrahæ descendunt, & religionem Mosaicam retinent, quam eos tantùm qui in Iudæa habitârunt. Magis enim ratio habenda est generis, & religionis, quam prouinciæ, aut loci, in quo tamen multi non Iudæi habitabant. Et cùm Iacobus & Petrus etiam ad dispersos, per varias prouincias epistolas dederint, probabile est, & Dei prouidentiæ, & ingenti Pauli charitati consonum, non tantùm ad eos qui Iudæam incolebant, sed & ad omnes per orbem dissipatos Iudæos, qui tamen fidem Euangelicam profitebantur, hanc epistolam transmisisse: vt etsi tabellarius Timotheus eam credentibus Hebręis in Ierusalem, & in Iudæa tradiderit, nõ minus tamen ad vniuersos alios illis similes, quantum ex parte Dei, & ex parte Pauli, destinata intelligitur. Quemadmodum & prior ad Corinthios epistola, etsi data sit Ecclesiæ quæ est Corinthi, & sanctificatis in Christo Iesu, & vocatis sanctis; extenditur tamen ad vniuersos, cùm subiũgit: *Cum omnibus qui inuocant nomen Domini nostri Iesu Christi in omni loco ipsorum & nostro.* Et de his hactenus.

Paulum ad dispersos etiam Hebręos hanc epistolã destinasse. *1. Pet. 1.*

1. Cor. 1.

Tertio loco de epistolæ argumento disserendum est: quod sanè præstantissimum esse videtur. Agit enim de Christi super Angelos, Mosen, Aaron, & Prophetas eminentia, cùm sit Dei Filius, & Doctor à Patre declaratus, & ab omnibus audiendus, ita vt eius verbis & summa fides, eius verò præceptis prompta obedientia adhibenda sit: excellentiam Euangelicæ gratiæ præ lege, siue Testamenti noui præ veteri statuit: & hinc legis, & antiqui Sacerdotij inutilitatem colligit, eorumque cessationem, & abrogationem docet, quodque suo officio functa ad Christum duxerint, & ad vtilitatem Euangelij, & Sacerdotij sempiterni contulerint. Quare palàm eos reprobat qui legem cum Euangelio esse seruandam ad salutem adipiscendam volebant, Itaque hoc epistolę argumentum, in quo de Christo capite omnis gratiæ, & veritatis fonte agitur, ordine doctrinæ reliquis epistolis pręstare debet, non secùs atq; fundamentum reliquas ædificij partes prçcedere solet.

Argumentũ epistolæ huius ad Hebræos quodnam sit.

Ioan. 1.

Dispositio verò, siue diuisio talis est; vt primo capite Christi diuinitatem proponat, qui à Patris hypostasi procedit tanquam viua imago, & gloriæ eius splendor, & Angelos pro seruis, & ministris habet, quique Filium adorare iubentur; Humanitatem autem eius adeò euexerit, vt eam exultationis oleo pro omnibus participibus suis vnxerit, adeòque sublimauerit, vt illi soli dixerit: *Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.* In secundo capite colligit, illum esse per omnia audiendum ab omnibus, propositis ante oculos pœnis decretis contra incredulos Iudęos, qui Messiam ad se missum in paupertate, & humilitate non reciperent, atque easdem comminationes cap. 4. & 10. repetit. In tertio capite ipsi Moysi & Prophetis, imò omnibus Sacerdotibus

Eiusdem diuisio.

Psal. 109.

Chri-

Christum per omnia præfert, erat enim Moses famulus in domo Dei, Christus verò filius: ex quo digreditur, Christumque præferendum summo Sacerdoti Aaron comprobat. Erat enim Christus Sacerdos in æternum, Aaron verò mortalis, & ad tempus. Deinde Christus fuit sanctus, innocēs, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus; Aaron verò peccator, & infirmitate circundatus. Tertiò fuit Dominus Sacerdos secundùm ordinem Melchisedec; quo longè inferior fuit Aaron, quia Scriptura sancta testatur Abraham decimas dedisse Melchisedec, à quo & benedictionem accepit, in quo Leui eius filius decimatus fuit, & benedictus. Quartò, Christus vnica hac ratione Patrem placauit; Aaron verò easdem sæpè repetendo hostias nunquam litabat. Erant enim hostiæ materiales, & vmbratiles. Deniq; multis rationibus abrogatis vmbris, & figuris legis, capite vndecimo Fidei tradit definitionem eiusq; virtutem, & laudes per omnes Sanctos Patres commendat, ac celebrat, atq; ita ad Euangelium amplectendum relicta lege Iudæos qui Christum agnoscunt, adhortatur. Postremis duobus capitulis ad mutua charitatis officia, & pietatis opera, exemplo sanctorum Patrum viua, & efficaci oratione eos stimulat, & accendit.

Aaronis summi Sacerdotis, & Christi discrimen quadruplex. I. ac II.

Tertia.

Gen 14. Heb. 7.

Quarta.

Est autem hæc epistola partim in genere Demonstratiuo, quia Christum, & Sacerdotium eius & hostiam noui Testamenti, atque fidem laudibus celebrat, & commendat: partim verò in genere Deliberatiuo, quia Iudæos, qui in Iudæa & Palæstina. & alijs locis ab infidelibus varijs modis affligebantur, consolatur, hasque scribit literas, cohortans eos ad fidem, & persecutionum sustinentiam propter Christum: & quia immarcescibilis corona, & certa merces eos in cœlis manebat. Denique videtur etiam in genere Iudiciali conscribi & sacrificiorum cessatio, & Sacerdotij abrogatio, quasi euidentibus rationibus euincitur: & declaratur, pronunciaturque sententia pro Christo, & Euangelio eius, vt adueniente veritate ac luce, vmbris, & figuris amplius locus vllus non relinquatur. Et de his hactenùs.

Hanc epistolam in triplici genere causarum versari.

***

DISPVTATIO V.

In illa verba capitis primi: ***Multifariā, multisq́ modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio, quē constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula.***

GRANDI & magnifico Paulus vtitur exordio, in quo cùm de Christi diuinitate, magnitudine atq; gloria verba faciat, non obscurè proditur eius autor Spiritus sanctus. Nam simili ratione in epistola ad Romanos principiò permulta de Christi maiestate, prędestinatione, mortisq; victoria, ac resurrectione edisseruit, vt ita vtriusque epistolę vnum eundemq; autorem facilè intelligamus, nimirum, vas electionis Apostolum Paulum. Cur verò hæc epistola nomen proprium autoris, & Apostolatus munus non expresserit, abundè superius est declaratum.

Exordij ad Romanos epistolæ, & huius ad Hebræos similitudo quid arguat.

Act. 19.

Nouum verò, & parum solidum mihi videtur, quòd quidam ex recentiuribus annotauit: Inscriptionem Paulo solitam in hac epistola appositam non fuisse, quoniā Interpres in mancum exemplar incidit; aut quod omissa salutatione, quæ in fronte esse solet, quam primùm potuit, ipsam materiam præcipuè tractandam quasi impatiens moræ aggressus fuerit. Sed primum mihi non fit probabile, quia cum perfecta, & integra sit in omnibus suis partibus hæc epistola, non est credibile, mancam, aut mutilatam fuisse in præcipua sui parte, hoc est in procemio, quod veluti caput est, si referatur ad corpus totius epistolæ. Secundum verò improbabile valdè est: Interpretem, qui Lucas, aut Clemens fuisse traditur tam infideliter ex Hebræo In Græcum eloquium illam vertisse, vt consultò salutationem eius amputauerint: quod sanè grande scelus fuisset.

Inscriptionis epistolę hui' omissę ab Apostolo, duæ cuiusdam rationes proponuntur, ac refelluntur.

Ratio prima.

Secunda.

In verbis igitur propositis prima dubitatio est, quorsum hoc tanto exordio tēdat Apostolus. Deinde quid est: *Multifariam, multisq; modis*, an voces sint synonymæ, & idem significent; an diuersæ, & distinctæ; præsertim cùm Paulus concisus sit, & breuitatis amator: & quomodò ait, Deum multis modis locutum ad Patres, cùm Dauid dicat: *Semel locutus est Deus, duo hæc audiui*; & Iob, *Semel loquitur Deus, & secundò idipsum non repetit.* Tertiò, qui sunt illi patres, ad quos Deus dicitur locutus, an Patriarchæ, an Prophetæ, an vtrique. Quartò, qui

Quæstio I.

Secunda.

Psalm. 61. Iob. 33.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

qui sunt isti dies nouissimi, in quibus nobis locutus est per Filium. Quintò, quomodò constitutus asseratur Christus vniuersorum hæres, qui quatenus Deus est, ab ęterno Dominus fuit; quatenus autem homo, ab instanti incarnationis cum Deo hypostaticè vnitus est, hęres ac Dominus fuit: & quomodò ille hæres, cùm Abraham hæres mundi dicatur Rom. 4. & nos appellemur hæredes Dei, & cohæredes Christi. Postremò, quomodo dicitur secula fecisse, & quæ sunt ista secula. ¶ Etsi verò hæ dubitationes magnę esse non videantur, quia tamen ad magna tendunt, non sunt omittendæ.

Rom. 4. Infra 8. Sexta & vlt.

Solu. I. quęst. De tanta exordij maiestate qua vsus est Paul^9. Eccl. 17. Gen. 3.

Ad primam igitur ita respondemus, Deum pro sua sapientissima prouidentia, hominem à se conditum, multis donis ac prærogatiuis exornasse, quò posset ad ęternæ vitæ possessionem assurgere; præuaricatione tamen sua, quam Satanas molitus fuerat, iusto Dei iudicio se cum posteritate tota præcipitem dedisse. Verùm benignus Dominus, volens collapsa, ac diruta instaurare, vnigenitum suum Redemptorem, ac mediatorem nostrum nobis dare deliberauit, vt per eum reconciliati, & maioribus donis aucti, & cumulati, per incōparabilia Filij sui merita repararemur. Hoc autem Diuinæ prouidentiæ consilium voluit omnibus hominibus manifestum reddi, cùm sine eius notitia, ac susceptione per fidem salus nobis non posset contingere. Ob quam causam ab initio Deus ad ipsum Adamum, & ad eius posteros eloqui cœpit, vt promissam salutem venturam per fidem eius amplectentes, eius fierent participes, siue illi ad vetus, siue ad nouum spectarent Testamentum. Inter quæ Testamenta quatuor quasi antithera opponit, quò prę̃stantiam Testamenti nobis exhibiti per Christum supra illud præstitum Iudæis ostenderet. Nam lex per Prophetas, id est, seruos Dei data est, Euangelium verò per Filium: non quidem adoptione, quia etiam Prophetę omnes tales erant, ad quos dicitur: *Ego dixi, dij estis: & filij excelsi omnes*: sed natura, & substantia filius. Deinde lex in vmbris obscuris, & in ænigmatibus, & figuris tradita est, Euangelium verò planè & apertè, & absq; vllis rerum inuolucris. Nam multifariam, multisque modis, non est aliud, quam, varijs, multiplicibusq; figuris. Tertiò lex vetus olim ab initio egressis de Ægypto data est, & quasi in primis mūdi diebus post diluuium, Euangelium verò nouissimis temporibus. Solent autem quę primò traduntur, rudiora esse, & imperfectiora: quæ verò progressu temporis exhibentur, perfectiora sunt, ac politiora: quòd in omnibus scientijs, & artibus perspicere licet. Demùm lex illa tantùm Palæstinam occupauit, Euangelium verò totum penè orbem penetrauit. Quæ cùm ita sint, mirum videri non debet, si præsente iam, & coruscante Euangelio, legem veterem Iudæi relinquant, nec ægrè ferre debent se à ceremonijs Iudaicis abduci, vt rem ipsam in illis præsignificatam accipere mereantur.

Mira ergò hominem Dei prouidentia.

Veteris Testamēti, & Noui primū discrimen à Paulo assignatum, & traditum.

Psal. 81. Ioann. 10. Secunda.

Tertia. Exod. 20.

Quarta & vltima.

Altera solut.

Vel etiam sic dicere possumus: O Iudæi, sic agnoscite vestrā sortem, & progenitorum vestrorum, nam illis locutus est Deus per Prophetas, sed ruditer, & velut in typo; vobis verò perspicuè & apertè per Filium. Cùm igitur vos tanto honore, & gratia dignatus sit, mala quę vobis infligūtur à magistratibus, vel ab incredulis, non tantū patienti, sed etiam gaudenti, ac lætabundo animo sustinere debetis. Hic est scopus primæ sententiæ.

II. sol. quęst. Duo hæc verba: Multifariā, multisq; modis, an vnum idemq; significent.

Ad secundam dubitationem: πολυμερῶς, & πολυτρόπως, siue, Multifariam, multisque modis, non sunt synonyma, sed varia, ac diuersa. Si enim dēmonstratiua scientia reijcit synonyma vt superflua, multò magis doctrina cœlestis, quæ breuitatem amat, repudiabit. Prima ergò vox potest verti Frequenter, sine Plerunque, vel Multipartitè, vt sic dicam, siue, per multas partes, & non omnia simul. Quòd si ad tempus spectes, intellige, diuersis seculis, & ætatibus Prophetas misisse, qui de Filio suo annuntiarent. Nam post casum Adæ, statim illum allocutus est de semine mulieris, quòd contriturus esset capnt serpentis. Tempore quoque Noë, vbi arcum dedit in signum fœderis, deinde ætate Abrahæ multa locutus est, multa quoque per Moysen, ætate etiam Dauidis, & Prophetarum: & sæpè idem ipsum varijs ætatibus annuntiabat, quia vniuersi homines simul non fuerunt. ¶ Si verò doctrinam spectes, per partes locutus est de Filio suo. Non enim omnia singulis dedit, sed oracula vt voluit, distribuit iuxta suam prouidentiam, & mundi audientis captum. Vnde ad Moysen dixit de patribus suis: *Nomen meum Adonai non indicaui eis*; Et Dauid exultaus in Spiritu gloriatur: *Super omnes docentes me intellexi.* Denique vt Gregorius scribit: *Quo propinquiores erant Christo, eo copiosiorem habebant cognitionem.* Vnus siquidem de eius aduentu, vt Iacob de auferendo sceptro à tribu Iuda: Daniel de Hebdomadis prædixit; alius de loco Bethleem, vt Michæas; Alius de conceptu, & ortu ex Virgine, deque miraculis, & signis eius, vt Esaias;

Verbū, Multifariā quomodo pertineat ad tēpus locutionis Diuinę patrib^9 factæ. Gen. 3. Infrà 9.

Idē quo etiā modo ad doctinā & reuelationem de Christo vēturo referatur. Exod. 6. Psal. 118.

Quę qui vates de Christo dixerunt futura mysteria. Gen. 49. Dan. 9. Michææ 5. Matth. 2. Esai. 7. Infrà 35.

Psal 117. Matth. 21. Psal 106. Hebr. 5. Ioel. 2. Act. 2.

Esaias; Alius de morte, & resurrectione, vt Dauid qui dixit: Lapidem quem reprobauerunt ędificantes, hic factus est in caput anguli: & idem de Sacerdotio eius secundũ ordinem Melchisedech: alter de aduentu Spiritus sancti super omnem carnem. Et hęc exempli gratia dicta sint.

Multis modis vt sit Deus patres allocutus.

Alterum aduerbium est πολυτρόπως; quod ad varios modos Diuinę ad nos elocutionis referendum est: quia nunc per somnum, nunc in vigilia, interdum per phantasmata, aut visiones imaginarias, interdum verò per externa, & visibilia signa, quę exterius exbibere solebat, loquebatur Deus: vt per nuditatem Esaię, per descensum Ieremię in domum figuli, per vasa transmigrationis Ezechielis: Quandoque per ministeria Angelorum, ac voces eorum sensibiles, quandoque per intellectualem mentis locutionem factam ab Spiritu sancto; Modò ex oraculo, siue propiatorio, quod erat intra Sancta Sanctorum, modò in ecstasi & raptu, siue mentis excessu, sopitis sensibus, vt ratio possit Deo magis vacare: Denique viua voce, & scripto, & factis, & signis, & apertè, & obscurè, siue in ęnigmate, & nunc blandiendo, nunc perterrefaciendo.

Esai. 20. Ierem. 18. Ezech. 12.

Cur Deus in somnis loqueretur interdum.

Si semel, vt ait Dauid, quomodo, vt Paulus, multifariã locutus est Deus. I. sol. nõ omninò solida. Psalm. 61. Aug. tom 8. Ioan. 1. Diet to 8. Caiet. in Psal.

Quòd si in hęc obijcias illud Dauidis: *Semel locutus est Deus, duo hęc audiui: quia potestas est, & tibi Domine misericordia.* Sed Augustinus respondet, in eo loco Dauidem loqui de verbo interno, de quo. *In principio erat Verbum.* Paulum verò de externo, quod varium est. Vnde Hieronymus & Caietanus hunc locum verterunt: *Vnum locutus est Deus.* ¶ Hoc tamen dubitationem non tollit: quia sequitur in Dauide de Misericordia, & Iustitia in plectendis impijs, & de locutione externa, quia sequitur, Duo hæc audiui. Quare Theodoritus interpretatur, posuisse semel, non vt numerum indicaret, sed semel, id est constanter, & immobiliter decreuit Deus dare pręmia bonis, & supplicia reprobis.

Altera solidior. Theo. in Psal. 61. sub fin. p. 1.

Illud Iob: Semel loquitur Deus, & secundò id ipsum non repetit, vt sit accipiendum. Iob 33. Matth. 24. Philip. 3.

Ad aliud verò testimonium Iobis: Semel loquitur Deus, & secundò id ipsum non repetit; eadem ferè est responsio; quia dicitur Deus semel loqui, & secundò idipsum non repetere, quia vna Dei locutio perinde est firma, ac tanti roboris, ac si millies idem dixisset: quia cœlũ, & terra citius transibunt, quam verbum Dei, quòd interdum nostra causa repeti frequenter solet: vt Paulus ipse rectè dixerit: Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Et hactenus de secunda dubitatione.

III. sol. quęst.

Ad tertiam, nomine Patrum veniunt antiqui Iudęi, de quibus: *Audistis quia dictum est Antiquis.* Non autem videtur loqui de Patriarchis, Abraham, Isaac, & Iacob: Nam hos allocutus est Deus per se ipsum sine Prophetis; vt hic dicitur: imò ipsi fuerunt ex primis Prophetis, vt de Abrahã expressè dicitur: Redde, inquit, viro suo vxorem, & orabit pro te: quia Propheta es, & viues. Idem de Iacob credendum, qui ca. 49. prædixit filij quæ ventura erant, & de Messiæ aduentu. Hos etiam Patres, incredulitatis, & inobedientiæ notat Paulus cap. 2. & 4. quod tamen de primis illis tribus non videtur sentiendum; de alijs ergò inferioribus filijs Iacob, & eorum posteris tam bonis, quam malis loqui videtur, cùm ait: *Vbi tentauerunt me Patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea.*

Matth. 5.

De Patriarchis id accipi non posse, vnde perspicuum sit.

Gen 20.

Infrà 49.

Psalm. 94. Hebr. 15.

Hos autem allocutus est per Moysen Prophetam à principio, deinde per eundem legislatorem, quando legem tulit; adhęc postea misit & alios multos varijs in seculis. Et quia in Hebraica Gente hoc impletum est; colligimus, autorem tacitè se Hebræum innuere. Et captat eorum beneuolentiam ipsorum dignitatem commemorando, quã in Patribus habuerunt, quibus tale ac tantum beneficium Deus cõtulit, vt dignaretur eos alloqui, ac de se ipso pro ipsorum salute instruere. Hinc habet Paulus: *Secundum Euangelium quidem inimici propter vos secundum electionem autem charissimi propter patres.* ¶ Missi sunt autem ad Iudæorum maiores Prophetæ, per quos Deus alloquebatur illam Gentem, & plus ipsis, quam Gentibus datum, alibi tradit: quia credita sunt illis eloquia Dei, & gloriabantur, dicentes: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Gentes verò hospites erant testamentorum, & per inditum lumen rationis, & babitum principiorum tam speculabilium, quam practicorum, & per creaturas quę enarrant gloriam Dei, tantùm est illas allocutus. Per Prophetas verò rarò, vt per Ionam Niniuitas, & per Esaiam instruxit Cyrum, & Chaldęos Reges, & populum Babylonium per Danielem. Ait verò, *In Prophetis*, more Hebræo, pro, per Prophetas: & paulò infra, *In Filio*, id est, per Filium.

Quid argumento sic huius scriptorẽ Epistolæ Hebræum extitisse.

Rom. 11.

Quantò excellentius Iudęos Deus quã Gentes sit allocutus. Supra 3. Psal. 147.

Ephes. 2.

Psal 18. Deus Gentes in Prophetis quando fuerit locutus. Esai. 45. Dan 2 & 3.

Sol. VI. quęst.

Ad quartam dubitationem dicendum, planiorem esse lectionem: Nouissimis diebus istis, quam Græci habent, & nonnulla exemplaria Latina, quam aduerbialem illam. Nouissimè diebus istis. Partitur verò Apostolus vniuersum tempus in Olim, & Nouissimum: vt olim, sit totum tempus ab Adam lapso, siue ab origine mundi, vsque ad Ioannem Baptistam, qui est veluti hori-

De diebus nouissimis diuinæ locutionis in Filio.

Qualia Ioannes Baptista.

Luc.16.

horizon tempora priora distinguens à posterioribus, de quibus Dominus: Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Tempora posteriora à Ioanne & à Christo, qui simul eodem tempore venerunt, denominantur, & apud Prophetas vocantur Dies nouissimi, vt Esai. 2. Mich. 4. imò & nouissima tempora à Petro, & Apostolus alio loco vocat fines seculorum, & Dilectus nouissimmam horam, hoc residuum annorum, quia vna est ætas, videlicet mundi senectus, quæ quandiu sit duratura, nemo nouit: & multi qui putârunt instare diem Domini, hactenus decepti fuerunt, eò quòd in Scripturis legerent nouissimos dies, nouissima tempora, nouissimam horam, non satis rectè ætatem vltimam considerantes, vt egregiè, & perdoctè tradit B. Thomas. Illa siquidem ætas postrema æquare potest annorum numero omnes ætates præcedentes; vt homini accidit, cuius senecta adæquare potest alias omnes ætates, vt Augustinus docet lib. 83. quęstionum, quæst. 54. Deinde non satis certi sumus, quātum iam durauerit mundus: siquidem nec Hebræa cùm 72. interpretibus consentiunt, nec nobiscum, & nostri inter se discrepant. Certè veteres Patres plures annos enumerant, quam possimus modò ex Hebræa veritate colligere. B. Cyprianus lib. de Exhortatione Martyrum, in Proœmio: Sex millia, inquit, annorum, iam penè complentur, ex quo hominem diabolus impugnat. Idem docet Hieronymus in epistolam ad Titum. Si ergò hactenus mundi duratio ignoratur & Scriptura ait; *Dies seculi quis dinumerauit?* tempus futurum quod nondum est, quis enumeret?

1.Pet. 1.
1. Cor. 10.

Dies illi qui bus alijs nominibus exprimantur.

I. ratio, cur dies illi dicātur nouissimi

Lege Thom. in hanc epist. c.9. lect 5 & 10 & de potētia q 5. ad 1.
B Aug. to 4.

II. ratio.

B. Cyprian.

Hier. in e 1 epist. ad Tit. tom 9.
Eccl. 1.

Ait ergò, Diebus istis, quando cœpit nouissima ætas, & seculum nouum, de quo, loquens de Christo, Esaias dixit: *Pater futuri seculi*, quod felicissimum fuit, quia illustratum est præsentia tanti Solis. *Locutus est*, inquit, *vobis in Filio*, siue, per Filium. Et manifestè se ponit in numero Gentis illius, ad quam vnam venit Dominus, de qua: *Non sum, ait, missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël*. Vel, vt ait Thomas, Nobis, id est Apostolis, qui Christum in propria persona vidimus, quos immediatè, & per se Christus docuit, & præceptum est nobis à Patre, vt eum audiamus.

Dierū illorū felicitas.
Esai. 9.

Quos Deus sit allocutus in Filio.

Matth. 15.

B.Thom lect. 1. à medio.
Matth.17.

Porrò singulari numero vti consueuit Scriptura, ad denotandum proprium & naturalem filium, & qui singulari modo est filius: nam totam Patris substantiam, & non partem aliquam eius quæ impartibilis est, per generationem accepit. Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, (siquidem sunt dij multi, & domini multi) nobis tamen vnus Deus Pater, & vnus Dominus Iesus Christus: vt Apostolus dixit. Et cùm dicat, in Filio Deum esse locutum; nō adiunxit, Multifariā, aut multis modis, quia vno tantùm modo palam, & apertè in multis signis, & prodigijs manifestis, quæ manifestè testantur diuinitatē in autoritate multa & potestate, quę testabantur eum magistrum cælestem. Nam vt ait Lucas, in potestate erat sermo ipsius. Et cū tanta emphasi se opponens Moysi, dicebat: *Ego autem dico vobis: Hoc est præceptum meum: Hæc mando vobis.* Etsi possit, Christum multis modis locutū apertè, & tectè per parabolas, verbo, & scripto non quidem tantùm per se ipsum, sed per Apostolos, & Ecclesiam: in quibus omnibus ipse loquitur, de quibus dixit: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.*

Filius Dei naturalis numero tātum singulari in Scripturis exprimitur.

1.Cor. 8.

Quare non multifariam Deus dicatur locutus in Filio.

Luc 4.

Matth. 5.

Quam multis modis Christus locutus sit.

Infrà 10.

Ad quintam difficultatem, quomodo constitutus sit hæres vniuersorum, respondemus: Paulum Christi humanitatis dignitatem illis verbis indicasse, quemadmodum & in sequentibus, Per quem fecit & secula, diuinitatem aperit. Et casus ille Gignendi, vniuersorum, duplicem expositionem admittit, nimirùm rerum & personarum. Et primus sensus erit: Patribus data fuit certa hæreditatis portio, nimirùm Palæstina; at Filius institutus est hæres non solùm Palæstinæ, sed totius orbis terrarum.

V. quęst. Sol. Christus vt vniuersorum constitutus sit hæres.

I. acceptio illius vocis, Vniuersorum.

Alter sensus est: Christum hęredem institutum vniuersorum, sicut & Abraham, de quo ad Rom. 4. dixit Apostolus: *Nō enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius, vt hæres esset mūdi.* Atq; huic sensui fauet quod dicitur Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi Gētes hæreditatem tuam, & possessionem tuā terminos terræ; vel iuxta Hebræum morem, & possessionem tuam vsque ad terminos terræ. Et ita accipiendo hunc Gignendi casum, suauius cohærere videtur cū præcedentibus, & sequentibus, in quibus Christus Angelis, & Moysi, & Aaron, & Prophetis præponitur, quanquam in idem recidere videatur. Volunt itaque quidam in voce Hæredis, esse Hebraismum, vt sit sensus: Quem fecit dominum omniū, sicuti Act. 2. dicitur; Certissimè sciat ergò omnis domus Israël, quia & Dominus eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum quem vos crucifixistis, & ad Galat. 4. asserit: *Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium.* Vbi ob ætatem qua impeditur ab vsu rationis, paruulus non differt à seruo; ob ius tamen ad successionem bonorum, dominus dicitur.

Altera.

Rom. 4.

Hebraismus.

Act. 2.

Gal 4.

Expen-

Chrysf. hom. 1. in ep. ad Heb. tom. 4.

Expendit porrò Chrysostomus illud verbum, *Constituit*, asserens hæc de Christo dicta quatenus homo est. Nam si naturam diuinam consideres in Christo, hæres est ab æterno cum Patre, & Spiritu sancto, hoc est omnium Dominus creaturarum, non quidem via successionis, sed suo iure. Rursus quòd filius Dei esset per gratiam vnionis hypostaticæ, iure hæreditario non accepit: nam hæreditas est quid extrinsecum, & extra hæredis substantiam quasi adiunctum. Quare hæreditatis nomine, omne Dei patrimonium, quod extra ipsum Deum est, intelligitur, nimirum hic mundus, & omnis creatura quæ subiecta illi fuit, & ab eo, (præter primum ius) hæreditario iure acquisita fuit obedientiæ meritò in sanguine & crucis morte; quoniam ita fuit paterno testamento dispositã, vt suscitatus diceret; *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Et cognouerunt hoc mali agricolæ, qui dixerunt; *Hic est hæres, venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius.* Sed ignorabant cæci, quòd & eo pacto occidendo hęredem, illi non poterant succedere in hęreditate. ¶ Sed obijcies primò: Si Dominus Iesus filius Dei erat, nonne ipso iure ad eum spectabat hæreditas absque eo quòd Pater institueret eum hæredem, qui postularet sibi dari hæreditatem, & multò magis absque eo quod pateretur? Dicendum, verè sic fuisse dispositum, etsi in eo totus mũdus inclusus non peccasset: nam ipse venisset sua die gloriosus (vt mihi pium est credere) tanquam vnigenitus ad hęreditatem suam, hoc est, ad filios suos, vt eos in gloriam perduceret: sed quia peccatum intercessit, conditio mutata, vt ita ad tempus abstineret à gloria sua, & ab hæreditate sua, quò debita nostra Patri suo exolueret, & sic admitteretur postea ad iura sua, & per obedientiam ad hæreditatem perueniret. Quare quę iure filiationis sibi debita erant, cœperunt ei deberi nouo iure acquisitionis. Vnde à Petro dicimur populus acquisitionis. Vsque adeò, vt tunc videatur accepisse diuinitatem suam, quando perfecto munere redemptionis instauratus est ipse, & immortales, ac dignas vnigenito vestes accepit.

Hæreditas Christi qualis sit.

Matth. 28.

Supra 21.

Iudęi Christum hæredẽ occidendo quid assecuti sint miseri.

Propositę solutio quæstionis.

Christiani cur populus acquisitionis vocentur. 1. Petr. 2.

Quòd si secundò obijcias: Cur ergò Apostolus nos Christi cohęredes vocat? qui enim habet cohæredes, vt primogenitus inter multos fratres, non est dominus ipsorum, nec vniuersorum hæres: Respondemus: Solum Dominum Iesum factum esse hæredem totius mundi, quia ipse solus illum iam per peccatum perditum lucratus est, vt ipse solus dicatur illum hæreditasse: nam vt in hoc lucro neminem habet adiutorem, ita neque cohæredem. Hęreditate verò, quæ est cœlestis beatitudo, & æternæ vitę acquisitio, cohęredes Christi efficimur & vocamur, eò quòd cũ illo Deo fruemur, videntes illum facie ad faciem: & hanc beatitudinem, siue gloriam illi referimus acceptam, ita vt ipse sit verus hæres & nostræ gloriæ, qui nobis illum promeruit, & illi donatur in nobis, & nos ipsi eius sumus per omnia, vt etiam hac ratione sit hæres vniuersorum. ¶ Similiter Abraham ad Rom. 4. vocatur hæres mundi per fidem: quia omnes qui Fidei vinculo vnimur, omnium etiam bonorum suorum hęredes efficimur. Et vt nos sumus eius hæreditas, ita ipse vicissim est nostra hæreditas. Magna ergò differentia inter alios Prophetas, & Dei Filiũ: quia est illi dicantur dij, & filij Excelsi omnes, & contra ipse Christus dicatur Propheta Matth. 21. Luc. 7. Ioan. 4. 6. & 9. turbę, Samaritanæ, & cæci nati professione: inter se tamen distinguuntur, quia ipse est Filius natura vnigenitus, & verus, alij verò longè inferiori gradu adoptionis scilicet, & participationis. Et cùm Prophetæ Christo cõparantur, non dicuntur filij, sed serui: vt cõstat in vineæ parabola: nam post seruos, id est Prophetas missos, ad exigendum vineæ fructus, postea tandem misit Filium suum. Sic & Christus Propheta non erat eo modo quo vnus de grege aliorum: quia in ratione prophetiæ omnes Prophetas excessit, & omnibus supereminebat, & ita Propheta magnus, & Propheta qui venturus erat in mũdum dictus est.

Christianorũ cœlestis hęreditas qualis.

Hęres mundi vt dicatur Abraham. Rom. 4.

Christus qua lis prę cęteris Dei Filius sit, & qualis Propheta. Psal. 81.

Matth. 21.

Luc. 7. Ioann. 6.

Quòd si quis tertiò obijciat, quomodo possit Iesus hæres esse, si propriè agatur de hęreditate, quę venit ex testamento adeunda. Oportet enim vel ipso Apostolo teste in hac eadem Epistola, mortem intercedere testatoris ad hoc vt firmum sit testamentum: nam Pater, cuius Filius est hæres, non moritur, neque morti est obnoxius. Sed ad hoc dicendum, multa metaphoricè in Scripturis accipi, quæ tribuuntur Deo, & tamen propriè accidunt in humanis. Nam Filius secundum diuinam naturam, nullo iure successionis hęreditario est constitutus omnium Dominus, sed qua parte homo fuit: qui dominium non semper habuit, sed à certo tempore, ex quo per vnionem hypostaticam Deus factus est. Deinde ex quo per obedientiam crucis se Deo obtulit, & interim quasi condito testamento à Patre illi sic hæreditatem procurante fuit vniuersorum hæres institutus, vt ita vtilius suo munere functus hæreditatem acciperet quasi à Patre defuncto, qui omne iudi-

Nomen hæredis, cùm mortem postuat testatoris ipsi Christo, Patre viuente, an rectè conueniat. Hebr. 9.

Si nos Christi cohęredes sumus, hæres vniuersorum quomodo Christus. Rom. 8.

Quando primùm Christus esse cœperit hæres vniuersorum. Philip. 2.

Ioan. 5.

iudicium dedit Filio, & qui perinde illam tenet, ac si mortuus esset Pater, qui quodã-modò mortuus videtur Filio moriẽte: quo excitato, dicitur viuere in illo cui commisit omnia, atque de eius voluntate perinde ac si esset mortuus, omnia administrat, & eum habet hæredem, & successorem. Non secùs, ac si quis homo Filio committat, vt omnia administret se silente, iam ille diceretur habere successorem, & hæredem in vita, etiam antequam mortem incurrat: ad eum modum Christus omnia administrat, donec restituat rationem Deo & Patri.

Christi hęredis vniuersorũ à Patre institutio cui similis.
1. Cor. 15.

Ad VI. quęst. De eo quod dicitur: Per quem fecit & secula.
Ioan. 1.

Sequitur vltima dubitatio circa illud: Per quem fecit & secula. Nam hoc de diuina dicit natura, vt mirum esse non debeat, si tota hæreditas sit illi donata, cùm sit ille Verbum, per quod Pater omnia extra se operatur, & nihil non per illud, & cum illo faciat præter ipsum Filium, quem solus generat: reliqua omnis creatura ab ipso per Verbum in Spiritu sancto condita est. Per secula verò tropo Hebręo intelligit res omnes tempori subiectas, quæ certis seculis & durationibus constant. Dixit etiam αἰῶνας, vt non solùm tempus significaret, sed etiam æuum: quod ęternum non est, sed cum suis creaturis, quę eius sunt capaces, concreatũ. Nam cùm dicitur; *In principio creauit Dnus cælum, & terrã*, de æuiternis creaturis est sermo: ab eo autem loco; Fiat lux, & facta est lux, de creaturis tempori subiectis: quia tũ cæpit vespere & mane dies vnus, id est, primus. ¶ Quòd autem appellatione seculorum creaturæ veniant, quæ seruiunt aut æuis, aut temporibus, explicat nobis Scriptura, quæ ait; Demas me reliquit, diligens hoc seculum, id est creaturas mundi: & ad Gal. 1. *Qui dedit semetipsum pro nobis, vt eriperet nos de præsenti seculo nequam*. Et ad Titum: *Vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, & cæt.* Quanquam autem vnum sit tantùm æuũ, & vnum tempus continuatum: multa tamen sunt tempora partialia: vnde ponimus seculum præsens, de quo: *Non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro*: & apud Romanos ætas centum annorum, seculum vocabatur: & ludi, qui centesimo quoque anno celebrabantur, dicebantur seculares, & apud Horatium habes carmen seculare. Ita habet Paulus: *Regi seculorum immortali, inuisibili, &c.*

Gen. 1.
Caput primum Genesis, quibus verbis æuiterna. & temporalia exprimat.
Per secula res venire tẽporarias & corruptibiles, vbi Scripturarum constet.
2. Tim. vlt.
Tit. 2.

Æuum quomodo multiplex, cùm sit vnum tantummodò.
Matth. 12.
Propriè seculum quid sit.

Horat. lib. 4. Carm. ode. 6.
1. Tim. 1.

Vide autem conuenientiam: nam per illum decens fuit secula instaurari, per quem facta sunt prius. Iam vide quid Damascenus lib. 2. cap. 1. scribat: *Operæpretium sanè est, vt intelligamus seculi nomen multa designare. Complusicula enim significat. Nam seculum dicitur vniuscuiusq; hominum vita. Dicitur rursus seculum, tempus mille annorum. Dicitur rursus seculum vniuersa præsens vita. Vt seculum, futura vita post resurrectionem, nullo fine claudenda. Dicitur rursus seculum, non tempus, neq; temporis pars latione Solis, & cursu mensurata, per dies videlicet, & noctes constituta, sed quod coextenditur sempiternis, instar cuiusdam temporalis motus, & spatij. Quod enim ijs quæ in tempore sunt, tempus, illis sempiternis est seculum. Dicuntur & septem secula mundi huius, à cæli & terra videlicet creatione, vsq; ad communem hominum consummationem & resuscitationem. Est enim particularis consummatio, ea quæ est vniuscuiusq; mors. Est autem communis, & omnimoda consummatio, quando futura est communis omnium hominum resurrectio. Octauum autem seculum est, quod futurum est.* Hæc ille.

B. Ioan. Damascen.
Variæ seculi acceptiones ex Damasceno.

Si ergò ipse est per quem Deus fecit secula, ipse proculdubiò Filius est ante secula, qui introducitur dicens: *Ab initio & ante secula creata sum.* & Concilium Nicænum: *& ex patre natum ante omnia secula.* Ipse item est supra omnia secula, vt eorum autor: ipse in omnibus seculis, & denique post omnia secula, si illa finem vllum esset habitura.

Æternitas Filij Dei, verbo effectionis seculorum expressa, declarataque.
Eccli. 24.

Particulam verò, Per quem, Augustinus refert ad ideam, & artem, etiamsi dogma videatur Platonicum. Chrysostomus verò indicat illa præpositione significari, Patris & Filij opera communia esse, secundùm illud: *Cùm eo eram cuncta componens.*

Illud: per quẽ dupliciter accipitur.
B. August.
D. Chrysost.
Prouer. 8.

Verbum, *Fecit*, si sit sermo de æuiternis factis ante omnem diem, positum est, pro, creauit, quia res ex nihilo ad esse perduxit. Si verò sit sermo de reliquis, quæ per sex dies operatus est, fecit propriè ex materia subiecta: nam per sex dies nihil condidit, quod non ex prius à se producta materia formauerit præter animam rationalem, quæ sola materiæ expers inuenitur. Coniunctio verò illa, Et secula, ideò posita est, vt non solum omnia Deum fecisse constet quæ condidit, sed etiam illa, quæ potiùs concreantur, quam creantur. Nec enim tempus, aut æuum vllam in se substãtiam, aut existentiam habet præter eam, quam creaturæ ipsæ, quibus applicantur mensurandis, in seipsis habent. Vnde & difficillimum omnium factu apud Philosophos tempus esse indicatur.

Facere hoc loco. habet duplicẽ sensum.
Gen. 1.

Cũ dicitur: Per quem fecit & secula, quid mysterij habeat cõiunctiua illa particula.

Æui, tẽporisue existentia qualis sit: de eodẽ Philosophorum opinio.

(*⁂*)

DISPV-

DISPVTATIO VI.

In illa verba: ***Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, portanſq; omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram Maieſtatis in excelſis: Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit Cui enim dixit aliquãdo Angelorum, &c.***

1 dubitatio.

IN his paucis verbis non paruę, neq; exigui momenti difficultates occurrũt: quę quo commodiùs explicentur, primò proponetur Apoſtoli ſcopus, deinde quid ſignificatur per hanc ſpecioſam metaphoram ſplendoris gloriæ, & quid per alteram figuræ ſubſtantię eius, ſiue characteris hypoſtaſeos, vt Græca habent, & in quo diſtinguũtur.

Secunda.

Tertiò, quomodò verbo virtutis ſuæ omnia portat, cùm verbo (quod cùm prolatum eſt, mox deficit) nihil ſit debilius, & infirmius.

Tertia.

Quartò, quomodo de præſenti dicatur: Purgationem peccatorum faciens: nam hoc olim fecit, dum viueret. Nec enim modò in cœlo regnans aut mereri poteſt, cùm ſit extra viam, aut vllis laborioſis operibus ſatisfacere, cùm ſit in ſumma bonorum æternorum fruitione, nec amplius ſe in hoſtiam offerre poſſit cruentam, qui immortalitate, & impaſſibilitate gaudet.

Quarta.

Quintò, quomodo dicatur à Paulo ſedere ad dexteram maieſtatis, cùm diuina Maieſtas, quæ Spiritus eſt, dextra, & ſiniſtra careat.

Quinta.

Sextò, quid eſt illud nomen differentius, ac honorificentius, quod præ Angelis Christus habuit: nam & Angeli filij Dei dicuntur, iuxta illud: *Quis in nubibus æquabitur Domino, ſimilis erit Deo in filijs Dei?* Et Iob: *Cùm me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei.*

Sexta. *Pſalm. 88. Iob 38.*

Septimò, dubitatur circa illud: *Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu?* videtur enim argumẽtatio Pauli minus ſolida, quia ex negatiua illationem facit, quæ imbecilla eſt apud Dialecticos probandi ratio. Deinde quomodò negatur Angelis filiorum Dei nomen tributum, cùm Iob 1. dicãtur filij Dei, & 38. Imò homines Angelis inferiores filij Dei vocantur, ſecundùm illud: *Ego dixi, dij eſtis, & filij Excelſi omnes*, & audemus dicere: *Pater noſter qui es in cælis.*

Septima. *Pſalm. 81. Ioan. 10. Matth. 6.*

Poſtremò, cum illius verſiculi: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, plures producantur ſenſus, ambigitur quis eorum ſit magis germanus, & Apoſtolicæ menti congruentior.

Octaua.

Ad I. dubit. De ordine, cõſequentiãque dictorũ.

Vt primæ difficultati reſpondeamus, dicendum eſt, maximè hæc cum præcedentibus congruere. Cùm enim dixiſſet Apoſtolus, Deum per Chriſtum ſecula feciſſe, ne quis putaret per aliquod quaſi inſtrumentum, aut miniſtrum illa facta fuiſſe; idcircò ea ſubiungit, quibus aperta diuinitas, & omnipotentia Filij exprimũtur: Quemadmodùm vt tolleret humilitatem verbi illius, Conſtituit, adiunxit: Per quem fecit & ſecula. Et vt ſuperiùs oſtendit, Chriſtum Deum eſſe ab effectu, per hoc quod fecit ſecula; ita nunc ex ipſa ſua natura Deus eſſe indicatur.

Sol. 2. dubit. His verbis: Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, &c. qualia Chriſti myſteria nobis ſignificetur.

Ad ſecundam difficultatem reſpondendum eſt, ſub metaphoris Apoſtolum nobis deſcribere Chriſti diuinam naturam, quæ longè ab eo, quod expreſſum eſſe volebat, abſunt: quia res incomparabiliter excedit omnia vocabula, & metaphoræ omnes deficiunt: & nobis bonum eſt vt deſint, vt apprehendamus illum eſſe & mentibus incomprehenſum, & vocibus minimè explicabilem.

Quid ſit propriè ſplẽdor.

Prima ergo vox dicitur, Splendor, id eſt, Græcè ἀπαύγασμα; id eſt, Relucentia, ſiue Reſplendentia, ſiue id quod ex alio corpore terſo, & polito reſplendet. Facit igitur Patrem veluti Solem quendam, & velut reſplendentiam quandam, quæ ex Sole emittitur. Et per hæc, teſte Chryſoſtomo, nihil aliud exprimi voluit, quàm Filij proceſſionem ex Patre impaſſibili. Vt enim Sol radios emittit ſine labore, ſine mutatione, aut ſine corruptione ſua; ita Pater generando Verbum, nihil patitur, in nullo minuitur, non corrumpitur, manet æquè potens ac magnus vt prius, ſi vllus tamen locus eſſe poſſet prioritati.

B. Chryſoſt. hom. 2.

Splendoris proprium.

Alter ſenſus.

Deinde vt radij coæui ſunt ipſi Soli, ſine quibus Sol fuit nunquam; ita ab æterno Filius fuit Patri coæternus, & nunquam fuit Pater ſine Verbo, aut Filio ſuo.

Tertius ſenſus. *Sapien. 7.*

¶ Poteſt etiam tertiò intelligi Filius, vt ſit æternæ lucis Patris refulgentia, ſicut Sapient. 7. dicitur; Candor eſt lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius; id eſt, Speculum, in quo tota Patris maieſtas quaſi in ſpeculo quodam exprimitur: quod de nulla creatura dici poteſt. Nam etſi creatura illuſtretur à diuina gloria ſecundùm hunc ſtatum, opprimeretur tamen, & offuſcaretur à gloria maieſtatis diuinæ. At poſt hanc vitam fortis reddetur creatura per lumen gloriæ ad recipiendam diuinæ lucis virtutem, pro ſuo tamen modo, & capacitate.

Quanto aliter Chriſtus Dei fili⁹ quã reliquæ creaturæ, ſit ſpeculum Dei. *Prouerb. 25.*

Proprietas ſplendoris altera.

Et ſicut ſplendor inſeparabilis eſt à luce; ita Filius in natura, & operatio-

Quid sit gloria quomodo nunc accipiatur à Paulo. Tull. 2 de Invent. Matth. 6. Esther 1. Gloria Assueri quænam illa. Exod. 16. Luc. 9. Ex quibus glorificetur Deus.

nibus immanentibus à Patre suo. Nomen autem gloriæ, quæ est clara cum laude notitia, vel vt Cicero ait, Frequens de aliquo fama cum laude; pro obiecto gloriæ hoc loco ponitur, vt solet interdum alibi accipi, vt ibi; *Nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnũ ex istis*; & apud Esther: *Fecit grande conuiuium Assuerus, & ostenderet diuitias gloriæ regni sui*; id est, magnificentiam palatij, diuitiarum immensitatem, ac mensæ delitias, ex quibus quis glorificari solet. Ita etiam legimus, Vespere scietis quòd Dominus eduxerit vos de Terra Ægypti: & mane videbitis gloriã Domini; &, Apparuit gloria Domini super Sinai; & Moyses, & Helias visi in maiestate, siue in gloria, vt Græca habet lectio apud Lucam. Ita hic sumitur pro quocunque quod in caussa est, vt Deus glorificetur, vt infinitas, æternitas, potentia, sapientia, bonitas, iustitia, misericordia, & similia.

Theophylact. Ioan. 1.

Theophylactus hæc verba explicans: *Ad ipsum*, inquit, *de Filij maiestate fastigium transit, de radiationem, aut splendorem ipsum vocans; vt hoc discas, quod sit ex Patre, sine perturbatione, & motu quopiam prauo, citraue Patris afflictionem, vt adeò neque imminutus sit Pater, neq; inferior factus, vtrum quòd ex eâdem substantia, lumen ex lumine. Nam animas nostras ille illuminauit, ac Patrem ipse denuntiauit.* Hæc ille.

Nomen characteris proprium noui Testamenti. Apoc. 13. Character quid, & quomodo sit Christus character. Cicero.

In secunda metaphora, vocatur figura substantiæ, siue vt Græca lectio habet, character hypostasis eius. Est autem character, vox nullibi posita, aut vsurpata nisi hoc loco in Nouo Testamento, etiamsi in Apocalypsi dicantur nõ semel quidam ferre characterem bestiæ. Sed ibi Ioannes vtitur hoc nomine, sed alio illi vicino, nempè χάραγμα. Est autem character forma expressa ex alio, siue nota cuipiam rei impressa, vt in cera fit per sigillum. Vnde Cicero in Oratore, χαρακτῆρα φράσεως, genus dicendi, siue stylum proprium vocat. Ita ergo dicimus Filium expressum esse ad naturam Patris notam, siue formam, vt eam in se totam complectatur, & integrè, & per omnia eam referat.

Quintil. li. 3. c. 6. circa pr. Hypostasis quoq; cur huius nominis. B. Hier. ep. 57. Quoniam vetusto oriens, &c to. 2 ante med. Ab hoc nomine cur olim Patres abstinuerint aliquandiu.

Substantia autem hoc loco non est οὐσία, quam Quintilianus essentiam vocat, sed hypostasis, ab eo quod per se subsistat, dicta. Et Hieronymus ad Damasum: *Tota*, inquit, *secularium literarum schola nihil aliud hypostasin, nisi vsiam, nouit.* Sic ille. Quia tamen Arriani per has hypostases nolebant distinguere Personas tantùm ab inuicem, sed etiam naturam, & substantiam; ideò hic loquendi modus à Catholicis ab initio reiectus fuit tãquam suspectus: de quo Damasum Hieronymus consuluit. Sed iam nihil esse periculi in illa loquendi ratione, declaratum est. Basilius tamen Epist. 43. ad Gregorium Nyssenum, alia ratione quàm Hieronymus, hypostasin accepit, dicens significare naturam, siue rem indiuiduam subsistentem.

Basilio quid sit hypostasis eius à charactere discrimen. B. Basil. tom. vlt.

Character verò aliud quiddam esse videtur præter primum exemplar, vt qui subsistat per se, similis prototypo, seu primo exemplari. Et sicut per gloriæ splendorem declarauit Filium Patri inseparabilem, & coæternum, atque ab eo egredientem; ita per characterem hypostasis æqualitatem diuinarum Personarum exprimit. Nam quia splendor, siue resplendentia & persona, & substantia caret, vt ait Theophylactus: hac secunda similitudine ostendit, quòd Filius in propria persona subsistat, & apud Patrem existat, sicut Ioannes Euangelista dixit. Nam primò Verbum ostendens Patri coæternum, dixit: *In principio erat Verbum*: in sequenti verò clausula ostendit, Verbum personam esse subsistentem, cùm ait: *Et Verbum erat apud Deum*. Ita simile quid hoc loco fecit Apostolus.

Theophylact. Ioan. 1.

Prima ratio cur Spiritus sanctus non sit propriè character Patris & Filij, contra Caietanum. Altera.

Non est tam dicendus Spiritus sanctus character Patris, & Filij, vt docet hic Caietanus. Primò, quia iuxta doctrinã B. Thomæ, propriè Spiritui sancto characteris, aut imaginis voces non tribuuntur, quæ in Scripturis Filio peculiariter competunt. Deinde, quia Spiritus sanctus non procedit à Patre & Filio, vt sunt duo supposita, vel duæ hypostases, sed vt sunt vnum spirationis principium: nec admittimus duos spiratores, sed benè duos spirantes.

Figura quid sit: quo sensu hic accipiatur. Coloss. 1. Christus cur sit imago Dei inuisibilis, teste Paulo.

Figura autem propriè, forma quãsi corporis est, quatenus quantum est: nam terminat & distinguit quantum. Sumitur autem hoc loco pro imagine: nam Erasmus vertit, expressam imaginem; alij, insculptam formam. Sed hæc imago per se subsistens est, quia operatur, creat, & repræsentat Patrem; vt propterea dicatur; *Qui est imago Dei inuisibilis*.

Tertia soluitur dubis. B. Chrysost. 2. in hunc locum.

Ad tertium dubium, cur dicat: Portansque omnia verbo virtutis suæ. Sicut superius participium ὢν in verbum resoluerat interpres, vertendo, Qui cũ sit; ita hoc loco participium φέρων poterat vertere: Portatq; omnia verbo virtutis suæ; id est, Agat, siue moueat, & moderetur omnia. Per eũ enim per quem mũdum condidit, conditũ regit, & administrat: idq; absq; labore, vt Chrysostomus explicat, expendens vim illius verbi Græci φέρειν, quod de his qui digito aliquid mouent, vel efficiunt (inquit) dici solet. Et verbo virtutis, non respõdet λόγος græcè, sed ῥῆμα, id est nutus, iussus, imperiũ,

& vo-

Psal. 103.

Quale præ humano sit verbum Dei.

Matth 24.

Verbũ illud vnde constet commune tribus esse Personis.

Dicere in diuinis, natura, & Dicere voluntate, esse diuersa.

I.ratio.

Secunda.

& voluntas;ita vt sit sensus:Portatq; omnia potenti verbo suo,sine quo omnia condita in nihilum recidecrent. Etsi verò verbi humani,cùm sit accidens, ac debile, & infirmum,proprium non sit portare aliquid: est tamen verbi Dei,de quo dicitur: *Cœlum & terra transibunt,verba, autem mea non præteribunt.* Cùm autem hoc verbum non natura, sed voluntate proferatur,commune est toti Trinitati.Vt enim Pater volens dicit vt aliquid extra se fiat, & fit quod dicit propter omnipotentiam suam,quæ est in verbo voluntatis:ita Filius, & Spiritus eodem verbo dicunt,vt aliquid extra se fiat. Est autem aliud natura dicere,aliud voluntate:nam etsi dicat volens, non tamen per voluntatem dicit:Et hoc sic dicto per naturam Pater filium generat sempiternum: deinde Pater cum Filio ab æterno genito,simul cum illo per voluntatem spirans, reddit sibi Spiritum sanctum, hoc est tertiam personam. Præterea tres personæ, in quibus adhuc est potestas dicendi,vt extra se producant, nõ tamen internè quod semel est factum, atq; expletum,id per voluntatem sibi ipsis communem faciunt:nam eadem voluntate dicuut,& idem verbum,seu mandatum proferunt.Hoc ergò communi verbo,quod in solidum est vniuscuiusque personæ,ipse Filius portat omnia, dum cuncta conseruat, & omnibus suas dispensat virtutes, & operationes.Nam eiusdem est conseruare, cuius est & condere:& eodem verbo quo creat etiam conseruat. Est ergò potentia creandi, & potentia conseruandi, siue regendi creata, æqualis & par per omnia in tribus personis.

Create, Regere, Cõseruare, æquè virtutẽ Dei arguunt infinitum.

Quòd si quæras, qua de causa Christus non habuit ab initio hanc mundi hæreditatem prædictam? Respondet Apostolus: *Purgationem peccatorum faciens*,&c. Vbi ad quartam quæstionem respondendum est, annotando primò Grecè non de præsenti, sed de præterito legi: Purgatione peccatorum facta:& Grecè additur vnum verbum, nimirum.per seipsum, vt sit sensus: Purgatione peccatorum per seipsum facta, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Id est: Arduum negotium impediuit possessionẽ hæreditatis,nimirum peccatorũ purgatio, ne frueretur illo dominio: quia etsi omni iure sua esset hæreditas,necessarium tamen erat nostrę redemptionis opus,quod nemo alius præstare poterat. Hinc rectè dicitur, per semetipsum:sicut & alibi dixit: *Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.*

Ad 4. dub. Circa illud: Purgationẽ peccatorum faciens.

Matth. 1.

Quorũ Christus peccatorũ purgationem fecerit.

Cùm ergò ait: purgatione peccatorum facta:omnium intelligatur. Infinita enim propositio pro vniuersali accipi solet, vt illa;Pasce oues meas,hoc est vniuersas oues. Purgauit autem suo sanguine in Cruce, dũ meritò,& in causa,siue potentia remissionẽ omnium peccatorum à Patre obtinuit, & omnes homines peccato sordidatos purgauit.Actu verò,& in præsenti dicitur purgare quando per fidem,& Sacramenta virtus eius sanguinis applicatur, ita vt dici possit purgasse de præterito, & purgare de præsenti;etsi nullum meritum nouum in cœlo nunc habeat, habet tamen anteacti meriti fructum,quem in suos deriuat.Christus ergò vt Deus, efficienter purgat peccata:vt homo,meritum habuit purgandi omnes homines à sorde peccati,quia pretium obtulit & lauacrum ad abluendas animæ maculas, & à pœna etiam temporali, quatenùs eam hic pendere,aut in purgatorio etiam debemus. Et pœnas temporales quas reliquit, conuertit in exercitia virtutum. Et vt ille non ascendit in cœlum, neq; sedit ad dexteram Patris,nisi purgatis prius nostris peccatis:ita voluit nos intelligere,aditum regni cœlestis nobis non patere, nisi prius per fidem,& Sacramentum ab omni inquinamento mentis,& corporis purgati sanctificemur.

Ioan. vlt.

Quomodò purgauerit, & etiã nunc purget iam beatus.

Aliter Christus vt Deus, aliter vt homo, purgat peccata.

Quid nos doceat Christus post passionẽ & mortem suam in cœlum ascensus.

Et quod ait, *Sedere ad dexteram maiestatis in excelsis*,innuere noluit, Christum potestatem omnem,quam acceperat in cœlo, & in terra,executioni cœpisse mandare in cœlis,non autem in terra, vt quidam decepti putârunt. Nam hoc esset planè contra Domini verbum,qui dixit:*Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Et ad quid qua so data esset potestas,si non datum esset simul exequi?Imò hæc fuit hæreditas vniuersorum;at qui vniuersa dicit,excludit nihil.Imò executio in ea includitur.Nam etsi multi existant,qui non credunt Euangelio, & multi credentes suo vitio Deo non subijciantur;non propterea à potestate eius, & regimine eximuntur: dabunt enim illi suo tempore debitas pœnas, & non effugient. Adde quod hoc dominium ad gubernationem Ecclesiæ militantis pertinens, post Iudicij diem cessaturum est, vt ait Apostolus, cùm restituet regnum Deo & Patri, tanquã qui omne negotium sibi creditum iam consummauerit. Nec obstat Angeli verbum: Et regnabit in domo Iacob in æternum,& regni eius non erit finis. Commodè enim intelligi potest,quod non erit vsus regni huius in hoc seculo: quemadmodum dicitur Sacerdotium eius sempiternum,cui etiam regnum coniunctum fuit, & tamen in cœlis munus illius Sacerdotij vltrà non exercet.

Christum sedere ad dexteram maiestatis in excelsis, metaphoricè quid.

Matth. vlt.

Quę Christo data hæreditas vniuersorum.

Infideles & impij quomodò ad regnum Christi pertineãt.

1. Cor. 15.

Ioan 17.

Vt sit regnũ Christi æternum, vt dixit Angelus, quod, Paulo teste, finẽ est habiturum?

Luc. 1.

Hebr. 7.

Dubij 5. solutio.

Ad quintam dubitationem dicimus, per metaphoram sedendi ad dexteram, frequentem, in sacris literis significari summum & maximum honorem. Et hoc idem est ac dicere, Christum sublimatum esse ad æqualitatem Patris. Idcircò cùm quæritur, an homo assumptus sit æqualis Patri, cum distinctione est respondendum, quòd ille homo in quantum homo, non est æqualis Patri, sed minor illo. Ipse enim dixit, Pater maior me est. Si autem loquamur de Christo homine, qui assumptus est ad Deitatem, respondemus, quod natura Dei filius, & par per omnia ei & æqualis, qui in hoc sensu dixit; *Ego & Pater vnum sumus.* ¶ Et quod dicitur, *Sedet*, in Græcis est de præterito, Sedit. Loquitur enim de exaltatione præterita, vt ad Philippen. cap. 2. Nec hæc sessio derogat, quòd ab Stephano visus sit stare: quia dum sedet, & regnat, nobis stat, cùm ad præstandum auxilium, & vires in pugna pro fide, paratus est.

Quomodo Christus sit æqualis Patri.

Ioan 14.

Supra to. Si Christus sedet ad dexteram Patris, Stephano ostanti cur videtur stare? *Act. 7.*

Ad sextum, cùm dicitur: *Tanto melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit:* dicendum, Christum obedientia mortis suæ duo promeruisse: alterum, vt resurgens ascenderet, & sederet ad dexteram Patris, alterum, vt natura filius Dei agnosceretur, iuxta illud: *Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen*, Hoc est, nomen Iesu, siue Filij Dei.

Sol. 6. dubit. De eo quod Christus præ Angelis differentius nomen hæreditauit, quodoam illud sit. *Philip. 2.*

Quod verò ait: *Tantò melior:* non est referendum ad mores, & vitæ sanctitatem, sed ad dignitatem eius, nobilitatem, atq; præstantiam. Ita enim vulgus vocare solet meliores, eos, qui aut natalibus, aut autoritate cæteris præstant: ita illud quod habetur ca. 7. interpretandum. Quod minus est à meliori benedicitur: & 3. Reg. 2. Salomon dixit de Ioab, *Interfecit duos viros iustos meliores, quam se*, id est, nobiliores. Et Helias 3. Reg. 19. orabat ad Dominum, *Tolle Domine, neque enim melior sum quam patres mei.* Nomen prætereà Angelorum non ponitur pro infimo ordine, sed pro vniuersis ordinibus, etiam supremis, Cherubinorum, & Seraphinorum.

Cōparatiuus ille: Tantò melior, &c. quomodò accipiatur.

Quid hoc loco per Angelos.

Et quod ait, Differentius, intellige præstantius nomen hæreditasse, vt esset Filius Dei. Est enim nomen Angeli, nomen ministri, siue officij, vt Hieronym. tradit in Aggæum, c. 2. & Augustinus in Psal. 103. & significat nuntium missum ad aliquid renuntiandum. Et sunt boni Angeli, qui sunt Dei nuntij: & Angeli Satanæ ab eo missi ad seducendos homines. Sunt etiam Angeli, siue nuntij hominum, de quibus Homerus ait: χαίρετε κήρυκες διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

B. Hier. to. 6.

Triplex Angelorum acceptio.

Homer.

Et absolutè posita vox apud Latinos, pro bono Angelo à Deo misso accipi solet. Quòd si est Angelis præstantior, erit & vniuersis hominibus excellentior, qui Angelis sunt natura inferiores, secundùm illud; *Minuisti eum paulò minus ab Angelis:* quibus etsi Christus secundùm carnem natura sit inferior, est tamen maior gratiæ plenitudine, & muneris potestate. ¶ Rectè autē dixit, præstantius nomen hæreditasse: quia Filij nomen non videtur cōsecutus antequàm hæreditatem possideret: quod factum fuit in resurrectione. Nam etsi in primo cōceptionis suæ momento filius Dei fuerit: quia tamen perfectam, & filio Dei conuenientem gloriam non habuit quātum ad corpus; ob id in sua perfectione Filius Dei dici nō poterat, nec super Angelos omninò esse videbatur, qui & illis aliquo modo, teste Dionysio Areopagita, quod ad regimē spectat, in hac vita mortali subiectus fuit, & instāte hora mortis à quodam illorum confortari indiguit. Nec hoc mirum esse debet, si matri suæ, & parenti nutritio suo Ioseph fuit subiectus. Cùm verò à mortuis resurrexit; diuturnitatem suā visus est accepisse, & Dei formam, ac filiationem consecutus, ac deniq; tunc à Patre genitus dicitur. Vnde subiungit: *Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te?* In cuius verbi explicatione tres postremæ difficultates expediendæ sunt. Prior erat, debile videri argumentum quod à negatiua desumitur, & quod solent frequenter vsurpare nostri seculi Hæretici. Nam volentes omnia esse expressa in Saeris literis, ea, quæ ex illis vehementer colliguntur, respuunt, etiamsi ab Ecclesia Catholica recepta sint, argumētis: Hoc non habetur in Scripturis; ergò nō est verum. Sed dicendum est, hoc genus argumentandi, vim suam obtinere, quando id quod negatur in Scriptura haberi, tale est ac tantum, vt si verum esset, in ea esse debuerit, vt in proposito nostro, si tāta esset vnius Angeli eminentia, vt verè Filius Dei esset, & vocaretur, non debebant Sacræ literæ illud supprimere, ne debitus illi honos à mortalibus denegaretur, sed in illis vel tribuendus præciperetur, vel Spiritus sanctus id in Ecclesiæ traditione proposuisset, quæ æquè veneranda est atque ipsa Scriptura: si hæc ad eruditionem nostram, & vtilitatem spectarent.

Psal. 8. Hebr. 2.

Quādo Christus Filij Dei nomen hæreditauerit.

Vt fuerit subditus Angelis ille dum viueret: & quam fuerit conueniens. *B. Dionys. lib. de cæl. hier. c. 4. post med.*

Luc 22. Supra 2.

Ad 7. dubit.

Huiusmodi Pauli argumētationem affectaot Lutherani.

Quanta diuinæ traditionis autoritas.

Posterior difficultas erat: quia & Angelis nomen filiorum Dei inuenimus attributum in Saeris literis. Respondemus, subtiliter Apostolum locutum fuisse. Dixit enim, in singulari numini dictum, Filius meus es tu: in quo non negat filiorum Dei appel-

Solius Christi proprium si est nomen Filij Dei. cur Angeli filiorū Dei etiam nomine nuncupantur.

appellationem in plurali illis conuenire, ac deferri, sed propter adoptionem, & gratiæ participationem: at singulariter, & eminẽter vnus est Filius, propter singularem, & eminentẽ sanctificationem, nec vllus singulariter sic vocatus est à Deo Patre in Scripturis. Imò ipse Apostolus sibi consonus alibi dicit: *Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra (siquidem sunt dij multi, & domini multi) nobis tamen vnus Deus, Pater, & vnus Dominus, Iesus Christus.* 1. Cor. 8.

Ad 8. dub. Postrema difficultas est de multitudine sensuum quos habet ille versus Dauidis. I. Augustini to. 7. in princ. Nam ab Augustino in Psalm. 2. de illa Filij Dei generatione quę ab æterno est exponitur: II. Theophylacti & Athanasij. à Theophylacto verò de illa temporali, qua natus est ex Deipara Virgine. Et Athanasius apud Oecumenium: Appropriat sibi Pater natiuitatem Filij iuxta carnem. III. Apostoli Pauli. Propterea dixit, Hod'è. Ita ille. ¶ Paulus verò Acto. 13. ad resurrectionẽ Christi à mortuis hæc verba referenda censet, dicens. Et nos vobis annuntiamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est. Quoniã hanc Deus adimpleuit filijs vestris, resuscitãs Iesum, sicut & in Psalmo 2. scriptum est, Filius meus es tu, ego hodiè genui te. Quarta. Quartus sensus, & ab alijs diuersus est: Ego feci hodiè, vt intelligant omnes te esse Filium Dei naturalem, & consubstantialem, atque adeò à me genitum. Dicitur enim fieri more Scripturæ, quod esse demonstatur, & ostenditur. V. & postrema, item Apostoli. Quintus sensus huius versiculi habetur ad Hebr. 5. de diuina electione Filij ad Pontificatum, de qua ibi erit sermo.

Illorum sensuũ quis huic loco sit accommodatior. Hic verò dicẽdum, Pauli expositionem de resurrectione, cęteris pręferendam, quia magis esse ad rem videtur, & quæ à verbis Apostoli præcedentibus de passione Christi, & subsequentibus de assumptione Gentium in hæreditatem, & in virga ferrea regendis magis quadrant. Psalm. 2. Et quia hanc expositionem tùm noster Hilarius, tùm alij Græci Patres sectantur. Dixit autem, *Ego hodiè genui te*, in aduerbio, *hodiè*, illam diem significans, quam fecit Dominus, quando Filium suum à morte suscitauit. Quo die genuerit Filium Pater, iuxta Prophetam. Psalm. 117. B Athanas. Et nullibi in Scripturis ad literam, Hodiè, pro æternitate sumitur. Et Athanasius ex illa voce collegit fuisse temporalem generationem, non autem æternam, vt Augustinus. ¶ Cur eo die genuerit. Genuit autem illa die Pater quodammodò Filium, cùm eum suscitauit, & illi gloriam suam, & immortalitatis vestes, ac primogenito Dei Filio condignas restituit. Vnde dixit Ioannes, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.* Ioan. 1. Et sic verus Dei Filius apparuit. Nos etiam in Christo quãdo regenerabimur. Nos etiam regẽnerari dicimur, cùm ad easdem corporis nostri suscitati dotes, hoc est gloriam, immortalitatem, impassibilitatem, agilitatem, & subtilitatem perueniremus, iuxta verbum Domini: *In regeneratione, cùm sederit Filius hominis, &c.* Matth. 19. Et de hoc loco satis sit dictum, cùm plura alibi à nobis sint dicta.

DISPVTATIO VII.

In illa Apostoli verba: *Et rursum: Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in Filium? Et cùm iterum introducit Primogenitum in Orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei. Et an Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.*

CVm mens & scopus Apostoli non sit ignotus, quia omnibus his Scripturarum testimonijs eminentiam Christi super omnes creaturas, etiam Angelicas demonstrare conatur; non est hic diu hærendum, sed in singulis eiusmodi locis diligenter inuestigandum est, an ad rem propositam faciant, & in sensu literali ab Apostolo producantur. In primo igitur testimonio graue dubium est, quia illa verba ad literam dicta videntur de Salomone filio Dauidis: I. dubium. quòd si in eo exitum habuerunt, & complementum, videntur nõ posse produci ab Apostolo nisi in sensu mystico, qui tamen refractarios, & contrarios minimè reuincit. Deinde eo dato, quòd sermo sit de Christo; Secundum. dubitatur quomodo ait: Ego ero illi in Patrem, an secundùm naturam Diuinam, an verò secundùm humanam. Si secundùm diuinam: cùm ab æterno fuerit Deus, quomodo dicitur, Ego ero illi in Patrem? Si secundùm humanam; Deus nõ est naturalis pater Christi. Tertium. In secundo testimonio dubitatur, quia non satis constat ex quo libro Scripturæ desumptum sit, etsi in Psalmo aliquid simile inueniatur: *Adorate, inquit, eum omnes Angeli eius: audiuit, & lætata est Sion.* Psalm. 96. In tertio testimonio primò ambigitur, quid est illud quod ait, *Iterum: & cùm iterum introducit*: Quartum. nam potest explicari idem esse iterum quod rursum; vt sit aliud testimonium. Quintum. Deinde potest applicari verbo, *Introducit*. Secundò, eandem in hoc testimonio patimur difficultatem, quam in primo: quia videtur ad literã esse sermo de rebus naturalibus à Deo cõditis, id est, vento, & igne, quæ ministri, & Angeli vocantur: quòd sequentia, ac præcedentia eius versus ostẽdunt. Præcedit enim; *Extendens*

cœlum

Psalm. 103.

cœlum sicut pellem: Qui tegis aquis superiora eius. Qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulas super pennas ventorum. Quæ etiã consequuntur, naturæ sunt opera: ait enim: *Qui fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus sicut vestimentum amictus eius: super montes stabunt aquæ.* Habet nonnullos graues autores, vt Chrysostomum, Theodoritum, & Euthymium, de igne & vento exponientes Angelos, & ministros.

B. Chrys homil 2. in hac verba, to 4. Theod. ibid. part 2. Euthym in Psalm. 103.

Caietanus cũ suis, de Scriptore huius Epistolæ audacius hoc loco quid senserit.

Prima dubij primi dissolutio.

Ad primam primi testimonij dubitationem antequàm respondeamus, præmittendum est, Caietanum, & alios recentiores, qui eius sententiam secuti sunt, ausos fuisse huius Epistolæ autorem reprubendere, quòd locum de Salomone ad literam loquentem, violẽter ad Christum detorserit.

Illud de Salomone dictũ: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, quàm aptè de Christo dicatur.

Sed dupliciter potest hic nodus dissolui. Primò quidem modo, asserendo, quòd ad literam de Christo sit sermo, vt rectè proptereà sit productus à Paulo. Nec obstat, etiam ad literam conuenire Salomoni: quia post eadem litera plures sensus literales complecti, vt tradunt Augustinus, & B. Thomas. Et vt sæpè in Scripturis nomine Dauidis ad literam venit Christus: vt Ezech. 34. *Suscitabo super eas Pastorem vnum, seruum Dauid:* & Ierem. 30. *Seruient Domino Deo suo, & Dauid Regi suo.* Ita etiam per nomen Salomonis Christum eo loco intelligimus. Maximè quia adiecit: *Stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternum:* quod Angelus Luc. 1. ad Christum retulit, dicens; *Dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Et B. Augustinus enarrans in Psalm. 71. qui inscribitur: *In Salomonem,* asserit illum Psalmum Iudæos de Christo esse prophetiam tradere, & inuictissimè defendere: quia quædam ibi dicta, Salomoni conuenire non possunt. Est autem regula intelligendæ Scripturæ à beato Petro Act. 2. & à B. Paulo Actor. 13. tradita. Vt quæ alicui tribuuntur, quæ non possunt ei conuenire, quia excedunt eius dignitatem, ad Messiam finem legis, & Prophetarum, necessariò referantur. Et eadem ratione euincimus, Psalm. 44. epithalamium esse Christi, & Ecclesiæ, cum Salomonis, & filię Pharaonis nuptijs congruere non possit. Adde quod 2. Reg. 7. habetur: *Cumq; completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in filium.* Quomodo quæso possunt Salomoni conuenire, qui suscitatus est in diebus Dauidis, cùm non ex viri, sed ex mulieris vtero fœtus egredi soleat?

Aug. lib. 3. de doct. Christ. c 27. to 3 sub init. & 12. li. Confess c. 20. & 31 tom 1. Thom. 1 p q. 1. art. 10.

Proposita verba Christo, quàm Salomoni aptius conuenire.

I. argum. *Luc. 1. D. Aug. 10. 0.*

Optima nobis à Petro & Paulo Scripturas interpretandi ratio commendata. *Rom. 10.*

II. argum.

III. argum.

Deinde quomodo stabiiitum est regnum Salomonis in æternum, quod Angelus cap. 1. Lucæ ad Christum retulit, cùm dixit: *Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius:* id est, quod in sede, & regno Dauidis fuit prænuntiatum, ac promissum. Et quam quæso Salomon domum Domino ædificauit? Ait enim Dominus per Esaiam cap. vlt. *Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? Et quis est iste locus requietionis meæ?* & Paulus Atheniensibus dixit, *Non in manufactis templis habitat,* scilicet Deus: sed Christus ipse est, qui Deo ædificauit veram domum, hoc est Ecclesiam, quæ templum Dei dicitur.

Veram domum quam Christus Deo ædificauerit, non autem Salomon. *Actor. 17.*

IV. argum. *2. Reg. 7.*

Et sequitur in eodem loco: *Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum:* quod non de vero Christo, sed de Christo mystico interpretatur Dauid Psalmo octuagesimooctauo, cùm ait: *Ipse inuocabit me, Pater meus es tu; Deus meus, & susceptor salutis meæ; & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.* Et saltans à singulari ad numerum multitudinis, subdit: *Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, &c. visitabo in virga iniquitates eorum;* vel vt habetur 2. Reg. 7. Arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. In virorum, inquit, virga, id est, humaniter, vt solent parentes corrigere filios suos. Vbi quod de Salomone solo dicitur in libris Regum, hoc Paulus interpretatur in hoc Psalmo de filijs Messiæ spiritualibus per Regulam assignatam à Tyconio de Capite Christo, & corpore eius, quod est Ecclesia: per quam quæ capitis sunt, corpori; & quæ corporis, capiti tribuuntur.

Psalm. 88.

2 Reg. 7.

Quid illud mysticum de Christo: Arguam eum in virga virorũ, & reliq.

Tyconij Donatistæ vtilis canon intelligentiæ Scripturarum.

Lego August. lib 3 de doctr. Christ. c. 31. to 3. regula 1. Coloss. 1.

V. & postremum arg.

Denique esse filium Dei, magis spectat ad naturalem filium Christum, quàm ad eius membra, quæ per adoptionem tantùm de dignitate filiorum participant. Ideo Dominus Iesus filius Patris declaratur: is enim natus est ex posteris Dauidis, & assumptus ad naturalis filij Dei vnionẽ, vt subsistat in hypostasi increata: ad quod alludit Angelus Lucæ primo, cùm dixit: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Etsi Erasmus verterit: Ego ero ei loco patris, & ipse erit mihi loco filij: id est: Ego habebo illum pro filio, & ille me pro parente.

Luc. 1.

Prædicti loci: Ego ero illi in patrẽ, &c. Erasmiana paraphrasis.

Altera solutionis difficultatis.

Secundo modo solui potest hoc argumentum, affirmando in sensu mystico hũc locum Paulum produxisse; quia aliàs ita solet interdum Apostolus argumentari, vt facit ad Galatas quarto: vbi ex Allegoria agit in Galatas. Aliud enim est ex sensu mystico trahi efficax argumentum, quod

Diony-

B. Dionys. epist. 9
Aug. epist. 48 tom. 2.
B. Hier. to 9. in princ.

Dionysius in Epistola ad Titum, & Augustinus ad Vincentium Donatistam, & Hieronymus in caput Matthæi duodecimum inficiati sunt; aliud verò probabile effici argumentum. Solent enim Rhetores argumenta topica, & probabilia certis explicatisque adiungere. Idem quoque facit Apostolus, & tanto commodiùs, excellentiusque, quantò Hebræi intelligerent ea quæ de Dauide in Salomone Deus promiserat, in Christo esse complenda, admoniti ex Scripturis. *Quis*, inquit Paulus, *militat suis stipendijs vnquàm? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundùm hominem hæc dico?* Id est, Nunquid rationibus humanis ago? an & Lex hęc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi, *Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo?* Et ratione allegorica confirmat: *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt?*

1. Cor. 9.
Quænam Apostolus firma de Scripturis, & solida spiritualiter intellectis argumenta depromat.
Deut. 25.
Hebr. 7.
Scripturæ sensus mystici qui minimè probabiles, vt ex ijs etiã argumenta quæ fiunt.
Rom. 10.
Apostolorũ spiritalis intelligentia Scripturarũ cur omnibus recipienda.

Idem quoque inferiùs Sacerdotij Aaronici cessationem, & noui stabilitatem, ex allegoria Melchisedech colligit: Translato enim, ait, Sacerdotio, necesse est vt & Legis translatio fiat. Valent ergo rationes à sensu mystico recepto, & probato, non autem ita à mystico, & voluntario, pro cuiusque cerebro. Nec mirum est, sensum esse principalem, in quem mens autoris quasi in finem dirigitur: finis autem Legis est Christus, in quem omnia tendunt. Præsertim verò sensus mysticos ab Apostolis assignatos nemo poterat respuere; quia illorum veritatem signa, quibus coruscabant, & sapientia doctrinæ, & vitæ sanctitas testabantur, atque commendabant.

Solutio secũdæ dubit.

Ad alterum dubium in hoc testimonio propositum dici potest, quòd sermo sit de Christo secundùm vtramque naturam, & diuinam, & humanam, ex eo quod tunc res fieri incipit, vel esse, cùm incipit cognosci. Quia ergo per generationem ex Maria, vel per resurrectionem omnibus inclaruit fidelibus diuinitas eius, & filiatio, & in futurum constabit etiam infidelibus quòd Pater ipse sit natura eius parens, & Christus natura eius filius; ideo dixit: *Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in filium.*

Paulus, cùm ait: Ego ero illi in patrẽ, &c. de diuina Christi, an de humana loquatur generatione.

Inter ea, quæ in tertio testimonio dubitata sunt, primò propositum fuit, quid significet illud aduerbium: *Et cùm iterum introducit Primogenitum*, quid est, inquam, illud, *Iterum*, siue Græcè πάλιν, & an iungendum cum verbo Introducit, an seiungendum ab illo, vt fecit Erasmus: Rursus autem cùm introducit Primogenitum; & ita esset vocula secũdum, vel tertium testimonium citantis, & interdum redditur per aduerbium. Rursus, vt in hoc Capite, & Roman. 15. in citandis pluribus locis frequenter ponitur. Alij verò libenter adiungunt cum verbo illo, Introducit, quanquàm variè exponi possit. Introductus est enim semel per incarnationem in vtero, vbi ab Angelis confestim fuit adoratus: quemadmodum cùm per natiuitatem de vtero matris est egressus, subitò facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo. Tertiò, iterum ingressus est post mortem ad vitam suscitatus, in orbem terræ, id est, in totius orbis terrarum possessionem, ac dixit: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*: tũc etiam adoratus creditur ab omnibus Angelis, vt iam conspicuus & manifestus Dei Filius. Et de hoc vltimo ingressu videtur esse hoc loco sermo. Alius sensus esse potest, tunc primùm ad Angelos introductum Christum, cùm illum ostendit eis ante casum, vt adorarent eum; iterum verò in Incarnationis mysterio, vel in natiuitate, vel in resurrectione eius. Quo in loco dignum censui annotatione, Incarnationem Filij Dei dici introductionem respectu nostri, quia is qui extra mundum erat, factus est pars mundi: eandem etiam dici exitum, iuxta illud: *Exiui à Patre, & veni in mundum*; &: *Exijt qui seminat, seminare semen suum*, & hoc respectu Dei, nõ quòd Deum Patrem deseruerit exeundo, sed vt qui cum solo Patre erat, inciperet etiam esse nobiscum: & qui priùs inuisibilis erat, per incarnationem factus sit nobis conspicabilis.

Ad 4. dub. De sensu illius particulæ: Et cùm iterum.

1. solutio.

Rom. 15.
Altera, & quoties fuerit Christus in mundum introductus.
Luc. 2.

Quo de in mundum introitu hic loquatur Apostolus.
Matth. vlt.

Si vbiq; erat Dei Filius, quomodo est introductus in mundum?
Ioan. 16.
Matth. 13.

Et vocat eum, Primogenitum, eò quòd ipse prior ad immortalem vitam resurrexit; & primitias dormientium, scilicet eorũ qui ad vitam redeunt; vt eum omnes fide agnoscant mortis domitorem, atque illi vt redemptori gratias agant, & perpetuis laudibus eum celebrẽt. Est igitur validum argumentum ad probandam Christi eminẽtiam super Angelos; Angeli habuerũt præceptum adorandi Christum cultu latriæ: aliàs nihil probaret: non potest autem creatura adorari sine flagitio idololatriæ: Christus igitur non tantùm homo, sed & Deus erat, qui dignus est tali cultu.

Cur Paulus Christũ, Primogenitum appellet.
1. Cor. 15.

Idem quàm fortiter Christum euincat eminere oĩb. Angelis, ab adoratione.

Sed illud plus difficultatis habet, vnde videlicet Apostolus hæc verba deprompserit. Communiter dici solet, à Dauide accepisse hoc testimonium, ex Psalmo 96. qui incipit: *Dominus regnauit, exultet terra: lætentur insulæ multæ*; & infrà: *Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Adorate eum omnes Angeli*

Ad 3. dub. Illud: Et adorent eum oẽs Angeli eius, vnde sumptum sit.

1. solut.

eius:

eius: Audiuit, & lætata est Sion. Et probant ex eo, quòd ille Psalmus Christi victoriam de morte per resurrectionem decantat. Vnde incipit: *Dominus regnauit, exultet terra:* (scilicet Indaica) *lætentur insulæ multæ*, hoc est, Gentes in insulis significatæ. Et aptè conuenit ablata idololatria post Christum apud Gentes prædicatum, Christum ab omnibus adorari.

Huius solutionis primũ incõmodũ.

Sed vt demus hæc omnia vera esse, duo tamen sunt quæ impediunt, quominùs intelligatur desumptum hoc testimonium ex illo loco. Primum, quia ibi est verbum Imperatiuum secũdæ personæ, videlicet, Adorate eum; hic habetur Imperatiuum tertiæ personæ, videlicet, Adorent eum. Alterum est, quia in Psalmo habemus: Omnes Angeli eius. Imò quod plus est, iuxta Hebræã literam habetur, Col elohim, id est, vniuersi dij, etiamsi Septuaginta verterint, πάντες Ἄγγελοι αὐτοῦ: hoc autẽ loco habemus, Omnes Angeli Dei. Si igitur alius locus in Scripturis inueniretur, qui eadẽ omninò verba quæ Paulus producit, haberet (id est, qui neque plura neq; pauciora verba contineret) certè ex illo potius dicẽdum esset Paulum citasse.

Secundum.

Altera solutio, longè solidior.

Deut. 32.

Cùm igitur in Cantico Moysis inter illum versiculum: *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes*: & versum sequentem: *Laudate Gentes populum eius, quia sanguinem seruorum suorum vlciscetur*, integer versus in Hebræo codice desideratur, qui tamen apud 70. inuenitur: εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ. Hoc est: *Lætamini cæli simul cum eo, & adorent eum vniuersi Angeli Dei*: habemus omnia verba prçcisè quç Apostolus produxit: nec certè tantus Apostolus, & Hebræus, apud Hebræos citasset, quod in Hebræo codice suo tempore non haberetur. Ex quo intelligimus, post Apostolorũ tempora violatam, & in multis locis corruptam fuisse Scripturam, vt etiam Hieronymus in suis ad Galatas commentarijs, non leuibus coniecturis suspicatur. Nec enim credẽdum est 70. interpretes versiculos integros de suo capite addidisse, atque Cantico Moysis affinxisse, cùm non ignorarent Dei sententiam in eodem libro scriptam: *Nõ addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* Neque verisimile est, Paulum Apostolum peritissimum virum, versiculum non canonicum, sed apocryphum quasi in sacris literis contentum, ad probandum Christi diuinitatẽ produxisse. Adde, quòd præter Paulum Patres veteres huius peculiariter testimonij mentionẽ fecerunt, tanquàm sacrosancti, & canonici; vt Iustinus

Primũ argumentum, ad probandum, dictã sententiã, vt & alias Scripturarũ complures, à Iudçis deprauatam fuisse atque corruptam.

B. Hier. in c. 3 ad Galat. tom 9.

Deut. 4.

Infra 12.

Prouerb 37.

II argumentũ à Patribus.

martyr in Dialogo contra Tryphonem, & Augustinus libr. 5. locutionis ex Deuteronomio. Tradunt verò hunc locum allegatum hic à Paulo, Theodoritus libro Quæstionum in Deuteronomium, & Procopius Gazæus, & Euthymius, in eundem locum Deuteronomij scribentes. Adhæc in sequenti versiculo alius est error in Hebraico codice, qui etiam corrigendus est per septuaginta interpretes. Habent enim: Εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Id est, Laudate Gentes populum eius, vt habetur Romanor. 15. vel: Lætamini Gentes cum plebe eius. Addunt verò Septuaginta, quæ in Hebræis desiderantur: Ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ Θεοῦ: hoc est: Et confortent eum siue corroborẽt eum omnes filij Dei. Quæ verba Epiphanius in Arrianos disputans, & in Ancorato allegat ad probãdum, Christum ab Angelo in horto confortatum: atque illo eodem verbo ἐνισχύειν vsurpato à Septuaginta, vtitur Euangelista Lucas capite vigesimo secũdo, & Apostolus ad Philippenses, cùm ait: *Omnia possum in eo qui me confortat.*

Tom. 2. Cap 76. & vlt. to. 3. sub init. Quæst. 22. inst. to. 1. circa princ.

Deut. 32. Hebræa lectio in duobus etiam corrigẽda, & quænam illa.

Rom. 15.

B. Epiph. in hæres. 59 procul à med.

Luc. 22.

Philip. 4.

Deinde aduerte, quod cùm hic, & præcedens versiculus ab eadem voce Grçca incipiat, nempè εὐφράνθητε, procliue fuit, vt librariorum incuria, prior versus omninò desideretur. Vbi enim duæ, vel plures lineæ ab eadem voce incipiunt, hic lapsus à parùm oculatis scriptoribus admitti solet. Expende etiam, priorem huius versiculi partem, quæ in Grçco simul & Hebrço codice habetur à Paulo ad Roman. 15. proferri, ad probandum Gentium vocationem: ideo mirum esse non debet, si per hoc Canticum de Christi Domini mysterijs Moyses præcinuerit. Nam in eo prophetat reprobationem populi Iudaici; & in eius locum Gentiles vocari indicat. Postremò perspice, idem esse filios Dei & Angelos: nam ita Iob 1. & 2. Angeli vocantur: & Propheta Psalmo octogesimo octauo. *Quis in nubibus æquabitur Domino, similis erit Deo in filijs Dei?*

Librariorum familiare vitium.

Musaici illius Cantici: Audite cœli quç loquor, cap. 32. Deuteronomij contentum præcipuum argumentum Christus.

Rom. 15.

Angeli, & filij Dei, ijdem sunt in Scripturis.

Iob. 1.

Infrà 2.

Psalm. 88.

Cùm ergo indicans Diuinam Christi naturam, dixisset: Et adorent eum omnes Angeli Dei, vt citauit Paulus; ita in sequenti versu subiungit de humana naturæ, quæ confortatione, & ministerio Angelorum in cibo, & potu in deserto indiguit: Et cõfortent eum omnes filij Dei; vt intelligamus, Angelis, qui filij Dei dicuntur, præceptum esse vt adorarent Dominum, & eum corroborarent, & in necessarijs ei inseruirent. Etiamsi aliter Græci Patres interpretentur. Et tunc sequitur: *Quoniam sanguinem seruorum suorum vlciscetur.*

Illorum ministerio quomodo Christus indiguerit. Eisdem mandata de Christo.

Matth. 4.

Deut 32.

V. dub. sol.

Prophetæ de vĕtis, & igne testimonium Qui facit Angelos tuos spiritus, &c. vt Christo, Angelisque conueniat.

Iam ad alteram difficultatem in tertio testimonio propositam aliquid dicendum est. Hæc igitur difficultas erat similis illi, quæ in primo testimonio tacta est: videlicet textum de igne, & ventis quæ Deo ministrant, & eius renuntiãdę voluntatis sunt symbola, quomodo ad veros Dei Angelos significãdos ad literam detorquere videatur. Respondemus igitur duobus modis, ibi esse ad literam sermonem de Angelis,

I. Solut.

qui inter primas Dei creaturas computantur, & sunt spiritualis naturæ, facti tamen Angeli, hoc est nuntij: qui etsi ob efficacẽ virtutem sunt maximè actiui, velut ignis vrens, & celeres velut venti; facit tamẽ eos Deus ministros suos. Dignior autem est qui recumbit in dextera Patris, quàm qui assistunt, & administrant.

I. argum quo probatur dictũ testimoniũ ad Christum, & Angelos magis propriè pertinere.

Eadem sententia explicatur ad literã.

Græca tamen litera indicat per articulos, quos addit vocibus, Angelos, & ministros, habere locum subiecti; Spiritus verò, & ignem vrentem, qui carent articulis, locum prædicati. Ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα; vt sit sensus: Qui facit Angelos suos celeres instar vẽtorum, & ministros suos facit ignem vrentem, & vim & efficaciam operandi.

II. argum.

Præcessit etiam de Angelis, quibus præceptum est adorare Christum: non igitur de ventis, aut igne, sed de Angelis, qui sunt spirituales, & veloces, & actiui, & sapientia præstantes, vt Cherubini.

Cherubin & Seraphin quales..

E ministros suos facit ignem vrentem, id est, Seraphinos, qui igne amoris Dei ardent, qui tamen vt serui administrãt Messiæ. Par autem erat, vt quia Angelorũ, creatio rectè erat apud Moysen in Genesi descripta, extaret aliquis apertus locus, qui eorum describeret cõditionem, naturam, & officium. Et si tanta est eorum natura, quid erit & gratia? quanta & eorum gloria, cùm pro mensura naturæ dispensata sit gratia, & pro gratię ratione reddita beatitudo?

Genes. 1. Angelos à Deo cõditos & creatos fuisse, nusquã Moyses expressit.

II. Solut.

Additur & alia ratio: nam ille Psalmus non tantùm celebrat Deum in operibus naturæ, sed etiam in operibus gratiæ. Vnde ait: *Emittes Spiritum tuum, & creabuntur; & renouabis faciem terræ.* Est ergo sermo de Christo, qui misit Spiritum suum in Apostolos; & ideò à principio ait: *Domine Deus meus, magnificatus es vehementer*: magis autem resplẽdet magnificentia Dei in effectis gratiæ, quàm naturæ.

Actor. 2.

Psal. 103. Priores sentẽtiæ mysticè declarantur.

Et cùm primum narrat cœlos condidisse, & illos aquis, id est, crystallino cœlo texisse; subdit: *Qui ponis nubem ascensum; vel currum tuum*: nam vtitur nubibus instar currus, quo vehi solet. Addit: *Qui ambulas super pennas ventorum.* Vbi describit celerrimum eius currus motum. Iam huic currui deerant ministri, & aurigæ qui ducerent: at isti non quæuis infima creatura, sed suprema & angelica recensentur, quæ perpetuò Deo assistit vt ministra: ideò adiecit: *Qui facis Angelos tuos spiritus*; id est spirituales mentes, & intelligentias habet pro nuncijs suis, & ministris.

III. argum.

Denique Scripturis dandus est illustrior sensus, quem verba capere possunt, & ille cæteris præferendus: at quod ventis & igne vtatur pro ministris suis non adeò magnum est, cùm tota creatura illi deseruiat: at quòd suprema ac nobilissima, atque Deo quàm simillima id genus seruitij præstet, & nobis vtile est nosse, ne dedignemur illi ministerium impendere, cùm supremæ illæ intelligentiæ nobis præstantiores ei promptissimè inseruiant. Et cùm prius præceptum Angelis datum retulisset, quo Christum adorare iubentur; ita de spiritibus suis subdit, eos Angelos officiens, & flammam ignis, id est, amore incensos, vt Seraphinos, ministros. Est enim Spiritus nomen, naturæ, sicut Angelus officij. Ita homo, nomen est naturæ humanę; miles verò vox est officij. Facit ergo Angelos de spiritibus, vt de hominibus Rex milites efficit.

Spiritus Angelus, homo & miles, huiusmodi appellationes quid denotent.

Altera solut. quintę dubitationis.

Possumus quoque affirmare, duplicem hic esse sensum literalem, alterum præcipuum de Angelis, quem tradidit Spiritus sanctus per Apostolum; alterum minùs principalem de igne, & ventis, quorum ministerio Deus vti cõsueuit cùm voluit: quem sensum alio loco latè sumus persecuti. Nõ ergo male solueret, qui assereret, in mystico sensu hunc locum à Paulo allatum, cùm probabilis sit, & Scripturis consonus, & à tanto Apostolo productus, qui signis, & sapientia, & vitæ sanctitate ostendebat se à Deo missum tanquam verum & fidelem sacrarum literarum interpretem. Et de his hactenus.

Tripliciter Paulus verũ atque legitimum Scripturarum se declarauit interpretem.

DISPVTATIO VIII.

In qua omnia testimonia, quæ in hoc capite continentur, nimirũ: *Ad Filium autem, Thronus tuus Deus, in seculum seculi: Virga directionis virga regni tui, etc & : Tu in principio, Domine, terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes vt vestimentum veterascent. Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur, &c.* in finem vsque capitis edisseruntur. & explicantur.

Scopus Apostoli.

Psalm. 44.

Primum ambiguum.

PERSTAT adhuc Apostolus in demonstrãda per sacras literas Christi præ Angelis excellentia: & idcircò cum ante dixisset: *Et ad Angelos quidem dicit: Qui facit Angelos suos spiritus*; ita opponendo ait: *Ad Filium autem, Thronus tuus Deus, &c.* In quibus verbis primùm dubitatur in hoc testimonio, quod conflatur ex duobus versibus Dauidis, ex Psalm. 44. quia videntur omnia illa de Christo interpretari vt homo est, maximè si Deus sit Nominandi casus, vt sit sensus: Thronus tuus Deus est, atque ille quidem Deus tuus. Dubium quoque est, quomodo sit explicandum aduerbiũ, Propterea an vt reddat causam, an vt à posteriori argumentetur, vt ab effectu. In secundo testimonio circa illud: *Tu in principio, Domine, terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli*, obijci posset à Rabbinis cõtra Paulum, quòd ibi est sermo de Deo, non Messia; & quod est psalmus pœnitentiam agentis, siue lugentis peccata. Adhæc in tertio, quomodo possunt perire cœli, qui Aristoteli sunt neque generationi, neque corruptioni obnoxij? & quales sunt isti cęli, aërei ne, qui diluuio perierunt, & igne perituri dicuntur, an reuera supremi illi & cœlestes orbes, & qui quinta essentia à Philosopho vocantur.

Secundum.

Tertium.

Quartum. Philosoph. li. 2. de Cœlo, tex 3 tom 2. Idem lib 1. de Cœlo, à tex. 7

Quintum. Sextum.

In quarto testimonio, in verbis illis. Sede à dextris meis, posset in dubiũ reuocari, quoniã Rabbini alios sensus illi loco tribuunt, Loquitur enim, aiunt, aut Deus pater Abrahæ, aut Dauidi Regi. Prætereà sextò, quo modò Messiam permitit sedere ad eius dexteram, cùm eundem honorem, quicunque ille sit, tribuat Apostolus in alio loco iustis & pijs dominibus? Ait enim ad Ephes. *Conresuscitauit, & consedere fecit cœlestibus in Christo Iesu.* Et alibi: *Qui vicerit, dabo ei sedere in throno meo, sicut ego vici, & sed in throno Patris mei.* Septimò in postremis verbis: *Nonne omnes sunt administratorij spiritus, &c.* dubium occurrit ex doctrina B. Dionysij Areopagitæ Pauli Apostoli discipuli, qui tradit, Angelos primæ & secundæ hierarchiæ nunquam ad nos mitti. Hi igitur septem sunt scrupuli circa hæc verba, digni prorsus qui resoluantur: ante quos omnes præcedere posset alia dubitatio, quorsum videlicet Apostolus tot testimonijs apud fideles Hebræos Christi causam de eius eminẽtia, ac diuinitate agere voluerit, cùm satis esset vnum aut alterum. Frustra autem vt dici solet, fit pluribus, quod potest effici paucioribus.

Ephes. 2.

Septimum.

B Dio. in Cœlesti hier. c. 13 sub init. & alibi.

Octauũ atq; postremum.

Ad VIII. quæstionem.

Sed vt ad hanc primùm dubitationem respondeamus, asserimus, Apostolum, hãc de Christi magnitudine sententiam cõfirmatissimam reddere voluisse, & illam cordibus Hebræorũ credentiũ imprimere, ac proinde tot accumulasse testimonia, vt ne vllus quidem scrupulus de ea penes eos resideret. Deinde non solũ optabat de re tãta nos esse certos, sed etiam Scripturarum sensus nobis aperire, vt faciliùs possemus Christum in occultis, & abditis Scripturis inuenire. Item sicut Christus suscitatus à mortuis, Apostolis aperuit sensum vt intelligerent Scripturas: & incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant: ita instructissim⁹, & peritissimus Paulus Christum æmulatus, idem efficere tanto testimoniorum aceruo conatus est. Et hæc de vltima dubitatione.

Cur tot Apostolus, cùm vnum sufficeret ad Christi diuinitatẽ comprobandã, attulerit testimonia Scripturarũ. II. Ratio. Tertia. Luc. vlt.

Ibidem.

Ad I. quæst.

In primo testimonio constante est duobus Dauidis versibus: *Ad Filium autẽ, thronus tuus Deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui: & Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem; propterea vnxit te Deus, Deus tuus, &c.* primùm est id explicandum, quod ait, Ad Filium. Et perinde est ac dicere, De Filio autem. Sicut quod paullò antedixit: Et ad Angelos quidem dicit, pro, De Angelis autem testatur. Ita Lucæ 19. *Ait Iesus ad Zachæum, Quia hodie salus domui huic facta est*: pro eo quod est, Dixit Iesus de Zachæo: quæ dicendi phrasis frequens est in nouo Testamento, & præsertim apud Paulum, quam Haymo noster hoc loco non ignorauit.

Illud: Thronus tu⁹ Deus &c. quomodo ad diuinã Christi naturã pertineat. Psalm. 44. Ad aliquem loqui, vel dicere, quidmo re Hebræo. Luc. 19.

Psalm. 44. ad Christum tãtummodo, & eius sponsam Ecclesiã pertinere ostẽditur multiplici testimonio.

Quòd verò Psalmus quadragesim⁹ quartus nihil sit aliud quàm Epithalamiũ, quod olim Dauid Propheta mysteriorũ pręscius cecinit de Verbo æterno sponso coniungendo cum Ecclesia sua sponsa, ad excitandam in se, & in omnibus lectoribus fidem Messiæ, & lætitiam de eius aduentu: docet vniuersus Rabbinorum antiquorum cœtus, & iuniores Rabbini, vt Dauid Kimhi, Auen-Esra, Salomon. Confirmat etiã Ionathas paraphrastes Chaldæus, qui delitescẽtes in Scripturis sensus de Messia aperire consueuit. Idem tradunt vniuersi Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ Patres, tã Græci, quàm Latini. Sed super omnes satis nobis esse debebat vna Pauli sententia, quæ eius Psalmi versiculos Messiæ ita applicauit, vt alteri competere posse non videantur. Et idem corroboratur ex titulo præfixo, In finem (siue vt Græca habent, Νικοποιῷ, & Hebręa, Lammazeah, hoc est, Vicenti, vel Victori) pro ijs qui commutabuntur in filijs Core ad intellectum canticum pro dilecto. Hieronymus putat, ijs verbis significari carmen triumphale, quod caneretur in templo pro victoria de hostibus parta:

Ionathæ Chaldæa paraphrasis, quid propriũ habeat.

Eius Psalmi titulus qualis.

Hier in dictã Psal in princ. epist. 140. inter. to. 3.

vt me-

vt mera sit fabula quod nouelli Iudæi asserunt, hoc canticum de nuptijs Assueri & Esther fuisse cantatum; alij autem in nuptijs filiæ Pharaonis cum Salomone. Sed proprium est Iudæorum & hæreticorū ex spiritu carnem efficere: sicut filiorum Dei, qui spiritu Dei aguntur, carnem in spiritū conuertere.

Iudæi de illo Psalmo, & hæretici carnales, & impuri quid sentiāt.

Quòd autem omnia Psalmi huius verba ad Humanitatem referenda sint, verū non est. Nam in primis illud nomen, Deus, non est in Nominandi casu positum, vt putauit Erasmus, sed Attica phrasi est Vocatiuus; nam illi Nominatiuus pro Vocādi casibus vti cōsueuerūt. Quòd si obijcias; Si, Deus, est Vocandi casus, quomodo Deus habet Deū ait enim; *Thronus tuus, ô Deus; Deus tuus.*

Illorum & filiorum Dei conditio omnino contraria. *Rom. 8.* 1. Ratio.

Dicendum est, Christum quatenus homo est, Deum habere, non quatenus Deus est, & Dei filius, nō enim habet alium Deū distinctum à se ipso, sed aliam personam, hoc est Patrē. Præterea, in Scripturis nō habemus quòd ipse De⁹ sit thronus, vel sedes Messiæ: sicut cum loquimur de ordine Angelorum qui dicuntur Throni, & de homine iusto, de quo dicitur; *Anima iusti sedes est sapientiæ.* Tertiò, quod ait: *Sedes tua Deus in seculum seculi,* designat regnum Christi æternum, quod puri hominis esse nequit, & supplendum est aliquod verbum: *Thronus tuus Deus in seculum seculi:* scilicet stabilietur, vel firmabitur. Et per Metonymiam thronus in quo Rex sedere solet, pro regno accipitur: nam vt Cathedra, sedes est Doctoris, & magistri docētis; Tribunal verò iudicis ius dicentis, ita solium, & Thronus, Regis est regnantis.

Si Christus est Deus, thronus ei quomodo Deus est. Secunda.

Tertia.

Throni, Cathedræ, sedis & Tribunalis propria significatio.

Sequitur: *Virga æquitatis, vel directionis, virga regni tui.* Id est, potestas tua regia, quæ per virgam, vel per sceptrum significatur, sicut priùs per thronum, institia & æquitate nititur. Et directionem ad vitā explicat Paulus esse æquitatē; quę nihil est aliud quā iuris moderatio: non enim summò iure regit nos, & sæpè bona voluntate nostra contentus est: & pauca obsequia multis, & amplis remunerat præmijs pro munificentia sua. Et hac virga iustam vindictam malis retribuet: ipse.n. per se ipsum veniat ad hoc iudicium siquidem omne iudicium datum est illi à Patre, & reddet vnicuiq; prout gessit in corpore. Rarò siquidem in sacris literis de Christi Humanitate fit mentio, quin etiam fiat de Diuinitate; vt quantum amor in Christum, vt homo est, excitatur, ex eo ꝙ caro nostra, & frater est; ita etiam timor & reuerentia, atq; honorificentię, quę tantæ maiestati debetur, à nobis exprimatur.

Explicatur id Virga æquitatis, vel directionis, virga regni tui.

Quid sit æquitas.

Ioan. 5. *2. Cor. 5.* De humana Christi natura & diuina, Scriptuꝛę ferè semper eur mixtim quantur. Eadē sententia (videlicet,

¶ Est autē hoc modo litera huius clausulæ cōstruenda. Virga regni tui, est virga directionis: quod in Græcis articulus oppositus regno, & nō directioni ostēdit: Ῥάϐδος εὐθύτητος ἡ ῥάϐδος τῆς βασιλείας σου. Simile est illud quod in alio loco dicit: *Cinerē tanquā panem manducabam*; id est mādūcabam panem tāquam cinerem. Et id quod paulò antè produximus; *Qui facit Angelos suos spiritus, &c.*

Virga directionis, virga regni tui) vt sit ordinanda. *Psalm. 101.*

Subdit: *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, seu exultationis.* Præteritum posuit pro futuro, vnxit, pro, vnget, vt notat Damascenus. Vngebantur olim Reges, Sacerdotes, & Prophetæ: at Christus à Patre est vnctus in Regem, Sacerdotem, & Prophetā vt omnib. modis dicatur vnctus, siue Christus, siue Messias.

Qui vngerētur olim, & quot modis Christū vnxerit Deus. *Damas. lib. 4 de Ortho fide c. 6. in fine.*

Et addit: *Deus, Deus tuus.* Quorum primū verbum Deus, in vocandi casu est accipiendum, vt docet Hieronymus ad Principam Virginem: alioqui nulla dignitas Christo in illis verbis tribueretur. Et ita Aquila in vocandi casu Θεέ, & nō Θεὸς, transtulit: quāquam si in Nominandi casu Θεὸς diceretur, vt diximus superiùs Nominandi casus pro Vocandi Atticè acciperetur. Et ita ter in illo Psalmo Messias dicitur Deus: nam apostraphans ad Messiam dixit: *Thronus tuus Deus, in seculum seculi*: Et cum secundò ait: *Vnxi, te Deus, Deus tuus*: & denique tertiò, cum inferius ait, *Et concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.*

Illud: Deus, Deus tuus, quomodo accipiēdum sit secūdum Hieronymum. *Hier. ep. 109. to 3 rtmo: ini à princ.*

In hoc Psal. 44. quoties Christū Deū agnouerit Propheta.

Oleum verò exultationis, & gaudij, vocat Spiritum sanctum, & plenitudinem gratiarum eius: de quo B. Petrus dixit: *Quem vnxit Deus Spiritu sancto, & virtute.*

Quid oleum exultationis quo vnxit Christū De⁹. *Actor. 10.*

¶ Si pietas, de qua re sit conceptum hoc gaudium? De Christi victoria contra Iudæos: de triumpho contra hostes nostros capitales, hoc est Dęmonem, Mundū, Carnem, & Mortem: de spoliorum ablatione, de manu hostis, de inferorum traductione, & apertione cęlorum; de ingressu cum triumpho in gloriam.

Quæ causa eius gaudij seu exultatio nit extiterit. *Colos. 2.*

Adiungit: *Præ consortibus, vel, præ participibus tuis.* Id est præ omnibus, qui de tuo Spiritu, & donis participarunt. Nam de plenitudine omnes partem accepimus, nemo totam plenitudinem præter ipsum. Ideò Christiani nuncupamur, quasi particeps vnctionis, de quibus Dilectus: *Et vos vnctionem quā accepistis ab eo, maneat in vobis.* ¶ Hinc est, quòd in Baptismo vngitur Christianus in vertice, & in fronte, chrismate, dum Confirmatur: & in diuersis corporis partibus oleo linitur, ad extremum cum morte, & eius timore agonem.

Præ quibus participibus & quare Christus fuerit vnctus. *Ioan. 1.* *1. Ioan. 2.* Baptismalis sacro chrismate vnctionis in vertice & frōte fidelium causa.

Dubium autem est, an aduerbium Propterea, causale sit, an verò signū, & effectū à poste-

Ad II. quæst. De particula

Propterea causam hoc loco an effectũ denotet. *Hier. supra d. loco.* *Matth. 28.*

posteriori designet. Hieronymus in Psalmum 44. interpretatur esse causam, & vnctionem intelligendam de gloria corporis de dominatu cœli, & terræ, & de potestate data in cœlo, & in terra, & de adoratione Latriæ quam promeruit, ac demùm de potestate iudiciaria: Quæ omnia & si per incarnationem debita sibi reddiderit: in altari tamen Crucis Patri se offerens, denuò promeritus est. Nã ibi tunc propriè dilexit iustitiam, hoc est iustos, & odiũ habuit iniquitatis, siue iniquorum. Tunc etiam seruauit iustitiam, dãdo Patri gloriam, & pretium nostræ redemptionis, & nobis indebitam misericordiam; Diabolo autẽ, meritas à se pœnas, & imperium eius spoliando.

Hebr. 5. Christus iustitiã dilexerit (vt ait Propheta) & oderit iniquitatẽ potissimum quando.

Et ita locus ad Philipp. 2. explicatio est præsentis loci. ¶ Alij verò putant Apostolũ argumentati ab effectu, & signo gratię Dei. Nam ob id Christus à momento incarnationis plenissima gratia vnctus fuit; vt posset illa opera tam sancta, & hæroica præstare. Vt sit sensus: Propter hoc, videlicet vt diligeres iustitiam, & odio haberes iniquitatem, vnxit te Deus præ participibus tuis. Est enim natura huius olei, quod est charitas, siue Dei gratia, vt quisquis Deo sit vnctus, non possit non diligere iustitiam, & odisse peccatum.

Alter sensus.

Diuini olei id est gratiæ Dei, efficacia

Ad II. quæst. Hæc verba: Tu in principio Domine terrã fundasti & reliq. Dei solius, propriè ad Messiã quomodo pertineant. Pœnitẽtialis præsertim cũ ille sit Psalm.

In secundo testimonio producto ex Psalm. 101. &, Tu in principio Domine terram fundasti, &c. dubitatũ fuit, quomodo Paulus ad id Messiam accommodauerit, cùm ad Deũ pertinere videatur. Ad quòd dicimus, nos non negare Psalmum esse pęnitentialem; sed cõfitemur potuisse Dauidem peccatorem orãtem, & se ad Messiam filium Dei, & Iehouah appellatũ cõuertere ad quem persæpè preces fundere solebat, non ignorans aliquando per illum omnibus affuturam peccatorum remissionem. Vnde & in alio loco dicitur: *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius:* & alibi: *Cum auerterit Dominus captiuitatẽ plebis, exultabit Iacob, & lætabitur Israël.* Loquitur de captiuitate quæ est à peccato, & à Diabolo, quæ fit per iustificationem: cuius fructus est gaudiũ, pax &c. Testantur autem illum Psalmum de Messia intelligẽdum versus 13. 14. & 16. Non repugnat etiam, peccatorem se coram Deo humiliantem, & peccatum confitentem cognoscere, quòd in eum peccauerit, qui mundum cõdidit, qui immortalis est & æternus. Ait ergo: *Tu in principio Domine terram fundasti.* Vbi primùm expende, vocem, Domine, nõ esse in Hebræo, esse tamen in Paulo, & in Septuaginta, qui illos perpetuò sequitur, & illa vox addita est maioris claritatis gratia: sicut etiam Esaiæ 51. *Domine, quis credidit auditui nostro?* Vbi etiam verbum, Domine, non est in Hebræo. Deinde perspice, his verbis docere Apostolum quod præmiserat, nempe, Per quẽ fecit & secula. Et ita indicat Christi potentiam, æternitatem, & immutabilitatem. Cùm autem duo extent in Genesi principia, vnum æuiternorum, & æui cum dicitur: *In principio creauit Deus cœlum & terram,* id est Angelos, & materiam primam, vt multi Patres interpretantur, & materiæ illius informis periphrasis verba sint quæ sequuntur: *Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas:* aliud verò sit principium temporis, cum dixit: *Fiat lux, & facta est lux: factumq; ex vespere & mane dies vnus,* vel primus: Hoc loco Dauid ad hoc Principium secũdum spectat, cùm ait, *Tu in principio illo temporis terram fundasti,* nimirum ex materia illa inuisa, siue informi, vt dicitur Sapien. 11. condendo omnia elementa, vt scilicet staret, & non inclinaretur in seculum seculi, sed super eam quasi in centrum grauitatis mundi cætera stabilirentur.

Psalm. 129. *Psalm. 13.*

Quã auerterit Deus captiuitatẽ à plebe sua & quomodo. *Rom. 14.* Altera solutio prædictæ quæstionis.

Verbũ illud, Domine, in dictu testimonio à 70. cur additum.

Esaia 53.

Diuinæ tres perfectiones Christo propositis in verbis à Paulo attributæ.

Genes. 1. Duplex principiũ rerum creatarum expressum in Genesi.

De quo illorũ principio fit sermo apud Prophetã cũ ait: Tu in principio Domine terrã fundasti. *Sap. 11.* *Psalm. 190.* Opera creationis manibus & digitis Dei cur fieri dicantur more Scripturæ. *Psalm. 8.*

Et in manibus, per metaphoram significatur operationis propositæ executio, quia sunt propria operationis organa: sicut alibi ait: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum.* Ob admiranda enim opera quæ in cœlis cernuntur, digitis tribuit Diuinis eorum conditionem, quia digitis nonnisi magna, subtilia, & admirabilia operamur. Et per manus exclusit Angelos à virtute creãdi: quoniam quod nos manibus nostris operamur, nullo alterius auxilio facere videmur. ¶ Et per duo extrema cœli, & terræ, id est centri, & circumferentiæ, intellige vniuersa, quæ in cœlis, & terra, & alijs elementis continentur.

Quid etiã manuũ Dei appellatione significare Propheta voluerit: & opera, inquit manuũ tuarum sunt cœli.

Sequitur: *Ipsi peribunt, tu autem permanebis.* Dubitatum fuit, quomodo incorruptibiles, & ingenerabiles cœli secundùm Philosophum dicantur perituri: quanquã Plato secutus Dei verbum, generabiles posuerit, & corruptibiles. Tradit enim Eusebius lib. 11. de Præpara. Euag. cap. 17. de Platone hæc verba: *Et rursus; Erit cœlum nouum, & terra noua.* Audi quomodo Plato etiã hoc dogma comprobauit in Timæo, dicens: *Constituit cœlum visibile, atque tangibile, & propter hæc, ex istis, & talibus, & ex quatuor numero mundi corpus factum est, proportione conueniens à cæteris omnibus indissolubile, præterquam ab eo qui colligauit.* Et post pauca: *Tempus igitur cũ cœlo factum est, vt simul facta, simul etiam dissoluantur, siquãdo solutio quædam ipsorum fiet.*

Ad IV. q. de eo quod cœli suapte natura incorruptibiles secundũ Philosophũ perituri dicuntur. *Euse. to. 1. De hac re Plato. opinio Script. consentanea.*

Et post

Et post pauca subijcit: *Quod ligatum est solubile est, quamuis si bene aptatum beneq; ligatum soluere vult bonus non sit. Quare*, inquit, *Deo attribuens verba: Dij, quorum ego creator, ac pater sum, quoniam facti estis, immortales quidem non eritis, nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini, nec in mortem deducemini, maiore vinculo colligati.* Hæc ille.

I Opinio de cęlis quomodo peribunt.
B. Aug. to. 5.

Sed ad rem, quæstio est, quomodo peribunt cęli? Respondent quidam, cessando à motu, & ab influxu qualitatum quas operantur, vt asserit August. lib. 20. de Ciuitate Dei, cap. 19. & 24. Sed si veritatem amamus contra hoc aliquid dici posset. Nam cũ moueri, & non moueri, sit cœlis extrinsecum, iam cœli essent incorruptibiles secundum substantiam, ac proinde ingenerabiles, cũ constet illos cõditos fuisse. Deinde durum est ac violentum, quod perire ac veterascere, atteri, & deficere, nihil aliud sit, quam à motu cessare: nam veterascere, propriè est ad interitum tendere, vt in hac epistola docet Apostolus: *Quod autem*, inquit, *antiquatur & senescit, prope interitum est.* Tertiò contra hoc facit, quod Petrus in secũda epistola scribit: *Adueniet dies Domini vt fur: in quo cœli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur, terra autẽ, & quæ in ipsa sunt opera exurentur.* Et infrà: *Expectantes, & properantes in aduentum diei Domini, per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent: Nouos verò cœlos, & nouam terram, secundùm promissa ipsius expectamus.* Vides igitur elementa, in quibus includitur aër, seiuncta à cœlo? Et sicut elementa, & terra, quantũ ad formam, quæ pars substantiæ est innouabuntur, ita etiã cęli. Atque hæc mihi dicuntur propter eos, qui de cœlis aërijs hæc dicta putant. Quartò; quoties in Scripturis cęlum in plurali ponitur, non solet capi pro aërio cœlo; nec etiam quando ponitur in singulari, quãdo illi terra opponitur. Cùm autem hic dicatur, cœlos ardentes soluendos, & illis opponatur terra, proculdubio pro aërijs cœlis nõ potest vsurpari, sicut nec cũ dicitur: *Cœlũ cœli Domino terram autẽ dedit filijs hominum*; &, *Tu in principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli*: & Dominus, *Cœlum, & terra transibunt*: non ergo de aërijs, sed de sublimibus, & veris cœlis, sicut de vera terra, loquitur Petrus. Quintò huius sententia est Chrysostomus in ca. 8. ad Romanos, & Petrus apud Clementem lib. 3. Recognit. vbi obiectis Simonis Magi respondet.

Improbatur multiplici ratione.
I. & secunda.
Hebr. 1.
Tertia à Petri testimon.
2. Petr. 3.
Ibidem.
Esai. 65.
Apoc. 21.
IV. Ratio.
Cœlũ in Scripturis quandocunq; non aerium, sed tantum cœlestes indicet orbes.
Psal. 113.
Psal. 101.
Matth. 24.
V. Ratio.
B. Chrys. ser. 14 ante med. to. 4. in prin.
Clem Rom.

Nec obstat quòd cœlum nõ sit susceptiuum peregrinarum impressionum, vt Philosophus docet: quia ignis vt Diuinæ instrumentum potentiæ, in cœlos aget, vt dixit Petrus. Imò etiã Ouidio non fuit hoc incognitum: accepit enim ex Sybilla illud;

Soluitur illud ex Philosopho, Cœlũ non est susceptiuum peregrinarum impressionum.
Arist. 2. de cœlo, tex. c. 3. 2.
Ouid. lib. 1. Metam inter medium circiter & init.

Esse quoque in fatis reminiscitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli.
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Si cœli verum in diluuio cõstiterunt ita in fine mundi, teste Petro, de aqua & per aquam cõsistent Dei verbo, igitur quomodo peribunt.
Genes 2.
Ibidem.

Quòd si obijcias ex eodẽ B. Petro: *Latet enim eos hoc volentes, quòd cœli erãt prius, & terra, de aqua, & per aquã cõsistentes Dei verbo: Per quem ille tunc mũdus aqua inundatus perijt: Cœli autem qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt, igni reseruati in die iudicij, & perditionis impiorũ hominum.* Vt igitur ibi mũdus interijt per aquam, nec propterea cœli, vel terra quicquam passi sunt, quod ad substãtiam attinet, nisi tantùm quindecim cubitis ascendit super montes altissimos: ita erit de mundi per ignem interitu, quia in substantia nihil offendetur, aut patietur. Respondemus, ibi mundum homines significare: quemadmodũ dicimus: Mundus Imperio Romano subiectus est, vel mundus ad fidem Christi conuersus. Sicut quod dicitur in Euangelio: *Ecce mundus totus post eũ abijt*: & Paulus *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* His enim in locis mundi nomine veniunt homines mundum incolentes, non autem elementa, vel cęli, sed vt ipse Apostolus inferiùs explicat, perditionis impiorum hominum.

Quis ille mũdus extinct' diluuio.
Ioan. 12.
2. Cor. 5.

Et rectè dixit, cęlos de aqua, & per aquã consistere, alludens ad nomen Hebęũ cœlorum שמים Schamaijm quod ab aqua deriuatum est. Et alludit etiam ad illud; Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, hoc est cœlos superiores ab inferioribus. Cœli ergò peribũt non tãtùm per cessationem à motu, sed per hoc quòd exuent formam substantialem præsentem, & induent aliam excellentiorem, vt possint dici cœli noui, & terra noua. Neque vera est expositio: Peribunt, id est Deo volente per annihilationem perire possunt quia hoc etiam ipsis Angelis, & animis immortalibus proprium est. Et hic non loquitur de potẽtia Dei in cœlos, sed de eo quod actu habituri sunt.

In eo quòd cœli de aqua & per aquam dicuntur consistere, quid significetur.
Genes 1.
Duplex cœlorũ interitus.
Altera opinio de modo quo cęli peribunt, parũ solida atque probabilis.

Sequitur in Text: *Et velut amictũ mutabis eos, & mutabuntur.* Quod de solo motu loci intelligi nõ potest: non. n. verè mutari, nec alia res fieri dicitur ea solùm ratione, quòd cessat à motu, sed de magna alteratione, & corruptione. ¶ *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Alloquitur Christũ hominem, qui vbi resurrexit à mortuis, iam mors, vel corruptio in illũ ius vllum non habet, neque dominium: & ideò semper est idem, & nõ mutatur. Ex qua immutabilitate eli-

Mutatio cœlorum velut amictus quæ tantùm sit futura.
Illud: Tu autem idẽ ipse es, & anni tui non deficiẽt, in Christũ quando verum.

te elicitur, quòd anni eius nõ deficiēt, id est duratio eius perpetua erit (accipiendo speciem pro genere) sed in sua carne immortali iudicaturus est omnes. De nulla autem creatura dici potest, quòd sit eadem, quia modò fit, modò est, modò augetur: nunc perficitur, nunc minuitur, & denique nunc interit. Angelus etiam modò vnus est per vnum affectum, modò alius per alium, quē de integro induit; & ita habet suam spiritualem mutationem, vt idem omnino dici nequeat. Solus verò Deus vnus & idē semper est, quia substantia est eadem, & cogitationes, & voluntates eædem, & omnino, ac per omnia immutabilis.

Creaturā omnem, etiā Angelicam, esse mutabilē nec semper eandem.

Deus cur sic semper idem & eius anni nunquam deficiant.

Hæc Pauli argumentatio negatiua: Ad quē autē Angelorū dixit aliquādo: Sede à dextris meis &c. quā sit efficax.

Ad quartum testimoniū in illis verbis: Ad quem autem Angelorum dixit aliquādo: Sede à dextris meis. Vbi primum perpende, argumentum sumi à negatiua, vt superiùs cùm dixit: *Cui enim dixit aliquādo Angelorum, Filius meus es tu?* Sed ad hoc idem respondēdum est, quod in superiori testimonio tuendo asseruimus. Et in his verbis nō tātùm est negatio, sed etiam affirmatio: nā testatur à Dauide esse dictum, vt sedeat ad dexteram Dei, & hoc asserit nō esse scriptū de aliquo Angelo: illi ergo non sunt euecti ad æqualitatem honoris Dei, per illam metaphoram designati. Ideò non dixit, Sede ad caput, vel ad pedes, sed ad dexteram meā id est, esto mihi æqualis in honore, & mecū regna. Non est ergo Angelorum munus Ecclesiæ dominari, sed illi ad nutum Domini Dei nostri ministrare: sunt enim confratres nostri, & conserui, non domini.

Christo cur dictū: Sede à dextris meis, & quid sit.

Quo simili Pauli argum. Petri primatus in Ecclesia ab hęreticis valeat extorqueri.

Ioan. 21. Luc. 22.

Validum igitur est argumentū: nā simile in hęreticos iactare solemus: Nulli discipulorum nisi Petro dixit Christus: *Pasce oues meas*, &, *Cōfirma fratres tuos*: Petrus ergo cæteris præstat, ac vt pastor præcellit. ¶ Qui verò hæc verba Iudaicè detorquent, quasi dicta à Deo ad Abraham, vel ad Zorobabel, vel ad Dauid, ita vt populus loquens dicat: Dixit Domin' Deus domino meo Dauid: *Sede à dextris meis*, hoc est, sit tibi maxima mea potestas profectò spiritum Iudaicū induūt isti, & ex nostris quidam, qui hāc expositionem sequuntur. Et sanè pudore deberent suffundi, qui id tribuunt homini mortali, quod Paulus grandius esse dicit, quàm vt aptari possit cuipiam Angelorum.

I. Sēsus illius sententię, nēpè Iudaizantium.

Iudæi Messiā esse Filium Dauid quo modo nescierint.

Et Iudæi, dum Christus viueret, Psalmum hunc de Messia intelligebant, etsi ignorarēt qua ratione diceretur Messias filius Dauidis, & eiusdem Dominus. Ignorabant enim duas in Christo naturas.

Alter sensus verus, omnique acceptione dignus.

Ad literā ergo Dauid de Messia post resurrectionem, & ipsius in cœlos ascensionē ait, Patrem Dominū Filio Domino dixisse: *Sede à dextris meis*: quod docet apertè c. 1. ad Ephes. & in 2. capite Actorum tradit Lucas, & Marcus, qui habet: *Et Dominus quidē Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlū, & sedet à dextris Dei.* Vt interim missa faciam quæ Christus Matth. 22. disputauit ex his verbis contra Iudæos, & paraphrasis Chaldææ versionem, quæ habet: *Dixit Dominus Messiæ, Sede à dextris meis.* Adde vniuersa quę in illo Psalmo canuntur, mirificè Christo quadrare, maximè illud quod sequitur: *Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorū.* Id est: tam plena erit subiectio dæmonum, impiorum, & infidelium: qui sibi modò aliquid esse videntur, & in Christum repugnant, vt omnes illi captiui futuri sint sub pedibus eius.

Ephes. 1. Actor. 2. Matth. vlt.

Cōfirmatur ille duplici ratione.

Quid significet: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorum.

I. Ratio cur Deus Pater, & non Christus, eius inimicos subiugauerit, atque punierit.

Et notandum, Patrem vltionē sumpsisse de inimicis Christi, non aūt ipsum Christum: quod ad nostram instructionem scriptum esse videtur. Si enim Christus nòluit vleisci inimicos suos, cui potestas non deerat; multo minus nos, qui sæpè non possumus, & viribus destituimur: quare Deo debemus vindictam relinquere, iuxta illud *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Deinde, vt intelligamus Patris zelū pro Filio, ne quis putet inultum abiturum eum, qui contradicit Filio suo. Quare apud Moysen dixit: *Ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autē verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.* Tertiò, voluit Deus vindictam à nobis agnosci, non humanam, sed diuinam futuram.

Deut. 32. Rom 12. Hebr. 12.

II. Ratio.

Deut. 18.

III. Ratio.

Ad VI. dub.

¶ Quòd si obijcias, alios quoque homines eandem dignitatem sedendi ad dexterā Dei habituros, iuxta id: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.* Et ipse Apostolus; *Et conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu.* Sed responsio est in promptu: alter enim est gradus Christi in hac sessione, alter cæterorū, qui illi hærent, & plenitudinis eius sunt participes. Ipse enim supremo gradu Deus est, ac Dei Filius, Iudex, Pastor, Rex, Lux; sed nos longo post illum interuallo dij, & filij Dei, sed adoptione vocamur: iudices, & pastores, sed in gregib. particularibus, & causis limitatis, & ad tempus. Imò quod nos ipsi vicimus, & promeriti sumus sedere in throno eius, dono, & gratia ipsius obtinuimus. Et magis ipse sedet in sedentibus in throno suo, quā sedentes ipsi. Quanquā locus ille ad Ephes. 2. possit recipere aliam responsionem quod vt in Christo suscitato conresuscitauit nos, ita consedere fecit nos in ipso Christo, quę summa dignitas fuit, & naturam humanam

Apoc. 3.

Ephes. 2.

Christi prærogatiuæ.

Id Apostoli: Et conresuscitauit, & cōsedere fecit in cœlestibus &c. qualē sensum habeat.

in ex-

in excelſum honoris gradum euexit, & in ſpem certam aliquando idem nos quoque vt eius membra obtenturos.

Ad 7. dub. Si omnes sũt adminiſtratorij ſpiritus, vt verum ſit dictũ Dion. Quatuor tantum ordinũ inferiorum Angelos ad homines deſtinari. *Eſai 6.* *Geneſ. 3.* I. Ratio contra Dionyſ.

Ad illam quæſtionem, quomodo omnes Angeli ſint adminiſtratorij ſpiritus, & quomodo non obſtet magnus Dionyſius, qui de vltima hierarchia, & vltimo ordine ſecundæ tantùm ad nos mitti teſtatur, hoc eſt, ex quatuor poſtremis ordinibus, non autem ex quinque ſuperioribus: reſpondẽdum eſt, quod cùm Eſaiæ 6. legamus, Angelum Seraphinum ad purgandũ Prophetam miſſum fuiſſe, & Cherubinis datã cuſtodiam paradiſi terreſtris, non video quid opus ſit ad gloſſas confugere, negãdo illos ſupremos mitti. Certè Apoſtolus Dionyſij magiſter fuit, & Doctor, & in vniuerſum ſimpliciter ait: *Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, & in miniſterium miſſi.* Præterea Gabrielẽ de ſupremo ordine Seraphim fuiſſe credibile eſt, quia vocatur à Patribus Archangelus, non in eo ſenſu quo ponitur ſecundus Angelorum, ſed in eo quo deſignantur ſupremi inter omnes Angelos. Vnde Luc. 1. dixit: *Ego ſum Gabriel qui aſto ante Deum*: & Raphael ad Tobiam miſſus ait: *Ego ſum Raphael Angelus vnus ex ſeptem, qui aſtamus ante Dominum:* De quibus etiam Dilectus ait: *Et à ſeptẽ ſpiritibus, qui in cõſpectu throni eius ſunt.* Sicut ergo Michael in Epiſtola canonica Iudæ dicitur Archangelus, & ab Apoſtolo. 1. Theſſ. 3. quia Princeps eſt Angelorum ſupremus, & præeſt toti militiæ cœleſti tanquã dux & Imperator; vnde & ante omnes Angelos primus ab Eccleſia inuocatur; tamen miſſus dicitur Dan. 10. Ita Gabriel illi quã proximus, Archangeli nomen ſortitus eſt. Eſt etiam alia ratio non minus ſolida. Conſtat enim Dei filium, qui eſt magni conſilij Angelus, ſiue Angelus teſtamenti, in propria perſona ad nos miſſum fuiſſe, quò firmum Euangelium nobis annũciaret: quid ergo vetat, ne etiam & ſupremi ordinis Angelos miſſos aſſeramus? Ad hæc difficile eſt ſeruare rationem, & nomen Angelorum in quinq; illis ſupremis ordinibus, cùm miſſi in perſona ad renunciandum aliquid nunquam legantur. Et ne omnino videamur ſententiam Diony. deſerere; affirmare poſſumus, illos quinq; ſupremos ordines rariùs mitti, frequentiùs autem, & cõmunius ex alijs inferioribus ordinibus; vt ita ſalua ſit ſententia Apoſtolica, quæ tradit, omnes in miniſterium mittit.

Gabriel, Raphael, & Michael, quod ſupremi ſunt ordinis Angelorum. *Luc. 1.* *Tob. 12.* *Actor. 1.* *Iud.* *1. Theſſ. 4.* *Dan. 10.* II. Ratio. Nil eſſe abſurdi, ex primis ordinib⁹ Angelos ad omnes mitti. *Eſai 9.* *Malach. 3.* III. & vlt.

Dictum Dionyſij propoſitum ſaluatur.

Quod verò ſubiungit: *Propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis,* interpretantur nõnulli, tantum eſſe Prædeſtinatos intelligẽdos, vt propter illos ſolos ad miniſtrent: quod meo iudicio non ſatis ſolidè dicitur: quia omnibus etiam non prædeſtinatis deſtinãtur Angeli, quibus tamen hæreditas poſſit obuenire. Diuina namque prouidentia omnibus proſpexit de remedijs, & de protectione, & cuſtodia Angelica, quæ ad eam obtinendam vtilis eſt ac pernecesſaria. Idcircò vniuerſa Patrum Traditio docet, vnicuique à natiuitate traditum eſſe Angelum cuſtodem, qui ad vitam æternam adipiſcẽdam bona conſilia ſuppeditet, & ad illa amplectenda ſolicitet. ¶ Et cum ait: *Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus*, arguit à minori ad maius affirmatiuè. Nam ſi angeli miniſtrãt nobis, multò magis ergo Chriſto Domino; imò nonniſi propter illum nobis adminiſtrant, ſiue per ſe, ſiue per illos quos mittũt: quemadmodum nemo iumento ſuo miniſtraret niſi propter ſe, vel propter Dominum, cui ſeruitium impendit.

Illud: Propter eos qui hæreditatẽ capiũt ſalutis, de prædeſtinatis nõ poſſe ſolis intelligi.

Angelicæ curæ q; hominis præcipu⁹ finis cuſtodiæ quis.

Dicentis omnes Angelos adminiſtratorios eſſe ſpiritus, quale ſit argumẽtum Apoſtoli.

Ad illud verò Danielis, quod quidam dicuntur miniſtrantes, alij verò aſſiſtentes: *Millia, inquit, millium miniſtrabãt ei, & decies centena millia aſſiſtebant ei:* Dicendum eſt, nihil illam diſtinctionem obeſſe, quo minus ex aſſiſtentibus aliqui etiam mittantur, & adminiſtrent: nam & Raphael apud Tobiã, & Gabriel apud Lucam, ex aſſiſtẽtibus, vel aſtantibus eſſe dicuntur, & tamen miſſi ad miniſtrandum. Nec mirum: cum ipſe Dei filius in propria perſona venerit ad nobis miniſtrandum, etiam in re quæ videri poſſet ſordidiſſima, de qua ſuperiùs dixit: Purgatione peccatorũ per ſeipſum facta. Quãtò minùs detrectabunt boni Dei ſerui, & confratres, & conſerui noſtri venire ad opẽ nobis ferendam? Et cùm ex innumerabili Angelorum exercitu tres tantùm Angeli in Scriptura Canonica innoteſcant; credibile non ſit ex infimis Ordinibus eſſe: præſertim cùm Michael olim eſſet Princeps gentis Iudæorum, & nunc ſit Eccleſiæ Dei cuſtos, & Gabriel ſemper ad ſumma Verbi Dei negotia annuntianda deſtinatus ſit, & Raphael ad ſanctum virum in via ſua dirigendum, directus fuerit: qui merito medicina Dei interpretatur, quoniam & iuniorem Tobiam à piſce deuorare volente eum cuſtodiuit, & à domo vxoris, quam accepit, Aſmodæum expulit, ac relegauit in deſertum, ne amplius noceret, & denique ſeniorem Tobiam à cæcitatis defectu curauit, & totam eius domum lætitia ſingulari impleuit.

Si Angeli omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, cur eorum alij Domino dicuntur aſſiſtere. *Dan. 7.* *Tob 12.* *Luc. 1.* Chriſtus nobis exhibuerit quam vile miniſterium. *Hebr. 1.*

Angeli hominibus cur libenter inſeruiant.

Dan 10. Summi illi Archangeli Michael, & Gabriel quales ſint Dei miniſtri.

Tob 5. Raphael quid ſonet. *Infrà 6.* *Infrà 8.* *Infra 11.*

DISPVTATIO IX.

In illa verba, cap. 2. *Propterea abundantius oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne fortè pereffluamus. Si enim qui per Angelos dictus est sermo factus est firmus, & si omnis præuaricatio, & obedientia accepit iustam mercedis retributionem; quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem. Quæ cum initiũ accepisset enarrandi per Dominũ, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est: contestante Deo signis & portentis, & varijs virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem, &c.* vsque ad illud: *Eum autem qui in medico quam Angels, minoratus est.*

I. Dubium.

IN his verbis more nostro in primis occurrit venari scopum, & quorsum dicat; *Propterea oportet nos abundãtius obseruare, &c.*

Secundum.

Deinde scrupulus se offert super illud: *Quæ cùm initium accepisset enarrandi per Dominum; ab eis qui audierũt in nos confirmata est:* ex quibus Caietanus accepit, Pauli non esse hanc epistolam, ex eò quòd connumerat se inter eos, qui non Euangelium à Domino acceperint, sed ab his qui audierunt ab eo: cùm tamen ipse in principio epistolæ ad Galatas asserat, non ab hominibus, neque per hominem illud didicisse.

Caietan.

Tertium.

Tertiò dubium est, quem vocet orbem terræ futurum Angelis non subiectum, & an sint plures mundi, cũ nouus, & posterior orbis à Christo sublato in cœlum, in diem vsque iudicij per eosdem Angelos administratorios spiritus æquè administretur atque præteritus.

Quartum.

Quartò, quorsum ait: *Testatus est autem in quodam loco quis,* & cur non librum Psalmorum expressit, aut Dauidem eorum autorem, vt Actor. 1. à Petro dictum est: *Viri fratres oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid, &c.* & infrà: *Scriptum est enim in libro Psalmorum.*

Actor. 1.

Ibidem.

Quintum.

Quintò ambigitur, an Psalm⁹ ille octauus, qui producitur, de Domino loquatur, an de homine in statu innocentiæ, an de eo in statu peccati: an etiam de statu gratiæ Euangelicæ, ac proinde de homine iam beato.

Sextum.

Sextò, circa illa verba: *Minuisti eũ paulò minùs ab Angelis,* dubium existit: quia quidam, vt Caietanus & Faber, volunt legi, paulò minus à Deo, & ita contendit esse legendum in templis Faber Stapulen. an verò sicut Septuaginta, & Paulus allegant, ab Angelis. Hæc simul cũ textu ipso veniunt explicanda.

Caietanus.
Fab. Stapul.

Soluitur prima dubit.
Quo tendat Apostolus propositis in verbis.

Ad primum igitur asserimus, mentem Pauli esse, Iudæos abducere à dogmate suo, quo partim Euangelio, partim Legi fidebant, quod Christo iniurium erat; ac proinde super Angelos, & Prophetas exaltauerat, vt indicaret, omnes qui Christum habent, siue Moyse & Lege omnia bona habere. Et hortationem facit efficacem ad obseruandum Legem Euangelicam, quam Christus per se diebus nouissimis locutus est, si illis periculum graue imminebat, qui Moysis Legem per Angelos datam negligebãt: quantò magis si filius Dei salutaris, & Euangelica Lex cõtemneretur? Ideò incipit: *Propterea,* scilicet, quia filius Dei excellentior est omnibus Angelis. Et abundantiùs, inquit, id est maiori solicitudine, & cura, *Oportet obseruare nos ea quæ audiuimus,* scilicet verba, nõ scripta: quia Christus nihil scripsit, sed verbo docuit, & multa per traditionem viuam sine scripto tradidit: vt mera sit hæresis, quæ Scripturas de singulis à nobis reposcit, cùm à Paulo scriptum sit: *State, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostrã.*

Exod. 19.
Galat. 3.

Cur Iudæi abundantius ea quæ audierant, obseruare debebent.

Contra hæreticos nihil non sacris literis expresse traditum recipere valentes.

2 Thess. 2.

Quales esse velit Apostolos verbi Dei auditores.

Subdit: *Ne fortè per effluamus, aut passiuè pereffluamur.* Hortatur nos, similes esse vasis obstructis, quę pretiosi vnguenti liquorem fideliter retinent: ita nos salutarem Christi doctrinã retineamus, ne nobis per obliuionem, aut per negligentiam, & incuria excidat: quemadmodum vasis effractis effluit vnguẽtum, quod colligere posteà est valdè difficilè. Perfluere etiam Latinè dicitur, qui auditum sermonem non continet, vt Terentius ille Parmeno, qui dixit:

Perfluat quis

Terent. in Eunuch.

Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.

Et opponitur perfluere τῷ προσέχειν, id est, continere: & is qui continet, ipsi verbo Dei stabili, & permanenti in æternum redditur persimilis. Chrysostom⁹ accipit, Pereffluamus, pro, Dilabamur, vel instar aquæ dilabentis pereamus. ¶ *Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus.* Id est: Si quicquid interminatus est, rebus ipsis fuit expletum, & quicquid promisit, fuit exhibitum; quantò magis in Euangelio quod est Dei verbum? Et opponit sermonẽ saluti id est, Legem Euangelio. Erat enim Lex sermo, sed efficax in se: vnde de ijs quæ inania putamus, solemus dicere, Sunt verba: Euangelium verò salus, id est, fides per gratiã cordi exhibita, & iustificans. Non enim bona tẽporalia promittit sicut vetus Testamentũ, sed regnum cœlorum.

Chrys. hom. 3. in hanc epist. ante med. t. 4.

Legem Moysi sermonem Euangelium verò salutem cur vocet Apostolus.

Ponderat legem datam per seruos, Euãgelium autem per Dominum: nã etsi vtraque do-

Vtri usq; Legislatores.

Moses & Messias componuntur.

que doctrina à Deo profecta sit, honor tamen maior habendus est nuntio Regis, & Legato Patris, quàm alijs seruis, qui ab eo mittuntur. Et hæc de primo.

II. dub. solut.

Ad secundum dicimus, Euãgelicam legem cœpisse à Domino ore proprio promulgari, deinde ab his quæ audierunt Dominũ, in nos communicarã, & confirmatã.

Circa id: quę (sc. salus) cũ initium accepisset enarrãdi per dominum, ab eis qui audierũt in nos confirmata est, quomodo verum sit.

Quod si obijcias: Vnde constare potest, illos ex ore domini accepisse & enarrauisse? Respondet, inde liquidum fieri, quoniã Dominus contestatus est eorum sermoni signis, & portẽtis; ita vt dici possit, nos quoque eundem loquentem audiuisse, qui doctrinæ Apostolicæ testimonium de cœlo dabat. Nam si vetus Testamẽtum non sine signis per Mosen est administratum; multò magis Nouum debuit omni virtutum, & signorum ostensione coruscare. Inde Dominus dixit, ea se signa, & opera fecisse in Iudæis, quæ nemo alius facit.

Exod. 19.

Ioan 15.

Si Pauli est hæc epist. ait Caieta. quomodo hic se audiuisse, quod alibi se accepisse, Euangelium, traditur.

Ad illud verò, quod ex Caietano est obiectum, non desunt bonæ & solidę responsiones. Theophylact. scribit, Paulum sic locutum humilitatis gratia, qui seipsum cum vulgo admiscere non dedignatur ratione doctrinæ. Sed congruentiùs dici potest, nõ esse Apostoli mentem aliquo loco se edoctum esse ab ijs, qui à Domino audierunt ostendere, quod esset falsum; sed in se confirmatam salutem per eos qui audierunt, quod verum est. Nam missus est ad Ananiam, vt ab eo baptizaretur, & visum per manum impositionem reciperet; & abijt ad antecessores suos Apostolos, ne fortè in vacuum curreret, aut cucurrisset. Aliud est enim verbum Domini, quòd à solo Christo per reuelationem accepit, aliud, salutis confirmationem in Paulum per alios Apostolos descendisse.

Prima solut. Theophyl.
Altera solidior.
Actor. 9.
Galat. 1.
Infrà 2.

Virtutum hic non accepit vt opponitur vitio, quæ dicitur ἀρετὴ, sed vt opponitur imbecillitati, & vocatur δύναμις. ¶ Varias verò Spiritus sancti distributiones vocat gratias gratis datas, vt signa, prophetiam, gratiam sanitatum, interpretationes sermonum, & similes quæ habentur 1. Corin. 12. Tot enim, ac tantas donorum opes Dominus effudit in suos, ne quisquam iudicare valeat, illos Primos qui crediderunt, rusticos & simplices extitisse, quibus verba dari facile esset: quemadmodum imposuit nobis Iulianus Apostata, vt testis est Gregorius Nazianzenus in prima in eum Inuectiua.

Quibus nam virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus doctrinæ Apostolicę Dominus se conte status.

1. Cor. 12.
Quid de Christianis sentire & dicere soleret impius Apostata Iulian.
B. Gre. Naz.

Non ergo sine magnis, & inuictis rationibus persuasit, doctrinam suam esse de cœlo: nam etsi doctrinæ Fidei euidentiam habere non possimus; eam tamen longè esse credibilem, & fide dignam videre possumus. Nam Spiritus sancti afflatus eò inclinabat hominum corda: testimonia ex Veteri Lege desumpta, per miraculorum signa confirmabat, vt alibi ait: *Illi profecti prædicauerunt vbiq; Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

Marc. vlt.

Quòd si obijcias, cur Apostolus mentionem non fecerit testimoniorum, quæ ex Scripturis proferebant, sed tantùm signorum, quæ edebant Apostoli. Respondemus, Paulum hic agere de similitudine vtriusque Legis. Et quia antiqua Lex alterius Legis testimonio confirmata nõ fuit, sed tantum miraculis, ita & noua lex, quæ inferioris autoritatis est, non indigebat testimonijs Legis, quæ satis erat illustribus, & admirandis signis confirmata. Vel ideò id fecit Apostolus; quia Gentiles, & Hæretici veteris legis testimonia non recipiebant. Nam simplicius libro octauo Physicorum, Philoponum Grammaticum irridet, quòd ad probandam mundi ex tempore creationem, vsus fuerit sacrarum literarum testimonijs: & Lactantius libro quinto, capite quarto admiratur, quod Cyprianus agens contra Idololatriam, ad Demetrianum, Scripturas sacras protulerit.

Quare nunc Paulus Apostolicæ prædicationis potiùs signa quibus confirmabatur, quam Scripturas retulerit.
Primus ratio.
II. Ratio.
Qui de re Simplicius Ethnicus ille Philoponũ, & Lactã. Cyprian mentiõ norsoerint.
Lact. lib. 5. c. 4. circa med.

Sed argues, Abraham dixisse: *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos. Si Moysen & Prophetas non audiunt; neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Sed hoc intellige dictum esse apud fideles, & credentes; & Petrus dixit: Habemus firmiorem Propheticum sermonem. Firmiorem, inquit, visione, scilicet, & signo Transfigurationis. Vnde hæretici magis Scripturis, quàm miraculis credunt. Adde, quòd doctrinæ testimonium debebat pro posteris remanere; & idcirco indigebat aliquo signo firmari. Simpliciter tamen loquendo, apud eos qui nõ credunt, fortius est miraculum, & potentius ad conuersionem eorũ, quam Scriptura.

Illud Abrahę ad diuitẽ Epulonẽ: Habẽt Moysen, & Prophetas audiãt illos, &c. de quib' dictum sit.
Luc. 16.
2. Petr. 1.
Quibus firmiorem Petrus vocet Propheticũ sermonem.
Matth 17.
III Ratio.
Signa quam Scripturæ quibus magis persuadeant.

Ad tertium respondemus, illud quod dicit Apostolus: Non enim Angelis subiecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur, non esse cum proximè præcedente exhortatione connectendum, sed illam particulam, Enim, quæ causalis est, referẽdam esse ad ea quæ primo capite de magnitudine Christi super Angelos dixerat: redit enim Apostoli sermo ad superiorem illam sententiam: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

III. sol. dub.
De orbe terræ futuro Angelis minimè subiectos quinam ille.

Et orbem futurum appellat, non quasi substantia sint plures orbes, aut mundi, vt quidam insipientes somniarunt, cùm vnus tantum

Quomodo dicitur futurus.

tantum sit mundus,& vnus terræ orbis;sed per Metonymiã nomine orbis terrę vocat homines orbẽ terrarũ habitantes, de quib. futurũ erat vt in Christum crederent, sicut de eorum salute prædictũ erat à Prophetis.

Prim⁹ sensus D.Tho. lect. 2. init. & Caietani.

B. Thomas & Caietanus orbem terræ futurum,intelligunt statum vniuersalis resurrectionis,& iudicij, quoniam in eo Angelis opus non erit:nunc verò dũ viuimus, illis subijcimur,& ipsi nobis præsunt. Sed hæc ratio infirma videri posset: quia Christus Dominus solus & præsens hic nobis præest, & in die resurrectionis illi data est omnis potestas in cœlo & in terra, illiq; dictum: *Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam; & possessionem tuã terminos terræ.* Et Angeli nunc nihil aliud sunt nisi serui, & administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos,qui hæreditatem capient salutis.

Ille quid incommodi habeat.

Matt vlt. Psal. 2.

Hebr. 1.

Futurus ergo orbis terræ dicitur respectu mundi præteriti,vel respectu pacti violati,cuius pater Adam erat,& eius inueniebatur princeps diabolus. Secũdus verò, vel futurus orbis est is, qui restitutus est in gratiam Christi,& liberatur de principatu dæmonis,de quo: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mũdi eijcietur foras. Et translatus dicitur ab Adamo ad Christum,qui Esaiæ 9.dicitur Pater futuri seculi.Et vetus Adam,futuri typus fuit, vt Roman.5.dicitur de Adam: *Qui est forma futuri.* Hic ergo orbis Christo subiectus est, vt eum redimat, vt ipse ante mortem testatus est. *Omnia,* inquit, *mihi tradita sunt à Patre meo.*Et peracta redemptione dixit: *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Et hæc de tertio.

Alter sensus.

Osee 6. Genes. 3.

Ioan. 12.

Esai 9.

Rom. 5. Orbis ille terræ futurus cur Christo subiectus.

Matth. 28.

Ad quartum verò, cùm ait: *Testatus est autem in quodam loco quis*, non nominato autore,aut libro;non cõtemptim, sed honoris gratia dixit, Quis.Et vt existimat Chrysostomus, non nominauit autorem, aut librum,quia cum doctis loquebatur,quibus peruij sunt Scripturarum loci, præsertim Psalmorum, qui omniũ manibus terebantur. Alij verò id factum esse testantur; vt ostenderet, nihil referre in Scriptura scire quis,aut qualis sit scriptor; cùm primarius Scripturæ autor sit Spiritus sanctus; quæ ratio à B.Gregorio tradita est.Fortassis etiã consolari,atq; excusare eos voluit,qui magis rei,quàm autoris,aut certi libri memoria valent.

IV.sol.quest. De eo quod Apostolus dixit:Testatus est autem in quodam loco quis,teste & loco suppressis. Chrys hom.4 sup init.to.4. II.Ratio.

B.Greg ca.1. præf Mora in Iob,par.1.ini.

III.Ratio.

Testatus est autem, dixit, pro, Testatus est enim: quia hoc testimonio probat ante dicta.Et ita ꝺ positum est pro γὰρ.

Dicendum est quintam dubitationem, quisnam sit illius Psalmi scopus. Certè alius non est, quàm de hominis excellentia, & magnitudine, ac potestate omnium creaturarum verba facere.

Solu.5.quest.

Psalmo eõ quid doceat Propheta.

Probat ergò, mundi, & vniuersorum imperium Christo datum, in quo iam Angeli,sicut in statu primæuo,non dominantur.Nam legem dabant, & omnibus præerant;at in Euangelio Christo seruiunt, & propter illum nobis libenter ministrant, nec amplius sinunt se vt olim adorari. Quare Angelus Ioanni volenti adorare, dixit: *Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum.*Hanc verè excellentiam,& potestatem hominis super creaturas,scrutari necessum est, an in primæuo statu Euangelij extiterit. Certè de illa prima,quę admodùm breuis fuit,loqui non videtur Propheta: nam homo collocatus fuit à principio, vt vniuersis Dei operibus præesset; verùm sua culpa quàm primùm meruit domino abdicari.De secundo verò statu meritò dubitari potest.Videtur enim Dauid in vniuersum nunc proponere homines vt tunc erant, nempè, vt insignis Dei bonitatis specula,quod re ipsa in cęteris animantibus,& in toto mundo dominium obtineret. Certè si quis de homine ita iudicaret, ad ipsos Philosophos mittẽdus esset, qui quàm misera sit hominum conditio perscrutantes, eorum naturam nouercam quodammodò esse dixerunt, & optimum esse non nasci, vel natum statim emori. Et impiè id quidèm Philosophi; sed ita, vt ex illorum dictis in præsentis seculi homines nõ cadant, quæ Dauid in hoc Psalmo homini tribuit. Nam quid homine miseriùs in se ipso, siue animam,siue corpus spectes?Præditus quidem est intelligentia, sed quàm, quæso,obscura, & quàm exigua in his quæ præcipua sunt,id est,Diuinis rebus intelligẽdis? Taceo deprauatam illam concupiscentiam nobis ingenitam, vitiorum omnium fomitem & incitamentum. Taceo corporis miserias, quod morborum officina est, quam circumferimus.Addo quæ Iob, Dauid, & Salomon de homine dixerunt. Primus ait: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Qui quasi flos egreditur,& conteritur,& fugit velut vmbra,& nunquam in eodem statu permanet.*Alter: *Vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Atque huius filius: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, Vanitas vanitatum,& omnia vanitas.* Quid dicimus de imperijs,regnis,familijs,domib⁹, singulisque hominibus? quanta rerum omnium perturbatio,&miseria,quæ inconstantia,& vanitas?Obijcies; Fruimur esu animalium; iumenta nobis deseruiunt; auiculæ dulces nobis resonant sonos. Sed dicen-

Apoc. 19. Quã ibi Propheta describit humanã felicitatẽ homini adhuc innocenti cõuenire minimè posse.

Genes. 1.

Multò min⁹ illam homini iam lapso posse competere.

Quare Philosophi, licet non omnino verè,naturã homini nouercam esse dixerunt.

I. Argum.

Secundum.

Tertium.

Quartum. Iob. 14.

Psalm. 38. Eccl. 1.

Quintum.

Si quid nunc homo felicitatis habere videatur,illam tamen

sibi magno constare.

dicendum est, hoc nobis contingere, si animalia vi subegerimus, aut alia fraude illexerimus. Nam alia vix assuescunt; alia formidabilia contra nos insurgunt, varijsque modis nobis nocent. Nam quæ sese spontè nobis subijciant, vel nulla sunt, vel paucissima. Terra culturæ non respondet: cœlum, aër, ignis, mare sæpè nobis infesta sunt. Imò si ad naturam, mores, & ingeniu hominem spectes, crudelissimum tyrannũ hominem dixeris: vt vitę suæ, & delicijs indulgeat, nulli animantium vitæ parcit, & quem reliqua metuant, oderint, & fugiant.

Quanta velut orbis totius in hominem conspiratio & inimicitiæ.

Homo quã ferũ animal, & quam insatiabile.

Vbi est ergo hæc sublimitas, de qua: *Quid est homo, quod memor es eius? &: Omnia subiecisti sub pedibus eius?*

Psalm. 8.

Superest igitur, vt ad tertium hominum genus, nempè eorum, qui in Christo sunt, vel cum Christo in cœlo regnabunt, hæc spectent. Itaque hæc hominis descriptio in octauo Psalmo non tantùm ad Christum, sed ad omnes etiam futuri mundi ciues & beatos pertinebit. Et cùm iam sit in Christo impleta, reliquum est vt in cæteris omnibus membris perficiatur. Nam ita Paulus Christi interpres, & 1. Corinthiorum 15. &, Ephes. 2. & hoc loco hunc Psalmum Christo accommodat, vt non neget etiam suis membris cõuenire, & Dominus Matt. 21. secundum versum Psalmi huius sibi applicauit, cùm de paruulis clamantibus in templo dixit: *Vtique: nunquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudẽ?* id est, Ex ore paruulorum, qui adhuc penè infantes sunt, & vixdum ablactati, magnificam, ac perfectam reddidisti laudem. Deinde etiam per Apostolorum prædicationem, qui vt simplices pueri, ac prorsus rudes habebantur, Euangelicam veritatem vbique prædicare fecisti ad sic confundendum, & conuincendum prauitatem, & superbiam Scribarum, & Pharisæorum, dæmonum quoque, atque seculi potẽtum, & sapientum; qui omnes veritatis Euangelicæ se aduersarios constituerunt. ¶ Iam singula verba testimonij expendamus. *Quid est*, inquit, *homo quod memor es eius.* Hebræa habent Enos: hic est filius Seth. Et interpretatur homo, nimirum ab obliuione: vt sit pulchra Anthithesis: Quid est obliuiosus, quòd tu eius recordaris? Nam ita hominis assumptio memoriæ Dei tribuitur per metaphoram, sicut & obliuio. Videtur enim assumpto homine in gloriã nostram, nostri meminisse, de qua in Cantico Zach. dicitur; Et memorari testamenti sui sancti; & B. Virgo: *Suscepit*, inquit, *Israel puerũ suũ, recordatus misericordiæ suæ.* Et Esaias: *Nũquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt nõ misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.* Sequitur: *Aut filius hominis quoniam visitas eum?* Altera est pulcherrima Antithesis. Quid est filius Adam, qui interpretatur terra rubra. Quasi diceret, Quid est vilissimus homo, & ex terra genitus, quem tanta dignitate prosequeris, vt eum visitare digneris. Et phrasi Hebræa idem est filius hominis, qui & homo. Et repetitur ad exaggerationem exprimendam, vt moris est. Ita Num. 23. dicitur: *Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur;* & Iob. 15. *Quantò*, inquit, *magis homo putredo, & filius hominis vermis?* Idem quoque alibi Psaltes: *Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?* Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. Idem est ergò homo, & filius hominis, nec differunt, nisi quatenùs Adam fuit olim homo, nõ autem filius hominis, vt nos omnes sumus: quemadmodum idem est Pater Deus, & Filius Dei; nisi quòd Pater Deus habet à se quod habet, Filius Dei à Patre.

Explicatur id: Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem.

Apostolicæ prædicationis efficacia.

Homo quid sonet Hebræis.

Luc. 1. *Ibidem.* *Esai. 49.*

Quid illud: Aut filius hominis, quoniam visitas eum.

Adæ nominis interpretatio. *Num. 23.* *Iob. 25.* *Psal. 143.*

Homo & filius hominis quomodo sint diuersa.

Primum igitur verbum videtur ad Adamum referendum, secundum ad omnes Adæ filios. Et Adæ quidem memor fuit absens, nostri præsens: & plus visitari opere, quàm recordari mente: sicut plus filius hominis, quam homo. Vnde ad cumulum miseriæ Iob dixit: *Homo natus de muliere*, quibus verbis exprimitur filius hominis. Et in vtroque membro Chaldæus paraphrastes habet: *Quid est filius hominis?* Et licet LXX. dicant per disiunctionẽ: *Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis:* Hebræa tamẽ litera habet Vau copulatiuã, id est, & Aug. tamen hominem in malam partem capit, filium hominis, pro Christo, qui se ita vocabat. Ait enim in Psal. 8. *Filius igitur hominis primus visitatus est in ipso homine Dominico nato ex Maria virgine. De quo propter ipsam infirmitatem carnis, quam sapiẽtia Dei gestare dignata est, & passionis humilitatem rectè dicitur. Minuisti eum paulò minus ab Angelis. Sed additur illa clarificatio, qua resurgens ascendit in cælum.* Hæc ille. ¶ Hominis autem filius Hebræis dici solet quiuis è plebe, & abiectus: in quem sensum se Dominus filiũ hominis vocabat, sicut & Ezechiel, ne magnitudine reuelationum extolleretur, filius hominis vbique appellatur, hoc est, vilis, & abiectus. ¶ Non est aũt Christus filius, vt quidã putant, ex eo quod sit filius virginis matris. Gręcè n. dicitur υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, & significat filiũ hominis masculi. Alij ẽt iuxta Hebræũ dicũtur filij Adã in singulari num. vt in ps. 4. 10. & 11. & in multis alijs locis Psalmorum

Memoria Dei sicut & visitatio hominis duplex est.

Iob. 14.

Filius hominis quid Augustino. *B. Aug. tom. 8. in princ.*

Hebræi filiũ hominis quẽ soleant appellare.

Qua ratione se Christus filium hominis vocitaret, contra quosdam. *Psal. 4.* *Psal. 10.*

Psalm. 103.

cœlum sicut pellem: Qui tegis aquis superiora eius. Qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulas super pennas ventorum. Quæ etiã consequuntur, naturæ sunt opera: ait enim: *Qui fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus sicut vestimentum amictus eius: super montes stabunt aquæ.* Habet nonnullos graues autores, vt Chrysostomum, Theodoritum, & Euthymium, de igne & vento exponentes Angelos, & ministros.

B. Chrys. homil. 2. in hæc verba, to. 4. Theod. ibid. part. 2. Euthym. in Psalm. 103.

Caietanus cũ suis, de Scriptore huius Epistolæ audacius hoc loco quid senserit.

Ad primam primi testimonij dubitationem antequàm respondeamus, præmittendum est, Caietanum, & alios recentiores, qui eius sententiam secuti sunt, ausos fuisse huius Epistolæ autorem reprehendere, quòd locum de Salomone ad literam loquentem, violẽter ad Christum detorserit.

Prima dubij primi dissolutio.

Illud de Salomone dictũ: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, quàm aptè de Christo dicatur.

Aug. lib. 3. de doct. Christ. c. 27. to. 3 sub init. & 12. li. Confess. c. 26. & 31 tom. 1. Thom. 1 p. q. 1. art. 10.

Sed dupliciter potest hic nodus dissolui. Primò quidem modo, asserendo, quòd ad literam de Christo sit sermo, vt rectè propterea sit productus à Paulo. Nec obstat, etiam ad literam conuenire Salomoni: quia post eadem litera plures sensus literales complecti, vt tradunt Augustinus, & B. Thomas. Et vt sæpè in Scripturis nomine Dauidis ad literam venit Christus: vt Ezech. 34. *Suscitabo super eas Pastorem vnum, seruum Dauid:* & Ierem. 30. *Seruient Domino Deo suo, & Dauid Regi suo.* Ita etiam per nomen Salomonis Christum eo loco intelligimus. Maximè quia adiecit: *Stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternum:* quod Angelus Luc. 1. ad Christum retulit, dicens; *Dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Et B. Augustinus enarrans in Psalm. 71. qui inscribitur: *In Salomonem,* asserit illum Psalmum Iudæos de Christo esse prophetiam tradere, & inuictissimè defendere: quia quædam ibi dicta, Salomoni conuenire non possunt. Est autem regula intelligendæ Scripturæ à beato Petro Act. 2. & à B. Paulo Actor. 13. tradita. Vt quæ alicui tribuuntur, quæ non possunt ei conuenire, quia excedunt eius dignitatem, ad Messiam finem legis, & Prophetarum, necessariò referantur. Et eadem ratione conuincimus, Psalm. 44. epithalamium esse Christi, & Ecclesiæ, cum Salomonis, & filię Pharaonis nuptijs congruere non possit. Adde quod 2. Reg. 7. habetur: *Cumq; completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in filium.* Quomodo quæso possunt Salomoni conuenire, qui suscitatus est in diebus Dauidis, cùm non ex viri, sed ex mulieris vtero fœtus egredi soleat? Deinde quomodo stabilitum est regnum Salomonis in æternum, quod Angelus cap. 1. Lucæ ad Christum retulit, cùm dixit: *Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius:* id est, quod in sede, & regno Dauidis fuit prænuntiatum, ac promissum. Et quam quæso Salomon domum Domino ædificauit? Ait enim Dominus per Esaiam cap. vlt. *Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? Et quis est iste locus requietionis meæ?* & Paulus Atheniensibus dixit, *Non in manufactis templis habitat,* scilicet Deus: sed Christus ipse est, qui Deo ædificauit veram domum, hoc est Ecclesiam, quæ templum Dei dicitur. Et sequitur in eodem loco: *Quicunquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum:* quod non de vero Christo, sed de Christo mystico interpretatur Dauid Psalmo octuagesimo-octauo, cùm ait: *Ipse inuocabit me, Pater meus es tu; Deus meus, & susceptor salutis meæ; & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.* Et saltans à singulari ad numerum multitudinis, subdit: *Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, &c. visitabo in virga iniquitates eorum;* vel vt habetur 2. Reg. 7. Arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. In virorum, inquit, virga, id est, humaniter, vt solent parentes corrigere filios suos. Vbi quod de Salomone solo dicitur in libris Regum, hoc Paulus interpretatur in hoc Psalmo de filijs Messiæ spiritualibus per Regulam assignatam à Tyconio de Capite Christo, & corpore eius, quod est Ecclesia: per quam quæ capitis sunt, corpori; & quæ corporis, capiti tribuuntur.

Proposita verba Christo, quàm Salomoni aptius conuenire.

I. argum. *Luc. 1. D. Aug. to. 8.*

Optima nobis à Petro & Paolo Scripturas interpretandi ratio commendata. *Rom. 10.*

II. argum.

III. argum.

Veram domum quam Christus Deo ædificauerit, non autem Salomon. *Actor. 17.*

IV. argum. *2. Reg. 7.*

Psalm. 88.

2. Reg. 7.

Quid illud mysticum de Christo: Arguam eum in virga virorũ, & reliq.

Tyconij Donatistæ vtilis canon intelligentiæ Scripturarum. *Lege August. lib. 3. de doctr. Christ. c. 31. to. 3. regula 1. Coloss. 1.*

V. & postremum arg.

Denique esse filium Dei, magis spectat ad naturalem filium Christum, quàm ad eius membra, quæ per adoptionem tantùm de dignitate filiorum participant. Ideo Dominus Iesus filius Patris declaratur: is enim natus est ex posteris Dauidis, & assumptus ad naturalis filij Dei vnionẽ, vt subsistat in hypostasi increata: ad quod alludit Angelus Lucæ primo, cùm dixit: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Etsi Erasmus verterit: Ego ero ei loco patris, & ipse erit mihi loco filij: id est: Ego habebo illum pro filio, & ille me pro parente.

Luc. 1.

Prædicti loci: Ego ero illi in patrẽ, &c. Erasmiana paraphrasis.

Altera solut. prioris difficultatis.

Secundo modo solui potest hoc argumentum, affirmando in sensu mystico hũc locum Paulum produxisse; quia aliàs ita solet interdum Apostolus argumentari, vt facit ad Galatas quarto: vbi ex Allegoria agit in Galatas. Aliud enim est ex sensu mystico trahi efficax argumentum, quod

Diony-

B. Dionys. epist 9. Aug epist. 48 tom. 2. B. Hier. to 9. in princ.

Dionysius in Epistola ad Titum, & Augustinus ad Vincentium Donatistam, & Hieronymus in caput Matthæi duodecimum inficiati sunt; aliud verò probabile effici argumentum. Solent enim Rhetores argumenta topica, & probabilia certis explicatisque adiungere. Idem quoque facit Apostolus, & tanto commodiùs, excellentiusque, quantò Hebræi intelligerent ea quæ de Dauide in Salomone Deus promiserat, in Christo esse complenda, admoniti ex Scripturis.

1. Cor. 9.

Quæ dam Apostolus firma de Scripturis, & solida spiritualiter intellectis argumenta depromat.

Quis, inquit Paulus, *militat suis stipendijs vnquàm? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundùm hominem hæc dico?* Id est, Nunquid rationibus humanis ago? an & Lex hęc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi, *Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo?* Et ratione allegorica confirmat: *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt?*

Deut. 12. Hebr. 7.

Scripturæ sensus mystici qui minimè probabiles, vt ex ijs etiã argumenta quæ fiunt.

Idem quoque inferiùs Sacerdotij Aaronici cessationem, & noui stabilitatem, ex allegoria Melchisedech colligit: Translato enim, ait, Sacerdotio, necesse est vt & Legis translatio fiat. Valent ergo rationes à sensu mystico recepto, & probato, non autem ita à mystico, & voluntario, pro cuiusque cerebro. Nec mirum est, sensum esse principalem, in quem mens autoris quasi in finem dirigitur: finis autem Legis est Christus, in quem omnia tendunt. Præsertim verò sensus mysticos ab Apostolis assignatos nemo poterat respuere; quia illorum veritatem signa, quibus coruscabant, & sapientia doctrinæ, & vitæ sanctitas testabantur, atque commendabant.

Rom 10.

Apostolorũ spiritalis intelligentia Scripturarũ cur omnibus recipienda.

Solutio secũdæ dubit.

Ad alterum dubium in hoc testimonio propositum dici potest, quòd sermo sit de Christo secundùm vtramque naturam, & diuinam, & humanam, ex eo quod tunc res fieri incipit, vel esse, cùm incipit cognosci. Quia ergo per generationem ex Maria, vel per resurrectionem omnibus inclaruit fidelibus diuinitas eius, & filiatio, & in futurum constabit etiam infidelibus quòd Pater ipse sit natura eius parens, & Christus natura eius filius; ideo dixit: *Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in filium.*

Paulus, cùm ait: Ego ero illi in patrẽ, &c. de diuina Christi, an de humana loquatur generatione.

Ad 4. dub. De sensu illius particulæ. Et cùm iterum.

Inter ea, quæ in tertio testimonio dubitata sunt, primò propositum fuit, quid significet illud aduerbium: *Et cùm iterum introducit Primogenitum*, quid est, inquam, illud, *Iterum*, siue Græcè πάλιν, & an iungendum cum verbo Introducit, an seiungendum ab illo, vt fecit Erasmus: Rursus autem cùm introducit Primogenitum; & ita esset vocula secũdum, vel tertium testimonium citantis, & interdum redditur per aduerbium. Rursus, vt in hoc Capite, & Roman. 15. in citandis pluribus locis frequenter ponitur. Alij verò libenter adiungunt cum verbo illo, Introducit, quanquàm variè exponi possit. Introductus est enim semel per incarnationem in vtero, vbi ab Angelis confestim fuit adoratus: quemadmodum cùm per natiuitatem de vtero matris est egressus, subitò facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo. Tertiò, iterum ingressus est post mortem ad vitam suscitatus, in orbem terræ, id est, in totius orbis terrarum possessionem, ac dixit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra*: tũc etiam adoratus creditur ab omnibus Angelis, vt iam conspicuus & manifestus Dei Filius. Et de hoc vltimo ingressu videtur esse hoc loco sermo. Alius sensus esse potest, tunc primùm ad Angelos introductum Christum, cùm illum ostendit eis ante casum, vt adorarent eum; iterum verò in Incarnationis mysterio, vel in natiuitate, vel in resurrectione eius. Quo in loco dignum censui annotatione, Incarnationem Filij Dei dici introductionem respectu nostri, quia is qui extra mundum erat, factus est pars mundi: eandem etiam dici exitum, iuxta illud: *Exiui à Patre, & veni in mundum*; &: *Exijt qui seminat, seminare semen suum*, & hoc respectu Dei, nõ quòd Deum Patrem deseruerit exeundo, sed vt qui cum solo Patre erat, inciperet etiam esse nobiscum: & qui priùs inuisibilis erat, per incarnationem factus sit nobis conspicabilis.

I. solutio.

Rom. 15.

Altera, & quoties fuerit Christus in mundum introductus.

Luc. 2.

Quo de iu mundum introitu hic loquatur Apostolus.

Matth. vlt.

Si vbiq; erat Dei Filius, quomodo est introductus in mundum?

Ioan. 16. Matth. 13.

Et vocat eum, Primogenitum, eò quòd ipse prior ad immortalem vitam resurrexit; & primitias dormientium, scilicet eorũ qui ad vitam redeunt; vt eum omnes fide agnoscant mortis domitorem, atque illi vt redemptori gratias agant, & perpetuis laudibus eum celebrẽt. Est igitur validum argumentum ad probandam Christi eminẽtiam super Angelos; Angeli habuerũt præceptum adorandi Christum cultu latriæ: aliàs nihil probaret: non potest autem creatura adorari sine flagitio idololatriæ: Christus igitur non tantùm homo, sed & Deus erat, qui dignus est tali cultu.

Cur Paulus Christũ, Primogenitum appellet.

1. Cor. 15.

Idem quàm fortiter Christum emineat eminens oĩb. Angelis, ab adoratione.

Sed illud plus difficultatis habet, vnde videlicet Apostolus hæc verba deprompserit. Communiter dici solet, à Dauide accepisse hoc testimonium, ex Psalmo 96. qui incipit: *Dominus regnauit, exultet terra: lætentur insulæ multæ*; & infrà: *Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Adorate eum omnes Angeli eius:*

Ad 3. dub. Illud: Et adorent eum oẽs Angeli eius, vnde sumptum sit.

I. solut.

eius: Audiuit, & lætata est Sion. Et probant ex eo, quòd ille Psalmus Christi victoriam de morte per resurrectionem decantat. Vnde incipit: *Dominus regnauit, exultet terra*: (scilicet Iudaica) *lætentur insulæ multæ*, hoc est, Gentes in insulis significatæ. Et aptè côuenit ablata idololatria post Christum apud Gentes prædicatum, Christum ab omnibus adorari.

Huius solutionis primũ incõmodũ.

Sed vt demus hæc omnia vera esse, duo tamen sunt quæ impediunt, quominùs intelligatur desumptum hoc testimonium ex illo loco. Primum, quia ibi est verbum Imperatiuum secũdæ personæ, videlicet, Adorate eum; hic habetur Imperatiuum tertiæ personæ, videlicet, Adorent eum. Alterum est, quia in Psalmo habemus: Omnes Angeli eius. Imò quod plus est, iuxta Hebræã literam habetur, Col elohim, id est, vniuersi dij, etiamsi Septuaginta verterint, *πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ*: hoc autẽ loco habemus, Omnes Angeli Dei. Si igitur alius locus in Scripturis inueniretur, qui eadẽ omninò verba quæ Paulus producit, haberet (id est, qui neque plura neq; pauciora verba contineret) certè ex illo potius dicẽdum esset Paulum citasse.

Secundum.

Altera solutio, longè solidior.

Deut. 32.

Cùm igitur in Cantico Moysis inter illum versiculum: *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes*: & versum sequentem: *Laudate Gentes populum eius, quia sanguinem seruorum suorum vlciscetur*, integer versus in Hebræo codice desideratur, qui tamen apud 70. inuenitur: *εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ*. Hoc est: *Lætamini cæli simul cum eo, & adorent eum vniuersi Angeli Dei*: habemus omnia verba pręcisè quę Apostolus produxit: nec certè tantus Apostolus, & Hebræus, apud Hebræos citasset, quod in Hebræo codice suo tempore non haberetur. Ex quo intelligimus, post Apostolorũ tempora violatam, & in multis locis corruptam fuisse Scripturam; vt etiam Hieronymus in suis ad Galatas commentarijs, non leuibus coniecturis suspicatur. Nec enim credẽdum est 70. interpretes versiculos integros de suo capite addidisse, atque Cantico Moysis affinxisse, cùm non ignorarent Dei sententiam in eodem libro scriptam: *Nõ addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* Neque verisimile est, Paulum Apostolum peritissimum virum, versiculum non canonicum, sed apocryphum quasi in sacris literis contentum, ad probandum Christi diuinitatẽ produxisse. Adde, quòd præter Paulum Patres veteres huius peculiariter testimonij mentionẽ fecerunt, tanquàm sacrosancti, & canonici; vt Iustinus

Primũ argumentum, ad probandum, dictã sententiã, vt & alias Scripturarũ complures, à Iudęis deprauatam fuisse atque corruptam.

B Hier. in c. 3 ad Galat. tom 9.

Deut. 4.

Infra 12.

Prouerb 37.

II. argumentũ à Patribus.

martyr in Dialogo contra Tryphonem, & Augustinus libr. 5. locutionis ex Deuteronomio. Tradunt verò hunc locum allegatum hic à Paulo, Theodoritus libro Quæstionum in Deuteronomium, & Procopius Gazæus, & Euthymius, in eundem locum Deuteronomij scribentes. Adhæc in sequenti versiculo alius est error in Hebraico codice, qui etiam corrigendus est per septuaginta interpretes. Habent enim: *Εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ*. Id est, Laudate Gentes populum eius, vt habetur Romanor. 15. vel: Lætamini Gentes cum plebe eius. Addunt verò Septuaginta, quæ in Hebræis desiderantur: *Ἐνισχυσάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱοὶ Θεοῦ*: hoc est: Et confortent eum siue corroborẽt eum omnes filij Dei. Quæ verba Epiphanius in Arrianos disputans, & in Ancorato allegat ad probãdum, Christum ab Angelo in horto confortatum: atque illo eodem verbo *ἐνισχύειν* vsurpato à Septuaginta, vtitur Euangelista Lucas capite vigesimo secũdo, & Apostolus ad Philippenses, cùm ait: *Omnia possum in eo qui me confortat.*

Tom. 2. Cap 76. & vlt. to. 3. sub init. Quæst. 22. inut. to. 1. circa princ.

Deut. 32. Hebræa lectio in duobus etiam corrigẽda, & quænam illa.

Rom. 15.

B. Epiph. in hæres. 59. procul à med.

Luc. 22.

Philip. 4.

Deinde aduerte, quod cùm hic, & præcedens versiculus ab eadem voce Gręca incipiat, nempè *εὐφράνθητε*, procliue fuit, vt librariorum incuria, prior versus omninò desideretur. Vbi enim duæ, vel plures lineæ ab eadem voce incipiunt, hic lapsus à parùm oculatis scriptoribus admitti solet. Expende etiam, priorem huius versiculi partem, quæ in Gręco simul & Hebręo codice habetur à Paulo ad Roman. 15. proferri, ad probandum Gentium vocationem: ideo mirum esse non debet, si per hoc Canticum de Christi Domini mysterijs Moyses præcinuerit. Nam in eo prophetat reprobationem populi Iudaici; & in eius locum Gentiles vocari indicat. Postremò perspice, idem esse filios Dei & Angelos: nam ita Iob 1. & 2. Angeli vocantur: & Propheta Psalmo octogesimo octauo. *Quis in nubibus æquabitur Domino, similis erit Deo in filijs Dei?*

Librariorum familiare vitium.

Mosaici illius Cantici: Audite cœli quę loquor, cap. 32. Deuteronomij contentum præcipuum argumentum Christus.

Rom. 15.

Angeli, & filij Dei, ijdem sunt in Scripturis.

Iob. 1.

Infrà 2.

Psalm. 88.

Cùm ergo indicans Diuinam Christi naturam, dixisset: Et adorent eum omnes Angeli Dei, vt citauit Paulus; ita in sequenti versu subiungit de humana naturæ, quæ confortatione, & ministerio Angelorum in cibo, & potu in deserto indiguit: Et cõfortent eum omnes filij Dei; vt intelligamus, Angelis, qui filij Dei dicuntur, præceptum esse vt adorarent Dominum, & eum corroborarent, & in necessarijs ei inseruirent. Etiamsi aliter Græci Patres interpretentur. Et tunc sequitur: *Quoniam sanguinem seruorum suorum vlciscetur.*

Illorum ministerio quomodo Christus indiguerit. Eisdem mandata de Christo.

Matth. 4.

Deut 32.

V. dub. sol.

Prophetæ de ventis, & igne testimonium Qui facit Angelos tuos spiritus, &c. vt Christo, Angelisque conueniat.

Iam ad alteram difficultatem in tertio testimonio propositam aliquid dicendum est. Hæc igitur difficultas erat similis illi, quæ in primo testimonio tacta est: videlicet textum de igne, & ventis quæ Deo ministrant, & eius renuntiãdę voluntatis sunt symbola, quomodo ad veros Dei Angelos significãdos ad literam detorquere videatur. Respondemus igitur duobus modis, ibi esse ad literam sermonem de Angelis, qui inter primas Dei creaturas computantur, & sunt spiritualis naturæ, facti tamen Angeli, hoc est nuntij: qui etsi ob efficacẽ virtutem sunt maximè actiui, velut ignis vrens, & celeres velut venti; facit tamẽ eos Deus ministros suos. Dignior autem est qui recumbit in dextera Patris, quàm qui assistunt, & administrant. Græca tamen litera indicat per articulos, quos addit vocibus, Angelos, & ministros, habere locum subiecti; Spiritus verò, & ignem vrentem, qui carent articulis, locum prædicati. Ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα; vt sit sensus: Qui facit Angelos suos celeres instar vẽtorum, & ministros suos facit ignem vrentem, & vim & efficaciam operandi. Præcessit etiam de Angelis, quibus præceptum est adorare Christum: non igitur de ventis, aut igne, sed de Angelis, qui sunt spirituales, & veloces, & actiui, & sapientia præstantes, vt Cherubini. E ministros suos facit ignem vrentem, id est, Seraphinos, qui igne amoris Dei ardent, qui tamen vt serui administrãt Messiæ. Par autem erat, vt quia Angelorũ, creatio rectè erat apud Moysen in Genesi descripta, extaret aliquis apertus locus, qui eorum describeret cõditionem, naturam, & officium. Et si tanta est eorum natura, quid erit & gratia? quanta & eorum gloria, cùm pro mensura naturæ dispensata sit gratia, & pro gratię ratione red dita beatitudo? Additur & alia ratio: nam ille Psalmus non tantùm celebrat Deum in operibus naturæ, sed etiam in operibus gratiæ. Vnde ait: *Emittes Spiritum tuum, & creabuntur; & renouabis faciem terræ.* Est ergo sermo de Christo, qui misit Spiritum suum in Apostolos; & ideò à principio ait: *Domine Deus meus, magnificatus es vehementer:* magis autem resplẽdet magnificentia Dei in effectis gratiæ, quàm naturæ. Et cùm primum narrat cœlos condidisse, & illos aquis, id est, crystallino cœlo texisse; subdit: *Qui ponis nubem ascensum; vel currum tuum:* nam vtitur nubibus instar currus, quo vehi solet. Addit: *Qui ambulas super pennas ventorum.* Vbi describit celerrimum eius currus motum. Iam huic currui deerant ministri, & aurigæ qui ducerent: at isti non quæuis infima creatura, sed suprema & angelica recensentur, quæ perpetuò Deo assistit vt ministra: ideò adiecit: *Qui facis Angelos tuos spiritus;* id est spirituales mentes, & intelligentias habet pro nuncijs suis, & ministris. Denique Scripturis dandus est illustrior sensus, quem verba capere possunt, & ille cæteris præferendus: at quod ventis & igne vtatur pro ministris suis non adeò magnum est, cùm tota creatura illi deseruiat: at quòd suprema ac nobilissima, atque Deo quàm simillima id genus seruitij præstet, & nobis vtile est nosse, ne dedignemur illi ministerium impendere, cùm supremæ illæ intelligentiæ nobis præstantiores ei promptissimè inseruiant. Et cùm prius præceptum Angelis datum retulisset, quo Christum adorare iubentur; ita de spiritibus suis subdit, eos Angelos efficiens, & flammam ignis, id est, amore incensos, vt Seraphinos, ministros. Est enim Spiritus nomen, naturæ, sicut Angelus officij. Ita homo, nomen est naturæ humanę; miles verò vox est officij. Facit ergo Angelos de spiritibus, vt de hominibus Rex milites efficit.

I. Solut.

I. argum. quo probatur dictũ testimoniũ ad Christum, & Angelos magis propriè pertinere.

Eadem sententia explicatur ad literã.

II. argum.

Cherubin & Seraphin quales.

Genes. 1. Angelos à Deo cõditos & creatos fuisse, nusquã Moyses expressit.

II. Solut.

Actor. 2.

Psal. 103. Priores sentẽtiæ mysticè declarantur.

III. argum.

Spiritus Angelus, homo & miles, huiusmodi appellationes quid denotent.

Possumus quoque affirmare, duplicem hic esse sensum literalem, alterum pręcipuum de Angelis, quem tradidit Spiritus sanctus per Apostolum; alterum minùs principalem de igne, & ventis, quorum ministerio Deus vti cõsueuit cùm voluit: quem sensum alio loco latè sumus persecuti. Nõ ergo male solueret, qui assereret, in mystico sensu hunc locum à Paulo allatum, cùm probabilis sit, & Scripturis consonus, & à tanto Apostolo productus, qui signis, & sapientia, & vitæ sanctitate ostendebat sè à Deo missum tanquam verum & fidelem sacrarum literarum interpretem. Et de his hactenus.

Altera solut. quintę dubitationis.

Tripliciter Paulus verũ atque legitimum Scripturarum se declarauit interpretem.

DISPVTATIO VIII.

In qua omnia testimonia, quæ in hoc capite continentur, nimirũ: *Ad Filium autem, Thronus tuus Deus, in seculum seculi: Virga directionis virga regni tui, etc & : Tu in principio, Domine, terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes vt vestimentum veterascent. Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur, &c.* in finem vsque capitis edisseruntur. & explicantur.

Scopus Apostoli.

PERSTAT adhuc Apostolus in demonstrāda per sacras literas Christi præ Angelis excellentia: & idcircò cum ante dixisset: *Et ad Angelos quidem dicit: Qui facit Angelos suos spiritus*; ita opponendo ait: *Ad Filium autem, Thronus tuus Deus, &c.* In quibus verbis primùm dubitatur in hoc testimonio, quod conflatur ex duobus versibus Dauidis, ex Psalm. 44. quia videntur omnia illa de Christo interpretari vt homo est, maximè si Deus sit Nominandi casus, vt sit sensus: Thronus tuus Deus est, atque ille quidem Deus tuus. Dubium quoque est, quomodo sit explicandum aduerbiū, Propterea an vt reddat causam, an vt à posteriori argumentetur, vt ab effectu. In secundo testimonio circa illud: *Tu in principio, Domine, terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cæli*, obijci posset à Rabbinis cōtra Paulum, quòd ibi est sermo de Deo, non Messia; & quod est psalmus pœnitentiam agentis, siue lugentis peccata. Adhæc in tertio, quomodo possunt perire cœli, qui Aristoteli sunt neque generationi, neque corruptioni obnoxij? & quales sunt isti cęli, aërei ne, qui diluuio perierunt, & igne perituri dicuntur, an reuera supremi illi & cœlestes orbes, & qui quinta essentia à Philosopho vocantur.

Psalm. 44.

Primum ambiguum.

Secundum.

Tertium.

Quartum. *Philosoph. li. 2. de Cælo, tex 3 tom. 2. Idem lib 1. de Cælo, à tex. 7*

In quarto testimonio, in verbis illis. Sede à dextris meis, posset in dubiū reuocari, quoniā Rabbini alios sensus illi loco tribuunt, Loquitur enim, aiunt, aut Deus pater Abrahæ, aut Dauidi Regi. Præterea sextò, quo modò Messiam permittit sedere ad eius dexteram, cùm eundem honorem, quicunque ille sit, tribuat Apostolus in alio loco iustis & pijs dominibus? Ait enim ad Ephes. *Conresuscitauit, & consedere fecit cœlestibus in Christo Iesu.* Et alibi: *Qui vicerit, dabo ei sedere in throno meo, sicut ego vici, & sed in throno Patris mei.* Septimò in postremis verbis: *Nonne omnes sunt administratorij spiritus, &c.* dubium occurrit ex doctrina B. Dionysij Areopagitæ Pauli Apostoli discipuli, qui tradit, Angelos primæ & secundæ hierarchiæ nunquam ad nos mitti. Hi igitur septem sunt scrupuli circa hæc verba, digni prorsus qui resoluantur: ante quos omnes præcedere posset alia dubitatio, quorsum videlicet Apostolus tot testimonijs apud fideles Hebræos Christi causam de eius eminētia, ac diuinitate agere voluerit, cùm satis esset vnum aut alterum. Frustra autem vt dici solet, fit pluribus, quod potest effici paucioribus.

Quintum. Sextum.

Ephes. 2.

Septimum.

B Dio. in Cælesti hier. c. 13 sub init. & alibi.

Octauū atq; postremum.

Sed vt ad hanc primùm dubitationem respondeamus, asserimus, Apostolum, hāc de Christi magnitudine sententiam cōfirmatissimam reddere voluisse, & illam cordibus Hebræorū credentiū imprimere, ac proinde tot accumulasse testimonia, vt ne vllus quidem scrupulus de ea penes eos resideret. Deinde non solū optabat de retāta nos esse certos, sed etiam Scripturarum sensus nobis aperire, vt faciliùs possemus Christum in occultis, & abditis Scripturis inuenire. Item sicut Christus suscitatus à mortuis, Apostolis aperuit sensum vt intelligerent Scripturas: & incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant: ita instructissim⁹, & peritissimus Paulus Christum æmulatus, idem efficere tanto testimoniorum aceruo conatus est. Et hæc de vltima dubitatione.

Ad VIII. quęstionem.

Cur tot Apostolus, cùm vnum sufficeret ad Christi diuinitatē comprobandā, attulerit testimonia Scripturarū. II. Ratio. Tertia. *Luc vlt.*

Ibidem.

In primo testimonio constante est duobus Dauidis versibus: *Ad Filium autē, thronus tuus Deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui: & Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem; propterea vnxit te Deus, Deus tuus, &c.* primùm est id explicandum, quod ait, Ad Filium. Et perinde est ac dicere, De Filio autem. Sicut quod paullò ante dixit: Et ad Angelos quidem dicit, pro, De Angelis autem testatur. Ita Lucæ 19. *Ait Iesus ad Zachæum, Quia hodie salus domui huic facta est*: pro eo quod est, Dixit Iesus de Zachæo: quæ dicendi phrasis frequens est in nouo Testamento, & præsertim apud Paulum, quam Haymo noster hoc loco non ignorauit.

Ad I. quæst.

Illud: Thronus tu⁹ Deus &c. quomodo ad diuinā Christi naturā pertineat. *Psalm. 44.* Ad aliquem loqui, vel dicere, quidmo te Hebræo. *Luc. 19.*

Quòd verò Psalmus quadragesim⁹ quartus nihil sit aliud quàm Epithalamiū, quod olim Dauid Propheta mysteriorū præscius cecinit de Verbo æterno sponso coniungendo cum Ecclesia sua sponsa, ad excitandam in se, & in omnibus lectoribus fidem Messiæ, & lætitiam de eius aduentu: docet vniuersus Rabbinorum antiquorum cœtus, & iuniores Rabbini, vt Dauid Kimhi, Auen-Esra, Salomon. Confirmat etiā Ionathas paraphrastes Chaldæus, qui delitescētes in Scripturis sensus de Messia aperire consueuit. Idem tradunt vniuersi Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ Patres, tā Græci, quàm Latini. Sed super omnes satis nobis esse debebat vna Pauli sententia, quæ eius Psalmi versiculos Messiæ ita applicauit, vt alteri competere posse non videantur. Et idem corroboratur ex titulo præfixo, In finem (siue vt Græca habent, Νικοποιῷ, & Hebrea, Lammazeah, hoc est, Vicenti, vel Victori) pro ijs qui commutabuntur in filijs Core ad intellectum canticum pro dilecto. Hieronymus putat, ijs verbis significari carmen triumphale, quod caneretur in templo pro victoria de hostibus parta:

Psalm. 44. ad Christum tātummodo & eius sponsam Ecclesiā pertinere ostēditur multiplici testimonio.

Ionathæ Chaldæa paraphrasis, quid propriū habeat.

Eius Psalmi titulus qualis.

Hier in dictā Psal in princ. epist. 140. inst. to. 3.

vt me-

vt mera sit fabula quod nouelli Iudæi asserunt, hoc canticum de nuptijs Assueri & Esther fuisse cantatum; alij autem in nuptijs filiæ Pharaonis cum Salomone. Sed proprium est Iudæorum & hæreticorū ex spiritu carnem efficere: sicut filiorum Dei, qui spiritu Dei aguntur, carnem in spiritū conuertere.

Iudæi de illo Psalmo, & hæretici carnales, & impuri quid sentiāt.

Quòd autem omnia Psalmi huius verba ad Humanitatem referenda sint, verū non est. Nam in primis illud nomen, Deus, non est in Nominandi casu positum, vt putauit Erasmus, sed Attica phrasi est Vocatiuus; nam illi Nominatiuus pro Vocādi casibus vti cōsueuerūt. Quòd si obijcias; Si, Deus, est Vocandi casus, quomodo Deus habet Deū ait enim; *Thronus tuus, ô Deus; Deus tuus.*

Illorum & filiorum Dei conditio omnino contraria. Rom. 8. I. Ratio.

Dicendum est, Christum quatenus homo est, Deum habere, non quatenus Deus est, & Dei filius, nō enim habet alium Deū distinctum à se ipso, sed aliam personam, hoc est Patrē. Preterea, in Scripturis nō habemus quòd ipse De⁹ sit thronus, vel sedes Messiæ: sicut cum loquimur de ordine Angelorum qui dicuntur Throni, & de homine iusto, de quo dicitur; *Anima iusti sedes est sapientiæ.* Tertiò, quod ait: *Sedes tua Deus in seculum seculi*, designat regnum Christi ęternum, quod puri hominis esse nequit, & supplendum est aliquod verbum: *Thronus tuus Deus in seculum seculi*: scilicet stabilietur, vel firmabitur. Et per Metonymiam thronus in quo Rex sedere solet, pro regno accipitur: nam vt Cathedra, sedes est Doctoris, & magistri docētis; Tribunal verò iudicis ius dicentis, ita solium, & Thronus, Regis est regnantis.

Si Christus est Deus, thronus ei quomodo Deus est. Secunda.

Tertia.

Throni, Cathedræ, sed & Tribunalis propria significatio.

Sequitur; *Virga æquitatis, vel directionis, virga regni tus.* Id est, potestas tua regia, quæ per virgam, vel per sceptrum significatur, sicut priùs per thronum, iustitia & æquitate nititur. Et directionem ad vitā explicat Paulus esse ęquitate; quę nihil est aliud quā iuris moderatio: non enim summō iure regit nos, & sæpè bona voluntate nostra contentus est: & pauca obsequia multis, & amplis remunerat prœmijs pro munificentia sua. Et hac virga iustam vindictam malis retribuet: ipse.n. per seipsum veniat ad hoc iudicium siquidem omne iudicium datum est illi à Patre, & reddet vnicuiq; prout gessit in corpore. Rarò siquidem in sacris literis de Christi Humanitate fit mentio, quin etiam fiat de Diuinitate; vt quantum amor in Christum, vt homo est, excitatur, ex eo ꝙ caro nostra, & frater est; ita etiam timor & reuerentia, atq; honorificentię, quę tantæ maiestati debetur, à nobis exprimatur.

Explicatur id Virga æquitatis, vel directionis, virga regni tui.

Quid sit æquitas.

Ioan. 5. 2. Cor. 5. De humana Christi natura & diuina, Scripturę ferè semper cur maximè loquantur. Eadē sententia (videlicet,

¶ Est autē hoc modo litera huius clausulæ cōstruenda. Virga regni tui, est virga directionis: quod in Gręcis articulus oppositus regno, & nō directioni ostēdit: Ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Simile est illud quod in alio loco dicit: *Cinerē tanquā panem manducabam*; id est mādu cabam panem tāquam cinerem. Et id quod paulò antè produximus; *Qui facit Angelos suos spiritus, &c.*

Virga directionis, virga regni tui) vt sit ordinanda. Psalm. 101.

Subdit: *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, seu exultationis.* Præteritum posuit pro futuro, vnxit, pro, vnget, vt notat Damascenus. Vngebantur olim Reges, Sacerdotes, & Prophetæ: at Christus à Patre est vnctus in Regem, Sacerdotem, & Prophetā vt omnib. modis dicatur vnctus, siue Christus, siue Messias.

Qui vngebantur olim, & quot modis Christū vnxerit Deus. Damasc. lib. 4. de Orthod. fide c. 6. in fine.

Et addit: *Deus, Deus tuus.* Quorum primū verbum Deus, in vocandi casu est accipiendum, vt docet Hieronymus ad Principiam Virginem: alioqui nulla dignitas Christo in illis verbis tribueretur. Et ita Aquila in vocandi casu Θεέ, & nō Θεὸς, transtulit: quāquam si in Nominandi casu Θεὸς diceretur, vt diximus superiùs Nominandi casus pro Vocandi Atticè acciperetur. Et ita ter in illo Psalmo Messias dicitur Deus: nam apostraphans ad Messiam dixit: *Thronus tuus Deus, in seculum seculi*: Et cum secundò ait: *Vnxi, te Deus, Deus tuus*: & dénique tertiò, cum inferius ait, *Et concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.*

Illud: Deus, Deus tuus, quomodo accipiēdum sit secūdum Hieronymum. Hier. ep. 109. to. 3. remo: tum à princ.

In hoc Psal. 44. quoties Christū Deū agnouerit Propheta.

Oleum verò exultationis, & gaudij, vocat Spiritum sanctum, & plenitudinem gratiarum eius: de quo B. Petrus dixit: *Quem vnxit Deus Spiritu sancto, & virtute.*

Quid oleum exultationis quo vnxit Christū De⁹? Actor. 10.

¶ Si pietas, de qua re fit conceptum hoc gaudium? De Christi victoria contra Iudæos: de triumpho contra hostes nostros capitales, hoc est Dęmonem, Mundū, Carnem, & Mortem: de spoliorum ablatione, de manu hostis, de inferorum traductione, & apertione cęlorum; de ingressu cum triumpho in gloriam.

Quæ causa eius gaudij seu exaltationis extiterit. Coloss. 1.

Adiungit: *Præ consortibus, vel, præ participibus tuis.* Id est præ omnibus, qui de tuo Spiritu, & donis participarunt. Nam de plenitudine omnes partem accepimus, nemo totam plenitudinem præter ipsum. Ideò Christiani nuncupamur, quasi particeps vnctionis, de quibus Dilectus: *Et vos vnctionem quā accepistis ab eo, maneat in vobis.* Hinc est, quòd in Baptismo vngitur Christianus in vertice, & in fronte, chrismate, dum Confirmatur: & in diuersis corporis partibus oleo linitur, ad extremum cum morte, & eius timore agonem.

Præ quibus participibus & quare Christus fuerit vnctus. Ioan. 1. 1. Ioan. 2. Baptismalis facto chrismate vnctionis in vertice & frōte fidelium causa.

Dubium autem est, an aduerbium Propterea, causale sit, an verò signū, & effectū à poste-

Ad II. quæst. De particula

Et post pauca subijcit: *Quod ligatum est solubile est, quamuis si bene aptatum beneq; ligatum soluere vult bonus non sit. Quare,* inquit, *Deo attribuens verba: Dij, quorum ego creator, ac pater sum, quoniam facti estis, immortales quidem non eritis, nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini, nec in mortem deducemini, maiore vinculo colligati.* Hæc ille.

I Opinio de cęlis quomodo peribunt. *B. Aug. 10. 5.*

Sed ad rem, quæstio est, quomodo peribunt cęli? Respondent quidam, cessando à motu, & ab influxu qualitatum quas operantur, vt asserit August. lib. 20. de Ciuitate Dei, cap. 19. & 24. Sed si veritatem amamus contra hoc aliquid dici posset. Nam cũ moueri, & non moueri, sit cœlis extrinsecum, iam cœli essent incorruptibiles secundum substantiam, ac proinde ingenerabiles, cũ constet illos cõditos fuisse. Deinde durum est ac violentum, quod perire ac veterascere, atteri, & deficere, nihil aliud sit, quam à motu cessare: nam veterascere, propriè est ad interitum tendere, vt in hac epistola docet Apostolus: *Quod autem,* inquit, *antiquatur & senescit, prope interitum est.* Tertiò contra hoc facit, quod Petrus in secũda epistola scribit: *Adueniet dies Domini vt fur: in quo cœli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur, terra autẽ, & quæ in ipsa sunt opera exurentur.* Et infrà: *Expectantes, & properantes in aduentum diei Domini, per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent: Nouos verò cœlos, & nouam terram, secundùm promissa ipsius expectamus.* Vides igitur elementa, in quibus includitur aër, seiuncta à cœlo? Et sicut elementa, & terra, quantũ ad formam, quæ pars substantiæ est innouabuntur, ita etiã cęli. Atque hæc mihi dicuntur propter eos, qui de cœlis aërijs hæc dicta putant. Quartò; quoties in Scripturis cęlum implurali ponitur, non solet capi pro aërio cœlo; nec etiam quando ponitur in singulari, quãdo illi terra opponitur. Cùm autem hic dicatur, cœlos ardentes soluendos, & illis opponatur terra, proculdubio pro aërijs cœlis nõ potest vsurpari, sicut nec cũ dicitur: *Cœlũ cœli Domino terram autẽ dedit filijs hominum;* &, *Tu in principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli:* & Dominus, *Cœlum, & terra transibunt:* non ergo de aërijs, sed de sublimibus, & veris cœlis, sicut de vera terra, loquitur Petrus. Quintò huius sententia est Chrysostomus in ca. 8. ad Romanos, & Petrus apud Clementem lib. 3. Recognit. vbi obiectis Simonis Magi respondet.

Improbatur multiplici ratione.

I. & secunda.

Hebr. 1.

Tertia à Petri testimon.

2. Petr. 3.

Ibidem.

Esai. 65.
Apoc. 21.

IV. Ratio.

Cœlũ in Scripturis quandocunq; non aerium, sed tantum cœlestes indicet orbes.

Psal. 113.
Psal. 101.
Matth. 24.

V. Ratio.
B. Chrys. ser. 14. ante med. to. 4. in prin.
Clem. Rom.

Soluitur illud ex Philosopho, Cœlũ non est susceptiuum peregrinarum impressionum.

Nec obstat quòd cœlum nõ sit susceptiuum peregrinarum impressionum, vt Philosophus docet: quia ignis vt Diuinæ instrumentum potentiæ, in cœlos aget, vt dixit Petrus. Imò etiã Ouidio non fuit hoc incognitum: accepit enim ex Sybilla illud;

Arist. 1. de cœlo, tex. c. 3. 2.
Ouid. lib. 1. Metam inter medium circiter & init.

Esse quoque in fatis reminiscitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli.
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Quòd si obijcias ex eodẽ B. Petro: *Latet enim eos hoc volentes, quòd cœli erãt prius, & terra, de aqua, & per aquã cõsistentes Dei verbo: Per quem ille tunc mũdus aqua inundatus perijt: Cœli autem qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt, igni reseruati in die iudicij, & perditionis impiorũ hominum.* Vt igitur ibi mũdus interijt per aquam, nec propterea cœli, vel terra quicquam passi sunt, quod ad substãtiam attinet, nisi tantùm quindecim cubitis ascendit super montes altissimos: ita erit de mundi per ignem interitu, quia in substantia nihil offendetur, aut patietur. Respondemus, ibi mundum homines significare: quemadmodũ dicimus: Mundus Imperio Romano subiectus est, vel mundus ad fidem Christi conuersus. Sicut quod dicitur in Euangelio: *Ecce mundus totus post eũ abijt:* & Paulus *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* His enim in locis mundi nomine veniunt homines mundum incolentes, non autem elementa, vel cęli, sed vt ipse Apostolus inferiùs explicat, perditionis impiorum hominum.

Si cœli vt olim in diluuio cõstiterunt ita in fine mundi, teste Petro, de aqua & per aquam cõsistent Dei verbo. igitur quomodo peribunt.
Genes. 2.
Ibidem.

Quis ille mũdus exunct' diluuio.

Ioan. 12.
2. Cor. 5.

Et rectè dixit, cęlos de aqua, & per aquã consistere, alludens ad nomen Hebęũ cœlorum שמים Schamaijm quod ab aqua deriuatum est. Et alludit etiam ad illud; Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, hoc est cœlos superiores ab inferioribus. Cœli ergò peribũt non tãtùm per cessationem à motu, sed per hoc quòd exuent formam substantialem præsentem, & induent aliam excellentiorem, vt possint dici cœli noui, & terra noua. Neque vera est expositio: Peribunt, id est Deo volente per annihilationem perire possunt quia hoc etiam ipsis Angelis, & animis immortalibus proprium est. Et hic non loquitur de potẽtia Dei in cœlos, sed de eo quod actu habituri sunt.

In eo quod cœli de aqua & per aquam dicuntur consistere, quid significetur.
Genes. 1.
Duplex cœlorũ interitus.

Altera opinio de modo quo cęli peribunt, parũ solida atque probabilis.

Sequitur in Text: *Et velut amictũ mutabis eos, & mutabuntur.* Quod de solo motu loci intelligi nõ potest: non. n. verè mutari, nec alia res fieri dicitur ea solùm ratione, quòd cessat à motu, sed de magna alteratione, & corruptione. ¶ *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Alloquitur Christũ hominem, qui vbi resurrexit à mortuis, iam mors, vel corruptio in illũ ius vllum non habet, neque dominium: & ideò semper est idem, & nõ mutatur. Ex qua immutabilita

Mutatio cœlorum velut amictus quæ tantùm sit futura.

Illud: Tu autem idẽ ipse es, & anni tui non deficiẽt, in Christo quando verum.

te elicitur, quòd anni eius nõ deficiẽt, id est duratio eius perpetua erit (accipiendo speciem pro genere) sed in sua carne immortali iudicaturus est omnes. De nulla autem creatura dici potest, quòd sit eadem, quia modò fit, modò est, modò augetur: nunc perficitur, nunc minuitur, & denique nunc interit. Angelus etiam modò vnus est per vnum affectum, modò alius per alium, quẽ de integro induit; & ita habet suam spiritualem mutationem, vt idem omnino dici nequeat. Solus verò Deus vnus & idẽ semper est, quia substantia est eadem, & cogitationes, & voluntates eædem, & omnino, ac per omnia immutabilis.

Creaturã omnem, etiã Angelicam, esse mutabilẽ nec semper eandem.

Deus est sic semper idem & eius anni nunquam deficiant.

Hæc Pauli argumentatio negatiua: Ad quẽ autẽ Angelorũ dixit aliquãdo: Sede à dextris meis &c. quã sit efficax.

Ad quartum testimoniũ in illis verbis: Ad quem autem Angelorum dixit aliquãdo: Sede à dextris meis. Vbi primum perpende, argumentum sumi à negatiua, vt superiùs cùm dixit: *Cui enim dixit aliquãdo Angelorum, Filius meus es tu?* Sed ad hoc idem respondẽdum est, quod in superiori testimonio tuendo asseruimus. Et in his verbis nõ tãtùm est negatio, sed etiam affirmatio: nã testatur à Dauide esse dictum, vt sedeat ad dexteram Dei, & hoc asserit nõ esse scriptũ de aliquo Angelo: illi ergo non sunt euecti ad æqualitatem honoris Dei, per illam metaphoram designati. Ideò non dixit, Sede ad caput, vel ad pedes, sed ad dexteram meã id est, esto mihi æqualis in honore, & mecũ regna. Non est ergo Angelorum munus Ecclesiæ dominari, sed illi ad nutum Domini Dei nostri ministrare: sunt enim confratres nostri, & conserui, non domini.

Christo cur dictũ: Sede à dextris meis, & quid sit.

Validum igitur est argumentũ: nã simile in hęreticos iactare solemus: Nulli discipulorum nisi Petro dixit Christus: *Pasce oues meas*, &, *Cõfirma fratres tuos*: Petrus ergo cæteris præstat, ac vt pastor præcellit. ¶ Qui verò hæc verba Iudaicè detorquent, quasi dicta à Deo ad Abraham, vel ad Zorobabel, vel ad Dauid, ita vt populus loquens dicat: Dixit Domin' Deus domino meo Dauid: *Sede à dextris meis*, hoc est, sit tibi maxima mea potestas profectò spiritum Iudaicũ induũt isti, & ex nostris quidam, qui hãc expositionem sequuntur. Et sanè pudore deberent suffundi, qui id tribuunt homini mortali, quod Paulus grandius esse dicit, quàm vt aptari possit cuipiam Angelorum. Et Iudæi, dum Christus viueret, Psalmum hunc de Messia intelligebant, etsi ignorarẽt qua ratione diceretur Messias filius Dauidis, & eiusdem Dominus. Ignorabant enim duas in Christo naturas.

Quo simili Pauli argum. Petri primatus in Ecclesia ab hęreticis valeat extorqueri.
Ioan. 21.
Luc. 22.
1. Sẽsus illius sententię, nẽpè Iudaizantium.

Iudæi Messiã esse Filium Dauid quomodo nescierint.

Ad literã ergo Dauid de Messia post resurrectionem, & ipsius in cœlos ascensionẽ ait, Patrem Dominũ Filio Domino dixisse: *Sede à dextris meis*: quod docet aperte c. 1. ad Ephes. & in 2. capite Actorum tradit Lucas, & Marcus, qui habet: *Et Dominus quidẽ Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlũ, & sedet à dextris Dei.* Vt interim missa faciam quæ Christus Matth. 22. disputauit ex his verbis contra Iudæos, & paraphrasis Chaldææ versionem, quæ habet: *Dixit Dominus Meßiæ, Sede à dextris meis.* Adde vniuersa quę in illo Psalmo canuntur, mirificè Christo quadrare, maximè illud quod sequitur: *Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorũ.* Id est: tam plena erit subiectio dæmonum, impiorum, & infidelium: qui sibi modò aliquid esse videntur, & in Christum repugnant, vt omnes illi captiui futuri sint sub pedibus eius.

Alter sensus verus, omnique acceptione dignus.

Ephes. 1.
Actor. 2.
Matth. vlt.

Cõfirmatur ille duplici ratione.

Quid significet: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedũ tuorum.

Et notandum, Patrem vltionẽ sumpsisse de inimicis Christi, non aũt ipsum Christum: quod ad nostram instructionem scriptum esse videtur. Si enim Christus nõluit vlcisci inimicos suos, cui potestas non deerat; multo minus nos, qui sæpè non possumus, & viribus destituimur: quare Deo debemus vindictam relinquere, iuxta illud *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Deinde, vt intelligamus Patris zelũ pro Filio, ne quis putet inultum abiturum eum, qui contradicit Filio suo. Quare apud Moysen dixit: *Ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autẽ verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.* Tertiò, voluit Deus vindictam à nobis agnosci, non humanam, sed diuinam futuram.

I. Ratio cur Deus Pater, & non Christus, eius inimicos subiugauerit, atq; punierit.

Deut. 32.
Rom 12.
Hebr. 12.
II Ratio.
Deut. 18.

III. Ratio.

¶ Quòd si obijcias, alios quoque homines eandem dignitatem sedendi ad dexterã Dei habituros, iuxta id: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.* Et ipse Apostolus; *Et conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu.* Sed responsio est in promptu: alter enim est gradus Christi in hac sessione, alter cæterorũ, qui illi hærent, & plenitudinis eius sunt participes. Ipse enim supremo gradu Deus est, ac Dei Filius, Iudex, Pastor, Rex, Lux; sed nos longo post illum interuallo dij, & filij Dei, sed adoptione vocamur: iudices, & pastores, sed in gregib. particularibus, & causis limitatis, & ad tempus. Imò quod nos ipsi vicimus, & promeriti sumus sedere in throno eius, dono, & gratia ipsius obtinuimus. Et magis ipse sedet in sedentibus in throno suo, quã sedentes ipsi. Quanquã locus ille ad Ephes. 2. possit recipere aliam responsionem quod vt in Christo suscitato conresuscitauit nos, ita consedere fecit nos in ipso Christo, quę summa dignitas fuit, & naturam humanam

Ad VI. dub.

Apoc. 3.

Ephes. 2.

Christi prærogatiuæ.

Id Apostoli: Et conresuscitauit, & cõsedere fecit in cœlestibus &c. qualẽ sensum habeat.

in ex-

in excelsum honoris gradum euexit, & in spem certam aliquando idem nos quoque vt eius membra obtenturos.

Ad 7. dub. Si omnes sūt administratorij spiritus, vt verum sit dictū Dion. Quatuor tantum ordinū inferiorum Angelos ad homines destinari.

Ad illam quæstionem, quomodo omnes Angeli sint administratorij spiritus, & quomodo non obstet magnus Dionysius, qui de vltima hierarchia, & vltimo ordine secundæ tantùm ad nos mitti testatur, hoc est, ex quatuor postremis ordinibus, non autem ex quinque superioribus respondédum est, quod cùm Esaiæ 6. legamus, Angelum Seraphinum ad purgandū Prophetam missum fuisse, & Cherubinis datā custodiam paradisi terrestris, non video quid opus sit ad glossas confugere, negādo illos supremos mitti. Certè Apostolus Dionysij magister fuit, & Doctor, & in vniuersum simpliciter ait: *Omnes sunt administratorij spiritus, & in ministerium missi.* Præterea Gabriel è de supremo ordine Seraphim fuisse credibile est, quia vocatur à Patribus Archangelus, non in eo sensu quo ponitur secundus Angelorum, sed in eo quo designantur supremi inter omnes Angelos. Vnde Luc. 1. dixit: *Ego sum Gabriel qui asto ante Deum*: & Raphael ad Tobiam missus ait: *Ego sum Raphael Angelus vnus ex septem, qui astamus ante Dominum*: De quibus etiam Dilectus ait: *Et à septē spiritibus, qui in cōspectu throni eius sunt.* Sicut ergo Michael in Epistola canonica Iudæ dicitur Archangelus, & ab Apostolo. 1. Thess. 4. quia Princeps est Angelorum supremus, & præest toti militię cœlesti tanquā dux & Imperator; vnde & ante omnes Angelos primus ab Ecclesia inuocatur; tamen missus dicitur Dan. 10. Ita Gabriel illi quā proximus, Archangeli nomen sortitus est. Est etiam alia ratio non minus solida. Constat enim Dei filium, qui est magni consilij Angelus, siue Angelus testamenti, in propria persona ad nos missum fuisse, quò firmum Euangelium nobis annūciaret: quid ergo vetat, ne etiam & supremi ordinis Angelos missos asseramus? Ad hæc difficile est seruare rationem, & nomen Angelorum in quinq; illis supremis ordinibus, cùm missi in persona ad renunciandum aliquid nunquam legantur. Et ne omnino videamur sententiam Diony. deserere; affirmare possumus, illos quinq; supremos ordines rariùs mitti, frequentiùs autem, & cōmunius ex alijs inferioribus ordinibus; vt ita salua sit sententia Apostolica, quæ tradit, omnes in ministerium mittit.

Esai. 6. Genes. 3. I. Ratio contra Dionys.

Gabriel, Raphael, & Michael, quod supremi sint ordinis Angelorum. Luc. 1. Tob. 12. Apoc. 1. Iud. 1. Thess. 4. Dan. 10.

II. Ratio. Nil efficabitur di, ex primis ordinib. Angelos adomnes mitti. Esai. 9. Malach. 3. III. & vlt.

Dictum Dionysij proposi tum saluatur

Quod verò subiungit: *Propter eos qui hæreditatem capiunt salutis*, interpretantur nonnulli, tantum esse Prædestinatos intelligēdos, vt propter illos solos ad ministrent: quo meo iudicio non satis solidè dicitur: quia omnibus etiam non prædestinatis destināntur Angeli, quibus tamen hæreditas possit obuenire. Diuina namque prouidentia omnibus prospexit de remedijs, & de protectione, & custodia Angelica, quæ ad eam obtinendam vtilis est ac pernecessaria. Idcircò vniuersa Patrum Traditio docet, vni cuique à natiuitate traditum esse Angelum custodem, qui ad vitam æternam adipiscēdam bona consilia suppeditet, & ad illa amplectenda solicitet. ¶ Et cum ait: *Omnes sunt administratorij spiritus*, arguit à minori ad maius affirmatiuè. Nam si angeli ministrāt nobis, multò magis ergo Christo Domino; imò nonnisi propter illum nobis administrant, siue per se, siue per illos quos mittūt: quemadmodum nemo iumento suo ministraret nisi propter se, vel propter Dominum, cui seruitium impendit.

Illud: Propter eos qui hæreditatē capiūt salutis, de prędestinatis nō posse solis intelligi.

Angelicę custodię homines præcipuè finis custodię quis.

Dicentis omnes Angelos administratorios esse spiritus, quale sit argumētum Apostoli.

Ad illud verò Danielis, quod quidam dicuntur ministrantes, alij verò assistentes: *Millia*, inquit, *millium ministrabāt ei, & decies centena millia assistebant ei*: Dicendum est, nihil illam distinctionem obesse, quo minus ex assistentibus aliqui etiam mittantur, & administrentium & Raphael apud Tobiā, & Gabriel apud Lucam, ex assistētibus, vel astantibus esse dicuntur, & tamen missi ad ministrandum. Nec mirum: cum ipse Dei filius in propria persona venerit ad nobis ministrandum, etiam in re quæ videri posset sordidissima, de qua superiùs dixit: Purgatione peccatorū per seipsum facta. Quātò minùs detrectabunt boni Dei serui, & conseruos nostri venire ad opē nobis ferendam? Et cùm ex innumerabili Angelorum exercitu tres tantùm Angeli in Scriptura Canonica innotescant; credibile non sit ex infimis Ordinibus esse: præsertim cùm Michael olim esset Princeps gentis Iudæorum, & nunc sit Ecclesiæ Dei custos, & Gabriel semper ad summa Verbi Dei negotia annuntianda destinatus sit, & Raphael ad sanctum virum in via sua dirigendum, directus fuerit: qui merito medicina Dei interpretatur, quoniam & iuniorem Tobiam à pisce deuorare volente eum custodiuit, & à domo vxoris, quam accepit, Asmodæum expulit, ac relegauit in desertum, ne amplius noceret, & denique seniorem Tobiam à cæcitatis defectu curauit, & totam eius domum lætitia singulari impleuit.

Si Angeli omnes sunt administratorij spiritus, cur eorum aliqui Domino dicuntur assistere. Dan. 7. Tob 12. Luc. 1.

Christus nobis exhibuerit quam vile ministerium. Hebr. 1.

Angeli hominibus cur libenter inseruiant.

Dan. 10. Summi illi Archangeli Michael, & Gabriel qua les sint Dei ministri.

Tob 3. Raphael quid fouet. Infrà 6. Infrà 8. Infra 11.

DISPVTATIO IX.

In illa verba, cap. 2. *Propterea abundantius oportet obſeruare nos ea quæ audiuimus, ne fortè pereffluamus. Si enim qui per Angelos dictus eſt ſermo factus eſt firmus, & ſi omnis præuaricatio, & obedientia accepit iuſtam mercedis retributionem; quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem. Quæ cum initiũ accepiſſet enarrandi per Dominũ, ab eis qui audierunt, in nos confirmata eſt: conteſtante Deo ſignis & portentis, & varijs virtutibus, & Spiritus ſancti diſtributionibus ſecundum ſuam voluntatem, &c.* vſque ad illud: *Eum autem qui in medico quam Angeli, minoratus eſt.*

I. Dubium. IN his verbis more noſtro in primis occurrit venari ſcopum, & quorſum dicat; *Propterea oportet nos abundantius obſeruare, &c.* Secundum. Deinde ſcrupulus ſe offert ſuper illud: *Quæ cùm initium accepiſſet enarrandi per Dominum; ab eis qui audierũt in nos confirmata eſt*: ex quibus Caietanus accepit, Pauli non eſſe hanc epiſtolam, ex eò quòd connumerat ſe inter eos, qui non Euangelium à Domino acceperint, ſed ab his qui audierunt ab eo: cùm tamen ipſe in principio epiſtolæ ad Galatas aſſerat, non ab hominibus, neque per hominem illud didiciſſe. Tertium. Tertiò dubium eſt, quem vocet orbem terræ futurum Angelis non ſubiectum, & an ſint plures mundi, cũ nouus, & poſterior orbis à Chriſto ſublato in cœlum, in diem vſque iudicij per eoſdem Angelos adminiſtratorios ſpiritus æquè adminiſtretur atque præteritus. Quartum. Quartò, quorſum ait: *Teſtatus eſt autem in quodam loco quis*, & cur non librum Pſalmorum expreſſit, aut Dauidem eorum autorem, vt Actor. 1. à Petro dictum eſt: *Viri fratres oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus ſanctus per os Dauid, &c.* & infrà: *Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum.* Quintum. Quintò ambigitur, an Pſalm⁹ ille octauus, qui producitur, de Domino loquatur, an de homine in ſtatu innocentiæ, an de eo in ſtatu peccati: an etiam de ſtatu gratiæ Euangelicæ, ac proinde de homine iam beato. Sextum. Sextò, circa illa verba: *Minuiſti eũ paulò minùs ab Angelis*, dubium exiſtit: quia quidam, vt Caietanus & Faber, volunt legi, paulò minus à Deo, & ita contendit eſſe legendum in templis Faber Stapulen. an verò ſicut Septuaginta, & Paulus allegant, ab Angelis. Hæc ſimul cũ textu ipſo veniunt explicanda.

Caietan.

Actor. 1.

Ibidem.

Caietanus. Fab. Stapul.

Ad primum igitur aſſerimus, mentem Pauli eſſe, Iudæos abducere à dogmate ſuo, quo partim Euangelio, partim Legi fidebant, quod Chriſto iniurium erat; ac proinde ſuper Angelos, & Prophetas exaltauerat, vt indicaret, omnes qui Chriſtum habent, ſiue Moyſe & Lege omnia bona habere. Et hortationem facit efficacem ad obſeruandum Legem Euangelicam, quam Chriſtus per ſe diebus nouiſſimis locutus eſt, ſi illis periculum graue imminebat, qui Moyſis Legem per Angelos datam negligebãt: quantò magis ſi filius Dei ſalutaris, & Euangelica Lex cõtemneretur? Ideò incipit: *Propterea*, ſcilicet, quia filius Dei excellentior eſt omnibus Angelis. Et abundantiùs, inquit, id eſt maiori ſolicitudine, & cura, *Oportet obſeruare nos ea quæ audiuimus*, ſcilicet verba, nõ ſcripta: quia Chriſtus nihil ſcripſit, ſed verbo docuit, & multa per traditionem viuam ſine ſcripto tradidit: vt mera ſit hæreſis, quæ Scripturas de ſingulis à nobis repoſcit, cùm à Paulo ſcriptum ſit: *State, & tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per Epiſtolam noſtrã.*

Soluitur prima dubit. Quo tendat Apoſtolus propoſitus in verbis.

Exod. 19. Galat. 3.

Cur Iudæi abundantius ea quæ audierant, obſeruate debebent.

Contra hæreticos nihil non factis literis expreſſe traditum recipere valentes.

2 Theſſ. 2.

Subdit: *Ne fortè per effluamus, aut paſſiuè pereffluamur.* Hortatur nos, ſimiles eſſe vaſis obſtructis, quę pretioſi vnguenti liquorem fideliter retinent: ita nos ſalutarem Chriſti doctrinã retineamus, ne nobis per obliuionem, aut per negligentiam, & incuria excidat: quemadmodum vaſis effractis effluit vnguẽtum, quod colligere poſteà eſt valdè difficilè. Perfluere etiam Latinè dicitur, qui auditum ſermonem non continet, vt Terentius ille Parmeno, qui dixit:

Quales eſſe velit Apoſtolus verbi Dei auditores.

Perfluat quis

Terent. in Eunuch.

Plenus rimarum ſum, hac atque illac perfluo.

Et opponitur perfluere τῷ προσέχειν, id eſt, continere: & is qui continet, ipſi verbo Dei ſtabili, & permanenti in æternum redditur perſimilis. Chryſoſtom⁹ accipit, Pereffluamus, pro, Dilabamur, vel inſtar aquæ dilabentis pereamus. ¶*Si enim qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus.* Id eſt: Si quicquid interminatus eſt, rebus ipſis fuit expletum, & quicquid promiſit, fuit exhibitum; quantò magis in Euangelio quod eſt Dei verbum? Et opponit ſermonẽ ſaluti id eſt, Legem Euangelio. Erat enim Lex ſermo, ſed efficax in ſecvnde de ijs quæ inania putamus, ſolemus dicere, Sunt verba: Euangelium verò ſalus, id eſt, fides per gratiã cordi exhibita, & iuſtificans. Non enim bona tẽporalia promittit ſicut vetus Teſtamentũ, ſed regnum cœlorum.

Chryſ hom. 3. in hanc epiſt. ante med. t. 4.

Legem Moyſi ſermonem Euangelium verò ſalutem cur vocet Apoſtolus.

Ponderat legem datam per ſeruos, Euãgelium autem per Dominum: nã etſi vtraque do-

Vtriuſq; Legiſlatores.

Moses & Messias componuntur.

que doctrina à Deo profecta sit, honor tamen maior habendus est nuntio Regis, & Legato Patris, quàm alijs sernis, qui ab eo mittuntur. Et hæc de primo.

II. dub. solut.

Ad secundnm dicimus, Euãgelicam legem cœpisse à Domino ore proprio promulgari, deinde ab his quæ audierunt Dominũ, in nos communicarã, & confirmatã.

Circa id: quę (sci. salus) cũ initium accepisset enarrãdi per dominum, ab eis qui audierũt in nos confirmata est, quomodo verum sit.

Quod si objicias: Vnde constare potest, illos ex ore domini accepisse & enarrauisse? Respondet, inde liquidum fieri, qnoniã Dominus contestatus est eorum sermoni signis, & portẽtis; ita vt dici possit, nos qnoque eundem loquentem audiuisse, qui doctrinæ Apostolicæ testimonium de cœlo dabat. Nam si vetus Testamẽtum non sine signis per Mosen est administratum; multò magis Nouum debuit omni virtutum, & signorum ostentione coruscare. Inde Dominus dixit, ea se signa, & opera fecisse in Iudæis, quæ nemo alius facit.

Exod. 19.

Ioan 15.

Si Pauli est hæc epist. ait Caieta. quomodo hic se audiuisse, ꝙ alibi se accepisse, Euangelium, traditur.

Ad illud verò, quod ex Caietano est obiectum, non desunt bonæ & solidę responsiones. Theophylact. scribit, Paulum sic locutum humilitatis gratia, qui seipsum cum vulgo admiscere non dedignatur ratione doctrinæ. Sed congruentiùs dici potest, nõ esse Apostoli mentem aliquo loco se edoctum esse ab ijs, qui à Domino audierunt ostendere, quod esset falsum; sed in se confirmatam salutem per eos qui audierunt, quod verum est. Nam missus est ad Ananiam, vt ab eo baptizaretur, & visum per manum impositionem reciperet; & abijt ad antecessores suos Apostolos, ne fortè in vacuum curreret, aut cucurrisset. Aliud est enim verbum Dnmini, quòd à solo Christo per reuelationem accepit, aliud, salutis confirmationem in Paulum per alios Apostolos descendisse.

Prima solut. Theophyl.
Altera solutior.
Actor. 9.
Galat. 1.
Infrà 2.

Quibus nam virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus doctrinæ Apostolicę Dominus sit contestatus.

Virtutum hic non accepit vt opponitur vitio, quæ dicitur ἀρετὴ, sed vt opponitur imbecillitati, & vocatur δύναμις. ¶ Varias verò Spiritus sancti distributiones vocat gratias gratis datas, vt signa, prophetiam, gratiam sanitatum, interpretationes sermonum, & similes quæ habentur 1. Corin. 12. Tot enim, ac tantas donorum opes Dominus effudit in suos, ne quisquam iudicare valeat, illos Primos qui crediderunt, rusticos & simplices extitisse, quibus verba dari facile esset: quemadmodum imposuit nobis Iulianus Apostatã, vt testis est Gregorius Naxianzenus in prima in eum Inuectiua.

1. Cor. 12.
Quid de Christianis sentire & dicere soleret impius Apostata Iulian⁹.
B. Gre. Naz.

Non ergo sine magnis, & inuictis rationibus persuasit, doctrinam suam esse de cœlo: nam etsi doctrinæ Fidei euidentiam habere non possimus; eam tameo longè esse credibilem, & fide dignam videre possumus. Nam Spiritus sancti afflatus eò inclinabat hominum corda: testimonia ex Veteri Lege desumpta, per miraculorum signa confirmabat, vt alibi ait: *Illi profecti prædicauerunt vbiq; Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

Marc. vlt.

Quòd si objicias, cur Apostolus mentionem non fecerit testimoniorũm, quæ ex Scripturis proferebant, sed tantùm signorum, quæ edebant Apostoli. Respondemus, Paulum hic agere de similitudine vtriusque Legis. Et quia antiqua Lex alterius Legis testimonio confirmata nõ fuit, sed tantum miraculis, ita & noua lex, quæ inferioris antoritatis est, non indigebat testimonijs Legis, quæ satis erat illustribus, & admirandis signis confirmata. Vel ideò id fecit Apostolus; quia Gentiles, & Hæretici veteris legis testimonia non recipiebant. Nam simplicius libro octauo Physicorum, Philoponum Grammaticum irridet, quòd ad probandam mundi ex tempore creationem, vsus fuerit sacrarum literarum testimonijs: & Lactantins libro quinto, capite quarto admiratur, quod Cyprianus agens contra Idololatriam, ad Demetrianum, Scripturas sacras protulerit.

Quare nonne Paulus Apostolicæ prædicationis potiùs signa quibus confirmabatur, quam Scripturas attulerit.
Prima ratio.

II. Ratio.

Qua de re Simplicius Ethnicus ille Philoponũ, & Lactã. Cyprian. merito notauerint.
Lact. lib. 5. c. 4. circa med.

Sed argues, Abraham dixisse: *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos. Si Moysen & Prophetas non audiunt; neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Sed hoc intellige dictum esse apud fideles, & credentes; & Petrus dixit: Habemus firmiorem Propheticum sermonem. Firmiorem, inquit, visione, scilicet, & signo Transfigurationis. Vnde hæretici magis Scripturis, quàm miraculis credunt. Adde, quòd doctrinæ testimonium debebat pro posteris remanere; & idcirco indigebat aliquo signo firmari. Smpliciter tamen loquendo, apud eos qui nõ credunt, fortius est miraculum, & potentius ad conuersionem eorũ, quam Scriptura.

Illud Abrahę ad diuitẽ Epulonẽ: Habẽt Moysen, & Prophetas audiãt illos, &c. de quib⁹ dictum sit.
Luc. 16.
2. Petr. 1.
Quibus firmiorem Petrus vocet Propheticũ sermonem.
Matth. 17.
III. Ratio.
Signa quam Scripturæ quibus magis persuadeant.

Ad tertium respondemus, illud qnod dicit Apostolus: Non enim Angelis subiecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur, non esse cum proximè præcedente exhortatione connectendnm, sed illam particulam, Enim, quæ causalis est, referẽdam esse ad ea quæ primo capite de magnitudine Christi super Angelos dixerat: redit enim Apostoli sermo ad superiorem illam sententiam: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

III. sol. dub.

De orbe terræ futuro Angelis minimè subiectos quinam ille

Et orbem futurum appellat, non quasi substantia sint plures orbes, ant mundi, vt quidam insipientes somniarunt, cùm vnus

Quomodo dicitur futurus.

tantum

tantum sit mundus, & vnus terræ orbis; sed per Metonymiã nomine orbis terræ vocat homines orbẽ terrarũ habitantes, de quib. futurũ erat vt in Christum crederent, sicut de eorum salute prædictũ erat à Prophetis.

Prim' sensus D Tho. lect. 2. init. & Caietani.

B. Thomas & Caietanus orbem terræ futurum, intelligunt statum vniuersalis resurrectionis, & iudicij, quoniam in eo Angelis opus non erit: nunc verò dũ viuimus, illis subijcimur, & ipsi nobis præsunt. Sed hæc ratio infirma videri posset: quia Christus Dominus solus & præsens hic nobis præest, & in die resurrectionis illi data est omnis potestas in cœlo & in terra, illiq; dictum: *Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam; & possessionem tuã terminos terræ.* Et Angeli nunc nihil aliud sunt nisi serui, & administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis.

Ille quid incommodi habeat.

Matt vlt.
Psal. 2.
Hebr. 1.

Alter sensus.

Futurus ergo orbis terræ dicitur respectu mundi præteriti, vel respectu pacti violati, cuius pater Adam erat, & eius inueniebatur princeps diabolus. Secũdus verò, vel futurus orbis est is, qui restitutus est in gratiam Christi, & liberatur de principatu dæmonis, de quo: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mũdi eijcietur foras. Et translatus dicitur ab Adamo ad Christum, qui Esaiæ 9. dicitur Pater futuri seculi. Et vetus Adam, futuri typus fuit, vt Roman. 5. dicitur de Adam: *Qui est forma futuri.* Hic ergo orbis Christo subiectus est, vt eum redimat, vt ipse ante mortem testatus est. *Omnia,* inquit, *mihi tradita sunt à Patre meo.* Et peracta redemptione dixit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Et hæc de tertio.

Osea 6.
Genes. 3.
Ioan. 12.
Esai 9.
Rom. 5.
Orbis ille terræ futurus cur Christo subiectus.
Matth. 28.

IV sol. quæst. De eo quod Apostolus dixit: Testatus est autem in quodam loco quis, teste & loco suppressis.

Ad quartum verò, cùm ait: *Testatus est autem in quodam loco quis*, non nominato autore, aut libro; non cõtemptim, sed honoris gratia dixit, Quis. Et vt existimat Chrysostomus, non nominauit autorem, aut librum, quia cum doctis loquebatur, quibus peruij sunt Scripturarum loci, præsertim Psalmorum, qui omniũ manibus terebantur. Alij verò id factum esse testantur; vt ostenderet, nihil referre in Scriptura scire quis, aut qualis sit scriptor; cùm primarius Scripturæ autor sit Spiritus sanctus; quæ ratio à B. Gregorio tradita est. Fortassis etiã consolari, atq; excusare eos voluit, qui magis rei, quàm autoris, aut certi libri memoria valent.

Chrys hom. 4 suo inst. to. 4.
II. Ratio.
B Greg in 1. prof Mora in Iob, par. 1. ini.
III. Ratio.

Testatus est autem, dixit, pro, Testatus est enim: quia hoc testimonio probat ante dicta. Et ita ꝫ positum est pro γάρ.

Solu. 5. quæst

Dicendum est quintam dubitationem, quisnam sit illius Psalmi scopus. Certè alius non est, quàm de hominis excellentia, & magnitudine, ac potestate omnium creaturarum verba facere.

Psalmo octauo quid doceat Propheta.

Probat ergò, mundi, & vniuersorum imperium Christo datum, in quo iam Angeli, sicut in statu primæuo, non dominantur. Nam legem dabant, & omnibus præerant; at in Euangelio Christo seruiunt, & propter illum nobis libenter ministrant, nec amplius sinunt se vt olim adorari. Quare Angelus Ioanni volenti adorare, dixit: *Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum.* Hanc verè excellentiam, & potestatem hominis super creaturas, scrutari necessum est, an in primæuo statu Euangelij extiterit. Certè de illa prima, quæ admodùm breuis fuit, loqui non videtur Propheta: nam homo collocatus fuit à principio, vt vniuersis Dei operibus præesset; verùm sua culpa quàm primùm meruit domino abdicari. De secundo verò statu meritò dubitari potest. Videtur enim Dauid in vniuersum nunc proponere homines vt tunc erant, nempè, vt insignis Dei bonitatis specula, quod re ipsa in cæteris animantibus, & in toto mundo dominium obtineret. Certè si quis de homine ita iudicaret, ad ipsos Philosophos mittẽdus esset, qui quàm misera sit hominum conditio perscrutantes, eorum naturam nouercam quodammodò esse dixerunt, & optimum esse non nasci, vel natum statim emori. Et impiè id quidèm Philosophi; sed ita, vt ex illorum dictis in præsentis seculi homines nõ cadant, quæ Dauid in hoc Psalmo homini tribuit.

Apoc. 19.
Quã ibi Propheta describit humanã felicitatẽ homini adhuc innocenti cõuenire minimè posse.
Genes. 1.
Multò min' illam homini iam lapso posse competere.
Quare Philosophi, licet non omnino verè, naturã homini nouercam esse dixerint.

I. Argum.

Nam quid homine miseriùs in se ipso, siue animam, siue corpus spectes? Præditus quidem est intelligentia, sed quàm, quæso, obscura, & quàm exigua in his quæ præcipua sunt, id est, Diuinis rebus intelligẽdis? Taceo deprauatam illam concupiscentiam nobis ingenitam, vitiorum omnium fomitem & incitamentum. Taceo corporis miserias, quod morborum officina est, quam circumferimus. Addo quæ Iob, Dauid, & Salomon de homine dixerunt. Primus ait: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet.* Alter: *Vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Atque huius filius: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Quid dicimus de imperijs, regnis, familijs, domib', singulisque hominibus? quanta rerum omnium perturbatio, & miseria, quæ inconstantia, & vanitas? Obijcies; Fruimur esu animalium; iumenta nobis deseruiunt; auiculæ dulces nobis resonant sonos. Sed

Secundum.
Tertium.
Quartum.
Iob. 14.
Psalm. 38.
Eccl. 1.
Quintum.
Si quid nunc homo felicitatis habere videatur, illam tamen

dicen-

Sibi magno constare.

dicendum est, hoc nobis contingere, si animalia vi subegerimus, aut alia fraude illexerimus. Nam alia vix assuescunt; alia formidabilia contra nos insurgunt, varijsque modis nobis nocent.

Quanta veluo orbis totius in hominem conspiratio & inimicitiæ.

Nam quæ sese spontè nobis subijciant, vel nulla sunt, vel paucissima. Terra culturæ non respondet: cœlum, aër, ignis, mare sæpè nobis infesta sunt. Imò si ad naturam, mores, & ingeniu hominem spectes, crudelissimum tyrannũ hominem dixeris: vt vitę suæ, & delicijs indulgeat, nulli animantium vitæ parcit, & quem reliqua metuant, oderint, & fugiant.

Homo quã ferũ animal, & quam insaturabile.

Vbi est ergo hæc sublimitas, de qua: *Quid est homo, quod memor es eius?* &: *Omnia subiecisti sub pedibus eius?*

Psalm. 8.

Supereſt igitur, vt ad tertium hominum genus, nempè eorum, qui in Christo sunt, vel cum Christo in cœlo regnabunt, hæc spectent. Itaque hæc hominis descriptio in octauo Psalmo non tantùm ad Christum, sed ad omnes etiam futuri mundi ciues & beatos pertinebit. Et cùm iam sit in Christo impleta, reliquum est vt in cæteris omnibus membris perficiatur.

Felicitatem hominis illã Propheta descriptam sta tui Euangelico, & statui gloriæ futurę tantum conuenire.

Nam ita Paulus Christi interpres, & 1. Corinthiorum 15. &, Ephes. 2. & hoc loco hunc Psalmum Christo accommodat, vt non neget etiam suis membris cõuenire, & Dominus Matt. 21. secundum versum Psalmi huius sibi applicauit, cùm de paruulis clamantibus in templo dixit: *Vtique: nunquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudẽ?* id est, Ex ore paruulorum, qui adhuc penè infantes sunt, & vixdum ablactati, magnificam, ac perfectam reddidisti laudem.

1. Cor. 15.
Ephes. 2.
Matth 21.

Explicatur id: Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem.

Deinde etiam per Apostolorum prædicationem, qui vt simplices pueri, ac prorsus rudes habebantur, Euangelicam veritatem vbique prædicare fecisti ad sic confundendum, & conuincendum prauitatem, & superbiam Scribarum, & Pharisæorum, dæmonum quoque, atque seculi potẽtum, & sapientum; qui omnes veritatis Euangelicæ se aduersarios constituerunt.

Apostolicæ prædicationis efficacia.

¶ Iam singula verba testimonij expendamus. *Quid est*, inquit, *homo quod memor es eius*. Hebræa habent Enos: hic est filius Seth. Et interpretatur homo, nimirum ab obliuione: vt sit pulchra Anthithesis: Quid est obliuiosus, quòd tu eius recordaris?

Homo quid sonet Hebræis.

Nam ita hominis assumptio memoriæ Dei tribuitur per metaphoram, sicut & obliuio. Videtur enim assumpto homine in gloriã nostram, nostri meminisse, de qua in Cantico Zach. dicitur; Et memorari testamenti sui sancti; & B. Virgo: *Suscepit*, inquit, *Israel puerũ suũ, recordatus misericordia sua*. Et Esaias: *Nũquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt nõ misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.*

Luc. 1.
Ibidem.
Esai. 49.

Sequitur: *Aut filius hominis quoniam visitas eum?* Altera est pulcherrima Antithesis.

Quid illud: Aut filius hominis, quoniam visitas eum.

Quid est filius Adam, qui interpretatur terra rubra. Quasi diceret, Quid est vilissimus homo, & ex terra genitus, quem tanta dignitate prosequeris, vt eum visitare digneris. Et phrasi Hebræa idem est filius hominis, qui & homo.

Adæ nominis interpretatio.

Et repetitur ad exaggerationem exprimendam, vt moris est. Ita Num. 23. dicitur: *Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur*; & Iob. 15. *Quantò*, inquit, *magis homo putredo, & filius hominis vermis?* Idem quoque alibi Psaltes: *Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?* Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt.

Num. 23.
Iob. 25.
Psal 143.

Idem est ergò homo, & filius hominis, nec differunt, nisi quatenùs Adam fuit olim homo, nõ autem filius hominis, vt nos omnes sumus: quemadmodum idem est Pater Deus, & Filius Dei; nisi quòd Pater Deus habet à se quod habet, Filius Dei à Patre.

Homo & filius hominis quomodo sint diuersa.

Primum igitur verbum videtur ad Adamum referendum, secundum ad omnes Adæ filios. Et Adæ quidem memor fuit absens, nostri præsens: & plus visitari opere, quàm recordari mente: sicut plus filius hominis, quam homo.

Memoria Dei sicut & visitatio hominis duplex est.

Vnde ad cumulum miseriæ Iob dixit: *Homo natus de muliere*, quibus verbis exprimitur filius hominis. Et in vtroque membro Chaldæus paraphrastes habet: *Quid est filius hominis?* Et licet LXX. dicant per disiunctionẽ: *Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis*: Hebræa tamẽ litera habet Vau copulatiuã, id est, & Aug. tamen hominem in malam partem capit, filium hominis, pro Christo, qui se ita vocabat.

Iob. 14.

Filius hominis quid Augustino.
B. Aug tom. 8. in princ.

Ait enim in Psal. 8. *Filius igitur hominis primus visitatus est in ipso homine Dominico nato ex Maria virgine. De quo propter ipsam infirmitatem carnis, quam sapiẽtia Dei gestare dignata est, & passionis humilitatem rectè dicitur. Minuisti enim paulò minus ab Angelis. Sed additur illa clarificatio, qua resurgens ascendit in cœlum*. Hæc ille.

¶ Hominis autem filius Hebræis dici solet quiuis è plebe, & abiectus: in quem sensum se Dominus filiũ hominis vocabat, sicut & Ezechiel, ne magnitudine reuelationum extolleretur, filius hominis vbique appellatur, hoc est, vilis, & abiectus.

Hebræi filiũ hominis quẽ soleant appellare.

¶ Non est aũt Christus filius, vt quidã putant, ex eo quod sit filius virginis matris. Grecè.n. dicitur υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, & significat filiũ hominis masculi. Alij ẽt iuxta Hebræũ dicũtur filij Adã in singulari num. vt in ps. 4. 10. & 11. & in multis alijs locis Psal-

Qua ratione se Christus filium hominis vocitaret, contra quosdam.
Psal 4.
Psal. 10.

Psalm. 2. *Psalm. 108.*

tempus refertur, & Psalmo 2. Cum exarserit in breui ira eius: vbi Hebræa habent, bimebat. Psalm. 108. Fiant dies eius pauci; vbi legimns, mehatin. Et hactenus de illo aduerbio sit dictum.

I. Ratio hui⁹ recundiæ versionis: Ab Angelis, non autem illius à Deo. *2. Cor. vlt.*

An verò legendum sit, ab Angelis, an, à Deo, id iam differendum est. Certè lectionem nostram primi tradiderunt LXX. interpretes; quos vt in flatu Diuinos repletos secutus est Paulus Apostolica autoritate, per quem loquebatur Christus. Etsi daremus, epistolam hanc ex Hebræo sermone in Græcum translatam, Lucas certè, aut Clemẽs, qui feruntur esse eius interpretes, lectionem illam prætulerunt alteri. Adde, Chaldæam paraphasim eodem modo vertisse, ab Angelis, & non, à Deo. Nouerant enim LXX. interpretes, & Chaldæus paraphrastes linguæ Hebrææ peritissimi, non semper Elohim significare Deum verum, sed etiam Iudaices, siue Magistratum, qui locum Dei tenent in administranda Republica. Nam Exod. 21. habetur: *Offeret eum dominus dijs.* Vbi Chaldæus habet. *Applicabit eum dominus eius coram iudicibus.* Et capite 22. *Ad deos vtriusque causa perueniet: & si illi iudicauerint, duplum restituet proximo suo.* Chaldæus habet: *In conspectu iudicum veniet caussa amborum: & quicunq; condemnatus fuerit à iudicibus, reddet duplum proximo suo.* Et iterum ibidem: *Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices.* Chaldæus vertit: *Iudices non vilipendes, & princips in populo tuo non maledices.* In his omnibus locis apertè Elohim vertit illa Paraphrasis Iudices, sicut Genes. 6. vbi dicitur: *Videntes filij Dei filias hominum,* Chaldæus conuertit: *Videntes filij principum, ac potentum.* Et Pithonissa interrogata à Saule, *Quid vidisti?* respondit; *Deos* (elohim) *vidi ascendentes de terra,* hoc est Samuelem suscitatum. De Moyse etiam dicitur: *Ecce constitui te Deum Pharaonis:* pro quo Hebræa habent. *Elohim:* quem locum etiam Chaldæa paraphrasis vertit Magistrum, siue Principem Pharaonis. Vides igitur, non tantùm Iudices, sed etiam Principes & magnos vocari Elohim. Accipitur etiam hæc vox pro Angelis: vbi Psalmo 86. habemus; *Adorate eum omnes Angeli eius,* Hebræa habent: *Col Elohim.* Et in Psalm. 137. In conspectu Angelorum psallam tibi: vbi pro Angelis Hebræa habent Elohim. Posset & illud ad hoc referri, quod Genes. 3. dæmon dixit Euæ: *Eritis sicut dij scientes bonum & malum;* scilicet, tu Adam, & Eua similes eritis aut bonis aut malis Angelis: quia habetur Caëlohim. Ita sophisticè locutus est serpens, voce æquiuoca illudere volens. Adhæc tradunt linguę Hebrææ periti, inter Elohim & Malachim hoc esse discrimen: quod Angeli quoties dicũtur Deo assistere, & de dignitate eorum agitur, Elohim vocantur; at quando in ministerium mittuntur, Malechim. Cum verò hoc loco de eorum dignitate ageretur, nõ ab re dicti sunt Elogim. Certè Santes Pagninus nobiscum legit, ab Angelis, & Reuclinus linguæ Hebrææ peritus scribit, nomen Elohim conuenire Deo Angelis, & Hominibus admiratione dignis: idq; ex Rabbi Mose Ægyptio addit, interdum accipi pro Idolis, & Iudicibus.

Margin notes: II. ratio. — Vbi nomen Elohim non pro Deo vero, sed pro iudicibus in Scripturis accipiatur. *Exod. 21.* *Infrà 22.* *Ibidem.* Idem nomen Elohim vbi significet principes. *Genes. 6.* *1 Reg. 28.* *Exod. 7.* Quibus locis etiā nomine Elohim Angeli veniant. *Psalm. 96.* *Psalm. 137.* Quid significet: Eritis sicut dij scientes bonum, & malum. III. Ratio à discrimine inter Elohim & Malachim à Rabbinis assignato. Angelos hoc loco Propheta (scil. Psal. 8.) cur Elohim vocauerit. *Santes Pagn.* *Reuclinus.*

Est etiam ratio in promptu pro nostra lectione. Nam si legamus, à Deo, dubium erit, quomodo minoratus dicatur à Deo, aut quatenus Deus est, aut quatenus homo. Si primum, nihil est imminutus: si secundum, non paulum, sed permultum, & in infinitum Humanitas distat à Deo. Prætereà mens Apostoli fuit cap. 1. ostendere Christi excellentiam super Angelos, & nulla ibi fit mentio de exaltatione, vel imminutione respectu Dei: quomodo ergo Paulus statim dixisset de imminutione Christi à Deo, & non potius de minoratione Christi ab Angelis, quibus Christum comparauerat? Postremò, si Deus naturã Angelicam assumpsisset, vt poterat, non fuisset paulo minus à Deo minoratus, si Deus erat per vnionẽ; ergo assumpta Humana natura dici poterit diminutus à Deo? Et hactenus de stabilienda litera disputatum sit.

Margin notes: Elohim pro Idolis. Quarta ratio à graui incommodo. V. Ratio. VI. & vlt.

His adde vniuersos vtriusque Ecclesiæ Patres, qui hanc lectionem solam sequuntur, & interpretantur, etiam ipse Hieronymus, qui ita aliam probauit, vt nostram nõ reprobauerit: imò illam producit in commentar. suis ad Galat. 4.

Margin note: Patrum traditione eadẽ lectio, ab Angelis confirmatur. *Hier. 6 9.*

Iam secundò differẽdum de sensu, quomodo, scilicet, Christus dicatur minoratus ab Angelis. Nam si, quia dicat, naturã humanam inferiorem esse Angelis, quoniam vt inferior, sit cõtigua superiori; cõtra hoc occurrit, primò, non videri propriè dici de Christo ob hanc causam esse ab Angelis imminutum. Non enim quis verè minoratus, aut imminutus præ altero dicitur, eo quòd sua natura inferior sit, aut minor alterius natura: sed hunc tãtùm, cum ab eius natura quid fuerit subtractum. Deinde etsi daremus intellectum hominis à natura cæterorum intellectuum spiritualium declinare: quid sentiendum secundùm carnis passionem? Siquidem non solùm paulò, sed etiam multum declinat homo à conditione Angelorum: homo enim non est solùm intellectus, sed etiam caro. Vnde & caro dicitur; Ioãnes: *Verbum caro factum est.* Et certè per hanc considerationem, qua animam

Margin notes: I. Ratio, ad probandum, Christũ non esse Angelis minorẽ contiguitate naturæ. II. argum. Homo quãtum sit Angelis minor. *Ioan. 1.*

ad se earo trahit, & indignis modis ob plurimas eius necessitates mancipat, non modò dici potest homo Angelis minor, sed admodum minor. Adhæc non cõsueuit Scriptura secundum sapientiam spiritus, vt naturales rerum cõditiones nos doceat, quænam videlicet maior sit species, & quæ minor; sed potius dignitates personales attendi vult à nobis, non specificas.

II. ratio.

Quò tantùm Deus Pater Christũ minoerit paolo minus ab Angelis.

Quare dicendum est, Christum minutum, seu minoratum ab Angelis respectu dignitatis quę illi debebatur, cum esset Dei filius. Dum enim gloria, & honore statim à principio debuisset honorari, & coronari, opus redemptionis nostræ necessario exegit, vt ad modicum tempus tanta gloria sibi debita minoraretur: & vt is qui in forma Dei speciosus vt vnigenitus Patris apparere debuit, accepta forma serui, vt sic dicam, exinaniretur. Sed hoc ad breue tempus, sine Græcè *βραχύτι*. Atque huic sensui nihil obstat, nullusq; scrupulus apparet. Nam etsi illud, in quo fuit minor Angelis, magnũ quid, & non paruum fuit: ipsum tamen integrum malum habita temporis modici, & breuis ratione quo durauit, paruum censeri potest, ac debet. Et in eo sensu admitti posset lectio illa Hieronymi: Paulò minoratus à Deo, id est, à Diuina sua cõditione, dignitate secũdùm corpus paruo tempore, id est, eo quo mansit in terris, vt perficeret redemptionem nostrum. Nam dum esset morti, & corruptioni obnoxius, & infirmitates hominum pateretur diuinitati suæ, & maiestati parum conuenientes, imò indecentes, videbatur à sua Deitate minoratus. Atque hunc sensum indicat Photius apud OEcumenium: *Quam ob causam, inquit, nũc citat, Quid est homo, quòd memor es eius?* Quoniam obstare suo proposito videbatur. Ipse enim ostendit, Christum Angelis esse maiorem, illud verò ait paululum Angelis factum esse inferiorem. Ponit itaque hoc, vt eam quæ videtur, soluat obiectionem: & soluens, ait dictum esse factum inferiorem, propter mortis passionem.

Philip. 2.

Hieronymi versio illa: Minues eum paulo minus à Deo, vt possit mitti.

Oecum. c. 2. sub fin.

Præterita pro futuris poni consueuerũt more Scripturæ.

Iam in textu sequitur: *Gloria, & honore coronasti eum.* Vbi Dauid more Prophetico loquens, futura per Præteritum expressit: quæ tempore Pauli cum exitum habuisset, præteritis exprimuntur. Fuit ergo gloria, & honore coronatus in resurrectione, ascensione, & sessione ad dextram Patris, & super omnes etiam Angelos exaltatus, vt explicat ad Ephes. 1. Adoratus etiam ab eis fuit, & ei tanquam domino omnia subiecta fuerũt. Accipiens enim quodammodo diuinitatem, ea omnia recepit, quæ diuinitati congruebant, id est, gloriam corporis, qua non Deus, sed vnus ex nobis esse videbatur. Et accepit potestatem super omnes, qui semetipsum omnibus subiecerat, vt omnibus posteà dominaretur. Simili ratione illum Regem esse negaremus, qui regali àmictu non indueretur, neq; regali potestate vteretur, vt posset, sed potius carni subijceretur, & carnis miserijs, & diaboli tentationibus, ac mortis stimulis.

Gloria & honore quando coronatus Christus, & quomodo.

Marc vlt. Ephes. 1.

Quid negatũ fuerit Christo ante suam resurrectionem & receptum in illa.

Regem quẽpiam vnde indicemus.

Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Id est, super omnes Angelos, qui opus Dei sunt, vt ait Augustinus; & supra quos homo in statu innocentiæ non fuit: sicut nunc qui est in Christo, super eos est.

Soper quæ opera manuũ suarum Christum constituerit.

Aug. in psal. 8 to. 8. in princ.

Et subdit: *In eo enim quòd omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei.* Quibus verbis probat, omnes Angelos eius ditioni fuisse subiectos, cùm dicat nihil dimissum non ei subiectum. Et 1. Corinth. 15. addit: *Cùm autem dicat: Omnia subiecta sunt, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia.* Nam Pater nõ subiecit se ipsum ei; id enim absonũ videretur.

1. Cor. 15.

Demùm subiungit: *Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei.* Verè subijciuntur ei cęlestia, & inferna, quæ parent ad nutum eius, & contremiscunt. Longè tamen aliter atque aliter: nam illa amore, & reuerentia se subijciunt, hæc verò cum honore, & tremore. Sed adhuc aliquid non subiectum restare videtur, id est, homo terrestris, qui nondum credit, aut si credit, non seruat eius mandata, sed rebellat ei peccando, & iniquitates admittendo. Sed talis non euadit, quin suo tempore det pœnas suis sceleribus debitas: quia nondum venit tempus auferendi zizania de area, ne fortè, vt ipsemet præmonuit, eradicetur simul & triticum. Nondum etiam eradicatum est à nobis peccatum, id est, praua illa concupiscentia ad malum alliciens, nec etiam subiecta ei mors, sed veniet tempus, cùm morti insultabimus, ita vt cùm Apostolo dicamus: *Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus?* Stimulus autem mortis, peccatum est; virtus verò peccati, lex. Et de his hactenus.

Cœlestia Christo, & inferna subiecta sunt diuersa ratiõe.

Quid sit adhuc nõ Christo subiectũ, at subijciendũ tantum.

Matth 13.

Alia etiam non Christo subiecta.

1. Cor. 15. Osea 13.

DISPVTATIO X.

In illa verba: ***Dum autem qui modico quàm Angeli, minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum; vt Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, autorem salutis eorum, per passionem consummari, &c.*** vsque in fin. cap.

Qvo-

Cõtinuatio prædictorũ.

QVONIAM Apostolus apertè expendit Dauidis verba ex Psalm. 8. producta, non est quod Scopum præsentis textus inquiramus. Nam quia dixerit: *In eo quod omnia ei subiecit*, nihil dimisit nõ subiectum ei, & expendens vocem illam, omnia: ita in eo quod subiungit: Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei, ponderat verbũ, Subiecisti, ostendens nõdum rebus impletum esse quod dicitur: Omnia subiecisti, sed quotidie expleri, à tempore scilicet, resurrectionis. Et more Propbetico, subiecisti, posuit pro, subijcies; sicut minuisti, pro, minues. Ad eum modum quod dixit: *Gloria & honore coronasti eum*, declarant post mortem complemẽtum habuisse: quemadmodum cum ait: *Eum autem qui modico quàm Angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis, gloria, & honore coronatum.* Videmus, inquit, oculis nimirum fidei, Iesum sedentem ad dexteram Patris, & celebre eius nomẽ in terra, ita vt abiectis Idolis pro vero Deo agnoscatur, & adoretur. Et quod ait: *propter passionem mortis*, non dixit, mortem, sed sensum veræ mortis, quam sustinuit. Propter etiam, accipi potest pro, per, vt alibi ostendi ex Paulo, qui his præpositionibus interdũ abutitur. Et Græca scholia ita habent: *Gloriam & honorem vocat crucem. Neq; enim tantùm Deo dignum erat, tamq; gloriosum fecisset cælum & terram, ac homines, supernasq; virtutes, sicut quod propter nos dignatus fuerit crucifigi.* Hæc illa: quæ ex verbis Iohan. 3. 8. & 12. confirmantur, vbi exaltationem significat mortem, qua erat Deũ clarificaturus. Est siquidem gloriosum amantibus, pro his quos diligunt, pati.

Iesum propter passionem mortis, & non propter mortem cur dixerit Paulus gloria & honore coronatum.

Alter sensus.

Oecum. c. 3. in princ.

Quam gloriosum fuerit & quam honorificum Christũ pro nobis crucifigi.

Ioan. 3. Infra 8. Infrà 12.

Iam verò dubium est in sequẽtibus verbis: *Vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem:* pro quibus alij legunt: Vt sine Deo pro omnibus gustaret mortem. Ambigitur ergo, quæ lectio sit verior, & cur mors dicitur gustari. Deinde quæritur, quę sit illa decentia, de qua dicit: Decebat eũ propter quem omnia, &c. autorem salutis eorum, per passionem consummari, cum potius videatur indecens, Dominum gloriæ mortem pati. Tertiò, quid est, sanctificatum, & sanctificantem esse ex vno; videtur enim hoc durius esse dictum. Quartò, an rectè producantur duo illi loci ex Psalm. 21. & ex Esaia & an satis ad mentem autorum. Quintò, quomodo destruxit Diabolum per mortem, cùm adhuc ille tentare non desistat, & nos adhuc à timore mortis nondum simus liberati, cùm vel ad eius nomen contremiscamus. Sextò, quorsum Apostolus obijcit Hebræis, Deum nusquam Angelos apprehendisse: quia assumpsit Angelum, qui dicebat in eius persona; Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis; & quæ sit vis illius verbi Apprehendendi. Postremò quomodo fratribus per omnia assimulatus est, vt fidelis sit Pontifex, & possit omnibus tentatis auxiliari: nam & hoc ipsum ante mortem poterat, & consueuerat Deus facere.

Primum dubium.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Sextum.

Exod. 20. Suprà 14.

Septimum.

Ad primũ, statuendum, duas extitisse illius loci lectiones, alteram hæreticorũ, qui pro verbis illis, χάριτι Θεοῦ, id est, Dei gratia, legebãt χωρὶς Θεοῦ, idest, absq; Deo. Et tales, vt testãtur Græca scholia, erãt Nestoriani, qui duas in Christo ponebant hypostases, siue personas, & per Humanam sine diuina mortẽ fuisse passum asserebãt. Quod si verum esset, Deus nõ est pro nobis mortuus: nec in eius morte fuisset meritum expiandi peccata nostra. ¶ Non negandum tamẽ est Catholicos aliquãdo eam lectionem secutos fuisse, sed in Catholico sensu: vt Fulgẽt. Ruspen. Episc. ep. 3. ad Trasim. vbi legit: *Sine Deo gustasse mortẽ*: & inde probabat, Deitatem expertem mortis fuisse, quod verissimum est. Sed præstantior esset sensus illa lectione posita, quòd Christus à Patre derelictus, mortẽ sit passus, iuxta illud: *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* cum tamen omnibus alijs pro iustitia, & veritate patiẽtibus Deus assistat, secũdum illud: *Cum ipso sum in tribulatione: eripiã eũ, & glorificabo eum.*

Soluitur I. dubium.

Legendũ ne sit: Vt gratia Dei, an, vt Nestoriani, sine gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.

Oecum. c. 3. sub init.

Posterior lectio: Sine gratia Dei, quid absurdi habet.

Quatenus vera, & Catholica, eadẽ sit episcopo Fulgentio.

Matth. 27.

Psalm. 21.

Psalm. 90.

Probatior tñ, ac verior est nostra lectio: *Vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.* Ob nullum enim debitum tradidit Pater filium in mortẽ, sed ex mera gratia: quoduis enim aliud Christi opus satis erat ad meritum redemptionis ex cõdigno. Et ait, *Pro omnibus*, siue vt Græcè habetur ὑπὲρ παντὸς, id est, pro vniuerso. Sed reuera illud æquiualet verbo Græco ὑπὲρ πάντων. Et gustauit mortem nõ pro quibusdam, sed pro omnibus, quãtum in ipso fuit, volens omnes saluos fieri. Et est sensus: Videmus Iesum gloria, & honore crucis affectum, quò ita mortem pro omnibus gustaret. Quo verbo gustandi mortem, leniuit dictum superius, propter passionem mortis: nã mens Patris erat: vt non absolueretur Christus à morte, vt facit in damnatis, sed gustaret breui haustu, per triduum, scilicet. Deinde eo verbo allusit ad Christum, qui dixit Patri; Trãseat à me calix iste: & Petro Calicem quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam illum? Damnati enim olim ad mortem, venenum sumebant de calice. Est enim gustus sensus, qui cibos discernit, & vim saporum penetrat. Ideò de Socra. veneno assumpto dixit quidã Satyr.

Cur potius legendũ sit Vt gratia Dei, pro omnibus gustaret mortem.

Quomodo Christus pro omnibus gustarit mortẽ, si tam multi pereunt.

1 Tim. 2.

1 Ratio cur dixerit Paulus Christũ tantùm mortem gustasse, non autem, mortuum fuisse.

Ioan. 18.

Olim qui gustaret mortem.

—— *Barbatum hoc crede magistrum*
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta.

Persius Sat 4 inst. de Socra.

III. Ratio B. Chrysost. Chry. ho. 4 in hac verba. Matth. 26.

Ad hæc, teste Chrysost. dixit, gustaret, sicut medicus qui non habens necessitatem, tamen ex cibis qui ægroto apponuntur, prægustat, consulens illi, vt libentiùs accipiat. Et reuera Christus de cruce nobis propinauit, & acceptum calicem in cœna, omnibus degustandum dedit: quia reuera mors non amplius bibitur, sed leuiter degustatur.

Solũ. II. dub. De eo quod decuit Christũ pro nobis per passionẽ cõsummari.

Ad secundum vt respondeamus, primò stabilienda est litera: *Decebat enim eum propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduceret*: vel vt Græca habent, quo multos filios in gloriam adduceret: πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα: *autorem salutis eorum per passionem consumari*, alij legunt τελειῶσαι, id est, consummare, vt etiam modo Græca habẽt exemplaria. Alij tamen codices habent τελειωθῆναι, id est, consummari passiuè: quæ lectio alteri præstare videtur.

Quo modo legendũ sit: Consumare, an consummari.

Propositis verbis: Decebat enim eũ, &c. Christi minorationis ab Angelis causam assignati, quid ostendat.

Circa sensum: videtur reddere rationem Apostolus, cur filium Angelis minorari Deus voluerit: Quia, inquit, conueniebat, ac decẽs erat, vt is ipse, propter quem sunt, & qui autor est salutis mundi, per eum etiam in cruce mactatum, ac sacrificatum, cũcta restauraret. Quod maxime quadrat, quia sermo erat de Christo gustante mortẽ: ac de illo dicitur, Per quem omnia, quia per illum condita sunt vniuersa; & vt superiùs dixit: *Per quem fecit & secula*. Ipse etiam est, propter quem omnia: quia ipsum constituit hæredem vniuersorum. Et priùs meminit finis, quàm efficiẽtis: quia finis prior est, in intentione, vt dicunt Philosophi, & est causa causarum.

Ioan. 1. Hebr. 1. Ibidem. Omnia propter Dei filiũ priusquam per eum esse cur dixerit Paulus.

Explicat ergo finem conditi orbis esse vocare homines in adoptionem filiorum Dei, vt sint conformes imaginis filij sui. Et quia prima caussa non habet alium finem à se ipsa distinctum; idcirco Spiritus sanctus per Salomonem dixit: *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus*. Et post Deum trinum & vnum, finis vniuersorũ est Christus.

Primarius finis vniuersi quis. Rom. 8. Prouerb. 16. Quis secundarius.

Hunc sensum non ignorauit Alexander Episcopus Alexandrinus in epist. aduersus Arrium, quæ habetur lib. 1. Tripartitæ: *Qua putas*, inquit, *causa suasit* (scilicet Arrianis) *vt dicerent, Quia propter nos est factus, cum Paulus scribat: Propter quem omnia?* Sic ille, tribuens manifeste hæc verba Christo.

Hist. trip. ca. 13. circa fin.

Nec obstat Concilij Niceni Symbolum in quo legimus: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus est: quia etsi ipse sit omnium principium, & finis vltimus: peccato tamen existentẽ, propter nos exaltandos, & glorificandos venisset, vt quidã sentiunt: & illo stante, mortalis, & passibilis actu venit, vt sanguine & morte salutem nostram compararet. Non secus atque si quis diceret, iumenta esse propter homines vt illis inseruiant: & homo (vt illud seruitium ab eis accipiat) propter iumenta est, quia iumento famẽti pabulum, sitienti potum, & infirmo medicinam suppeditat.

Si propter Christum, & per eum sunt omnia, quomodo propter nos homines, & propter nostram salutem ille dicitur incarnatus. Conc. Nycen. Finis Dominicæ incarnationis idoneo satis & commodo explicatur exemplo.

Illud verò: Qui multos filios in gloriam adduxerat, quidam non ineleganter interpretãtur, Quibus pactum de Christo adorando acceptantibus, caussa fuit eorum salutis. Nam & Angeli multi sunt, & filij Dei dicuntur, vt apud Iob 1. 2. & 38. & apud Dauid: *Quis in nubibus æquabitur Domino? similis erit Deo in filijs Dei?* Erant etiam iam in gloriam introducti, quia post eorum cõfirmationem, ad gloriæ participationẽ: & ad faciem Dei semper vidẽdam admissi fuerant.

Illud: Qui multos filios in gloriã adduxerat, de Angelis quo sensu dicatur. Iob. 1. Infrà 2. Infra 38. Psalm. 88.

Potest tamen hoc de electis intelligi, qui cum Christo, & post Christum à Deo electi sunt, vt eos in gloriam adduceret. Non enim Græcè habetur de præsenti, adduceret, id est, quò eos in gloriam adduceret. Hæc enim erat conuenientia, cum secum quosdam prærordinatos in gloriam adducere: nec id posset iustè fieri, cũ essent peccatores: quare oportuit eum, qui salutis eorum erat autor, pretium sanguinis sui pro eorum debito pendere, vt vnus & idem qui fecerat, reficeret. Et in idem recidit, si legamus, Consummare. Est autem verbum τελειῶσαι, idem quod Deo perfectũ per mortem offerre sacrificiũ: vnde & τελείας, perfecta sacrificia olim vocabant. Et ita perfici, & consummari, est, in sacrificium perfectum mactari. De qua voce infra cap. 5. dicitur, *Et consummatus* (id est, in cruce immolatus) *factus est omnibus obtemperantibus sibi, caussa salutis æternæ*. Et quoniam Apostolus à rerum decentia argumentum sumit; nemo admiretur, si Doctores Scholastici interdum operum Dei aut necessitatem, aut vtilitatem, aut conuenientiam venentur, vt Incarnationis, Mortis, ac Resurrectionis: nam Paulus hic de conuenientia mortis loquitur. Fuit enim cõueniens, vt Christus pro electis omnibus in gloriam adducendis moreretur, alioquin homo periret: quod sanè indecens erat. Etsi homo periret, Deus ab vniuersis creaturis non glorificaretur: quod etiam indecens esset, cùm propter Deum glorificandum omnia sint condita. Nec est absurdum, autorem salutis pro nobis mori, cùm sit caro, & frater, & proximus noster, & deceat hominem vtilitati fratrum suorum prospicere.

Eadem verba etiam ad electos suauiter accommodantur. Passionis Christi conuenientia, seu decentia qualis. Hebr. 5. Quorũ Dei operum soleat Theologi conuenientiæ, necessitatisve rationem inquirant. Prima ratio, cur decuerit Christũ pro gloria electorum occumbere. Altera.

Ad 3. dub.

Et hoc est quod subdit: *Qui enim sanctificat, & qui sanctificatur, ex vno omnes*. In quib⁹

verbis

verbis tertia difficultas est euacuanda. Est enim sensus: quòd Christus, qui sanctificat & illi qui sanctificantur, arctissimam habent cognationem, & propinquitatem, vt sibi inuicem succurrãt, quia tam nos, quam ille, ex vno educimur principio, id est, Adam, ex quo apparet conuenientia, ac decentia.

Alter sensus.

Vel exponi etiam potest, nos omnes ex vno Deo esse, tàm Christum sanctificantem, qui desursum à Patre venit, & de quo, Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum; quam homines sanctificatos, qui desuper ex Deo per Spiritum sanctum renascuntur, vt ipse docuit Nicodemum. Vnde aliquo modo Deus Pater communis est filio, & nobis: nam vt ille dicit, Pater mi, ita nos dicimus, Pater noster, & suscitatus dixit: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.*

Ioan.3. *Infra 10.* *Suprà 3.*

In eo quod & nos patrẽ habemus Deũ, q̃ similes Christo reddití sim⁹.

Matth.26. *Supra 6.* *Ioan. 20.*

IV. Sol. quęst. *Psalm. 21.*

Probat autem dictam propinquitatem & cognationem ex nonnullis Scripturę locis, in quibus ingredimur ad quartum dubium expediendum: *Propter quam caussam,* inquit, *non confunditur fratres eos vocare, dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.* Tria producit testimonia, alterum ex Psalm. 21. vbi prædicitur quod futurum erat, & iam tempore Pauli cõpletum: nam in illo Psalmo est sermo apertus de Messia, & morte eius. Nam ipse nomen Dei Patris annuntianit suis discipulis; quos ob id vocat fratres, cum ex vno Deo, & ex vno homine omnes simus. Ideò dixit Magdalenæ, *Vade ad fratres meos, & dic eis.* Addit: *In medio Ecclesiæ laudabo te.* Christus non prædicauit Patrem suum in angulis, vel extra Ecclesiam, sed palam, & in Synagoga, & in medio Ecclesię. Quod est contra Hæreticos, qui latebras, & angulos quærunt à principio, dum metuunt: vbi verò aliquem discipulorum numerum collegerunt, multitudinis robore confidentes foras prodeunt.

Cur suos discipulos Christus appellet fratres.

Ioan 20.

Christus patrem in medio Ecclesiæ quomodo laudauerit.

Hęretici maxime in hoc quà Christo sint dissimiles atq; contrarij.

Illud: Ego ero fidens in eum: ex quo loco Paulus desumpsit.

Psalm. 17. *Psalm. 90.*

Secundum testimonium est: *Ego ero fidens in eum:* quod vnde sumptum sit, non satis constat. Quidam enim ex Psalm. 17. & 90. acceptum putant, vbi habetur: Dicet Domino, Susceptor meus es tu, Deus meus es tu, & refugium meum, Deus meus sperabo in eum. Sed in his locis Græci codices habent: Ἐπελπιῶ ἐπ' αὐτῷ. Apostolus verò citat: Ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ: quæ verba sic contexta habentur in Cantico Esai. 12. iuxta Septuaginta interpretes, vbi nos ex versione Hieronymi habemus: *Ecce Deus Saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo.* Et illa Græca ad literam sonant, vt Interpres noster hoc loco vertit: Ego ero fidens in eum. Vnde ex hoc loco desumpta fuisse asserendum est: perpetuo enim Apostolus sequitur Septuaginta interpretes.

Huius solutionis incõmodum.

Altera solut.

Videntur autem illa verba esse Christi, & Theophylactus confidenter negat verba esse alterius quàm Christi. Et quamuis B. Hieronymus in Esaiam asserat illa verba proferri in persona fidelium; tamen in Scripturis nouum non est, Christum caput assumere membrorum suorum personam, & in eis, & pro eius preces fundere ad Patrem. Et hæc confidentia oritur ex cognatione, & propinquitate assumptæ carnis nostræ per Christum. Photius verò explanans hunc locum, ait: *Ne audientes ipsum esse fratrem, ac patrem, existimetis quempiam vnum esse è vulgo; Deus est, inquit, in quem scriptum est oportere fidere. Quis enim in alio quoquam fidit nisi in solo Deo?*

De quo dixerit Propheta: Ego ero fidens in eum, teste Theophylacto.

Alter sensus, nimirum B. Hier. tom. 5. in princ.

Christus qualis sit pater, & frater noster.

Photius ibid.

Tertium testimonium: *Ecce ego, & pueri mei quos dedit mihi Deus.* Quod ex octauo capite Esaiæ desumptũ est. Vox Παιδία Græcè, & Latinè pueri, æquiuoca est ad filios & ad seruos, vel ad iuniores ætate: sed tamen præsenti loco magis quadrat interpretatio filiorum, quia filij eiusdem naturæ sunt cũ parentibus. Et ita vertit OEcumenius. Vox etiam Hebræa Ieladim, à generando deriuatur: vnde magis natos significat; etsi Hieronymus verterit, pueri. Et sunt Christi verba, qui se quasi patrem dicit credẽtium; qui dati sunt ei à Deo, vt eos saluos faceret: *Quos dedisti,* inquit, *mihi, ego custodiui, & nemo ex eis perijt;* vt non solum fratres eos appellare dignatus sit, sed etiam filios, de quibus; *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.* Sũt igitur fratres Christi quatenus homo est: sunt etiam & filij, non solum vt Deus, sed etiam quatenus per mortem suam eos regenerauit. Quemadmodum enim ex Adæ costa formata est Eua, ita ex costa Christi, id est, ex Spiritu Christi, nos omnes regeniti sumus, vt dicat B. Petrus, Quasi modò geniti infantes, rationabile, & sine dolo lac concupiscite. Sunt denique parentes Christi, quatenus Christum in alijs generant, vt dicitur Matth. 12.

Puer Hebræi tria significat: ad quod hic significatum alludat Apostolus cum ait: Ecce ego & pueri mei mecum.

Esai. 8. *Oecum c. 3. sub init.*

Ieladim Hebræis quid sonet.

Ioan. 17.

Suprà 13.

Fideles qua ratione Christi sint & fratres, & filij.

Genes. 2.

1. Pet. 2.

Iidem qua etiam ratione sint Christi parentes.

Matth. 12.

Et subiungit Apostolus, quasi declarans hunc locum: *Quia ergo pueri communicauerũt carni, & sanguini* (id est naturæ humanæ, de qua: *Caro & sanguis non reuelauit tibi;* & Apostolus alibi: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem,* id est, homines; & ad Gal. *Continuò non acquieui carni, & sanguini,* *& ipse similiter participauit eisdem.* Vel quod idem est, eidem est, eidem naturæ, vt per cã conueniẽter posset naturam nostram redimere, vt ipse homo fieret, & quantum in se est, vniuersis hominibus vitã suã deriuaret.

Hoc loco quid carni, & sanguini cõmunicare.

Matth 16. *Ephes. vlt.* *Galat. 1.*

Subiungit: *Vt per mortem destrueret eum*

Quis ille habens mortis

non apprehendisse.

Esai. 9.

& ad vnionem personalẽ Verbi assumendo Insititio quodã,& admirabili modo per artificem peritissimũ Spiritũ sanctũ. Vnde & ipse admirabilis vocatur.¶ *Sed semen Abrahæ apprehendit*.Id est hominẽ ex familia Abrahę, cui facta erat etiã cum iuramentoq; promissio.At inquies;Cur non dicit,Homines apprehendit sicut prius dixerat, Angelos? Respõdemus,speciẽ vnã esse tantũ hominũ non plures;ideò in plurali nõ dixit, homines:at verò cùm species Angelicæ plurimæ sint,imò in doctrina B.Thomę quisq; Angelus sua constet specie:ideò ad hoc declarandum dixit,non apprehendisse Angelos, id est vllam speciem Angelorum. Quòd si vna tantũ fuisset species,dixisset in singulari Angelum,non Angelos. Et tantùm assumens vnum Angelum,pręter illũ,alios non saluasset:aut si plures vnius sunt & eiusdem speciei, illis tantũ per illam assumptionem opitulatus fuisset:quẽadmodũ nũc assumpta humana specie,omnibus hominibus & solis opitulatus est.Illi enim,quorum naturam assumebat, salui tantùm redderentur. Vnde Gregor.lib.4.Moral.c.10.in fine: *Idcircò*,inquit,*Redemptor noster,non Angelus, sed homo factus est,quia hoc procul dubio fieri debuit, quod redemit, vt & perditũ Angelum non apprehendendo desereret.& hominem in semetipso apprehendo repararet*.Hęc ille. Adhęc Angelus cùm naturę esset immortalis,& impatibilis pro homine mori,aut pati non potuisset,& ita charitatis flammam,quam Christus passioni,& morti pro nobis obnoxius ostendit nunquam declarasset.

Idem quare non inquit. Sed homines apprehendit

B.Thom 1.p. q.50 art 4. et alibi tom. 10.

B Greg to 1.

Prima ratio, cur Deus nõ Angelus, sed homo factus sit.

Altera.

Iterum aliquis objiciet:Quare nõ dixit Apostolus,sed hominẽ apprehendi;sed dixit: *Semen Abrahæ*? Repõdeo:Idẽ prorsus est homo,& semen Abrahę.Vnde Ioan.8.dixerũt Iudęi:*Semen Abrahæ sumus*.Et quia semen nõ dicit personam hominis,& quam Christus in humanitate nõ assumpsit;ob id dixit,Semen Abrahę.Et non tantùm dicitur semen Abrahę quod ab eo propagatum sit, quam quòd in eo esset vis propagandi secundùm plenitudinem Spiritus.

Cur dictum potius: Sed semẽ Abrahę apprehendit. quam;sed hominem apprehendit.

Ioan. 8.

Semen Abrahę sic vocatur duplici ratione.

Quod verò primo loco obiectum fuit, Angelum à Deo assumptum,quia in persona Dei loquebatur:*Ego sum*,inquit,*Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti*:facilè resoluitur.Nam frequenter Angeli Dei personam repręsentant,atq; in eius persona loquuntur:& tales assumuntur in ministeriũ tantùm,non autem ad vnionem hypostaticam,ad quam solus homo Christus fuit assumptus.

Ad 6. dubit.

Exod. 20.

Prætereа Chrysostomus ponderauit verbum illud Apprendendi, quòd est præsentis temporis,non præteriti. Et loquitur per metaphoram eorum,qui eos insequuntur, auersi sunt,& omnia faciunt,vt fugientes, & resilientis apprehendere valeant: in quo maximè diuina bonitas elucet,& nostra malitia medicum sanantem fugiens detegitur. Sunt qui interpretantur apprehẽdere, pro eo quod est labantes Angelos reducere, quod nunquam fecit:hominem autem periclitãtem quasi quadã manu apprehẽdit, de qua cecinit B.Virgo:*Suscepit Israel puerum suum* (nam Israel Accusandi casus est) *recordatus misericordiæ suæ*, Abrahę,& semini eius promissæ. Peccatum ergò dæmonis, quia mera superbia fuit,& nullius persuasione peractum,nulla etiam ignorantia,vel infirmitate cõmissum;ideò inexpiabile fuit: ob idque in Scriptura sacra prætermissum. Adæ verò peccatum ex ignorantia, & deceptione Euæ,& ex viri demissione ad vxorem, vt nõ contristaret delicias suas, ac dæmonis impulsione,patratum fuit:id ideò dignum misericordia,& expiatione fuit; ac propterea in Sacra Genesi enarratum,atq; cognitum fuit,ac proinde de eius remedio prospectum.

Quid sit Apprehendere, Chrysostom.

Chrys. hom 5. int. tom. 4. sub fin.

Alter sensus, verbi eiusdẽ Apprehendendi.

Luc. 1.

Esai. 14.

Apoc. 12.

Postrema verba, de quibus dubitatum fuit, sunt:*Vnde debuit per omnia fratribus similari*. Quæ verba sic intelligenda sunt; vt per omnia peccatũ quod nihil est, sed boni tantùm priuatio, non includatur. Debuit autem per omnia assimilari in malis pœnæ. Non valuisset autem pro nobis litare peccator existens, etiamsi vniuersas nostras pœnas sustulisset.¶ *Vt misericors fieret, & fidelis Põtifex ad Deum*.Hoc est: Vt misericorditer erga nos afficeretur, & fidelis expiator, & propitiator pro nobis caussam nostram ageret apud Deum. Vel vt Græcè habetur, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, id est, in his quæ ad Deum pertinent. Quæ c.5. vbi eadem verba Græca habentur, planius vertit interpres,dũ ait:*Omnis quidem Pontifex ex hominibus assumptus,pro hominib. cõstituitur in his quæ sunt ad Deum*.¶ Quod verò subdit: *Vt repropitiaret delicta populi*:per figuram Hypallages dictũ est:sicut dicitur mũdari lepra, non quod ipsa in se mundetur, sed leprosus est qui mundatur à lepra. Ita hic dicitur: *Repropitiaret delicta populi*:& Dilectus: *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris*:nõ quòd peccata vlla mereantur repropitiationẽ. sed vt sic peccato deleto, atque extincto,homo Deo repropitietur.¶ Fidelẽ autẽ vocat Pontificem: quia fidem in eo opere implendo Patri seruauit, ad quid illum miserat.¶ *In eo enim in quo passus est ipse & tentatus:potens est & eis qui tẽtantur,auxiliari*.Declarat fructum, quẽ ex passione,& tentatione collegit Christus:nam ex hoc factus est misericors ad noscom-

Gen. 3.

Ad V. dubit. Deeo: Vnde debuit per omnia fratribus similari.

Christus per omnia fratribus similari debuerit, in quibus tantummodo.

Hebr. 5.

Illud: Vt repropitiaret delicta populi, quo sit accipiendum modo.

1. Ioann. 2.

Cur fidelis Põtifex Christus.

Ex eo quod Christus passus est & tentatus, quid didicerit.

Esai. 49.
Act. 13.

vniuersum destinatis, erudiendos venisse. Vnde in Pattis persona loquitur Esaias; *Parum est vt sis mihi seruus ad suscitãdas tribus Iacob, & faces Israel conuertendas. Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsq; ad extremum terra*: quem locum Act. 13. Paulus citat, vt sibi & Apostolis conuenientem: quia Apostolatus Apostolorum maximus, in illa, & sub illa eminentissima Christi legatione; & missione continetur. Et vt missionis Christi modus excellentissimus extitit, nempè per carnis assumptionem, & mortẽ: ita munus eius pręclarum, & sublime fuit. Missus est enim ad faciendum, & plantandum Euangelium per se ipsum, & illud Iudęis notificandnm: per Apostolos verò vniuerso terrarum orbi promulgandum curauit.

Illud Prophetæ: Dedi te in lucẽ Gentiũ, &c. Apostolis qua ratione conueniat.

Christi Apostolatus dignitas & excellẽtia est duobus comprehenditur.
Marc. vlt.

Christus cur vocetur Pontifex.

Secundò vocat Christũ, Pontificem, id est summum Sacerdotem, qui ingressus in Saucta Sanctorum, non sine sanguine suo litauit, & salutem nostrã operatus est in medio terrę, & nunc apud Deum pro nobis interpellat. ¶ Confessionem verò, per Metonymiam fidem vocat: est enim fides confessionis causa, quę corã hominibus suo tẽpore facienda est: quia corde creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem. Zelantibus igitur Iudęis pro Moyse, & Aaron, in voce Apostoli alludit ad Moysen olim à Deo missum vt magnum Prophetã ab Ægyptiaca seruitute liberautẽ: at in verbo Pontificis alludit ad Aaronem, qui summi Pontificis ministerio functus est. Quasi diceret; Nos olim habuimus Moysen Apostolum & Aaron in Pontificem: sed nunc pro vtroq; maiorem habemus Iesum Dei Filium: *Qui fidelis est ei* (scilicet Patri) *qui creauit illũ: sicut & Moyses in omni domo eius*, scilicet, fidelis Deo extitit. Nec locum Apostolus citauit, quia cũ doctis, & eruditus loquebatur. De Moyse siquidem Num. 13. legimus: Si quis fuerit inter vos Propbcta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus mcus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est.

Psal. 73.
Cuius confessionis sit Pontifex Christus.
Rom. 10.
Antiquos Iudęorũ Apostolus quis, eorundem & Pontifex.
Exod. 3. & 4.

Illud: Sicut & Moyses in omni domo eius fidelis est vnde motiuatus sit, & cur loci nõ meminerit Paulus.
Num. 12.

Christi autem multis in locis cõprobatur fidelitas, sed maximè Deut. 18. *Prophetã*, inquit, *de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audiet: vt petisti*. Et infra: *Ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia qua pracepero illi. Qui autem verba eius qua loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam*. Ecce Christi fidelitatem. Loqueturq; ad eos omnia quę pręcepero illi. Et quò magis fidelis esset, verba illa, quæ in nomine Domini locutus est, virtute signorum, & inculpatæ vitæ exemplo corroborauit, & vltionem grauissimã pronuntiauit imminere illis, qui non receperint. Vsq; adeò, vt Tyro, & Sydoni, & Sodomis remissius sit futurum iudicium quam illis qui verbum Christi per Apostolos, & discipulos prędicatum non acceptarunt. ¶ Elicitur etiam ex illo loco Deuteronomij prioris testamenti antiquatio, & finis ministri eius, hoc est Moysis. Si enim satis erat ad salutem audire Moysem, alius Propheta, quem audire oporteret, designatus nô fuisset, cum tanta præsertim Dei interminatione. Nec illa lententia potest ad Iosue Moysi successorem detorqueri: quoniam de Iosue iam erat explicitè dictũ quid esset facturus: & Paulus cap. sequenti probat Iosue Moysis successori nequaquam datam esse per illnm requiem, Et hæc de primo.

Qui honorifice de Christi erga Deũ fidelitate ferat testimoniũ Moyses, vel potius Deus.
Deut. 18.
Exod. 20.

Matth. 11.
Luc. 10.
Id Deut. 18. Prophetã de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus, &c. de Iosue nullo modo accipi posse.
Num. 26.
Soluitur 2. dubitatio.

Ad secundum, in verbis Apostoli quędã sunt aduertenda. Et primum quod ait: *In omni domo eius*, intelligit, tota domo, vt inferius vertit interpres. Et relatiuũ, eius, nõ est ad Mosen referẽdum, quia domus Domini est, & Filij, nõ famuli Moysis. Deinde quòd ait: *Amplioris enim gloria iste pra Moyse dignus est habitus*: perpẽde, interpretum lectionem Gręcam affectasse: nam ἄξιος, id est dignus, gignendi casum regit, iuxta illud Euripidis dictum, & à Porphyrio vsurpatum:

Quomodo accipiẽdũ illud: In omni domo eius.
Phrasis hæc Amplioris gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, vnde ducta.

Πρῶτον μὲν αὐτος ἄξιον τυραννίδος.

Porphyr. cap. De specie.

At Latinis, dignus, Ablatiunm regit, & ita hic erat dicendum: Ampliori enim gloria iste prę Moyse dignus est habitus; sed interpres, vt in alijs multis: ita in boc non abhorruit à Gręca phrasi. Nam Sap. 7. vertit: *Mihi dedit Deus dicere ex sententia, & prasumere digna borum* (id est bis) *qua mihi dantur*: & Luc. 3. *Facite fructus dignos pœnitentia*. Poeta quoq; dixit:

Virgil.

Maiorum non indignus auorum.

Quod sequitur: *Quanto ampliorem honorem habet domo qui fabricauit illam*: facile est dissoluere. Sensus enim est: Quanto honorabilior est dominus domus quam domus ipsa, cuius domus, & familiæ pars erat Mòyses; tanto Christus Dominus ipsi Moysi præcellit, qui inuenitur vnus de domo non fabricator, sed fabricatus cum cæteris. Subdit: *Omnis namque domus fabricatur ab aliquo qui autem omnia creauit, Deus est.* Prima propositio omnibus ex terminis nota est. Cùm enim domus sit opus artis, non sua sponte, aut casu, aut natura nascitur, sed architecto fabricãte necessariò indiget. At Christus qui fabricauit domum, siue intelligas de prima ædificatione, quæ fuit rerum creatio, quia ipse est verbum, per quod facta sunt omnia, siue de redemptione, & restauratione domus per sanguinem, non dubium, quin etiam ea parte qua homo est, architect⁹ fuerit Ecclesię excelsis meritis suis

Quid significet Quanto ampliorẽ honorem habet domo qui fabricauit illa.

Christus duplicẽ domũ fabricauit, & qualem.

Ioan. 1.

sancti-

Ecclesiæ qui sint lapides viui, ex quib. construitur.
2. Petr. 2.

sanctificationis Spiritum pro ea comparās. Cùm enim constet Ecclesia ex viuis lapidibus, hoc est ex sanctis hominibus; nemo præter Deum ipsum hoc præstare potuit. Vnde concludit: *Qui autem omnia creauit, Deus est.* Colligens Christum Deum esse. *Et Moysis quidem fidelis erat in tota domo eius tanquam famulus.* Certè Moyses se seruum appellat. Num. 11. *Cur afflixisti,* inquit, *seruum tuum? quare non inuenio gratiam coram te? Et cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eā, vt dicas mihi. Porta eos in sinu tuo sicut portare solet nutrix infantulum, & defer in Terram, pro qua iurasti patrib. eorum?* Confitetur igitur Moyses se non esse genitorē illius populi, & succumbere in eius regimine. Et ne diceres; Quorsum ergò præcessit Moyses? Respondeo: *In testimonium eorum quæ dicenda erant.* Hoc est: vt veluti pędagogus quidam perduceret eos ad Christum verū Doctorem. Nam Christi gratia testificata est à lege, & Prophetis, *Christus verò tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos*, Græca habent, supra domum ἐπ' οἶκον. Moyses verò in domo, non, supra domum; nam Græcè dicitur, ἐν οἴκῳ. Est igitur grandis inter Mosen, & Christum differentia: quia Christus dominus domus, & fabricator, Moyses pars domus fabricatæ. Deinde Christus supra domum est vt filius, Moyses in domo vt famulus ad præscriptum Domini illam gubernans. Et cùm ait: *quæ domus sumus nos*, videtur legisse interpres ὅς οἶκος, alij verò legunt, οὗ οἶκος, id est, cuius domus sumus nos. Et domus est, qui habet Christum per fidē in se inhabitantem, iuxta illud; *Ad eū veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Et vt ipsum Verbū caro factū habitauit in nobis id est ad vtilitatem, & gloriam nostram, ita domus Dei inhabitata, fructum gloriæ, & honoris Deo reddere debet. Et certè Ecclesia apud Paulum nomine domus venire solet: nam ad Timotheū ait. Vt scias quomodò oporteat te in domo Dei conuersari, quę est Ecclesia Dei viui. Addit: *Si fiduciam, & gloriam spei vsq; ad finē, firmam retineamus.* Quo verbo adhortatur Hebræos fortiter in fide persistere, & in bonorum operum studio, & in aduersis malis tolerādis perseuerare. Domus ergò sumus, si in fiducia clamemus, *Abba Pater*, & in gloria, id est gloriatiōe spei, id est rerum ęternarum quas speramus persistamus. Hęc autem fiducia, & gloriatio solet humiles efficere; non de salute certos, & omninò securos, ne hęreticis fiduciarijs nostri seculi, qui gloriantur quasi iam possideant, sintq; ita securi, ac si ab ęternis bonis excidere non valeant, persimiles reddamur. Pro fiducia, Græcè habetur παρρησία, quę propriè est libertas loquendi, cum quis nihil metuens intrepidè audet profiteri, quod sentit. Iam ad tertiò propositū respōdendū: *Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus; Hodie si vocem eius audieritis; nolite obdurare corda vestra.* Cùm Iudæi grauiori oratione essent pungendi, & increpandi; offensionis vitandæ gratia, alienam personam induit, scilicet Dauidis, & per eum loquentis Spiritus sancti. Nam si Paulus Patrum exprobrasset incredulitatem, minus auditus fuisset: at introducendo Dauidem loquentem, res erat minus odiosa. Sunt ergò verba hæc non Dauidis, non Pauli, neq; Angelorum, sed Spiritus sancti: qui testificatur, non tantùm in signis, & prodigijs, verùm etiam in cordibus, quòd Christus sit filius Dei. Qui enim credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se.

Quibus verbis Moyses nō se dominum domus Dei, sed seruū agnoscat, & profiteatur.

Cur datus Moyses Iudæis tantummodo.
Galat. 3.

Rom 3.

Christus maior Moyse dupliciter.

Dom⁹ Christi fidelis est quisque.

Ioan 14.
Supra 1.

Domus Dei apud Paulum quid.
1. Tim. 3.

In domo Dei quomodo perseuerādū.
Rom 8.
Gal 4.
Fiduciæ, & gloriæ spei efficacia.

Psal. 94.

De Christi diuinitate duplex Spiritus sancti testimonium.

1. Ioan. 5.
Psalmi 94. argumentū.

Producit autem Psalmū nonagesimumquartū, in quo omnes in genere inuitantur ad Dei laudes pręcinendas, & ad pręconia, & eius beneficia celebranda. Vnde incipit: *Venite exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro. Praeoccupemus faciem eius in cōfessione, & in Psalmis iubilemus ei.* Non ait; Venite, exultate, iubilate, pręoccupate: nō enim erat ex his Dauid, qui alios adhortantur ad ea opera pręstanda, quę ipsi facere detrectant, vt Scribę, & Pharisæi, qui dicunt, & nō faciunt & qui alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea mouere. ¶ Pręoccupare, est pręuenire: quasi dicat, Maturemus, & tempestiuè veniamus, dum tempus est laudandi. Sicut alibi ait: Anticipauerunt vigilias oculi mei. Et rursum: Pręuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua. Significat etiam pręoccupatio cōtentionem, & vehemens studium, quo serui Dei contendere videntur ad se inuicem pręueniendum in Dei laudibus, festinando venire, ante conspectum Dei se sistentes. Perpende etiam vsum sacrę Scripturę: quia vnus & idem textus tempore Dauidis vtilis fuit ad reprehendendam incredulitatem illius populi. Tempore etiam Pauli idem accidit, & omni tempore idem vsu venire solet. Sicut quòd Esaias aduersus sui seculi hypocritas dixit: *Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum longè est à me*, vsurpauit Dominus, & eodem verbo perstrinxit sui temporis hypocritas. Ita vt mirum esse non debeat, si vnus, & idem locus varijs temporibus deseruiat: ita enim contexta est per Spiritū sanctum Scriptura vt ad omnia tempora, loca, & personas extendatur.

In eo quod Dauid in prima persona loquens adhortatur Venite exultemus, &c. quid nos doceat.
Matth 23.

Præoccupate quid.

Psal 76.
Psal 118.

Alter significatus.

Ad 3. quæst. An ad rem Paulus dictū Psalmum attulerit.

Esai. 29.

Matth. 15.

Scripturæ artificium.

Ait ergò Apostolus in verbis citatis,

Hodie

Hodie quod nam illud sit quo Iudæi vocem Domini audituri erant.

Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare cor da vestra. Aliqui vertunt, Hodie vtinam audiatis. Voluit autem Deus ab initio voci suæ obediri, nec illorum periuria ferre valuit, quin reuera vlcisceretur. Et Hodie vocat tēpus gratiæ,& salutis, de quo. Ecce nūc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; &, Hæc est dies quam fecit Dominus: cuius operatio, & efficacia in finem vsque seculi durat. Qui enim non audit Christum nūc loquentē, ab eo requiretur ratio cur audire noluerit. Qui aūt audit Christum loquentem, non debet obdurare cor, agnitā veritatem aut respuendo, aut impugnando vt nolit credere: quid proprium erat Iudæorum. Et cordis duritia procedit à voluntate prauè affecta per mundi bona, & carnis illecebras. Et cum Dauid paulò antè vocauerit Hebræos populum Dei, statim vocat eos, Oues, quarum est vocem sui pastoris audire: & quos ad laudes Deo impendendas inuitauit, simul & ad obedientiam pręstādam admonet, quæ omnibus sacrificijs & victimis præcellit. ¶ Subdit: *Sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto.* Ad literam aduerte, illa omnia, quæ contigerunt Hebræis in egressu de Ægypto, & ambulantibus in deserto, omnia, inquam, fuisse à Deo ordinata ad nostram doctrinā, & commonitionem. Vocat autem exacerbationem, quæ Græcè habetur Παραπι-κρασμὸν, hoc est irritationem, siue contentionem Core, Dathan, & Abiron, & de illa exploratorum redeuntium Num. 13 & 14. Hebræa habent: *Sicut in die tentationis*: pro quo Septuaginta legunt: *Secundum diem tentationis*, secundùm capitur pro, in, vt Gen. 18. *Secundum hoc tempus veniam*, id est, in hoc tempore. Denique tota illa populi peregrinatio nihil aliud fuit quam Dei tentatio: non enim verbis eius crediderunt. Negabant Dei potentiam, quæ posset seruare, & alere eos, frequenter enim tentauerūt Deū, quia quandoq; pro aqua, quandoq; pro carnibus, quandoq; pro pane, ita quod decies tentauerunt ipsum: ita enim habetur Numer. 14. Iam enim tentauerant me per decē vices: & tamen suo ipsorum malo experti sunt, siue experientia Deum cognouerunt; idq; annis quadraginta; nam ibi est pnnctus figendus iuxta Gręcam literam. Hebręa tamen verius hęc verba iungunt cum sequentibus, sicut etiam ipse Apostolus infra declarat, cùm ait: *Quibus autem infensus est quadraginta annis. Nonne illis qui peccauerunt, &c.*

2. Cor. 6.
Psal. 117.

Christum audientes qui obdurent corda.

Vnde cordis duritia, Iudæos Dauid oues cur nominet.

Ioan. 10.
Obedientiæ præstantia.
1. Reg. 15.

Quid exacerbatio: apud Prophetam.
Num. 10.

Secundum pro, in, more Scripturæ.

Deum Iudæi in deserto quomodo tentauerunt.
Psal. 77.

Verbū Quadraginta annis & reliq. ad superiorē clausulam an ad inferiorē sit referendū.

Subdit: *Propter quod infensus fui generationi huic & dixi, Semper errāt corde.* Alia lectio habet: *Proximus fui generationi huic*, quam sequitur Psalterium Romanum, quo in diuinis Officijs vtimur: quanquam priorem lectionem sequantur Hebræa, & Græca exemplaria Septuaginta interpretum, & hoc loco Apostolus. Hieronym. verò iuxta Hebręū vertit: *Quadraginta annis displicuit mihi generatio ista.* Vel, vt alij, Iurgatus sum cum generatione hac. Sed illa lectio nō facit magnam difficultatem, si intelligamus, Deum illi generationi quadraginta annis fuisse proximum, scilicet ad punitionem, & vindictam. Qui autem offensus est, capit ex illius actibus, & verbis molestiam, & odio accenditur ad vindictam.

Hier. translatio huius loci qualis.
Tom. 8.

Caussa autem huius variæ lectionis est verbum Græcum προσώχθισα, quòd si descendat à verbō προσοχθεῖ, significat esse infensum alicui, & molestia capere ex re aliqua: si verò deriuetur ἀπὸ τοῦ προσοχθίζειν, est appellere ad littus, siue appropinquare. Sed si consulamus Hebræa, & præcedentia, & sequentia, & Paulum, pręstantior est lectio, quæ habet, Infensus fui, & puto legendum προσώχθισα, per ω, non per iota; vt descendat à dicto verbo.

Horum versionum ratio diuersitatis.

Illa. Infensus fui, &c. alteri Proximus fui quare præferenda.

Quod igitur aliter cantetur in Ecclesia, quam in Hebræo, vel Græco habeatur, nihil refert, quia etiam idem contingit Ecclesijs Græcanicis, quæ propter editiones in Græco idiomate varias ac multiplices, confusaneæ sunt, ac miscellaneæ, ex diuersisq; conflatę, sicut etiam nostra ex diuersis versionibus Latinis constat. ¶ Et dixi, *Semper errant corde.* Chaldæus paraphrastes habet, *Populus est, quorum idola sunt in corde ipsorum.* Duplex est error, alter intellectus solus, cùm quis malè ratiocinatur: qui etsi sit malum, & grauis infirmitas, non tamen ad malum imputatur. Alius est error, qui procedit à voluntate deprauata, & prohibente, ne intellectus consensum præbeat veritati persuasæ: & talis erat error imputabilis, & proprius Iudęorum fidei propositę acquiescere nolentium: qui excæcati sunt, & vias Dei non cognouerunt, hoc est, iustitiam, & misericordiā, de quibus: *Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas.* Multi enim indulgentia Dei sola nota pereunt, nihil timētes; alij verò sola seuera iustitia Dei agnita, ad Deū non confugiunt, vt remissionem peccatorum, & gratiam inueniant.

Error intellectus hic sit & an sit peccatum.
Error volūtatis, seu cordis quis ille, & quorum proprius.

Psalm. 24.
Misericordia & veritas, vtraq; simul cui sit ad salutē necessaria.
Ita Dei in Iudæos incredulos quę nam sit.

Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Græca legunt; Sicut iuraui: sed pręstantior est, & clarior nostra lectio: *Quibus iuraui.* Vocat autem iram suam magnam qua excęcati, & veritatem respuentes, in ignem æternum detrubātur. ¶ Illud autem, Si introibūt, mutilus est sermo, qualis esse solet eorum, qui ira accensi excandescunt. Et habet hic sermo negationem firmissimam per

figuram

figuram Aposiopesis: & ad sententiæ integritatem aliquid est supplendum, vt; Si introibunt in requiem meã, nõ sim ego Deus amplius; vel, mihi fidem non habeatis, aut, voci meæ obedientiam non adiungatis. Simile est illud Psal. 88. *Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar:* & Esai. 22. *Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini: dicit Dominus Deus exercituum.* & supplendum est, sim ego mendax.

Psalm. 88.
Esa. 22.

Patres, seu maiores Iudæorum Apostolus cur notet inobedientiæ.

Parentes quatenus nobis nõ audiendi.

Facit igitur Apostolus mentionem inobedientiæ patrũ, quia stultè generis sui gloria inflati erant, & patrum vitia pro virtutibus amplectebantur. Deinde vt cùm audirent patres suos fuisse Deo immorigeros, melius se agnoscere possent eiusmodi admonitione indigere. Et exprimitur in quibus patres non sint à nobis imitandi: cùm scilicet nos à Deo, vel à veritate Euangelica abducunt. Vnde subiungit: *Videte fratres ne fortè sit in aliquo vestrum cor malum, incredulitatis, discedendi à Deo viuo.* Proposito exemplo patrum incredulorum, hortatur ne illis similes fiant, & fiat cor eorum malum, id est, voluntas peruersa discedẽdi à Deo viuo per incredulitatem, & diffidentiam, & ne deflectant in apostasiam. Et Christũ vocat Deũ viuum; vt eius innuat potentiam, & sapientiam: & nihil illum latere posse. Et bene dixit, Cor malum incredulum: est enim & cor bonum incredulum, iuxta illud: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint.*

Quomodo discedat quis à Deo viuo: & cur ita Christum appellet Apostolus.

Cor incredulũ aliud malũ aliud bonum quodnam illud.

1. Ioann. 4.

Ad 4. dubit. De verbo Hodie, quod cognominatur.

Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur. Hoc erat postremo loco dubitatum. Et res non est admodum obscura. Hodie, siue hodiernus dies, vitam totam nostram mortalem complectitur, in qua viatores sumus, & reuerti possumus per pœnitentiam ad viam rectam, & promereri vitam æternam. ¶ Vocat autem peccati fallaciam, deceptionem, quæ ex concupiscentia mala in nobis prodit: illa enim sæpè fallit, vt dixit Iacobus Apostolus: *Vnusquisq; tentatur, à concupiscentia sua abstractus, & illectus.* Abstractus, nimirum à verbis bonis, quę sunt Dei gratia, & gloria ęterna: illectus ad falsa, & apparentia bona, id est ad sensus, & carnis commoda.

Quid peccati fallacia.

Iacob. 1.

Explicatur id: Vnusquisque tentatur, à cõcupiscẽtia sua abstractus & illect⁹.

Addit: *Participes enim Christi effecti sumus; si tamen initium substantiæ eius vsq; ad finẽ firmũ retineamus.* Vt vocem Græcam hypostasis primo capite vertit substantiam pro subsistentiam, ita etiam & hoc loco. Et initium quo sustẽtamur, opponitur fini, ita vt vtrũque oporteat consentire. Docet igitur in magno retrocedendi periculo eos versari, qui necdum ad vitam ęternam peruenerũt ex typo, & exemplo Patrum, qui licet ex Ægypto vocati essent per fidem, & typicè baptizati in transitu maris Rubri; ad Terram tamen promissam non peruenerũt, nec initium subsistentiæ, id est, vel baptismũ quod est fundamentum aliorum Sacramentorũ, & dat esse nouum, vel fidem qua initiamur Christo, & quę est hypostasis rerum sperandarum, ad finem vsq; firmum retineatur: ad quod opus est, vt donum charitatis per gratiam, vel fidem acceptum, augeatur donec ad perfectum veniat, & ad finem desideratum. Et quod addit: *Quidam enim audientes, exacerbauerunt; sed non vniuersi, &c.* lenit sermonem: cùm enim in communi iactasset exacerbationem, nunc illam restringit, dicens nõ spectare ad vniuersos, sed ad quosdam ex illa multitudine. Quorum cadauera prostrata sunt in deserto, & qui dixerunt, Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. Quod ait, Cadauera, Græcè legimus κῶλα, tam hoc loco in Paulo quam Numer. 14. apud Septuaginta; & significat membra, & ita interdum legitur à Patribus vt à Basilio hom. 1. de Ieiunio: quanquam Hebręa vox propriè cadauera significet, & ita interdum promiscuè verti solet. Reliqua aperta sunt.

1. Cor. 10.
Exod. 14.

Hebr. 11.

Vt fidẽ vsque ad finem firmam retineamus, quid à Deo flagitandum.

Num. 14.

Basil. ho. 1.

DISPVTATIO XII.

In illa verba: cap. 4. *Timeamus ergò, ne fortè relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, existimetur aliquis ex nobis deesse. Etenim & nobis nuntiatum est, quẽadmodum & illis. Sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei ex ijs quæ audierunt,* & reliqua vsque in finem quarti cap.

I. Difficultas.

PRIMO loco explicanda venit mens Apostoli, & ratio exhortationis Apostolicæ. Deinde quomodo dicitur Deus requieuisse ab omni opere suo quod patrârat, cùm constet Deum in condendo mundo nõ laborasse, ac proinde nec requie indiguisse, imò magna cum voluptate, ac delectatione in eo formando affectum fuisse. Tertiò, quis est ille viuus sermo Dei, & efficax, & penetrantior omni gladio ancipiti an Christus ipse, an verò verbum Euãgelij, an vtrumque. Quartò, quomodò dicitur Christus tentatus per omnia, pro similitudine absq; peccato, cùm in Euangelio tantùm legamus tribus tentationibus à Satana appetitum fuisse. Hæc etsi admodum magnas, aut inexplicabiles difficultates non contineant; non tamen ita sunt omnibus

Secunda.

Gen. 2.

Tertia.

Matth. 4.

obuia,

obuia,& exposita, vt aliquod explicationis lumen non desiderent.

Ad I. Diffic. Quò tendat Apostolus in hoc capite.

Scopus igitur satis se prodit. Perstat enim Paulus in sua adhortatione, quam acceperat ex illis verbis: *Si introibunt in requiem meam.* Hortatur ergò ad timorem, vt caueant, ne aliquando inueniantur, amisisse pollicitationem diuinam, quę est de introitu in veram requiem: quòd sanè in eorum facultate positum esse declarat, vel tenere, vel relinquere; vt fatui sint omninò, qui liberum arbitrium de medio tollunt. Et ait: *Timeamus ergò*; in plurali: modus enim blandus exhortandi, & humilis esse solet, quando is qui hortator accedit, seipsum inter eos enumerat, quos cohortatur. Timeamus ergò, ne vt ex veteri populo complures defraudati sunt expectatione quietis promissæ, nec ad destinatam terrã fluentem lacte,& melle peruenerunt, ita contingat, vt ex nobis aliquis esse frustratus videatur, ne perueniat ad finem æternæ vitæ, quam Christus promisit. Non dixit, ne aliquis ex nobis frustretur conatu, nec assequatur illud quò ire cœpit; sed, ne existimetur esse frustratus, aut posteriùs venisse, quando intrandum erat. Græca enim vox ὑστερηκέναι significat, tardiùs venisse. Subdit: *Etenim & nobis nunciatum est, quemadmodum & illis.* Vtitur verbo euangelizandi hoc loco Apostolus in passiua significatione: *Et nos,* inquit, *euangelizati sumus,* id est, Accepimus Euangelium. Iudæi suum habebant qualecunque Euangelium de Terra Palæstinæ possidenda, nos nostrum de vita ęterna obtinenda, cuius Symbolum illa Terra fuit: sicut illa bona annuntiatio, nostræ bonæ, & faustæ annuntiationis typus fuit. Sed vt illis proprium audisse Euangelium non profuit, ex eo quod in fide non perstiterunt: nec nobis proderit audisse vitæ Euangelium increduli, vt ingrediamur in requiem Dei. ¶ *Sermo,* inquit, *auditus, non admixtus fidei ex ijs quæ audierunt.* Præstantior lectio est: ijs qui audierunt & crediderunt, quales fuerunt Iosue, & Caleb, vt egregiè interpretatur Occumenius. Et hęc de primo.

Quales liberũ hominis negantes arbitrium.

Vt lis & efficax adhortãdi ratio à Paulo seruata.

Quale fuerit Iudęorũ Euangelium: quale Christianorum. Vtraq; vtrisque Euãgelia quibus nihil contulerunt, nec sint collatura.

Occu. hoc loco s. in prin.

Soluitur 2. dub.

Gen 2.

Ad secundum: Volens Apostolus declarare quid per requiem suam intelligat Spiritus sanctus, explicat non aliam quam illã, de qua Gen. 2. dictum est: *Et requieuit Deus die septima ab omnibus operibus suis.* Pro cuius loci intelligentia perspice bone lector, Deũ planè beatum, & nullius indigentem, mundum condidisse: cùmque putari posset à nobis semetipsum à sua dignitate abiecisse, qui nihil sibi, sed nobis, qui nihil sumus, operatus fuerat, & quasi laborasset, ita vt die septimo requieuisse narretur; reuera tamen ita non fuit, sed propter nos ipsos ista dicuntur, qui eius naturæ sumus, vt cùm non nobis, sed alijs operamur, veluti laborasse, atque laborem sensisse existimamur. Ad eum modum condens vniuersa Deus, ex quibus nulla vtilitas in eum redundabat laborasse quodammodò dicitur: sed nos si grati animi iura seruamus, illa diuina opera accipere debemus, ac si pro nobis laborasset, & à sua quiete distractus, mundum per sex dies cum homine condidisset. Qua in re nos obligauit, vt operemur sex diebus propter Deum, ac proinde possemus ad similitudinem suam requiem accipere. Per dies enim sex intelligimus vniuersum seculi tempus sex ætatibus distributũ: & in hac vita laborare debemus, colligentes nobis manna vsquequò veniat Sabbatum, quãdo nemo poterit quicquam colligere, vt in veteri manna fuit delineatum. Et hęc fuit prima lex, & obligatio creaturæ rationalis, vt sicut Dominus pro nobis sex diebus laborauit, suæ dignitati minimè parcens, vt sic postea intraret in requiem suam, ad eũ modũ nos quoq; pro eius amore, ne ingrati simus, laborare oportet, vt sic mercamur quiescere: atq; eo quidem libentius, quò nos quicquid in eius gratiam operamur, totum ad nos redit, quia bonorum nostrorum nõ indiget, & qui augmenti bonorum incapax est, cùm sit ipse summum, & vniuersum bonum.

Cõditi orbis diuin⁹ labor, humani duntaxat captus imbecillitati tribuẽdus est.

In eo quod sex dieb⁹ pro nobis mũdũ cõdẽdo Dominus laborauit, quo nos sibi modo deuinxerit.

Exod. 16.

I. ratio, cur nos totidem diebus pro Deo laborare debeamus.

Altera.

Psal. 15.

Paulus ergò duos locos inducit, vt agnoscamus, alterum ex Genesi prædictum: cùmque initium huius rei sit fides, ob eam causam non potest intrare in hoc pactum, nisi fidelis. Alius locus inducitur ex Psalm. 84. *Si introibunt in requiem meam,* ex quo habes, aliquam requiem manere quosdam, idque ad Dei similitudinem: Ij autem sunt, qui operati fuerint, sicut Dominus vbi operatus est, quieuit. Deinde habes, iusiurandum aduersus incredulos, & peccatores, qui nõ intrabunt in requiem Dei: nõ enim possunt esse veri operatores, qui non sunt fideles. Adhæc expende verba Apostoli: *Dixit enim quodam loco de die septima sic,* &c. Quia enim Apostolus doctis scribebat, nõ signat locum, qui est in Genesi, capite secundo: *Quoniam ergo superest introire quosdam in illa,* & reliqua. Id est: Quoniam Sacra Scriptura habet, quosdam ingressuros in illam requiem, ac Dei promissio in illo populo non fuit impleta, superest, illam in alijs implendam: non enim frustra potest esse Dei promissio. Ex hoc colligimus, promissiones Dei, quæ in illo populo non fuerunt impletæ, in nostro fore com-

Proprium Dei quid. Introitus in diuinã requiẽ quid requirat. Qui introibunt in requiem Dei, qui non, & quare.

Ratio huius locutionis Paulinæ: Dixit enim quo dã loco, &c.

Proprium promissionis diuinæ.

complendas. ¶ *Iterum terminat diem quendam, Hodie, in Dauid dicendo.* Id est, Per Dauid dicentem. ¶ *Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die.* Hoc est: Si Iosue, quo duce olim ingressi sunt Palæstinam, veteri populo plenam requiem præstitisset, signatam in illis duobus locis Scripturæ, nunquam Spiritus sanctus alterius diei meminisset, nec monuisset: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*: ne vobis contingat quod illis, & à requie promissa frustremini. Terminat, inquit, alium diem, non iam septimum, sed octauum: non priscum illum, quem omnes violauimus, & opera Dei destruximus, sed alium Dominicum diem, quo cessauit ab operibus redemptor noster Deus: non iam creationis, sed reparationis, & instaurationis; vt in hoc die creationis, & reparationis laudetur Deus. Vt ergò cessauit ab operibus restaurationis, tunc Dominus reliquit aliud Sabbatum, id est, legem operandi sex diebus, vt dictum est, vt & nos possimus pariter requiescere ab operibus nostris, & intrare in requiem nostram per verum Iosue, non iam per illum Iesum Naue. Et dicendo: *Hodie si vocem eius audieritis*, excludit Paulus falsam Iudæorum opinionem, si fortè putassent se requiem consecutos in illa Terra promissionis, quam intrauerant: alioqui frustra Dauid Propheta admoneret in futurum, vt non obdurarent corda. Sic enim videtur arguere: Quicunque finem assequitur, in eo quiescit; non ergò per ingressum illum per Iosue factum prædiceretur alia requies alterius diei, sed prædicitur alia requies per Dauid Prophetam; ergò relinquitur Sabbatismus populo Dei.

Iosue. 1.
Iosue Moysi successorem Israelitis perfectã requiẽ nõ præstitisse vnde probet Apostolus.
Quis ille dies quidam quẽ terminat Spiritus Sanctus o Dauid, dicẽdo. Hodie si vocem &c.

Verus Iosue quis in verã requiem introducet.
Iudæorum io eu quod io terra Chanaã iam adepta se requiẽ io-uenisse arbitrabantur, vt Paulus cunfutet errorem.

Vbi primùm nota, Apostolorum non vsum nomine quietis, sed nomine Hebræo, ac proprio, à Sabbato deriuato, & illo quod maximè eos oblectabat, vt Iudæos ab externa Sabbati obseruatione reuocaret; quę non aliter potest melius abrogata intelligi, quam agnitio spiritali fine, quem explicat in subiunctis.

Quare non requiẽ Paulus dixerit, sed sabbatismũ relictum populo Dei.

Et in nomine populi Dei intellige omnes qui ex Iudęis & Gentibus Christo nomina dederũt. Et sabbatismus, est ęterna requies, in qua non vltra laborandum, quia requies est post opera quasi prẽmium meriti. Finis enim fidei sunt ipsa opera, ad hoc enim credimus, vt benè operemur: at operum finis est requies sempiterna.

Populus Dei quis ille, atq; sabbatismus.

Iudęi io qualẽ requiẽ teste Apostolo, minimè iotrassent.

Neq; Dauid negat, per requiem Terram Chananęam intellexisse, in quam Iosue populum introduxit; sed tantùm negat hanc fuisse vltimam requiem, ad quam fideles aspirare debeant, quæ sanè requies illius seculi fidelibus nobiscum communis erat: quia illi altius suspexerunt quam illam terram Palestinę, quam nonnisi vt imaginẽ, & symbolum spiritualis hæreditatis agnouerunt. Vnde infra eapite vndecimo: *Fide*, inquit, *Abraham demoratus est in Terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cũ Isaac & Iacob coheredibus repromissionis eiusdẽ. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem: cuius artifex, & conditor Deus.* Hæc ibi. Requies ergò illa in Chanaam, temporalis fuit, atque vmbratilis, & typus veræ requiei in cœlo positæ, ad quam verus Iesus introducit.

Hebr. 11.

Iudęorum requies io terra promissa qualis.

Festinemus ergò ingredi in illam requiem; vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplũ. Verba clara sunt. Timete, inquit, ne quis anteuertat vos, & vobis illam præripiat. Et satis festinat, qui non diuertit, nec moratur in via, id est, Lege & ceremonijs, sed absque vlla mora, & interruptione per opera charitatis contendit.

Ad tertium circa illud: *Viuus est enim sermo Dei, & efficax, &c.* responsionem paramus. Ne quis enim diceret, illud tunc Hebræis contigisse, & iam Scripturam adimpletam fuisse in his qui præcesserunt; subdit per particulam causalem. Enim, rationem reddens, viuum esse sermonem Dei, & efficacem.

Tertia soluitur dubitatio Viuus sermo Dei, & efficax quisnam sit.

Vbi sensim Christum aperit illa effecisse, quæ Israëlitis contigerant, & idem etiam nunc agere. Et vocat sermonem viuentem legem nostram, quæ est Christus Spiritu suo, & opere loquens; quæ nunquam moritur, sed perpetuò viuit, vt assiduò imperet, & non olim tantùm. Iesus enim Christus heri, & hodie; ipse & in secula. Et sicut viuit ad imperandum, ita etiam & ad iudicandum; vt Hebræi sciant, impunè Christum non posse contemni. Hinc dicebat: *Qui spernit me, & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.* Et id quidem meritò, si & Ecclesiastis 8. dicitur: *Sermo illius potestate plenus est.* Et idem de Christo Lucæ 4. dicitur: *In potestate erat sermo Ipsius.* Et per Esaiam: *Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quęcunq; volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud.*

Propriũ legis Euangelicæ.

Hebr. vlt.
Sermo ille Dei dopliciter viuit.

Ioan. 12.

Eius vis, & efficacia.
Ecclef. 8.

Luc. 4.
Esai. 55.

Addit: *Et penetrabilior omni gladio ancipiti*, siue bicipiti: de quo Apocalypsis primo habemus: *De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.* Erat olim vsus gladiorum ex vna parte & secundum, quales sunt gladij Turcici, quos vulgus Scortas appellat:

Sermo Dei cur sit penetrantior omni gladio ancipiti.
Apoc. 1.

Psalm. 44. lat: erat & vsus gladiorum aciem habentiū, ex vtraq; parte. Comparatur ergò gladio, de quo Propheta dixit: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissimè*: quia veterem hominem iugulat, ac mactat, & vt ait Apostolus, Immolor supra sacrificium, & obsequium fidei vestræ. Nec enim Diuina sapientia percipi potest, nisi extincta carnis prudentia. In reprobis verò verbū Dei est quasi malleus conterens petram, & corda sunt incudis instar, quæ ictus etiam validos sua duritia repellit. Et tales interim rident, sed risum Sardonium; qui etiam cū rabidis canibus conferri possunt, qui mordentes, vel vnguibus catenam cui sunt alligati, appetētes, nihil tamen proficiunt, quia manent nihilominus constricti.

Philip. 2. Diuinæ modus sapientiæ percipiendæ.

Ierem. 23. Sermo Dei quibus sit quasi malleus contetēs petram.

Idem cur gladius anceps.

Vocatur etiam gladius anceps, quia ex vtraq; parte penetrat: vel via misericordiæ, dum inuitat, & eam pollicetur; vel via iustitiæ, dum pœnas æternas comminatur. Ita vt qui per misericordiam salubriter non vulneratur, per viam iustitiæ ad interitum percutiatur. Sanè Paulus huius gladij vim expertus, prostratus dedit manus dicens; *Domine quid me vis facere.*

Act. 9. Gladij verbi Dei in Paulo efficacia.

Subdit: *Pertingens vsque ad diuisionem animæ, ac spiritus.* Sæpè anima idem valet quod spiritus: sed cùm simul iunguntur, anima accipitur pro anima sensui deseruienti, spiritus pro parte rationali. Nam etsi vna & eadem res sit, nempè anima rationalis; diuersis tamen rationibus considerari potest, ac si duę res essent. Nam anima dicitur ab officio animandi corpus, cui etiam afficitur. Si verò disiungitur à corpore, vt sanctiori amoris vinculo Deo iungatur, spiritus vocatur.

Anima & Spiritus vt inuicem distinguantur.

Sermo autem Dei, siue Christus, hanc facit separationem, dū hominem ex animali efficit spiritualem, terrenorum osorem, cęlestium verò amatorem; qui & agnoscat reddere quę sunt Cęsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo. Ita etiam ratione sensus facultas concupiscenda est, atq; regenda, ne aut nimia laxetur indulgentia, aut immoderata tristitia absorbeatur.

Sermo Dei quomodo pertingat vsque ad diuisionē animæ & spiritus.

Matth. 22.

Addit: *Compagum quoque, ac medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis.* Hoc est: Nihil in homine tam durum, neque tam reconditum, quò non perueniat Verbi huius efficacia. Et per compages accipe varias affectiones, quarum vna ex alia pendet. Sicut is qui filios habet, subito affectu inuaditur habendi bona temporalia quę illis relinquat: ex hoc affectiones, & consilia exurgunt ad eos ditandos, aut defraudandi proximum, aut diuinum numen periurandi. Et has omnes veluti compagines verbum Dei nouit, quod velūt gladius acutus possit omnia dissoluere, de quibus apud Esaiam: *Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes*: & alibi: *Solue vincula colli tui captiua filia Sion.*

Officiū rationis in homine.

Compages, ad quas sermo Dei intrat, quęnam sint.

Esa. 58. *Suprà 2.*

Penetrat quoque vsque ad medullas quæ ossibus includuntur, id est, ea, ad quæ finis postremò refertur, vt ea perspiciat ad probandum si bona sunt; ad accusandum, si mala, & ad excusandum ea vel ex parte, vel omninò. Et hinc subdit: *Discretor cogitationum, & intentionum cordis.* Græcè est κριτικὸς, id est iudex mētium hominis quasi ex labyrintho, quo prius tenebatur implicita, in lucem cognitionis, & iudicij proferens.

Quid medullæ.

Explicatur id: Discretor cogitationū & intentionum cordis:

Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Hic sermo conspectum habet, & iudicium; & ideò Dei Filius est: & coniūctio, Et, pro altera nam, vel quia, accipi debet: reddit enim rationem quòd omnia discernit: quia nulla creatura latet eius oculos: nihil tam profundum, quòd non in lucem educatur eius verbo, quod cuiusdam conti instar est, quo veluti experitur, & inquirit, quid in hominum cordibus delitescat.

De quo dicatur: Et nō est vlla creatura inuisibilis in conspectu Dei, & quid significet.

Atq; his verbis damnantur, qui putant diuinam prouidentiam ad singularia non extendi, sed tantùm vniuersalium cognitionem habere. Contra quos etiam Dauid scripsit: *Intelligite insipientes in populo; & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* & quę sequuntur.

In eos qui Deū negant singularium habere prouidentiam.

Psal. 93.

Declarans autem quæ dixit, subdit: *Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius.* Hoc est: Cùm sermo Dei oculis plenus sit quasi alter Argos, aut quasi lucidissimus quidam Sol, qui cuncta illuminat, ita omnia sunt nuda illi: pro quo verbo apertè Græca habent τετραχηλισμένα. Est autem τράχηλος, vnde hoc verbum originem ducit, dorsi spina, qua diuisa per medium, omnia interiora arietis membra, etiam minima deteguntur. Nam & superius verbum Dei gladium fecerat.

Illud: Omnia aūt nuda & aperta sunt oculis eius, vnde sumptū sit ab Apostolo.

Erasmus vertit, Resupinata. Gręci verò interpretes metaphoram ab oue sumptam excoriata, & pellibus nudata à lanionibus tradunt.

Vnde secundū alios ducta illa metaphora.

Sequitur: *Ad quem nobis sermo* (Πρὸς ὃν ἡμῖν λόγος) hoc est: Cum quo nobis sermo Deus, qui nobiscum agit; & ideò non est velut cum homine mortali ludendum, sed quoties verbum Dei proponitur, contremiscendum. Vel verti poterat: De quo nobis est sermo, περὶ, accepta loco περὶ, vt

I. sensus huius dicti: Ad quem nobis sermo.

capite primo bis aut ter sic Paulus locutus est. Vel, ad quem nobis sermo; id est, nostræ fidei, & operum nostrorum ratio reddenda tanquam supremo, & incorrupto iudici, vt nequeamus negando effugere, qui videt omnia, & falli non potest,

Alter.

Habentes ergò Pontificem magnum qui penetrauit cœlos, Iesum filium Dei: teneamus spei nostræ confessionem. Dixerat superius Paulus: *Considerate Apostolum, & Pontificem confessionis nostræ Iesum,* in Apostolo ludens ad Moysen, & in Pontifice ad Aaronem: postquam Christum cum Moyse comparauit ad obedienter amplectendam doctrinam Christi, pergit iam componere Christum cum Aarone, vt perspecta Christi excellẽtia pręillo, pergant in fide perseuerare. Aptèque Apostolatum cum Pontificatu coniungit: quia vtriusque fructus est, vt ad Deum perueniamus. Habemus autem Pontificem non iam in terris, vbi sunt alij; sed in cœlis, qui primò datus est ad conciliandum nos Deo tempore carnis suæ, id est, dum viueret, & gestaret carnem patibilem & mortalem.

Hebr. 3.

Christus cur sit, & dicatur Apostolus simul & Pontifex.

Et nunc ingressus est cœlorum supremas, & non in Sancta Sanctorum, (vt alij) quò tanquam aduocatus pro nobis interpellet, & nobis opẽ ferat. Penetrauit namque cœlos per merita humiliationis, & obedientiæ in morte sua exhibitæ. Et idem est Iesus, quod Saluator: quia saluos in perpetuum nos facit, vt nomen indicat, & res ipsa, quia est naturalis Filius Dei, gratia valens apud Patrem, ad cuius dexteram sedet. ¶ *Teneamus spes nostræ confessionem.* Id est, Fidei nostræ professionem, quæ est de his quæ sperantur, quę nec sperari possent, nisi crederentur: quæ autem sperantur, æterna & ardua sunt, ad quæ sine difficultate, & sine magna nobis illata violentia, in tanta carnis infirmitate peruenire non possumus.

Matth. 1.

Marc. vlt.

Spei nostræ tenere cõfessionem quid.

Rom. 8.
2. Cor. 4.

Quòd si quis objiceret, dura esse præcepta, ac merè spiritualia, nec à nobis in hac imbecillitate coporis impleri posse; occurrit Apostolus, dicens: *Non enim habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris.* Quòd si nobis compatitur; & succurrit: nemo enim alteri ex animo compatitur, quin, si modò possit, laboranti non succurrat.

Quare Paulus dixerit, Christũ Pontificẽ compati infirmitatibus nostris.

Quòd autem nobis tantus Pontifex succurrere nouerit, ac possit, non est in dubium reuocandum, cùm sit Iesus, & Filius Dei.

Quibus ille nostris compatiatur infirmitatibus.

Infirmitates autem vocat, non tantùm externas illas famis, sitis, nuditatis, caloris, frigoris, contemptus, & paupertatis miserias, quia de his non diceret, Absque peccato, cùm in his peccatum non sit: sed intelligit affectus peccato vicinos, & in nobis plerunque vitiosos, quales sunt, tristitia, metus, horror mortis, quæ in Christo sine vitio extiterunt, & quos Christus vltrò suscepit, & cum illis certare voluit, non solùm vt nobis victoriam, & triumphum acquireret, sed vt certò persuadeamur, illos nobis profuturos, cùm illos in nobis experimur.

Marc. 14.

Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Vbi Græcè legendum, πεπειρασμένον, vt nunc habent Græci codices multi. Et quod ait: *Pro similitudine*, alij vertunt, Per similitudinem, vel, iuxta similitudinem, Græcè κατ' ὁμοιότητα, pro eo scilicet: Similiter sicut vos. Quòd verò subiungit: Per omnia: id est, Omnibus modis quibus tentationes hominibus contingunt: nam illis omnibus tentatus fuit Iesus, tùm dum vixit, tùm maximè, dum passioni & morti proximus fuit: quare tentatio est vita hominis super terram. Sunt etiam quidam, qui verbum, Per omnia, de illis tribus cum Satana tentationibus in deserto interpretentur. Nam ibi fuit tentatio à carne in fame: à mundo in illis verbis: *Mitte te deorsum*: & rursus: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens, adoraueris me*; in quibus & ad gloriam captandam, & ad diuitias comparandas tentatus fuit. Et rursus à Satana in tribus illis omnibus congressibus: quia in omnibus est argutia & discursus. Rursus prima tentatio de fame, in DEI potentiam fuit: secunda, in sapientiam, dum eum hortatur ad se mittendum deorsum: sicut tertia fuit in Dei bonitatem, quando adorationem sibi exhiberi postulauit. Prima tentatio de gula, ex concupiscentia carnis nata fuit: secunda, qua hortatus est illum ad sui ostentationem, mittendo se deorsum, ex illa concupiscentia, quæ dicitur Superbia vitæ: tertia, qua omnia regna mundi promisit, si cadens adoraret eum, ex concupiscentia oculorum ortum habuit. Tentatus item fuit, ne ieiunium seruaret, aut ne orationibus incumberet, aut ne ageret solitarius. Adhæc fuit tentatus Dominus penuria victus, ac diffidentia, vt in prima tentatione: rursus ex magna, & stulta confidentia, dum in secunda petit, vt se præcipitem dedat: postremò, ex abiecti animi metu, vt in tertia. Præterea videbis hoc loco tentationem ex ratione, vt in prima; quia inedia præcesserat quadraginta dierum: & præter rationem, dum sub Angelo lucis apparuit, in secunda: & sub specie propria Satanæ adoratio-

Ad 4. dubit. De eo quod Christus dicitur tentatus per omnia pro similitudine absque peccato.

Primũ genus tẽtationum quas Christ' sustinuit omnium generalissimum.

Matth. 4.

Secundum.

Tertium.

1. Ioan. 2.
Ibidem.

Quartum.

Quintum.

nem

Sextum. nem petentis in tertia. Item prima tentatio in specie sancti hominis, & eremi cultoris: in secunda, forma Angeli promittētis ministerium, & famulatum: in tertia, sub habitu magni Regis aut Principis promittentis montes aureos, facta est. Adhęc adfuit tentatio ex ratione, vt in prima: & ex autoritate Scripturę, vt in secūda, vbi produxit ex Psalmo 90. testimonium. Fuit etiam tētatio in verbis, quia ter eū est allocutus: & in factis, quia assumpsit eum in mōtem excelsum, in quo ostendit illi omnia regna mundi. Amplius, tentationes Satanæ eò tendunt, vt exculpant peccatum; vel irritant, & prouocāt indignationem, vel ad aliquid curiosius inuestigandum. Denique fuit ibi tentatio externa, quia extra apparebat, & loquebatur tentator: fuit & interna, vt quidam volunt, qui non putant esse absurdum in facultate phantastica Christo illudere voluisse. Quæ omnes tentationes per Christum deuictæ, & triumphatæ fuerunt: suppeditata etiam nobis arma, & artes, & stratagemata, quibus cum certa spe victoriæ cum Satana congredi possemus. Vt rectè propterea dixerit Ambrosius in Lucam: *Prope omnium criminum fontes, hac tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neq; enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset, nisi in his tribus esset omnium materia delictorum, quorum semina in ipsa origine sunt cauenda.* Hęc ille satis eleganter.

[Margin: Septimum. — Octauum. — Cur tenet Satanas. — Nonum, ac postremum. — Harū omniū tentationum perfecta Christi victoria quid nobis conuulent. — B. Amb. li. 4. in Lucam, c. 5. in prin. to 5.]

Addit: *Absq; peccato.* Christus enim omnia nostra assumpsit præter peccatum, ad quod destruendum venerat. Et quia in illud cadere non poterat; & quia peccato inquinatus non erat agnus purus valens tollere peccatum mundi.

[Margin: Quomodo absq; peccato fuerit Christus tētatus.]

Possumus etiam interpretari, *absq; peccato,* id est, Absq; concupiscentia, vt vocat Apostolus ad Romanos: non enim habuit illam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ, & captiuantem in lege peccati; & per quam homines tentati succumbere solent; & ita metapohoricè acciperetur peccatum, vt Rom. 6.

[Margin: Alter sensus. Rom 7.]

Cùm verò minimè æquum esset, illum nobis succurrere, nisi & nos instanter indigentiam nostram hmiliter agnoscentes, & confitentes, imploraremus, meritò subiungit: *Adeamus ergò cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* Græcè per Accusandi casum dicitur: In tempus opportunum. Et potest commodè significari per misericordiam gratia indebita quæ confertur, vt iustus quis fiat: & ita Christus sedet in throno gratiæ, expectans omnes ad pœnitentiam: In die vero iudicij in solio sedebit iustitiæ, reddituras vnicuique secundùm opera sua. ¶ Gratia verò quam inuenire possumus in tempus opportunum; est illa, quæ iustis propter promissionem debetur, implorantibus tamen eam; siue ad conseruandam semel partam iustitiam, siue ad augendam & perficiendam. Non enim in tot tantisq; tentationum periculis gratia Dei habitualis retinetur, nisi Deus peculiariter opem ferat, impertiendo nobis gratiam ad auxilium opportunum, hoc est, quando illam imploramus, vt tentationes & aduersa superare possimus.

[Margin: Quorū Christus infirmitatibus compatiatur, atque succurrat. — Quid misericordiā consequi, & gratiā inuenire in auxilio opportuno. — Rom. 2. — Auxilij opportuni à Deo quęrēdi necessitas.]

Vocat autem auxilium opportunum, de quo idem Apostolus alibi: *Ecce*, inquit, *nunc tēpus acceptabile: ecce nunc dies salutis.* & de quo paulò antè dixerat: *Donec Hodie cognominatur.* Non ergò tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, hoc est, nec in diem crastinum, ne quando veniat dies intempesta, in qua non possis amplius operari, frustraque ostio clauso cum stultis virginibus pulsabis. Et ita est euacuatum quartum dubium, & quartum simul caput expeditum.

[Margin: Illud explicatur quid sit. — 2. Cor. 6. Ecclesi 5. — Ioan 9. — Matth. 25.]

DISPVTATIO XIII.

In illa verba cap. 5. *Omnis namq; Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus cōstituitur in ijs quæ sunt ad Deum, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis. Qui condolere possit his qui ignorant, & errant: quoniam & ipse circundatus est infirmitate,* &c. vsque in finem cap.

IN hoc contextu de connexione verborum cū præcedentibus aliquid est nobis statuendum, ac deinde scopus Apostoli explicandus. Deinde hæc Pontificis descriptio ab Apostolo proposita per partes expendenda est, & præsertim illud: *Nec quisquam sumit sibi honorem: sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.* Videmus enim multos non expectare vocationem, sed ambire primos gradus Sacerdotij, & interdum vi & armis se in eos intrudere, aliorum dignitatem præripiendo. Tertiò dubitatur, an ad rem illos duos locos Scripturæ producat, Psalmi videlicet secundi, & centesimi noni, cùm primus nihil ad rem facere videatur, quia ibi non est sermo de Sacerdotio. Quartò, in dubium quædam reuocantur in illis verbis: *Qui in diebus carnis suæ, &c.* nunquid ex quo Dominus terra relicta in cœlum

[Margin: I. dubium. — Secundum. — Tertium. — Quartum.]

cœlum conscendit, carnē reliquit? Deinde, quomodò dicitur exauditus pro sua reuerētia, cùm deprecaretur calicē mortis, cū tamen illū nō euaserit, sed mortē crucis subierit. Tertiò, quomodo dicitur Christus exauditus pro sua reuerentia, cùm etiā reliqui Sancti pro sua pietate & religione exaudiri soleāt à Patre?

Matth. 26.

Quintum.

Quinto loco in illud: *Cū esset Filius Dei, didicit ex ijs quæ passus est obedientiā: & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ*, aliqua in dubiū vocantur. Primum quidē, quomodò Christus, qui erat prima & summa sapientia, afferatur didicisse aliquid, & præsertim obediētiam, quę quid est, cū ipse prçciperet, & leges ferret, optimè nouerat. Deinde quomodò factus est causa salutis ęternæ, omnibus sibi obtemperantibus; cum multi nō obtēperātes; sed resistentes, & rebellātes, vt Paulus, salutē sint assecuti?

Sextum. Act 9.

Sextò, quid est illud: *De quo nobis grandis sermo, & interpretabilis ad dicendū*, cùm ea, quæ spectant ad Melchisedec, non sint adeò ardua & difficilia, quin & mente cōprehendi, & sermone explicari possint.

Septimum. Gen. 6. Infrà 17.

Postremò in illud: *Perfectorum est solidus cibus*, obijci posset, multos in lege fuisse perfectos, vt Noë, Abraham, atq; alios magnos Prophetas: & ibi est præceptum: *Ambula coram me, & esto perfectus*, & in nouo non desunt imperfecti.

Prima quæstio dissoluitur.

Ad primum igitur, affirmamus, Apostolū paulo ante cœpisse verba facere de Christo Pontifice: non tamen dicta comprobasse: at nunc omnes veri Sacerdotij Leuitici conditiones colligit, & ostendit, eas maximè Iesu Domino competere; ac proinde nomen Sacerdotis secundùm ordinem Melchisedec meritò sibi vindicasse. Et hac ratione hæc cum præcedentibus coniunguntur.

II. sol. quęst. De officio Sacerdotis, siue Pontificis. Erasmus. Sacerdos & Pōtifex quatenus distinguātur: Sacerdotis denominatio.

Ad secundum expende quod ait: *Omnis Pontifex*, siue, vt Erasmus vertit, *Omnis Sacerdos*. Pontifex enim, & Sacerdos non differunt, nisi quod ille est inter Sacerdotes primus, & Grecè nominatur ἀρχιερεύς. Et ait πᾶς, siue omnis, vt comprehendat Sacerdotem veterem: & nouum, & maiorem, qui Pontifex, & minorem, qui Sacerdos dicitur ab eo quòd sacra faciat, & alijs dispenset; siue Presbyter, ab ætate matura, & virtutum officijs referta.

I. Officium Sacerdotis.

Et prima conditio est, quòd sit homo, siue ex hominibus assumptus, id est, qui vocatione, & electione ex hominibus assumatur ad munus Sacerdotū.

Ioan. 1. Christus cur homo fieri debuerit. 1. Tim. 2.

Hinc oportuit Christum verum hominem esse: nam Verbum caro factum est, & os nostrum, & caro nostra est: & ad reconciliandos, & Deo nos offerendos idoneus. Idcircò 1. Timoth. 2. vt mediatorem Christum faciat, hominem esse probat. Nam si ex Angelis; vel aliunde esset assumptus, aptè Deo coniungi non possemus.

II. Officium Pontificis.

Secunda: *Pro omnibus constituitur.* Id est, cōmunem omnium hominum causam in se transfert, & bonum pro illis agit, non autem quicquam priuatim operatur. Ita Christus nostrum omnium salutem suo sacrificio, & precibus egit: nam hæc sunt illa, de quibus ait: *In ijs quæ sunt ad Deum.* Nam sacrificium soli Deo debetur: precatio, & inuocatio diuini fauoris, ad Deum solùm referenda est.

Illud: In ijs quæ sunt ad Deum, duobus modis accipitur.

¶ Possumus etiam interpretari, ea quæ sunt ad Deum, esse negotia, quæ inter nos & Deum componenda sunt.

III. Officium. Oecum. c. 6.

Tertia est: offerre dona, & sacrificia pro peccatis: nisi velimus dicere cū Oecumenio hæc esse illa, de quibus dixit: In ijs quę sunt ad Deum. Per dona, siue donaria intellego res incruentas, quę offeruntur pro ministerio templi, & Sacerdotum: per sacrificia verò, quas Grecè θυσίας vocant, victimas vel cruentas hostias pro peccatis eorum, qui delinquēdo sanguinis rei coram Deo fiunt & morti obnoxij.

Quę dona, & quę sacrificia sint Deo offerenda.

Placat ergò Sacerdos Deum iratū victima, quā nemo laicus per se olim offerre poterat, neq; modò: Offert etiam donaria iustorum, quibus iam Deus est placatus.

IV. Officiū.

Quarta: *Qui condolere possit ijs qui ignorant, & errant*: Græca habent μετριο·πατεῖν δυνάμενος, id est placabilis, siue idoneus, & aptus accommodare se ad συμπαθίαν, ęquūque facilem, ac moderatum omnibus se præbere.

Christi erga omnes, præsertim errātes & miseros singularis benignitas, & misericordia. Tim. 3.

Ita Christus (absq; peccato tamen) quia non indiguit pro se offerre, nobis facilem, ac benignum se præbuit, nobisq; cōdoluit: & eius benignitas celebratur? Paulo, dum ait. Benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei: χρηστότης καὶ φιλανθρωπία. Est autem χρηστότης, bonitas ad omniū vsus accommodata, & parata: ait enim Menander.

Menander.

Χρηστὸς γὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸν κοινόν.

At verò φιλανθρωπία præditus dicitus Christus, qui vsq; adeò hominem deamauit, vt homo factus sit: sicut dæmoni tribuimus μισανθρωπίαν, quia homicida erat ab initio.

Ioan. 8.

Qui ergò condolere possit ignorantibus, & errantibus. Et more Hebræo vocat peccantes, ex ignorantia vel passione, vel negligentia errantes.

Sacerdotes quales se gerāt erga delinquētes, exemplo Christi. Quomodo Christus fue-

Ex his collige, Sacerdotum munus esse non excandescere, aut grauiter succensere peccatoribus, sed moderatè errata hominum ferre. *Quoniam & ipsi circundati sunt infirmitate.* Quod in Christo non fuit, nisi quatenus infirmus fuit carne. Etsi Theophyla-

phyla-

rit infirmitate circumdatus.

phylactus idem esse velit *μετριοπαθεῖν*, atq; *συμπαθεῖν*.

V. Officium Sacerdotis. Quàm verũ sit, neminem sumere sibi honorẽ nisi à Deo vocatũ; cũ hodie multi citra, & cõtra Diuinam vocationem sibi sumant honorem.

¶ *Nec quisquam sumit sibi honorem; sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.* Quæ verba pugnant cum turba ambitiosorum Sacetdotum, qui sibi tantam dignitatem arroganter vsurpant, vel pecunia redimunt, vel violentis manibus præripiunt: quia hic regulam assignat, quam quisque bonus Dei seruus seruare debet, vt nihil nisi per legitimam Dei vocationem aggrediatur. Itaque Deus tam Aaronem, quàm Christum, legitimos ministros in Sacerdotio defungendo fecit: siquidem Aaronem per virgam reuirentem, & reflorentem etiam miraculo vocauit. Et hanc partem ostendit etiam Christo conuenire: quia Christus non semetipsum clarificauit ad hoc vt Pontifex fieret, aut se sua sponte ingessit, aut per ambitionem ad Pontificatum venit, sed se à Deo missum multis signis declarauit.

Num. 17.

Christus se à Deo missum Pontificem, non à seipso venisse, vnde comprobauerit.

I. Ratio, cur nemo debeat Episcopatũ appetere.

Atque ex hac vltima conditione colligimus, non licere cuique Episcopatum appetere. Nam inprimis ipsum appetere, quædam species est assumendi sibi honorem. Deinde, quia si quis expetat propter diuitias, auaritia est: Si propter honorem, & excelsum gradum, ambitio est: Si propter prælationem, vt alijs præsit, præsumptionem, & arrogantiam non euadit. Et si se indignũ reputat, malè fecit expetendo: si verò dignum, multùm sibi arrogare ac tribuere videtur. ¶ Propter Deum verò expetere, & charitatem proximi, bonum est; sed si accedat legitima Dei per se, aut per ministros eius vocatio. Alioqui quod bonum est in se expetenti, sine vocatione fiet non bonum. Nam & dæmon bonam rem, id est, diuinitatem expetiuit: non tamen benè, quia voluit illam suo marte, & viribus comparare, & vocatione Dei non expectata.

Altera.

Quatenus id liceat.

1 Tim. 1.

Esai. 14.

Cur ceciderit de cœlo Lucifer.

Tres alij consequẽdi Episcopatum modi magis illiciti, magisq; reprehensibiles.

Quòd si non licet Episcopatum expetere; multò minus procurare, aut munera, aut pretium offerre, aut præter ea in alterum litem intendere. Ad hæc Episcopus debet non solùm agnoscere se absque peccato puram vitam agere, sed etiam abundare in charitate præ alijs, vt Dominus ostendit Petro, cùm dixit: Diligis me plus his? Estq; in statu perfectionis non amplius acquirendæ, sed diffundendæ. Sed quis est hic? & laudabimus eum. Hinc Chrysostomus hom. 3. in Acta, rarissimos Episcopos ait saluos fieri ob muneris magnitudinem & communem hominum imbecillitatem.

2. Tim. 2.

Episcop⁹ quã vitæ innocẽtia, quanta & charitate pollere debet.

Ioan. vlt.

Eccles. 31.

B. Chrys. to. 3.

Ad tertiam difficultatem respondendo dicimus primum locum ad probandum, Christum nõ à se, sed à Patre clarificatum, vt Pontifex fieret, ex secundo Psalmo desumptum: Filius meus es tu, ego hodie genui te; qui locus fuit à nobis superius abunde tractatus. Nunc verò quomodò inseruiat proposito, inuestigandnm. Caietanus asserit, olim sacerdotium iure spectasse ad primogenitos filios, antequam autoritate Diuina in tribum Leuiticam esset collatum, & applicatum. Vnde Noë, Sem, Abraham, Isaac, Sacerdotes extiterunt. Et cùm Esau vendidisset pro lente primogenituram, vestem sacram intelligitur vendidisse, qua sacrificare solitus erat: vt Eucherius intelligit in caput Genes. 25. his verbis: *Tradunt Hebræi omnes primogenitos functos officio Sacerdotali, antequam Aaron in Sacerdotium eligeretur, & habuisse vestimentum sacerdotale, quo induti victimas Deo offerebant: & hæc esse primogenita, hoc est vestimenta Esau, quæ vendidit Iacob fratri suo.* Hæc ille. Cùm autem Christus vt Deus est, & homo, primogenitus sit Dei Patris, & primogenitus etiam Virginis matris, poterat illo sacerdotio defungi.

Solu. 3. dubit. Duo illi loci Prophetæ: Filius meus es tu, ego hodie genui te: &, Tu es Sacerdos in æternum, &c. an rectè Pauli Christum sacerdotem demonstrantis seruiant instituto.

I. Solut. Caietani.

Genes. 25.

Hebr. 7.

Eucher. c. 48. lib. 2. in Gen.

Quænã fuerint Esau primogenita.

Sed quoniam ille mos tempore Christi omninò oboleuerat, nec eius vsus ampliùs extabat; ideò solidiùs dupliciter respondere possumus. Primùm, vt dicamus, hunc locum nihil probare, quòd Christus sit à Deo Patre institutus Sacerdos: quòd sit ab eo clarificatus. Et totum hoc: *Filius meus es tu, ego hodie genui te,* periphrasin esse personæ Patris Filium clarificantis, atque ostendentis per signa, & opera à se edita Christum fuisse à se missum. Et clarificaui, inquit, & iterum clarificabo: scilicet, vt post illa opera resurgat, & ascendat in cœlum, & sedeat à dextris Pontifex factus in æternum, interpellãs pro nobis. Qui sensus nullum habet scrupulum. Et secundo testimonio apertè probat esse vocatum à Deo ad sacerdotium. Sed vt verum asseram, hæc responsio videtur claudicare: quia statim de secundo testimonium prolaturus, præmittit: Quemadmodum & in alio loco dicit: quibus verbis videtur indicare, vtroque testimonio idem astrui, & comprobari.

II. Solut. magis probabilis.

Ioan. 12.

Quid incommodi habeat hæc solut.

Secundo modo dici posset, Paulum volentem explicare, Christum à Patre gloriam Sacerdotij accepisse, Textum protulisse, ex quo constat, Christum summam, quæ haberi poterat, gloriã à Deo accepisse, dum per resurrectionem à mortuis declaratus est Filius Dei naturalis, & Patri consubstantialis, mediator, ac summus sacerdos, qui per victimam corporis & sanguinis sui in Cruce Deũ placauit, & paulò antè sub speciebus panis & vini perpetuo ritu in salutiferum sacrificium offerẽdum instituerat. Nec hoc à seipso fecit, sed quia erat

Tertia & postrema.

Christi duplex sacrificium Deo Patri oblatum.

Matth. 26.

Psalm. 109.

sacerdos secundùm ordinem Melchisedec, vt ita incruentum, & cruẽtum sacrificium per se ipsum instituerit.

Centesiminoni argum. Psalmi.

Secundùs verò locus est: *Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedec.* Verba sunt Psalmi centesiminoni, in cuius priori parte de Christi Regno, & in posteriori de Sacerdotio loquitur. Sunt autem verba Patris Filium alloquentis, & conferentis illi Sacerdotium per illa verba: quasi diceret; Tu verè Sacerdotium æternum promeritus es per Crucis obedientiam; & non ad tempus, vt cæteri Sacerdotes ex genere Aaron descendentes, sed in æternum, quorum vnus ab alio non pendeat, nec diuersas hostias offerri, nec diuersos extare ritus offerendi. Christus enim semel obtulit cruentè, & semel etiam easdem victimas obtulit incruentè, non secundùm ordinem Leui, sed secundùm ordinem Melchisedec, qui Saluatoris nostri in æternum offerentis panem, & vinum, typus extitit.

Quis sensus horũ verborũ: Tu es Sacerdos in æternũ, secundùm ordinẽ Melchisedec.

Quis ille ordo Melchisedec secũdum Athanasium.

Athan. apud Oecum. c. 6. circa med.

Genes. 14.

Hebr. 7.

Oecum.

Hunc autem ordinem Melchisedec ita explicauit Athanasius, vt habetur in OEcumenio: *Quia non oleo vnctus est Melchisedec ad Sacerdotium, quemadmodùm Aaron, & quia non obtulit hostias per sanguinem: & quia Gentium Sacerdos erat, & quia per panem & vinum benedixit Abraham. Significat sermo, quòd licèt Christus non obtulerit carentem sanguine hostiã (siquidem suum ipsius corpus obtulit) attamen qui ab ipso fungentur Sacerdotio, quorum Deus Pontifex esse dignatus est, sine sanguine offerent: nam hoc significat, in æternum. Neque enim de ea quæ semel à Deo facta est oblatio, & hostia dixisset, in æternum; sed respiciens ad præsentes sacrificos, per quos medios Christus sacrificat: qui etiam in mystica cœna modum illis tradidit huiusmodi sacrificij.* Hactenus ille.

Illud: In æternum, expenditur.

Melchisedec in pane, & vino litasse, cõtra Lutherũ, & Caietanũ.

Quare respuenda venit doctrina Caietani, & Lutheri, asserentium Melchisedec non sacrificasse in pane, & vino. Sed tolerabilior in hoc videtur Lutherus, quòd negauerit figuram ex eo quòd non admitteret, Christum in cœna obtulisse: at Caietanus minimè ferendus, qui admittens sacrificium altaris in pane, & vino, negauit tamẽ, Melchisedec nihil tale obtulisse. Quòd si Melchisedec in pane & vino non sacrificauit, quem alium ritum, aut ordinem possumus cõiectare Melchisedec, in quo eum secutus est Christus, & quorsum? Nam cùm Genes. 14. scribatur protulisse panem, & vinum, additur: Erat enim, vel, vt Hebrea habent: *Et erat Sacerdos Dei altissimi:* ad quid enim hoc addidisset, nisi sacrificium in pane, & vino ab eo factum significare voluisset. Nam si Abraham cum copijs suis illum panem non gustauit vt rem sacram, ac Deo dicatam, ad quid spectabat vel semel dicere cum sacerdotem?

I. Argum.

Genes. 14.

Hebr. 7.

II. Argum.

Vt ergo Rex dicitur, & regnum eius fuit in Salem, ita Sacerdos vocatur, & Sacerdotij eius hostia fuit panis, & vinum. Neque credibile est eum regni solium enuntiasse, & Sacerdotij hostiam tacuisse, cùm Sacerdotium longè sit regio sceptro augustius. Vnde qui hoc asserunt, vel à Rabbinis Iudęorum conuinci possunt. Nam Rabbi Samuel citatus à Rabbi Moyse Adarsam scripsit: *Hic Melchisedec mysterium sacrificij tradidit: Erat enim ipse sacrificans Deo Patri sancto & benedicto panem & vinum, sicut dictum est ibidem.* Et alius Rabbinus Beniochai, qui fertur ante Christi tempora floruisse, sacrificium panis, & vni asserit nunquam cessaturum. Adde alterum Rabbinum qui dictus est Pinchas, filius Iair: *Tempore*, inquit, *Meßia cuncta sacrificia cessabunt; sacrificium autem panis & vini nunquam cessabit, sicut dictum est Genes. 14.*

III. à Rabbinis.

Rabbi Beniochai quando vixerit.

Sacrificium panis, & vini semper durabit.

Aliud de illo vaticinium.

Profertur & alius locus ex Paraphrasi Ionathæ Chaldaica in cap. 2. Iob, vbi legimus: *Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli, &c.* vbi habetur: *Et audierũt tres socij Iob omne malum quod accidisset ei, cùm vidissent arbores viridariorum ipsorum siccas, & panem pastus eorũ conuersum in sanguinem, & venerunt vnusquisq; à loco suo: & propter hoc meritum liberati sunt à loco sibi præparato in inferno.* Hæc ibi: quę non videntur sine spiritu Prophetico dicta.

Solut. IV.

Dies carnis Christi quos vocet Apostolus.

I. Sensus.

Sequitur ad quartam dubitationem responsio: Non propterea vocat dies carnis suæ, quibus Dominus super terram visibiliter viuebat, quasi nũc carnem deseruerit; habet enim eam, etsi incorruptibilẽ, & immortalem: sed quando erat in carne, quæ cõueniebat Pontifici mortali, & corruptibili. Nunc autem in illa carne amplius non est, sed in carne Dei; quæ non iam carnis appellatione venit, cùm dicatur: *Caro, & sanguis regnum Dei poßidere non possunt.*

1. Cor. 15.

Alter.

Aliter tamen dicere possumus, Paulum Hebraismo vti. Hebræi enim quicquid externũ est, & sub sensus cadens, carnem appellant, vt fatetur Cyrillus lib. 5. in Iulian.

B. Cyril. to. 3.

Quas preces, quasq; supplicatiões obtulerit Christus in cruce.

Matth. 26.

In diebus ergo carnis suæ, id est, tempore quo visibilis preces offerebat; & supplicationes quas Græcè Paulus δεήσεις τε ϗ ἱκετηρίας, id est, deprecationes, & supplicationes. Ter enim in horto mortem deprecatus est. Ea est enim propria deprecationis significatio, iuxta illud:

Sæpè precor mortem, mortem quoque deprecor idem.

Ouid lib. de Ponto.

Deprecari & supplicare quid propriè.

Orationem quoque supplicatoriam obtu-

lit,

lit, cùm adiunxit: *Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Eſt enim ſupplicatio, precatio cum verecũdo corporis geſtu. Nam in horto procumbens in genua & proſtratus in terram, orationem obtulit.

Preces & ſupplicationes aliter laicus, aliter offert Sacerdos.

Quòd ſi quis objiciat, laicum quemcũque poſſe offerre preces, & ſupplicationes: Reſp[illegible]idemus, id minimè negandum: tamen Laicus non offert vt Sacerdos interceſſor ad hoc munus à Patre conſtitutus.

Vnde conſtet Chriſtum in cruce cũ clamore valido lacrymis obtuliſſe, ſecundũ Chryſoſt. *Chryſ. ho. 8. ſub init. Luc. 22. Matth. 26.*

Cum clamore valido, & lachrymis offerens, Chryſoſt. putat, Apoſtolũ aliquid per manus traditum narrare, precationem ſcilicet illam, quam Patri in horto humiliatus obtulit, non ſine lacrymis fuiſſe, ſi grumi ſanguinis, & aquæ decurrentes in terram, veſtem madefacientes non defuerunt; ſicut nec clamor illius vocis: *Pater mi, ſi poßibile eſt, tranſeat à me calix iſte:* & deprecatus eſt calicẽ, & in eo mortem. Nam vel eum mortuum Deus poterat excitare ad vitam.

De quo clamore accipiat Lyranus. *Infrà 20. Marc. 15. Luc. 23.*

Lyranus tamen refert hæc verba ad clamorem, cuius mentionem faciunt Euangeliſtæ, in emiſſione ſpiritus Luc. 23. poſtquam dixiſſet: *Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum.* Et vterque ſenſus verus eſt.

I Sẽſus, quomodo Chriſtus ſit exauditus à Patre pro ſua reuerentia.

Sequitur: *Exauditus eſt pro ſua reuerentia.* Omnes qui piè, & perſeueranter precãtur, exaudiuntur à Deo, ſed pro reuerentia, & pietate qua Patrem proſecutus eſt Chriſtus, qui in illis exauditur: at ipſe Chriſtus preces fundens, pro ſua erga Patrem reuerentia, & pro ſua erga nos humanitate, & pietate, vt nos ſaluos redderet.

Alter, ſed improprior. *Chryſ. ibid.*

Chryſoſtomus verba hæc, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, interpretatur pro reuerentia Patris in Filium: vt non tantùm Chriſtus ex gratia Dei ſit exauditus, ſed aliqua iuſtitia, ac reuerentia, qua Pater erga Filium affectus erat.

Reuerentia propriè cui debetur: qualem Chriſtus Patri præſtiterit. *Luc. 23. Ibidem.*

Sed profectò reuerentia minoris eſt ad maiorem, & congruit Chriſto homini precanti. Ideò prior ſenſus præſtare videtur. Nam Chriſtum pro religione, & pietate ſua erga Deum, exaudiuit Pater, in cuius manus omnia remiſit, & ſpiritum ſuum illi commendauit, & pro inimicis iniurias inferentibus deprecatus, nec vt ſibi debitum audens quicquam poſtulare, quod tamen ſibi deberi nouerat, ob hanc tam inſignem reuerentiam, & pietatem dignus fuit qui exaudiretur. Et illi ſoli maximè exaudiri promerentur, qui ſua non ponderant merita, ſed omnia æſtimant Dei dona eſſe gratis accepta, ex qua gratia omne Dei donum erga nos oritur.

Diuina qui ſint exauditione digniſſimi.

Si Chriſtus mortem deprecans à Patre eſt exauditus, cur nõ ereptus à morte.

Dicet aliquis, Quomodò dicitur exauditus, cùm oraret, vt eum ſeruaret à morte, vt ait Apoſtolus, & illam non euaſit crucifixus, & mortuus? Dicendum, duo beneficia precatũ fuiſſe Chriſtum in horto ſuum Patrem: alterũ fuit; *Tranſeat à me calix iſte:* quæ precatio nomine carnis, & ſenſus, atq; adeò ipſius naturæ, quæ in Chriſto erat delicatiſſima, fuſa fuit: alterum verò loco rationis, & charitatis, cùm ſubiunxit: Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Et hoc aperiens manifeſtius Ioan. *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, vt Filius tuus clarificet te,* vocans gloriam ſuam, Crucis mortem: & de hoc dicit pro ſua reuerentia exauditum. Magnæ ſiquidem reuerentiæ erat dicere: *Non mea, ſed tua voluntas fiat.* Hinc ſuperiùs preces dixit in plurali numero, geminam precationem inſinuans. Non addidit tamen, ad euadendam mortem, ſed apud illum, qui poterat ipſum à morte ſeruare, iuxta illud: Pater, omnia tibi poſſibilia ſunt. Idq; vt docet Oecumenius hoc loco, rectè admodùm, & ſapienter addit: vt quando intellexeris ipſum crucifixum, ac ſepultum, ne Patris impotẽtia idipſum exiſtimes eum pertuliſſe; ſed quod communis erat voluntas, vt Chriſtus hæc pro mundi ſalute pateretur.

Ibidem.

Gloriã ſuam quã appellaret Chriſtus & poſtularet à Patre. *Ioan. 17. Luc. 22.*

Chriſtũ oraſſe apud eum qui poſſet illum ſaluũ facere à morte, cur dixerit Paulus. *Marc. 14. Oecumen.*

V. quæſt. fol. Si Chriſtus erat Patris ſapiẽtia, omniũ rerũ ſciẽs quomodo hic aſſeritur didiciſſe.

Sequitur reſpõdere ad quinto loco obiectum circa illa verba: *Et quidem cum eſt Filius Dei, didicit ex ijs quæ paſſus eſt, obedientiam.* Græcè dicitur ſimpliciter Filius: quia id eſt, nomen proprium ſecundæ perſonæ in diuinis. Primũ ergo in hoc teſtimonio dubitatum fuit, quomodo Filius, qui omnia, etiam futura, ab æterno nouerat ſimul cum Patre, aliquid diſcere potuerit ex ijs quæ paſſus eſt? Dicendum eſt, Paulum loqui de ſcientia, quæ certo experimento comprehenditur. Cognouit enim per experiẽtiam quanta & qualis ſit virtus obedientiæ Patri præſtitæ: propter quam Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. De qua ſcientia experimentali dixit Lucas: Et Ieſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines: quod in Chriſto non erat ignota cognoſcere, ſed vno modo nota, alia cognoſcere ratione. Nam ſic dicitur experientia rerum magiſtra. Cognouit ſiquidem quanta ſit obedientiæ magnitudo: nam & ei vſque ad mortem obedienti Pater obediuit, vt mortuus ex obedientia, excitaretur ad vitam, & in cœlum eueheretur, & ad dexteram ſuam collocaret, ſaluaretq; genus humanum olim perditum. Et reuera qui Deo obedit, omnia, atque adeò Deus ipſe ei obedire conſueuit, iuxta id; Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationes eorum exaudiet.

Chriſti merita obedientiæ quanta. *Philip. 2. Luc. 2.*

Rerum magiſtra vt ſit experientia. *Philip. 2.*

Obediat Deus quibus. *Pſalm. 144.*

Alium ſenſum egregium producit Anſelmus

Quomodò, secundu Anselmũ, Christus didicerit ex ijs quæ passus est obedientiam. B Anselm 2. Genes 22. Galat 4. Rom. 8. 2. Cor. 2.

selmus in lib. 1. Cur Deus homo, c. 9. Ait enim, Didicit, dictum esse, pro eo quod est, alios discere fecit. Sicut illud: *Nunc cognoui quòd timeas Deum, & Spiritus postulat pro nobis, & clamat, Abba Pater*, co quòd interpellare, & clamare nos facit. Et in posteriori ad Corint. dixit: *Qui* (scilicet Deus) *semper triumphat nos in Christo Iesu*; id est victores, & triumphatores efficit. Est autem optimus discendi modus, discere per flagella, quia ille, qui ex aliqua causa pœnas incurrit, discere dicitur. Ita alio loco Paulus de blasphemis asserit: *Quos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare*; & Esaias: *Tantummodò sola vexatio intellectum dabit auditui*. Et prouerbiũ Græcum habet: ἐκ τῶν παθημάτων μαθεῖν, & Dido apud Poëtam: *Non ignara mali, miseris succurrere disco*: & Dauid: *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.*

Quænam vtilis disciplina. Cõsummat' quomodo. 1 Tim. 1. Esai. 28.

Sequitur: *Et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ.* Primum verbũ Græcis est τελειωθεὶς, id est, immolatus, siue consummatus, siue perfectus redditus. Perfectio est in hominibus, per afflictiones ad summam gloriam perueniré. Et factus est causa salutis, non temporalis, vel corporeæ, sed æternæ ac cœlestis: & non tantùm efficiens causa, sed meritum, & finis. Et intellige factum caussam salutis omnium quod ad se attinet, & quantum in se fuit. Quòd enim aliqui pereant, ex ignauia ipsorum prodit, non ex Christi potestate, aut voluntate, quæ ex se ad vniuersos extensa fuit. Vt medicus nõ est causa sanitatis nisi sibi fidentibus, & obediẽtibus. ¶ Quod autem quidam resistentes, & rebellantes, ad Christum conuersi sunt, vt ipse Paulus, & alij, qui compulsi sunt intrare ad conuiuiũ; non intelligas, illos nolentes, ac resistentes saluos redditos fuisse, sed tractos, & compulsos, vt ex nolentibus volentes fierent, & ex contumacibus & refractarijs fierent obedientes tum Fidei, tũ Diuinis præceptis.

Christus: idẽ quotuplex extiterit causa salutis electorũ, & cuius.

Si omnibus fact' est Christus causa salutis, vnde tã paucorũ hominũ salus? Vt verum sit Christũ sibi obtemperantes saluasse, cùm plerique non obtemperantes facti fuerint salui.

¶ Et hic iugulatur Lutheri hęresis. Christus enim in Cruce immolatus non prodest nisi obedientibus Decalogo, & Ecclesiæ præceptis. Baptizantes, inquit, eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Christus enim omnia ad se traxit, vt omnes illi obedire debeant, & parendo legi Dei salutem obtinere.

Necessariam esse ad salutẽ præceptorũ Dei obedientiam, contra Lutherum. Matth. vlt. Ioan 12.

Subdit: *Appellatus à Deo Pontifex, iuxta ordinem Melchisedec.* Duas rationes passionis Christi subiungit, alteram quidem proximam, vt disceret ex ijs quæ passus est obedientiam; alteram verò, vt sic in salutem nostram moriendo, inauguraretur, & consecraretur Sacerdos. Nam & per mortem se pro nobis immolauit: *Et pro eis*, inquit, *ego sanctifico me ipsum*: vt ita Sacerdos secundùm ordinem Melchisedec, perpetuò in sacrificium Noui Testamenti se offerret, & mereretur applicationem salutis in Cruce factæ, per quotidianam Eucharistiæ oblationem, ad quotidiana quæ post Baptismum perpetramus peccata abluenda.

Duplex caussa passionis Dominicæ à Paulo tradita

Ioan. 17.

Eucharistia ob quã causã instituta.

De quo nobis grandis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum: quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Ab hoc loco Apostolus digressionem facit vsq; ad finem sexti capitis non tamen alienam ab eo quod instituerat. Prima verba Græcè dicuntur, πολὺς καὶ δυσερμήνευτος, hoc est, multus, & interpretatu difficilis: & legendum, in interpretabilis, non vt corruptè à quibusdam legitur, interpretabilis: sicut Rom. 6. inuestigabiles ponitur, pro, ininuestigabiles. Sicut etiã ex Psal. 118. *Præueni in maturitate*, pro, in immaturitate; Græcè enim est, ἐν ἀωρίᾳ. ¶ *Quoniam*, inquit, *imbecilli facti estis ad audiendum.* Hoc est: De quo (scilicet Christi Pontificatu, & Sacerdotio multa essent dicenda, & interpretatu difficillima, ob crassum vestrum ingenium: quia imbecilli facti estis, & incircumcisi auribus ad audiendum: qui antè integra mente fuistis.

Ad 7. dubit. Quid grãdis sermo, & ininterpretabilis ad dicendũ.

Tres loci corrupti.

Rom. 11. Psalm. 118.

Iudæorum crassities mentis.

¶ *Etenim cùm deberetis magistri esse, & alios docere*, (non, doceri) *propter tempus*, siue ex ipsa tẽporis ratione: quia iamdiu est quod credidistis, & fidem prædicatam recepistis, & lex Mosaica quam ab initio professi estis, debuit vobis esse instar catechismi, & cuiusdam isagoges ad Messiam agnoscẽdum, & ad Euangelium eius amplectendum.

Quare illi, secũdum Apostolum, debetent magistri esse secũdùm tempus.

¶ *Rursus*, inquit, *indigetis vt vos doceamini quæ sint elementa exordij sermonum Dei.* Sermones vocat in plurali, λόγια, id est, eloquia Dei, vt vertit ad Rom. 3. siue sacras literas. Et sermones sunt ad vitam Spiritus, & iustitiam diuinam comparãdam idonei. Erãt igitur ex Scripturis, quæ sunt eloquia, siue sermones Dei, quædam elementa quasi alphabetum, & species cuiusdam Catechismi, quo homines breuiter erudirentur de creatione mundi, & hominis, de lapsu eius in peccatum, & de restauratione per Christum: de quibus loquitur initio capitis sequentis. Sed illa elementa Iudæi ob suam tarditatem non capiebant, nec vt par erat in notitia diuinorum proficiebant. Et magnas deuorat verus Doctor molestias, vbi auditor nõ potest salutarem doctrinam capere: nam tunc debet doctor continere sermonem quando nõ proficit, aut auditor non capit, secundùm illud; *Vbi auditus nõ est* (id est, auditor, qui valeat capere quæ potest) *non effundas sermonẽ*; & Paulus alibi vult

Quę sint elementa exordij sermonũ Dei. Rom. 3.

Genes 1. Ibidem. Infrà 2. Infra 3.

Quibus negã da doctrina.

Eccles. 32.

ardua,

ardua,& difficilia effundi in eos,qui idonei erunt & alios docere. Tota nempè lex pædagogia quædam est, & catechismus ad Christum. Vnde qui in lege cognita per fidem non inueniebat Christum, indocilis erat, & egens potius lacte, quam solido cibo, quia non valebat ablactari in Isaac, vt posteà posset fieri hostia,& sacrificium gratum Deo: quoniam in Isaac promissum est semen, in cuius ablactatione quem debuerant Iudæi progressum credendo fecisse, nõ fecerũt: imò relicto vero filio Isaac, Ismaëlem cõsectati sunt, qui persecutus est Isaac, vbi vidit illum crescere: & exosum habuit grande ablactationis cõuiuium. Tales fuerunt Iudæi videntes vocationem Gẽtium, & tam promptum ad fidem Euangelicam concursum. Vnde Actor.11.quidam ex Iudæis conquesti sunt, quòd Petrus introierit ad viros præputium habentes, & manducauit cum illis: & ipse se præcepto Dei excusauit: quemadmodùm etiam Luc.15. in parabola filiorum, senioris, & iunioris delineatum habes. *Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ.* Regula est generalis; Omnes qui adhuc versantur in lacte, perfectæ doctrinæ, sicut solidi cibi, non esse capaces.

1.Tim.2. *Galat.3.* Iudæi quinã indociles,& Diuinæ Christi legis incapaces. *Genes.21.* *Ibidem.* Iudæi Gentiles auersantes. *Galat.4.* *Genes.21.* Axioma.

Ad postremum illud: *Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni, ac mali.* Attendendum est,multiplicem esse perfectionem, & aliam quidem personarum, aliam verò statuum siue legum. Nam quod ad legem spectat,nemo per legẽ constituebatur in statu perfecto; sed qui in eo manebant,erant semper pueri,& lactis participes, & expertes sermonis iustitiæ: quia Nihil ad perfectum adduxit lex, id est, ad eam perfectionem, cui vita æterna debebatur. Qui autem à lege ad Christianismum venit, & potest dicere, Recedant vetera, noua sint omnia. hic perfectum statum respectu prioris adipiscitur, licèt in eo statu sit velut nouella, & tenera planta, quæ possit proficere, & ad perfectionem tendere.

Solut.7.dubitationis. *Hebr.7.* Quid illud: Nihil ad perfectum adduxit lex.

In illo ergo statu primo, veluti essẽ aliquid incipimus, posteà proficimus,& perfecti euadimus, ita vt semper opus sit aliquo lacte, donec quilibet huius status Euangelici particeps crescat, & perficiatur, & capax sermonum iustitiæ reddatur: atque in hoc statu existentibus Hebræis Paulus hic loquitur, & Corinthijs peculiariter dixit: *Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis; adhuc enim carnales estis.* Lac vocat simplicem, & facilẽ de Christo crucifixo doctrinam, de qua Petrus dixit: *Sicut modò geniti infantes, rationabile, & sine dolo lac concupiscite.* Et tamen ille status incipientium in Christo, si conferatur cum his qui erant in statu Iudaico, dici poterat solidus cibus,& perfectio Sicut Iudæi nonnullam perfectionem habebant respectu Gentium: quemadmodum etiam qui perfecti sunt in statu Euangelico, imperfecti dici possunt, si componantur cum statu perfecto futuræ gloriæ, de quo alibi: *Cùm venerit quòd perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Et rursus: *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem si quo modo comprehendam,&c.* vbi si videtur negare perfectum; cùm tamen paullò pòst confidenter asserat: *Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* Et iterum: *Sapientiam loquimur inter perfectos.*

Primi illius status Euangelici, in quo Iudæi tunc & Corinthij versabantur, quid propriũ. *1.Cor.3.* Lac Corinthijs quale Paulus dederit tanquam paruulis in Christo. *1.Pet.2.* Idem status solidus esse cibus quomodo posset. Perfectus Euangelij status cuius cõparatione sit imperfectus. *1.Cor.13.* *Philip.3.* *1 Cor.2.*

Cùm ergo ait: *Perfectorum est solidus cibus:* statum virilis ætatis designat, in quo spirituales intelligendi sunt, qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus, id est, solidos dentes, ad edenda solidiora. ¶ OEcumenius intelligit sermones de diuinitate; sicut lac, humiliores,& molliores de humanitate, quæ competit infantibus, quibus opus est vt præmansum cibum offeras. Et per ignominiam pueri dicũtur quia debebrent adolescere in virum perfectum, ne sint veluti paruuli fluctuantes, qui circumferuntur omni vento doctrinæ. Et Esaias; Puer, inquit, centum annorum morietur. Alij verò lac, vocant sensum literalem; solidum autem cibum, allegoricum: de quo philosophatur cap.7.à princ.

Virilis ætatis conditio. Quid lac, q d verò perfectorum solidus cibus Oecumenio. *Oecum. c.7. sub init.* *Ephes.4.* *Esai.65.* Alter sensus.

Iam illud est explicandum: *Eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni, & mali.* Vbi Græcè pro illo verbo, pro consuetudine dicitur, διὰ τὴν ἕξιν, id est,qui per longum habitũ,non quidem acquisitum, sed infusum, nempè charitatis, & iustitiæ, qui supernaturalis est habitus, exercitatos habent sensus, id est, virtutes intellectuales, quæ per sensus designantur; de quibus habes alibi: *Cani sunt sensus hominis:* & iterum; *Sensibus autem perfecti estote;* item, *Timeo ne corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo Iesu.* ¶ Sunt ergo sensus exercitati, qui non iudicant vt pueri, qui de omnibus hæsitant, neque peccatis deprauantur. Et hoc, ad discretionem boni, ac mali. Qui enim omnia tenet, ac recipit, vel qui omnia reijcit, ac respuit, nullum habet boni, & mali iudicium. Oportet ergo pollere dono discretionis, quo Catholicam doctrinam à falsa, & hæretica discernamus, veras à falsis reuelationibus, bonum à spiritu

Pro consuetudine habẽte exercitatos sensus, quid. *Sap.7.* *1 Cor 14.* *2.Cor.11.* Quid illud: Ad discretionem boni, & mali.

Nō habeant exercitatos sensus ad discretionē boni, & mali, quinam religiosorum.

ritu malo: qui etiam dignoscere valeat, atque distinguere naturam, & gratiam, æterna à temporalibus, bonos Angelos, & amicos, ab hostibus, & simulatis amicis. Quidam enim zelantes, suam alijs religionis omnibus præferunt, ac sibi blandiuntur, ac nimium tribuunt: quia spirituum discretione destituuntur. Nam eodem modo Iudęi attendentes propēsius ad historias Mosaicas, & ad literam externam, ad spiritum, & sermonem iustitiæ more perfectorum non perueniebant, nec poterant à Moyse ablactari, nec viam pacis agnoscere. Et de his hactenus.

1. Ioan 4. Similem discretionis boni & mali defectum cur Iudæi paterentur.

DISPVTATIO XIV.

In Apostoli verba, ca. 6. *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursum iacientes fundamentum pænitētiæ ab operibus mortuis, & Fidei ad Deum, Baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati, &c.* vsque in fin. cap. 6.

QVÆDAM magni momenti in hoc capite in dubitationem vocātur. Et primo quidē loco scopus breuiter est aperiendus. Deinde explicandus hic sermo elemētaris, qui intermittendus est, nimirùm de pœnitentia, fide, baptismo, impositione manuum, & reliquis: nam in horum singulis peculiares, & literales dubitatiunculę inueniuntur. Tertiò difficillimum est, quod ait de ijs qui semel sunt illuminati, & postea prolapsi sunt in peccatum, renouari ad pęnitentiam. Videtur enim cum Nouatianis hæreticis pœnitentiam lapsis post Baptismum denegare, ob quam caussam etiam hæc Epistola à quibusdam reiecta, nec agnita vt Apostoli Pauli, & Canonica. Et cùm nonnulli sensus ad hoc soluendum, à Catholicis tribuantur; ambigitur quis illorum solidior sit, & magis ad scopum Apostoli spectet. Quartò, quomodo Deus qui eduxit; *Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non: quod autem his abundantius est, à malo est*; hic tamen Deus per semetipsum inrasse inuenitur, aliter verbis, & aliter factis docens. Quintò, quomodo omnis controuersiæ hominum finis sit iuramentum; cùm etiam multæ lites sine iuramento transigantur, & Ecclesia recipiat iudicium ignis, & aquæ.

Primum dubium.
Secundum.
Tertium.
Nouatiani dogmatis occasio.
Quartum. *Matth. 5. Iacob 5. Genes. 22.*
Quintum.

Sextò, quam ob causam spem nostram anchoræ comparet Apostolus, & quid commune habet spes cum anchora.

Sextum.

Ad primum responsio est, Apostolum obiurgationi præteritæ nunc hortationem addere, vt missis initijs ad metam progrediamur, & ad vlteriora, in quibus perfectio consistit. Qua in re apertè docet hic sermo, Euangelicum præconem non satis muneri suo satisfacere, si principia, & elementa Christi tradat, nisi auditores ad perfectionem charitatis, & bonorum operum culmen adducere contendat: vt est rectè per OEcumenium annotatum. In quo hæreticorum doctrina, quæ fide, & baptismo tantùm est contenta, deficit, cùm de charitate, patientia, perseuerantia parùm, aut nihil curare soleat. Et hæc de primo.

Dubium primum resoluitur.
De mente Apostoli in hoc capite.
Duo Euangelij minister omninò pręstare debet.
Oecum. c. 7. Prædicatiōis Lutheranorū notabilis defectus.

Ad secundum melius soluendum, pondera verbum, *Quapropter*, hoc est: Postquam infantiæ, ac pueritiæ tempora transierunt, omisso illo, quo rudes instituuntur, sermone, *Ad perfectionem*, inquit, *feramur.* Nam ille est veluti isagogicus, hoc est introductiuus, vel manuductiuus ad Christum sermo: non quod obliuioni tradenda sint elementa, sed quòd illis minimè sit perpetuò hærendum. Quemadmodùm semper quidem domus fundamentum tenendum est, non est tamen in eo iaciendo semper immorandum, sed super illud ædificādum, & erigenda fabrica. Et sermo iste in literis Moysi continetur: nec tamen statim ad solidum cibum perfectorum accedendum, sed medium exigit inter duo extrema, id est, inter elementa, & perfectionem, nimirùm doctrinam proficientium: semper enim via tendendi de vno extremo in alterum, est transire per medium, quo ducimur ad perfectionem.

Solu. 2. quęst. Intermittere inchoationis Christi sermonē, quid.
Quā ad perfectionē ferri Iudæos vellet Apostolus.

Omisso ergo tractatu, qui pertinet ad instituendos rudes in Christo, id est, in doctrina Christi, per mytonimiam, qua continens ponitur pro contento, contendendum est ad metam peruenire. ¶ *Non rursum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis.* Nam primum locum in hac catecheli habet pœnitentia, siue μετάνοια, per quam hominem vitæ suæ prioris tædeat: quæ mors potiùs erat quàm vita. Et vt in motu naturali prior est recessus à termino à quo, quàm accessus ad terminum ad quē: ita in processu gratię, quę perficit naturam, primùm est regressus à peccatis, quæ sunt materia pęnitentiæ, quę fundamentum dicitur, quod ante accessum ad Deum per fidem initialem præmittenda est: posteà Sacramentum Baptismi, in quo est impositio manuum. Quintò & sextò est terminus ad quem

Iacere fundamentum pœnitentiæ quid.
Pœnitentiæ cur prius quā fidei, aut aliorū, faciendum fundamentum sit.

Opera mortua quid sint Apostolo. *Ioan. 3.*

ad quem spiritualis. Sunt auté opera mortua, quæ ab homine iniusto, & in pecato manente proficiscuntur: quia non sunt in Deo facta, ex quo solo est spiritus vitæ. Et hæc opera sunt pœnitentiæ eliciendæ fundamentum, & figurata in illis, quæ vexati, & angariati filij Israël proferebant, nimirū in operibus duris luti, & lateris, & in paleis quæ in seruiebant Pharaoni. Quam infelicitatem vbi primum filij Israël agnouerūt, cœpit eos talium operū tædere, & exosam, & amaram vitam in Ægypto ducere: cœperuntque animam ad libertatem captādam erigere, & peregrinationē in Terram promissam cogitare. Profectò hic sermo vmbratilis fuit, & inchoatiuus ad Christum: quia in operibus mortuis peccata significata sunt, quibus premimur, obligati Ægypto, id est mundo, & Pharaoni, hoc est dæmoni antiquo tyranno.

Exod. 1. Infra 5.

Opera item mortua, Ægyptus, & Pharao quid mysticè.

Verus ab Ægypto, & à vero Pharaone liberatur Christus.

Vult igitur, vt in illa terra consideretur mundus; in Pharaone diabolus; & in operibus mortuis peccata mortem adferentia, nisi Deus succurrat per Christum suum; sicut illis per Moysen succurrit, qui eripuit, & prædicauit pœnitentiam. Est ergo Pœnitentia fundamentum, quia vt dixit Augustinus; Omnis qui iam arbiter voluntatis suæ cōstitutus est, cùm accedit ad Sacramenta fidelium, nisi eum pœniteat vitę veteris, nouam non potest inchoare.

B. Aug. lib. 2. hom. hom 50. ca 3 sub init. tom. 10 inter med & princ.

Qualis olim Iudæorū fuerit fides in Deum.

Addit: *Fidei ad Deum, vel, in Deum.* Nam vbi ille populus audierat verba Moysis, & Aaron, & signa admiranda quæ edebant, considerauit quod Dominus cœpisset respicere ad afflictionem eorū, & proni adorauerunt. Exod. 4. Et rursus post exitum de Ægypto dicitur de illo populo: Et crediderunt Domino, & Moysi seruo eius. Fuit autem hæc Fides introductio quædam & inchoatio ad fidem Christi tot signa edentis; vt se missum à Deo pro eorum liberatione ostenderet. Estque hæc fides ad Deum non amplius terræ Palæstinæ promissorem, sed cœlestis, & æternæ, imò sui ipsius, qui se in præmium æternæ vitæ promittit. Sic enim dixit ad Abraham: *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis*: vt idem sit promissor, & res promissa, scilicet Deus. Et quia hæc professio fidei in aqua Baptismi fieri consueuit, quod est symbolum fidei, & in baptismo ignis, id est tribulationum, & passionum, ideò etiam horum baptismatum elementa in lege illa præcesserunt. Primum fuit in nube, & mari rubro. Vbi Deus protectorem se innuit, & liberatorem illius populi per baptismum maris sub Moyse homines ad Christum ducente: in quo baptismo Pharao cum suo exercitu, id est dæmō

Exod. 4.

Infrà 14.

Christianorum fides in Deū qualis.

Genes. 15.

Hanc fidem duplici in Baptismo, Aquæ & Ignis, Christiani profitentur: sicut & olim Iudæi in nube, & mari baptizati, professi sunt. *1. Cor. 10. Exod. 14.*

cum omnibus peccatis, quæ illi seruiunt, & militant, submersus fuit. Sed venit posteà Iosue, & alio baptismo in Iordane baptizauit: qui Spiritus sancti baptismum denotat, quo fuerunt Apostoli tincti, & de quo Act. 1. *Vos autem baptizabimini spiritu sancto, non post multos hos dies.* Qui non est nisi prioris baptismi per Crucis imitationem consummatio, & perfectio. *Iosf 3.*

Alia quatuor fundamenta Iudæis omittenda quænam.

Erant præterea multa alia elementa, Crucis, Eucharistiæ, & Resurrectionis à mortuis, & iudicij æterni in libris Moysis symbola futurorum: quæ Apostolus vult omitti, vt homines proficiant in rebus figuratis, & per symbola repræsentatis: nam qui amplius vellet in illis remanere, seruus iam sponte efficeretur, & iniuriam faceret iubileo, non perueniens ad libertatem Christianam. In hoc ergo baptismo ter renuntiare soliti erant. Satanæ, & operibus eius, & pompis eius, vt docet Dionysius lib. de Ecclesiast. hierarch. cap. 2. & Apostolica traditio lib. 7. apud Clementem capit. 40. declarat hunc locum his verbis: *Deinde, cùm sciam ad baptismum parat catechumenus, discat illa, quæ dicuntur de abrenuntiando diabolo, & de aggregando se Christo. Oportet enim vt primùm discedat à contrarijs, deinde ingrediatur mysteria, delata prius à corde omni improbitate, macula, & sordibus, atque hoc modo sancta percipiat. Nam vt diligens agricola purgat prius agrum succrescentibus spinis, deinde triticum serit: sic debitis vos prius expulsa omni impietate constituere pietatem, & ad baptismum accedere. Etenim Dominus noster ita præcepit nobis dicens: Docete prius omnes gentes; & posteà subiungit: & baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Profiteatur igitur ille qui baptizatur, cùm abrenunciat, hoc modo: Abrenuntio Satanæ, & operibus eius, pompis, cultui, Angelis, & machinationibus eius, & omnibus quæ sub ipso sunt.* Hæc ille.

Abrenuntiare Catechumeni in Baptismo quoties solerent. *B. Dionys. Clem Rom.*

Quomodo se ad baptismū parare debeat Catechumenus.

Matth. 28.

Cap. 14. Modus abrenuntiandi in baptismo.

Benè autem cum fide iungit pœnitentiam, vt Dominus prius fecerat: *Pœnitemini, inquit, & credite Euangelio;* Et Petrus Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi in remissionē peccatorum:* & Paulus Act. 26. vtrunque prædicauit. Et per fidem, intellige compendium doctrinæ pietatis. In plurali etiā dixit, fundamentum baptismatum doctrinæ: fides enim & baptismus seruiebāt ad nouam vitam inchoandam. Et fortasse respexit ad baptismata legis Mosaicæ, & Ioannis, & Christi, vel ad triplex in Christo baptisma, Fluminis, Flaminis, & Sanguinis, qui potest dici Baptismus ignis, de quo dixit Ioannes Baptista: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni.* Chrysostom. homil. 9. *Quare,*

Fidei post pœnitentiam, cur Paulus immediatè meminerit. *Marc. 1.*

Quæ sit illa fides.

Explicatur cur Apostol' pluraliter baptismata dixerit. *Matth. 3. B. Chry tom. 4. circa fin.*

Inquit, *pluraliter hoc dixit? Quia dixerat: Ne iterum fundamentum constituentes pœnitentiæ. Opus enim habuit hic dicere, veluti opus habentibus iterum baptizari, & iterum catechizari, & iterum post baptismum docere quid agere deberent, quid non deberent.* ¶ Subdit quartum fundamentũ, Impositionis manuum. Erat multiplex manuum impositio, & in Sacramento Confirmationis, de qua: *Tunc imponebant manus super illos, & accipiebãt Spiritum sanctum.* Erat & altera in Pœnitentię Sacramẽto, quia relapsos à fide Ecclesia recipiebat, non quidem innouato baptismo, sed per manuum impositionem, teste August. & habetur in Diataxi Apostolica li. 2. Clementis, c. 45. Erat & ceremonia Impositionis manuum in Clericorũ ordinatione, de qua ait Apostolus: *Manus citò nemini imposueris.* Sed omnes istæ manuum impositiones non erant pro initiali, & elementaria doctrina, de qua hic est sermo: & in illa, qua in Confirmatione fit, datur Spiritus ad robur fidei, & ad publicè, & intrepidè profitendum nomen Iesu, & ad progressus magnos in via Christi faciẽdos. Reliquas manuum impositiones Apostolus non attingit, quia illi de quibus ibi est sermo, nõ promouebantur ad sacros ordines: neq; prolapsi à fide ad recõciliationem per manuum impositionem admittebantur ante baptismũ. Quare verisimilius mihi semper visum est, loqui Apostolum de initiali impositione manuum super Catechumenos, & Energumenos ad expellendos dæmones, & ad præparandos eos ad suscipiendum baptismum: de qua antiquissimi Patres mentionem fecerunt. Nam Dionysius de Eccles. hierar. c. 2. loquens de baptizando, inquit: *Tum diuina quoq; conuersationis ac vitæ illi explicans rationẽ, an ita velit deinceps viuere, sciscitatur. Quod vbi illi pollicitus fuerit, imponit eius capiti manum, consignansq; illum, Sacerdotibus mandat, vt virum, susceptoremq; describant.* Et infrà: *Trina verò ea confessione peracta, rursus ille* (scilicet Pontifex) *benedicit, eiq; manus imponit.* Accedit Concilium Carthaginense IV. cap. 7. *Exorcista cum ordinatur, accipiat de manu Episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi Episcopo, Accipe, & commenda memoriæ, & habeto potestatẽ imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum.* Hæc ibi. Et lib. 7. c. 40. *Hæc & alia consequentia discat in catechesi qui accedit, qui verò manus admouet catechumeno, adhibeat Deo venerationem, &c.* alludens fortè ad hæc Pauli verba. Non ignorauit Oecum. hanc expositionem, dum hanc impositionẽ manuum in Baptismo fieri tradit: quamquàm etiã meminerit alterius, qua dabatur Spiritus sanctus. Sed prior expositio solidior est, & magis accedit ad doctrinam elementarem. Et ad hanc ceremoniam alludit Diataxis Apostolica apud Clementem, lib. 3. c. 15. in fin. *Non est*, inquit, *necesse mulieres aspici à viris, sed solùm in manus impositione caput illius vnget Episcopus.*

B. Augus. — *1. Tim. 5.* — Eiusmodi illas manuum impositiones hic locum nõ habere. — De qua hoc loco manuũ impositione fit sermo. — *B. Dionys.* — *Conc Carth. IV tomo Concil. 2.* — *Oecum. ca. 7.* — *Clem. Rom.*

Quintò, omittamus fundamentum doctrinę, resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. Ita enim vult Photius à cõmuni intellectu sumi ad singula verba suppleri debere vocem sermonis, & fundamẽtum. ¶ Addit Chrysostomus hæc à Paulo adiuncta, quia postquam credidissent, poterant à fide moueri, vel malè viuere, & negligenter præcepta Domini colere. Vel quia erãt eo seculo hæretici, qui hos duos articulos peculiariter negarent. Vnde Polycarpus Epist. ad Philip. inquit: *Qui deuiauerit eloquia Dei ad propria desideria, & dixerit neque resurrectionem esse, neq; iudicium, hic primogenitus Satanæ est.* Hęc ille, indicãs verba Scripturæ, quæ hos articulos comprobant, ab hæreticis detorqueri solitos.

Photius apud Oecum. loco prædicto. Chrys. hom 9. — Fũdamentũ doctrinæ, resurrectionis mortuorũ, & iudicij ęterni cur Iudæis omittendum teste Chrysostomo.

Porrò hos duos articulos exertè cogebantur catechumeni ante Baptismũ profiteri: quòd magni sint, & ad ingenerandam pietatẽ accommodati, vsq; adeò, vt Chrysost. illud Corinth. 15. Baptizari pro mortuis, interpretetur esse in Baptismo profiteri resurrectionem mortuorum. ¶ Iudicium verò vocat æternum; quia ęternã affert sententiã: illo dicendi charactere, quo pigrum dicitur frigus, quòd frigidos nos reddit, & pallida mors, quòd pallidos efficiat. Deinde in Baptismo erat trina immersio, & emersio; & ideò baptizabandi erudiebantur de mysterio mortis, & resurrectionis Christi, & tridui in morte eius, quę in Baptismo repræsentantur. Hinc Theodoritus ait: *In diuino Baptismo resurrectionis figuram suscipientes, expectant communem omnium resurrectionem, & futurum iudicium.* De quo sacerdos ait: *Accipe vestem candidam quã perferas in die iudicij.* Subdit: *Et hoc facientes, siquidem permiserit Deus.* Quæ verba tã Photius, quàm Theodoritus superioribus applicant, in hunc sensum: Omittentes initiũ sermonis, ad perfectionẽ feramur, & omnem pro perfectione acquirenda laborem suscipiamus, & hoc faciamus, si Deus voluerit. Solet enim Apostolus omnia diuinæ prouidentiæ tribuere. Ideò alibi dixit: *Veniam ad vos citò, si Dominus voluerit.* Et Iacob. taxat eos qui dicunt; *Hodie, aut crastinò ibimus in illam ciuitatem, &c.* & non addunt: *Si Dominus voluerit.* Ambros. quoq; lib. 2. de Pœnit. ca. 2. in fin. *Et hoc faciemus*, inquit, *siquidem permiserit Deus. Non potest enim sine fa-*

Prima ratio, cur à Catechumenis ante oculorũ Baptismi, & Resurrectionis exigeretur confessio. — *Chrys. ho. 40. in priorem ad Corinth.* — Quid iudicium æternũ Apostolo. — II. Ratio. — *B. Theodor. tom. 2.* — *Photius. Idem Theod.* — Hæc verba Apostoli: Et hoc faciẽtes, siquidẽ permiserit De⁹, quẽ sensum habeant. — *1. Cor. 4.* — *Iacob. 4.* — *B. Ambros. tom. 2.*

uore

Omnia illa superius tradita, pœnitẽtiæ, fidei, doctrinæ, & reliqua, quàm benè inter se fundamenta cohæreant.

nore Dei aliquis esse perfectus. Porrò hæc fundamenta mirabilem inter se ordinem habent. Nam primum baptizandus debet abrenuntiare diabolo & operibus eius, id est peccatis: & hæc est professio pœnitentiæ ab operibus mortuis. Deinde baptizandus asserit se petere fidẽ: & rogatus quid credat, recitat symbolum Apostolorum. Tertiò baptizatur, & antè, vel pòst imponũtur illi manus. Quartò profitetur resurrectionẽ, & iudicium, & verbis in Symbolo, & factis in immersione, & emersione. Et hæc de secundo.

Illud impossibile est eos qui semel sũt illuminati, &c. duobus modis, ad superiora refertur.

Ad tertium, quod difficilius multò videtur, circa illa verba: *Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, & prolapsi sunt, iterum renouari ad pœnitentiam, &c.* quò commodiùs respondeamus, præmittendum, hæc verba connecti cum præcedentibus dupliciter. Dixerat enim superiùs in plurali, Doctrinæ baptismatum, vel respiciendo ad plures qui baptizantur, vel quod plurali vsus sit pro singulari more scripturæ, vel ob aliam causam ex antedictis. Putabant tamen quidam, vt in lege plura erant baptismatũ genera, ita & in Euãgelio, quibus renouatio, & munditia Spiritus acciperetur: quod hic negat Apostolus, & ostendit in Christo vnum esse tantùm baptisma, nec amplius vnquam repetendum. Deinde melius, & suauius dici posset: Non loquor amplius, inquit Apostolus, de fundamentis, & principijs Christianæ doctrinæ, videlicet de Pœnitentia, & Baptismo, & reliquis, cùm ego ad eos scribam, quibus ad hæc remedia nõ licet recurrere: quia impossibile est semel per baptismum renouatos & illuminatos, rursus per eundem renouari ad pœnitentiam. Et quia Apostolus incestuosum Corinthium (cuius facit mentionẽ in vtraque Epist. ad Corint.) ad pœnitentiam recepit, & in communi hortatur eos: *Ne iterum,* inquit, *cùm venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiã super immunditia & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt.* planũ redditur, falsum esse sensum, quem ex mẽte Nouati quidã huic epist. affingunt, cùm Apostolus ipse diuersum & senserit, & fecerit. Sunt igitur varij huius loci, & catholici sensus, quos fideliter recitabimus; & cũ qui cæteris præstare videbitur, indicabimus. Primus igitur sensus est: hac sententia repetitionem Baptismi prohiberi. Vnde & Ecclesia in Symbolo Niceno vnum tãtùm Baptisma profitetur in remissionem peccatorum. Quod Patres testãtur, Epiph. in hęresin 59. contra Catharos agens: *Post primã, ait, pœnitentiam per lauacrum regenerationis, in qua pœnitentia renouatus est omnis homo, secunda quadam talis non est. Non enim duo sunt baptismata, sed vnũ: neq; bis crucifixus est Christus, sed semel: neq; bis mortuus est pro nobis, & resurrexit.* Deinde Cyril. lib. 5. in Ioan. c. 17. circa med. hæc verba edisserens, scribit: *Non intelligunt Paulum ibidem verba facere duntaxat de peccatorum remissione, & pœnitentia quæ per baptismum habetur: qui quoniam cuiq; hominis vnicus est, nec iterari debet (vnus, inquit, Dominus, vna fides, vnum baptisma) pœnitentia quoq; cum baptismo suscepta, vnica est & semel recipiẽda.* Tertiò Athanas. lib. de peccato in Spiritum sanctum, ad Serapionem, hoc idem affirmat his verbis: *Quòd si propter eos qui post lauacrum peccant, hoc verbum dictum est* (scilicet de peccato in Spiritũ sanctum) *ergo illud quoq; ad Hebræos propter eosdem dictum est. Iam hoc dictum non excludit post lauacrum peccatum à pœnitentia; sed ostendit vnum esse Catholicæ Ecclesiæ Baptisma, & non duplex. Siquidem Hebræis scripsit, qui ne pro legis consuetudine, putarent sub prætextu pœnitẽtiæ, multa quotidie esse baptismata facienda: ideò eos & ad pœnitentiam hortatur, & vnam esse renouationem per baptisma, & non secundam ostendit, vt & in alia epistola dicit, Vna fides, vnum baptisma: neque dixit rem impossibilem esse pœnitentiam; sed impossibile esse per causam pœnitentiæ, quempiam iterato Baptismate renouari. Estq; inter Pœnitẽtiam & Baptisma nõ leue discrimen, &c.* Quartus testis accedit Theodoritus: *Omninò,* inquit, *fieri non potest, vt qui ad sanctissimum Baptismũ accesserunt, & gratia diuini Spiritus fuerunt participes, & æternorum bonorum figuram acceperunt, rursus accedant, & aliud baptismum assequantur. Hoc enim nihil est aliud quàm Filiũ Dei rursus crucifigere, & eadem qua prius effectus est rursus ignominia afficere. Fieri ergo nõ potest, vt dono Baptismi rursus fruamur.* Et infrà: *Hæc autem dixit diuinus Apostolus, docens Iudæos qui crediderunt, ne existimarent sanctissimum Baptismum esse similem baptismis Iudaicis. Illi enim non soluebant peccata, sed corporis sordes quæ videbantur, purgabant. Qua de caussa & multa & frequenter adhibebantur. Hic autem vnus est, vt qui salutaris passionis, & resurrectionis typũ habeat, & futurã resurrectionem nobis ante describat.* Quintò idem testatur Theophylactus. *Nõ dixit,* inquit, *quod inutile ac indecorum, sed impossibile, vt ad desperationem eos inijciat, ne omninò sperent se denuò baptisma posse consequi.* Et paullò post in illud: *Et ostentui habentes: Duabus itaq; rationibus rem impossibilem esse dicit Paulus, baptismatis nempè reiterationem, altera quidem, quod indignus est qui tantis bonis donatus sit, ac omnia ea perdiderit; rursus ijsdem frui; altera verò horribiliore multò, quòd videlicet impossibile Filium Dei recrucifigere.* Id etiam

Marc. 7.

Altera applicandi ratio satis idonea.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2. Infra 12.

III. sol. quęst. Quemadmodum Apostolus esse dicat impossibile semel lapsos ad pœnitentiã renouari.

B. Epiphan. ante med.

Ephes. 4.

B. Cyril. to. 1

Ephes. 4.

Athan to. 3.

Matth. 12.

Theod. tom. 2

Idem.

Marc. 7.

Theophylact.

Idem.

Oecum. ca. 7. post med.

docet Oecumen. in eum locum, vbi subdit: *Renouari dixit, quod proprium est baptismatis.* Chrys. quoque hom. 9. ponderãs illud verbum: *Impossibile est: Non iam speres quod impossibile est. Non enim dixit, non decet, neq; prodest, neq; licet; sed impossibile est, vt in desperationem inducat.* Et infrà: *Renouari dixit ad pœnitentiã, hoc est per pœnitentiam: Quid ergo? exclusa est pœnitentia? Non pœnitentia exclusa est, absit, sed renouatio per lauacrum regenerationis. Nõ enim cùm dixisset: Impossibile est renouari in pœnitentia, tacuit; sed cùm dixisset impossibile, adiunxit: Iterum crucifigentes.* Et subdit infrà: *Baptisma crux est.* Rursus infrà: *Quid ergo est, inquis? Nõ est pœnitentia? Est pœnitentia, sed baptisma alterum non est. Pœnitentia vero est, & multam habet potentiam, etiam in eum, qui peccatis valde demersus est. Si voluerit, potest eum liberare ex onere peccatorum, & periclitantem in tuto constituere, etiamsi ad ipsum fundum iniquitatis peruenerit.* Postremus testis sit Ambros. ex nostris, qui lib. 2. de Pœnit. ca. 2. ita scribit: *Ergo quid ait in hac Epistola quæ scribitur ad Hebr. impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam, ac rursus crucifigentes Filium Dei, & ostentatione triumphantes: eò spectat, vt de Baptismo dictum credamus, in quo crucifigimus Filium Dei in nobis, vt per illum nobis mundus crucifigatur: quia quadam triumphamus specie, dum similitudinem mortis eius assumimus.* Hactenus illi.

B. Chrys. 10. 4

Idem.

Idem.

Pœnitentia quam potẽs, efficax.

B. Amb. 10. 2.

Cũ baptizamur, quid faciamus.

Venit ergo hic locus secundùm hos Patres intelligẽdus de non reiterando Baptismo. Deinde insinuant ea, quę de doctrina Baptismatum plurium more Iudæorũ superiùs dicta sunt. Tertiò idem probat verbum: Eos qui semel sunt illuminati. Illuminatos, vocat baptizatos, siue Græcè φωτισμένυς. Est enim apud veteres Patres Sacramentum Baptismi vocatum Sacramentum φωτισμάτων, id est illuminationũ, propter fidem qua quis illuminatus ad Deum conuertitur. Hinc Dionysius cap. 2. de Ecclesiast. hierar. vocat Mysterium illuminationis. Et ca. 3. reddens rationem huius appellationis ait: *Sic igitur & sacrum diuinæ regenerationis Sacramentum, quia primi luminis cõsortium tradet, omniumq; diuinarum illustrationũ principium est; ex effectu ipso, verissimo illud illuminationis cognomine prædicamus. Etsi enim alijs quoq; Sacerdotalibus Sacramẽtis commune est, ijs qui perficiũtur, sacri luminis consortium dare; istud tamen in primis mihi videndi præstitit munus, ipsiusq; principalis maximè lumine ad alia inspicienda Sacramenta lucis gratiam cepi.* Hæc ille, in quibus videtur vocem Apostoli explicasse, nimirùm illam ad Coloss. 1. *Gratias agentes Deo & Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum, in lumine,* id est in Baptismo. *Communicatur enim in Baptismo diuinum lumen, quo baptizatus fit ex sorte, atq; ordine Sanctorum: ex qua sorte eijcitur qui excommunicatur, vt Simon Magus à Petro.* Adde insignem Theologum Greg. Nazian. orat. 40. in sanctum Baptisma: *Baptismus,* inquit, *omnium Dei beneficiorum præclarissimum est & præstantissimum. Vt enim quadam, Sancta Sanctorum vocantur, & Cantica Canticorum, quod scilicet latius pateant, ac plura complectantur, præcipuamq; dignitatem habeant: eodẽ modo baptismus quoq; illuminatio dicitur; quòd omnes alias illuminationes sanctitate præcedat.* Hęc ille. Atque illam illuminationem portendũt faces, ac lucernæ, quę baptizatis dantur, vt sint veluti ministri præcincti habentes lucernas ardentes in manibus, qui expectant dominum, quando reuertatur à nuptijs.

Prima ratio ad probandũ prædictis verbis, impossibile est, &c. Baptismi renouationem impossibilẽ necessario intelligendam.

II. Ratio.

III. Ratio.

B Dionys.

Idem.

Cur Baptismus sacrę regenerationis Sacramẽtum appelletur Sacramentũ illuminatiõis, teste Dionys.

Baptismalis illuminationis symbola.

Greg. Naz.

Luc. 12.

IV. Ratio.

Quartò ad idem facit quod dicit: *Gustauerunt etiam donum cæleste:* Gustauerunt nihilominus bonũ Dei verbum, virtutesq; seculi venturi. Gustus enim doni cœlestis, id est remissionis peccatorum, & innocentiæ, vt ait Chrys. ad Baptismum spectat. Quod expressum est in porrectione salis in infantis ore, dicente Sacerdote: Accipe sal sapiẽtiæ: quod in hunc vsq; diem seruatur: sicut olim mellis & lactis gustum præbebant infanti, vt testãtur Apostoli in Canone quodam. Et ad hoc alludens B. Petrus, dixit: *Sicut modò geniti infantes, rationabile, & sine dolo lac cõcupiscite; vt in eo crescatis in salutem. Si tamen gustastis quoniã dulcis est Dominus.* Bonũ etiam Dei verbũ, Euangelica est doctrina, quę mirificè consolatur, & vtilissima nobis est. Virtutes seculi venturi, nõ sunt illę quę opponuntur vitijs; & Gręcè dicũtur ἀρεταὶ, sed δυνάμεις, quæ contrarię sunt imbecillitati, id est, miracula, quibus æternæ felicitatis præmium consequimur, nisi velis intelligere dotes animę beatę, & corporũ glorificatorum. Quintò idem indicatur per verbum illud: *Participes facti sunt spiritus sancti:* quod Participium exprimit Baptismus in illo ritu Apostolico, quo vertex infantis sacro chrismate delinitur. Nam in sancto chrismate Spiritus sanctus adumbratur: vnde & ab Ecclesia vocatur Spiritalis vnctio. Quòd autẽ Spiritus sanctus operetur in Baptismo, & participetur, ostẽdit Christus, cũ dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Sextò, idem euincit vox ἀνακαινώσεως, siue renouationis; quàm Sacramento baptismi tantùm conuenire, Paulus ipse ad Titũ docet, dum ait: *Secũdùm suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.* Idem docent Patres: nã Chrys. in ea verba inquit: *Renouari, hoc est, nouũ fieri: nouos quippe facere, lauacri est*

Quid gustus doni cœlestis Chrysostomo.

Chrys. hom. 9 ante med.

Ritus baptismalis.

1. Petr. 2.

Psalm. 33.

Bonum Dei verbum gustare quid, virtutesq; seculi venturi.

V. Ratio.

Cur appelletur Spiritus sanctus spiritalis vnctio.

Ioan. 3.

Spiritum sanctum ad Baptismi Sacramentum cõcurrere.

VI. Ratio.

Tit. 3.

Renouari quid.

Chrys. hom. 9 in ep. ad Heb.

tantùm.

Psalm. 102. *tantum. Renouabitur, inquit, sicut aquilæ inuentus tua. Pœnitentia aũt est, eos, qui innouati fuerunt, & postea veterauerunt in peccatis, liberare à vetustate, & consolidare. Ad illam tamen claritatem addnci eos impossibile est; illic namq; totũ* B. Aug. to. 4. fin. versus. *gratia est.* Aug. quoque in expositione epist. ad Rom. inchoata, circa fin. *Eos, inquit, qui iam baptizati fuerunt, curari melius dicimus per pœnitentiam, nõ renouari, quia renouatio in baptismo est: vbi quidẽ operatur pœnitentia, sed tãquam in fundamento. Manente itaq; fundamento recurari ædificium potest: si aũt fundamentum iterare quis voluerit, totũ ædificiũ subuertat necesse est.* Et statim producit hæc Apostoli verba ad id confirmandũ. Ad hæc Ambr. A. Amb. to. 1. lib. 2. de Pœnit. c. 2. *De baptismate autem dictũ verba ipsa declarant, quibus significant impossibile esse lapsos renouari in pœnitẽtiam. Per lauacrum enim renouamur, per quod renascimur, sicut ipse Paulus dicit: Consepulti enim sumus cum* Rom. 6. *illo per baptismum in morte, vt quemadmodũ surrexit Christus ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vita ambulemus.* Et alibi: Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est.* Theophylact. Oecum. ca. 7. Similia docent Theophylactus, Oecumenius, & alij Græci Patres, à quibus producendis consultò abstinuimus.

Quã propria Baptismi, hominis renouatio. Ratio etiam idem euincit, quia in Baptismo exuit homo veterem hominem, & induit nouum, & efficitur atq; vocatur noua 2. Cor. 5. Galat. vlt. creatura. Septimò, hic idem sensus roboratur ex his quæ adiungit: *Rursum crucifigentes* Quid sit rursum habere Filium Dei. *sibimet ipsis Filium Dei, & ostentui habentes*, siue ludibrio ducentes, vel in triumpho agẽtes, siue vt Græca habet litera, παραδειγματίζοντας, quod verbum alteri quadrare non videtur, quàm repetenti baptisma. Fructus enim passionis, sepulturæ, & resurrectionis percipitur, in quo, autore Paulo, commorimur, consepelimur, & cum illo in vitam æternam resurgimus. At res crucifigere Christũ, & ludibrio habere, est baptismum iterare; ac proinde non modò irritam, & infructuosam, sed & mortiferã, & exitialem Clem. Rom. secundi baptismi intinctionem efficere. Quod Apostolica Diadaxis apud Clemen- Semel baptizatos rebaptizantes, quã sint in Deum cõtumeliosi. tem lib. 6. ca. 15. his verbis declarat: *Veruntamen initiatos iterum baptizare tentantes, crucifigunt Dominum, iterum eum interimunt, deridentes diuina, eludunt sancta, insultant Spiritui, sanguinem sanctũ veluti communem contemnunt, peccant in mittentem, in passum, in testificãtem.* Hæc ille. Per tria vltima verba intelligens B. Epiphan. Patrum, Filium, & Spiritum sanctum. Epiphan. quoque in hæresin 59. Etenim semel renouatos & relapsos renouari impossibile est. Nec enim amplius gignetur Christus Ephes. 4. vt crucifigatur pro nobis: neq; rursus crucifigere quis potest Filium Dei, qui nõ amplius crucifigitur: neq; potest quis secundũ lauacrum accipere: vnum est enim Baptisma, & vna innouatio. Adhæc Chrysost. Chrys. tom. 9. hæc verba explicans: *Quod dicit, hoc est: Baptisma crux est, & simul crucifixus vetus homo* Ibidem 5. Rom. 6. *noster. Conformes enim facti sumus similitudini mortis eius.* Et iterum: *Consepulti estis ei per baptismum in morte. Sic enim impossibile est secundò crucifigi Christum: hoc enim est ostentui enim* Ibidem 9. *habere. Si enim mors ei iam non dominabitur, si resurrexit, resurrectione victor factus est mortis,* Cur Christus nequeat iterũ crucifigi. *si morte mortem expugnauit, deinde iterum crucifigeretur, fabula essent cuncta illa, & ludibriũ. Proinde qui secundò se ipsum baptizat, eum crucifigit. Quid autem est: Iterum crucifigentes? Ab integro iterum crucifigentes. Sicutenim mortuus est Christus in cruce, sic & nos in Baptismate, non carni, sed peccato. Intuere nunc mortem & mortem. Ille mortuus est in carne nostra, vetus homo sepultus est, & resurrexit nouus, conformis factus similitudini mortis eius. Si ergo necesse est baptizari iterum, necesse est rursum* Baptismus quid. *eundem ipsum mori. Baptisma enim nihil aliud est quàm interitus eius qui baptizatur, & resurrectio illius.* Hactenus ille. Cuius verbis similia sunt quæ Ambrosius supra productus scripsit.

VIII. Ratio, ab ipso textu. Postremò iuuatur ille sensus ex his quæ subiungit. Terra enim sæpè venientem super se bibens imbrẽ, &c. Confirmat enim, impossibile esse renouari ad pœnitentiam, vel per pœnitentiam baptismalem; ac si diceret, mirandum non esse, si Deus nullum statuerit Baptismum, quo lapsi renouari queant: vt terra, quæ accepto imbre germinare herbam opportunam debebat cultobus suis, si spinas, & tribulos proferat, reproba fit, & indigna secundo, & nouo imbre, digna autem igni, quo ambusta sterilis fiat in perpetuum. Nec dixit simpliciter: Expenditur dictum Apostoli: Terra infructuosa reproba fit, & maledicto proxima. Maledicta est; sed, Maledicto proxima: quod intelligendum est nisi resipiscant, & ad meliorem frugem faciendam reuertantur. Interpretes etiam tradunt, ob id hanc epistolam ad Hebræos scriptam, quoniam cum olim pluribus vterentur baptismis, confi- Cur Paulus hãc Hebræis epistolã dictauerit. dẽtia Baptismi, in quo vniuersa delicta per Christi mortem abolentur, rebaptizabantur. Et nisi Hebræi credentes repetere baptismum soliti fuissent, Apostolus non toties confiteretur vnum Baptisma, nec tot minis, & tam atrocibus pœnis prosequeretur iterantes baptismum, vt hoc loco facit: Notantur Anabaptistæ. quod satis esse deberet ad profligandos, & iugulandos nostri seculi Anabaptistas.

Quænam vera ratio sit non iterandi baptismatis. Solet autem in dubium venire, quæ sit ratio solida non iterandi Baptisma. Quæ certa nõ est aliàm, quã quod hoc Sacramẽ- tum,

tum, sicut & Confirmationis, & Ordinationis, imprimat characterem, quo homo configuratur, & Christo cõsecratur nos regeneranti, tanquam cera impressa signaculo sigilli; quod autem semel consecratum est Deo, & configuratum, in perpetuum, dum res subsistit, durat, tãquam Deo dedicatum: nec opus est alia noua consecratione, vt instructio data Armenis in Concilio Florentino docet: *Tria sunt*, inquit, *Sacramenta, Baptismus, & Confirmatio, & Ordo, quæ characterem, hoc est spirituale signum, imprimũt in anima, vt non reiterentur in eadem persona.* Et August. lib. 2. contra epistolam Parmeniani, c. 17. ante medium: *Vtrumq́*, (scilicet Baptismus, & Ordinatio) *Sacramentum est, & quadam cõsecratione vtrumq́ homini datur; illud, cùm baptizatur; istud, cũ ordinatur: ideoq́ in Catholica vtrumq́ non licet iterari.* Hæc ille. Sicut ergo in generatione carnali filius exprimit lineamenta, colorem, & efficiem parentis; ita quoque Paulus ait: *Quicunq́ in Christo baptizati estis, Christum induistis*, id est imaginem, & figuram eius. Sicut alibi ait: *Sicut portauimus imaginem terreni, portamus & imaginem cælestis.*

Concil. Flor. Quænam Sacramenta imprimant characterem.

B. Aug. tom. 7. in princ.

Galat. 3.

1. Cor. 15.

In Confirmatione, character, quo adscribimur in perpetuam Christi militiam, imprimitur, & eius tesserã, & insignia portamus: sicut illi qui Principis militiæ adscribuntur. In Ordinatione confertur character, quo datur indelebilis potestas aut conficiendi corpus Christi, aut chrismate liniendi baptizatos, aut alios ad Ordines sacros promouendi, vel alia opera sancta efficiendi, quæ ad illa munera disponunt. Character autem est qualitas realis animo impressa à Deo, & reducitur ad quartã speciem qualitatis, id est passibilem qualitatẽ, & quia est signum à Deo impressum, non potest dici quòd sit relatio. Et aduerte, quod vbicunque est consecratio, non statim ibi est character: at è contrario vbicũque est character, ibi est consecratio quædam, quæ perpetuò manet, nisi res ipsa cõsecrata pereat.

Cõfirmationis character qualis sit.

Ordinationis character quid præstet.

Quid sit character.

At verò præter hanc rationem Baptismi cum reliquis duobus Sacramẽtis communem, assignantur peculiariter aliæ caussæ, cur videlicet Baptismus non repetatur. Vt quòd Baptismus assimilatur generationi, quę semel tantùm vnicuique homini contingit: at Pœnitentia dicitur medicatio, quæ sæpè repetitur, vt docet Augustinus tractat. 11. in Ioannem, & in Epistolam ad Romanos. Deinde quòd Baptismus est in originale peccatum, quòd semel remissum amplius non redit, sicut redeunt peccata personalia. Tertiò, vt hic ait Apostolus, in Baptismo fit repræsentatio mortis Christi, & resurrectionis: hæc autem semel tantùm contigere. Ideò denuò crucifigeret Christũ in seipso, & ludibrio exponeret, qui secundò baptizaretur.

Prima ratio, cur etiam nõ liceat repetere baptisma.

B. Aug. tom. 9. tract.

II. Ratio.

III. Ratio.

Quòd si quis arguat, hanc rationem minimè videri firmã, quia omnia Sacramenta efficaciam suam habent à Christi morte, & tamen iterantur: præsertim autem hoc tribuitur Eucharistiæ, in qua passionis Christi fit repræsentatio; & tamen est iteranda, sicut & ipse dixit: &c, *Hoc facite in meam commemorationem*: & Paulus: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* Respondendum est, verum esse, Christi mortui virtutem in omnibus Sacramentis operari, & varijs modis exprimi, sed peculiariter in Baptismo per immersionem, & emersionem, quibus celebratur Christi mors ac resurrectio; & non tantùm ipsius, sed eius etiam qui baptizatur, & Christo configuratur vt filius genitori. At in Eucharistia nulla fit configuratio hominis cum Christo, sed repræsentatur eius sacrificium incruentum ad eius commemarationem, & recordationem retinendam, & fructum eius participandum, vt genitus in Christo per se alatur, non amplius renascatur. Et hactenus de primo sensu dictum sit.

Si reliqua, præsertim Eucharistiæ, in quibus etiam mortis, & resurrectionis Domini memoria cõtinetur, Sacramẽta iterantur, quidni etiam Baptisma?

Luc. 22.

1. Cor. 11.

Solutio quæstionis.

Eucharistiæ Sacramenti proprius effectus.

Secundus sensus, qui huic loco tribuitur, tradit esse sermonem de pœnitentia post Baptismum: & loquitur per figuram hyperboles, ad peccatorum terrorem. Et impossibile accipitur moraliter pro eo quod est valde difficile, & ita accepit quinto Metaphysic. Aristoteles, Impossibile esse interdum valde difficile: & vulgus res arduas ac difficiles, impossibiles vocat: & sacra Scriptura ab ea phrasi non abhorret, vt cùm ait: *Apud homines impossibile est diuitem intrare in regnum cælorum*: & explicans subdit: *Apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Et Ioan. 12. *Propterea non poterãt credere, quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorũ, &c.* Et cap. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Et Ieremias; *Si mutare potest Aethiops pellam suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum.* Corroborat etiam hunc sensum, quod inferiùs addit Apostolus: *Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora & viciniora saluti* (nempe quod ad perfectionem feramini, & sitis herba proferẽs herbam opportunam) *tametsi ita loquimur:* quo verbo lenire videtur quod dixerat, Impossibile esse renouari ad pœnitentiam. Neque locutio hyperbolica aliquid falsi, vel mendacij includit: quia nihil est aliud quam

Altera eiusdẽ sententiæ interpretatio, Impossibile est eos qui semel sunt illuminati.

Arist. tom. 3.

Matth. 19.

Esai 6.

Ioan. 15.

Ierem. 13.

Hebr. 9.

Hyperbolicus sermo cur nullum continet

tineat mendacium, aut falsitatem.

quàm exaggeratio eorum quæ vel promittuntur, vel comminatione denuntiantur: sicut per contrariam figuram, Tapinosim videlicet, vel Ironiam, cùm aut nos, aut nostra præ modestia deijcimus.

Prima ratio, cur baptizati peccantes, quàm nō baptizati d ffi cilius conuertantur.

Et certè si rectè rem expendamus, difficilior videtur conuersio baptizati peccātis quàm nōdum baptizati: tū primò, quia fidelis peccans magis est Deo suo ingratus; & nō secùs ac mulier, quę alligata viro suo, alijsque sui copiam præbet, grauiùs simpliciter delinquit, quā soluta, & vaga mulier, quæ nulli est obligata: ita magis delinquit fidelis in eodem genere peccati, quàm infidelis.

II Ratio.

Deinde additur ratio: quia peccata nondum baptizati, ex ignorantia vt plurimum, aut ex infirmitate carnis, quę dominatur in nondū renatis, & non habentibus gratiæ auxilium, qua possint resistere, proficiscuntur: at baptizatus amplius ignorantia non laborat ditatus fidei lumine: & cùm gratiæ auxilium acceperit, non est ita infirmus, quin possit aut diabolo tentanti, aut carni ad peccatū impellenti resistere.

Tertia ratio à differentia Baptismi, & Pœnitentiæ.

Tertiò magnum discrimen inter hæc duo Sacramenta, Baptismi, & Pœnitentiæ assignatur. Nam in priori omnis culpa cum reatu æternæ, & temporalis pœnæ remittitur, & nouum omninò hominem facit: pœtentia verò talem ac tantum fructum nō producit, nec producere potest ex opere operato, nisi dispositio tanta sit, vt omnimodam valeat pœnitens à peccato assequi puritatem. Adeò, vt rectè dixerit B. Petrus;

2. Petr. 2.

Melius erat illis nō cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti.

Quare Paulus impossibile esse dixerit, id est, val de difficile, prolapsos iterum renouari ad pœnitentiam.

Vtitur igitur Apostolus tanta hyperbole, non quo ad desperationē inducat; sed quo cautiores, & prudentiores homines in seruāda iustitia reddat, & peccatoribus stimulos ad iustitiam comparandam addat.

Tertia interpretatio eorundem verborum: Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, &c.

Matth. 12.
1. Ioan. 5.

Potest quoque tertius intellectus esse: vt hic sermo sit de omnimoda pœnitentiæ impossibilitate, non respectu quorumcunque, etiam damnabilium peccatorum, quę in primam, & secundam tabulam admittuntur, sed intuitu peccati in Spiritum sanctum, perpetrati, vel peccati ad mortem, quod non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuo, vt Dominus dixit: hæc autem defectio est fiue apostasia, non tantùm à charitate, & fructibus eius, sed à fide & pietate, per quam homo contra scientiam agit, & agnitam veritatem impugnat. Talis etiam crucifigit, & traducit Christum, qui causam crucifixionis, & infamię iterat, & in dedecora priora relabitur, & obstinatus in eis permanet, nulloque pœnitentiæ sensu afficitur.

Et quod de his obduratis, qui fidem omninò abiurant, sermo sit; indicat exemplum quæ subiungit: *Terra enim sæpè venientem super se bibens imbrem, & germinans herbā opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo. Proferens autē spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima.*

Vnde confirmetur hic sensus.

In qua Antithesi pars secūda, qua de reprobis agitur, cum priori consonare debet. Nam vt non quæcunque terra accipit benedictionem, sed illa quæ sæpè super se venientem bibit imbrem, & grato herbarum & florum munere cultoris laborem compensat: ita non quęcunq; terra maledicta est, sed quæ post multos imbres manet sterilis.

Terra sæpè venientē super se bibens imbrem, &c. quid mysticè

Luc. 8.

Huius terræ cultores qui sint.

At terra, cor humanum est, vt explicauit Domin[us] in parabola seminantis: quæ cœlestem bibit imbrem, quando pluuias suscipit cœlestium veritatum, & gratiæ. Quod si non proficiat, nec germinat herbam opportunam illis à quibus colitur, siue illi sint Angeli, siue pastores, & animarum præpositi, censetur reproba, & maledicto vltimo iudicij proxima, vt perpetuò sit in combustionem gehennæ.

De quo intelligat Apostolus lapsu cū ait: Et prolapsi sunt.

Quare cùm dixit, *prolapsi sunt*, intellige, id est vlteriùs lapsi. Et significat nō quemlibet, aut leuem lapsum, sed magnū, & grauem. Et hactenùs nobis de hoc loco dictū sit.

Priorem sententiam quæ reddant probabilissimā.

Ecce tibi prudens lector tres proposui sensus veros, & Catholicos. Et prior quidem in multis cæteris præcellit, & habet connexionē cum præcedentibus, & statuit dogma de non repetendo Sacramento Baptismi: & propriè accipit verbum Impossibile, & reliquas voces, id est eos qui sunt illuminati, & gustauerunt bonum Dei verbum, & propriā renouationis significationem. Est enim renouari, *εἰς μετάνοιαν*, quod dictum est pro, *ἐν μετανοίᾳ*; & hoc posteà positum teste Chrysostomo, pro *διὰ μετανοίας* id est, per pœnitentiam.

B. Chrysost. hom. 9.

Optimè etiam significat recrucifixionem Christi. Patrum autem veterum consensu videtur reliquis antecellere. Et illi nouæ crucifixioni cōsonat alter Pauli locus in hac Epistola cap. 10.

Hebr. 10.

Voluntariè peccantibus quę nō relinquatur pro peccatis hostia.

Voluntariè, inquit, *peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam nō relinquitur pro peccatis hostia*, id est Christus, qui semel tantùm crucifixus est, & applicatur nobis per Baptisma. Quod verò subiungit: *Terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio quæ cōsumptura est aduersarios*: idē est ac, maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem.

Posteriores alij duo sensus quam & ipsi probabiles.

Reliqui verò duo sensus veri sunt, & ad rem faciunt. Quòd si Paulus his verbis significare voluisset, impossibilem esse reparationem lapsi post Baptismum, quid hoc

faceret ad illud probandum : ad perfectionem feramur; & ne Iudæi iterũ iaceant fundamentũ pęnitentiæ ab operibus mortuis? Si enim prius dehortatus fuisset à vitijs & peccatis, quomodo diceret, Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, &c. Et aliter dicere, est facere vt Paulus, aut Spiritus sanctus non sibi cohæreat. Cùm ergo Apostolus sciret impossibilem esse secundam regenerationem, aut tam liberalem viam à misericordia prolapsis reliquam non esse; hortatur vt videant, & caueant horribiles peccantium pęnas eorum maximè qui desciscunt à fide Christi per apostasiam & reditum ad Moysen.

Ostendere dilectionem alicui, Hebręo more quid.

Ad quartum vt respondeamus, præmittit Apostolus; Non enim iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis Sanctis, & ministratis. Hebræa phrasis est, Ostendere pro exhibere, siue præstare. Commendat ergo, vt eorum animos erigat ob bonorum operum suorum fructus. Habes autem ex hoc loco, Deum iniustum, si operibus nostris ex charitate factis non retribueret: quia talia opera agnoscit Deus vt sua, & à suo Spiritu profecta; & quia ita nobiscum pacisci pro sua bonitate voluit. At Deus iniustus nõ est, mercedem igitur retribuet.

Quare Paul° Iudæos nunc laudet de beneficentia.

Deum operibus nostris esse debitorem cõtra Lutheranos.

Quo sensu dicatur: Cũ feceritis omnia quę pręcepta sunt vobis; dicite, Serui inutiles sumus. *Luc 17.* *Psalm. 15.*

Quod si objcias; *Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus:* Respondemus; hoc intelligendum esse, si cõsideremus nostræ naturæ conditionem, quam nosse, & profiteri expedit. Nam si attentè inspiciamus, agnoscemus nihil nos vtilitatis Deo per opera nostra præstare posse. Bonorum enim nostrorum non indiget. Et ideo non tam humiliter, quàm verè profiteri nos seruos inutiles debeamus. *Cupimus autem vnumquemque vestrum eandem ostentare solicitudinem, ad expletionem spei vsq; in finem.* Hoc est: Quod scripsi de terra sterili, exhortandi gratia potiùs scripsi, quàm vt vos putem esse tam grauiter prolapsos; sed exhortatio mea eò tendit, vt idem studium adhibeatis, & eandem diligẽtiam, siue πληροφορίαν spei, vt Græcum habet verbum. Est autem πληροφορία, quoties certissimis argumentis rei cuiuspiam fit fides & persuasio. Et hæc nascitur ex bonis operibus, & ab anxio timore liberat. Et quod ait: Vsque in finem: id est, ad perfectionem spei quę crescit, vel perseuerantiam vsque ad finem vitæ. Et hic est vnus locus inter alios huius Epistolæ, quos Petrus commemorans, dixit: Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati, & inuiolati ei

Spes vnde oriatur: quid efficiat.

2. Pet. 3.

inueniri in pace : & Domini nostri Iesu Christi longanimitatem salutem arbitremini, sicut & charissimus frater noster Paulus secundùm datam sibi sapiẽtiam scripsit vobis.

Et quod ait: *Qui fide, & patientia hæreditabunt promissiones:* de præsenti est in Græco codice. Et hæreditare, phrasi Hebræa, est comparare sibi, vel assequi facultates, & opes. Et quia malorum exempla multum conferunt ad tolerantiam laborum, dum videmus eos, qui multa passi sunt, maiorẽ accepisse mercedem, quàm quę illis debebatur, producit Abrahæ exemplum, qui post insignem eius erga Deum charitatẽ, & raram obedientiã in offerendo filio suo Isaac super altare, vbi promissionem etiam cum iureiurando accepit à Deo, longanimiter, & patienter tolerãdo adeptus est repromissionem. Dixit autem Angelus: *Nisi benedicẽs benedicam te, & multiplicans multiplicabo te.* Vtitur figura Aposiopesis, vbi aliquid est omninò supplendum, vt compleatur oratio, scilicet: Non ero Deus, quod est summum impossibile; aut, mẽdax ero, aut quid simile. Vel: Nisi modis omnibus te benedicam. Hebræi enim multiplicant verba causa vehementiæ, vt: *Expectans expectaui Dominum.* Et quia Hebræa habent Genes. 22. *Per memetipsum iuraui, dicit Domin°* (id est, iuro, more Hebręo, quo pręteritũ ponitur pro pręsenti) *Benedicam tibi*: pro quibus verbis Septuaginta verterunt, ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω; id est, Nisi benedicens benedicam; constat, hunc textum productum esse ab Apostolo non secundùm Hebręam veritatem, sed secundùm Septuaginta.

Hæreditate, quid secundũ Hebręos.

Abrahã quãdo, & quare adeptus est repromissionem. *Genes. 22.*

Hæc sententia: Nisi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te, quomodo perficienda. *Psal. 39.*

Hebræi verba vocesque cur geminẽt. *Genes. 22.* Iidem sæpè præteritum pro futuro vsurpãt more Prophetico.

Vsus est autem iuramento, in signũ stabilis promissionis. Et quia videri poterat iuramẽtum in Deum non cadere, quia qui iurat, per eum qui maior se est, iurare consueuit; occurrit Paulus, dicens, non esse iuramentum Dei illi hominum simile, & satis esse, vt qui iurat, attestetur eum, qui est infallibilis veritatis. Cùm ergo hoc faciat Deus per semetipsum iurans, eius iuramẽtum tantò erit fortius, quantò ille negare seipsum non potest, qui est veritas. Homo aũt potest negare Deum, cùm sit ipse mendax, & infidelis, & fœdifragus.

Ad IV. dub. De vsu iuramenti à Deo adhibiti eùm simplex eius verbum sufficeret.

2 Tim. 2.

Non est autem Religio iurisiurandi declaranda tanquàm mala; postquã Deus per seipsum, & Angelus per Viuentem in secula seculorum iurasse leguntur. Nobis tamẽ non est assiduum iurandi studium amplectendum, quia à iureiurando ad periurium procliuis est lapsus, maximè nobis, qui mẽdaces nostrapte natura sumus, teste Propheta.

Rom. 3. *Psal. 115.* Licere iuramentum, & quatenus.

Apoc. 10.

Psal. 115.

Et om-

Ad V. dubit.

Et omnis controuersiæ eorum finis, ad confirmationem, est iuramentum. Non dixit simpliciter omnis controuersiæ cõfirmationem esse iuramentum; sed addit, Ad confirmationem. Sæpè enim lites iureiurando non deciduntur, sed testibus, quæstionibus, instrumetis, & alijs legitimis probationibus. Quando verò res est dubia, & nõ adest nisi semiplena probatio, quæ est per vnũ testẽ, tunc adhibetur iurisiurãdi religio, vt quod est aliquo modo suasum in causa, & nõ plenè confirmetur.

Quàm verũ sit, omnis cõtrouersiæ finem, ad confirmationem esse iuramentum.

¶ *In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilij sui, interposuit iusiurandum; vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mẽtiri Deum, fortissimum solatium habeamus.* Vult hic Apostolus docere, quorsum Deus assumat iuramentum. Est enim ipse per se verax, & agnoscit nos ex abundanti malos esse, id est tardos & duros ad credendũ: ideo interponit iusiurandum designatis hæredibus in signum immutabilis consilij sui, Deum videlicet non propter se, sed propter nos iuramentum adhibuisse, vel intelligamus illud firmum & stabile, reliqua verò quæ promittit, sub aliqua cõditione esse intelligenda. Vt per duas, inquit, res immobiles, promissionem videlicet, & iusiurandũ, quibus impossibile est mentiri Deũ. Nam ob id quod Deus iurat, nõ magis verax est, quàm si simpliciter ꝓmittat, quod simpliciter & omninò facere deliberauit, sed iuramentum est pro signo suæ absolutæ voluntatis à nulla prorsus conditione pendentis: sic promissus est Abrahæ aduẽtus Messiæ iureiurãdo, & Pater ad Filium, vt ait Dauid: *Iurauit, & non pœnitebit eum; Tu es Sacerdos in æternum.*

Cur Deus vtatur iuramẽto, secũdom Apostolum. *Rom. 3.*

Quænã duæ res immobiles, quibus impossibile est Deum mentiri.

Genes. 22.

Psalm. 109.

Fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tuendam propositam spem. Id est: Destituti alijs præsidijs, ad solam eius promissionem, quasi vnicum asylum, & sacram anchoram confugimus. Quo verbo nostra inopia & necessitas innuitur, qui cogimur ad Deum confugere; & nõ procul esse subsidium quærendum, quia spontè occurrit, & nobis quasi se offert: ideo vocat propositam spem. Et spem pro promissione ponit, quæ apprehensa per fidem accipitur, per Metonymiam, qua effectus pro causa ponitur, vt alibi ait: *Propè est verbum in ore tuo*, id est, fides, quæ ex verbo proposito oritur.

Cur nobis ad diuinã spem confugiendũ; & quæ sit illa spes.

Rom. 10. *Deut. 30.*

Et subdit: *Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem vsque ad interiora velaminis.* Proponit Apostolus, animam esse quasi nauem in hoc mari magno & spatioso, quæ fluctibus iactatur, & plerunque mergit: & firmari solet anchora, ne irruentibus cedat fluctibus, qui sunt ad naufragiũ impellentes. Anchora autem animæ, spes est, quæ reddit firmam, ac tutam animam.

Anima cur naui similis. *Psalm. 103.*

Animæ anchoræ duæ sunt, spes, & timor.

Quòd si obijcias ex B. Gregorio: *Anchora cordis, est pondus timoris:* Respondebo, duplicem esse animæ anchoram, vnam cõtra Aquilonem aduersitatis, hoc est, spem, alteram cõtra Austrum prosperitatis, hoc est timorem. ¶ Comparatur autem animæ spes: quia quamdiù peregrinamur in hoc mundo, nondum sumus in firma terra, sed quasi in turbulento mari: sed quaqua versum se extendant sensus vestri, sola aqua se ostendit, & vndæ insurgẽtes, quæ mortem interminantur, & vt Poëta ait:

B. Greg. li. 6. Moral. ca 27 tom. 1.

Ad VI. dub.

De eo quod spes anchoræ comparatur.

Prima ratio cõparationis

Cœlum vndique, & vndique pontus.

Ouidius.

Secũdò, vt anchora per medias aquas proijcitur in abditum, & obscurum locum, & dum illic latet, nauem fluctibus expositam retinet, ne obruatur: ita in Deo inuisibili spes nostra figẽda est. Tertiò, etsi anchora in mare deorsum iaciatur, quia fundum in terra habet, spes tamen sursum attollitur: quia nihil cui hæreat, vel insistat, reperit, sed in solo Deo cœlũ inhabitante conquiescit. Quartò, vt funis, ex quo pendet anchora, per longum, & cęcum interuallum nauem cum terra coniungit: ita spes ad nos cum Christo colligendos vinculum est, nulla vt impediat distantia, nulla caligo, quominùs illi hæreamus.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Vocat hanc, tutam, ac firmam: contingit enim plerũque, vt fluctuum impetu vel reuellatur anchora, vel funis cõcussus dissiliat: quod non est de nobis cum Deo vnitis dubitandum, quia alia est Dei virtus, alia spei vis, alia verbi firmitas, & robur. Imò dum hic sumus, spes intrat in regnum cœlorum, vt nos iam ibi esse quodammodò gloriemur, quia deducit nos ad portum in Sancta sanctorum. ¶ *Vbi præcursor pro nobis introijt Iesus, secundùm ordinem Melchisedec Pontifex factus in æternum.* Id est: Superandæ sunt externæ omnes creaturarum figuræ, vt fides in solo Christo sistatur, & ingrediatur ad id vsque, quod est intra velum, id est, Sanctum sanctorũ, quo præcursor pro nobis ingressus est Iesus, qui dixit: *Vado parare vobis locum.*

Spes animæ, anchora cur tuta sit ac firma.

Eadẽ incedat ad quæ vsq. interiora velaminis. *Ioan. 14.*

Introiuit autem primò pro se, deindè pro nobis: ipse enim, vt nos introire possemus, exiuit priùs à Patre, vt ita ad Patrem reuerteretur, vt non solùm pararet locum, sed & virtutem illuc intrandi mereretur. Ipse enim vt Pontifex ingressus est in Sancta sanctorum, non suo tantùm, sed totius populi nomine. Nam duodecim tribus in pectore & humeris gestabat, cùm

Christus Pontifex cur cœlũ ogr.ssus. *Infra 10.*

Sũmus olim Sacerdos 12. lapides in pe

in

in earum memoriam contexti essent in pectorali duodecim lapides, & in duob' onichinis insculpta essent earũ nomina in superhumerali, vt in vnius hominis persona omnis simul sanctuarium ingrederentur. Qua ratione Christus Dominus in pectore amoris sui, & in cruce, quam humeris suis gestauit, nos in cœlum introduxit.

Ꝑore, & in superhumerali nomina tribuum scripta cur gesta ret sanctuarium ingressurus. *Exod. 28. Ibidem.* Quomodo id Christus præstiterit.

Subdit: *Secundùm ordinem Melchisedec Pōtifex factus in æternum.* Quia etsi in eo munere offerendi semetipsum in hostiã Deo, exercuerit Sacerdotiũ, dum in terris fuit; non propterea esse Pontifex desijt, sed ex quo resurrexit, factus est à Deo Sacerdos in æternum, quia vna illa hostia in æternum placauit Deum, perinde ac si ab initio mundi inchoata esset illa sacrificij oblatio, & ad finem vsq; durasset: nam coram Deo secundùm acceptationem tale fuit. Et ipse nunc in cœlis ex merito factæ oblationis Sacerdos permanet: cuius tamen iugis est memoria per ministros suos, & non cessat pro nobis interpellare, vt Pontifex, & aduocatus causas nostras agens. ¶ Et dicitur factus Sacerdos; id est, meruit Sacerdotium æternum secundùm ordinem Melchisedec; sicut supriùs, cùm dixit: *Et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ*: id est, Meruit esse causa nostræ salutis. Et de his hactenùs.

Idem etiam à mortuis resurgens cur Pontifex factus sit in æternum. *Hebr. 10.*

Christus itē quomodo Sacerdos dicitur, vel Pontifex factus. *Hebr. 5.*

DISPVTATIO XV.

In illa verba, cap. 7 ***Hic enim Melchisedec Rex Salem, Sacerdos Dei summi, qui obuiauit Abrahæ regesso à cæde Regum, & benedixit ei, cui & decimas omnium diuisit Abraham, primùm quidem, qui interpretatur Rex iustitiæ: deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neq. initium dierum, neq. finem vitæ habēs, assimilatus autem Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum*****, & reliqua.**

I. Dubium.

MORE consueto in primus venandus venit scopus Apostoli, atque explicandus: hic enim non potest nostris disputationibus non magnam lucẽ ingerere. Deinde quæritur, quomodo Apostolus ab autoritate negatiuè in hac Epistola argumentetur: nõ enim Melchisedec aut sine patre, & sine matre, & sine genealogia fuit, aut principio & fine vitæ caruit. Solent autem huiusmodi probationes minùs esse solidæ: & quærendum cur non sit in Scriptura eius genealogia descripta, si homo fuit, & prædictis nõ caruit. Tertiò ambigitur, an Melchisedec fuerit Angelus, vel Spiritus sanctus, vel anima Christi, vel spiritus eius, an verò homo: & an nomen Melchisedec fuerit commune, an propriũ; & an sit vna dictio simplex, an vna ex pluribus composita: item, an extiterit, vt Hebræi tradunt, Sem primogenitus Noë, an homo Chananæus. Quartò ambigitur, an Melchisedech cœlibatum Sacerdotum instituerit, vt quidam recens scriptor probare conatur, tanquàm certum dogma, & omni acceptione dignum. Quintò dubium est, in quibus præsignauerit Christũ Melchisedec; idem quomodo fuerit sine patre, & matre, sine genealogia, initio dierum, & fine vitæ carens; cùm certum sit, hominem extitisse, cui nihil illorum defuit. Sextò explicanda Abrahæ historia, reuertentis à cæde Regum, cui benedixit Melchisedec, & accepit decimas. Septimò, quomodo sine vlla controuersia, quod minus est, à meliore benedicitur; cùm Abraham sanctior fuerit quàm Melchisedec, & Simeõ Christo, & Mariæ benedixerit, & nos quotidiè Deum benedicamus, Eucharistię & benedicere præcipiamur. Adhæc dubitatur, si ex eo quod Leui erat in lumbis Abrahæ, vtpotè eius filius, cur non etiam dicetur Christus decimatus, qui, vt eius filius, in lumbis eius erat? Octauò, quomodo verum sit, translato Sacerdotio, legis quoque translationem esse factam. Nonò dubitatur, quomodo manifestum est quòd de tribu Iuda ortus sit Dominus, cùm scribat Augustinus libro cõtra Faustum, Virginem Deiparã fuisse de tribu Leui ex paterna radice. Decimò, vt afferat Apostolus legem ad perfectũ nihil adduxisse; cùm tamen scriptum sit in illa: *Perfectus eris & absque macula cum Domino Deo tuo?* & iterum: *Seruite ei perfecto corde atq. verissimo.* Constat prætereà, multos perfectos viros olim extitisse, vt fuerunt Prophetæ, & Abraham, cui dictum est: *Ambula coram me, & esto perfectus.* Vndecimò, quid est quid ait: *Talis enim decebat vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocēs, impollutus, segregatus à peccatoribus*; cùm superiùs capite quinto de omni Sacerdote statuerit: *Qui condolere possit ijs qui ignorant, & errant: quoniam & ipse circumdatus est infirmitate.* Postremò, quare in hac Pauli disputatione de Melchisedec, oblationis eius in pane & vino nunquàm mentio fiat, quæ tamen ad rem inter alia maximè facere videbatur. Et verò nonnullæ ex istis propositæ dubitationes facilè solui

Secundum.

Tertium.

Genes. 5. Quartum.

Quintum.

Sextum.

Septimum.

Genes. 14.

Octauum.

Nonum.

B. Aug. li. 24. c. 9. tom. 6.

Decimum.

Deut. 18.

Iosue vlt.

Genes. 17. Vndecimum.

Hebr. 5.

Duodecimũ.

possint;

possint; quædam tamen sunt, quæ maiorem operam, & studium postulare videntur.

Primi dubij solutio. Quò tendat hoc septimũ cap. Apostoli.

Scopus igitur Apostoli, post longum digressionem, qua Hebræos cohortatus fuit ad perfectionem, & ad relinquenda ea, quæ lactis sunt, quò solidum allegoriæ cibum in litera legis inclusum, quem illi cum fructu ederent, & magnifacerent, redire ad tractationem Melchisedec interruptam, de quo agens, dixit, De quo nobis grandis sermo, & interpretabilis ad dicendum. Et ita, cùm in principio ait: Hic enim Melchisedec Rex Salem; non est vrgenda coniunctio illa, Enim, cùm non habeat vim causę, & sæpè vsurpetur pro altera particula δὲ, id est, autem. Etsi dici possit, præcedentis Capituli verba fuisse: *Secundùm ordinẽ Melchisedec Pontifex factus in æternum.* Vnde sequitur: *Hic enim Melchisedec, &c.* volẽs igitur Apostolus noui Testamenti excellentiam supra Vetus ostendere; comprobat hoc ex Sacerdotibus, dicens, quod ipse etiã (Christi figura) Melchisedec pręstabat, atque excellebat cæteris legis Sacerdotibus, qui apud Iudæos erant: illud asserens, quòd si Christi typus præstantior erat ijs Sacerdotibus qui apud Iudæos erant, multò magis ipsa veritas Christus, iuxta regulam illam, qua vti solent Iurisperiti: Si vinco vincentem te, à fortiori vincam te. Et profectò si attentè inspiciamus, videtur Apostolus vti argumento, quod apud Græcos Sorites, à Latinis verò Aceruus vocatur, cuius inuẽtor Chrysippus fuit, de quo Satyricus quidam scripsit:

Hebr. 5.

Enim particula nõ semper causalis est.

Infrà 6.

Christus Leuiticis Sacerdotib' maior quomodo secundum Iurisperitos.

Aceruus, Græcè Sorites, quod genus argumẽti sit: à quo inuentum.

Persius vlt. versu vltima satyra.

Inuentor, Chrysippe, tui finitor Acerui.

Psalm. 109.

Eius vsus hoc loco.

Ad hunc scilicet modum: Christus est Sacerdos secundum ordinem Melchisedec, vt ait Propheta, quia eius Sacerdotij, & oblationis typus fuit: Melchisedec maior est Abraham, quia ei benedixit, & ab illo oblatas decimas accepit: Abraham verò maior est Leui, vtpotè eius proauus: ergo Christi Sacerdotium maius est Leuitico. Et hæc de primo.

Sol. II. dub.

Ad secundum respondemus, superiùs fuisse à nobis expeditum, & id genus argumenti solidum & firmum comprobatum. Moris enim est, magnos viros in Scripturã nõ introduci nisi percensitis eorum parentibus, & genealogia contexta, vt testis est Augustinus in librum Iudicum. Ob quam causam Matthæus ante omnia Iesu enarrat genealogiam. Non ergo videtur sine Spiritus sancti consilio factum, vt tanti Regis, & Sacerdotis (qui panem, & vinum immolatum obtulit Abrahæ cum victoria reuertenti à cede Regum, qui & illi benedixit, & ipse Abraham è contrario eum vt Sacerdotem decimis est prosecutus) genealogia, & parentum nomina in Scripturis supprimerentur; ad hoc nimirum, vt in illo alius maior Rex, & Sacerdos Christus omni carens genealogia, in eo vt in typo præsignatus agnosceretur. Et ita valida est ratio Pauli illis positis quę cum ratione præmisimus. Hæc de secundo.

De vi rationis Apostolicæ, negantis Melchisedecum genere, atq; parentibus caruisse.

B. August. c. 2. 10. 4.

Genes. 14.

Genealogiæ Melchisedec cur nulla mẽtio in Scripturis.

Tertiæ verò dubitationi quò faciliùs respondeamus, ad literam considera, primam periodum longã esse, & quatuor partibus constare, & finiri in illis verbis: *Cui & decimas omnium diuisit Abraham:* & habet incisa, siue κῶλα sex. Secunda pars incipit: *Primũ quidem qui interpretatur Rex iustitiæ:* quod etiam aliquot habet incisa. Tertia est: *Sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neq; finem vitæ habens.* Quarta incipit ibi: *Assimilatus autem Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum.* Est autem subiectum huius periodi, primum verbum: Hic enim Melchisedec, Rex Salem; prædicatum verò est: Manet Sacerdos in perpetuum, id est, gerit typum illius, qui est Sacerdos ęternus Christus.

Huius capitis primi sententia in quot partes diuidatur.

Qua litera ita ordinata, respondemus ad propositam quæstionem, Melchisedec non fuisse Angelum, vel Spiritum sanctũ, vel Messiæ animam, sed hominem, quia erat Rex Salem, & benedixit Abrahę: & cum Sacerdotio fungeretur, hominem se esse comprobabat, iuxta Pauli doctrinã: *Omnis,* inquit, *Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur:* pugnat enim Angelum se gerere pro Sacerdote. Quomodo item Angelus aut spiritus Messiæ assimilatus esset Filio Dei? nunquid ipse Christus assimilatur sibi ipsi?

Sol III. dub.

Quis fuerit Melchisedec Vnde constet eum hominẽ fuisse, nõ Angelum, non Spiritum sanctum, vel animã Christi.

Hebr. 5.

Deinde statuendum, Melchisedec, non fuisse nomen eius proprium, vt Abulensis Episcopus, & Caietanus asserunt. Et si vera esset Hebræorum traditio, quòd Sem primogenitus Noë fuerit Melchisedec. Deinde, quia nomen, Melchisedec, venit commune omnib' Regibus qui in Salem imperabant. Interpretatur enim Rex Salem, vt ait Apostolus. Tertiò confirmatur: quia similes eiusmodi voces, nomina sunt principum, & Regum, quæ ex ciuitatibus, quas regebant, accipiebant: vt Adonisedec Iosue 10. qui erat Rex Ierusalem, & interpretatur Dominus Salẽ, & Adonibezec Iud. 1. Domin' oppidi bezech, & Abimelech, erat Rex Geraræ Gene. 22. Et quemadmodum Cæsaris nomen commune erat Romanis Imperatoribus, & Abimelec Regibus Geraris, & Pharao Ægypti Imperatoribus; ita Melchisedec cognomentum Regum,

Quod nomẽ Melchisedec non fuerit propriũ, sed commune.

Abulen in c. 14. Genesis.

Caietan. in Psalm. 109.

Genes. 5.

II. Ratio.

Tertia.

Qui Reges in Scripturis à locis quib' præerant, sortiti sint nomina.

Ios. 10.

Iudic 1.

Genes. 20.

Nomina Regum cũ eorũ

successoribus communia quædam, & alia propria in edec desinentia
Genes. 4.
1.Reg 21.
& sæpè deinceps in hoc libro, & alibi.
Iudic. 9.

qui imperabant in Salem. ¶ Non est tamen negandum, interdum hęc nomina propria esse, vt Tubal-cain, Genes. 4. Abimelech Sacerdos, 1.Regum 21. & Abimelech, filius Ieroboal, Iudicum 9. sicut & Ptolomæus cognomentum fuit aliquando Regum Ægypti, posteà tamen fuit proprium quorūdam nomen.

Vnam tantū esse dictionē Melchisedec non plures.

Non est autem legendum Melchisedec, quasi duæ sint dictiones, sed vt vna ex duabus vocibus composita: quemadmodum Adonisedech, Abimelech, & Achimelch.

Qua ratione Melchisedec filium Noe primogenitū Sem fuisse Iudæi tradant.
B. Hier. epist. 126. circa med io 3. non longè à prin.
Genes. 21.

An verò hic Melchisedec sit idem qui Sem primogenitus Noë, dubium est. Certè traditio Hebræorum id apertè docet, vt tradit Hieronymus in epistola ad Euagrium: cui etiam ętatem conuenire ex eo probant, quia vita Sem producta fuit ad trigin taquinque annos post genitum Isaac ipsi Abrahæ: & illo tempore potuit illa historia Genes. 14. enarrata euenisse.

Sem filium Noe alium à Melchisedec fuisse, contra Iudæos.
Egesippus.
B. Epiphan.

Sed hęc traditio multis nō placet. Nam Egesippus Melchisedecum hominem fuisse Chananæū asseuerat: & Epiphanius hæresi 55. in Melchisdechianos, rediculos, & vanos vocat Samaritanos, qui Sem crediderunt esse Melchisedec: & vrget quod ad tempora Abrahæ, & Melchisedec peruenire non poterit, enumerando ex Scripturis annos Sem, & Melchisedec, atque Abrahæ. Certè decimus narratur Genes. 11. esse Abraham Melchisedeco. Recenset prætereà parentes eius: nam pater, dictus est Heradas, mater Astaroth, vel Asteria, & erat filius indegenarum in campestribus regionis salis habitantium: non ergo Noë potuit esse eius pater, sicut fuit Sem. Hieronymus quoque ad Euagrium ex sententia Eusebij Cæsariensis, & Eusthathij Emisseni, & Apollinaris. *Melchisedec*, inquit, *homo fuit genere Chananæus.* Adhæc Iosephus libro primo Antiquitatum, cap. 12. si Sem fuisset Melchisedec, eius rei meminisset, & silentio nō suppressisset, cùm de iustitia, & sanctitate celebretur in Scripturis, & hoc ad progenitorum gentis Iudaicę gloriam spectaret. Tertiò, si id verū esset, aliquo modo Apostoli ratio debilitaretur. Nam Sem non fuit sine patre, & sine matre, & sine genealogia, etiam in Scripturis.

Genes. 2.
B. Hier. epist. prædicta.
II. Ratio.
Tertia.

Quam illud leue pro Iudæis: Melchi sedechi ita nominati, nō simpliciter, ab Scripturis genus ignorari.

Nec obstat, si quis pro illa traditione tuenda dicat, saltem sub nomine Melchisedechi carere patre, & manere, & genealogia: quia hoc debile efficeret argumentum Pauli, & multò plus esset ἀπάτωρ, & ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, si fuisset Chananæus, qui nec sub proprio, nec sub communi nomine parentes, & genealogiam habere diceretur.

Quarta.

Quartò, probabile est valdè, totam Palæstinam eo tempore possessam, ac detentam à Chananæis, & Amorrhæis, qui Sem, & eius filios ille parte mundi, quam per sortem acceperant, spoliauerant: quemadmodum egregiè docet Clemens libr. 1. Recognit. vbi docet, Deum filijs Israël restituisse terram Chanaan. Quin Epiphanius con tra hæresim Manichæorum tradit, Noë post diluuium propè fluuiūm Rhinocorutam orbem terrarum in tres partes diuisisse, ac Semo, Chamo, & Iapetho tradidisse, patremque iureiurando filios adegisse, vt quilibet se sua forte cōtentum futurum promitteret, & nemo alterius locum inuaderet. Igitur cum Asia forte super Semum cecidisset, Africa verò ad Herculeas colum nas, & Gadiram cum Ægypto, & Æthiopia super Chamum, Europa verò cum insulis omnibus adiacentibus, in Iapethum; Chanaan tamen filius Cham offensus terra Ægypti, quia nimis calida erat, totam Palæstinam cum filijs suis occupauit, & ipse mansit in Iudæa, vbi genuit vndecim filios suos, qui omnem illam terram ad Sem, & filios eius spectantem, paullatim possederūnt, vsquequò per populum Dei vocatum, ex Ægypto eiecti sunt. Quòd si Chananæi vniuersam terram promissam occupabant, quomodo veresimile sit, Semum, cui obtigit tota Asia, ibi solum mansisse, & in medio hostium suorum regnasse? Nam istæ sunt illæ iniquitates Amorrhæorum, quæ nondum completę dicuntur tempore Abrahæ, vt eius posteris restitueretur illa terra.

B. Clemens Rom.
Epiphan. in hæres. 66. sub finem.
Noe post diluuium, filijs suis Sem, Cham, & Iapeth vti terrā diuiserit secundum Epiphanium.
Genes. 9.

Quarti dubij dissolutio.

Ad quartam dubitationem, an videlicet Melchisedec cœlibatum Sacerdotum noui Testamenti instituerit; ac proinde iure diuino Christi Sacerdotibus annexum, vt quidā nouus autor magis pie, meo quidē iudicio, quàm solidè asserere est ausus, Respondendum est, nullis id Scripturis, aut solidis Patrum testimonijs euinci posse. Non enim ob id quod dicitur Melchisedec sine patre, & matre, & sine genealogia, idcirco inconiugatus fuit ac cęlebs, aut filios non sustulit. Et verisimile est, tantum vitæ sanctæ testimonium Scripturam sacram non suppressisse, si verum extitisset. Adde, quòd Machabæi principes erant, & summo fungebantur Sacerdotio, non proptereà tamen cœlibes erant, quia ex proprijs vxoribus filios sustulerunt. Ita ergo non repugnabat Melchisedec coniugium, aut filiorum generatio. Prætereà vt concedamus illum cœlibem vixisse, & inconiugatum; id enim tradit Suidas his verbis: *Melchisedec, Sacerdos Dei, Rex Chananæorum.*

Melchisedec an autor cœlibatus Sacerdotum extitent.
Prima ratio in contrariū.
II. Ratio.
III. Ratio.
Suidæ de Melchisedec

Is vr-

vitæ sanctitate testimonium.

Is vrbem in Sione monte condidit, Salemq; dixit, hoc est, Ειρηνόπολιν, Pacificam: in qua cùm regnasset annos 113. obijt vir iustus, & virgo, siue vt Græca habent ἐτελεύτησε δίκαιος καὶ παρθένος, id est, Obijt iustus, & per omnem ætatem castus. Hęc ille. Noo tamen propterea inde sequeretur, quòd ille suo exemplo arctare vniuersos Sacerdotes ad cœlibatum tempore Christi potuisset. Si enim Christus ipse Dei filius, & noui Testamenti Sacerdos, suo virginitatis exemplo ad colendam continentiam non compulit, ita vt Diuini sit iuris, minimeq́ue dispensabilis: oeque rursus Apostoli, quorum aliqui inconiugati extiterunt, alij verò dimissis vxoribus quas habebant, ex mutuo vtriusq; consensu vllam cęlibatus legẽ nobis pręscripserunt. Quaoto minus est verisimile, Melchisedecum legis Naturę Sacerdotem, nobis contineotię legem suo facto posuisse? Nam etsi omnis Christi actio nostra sit instructio; non tamen mandatũ, aut præceptum. Nam Christus suo quadragiota dierum ieiunio legem in Quadragesima ieiunandi tanquam iure Diuino præceptam, non perscripsit, cùm lex sit Ecclesiastica, & dispensari in ea possit, quanquàm Christi factis, & Apostolorum vitæ sit consonum. Hoc tamen verum est, & solidum, quòd si Melchisedec per totum vitæ tempus castus permansit, quod eius castitatis, quam præstituri erant Noui Testamenti Sacerdotes, qui ritu Melchisedec sacrificant incruẽtam hostiam offerentes, figura, & typus extiterit, nõ tamen propterea efficitur, vt iuris sit Diuini, ne dicamus, Græcos Sacerdotes vxoratos in ius Diuinum peccare, & Ecclesiam; quæ tot annorum spatio illos in cõiugio tolerauit, errasse. Etsi non sit inficiandum, lege ipsa cœlibatus maximè ornari, ac decorari Sacerdotium. Vnde veteris legis Sacerdotes, dum ministrarent, à congressione vxorum abstinebant: & Poëta Ethnicus dixit:

Nam omnis Christi actio est præceptũ.

Matth. 4.

Quid cœlibatus Melchisedec, si cũ seruauit, perpetuus iudicasset.

Græcorũ incõtinentia Sacerdotum si esset iuri Diuino contra[ri]a quid inde.

Qualis veterũ continentia Sacerdotum.

Quique Sacerdotes casti, dum vita manebat.

Vir. 6. Æneid. à medio.

Quòd verò veteres Theologi factum Melchisedec sine patre, & matre, & genealogia ad Ecclesiæ Sacerdotium accommodarũt, & argumentum sumpserunt, io deligendo Episcopo, vel Sacerdote, non esse spectandam generis nobilitatem, aut maiorum imagines, & stemmata, sed sanctimoniæ, & virtutum dotibus ornatos duntaxat ad hãc dignitatis arcem esse prouehendos: sanctè profectò est ab illis consideratum, & nobis per eos inculcatum, & Papa Leo grauissimis id verbis expressit. Cum huius, inquit, diuini Sacerdotij Sacramentum etiam ad humanas peruenit functiones, oon per generationum tramitem currit, nec quod caro & sanguis creauit, eligitur, sed cessante priuilegio patrum, & familiarum ordine prætermisso, eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præparauit, vt io populo adoptionis Dei, cuius vniuersitas Sacerdotalis, atque regalis est, non pręrogatiua terrena originis obtineat vnctiooẽ, sed dignatio cœlestis gratiæ gignat antistitem. Hæc ille. Certè Imperator Alexander Mãmeas, vt tradit Lampridius, vbi aliquos voluisset vel rectores prouincijs dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, adhortans populum, vt si quis quid haberet criminis, manifestis indicijs probaret. Quòd si deficeret in probatione cõtra eum, quem criminatus erat, capitis pœnam subiret. Dicebatq́ue graue esse, cùm id Christiani, & Iudæi facerent in prędicaodis Sacerdotibus, qui ordinandi sunt, Prouinciarum rectoribus, quibus fortunæ hominum committuntur, & capita, idẽ non fieri. ¶ Dolẽdum ergo est, in quibusdam prouincijs non alios elegi, quàm qui nobilitatem probare posset, etiã si minimè doctrina, & virtute polleant: quare qui secus faciunt, acceptionis personarum vitium admittunt, & Deum ipsum cogere videntur, vt partes Episcopis, & alijs Ecclesiæ ministris necessarias nõnisi carnis nobilitate fulgentibus tribuat. Recedunt etiam à Christi exemplo qui pauperes, humiles, & cõtemptos homines ad excelsos Ecclesiæ gradus euexit. Pauli quoque doctrinæ aduersatur, qui dixit: Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi potentes, nõ multi nobiles, & reliqua. Deberent pręterea Episcopi, & Abbates, & qui ad pinguia Sacerdotia promouentur, oepotes, aut fratres, & consanguioeos aut non habere, aut non agnoscere. Nã etsi pauperibus cõsaguioeis liceat suppeditare eleẽmosynas, quibus vt pauperes alantur: non tamen sioe magno scandalo, & graui Dei offensa ditare illos possunt aut amplis mũdi titulis pecunia redẽptis illustrare, & quod peius est, & cũ maiori scãdalo cõiunctum, si Episcopi, & Sacerdotes suos spurios, & nothos ad diuitias, & amplos ex patrimonio Christi reditus euehãt.

Ex eo quod Melchisedec inducitur sine patre, & matre, & sine genealogia, cuius maximè rei in electione Pontificum habẽdam rationẽ intellexerint Patres.

Leo Pap ser. 2 in anniuersar de assum.

Quales meritò debet Ecclesia rectores accipere.

Increãdis magistratibus. Mãmeas Imperator, quẽ morem obseruaret.

Eundem sanè laudabilem Christianorũ ille, & Iudęorũ confirmabat exemplo.

Ille alter quorundã populorum tantũ nobiles, tametsi ineptos & imperitos, eligẽdi mos, quam sit & æquitati, & Christi facto & Pauli doctrinę dissentaneus.

1. Cor. 1.

Bona Ecclesiarũ ab Episcopis, & Abbatibus citra scandalum quibus minime dispensanda.

Abusus Episcoporũ hac parte grauissimus notatur.

Ad quintam dubitationem, expẽdenda sunt Apostoli verba, & quæstio proposita, quomodo fuerit sine parẽtibus, & genealogia, dissoluẽda. Primum ergo ille, Rex fuit, vt nomen eius indicat. Malchi enim, interpretatur Rex meus, & Christus quoq; Rex fuit, in cuiùs persona ait Propheta: Ego constitutus sum Rex ab co super Sion mõtem sanctum eius: nec dubitauit Apostolus in He-

IV. solu. quę. De ijs, in quibus Christũ Melchisedec præfigurauit.

I. Typus in Regno. Malchi quid sonet.

Psalm. 2.

in Hebræarum vocum etymologijs, & significatis allegorias delitescentes quærere: quod mirandum non est, quia ad literã hęc interdum fiunt. Vnde Isaac nato, alludens ad nomen eius mater, dixit: *Risum fecit mihi Deus, & quicunque audierit, corridebit mihi.* Et Esau de fratre suo Iacob testatus est: *Iustè vocatum est nomen eius Iacob; supplantauit enim me in altera vice*, respiciens ad significatum Iacob: & Abigail de Nabal: *Secundùm nomen suum stultus est.* Angelus etiam reddens rationem nominis Iesu: *Ipse enim*, inquit, *saluum faciet populum suum à peccatis eorum.*

Allusiones Scripturarũ ad nomen aliquot. *Genes. 21. Infra 27. Suprà 25. 1. Reg. 25. Matth. 1.*

II Typus in Sacerdotio.

Deinde fuit ille Sacerdos Dei summi, siue altissimi: nondũ enim suo secula inuecta fuerat idololatria: ita Christus Sacerdos est secundùm ordinem Melchisedec: nec tantùm Rex, sed etiam Rex iustitiæ. Ita enim interpretatur sedec. Ita de Christo dicitur: *Regnauit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra:* non tantũ quod ipse iustus extiterit, sed autor omnis nostræ iustitiæ, de quo Propheta: *Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra* (ita enim habent Hebræa) hoc est causa, & fons vniuersæ nostræ iustitiæ. Adhæc fuit Rex ciuitatis Salem, quæ vox significat pacem: quia se nato fecit prædicari per Angelos pacem hominibus bonæ voluntatis, & dum vixit, legem charitatis prædicauit, quæ pacis mater est. Et moriturus legatum de pace testatus est, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacẽ meam do vobis.* Morte quoque sua pacificauit siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt. Suscitatus à morte pacem obtulit, & pacem prędicari ijs q. lõgè, & ijs qui propè sunt, fecit.

Sedec quid. *Ierem. 23. Ibid. 6.* Christus vt sit iustitia nostra. III. Typus, in pace per Salem significata. *Luc. 2. Ioan. 14. Coloss. 1. Ephes. 2.*

Videtur autem Hieronymus dubius in epistola ad Euagrium, an Salem, & Ierusalem idem sint, an non.

Hieronym. epist. 126. *Psalm. 75.* Salem, & Ierusalem non esse diuersa.

Sed cum Psal. 75. Salem dicatur Dei habitatio, sicut Sion, & Ierusalem, videtur vna & eadem esse ciuitas. Sciendum tamen, duplicem fuisse Salem, & vtramque à Melchisedec conditam, alteram pro sacrificijs, alteram verò pro ablutionibus prope vrbẽ Sichimorũ iuxta Iordanem: quæ apud Iordanem dicitur Salem, & eius Gen. 14. mentio fit. Et certè vtraque vicina erat. Porrò Hieronymus ad hanc secundam Salem Sichimorũ propè Scytbopolim magis indicta epistola ad Euagrium, dicens: Salem, non, vt Iosephus, & nostri omnes arbitrantur, esse Ierusalem nomen, ex Græco, Hebraicoque compositum: quod absurdũ esse peregrinæ linguæ mixtura demonstrat; sed oppidum iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem, & ostẽditur ibi palatium Melchisedec, ex magnitudine ruinarum, veteris operis ostendens magnificentiam: de quo in posteriore quoque parte Geneseos scriptũ est: Venit Iacob in Socoth, &c. & transiuit in Salem; ciuitatem regionis Sichem, quæ est in terra Chanaan. Et Epiphanius in Hæresin. 55. prope initiũ: Erat autem hic filius indigenarum, illo tẽpore in campestri regione Sabę habitantiũ. Salem autem ciuitas vocabatur, de qua alij aliter prodiderunt. Quidam enim dicunt, ipsam, quæ nunc Ierusalem appellatur, aliquando verò Iebus dicta est. Alij dixerunt aliam quandam Salem esse in campo Sicimorum, ex aduerso eius quæ nunc Neapolis vocatur. Siue autem hinc, siue illinc, nõ longè distant loci. Hæc ille.

Duæ Salem memorãtur. *Genes. 14.* Cuius illarũ Rex dicatur Melchisedec, Hieronymi sententia. *Ioseph lib. 1. c.* Ierusalem (vt dixit Iosephus) non esse nomẽ ex Gręco, Hebraico que compositum, quod ostendat. *Genes. 33.* *B. Epiphan.*

Qua ratione Melchisedec fuerit, sine patre, & sine genealogia.

Iam dicendum, quomodo absq́ue patre, & matre, & genealogia extiterit, initioque dierum atq; fine caruerit: quod non facilè est intellectu. Nam difficultatẽ habet, quomodo possit applicari tum ipsi Melchisedeco tum Christo Filio Dei, cum cõstet ex Epiphanio, Melchisedecum patrem, ac matrem habuisse. Nã si homo fuit, vt erat, certè principium, & finem vitę habuisse indubium est. Dicitur tamẽ his omnibus carere, quia Scriptura parẽtes eius, & genealogiam non expressit, neque quando cępit eius Sacerdotium, aut quando cessauit, declarauit. Sed hoc Diuino consilio factum creditur, vt in eo quasi in typo describeretur Christi Sacerdotium. Quemadmodũ enim infans à parentibus expositus, & pro derelicto habitus, sine patre, & matre habetur, eo quòd eius parentes omnino ignorantur: ita Scriptura, quæ nomina progenitorum, & illustrium virorum diligenter enarrare cõsueuit, cũ hoc loco illud prętermiserit, & nullũ ætatis suæ tempus pro more aliorũ descripserit asserit, Melchisedec sine patre, & matre, & ignoti generis, & ignoti tẽporis fuisse, quando scilicet cœpit, aut cessauit.

Epip. in Hær. 55. in princ. Ignoti generis Melchisedec mysterium. Simile. Mos Scripturarum. *Genes. 14.*

Refert verò idem Epiphanius ex Iudęorum sententia: Iudæi rursus dicunt, ipsum esse iustum, & bonum, & sacerdotem Altissimi, velut diuina habet Scriptura. Verùm eo quòd filius sit scorti, dicunt, matrem ipsius non scriptam esse, neque patrem ipsius nosci. Cõcidit autem & horum delirus sermo. Nam & Rahab meretrix est, & scripta est: Et Zãbre, qui scortatus est, scriptus est: & Chasbite cum ipso, etiãsi aliena sit, & non de genere Israël exorta. Affirmauit etiam illud Suidas in verbo Melchisedec, dicens: *Genealogia verò eius non explicatur, quòd prorsus non est de Abrahami semine, sed genere Chananeus, & ex detestabili statu oriundus, quamobrem genealogia honore caret. Minimè namque decuisset, eum, qui summa iustitia compos esset, cum summa iniustitia prædita familia coniungi.*

Iosu. 2. Num. 25. Cur incognitus fuisset Melchisedechi, si filius meretricis fuit, exprimi genealogiam teste Suida. *Suidas.*

Natione

Melchisedec natione Chananæũ fuisse vnde probet Suidas.

Natione autem fuisse Chananaum, cum eo clarũ est, quòd in climate Chananao regnauit, & quod improbißimus Sodomis vicinus fuit; tum etiam quòd Salem, cum Rex erat, celebris illa est Ierosolyma. Quæ verba omnia habentur etiam in Oecumenio hoc loco.

Oecum. c. 9. ante med.

Iudic 1. Genes. 38. Matth. 1.

Sed reuera, cùm nihil extet in Scriptura, quod testetur eum ex detestabili semine exortum, & tamen mẽtio fiat & Rahab meretricis, & Iephte ex scorto nati, & Phares, & Zarã de Thamar scorto natorum, & in genealogia Saluatoris hæc enarrẽtut, improbabile est Iudæorum commentum, & pugnat sibi ipsis, qui ex traditione docent fuisse Sem; non igitur fuit filius Chan, nec ex detestabili coitu natus.

Vt fuerit Christus sine patre, & matre, & sine genealogia, cũ aliter per Scripturam constet. *Luc 2. Matth. 1. Luc. 3. Micha. 5.* Christi tã Diuina, quàm humana generatio quã fuerit singularis. *Esai 53.*

Iam verò quomodo hęc Christo possint cõuenire, perscrutatione dignum est. Nam habuit Christus Deum Patrem, & matrem Virginem, & patrem etiam Ioseph: (*Ecce,* inquit, *pater tuus, & ego dolentes quarebamus te:*) & duplicem genealogiam satis latè contextam apud Matthænm, & Lucam: quanquàm patrem, & matrem habuit non aliorum hominũ more, qui & prius extitit ante matrem suam, & à diebus ęternitatis ipse prçcessit. Neq; genealogiam more aliorum hominũ habuit: quatenus enim Deus est, generationẽ eius quis enarrabit? quatenus verò homo est, nõ habet eam vt purus homo, quia vt Melchisedec introducitur quasi homo de cœlo lapsus, & eripitur sine vlla enarrata morte, aut sine successione; vt intelligitut Christus æternus Sacerdos, qui qua Deus, est ἀμήτωρ, qua homo ἀπάτωρ, nam Ioseph pater eius verus non erat, sed putatiuus: ideò subdit: *Assimulatus autem Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum:* in quo est similitudo, quod & huius, & Christi initium, & finis ignorẽtur, negatiuè, eo quòd scripta non sint; Christi verò positiuè, eo quod dicto modo patrem, aut matrem nõ habuerit. ¶ Hanc verò Sacerdotij æternitatem expressit Paulus, cum ait: *Sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vita habens.* Cognouit & Dauid, cũ dixit: *Tu es Sacerdos in aternum, secundùm ordinem Melchisedec.* ¶ At verò Lactantius lib. 4. ca. 13. in principio, ex Mercurio Trismegisto testatur, hæc epitheta, ἀπάτωρ & ἀμήτωρ, Deo soli conuenire, his verbis: *Ipse enim Pater Deus, & origo, & principium rerum, quoniam parentibus caret, ἀπάτωρ,* atque *ἀμήτωρ, à Trismegisto verißime nominatur, quòd ex nullo sit procreatus. Idcircò etiam Filium bis nasci oportuit, vt ipse fieret ἀπάτωρ,* atque *ἀμήτωρ. In prima enim natiuitate spirituali ἀμήτωρ fuit, quia sine officio matris, à solo Deo Patre progeneratus est. In secunda verò carnali ἀπάτωρ fuit, quoniam sine patris officio, virginali vtero procreatus est, vt mediam inter Deum, & hominem substantiam gerens, nostram hanc fragilem, imbecillemq́; naturam quasi manu ad immortalitatem posset educere.* Hæc ille, ostendens etiam Deum ex illis epithetis. Et de his hactenus.

Psalm. 109.

Fact. Firm.

Dei cur proprium solius sine patre esse, & sine matre, secũdum Lactantium.

Idem Filio Dei conuenire demõstrat

DISPVTATIO XVI.

IN qua explicantur dubitationes qua super sunt ex his qua posita sunt in septimum caput ad Hebraos.

Ad VI. dubi. De historia Abrahæ & Melchisedec illi victori occurrentis.

NE prolixior redderetur disputatio ac proinde minus plana, ac distincta, cõsultò abrumpere voluimus præsentis capitis dubitationes, & in hũc locum omnes eas quæ supererant expediendas seruare.

Diximus itaque superiùs, Melchisedec in multis typum gessisse Saluatoris. Fuit enim Rex, & Sacerdos sine parẽtibus, & genealogia: quæ sunt iam explanata: Adijciẽda sunt quæ super sunt. Nam vt Melchisedec obuius factus est Abrahæ reuerẽti à cæde Regum; ita Deus iustificare volẽs Abraham, & patrem illum cõstituere multarum gentium, vt in eum tanquam in speculum, & exemplũ clarissimum inspiceremus, iussit illi primum egredi de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui, vt veniret in terram, quam ei erat ostensurus. Ille verò morigerũ se pręstans, peregrinus profectus est in promissam terrã Chanaan. Deinde propter famem descendit in Ægyptũ: vnde saluus ac opulẽtus reuersus est ad Australem plagam, & separatus à Lot habitauit in terra Chanaã; vbi rursus accepit Terræ illius promissionem, & mouit, tabernaculum suum iuxta Conuallẽ Mambre, quæ est in Hebron. Posteà verò inita pugna fuit inter quinque & quatuot Reges. Cùm autem obtinuissent quatuor in quinq; & captiuum abduxissent nepotem suũ Lot; ipse cum expeditis vernaculis 318. expugnauit quatuor Reges, & recupetanit nepotem, & omnẽ substantiam: & tunc illi reuertẽti occurrit Melchisedec Rex Salem. ¶ Quę certè magni sunt mysterijs referta. Siquidem in Abraham, doctrina significata est, quam ad suscipiẽdam primam iustificationẽ, à nobis Deus desiderat: quæ est vt egrediamur de terra nostra, & patris nostri; hoc est, vt pœniteat nos naturalis conditionis nostræ, in qua oẽs filij iræ nascimur; & ingrediamur in terram nouam, quæ Christus est, vel eius Ecclesia: ad quam accipiendam tanquã viatores, & peregrini accingimur, vt aliquãdo

Genes 14. Infrà 17. Rom. 4. Genes. 14.

Hebr 11. Genes. 20.

Suprà 13.

Ibidem.

Infrà 14.

Quid Abrahæ exitus de terra, & de cognatione sua, & eiusdẽ in Terrã promissam aduẽtus significauent.

Ephes 2.

illam possideamus. Primò, enim per fidem in illam ingredimur, vt inde proficientes, in visione aperta possideamus. Est tamen hoc cum aliqua pugna cum quatuor Regibus qui supersunt, obtiuēdum, scilicet nostris his sensibus, qui præcipui sunt hostes nostri. Quorum primus, est propriæ carnis dilectio, sub qua serui nascimur, & huic iūgitur Amraphel Rex Sennaar, id est, amor seculi: Tertius Ariocb Rex Ponti, id est, Saturitas, & ebrietas: Quartus est Thadal Rex Gentium, id est, Dominandi libido. Hos deuicit Abraham peregrinus, ita vt eriperit Lot captiuum. Lot significat Inuolutum & colligatum: quales sunt, qui amore terrenorum inuoluuntur, nec sequi Iesum expeditè valeant.

Eiusdem pugnæ cū quatuor Regib^9, & victoriæ de illis allegoria.

Quatuor Regum illorum nimirū Chodorlahomor Amraphel, Ariocb, & Thadal, Lot quoq; nominis significatio.

Occurrit autem Melchisedec, vt agnosceret per quem victor euaserit, & ei soli, nō sibi gloriam tribueret. Additur præterea, quòd Melchisedec Abrahæ benedixerit; cū tamē esset Sacerdos, & qui tantam acceperat repromissionem: sed ab illo qui publicum sacerdotij munus gerebat, locumque Dei repræsentabat, benedicī est. Ipse quoque Melchisedec accepit decimas ab eo de optimis & præcipuis: quod etsi Hieronymus ad Euagrium testetur tam obscurè positum in Hebræo codice, vt vix possit intelligi quis cui obtulerit, an Abrahā Melchisedeco, an Melchisedecus Abrahæ; Paulus tamen manifestè aperit sicut etiam Septuaginta, qui aiunt: *Et dedit ei Abraham decimam ex omnibus.* Qui autem decimam dat, profitetur se non esse Sacerdotem, cuius est proprium decimam accipere: nec tantum pro se, sed pro nobis filijs suis, quos in lūbis habebat, decimas dedit. Nam vt pater illius gentis benedictus fuit ab eo & omnes filij eius in illo fuerunt decimati: Melchisedec verò decimas accepit, qui non est annumeratus in genere ipsorum.

Abrahę victori cur obuius factus Melchisedec.

Hier. epist. 125 tom. 3.

Vnde manifestum sit, Abrahā dedisse decimas Melchisedeco, non ab eo accepisse: & quid eo facto sit contestatus Abrahā.

Subdit: *Intuemini autem quantus sit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha.* Hic, scilicet, Melchisedec propter qualitates quæ sunt in eo, & in Christo, cuius typum gerit. ¶ Et asseritur de præcipuis decimas obtulisse: quia pręcipua danda in decimis dicuntur Numer. 18. Omnia quæ offeretis ex decimis, & in donaria Domini, separabitis, optima, & electa erunt cuncta. Ideò peccauit Cain, qui rectè obtulit, sed non rectè diuisit, dādo Deo deteriora, Genes. 4. secundùm lectionem 70. Interpretū. ¶ Et Intueri, est allegoricè tractare Scripturas. Vnde Chrysostomus: In paucis, inquit, totam narrationem posuit, & mysticè eam contēplatus est. Cui, inquit, patriarcha ipse Abraham, quem vos pro principe habetis,

Quare de pręcipuis decimas dederit Abrahā Melchisedeco.
Num. 18.
Oblatio Cain cur mala, & minime Deo grata.

Eccles. 4.
Intueri hoc loco quid mysticè.
B Chrys. ho. 12 sub init. to. 4. circa fin.

dedit decimas de præcipuis, quæ *ἀκροθίνια* dicuntur, Si autem per, *ακροθίνια* legātur, intellige exuuias, siue manubias, & spolia ab hostibus detracta: priorem tamē lectionem habent exemplaria Græca. Et licèt filij Leui habeant accipere decimas à populo (vbi videtur totam tribum Leui conferre cum Melchisedeco, in hunc modum: Cùm Leuitis Deus concesserit ius exigendi decimas à populo, Israēlitis omnibus eos præfecit, licet ex eodem parente essent omnes progeniti: atque Abraham qui omnium est pater, Sacerdoti alienigenæ soluit decimas: ergo omnes Abrahæ posteri huic Sacerdoti sunt subiecti: Ita ius illud reliquit, quod in fratres delatum est Leuitis: sed Melchisedec sine exceptione Deus in omnes præfecit) sed intellige per populum fratres suos: quæ expositio non caret suo pondere quia maius est fratres esse quàm populum: quanquàm & ipse de lumbis Abrahæ exierit, vnde & Leuitæ exierant.

Illud: De pręcipuis, bifariam accipi potest.

Melchisedechi cum Sacerdotibus Leuiticis cōparatio.

Quis popul^9 Leuitis decimas daret.

At ratio, ob quam Israēlitæ Leuitis pendebant decimas, duplex erat; altera, quia Leuitę filij erant Abrahę, cuius semini promissa erat terra: Et quia portio nulla terræ illis obuenit, compensatio per decimas fiebat. Altera est, quia in Dei cultu, & publico ministerio Leuitæ occupabantur; ideò æquum fuit communi illos populi sumptu ali. Sed propter nullam harum caussam dedit Abraham decimas Melchisedeco, sed gratias agens Deo de victoriæ beneficio in bello partæ: & vt profiteretur Abraham, quòd Melchisedec bonoris gradu illum præcederet.

Rationes duę cur Leuitæ ab Israēlitis decimas deberent accipere.

Illud quoq; perpende, decimas tantùm prædiales in Lege mandatas fuisse, non autem personales ex militia, vel mercatura: & tamen Abraham ex ijs quæ vti miles bello comparauerat, decimas pendit. ¶ Arguit ergo: Si Abraham, qui superior est omnibus, inferior est ipso Melchisedeco: ergo Melchisedec bonorem suum obtinet, & Leuitis est præferendus: quia quod Abraham Deo propter partam victoriam debebat, Deo soluit per manum Melchisedec. *Et hunc qui habebat repromissiones, benedixit.* Id est, illi ad quem factę erant magnę de Messia promissiones, benedixit. In quibus verbis videtur extulisse, Abraham amplificasse, vocando eum patriarcham, quò magis exinde extolleret Melchisedecum.

Decimæ Leuitis quæ dīde per legem. *Leuit. vlt. Deut. 12.*

Cur Abrahā Paulus patriarcham appellauerit.

Et sequuntur verba, de quibus septimo loco dubitatum fuit: *Sine vlla autem contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur.* Græca apertius habent: A maiori benedictionem accipit. Et argumentatur à communi omnium consensu, qui videtur oriri

Ad 7. dubit. Idem illud: Sine vlla autem cōtradictione quod min^9 est, meliore benedicitur, vt probaret Abra-

ab ipsa

hā maiorem esse Melchisedec,quare protulerit.

ab ipsa natura. Durum videbatur Hebræis, audire, quòd homo Chananæus, & alienigena, maior esset Abraham, & difficile creditu erat, ideò voluit certo, & indubitato dicto confirmare, assumpta egregia quadā, & vera sententia.

Quod genus sententiæ illud sit.

Sunt autem sententiæ duplicis generis: aliæ enim Græcis dicuntur, γνῶμαι, & ad mores pertinent; aliæ naturam rei explicāt, & vocantur κείζαι: & huius generis est præsens sententia.

Si omnino quod minus est, à maiori benedicitur quomodo nos Deo benedicimus?

Posset tamen aliquis instantia eam perimere. Nos enim benedicimus Deo, & tamen nemo Deo maior. Simeon quoq; longè inferior Iesu, & Maria, illis benedixit. Sed facile est ad hoc respondere. Nam aliud genus benedictionis est, quo nos Deo benedicimus, aliud quo ille nobis benedicit. Nostra enim benedictio aliud nō est, quam quædam acceptorum beneficiorum cōfessio, & gratiarum actio: illa verò qua Deus nobis benedicit, est beneficiorum collatio. Vt enim dicere Dei, est facere, ita benedicere Dei est benefacere. Et talis est Sacerdotum benedictio, qui loco Dei benedicunt. Idcircò turpe est & præposterum inter Sacerdotes minorem maiori benedicere; nisi cùm maior, vt Papa, alteri minori sponte subditur, apud quem peccata confiteatur. Simeon verò Sacerdos cùm summam Dei Patris personam sustineret, vt maior infante Christo, & matre eius, debuit benedicere.

Dicere Dei quale sit, atq; benedicere.

Qualis fuerit Iesu, & Mariæ benedictio Simeonis exhibita.

Si verò quis arguat & obijciat, Abraham maiorem extitisse charitate, quàm Melchisedec, & hic potius debuit benedictionem ab Abraham accipere, nō Abraham abeo: Respondendum est, hic non agi de eo qui maior, vel minor est meritis personalibus, quia cùm ista ignota nobis sint, nunquam cognitum haberemus quis alteri benedicere deberet, cùm Spirituum ponderator sit Dominus. Et cùm inter spirituales quisque se alteri prę modestia benedicendum subijceret, quod esset confusio: idcireò de maiori, vel minori gradu in diuersis Ecclesię gradibus, vel statibus est sermo. In illis enim semper qui maior est, alijs benedicit.

Quomodò Melchisedec se sanctiori Abrahamo ac ideo sa maioti sit ausus benedicere. *Prouerb 16.* Impropria quænam sit, quæ propria benedictio.

Si rursus vrgeas, Episcopum Hostiensem Episcopo Romano benedicere: respondeo, admittendo benedictionem illam solitam, qua Episcopus Hostiens. benedicit Episcopo Romano, sed nō vt Pontifici, sed vt electo Paulo, vel Iulio, vel Gregorio quia ordine maior est eo, sed minor iurisdictione. Nos quoque benedicimus sanguini Christi, iuxta illud: *Calix benedictionis cui benedicimus*: aut potius asserēdum, quòd benedicimus calici vt sanguis Christi

Si Rom. Episcop9 fit ne vl la controuersia omnibus maior et, vt quidā se minon Episcopo Hostiensi benedicitur? *1. Cor. 10.* Dominici corporis, & sanguinis benedictio Sacerdotis qualis.

fiat: quam ipsi sanguini iam consecrato? Aut siquidem sanguini Christi benedicimus, id tamen vt instrumenta, & ministri Dei, qui maior est sanguine Christi. Et idem de benedictione corporis eius intelligendum.

Quid sit benedictio: qui bus consueta quomodo olim adhibe. ri solita. *Num. 16.* *Genes. 28.* *Infrà 48.* *Luc. 24.*

Est igitur benedictio, solennis precatio, quia is qui præditus est insigni, & publico honore, priuatos, & suæ administrationi subiectos homines Deo commēdat. Et ita Sacerdotes populo benedicunt Numer. 6. parentes suis filijs, vt Isaac benedixit filio suo Iacob, & hic de suis nepotibus. ¶ Fiebat autem cum ceremonia eleuationis manuū: vnde Dominus Iesus ascendens, eleuatis manibus suis benedixit.

Melchisedec, in eo quod in Abraham decimas ab illis accepit, etiam Leuiticis esse maiorem & excellentiorem.

Et hic quidam, decimas morientes homines accipiunt; ibi autem contestatur quia viuit. Excellentiam Melchisedec adhuc amplificat præ Leui. Probauit enim ex benedictione Abrahæ data, maiorem fuisse Melchisedecum; idem nunc probat ex ratione decimarum, hoc modo: Dignior est qui accipit decimas, quàm qui dat; sed Melchisedec accepit, Leui autem dedit in Abraham, in cuius lumbis erat; ergo Melchisedec maior Leui.

Et vox, Hic, aduerbium est, non relatiuum, & opponitur sequenti aduerbio, Ibi. Hic, scilicet in lege, Ibi; videlicet, tempore Melchisedec, Genes. 13. ¶ Et morientes homines, vocat Leuitas morti obnoxios, qui decimas suscipere solent. ¶ *Contestatur* (scilicet, sacra Scriptura de Melchisedec) *quia viuit*. Quia non legitur eius mors, vel successor in Sacerdotio, vt Oecumenius ait. Quòd enim maneat Sacerdos in æternum, vt dixit, ex Scriptura testimonium accepit, nempè, cùm dixit: *Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec.* Et ita Paulus verba Moysis Genes. 14. & Psalm. 109. ponderat. ¶ Vel modus Leuitici Sacerdotij cessauit apparēte veritate; & ideò mortui sunt Sacerdotes Leui, viuit autem Sacerdotium Melchisedec.

Qu'd hoc loco morientes homines Apostolo. *Oecum. c. 9. in fin.* *Psalm. 109.*

Qualis hæc phrasis: Decimas accipit Leui.

Et (vt ita dictum sit) *per Abraham, &* (pro, Etiam) *Leui, qui decimas accipit, decimatus est.* Decimas accipit, scilicet Leui, dixit, pro accipere solet, vel ius habet exigendi decimas.

Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchisedec. Sensus est: Vt impropriè aliquid loquar, quid tamen etiam verum est, in Abrahamo etiam Leui, ad quem spectat Ius decimarū, decimatus est: sicut nos omnes eramus in lumbis Adæ, quādo peccauit: ideò Apostolus Rom. 5. dixit: *In quo omnes peccauerunt.* Et propterea Leuitici Sacerdotes possunt veri laici haberi, si confe-

Genes. 3. *Rom. 5.* Leuitę quanto inferiores Melchisedeco.

quatenus imperfecta. (nam lex qualibet sub aliquo Sacerdotio, quo populus expietur, vt sit legis capax, esse debet) nõ ergò opus fuit alium surgere Sacerdotem. Altera ratio perfectionis Leuitico Christi Sacerdotij. Deinde legis transgressiones eodem Sacerdotio erant auferendæ: nam illa lex quatenus Dei erat, & moralia præcipiebat erga Deum, & proximum, expiationes non habebat, vt primò faceret populũ Deo peculiarem, & capacem vitæ æternæ, ac deinde posset auferre peccata. Impossibile enim est, sanguine taurorum & hircorũ auferri peccata in Deum commissa: at carnis irregularitates & ignorantię tantùm eo Sacerdotio delebantur, quæ à lege Moysis veniebant, & ad ceremonias, & iudicia spectabant. *Hebr. 10.* Apparente autem vero Sacerdote, & perfecto, populus eius peculiaris sanctificatus est ab illa oblatione sanguinis in cruce, & exortum est æternum Sacerdotium, quo deleri valeant nouæ transgressiones, quo adueniente, & illo antiquo in nouum translato, Legis quoque translatio fieri debuit. Vetus Sacerdotiũ Legis transgressiones quas tantũ abolebat.

Translato enim Sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. Quia simul sunt initiata lex & Sacerdotium: vnde & superius dixerat, quòd Sacerdotio illi Leuitico data erat Lex vetus. Vt enim vetus Sacerdotium inutile erat ad expiãda peccata; sic & inefficax erat Lex illi Sacerdotio annexa ad præstandam veram iustitiam. Ad 8. dub. De eo quod trãslato Sacerdotio necesse est vt & legis translatio fiat.

Quòd verò transferendum esset Sacerdotium vetus in nouum, ex illo loco Psalmi centesimi noni probare volens, addit: *In quo* (vel, In quem, vel, Is, de quo) *enim hæc dicuntur*, (scilicet quæ de Melchisedec dicuntur. Et referuntur ad Christum, qui est Sacerdos in æternum) *de alia tribu est.* Non de Leui, sed de Iuda, de qua nullus altario præsto fuit, sed bellis intenta erat, & primarium locum in prælio sustinebat. Tribus Iuda quod minus præstaret.

Sunt autem illa tria coniuncta, siue coniugata, nempè Sacerdotium, lex, & sacrificium. Vnde illud Malachiæ secundo: *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius*; & Ieremiæ decimooctauo capite: *Non enim peribit Lex à Sacerdote, neq; consilium à sapiente, nec sermo à Propheta.* Sacerdotes ergò esse non possunt sine lege, & contra, lex sine Sacerdotio. Adhæc Sacerdotiũ non est sine sacrificio, nec sacrificium sine Sacerdotio. Qui ergò inficiantur, Eucharistiam esse sacrificium, proculdubiò Sacerdotium de medio tollunt: sicut qui Sacerdotium Euangelicum abrogant, magna digitate sacrificij Euangelicum Sacerdotium spoliant. Sacerdotiũ, legem, & sacrificium nõ posse disiũgi. *Malach 2.* *Ierem. 18.* Negantes Eucharistiã esse sacrificiũ quid faciant infelices.

Subdit: *Manifestum est enim quòd lex Iuda ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de Sacerdotibus Moyses locutus est.* Prioribus verbis octauum dubium expedinimus. Et intellige, neminem de tribu Iuda altario præsto fuisse, legitimè, & ex officio, etsi potuerit aliquis hoc sibi vsurpare, sicut scriptum est de Rege Ozia; qui ob id fuit vsque ad mortem lepra percussus. Quod ponderamus, vt intelligant laici, qui in Germania sibi Sacerdotij munus vsurpant, quam horrendum crimen admittant, & quam atrox supplicium eos maneat. Quomodo ex tribu Iuda nullo altario præsto fuerit. *2 Paral. 26.* In Sacer le sibi ministerium arrogantes.

Iam ad nonum respondendum. Certum & constans fuit, Christum Iesum de tribu Iuda fuisse: in qua tribu (pro, Ad quam tribum) nihil de Sacerdotio Moyses edixit, quicquid alter dicat libellus ille de legali Christi Sacerdotio, ex Suida desumptus; quem egregiè confutat Ioannes Entennins Mecbliniensis ad finem commentariorum Euthymij in quatuor Euangelia. Nam Ioseph, & beatissima Deipara ex eadem tribu Iuda extiterunt, nec est quouis modo concedendum, quod Augustinus contra Faustum Manichæum importunitati hæretiorum dedit, B. Virginem ex paterna radice de tribu Leuitica fuisse. Non enim verè dici posset Christus de tribu Iuda secundum carnem, & filius Dauidis, quoniam non matris, sed patris familia, & tribus considerãda est. IX. sol. quæst. Quid de libello cuiusdã de legali Christi Sacerdotio sentiendum. *B. Aug. li 22. cõtra Faust. c. 9 to. 6.* Nequaquã Virginẽ Deiparam, quod ad lineã patris attinet, de tribu Leuitica descẽdisse.

Non autem venit Dominus de Ioseph secundum carnem, sed solum de B. Virgine, quæ si fuisset de tribu Leui, etiam Christus secundum carnem de illa tribu extitisset. Fuit etiam Anna de tribu Leui, vt docent quædam historiæ: quanquam ex apocryphis libris quidam asseruerint illam pariter fuisse de tribu Iuda, sicut etiã Ioachim pater Virginis ex eadem tribu fuit; quod verum esse non puto. Fuit enim Maria Iesu mater, filia Ioachim, & Annæ sororis Ismariæ, quæ sustulit Elizabetham, de qua & Zacharia natus est Ioannes Baptista: & idcò dicitur beata Virgo cognata Elizabethæ. Ac decebat quidem, Christum ipsum ex vtraque tribu venire, Regia, scilicet, & Sacerdotali, quo nobis statim detegeretur verus Rex, & verus Sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Anna matris Christi mater de qua tribu fuerit, Ioachim Virg. pater, quãquam quidã suspicantur minimè fuisse. *Luc. 1. Ibidem.*

Et amplius adhuc manifestum est: si secundum similitudinem Melchisedec exurgat alius Sacerdos. Aliam rationem translationis inducit per ritum, hoc modo: mutato ritu proprio, & substantiali, transfertur Sacerdotium; sed mutatus est ritus Sacerdotij Leuitici, id est, offerens hostiam cruentam, & surrexit nouus Sacerdos, offerens panem & vinum; ergò translatum est Sacerdotiũ. Et amplius adhuc manifestum est, inquit. B. Virgo cur cognata Elisabeth. Cur etiã ex tribu Iuda, & Leui Christus descendent.

Non ſolùm probat hoc Sacerdotium vtile, & efficax, ſed etiam in aduentu eius vetus reprobari tanquam inutile, & cui ſocia aderat lex mandati carnalis, quæ nullum ad perfectum adducebat: non enim plures Sacerdotes diuerſi ordinis eſſe poterant. Nam ſi vnus ſatis erat, alter ſuperflueret: ſi neuter erat idoneus, tertius deſideratus fuiſſet.

Hebr 7. Nõ potuiſſe niſi vnũ tantùm lege eſſe diuerſi ordinis ſummum Sacerdotem.

Neque poteſt dici, ambos ſimul potuiſſe ſufficere, cùm inter ſe non conuenirent. Nam vnus erat ad tempus, alter in æternũ; & ob id oportebat alterum diſſolui, & ceſſare, cùm per eum reconciliatio noſtri cum Deo non fieret.

Si ergò alius exurgat Sacerdos ſecũdùm ordinem Melchiſedec, qui ſcilicet eſt Rex iuſtitiæ, & pacis, liquidum illud, & manifeſtum fieret. ¶ Aſſignat igitur diſcrimen inter veteres, & nouum Sacerdotem: quòd illi ſecundùm illam legem, quę mandabet, vni tantùm carni, & vni populo ad tẽpus data fuit, cuius finis erat carnale bonum; & ideò terminandam; at Chriſtus nouus Sacerdos ſecundùm virtutem vitæ inſolubilis, de qua: *Tu es Sacerdos in æternum*: ab Aarone temporali diſtinguitur.

Veterum Sacerdotum, & noui, id eſt, Chriſti differentia.

Pſalm. 109. Hebræũ verbũ Laholam duo dicit.

Sed obijciet quis, Hebræo idiomate Laholam nõ ſemper ęternitatem ſignificare, ſed longũ tempus, vel ſeculi vnius ſpatium denotare. Et Moſes, cùm de veteribus ſacrificijs dicere ſolebat: *Legitimum ſempiternum erit Aaron, & ſemini eius poſt eum*, & ſimilia exprimere ſolet, Laholam, id eſt, in ſeculũ erit vobis hęc obſeruatio. Dicendum tamen, quòd in legis ſacrificijs ſeculum, longũ tempus deſignat: quia in aduentu Chriſti facta eſt quędam mũdi renouatio. Licèt dici poſſint illa ſacrificia æterna, quod attinet ad myſterium ſignificatum. Quoties autem de Chriſto dicit Labolam, quia eius ſeculi, & regni non erat finis futurus, perpetuitatem, & æternitatem denotat. Confert ergò hic nouus Sacerdos peccatorum expiationem, & poteſtatem ad vitam inſolubilem & ęternam comparandam.

Exod. 28.

Quãdo certum tempus, quando ęternitatẽ apud Moyſen vox illa ſignificet.

Legalia ſacrificia quomodo æterna.

Luc. 1. Quid pręſtet Chriſti Sacerdotium.

Sequitur: *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati: propter infirmitatem eius, & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit Lex: introductio verò melioris ſpei, per quã proximamus ad Deum.* Oſtendit, quòd Lex vetus per Chriſtum propter ſui imperfectionem eſt ſoluta. Et videtur in hunc modum arguere: Vbi lex melior eſt lege, & Sacerdotium perfectius Sacerdotio, illud ſoluitur quod imperfectius eſt: ſed Lex noua melior eſt veteri, quæ propter ſui imperfectionem reprobatur: ergò Lex vetus per Chriſtum eſt ſoluta, Nam illa Lex in ſpiritualibus quæ pręcipiebat, & quibus homo perficitur, non promouebat, quia hominem carnalem & contumacem, & ſibi repugnantem experiebatur, cùm eſſet natura iniuſtus, & ſui pluſquã Dei amator. Si reſpicias ad promiſſiones carnales quas pollicebatur, nec ſic quidem ad perfectum ducebat; & Sacerdotium illud per ſuas expiationes, & purgationes, à peccatis non liberabat, niſi carnaliter ab irregularitatibus quibuſdam, atque id quidem coram hominibus, non coram Deo. Ideò oportuit omninò aliam Legem perfectam venire, & perfectum ſacrificium, quod hominem à peccato mundaret, & iuſtos coram Deo efficeret.

Lex vetus quare per Chriſtum abrogata.

Quę res hominem in Chriſto perficiant.

Rom. 7.

Nouæ legis, id eſt, Euangelicę, & noui ſacrificij inducendi neceſſitas.

Si verò obijcias, multos fuiſſe olim iuſtos, & perfectos in Lege: dicendum, illos à fide, & gratia Dei tales redditos, & ad Euangelium ſpectaſſe, non autem à virtutę Legis Moſaicæ. Et vnam tantùm vtilitatem præſtabat, quia diſponebat ad venturum Meſſiam, & morbum peccati agnoſci faciebat, & morbi medicum deſignabat; & venturam nouam legem & Sacerdotium. Viam ergò illa lex præmonſtrauit, quę duceret ad ſalutem. Si ergò lex inchoauit, perfectius omninò aliud ſequi debuit: nec enim in rudimentis puerilibus filios Dei perpetuò hęrere dicebat.

Ad X. dubit. Si nihil ad perfectũ adduxit lex. Patriarchæ, & Prophetę vnde iuſti atq; perfecti.

Rom. 3.

Lex illa in quo perfecta tantũmodo, vel volis.

Introductio verò melioris ſpei. Græcè dicitur ἐπεισαγωγὴ, & ſignificat ſubintroductionem quandam, & præparationem in lege: quemadmodum pueris rudimenta traduntur, quæ ad maiora viam ſternunt, id eſt, ad conditionem meliorem ſub Chriſti lege.

Quid introductio melioris ſpei ad perfectum adducens.

Per quam proximamus ad Deum. Vbi tacita ſubeſt antitheſis inter patres olim, & nos, cùm nobiſcum Deus familiarius agat, cùm illis eminus olim & obſcurè appareret. Et alluſio eſt ad templum, vel tabernaculum. Nam populus in atrio procul ſtabat, Sacerdotes vicinius in Sancto ſanctorum: nunc verò ſublato tabernaculo, Deus ſe nobis familiarius communicat.

Quãto Iudęi imperfectius Chriſtianis proximarent ad Deum.

Vocat meliorem ſpem, meliorem legem, per quam melior ſpes concipitur, vtpotè ęternorum, non iam amplius terrenorum.

Melior ſpes quęnam illa.

Et quantum eſt, non ſine iureiurando. Ponderat Apoſtolus modum, quo Chriſtus eſt factus Sacerdos, vt tantò ſit præſtantior, quantò ex ſublimiori modo ad abſolutam Sacerdotij firmitatem peruenit. Ipſe namque iureiurando, vt inſolubilitatis ſymbolo, quodque ſtriò & conſtanter facta ſit promiſſio: quòd in Sacerdote Leuitico non fuit, ideò ſolubile & mutabile Sacerdotium fuit.

Chriſtus quãto excellentius antiquis Sacerdotibus fuerit factus Sacerdos.

Vetus Sacerdos cur vitæ ſolubilis.

Et ſubdit: *In tantum melioris Teſtamenti*

ſponſor

Tres rationes Apostoli cur nouũ veteri præstet Sacerdotio.

sponsor factus est Iesus. Probat igitur præcellere Christi Sacerdotium Leuitico, Primum, quia Sacerdos per iuramẽtum immobiliter est ordinatus: quòd non erant illi. Secundò quia non plures, sed vnicus. Vnde subiungit: *Et alij quidẽ plures facti sunt Sacerdotes,* tertiò sanctior illis extitit: vnde subdit: *Talis enim decebat vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, &c.* Et quod ad primum spectat, Christus dicitur Sacerdos & Pontifex, cùm sit mediator; sponsor etiam siue fideiussor dicitur in sanguine: nam spondet & promittit quod acquisiuit per sanguinem, & obtinuit omnia, recõciliationem, fidem, gratiam, & regnum cœlorum. Et quid ipse acquisiuit, reponit in lucrum nostrum: sed ipse interim vnumquemque reliquit in potestate sui arbitrij, vitæ legem largiens, & futura bona proponens. ¶ Et propriè vocat testamentum, hæreditatem, quam testamẽto nobis reliquit possidendam; non simpliciter, sed si conditionem perficiendæ legis, & operum misericordiæ, & patientiæ, perseuerantiæ impleamus. ¶ *Iurauit,* inquit, *Dominus, & non pœnitebit eum.* Hebræa habent: *Iuraui ego, & non me pœnitet.* Sunt enim verba Patris alloquentis Filium; ideò Paulus ait: *Per eum qui dixit ad illum.* Ad eum enim iurauit Dominus per seipsum, quia non habet maiorem per quem iuret, nec facti iuramẽti eum pœnituit. Nisi dicas verba esse Dauidis de Deo & Messia in tertia persona loquentis. *Et alij quidem plures facti sunt Sacerdotes.* Probat eandem Christi excellentiam supra Sacerdotes veteris Legis. Et argumentatur à disparatis, hoc modo; Veteres Sacerdotes ideò plures fuerunt, quòd mors Sacerdotium habentes finiebat: at nulla est mors, quæ impediat Christum à sua functione: ergò vnus tantùm est. Causæ enim diuersæ diuersos faciunt effectus. Et videtur Apostolus de summis Sacerdotibus loqui, qui moriebantur, & opus erat vnum alteri succedere. At noster Pontifex, manens in æternum, etiam sempiternum habet Sacerdotium, nec vllus est ei successor, etsi loco sui reliquerit vicarium: sed aliud est successor, aliud Vicarius. Nam successor ponit mortem antecessoris; at Vicarius potest esse simul cum viuente. Et ideò Pontifex dicitur Petri successor, non Christi, qui adhuc viuit & regnat. Dicitur autem Christi Vicarius, non autem Petri Vicarius. ¶ Quòd verò nullus sit Christo successor, inde euincimus: quia inferiores Sacerdotes plures simul esse poterant, summus verò nonnisi tantùm vnus, quia durabat ad vita summus Pontificatus, & vnus alteri subrogabatur.

Sacerdos & Pontifex, & spõsor quare Christus sit.

Cuius testamenti Christus factus sit sponsor, & quatenus.

Iuret per seipsum cur Dominus.

Nouũ quoq; seu Christi Sacerdotium Apostolus perfectius esse Leuitico, vt probet ex eius successione.

Sacerdos & vicarius in quo differãt.

Cuius Papa sit propriè successor, idẽque vicarius.

Christũ nullum habere successorem vnde cõstet.

Si verò quis obijciat de Caipha, qui erat Pontifex anni illius, quòd eo anno tantùm potestate defungebatur: ergò Euangelium mentionem facit plurium summorum Pontificum, iuxta illud: Congregati sunt Principes Sacerdotum, & Pilatus: *Gens tua, & Pontifices tradiderunt te mihi.* Respondendum est, Paulum tantùm argumentari de eo quod legitimum erat, & à Deo traditum, per legem Moysis, Et quia merus erat abusus, & grauissimum in legem delictum, non sequitur, quòd in iure Diuino posset Synagoga dispensare, sicut & nunc Ecclesia nihil tale dispensat. Subdit: *Vnde & saluare in perpetuum potest.* Certè legitur. Εἰς τὸ παντελὲς, id est, perfectè, & plenè. Non enim perfectè, si non omni tempore: & vbi sit opus, scaturientes semper peccato. ¶ *Accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.* Vera lectio, quæ etiam Græca est, accedentes dicit, non, accedentes τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ. Qui enim cum Deo semper est, & ipse Deus est, non conuenienter dicitur accedere nunc ad Deum.

Quomodo vnus in lege summus Sacerdos perpetuus, si quotannis mutabatur.

Matth. 26.

Ioan. 18.

Nulla in iure diuinũ cadit dispensatio.

Quid hoc loco, Christũ saluare posse in perpetuũ.

Impropriè Christũ dici accedere ad Deum.

Et perspice, Christum non saluare suo sacrificio nisi ad Deum accedens: quod per fidem, & manentes in ipso per mandatorũ obseruationem. Nam Apostolus ait: *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est;* & Dominus: *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.* ¶ Pondera verbum: *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* Non sibi enim, sed nobis viuit: vita ergò, & mors, & regressus ad eam, & gloria, in salutem nostram, tanquam in scopum, pro sui amoris magnitudine impenditur. Nisi enim assisteret ante Patris conspectum, vel homines iustos quotidiana peccata odiosos Deo redderent, sine quibus hęc vita nõ traducitur. At ipse viuens, ea ad interpellandũ pro nobis diluit, & facit, ne ad irę vindictam imputentur. Nam si iniquitates obseruaret Dominus, nec esset copiosa apud eum redemptio, quis posset sustinere? Sed in Christo omnia nobis donantur, nisi charitatis donum turpissima transgressione amiserimus quia tunc opus est noua pœnitentia, & bonorum operum satisfactione.

Christus Sacerdos quos saluet tantummodo.

Hebr. 11.

Ioan. 15.

Christ⁹ quomodo semper viuat ad interpellãdũ pro nobis.

Psal. 129.

Et intellige, Christum hæc operari vsque ad iudicium extremum: nam post illud, & traditum Deo & Patri regnum, non est in perpetuum futurus Pontifex interpellans, cùm nulla sit futura transgressio, sed perpetua gratiarum actio, & confessio. Intellige ergò, Sacerdotium Christi sempiternum, donec homines vitam hanc mortalem vixerint, & salute indiguerint.

Quousq; Christus põtifex semper viuat ad interpellandũ pro nobis.

1. Cor. 15.

Quomodo etiam Christus interpellet pro nobis.

Dicitur preterea interpellare pro nobis, eò quòd merita obedientiæ & crucis suæ semper Deo sint præsentia; quibus nobis placatur,& reconciliatur. ¶ Et malè colligunt hæretici ex hoc loco, Sanctos pro nobis nō orare, eò quòd id in Christi iniuriā pertineret,quasi ipse non sufficeret per seipsum nostram causam agere. Sed si hæc ratio quicquam ponderis haberet,euinceret, nos pro nobis inuicem orare non debere, quia Cbristus idoneus est ad interpellandū, & exaudiendū. Cur ergò iussit: *Oportet semper orare, & non deficere*;&: *Orate pro inuicem, vt saluemini*? Quòd si nos,dum viuimus, mutuo pro nobis orando, vllam Christo iniuriam non facimus; nec Sancti ergò cum Christo regnantes.

Prima Ratio ad probandū per hoc quod Christus pro nobis interpellet Sanctorum pro nobis patrocinia minimè tolli,contra Lutheranos.

Luc. 18.
Iacob. 5.

II. Ratio.

Adde,summum esse Christi honorem, quòd alij in ipso,& per ipsum interpellent, & obtineant vniuersa beneficia,quibus indigemus.

Ad XI. dubit.

Si Christi proprium pontificis est, vt sit sanctus, innocēs,impollutus,&c. cur idē alibi vnicuiq; Sacerdoti traditur esse commune.

Talis enim decebat vt nobis esset Pontifex sanctus,innocens,impollutus, &c. Tractat tertio loco propositum,& hic soluendum est vndecimum dubium,&ratiocinatur ab annexis,nempè à cōditionibus requisitis ad benè præstandum munus Sacerdotis:de quibus capite 5. nam innocentiæ & puritatis conditiones non erant in Leuiticis Sacerdotibus:ideò nec perfectionem habuit,nec legitimum fuit Sacerdotium,nisi quatenus seruiebat designando Christo. Externus etiam Pontificis ornatus hunc defectum indicabat: quorsum enim splendidæ vestes, quibus Aaron vtebatur in sacris peragendis,in quo ornatu populus Iudaicus gloriabatur,testibus Origene,& Hieronymo;nisi vt sanctitatis,& virtutum præstantiæ plusquam bumanæ essent symbola? Idcircò adhibebantur figuræ, quia interna non aderant,& inter alia capitis ornatus terrarum orbem repræsentabat, & cœlestes sphœras, & sydera:reliquæ verò vestes, elementa; vt coccinea ignem,cœrulea aquam;vt illo intrante in templum;totus orbis intrare videretur, quo communem Dominum pro vniuersi salute deprecaretur. Et quia arctabamur,nempè ad pietatem erga Deum, iustitia erga Proximum,& ad sanctitatem erga nos ipsos,iuxta illud: *Vt sobriè, & iustè, & piè viuamus in hoc seculo*. ob id bunc interiorem Christi ornatum describit dicens: *Sanctus*, Qui Grecè ὅσιος,id est,pius, castus, reuerens erga Deum. ¶ *Innocens*, siue iustus, quia læsit neminem. Sanctitatem notat in verbo. ¶ *Impollutus, segregatus à peccatoribus* Peccatum enim non fecit. Et segregatus fuit ab illa inquinata filiorum Adæ massa per originale peccatum.

Origenis.
Hier. in c. 26. Matt. 10 9.

Quid ornatus summi Sacerdotis significaret exterior.

Tit. 2.

Christus noster Pontifex cur sanctus, innocens, impollutus & segregatus à peccatorib.

1. Petr. 2.
Esai. 53.

Excelsior cœlis factus. Non tantùm significat super omnes cœlos corpore ascendisse, sed cœlorū nomine per Metonymiam veniunt Angeli. Et traditur excellentia præstare non tantùm hominibus,sed & vniuersis Angelis; cùm ipse sit primogenitus omnis creaturæ. Per boc antem quod Christus fuit à peccatoribus segregatus,ab omni peccato immunis ostenditur: quod veteris legis Sacerdotes non habebant. Vnde & omnia eorum sacrificia repudiantur,& omnes preces quæ non sunt intercessione Christi suffultæ:quia respexit Dominus ad Abel,& ad munera eius. Et vt notaret eos qui iam facti erant Sacerdotij Christi participes,addit: *Talis enim decebat vt nobis*. Loquitur enim Apostolus de Christo in cœlis interpellāte, non quando erat adhuc in terris, & cū peccatoribus quotidie versabatur, *Qui non habet necessitatem quotidie* (quemadmodum Sacerdotes) *prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi:hoc enim fecit semel, se offerendo*. Duo defectus eraut veteris Sacerdotij:alter quòd Pontifex pro suis offerebat peccatis: quomodò pro alijs hostias offerēdū Deum placasset,qui eum sibi infensum habebat? Deinde,quòd varia offerebat sacrificia,vnde nulla erat expiatio: Christus verò nullo indiguit pro se sacrificio, qui nullo peccato erat aspersus,& vnica sua bostia sanctificauit omnia.

Idem excelsior cœlis factus dupliciter intelligitur.

Illud de Christo Pontifice segregatus à peccatorib', antiquis Sacerdotibus minimè conuenire.

Gen. 4.

Quod dicitur: Talis enim decebat vt nobis esset Pontifex,de Christo mortali, an immortali sit accipiendū?

I. Defectus antiqui Sacerdotij.

Alter.

Quod verò addit: *Hoc enim fecit Semel, se offerendo*:difficultatem babet: Nunquid enim Christus obtulit vel semel pro suis peccatis,deinde pro peccatis populi? Absit:hoc enim eius verba prima facie porrigere videntur. Nam quomodo qui peccatum non fecit,pro suis peccatis potuit offerre? Potest tamen Catholicum sensum secundùm aliquos accipere:quia cùm esset sponsor,& fideiussor,peccata omnia in seipsum transtulit,iuxta illud: *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*, & illa sua quantum ad id effecit,vt ea abstergeret. Ideò in eius persona dictum est: *Longe à salute mea verba delictorum meorum*;& iterum: *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita*. Hinc se in Psalmis peccatorem vocat. Obtulit ergò pro peccato suo,id est, pro eo quod sibi proprium fecerat:& pro peccato populi Iudaici,de quo: Propter scelus populi mei percussi eum.

Hebr. 10.

Quomodo Christus qui peccata non fecit,pro suis tamē delictis hostiam dicitur obtulisse.

I. sensus, & quidem non incongruus.

Esa. 53.
Psalm. 21.
Psalm. 68.
Esai. 53.

Veriùs tamen,& planius exponitur pro peccatis nostris quę post primam iustitiam & baptismum contrahimus, facti populus Dei. Nō enim quæ delicta admisimus post baptismum, ita eius esse dicuntur, sed vt pro cōmuni peccato antiquo, & omnibus personalibus,quæ inde orta sunt obtulit se

Alter sensus accommodatior.

ipsum

ipsum in hostiam cruentam, ita pro peccatis populi sui iam baptizati, & reconciliati semetipsum obtulit in hostiam incruentam, vt ab vno solo Christo omnis peccatorum remissio in nos deriuetur. ¶ *Lex enim homines constituit Sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iusiurandi, qui post legem, est, filium in æternum perfectum.* Concludit Apostolus Sacerdotum veteris legis imbecillitatem. Nam & natura imbecilles erant, & peccatis prægrauati: vnde nec litabant, nec peccata expiabant. *Sermo autem iusiurandi,* id est, vaticinium Dauidis, vel sermo Dei iurantis Filium in æternum perfectum; id est denúciauit futurum in æternum Sacerdotem perfectum litantem, & peccata omnium expiantem.

Quanta antiquorũ impotantia Sacerdotum. Sermo iusiurandi quid.

Addit: *Qui post legem est.* Scilicet dictus per Prophetam: Prophetæ enim fuerunt post legem, vel post cessationem legis, & abolitionem Sacerdotij antiqui, vt colligitur ex principio Psalmi; *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis.* (quod eiã mortuis suscitato, & assumpto in cœlum dictum est.) Et ideò post legem Moysis, & sublata de medio.

Prophetas venisse post legem.

Psal. 109.

Vides igitur quot, & quam pulchris antithesibus Sacerdotium Christi prætulerit Leuitico? Prima antithesis est: quia Leui in lumbis Abrahæ decimatus, penderit decimas Christo in Melchisedec figurato. Deinde, quòd ille benedictus fuerit, hic autem benedixit. Tertia, quod ille dederit decimas Christo, Christus autem accepit in Melchisedec. Quarta, quia illi Sacerdotes mortales erant, & ad tempus ministrabant; hic verò immortalis, & perpetuus. Quinta, quòd illi sine iuramento instituti sint Sacerdotes, hic verò cum iureiurando. Sexta, quòd illi erant infirmi, & serui; hic verò filius naturalis, & perfectus ad omnia à Deo impetranda. Et artificiosè collocat antitheses, ita vt semper posterior aliam antecellere videantur.

Christi Sacerdotij cũ Leuitico septẽ antitheses compendio collectæ.

In earũ collocatione quid obseruandũ.

Postremum dubium propositum circa Melchisedec resoluendum est: Quid est q̃ Apostolus, cùm meminerit regni, ciuitatis, Sacerdotij, & benedictionis datæ Abrahæ, & decimarũ ab Abraham acceptarum, & æternitatis sui Sacerdotij, & iurisiurãdi, nunquam tamẽ hostię quam obtulit Melchisedec, mentionẽ fecerit, id est oblationis panis & vini. Videtur ergò, quòd vel illa non sacrificauerit, nec oblata Deo pro victoria dispensauerit; sed occurrens Abrahæ ad refectionem ipsius, & copiarum eius panem communem, & vinum eis proposuerit; vel saltem id quod potissimum erat, non ponderauerit, sed neglexerit.

Ad XII. dub. Cur Paulus non meminerit oblationis Melchisedec.

Gen. 14.

Sed dicendum est, quòd cùm non semel sed sæpè Apostolus ex verbis Dauidis producat testimonium illud: Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec, satis in illis verbis κατὰ τάξιν, vel Hebraicè Kedibrati, panis, & vini sacrificium ostendit: Neque alius fuit ordo, aut ritus Sacerdotis Melchisedec: quod vt notissimum & compertissimum, & vsu, & quotidiana experientia, à fidelibus exploratum prætermisit: idq; vniuersi Doctores hæc verba interpretantes apertè docent, & multi ex antiquis, & celebratis Rabbinis; etiam ante Messiam tradunt: & ratio Sacerdotis, quæ est eligi ab hominibus, & constitui pro impijs, vt offerat dona, & sacrificia, declarat. Et cùm Gen. 14. Moises dixisset: *Proferens panẽ, & vinum,* subdit: *Erat enim Sacerdos Dei altissimi;* vt sacrificata, & Deo oblata intelligeremus: vt Sacerdos Abimelech Dauidi esurienti dedit panes sanctificatos. Et Gregor. III. Aquitanis contra Saracenos pugnaturis panem misit benedictum. Rom. Pontifex teste Eusebio, aduentantibus ad se eiusdem fidei, & communis Episcopis, Euharistiam mittebat.

Vnde contrationem colligi possit. *Hebr. 5. Infrà 6. Infrà 7.*

Clarior hui' mentio sacrificij cur facta non fuerit.

Hebr. 5.

Gen. 14. 1. Reg. 21. Matth. 12. Euchanstiã Rom Pontifices olim Asianis Episcopis symbolum vnionis mittebant. *Euseb. lib. 5. hist. Eccl. 24.*

Et verbum illud, *Sacerdos* quod Hebraicè dicitur Cohen, non denotat principem: quemadmodum filij Dauid Sacerdotes dicuntur 2. Reg. 8. Nempè Cohamin: quia iã satis dixerat de principatu Melchisedec, cũ iam præcessisset: *Rex Salem.* Ita vt negare cũ Sacerdotem, sit in Textum, qui habet: *Et erat Sacerdos, & benedixit Abraha, & accepit decimas ab eo.* ¶ Negare verò quod obtulerit, est in decimas, & contra rationem: quia panè simpliciter non egebat, eò quòd opimis spolijs onustus veniebat Abrahã; & ob Regem Sodomæ qui aderat gratulaturus Abrahæ victori. Est & alia ratio quòd obtulerit: quia poneretur Sacerdos sine hostia: cùm tamen illi vt Regi Regnum Salem adscripserit. Esset præterea in traditionem, & Christum, qui obtulit panem & vinum, teste Ecclesia.

post med. to. 1. Melchisedec propriè, & verè Sacerdotẽ fuisse contra Lotheranos. *2. Reg. 8.*

Quod idem obtulerit atq; sacrificauerit probatur triplici ratione.

Alia verò mysteria de nomine Melchisedec, de dignitate Regia, de genealogia, de æternitate Sacerdotij, benedictione, & decimis, quia difficilia erãt; & abstrusa, atq; adeò à Spiritu sancto explicationem suppeditãte indigebant, consultò Apostolus expressit ad ponderanda verba Scripturæ.

Quæ scitu digniſsima erãt de Melchisedec (excepto sacrificio) eo tamen cur Paulus omiserit nihil.

Alij verò aliter respondent, dicentes Apostolum illud consultò suppressisse, quod ad suum institutum non faceret, in quo sermo erat de historia cruenta, in cuius oblatione CHRISTVM Melchisedec non repræsentauit. Sed verior, & certior erit solutio, si dicamus, tractasse

Altera solutio prioris difficultatis: probabilitate tamen inferior sequenti.

Aposto-

Apostolum de Christo Sacerdote secundũ ordinẽ Melchisedec, cuius hostia Christum cruentum, & incruentũ continet, & cuius sicut cruenta hostia, etiã incruentam panis & vini subsecuta est. Vnde Ier. dixit: Mittamus lignũ in panem eius; id est, cruci suffigamus eum, quì sub speciebus panis, & vini se sacrificatum discipulis tradidit edendũ. Qui etiã in oblatione incruenta mentionẽ fecit cruentę, quia dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, vel frãgitur:* & exercet Põtificatum Melchisedec. Nec enim propter vnã oblationem crucis esset perpetuus Sacerdos semper offerens, bene autem, offerendo panem & vinũ. Et Eucharistia, symbolum est sacrificij in gratiarũ actione peracti: nam vt Melchisedec suo sacrificio panis & vini, victoriam de hostibus partã per Abraham in signum gratiarum actionis celebrauit: ita Christus de victoria iã per mortem de peccato & dęmone comparata, sacrificium istud gratiarum actionis instituit.

Ierem. 11.
Quid illud Ieremię: Mittamus lignũ in panẽ eius.
Matth. 26.
Luc. 22.
Non solùm crucis oblatio cruenta, sed incruẽta, Christũ efficit perpetuũ Sacerdotem.

¶ Christus autem in cruce etsi propius videatur accedere ad cruentum ritum Aaron propriè tamen, se ad mortem tradendo, nec secundum ritum Aaron obtulit, quia nemo simul & Sacerdos, & hostia erat: & ipse non quatenus à Iudęis afflictus, & morte violẽta interfectus, sed quatenus acceptauit mortem, & ad gloriam Patris, & salutem nostrã illam sustinuit, obtulisse dicendus est. Et de his hactenus.

Quales propriè fuerit Christi oblatio in cruce perfecta.

DISPVTATIO XVII.

In illa verba c.8. *Capitulum autem super ea quæ dicuntur, talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis, sanctorũ minister, & tabernaculi veri, quod fixit Deus, & non homo. Omnis enim Pontifex ad offerẽdum munera, &c.* vsque in finem cap.

IN huius capitis verbis pauca veniunt in disputationem vocanda. Primum, quò tendat Apostolus. Secundo loco dissereretur, cur Christus dicatur sanctorum minister, & tabernaculi veri: cur etiã inferius dicat: Si ergò esset super terram, nec esset Sacerdos, cùm essent qui offerrent secundùm legem munera. Videtur enim hæc ratio instantia perimi posse. Cùm enim esset super terrã, & Sacerdotes offerebant suas hostias, Christus in cœna obtulit instar Melchisedec panem, & vinum. Tertiò, an Paulus locum Moysi rectè, & ad rem citauerit: *Vide,* inquit, *omnia facite secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte.* Quartò, quid propriè sit nouum, & vetus testamentũ. Quintò, quomodò ait Apostolus: *Vituperans eos, dicit, &c.* cùm non Iudæos, sed testamentum ipsum reprehẽdere voluisset. videtur enim non solidè protulisse hunc locum. Sextò, quo pacto explicandus locus Ier. 31. de veteris Testamenti abrogatione, & noui aduentu. Si quę etiam alia minora fuerint dubia, in explicatione textus expedientur.

Primum dubium.
Secundum.
Matth. 26.
Tertium.
Exod. 25.
Quartum.
Quintum.
Sextum.
Ierem. 31.

Mens igitur Apostoli hoc loco esse videtur, vt primum absoluam, Christum exaltare, & super omnes Leuiticos Sacerdotes constituere; quos deprimit, & omninò inutiles præ Christo cœlesti Pontifice ostendit. Et ita præsens caput duo complectitur: primum, in quo ea quæ superius dixerat, veluti Epilogo quodam, more oratorum comprehendit; alterum, in quo de legis veteris abrogatione, & nouæ introductione latè edisserit. Cùm autem Apostolus eò maximè spectet vt legem Euangelicam veteri præcellere demonstret: hoc quidem capite per comparationem Testamenti noui ad vetus facit: Deinde per ritum, & figuram tabernaculi capite nono: Tertiò per conditiones legalis sacrificij, & hoc in 10. cap. præstat in priori eius parte vsq; ad verba illa: Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi.

Ad I. dub. Quis scopus Apostoli.
Hebr. 10.

¶ Incipit igitur: *Capitulum autem super ea quæ dicuntur.* Id est, summa, & compendium eorum quæ diximus, hoc est, Græcum verbum, κεφ, pro Compendio sumitur, & prò eo quod præcipuum, & principale est, vt caput in homine, quod cæteris omnibus membris præstat. Et ita Chrysost. & Oecumenius interpretantur hoc verbum. Secundo modo, pro præcipuo scilicet, & primario: & vterque significatus & verus est, & ad rem propositam facit. Nam ita Pontificatus spiritualis, & cœlestis Christi Domini caput est omnium: ideò ait: *Talem habemus Pontificem,* id est Regem iustitiæ, & pacis, & sine genealogia, & ęternum; ac proinde cæteris Leuiticis pręferendum. Et habemus, ait: nos Christiani, non Iudæi, aut Idololatræ. Et cùm in Scripturis dicitur Christus Sacerdos; intellige per Antonomasiam: & sine discrimine à Sacerdote ad Pontificem, & à Pontifice ad Sacerdotem transit Apostolus.

Quid omnæus.
I. sensus, quod significet: Capitulum autem super ea quæ dicuntur.
B. Chrys. ho. 14. init ferè. Oecu. c. 10. sub fin.
Alter sensus.
Qualem Scripturę Sacerdotẽ Christũ inducant.

Non ergò benè deducũt hæretici, quòd Christus sit vnus & æternus: ergò nullus alius debet esse Sacerdos in Euangelio. Sed apertè falluntur: quia hic est vnus summus, habẽs sub se alios minores: vt habebat summus Pontifex Romæ multos alios flamines dia-

In illud Hæreticorũ consilium; Christ' est est vnus & perpetuus Sacerdos ergò nulli sunt alij in Euangelio Sacerdotes.
I. Ratio.

nes dia-

Secundum.

nes diales,& summus Pontifex in lege. Deinde,secundùm Hæreticos,si omnes Christiani sunt propriè Sacerdotes, ergò maximè pauci qui promouentur ab Ecclesia ad sacros ordines,non per metaphoram, vt alij laici, sed propriè Sacerdotes habendi sunt.

Dicentes vnumquemq; laicū verum esse Sacerdotem, quale absurdum incurrant. Hebr. 5. Infrà 8.

Quòd si vrgeat Hæreticus, quemlibet laicum propriam Sacerdotis rationem habere:exinde colligeretur, quòd nullus esset laicus,pro quo offerre posset; cùm tamen capit.5.dixerit; Omnis Pontifex ex hominibus assumptus,pro hominibus constituitur in ijs quæ sunt ad Deum; vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: quibus enim hominibus præficeretur, si omnes sint Sacerdotes? Deniq; vt amplus honor est Regis,multos sub se Principes habere, & multos nobiles aulicos:ita perhonorificum est Christo Pontifici magno habere plures Sacerdotes,qui in eo,& post eum offerant sacrificia.

III. Ratio.

Ephes. 2. Quando cōsederit Christus apud patrem. Gen. 2. Esai. 6.

¶ *Qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis.* Consedit,inquit, simul cum Patre, quiescens,& regnans, & nos ad consedendum secum,& conregnandum inuitans.Et consedit, post labores, sicut dicitur Deus ab omni opere suo quieuisse in mundi cōditione; ita Christus post labores in opere redemptionis susceptos requieuit, & sedit. Vt Esaias vidit Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum: & Seraphin stabant super illud. Sedet enim Christus vt Dominus ad dexteram cum summo honore; Cherubim stant vt ministri, & serui. ¶ Dicitur autem sedes magnitudinis,id est, sedis magnæ,quæ Luc. 1. dicitur sedis Dauid,& Esa.9. Solium Dauid, & Psalm. 44. vocatur Thronus. Estque sedes instructa, in qua sedet non tantùm Sacerdos, sed & iudex dans iura. ¶ Subdit: *Sanctorum minister.* Dubium est,an sit neutrius generis, an masculini, Genitiuus ille, sanctorum: & vtrumque sensum capere potest. Christus enim,vt homo,dum viueret, traditur minister fuisse Circumcisionis,à Paulo,administrans scilicet verbum,& Sacramentum, & signis confirmans:ita in cœlo positus adhuc ministerio fungitur. Nam ipse dixit: *Amen dico vobis,quòd præcinget se, & faciet illos discumbere,& transiens ministrabit illis.* Per cū ergò vt iudicem,& in sede iudiciaria sedentem,sancti Deo sistuntur,& præsentantur. Ipse etiam est qui administrat sancta in neutro genere,id est visionem, fruitionem, securitatem,& dotes illas quatuor, corporibus glorificatis. Ipse etiam de cœlo nobis prospicit, vt minister, facitque vt homo bene preces fundat, quæ à se, & Patre, &

Quid sedes magnitudinis,in qua Christus dicitur cōsedisse. Luc. 1. Esai. 9. Psalm. 44. Hebr. 1.

Ad II. dub. Sanctorum minister cur Christus. I. Ratio. Rom. 15. Luc. 12.

II. ratio.

Spiritu sancto exaudiuntur. ¶ *Et tabernaculi veri quod fixerit Deus, & non homo.* Hoc tabernaculum, Ecclesia est, siue quæ nunc militat, siue quæ in cœlis triumphat: de quo: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Nam illa coædificatur in habitaculum Dei in Spiritu sancto, vt alibi ait. Vetus enim tabernaculum vmbratile erat, nec omnibus patebat, & corruptibile erat, hoc verò incorruptibile, vt cœlum manibus Dei constructum. ¶ Cæterum Deus, & non homo fixit: quoniam fundamentum eius est Christus, & præcipui in Christo electi,qui perire non possunt. Veri verò cū ait,non opponitur falso, & à Deo non inuento,sed vmbratili, & typico. Vnde Ioan. 1. Gratia,& veritas opponuntur Legi Moysis.

Cuius etiam tabernaculi veri Christus sit minister. Psal. 14. Ephes. 2. Quale taber naculū vetus. Deus illud tabernaculū, & nō homo, cur fixerit. Ioan. 1.

Græci tamen communi consensu per tabernaculum intelligunt cœlum, quod est opus manuum,& digitorum Dei. Alij verò pro Christi carne, siue corpore accipiunt, quæ templum Dei fuit Ioan. 2. & nos viuificat: imò mors eius vita nostra est,quod arcanam vim spiritus dicit. ¶ Opificium huius tabernaculi ex Deo fuit: quia de Spiritu sancto conceptus est,vt denotetur stabilis, & perpetuus status huius tabernaculi: contra quæ hominum manibus extruuntur, caduca sunt. Et vt Iudæi duplex habuerunt tabernaculum, vnum mobile in deserto, aliud fixum in terra promissa: primum designat Ecclesiam militantem: cuius sanctitas mobilis est,& amitti potest: alterum verò, symbolum triumphantis Ecclesiæ,cuius ciues permanentem habent sanctitatem, & immutabilitatem.

Quid Græcis tabernaculū. Psal. 8. Idem à Deo cur fixum, eisdem. Ioan. 2. Infrà 6. Cuiusmodi sint hominū tabernacula. Vt olim Synagogæ, ita nūc Ecclesiæ sunt duo tabernacula.

Sed vt verum dicam, hic sensus vix potest consistere,vt pro carne Christi accipiatur: quia statim facit carnem sacrificium, quod Christus offert.

Omnis enim Pontifex,ad offerendum munera, & hostias constituitur. Probat non posse stare Sacerdotium Christi cum illo Leuitico: quia Sacerdotes sunt ad offerendū munera, & sacrificia, Christus autem nullam habet hostiam, quales sunt in lege vsitatæ: non igitur terrenum, aut carnale est Sacerdotium, sed præstantioris generis. Et sicut iudicis munus sine legibus & iudicijs non constat; ita in Christo cum Sacerdotis titulo sacrificandi officium coniungi debet, & exercitium, siue actus, cum facultate: Atqui non habet terrenum, & visibile Sacerdotium; ergò terrenus Sacerdos esse nequit.

Illa Græcorū interpretatio cur minus idonea. Quorsum illud: Omnis Pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur.

Vel sanè ita procedit Apostolus: Si esset super terram,id scilicet quod offerendum est,& esset quid terrenum, certè ipse Sacer-

Alter sensus

dos non esset, quia adessent alij Sacerdotes, qui easdem hostias offerret quę sunt super terram, idq; secundùm legem: Christus autem non erat vnus ex eis, cùm non esset ex ea tribu. Et quid opus esset nouum à Deo constitui Sacerdotem ad ea munera offerenda quæ super terram sunt?

Tertius.

Potest etiam sic explicari de Christo propositum verbum: si Christus ipse super terram esset, Sacerdos non esset, cui nulla suppeteret vera hostia, cùm preter mortem eius nulla esset digna. Non esset etiam Sacerdos secundùm ordinem Melchisedec, quia non plus offerret quam alij, qui panem, & vinum in lege sacrificabant. Deniq; Leuiticus Sacerdos non esset, quia Dominus nulla ergò ratione esset Sacerdos: essent enim & alij super terram, qui secundùm legem offerrent.

Psal. 109.

Vetus lex, & Sacerdotium essent quandiu duratura: idē illud noui Testamēti Sacerdotium adumbrasse.

Et probat subtiliter Christum non fore Sacerdotem, ex tacita quadā propositione, nempè: Non cessat figura, donec veritas ipsa veniat; cui si adiungas, sacerdotium illud carnale Sacerdotij cęlestis figuram extitisse & cuius Sacerdos in cœlis inueniretur, cōsequens esset, Leuiticum illud non potuisse cessare, quamdiu rei ipsius veritas nō venisset. Fuisse autem figuram Leuiticum Sacerdotium cœlestis, & Euāgelici, probat ex testimonio Legis: *Cùm essent, inquit, qui offerrēt secundum legem munera; Qui exemplari, & vmbra deseruiunt cœlestiū, sicut responsum est Moysi, cùm consummaret tabernaculum. Vide,* inquit, *omnia facito secundùm exemplar quod tibi monstratum est in monte.* Exemplaria, vocat vmbram, vt idem vtraq; voce declaretur, hoc est, à veris & cœlestibus rebus accepta quæ erant futura. Ita munera, & oblationes quæ sunt noui Sacerdotij, non debebāt esse terrenę, sed celestes, in quibus delectatur Deus & placatur. Vnde & Eucharistia non est terrenus panis aliquis, sed cœlestis, & viuens: & oblationes, sunt corda nostra quę vouemus & offerimus Deo orationes, & gratiarum actiones.

Exod. 25.
Act. 7.

Quid exemplar Apostolo.

Oblationes noui Sacerdotij quales & Euchari sticus panis.

Illud perpende, impropriè vocari ab Apostolo ab exemplo deducta exemplaria, cū paulò pòst propriè accipiat, cùm ait: *Omnia facito secundùm exemplar.* Vel vocat figuras veteris Testamenti, exemplar, & vmbram: nam & exemplar sunt, & exemplum. Exemplum quidem respectu præcedentis veritatis, quā ostendit Dominus Moysi in mōte, vt ad eius imitationem construeret tabernaculum; exemplar verò dicuntur respectu veritatis sequentis, scilicet Ecclesię præsentis, quę ad eius similitudinē facta est, & quā præfigurabat. Ideò Apoc. 21. Ecclesia militans dicitur de cœlo descendere.

Figura, & vmbræ veteris Testamenti quomodo simul sint & exemplar & exemplum.

Apoc. 21.

Verbum, *deseruiunt*, significat latrię seruitutem, siue religionis, cùm Grçca habeant λατρεύουσι. Et quod ait: Sicut responsum est Moysi; non intelligas, quòd ipsi interrogāti datum sit tale responsum, nec id significat vox Grçca: sed sensus est. Quia reuelatum est ei à Deo, & prędictum, iuxta illud Matt. *Et responso accepto in somnis*, id est, oraculo accepto. Et ita hic aliqui vertunt: *Quemadmodum oraculo accepit Moysis.*

Deseruire hoc loco quid: & quid Respondere: sicut, inquit, responsum est Moysi.

Matth. 2.

Vide, inquit, *omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte.* Facilius doceretur aspectus, quam auditus, ait Oecumenius. Et præterea dixit, Vide, siue, inspice, & facito secundùm exemplar, id est, cœlestia, & diuina ostensa tibi in monte. Et ita propriè, & ad literam hic locus Exodi à Paulo citatur, quia verba cōtinet Dei ad Moysen dicta pro constructione tabernaculi: mysticè autem, quatenus illa nostra præfigurant.

Ad 3. dub. Illud: Vide, omnia facito secundū exemplar, &c. quam aptè allatū sit ab Apostolo.
Oecu. c. 10. sub fin.

Perpende, Platonem in Timęo docuisse, Deum naturam & artem intuendo exemplar operari. Sed intellige, Deum non habere exemplar distinctum à se ipso: Natura verò intueri exemplar dicitur, quatenus dirigitur ab intelligentia non errante. De arte nullum est dubium, & præsenti textu confirmatur.

An Deus, cū operatur, secundum Platonem, exemplar inspiciat nec ne.

Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Hoc est: Nunc quoniam non est in terra, sed in cęlo pręstantius sortitus est ministerium, id est, ad excellentius ministerium est Pontifex, quanto pręstantioris testamenti est mediator Iesus.

Christus in cœlo quod præstantius sortitus sit ministerium.

Dicet quis: Quomodo melioribus repromissionibus sancitum est nouum, cum eadem æternæ vitæ perinde atque nobis in Nouo Testamento sit proposita spes, sicut etiam gratiæ promissio apud illos fuit? Respondeo: Comparatio Pauli ad formam potius spectat, quam ad materiam. Etsi enim Deus eandem illis promiserit salutem, quam hodie nobis, non tamen eadem, aut æquali reuelationis mensura, neque æterna illis ex vi legis promittebantur. ¶ Et vocando vetus tabernaculum, vmbram, admouet, in veteri tabernaculo non penitus lumen defuisse, sed tenuē respectu splendoris Euangelij fuisse. ¶ *Nam si illud prius culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur. Vituperās enim eos, dicit, &c.* Extenuat, & imminuit vetus testamentum præ nouo: quia illud primum reprehensibile erat, & culpa non vacbat.

Si & vetus Testamētum eandē & spē, & vitę æternę habuit repromissionem: cur id nunc Nouo tribuit Testamento.

Vetus tabernaculū Apostolus cur vmbram appellauerit.

Nec obstat Paulus, cùm ait: *Lex quidē sancta, & mandatum sanctum & iustum, & bonum.*

Rom. 7.

Respon-

Olim quæ licita Iudæis, Christianis illicita.

Respondeo: Dicitur non culpa vacare, quia tanquam imperfectum, & infirmis atq; carnalibus Iudæis nonnulla permittebat, vt vsuras plures vxores, diuortium, inimicorū odium, & similia. Hoc autem probat Apostolus non ratiocinatione, vt prius, sed testimonio Ieremiæ.

Matth. 5.

Ad V. dub. *Ierem. 13.*

Sed dubiū est: quia eo testimonio reprehendere Iudęos videtur, non autem Vetus Testamentum; nō ergò rectè inducit hunc locum Apostolus. Caietanus vt hūc scopulum euitet, legit in Dandi casu, eis; non aūt, eos: vt sit sensus, Vituperans eis dicit: Ecce dies veniēt, &c. Et litera Græca huic meditationi fanere videtur. ¶ Verùm lectio nostra cōstans est, & sensum suum bonum habet. Nam ex vituperatione Iudęorum tacitè reprehendit veterem legem: etsi enim vetus multa bona doceret; tamen quia gratiā iustificandi, aut bene operandi nō prestabat; idcircò ex delictis quę legem consequebātur, legis imperfectio redarguitur, quę non poterat mūdare, aut sanare. Quòd aūt multi iusti essent, & sancti in lege, nemo admiretur: quia à lege illi tales non erant, sed à gratia Dei, & ad Nouum spectabant Testamentum, vt Augustinus docet lib. de Spiritu & litera, & B. Thomas in sua summa. At lex noua & sanat, & vitam gratię confert in præsenti, & æternam in futuro.

I solu. Caiet.

Altera.

Iusti, & sancti viri in lege veteri qui fuerūt, vnde iustitiam, & sanctitatem mutuati. *B. Aug. c. 26. sub fin to 3. circa fin. D. Thom. 1.2. q 107. art. 1. ad 2 & ibid. q 100 art. 1. ad 2 & 4 2. 108. 1 tertiū*

De quo tete mias testamēto, c. 31. de quo verò nūc Paulus videatur tractare.

Dictum commune.

Ecce dies venient, dicit Dominus: & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda Testamentū Nouum: Non secundum testamentū quod feci patribus eorum, &c. Videtur Apostolus à toto ad partem argumentū conflare: quia Propheta loquitur de toto testamento quod transgressi sunt Iudęi. Paulus autē de ceremonijs agit, quibus lex quodammodò vestiebatur, & quasi vestibus decorabatur. Nunc ergò, post corporis interitū quis vestium vsus erit? Peruulgatum est prouerbium: Accessorium naturam principalis sequi solet: ceremoniæ enim appendices erāt Veteris Testamenti: at illo sublato, illę quoque extinctæ esse censentur.

Hier. to. 5.

Cur Paulus nō iuxta Hebręū, Feriam dixerit, sed iuxta Septuaginta, Consummabo Testamentum, &c.

Expende verbum, Cōsummabo, pro quo Hieronymus apud Ieremiā vertit, Feriam. Paulus autē certissimos Septuaginta interpres secutus dixit, *Consummabo*; vt significetur quidem prius fuisse hoc Nouum Testamentum ordinatum & promissum, sed nō consummatum: morte enim testatoris fit consummatio, per quam testatoris volūtas, quę ambulatoria vocari solet, firma, & immobilis redditur. Quod rectè est per Anselmum annotatum: *Ecce, inquit, id est in manifesto est. Dies veniunt, id est, paulatim propinquat tempus gratiæ, in quo fideles illustrabuntur multiplici claritate. Dies veniunt, id est, lumino-*

Galat. 3. Rom 9. B. Ansel to. 2

Proprium Noui Testamenti.

sum tempus grata, & in diebus illis ego cōsummabo, id est, Consummans ac perfectum faciens dabo Testamentum Nouum. Ita enim consummatum, & perfectum erit in omnibus preceptis & institutionibus suis, vt nihil reprehēsionis habeat, & omnem iustitiæ perfectionem contineat. Hęc ille. *Super domum Israel, & super domum Iuda.* Hæ ambæ domus populum illum repræsentabant, cui tradita sunt eloquia à Deo, & Noui Testamenti primitias à Deo acceperunt, & significant omnes tam ex Iudæis, quā ex Gentibus credituros. Et ne tale aliquod testamentum Nouum dandū putarent, quòd suo etiam tempore cessaret, & aboleretur; subdit: *Non secundum testamentū, quod feci patribus eorum.* Cùm vocat Apostolus, nouū; attentionē captat, quia omnia noua placent.

Dom' Israel & domus Iuda quid mysticè.

Rom. 3.

Cur nouum Paulus testamentum appellet.

Sed quomodo dixit Salomon: *Nihil sub Sole Nouum*? Sed ibi est sermo de operibus naturæ: omnia enim naturę opera continebātur in primis causis, vt in semine, & Nouum Testamentum quantum ad præcipua eius capita, nempè Fidem, Spem, & Charitatem, & Spiritum Christi, iam erant: quod attinet ad alias eius partes, iam in figuris & typis delineatum erat.

Si nihil sub sole nouum dicitur testamentum. *Eccles. 1.*

Dicitur verò Nouum Testamentum respectu Veteris. Vetus enim hominē in vetustate peccati positum, nouum, reddere non valebat: at nouum, omne peccatum, & veterem hominem exuit, & nouum induit in Baptismo per fidem. Vetus quoq; terrena promittebat, ac temporalia; nouum verò æterna promittit, & spiritualia præcipit, & Spiritum ad præcepta prestanda largitur: & ita habes quid Vetus & Nouum Testamentum.

I. Ratio, huius nouitatis.

Altera.

Ezech 39.

Addit: *In die qua apprehendi manum eorum.* Indicat illum diem transitus agni paschalis quando Veteris Testamenti fuit exordium. Et more hominum loquitur sermo diuinus: nam viri robusti apprehendere solent manus paruulorum, aut vxorē periculo imminenti, vt eos sustentent ne gressibus labātur. Non secùs fecisse Deus videtur cum illo populo paruulo, quem de fornace ferrea Ægypti, & iugo seruitutis extraxit, & magnis beneuolentię suę symbolis tùm per mare, tum etiam per deserti vastitatem deduxit: addens columnā nubis, & ignis, & dans illis legem in monte Sina, & de cibo mannæ, & aqua educta de petra, & coturnicibus prospiciens, donec domitis omnibus aduersarijs, & expulsis Chananęis, in terram promissam introduxit.

Quo die apprehendent Dominus manum Iudæorum, vt ait Propheta, & quid apprehendere. *Exod. 12.*

Deut. 4. Exod. 20.

Exod. 14. Suprà 13.

Num. 20.

Quoniam ipsi, inquit, non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus: Hęc est ratio, cur necessarium fuerit inducere Nouum Testamentum, & per gra-

Cur debuerit nouū induci testamētum.

Ierem. 31.

tiæ perfectionem consummare: *Quia non permanserunt*, inquit, *in testamēto meo*; & ideò illud culpa non vacabat. Vnde subsecuta est iusta Dei indignatio: quia *Ego*, inquit, *neglexi eos*. Et significat: Quia non poterāt in eo testamento proficere, eos deserui, & misi vt adulteræ libellū repudij. Ieremias iuxta Hebręum legit: *Ego dominatus sum eorū*; sed Apostolus secutus est Septuaginta: & dixit, *Neglexi eos*: quòd vèrbum eandē sententiam cōtinet, Dominus enim, qui nobiscū paciscitur in eo quod paciscitur, quodāmodò seipsum nobis adæquat. Quòd si nos irritū faciamus, ipse tanquam victor dominationē in nos habet, & consequenter negligit, & spernit, quasi potestatem accipiens contra nos fœdifragos constitutus.

Lectio Hebręa: Ego dominatus sum eorum, cum illa Septuaginta, & Pauli: Ego neglexi eos, quomodo concordet.

Sed dubium emergit, an hęc ratio sit efficax: nam nec Christiani in testamento Euangelico permanent, quod miris modis peruertunt, ac prænaricātur. Respondemus hoc pactum esse cum Christo vt homo est, qui nunquam discessit à fœdere Dei, cùm B. etiam Virgine, & Ioanne Baptista, & cum alijs electis, maximè Apostolis, quos gratia sua confirmauit. Imò rogauit Dominus pro Petro, & pro Ecclesia, ne portæ inferi aduersus eam præualerent: nam omnes isti, & exercitus Martyrum, & Virginum gratia Dei in lege perstiterunt, & Euangelium in finē vsq; seruatūt: omnia etiam atrocissima tormenta ferendo antequam Fidem Dei abiurarent. ¶ Quòd si alioqui olim à lege non recesserunt, vt Abraham, Isaac, & Iacob, Moses, Dauid, & Prophetæ, & alij iusti, illi tamen cum Sanctis Noui Testamenti sunt annumerandi.

Si Iudæi propter inobedientiam suā Vetus Testamentū amiserunt: quid ni etiā Christiani ob eandem causam nouum Testamentum amittant?

Luc. 2. Matth. 16.

Quid de Patriarchis, & Prophetis, & iustis antiqui Testamenti in lege Dei permanentibus sentiendum.

Subdit: *Dabo leges meas in mentes eorum & in corde eorum superscribam eas: & ero eis in Deū.* Tria sunt pręcipua noui fœderis capita: primum, gratuita peccatorum remissio: secundum, interior cordium reformatio: tertiū, mentium illuminatio in Dei cognitione: quę tria explicat Apostolus vt constet quātum distet nouum à fœdere veteri. Illud enim foris erat scriptum in tabulis lapideis, hoc intus in corde & mente superscriptum, vt amore, & non timore Dei mandata impleātur. Digito enim lex inscribitur in quolibet iustificato: quòd infideles hæretici intelligere nolentes, nec virtutem digiti Dei considerantes, negant à nobis seruari posse legem. Prȩterea Euangelium priùs fuit in mente scriptum, ac radicatum per Spiritum tardius autem post 12. annos cœpit scribere Matth. Euangelium.

Nouum Testamentum in tribus cōsistit potissimum.

Exod 31. 2. Cor. 3.

Contra Lutheranos, asserentes legē Dei à nobis non posse seruari.

Et ait: *Ero illis in Deum.* Circa quod perpende, Deum adiunctum cum aliquot hominibus, vt cū dicitur Deus Abrahā, Deus Isaac, & Iacob, Deus Danielis, Deus Heliæ, non tantum significari eorum creatorem, & conditorem, sed specialem etiam protectorem, & prospectatorem. Ita dicitur Deus eorum qui credunt, & quos signauit Deus arrhabone Spiritus sancti. Sic etiā peculiariter dicitur Deus Christianorum, qui illū colunt, & agnoscunt, vt eos in ęternam salutem proueħat, non obstantibus tot Satanę organis aduersantibus, tot etiam creaturarum, quę homini fideli, & infirmo insidiantur, remoris. Et concludit: *Et non docebit vnusquisq; proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, &c.* Attende diligenter, Prophetā primò & secundò Apostolū non dicere, Omnes scient omnia, & non erit opus ab alijs discere, vel Scripturis vacare, vel vlterius Doctores, & prædicatores non erunt; sed tantū ait: Omnes cognoscent, per fidem scilicet, quam ipse tribuit, & quę à præceptore, vel prædicatore non potest infundi, cùm sit Dei donum. Non ergò promittit aliquid, quod in facultate nostra positū, sed quod solus Deus præstat. Et significat, humanas mentes cęcas esse Dei cognitione, & recta eius intelligentia vacuas, donec Spiritu Dei sint illustratę. Ait etiam: *Omnes cognoscent me*, non tantùm Iudæi in vno angulo terræ, id est Palestinæ; sed, omnes Gentes in vniuersa terra. Rursus ait: A minore vsq; ad maiorem; vt intelligas, rudes, & plebeios non excludi à Dei sapientia; neq; magnos, aut nobiles sua perspicacia, aut humanis argumentis ad eam peruenire: nam humana ratio tam altè conscendere non potest.

Exod. 3. Dan 6. 4. Reg. 2.

Ephes. 1.

Illud Prophetæ: Et nō docebit vnusquisq; proximum suum, &c. dicens, Cognosce Dominum, quomodo accipiendum

Ephes. 2. 2. Thess. 3.

Homines quandiu sint Dei cognitione cæci.

Quid etiam illud: Omnes cognoscent me, à maiore vsq; ad minorem.

Neque Propheta his verbis externum prædicationis ministerium prohibet, cùm pastoribus, & Doctoribus opus sit teste Apostolo ad Ephes. 4. & ad Timotheum: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse*: quę omnia initio Euangelij impleta sunt, quia effusus est Spiritus sanctus super omnem carnē, qui doceret omnes, & aperiret sensum, vt intelligerent Scripturas. Hinc Oecumenius egregiè ait: *Neq; enim literis sancitum Nouum Testamentum accepimus, sed per Spiritum sanctū. Ex hoc manifestat Christus dicens Apostolis: Ille, nempè Paracletus, cùm venerit, suggeret vobis, & docebit vos omnia. Vides nouum non dari in literis, sed per Spiritum sanctum? Considera igitur quanta sit præstantia Noui Testamenti.* Sic ille. ¶ Non ignoro, plerosq; Patres, vt Augustinum, Haymonem, & Caietanum, hæc referre ad tempora post resurrectionē in patria. Sed illud sanè nouum non erat nec erit: & ibi non solùm Deus, sed & omnia cognoscentur, nec vllus erit ibi qui doceat, aut qui addiscat: nec erit vlla remissio peccatorum.

Falsus horū verborū intellectus excluditur.

1. Tim. 3.

Ioel. 2. Act. 2. Luc. 24. Oecum. c. 11. sub init.

Ioan. 14. B. Aug. lib. de Spir. & lit. c. 2. Haymo epist. Caietan. 1. Ioan. 2.

Ideò

Spiritus sancti vnctio vt doceat nos de omnibus.

Ioan. 14.

Esai. 54. Supra 11.

Ideò melius referimus ad primum Christi aduentum, in quo Deus detectus est credẽtibus per Spiritum Christi. Et similia docet per discipulum dilectum: Et non necesse habetis vt aliquis doceat vos; sed sicut vnctio eius docet vos de omnibus, necessarijs scilicet ad salutem. Et iterum Dominus; *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunq; dixero vobis:* Item Esaias: *Dabo vniuersos filios tuos doctos à Domino.* Et iterum: *Repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientis.*

Quare Deũ cognoscent omnes, teste Propheta.

Esai. 59.

Cui Deus, & quatenus peccata condonet.

Perspice autem rationem, quorsum omnes sint Deum agnituri: *Quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum iam non memorabor.* Nihil enim aliud est, quod longè abesse à nobis Deum faciat, quã nostra ipsa peccata, de quibus Esaias: *Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos, & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret.* Deus etiam non vult cuiquã remittere peccata, nisi prius per fidem cognitus, & exoratus à peccatore.

Legis antiquationẽ, & senectutem vbi Moyses insinuarit.

Leuit. 26.

Aristot.

Conditio senectutis.

Dicendo autem nouum; veterauit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est. Verba hæc sunt Apostoli ponderantis testimonium Ieremiæ. Quia ergò promittitur nouum, necesse est vt vetus quod ei opponitur, veterascat. Sicut in lege dictum est in mysterio de fructuum abundantia: Vetera nouis superuenientibus proijcietis. Quod autem antiquatur, ac senescit, ad interitum tendit: nec enim vetus diceret, nisi antiquandum esse sciret. Docet autem Philosophus lib. de inuent. & senect. Senectutem viam esse ad interitum, & corruptionem. Nec eget hæc propositio alia maiori probatione, quam ipsa experientia, quę vera esse deregitur in omnibus, quæ vitæ & mortis sunt capacia.

DISPVTATIO XVIII.

In illa verba c. 9. *Habuit quidẽ & prius iustificationes cultura, & sanctum seculare. Tabernaculum enim factum est primum,* &c. vsq; in fin. cap.

Quæstio I. Secunda.

IN hoc capite primum venit constituendus scopus quem autor spectat. Deinde dubium est, quomodo auctor huius Epistolæ dicat id quod in nullo Scripturæ loco inuenitur, nempè aureum thuribulum in Sancto Sanctorum fuisse; nec etiam legitur vrnam, quæ habebat manna, & virgam illam Aaron, in arca fœderis fuisse asserntam: imò oppositum habetur, 3. Reg. 8. in

3. Reg. 8.

arca non esse aliud repertum, quam tabulas Testamenti. Quomodò etiam ait, in tabernaculo fuisse candelabra in plurali, cùm vnum tantum fuisset candelabrum? Tertium dubium est, quod sit velamentum secundum, cùm constet, vnum templi fuisse velum tantùm Exod. 26. & Euangelium asserat velum templum scissum fuisse, nõ declarans quale esset, an primum, an secundũ, quia tantum vnum erat. Nam si duplex extitisset, debuit explicare an esset interius coram sanctuario, an exterius ante Sanctũ. Quartum, quænam est illa parabola temporis instantis, & quid mysterij contineatur sub illis ceremonijs. Quintum, quomodò dicitur Christus, Pontifex futurorum bonorũ; & quòd sit illius amplius, & perfectius tabernaculum, per quod introiuit in sancta; quid etiam denotet illa vox, Sanctũ. Sextum, quæ erat illa ceremonia, qua per cinerem vitulæ aspersum sanctificabatur populus. Septimum, quæ erant illæ præuaricationes quæ erant sub Veteri Testamento. Octauum, an Paulus abusus sit voce testamenti, siue διαθήκης, vt confidenter ausi sunt dicere Erasmus, & Caietanus. Nonum cur dicatur de secundo Christi aduentu sine peccato apparebit: videtur enim insinuare, quod prius cum peccato apparuerit: ad id qua ratione asseri potuit, cùm scriptum sit: *Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius?*

Tertia.

Exod. 26. Matth. 27.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Num. 19.

Septima.

Octaua.

Nona.

1. Petr. 2. Esa. 53.

1. quęst. Sol. Quid doceat in hoc capite Paulus.

Ad primum respondendo dicimus, Apostolum hactenus in genere locutum de abrogatione Veteris Sacerdotij, ac Testamenti: hoc loco idem peculiari ratione de ritibus, & ceremonijs tabernaculi præcipuè agit, & nihil tunc in vsu fuisse ostendit, cui finem Christi aduentus non imposuerit. Incipit ergò: *Habuit quidem & prius iustificationes cultura, & sanctum seculare.* In codice Græco legimus Πρώτη, & ab aliquo indocto additum fuisse videtur σκηνὴ, vt referatur ad tabernaculum; non intelligente adiectiuum illud prius, vel primum, referri debere ad nomen superius διαθήκη, vt docent Chrysostom. Theodorit. ac Theophylactus. Adde Photium in Oecumenio: *Quod ait: Habebat quidam prius iustificationes cultus, non: de tabernaculo dictum esse arbitror, sed de ipso veteri Testamento. Neq; enim tabernaculum conferebat cum Nouo Testamento, sed totum Vetus Testamentum cum Nouo, & supra totum illud ostendebat huius excellentiam.* Et infra: *Quoniam enim depresserat ipsum, comparatione ad Nouum: ne quis diceret, quod non semper abiectum fuerit; praeuenit dicens, quod habebat etiam illud iustificationes cultus, leges, & ordinem ac ea quæ decentem Dei cultum consequuntur.*

Lectio illa: Habuit quidem & prius tabernaculũ (pro testamẽtum) improbatur.

B. Chrys. ho. 15. sub init. Theod. par. 2. Theophylact. Photius apud Oecum. c. 11.

Vbi autem in genere dixit, quòd habebat iustificationes cultus, recenset etiam particulatim, incipiens à tabernaculo. Habebat, inquit, *sanctum mundanum, & quod patebat omnibus; habebat rursum aliud tabernaculum, præordinatum ad secretius adhuc, & sanctius tabernaculum.* Hactenus Photius.

Quid iustificationes cultura.

Et ait, Habuit, siue habebat, vt Græca vox significat: quia iam nouo subintrante, illud interierat. Deinde addit: *Iustificationes culturæ, & sanctum seculare.* Primum nomen, cum sequenti est coniungendum: iustificationes cultus, siue culturæ, id est, ritus quosdam iustitiæ speciem præferentes, & statuta ad colendum Deum. Cultus enim, vel culturæ, Genitiui casus est, non Accusandi: & sunt duo membra, non tria, hoc est δικαιώματα λατρείας τό τε ἅγιον κοσμικόν. Vbi enim in genere dixisset, quòd habebat iustificationes cultus: recenset etiam particulatim, incipiens à tabernaculo: Habebat, inquit, sanctum mundanum, vel sanctum seculare, hoc est atrium exterius, quod omnibus patebat: & habebat rursus aliud tabernaculum præordinatum ad aliud secretius, Et sanctius tabernaculum. Et vocat sanctū mūdanum, templi, vel tabernaculi primam partem, in qua erat altare holocaustorum, vt probatur ex 1. Reg. 3. & Samuel dormiebat in tēplo Domini, in quo erat arca Dei, & Matt. 21. Intrauit Iesus in templo Dei, id est, in primam partem accessibilem etiā laicis. In secunda parte tabernaculi erat lucerna, & propositio panum in mensa: & hoc non dicitur sanctum mundanum: in tertia verò, quod erat Sanctum Sanctorum vocatum, erat thuribulum aureum, & arca testamenti, in qua vrna mannæ, virga Aaron, & duæ tabulæ testamenti.

Sanctum seculare quid.

Cur ita dicatur.

1. Reg. 3.

Sed hic duo dubia soluenda occurrunt. Primum, quid est hoc thuribulum aureum, quod Græcè θυμιατήριον, id est, altare thymiamatis vocatur; & in quo loco positum erat: nam 3. Reg. 8. in arca non erant nisi tabulæ Testamenti. Deinde quid est quod ait: Post velamentum secundum: nam innuere videtur, plura extitisse vela. Ad hoc secundum prius respōdendum est: indubitatum esse, duo extitisse vela, alterum ante Sanctum Sanctorum, distinguens illud ab atrio, & illud colligitur ex 26. c. Exod. propè fin. vbi prius agit de velo priori ante Sanctum Sanctorū; deinde de posteriori, quod tentorium vocat noster interpres, & Chaldæus paraphrastes nominat velum, LXX. verò ἐπίσπαστρον, quod ab interprete hic vertitur tentorium, Num. verò 4. interpretatur velum: & Iulius Pollux in suo Onomast. vsurpat, cùm loquitur de foribus. Et materia vtriusq; veli vna & eadem erat, nempè ex hyacintho, purpura cocco bis tincta, & bysso retorta. Et prius appēdebatur super quatuor columnas de ligno setim deauratas & iubentur in illis ad ornamentum effingi Cherubim, vt habēt litera Hebræa, & Græca, etsi Latinè pro Cherubinis habeamus, pulchra varietate contextum. Posterius verò velum erat appensum super quinque columnas eiusdem operis, quò annulis posset hinc aut illinc trahi. Secundo loco Paulus apertè docet, secundum velum fuisse ante tabernaculum, id est Sancta Sanctorum. Vbi aduerte, non posse vocem, secundum in Græca litera cum tabernaculo, quod Græcè est σκηνὴ, fœminini generis, vt quidam volunt, coniungi, sed cum velo, quod neutrius est generis, & dicitur καταπέτασμα, quare δεύτερον, necessariò cum velo connectendum est. Tertiò, ex Euangelio hoc duplex velum colligi potest, si, quod ait Lucas (*Erat autem hora ferè sexta, & tenebræ factæ sunt in vniuersam terram vsq. in horam nonam: & obscuratus est Sol, & velum templi scissum est medium*) non dixit per anticipationem. Nam ita, quod Matth. & Marc. post horam nonā dixerunt, & emissum Spiritum: *& ecce velùm templi scissum est in duas partes à summo vsque deorsum*, non pugnabit cum illo Lucæ: vt ita Lucas loquatur de primo velo hora sexta scisso, & alij Euangelist. Matt. & Marc. de secundo velo: quæ sententia Glossæ fuit. Nam scindi medium, distinctum esse videtur ab eo quod est scindi in duas partes à summo vsque deorsum. Posset & alia ratione colligi vtrumque velum scissum, si dicamus more Scripturæ non inusitato poni singulare pro plurali. Quintò, Origenes in Matth. tract. 35. & Hierony. ad Hedibiam. q. 8. & hic Oecumen. apertè tradunt duo fuisse templi vela, & quale fuerit illud, cuius mentionem fecerunt Euangelist. disputant, & Aristeas libr. de 72. interpretibus narrat se vidisse velum exterius, quod iocundissimū prospectū ob elegantes figuras ibi repræsentatas exhibebat. Cæterū, an primum, an secundum, an vtrumq; velum extiterit illud tempore passionis scissum, alibi latius disseruі. Altera quæstio fuit, vbi esset altare Thymiamatis, quod hic aureū thuribulum vocatur, teste Aug. Ad quod respōdeo, Magistrum hist. li. 10. Euan. historiç referre, Salomonē ampliādo cultū Dei fecisse vnū altare thymiamatis, & posuisse in Sancto, & quod positū erat in sancto, transtulisse in Sanctum Sanctorū. Sed hoc an sit credibile, alijs iudicandum relinquo. Certè mihi probabile non est, tantum sibi tribuisse Salomonē, vt auderet aliquid innouare ex his,

III. quæst. sol De velamento secundo, cuius solus meminit Paulus.

Largum. pro hac veritate.

Iul. Pollux.

Vtrumq; velum ex quib. constaret.

Exod. 26.

Prioris velamēti quodoam opus & dicitur pulchra varietate cōtextum

Secundum.

Tertium. Luc. 23.

Matth. 27. Marc. 15.

Glossa ordin

Quartum.

Quintum. Orig tom. 2. Hier. ep. 150. to. 3. circa medium. Oecum c. 11. post medium. Aristeas Libr. 10. in Euang c. 47.

II. Solutio. quæst. De aureo thuribulo, de quo meminit tantum Apostolus. D. Augustin. I. Solutio

Altera.

quæ Deus per Mosem præcepit. Respõdeo etiam, fuisse quosdam qui assererent, post templi instaurationem per Esdram factam non amplius altare thymiamatis in Sancto fuisse, sed in Sãcto Sanctorũ, vt videtur hic Apostolus probare. Sed profectò hæc sententia à nullo solido autore traditur, & vix potest consistere. Nam cum quotidie deberent Sacerdotes in altari thymiamatis incẽsum adolere, & quidem bis, mane, & vespere, vt Exod.30. illis præcipitur, consequens esset, minores Sacerdotes in Sãcta Sanctorum ingredi: quid tamen pugnat cũ ijs, quę Moyses Leuit. 16. docuit, & Paulus in hoc capite. Deinde thuribulum illud aureum, siue pro altari thymiamatis sumatur, vt necessariò apud Paulum sumẽdum est (cũ altaris thymiamatis in sancto positi non meminerit, sed tantum candelabri, & mẽsæ, & Propositionis panum mentionem fecerit) siue propriè pro thuribulo, quo thus erat adolendum in die expiationis à summo Sacerdote, in loco Sancti Sanctorum nõ erat: quia si in eo loco positũ asseres, non semel, sed ter dicto die expiationis summo Sacerdoti in Sanctũ Sanctorũ ingrediẽdum fuisset. Semel quidem ad illud assumendum, & ad illud igne, & thure in eo ponẽdis pręparandum. Deind cũ solenniter intrabat non sine sanguine. Tertiò, cum illud ad reponẽdum in Sancta Sanctorum rediret: atq; hac ratione bis in fumo in Sancta Sanctorũ intraret; cum tamen Deus intranti sine fumo mortẽ minitaretur Leuit. 16. Adhæc similia etiam receptacula ad ministerium altaris thymiamatis in altari holocaustorum in atrio posita asseruabat tantũ, vt habes Exo. 20. 37. & 38. Quare thuribulũ aureũ, cuius mentionem facit Paulus, altare re vera erat thymiamatis, quod Apost. vocat θυμιατήριον, à Septuaginta verò Interpretib. in Veteri Testamẽto vocari consueuit θυμιάματος θυσιαστήριον. Interdum enim Paulus enumerare solet vasa quæ erãt in tabernaculo, quod sanctum dicitur, & probabile est tantum, ac tale vas Apostolum non omisisse.

Confutatur duplici ratione. Prima. — Leuit.16. II.ratio. — Leuit.16. — Exod.20. Tertia solutio longe cæteris probabilior.

Refert igitur Paulus oraculum, siue Sãctum Sanctorum arcam intus, & propitiatorium cum Cherubinis, extra velum verò thuribulũ siue altare thymiamatis habuisse. Quanquã autem in Sancto tria essent vasa, nimirum thuribulum aureum, siue altare thymiamatis, & mensa Propositionis, atq; candelabrum tamẽ quia duo posteriora nõ ita ad oraculum pertinebant, & illorum alterum ad Septentrionem erat, alterum verò ad Meridiem, altare autem thymiamatis in medio collocatum, & situ erat; propterea dicitur ad Sanctũ Sanctorũ spectasse. Hinc est quod Exod.30. & Leuit.16. semper dicitur altare thymiamatis astare ante arcam Dei, vel coram Domino: id quod de mensa, vel de candelabro non dicitur. Itaq; possumus interpretari Paulum in eum sensum, quòd oraculum habuerit thuribulum aureum, non quidẽm intra velum, sed extra ante arcam Domini, etiamsi distortum, impropriumque prima facie videatur.

Quare Apostolus aureũ thuribulum fuisse dixerit in Sancto Sãctorum. — Exod.30. Infra 40. Leuit.16.

Ad aliud verò dubium, non in arca fœderis essent illa tria, virga, & vrna foris pendẽtes à latere, tabulæ verò intus, vt habes 3. Reg.8. Nam vrna mannæ Exod.16. & virga Aaron quę frõduerat Num.17. mandantur asseruari corã testimonio Domino: Respõdemus, nihil vetare, quo minus dicamus præceptũ vt asseruarentur in arca, cum ipsa esset testimoniũ. Deinde quis est tam rigidus censor, qui Paulo legem præscribat, ne quid enuntiet non expressum in Scriptura? Alioqui, cũ dixit, ꝙ Iannes & Mambres restiterunt Moysi, & quid infra c.12. sub persona Moysi dicitur: *Exterritus sum & tremebũdus*, quæ in textu nõ habẽtur, in errorem proculdubio lapsus fuisset. Adhæc etsi dicatur tempore Salomonis nõ fuisse ibi nisi tabulas Testamenti, non tollit quin posteà fuerint alia in ea reposita: quid nosse poterat Paulus ex traditione Gamalielis eruditus. Lege Chrysostom. homil.18. & Theophyl. Ad illud de cãdelabris dicendũ, Græce legi in singulari, ἡ λυχνία, nisi interpres legerit αἱ λυχνίαι. Deinde si nõ est vsus pluralis pro singulari; dicendum vel vnum stipitem continẽtem septem partialia candelabra; vel ex traditione nouisse plura, id est, septẽ fuisse candelabra aurea, & distincta, & septẽ mẽsas Propositionis panũ duodecim.

Vnde Scripturarũ constet, vrnam mannæ, & virgam Aaron cõtinentem, in arca fœderis fuisse repositam. 3.Reg.8. Exod.16. Num.17. — Duplex solu. — 2.Tim.3. Hebr.12. — Tertia. — Act.22. — Si vnum tantum candelabrum, quomodo plura, secundum Apostolum? Exod.26. Infra 37.

¶ Sequitur in textu: *Superq; erant Cherubim gloriæ obumbrãtia propitiatorium.* Id est, Super arcã erant Cherubini gloriosi: quos genere neutro expressit, quia nullius sunt sexus, vt Ecclesia etiam cantat: *Cæli, cælorumq; virtutes ac beata Seraphim* (etsi alibi Scriptura in masculino efferat, dum ait: *Seraphim clamabant alter ad alterum*) & alis suis expansis super Propitiatoriũ (id est, tabulã arcæ superpositam, ex qua Deus oracula reddebat) illũ obũbrabant, quasi administrantia Christo: eratq; illa tabula inter Cherubinos quasi gestata ab ipsis, in qua si quis sedisset, pedes super arcã collocasset. Eratq; sedes Dei sine sedente, de qua per Prophetam ad Deũ dicitur: *Qui sedes super Cherubim.* Sic namque Moses Deũ quasi infigurabilẽ, & adorandũ nobis depinxit, sedẽ eius vacuã super Cherubim statuẽdo. *De quibus non est modò dicendũ per singula.* Id est: Non datur vt de singulis nũc latius loquamur, nisi quantũ satis sit ad

Cherubim, & Seraphim cur Scriptura per omnẽ genus enũtiet. Esai.6. — Quid illud: Qui sedes super Cherubim. Psalm.79.

Primum, ac secundum tabernaculum vt distinguat Apostolus.

rem proposit~: quia maxima cõtinent mysteria, & multis verbis opus est. ¶ Sequitur: *His verò ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes.* Ad rem rediens Apostolus, inter primum & secũdum tabernaculũ discrimen statuit. Nam in primũ semper intrabãt Sacerdotes sacrificiorũ ministeria cõsummantes. Exo. enim 30. præcipitur, vt bis quotidie ingrediatur Sacerdos ad adolẽdum incensum super altare aureum, quod erat coram Sãcta Sanctorũ, summo diluculo, quando adaptabat lucernas: & iterũ vespere, cum idem officiũ præstabat. Et dicit, *Consummãtes:* quia quotidie mane & vespere incipiebat cultus in altari holocaustorum, quid erat sub dio ante Sãctum: & offerebat agnum in holocaustum. Perficiebatur autem cultus mane, & vespere in altari thymiamatis, quid erat in Sãcta, & thymiama adoleri solebat. ¶ *In secundo aũt* (scilicet tabernaculo) *semel in anno solus Põtifex non sine sanguine quem offerret pro sua, & populi ignorantia.* Quoniam offendebantur Iudęi ceu infantes, quod Christus vnica victima potuerit peccata mũdi soluere, ostẽdit ꝙ in Veteri quoq; Testamento id fuerit in figura pręstitum. Et cũ ait: Non sine sanguine; excellentiã Christi indicat supra Põtificem Iudæorum: ibi enim offerebat pro se Pontifex: at Christus non pro se, qui peccatum non fecit. Et ille quidem offerebat pro peccatis ex ignorantia legis admissis, Christi verò victima ea etiam, quę scientes, & volentes peccauimus, expiantur.

Exod 30.

Illud: Sacrificiorum officia consummantes, quid significet.

Suprà 29.

Infrà 30.

Leuit. 16.

In eo quod offerebat nõ sine sãguine qualem præ Christo defectum indicaret suum.

1. Pet. 2.

Esai. 53.

Et addit: *Hoc significante Spiritu S. nondum propalatam esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. Qua parabola est tẽporis instantis.* Expende iam verbum, propalatam: quia Sãctorum via erat quidem præparata; nam Christus dixit: *Ego sum via, & veritas, & vita:* sed nõdum manifestata, quia nondum ingressus erat in Sancta Sanctorum, id est, in vera sancta, & cęlestia. Adhuc enim velum stabat ante Sanctum Sanctorum, & nondum erat scissum à summo vsq; deorsum, vt posteà fuit; & velum adhuc erat ante mentis oculos Iudæorum in Moysis lectione: nam summus Pontifex semel ingressus in anno, pro se, & populi ignorãtijs non sine sanguine offerebat: & quid ibi ageretur, nemo videre poterat, quia adhuc sub velo latebant sancta cœlestia.

Propalata cur nondum Sanctorũ via secũdum Apostolum.

Ioan. 14.

Matth. 27.

2. Cor. 3.

Solu. 4. quæ.

Et applicando quæ dixit, subdit: *Qua parabola est temporis instantis.* Quę apertius vertisset interpres, si dixisset: Quæ similitudo est tẽporis quod institit. Erant enim ea, quę in tabernaculo erant, & gerebãtur, typus & delineatio, ad tempus quod tunc instabat, referẽda, cũ clausa essent Sancta Sanctorũ, & velo tecta. Et vt velum claudebat aditum sancti sanctorum, ita tẽpus illud typus erat clausi aditus in cœlum. *Iuxta quam similitudinẽ* (siue vt Græcè dicitur, Iuxta quod, scilicet tempus) *munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem.* Id est, cultum latrię exhibentem. Nec enim erant spiritualia, nec fidei spiritũ continebant, sed corporalia erãt, & corpus tantũ purificabant, nõ autem animum, aut consciẽtiam. Et declarans ad quid essent vtilia, subiungit: *Solummodo* (siue duntaxat) *in cibis, & in potibus, & in varijs baptismatibus, & iustitijs carnis; vsq; ad tempus correctionis impositis.* Hoc est: Iustificabant tantùm coram hominibus ad illud ministeriũ carnale explendum. Non sunt autem talia nostra Sacramenta: absit: nã aqua coniuncta est cum Spiritu, iuxta illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto.* Panis etiam noster, & potus benedictione mystica sacrantur, & continent corpus, & sanguinem Filij Dei: & dignè accedentibus, gratiam spiritualis cõferunt refectionis: & de hoc dicitur, *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Secus erat de cibis, & potibus legalibus. Illæ verò iustitię carnis nõ ab re erant impositę; vt in officio ille populus contineretur, ac veluti candidaretur ad ea quæ Christi sunt. Ea autem erãt ad tempus correctionis imposita, ita enim in Nominandi casu Græcè clarius legitur, non impositis: quia referuntur ad munera, & sacrificia. Reddit enim rationẽ, quare munera & hostiæ non possunt perfectum facere seruientem: quia imposita erant quasi pondera, & onera, quibus vsq; ad tempus Saluatoris premebantur. Est enim Διόρθωσις, dictio qua hic vtitur Apostol⁹, erectio, qua qs lapsui obnoxius aliquid manu apprehendit, quo se valeat erigere. Talis est Christus, quo fide apprehẽso, oẽs qui piè nutabant, solidantur. *Christus autem assistens Põtifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, &c. introiuit semel in Sancta, æterna redemptione inuenta.* Proposuit hactenus Apostolus veluti tabernaculi significationem per Pontificis ingressum semel in anno in illud: nunc ad veteris legis Pontificem alludendo, munus Christi explanat, & illum ei præferendum declarat. Christus ergo; id est, vnctus, non oleo externo, vt Aaron, q̃a talis vnctio modica erat, sed vlterius Spiritu sancto, & Dei virtute inunctus; ita vt nos omnes suæ vnctionis participes efficere possit. Subdit: *Assistens*, id est, paratus ad porrigendum manum, & opitulãdum, & ad interpellandum pro nobis, & semper assistẽs corã Domino: quod nõ habebat Aaron, qui semel in anno

Munera, & hostiæ legales quare nõ possent iuxta conscientiã perfectum facere seruientem.

Quid quod illæ dicuntur solummodo vsque ad tempus correctionis impositę.

Ioan. 3.

Oblationes, & hostiæ Noui Testamenti quales.

Infrà 26.

Iustitiæ carnis cur Iudęis impositæ.

Cur potius de hostijs, quã de iustitijs carnis dicendum sit, quòd sint vsque ad tẽpus correctionis impositæ.

Ad V. quæst. De eo quod Christus vocatur Pontifex futurorũ bonorum.

Exod 29.

Actor. 10.

Aaron quomodo vnctus præ Christo: Idem ille cur pontifex verè dici non posset assistens.

Leuit. 16.

non sine timore mortis intrabat in Sancta. Græca habent Χριστὸς παραγενόμενος, id est, superueniës, quia post Leuitas munere suo ad tëpus functus Christus posteà subrogatus est, vt figuræ, & typo respõderet veritas.

Cur Põtifex sit Christus. Munera pontificia quænam illa. *Hebr. 5.*

Addit: *Pontifex.* Cuius fuit pontem ex ligno Crucis facere, quo nos mare müdi tuto per transire in cœlum possemus. Quòd si Põtifex, munere quoq; summi Sacerdotis perfunctus est, quod est interpellare pro alijs, offerre munera, & sacrificia, consecrare Sacerdotes, & templa benedicere populo, ingredi in Sancta Sanctorum: habuit etiã vestimenta pontificalia, femorale lineũ, id est, incarnationem de pura, & virginea carne operiente turpitudinem corporis sui, id est, peccata omniũ nostrũ, qui sumus eius corpus; tunicam lineã. id est, vitam purã, & nouam ante Baptismũ; tunicam item hyacinthinam, id est, vitam diuinam, ac cœlestem post Baptismum; bene sonantem tintinnabulis prædicationis cõiunctæ, & signorum malogranatis, quæ in fine vitę magis splenduerunt. Item superhumerale habens duos lapides onychinos, in quibus erant nomina insculpta duodecim filiorũ Israël, id est, obedientissimam patientiam, & patientissimam obedientiam, qua peccata portauit Iudæorum, & Gentium: rationale quoque; seu pectorale, habens duodecim tribuum nomina, id est, potestatem iudiciorum, quã in omnes accepit, innixã tamen diuinæ misericordiæ, qua omnes redemit: cidarimq; tegentem caput, id est, humanitatem quæ incomprehensam deitatem tegit; & laminã auream in fronte, id est, gloriam, & honorem Patris; balteum quoq; purissimæ castitatis: & vt in morte Põtificis omnes homicidię, qui casu aliquem interfecissent, ex ciuitatibus refugij securi poterãt in patriam reuerti: ita id solũ per Christi mortem verè obtinemus, vt liceat nobis omnibus animicidis in æternæ vitæ patriam nostram redire, à qua per peccatum Adæ extorres facti fuimus.

Vestiũ summi Sacerdotis, siue Pontificis Christi spiritalis intelligentia. *Exod. 28.*

Esai 53. 1. Pet. 2.

Num. 35.

Genes. 3.

¶ Addit: *Futurorum bonorum.* Id est, spiritualis gratiæ, & resurrectionis, & æternæ vitæ, quam nobis promeruit Dominus: sicut Aaron temporalia bona impetrabat. Et tacitè indicat, Pontifices veteres paucos habuisse subditos; q̃a bona fortunæ & parua sunt, & pauca, nec possunt, vt spiritualia, in multos distribui.

Quorum sit Christus Põtifex futurorum bonorũ.

Veterũ Pontificum, Sacerdotum ve defectus.

¶ *Per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non huius creationis,* &c. Venit etiam Christus per aliud maius, & perfectius tabernaculum, vt per illud intraret in Sancta Sanctorũ quale autem fuerit illud, dubium est Græci intelligunt cœlum, per quod ad sancta, id est, ad dexteram Patris introiuit, non per manum humanam fabricatũ, vt tabernaculũ Moysis: nec huius creationis, id est, rerum corruptibilium: nam cœlum ingenerabile est, & incorruptibile. Estq; in eo candelabrum septem planetarum, & mensa panum Propositionis, qui duodecim erãt, hoc est duodecim signorum Zodiaci in terram influëtium: & altare thymiamatis fixũ, id est, cœlum supremũ, quod Empyreũ vocatur, & in quo Angeli preces pro nobis ad Deum fundunt tanquam fumũ thymiamatis. Verùm hæc interpretatio quibusdam nõ placet: quia Dominus quãdo hoc opus, vel ministerium Pontificis perfecit, in terris erat, necdum cœlos penetrauerat. Et per cœlum non potest intelligi locus beatorum; alioqui per Sanctum Sanctorũ intrasset in Sãctum, quod est absurdum, cur potius per sanctum ingressus fuerit in Sanctum Sanctorum.

Quid amplius & perfectius tabernaculũ, &c. secundũ Græcos.

Ille sensus (de cœlo videlicet) quid incommodi habeat.

¶ Alij verò sentiunt, hoc tabernaculum esse Ecclesiam; per quam Iesus trãsiuit in cęlum: quæ quidem Ecclesia amplius est & maius tabernaculum, quia Iudæis, & Gentibus cõstat: perfectius etiam, quia per Spiritum sanctum homines Ecclesię membra fiunt. Et superiùs Apostolus Ecclesiam vocauit tabernaculum, quod fixit Deus, & non homo. Cuius Ecclesiæ membrũ pręcipuum sanctissimã Deiparam fuisse asserere possumus, de qua canit Ecclesia: *Et qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo:* &, *Sanctificauit tabernaculum suũ Altissimum.* Ita vt in corde Virginis habitauerit, & discisso carnis suæ velo quæ communis vtriq; fuit, per proprium sanguinem introiuit in Sancta.

Secunda de Ecclesia, atque etiam de B. Deiparæ.

Hebr. 8.

Eccles. 24. Psalm. 45.

¶ Nõ ignoro, alios interpretari hoc tabernaculum primum de sancta sua humanitate de Spiritu sancto cõcepta, per quã Verbum incarnatum est. Estq; humanitas Verbũ Dei capiens, & perfectior ratione vnionis, quã sit tota creatura: & non huius creationis, sed specialiter ab Spiritu sancto magno artificio facta. Et per hoc corporis tabernaculum ingressus est Christus in gloriam suam. Et quia in ea passus est; meruit vt pro nobis coram Deo mediator assistat. Porrò tabernaculum erat in vsum viatorũ, pastorum, & militum: quia templum diuinitatis erat, in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitabat. Diciturq; per corpus iter fecisse, & militasse: quia in eo se Deo consecrauit, in eo se præparauit ad peragëdum sacrificiũ: in eo deniq; Crucis mortem pertulit, & in cęlos conscendit.

Tertia de Christi humanitate. *Luc. 1. Matth. 1. Ioan. 1.*

Vnio hypostatica quantæ perfectionis. *Luc. 24.*

Tabernaculum humanitatis Verbo triplíciter deseruiit. *Coloss. 2. Suprà 2.*

Per sancta absolutè, intellige hoc loco Sancta Sanctorum per Antonomasiam: alioqui figura non responderet figurato. Nã vetus Pontifex per primum tabernaculum intrabit in Sãctum Sanctorum. Et ne, quia

In quæ Sancta Christus semel intrauerit.

dixit

Exod 36.

dixit, non manufactum, intelligeres, increatum; explicat nō se velle dicere increatum, sed non huius creationis, id est, arte humana confectum; vt erat illud Mosis. Et nō introiuit per sanguinem bircorum, vel taurorū, sed per proprium, quo vno & mūdamur à lepra peccati, & nobilitamur tanto digni pretio facti, & renouamur intus amore charitatis, quam sanguis Christi alit: & rubricati tanquam domus Ægypti, euadimus Angelum percutientem, & educimur de Ægypto originalis peccati, & tanquam vincti de lacu profundo personaliū delictorum, fortes in dæmonem, & mundum efficimur, & tandem sanguineæ temperaturæ lætamur in nobis ipsis, & liberales in proximos reddimur.

Sanguinis Christi, per quem ille introiuit in Sācta, quanta vis, & efficacia.

Exod. 12.

Denique per sanguinem oblatum intellige perfectam hostiam totius Christi per Synecdochen, videlicet corporis, animæ, & sanguinis: nam inferiùs dicitur: *Per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo:* & in fine capitis, *Nec eget vt sæpè offerat seipsum.* Et alio loco ipse Christus, *Animam meā pono pro ouibus meis.* Ex quibus elicimus differentiam nostri Pontificis, quantum ad effectum alterius, & doni impetrari ad donū; de quo subdit: *Aeterna redemptione inuenta.* Cum enim sanguis Christi ab infinita, & æterna Persona fusus esset, effectum æternæ redemptionis promeruit.

Christi sanguis oblatus quid significet.

Ioan. 10.

Quare Christus per propriū sanguinem æternā inuenerit redemptionē.

Et subdit rationem probantem vim illam infuisse Christi sanguini, dicēs: *Si enim sanguis bircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus,* &c. Tangit ritum expiationis, descripta Leuit. 16. Et vocat cinerem vitulæ aspersum, aquam cinere, & sanguine vitulæ rufæ aspersam: non enim cinis per se aspergebatur, sed quatenus in aqua erat. Vocat quoque illam emundationem carnis, restitutionem ad cultum, quam crebrò Iudæi per trāsgressiones decretorum legis admittere soliti erant. Vt si quis leprosum tetigisset, aut cadauer, vel esset seminifluus, ad ingressum ad templum irregularis fiebat, vel ad sacrificia, & eorum esum.

Ad 6 quæst. Quid cinis vitulæ aspersus.

Leuit. 16.

Num. 19.

Sanguis ille sanctificaret ad quā emūdationem carnis.

Leuit. 5.

Illud autem: *Quanto magis sanguis Christi,* non est ita apertum, & expeditum, quòd multò magis sanguis Christi purget animā à peccatis: nam maius est & perfectius opus purificare conscientiam ab operibus mortuis, quàm corpus à contactu mortui, vel leprosi. Respondemus tamen, efficaciter Paulum agere. Nam si typi, & vmbræ à maculis, & irregularitatibus legis mundabant, etiamsi peccata non essent, nisi scienter admitterentur, atque hoc potius Dei instituto, & voluntate: quanto magis Christi Dei sanguis, qui per Spiritum sanctum oblatus est, & in illis legis lustrationibus figuratus, vim habebit permundandi à peccato? Nam figura est propter figuratam veritatem. Si ergo illa erant efficacia ad illam qualemcunque purificationem, non natura sua, sed voluntate Dei: quanto magis Christi Dei sanguis, & per Spiritum oblati (erat enim amor diuinus, qui ad opus illud heroicum Christum adduxit) supernaturalem, & efficacē vim habebit ad purificanda peccata? Et vbi dicimus, Obtulisse se per Spiritum sanctum, Græca habent, per Spiritum æternum: ita vt ex parte offerentis, & eius Spiritus, per quem actus est ad se offerendum, & ex parte rei oblatę, id est, diuini sanguinis, vel sui ipsius, infinitum fuerit meritum, & satisfactio Christi.

Ratio cōparationis Apostolicæ, quòd multò magis Christi sanguis emūdat cōscientiā ab operib' mortuis, quā sanguis hircorū, & c sancti fi cet ad emundationē carnis, quam firma & efficax.

Sanguis ille hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus quatenus purificarent.

Vnde Christi fuerit infinitum meritū & satisfactio.

¶ Permultum ergo refert ex quo principio opera procedant, vt merita sint, & grata coram Deo. Et vt Christus per Spiritum sanctum conceptus; & actus est in desertum, & missus vt euangelizaret, denique operatus, & mortem passus est: ita quisque fidelis in virtute huius Spiritus omnia quantumuis ardua, & difficilia confidenter aggredi debet: quia vbi Spiritus Domini, ibi omne bonum.

Luc. 1.

Matth. 1.

Luc. 4.

Esai. 61.

Dixit autem semetipsum obtulisse immaculatum, alludens ad legalem hostiam, quæ mutila, & vitiosa esse non debebat: & designatur, Christum solum per se esse legitimam victimam, & placando Deo idoneam. Docemurque per hoc nihil operum nostrorum posse Deo placere, antequam à peccato purgati simus: quia respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. ¶ Et opera mortua vocat peccata: est enim peccatū velut cadauer, quod veluti tangimus, cum illi consentimus; quod fętet Deo, & Angelis, & rodentis conscientiæ vermem generat, & tandem gehennæ sepulturam postulat: quia opera dæmonis tentantis, & iam Deo mortui sæpè admittitur.

In eo quod Apostolus dixit Christum se obtulisse immaculatū Deo, quid significauerit.

Leuit. 22.

Genes 4.

Subdit: *Ad seruiendum Deo viuenti:* Finis emundationis per Christi sanguinem alius non est, quàm vt possimus esse habiles, & idonei ad præstandū latrię cultū per Fidem, Spem, & Charitatem, & alia externa opera. Et pulchra est Antithesis: ab operib. mortuis, ad seruiēdum Deo viuenti: non autem vt denuò nos in nouas sordes immergam', sicut alibi dixit, *Qui dedit semetipsum pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* ¶ *Et ideo Noui Testamenti mediator est; vt morte intercedēte in redemptionem earum præuaricationum quæ erant sub priori testamento,* &c. Concludit Apostolus, quòd cum Dominus per propriū sanguinē abstulerit

Quid seruire Deo viuenti.

Tit. 2.

Ad VII. quæ. De præuaricationibus quæ erāt sub priori testamento.

omnes

omnes præuaricationes quæ erant sub veteri lege,& omnia deinde personalia peccata consequentia, quæ sine numero erant, promeruisse, vt fieret Noui Testaměti mediator, quatenus homo est, quo possit etiã peccata Noui Testamenti expiare, & oblatione Eucharistię,& interpellatione sua delere: quia vt talis morte sua abstulit peccata. Vt etiam ad Timotheum dixit: *Mediator Dei,& hominum homo Christus Iesus: Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus*: vt quicunq; sunt ad Nouum Testamentum vocati,siue olim in lege, siue post legem,accipiant repromissionem æternæ hæreditatis: nõ quòd omnes illi vocati hæreditatem accipiant, sed qui vocati permanserint in sua vocatione. ¶ Imbecillitatem quoque legis explicat: quia morte Christi indigebat ad redimendas præuaricationes etiam Israëlitarum,quia per legem nulli remissio peccati contingebat. *Vbi enim testamentum est; mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim,in mortuis confirmatum est; alioqui nõdum valet,dum viuit qui testatus est.* Bonam partem dubitationum, quas proposuimus ab initio,hactenus expediuimus; etiamsi consultò non distrinxerimus responsiones, quia non opus erat. Iam paucæ quæ supersunt, expediendæ sunt.

1.Tim. 2.
Matth.20.

Solùm vocati,& nõ prædestinati, qui nã salui fiant.

Legis impotentia.

Grauiter in hũc locum quidam impegerunt. Ait enim Caluinus, Apostolum alludere ad vocem Græcam, & ambiguam διαθήκης, quæ Græcè tùm pactum, tùm testamentum significat: & quod infirmo vtitur argumento, quia neq; ex nomine, neq; ex re ipsa potuit colligere necessariam Christi mortem. Nõ quidem ex nomine, quia vox Hebræa Berith,pactũ,non testamẽtum denotat.Non etiã ex re ipsa,quia Deus in lege non condidit testamẽtum, sed pactũ quod est inter viuos.Hęc ille,inaniter garriens,& volens Spiritum sanctum, qui in Paulo loquebatur,docere,aut quod peius est, corrigere Caietanus præterea ausus est hũc Epistolæ autorem reprehẽdere,quòd vsus fuerit vocabulo Hebræo ad significandum testamentum sub ratione testamenti, cum significet pactum;& accipiens quasi rem impossibilem hæreditatẽ posse venire in promissionem, siue in pacti rationem. Impugnantur tamen hæc omnia à Paulo, qui ad Rom.11.& ad Galat.4.illam vocem vsurpat pro testamento sub ratione testamenti, & hoc etiam loco, sicut & Zacharias in Euangelio qui dixit: *Et memorari testamẽti sui sancti*:& Christus Dominus: *Hic est calix Nouum Testamentum in sanguine meo*. Adde quod Septuaginta frequentissimè vertunt vocẽ Berith per verbum διαθήκης,& Hieronymus in

Ad 8 quæst. An Paulus impropriè vocem testamẽti vsurpauerit.
Id Cõstanter impius Caluinus affirmat.

Eandem abusum Hebręæ vocis Berith pro testamẽto,concedit Caietanus,& probat audacius.
Primum arg. in contrariũ.

Luc. 1.
Infra 22.

II.argum.
B Hier to.5.
III.argum.

Ieremię,cap.31.id testatur. Apertè etiam ex hoc loco cõprobatur:quia Apostolus mentionem faciẽs repromissionis, quæ pactum includit, testamentum vocat: nam omnis promissio pactum est & fœdus, præsertim cum promissio sit pacifica. Et cùm meminerit hæreditatis, idem propterea quod est pactum,vocatur etiam testamentum, ita vt non sit impossibile conuenire simul & pactum, & testamentum, cùm videlicet promittitur hæreditas, & iureiurando firmatur promissio, vt Iurisperiti statuunt. Imò Caietanus in Summula sua,& in verbo Percussio, admittit, testamentum posse condi à testatore sub conditione: vt si testator vxori omnia bona sua legaret, dummodò ad secundas nuptias non transiret. Vbi primũ mulier illa, siue clam, siue publicè nupserit amittit etiam in foro cõscientię omnia bona sibi legata, quia deest conditio, sub qua sola poterat esse hęres illius. Hęc respondemus Caietano,& ad hominem argumẽtum est solidum. Ad hæc idem Paulus veteris legis verba recitans: *Hic*, inquit, *sanguis testamenti quod mandauit ad vos Deus*: docens illud pactum non fuisse sine specie testamẽti. Sed alibi latiùs de hac re disserui.

Simul posse testamentum cum pacto concurrere.

IV. argum.
Exod. 24.

Quia ergo testamentum vltima volũtas est testatoris, quã mutare in præsenti potest dum viuit; idcò sanguine firmatur. Nã etsi Christus ex resurrectione post mortem viuat, id non tollit testamẽti virtutem: Christus enim semper viuit, & tamẽ validissimũ est testamẽtum,& firmissimum, quia etiam resurrectio pars est testamenti; ideò ea non tollitur, sed roboratur testamẽtum. Debet autem hæc vox Testamenti plurimum afferre consolationis: tùm quia indicat morte Christi roboratum esse testamentum ad fidem nostram, & spem confirmandã: tùm quia admonet, ne de operum nostrorũ imbecillitate, & imperfectione dubitemus, scientes ęternam vitam nobis gratis dari, vt hæreditatem Dei. Nam et si bonorum operum meritis reddatur; sed illis tantùm meritis, quæ ex gratia prodeũt: vnde ad Colos. 3. vita æterna vocatur hæreditatis retributio: tum denique, vt nouerimus Scripturas non aliter nobis legendas atque testamentum, quo hæredes instituimur, & non ad alienos, hoc est ad Hæreticos, sed ad Catholicos vt filios testamentum pertinere.

Testamentũ in mortuis confirmari, cur dicat Apostolus.

I.ratio. Cur Paulus (vt etiã Christus) vsus sit voce Testamenti.
Secunda.
Rom 1.
Vita æterna cur dicatur retributio hæreditatis.
Coloss 3.
Tertia & vltima.

Subdit: *Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.* Ex quo apparet, Apostolum rem vrgere, & non esse verbi quæstionem, illud pro confesso assumens, quòd nulla symbola temere, vel ab re sint à Deo in lege vsurpata, sed ad aliquid significandum: ergo sanguis agni confirmans vetus,

Qua ratione Paulus agnũ legalẽ ac typicũ probet veri agni Christi figuram extitisse.

præsi-

præsignabat Christi veri agni sanguinem, quo nouum constabilitur testamẽtum. Oportuit ergo Christum mori, ea tamẽ parte qua mori poterat, & homo erat. Nec enim ita ista accipi debent, vt in omnibus conueniant. Nam ecce Christus pro nobis moriendo; hæreditatem nobis comparauit, & ipsemet Christus qui est testator, est etiam hæreditas: quando tamen pater familias testatur; nec moriendo acquirit hæreditatem filijs, nec ipse est aliorum hæreditas.

Christi testamẽtum quid dissimile habeat ab humano.

Quòd verò hic morte Christi confirmatum esse testamentum asserit, alibi autem, confirmatum esse iureiurando ante mortẽ, non contradicit. Nam confirmatio illa fuit vt ostenderetur, testamẽtum illud non potuisse immutari, quòd iureiurando esset roboratum, non autem vt posset adiri hæreditas: nam ad confirmationem fecit posteà Christi mors. Nisi enim granum frumenti cadens in terram mortuum fuisset, multum fructum non attulisset. Cœpit autem ille mori, & bonis suis veluti priuari à primo suo exinanitionis momẽto quo incarnatus est. Testatus autem fuit antea, habens immensa bona quæ morte quasi amisit, vt nos ad illa participanda admitteret. Vnde nec primum sine sanguine dedicatum ait, non quòd in seipso testamentum profanum esset, sed quòd non ita sanctum est, quod non profanent homines suis immunditijs. *Lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem*, &c. Hęc videtur accepisse Apostolus vel ex Spiritu sancto, vel ex traditione Gamaliel, nõ autem ex textu legis, & tinxit sanguine tabernaculum, & vasa, & librum, vt doceretur populus non aliter posse Deum coli, nisi fide in sanguinem Christi intueamur.

Si morte Christi, cõfirmatum testamẽtũ est, quomodo ante mortem iureiurando confirmatũ idem tradit Apostolus? *Hebr.6.* *Ioan. 12.* Quando primũ moriens testari cœperit Christus: illudq́; testamẽtum cum esset sanctũ, & legitimũ, quid eguit eius sanguine confirmari? Hæc verba: Lecto omni mandato legis à Moyse vniuerso populo: vnde Paulus sumpsisse videatur.

¶ *Dicens, Hic sanguis testamenti*, &c. Testamenti, dixit Paulus, vbi Vetus habet, fœderis: secutus est autem LXX. interpretes: vnde & Gręcè Epistola scripta comprobatur, vt aliqui volunt. Et licèt Moyses non dicat aspersum librum, sed tãtùm populum; probabile tamẽ est etiam librũ aspersum fuisse. Et aspergillum fiebat ex hyssopo, quæ singulari pectoris purgandi & excoquendi efficacia pollet. Ita Christus Spiritu suo vice aspergilli vtitur ad nos sanguine suo abluẽdos, dum seriò pęnitentiæ sensu nos afficit, prauasq́; carnis cupiditates exeoquit, & denique iustitiæ suo colore nos tingit. Et ad hoc allusit Dauid, cum dixit: *Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor: lauabis me, &c.*

Exod.24. Vnde nõnulli hanc Epistolam fuisse scriptã Græce, deducant.

Aspergillum cur fieret ex hyssopo. Aspergillũ Christi esse Spiritũ sanctum.

Psalm. 50.

Et omnia penè in sanguine secundùm legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio. Indicat quædam aliter purgari, cùm dixit, Penè. Nam aqua seipsos & alias res immundas aluebant, & purificabant, de quibus Marc. ca. 7. Verùm & aqua illa vim babebat in sacrificijs; vt verum sit, nullam sine sanguine esse expiationem: & immunda reputabantur, donec essent sanguine expiata.

Non omnia, sed penè omnia cur Paulus dixerit

sanguine secundũ legem mundari. *Marc. 7.*

Dicendo etiam *Penè*, vel *Ferè*, indicat frequentissimum vsum sanguine expiãdi fuisse: non quòd singuli ex populo aspersi fuerint, quomodò enim id præstitisset tã modica sanguinis portio? purgatio tamen ad omnes perueniebat.

II. ratio.

Subdit: *Necesse est ergo, exemplaria quidem cœlestium his mundari; ipsa autem cœlestia melioribus hostiis quam istis.* Hoc est: Cùm illa antiqua essent exemplaria, siue typi cœlestiũ, quę in nouo Testamento sanctificata sunt, necesse fuit ea illis sanguinibus emundari, scilicet, brutorum animalium, non autem hominum sanguine, vt faciebant Gentes, quæ idolis & simulachris seruiebant; decuit, imò necessarium fuit, ipsa cœlestia, id est, electos homines ad inhabitandum cœlum, melioribus hostijs purgari. Et cũ vna hostia siue victima sit Christus; tamen propter antithesim plurali numero abusus dixit, Melioribus hostijs.

Qui sanguine idolis immolato Gentes olim se credetent emundari.

Quid cœlestia hoc loco melioribus hostijs quæ mundantur.

Alij tamen volunt, vnam fuisse Christi hostiam principalem, in cuius virtute multæ hostiæ particulares membrorũ eius sanctificatæ sunt, vt B. Virginis, Apostolorum, & Martyrum, qui pro Fide corroboranda mortem sustinuerunt, qui dicere poterant cum Paulo: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia*; & alio loco: *Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos.*

Si vna tantũ hostia fuit Christus, vt multiplex Apostolo.

Coloss.1.

Sapien. 3.

Aliter hæc, & quidem exactiùs, explicari possunt. Exemplaria cœlestium, Græcè ὑποδείγματα vocat, atq; hęc erant tabernaculum, Sancta sanctorum, vasa ministerij: quę erant omnia ὑποδείγματα, id est, adumbrationes Ecclesiæ Christi, & Sacramentorum eius. Quę quidem Cęlestia vocat, quia Ecclesia Christi vnum regnum est cum cęlesti; ac proinde cœlorum regnum vocatur. Quandiu ergo stetit tabernaculum Mosaicum, quod Ecclesiam non manufactam, sed Spiritu Dei ædificatam adũbrabat, necesse erat Mosaicis hostijs mundari: at Ecclesiam nostram adumbratam, melioribus seu potioribus hostijs, quæ sunt corpus, & sanguis Christi.

Eidem exemplaria cœlestium quæ erant.

Et reddit rationem Apostolus: *Non enim in manufacta Sancta Iesus introiuit, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum.* Vnde & Latinus interpres eodem vocabulo dixit, Exemplaria virorum, sicut dixerat exemplaria

Antitypa verorum quid Paulo.

cœle-

cœlestium: Græcè tamen non est eadem vox vtrobique, sed in priori loco legimus ὑποδείγματα, hoc est, adumbrationes cęlestium, vt opus fuerit Paulo verbum variare: sed, Antitypa verorum, vocat non typos Mosaicos, qnos vocauit ὑποδείγματα, sed Sacramenta noui Testamẽti: hæc enim data sunt pro illis veteribus, & sunt expressæ imagines rerum præsentium, & propinquæ archetypis. Videndum ergo quæ sint hæc tria: Exemplaria cœlestium, & Antitypa verorum, & quæ sint ista vera, & quomodo differant à cœlestibus; & quæ tertiò sint Archetypa.

Dionysius cum Paulo exemplaria verorumque nominet, ad antiquę legis & nouæ differentiam.

Explicans ergo differentiam Apostoli Mosaicę legis Ab Euangelica, & cœlesti, ait Dionysius Areopagita: *Post illam cœlestem, & superiorem hoc mundo hierarchiam, proferens Deus pro sua bonitate nobis dona sua sanctissima, cùm pueri quidem eramus, hierarchiam veteris legis largitus est, adhibitis obscuris, & tenuibus imaginibus verorum, siue rerum verarum, & adumbrationibus archetyporũ remotissimis, typisq; contemplationem in se opertam non facilè ad discernendum continentibus, tanquàm lumine cõueniẽter oculis infirmis, ne eis noceret, accommodatam.* Hæc Dionysius. Vt ex collatione huius loci cum illo Pauli, verum illius sensum accipiamus. Paulus siquidem typos Mosaicos vocauit ὑποδείγματα cœlestium, id est, exemplaria eorum, quæ fiunt in Ecclesia (quæ cœlum est) hoc est, nostrorum Sacramentorum, quæ sunt diuina & cœlestia: at Dionysius vocauit ἀμυδρὰς εἰκόνας τῶν ἀληθῶν, hoc est, pertenues, & obscuras imagines verorum. Vera enim nostræ Ecclesiæ Sacramenta, & non vmbræ futurorum bonorum, vt illæ veteres erant. Gratia enim & veritas per Iesum Christum facta est nobis. Deinde, quæ Paulus ἀληθινὰ vocauit, cùm ait de nostris Sacramentis, antitypa verorum; Dionysius alio nomine vocauit archetypa, quæ sunt in cœlo res ipsæ reuelatæ, & apertæ, vt gratia in specie siue visione, pro gratia in fide; immortalitas in re pro immortalitate in spe; corpus Christi gloriosum, siue in specie gloriosa, & propria, pro corpore Christi in mysterijs antitypis, in quibus Christus verè est, siue ἀληθῶς, sed in cœlo ἀληθινῶς, id est, perfectè, ac verè, quia in specie propria, vtpotè archetypum. Et sicut illos typos legis ait fuisse remotissimos ab archetypis, ita nostra Sacramenta propinquissima sunt archetypis ipsis, quorum sunt antitypa. Quia ergo Pauli Latini interpretes non distinxerunt antitypa ab ijs, quæ ibidem vocat ὑποδείγματα cœlestium, in causa fuit, vt cùm legerent quod sequitur: Non enim in manufacta antitypa verorum introiuit Iesus, existimauerint Apostolum asserere, vt ipsa compositio verborum primo affectu porrigere videtur, illa manufacta antitypa virorũ fuisse; cùm tamen ita non sit, imò hoc neget ipse Apostolus.

B. Dionys. Areopag. lib. de Eccle. hierar. c. 5. par. 1. sub init.

Hebr. 10. Ioan. 1.

Archetypa quęnam Dionysio, verorum antitypa Paulo.

Quæ causa fuerit Latinis interpretibus errandi, in eo quod antitypa verorũ, & exemplaria cœlestium idem esse putauerunt.

Qui verus horũ sensus verborum Apostoli: Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mũdari, ipsa autem cœlestia melioribus hostijs quam istis.

Quare hic est eorum sensus: Si illa manufacta Sancta fuissent antitypa verorum, hoc est, expressæ imagines verorum, quæ sunt in ipso cœlo, in quod introiuit Iesus, haud dubiè sanguine eius mãdata fuissent. Sic enim mandata fuissent antitypa verorum, id est, eorum, quæ sunt archetypa in ipso cœlo: at non fuerunt antitypa eorum, sed potiùs adumbrationes remotissimæ ac longissimæ archetyporum, vt dixit Dionysius. Ecclesia verò, est tabernaculum Christi non manufactum, sed eius Spiritu ædificatum, de quo ait Propheta: *In circuitu eius tabernaculum eius:* ipse enim dixit: *Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Necessum ergo fuit, vt in sanguine eius mandatum esset tabernaculum hoc, & omnia Ecclesiæ Sacramenta, quorum typi erant vasa ministerij tabernaculi, quia sunt antitypa eorum, quæ sunt in cœlo aperta, & reuelata. Necesse etiam fuit, vt à Christo, & Christi passione emanarent. Si vero Sacramenta nouæ legis antitypa sunt τῶν ἀληθινῶν, id est, eorũ, quæ omni velo, seu imagine in cęlo carent (hęc enim sunt propriè ἀληθινὰ) consequens est, vt quæ sunt antitypa corporis & sanguinis Christi in specie propria in cœlo, & in archetypis symbolis, vel mysterijs Eucharistiæ, & non secundùm Spiritum tantùm, vt hæretici Caluinistæ tradunt, contineantur. Vt enim si Baptismus non esset aliud quàm symbolum, & magno quædam regenerationis, non fieret in ea vera regeneratio, nec vera peccatorum purgatio, nec vera filiorum adoptio, non esset antitypon illius archetypæ in cœlo filiationis; & purgationis pecatorum, cùm erimus ei similes: ita si in mysterijs corporis & sanguinis Domini, non essent verè & reipsa corpus & sanguis, sed secundùm spiritum tantùm, & delineationem, siue præfigurationem, non essent hæc mysteria antitypa corporis, & sanguinis in specie propria; ac proinde nunquam essent ista antitypa verorum, quæ Paulus dicit: siquidem necesse est aut omnia Sacramenta esse antitypa verorum, id est, archetyporum in cœlo, aut nullum. Deinde, si nostra Sacramenta sunt antitypa verorum, id est, si habent, sicut Apostolus ait, ipsam imaginem rerum præsentium, id est, veritatis, & gratiæ (Lex enim per Moysen data est, gratia, & ve-

Psal. 17.

Matth. 20.

Contra Caluinistas corporalẽ Christi præsentiã in Eucharistia pernegãtes, signumq; esse illam nugantes tantummodo.

Quæ sint in Baptismo regenerationes

Secundum argumẽtum pro corporali Christi pręsentia in Eucharistia.

Ioan. 1.

ritas per Iesum Christum facta est) necesse est, vt in mysterio Eucharistiæ verè sit corpus, & sanguis Christi; an si non verè est, non est imago archetypi corporis & sanguinis Christi in specie propria, sicut Apostolus ait: Per fidem enim ambulamus, & non per speciem; atque ita falsum esset, quod Apostolus docet, Legem Euangelicam habere imaginem rerum. Quæ verò Dionysius appellauit archetypa, Paulus hoc loco c.9. vocat ἀληθινὰ, ἀληθῆ enim nũc vera sunt in Ecclesia, licet non sint in propria specie; vt verus homo est, etsi extrinsecus aliena specie indutus, quandoque homo non appareat: sic sunt verè res spirituales in Sacramentis sub sensum cadentibus: ἀληθινὰ verò sunt, quo ex toto, & propriè ad ipsum sunt quod dicuntur, vt veteres Ecclesiæ interpretes notarunt: vt in Baptismo vera remissio peccatorum, vera adoptio filiorum, & vera resurrectio secundùm spem: in cœlo autem vera est purgatio peccatorum: vbi ampliùs nõ potest peccari, & adoptio filiorum non per fidem, sed per speciem: & istarum rerum, quæ archetypa sunt, est etiam Baptismus Antitypon, vt etiam beatus Petrus dixit: Similiter in mysterio Eucharistiæ dicendum est secundùm doctrinam à Clemente scriptam, & secundùm Pauli epistolam, antitypa verorum, hoc est archetyporum esse intelligenda.

Idem veterũ Patrum autoritate confirmatur. *Clem. Rom. lib. 5 c. 13.*

Maximus qnoque in libro de Ecclesiastica mystagogia archetypa vocat. Intuens enim in illud Ioannis: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eũ in nouissimo die: Et ablatn,* inquit, *ijs, in quibus cernitur nostra corruptio, transmutat nos, & similes sui facit.* Et subdit: *Et largitur nobis archetypa mysteria, quæ hic per symbola sub sensum cadentia ostensa sunt.* Vides quomodo vocat archetypa mysteria, corpus & sanguinem propria specie in cęlo apparentia, quæ non reuelantur nisi Beatis; & ideo ea vocauit mysteria.

B. Maximus.

Damascenus lib. quarto de Fide orthod. cap. 14. *Antitypa,* inquit, *dicuntur, nõ quasi verè non sint corpus & sanguis Christi; sed quia nunc per ea participamus Diuinitatẽ Christi, tunc autem in futuro, id est, in cœlo, per solam visionem participabimus.*

Damascen.

Gregorius quoque Nazianzenus sermone 2. de Pascha, comparat Mosaicum Pascha cum nostro nunc, & nostrum nunc cum futuro in cœlis. *Participabimus,* inquit, *Pascha, non quidem typicè adhuc tametsi apertius quàm vetus agnus participabatur. Pascha enim legis, audeo, & dico, typus typi erat, licet obscurior.* Et paulò pòst: *Perfectius, & purius* (scilicet participabitur) *quando ipsum nouum nobiscum bibet Verbum Dei in regno Patris, quia scilicet sine vlla specie aliena, vel integumento.* Hęc ille. Cùm autem dixisset, Pascha nostrum typicè hic participari, excusat Gregorius, cùm ait: Audeo, & dico, ne scilicet quis hoc malè intelligeret, aut sic loquentem reprehẽderet, vel miraretur. Nisi enim verum corpus Christi in his mysterijs esse credidisset, non erat cur excusaret quòd sic loquatur. Significat ergo sub typo panis & vini, verũ Christi corpus participari.

Greg. Naz. ora. 42. to. 2.

Hinc etiam intelligendum est illud Dionysij de Eccl. hierar. cap. 2. *Per veneranda,* inquit, *symbola significatur & participatur Christus.* Non enim ait Dionysius tantùm significari: nec dixit participari secundum spiritum, quia verè & substantialiter participatur.

Quomodo accipiendum illud Dionysij: Per veneranda symbola significatur & participatur Christus. *Dion. Areop.*

Adde etiam Macarium Ægyptium hom. 27. *In Ecclesia,* ait, *offertur panis & vinum, antitypon carnis & sanguinis eius. Et ne quis malè intelligat,* subdit: *Et qui sumunt ex eo, qui apparet panis, & non est, carnem Christi comedunt spiritualiter.*

Macarius.

Cyril. quoque Ierosol. hom. 4. mystagogica, eadem phrasi locutus est, dicens: *Qui videtur esse panis non est panis, sed corpus Christi.*

Cyrill Ierosf.

Adhęc Andreas Ierosf. Creten. Archiepisc. hom. in Dominica Palmarum: *Poterimus,* inquit, *& nos eum sumere, qui pro nobis semper sine mactatione immolatur.* Et subiungit: *Immolatur enim pro nobis in symbolis antitypis consecratus.* Hæc ibi: Huius vocis proprietatem latiùs explicuimus Capite tertio prioris Epistolæ B. Petri.

Andr. Cret.

Ait igitur Paulus: *Non enim in manufacta Sancta Iesus introiuit, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum.* Hoc est: Ad ingrediendum in illa Sancta sanctorum, quæ typi erant, & figuræ, satis erat ille hircorum, & vitulorum sanguis. Et iterum hoc loco Sanctum accipit pro Sancto sanctorum, vt superiùs. Ad intrandum verò in ipsum cœlum, non tam quod oculis cernimus, & in quo stellæ lucent, quàm in ipsius regni Dei beatitudinem, quę cœlos superat, cuius exemplar, & antitypon vetus erat Sanctum sanctorum, opus fuit per meliorem sanguinem, hoc est, cœlestem, quo omnes sanctificarentur ad cœli lucrum via sanctorum patefacta introire.

Quid sit: Nõ enim in manufacta sancta Iesus introiuit, &c.

Quid propriè Cœlũ, in quod Christ[us] per propriũ sanguinem dicitur introijsse.

Vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Olim quidem Sacerdos Leuiticus se in Dei conspectũ sistebat, sed in figura: erat enim arca cum propitiatorio, pręsentiæ Deitatis symbolum; at Christus solida veritas, & plenus figuræ effectus, apparet vultui Dei, vt patronus agens causam nostram.

Aliter sistebat olim Sacerdos, aliter modò Christus in cœlo vultui Dei pro nobis apparet. *Exod. 30. Leuit. 16.*

Neque vt offerat semetipsum quemadmodum Pontifex, &c. Addit vnam dissimilitudinem: quoniam opus non fuit, Christum pluries seipsum offerre, sicut debebat olim Pontifex, qui semel intrabat in sancta Sanctorum,

Quare Christus in cruce semel oblat[us], nõ quemadmodum Le-

oiticus Sacerdos, necessitatẽ habeat iterũ seipsum offerẽdi pro mũdi salute.

ctorum, idque in alieno sanguine; alioqui opus fuisset Christum ab origine mundi semper pati, hoc est, omni anno ad redimẽdum mundum in omni ætate, quia peccata semper fuerunt omnibus seculis, quæ expiatione indigebant: & nisi fuisset efficax sacrificium, ex Patribus fuisset saluus nullus. Quòd autẽ oportuisset eum sępè mori, & pati, inde sequitur: quia mors cum sacrificio semper fuit coniuncta.

Debuisse Christum, vt ait Apostol', frequenter pati ab origine mundi, si pluries offerre semetipsũ indiguisset.

Ait ergo: *Neq; vt offerat semetipsum.* Quasi diceret: Etsi Sacerdos non tamen requiritur continuus sacrificandi actus, quia semel vnum efficacia perpetuum sacrificium obtulit.

Si vna tantũ fuit oblatio Christi humanæ redemptionis necessaria in cruce peracta, ad quid altera Eucharistiæ quotidiana, & iugis oblatio.

Quòd autem sacrificium Eucharisticum sæpè offeratur, ad rem non est, quia in eo non moritur Christus, sed repræsentatur eius mors in cruce peracta, quo nobis eius fructum applicemus: quemadmodum veræ Christi hostiæ non repugnat, quòd olim Patres eam aliquãdo futuram repræsentabant, quicquid hic impiè dicat Caluinus. Sed de hoc latiùs Capite sequenti disseremus.

Contra Caluinum.

Quid cõsummatio seculorũ hoc loco. Galat. 4.

Nunc autem semel in consummatione seculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit. Vocat Apostolus hoc loco Consummationem seculorum, id, quod ad Galat. 4. dixit, plenitudinem temporis. Fuit enim quædam temporis maturitas, quam Deus ab æterno decreuerat, vt præcidatur curiosis occasio causam inquirendi, cur potiùs hoc tempore, quàm illo, venit. Nam vt Deus habet legitimam rerum omnium gubernationem, ita & temporum. Et tempestiuam fuisse Christi mortem, & opportunam denotat. Atque hæc seculorum plenitudo, & consummatio opponitur anteacti temporis imperfectioni, in quo homo nõ erat adhuc dispositus ad fidē suscipiendum tantum medicamentum. Hinc alibi idem Apostolus asserit, in nos incidisse fines seculorum: quia regnum Christi omnibus rebus complemẽtum attulit. ¶ Vel venit ad cõsummationem seculorum, id est, ad perfectionem, vt per Christum perficerentur omnes omnium seculorum homines. Et hoc, Ad destitutionem, vel destructionem peccati. Ne scilicet amplius illud in nobis dominetur, ne Christi membris eius Sacramenta frequentantibus imputetur, & orationem fundentibus pro assiduis venialibus. Hinc Dan. 9. indicitur finis sacrificijs & abolitio peccatorum permittitur. Et ait: *Semel.* Non bis, aut ter, quia tunc aliquid primę oblationi defuisset, quod plenitudini repugnat.

In eos, qui tardiorem ad homines seruandos Christi notant aduentum.

Quænam extiterit huius ratio tarditatis.

1. Cor. 10.

Aliter sensus de aduentu Christi in consummatione seculorum.

Quid est: Ad destitutionẽ peccati. Rom. 6. Dan. 9. Genes. 3.

Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium. Et, coniunctio, primo loco posita, causalis est. Et est sensus: Quia sicut omnibus hominibus statutum est semel mori. Omnibus enim in Adam dictum est: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Omnes ergo morituri sunt, etiam Enoch, Helias, & Ioannes, & si qui alij essent, qui hoc priuilegio hactenùs gauisi fuissent, & illi etiam, de quibus Apostolus ad Thessal. *Simul rapiemur cum illis in nubibus obuiã Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus.* Lazarus ergo, & filius viduæ, & filia Iairi Archisynagogi, & alij duo pueri per Heliã, & Helisæum suscitati, & Tabitha, & Eutychus per Petrum, & Paulum excitati, bis mortui sunt. Sed hoc non derogat communi, & ordinariæ legi, de qua est sermo. Et post hoc iudiciũ. Vel particulare, quod sequitur cuiusque mortem, vel vniuersale, quod ignis cõflagrationis, & generalis resurrectio præcedent. ¶ *Sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata, secundò sine peccato apparebit omnibus expectantibus se in salutem.* Vult dicere: Vt hominibus accidit prima mors, deinde iudicium; ita Christus semel mortuus est, non sibi, sed nobis; ad peccata, non sua, sed aliorum omnium exhaurienda. Nam quod ad se, & ad voluntatem suam spectat, omniũ, qui hoc loco dicuntur multi, peccata deleuit; nisi quòd quidam se per incredulitatem subtraxerunt; alij verò in peccatis obstinati, ad finem vsq; perseuerarunt: quod ipsis est imputandum. Et ideo fortassis Apostolus, multorum, dixit, non, omnium. Et de sanguine suo loquens, dixit: *Qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionẽ peccatorum:* id est, pro electis, tam Apostolis, quàm alijs, pro quibus ex se efficaciter sanguis fusus est.

semel mori, quando.

Genes. 3.

1. Thess. 4. Illud dictum quomodo possit cũ eorum, qui bis mortui sunt, exemplo cõsistere. Ioan 11. Luc. 7. Matth 9. 3 Reg. 17. 4. Reg 4. Actor. 9. Infra 20.

Duplex iudicium.

Christus cur mortuus secũdum Apostolum.

Quibus, & quare mors Christi non fuerit salutaris.

Matth. 26.

Secundò, dicitur, *Sine peccato apparebit,* innuens, quòd cum peccato prius apparuerit, non quidem à se, sed à nobis perpetrato, & quod ipse in se luendum suscepit, quamdiu in præsentis Ecclesiæ tabernaculo permansit.

Ad vlt. dub. Quomodo Christ' summè innocẽs, & impeccabilis, prius cum peccato apparuerit.

Possumus etiam aliter hũc locum commodè interpretari: nempè, Christum absque peccato venturum, id est absque piacu lari hostia, de qua Rom. 8. *De peccato damnauit peccatũ;* & 2. Corin. 5. *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit.* Nam in secundo aduentu non est locus aliquis expiandi peccata, sicut in primo aduẽtu cum peccato, hoc est, hostia pro peccato venit. Veniet etiam ad iudicium sine similitudine carnis peccati; quia in forma corporis glo-

Quid est: Secundò sine peccato apparebit. Rom. 8. 2. Cor. 5.

Aliter modus Christi iudicis apparendi sine peccato.

Statutum sit hominibus

Zachar. 13.

gloriosa, & maiestate plena venturus est. Nam etsi stigmata mortis suæ adferet, illa tamen inobedientiæ Patri suo præstitę gloriam, & in charitatis suę erga iustos symbolum, & in confusionem reproborum, qui illis configentur, & cruciabuntur, allaturus est.

Quid expectantes se, in salutem, quibus apparebit Christus in iudicio. Luc. 12. 2 Tim 4.

Apparebit autem omnibus expectantibus se, in salutem; id est, illis, quos à peccato mundos inuenit, & quasi expectantes Dominum suum, donec reuertatur à nuptijs, & qui cum ipso Paulo Apostolo diligunt aduentum eius. Nec iam ampliùs vocabit peccatores ad pœnitentiam, sed solùm iustos & pios ad vitæ coronam. Iniustos verò, & aduentum eius non expectantes, imò aduentum eius deprecantes; nõ in salutem, sed in æternę damnationis iudicium vocabit. De his satis.

Idem reprobis & iniquis quomodo apparebit.

DISPVTATIO XIX.

In illa verba, cap. 10. *Vmbram enim habens Lex, futurorum bonorũ, non ipsam imaginem rerum; per singulos annos eisdem ipsis hostijs quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedẽtes perfectos facere: alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent vltra cõscientiam peccati, cultores semel mundati*, & reliqua vsque in finem capitis.

NON desunt dubia magni momenti in hoc Capite, & ad rectam textus Paulini interpretationem, ac intelligentiam, & ad prauas, ac detortas nostri seculi hæreticorum explicationes refellẽdas ac iugulandas.

I. Dubium. Secundum. Tertium. Psalm. 39. Quartum. Genes. 8.

Post declaratum igitur Apostoli scopũ, prima difficultas est, quæ sit differentia inter vmbram, & imaginem, & rem ipsam: hæc enim verba primo loco posita, nonnihil difficultatis, & obscuritatis habere videntur. Secunda, quomodo virtus sacrificiorum ab Apostolo reprobatur, quòd eædem hostiæ repeterentur pro peccatis? nam & in Euangelio Confessionis Sacramentum de eisdem peccatis repeti consueuit; & Eucharistiæ oblatio similiter frequentatur, & repetitur. Tertia, si rectè, & ad rem productus est ille locus Psalmi 29. *Hostiam & oblationem noluisti; corpus autem aptasti mihi*; cùm Hebræa habeant: *Aures autem perfodisti mihi*. Quarta, quid est quòd reprobat sacrificia legis, cùm illa sibi placere ostendat, quia sæpe legitur: *Odoratus est Dominus odorẽ suauitatis*, id est, sacrificij. Quinta: illa verba: *Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos*, hæretici vrgent ad probandum, vanam esse quotidianam nostram in Missa oblationem, cùm tamen Christus semel offerendo, sanctificationem omnium operatus sit. Sexta: dura videntur illa verba, & Pœnitentiæ Sacramentum denegantia: *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia.* Septima, quomodo ait, horrendum esse incidere in manus Dei viuentis; cùm tamen Dauid proposita belli, famis, & pestis optione, prætulerit pestem vt in manus Dei incideret. Octaua, quare Apostolus ad reuocanda in memoriam quæ sustinuerunt aduersa, Iudæos adhortatur, cùm alibi de seipso testetur: *Quæ retrò sunt, obliuiscens, ad anteriora cõuerto meipsum.* More viatorum, qui non solent retrò aspicere, sed vlteriùs progredi. Postrema, quomodo asserat: Rapinam bonorum vestrorũ; cùm rapina illa esset peccatum iniustitiæ grauissimum, & charitatis munus sit non congaudere iniquitati, sed veritati.

Quintum. Sextum. Septimum. 2 Reg. vlt. Octauum. Philip. 3. Nonũ & vlt. 1 Cor. 13.

Scopus igitur Apostoli in hoc Capite est, ostendere inutilitatem, & imperfectionem legis veteris respectu infirmitatis sacrificij legalis, & imbecillitatẽ eius ad peccata remittenda, & ad salutem adipiscendam; & ita ad vim aduentus Christi, & Euangelicæ gratiæ commendandam. Quod ex triplici capite demõstrat, nempè, ex offerentium inutilitate, & ex diuina reprobatione, & ex sacrificiorum frequentatione.

Paulus hoc Capite quid doceat instituat.

Prima difficultas fuit de vmbra, & imagine, ac re. Accipit enim similitudinem ab arte pictoria; solent enim pictores antequã viuos colores pennicillo superinducant, carbone, aut plumbo rem, quam sibi exprimendam proponunt, adumbrare. Hæc autem rudior, & obscurior pictura à Græcis appellatur σκιογραφία, id est, vmbratilis descriptio: altera verò perfecta, quæ ad viuũ repræsentat, quæ Græcis dicta est εἰκών, hoc est imago. Tertio loco est res ipsa vera, & repræsentata in cœlo. Quamobrem videtur hoc loco aliter accipere vmbram Apolus atque ad Coloss. 2. vbi veteres cæremonias, vmbras futurorum vocat, quoniã solidam rerum quas figurabant, substantiã non habebant. Ibi vmbra corpori opponitur, hic autem imagini.

I. dubij solut. De vmbræ, imaginis, ac rei ipsius discrimine apud Paulum. Coloss. 2.

Et futura bona, vocauit cœlestia, & æterna bona, quæ in patria sunt, & quæ hic quodammodò in nobis inchoantur, & degustantur, & quasi in arrha possidentur. Idcirco Regnum Christi quod nunc est,

Vmbram lex haberet quorum futurorum bonorũ.

tunc

1. Cor. 1.
Eadem in lege veteri quã quam imperfectius, & in noua quænã adumbrata mysteria.

tunc futurum erat, & Apostolus hic docet nos babere claram futurorum bonorũ effigiem. Et quamuis in vmbra, & in imagine idem Christus sit, idem Spiritus, eadem iustitia, sanctificatio, & redẽptio: in ratione tamen repręsentandi erar dissimilitudo, quia ibi res à longinquo inspectæ sunt, nobis verò claræ & in propinquo.

B Amb. li.1. de offic. c 48. tom.1. init.
Idem tom. 4.
Greg. Naz.
Tuplex Pascha Gregor. Nazia. quodnam illud.
Matth. 26
De quo Paulus sacrificio in lege quotãnis frequẽtanto, nunc sermonem habeat.

Ambrosius noster paucis hoc egregiè explicauit: *In lege*, inquit, *vmbra, imago in Euangelio, veritas in cœlestibus.* Præcessit vmbra, secuta est imago, erit veritas. Idem tradit in Psalmum 38. explicans illa verba: *Veruntamen in imagine pertransyt homo*, & Nazianzenus Oratione in sanctum Pascha, distinguit pascha legale, & nostrũ, & illud, *Quod bibet nobiscum nouum in regno Patris*: quod est dicere: in lege fuisse figuram nudam, in Euangelio figuram cum veritate in cœlo nudam veritatem. Primam dissoluimus difficultatem.

Leuit. 23.

Ad secundam diluendam, explicandus est Textus. Sequitur: *Per singulos annos eisdem ipsis hostijs quas offerent indesinenter, &c.* Quibus verbis probat inutilitatem ex iteratione earundem hostiarum, & peculiariter loquitur de sacrificio in die expiationis, quæ incidebat in diem decimum mensis septimi, & à Pontifice offerebatur. Vbi considerandum, genus humanum ab initio fuisse vni peccato obnoxium, id est, originali antiquo, quod multa alia personalia consequebantur, à quibus nemo liberari poterat, nisi ab illo primo peccato expiaretur: qui verò ab eo sanus esset, ab alijs etiam, quæcunque ante sanitatem adeptam commisisset, sanatus inueniebatur Neque enim poterat ab illo solo liberari, quin ab omnibus mundaretur.

Peccatũ originia vnum tantũmodo multiplex virtute in cũctis hominibus.

Illud cõmune peccatum cur reliqua cur antiqui virtute sacrificij non posset aboleri secundum Apostolum.

Cùm ergo quæreretur omnium illorum peccatorum destructio; certè Sacerdotium, siue sacrificium id præstare non poterat; vt in lege præceptum erat. Non igitur hoc peccatum auferebant. Nam si hoc obtentum fuisset; certè aut per Pontifices sacrificantes, aut per minores Sacerdotes sacrificia offerentes. Atqui per illos, aut per bos effici non potuit: ergo necessariò per alium Sacerdotem ex tribu Iuda oriturum expectandum erat. Hæc est Pauli argũmentatio. Et in primis probat, quòd non per Põtifices: quia illi per singulos annos easdem hostias pro sua, & populi ignorantia offerebant. Nec scientia de Deo veniebat, quam sæpe ignorare profitebantur: alioqui cessassent offerre, postquàm illud erat peccatum naturæ, & semel ablatum, non posset redire.

Genes. 49.
Sacerdotes Leui hoc pręstare non potuisse, dupliciter.
Leuit. 7.

Ad 8. dub.

Quòd si quis objiciat, sæpè offerri pro nouis peccatis, quæ indies committi non cessabant: sublatis namque prioribus, opus erat pro nobis aduenientibus sacrificari. Sed hoc sanè dici nequit: quia pro ijs quæ admittebantur quotidiè, non poterat fieri expiatio, nisi sublatũ esset originale: quod si quis posset expugnare, reliqua etiam simul deleuisset: & ideò cessasset easdem hostias offerre.

De eo quod vim sacrificiorum legis ob id quod eędem hostię pluries repetebantur, infirmat Apostolus.

I Ratio, cur etiã Circumcisio, aut alia Sacramenta veteris legis originale peccatum non tolleret.

Si rursus objiciat quis, Circumcisione auferri solitum fuisse originale peccatum: id quidem multi negabunt Theologi, qui Circumcisioni ex opere operato tribuunt nihil. Qui verò aliquid tribuunt, dicent, Sacramentum fidei extitisse, quia signaculum erat iustitiæ fidei, vt ait Apostolus, & quod ex patribus esset: non autem quod ex Moyse, vt dixit Dominus. Omnia etiam veteris legis Sacramenta vim expiãdi à sacrificio percipiunt: vt illa omnia noui Testamẽti mysteria à Christi Cruce vim sanctificandi obtinent. Quòd si sacrificia non expiabant in veteri lege; profectò nec Sacramenta. Adhæc necessum erat, cũ satisfactũ esset Deo, pro priori testamento introduci oportere nouum pactũ, seu testamentum, quod, dum vetus diceretur, manifestè nouum introducẽdum, & eius aduentu vetus abrogandũ insinuabat. Quòd si Sacerdotium Leuiticum vigebat stãte priori testamento; eius pręuaricationes manebant, & manere oportebat in æternũ, si expectatum fuisset, vt per illud auferrentur peccata: nam cõmemoratio fiebat eorundẽ peccatorũ, id est conflationis vituli, in illis oblationibus, quibus corda non purificabantur, & verè impossibile erat sanguine taurorum & hircorum auferri peccata.

Rom. 4.
Ioan. 7.

II. Ratio.

III. Ratio.

Eadẽ rursus veterũ sacrificiorũ legis et à viuentis ad iustificandum impotẽtia confirmatur.
Exod. 32.

Si quis tertiò opponat, confessionem nostram repeti de eisdem peccatis. Respondendũ est, non esse de ijsdem numero peccatis, sed de nouis quę indies admittuntur: etsi de ijsdem numero fieri possit, ob non perfectè expressum peccarum, iam nõ erit præcisè de illo, quia hoc sit ad resarciẽdum defectũ prioris peccati, vel ab his qui scrupulis agitantur. Non negamus tamen, ob maiorem humilitatem, & sui ipsius mortificationem, atque victoriam, atq; ob maius meritum comparandum, licere de eisdem numero peccatis confessionem facere. Sed ad hanc iterationem confessionis nulla lege Euangelica, aut Ecclesiastica arctamur, cùm prior sit idonea, & sufficiens. De oblatione Eucharistię, quę repetitur, & frequẽtatur, dicitur inferiùs latiùs.

Christianorũ de suis peccatis iterata confessio cur efficax & firma, non item legalium hostiarum illa.

Iidem sæpè eadẽ numero peccata quatenus confiteri valeant.

Alioquin, inquit Apostolus, cessassent offerri cultoribus semel mundatis. Nec huius confessionis efficacia minuitur ex

Iudæorũ per oblationẽ semel purificatorum cõfes

fio, etiãsi de nuò peccãtiũ quare nõ mi- nùs efficax.

hoc, quod semel mundati poterant iterum peccare; ac proinde iterata oblatione indigere: quoniam etiam si sic accideret, lex tamen cultoribus mundatis non iuberet vt singulis annis offerrent. Et mandatum legis explicitè subiungit per aduersatiuam: *Sed in ipsis* (scilicet hostis) *commemoratio peccatorum per singulos annos fit.* Intellige commemorationem eorũdem numero peccatorum, non autẽ remissionem. Ex eo enim quod idem Pontifex, & permulti de populo sunt illimet qui offerũt, ostẽditur, quod illis remissio peccatorum facta non fuerit. Impossibile enim erat sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata: non enim esset æqua compensatio tam vilis pretij belluinus sanguinis ad magnitudinem delicti expiandam: & ideo ille sanguis sæpè repetebatur. Secùs est de Christi sanguine, qui ob id non repetitur.

In hostijs Leuiticis cõmemorationẽ, nõ remissionem, peccatorum fieri, cur dixerit Apostolus.

3. dubij solut. De loco Psalmi, Hostiã & oblationem noluisti, &c. ao eum rectè Paulus produxerit.

Ad tertiam difficultatem dicendum est, Paulum ad literam citasse Psalmum tricesimũ nonum, in quo Christus ad Patrem loquẽs introducitur; & tempus quo locutus est, explicatur. ¶ *Ideo,* inquit, *ingrediens mundum, dicit, Hostiam & oblationem noluisti.* Ingressus fuit mundum per conceptionem cùm Verbum caro factum est. ¶ *Tunc dixi, Ecce venio,* vel, *ecce adsum.* Id est carnem assumo ad obediendum, cùm sine ea obedire non posset, cùm esset per omnia par, & æqualis Patri. ¶ *Vt faciam,* inquit, *Deus volũtatem tuam.* Huiusmodi votum emisisse Christum, testatur B. Hilarius, enarrans illud: Si introiero in tabernaculũ domus meæ, &c. ¶ Ex quo liquet, quæ prima Christi concepti, & rationis vsum habentis extiterit cogitatio, nempè vt faceret Dei voluntatem de mundo seruando, etiãsi pro eo esset sanguis effundendus: sicut alio loco dicit: Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. ¶ Probat etiam similiter ex hoc loco, à Propheta introducit Christum venientem in hunc mundum, ob hostiarũ legis imbecillitatem ad remittenda peccata.

Ioan. 1. Filius Dei mundũ quãdo fuerit ingressus, & quid illud: Tunc dixi ecce venio.

B. Hilar. in Psal. 129.

Christi mundum ingressi prima cogitatio, atque oblatio qualis fuerit.

Ioan 6.

Christus cur mundum ingressus, iuxta Prophetam.

Sequitur: *Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.* Id est, solidam Euangelij veritatem, quæ vmbræ hostiarum legis opponitur. In quibus nomẽ sacrificij Hebraicè dicitur Zebach, id est cruentum pro peccato sacrificium. Vocẽ oblationis vocat mincha, quæ ex similia cum oleo & thure quotidiè offerenda tradebatur; vt intelligas, Christum, qui illis substitutus est cruẽtum in cruce extitisse sacrificium, ex cuius vulnerato latere sanguis fluebat: in mensa verò altaris fuisse oblationem exanguem, quam Greci ἀναίμακτον, hoc est, incruentam vocant. Propterea ait, Corpus aptasti mihi; vt posset patibile, & mortale offerri in hostiam cruentam: & per mysticam benedictionem aptasti, vt posset esse hostia incruenta.

Leuit. 6. Hostia, & Oblatio, Hebraicè Zebach, & Mincha, quid mysticè.

Aptatum cur corpus Christo.

At si quis obijciat, in Hebræo haberi: *Aures perforasti*, seu perfodisti; allusio est ad legis ritum, quo is qui contempta legis facultate in manumitti posset, recusans tamẽ illam, eius aures subula perforabantur, in symbolum quod perpetuæ se addicebat seruituti. Et ita Christus cùm liber esse potuisset, voluit tamen Patri perpetuus effici seruus, & nostram libertatem, & salutem sua seruitute, & morte promouere, vt ita fieret seruus obediens vsque ad mortem crucis.

Explicatur hęc metaphora Prophetæ iuxta Hebręã literam: Aures perfodisti mihi.

Philip. 2.

Iuxta Hebræam igitur literam, *Aures perfodisti mihi*, significat: Docilem, & obsequentem me reddidisti. Surdi enim sumus omnes, donec aures nobis Deus aperiat, & peruicaciã nostrã corrigat, secũdùm illud: *Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autẽ non contradico, retrorsum non abij.* Chaldæus habet, *Aures ad auscultanda præcepta perforasti mihi.* Qui perforãdi aures ritus, Gentilibus ignotus non fuit. Vnde Satyricus dixit:

Quomodo Deus Pater aures Christo perfoderit.

Esa. 50.

Natus ad Euphraten, molles quod in aure fenestra.

Argruent.

Iuuenal. Sayr. 1.

Aliqui putant corruptè dictum, perfecisti, pro, perfodisti.: sed non ita est, sed ex verbo Grĉco ambiguo illa varietas nata est. Nam hic habetur: σῶμα ϑὲ κατηρτίσω μοί, quod verbum si descendat à κατηρτίζω, significat aptare, siue præparare.

Rectè legi, aures perfodisti, non autẽ perfecisti mihi.

Atque ita apparet hunc locum à Paulo allegatũ iuxta lectionem Septuaginta: multũ enim distat corpus ab auribus, & aptasti, à perforasti. ¶ *Holocaustomata & pro peccato non tibi placuerunt.* Omnia sacrificiorum genera Paulus attulisse videtur, id est, Holocausti, & pro peccato, & Pacificorũ, & oblationis cruentæ, vt omnia excludat, & ipse Christus est virtute omnia, & holocaustum totum combustum ad Patris gloriam, & sacrificium pro peccatis nostris: & hostia pacifica pro donis, & gratijs impetrandis; & denique oblatio in Eucharistia, pro iam acceptis beneficijs gratias agẽdo. Hæc omnia in Hebræo dicuntur Zachab, mincha, holotb, clathaim: Pro quibus 70. reddiderunt [illegible], ϑυσίαν, προσφορὰν, ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας. Et ait: *Non tibi placuerunt*, scilicet ad liberãdum mundum à peccato quo tenebatur, sicut omnes expectabant, & optabant. Erant tamen vtiles ad legis irregularitates auferendas, & ad maculas ab ingressu templi, aut de sacrificijs edendi prohibentes adimendas.

Hæc lectio: Corpus autẽ aptasti mihi, vnde supra.

Quatuor legis sacrificiorum genera, ad iustificandũ infirma.

In vno Christo vim & efficaciam suã habere illam omnia sacrificia.

Legis sacrificia cur Deo non placuerint, quid tamen contulerit.

Sequi-

Quid significet: In capite libri scriptũ est de me.

Sequitur: *In capite libri scriptum est de me.* Quod Græci docent esse accipiendum per parenthesim. Estque sensus: Non venio ex improuiso, nec aliud faciam quàm quod scriptum est de me in sacris literis per Spiritum sanctum. In Hebræo habetur bigemilathi, id est, in pagina libri, aut in volumine, quod dicitur à voluendo: quia mors Antiquorum erat habere libros in modũ cylindri complicatos. Vnde & Dominus Luc. 4. dicitur plicuisse librum, & tradidisse ministro. Septuaginta tamen legunt ἐν κεφαλίδι, hoc est in capite. Et quod in capite habetur, etiam in volumine continetur. Et illa ad rem maximè faciebant, vt intelligeremus in qua parte libri de eo esset scriptũ. Et si est sermo de libro Psalmorum; primus Psalmus est cæterorum caput, vbi legitur: *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Si autem caput libri sit sacra Genesis, benè res habet: nam vt per ipsum omnia sunt condita, ita per ipsum erant instauranda.

Lectio Hebræa: Id volumine libri, cum illa 70. In capite libri: quomodo conueniat. Quid in capite libri Psalmorum, vel in capite lib. Geneseos sit scriptum de Christo.

Psal. 1.

Genes. 1.

Caput pro compendio.

Possumus etiam per caput intelligere, summam & compẽdium totius libri: quia omnia vetera sacrificia de Christo sunt, quatenus in figuram veri sacrificij offerendi siue in mensa altaris, siue in cruce, conscripta sunt. ¶ Et ponderans Apostolus verba Dauidis, adiungit: *Aufert primum, vt sequens statuat.* Id est: ita abrogauit prioris legis immolationem, vt secundum sui corporis sacrificiũ stabiliat: quod est accipiendum iuxta Patris voluntatem, cui per Filij mortem nos redimere visum est. Ideò ait: *In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel.* Hãc enim Dei voluntatem ad effectum reduxit Christus, quæ est sanctificatio nostra, vt alibi docetur. Et semel tantùm moriendo, non pluries, vel continuè, sed semel.

1. Thess. 4.

Iam ad quartam difficultatem respondendum, Deum in Prophetis testatum fuisse, sacrificia sibi non placere, vt Psalm. 39. & 50. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique: holocaustis non delectaberis.* Et Hieremiæ 7. testatur à se nõ fuisse requisita; Esai. 1. illa abominanda vocat; Malach. 1. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituũ; & munus non suscipiam de manu vestra.* Quibus in sententijs non significatur, vitium aliquod illis sacrificijs infuisse à natura, sed aduentitium, & extrinsecum, eorum scilicet hominum, qui cum hypocrisi, & impietate offerebant: Contra verò à bonis & pijs oblata, placebat, & affectabat illa, vsque adeò, vt de illo Abelis, Noë, & Abraham dicat Scriptura; Odoratus est Dominus odorem suauitatis: & hoc, quia cum fide, & spiritu, & in signum Christi offerebant. At ipsa sacrificia per se naturali digni tate vllã vim sanctificandi non habebant.

Sol. 4. quæst. Deum quod grata olim Deo legis sacrificia, eadē posteà sępius damnantur, ac reprobantur à Deo. Psalm. 39. Psal. 50. Esai. 1. Malach. 1. Quorum sacrificia Deo displicerent, & quorum placerent. Genes. 4. Infra 8. Si non antiqua sacrificia

¶ Si obijcias Leuit. quarto & quinto, sæpè haberi de offerentibus sacrificium: *Rogabitq; pro eo Sacerdos, & dimittetur ei:* intelligendum est de maculis, & irregularitatibus legis.

Iudæos sanctificabant, quid illud: Rogabit pro eo Sacerdos, & dimittetur ei.

Ad quintam quo melius respõdeamus, textum primò scrutabimur. Habet enim: *Et omnis quidem Sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ non possunt auferre peccata.* Dixerant superiùs de sacrificio expiationis, quod semel in anno Pontifex offerre debebat; ne quis diceret, Si non potuit Pontifex tollere peccata, hoc minores præstiterunt, qui quotidie mane & vespere iuge sacrificium offerebant. Ostendit quoque hos efficaciam remittendi peccata nullam habuisse: quia easdem offerebãt hostias, vnum scilicet agnum mane, & alterum vespere. ¶ *Hic autem* (Christus) *vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternũ sedet in dextra Dei.* Vna enim hostia omnia peccata reddidit expiabilia, ac remissibilia, & acquisiuit sempiternam cum Deo amicitiam, ita vt sedeat à dextris eius in pari potestate & imperio. Nec timendum est, ne vim suæ mortis extingui patiatur, vel sepultam iacere permittat; cum omnes inimici eius subdẽdi sint scabello pedum suorum, tanquam victori, & triumphatori, atq; hoc in gloriam electorum.

Leuit. 16. Exod. 29.

Quodnam esset iuge sacrificium.

Vna Christi hostia in cruce Deo Patri oblata quam efficax.

Psal. 109. 1. Cor. 15. Hebr. 1.

Et subdit: *Vna enim oblatione cõsummauit in sempiternũ sanctificatos.* Oblationem hoc loco dupliciter accipere possumus: vel pro re oblata, per Hebraismum, vt ita vna hostia opponatur pluribus hostijs, vt promissio pro re promissa; spes pro re sperata, fides pro re credita, testamentũ pro re testamento legata, iuxta illud: *Vt expectarent promissionem Patris:* &, *Expectãtes beatam spem;* &, *Vna fides, vnum baptisma:* superius etiam, *In tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus.* Potest deinde accipi pro actu ipso oblationis, quã semel sui ipsius fecit in cruce: Pro eis, inquit, ego sanctifico me ipsum: & semel etiam fecit in mensa, cùm dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur,* siue immolatur, vel frangitur. Vt ita vna oblatio opponatur iterationi, vel repetitioni, & aduerbio, Sæpè. Et vtroq; modo accipi potest illud ad Ephes. 5. *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis.* Et quocunq; modo accipiatur, ad rem maximè facere videtur.

Ad V. dub. Circa illud: Vna enim oblatione consummauit in sempiternũ sanctificatos I Sẽsus, quid oblatio.

Actor. 1. Tit. 4. Ephes. 4. Hebr. 7.

Alter.

Ioan. 17.

Luc. 22.

Ephes. 5.

Quod ait, *Consummauit:* referri potest ad verbum illud, Consummatum est. Alij vertunt: *Compleuit;* alij, perfecit, vel, perfe-

Quid illud: Consummauit, & qualis hæc phrasis Apostoli.

Ioan. 19.

ctos reddidit: perinde ac si, parua magnis comparando, quis diceret, Apelles vna tantùm linea hanc figuram absoluit. Verbum

Quos vocet Apostolus sanctificatus.

Sanctificatos, Græcè est participium passiuum præsentis temporis, significans eos qui sanctificationem suscipiunt. Atque hic

Hoc loco: Vna enim oblatione, &c. quemadmodùm Lutherani abutantur.

vnus locus est præcipuus, quo noui hostes nitantur ad conuellendam noui Testamenti in Missa oblationem, & argumentantur ex hoc, & alijs locis huius epistolę. Et si autem hæc disceptatio libro nono super Euangelia nobis, cùm de Eucharistiæ Sacramento ageremus, lat[illegible] expedita; hic tamen breuiter, & pro loci opportunitate aliquid dicendum.

I. eorũ Argu. contra incruentam Eucharistiæ.

Agunt igitur Hæretici contra Ecclesiæ sacrificium. Primò, quia vna oblatione eos, qui sanctificantur, perfecit: Quid ergo, aiunt, nouas fingitis oblationes? Nam id in iniuriam tendit Christi, quasi ille plenè nõ

II. argum.

satisfecerit. Deinde, si Pontifex est in cœlis, & assiduè pro nouis interpellans, quomodo non vacant qui in terris sunt Sacer-

III. argum.

dotes? Tertiò reprobantur plures Sacerdotes hoc loco à Paulo, ob eorum infirmitatem: vnde ergo tantus Sacerdotum pro-

Quartum. *Hebr. 7. Ibidem 23.*

uentus in Ecclesia? Quartò, inter veterem legem, & legem nouam, quæ dicitur sermo iurisiurandi, hoc interest, quòd lex illa cõstituit Sacerdotes morti obnoxios, lex verò noua Sacerdotem perpetuum: at Sacerdotes noui Testamenti & infirmi sunt, &

Quintum.

morte absumuntur. Quintò, illi Sacerdotes spernuntur ab Apostolo, eò quòd pro se semper orabant, & pro populo: ex quo colligit illos nunquam litasse, & ad perfectum venisse. Quid ergo obstat quominus de nostris Sacerdotibus dicatur, qui id ipsum faciunt, non cessantes interpellare

VI. & vltim.

pro se ipsis, & pro alijs? Denique verba sunt Apostoli, Vbi peccatorum remissio, iam non est oblatio pro peccatis. Si ergo per Christi hostiam fuit remissio peccatorum, quorsum ergo nouæ oblationes tendunt?

Sol. Argum. Quid pro ijs offertur, secũdum Apostolum, quæ sũt iam remissa peccata.

Verùm adhæc, vt ordine retrogrado respondeamus, ad postremum dicimus, Apostolum loqui de peccatis veteris Testamenti, id est de omnibus, tam originali, quàm personalibus, quæ admittuntur ante Baptismum: nam vbi horum remissio facta est, non est necessaria amplius alia oblatio. At illa de quibus per Ieremiam di-

Ierem. 31. Hebr. 8.

xerat: *Dabo legem meam in visceribus eorum, &c. Quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum* (scilicet præteriti) *non memorabor amplius*: videtur sermo esse de iniquitatib⁹, & peccatis, quæ post legem scriptam & susceptum Baptismum miserunt, pro quibus culpis abolendis opus est in hoc nouo Testamento etiam sacrificio Eucharistiæ illa expiante.

Veteres Apostol⁹ cur spreuerit Sacerdotes.

Ad proximum quintum argumentum posset dici, spretos ab Apostolo fuisse priores Sacerdotes tanquã non litantes, & semper orantes, & sacrificantes pro suo, & populi peccato: sed nequaquam spernẽdi noui Testamẽti Sacerdotes sunt, qui pro alio nouo peccati genere Deo hostiã offerunt.

Cùm Sacerdos vn⁹ Christus sit noui Testamenti perpetuus ad veteris differentiam; quid et aggregantur infirmi, ac vitæ solubilis Sacerdotes. *Psalm. 109.*

Ad quartum respondemus, vetus Testamentum nõ habuisse vnum summum Sacerdotem qui semper viueret, & in quo cõsisteret illud Sacerdotium, sed omnes erant infirmi, & morti subditi: at nostrum Sacerdotium nititur in vno Pontifice, qui est vitæ insolubilis. Vnde perẽnitas, & vigor nostri Sacerdotij in illo Christi sustentatur, qui est Sacerdos in ęternum. Nos enim sub illo Sacerdotes sumus tanquam eius ministri: ille summus Pastor, nos eius vicarij, & subpastores.

Cur Paulus tanquã infirmos, ac mortales, reprobet plures Sacerdotes.

Ad tertiũ: Nihil est absurdi, si sub Christo, qui viuit in æternum, plures inueniantur Sacerdotes morti obnoxij: & satis est nobis illum principẽ semper viuere, quod non fuit in veteri lege.

Christo in cęlis patrẽ pro nobis interpellante, quo modo nõ vacẽt qui in terris sunt Sacerdotes.

Ad secundum: affirmandum est, Sacerdotes qui sunt in terris, non vacare ob id quòd Christus coram Deo semper assistat, & interpellet pro nobis, quemadmodùm per illam vnam oblationem, qua consummauit eos qui sanctificantur, non desinit esse Sacerdos se Patri in cœlis pro nobis offerens. Neq; desijt per Sacerdotes nostros quasi per suos ministros incruentam hostiam & benedicere, & Patri offerre. Imò

Vnde Christus summũ sacerdotium habuerit. *Hebr. 7. Exod. 30. Leuit. 16. Exod. 29.*

per illã Sacerdotium sibi comparauit, vt illud Leuiticum in aliud nouum sacrificium transferretur: quòd certè, vt Leuiticum, habere debet & summum Sacerdotem, qui intret in Sancta Sanctorum, & alios plures minores; qui intrent in sanctum, & quotidie iuge offerant sacrificium, vt in priori tabernaculo fieri consueuerat, in typum eorum, quæ in noua lege futura erãt. Nam modò etiã Pontifex Christus per proprium sanguinem ingressus in Sancta sanctorum, & vna oblatione litauit pro omnibus culpis quæ erant sub priori testamento. Et pro alijs delictis, quæ sub nouo emergerent testamento, vetus illud, & inutile Sacerdotium in nouum transtulit. Non enim dixit

Christ⁹ secũdùm Apostolum, vetus Sacerdotiũ non abrogauit, sed mutauit in melius cõtra Lutherũ.

Apostolus extinctum, aut sublatum vetus Sacerdotium, sed translatum: Hæreticus autẽ Lutheranos extinctum vult, cùm omnem velit cessare oblationem. Vt igitur summus Sacerdos intrans semel in sancta, per se amplius hostiam non offerebat,

etiam

Exod. 29. Agnus legalis quod figurauerit.

etiam si reuera esset Sacerdos, sed inferiores Sacerdotes non cessabant agnum quotidie offerre in holocaustum, qui nostram immaculatam hostiam figurabat: ita Christus in cœlum ingressus est, vt in Sācta sanctorum, & quidem per proprium sanguinem, retinens æternum Sacerdotium, permittit tamen, & iubet vt ab inferioribus Sacerdotibus ca ipsi hostia offeratur, quam ipse omnipotenti sua virtute confecit, & vt illam faceremus mandabit: ita solenniter operatur, nō iam communem panem, & commune vinum, sed nectar, & Ambrosiam nostram, pro communibus peccatis quę in Nouo Testamento admittuntur: quæ quidem hostia incruenta totam vim suam expiandi à Christo in cruce cruento mutuatur. Nec mireris prudens lector, quòd oblatio hostiæ incruentæ virtutem accipiat à cruenta: quoniam quod Christus in cœlo vt aduocatus causas nostras agat, siue vt Sacerdos interpellet pro nobis, non est nouum meritum, sed anteactæ malitiæ, & obedientiæ vsq; ad mortem crucis præmium, & remuneratio. Promeruit etiam in cruce Sacerdotium æternum secundùm ordinem Melchisedec, vt per nostros Sacerdos tanquam per suos administros hostiam nouam conficiat, & offerat Patri suo, quæ nunquam repulsam patiatur.

Luc. 22.

Christianorum nectar, & Ambrosia quænam sit. Christi cruentum in cruce sacrificiū omnem vim suā incruēto Eucharistiæ cur tribuat sacrificio. I. Ratio.

Hebr. 7. Secunda.

Ad primum illud: *Vna enim oblatione cōsummauit in sempiternum sanctificatos*, dupliciter responderi potest. Primò, vnico actu offerēdi seipsum in cruce pro peccatis veteris Testamenti immediatè obtulisse, & applicatur nobis illa hostia per Baptismū: at pro peccatis noui Testamenti nonnisi media ablatione nostrę incruentæ hostiæ. Deinde solui potest: Christū in cruce, tanquā causam vniuersalem, quę medias causas nō adimit, se obtulisse pro peccatis. Quod vt exemplo illustretur, dicimus Solem vnica illustratione illuminare omnia, non actu, sed potentia, & sufficientia. In eum sensum illud accipimus: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Vniuersalis autem non tollit particulares causas, per quas applicatur; nec sunt plures dicēdę, quia ordinatæ omnes ad illam crucis, & in ea virtute continentur.

Si vna oblatione Christus consummauit in sempiternū sanctificatos, quid denuò nunc offerūt sacerdotes. I. Solut. Altera, quæ confirmatur exemplo.

Ioan. 1.

Nec obstat, quod Paulus dixerit de præterito, Cōsummauit sanctificatos: quia indies perficitur hæc sanctificatio, de qua Paulus: Perficientes, inquit, sanctificationem in timore Dei; & Dilectus; Omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. Vnica ergo est tantùm oblatio, quæ modò in particularibus operatur, & valet. Ita igitur omnia quadrant, & cruentum incruento non repugnat sacrificio: & habemus verum sanguinem, quē pro nouis culpis offeramus: quia sine sanguine non fit remissio. Nam eius effusio semel facta semper prodest, modò iugiter offeratur: nec tātùm pro culpis, verum etiam pro gratiarum actione, & laude, quā etiam natura dictante Deo debemus. Prodest etiam ad beneficia impetranda, & ne semel obtēta amittamus. Non est ergo confictum sacrificium, sed verum, & re ipsa subsistens, & apertè ab ipso Christo Sacerdote secūdùm ordinem Melchisedec institutum, & præceptum, & hactenus de sacrificio sit dictum contra Hæreticos.

Apostolū nequaquā verbo præteriti tēporis vsum consumma uit, Eucharistiā oblatio nē vt tolleret. 2. Cor. 2. 1. Ioan. 3. Hostię vnitas incruentæ.

Hebr. 9.

Multiplex eius efficacia.

Eandem veri atq; perfecti habere sacrificij rationē.

Sequitur: *Contestatur autem nos, & Spiritus sanctus, &c.* Producit secūdò Apostolus verba Ieremiæ, quæ cap. 8. produxerat. Et ponderat illa verba: *Post dies illos*, Veteris Testamenti scilicet: nam tunc data est lex, & scripsa in cordibus hominum: *Et iniquitatum eorum*, inquit, *iam non recordabor amplius.* Hoc est, vbi nouam legem tulero, & peccata per hostiam Christi abstulero, iam nulla superest pro peccato oblatio: alioqn Christi oblationi iniuria fieret, quasi minus idonea fuerit, vt supra fuit luculenter expositum. Verbum illud, *Contestatur*, expende: perinde enim est ac si dixisset: Non solus ego hoc affirmo, sed etiam Spiritus sanctus simul mecum contestatur per Ieremiam, terminando mea verba de sanctificatione, & consummatione facienda per Christum. ¶ *Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi*; Quā initiauit nobis viam nouam; & viuentem per velamen, id est, carnem suam; & Sacerdotem magnum super domum Dei, &c. Postquam Apostolus excellentiam, & dignitatem Christi expressit, quam à primo capite ad octauum produxit, & deinde Veteris legis imbecillitatem, & imperfectionem declarauit, ab octauo capite in hunc vsque locum: iam colligit superioris doctrinæ epilogum, siue summam, adiungendo exhortationem quandam, qua ad tanti beneficij agnitionem, & gratiarum actionem fideles accendantur. Indicat autem se ad eos sermonem habere, qui iam profitebantur in Ecclesia fidem Christi, vnde venit spes, & fides adeundi superna cœlorum, & intrandi in Sancta Sanctorum in sanguine CHRISTI. Notat Oecumenius ἐν, accipi pro διά, id est, per Christi sanguinem habemus remissionem, & fiduciam: per quem & ipse primus intrauit, sicut ipse dixit: *Oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam.*

Hebr. 8. Ierem. 31.

Illud: Et iniquitatum eorum iam non recordabor amplius, explicatur.

Quid sibi velit dictum Apostoli: Contestatur autē & non Spiritus sanctus.

Ex fide Christi quæ proueniant.

Oecum. c. 13. circa fin.

Luc. 24.

Nam

Viam nobis ad cœlũ quo modo initiauerit Christus.

Nam & nos intrare eò debemus, eò quòd Christus viam nobis initiauit, vel innouauit, quia ipse primus eam calcauit, & nobis post se calcandam præbuit. Et in Psalmo loquitur; *Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino: Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.* Et re vera tantam intrādi fiduciam Christi sanguis pro nobis fusus præbere videtur; quod tamen olim Patribus fuit negatum; nisi quòd nomina eorum Pontifex in pectore, & humeris gestabat. Sed nunc non amplius in figura, vel symbolicè, sed re vera intrandum est, & ascendendum in altum cum eo qui captiuam duxit captiuitatē, vt dici possit Christum nos veluti in pectore, & sinu suo repositos, & humeris eius innixos in cœlum gestasse, & nos velut oues errantes in caulam reduxisse.

Psal. 117.

Vnde Christiani quã habent cœlum intrandi fiduciam, Iudæis denegatam, acceperint.

Exod. 28.

Psal 67.
Ephes. 4.

Addit: *Per velamen*, id est carnem suam, diuinitatem tegentem, cuius liuore sanati sumus. Vocat etiam viam viuentem, vtpote in qua est via Spiritus, & ad meliorem ducit viam, de qua Dominus: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ;* hoc est lumen fidei, quo peruenitur ad viam gratiæ, & gloriæ. Sequitur: *Et Sacerdotem magnum super domum Dei*, Supplēdum est à communi sensu, habentes; nimirùm Præpositum totius Ecclesiæ Dei, qui potest & vult nobis opitulari ad intrandum in Sancta Sanctorum. Habet enim claues vitæ, & mortis. ¶ *Accedamus cum vero corde*. Non ficto, & simulato, vt pleriq; eo tempore faciebant, & nunc etiã multi faciunt. Addit: *In plenitudine fidei*. Quæ tantam, & talem certitudinem, ac persuasionem habet, vt nullus de ea dubitandi locus relinquatur. Occumenius: *In certitudine fidei*, inquit, *Quoniam enim nihil est post hac visibile: neque templum, id enim est cælum; neque Pontifex, is est Christus: neque victima, hæc corpus est ipsius; necessaria in posterum est fides. Verùm quia contingit credere simul, & hæsitare, ait: In certitudine fidei, hoc est, vt certissimus de his.* Hæc ille.

Carnem suã Christus viã viuẽtem cur nominet.
Esa 53.
Ioan. 8.
Quod sit lumen vitæ.

Christus quã lis Præpositus super domũ Dei.
Apoc. 1.

Accedẽdum ad Deum cur nobis in plenitudine fidei.

Oecum. ibid.

Aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua mũda. In primo alludit ad aspersionem factam per Mosen, qui aspersit populum cinere intincto in sanguine, & aqua: quæ aspersio significabat purificationem conscientiæ, & vim pœnitentiæ corda per sanguinem Christi purificantis. ¶ *Et abluti corpus aqua munda.* Id est, baptismate. Iudæi namque loti corpus tantùm purificabant; vt intelligamus non tantùm opus esse fide, sed etiam conscientia munda, & vsu Sacramentorum Baptismi, & Pœnitentiæ. *Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem.*

Exod. 24.
Aspersio cordis à conscientia mala, ad quã nos Paulus adhortatur, vnde præ figurata.

Qualẽ Christiani piè Iudæis munditiam habere debeant.

Significat; Insistamus bonis operibus, vt accipiamus promissionem ingrediendi in cœlum, & seruemus hanc confessionem quæ est circa spem firmam, & speremus per sanguinem Christi introitum in cœlum, & quod per ipsum ignoscantur nobis peccata, & digni habeamur qui in filios adoptemur. *Fidelis enim est qui repromisit.* Id est verax, promisit autem; Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum. Vtinam autem, vt nobis Deus est fidelis in promissis, ita nos quoque in præstādis quæ in Baptismo, & Pœnitentia promisimus, fideles illi simus. ¶ *Et consideremus inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operum.* Græca habent: Consideremus nos inuicē, quòd scilicet fratres sumus, & grex vnus vnius pastoris: hoc enim augebit mutuam dilectionem. Prouocatio Græcè dicitur παροξυσμὸς, id est, contentionis ardor. Colligebat enim Deus Ecclesiã ex Gētibus & Iudæis, inter quos semper fuerat dissidium, nõ secus atq; inter ignem & aquam: & Iudæi facilè resiliebant, quòd putarent indignum esse sibi Gentes comparari, siue æquari. Ideò huic peruerso æmulationis studio, aliud opponit contrarium, nempè charitatis, & bonorum operum: his enim aliter spes intrãdi ad interiora velaminis. Falluntur ergo maximè, & fallũt, qui promissionem ex sola fide oriri, & fiduciam nudã sine operibus firmã esse contendunt. ¶ *Non deserentes collectionem nostram*, siue congregationem nouis incrementis auctam: quia Gentes diruto pariete, Ecclesiæ Dei aggregabantur. Ab Oecumenio verò exponitur: Vt semper in eundem locum cõueniant, dilectionis est productiuum; idcircò prohibet separationem. Opus enim charitatis non est diuisio, sed fortis, & exacta vnio. ¶ *Sicut consuetudinis est quibusdam.* Notat Iudæos, qui plus æquo sibi tribuentes, Gētiles aspernabantur; & ita præ contemptu deficiebant à castris Dei, nc alios sibi æquari viderent. Quòd si Apostolorum tempore qui tanta vitæ sanctitate, & signorum claritate coruscabant; nonnulli à fide deficiebant: quid mirum, si hodie, refrigescente charitate, tantam videamus fidelium apostasiam? ¶ *Et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem.* Id est Christi aduentum, vt nos ex hac dispersione in vnũ colligat, & fiat vnum ouile, & vnus Pastor. Eò ergo operibus charitatis magis incumbendum, quo dies iudicij instat. ¶ Sed quomodo cogitare poterat Paulus eo tempore instare diem Domini, cùm iam plus mille & quingenti anni sint elapsi, nec tamen venerit? Respondeo, ita proponi nobis

Quid tenere spei nostræ confessionẽ indeclinabilem.

Fidelis Deus quid promiserit.

Ioan 17.
Quid & nos fideli Deo debeamus vicissim.

Considera re nos inuicem quid: & in prouocatione charitatis, & bonorum operum.

Iudæi quomodo cũ Gẽtibus conuenirent olim.

Hebr. 6.

Contra fiduciarios hæreticos.

Ephes. 2.
Oecum. c. 14. in princ.
Cur Apostolus Iudæos, vt non deserant cũ Gentibus collectionem, hortetur.

Matth. 24.

Ioan. 10.

Qualem Apostolus nostiã diei Domini instantis habere potuerit.

bis in Euangelio, vt simus semper suspensi & soliciti ad secundum eius aduentum: *Et vos*, inquit, *similes hominibus expectantibus dominum suum, donec reuertatur à nuptijs*. Deinde sumus in nouissimis diebus, siue nouissima hora, id est postrema ætate, & saltem suus vnicuiq; dies vltimus instat.

Luc. 12. Secunda coniectura. *1. Ioan. 2.*

Ad VI. dub.

Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, &c. De hoc sexto loco dubitatum fuit. Atque hęc verba duplicem sensum habere possunt: alterum, non esse hostiam illam cruentam Christi crucifixi reliquam pro baptizatis delinquentibus, neque similem rursus baptismum omninò renouantem, vt dixit cap. 6. cuius ibi meminit nomine recrucifixionis, vt hic homine hostiæ iteratæ: quia illa nonnisi semel applicatur, relinquitur tamen incruenta, & salutaris hostia, quæ applicatur per Pœnitentiæ Sacramentum, sed nō attingit ad fructum Baptismi, qui est renouatio, quia locum satisfactionibus relinquit hic, vel in purgatorio pendendis, vel per se, vel per suffragia viuorum fidelium, aut per Ecclesiæ sanctæ indulgentias, quę mortuis applicantur, vt in capit. 6. explicatum reliquimus.

I. Solut.

In quo inferior Baptismo pœnitentia.

II. Solut.

Alter sensus esse potest, vt loquatur de generali peccato apostatandi à Christo, & ab Ecclesiæ eius fide: quod sanè videtur esse sine vllo remedio, quia qui non credit, iam iudicatus est; &, Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus, Græcè αὐτοκατάκριτος; ad quod designandum superiùs dixit: Non deserētes collectionem nostram: cùm tamen reliqui peccatores, qui defecerunt nō à fide, sed à charitate, pœnitentiæ remedium habeant pro reconcilientur, & Christum interpellantem in cœlis, & disciplinam pastorum, & Angelorum custodiam.

Ioan. 3. *Tit. 3.*

Pœnitentiam olim qui lapsis negarent, dicti occasione testimonij, atque similium.

Non est ergo cum Nouationis, aut cum Montano, & Catharis neganda pœnitentia in Ecclesia peccantibus etiam voluntariè post Baptismum: nec neganda est hæc Epistola Canonica, vt multi ex Hæreticis asseruerunt. ¶ Et addidit: *Post acceptam notitiam veritatis*; ad exaggerandam ingrati animi labem. Et peccato ignorantiæ excusante non errant, qui in se ipsis accensum fidei lumen extinxerunt. ¶ *Terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio.* Supplendum est, illos manet. Et per terribilem iudicij expectationem, cruciatum malæ conscientiæ intellige, quem impij sentiunt, quo tales torquentur, non aliter atq;

Voluntariè qui peccent, & non ex ignorantia, quamq; ijdē ingrati.

Terribilis expectatio iudicij quid Apostolo, & ignis æmulatio.

Orestes, & Nero, interemptis matrib' cruciari, ac torqueri scribuntur. Vocat autem ignis æmulationem, quia in illo igne apparebit zelus Dei corripientis, & quia ille ignis, vt diuini honoris vindex, punit impios, de quibus: *Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis id quod timebatis, euenerit*: & per Esaiam; *Pro eo quod vocaui, & non respondistis mihi: locutus sum, & nō audistis, & faciebatis malum in oculis meis, &c. Ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis: & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis.* Et hanc veritatem confirmat exemplo legis, dicens: *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus, vel tribus testibus moritur: Quanto magis putatis, &c.* Videtur argumentari à minori ad maius: nam si capitale fuit deserere legem Moysis, quantò magis illam Christi? Ex quo videtur, quòd nō loquitur de particularibus peccatis Apostolus, sed de generali apostasia, & Christi abnegatione. Neque lex etiam quasuis transgressiones morte puniebat, sed si quis à vero Deo deficeret ad seruiendum dijs alienis: qui iubetur occidi Deuter. 17. Et addit: *Duobus, vel tribus testibus*; vt crimen apostasiæ manifestum denotet. Indicat etiam, Christiani apostatæ crimen esse, Filium Dei conculcare, non seruum Moysen. ¶ *Et sanguinem Testamenti pollutum duxerit.* Hoc est Christi, non hircorum, vel vitulorum. ¶ *Et Spiritus gratiæ contumeliam fecerit.* Non Spiritui seruitutis in timore. Est enim Spiritus autor, & distributor donorum, diuidens singulis prout vult. Conculcat autem Filium Dei, qui existimat eum gratis esse mortuum, tanquam Pater damnationem ad mortem eius contempserit, & nō potius ad lucrum animarum nostrarum tantùm scelus patrari permiserit. Et in hoc verbo Conculcandi, alludit fortasse Apostolus ad verba Domini: *Non proyciatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis.* Cōculcat verò Christū in Eucharistia tantùm porcus, siue bestia hoc est impius, siue hæreticus, qui non credit ibi adesse Christum, sed tantùm nudum panem: & interdum inuenti sunt hæretici nostro seculo, qui hanc præclaram margaritam impudēter conculcarunt.

Prouer. 1. *Esai. 65.*

Moysi in legē deferentes pœna. *Deut. 19.* *Matth. 10.*

Transgressio legis quænā maximè capitalis. *Deut. 17.*

Quale peccatum Christiani Christum deserentis.

Quid sanguinem Testamenti pollutum ducere, & quid conculcare Filiū Dei. *Rom. 8.* *1. Cor. 12. & seq.*

Matth. 7.

Chrysostomus, & Theophylactus, & ante eos Dionysius Alexandrinus in Epistola contra Paulum Samosatenum, cuius meminit Hieron. lib. de Script. Ecclesiast. interpretantur hæc verba de Sacramento Eucharistiæ. Et ideò dixit: *In quo sanctificatus est*; non, in quo redemptus est, vt intelligamus de eo, quo indies sanctificamur. Et

Alter sensus Græcorum. *Chrys. ho. 20. sub init.* *Theophylact.* *Diony. Alex.*

non

non dixit absolutè, sanguinem; sed addidit testamenti, alludens ad illud: *Hic est calix sanguinis mei Noui Testamenti.* Et subdit: *Spiritui gratiæ contumeliam fecerit.* Non dixit gratiæ Spiritus, vt dicendum erat, si de gratiæ dono, quod dispensat Spiritus sanctus, loqueretur: sed voluit de substantiali gratia, siue de Spiritu, siue diuinitate quæ in hoc Sacramento carni vnita est, verba facere. Nam qui indignè manducat, contumeliam facit Deo. *Scimus enim qui dixit; Mihi vindictam* (scilicet seruo; vel, Mihi vindicta, scilicet seruatur) *& ego retribuam* (pro meritis scilicet) *Et iterum: Quia iudicabit Dominus populum suum*, cùm iustitia, & veritate, & citra personarum acceptionem. Et ibi, iudicare, accipitur pro, condemnare, quia sequitur: *Et in seruis suis miserabitur*, quasi membrum oppositum. ¶ *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Quia enim homines sæpè eludimus, Dei verò iudicium nullus potest euidere: & homo mortalis etsi infensissimus, vltra mortem sæuire nō potest, at Dei potentia formidabilis est, quia potest mittere in gehennam eos, qui abiecta omni spe veniæ, nihil præter extremā seueritatem expectant.

1. Cor. 11.

Deut. 32. Quomodo iudicabit Dominus populum suum.

Diuinā potestatem & vindictam sceleratus euadit nemo. *Malach. 10.*

Ad 7. dubit.

Quòd verò septimo loco obiectū fuit, Dauid elegisse magis incidere in manus Dei viuentis, quàm in manus hominum; id fecit spe Dei erectus. Nouerat enim Deum prostratis, & se humiliantibus exorabilem fore: at verò magis voluit Dauid incidere in opprobrium hominum, quàm incurrere in offensam Dei. Et sanè melius est hoc tempore incidere in manus Dei viuentis, siue potius in manus Christi in Cruce pro nobis morientis, quàm in postrema die iræ, & vindictæ, vbi Deus amplius nulli se reddit propitium.

Hodie salutariter qui inciderit in manus Dei viuentis.

Subdit: *Rememoramini autem pristinos dies: in quibus illuminati, magnum certamē sustinuistis passionum, &c.* Vt stimulos addat exhortationi suæ, in memoriam Iudæis redigit ea, quæ prius ediderant pro pietate, & fide Christi specimina. Turpe enim est, cum bene cœperis, in medio cursu fatigari: turpius vbi magnos progressus feceris, aut multū laboraſti, & parū superest, & merces præsto est, eaque multa nimis retrocedere.

Iudæorũ in tuenda & propugnanda Christi fide, & religione cõstantiam, ac fortitudinē eut laudet Apostolus.

Genes. 13.

Ad 8. dubit.

Nec obstat id quod octauo loco obiecimus, alibi Paulum dehortari solitum à consideratione bonorum operum, quæ pro Christi fide præstitimus, aut malorum, quæ sustinuimus: quia id perpetuò non est seruandum, præsertim cum tentationibus agitamur, aut in imminenti deserendæ iustitiæ periculo versamur. Tunc namque licet ad priora bona oculos extendere, vt consideremus, ne, quod magnis sudoribus comparauimus, amittamus. Ita Ezechias, cui mortem instare prædixerat Esaias, in memoriam reuocauit piorum operū suorum studia: *Obsecro Domine*, inquit, *memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, &c.* Et Paulus mortis resolutioni proximus, *Bonum*, ait, *certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui.* Ac paullò pòst ait: *Et in altero quidem opprobrijs & tribulationibus, &c.* Id est: simul atque initiati fuistis in Christo, magnum laborum certamē sustinuistis, quod in duobus consistebat: altero, quòd opprobrijs & tribulationibus spectaculū facti estis mundo. Robusta siquidem opus est (vt ait Oecumenius) anima ad ferenda probra, & iniurias, etiamsi priuatim, & occultè fiant. Quoniam autem manifestè, & coram omnibus fiebant (nam hoc significat, Spectaculo fuistis) robustior est necessaria. Altero verò, quoniam ita patiendo, consortes & socij facti estis eorum qui similiter cōuersantur, id est Apostolorum: vnde & maiori infamia afficiebantur, qui illis hærebant, & benefaciebant. ¶ *Nam & vinctis compaßi estis.* Græca habent: *Nam & vinculis meis.* Ex quo Valla solidè colligit, huius Epistolæ autorem fuisse Paulum. Quis enim alius in Italia vinctus erat, aut ministro Timotheo vtebatur? Et ita pro voce δεσμίοις, isti legunt δεσμοῖς μου. Et ita interpretantur Græca scholia. Et significat illos non solùm consolatione opus nō habuisse, sed & alijs vinctis manus porrexisse adiutrices. ¶ Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Mulctabat Iudæi infideles, pios & fideles in Christo deseruiebant, aut nullo expectato iudicio inuolabant in bona illorum (quemadmodum fecerunt nostra ætate Lutherani, deprædantes, & rapientes bona ecclesiarum, & monasteriorum:) quæ tamen vos non tantùm sine dolore, sed etiam cum gaudio suscepistis, iuxta illud: *Ibant gaudentes* (Apostoli) *à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.*

Esai 38.

Sancti viri, qui ĩ inter alios bene anteactæ vitæ recordatione seipsos ad proximam mortem comparauerunt.

2. Tim. 4.

Oecum. inic. ca. 15.

Hebræi magnum certamen sustinentes passionũ, duplicem fructum inde retulerunt.

Vnde Laurētius Valla idoneè satis Epistolam ad Hebræos deducat non alterius etiam quam Pauli. *Oecum. ibid.*

A quibus si deles Hebræi rapinam bonorum suorũ pertulissent.

Actor. 5.

Ad 9. dub.

Nec obstat quod obiectum est, quòd cū rapina sit iniquitas, gauisi fuisset de aliorum iniquitate: quoniam illi non gaudebat de rapina, sed de fructu charitatis, & fidei erga Deum, quòd pro illo digni habiti essent bonis suis spoliari: quemadmodū Dominus de morte sua, qua obedientiā Patri, & mūdo charitatem indicauit, lætatus est, non de Iudæorum inuidia, & sæuitia, qua illum ad crucem adegerunt. ¶ Sequitur: *Cognoscentes vos habere meliorem, & manētem substantiam.* Hoc est, fide agnoscentes vos compa-

Quam Iudæi suis bonis propter Christum spoliati habēt meliorem & manētem substantiam.

comparasse nunquam interituras gloriæ diuitias, nec vlli deprædationi expositas, Greca habent κρείττονα ὑπάρχειν: ita enim superiùs bona & facultates ὑπάρχοντα vocauit. Solet boc vsu venire, vt qui ad dignitatem Papatus euehuntur, non grauiter sustineant auleis, & vasis aureis, atque argenteis, ac præclara supellectili domum suam spoliari: quia nouerunt ad maiores opes, & multò pinguiores reditus se promoueri. Et ait: *Cognoscentes vos habere:* quia nisi quis statuit ad se ex gratia pertinere cœlestem hæreditatem, quam Deus filijs promisit, frigebit vniuersalis cognitio. ¶ *Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem.* Hortatur hic ad perseuerantiam. Et vides hic remunerationem operum, quam Paulus μισθαποδοσίαν, id est, mercedis retributionem appellat. Vides etiam licere ad mercedem aspicere in bonis operibus, & euanescere confidentiam omnem in sola fide sine operibus sitã. Et subdit, nõ solam fidem apprehendere regnum sed permanentem patientiam, siue tolerantiam in bonis operibus. Vita enim hæc instar studij est; & ideò ijs qui eniti ad vitam conantur, plura se opponunt obstacula, & impedimenta quæ nos morantur, & cursum omninò abrumpunt, nisi ingens sit animi magnitudo ad eluctandum.

Fideles cur cognoscere habeãt se habere meliorẽ substantiam.

In eos qui negant licere propter mercedem operari. Fidem quoque solã non apprehẽdere vitam æternam, in eosdem.

Adhuc enim modicum, aliquantulumq́, qui venturus est veniet, & non tardabit. Verba sunt Prophetæ Habacuc, admonentis ne molestum sit tolerare, & non longum tempus esse sustinentiæ, sed breue: quia nouissima hora est, & non tardabit: quia nouit opportunitatem quando sit venturus, etiamsi nostro desiderio tardiùs venire videatur.

Habac. 2. Dies Domini cur dicatur appropinquare, nec tardare. *1. Ioan. 2.*

Subdit: ¶ *Iustus autem meus ex fide viuet.* Id est: Ille viuet, qui ex fide factus est iustus meus, & iustitiam operatus inuenitur: De quo testimonio hoc loco non disputo, quia alibi latiùs id præstiti. Et sumptum est testimonium secundùm Septuaginta interpretes. Paulus addit: ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον. Id est; Adhuc enim tantillum tantillum.

Quid significet: Iustus autem meus ex fide viuet. *Lib. 2. in epi. ad Rom.*

¶ *Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ.* Vel vt Greça habent: non sibi complacebit anima mea in illo; Hebræa verò, Vbi fuerit munitio, vel elatio, recta hominis anima in eo non manebit. Septuaginta habent, vt omninò Paulus producit: quod cum sensu Prophetæ congruit. Nam subtractio hęc, & subductio à fide, & opere bono, non differt ab elatione, qua turgêt impij. Et benè Hieronymus in Propheta vertit: *Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso.* Quia Paulus hoc loco subtractioni opponit fidẽ, & acquisitioni opponit exitium, siue perditionem.

Id Propheticum: Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ, quomodo accipiendum.

Hier. tom.

Dubium est, quomodò verba Habacuc, quæ ad literam de primo Christi aduentu intelliguntur, vt etiam testatur Hieronymus, Paulus ad secundum Domini aduentum transferat. Sed certè nouum non est, quædam Prophetica verba ad vtrumque Christi aduentum sine violentia referri. Vt illud, *Videbunt in quem transfixerunt:* quod Ioannes ca. 19. explicauit de ijs qui reuertebantur percutientes pectora sua. Idem tamen ad eos, qui in secundo Christi aduentu eum conspecturi sunt, extendit Apoc. 1. *Ecce*, inquit, *venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.* Et similia de alijs testimonijs possemus ostendere, si opus esset. Et de bis hactenus.

Idem ibid. *Zachar. 12. Ioan. 19. Luc. 23.* *Apoc. 1.*

DISPVTATIO XX.

In illa verba Apostoli, c. 11. *Est autẽ fides, sperãdarum substantia rerum, argumentum non apparentium.*

Mvltæ sanè ac graues dubitationes ex his paucis Apostoli verbis, quibus fidem describere, siue definire videtur, exurgunt, suntq́ue diligenter scrutandæ, ne fucum nobis hæretici faciant, & ne vllus acuto lectori scrupulus remaneat. Primùm ergo inuestigandus est scopus, & quomodo fidei definitio cum superioribus connectatur. Deinde quæ est ista fides quæ definitur, an illa quæ humana est an diuina, & quomodò ab humana, & ab illa Iudæorum distinguatur; quomodo etiam illa Iudæorum à Theologica fide nostra discerni possit. Tertiò ambigitur, an hæc sit vera definitio fidei, & perfecta, an verò descriptio, rem propositam vtcunque illustrans, & explicans. Quartò hæsitari potest an hæc definitio per Synecdochen sit tradita à parte principali, scilicet, futurorũ quæ sperantur continentur, alic duo tempora, id est, præteritum, & præsens, vt tradit Sedulius in hunc locum, cuius hæc sunt verba: *Synecdochicôs hoc dicit, ab insigni parte fidem definiens. Nam fides est trium temporum: creduntur enim præterita quòd fuerint, præsentia quòd fiut, futura quòd erunt.* Quintò in dubiũ vocatur quæ fides hoc loco definiatur, an viua quæ per charitatẽ operatur, an informis, & mortua. Sextò controuertitur, an fides sumatur pro credulitate, quæ est actus intellectus, an pro fiducia, vt quidam voluerunt ex Patribus, vt Damascenus, & alij posteriores, quia hæc ad facultatem voluntatis spectat; an verò fides definitur mi-

Primum dubium. Secundum. Tertium. Quartum. *Sedulius.* Quintum. Sextum. *Damasc. lib. 4. de Fide orthod. cap. 11.*

xtim, vt vtrumque significatum complectitur. Septimò, circa singula verba ab Apostolo proposita aliqua dubitanda occurrunt. Nam circa illud: Fides, est substantia, opponi potest, fidem esse quoddam accidens, siue habitum intellectualem quem definit. Deinde vt demus substantiam poni pro subsistentia, siue basi, & firmamento; obijci posset, spem & charitatem esse subsistentias, quia per eas & speramus æterna bona, & amamus: maximè quia spes à Paulo anchoræ comparatur nauem stabilienti, cap. 6. vt superiùs vidimus, charitas verò firmamentum est, siue vita non solùm aliarum virtutum, sed & ipsius fidei. Vnde sine ea etiam fides transferens montes nihil confert: & alio loco dicitur, *Fortis est vt mors, dilectio*, & per eam omnia aduersa superamus propter eum qui dilexit nos. Octauò, circa secundum verbum: *Sperandarum rerum*, primum dubium est an bona sit lectio Augustin. tract. 79. in Ioan. *Est autem fides sperantium substantia, & conuictio rerum quæ non videntur.* Et iuuatur hoc ex eo, quòd participium ἐλπιζομένων, mediæ est coniugationis, & rectè potest ad vtrumque significandum accommodari. Vt possit esse sensus: Fides est substantia rerum quæ sperantur, aut hominum sperantium. Nam vt anima in esse naturæ est homini substantia, ita in esse gratiæ fides est substantia sperantis. Secundò dubium est, quoniam bona habitus alicuius definitio explicari debet per obiectum non alienum, sed proprium; & ideò potius dicendum erat: Credendarum rerum substantia: nam habitus cognoscuntur, & dignoscuntur per suos actus, actus verò per sua propria obiecta, circa quę versantur, vt tradunt Philosophi. Tertiò dubiũ est: cùm fides generatione spe prior sit, quare definitur fides per actum posterioris virtutis, cùm posterius definiri soleat per prius, & non è conuerso. Quartò dubitabile est, cur potiùs non dixerit in singulari, rei sperandæ, quàm in plurali, sperandarum: & cur non potiùs diligendarum rerum, cùm dilectionis actiones nobiliores sint? Et hæc de secundo verbo. Nonò, circa verbum, argumentum, dubium est: quia teste Cicerone in Topicis: *Argumentum, est ratio rei dubiæ fidem faciens*; at Fides, super omnes ratiocinationes hominum eleuatur. Decimò, circa postremum verbum: non apparentium; est aliquid quod ambigamus: quia Apostoli proprijs oculis viderunt Christi trãsfigurationem, & passionem eius; eundem iam suscitatum, & ascendentem in cœlum conspicati sunt, & Thomæ dixit: *Quia vidisti me Thoma, credidisti; alijs verò discipulis; Beati, inquit, oculi qui vident quæ vos videtis, &c.* Et ita omnia, ac singula verba interpretatione, ac solida declaratione indigere videntur. Quibus positis, & explicatis, de sensu pleno totius definitionis differemus.

In primis ergo scopus non est admodum obscurus. Prædixerat enim in superioribus, iustum ex fide viuere, & hortatus, ne simus filij subtractionis in perditionem; sed fidei in acquisitionem animæ, siue vitæ. Idcircò fidem describit, & ab excellentibus fructibus quos edit, commendat, & illustrat, docens ab exordio mundi Patres omnes fide Deum cognouisse, atque illam ei placuisse, mundum, & aduersarios omnes vicisse, per eamque omnes iustificatos fuisse. Videtur enim hæc fidei descriptio dicti pars superioris. Cùm enim dixisset, patientiam nobis esse necessariam, adiecit testimonium Prophetæ, quo id confirmauit, nempè: Iustus meus ex fide viuit. Et ita patientia coniuncta est cum fide: idque ex eo probatur, quia fides est substantia, siue hypostasis eorum quæ sperantur: non autem sperantur, quæ nobis ad manum sunt, & facilia, sed ardua, & difficilia, quæ vel nos adhuc latent, vel quorum possessio, & fruitio in aliud tempus seruatur. Ita etiam Roman. 8. dixit: *Quòd videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus; per patientiam expectamus.* Ita vt ille locus apertè istum explanare, & illuminare videatur. Quòd autem iustus ex fide viuat, definitione fidei comprobatur, quæ ad res longè remotas, & absentes nos vocat. Ita vt hæc definitio fidei superiùs capitulum concludere, ac terminare potuerit, quemadmodùm in B. Chrysost. indicari videtur. Siquidem homiliam terminat in hac definitione coniuncta cum superioribus verbis; quę verò consequuntur alia explicat homilia. Et hæc de primo.

Ad secundum dicendum, præter fidem, vt est virtus humana Philosophis non ignota, & cuius extabat Romæ templum, & altare, teste August. & quam Cic. lib. 1. Offic. propè princ. Fundamentum iustitię vocauit, & dictam ab eo quod fiat, quod dictum est, & appellatur veracitas, & constatia in dictis, & promissis: Præter hanc, inquam, dicimus esse fidem cõmuniter, actũ intellectus suscipientis aliquid, & alicui dicto, vel pronuntiato assentientis tanquam vero: qui actus est ipsum credere. Et propriè ponit aliquem dicentem, cui credamus. Qui quidem actus, siue assensus fidei permultùm differt & ab intellectu, qui est primorum principiorũ certa apprehensio; & à scientia, quæ est conclusionum; & à sapientia,

Marginalia: Septimum. — Cant. 8. Rom. 8. — Octauum. — B. Aug. to. 9. — Nonum dubium. M. Tull. — Decimum & vltimum. Luc 9. — Ioan. 20. Actor. 1. — Ioan. 20. Luc. 10. — Ad 1. dub. De Pauli instituto. — Rom. 8. — B. Chrysost. ho. 21. circa med. — II. sol. quæst. Quam definit Apostolus fidem humana sit, an diuina. B. Aug. li. 14. de ciuit. Dei, c. 20. to. 5. M. Tull. Fides diuina ab intellectu, scientia, & sapientia, vt differat.

pientia, quæ est altissimarum causarum cognitio: quia hi tres habitus intellectuales euidentiam faciunt ipsi rationi, non autem Fides, cnius munus non est scire, sed credere quod nondum vides. Differt etiam ab alijs intellectus habitibus, vt ab opinione (& per consequens à dubitatione, & suspicione, qui inferiores actus sunt) & à prudentia, quæ est recta ratio rerum agibilium; & ab arte, quæ est recta ratio rerum faciendarum. Fides autē humana inter priores tres habitus, & hos alios posteriores media incedit: & differt ab opinione, qui assensus est vnins partis contradictionis cum formidine alterius: Fides autem dicit adhæsionem sine formidine alterius ad vnā partem. Vnde August. lib. de Mendac. ad Consentinm, cap. 2. *Inter credere autem, & opinari hoc distat, quòd aliquando ille qui credit, sentit se ignorare quod credit, quamuis de re quam se ignorare nouit, omninò non dubitet. Opinator autem putat se scire quod nescit.* Hæc ille. Potest quoque illi fidei humanæ subesse falsum, non autem tribus illis primis habitibus intellectualibus primo loco dictis; ideò fides ista communiter accepta non est virtus, imò potest esse quandoque vitium: Nam *qui credit citò, corde leuis est.* Secus est de Theologica virtute, quæ à communiter accepta fide, in tribus distinguitur, nempè dicēte, & eo quod dicitur, & interno lumine, cui assentimur. Fides enim Christiana solùm Deum dicentem respicit, non autem hominem, vt in eo statu sistat, sed vt ministrum Dei tantùm accipit: nec tantùm respicit Deum dicentem, sed etiam promittentem: nec qualiacunque promittentem, vt temporalia, & terrena, sed spiritualia, cœlestia atque æterna. Promittentem autem non purè, & absolutè, vt Hæretici somniant; sed sub conditione bonorum operum: deniq; suę promissioni ita testificantem, vt in animo ingeneret intellectus assensum, eorum scilicet, quæ non videntur. ¶ Ex quibus habes quomodò fides Theologica distinguatur ab humana communi fide.

Eadem quomodo ab opinione, prudentia, & arte distinguatur.

Fides humana in quibus à diuina differat.

B. Aug. to 4. sub init.

Eccles. 19.

Diuina rursus fides, seu Theologica ab humana differt in tribus potissimùm.

Qua lege nobis à Deo bona spiritualia promittantur contra Lutheranos.

Iam dicendum, qua ratione distinguatur ab illa Iudæorum, quatenus Iudæi sub lege erant: nam quatenus iusti, & sancti, Christi Spiritum indnerunt, & ad Nouum Testamētum spectarunt, & eandem fidem nostram habebant, de qua Apostolus: Habentes eundem Spiritum Fidei, & nos credimus, propter quod & loquimur. Quatenus verò Iudæi sub lege erant, crediderunt Domino, & Moysi seruo eius: nec alia præmia sibi carnales ceremonias seruantibus danda expectabant præter terrena, & temporalia bona, secundùm illud Esaiæ Prophetæ: *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis.* At Christiana fides de spiritualibus, & æternis bonis est quæ nobis promittuntur, Deumque veracem, & qui valet implere promissa, proponit. Hinc Paulus de Abraham dixit, quòd non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissimè sciens, quia quæcunque promisit, potens est & facere. Et alibi: Vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus: & iterum, Vt pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem: & infra ait: *Credere oportet accedentem ad Deum qui est, & inquirentibus se remunerator sit.* Si autem remunerator est se inquirentium, haud dubiè promisit remunerationem. Quos locos Pauli produximus, vt ostendamus fidem respicere non tantùm Deum dicentem, sed etiam promittentem: nec promittentem bona carnalia, aut temporalia per se, & principaliter, vt cum Iudæis faciebat, sed spiritualia bona, & æterna præmia. Atq; ita distinctam reliquimus fidem Theologicam à fide communi humana, & à fide Iudæorum. ¶ Ad tertiam dubitationem respondemus, non esse quoquo modo dubitandum, quin hæc vera & integra sit Fidei definitio, & non tantùm descriptio, quæ imperfectior esse solet rei explicatio, non essentialis. Etiamsi Erasmus in Annotationibus suis scriptum reliquerit, illa verba non tam esse fidei definitionem, quàm laudationem, & commendationem eius. Hoc autem autoritate Patrum comprobatur. Siquidem ex Græcis id hoc loco docet Oecumenius. Theodoritus autem ait: Primum omnium docet nos definitionem fidei. Ex nostris autem definitionem vocat Augustinus tract. 79. in Ioan. Sedulius quoque superiùs productus. Adde B. Thomam asserentem Apostolum complecte definire, licet obscurè. *Quodsi quis*, inquit, *velit verba ista ad debitam formam reducere, posset dicere, quòd fides est habitus mentis, qua inchoatur vita æterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus.* Non sunt antem in sacris literis expectandæ definitiones, vt certis Dialecticæ regulis constent, nimirùm ex genere, & differentia, sine proprio: satis est esse voces æquiualentes, & quæ ad rem spectare videantur, cùm Spiritus S. sit qui loquitur in Scripturis, & qui aptè nouit quibuscnmque verbis illi placeat nos erudire, & de necessarijs ad salutem instruere.

Christiana fides quatenus eadem fuerit cū illa Iudæorum, & quatenus diuersa.

2 Cor. 4.

Exod 14.

Qualium Iudæis legem seruantibus promissio fuerit facta bonorum.

Esai. 1.

Fidem diuina lex sonos Dei dicentis, & æterna bona promittētis autoritate pendere, vnde manifestum fit.

Rom. 4.

Galat. 4.

Hebr. 11.

Solut 3. quæstionis.

Erasmi sententia.

Altera Sanctorum Patrum longè præstantior.

Oecum. inis. cap. 16.

B. Theod. in fin. c. 16. p. 2.

D. Aug. 10. 9.

Sedulius.

B. Thom. sub fin. 1. lect in c. 11. tom. 16.

Ad quartum respōdemus, quod etsi prima pars definitionis videatur esse Synecdochica, quia tantùm mētionem facit sperandarum rerum, nō præsentinm, aut præ-

Solut. 4. quæstionis.

Fides Dei infusa, præterita, & præsentia quæ nobis credenda proponat.

teritarum : ad ea tamen speranda, cætera quæ credimus, referuntur, siue illa sint de præterito, vt quod Deus mundum ex nihilo condidit: Homo peccati reus in Adam factus est: Christus venit mediator, & pro nobis instaurandis passus est mortem, suscitatus est, & in cœlum ascendit, siue similiter sint de præsenti illa quibus assentitur, vt quòd Christus sedet ad Patris dexteram, nobiscum etiam est in Eucharistia, efficit nobiscum omnes Sacramentorum effectus, habet Ecclesiam tanquam corpus suum, cuius pastorem, & vicarium caput voluit esse Episcopũ Romanum. Adde, quod Apostoli definitio non omnia futura, sed tantùm speranda comprehendit; nam credimus etiam iudicem venturum ad iudicandos viuos & mortuos: quòd corpora nostra postremo die sit suscitaturus, & ad perpetua gehennæ supplicia reprobos condemnaturus. Verùm hæc omnia præsentis & præteriti, & futuri temporis sequens verbum (hoc est, argumentum non apparentium) complectitur. Omne enim quod sub fidem cadit, siue præteritum, siue præsens, siue futurum, tale est, vt non appareat, hoc est sub sensum, aut rationem nõ cadat. Vnde Dominus dixit: *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Et August. *Fides est credere quod non vides, cuius merces est videre quod credis.* Est igitur definitio in hunc modum concinnanda: Fides, est sperandarum rerum hypostasis, hoc est, argumentum non apparentium. Nam omne illud quod latet, nec sensui, aut rationi apparet, illud est materia, siue obiectum Catholicæ Fidei. Quare Caluinus, & alij non sunt audiendi, qui docent, his verbis non definiri omnem fidem, sed tantùm ab insigni eius parte.

Fides illa, quarum sperandarum rerum substantia.
Actor. 10. Matth. 25. Ioan. 5.

Eo verbo definitiõis: Argumentũ nõ apparentiũ, trium temporum fidem cõprehendi.
Ioan 20.
B. Aug serm. 29. de verbis Apost. 10.10.
Quemadmodùm ordinãda prædicta definitio Fidei.
Contra Caluinum.

Quintę quęstionis solut.

Ad quintum asserimus, Christianã hoc loco fidem definiri, quam Deo loquenti habemus, siue illa sit charitate ornata, siue informis, quia vtraque Dei donum est. Est quod ad substantiam eius attinet, vna, & eadem est, illud verò est sibi aduentitium, quòd accedat ad eam charitas, siue non accedat: nam gratia non est de eius intrinseca ratione. Verùm vt illa prosit ipsam habenti, & Deo grata existat, necessaria est charitas. Vnde Apostolus; *Si habuero*, inquit, *omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* Et permulti dicuntur credere in Iesum, qui propter Pharisæos non confitebantur, vt e Synagoga non eijcerentur: dilexerunt enim gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei. Multi enim crediderunt in nomine eius, videntes signa quæ faciebat; & tamen ipse Iesus non credebat semetipsum eis. Ac perinde atque in viris iustis fides viua, & per dilectionem operans, est hypostasis rerum sperandarum; ita etiam in plerisq; malè viuentibus, & charitate Dei destitutis fides hypostasis est sperandarum rerum, qua credunt se æternam vitam consecuturos, vt illæ virgines fatuæ quæ dicebant: *Domine Domine, aperi nobis*, & illi operarij iniquitatis, qui dicent: *Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Solum ergo hoc loco fides diabolica excluditur, qua dæmones credunt, & contremiscunt: quia illa inuita est in illis, & per vim extorta, non spontanea, vt possit esse virtus, & digna nomine fidei. Præsertim cum fides exigat piam affectionem, vt ait August. serm. 18. de verbis Domini, tractans illud: *Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Quos*, inquit, *dixit fratres, nisi nos? Non quia solos nos, sed & post nos. Post paruum enim tempus, posteaquam ab oculis mortalibus recessit vt firmaretur fides in cordibus, quicunq; crediderunt, non videntes crediderunt, & magnum meritum habuit fides eorum: cui fidei comparanda cor tantùm admouerunt pium, & non palpantem manum.* Hæc ille. Secus est fides informis, siue historica, quæ solet esse charitate Dei destituta, & cui varios actus Scriptura tribuit: vt, credere in Deum, credere Deo, & credere Deum, vt alibi latè ostendi.

Quęnã mortua Fides, & inutilis.
1. Cor. 13.
Ioan. 12.
Suprà 2.

Vnde perspicuum sit, etiam in iniustis credentibus fidẽ esse hypostasim rerum sperãdarum.
Matth. 25.
Supra 7.
Iacob. 2.
Fidei conditio ex Augustino.
B Aug. serm. sermonis inst. tom. 9.
Ioan. 20.
Christi fratres, verè credentes secundùm Augustinum.
Triplex act' fidei, in Scripturis.
Lib 1. in Paulum.

Ad sextam dubitationem affirmamus, fidem hic sumi pro assensu intellectus, quo suscipimus speranda bona, & æterna, & non pro fiducia, quæ actus est voluntatis: quanquàm in hoc quidam inclinauerint, vt Damascen. lib. 4. ca. 11. dicens: Est autem & rursus fides eorum quæ sperantur, substantia, rerum argumentum quæ non videntur, indubitabilis, & indiiudicabilis spes, tam eorum quæ à Deo nobis promissa sunt, quàm assecutionis nostrarum petitionum. Hæc ille, fidem per spem definiẽs, secutus aliquo modo Paulum. Sed hoc dixisse credendum est: quia Fides æterna bona videns, spem statim gignit, qua illa attingere possit. Quòd si de fiducia esset sermo, non quadraret ei quod sequitur: argumentum non apparentium. Adde ex textu Syriaco sic definiri fidem: Est autem fides certitudo de his rebus quæ sunt in spe, ac si iam actu existerent, & reuelatio earum quæ non videntur: at certitudo, & reuelatio passiua, de qua est sermo videlicet, ad intellectum spectant.

6. quæst. solutio.
Altera probabilior, videlicet pro assensu intellectus.

Dicet aliquis, hic definiri in prima clausula fidem quatenus est fiducia, vel eius causa, neruus ac robur. Deinde definitur

Falsum esse & absurdum, hic Fides primò vt est fi-

fides,

duciæ: secundò vt est credulitas, ab Apostolo definitum, duplicitet.

fides, vt est credulitas, vt quidam hodie recentiores scriptores dicere voluerunt. Sed qui sic Apostoli verba interpretantur, totam Fidei descriptionem, ac definitionem euertunt. Non enim duarum virtutum habitus sub vno nomine definiri solent. Et quomodo fidem cum fiducia confunderet Paulus, qui illa sæpè distinguere solet? Dixit enim 1. Corint. 13. *Sunt autem Fides, Spes, Charitas, tria hæc.*

1 Cor. 13.

Fidem & fiduciam apud Paulum esse diuersa.

Quòd si dicas, spem distingui à fiducia; ecce iterum Paulus distinguit inter fidem, & fiduciam. Capite enim præcedenti dicebat: *Habentes itaque fratres fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi, &c. accedamus cum vero corde in plenitudine fidei*, & alio loco: *Qui benè ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu.* Et ad Ephes. *In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius.* Vides igitur, fiduciam, siue confidentiam distingui à fide? Ad hæc explicans Apostolus definitionem fidei, subiungit eius actum: *Fide, intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei:* &, *Credere oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit*, & alibi: *Fide dicitur, Abraham plenissimè scire.* Ne ergo in Christi, & Pauli sententijs æquiuocationem ponamus, & res per se claras, & apertas tenebris inuoluamus, statuendum, fidem, cuius actus est credere, hic potissimum definiri, non autem illam, cuius actus est fidere. Nam etsi ad fidem respicientem Deum æternorum bonorum promissorem consequatur nonnullus spei, siue fiduciæ motus; ille tamen motus non est de fidei essentia: quia cùm credimus Deo dicenti Mundum à se conditum, aut Adam in peccatum prolapsum, nullus ibi esse solet fiduciæ actus.

Hebr. 10.

1. Tim. 3.

Ephes. 3.

Aliud argumen. ex Paulo pro eadem veritate.

Hebr. 11.

Rom. 4.

Eadem veritas confirmatur magis.

Genes. 1.
Infrà 3.

Ad 7. dubit. Fides quomodo substãtia, si est accidẽs?

Iam septimo loco propositis dubitationibus circa singula Apostoli verba satisfaciendum. Circa primum verbum difficultas proposita fuit, quomodo fides dicitur substantia, cùm sit accidens (qualis esse solet omnis habitus intellectus, siue voluntatis; sunt enim accidentia quædam spiritualia.) Respondemus, Græcam vocem esse hypostasin, & sumitur hic, & alibi impropriè, siue per similitudinem pro fundamento, siue basi, qua speranda bona sustentantur. Sicut enim substantia firma est, & naturaliter accidentibus substat, & contrariorum susceptiua; ad eum modum fides solida est, & constans, & sustinet omnia, accidentia quibus illustratur, vt spem, dilectionem, & Spiritus sancti munera, & alia dona gratis data. Subiacet etiam fides modò contrarijs, & persecutionibus, & modò pugnat cum sapientia mundi, modò cum Satanæ suggestionibus, nunc cum hæreticis, frequenter verò cum carnis iudicio, & eius insultibus: non quidem vt fides in nobis infirmetur, sed vt exerceatur & illustretur, & in dies auctior, & confirmatior reddatur. In hunc sensum accepit c. 3. hanc vocem Apostolus: *Si tamen, inquit, initium substantiæ* (vel subsistentiæ) *eius* (id est fidem) *firmum retineamus.* Et Dauid, cùm ait: *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia*, id est, solidum aliquod fundamentum, cui hærere, & niti valeam. Idem: *Substantia mea apud te est*, id est: A te est omne robur meum: Rursus, *Memorarer quæ mea substantia*, siue subsistentia.

Quibus locis Scripturarũ impropriè sumptum sit nomen substantiæ.

Hebr. 3.

Psalm. 68.

Psalm. 38.
Psalm. 88.

Quòd autem secundo loco obiectum fuit, spem, & charitatem in eo sensu dici posse subsistentias, eo quòd spes sit anchoræ nauem stabilienti comparata, & charitas fortis est, vt mors, & quia portat omnia fratrum onera, imò omnis virtus ob id dicitur, quòd confirmat & corroborat hominis partem, in qua sita est: non negamus; sed simpliciter non sine fide, quæ illas virtutes præcellit, & propter illam, ac per illam, quæ primo loco donatur à Deo, Spes, & Charitas, & reliquæ veniunt, vt hypostasis, id est basis, & fundamentum nominatur. Et longè maius est robur virtutis à Deo infusæ, quàm aut naturalium, aut acquisitarum esse valeat.

Cur potius Fides, quam Spes & Charitas sint hypostases rerũ sperandarũ.

Hebr. 6.
Cant. 8.

Quanti sint roboris virtutes infusæ.

In secundo verbo dubitatum fuit, an legendum sit, Sperandarum rerum, an sperãtium hypostasis, seu subsistentia, hoc est, sua virtute corroborans sperantes, vt sit causalis definitio. Sed hoc nequit consistere, cui apertè Græca litera repugnat: Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, id est, earum rerum quæ sperantur, subsistentia. Et ita verbum, Sperandarum, non potest esse mediæ coniugationis, sed passiuæ, & ad res quæ sperantur, necessariò refertur, non ad homines sperantes. Secundò, obiectum fuit: quia bona habitus definitio, iuxta doctrinam Philosophorum, danda est non per actum alienum, sed per proprium: ideò definiendum erat: Fides, est credendarum rerum hypostasis. Nam & habitus dignoscuntur, ac distinguuntur per actus suos, illi autem per obiecta sua. Sed responsio est in promptu: Apostolus non seruauit regulam Philosophi, sed quod maius erat, expressit, fidem à fine suo, & non ab obiecto suo definiens. Non enim omne quod creditur, est finis, quòd potest esse bonum, & malum: at speranda, bona sunt tantùm, & summè bona, & quæ beatum efficiunt possidentem. Et hoc magis credentes referebat

Ad 2. dubit.

Contra posteriorem lectionẽ quid taciat.

Fides cur potius dicatur sperãdarum rerum, quàm credẽdarum hypostasis.

Aristot.

Qualia sint bona quæ sperantur.

B. Aug. ser. 1. Fidei Augustiniana definitio: Fides est credere quod non vides, &c. cum Paulioa quomodo conueniat.

bat scire, vt accederentur ad ea complectenda, ac retinenda. Vnde & B. Augustinus simili ratione definiuit fidem, dicens: *Fides, est credere quod non vides, cuius fidei merces est videre quod credis.* Nec est alia differentia inter hanc Augustini, & illam Pauli fidei definitionem, nisi quòd Augustinus prius definit fidem ab obiecto, deinde à fine; at Paulus contrario modo fecit; prius enim cœpit à fine, dicendo quòd est hypostasis eorum bonorum quæ sperantur; deinde definit ab obiecto proprio, cùm ait: *Et argumentum non apparentium.*

Quàm rectè Apostolus fidē natura anteriorem spe, per spei actū definierit tamen.

Tertiò oppositum fuit, quòd cùm fides sit prior generatione, quàm spes, non debuit per actum posterioris virtutis definire priorem, quæ est fides. Sed hoc non est difficile resoluere: quoniam cùm veritas prima non visa, sed sperata, finis sit voluntatis nostræ dum viatores sumus, & eadem sit fidei obiectum; idcircò fidem per actum spei explicauit, quia idem est sibi pro obiecto, & pro fine: & finis fidei in via est assecutio rei speratæ, hoc est beatitudinis supernaturalis. Quòd verò dixerit in plurali, rerum sperandarum, & non rei sperandæ, scilicet beatitudinis, in singulari, causa est, quòd etsi beatitudo sit vna, nempè aperta Dei visio, multa tamen excellentissima bona illam consequuntur, cùm asserat Boëtius; *Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus.* Hinc præter visionem est comprehensio, fruitio, & corporum per resurrectionē assumptio, quatuor corporum glorificatorum dotes, Angelorum societas, & alia, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.

Sperandarū rerum, nō rei sperandæ cur fides hypostasis.

B. Boet lib. 3. de consolat. prosa 2. Quid beatitudo, Boetio.

Esai. 64. 1. Cor. 2.

Fides cur potius sperandarum sit, quā diligendarū substantia rerum.

Postremò ad id quod obiectum fuit, cur non potiùs dixerit, diligendarum, quàm sperandarum: præsertim cùm dilectionis actus sit excellentior, & perfectior. Respondemus: Charitas quidem est absentium, & præsentium, finis autem noster nondum habitus est obiectum fidei; ideò rectè dixit, Hypostasis rerum sperandarum. Nam etsi res speranda sit obiectum spei, tamen opus est vt fides ordinetur ad illarum virtutum obiecta, quibus perficitur voluntas, cùm fides pertineat ad intellectum, & imperetur à voluntate.

Ad 9. dubit.

Si fides supra rationem est: quomodo argumentū, id est ratio, rei dubię faciens fidem?

B. August.

In tertio verbo quæsitum fuit, quomodo fides sit argumentum, cùm illud sit ratio, rei dubiæ fidem faciens, constet autem fidem esse supra rationem. Respondemus tamen; hic vox Græca est ἔλεγχος, & significat ostensionem, siue demonstrationem & euidentiam, siue, vt Augustinus vertit, conuictionem, & descendit à verbo, ἐλέγχειν, quod est arguere & probare: quo verbo vsus est Dominus de Spiritu sancto, Arguet mundum de peccato, id est, euincet, & protrahet in lucem apertam: & alio loco: Quis ex vobis arguet me de peccato? id est, demonstrabit, & apertum reddet? Non enim est sensus, Quis reprehendet me de peccato? cùm multos haberet accusatores, & criminatores. In hoc ergo loco accipit argumentum metaphoricè: nam vt argumentum conclusionem propositam comprobat, ita Fides veritatem diuinitus reuelatam demonstrat.

Ioan. 16.

Supra 8.

Illud: Quis ex vobis arguet me de peccato: quid propriè significet.

Ad 10. dubit.

Circa vltimum verbum, *Non apparentium*, dubitatum fuit ex eo, quòd Apostoli nonnullos Christi articulos proprijs oculis intuiti sunt, vt exempli gratia Transfigurationem, Passionem, & Ascensionem: potest ergo fides esse de ijs quæ videntur, siue apparent. Vt propterea dicti sint oculi Apostolorum beati, quòd viderent ea, quæ alij non videbant. Respondeo tamen, non apparentia, ea tantùm dici, quæ vel sensu, vel ratione attingi non possint. Nam etsi viderint Christum pati, vel transfigurari, vel in cœlum ascendere; non tamen viderunt Deum ipsum esse qui passus est, aut transfiguratus, aut in cœlum ascendit: ita vt illa visio ex parte rationem fidei non tolleret. Quemadmodùm & nos quotidie Eucharistiam conficimus, & Deo offerimus, & eam spectamus, & manibus contrectamus, ore attingimus; nec tamen propterea eius fides perit, cùm ea quæ continet, nempè corpus, & sanguis Christi, & gratia, quæ per illam confertur, sub vllum sensum, aut rationem non cadant: vt meritò propterea dictum sit mysterium fidei. Thomas enim Apostolus mittens manum in latus Christi, vnum quidem vidit, vt Gregorius dixit, & aliud credidit; & idcò simpliciter dixit: *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Hinc Athanasius de salutari aduentu Christi in Apollinarium: *Non enim ait fides de re euidenti concepta fides dici poterit, sed fidei est quæ in impossibili possibile, & robur in imbecillitate, & patibile in impatibilitate, & corruptionem in incorruptibilitate, & in prauitate magnitudinem, & mortale in immortalitate credit, vt ait Apostolus.* Hæc ille.

Matth. 13.

Infrà 17. Luc vlt. Actor. 1.

Sacrosanctæ à fidelib' Eucharistiæ spectabilia, integra fide, quomodo mysteria peragantur.

Quare vocetur mysteriū fidei Eucharistia.

B. Greg. hom. 26. super Euangelia, à medio part. 2.

Argumentum ergo non apparentium. Non dixit Apostolus, non existentium, sed eorum quæ olim extiterunt, vel nunc extant, vel in futurum extabunt; non autem nobis apparentium. Nam alioqui si essent tantùm apparentia, & non existentia, fides esset futilis, & inanis. Ideò Iurisperiti prudenter docent: *De non apparētibus, & non ex-*

Apostoli dicentis fidem argumentū, esse nō apparentium, minimè autem, non existentium, dictum expenditur.

istentibus

Quare secundùm Iansfenios, De nō apparentibus, & non existentibus idem fit iudicium. Fidei definitionis Apostolicæ vtilis explicatio. Ad agendum, duo requiruntur.

istentibus idem est iudicium. Concipiunt enim hæc vt distincta, sicut reuera sunt. Multa enim extant in rerum natura, quę non apparent: & nonnulla rursus apparent, quæ tamen non extant.

Postremò, pro ampliori declaratione, explicatur in hac definitione quid faciat fides in vita actiua, cùm ait; Hypostasis rerum sperandarum; & quid in contemplatiua, dicens: *Argumentum non apparentium.* Considerandum ergò, quòd vt homo iter aliquod aggrediatur, opus est, vt primum corporis vel mentis oculis videat, atque agnoscat, deinde, vt voluntate propendeat ad illud iter pedibus terendum. Simile quoque accidit in virtutum officijs, & moribus. Nam in primis opus est Prudentia, quę finē humanarum actionum ostendat, & mensuras earum, vt fini conuenire possint. Deinde necessaria est Iustitiæ virtus in parte rationali, & Fortitudinis in parte Irascenti, & Temperantiæ in concupiscenti: quatenùs homo per illas virtutes propensus; & procliuis reddatur ad præstandum quod Prudentia docuit. Porrò in Christianis actionibus ab Spiritu Dei profectis, necessaria est primùm fides, quæ supernaturalem finem actionum nostrarum indicet: instrumenta etiam & adminicula quæ adhibenda sunt vt illum consequamur. Adhæc opus est charitatis virtute vrgente & inclinante, vt velimus præstare quod fides dictat agendum. Hinc Paulus, *Charitas Christi vrget nos.* Et de vtraque virtute idem Apostolus: *Fides, inquit, quæ per charitatē operatur.* Quia igitur fides est hypostasis rerum sperandarum; ob id dicitur hypostasis, quia est solidum, quod & quasi basis sustinens id quod superponitur. Ita fides sustinet res sperandas: nec enim sine fide quis poterit sperare se proprijs viribus peruenturum ad æterni Dei beatificam visionem, aut resurrecturum, aut in cœlos ascensurum: eò quòd hæc omnia facultatem naturæ nostræ longè antecellunt. Ideò opus est fide, quę Deo valenti præstare quæcunque promiserit, nitatur, atque hac ratione fides est hypostasis rerum quæ sperantur. Nam per eam in nobis ipsis iam sunt quæ speramus bona, vt quodammodò pro præteritis habeamus, quæ futura sunt: hoc est, vt tam certi simus de futuris, ac si iam fuissent. Ob quam causam lumen Propheticum futura mysteria per præteritum tempus prænunciabat. Et Apostolus ait ad Ephes. *Conresuscitauit* (scilicet Deus) *& cōsedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu.* Fides enim fideli Deo nixa, quasi iam factum accipit in membro, quod præcessit in capite. Quare hæc verba Pauli expendens Oecumenius ait: *Exprimit consequenter quid sit fides, & ait: Fides est substantia, ac essentia earum rerum quæ sperantur. Nam quoniam ea quæ subsistunt, sentiri nequeunt, vt quæ interim præsentia non sunt, fides essentia quædam ipsorum est, & substantia, efficiens vt sint, & quodammodò præsentia fiant, eo quòd credat ea esse. Est autem fides argumentum, ac demonstratio eorum quæ non videntur. Exhibet namque fides visibilia ea quæ sunt inuisibilia. Quomodo? mente, & spe videns ea quæ non apparent.* Hæc ille egregiè. Quæ verba diligenter sunt annotanda contra Theodorum Bezam, qui asserit, à fideres absentes reddi præsentes, atque tam actu reddi præsentes, quam actu erant absentes. Ex quo asserit, in Eucharistia Christum fide reddi præsentem, perinde ac si actu ibi existeret: quod omninò falsum est, & imaginarium. Non enim aliter aliquid absens statuitur esse in rerum natura, quam in apprehensione, & existentia intellectuali, non autem reali & actuali: Quemadmodum fides res inconspicuas nō subijcit oculorum conspectui, sed mentis perspicacitati; & tamen dicitur argumentum, & demonstratio rerum non apparentium. Tam certos ergò nos de illis non apparentibus reddit fides, ac si iam præsentes contueremur.

Omnis actio moralis duo habere debet.

Christiani hominis actio fidem & charitatem exigit.

2. Cor. 5.

Gal. 5.

Fides cur hypostasis rerū sperandarū.

Rerum quæ sperantur, certitudo quanta; eā vt Pro phetæ cognouerunt nobis ruæ tradideri.

Ephes. 2.

Oecum. c. 11. in princ.

Fides cur sit argumentum non apparentium secundū Oecume.

Fidem absentia nobis reddere præsentia, atq; adeò conspicabilia quod Beza somniauit Theodorus, esse falsissimum.

In secunda parte asserit esse argumentum, siue ostensionem non apparentium. Non solùm enim quod credit, dicitur videre, sed insuper ipsam habere ipsum credendi lumen, siue rationem. Nam videt credibilia esse, & fide digna quę credit, non autem videt esse euidentia, quia per se non apparent. Hinc dilectus Discipulus: *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se,* quod videlicet testatur vera esse, & certa, quæ credit. Et Augustinus epistola octogesimaquinta ad Consentium eleganter & egregiè loquitur: *Habet, inquit, fides oculos suos, quibus quodammodò videt verum esse quod nondum videt, & quibus certissimè videt, nondum se videre quod credit.* Hæc ille. Videntur ergò res fidei nostræ credibiles, & omni fide dignæ. Vnde Apostolus dicebat. *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus;* & Propheta: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* Confert siquidem Deus omni credenti lumen quoddam diuinum, quo intellectus omninò tranquillatur, & pacatur in assensu Diuinarum veritatum, quas non videt; sicut lumen sensibile reddit sensum quietum in percepto ab eo obiecto, & lumē ipsam mentem quietam, & tranquillam efficit in rebus ratione demonstratis. Vt enim per imaginandi facultatem quod externis sensibus deest, supplere solemus, quod eius

Fidei quā habemus, certitudo qualis.

Quomodo fides à Paulo dicatur argumentum, seu demōstratio non apparentium.

1. Ioan. 5.

Quod sit testimonium Dei.

B. Aug. ep. 85 in prin. to. 2.

1. Tim. 1.

Psalm. 92.

Ijs quæ fide traduntur mysterijs humana ratio cur omninò acquiescat.

Imaginatio sensibus externis quid confetat, vt lumen fidei rationi.

1. Pet. 2.

Fides cur lumen Dei, idẽ rationis lumini cur minimè repugnet.

Quæ duo naturę impossibilia, non tamen Deo.

cius virtute sensibilium externorum species in eorum absentia retinemus: ita per lumen fidei (quasi per quędam conspicilia) absentes & futuras de Deo veritates attingimus, & supplemus defectum huius rationis, quæ tam longè posita non poterat cernere. Hinc à Petro dicitur fides admirabile lumen Dei, & quia hoc lumen Fidei Diuinum est, lumini rationis contrarium esse non potest, quoniam ratio tantùm potest ratiocinando concludere de effectis, quæ naturæ facultatem excellunt, quòd illa per naturam fieri nequeant. Vt quòd accidens sine potentia subsistat: quòd corpus naturæ virtute sit in diuersis locis. Si quis vltra progressus, vellet negare, hæc non posse infinitæ Dei potentiæ subijci, proculdubiò mentiretur, & iam rationis metam, siue sphæram egrederetur, & lumen rationis non sequeretur, quòd Dei virtutem, & potestatem metiri nequaquam valet, sicut nec formica ingenium, & naturam rationis speculari potest.

Vnde manifestum sit Deum nobis Fidei mysteria reuelasse.

Quærendum ergò, in quod principium tandem resoluitur hæc nostra credendi ratio. Dicimus enim: Credo quia Deus reuelat: quòd verò Deus reuelet, euidens non est, sed perinde atq; reliqua Fidei mystéria creditum. Quæ ergò argumenta persuadebunt, Deum hæc reuelasse? Respondeo: Sunt in primis plurima, & ingentia signa, quæ cùm supra naturæ facultatem sint, rectè comprobant diuinas reuelationes. Sunt deinde Scripturarum permulta testimonia id contestantia, est vita rectà credentium, & per charitatem operantium: est innumerabilis propemodùm multitudo fidelium, qui morte, & sanguine hanc fidem confirmarunt. Est ipsa sancta Ecclesia sine intermissione à Christo in hunc vsque diem continuata, proponens nobis articulos credendos: & quia columna est, & firmamentum veritatis, in his errare non potest. Est consensus omnium sanctorum Parrũ in vnam & eandem Fidei consensionem, & in vnum & idem doctrinæ corpus. Sunt & multæ Hæreticorum congregationes varia, ac diuersa à Fide Catholica dogmata sectantes, quæ omnes suo quæque seculo profligatæ sunt, & ab Ecclesia proscriptæ: quæ purę & syncerę fidei, & intelligentiæ Scripturarum causa extiterunt. ¶ Nec obstat, si pueri, & rustici, atque idiotæ non habeant has notitias distinctas: nam eorum fides infirma, & in fide maiorum, qui hæc norunt, perficitur, in qua & ipsi nituntur; & confusè, atque implicitè hæc illi nouerunt, dum in ijs quiescunt, quæ intelligunt Ecclesiam præcipere.

1. argum. *Secundum. & tertium.* *Quartum. & quintum.* *Sextum.* *1. Tim. 3.* *Septimum.* *Octauum.*

Hæreses omnes quò tandem tecide-rint.

Quibus & quare minus elatæ atque perspicuæ sint fidei veritates.

Lumen fidei quale & quãtum argumentum sit reuelationis diuinæ.

Et quanquam hæc & similia magnam probabilitatem, & persuasionem, & consolationem credenti adferre soleant: solum tamen lumen, siue testimonium diuinum intus, & quietum, & per omnia pacatũ reddens intellectum, cæteris omnibus antecellit, quia facit videre ea quæ credimus, fide esse dignissima. Et vt lumen externum, & sensibile non indiget lumine vt videatur, sed per seipsum facit se videri, & colores: ita lumen Fidei seipsum ostendit cordi, in quo est, & ipsos articulos, qui humana ratione non videntur. Vsqueadeò, vt qui intus hoc dono illuminatur à Deo, etiam sine signis, & prædicatione, & externo bonæ vitæ exemplo, & Scripturarum testimonijs credere adstringatur. Nam lumen internum cõscientiæ illum obligat, ita vt nolens credere, hæreticus sit, & proprio conscientiæ iudicio condemnatus. At verò si quis daretur sine culpa sua hoc interno lumine carere, (quod fieri tamen nequit) etiamsi videret externa signa, & audiret sermonem sibi propositum, & grauissimis vrgeretur rationibus; ad credendum tamen adstringeretur nunquam, quia posset semper dubitare, ne subesset fraus, aut illusio Satanæ: qui verò credit, tutissimus est, & fide contentus esse debet. Hinc dictum est: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.* Nõ est enim tibi necessarium, ea, quæ abscondita sunt, videre oculis tuis. Id est: Non est necesse vt examines ea quæ fidei sunt, & quæ non videntur, ad exiguum humanæ iudicium, & modicum lumen rationis humanæ. Vnde sequitur: Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Hæc Spiritus sanctus in Ecclesiastico. Proprius igitur sensus, & propria suspicio supplantauit, siue decepit, à veritate cadere faciens eos, qui plus proprio sensui & suspicioni tribuunt, quam ipsi lumini fidei. Nam animalis homo non potest spiritualiter percipere, quæ spiritualiter examinantur, id est, quæ lumine spirituali debent examinari, & non rationis lumine. Vt enim bruta animantia, dum seipsa considerant, quæ hominis, & rationis sunt, capere non possunt, quia illa destituuntur, quæ ipsis superior est: ad eum modum homo, quamuis sagax, & acutus, quæ fidei sunt, & quorum ipsa est argumentum, sine ostensio, percipere, aut con iectare non valet. Et de his hactenùs.

***

Idem lumen quam potens & efficax sit.

Tit. 3.

Eo lumine destitutus interno (si fieri potest) suo absq; demerito, quibus tamen nõ necessariò vel inuictis argumentis suam fidem adiungeret.

Ecclef. 3.

Illud quid sibi velit Ecclesiastici. Altiora te ne quæsiens, & fortiora ne scrutatus fueris, &c.

Altiora se quęrentes, vt eos supplantauerit illorũ suspicio, vt dixit Sapiẽs.

1. Cor. 2.

Homo ad ea quę fidei, siue supra naturam sunt, quomodo se habeat.

DISPVTATIO XXI.

Inilla verba: ***In hac enim testimonium consecuti sunt senes. Fide, intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Fide, plurimam hostiam Abel quã Cain obtulit Deo, per quam testimonium cõsecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Enoch translatus est ne videret mortem: & non inueniebatur, quia transtulit illum Dominus. Ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo,*** **&reliqua vsque in finem capitis.**

Vndecimi capitis argumentum.

SCOPVS minimè potest esse ignotus: cùm enim Fidem definierit, & paucissimis verbis perstrinxerit, iam eius laudes, & excellentias enarrare exorditur, quò nobis illam & amabiliorem, & commendabiliorem reddat. Indicat enim omnes Patres, siue maiores Iudæorum, etiam ab orbis conditi principio illam complexos, & per eam à Deo iustificatos, atque adeò corroboratos, & illustratos fuisse, ne quisquam putaret, rem aliquam nouam, & Patribus ignotam, se inuehere. Ideò prima clausula generatim ait: In hac enim testimonium consecuti sunt senes. Græcè legē πρεσβύτεροι, hoc est, seniores, siue maiores. Multum siquidem Iudæi patribus suis deferebant; sed præposterè, quia inde occasionem captabant seiungendi se à Christi Fide, & non considerabant quid in Patribus præcipuè imitatione dignum esset, quia veteribus ceremonijs peruersè insistebant, quasi in illis Religio, & sanctitas consisteret. Quare Apostolus per omnes Patres discurrit, docens, hoc vinculo fidei illos cum Deo coniunctos fuisse. Ideò rectè ait: *In hac*, siue per hanc, scilicet fidem à me definitam, & quæ est de rebus æternis sperandis, & non de visis, aut iam adeptis, aut in breui adipiscendis, vt illi putabant, qui dicebāt: *Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel* (scilicet, à seruitute quam Romanis impendebant) *Testimonium consecuti sunt senes.* Græcè est ἐμαρτυρήθησαν, hoc est, Testimonium à Deo acceperunt, & de sua iustitia commendati sunt. Et hæc de scopo.

Senes hoc loco quid.

Luc. vlt. Iudæi quam sperabant redemptionem Israel.

Quæstio I.

Iam in reliquis quæ sequuntur, dubitationes insurgunt. Prima est, quæ sint illa secula aptata verbo Dei; & quæ sina illa inuisibilia, ex quibus emerserunt illa visibilia. Nam si de mundi conditione est sermo, videtur ratione naturali comprobatam fuisse creationem. Nam cùm ex nihilo nihil fieri tradant Philosophi; atque ob eam causam Anaxagoras latitationem formarum in materia posuit, & Auicenna effluxionem formarum ab intelligentia formæ datrice, & Plato formas secundùm esse separatas à materia, in quibus naturalia omnia procederent: pro quibus Sancti ponunt ideas, quæ sunt in mente diuina inuisibiles formæ, de quibus Boëtius lib. 3. de Consolatione inquit:

Axioma Philosophorum.

De mundi conditione triplex Philosophorum opinio.

Boetius.

——Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similiq; in imagine formans.

Cùm, inquam, hæc à Philosophis dicantur: dubium est, quomodò fidei adscribatur mundi creatio. Secunda dubitatio est, quæ fuerit illa plurima hostia Abel; & quomodò Deus illi dedit testimonium iustitiæ: qua item ratione defunctus loquitur: quæ enim omnia obscura videntur. Tertia, quò fuerit Enoch translatus, & ad quid, & quomodò Deo placuit per fidem. Quarta, quomodò accedentem ad Deum credere oportet quia est, & quod inquirentibus se remunerator est: quia euidens est Deum esse, ab effectibus, & Deum habere prouidentiam, nonnisi stulti & insani Philosophi negârunt: & quid in his duobus atticulis includatur. Quinta, quale aut quod responsum habuit Noë, vt aptaret arcam in salutem. Sexta, quomodò Abraham fide vocatus exijt, nesciens quò iret, cùm sciret se venire in terram Chanaan; quomodò item babitauit in casulis, &c. Septima, qua ratione Paulus asserat Saram fide concepisse, cùm ad promissionem factam de conceptu riferit, vt testatur Genesis Capite decimooctauo. Octaua, quid est quod Iacob adorauit ad fastigium virgæ Iosephi; cùm nostra lectio habeat: Inclinauit se, vel adorauit Israël Dominum, conuersus ad lectuli caput. Quomodò item Moyses inuisibilem vt visibilem sustinuit, quod obscurum videtur. Nona, quomodò Rahab ab Apostolo meretrix dicatur, cùm in veteri Testamento vocetur caupona. Decima, quare inter Sanctos, qui in fide eminuerunt, Samson, & Iephte computentur, de quorum salute dubitatur inter Doctores. Nam prior seipsum cum populo Philisthæorum interfecit, alter verò filiam in sacrificium

Secunda. Gen. 4. Ibidem.

Tertia. Infra 5.

Quarta.

Quinta. Gen. 6. Sexta. Infra 18.

Septima.

Infra 10. Octaua.

Infra 47.

Nona.

Decima. Iosue. 2. Iudic. 16.

Supra 11.

sacrificium obtulit: quod potius accedit ad errores Paganorum, qui filios, & filias immolabant dæmonijs, quam ad victimas legis.

Vndecima. *Psal. 105.*

Vndecima, quare fidei tribuatur heroicorum operum enumeratio, videlicet eorum, qui per fidem vicerunt regna, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, &c. cùm illa temporalia essent præmia, & ad hunc mundum spectarent.

Duodecima. *Hebr. 6. Gen. 22.*

Duodecima, quomodo dicit mortuos in fide non acceptis repromissionibus, cùm capite sexto dicatur Abraham adeptus esse repromissionem, &c. Et infra in hoc eodem Capite habes, Sanctos operatos esse iustitiam, & adeptos repromissiones.

Decimatertia & postrema.

Decimatertia & postrema, quid est quod ait: *Vt non sine nobis consummarentur.* Videtur enim insinuare, Sanctos illos vitæ æternæ præmium non accepturos, nisi cùm nos accipiemus. Et ita introduci videtur eorum reprobata opinio, qui aiunt, vsq; in diem iudicij beatam Dei visionem illis differri.

Solutio quæstionis primæ. Quæ sint aptata secula verbo Dei.

Ad primam dubitationem respōdemus, verba illa: *Fide, intelligimus aptata esse secula verbo Dei.* duplicem posse intellectum recipere: alterum quidem de mundi molitione vt sit sensus: Nos omnes filij Dei simul cum Moyse, intelligimus aptata esse secula Dei verbo; id est, hunc mundum creatum per verbum Dei, quoniam ipse dixit, & facta sunt. Et per verbum Dei hoc loco, non intelligimus secundam personam (quāquam & idipsum verum sit, quod à secunda persona conditus sit mundus, secundùm illud: *Omnia per ipsum facta sunt*, & iterū: *Verbo Domini cœli firmati sunt*) quia tamen hoc loco legimus ῥήματι Θεοῦ, & non λόγῳ Θεοῦ, idcircò intelligimus verbum commune tribus personis. Nam præcepto & imperio totius Trinitatis mundum à Deo conditum credimus: & tunc ex inuisibilibus, hoc est, ex materia prima, quæ dicta est Chaos à Philosophis, & Poëtis, & materia inuisa, siue informis, Sap. 11. & Gen. 1. exprimitur nomine terræ inanis, & vacuæ, id est, informis, & speciebus suis destitutæ, à Septuaginta verò interpretibus vertitur ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, hoc est, inuisibilis & incompositæ. Ex illa namque materia prima, & in principio à Deo condita, quasi è re inuisibili, prodierunt in lucem omnia, quæ sub aspectum cadunt, id est, firmamentum, luminaria, & stellæ, elementa, & plantarum, & animalium, & hominis formationes: quæ cùm nos oculis non perspexerimus, fide accepimus, & credentes intelligimus, testantibus Moyse, & Prophetis, visibilia facta per formas specificas, & per lucem prima die à se conditam. Nam etsi infideles, & impij, ex cœli & terræ aspectu aliquem extitisse, cognouerint rerum omnium architectum & opificem: Illa tamen cognitio debilis admodum, & imperfecta extitit persuasio, & contra quam alij etiam sine fide argumentati sunt, vt Aristoteles, & præterea in mundo gubernando fortunæ regnum assignârunt. Firma tamen, & certa persuasio est à Fide, quæ docet, Deum verbo suo omnipotenti ex nihilo vniuersa condidisse, tantummodò dicendo, Fiat hoc, vel Fiat illud: & in spacio sex dierum, qui vno temporis momento, si voluisset, vniuersa esset operatus. Quæ omnia hoc ordine & modo creata, nulla omninò ratio attingere potuit, sed ex solo verbo Dei hauriuntur.

Gen. 1. *Psalm. 148.* Quid verbum Dei. *Ioan. 1.* *Psal. 23.* Ex quibus inuisibilibus facta sint .i. visibilia. *Sap. 2.* *Gen. 1.* Visibilia quę nam illa quę facta sunt. Quomodo fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei. cùm id etiā nouerint huius seculi sapientes. *Gen. 1.* Cur fidei propria persuasio tantæ veritatis.

Quod additur: *Vt ex inuisibilibus visibilia fierent.* Græcè ita habetur: τὸ μὴ ἐκφαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι, id est, Vt ex ijs, quæ non apparent, ea quæ videntur, fierent. Quæ variè interpretari possumus. Primò, vt nihil ipsum, ex quo educta sunt omnia, vocentur non apparentia: quæ enim non extabant, nec apparere poterant. Deinde, vt, non apparentia, vocat Apostolus materiam primam informem, de qua ait Salomōn: *Non enim impossibile erat omnipotēti manui tua, quæ creauit orbem terrarum ex materia inuisa.* Atque in hunc sensum interpretantur hunc locum Primasius Augustini discipulus, Haymo Alberstatensis Episcopus, & Petrus Lombardus, atque Hugo de sancto Victore. Demùm alij, vt Caluinus, & Caietanus ideas, siue species latentes in mēte Dei, vocant non apparentia, siue inuisibilia: de quibus Apostolus ad Roman. 1. dixit: *Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoq; virtus eius, & diuinitas.* Verùm etsi ideæ, & exemplaria rerum omnium creaturarum in summo opifice Deo existerent, ac delitescerent (quæ quidem ab ipsa Dei essentia minimè sunt distinctæ) non tamen propriè ex idea aliquid fieri dicitur, sed potiùs iuxta eam, vel secundùm eam, iuxta illud quod Capite octauo explicatum est: *Vide (inquit) omnia facito secundùm exemplar, quod tibi ostensum est in monte*; & *Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec.* Et præpositio illa, Ex, tam ex Græcis, quàm Latinis ad exprimendam materiam accipi consueuit, vt exemplis multis explicari posset, si non esset apertum, & omnibus peruium. Non tamen propterea negamus, quòd Apostolus dixit, in creatione relucere nobis inuisibilia Dei, id est, potentiam, sapientiam, bonitatem, ac Dei prouidentiam

Græcæ lectionis: Vt ex ijs quę nō apparent, ea quæ videntur, fierent, primus sensus de nihilo. Alter de prima materia. *Sapient. 11.* *Primasius.* *Petrus Lombardus.* *Hugo de S. Victore.* Tertia Caluini & Caietani, de ideis. *Rom. 1.* Confutatur. *Hebr. 8.* *Exod. 25.* *Psal. 109.* *Rom. 1.* Quęnam inuisibilia Dei per ea quæ

facta sunt, intellecta conspiciantur. secundùm Apostolum.

dentiam. Est enim hic mundus elegans Deitatis speculum, Diuinæque gloriæ, ac magnificentiæ theatrum: tantùm dicimus hoc loco, per inuisibila Dei, siue per non apparentia, ideas Dei non venire. Et hæc de primo.

Quid rursus secula aptata verbo Dei. Ioan. 1.

Alter sensus est: Secula, hoc est, homines ipsos, qui seculis continentur, ac mensurantur, verbo Dei esse aptata, quia Verbum caro factum est, vt Diuini consortij caro fieret. Intelligimus igitur per fidem, quomodò homines aptabantur verbo Dei, vt ita ex inuisibilibus, siue vt verbo inuisibili per se caro fuerit facta visibilis, ita vt ipse dixerit: *Qui videt me, videt & Patrem.*

Infra 14. Prior huic posteriori sententiæ præstat dupliciter.

Sed huic sensui opponi possent duo: alterum, quod Græcè non λόγος, sed ῥῆμα dicitur: deinde, quòd inuisibilia in plurali dicat facta visibilia; cùm tamen nisi vnum tantùm verbum, & vnus Christus, nō plura sint visibilia. Et ita profero priorem sensum, præsertim illum, in quo fit allusio ad materiam primam inuisam, siue inuisibilem.

II. Solutio. quæst.

Ad secundam dubitationem primò venit litera statuenda, deinde sensus explicandus; ac proinde dubium soluendum. Græca habent hoc loco Comparatiuum, non positiuum, aut superlatiuum, nimirùm πλείονα. Et ne interpres diceret, Plurē, vertit per superlatiuum, Plurimam. Et significat, vberiorem, pleniorem, ampliorem, siue præstantiorem hostiam. Ita vt quod obtulit Cain de fructibus terræ, parum fuerit, si conferatur cum eo quod obtulit Abel, cùm meliores ouium fructus, & adipes agnorum obtulerit. ¶ Vbi perpende, quòd Abel iustus in agni fide sacrificauit, Cain verò absque vlla fide; vt propterea non placuerit Deo. Nec est credibile, illum absq; vlla omninò fide sacrificasse de fructibus terræ, sed tantùm agni reconciliationis nostræ fidem non habuisse: vnde nec ipse, nec eius oblatio Deo placuit: quòd in ipsa diuersitate munerum agnosci potest. Nam Abel de gregibus ouium & adipibus obtulit, denotans se Deo debere hostiam non tantum vt creatori, sed etiam vt redemptori, mactans agnum in fide Christi in cruce immolandi; Cain verò de fructibus terræ, vt creatori tantùm.

Genes. 4.

Abel qua fide sacrificauerit.

Ibidem.

Fides Cain sacrificantis qualis fuerit, cur Deo non placuerit, & id vnde constet.

Abel suæ iustitiæ quod sit à Deo consecutus.

Ad propositum verò aliud dubium, nimirùm, Testimonium consecutus est esse iustus, respondemus, sensum esse: Testimonium accepisse quòd esset iustus, & vt ita appellaretur. Vnde & hic, & Matth. 23. dicitur: *A sanguine Abel iusti.* Quòd illa verba Genesis tacitè insinuant: *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius*: quem locum Theodotion vertit: *Inflammauit Dominus ad Abel, & ad munera eius.* Nam in symbolum acceptationis misit ignem consumentem, & deuorantem sacrificium eius. Attestatur etiā eius iustitię, quod legimus apud Septuaginta dictum à Domino ad Cain: *Non si rectè obtuleris, rectè autem non diuiseris: peccasti?* Vbi tacitè insinuat Abelem rectè obtulisse, ac rectè diuisisse.

Matth. 23.

Genes. 4.

Quo signo Deus Abelis sacrificiū approbaret: & de eiusdē iustitia 70. viri quale testimonū ferāt.

Vel per plurimā hostiam defunctus adhuc loquatur Abel. Genes. 4. Alter sensus. Matth. 27.

Alterum dubium est circa illud: Et per illam defunctus adhuc loquitur: & intellige, illam scilicet iustitiam, siue hostiā: quia mors non potuit extinguere memoriam eius. Vnde dixit: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Vel dicere possumus, quòd sanguis Abel perhibuit testimonium veritati sanguinis Christi in cruce immolandi per suum sanguinem effusum, & ex mera inuidia fratrum suorum, id est, Iudæorum. Ideò rectè Abel interpretatur luctus; quia primus fuit mortuus, quem luctu prosecuti sunt parentes.

Quid sonet Abel.

Ad 3. quæst. De loco in quem translatus Enoch.

Fide, Enoch translatus est ne videret mortem, &c. Hic tertio loco proposita dubia euacuanda. Nam primùm translatus est in paradisum, vt habetur Eccl. 44. si ille tamen in rerum natura extabat: & si non extabat, quod nec hic, nec Genes. 5. explicatur, in locum aliquem paradiso terrestri similem. Et hoc ne videret mortem vsque in diem aduentus Domini, vt testis inueniatur Christi cum alijs aliarum legum testibus, Elia scilicet, & Ioanne Euangelista, vt quidam volunt, in magnis illis Antichristi persecutionibus.

Genes. 5. Quare translatus.

Tres aliæ rationes adferuntur translationis Henoch.

Fuit autem translatus: tùm quia credidit Deo dicenti non gustaturum hic mortem, donec veniret Christus secundò ad iudicandum: tum deinde quid esset euenturum omnibus Adæ filijs in statu innocentiæ ostendit, si homo non peccasset: nā absque vlla morte fuissent in cœlum translati. Et tam in eo, quam in Elia etiam in cœlum rapto, intelligerent homines vtriusque legis spem adhuc superesse vitæ æternæ. ¶ *Ante translationem enim, testimonium habuit placuisse Deo.* Quod quidem colligitur ex eo, quod trecentis sexagintaquinque annis fertur ambulasse cum Deo: quod est versatum esse in eius amicitia, & eius mādatis paruisse. Vnde Sap. 4. dicitur: *Placens Deo factus dilectus, & inter peccatores translatus est. Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius?*

4. Reg. 2.

Gen. 5. Henoch ante translationem vnde certū sit Deo placuisse, & quomodo. Sap. 4.

Quemadmodum sine fide impossibile sit placere Deo. Sapient. 11.

Subdit: *Sine fide enim impossibile est placere Deo,* scilicet vt quis eius amicus existat. Nam alioqui placet Deo omnis creatura, vt est ab ipso condita: etiam infideles & peccatores, quos eligit vt ad fidem trahat,

vt placeant Deo peccatores, & iniqui.

vel ad gratiam Dei reducat: at quandiu sunt in infidelitate, vel in peccato, non placent, sed potiùs magnoperè displicent. Idcircò sine fide quod Deus est, & quòd se inquirẽtium remunerator existat, nemo placet :, vt rectè precetur Ecclesia: Dirigat corda nostra, quæsumus, Domine, tuæ miserationis operatio, quod tibi sine te placere non possumus: *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Oportet, inquit, credere non quid Deus sit, & essentiam eius curiosè scrutando, sed quòd sit, & quòd reprehendit mercedem se inquirentibus.

Hanc sententiam Paulus, Credere oportet accedentẽ ad Deũ &c. cur non prius aut posterius collocauerit, sed huc potius reseruauerit.

Dubitabit quis, cur hæc verba Apostolus ab initio non dixerit, vel cur non vsq; in finem dicenda seruauerit. Respondeo, quòd in illis primis, Abel, & Henoch, non legitur vlla Dei promissio, vel fides de re speranda; & idcircò illam per generationem naturalem probat: in alijs verò, vt Noë Abraham, & Prophetis, explicita præcedit Dei promissio.

Ad 4. dub. Deum esse cùm sciri naturaliter possit, ac sciatur, cur id nobis credendum proponitur.

Quæret alius hoc loco, an fides esse possit eorum quæ sunt euidentia naturali cognita atque comperta: constat autem Deo euidens esse quòd sit, quòd etiam syllogysticè à priori probatur: quomodò ergò ab Apostolo Deum esse ponitur, vt fidei articulus? Dicendum in primis, non omnia quæ ratione naturali possunt ostendi, à Fidei lumine eximi, ea præsertim, quæ non secundùm se cognoscuntur, sed per effectus suos: non enim propriè talia habent euidentiam nec propriè eorum est scientia. Est enim scire, rem per causam cognoscere. Quare nibil prohibet, credere Deum esse ex Fidei lumine, & idem per effecta scire: fides enim excludit visionem Dei, non autem aliquam demonstrationem, præsertim à posteriori: Deinde secundùm B. Thomæ doctrinam, & quidem solidam, cùm Scripturæ docent Deum esse, non tantùm designat Deum esse summam aliquam essentiam, sed etiam prouidentiam vniuersorum. Nam etsi hoc ratione naturali suaderi valeat, vt boni vix aliud queant cogitare; non tamen ita apertè demonstratur, vt nõ multò firmius idem habeatur ex fidei lumine, quam ex vlla demonstratione, aut ratiocinatione nostra.

Scire, quid secundùm Philosophum. *Lib. 1. Poster. text. 5 tom. 5. B Thom.* Lumen fidei quã naturæ maiorẽ præbere notitiã Diuinæ prouidentiæ.

¶ Quod autem dici solet, per scientiam excludi fidem: intellige humanam, non Theologicam fidem.

Scientia quam excludant fidem, vt dicitur.

Alter articulus est, quòd inquirentium se per bona opera, & mãdatorum obedientiam, sit remunerator. Et quia viri pij & boni remunerationem suam, & impij & reprobi retributionem, dum viuunt, non percipiunt; opus est hæc verba intelligere de remuneratione post hanc vitam: & hoc est quod cadit sub fidem, quæ est susceptio rerum sperandarum, & argumentum non apparentium.

Diuina bonorum, siue malorum remuneratio qualis secũdùm Apostolum

Fuerunt autem hi duo articuli ad salutem omni tẽpore necessarij, maximè Gentibus, quibus nihil fuerat prædicatum, vt hoc loco tradit B. Thomas in secunda secundæ, quæst. 2. artic. 7. 3. ad 3. cuius sententiam Lyranus hoc loco sequitur; reliqui verò, quatenùs reuelati sunt, & explicitè traditi. Nam illos duos priores interius Naturæ lumen prædicare videtur, & ipsæ Angelorum suggestiones illos suadebant. Non tamen propterea sequitur, fidem ingenerari ab ipsa natura: vt Apostoli prædicantes Deo cooperabantur, vt ille fidem infunderet auditoribus, ita etiam vt fidem infunderet illis, quos natura, & Angeli inuitabant ad illos duos articulos firma fide amplectẽdos: nam alioqui cogitationes mortalium timidę, & incertę prouidentiæ nostræ. Ideò antequam veniret reuelatio de Christi incarnatione, & sancta Trinitate, & alij articuli Apostolica prædicatione manifestati, duo illi satis erãt, vt quis haberet ad Deum per gratiã accessum, vt posset superare peccatum, & benè operari ad salutem: in quibus implicita erat fides aliorum. Nam qui B. Thoma teste, credit quia Deus est, & Deus non est nisi in Trinitate, siue in tribus personis, implicitè credit in sanctam Trinitatem. Qui autem credit quia Deus se inquirentium sit remunerator, & quia Deus non per alium quam per Filium suum incarnatum remunerare decreuit, implicitam habet fidem incarnationis Filij Dei.

Gentibus inprimis vnius Dei, eiusdẽq; remuneratoris fidem necessariã semper fuisse. *B. Tho. 22. q. 2. art. 7. Lyranus.*

Unde homines illas duas didicerint veritates, & quomodo.

Sap. 9.

In illis alias duas, nempè Trinitatis, & Incarnationis Christi, veritates tacitè comprehendi. *B. Tho. lect. 2. in c. 11. huius ep. to. 16.* Per quem remuneratio bonorum, & malorum sit futura.

Qui verò explicitã fidem de Christi mysterijs à mundo exigunt, durius mihi sentire videntur, quia rem impossibilem postulant: nisi illud simul & hoc comprobatum reddant, ab initio mundi Messiæ mysteria detecta, & prædicata omnibus fuisse: quod falsum est, cùm id solùm ad Nouum spectet Testamentum, in quo filius Dei ipse ad nos venit, & misit Apostolos in vniuersum mũdum prædicare Euangelium omni creaturæ: & Chrysostomus super Matthæum: *Magna, inquies, iniuria illis hac ratione fit, qui ante aduentum Christi natura concesserunt. Minimè, inquam, poterant enim homines tunc, etiam ipsum non confessi, saluari. Non enim Christi, qui nondum venerat, ab illis cultus petebatur, sed vt Idolorum cultu spreto, vnum solum Deum conditorem omnium noscerent.* Hæc ille.

Apertam Incarnationis Christi fidẽ fuisse omni tempore necessariam ad salutẽ, parũ probabiliter affirmari. *Marc. vlt. B. Chrysosto. homil. 37. in Matt. à med. tom. 2.*

Fide, Noë responso accepto de ijs quæ adhuc non videbantur: metuens, aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum, &c. In quibus verbis primùm respondemus,

Ad 5. quæst. De responso Noe accepto aptandi arcã in salutem.

dubio

dubio quinto loco proposito de responso. Nullum enim fuit responsum datum ad interrogationem suam, sed perinde est ac si dixisset: Oraculo Diuino admonitus: Quẽadmodum Matt.2. *Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem*. Tradit porrò Iosephus lib.1. Antiq. Adam prædixisse mundi vastationem semel atque iterum futuram, primò per aquas diluuij, deinde vltimis diebus per ignem: quam reuelationem Noe & amplexus est, & oraculo admoneri meruit à Deo sic futurũ. Et ita laudatur, quòd de futuris nondũ manifestis rebus admonitus timuerit. Erat enim per se incredibile, quòd post centum viginti annos diluuium comminaretur. Deinde aptauit arcã ab alijs irrisus: & tanto tempore in ea construenda occupatus fuit, vt omnẽ impijs excusationẽ adimeret. Tertiò mundum ea structura dãnauit: vt enim Niniuitæ surgent in iudicio, & condemnabunt generationem Iudæorũ infidelium, ita Noë alios incredulos, & subsannatores. Quartò iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus Noë: quia extinctis omnibus, in sua tantùm familia mansit Fidei iustitia. Arca enim viro iusto, & salutis familiæ fuit custodia, & quædam mũdi palingenesia extitit, dum Noë cum familia ex diluuio emersit: & idem alijs contigisset, si iusti fuissent. Deniq; Deus etsi posset per se saluare Noë, & familiam sine arca; noluit tamen, sed vt Noë voluit vt suæ saluti cooperaretur arcam fabricãdo; ita nec nos seruat, nisi saluti nostræ cooperamur per Sacramentorum susceptionem, & per operum bonorum studium & perseuerantiam.

Matth. 2.

Ioseph. hist. De quibus futuris non manifestis Noe responsum diuinu accepisse, ob idque commendatur. Tantũ in arcæ ædificio Noe cur tem poris collocauerit.

Idem quomodo arcam construẽdo mundum damnauerit Matth. 12. Idem iustitiæ, quæ per Deũ est, vt hęres fuerit institutus.

Cur Deus Noe sine arca, cũ posset, non seruauerit.

Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, &c. Hic sextum dubium euacuandum: quia eo tempore quo exiuit de terra, nondum dicebatur Abrahã, sed Abram: non placet quòd Erasmus verbum Vocatur, retulit ad nomen. Præstantius Oecumenius, qui refert vocationem ad exitum de terra. Vocatione enim Dei patriam deseruit; ait enim: Deo vocante obediuit, credens quòd propter bonum vocaret.

Ad 6. quæst. De eo quod Abrahã fide vocatus, exiuit in locum incognitum. Genes. 17. Erasmus. Oecu.c.17. Gen. 12.

Laudatur ergò de fide, quia durum est patrias sedes deserere, & incertas per tot discrimina rerum inquirere: qua in re videtur sibi spontaneum exilium indixisse. Vnde & obedientia insignis fuit, & fidei opus. ¶ Dicitur autem exiuisse nesciens quò iret: nam etsi ex Mesopotamia in terram Chanaan veniret, nesciebat tamen locum quem erat habiturus: dixerat enim illi Deus: Egredere de terra tua, & de cognitione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi; vt ea etiam ratione incertum locum indicando, maius periculum faceret insignis eius fidei. ¶ *Fide, demoratus est siue peregrinatus in terra repromissionis*. Commendat iterum fidem eius, quòd cùm sibi terra illa promissa esset, non secùs tamen in illa habitauit, atque alienigena, & inquilinus: vnde & poterat suspicari se à Deo fuisse delusum: maximè quòd paulò post fames coegit illum in Ægyptum descendere, & inde rursus ascendere in terram Chanaan, & Gerar is habitare.

Quę laus Abrahæ fuerit naturale solũ relinquentis.

Idem cũ sciret in terram Chanaan se contendere, quomodo exijt nesciẽs quo iret.

Fidelis Abrahã inter alias quã habuerit occasionẽ deficiẽdi fidẽ Gen. 12. Infra 20.

Subdit: *Cùm Isaac & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem*. Nõ quidem comitibus, quia nõ vixerãt eodem tempore, sed quòd & illi ipsi peregrinati sint similiter, vt Abraham in tabernaculis, & tentorijs: & hoc est quod interpres noster vertit, in casulis. Tabernacula autem in vsum erant peregrinantium, & pastorum, & militantium, & non ciuium, qui fixas ædes, & palatia possident. ¶ *Expectabant enim fundamenta habentem ciuitatem*. Id est: Videbant quę non videntur. Et vocat cœlum, vrbem, seu ciuitatem à Deo fundatam, id est perpetuum, sicut quod ab homine fit, temporale est. Intelligebant etiam terram hanc promissam prius sibi esse colendam, tanquam ab aduenis & peregrinis, ac deinde in patriam & possessionem æternam se fore excipiendos.

Abraham, Isaac, & Iacob, quibus in casulis dicantur habitasse.

Alię peregrinantium, aliæ sunt ciuium mansiones, & quænam, Magni illi Patriarchæ qua expectaue it fundamenta habẽtem ciuitatẽ

Pulchrè autem Chrysostomus in hunc locum scribens annotauit: *Erubescamus*, inquit, *quia illi quidem promissionibus in terra factis non attendebant, sed futuram ciuitatem requirebãt: nobis autem sursum, atq; deorsum Deus de superna loquitur ciuitate, nos tamen terrenam quærimus*. Hæc ille, ¶ *Fide, & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit, etiã præter tempus ætatis; quoniam fidelem credidit esse eum, qui repromiserat*.

B. Chrys. ho. 23. to. 4. circa finem.

Gen. 18. Infra 18.

Hic septimum dubium dissoluendum. Laudatur enim Sara de fide in concipiẽdo; cùm tamen Gen. 18. risisse dicatur quasi incredula. Sed intelligendum est, quòd admirabunda præ gaudio riserit: nam in eiusmodi gaudijs, & nouitatibus sæpè contingit vt credens non credat, quia variæ, & cõtrariæ insurgunt affectiones de rei nouitate & impossibilitate naturę: sicut de discipulis dicitur Luc. vlt. Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus prę gaudio. Et post illa verba: Etiam præter tempus ætatis, Græca addunt verbum, ἔτεκεν, id est, peperit: non tantùm enim cõcepit, sed etiam peperit: & sequitur: *Propter quod ab vno orti sunt omnes. Et hoc emortuo* (siue vt Græca vox significantius habet, coq; annis effœto) intelligę ergò omnes filios, vt se filios fidei potiùs quam carnis agnoscant ex Abraham, & Sara sterilibus parentibus genitos, & quasi

Ad 7. quæst. Sara quomodo de fide cõcepit, quę diuinitus acceptõ nũcio futuri partus: sit. Ibidem. Non, & inexpectati gaudij quid proprium. Luc. 24.

Gen. 21.

Veri filij Abrahę & Sarę sunt fideles. Rom. 4.

Esa. 51.

quod ad vim generandi spectat, emortuis, de quibus Esaias: Attendite ad petram vnde excisi estis, & ad cauernam laci, de qua præcisi estis. Attendite ad Abraham patrē vestrum, & ad Saram quæ peperit vos: quia vnum vocaui eum (pro quo Septuaginta habent, Quia vnus erat, id est, ex vno sunt omnes, vt ad hoc allusisse videatur Apostolus: & benedixi ei, & multiplicaui eum. ¶ *Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus.*

Qualis hæc phrasis: Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti.

Ostēdit, priores tres patriarchas, & eorum filios, qui Fidem parentum consectati sunt, defunctos fuisse in fide: Idem enim est, iuxta Fidem defuncti, quòd, in Fide defuncti, vt alibi annotaui, illius præpositionis vim, & vsum in Scripturis perpendens.

Id quomodo verū sit, cùm Henoc defunctus non fuerit.
Genes. 5.

Quod autem ait: *Omnes*, non simpliciter ambit vniuersos à principio enumeratos, inter quos vnus est Henoc, qui non est defunctus. Hoc enim indicat & quæ præcessit: Omnes isti, restringens sermonē ad tres patriarchas proximè enarratos: & quod ait: Non acceptis repromissionibus: Nam Henoc, sicut nec iusto Abel quicquā non fuit repromissum, sed tantùm Patriarchis. Sed maximè idem comprobat quod sequitur: Et siquidem ipsius meminissent, de qua exierunt; habebant vtiq; tempus reuertendi.

Abrahæ, Isaac, & Iacob in fide perseuerātia.

Deinde pondera illos per totam vitam perseuerasse in fide, & Deum nō fuisse eorum in hac vita remuneratorem, sed in alia: *Non acceptis*, inquit, *repromissionibus, sed à longè eas aspicientes & salutantes.*

Ijdem repromissiones vt dicātur à longè aspexisse & salutasse.

Quasi ad se non pertinerent temporales promissiones, sed quæ erant cœlestes, & quorum propriè est fides; quia non erant propè, sed longè. Et facto ipso confessi sunt quia peregrini, & hospites sunt super terram: habitando scilicet in tabernaculis, & in casulis, & nihil eorum quæ videbant, optantes.

Quando etiam illi confessi fuerint se peregrinos & hospites esse super terram.

Spirituales etiam promissiones quasi longè præuisas, præ gaudio salutabant: quomodò nautæ longè portum aspicientes, etiamsi nondum peruenerint, cùm gaudio salutant. ¶ *Qui enim hæc dicant, significant se patriam inquirere.*

Vox Hebræorum quid sonet: quā verè & propriè illis competat Patriarchis.

Cùm enim vocarent se Hebræos, id est, Transitores, vel Transeuntes, & nulli rei temporariæ hærentes, satis se indicabant peregrinos & illa peregrinatione testabantur se patriā inquirere, non autem illam vnde exierant, quia reuersi fuissent ad illam vnde exierant cùm liberum reuertendi tempus non esset denegatum.

Ijdem rursus quando meliorē appeterent patriam. Deus quomodo non confunderet vocari Patriarcharū Deus.

¶ Nunc autem (non quidem tempore Pauli, sed tunc, cùm se peregrinos confiterentur) meliorem appetunt (patriā) id est, cœlestēm. Ideò non cōfunditur Deus vocari Deus eorum. Sæpè enim solitus erat dicere: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed viuentium.* In hoc Spiritu dixit Iacob: *Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt, parui, & mali, & non peruenerunt vsq; ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt*, & moriens dixit: *Salutare tuum expectabo Domine.*

Exod. 3.
Matth. 22.
Genes. 47.
Infrà 49.

Et Dauid cùm esset Rex in Terra promissa, & adepta, melioris tamen regni spe se sustentabat: *Credo*, inquit, *videre bona Domini in terra viuentium.* Et iterum: *Aduena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei.*

Quale regnū expectaret Rex Dauid.
Psal. 26.
Psal. 38.

¶ *Fide, obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur &c.* Id est probaretur, in quo tamē promissum erat semen venturum, id est, Christus: sed voluit obedire, certa fide tenens quòd posset eum suscitare. ¶ *Vnde eum & in parabolam accepit.*

Gen. 22.
Quid Deum tētasse Abraham, eiusdē insignia fides & obediētia.
Galat. 3.
Rom. 4.
Quomodo Abraham acceperit filiū Isaac in parabolam.

Id est, Abraham, quia credidit posse suscitari filium, accepit eum, siue vt Græca vox sonat, recepit eum, siue recuperauit quasi suscitatum à mortuis. Recepit autem in parabolam, hoc est in similitudinem suscitationis à morte quam credidit. Nam considerato Diuino mandato, & obedientia eius, pro iam occiso, & immolato habendus fuit. Quare & Angelus dixit: *Quia fecisti hanc rem*; id est ex eo quòd quantum ad te spectat, imperatam obedientiam perfecisti. Et ipsa reuocatio illius mandati nihil aliud fuit quam suscitatio ex mortuis, & sicut credidit, ita factum est illi.

Gen. 22.

Alter sensus.

Alij verò intelligunt accepisse Abraham eum in similitudine, siue in figura Christi, qui cùm videri posset in cruce immolatus, non ille vt Deus erat, fuit immolatus, sed caro eius in ariete illo significata, quem vidit Abraham inter vepres hærentem cornibus. Et vt Humanitas est, non diuinitas, quæ morti & immolationi fuit subiecta; ita etiam caro nostra in ariete depicta mortificanda est, atque Deo offerenda.

Quid aries pro Isaac ab Abrahā immolatus præsignauerit.
Genes. 27.

¶ *Fide, & de futuris benedixit Isaac, Iacob, & Esau.* Hoc etiam opus fidei fuit, de futuris non tantùm benè precando, sed quasi mittendo in possessionem Terræ promissæ. Nam qui nihil habuit in illa nisi tantùm ius sepulchri pecunia redemptum, quomodò enim tanta alijs promittebat, nisi benedictio hæc Fidei niteretur, & quasi dominus de terra illa disponebat? Alioqui ridiculæ videri poterant magnificæ illæ voces: Seruiant tibi populi, & adorent te tribus.

Isaac, Iacob, Esau de futuris benedicētis quænam fuerit fides.
Infra 33.
Supra 27.
Infrà 48.

Similiter Iacob singulos filiorū Ioseph, Ephraim scilicet, & Manasses, cancellatis manibus benedixit, cùm illi adhuc pueri essent, & nihil esset plus in vno; quam in altero, & ipse oculos hebetes haberet: & duas partes assignauit Iosepho, quasi iam esset terræ illius dominus, ex qua eum fames abegerat.

Et adorauit fastigium virgæ eius, seu vt Græca habent, *ad fastigium virgæ.* Hæc lectio

Ibidem.
Suprà 37.
Ad 8. quæst.

est 70.

Circa id: Adorauit fastigiũ virgæ eius, vt consentiat Hebreæ lectioni: Adorauit Israel Dominum, conuersus ad lectuli caput.

est 70. Interpretum, quam sequitur Apost. Hebræa autem sic habent: *Adorauit Israel Dominum conuersus ad lectuli caput,* Alij verò legunt: Inclinauit, seu incuruauit se Israel versus caput lecti. Sed hæc lectio præcedenti non repugnat. Potuit enim accidere, virgam illam Iosephi fuisse repositam ad caput lecti, & ad eius summitatem conuertisse suã adorationem. ¶ Quorsum verò adorauerit, non exprimitur. Quidam ferunt adorasse virgam Ioseph secundùm consuetudinem illius temporis, quia cognouit eum dominũ terræ illius Ægypti, ea scilicet ratione qua Esther dicitur adorasse virgã Assueri, principatum eius in illa agnoscens. ¶ Sed cùm Apostolus hæc referat ad fidem; melius dicemus in illa virga agnouisse Regnũ Christi, de quo: *Virga æquitatis, virga Regni tui.* Et iterum: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorũ.* Lege August. q. 126. in Gen. ¶ *Fide, Ioseph moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est: & de ossibus suis mandauit.* Opulentia & honores non fuerunt causa vt Ioseph obliuisceretur promissionis factæ, qui iussit ossa sua inde asportari in Terram promissam, quò desiderium gentis suæ acueret ad exitum de Ægypto, & vt aspirarent ad redemptionem, qua erant per Messiam liberandi. Nec præcepit corpus suum statim asportari, vt fecerat de patris sui Iacob corpore, quia eo tempore non erat tantæ potestatis Ioseph, atq; olim fuerat, & quia cognouerat, Hebræos multas afflictiones habituros post mortem eius; ideò vt haberent certam spem liberationis suæ & reditus in Terram promissam, voluit vt corpus suum ad eorum solatium remaneret cum eis: vnde & Moyses tulit illud secum, sicut quęlibet tribus corpus patris sui, vt dicit Hieron. ¶ *Fide Moyses natus, occultatus est mensibus tribus, &c.* Vel Deus aliquod oraculum parentibus Moysis ostẽderat, quò verum sit, eum propter fidem seruatum, etiam sit Scriptura suppresserit: quemadmodùm tacuit, quòd negauit se filiã filiæ Pharaonis: vel cùm oppressi essent seruitute filij Israel, promiserat se aliquando per eum fore vindecim eius oppressionis, & liberaturum filios Israel: qua spe salutis freti parentes, infantuli vitam suæ vitæ prætulerunt: *Eo quòd vidissent elegantem infantem, siue puerum.* Nam etsi reprehendatur Samuel à Deo, quòd respiceret in domo Isai eum qui forma cæteris filijs præcelleret; parentes tamen Mosis illecti pulchritudine pueri fuerunt ad eum seruandum, & ita eius aspectu erecti sunt in spem propinquæ liberationis. Hoc autem vrgere debabat Hebreos, quòd Moyses suæ redemptionis minister, fidei benefi-

Genes. 47.

I. Ratio, cur Iacob fastigium adorauerit virgæ Iosephi.

Esther 5.

Altera solidior.

Psal. 44.

Psal. 109.

Gen. 50.

Fides Ioseph Patriarchæ qualis fuerit: cur iusserit ossa sua de Ægypto in terram Chanaan transportari.

Exod. 2.

Quomodo fide Moses natus, occultatus sit mensibus tribus.

Gen. 31.

1. Rg. 16.

Moses infans cur meruerit seruari à parentibus suis.

cio à Pharaonis sit ereptus: & hoc per filiam Pharaonis, quod maius est. Licet imbecilla esset fides, quia posthabito suæ mortis metu, cùm Moysen deberent educare, eum exposuerunt in carecto ripæ fluminis. ¶ *Fide, Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis.* Grandis erat Moses, non tam ætatis magnitudine, quam potestate: nam filius filiæ Pharaonis habebatur. Erat insuper prudens & eruditus omni sapientia Ægyptiorum. Et quod ad ætatem attinet, hoc tũ fecit, cùm esset grandis: nam si puer id fecisset, leuitati, aut ignorantiæ posset imputari, quando quidem in pueris ratio, & consiliũ non vigent, & temere se quouis proijciunt: adolescentes autem rapit in consideratus æstatis feruor. Quare cùm vir esset, hæc operatus est. ¶ *Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem.* Hoc est: Ostendit se facto ipso malle affligi cum populo Dei: quia titulo filij filiæ Pharaonis se tueri noluit. Affligebatur enim populus ille propter patrios ritus, qui aduersabantur Ægyptiorum ritibus: sicq; propter Christũ patiebatur, quia illa eorum abductio, manuductio quędam erat ad Christũ, quem illi nouerant ex Iuda proditorũ, Ille quoq; populus membra erat eiusdẽ corporis sub eodem capite Christo, cuius imagini cõformandi erant, qui sua impropria vocat suorum membrorum opprobrium, secundum illud: *Saule, Saule, quid me persequeris?* & alio loco: *Adimpleo ea quæ desunt passionũ Christi, in carne mea pro corpore eius quod est Ecclesia.* ¶ Et delicias peccati, vel iocunditatem, vocat omnes illecebras mundi, quę à Deo nos abducunt, & ad seruiendum carni, & genio nos impellunt. Vocat autem improperium Christi, opprobriũ susceptũ propter Christũ, & illi simile, quòd ipse Christus pro nobis suscepit. *Aspiciebat enim in remunerationem, siue in promissionem.* Vt intelligant aliquando, si velint oculos non claudere Hæretici, operum esse remunerationem, & licere operantem ad eam aspicere: vt superius dixit, quòd inquirentibus se remunerator sit. *Fide, reliquit Aegyptum, non veritus animositatem Regis: Inuisibilem enim tanquam videns sustinuit.* Non est sermo de primo egressu ex Ægypto, sed de secundo: fuit enim ille prior fuga potiùs quam exitus, dum Regem volentem occidere, timuit; & tamen hic timorem denegat, & sequitur eum proximè hic fecisse, seu celebrasse pascha: tunc enim ferociam Regis despexit, tanta audacia fretus, vt bestiam illam subinde lacesseret. Et cùm à Pharaone exiret, audiuit: *Recede à me, & caue ne vltra videas faciem meam: quocunq; die apparueris mihi, morieris.* Respondit

Exod. 2.

Moysi fides parentũ cur imperfecta.

Moysi magnitudo qualis.

Act. 7.

Cur ille pater cùm esset aut adolescẽs sed grandis effectus, negauerit se filium filiæ Pharaonis.

Ab Ægyptijs cur affligeretur populus Dei.

Gen. 49.

Quare Moses elegerit affligi cũ populo Dei &c.

Psalm. 68.

Rom. 15.

Act. 9.

Colos. 1.

Peccati quænã tẽporalia iocunditas, Apostolo Improperiũ Christi quod.

Moses aspiciens ad remunerationem, quo mento damnare videatur.

Fide Moyses quãdo Ægyptũ reliquerit, non veritus animositatem Regis.

Exod. 2.

Quid animositas Pharaonis.

Infra 10.

Ad IX. quæ. Moyses vti inuisibilem quasi videns sustinuerit.

Moyses: *Ita fiat vt locutus es, non videbo vltra faciem tuam.* ¶ *Inuisibilem enim tãquam videns sustinuit.* Græca hunc locum possunt illustrare: habent enim: Inuisibilem enim (scilicet Deum (quasi videret, sustinuit. Id est spectauit vltorem Ægyptiorum, & sui, & suorum protectorem. Hæc enim erat fidei vis, quòd imbecillem multitudinem secum trahens, multisque impedimentis onustam, iter sibi per innumeras difficultates patefactum iri sperauit.

Fidei effect⁹.

Fides igitur cõijcit oculos in Deũ, & altiora in eo cernit, quam quę sub sensus, & rationem cadunt: Et vel solius Dei aspectus ad mollitiem nostram frangendam satis est, vt simus fortissimi contra Satanæ insultus.

Fides in Patriarchis visibilia & inuisibilia vt fecerit visibilia.

Estque natura fidei, & ingenium, vt visibilia hæc omnia, & quæ sub aspectũ cadunt, inuisibilia reddat. Vnde Patres ad promissiones temporales non aspicientes, peregrinos se, & aduenas testabantur. Contra verò inuisibilia reddebat visibilia: quia ad futura bona, & nondum visa aspirantes; ea, quasi iam essent præsentia, & manibus contrectarentur, visibilia reddebat. Et ita habes nonam dubitationem explicatam.

Exod. 12.
Cur solus fecisse Pascha dicitur Moyses, & sanguinis effusionẽ

Sequitur: *Fide, celebrauit Pascha, & sanguinis effusionem, &c.* Solum fecisse Pascha cõmemorat, quòd per eius manũ Deus Pascha instituit, & agnus ille typus fuit Christi. Effusionem porrò sanguinis, vocat vnctionem superliminaris & postium, vt filij Israël euaderent Angelum percussorem, quod illi futurum preuiderunt.

Infrà 14.
Quorũ fidei Iudæorum concessum Rubrũ mare vt sicco pede transirent.

¶ *Fide transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram.* Erant inter Israëlitas, vt est, probabile nõnulli increduli; sed hoc paucorum fidei concessit, vt sicco pede mare transirent: quod tentantes facere Ægyptij, deuorati sunt.

Iosue 6.
Vt fide muri Iericho corruerint.

¶ *Fide, muri Iericho corruerunt, &c.* Sicut fide excussum seruitutis iugum, ita etiam fide promissæ hæreditatis possessionem sunt adepti. Et circuitus ille puerilis videri poterat, nisi credidisset Deũ posse præstare promissa.

Ibidem.
Supra 2.
Ad IX. dub. De Rahab, quæ in Iosue caupona, à Paulo meretrix appellatur.
Iacob. 2.

Fide, Rahab meretrix non perijt cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Sunt quidã, qui vocem Hebræam Hazona, vertũt, Hospitam, quasi quæstum ex caupona faceret. Sed quia hoc nomen hazona pro meretrice in Scripturis ponitur, & ita verterunt Septuaginta, & eos secuti sunt Paulus hoc loco, & Iacobus Apostolus in sua Canonica, credendum est, meretricem fuisse; & in promptu est ratio; quoniam etsi caupona fuisset, consueuerunt tamen eiusmodi mulieres facilè sui copiam alijs facere, & quæstum ex corpore efficere.

Rabbini Rahab fuisse meretricem cur negent hypocritæ.

Rabbini tamen, quibus turpe & absurdum visum est, si recenseretur suos exploratores meretricis vsos hospitio; idcircò nouam, & coactam etymologiam excogitarunt. Sed inanis fuit ille timor, quia in Scripturis meretrix, siue hazona dicta est, & quòd clam latuerint in domo meretricia, & hoc ad anteactam vitam est referendum.

Matth. 1.
Rahab meretrix cur meruerit inter parentes Domini computari.
Iosue 2.
Ibidem.

Testis enim resipiscentiæ eius est fides. Et meruit propterea hæc mulier alienigena in genealogia Domini honorari. Priùs enim iustificata est per fidem, audito trãsitu populi Dei per mare deinde bonum opus erga Iosue exploratores ostendit: & eos seruans non sine mortis periculo, ipsa quoq; seruata est, vt non perierit cum incredulis.

Pauli præoccupatio Oratoribus consueta.

Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrãtem de Gedeon, Barac, Samson, Iephte, Dauid, Samuel, & Prophetis, qui per fidem vicerunt regna, &c. His verbis computat tempora inter Iosue, & Dauidem, & quia longa erat historia omnes percurrere, compendium facit more Oratorum, qui summatim, & per capita plurima recensent. Nec seruauit Apostolus temporum rationem, sed obiter, quasi aliud agens, attingit.

Gedeon, & Barac qualẽ fidei defectũ fuerint passi.
Iudic. 6.

Deinde perpende, omnes ibi nominatos fide præditos fuisse, etsi omnes aliquo modo claudicarent. Gedeon enim tardior quã par fuisset, accessit, nec se Deo committere nisi difficulter & petito prius signo ausus fuit.

Suprà 5.
Infrà 16.
Ad X. dub. Samson & Iephte quomodò fideles quorum est salus incerta.
Supra 11.

Barac initio trepidauit vt ferè conuicijs Debbora fuerit cogendus: Samson concubinæ blanditijs victus, suam, & populi salutem incònsideratè perdidit. Nec obstat quòd seipsum cum populò Philisthæorum interfecerit: quia id distinctu Spiritus sancti fecit, vt quidam ex Patribus tradunt. Iephte verò nimis præceps fuit in concipiendo voto, & nimis in soluẽdo pertinax. Quia tamen cogitans se religione adstringi, id fecit, & à summo Sacerdote à proposito reuocatùs non fuit, & ita mortem Christi repręsentauit, ex parte venia dignus extitit.

Sanctorum nullus est omninò irreprehẽsibilis.
Ad XI. dub. Quid fidei diuinę tribuitur, quæ fortitudinis humanæ, sunt opera.

In omnibus sanctis est ali quid reprehensibile, quia & aliquando in fide vacillarunt; vt nos non frangant vitia quibus laboramus, dummodò fide contendamus in vocatione nostrę stadium. Et per Dauidem intellige omnes pios Reges. Et ita soluimus decimum dubium.

Sancti qui per fidem vicerint regna.
2 Reg. 5.
Genes. 17.

Sequitur vndecimi solutio. Nã permulta opera, & illa quidem heroica, etsi tẽporalia fide pręstiterunt. Nã isti vicerũt regna Chananæorum, qui occupabant Palæstinam, à Iosue videlicet ad Salomonem vsque, vt etiam includatur Dauid, qui omnia finitima regna suæ ditioni subiecit, & præsidium in illis habuit ne rebellarent. Cęperũt ergò regna, imitantes in hoc Abraham, qui quatuor Reges deuicit, & spoliauit, & Lot nepotem captiuum ductum, reduxit: & Moysen

qui

Exod. 14.
Quid opera ti iustitiam.
Iudic. 13.
Ibidem
Obturaue-runt qui ora leonum.
Dan 6.
Infra 14.
Eccles. 47.
1.Reg. 17.
Dan. 6.
Qui nam ex tinxerunt impetum ignis.
Num. 11.
Infra 16.
Effugerunt qui aciem gladij. & cõualuerunt de infirmitate.
Iob vlt.
Tob 11.
4 Reg 20.
Esai. 38.
Acceperunt mulieres quo nam de re surrectione mortuos suos.
Supra 4.
3. Reg. 17.
B Chrys. ho. 27. circa me dium.
Qui fuerint distenti.
2. Mach 7.
De quibus dictum sit: Nõ suscipiẽtes redẽptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem.
Oecu. c. 16. sub fin. Theoder part. 2.
Qui nã ludibria, & verbera experti: insuper & vincula & carceres.
4. Reg. 2.
Ibidem.
Ierem. 37.
3. Reg. 22.
Ierem. 32.
Infra 37.
3 Reg 22.
Lapidati qui & secti.
2 Paral. 24.
2. Reg 23.
Origenes.

qui Ægypti Regem debellauit, & in mari Rubro mersit. ¶ *Operati sunt etiam iustitiam.* Id est opera iusta, & bona operati sunt, quibus etiam promissiones factas obtinuerũt; Nam ea ratione & via meritorum nos cœlestes promissiones adipiscimur. *Obturauerũt ora leonum.* Vt fecit Samson, qui proposuit ænigma illud: De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Daniel quoq; bis hoc præstitit, vt in eius Prophetia legimus. Dauid quoq; suffocauit vrsum & leonem; sed animi & corporis fortitudine, Daniel verò sola fide illud effecit, & ita Scriptura testatur id factũ Dan. 6. quia crediderat Deo suo: quanquã congressus Dauidis cũ leone & vrso non fuit sine fide, sicut nec cõgressus cum Goliat. *Extinxerunt impetũ ignis.* Moyses hoc fecit Num. 11, & Aaron Numer. 16. & tres pueri coniecti in fornacẽ ignis: quorũ historia hic videtur ab Apostolo canonizari. *Effugerũt aciem gladij.* Vt Helias, & alij multi. *Conualuerunt de infirmitate.* Vt Iob, Tobias, & Rex Ezechias. *Acceperũt mulieres de resurrectione mortuos suos.* Quẽadmodum Sunamitis per Helisæum suscepit infantem suum, & Sarephtana vidua suũ per Heliam. Chrysostomus tamen refert hęc ad reduxionem ab exilio, in quo erant quasi desperati & mortui: quorum reditum in patriam elegantissima parabola ossium resurrectionis, quæ erant in Campo, præcinuit Ezechiel c. 27. *Alij autem distenti sunt.* Græcè legitur: ἐτυμπανίσθησαν, quod verbũ significat Excoriari, siue mẽbratim concidi: quòd passi sunt septẽ fratres Machabæi: atq; hoc eodẽ verbo vtitur Iosephus in eorum martyrio describendo. Vt videatur Paulus hoc loco illos libros Machabæorum canonicos facere. *Non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem.* Quod in illa historia septem fratrum licet videre: nam ij omnes ad meliorem resurrectionem per fidẽ anhelabant. Certè Oecumenius, & Theodoritus hæc verba ad Machabæos referenda interpretantur. *Alij verò ludibria & verbera experti.* Helisæus illusus fuit à pueris; cuius illusionis vindices extiterunt duo vrsi à Deo immissi. Ieremias flagellatus fuit: Michæas Propheta accepit alapam, *Insuper & vincula, & carceres,* scilicet experti, vt & Ieremias, cap. 32. & 37. & 3. Reg. 22. Michæas. *Lapidati sunt.* Vt Ieremias, quem tradunt in Ægypto à Iudæis lapidatum lapidibus quos absconderat sub muro lateritio domus ipsius Pharaonis, vt Epiphanius in eius vita tradit. Zacharias filius Ioiadæ 2. Paralip. 24. & Naboth 3. Reg. 21. *Secti sunt.* Vt Esaias, qui lignea serra ex traditionibus Hebræorum sectus fertur, vt Origenes docet in episto-

Tentatij & in occisione gladij qui fuerint mortui.
Iob. 1.
Teb. 2.
Genes 22.
Quid melota quibusdã, sed impropriè: Qui circuierint in melotis, & in pellibus caprinis.
4. Reg. 1.
Matth. 3.
Hilarij magni illius, sacris ædibus pulsi asylum tutissimum quodnam eiusdem testimonio.
3. Reg. 18.
Galat. 6.
Sap. 3.
Sancti quam Deo chari & pretiosi.
Adta. quæst.
De eo quod Apostolus vitos pios & fideles à se cõmemoratos mortuos esse dicit nõ acceptis repromissionibus eũ aliter cõstet.
Gen. 21.
Patriarchæ si promissiones ante mortẽ accepissent, quid inde.
Abrahã quãdo acceperit repromissionem teste Apostolo.

la ad Iulium Africanum. ¶ *Tentati sunt.* Vt Iob, & Abraham. ¶ *In occisione gladij mortui sunt.* Vt Sacerdotes octoginta quinq; à Saule interfecti propter Dauidem, & Prophetæ multi occisi à Iezabel, & Manasses Ierusalem impleuit sanguine Propbetarum iustorum. ¶ *Circuierunt in melotis, & egonis,* siue vt interpres vertit, *in pellibus caprinis.* Quidam melôtas interpretatur pelles cameli; sed ouillas dicere debuit. Et non tam tentoria ex pellibus, quam amictus duriores, & asperiores vestes significat. Tales fuerunt Helias & Helisæus, & alij Filij Paophetarũ, & Ioannes Baptista. Atq; in feris animalibus hi Dei serui plus clementiæ experti sunt, quam in hominibus. Vnde Hilarius à tyrannis exclusus, cùm de Ecclesia pelleretur; *Montes,* dicebat, *& sylua, & lacus, & carceres tutiores sunt, quam magnus templorum splendor:* ¶ *Egentes, angustiati, afflicti.* Indicat illos duris vestimentis vsos ob inopiam. Tales fuerũt Prophetę, quos pauit Abdias 3. Reg. 18. ¶ *Quibus dignus nõ erat mundus.* Qui cũcta eius blandimenta, & omnem fortunã superarũt vt nec secũdis inflarentur, nec aduersis frangerentur: Mũdus enim erat eis iamdiu crucifixus. Et expende, quanto in pretio habeat Deus pios ac fideles, etiamsi mundo, vt viles, & pauperes despicatui habeantur, & ludibrium, & spectaculum sui mundo præbere videãtur. Et ideò Deus inuenit eos dignos se. ¶ *Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem.* Consonat hæc sententia cũ paulò ante dictis. Iuxta fidem defuncti sunt oẽs isti, nõ acceptis repromissionibus. Et tamen c. 6. dixerat, quòd Abraham accepit repromissionem. Quod vt dissoluamus, dicendum est, varias extitisse Dei promissiones, corporeas quasdã, alias spirituales. Item subdistinguendum de vtrisque: nam Abraham, Isaac, & Iacob varias temporalium bonorum acceperunt promissiones vt de propagatione seminis, ac de Christo ex illa gente nascituro, & de Terra Chanaam, quas dum viuerent, non acceperunt. Peregrini enim fuerunt super terram, & de promissis nil ferè pręter cõceptum Sarę viuentes obtinuerunt, vt ea ratione dictum sit. Iuxta fidem omnes defunctos fuisse non acceptis repromissionibus: vt sit sensus, omnes sic mortuos, vt adhuc sic fidem retinerent. Nam si accepissent dum viuerent, non essent defuncti in fide: quod enim habetur & possidetur, iam non creditur.

Quòd ergò Heb. 6. dicitur Abraham accepisse repromissionem, non est referendũ ad tempus dum viueret, sed postquam mortuus fuit. Vnde Dominus dixit: *Abrahã pater vester exultauit vt videret diem meum, & vi-*

Ioan.8 Sancti iustitiam operati quas olim adepti, & nō adepti sint repromissiones.

dit, & gauisus est: & quòd paulò antè dictum est de Sanctis, qui operati sunt iustitiam, & adepti sunt repromissiones: intelligendum est de certis promissionibus, quarum iam tempus aduenerat, siue spirituales essent, siue tēporales. Quod verò nunc dicitur, testimonio fidei probatos, non accepisse repromissionē: ad certam & singularem videtur referendum promissionē, nempè illam precipuam consummatę beatitudinis: quia etsi spiritu animę sint beatę, nō tamen corpore, vtpotè illo adhunc sepulto, & per corruptionem deuorato, donec per resurrectionem ipsi animæ restituatur.

Ad decimā tertiam quęstionem. De eo quod Apostolus ait, Sanctos patres sine nobis nondū fuisse consummatos. I. Solutio. *Apoc. 6.* Altera probabilior.

Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis consummarentur. Videtur respicere Apostolus ad perfectam corporū consummationem. Nisi quis dicat propter certam resurrectionis spem habendos esse vt consummatos, qui iam prima stola potiuntur, securi de secunda; quam non sine nobis accipient in generali resurrectione.

Sed melius dicere possemus, nō accepisse illum talem beatitudinis cōsummationem. Si enim accepiss. ut animæ gloriam ante Euangelij tēpus; debuissent consummari ante nos etiā corpore. Vt enim non expectassent mortē Domini ad bertitudinis animæ cōsummationē, ita nec debuissent expectare mortem omnium ad consummatam corporis gloriam: Meliùs ergò nobis cōtingit, qui mox, vbi animam efflauimus, animo beatificamur, postquam sumus in tempore peractę redemptionis primę. Et hanc olim opus erat omnes expectare, donec Christus resurgeret, & introduceret eos in Sācta sanctorum. Nam ante summum Pontificem, qui viam strauit, nullus illuc ingressus est.

Quare melior sub nouo morientium quam sub veteri Testamento conditio. *Hebr 6.* *Infra 9.*

¶ Porrò Comparatiuum, Melius, referēdum est ad statum priscorum patrum, quia illi non sunt beatificati statim à morte, sed oportuit expectare Christi aduentum, siue descensum ad inferos: in quo nos meliori conditione fruimur, quia si purgati de hac vita decedimus, quamprimum animo beatitudinē attingimus. At verò corporis gloriam omnes simul expectamus vsq; in diem iudicij, in qua pijs & fidelibus reddenda est. Atq; hic sensus, quē multi Gręci interpretes sequuntur, alteri pręstat. Ait enim Oecumenius: *Quomodo melius quiddam? siquidem ne illi aliquid amplius, quam nos, haberent in eo, quòd priores coronati essent, vnum definiuit tempus, vt & nos cum ipsis coronemur. Hoc autem pro nobis est: Illi namq; sedent irremunerati, nostrām expectantes administrationem. Ne sine nobis consummarentur. Non dixit, Coronarētur; sed, quod maiorem habet emphasim, Consummarētur, siue perficerentur, hoc est, acciperent terminum bonorum, pro quo laborat omnis conatus, & fatigatio eius qui virtute præditus est.* Hæc ille.

Electorum tam veteris, quam noui Testamenti perfecta consummatio quando sit futura. *Oecu cap. 16. in fine* Dictu n Apostoli: Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis cōsummarentur rectè expendit Oecumen.

Quoniam verò ab Abel Paulus incipit, aliqui ab eo iusto cœptam. Ecclesiam arbitrantur. Et quia ait: Hi omnes testimonio fidei probati, &c. vt non sine nobis cōsummarentur: intellige omnes superius enarratos saluos per fidem extitisse, coniunctam cum operibus.

Abelem primam Ecclesiæ fecisse fundamenta, vnde quidam affectant.

Demùm ex hoc Capite accipe, regnum Fidei latè patere, & non solùm ad articulos in Scripturis expressos extēdi, sed etiam ad omnes actiones humanas, & opera quę facimus. Deinde perpende. Fidem non recipere in hoc mundo summa præmia, vt in fide Filij Dei cum Paulo viuamus. Deniq; perspice, fidem semper habere coniūctam patientiam tam in tolerandis iniurijs, quam in expectando promisso beatitudinis præmio, ac de his satis.

Regnum fidei latissimū eius præmiū in cœlo cur tantum: quid requirat. *Galat. 2.*

DISPVTATIO XXII.

In illa verba, cap. 12. *Ideoq; & nos tantam habentes impositam nubem testium deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum per patiētiam curramus ad propositum nobis certamen: aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta, atq; in dextera sedis Dei sedet,* &c. vsque in finem capitis.

CIRCA huius Capitis verba paucæ, & illæ quidem parui momenti occurrunt dubitationes. Primo tamen loco inuestiganda erit Apostoli mens. Deinde, quæ est ista nubes testium imposita, & quid pondus & circumstans peccatum. Tertiò, quomodò per patientiam inuitat ad currendum, cùm patientiæ non sit agere, vel currere, sed pati, & sustinere. Quartò, quomodò Iesus sit autor fidei, & consummator. Quintò, quomodò recogitanda mors Christi, vt nobis vtilis esse possit. Sexto, quid est resistere vsq; ad sanguinem aduersus peccatum; & quid obliuisci consolationis, quæ nobis tāquam filijs loquitur. Septimò, quos vocat patres carnis nostræ, & quem Patrem spirituū, cùm homo nō det carnem sine anima, neq; Deus animam sine corpore. Octauò, quomodò ad pacem cū omnibus habendā adhortetur; cùm expediat bellū potiùs gerere cū iniquis, & dæmonibus qui nos infestant? Nonò, quomodò Esau non inuenit locum pœnitentiæ, & an fuerit reprobatus.

Primum dubium. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octauum. Nonum. *Gen. 27.*

Nam

Nam si de venia à patre impetrata sit sermo, cõstat eum obtinuisse benedictionem: si verò de venia à Deo, quis audeat asserere negasse illi Deum remissionem peccati, cũ ipse eam cum lacrymis quæreret?

Decimum.

Decimò, quo tendit, cùm ait: *Non enim accessistis ad tractabilem montem, & accessibilem ignem, &c.* & vnde accepit Paulus, Moysen dixisse: *Exterritus sum, & tremebundus*, cùm in Scripturis non inueniatur.

Vndecimũ.

Vndecimò, quomodo sanguis Christi melius loquatur quàm sanguis Abel.

Duodecimũ.

Aggæi 2.

Duodecimò, & postremò quæritur, an rectè allegauerit locum Aggæi Prophetæ, qui apertè primum Christi aduentum concionatur, non secundum, de quo videtur Paulus loqui; & an alter locus Deuteronomij: (*Etenim Deus noster, ignis consumens est*) & quo totum caput hoc finitur, rectè ad rem sit productus.

Deut. 2.

Ad 1. dubit.

De Pauli scopo in præsenti capite.

Primum dubium soluitur, dicendo, hactenus Apostolum ad fidem tot sanctorum virorum exemplis incendisse, nunc verò ad patientiam illi coniunctam, & ad pacem, sine quibus fides diu consistere non potest, adhortari: Ideoque & nos quoque, vt illi enarrati Patres, tantam habentes impositam nubem testium.

Ad 2. dubiũ.

Quid nubes testium imposita.

Hic secũda quæstio soluitur. Per nubem enim intelligimus copiosam sanctorũ Patrum multitudinem; dẽsum enim raro opponitur. Nam etsi pauci fuissent, debebant nos suo exemplo inuitare: at vbi ingens est turba, maiores stimulos addit, ac min[us] nos possumus excusare, si viam tritam, & à tot Patribus apertam deseramus.

Nubes vnde fiat, quid efficiat.

Nubes ex vaporibus terræ producitur, & in aëra eleuatur vi Solis, & vento huc atque illuc fertur vt pluat, & iterum descendat super terram ad eam irrigandam, & fœcundandam, etiamsi nobis ad tempus Solis lucem præripere videatur.

Sancti viri rectè nubes appellantur.

Tales sunt sancti viri, qui ex infirma, & imbecilla natura humana in altum vi Solis in Christi euehuntur per eximiam vitæ sanctitatem, & doctrinam, & huc atque illuc eos mouet Spiritus sanctus, vt ex edito aliquo loco pluuiam doctrinæ verbo & exemplo nobis reddant. De quibus Esaias: *Qui sunt isti, qui vt nubes volant?*

Esai. 60.

Isti terram nostræ humanitatis disponunt, & præparant ad fructum proferendum.

Vnde pluant illæ mysticæ nubes.

Et licet Solis Christi lucem nobis occludere videantur; reuera tamen nihil suum proferunt, sed quod Dei est, & à Diuina Christi luce participatum nobis tradunt, vt & nos ad desideria supernorum eleuemur, & paulatim nubes efficiamur.

Nubes cur imposita.

¶ Vocat autem nubem, impositam, siue vt Græcum verbum περικείμενον denotat, Circumpositam. Ita vt quocunque oculos vertas, multa vndique occurrant fidei spectabilia opera, & illustria exempla.

Christianis quomodo currendum.

Deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus. Inuitat Apostolus ad cursum nõ simplicem, sed certatorium, vel cursorium certamen, quod studia, & conatus magis solet accendere: vt constat in his, qui cursu decertant ad brauium accipiendum, quod solus qui cæteros anteuertit, debet accipere.

1. Cor. 9.

Quis ergo, nisi deposito pondere, & ablatis impedimentis, in via currere valeat, & cæteris palmam præripere? Erat olim in athletis certa quædam ciborum necessitas, & exercitationum pro varijs certaminum generibus, vt ait Fabius lib. 10. cap. 5. & Apostolus 1. Corin. 9. *Omnis*, inquit, *qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet*: & cursoribus nihil æquè atq; crassa corporis habitudo obstabat, quam Paulus ὄγκον vocat.

Quintil.

Quid circumstans peccatum, ad literam, & quid pondus.

Sap. 9.

Obstabant etiam aliæ circumstantiæ, vt vestes graues, vel vepres, & spinæ, & alia offendicula in via. Et hæc vocat circumstans peccatum, alludens ad significatum. Et per pondus accipere possumus sarcinam carnis, de qua Salómon: *Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem*: quod nobis impedimento est ne nubes efficiamur, & eleuati mereamur in cœlum per bona desideria: quia & ipsum corpus tædium, & tristitiam patiendi horret.

Circumstans nos peccatũ quid mysticè.

Per circumstans nos peccatum, intellige innatam concupiscentiam, quæ per augmẽtum bonorum operum, & exercitium fidei deponitur: & quò quis est iustior, eò concupiscentia debilior. Nisi velimus illam coniunctionem, Et, per figuram Exepegesis accipere, id est, vt sit sensus: Deponamus pondus carnis, hoc est, peccatum nos circumstans.

Maxima Christianis per patientiã currendi incitamenta quæ sint.

¶ Summa ergo est, nos iam certamen ingressos, & in celeberrimo stadio vndique circumstare nos testes, & præsidem Filium Dei, qui ad præmium accipiendum cohortatur: turpissimum ergo erit in medio stadio vel torpere, vel retrocedere.

Sanctos nobiscum cursores Apostolus cur testes appellauerit.

Quamuis autem homines sancti non tantũ testes sint, sed & cursus socij, qui viam nobis præmunierunt: testes tamen maluit vocare, quàm cursores, quò innuat, illos æmulos non esse, qui palmam nobis præripiant, sed gratulatores potius qui plaudant, & gratulentur nostræ victoriæ:

Christ[us] duo præstat in agone Christiano certãtibus.

sicut Christus non tantum agonotheca est, sed manum porrigit, & vires in cursu perueniendi ad metam suppeditat. Et hæc de secundo.

Ad 3. dubiũ.

Quod tertio loco dubitatum est, patientię non esse agere vel currere, sed potius pati: sic soluitur: Nam ipsum currere ad mar-

Quomodo eu tendū per patientiā est, cum eius nō sit agere, sed pati?

tyrium, pertinet quidam ad patientiam, vt ad causam quæ remouet, prohibens; ad fidem autem, & charitatem, vt ad causam efficientem, & mouentem.

Ad 2. dubiū. Vt sit autor fidei, & consummatur Iesus. *Actor. 7.*

Aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum. Quarta hic quæstio explicanda. Sed primò pondera verbum, Aspicientes: hoc est, oculos defixos ad metam æternæ vitæ habentes, vt Stephanus, qui in cœlum intuens, vidit Iesum stantem à dexteris virtutis Dei: & qui illuc spectant, dicunt cum Paulo: *Non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloria quæ reuelabitur in nobis.* Est autem Christus autor fidei, & consummator, id est, inchoator, & finitor. Ipse siquidem vt Deus fidem efficit: vt homo, illam nobis promeruit. Estq; eius primarium & nobilissimū obiectum: ipse eius fuit prædicator & doctor; ipse inspirator, & confirmator, ipse remunerator perfectus, & beatificator, hoc est, faciens apertè videre qua olim credidimus: quandoquidem Augustino teste, Fides, est credere quod nōdum vides, cuius fidei merces est videre quod credis. Ideò ipse Apostolus alio loco ait: *Vobis donatum est pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro ipso patiamini:* quod est opus perfectæ fidei, nimirùm per patiētiam in certamine currere.

Rom. 8.

Christi Dei, & hominis propria.

Fides quid Augustino. *B. Aug. serm. 29 de verb. Apost. init. tom. 10.* *Philip. 1.* Fides quæ perfecta.

Quid illud Nazianzeno: Qui propositu sibi gaudiu sustinuit crucem confusione contempta. *Oecum. c. 17. prope init.* *Philip. 2.* Crux quorū propria.

Subdit: *Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucē confusione contempta.* Græca ita habent: ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς. Estq; duplex sensus: alter: Proposuit illi Deus gaudium, si mallet illud; ipse autem loco eius potiùs maluit crucem propter nos. Quem sensum cōfirmat Nazianzen. apud OEcumenium, dicens: *Cui cùm liberum,* inquit, *fuisset manere propria gloria & diuinitate, non solùm exinaniuit semetipsum vsq; ad formam serui, sed & crucem sustinuit ignominia contempta.* Hæc ille. Erat autem crux, tormentum ignominiosum, siue ignominia acerbissima seruis fugitiuis, & latronibus propria.

Alter sensus Lutheranus licere negantes propter præmium operari, cuufutans & damnans.

Est tamen alius sensus verus contra hæreticos, qui nolūt operantem, ad coronam aspicere; ne, vt illi fingunt, efficiatur mercenarius, intuens ad seipsum, vt ad commodum suum. Quasi verò Deus proponat coronam, vt ad illam non aspiciamus, sed contemnamus eam; aut quasi pugnet aspicere ad Deum primario oculo, & secundario ad coronam. Et vt Moyses aspiciebat in remunerationem, & Dauid inclinabat cor suum ad faciendas iustificationes propter retributionē: ita Christus respexit ad gaudiū sibi propositum. Quem sensum comprobat quod sequitur: Atque in dextera sedis Dei sedit.

Hebr. 11.

Psalm. 118.

Ad 5. dubiū.

Recogitate enim eum, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem, &c. Nullum fortius exemplum ad patientiam permouet, atque ignominiosa, & acerba Christi passio. Et in his verbis erudimur quæ nam sit passionis Christi meditatio salutaris. Expende singulos apices Apostoli: quia non simpliciter Christi passio est recogitanda, & sæpè meditanda ac ruminanda à nobis instar mundorum animalium: quia non vna, aut altera, aut paucis cogitationibus totam eius virtutem degustare possumus, sed multis ac diuturnis, nimirum, vt in primis cogitemus cū, quis & quantus sit, nempè, Dei filius: quam innocens & iustus: quàm propitius, & bene de nobis meritus: & qualem & quantam à peccatoribus sustinuit aduersum semetipsum contradictionem, id est, quam crudelem, & immanem. Nam hinc rapimur in admirationem tantæ Dei bonitatis, qui vt seruum redimeret, Filium vnigenitum morti immanissimæ exposuit. Deinde rapimur in admirationem sapientiæ Dei, quę hac via Satanam regno spoliauit. Concipimus etiam grauissimum odium in peccatum, pro quo abolēdo passus est filios Dei. Cernimus perfectissimæ obedientiæ exemplum, qua Deo patri pro nobis satisfecit. Licet etiam contemplari in Christo passo vniuersarum virtutum chorum, præsertim patientiæ & charitatis. Quod si aliorum, qui conserui nostri sunt, passiones & afflictiones nos consolari possunt; quanto magis omnium Domini contradictio, quam maximis mundi peccatoribus (quod solet doloris argumentum efficere) sustinuit? Et vt nūquam atrocius delictum perpetratum fuit, ita nunquam gratius sacrificium, & efficacius Deo oblatum extitit, quod etiam ipsorum crucifigentium horrendissimum crimen potuit abolere.

Cur, & quomodo passio Christi, & mors nobis recogitanda.

Leuit. 11. *Deut. 14.*

Recogitanda sunt quatuor nouissima.

Primus fructus tantæ meditationis. Secundus.

Tertius.

Quartus.

Quam sustinuit, qualis, & quanta fuerit Christi Domini cōtradictio, quamque salutare & efficax. *Luc. 23.*

Sequitur: *Vt ne fatigemini, animis vestris deficientes.* Memoria siquidem tanti sanguinis fusi, plenissima est credenti consolatio. Est enim crux lignum illud, quod aquas amarissimas dulces reddidit. Est autem deficere, timore tribulationis instante, fidem abnegare, aut propterea à charitate excidere. Et hæc est optima, & salutaris Christi passio meditatio, quę omnem fructum boni affectus, & boni operis producit.

Recogitantes Christi crucē & mortem cur minimè fatigentur: crux quale lignum. *Exod. 15.* Animis deficere hoc loco quid.

Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes. Hic explicatur sexto loco dubitatum. Etsi enim, inquit, Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis; non tamen vsque ad sanguinis effusionem restitistis. Vt enim Christus peccato restitit etiam cum totius sanguinis sui diuini, ac pretiosi dispendio:

Ad 6. dubiū. Hebræi quomodo nondum vsque ad sanguinē restitissent, aduersus peccatum repugnantes. *Hebr. 10.*

vos ta-

vos tamen non dum id præstitistis, humanum vestrum sanguinem pro peccato auferendo, aut pro fide tuenda exponendo. Vel hæc verba initium sunt nouæ clausulæ, vt quidam volunt: *Nondum*, inquit, *vsq; ad sanguinem restitistis, & obliti estis consolationis quæ vobis tanquam filijs loquitur, cum nondum esset tempus obliuiscendi.* Diuina siquidem Sapiētia ait: *Fili mi, noli negligere disciplinam.* Disciplina siquidem, quæ Græcè παιδεία dicitur, est per molestias eruditio, teste Augustino, siue salutaris castigatio parentis, vt filium ad virtutis viam dirigat: quam non vult negligi, neque sperni, sed grato animo suscipi, ac sustineri; Et quia fructus magnos producere solet, ne quis retrocederet, aut iam victus manus dare cogatur. Et flagellari, plus est quàm castigari. Et cum Christus neutro indiguisset; vtrumque tamen pro nobis in se erudiendis sustinere voluit, iuxta illud: *Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.*

Alter sensus.

Prouerb. 3.
Hebr. 12.
Disciplina quid August. ea cur minimè negligenda.
B. August.

Psalm. 72.

Quis enim filius quem non corripit pater? Argumentatur à communi hominum more. Nemo enim est tam sani capitis, qui filios suos peccantes non corrigat, vt eos ad bonam frugem reducat: quanto minus hoc diuinum, & salubre remedium subtrahet nobis optimus, & cœlestis Pater? Quòd si dicas, cessare hoc correptionis inter homines officium, simul atq; liberi ex adolescentia egressi fuerint; non tamen respectu Dei. Nam quādiu viuimus, minus sumus quàm pueri erga Deum, & egētes disciplina Dei. *Quòd si*, inquit, *extra disciplinam estis.* Hoc est: si quis non suscipiat tanquam Dei disciplinam, vniuersa aduersa quæ patitur; iam non vt filius, cui debetur vel seruatur hæreditas, tractatur, sed vt spurius ad diabolum spectat: qui potest dici adulter, & corruptor sponsarum Christi. Et ita expeditum est sextum dubium.

Boni patres cur filios corrigāt, & Deꝰ maximè peccatores.

Paterna quādiu duret filiorum correptio, ad diuinæ differentiam.
Extra disciplinam esse, quid.

Sequitur septimum: *Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, &c.* Argumentatur Apostolus ab eo quod minus est, e comparatione dignioris. Si enim homo patrem suum secundùm carnem reueretur, vt natura docet esse faciendum, & illa reuerentia longeuæ vt habet promissionem vitæ, & illorum doctrinam suscepimus, ergo etiam Patri spirituum Deo obtemperabimus, & cuius disciplina non tantùm vtilis est ad vitam præsentem, vt illa parentum, sed etiam ad æternam vitam. Adhęc parentes mortales liberos suos, vt visum est, castigant; Deus verò temporare solet suam disciplinam ratione & sapientia, vt nihil in ea sit immoderatum, sicut interdum in illa hominum.

Ad 7. dub. Quinam patres carnis nostræ sint Apostolo.

Exod. 20.

Deo obtemperandum duplici nomine.

Patrem vocat spiritum, Deum: non quòd creator hominis secundum carnem non sit: nam ex terra conditus fuit, & Iob ait: *Carne, & pellibus vestisti me*, & Dauid: *Manus tuæ fecerunt me*, quod ad animam attinet, *Et plasmauerunt me*, quantum ad corpus: Nec de anima dubium, quia inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Ex quo apertum relinquitur, animam hominis non esse ex traduce, siue ex materia seminali, vt quidam ex externis asseruerunt, vt Galenus, & quidam ex nostris diu dubitarunt. Deus autem tam corporis, quàm animæ conditor, & proprius pater, & qui hoc nomen cōcessione quadam in homines transtulit.

Pater spirituum quis.

Genes. 2.
Iob. 10.
Psalm. 118.
Genes. 2.
In eos qui animam rationalem fingunt ex traduce.

Sed quoniam in creandis animabus non adhibet hominum operam, vt in corpore gignendo, & animas spiritu suo reformat; per excellentiam dicitur Pater spirituum, quia per dona spiritualia quæ infundit, pater est, quam etiam paternitatis rationem in alios transfert. Vnde Paulus: *Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo; sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* Addit: *Et viuemus.* Id est, vt viuamus, non ad paucos dies secundùm seculum sed in vitam æternam.

Cur pater spirituum appelletur.

1 Cor. 4.
Paulus Apostolus qualis Corinthiorum pater.

Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris. Omnem mouet lapidem ad suadendam perseuerantiam in patientiæ disciplina. Et de præsenti dixit non videri disciplinam esse gaudij, sed mœroris. Non dixit absolutè, non est; sed, non videtur, scilicet pueris, imperfectis, qui horrent, ac refugiunt illam, quantum in ipsis est, quia quantum sibi sit vtilis, per ætatem iudicare necdum possunt. At in his qui sapiunt, & qui spiritu feruent, etiam gaudij est materia, quia non tam præsentia, quam futura prospiciunt: vt illi qui ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati; & Iacobus: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideretis.*

Quibus omnis disciplina in præsenti videatur non esse gaudij, sed mœroris.

Non mœroris, sed gaudij, sit eadem disciplina quibus.
Actor. 5.

Iacob. 1.

Postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam, reddet iustitiæ. Id est, fructum respondentem iustitiæ, qui est pax æterna in corpore, & spiritu, tam erga se, quàm erga proximum, sed potissimum erga Deum: *Propter quod remissas manus, & soluta genua erigite, & rectos gressus facite, vt non claudicans quis erret.* Antea dixit, propositum nobis esse stadium ad currendum; quod athletharum est, & pugilum, quibus validæ manus ad luctandum, & fortes pedes ad currendum sunt opus. Quam cœptam metaphoram persequens, hæc

Disciplinam Dei paternā recipientib. pacatissimū fructum illa quam reddat iustitiæ.

Duplex horū sensus verborum, Propter quod remissas manus, & soluta

subiun-

genua erigite, & gressus rectos facite, &c.

subiunxit. Et est sensus: Si tantus est tā breuis disciplinę fructus, resumite vires, & perseuerantiam, vt possitis gressus rectos facere sine claudicatione. Sunt enim, qui ambulant, sed non rectè: quoniam altero pede claudicant. In quibus designātur, qui quod rectum est agunt, sed non synceré, quia ad inanem gloriam, aut ad aliquod commodum temporale respiciunt.

Ambulent claudicando qui.

Quomodo Iudæi claudicarent, errantes.

Sed verisimilius est, Paulum hoc loco Hebræos notare voluisse in vtramque partem claudicantes, quòd partim Christum, partim Moysen reciperent, idque ob carnis affectionem: & ita claudicans errabat, & abducebatur à via: *Sed magis*, inquit, *sanetur*: quoniam omnis mali animi affectio spiritualis est morbus.

Iidem cur sanandi.

Ad 8. dub. De pace cum omnibus sectanda: cum tamen cum quibusdā sit semper belligerandum.

Pacem sequimini cum omnibus, & Sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Quoniam ita euenire solet, vt dum quisq; sibi studet, & mores suos ferri vult, aliorum moribus se accommodare non dignetur; idcireò nō tantùm colenda est pax, sed etiam magnis laboribus sectanda, & obliuione illatarum iniuriarum retinēda, & aliorum mores tolerando. Videturq; Apostolus velle notare Iudæos, qui cum Gentibus male cohærebant: aspernabantur enim eas, & inuidis oculis intuebautur, dum cōsiderabant, omnia munda; & æqualia in Christo esse reddita. ¶ Sectanda quoque est Sanctimonia, id est, cordis puritas, sine qua nemo videbit Deum: quemadmodum lippis, aut turbatis oculis cerni lux non potest; & quia non intrabit aliquod coinquinatum in cœlestem ciuitatem; & Dominus dixit: *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.* Et ostendit nobis non esse aliorum vitijs assentiēdum, sed vt habet prouerbium, amicitiam colendam vsque aras tantùm.

Quid sanctimonia, & cur sine illa nemo videbit Deum.

Apoc. 21.
Matth. 5.
Amicitiæ quousque, vt dicitur, hominum colendæ.

Quid hoc loco contemplari ne quis desit gratiæ Dei.

Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei, siue, ne destituatur gratia Dei. Vult non sui tantū, sed & aliorum quoque singulos curam habere. Et quod ait: *Contemplantes*, Græcè est ἐπισκοποῦντες, id est, curam agentis, siue diligenter attendētes. Potest ergo quis à gratia semel habita destitui, & à charitate excidere, contra Iouinianum. Et etiam in nobis positum acceptam gratiam retinere, ac nō deserere, sed in ea perseuerare, & augeri. Et quisque in hoc debet curam gerere proximi sui: quia mandauit Deus vnicuique de proximo suo. Non est ergo efficax gratia Dei in nobis, nisi nos ipsi proprio motu cooperemur, sicut alibi ait: *Adiuuantes exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*, & alibi: *Admoneo te*, inquit Apostolus Timotheo, *vt resuscites gratiam Dei quæ est in te.* Et Satan vbi nos remissos ac segnes viderit, in momento nos circumuenit, vt gratia spoliemur.

Duplex liberi potestas arbitrij.

Eccles. 17.
Desit quis gratiæ Dei.

2. Cor. 6.

2. Tim. 1.

¶ *Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illam inquinentur multi.* Alludit ad verba Deuteronomij ca. 29. vbi promulgata legi Dei ait Moyses, cauendum esse ne sit inter Iudæos radix sursum germinans fel, & amaritudinem. Vbi amarulentiam ponit pro felle, & absynthio. Et tam Moyses, quam Paulus venenosam, & mortiferam radicem intelligit. Et pędicit talem radicem mortiferam crescere ad corruptionem multorum. Nec iubet singulos eradicare de cordibus suis talem pestem; sed prohibet ne faciamus crescere: quia Ecclesia Dei est tanquam area, & sagena, in qua boni, & mali sunt admixti. Ex tali enim radice odij & superbiæ pullulant hæreses, & detractiones, & schismata. Sequitur: *Ne quis fornicator, aut profanus vt Esau; qui propter vnam escam vendidit primatiua sua.* Esau contra parentum voluntatem vxores habuit idolis seruientes; & ideo fornicator dici potuit, & eadem ratione profanus dici valet, quia rem sacram, id est, matrimonium fœdauit.

Deut. 29.
Radix sursū germinans fel, & amaritudinem quid.

Ea cur non quidem eradicanda, sed non crescere permittenda.
Matth. 3.
Infrà 13.

Genes. 25.
Fornicator, & profanus cur vocetur Esau.

Notanda est historia ex Genesis 25. Coxit autem Iacob pulmentum: ad quem cùm venisset Esau de agro lassus, ait: *Da mihi de coctione hac rufa, quia oppido lassus sum.* Cui dixit Iacob: *Vende mihi primogenita tua.* Ille respondit, En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Iacob, Iura ergo mihi. Iurauit ei Esau, & vendidit primogenita. Et sic accepto pane, & lentis edulio, comedit, & bibit, paruipendens quòd primogenita vendidisset. Fuit ergo etiam propter primogenita vendita profanus: quia ius primogenituræ erat quid sacrum, quia in eo sanctum Sacerdotium continebatur. Nam primogeniti ante legem latam Sacerdotes erant. Vnde Num. 3. dicitur: *Ego tuli Leuitas à filijs Israël pro omni primogenito qui aperit vuluam in filijs Israël.* Profanus autem opponitur sancto: nam donec à mundo non separemur; aut si iam semel separati in mūdi sordes reuoluamur, profani sumus. Et sicut Esau prætulit edulium primogenituræ; ita profani sunt omnes, in quibus regnat mundi amor, quo creaturas præferunt Creatori.

Quando, & quomodo, Esau fratri suo Iacob primogenita vendiderit teste Script.

Esau vendēdo primogenita quare profanus.

Num 3.

Quo etiam modo altero nos contingat esse profanos.

Sed dubium est, quomodo vendi aut emi potuit ius primogenituræ absq; Simoniaca labe, & quomodò non fuit iniquitas in Iacob tam vili pretio emere ius primogenituræ, etiam si tantùm vestem quæ ad primogenitum spectabat, vt quidam tradunt, pretio redemerit, de qua Genesis 32. Et vestibus Esau valde bonis quas apud se habebat, induit eum, quæ sanè vestis ad

An Esau vēdendo, & Iacob sacra emendo primogenita. Simoniacā incurrerint prauitatem.
Euch li. 2 super Gen. c. 25.

primo-

Hier. lib. 2. de Heb. quæst. tom. 3.

primogenitum spectabant, teste Hieronymo, quæst. 9. super Genes.

Certè perdifficilis, & obscura videtur quæstio: nec soluitur, nisi dicamus hæc facta Deo volente, & ordinante, cuius consensu ius habebat in eam: & Iacob, ad quem ex Dei voluntata, spectabat, tantùm vexationem suam redemisse. Addere etiam possumus ex Alexandro III. Pontif. ext. de Simonia cap. *Et si quæstiones, equum donatum Cardinali à fratre cuiusdam Archiepiscopi, cui dederat pallium, nō fuisse Simoniam, ob rem modicam.* Et subdit: *Quòd autem scriptum est: Beatus qui excutit manus suas ab omni munere: de illis donis dictum est, qua accipientes animum allicere, vel peruertere solent: quoniam si ipsa etiam persona electi offerat ordinatori, vel consecratori suo electuarium, vel de vino, siue de alijs huiusmodi qua modici pretij fuerunt, ex quo voluntatem percipientis inclinare, vel mouere non debeant; non tamen Ecclesia Romana interpretari consueuit, accipientem in his delinquere, vel donantem.* Hæc ille.

Rei sacræ pretium quando fieri possit absque Simonia.

Esai. 33. Illud Prophetæ: Beatus qui excutit manus suas ab omni munere, quomodo accipiendum.

Nulla ergo fuit Simoniæ macula, verùm siue paruum, siue magnum fuisset pretium, constat veram emptionem interuenisse, etiam iureiurando confirmatam, ac proinde veram Simoniam vtrinque admissam. Aut si Sacerdotium illud res sacra non erat, vt quidam volunt, quia Sacerdos tunc potestati laicæ Regiæ subditus erat, & nihil vere sacrum illos tunc administrasse, saltem fuisse iniustitiam ex parte Iacob tā paruipretio primogenituram ementis, & vltra dimidium iusti pretij dolosè exigentis, & decipientis Esau. Ideò redeundum ad priorem solutionem.

Simoniæ ab Esau, & Iacob ob vendita, & empta primogenita admissæ efficax arg.

Iacob, si non Simoniacæ emendo primogenita, q peccauerit.

Adde, non obligari hominem gratis pascere fame morientem, quamdiu ille habet aliquid quod possit vendere: vt fecit Iacob cum Esau famelico, quia non dedit gratis, quod Esau petebat: & quia facilè homines etiam fratribus suis pacta inita cum eis frāgunt, consultò faciunt, & eos iurare compellunt, vt suis velint stare dictis, ac promissis.

Extremè famelico quādo citra crimen victus denegetur.

Scitote enim, quoniam & postea cupiens hæreditate benedictionem, reprobatus est. Dum Esau famelicus nihil curaret, nisi vt ventrem repleret, & irrideret fratrem suum, quem fatuum putauit, quòd se sponte edulio lentis priuauerit; sed serò illi aperuit Deus mētem, & mali sui conspectu admonitus, vt iacturæ quam fecerat, sensu moueretur. Ita impij rident cum peccant; postea tamē dolent, & lacrymantur; & non inueniunt pœnitentiæ locum fructuosè. Aliàs satis pœnituit, & fleuit, dum cognouit benedictionem paternam primogenito debitam sibi fuisse præreptam. ¶ *Quanquàm*, inquit, *cum lachrymis inquisisset eam.* Qui olim negabant transgressoribus pœnitentiam, vt Nouatiani, hūc locum producebant, ex particulari malè concludentes vniuersale. Hinc Chrysost. hoc loco: *Non pœnitentiam damnat; alioqui quomodo iterū velut segnes admonet, & hortatur? Quomodo claudos effectos, & remissos atque solutos, quod est ruina principium, vt erigerantur, innutat?* Hæc ille. Sed verè concluderent de reprobatis, qui propria culpa indurari, & reprobari promerentur. ¶ *Reprobatus est ergo*, id est, repudiatus, & repulsam passus, & sera sua pœnitentia nihil cōsecutus. Qua ratione etiam peccatores repentino mortis genere correpti, seram pœnitentiam non agunt, vt odio vero, & ex animo peccatum prosequantur, sed tantùm pauescunt, & cruciantur in inferno ob iacturam bonorum quæ diligebant. Et ita ibi erit fletus; & stridor dentium. Et Sap. 5. describuntur pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. *Non ergo inuenit locum pœnitentiæ*, vel apud patrem suum; quia etsi benedixit, non tamen restituit primogenituram, quā priori cōpetere dixit; vel apud Deum, quia non bene eum pœnituit, sed de damno sibi tantùm illato. Vnde volebat interficere fratrem post mortem Isaac patris sui: quod signum est eius impœnitentiæ. Ita explicuimus nonum dubium.

Esau cur reprobatus à patre.

Quid simili ter atq; Esau, peccantibus contingat.

Genes 27. Ad 9. dubiū. An hic locus

reprobati E. sau impœnitentis faueat Nouatianis.

B. Chrys. ho. 31 circa med. to. 4 sub. fin.

Quinam instar Esau, seram & inutilem agāt pœnitentiam infelices.

Matth. 8. Infra 22. Sap. 5.

Esau apud patrem Isaac. & apud Deum quare nō inuenerit locū pœnitentiæ. Genes. 27.

Subdit Apostolus: *Non enim accessistis ad tractabilem mortem, accensibilem ignem, & turbinem, &c.* Causam reddit, cur moneat tam puram, & tam cœlestem agere vitam, quæ respondeat tantæ Legi tantoque Pontifici. Vocat montem tractabilem, qui calcari pedibus posset; vt fuit ille mons Sinai, in quo vetus Testamentum datum. Tractabilem eum dicit, vt extenuet dignitatem legis in eo latæ, si conferatur cum lege gratiæ, è sancto monte edita, qui est mons domus Domini in vertice montium: nam ex Christo prodijt lex Euangelica. Quidam legunt, ad contactum mōtem, per Antiphrasim, quia nemo eum est ausus tangere ex præcepto Dei, qui edixerat: *Cauete ne ascendatis in mōtem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit montem, morte morietur.* Alijs verò probabilius videtur, dici contactum montem, quasi palpabilem, & sensibilem, & non spiritalem, & cœlestem, vt fuit noster. Quemadmodum ad extenuenda templa adfertur illud, quòd fuerint manu facta: Deus autem non in manu factis templis habitat, inquit, Apostolus, nec in montibus tractabilium; sed ipse Dominus est verum templum, in quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

Ibidem. Esau argumentum impœnitentiæ.

Ad 10. dub. Ad quid illud: Non enim accessistis ad tractabilem montem, &c.

Exod 16. Quis ille mōs, & quare tractabilis dicatur. Quid mons domus Domini iuxta Prophetā. Esai. 22.

Alijs quid tractabilis mons, siue contactus. Exod 19. Altera commodior intelligentia.

Actor. 17. Verum templum Dei Christus. Coloss. 2.

Quod

Quid accensibilis ignis quò Iudæi non accesserant. *Exod. 19. Rom. 4. Infrà 20.*

Quod sequitur: *Accensibilem ignem*, emēdari debet, accessibilem, siue accensum, & ardentem ignem, vnde totus mons Sinai fumabat. In eo enim facta sunt tonitrua, & fulgura, in signū legis quæ iram operatur, & cōcupiscentiæ ardorem ad mortem. ¶ *Et turbinem, & caliginem, & procellam, & tuba, sonum, & vocem verborum, &c.* Turbo denotat angustiam conscientiæ, & perturbationem, quæ sequitur admissum peccatū: Caligo verò, diuinorum ignorantiam, in qua erant sub lege: Procella, quæ ventis, & imbribus cōflatur, iram Dei designabat, propter multitudinē præuaricationis legis. Sonus tubæ, & vox verborum legislatoris denotat spiritum timoris, in quo Iudæi tanquam pueri in lege continebantur: *Loquere*, illi aiebant, *tu nobis* (Moyses) *& audiemus: nō loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Et hoc ad incutiēdum timorem fuit, ob reuerentiam Diuinæ Maiestatis legem ferentis.

Infra 7. Quid etiam Turbo, Caligo, Procella, & vox verborum significent.

Rom. 8. 1. Ioan 4. Exod. 20.

Id: Moyses dixit. Exterritus sum, & tremebūdus, Paulus à quo didicerit. I. Opinio. *Ibidem.*

¶ *Moyses dixit, Exterritus sum, & tremebundus.* Hoc in Scriptura non habetur, sed in libro aliquo ex traditione accepto: idq; cum esset in illo montis ardore, & fumo Moyses, dixit. ¶ Quidam verò afferunt oppositum dixisse: dixit enim ad populum territum: *Nolite timere: vt enim probaret vos, venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis.* Quare hoc referunt ad tēpus, quo primum vidit Deū in apparitione rubi, de qua Exo. 3. *Abscondit Moyses faciem suam, non enim audebat aspicere contra Dominum*, & Stephan. Act. 7. *Tremefactus autem Moyses non audebat considerare.* Sed verisimile est, si apparitio in rubo ardenti tantùm terrorem incussit, multo maiorem incussisse legislationem, in qua tot instrumēta erant perterrefaciendi. Fuit ergo exterritus, & tremebundus foris. Soluimus decimam dubitationem.

Secunda. *Suprà 3. Ibidem.* *Actor. 7.* II. Congruētior.

Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequētiam, &c. Ecclesiam Dei intellige ex fortissima Deipara virgine, & alijs electis constantem. Et Ecclesia primum congregata fuit in monte Sion, in quam descendit Spiritus sanctus: & est ciuitas Dei viuentis, de qua: *Gloriosa dicta sunt de te, Ciuitas Dei.*

Iudæi Sion mōtem quē accessenint & ciuitatem Dei viuentis Ierusalem.

Actor. 2. Psalm. 86.

Angelorum frequentiam, vocat Angelos custodes huius vrbis. Et Græcè μυριάς, decem millia significat, & ponitur finitus pro numero. ¶ Dicitur etiam Ecclesia primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis; id est, Apostoli & Discipuli, siue Patriarchæ, & Prophetæ, qui sunt veteris Testamenti proceres: quorum omniū nomina scripta sunt in celis. ¶ *Et iudicem omnium Deum.* Qui est Iesus Christus. Incutit enim terrorem, vt cogitemus ita nobis offerri gratiam, vt sciremus nobis cum iudice esse negotium, cui reddenda est omnium ratio. ¶ *Et spiritus iustorum perfectorum.* Id est, animas iustorum perfectas: quæ lectio emaculatior est quam illa, Spirituum, in Genitiuo, quam Græcus & Syriacus codex confirmat. Vocat ergo animas corporibus exutas, spiritus iustorū, qui omnes mundi huius sordes exuerunt: & ideo vocat perfectos, siue consecratos.

Angelorum frequentia quid, & Ecclesia primitiuorum qui conscripti sunt in cœlis.

Luc. 10.

Iudex omnium Deus quis, & cur ita vocetur.

Quid spiritꝰ iustorum, perfectorum.

Ex hoc loco colligere potes, animas corporibus exutas viuere apud Deum cū Angelis, & ipso iudice Christo.

Hoc verbo Apostolus quoniā damnare videatur errorem.

Et testamēti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Allusio ad vetus testamentum, vbi sanguis aqua mixtus aspergebatur, in signum futuræ aspersionis sanguinis Christi, de qua Propheta Esaias cecinit: *Iste asperget gentes multas*; & Petrus in prima Canonica: *In obedientiam, & aspersionem sanguinis Iesu Christi.* Porrò melius, & efficacius clamat, quam Abel: quia huius sanguis propriè non clamat, sed ipsum parricidium vindictam exigebat à Deo: at Christi sanguis sponte fusus, & aspersus clamat: quia facta per ipsum expiatio quotidie exauditur. Melius etiam loquitur: quia melius nos loqui facit de Christo, quam de Abel. ¶ *Videte*, inquit, *ne recusetis loquentem.* Id est: Cauete ne vestris peccatis illum impediatis sanguinem pro vobis assiduè deprecantem. *Si enim illi non effugerunt recusantes eum qui super terram loquebatur; multò magis nos, qui de cœlis loquentem nobis, auertimus.* Loquitur de Israelitis, qui contempserunt Moysem loquentem, seu oracula reddentem de terra; cuius peccati & contemptus vindictam non euaserunt. Opponit ergo Moysi in terra oracula fundenti, Iesum de cœlis non alloquentem. Et appellatur Iesus de cœlis: quia non est homo purus, sed cœlestis. Qui desursum, inquit, venit, super omnes est: & eo tempore quo hæc epistola scripta est, iam Iesus sedebat ad dexteram Patris in cœlo.

Quid sanguinis cū aqua aspersus olim figuraret in lege veteri. *Esai. 52. 1. Pet. 1.* Ad 9 dub. Sāguis Christi cur melius clamet quam sanguis Abel. *Genes 4.*

Altera ratio.

Quo modo sanguis Christi recusetur loquens.

Iesus de cœlis loquens vocatur duplici ratione. *Ioan. 3.*

Cuius vox mouit terram tunc: nunc autem repromittit, dicens Adhuc semel; & ego mouebo non solùm terram, sed & cœlum. In ingressu de Ægypto terræ motus fuit, de quo Propheta; Deus, inquit, cum egredereris in conspectu populi tui: cū pertransires in deserto; Terra mota est. Similiter & cum legem in monte Sinai tulit. ¶ *Nunc autem repromittit.* Non amplius comminatur, sed per Prophetam Aggæum promittit. *Adhuc semel*, vel, *vnum modicum, & ego mouebo non solùm terram, sed & cœlum.* Loquitur de motu, quo concussus est totus orbis terrarum in primo Christi ad-

Iesu loquentis vox quando mouerit terram, teste Paulo *Psalm. 67.*

Exod. 19. Aggæi 2. Iā ē Iesus quā do mouerit non solū terrā, sed & cœlum teste Propheta.

Matth 27. Infrà 28.

Actor. 2. Infrà 4.

Ad XII. dub. Quo sensu Paulus Aggæi locum Prophetæ protulerint.

sti aduẽtu. Fuit etiam terræ motus in emissione spiritus in cruce, & in resurrectione, vt habes apud Matt. c.27.& vltim. & in aduentu Spiritus sancti factus est repente de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis:& Act.4.cùm orassent fideles, motus est locus, quo commutata sunt corda terrena hominum, & facta cœlestia. Et Aggæus de primo aduẽtu manifestè loquitur, quia ait : Ego commouebo cœlum & terram,& mare,& aridam, & mouebo omnes gẽtes, & veniet desideratus cunctis gẽtibus,& implebo domum istam gloria. At verò nec modicum fuisset,si vsque ad secũdum Christi aduẽtum essent hæc præcipuè extendenda:nec Gentes collectæ sunt in vnum locum nisi Christi auspicijs: nec Templum Salomonis superatum est gloria, nisi cùm Christus sua præsentia illud illustrauit cùm præsentatus fuit à matre , & ad illud deprecandi , aut prædicandi gratia se recipiebat. Non ergo loquitur de secũdo Christi aduentu teste August.¶ *Quod autem adhuc semel dicit , declarat mobilium translationẽ tam quam factorum , vt maneant ea quæ sunt immobilia.* Ponderat Apostol⁹ illud, Adhuc semel quod in Propheta est, Adhuc vnum modicum:& declarat translationem eorum quæ mouentur, vt maneãt quæ non mouentur. Si enim pluries esset mundus, aut orbis cõcutiendus, translatio eorũ quæ non mouẽtur, fieret in alia, quæ etiam non mouenda essent, eo quod superesset alia concussio,& sic deinceps. Sed si semel tantum mundus est commouẽdus significatur, quod translatio eorum quæ mutantur, fiet in ea, quæ nunquam amplius mutabuntur.

Domus Dei, id est Tẽplũ Salomonis, quãdo iuxta Prophetam, gloria fuerit impleta.

Luc. 2.

Aug. li. 18. de Ciu. Dei c. 41

Cur tantùm semel vniuersus orbis fuerit commouendus secũdum Apostolum.

Ex quibus intelligimus , quòd per mysterium Christi incarnati, mortui, & suscitati, quo cõmota sunt omnia, facta sit trãslatio eorum quæ mouentur, id est legalium ceremoniarum in legem Euangelicam, & in dona, quæ in alia amplius non mouebũtur. Et idem mysterium in secundo Christi aduentu: vbi cœlum , & terra mutabuntur in ea quę amplius non sint mutanda aliqua motus specie , vel loci, vel augmentationis & accretionis, vel transmutationis, vel generationis,& corruptionis. Et ita loquitur de Christi aduentu in vtroque statu, primo scilicet, & secundo iudicij. Græca habent ἔτι ἅπαξ, id est, Adhuc semel,& defenditur lectio Pauli autoritate Septuaginta Hebręa verò habẽt עוד אחת מעט vbi postrema vox menhat accipitur pro breui tempore, sicut Psal. 8. paulò minùs , βραχύ τι, pro quo hic ponitur ἅπαξ. Vt sit sensus, Adhuc, vna scilicet vice (quod breui futurum est) vel Adhuc vnum, idque parum. ¶ Ex quo solidè colligimus contra abstinatos iudæos, Messiam illis promissum iam diu venisse : nam alioquin non esset vnum modicum temporis spatium, cum à tempore Prophetę ad hanc diem præterierint supra duo millia annorum; cum tamẽ si venit tempore August. anno 42. regni eius,& 34. Herodis, tãtum 420. anni intercesserint. Pauli inferius etiam idem Propheta ait: Magna (pro, Maior) erit gloria domus istius nouissimę plus quam primæ, dicit Dominus Deus exercituum: non est ergo templum tertium expectandum , sed illud secundum fuit nouissimum, ac proinde stante illo templo venit: quod tamen nunc omnino euersum est & destructum, vt non possit amplius venire in illud. Messias.

Per Christũ eorũ quę mouentur in ea quæ non mouentur, quænam fuerit facta trãslatio.

Hęc translatio in secũdo Christi aduẽtu qualis sit futura.

Psalm. 8. Hebr. 2.

Contra Iudæos adhuc expectantes Messiam.

Luc. 2.

Aggai 2.

In cotidiẽ nouam rursus Ierosolymitani sperãtes instaurationem templi.

Porrò cœli, & terræ successio, significat futurum Christi regnum perenne , quod Esaias vocat Cęlum nouum, & terram nouam, quam expectari ab vniuersa creatura, declarãt Paulus,& Petrus:& per terram intellige totius orbis homines per Euangelium, in speculi futuri innouandos : per cęlorum verò concussionem, veteris fœderis ceremonias abrogandas allegoricè accepit Paulus.¶ Quod ait mobilia tanquam facta: idem est quod factitia : respicit enim ad tẽplum manufactum. *Itaq; regnum immobile suscipientes, habemus gratiam , per quam seruiamus placentes Deo.* Regnum Christi, quod est immobile,& in quod facta est omnium regnorum translatio, fide suscipitur : de quo Corin. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum & trãstulit in regnum filij dilectionis suæ. Et qui sic suscipit, regnat, quia habet gratiam, per quam ab omni externo, & indigno dominatu liberatur. Et seruimus Deo illi placentes (cum metu,& reuerẽtia) siue cum pudore,& religione. Et hoc loco erat inchoanda sectio vltimi capitis. vt quidam volunt. Vnde dictio: Itaque; Gręcè habetur Δι' ὃ. Iam enim aggreditur particulares admonitiones Paulus , quarum hæc est præfatio proximè præcedentibus cohærẽs.

Quid cęli, & terræ motio futura significet.

Esai vlt. Rom 8. 2. Pet 3.

Commotionis cœlorum quæ Pauli allegoria.

Regnũ Christi cur immobile: quo modo suscipitur suscipiens quam habeat gratiã apud Deum.

Quid seruire Deo cũ metu,& reuerẽtia.

Et subdit : *Etenim Deus noster , ignis consumens est.* Significat, Deum tantæ esse potentię vt valeat vlcisci,& re ipsa vlciscatur omnes eius regno subijci detrectãtęs, aut cum metu,& reuerentia non seruientes , vt Zelotes magnus. Vel, vt alij volunt, alludit ad sacrificium , quod ignis altaris deuorabat. Et Deus omnia nostra peccata deuorat; sicut Oseæ 4. Sacerdotes comedunt peccata populi: ita Deus exurit omnia nostra vitia, & omnem nostram scoriam consumit. Sed præstat prior intelligentia, quia magis cum illis quæ præcedunt, cohæret. Terret ergo, ne sint Deo ingrati , aut ne ob afflictiones murmu-

Deut 4.

Illud: Etenim Deus noster ignis consumẽs: est quid sibi velit.

Exod. 20.

Alter sensus.

Osea 4.

Triplici de caussa illum locum Paul⁹ produxit.

murmurent contra Deũ, quia Deus æmulator est: aut consolari vult, tanquam diceret; Nos in afflictionibus gratias agimus, siquidem Dominum habemus, qui possit consumere aduersarios. Et ita postremum dubium euacuatum reliquimus.

DISPVTATIO XXIII. atque postrema.

In illa verba, cap. 13. *Charitas fraternitatis maneat in vobis: & hospitalitatem nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt quidam, Angelis hospitio receptis*, &c. vsque in fin cap.

Quæstio I.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.
Septima.
Octaua.
Noua.
Decima.

VBI Primũ perspectus fuerit scopus, quęrendum est cur à charitatis commendatione exordiatur suas parænescs Apostolus. Deinde dubium est, quomodo verum sit per hospitalitatis virtutem placuisse quosdam, Angelis hospitio susceptis, aut vt alij legunt, latuisse. Tertiò, cur commẽdet eos qui victorum recordantur, cùm id facilè sit; nec magni sit pretij. Quartò, quomodo est honorabile cõnubium in omnibus? nunquid in Sacerdotibus, aut Sanctimonialibus, aut Religiosis viris. Quintò, quamobrem meminisse debebant præpositorum, quidam vita functi erant. Sextò, quo tendit illa sententia: *Christus heri & hodie; ipse & in secula*, & qui sit sensus. Septimò, quę sint doctrinę varię, & peregrinę, à quibus cauendũ. Octauò, quale est illud altare, de quo edere non habent qui tabernaculo deseruiunt. Nonò, quid est exire castra: videtur enim ad Iudaicam ceremoniam adhortari. Decimò, qnomodò sit obedientia superioribus, & maioribus præstanda.

Sol. I. quæst. Quo tendat hoc caput.

Ad primum, Apostolus post longam disputationem de Fide, & adhortationem ad patientiam, & aduersitatum tolerantiam, adiungit cuique statui vtiles, & accommodatas parænescs, vt qui alta suarũ disputationum mysteria non caperent, quædã saltem breuia, & aperta documenta, pro suo quisq; statu, & gradu, posita inuenirent. Et primò quidem loco ait: *Charitas fraternitatis maneat in vobis*. Quia enim facilè quisq; diffluit, cũ sibi plus æquo est addictus, & quia interueniunt offensæ, quę nos inuicem abalienãt, charitatem vt antesignanam omnibus consectandam proponit. Quæ dicitur fraterna, quia nõ aliter Christiani esse possumus nisi viuamus vt fratres. Modò verò nomen ipsum cum re obsoleuisse videtur cum tamen dixerit Christus: *hoc est preceptũ meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos*, nẽpè vt fratres. Et alibi, *Omnes vos fratres estis*, non quatenus homines, sed quatenus ex Patre meo regeniti estis, & ex matre Ecclesia per Baptismum editi.

Ad charitatẽ fraternitatis cur Iudæos hortetur Apostolus.
Charitas quare fraterna.
Ioan. 15. Vti nos Christus dilexerit, & nos inuicem diligere debeamus
Matth. 23.

Sol. II. quęst. De eo quod quidam per hospitalitatẽ placuerunt, Angelis hospitio receptis.

Ad secundum, ait: *Hospitalitatem nolite obliuisci*. Olim vsus multus erat peregrinandi, & hinc inde propter fidei prędicationẽ, aut persecutionem commigrandi, ideò frequens vsus erat hospitalitatis. Sed nũc hoc officium tantopere à Christo laudatum, & prœmio magno remuneratum, vehementer refriguit. ¶ *Per hanc enim quidam placuerunt, vel latuerunt, Angelis hospitio receptis*. Viri eruditi nonnulli non dubitant affirmare hoc loco Interpretem vertisse, latuerunt: & cùm vix intelligeretur sensus, librariorũ errore alterum verbum irrepsisse, placuerunt, in quo primum elementum fuit abiectum, & quartum ex, t, in c, commutatum. Et significat illos latuisse, quòd Angelos humana specie apparentes domi suæ exceperint. Tales extiterunt Abraham, & Loth in Veteri Testamento, & in Nouo Gregorius Magnus, qui necdum Pontifex, inter alios pauperes Christum ad prãdium ignorans excepit. Vnde quidam vertunt: *Per hanc quidem inscij*, vel inscientes exceperunt Angelos hospitio. Quæ verba edisserẽs Oecumenius: Latebat enim eos, inquit, attamen ignorantes quòd Angeli essent, ita benignè exceperunt hospitio. Ideò quoq; ipsis magna fuit hęc merces: quòd si nouissent, iam nihil magni fecissent. Hæc ille. Vt hic videatur esse sensus: Quemadmodum piscatores iactantes retia in mare, margaritas aliquando cum piscibus trahunt: ad eũ modum hospitantes homines pro sua charitate peregrinos domi suæ Angelos acceperunt, imò etiam, quod maius est, ipsum Angelorum Dominum Iesum Christum, qui dicturus est: Hospes eram, & suscepistis me. ¶ Interpres autem ad literam magis verba vertit, quàm ad sensum. Sed si veritatem amamus, longè diuersum est dicere per Accusatiuum, Me latet, quo significatur ignorantia, & nescientia; aliud per Nominatiuum, Ego lateo, & significat, occultor, siue abscondor. Et hanc eandem loquendi rationem seruat Græcus sermo. Nam 2. Petr. 3. vbi habemus: *Latet enim eos hoc volentes*, Gręcè legimus per Accusatiuum, Λανθάνει γὰρ αὐτὺς τοῦτο θέλοντες, vbi ignorantia mera significatur. Ad hoc loco per nominandi casum ait: Διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες. Quæ differentia locutionis diligenter est seruãda in Scripturis, vbi hoc verbum modò in primò, modò in secundo significatu accipitur. Et ita Latinis est non ignota hæc phrasis, ait enim Poëta:

Quare legendum Latuerunt, & non placuerunt quidam, & quænam huius extiterit erroris occasio.
Cur & quos Angeli latuerunt suos hospites.
Genes 18. *Infrà 19.*
Oecum. c. 20. in princ.
Matth. 25. Alter significatus verbi Latuerunt, huic loco cõgruentior.
2. Petr. 3.
Hæc verba: Lateo, & me latet, sensu etiam Scriptura distinguit.

Virg in Eclo. 3. circa fin. Idem ibid. sub init.

Latet anguis in herba: &, *Tu post carecta latebas* Videtur ergo indicari singulare beneficiũ, quod accepit Loth Abrahæ nepos per hospitalitatem. Nam cùm vna nocte suscepisset Angelos, & impuri Sodomæ ciues in illos vellent irruere, atque ille exisset domo, vt eos bonis verbis placaret, & à tanta contumelia hospitibus suis inferẽda reprimeret, cum vim illi inferre vellent respondentes: Ingressus es, inquiunt, vt aduena, nunquid vt iudices? te ergo ipsum magis quàm hos affligemus. Vimq; faciebant Loth vehementissime, iamq; propè erat vt effringerent fores, & ecce miserunt manum viri, & introduxerunt ad se Loth, clauseruntq; ostium: & eos qui foris erant, percusserunt cæcitate à minimo vsq; ad maximum, ita vt ostium inuenire nõ possent. Latuerunt ergo quidam, id est, Absconditi & occultati fuerunt, & ab illis impuris hominibus seruati: & ita Loth absconditus ab Angelis, saluus factus est. Et rectè interpretatur Loth, coopertus, siue inuolutus. ¶ Et quod ait in plurali, *τινες*, siue quidam, more Scripturæ est positum pro singulari. Etsi dici possit, Loth cum tota domo sua seruatum fuisse.

Genes. 19. Lot Angelorum hospes, eorum beneficio vt latuerit teste Scriptura.

Ibidem 9.

Incredibilis Sodomitarũ audacia, & impudentia eorundem pœna.

Lot nominis etymologia.

Tertiò, opus charitatis cõmendat, quod est vinctorum recordari, non per solam, & nudam memoriam, quod facilè est, & nullius operæ pretium, sed ad subleuandum, & subueniendum, si suppetãt facultates: hoc est enim verè meminisse. Quòd si non adsint, saltem commiserandi illi sunt, & Deo qui omnia potest, id officij commendandum. Idem enim nobis vinctis subsidium præstari percuperemus: quod similiter nos alijs præstare debemus, dum præsertim audimus tot millia Christianorum in perpetuam seruitutem à Turcis asseruari, quod deberet excutere commiserationis affectũ, officium subuentionis. Addit: *Et laborantium: κακουχουμένων*, id est, eorum qui affligũtur siue in carceribus, siue in xenodochijs, siue in triremibus, siue fame & nuditate, siue quouis alio modo. ¶ *Tanquam & ipsi in corpore simul morantes.* Id est, Tanquam eisdem afflictionibus corpus obnoxium habentes; vel tanquam eiusdem corporis mẽbra existẽtes: ita vos communiter affici decet eisdem malis, vt faciunt inuicem membra eiusdem corporis. ¶ *Honorabile connubiũ in omnibus & torus immaculatus.* Vel exhortatur vt pudicè, & qua decet honestate cõiuges matrimonium colãt aut ne indignis lasciuijs profanent; aut matrimonium extollit tanquam scortationis morbi remedium. Et certè Deus matrimonium benedixit, ac inter duos sanxit, vt vitandos esse promiscuos concubitus doceret. Et vult esse honorabile; ne quis dicat malum suapte natura, & damnabile, vt Manichæi. Non dixit, Sanctum, quãquam sanctificationis in Baptismo partæ sit custos.

Ad 3. quæst. Quæ tanta laus fuerit Iudæorum meminisse vinctorum.

Quotũ præcipuè debeãt Christiani meminisse vinctorum.

Quid per labores hoc loco, quorũ Iudæi debebant meminisse. Id quomodo Iudæi præstarent, tanquã & ipsi, vt Apostolus ait, in corpore simul morantes.

Ad 4. quæst. In quibus sit honorabile connubium, & torus immaculatus. 1. Cor. 7.

Connubium à Deo institutum cur tantum inter duos. Genes. 1. & 2.

Quod verò ait: *In omnibus:* nõ intelligas in omnibus hominibus: quia illis, qui iam voto castitatem sibi colendam promiserũt, vt Sacerdotes, & Monachi, repetere coniugium damnabile esset, & primam fidem irritam facerent; cùm legibus etiam Imperatorum Christianorum capitale sit, si quis sanctimonialem matrimonio sibi iungat. ¶ Hic triumphat Beza, cœlibatus Ecclesiastici legem vocando tyrannidem. Sed quid aliud agant immundi sues, cum ab his quæ appetunt, arceantur, nisi grunnitus edere? Sed in hos porcos videtur ingressa dæmonia, & per præceps eos raptare in abyssum.

Matth. 19. Connubium cur sit honorabile. In quib. personis hoc dictum Apostoli locum nullum habeat. 1 Tim. 5 Theodorus Beza, Epicuri de grege porcus, hoc loco quid grunniat infelix.

Potest tamẽ exponi Catholicè, *In omnibus,* scilicet hominibus, qui non se sua spõte castrauerunt propter regnum cœlorum: nemo enim ad Sacerdotium, siue ad Monachatum, siue ad vota edenda cogitur. Siue, in omnibus, id est, inter omnes & singulas fideles personas, ne vt prisca religione Iudæi detenti, alienigenarum, siue Gentilium nuptias reputarent. Christus enim mundauit omnia, & nuptias antiquo peccato fœdatas, sua præsentia honorabiles reddidit. Et quia Paulus superiùs, & in his quæ sequuntur, imperat; subintelligendũ est verbum aliquod, quo præceptum significetur, hoc modo: Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus, scilicet sit, vel est. Oecumenius verò interpretatur, in omnibus, id est integrè perfectè, & omnibus modis honorabile, & impollutum, nimirum in contractibus, in nuptijs, in eius vsu, & progressu, in filiorum generatione, & educatione. Non autem in omnibus hominibus: non enim decet coniugium ant pueros, aut senes, aut malesanos.

Vera catholica que eius dicti intelligentia. Matth. 19.

Actor. 10. Ioan. 2.

Alter sensus Oecumenij eorundẽ verborum: in omnibus. Oecum. c. 20. sub init.

Connubium quibus indicens, ac turpe.

Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. Videtur eos petere, qui simplicem fornicationem peccatum esse non putabant: in quos expressè asserit, fornicatores similiter iudicandos atque adulteros: at adulterium, grauissimum est peccatũ, meritò ergo fornicatores veniunt damnandi. Nam si coniugium permissum est, & sine peccato licet ad explendam concupiscentiam; quis ergo excusationis prætextus est scortatoribus, & mœchis? Et tacitè insinuat, licere coniugiũ ad vitandam fornicationem. *Propter fornicationem autem vnusquisq; suam vxorẽ habeat, & vnaquæq; suum virum habeat.* Etsi in eo loco Apost. magis ad vsum coniugij, quàm ad ineun-

Aduersus fornicantes, & adulteros.

1. Cor. 7. illud Apostoli: Propter fornicationẽ vnusquisque suam vxorẽ habeat, & c. quo maximè tendat.

iucundũ coniugium inuitet. ¶ *Sint mores ſine auaritia contenti præſentibus.* Græca habēt: Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος; id eſt ſit modus ſine auaritia. Non dixit, Nihil eſſe acquirendum quia ſubdit: *Contenti præſentibus*, id eſt his quæ adſunt; ſed, ſit modus, ne in prodigalitatem vertatur liberalitas, & ne multum anxiè ſolicitemur de craſtino, ſed animum habeamus philoſophicum, contenti præſentibus, quęcunque illa fuerint, vel pauca, quia natura paucis eſt contenta: niſi ſint filię locandę, aut filij, quibus ſit theſaurizandum. ¶ *Ipſe enim dixit*, ſcilicet Dominus, vt olim Pythagorici dicere ſoliti erant de ſuo præceptore, Ipſe dixit: *Non te deſeram, neque derelinquam.* Græcè præſentia ponūtur pro futuris, & hęc ſententia Ioſ. 1. habetur, ſicut altera Pſal. 117. *Dominus mihi adiutor; non timebo quid faciat mihi homo.* Quoniam enim bonorum direptionem paſſi erant propter Chriſtum, adhortatur, vt vel Pauciſſimis quæ remanſerunt, ſint contenti; & vt ſpem ſuam in Deo collocent, qui paſcit hominē, & implet omne animal benedictione.

Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum Dei. De præpoſitis perinde viuis, atq; defunctis intelligendum, docet Oecumenius: hi enim verbo, & exemplo præfuerunt Chriſtum prædicando. Theodoritus ita habet: *Dixit de ſanctis qui iam erāt defuncti, Stephano primo martyre, Iacobo Ioānis fratre, Iacobo Iuſto cognomine, plurimi etiā alij à Iudæorum rabie perempti fuerant.* Æmulatus eſt hunc locum Apoſtoli B. Ignat. in Epiſt. ad Antiochenos: *Pauli & Petri ſuſtu diſcipuli; ne perdatis depoſitum. Mementote Euodij beatiſſimi Paſtoris veſtri, qui primus poſt Apoſtolos gubernacula veſtra Eccleſia ſortitus eſt: non ſimus pudori patri, ſimus genuini filij non autem adulterini: noſtis quomodo vobiſcum cōuerſatus ſum: qua præſens dicebam vobis, hæc & abſens ſcribo.* In cuius poſtremis verbis imitatur Apoſtolum ad Philip. 3. dicentem: *Eadem vobis ſcribere mihi quidem non pigrum, vobis autem neceſſarium.* ¶ *Quorum intuentes exitum* (ſiue finem) *conuerſationis, imitamini fidem.* Expleuerant enim illi vitam glorioſo pro Chriſto martyrio. Vel de viuis eſt accipiendū, hoc modo: Conſiderantes quomodo conuerſationem huius vitæ rectè tranſigant, imitatores eſtote fidei illorum, qui ad futura aſpiciūt. Sed præſtare videtur prior ſenſus, vt de defunctis intelligatur.

Ieſus Chriſtus heri, & hodie; ipſe & in ſecula. Abſoluimus quintum, & iam expediēdum eſt ſextum dubium. Quidam ſentiunt, hoc dictū eſſe in eos, qui docebant Ieſum Chriſtum non eſſe illum prænuntiatum, & ſpectatum Meſſiam; & ideò alium venturum:

Quid illud: Sint mores ſine auaritia, cōtenti præſentibus.

Matth. 6.

2. Cor. 12.

Vox Pythagoreorum.

Ioſ. 1.

Pſalm. 117.

Hebr. 10.

Ad V. quæſt. Cur Iudæi meminiſſe præpoſitorū deberent, & viuorum, & mortuorum.

Pſalm. 144.

Oecum. ibid.

Ad VI. quæſt. De ratione, & ſenſu huius dicti. Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula.

in quos Paulus ait: *Ieſus Chriſtus heri, & hodie, ipſe* (ſiue idem) *& in ſecula.* Ac ſi diceret? Alius non veniet: nam qui venit, idem eſt qui prius erat, & eſt, & erit in ſecula. Alij ſimpliciùs hoc interpretantur, & volunt cū præcedentibus cōnecti. Nemo putet ſpem imitationis, & aſſecutionis illorum præfectorum quos dixi, impoſſibilem eſſe: nam ipſi nō ſuis meritis, ſed eius auxilio, qui vel nunc non deeſt, nec olim defuit, nec in futurum defuturus eſt, effecerūt. Idem enim eſt Chriſtus poteſtate, & voluntate: nam Ieſus eſt qui ſaluare poteſt: & ſi Chriſtus eſt, gratiæ oleum effundere poteſt, vt eos imitemur. Et ideò ſubiungit; *Doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci.* Poſtquam ergo vnus eſt Chriſtus, prohibet doctrinas varias quę ſimul conuenire non poſſunt, vt doctrina Moyſis cum doctrina Euangelica: quia eſſet arare in boue ſimul & aſino, & ſerere agrum duplici ſemine, contra id quod in lege præceptum eſt. Talis eſt omnis doctrina Philoſophorum, & Hęreticorum; quia vna veritas eſt, cui opponitur omnis alia reuera cōtraria doctrina, qualis eſt Pagina, Iudaica, & Hæretica. ¶ Peregrinas verò doctrinas vocat, quas ignorat Eccleſia, quæ aliunde ad nos veniunt, quam ex Euangelio Chriſti, aut traditione Eccleſiæ. *Nolite abduci,* Hoc eſt, hac atque illac circumferri omni vento doctrinæ. *Optimum eſt enim gratia ſtabilire cor; non eſcis, qua non profuerunt ambulātibus in eis.* Cor noſtrum gratia Dei confirmatum, ac fide, varia, & peregrina dogmata non ſuſcipit. Et innuit quoſdā, qui more Iudaico ciborum delectum obſeruabant, inutilem prorſus, & iamdiu per Chriſtum extinctum. Sed gratia Dei ſtabilitur cor in charitate per cibum ſanctum, & panē Melchiſedec qui de cœlo deſcendit, & per veram, & ſolidam fidei doctrinam. Et intellige non profuiſſe ambulantibus in earum obſeruatione ad gratiam Dei, & animæ ſalutem; bene autem ad cor ſuſtentandum, iuxta illud: *Et panis cor hominis confirmet.* Et ſic expeditum eſt ſeptimum.

Ad octauum dicendum, *Habemus altare; de quo edere non habent poteſtatem qui tabernaculo deſeruiunt.* Pro cuius loci clariori intelligētia, in primis accipe, altare hic poni pro ſacrificio, vel oblatione, quæ eſt in altari, per figuram Metonymiæ, de quo alibi; *Qui altari deſeruiunt, cum altario participāt;* & iterum, *Non poteſtis menſa Domini participes eſſe, & menſa dæmoniorum.* Vbi menſam vocat altare, ſiue id quod in altari, vel menſa reponitur. Et Gręcè altare vocatur θυσιαστήριον. Hebraicè verò מזבח à ſacrificio, & oblatione. Id cò ſermo eſt de menſa, ſeu altari

Apoc. 1. Infra 4.

Alter ſenſus.

Matth. 1. Ieſu, & Chriſti munera duo.

Ad 7. quæſt. Doctrinæ variæ, & peregrinæ quænā fugiendæ.

Deut. 22. Ibidem 9.

Arare in boue ſimul, & aſino, & ſerere vineam duplici ſemine quomodo Iudæi.

Epheſ. 4.

Cor noſtrū doctrinis varijs & peregrinis quando minime abducatur.

Act. 10.

Gratia vt ſtabiliat cor.

Ioan. 6.

Eſcæ Iudæis in eis ambulantibus quatenus profuerint.

Pſalm. 103.

8. quæſt. ſol. De altari, de quo edere nō habent poteſtatem qui tabernaculo deſeruiunt, quodnam illud ſit.

1. Cor. 9.

Infrà 10.

Altaris Græca & Hebraica denominatio.

Eucha-

Eucharistæ, quod omnib' Christianis peruium est & accessibile: ideò ait, *Habemus altare:* ad quod nullus Iudæus, aut Infidelis potest accedere, sicut nec olim incircumcisus ad esum agni, vt habetur Exod. 12.

Altare hoc loco nequaquam oratiões, vel laudes, vel gratiarum actionem significare, contra Lotheranos.

Idcircò vanum est, quod quidā hæretici dicunt, vt effugiant vim argumenti, quod hinc eliciunt Catholici ad probādum, Eucharistiam verum esse sacrificium. Interpretantur enim, de altari orationum, vel laudum, vel gratiarum actionis sermonem habere: quia ex simili altari nihil accipimus edendum, vt hic dicitur: De quo, inquit, edere non possunt Iudæi. Neque altare lapideum erigitur ad laudes Dei canendas, vel preces fundendas. Neque rursus potest de altari Crucis accipi, vbi Christus vera fuit hostia: sed tale altare solus Christianus non habet, nec se Christus porrexit sub propria specie edendum: & per Danielem prædicitur iuge sacrificium per Antichristum, & suos satellites tollendum. De Eucharistico ergo sacrificio accipiendum est, velint nolint Hæretici; & in hoc altari vera fit expiatio peccatorum per corpus, & sanguinem Christi.

Ad altare Crucis ab eisdem male detorqueri.

Dan. 9.

Vetus & propitios huius loci significatus altaris.

Ac subiungit: *Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancto per Pontificem: horum corpora cremantur extra castra.* Ostendit hoc altare non esse in templo, vel tabernaculo conclusum, sed extra portam. Et alludit ad victimam quæ in die expiationis, vel propitiationis efferebatur: quia de illa victima sanguis quidem inferebatur in Sancta Sāctorum (id enim est quod ait absolutè, Sanctum, vt bis annotatum fuit ea. 9.) At de illa extra castra cremata hostia nō edebant Iudæi, ita modò de victima nostra extra portā Ierusalem immolata, & in mēsa altaris ad edendum posita non gustant Iudæi: fuit enim illud corpus crucifixum, & igne Spiritus sancti absorptum, velut holocaustum Deo acceptabilissimum. A typo verò probat, eos qui manent in Iudaicis ritibus, non posse Christum māducare: nam spiritualiter manducandus est per fidem, & charitatē, vt vtilis sit esus ad salutem, quod Iudæus, aut alius Infidelis præstare non potest quamdiu fidem respuit. Quo loco perpende quod vt Christus mortuus extra portam Ierusalem, designat Christum mortuū pro omnibus, & non tantùm pro Iudæis: ita etiam natus est in spelunca extra Bethlee, & ascendens è monte Oliueti extra Bethaniam, ostendit se pro omnibus natū, & pro omnibus cœlos conscendisse.

Num. 19.

In quæ sācta inferebat hostiæ sanguis immolatæ.

Disput. 16.

Qui Iudæi edere de altari Christi, nequeaut, & quare.

Christi mortem extra castra mysteriū explicatur.

Luc. 2.
Infrà vlt.
Actor. 1.

Vnde rectè exhortatur: *Exeamus igitur ad eū extra castra.* Iudaica, quò videlicet nos qui mortem eandem hoc mysterio repræsentamus, edere possimus. Addit: *Improperium eius portantes.* Id est, eius vestigia sectantes: vt sicut ipse pro nobis est passus, ita & nos pro eius gloria sustineamus. Est enim sustinere improperium Christi, similes atq; ille pro nobis iniurias pro eo ferre. Vt c. 11. dixit de Moyse quod tulit Christi improperiū. *Non enim habemus hic manētem ciuitatem.* Nam Ierusalem perdiderunt, vt ipsi dixerunt: Venient Romani, & tollent locum nostrum & gentem: nec spem vllam futuræ ciuitatis habere possunt, & non sunt extra castra, sed adhuc vmbras, & figuras sectantur. Nos verò egredimur extra castra, dum veritatem puram amplectimur, & ducem nostrum pugnantem pro nobis contra inimicos sequimur. Est enim ignaui militis manere in castris, somno, & crapulæ vacando, duce ipso nostro acriter pugnante.

Ad 9. quæst. Extra castra quænam ex eundū nobis.

Luc. 22.
1. Cor. 11.

Quid improperium Christi portare.

Hebr. 11.

Quàm verò dictum de Iudæis: Non enim habem' manētem ciuitatem, &c.

Ioan. 11.

Extra castra egrediantur Christiani mysticè quādo.

Et subdit: *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius.* Per ipsum, inquit, dantem dona, & victimam edendam, offeramus preces, & laudes Deo. Quæ verba optimè quadrant Missæ sacrificio, quod nullus Sacerdos sine laude Dei, & diuini inuocatione nominis vnquam obtulit: quamquàm & laici ipsi laudibus, & gratiarum actionibus huic altario assistant, vt benedant. Et ita Patres hunc locum interpretātur, præcipuè verò Chrysostomus, & Theodoritus, atque Theophylactus scribentes in hæc verba. Adde Hieron. in c. 8. Oseæ super illud: *Multiplicauit Ephraim altaria,* & præterea Sedulius, & Anselmus.

Per Christū offeram' hostiam laudis semper Deo, &c. cui potissimū in Eucharistia.

Chrys. hom. 33 à med.
Theod. par. 2.
Theophylact.
Hieron. in 8.
Sedul.
Ansel. par. 2.

Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus. Colligit hoc loco Beza, duo genera sacrificiorum nobis esse relicta, nempè laudum, & beneficentiæ. Sed mirum est hunc hominem tantum cæcutisse, vt posset putare nos cæcos futuros ad tantam lucem. Cùm enim dixisset Apostolus: *Habemus altare,* id est sacrificium, de quo non potest edere Iudæus, quo modo afferit duo tantùm sacrificiorum genera nobis esse relicta, cùm tria præcenseat Apostolus? & quomodo nobilissimum, & incruentū sacrificium, & quod cæteris omnibus est præstantius, homo oculatissimus videre non potuit? Vocat facultatum communicationem, hostias quibus placatur, siue delectatur, siue conciliatur, siue promeretur Deus. Illa enim omnia verbum Græcum εὐαρεστεῖται complectitur; nisi quòd, promeretur, passiuè est accipiendum. Et vide hæreticæ merita, & satisfactiones ad abluenda peccata. Hortatur igitur ad eleemosynas, sicut in sequentibus ad obedientiam superioribus præstandam dicens,

Id Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, ad obscurādam nostræ Eucharistiæ per spicuam veritatē vt impius, & infanus Beza detorqueat.

Quid illud: Talib' enim hostijs promeretur De'.

Impie Lutheranæ, contra satisfactiones quid etiā oblatrasse & tace tandem & obmutesce.

Contra Hæreticorum in obedientiam & superbiam Officiũ Præpositorũ, maxime Episcoporum.

dicens, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. In quo reprehendendi veniunt Hæretici, qui Ecclesiæ hierarchiam negāt, & munera quorundam qui præcipiunt & aliorum qui obediunt. ¶ *Ipsi enim peruigilāt quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Munus maiorum est pro inferioribus vigilare, & eorum salutem promouere, quoad eius fieri potest. Et rectè dixit: Quasi rationem reddituri, cogitent hoc Episcopi.

Nicolai dictũ I. Pontifex.

Nicolaus Papa I. dicebat se pro omnibus, & præ omnibus rationem redditurum. Et nō simpliciter ait rationem reddituri: quia vbi per eos non stetit, quo minus pietatis operibus vacarent, iam vnus illud reddendi rationem pro eis, Deo, in inferiorem recidit. Et ait: *Pro animabus vestris:* quia peculiaris cura Ecclesiasticorum præpositorum est, animas inferiorum pascere, ac regere, iuxta illud quod sapiens mulier Iudith. c. 8. dixit: *Et nunc fratres, quoniā vos estis presbyteri in populo Dei, & ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite,* &c.

Præpositi quare nō absolutè dicantur, sed quasi rationē reddituri pro subditis.

¶ *Vt cum gaudio,* inquit, *hoc faciant, & non gementes.* Cum enim pastor videat suas ouiculas contumaces, & sponte errātes, tunc gemens hoc facit, quia non videt vllum suæ vigiliæ fructum. Ideò cogitur nolēs vti virga non sine gemitu. *Hoc enim expedit vobis.* Quasi diceret, etsi gaudio Prælatorum in hoc non cōsulitis, prospicite tamen vobis, quia eorum vigilantia cum gemitu vtilis est vobis nisi velitis in æternum flere. *Orate pro nobis, confidimus enim quia bonam conscientiam habemus: in omnibus bene volentes conuersari.*

Quam expediens nobis pastorum vigilantia.

Pro quibus maximè precandum.

Pro omnibus sanctis, & præsertim superioribus inuitat ad orandum Apostolus, vt magis ac magis proficiant: quod est pro seipsis preces fundere. Et bonam conscientiam habebat Paulus inter omnes: etiamsi videar, inquit, pro Gentibus zelare. Nam & vōs mihi estis charissimi, & nihil timemus de his qui nobis obloquuntur. Alia lectio habet: *Quod habetis bonam conscientiam; in omnibus beneuolentes conuersari.* Fidem enim quam prędico, & meipsum hodie non persequimini. *Amplius autem deprecor vos hoc facere, quò celerius restituar vobis.* Volebat enim in propria persona ipsos adhortari, & non tantum scriptura. Et his verbis se Hebręum significauit, non tantum illos ipsos, qui persecutionis Pauli caussa extiterant, sed aliorum qui nomine Christiano censebantur. ¶ *Deus autem pacis qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ouium in sanguine testamenti æterni,* &c. Vocatur Christus Pastor

Pastor magnus, & pastorum Princeps cur Christus. 1. Petr. 5. Ioan. 10.

magnus, & pastorum Princeps 1. Pet. 5. quia omnes Pastoris boni partes impleuit, & postremò animam suam posuit pro ouibus suis, non tantùm ad redimendas illas, sed etiam ad pascendas, & de cuius spiritu omnes qui bene pascere volūt, participare debent, & cum imitari, & cui omnes sub pastores rationem sui ouilis reddere debent. Et dicitur eductus de morte in sanguine: quia suscitatus est merito effusi sanguinis in sanctificationem dispositam filijs Noui Testamenti. ¶ *Aptet* (siue perficiat) *vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatem.* Nam homo perfectus redditur per gratiam bene operans. Et pondera quod ait: Vt faciatis eius voluntatem, faciens in vobis quòd placeat coram se. Deus est enim qui operatur in nobis & velle & perficere pro sua bona voluntate; non tamen sine nobis. Ita enim promittit per Ezechielem: *Spiritum meum ponam in medio vestri; & faciam vt in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini:* vt apprehendas vim gratiæ, & vim simul liberi arbitrij cooperantis. Omne enim bonum opus totum Dei est, & totum nostrum.

Ille cur eductus de mortuis in sāguine testamēti æterni.

Homo perfectus quomodo quis fiat.

Philip. 2.

Ezech 36.

Contra Pelagianos simul & Manichæos.

Rogo autem vos fratres, vt sufferatis verbum solatij (siue exhortationis) *etenim perpaucis scripsi vobis.* Id est: Breui absolui exhortationes respectu eorum quæ dicenda erant: quia totam ferè Epistolam in docendo, & argumentando consumpsi. ¶ *Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum.* Vel solutum à vinculis: Id enim significat verbum Græcum ἀπολελυμένον. Fuerat enim fortè in carcerem coniectus, & postea solutus. ¶ *Salutat vos de Italia fratres.* Suspectam reddidit huius subscriptionis fidem Beza, eo quòd non dixit Romani, sed Itali, quòd Romę captiuus detineretur. Sed ridiculum profectò est: non enim tantum Romani, sed Itali erant, qui ex multis Italiæ ciuitatibus Romæ versabantur, qui Paulum aut prædicantem audierāt, aut ab eo fidem susceperant. Et non erat in dubium hoc vocandum, eo quòd hæc salutatio postremæ, & sibi consuete salutationi præponitur, nimirum: *Gratia cum omnibus vobis, Amen:* quod est sibi proprium: perinde ac si diceret. Valete.

Cur vocet Timotheum dimissum Apostolus.

Circa hanc Pauli salutationem quid sōniet Theodorus Beza.

Tibi laus omnis, diuinissime Pater æterne, diuinarum fons & origo Personarum.

INDEX LOCORVM NOTABILIVM SACRÆ SCRIPTVRÆ QVÆ IN HOC TOMO TERTIO IN ORDINE AVTEM DECIMOQVINTO ALFONSI Salmeronis continentur.

Prior numerus pag : Posterior columnam indicat.

FINIS.

INDEX SENTENTIARVM NOTABILIVM S. SCRIPTVRÆ QVÆ IN HOC TOMO TERTIO IN ORDINE

AVTEM DECIMOQVINTO ALFONSI Salmeronis continentnr.

A.

B.

C.

F.

Iacs

I.

K.

L.

M.

Petrus

T.

V.

FINIS.

